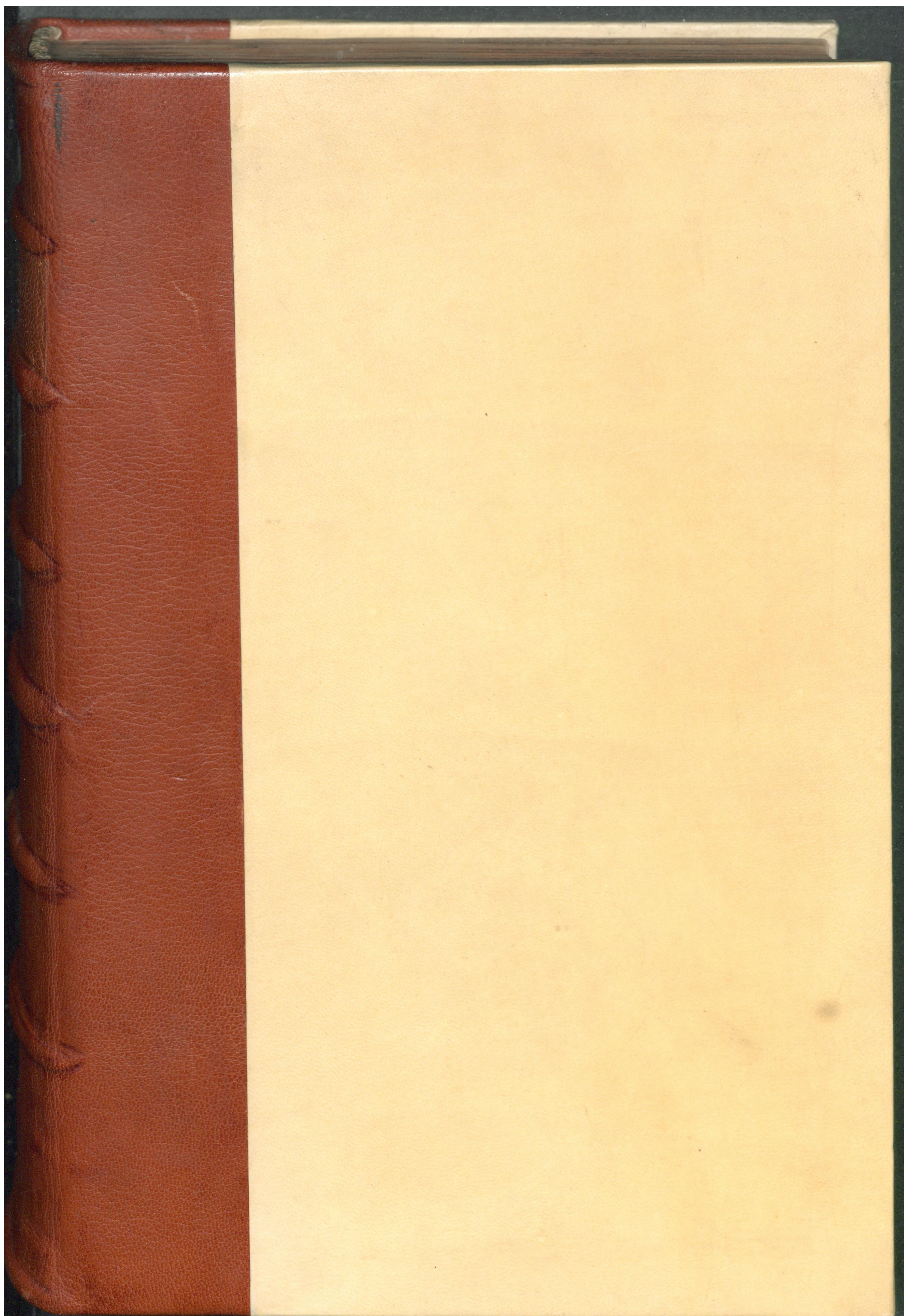
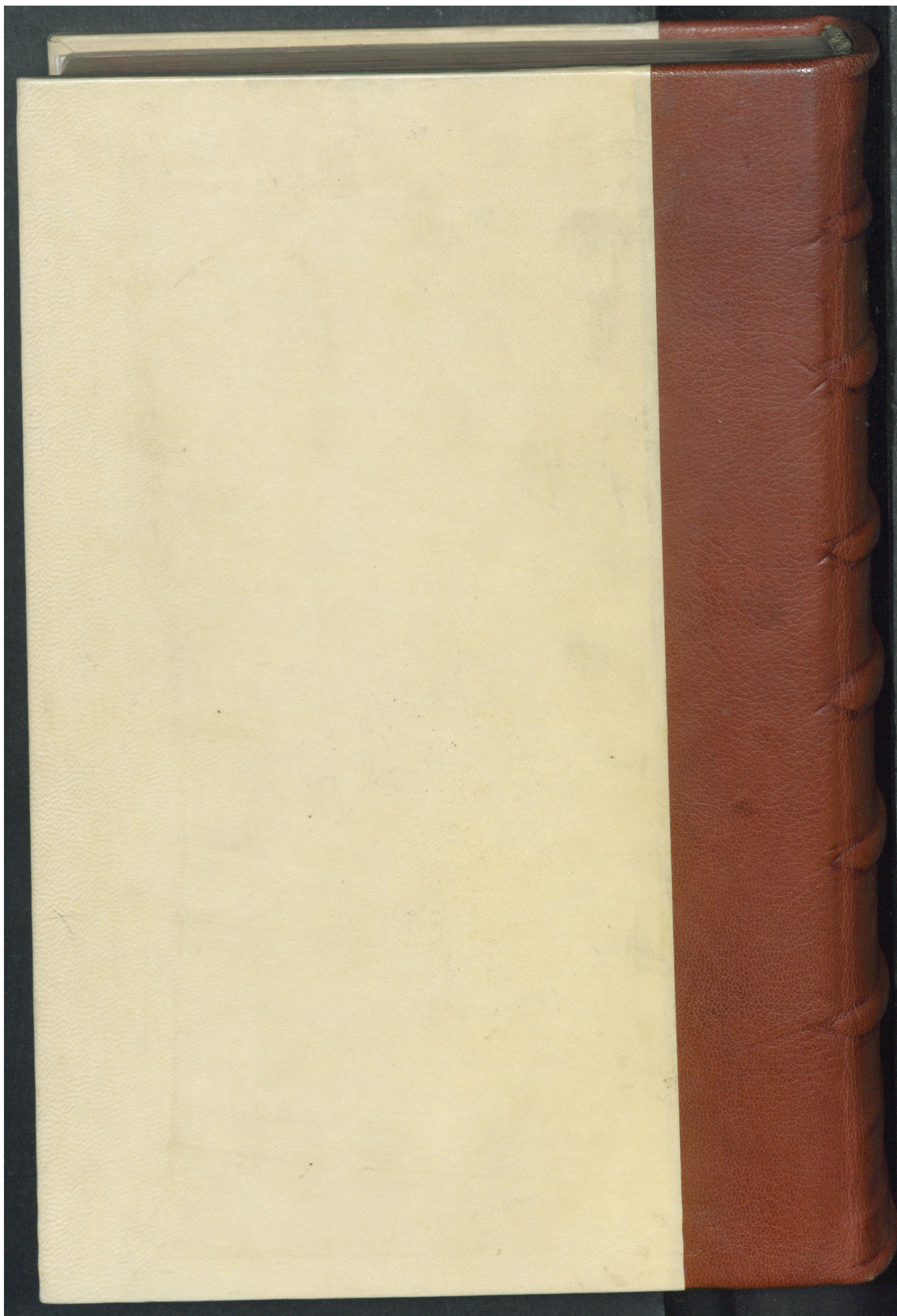

DE BALNEIS
1553

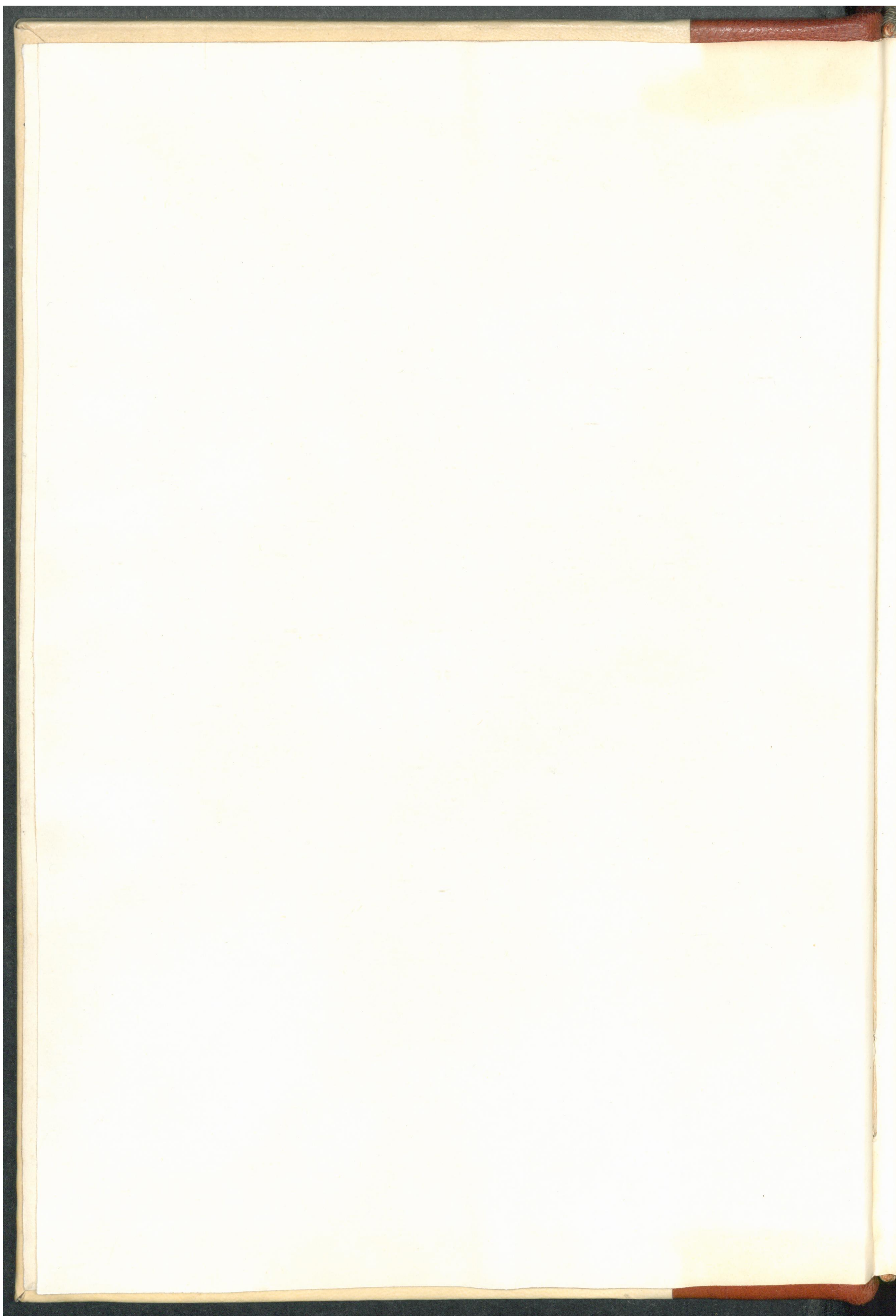
Illustrations: p. 295 De thermis helveticis

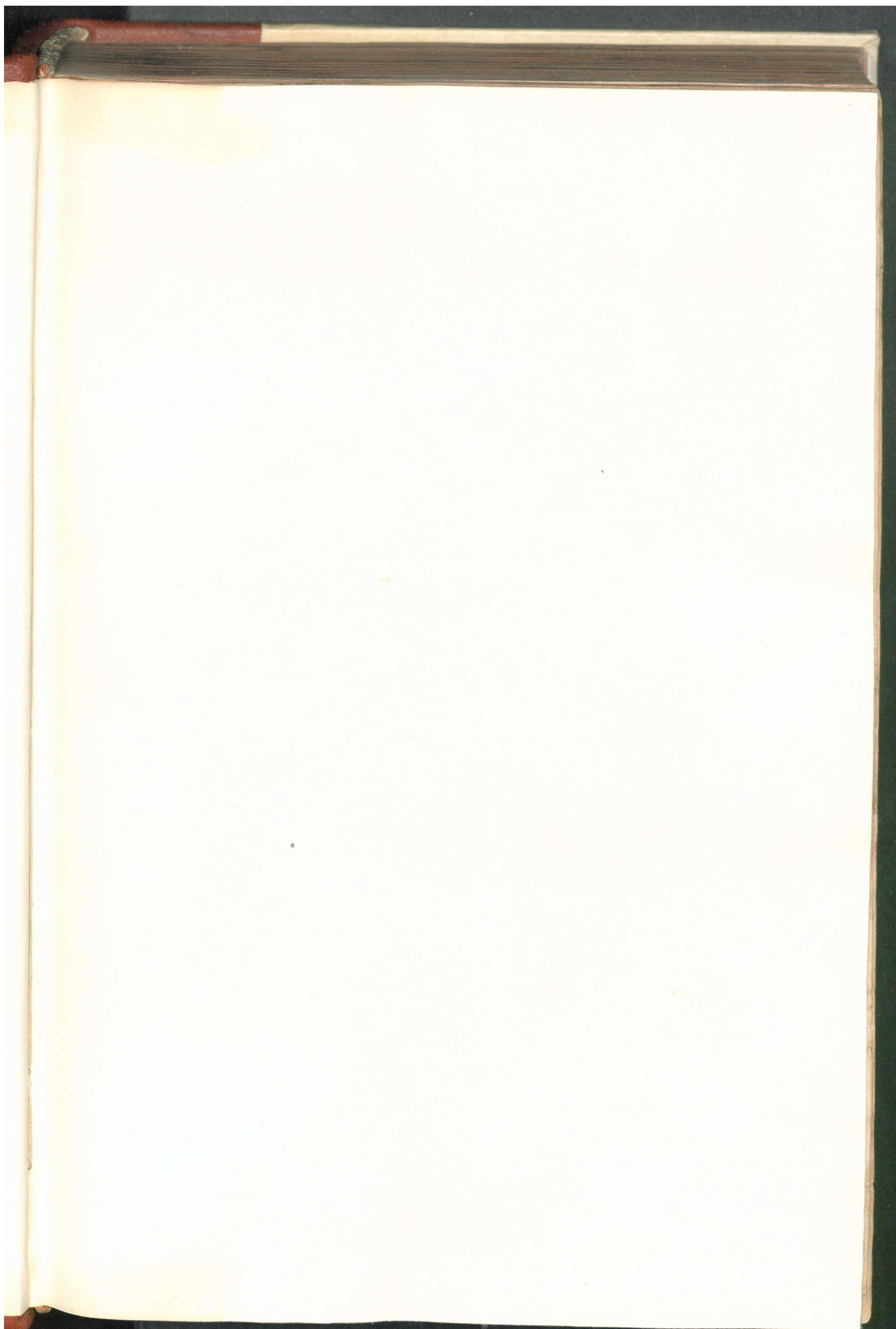
299 Balneum Plummers [Plombières]

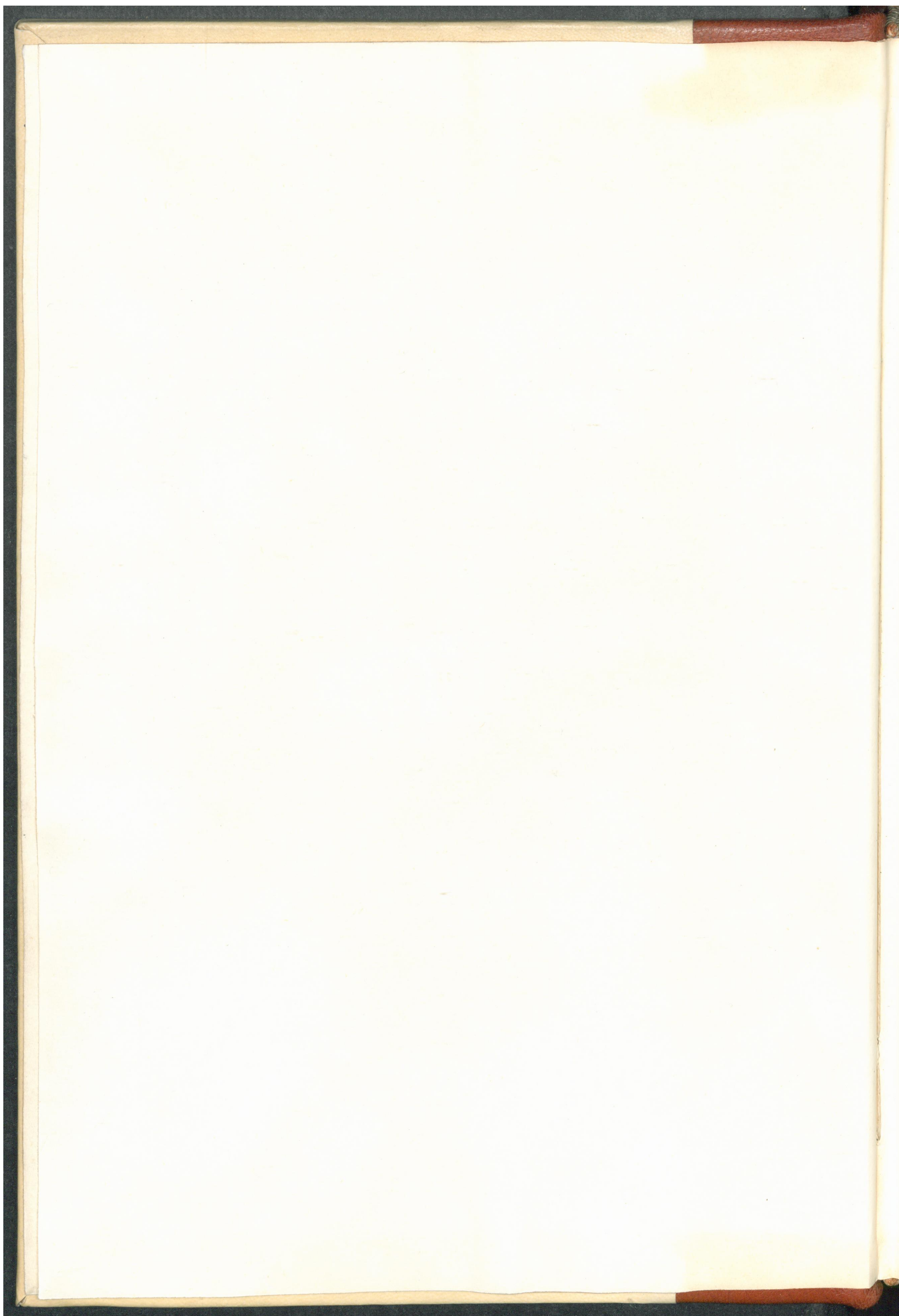
306v [map of N. Adriatic spas]

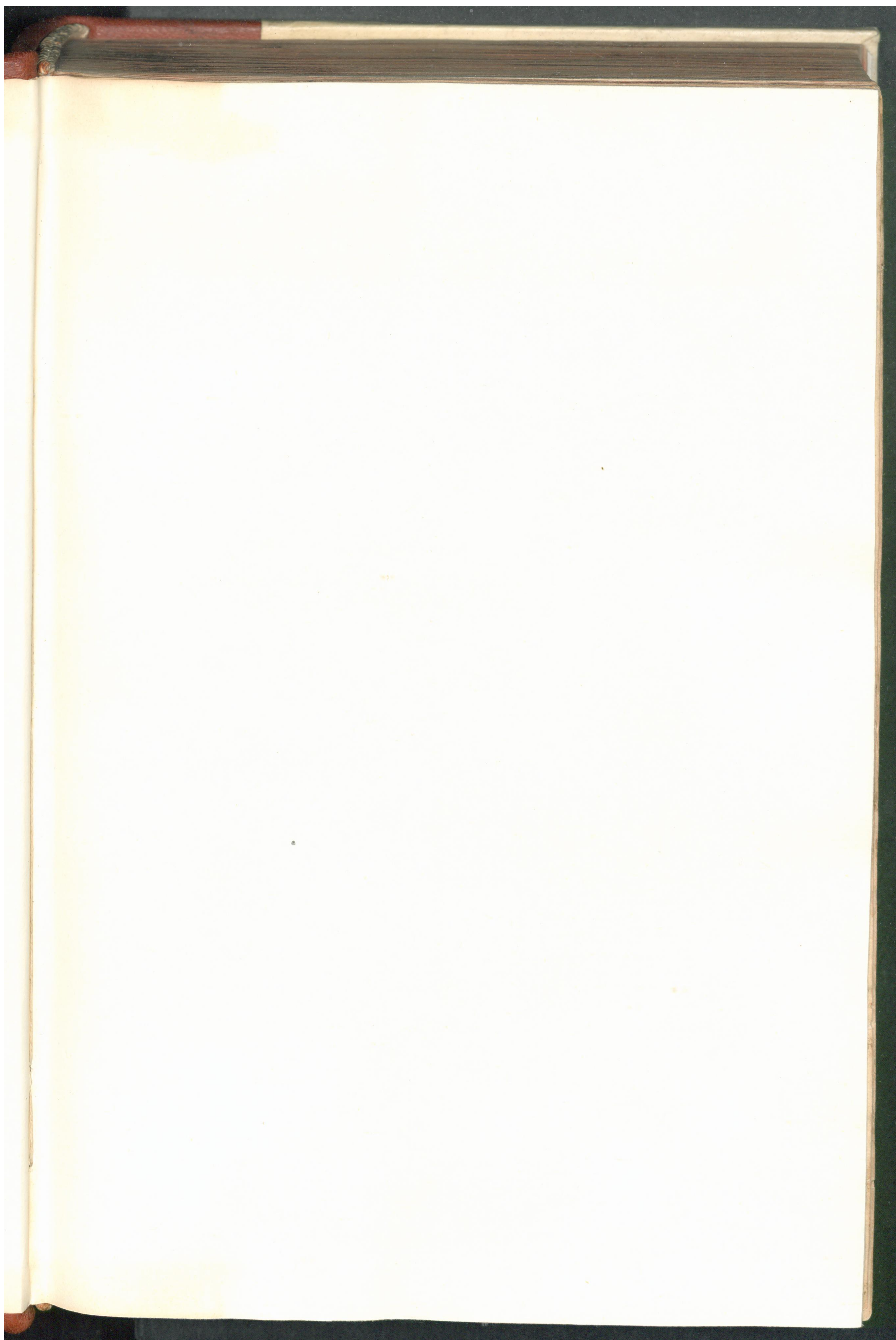
454v [15 putti]

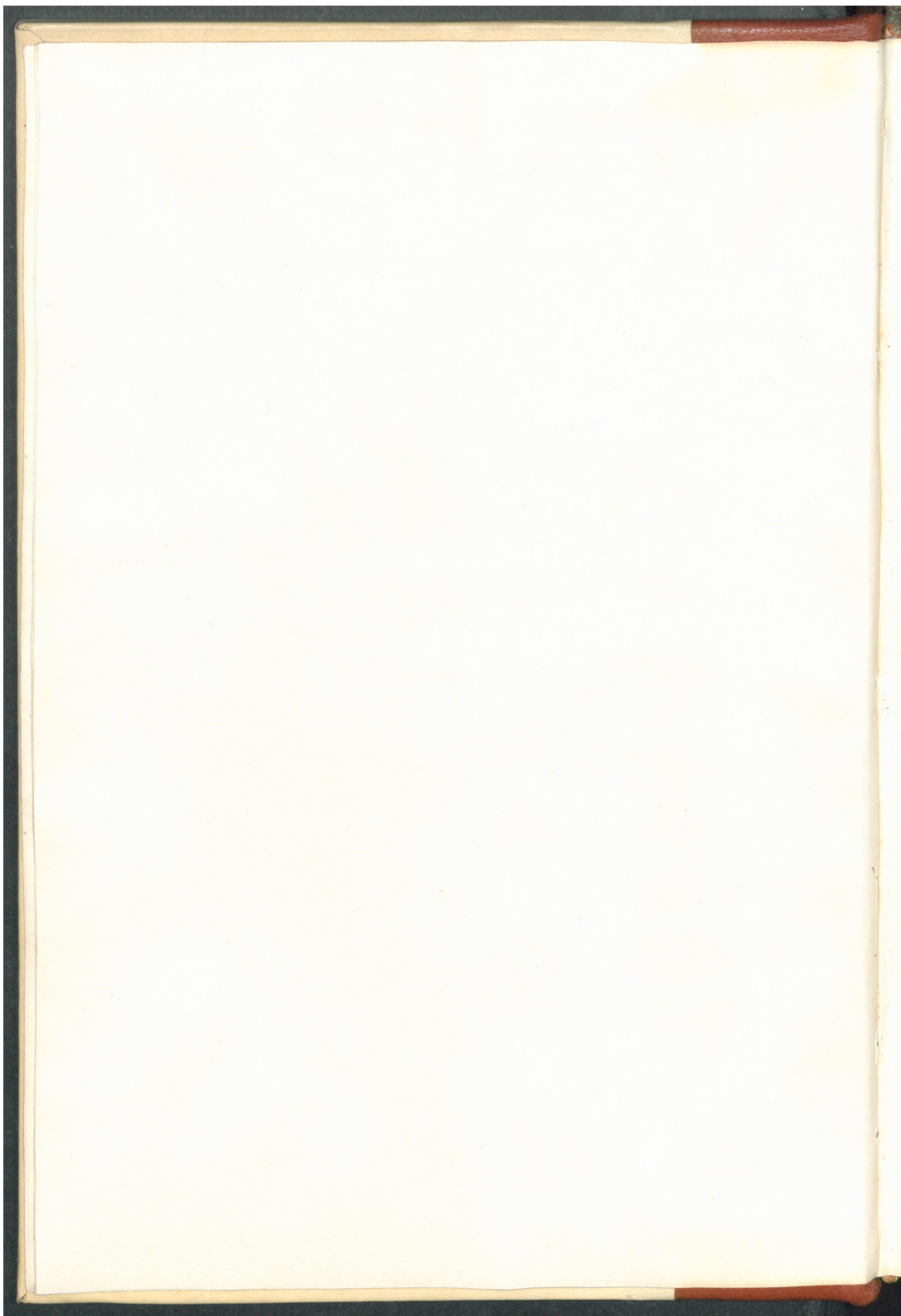
489v Balneorum apud veteres forma.

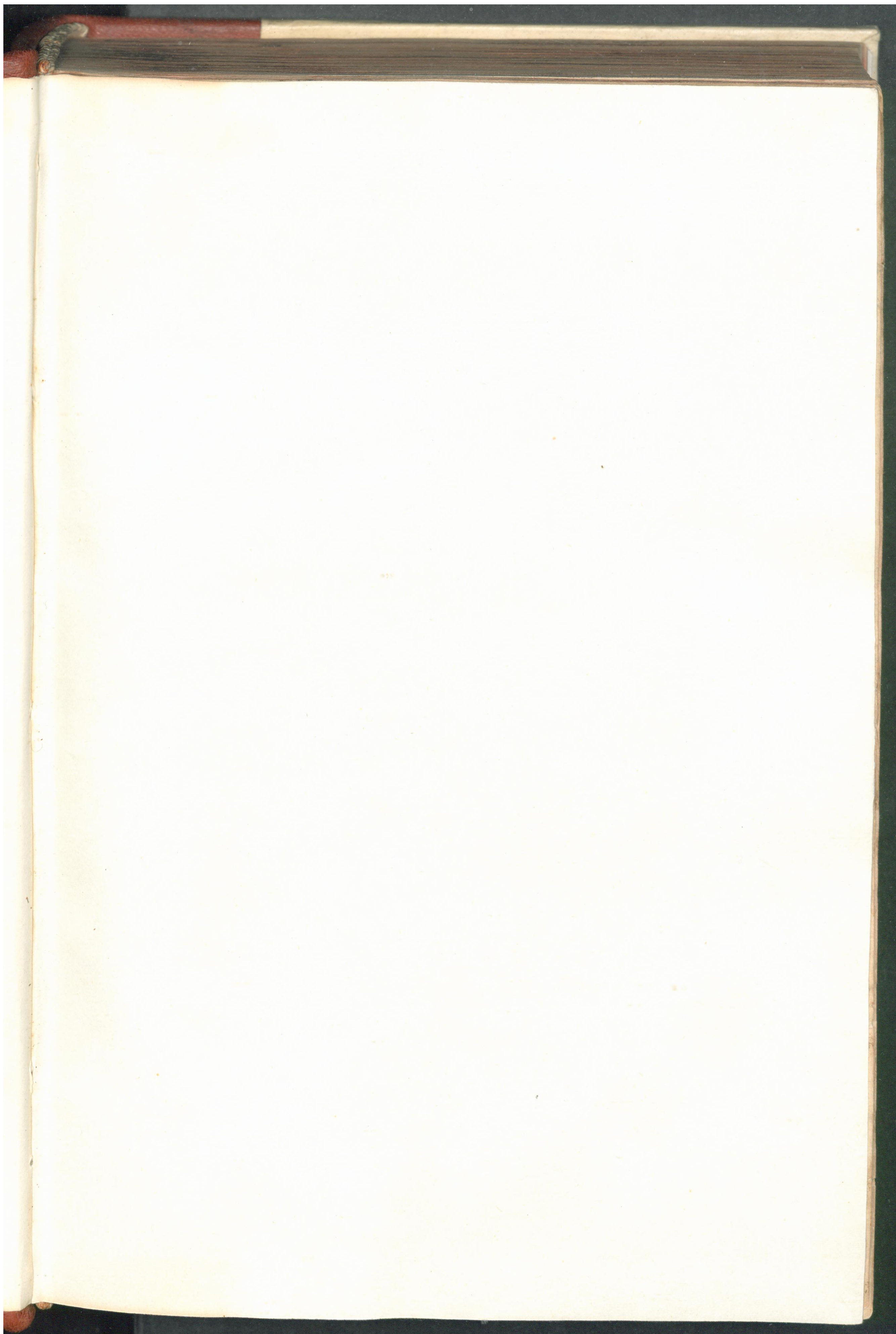

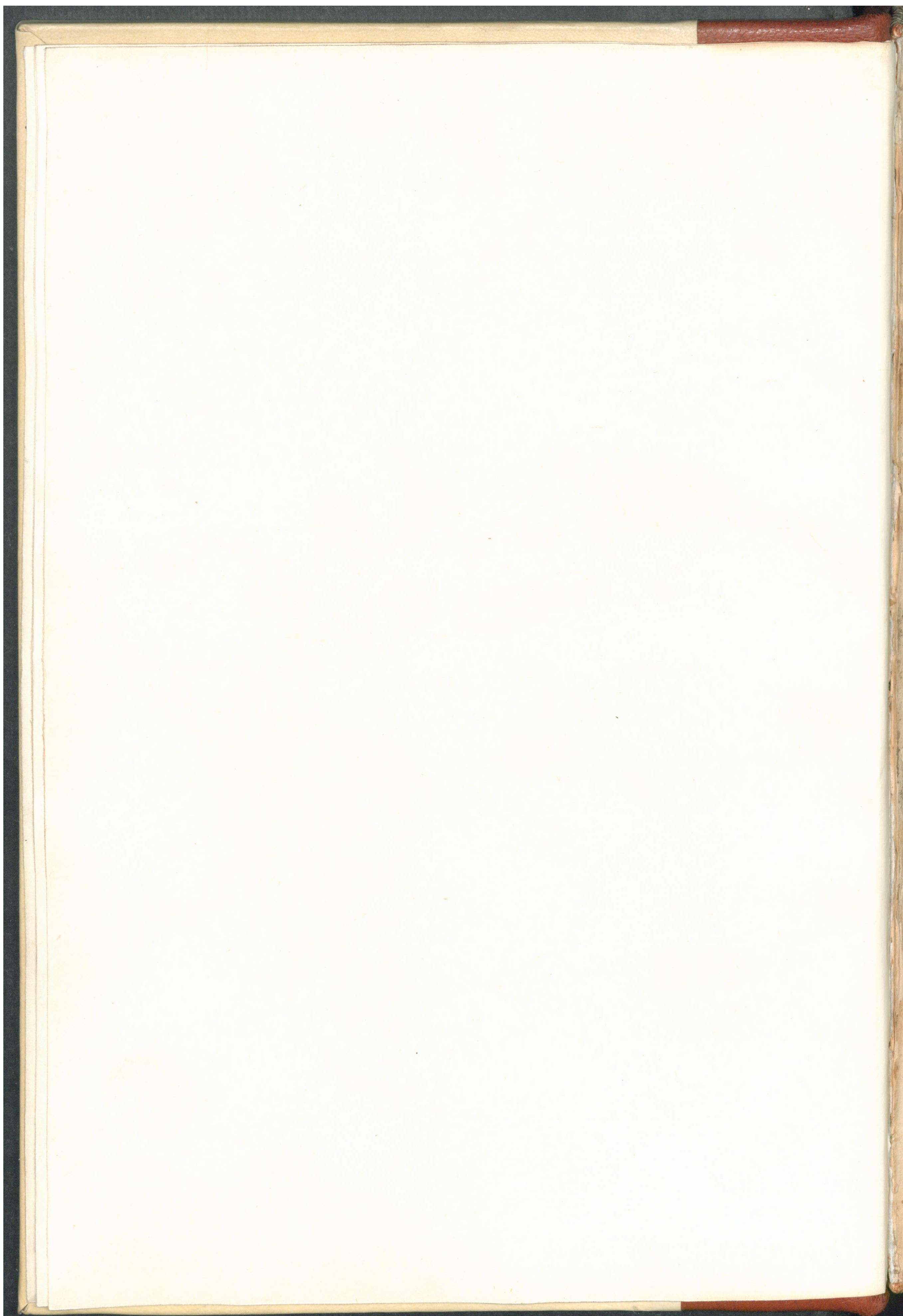

36316

DE BALNEIS

OMNIA QVÆ EXTANT APVD GRÆCOS, LATINOS, ET ARABAS, tam medicos quàm quoſcunque cęterarum artium probatos ſcriptores: qui vel integris libris, vel quoquo alio modo hanc materiam tractauerunt: nuper hinc inde accurate conquiſita & excerpta, atque in vnum tandem hoc volumen redacta.

IN QVO AQVARVM AC THERMARVM OMNIVM, quæ in toto ferè orbe terrarum ſunt, Metallorum item, & reliquorum Mineralium naturę, vires, atque vſus exquiſitiſsime explicantur:

INDICIBVS QVATVOR APPOSITIS,

Quorum Primus Auctores omnes, qui in hoc volumine habentur: Secundus Balneorum nomina: Tertius Capita cuiuſcunq; libri: Quartus Mirabiles curationes in his libris contentas, quæ vi ac beneficio Balneorum factæ fuerunt, complectitur.

Opus noſtra hac ætate, in qua tam frequens eſt Thermarum vſus, medicis quidem neceſſarium, cæteris vero omnibus tum ſummo- pere vtile, tum etiam periucundum.

Cum priuilegio ſummi Pontificis Senatusq; Veneti.

VENETIIS APVD IVNTAS
M D LIII.

WELLCOME
LIBRARY
INSTITUTE

FRANCISCO CONTARENO ZACHARIAE EQ. F. PATAVINAE VRBIS PRAEFECTO.

THOMAS IVNTA.

Xistimauit antiquitas clarissime ac ornatissime FRANCISCE, *ei qui vniuerso hominum generi prodesse constanter perseueret, non modo non referri aut agi, sed ne haberi quidem aut excogitari saltem pares meritis gratias posse. propterea credo, quod quũ arduum admodum esse videamus, ei plenam referre gratiam qui in vnũ aliquem aut alterum beneficia contulerit, multo difficilius sit necesse est illius meritis qui publicæ omniũ vtilitati cõsuluerit, par quicquam vel inuenire vel excogitare. proinde vt Deum ipsum multo magis pia puræ ac gratæ mentis conscientia & imbecillitatis nostræ confessione, q̃ vllo alio sacrificij genere promeremur: ita homines benefici & Deo simillimi multo magis grato ac memori animo quàm ulla remuneratione delectantur. quod quamuis ita sit, omnes tamen gentes Deo certatim gratias agere contendunt, hominibus vero etiam referre nituntur. putant enim ingratæ mentis esse beneficia silere diuina: & hominum in se meritis non respondere turpe iudicant. tibi certe non nostra modo tempora, sed ventura etiam sæcula gratias agent. quòd tuo vel inprimis singulari beneficio factum sit, vt ea rei medicæ pars, quæ iamdudum propè deplorata iacuerat & sepulta, nostra ætate reuixerit. Hæc est, quæ medicatis aquis opem mortalibus ferre consueuit. nam tu pro tua singulari sapientia facile intellexisti, aquam nescio quo pacto cæteris omnibus elementis imperare: quippe quæ & terras deuorat, & ignes extinguit, & in cœlum quoque conscendit: atque illinc descendens salubribus pluuijs vitalem auram viresq́ herbis, fruticibus, frugibus, arboribusq́ue deferat, vt iam propè omnia quæ terra summittit, aquarum esse beneficia intelligantur. itaque eodem tu ingenio, quo omnia perspicis, hoc quoque vidisti, naturam quæ nulla sui parte otiosa est, sed vndecunque mortalibus medicinas atque alimenta suggerit, ne in hoc quidem elemento cessare: sed per calentes & medicatos fontes hominum generi salubria proferre medicamenta: & illa quidem gratuita & minime periculosa. non enim ferro excìdit, aut ignibus exurit, aut fame ac siti conficit, aut amaris succis excruciat, & dum noxios humores quærit educere, sanguinem quoque & vitalem spiritum exorbet: sed siquid inest membris vitij excoquit, atque amissum vigorem ita restituit, vt vere hoc summi Dei beneficium fuisse videatur. cui vt plurimum debeatur, quod fragilitatem generis humani miseratus, aquarum & fontium medicinam ex ipsis terræ visceribus prodire iussit, tibi certe non parum homines debent, quod tuo potissimum hortatu nunc demum in lucem prodeunt doctissimorum hominum lucubrationes, qui de medicinis aquarum alijs atque alijs Italiæ ac Germaniæ regionibus nascentium scripsere. parum enim prodesse poterant, si vel latuissent, vel modus vtendi*

fuisset incognitus. nunc auspicijs tuis vtrunque incommodum est planè sublatum. iam enim & omnes Italicæ ac Germanicæ thermæ notæ erunt, & quo pacto illis deinceps sit vtendum qui volent scire, absque vllo labore intelligent. quin ne quicquam omnino quod ad hoc singulare beneficium perficiundum pertineret, à te prætermissum videretur, egisti nuper cum his doctissimis pariter & eruditissimis viris qui medicorum istius Patauinæ vrbis collegio præsunt, vt tribus ex his qui & medicæ rei cognitione atque præstantia, & disserendi facultate excellunt, de Patauinis thermis scribendi munus publice decreto mandaretur. credo scilicet id dijs volentibus, & fortuna ipsius rei medicæ ita iubente. vt, tu Patauinæ vrbis præfectus, de thermis Patauinis quod antehac, ab ijs qui huic rei non satis feliciter insudarunt, parum admodum atq; id incondite scriptum est, tuo vel in primis nutu ac authoritate ad mortalium commoda fusius deinceps ac latius scriberetur. quod beneficium sublimi, ac planè heroico isto tuo animo dignissimum, rebus à te antehac præclare semper & summa cum tua, tum patriæ & communi omnium vtilitate gestis, est consentaneum. qui ex ea gente prodijsti, quæ nihil nisi magna & omnibus vtilia facere aut cogitare consueuit: & ex qua quasi seminario quodam huius reip. plures principes, plures patriarchæ, plures propemodū quàm ex vlla alia, imperatores prodierunt. qui cum omni laude maxime celebres, tum rebus ab se bello fortiter ac præclare gestis clarissimi, vniuersam hanc remp. suis suorumq; monumentis referserunt. quam ob rem vt illa enumerare nullo pacto ausim, ita hoc affirmare non verebor, nullam ex omnibus tuis laudibus, quæ multæ & maximæ sunt, vel maiorem, vel patriæ vtiliorem existimari oportere, quàm eam, quam proxime ex istius Patauinæ præfecturæ benegestæ administratione consequeris. præclarum est in amplissima patria toto terrarum orbe celeberrima, nobilissimo atque eo ornatissimo genere esse prognatum, & ijs maioribus insignem, qui non gentem modo suam, sed patriam, sed vniuersam rempub. reddere illustriorem possint. at hæc communia tibi cum multis sunt: ea tantum tua sunt, quæ tu te ipse tua virtute perfecisti: & quorum gloria in te vnum tantummodo redundabit: ideoq; silentio prætereunda. itaq; hoc loco non cōmemorabo DOMINICI CONTARENI *fortissimi principis virtutem, qui cum ingenti vi nauium in Dalmatiam missus, Iadram quæ ad Croaciorum regulum defecerat, obsidione cinxit: cinctam operibus expugnauit: effecitq; vt peropportuna illa tantæ expugnationis fama cæteræ vrbes in fide vestra continerentur. Omittam eximiam* IACOBI *principis fortitudinem, qui tantæ authoritatis fuit, vt cum primum reip. gubernacula accepit Genuenses bellicosissimi viri, qui per id tempus mare plurimum poterant, illius in re bellica virtutem ita timuerint, vt oneraria naui restituta orientalibus mercibus onusta, quam per iniuriam & audaciam eripuerant, ne sibi acerrimum à Principe bellum indiceretur, ad quas ille voluit pacis conditiones descenderint. Omittam quanta sedulitate Iustinopolitanos in officio cōtinuerit: quanta animi magnitudine Anconitanum bellum gesserit: vt non iniuria magna his præclare gestis rebus, apud omnes gentes huic reip. parta sit gloria: magna Veneto nomini authoritas accesserit: atq; ita sit aucta, vt non sine causa iam tot annos maris imperium illi concessum sit. Omitterem pari quoque silentio* ANDREAM CONTARENVM

sapien-

sapientissimum principem, nisi illius me singularis prudentia reuocaret. qui summa virtute præditus, tanta animi moderatione fuit, vt omnium gentium, omnium seculorum facile virtutes superarit. hic omnium primus suo exemplo ostendit, nequis temere adire remp. neue vllam dignitatem priuato magis quàm publico commodo adductus, suscipere audeat. defuncto nanque MARCO Cornelio principe in Patauinum agrum vbi fundum habebat, tandiu vrbe absuturus concessit, quoad noua alterius ducis declaratio secuta esset. sed cum ad capescendam, quam illi respub. detulerat dignitatem, neque publicis neque priuatis amicorum literis in vrbem retrahi posset, cognatorum quidam qui ad eum ire iussi fuerant ex senatus sententia, qui omnia illius bona se publicaturum in exiliumq́; illum acturum minabatur, vix tandem vt sententiã mutaret, impetrarunt. Nam quid ego MAPHAEVM, LVDOVICVM & postremo ANTONIVM CONTARENOS, huiusce vrbis Patriarchas, summæ integritatis & religionis viros, commemorem? quos vitæ & morum sanctitas ita illustrauit, vt nullius commemoratione amplius indigere videantur. sed vt illa libenter omiserim, ne annales vestros huc videar transtulisse, ita silere nefas arbitror aut NICOLAVM proauum tuum, qui apud Allobroges pro patria legatum agens fato functus est, aut FRANCISCVM auum eloquentissimum pariter & iure consultissimum ac grauissimum senatorem: qui ex Senensis legationis laboribus contracto graui morbo vix bene reuersus in patriam diem suum clausit: & eximia integritate præditus, huic reipub. magnis in rebus magno vsui fuit. sed ne de ZACHARIA quidem patre tuo clarissimo & ornatissimo equite sine graui piaculo silere posse me existimarim. qui quàm præstanti in hanc remp. animo fuerit, vel ex hoc facile cognosci potest, quod præter omnes cum vrbanos, tum prouinciales magistratus summa cum laude gestos, præter innumeras propemodum legationes feliciter, & ex ipsius Senatus sententia obitas, Cremonæ Prætor quo tempore miserrima illa clades ad Abduam infeliciter accepta est, nihil non fecit, vt eam ciuitatem à defectione deterrendo in fide contineret. sed cum aduersæ factionis studia plus posse quàm recta consilia vir prudentissimus animaduertisset, nec repentino quodam furore tumultuantibus vllo pacto resistere posse intelligeret, Deum ruptorum fœderum, & violatæ fidei conscium testatus aliquando vltorem fore, in arcem se contulit: & arcis custodem, quem numerosa fortissimorum militum manu, sed non satis fidorum, armatum inermis ipse non poterat cogere, hortari non destitit atque orare, vt arcem illam quasi propugnaculum, & claustrum quoddam Veneti imperij summa, vt fides exigebat, ope defenderet: nec repentino illo tumultu territus, spem temere deponeret, sed secum identidem cogitaret eam reipub. esse fortunam, vt vinci prælio posset, bello non posset. meminisset Martem belli esse communem: Romanos amissa vrbe, capitolij tantum arce seruata, non ita multo post Camilli virtute Gallorum castra cepisse, & ademptam vnâ cum imperio vrbem recuperasse: gentem illam primo tantũ impetu timendam: mora facile frangi. Pœnos capta magna Italiæ parte cunctatione Fabij Maximi paulatim cedere didicisse. sperandũ potius ex ijs quos antea passi erant laboribus, fore vt arce illa ab hostium incursibus cõseruata, vrbs quoque ad sanitatem rediret: & quæ præ metu à vobis ciuitates defecerant, in fidem pristi-

nam deditionemq; ita reuerterentur, vt quæ violenta atq; inopinata vnius prælij tempestas abstulerat, ea propè omnia in potestatem vestram breui redigerentur. nihil denique quod à viro fortissimo & patriæ amantissimo desiderari posset, prætermisit. at ille arcis custos rerũ imperitus, ac nimis timidus, nihil de reip. cõmodis, sed de sola salute sua cogitãs, contra hortari cœpit, vt faciendæ deditionis socium se exhiberet. quod ille cum facturum se constantissime negasset, ac mortem potius aditurum dixisset, deosq; & homines testaretur antiquiorem sibi omnibus commodis & vita ipsa esse honorem atque vtilitatem reipub. ab ijs qui pecunia corrupti fuerant, hostibus traditur: à quibus in intimam Galliam ductus, non ita multis post annis apud Marcosios Parisiorum, morbi vi sublatus est: non minus bene de patria meritus, quàm si fortiter pugnando occubuisset. ac si decorum est pro patria mori, vix vllum inuenias, cuius fuerit mors honestior. qui enim pro patriæ commodis atque honore contendens in seruitutem tractus est, atque in ea mortem oppetijt, pro patria mortuus esse, & vltimum spiritum in reip. gratiam effudisse iure dici potest. Sed inter ea quæ vir clarissimus ad communem omnium vtilitatem præstitit, id non postremo loco ponendum arbitror, q̃ te talẽ filiũ, se multo præstantiorem genuerit. qui vt primum ad remp. accessisti eos statim magistratus adeptus es, qui ad reliquos honoris gradus iter esse consueuerunt: quos omnes tu ita gessisti, vt omnes maximis te sint laudibus prosecuti, maioribusq; alijs dignum subinde existimarint. Et quoniam tua virtus, vt ignis qui naturæ suæ viribus vltro se ostendit, non humili, neque obscuro loco vnquam latuit, sed quadam quasi in specula excelsa atque illustri loco posita fuit, vnde reipub. opem ostentare videretur, iccirco quadragesimo ab hinc anno reipub. admotus magnis & continuis (vt Phocion ille Atheniensis) publicarũ rerum occupationibus districtus fuisti. Itaque cum primum Ferdinandus fuit de more Romanorum Rex consalutatus, tu tanto totius Senatus consensu ad eum orator delectus es, vt cum prudentia & morum maturitas ætatem longo interuallo superaret, nemo tamen annorum in te numerum (quod in cæteris fieri solet) sed rerum multarum vsum spectandum putaret. apud quẽ tanta & gratia & authoritate floruisti, vt maximus & sapientissimus ille Rex charissimũ te semper habuerit: ac tanti virtutes tuas fecerit, vt Margharitam filiam christiani fontis lauacro à te suscipiendam curauerit, & sapientis appellatione semper deinceps nominarit. Quid? nonne quum oratori qui apud Carolum V. Imperatorem reip. nomine bienniũ fuerat, successor dandus esset, nemo in tota vrbe te vno aptior inuentus est: qui paulo ante ad fratrẽ legatus ita vniuersi Senatus votis satisfeceras, vt ad Carolum in Germaniam deberes iure destinari. vt qui Deorum immortalium voluntate ad hoc munus natus eras, vt Reges, ac Principes maximos non solum huic reip. socios & amicos faceres, sed illorum veterem quoq; necessitudinem, quæ illis cum hac rep. dudum intercesserat, tua prudentia & opera non seruaretur solum, sed etiam augeretur, ad Imperatorem post hominum memoriam longe clarissimum merito orator mittereris. à quo discedens & summam beneuolentiam, & clarissima genti tuæ insignia reportasti. Itaq; non cõmemorabo quot quantisq; deinceps reuersus in patriam laudibus exceptus sis, quantis auctus honoribus: vt nihil non tantæ isti virtuti tuæ, & in patriam pietati deberi videretur. Nam quid dicam, quod ad Franciscum Galliarum regẽ

non

non ita multo post orator designatus, vt nullum non patriæ, quæ ipsa vita tibi charior semper fuit, officium præstares, itineri te statim accinxisti? neq; aut ingrauescentem iam ætatem, aut itineris difficultatem, aut anni tempus incomodum respexisti: non PATRIS, *qui in ea prouincia pro patria mortem obijt: non* PROAVI, *non* AVI *tui, qui in legationibus mortui sunt, casum timuisti. quam ob rem tantam istam tuam in patriam pietatem admirati patres, ab eo te periculo retraxerunt: &, vt sapientia atque opera tua diutius vti possent, è reipub. vsu fore cognouerunt, vt qui summo consilio et integritate præstabas, difficillimis temporibus rempub. domi potius administrares quàm foris. nihil enim in te quod in optimo Senatore requiritur est vnquam desideratum. eloquentia tu tum naturæ dono insita tum summo studio comparata floruisti: singulari etiã quodã dicendi genere atque incredibilis memoriæ laude ita excelluisti, vt omnes in tuã sententiam adduxeris. itaque te statim in eorum ordinem asciuerunt, penes quos est reip. domi administrandæ facultas maxima. qui de summis quibusque rebus ad reip. statum pertinentibus prius inter se disceptant ac deliberant, quam ad Senatum referatur: quo in magistratu te patriæ tuæ adeo vtilem præstitisti, vt is postea tibi perquam sæpe sit delatus. Et postremo, vt finem faciam, Iulium III. Pont. max. initio pontificatus ipsius vnà cum alijs tribus ornatissimis viris orator adijsti reip. nomine gratulatum profectus, dij boni quanta cum laude? tanta, vt vix alterum tibi in hac fungendæ legationis gloria parem inueniamus. Nunc autem cum Patauinæ isti vrbi præfectus sis, vbi admirabilis quotidie mansuetudo, insitata atque inaudita clementia, in summa potestate modestia, liberalitas vero ac munificentia tanta, vt vel hac vna virtute tuis maioribus te dignum non probes solum, sed longo etiã interuallo eos antecedas, tanta insuper in rebus omnibus sapientia perspicitur, vt quasi numen de cœlo delapsum te tota isthæc ciuitas veneretur ac colat, & prouinciæ tuæ nimis festinos fuisse menses coqueratur, quid non sperandum ab dijs immortalibus, vel potius expectandum? quos si humani generis curam gerere, vt christiana nos pietas admonet, certo credimus, eos tum demum patriæ, tum demum Venetæ reip. consuluisse intelligemus, quum hoc quicquid boni est, id totũ ad maiora negotia procuranda ita couertent, vt tuis virtutibus, tot ac tantis & tuis & tuorum pro patria susceptis laboribus, tot in vniuersam remp. beneficijs, debitum tibi in rep. principem locum concedant. Nunc, quoniam qualiacunq; sunt, quæ de balneis ac thermis hinc inde collegimus ac in vnum redegimus, ea omnia virtuti tuæ accepta referenda sunt, boni consulas rogo. quæ omnia tuo nomini ideo inscripta & dicata in manus hominum perueniunt, vt, quod beneficium habemus maximum, eius beneficij, vt par est, authorem agnoscamus: & quantum vel hoc vno nomine tibi & publice & priuatim debeamus, noscat posteritas.*

Vale. Venetijs Tertio Nonas Iulij.

M D L I I.

AVTHORES, QVORVM INTEGRI LIBRI HOC volumine continentur, vel ex quorum Commentarijs, ea quę ad Balnea et Aquas pertinent, desumpta sunt omnia.

Finis.

BALNEORVM NOMINA
Quæ hoc volumine habentur.

de

Finis.

INDEX CAPITUM omnium, seu Summarum quę sunt in hisce authoribus, quibus in hoc volumen vsi sumus.

Miracula

EX HIPPOCRATE ET GALENO.
De balneis.

De balneis frigidis. 467

De balneis aquarum sponte nascētium. 468

Aqua

Finis.

MIRACVLOSAE curationes aliquot & beneficio & vi balneorum effectæ.

Ex Michaele Sauonarola, libro primo, cap. iiij.
De balneo oleagineo. *car. 7. col. 2.*

ALbertus à sale, miles Ferrariẽsis, cum calculosus esset, & pluribus in horis à calculo vexaretur: meo cõsilio balneum olei temperatum ingressus, sic vijs mollificatis & calore naturali confortato, illico à dolore & calculo euasit.

Ibidem.

Ambrosius miles Pisaurinus cum lapidem grãdem in medio virgæ magno cum dolore teneret: me consulente virga sic in balneo olei detenta, & via mollificata, spacio horarum quatuor exiuit. nam de incisione virgæ apud medicos suos spe destitutos mentio fiebat.

Libro secundo, de balneis montis Grotti,
Rubrica quarta. *car. 18. col. 4.*

Hebræus quidam cum diu pectoris dolore laborasset ex causa frigida, plurimaq; medicamenta tentasset, quibus minime iuuabatur, ad duciam huius balnei eum trãsmisi, pectus percutientem, & diuino interueniente auxilio sanatus fuit.

Eodem libro, rubrica quinta de balneo Sancti Bartholomæi.

Vir quidam Feltrensis nomine Petrarca, nodositatem & duritiem in genu habebat, cum prius dislocatus foret in genu, & plurimos nõ dico restauratores, sed destructo res sic expertus foret: qua ex re ob dolo res pluries receptos materia multa fluxit, & in loco retenta, & frigidis medicaminibus applicatis indurata, absque baculo & ferula ambulare non potens, sic duos annos transiens, ad hæc balnea meo consilio accessit. & ex his spatio dierum quindecim tantum recepit iuuamentum, vt demum absque baculo & ferula rediret.

Ibidem.

Inuentum in libris est, quendam Estensem Marchionem à podagra & doloribus podagricis ac iuncturarum per hæc balnea fuisse liberatum.

Ibidem.

Ego vidi ex duritie genu quendam, qua duritie impotens ad ambulandum reddebatur, horum balneorum beneficio percurari, vt actum.

Ibidem.

Dominus Aquileiensis Cardinalis totus contractus cum esset, ex his balneis ita iuuabatur dum in eis esset, vt veluti sanus totus moueretur.

Ibidem.

Georgius Pisanus de Sancto Cassiano à sua neruorum cõtractione notabiliter conualuit, ob eorum balneorum beneficium.

Eodem libro, de balneis Pisarum.
Rubrica vndecima. *car. 22. col. 4.*

In hoc balneo curatus est Nicolaus Florentinus macerrimus propter debilitatem virtutis attractiuæ cum fluxu hæmorrhoidum.

Item alius curatus fuit ex fluxu stomachico.

Item alius è fluxu hepatico.

Item alius ex ardore vrinæ.

Item alius ex podagra liberatus fuit: & ex pluribus alijs morbis nonnulli, de quibus in capite de balneo de Auinione dicetur.

Eodem libro, Rubrica. xiiij. de balneo Vallis Chaim vel balneo Dominarum. 24.3.

Hoc balneum specialem commendationem recipit in passionibus matricis, disponendo eam ad conceptionem, illam mundificando, abstergendo, & confortando, quod intellige ex causa frigida & humida proueniętibus: & menstrua prouocat. pro hisq; passionibus mulieres in dies ad id vadunt.

Ibidem de balneo Cruciatorum.

Multi ambulare non potentes, ex huius balnei vsu curati sunt.

Eodem libro de balneis Carpensibus.
Rubrica. xxiij. 27.2.

Compertum est calculosos multos & colli vesicæ excoriationem patiẽtes & huius balnei aqua & potione liberatos fuisse.

Ibidem, capite, An salubrius est uno tempore magis quam alio ad balnea proficisci.

Non disconuenit corpora pro causa necessaria tempore hyemis se ad balnea transferre, vbi aer cameræ bene disponatur, & locus totus, & custodiant se à frigore & huiusmodi. nam de his experientiã habui

in

in duobus Ducibus exercitus Venetiarũ, Comite .f. Carmignola & Gatta melata. hi enim ambo paralysi affecti fuere, pro quo morbo etiam aliorum doctorum virorum consilio, balnea mense Ianuario sunt profecti, & ego cum eis, & hi mirabiliter conualuerunt. Carmignola ętate. xlviij. annorum ferè, vsque ad sanitatem pristinam. Gatta melata vero ætate annorum. lxvi. nimis bene conualuit. & potior successit sanitas quàm sperabamus. Et fieri feci balneum in tina & in camera. Vsus hic particularis balnei etiã alijs in temporibus, cum adest ex parte ventorum aut pluuiæ aeris intemperies, commendandus est. Potest enim melius moderari in caliditate quàm in potentia. quoniam in maiori quantitate aquæ est maior potentia, in minori minor, cum potentia rei habet attendi penes multitudinem formæ. Circui balneum asseribus, & superius cooperiebatur, ne aer frigidus ludere posset.

Ex Bartholomæo Montagnana. Cap. v. De situ, aspectu, operationibus, proprietatibus balnei Sancti Bartholomæi. 38.2.

Reuerẽdissimus Cardinalis Aquileiensis, contractus omnino erat pedibus, genibus, brachijs. & ipsum intrare hæc balnea iussi. et ego vidi, tetigi, percepi in prędictis aquis membra sua æque bene distendere, ipsum rectum stare, ac si fuisset iuuẽculus. extra tamen aquas non diu perseuerabat possibilitas tensionis illa: cuius causam peritus physicus facile pronunciabit.

Ibidem.

Adhuc etiã anno ante hunc immediate virum nobilem Georgium de Sãcto Cassiano Pisanum, ad Azemena perductum, notabiliter conualere vidi. & alia exempla quãplurima tradere possem. sed dimittantur ne hypocrisi imputentur. & tu vide secundum, qui viuens testis existit.

Ex Guainerio. De balneis Aquensibus. Cap. iij. 44.2.

Vt balneorum istorum Aquẽsium proprietates vobis notę sint, quibusq; particularibus ægritudinibus conueniant: quos vidi equidem effectus, referam. Illustrem Mantuanum Marchionem menses. vij. podagricus dolor sine interpellatione molestauerat, & adeo crudeliter, vt coacti medici non solum domesticis stupefactiuis vsi sint, sed interdum opij drach. ij. cum chamæmelino concutientes, pedem non solũ semel, sed pluries embrochauerunt. remittebatur dolor, sed in totũ potuit amoueri nunquam. miror cur ex embrochatione illa tam continua pes vitam nõ perdiderit. Pręfatus dominus terna vice balneatus dolorem ex toto perdidit. vt tamen mẽbrum vlterius confortaret, & omnẽm malã qualitatẽ, siqua derelicta fuisset, amoueret, pluribus se item vicibus infrascriptum obseruans ordinem balneauit. nam sero tibias in cœno extrinseci balnei per mediam amplius horæ partem, ad genu vsque tenebat, mane vero balnea ciuitatis intrabat. Isto nanque obseruato regimine, infra dies. xx. dolor eum ex toto dereliquit. & isto tempore fuit vltra solitum impinguatus.

Estensis Marchio podagrico dolore sæpe detentus, ex balneis ipsis proficuũ grande suscepit.

Quidam Casalensis ex dolore genu iam annis aliquod trãsactis, sine baculo ire nequaquam poterat, magna item cum pœna. is in ciuitatis balneo mane intrans cum sero tibias intrinseco cœno tenens, in die decima baculum deseruit. dein sine pœna quo voluit, iuit.

Parmensis quidam propter casum equi super pedem, iam elapso vno anno claudicabat. pedem indignatum habebat. & sine magno dolore nõ incedebat. is tam in balneum quàm in cœnum pluries intrãs, fuit sanitati restitutus.

Ibi quidam conciuis meus aderat, qui propter quandam chronicam ægritudinẽ iam decem annis tibiarum dolore poterat perire, quæ persæpe etiam tumescebant: cũ tam in cœno, q̃ balneo, inscriptum ordinẽ per. xij. solum dies obseruasset, Papiam liber accessit.

Armiger quidam ob varias percussiones manus flectere nequibat. post tertiam balneationem, liberum motum manibus pro libito dabat.

Quidam velut Stephanus lapidatus, tam brachium q̃ manum paralyticam habebat. is vt pręcepi, nucham sibi embrochauit. & in. vij. diebus liberatus fuit.

Alius antiquum tinnitum aurium patiens,

tiens, super caput embrochã recepit. & in totum tinnitus ille recessit.

Quidam ob antiquum catarrhi descensum asthmaticus, adeo male in anhelitu affectus erat, vt vix ire posset. is interdũ balneum ingressus est, & aliquando ceruicem embrochauit, quandoq; vero summo mane aquæ fontis pintam vnam & vltra bibebat. sed mane illo balneum non intrabat. is in. xv. dierum spatio, anhelitũ cum dei auxilio recuperauit, & curatus est.

Calculosus quidam de aqua illa copiose bibens, arenularum copiam emisit.

Colicus ex aqua fontis clysteres cũ oleo & benedicta aliquod vicibus recepit. qui muccosæ materię quantitatem magnã eduxerunt. & statim liber factus fuit.

Alius è defectu lapidis mingere non valens ad tertium vsq; cœlum lamentabiles voces mittebat. is ex aqua copiam bibens, die eadem lapidẽ ad extra in frusta emisit.

Alius leprosus existimatus, per dies. xx. se quaq; die balneauit & emendatus fuit.

Dominus Iacobus de Insula Virboriana Cardinalis totus arteticus erat. ob id equitare vel ambulare neqbat. is ad nostra balnea in lectica deportatus fuit. & ordinate se balneans infra dies paucos sanus factus fuit, & Ianuam robuste accessit.

Nobilem quandam mulierem quæ antiquũ vuluæ casum adeo periculosum interdum patiebatur, vt suffocari persępe crederet, ad hæc balnea misi. hæc semel in die ceruicem embrochabat. & semel etiam se balneans libera domum rediit.

Asciticam his aquis balneari iussi. hæc etiam mane pintam vnam illius aquæ bibebat. & die alia in vesperis solum balneum intrabat. aliquando tres aquæ pintas mane bibebat & per dies. xl. hoc continuans, & se interdum balneando liberata est.

Mulier quædam ob antiquũ menstruorum alborum fluxum nunquã potuit concipere. & erat interdum materia illa adeo fętẽs vt ipsamet odio seipsam haberet. purgata, ad balnea hæc iuit: hæc nõ iussu meo, sed sponte sua persæpe de fontis aqua bibebat. & illis albis menstruis expurgatis, cum domi fuit, prægnans facta, puellum enixa est.

De his nostris balneis miranda recensere possem. quorum partem ipse vidi, & partem à fide dignis accepi. sed si ea omnia describere vellem, tædio nimio legentes afficerem. igitur satis.

Ex Vgulino de monte Catino, Capite Cur balnea calida sint. 47.4.

Non ignoro tamen esse balneum frigidissimum actualiter iuxta ciuitatem Pisarum ad tria milliaria, tantiq; rigoris vt intr oeuntes per lõgum tẽpus tremore quatiantur, quod multę mulieres steriles ingrediuntur vt proli fiant aptæ. Cuius rei testis ipse sum, quòd per annos quinque supra viginti in Pisarum vrbe commoratus tempore magnifici domini Petri de Gambacurtis, cuius & filiorum & ciuium physicus fui, multas mulieres ex sterilibus prolificas vi huius aquæ effectas cognoui. Inter quas annumerare possum vxorem meam, quę per. xx. annos non conceperat, & post balnei huius ingressum sequẽti anno prægnans effecta, masculum filium peperit. Cuius causam inferius reserabo.

De balneis Villæ Corsennæ Lucani comitatus. 49.2.

Testimonium afferam eorum quæ vidi. Misi ego ad hoc balneũ ciuem vnum Lucanum qui dicebatur Ioãnes Testa, qui passus fuerat dolores colicos & tandẽ ad neruos materia mutata ex colica liberatus fuerat, vt nonnunquã euenit: & factus est mollis in vniuerso corpore pręterquam in lingua. Accessit igitur meo consilio štatibus ibi niuibus adhuc febricitans aliquantulũ vt immenso suo desiderio satisfacerem. is itaq; in primo introitu præsente me, cœpit mouere digitos & manum, & antequam recesserit, fuit integre liberatus, & equester recessit ad vrbem profectus, & saluus peruenit, cum tamẽ moram in balneo per dies quadraginta protraxisset.

Fui præterea cum Ioanne Galeatio Fauentiæ domino & compatre meo, qui diutina podagra vexatus pollicem dextri pedis plicare nõ poterat, is ante recessum nostrum, rigore illo digiti liberatus est.

Per id tẽpus Petrus Ioannes aromatarius cõsilio meo vsus, se ex Florẽtia ad illud balneum deferri fecit. is affectus erat podagræ doloribus, & iũcturarum vulneribus: erat ex toto perditus, & virtute membrorum motiua destituebatur. Is me præsente in secundo balnei introitu cum aliquo adminiculo

niculo ambulare cœpit. & ad viginti dies Florētiam valide equitauit. steterat autem plures menses immobilis, hac ægrotatione præpeditus.

De balneis comitatus Pisarum. de balneo de Aquis. 50.2.

Vidi ego multos in vsu balnei huius hydropicos & ictericos curatos.

Vidi multos macilentos impinguari.

Iuuenis quidam Nicola domini Verij de medicis pessime dispositus erat in nutritiuis omnibus. stomachum debilem habebat, & per indigestionum sæpe lienterias incurrebat. hepar calidum. cuius virtus attractiua debilis erat, et ob id corpore macilento, quod ob hæmorrhoidas affligebat. Hūc bene purgatum ad balneum de Villa Lucæ prius accedere iussi, ex quo non modice iuuatus fuit. Medici dicebant nunquā illum viuum rediturū, si ad illud balneum accessisset. Accessit. tandem è iuuamento percepto me exaltauit plurimum, multisq; annis continuauit accessum.

Dominus meus Malatesta de Malatestis Pisauriensis pessime dispositus erat in nutritiuis, & per annos. xiiij. fuerat à fluxu stomachico vexatus, erat & fluxus hepaticus, oppilatiuus maiori ex parte, nec absoluebatur à cerebrali, & corpore extenuato hæmorrhoidas patiebatur & ardorem vrinæ & renes habebat calidissimos, & pessime dispositus erat, erat & podagricus. Cœpi ab aperitiuis, quæ statim profuerunt. postremo iussi vt hoc balneum accederet, quamuis medici alij reclamarent. Iuit & mire conualuit.

Ex Paulo Parauicino. De balneis Masini. 195.4.

Vir nobilis Andreas Peregrinus verissime testari potest, quā luridas, quam breui latas & genitales pectoris sui maculas, solis his aquis deleuerit, totumq; corpus sine strigili & olearia ampulla, miro quodā inducto candore fucauerit.

Item Caspanensis quidam nobilis, turgescente in eo leucophlegmatia, & liuentiore vniuersum corpus occupante sanguine, de salute desperabat. sed horum balneorum vsu citius quàm quis credere posset, pristinæ sanitati restitutus est.

Vidi ego iuuenem sente acutissimo in pede saucium, dolorem et iflammationem maximam, tota etiam tibia rubente, & supra modum turgescente, patientem, solis his aquis superfluentibus. viij. dierum spatio sanitati restitutum.

Vidi equos vlcerosos, & vt equarij medici dicunt, verme, nullis alijs medelis expugnabili, suprapositio harum thermarum cœno quàm breuissime curatos.

Vidi rem quasi incredibilem, quandam mulierculam, sua male disposita & suffulta domo ruente, à tichnis & lapidibus cæterisq; ruinis comminutam, fractam, pertusam, & ferè exanimem, in his positam balneis conualuisse et reuixisse. bis enim quotidie in ea balnea ferebatur, opportuna & irreprehensibili victus ratione vtēs, vnde instaurata, & in pristinæ suæ sanitatis statum, non sine omnium admiratione redacta est. Hoc solo excepto quod lōgo postmodum tempore obsurduit, misella, hoc pacto luxata membra reduxit, molopas, vibices, & quæcūq; sugillata solo hoc malagmate emendauit, hoc pastillo & cataplasmate tantam doloris molestiā leniuit, his deniq; emplastris, vulneribus suis callum obduxit. Tanti miraculi testis nō obscurus inter cæteros est vir Magnificus & insignis Ioannes Iacobus Porrus Patricius Mediolanensis.

Vidimus & tabidos quosdam, fragiles, ficulneos, quinimmo biliosa febre laborantes, qui in has aquas descendebant, & diu immorabantur, breui ita pinguescere, vt cunctis miraculo fuerit.

Quantum vero arthriticis, ischiadicis, conuulsis, distentis, resolutis, tremulis, spaticis, neruiceisq; omnibus subueniant, exprimere facile non possum. ob hæc autē corporis vitia potissime celebres sunt, & omnium ore versantur.

Testari hoc pulcherrime potest vir nobilis Dantes Bellunensis, larij nostri accola. qui syderatus & omnium corporis partium motu priuatus, his balneis ita conualuit, vt nūc in vniuersum viribus polleat, nisi q̄ dextræ ni fallor, pernæ musculi contractiores, rigidioresq; deambulāti illi tantillum adhuc impedimento sunt.

Andreas Caluus municeps meus huius rei testis est locupletissimus. cui post molestissimos coxēdicis dolores, frigido intus & extra adstringente humore, femur adeo

riguerat,

riguerat, concretis cum gelu musculis, vt nullum medicamenti genus pręter balnea hæc, sensum excitare potuerit.

Ex Ludouico Pasino Patauino. 198.3.

Quòd ex potu aquarum mineralium sanantur calculosi, locupletissimus testis est Speronus Speronius nobilis Patauinus, qui ex potu aquarum Aponensium ex toto liber remansit à calculosa affectione.

De balneo Sancti Georgij. 201.4.

De hoc balneo à fide dignis relatum est in pręsentia Reuerēdissimi Cardinalis Senensis de Picolhominibus qui tūc ibi erat, quòd mense Maij & Iunij. 1533. à quodam milite Triuiano, ferrum quoddam extractum fuit quod sub genu erat infixum, & ab alio pila plumbea ex cauilla: à Molēdinario puncta partisanæ quæ erat coxæ infixa, à Comestabili Florentino. 24. squamę ossis. Amplius à quadam muliere de Lerona, quæ putridū crus habebat, id totum abscissum est, & conualuit virtute balnei.

Ex Alcadino de balneo S. Luciæ. 205.2.

Vidi egomet maiora fide, q̄ venerat orbꝰ,
Discussis tenebris, rettulit inde pedem.
Tinnibant aures, remeauit sanus vtraq;.
Cępit & auditum, qui modo surdus erat.

De balneo de Cruce.

Vidi ego cui fuerat quōdā manꝰ arida dex(tra,
Nec poterat positos tollere ad ora cibos.
Viribus huius aquæ paruo post tpe sanam
Huc illuc lætum vertere sæpe manum.

De balneo Sancti Georgij. 206.

Hoc bene cōtestor, qdā cū mingere vellet,
Euomuit lapides virga coacta duos.

De balneo Pugilli Ibidem.

Aridus huius aquę, baculis aduectꝰ amicis,
Discessit baculi nulla ope sanus egens.

Ex Ioanne Elysio Neapolitano.
De balneo Gurgitelli. 212.2.

Hoc balneum, vt asserunt incolæ, extraxit ferrum è corpore cuiusdam, quod per annum in pectore hęserat, nec extrahi potuerat.

Ex Bartholomæo Taurinensi.
De balneis Aquensibus. 249.3.

Paralyticos duos vidi sanitati restitutos huius solius remedij auxilio.

Vidi plurimos qui ob acceptum in genu, aut in cubito vulnus materiæ copia in eam partem fluxerat, quæ œdematosum tumorem excitarat, à quo aut brachium aut crus adeo rigida detinebantur, vt earum partium motū perdiderint, pristinum motum omnino recuperasse.

Finis.

DE BALNEIS ET THERMIS NATVRALIBVS OMNIBVS ITALIAE, SICQVE TOTIVS ORBIS, PROPRIETATIBVSQVE EARVM,

Ad Illustrem Dominum Borsium Estensem Castri noui Tortonensis Dominum,

Michaelis Sauonarolæ, Illustris Principis Domini Leonelli Marchionis Estensis Physici, Libellus.

PROOEMIVM.

CVm generosum animũ tuũ, quæ maxime delectarent, mi Illustrissime domine, mecum animo sæpe cogitarem: verbaque ardenti animo repeterem, quę grauiter non raro te dixisse memini, Inter res principũ gloriosas, corporis sanitatem locum obtinere non mediocrẽ: id mihi in mentem venit: vt quædam ad te conscriberem, quæ ad tuæ exoptatæ sanitatis robur maximum accedere sentires: vt vitæ tuæ prolongatio q̃ mihi cara existat, sic facile intelligeres. Nam in longęuum à Deo optimo duci sic mortales omnes cupere affectareq; deberent, cum excolendissimæ virtutis, ac virtute præditorum hominum nõ mediocris amator habearis. Tua equidem sententia apud omnes principes extollenda nimis, & grauissima semp esse deberet: quia nullus fortunæ successus, & omnium sensuũ dulcis ac nimis blanda dilectio, anitate deficiente, per q̃ grati esse possunt. Nec.n. humanorum omnium actuum stabilis ac gloriosa sedes est, quam colere stricteq; amplexari, firmiter tenere, principes maxime omni cum studio, cura, diligentiaq; deberent. Nam tanta fuit apud veteres philosophos dignitas eius, & excellentia: vt nonnulli veram hominis felicitatem esse prædicarint. Qua ex re dignos medicos principes extollere, cæterisq; præferre deberent: & ita muneribus eos obligare, vt in eorum sanitatẽ omnis sua cura omneq; suum studiũ, alia omnia postergando, conuerterent. Neque hoc in loco præteribo quod memoria dignũ facio, à magnifico Pandulfo Malatesta actũ, qui cum pluriũ ciuitatum Brixiæ, Pergami, atq; Fani dominus esset, Magnificos dominos hos ad cõmensandum accersiuit: Illustrem, videlicet Nicolaum Marchionẽ Estensem, Ioannẽ Franciscũ Mantuæ primum Marchionẽ, Carolum Ari-

A mi-nensem de Malatestis, Malatestam de Pisaurio, Malatestam de Cesenis, quos in mensa, suo certo cum ordine collocauit. Stabat.n. extra digniori in loco honorata sedes, quam cæteri eum occupare debere putabãt, & admirantibus his quos sanitatis dignitas latet, Iacobum Rheginum à variis nominatũ, famosum physicum suũ manibus traxit: et illum ea in sede magnifice locans inquit: Sede hic nostræ sanitatis gloriose pater, quẽ magnificare extollereq; principes omnes sic deberent. Quod enim nobis regnum est sanitate vacante? Cumq; cerebrum stomachusq; tuus nõ mediocri humiditate abundet, & totius habitudo humida sit ac parumper carnosa: quorum dispositionibus

B sic lapsis balneum quãplurimũ salutis afferre iudico: cum & ratio & experimentũ ad sic iudicandum mihi facile suadeant: Arbitratus sum sic de ipso annexisq; suis ad te scribere, vt facile tua illustris dominatio sententiã meam hanc cõmendare, extollereq; valeat. Nam res hæc ita tibi spero plana fiat, vt prope alterius iudicio non egeas. Verum consilium Medicorum tuorũ non spernas, quos dispositionum corporis, temporũ, locorũq; varietates nõ latent, quæ ad diuersa prosequi Medicos sæpe compellunt. Eritq; libellus hic tibi vt spero gratissimus, cum in dies & horas sic legendo doctior euades: & in his pręcipue quæ te maxime delectabunt: & plurima laude ac memoria digna, magnaq; sub paruo titulo inuenies: Cõmu-

C nitatiq; hominũ fructuosissimus erit, quẽ & literis latinis & vulgari sermone conscribã, vt etiam apud quos literarũ cognitio latet, gloriosum nomen tuũ effundatur, apud quos & libellus maiorem sibi vendicabit authoritatẽ, cum erit tuo nomine sic insignitus. Et vt tibi magis cõplaceam, quod summe cupio: quædam de balneo aquę simplicis calido & frigido, vinoso, oleagineo, lacteo, sicco, aereo, & igneo in hoc nostro codice con-

gregabo:vt præsentibus & posteris opus hoc,fructum nõ mediocrem sit allaturum,quod in duos diuidam libros.De balneo nanq; de quo actũ est, & eius annexis,primus erit.De naturali autem et artificiali,secundo dicetur loco. Et anteq̃ ad instituta prosequar, dominationem tuam obsecro: vt æquo animo patiatur,si quandoq; ad quædam medicinalia digresionẽ fecero. Nam cum ea fructuosissima ac tibi periucũda futura sperem, etiã te non mediocriter delectabũt,auidior iq; animo libellus hic perlegendus sic exoptabitur. quo fiet vt ad plures perueniat, apud quos & gloriosum nomen tuũ sic prædicabitur laudabiturq;, nec parum benedicetur, cum ad tam fructuosum opus congregandum causam dederis. Et si plurima ac multa volumina scripserim, quæ apud doctissimos viros laude digna fiũt,pro quibus Deo summo nostro semper gratias debeo, quas saltem possum continue agens:pro his tamen duobus operibus:quorum alterum Illustrissimo Principi fratri tuo transmisi quod physiognomiæ Speculũ intitulaui:& hoc quod tuo nomine insigniui, longe magis Iesu optimo me debere sentio, cũ ante me neminem legerim, qui eas materias ita diuersas, eoq; modo & ordine cõscripserit, & eo magis cũ sapiẽtibus græcis,quos latini literis vsq; modo minime superare potuerunt, quibus non parũ debemus hac in parte,qua valui, sic ẽt illis per me satis factũ esse intelligã. Nam Theodorus græcus bonarum literarũ doctor,& nostrę vniuersitatis gloriosus rector, duo opera hæc de literis latinis in græcas traduxit. id opinatus etiã apud eos volumina hæc non parũ frugi & accessuri sui honoris esse debere,cæterisq; oĩbus, à quibus doctrinã suscepimus.Nam ex his quę plana de balneis totius Italiæ copiose atq; perlucide scribentur, cum his quæ in vltimo capitulo libelli posita sunt,poterit quilibet ardẽs indagator naturas ,pprietatesq; cæterorũ recte scrutari.Nam thermæ oẽs his aut cõsimilibus mineralium naturis participant:de quibus diffuse ac clare actum est,quibus facile intelligere debes mi Illustris dñe quãtũ tuæ famæ tuæq; perpetuandæ vitæ libellus hic noster accedet:pro quo tibi cariorẽ me sic fieri facile intelligo. & ad vtrunq; sic enixus,ad conceptũ opus prosequar. Dicemus itaq; in primis quid balneũ sit, quotue eius species,ex quibusq; componitur, proprietates,iuuamenta,nocumenta non omittentes, horas, & modos, & tempus ingresionis & egressionis eius, quibusq; conuenit, quibusue disconuenit: regulas tenendi regiminis subiungentes, neque interpositis dubiunculis hæc omnia vacabunt, quæ duobus libris explebuntur, & prosequentes enunciemus.

Theodorus Gaza librũ de balneis & de physiognomia,ĩ grecũ traduxit.

E

De esse balnei, & de balneo aquæ frigidæ simplicis. *Cap. I.*

APud veteres medicos balneũ, stupha,lauacrum,hos terminos reperiri scito, & cæteris balneũ cõstitui genus,quod Cõciliator noster differẽtia.128.sic describit.balneũ corpus est subtile vel liquidũ corpori circunferentialiter occurrens,actualiter ipsius immutatiuũ, quibus inducuntur flumina in quibus hoĩes se balneant, balneum sic dici posse.Aeremq; indorũ sclauo ad illum se transferenti: quæ equidẽ fatenda sunt viri authoritate. At qm̃ quę ad hominum cõmunitatem scribuntur:si id fieri possibile est, & non nisi cum recta ratione scribere eniti summa quoq; diligentia debemus.vt sic cõitatis magis atq; magis cõplaceamus.Qua ex re subiungam descriptionẽ aliam, & non nisi cum rõne positã mentes vulgarium magis demulcentẽ.Consueuerunt nanq; et balneũ pro loco nominare, quod verius balneatoriũ dicitur. Ideoq; vt & loci & balnei materiã comprehendamus,venia prius petita,dicemus. Balneũ est locus cõstructus natura vel arte factus in quo est corpus subtile vel liquidum corpori circunferentialiter occurrens vel occurrere aptũ, vt sit ipsius secundũ qualitates manifestas vel occultas actualiter immutatiuũ,& dicitur Vgutio, balneũ à balinon græce,quod est latine interpretatũ animi anxietatem tollens ac mœrorẽ. Neq; hoc interpretatũ paruifacio, cũ Diana cæteræq; Deæ ac Nymphæ mentiũ suarũ q̃ magna oblectamenta,fontes lauacraq; sic coluerint. Isq; Patauorum mos fuit antiquus,quos balnei deriuatio hic non latuit.tanta etenim fuit balneorũ naturaliũ Patauis oblectatio, vt ad eas dulcis transitus oẽm suũ męrorẽ prorsus ex mẽtibus excuteret. Qua ex re domos pulcherrimas,hortulos,& quæ mẽti amęnitati accedebant, circa balustriũ summa cũ diligentia fabricabant,& mente angustiãtes socios à męrore suo vt absoluerẽt,ad balnea cõducebant, & vsq; in præsentiarũ apud Italicos id vulgatur, spatiatũ ad balnea transeamus. Et qm̃ dominas sic ad publica loca duci inhonestũ satis esse videbatur, in ciuitate plurimas cõstituerunt stuphas, quas nobiles & matronę virginesq; ẽt meo tẽpore singulis hebdomadis cateruatim sollicitabãt, quibus in locis gaudiosas cœnas celebrabãt. Hæc aũt loca honestissimę matronę magna cũ pudicitia obseruabãt.verũ surrexerũt ex eis postea quędã de synagoga Semiramis, quæ ea honestissima loca ad lenocinios actus luxuriæ perduxerunt:& sic

F

G

H

Therm

Stuph

Furnu

sic pecudum lupus custos factus est. verum si bal nea quis ea qua decet rõne cõtẽplabitur, non lõginquum est, quin mentem & eius corpus ab anxietate alleuient, de quo post. Et ad descriptionis ptes rediẽs, enuncio, ꝙ id quod de loco positũ est, pro forma accipiatur. Cum vero subtile vel liquidum additur, pro materia teneatur. Quodq; additur, corpori circunferentialiter, & pro loco, & pro forma. Quodq; corporis immutatiuũ, pro efficiente & fine. Sicq; quatuor cum causis descriptio hæc cõpleatur. est. n. materiale attingens, subtile corpus aut liquidum: subtile quidem, quia aereum, quod vt idẽ proprius bal. dicitur, cũ corpori sic circũferentialiter occurrat magis lauacro. liquidũ vero, qm̃ aqueũ, aut alio liquore confectũ. Additumq; est circunferentialiter occurrens, ad tollendam eorum diuersitatem, quæ aut intus assumuntur effectum balnei inducentium, aut extra applicatorum: sic corpori circunferentialiter non occurrentium, vt interius missa ac clysteria, aut quæ in parte situantur extrinseca, vt calefaciẽtia euaporatoria, & quæ his similantur. Diciturq; per qualitates manifestas, & vt dubio satisfaciã, in quo Neapolitani ciues vsq; ad horam hanc medicos accusantes q̃ plurimum vexantur. existimauerunt autem vt cum suorum balneorũ proprietates occultas inscriptæ literæ indicarent: quibus ex omni ægritudine languentes omnes curabantur, eas inuidia & lucri causa medicos aboleuisse: de quo post in secundo loco. Estq; actualiter positum, vt quæ potentia calida, aut frigida sunt à balneo excludantur, quod actu tale existit per se, vt calefaciens, aut & infrigidans, & huiusmodi. Et si per accidens calidum qñq; infrigidet, calorem resoluendo naturalem, aut poros aperiẽdo, quos aer frigidus subingreditur, aut dissoluendo choleram eam, quæ in motu ponens ad intra corpus, faciatq; supra sensibilia membra discurrere: quare frigus accidet & rigor in corpore, vt in putridis est videre. Thermę aũt stupha & lauacrum, vt species balnei sunt, vt actum est. Nam thermas appellamus balnea calida ex terra nascẽtia à thermon græce, latine calor. Stupham autem nominamus locum vndiq; vallatum, cuius aer, et parietes per medium calefiunt, siue id ab igne fieri cõtingat, siue ab aqua, aut simplici, aut minerali, aut composita. Quibus inducatur furnum stupham vere nominari non debere: cum eius aer aut parietes per ignem ĩmediate calefiant: Et quæ ab igne stupha calefit, sicca dicitur: quæ vero ab aqua, humida vel aerea nuncupatur. verum si furnum calidum, cuius ignis non extinctus fuerit, aliquis re

Thermę. Stupha. Furnus.

A ꝺte contemplabitur, in corpusq; humanum grandes eius effectus, vt calefacere, resoluere humiditates exiccare: vt in cura tympanitis est videre, quæ balnei calidi operatiões sunt principales, forte id balneum siccum nominare non verebitur: de quo post. Lauacrum vero ad balneũ liquidum humidum magis proprie se extendit à lauo veniens: verum vt Princeps, à medico de nominibus non est disceptandum: ei enim rerum intentiones sufficiant. Estq; secundo diuidẽdum qm̃ aliud simplex: vt aereum, aqueũ, & huiusmodi. reliquum compositum, quod duplicis maneriei existit: qm̃ aut naturale, vt sulfureum, piceum, & hmõi: aut artificiale, qđ arte construitur, herbas,

Lauacrũ.

B frondes calidas aut frigidas in balneo decoquendo, aut in aere sternendo secundum ipsius vtilitatem à medico intentam, de quo secundo agemus libro. Et tertiam subiungẽtes diuisionem, cum omne perfectum super tria ponatur, dicemus, ꝙ aliud frigidum est, reliquum calidum, & ex aqua dulci vtrunq; factum: nõnullũ vinosum, & aliud oleagineum. Et in primis de balneo aquæ frigidę agemus: cum & prius natura sit de eo declarãtes, quæ de vnoquoq; balneo declarare promissa fuere. Et vt quæ dicenda sunt, facilius memoriæ cõmendentur, cum ordo ad memoriam faciat: statui his ordinem suis cum areolis sic inscribere: vt

C Prima, videlicet sit electio, de qua in fine capituli. Seeunda, operationes. Tertia, membra capitis. Quarta, membra pectoris. Quinta, membra nutrimenti. Sexta, membra iuncturarum. Septima, vulnera & vlcera. Octaua, febres ex quibus iuuamenta & nocumenta aperientur. Nona, hora ingressus & egressus. Decima, quibus conuenit & disconuenit. Vndecima, regimen.

ET SIC BALNEVM aquę frigidę dulcis (quia de salso suo loco) amplexantes, dicamus, ꝙ est corpus liquidum, frigidum, corpori circunferentialiter occurrens, ipsiusq; actualiter immutatiuum. Apud quæ verba & flumen balneum

D nominare possumus: propter quod hæsitabitur an tempore magni æstus, & alio, pueris iuuenibus senibusq; balneatio in flumine sic omnibꝰ fere consueta ad corporis salubritatem accedat: cuius dissolutio ex octaua & nona areola magna sui ex parte reseruabitur. Operationes. Balneũ aquæ dulcis actu frigidum, & simplex infrigidatiuum est per se, & humectatiuum, & oppilatiuum, & constipatiuum, & humorum cholericorũm calidorum ingrossatiuum, caloris naturalis extinctiuum, abstersiuum sordiciei cutis, & aliorum membrorum mundificatiuum. Positum est

per se, vt noscamus per accidens aquam frigidam calorem ipsum viuificare posse: vt in membris & poris resolutioné inducere, humores etiam frigidos resoluere. vnde quinta aphorismorũ particula aphorismo. 21. est autem vbi in tetano sine vulnere, iuuene bene carnoso, æstate media, frigidæ aquę multa infusio caloris reuocationem facit. calor vero hic liberat, eodẽq; loco &c. In articulis dolores & tumores sine vulneratione podagrã, & spasmos horũ plurima aqua frigida multa infusa refrigerat, & attenuat, & doloré soluit. An hoc loco tacebo quod etiã memoria satis dignũ facio, ꝙ neq; ad laudem neq; ad gloriã scribo: sed vt sentias me tuis qñq; inutilem nõ fuisse: sed laude apud eos dignum, honore ac nõ paruo precio. nam cũ recolendæ memoriæ Nicolaus Marchio genitor tuus gloriosus primum iuncturæ manus dextræ podagra, ac spasmo nõ mediocriter vexaretur: vt accersito presbytero se in manibus dñi cõmittere statuerit, se pluribus horis languẽtem me ad curam vocauit: & cum plura medicamẽta tentasset: quibus à dolore podagrico liberari consueuerat: neq; vlla ex parte cõferebant: vt spe omni sic prorsus destitutus foret, ait: ecce mi pater in manus tuas cõmendo corpus meũ: sentio etenim sic me mori, & ne in longum sermo trahatur: respondi. si tua meis præceptis obtemperabit dominatio, ab hoc nefando dolore te ilico liberabo. Et ad votum mihi subijciens se, aqua frigida multa sic super iuncturã sparsa eum absolui: vt quasi statim dolor remitteretur, paululumq; post somno quieuit, & expergefactus, doloris initiũ sentiens, vocitabat, ecce venit inimicus: & iterũ cum aqua frigida super iuncturã per Franciscum medicum sic effusa dolor tollebatur. deinde qetabatur somno, et apud excitationem iterum initium doloris sentiebat: & cum aqua iterum Franciscinus occurrebat: sicq; somno deinde cessabat: actũq; est ita vsq; ad crepusculum quo in tẽpore longis horis dormiuit, dolor in totũ cessauit: à quo postea amplius molestatus nõ fuit. Bal. etenim aquæ frigidæ: & si per accidens caloré viuificat: quoniam per antiperistasim: nó tamen id in omni operatur corpore: quoniam in debili extingueretur. quare consulo debiles calore, & gracilium mẽbrorum, à balneo aquæ frigidę se abstinere, precipue in eo moram contrahendo. quare studeant parentes, ne eorũ pueri tales ad flumina natando pergant: hos enim putridas febres & chronicas malasque ægritudines incursuros sic facile intelligant. Extinguitur enim calor sic, humores putrefiunt ex oppilatione, qua fumorum putridorum prohi-

E betur transpiratio: membraq; debilitantur principalia: & sic in causis malis fit additio malarum ęgritudinum productiuis. Frigidum autem compositum ex componentibus varias sortitur actiones ac proprietates, quas enumerare difficile foret. Membra capitis. Lædit hos quibus cerebrum debile est. quibus vero cerebrum calidum, & forte si humidum fuerit, balneatio leuis, et moderata aquæ frigidæ post lotionem cum lixiuio calido facta conferre videtur, & in assuetis præcipue, vt mos vltramontanorum est. nam sic cutim inspissat, calorem reuocat ac fortificat, humiditates ac vapores sic resoluit superfluos. quare etiam à rheumatismo iuuantur. Et magistri

F æstuariorum postquam calefacti homines stupham ęgredi quærunt: antea super ipsos aquam frigidam effundunt, experientia docti non ratione. verum inter virtutes hominum & eorum figuram siue habitudinem non discernentes: sic sæpe errorem committunt. Quare in debilibus & membrorum gracilibus aquam nõ super eos: sed circa eos effundere salubrius est. Tu itaq; mi domine medicos tuos hoc loco diligenter consulas. nam cum operatio hæc apud Italos, præcipueq; capitis, insueta sit, apud nonnullos fortassis denigrabitur, qui & si rationibus cedent, in

G alienam forte vertentur sententiam, qua ex re colendus est eis nostrarum matronarum vsus, quòd post capitis infantium lotionem aqua frigida frontem & faciem & partes colli sic irrorãt etiã, lixiuij acuitatem extinguere intendentes. Et oculorum in aqua frigida submersio, oculos roborat: spiritus confortando visiuos, & ad resolutionem vaporum iuuando. Membra pectoris.

Nocet pectus habentibus debile, & in eis vocis raucedinem inducit, & tussim. cor eorum lædit, et illos ad varias ęgritudines disponit. Membra nutrimenti. Stomachum vehementer lædit, præcipue frigidum & debilem. fortem vero & bene vallatum confortat, digestionem for-

H tificat, appetitum excitat ad cibum, & choleram exacuendo, ventrem lubricat, dolorem excitat intestinorum, tenasmonem inducens: renes offendit debiles & frigidos, & in coitu debilitatem præstat, & matricem lædit. Verum in fluxu menstruorum rubeorum cholericorũ balneum aquæ frigidæ in eorum retentione mirabiliter operatur. vt nõnulli experti præcipiant mulieres sic in eo sedere. Membra iuncturarũ. Neruos & iuncturas ex se lædit & præcipue debiles: & si quandoq; eo per accidens, vt actum, iuuẽtur. Vulnera & vlcera. Nocet vulneribus & vlceribus sua

cum

cum frigiditate.vnde.22.quintæ.vlceribus quidē frigidum mordax, cutim indurat.dolorē sine sanie facit, rigores, spasmos, fœtores, & tetanos.
Febres. In fortib⁹ & robustis febres excitat ephemeras:in debilibus & gracilibus, vt actū, putridā.

ET QVONIAM breuiloquus esse intendo, & ad ea quæ magis frugi sunt, accedere: vt tibiq; magis cōplaceam, hic mouebitur dubiū. An videlicet balneum aquæ frigidæ in regimine sanitatis cōueniat, cuius dissolutione magna sui ex parte cæteræ aperiētur areolæ. Nam cū ex balneo aquę frigidę plurima mēbris nostri corporis nocumenta accidant, vt ex areolis apparuit, in conseruatione sanitatis sic accedere minime videtur. Estq; febris prouocatiuum. Dux medicorū de ingenio sexto, Virtutesq; oēs lędit, calorē extinguit naturalem: cum sit in vltimo frigida: & vt philosophi aiunt, frigidorum primum. Frigiditas amplius in opus naturæ ingredi non videtur, vt Princeps & Hip. In aqua nullum bonū inueni, prętérq̃ in acutis datur morbis. Estq; vt medicina, cum corpori applicatur, vt post. Quod autē sic medicinale est, in regimine sanitatis numerari recta cum ratione non videtur. Sensere autē contrarium omnes medicinæ authores. ob quod & dissolutio non absq; graui difficultate aperienda erit. Et vt limpidius dicēda capiantur, suo cum ordine paucis cōclusionibus perstringā, quā de re dicenda erunt.

Prima igitur sit cōclusio. Balneū aquæ frigidę moderate sumptū in regimine sanitatis accedit, quæ ex iuuamentis balnei stabilitur. Estq; accipiēdum antiquos non parum in balneo aquæ dulcis studium apposuisse. de quo post. Et si in balneo calido magis, frigidum tñ non neglexerunt. In regimine aūt sanitatis frigidum laudarunt balneū, ætatem, virtutē, figurā, ac tempus præsens cōsiderantes: accidētiaq; corporis, vt vomitum, ventris fluxum, vigilias, dolorē intestinorum, stomachi debilitatem, rheumatismos, & huiusmodi, in debilitatem corporis venientia nō postponentes. id volentes prius, vt ex parte ætatis pueri ac senes ab vsu balnei aquæ frigidæ se abstineant: quæ nostra est sententia.

Secunda cōclusio erit. Pueros.n. sic ab augmēto prohibet. quoniā aqua frigida inspissat, & mēbra indurat, quæ eo pro tempore extensione indigent & mollificatione. Senibus vero nocet: quoniam calor in eis quantitate ac qualitate diminutus frigitati aquæ resistere non potest. Sed fortassis interrogabitur: vt quid apud homines ita vetusta balneandi consuetudo: vt tempore æstus pueri magis iuuenibus ac senibus in aquis continuis diebus natent. Id.n. dicendū esse arbitror balneationem in aquis currentibus non sanitatis gratia: sed delectationis magis, ac vt natationis artē adipiscantur, ab hominibus quæsitam ac continuatam esse. Nam cum submersionē in aquis nimiū timuerint: in quibus non raro diuersis ex causis versari habent: etiam in fugiendam mortem natationis artem coluerunt. qua quidem in balneatione etiā nō parum recipiunt oblectamēti. sicq; magis delectationis gratia ac mētis solatij natāt.

Tertia cōclusio. Pueris robustis balneationem interpolatā suis cum conditionibus conferre dicemus. Nam per balneum ipsum, eorū calor sic ad interiora propulsus fortificatur. quare super humidum fortior factus ipsum melius extendere poterit: & mēbra in longum producere, et superfluos humores sic facilius resoluet. Quòd si dicatur. Princeps pueros sic balneari prohibet. id intellige continuato vsu. propter quod interpolata dicebatur. etiā pueros intellige, qui iam decimū pertransierunt annum. Conditiones.n. hæ sunt. moderatio ex parte aeris: vt ibi ventus non sit: sed radij solares. sitq; æstas, & hora feruoris. Aestas: quia circa meridiem, sitq; venter vacuus. ob quā rem ea in die balneandus, in prandio parum comedat, & solito tēpestiuius. Et ante aquæ ingressionem totum corpus fricetur, vt sic tractus calor ad exteriora mēbra ipsa à frigiditate aquę melius tueatur. Sitq; in aqua moderata. à complexione, cōpositione, habitudine, ac virtute indicatione sumpta. In qua subsistere in pueris ipsis melius facio. Cum aquā exiuerit, iterum exiccando fricetur induaturq; &c. deinde cibetur satis copiose, & minus bibat: qm̃ pro tunc appetitus ad cibum maior factus est q̃ ad potum. & digestiua facta est fortior, & minus humectatione indiget. Et attendenda sunt accidentia dicta. ne ex his aut eorū aliquo vexetur ipsum ingredi prohibente. tu itaque cōsidera. Debet autem ilico secundum se totum ingredi, & non paulatim: vt ipsius membra omnia subito dura fiant. Nam si primo secundū vnā tantum ingrederetur partem: tunc natura illi intenta, alias desereret: vt ad oēs simul occurrat subito: itaq; in aqua se proijciat. natura autem illā subitam ac repentinam sustinebit mutationē, si corpus robustum fuerit, non infirmum neq; debile. verum in hoc antiquorum morem cōmendo magis, qui balnea aquæ dulcis frigida sibi particularia præparabant, illa in frigiditate moderantes. Quòd si in regimine sanitatis principes & nobiles eo vti desiderant, laudo magis q̃ particulare est, cuius moderatio nostra consistit in potestate.

laudatur autem magis flumen, dum quæritur de lectatio. De senibus aut id puto dicendum esse. Senibus primis habitudine carnosis robustis, suis cum conditionibus, natationem moderate factã non nocere. Quòd si Principis verba in contrariã verti sententiam videantur, ea de debilibus ac fęcundis interpretanda sunt. Et post de puerulis cõditiones scriptas attẽdãt. ne ante balnei vel aquæ ingressum coierint, fuerintque multo exercitio vsi. Iuuenes vero ex balneatione aut natatione singulo die facta. quibus conditiones insunt: de quibus actum: vt ætas, & huiusmodi. quiq; ab accidentibus absoluti sunt, salubritatem sortiãtur. cum id egerint nõ præcedente vomitu, neq; grandi euacuatione, & huiusmodi. Calor. n. sic in eis ad intra propellitur vigoraturq;: vt inde fortior sit in digestione, in exitu ad exteriora, ad quæ superflua sunt ad extra propellendo, resoluendo, et huiusmodi. Vnde Dux medicorum. 11. therap. Si quis fuerit iuuenis fortis bene carnosus, constitutio calida & sicca, si in piscinã natatoriã immiseris frigidã, nõ nocebitur secundũ tale tempus. frigidum quoq; in hoc schemate mẽbra non percutit neq; mortificat. immo fortius ipsa cõgregat & confortat. Ex iuxta hoc notent hi quibus balneatio nimium grata est, vt aqua non sit radijs solaribus calefacta aut tepida. quoniã vt. 24. problematum. 14. aqua sic calida morbosa est. virtutem debilitans digestiuam. Tepida autem mollificat, virtutem exoluens: vt Dux septimo de ingenio. quibus indicatur balneationem in aquis stannorum tempore æstus periculo non vacare. Mora autem eius in aqua moderatur ad lenitatem, & ad corporis tolerantiam. His itaq; omnibus inducitur, sic areolis postremis satisfactum esse oppositionibusq; in contrariũ quęstionibus adductis. Nam moderate applicatum confert, & naturam & calorem adiuuat, vt actum est.

Cumq; id cõcessum sit aquæ frigidæ balneum in regimine sanitatis accedere, sitq; semper generosus animus tuus noua & insueta auidus intelligere: fortassis scire cupies, si balneũ aquæ pluuialis, aquæ fontis vel fluminis saluberius accedat. Nam cum aqua pluuialis subtilior videatur, minusq; frigida sit: ad lędendũ primo cum rarior sit eligibilior erit. Etiam sic sua remissiori frigiditate minus lædet. eoq; magis cum caliditate Solis et astrorum participare videatur. Generatur autẽ ex eleuatione vaporum siue exhalationum humidarum, qui à caliditate Solis & astrorum non absoluuntur: vt magno placuit philosopho in Meteor. Hę autem aquę subtiliores sunt. vnde primi

E secũda. Et ex aquis quoq; laudabilibus sunt aquæ pluuiæ, & præcipue quæ in æstate veniunt, & ex nubibus, cum quibus tonitrua adsunt. Quare ęstiua conuenientior cum caliditate maiori ac subtilitate participare videatur hyemali. Induciturq; ꝙ est salubrior quæ cum tonitruo venit. cum cæteris pluuialibus subtilior sit.

Et hoc in loco parumper digrediar. cum tibi sic me placere sentiam. oẽs nanq; tonitruum admirantes causam scire cupiunt. cum natura scire vnusquisq; desideret. Rem autẽ hãc breuioribus quo ad potero absoluere curabo. Scribitur. tonitruum extinctio est ignis in nubẽ à tono dictum, quia fit sonus terrens, & simile iudices vt cũ ignitum ferrum in aquã frigidã extinguitur, sonum

F causat, quã rem declarare vt plana tibi fiat, philosophum in Meteor. sequens enitar. Duæ sunt exhalationes virtute Solis et stellarũ ab his inferioribus ad superiora eleuatæ. altera quarum est sicca à terra eleuata ac solis & stellarum virtute calefacta, leuificata, et sursum ad aeris regionẽ mediam tracta: & infra quæ non raro sic ignitur, vt velut ignis in aere nõ raro iudicetur: & hæc est quæ comam stellis facere videtur: & quæ in æstate cadere & descendere in aere cõspicitur: vt persępe vulgares hanc, velut stellã cadentẽ, iudicẽt. Reliqua humida est ab aqua et rebus humidis eleuata. leuificata vigore solis sursum vt altera tracta, ex qua

G nubes in aere fiunt. hæc autẽ minus calida est, & magis grossa. Accidit autẽ has simul in aere sic se inuenire, vt sicca cũ humida coniungatur: sed humida à frigiditate regionis mediæ aeris ingrossatur, & vnitur. sicca autem cõtrarium faciens vnitur & fortificatur & accenditur magis: qm̃ cõtrarium suo contrario fortificatur, vt in cauernis & puteis tempore hyemali cõprehendimus. fortificata aũt sic exitum petit, vt à cõtrario fugiat. quare forti motu mota & sic ignita, nubi factæ frigidę & humidę occurrens extinguitur. cuius extinctione sonus ac tonitruum dictũ, causatur: vt in

H extinctione igniti ferri in aqua frigida, vt actum. Fit autẽ sic primo tonitruum ad intra nubẽ. deinde fulgur sic exiens nubẽ, ad nos primo venit: qm̃ obiectũ visus nobis prius præsentatur q̃ auditus: quoniam species soni motu medio indigent. nõ autem quæ coloris: sed subito diffunditur vt in sono causato à lotricibus pannorum est videre. Extimo itaq; dicendum ꝙ saluberius foret ex aqua pluuiali balneum q̃ ex fonte vel flumine factum. quibus satisfactum esse puto areolæ quæ est electio. Pace tua itaq; volo hæc pauca de balneo frigido nobis sufficere. Nam spero ad meliora prosequi,

Toni causa

Electio.

Operat ...

sequi, quæ dominationem tuam magis delectabunt. Neq; arbitretur hæc iucunda superuacua dicta fuisse. verũ vt intelligatur enthymema hoc non valere. aqua balnei odorem sulfuris habet. ergo sulfurea. cum fulgur post percussionem in loco percussionis odorem sulfuris excessiuum derelinquat. q̃ tamen sulfure non participat: sed id euenit participationem spirituũ subtilium igneorum naturã sulfuris sapientium. de quo infra penultimo capitulo secundi.

De balneo calido simplicis aquæ. cap. II.

DE balneo itaq; frigido sic expediti, quod ex aqua calida fit, aggrediamur dicetes primo, q̃ tale duplici reperitur differẽtia: Aliud quidem humidum aqueum: vt in quo infantes balneantur: de quo in præsentiarum: Aliud vero humidum aereum, quod & nostri stupham humidam vocauerũt, de quo post. Magna quidẽ apud antiquos nostros de his balneis obseruantia fuit vt persæpe (velut adhuc est vltramõtanorũ mos) ad ea etiã sanitatis gratia se conferrent, vt nonnulli se ex eis pinguefieri, cæteri macrescere se putarint, de quo post. Et postponentes quid tale sit cũ per se manifestum declaratione nõ egeat: ad præmissas areolas me conuertam, ex quibus aperte satis eius dignitates & nocumenta apparebunt, si prius dixero ex parte suæ intensionis & remissionis ipsam varietatẽ recipere, vt q̃ aliud calidum nimis, quoniã aliud tepidum. reliquũ mediocre. ex qua diuersos in corpus humanum effectus inducit. sit itaq; prima areola. Electio. Eligatur autem cuius fabrica est antiqua: q̃m in noua fit cęmẽti in aquã balnei damnosa impressio. Sit itaq; mensuratum vt ingredienti proportionatum inueniatur magis calidum minusq; vt corporis dispositio expostulat. Verum apud nonnullos in tina lignea fit et in domibus communiter. cuius fabrica sit picea vel laricea longa ac lata ad corporis cõmoditatem. profunda vero vt vsq; ad mentum stare posit submersus homo. quare tertio regiminis acutorum. Necesse est enim huic officio locus coopertus, & à fumo tutus, maxima aquæ plenitudo. Operationes. Est lauatiuum, mundificatiuum frigido magis: ex aqua pluuiali si haberi potest, de qua supra. sordiciei cutis, pulueris, & sudoris: quoniam ad interiora magis penetrat, abstersiuumq;, quoniã sua caliditate humiditates viscosas & congelatas in orificijs pororum ad superficiem mouet, & lauando sic melius corpus mundificat. Huius autem operatio mulieres pannos lauantes non latuit, quæ experientia, & non ratione aquam calidam magis mundificare cõ-

Tonit. causa.

Electio.

Operationes.

A prehenderunt. Verum balneum hoc & si per caliditatem accidentalẽ calefaciat, per essentiam vero infrigidat & mẽbra mollificat: præcipue cum nimius fuerit vsus eius, vt in manibus barbitonsorum, quibus facies hominum abluunt, manifeste cõprehendimus. vnde Princeps tertia primi. quidam ornate loquẽtes, aqua natura in vltima eius frigiditate existit: licet calore accidentali calefiat, qui non permanet: sed tollitur & remanet operatio naturalis: propter quod illud quod ex ea penetrauit in corpus est infrigidatio, & etiã quia aqua siue calida, siue frigida, est humida. ideo cũ multum humectauerit, calorẽ constringit innatum: B propter sui multã humiditatem, & extinguit ipsum & infrigidabit: & permaxime cũ longa fuerit in eo mora ex qua vt ipsum sic infrigidare per accidens accidit calorem resoluendo naturalem. Estq; impinguatiuum cum moderatũ fuerit, nutrimentum ad membra trahens, & membrorum mollificatiuum, ad eorumq; extensionẽ iuuans. caloris naturalis cum tale fuerit confortatiuum. Quibus inducitur nouiter natis balneum notabiliter conferre: sic moderatum, si cætera nõ contradixerint. Nam cum mundificatione egeant, cum in loco immundo steterint, eo mundatur. cumq; sit temperatum, quia proportionatum, calorem C confortat naturalẽ, ad membra sua caliditate sic nutrimentum trahens, ea ingrossans & impinguans, cum quo membra sic robustiora redduntur. Quibus error apparet earum mulierum quæ nouiter natos à balneatione abstinẽt vna vel duabus balneationibus cõtentæ. Principem audiant de regimine infantium. Ipse præterea in æstate aqua suaui æquali balneandus erit. Hyeme vero aqua quę ad caliditatem trahat non pungentem. Et plerunq; quidem est conueniens vt ipse bis in die lauetur aut ter, & ordinate ad id quod magis sit tepidum mutetur, si tempus fuerit æstiuum. In hyeme vero non sit frigidior aqua quæ in caD liditate temperata existit. Ipse quoq; non lauetur nisi vsquequo corpus eius calefiat, & rubere incipiat: postea extrahatur. Hoc autem loco aquam cõmendauit non vinum, in quo quidam curiosi se plura nouisse ostendẽtes, balneum vini magis commendant: sed locus est speculationis. Inducatur autem ex his & prouectos sic pinguefieri posse, quam declarationẽ ad finem capituli in dubijs reseruare decreui. quo in loco & ipsum macrifacere posse ostendetur, & plurima in eo mora resolutionem spirituum, syncopã inducit, corpus laxat, & superfluitates ad membra in quibus est debilitas, leuiter descendere facit, & breuiter tale

calorem reſoluit naturalẽ. Sed quid dicemus de his qui in balneis naturalibus à crepuſculo vſque ad noctem abſq; læſione morantur? huius diſſolutio ad ſecundum librum reſeruatur. quo in loco aperietur, ſi ab hominibus ĩ aqua dulci calida fieri poſſet, cum ſcriptum ſit, ſyncopam inducere. Membra capitis. Somnum facit humectãdo & humidos vapores ad caput mouendo, replentur ſic viȩ tranſitus ſpirituum ad membra. Item quia laxatur virtus, ex eoq; quietem quærit, catarrhos maturat, non conueniunt in principio: ſed poſt. conſidera. Et balneatio capitis cum ea rheumatiſmos ſiſtit, vt nõnulli dixerunt. vnde Princeps de medicandis infantibus. Et eſt cum eis accidit tuſſis & rheumatiſmus: & in his quidẽ iam præceperunt quidam, vt multa aqua calida ſuper caput ipſius proijciatur. oculos relaxando debilitat. eoſq; poſsibiles ab extrinſecis occurrentibus reddit, & cum ea faciei lotio in die ſemel facta: ſicq; continuata, cutim criſpat & indurat, quæ ſi frequentata eſſet, vt barbitonſores aiũt, mollis redderetur.

Membra pectoris. Superflue calidum & in eo longa mora cor debilitat, ſyncopam inducit, vt actum. Membra nutrimenti. Appetitũ deijcit. nauſeam cõmouet, & quietos humores mouet, eos ad putrefactionẽ prȩparat, eoſq; ad receptacula membrorũ debilium deſcendere facit: & ſic in eis apoſtemata occulta inducit, et in ſuperficie, et in iuncturis dolorem: propter quod Princeps. 22. tertij de præſeruatione à podagra. Et minor etiã in balneationibus ſuis: q̃m ipſæ liquefaciunt humores, & faciũt eos currere ad iuncturas. Membra iuncturarum. Iuncturas laxat & debilitat, & præcipue vſus eius. qua ex re abſtineant, qui laterum & debiliũ ſunt iuncturarum. ne ſic podagram incurrant. verũ à Rainaldo viro quippe diuino in regimine ſanitatis. lotio columnarum pedum ad viſus cõſeruationẽ, auditus & memoriȩ frequentata laudatur cum aqua moderatæ caliditatis facta ſero ante lecti introitum die qua. ſ. non cœnatur. Verba vero tanti viri ſane intelligenda ſunt, ſi cætera cõſentiant, in quibus diſputatio habenda eſt vt actum. diuertuntur autẽ ſic à capite vapores & humores. quare membra illa puriora reddũtur. Vulnera & vlcera. Vlceribus & vulneribus & apoſtematibus nocet. Princeps. Et cuſtodire ſe debet à balneo qui ſolutionem habet & apoſtemata. Et cauſa iam dicta eſt. quoniã humores diſſoluit, & eos in motu ponit, qui ad mẽbra ſic debilitata fluũt. Febres. An in febribus conueniat dicetur in dubio. Horæ ingreſſus & egreſſus & moræ. De his in canonibus ſtatim. Quibus cõuenit. Conſueuerũt dubitare an corpori cõueniat temperato tẽperate recto. Nam cũ balneum inuentũ ſit ad corporis mundiciẽ, lotionem faciendã, ad ſuperfluitates reſoluẽdas & expellendas, quas expellere intendimus, quia viſcera quãdoq; mollificare & ſtercora, ad retinendas quas retinere intendimus, & ſudorẽ prouocãdo: q̃m ſic ſtypticatur venter, ad corporis fatigati refectionem, & ad eiuſmodi, quȩ tẽperato corpori nõ ſunt neceſſaria: videtur ſic ei non competere. q̃m & hæc omnia ſuo exercitio & tẽperato regimine perficiuntur. Et per id quod dictũ eſt de tẽperato corpore dubitari poterit de eo. quod cum bonæ ſit cõplexionis, ac cõpoſitionis, ac recti regiminis: ſi in regimine ſanitatis balneo indiget. Dicamus itaq; cum Principe. huic aũt homini in cuius regimine noſter cõſiſtit ſermo, balneatio reſolutionem faciens, nõ eſt neceſſaria, q̃m corpus ipſius eſt mundũ. Secundo ꝙ ei balneatio nõ diſcõuenit, vt à ſordicie ſudoris ac pulueris corpus mũdetur, quȩ ſecũdo homini ineuitabiliter quaſi occurrunt. Sanguineo vero ſic magis neceſſariũ eſt, cum multum ſudet, et ſudore fœtido oleat. Nam Princeps. Eorum ſudor odoris eſt hircini. Balneũ autẽ eis directus cõpetere videtur, qui ob exercitij dimiſsionẽ aut ob multã refectionem, multas multiplicãt ſuperfluitates, quȩ in cutaneis regionibus aggregãtur: aut quoniã plurimo ſudore ſudent. Qua ex re & ſi corpus robuſtum fuerit, rectiq; regiminis: vt ſi ſuperfluitates non multiplicet, aut nõ ſudet: à balneo vacare cõſulo: ſed quis ille? Addoq; præterea ꝙ ſeni magis conuenit q̃ iuueni: & hoc eſt quod magnus Cõmentator dixit, Competit ſeni non iuueni: comparatione vnius ad alium intelligens. Senes autẽ ob virtutis debilitatẽ pluribus multiplicãt ſuperfluitatibus, quas ſic reſoluere aut à ſe expellere nequeunt, & multiplicatas nitroſas dulcedine aquæ contemperãt. Eſtq; balneum hoc temperatũ nõ reſoluens: temperato corpori ex cauſis dictis conferens, pueris vt actum. Iuuenibus non ita debite rectis, ac ſenibus magis, quæ omnia ſic moderanda ſunt inſpecta virtute, figura, tempore: & tu conſidera. Regimẽ. Diuerſificatur autem ex parte temporis, ex parte qualitatis eius, ex parte ingredientis, & quarto ex parte moræ. ſecundũ quas diuerſitates diuerſos inducit effectus. Ex parte quidẽ temporis: quoniã in ȩſtate, tempore fiat cõgruo, in tempore parui æſtus, gratia exempli. in hora vna ante tertias. tempore vero hyemali per horam poſt eas, & ante cibi aſſumptionẽ hora vna & media. Qualitas vero poſtea attendatur, vt ſit calidum

magis minusq; , vt quæ quæritur vtilitas, expostulat. Et quia in temperato solum quæritur lotio vel mundificatio, temperatum sit, non resolutionem aut sudoris prouocationē faciens. In quo vero resolutio superfluitatum quæritur calidius: sicq; de cæteris, figura, complexione, virtute, alijs que naturalibus semper diligenter inspectis. Ex parte quidem ingredientis vt prius primæ digestionis superfluitates emiserit. absolutusq; ab his accidentibus impedientibus: de quibus in præcedenti cap. actum. Qd si temperatus fuerit, eget ipso cum subtili caliditate & humiditate temperata. Neq; sit ingrediens exercitatus prius sed quietatus. Et calidæ complexionis ingrediens de oppilatione hæsitans, oxymel bibat cum in balneo erit si frigidæ, rem calidam sumat, vt diapepereō, & hmōi: ingrediaturq; ventre vacuo. vnde Princeps. Sed qui sanitatem tantum vult conseruare, balneum ingredi debet, postq̄ digestū est, quod est in stomacho & hepate. Dixit tm̄ propter eos qui ex eo impinguari cupiunt. Et balneandus si timet in eo cholerę motum, ante balnei ingressum rem sumat choleram reprimens, acerbam vel acetosam vt granata, & hmōi: quia panem in eis infusum. Nullo aūt modo in balneo aut eius exitu rē bibat frigidam: caliditate. n. balnei viæ transitus ad membra principalia apertæ sunt, quare frigiditas non tardabit, quin ad membrorum principalium corpora procedat, & ipsorū corrumpat virtutem. Consimiliterq; ab omni re vehementer calida se custodiat, ab aqua præcipue. qm̄ si eā sumpserit, timendum erit, ne cito ad membra perueniat principalia. Litera Principis communiter habita addit ad hecticam & phthisim. Et aiunt quidam literam veriorē esse ad hydropem. verū non est negandū, q; si ad hydropem tympanitē quod & ad hecticā & phthisim, quia ad consumptionē perducere sic pōt: etiā lædendo pulmonē debilitatur virtus eius expulsiua. quare per congregationē multarū superfluitatū nō regulatarū sanies inde generabitur. sicq; litera prima stabit: & tu considera. Mora aūt in tēperato parua eē debet, quousque videlicet mēbra rubere incipient, & vsque ad principiū resolutionis exclusiue. hicq; canon, in cæteris operantes edoceat. Exiēs vero hyemis tpe bene pānis cooptus sit, ne frigiditate lędatur. Caput sit cooptū ēt æstatis tpe. q; si caput in balneo tectū sustinere nō poterit, extra bene munitū teneat, ne ex frigore aeris aliquo lædatur modo. quo circa Hip. tex. cōmē. 52. Et cauendū, ne articuli & caput et neq; quicq̄ toti⁹ corpis frigescat. Residuū obseruādorū canonū in. 2. q̄ratur libro.

A Et præmissis satisfaciens hæsitabitur, an febricitantibus balneū hoc conferat. si ad salutē accedat. quibus disconueniat. quo in loco cum de ei⁹ iuuamentis dicturi sumus, aperietur si balneum impinguat, si macrefacit, si putridam tollit, si hecticā: quib⁹ aut altera tm̄ nostra illustris Marchionissa q̄ maxime vexatur. Solutio quæstionis motæ. Magna quippe fuit apud antiquos nostros de balneis aeris humidis obseruantia, vt actum Illustris mi domine, quæ ad vsq; nostrā ætatē in vltramontanis colitur, à Græcis veneratur, quā Arabes diligunt, & modo latini negligunt, sic solita consuetudine in præsentiarum non potente. Addo B præterea: qm̄ lupanaria facta sunt. Et vt hominibus balneum sic aereum ad sanitatis regimē accommodarent, diligentiā non mediocrē, curam, studiumq; veteres nostri apposuere, de quo infra suo loco. Et ne sermo noster trahatur in lōgum, ad ea per cōclusiōes venio, quæ de his rebus à me concepta fuere. Accipiendumq; primo balneū hoc moderatum moderateque sumptum, & in ephemeris ac hecticis magnifice cōferre, quod & in acutis senem nostrum Hip. cōmendare sic videtur. iuuantius est in peripneumonia q̄ in acutis balneum sic comparatiuum exprimēs, suum prę supponens positiuum. Estq; sententia hæc oīum C illustrium medicorum. nā sic poros aperit. malāque remouet in febre cōplexionem. infrigidat. n. & humectat, & humidi radicalis consumptionē prohibet. similiaq; agit in febribus iuuantia, vt infra statim. Solus aūt Philippus medicus hic obdormiuit, & in hecticis & in ephemeris conferre negans, vt dux medicorum therap. decimo. Et de ingenio, de ephemeris loquens octauo inquit. Ducere quidem ad balnea oportet in declinatione primi paroxysmi. vnde Princeps quarto cañ. in ephemeris balneum concedit cum earum paroxysmus consumitur. Balneum hoc quidem cutim rarificat. spiritus contemperat ac fortifi- D cat, ipsos reddens aptos ad expulsionem spiritus capnosi: & cum hoc humoralem materiam non concitat, cum non sit parata: vt his in quibus contingit putrescere, in quibus est verendum, neque balnei aqua oppilantur pori, verum potius deoppilantur. tum propter calidum, cuius est aperire. tum etiam propter spiritus, qui intrant porificantes & viam sibi facientes, & quod extraneum est, spiritus ad extra propellunt. Prohibetur autem balneum tale vt actum, vbi de putredine est timere: & de his q̄ ex oppilatiōe ephemerā incurrerunt. ꝑpterea q; balneatio febrē generat putridā in his q̄ ex nauseatiua satietate ab ea

capti fuerunt,& à bubone. Et dux subdit, qui febriunt ex furore, tristitia, vigilia, & sollicitudine, neq; balneis indigent, neq; fricationibus multis. Et hecticam amplexãtes, dicamus, ꝙ solo Philippo excepto qui in experiẽtia forte deceptus fuit: qm̃ balneum hoc debite non administrauit: omnes illustres medici hanc sententiam pronunciauerunt in hectica febrili ac senectutis balneũ hoc magnifice conseruare, et vt à pluribus necessariũ sine quo esse iudicetur. Hoc sensit dux de marasmo decimo ac secũdo therapeu. & Princeps quarto cañ. Neq; Ali abbas, Serapio, Rasis cæteriq; illustres medici in alienam sententiam se cõuerterunt. Balneum quoq; hoc vere præ alijs hecticis competit cum temperet eorum caliditatem febrilem, & humectet maxime præparans cibum ad distributionem per corpus, neq; timendus est hic materiæ fluxus, sicut in alijs, ad loca, & aqua sui oppositione febri contrariatur: & cum reliquis iuuamentis nõ parum confert etiam, nedum hecticis, sed extenuatis omnibus. thera. 7. Debet enim propter aduersantes balneum hoc non euacuatiuum, non resolutiuum esse, vt quarto aphorismorum: sed repletiuum & humectatiuum, quale est aquæ dulcis eucratæ & mensuratæ calore & frigiditate. Modum autem balneationis hic silentio prætereo. quoniam sic scribendo nimium à proposito deuiare viderer. Sufficit enim sic iuuamentum eius in hecticis conscripsisse, & qui eum pulchre ac diffuse legere cupit: legat in Duce & Principe locis nunc paulo ante præallegatis. Verum comparando has febres dicendum, ꝙ in aere balnei ephemerantes, maiorem moram cõtrahere debent, & minorem in aqua: Hectici vero è contra. hos autem prius in aqua calida se balneare oportet: deinde ĩ frigida, vt pori aperti cõstringantur, & humidum aqueum in eis contentũ retineatur. Hæc autem operatio non nisi experti & prudentis medici esse debet, qui virtutem & cæteras naturales res & circunstantias bene prius cõspiciat atque rimetur. Et de his sic expeditus, ad putridam me conuerto, asserens balneum febriẽtibus febre putrida balneari consuetis vel eum diligẽtibus, in eius videlicet declinatione nullo existente apostemate, aut alia re sic impediente, per quam potenter conferre. Vtque res hæc authoritate digna fiat, hos in testes medicinæ principes adduco. Dux medicorũ therap. 10. Balneandos in balneis & rarefactis vt pharmacijs, vel aquam frigidam vel vinum bibere, cum viderimus cognitionẽ eorũ quę digerũtur. Et Princeps. 4. cañ. fen prima, illud hac concedit hora. Non est malũ for

E tasis vt administretur balneum & potus vini subtilis mixti. Dixit fortasis, quia oportet balneãdorum consuetudinem & amorem ad ipsum considerare. nam balneare amantibus non nocet etiã, si bis in die pręcipitur, vt Hip. 3. de regimine acutorum, & de cura tertianę. Balneum vero oportet ne approximent, nisi post digestionẽ, & apud declinationem est ipsum melior curatio ipsis & proprie consuetis. Et de phlegmatica & qñ declinat ægritudo, non est tunc introitus balnei ante cibum malus. Aue. colliget. 7. Et scias ꝙ balneum in declinatione febris collaudatur: qm̃ superfluitates febriles euacuantur. Balneum quidem hoc

F tempore admistratum angustiam pororum aperit, & materiam eo euacuandam euacuat. Euacuat enim totum corpus mediante cute: similiter humectat sui aqua, & calorem nõ naturalem cõtemperat. Dictumq; est in declinatiõe: quoniam alijs in temporibus suspectum est. Sed considera Principis dictum de quartana. inquit. Et de illis quibus fit iuuamentũ est sessio in aqua calida dulci ante cibum omni die. Et balneatio quæ humectat, & non facit sudare, neque excitat caliditatẽ, ꝙ loquitur in principio. Cui contrariari videtur Ali abbas tertio practicæ dicens. Nec vero omnino vti oportet hac in febre: quia in quartana bal-

G neum nisi cum status eius aduenerit, declinatioq; cęperit, calefactiuum. tale autem & in quartana competit materia existente indigesta, cum frigida sit & sicca, & non parata vt aliæ, per balneum concitari & effundi. Reliquum humorum concitatiuum, euacuatiuũ, resolutiuũ: & hoc Ali abbas voluit non competere. Et apud dicta hic alia ponatur conclusio, ꝙ si febris illustris Marchionissę quam phlegmaticam enunciant medici, in declinatione fuerit (attentis paucitate suorum humorum suo bono ex regimine habita, suaq; vehemẽti corporis siccitate, ex febre aut ex medicinis exiccantibus datis) balneum aquæ dulcis tempe-

H ratum humectans & temperate calefaciens, est sibi hoc tempore maxime conueniens, ꝙ si cum putrida hectica, aut senectutis, aut febrilis coniungetur, eo magis competere arbitror. Conciliatoris autem nostri semper venerandam sententiã hic in medium adducam. Extimat Arabes, Græcos, Vltramontanosq; ex vsu, balnei consuetudine, ac in balneis amore, plus latinis iuuari debere, & ex eis minus noceri. Et cum latini his duobus careant, & in negligẽtiam deduxerint: sintq; maxime gulosi facti, & in luxuria viuentes, cibosq; oĩ cum delectatione præparantes, sic eorum humores ad fluxũ & putrefactionẽ paratiores habere

re

re putauit.propter quod balnea concitari in apo-
ſtemata & putrefactionem ſic deuenire faciliter
hæſitauit:quamobrem inquit.Et ideo timeo non
ſolum in febrium declinatione:ſed etiam poſt ea
rum ceſſationem non lõge in balneum ipſos ad-
ducere,& rarius inueni ſic in putridis ex balneo
effectum conſequi laudabilem.Natura.n.huma-
na nũc reddita eſt magis q̃ prius delicata.Etenim
antiquitas contenta erat glandium & caſtanearũ
comeſtione:vt alimentorum ſecundo.quare an-
tiqui in balneo audaciores fuere,etiam attẽta cõ-
ſuetudine & amore.Conſideret modo lector ſi
in domina noſtra hæc ſunt quæ à balneatione im
pediunt.Et in hoc terminatur dubij noſtri diſſo-
lutio ad rem propriam. Sed per acceſſoria dica-
mus ꝙ conciliator inter ſenẽ Ali abbatẽ & Prin-
cipem,nunc paulo ante ſcripta ad ea quæ de im-
pinguatione & macrefactiõe expectamus, nobis
magnum erit fundamentum. Neque de balneo
quæ narrata fuere non mediocre præſtabunt au-
xilium. Eſt autem ex cauſis fortioribus macies,
ſiccitas complexionis meſeraicarum & aeris. Nã
meſeraicæ cum ſiccantur,nutrimentum non re-
cipiunt:ſicq; ſiccitas & macies augentur.quamo-
brem balneum humectatiuum non exiccatiuum
neq; reſolutiuũ ex cauſis quæ ſcriptæ ſunt, ei qui
impinguari voluerit.cũ ex his cauſis macies pro-
ceſſerit,non mediocriter ad impinguationem ac
cedet.Et dictũ eſt ex cauſis his:qm̃ plurimæ ſunt
maciei cauſæ aliæ, vt priuatio pinguedinis, cibi
vſus eius ſubtiliantis.quare non generatur in cor
pore ſanguis plurimus,aut quia non bonus, aut
propter debilitatem virtutis in cibo operãtis, aut
digeſtiuæ,aut attractiuæ propter corruptionẽ cõ
plexionis cum plurimum eſt frigidum,aut ꝓpter
quietem plurimam,cum qua ſopitur virtus pro-
prie,qñ fit poſt exercitia conſueta:quorum auxi-
lio natura cibum attrahere conſueuit.Cum itaq;
illa dimittantur non attrahit, aut qm̃ generatur
ſanguis nimis cholericus,aut quia ſplen magnifi-
catur,hepar comprimens: quare debilitatur he-
par,& ſplen plus de ſanguine attrahit. Debilita-
tur quidem contrarietate complexionis ſplenis
ad eam quæ hepatis:aut qm̃ vermium copia vexa
tur corpus,aut ĩ poris oppilatio,aut à frigore, aut
ab humoribus facta:quare non penetrat nutrimẽ
tum,aut propter ſtricturam & ligaturam diploi-
dum,& huiuſmodi:quæ cauſa ſunt oppilationis
pororum,& viarum tranſitus cibi. Aut propter
multitudinem reſolutionis per exercitium, aut ꝑ
balneũ,aut ꝑ fortes & continuatas fricationes fa-
ctã:& eſt hæc vna ex cauſis iuuans ad macrefaciẽ-

A dũ pinguem:& tu cõſidera.Sic.n. non figitur qđ
de nutrimento attrahitur ad membra.Et paſſio-
nes quidem animi ſunt ex his quæ multum exte-
nuãt,propterea dicebat dominus. Spiritus triſtis
exiccat oſſa.Et vnaquæq; harũ cauſarum ſuo co-
gnoſcitur ſigno.Has autem cauſas ſic appoſui, vt
tuæ ſatisfacerem volũtati.verum te cupidũ ſcio,
vt in his & cura procederẽ:ſed hoc in loco ea pro
ſequi eſſet nimis magna deuiatio ab eo quod pro
poſuimus:& noſtri libelli magis denigratio foret
q̃ laus.Sufficiat tibi de rebus his ſuo tẽpore & lo-
co me ſcripturum.Patere itaq; æquo animo mi il
lu.dñe,ſi de balneo tãtum locutus ero.vnde Prin
B ceps quarti ſeptima.Et melius quidẽ balneum eſt
illud quod eſt poſt digeſtionẽ primam:& cum iã
deſcenderit cibus.licet comedere cibũ poſt egreſ
ſionem à balneo abſq; ſuperfluitate eſt de cauſis
impinguationis.Et balneum quidem eſt bonum
impinguatiuum pluribus hominibus,& proprie
illis qui ſunt in diſpoſitione quæ eſt ſicut areſa-
ctio,& oportet vt ſit balneum poſt primam dige
ſtionẽ.ſ.qñ deſcendit cibus à ſtomacho niſi in re-
bus eiſdem:& calefactis quidem eſt adeo cõgruũ
factum ex lacte,de quo extractum eſt butyrũ, nõ
facto acetoſo,de quo poſt primi ſecundam.Et cũ
ipſum ingrediuntur ilico poſt ſaturitatem impin
C guat:propterea ꝙ materiam ad exteriora corpo-
ris trahat.verumtamen oppilationes efficit, pro-
pterea ꝙ lui cauſa à ſtomacho & ab hepate nutri-
mentum ad membra trahitur non coctũ.Et quar
ti ſeptima.Et balneum poſt cibum eſt vehemen-
ter attrahens nutrimentum ad corpus impingua
tiuum.verum vtens eo exponitur oppilationi ac-
cidẽti in hepate ſuo,& ꝓprie cũ cibus eius eſt ci-
bus eorum qui ſunt impinguãdi:et ꝑꝑ id multipli
catur in oĩ qui quærit hoc,& illi ſunt aptiores ad
hoc vt in eis multiplicẽtur oppilationes & lapis:
quorum venę in creatione ſunt ſtrictę,& nõ ſunt
oẽs ita.Et hic ſpeculator inter Principis verba cõ
trarietatẽ apparentẽ conſideret:et Hippo.re.acu.
D tertio.Sed neq; balneãdum parua tpis mora poſt
acceptum ius vel quemq̃ potum.Et ego quidem
non parum admiratus ſum cum de balneo in Cõ
ciliatore noſtro legerim,ꝙ eam apparentẽ cõtra-
rietatem nõ excuſſerit,& ſilentio pertranſiuerit,
neq; mihi cõciliationẽ facilẽ, ſed grauẽ cõſtituo,
& paucis claudens,id ſcribo,ſuo in codice nõ ra-
ro alienam poſuiſſe ſententiam,cui & ipſe non aſ
ſentit. quare primi ſecunda,capitulo,quidã orna
te loquẽtiũ.locutus eſt ea in parte,alienã opinio-
nẽ.quarti ſeptima ſubſcripſit propriam.cuius ſi-
gnũ,qm̃ dixit.Et melius quidẽ balneum &c. Nõ
enim

enim apparet ratio, quõ cibus sic indigestus ad membra tractus ab hepate non alteratus, in nutrimentum membrorum cõueniens cedere possit, cum difficillimum hepati sit cibi indigesti malitiam corrigere. Nam cum ingreditur balneũ ieiuno stomacho trahitur ad membra nutrimẽtum, quod post venas hepatis & ĩ hepate inuenitur sic membrorũ attractiua concurrente, cum virtus illud magis diligat q̃ indigestũ. Et hoc in loco hæc pauca sufficiant: & Hippo. dicta etiam infirmis intelligenda sunt. considera. Agendum enim postea est, quomodo balneum pinguẽ macrefiat. Inquit Princeps primi tertia: Et frequenter balneetur anteq̃ comedat. propter quod audiatur quod & ipse alibi scribit in eadem. Et tu quidẽ iam sciuisti ex eo qđ præcessit, q balneum est calefaciẽs & infrigidans, humectans & exiccãs. vnde primi tertia. Qui vult resolutionem & macrefieri, balneandus est, dum est famelicus: & ibi multũ moretur, vt dicere voluerit, vt balneũ tale ingrediatur, quod vehementer exiccat, & macrefacere facit, & debilitat, & quarti septima. Et est minoratio cibi & post balneum & exercitium vehemẽs, & alibi. Et oportet vt sit eorum balneatio in ieiuno; & sit aqua sudare faciens, non aquosa humectans: & si fuerit aquosa resolutiua, sit assiduatio in ea, vt non accidat ex ea attractio superflua absque resolutione. Deinde non festinet ad comedẽdum sup ipsam ĩmo expectet & dormiat post ipsam: aut moueatur & exercitetur: deĩde quiescat, post comedat rẽ debilem. & similiter sit fricatio eius resolutiua continua. Hæc aũt dicta esse intelligãtur de balneo aquæ simplicis. Reliquum est vt scribamus quid de balneis naturalibus dicendũ sit. quod magno cũ desiderio dñationem tuã expectare sentio. Accipiendum itaq; balnea naturalia in diuersis corporũ dispõnibus vario modo operari, quo videlicet ad macrefacere & impinguare. propter quod vt clarior & expeditior doctrina de his habeatur, his conclusionibus rem ipsam sic claudam. Prima, Corpora munda ex vsu balnei naturalis macrefiunt. patet conclusio: qm̃ sic eorum caro & membra resoluuntur & exiccãtur: virtusq; eorũ debilitatur &c. Secunda, Corpora immũda phlegmate repleta ex vsu eius moderato impinguari consueuerunt. patet conclusio: qm̃ sic resoluto phlegmate virtutẽ opprimente, quo prohibebatur generatio boni sanguinis, virtus membrorum & totius fortificata in nutrimentum bonum faciendum sic potentior redditur. quare pinguescũt membra. Verum in primis diebus accidit toti macrefactio: quoniam non fit

E resolutio humoris peccantis absque resolutione boni: sed in postremis pinguescit corpus, vnde accidit, vt in his qui ex nimio fluxu arescunt, deinde pinguefiunt: sic fortificata virtute per euacuationem malorum humorum, virtutem prius opprimentium. Quibus infero dñationem tuam ex vsu talium magis pinguefieri debere. quamobrem in casu nostro balneum aquæ simplicis dictum plus cõmendo. Et hæc est causa, quare quidam in coitu pinguescũt, & quidam macrescũt.

Tertia. Corpora cholerica & vniuersaliter quęcunq; faciliter resolubilia, ex vsu balnei talis macrefieri putandum est. Nam in his ex forti resolu-F tione & exiccatione balnei nimium resoluuntur & exiccantur, vt extra terminos ducantur. Quid aũt de medijs & cæteris dicendum sit, ex habitis satis apertum esse videtur speculanti. quæ omnia intelligenda sunt virtute tolerante, cæterisq; naturalibus rebus. Et balneo hic finẽ imponens hoc vltimum Principis addo. Sed qui sanitatẽ tantũ vult conseruare, balneũ ingredi debet postquam digestum est quod in stomacho & hepate est, qđ ex Senis nostri acutorũ regimine assumptum est.

De balneo vini simplicis. *Cap. III.*

BAlneum quidem tale vini ætate, suaq; vinositate differẽtias in se recipit, vt ex eis in cor-G pus varios producat effectus. Nam cum vinũ nouum quod vnius anni tantum est, calidum & humidum scribatur. vetus vero, quod tempus hoc excesserit, calidum & siccum, accidit ex vno humectari: reliquo vero exiccari vtrisque calefacientibus. Est equidem aquæ potentius, etiam si paria cætera obseruata fuerint: cum plus de forma habeat, & penes eius multitudinem rei potentia attenditur. Neque sic vt aqueum in vsum venit, cum mitius. Qua ex re in regimine sanitatis, sic vt aqueum non accedit.

Verum quidam curiosi nimis id asserũt in nouiter natis ad sanitatis regimen accedere: præcipiẽtes sic natos ilico in balneo temperato vini ni-H gri lauari, existimantes stypticitate vini membra in exitu ex vehementi motu laxata: magis q̃ ex aqueo confortari. Et cum ad aerem deuenerint insuetum, eo tristari, ob quam rem plorant, calido sic iuuari magis. Verumtamen locum negatiue arguendo in dictis medicorum non paruifaciam in rebus præcipue de quibus diligẽter scripserunt, processeritq; in subsequentes omnes vsus eorum quę dixerunt. Nõ vereor eorum opinionem sic arguendo detestari. Et si cætera seruẽtur paria ex parte gradus caliditatis & quãtitatis, balneum vini multo plus resoluet & ad interiora

penetrabit

penetrabit. quare iam nouiter natus cũ ſit ex motu reſolutus, ſpiritus reſolubiles habens, ab eo ſic debilitatur, & via reſolutionis infrigidabitur, & debilitatum caput virtutis motiuæ primum organum à vaporibus vini ſic lædetur magis. Amplius in membris poſt balnei exitum caliditas diſproportionata relinquetur quæ à virtute vini veniet, & longiori durabit tempore: natumq; alterabit, ſicq; cutis rarior remanebit. quare præparabit eum per occurrẽtia aeris extrinſeci ad facilius pati. Item nouiter nati humectari indigent, & nõ exiccari, quod ex vino cõtingere magis videtur. Balneum autem aqueum temperatum mitioris ac moderatæ magis caliditatis exiſtit, poſt cuius exitum frigiditate aquæ ad naturam ſuam paulatim deductæ, pori cutis condenſantur. quare aeri ſic magis reſiſtens fit. ſicq; calor vnitur magis ac fortificatur. Ceſſat vaporum calidorũ eleuatio ac calefactio, quibus caput cæteraq; membra ex balneo vini lædebantur, & caliditate ſic mitiori confortatur calor magis, & aqua calida magis abſtergit & mundificat. locus ſpeculationis eſt. Et vt actum, quia in vſum regiminis ſanitatis nõ venit vt quod ex aqua, de eo aliqua hic memorabo vtilia breuibus pertranſiens in aereolis, vt in cæteris non proſequens. Commendatur in paralyſi, et in neruorum paſſionibus, in diſpoſitionibus iuncturarum. Et operatoris eſt, moderari vini ætatẽ potentiamq; ſecundum diſpoſitionis exigẽtiam. Et quidam curioſi medici iam in vſum deduxerunt in principibus & magnatibus, & in quibus iuncturæ laxæ ſunt: vt ſemper mane & ſero ante mẽſæ introitum manus ſuas vino lauent, quorũ ſententiam non damno. Nam & ſi vinum interius aſſumptum neruos & iuncturas lædere ſcribatur: Id tamen exterius applicatum iuuare dicitur. Et eligibilius eſt nigrum ſtypticum, q̃ album. verum ablutio cum albo iam in vſum venit, quoniã defœdatio ex nigro veniẽs, accuſatur. Quam ob rẽ in vino albo infuſa ſtent prius odorifera, quæ iuncturas & neruos confortant: vt ſaluia, acorus, roſa, & huiuſmodi: quæ variari habent temporis conſtitutione varia, ac complexione & compoſitione, huiuſmodiq, petẽtibus. De balneo autem vinoſo à nobis tantum eſſe ſcriptum.

De balneo oleagineo. Cap. IIII.

NEque in regimine ſanitatis olei balneum accedere vſque modo legimus: ſed ad recuperandam ſanitatem experti ſumus. Qua ex re vt locus eius ieiunus non tranſeat, & infructuoſus: de eo quædam ſcribam laude & experiẽtia digna. Mirabiliter cõfert in ſpaſmo ex punctura vel

A vulnere factọ: ſi membrũ doloroſum in eo multũ calido ponatur, calorem cõfortando naturalem, & materiam lædentem reſoluendo. Eodemque modo in doloribus iuncturarum confert. etiam oleum temperatę caliditatis cum quiete mẽbri: confert etiam materiebus exiſtẽtibus permixtis, & oleum ro. in his præcipuæ cum à cauſa calida venerint, obtinere videtur principatum. Cõfert & valde in colica ex retentione fœcum facta, & ventoſitate, ſi cum eo admixta fuerint ventoſitatem reſoluentia. Iuuat ad lapidis exitum, & præcipue renum. vnde Auic. de eo ſecunda primi. 19. cap. Semicupium ingredi plenum tali, quale oleũ

B eſt. Confert laſſitudinem habẽtibus, & febres patientibus longas frigidas, & eis qui cum febribus dolores habent neruorum & articulorum, & habentibus ſpaſmum, & cuzez, & vrinæ retẽtionẽ. Et oportet vt oleum extra balnenm ſit calefactũ. Quod ſi vulpes in eo cocta fuerit, aut dabaon, & exponitut taſſus, & factum fuerit, quemadmodũ nominabimus: erit melius quod eſſe poteſt, dolorem habentibus iuncturarum & podagram. Et finem de eo faciam. ſi duo narrabo quæ meis acciderunt in diebus. Albertus à ſale, miles Ferrarienſis, cum calculoſus foret, & pluribus in horis à calculo vexaretur: meo conſilio balneum olei temperatum, ingreſſus, ſic vijs mollificatis, & calore

C naturali confortato, ilico à dolore & calculo euaſit. Ambroſius miles Peſaurinus cum lapidẽ grandẽ in medio virgę magno cũ dolore teneret, me conſulente virga ſic in balneo olei tenta, & via mollificata, ſpacio quatuor horarum exiuit. Nã de inciſione virgæ apud medicos ſuos ſpe deſtitutos mentio fiebat. Et hæc ſic raptim de balneo olei ſcripta ſufficiant.

De balneo lacteo. Cap. V.

CVm Lac complexione frigidum ſit & humidum, naturæq; humanæ ipſa aqua magis amicũ: arbitror ex eo balneum calidum, quo

D ſaltem humectationem fieri quærimus, & caloris confortationem & non reſolutionem: vt in tabefactis, cuiuſmodi ſunt hectici febrientes: hecticiq; ſenectutis, & hmõi, ex alia cauſa vt triſtitia cõſumpti, longe plus balneo aquæ conferre. Magnifice etiam iuuabit hos qui longo ex itinere & forti exercitio exiccati: hiſq; qui nimio calore areſacti ſunt, quibus ſuauis infrigidatio eſt neceſſaria, & quaſi connaturalis. vnde primi ſeptima Princeps. Et calefactis quidem eſt adeo congruum factum ex lacte, de quo extractum eſt butyrum nõ facto acetoſo, quod & de hecticis ĩtelligi poteſt.

Verum

Verum quia de lacte copiam tantam sic non habemus nutu voluntatis: hinc de eius commemoratione superficialiter fortasis medici locuti fuere. quos & ego sequens, volo tantum de eo à me dictum esse. poterit enim indagator ex habitis dũ voluerit, ad vlteriora se transferre.

De balneo aereo humido. Cap. VI.

BAlnei humidi aerei cura atque diligentia apud veteres tanta fuit, vt in tuendam mortalium sanitatem, in eamq; recuperandam, illud magno cum opere fabricauerint. Et effectuũ suorum varietatem considerantes, non minus in dãdis præceptis eorum studiũ fuit, quæ ex parte qualitatis eius corporum, tẽporis, regionis, ingressus, egressus & moræ, eos obseruare colereq; deceat. Et ita eius iuuamenta ac nocumenta suis in codicibus referarunt. in quibus conueniat, quibusq; prima balnei conditio disconueniat, vt aperte satis eius vtilitas necessaria comprehendatur. Et fabricam hanc eius formam primum amplexãtes, dicamus eam pluribus dotibus ornari necessariũ esse. Amplam quidem decenter & altam in primis debere esse dicemus: vt aer constrictus nõ alteretur, cũ conculcatio aeris in loco angusto vna ponatur ex causis putrefactionis suę causatiuis vt secunda primi. Sic. n. magis vnitus potentior redditur, qui pati ab hoĩbus non potest, vt inde refrigerium non habentes suffocari se videantur, & cor in calefacto esse positũ sic indisponitur. Sitq; luminaribus amplis bene munita: vt per ea libere euentari posit aer in ea retẽtus à vaporibus aquę etiam alteratus & ingrossatus, & à cęmento et lapidibus illum indisponentibus, quæ & claudi & aperiri posint voluntatis imperio. Ex quibus apparet error eorũ, qui eã ocularibus vitreis ornãt, quæ claudi & aperiri nõ possunt. Apparet error secundo eorũ qui eam paucis et paruis cũ luminaribus ornãt. In tres autẽ casas diuisa esse debet sic antiquorũ verba sequens extrema considerantiũ & mediũ. Prima itaq; frigida sit & humida. Tertia vero calida & sicca. Secunda aũt, quia media, calida sit & humida. Hæc. n. cõparatiue semper inter se intelligantur. Nã prima frigida & humida esse debet secundę respectu: sed comparatione aeris extrinseci, ad aliqualẽ licet leuẽ caliditatem declinare debet: vt sic frigida & humida dicatur respectu secũdæ & tertiæ. Secũda ad intẽsiorẽ gradatim caliditatẽ accedit, vt tñ calida & humida denoĩetur, & à siccitate oĩno absoluatur. Tertia vero cum cęteris calidior existat, & extrema calida & sicca dicitur, & resolutiua. Hæc autem oĩa sic ordinata fuere: qm̃ cum natura repentinã non

E patiatur impresionem, vt trãsitus de extremo ad extremum ꝑ medium fiat: medicus sic naturæ adiutor esse debet. Hæ tres sufficere visæ sunt Prĩcipi & Ali abbati seni. licet. 10. therape. Dux quatuor enarrauerit. Nos autẽ Itali duabus casis tm̃ vtimur: quarũ primã refrigeratorium noĩamus. Secundũ vero, æstuarium dicimus. Et materialia eius declarantes dicimus, ꝙ duplici ex materia cõfici põt, aut ex lignea, aut ex lapidosa. Et certe ligneam magis cõmendo: qm̃ aer non ita ex ligno vt ex lapidibus & cęmento alterari videtur, & cũ euentatur vtraq;, melius ĩ lignea rectificatur aer. Hãc. n. nobilibus & potentibus magis cõmendarem q̃ in eo tẽpore vidi canalibus aquæ vapores

F ad loca deferentibus, quę neq; plumbea sint neq; ænea: qm̃ ex virtute eorum aliquid malitiæ assumit aqua, vt actum. Quod si lapidea fuerit, eligatur vetusta: qm̃ ex cęmẽto nouo vt supra, impressione eius in aerem sic alteratur. Sitq; stannea cacabus: qm̃ in ea q̃ in non stãnata minus multo alteratur aqua, vt experientia potãdo sentimus. Et vt ab hoc loco vacuus nõ discedas: qm̃ ex hoc scire infructuosum tibi non facio, audi philosophũ. Quidam faciunt ex ære vasa ad comedendum & bibendum in eis, & nocet eis multum: & maxime illis qui assuescunt. nam parati sunt tales incurrere elephantiam, cancrum, & dolorem hepa

G tis, & splenis, & malitiã complexionis, maxime comedentes in eis res acres, & bibentes in eis vina dulcia. Et tu considera hoc in loco alchimizatas tatias & vasa quæ gratia honoris in domo magnatum tolluntur. Et sequitur qñ comedunt cibum, qui steterit die vna ac nocte, est peius multum. Et qñ ponitur vas æneum super pisces assatos calidos, fiunt venenum mortiferũ. Hæc autẽ in stãnatis vasibus non veniunt. Abstineant itaq; ciues in vasis æneis aquam residere, qua in potu vti volunt: & suis in condimentis quæ stannata non fuerint. nam & vetusta consuetudo in contrarium sic damnanda est. Aqua autem cuius

H vapor aerem calefacit bona & electa esse debet, non putrida, non cenosa, non vallosa. nam ex radice mala malus egreditur fructus. Ex grossa autem vallosa, vapor exit grossus, malus, aerem ingrossans & inficiens. quare sic calefactus amplius ad interiora corporis penetrans in eo malam inducit qualitatem, oppilationes fortes, ex quibus paratur corpus ad humorum suorum putredinẽ, ad varias ægritudines ac febres. Vnde Princeps secunda primi. malus aer est cui admiscẽtur vapores stagnorum, lacuum. Qua ex re non mirandũ est si homines ex vsu ęstuarij ex mala aqua confecti,

A

cõfecti, pluries infirmãtur. quare in ciuitatibꝰ vallibus ꝓpinquis, apud quas pertrãſit aqua currẽs: vrbium ceſſores apud eam æſtuaria fabricari, & non in ciuitate iubere deberent. nam eligibilior eſt aqua currens. Et vt lectio hæc minori cum tedio à te pertranſeatur: vnum hic iocoſum adducam. Nam ea æſtuaria vſitantibus cęnoſis cum aquis confecta: id accidit quod & nobili à barbitonſore ruſtico raſo cõtingebat. Nam cum eum ſic raderet: per ſæpeq; faciem raſorio vulneraret. nullum promptius remedium habens, ex diploide lacerata bombicem extrahebat, & vulneri ne inde ſanguis emanaret ilico apponebat. Cumq; eum demum ſic raſum dimitteret. vt mos eſt hominum eo in tempore in ſpeculo ſpeculatus eſt: riſit dixitq; ò magiſter quid, egiſti. nã plures q̃ ante in barba me pilos habere video. His & ſimiliter accidit qui lutuoſa cum aqua ſe abluunt. nam pori cutis cęno pluri ſunt repleti omnes. Ligna autem bona non putrida eſſe debent. vnde ſecunda aphor. commen. 41. Scio enim quendam in balneo morantem inde diſſolutũ, quia balneum ex lignis nociuis erat calefactum: & adeo obſtructa per totum eſſe debent, vt fumus fabricam non ingrediatur, à quo multum lęditur aer et corpus humanum vt infra. Caliditatẽ autem aeris pro efficienti cauſa ponatur à vaporibus aquę calidis ĩmediate euenientẽ, quã moderare oportet ſecundũ vtilitatẽ à medico intentã. Et balneatorum officium eſſe deberet. verum cũ idiotę ſint & ignorantes, plurimos committunt errores, vt oĩbus intrãtibus idẽ ac cõis ſit aer. eiuſque caliditas quę vni cõuenit vt frigido, alteri diſconuenit vt calido. Qua ex re contingit aliquos ſaluos eſſe, aliquos infirmari. quare ſic eam moderare oportet, cum oĩbus cõis hæc fructuoſa minime eſſe poſſit. Verum cum delectationis gratia, q̃ ſanitatis diligatur magis, ſitq; magiſtrorũ animus ad lucrũ & non ad hoĩum ſanitatẽ intentus: hinc oĩa hęc ꝑuertũtur. Corpora itaq; diuerſimode cõplexionata, varijsq; diſpõnibus oppreſſa, varia ſibi balnea cõſtituant. Contẽplẽtur itaq; in primis tp̃is cõſtitutio, regio, conſuetudo, ad balneũ amor, virtus, habitudo, cæteraq; talia. Aut accidẽtia quorum alia ad balnea hortãtur, ac maiorem moram: cætera ab eo abſtinentiam aut minorem moram. Neq; ſit eorũ ingreſſus niſi vẽtre vacuo, & mora ad virtutis tolerantiã & lenitatẽ, vt actũ. quo in tempore gradatus fiat exitus, nec de extremo ad extremum repentinus tranſitus fiat, quem natura minime bene tolerare ſolita eſt. Qđ ſi in camera vt decet particulare balneum fiet: poterit ab ipſo ad lectum ĩmediate transferri, vt iã mos apud latinos inoleuit. Eſtq; exiccandus qui ſic in balneo ſudauit, ante eius exitum, & in lecto reponendus ẽt vt ſudet, ꝑcipue in quo euacuatio quęritur & reſolutio. Qđ ſi ſola humectatio diligitur ac caloris naturalis confortatio, non ingrediatur lectũ, ſaltẽ vt calefiat: ſed fortaſſis conceditur ad quietẽ: vbi virtutis aderit debilitas, quæ res prudentiæ medicorũ aſtantiũ relinquenda eſt. Iuuamenta autem & eius nocumenta in dicendis aperiẽtur. Poſtremo de mora in balneo. Et ſi de eo aliqua ſcripta ſint, tantum dicatur ꝙ humectatio nẽ quærẽtes, in humido maiorem valde q̃ in ſicco trahere debent: qui vero reſolutionẽ euacuationemq;, magis, è contra agant. Quibus oĩbus prima areola ſic manifeſtata relinquatur: ad cæteras me conuertens. Operationes. Operatio naturalis balnei eſt, calefacere ſuo aere, & humectare & exiccare per accidens, vt actum, & aliqualiter per ſe. cum caliditas ſit per ſe etiã ſiccitatis productiua, vt multi tenent. vnde primi ſecũda Princeps. Qm̃ quælibet caliditas exiccat, infrigidat ẽt calorem naturalem multũ reſoluendo, vt actum de aqueo. Membra capitis. Caput replet, humores ad oculos fluere facit. propter quod & vltramontani æſtuaria ſollicitantes, oculos ſcarlateo colore ſuffultos habent, quam rem fortaſsis alius Deo baccho attribuet. Membra pectoris. Frigus ex pectore tollit, pulmonẽ purgat præcipue tertia in caſa. Membra tertij ventris. Vrinam prouocat, humiditates diſſoluendo: renes debilitat ac coitum, qua ex re multum in coitu debilitãtur iuuenes qui aut in balneo aut immediate poſt exitum eius cum meretricibus coeunt. ventrem ſtypticat. Membra iuncturarum. Iuncturas laxat & debilitat, eaſq; ad dolores podagricos præparat, ꝑcipue cum fuerit eius aſsiduus vſus. Vnde Princeps vigeſimaſecunda tertij de præſeruatione ab incurſu podagrę. Et minoret in balneis: qm̃ humiditates fluere faciunt ad iuncturas. Quare à lotione frequenti pedum qui ſuſpecti ſunt, abſtineant. Vulnera & vlcera eis nocent. Febres.

B

C

D

Secunda caſa febricitãtibus cõfert, & prima deinde: qm̃ hectici reducendi ſunt de ſecunda ad primam. Et de his in dubio ſupra. Hora ingreſſus & egreſſus. Iam dictum eſt de eis nunquid eligibilior ſit ingreſſus matutinus ſerotino, & ſtomacho iam euacuato. Dicatur primo: tempore calido eligendus eſt matutinus: frigido vero circa vigeſimam horã, qua aer minus frigidus eſt. Et qui ex eo ſanitatem tantũ q̃rit, mane ingrediatur quo tẽpore facta eſt digeſtio in ſtomacho & hepate.

Si

Si vero alia ex causa ingredi voluerit, eam consideret,& sic tempus proportionatum eligat.nam calidum ad resolutionē magis iuuat, & huiusmodi. De mora sępe scriptum est ad tolerantiam et corporis leuitatē, & vltra si à medico magna quęritur calefactio, resolutio, & huiusmodi. Regimen. Intrent ventre prius vacuo,stomacho ieiuno:exeant,ne à frigore lędantur, bene tecti,lectū ingrediantur vt actū,cibentur cibis resumptiuis, dum fuerint à calore membrorū quietati,ne mēbra sic calefacta nō coctū cibum ad se attrahant. Ex quibus apparet eorū error,qui ilico post egressum oua sorbent ac comedunt: vinum bibentes non mediocriter potens. quod certe mensurari debet.neq; in omnibus ęqualis potentię offerendum est:sed attendātur ętas,cōsuetudo,virtus,& huiusmodi:ac vtilitates, propter quas balneum à medico est concessum. Neq; eo in die aeri libere se multū exponat,ne ex subingressu aeris,sic apertis poris lędatur corp⁹.Plurima alia addi possunt, vt q̀ macrefiat,impinguet,& hmōi.vt in quęstione actum, quę ex habitis colligēda sunt:& cōsideret speculator.Et hęc de balneo aereo humido.

De balneo aereo sicco. Cap. VII.

BAlneum aereum siccum quod nostri stupham nomināt,fabrica est cuius aer per medium quoddam furnellum appellatū sic calefit, quod à furno differre sic videtur:qm̄ furni aer ab igne immediate ignitur. Hunc autē locum quāmaxime septentrionales frequentant.Italiq; quorum habitatio illis propinqua est: vt Tridentini, Feltrenses,Foroiuliani,cæteriq; tales. Qua ex re de eo à me sic scribendum est, vt & his omnibus proficiā. Nam hyemali tempore eis locus est veluti continua statio. neq; id cupiunt vt sanentur: sed vt frigoris rabiem fugiant:& hi maxime quibus indumentorum calidorum copia non adest. Contemplabimur itaq; vt de humido actum:materiam,formam,aeris qualitatē, quibus cōueniat magis iuuamenta dicētes. Et materialia amplexantes dicamus primo fabricam hanc quandoq; ex lapidibus: nunc ex lignis: nonnunq̄ ex vtrisq; cōfectam esse.Cuius electionem ad areolam primam:quoniā is locus suus est:sic reseruabo in forma eius prosequens. Debet enim locus hic amplus esse:quoniā angustatus aer cito corrumpitur cum nouo nō euentetur: præcipue cum aer in eis odoribus ciborum alteretur, ac frequentantium aer permutetur. De cuius alteratione suo loco dicetur.Sitq; fenestris munitus, quæ aperiri & claudi possint:vt inde euentetur aer. Et sit vnum luminare versus plagam septentrionalem, cæteris

E maius,vt inde melius rectificetur aer.Ex quo apparet vt supra error eorum, qui luminaria parua ac pauca in eis ordināt, quod vt inde calidior reddatur locus sic cōfici faciunt. Nam ornatum esse decet vt inde delectabilior reddatur:quoniā multæ stationis locus esse debet.Quamobrem potentes luminaria vitris ornata ac picturis amęnis eā fabricāt.Et vt locus semper iocundior reddatur, in eo sint quæ animum dulciter *molliant & à curis deuient*:vt schacorum ludus, alearum, *cartularum,& huiusmodi. Vinum autem hic silentio* pertranseo, quod & dulce feroces ac tristes spiritus mollire ac solare solitum est: vt & omnes ad

F cantilenas prouocet. Sint etenim ludi hi solatio, nō lucro dediti,ne furore ita accendantur humores, quos & loci caliditas sic ad incurrēdas febres quammaxime præparet. Actum de forma,consequens est vt de materia dicamus,& in primis prima ponatur areola. Electio. Eligatur quæ ex lapidibus constructa est:lignis aut asseribus vallata.Lapides autem causa sunt, aut per antiperistasim, vt calefactus aer amplius calefiat: & sic minor aut remisior requiritur ignis, qua ex re non sic ignitur aer neq; disproportionatur:vt ex igne intensiori prouenit, aut si recipiunt caliditatem, eamq; in asseribus conseruant. ob quam rem nō

G est ita necessarius continuus ignis, & calefactus aer eorū frigiditate sua in caliditate moderatur. Asseres autem siccę & porosę eligantur: nam sic in poris latiores facilius caliditatem recipiunt, vt aer mitior inde reddatur. Nam in substantia densiori impressa ad calefaciendū potētiora reddun-tur.quare non tantum, neq; ita potenter distemperabitur aer ad qualitatem ei contrariā. Quibus inducatur ex asseribus piceis fabricatam eligibiliorem.nam lariceæ aut cupresinæ,aut nucez,et huiusmodi sunt densitate nimia participantes, neq; aer in eis impressus æque bene poterit euentari,vt qui in poris erit latioribus. Aer enim qui

H bene euentari nō potest,facile corrumpitur.nam etsi aer in corde attractus nō euentaretur per succedentem,statim corrumperetur. Nam cum aer sic remanet non euentatus,corpus ad ęgritudinē præparat. quoniā associatur ei qualitas contraria suæ complexioni. Princeps. Et aerem non deserens dico q̀ nō nimis calidus & siccus esse debet. quoniam sic cor ad lapsum calidū pręparat,quod refrigerare deberet:sicq; anhelitum grauat.quare asthmatici ab eis se custodiāt: maxime quibus est asthma ex catarrho humido,quem dissoluit illa caliditas,et fluere eum ad pectus facit.Pingues etiā qui sic refrigerio indigent: cholerici multū

& hi

&hi consimiliter calidi. humores enim cholericos commouet, iuncturas laxat: quoniam fluere facit materias vt actum de humido, spiritum resoluit, virtutē debilitat, ac animum eneruat: his maxime qui eo delectantur, & choleram superare facit. Nā & si humana corpora nimia aeris caliditate distemperentur, vt virtus deijciatur, quid de caliditate aeris extranea dicemus. Cum caliditas solis nobis velut naturalis sit: cum sol et homo hominē generēt, vt magno placuit Philosopho. *Ex lignis eligantur sicca salicina vel alia porosa,* non densa, nō vallosa: sed in cultis locis nata. Furnellus ex creta siue argilla fiat: nam laudabilior q̄ ex cęmento, qui in altero angulorum loci fundetur, vt propinquius & distantius stare possit qui maiorem aut minorem caliditatem quærit. Et cū de aere quantum ad ea quæ intrinseca sunt, actū sit: aliquid de extrinsecis ad ipsum spectantib⁹ dicendum esse puto: vt q̄ primo ex ingredientibus non alteretur. Aer. n. ex frequentia hominum sic clausus notabiliter alteratur, quam rem manifeste declarat aer scholarum in quibus habitāt puerorum copiæ, qui continue est per ostia & fenestras euentatus. Itaq; euitanda est hominum frequentia præcipue infirmorum, & eorum qui fœtidum habent anhelitum, aut fœtorem pedū, & huiusmodi, quæ aerem fœtidum reddunt. nā sic morbi efficiuntur veluti contagiosi. Quamobrē Principes & potentes, quibus vsus æstuarij est assuetus, tempore suspecto ad pestem omnino prohibeant ingredi eos qui ex locis infectis veniunt. Item cum phthisis ægritudo cōtagiosa sit, seruiētes phthisicis exulent: sicq; in similibus seruādū.

Euentandus est itaq; aer æstuarij q̄ frequenter, vt ex causis extrinsecis alteratus rectificetur, vt sunt cibaria, à quibus alteratus fuit: vt cortices cācrorum, vinū, brodialia, allium, cępæ. quę apud vltramontanos in æstuarijs veniunt ad prandia sępe. Rectificandus est & continue cum odoribus gratis dico gratis, quoniam non idem odor omnibus gratus est. Nam est eius alteratio siue putrefactio multum verenda. vnde Princeps. aeris putrefactio multum timenda est: qm̄ cum putrescit, incipit humorem putrefacere, qui à corde circuncūdatus est: qm̄ ad ipsum propinquius accedit q̄ ad aliud. Sed qui ea stupha ad conseruandam sanitatem voluerit vti, aerem eius sic moderet, vt neque calidus sit. semper autem aut ad temperamētum, aut infra in caliditate ipsum producat: inspecta virtute, complexione, temporis constitutiōe, regione, consuetudine, & hmōi. ob quæ diuersa diuersificari habet. Ipse quidem aer refrigerium

A cordis esse debet, & calorē suū tēperare, nō ad lapsum deducere, vt actū. Accidit et q̄nq; vt corporis dispō lapsa, calidiorē requirat, qui medici cōsilio moderandus erit. Rectificatur aūt cū his quæ boni sunt odoris, virtutem vitalē ac aïalem confortantibus, non excedentibus in odore: qm̄ sic omnis īmoderata qualitas actum deijcit proprie virtutis, vt medicorum Dux secūdo techni. Neque *odor sit assiduus, neq; rerum in multa quantita*te positarum: sed sit odor leuis, suauis. non multū *imprimens. Ad hoc autē valentia sunt plura,* vt iuniperus si accendatur: deinde extinguatur, fumus eius suauis & odoriferus est, laurus, myrth⁹,

B rosmarinus. Item sandaraca, aut thus, ladanum, trochisci de gallia muscata, auiculę de cypro, nux muscata, garyophylli, cortices pomorū odoriferorum in faucibus furnelli positi. Scopis omni sero mūdare apertis luminaribus, & thure aut alio odore: deinde suffumigare, ignemq; prope diem de nouo accendere. Operationes. Est calefactiuum, exiccatiuum, cum aer sit calefactus, erit solutiuum & hmōi. Qđ si tēperatū aut infra tpamētum calidum fuerit: corpora sic à frigore defēdit. Quare senibus, quibus calor deficit, & pueris, qui sic à frigore faciliter patiuntur: cōuenientior erit, frigidisq; natura. Reddit corpora à frigore extrin

operõnes

C seco passibilia. poros sic aperiendo, cutim lędit: et sic passibilē facit. Quare consulendum vt intrās pannis se exuat siue alleuiet: & cum egressus fuerit, eos reassumat, vt à frigore se sic tueatur. Mēbra capitis. Caput offendit, eius dolorem inducit: maxime cū calidū fuerit. Qm̄ oīs caliditas euaporationem facit, Princeps. Oculos passibiles reddit ac debilitat. quare facilius à frigore læduntur, sic apertione pororū spiritus visibiles diminuit. Quare qui in talibus obuersātur, oculos sępe scarlateo colore suffultos hn̄t. Nā ad eos debilitatos materia fluit catarrhalis, & fluxa non cōsumitur. mēbra. n. debilia fortium sic superfluitates reci-

D piunt, ad surditatē sic p̄parat: etiā cōnaturalis aer sic ex tali lædi videtur. Mēbra pectoris. Tussim inducit, & pectus lædit ac pulmonem, præcipue cū eius aer fuerit nimis calidus. Estq; tussis causa non raro per accidens factiuum: cū ex eo sic calido ad aerē extrinsecū notabiliter frigidum corpora trāsmutētur. Videmus. n. in autumno corpora mutari propter aeris eiusdem mutationem, nunc ad calidū, nunc vero ad frigidum. Membra tertij ventris. Digestiuam debilitat sic ad caliditatē extrahendo: sed in siti augumentum p̄stat. quare in eis bibuli libēter cōuersātur. Vrinā minuit, ventrē stypticat, sudorē prouocando, ac calorem

ad extra trahendo,hydropisi confert.vnde Princeps.Et est præterea cum ingrediuntur balneum ipsum siccum exiccat,& confert hydropisim habentibus ex laxitate. Mẽbra iuncturarum. Iuncturas laxat. Vulnera & vlcera. Eis in hyeme non nocet:maxime si ex humore fuerint frigido. Febres. Febricitantibus febre ex causa frigida vt phlegmatica conuenire maxime videtur. Et qm̃ in melancholicis febribus maior est intentio ad humectandũ,sic cõferre non videtur. Ingressus & egressus.Ingrediantur cũ paucitate vestiũ, & cũ multitudine egrediantur,bene capite muniti.Cõuenit magis,vt actum, senibus debilibus & pueris,& paralyticis purgatis. Et cum regimẽ sit in eis quotidianũ & consuetudinarium, de eo non aliter dicendum q̃ de consueto. Et breuiter aer ille calidus dissoluit,laxat,rubificat:quia sanguinem ad exteriora trahit,qui si superfluit, colorem efficit citrinum:qm̃ resoluit quod attraxit. Ex quibus eius nocumenta colliguntur,quæ considerat,qui eo vti voluerit.Et hæc de sicco aereo.

De balneo sicco igneo.

FVrnum,vt actum,balneum siccum igneum appellare non longinquum à veritate esse videtur: cum & eius parietes immediate ignis calefaciendo attingat.Quòd & si in sanitatis cõseruationẽ sic accedere non videatur:in eius tñ recuperationẽ nonnulli eo vti laudarunt. Vnde, vbi fortis quæritur resolutio ac exiccatio,toto corpore mala dispositione frigida & humida infecto, vt in ascite,aut in tympanite.in qua & si sit vẽtositas:tamẽ ab aquositate absoluitur. Quare hoĩes hydropicos tales in furno locãt,capite exterius situato:et si extrema sic humida aut tumida forẽt, cũ eo aere resoluũt.Quòd si fortis resolutio quęritur ac exiccatio,cũ eo cõpleri poterũt,vbi cõuenienter applicetur.Hanc aũt conuenientẽ applicationẽ medicis relinquo:& his qui de accñtibus notitiã habebũt.quorũ op⁹ prudẽtia duci debet. Hęc pauca de igneo,volo intelligẽtib⁹ sufficere.

DE NATVRIS ET PROPRIETATIBVS BALNEARVM NATVRALIVM LIBER SECVNDVS.

De inuestigatione causarum caliditatis thermarum naturalium. Cap. I.

NOn paruam prouinciam aggredi me sentio mi illustris domine, cũ de naturis & causis caliditatis balnearum naturalium à me peragendũ sit.cum in altera harum rerum plurimos philosophos discordes fuisse,me legisse meminerim. Nam apud philosophorum Principem suo de proprietatibus elementorum non paucorum philosophorum varias opiniones recitantur.quas abolere & annullare omnino enixus est:vt sic inter eas sua elucescat opinio. Est quidẽ horũ sapientũ discordia,certissimum rei magnæ signum,quæ à philosopho magno sic scripta fuit. Verum alterã & sensibilem magis & rudiorem opinionẽ in medium adducere tentabo: fortassis tibi mentibusq; aliorum gratam magis,quam cũ alijs connumerare,non est quin dealbescam, qui rudissimus sum,ac pene ignarus,& ab eorũ opinionibus sic deuiare. Verũ & si in causa caliditatis longa perscrutatione aduersantes fuerint, in proprietatibus tñ & naturis vnius sententiæ fuisse visi sunt.Quamobrem cum in his prosequi inutile satis esse putem,æquo animo patieris, si raptim illas absque litigio recitabo.Nam earum recitatio à me fiet,vt quantum ruditatis opinio nostra sapiat,à te melius comprehendatur,cum opposita iuxta se posita magis elucescant. Narrabo itaque opiniones prout in litera Aristo. iacẽt, ne in earum recitatione diminutus aut superfluus esse videar. Mileus philosophus locutus est in eis: dixit autem quòd causa,qua est aqua thermarum calida,non est nisi per ventum calefacientẽ in ꝓfunditate terræ & concauitatibus quæ sunt in vẽtre eius:quare conuertitur illa caliditas sup aquã & calefacit eã:& sic egreditur calida. Rentiphilus in illo sermone in quo cõtrarius est Mileo, & secuti sunt eum multi,dixit:terra ꝙ ĩ illo loco est rara,non cõiunctarũ ꝑtium, vehementis mollificationis,cui est durities.quare ingreditur eam caliditas Solis:ergo calefacit aquam in concauitate terræ in cauernis & foueis quæ sunt in vẽtre. quare illud est causa istius caliditatis. Democritus aũt dixit ꝙ causa in caliditate huius aquæ est, ꝙ in concauitatibus terræ quæ sunt in ventre ei⁹, sunt montes calcis.cũ ergo currit aqua sup illã, calefit, & egreditur aqua calida sup faciẽ terræ. Aris.qa ergo manifesti sunt quidã de sermonibus eorũ ꝑ inquisitionẽ ꝑsentem,dicam nunc in illo sermonẽ conuenientẽ ad cõprehendendum, ꝙ certum est & necessarium.qm̃ aqua currit sup minerã sulfuris.quale calefit ꝑ illud.Et significatio illi⁹ est ꝙ aliquid odoris sulfuris est inuentũ in illa aqua, et qñq; inuenitur ĩ ea sapor eius.Extinguitur aũt cãdela & remanet cũ licinio ex igne,& puluerizatur super ipsum puluis sulfuris,& accẽditur,& qñq; cõficitur lutũ cũ napta & sulfure:& fit ex eo liciniũ,et cõburitur.Et similiter dicamus in Vulcano

cano qui eſt in terra Siciliæ & inter magna ma-
ria. ꝙ illæ concauitates & illæ ruinæ in quibus ſũt
ignes, non ſunt niſi ex ſulfure in ventre illius mõ
tis. ergo cõflat vẽtus, & mouetur vnda in illo ma
ri, coarctat vnda mõtẽ, et calefacit ꝑꝑ illud ſulfur,
& accẽditur ĩ eo ignis, & egredit̃ ex eo fumꝰ &c.

HAS AVTEM opiniones argumentis alte-
rare non intendo: ſed in mea opinione poſitiue ſa
tis proſequi, eamq; ſuis cum fundamentis ita ro-
borare: vt tua illuſtris dñatio facile iudicet, ſi reci-
tatione digna ſit, & cum cæteris cõnumerari. Et
in eã diuino numine prius inuocato, ſic ꝓſequar.
Aqua oĩs ſimplex eſſentialiter ſummã ſibi vendi
cat frigiditatẽ. eſt. n. frigidorum primũ: vt ſupra
Princeps. Secundũ, ꝙ oĩs aqua ab intrinſeco ca-
lefacta in eſſentia & virtute frigida ponenda eſt.
Nã oĩs talis ſic ſuæ dimiſſæ naturæ ad frigiditatẽ
redit: vt experientia cõprehendimus. Ex quo in-
fertur, ꝙ aqua thermarum ſic aliũde calida facta
frigida virtualiter & natura dicenda eſt. Tertiũ,
ꝙ cum aqua ſic in vltimo frigida ſit, qualitas ſibi
in ſummo diſproportionata, ꝙ tantus gradus ca-
liditatis quantus eſt caliditas feruens, in ea niſi à
ſummo calido induci põt. Ex quo infertur ꝙ non
ꝑ ventum calefaciẽtẽ ſic calefit, vt Mileo placuit,
cum nihil agat vltra gradum propriũ. Et hoc ſup
poſitũ verum ſic ſuperficietenus contraire vide-
tur opinionibus iam recitatis: conſidera. Quar-
tum, ꝙ potentior eſt paribus ſeruatis caliditas ſic-
citati q̃ humiditati cõiuncta, cum ſiccitas calidi-
tatẽ exacuat, et humiditas obtundat. Quintum,
ꝙ actualis ignis in aquam ipſam actualiter agens,
nõ põt in ipſam intenſiorẽ gradum caliditatis ip-
ſa aqua remanente, q̃ feruẽtię gradum ĩprimere.
Suppoſitum verificat experiẽtia. Ex quibus indu
catur primũ ꝙ aqua thermarũ ad tm̃ gradũ feruẽ
tiæ à vaporibus calidis ſub terra exiſtẽtibus mini-
me perduci põt. Nã cũ is effectus vltimo ſit ignis,
neq; vapores tales igni in caliditate pares ſint, ab
eis ſimilis effectus in ſummo minime exire pote-
rit. Inducetur q; ſecundo, ꝙ ſi ſic calefit, hæc cali-
ditas ab igne ꝓducta erit. Et cũ ignis hic eã ſic ca-
lefaciat: ſequitur in viſceribus terræ ſic ignem in-
ueniri debere, qđ & rõne perſuadebo. Nunc aũt
horum virorum Aui. & Auer. opinionẽ ſequẽtes
ꝑmittamus ĩ mixtis elemẽta formaliter reperiri:
ꝙ eorum authoritate dignũ cõceſſione relinquo.
Arguamus itaq; ſic. Naturæ quidẽ difficilius eſt
mixtum perfectum in viſceribus terræ poſſe pro-
ducere q̃ ſimplex. qm̃ non põt abſque ſimplici ſic
mixtum produci cum ꝓſupponatur: ſed põt natu-
ra primum cum producat aurum, argentum, ſul-

A fur, ferrũ, nitrũ, cęteraq; mineralia. Ergo et ſm̃. er
go et ignẽ. Et vltra. ergo ĩ virtute Solis et ſtellarũ,
poterit in viſceribus terræ ignis produci. Et extẽ-
dendo dicamus, ꝙ nõ ſolum parua quantitas, ſed
magna ipſius ignis paſſo diſpoſito cõcurrente ꝓ-
duci poſſit. Qđ ſi in alienã quis ſententiam deuia
ret: Solis & ſtellarũ & naturæ vniuerſalis potẽtiã
diminueret. Præterea ſi poteſt paruã quantitatẽ
in paruo ſubiecto diſpoſito inducere, quid repu-
gnabit ꝙ & plurimã ĩ ſubiecto diſpoſito magno.

Hæc etiã confirmare videtur experientia. Nam
videmus montes maximos igne in viſceribus eo-
rum exiſtente ardere, vt Aetna, Montebello, plu
B ribuſq; in montibus in mari exiſtentibus, quæ &
ſi ſtupenda ſunt: illa tamen ac conſimilia natura
fecit, aut ad hominum vtilitatem, aut ad vniuerſi
pulchritudinẽ. Et ſtupendũ magis facio ꝙ de cor
pore Agathæ ſanctæ vulgatur. Nã cum ignis mõ
tis Aetnæ ita augmẽtatur: vt verſus ciuitatem Ca
taniæ communia intermedia cõburendo veniat,
occurrẽte corpore Agathæ ſit cum magna deuo-
tione à ciuibus portato in ignis oppoſitũ: ita ignis
retrocedit: vt à corpore ſanctæ effugari videatur.
Hęc enim eſt viſa opinio Democriti, qui ĩ aſſignã
do generationis calcis cauſam: dixit ipſam ex lapi
dibus fieri in ventre terrę exiſtentibus, ab igne ſic
C decoctis vt in fornace, de quo poſt de calce. Facit
autẽ ad huiuſmodi ignis intẽſionem frigiditas cir
cunſtantis aquæ: qua per antiperiſtaſim ſic foue-
tur & intenditur. quare vt quaſi ſemper thermæ
in locis valloſis reperiãtur, quæ aquoſitate nõ pri
uantur. Vnde ſi verba Ariſto. recte contemplabi-
mur multum ad caliditatem balnearum antiperi
ſtaſim per aquam frigidam operari non negabi-
mus: iuxta quæ in dubium vertitur.

An aqua thermarum ſit calidior tẽpore ęſtatis
q̃ hyemis, cũ hyeme ſit aquarum inũdatio
maior, & maiori cũ frigiditate cõiũcta.

Pro iſto dicendum aquam ipſam quandoque
D calidiorem, quandoq; minus calidam reperiri. cu
ius cauſa vt arbitror eſt maior vel minor antiperi
ſtaſis. Et vt res planior fiat: ſic ad dubium reſpon
dendo aliquas ponam concluſiones.

Prima. hyeme exñte frigida & ſicca antiperi-
ſtaſis debilitatur. nã radij ſolares et ſtellarũ ꝑ terrã
penetrantes, cõtrariũ ſic fugiẽtes fortificãtur. qua
re terra in ꝓfundo calidior ĩuenitur, vt in dies foſ
ſores terræ experiuntur. Ex quo infertur ꝙ cum
caliditas illa nõ ſit multum potens, parũ aut nihil
adiuuat balnearũ caliditatẽ, vt ad gradum perdu
catur intenſiorem. quinimmo videtur illam po-
tius remittere, cũ remiſſum remittat intenſum.

Secunda concluſio.hyeme exiſtente pluuioſa
& frigida antiperiſtaſis fortificatur : aqua frigida
ſic per poroſitates terræ penetrante & infrigidan
te.Ex quo infertur & aquam balnearum eo pro
tempore ſic calidiorem fieri debere.Infertur ſecũ
do,ꝙ balnea noſtra Pataua præcipuæ Montis gro
ti, Sancti Petri,Domus nouę, ac ſanctę Helenę,
& S.Bartholomęi,eo pro tempore calidiora eſſe:
de quibus poſt.

Tertia.ęſtate exiſtẽte rabida antiperiſtaſis for-
tificatur:quoniam frigiditas terræ vnitur in pro-
fundo contrarium fugiens.

Quarta.ęſtate ente frigida & humida,q̇a plu-
uioſa:antiperiſtaſis fortificatur.patet ex dictis.Ex
quo infertur ꝙ in diebus æſtatis pluuioſis ſic forti
ficata antipiſtaſi:aqua thermarũ,ꝓ tũc calidior fit.

Quinta probabiliter ponitur , ꝙ cæteris pari-
bꝰ fortior eſt antiperiſtaſis hyemalis ęſtiua.Iſta cõ
cluſio tanq̃ probabilis poſita eſt.Nã videmus ca-
uernarum aerem tẽpore ęſtatis ꝑ antipariſtaſim
infrigidari,& tempore hyemis calefieri:ſed men
ſurare gradum caliditatis cũ gradu frigiditatis nõ
eſt facile:vt.ſ.quæ earum eſt intenſioris gradus in
latitudine ſua.Et ideo probabiliter dicitur: conſi
dera.Vbi tamẽ ſit pluuioſa,fortior eſt hyemalis,
& tempore,vt ſupra.Fortaſsis dicetur tẽpore ęſta
tis poroſitates terræ ſunt latiores, & ex conſequẽ
ti ſi pluet,aqua magis penetrabit:& ſic fortiot fiet
antiperiſtaſis:conſidera.Nam experiẽtia eſt quæ
de his certũ reddet iudicium.Abſolute aũt ſuffi-
ciat nobis in præſentia aquã aliam qñq; calefieri
magis:qñ q; minus,vt eſt videre de igne mõtium
noĩatorum,qui quandoq; eſt maior quãdoq; mi-
nor,cauſa ſic aucta aut diminuta . conſidera.

Sexta.cõſtitutio aeris frigida ad eorum calidi-
tatem ſaltem in profundo maiorem ſiue intenſio
rem fieri non parum conferre videtur.hæc cõclu
ſio ex ſuperioribus deducatur.

Quibus ſic poſitis ac firmatis : id in poſtremis
aperiẽdum eſt à nobis,quomodo & aqua hęc ab
igne calefit,& feruentiam ſuſcipit . ſicq; , vt quia
quædam ſulfurea,quædam aluminoſa,quædã ſal
ſa,ſicq; de mineris cæteris. Dicamus itaque pri-
mum ꝙ aqua hæc balnearum non aqua eſt , quæ
in viſceribus terræ frigiditate lapidum generatur
conuerſione aeris in eam·ſed aqua eſt elementa-
lis ab elemento veniens nunquam deficiens. Se
cundo eſt imaginandum in viſceribus terræ ter-
ram compactam & denſam & vnctuoſam gene-
rari cauernoſam & cõcauitatibus plenã , ad quas
aqua ipſa per loca mineralium tranſiens:& illa ſe
cum conducens peruenit.in quibus virtute circũ

E ſtantis ignis ebullit & feruet.vnde forte fit partiũ
mineralium ſic ab ea conductarum cum ea com-
mixtio.Et ſic calefacta aqua & leuificata , cũ qua
multi coniunguntur ignei vapores,exitum ad ſu
periora petentes,impulſione ſuccedentis aquę iu
uante,per poroſitates terræ ad ſuperficiẽ eius de-
ducitur.vnde fons calidus cauſatur.Nec parũ ad-
iuuat inclinatio aquę talis vt terræ ſupereminеat.
Hæc aũt terra ſic concauitatibus plena, bitumen
quoddam eſt vnctuoſum & ſolidum & compa-
ctum:vt propter eius ſoliditatem & vnctuoſitatẽ
aqua penetrare minime poſsit . Vnde vt actum,
eo in loco ſic congregata,eam callefieri & bulli-
F tionem & feruentiam recipere comprehendimꝰ.
Intenſioremq; caliditatem eo in loco q̃ in ſuperfi
cie terræ,ad quam ad nos peruenit recipiens . Nã
in tranſitu per poroſitates terræ frigidæ,& ad ae-
rem veniens , in feruentia ſua ſic remittitur. Ne-
que repugnat hoc,bitumen magis q̃ ſulfur in vi-
ſceribus terræ generari poſſe .Quòd ſi de pabu-
lo eius quæratur:cum rationabiliter videatur de-
ficere debere:ſic igne in eo continue agente . Di-
cendum bitumen illud eſſe quod longo ac quaſi
perpetuo tempore ſua ſic vehementi ſoliditate re
manens non deficit.eiq; nutrimentum commu-
ne ſuccedit,ne deficiat,cũ vniuerſalis natura bal-
G nea hæc ad mortalium non paruam vtilitatẽ pro
duxerit,de eis non mediocrem curam gerens, cũ
cætera omnia propter hominem fecerit : Omnia
enim ſubieciſti ſub pedibus eius.nam & de ſtupẽ
dis ab ea productis curam gerit.Eſtq; ſimile vt de
nutrimento addito in vitæ hominis conſeruatio-
nem.Nam aqua illa fluens & per loca veniens ſul
ſurea aluminoſa & ſalſa,& huiuſmodi,nutrimen
tum defert ad ipſius cõſeruationem,natura ſic de
eius conſeruatione intenta.Et propter ſimilẽ cau
ſam ignis ille non deficit à Sole & ſtellis ſic cõſer
uatus.Neq; hoc negandum eſt,ꝙ etiã reperiatur
ſpecies lapidis,ex qua fiunt lebetes : igni in deco-
H ctionibus reſiſtentes. Sed ſtatim hæſitabitur,cur
ille ignis non extinguitur,cum euentationẽ non
habeat,cum manifeſte comprehendamus ignem
euentatione carentem, ſtatim extingui . Et ideo
carbones conficientes in cumulo,foramina mul-
ta faciunt,vt ex eis ignis euẽtari poſsit:quibus ca-
rentibus extingueretur. Dicendum ipſum per
poros terræ euentari,vt naturalis calor in homi-
ne,quæ res comprehenditur:dum homo in bal-
neis eſt ad vſq; gulam ſubmerſus.Nam eo pro tẽ-
pore veluti ſuffocari ſe ſentit,ꝙ cum brachia in al
tum eleuauerit,ſtatim refrigerium percipit ꝑ po-
ros cutis ſic calore euentato.Etiam fumi eius cũ

vaporibus

vaporibus aquæ egrediūtur. Neq; sic existimādū est ea perpetuo durare: sed ea quandoq; deficere, vt multis in locis Italiæ defecerunt nutrimēto deficiente. Aut propter ignis continuam actionem aut in vijs oppilatione contingente. Compositio nemq; etiam ex locis per quæ transit recipere nō negatur, vt Aristoteli placuit. Sicq; aqua thermarum à loco per quem defluit, denominationē recipiens est, vt alia dicatur sulfurea à prædominio, vt aqua thermarum Petrioli: Alia aluminosa vel salsa, vt balnea Ebani in comitatu Paduano, de quibus suo loco. Verum si verba Aristotelis contemplentur, transitus aquæ super sulfur siue ꝑ venas eius, causa est prima & necessaria caliditatis aquæ. Et certe id opinor ꝙ nulla talis sit quæ sulfuris virtute careat. Et iuxta hæc opinatus sum hoc tale bitumen non multum in profundo terræ locari: quoniam verisimile nō videtur aquam per longissimam viam sic per poros terrę frigididæ continue venientem in tanta feruentia contineri posse. Qđ si quæratur, cur magis hoc in loco vel hoc hæ nascuntur thermæ, nonq; omni in patria: dicendum vt de cęteris effectibus qui magis in loco vno mundi apparent q̄ in alio, vt facies latæ ac compressæ in septentrione: qm̄ in Tartaria apparent, nōq; alio in loco. Similiterq; certis Apuliæ in partibus cū fœtu mulieres animal quoddā pariūt: vt vespertilionem, aut accipitrē, et hm̄ói, nonq; in omnibus. Certisq; mōtibus ac partibus aurum, & argentū, æs aut stannum, nonq; in omnibus. Horū.n. diuersorum effectuū, diuersus cœli aspectus sola causa assignari posse videtur. Et si dicatur: videmus apud balneas sācti Philippi fontem vnum calidum, alterum ei propinquū valde frigidū. Dicendū ex diuersis locis prouenire, neque vnā ambobus cauernositatem & viā esse. Et qm̄ ista sunt occulta nobis ac stupenda & mirabilia: hinc Aristo. ea sacerrima esse dixit. 24. ꝓblematum. Hic autem modus inuestigandi caliditatis thermarū causam, sic positiue à me descriptꝰ est, quoniā id iudico materia demonstrationem non patiente, à contradictione defendi non posse. Nā mihi expeditior & mentibus hominum consonantior visus est. Quare me quisquam non mordeat, cum sic ad inuestigandam aliam & forte veriorem opinionem causam dederim.

De proprietatibus simpliciū, cōtinēs rub. vii. Cap. II.

De proprietatibus sulfuris. Rub. I.

SIc ieiune de causa caliditatis thermarū expediti, consequens est vt de proprietatibus earum agamus. quas longe magis à tua dominatione expectari scio: cum ad salutem corporis humani, pro qua à natura productæ fuerūt, ipsa causa accidere magis sentiamus. Et cum aqua ipsa ex mineralibus, quæ secum ducit, componatur, & ab his denominationem recipiat: æquum iudicaui de simplicibus mineralibus ipsis, ex quibus componitur, notitiam prius tradere: posteaque de compositis. Nam ex vna aliam habere cō tingit. neque vna vacante, alia perfecta notitia haberi potest. Notitia enim compositorum ex simplicium doctrina necessario pendere fatetur. Et cum inter mineralia omnia in calefaciendo aquā sulfur præeminentiam habere videatur, vt magno placuit philosopho, cum substantiæ sit aereæ multum atque igneæ: vt sic sulfur dicatur quasi solus vrēs, vt Isidorus: hinc exordium ab eo initiemus, eius narrando proprietates: vt qualis sit aqua ab eo veniens, quarumue sit proprietatum, sic facile intelligatur. Vnde sub areolis eas describam, vt in cæteris actum: id primum assererentes, quòd sulfur minerale est terreum, sua in compositione multum aereitatis, plurimumq; igneitatis habens, satis notum, quo nulla quippe res ita cito accenditur. Et quoniam ab alchymistis, vt ab Hermete trimegisto, vt semen ponitur masculinum: ipsumque cum argento viuo commixtum vt cum vxore, in omnia illa conuertibile, quæ res non contingeret, nisi merito suæ incompletæ substantiæ: hinc sub areola prima quæ est natura, volo hæc verba teutonici magni adducere: illaque areola hoc in loco sufficere. Inquit in mineralibus. Sed obseruandum est quòd fumus eius indicat terrestrem substantiam, in ipso esse valde ignibilem & cremabilem. fętor vero suus indicat ipsum esse valde indigestum & non terminatum: sed potius calore corrumpente esse corruptum q̄ digestione completum: & hoc sui incompletio facit, quòd potest esse vniuersalis materia omnium metallorum. Si.n. esset completū ad cōplexionem vnam determinate, tunc procul dubio non esset conuertibile ad alia, nisi primo illa tolleretur: sed nunc propter sui incōpletionem conuertibile est ad oīa, sicut semen & alia ex quibus generātur res naturę. Et iō sagax natura abūdat in sulfure, vbicunq; est locus ḡnationis metallorum. Est aūt calidum & siccū ad quartum ꝑueniēs. Aui. Electio. Dioscorides. Et melius eo est qđ non appropinquauit igni: clari coloris, splendēs, sine lapide. Et ꝓpter studentes, qui eo frequēter vtuntur, hoc addam: & ꝙ missum in ignē, colorē facit viridē. Sed eius quod positū fuit in igne oportet ꝙ eligatur rubeū, in quo est vnctuositas. Verum à nōnullis quatuor ponuntur spēs eius, quas

quas prosequi proposito non est necessarium: immo quæ hucusq; scripta sunt, plusq̃ sufficiũt, quare ad alias vtiliores areolas prosequar. Operationes. Est calefactiuum, vehemẽter exiccatiuum, resolutiuum, aperitiuum, attractiuũ. Non.n. humiditate caret: cum à calido & sicco dissoluatur. dissolutiuum, consumptiuum, attenuatiuum: & vim habet incorporandi propter alchimistas. Ex quibus omnibus facile colligi põt, quantum frugi in ægritudinibus frigidis humani corporis esse potest. Mẽbra capitis. Epilepticos iuuat: & cũ eius suffumigio resoluendo vaporem, & aĩalem excitando virtutem. Nam in apoplexia suffumigatum, potẽter virtutem aĩalem sopitam excitat. Cerebrũ ab humiditatibus purgat, ipsum debite administratum. ꝑꝑ quod & catarrhosis ducia ei⁹ quammaxime confert: his præcipue qui ex catarrho humido & frigido laborant. Valet & potentius neruis humiditatibus repletis etiam cum cera applicatum, aut cum liquore super caput et nucam effusum. quare & paralyticos iuuat & lethargicos. Suffumigiũ eius surditati & obliuioni maxime confert. quare & aquæ sulfureę fumus coryzam stringit: & cũ melle & aceto ad auris attritionẽ vtiliter accedit. Et hic aduertendũ est, qm̃ mali est odoris. odor quidem suauis & amęnus spiritum vitalem ac aĩalem maxime confortat ac viuificat. quare malus & grauis odor ipsos spiritus tristat, & virtutem deijcit. ideoq; eius applicatio capiti prius bene consideretur: qua ex re aqua sulfurea non tm̃ lædit, vt substantia eius. Qđ si cum odorabilibus & sapore priuatis operari possum⁹, eligibilius est. Fœtida.n. & grauis quæ sunt odoris, postergare. considera. Mẽbra pectoris. Cõfert tussi. saniem de pectore educit: et cum ouo deglutitum, etiam eius suffumigium asthmati potẽter accedit. Sed consulo si fieri potest, ꝙ asthmatici alio vtantur remedio, q̃ suffumigio illius, cuius nocumentum ego præsensi. Et hoc loco solatiose parumper digrediar. Nam cum quædam mulier spiritibus immunda esse diceretur, quidã ex nostris spiritus expellere tẽtasset, & orationes nõ valerent ait: ego quoque vos expellam, cõtinue propinquus erã, & extracto scarnutio sulfure pleno super ardentes prunas eiecit: tenẽs mulierem super suffumigium illud, clamans, exite in nomine dñi nostri Iesu Christi: & ex ꝓpinquitate ego illud recepi, & quasi suffocatus fui: vt tot⁹ dies mihi sulfureus ac molest⁹ fieret. Mẽbra nutrimẽti. Stomachũ corroborat frigidũ, exterius applicatũ: verũ interius assumptũ. ꝑpterea ꝙ eius substantia facile corrumpitur, ac qm̃ grauis est saporis & odoris, stomacho non gratũ, sic nõ laudatur. quare & aqua sulfurea sic fortasis in potu non est cõmendanda, de qua post suo loco. Ventositates resoluit iniectum, ac colicam tollit, & renum dolorem ex ventositate veniẽtem. Hepar inflammat: hinc caute calidis natura aquæ sulfureæ concedẽdæ sunt, vt post. Splenem attenuat, & ventositatẽ in eo genitã dissoluit. Curat ictetũ, qñ cũ ouo sorbili aut aqua sumitur. hydropi ex causa frigida exterius applicatũ. Membra expulsionis. Ventrẽ stypticat, & qñ mulier prægnans cum eo suffumigatur, educit fœtũ. Apata & bothor. Ponitur super adustionẽ & vlcerationẽ: quare & aqua sulfurea vlceribus valet. Mẽbra iuncturarũ. Et qñ linitur sup podagrã cum nitro & aqua, cõfert ei. quare et balneũ sic cõpositũ, vt illud de Corseno, de quo post. Venena. Veneno resistit, quando teritur & pulverizatur sup locum morsuræ venenosæ, aut cõficitur cum sputo, aut cum visco, aut vrina, aut oleo veteri, aut melle, aut cum terebinthina & cum resina. Et cum aceto cõfert puncturæ scorpionis. Decoratio. Qñ miscetur cum gummi albotin, curat scabiem. Et custodes pecudum ex sulfure & pice, ouium scabiẽ tollunt. Et cum resina mixtum scabiem curat in hoĩbus, & cum nitro si corpus ex eo fricatur, aufert pruritũ, & super corpus puluerizatum, sudorem. Et quãdo miscetur cum resina pini & aceto, aufert impetiginem mortiferam, & maculas albas, & scabiem vlcerosam. Et ex his facile iudicare poterit indagator balnearum sulfurearum ꝓprietates & operationes. Itẽ ligatum in pecia & ĩpositum in aqua ro. per noctem: & cum eo sic facies balneetur, qñ itur dormitum & in die qñq;, sic pustulæ rubeæ faciei, dictę gosloni aut bothor delet, ꝑ me expertum. Quibus inducantur iuuamenta & nocumenta balnearum quæ sic sulfure participant.

Sulfuris virtus.

De proprietatibus aluminis, Rub. II.

CVm alumen ad naturam sulfuris accedere videatur, æquum iudicaui de ipso sic consequenter determinare, quòd substantiæ grossæ & terreæ & igneæ existit, non ab humiditate absolutum, ꝙ & si à complemento argenti viui defuit: ad eius tamen naturam aliquantulum declinare videtur. Est enim vi quadam coagulatum, quæ quidem non est sulfuris; sed aliquid proprietatis habet cum sulfure. cui⁹ & si plures spẽs sint, tamen à Dioscoride tres famosiores recitantur. Vna earum est, quæ dicitur Iameni, & est alumẽ aliter Scissum nominatum, vel Alumen Scaiola. Secunda, quæ dicitur Rotundum, & dicitur Zuccarinum, in sapore zuccaro similatur. Tertiũ dicitur

citur. Humidũ siue Liquidũ, quod Alumen de rocha vocatur. Et in areolis prosequens sit prima.

Electio. Eligatur vt melius iameni nouum, album, fortis albedinis, facile se diuidens, habẽs veluti capillos albissimos, quos ventus capit, in sapore acre, quod ex Babylonia deferť. Et sequens in bonitate est rotundum, & ex eo melius quod est simile tucię, naturaliter rotundũ, & non artificialiter tale, coloris albi, ad citrinitatẽ parumper declinans, cum pinguedine quadã: nõ habens lapides, cito frangibile, & ex Babylonia exportatur. Tertium vero & in bonitate postremũ, est humidũ, & ex eo melius est clarum, hñs sup se florẽ similẽ facti, partiũ æqualiũ & iuncturarũ, & est totũ humidum, ex quo exit odor, vt igneus. de quo Teutonicus noster. Ferunt & inueniri alumẽ humidũ: & hoc est sicut bitumen vnctuosum, quod multum est cremabile, deficiens in odore aliquãtulum à sulfuris vnctuositate & cremabilitate, qđ certe extimo opinionem nostram sequẽdo rudẽ, illud esse qđ aquã aluminosam ferũt, de qua post.

Natura. Calidum est & siccum ad tertiũ. Aui. & combustum in gradu eleuatur altiori. est. n. calefactiuum, exiccatiuũ. cuius exiccatio est potens valde. propterea Princeps. Eius stypticitas maior est stypticitate bedeguar. Vnde Gal. Et in eius sapore est stypticitas multa. Dioscorides. virtus omnium istarum spẽrũ est styptica calefactiua. Ioannitius aũt id frigidum & siccum esse dixit. Cuius sententiam experientia quædam sic superficietenus comprobare videtur. Nam cum ad vini conseruationẽ ne tẽpore in calido ebulliat, ab his qui diligentiam habent de vini custodia, pro vnaquaque mensura vini, quia pro dolio vno imponitur vnc. i. aluminis rotũdi siue de rocha dicti. quo fit vt experientia docet, vinũ à putrefactione sic melius conseruari, quæ res non videtur ex alio cõtingere posse. q̃ frigiditate & siccitate aluminis ebullitionem prohibentis. Operationes & proprietates. In ipso est prohibitio & exiccatio, & prohibet fluxum sanguinis, & prohibet fluxum superfluitatum, & effusionẽ earum. Et aqua in qua lauatur primũ genus, qñ est antiquũ, & colatur sæpius, efficitur vltra modum consolidatiua & coagulatiua diuersorũ corporũ. Et ꝑp hoc vtũtur ea alchymistæ illa lotura, quam lac virginis vocant.

Sulfureæ virtus.

Mẽbra capitis. Eius decoctio cõfert dolori dẽtium, qñ ex eo colluitur os. Visus obscuritatẽ abstergit, & bothor in facie tollit, vt in pecia positũ, & in aqua ro. infusum. Gingiuas restringit à quibus nimia fluit humiditas vel saliua, et ꝑcipue zuccarinum. Et cũ miscetur cũ melle, cõfert alcholę.

A Et cum miscetur cum melle & aceto, dentes cõmotos cõfirmat. Et cum succo virgæ pastoris, cõfert bothor & cursui humiditatum ex aure. Et qñ cõmiscetur cũ aqua, & linitur caput: occidit pediculos, & lendines, & cimices: & oris fœtorem aufert. Et est bonum apatibus fraudulentis gingiuarum & vuluæ. Et ego id expertus sum. Cum vino granatorum applicatũ, inflationes gingiuarũ sanat, abluto ore ex aceto & alumine: ꝑcedente tñ appositione ventosarum cum scarificatione circa spatulas & collum. Valet descẽsioni vuulæ. Recipe aluminis rotundi, balaustiarum, corticum granatorum acetosorum, rosarum, seminis earũ, gal B larũ, cinamomi, piperis, pyretri, salis ammoniaci ana. Itẽ alumen in vino bullitum tepidum gargarizatũ in cã frigida. ĩ calida tempera. Mẽbra nutrimenti. Non inuenio à Dioscoride neq; à Serapione & ab Auic. in mẽbris nutritiuis alumen proprietatem habere. Vnde non parum admiratus sum, vt cur balnea della Porretta in passionibus stomachi ac intestinorum ꝑcipue ex causa frigida venientibus, tãtam laudem cõmẽdationẽq; receperint. Ego quidem hãc virtutem eis, eorum forti stypticitate sic attribuo. quare stomachis relaxatis humidis sic mirabiliter subueniũt. Quod si interrogabitur, vt cur sulfurea sic bibita ad eo C rum cõmoditatẽ nõ accedunt: cum ampliori stypticitate vigeant. Dicendum esse puto: qm̃ styptica quæ ad secundum ꝑueniunt gradum, in cõseruatione sanitatis stomachi optime valent, & ĩter alia principatum obtinere putantur. cumq; sit lapsus ad humidum in eo, & ad parietum relaxationẽ: tunc potentioribus stypticis egebimus: et cum iã mẽbrum ipsum debile sit natura, ac amplius ꝑ accidens sit factum: ĩmoderatã stypticitatem, qualis est q̃ quarti gradus, sustinere minime poterit, cum sic ĩmoderata qualitas actum virtutis ꝓpriũ deijciat: quare media inter secundum et quartum eo tpe sic sustinebit, & conueniens erit. Cęterum D aqua talis in eius assumptione, vt sulfuris aqua nõ horribilem se reddit, & stomacho displicibilem. Est itaq; stomachi, & mẽbrorum nutritiuorum conueniens: maximeq; causa infirmãte debili ente. Ex quibus infertur ꝙ errorem cõmittunt, qui particulæ patientis ac totius virtutem non cõsiderãt indifferenter oẽs tales, quia eadem ęgritudine laborantes, ad consimilia balnea vt proficiscãtur, cõsulunt. quare vt actũ, cõtingit quosdã saluos fieri, & quosdã infirmari. Mẽbra pectoris. Nõ reperi eum in passionibus pectoris iuuare. verũ sua stypticitate id petente dicere possumus, ĩ emanatiõe sanguinis ab eo, vbi ei⁹ retẽtio q̃reretur, mix-

tum cum aceto aut aqua ros. velut gypsum cōferre, sic extra applicatum. Mēbra expulsionis. Nimium fluxum menstruorum abscindit, & bibitū & suffumigatum. vnde nascale ex eo factum confert fluxui mēstruorum, & prohibet impraegnationem: & confert doloribus, qui fiūt in collo matricis & scissuris eius, & doloribus testiculorum. Ventrem soluit bibita, & notabiliter, vt experientia manifestat. Sed forte dicetur. cum styptica sit vehementer, qūo soluit? Pro nunc dicatur ipsam à virtute baurachia non absolui: & de hoc diffuse infra suo loco. Vulnera & vlcera. Auice. cum fœce vini, aluminis tantūdem, desiccat vlcera difficilia, & herpetem hestiomenum. Et similiter cū pondere simili sui de salgēma, apostemati corrosiuo, & valet adustioni ignis. Dioscorides. carnē corrodit superfluam in scabie, & alijs vlceribus. Et tu addas maxime adustum in igne. Adurūtur aūt species istae omnes & assantur, sicut assatur & aduritur colchotar. prohibet vlcera fraudulenta, ne augeantur in corpore. Et qñ coquitur cum folijs vineae aut melle, confert scabiei vlceratae. Et qñ coquitut cum aqua, et linitut super pruritum, aut super vngues leprosos, aut super panaritium, aut super excoriationes, quae fiunt à frigore: confert. Et qñ miscetur cum sale & aceto, & quantitate sui ex gallis: cōfert vlceribus corrosiuis. Et qñ miscetur duplū eius ex sale, cōfert vlceribus fraudulentis. Puluis eius confectus cū vermibus inuētis in pingui terra impositus, valet ad cancrum. licinium ex tali confectione intinctum melle, et superasperso puluere aluminis: si īmitatur, orificio fistulae confert: sed prius lauetur locus cum aceto. Et hic nota bonitatem balnearum Ebani ꝓpter Magnificum dñm Malatestā de Gesenis: de quo infra: & qñ liniuntur cū eo apostemata phlegmatica cōfert, confertq; fissuris matricis. Et ex his facile iudicare poterit īdagator ꝓprietates aluminosarū balnearū: vt de sulfureis supra: & tu cōsidera.

De proprietatibus Salis, Rub. III.

ET quoniam contingit non raro thermas has salsuginosas inueniri, praecipue apud Euganeos colles: hinc de sale à nobis agendum erit, cū sal ipse cum alumine conuenientiam non paruā habere videatur. Dicamus itaque quòd sal terreū corpus est ex cinereo adusto aquae commixto genitum. Est enim compositum ex partibus aqueis sine sapore, quae si sint aequales, salsus perficitur sapor: dominātibus vero terreis, ad amaritudinem pronior. Qui prima sui in diuisione diuiditur in salem Panis, salgemma, salem Narcoticum & salem Indum. Et sal panis diuiditur in marinum & mineralem, Marinus, quia ex aqua maris fit: & Mineralis, quia ex minera venit, nostro attinens proposito, qui longe fortior, ac suis in operationibus omnibus potentior: à quo aquae salsae calidae egrediuntur vt actum, & de hoc longius infra.

Reperiuntur autem salis multiplices denominationes. quorum diuersitates prosequi, & si proposito nostro non sit vtile multum, ac attingere nō videatur: tñ vt tuae dominationi aliquid gratum scribam semper, quod maxime studeo: aliqua extranea de sale ipso hic narrabo. Differt autem sal qui ex aqua maris magni, Italiam attingit, à sale qui est ex mari Oceano, quod ad aquilonem est versus Flandriam & Germaniam. Nam qui ex aqua maris magni, fit in locis vbi est fluxus, et adsunt reflexiones: est grandineus, magnorum granorum, velut nix grandinosa: & hoc fit, qñ aqua illa in foueis deriuata, in fundo, calore Solis, in salem conuertitur. In mari autem Oceano, in fundo eius aqua conuertitur in salem. non est autem grandineus: sed globosus, non perlucidus. Reperiuntur & fontes & putei ex aquis salsis in pluribus locis Germaniae, & ex decoctione illius aquę salem conficiunt. Contingit & ex vrina hominis: & pręcipuę puerorum salem fieri ꝑ operationem alchymię. Nā vrina vt sal mordet, & vrit: & à natura salis non multum distans est. quare ex vno in aliud facilis est trāsitus per decoctionem, cum sal calidior sit vrina & siccior: & sic per actionē caloris vrina in salem conuertitur. Et ex hoc loco accipe errorem Alchymistarum: formarum distantiam ignorantium, qui ignorantes, ꝙ ille trāsitus est impossibilis: enitūtur tñ formas disperatas sic alterare, vt opinentur ab vna in aliam transitum fieri posse, vt stannum in aurum conuerti. Sed impossibilitatem talis transitus longo sermone & ratione ita prosequitur Arist. in Meteor. Et artifices faciunt congelationem fere sensibilem artificialiter, quamuis artificialia non eodem mō sint, quo naturalia, nec tam certa, licet propinqua sint & similia. Et ideo creditur ꝙ compositio eius sit naturalis hoc modo, vel vicina huic: sed ars debilior est, q̄ natura, nec cōsequitur eā, licet multum laboret. Sciant ergo artifices alchymiae, species vere ꝑmutari nō posse: sed similia illis facere possūt, & tingere rubeū citrino, vt videatur aurū, et albū ēt tingere colore quo volūt, donec sit multum simile auro aut aeri. possuntq; plūbi īmundicias abstergere: vnde tñ semꝑ erit plumbū: & si videatur argentū. Sed obtinebūt in eo qualitates alienae vt errēt in eo hoīes. vt qui accipiūt salē, & salē armoniacū. Cęterū ꝙ differētia specifica à quo tollatur ingenio:

Cōtra alchymistas.

ingenio:ego non credo poſsibile, ꝙ non eſt verũ, ꝙ complexio in aliam vertatur:quare illa ſenſibilia non ſunt differentia, qua permutãtur ſpecies: ſed ſunt accidentia, & accidentales proprietates. Differentiæ aũt eorum non ſunt cognitæ, et cum differentia eorũ ignota ſit:qũo pót ſciri an tollatur necne, aut qũo tolli poſsit? Sed expoliatio accidentium, vt ſaporis, coloris, ponderis, vel ſaltem diminutio, non eſt impoſsibilis, quia ratio circa hoc non ſtat. Cæterum proportio compoſitionis illarum ſubſtantiarum non erit in oĩbus eadem. hęc igitur in illam permutari non poterit, niſi forte in primam reducantur naturam:& ſic in aliud quod prius erant, permutẽtur. Hoc autem per ſolam liquefactionem nõ fit:ſed accedunt ei ex hoc res quædam extraneæ. Nam operationes tales fieri debent in habẽtibus ſymboleitatem:& hoc cõſideret Alchymiſta. Et in his proſequi non vtile facio:quare ab eorum narratione ſuperſedeo, etiã promiſſum in areolis proſequens. Natura. Calidus & ſiccus in ſecundo, & quanto amarior & acutior, tãto calidior. nam diuerſitates eius in caliditate ex ſapore comprehenduntur. vnde mineralior calidior. Electio. Eligatur ad vſum humanũ ſal marinus, qui ſic ſal dicitur, quia ex igne ſalit, cũ igneus ſit:vel qñ ſolus ſit qui guſtui omnium aĩalium cibaria reddat ſapida ac delectabilia, vt in hoĩbus & cæteris aĩalibꝰ eſt videre. Operationes & proprietates. Eſt calefactiuus, reſolutiuus, exiccatiuus, ventoſitatum diſruptiuus:cuiꝰ fortitudo operationum eſt, propter reſolutionẽ, & ſtypticitatem eius. Et ille qui eſt aduſtus, vehemẽtis eſt exiccatiõis & reſolutionis:quare thermæ ſalſæ multũ exiccant. Cõfert putrefactioni et hũorũ groſsiciei. Ipſius aũt flos eſt eo ſubtilior, ex eo qa eſt aduſtus. Et puluis eius eſt ipſi ꝓpinquus, & ambo reſoluunt plus q̃ ſal. & ſunt conſtringentes nimis. Et cauatus, eſt minoris reſolutionis & minus ſubtilis, niſi ſit pauci ſaporis, ſicut alumino ſus. Ipſe. n. eſt ſtypticus, reſolutiuus, & cauatur qñ lauatur multoties, exiccat ſine mordicatione, & frãgibilis, eſt magis abſterſiuus, & qñ miſcetur cibis frigidis, diſſoluit eos. Salgẽma autem ſpecies ſalis eſt ſic dictum. qñ vt gemma reſplendeat, & ipſe ventoſitates effugat. Eſt inciſiuus, liquefactiuus, ſubtiliatiuus:de quo infra, præſeruatiuus, vt in clyſterijs, à putrefactione. quare ſalſa conſeruatur, & corpora quæ parata ſunt putrefactioni, propter humiditatem ſuperfluam quæ eſt in eis, & carnes putridas corrodit:maxime quãdo eſt aduſtus mordicacior, & medicinas debiles in virtute confortat & vigorat. quare cum eis cõmiſcetur,

Cõtra alchymiſtas.

vt in clyſterijs. Et niger eſt fortioris reſolutionis. Et oẽs iſti liquefaciunt humores congelatos. Et amarus eſt vehementioris reſolutionis & calefactionis. Aggregat & reſoluit:& hoc ideo, qa mũdificat ex corpore illud quod eſt ibi de humiditate, adeo quod nõ relinquit ex ea aliquid. Dux medicorum ĩ quarto ad Glauconẽ. Si capis piſces viuentes, & proijciantur in aqua ſalita maris mortui, quod aquæ mortuæ noſtri dicunt, ſtatim moriuntur. hoc aũt contigere ſcias:qñ ex amaritudine quæ eſt in eo:quæ quidẽ inimica eſt oĩbus animalibus, & etiam plantis. reddit. n. nutrimentum mẽbris diſproportionatum. Eſt. n. ſapor dulcis vltramodum aĩalibus amicus. Nam ſanguis bonus nutritiuus ſuo ĩ ſapore dulcis eſt. vnde Princeps, & ſtomachus bene diſpoſitus non eligit ſaporem ſupra dulcem. Eſt. n. illius maris aqua multũ amara. & ſal qui generatur ex eo, nominatur ſal Sodomę à nomine mõtium, qui ſunt circa mare illud.

Decoratio. Poſitus cum oleo tepido ſuper cõbuſtionem ignis, prohibet à veſicatione. Et cum oleo & melle mixtus, tollit veſtigia nigra percuſſionum. Et qñ miſcetur cum oleo, & aceto, ſedat pruritum, qñ cum eo inungitur iuxta ignem donec ſudet, & cum ſauic ordei & melle idem operatur. Et cum melle delet pannum. Fricatio cum eo aduſto, eſt dentifricium bonum, mundificans dentes à ſorde. & fortius in hoc eſt ſalgemma. Et cum melle confert ſanguini mortuo, qui eſt ſub oculo, & miſcetur cum adipe vituli ad bothor, quæ fiunt in capite. Et cum melle, aceto, & oleo confert ſquinantiæ. Membra capitis. Confert cum ſulfure, & melle, contritioni neruorum, & caſui, & offenſioni. Et cum oleo coctum & pauca terebinthina, ſuper puncturam nerui cæcam. Et prohibet à ſpaſmo, & ab epilepſia. Confirmat gingiuam laxam proprie ſalgemma. Valet dolori aurium cum aceto more emplaſtri ſuperpoſitus. Valet & caſui vuulæ:& cum melle apoſtematibus amygdalarum, & curſui humiditatum ad gingiuas, & ad vlcera earum corroſiua. Et cũ farina, & melle, tortioni neruorum, & attractioni lacertorum. clarificat viſum. Et cum ſale quidem cum oleo & melle fit emplaſtrum ſuper oculum, & reſoluit obfuſcationem ſanguinis congelati in eo. & eſt hæc operatio non niſi experti medici. Membra pectoris. Species quidẽ ſalis omnes incidunt phlegma vitreum & viſcoſum in pectore. Membra nutrimenti. Spuma quæ eſt ſuper ſalem ſalinarum, qñ extẽditur ſuper corium, & ponitur ſup ſplenem:reſoluit duriciẽ ſplenis. et ideo in caſu cõfert balneũ tale, vt de Ebano ĩfra.

Eſt

Est ſubuerſiuus ſtomachi, conturbatiuus, præparans ad vomitum, et proprie ſalgemma. quo loco accipe ſi thermæ ſalſæ potari debent, vt potatur aqua Porettæ, de quo ſuo loco. Verum ſal panis appetitum excitat, & cibum ſapidum reddit. verum cõfert doloribus ſtomachi frigidis. Et ſalgẽma mundificat ſtomachũ, & confert dolori eius, & puluerizatum, cõbuſtum, calidum orificio ſtomachi approximatum. Vulnera, & vlcera, et puſtulæ. Corrodit carnẽ additã. confert ſcabiei vlceroſæ, & impetigini, vlceribus fraudulentis, & corroſiuis cum melle. Et ex ipſo cum aceto fit linitio iuxta ignẽ, & ſudare facit. & ſedat pruritũ, de quo in de decoratione. Et qñ fit emplaſtrum cum melle, & oleo, reſoluit furunculos. Et quando miſcetur cũ origano, & fermẽto. reſoluit apoſtemata teſticulorum phlegmatica. Membra expulſionis. Omnis ſal ſolutione educit humores viſcoſos groſſos, et eius eductio eſt liquefaciendo quod ĩuenit ex humiditatibus, & poſt illud ſtringit. Et ideo vſus enematum, corpus ſtypticat. cõſidera. Sed ſal panis leuẽ efficit ſuperfluitatũ egreſſionẽ. & clyſterizatus, educit phlegma vitreum. Quare in habentibus viſcera frigida phlegma tale multiplicantia: enemata ex aquis thermarum ſalſis cõferunt. Salgemma quoq; potentius eſt in exoluendo phlegma vitreum, & expellit humores, quorum eradicatio eſt difficilis. Et quãdo ſumitur in potu cum vino, & aqua, laxat ventrẽ. verum eſt malus ſtomacho. Auic. Sal omnis facilẽ efficit ſuperfluitatum egreſsionẽ & deſcenſionẽ cibi à ſtomacho. Et niger educit phlegma, & melancholiã. Et ſal quidẽ vltimus eſt ad dyſenteriã. conſidera. Et adiuuat medicinas reſolutiuas ad eradicandum melancholiã, & humiditates viſcoſas de partibus membri. Et cum mentaſtro montano, & butyro, & fermento: confert apoſtematibus teſticulorũ phlegmaticis. Et cum mentaſtro, & melle: cõfert vlceribus nigris. Venena. Et qñ principes et magnates aut inuidia, aut inimicitia, & odio à venenis non raro moleſtari conſueuerunt: ſicq; diligentes antidota cõtra ea facti ſunt: hinc cum ſal hoc in loco nobis deſeruiat: de eo à me agendum ſic erit: vt tibi ſemper complaceã, et de eo magis cum ſit nobis maxime cõmunis, ac veluti ſemper proximus. Fit. n. ex eo emplaſtrum cum ſemine lini ad puncturã ſcorpionum. Dioſcorides. Auicen. Serapio. Et quando teritur & ligatur in pecia lini, & immergitur in aceto forti, aut miſcetur cum aceto ipſo, & ponitur ſuper locum in quo eſt morſura alicuius venenoſi animalis: confert. Et cum mentaſtro montano, & hyſſo

E po, & melle ad morſum habentis. 44. veſpæ. Et cum oxymelle bibitus, nocumẽto opij & fungorum mortiferorum. Et idem ſic veneno reſiſtit, & cum melle et vuis paſsis coniunctus, carbunculum ſanat, ſiue anthracem. Membra iuncturarum. Cum oleo mixtum ſuperpoſitum cõfert. Et ex his accipe iuuamenta & nocumẽta balnearum ſalſarum & aquæ marinæ.

De proprietatibus Nitri. *Rub. IIII.*

NItrum cum naturam ſalis ſapere videatur: poſt narrationem de ſale, de ipſo nitro ſic agamus. Nitrũ à Nitra inſula, in qua primo inuentum fuit, ſic dictum. Diuiditur in illud quod

F minerale eſt, & illud quod arte fit. Et primum attingentes noſtro propoſito neceſſariũ, dicamus. ꝙ Auic & plures alij eum, baurach nominant vt Arabici: hoc latine dicatur nitrum. Eſt autem de genere ſalis. obſcurius tamen q̃ ſalgemma perlucidum, laminoſum, tenue, & in igne aſſabile. & amiſſa ſubſtantia aquea ſuperflua ſiccũ efficitur, & eſt ſale acutius. Habet. n. tres famoſas ſpecies, à tribus locis famoſis nominatas. Armenum videlicet, Africanum, & Teutonicum. Et hoc in loco qui groſſaria dicitur: magis cum abundantia inuenitur. Nam pluuia cadente ſuper montem qui plenus eſt minera eius, et collocata per montem,

G cum venit ad ſpacium centum paſſus in foueam à foſſoribus factam, & in ea materia ſic in nitrum conuertitur, quod ab incolis extimatur eſſe ſal gemma. Spuma autem nitri vocata flos nitrí eſt ſubtilioris ſubſtãtię, & eſt eligibilior nitro, & melior eſt quæ ad colorem marmoris tendit. & eſt multum frangibilis. Et Aphricanum cæteris eſt acutius. Et ex eo aliquod album eſt, aliquod rubeum, aliud puluerulentum et multorum colorum. Electio. Auic. Serapio, melius ex eo eſt armenum, leue, laminoſum, frangibile, ſpongioſum, album, aut purpureum, roſeum, velut ſpongia foraminibus plenum, mordicatiuum. Eliga-

H tur eius ſpuma marmorea, facile frangibilis. Natura. Calidum et ſiccum in fine ſecundi, et eius ſiccitas fortaſſe deducitur ad tertium. Operationes. Eſt inciſiuum, abſterſiuum, reſolutiuum, ſtypticum, et virtus abſterſiua eſt maior ſtypticitate eius, deſiccatiuum: quia ſi per os ſumitur, et bibitur, humores groſſos et viſcoſos plus quàm ſal ſubtiliat, et reſoluit ventoſitates cum anetho aut ruta adminiſtratum. Auicen. abſtergit fortiter, et lauat, præcipue Aphricanum. mundificat, excoriat, incidit humores groſſos. et in baurach eſt ſtypticitas pauca cum abſterſione bona ꝓpter ſui ſalſedinem, niſi in Aphricano. Decoratio.

Attenuat

Attenuat capillos super ipsos puluerizatũ.& quã do ex eo fit emplastrum attrahit sanguinem ad il lud quod apparet de corpore, & facit vt color sit bonus. Membra capitis. Confert furfuribus:et quãdo dissoluitur in aqua aut vino, & distillatur in aurẽ:sedat dolores eius,& vẽtositates quę sunt in ea.Et qñ fit alchool cum melle,acuit visum.Et quando miscetur cum cerotis, & fit inde emplastrum:paralysi quæ facit declinare caput ad posteriora & torsionibus neruorũ confert.& miscetur cum pasta,& fit panis,habenti paralysim linguę. Et cum vino & hyssopo confert surditati & soni tui. Membra nutrimẽti. Cõmouet nauseam et vomitum.& ideo ipso nõ vtimur, nisi cum egemus medicina forti.Et fit emplastrũ cum eo,& ficubus super ventrẽ hydropicorũ, & extenuat hydropem. Hinc accipe balneum nitrosum in hydrope cõferre.malum est stomacho, ipsum corrũpens. Membra expulsionis. Soluit cum supponitur,& qñ comeditur cum ruta,& cymino, aut decoctione rutæ,& anethi, & sedat dolorẽ vẽtris pungitiuũ: & in hoc vincit salẽ. Et cum medicinis interficiẽtibus vermes bibitum, educit eos.& similiter cum ex eo venter et fumẽ emplastratur, interficit vermes, & sedeat qui linitus est, iuxta ignẽ.Et propter similia, à sale distinguitur. Vulnera & vlcera. Confert pruritui,quia resoluitur cum aceto,& cõfert scabiei, aufert carnẽ quæ crescit,& destruit eam absq; nocumento aliquo. Visum est etiam sanare tibias vlceratas, & tumefactas:si ex aqua eius liniantur, & petia superponatur cum lamina plumbea. Venena. Bibitũ præcipue Aphricanum præfocationi fungorum confert valde,adustum,& non adustum:& præcipue quando bibitur cum aceto:& aqua etiã,si fuerint pernitiosi, & spuma eius.& ponitur cũ adipe asini super morsum canis. Et bibitur cum aqua frigida propter potum cãtharidum. Febres. Et si miscetur cum aliquibus vnguentis ad ignẽ ante aduentũ accessionis per horã in febribus periodicis,aufert rigorẽ.Quibus inducãtur iuuamẽta & nocumenta balnearum quę sic nitro participant.

De proprietatibus Cineris. *Rub.* *V.*

CInis est veluti puluis qui ex adustione aut lignorũ,aut alterius rei resecatur:in quo etiã humiditatis est priuatio,qua flamma amplius nutriri possit. Quibus inducatur, q͂ est quoddã terreum,in quo remãsit impressa vis ignea,& fumosa.Et cum pars ista subtilis sit ex cõmixtione eius cum aqua sic recedit remanente parte terrea,quę est debilior, & sic remouetur acuitas eius. quare cinis sic redditur absq; mordicatiõe exiccatiuus.

A Diuersificatur autem in genere secundum diuersitates rerum,à quibus deciditur:vt cum ex lignis quercinis,aut ex gallis factus fuerit:inde redditur magis stypticus,& ex lignis salicinis,minꝰ. Quòd si ex ficu arbore factus fuerit,ibi aderit multa adustio & abstersio. Quando itaq; cineres lauantur, terreum frigidum remanet absq; mordicatione exiccans. Et hoc notent chirurgici, vt statim. Et dixit Dioscorides. aqua cineris ingreditur in putrefacientibus,& adurit sine dolore, & est abstersiua. Electio. Eligatur secundum diuersitatẽ intẽtionis habitę,vt ex lignis magis & minus stypticis calidis & huiusmodi. Natura. Cinis & si

B partes terreę in massa vincant:igneæ tñ derelictæ in vigore eas superant: & si subtiles sint facile resolubiles. propter quod existimo eos calidos esse ad secundum.Nam aqua quę distillatur ex cineribus acuitatẽ habere sentitur.& calidior quę ex arbore ficus fit: siccus in secundo vsq; ad tertiũ. vnde eius stypticitas est fortis. Operationes. Omnis est abstersiuus, exiccatiuus,quãuis diuersificetur,vt actum. Et ablutio minuit eius abstersionẽ & acquirit ei glutinationẽ,& exiccationem, sine mordicatione. Aqua vero cineris ingreditur in medicinis putrefacientibus. & fortior earum est aqua cineris fici,& ex lacticinijs, & abstersio reli-

C quarum aquarũ cineris, & siccitas sunt minores q͂ istarum duarum.Et cinis lignorum stypticorũ sicut quercus.& reliquorum stringit sanguinẽ. Membra pectoris. Cinis almezereon cõfert squinantiæ. Membra nutrimenti. Aqua cineris arboris ficus domesticę,& siluestris,in qua stetit cinis ipse pluribus horis, deinde colata, hydropi confert,si spongia in ea infusa super tumorẽ ponitur,sicq; tumores tibiarum equorũ remouentur: & tu considera. Mẽbra expulsionis. Aqua iam dicta,& securior ex quercu arbore vel ex glandibus facta clysterizata confert ad vlcera intestinorum.vnde Dux medicorum.Et ego restrinxi san

D guinem cum his cineribus. Vulnera & vlcera. Et cõfert vsus eius ad vlcera fraudulẽta, & corrodit carnẽ quæ crescit in vlceribus, & incarnat & cõsolidat. Venena. Et si bibit eam, cui in potu datum fuit gypsum,& illi, quẽ momordit rutella,confert. Faciunt enim hoc omnes species cineris,& proprie arboris glandiũ & sunt omnes stypticæ. Quibus inducantur iuuamenta & nocumenta balnearum quæ sic cinere participant.

De proprietatibus Calcis. *Rub.* *VI.*

ET quoniã calx, vt Dux medicorum voluit, species est cinerum,post capitulum de cineribus:capitulum de calce faciemus,dicentes q͂ lapis est

pis est

pis est adustus, ex cuius commixtione, cum arena & aqua fit cęmentum. Et hæc viua dicitur. vnde Dioscorides, quędam fit ex lapidibus, quędam ex conchylijs marinis, quædam ex marmore. Qn̄ autem hæc comburuntur in igne, donec fiant alba intus, & extra fit calx. Quo ex loco accipiatur: & cum Democritus, vt actum, asseruit, montes calceos in ventre terræ inueniri, super quos aqua de fluens caliditatem fortem acquirebat, ab eoq; sic in ventre terræ ignem reperiri negatum non fuisset, cū calx ab igne producatur. vt etiam Dioscorides scripsit. Electio. Melior omniū est illa quæ ex marmore fit, & pro structuris eligatur, quæ ex lapide duro fit: pro tectis autē eligatur quę mollior. Operationes & proprietates. Est calefactiua, exiccatiua, inflāmatiua, mordicatiua, cauterizatiua, adustiua, faciens escharam, maxime quæ in fornace fit. Viua autem, quæ. s. in fornace non fuit, cruda à quibusdam appellata post extinguitur, facit cum hoc adustionem, dum est nouiter extincta. sed post duos vel tres dies minuitur virtus eius. & quando abluitur, cessat hæc operatio ab ea, & mordicatio eius remanet ī aqua. & aqua eius fit putrefactiua. Et sic fit calx exiccatiua sine mordicatione. Et cum bene lauatur, & sæpe: nō habet mordicationem omnino. Et dixit Dux medicorum, ꝙ calx est ex speciebus cineris, & est subtilior quàm cinis lignorum: & hoc accidit propter nimietatem ignis, quæ necessaria est adustioni lapidis plusquàm lignorū, anteq fiat cinis. Et si lauatur cum aqua marina, resoluet resolutione forti. Et si miscetur cum axungia, & oleo, fit maturatiua, mollitiua, resolutiua, incarnatiua, consolidatiua. Et oportet scias, ꝙ calx noua viua, quam nō tetigit aqua, est illa fortior, quam aqua tetigit. Abscindit fluxū sanguinis. Natura. Calida est & sicca ad quartum. Platearius. sed vna est altera fortior, acutior & calidior, & pręparatio de sua acuitate tollit, & addit, vt ex habitis manifestum est. Vulnera & vlcera. Corrodit carnem additā, & abluta consolidat, & cōfert adustioni ignis, qua ex re apothecarij in conficiēdo vnguentum de calce, quo in adustione ignis vtuntur medici, prius ipsam bene ac sæpe lauent. Et viua melior, & mixta cum oleo vulneribus putridis ac pustulis confert. vulnera & incisiones consolidat. Et si carnem corrodit superfluam, eam etiam in vulnere crescere non permittit. Decoratio. Calx viua cum auripigmento & aqua admodum pultis decocta, pilos cadere facit. & sic suo acumine poros aperit. Quibus colligantur iuuamenta & nocumenta balnearum, quæ sic calce participant.

E

De proprietatibus Gypsi. *Rub. VII.*

ET GYPSVM aggredientes, dicamus ꝙ gypsum terra est quædam glutinosa, à quibusdam speculum dicta, quæ propter sui malitiā vt post, non nisi ad extra ministratur. Natura. Frigidum est & siccum, & minerale longe frigidius. infrigidat & exiccat q̄ quod cōbustum fuit, quo vtuntur ad fabricandum domos Bononienses: cæteriq; tales, quibus magna est apud eos copia. Et certe opinor ꝙ eius frigiditas nō parua sit: & secundum fortassis pertransiens gradū. Operationes & proprietates. Est desiccatiuum conglutinatiuū, oppilatiuum, eo ꝙ facit partium aggregatiōem. & ponitur super pectus in fluxu sanguinis cum medicinis siccis vt cum aceto, et stringit eum, & commixtio albuminis oui cum eo bona est. Est autem in eo stypticitas cum glutinatione faciens adhærere. Et qn̄ aduritur, subtiliatur: & additur eius desiccatio, simul minuitur viscositas, et efficitur stypticū, pręcipue cum aqua & aceto mixtū. Mēbra capitis. Linitum sup frontem cum aqua & aceto, aut pileo super caput facto ex eo: fluxum sanguinis ex naribus retinet. Et mixtū cum bolo armeno aut aqua myrthi, & aceto. Et miscetur cum albumine oui ad ophthalmiā. Mēbra pectoris. In fluxu sanguinis cum aqua & aceto mixtum: & cum petijs superpositum confert. & est operatio prudentis medici, & indifferenter vndecunq; fluat. Nam id in diebus meis vidi, ex applicatione eius cum aceto ad caput inde corporis mollificationem sequi. Membra expulsiōis. Mixtum cum medicinis ad hoc, fluxui antiquo intestinorum, et vlceribus eorum confert. Et consimiliter ad fluxum menstruorum iuuat. Venena. Est ex summa venenorum præfocātium. vnde Dioscorides. quando bibitur, occidit præfocādo. Et tu quoq; considera bonitatem et malitiam aquarum putealium, Bononiæ: quoniam omnes gypseæ sunt. Et quàm facile foret maliuolæ animæ vxoris, coniugem interficere: cum semper sibi paratum sit venenum. Quibus inducantur iuuamenta et nocumenta balnearum, quę sic gypso participant.

F

G

H

De proprietatibus Ferri. *Rub. VIII.*

ET QVONIAM inter balnea quę naturam verorum mineralium sapiunt: cōiora sunt ferrea quàm ænea: hinc de ferro prius: & si apud veteres nostros de ęre prior fuerit notitia. Nā terrā veteres nostri ære prius foderūt q̄ ferro, & bellorū certamina expleuerūt. fuitq; apud eos tāta olim ęris dignitas: vt aurum, et argentū spernentes,

Vt rub ear

nentes, illud magis excoluerint. Sic enim ętatum varietas, & temporum, res ad vsum mortaliũ accõmodasset electas: nunc in honorẽ, nunc ad dedecus aliquando perduxit. Non. n. eorum iudicia volũtaria in rebus omnibus sic stabilire se potuerunt. Et cum vilissimum sit metallorũ, de eo posterius agendum erit. Generatur autẽ ex argento viuo terrestri, ponderoso, lutulẽto, valde immundo, & ex sulfure immũdo terrestri, sulfure dominante. propterea est inflãmationi paratum: cuius virtus cõuertit argentum viuum in ferri speciẽ. et ideo squamosum est. & de facili rubiginẽ contrahit, propter sulfuris adustionẽ. & forsitan pars terrestris sulfuris est atramentosa. ꝑpterea limatura eius confert ad nigredinẽ encaustri: qm̃ ab humore vnctuoso nõ est purgatũ. Et ideo facilis est adustionis. cuius signum accipiatur. Nã cum pinguedo superponitur ei, vt sepum vel pix, id aperit: ita ꝙ stannũ superinfusum eidẽ substãtiã eius ingreditur. post cuius ingressum: ita frãgibile efficitur: ꝙ ex postea fabricari non põt. Adustio autẽ terrestris substãtiæ pinguis, probatur per multã scoriã, quæ ab ipso separatur: & maxime per hoc ꝙ frequenter vt quędã grana nigra in terra effunduntur. Quibus accipitur ꝙ nõ funditur vt cętera metalla: sed tm̃ mollificatur, qđ extimatur ex terrestreitate eius euenire. vt qm̃ caret substãtia aerea, & humida aquosa, plus cæteris metallis. vñ Hermes tardę liquefactiõis in ferro causam efficit terrestreitatis partiũ eius ꝓhibẽs fluxum. In igne tñ magno, cum sabulo, & sulfure aspersum distillatur, & depuratur. Et ex eo propter ipsius duriciẽ fiunt instrumẽta: vt incudines, mallea & cætera, quibus cætera laborãtur metalla. Siccitas aũt eius ad fortitudinẽ acutorũ angulorũ operatur. propter quod fit incisiuũ, perforatiuum eorum, quæ incidi & perforari habẽt. Et ferrũ à feriẽdo dictũ est. sic. n. sua duricie, vt actum est, oĩa alia metalla ferit, domat, & cõcutit: dilatat, & comprimit. Et qm̃ extinctio eius in aquã, ipsum nimiũ indurat, hinc qui voluerit ipsum mollius reddere, cũ oleo tẽperet. Ferrũ ex sanguinis cõtactu rubiginẽ contrahit. & cum eius substãtiã subintrauit vix remouetur, quare stipẽdiarij cum percusserunt gladio ilico illud mundẽt. vnde Isidorus. A ferro inquit sanguis human⁹ se vlciscitur: quia de nulla re alia ita cito per rubiginẽ cõsumitur: sicut qñ humano sanguine perfundatur. Adamas autẽ ipsum attrahit, & ferrum attractũ mediante vase argẽteo, & ęneo ipsum sequitur, subijcitur, & obedit. Et ꝙ tibi placere scio, hoc adijciã scitu iocundũ. Si alumine & aceto politum ferrũ linitũ fuerit: rubigine carebit. Itẽ de cerusa aut cerui medulla si linietur.

Vt ferrũ rubigine careat.

Et quãuis infimum metallorum ponatur: nõ tamẽ sic spernendum esse puto. Nam eos nõ accuso qui ferri plus q̃ auri dignitatẽ excoluerunt: ipsi nãq; grandes ferri vtilitates cõsiderãtes, sic id magnificauerunt. Res nanq; publica absq; ferro tute nõ agitur. Neq; sine eius motu securitas hominibus habetur. ferro cõis iustitia regitur: tuetur innocentia, reproborum audacia metu ferri coercetur, sine ferro nullum mechanicũ opus fere perficitur, nullum cõtrahitur ædificiũ: agricultura nullatenus exercetur. Quare vt Isidorus ferrũ dictũ: quia farra, id est semina nostra condit. Nam panis cæteraq; talia (ferro vacante) congrue ab hominibus nõ vendicantur. Cæteraq; metalla, vt actum est, ferro domantur, & ad humanum vsum rediguntur. Et scoria ab eo per decoctionem venit: cuius vtilitates suo dicentur loco.

Vtilitas ex ferro.

Calybs autẽ ferri species alia non est: sed eius subtilior pars & aquosior per distillationẽ à ferro extincta. quare sic per vim ignis durior fit & opacior: & propter partium subtilitatẽ quæ duriores efficiuntur, qñ vruntur. Estq; albius ꝓpter maiorem à terrestreitate separationẽ. & cum nimis induratur, scinditur: & percussus diminuitur ꝓpter nimiã sui desiccationẽ. Est vero diuersitas aquæ in desiccando plus & minus. Vnde fabri quęrunt specialiter aquã, in qua ferrum extinguãt: ex quo cõficiunt gladios. Nã cum candet, & in aqua mittitur, induratur. eo ꝙ calidum frigiditatẽ aquæ fugiẽs, ad interiora ferri cõuersum: in ipso materiale vel naturale humidum cõsumit. cuius cõsumptione magis & magis induratur. Quibus fabri accipiant quomodo instrumẽta ferrea molliora ac dulciora & duriora ab eis fieri poterunt: & ad id quod de eo dictum est, sic aduertant. Operationes & proprietates. Est infrigidatiuũ, exiccatiuum, stypticum, quare aqua in qua extinguitur styptica redditur & exiccatiua, & magis illa in qua calybs extinguitur. Et pariformiter scoria ei⁹ styptica, & est ziniar fortioris exiccationis omni scoria. Et plurimi medicorum vtuntur ea aqua ad desiccationem, & ad stypticandum, & prohibendum fluxum humorum, quinimmo & intestinorum, ad bursam sic cõtinuata embrochatione ex ea cum spongia super locum rupturæ. Natura. Frigidum est & siccum. & maior est sua frigiditate siccitas. quare redditur plus stypticum, q̃ infrigidatiuum. Gradus autem in frigiditate eius vt extimo, ad secundũ peruenit. & sua siccitas cũ multa participet terrestreitate, ad tertiũ. Membra capitis. Quãdo teritur ærugo ferri cum aceto forti

De calybe.

to forti & coquitur in ipso, est illud acetum medicamen saniei antiquę, currenti ex aure: & confert asperitati palpebrarũ, & vngulæ oculi. Et ærugo stringit gingiuã. Membra nutrimẽti. Vinum & aqua in quibus extinguitur ferrũ candens, confert apostematibus, & duriciei & tumori splenis, & molliciei stomachi & debilitati eius: & fluxui qui fit à stomacho, corroborat stomachum relaxatum, & debilitatum maxime à cholera. Et si extinguitur in vino candens, cõfert vinum illud hydropi & colicæ. Membra expulsionis. Confert vinũ illud fluxui vrinæ, fluxui mẽstruorũ, & relaxationi vteri, & egresioni ani, & distillationi vrinæ insensibiliter. Quando ex ærugine ferri fit nascale: stringit fluxum antiquũ matricis. confert fluxui hæmorrhoidum. Venena. Et quando datur in potu scoria ferri cũ squiniabin. i. melle rosᷓ. resistit veneno plantæ, quę dicitur aconita. vnde Naso. Miscẽt aconita nouercæ. Et scoriam ferri non deserentes dicamus q̃ apparens est contradictio Principis ad Gal. inquit Dux. Omnis scoria desiccat desiccatione forti, nisi quia scoria ferri est debilior alijs. Et Princeps. scoria fortioris exiccationis est scoria ferri: & quando ad tertium peruenit gradum in exiccando, sicq; ferrum terrestrius auro & argento: hic textui Principis plus adhereo. & forte textus Ducis corruptus est. neq; à caliditate absoluitur. vnde resoluit apostemata calida. Scoria ferri stomachum confortat: et exiccat superfluitates eius, & confert suæ molliciei. sic cum vino antiquo potata. Et si bulliat, et in eo fiat sessio, confert fluxui hæmorrhoidum & abscindit fluxum sanguinis menstrui. & est in eo vltima: & similiter in vrina. & coarctat anum linita. Limatura autem ferri mala est stomacho excitans vomitum: & aliquando sic ad mortem perducit. Verum puluere adamantis vel aqua in qua per noctem iacuerit, eius violentia reprimitur. Quibus accipiantur iuuamenta & nocumenta, quæ ex aquis thermarum ferrearum eueniunt.

De proprietatibus æris. *Rub. VIIII.*

COmpositionem & materiã æris dicere volentes vt eius natura facilius intelligatur: supponamus ex principijs artis metallum omne ex sulfure & argento viuo cõponi. Nam metallũ est ex argento viuo plus q̃ oportet, aliquantulum habens per cõmixtionem sulfuris ad formã rubo ris deductum. hic. n. rubor acquiritur per adustionem fortẽ substantiæ sulfuris fæculentę. nam per talem accensionem sic argento viuo cõmiscetur: propter quod ab ære multum fæcis resoluitur, & in igne multũ euaporat. Aeris multæ scribuntur

E species, quas negocio nostro inutiles relinquo ad naturã eius me conuertens. Natura. Calidum est & siccum ad tertium. Operationes. Est calefactiuum, exiccatiuũ, abstersiuum, resolutiuũ, incisiuum, stypticum, acutum, incarnatiuum, & maxime vstum. Et ablutum, melius corporibus mollibus: non ablutum vero corporibus duris. & squamma eius siue batitura est subtilior, q̃ substãtia eius. Et est subtiliatiuum, constrictiuum vlcerum, mundificatiuum, & incarnatiuũ, consolidatiuum: carnẽ diminuens superfluam, non permittens eã augeri. Et abluitur sicut tutia vel climia, quia mutatur aqua eius sæpe: quia vsque ad vices

F quatuor & vsq; ad quinquies aut quousq; nõ natat super aquã aliqua sordicies. & scoria eius similiter abluatur. Et scribitur solatiosum, q̃ si cũ forpicibus de specie eius quæ nominatur talacõ, fiat pilorum incisio, eorum ortum prohibet. iuuẽculis gratũ, barbitonsoribus inimicũ. Membra capitis. Cõfert duriciei palpebrarũ. & visum acuit suis cum canonibus administratum. carnẽ superfluam corrodit in naribus ortã aut in ano. Membra nutrimenti. Confert hydropi, maxime laxando ventrem, vt statim. Vulnera & vlcera. Prohibet vlcera corrosiua ambulare, & ea incarnat, & consolidat, & mundificat: & flore eius me

G dici in eorũ vnguẽtis ad fistulas curandas vtũtur, vt in vnguento ęgyptiaco, et hmõi. Membra expulsionis. Soluit aquã citrinã, quãdo cum melle bibitur absq; nocumẽto. & dosis est aureus vnus & medius. Et qñ sumuntur ex eo quatuor anolo sat, laxat chymũ grossum. Sed hæc omnia peritia medicorum expertorũ indigent. Venena. Auicenna. oportet quidẽ vt caueatur vsus dimittendi illud, in quo est salsedo, aut amaritudo, aut pinguedo: sicut sunt olera & carnes, aut acetositas, aut dulcedo in vasibus æris, & bibẽdo cũ eis. ipsa enim trãsmutãt proculdubio zinzariã. & zinzar est venenũ. Quibus tua accipiat dominatio quan

H to errore ducũtur mortales, qui aquã, quã bibũt, qua ve cibaria ac carnes decoquunt, oleũq;: in vasis æneis etiã longa cum mora seruãt. Is enim omnium fere Italicorum mos est. Et vt cautior doctiorq; fias: id philosophi, quod supra de compositione cacabi in de balneo aereo scriptũ est, relege vbi vasa ænea sic damnãtur. Nam hæc tibi lectio repetita, delectabit. Ex quibus iuuamẽta & nocumenta balnearum ærearũ sic plane accipiantur.

De naturis & proprietatibus balnearum naturaliũ continens rubricas. 24. *Cap. III.*

SAtis atq; etiam satis de mineralibus balnearum compositarum à nobis scriptum esse

puto:

puto:quarum perlucida,& ad summum clara doctrina absq; simplicium exquisita notitia haberi enucleariq; minime potuit. Id tamen facile intelligo à nonnullis de eorum prolixitate sic accusari me debere. Verũ, vt actum, cum in eis plurimi cõtingant errores: vt sic facilius aperiãtur ad mortalium salubritatẽ, non ad mordendos alios, eorum longitudini sic locum dedi. vt quantam etiã composita balnea vim habeãt: sic clare, distincte & indiuidualiter intelligatur, cum orta suis attestentur principijs. primitiuorum nanq; naturam deriuatiua tenent. Idq; à me actum esse intelligatur: cum plurima in eis recitata, delectabilia illustri domino meo, atq; pergrata cognouerim. Et his sic finem faciens, ad instituta prosequar. Et cum sæpe mentem reuoluerem, an extranea domesticis anteponenda forent: id mihi honestius esse videbatur, extraneis domestica præferri debere. Qua ex re cum Patauus sim: de balneis in comitatu Paduano à me prius agendum erit, de balneis Ebani exordium primum faciens.

De balneis Ebani. *Rub. I.*

CVm actum sit, sulfur caliditatis balnearũ causam primã esse, vt magno placuit Philosopho: hinc à sulfureis Patauis exordium à me primum esse debebat. Verum cum ex ipsis septẽ quæ in comitatu habentur, illud antiquis scripturis famosius inueniam, quod apud nos de Ebano nominatur. Iuxta illud Lucani. Euganeo si vera fides memorantibus, augur Colle sedens aponus terris vbi fumiger exit. Sic de eo prius agemus, ob quod sic memorandum, virtus, excellentia, dignitas, ac per orbẽ totum diffusa et gloriosa fama Petri Aponensis conciuis nostri, sic me cõpellit. Et si vulgatur conuicinos sibi inuicẽ odiosos fore. Ego quidẽ cum domum olim suæ domui contiguam prope teneã, sua singulari virtute captus, cuius est ad amorem homines allicere, sic de eis etiam in eius memoriã primum sermonem faciã. Verum vt breuioribus, quę à me dicenda sunt absoluam: generalia quædã pręmittere intendo, quibus his & omnibus thermis à me sic in generali satisfactum esse putetur. Dicamus itaq; ꝙ thermæ omnes aliquid de sulfure participant, verũ secundum diuersas earum mineras suis in virtutibus nuncupatione diuersificãtur. Et omnes sunt calefactiuæ, exiccatiuæ. qua ex re febrientes ex inflammatione aut caliditate hepatis vexati, ab eis fugere debẽt. Et est veteris nostri Ali abbatis sententia, sua parte secundã. Et certe hoc in loco nõ tacebo errorem illorum, qui tales ad balnea assumenda consulunt. vnde error priore deterior cõsequitur, vt meo in tempore vidi. Estq; in balneis naturalibus vna laus, quæ nõ est in aquis stupharum: quoniã in eis est liberior anhelitus propter quod asthmaticis, & stricti pectoris persuadenda magis sunt. sententia est Principis. 14. tertij, de hydropis cura. Capiunt itaque diuersitate minerarũ diuersas proprietates. Vnde alia omittendo, balneum de Ebano aggrediẽtes dicamus primum. Quòd balneum Ebani, balneum est à ciuitate Paduæ quinq; miliaribus distans in confinibus ruris, Ebanum dicti: Rus quidẽ olim magnum ac potens apud montes situatum: in cuius planitie quidam minimæ altitudinis monticulus existit, à quo plures riuuli defluũt: sic balnea plura constituens. Nam in transitu aqua fontis sic in caliditate remittitur: vt in eis homines balneare se valeant. Locus autem is à vallibus semotus est, & terra fructuosa circundatus ex omni plaga liber, & si monte Danielis Sancti versus occidens parumper cooperiatur. Nam is monticulus paruæ altitudinis existit. Est aũt locus & habitatio sanitati hominis cõformis ac delitiosus. quæ res certe, vt opinor, nõ negligenda esse debet ab his, qui ad balnea proficiscuntur. Locus tamen ventosus est. quã ex re cum balneati balneum egrediũtur, muniti & clausi stent: ne sic porositatibus apertis, penetrando non offendat aer. Verũ ab eo fonte & balneis hinc inde aqua fluens, sic in foueis retenta aerem alterat, quæ fortassis causa non raro existit, vt sic ad ea transeuntes prætermisso regimine debito infirmentur, de quo infra. De minera eius. Aristo. suo de proprietatibus elementorum duo inter cætera notauit, quibus minera balnei cognosci habeat: color, videlicet & sapor. nam de alembicatione & huiusmodi infra dicetur. vltimo capitulo. in quo ostẽdetur etiam alios sensus concurrere. Aqua enim balnei huius in sapore salsa, & aluminosa comprehenditur, & visu quadã parte sulfuris participare, & cinere. Nam in incessu eius per riuulos quosdam lapidosos ab eius fœculenta parte productos maxima comprehenditur eius pars aluminosa & salsa: parua autem sulfurea. Nam color croceus sulfureus licet superficialis his in locis sic apparet: vt hi comprehenduntur colores diuersi: vt in Iride tres cõprehendimus colores, croceũ videlicet & rubeum et viridẽ: Quòd si plurima pars sulfurea foret, cum multa viscositate sulfur participet, & plus cęteris mineralibus de colore citrino, sic appareret, ꝙ visus falsum iudicat. Pręterea ex odore cũ inter cæteros mineraliũ eiꝰ odor grauissimꝰ sit: hoc sensu odoratus cõprehendemus, qđ minime cõtingit. Nam

Nam in balneis à prædominio sulfureis hæc duo comprehenduntur, color citrinus, & odor sulfureus, vt in balneis de Petriolo siculis, & cæteris talibus. Qua ex re ea balnea sulfurea minime dico, sed à prædominio aluminosa, plus salis q̃ sulfuris adhuc participantia. Et proportionabiliter vires & proprietates in eis habitare propter quæ ea de simplicibus mineralibus memorata discurrem⁹. Quibus infertur q̃ qui extimauerunt ea à prædominio sulfurea, male opinati sunt. Fuit enim aliquorum opinio, balnea omnia Paduana eiusdẽ esse mineræ, quam nõ accuso cum omnia fere sibi inuicẽ propinqua sint, et quasi vno aspectu participantia. Nam ea salsa, nitrea, partim gypsea, ac cinerea pronunciauerunt omnia. Et iam semper recolendæ memoriæ vir doctissimus ac prope alter philosophus Ioannes de Dondis Patauus iuxta balnea montis Groti & balnea Sancti Petri: de quibus infra domũ construxit, ac instrumẽta præparauit, vt ex ipsa balnearum aqua salẽ albissimũ conficeret, & in quantitate notabili. Quod opus efficax argumentũ fuit: vt sic opinaremur balnea illa cinere & sale ac gypso participare. Nam vt actum, nitrum naturam salis sapere videtur, & cinis, cum ipse cum aqua salẽ conficiat. Addo præterea qm̃ videmus in balneis sic sulfureis ingeniari homines sulfur conficere, vt in petriolo, & in balneis siculis. In his aũt hoc minime fit, aut fieri potest. qm̃ si id fieri possibile fuisset, virum tanti ingenij opus hoc non latuisset. Et qm̃ vt ex sentẽtia Aristo. dicebatur, omnia talia aliquali sulfure participãt: Et hæc aqua Ebani ab ea sic vacua nõ sit: neq; in sapore sulfuris cõprehẽdatur: sed cum sulfure sic participet, facile sic mihi persuadeo ipsam magis aluminosam esse. Quòd autẽ aliquid calcis sapiat, nõ nego: quoniã calx, vt actũ, species sit cinerum. Verũ cum multo colore citrino, ac odore, & sapore sulfuris omnino priuata sit, arbitror dicendum nequaq̃ à prædominio sulfuream esse. Nã in sulfureis à prædominio hæc tria simul reperiũtur: vt in balneis Petrioli, & Siculis est videre. Præterea cum sulfur multum habeat de vnctuoso, & aereo: vt de ipso actum, aliquid eius in superficie aquæ comprehenderetur quod in igne missum arderet, vt in cæteris talibus, quod minime in ea reperitur. Ipsa. n. clara est, & ab omni vnctuositate & citrinitate purgata. Quibus relinquatur salsa & nitrosa: vt sapor eius manifestat. Aluminosa magis vt in riuulis cõprehenditur: cinerea, ex adustione & à sulfure vt cæterę nõ absoluta. Et huius opinionis visus est esse Gentilis sed de hoc magis infra in de balneo montis Groti.

E Electio. Tempus electionis harum balnearũ est à principio Maij vsq; ad medium Iunij, cuius tẽporis constitutionem balneandus cõsiderare debet, ne nimium frigidum, calidum, aut vẽtosum, vel pluuiosum sit, quibus ex rebus & aqua, et ipse nõ parum pro tempore alterabitur, vt ex eo contingat homines, quibus non est aduertentia hæc, persæpe infirmari ac mori. de quo post in de obseruandis. Pariformiter à medio Augusti vsq; ad finẽ Septembris: Et laudandum magis est balneũ aeri expositum, cuius vapores exhalãt, & Solis caliditate purificantur ac bonificãtur. in quo & balneantes liberiorẽ habent anhelitum, neq; suis & clausis vaporibus caput læditur eorum. Quòd si

F tẽporis fuerit notabilis alteratio, à pluuia, aut frigore vel vento veniens: & necessaria si fuerit balneatio, eligatur tina, in qua ponatur aqua balnei calida: etiã si fuerit oportunus ignis accẽdatur in camera. Et hoc in loco & in sequentibus talibus hoc volo nobis satisfacere. Natura. Calidũ est & siccum, & vsq; ad tertium calidius, et minus calidum actu redditur distantia maiori aut minori ipsius ad fontẽ: & quãdo stetit clausum, aqua fontis sic ad eum nõ fluente. quare & aer inclinatione ipsius aquæ ad frigiditatem in caliditate remittitur. Quòd si alumen in caliditate & siccitatẽ ex

G aquæ cõmixtione remitti deberet: tamen ob caliditatem ignis & eius siccitatẽ sic intenditur. vnde aquã fontis talẽ in quarto pronuncio, cum potẽter sit vesicatiua, vlceratiua, & adustiua. Est autem in tertio gradu, sic graduanda: vt quandoq; ad vsq; quartum enuncianda sit. Ex quibus colligi potest, q̃ ad secundum quãdoq; perducitur frigiditate aquæ intranea. qua sic ad frigiditatẽ sibi consuetam & naturalẽ suæ dimissæ naturæ se deducit, iuuante aere impressam ignis caliditatem corrumpente. Verum magis enuncianda est exiccatiua q̃ calefactiua. Quibus inducitur, q̃ cum aqua illa caliditatem sic in vigore Solis, & stella-

H rum acquisitã amiserit, quę dici potest viuificatiua, si iterum igne calefiat, suarum proprietatũ vt prius nequaq̃ erit æque productiua. Nam caliditas sic ab igne in ea impressa adustiua humanę cõplexioni est contraria, aut nõn æque conueniens & symbola, vt quæ est Solis & stellarũ, quę ad hominis generationẽ, vt actum, miro concurrit modo. Quibus inducitur aquæ balnearũ de loco ad locum transductæ paruam aut nullã efficacẽ operationem habere. locus est speculationis. Speculẽtur itaq; hi qui in Ferraria & alibi, aquam Porettę portãt. Operationes & proprietates. Mistas autem has scribere oportet, cum mixtionẽ suorũ simpliciũ,

Aqua ... loco ... cū ... cta ... aut ... oper ... nẽ ... cẽ ...

ſimplicium, eorumq; virtutes ac proprietates ſapiant. Eſt enim balneum hoc calefactiuum, exiccatiuum: & exiccatiuum magis q̃ calefactiuum: ventoſitatum reſolutiuum, & malæ complexionis frigidæ, & fixæ remotiuum. humiditates ſubcutaneas exiccat, & dolores ea ex cauſa venientes remouet, & participatione maiori aluminis ſanguinem reprimit, eius fluxum ac aliarum humiditatum coercet, et eſt ſolidatiuum. Et ad particularia deſcendẽs in areolis ordinatis proſequemur id primum enunciantes, ꝙ vſus balnearum non ex omni leui cauſa eſt quærẽdus. Verum cum fortes fiunt ægritudines, veluti à medicis prope deſperatæ. quare ita particulariter de eis omnibus ſic ſcribere mihi ſuperuacuum eſſe videtur: eoq; maxime cũ de talibus ſollicitus indagator ab his, quæ à nobis de mineris eorum ſcripta fuere, exquiſitam valeat informationem adipiſci. Qua ex re ſic ægritudines quibus appropriãtur, & ab alijs ſcriptas, & plures hoc meo in codice tantummodo numerabo. Legat itaq; ĩ capitulis ſuis qui particularia de eis ſcire cupit. Mẽbra capitis. Ducia eius catarrho frigido et humido confert, calefaciendo, exiccando, confortando, cum aluminis & ſalis vel nitri virtute. vnde Princeps. Et nitroſę & ſalſæ capitibus & pectori auxilium præſtant: tum ea in parte qua ſulfuris naturam ſapit & cineris, quo ſulfure efficacior in his cinis redditur. Nã cinis minus exiccatiuus minuſque multo calidus ipſo ſulfure eſt, vt ſupra. quare membrum principale nõ ita lædit. Nam in membris principalibus ita fortia inconſulte applicari nõ debent: vt quarta primi. 4. capi. Tinnitui & ſibilationi antiquis, dolori capitis antiquo. potentius autem eſt balneum à prædominio ſulfureum in his paſsionibus ſic auxilium præſtans. Verum capitis & balneandi virtutem prius conſiderare oportet. qua ex re debiles & corpore & capite, ſulfurea balnea ſic poſtponant, & à facilioribus inchoent. Iuxta illud Meſuę de ſoda frigida. Et incipiamus, ſicut eſt noſtra cõſuetudo, à debilioribus. Quare prius tentanda ſunt balnea hęc aluminoſa &c. Deinde ad ſulfurea ſe conferendum: quando ſcilicet alia non conferunt, & virtus prius conſideretur. Ex quibus apparet error eorum, qui cõſulunt vt pro his ac cõſimilibus mortales ilico ſe ad fortia tranſferant. Neq; deſino admirari ꝙ tanta tranſiuerit in balneis noſtris negligentia, quòd in nullo eorum ducia ad caput recipienda parata fuerit. Ego autem iam paraui in balneo Ebani, tempore quo in eis moram contraxi, cum illuſtri domina Iſota Eſtenſi. Neq; meos ſic accuſare volo: ſed vt obſeruandis ſic occaſio detur. Membra pectoris. Cõfert habentibus pectus humiditate plenum, ac frigiditate læſum. vt hic ante Princeps. Et ſi aſthmaticis ſic conferre videatur: certe aquæ caliditatem male tolerare poſſunt. quare opus eſt vt aqua ea in tepiditate reducatur, qua illam ſuſtinere, & in ea diutius permanere poterunt. Membra nutrimenti. Confert ſtomacho humido, & hydropiſim habẽtibus, & inflationem. Princeps de aquis nitroſis ſalſis. Extenuat ſplenem tumefactum. Et ſi necubi inuenerim alumen ſtomacho conferre, & nitrum ſtomacho nocere legerim: ac ſal ipſum in quantitate aſſumptum. hæc quidem interius applicata intelligenda ſunt: ſicq; exterius conuenientia. Vulnera & vlcera. Vlceribus corroſiuis & ambulatiuis, cancrænæ, herpeti eſthiomeno conferunt valde, & ſerpiginem & impetiginem mirabiliter mundant: vt perſæpe experientia docuit. Auferunt & ſcabiem vlceroſam. Et hic aduertatur ꝙ de ſulfure non inuenitur in libris authorum tanta laus in conſimilibus paſsionibus, quanta de alumine & ſale. quare balnea hæc in talibus magis commendanda ſunt q̃ ſulfurea. Quamobrem in caſu magnifici domini de Ceſenis conuenientiora forent. Et quoniam non raro infra dicemus balnea ſic vlceribus conferre: hinc pro ſequentibus aduertatur ad id, quod ſcriptum eſt quarta primi. 2. capitulo. Cumq; vlcus in principio fuerit, non debet æger balneum ingredi, neq; ipſum aqua tangere calida: quoniam trahet ad ipſum quod apoſtemati augmentum faciet: ſed cum vlcus quieuerit, & ſaniem fecerit: fortaſſe tunc facile fiet ei. tu nota verbum fortaſſe. Membra iuncturarum. Cum ſalſedine participet: doloribus articulorum & podagræ confert, qui ex frigiditate & humiditate fiunt, & fracturæ reſtaurationem efficiunt fortem, & conferunt carbunculis & vlceribus. Princeps: & alumina, & cinere ſuo iuuamentum nõ paruum præſtant. Membra expulſionis. Dictum eſt quòd ſal omnis ſoluit ventrem. vnde cum huius balnei vis quædam, & magna in parte ſalſa ſit aqua eius, ventrem ſoluit, & humores viſcoſos educit: ſi de ea conueniens doſis potata fuerit: & eſt à libra vna vſque ad tres. Et ego iam expertus ſum & inueni libram mediam ventrem ſoluere. Eſt enim ſic potata ſtomachum cõturbans, ac vomitum inducens. propterea eſt clyſterizata magis laudanda. Et quoniã plurimum de alumine participat, multũ adiuuat ad fluxum mẽſtruorum alborum conſtringendum, & ad matricem multis humiditatib9 relaxatã, quibus prohibetur impregnatio. Et ſolo fumo ſuo rectificat, diſponit, & ad concipiendum præparat. Nam diebus

Cermisoni nostri, cuius consilio mulier Veneta hac dispositione infecta, cum ad balnea hæc proficisceretur: quæ.12.annis concipere non potuit, huius balnei vsu diuina interueniente gratia concepit. Febres. Aquæ præterea aluminosæ corpora quæ febribus sunt apta fortiter ad eas perducunt. quo in loco percipiendum est balnea quandoq; ab hominibus accusari. cum hi ex inaduertentia sua accusatione digniores sint. Aiút enim stellarum constellatione balnea sic ægrotantia facta fuisse. de quo post suo loco dicetur.

De balneis sancti Petri. *Rub. II.*

RVs est ab Ebano fere per milliare distans: Sanctus Petrus nominatum, olim potens ac delectabile: quo quidem in loco thermæ sunt aluminosæ, salsæ multum, quę sic sua salsedine, et aluminositate his videntur ægritudinibus conferre, de quibus in his quæ de Ebano scripta fuerunt, & potentiores esse iudicantur. Verum earum situs vallibus magna in parte occupatur, qui non parum attendendus est, vt post de obseruandis dicetur. Areolæ autem hic adducantur, quæ de aqua Ebani scripta sunt.

De balneis Domus nouæ. *Rub. III.*

VErsus autem meridiem parumper descendendo ad mediũ milliare, balneum reperitur Domus nouæ nuncupatũ. Nam veteres nostri id vt cætera non coluerunt. Domus autẽ hæc nostris in diebus cõstructa fuit. Et huius rei Ioannes de Dondis Patauus vir diuinus ac prope verus Philosophus, de quo supra, gloriosus author extitit. Apud quem locum parumper distans est velut parua lacuna thermarum, cuius ex aqua salem, vt actum, conficiebat, quoniam salsa multum est, & priori salsior. Et quidam se per alembicum expertos esse scribunt: ipsum calce participare. Verum cum cinis paratior sit ad salem: sic cum aqua mixtus, conficiendum: Verisimilius iudicandum puto illam cinere magis quàm calce participare. vnde in cachexia, hydrope, paralysi commendatur. Et est illa Ebani solutiua magis catarrho conferens, & cæteris, vt actum, de balneis Ebani. à quo cum fit discessus, & ad alia versus balnea montis Groti fit accessus, in vigore potẽtiora balnea inuenimus, quæ sulfure eo Ebani magis participare videntur: & si in reliquis mineris conueniant. Huius autem situs veluti syluester est vallibus vallatus. quo in loco aquarum frigidarum, & calidarum magna fit collectio, vt veluti stagnantes aquæ sint nõ boni odoris, quibus nõ parum læditur aer. Areolarum autem harum ordo hic vt supra habeatur.

Ioãnes de Dondis.

E

De balneis montis Grotti, siue potius Aegrotorum. *Rub. IIII.*

MOns est ad occidens Aegrotorum, à veteribus nostris sic nominatus: qm̃ his in tẽporibus amœnitate loci ægrotantes ad balnea illi proxima proficiscentes ad eum perambulandum trahebantur. Erat.n.ad ea balnea nõ paruus ęgrotorum confluxus, cum cæteris omnibus Patauis sint potentiora, et pluri sulfure participent, vt sensus visus & odoratus ostendit. quamobrẽ digniora ac famosiora sic facta fuere. cum sulfur in calefaciendo, & aquã exiccãdo, principatum obtinere inter mineralia videatur: vt Aris. placuit. Verũ hoc loco errorẽ illorum nõ tacebo, qui cum potẽtiora sic reddantur: infirmos indifferẽter ad ea & ad consimilia fortia proficiscenda sic consulunt. Nam, vt actũ, alia est aluminis virtus pluribus in ægritudinibus ipso sulfure magis potens, sicq; cinere ac ferro ęre & huiusmodi in varijs ægritudinibus balnea reddũtur ipsis sulfureis efficaciora. Qua ex re prius ægritudo cõtẽplanda est, vt actũ, à facilioribus semper inchoãdo. Minera. Huius autẽ balnei minera sulfurea scribitur et aluminosa magis: plus cæteris Patauis sulfure participans, vt actũ. & si parua absolute sit pars eius sulfurea cæterarum cõparatione. Vnde parumper à balneis discedens parua reperitur lacuna, Balneũ equorum nominatũ, plurimo sulfure participãs. Vnde cum equus animal humidum multũ sit, & ab ægritudinib9 humidis vtplurimũ molestetur, hinc accidit sic varijs ęgritudinibus et vetustis mirabiliter conualere. Non tñ à cineribus balneũ tale absoluitur. quibus iudicatur eius virtutes cõpositas esse: cum eius minera sic ex pluribus cõponatur. Et minerã eius non derelinquens hic adducã verba Ioannis de Dondis viri gloriosi: de quo supra, qui visus est aliã habere opinionẽ. Inquit in quodã tractatu suo de causis caliditatis balnearũ de aquis thermarum Paduanarũ loquens. Qualis sit harum aquarũ natura, cuiusq; mineræ virtute maxime participẽt, ex prædictis trahi potest. Sed nunc manifestius per certissimas experientias demonstrandum est: quas ex opere cõfectionis salis ex his aquis, quod quõdã bonæ memorię genitor meus Iacobus de Dondis inuẽtor, & imaginator primus subtili ordinauit ingenio. Et si longus sit sermo eius: tñ, quia scio dñm meum in eo delectari debere: nõ dubitabo his eum adijcere etiã, quia ad dicta, & ad dicenda plurimũ afferet vtilitatis. Quilibet animaduertẽs curiosus intelligit. In illo nãq; opere vasa sunt duplicis cõditiõis & formæ. Sunt.n. eorũ plurima fictilia, quia de terra facta, quæ sunt rotundæ figuræ formata in modum ollarum.

F

G

H

larum. Aliqua vero saxea, plana & lata multum ad modum arearum cōcauata: ita vt circunquaq; habeant eminētias ad latitudinem medij palmi. Hæc autem vasa sunt in lacuna aquæ feruentis ita disposita, vt manētia circundentur vndiq; ab ea: & similiter aqua sub eis. In dicta autē lacuna fontis aqua feruens est ad altitudinem brachij vel minus, in qua sunt plurima loca scaturiginis & ortus bullientis aquæ. ita vt per hoc sit aqua feruens per totam lacunam renouata cōtinue per nouas scaturigines. & defluens à lacuna per canales ingeniose ordinatos, vt per hoc maneat aqua in lacuna semper feruens & vnius altitudinis. In prædictis vasis aqua decoquitur ad faciendum salem sed in fictilibus ponitur de ipsa aqua fontis prout est in fonte, & prout est scaturiens de subterra in fonte colligitur vsq; ad medium capacitatis eorū. & ipsa sic semiplena natāt in lacuna fontis. & per feruorem aquæ fontis quæ continue currens continue renouat feruorem. Aqua.n. quæ intra vasa est, decoquitur, & ex ea euaporat plurimum subtilioris eius aquæ, proportionabiliter modicum eius quod de minerali terreo admixta est, remanet. propter quod continue magis, et magis augetur aqua, remanēte in vasis salsedine. Cumq; peruenit ex huiusmodi decoctione salsedo ad aliquē certum gradum, qui gustu cōprehenditur, et incipiunt in superficie vasis aquæ decoctæ, apparere quasi quidam flores ad modum paruarum guttarum, qui indicant principium coagulationis eius in salem: tunc aquæ illæ de testaceis vasis transferuntur ad vasa saxea, quæ sunt in ipsa aquæ fontis lacuna firmata, & immobilia: ponunturq; in eis ad altitudinē vnius pollicis vel parum plus. Ibiq; per vlteriorem decoctionem coagulantur, & granescunt in salem, qui cum ad id opus idoneis instrumētis colligitur, & reponitur candidissimus, & purissimus. In huiusmodi autem vasibus quæ dicta sunt: tam in testaceis q̃ in saxeis in fundis eorum, & lateribus pro tunc aggregatur quædam durities lapidea alba cum luciditatę quadam ad modū gypsi: immo vere & absq; dubio gypsum est, nullum penitus perceptibilem habens saporem, præter quandam stypticitatem. Istud autem quod aggregatur in vasibus saxeis in superficie sua superiori, de qua sal colatum est, sapit aliquid salsedinis aliquando propter id, quod adhæsit de sale eidem. Ex hac forma & modo confectionis salis ex prædictis aquis quę in illo toto opere fiūt, attendens quilibet, experietur euidenter eas ex tribus substantijs esse cōmixtas, quę in dicta confectione salis inuicem sensibiliter sequestrantur. Prima.n. est aqueitas insipida plurima, cuius insipiditate & multitudine fit, vt nec salsedo neque alius aliquis sapor certus ante decoctionē sentiatur in eis. Deinde in ea cōmixtione est substantia terrestris insipida vel styptica aluminosa, quę subsidet in vasibus, & lapidatur in eis. Et est iterum alia quasi media inter prædictas substantias salsa, quæ, vt dictum est, granescit, & coagulatur in salem per decoctionem. Et aqua illa sic salsum exprimit saporem, multo aqueo insipido resoluto. Inter prędictas autem substantias salsa media est, modo substantiæ, quantitate, grauitate, situ, atq; natura siue complexione. Modo substantiæ, quia non est ita grossa terrestris vt gypsea, nec tam subtilis, vt aquea, neq; tam grauis vt gypsea. grauior tamen q̃ aquea. Quantitate, quia non est tanta vt aquea ad magnā proportionem. nam ex mille libris aquę vix cōficitur vna salis. est tamen amplioris quantitatis q̃ gypsea. Grauitate, quia sexagies plus de sale colligitur, q̃ si totū illud quod in fundis & lateribus vasorum eo pro tempore lapidescit. Situ, quia mediū tenet, quia aqueitas sursum in vaporem resoluitur: gypseitas fundum tenet: & sal supra gypsum. Complexio autē eius media est modo quodam, cōplexione aliarum duarum participans, vt patet intelligenti. Ex quibus collige lector magna in parte modum inuestigādi naturam thermarum. de quo in suo loco. Et sequitur. Sed plures dixerunt has aquas naturam habere sulfuris. quod verum non videtur. quinimmo est experientiæ contrarium. Nam extimauerunt ex odore aliquali, quem sulfureum perceperunt, illas aquas esse sulfureas. sed odor ille non ex sulfure est: sed ex calidis igneis spiritibus cum aqua mixtis, vel ex aliqua admixtione partium terrestrium & salsarum. Sed magis certum argumentum est ꝙ non sint sulfureæ: quoniā in eis non est color sulfureus, neq; vnctuosum in superficie, ꝙ necessario apparet, si sulfureum quid esset in eis. Sulfur enim leue & vnctuosum est: & vnde materia ignis est facilis, & calore dissoluta in aqua supernatat ad modū pinguedinis, prout experiētia certificat. Nam in sulfureis aquis supernatat pinguedo: quæ si accenditur, ardet vt experientia videmus. Præterea in cōpositione salis prędicta nullum apparet sulfuris vestigium: quod tñ videri deberet, si ibi esset substantia sulfurea ab alijs sequestrata, & pręcipue cum sale, cum quo multū conuenit in natura. Præterea cum eo nō apparet neq; color eius neq; odor. Itē si sal in igne proijcitur, crepitat, vt cęteri sales. sed nō ardet, qui ardere deberet, si cū eo sulfuris substātia foret. Nō arbitror igitur has aquas habere aliqđ sulfuris corpulētū. Et si forte ignei aliqui spūs cum eis scaturiāt, qui

de natura sunt sulfuris, dantes odorẽ sulfuris aliqualem, vt in fulgure sentimus post eius percussionem in loco aliquo: hi confestim exhalant. Cõcludens autem asserit ipsas esse magis exiccatiuas q̃ calefactiuas propter salẽ & gypsum ambo exiccatiua esse hæc. Quib⁹ plane habetur ꝙ aquę thermarum Paduanarum aluminosæ sunt, salsæ, gypseę, à cinereitate nõ absolutę: sed nulla sui in parte sulfure participare. sicq; maxima in parte in sententiam nostram conuenire. Quod autẽ non sint sulfureę, conatus est probare vt scriptum est. Nos autem diximus eas sulfure participare: sed parua in parte aliarum mineraliũ respectu. Nam in tam assidua decoctione vt in salis opere fit, partes euanescunt sulfureæ, & resoluuntur. Quòd nõ appareat vnctuosum: id est propter paucitatem ipsius alijs partibus superãtibus multum. quodq; de colore & odore dicẽdum. vnde vt actum est, nostro placuit Aristo. omnes thermæ principaliter licet non maxime à sulfure caliditatẽ recipiunt. Quòd autem gypseę sint, non negatur expresse. nam gypsum, vt supra de eo, frigidum est & siccum, natura terreum, quod ex forti & continuata decoctione in aqua tam paucæ quantitatis nõ auxilium recipiẽs aliunde, pars illa terrestris sic superflue decocta in gypsum conuertitur, quæ pars terrestris si iuuamẽtum recepisset à multitudine aquositatis: nunq̃ in gypsum conuersa foret. sicq; pars illa terrea aluminosa aut cinerea aut salsa per fortem & vltimatã decoctionẽ resolutis partibus igneis & aereis, in substantiam conuertitur frigidam & siccam, quã gypsum dicimus. Hæc omnia sic probabilia sunt, demonstratione logica carentia, sed experientia est omnium harum discordiarũ magistra. Verum opinionem per me positam & ab omnibus alijs laudatã sic magis colo. & si vir hic clarissimus fuerit, vt actum. Quod autem dicit ꝙ ante decoctionem nullus percipiatur sapor. certe pace sua contrarium expertus sum, & qui plures in præsentia mea gustarunt. Situs autem eius, vt actũ monti est proximus, vallibus vallatus, eiusq; aer non æque, vt is Ebani, qualificatus. Fluxus etiam aquarum frigidarum & calidarum in vnũ cõcurrentium in hoc auxilium præstantium, est quidẽ à balneo Ebani vno cum medio vel duobus milliaribus distans. Electio. Huius areolæ apertio ex his, quę in de balneo Ebani ea in areola scriptum est, sic nobis in hoc loco satisfaciat. Natura. Calidum est & siccum, & balneo Ebani calidius ac siccius, cæterisq; Patauinis: cuius caliditatis & siccitatis graduatio ex dictis in balneo Ebani accipiatur. est enim, vt supra, magis exiccatiuum q̃ calefactiuum. Operationes & proprie-

E tates. Est calefactiuum, exiccatiuum, resolutiuũ vt cæteris inest thermis. Et ad particularia descendens areolã inscribo, quæ est. Membra capitis. Princeps. Sulfureæ aquę neruos mundificant: propter quod in paralysi multum operantur. dolores, descensiones humiditatum, et spasmi sedant. catarrho humido mirabiliter cõferunt: pręcipue earum ducia. Et hic locus est speculationis, si calido, & humido conferunt: vt quidam aiunt ipsas experientia manifesta conferre. cum tamen ratio caliditatis obstet, qua dubitatur ne cerebri contentiuam debilitet. cum omnis immoderata qualitas propriæ virtutis actum deijciat. Quòd si vera experientia est id asserendum, vt nocumẽto iu-

F uamentum maius sit: etiam lapsus naturalis in caliditate ita paruus esse posset, vt parumper noceret. Confert epilepticis, dummodo causa sit ex frigiditate & humiditate per essentiam talis. Sibilo, tinnitui, surditati ex causa frigida venienti. Capitis dolori antiquo, in quo ducia sulfurea potentior redditur aluminosa, & capiti magis proportionata. memoriam reparat, ac rectificat, sed non ex ætate deperditam. Cæterisq; ęgritudinibus capitis, de quibus in areola capitis supra de balneo Ebani. Membra pectoris. Pectus ab humiditatibus liberat. qua ex re asthmaticis confert, cum

G in eis stare poterunt. vnde in eis aqua multũ moderanda est, & longitudine cum remissiori succurrere, vt in præcedẽtibus de balneo Ebani actũ quo præsens fortius existit. Dolores ex causa frigida tollit. Nam cum quidã Hæbreus dolore pectoris diu laborauisset ex causa frigida: plurimaque medicamenta tentasset, quibus minime iuuabatur, ad duciam huius balnei eum trãsmisi, pectus percutientem, & diuino interueniente auxilio sanatus est. Membra nutrimenti. Scribit Princeps, sulfureę aquę stomachum laxant, & desiderium deijciunt. qui locus speculationis est, cum sua caliditate eum specialiter frigidum conforta-

Nota.

H re videatur, & humidum sua siccitate, & sua stypticitate grandi eum iuuare. Et cum de ipso sulfure actum sit exterius applicatum stomachum frigidum roborare: Id dicendum esse puto, ꝙ cum actum de sulfure sit ipsum vehementer calefactiuum, attractiuum esse, subtiliatiuumq; humorum, ac illorum dissolutiuum, aquę illę sic humores calefacientes, attrahentes, & humores subtiliantes, illos dissoluentes, eo præcipue cum toti corpori applicantur, sic humores eliquatos ad stomachum attrahentes, ac descendere facientes, illum relaxant, ac molliunt, & os stomachi relaxãdo, appetitum deijciunt. Exterius vero applicatum moderatur. neq; tantam vim habet in attrahendo,

hendo, dissoluendo &c. vt sulfureæ aquę. Quo loco à te accipiendum est, quantum tuo stomacho balnea sulfurea Petrioli conferre possunt: quantumve nocere. Vnde aluminosæ illi sunt præcipue conferentes, quales Ebanenses Patauæ sunt. & de his amplius infra. Spleneticos iuuant, humiditates ad splenem descendentes resoluendo. Nocent habētibus hepar calidum, quia multum inflammatiuæ sunt. ea propter necessarium est pręuisione. Nam volentes eis vti, cum frigidis hepar confortantibus, nō multum stypticis prius inungant: aut aliter ad frigidum alteretur. de quibus in de obseruandis dicemus. Consultius tamen est tales in eis non balneari. Quòd si alia ex causa cogerentur illis vti: inungātur &c. vt actum. ventositatem in eo genitā, ac in splene etiam cum mēbra hæc sic longo tempore vexata fuerint, mirabiliter exterminant. & membra illa ex causa lęsa cōfortant. quamobrem hydropisi tali miro subueniunt modo. Membra expulsionis. Conferunt colicæ antiquæ intestinorum, & vuluæ duritiei. vt Princeps sic eam humectando: vt actum de stomacho. Sunt tamen ventris constipatiuæ. Et hic locus est speculationis, propter asignatā causam de mollificatione stomachi. cōsideret speculator.

Vulnera et vlcera. Corporis superficiem à bothor et vlceribus malis antiquis & sanguineis violaceis mundificant, & pannos morseæ & albaras. Princeps. Et dictū est antiquis, quia in nouis non confert: vt in præcedenti dictum est cap. Membra iuncturarum. Hic locus speculationis est: an in passionibus iunctrarū plus cōferat balneum sulfureum, cum ad ipsum fere omnes sic patientes consilio medicorum proficiscantur. Et in præsentia sic determinata & conclusa volo insequentibus in locis suis sufficere, ne longitudine ac eorum replicatione legentium mentes tędio afficiātur. Facile quidē, mi Illustris domine, eorum errorē intelliges: à quibus de obseruatione vniuersalium nulla prorsus cura cum diligentia colitur.

Neq; in aduersantibus sillocisiphis hoc in loco mihi cura grandis est, eo pręcipue cum ponendis ex conclusionibus, quibus breuior doctrina erit, his satisfactum à me sic facile esse intelligam.

Accipiendum itaq; primum iuncturarum debilitatem non vnica ex causa omnibus prouenire: sed in diuersis varias causas esse: qua ex re non idem antidotum in omnibus, sed in diuersis varium applicare opus est. Et hoc loco vulgarium opinionem excludo, qui balnearum effectus proprietatibus occultis attribuunt.

Affirmandum secundo balneas naturales omnes, vt actum, actualiter calefacere atq; exiccare, multoq; magis cum ex minera fuerint calidiori.

Quæ res eos non latet qui eis vtuntur, cum ad sitim nō paruam perducant. Quamobrem aiunt, qui bibere potenter cupiunt, ad balnea proficiscātur. Et Princeps primi secunda. Et de dispositionibus aquarum Rasis in Almanſ. 12. continentis. Eorumq; caliditatem ad tertium gradum producit, vt actum. Nam eorum fortis alteratio non tolerantia vacat. Quibus inducitur membra humani corporis sic potenter calefacere, exiccare, atq; resoluere: resoluendo plurimum debilitare, vt de balneo aquæ calidæ supra agebatur. Estq; tenendum debili passo forte agens applicandum nō esse: quoniā ex tali applicatione passum exterminatur, & in robore suo cōuertitur & finitur: debent enim talia adinuicem proportionari: vt inde conuenientior et securior actio consequatur. Nam si pauco in lucerna oleo magna accenderetur flamma: ilico oleum euanesceret, & flamma extingueretur. Et propterea clamitāt medicinæ authores, curam per contraria æqualia fieri debere, ne cura perfecta per altiora impediatur. Neq; obliuioni tradenda est totius ac corporis particularum virtus: sed prius contemplanda est. Nam cum deficit virtus, deficit & curatio. Princeps primi quarta. Et Dux medicorum. Omnium virtus est operatrix. Techni. 3. Similiq; modo & membrorum compositio. quamobrem gracilia ea nō sustinent medicamina, quæ robusta ferunt. Et naturalem membrorum debilitatem amplexantes, postea, quæ sic posita sunt, dicemus. primo iuncturarum debilitatem omnem, aut ex complexione, aut ex compositione, aut ab vtroq; simul prouenire. Iuxta quæ has ponemus conclusiones. Sitque nobis prima. In debilitate iuncturarum compositione gracilium sulfurea balnea nō competere: quoniā nimis potentia sunt: nō. n. passo agens proportionatum esse videtur: etiam cum pauco calore vigeant: sic forti ex resolutione exterminantur. Itē quæ sicca sunt, non oportet amplius exiccare. primi tertia. & prima aphorismorum Dux. Omnis immoderata qualitas actum propriæ virtutis deijcit. Altera. In debilitate non vetusta iuncturarum compositione robustarum mala, stante cōplexione frigida & humida, cæteris consentientibus, balnea magnifice competunt sulfurea. Vbi vero mala foret complexio calida, inconuenirent. Hanc conclusionem nostri sensere veteres, à qua fortasis in omni iuncturarū pasione & indifferenter erroneus accessus ad balnea ortus est: hæc equidē ex suppositis, sicut probata relinquatur. Debilitate vetusta iuncturarum stante, quo in casu iuncturæ calore naturali admodū depau-

peratæ sunt, aut cum robusticitate, aut gracilitate, balnea sulfurea minime conferre videntur. Hæc ex suppositis probetur, cui & addatur: ꝙ & thermæ nullo modo conueniunt, nisi vbi iam humiditas in eis adesset resolutionem agens, quo in casu etiã in caliditate thermæ remitti deberent. Reliqua ponatur, quòd in corporibus plethoricis etiam stante robusticitate membrorum thermæ naturales suspectæ sunt habendæ. conclusio declaretur per ea, quæ de aquis sulfureis actum est supra in areola. Membra nutrimẽti in hoc capi. quoniam liquefaciunt, & humores descendere faciũt ad inferiora, vt expertus fui. Quintam hic addam, ꝙ in præseruatione vbi iuncturæ naturaliter sint graciles: & sic naturali calore depauperatæ, hęc balnea sulfurea minime conueniunt. Nam amplius sic debilitãtur, facta caloris sui pauci ac humidi substantifici resolutione: quare plures solito ad eas fluent superfluitates. Nam Princeps, membra fortia mittunt ad debilia: veruntamen, vt in de obseruandis agitur, balnea in resolutione ex mora plurimum moderantur. Postremam adijciemus. Cholerici naturales, & cholerici adusti ab eorum vsu se abstineant. Nam ea illos ad febres præparant, ad hepatis supercalefactionẽ: vt primi secunda. de dispositionibus aquarum. Et hæ conclusiones nobis veluti principia sunt ad ea quæ in similibus sunt consideranda. Quibus accipiatur error eorum, qui complexiones hominum, eorum habitudines, & compositiones totius, ac particularum patientium virtutem prius non contemplantur: sed indifferenter omnes sic ad balnea assumenda cõsulunt, id opinantes vt vulgus effectus hos, cum sæpe beneficio medicorum non curantur, & ex eis iuuamentum suscipiant à proprietate occulta prouenire, vt Siculi, & Neapolitani: de quibus infra. Et dixit Princeps. Aquæ sulfureæ conferunt apostematibus iuncturarum, & duricijs, & verucis pendentibus. Et nota lector verbum duricijs. et considera. Et in summa vt Princeps, conferunt omnibus doloribus iuncturarum & neruorum frigidis.

De balneis Sancti Bartholomæi. Rub. V.

BAlnea autẽ hæc vallibus vndiq; sunt vallata à meridionali plaga montibus discooperta. Rus enim fuit quondam Sanctus Bartholomęus nominatum, milliaribus. xij. à ciuitate distans. nunc vero siluestris & inhabitatus locus est. Verum per nobiles nostros de Leone fundatum fuit, & in eo tempore Bartholomæi templum amplum, cui coniunctum est hospitale, ad pauperes recipiendos: vt sic commoditate ampliori ab eorum languoribus precibus sancti in-

E teruenĩẽtibus curarentur. Sunt autem veluti piscina magna non lapidibus, vt cætera patauina fabricata: quorum fundus luteus & pinguis est ad nigredinem declinans: mollis multum, in quem necessario penetrant se balneantes: ita vt si in baculis se non sustinerent, ad profunditatem periculosam quandoq; descenderent. Nam eius in superficie non alta est aqua: sed ad altitudinem duorum pedum vel prope. Hæc autem aqua tempore hyemis & veris est in calore notabiliter remissa, qua ex re eam eligere oportet æstiuo tempore, & ad ea itur de mense Augusti vsque ad medium Septembris, & vltra: aeris cõstitutione suadente.

F Existimo autem & de mense Iunij & Iulij efficacia esse, & euntes eo tempore ab eis non minus iuuari. Minera. Huius autem minera sulfuris naturam sapit aliqualem, & bituminis siue aspalthi, vt quidam asseruerunt. Verum lutum illum, vt liquida pix, videtur. Arbitror enim vt actum, sulfurea fore: licet parua in quantitate sulfure participent. propterea quoniam eorum caliditas non magna sit: consequenter de alumine plus habere: vt cætera Pataua. Sed sic in eis humiditate superabundante: quoniam caliditatis actuitatem obtundit, & siccitatis operationem, non sic ad calefaciendum, & exiccandum: vt cætera potentia redduntur.

G Quapropter debiles in iuncturis quibus aliqua inest duricies, aut nodositas: ad hæc quàm alia securius se transferre possunt. Vnde meo cum consilio vir quidam Feltrensis nomine Petraca qui nodositatem ac duriciem in genu habebat: cum prius dislocatus foret in genu, & plurimos non dico restauratores: sed destructores sic expertus foret, qua ex re ob dolores pluries receptos materia multa fluxit: & in loco retenta, & frigidis medicaminibus applicatis indurata, absque baculo & ferula ambulare non potens: sic duobus annis transiens, ad hæc balnea profectus est, ex quibus spacio dierum

Nota.

H quindecim tantum recepit iuuamentum, vt demum absque baculo & ferula rediret. Et breuiter claudens, ea pronuncio plus aluminosa, nitrosa, etiam & cinerea: à salsedine, licet remissa, non priuata: sulfure autem modico participantia. Operationes et proprietates. Est mediocriter calefactiuum, & parum exiccatiuum, cum mirabiliter duricies mollificet in quacunque parte corporis extiterint. Nam mollificatiua sunt vt Princeps, quæ ponunt essentiam membrorum habentium spissos poros, leniorem caliditate et humiditate sua. Et accidit ex hoc vt pori fiant latiores, & expulsio superfluitatum quę in eis cõtinentur, facilior: sicut exemplũ de semine lini. Sunt enim

talia quæ neque fortiter calefaciunt,neq; fortiter exiccant:quia si vehementer calefacerent, potius indurarent:& similiter si fortiter exiccarēt. Natura. Finem secundi parumper excedere sentitur,iuxta aquæ superficiem:sed vlterius in fundo procedentes sentiunt caliditatem, vt ad tertium eorum caliditas perueniat. Electio. Eligatur tempus vt actum: & hoc in tempore diem vigiliæ ac festi Bartholomæi eligibiliorem quadam cum deuotione pronunciant. Membra iuncturarum. Doloribus podagricis, ac iuncturarum aliarum confert. Et inuentnm est in libris quendam Estensem Marchionē à podagra curatum. Delet mollificando et resoluendo omnes iuncturarum duricies. Et ego vidi ex duricie genu, qua impotens quidam ad ambulandum reddebatur: eorum beneficio curari vt actum. vnde sic membra indurata,nodata, contracta mirabiliter mollificant,& extendunt,et ad pristinam prosperitatem sua virtute potenti,homines ducunt. Et dominus Aquileiensis Cardinalis totus contractus in eo tēpore:ita ex his iuuabatur, dum in eis erat, vt veluti sanus totus moueretur. Verum in eorum egressione aeris frigiditate ad pristinam dispositionem membra redibant. Et Georgius Pisanus de Sancto Casano à sua contractione notabiliter conualuit. Vulnera & vlcera. Scabiosis conferunt & vlceribus. Alias subticui areolas, quoniam in his membris conferre non multum videntur.Iste autem locus, & si non elegantis sit habitationis & aeris:tamen habitatur, & habitabilis est:& ratione indulgētiæ ad id templum, de quo actum est,maximus confluxus ciuium,& habitantia loca circunstātia in die Sancti Bartholomæi. Hoc autem balneum inundatione aquarū pluuialium alteratur:suiq; effectus minuuntur.

De balneis Sanctæ Helenæ. Rub. VI.

DIstans est à ciuitate septē milliaribus monticulus quidam vndequaq; vallibus vallatus, ad quē per aggerunculum manibus factum peruenitur,cuius in summitate muri olim ecclesiæ Sanctæ Helenæ dedicati adhuc superextant, apud quem balnea sunt de Sancta Helena nuncupata. hic enim mons illas à plaga occidentali tegit:suntq; à plaga oriētali discoopertæ:domus vero eorum pulchra est: sed situs malus ac turpis, cum præter monticulum nullus adsit perambulandi locus. Stat autem apud montem versus meridiem velut stagnatus lacus: vnde aer eius loci male qualificatur ex vicinitate aquarum fœtentium. Et certe vt in de obseruandis,post, eorum situs multum contemplandus est. Fons autem in superiori parte montis esse videtur: cum sic per eum descendat aqua per canale magnum terra montis coopertum, ad pedes eius balnea sic producens. Hic autem fons vt cęteri,oculis non videtur,cuius minera est aluminosa,cinerea, & nitrosa,& salsedine parum participās. Non autem à sulfure absoluitur. licet quidam ea à prædominio sulfurea scribant:cum ea caliditatis vehementis esse dicant. Ego vero opinor, quòd à prædominio non est sulfurea. Nam neque visus, neque odor,neque gustus illud manifestant. Et pro his recurre supra ad ea quæ de balneo Ebani scripta sunt,& montis Groti. De mineris eorum, neque super caliditatis sensionem se fundent: quoniam actu calidiora sunt salsa ipsis sulfureis: quoniam salsa per adustionem fiunt. Et ego dum cum magnifico Capitaneo Carmignola in balneis his pro cura sua moram, ac stationem traherem: de caliditate balnearum Ebani disputantes, in quibus se prius balneauerat:hæc sic adinuicem comparantes,nuncium specialem misimus Ebanum. locus est ab hoc tribus milliaribus distans vel circa,secum portantem horologium, & phyalam, & data hora impletæ fuerunt duæ phyalæ:vna ex aqua Ebani:altera ex aqua hac, & certe in caliditate multum differentes inuentæ non fuerunt. Addoq; quòd fontis locus huius monticuli ignoratur: potest enim longinquior, ac propior esse. qua ex varietate & balnearum caliditas variatur. Et certe opinor ipsam alumine participare. qua ex re suis in proprietatibus, cæterisq; in areolis à virtute eorum de Ebano non multum differre. Sed hoc loco ne vacuus discedas:tum quia famosa sunt: hæc pauca subscribam. Operationes & proprietates. Est parumper eo Ebani magis calefactiuum, exiccatiuum, resolutiuum. Membra capitis. Confert in ægritudinibus capitis, paralysi, & neruis humiditate repletis, & spasmo, cæterisque ægritudinibus suis ex causa frigida & humida venientibus,et ex repletione. vnde membra ob imbibitionem materiæ humidæ contracta indurata remollit, & extendit. Decoratio. Confert serpigini,albaras,scabiei,& maculas corporis superficiales emundat. Membra pectoris. Confert pectori læso ex causa frigida & humida. Membra iuncturarum. Confert iuncturis,& eas confortat,& prohibendo fluxum humiditatum ad eas,sic illas à dolore præseruant:si suis cum canonibus fuerint applicata. Et in laudem eorum dicam ꝙ iam fama est cęteris omnibus Patauis plus in hoc conferre. sed consideret speculator. Membra nutrimenti. Stomacho humido subueniunt, & hydropi, & venam habentibus ciuilem. quare &c.

De balneis Orthoni montis. *Rub.* *VII.*

MOns Orthonus à viro Patauo vt referunt in armis strenuo, Orthonus appellato, monti rubeo proximus, apud quẽ olim Patauia primum ædificata fuit, nomẽ sic accepit:ad cuius pedes piscina magna est. vallibus & lacunosis siue stagneis foueis circundata, à meridie, & plaga orientali detecta:à septentrione vero ipso monte & alijs defensata: cuius aer certe nõ bene qualificatus est. Et locus lõgis in annis inhabitatus fuit: nunc vero, Pataui quadã deuotionis virginis gloriosæ cõmoti(quam antiquo ciui ex nostris eo in loco apparuisse fertur)templum magnificum fabricarunt, ac monasterium ordinis Augustini de obseruantia dedicatum, in quo plurimi existunt claustrales, locum reddentes domesticũ & montem. Cuius minera sulfuris aliquid sapit ac salis, & alumine nõ priuatur. Est.n. piscina hæc lutosa, virtutibus compositis dotata. Cuius opertiones, electionem, naturamq;, vt quę de balneis Bartholomęi Sancti dignificare possimus. Dolores antiquos ex causa frigida & humida collit: duricies articulosas: spleni & hydropi resoluendo ac mollificando succurrit. Et hæc de balneis septẽ Patauis famosis in pręsentiarum à nobis tantum dixisse sufficiat. Et plurima in eis memorata etiam ad sequentia, ne replicatione hæc mea dicta tibi tędio fiant: volo sic nobis satisfacere. Et quoniam de balneis famosis scribere nostra est intẽtio: hinc post Pataurum & domesticorum virtutum narrationem, ad extranea me conuertam de proximis ad longinquiora procedens.

De balneis della Porretta. *Rub.* *VIII.*

ET cum balnea della Porretta dicta in comitatu Bononiensi à ciuitate. xl. miliaribus distãtia nobis vicina sint, & famosa multum, sic de ipsis secundo agemus loco. His aũt tot attribuuntur laudes: totq; occultæ proprietates, vt vere sacerrima dici possint: vt &. 24. problematum. problemate vltimo. Ex eis.n. vt fama est, sacræ operationes emanãt. Earum autẽ ortus à duobus saxis & lastrosis montibus est ad meridiẽ situatis: quorum in medio, vt aiunt, salis riuulus amplus est. Et per duo canalia duorum mõtium aqua sic defluens, balnea duo ædificat: vnum in dextris, alterum in sinistris. Ex sinistro autem versus orientalem plagam fumi exeunt et vapores clari ad rubedinem declinantes. Minera. Minera autem eorum aluminosa, vt aiunt, et parum sulfurea est, et sale participans & nitro. Sicq; cõposita virtutes habẽt, & certe vt actum: à minera eorum de Ebano eius minera nõ est longinqua multum: quare & ea quæ Ebano in proprietatibus simillima esse

E deberent. Et hic est locus considerationis nõ paruæ: vt cum ita esse videatur, vt cur non esse in vsu potus aquæ Ebani, vt quæ de ipsa non tot tantæq; laudes, vt de aqua Porrettæ enunciantur. Id arbitror primum dicendũ esse, q̧ Bononia ciuitas studiorum omniũ q̃ Patauium vetustior mater fuerit, qua ex re Illustres medici suis de his balneis curam diligentiamq; magnã qui habuerunt, sic famosa fecerunt. Et si balnea de Ebano, cęteraq; Patauina ad vsum cõmodumq; hominum prius accesserint, cum Patauium Bononia ciuitate antiquior valde fuerit. Addo pręterea: qm̃ ea quę Ebani, in caliditate nimia habita sint, vt sic potui(vt F illa de Porretta, quæ veluti frigida est, de quo statim)amœna, ac conueniẽs nõ reddatur. Sic.n. Pataui & medici quadã negligẽtia ducti, eam aquã bibere in vsum nõ perduxerunt. Ego autem tepefactam, & ad calorẽ aquæ Porrettę perductã pluribus ad bibendum cõsului: inueniq; eam & ventrem soluere, & vrinam prouocare. Quòd si ea in quantitate siue dosi data fuisset vt illa Porrettæ: eisq; cum canonibus, nõ hæsito illam potentissime ventrẽ soluisse, et vrinã prouocasse. Quòd si dominus loci existerẽ, eam per longum canalem ad certum locum perducerẽ: vt sic à fonte lõgius se separans, veluti tepidã & potui cõmodã se red- G deret, ex qua similes effectus his qui della Porretta exire sperarẽ. Hæc.n. aqua cum bibitur, gustu salsedo cõprehenditur, & odore sulfur: hosq; effectus potentiores in ea quæ montis Groti esse arbitror. Et speculator cõsideret: actumq; à Gentili eam aluminosam magis. Cæteri eam sulfuream à prædominio scribunt, vt in alembicatione experti sunt. quod minime credo propter rationes supra de minera balnearum Ebani et montis Groti scriptas, ob quod ad ea quæ in prioribus, & ad ea quæ dicenda sunt de elambicatione diligens scrutator se trãsferat. Vnde sciendum q̧ ex elambicatione mineræ omnium mineralium & medio- H rum, excepta ea quæ sulfuris, comprehenduntur aperte. Cum.n. sulfuris caliditas ignea sit, & parua cum corpulentia: tunc ilico in fumum transit et euanescit. videmus.n. q̧ sulfur igni expositum, statim cõsumpta substantia in ignem transmutatur: quare cum alijs associatã illis caliditatem pręstans: vt cum ferro, cinere, & huiusmodi: non nisi parua eius pars visu cõprehẽditur, cum multa in fumũ transierit, alijs solidioribus & nõ ita igneis, quibus cõmiscetur, remanentibus. Secus autẽ opinandum, si aqua sulfurea fuerit non cõmixta, aut cõmixta parũ. Et hic bene consideret speculator: vt post de elambicatione, quãtus error nostris in temporibus processit. Electio. Situs aũt eorum

ſylueſtris eſt alpibus Piſtorienſibus propinquus, quo in loco et homines Iulij tempore algent, qua ex re eligere oportet tempus calidum valde, vt à medio Iunij vſq; ad Auguſtũ incluſiue. Et à nonnullis Auguſtus magis cõmendatur: & hoc ſi tẽporis cõſtitutio nõ obſtiterit. Nam & prouerbio vulgatur, Prima Auguſti pluuia nobilitatis paupertatẽ indicat. Nam ſe balneantes veſtibus hyemalibus munitos eſſe oportet: de quo in de obſeruandis. Et eligatur quæ eſt de nouo ſcaturiens: nã cum ſtat per diem, aut per noctẽ etiã poſt ſex horas ſtatim frigeſit, caliditatem amittens, qua redditur vigoroſa. Quapropter potantes eam, quæ iam ſtetit, euacuare faciunt, & calidam ſcaturientem veluti virtuoſiorẽ ingrediuntur. Scaturit.n. aqua hæc duobus in locis, veluti aqua fontis frigidi. Quo loco accipiatur quantũ valet ad loca longinqua exportata, cum cito corrũpatur, ac ſaporem perdat: de quo in de balneis Ebani actũ eſt. Eſtq; locus, ad quem per canale fluit, foramen habens ſpina obturatũ: & hæc aqua parum calidior prima exiſtit: & hic hauritur & hauſta bibitur, & de eius potu in de obſeruãdis dicetur. Natura. Actum eſt thermas iam dictas ad tertium peruenire gradum, & illas in caliditate poſſe remitti: & quia aqua ſic ſuæ naturę dimiſſa ad frigiditatẽ redit. vnde quãto longius à fonte diſcurrit aqua calida, tãto in caliditate plus remittitur. Quibus accipiendum, cum aqua hæc aluminoſa & ſulfurea ſit, vt iam dictum, nõ ſitq; calida multũ, ꝙ à fonte eſt remota multum, & ad eius remiſsionẽ lapidũ frigiditas, per quos tranſit, & ſcaturit, quampluri mum operatur, cum locus eius lapidoſus ſit, vt actum. Erit itaq; in primo gradu vel in principio ſecundi caliditas eius ponenda. Nam debent intrantes ex occurſu eius cum nouiter ſcaturit, ſe ſecundum omnia mẽbra vigorari, & per ſpacium temporis incriſpantur ſeu corrugãtur membra, quod magis remiſſa caliditate venit q̃ ab intenſa. cõſidera. Operationes & proprietates. Eſt interius aſſumpta, quia bibita, calefactiua, attractiua, humorum viſcoſorum, diſſolutiua, inciſiua, cum ex diuerſis cõponatur vt actum. Nam de his magis poſt in areola. Membra expulſionis. Extenuatos curat. & macrefactos impinguat. Et hic eſt locus ſpeculationis. Membra capitis. Hanc aquam ſic nimium cõmendant, & ſub timore aſſumptam omnẽ aiunt cerebri debilitatẽ remouere, cerebrum rectificat, ac antiquum eius dolorẽ tollit, oculorum ægritudinibus ſubuenit, auditũ mirabiliter reparat, narium fœtorẽ exterminat, rheumata cõſumit, paralyſi linguæ opitulatur, tumoribuſq; gulæ, ac vocis raucedini. Membra pectoris. Valet cõtra pectoris ſtricturam, & anhelitus difficultatẽ. vt dicant equos aſthmaticos duobus cõtinuis menſibus illam aquam potantes ab aſthmate liberari. & ſputum ſanguinis remouet.

Mẽbra nutrimenti. Deiectum, quinimmo deperditum appetitum recuperat: & offenſam digeſtiuam fortẽ efficit, et vomitum tollit. Et quod dictu mirabile eſt, deperdito prægnãtum appetitui abſq; nocumẽto proficit, atq; illum firmat. Nam ſtante cauſa à qua effectus continue dependet, ea nõ remota effectum remoueri poſſe nõ videtur. Amplius cum ſale multo participet, ſic potata cõturbatiua ſtomachi redditur, vt de ſale actum, & ad vomitum eſt præparatiua: hoc etiã in potantibus experientia docet: qua ex re iuuare non videtur. Addo ꝙ Principis dictum primi ſecunda. ꝙ aquæ ſulfureæ appetitum deijciunt, ac ſtomachũ laxãt, qualem multi illã della Porretta eſſe enunciarunt. Cæterum cum notabiliter ventrem ſoluat, & vrinam prouocet, ventriſq; fluxus ſit ſæpe aborſus cauſa: vt aphor. quinta. Cõſimiliter & vrinæ prouocatiua, cum menſtrua commoueant: vt Princeps, nõ ſic prægnantes iuuare, vt aiunt, arbitrandum ſic facile eſt. Mineralium aũt dictorum virtutes ſpeculator diligẽter aduertat: quibus ſic cõpoſitis aqua hęc participat: vt ſic ſibi inuicẽ cõtra operantibus ſe mutuo iuuare videantur: effectuſq; varios ac dictu mirabiles ſic poſſe producere. verum à medico ſemper experiẽtię magis credendum eſt, q̃ rationi, cum artifex ſenſualis ſit. Oppilationes hepatis emendat ac ſplenis. hydropiſim non antiquã curat. Et in eius laudes quidã ita proceſſerunt, vt eam hydropem curare dicere nõ dubitauerint. Membra expulſionis. Inteſtina mundificat à fæcibus, & à ſuperfluitatibus lauat: eſt.n. ſolutiua, vt experientia manifeſtat, ſua vehementi ſalſedine aut nitroſitate. Vermes in inteſtinis interficit, dolores eorum tollit, & eorũ cauſam & malam qualitatẽ in eis impreſſam annullando. Renum laſsitudini mirabiliter ſubuenit, lapides in eis frangit, ac arenulas cõgregatas, & lapides per vrinæ vias mirabiliter expellit. Et veſicã à ſuis ſordibus paruo in tempore mundificat: vt poſt eius potum, per quartum horæ ad extra per virgam propellat, tm̃ diuretica exiſtit. Et hic eſt ſpeculationis locus, vt cum ex ſulfure quo non parum participat, & ex alumine ſic ſtyptica reddatur: vt quomodo tam diuretica tamq; ſolutiua. Nam ad hos effectus valet ventris ſolutio, & vrinæ prouocatio ab ea poſt eius potum, et in debita doſi paruo in tẽpore exire videmus, vt in de obſeruãdis poſt. Iam ex habitis ſolutio aperta eſt: qm̃ tum ſua ſalſedine, tum ſua nitroſitate, quibus

non

non parum participat, ventrẽ soluit. ex parte sua sulfurea, vrinã prouocat. & modus iam in de balneo montis Groti in parte dicebatur. Eliquat. n. sulfur, & humiditates grossas sua vehementi caliditate in aquosas cursibiles cõuertit vt piper. quarum aquosarum expulsio ꝑ regiones vrinales cõuenientius expellitur. Vnde secunda problematum problemate. 43. Vt quid piper in parua quantitate assumptum soluit, in magna autem vrinam prouocat? Et quidam eam in vlceribus vesicæ cõferre aiunt, quod non facile intelligo, cum magis nocere videatur: sed de hoc ĩfra, in de balneis Carpensibus. Conferuntq; nimiæ sanguinis egresioni, vt per hæmorrhoidas siue per venas matricis euenientis, menstrua alba constringit, & matricis humiditates resoluit: multumq; imprægnationi opitulatur. vt de ipsa aqua scribit vir diuinus noster Gentilis suo in tempore plurimas vidisse mulieres steriles, quæ huius aquæ benefecio fœcũdæ factæ fuerunt. Membra iuncturarum. Valet pasionibus neruorum, & doloribus iunctura rum ex quacunque causa, vt sic podagrici omnes ex ea liberentur. verum in antiquatis non cõfert. Sed fortasse quis admirabitur: vt qũo sic in omnibus cõferat, varijsq; in ægritudinibus, cum in alijs aquis hoc minime cõtingere intelligamus. Id forte respondebitur: qm̃ sic sua in caliditate temperata est aliarum respectu, cuius suæ qualitates sic ad medium refractæ id operari poterunt: quẽadmodum medici asserunt oleum ros. temperatum calefactos infrigidare, & infrigidatos calefacere. Ideoq; Princeps de signis dolorũ podagræ. v. materias autem permixtas &c. Et iuuantur cum vnctionibus temperatæ caliditatis cum quiete · hoc autem temperamentum in ea veniens, merito fractionis suarum partiũ, ex quibus cõponitur multorum sic apud vulgares mirãdorum effectuum causa esse poterit. Et subtilis ĩdagator speculetur.

Vulnera & vlcera. Scabiem antiquã eradicat, & saniem per corpus dispersam educit: vulnerib⁹ fraudulentis opitulatur. Febres. Asserunt eam in tertianis & quartanis febribus conferre, quod minime credo: quinimmo opinor & eam, cęterasque thermas, nedum febrientibus: sed & cholericis adustis non conuenire: qm̃ sic peramplius vrũtur & exiccantur. Et ideo non attendo verbis eorum, qui asserunt eam in vlceribus vesicæ conferre. Et cum in amplioribus huius aquæ laudibus ꝓsequi tanta cum commendatione, sic addẽdo sua dignitate mihi detrahere visum sit: vt veluti, altera in terris Dea sit excolenda: tantum de ea nobis in præsentiarum dicta Bononiensium pace sufficiant. Et si speciale regimen habere videatur: nihilominus de eo in obseruandis suo loco dicetur.

De balneis Romandiolæ. *Rub. V.*

CVm nobis propositum sit de balneis omnibus Italiæ ordinate sic scribere. planeq; intelligam omnia compositione participare: sicque virtutibus compositis, vt de prædictis scriptũ est: foretq, in parte superfluum sic per singulas areolas discurrere: cum in compositione plurima adinuicem conueniant, statui ne longiori sermone tędiosus fiam, eas areolas & principaliores, ac vtiliores subscribere: alias etiam cum opus fuerit nõ negligere. Et à balneis Romãdiolæ exordiar. Castrum est in Romandiola, Sãcta Maria in bagno nũcupatum, apud quod, balnea hæc tria sunt, de quibus statim: quorum minera à prædominio sulfurea scribitur, alumine, ferro, ac ære participans. Nam si sulfure participant, ea comprehendentur signa, ex parte coloris, odoris, & cæterorum: vt supra, in de balneis Ebani, & mõtis Groti, quę posita sunt propter errores ex inaduertentia medicis contingentes. Ista autem sunt veluti ea, quæ de Poretta scaturientia, & ita propinqua, vt inter ea murus lapideus solus interueniat, qua ex re cũ ita ꝓpinqua sint: rationabiliter arbitrati sunt nõnulli illa ex eodem fonte emanare. Et si quidã ea in minera diuersificati sint: vt ipsum balneum sulfureum & aluminosum esse dicant, quod balneũ de Turri intitulatur. Secundum vero vocatur balneum de Medio, quod magis aluminosum q̃ sulfureum dicũt: & est temperatę caliditatis: in qua gaudent scabiosi, leprosi, & vlcera habentes, qui in alijs sic stare non possunt. & ideo vocatur balneum Poltronum. Tertium, balneum Dominarum vocatur. Electio. Et eligatur in tempore Maij, vt de balneis Patauis actum: quoniam eo in loco aer frigidus existit; frigidiorq; q̃ in comitatu Paduano. Natura. Calidum vt de prædictis scriptum est. Nam eius caliditas, etsi videatur remitti frigiditate ferri, tñ non tollitur quin in tertio tale sit. & sic eius siccitas caliditatem suam superare videtur. Operationes & ꝓprietates. Calefactiuum, exiccatiuum, subtiliatiuum, humorũ dissolutiuum, attractiuum, macrefactiuum, quia potenter resolutiuum, humidis natura ac habitudine carnosis: phlegmaticis potenter conferens. Membra capitis. Catarrho humido ac cerebro humido, coryzæ, tinnitui, sibilo, neruis ex repletione læsis, eorum dolori, paralysi, epilepsia & diminutioni memoriæ conferre sic videtur. Et qm̃ in pasionibus matricis mirandos effectus ab antiquis productos esse inuẽtum est: hinc balneum dominarum tertium nomen accepit. Membra expulsionis. Mirabilitet humiditatibus matricis confert:

cófert:eáq; ſic læſam cóſortat,ſi diligéter q̃ de ſul
fure,alumine,ac ferro ſcripta ſunt, comtemplen
tur. Membra iuncturarum. Valet plurimũ có-
tra iuncturarum dolores.Et hic diligenter aduer
tat ſpeculator,qm̃ vt actum,medium temperatæ
caliditatis eſt aliorum reſpectu,vt ſic arbitrentur
ex diuerſis mineris illa ſic ſcaturientia diuerſos ef
fectus producere.Et plurimi magis ſolertes aſſe-
ruerunt hæc balnea in vigore illis de Corſeno aſ-
ſimilari,de quibus ſtatim:& ſi in actu & potentia
quæ de Corſeno ſunt,calidiora exiſtant.Sunt aũt
cooperta à ciuitate Forliuij.xxx.milliaribus diſtã
tia,apud quam ciuitatem.v.milliariorum diſtan
tia caſtrum eſt Meldula dictum, in quo eſt aqua
thermalis ſolutiua,quæ bibitur,neque ſapore ſul
fureo priuatur:vt illa della Porretta:ſed quę eſt in
Sancta Maria in bagno propter ſulfuris excellen-
tiam,non bibitur.Cæterarum aũt areolarum vir
tutes:quibus conferant ęgritudinibus, indagator
ex dictis ſpeculetur.

De balneis ciuitatis Lucanæ. Rub. X.

CIuitas Lucana tribus balneis gloriatur:quo
rum primum de Corſeno nominantur : id
rus eſt à ciuitate.xvi.milliaribus diſtãs,cuius ĩ mi-
nera diuerſificati ſunt medici:ipſum nanque ſul-
fureum,aluminoſum,nitroſumq; eſſe Gẽtilis vir
diuinus enunciauit,cui non parua fides dãda eſt.
Vgolinus vero de monte Catino,cui hoc balneũ
multum familiare fuit:id ſcribit aluminoſum, &
ſalgemoſum,vt vnum alterum non ſuperet,pau-
ca ſiue minima quantitate ſulfuris participãs fit.
Hæc.n.diſcordia ex ſignis datis de balneo ſulfu-
reo ſupra,vt actum in pręcedenti capitulo,facili-
ter tolli poteſt,cum experientia ſit omnium ha-
rum verus iudex. Electio. Eligatur tempus, vt
de balneis Patauis actum. Natura. Actu multũ
calidum eſt,vt intrantes primo in occurſu vix ſu-
ſtinere poſsint:mordax etenim et acutus eſt calor
eius paruo tempore durans,cuius potentia actua
lis potentialem ſuperat. Sed quæret rationabili-
ter aliquis:vnde tanta caliditas actualis ſi ſulfure
nõ multum participat.Et cum ſal,aut ſalgemma
per aduſtionem fiant:ſic ſalgẽma magis participa
re videtur.Nã ſi balnea ſalſa actu calidiora ſunt
ipſis ſulfureis,& cum caliditas illa ſic cito trãſeat,
in rę ignea,& ſubtili fundari videtur.quare ſulfu
ris participatione vacua eſſe non arbitratur.conſi
deret ſpeculator.quibus indicatur ipſum ad finẽ
tertij in caliditate peruenire. Operationes & p-
prietates. Eſt calefactiuum,exiccatiuum,caloris
reſolutiuum non parum: quamobrem debiles ẽt
ex coitu,maraſmati,febrientes, & cito reſolubi-
les,ab eo ſe præcaueant.Balneum hoc habet mã-

A

ſiones duas muro quodã intermedio diuiſas:qua-
rum altera à fonte eſt remotior,& maioris calidi
tatis,in qua longior contrahi mora poteſt. Eſt.n.
aqua hęc multum clara,vt veluti ſapore extraneo
carens,ac odore:cum qua habitatores illius loci
panem conficiunt,carnes decoquunt.verũ in eo-
rum comeſtione ſitis inducitur, ob quod nitro-
ſam eſſe magis arbitror:& certe,vt Vgolinus,mi-
nima parte ſulfuris participare. Membra capitis.
Valet in ægritudinibus capitis frigidis & humi-
dis:& vt de balneis montis Groti,& tantum effi-
cacius eſt,quantum ſulfure plus participat,ac mi-
nus frigidum eſt.Et propter ſui caliditatẽ actualẽ

B

nocet habentibus fluxum ſanguinis narium, ac
hęmorrhoidum.vnde ab eo montis Groti,vt exi
ſtimo,nõ multũ diuerſificatur. Mẽbra pectoris.
Humiditatẽ ei⁹ exiccat.ſicq; aſthmatico cõfert.
Mẽbra iuncturarũ. Valet in doloribus iunctu-
rarum,& ægritudinibus neruorum,maxime à cã
frigida,& in doloribus remanentibus in mẽbris
neruoſis propter caſum,aut percuſsionem. Item
propter dislocationem in iuncturis factam & in
remanentibus poſt torturam. Vulnera & vlce-
ra. Exiccat vlcera,quæ difficilis ſunt conſolida-
tionis,& illa curat.Vidi dominũ de Ceſenis Ma-
lateſtam hac ex cauſa ad illud proficiſci,à quo no

C

tabile iuuamentum non recepit,verum in virtu-
te motiua viſus eſt conualuiſſe. Membra expul-
ſionis. Sterilitati ex cauſa humida ꝓuenienti ſuc
currit,vt ſic illas humiditates exiccando ad cõce-
ptionẽ mulieres pręparet.valet ad ſummũ in ęgri
tudinibus in quibus neceſſaria eſt exiccatio.

Apud autem balneum hoc ſudatorium, eſt, qđ
ingrediuntur patientes:aſſerunt ſic in eo ſudãtes
humiditates,quę ex balneo remanſerunt reſolui.

Extra circuitum villæ balneum eſt rubeum di-
ctum,cuius minera,vt aiunt,ænea eſt:& ei⁹ aqua
modica paruæ caliditatis,quam calefacere opor-
tet ſi ea vti volunt.In præſentiarum autem nõ eſt

D

alicuius famæ:fortaſsis in præterito fuit.

Tertium balneum de villa vocatur, à Corſe-
no per milliare diſtans,eius minera ferrea eſt,loc⁹
eſt ad modum putei,in quo ſolum tres perſonæ
ſtare poſſunt. Eſt in agendo debilis,veluti eſſet
aqua dulcis,non eſt in vſu hominum.Et aſſerunt
illud in mala complexione calida renum, & he-
patis conferre,& ſitim remouere,quam alia indu
cere conſueuerunt.

De balneis Piſarum. Rub. XI.

PIſarum comitatus quinq; balnea habet:quo
rum primum apud montem Sancti Iuliani
poſitum eſt.locus is medius inter ciuitatem Luca
nam & Piſarum eſt.Eſt enim ſcaturiens aqua ei⁹.

nominaturq;

nominaturq; balneum vetus,quod cæteris solennius fuit,cuius aqua aliud ingreditur balneũ Dominarum nuncupatum.Cuius minera aluminosa magis sulfure participat.Et cum in loco sit vallloso,paludoso multum,ad quem cõfluunt aquæ aliæ,quæ sic earum permixtione læditur: suisq; in effectibus multũ debilitatur.Est enim cænosum, & breuiter prçstringens,colicæ confert,iuncturarum doloribus & podagrç non antiquatæ,& sciaticæ,humiditatibus matricis,vt cætera aluminosa,& vlceribus.Sicq; de alijs dicatur areolis: vt de aluminosis supra sulfure participantibus. Verum cũ inundãt pluuiales aquæ,suis in effectibus multũ debilitatꝰ, & cætera cõsimilia balnea, vt balnea Sãcti Bartholomæi in comitatu Paduano, de quibus supra.Secundum est balneum Sauiæ dictum, vehementer sulfureum,nocet calefactis, & confert habentibus ægritudines frigidas & humidas.

Tertium,Sanorũ balneum dicitur,eiusdemque mineræ,quo sani vtuntur ad se lauandum. Est.n. parum de vtroq; participans. Quartum est ab istis aliqualiter separatum,balneum Reginæ dictum,à ciuitate tria milliaria distans:ferreum, & modico alumine participans,scaturiens, vt supra muro vallatum: de quibus actum,quo indagator ex dictis venari poterit.Et licet videatur esse simile suis in effectibus Balneo de Villa in comitatu Lucano:est tamen eo fortius.Consideret speculator,vt de Patauis & de monte Groto:Estq; distãs ab his tribus milliaribus balneum quoddam frigidissimum in vallibus stãs,& paludibus, apud monasterium fratrũ de Agriano, cuius minerã esse aiunt marmoream:qm̃ mõtes omnes illi marmorei sunt,& in istis virtus est faciendi mulieres steriles prolificas vt aiunt:sed non est in vsu.Hinc vlterius me non extendo. Et ad quintum principale me conuerto,cui non paruæ laudes attribuũtur.Distans est à ciuitate milliaribus.xvi.& vocatur balneum de aquis.Balneum magnũ est aqua limpida valde, cuius in fundo est arena.Eius minera est ferrea,& aluminosa. & assimilatur balneo de Auinione in comitatu Senarum de quo post.sed est minus calidum illo de Auinione, qđ potentius calefacit propter esse substantia densiori fundatum.Notabilem alterationem recipit:ita vt aliquo,et aliquibus annis sit valde nociuum,et rustici villæ illius sunt in hoc valde docti:qm̃ quãdo nociuum esse debet, aqua balnei de mense Martij & Aprilis multum turbatur,& citrina efficitur,& fortassis ex hoc colore sic recepto nonnulli voluerunt eius mineram ære participare, quibus accipiatur aquas thermarum suis in virtutibus alterari quandoque,de quo post. Electio. De mense Maij ad vsque medium Iulij.sed meliꝰ est de mense Iulij,& in medio eius est locus cæteris efficacior. Membra nutrimenti. Omnẽ dyscrasiam membrorum nutritiuorum calidam tollit.hydropicis sic ex causa subuenit, & ictericis. Hepatis attractiuã fortificat,qua ex re ex eo multi macilenti impinguati fuere. Membra expulsionis. Renes mundificat,humiditates ex matrice veniẽtes compescit.Hoc tamen balneum asthmaticis nocet,& pectus habentibus strictum. Et quandoq; ipsos interficit.Et de reliquis virtutibꝰ agetur in de balneo de Auinione magis famoso: qm̃ hoc non est multum famosum.Et in hoc curatus est Nicolaus Florentinus macerrimus propter debilitatem virtutis attractiuæ,cũ fluxu hæmorrhoidũ.Aliusq; curatus fuit ex fluxu stomachico & aliꝰ,ex fluxu hepatico:et alius curatus est ex ardore vrinæ:alius,ex podagra: Ex pluribusq; alijs morbis,nonnulli:de quibus in de balneo de Auinione dicetur.

De balneis Vulterræ Rub. XII.

APud ciuitatem Vulterræ distanter milliaribus,xvi.plurima balnea sunt optimo cum ordine fabricata,& muro vallata, vt accedentes secure stare possint,cum locus is sterilis sit, & nõ habitatus.Tria enim sunt eadem minera participantia,quia alumine multo & pauco sulfure.Ista in virtute assimilantur balneis de monte Groto, & balneis de Ebano,ad quæ pro areolis recurras supra:qm̃ consimilium sunt virtutum. Extra autem circuitum murorum est balneum quoddã, cuius minera est ferrea:& simile est in virtute balneo de villa in comitatu Lucano, de quo supra. Distanter ab hoc loco duobus milliaribus sunt lacus magni,Lacones dicti,et vocãtur Lacones surdi,in quibus est mirabilis ebullitio, & ascendunt corpuscula cum rumore & impetu ad vsque superficiem,& effundunt mirabilem effusionem vaporum,vt transeuntes aues volando in eas cadant, & illico comburantur.Naturam tenent salis,sulfuris,et aluminis:vt ex eis aquis fiat sulfur,alumẽ, et sal magna in q̃titate.Ex quo loco accipiatur,q; ex minera balnearũ à ꝑdominio sulfurearũ, sulfur cõficitur.Quapp considerent qui ita faciliter enunciant hoc vel illud balneũ,à ꝑdñio sulfureũ.

De balneis Senarum famosis. Rub. XIII.

NImium gloriatur suis balneis ciuitas hæc, tum eorum copia,tum cæteris abundatiori virtute,quia præstantiora sint.Et in primis aggredior balneũ de Petriolo cæteris famosius,qđ à nomine castri propinqui sic nomẽ accepit, à ciuitate.xv.milliaribus distans.Cuiꝰ minera sulfurea

est

eſt multum, vt emittat ſulfuris odorem ad diſtantiam medij milliaris, ac in ſuperficie ſpuma quandoq; adſit ſulfurea, aut vnctuoſum quoddam, qđ in igne proiectum ardet, & alumine participat.
Natura. Calidũ eſt & ſiccum in quarto. Operationes. Calefactiuum forte, reſolutiuum, exiccatiuum, diſſolutiuum humiditatum, vt in de balneis Porrettæ actum. Electio. Eligitur de menſe Septẽbris & Octobris propter ſui caliditatem, quidam laudant id de mẽſe Aprilis & Maij: quia ſic videtur euntes ab eo minus noceri: qm̃ recedẽtes in menſibus primis ſic ſuccedente frigore, & pluuijs nocentur ab eis ob pororum apertionem, quam ex balneo acquiſierunt. Conſidera quæ infra dicuntur in dubio in de balneis Carpenſibus. Nam certe receſſus à balneis multum conſiderãdus eſt, & cultu dignus. Membra capitis. Ducia eius ſurditati, tinnitui, paralyſi, ſpaſmo, tremori, epilepticis etiam maximum affert iuuamentũ. Cõfert catarrho frigido & humido multum, cui non excellens coniungitur caliditas. Antiquo capitis dolori, qui ex frigiditate eſt. Debiles autẽ capite & corpore hoc balneum non faciliter ingrediantur, neq; ſic duciam eius recipiant: qm̃ forte eſt in reſoluendo & exiccando, ne forti reſolutione debilitata virtute maius inde ſequatur nocumentum. Vnde attendatur conſilium Meſuę inquiẽtis in de ſoda frigida. Incipiamus ſicut noſtra eſt conſuetudo à debilioribus. Qua ex re tales ducias leuiores prius experiantur. Membra pectoris. Exiccat, & reſoluit pectoris humiditates, & eius frigiditatem tollit. Mẽbra nutrimenti. Princeps. ſulfureæ aquæ ſtomachum laxant, & deſiderium deijciunt vt ſupra de balneis montis Groti. & tu ibi, qm̃ locus eſt ſpeculationis. Nocet hepati calido: & ideo ingredientes præmuniantur: vt ſupra allegato loco. Splenem durum mollificat & tumidum diſſoluit. Mẽbra expulſionis. Vẽtoſitates inteſtinorum reſoluit, vuluæ duriciei cõfert, & renibus calidis nocet. Vulnera & vlcera.
Valet ſcabioſis & vlceribus frigidis, bothor, albaras, & morfeæ. Mẽbra iuncturarum. Iuncturarum humiditates reſoluit: & ſciæ, & doloribus earum cõfert. Et hic dubitatur ſi balneum illud ſic confert in præſeruatione iuncturarum ab incurſu podagræ: vt quidã omni die conſulunt. Arbitror dicendum ꝙ habentes iuncturarum debilitatem complexionalem & compoſitionalẽ, nullo modo ad ſulfurea & fortia balnea pro præſeruatione tali accedant: qm̃ ſic plus debilitantur reſolutione calidi, ac naturalis humidi, quo calor ipſe pabulatur. Qui vero iuncturas in compoſitione robuſtas & latas habent, ac humiditate abundantes, ad illa ſecure accedant. Verum pro primis conſultius eſt in balnea ferrea ingredi. Et in his omnibus ſemper eſt attendẽda mora: qm̃ magna ad magnam operatur reſolutionem. Et notetur dictum Principis primi ſecũda, pro ſecundis: qm̃ balneum ſulfureum facit ſuperfluitates ad membra in quibus eſt debilitas leuiter deſcendere, vt ſupra de balneo montis Groti in areola. Membra nutrimenti. Et memores ſimus ꝙ quæ ſicca ſunt, non oportet amplius exiccare. primi tertia. & de his ſatis. Et aduſti cholerici priuſquam balneum tale ingrediantur: bono vtantur conſilio, cum ad febres parati ſint, & balneum hoc ſic ſua caliditate corpora parata maxime ad febres præparet. primi ſecunda, de diſpoſitionibus aquarũ. & can. ſecundo aq̃ ſulfureę faciũt accidere febres.

B. Farina.

Apud balneum hoc, eſt balneum aliud prope flumen, quod farina nuncupatur, quod non multa caliditate participat, in quo prius homines ingrediuntur: ſic ſecũdum ordinem ex Meſue ſcriptum à faciliori inchoantes, quòd à toto diuertit, & ſcabiei confert.

B. de Cornetis.

Propinquum vero huic eſt balneum de cornetis, in calore tepidum ſiue remiſſum, ſic dictum: quoniam in eo ponũtur ventoſæ ſiue corneta abſque igne, cuius aqua in flumen cadit. Et huius mineram ſcriptam non inueni, neque eius experientiam habui. eſt veluti balneum calidum aquæ dulcis, neq; ad aliquas operationes notabiles accedere memoratum legi.

Eſtq; balneum aliud lapidibus coopertum, cuius minera ferrea eſt & ſulfurea, & huius aquæ tãta exiſtit caliditas, vt in eo homines vix ſtare poſſint: quoniã eius caliditas in ſubſtantia denſa fundata eſt: potẽtia quidem rei apud multitudinem formæ attẽdi habet. Eſt enim calefactiuum, exiccatiuum, & maior eſt ſua calefactione exiccatio: quare in ægritudinibus frigidis, & amplius humidis eſt potenter valens. Et tu indagator per areolas diſcurre, vt de reliquis actum, quod facile facio. hoc autem ſic lapideo circunflexo conſtrui fecit dominus Rodolfus antiquior Camerini dominus. Membra iuncturarum. Confert namque doloribus podagricis, & iũcturas mirabiliter à futura podagra conſeruat. quapropter arbitror dominum illum balneum illud ſic coluiſſe.

Ab iſto enim balneum aliud egreditur diſcopertum non tantæ caliditatis, in quo melius ſtare poſſunt homines, quo vtuntur ad dyſcraſiam ſtomachi & ſplenis à cauſa frigida & humida venientem.

Ante autẽ balnea hæc quatuor, balneũ quoddam reperitur notabiliter calidum, in eius extremitate

mitate tres habens ducias, quod vt arbitror sulfure multo participat, & cadũt in balneum, in quo nudi illas recipiunt. hoc autem multum inflammat: & ideo habentes hepar calidum, ac renes, debent se præmunire frigidis: vt in de balneo montis Groti actum. Et hoc digestiuam plus cæteris debilitat. Estq; sua in virtute, ac ꝓprietatibus balneo primo de Petriolo dicto simile.

Et iuxta hoc per certam distantiam est aliud, quod ab ipso egreditur: sic lõgitudine viæ in qualitatibus suis remissus. Estq; illic cooperta mãsio, vbi hoĩes duciam recipiunt: super scamnum extẽsi, pileos perforatos in capite tenentes, vt sic aqua non nisi discoopertam capitis partem percutiat. Et ad id vel aliud non accedant, nisi corpore priꝰ mundificato ab humore peccante.

Ex alio autem pontis latere, balnea sunt dominarum nuncupata, ijsdem virtutibus potentia.

Membra expulsionis. Frigiditati matricis summe conferunt. Membra nutrimẽti. Stomacho & passionibus eius frigidis & humidis confert.

Membra capitis. Dolori eius. Mẽbra iuncturarũ. Podagræ & similibus, vt supra de primo.

B Caldenarum.

Vltra vero flumen ꝑ tres balistatas, balneũ est quod Caldenarum nuncupatur, circumflexo lapideo coopertum: cuius aqua clarissima existit. Et huius minera vt aiunt ferrea est, & aluminosa: quamobrem est sua in caliditate velut temperatum. sed est valde exiccatiuum: quare mẽbra fortiter vnit, & aggregat, & confert laxitati mẽbrorum nutritiuorum, & non multum calefacit. vnde Princeps primi secũda. Et ferreæ quidem splenem resoluunt, & non coire valentes, adiuuant. Et arbitror debilibus in iuncturis hoc multũ conferre debere. Et ex isto aliqui bibunt, aliqui enemata imponi faciunt, vt asperitatem remoueant à balneo Petrioli inductam: qm̃ prius stant homines in illis Petrioli, quæ asperitatẽ propter sulfur inducunt. Et per duos dies antequam recedat: bis in die ad istud veniunt, vt sic digestiua virtus ex primo debilitata per istud restauretur. Et hoc in loco duo sunt balnea: primũ virorum, reliquum dominarum dictum.

B. de Macereto.

Estq; à Petrioli quinq; milliaribus distans balneum quod de Macereto dicitur: cuius minera est sulfurea: non tñ tãtæ existit acuitatis, vt est balneũ de Petriolo, & eius aqua est longe clarior.

Vlcera. Cõuenit scabiosis proprie. Membra iuncturarum. Doloribus iũcturarum & passionibꝰ frigidis & humidis, reliquorũq; mẽbrorũ, vt balneũ Petrioli. Sed nõ est ęque potẽs. & ꝓpea melius est ab hoc ĩcipere, vt ex Mesue authorizatur.

B. Rapolani

Est aliud balneum Rapolani dictũ, iuxta ciuitatem existẽs: cuius mĩnera est multum sulfurea.

E

Operationes & proprietates. Omnes ac de omnibus membris memoratas in eo quod de Petriolo, sic habere videtur. Vlcera. Quia fortius existit, valet ad scabiem grossam: qm̃ exiccat materias cutaneas. Membra expulsionis. Matricis dispositiones humidas potenter tollit, atque pruritum in toto existentem. Et ex consilio Gentilis multi ex his dispositionibus curati fuere.

B. de Auinione.

Estq; balneum aliud de Auinione dictum: à ciuitate viginti milliaribus distãs: cuius minera ferrea est, & aluminosa ære participans, suis virtutibus balneo Reginę in comitatu Pisano existenti simile: tñ grossioris est substantiæ: ideo tardiorem impressionem operatur. Membra nutrimenti.

F

Valet hepate calefactis, scabiosis membris nutritiuis alijs, quia stomacho & intestinis, spleni, cęterisq; talibus calefactis, ac laxatis. Quamobrem ex causa calida, & ictericis ex eadem subuenit, & hyposarcę, tympaniti, aquositatem exiccando: mundificat renes. Membra capitis. Catarrho calido prodest, & omni malæ neruorum dispositioni ex eadem causa prouenienti.

B. S. Philippi.

Balneum sancti Philippi iuxta rhodocophanum. xviij. milliaribus à ciuitate distans: cuius minera, vt asserit Gentilis in primo suo tractatu: earum est virtutum: quarum est balneum Petrioli: licet sit subtilioris substantiæ. In secundo vero tractatu suo iudicio plurium aliorum medicorum, qui de ea aqua experientiam fecerunt, scribit hoc mineram nitrosam habere, cum multum subtiliet & resoluat. Et ex hoc infertur naturã eius minus illius calidam eẽ & siccam. Propter quod valet in ægritudinibus capitalibus frigidis & humidis, & est efficacius illo in hoc: quoniam balnea sulfurea in his passionibus sunt suspecta magis q̃ aluminosa, aut nitrosa: qm̃ sulfur dissoluit humiditates corporis: propter quod stomachum laxat, vt supra de balneo montis Groti, sub areola mẽbra nutrimenti. Sensu autem eius aquæ leuitas percipitur ea maior, quæ in aqua Petrioli: qm̃ cũ super caput aqua distillat, cæteris seruatis paribus non tanta sentitur grauitas. Membra iuncturarum. Valet podagræ & doloribus iũcturarum, frigiditati neruorum. Electio vt de alijs. Et nota quòd aqua huius balnei multum alteratur inundatione aquarum, & ventorum multiplicatione, vt experientia docet.

G

H

B. Petrioli. Aq̃ borla.

Postremum facio balneum prope Petriolum, q quodam in monticulo nascitur, Aqua borla dictum, quæ est nitrosa, & solutiua, & doloribus iũcturarum confert: vt in ea sedentes à dolore scię liberentur. Cætera multa sunt alia diuersis mineris

participantia,

participantia,vt quædam sulfurea,quædam tem
perata:à quorum recitatione supersedeo:quoniã
ex habitis,& ex dicendis,& mineræ,& suæ virtu
tes sic notæ relinquuntur.

De balneis Viterbij. Rub. XIIII.

NOn enim minus magnificiũt balnea sua
Viterbienses viri qui in eorũ copia & glo
riosis suis virtutibus superbiunt,inquientes decẽ
singularia balnea suo in comitatu possidere.

Quorum virtuosius,& primum faciunt balneũ
de Grota dictum,per milliare vnum à ciuitate di
stans,arcu lapideo tectum:cuius minera , vt aiũt,
ferrea est & ænea.Nã eius aquæ color ad auri co-
lorem tendit: propter quod opinantur eam vim
auri tenere.In sapore quidẽ percipitur vt gustus
æris:propter quod à minera eius expoliari non vi
detur.Nam vt Arist.de proprietatibus elemento
rum,duo sunt sensus qui de mineris thermarum
iudicium deponũt:visus videlicet & gustus . Hęc
enim aqua cum bibitur,& soluat:à sale vel nitro
non euacuatur in totum.Quibus inducitur bal-
neum hoc compositarum esse virtutum .Hæc au
tem limpidissima est,& gustui sic delectabilis se
reddit:vt quandoq; ab ægrotãtibus ex ea bibatur
incredibilis quantitas,nullo ex tanto potu nocu-
mento percepto. Natura. Ponitur à prædomi-
nio ferrea:& cum sic mineris alijs calidis partici-
pet vt ære,& sale,vel nitro:velut tẽperata esse vi-
detur.Nam ipsa est exiccatiua,stypticitatem ha-
bens notabilem,propter quod membra relaxata
cõfortat:estq; resolutiua,calefactiua,sitim faciẽs,
& superfluitatum consumptiua.Et est tantæ sub-
tilitatis aqua hæc:vt cum exportatur in vasis bene
obturatis euanescat. Electio.Eligatur tẽpus ve-
ris & autumni,non itur ad id tempore æstus , ne-
que tẽpore frigoris:sed de mense Aprilis,et Maij,
Septembris & Octobris:moraq; in eo contrahã-
tur ad virtutis tolerantiam debite commensura-
tam. Membra capitis. Cerebri digestiuam con
fortat.propterea in confortando visum mirabili-
ter operatur.valet.n.ad visum caliginosum , ob-
scurum:ad cataractas, præcipue ad lippitudines,
ad descensum humiditatum ad oculos, sic spirit⁹
visibiles confortat,et debilitati visus in senibus iu
uamentum præstat.catarrho etiam confert,para-
lysi & spasmo :cæterisq; neruorum passionibus,
& originibus eorum. Membra pectoris. Asth-
maticis et pulmonem habentibus debilem subue
nit. Membra nutrimenti. Stomachum confor
tat,appetitum prouocat deiectum,digestionẽ ꝓ-
curat:vnde conualescentes sic appetitu , & dige-
stione deiecti,statim cum ad eum se transferunt
ab his nocumentis releuantur . Quinimmo præ-
gnantibus appetitum facit moderatum:si ex ea bi
bunt:sed post tres menses imprægnationis bibere
non debent,quia periculum incurrunt aborsus.
Spleneticis & hepaticis cõfert,eorum virtutes cõ
fortando,et breuiter omnibus virtutibus natura-
libus subuenit. Membra expulsionis. Renũ op
pilationes aperit,& ipsos mũdificat;arenulis, mu
cositatibus,& lapidi eorum,quem frangit mira-
biliter,cum sic potus eius fuerit vsus:vnde plures
ab eo chronice vexati,sic liberãtur:& citius , si eo
pro tempore iustinum,aut lythõtripon & hmõi
ad lapidem frãgendum vsi erũt ante vel post bal-
nei introitum.Simili modo de lapide vesicæ dicẽ
dum.Nam de his sæpe visa est,& in dies videtur
experientia.Curat dolores colicos,iliacos,siue ab
humoribus,siue à vento prouenerint . Matricem
confortat humiditatibus relaxatam.ventrem sol
uit bibita,ac supfluitates vnctuosas & grossas edu
cit. Vlcera & apostemata. Scrofulas resoluit,
carbunculis & vlceribus confert. Membra iun-
cturarum. Podagricis subuenit,ad quod securi⁹
ire possunt pro præseruatione à futuro dolore Iũ
cturas debiles natura habentes & graciles:de quo
supra de balneo Petrioli.Balneum autem hoc cõ
uenit fracturæ ossium,& restaurationem eorum
multum fortẽ efficit.vnde Princeps.Aereæ aquæ
ferreæ & salsæ:etiã iuuant in ægritudinibus, quæ
sunt ex frigiditate & humiditate,& in doloribus
articulorum & podagræ:& conferunt laxitati &
asthmati:conferunt carbunculis & vlceribus.

B.Vallis chaym vel dominarum.

Aliud balneum est nominatum balneũ Vallis
chaym , quod alio nomine balneum dominarũ
dicitur.hoc nanq; cum calidissimum sit,male to
lerant viri:sed mulieres melius . Angustiantur.n.
viri ex ꝑua mora in eo.Et est aqua hæc calidior in
hyeme q̃ in ęstate:propter quod arbitror cauernã
fontis intrinseci bitumen nostrum aquam colli-
gens à superficie terræ non multum distare: quo-
niam tanta caliditas hyemalis non nisi per antipe
ristasim prouenire videtur: sic à frigiditate aeris
circunstantis,vt in aquis puteorum tempore hye
mis contingit.Et vt supra.1.cap.secundi authori-
tate Arist.de antiperistasi , qua fortificatur ignis
Aethnę & Mõtebelli . Et cum per omnes balnea
Pulicani scribantur ferro,alumine,& ære partici
pare:hinc cum balneum hoc sit vehementer cali-
dum:minera eius alumine plus & ære participa-
bit q̃ ferro.Qua ex re calidum ad principiũ quar-
ti dicendum est & siccum.nam multa stypticita-
te participat ferri & aluminis ratione:& sic habe-
tur eius natura.Verum à nonnullis sulfurea esse
putatur,cum ad sic dicendum tanta caliditas per-
suadeat

ſuadeat. Sed iam vt ſupra de balneo Sanctæ Helenæ dicebatur: feruor aquæ non erat efficax ſignũ ad concludendum aquam eſſe à prædominio ſulfuream. Et tu ibi. Operationes & proprietates. Eſt vehementer calefactiuum, exiccatiuum, ſtypticum membrorum relaxatorum, confortatiuũ, congregatiuum, aperitiuum, reſolutiuum, & huiuſmodi. Membra nutrimenti. Confert ſtomacho frigido & humido, cuius parietes ſunt relaxati. aperit oppilationes hepatis & ſplenis. Sed qui horum membrorum caliditate vexátur, illud nõ niſi cum cautela, vt ſupra ingrediantur. Membra expulſionis. Specialem commendationem recipit in paſsionibus matricis, diſponendo eã ad conceptionem, illam mũdificando, abſtergẽdo, & cõfortando, quod intellige ex cauſa frigida & humida prouenientibus. Menſtrua prouocat. nã pro his paſsionib⁹ in dies mulieres ad id accedũt.

Nota.

Membra iuncturarum. Valet doloribus earũ, & podagræ, & omnibus ægritudinibus neruoſis ex repletione: dummodo cauſa frigida & humida fuerit. Valeretq; ſua reſolutione, vbi pauca cauſa foret calida. Et tu conſidera. quoniam ſic ſignum ſumptum à iuuantibus, & nocentibus nõ ſemper eſt efficax.

B. Cruciatorum.

Tertium balneum Cruciatorum nominatur: nomẽ quidem dictu horribile ſatis: in quo duciæ ſunt in balneum cadentes: cuius minera, vt aſſerunt, ſulfurea eſt. hæc quidem aqua groſſæ ſubſtãtiæ eſt, & calidior actu q̃ præcedẽs: qm̃ in groſsiori fundatur ſubſtãtia: neq;, vt alia, à ferrea & ęnea minera euacuatur. Eſtq; natura ſic calidius præcedenti. Operationes & proprietates. In omnibus valet vt præcedens, in catarrho frigido. vnde ſic exiccando, calefaciendo, origines neruorũ cõfortando, mirabiliter podagricis, & iuncturis debilibus valet. Vnde multi in ambulando impotẽtes, ex vſu eius balnei curati fuere. vnde in paſsionibus cerebri frigidis & humidis, & originẽ neruorum potenter conferre ſentitur.

Nota.

B. Bulicani.

Quartum eſt balneum Bulicani per milliare à Viterbo diſtans per riuulos Bulicani exiẽs. eſt. n. temperatæ caliditatis. Cuius minera eſt aluminoſa & ferrea. Natura. Eſt exiccatiuum nõ calefactiuum, propter quod valet hepati ſupercalefacto, & in ægritudinibus ab humoribus cholericis venientibus et aduſtis. Quamobrem mirabiliter curat ſcabiem vlceroſam aduſtam, & leproſis confert: & omnes humores cutaneos tale potenter reſoluit ac conſumit. humiditatesq, ad hydropem præparantes delet. Electio. Tempore ęſta-

E

tis: & hæc aqua eodem die nunc ad colorem auri, nunc aurichalchi, nunc ſtanni mutatur, mirabile viſu: & tu cauſam ſpeculare.

B. de Buſſetis.

Quintum eſt balneum de Buſſetis ſic dictum: cuius minera ſulfurea à prędominio ſcribitur: licet ferro participet. hoc in virtutibus ſuis balneo cruciatorum aſsimilatur. Membra iũcturarum. Summe commendatur in diſlocatione, quia ſic diſlocata oſſa reducit, & fractis potenter ſubuenit. Et his duobus caſibus aiunt mirabilem habere proprietatem. hæc. n. aqua ſubtilis eſt ſubſtantiæ & ſubtilioris q̃ præcedentia. Membra capitis. Valent mollificatis & paſsionibus neruorũ, ſciaticæ, doloribus inteſtinorum, quia colico, iliaco ex cauſa frigida & humida venientibus: quinimmo hos antiquatos & incurabiles reputatos, diſſoluit ac liberat.

F

B. de Palatijs.

Sextum eſt balneum de Palatijs dictum: cuius minera ſulſurea eſt & aluminoſa, prædominante alumine: & ſimile eſt balneo de monte Groto ſupra in comitatu Paduano. Quod quidẽ eaſdem virtutes habet vt illud, per ſuas areolas diſcurrendas. Verum vnum ſibi attribuũt ſingulare, q̄ omnem ſcabiem qualiſcunq; ſit, curat: & cutis infectionem plus cæteris tollit. Et arbitratur id cõtingere: qm̃ à forma ſpecifica hepar reſpiciat. Nam & in principio leproſi videntur ab eo curari.

G

B. S. Mariæ in Felice.

Septimum nominatur S. Mariæ in Felice, ſulfurea eſt & ferrea: cuius aqua leuiſsima exiſtit, & caloris ſui impreſsio ſuauis ita vt nonnulli id balneum ſuaue nominent. Huic tres aſsignantur virtutes. Prima qm̃ paralyſi, ac neruorum paſsionibus mirabiliter opitulatur: Pari modo doloribus inteſtinorum, vt colico, & iliaco, ac eorum ventoſitatibus: Tertia, quoniam arthriticis & podagricis potenter ſubuenit: omnibus ſic ægritudinibus ex materia phlegmatica ortis.

H

B. Prati.

Octauum balneum Prati dicitur: cuius minera ſulfurea eſt non multum, & eius aqua eſt bibitioni ſane ſuauis. Huic vna ſpecialiter laus attribuitur: quoniam mirabiliter ſedat dolores matricis & ſuauiter, ac inteſtinorum ex cauſa vẽtoſa venientes. nam ventoſitas matricis difficilis eſt curationis: maxime cum antiquatur. Nã Princeps de ea. mulieres vt plurimum commoriuntur cũ ea. Habet & cæteras virtutes in cæteris membris, vt de balneis ſulfureis actum.

B. Paganelli.

Nonum nominatur balneum Paganelli: cuius

ius aqua clara est, & non tantæ caliditatis vt præcedens, quæ bibitur, & in eius potu duos producit effectus: stomachum videlicet & membra nutritiua confortat, membrisq; expulsionis non mediocriter confert. Mēbra nutrimenti. Ilico adiuuat appetitum deiectum, & stomachū marasmatum reducit, & impinguat: pręcipue quãdo est talis propter debilitatem villorū eius. quoniā si foret à mala cōplexione sicca, cui coniungeretur caliditas, non video qualiter iuuaret. nā digestiuam optime confortat. Mēbra expulsionis. Educit solutione materias mucosas: vrinam & hæmorrhoidas prouocat, & menstrua, & matricē à superfluitatibus purgat, propter quod prægnantes illud ingredi verentur, renes mundificat. Et hic aduertatur: quoniam scribitur ꝙ minera eius ænea sit: &, vt actum, multorū opinio discurrit, ꝙ omnia balnea Pulicani aluminosa, ac ferrea sint. Vnde considerans aquæ claritatem: & quia sic solutiua fit, & prouocatiua: arbitror illam nitro, & sale, & alumine magis participare quàm ære. Et si æs etiam sit solutiuum, vt supra de eo. nam si ænea foret à prædominio: non videretur aquæ colorem à citrino euenire. Mēbra iuncturarum. Conuenit podagræ, & ligamenta iuncturarum confortat. Vnde ex podagra nonnulli liberati fuere.

B. Asinellę.

Decimum balneum Asinellæ nominatum: cuius minera, vt aiunt quidam, ænea est à prædominio, & sulfure pauco participans, cui hæ attribuūtur laudes. Mēbra nutrimenti. Stomacho confert, hepati & spleni. Et est tantæ subtilitatis, vt penetrando oppilationes eorū remoueat, ac hydropem in eis factam: & doloribus in his mēbris antiquatis miro modo subuenit. Membra expulsionis. Purgat matricem, & eam ad concipiendum præparat: menstrua prouocat, & orificia venarum hæmorrhoidum aperit. Apostemata. Et membrorum interiorū apostemata in breui maturat & aperit. aqua. n. hæc clarissima est, & limpida & transparens. Postremo, vt actū, diuersitas est inter scribētes de minera horum balneorū, & ego illam non fui expertus. Sed qui voluerit experiri, poterit cum documento infra ponēdo: dū de elambicatione aquarum thermarū sermo fiet. Et hæc omnia balnea apud ciuitatem sunt: vt aliqua distantia sint per milliare: quædam per milliare cum medio, nonnulla per duo.

De balneo Esculi. *Rub. XV.*

Esculum ciuitas balneo vno gaudet: cuius aqua est parum calida: & ideo ad ipsum itur tpe magni æstus, quia eo in tempore radijs solaribus calefit: cuius minera est sulfurea, multa parte aquosa participās. Et vna laus Dei datur, vt nō parū conferat in neruis debilitatis: sed nocet multū oculis debilibus: valet vt cætera sulfurea in passionibus superius memoratis, & ad ipsum itur tē pore Maij. verum debile est in suis virtutibus.

De balneis Vrbis veteris. *Rub. XVI.*

Haec ciuitas habet castrum vnum, Sanctus Casianus nomine, apud quod ad distantiā paruam, quoniam circa milliare medium, plurima existunt balnea: quorum omnium minera, vt describitur, aluminosa est à prædominio, ferro participans. Et sunt numero nouem.

B. Della Terra.

Quorum primum ponitur balneum della Terra nominatum. Membra expulsionis. Valet in passionibus frigidis matricis, in passionibus renum. vnde stantes in ea, mingere facit: vt sic renes à lapide & arenulis mundificet & vesicam ipsam ac eorum mucositates. Sed mirãdum est quomodo prouocat, cum multum stypticet. forte dicetur: quoniam constringat sua stypticitate vias vētris: & sic per illas calefactæ humiditates & caliditate attractæ exire minime possint: virtus ab eis sic stimulata: cum iam liquidæ sint per regionem conuenientem conatur illas expellere, quę est vrinæ via. Et hæc responsio, vt euitetur fuga miserorum, pro nunc pace intelligentium sustineatur. Membra iuncturarum. Valet in pasśiõibus frigidis & humidis earum. Et certe est opinandum ꝙ ęgritudinibus in alijs membris ex causa frigida & humida contingentibus conferat, calefaciendo, resoluendo, exiccando, et fortiter stypticãdo.

B. Calidaia.

Secundo ponitur balneum Calidaia dictum, quod primo calidius est multum: quinimmo valde calidum est: ita vt in eo homines longam moram sustinere minime possint: quare existimandum minus de ferro participare. Vlcera & bothor. Specialem proprietatem habet in mundificando cutim & specialiter à scabie valde humida: quoniam est vehementer exiccatiuum. valet & potenter in omnibus ægritudinibus frigidis & humidis.

B. S. Marię.

Tertium balneum S. Marię dicitur: hoc quidē valde calidum est et siccū. Mēbra capitis. Valet paralyticis, tremulis, stupidis, spasmatis ex spasmo repletionis: catarrho frigido & humido, sodę antiquæ frigidæ. Membra nutrimenti. Confert hydropisi ex causa frigida. Membra iuncturarum. Valet podagræ ex causa frigida, & arthriticis ex eadem. Membra expulsionis. Humiditates matricis exiccat.

B.de Caldagna.

Quartum nominatur balneum de Caldagna: est quidem calidum valde & siccum: quãobrem multo participat alumine, multo plus q̃ ferro. Ducias habet in balneum cadẽtes: quas homines diu sufferre nõ possunt. Membra capitis. Catarrho frigido & humido confert. Mẽbra iuncturarum. Podagricis magnum præstat iuuamentũ. Vlcera. Scabiei humidę mirabiliter opitulat̃.

B.Ficuncellæ siue della Figatella.

Quintum dicitur balneũ Ficuncellæ siue Della figatella. Est enim in caliditate temperatũ: sic alumine & ferro participans. Membra nutrimẽti. Confert stomacho calefacto & nõ calefacto, sic appetitum in eis acuendo, hepati mirabiliter & spleni subuenit: propter quod fortassis sic ab hepate nomen accepit. Membra expulsionis. Humiditatem matricis tollit: & hæc aqua bibitur de duobus muris exiens, vt vna calida sit, & reliqua frigida, vt de his actum.

B.Grotæ.

Sextum balneum Grotæ nuncupatur. Cuius proprietas est ad remouendum scabiem malam vlcerosam & lepram.

B.Sancti Georgij.

Septimum balneum Sancti Georgij dicitur, calidum & siccum. sed amplius siccum. Cui vnica sic laus excellens datur: vt vulnera & vlcera antiqua consolidet.

B.Potus.

Octauum balneum Potus nominatur, calidũ, subtiliatiuum, & sudoris prouocatiuum.

B.de Luto.

Nonum est balneũ De luto dictum: cuius proprietates sunt ad vlcera sordida & difficilis consolidationis sananda, ad crurium grossitiem tollendam, & ad neruos cõtractos: in quibus stare oportet patientes vltra mensem cum dimidio, & vsq; ad duos. Omnium autem balneorum aqua clarissima est & bibitur, & ex eadem clysteria fiunt. Et ad hæc pergunt homines de mense Martij vsque ad mensem Septembris. Sed temporis cõstitutionem moderare oportet in eũdo ad illa, & ad alia: secundum maiorem aut minorem caliditatem eorum, vt in de obseruandis infra, & in dubio in fine de balneis Carpensibus.

De balneis Perusii. Rub. XVII.

PErusium ciuitas insignis vnicum balneum possidet, quo certe nõ multum gloriari potest, balneũ Montis alti nuncupatum. Nam eius aqua nigra & fœtida est: hyeme frigida: ęstate aũt radijs solaribus & stellarũ calefit. Cuius minera sulfure participat, licet non multo, participatque asphaltho. Cõfert ãt ægritudinibus de materia frigida & humida. Et certe opinor simillimum esse balneo de Sancto Bartholomæo in comitatu Paduano, de quo actũ: licet aqua eius non sit fœtida.

B.Montis alti.

De balneo montis Catini. Rub. XVIII.

B.Mõ[tis] Catin[i]

VIr insignis Vgolinus de monte Catino de balneis eiusdẽ castri scripsit: quarum virtutes, quas magno cũ studio ipse doctor inuestigauit, silentio nõ prætéribo. Apud.n. castrum illud per milliare aquæ salsę maxima est copia. vñ balneum vnum antiquissimũ est: de quo nulla habetur memoria. asserũt tñ homines illud magnarũ fuisse virtutũ. Et vt ruina docet, iam fuit pulchræ cõpositionis et formę. In hoc reperitur parua quãtitas aquæ salsæ cũ aqua dulci permixtæ: & est ibi velut palus, circa cuius circunferentiã nascitur tamariscus magna in quantitate, & rustici illius loci eo vtuntur in doloribus iuncturarum, podagræ, sciæ, & dorsi, & sentiunt ex eo sic se iuuari.

Aliud est balneum in duo diuisum: vt in altera parte stent mulieres, solenniterq; ordinatum est. Membra iuncturarũ. Valet podagræ, sciæ, similibusq; doloribus. Vlcera & apostemata. Confert scabiei, & vndimiam tollit.

Tertium est balneum nouum: per cõmunitatẽ Florentię ordinatum. 1320. vt inde vtilitatẽ pecuniosam sibi vendicarent, nõ ad hominum salutẽ. Sperabant.n. ex ea aqua salsa salis abundantiã habere. Quod cum experti fuerint expensam introitum excedere, opus illud reliquerunt. Huic autẽ nõ nisi paucæ laudes attribui possunt. hinc breuibus claudens dico, ꝙ homines illi de mẽse Iunij, & aliquando de mense Augusti eam bibunt. vt fit de aqua Porrettæ. Soluit ventrem mirabiliter, vomitum prouocat, oppilationes renum aperit, frangit lapidem in eis, & vermes potenter interficit: & per accidens expellit. Et hæc de illis.

De balneis in terra Laboris à Neapolitanis de Agnano dictis. Rub. XVIIII.

TErra Laboris decẽ balnea possidet, q̃bus vt aiunt, tot insunt virtutes, vt ab oĩ languore homines liberẽt, quæ modo mortales latẽt. Nam cum illæ literis in marmore sculptis sic indicarentur, vt vnumquodq; balneũ sic literis indicãtibus virtutes suas manifestaret, medici inuidia quadã moti & auaritia eas literas aboleuerũt vt actum, quo fit vt omnes nõ nobis sint manifestæ. Sed qm̃ id fabulosum facio: hinc ad manifestandas earum virtutes, quas ĩ quibusdã versibus, hexametris & pentametris collegi me conuertã: & eorum primum Sudatorium nominatum faciam. Est.n. testudo quædam parua, quam ingrediuntur homines, in qua sudant ex parua in ea mora contracta,

B.Sudatorium.

ante quam locus est ranis & colubribus plenus, in quo non nascuntur pisces. Huius autem mineræ non mihi nota est: sed ex effectibus aliqualiter comprehendi, & ex vicinitate mineræ aliorum si bi propinquorum, quæ cum sulfure participent, ipsum ab eo absolutum esse non est opinandum. Membra expulsionis. Valet doloribus ilium. Vlcera. Scabiei & cutaneis ægritudinibus.

B.Sulfureum.

Aliud nominatur Sulfureum. Membra capitis. Valet dolori antiquo capitis, cõpescit lacrymas oculorum, visum acuit. Membra nutrimenti. Valet doloribus stomachi ex causa frigida, & confert vomitui. Membra expulsionis. Steriles ad concipiendũ præparat: quãdo causa talis est ex frigore, & humiditatẽ purgat phlegmaticam. Vlcera. Scabiem curat. Febres. Asserunt curare febres & rigores earum, quod non credo.

B.de Bulla.

Tertiũ nominatur De bulla. Mẽbra capitis. Valet in passionibus capitis, & lumen oculorum acuit. Mẽbra nutrimẽti. Cõfert hepati, & spleni. Membra expulsionis. Purgat matricem.

B.Astranæ.

Quartum Astranæ nominatur. Membra capitis. Ducia eius catarrho subuenit. brancho & coryzæ, & passis oculis hæc aqua præstat opem. Membra nutrimenti. Stomachi fastidium tollit, & appetitum prouocat. Membra pectoris. Pulmonem recreat à tussi fatigatum, & pectus lenit. raucedinem vocis expellit.

B.Deiuncare.

Quintũ Deiuncare dictũ: estq; iuxta litus maris positũ. Mẽbra nutrimenti. Cõfortat stomachum & hepar. Membra pectoris. Pectus cõfortat, animũ lętificat, & gaudia in eo inducit, suspiria tollit, & faciunt alacres in muliere vires. Mẽbra expulsionis. Cõfortat renes, & coitum excitat. de quibus dicitur. *Efficiunt Veneris renes ad prælia fortes.* Febres. Aiunt annihilare fortes & tetras febres. Et q̃ valent hecticæ primæ & secundæ speciei: hoc credere mihi difficile est.

B.Locus.

Balneum Locus, est apud litus maris: est enim fons paruus & viribus amplus. de quo scribitur de morbo quocunq; dolor seu grauitate quauis, Locus aqua tali tempore liberabis. Membra capitis. Confert oculorum obscuritati et caligini, & cataractæ. Confortat caput, & catarrho subuenit. Membra nutrimenti. Confortat stomachum, et eius digestiuam. Membra expulsionis. Confortat renes, consumptos reficit, & multa operatur auditu miranda. Et ideo Neapolitani hoc prę cęteris diligunt, quo scribitur. Vt patiens illic se credat esse Deum. Est enim aqua suauis, tepida, & corpori multum grata.

B.de Tripta.

Balneum De Tripta iuxta litus maris existẽs, non est aqua calida. & est dulcis ad potandum. Membra nutrimẽti. Debilitatem stomachi tollit potata & hepatis. sed nocet hydropicis. Membra pectoris. Pulmonem læsum sanat, & tussim mitigat, ac tollit. Membra expulsionis. Calefacta & bibita ventrem lenit. Febres. Ariditatem membrorum ex febre veniẽtem tollit. Decoratio. Aufert cutis infectiones.

B.Petra.

Reliquum Petra dictum: quoniam petram frã git. Membra capitis. Omnes capitis querelas depellit, surditati subuenit, caligini oculorum & cataractæ. Membra pectoris. Cõfortat pectus, & cor: aperit vrinæ vias miro modo: vt sic ab eis expellat arenulas, & lapidem in eis genitum frangit cum calida potata fuerit.

B.Celatura.

Nonum Celatura dicitur. Mẽbra pectoris. Cor lætificat. pulmonem & tussim tollit & liberat, aptos ab incursu in eam præseruat, si de ea fuerit sæpe potata, quæ descensu catarrhi facta est. Membra nutrimenti. Stomachum confortat, et digestiuam eius, & appetitum excitat.

B.Lauacrum.

Decimum Lauacrum nominatur. Membra pectoris. Pulmonẽ purgat. Membra nutrimenti. Confert spleni & duriciei eius, & hepati subuenit. Modus autem inuestigãdi mineras eorum habebitur infra suo loco, quia vltimo capitulo.

De balneis ciuitatis Aquensis. *Rub.* XX.

AQuis ciuitas est apud montem Ferratum, ab Alexandria della Paia. xvi. milliaribus distans. In qua ciuitate super plateã duo sunt balnea ex eodem fonte descendentia, qui fons ab ipsis distat semi iactu lapidis, & est arcu lapideo tectus, ne pueris bestijsque alijs offendiculum fiat. Cuius aqua calidissima existit. Primum balneũ magnum est lapidibus circuncirca ornatum. Secundum vero iuxta positum ab eo exiens balneũ dominarum vocabatur. Nunc vero constructa est domus apud istam, in qua ciuis quidam ordinauit æstuarium siccum, ex fumo balnei transeuntis factum, ad quod homines vadunt. Et ex hac aqua eleuatur fumus sic per domũ transiens, qui construit balneum vnum paruum coopertum, quod modo ad honestatem balneum dominarum nuncupatur. Fontis autem mineræ notitiam nõ habeo. Nam qui ibi fuerunt, & aquam

biberunt, dixerunt mihi aquam illam primis in duobus diebus clarissimã ac limpidam esse, vt in fundo paruulus obolus videatur: deinde post biduum fit viridis. Et mundatur balneum de octo in octo dies, scilicet omni die veneris. Asserũtq; primis duobus diebus tanta caliditate vigere: vt nemo eam sufferre posit, qua ex re ingrediuntur tertia die à quibus accipitur, & in ea ab aere sic alterata cõmuniter oẽs se balneant. Nam aqua quãto calidior tanto rarior, faciliusq; apta est ab aeris frigiditate pati. Consequenter aiunt eã omni minerali odore priuatã. Et ꝙ bibentes dum bibunt, odorẽ ex ea fœtidũ sentiũt, velut corruptorũ ouorum: ꝓpter quod qui conantur eã bibere, se nares prius aliquo odore muniũt. Neq; cõis est cõsuetudo eam potãdi. Sed qm̃ in pasionibus iuncturarũ potẽter valet: & hæc sibi laus à suis attribuitur super alia balnea omnia, & in oĩbus doloribus articulorũ, cũ tantæ sit caliditatis: verisimile est ꝙ alumine participat, & ꝙ à ꝑdominio talis sit, cũ aluminosæ sic sapore sint remissæ. Nã sulfureę gustu & odore ꝑcipiunt & visu: salsę vero saltẽ gustu, et nullũ taliũ in aqua hac sentitur. Verũ ex medicis illius patriæ quidã dixerunt eã sulfureã, aluminosam, ac nitrosam esse: cuius veritas ex vltimo cap. haberi poterit. Et cõsequẽter dicẽdũ, ꝙ odor ille malus acquiritur ex trãsitu ꝑ loca fętida: & hoc disputatiue. Quibus inducitur ꝙ earũ introitus est multũ cõsiderandus, et nõ facilis. Attribuuntur eis etiã plures laudes in pasionibus aliorũ membrorum: vt in pasionibus capitis, stomachi &c. vt ex aquis aluminosis de quibus actũ, verum aiunt hepati nocere. Postremo dicunt ꝙ virtutes horum balneorum nõ imprimuntur in corpus, nisi postꝗ̃ homo in eis steterit per magnũ tempus: vt duorum mẽsium ad minus. vnde quidã steterunt hac ex causa per annũ. Et relatum est mihi ab his qui longo tp̃e steterunt se non fuisse sanatos, neq; effectus grandes & notabiles in socijs vidisse. Ad hæc autẽ profectus est pro cura podagrarum suarum recolendæ memoriæ illustris Nicolaus Marchio Estensis genitor tuus, qui cum eisdẽ redijt.

De balneis Siciliæ. *Rub.* XXI.

INsula Trinacria pluribus gloriatur balneis ẽt diuersis in locis situatis, verũ cum omnia illa à prædominio maxime sint sulfurea, de ipsis non aliter in præsentia agẽdũ esse putaui, ꝗ̃ de balneis sulfureis actum est in de balneis Petrioli. Nam & eędẽ sunt virtutes et proprietates & si intensione & remisione differant, quæ speciem nõ variant. Ideoq; ad eum locũ pro his recurratur: vt sim breuitati indulgens. At cum inter cætera vnum famosius sit, ne sic hunc locum facili & ieiuna oratione percurrã: de eo aliqua scribam, tuæ vt spero dominationi gratisima. Est. n. hac in insula ciuitas quædã, Sacha nominata, apud Sinum montis Gemmariarũ sita, eoq; in monte plurimũ palmoso, balnea hæc sic à natura producta fuere. Et anteꝗ̃ ad ea aperienda accedã, id primum scribã memoria & veneratione dignũ. Nã cum mõs hic sit à summitate eius vsq; ad profundũ maxima in cõcauitate natura factus, quo in loco, tp̃e Petri Sancti, Dęmones habitassent & populos insulæ infestarent, habitaculũ Dęmonũ dicebatur, quod Petrus intelligẽs Calogerũ confesiorẽ: Paulũ, & Iorlandum, cæterosq; discipulos duos ad eos expellẽdos trãsmisit. Elegitq; Calogerus beatus sibi locũ hũc & Montẽ in habitaculũ: vt ab eo Dei Iesu virtute eos sic expelleret, quod ab eo succurrẽte Dei gratia, facile actum fuit. Ob quã rem non paruus fuit ad eum visendũ virum, hominũ cõfluxus, & sanorum & languẽtiũ, quos sanitati verbis sacris sic restituebat. Et sanos fide ægrotantes miro modo sanabat. hic. n. vir sanctus sic in longum tẽpus hoc in loco habitauit: donec vitã cum morte cõmutauerit. Et cũ in populos sic deuotio creuisset sancti huius habitatione, id opinãtes virũ illũ nõ raro, & in antro orasse: de quo post, & in balneis montis huius se balneasse, antrũ & aquã eorũ sancta loca sic Siculi aiunt: præcipue antrum in quo sedilia posita fuerunt: virtutes ac proprietates literis græcis in eis culte sculptis indicãtibus: quę quidem literę viri sancti authoritate scriptę fuerunt. vt dicere velint eo in loco & in eis aquis benedictionem diuinã ac virtutẽ, & non naturalem tantum reliquisse. Et in re hac tanta cum deuotione processerunt, vt dicãt in vno sedili proprietatem ac virtutẽ esse, quã languentes hydropici curantur. In reliquo podagrici: sicq; de alijs. Ita vt hydropicus in sedili alteri ægritudini deputato sedens, nõ sanetur: sicq; de cæteris. Hoc autẽ tempore hæ literę minime legi posũnt: quas, vt aiũt, medici auaritia ducti aboleuerunt, qua ex re non in eos exeunt effectus vt cõsueuerunt, quod fabulosum facio. Et ad balnea rediens dicendum ꝙ in summitate mõtis antrum est ad instar domus cũ hostio paruo et humili, in cuius medio puteus est profundisimus ad vsq; radices montis, à quo fumus calidus egreditur antrum calefaciens: sua tamen cum humiditate ipsum humectans, & hunc locum Balneum siccũ appellant & hoc in loco sedilia sunt, de q̃bus actũ. Balnea aũt aquę in infima parte montis sic fabricata sunt, vt loca virorũ ab eis quæ dñarum & brutorũ sint separata. Postremo his adijcio ex virtutibus eorũ ꝙ hermatos ex ventositate, & ex intestinis mirabiliter sanat:

quãobrem

quamobrem ferro plurimum ſic participare illa arbitror:propter quod ſupra de ferro legatur . Et hoc de eis ſatis dictũ eſſe volo,ſi eis addidero balneum de Calatomech:terminus Græcus aut Arabicus eſt,ab oppido olim hoc in loco ſituato deriuatus.in medio nanq; ciuitatis Drepani & Alcami locatum cſt.Alcami quidẽ caſtrum & non ciuitas habetur,à quo milliaribꝰ quatuor diſtat.Eoque ĩ loco tres ſunt balnei mãſiones,vt vna calida ſit,altera calidior:tertia calidiſsima,vt in ea facile coquãtur oua.Sulfurea quidẽ eſt,& de mẽſe Maij ad eũ cõfluunt gẽtes.Suntq; in comitatu Palermi balnea termini noĩata à Caſtro , iuxta qđ ſituata ſũt ſic dicta.Et hęc đ eis pauca tibi ſufficere volo.

De balneis de Aquario. Rub.XXII.

Aquarium terra eſt à Regio longobardo xxv.milliaribus diſtans,apud quam,diſtantia milliaris balneum eſt,balneũ de Aquario nũcupatum:cuius aqua nimium limpida eſt et clara: frigida ſcaturiens,odore ſuauis,& ſulfureo carẽs, quem nonnulli odorem cãphoræ eſſe iudicarũt: ſicq; eam camphorę mineram obtinere.quod minime credo,cum effectus camphoræ non teneat. verum magis eos,qui ex alumine ſunt . vt de eis ſtatim.Eſtq; camphora gummi arboris, non mineralis res.hoc.n.balneum nouũ eſt,& meo tempore inuẽtum,quo in loco nullus erat ad recipiẽdos ægros præparatus locus,neq; ad id cõfluxus: verum nunc ad illa itur:bibitur eius aqua mõ & ordine,quibus bibitur aqua Porrettæ.Cum ex eiꝰ potu idẽ proueniant effectus,prouocatiua.ſ.aperitiua, ſtomachi mirabiliter confortatiua:& maxime dyſcraſiæ frigidæ remotiua,valenſq; in oĩbus cæteris membrorũ paſsionibus,vt illa della Porretta.Et vltra ꝙ eſt vrinæ ꝓuocatiua,eſt & vẽtris laxatiua:propter quod à nitroſitate, aut ſale non abſoluitur.Eſtq; famis & ſomni inductiua:ꝓpter quod illi canones ſeruentur in his duobus accidẽtibus:de quibus actũ ſupra de diæta tenui & ſomno diurno in de balneis della Porretta.Hæc autẽ aqua cũ ex ea balneum fieri cõtingit,igne ab hoſpitibus calefit,& in vaſis ligneis ſic calida ponitur:in quibꝰ duo viri ſimul ſedere poſſunt.Et paucis claudẽs:quidã,qui vtrunq; balneũ experti fuere,hoc magis laudarunt q̃ illud della Porretta: in cuius aſſumptione,vt actum, oĩa quæ in illo ſuo ordine obſeruentur. Aiuntq; effectum efficacem huius balnei,non niſi poſt annum cognoſci poſſe.Et cum adhuc non ſit famoſum multum , ſatis ſic de eo in p̃ſentia ſcripta eſſe volo:ſi hoc vnũ addidero,ꝙ cum multi hydropici ꝓ eorũ ſalute ad ea profecti fuerint ab hydrope ipſa minime liberati fuere:quamobrem in ea nõ valere aiunt.Curant fiſtulas antiquas,membro in aqua retẽto bis in die per horam.

De balneis Carpenſibus. Rub . XXIII.

Magnifici domini de Carpo caſtrum poſsident nomine Brandula à magnifica terra carpẽſi.xxxiiij.milliaribus diſtans , apud quod milliaris diſtantia balneum hoc in tempore inuẽtum eſt,brutis eius virtutem aliquam primo indicantibus.Nam cum boues & iumenta alia plurima ſe paſcendo loca balnei circuirent, ad balneũ ſe conuertentia,de aqua ipſa ſic actu frigida bibere cęperunt.Quæ cum aliquid ſalis in ſe habeat, ſic ſapida guſtui eorũ delectabilis facta fuit : quãobrem & vſq; in hodiernum ad eam ſic guſtu delectantem iumenta ad potandũ magno cũ appetitu ſe cõuertunt.Cũq; in.1448.eius loci boues infirmarentur,vt ſanguinem mingerent:quotquot ex aqua illa potabant,non multis in diebus curabantur.quod paſtores oculis videntes,hoĩbus caſtri denuciarunt.Et plurimi id opinantes,ꝙ ęgritudo brutorum à renibus, aut à veſica ꝓcederet, qui renum paſsionibus ac veſicæ moleſtabantur, animo ſtatuerunt de ea aqua bibere , arbitrantes ſe ſic à ſuis infirmitatibus poſſe curari . Compertumq; eſt deinde calculoſos,& colli veſicæ excoriationẽ patientes ſic ex eius potu curatos eẽ. Res autem hæc cum memoria & honore digna eſſet, per officiales caſtri magnificis dominis ſuis renunciata fuit.Neque prius niſi poſt multas viſas experientias,vt nõ fabuloſa ſcriberent . Cumque ita rem hanc magnificus Galaſius ex dominis carpenſibus authentice intelligeret.eamque ad culmen laudis ſuę terræ accedere,ſic facile cognoſceret:ilico eius generoſus animus ſibi perſuaſit , cũ me de cæteris Italię balneis ſcribere ſentiret:vt de dicta aqua vſque Ferrariam ſalma vna ad me deferretur,vt qualis eius eſſet minera,quæ & ipſius virtutes hoc meo opuſculo interſererem, preceſſque ſuis in literis addidit:vt huius aquæ virtutes, ſi quæ ſunt à Deo optimo datæ,ſic homines non laterent : eoque maxime,cum ad mortalium vtilitatem ſic accedere viderentur . Et is cum virtutum ſit zelator,nuncijs ac literis,proprioq; ſuo ore,me ſollicitare curauit,quod lubens feci,aquę mineram inueſtigãs,vt valui. Hæc autem aqua clara eſt,actu frigida,& ſapore extraneo, & abhominoſo priuata.Cuius minera,vt ex pluribus habere potui, aliquid ſulfuris tenet , & parumper. Nam cęnoſum eius ſuper ignem proiectum,odorẽ ſulfuris remiſſum reddit.Eſtq; aluminoſa magis,pauco ſale participans:verum in his omnibus remiſſa eſt valde:propter quod, ipſa redditur ſty-

ptica,& absq; mordicatione exiccatiua. vnde nó eleuatur in gradu caliditatis:& fortasis peruenit ad finem primi vel principium secūdi.Sed in siccitate intenditur,& vsque ad finē secundi & principium tertij.Quibus accipitur, ꝙ est vlceribus, quorum expectatur consolidatio,plurimum valēs. Mēbra capitis.Exiccat capitis humiditates, catarrhum sistit,& præcipue ducia eius, cum ad ignem calefacta erit, oculorū humiditates tollit. lacrymas eorum compescit,& in catarrhactis tollendis præcipue ante earum confirmationem mirabiliter operatur. Membra nutrimenti. Stomacho subuenit humido,cum calida potata fuerit:vt supra de illa Porrettæ. Membra expulsionis. Dilatationi panniculi renū mirabiliter operatur:vt in bobus in dies videmus,& in hominibꝰ experitur.Eorum debilitati opitulatur: & maxime à causa frigida & humida prouenienti, vlceribus eorum ac vesicæ.Nā plurimos ex vlcere colli vesicæ sanatos esse intelleximus.Et sesio in ea calida matricē frigiditate & humiditate læsam potenter iuuat,& humiditates albas tollit,ac corrigit,& mulieres ea ex causa steriles factas fœcūdas reddit. Membra iuncturarum. Podagræ & cæteris articulorū doloribus ex causa frigida et humida venientibus succurrit.hæc enim aqua cum sic calefieri oporteat in omni parte temporis, sic exportata vti poterit, & de ipsa satis.

Quibus ex omnibus plane accipiatur proprietates naturæq; thermarum totius orbis.Nam omnes tales in mineris iam dictis conueniunt, neq; alijs ex causis thermæ fiunt.Quamobrem cū aperta satis sit thermarum naturalium Italiæ doctrina:poterit,& faciliter satis diligens indagator cū his,q̄ ī vltimo ca.scribunt,cęterarū oīum naturas ac ꝓprietates scrutari:vt inde satis clara atq; exq̄sita scia habeatur,vt patet ītelligēti.& tu cōsidera.

An salubrius & vno tempore magis q̄ in alio ad balnea proficisci.

CVM PLERVNQVE dictū sit in fine veris,aut in principio autumni homines se ad balnea & debere & tranferri posse,& in quibusdam in tempore medio:hæsitatur an salubrius sit ad ea proficisci vno tpe magis q̄ in alio.Et qm̄ sic positi ue satis vsq; modo processimus,ne noster in longum sermo protrahatur:dubio per conclusiones satisfaciemus ēt aliquibus cum rōnibus firmatas.

Quarum prima hæc est.Tempus tempori cōparantes dicamus:ver cæteris temporibus sanius, & minime ægrotatiuum:est enim cæteris temperatius, & vitæ hominis accommodatum magis. Autumnus vero malus,& multis illaudabilis in rebus,acutorumq; morborum generatiuus,& vi- E tæ principijs obuius:Hanc conclusionem voluit ad literam Dux noster aphor.tertia.tex. commēti.10.Iuxta hanc ponamus secundam,ꝙ absolute pronunciandum esse videtur: salubriora in fine veris esse,minusq; verēda.Eo nanq; tempore aer caliditate sua temperata calorem confortat naturalem,neq; autumnus, propter suam diuersitatē virtutem debilitat,& corpora ad tam prauas præparat ægritudines,vt dicitur.ergo.In fine autem veris multæ adhuc reseruatæ sunt ex hyeme superfluitates,quæ phlegmati attestantur siccatione et resolutione egentes.Quare stāte aeris temperie, F qua virtus fortificari habet,sic conferre videbuntur.In autumno vero iam reseruatis humiditatibus calidis cholericis ex ęstate multiplicatis,sic in poris membrorum,& venis clausis ex superueniēte frigiditate aeris autumnalis,sic prohibita transpiratione,periculum est superueniente tanta caliditate aquæ thermarum,ne in eis ebullitio superueniat,cū ad ebullitionem nimium paratæ sint: sicq; putrefiant:natura ex earum multitudine sic superata,non potente eas regulare,cum diuersitate eius primum debilitatur,vt actum.Quare accident febres acutæ,dysenteriæ,ac febres pestilētiales,et carbūculi vt Dux allegato loco.Accedūtq; multis ī corporibus ea ex causa ægritudines chro G nicæ quartanæ,permaxime in quibus ꝑsentia est humorum heterogeneorum, habentium multū de adusto.Nam in his subtilium fit resolutio, remanentibus grosis melancholicis,vt accidit melancholicis per adustionē choleræ talibus. Quas ob res tertia ponatur ꝙ cholericis naturaliter, & cholericis adustis,melancholicis,& debilibus natura,sanius est consulendum in fine veris ad balnea se transferre debere,si eos ad reassumēda,necesitas compulerit:dicitur si necesitas &c. quoniā si aliter dispōni malę corpis ꝓuideri poterit, illud prius q̄ratur,& tentetur. Nā balneū sua forti caliditate humores calefacit, subtiliat, eliquat, H fluere facit,& sic eos in fluxu disponit.Quare sæpe ad loca varia sic discurrunt: vt inde inopinate eueniāt ęgritudines,vt meo tpe vidi.Ex quibꝰ infertur,ꝙ nō nisi ex cā multū necessaria,q̄rēda sūt balnea.vn̄ cōis schola in ægritudinibus fortibus, balnea cōsulit:cū priꝰ oīa tētauerit medicamina: quare eorū assumptio plurimū cōsideranda est. Corpora sanguinea cū minori eorū nocumēto in principio autūni ad balnea se trāsferre pn̄t. Hæc cōclusio ꝓbabiliter ponitur:qm̄ in fine veris talia se inueniūt multo sanguine ex cōstōne tpis repleta:quare ēt iuuante aeris caliditate pıculū maius incurrūt:ne ad tantā aquæ caliditatem sanguis in ebullitione ponatur.vn̄ febres accidāt sanguineę, fluxus

fluxus sanguinis, tumor tibiarũ, & phlegmones. **A**
Phlegmatici salubrius se habebũt in fine veris, eos sic aeris caliditate iuuante, quibus indicatione à complexione sumpta, directius cõpetunt balnea. Rõne aũt situs balneorũ salubrius, qñq; corpora ad balnea se trãsferunt in tpe inter hæc medio, vt tpe magni caloris, quia in fine Iunij, & vsque ad mediũ Augusti. Patet conclusio primo de balneis della Porretta. nã ĩ alijs tpibus propter aeris excessiuã frigiditatẽ, debiles & infirmi absque nocumento ibi stare nõ possunt. Similiter vbi fit ingressus in balneum superficialiter parũ calidũ, cui aquæ supcalefactio à caliditate expectatur, vt de balneis Sancti Bartholomęi actum est. Cali- **B** ditas aquæ thermarum mensuranda est secundũ mensurã caloris, & cõplexionẽ ingredi debentis. est Principis dictũ. secũda primi, quidã ornate loquentes. Quod in assumptione balnearum consideretur multũ debilitas & fortitudo totius & particulæ patientis. vnde corpora multum debilia, et amplius ex ægritudine debilitata, non absq; grandi periculo balnea ingrediũtur, quod maxime attendatur in balneis quæ bibũtur. Ideoq; tales corpore debiles meo cõsilio illa della Porretta nõ ardenter diligant, quibus sæpe mori cõsueuerunt. Cõsideretur ẽt virtus particulæ patientis: vt si stomachus læsus sit, sitq; texturæ nimiũ rarus, & sit **C** debilis, ꝙ ea ex causa impressionem aquæ talẽ fortassis sustinere non poterit. queadmodũ pharmaca, & alia fortia medicamina minime valuit sustinere. Item si calidus sit, & passio à caliditate proueniat. cõsimiliter de alijs particularibus mẽbris dicatur: in quibus oĩbus medicus debet singularẽ diligẽtiam adhibere. Et inter cætera est hepar. nã cũ lapsum est ad calidũ multũ naturaliter, dubitãdũ est ne pręternaturaliter sic labatur, inflammetur, & febres faciat: sicq; de renibus, et de cerebro dicendũ. Nã nõ video, qũo ducia in causa eius calida & catarrho calido, cõferre possit: cũ plurimi asserant ex ducia Petrioli à catarrho calido & hu- **D** mido se euasisse. Arbitror eos aut rem suam nõ intellexisse, aut cerebri caliditatẽ multum remissã fuisse, & cerebrũ ipsum ad vehementẽ humiditatẽ esse prolapsum. Septẽtrionales impressionem thermarũ, q̃ occidentales, facilius tolerant. Et meridionales, q̃ orientales. Patet conclusio ex habitis: quoniam robusta corpora ab eis minus molestãtur: resolutionem earum & exiccationem minus timentia. Indicatione à complexione sũpta congruentiora sunt phlegmaticis. secundo melãcholicis, naturaliter talibus in caliditate moderata. Et hic supponendo terram frigidiorem esse ipsa aqua, & melãcholicũ ipso phlegmatico. tertio sanguineis. vltimo cholericis naturaliter talibus: minime vero cholericis adustis. Hæc tñ cõclusio, vt probabilis ponitur. Nam fortasse indicatione à virtute sumpta minus bene tolerabit melancholicus cholerico, & melius sanguineus ipso cholerico & melancholico. Melãcholici adusti ab ingressu thermarum se multũ pcauere debent, & ab earũ potu. Cõclusio patet ex facili inflammatione quã incurrunt, & periculum cadendi in ægritudines acutas, vt supra. Consueti ad balnea minus trepide se transferre possunt: est. n. consuetudo altera natura. Et si vespertina sit ĩ ingressu balnei conueniens hora: potior dicenda est matutina: est enim tũc natura minus à superfluitatibus oppressa, quas sic in nocte cõsumpsit: quare sup residuũ facta est potentior. vnde sic fortior facta, quod remansit, facilius resoluit, sic à caliditate thermarũ adiuta. Ex quo infertur in mane morã in balneo minorem esse debere. Et vt paucis claudã: cũ per balneorum ingressum & potũ notabilis fiat euacuatio: permaxime ex his quæ bibuntur, id nõ nisi ex causa prędico vniuersalem canonem magna cum diligentia attẽdendũ esse à Principe scriptũ quarta primi. 3. cap. De rebus q̃ demonstrant rectitudinem iudicij in euacuando, quæ sunt ætas, sexus, regio, cõplexio, virtus, tẽpus, hora diei, & plurima alia: de quibus expositis facilis erit in cõsulendo doctrina: vt ꝙ infantes ob facilem resolutionem humorum & spirituũ, quique humido egent & c. ad balnea calida resolutiua ꝓficisci nõ debent. Consimiliter mulieres & natura frigidi alijs paribus, facilius eorum impressionem tolerabunt. Consimiliter debiles, & vltimi senes, male ea sustinere poterunt. Sunt itaq; res hæ oẽs, & accedentia ægrorũ, & ægritudines ipsæ à medicis, cũ de balneis consulunt, diligenter considerandæ: ne febricitãtes, & calida ægritudine languẽtes sic incõsulte mittãtur: memorię tenentes, ꝙ ignis igni additus facit ipsum furere. Quod non inconuenit corpora pro cã necessaria tpe hyemis se ad balnea tranferre, vbi aer cameræ bene disponatur, & locus totus, & custodiant se à frigore, et huiusmodi. Nã de his experientiam habui in duobus Ducibus exercitus illustris dominationis Venetiarũ: comite, videlicet Carmignola & Gatta melata. hi. n. ambo paralysi molestati fuerunt, pro qua dispositione etiam consilio aliorum valentium virorum, balnea de mense Ianuarij profecti sunt, & ego cum eis, qui mirabiliter cõualuerunt. Carmignola ætate. 48 annorum fere vsq; ad sanitatẽ pristinam. Gatta vero ętate. 66. nimis bene cõualuit. sed potior successit sanitas q̃ sperabamus. Feci fieri balneum in tina, & in camera. Equidẽ vsus hic

particularis balnei etiam alijs in tẽporibus, cum adest ex parte ventorum, aut pluuiæ aeris intemperies, cõmendandus est: potest enim melius moderari in caliditate, & in potentia: quoniã in maiori quantitate aquæ est maior potentia, in minori minor, cũ potentia rei habet attendi, penes multitudinem formæ. Circui balneum asseribus, & superius cooperiebatur, ne aer frigidus ludere posset &c. Quibus omnibus manifeste inducitur quanta debet cum diligentia esse à medicis consideratio, cum hominibus consulunt de eorũ progressu ad balnea.

De balneo aquæ Maris. *Rub. XXIIII.*

AQua maris cum salsa sit multum est exiccatiua, ꝑcipue cũ calefit: & ideo vsus eius balnei corpus exiccat, & macredinem inducit. Mẽbra capitis. Princeps. marinæ autem aquæ caput replent eius, qui balneatur in eis: & ideo natantes in eis caput balneare vitent. Membra expulsionis. Aqua salsa clysterizata primo soluit: deinde sua siccitate stypticat, & intestina radendo lædit. Et hic aduertant, qui clysterijs salitis multum vtũtur. Eius vero vsus in balneo calefacit in tempore matricem & vesicã & collum eius: sicq; apta est excoriationem in eis inducere: quare vsus eius dimittatur. Vulnera, vlcera, pruritus. Potus eius sanguinem corrumpit, & scabiem & pruritum inducit: verum balneatio in ea confert prurituí & scabiei: vnde fortiter exiccando illa tollit. Est. n. grossæ substantiæ: & ideo difficilius diuiditur q̃ aqua currens: quare facilius adolescentes in ea natare discunt. Membra iuncturarum. Iuncturas laxas confortat, et earum humiditates exiccat, & multi podagrici ea vtuntur.

De balneis artificialibus compositis. *Cap. IIII.*

POstquam de thermis naturalibus, vt nobis possibile fuit, sic scriptum est: consequẽs videtur, vt promissum fuit, de artificialibus sic dicere, vt etiam hac in parte nobis satisfactum esse videatur, quæ sic denominantur: quoniam arte, & non natura communi producta sint. Balneum quidem hoc dupliciter fieri contingit, aut cũ mineralibus iam dictis, aut cum alijs ex terra nascentibus. Et primum expedientes, canonem ponemus, de quo aut quid infra nobis in artificiali cõposito ac naturali deseruientem. Id enim arbitrari quisque debet, ac scire balneum ab arte inuentum, vt naturali, cum nobis copia defuit, eius in virtutibus & operationibus compar fiat. Qua ex re cum naturalia ad malam complexionem simplicem ac materialem delendam inuenta sint, & artificialia idem posse putandum. cum ars imitetur naturam Physicorum secũdo. Remotio quidem malæ complexionis, aut alteratione tãtum, aut euacuatione perficitur. Primum quidem balneis aquæ frigidæ simplicis, aut compositæ cõpletur. Secundum vero balneis naturalibus & artificialibus perficitur, cum ex eis corpora calefiant, & humores in eis sic subtilientur, resoluantur, & exiccentur, aut per expulsionem aliquam, vt sudoralem, aut fluxibilem ad extra propellantur. Quibus aperte satis ĩducitur vt medicus, qui ęgrotantes ad ingressum balneorum cõsulit, prius cõtemplari debet ea, quæ in euacuatione fienda considerãda sunt: de quibus Princeps, quarta primi. 3. cap. Res, quæ demonstrant rectitudinem iudicij in euacuando, decem. quæ sic ab eo numerantur. Repletio, Virtutis solutio: qm̃ vẽtrem soluere supra vẽtris solutionem, timorosum est & Figura, & Aetas, & Tempus, & Aeris, & Regionis dispositio: & Consuetudo euacuandi, & Ars. quibus facile iudicare quisquis poterit, quantus error, & q̃ grandis committitur ab hominibus, qui indifferenter sic se ad balnea transferunt: vt ad id ipsum vadant sanguinei, cholerici, phlegmatici, & melancholici, & huiusmodi debiles, & fortes, cõsueti, & inconsueti: & ita pariformiter de alijs. Oportet itaq; sic medicum ordinate consulentem, siue componentem, omnia hæc considerare, & in his prudentem esse, qua ex re cum hæc cõpositio certa minime fieri posit: hinc quadam verisimili cõiectura cõpleri habet: ob quam rem mihi visum est nõ nisi generali doctrina procedi posse. Ideoque huic loco satisfactum esse putatur: si tantummodo ea cõmemorabo, quibus balneum sic componi habet. Et de mineralibus expediens, quodam exemplari modo procedam: cum efficax sit doctrina per exemplum. ver. g. Cupio illud sulfureum, decoquam in illo sulfur & notabilẽ aquæ quantitatem recipiam: faciamq; illud lõgis horis ebullire, & plus & minus, vt dispõni corporis, cui applicari debuit, oportunum esse videbitur. Si vero dispõ talis composita fuerit: vt alumine, & ferro ĩdigeam: cũ sulfure, illa ebullire faciã: ęquãdo, augendo, & minuendo: vt expediens fuerit, qua ex aqua ita vtar, aut in capitis ægritudinibus: vt enim catarrho similibus, ab alto cadente, aut aliter quomodolibet in cæteris corporis dispositionibus, vt de aqua thermarum composita actum est. Pariformiter in ægritudinibus contrarijs agẽdum erit. Nam de ipsis mineralibus iam complete scriptum est: quorum ex notitia quilibet expertus medicus sic componere poterit: verũ talis cõpositio op⁹ hẽt experimẽtato medico, & doctissimo ĩ arte. Restat ꝑ nũc, vt de balneo artificiali ex terræ nascẽtibus facto aliq̃d dicamns. Volo aũt et canonem

canonem dictum, etiam hoc in loco nobis suffice re: quare mihi satisfactum esse videtur: si ea cõme morabo simplicia, iuxta areolas posita: calida, frigida sic omnibus membris corporis & toti conferentia, à proprietate respicientia cõmunia & naturæ domestica ac familiaria, magis initium à capite faciens. Et à capitalibus calidis exordium faciam: quoniam vt secundum plurimum ęgritudines capitis à mala complexione frigida fiunt.

Calida capitalia & exiccatiua.

Saluia	Stœcas.	Maiorana
Calamentum	Pulegium	Origanum.
Betonica	Chamæmilla	Acorus.

Et similia ex granis, fructibus, & radicibus.

Pectoralia calida.

Hyssopus	Vrtica	Origanum.
Calamentum	Prasium	Pulegium
Laurus	Iris	Enula

Et similia ex granis, fructibus, & radicibus.

Stomacho, & membris nutritiuis calida.

Absinthium	Mentha	Calamentum
Marrubium	Saluia	Nux cypresi

Et similia ex granis &c.

Hepati conferentia calida.

Eupatorium	Fœniculus	Prasium
Laurus	Absinthium	Ruta Et silia.

Renibus conferentia calida.

Chamæmilla	Anisum	Saluia
Laurus	Pulegium	Ruta

Et similia ex granis &c.

Matrici calida conferentia.

Absinthium	Allium	Anethum
Anisum	Apium	Arthemisia.

Et similia ex granis, fructibus &c.

Membris iuncturarũ calida cõferentia.

Laurus	Chamæmilla	Ruta
Absinthium	Iua	Abrotanum

Et similia, ex granis &c.

Frigida capitalia humida & sicca.

Rosa	Viola	Nenufar
Papauer	Solatrum	Lactuca
Plantago	Salix	Cucurbita

Et similia ex granis, &c.

Pectoralia frigida.

Viola	Papauer	Spinachia
Portulaca		Malua
Faba	Folia cydoniorũ	Hordeum

Et similia ex granis, &c.

Stomacho & mẽbris nutritiuis frigida.

Rosa	Portulaca	Granata
Coriandrum	Plantago	Cucurbita

Et similia ex granis, &c.

Hepati conferentia frigida.

A

Endiuia	Hepatica	Atriplex
Granata	Rosa	Solatrum

Et similia ex granis, &c.

Renibus conferentia frigida.

Solatrum	Alchechengi	Rosæ
Cichorea	Plantago	Et similia, &c.

Matrici frigida conferentia.

Endiuia	Lens	Rosa
Acedula	Portulaca	Malua

Et similia ex granis, &c.

Membris iuncturarũ frigida cõferentia.

Portulaca	Plantago	Galla
Solatrum	Rosa	Balaustia

B Et similia ex granis, &c.

Et ex consimilibus vt actum, ac pluribus sic membra hæc & alia respicientibus componi possunt balnea indifferenter calida & frigida, humida & sicca ac temperata artificialia. Sed cum res ex his paucis satis apta sit: volo eis, vt gratia exempli, sic in præsenti plus q̃ sufficere.

De signis prognosticis, ad sciendũ si balnea futuro anno salubria, aut morbosa erunt, et ex cõsequenti, si ad ea transeundum sit. Cap. V.

PLurimi ex nostris id verum esse opinantur, vt balnea ipsa multos effectus mirandos, q̃ subitos, à qualitate occulta producãt. Nam cum C ab eodem sic effectus contrarios procedere intuentur, causam aliam q̃ occultã asignare minime posse iudicant. Adduntq; pręterea vno anno, ac duobus morbosa fore, & varias inducere ægritudines. Alijs subsequentibus annis salutifera, vt effectus mirandos et laude dignos pariant, quam rem non nisi à cœlesti aspectu prouenire dicunt: à quo sic occultã recipiant proprietatem, per quã agunt, & in corpora humana effectus hos producunt. Ego quoq; his nõ assentio: sed id verũ esse arbitror: vt oẽs effectus hi à qualitate vel qualitatibus manifestis proueniãt: hasq; causas manifestas asignari posse. Et breuitati indulgens, id mihi primum statuo concedendum. Quòd si caliditas D in subiecto raro existens, effectum producere potest, q illum potentius, citiusq; caliditas in subiecto densiori existens sic producere poterit: si conuenienter applicata fuerit. Patet suppositum in caliditate inducta in corpus humanum ex aere & in illa quæ ex igne ex lignis in eo accẽsis in corpus ipsum producitur. Ex quo infertur, q calidi tas balneorum, nõ est minus potens humores corporis cõmouere, calefacere, alterare, & ad putredinem præparare, q̃ caliditas aeris. Infertur secundo, q ad varias ægritudines sic corpus nostrũ potest caliditas balnei commouere, vt caliditas aeris. Infertur tertio, q sicut aeris cõstitutio mala

ad

ad malas et prauas pręparat ęgritudines:ita et mala aquæ balnei dispositio sibi aliunde veniens.vnde imaginor q̃ sicut à cœlo, & dispositionibus eius alteratur aer: & ita aqua balnei dispositionibus aliunde ab aere,& ab his quæ in aere fiunt.patet correlariũ ex his quæ dicta sunt supra de alteratione balneorum à ventis et pluuijs capitulo de balneis Pisarum & Senarũ. Quibus inducitur q̃ constitutiones aeris cõtemplandę prius sunt,quę cum malæ & nõ ordinatę fuerint,sibi inuicẽ succedentes: sic alteratur aer.vnde cum euenerit,& aquam fontium alterat,& male disponit:propter quod causa est morbositatis aquæ.Nam venti meridionales & occidentales aquã currentem disponunt. secunda primi.16.cap. Infertur.4.q̃ sicut fortis caliditas aeris & ęstuans humores calefaciẽdo,agitando,eliquando,dissoluẽdo,causa est plurium & diuersarũ ægritudinum, vt dicetur:ita & caliditas aquæ ea caliditate aeris potentior, & in subiecto désiori fundata esse poterit:patet ex primo.Neq; obstat,quia dicatur aerẽ humidum esse &c.qm̃ aqua hæc humiditate participat & siccitate:sicut aer,qui in omni sua dispositione corpora nostra exiccat.3.Techni. Quibus sic suppositis, ad aeris constitutiones me conuertã, quæ certe à medicis,qui de balneis cõsulere volunt,pręintelligendę sunt.Nam ex his humores multiplicãtur varij cum varia aptitudine ad generationẽ variarum ægritudinum:propter quod sic ad balnea se incaute transferentes ęgrotant,qualitatẽ aeris occultam accusantes. Nam vt aphor.3.mutationes temporũ maxime generãt morbos. Quæ res & si ex aere magis videatur, cum nobis magis cõmunis sit:id tñ intelligendũ est de omni alio elemento sic maxime mutato: & corpori nostro, vt aer, applicato:cuius mutatione corpora nostra mutãtur.Nam causa potẽtior cæteris paribus seruatis, in minori tempore maiorẽ effectum producit, q̃ debilior.vnde aqua balnei,vt experientia demonstrat,plus multo corpus humanũ calefacit,& humores agitat in vna hora, q̃ caliditas æstiua, & æstuans duobus in diebus.Quamobrẽ cum ex cõstitutione aeris corpora ægritudinibus varijs sint parata,vt statim,nõ est mirandũ si in tales ex tanta agitatione in humoribus facta à caliditate balnei incurrũt. Nã maxima particula generationis ęgritudinũ est passiui corporis pręparatio,siue dispositio.2.de accidenti & morbo. Qua ex re immunda corpora sic ad balnea assumenda,incaute non se transferant.Contrarium autẽ contrarium alterat,debilitat:nõ raroq; ad putredinem pręparat.Et simile simili additũ,fortificat:ac quandoq; furere facit, & id operatur vt fortiores producat

E effectus, vt ebullitionem.videlicet quam debilis calor prius inducere nõ poterat.Nam queadmodum ignis debilis sub cacabo aquæ pleno existẽs, in aqua ebullitionem inducere nõ potest: sed per additionem intensioris ebullitionẽ postea inducit: ita imaginãdum est humores calidos & alios in corpore existentes, qui caliditate aeris debili, ac moderata prius ebullire nõ poterunt, per augmentũ caliditatis eius ebullire posse, & ad putredinẽ disponi. Quòd si aer hoc faciet,neq; minus potens erit caliditas aquæ thermarum. Et quod de caliditate actum:ita pariformiter de frigiditate dicendum. Frigiditas enim extrinseca aeris ac pluuiosa ventosa, aquam thermarum alterat, ac suo in vigore debilitat.Item & aqua quæ currens per valles & montes,cum eis commiscetur, vt de balneo Sancti Bartholomæi,& de balneo Pisarũ, & Senarum agebatur.Quibus inducitur,q̃ eis in diebus ab ingressu eorum abstinendum est.Inferturq; secundo q̃ cum medici dicũt,stes in balneo quindecim diebus:intelligitur vtilibus, legistarũ more, quibus scilicet homo se balneet. Infertur tertio q̃ homo aliquando stabit mensem in balneis, quo in tempore erunt.xx.dies vtiles: vt nostris societatibus pluries cõtingit. Et ab hyeme exordium faciẽs cum Principe dicam.Cum hyemi meridionali ver superuenerit septentrionale, q̃ postea sequitur æstas vaporosa,& multiplicatę fuerint aquæ,& ver seruauerit materias vsque ad æstatem, multiplicabitur in autumno mortalitas puerorum, & multiplicantur dysenteriæ, & intestinorum vlcera, & tertiana nota prolixa, & plures aliæ ægritudines acutæ.quare in autumno tali periculũ minabuntur balnea. Hipp.3.apho. Et si hyems sicca & borealis fiat:ver vero pluuiosum & austrinũ, necesse est æstate febres acutas, ophthalmias, dysenterias fieri: maxime mulieribus & humidis natura.Quod intellige ęstate seruante suam naturã. Vnde seruatæ humiditates à caliditate æstiua putrefiũt:cum tantæ à natura minime regulari poterunt:accẽduntur expostea,& ægritudines pariũt acutas. Quibus inducatur,ea in æstate balnea suspecta esse: magisq; cholericis, & in ægritudines acutas cadere aptis, & oculos debiles habẽtibus. Sed dices quomodo humidis pręcipue q̃ verũ esse nõ videtur.Dicendum cum Duce nostro in cõmento q̃ materia humida obseruata vsq; ad æstatẽ,in æstate tali inficitur, & caliditate eius ad putredinem disponitur. Et sic in ebullitione fit salsa,acuta,mordicãs, & intestina exasperans.Quòd si successerit æstas rabida, dubitandũ est de incursu in ęgritudines acutas perniciosas. Hipp.si hyems austrina & pluuialis fiat: ver

Nota.

Nota.

Nota.

Nota.

Nota.

ver vero ſiccum & boreale, multiplicatur phlegma ſalſum, & ad intra retinetur. vnde ſic accidūt dyſenteriæ & ophthalmię, & deſcenſus catarrhi, maxime in ſenioribus: in quibus periculum eſt de caſu in apoplexiam. Conſtitutio quidem quotidiana æſtiua ſi nimium calida fuerit, & balneans in balneo nimium morā contrahet, & febres inducet acutas, vt cauſonē, febres tertianas, dyſenteriam, oculorum dolorem, pudendorum putredines, & huiuſmodi: maxime ſi calidę et ſiccę fuerint cōplexionis. Si balneandus à conſtitutione boreali ſe non cuſtodierit, ſtypticitatē ventris incurret, oculorum mordicationē, & circa pectus, & alia, dolorē. Quòd ſi caput humiditatibus plenum habebit, incurret tuſsim, & fortaſsis apoplexiam. Et hæc conſtitutio multum aduertenda eſt in aſſumptione aquæ della Poretta, ne grauia dāna ingerat: vt in pręſenti capitulo. Conſtitutio vero auſtrina iuuāte balnei caliditate, humores diſſoluit, & capitis dolores inducit, ſurditatē, & oculorum tenebroſitatē. Conſtitutio vero talis frigida & humida: ſi balneandus ab ea ſe non tueatur, iuuante caliditate balnei, periculum incurrit, ne fiat pleuriticus ex pleuriſi phlegmatica, ne incurrat pectoris & lumborum & lateris dolores, tuſſim, peripneumoniā, & ꝙ morte ſubitanea moriātur, quia apoplectici ex forti apoplexia fiant. Tēpus autē peſtis multum contempletur, ne tempore ad eā ſuſpecto & præcipue in loco propinquo homines ad balnea tranſeant. Nam eo in tempore multum indiſponitur aer, qui ſic & corpora indiſponit, & ad ægritudines malas pręparat: quare fortis agitatio in humorib⁹ ſic ex balneo facta poſſet eſſe cauſa, vt inde accīderent corpori ægritudines prauæ. Quòd aūt aqua thermarū, quandoq; à ſtellis, & cœlo alteretur, fiatq; morboſa, non nego: ſed hęc indagatio aſtronomi eſt. Hęc enim ſic adijcere volui, vt nobis veluti exēpla ſint ad alia conſimilia: ad quæ omnia et ſimilia bonus ac prudens medicus oculum mentis omni cum ſtudio apponere debet, anteꝗ̄ infirmo conſulat de tranſitu ad balnea. Sed quis ille? Certe oēs quos noui in ſic inaduertenter conſulendo nō abſq; errore tranſierunt. Conſidera itaq; mi Illuſtris dn̄e obſecro, ſi facile eſt conſiliū tale, quod ob longā corruptelam homines paruifaciūt. Sed fortaſsis dices, ex his capio ꝙ nunꝗ̄ vel quaſi nunꝗ̄ homines balneum ingredi tute poſſunt. Dicendū, vt actū, ꝙ tute ingredi non poſſunt, qui balneum non venerantur: quare cum homo vt decebit, purgatus erit, et ſe cuſtodierit à conſtitutionibus quotidianis, vt debuerit cum canonibus dandis: tute ſic id ingredi poterit. Et ad argumenta ſuperius com memorata dicemus, ꝙ cauſa varietatis balneorū in diuerſis annis, ex parte ſalutis & morbi, à cōſtitutione temporum venit, vt actum. Quòd autem effectus producantur ab eodē contrarij, nō negatur: qm̄ ex cōtrarijs mixtum eſt: vt aluminoſum, ferreum, et huiuſmodi. Nam imaginor virtutem in corpore diſcretiuam operari: & contrarijs corpori applicatis ad extra veluti ex contrarijs ad intra ſumptis. Nam vt Princeps de cura hemitritęi. & .5. can̄. 1. cap. hanc ponit virtutem in corpore neceſſariam. Ipſa nanq; contra calida frigidis vtitur, & contra frigida calidis. Non enim videtur quomodo aliter curari poſſet hemitritęus cum aqua hordei. vt dicit Auic. & pipere. conſidera.

Nota. Nota. Nota. Nota. Nota.

A B C D

De anno biſſextili.

Poſtremo nō tacebo quod à vulgaribus prædicatur: anno videlicet biſextili omnia balnea inutilia fieri, præcipue aquæ Porrettæ, quæ res equidem conſideratione digna eſt: cum nulla inferior cauſa manifeſta habeatur, id digne ſi verū eſt in cœleſtium impreſsionē inducere nos oportebit: à qua etiam id contingere nō putatur: cum biſextilis annus à cœleſtibus exordiū nō capiat & fundamentum, ſed ſit humana prouidētia inuentū. Nam ne contingat nos menſium Calendas amittere, et in menſibus errare, cum homines ſic fabricarunt. Sol. n. in ſuo circulo in. 365. diebus & horis ſex ſuum perficit motum, quo fit vt quarto anno ex ſuperexcreſcentibus horis ad dies, dies vna cōſtituatur. Nam quater ſexties. 24. cōponunt, qui dies ſi annis ſemper adderetur, aut menſibus: id contingeret, vt nō poſt multos annos Martius reperiretur in æſtate: & ſic de alijs, vt patet intelligēti. Itaq; falſa vulgi videtur opinio. Sed vt Ariſto. Ethicorum. 2. fama quā populi multi famant, nō ex toto perditur: impetus. n. ſequuntur cœleſtes. Ideo videndum ſi huius famæ aliqua ſit ratio: videmus enim eo in anno plantas notabiliter pati, corporaq; humana præcipue prægnantiū, vt maniſeſte cernamus in pomis pręſertim apijs: medullas pomorum quas vulgus animas vocat, ad contrarium verti eius ꝙ conſueuerat, vt cuſpidē medullæ, quā verſus florem vertere ſolita erat, ad cotylidonem cōuertatur. Et prægnantes debiliores fœtus concipere, ac parere, plurimos ex eis mori: plurimaſq; aut mori, aut deterius ſe habere, vt & dicunt ruſtici. Et in anno biſextili id contingere, & bruta minus ſolito imprægnari: vt plurima iumenta eo in anno vacua fœtu fiant. Quas ob res cum continuā & ſimilem habeant diſpoſitionē, & nulla alia ratio manifeſta, & inferior cōprehendatur, nō indigne cum vulgo concludemus horū effectuum cauſam occultā, & ſupercœleſtē eſſe: ſicq;

Quæ ī anno biſſextili eueniant.

sicq; in corporibus humanis occultam impressionem facere, qua corpora eo in anno erũt debiliora. Quòd si hæc fatebimur, consulendum erit ne debilia corpora balnea della Porretta eo in anno transeant. Cum.n.ex multa euacuatione per potum aquæ corpora debilitentur: si eis superuenit causa cœlestis in debilitatem adijciens, dubitandum erit ne inde aut mors, aut ægritudo fortis superueniat: cum ex cõiunctione harum duarũ causarum vna fortis causa debilitãs cõponatur. Quo infertur fortia tanto periculo se nõ exponere: quę tamen nõ nisi maxima vrgẽte causa ad ea se transferre debent, & prius optimo munita cõsilio. Verum transitus ad balnea quæ non potantur, non tantum verendus est: non.n.tantum debilitant. Estq; eorum in corpora actio magis in potestate hominũ: nam bibitam sic regulari non possunt. Quòd si contingat quempiã ad ea quę nõ potantur transire, moderationẽ in eis ex parte moræ, & caliditatis aquę habeat, ac aliarum sex rerum non naturalium, vt videlicet quærat minus consueto ab his balneis debilitari, vt sic impressioni cœlesti contraoperetur: studeatq; fortitudini virtutis. Vnde in his melior est raritas balneationis, minor in eis statio, caliditas remissa aquæ & huiusmodi. Et cum res hæc digna sit & noua, à nemineq; aut tacta, aut ventilata: hinc addere decreui, quæ de ea animo concepi: vt si vera nõ fuerint, saltem sic per me ad inuestigãdã veritatem occasio detur. Et in primis id accipio, viuentia omnia ex quatuor elementis cõponi: quibus constat mundus hic inferior: ipsorumq; qualitatibus alterari, corrumpi, ac generari, vt earum adinuicem actione & passione, aut perficiantur corpora, cum iustitiales fuerint, aut imperficiãtur, cum iniustitiales se reddiderint. Hæc quidẽ corpora quatuor ex humoribus componuntur maxime quę perfecta: quibus ex iusticiali eorum temperamẽto sanitas prodit, et eorum intemperie ęgritudo. Hę autem qualitates cum ad multum excedunt, plurimum corpora alterant. quo fit, vt omnibus viuentibus, alteratio ab his qualitatibus exeat. Cum itaq; anno in bissextili tales, tantasq; in viuẽtibus & veluti semper similes mutationes cernamus: arbitrandum quidem erit ab his qualitatibus cõsimiliter semper se habentibus prodire. Et cum hanc rem ab his elemẽtis, aut qualitatibus humorũ sic semper similẽ fieri putandum non sit ob varias & cõtinuas in his mutationes, inferendum erit à superioribus hoc contingere, quibus ordo actionũ est regularis. Quare cum Saturnus qualitates principijs vitæ obuias habeat: propter quod cõtingit fœtum octimensem nõ superuiuere, cum eo in mense

E se super fœtum influat: vt Alexandri problemate.163. sic cõsecuta in corporibus debilitate manifesta, vt actum, ipsi & suis qualitatibus nõ immerito ascribemus: subuenientes sic sua ex vi corpora viuentia de quarto in quartum alterare, debilitare, et mortua reddere. Nam cum planeta sit melancholicus: proprietatẽ videtur habere de quarto in quartum plus in corpora hæc influere posse. Nam humoris melãcholici hæc est proprietas. Et ratione quadam rhetorica quę dicta sunt, persuaderi possunt. Nam quemadmodũ humores quatuor ex impressione motus diurni Solis secũdum quatuor quadras diei diuersi diuersimode alterantur, vt in prima moueatur sanguis, in secũda cholera, in tertia melancholia, in quarta phlegma. Ita & cœlũ per annuales motus suos quaternos in hæc viuentia qualitates imprimit et diuersas, quibus talia viuẽtia aut in melius aut deterius disponuntur: quare cum manifeste cernamus corpora hæc notabiliter in deterius disponi: & hoc de quarto in quartum: sitq; actio hæc naturam sapiens melancholicã, nõ videtur negandum quin actio ipsa Saturno attribui digne debeat: suisque qualitatibus principijs vitæ aduersantibus. Non est itaq; hic quaternarius numerus faciliter negligendus, ꝙ additur propter rei nouitatem. Neque putet quisquam ex his me velle negare influxus cœli particulares. Et de his volo nobis in præsenti pauca hæc sufficere. quare &c.

F

G

Dubitatio pulchra.

VT QVID in anno bissextili balnea hęc della Porretta, vt alijs in annis æque fructuosa esse non videantur: quinimmo eorum locum habitantes asserunt experientia docti, eo in anno illa nociua magis haberi, vt multos mori, nõnullos infirmari contingat. Huius aũt dubitationis causam equidem nõ facilem facio, cum vsq; in præsenti neminem intellexerim illam aggressum esse. Nam occultorum causam aperire nõ est ignorantis, verũ philosophantis opus. Quamobrem nemo mirari debet si trepidus illam aggredior: sicq; eius in apertione, quãdoq; deficiam. Ego quidẽ id arbitratus sum agere, vt saltem ad eam aperiendam occasionem præstem: quo fiet, vt ea occulta manifestabitur, quare venia mihi prius concessa, ad eam manifestandam me cõuertã. Accipiens in primis inferiora omnia hęc suis in actionibus & ꝓprietatibus, à syderibus cœli influxum, regimenq; suscipere, & à dignioribus maxime, quę planetę sunt. Nam Deus ipse omnipotens cum mundum creare concepisset: primum cœlum creauit, cum omnia creata volebat ab ipso tanquam à suo rege regi debere, & absq; suo influxu minime subsistere

H

posse,

A posse,quam rem authoritate Aris.confirmamus, inquientis Meteor.primo.Necesse est hunc mundum superioribus lationibus esse contiguum, vt virtus inde habita gubernetur. Octauoq; Physicorum. primum mobile vita est inferiorum. Et in secundo dicere ausus est. Sol & homo generāt hominem.Quare Ptolomęus,mundanorū mutatio ad hoc & ad illud cœlestium mutatione est. Equidem experientia rem hanc manifestat:quoniam varia ex planetarū coniunctione cernimus varios euentus,diuersosq; effectus in mundo prouenire:vt modo fertilem, nunc sterilē annum fieri:pestes modo, aliquando febres vnius speciei, serenitates,pluuias,tempestates,cęteraq; diuersa talia.

B Quā rem à fortiori arguere valemus cum sydera hæc in voluntates hominum quidē possint: quas dn̄s liberas creauit, vt non raro comprehendamus illas syderum horum virtute sępenumero cōmoueri,ad bella gerēda inclinari, ad pacem faciendam commoueri, quæ omnia noscimus ex astronomis pronūciata:propterea Aristoteles interrogatus,vt quid plantæ, herbæ, cæteraq; talia vno eodemq; modo semper se habebunt: respondit,qm̄ ab intelligentia nō errante gubernantur. Quæ res & Principes nō latet,cum in eis sentiant non raro in amorem Martini,& Aloisię magis se trahi,q̄ Petri.quodq; in ludentibus cernimus, vt

C superueniens incognitus alterum cupiat ex eis lucrari,reliquum perdere. Quorum effectuum causa non nisi in cœlestium influxum reduci potest. Equidem arbitrandum est,vt diximus esse.Nam quemadmodum ad bene esse populorum, & totius vitæ politicæ ac œconomicæ necessarius ordo est,eaq; dependentia,vt inferior superiori obediat:quoniam omnia tenderent in ruinam:sic necessarius est ordo horum inferiorum ad superiora,& eorum in ea influxus. Secus autē, omnia in ruinam tenderent. Propterea Dionysius Ariopagus, cum cerneret Solem obscurari præter syderum ordinem, cursumq; suum, ait Iesu in cruce

D pedēte,aut Deus & natura patitur,aut totius mūdi machina destruitur. Quibus ex omnibus plane accipi potest etiam quadā ciuili dignitate inferiora hæc influxum & proprietates eorum à syderibus suscipere. Quamobrē in libello nouem iudicum scribitur.Omnis mundanæ genituræ conditio ex planetis,eorumq; signis, tanquam ex lapide magnete dependet. Dicamus ergo vt quēadmodum in maiori mundo cernimus elementa ex quibus componitur, grandes variasq; mutationes suscipere & alterationes,vt in plantis sterilitatem & abundantiam,& in aere pluuias,et tempestates,serenitatem, in aquis defectum,abundantiam: Ita syderum virtute mundū paruum(quoniam hominem)varias in se mutationes & alterationes suscipere debere: vt inde disponatur nunc ad febres,nunc ad dolores,nunc ad rheumatismata,nunc ad pleureses, vt in dies contingere videmus. Præterea sicut comprehendimus in plantis et similibus proprietates à syderibus suscipere, vt reubarbarum proprietatem educēdi cholerā, & turbit phlegma: Ita iudicandum est humores humani corporis in suis motibus proprietatē suscipere:qua videlicet cholera moueatur de tertio in tertium, & melācholia de quarto in quartum: phlegma omni die & sero, sanguis omni die & mane.dominium vero hoc & influxum in humiditates declarat aqua motus maris,& paucitas humiditatis in conchylibus.cum horum causa lunę attribuatur. Cum itaq; cernamus lunā frigidam & humidā motum talem diurnum aquæ præstare:Ita & in corpore humano phlegmati motum dabit diurnum. & idem de alijs humoribus iudicandum erit proprietatem sui motus planeta sibi in qualitatibus simili sumere.vt cholera à Marte, melancholia à Saturno:sanguis à Sole.Est itaq; arbitrandum sicut cholera de tertio in tertiū mouetur: Ita & Martē de tertio in tertium in hæc inferiora magis influere. vt quemadmodū motus humorum diebus mensurantur:ita planetarum motus per annos.Quibus inducitur, de tertio in tertium annum febres cholericas,& de cholera ęgritudines magis multiplicari. Sicq; aerem ad calidum & siccum magis distemperari, ni influentia occurrat contraria.Similiq; modo de melancholia dicendum. ꝙ cum de quarto in quartum moueatur: sic & Saturnus de quarto in quartum influit,qui cum frigidus sit & siccus: frigiditatē influit,& siccitatem, duas has qualitates principijs vitæ contrarias, ex quibus sic viuentia debilitantur magis. Quā rem aperte sentimus cum videamus de quarto in quartum pecora pastorum authoritate sterilia fieri, & fœtus qui nascuntur debiliores esse. Hocq; manifeste cōprehendimus in humanis corporibus contingere, mulieres eo in anno plus solito abortiri,fœtusque exiliores esse: plātas,fructus aut pauciores,aut exiliores,aut nullos producere.Nam horum effectuum cum nulla assignari possit inferior causa, necessario taliū causa ex superioribus erit. Cum itaq; nullū sydus sit ita viuentibus obuium,merito suarum qualitatum vt Saturnus,plane erit concedendum, sic Saturnum de quarto in quartū in hæc inferiora suas qualitates influere, qualitatibus vitæ contrarias. quibus eo influxu hominum corpora cæteraq; debilitentur.Erit ergo concludendum, eo in anno

corpora

corpora humana debiliora facta esse. Cumq; ad ea balnea nõ proficiscantur nisi ex ægritudine homines debiles facti, sic addentes debilitatem quã ex eorum euacuatione cõsequuntur, priori debilitati pericula plurima incurrunt. Et qui erãt valde debiles, & natura exiles, à vita sæpenumero exhalant. Quare Alex. Aphrodiseus cum interrogaretur, vt quid natus octimensis nõ viuit? Respondit quoniã in octauo mense fœtui superuenit Saturni influxus, qui sua frigiditate & siccitate natũ debilitat, qui cum debilis prius factus esset in septimo, ob motum quem fecerat: nam in septimo fœtus sic cõpletus inordinate mouetur, exitum quærens, accidit propter debilitatẽ debilitati coniunctam, illum mori. & ad grandia nocumenta consequenda accidit aeris loci distemperantia notabilis ad frigiditatẽ et siccitatem declinans, cum ad intra montes lapideos sita sint, qui aer in fluxu tali distemperatur magis, sic amplius corpora debilitans. Addoq; q cum aqua sua in caliditate naturali amplius remittatur. sic, & in virtute sua remitti facile putandum est. Ex quibus intelligatur q trãsportata ad alium locum, sic in suo calore multum remissa aut eo priuata, notabilis effectus non est productiua. Nam igne calefacta non eam cõsequitur virtutem, quã ex calore suo naturali habet. Ex his itaq; inferamus nõ valde vtile esse eo in anno ad balnea talia se trãsferre. Quòd si necessitas cogeret, cui lex non valde imponitur, talis translatio fiat peritissimi medici cõsilio, minorando vices, interponẽdo dies in eis minus morari. & cætera similia obseruare. Infertur secundo hoc eodem anno febres quartanas multiplicari, vt meo tempore vidi Ferrariæ. 1460. plurimas, & plurimas regnasse quartanas.

De obseruãdo cultu ab his, qui se balneare uolunt, continens rubricas tres. Cap. VI.

De canonibus omnibus balneandis conuenientibus. Rub. I.

MAgna etenim debet esse in recipiẽdis balneis obseruantia: tum quoniam neglecta cum fuerit, homines sic facile ad prauas perducãt ęgritudines: tum quoniam magna sint veneratione digna. Nam apud veteres nostros tãta cum veneratione celebrata fuerunt: vt alterum in terris Apollinẽ illa esse profiterentur. Nam cum ex eis oẽs morbi tolli, omnesq; ægritudines domari cernerent: sic ea veluti Deũ colere nõ dubitarũt. Propter quod, vt actum, Arist. ea sacerrima vocat. Et quidem videmus nodatas, duras, fixasq; ægritudines, cum medicorũ beneficio curari nõ possunt, etiã sic nostro in tẽpore eas illas balneis cõmittere. vt id dicere voluerint, q si balneorũ virtutibus non tollantur, nullus est alius sanationis locus.

E

Obsecro itaq;, & vos obtestor, qui balneorum beneficio gaudere cupitis, vt in eorum obseruando cultu, tãto cum periculo, tamq; cum parua veneratione, negligentia vos non comprehendat, ne quod indebito regimine vestro vobis contingit, illis attribuatis. Est enim balneum sanctuarium quoddam magno honore dignum, cui rerum omnium summus opifex non pauciores virtutes condonauit, his quas herbis mineralibus radicibusq; omnibus. quibus vt medici ipsi languores omnes curare, & ab his corpora absoluere summa cura diligentiaq; student: vnde Gal. 6. de ingenio. Non inuenitur aqua per se calida, quæ non participet aliqua medicinali virtute.

F

Cum itaq; quis ad balnea se transferre voluerit, in primis eius corporis dispositionẽ recte contempletur: vt si febriens fuerit: si complexione debilis, ac resolubilis multum, si habitudine nimiũ gracilis, ac natura macer. vt si in cõpositione mẽbra spermatica non robusta, sed debilia fuerint. quibus in casibus à thermis naturalibus, quia calidis, siccis, resoluentibus, exiccãtibus se abstineat. Nam tales omnes sic ex balneis talibus magnum periculum incurrũt. Quibus accipiatur error eorum qui febrientes cõsulunt ad balnea proficisci. de qua re supra actum de balneo calido & humido. Patet secundo error eorum qui ægrotantes vt asthmaticos, hydropicos, cæterosq; tales sic cõsulunt, nõ aduertentes ad hęc de quibus scriptũ est. Vnde meo in tẽpore ex inaduertentia tali, vidi famosum virum mortẽ cum vita cõmutare. Contẽplentur itaq; sic omnes corporis particulæ, resq; naturales omnes, consuetudo, tempus anni, ætas, cęteraq; talia in solutione cõsideranda. de quibus supra. Cum ex balneo notabilis euacuatio consequatur. nõ. n. in ludo schacorum miles ita custodiri debet: vt ludus totus perdatur. lector cõsideret.

G

Secundo si cætera nõ obstent, anteq̃ ad balnea se transferant: emundare corpus & à superfluitatibus curare debent: veluti si viaticum quoddã cœleste & salutiferum sint assumpturi. Neq; in omnibus vnica canoni huic satisfaciet euacuatio. Nã corpora repleta & cacochyma, pluribus indigent euacuationibus, anteq̃ sic ad balnea se transferãt. neq; vt actum, vnica contenti sint. Nam cum peccent humores multi, & euacuati debite non fuerint: caliditate balnei eliquante, & humores dissoluente: erit primo eorum cum bonis cõmixtio: deinde eorum fluxus ad loca debilia, & resolutio subtilis, & remanentia grossi: quamobrẽ multæ eis postea accident ęgritudines incognitę & prauæ. vt

H

uæ.vt febres,apostemata,& hmõi.Hoc itaq; salu-
tifero remedio prius se muniant,vt viaticum assu
mentes confessionem .Quibus indicitur ꝙ non
absq; periculo hoĩes se balneant in eis,gratia tan-
tummodo delectationis ac lasciuiæ.ꝙ si eo pro tẽ
pore ilico ægritudines non incurrunt,id eis simi-
le accidet,quod ex assumptione paucorum cibo-
rum scribitur à Principe,primi tertia de regimi-
ne comestionis.Ille vero in quo male digeruntur
nutrientia,non decipiatur : qm̃ post dies in ipso
mali generabuntur humores,ægritudines facien
tes & pernecantes.Aliqui tñ sunt robusti & for-
tes,qui sic ex eis lædi nõ videntur,vt rustici, quos
in eis longo tp̃e stare vidi, nulla penitus euacua-
tione præcedente.& tu bene considera.Nam quę
dicta sunt,debilibus,& delicatis,& ociosis magis
applicantur.Rustici quidem ex forti,et continuo
exercitio,veluti munda corpora esse vidẽtur, qui
non nisi grandi ex causa succumbunt.

Tertio ꝙ intraturus balneum,quantum labo-
ris & exercitij in itinere passus fuerit:æquo aĩo cõ
templetur,si cõfractus,si fatigatus nimis . quamo
brem sic lassus nõ ilico balneum ingrediatur, sed
corporis quietem expectet.nam ex balneo sic no
ceretur:quare Princeps primi secunda cap. quidã
ornate.Qui aũt voluerit ĩ thermis balneari, opor
tebit vt in eis balneetur quiete,& suauiter , ordi-
nate,& non subito.Quo ex dicto docti fiant, qui
ex longinquis locis eques, & incommode pedes
se ad balnea transferunt. quamobrem distãtiam,
& corporis lassitudinem prius bene coniecturari
oportet.Ita vt quis vno die:alius secundo die . iij.
vel.iiij.quiescat,priusq̃ balneũ ingrediatur . Quẽ
canonem multi postponẽtes,nimium sua sanita-
te cupidi,sic peccantes, supplicio non vacabunt.

Quarto aeris qualitatem recte contempletur:
si frigidus nimis,si ventosus,si pluuiosusq; fuerit,
quibus in casibus balnea discooperta non ingre-
diantur.Nam ex eorum ingressu,& egressu, mul
tum nocetur corpus,cum aer talis fuerit: fontesq;
eorum,& ipsa etiam balnea sic commixtione plu
uialis aquæ,ac aeris frigiditate,& vento : vt supra
præcedenti cap.& corpora humana non parũ al-
terantur.Propterea sępe consului,vt eis in tp̃ibus
tina ĩ camera clausa p̃paretur,q̃ aqua balnei ĩplea
tur:in q̃ patiẽs se balneet,duciã recipiat,& hmõi.

Quintũ vt eligatur hora diei cõueniens , quia
frigidior mane post Solis ortum per horam . quo
in tempore sperandum est,aerem sic à vaporibus
nocturnis mundatum esse.Sero autem circa ve-
speras,& non nisi completa digestione prãdij : &
hoc communiter . Nam dicitur cõmuniter .quo
niã balnea Petrioli aliam electionem habent . de

A quibus suo loco infra.Corpora nanque illis horis
sunt magis fortia,& minus apta à caliditate resol
ui.Intrent itaq; ventre vacuo,quia stomacho : ne
cibus indigestus ad membra trahatur , sitq; mul-
tarum ęgritudinũ causa.vt supra de balneo humi
do calido.& tu ibi.Sed quæret rationabiliter ali-
quis,si licet & in meridie aliquid comedere. Di
cendum ꝙ in consuetis & resolutis,non est come
stio meridiana vituperanda:vbi leuis sit,& mode
rate facta:vnde cibus debet eẽ facilis digestionis,
paucæ quãtitatis:alteratiuus magis,vt sit cibus &
medicina.vt verbi gratia in consuetis,vt diacucur
B bita,aut cõfectio de triasandalis, aut manus Chri
sti perlatum sandalizatum,cum offa in vino debi
li,aut confectio alia facta cum amygdalis . ita vt
nõ eleuetur in gradu caliditatis.In resolutis vero
fortassis oportebit administrare ouũ sorbile alte-
ratũ,quia in aceto coctum cum cortice suo aut in
aqua fusum,& huiusmodi.consideret prudens.

Sexto ꝙ sic intraturus,beneficium ventris pri-
mo habeat,vrinam deponat:vt ei possibile est ar-
te vel natura,vt suppositorio aut cũ clysteri , vel
saltem habere procuret.Quod si omni die id fieri
non poterit:saltem tertia die habeat omnino . ne
materiæ illæ à caliditate cõmotæ ad loca debilia
transeant,ægritudines in eis inducendo. Et pro
isto dubitatur,si sic in balneo stãtes vel ingrediẽ-
C tes vti possint pillulis,& huiusmodi solutiuis , vt
communiter consulitur. Dicendum ꝙ sic.sed ꝙ
quærentes ventris solutionem cum his:ad minus
post talium assumptionem stent horis.xiiij. ante-
quam balneum ingrediantur.ita vt existiment ta
lia operationem suam compleuisse, ne balneum
illam impediat:cuius est materias ab interioribus
ad exteriora trahere . Medicinæ autem operatio
huic contraria existit,cum per balneum materiæ
moueantur ab intus ad extra . & per medicinam
ab extra ad intus.Quibus accipiatur,ꝙ pillulę tar
dæ operationis vt alefanginæ cæteræq; tales, quæ
stare consueuerunt.xx.horis & vltra operando ,
D non sunt talibus conuenientes.Et hic colligat le-
ctor errorem communem : & præcipue cum ea-
dem in die ingreditur balneum . verum arbitror
siue fuerint fortes siue debiles,ea die balneum nõ
intrare consultius esse. Contempletur etiam vir-
tus totius,ne multum debilis sit,neq; ex pillulis la
xata nimis , si fortes fuerint : quoniam eo in casu
alia expectetur dies .

Septimo ꝙ sic accedentes ingressuri balneum
pannis se muniant : & magis cum ab eo egrediũ-
tur : ne frigiditate aeris,stante tãtorum pororum
apertione,quamplurimum lædantur.

Octauo cum balneum ĩgreditur à loco à fon-
te distan-

te distantiori incipiat:seq; sic paulatim versus fontem moueat.cum ex eo magis calefieri cupit. verum vt supra complexio cősideretur,virtus,& cętera dicta.qm̃ cholerica corpora non tantum patiuntur caliditatẽ, vt phlegmatica, & debilia,vt fortia.Quibus ex rebus nõ raro oportet et balnea sua in caliditate moderare:quemadmodũ in dies fit:sępeq; fieri feci,prohibẽdo ingressum aquę balnei per totam noctẽ. & si mane fuit plus debito tepefactũ, iussi canale aperiri, quo aqua calidior fluit:& baculis deinde agitari,& commisceri vsq; ad quæsitum temperamentum. quoniã non omnia corpora ęqualem possunt pati caliditatem.sic in die operatus sum, vt in sero commodum habeatur. Et hic aduertatur q; balneum mundificetur.quoniam ex ingressu leprosorum, scabiosorũ & huiusmodi,non raro inficitur.considera.

Nono q; mora eius in balneo sit à quarto horę vsq; ad horã,quo in tẽpore semper tolerantia virtutis cõtempletur.ne in ea transitus fiat,quo corpus multũ debilitetur. Sic.n.maior & minor terminus designatur cõis. Sunt.n.qui balnea longis in horis tolerãt:vt viderim pluries scabiosos quosdã,et iuncturis lęsos vltra horas.iiij.in eis cõtinue permanere.Et nõnulli terminũ hunc scribũt, nõ assignantes tẽpus:sed dicẽtes vsq; ad virtutis tolerantiã.qui si cum prudẽtia moderatus erit, nõ vituperatur.Cæteriq; vsq; ad virtutis debilitatẽ exclusiue.& hi cum primis coincidere videntur.Et ex his deducitur q; calidæ complexionis existẽs, rarę texturæ, humorũ subtiliũ:à generatione,vel ex tpe debilis,lõgã in balneo morã euitare debet. patet correlarium, qm̃ ex ea sic periculũ est ne ad periculosam, & nõ recuperandã debilitatẽ ex forti resolutiõe deducatur.patet intelligẽti. Infertur secũdo,q; fortes,pingues,nõ resolubiles ex facili, frigidi et humidi longiorẽ morã contrahere possunt &c.Et nota q; ĩ balneo stãs, neq; bibere neq; comedere debet, ꝑpter pericula ĩminẽtia. Cõtra lasciuos & bestiales,quos vidi.verum si sic ingrediens,ex ingressu aptus est incurrere lipothymiã: tunc cõceditur panis infusus in vino granatorũ.

Decimo cum balneũ egreditur, panno lineo mundetur,& alio operimento cooperiatur,& ilico ad lectũ transeat,decenter stet coopertus,et in eo etiã sudet.sitq; mora eius in eo circa horã:deinde bene exiccetur.et se decenter vestiat. Nunq̃d somnus eo in tẽpore conueniat: cum sudorẽ magis prouocet?Cum Princeps dicat.somnus fortis omnes retinet euacuationes præterq̃ sodorem. Nam illum prouocat, & prouocando debilitare videtur, propter fortem resolutionem. Dicendum q; somnus competit, propterea q; virtutem

E ac virtutes ex balneo laxatas confortat. vnde de somno & vigilia Auer.somnus est ligamentum virtutum,confortatioq; earum. Item multæ sunt superfluitates sic ex balneo motæ, & sub cute retentæ, quæ virtute somni sic eas ad extra propellentis resoluuntur: vnde corpus magis mundatur.quare consideratur,q; de somno dicitur in de balneis della Porretta infra in dubio.

Vndecimo cum etiã post somnum & quietẽ in lecto ventositates aliquæ & vapores caliditate balnei sint generatæ, quæ omnia exercitio & motu corporis debito sic resolui aptæ sint:debet balneatus sic ex lecto surgens, quodã leui exercitio

F moueri, si põt.neq; hoc fiat in aere frigido vel vẽtoso,ꝑpter apertionẽ porositatũ:sed potius in camera.deinde cum sic ad temperiẽ naturalẽ perductus erit,& ҫalor balnei quietatus:cibetur. Et dictum est,si potest,qm̃ quãdo nõ potest,vt quia paralyticus ,aut aliter, impeditur:tũc loco exercitij fricationes fiant, quæ vicariæ sunt exercitij.vnde Princeps primi tertia. Et q; in fricatiõe attẽditur, est superfluitatũ in musculis retentarũ resolutio. ex eo q; exercitiũ nõ euacuat,vt euaporet, & non accidat fatigatio. Et oportet quidẽ vt hic fricatio molliter fiat,& est ex macrefactione,q̃ macrescere facit.& tu cõsidera. Quod si aut ob dolorẽ,aut

G vlcera,aut aliq̃d tale impediẽs,fricationes fieri nõ possent:cõsulendũ est ad assumptionẽ suppositorij ex melle,aut ex radice blitis vł lilij cœlestis vel lardi,vel suppositorij de sepo anteq̃ comedat.

Duodecimo quibus peractis se ad mensam ponat cũ cibarijs debitæ qualitatis & quãtitatis.qualitas quidẽ vt sit facile digestibile:cum iam stomachus sit ex balneo in calore & vigore aliqualiter resolutus.Sintq; boni nutrimenti,& nõ multæ superfluitatis.q̃re oua sorbilia, si cætera cõsentiunt, sunt maxime cõuenientia.Carnes etiã temperatę vt pullorũ,hœdorum,vituli lactãtis, auicularum paruarũ,caponum,fasianorũ, perdicum,caprioli

H iuuenis.Tertio non sint nauseatiua, multum pinguia,oppilatiua,multũ grossa,neq; calida multũ. propter quod nõ laudantur colũbi iuuenes, qualeę,turtures pingues valde,alaudę,meruli,turdi, neq; passeres.Pastilicia,artocreę,& huiusmodi vituperãtur.& salitæ duræ & antiquę.Piscibus laudatis et elixis vti põt.A fructibus abstinere debet. qm̃ etiam ob balnei caliditatẽ sic facilius ad putredinem & ebullitionẽ præparatur.quemadmodũ ꝑpter caliditatẽ in febrientibus.vnde prima quarti de cura putridarũ. Et oẽs fructus nocent febriẽtibus propter corruptionẽ & ebullitionẽ eorum in stomacho.& tu cõsidera errorem cõmunẽ. Et quoniã tempus balneorum, est tempus fructuũ,

in his

De vino.

De aqua frigida.

in his homo moderare se debet, maxime quando est ad eos assumendos nimia voluntas. Verum sic adducendus est canon Hipp. parum deterior cibus & detestabilior quidem melioribus est appetendus.i.appetitui dandus, qui sic eius corrigit maliciam. Granatum, arancium, limon non salitus, & huiusmodi. nõ vituperantur. Quantitas cõtempletur, quoniã portitor, quia stomachus iam sic resolutus, tantã vt prius quantitatem portare non potest. Comedat itaq; infra terminos comestionis consuetæ plus & minus, vt percipit stomachum suum tolerare posse. Non. n. nimis parua esse debet. ne minor q̃ debet restauratio fiat. cum tali egeat propter balnei resolutionem &c. neq; magna, cum illa stomachus iam debilitatus bene digerere minime posset. A lacte abstineat: & si quãdoq; eo vti voluerit, sit eius vsus ante cibaria alia. Caseo ad sigillandum stomachum vti poterit. Et breuiter ab omnibus corruptibilibus facile, & inflãmabilibus & calidis exiccatiuis abstineat. Propter quod vino potenti non vtatur, sed mediocris vinositatis, inspecta semper cõsuetudine, tenore virtutis, ætate, & huiusmodi. cõtra quẽ ca nonẽ quasi oẽs operantur. Hoc tamẽ loco non vitupero in prima assumptione mensę & pręcipue in cõsuetis & debilibus frigidis natura, offam cũ vino aromatico factam. Vinum laudatur album, subtile, ceresolum: vituperatur stypticum, grossum, quod sane intelligi habet: ni, videlicet, particularis membri læsio illud magis ad se vocaret, vt podagra. Sed quid de aqua frigida dicemus? Primum dicendum quòd potus aquę frigidę ieiuno stomacho post balneum summe vituperatus est. quoniam aqua sic apertis porositatibus membrorũ intrinsecorum per ea penetrat sua cũ frigiditate lędens, eorũ digestiuã impediẽs. Et est sententia Principis primi tertia 8. cap. Quibus infertur, ꝙ etiam sic cum vino commixta faciẽs ipsum magis penetrare, nullũ videtur afferre iuuamentum, sed potius nocumentum. Quo infertur secundo ꝙ si fieri potest, dimittenda est, & vino solo non potenti vtendum. Sed dices quomodo tãta in siti eius cum vino solo fiet extinctio, in quã forte balneantes sic incurrunt? Dicendum ꝙ vbi vinũ pauciferum tale haberi non poterit: minus mala est aqua cocta cum qua sic refrãgi vinũ poterit. Quod si qua frigida consuetus fuerit, sitque corpus bene robustum, & membra interiora talia fuerint, poterit & vinum cum ea lymphare, & semper declinet ad paucitatem, vt poterit. Et hic considera, si errant, qui cõsulunt post exitum balnei aquam hordei vel aquam coctam simplicem cum vino granatorum assumi, ob hepatis in flammationem

De vino.

De aqua frigida.

A flammationem prohibendã. Quòd si siti molestabitur inter cibũ & cibũ: hic potus cõmendabitur, ex aqua hordei vel simplici cocta cũ quarta parte vini granatorum acetosorum vel muzorum & pauco zuccari: puto. n. aquam hordei sic exhibitã vt alternatiuum quoddã stante caliditate extranea balnei resistente, frigiditate eius sic non multum nocere, sed magis iuuare, vt persæpe in febrientibus apparet. Aceto etiam vti potest, si cætera cõsentient, vt ꝙ non adsit iuncturarum ac neruorum læsio & huiusmodi. Conueniunt ex herbis lactuca, endiuia, scariola, portulaca, blitis, caulis, borago, spinachia, cucurbita, & similia. Et cum his loco aceti poterit vti vino granatorum, cum salaticiũ quęret. Confert & brodiũ cicerũ rubeorum, petroselinum, fœniculum, & alia aperiẽtia.

De oleribus.

B Tertiodecimo ꝙ sic cibatus vt supra post cibũ quiescat per horã cũ media, qui si sic se ex balneo lassatũ sentiret, dormiat per horam, & plus, vt sibi videbitur expedire. Consimiliter si consuetus fuerit sic somno, nã vt actũ, fortificabitur virtus, &c. Post autẽ somnum factum, si balneandus fuerit tumore iuncturarũ lęsus, aut aliã dispositionẽ humidam in membro vno habuerit, vel in duobus, pro qua necessarium fuerit lutum, & cęnum balneorũ: tũc eo casu poterit illud membrum vel loca plura luto sic linire calido ente. Quòd si calidũ nõ fuerit, aqua fontis calefiat, & mora luti sup membrum sit per horam & vltra vt videbitur, & semper calidũ teneatur: & renouetur vt expediẽs erit. Verum hoc tempore & in his dispositiõibus quibusdam laudatur statio super fumum, quod non commẽdo: quoniam fumus aliter totum corpus alterat, in vna parte corporis sumptus, q̃ lu-

Luto balneorum quõ & qñ liniendũ.

C tum, vt experientia notat. Debet & postea ante ingressum balnei de sero exercitio molli vti in cõfortationem membrorum. Deinde ingrediatur secundo balneum cũ canonibus vt supra. s. ꝙ exiens sit pannis tectus: ingrediatur lectum sudet, cibetq; vt actum. Verum sunt quidam laudãtes, vt per horã post cęnam sic cęno liniantur, quod nõ commendo: quoniam sic resoluta virtus, amplio ri molestatione non eget: quinimmo ex tali debilitari videtur. Propterea debet medicus cõsulens prudens esse, & balneandi virtutem considerare. quoniam plurimi reperiuntur, qui sic binã in die balneationem minime tolerare possunt: quoniã debiles sunt, & facile resolubiles.

Quartodecimo quòd si possibile est balneum omni die mutetur, & noua scaturiat aqua. vel saltem vna die sic: & alia non. Nam videmus prima die aquam sic ex fonte venientem claram limpidam vsque ad fundum. cum autem stat

duobus diebus vel circa, mutatur ad viridem colorem, qui in ea significat iam frigiditate aeris lęsam esse: quoniã ẽt iã ab intrinseco se adiuuat, vt ad frigiditatẽ naturalem redeat. Et est locus speculationis: quoniã aqua calida ad maiorẽ frigiditatẽ se reducit, quàm sit frigiditas cõtinẽtis. Sitq; mundatum ne ingressu aliorum vel multorum hominum immundorum, maculatorum, vt scabiosorum, & huiusmodi, sit defœdatum.

De coitu.

Quintodecimo balneatus à coitu abstineat oĩno cum ex coitu multũ debilitetur: cũ ex eo euacuatur vtilis superfluitas vltimi alimenti, cũ qua fit emissio spirituum multorũ, corpus inanitũ relinquentium. Et iam ex caliditate balnei sic sit resolutum. Neq; in vesperis balneum ingrediatur, ni octo transierint horæ ab hora prandij aut plus: quoniã multi sunt qui tardã habẽt digestionẽ. & ideo tales prius bene cõsiderent descensum cibi à stomacho suo, antequã illud ingrediãtur. vnde oĩbus vnica regula sic dari nõ potest. Nam cum supra de balneo aquæ simplicis calido, sic stante cibo in stomacho fit attractio eius ad membra indigesti. vnde accidũt oppilationes &c. Et tu ibi. Neque de sero debet esse tãta mora, vt de mane. propterea quoniam virtus fortior est in mane, meliꝰ impressionem balnei tolerans.

POSITIS sic canonibus in generali in assumptione aquæ thermarum obseruandis, ponentur quidam particulares alij ad particulares ęgritudines, pro quibus communiter homines ad balnea se transferunt.

Primus ꝙ volentes cerebrũ ex ducia aquę confortare: vbi .s. sit catarrhus frigidus & humidus, aut humidus non multum calidus, aut paralysis, siue mollificatio aut hemicrania, siue homopagia antiqua. seruatis seruandis prius commemoratis: si locus duciæ paratus est, ipsam assumat, vt statim de ea. Si vero non, pręparet eam hoc modo. videlicet habeat situlam magnam in alto positam: vt videlicet spatium trium vel quatuor pedum eleuatam à loco, in quo iacere debet caput, & in fundo perforatam, & eius foramem ad rotunditatem digiti parui, cum cannula in ligno, vt possit aperiri & claudi ad libitum. & habeat seruientem qui continue dum aqua exiuerit à situla, sic successiue impleat. quo peracto, ascendat scamnũ eo in loco super quod se ponat æger corpore resupino, & in capite ponat pileum in medio perforatum: ita vt peruenire possit vsq; ad aures & ad medium frontis. Quòd si pileum non habuerit, caput caputpurgio sic circuncirca siue circulariter muniat, vt aquæ descensus ad sinum & alias partes inferiores impediatur. Et tunc

Quomõ parari debet locus ducię.

E in primo casu recipiat duciam super bregma: & est locus, ad quem peruenit extremitas digiti medij, cum extremitas manus ponitur super nasum, & reliqua pars ad verticem extenditur. In eo autem loco idem cauterium datur ad retinendum catarrhũ. In secũdo casu, ꝗa vbi aderit mollificatio, recipiatur ducia in occipite: qm̃ ibi neruorũ origines, ex quarũ oppilatiõe repletiõeq; accidit paralysis, & mollificatio. In tertio vero sumat super partẽ lęsam, quia mediã: aut supra totũ descẽsus aut duciæ indesinenter esse debet, quousq; cerebrũ notabiliter se calefactum esse sentiat. nã in quibusdam citius in alijs tardius, attenta raritate & densitate cranei. vnde hora vna est spatium cõmune. Vbi vero ducia fit absq; instrumento, vt in balneis Senarũ actũ est, recipiatur vt dictũ. Quod si fuerit in maiori ꝗ̃titate fluẽs, quã cum situla, debet eius descẽsus mẽsurari ad tolerantiã virtutis, & cerebri caliditatem receptã: cõsidera. Laudo tamen in prima die ac secunda, vt cũ minori quãtitate procedat vt seruetur quod ex Mes. sæpe memoratũ est, à facilioribus inchoãdum esse. Quòd si cõtingat bis duciã in die recipi, minor sit mora in sero quàm mane propter causam dictam.

Secundus ꝙ hyposarchici hydropici maius iuuamentum recipiunt ex emplastratiõe cum luto totius corporis, quàm ex balneatiõe in aqua. quare illud primo experiantur. neq; secundo vtãtur, nisi in fine cum discedere voluerint. quo in tẽpore in balneo aquoso se mundent, & lauent: & illico se exiccent. Et ego arbitror tympaniticis idem plus conferre. Licet aliquibus plus placeat fumus balnei siue vapor sic receptus. Nam primi secunda. fen. prima. vltimo cap. Et ex his quę vehementer superfluitates resoluunt & minuũt, est in arena sepeliri, & in ea volutari, & in calido Sole fricari. Cum itaq; lutum hoc calidum potẽtius quã arena cum his conditionibus sit, ratiõale videtur lutum hoc plus vapore conferre, cuius vigor debilis est. Et illi idem concedunt semper in omnibus ægritudinibus experiẽtiã habuisse: in quibus requiritur resolutio, pluris iuuamenti fuisse balneum luteũ siue cęnosum, cũ potentius reddatur ex substantiæ densitate. pari modo in asciticis dicendum ex causa frigida sic factis. Loquor de balneis quorum aqua non potatur. Nam aqua eius quod potatur, fortassis efficaciorem faciet operationem, vt illa della Porretta, de qua actum.

Tertius quòd empyici, asthmatici absque vlcere pulmonis laborantes, ex potu aquæ balnei, vt actum, iuuamentum magnum recipiunt. quinimmo & statio in eo secundum quòd supra limitatum, & de eis dictum est.

Quartus. patientes cõlicam ſiue iliacam abſq; lapide renum, ex aqua balnei clyſterizata, magnum inde recipiunt iuuamentum: & maius, ſi cum lib. j. aquę fontis miſceantur vnicæ tres olei laurini, rutacei, aut de cherua.

Quintus & non eſt poſtergandus, ꝙ herniaci ex cauſa ventoſa, & aquoſa, & carnoſa nõ confirmata, plurimum iuuantur ex balneo: hoc modo: videlicet primo recipiant fumum, deinde facta fomentatione tali per quartum horæ emplaſtretur locus cum luto balnei, in quo commixta fuerit decima pars ſulfuris viui puluerizati, & plures hac via ſanati ſunt.

Sextus ꝙ ſe balneãtes propter duriciam neruorum & contractionẽ & gratia ſedationis doloris luto iam dicto mẽbra læſa liniant, & emplaſtrẽt. Nã eius virtutis eſt vt aqua, & fortius imprimit, & longiori tẽpore actio eius durat. quia ſic nõ facile reſoluitur vt patet. Et plures ſunt medici, qui in hoc luto nõ paruã habẽt cõfidẽtiam. verũ quãdo quæritur velox penetratio caliditatis in membris actualis, magis iuuamẽtũ recipitur ex fumo ſiue vapore aquę. vnde in mollificatione duriciei mẽbrorum & cõtractione certe magnũ reperi iuuamẽtũ. Nã vapor aquę penetrat multũ cum ſua caliditate, humiditatẽ mollientem deferẽs. quod de luto non accidit, & aqua. Et hic adde Defenſiuum prohibens curſum materium ad membra debilia. Recip. ſandaracę drach. iij. amyli vnc. j. roſarum, acatiæ, balauſtiorum, ſpodij, hypocyſtidos, añ. drach. ij. ſief memithę drach. iiij. farinæ volatilis molendini vnc. i. ʒ. ſucci plãtaginis vnc. vij. aut loco eius accipiatur aqua ſublimationis eius, vitella oui. ij. numero. terãtur hæc omnia in mortario plumbeo cum ſuo piſtello, & fiat linimẽtum de quo mẽbra ſic lęſa inungi debent poſt exitum, & ligari cum panno conuenientis adhærentiæ. Linimentum bonum ad remouẽdum duritiẽ & contractiones quę in mẽbris reperiuntur, quod applicari debet per horam poſt exitum circunferẽtialiter ſuper membra lęſa. Recip. oleorum de ſiſamo, amygdalarum dulciũ, & vtrunq; recens ſit. añ. vnc. i. ʒ. vitella ouorũ numero. ij. medullæ cruriũ bouis, ſepi arietis ponãtur in mortario, & diligenter incorporẽtur, & in fine addatur ammoniaci diſſoluti cum aceto drac. x. & incorporentur. Eſt medicamen nobilis iuuamenti. Quòd ſi magis anodynũ cupis, adde vnc. iiij. olei de chamæmilla. Quòd ſi deſiderabis ipſum eſſe magis mitigatiuũ doloris, addas opij drach. j. neque poterit opium in hac compoſitione nocere: vt patet intelligenti.

Et hi ſunt canones attẽdẽdi ĩ acceſſu ad balnea. Nam de his qui attendẽdi ſunt poſt diſceſſum, in canonibus balnei della Porretta dicetur. Quibus ſic peractis, veniã ad aliqua accidentia, que in balneis ſic communibus cõmuniter accidere ſolent. Nã de his quę in de balneis della Porretta, & de ipſis canonibus obſeruandis in aſſumptione balnei della Porretta dicetur poſt ſuo loco, cum à balneis alijs balneum della Porretta ſpeciale regimen habeat vt infra.

De modo ſubueniendi accidentibus ex balneis euenire conſuetis. *Rub. II.*

OCto ſunt accidẽtia ex balneo euenire conſueta: videlicet vigilia immoderata, ſitis, capitis dolor, cõſtipatio vẽtris, ſuperfluus ſudor, vrinæ pũctio ſiue ardor, defluxus rheumatis, proſtratio appetitus.

Qm̃ exiſtimãdũ eſt vigiliã caliditate balnei & ſua ſiccitate ꝓuenire. q̃ ſunt duę fortes cauſę ipſius: hinc obuiãdo debẽtur infrigidantia & humectãtia: vt eſt lactuca, portulaca, & humõi. & ſomnũ inducẽtia, vt papauer albũ. vt ver. g. ſero comedat̃ lactuca, endiuia, ſcariola, aut portulaca. Aut diſſoluãtur ſemina papaueris albi in brodio ferculi. Itẽ comedatur ſemẽ papaueris cõfecti. Itẽ ſumatur ſyrupꝰ de papauere vn. i. cũ aq̃ lactucę. aut ſublimatiõis nenufaris vn. iij. ſero poſt cęnã cũ itur dormitũ. Aut ſumatur ex pilulis ſomniferis vna vel duæ, vt ſunt pilulæ de cynogloſſa Meſue de catarrho, dictę pilulę alchaiber. fiãt lotiones extremitatũ ex matre violarum, malua, & hmõi.

Contra ſecũdum. Recip. ſyr. violati aut roſ. cũ aqua ſimplici cocta, aut ſublimationis lactucę, endiuiæ, & huiuſmodi. Ad idẽ aqua cocta cũ vino granatorũ & zuccaro, aqua hordei cũ zuccaro. Itẽ pro nobilibus ſyr. de ribes, de berberis, vel vinũ de berberis cũ aqua cocta & zuccaro, & cõſimilibus. Quidam exhibẽt aquã coctam cum pauco vini, quidam aquam hordei cum zuccaro.

Contra tertium ſi ex eleuatione fuerit vaporum calidorum balnei, valent quæ in ſecundo dicta ſunt. & etiam quæ prohibent eleuationem vaporum ad caput: vt diacydonitẽ abſq; ſpeciebus, coriandrum præparatum, & vna coopertura coopertum. grana granatorũ & ſimilia frigida ſtyptica. Itẽ valet aſſumptio pilularum deponentium materiam poſt cęnam aſſumptarũ, vt pilulæ de aloe ſolo infuſo in ſucco roſarum, vel endiuiæ, vel acetoſæ, & aliæ conſimiles. Valent & linimẽta capiti facta vt ex albumine ouorũ, aceto, aqua roſ. ſucco plantaginis, vel violarum, vel ſolatri, & ſimilium: & cum aquis eorum, vt melius haberi poterit, aliqua ex his adinuicem commiſceantur: & cum petia in eis infuſa temporibus, & frõti

applicetur, & sępe renouetur. Consimiliter operandum, si propter caliditatem in capite impressam euenerit ex ducia accepta.

Cõtra quartũ vtatur mollitiuis vt est decoctio prunorũ, tamarindorum, violarũ, syru. violatus cũ aqua hordei excorticati bene bullita, aqua decoctiõis fructuum Mes. Item vtatur cassia, clysteri ex maluis, matribus violarum, blitis. Item Recip. aloes, syrupi lupulorũ, syrupi violati. añ. drach. ij. mastiches, croci ana drach. iiij. infundantur in eis aloe per noctem & diem. & etiã per duos vsq; ad tres, & post exiccationem fiant pillulæ leui igne vel in Sole factæ. ex quibus secundo accipiat vsq; ad tres ante cęnam per horam. & est solutiuum benedictum. Et consulo q; eo sero non ingrediatur balneum: quoniam, vt actum, sic impediretur opera eorum per balneum, trahens materiam ad contrarium pillularum.

Contra quintum: sudor ex balneo proueniẽs nõ est cohibendus, nisi exuberet, & virtutẽ deijciat. quo casu vtendum est regimine frigido, vtẽdo rebus acribus, acetosis, gelaticio, conditis ex granatis, lactucis, & similibus. In secũdo & tertio pedibus animalium cũ aceto, si cætera cõsentiũt, panico, lacte cocto. Et quidã summe cõmendant ad sedandũ sudorem iuscula ex farina milij cũ lacte caprino. Item dãt lac coctum. Et eo casu à balneo quiescat, in vmbra sedeat, & flabello euentetur. Exterius autem corpus cum frigidis & stypticis inungere non absque periculo est.

Contra sextum: si caliditate hepatis & renum id accidit, quæ membra duo suspecta haberi debent, quæ res colore vrinæ rubeo, & igneo comprehendetur: tunc oportet, vt præuisio fiat cum applicitis extra & intus infrigidantibus. vnde supra de balneis sulfuris, qui hepar calidum habet, præuisione vtatur. Nam inungatur post exitum per paruum spatium circa per horam regio hepatis, & renum cum aliquo infrigidante. vt. Reci. infrigidantis Gal. vnciam. j. sandalorum alborum, & rubeorum. añ. drach. 5. nam id compositũ vtriq; confert. Quod & fortius fieri poterit. Item valet trazea, hoc est seminum. iiij. communiũ frigidorum añ. vnc. 5. fiat trazea. Item & confectio triasandalorum, & plura & similia. Quod si fuerit eliquatione humorum cholericorum sic acuẽtium vrinam, eorum commixtione: tunc euacuẽtur illi humores cum pillulis, de quibus in quarto. & vtatur trazea dicta vel confectione.

Cõtra septimũ: si fluat exuberãter, dimittatur balneum. nã verẽdum est ne cõtentiua virtus cerebi sit nimis debilitata. Quòd si fuerit ꝓpter vehemẽtem caliditatẽ impressam, fiat vt actũ in pri- D mo, secundo & tertio. Quod si nõ nimis fluxerit & debilitate contentiuę euenerit. odoretur nigella torrefacta in manu cum petia gestãdo, vel fiat aspersio pulueris super caput ipsum confortantis; vt Reci. ladani, styracis calamitæ, rosarum, ligni aloes ana drach. 5. sandaracæ drach. vi. spodij drach. v. macis drach. 5. Item fiat sacculus ex puluere rosarum, & sandaraca, & similibus.

Contra octauum: q; venire consueuit ex laxitate partium oris stomachi, aut propter resolutionem, aut propter fluxum materierum ad os eius. Et tunc in vtroq; casu valet diacytoniten zuccarinum, acceptum post cibum, aut miua cydoniorum zuccarata. Item detur miua cum aqua mẽtæ & vino granatorum mane, sero, & in meridie. Item cõfert syrupus de mẽta cum rosato, & aqua cichoreæ & absinthij. Itẽ oxyzachara & similia.

E Possunt & multa alia accidere nocumenta vt febris, quę his aliquando accidit qui cholerici sunt, & inordinate balneum assumunt. Et omnibus his remedia sic scribere, esset practicam à capite ad pedes condere. Volo itaq; vt hoc in præsenti sic de communioribus etiam nobis verbi gratia, sufficiat.

De canonibus balnei della Porretta. ***Rub. III.***

CONsumatis sic canonibus in obseruatione balneorum attendendis, & expeditis remedijs aliquibus contra accidentia in balneis his euenire consueta: restat pro complemento capituli, vt canones speciales in obseruatione assumptiõis aquæ della Porretta scribãtur: quos spernẽtes & non honorantes in grauia incurrunt pericula, vt statim: vt enim promissum fuit post canones communes communium balneorum: nunc

F scribemus particulares canones in assumptione aquæ della Porretta magna cum obseruantia attendẽdos. Et certe, vt de balneo actum, balneum hoc est veluti alterum sacramẽtum. Nam quemadmodum ex assumptione viatici, bonis vita conceditur: malis vero mors datur: ita in assumptione huius aquæ boni, quia cum recta obseruantia assumentes, liberantur: mali, quia eam negligentes, moriuntur. Et ideo vulgariter apud Italos dicitur. I Bagni della Porretta o ite guarisce, o ite netta. Hoc est dictum. balnea della Porretta aut te sanant aut te interficiunt.

Dicamus itaq; primum, vt in principio capituli actum q; accedentes ad balnea hęc, prius per dies duos ad minus quiescant, antequàm balneum ingrediantur. tum quia itinere fatigati: tum noui aeris ingressione. Secundo quotidiana cõstitutio contempletur: de qua in præcedenti cap. quoniam eo in loco aer frigidus est multũ. vt in eo tẽpore

Ad bal[neum] Porret[tæ] accede[n]tes.

pore homines rigeant, vt dicetur. quamobrem æstate suam naturam non seruante, sed ad frigidū declinante, non absq; timore futurę lęsionis aqua illa bibetur. Tertio non ingrediatur nisi prius bene purgatus, & qui pæceptis vniuersalibus prę munitus erit. quę in reliquorum balneorum assumptione dicta sunt, & illa nō negligat: quoniā eorū negligentia periculū minatur. Quarto in nomine Iesu, quia saluatoris nostri, balneū ingrediatur, in eoq; moram cōtrahat, vt de alijs actum est: & cōmuniter tempus tale ponitur hora vna. Verum particularius signum ponunt scribentes, quia esse debet donec perpēdat digitorum extremitates incrispari. deinde exeat & exiccetur, & quiescat, & pānis optime, ne à frigore lædatur, se muniat: etiam si facultas adest, lectum ingrediat', in quo iaceat per horā, somnum penitus postponendo. quoniā ex somno tali plures mortui sunt. Et ea die prādium & cœna leuis sit ciborum laudabilium: de quibus actum in præcedentibus canonibus canone. 12. Et nota ꝙ balneum hoc famem inducit: ideoq; non obtemperēt appetitui: sed multum parce comedant. & quoniā debilitatus est stomachus, bene masticent: vt facilius digerant. nam ex postea fortificabit'. Et pro illa prima die sufficiat sibi ille vnicus introitus. Sequenti vero die in ortu Solis ad aquæ ductum accedat, in quo loco aqua illa potatur. & tūc de ea bibat quousq; ad tria vascula ibi mensurata & consueta. & hic bene contempletur virtus, ætas. Deinde perambulet per spatiū quarti horæ vel circa: deinde redeat ad locum, & tria alia bibat. & ex postea perambulet, vt dictum. sicq; tertio & quarto faciat. Et assumere non desistat donec apparere incipiat exitus eius, aut per os, aut per vrinā, aut per secessum, & in ea caliditate qua ipse assumpsit. quæ vt ab eo melius cōprehēdatur, in vase vitreo mingat. Deinde quiescat per tēpus & postea balneum intret, moreturq; in eo vt actum, exeatq;, & stuphā ibi proximā ingrediatur, & pānis exiccetur: deinde lectum ingrediatur, in quo quiescat, & nullo modo dormiat. sicq; transacta hora vel horis duabus, ad potum aquę accedat, & faciat vt de ea dictum prius. deinde quiescat per tempus vsque ad cœnam. & sit cœna leuis boni cibi, facilis digestionis. vt in 12. canone actum, & brodialia & alia magis commendantur. Altera vero die in crepusculo balneū ingrediatur, moreturque: exeat vt dictum est, & eo die prandeat. Deinde circa. xx. horam, quia post prandium per horas octo, iterum balneum ingrediatur, & exeat cum canone dicto. sicque agat alternatis diebus, quia vna die bibendo aquam,

A altera vero die bis balneum ingrediatur. hocque continuet decem. xv. xx. dies, vt virtus tolerabit. Quòd si vltra tolerantiam virtutis affectuose atque impetuose sumere curabit, periculum grande aut mortem incurret. pariformiter si in eius quantitatis assumptione excedet: quare assumēs in his sit moderatus. Et scito quòd balneatio in eo ad potum eius est sicut digestiuum ad medicinam. Nam & si debilitat, disponit, digerit: & sic præparat humores in vniuerso peccantes ad exitum. Qui autem ad ea proficiscuntur, chronicis ęgritudinibus laborantes, in eis ampliori tempore hospitari debent. nanque quiete & non impetuose assumere, imo alijs quietius. vnde interponant diem vnam quietis omninò inter assumptionem balnei & potū aquæ. in quo neq; balneantur neq; potent. Potus autem sit B vinum pauciferum nullo modo lymphatum: qui nimmo aquam visu abhorreat. & est melius iterare quàm in vnica vice bibere multum. Non dormiat replico, quoniam canon aureus est. stet autē solatijs, & ludis &c. & absq; vlla corporis fatigatione. Verum si contingeret, vt quis se debilitatum multum sentiret, de sero potest assumere ouum, vel aliquod tale restauratiuū: dummodo digestio præcedens fuerit celebrata. Et qui sic debilitatur magis, quietem interponat maiorē. Et ideo Princeps vt actum. balneum assumi debet quiete, ordinate, nō impetuose. Cum autē recessus à balneis intenditur, debet prius in loco ipso sic quietus stare per dies duos ad tres, anteq̃ ad iter se ponat bono cum regimine, & aeri suauiter se exponere: pręcipue cū iter longinquū fuerit. vn̄ equestres & pedestres primis in diebus iti- C nera parua ac suauia faciāt, suisq; consuetis comedāt horis, neq; famē tolerent. Nauigātes aūt longiora multū facere poterūt. bibāt vt actum. Et omnes tales pręter hos, qui balnea della Porretta sumpserunt, in meridie dormire poterūt. Porretani vero post assumptionem balnei stent. x. diebus & potius vsq; ad xv. quòd non dormiant in meridie. & est locus eius speculatiōis. Nam cum post euacuationem per pharmacū factam sequitur debilitas aliqua, à medicis somnus introducitur. Ita & in euacuatiōe per potū talis aquę postq̃ sequitur debilitas, somnus cōcedi debet, cum sit humectatiuus, virtutis naturalis & animalis & vitalis confortatiuus, vt actum. Quòd si dicatur, retinet humiditates iam in fluxu positas: à quibus eleuantur vapores mali, & mala qualitate balnei infecti. hoc quidem obstare nō debet. quoniā in exhibitione pharmaci humores sic in fluxu positi sunt, & ab eis vapores maligni magis eleuari videntur

ri videntur ob impreſsionem malam à pharmaco factam. quòd & ſi correctum eſt, non eſt quin ſcamoneatum venenoſa aliqua qualitate non inficiatur, quod de aqua Porrettæ minime contingere videtur. Arguitur & fortius, ſomnum ſic conuenire magis. ſicut enim aſſumptione aquæ balnei corpus crebro, & multum euacuatur, qua ex euacuatione non parum virtus totius proſternitur. ita corpus debilitari in febre acuta contingit qua plures criſes fiunt: vt quarta. vij. xi. xiiij. & vltra. Sed in caſu ſecũdo commendatur ſomnus. ergo & in primo. patet ex communi practica operantium. Quę res ſic confirmatur. Nam vt Auer. de ſenſu & ſenſato. Somnus eſt ligamentum virtutum, confortatioq; earum. Et Princeps de his quæ accidunt ex ſomno. Dicemus ergo quòd ſomnus omnes operationes naturales fortes efficit. Fortaſsis id dicetur quòd reuocatione caloris ad intra, & caliditate balnei iam in humoribus impreſſa: corpus contingit ſuperflue calefieri. quamobrem ad putredinem diſponuntur humores. Nam ea actio eſt caliditatis ſuperfluæ atq; extraneæ, quòd obſtare non videtur: quoniam ex alijs balneis etiam calidioribus multum hoc contingere non videmus: tantum videlicet periculum homines ex ſomno diurno incurrere. Diceret & iterum quis ex aqua remiſsiori interius aſſumpta, corpora multo plus calefieri, quàm ex intenſiuis calida ſic ad extra applicata. locus eſt ſpeculationis. quare ſpeculator id affirmare videretur: etiam ſi ex exteriori corpori approximata tantum calefieret: ſomnum etiam intercidi debere. Nam proportionando aquas & modum applicationis adinuicem id contingere poſſe nemo negabit. Amplius hi veluti conualeſcentes ſunt habendi, quibus ſomnus à medicis non negatur diurnus omnino. vnde quarti ſecunda de regimine conualeſcentium. Et ſomnus diurnus fortaſſe eſt magis nociuus conualeſcenti. propterea quia mollificat eum, id eſt quia ſuperflue humectat. Et fortaſſe non confert ei, propterea quòd facit cruditatem, & frangit de virtute caloris innati. Quibus inducitur in omnibus talibus ſe balneantibus non vna & eadem ratio erit euitandi ſomni, quinimmo quibuſdam conuenire cenſendum. Arbitrantur fortaſſe nonnulli eum prohiberi debere, cum ex ſomno accentrentur humores ſulſure infecti, qui ſuo prauo odore ſpiritus exterminant ſua forti caliditate reſolutum, & membra exiccata tanta pręcedente euacuatione amplius exiccat, concurrente etiam virtute ſalis. Quibus ex rebus debilitato per amplius calore naturali et membris ipſis per quæ virtus conſtat,

D ſic efficitur virtus impotens ad reliquas humiditates regulandas: quare inſequitur putrefactio, & corporis aut ad prauas ægritudines aut mortiferas pręparatio. Reſpondebitur fortaſſe, idem contingere debere poſt pharmaci ſcãmoneati aſſumptionem, vt actum. poſt autem eius euacuationem notabilem, ſomnus pręcipitur. Nam & ad propoſitum maxime videtur Principis mens de cura fluxus omnium modorum. inquit & ex melioribus rebus ei qui patitur fluxum ventris, eſt dormire. quare cum facta fuerit euacuatio tanta, qua debiles ſe ſentiunt, etiam in cæteros dies euacuationem expectantes, ſomnus concedi debet. In oppoſitum eſt experiẽtia famoſa, quam à vulgaribus neq; à doctis accepi. verum vt Ariſt. vbi ratio & experimentum concurrunt, imbecillitatis eſt ſiue infirmitatis intellectus plus rationi credere. Contingit enim intellectum ſic decipi & rationis cauſam ignorare.

E Ego quidem arbitror in re hac, non vna ſemper via procedendum fore, ſed varijs varius concedendus ſit ſomnus inſpecta virtute, complexione, conſuetudine, tempore, ætate, & ſimilibus rebus naturalibus. Abſolute tamẽ melius eſt negare ſomnum diurnum. Sed non raro ad ipſum concedendum nos variæ circunſtantiæ impellunt. verum non negabo cõſuetudines ſic longo tempore probatas ſemper venerari debere. neq; ad ipſas mordendas impetuoſi & inſolentes eſſe debemus. Hãc itaq; etiam aſſumentes exulent aquam vt vltra. xv. dies tangere non permittant. ſed interim manus cum vino lauentur. Abſtinendumq; eſt à carnibus omnibus, fructibus, leguminibus, & ab vſu aceti omnino. Nocent caules, agreſta, vua, & ficus. Sed in-

F ter omnia per menſem poſt à coitu tanquàm à dicto veneno robuſti abſtineant. Quòd ſi debiles fuerint, per duos. Nam ex his omnibus iudicatur quantum balnea illa debilitant. ideoq; debiles ad ea aſſumenda non niſi magno cum conſilio accedant: quoniam ſic in eorum balneorum iuuamẽta confirmare quolibet altero anno ad ea aſſumẽda accedere oporteret. Hæc Bononienſes medici: quorum pace ſic ſcribam: cum corpora ſe bene diſpoſita ſentiunt vel prope, ad ea neque ad alia aſſumenda accedant. eſt enim eorum alteratio fortis &c. Non enim virtus indiget auxilio medicaminis, niſi cũ nequiuerit dominari. Poſtremo ſciendum quòd horum balneorum & aliorum iuuamenta non ita ſubito ſentiuntur. ſed per tempus poſt maius aut minus ſecundùm regiminis bonitatem, virtutis fortitudinẽ, & ſimilium. vnde communiter poſt menſem & vltra, eorum vtiles effectus cognoſcuntur. Nã interim

virtus

virtus ex balneo resoluta, ac membra sic cum bono regimine habito restaurantur. Et certe quidam vituperāt hanc aquam in vasis ligneis ad diuersa & longinqua loca exportatam. cum id se plane intelligere dicāt suis in virtutibus ita debilitari, vt nullius penitus sit virtutis: quinimmo ex ea sic corrupta lęsas esse, vt in quibusdam vidi. Et plures mihi dixerunt ex ea sic exportata effectus bonos, & si nō omnes, consecutos fuisse. Et quidem arbitror non ita salutiferam, nonq; tantæ virtutis eam esse, vt quę in balneis exit. Nā, vt actum, cito infrigidatur, etiam si morā in balneo contrahat. de quo supra. Quæ res & in cęteris intelligenda est. Nam & eius alteratio quæ est veluti ad corruptionem præparatio, multum consideranda est.

De modo inuestigandi mineram & mineras balnearum naturalium. *Cap. VII.*

APud veteres nostros mos fuit, & vsq; ad hanc seruatus ætatem, ꝙ inuestigatio balnearum naturalium per alembicationem fieri debeat. vnde aqua fontis ab eis recipitur: si haberi potest, quę ita non alterata est in itinere, vt aqua balnei, quæ sic in transitu cum re extranea commiscetur. Et in vase vitreo, quia in cucurbita cum capello ad distillandum ponitur. nam cum calidi sit heterogenea sequestrare, primo de generatione, sic pars aquea, aerea, & ignea ascendit & exit, & terrestre cineritiū in fundo vasis remanet. Et vt amplius terrestre exiccetur, ne humidū cum eo commixtum, iudicium expectatum alienet, quidam continuant ignem: sed lentum valde per paululum temporis, postquàm à vase nil egreditur. Quo facto terrestre illud à vase extrahunt, & super amplam asserem extendunt. Alij idem operantes in vmbra, illud terrestre exiccāt. Et certe melior est exiccatio ad Solem, vt cæteri agūt propter salem, & salnitrum, & sulfur. Nam sic partes salsę, & nitrosæ à Sole coagulantur. qua ex re melius discernuntur, & partes sulfureæ illuminantur, & splendidiores redduntur. Et certe iudicium tale per minerale hoc habitū, verius est. ꝙ cum aqua per ebullitionem facta bitumine nostro sic commiscetur, ipsam mineralem sic facientem & calidam reddentem. Sic itaq; eo exiccato, tunc vno & pluribus sensibus prehenditur: præcipue cum de mineralibus notitia, quo ad sensum, habita fuerit. Et ad rem accedens dico ꝙ quidam opinati sunt, ꝙ pars sulfurea, præcipue quando cum alijs mixta & non prædominās: per alembicationem minime comprehendi posit. vt dicant illam sulfuris naturam sapere: & sic in vapo-rem subtilem conuersam exhalare. Secus, si fuerit aqua tota sulfurea, aut multum à prædominio talis. Ex quo infertur per alembicationem tentātes sic decipi. ꝙ si contingat ex proiectione illius terrei in ignem sulfuris odorē emitti: illud aiunt, non quia sulfur ibi sit, accidere: sed quoniam spiritus subtiles ignei in ea derelicti sulfuris naturā sapiunt. Et adducunt similitudinem de fulgure, quod cum aliquam domum percutit, post eius euanescentiam sic derelictis spiritus igneis, tota sapit sulfuris odorem: cum tamen in ea nil sulfuris fuerit. Quamobrem ad alia se signa conuertunt sensu aliquo sensibus comprehensa de quibus statim. & certe male potest eorum opinio infringi. Verum vt arbitror, ex alijs signis efficacius concludam, aquam naturam sulfuris tenere: præcipue quando fuerit cum alijs mixtum. Sed hoc loco Arist. dictum, de quo supra, postergandum nō est, ꝙ omnes thermę sulfure participent: quoniam est prima causa caliditatis earum, vt in principio secundi huius, quem philosophum secutus aio, vt ipse in libello de proprietatibus elementorum, ad minerarum balnearum calidarum scientiam habendam, duo nobis sensus deseruiunt. visus videlicet & odoratus, quos principales enunciabimus, cum cæteri tres magnifice etiam nobis in hoc iudicio deseruiant, vt de eis statim declarabimus, illis ad plenum non deseruientibus, sed visus principaliter & magis: cum plures rerum differentias ostendat, Metaph. 1. Et est simile iudicium hoc iudicio quod ex signis medicinalibus accipitur. Nam cum signa medicorum sic efficacia, & non fallentia non inueniantur: sed notitiā suntdantia veritati propinqua: hinc surgit iudicium extimatiuum: quare diuersi cum diuersitate extimatiuæ de occurrentibus ægritudinibus & casibus diuersa deponunt iudicio. Ita & in explicanda minera thermarum fit. quoniam cum sic signa non habeantur omnino certa, & efficacia; cōtingit in mineris thermarum scribentes variare. Quo loco accipias medicum non bonæ extimatiuę fugiendum esse. Sic itaq; non est de vno signo considerandum: sed omnia vel plura & potentiora illa sint, quę in consimilibus nobis fidem facere debent. Ex quibus infertur ꝙ nō ex solo odore iudicare debemus aquam balnei sulfuream esse: quoniam sic accidere deceptio potest: sed ex odore cum alijs, vt dicamus: hæc aqua est in odore sulfurea, colore citrina, & eius fœculentum cum in igne proijcitur, ardet: & odorem sulfuris emittit, & in superficie eius quandoque natat vnctuosum quoddam, quod in igne missum, statim flammam emittit, et gustui saporē sulfuris

denunciat,& apud eã minera est sulfuris, ex qua artifices sulfur cõdiunt,& præparant atq; purgãt. cum item hæc omnia simul esse cõprehendes, nõ dubites aquam illam sulfuream denominari debere. Quòd si non omnia hæc: potentioribus sic in denominãdo danda fides est, quare, indagatorem talium oportet natura esse prudentem. vnde cum sulfur sic cum mineralibus alijs mixtum fuerit: oportet indagatorem & aliorum signa discurrere, & potentioribus dare victoriã. Dicamus verbi gratia est cõmixtum sali. In hoc autem gustus primo tibi deseruiet. deinde si tibi placebit, experientiam facere poteris. de qua supra in balneo montis Groti. Et fuit principalis intentio Iacobi de Dondis. Quòd si labor ille te afficiat, ad cinereum fœculẽtum recurras, ipso ente disposito vt actum, quia exiccatiuum sit & expansum. primo enim illud oculis tu indagator contemplare, partesq; citrinas primum consideres: cum sulfur prima causa sit caliditatis thermarũ. vt Arist. supra: licet in omnibus nõ sit prima & potissima. Deinde relucentes considera quæ salsæ sunt, nitrosæ, aut salgemmosæ. inter quas differentia suis ex signis accipitur: & visu, gustu, tactu, & auditu. Visu quidem, quoniam sal perlucidus, licet nõ multum. salgemma autem, multum. nitrum vero inter hos colores medium in luciditate tenet. Gustu salsedo percipitur. nitrum vt actum de natura salis est, & est acutius multũ ipso sale. Tactu, nam nitrũ durius est sale, vt supra de eo. Auditu, quoniam sal in igne proiectum crepitat, & non nitrũ neq; salgemma. Pariformiter dicatur de alumine nam ad eius notitiam visus, gustus, & tactus magnifice deseruiunt: quoniam ad luciditatem tendit. Tactu, quoniam durum valde & iam tribus dictis durius. Gustu, qui cæteris sensibus & hic iudicio nobis magis deseruire videtur: quoniam notabilis & magna sentitur stypticitas. Item & sapor eius. Pars vero cinerea visu, gustu: quoniam ad amaritudinem declinat & albedinem. Partes vero gypseæ, æneæ, ferreæ pariformiter his sensibus comprehenduntur. Et pars ferrea cęteris ponderosior. Quibus accipiatur quantum necessaria est indagatori minerarum, thermarum mineralium exquisita notitia, pręcipue ad eas partes, quę sensibus cõprehenduntur. Ob quam rem taceãt, qui fortassis me mordere voluerint, de exquisita mineralium doctrina, & eorum prolixitate superius posita. His omnibus sic peractis partibus mineralium bene cõtemplatis, ex parte suarũ quan-

E titatum ac qualitatum: quoniam non eodem gradu caliditatis sunt omnia, nec frigiditatis vt supra: debet indagator sic suo iudicio extimatiuo illas adinuicem comparare, proportionare, & potentioribus dare victoriã: à quibus aqua ipsa prædominio dicetur talis. Hoc autem facere non facile facio. Quòd si aqua aliqua plurimum de minerali tenet, aut est vno solo contenta: tunc facile est iudicium tale. Quo loco mi Illustris domine, accipe, quantum medico necessaria est prudentia. ad quod perpauci respiciunt: plus literas singularium medicorum nõ prudentium honorantes, q̃ in literis medicorum prudentia pollentium credere error est. Et si vera sint quæ scripsimus: multis tamen placuit magis ebullitio, q̃ elambicatio: cum sit operatio caliditatis fortior: sic heterogenea melius sequestrans. Cui opinioni adhęrere videtur Ioannes de Dondis supra. Sed certe experientia docet, ꝙ in forti ebullitione partes terreæ magis ascendunt q̃ in elambicatione: præcipue cum suauiter fit, vt docui in libello quẽ de aqua ardenti composui. Nam cum licinio lucernæ ardentis conficitur: fit enim ita suauis calefactio, vt subtiles partes exhalent, terrestribus parum molestatis. Equidem expertus sum in ebullitione ꝙ partes paucæ terreæ remanent: vnde plus placet elambicatio.

F Quibus omnibus accipiatur, primo, ꝙ necessarius fuit communitati medicorum et mortalium salubritati noster hic libellus, cum ante me memoria hominum, neminem scripsisse ita luculenter, diffuse, aut paucos intellexerim, pro quo semper gratias ac laudes Deo meo do. Nam sic vtilis erit posteritati hominum & medicis, qui de consulendis balneis amplam, claram, atque exquisitã

G in eo notitiam habebunt, vt cõsilio in scriptis sic absq; graui labore componant. Secundo quantum ad nominis tui gloriam accedet: cum Italis, orientalibus, occidentalibus, septentrionalibus, atq; meridianis q̃ necessarius sit. Quibus in locis nomen tuum prædicabitur, cum sit sic nomine tuo insignitus: quapropter per orbem totum nominaberis. Et cum sperẽ eum in perpetuum manere: sic perpetuo vitæ tuę causa à me datur. vnde cum Marone perstringens dicam.

In freta dũ fluuij current, dũ montibus vmbræ
Lustrabunt, conuexa polus dum sydera pascet:
Semper honos, nomẽq; tuũ, laudesq; manebũt.

Finis.

BARTHOLOMAEI DE MONTAGNANA,

De aspectu, situ, minera, virtutibus, et operationibus balneorum in comitatu Patauino repertorum,

Tractatus Primus.

Voniam multis iã ante diebus instantia tuæ sollicitudinis, vir insignis domine Ioannes de Pisauro mecum diligenter egit, vt balneorũ diocesis Paduanæ virtutes tibi manifestarem secũdum scientiam vetustissimorũ sapientum. & secundum illud quod quotidiana experientia diligenter in opere medicinę versata aduertenti cum fundamento veritatis ostendit. Res enim ęquissima est, & eo maxime: quoniam sollicitudinem tuam concitã esse cognoui, vt præceptis magnifici. d. tui domini Malatestæ de malatestis de pisauro sicut seruitor fidelis omni ingenio obtemperares. sicut enim zelantium fidelitas ostenditur, vt singulis, quæ suo principi grata & vtilia percipiunt, ei famulans insudare debeat. Taliter enim & non aliter intelligentiæ summo deo complacent.

Et iustum quidem est, vt, quanto virtutibus, iustitia, æquitate, humanitate, & similibus dominorum mentes ornantur: tanto sibi subditos, immo & omnes ad sui dilectionem promoueant, veluti hi. sunt enim in cœlis sicut dij, ita in cæteris omnes domini pij, velut celeberrima illa, & intitulatio clarissima domus dominorum de malatestis: quorum omnium non minus me fidelem existimo, quàm te familiarem propter prædicta. & maxime propter reuerentiam colendissimi in Christo patris, & dñi. d. Pandulfi episcopi Constantiæ, Normandiæ: cuius ego me votiuum existimo seruitorem.

Vt igitur tuæ fraternitati, velut recte tuo domino obtemperans complaceam, tolle, quæ nunc breuissimo stilo tuæ petitioni satisfaciant. Alias enim ego ampliori, generaliorique stylo huius materiæ sententiam declaraui, ostendẽs in vno libello in duos tractatus partito, q̃d de balneis paduanis. & alijs quamplurimis ex auctorum medicinę sententijs: & per experientiam haberi posit, velut flores ex eisdem sententijs nunc elegi.

Cõscribam igitur tibi, quo numero balnea paduana, & maxime famosiora, similiter q̃ sint eorum minerę, operationes, & proprietates. qualiter enim capiti, pectori, stomacho, aut iuncturis

conferant, sermo præsens tibi declarabit.

Sunt enim in paduano districtu famosiora balnea numero. vj. videlicet.

Primum balneum Apponi, vel apponense dictum. Secundum balneum sancti Petri nominatum. Tertium balneum parum à prædicto distans, Domus noua dictum. Quartum balneum Montis groti. Quintum balneum sancti Bartholomęi dictum. Sextum balneum sanctæ Helenæ nominatum. hæc quidem famosiora. Post quæ & balneum reperitur septimum Montis Ortonis, dictum quidẽ plerisq;, licet minoris famæ, maioris tamẽ vtilitatis approbatum esse dignoscitur: ex quibus clare liquet deinceps in horum veritatem septem capitula percurrẽda fore.

De aspectu, situ, minera, virtutibus, & operationibus balnei Apponensis. Cap. I.

B Nuenitur ab Euganea ciuitate per quinq; fere milliara distãs rus Apponum dictum. in cuius confinibus a ciuitate remotioribus versus mõtem sancti Danielis dictum, parum à terra eleuatus monticulus quidam leuiter effertur. in cuius quidem summitate scaturiens aqua feruẽtissima inuenta est. locus quidem est cœlo, & omni plaga mũdi manifeste detectus. hincinde enim oriẽtali, meridionali, & sibi oppositis mũdi partibus aperitur. Situs enim satis ex his sanitati hominum conformis, nisi quia hincinde mõs ille varios feruentium aquarum riuos emittens, propter illarũ aquarum proprio riuo translationem, quæ non raro putrefiunt, causa est persępe euertendi aerẽ ad qualitates hominum sanitati contrarias.

Speciales autẽ in quibus humana corpora balneantur loci, sunt illa in præfati monticuli superficie, velut lacuna quædam aquæ feruentissimæ C contẽtiua, a qua non raro corpora propter eius calliditatem intensiuam balneari priuantur. deinde versus orientẽ in infimo monticuli in plures partes diuisa plurima balnea diuersis riuulis, ab vno tamen omnia scaturientia fonte partiuntur: quorum aliqua occulta, aliqua vero vulgo & ciuibus manifesta linquuntur.

Est autem huius balnei minera, vt mihi a priori, & à posteriori parte patuit a dominio maxime sulfurea, quid tamen calcis continens. ego enim olim in huius, & aliorum balneorum cognitione non parum sudans, omnium prædictorum ꝑ sublimationem a priori veritatem cognoscere pertẽtaui. Cum enim aquam huius loci diligenti distillatione distillauerim, maximam fœculentiæ partem sulfuris inueni: parum vero cineris, velut si calx diu in aqua coqueretur. Promouit autem me ad hęc votiua consideratio humillimi & omnium

niũ deuotiſsimi in Chriſto patris domini Cardinalis Aquileienſis, cui in balneis paduanis & auctor & phyſicus ſemper aſtiti.

Ex quibus clare patere poteſt, quæ ſint huius balnei operationes. calefacit enim potenter ita, ꝗ omnem malam complexionẽ frigidam fixam in membris potenter abijcit. ſubtiliat etiã, & calefacit, & omnem ſubcutaneam humiditatem exiccat. dolores autem mitigat conuenienter. licet ex tenuatis magis noceat, humidum exiccando, q̃ dolores remittendo.

Proprietates aũt eius ſunt, quia confert dolori bus iuncturarũ, vniuerſali corporis mundificatione antemiſſa. ſimiliter humoroſitati ſtomachi. et hydropi aſciti confert & ſpecialiter. vniuerſaliter enim ægritudini humoroſæ cuiuſcunq; membri fuerit. hepar enim & inteſtina multum calefacit & renes. Corpus quoq; a pruritu, ſcabie, vlceribus ambulatiuis, & corroſiuis, cãcrena, miliari, impetigine, & ſerpigine perfecte mũdat, vt experientia ſępe me cognoſcere fecit. et ratio ex fundamẽto minerę probare poteſt. Et colligitur huius ſententia quinto theoricę. ſecunda primi tertio. Almanſoris & pluries alibi. & ſcripſit hæc Oribaſius in ſexto. & Gal. in libello dynamidiorũ, dum inquit: ꝗ virtus aquæ ſulſureæ eſt malactica, calefactoria, omnes dolores mitigat, ſtomachum diſſolutum euertit & reliqua.

De ſitu, aſpectu, minera, operationibus, et proprietatibus balnei ſancti Petri. Cap. II.

A Prædicto vero diſcedens balneo verſus oriens ambulãdo quis parum diſtanter, vt per milliare quaſi, locum inuenit, villã ſancti Petri nominatã: in cuius quidẽ orientali parte monticulus à terra conſurgit, notabiliter eleuatus. hic quidem verſus orientalẽ & ſeptentrionalẽ plagã, varios hinc inde riuulos emittit feruẽtes. nunc vero minus calidos: & quod mirabile dictu, ſapore, odore, & colore, nõ parum differẽtes aquas hinc inde effundit. in capite enim mõtis verſus oriẽtẽ magis aquas inuenies clariſsimas, notabiliter feruentes. et ſapore ſalſo multum excellentes. verſus aũt ciuitatem, magis, inuenies aquas colore ęneo coloratas, ac ſi eiſdem aliquandiu infuſum fuiſſet ęs. et eſt quidem locus iſte fouea ſperica, cuicunq; communis, aquas notabiliter calidas in ſe perpetuo continens.

Eſt autem vt ex prædictis patet huius loci minera diſtincta. pars enim mineræ primæ in capite montis verſus orientẽ, eſt magis aluminoſa. vt experienti patere poteſt. pars vero ſecunda ęnea magis exiſtit, vt diſtillanti apparuit. licet etiam in ea aliquid aluminis contineatur.

D Eſt autẽ locus hic delectabilis, ſatis ratione ſitus. licet ex cauſa vaporum ab aquis corruptis eleuatorum, & vallibus circundantibus hincinde in ſua bonitate remittatur.

Sunt autẽ balneorum huius loci operationes diuerſæ ſatis. primus enim in capite mõtis exiſtẽs, cõferet fluxui ſanguinis mẽſtruali, & hęmorrhoidali immoderatis. cõfert etiam doloribus ſtomachi, colicis, et iliacis & ventoſitatibus: & humiditate multa laborantibus. Secundus vero confert vlceribus crurium, ani, pudendorum, & ſcabiei ſimiliter, etiã pruritui, vlceribus, & phlegmati ſalſo oculorum, & aurium conferre poteſt.

De ſitu, aſpectu, & minera, operationibus, et proprietatibus domus nouæ. Cap. III.

E POſt hoc autem à pręfato deſcendendo loco verſus meridiem, parum diſtanter elongatus aliquis, forte quantum baliſta iaculari poſſet, monticulum inueniet, notabilius præfato à terra conſurgentem.

Locus quidẽ eſt vndequaq; cum vallibus notabiliter ſeptus, vnde ſtagnantium hincinde aquarum nunc frigidarum, nunc actu calidarum inuicem cõmixtio diuerſis vallibus & foſsiculis facta aerem nõ bono odore, & conuenienter mala diſpoſitione qualificat. hic quidẽ mons verſus occidentẽ & aquilonẽ calidarum aquarũ varios riuos ſtagnando emittit. in capite nanq; montis verſus aquilonem, & ciuitatem, abinde ſcaturiunt aquę quãplurimæ notabiliter ſalſę. Vnde Carrarienſis olim dñs ſales quãplurimos effluenter elaborare fecit. verſus aũt occidẽtẽ magis effluens & feruẽs notabiliter ab hoc colle effunditur aqua, in ge-F nium domus vnius plurimum recepta. quæ quidem domus noua nuncupatur. vnde hoc balneũ denominationem capit.

Et eſt quidẽ minera hui⁹ calcea, & notabiliter ſalſa. ſimiliter etiã & alumine multo participans magis q̃ prima. hęc aũt omnia ſublimanti, & à poſteriori negociãti patere poſſunt. Prima aqua notabiliter confert hydropi & humoroſitati ſtomachi, ſimiliter etiã paralyſi, vndimię, cachexiæ. Secunda vero aqua notabiliter ventrem ſoluit, mucoſas educendo ſuperfluitates, licet tamẽ minus ventrem ſoluat q̃ prima: quod quidem contingit propter ſtypticitatem, quam aqua talis à calce & ab alumine recipit. Prima igitur ſolutiua magis eſt. Secunda vero poſt ſolutionem laxata in euacuationibus membra confortat, magis confert etiam hæc ſecunda coryzæ & catarrhis, & reumatiſmo capitis ſi debite fuerit aſſumpta, vt alias in tractatu de balneis ſatis ingenioſe mõſtraui.

De ſitu,

De ſitu, aſpectu, minera, operationibus, et proprietatibus balneorũ montis Groti. Cap. IIII.

A

Continuans igitur verſus meridiẽ iter à prędicto loco ſecedẽs parumper, villã inueniet montis Groti apud incolas nominatã. apud vetuſtiſsimos autẽ patres olim mons ægrotorum dicebatur. & digne quidẽ. non minus. n. nunc q̃ vetuſtiſsimis temporibus ad hunc locum, tanq̃ ſalutis ęgrotorum magna copia hincinde perducitur. ſiue forte propter experientiam ſanandi ab ęgritudinibus peruenerit virtus balneorum illius loci. ſiue quia conſimilia balnea antiquitus ſacra dici conſueuerunt, vt philoſophus problema. 24. problemate vltimo.

Eſt autem locus hic meridionali aſpectu notabiliter priuatus: omnino autẽ ab occidentali elongatus: vnde forte aliud virtualiter ex hoc acquiri poteſt. meliora enim loca ſunt quæ aſpectui oriẽtali ſunt detecta, qualis eſt locus iſte.

B

Eſt autem mons aliqualiter à villa diſtans prędictis altior, multos diuerſarũ aquarum riuulos hincinde cõcedens. Primum quidẽ enim prope locum eccleſię magnus riuus in plura loca nũc ſecreta, nunc vero cõmunia ſegregatur. Cuius minera, vt videre potui, ſulfurea, & cinerea qualitate participat. credo autem ſecundum q̃ diſtillatio manifeſtauit, cinerem illum ex calce fore ab aquæ caliditate factum.

Poſt hunc aũt riuum verſus oriẽtẽ magis prope quaſi prædictum, velut paruula lacuna iacet: quam balneum equorum nominãt, quæ quidem mineram habet excellẽtiſsime ſulfuream, magis q̃ primus riuus, vt videre potui.

C

Poſt hæc autem loca plura prope inuenies loca balneorum diuerſorum, quę vt pertentaui ſale & cinere dominanter participant. minus autem ſulfuris materiam in eis inuenies.

Ex his aũt omnibus horum balneorum virtutes & operationes patere poſſunt. Primi nanq; balnei operatio, & proprietas eſt, doloribus et repletionibus neruorum notabiliter iuuamentum afferre. corpus ab omni ſcabie, impetigine, & ſerpigine ante purgatum conuenienter mundificare. Cõfert enim omni humoroſę ſuperfluitati in quocunq; membro commoranti, ſi debite adminiſtretur. ſtomachum tamen in appetendo debilitat. & nimium relaxando remollit.

Alterius aũt & illius loci balnei proprietas eſt excellenter calefaciẽdo diſſoluere neruos, etiam nimia frigiditate et induratione lęſos confortare, & antiquis conferre doloribus. In omnibus enim operationibus vtillimũ eſt ad prædicta, dato q̃ ſapientius aſſumi debeat.

De ſitu, aſpectu, operationibus, et proprietatibus balnei ſancti Bartholomæi. Cap. V.

Poſt terga vero prædicti collis diſtanter aliquis ambulans montem inueniet lateraliter applicatum, qui à beato Bartholomæo denominationem capit.

Eſt autem locus iſte ſilueſter ſatis, oriẽtali aſpectu omnino priuatus. ſimiliter etiã & à meridionali plaga partim ſubterfugus, pariformiter & ab aquilonari. in totum vero occidentali plagæ liberum habẽs aſpectum. mons quidẽ iſte penes eius confinia, valles habet ampliſsimas, à parietibus ſuis aquas effundens & qualitate & virtute diuerſas. Scaturiunt. n. inde aquæ in putealem quãpluri mis hincinde collectis. tempore quidẽ veris notabiliter in calore remiſſę. Eſtatis autem & autumni principio notabiliter calidę pingues & groſſę ſunt, vt tangenti rem mollificatiuã & tactui gratam percipere videatur.

Eſt enim (vt diligenter conſiderare potui) iſta aquarum minera, ſulfure ſubdominante: excellẽter autẽ (vt diſtillatio docuit) bitumine vel aſpalto participans. Rem enim poſt ſublimationẽ pertinentem ſulfuris vel aſpalti ſubſtantiæ ſublimati inueni. aliqualiter aũt odore ſuo recte conſpicienti pluuialis vaporis ſimilitudinẽ oſtendit.

Ex quibus lucide ſatis conſideranti patere poteſt quæ ſint aquarũ huius loci virtutes & operationes. ſunt enim mediocriter calefactiuę: omniũ duritierum, in quacunq; parte corporis, potenter emollitiuæ: neruos antiqua duritie & motus impoſsibilitate lęſos, notabiliter extẽſibiles faciunt.

Ego enim cum olim bonæ memoriæ reuerendiſsimum patrẽ dñm cardinalem Aquileienſem ad Azemena perductum, qui contractus in pedibus, genubus, et brachijs, omnino factus erat, hęc balnea intrare iuſſiſſem: vidi, tetigi, percepi in prędictis aquis membra ſua ęque bene diſtendere, rectum ſtare, ac ſi iuuenculus fuiſſet. extra tñ aquas nõ diu perſeuerabat poſsibilitas tenſionis illa: cuius cauſam peritus phyſicus facile pronunciabit.

Adhuc etiam anno ante hũc immediate virum nobilem Georgium de ſancto Caſsiano Piſanũ ciuem ad Azemena perductum notabiliter conualere vidi. Alia autẽ exempla quãplura tradere poſſem, ſed dimittantur ne hypocriſi imputẽtur. & tu vide ſecundum qui viuens teſtis exiſtit.

De ſitu, aſpectu, minera, uirtutibus, & operationibus balneorũ ſanctæ Helenæ. Cap. VI.

Si diligens aliquis cauſarũ phyſicus ad inquiſitionẽ anhelet, à prædicto iam loco diſcedẽs, an ſecus verſus pergẽs optauerit alterius loci perquirere balnea: perueniet ad monticulum medio quidem

quidem plurimarum vallium inuolutum.

Collis quidem est ab alijs paulisper fugiēs, nec multum à terra superbiens: in cuius quidē orientali costa à meridie etiā non fugiens, aquas scaturientes quāplurimas inuenies. vnde enim à minera immediatius cōsurgit aqua: tanti feruoris existit, vt sensus tactus ab eius impressione se defendere nō possit. Cum aūt per longioris distantiæ tractum aqua illa à suo progenitore distrahitur, parumper ab eius feruore recedit. omnis tamen inde ibi scaturiens aqua ingenti est caliditate munita. neque ipsam terrefacit leuis ad aquilonem aspectus: cum sit etiam à fauonio & zephyro flatu omnino secura.

Est autē huius loci minera ingenti sulfure munita: vt odor & operatio declarare possunt. cinerea etiam remissa valde. leuioris aūt aluminis virtuali participans. Neq; miretur aliquis si varietatem tam arduā cinis per sublimationē exhaustus ostendere videtur. quis enim ambigit tam intensam caliditatē aliquo subiecto pabulatam, eius aliquas partes aut illarum, per quas defluit, partē aliquam in cineres euertere? Qualiter aūt vnum elementorum in alterū transmutetur & elemēta in varia cōposita terminentur, physico negocianti videre est facile. Raro enim mihi crede. & si non placet, experiri poteris apud, ne dū huius, sed cuiuslibet loci incolas, simplicia balnea reperies. plurima enim illarum compositas mineras habent. quare compositas in eis virtutes est insurgere necessarium. medicus autem speculator ex sensibus dominationes in composito & virtutes & qualitates auctenticare debet.

Calefaciunt igitur huius loci aquæ mirabili caliditate: neruos mundificantes: dolores in eis extensiuos placantes. et replentes materias, spasmosas dispositiones exiccatione sua cōsumendo, prohibentq; membra iuncturalia recipere superfluitates, si ante tempus periodicationis infundantur eisdem cum canone, modo, & obseruatione condecentibus. mundificant etiam superficiē corporis à cutaneis infectionibus, & alia quāplurima iuuamenta faciunt, quę legantur secunda primi. doctrina secunda capitulo. 19. & quinto theoricæ à Gal. Oribasio & alijs auctoribus, quorum memoriam afferre nō est opus, medicis saltem vigili sententia vtentibus.

De situ, aspectu, minera, operationibus, & proprietatibus aquarū calidarū mōtis Ortonis. Cap. VII.

FAmositas balneorum prædictorū me rationabiliter impulit, vt prædicta loca describerem, balneorumq; dictorum virtutes exponerē, dato ꝗ loci circunstantia, propinquitas & virtus rationabilius me promouere debuisset ad explicandum montis Ortonis balnea.

Est autē mons iste in plurium montiū medio, ab alijs tn̄ separatus effugiens inter montē illum, scilicet quē oli progenitores nostri fama & opere dignius ꝙ nunc coluerūt, montē scilicet rubeum nominatum: vbi quōdā illustris Euganea ciuitas non leuibus laudibus emicuisse scribitur. & inter montem, quē nunc sancti Danielis montē, tunc autem templum deę Cereris cognominatū fuisse perlegimus. hūc quidē Ortonē montē primitias sui nominis ab Ortone viro quidē in armis & virtute cōspicuo, aliqui nomē accepisse pronunciāt.

Hic quidē mons ex gremijs eius apud superficiem terræ velut eius sororē, aquas calidas abundanter effundit, in medio quidē terrę terminorū mōtis oriētali & meridionali plaga liberrimorū: qui à septentrionali et occidentali plaga eleuatos huius mōtis colles velut clypeos habere videtur.

Est autē huius aquæ minera, salsa, sulfurea, & pinguis, difficulter demonstrabili virtute cōposita. confert enim doloribus antiquis, durities articulosas, splenem & hydropisim soluendo deponit. confortat laxata membra, & alia quāplurima iuuamenta facit: quę alias in ampliori stylo deduxi: propter loci autem siluestrem habitationē, raro quæritur eius visitatio.

Hæc itaq; paulisper aduertenti, & mihi cōsideranti de euganeis balneis illustri ac magnifico domino, fideli charitate conscribuntur.

Modum aūt solennitatis & canones in introitu balneorū obseruandos, vt purgationes generales, & particulares digestiones, diuersiones, mittentium & recipientium membrorū confortationes, particulares materierum consumptiones, & reliqua particularia scribere nō videtur fuisse cōdecens. illustriū enim physicorū suorum prouincia determinabit. Ego autē velut fidelis seruus calamū erexi, quia celeberrime & generose tantorum dominorū propagini me totū votiuum reddo. & maxime propter votiuā affectionē, quā cōseruare me sentio reuerēdissimo et humillimo in Christo patri & dn̄o dn̄o Pandolpho illustrissimi principis & dn̄i nostri nato, dn̄o meo pręcipuo.

De regulis et modo obseruādis à balneandis, & de modo succurrendi accidentibus eis euenientibus.

Tractatus secundus.

POst tractatum, quem alias cōpilaui de materia balneorum Paduæ, in quo de scripsi septē esse balnea paduana: & nō solum loco vel situ: sed etiā minera, & virtutibus,

virtutibus, differentia. Quorum primum & famosius apud veteres est balneum Apponense: nostris aūt temporibus de Abbano dictum: cuius in antiquis sapientum sermonibus adhuc memoria viget. iuxta illud Lucani dictum. Euganeo si vera fides memorantibus augur, Colle sedens aponus terris q̄ fumiger exit. Secundū vero est balneū sancti Petri nominatum. Tertium vero est balneum, nō multum distans à nostra ętate, de nouo autē constructum. Quartum vero est balneum montis ægrotorum, quod ita cognominatum est fama & experientia iuuamenti eius ad ægritudines quāplures. Quintum est balneum à monte ortoni cognominatum. Sextum vero est balneū in fine montis & extremitate conuallium situm. vbi iam nunc beati Bartholomæi templum ędificatum est: & ab eo denominationem capit. Vltimum vero est balneum à sancta Helena cognomen capiens, præter quæ septem balneorum diuersitates nullum aliud balneum exteriori fama vel scriptura sapientum aut iuuamento vel vtilitate cognitum est.

QVORVM quidem balneorum vtilitates & iuuamenta tum experimentali iudicio: tum vero ratione minerę, per quā transeunt, eorum etiam situm & aspectum ad plagas mūdi: & quæ eorum & quibus & q̄ diuersis cōferunt ægritudinibus, iam præallegato tractatu satis diffuse auctoritate, rationibus, & experimento deduxi. cuius tractatus memoriam quia ad hunc locum coniungendam cupio, iam prædicta repetere non curaui. quare hoc tractatulo solum intēdo scribere canones & modum, quem obseruare debent, vt nunç sequitur ordinate.

Primum itaq; præmitto hanc suppositionē, q; necesse est intrātes balnea prædicta prius esse vniuersalibus euacuationibus præparatos, si repleti fuerint, persuadetur facile: quia quęrentes balnea aut gratia curationis alicuius ægritudinis accidētis hoc faciunt. aut gratia lasciuiæ & delectationis. Si primo modo materię inclinabūtur ad loca ægra ægritudines magis augmentando, q̄ alleuiando. igitur procurari debent. consequentia patet: quia ex remotione causę nocumenti, remouetur nocumentū. & antecedens arguitur quia balneū sua caliditate actuali aut potētiali, aut vtraq; simul, colliquabit materias & in motu ponet. sed illę materiæ dissolutę pelluntur à membris fortioribus ad debilia: vt prima primi. capitulo de membris. in fine. igitur &c.

Si autem quærantur balnea gratia delectationis & lasciuiæ. tunc quia talia corpora plurimum sunt repleta. et reguntur in balneis effrenitanti regimine in cibis & potibus, plurimum incurrunt febres putridas, & alias dispositiones prauas.

Prima itaq; regula obseruanda est, q; tempore calido balnea ingrediātur homines in hora diei, qua remissa est caliditas, in mane vel in sero. persuadetur quia corpora in hora tali sunt minus parata resolui, & debilitari à caliditate balnei sola, q̄ à caliditate continentis & balneorum simul.

Secunda regula: q; hęc hora debet esse ortus solis vel parum distans: & hora. xxi: vel prope illam. patet: quia talibus horis sol ab hemisperio nostro elongatus est. igitur &c.

Tertia regula: q; ingredientes balneum prius expurgentur à fęcibus, vrina, sputo, & superfluitatibus communibus. patet: quia si applicaretur balneum cum retentione supradictarum superfluitatum periculum esset extraneationis earū, & defluxus ad mēbra debilia & oppilationum & apostematum ipsorum: quare ingrediētes balneum procurent semper educere fęces, vrinam, & alia.

Quarta regula: q; aqua quā ingrediuntur homines sit à cōtactu rerum inficientium enudata: ita vt sit aqua à suo fonte scaturiens in suum balneum bene mundificata, recepta, quā leprosi scabiosi epidemia infecti, menstruosæ mulieres, aut alio tali contactu ingressi nō fuerint. patet hæc regula: quia quod tangitur à corrupto, corrumpitur, vel aptum est corrumpi.

Quinta regula: q; ingredientes balneum, non perseuerent in eis vsq; ad euentum debilitatis exclusiue. patet quia balnea talia eleuata caliditate sua, multum sunt resoluentia, & humidi substantifici, & spirituum consumptiua. igitur &c.

Sexta regula: q; balneantes tempore, quo sunt infusi aqua, omnino euitent cibum & potum cōtra cōmunem modum lasciuiæ. persuadetur: quia cibi & potus aut sunt calidi actu & potentia. igitur augmentabunt caliditatem & à balnei calore disponentur ad corruptionem & putredinē. aut tales sunt frigidi actu & calidi potētia. & propter actualem frigiditatem prohibebitur dissolui id, quod à balneis dissolui debet. & iterum inuenientes vias apertas penetrant in angusta loca in quibus laboriosas oppilationes persæpe faciunt. aut vero cibi & potus sunt calidi actu et frigidi potentia & qualitercunq; contingat distrahunt innatam caliditatem ab actione resolutionis materierum quæ ad putredinem disponuntur.

Septima regula: q; balneatus calidæ cōplexionis & raræ texturæ humorum subtilium & debilitatem habens à generatione vel à tempore euitet longam moram in balneis & fortem fricationem in eis. patet: quia talia consimilia ad suspectā

resolutionem

resolutionem perducere possent per debilitatẽ.

Octaua regula: q; balneatus pannis diligenter cooperiatur dum exit balneũ. patet, quia cum caliditas continentis temperata ad caliditatem balnei sit quasi frigiditas & corpus sit iam factũ rarũ priuatione humidi mẽbralis et spirituũ: periculũ est ingressus aeris illius in profundũ corporis.

Nona regula: q; balneatus post exitum balnei, ingrediatur lectum, vbi pannis coopertus dormiat & sudet. Prima pars patet: quia per quietẽ & somnum cessat resolutio, & sequitur restauratio spirituum animaliũ, & remotio lassitudinis. Secunda pars arguitur: quia cum à caliditate balnei plures subtiliatæ fuerint & ablatæ ad circunferentiam corporis per sudorem excluduntur, propter quod corpus alleuiatur.

Decima regula: q; postq̃ balneatus quieuerit, priusq̃ comedat, motu progressiuo pluribus passibus exercitari debet: patet, quia p tale exercitiũ, vapores, & ventositates plurimæ à calore balnei generatæ, insensibiliter expelluntur.

Vndecima regula: q; si balneat⁹ prædicto exercitio exercitari nõ possit: vt quia arteticus, paralyticus, aut debilis fuerit eidem leues fricationes extremis partibus siccæ applicari debent. patet hic canon ex deductione præcedentis.

Duodecima regula: q; si propter instãtiam doloris aut vlcerum: aut alterius causę balneato nõ possunt applicari fricationes, vtile est ante cibationem præmittere suppositionem de melle, radice blitis: radice ireos: aut de carne salita facta, vel aliter vt tibi placet. igitur &c.

Decimatertia regula: q; istis peractis balneati recipiant cibum conuenientis quantitatis & potum: vt neq; augmento peccet: neq; diminutione. Prima pars patet: vt per cibũ restauratio con decenter fiat. & etiã declaratur: quia si cibus quantitate sua mensuram conuenientẽ excedit, nõ poterit conuenienter digeri: cum membrorum calor ab actione balnei debilitatus sit. Et secunda pars arguitur: quia si cibus erit à quantitate conuenienti diminutus, non conuenienter fiet ex eo restauratio. & fortasse prius ad membra adducetur, q̃ bene digeratur.

Decimaquarta regula: q; cibi cõueniens quantitas, est illa, quæ stomachi grauitatem nõ efficit, neq; nauseat. Potus vero conueniens quantitas, est quæ stomacho nõ natat & fluctuat. colligitur hæc regula tertia primi. de regimine cibi et potus & quarto Almans. quarto capitulo. & vigesimaprima continentis.

Decimaquinta regula: & qualitas ciborũ conueniens balneatis limitatur penes multa. primo

D vt cibus sit facile digestibilis, quia calor stomachi aliqualiter debilis. secundo quia sit boni nutrimẽti, & non superfluus. tertio quia sit facile penetratiuus. quarto non sit grossus, neq; oppilatiuus. & idem de potu omnino intelligendum est.

Sextadecima regula est: q; panis recẽs bene fermentatus & coctus, carnes pullorum, & auium nõ degentium in aquis, carnes hędi, vituli & annualis agni, oua, pisces non viscosi, caseus recens, lac, coctum, colostra, & aliæ partes lactis conuenienter assumptæ conueniunt. Fructus vero & alij corruptibiles cibi, aromata, olera, valde calida & radices calidę, vt allium euitari debent. patet quia omnia talia aut sunt multum repletiua, & per balneum intẽditur corporũ exiccatio. quare cõtrariantur ei. Idem dico de potu: proprium etiam balneatorum vinum, non debet esse grossum, ponticum, stypticum, aut fumosum valde.

E Decimaseptima regula aquæ frigidę coctę vel crudę vsus omnino nõ placet. patet: quia cum mẽbra inanita sint, et calefacta, poterit facile aqua penetrare & attrahi ad remotas partes. quare nocebit membris debilibus, & neruosis. iuxta illud veteris. Frigidum inimicum &c. Et iuxta sermonẽ magnum eiusdem. Frigida velut nix & chrystallus &c. pectori inimica.

Decimaoctaua regula est. balneatus omnino euitare debet coitum, & si non propter aliud, saltem, ne lędat morales actus. amplius, à calore balnei resoluitur satis & exiccatur de humido membrali & substantifico & per coitum euacuatur superfluitas vltimi alimenti vtilis. vt vigesima tertij colligendum.

F Decimanona regula. balneantes corpora sua, bis in die, non ingrediantur balneum vice secunda: nisi distãter à præassumpto cibo per horas. vij. persuadetur: quia si balneantur corpora cibo adhuc in stomacho stãte, periculum est attractionis cibi crudi ad meseraicas, & hepar: quare instat periculũ corruptionis ipsius & oppilationis in prædictis partibus.

Cõtra vigiliam.

Vigesima regula. accipiẽtes balneum propter duritiem, & contractionẽ neruorum, & gratia sedationis dolorum inter primã balneationem & secundã: membra languentia luto in minera balneorum inuẽto, actualiter calido emplastrari debent. patet quia lutum illud omnino easdẽ habet virtutes & operatiões, quas habet aqua. Amplius densitate substãtię ipsius, & multitudine materię vehementius imprimit in membra q̃ faciat aqua. & cõseruatur eius impressio diutius, cum nõ euaporet ita cito, sicut aqua. quare eius applicatio cõueniens est. & ,ppter hoc et similia motiua, maius

iuuamentũ

iuuamentum ex operatione eius inueni, q̃ ex applicatione aquæ.& proprie quando detinetur super membris quãdiu remanet caliditas eius actualis,notabiliter intensa,& non infrigidatur.

Vltima regula:accipientes balneum gratia velocis penetrationis caliditatis actualis, & virtutũ qualitatum naturalium balnei maius iuuamentũ acquirunt ex suffumigatione membrorum à vapore aquæ eleuatorum, q̃ ex applicatione aquæ. persuadetur: quia ex applicatione euaporationis prædictę, velocius fit impressio & suauius q̃ ex applicatione aquæ.quare &c.Et modus applicationis eius est talis,vt foramina fiant in riuis curriculorum, vnde effunditur aqua ad balneum & mẽbra superponantur illis foraminibus, per quæ vapor multus & bene vnitus exiens,notabilem impressionem in membris facit sedando dolores, leniendo durities & cõsumẽdo humores, sicut longa mihi experiẽtia inuentum & comprehensum est.Hæc quidem sunt quæ apud balneantes obseruari debent,per quę obseruata balnea notabiliter conferunt.& euacuationes vel operationes à suis qualitatibus prouenientes inducent conuenienter.aliter autem ne dum ꝙ conferant, immo vehementer nocebunt.

Contra accidentia à balneis inducta.

PRETER hæc autẽ intelligendum ꝙ balnea prędicta nonnulla accidentia producere solent, quæ si perseuerent,iuuamenta balneorũ impediunt. Quorum primũ est immoderata vigilia. Secundum est vehementia sitis. Tertium est dolor capitis. Quartum est constipatio ventris. Quintum est immoderatus sudor. Sextũ est punctio & ardor vrinę. Septimum defluxus rheumatis à capite stillãtis. Octauũ est prostratio appetitus. quibus omnibus subuenire consueui, secundum ꝙ nunc deinceps sequitur.

Cõtra vigiliam.

Vigilia, quæ consequitur applicationẽ balnei, contingit aut propter consumptionẽ suorum vaporum,quę sunt materialis causa oppilationis cõtingẽtis in organo sensus cõmunis & cerebri.aut propter illorum vaporum caliditatem exauctam esse factã à virtuali caliditate balneorum. quæ materias caliditas inflãmatiuas & exiccatiuas faciũt.

Et modus facilis prouidendi vtriq; eorũ, est, vt in sero eunti dormitum detur hoc. Recipe aquæ sublimationis lactucæ vel portulacæ.vnc.iij.syrupi de papauere: vnc.j.detur hoc totum tepidũ in potu per duas horas post cœnam. Et fortius illo est hoc. Recipe syrupi de papauere.vnc.j.syrupi violati.vnc.ʒ.aquæ nenufaris.vnc.iij.detur vt supra. Aut dentur tres de istis pillulis.Recipe seminum lactucæ,violarum, florum nenufaris,seminum cõmunium frigidorum omnium an.drac.j. croci, seminis aneti añ.scru.j.seminis iusquiami albi.scru.ʒ.corticum mandragorę.drac.j.fiant pillulæ cum emulsione papaueris & dentur vt dictũ est.etiam portulaca & lactuca,folia violarum,flores nenufaris,et maluarum,et grana papaueris in cibis cocta:omnia talia somnum prouocant.

Cõtra sitim.

Sitis vero vehemens eueniens ex consumptione humidi roridi quod humectare solet os stomachi, remouetur cũ istis. Recipe iulep.ros.vnc.j.ʒ. aquæ violarum, & boraginis: añ.vnc.ij.misce.& bibatur ex eo sępe. Item syrupus de ribes,de berberis,syrupus de fructibus, & consimiles infrigidatiui,& humectatiui,conferunt.

Descriptio bona ad illud. Recipe syrupi de pomis, syrupi de nenufare:añ.vnc.j.aquæ decoctionis se.lactucę.vnc.ij.ʒ.misce & bibantur frigidi. Semina etiã anguriæ sępe in ore retenta, & masticatio portulacæ vel acetosę conuenienter sitim sedant.Ego autẽ inuenio iuuamentum maximum in aqua lactis caprini.et proprie quando extracto caseo coquitur iterum lac & fit recocta.tũc enim remanet dicta aqua lactis:cuius.vnc.iiij.vel.v.datæ in potu vehemẽter sitim sedãt.& proprie cum talis aqua fuerit parum ad acetositatẽ inclinata.

Cõtra dolorẽ capitis.

Dolor capitis,qui cõtingit ex balneis plurimũ & colligantia capitis ad inferiores partes,quę fundunt vapores ignitos facientes solutionẽ cõtinuitatis extẽsiuã in panniculis cerebri: aut malã complexionem calidã inducentes in eis:aut contingere potest propter applicationẽ aquæ balnei supra caput. Et primi quidẽ doloris canon curationis est, in potu accipere ea, quæ reprimunt vapores, & prohibeant ascensum eorum ad caput: & hoc cõtinere possunt omnia, quæ somnum inducere sunt scripta. Item diacydonium de zuccaro sine speciebus.etiã coriandrũ cõfectum,grana granatorũ & similia frigida & styptica,post cibaria comesta,cõferunt. Descriprio bona. Recipe oxyzaccarę.vnc.j.ʒ.aq̃ plantaginis, aquę cichoreę vel acetosę.añ.vnc.j.ʒ.detur in potu eunti dormitũ. Item assumptio vnius pillulæ vel duarum post cænam,quę factę sunt ex aloe infuso in succo ros.endiuię,vel acetosæ, materias & vapores reprimũt, & per inferiora deponunt. Linimentũ bonum ad illud. Recipe trociscorũ memitæ.drac.ij.camphoræ. gra.iiij.amyli.drac.iij,croci.scrop.ʒ.aquæ violarum, aquæ ros.añ.vnc.ij.conquassentur omnia in mortario, & aspergantur vel liniãtur ex eo frons & tempora:aut imbibatur ex eo pannus lineus duplicatus, latitudinis quatuor digitorum & circundetur ex eo frons & tempora.

Cõtra stypticitatẽ ventris.

Venter vero si fuerit stypticus, molliri debet

cum

cum syrupo de prunis, decoctione fructuum solutiua, syrupo violato, & similibus frigidis & humidis cum aquis proportionalibus. Itē cum aqua lactis pręparata. Item cum decoctione betarum violarum, maluarum, vel vtendo eis in cibis. Itē ex comestione, seminis sisami, vel cassiæ fistulæ pinguis ante cibum. Itē. Recipe aloes hepatici, syrupi lupulorum, syrupi violarum.an̄.vnc.ij.masticis, croci.an̄.gra.iiij.infundatur aloe in eis per diem & noctē vel per tres dies naturales: et fiāt ex eis pilulæ post exiccationē succi leui igne vel in sole factā: ex quibus in sero ante cęnam parum accipiantur.ij.vel.iij.& sunt remediū bonū & vtile.

Cōtra sudorem.

Sudor omnino in balneis detineri nō debet, nisi quando effrenitauerit, cum per illum exiccentur superfluitates, sicut intenditur. Si autem inualesceret adeo sudor, vt per ipsum lapsum redderetur corpus in virtute motiua, & resolutū, substantialiter alteretur regimen ex parte ciborum cum lacte, rebus acetosis & acribus: vt gelatina, cōditis de vino granatorum, & cibis amygdalatis & humorum ingrossatiuis, vt pedibus animalium, bene coctis, & aceto infusis, & similibus: & panico cum lacte cocto. Et nō dubito, vt expertus sum, q̄ iuscula de milio facta cum lacte caprino, notabiliter sudorē prohibent. Quiescere autem à balneo & in vmbra morari, & corpus paulisper euētari, sunt de intercipiētibus sudorē conuenieñter.

Frigida autē & styptica & sicca medicamina sū perficiei corporis applicata, non placent mihi: ne oppilando vel constringendo anxietatis & angustiæ & aliorum prauorum accidentiū, sint causæ.

Cōtra ardorē vrinæ.

Ardor vel pūctio in membris vrinæ, & proprie in extremitate pudibundi, cōtingit balneatis, aut ex mala cōplexione calida hepati & renibus eueniente, propter caliditatē actualem, & vtplurimū potentialem balneatorum, à qua contingit vrinalem aquositatē & materias humorales inflāmari, quæ sunt causa punctionis prædictæ: aut etiā arenulę frequenter ex balneorum caliditate generātur aut genitæ exacuuntur et exasperātur, & sunt causa prædictæ punctionis: immo & quandoq; ex coriationis in vijs vrinæ euenientis. Quorū omnium curatio eisdē instrumētis facile perfici possunt. Est igitur remedium efficax ad hęc omnia huius tragęę vsus ante cibū semper cochlear vnū accipiendo ex ea. Recipe quatuor seminum frigidorum cōmunium.an̄.vnc.5.seminis papaueris albi.drac.iij.seminum endiuiæ, lactucæ, portulacæ & acetosæ: an̄.drac.j.florum nenufaris.drac.5.penidiarum.vnc.j.zucari albi. vnc.j.5. & fiat tragea &c. Conferunt etiā huic nocumēto pilulæ istę accipiendo ex eis antę cęnā et in aurora.iiij.vel.v.

D Recipe succi liquiritiæ.drac.iij.violarum drac.ij.seminis lactucæ.drac.vj.granorum papaueris albi.drac.j.5.croci.scrop.5. fiant pilulæ cum succo foliorum, violarum, & sunt efficaces. Cōtingit etiam frequenter rheumatismus à capite propter colliquationē materierum à caliditate balnei factam aut nimia resolutione, ex qua debilitatur digestiua cerebri. Et huic quidē prouideri potest superaspergēdo prorę capitis ex hoc puluere, quā do itur ad lectum. Recipe laudani, storacis calamitę, rosſ.ligni aloes: an̄.drac.5.sandaracæ.drac.vj.spodij.drac.v.macis.scrop.5.et fiat puluis subtilis. Confert etiam ad illud odoramentum nigellæ torrefactæ & proprie si materia fuerit subtilis. Compositum bonū ad vtrāq; intentionē. Recipe ligni aloes. drac.j.storacis calamitæ, laudani.an̄. drac.5.coriandri pręparati.drac.iij.sandalorum al-
E borum.drac.ij.acatię.drac.5.camphorę.grana.iij. fiat puluis subtilis & ligetur in syndone densa & odoretur sępe.

Contingit autem balneatis appetitus prostratio ex lassitudine oris stomachi prouenieñte à nulla resolutione ipsius, etiā ex defluxu materierum phlegmaticarū, quæ multiplicantur in ore stomachi per viā colliquationis & attractiōis ad ipsum.

Intentio itaq; est vigorare os stomachi cū his, quę vniendo ipsum et abstergēdo ab eo phlegmata, remouēt nocumēti causam: de quorū numero potest esse vsus diacydonij sine speciebus accepti post cibum vsq; ad.vnc.ij. Item comestio coriandri de propinquo cōfecti. De medicinis autem proprijs & expertis est, vt accipiatur miuæ cydoniorum zucarinæ.vnc.j.5. aquę decoctionis granorū masticis aut sublimatiōis mēthæ.vnc.ij.
F detur hoc in potu in aurora, de quo etiā accipiat bis vel ter in die. Et confert etiam ad illud syrupus de mentha cum signis frigidıtatis. & syrupus rosſ.aut oxyzaccara, syrupus de ribes, & de berberis, cum signis caliditatis, & sibi consimiles qui accipi debent cum aquis supradictis & sibi consimilibus. Hæc sunt, quæ mihi vtilia videntur, & congrua ad remouendum nocumenta prædicta balneatis superuenientia.

De modo & regulis actualiter balneandi, & aliqualiter etiā aquam bibendi, in quibusdā ægritudinibus particularibus.

Tractatus tertius.

Licet in alio tractatu modum balneandi corpora & regulas obseruandas in balneando descripserim exquisite satis: quia tamen modus ille & cañones positi, vidētur magis satisfacere peritis & in medicina

in medicina exercitatis. ideoq; modos & regulas obſeruandas in balneando, quę poterunt eſſe cõmunia vnicuiq;, quanuis etiam facile intelligenti, iterum hoc opuſculum deſcribere exquiſite curaui: pręmittendo primo regimen ex parte ciborum penes quãtitatem & qualitatem eorum.

Quicunq; igitur balnea intrare deſiderat, vtatur cibis leuis digeſtionis & penetrationis, boni nutrimenti, & nõ valde frigidis neq; oppilatiuis, vel calidis. De numero igitur laudabilium ſunt, ſicut panis recens, & bene fermentatus, digeſtioni bñ paratus. Carnes pullorũ iuuenũ, vitulorũ, hędi annualis, agni, & iuuenis caſtrati, & carnes anatulorum, perdicum, faſianorum, leporum, & ſimilium ſuis temporibus. De ferculis vtatur bletis, ſpinachijs, borragĩe, fęniculo, petroſelino, & ſimilibus. & poſſunt vti brodio cicerũ rubeorum, vel alborum, panico, ordeo, & iuſculis ex eis factis & ſimilibus. Lactucæ autem & reliqua olera, vel fructus frigidi ſicci dimittantur, vt pira, caſtaneæ, cydonia, & ſimilia. Aceto vero aliquando vti poſſunt niſi timendo ex eo nocumentum neruorum ſucco aranciorum & ſimilibus inciſiuis & aperitiuis nõ cum multa ſtypticitate vti poſſunt, vt vino granatorum muzorum & ſimilibus.

Vinum vero eorum ĩ potu ſit album, ſubtile, aromaticum, mediocre, in potentia aut rubeum, vel cereſolum, parũ aromaticum. & ſi timeatur nocumentum vini, propter ęgritudines neruorũ vel iuncturarum, frangatur ipſum cum aqua ſimplici cocta, vel cum aqua recenti ſi fuerit laudabilis & bona. caueant tamẽ a potu omnes qui balneantur tempore quo ſunt in balneo: aut poſt exitũ ab eo ſaltem per horam cum dimidia. Si autem propter immoderatam ſitim tali tempore cogerẽtur bibere etiam inter cibum & cibum: melius eſt vt bibant aquam pręcoctam cũ zuccari quantitate ſufficienti, in qua ponatur quinta vel ſexta pars vini granatorum muzorum vel acrium in hominibus calidioribus, & erit potus valde laudabilis eis. Neq; comedant aut bibãt aliud quàm prædictum eſt, niſi in die. & tũc cum comedunt non multum repleant ſe cibo vel potu. Intentio enim in balneis eſt euacuare & exiccare corpora. multus autem cibus & potus repleret, & alia quã plura nocumenta faceret.

Igitur balneator mane añ ortũ ſolis ſurgat, & q̃buſdã paſſibꝰ ambulãdo ꝓcuret habere fęcũ, & vrinæ expulſionẽ. & ſi debilis fuerit, aut dolore vel nocumẽtis iuncturarũ læſus, vt ambulare nõ poſſit, & vẽter eius ſtypticus fuerit, ſupponat ſibi ſuppoſitoriũ ex melle & ſale cõpoſitum: aut factũ de radice bletę, ĩreos, dauci, vel petroſelini. quorum quodlibet intingatur melle & ſale, cõquaſſatis ad inuicem, & vnum vel. ij. ex eis imponat vſquequo ſuperfluitates depoſitę fuerint.

Secunda regula: ꝙ pulſis iam ſuperfluitatibus balneum ingrediatur in ortu ſolis, vbi corpꝰ ſtet infuſum circa quartam vel tertiam partem horę: aut plus vel minus ſecundm poſſibilitatem tolerãtiæ balneatoris. deinde ſiqua membra fuerint, quorum gratia balneũ affectaret talia membra, aqua illa & cum fęce in fundo balnei communiter inuenta confricentur: & quotiens hoc faciat, totiens conueniẽter & ſuauiter tolerare poterit, abſq; nocumento reſolutionis.

Tertia regula obſeruanda eſt: ꝙ balneatus, antequam aliquam incurrat debilitatem, balneum exire debet, & pannis conuenienter tectus, lectũ ingrediatur. vbi tantam moram faciat, quouſque conuenienter ſudet. demum iterum quieſcat tanto tempore, vſquequo calor naturalis ad temperiem fuerit reductus.

Quarta regula: ꝙ tunc accipiat cibum & potũ ſuum, ſicut ſuperius limitatum eſt in quantitate & qualitate conuenientes. quare &c.

Quinta regula: ꝙ accepto cibo tardet & per horam vnam aut vnam cum dimidia: & tũc dormire poterit per vnam horam: aut plus ſecũdum quòd quęritur maior reſtauratio virtutis animalis, & cibi digeſtio melior.

Sexta regula: quòd poſtquam dormierit conuenienter balneatur, ſi propter aliquod nocumẽtum, vt propter duritiem, dolorem, tumorem, mollitiem, vel contractionem membri alicuius balneum exquiſiuerit: bonum eſt vt membra illa liniantur, emplaſtrentur, & intingantur luto illo, quod inuenitur in loco, vbi defluit aqua, quæ continue diſtillat a balneo. & ſi contingeret lutum illud eſſe frigidum, aut remiſſi caloris, colligatur & infundatur in aquam virgineam aureo fonte primordiali ſcaturientem. & tũc ex eo emplaſtrentur membra vt dictum eſt.

Septima regula: ꝙ ſi propter aliquam de cauſis prędictis in regula ĩmediate præcedẽti quęſitum fuerit balneum, laudo, vt balneantes exponant ſe aut membra languentia ſuper foraminibus, vnde aqua decurrit ad balneum, ex quibus eleuatur fumus actuali & potentiali caliditate valde calidus, ſuper quo fumo fomententur membra per vnam horam vel per duas: & deinde poſtea cum tranſierit horam aliquantæ quietis accidentium remoueatur a prædicto fumo & ſuper lecto vel ſedendo quieſcat ſecundũ conuenientiam eorũ.

Octaua regula: ꝙ iam trãſactis. vij. vel. viij. ho-

ris post balneationem de mane factam. secundo ingrediatur balneum vt hora vigesima secunda, vel circa illam, in quo tamē a secunda vice vesperarum minorem cōtrahant moram, quàm in mane. Corpus enim nō patitur tātam resolutionem in sero, quātam in mane propter causas cognitas & in hac balneatione secunda obseruent de frica tione cum aqua & luto balnei, sicut dictum fuit supra in sexta regula.

Nona regula: quòd post balneum vespertinū, iterum ingrediantur lectum, & obseruent etiam omnia, vt in tertia regula dictum est. & iterum cibum & potum accipiant obseruando ea, quæ in quarta regula dicta sunt.

Decima regula est: quòd post cęnam balneati possunt parūper emplastrare membra prędicto luto, postea abluere, & desiccare ea, & inungere aliquo de vnguentis infrascriptis ad diuersas intentiones positis.

Vndecima regula. balneantes die secunda, sequenti iterum balneum ingrediantur hora in prima regula preassignata & secūda. sit tamen balneum omni die a pręcedenti aqua euacuatum diligenter, ablutum, & mundificatum: in quod recipiatur aqua noua, nulla contagione balneantiū vitiata, sed sit pura & aurea radicali minera scaturiens & effusa.

In catarrho.

Duodecima regula: quicunque desiderat per balneū exiccationē humiditatū cerebri et cōsumptionē catarrhorū defluētium & materierū, q̄ imbibūtur in neruis & remolliūt eos, vt in mollificatis vel paralyticis fieri solet, teneāt istū modū. primo recipiāt virgineā aquā in magnū doliū, in cuius latere prope fundū perforato sit imposita cannula, qualis est illa, qua vinū hauritur a vase. tunc igitur balneator circūdet caput apud supercilia p̄ incessum tēporum & auriū vsq; ad occiput cū pāno vel faciolo spherice retorto, cū quo caput ita coronauerit, super scāno sedēs, recipiat aquā a cānula distillantē. Primo super prora capitis in loco bregmatis p̄pter catarrhos. & ī loco occipitis propter mollitiē vel paralysim. aut in lateribus vt in monopagia & hemicranea, & similibus. & tāto tēpore aquę descēsum super caput accipiat, vsque quo sentiat caliditatē cōueniēter in p̄fundas partes capitis penetrasse. Attende tamē, q̄ si quis propter mollitiem vel paralysim quęrit effusionem aquę super caput, non debet posteriorem partem capitis tegere pānis, sicut dictum est. sed liberam dimittat omnem partem occipitis, vt aqua, postea cadens per totum collum & spondyles deflu at, & conuenienter in nucha & neruis faciat exic cationem. & laudo magis quòd talis aquę effusio

D super caput fiat in die secunda vel tertia, cum iam corpus aliqualiter assuetum fuerit balneo, quàm in prima.

Decimatertia regula est: quòd taliter balneās caput & alij etiam hac secūda die cum balneum exeunt, bibant de aqua a minera fluente quantitatem cyathi medij pro prima vice aut vnc. iiij. deinde alijs vicibus parum aquę superaddendo procedant, vsquequo veniant ad mensuram cyathi vnius aut a. iiij. vnc. vsque ad. viij.

Decimaquarta regula: quòd taliter balneati qui desiderant accipere balneum super capite & nucha propter causas prędictas, in vesperis minorem moram faciant in prędictis, quàm in mane, propter causam notam & assignatam.

Defensiū ad cursū materiei ad mēbra

Decimaquinta, regula: quicunq; desiderant ingredi balneum propter hyposarcam idest hydropim carnosam, melius iuuamentum accipient a luto de quo emplastretur totum corpus: & stent E tunc in stuffa balnei aquam non tangendo: nisi cum voluerint a loco illo secedere. tunc enim aqua veri fontis corpus est abluendum, & immediate corpus est exiccandum.

Decimasexta regula: q̄ qui balneātur propter tympanitem maius iuuamentum acquirūt fomētādo corpora super vapore aquæ, vt dictum est supra in sexta regula. immo etiam maius iuuamentum acquirunt tales iacendo super saxa vel lateres ab aqua balnei calefactos: ab hoc enim vapore maximum vidi sequi iuuamentum, vt in prędictis, & etiam in duritiebus neruorum, & in sedādo dolores, & a materia frigida & a ventositate procedentes.

Linimē tū addu ties & c tractiō mēbro

Decimaseptima regula est: q̄ ascitici qui quę F runt balneum, & proprie tales a causa frigida facti, maximum iuuamentum reperiunt ex potu aquę balnei secundum quātitatem limitatam in decimatertia regula, vt supra: quam inuenient ex aqua, fumo, vel luto balnei: licet vtcūq; conferat ad illud discrete approximatum.

Decimaoctaua regula. empyici & asthmatici absq; vlcere pulmonis laborantes, magnū iuuamentum accipiunt ex potu aquę balnei secundū quantitatem limitatam in regula tredecima.

Decimanona regula: colicis & iliacis absq; lapide renum, maximum iuuamentum confert clystere factum ex aqua balnei cum quarta parte sui olei de cherua: & leuius illo est oleum de bacis lauri vel de rutha, sicut mihi manifestauit ratio & experiētia. & est eius descriptio talis. recipe aquæ stillantis a prima minera libr. j. olei de lauro. vnc. iiij. misce. de oleo autem de cherua conueui accipere. vnc. iij. eo quòd potentius est.

Vigesima

Vigesima regula. laborantes hernia aquosa, ventosa, qualitercunq;, aut carnosa non cõfirmata, magnum iuuamentum accipiunt fomẽtando primo membra cum vapore: vt supra dictum est in sexta regula, & sedendo super lapides calefactos, vt dictum est, in decimasexta regula. & post emplastrando osseum & inguina ex luto balnei & proprie in quo commixta fuerit decima pars sulfuris viui puluerizati: multos enĩ vidi his ęgritudinibus laborantes sanari.

Quot autem & quę sunt accidentia balneatis contingentia, & quis modus & intentio remouẽdi ea & quæ sint instrumenta vel medicamina, quæ abscindunt talia accidentia in alio tractatu legendo est. vide ibi. Descriptio quorũdam remediorum conferentium quibusdam accidentibus balneorum.

Defensiuũ ad cursũ materierũ ad mẽbra

Compositio defensiui boni, prohibentis cursum materierum ad omnia membra debilia, de quo circunferentialiter partes inungi deberent post exitum a balneo: & ligari cum panno conueniẽtis adhæsionis. recip. sandaracæ. drach. iij. amyli. vnc. j. spodij, acatię balaustiæ, ypoquistidos. añ. drach. ij. sief memitæ. drach. iiij. farinæ volatilis molendini. vnc. ij. ʒ. succi plantaginis. vnc. iiij. aut loco eius accipiatur aqua sublimationis eius. deinde vitellos oui numero. ij. terantur omnia diu in mortario plumbeo cum suo pistello & fiat ex eo vt dictum est.

Linimẽtũ ad durities & cõtractiões mẽbrorũ.

Linimentum bonum ad remolliendum duritiés & contractiones, quæ in membris inueniuntur, quod applicari debet per vnam horam post exitum a balneo super particulis patiẽtibus & circunferẽtialibus etiam. recip. olei de sisamo, olei amigdalarum dulcium, & sit vtrunq; recens non rancidum. ana. vnc. j. ʒ. vitellos oui numero. ij. medullæ crurium bouis. sæpi castratini, pinguedinis anatis, & gallinę. añ. vnc. j. croci. drach. j. dissoluantur pinguedines & colentur: deinde effundantur in mortarium: & omnia alia suprascripta secum incorporentur diligenter conterendo: & in fine addantur armoniaci dissoluti cum aceto. drach. x. & diligenter incorporẽtur ad inuicem. & est medicamen nobilis iuuamenti. & si velis etiam locis dolentibus applicare ipsum, potenter sedat dolores. si aũt velis ipsum magis facere anodynum, adde descriptioni. vnc. iiij. de oleo de chamomilla. & si velis ipsum aliqualiter stupefactiuum, adde completę descriptioni. drach. j. opij, & erit magni & nobilis iuuamenti ad prædicta: nec opium poterit stupefaciendo nocere, vt patet intelligenti. Amen.

FINIS.

De modo vniuersaliter intrandi balnea & de obseruandis. Cons. CCCIII.

Qui diligunt intrare balnea, istum modum obseruare debent.

Primo surgãt ante ortum solis, per mediam horam pasśim ambulando, vsquequo emittantur superfluitates vrinales & fœcales.

Secundo ingrediãtur balneum: & stẽt ibi tãto tempore, vt non incurrant debilitatem virtutis.

Tertio si habuerint dolores ancharũ vel aliorum membrorum pręter caput, fricent membra dolentia in luto balnei bene calido.

Quarto facta fricatione & ablutiõe membrorum, exeant balneum & intrent lectum bene cooperti & ibi stent vsquequo bene sudabũt, a quo sudore diligenter exiccentur, & adhuc in lecto quiescant ad minus per quartam partem horæ.

Quinto exeant balneum, pannis bene cooperti, euitantes ventum & aerem frigidum. & caueant accipere cibum cum sunt adhuc calidi, immo nunquam cibentur, nisi cum perceperint eorum caliditatem esse reductam ad temperiem naturalem: & tunc comedant.

Sexto nõ comedãt vsq; ad cõpletam saturitatẽ ita vt multũ se repleant. imo surgãt a cibo, adhuc saluato aliqualiter appetitu magis quam ablato.

Septimo caueãt a cibarijs valde frigidis, similiter viscosis, vt a piscibus, caseo, & pastilib⁹. & a cibis facile corruptibilibus, vt lacte, cerasis, & alijs fructibus multũ humidis & etiã a cibis valde calidis, & acutis: vt salsis, aromatib⁹, allio, cæpę & similibus. Et pręter ista cibaria comedant alia, vt placet eis.

Octauo bibãt vinũ al. velceresolũ, clarũ, aromaticũ, nõ valde põticũ: sed mediocre inter ipm & dulce ipsum solum tẽpore cibationis purũ, nisi fuerit valde potẽs. tunc enim permisceant ipsum cũ tertia vel quarta pte aquę secũdũ discretionẽ. Et caueãt ab aqua frigida oĩno & a bibẽdo dũ sũt in balneo: qm̃ est valde nociuũ. Si autẽ inter prãdiũ & cœnã notabiliter sitirent, bibãt aquã coctã cum notabili quantitate zuccari al. & si adhuc sitis esset vehementior, tunc bibant prędictam aquam coctam cum quarta parte iulep rosati aut violati, si venter esset stipticus.

Nono si incurrãt virtutis debilitatẽ possunt ĩter prãdiũ & cœnã dormire saltẽ per vnã horã. Et intẽdatur restaurationi virtutis cũ cibarijs laudabilibus, vt carnibus bonorum pullorum, hedinis, & vitellinis, & boni agni, & castrati.

Et hunc ordinem obseruent intrantes balneũ in mane hora prædicta & in vesperis per septem

horas post prandium. & cum ingrediuntur balneum in sero, tunc non tantum permaneant ibi, sicut in mane. immo saltem per tertiam partem minus. & hunc ordinem, vt supra, obseruent in reliquis.

Decimo si aliquis desideraret accipere balneũ propter catharros. tũc post duos dies, cũ corpus iam fuerit balneo assuefactum, faciat aquam cadere ab alto per cannulam in mastello, lateraliter posito, qui sit plenus aqua purissima, quæ venit a fonte, & distet vas a capite saltem per tres pedes. Et cum accipit aquam illam, tũc faciat cadere ipsam prius super anteriori parte. secũdo super sinistra. tertio super dextra. quarto super posteriori. & caput eius coronetur faciolo grosso circũdãte caput a supercilijs vsq; ad posteriora. Et ita quicũque desiderat balneum propter dolorem alterius partis, faciat super dolente membro cadere aquá, vt de capite dictum est. Deinde cum exeunt balneo & fuerint ingressi lectum, vbi sudauerít, si post exiccationem sudoris dolẽtia membra aut paralytica vngerentur aliquo oleo appropriato, sicut cum oleo de costo, de croco, de piperibus, aut liliorum alborum, aut ireos, valde bonum esset: dummodo olea illa sint calida.

Vndecimo siquis propter cõtractionẽ vel mẽbrorũ duritiem, quærit balnea, optimũ esset ei vt suffumigarẽtur mẽbra illa fumo exeũte a cunicu lis per quos aqua illa non debet esse vitiata a vero suo fonte scaturiẽs in balneũ. Saturatus in balneũ non intret, nisi post septem horas vt supra.

Duodecimo si balneantes incurrerẽt stypticitatem vẽtris, possunt omni sero comedere semissem vnum de cassia, lambendo, accepta a sua canna. Aut accipere possunt ante cęnam parum, pilulam vnam factam ex aloe infuso in succo endiuię secũdum doctrinam auctorum, aut tertio accipere possunt. scrup. j. huius pulueris. recip. epithim., polypodij. añ. drach. j. ʒ. foliculorũ senę. drach. ij. ʒ. salis indi. drach. ʒ. liquiritiæ, cinamomi, zingiberis. ana. scrup. ʒ. anisi. scrup. j. fiat puluis subtilis.

De modo intrandi balnea pro inflatione cruris & debilitate. *Consil.* *CCCIIII.*

Pectabilis vir dominus Rambaldus comes de colle alto pro vtilitate balneorum ad dispositionẽ sui cruris, talem ordinem obseruare debet.

Primo in ortu solis vel parum post ingredi debet balneum cum toto corpore: & ibi stet per moram horæ mediæ: deinde exeat balneum & ponat se ad lectum, & ibi dormiat vel quiescat vsq; ad horas duas. postea habeat mastellum longum

E plenum aqua & luto balnei simul, ita quòd aqua balnei sit tertia pars. & infundat crus vsque ad medium coxę, & teneat ibidem per horam. deinde lauet ipsum cum mundissima aqua balnei bene calida, postea siccet ipsum cum pannis calidis diligenter.

Secunda die ingrediatur balneum hora prædicta, & faciat omnia quæ dicta sunt, nisi quòd ad lutum in quod ponet crus, super adiungat pulueris infrascripti octauam partem. & diligenter misceat puluerem cum luto.

Tertia vero die ingrediatur balneum, & faciat omnia quæ dicta sunt in secunda die. sed prædicto luto vbi iam fuit superadiunctus puluis, super addatur septima pars olei infrascripti diligenter cum luto & aqua commixti.

Quarta vero die non ingrediatur balneum cũ F toto corpore. nõ enim curo quòd balneet totum corpus, deinceps gratia iuuamenti cruris sui, nisi faceret illud propter aliam causam. sed hac quarta die debet se exponere super vno foraminum, vnde effumet aqua maculata a suo fonte scaturiens: & super illo fumo totam tibiam suffumiget a genu vsq; ad pedem totũ. deinde exiccet se cum pãnis & cum vadit ad lectum vngat se a genu vsque ad pedem cum oleo infrascripto bene calido & circunuoluat membrum pannis calidis: & bene liget ipsum. & teneat modum talem vt omni die prandere possit hora decimaquarta: & intret locum suffumigij vicesimaprima hora. & accipiat cęnã post vigesimã tertiam horam.

Quinta vero die vsq; ad octauam semper bis suffumigetur in die vt dictum est. deinde inun-G gat membrum cum prędicto oleo. & bene liget ipsum vt prædictum est.

A quarta vero die inclusiue vsq; ad octauam ab hora decimanona vsq; ad vicesimam imponat membrum in lutum, & aquam cum puluere & oleo suprascriptis bene commixtis. & ita omni die faciat semper membrum vngendo, & bene ligando, vt prædictum est.

Puluis qui poni debet in lutum balnei est iste. recip. pulueris granorũ sisami, fęnugreci, & orobi. ana. vnc. v. pulueris assari, iuæ, & origani. añ. vnc. j. misce & bene incorporentur.

Oleum quod poni debet in lutum est hoc, recip. olei de sisamo lib. j. olei de costo olei de pulegio. ana. lib. ʒ. misce.

Oleum cum quo debet inungere membrum post suffumigationem & post lutum, est hoc. recip. olei nardini. vnc. iiij. fæcis olei de ireos, fæcis olei de croco, & fæcis olei liliorum alborum ana. vnc. j. ʒ. misce.

Si veter eius propter balneum fieret valde stypticus, omni die ante cœnam accipiat vnam de istis pilulis. recip. aloes abluti. vnc.j. fiant pilulę septem cum electuario de psilio.

Si propter balneum debilitaretur multum, accipiat frequenter de ista confectione. recip. confectionis de fisticis factæ cum zuccaro al.lib.j.pulueris margaritarum. vnc.j .ʒ. incorporetur simul cum aqua rosata.

De modo intrandi balnea pro artetica, siue paralysi. Consilium. CCCV.

Xor honorandi viri ser Francisci brachæ teneat hunc modum in balneando se: ꝙ per duos dies successiuos ingrediatur balneum mane circa horã nonam:& in vesperis circa vicesimamprimã horam:& stet infusa in balneum vsq; ad gulam. deinde cum exit à balneo ĩgrediatur lectum. & ibidem permaneat vsq; quo diligẽter sudet. cumq; a lecto surgit, inungat sibi spondyles, incipiendo a medietate colli vsque ad cingulum.

Tertia vero sequenti die nõ curet accipere balneum toti corpori. sed accipiat aquam, quæ ab alto distillet sup̃ syncipite eius super scamno sedentis,& descendat aqua per totam spinam per cannulam in latere mastelli positam, qui eleuatus sit a corpore eius saltem per quatuor pedes. & aqua illa cadens recipiatur aliquando super spatulis, sũ per humero,& super toto latere sinistro. & istum quidem distillationis modum obseruet per spatium duarum horarum aut saltem vnius. Cum ergo fecerit hoc, tunc ingrediatur lectum. Deinde postea inungat se, vt dictum est.

In hora vero vesperarum huius diei tertię ingrediatur stuffam balnei.& si nõ esset ibi pręsens, tunc exponat se ad foramina mõtis vel cuniculorum, vnde aqua scaturiens emittit fumos multũ calidos, super quibus exponat totum latus sinistrum, & diligenter suffumiget ipsum per spatiũ vnius horę. deinde ingrediatur lectum: & inungat se vt dictum est: & ita deinceps qualibet die sollicitet super se aquam distillari in mane, vt prędictum est. In sero vero attendat stuffæ suffumigationi,& inunctioni, vt dictum est.

Caueat etiam sibi omnino a stypticitate ventris. Et si incurreret ipsam, procuret sibi accipiendo vnam de suis pilulis ante cœnã aut saltem accipiendo. scrup.ij. huius pulueris. recip. hermodactilorum, foliculorũ sene. añ. vnc.ij. tartari. vnc. j. salis indi. vnc.j. violarum. scrup.ij. Descriptio inunctionis. recip. olei de costo, olei de euforbio. añ. partes equales.

FINIS.

ANTONII GVAINERII

De balneis Aquæ ciuitatis antiquissimę Commentariolus, quinq; continens capitula.

De notificatione balneorum & eorum munere. Cap .I.

Via nõnulli Viri doctissimi balneorum quorundã in Italia existentium virtutes descripserunt propter mirabiles ipsorum effectus, adeo famosa habita sunt: vt a remotissimis etiã partibus ad ea, caterua languentium confluat. Sunt item alia de quibus tum propter guerras, tum propter euenientes tam frequenter pestes, apud modernos nulla scriptura reperitur. Et nisi superexcellentis virtutis essent, de eis amplius nulla mentio fieret. Hæc quæ dixi virtuosa balnea in marchionatu Montisferrati in nobilissimo olim aquesanę comitatu insimulatio vnius ciuitatis, quæ ab ipsis aquis calidis nomen retinuit, sita sunt. Ea enim Aquis ciuitas illius antiquissimi comitatus caput est:& quia aquę illæ calidę innumerabilibus ęgritudinibus subueniebant, Aquæ sanæ antiquitus nominabãtur. Et iterum aquæ sane comitatus dictus est. Fuit hęc quę dixi tam antiqua ciuitas a Syluio primo latinorũ Rege cõdita: vt eius in annalib⁹ legi Aquæ.& tũc syluia dicta est. Post aduẽtũ vero Christi, hi semp̃ fidelissimi fuere christiani: sic vt hęresis in eis nũquàm reperta sit. Cuius causa beatus Syluester papa episcopalem sedem sibi cõdonauit: a quo deinceps syluestris dicta est. Verum toti ẽs hæc missella ciuitas euersa est: vt tam syluię quàm syluestrię nominibus abolitis antiquum solũ Aquis nomẽ retinuit, quę octingẽtos iã ãnos sub ditione supillustris

lustris Alarami familię Marchionum fuit: interpolate tamen: vt in ipsorum Marchionum chronicis sępe legi: sed eius vltima destructio Roberti Regis tempore fuit. Tunc.n. propter partialitates depopulata remāsit: & quę ibidem pulcherrima palatia fuerāt, funditus euersa: solum templorum vestigijs derelictis: quę verę fabricę & ingentis adeo erant pulchritudinis: vt ciuitatem illam magnificam fuisse facile iudicares. attamen vim tantam subuersio illa habere non potuit: pestes item nec guerrę: quin ad ea balnea anno singulo ob admirabiles ipsorū virtutes, plurimi languētes conuenirēt: propter quod tuguria aliqua: tūc circunędificata sunt: & eius causa ciuitatis illius nomen extingui non potuit. Tandem gentibus pręfati Roberti Regis cum gentibus cuiusdam Ioannis montisferrati Marchionis viri in armis victoriosissimi super Keriēsi territorio in gamenarię campo in bello conuenientibus, fuit Marchio ipse victor. vnde Roberto Rege tam a Ianua quàm alijs ab oris Italię pulso, antiquum Marchionale dominiū hęc nostra Aquis ciuitas resumpsit: & adhabitandum illuc iuerunt plurimi, ita vt adolere inceperit: & deo laudes in diem crescunt: ac citra annos quatuor tantum vbique balneorum illorum fama excreuit: quę tot annis propter assignatas causas suffocata remanserat: ꝙ aliqui illustres viri magnifici quoq; nonnulli varijs oppressi languoribus veniunt. Inter quos fuit Estensis, Marchio quoq; Mātuę: quorum gratia cum meo illustrissimo domino domino Montisferrati Marchione pręfatę ciuitatis dño naturali illuc accessi. tūc.n. pluries diuersis ægritudinibus infecti illic aderant: dequorum conualescentia admirabantur omnes: sic vt effectus illos diuinitus potius prouenire quàm naturaliter arbitrarentur. Quā ob causam vt virtutes eorū potius inuestigarem pluries ex aqua fontium balneorum sublimatione facta fęces conspexi: quarum vt quantitatis cōparationem faciam: tres partes salis continent. nitri vnam: aluminis parum: sulfuris vero quo ad apparentiam: ipsum enim cum sale an nitro cum quo symboleitatem maiorem habet est commixtum. Et licet apparenter de eo nihil sit, tantus est eius odor vt subiectum mineram illam sulfuream totam iudicares. Vnde eius pauca quantitas aliorum multam quantitatem vinceret in odore. Ciues autem illi loquentes sensualiter nitrosam mineram istam a prędominio esse aiunt: & hoc ex nitro esse arguunt, quod in fontis balnei parietibꝰ adhęret. Sed materiā illā cōspexi in qua salis portio notabilis erat plus tñ nitri est. quia vbi cætera sint paria quàm sal nitrū facilius sublima-

D tur. Cum ergo fōs ille circum lapidibus inuoluātur, vapores ab aquis illis eleuati qui parietibus adhęrēt, pro maiori parte a nitro quàm a sale resoluuntur. Nil itaq; mirum si nitri, quam salis quantitas sit maior: sed in fecibus per sublimationem derelictis maior salis erat quantitas. At quantum ad virtutes parum de hac diuersitate curarem, cū omnes nitri species conuersi secundum magis & minus, in virtute tamen salis satis propinquat: vt philosophi de virtutibus nitri tractantes inquiūt. Sed his balneis non aliter quàm theriacæ magnæ accidit: in qua corruptis componētium formis in ea resultat complexio quędā, per quam venenū omne necat. quod tamen simplex nullum per se faceret. Sic ex sale, nitro, alumine, & quę in aquis istis reperiuntur: quędam fit cōmixtio, per quam complexio vna resultat: virtute cuius balnea illa

E sic virtuosa fiunt. Ad quod supercęlestis etiam influxus adiuuat: quo mediante ex virtute miscibilium in aquis, illic virtus sic preciosa manet: quia quantūcūq, salis nitri, aluminis, ac sulfuris quoq; minerę: quę in his balneis reperitur: pōdus scires: & cum quibus vis aquis ea commisceres: in his tamē virtutem talem qualis ea est quę dictis in balneis virtute supercęlestium principaliter refluente reperitur: tribuere posses. Nūquàm fons adeo intensę est caliditatis, vt imposita depilanda gallina veluti sunt pulli: sues: & talia statim depilant: nec quis sine nocumento caliditatem illam pati posset. Balnea vero polita satis: & sub diuo posita ibi prope fontem situata sunt: quibus per canale quoddam fontis aqua cum libet defluit: & talem in eis temperiem recipit: vt quis in ea trahere moram deinceps sine lęsione possit: sunt & ibi pro-

F pe alia cooperta balnea, quę ab eodē fonte aquā recipiunt polita valde: in quibus honeste magis tam viri quàm mulieres se balneant: iuxta quę sudatoria seu stuffa est perpolita satis: & ad hanc nō est vulgarium liber aditus. Clara est balneorum aqua: & adeo peruia, vt denarius in fundo proiectus, videri queat. Sed de mēse Maij eius color ad aliqualē viriditatem mutatur: quod est quia tunc de minera plus cū aquis illis cōmiscetur: propter quod grossioris ac maioris fiunt ponderis. Nam quęlibet mineralis virtus a sole ab alijsque stellis virtutē recipit: quę illo mēse quā alijs in nostrorū balneorū minera multo fortior reperitur: nec est de hoc mirandum. Nam vt inquit Ianuens. Simō auctoritate Plinij: in Macedonia est lacꝰ quidā in quo circa canis ortū nouēnis diebus fit nitrū: totidemq; cessat ac rursus innatat: & deinde cessat. Et hęc est natura solis, quę tūc nitrū gignit: vt inquit. talis ergo virtꝰ vt experiētia docet in balneis

nostris

noſtris de menſe Maij quàm alijs in menſibus eſt fortior. Nimirum ergo ſi eo tẽpore pręd ícta balnea in colorem viridem cõmutantur: quia tũc in fluxum talem recipiunt: vt plus de minera quàm alijs in menſibus cũ aqua miſceatur: quia potẽtiora tunc fiunt: vt ciues inquiũt: aqua illa guſtui eſt grata ſatis: de qua ciues illi fercula multa cõficiũt: panem quoq;.& plurimi languentes ex ea bibũt: quia ſitim extinguit & vẽtrem laxat: vt ex eis mihi quidam retulerunt. Et in hoc balneorum noſtrorum, quę intra ciuitatem ſita ſunt notificatio finem recipit.

De balneorum extrinſecorum notificatione, atque qualis ſit tam extrinſecorum quàm intrinſecorum minera: quibus quoque in generali ægritudinibus conueniant. Cap. II.

FLuuius quidã Burinda nomine ab Aquis ciuitate, per paſſus fere quingẽtos in pręſenti diſtat: ſuper cuius vlteriori ripa eſt pratũ quoddam, quod olim, vt antiqui quidam referunt, ad intra męnia ciuitatis fuerat: & tantę tũc erat amplitudinis. Illa mirę pulchritudinis erãt balnea: & de pñti quoq; ſunt: & propter inhabitationẽ, ſuper ea tãtum terra creuit: vt de eis veſtigium nullum appareat: ibi ſunt fontes aliquot calidiſsimi non artificio, ſed ſua ſpõte facti: quorum minera (vt diligenter examinaui) a balneis ciuitatis parũ differt: plus tamen aluminis tenẽt: in quorum cęno ſal & alumen viſibiliter apparet. de quibus ipſe collegi: guſtaui quoq;: id autem cœnum tactui eſt adeo ſuaue vt ſetam tangere iudicares: in quo virtus aquarum fontium viget aut multum. ex aquis autem illis nõ minus quàm ex illis quę in ciuitate ſcaturiunt, poſſet panis confici: & alia item fercula. Eſt enim clara, limpida valde quę vt balneantium experientia docet eiuſdem eſt fere virtutis cum ea. ratione tamen aluminis plus ſtypticat. Ac ex omnibus his tam horum fontium, quã balneorum ciuitatis facile eſt proprietates inueſtigare. nam tam ratiõe ſalis, quàm nitri, quàm aluminis calefaciunt & exiccant: & eorum ſtypticitate, plurimum membra confortant. Patet itaq; ꝙ in ęgritudinibus, in quibꝰ calefactio, exiccatio, & ſtypticatio fuerint neceſſaria, plurimum valẽt.

Sed philoſophãtium pace de his balneis miraculum quoddam mihi a fidedignis enarratũ deſcribam: nec ea quę vltra burinda ſunt perpolita plurimum erant & languentibus commoda: ad quę liber erat aditus nemini, quacunq; eſſet infectus ęgritudine prohibitus. Ciues autem ne leproſi, & ſimilibus polluti maculis, ſua intrarent balnea, ꝓhibebant. Quod Ieſus crucifixus pati nõ volens, quam tunc habebant virtutem, omnem ſubtraxit, caliditatẽ ibi ſolam derelinquens: & extrinſecorũ virtus adaucta eſt. vnde qui ſe in ciuitate balneabant nocumẽtum potius quàm iuuamentum facientes, querebantur. Sũt ciues, rei huius cauſam ignorantes, grandi admiratione commoti. Tandem quem tunc amicum dei habebãt epiſcopum conſuluerunt. Is vt glorioſo Ieſu placuit, prohibitionem ingreſſus leproſorum ad balnea deperditionis tam mirificę virtutis fuiſſe cauſam arbitratus, totum populum ſecum in proceſſione perduxit: dehinc vero deum deuote deprecatus eſt, vt eorum balneis reſtituere priſtinã virtutem dignaretur: promittens eorum ingreſſum deinceps vetitum nemini. Fuit eius oratio exaudita: & quam habebant virtutem in hodiernum vſq; diẽ tenent. hoc enim ciuitati diuinitus conceſſum eſt. ne .ſ. nomen eius extingueretur: niſi. n. balnea iſta tam virtuoſa forẽt, abolita iã eſſent: nec in ea amplius: vt vulgariũ verbo vtar: gallus vel gallina cãtaret. Non ergo ab re princeps philoſophorũ Ariſt. balnea naturalia ſacerrima nominauit. propter enim mirabiles talium virtutes eſſe videntur ſacra. Nec mirum ſi his in noſtris balneis miraculum iſtud apparuit. nã in balneis Apponi in territorio Paduano vt inquit Caſsiodorus vir nominatiſsimus: duo erant balnea pro viris vnum. aliud pro mulieribus deputatum. Et ſi mulier aliqua in balneum virorũ intraſſet, ſuſferre ea haud quaquã poterat: immo velut a bulliente oleo cõburebatur. hoc enim fecit deus glorioſus, vt vellet nos ſcire indignum eſſe, mulierẽ cum viro ſimul eodem balneo balneari. Narrat item ꝙ ſi raptum furto animal ibi, vt fit, depilandum portaretur, potius caro fuiſſet ab oſsibus ſeparata, quàm pilus minimus euelli potuiſſet. Patet igitur qualiter in quibuſdam alijs balneis naturalibus miracula nõ minus, quàm in noſtris apparuerint. habetis itaq; quę & qualis ſit balneorũ noſtrorum minera: quibus quoq; in generali ęgritudinibus conueniunt.

Quæ ſunt balneorum præſcriptorum proprietates, ac quibus particularibus ægritudinibus conueniant. Cap. III.

VT balneorum iſtorum proprietates vobis facilius notę fiãt: quibuſq; particularibus ęgritudinibus conueniant: quos vidi effectus referam. Illuſtrem Mantuanum Marchionem menſes. vij. podagricus dolor ſine interpolatione moleſtauerat: & adeo crudeliter, vt coacti medici, non ſolum domeſticis ſtupefactiuis vſi ſunt: ſed interdum opij. drac. ij. cũ camomellino oleo concutientes, pedem nõ ſolum ſemel: ſed pluries embrochauerunt. remittebatur dolor: ſed in totũ

Nota.

potuit amoueri nunquàm. Miror cur ex embro-
chatione illa tam cõtinua pes vitam non perdide
rit. Pręfatus dominus terna vice balneatus dolo-
rem ex toto perdidit: vt tamẽ membrum vlterius
confortaret: & omnem malam qualitatem si qua
derelicta fuisset, amoueret, pluribus se item vici-
bus infrascriptum obseruans ordinem balneauit.
nã sero tibias in cęno extrinseci balnei per medi
am amplius horę partem, ad genu vsq; tenebat.
Mane vero balnea ciuitatis intrabat. Isto itaq; ob
seruato regimine, infra dies. xx. dolor eum ex to-
to dereliquit: & isto tempore fuit vltra solitũ im-
pinguatus. Estensis Marchio podagrico dolo-
re sæpe detentus ex balneis ipsis proficuum gran
de suscepit. Quidam Casalensis ex dolore ge-
nu iã annis aliquot trãsactis, sine baculo ire haud
quaquàm poterat: magna item cum pœna: qui in
ciuitatis balneo, mane intrans cum sero tibias in
extrinseco cęno tenens, in die decima baculum
deseruit: & dehinc sine pœna, quo voluit prolibi
to iuit. Parmensis quidam, propter casum equi
super pedem, iam elapso vno anno claudicabat,
pedem illum indignatum habebat: nec magno si
ne dolore incedere poterat. Et tam in cœno q̃
balneo pluries intrans, fuit sanitati restitutus &c.

Nota.

Ibi quoq; quidã conciuis meus aderat qui pro
pter quãdã chronicã ęgritudinem iam decem an
nis tibiarum dolore poterat perire: quę per sæpe
etiam tumescebant. cum tam in cœno quàm bal-
neo, inscriptum ordinem per. xij. solum dies ob-
seruans, Papiam liber accessit. Armigerum itẽ,
qui propter varias percusiões manus flectere ne-
quibat post tertiam balneationẽ, liberũ motum
manibus pro libito dabat. Erat & alius qui sub
castro quodam, velut Stephanus lapidatus tam
brachium, quàm manum paralyticum habebat,
his consilio meo vsus, nucham embrochauit: &
in octo diebus liber factus est. Est enim in vno
balneorũ angulo in suprascriptum lapideũ quod
dã, ꝙ vbi embrochari opus est aqua fontis impel
litur: q̃ postea ab eo guttatĩ descendit: & sic quod
libet membrum facile embrochari potest. Alter
antiquum tinnitum aurium patiẽs, super caput
embrocham recepit. in totũ ille tinitus recessit.

Erat alter propter antiquũ catarrhi descẽsum,
asthmaticus: & adeo ĩ anhelitu difficultat⁹, vt vix
ire posset: is interdum balneũ ingressus est: & ali-
quando ceruicẽ embrochauit: quãdoq; vero sum
mo mane aquę fontis pintam vnã: & vltra bibe-
bat: sed mane illo balneum nõ intrabat: qui in. xv.
dierum spatio anhelium cum dei auxilio recupe-
rauit: & curatus est. Calculosus alter de aqua il-
la copiose bibens, arenularum copiam ad extra

D mandauit. Quidam colicus ex aqua fontis cly
steria cum oleo & benedicta aliquot vicibus rece
pit: quę muccosæ materiæ quantitatem magnam
eduxerũt: & statim bonus colicus liberatus est.

Alius defectu lapidis mingere non valens ad
tertium vsque cœlum lamentabiles voces mitte-
bat, qui de aqua illa copiose bibens die eadem la-
pidem ad extra per frusta mandauit. Alius a vul
garibus leprosus reputatus, per dies. xx. se quaq;
die balneauit & mundus factus est. Quidam do
minus Iaco. de insula Vir borianæ cardinalis &c.
fere omnibus in membris ab artetico tenebatur:
cuius causa suæ personæ impotens nec equitare,
nec suis pedibus ambulare poterat: qui de nostro
rum balneorum virtutibus audiens: illuc super le
ctica deportari se fecit: & ordinate se balneãs pau
cos infra dies sanitati restitutus Ianuam galiardi-
ter accessit. Ego autem dum in Heriensi stu-
E dio legerem ad hec balnea nobilem quãdam mu
lierem mandaui: quę antiquũ vuluæ casum, adeo
periculosum interdũ patiebatur, vt suffocari per-
sæpe crederet: hæc semel in die ceruicem embro-
chabat: vice vero alia se balneans libera domũ re-
dijt. Cuidam vero asciticæ vt ea se solum bal-
nearet iniunxi. Sed ciuis quidam qui balneorum
illorum experientia didicerat: vt mane pintam
vnam illius aquę biberet, consuluit: & die alia in
vesperis solum balneum intraret. hęc sanitatis re-
cuperandę cupida, tres interdum aquę pintas ma
ne vna bibebat: & per dies. xl. hoc continuans. s.
se interdum balneãdo. interdum vero aquàm bi-
bendo, libera facta est. Alia: vt vulgarium mu-
lierũ verbo vtar: propter antiquũ menstruorũ al-
borum fluxum nunquàm conceperat: & erat in-
F terdum materia illa adeo fętens vt ipsamet odio
seipsam haberet: purgata, ad balnea hęc iuit: quę
non iussu meo: sed sponte sua persępe de fontis a-
qua bibebat: & illis albis menstruis expurgatis
cũ domi fuit, pręgnans facta, puellum enixa est.

De his nostris balneis miranda recensere pos-
sem: quorum partem ipse vidi: & partem a fide di
gnis accepi: quę si omnia describere vellem: tędio
nimium legẽtes afficerem, qui hoc tempore ver
bis omissis ad actum practicum immediate deue
nire cupiũt. Sed illorum aquę vsum balneorũ cõ
siderate ex minera: his quoq; quos vidi effectibus
euidenter concludi potest, ea frigidis ęgritudini-
bus conualere quàm maxime: vt est antiquus do
lor capitis, paralysis, spasm⁹, tremor, tortura oris,
lethargia, obliuio, congelatio, abundantia frigi-
di catarrhi, & vbere valent omnibus neruorũ fri
gidis ægritudinibus. valent item lacrymarũ exu-
berãtię, descensui aquę cum primo catararętę, sibi-
lo aurium,

lo auriũ, oppilatiõibus a frigida humiditate prouenientibus. valent item defectui odoratus, mollificationi linguæ, defectui gustus, stupori, ac ipsorum cõgelationi, mollificationi gingiuarum, fluxui humiditatum ab ore, tussi, asthmati: & frigidis ęgritudinibꝰ stomachi: ictéritię nigrę, cachexię, hydropi. valẽt iliacis ac colicis, vermes necãt, matricum humiditates desiccant. Sciaticos vero, podagricos & chiragricos curant. Et aliter omnibus iuncturarum ęgritudinibus quę sunt ab humoribus frigidis subueniunt: scabiosos liberant, & leprosis cõferunt: ac omnibus cutis infectionibus valent. Hæc sunt, quibus particularibus ęgritudinibus, hęc nostra sacerrima balnea cõueniũt.

Qualiter tã balneis, quàm cæno, quàm stuffa, vti debeamus: & de modo fõtis aquam bibendi. Cap. IIII.

SVperest balneorum nostrorum conuenientem vsum describere: qui ægritudinibus diuersitate variatur. Circa hoc igitur sunt infra scripti canones obseruãdi: & primo nisi factis vniuersalibus euacuationibus in eis intrare nemo audeat. materias enim per corpus fluere faciunt: cuius causa accidentia periculosa facile in repletum corpus inducerent: vt est vertigo, scotomia, epilepsia, apoplexia, paralysis, spasmꝰ, & talia & omnibus particularibus membris, ad quę materię illæ raptum habent: nocumenta grandia inducere quoq; possent. vnde ille dilectissimus pręceptor meus magister Philippus Mediolañ. Ducalis physicus retulit mihi: cũ ad hæc balnea sancti Philippi cum vno semel adesset: vir quidam valde repletum caput habens, alia sine prouisione, super ceruicẽ embrochationem recepit, ad cuius oculos tunc tanta materia destruxit, ꝙ eos perdidit. Summo ergo opere cauendum est, ne sine prouisione balnea quisquàm intret. Et vice prima nõ ibidem diu moram faciat: deinde vero quinq; ad minus horis a prandio distantibus se quoq; balneet. Sane vbi ex his fuerit, qui resoluũtur facile per duas horas: vel circa serum vel ante ĩgressum balnei, vitellos duos ouorum recentium assumat: cõfectionem aliquam restauratiuam, vel aliquod tale: semper in balneo tanta sit mora, quantum eum ibi stare delectat: vel donec digitorũ pulpæ in rugis contractę, fuerint: cęteris tamen paribus longius manẽ, quàm sero balneis immorandum erit: Cunq; ab eis egreditur, lectũ intret: & ne a frigido tangatur aere se pãnis cooperiat: dehinc in lecto sudorem tolleret: & cum minuere tamẽ perceperit: abstergatur: se postea induat & per aerem aliquantulum distantem a balneo per morulam ambulet: successiue vero cibum boni chymi aut nutrimẽti & facilis digestionis recipiat. ab immoderato tamen cibi & potus vsu: & ab alijs huiusmodi se custodiat: & a coitu quàm maxime.

Et quia secundum diuersitatem ęgritudinum diuersimode alijs balneis vtimur: qui verbi gratia, ægritudinem neruorum patiuntur: nõ modo corpus totum balneari necesse est: sed persępe loca vbi nerui sensum & motum membris læsis dãtes oriuntur, embrochant. secundo interdum nucha: aliquando dorsi spondyles: & quandoq; mẽbra cętera secundum exigentiã embrochãtur: regulariter vero est super mẽbrũ illud embrochatio fiẽda: a quo nerui qui membro lęso deseruiũt, oriuntur. Nonnulli quoq; in cooperto balneo se libentius balneant: quod non laudo. nam vapores ab eo eleuati: male tamen spirant: & in se reflexos balneãtis caput plurimũ replẽt: ꝓpter quod nõnunquàm accidentia pessima cõsequuntur, velut vertigo: scotomia: paralysis &c. Sed si pluuiæ vel aliquod tale interdum balneãti fuerint impedimento: coopertum tũc balneũ intrare poterit.

At hi qui tibiarum dolore vexantur, seu inflatas habuerint, in extrinsecorũ fontium cęno eas tenere perutile erit. Id enim dolorẽ tollit: tumorem remouet, & stypticitate sua eas valde confortat: si vt deinceps humores descẽdere nequeãt: de quo ipse mirabiles vidi effectus. Quod si ad vniuersales corporis humiditates desiccãdas, totum balneare necessariũ sit, mane ciuitatis balneũ intret: sero vero cęnũ. plurimi quoq; tibias suas super vno perforato lapide, qui super quodã fontis balneo situs est, stuffant. Sed eas in extrinseco cæno tenere, vtilius est. Accidit item sæpe vt marasmati, seu resolutioni parati, tibiarum inflatione, seu dolore molestẽtur. Tale itaq; cęnum intrare, quàm balneum pręstat. Stuffare quoq; se volẽtes caute id faciant. Nã aer stuffę vaporibus aquę fontis repletus est: quare ad intra corpus maxime penetrat, & humores subtilians multo fortius quã balneum sudare facit. Et ideo in principio vitãda est quia in repleto corpore materias magis quàm balneum fluere facit, & impetuosius quidem: ita ꝙ malorum accidẽtium causa esse potest. Sed circa finem ea perutilior erit. Nã si quę materię grossæ ĩ corpore derelictę fuerint, facilius per stuffam quàm per balneum subtiliantur, & in sudore conuersæ etiam facilius euaporant. Rursus hic balneorum nostrorũ aqua est ad bibẽdũ vtilis. Nam vt supra tetigi, quidam in balneo existentes de ea bibunt: quia sitim extinguit & vẽtrem laxat. Sed asthmatici, hydropici, calculosi, iliaci, colici, stomachici, & cõsimiles de ea secũdũ dispositionẽ, vnam, duas aut plures illius aquę pintas, vtiliter

interdum

interdum bibunt. Eius mensuram in iudicio astā tis medici derelinquo: sed qui aquam illā mane biberit, ad sero vsq; balneū non intret: ne assumpta aqua quę a circumferentia ad centrum trahit, operationem impediat. Et sic habes tam balneandi, quàm in cæno standi, stuffandiq;, aquam quoque bibendi modum.

De modo succurrendi accidentibus, quæ ex his balneis accidēt: quādo perfectiora sunt: & quātū sit ibi tēpus immorādū. Cap. V.

Diuersa accidentia balneantibus nonnunq̄ accidēt: vt est tam ad oculos, quàm ad nares, aures, palatū, quàm alias ad partes capitis materiei defluxus. Et iterum balnea illa hepar calidum superincendunt: renes item: sitim aliquādo inducunt: & corpus nonnunquàm stypticāt. His omnibus quomodo succurrendum sit in præsenti exemplo per ordinem describetur: & quando item perfectiora sunt: & tandem quantum sit ibi tempus immorandū. Qui ergo cerebrū plurimas humiditates habēs, exiccare cupit super ceruicē, embrocā vt recipiat, necesse est. Ne itaq; ad oculos siue ad alia capitis mēbra materia defluat: quę plerunq; est visus deperditionis causa, & aliarum ægritudinum pessimarum, antequā ceruix embrocetur, tempora atq; frons ex oleo myrtino cum masticino mixta erunt perungenda. Vel facias sic. recip. ol ei myrti. olei masti. aā. drach. j. pulueris myrtillorum: cypres. bistor. masti. terræ sigil. ana. scrup. ij. ceræ parum: & fiat vnguētum. quo tempora atq; frons perungatur. Qui autē hepar calidum nimis habēt, eum ante ingressum balnei ex ceroto sandalino perungant. Vel facias sic. recip. vnguenti al. Gal. vnc. ij. camphorę: & hoc vbi magna affuerit flāma. drach. ij. sanda. ru. spodij ro. aā. vnc. s. incorporentur simul. parū aceti commiscendo: & hepati vnctio fiat. Istę pariter inunctiones renibus calidis conuenirent, ad quos semper aduertendū est. Vidi enim aliquos qui nullam aliam renibus prouisionem faciētes, intantum percalefacti sunt: vt ex vrinæ adustione, ardorem incurrerent. dehinc excoriationem: successiue vlcus: & mortem finaliter. Ad hoc igitur semper mētem habeas. Syrupi item aceto. drach. ij. vel de ribes, de succo acetosæ de acetositate citri: de lymonibus, de agresta, vel consimilis cum. drach. iij. aquę endi. exhibere in aurora multum confert: & isto modo, dum existūt in balneo ex potatione aquæ fontis plurimū securat, quam

E nisi hepar & renes calidos habentibus omnibus laudo. Verum cū zuccaro cando, pomis granatis, marenata vel aliqua huiusmodi confectione, seu cū aliquo ex tactis syrupis deludere sitim bonum est. Ab exitu tamen balnei non sic immediate quicquam frigidi actualiter, bibendum erit.

Corporis stypticitati cū clysteribus: ac cōmunibus suppositorijs succurēdum est. Et talia sero vel mane, antequàm quis balneum intret, fienda sunt. At quidē clysteria, & talia abominātes per parum, antequàm ea balnea intrent de aqua fontis, pintam dimidiam bibant, si non plus. Illa autem ventrem laxat. Alij ante cęnam vel cum dormitum eūt, pilulas de hiera simplici, alefanginas vel consimiles, in quibus nullum laboriosum solutiuum ingrediatur assumunt: & mane antequā sit balneandi hora, suam operationem perficiūt.

Nota.

F Et hi tam sero quā mane balnea ingredi possunt. Alij mannam, cassiam, tamarindos, vel aliquod simile recipiunt. Nam laboriosa pharmaca vitanda sunt omnia: sed sint omnes, qui solutiuum recipiunt per os, moniti, ne balneum donec solutiuum operationem suam perfecerit ingrediātur.

Eligendum balnei tempus est mensis Maij. Tunc enim vt habitum est supra, balnea illa sunt in suo esse perfecto. Sunt de mense Septēbris conuenientia: non sic veluti in Maio virtuosa. Balneandi autem mora secūdum diuersitatem ęgritudinū variatur. vnde si quis humidus valde fuerit: & a tali humiditate ægritudo ipsa prouenerit per mensem integrum balneare se potest. Quęcunq; tamē fuerit ægritudo dierum. xv. terminus minor erit. Non enī videtur in corpus minori tē

G pore suam virtutē imprimere. Postquàm balneatus domum redierit, per menses ad minus sex tam in cibo quàm in potu, quàm in alijs non naturalibus rebus eodem se debet regimine, quo in balneo, gubernare. Nam balnea ipsa qualitatem vnam in corpus derelinquunt, quę in eum per assignatum tempus agit continue. Et huiusmodi causa ab extraordinarijs cauēdum est. Habes itaque qualiter accidentibus, quę a balneo prouenire possunt, succurrendum sit: ibi standum: ac qualiter balneatus domum reuersus, se habeat custodire: quę præsentis capituli intentionis fuerant.

Finis Tractatus de balneis Montisferrati.

Recepta

RECEPTA AQVAE BALNEI de Porrecta, edita per egregium militem, ac legum doctorē, & magistrū artium, & medicinæ doctorem, dominum Turam de Castello, Bononiæ ciuem.

In nomine patris & filij & spiritussancti, Amen.

Quas infirmitates curat aqua & balneum de Porrecta. Cap. I.

Nota.

AD infirmitates omnes & singulas curandas, quibus homines sępisime affligūtur, aqua de Porrecta mirabiliter valet & proficit, si debito modo sumatur, & diæta ordinata post ipsius assumptionē seruetur, ꝑut experiētia ipsius aquę manifeste declarat, et antiquorū hominū in loco, vñ originē ipa aqua recipit, verax testimoniū adest. Tollit nāq; dicta aqua recepta debilitatē cerebri. Oculorū defectui subuenit. Auditum auriū mirabiliter recuperat. Fœtorem narium remouet. Dolentes caput liberat. Rheuma, catarrhum & humiditatē in lingua existentem, aut palato, cōsumit. Humores in lingua congregatos expellit. Raucitatē vocis clarificat. Strictum pectus & anhelum, grauem, & difficilem aspirationem habentes liberat manifeste. Appetitum perditum recuperat. Spuētes sanguinem rectificat & sanat. Stomacho bene digerenti iuuamentum salubre præstat. Vermes in corpore existentes necat & interficit. Ranas & animalia venenosa casu per os intrantia, & in stomacho lōgo tempore nutrita occidit. Hepar & splenem oppilatum liberat. Colorē vigorosum adducit, croceum tollendo. Intestina fæce corrupta lauat, & humiditatem expellit. Ilium dolorē tollit, & eius causam remouet. Renum lassitudinem ac ipsorum dolorem curat, & rectificat. Arenulas in vesica aggregatas expellit. Mingere non valentibus sine dolore subuenit. Dolorem iūcturarum, & podagras non antiquatas tollit & expellit: antiquatis iuuamentum pręstat. Tremori neruorū, & paralytico affert iuuamentum. Scabiem irradicatam, & antiquatam expellit subito. Saniem in corpore dispersam consumit & educit. Dicūt antiqui homines de Porrecta experti, ꝙ hydropem non confirmatam seu antiquatam liberat: sed difficiliori modo: nam oportet ꝙ prædicta aqua diebus. xxx. interpolatim assumatur cū prouida diæta. Confirmatam autem hydropem pręfata aqua

A per longum tempus sumpta sanat, & interficit. Equos etiam bulsos liberat, si per duos menses ipsius aquę potatio fiat. Mulieribus grauidis quę appetitū perdunt, proficit: nec partui nocumētum affert: sed iuuat & firmat: quod mirabile ab omnibus reputatur. Extenuatos & macros impiguat. Febrem tertianam seu quartanam aut antiquam efficaciter sanat.

In quo loco aqua & balneum de Porrecta est positum. Cap. II.

AQua de Porrecta recipit ortū de duobus montibus lastrosis & lapideis, positis in comitatu Bononiæ, longe ab ipsa ciuitate per milliaria. xxxiiij. Inter alpes Florētiæ, & Pistorij, versus meridiem: in medio quorum mōtium quidā riuulus satis amplus profluit. Ex vtroq; monte dicta aqua manat per duo canalia & aquęductus.

B Præfata aqua in duobus balneis in dicto loco positis recluditur, & continuo per ipsa balnea fluit, situatis in monte sinistro, versus partem magis orientalem, & in sinistro latere vnus ex riuis coloris est clari: pisciculi quasi rubei in ea manent: eius sapor parum sulfureus & salitus existit: temperate calida & quasi viscosa. Sumpta nullos dolores in ventre facit, aut tortiones noxias, modicum debilitat. Hęc aqua longe delata in vasis ligneis: solet aliquando in dictis infirmitatibus iuuamen afferre: sed tamen raro: quia tantę virtutis non est quantæ in loco originis assumpta: & faciliter perdit saporem suum originalem: citoq; corrumpitur.

Quo ordine aqua, & balneum de Porrecta est vtenda. Cap. III.

C ASsumenda est aqua de Porręcta, vt efficaciter prosit, & valeat ordine isto. Nam citra medium mensem Maij & in mensibus Iunij & Iulij & per totum mensem Augusti, si calor moderatus & temperatus, & vniforme tempus existat. Mense tamen Augusti salubrius cōfert sumpta. Est autem ad locum prædictum de Porrecta accedendum. Cum igitur ad locum prædictum aduenerit, subito aquam per potū non sumat: sed saltem per diem vnum in loco prædicto pausam faciat: quia nouum aerem intrat: & vt persona fatigata ex itinere fortificetur. Demū balneum prędictum & lapideum intret ante potationē dictæ aquę, & moram faciat in eo per horam, vel vsque quo summitates digitorum manuum incrispentur. Deinde exeat, & bene fricatus pauset. Hora vero prandij & cœnæ ea die leuiter comedat: die vero sequenti de mane in solis ortu accedat ad ipsius aquæ profluentis aquæ ductum. Et incipiat bibere aquam prędictam vsq; ad duos vel tres vrceos:

ceos:& statim post ipsum potum, paruum & moderatum faciat exercitium. Succesiue alios duos vrceos aquę prædictę bibat:& post ipsum potum etiam ambulet. Et toties aquam per potum assumat paulatim & non impetuose:sed quodammodo ad delectationem, quoad vsq; ipsa aqua corpus egrediatur superius per os, aut per virgã, aut per partem posteriorem. Et tantum de præfata aqua bibat, ꝙ ipsam emittat per aliũ ex locis nominatis claram, & apertam: prout & sicut aquã ipsam ab aquæductu sumpta per os recepit & assumpsit, cuius aquæ emissæ claritatem cum vase vitreo inspicere potest. Aqua igitur clara emissa post spatium aliquantulum & pausam factam intret balneum:& ibidem moram faciat: vt superius est expressum. Ipsum enim balneum non debilitat:sed humores in toto corpore dispersos maturat, & disponit ad exitum. Fugiat balnea in tinis & vasis ligneis artificialiter per mulieres calefacta. Nam aqua præfata modicum alterata suam non præbet virtutem. Mora competẽter facta in balneo prædicto, ipsum egrediatur, & pauset, in lecto vel in pannis iacendo, vt virtus fatigata aliqualiter recreetur. Deinde accedat ad aquæductum prædictum & aquam prædictam. Per potũ iterum assumat, donec emittat claram & lucidã, prout & sicut clara est assumpta de aquæductu. Non enim impetuose & in magna quantitate ac violenta ipsa aqua est assumẽda, prout quasi omnes assumẽtes minus perite & inaduertẽter faciunt: nam ipsa sine ordine præmisso cum impetu assumpta non ita leuat nec curat:quia nimis vno impetu assumpta in corpore nullam morã faciat, nec humores perfecte maturat, vel disponit.

De hora & modo comestionis tempore assumptionis aquæ de Porrecta.

Cap. IIII.

AQua assumpta & balneo per ordinem ante dictum, aliqualiter pauset in lecto vel in pannis:nullo modo dormiendo:quia pernitiosum existeret. Demum comedat prandium cibũ leuem, vt pullos paruulos vsq; ad vltimam decoctionem coctos & elixatos. Masticet bolum, nec rapiendo cibum assumat. quia ipsa aqua acutam famẽ adducit. Et in dicto prandio, & in alijs prandijs medium pullum tantummodo comedat, & nõ vltra. Et in brodio pullorum panem balneet, vt stomachus, faciliori modo digestionem faciat & compleat. Vinum sine immistione alicuius aquæ moderate assumat vice qualibet, qua potat comedendo, non vltra medium cyhatum vini

D assumat. Nam melius est vices in potando iterare, quam multum vna vice bibere. Post prãdium, vt dictum est, nullo modo dormiat:sed in solatijs stet cum socijs loquendo. Non tamen se fatiget corporaliter laborando:nullo modo die potationis aquæ cœnet:sed si hora cœnę stomachus digestionem fecerit, & nimium famelicus existeret, duos vitellos ouorum recentium albumine reiecto bibat, & assumat cum modica potatione vini & non lymphati. Et si oua abhorreat, faciat vipã in vino, & ipsam comedat. Demum lectũ intret, & dormiat, & nocte pauset. Die vero sequenti aquam præfatam non bibat:sed tota die quiescat propter nimiam agitationem humorum die præcedenti factam. Ipsa vero die pausationis ante horam tertiarum & prãdium assumptum, & etiam in vesperis digestione completa intret ea die bis balneum antedictum: & in eo stet per horam, & E vsque quo summitates digitorum manuum incrispentur:vt est præmissum. Et ea die pausationis prandeat:& etiam cœnet, pullos elixatos tantum comedendo & temperate:vt superius est expressum. Nec aquam præfatam eo die per os assumat vel bibat: sed balneo eo die vtatur bis: vt dictum est. Nam ipsum balneum humores in corpore existentes disponit ad exitum, & maturos reddit. Die vero sequenti de mane in ortu solis ad aquæductum accedat superius nominatum. Et aquam per os bibendo sumat, donec eam clarificet. Et comedat iuxta ordinem prænominatũ in die prima potationis. Et sic tribus diebus dictã aquam bibat & assumat: & interpolatim tamen, vt vna die bibat dictam aquã, & altera quiescat: ita ꝙ inter vnam diem potationis & alteram diẽ F quietis interponat. Est si infirmitas illius qui ad aquam prædictam & balnea accesserit, nimis fuisset lõga & antiqua:tunc pluribus diebus esset præfata aqua assumenda, videlicet diebus sex: interpolatim tamen & non succesiue, diẽ vnam quietis interponendo inter vnam diem potationis & aliam, vna die quiescendo, & alia die aquæ potatione vtendo:die tamen quietis bis in die balneado vtatur, & alia die faciat, prout superius est expressum.

De obseruatione & diæta facienda post assumptionem aquæ de Porrecta.

Cap. V.

DEbet qui aquam de Porrecta assumpsit, dũ a balneo recedit, & repatriat, die quolibet equitare modicum: aut pedes ambulare. Nec exinde cum recedit in itinerando se fatigare:sed

re sed plane & moderate incedat. & prãdium faciat hora tertiarum: nec differat: quia stomachus debilitatur nimiam moram faciendo, in assumẽdo cibum, comedat bene masticando in prandio & cœna: vt est præmissum in proxima rubrica. Vinum quod in eius comestione assumit, sit album & non dulce, stomacho bibentis conforme, nullo modo aquam cum eo misceat. Et si vinum esset fumosum aut potẽs, buccellam panis in cyatho teneat, quæ vaporis vim reprimat. Elapsis octo diebus vtatur vino consueto. Abstineat a dormitione diurna, saltem vsque ad octo dies. In meridie si famem patitur aut sitim, duos tantum vitellos ouorum recentium albumine reiecto, vel vipam bene balneatam & mollem comedat. Prandio assumpto moram faciat, antequam quescat, vt cibus ad fundum stomachi descendat. Et dum itinerat, nullo modo faciat dormitionem. Cœnam faciet leuem, comedendo & bibendo, vt est præmissum. Cibo pullorum elixatorum vtatur: aliquando tamen elapsis quindecim diebus, vti potest carnibus castratis bene elixatis. Brodio pullorum vtatur, in quo panem in prandio & cęna mollificet, & stomachus faciliori modo digerat. Omni die parum exercitij faciat, & cum delectatione. Manus lauet cum vino nõ immiscẽdo aquam. Abstineat ab omnibus cibarijs: nisi a prænominatis, vt pullis, & carnibus castratis bene coctis & elixatis, & non frictis, & assatis. Summe caueat a fructibus quibuscunque: nec nõ ab aceto, & acutis, vt allijs, & cępis, caseo & pasta, caulibus, & herbis, & leguminibus, vuis, & ficubus, & agresta. Coitum fugiat tanquam rem pestiferam & mortem infallibiliter inferentem: saltem ab ipso abstineat vsque ad mensem, si persona sit robusta, & fortis complexionis: si debilis, longiori tempore abstineat. Diæta prænotata vtatur saltem per dies. xx. aut. xxx. Calidus pannis maneat. Moderate tamen a frigore & vento diligenter se custodiat. Prædicta aqua de Porrecta tribus annis elapsis a prima assumptione est reiteranda. Quæ potata, vt præmittitur, & reiterata, vitam sine anxietate longam præstat & salubrẽ. Illius gratia intercedat, qui benedictus est per omnia secula seculorum Amen.

FINIS.

QVAE IN VOLVMINE DE balneis de monte Catino continentur.

AD ILLVSTRISSIMVM Principem D. Borsium Ducem Mutinæ præfatio P. Candidi in libris Vgulini de Monte catino de Balneorum Italiæ proprietatibus & virtutibus.

CVM Libellum à Physico quodam editum tuæ dignitati missurus essem Illustrissi. Princeps, qui nullo dicendi ornatu, nulla elegantia, sed mera duntaxat ruditate verborum aquarum mineralium quæ balnea appellantur, virtutes contineret: timui, ne minus gratiæ in conspectu tuo promererer, C & scriptori ipsi fidem autoritatemq; demerem, si ea simplicitate qua editus fuerat, ad te mitterem. Statui itaque seruata autoris fide, nulla mutatione facta in his quæ docere nixus est, sola styli varietate quibusdam in locis addita, illum tuæ excellentiæ minus barbarum, rudemq; transmittere. Quamobrem, vt Vgulini de Monte catino (sic enim scriptor ille nominatur) non vt candidum opusculum, sed ab ea forma, qua prius editum fuerat, non omnino alienum, excellentiæ tuæ mitto, non interpretis, sed emendatoris functus officio. Tu vale, & me commendatum habeto, si mereor humanissime & dignissime Princeps.

Vgulini

VGVLINI PHYSICI DE MONTE CATINO LIBER DE BALNEIS.

IAmpridem à pluribus scholaribus meis, & collegis adolescentibus, & in medicina non satis eruditis, hortatus sum, vt de aquarum mineralium naturis, quæ balnea appellantur, de quibus ipse vel experientia, vel doctorum relatione instructus essem, opusculum aliquod cõderem, cum præter cęteros ad horum inquisitionem insudassem: quibus vt placerem scribendi onus libens assumpsi. Et quoniam balneis naturalibus non semper vti licet, de artificialibus etiam verba faciã, & de vtrisq; separatim scribã.

Cur balnea calida sint.

Sit igitur vnusquisq; in audiẽdo nõ negligẽs, & q̃ dixero, diligẽter attẽdat. Inueniẽt quippe nondum expti medici in aquarum mineris effectus admirandos, qui merito supernaturales appellari queunt. ex quo à plurimis balnea sacra nominantur: Referam autem inferius locis suis, quę admiratiõe digna vel audiuerim, vel ipse viderim, nõ dubitãs huiusmodi effect⁹ vltra mineræ vim, agere balnea à forma q̃ vt proprietas occulta illis attribuitur virtute cœlestium, vt puta in elementis terra scilicet & aqua. & terra maxime quòd per interiora eius fluant aquæ, & per metalla discurrant, quod minime inconueniens haberi debet, quoniam si ad generationem metallorum cum proprietate concurrente vniuersali natura cum dispositione passorum, secundum diuersitatẽ regionum fit, sic quòd in aliquibus omnia reperiantur, in aliquibus vero minime vsque ad generationem margaritarum, in quibusdam maribus & lapidum maximarum virtutum, vt ab Alberto clare descriptum est. quis dubitare poterit, quin aquæ super tales mineras discurrentes, & illam sibi acquirentes naturam vltra illam agant à cœlestibus occulta forma. Quinimmo intelligãt medici non experti, quòd aquarum huiusmodi per mineram discurrentium aliquando deficiant virtutes, aliquando corrumpãtur, & in aliquibus regionibus & locis iam fuerint balnea ad varios languores conferentia? quæ nunc penitus desolata sunt, vt nullum aquæ vestigium appareat, in aliquibus permodicum, sed ipsorum duntaxat formæ extent & figuræ. In aliquibus aquæ abundantia fluat sine vlla potentia aut virtute, de quibus in partibus nostris nonnulla sunt, quę vel mistura aquæ dulcis, vel quòd à mineris primis declinarunt, virtutem amiserunt. Econtra vero vbi nulla fuere balnea, nuper emerserunt minerarũ virtutes recentium, super quas aquæ cursum direxerunt. Cæterum ante quam ad particularia descendam (quia omnium balneorum aquæ actualiter calidæ sunt) congruens videtur, illius caliditatis causam explicare. Non ignoro tamen esse balneum frigidissimum actualiter iuxta ciuitatem Pisarum ad tria milliaria, tantiq; rigoris, vt introeuntes per longum tempus tremore quatiãtur, quod multæ mulieres steriles ingrediuntur, vt proli aptæ efficiantur. Cuius rei testis ipse sum quòd per annos quinq; supra viginti in Pisarum vrbe cõmoratus, tẽpore magnifici domini mei Petri de Gambacurtis. cuius & filiorum nec non ciuium physicus fui, multas mulieres ex sterilibus prolificas vi huius aquæ effectas cognoui. E inter quas annumerare possum vxorẽ meam, quæ per viginti annos non conceperat. & post balnei huius ingressum sequenti anno prægnans effecta, masculum filium peperit. cuius causam inferius reserabimus. Varias autem opiniones inter se habuere medici, propter quòd balnea calefaciunt & actualem habent caliditatem in se. Melisius philosophus inter cæteros credidit id euenire, quia aquæ motum habent, & super lapides ex quibus calx fit transeundo discurrunt. qui fortasse credidit caliditatem illam procedere ex lapidibus quamprimum ab aqua tangantur: sicut vidæmus, cum lapides illi in calcem mutati sunt. Quæ opinio ab Aristotele in libris de proprietatibus elementorum vt falsa reprobatur: quoniam huiusmodi lapides nunquam aquam calefaciũt, F nisi cum sunt ad complementum igniti, & naturam fere igneam assumpserunt, & tunc per antiperistasim statim cũ lapides sint igniti tãgũtur & mergũtur in aqua ob eius frigiditatem poros oppilantem, caliditas augetur, & impetu è lapide egressa, lapidem frãgit, & aquam calefaciẽs cogit ebullire. Democritus vero aliter opinatus est. causam enim huius caliditatis esse voluit, propter radiorum solarium introitum vsque ad aquas illas, quarum caliditate aqua illa calesceret. Quam opinionem idem Aristoteles reprobat dicẽs, si id verum foret aquas illas hyemis tempore minus calidas esse, quoniam tunc radij solares, ex obliquo terram intuentes, nullã vim calefaciendi habent: quod econtrario apparet, cum hyemali tempore aquæ puteorum & fontium, nec non aquarũ omnium, quę originem è terrę visceribus ducunt, calescunt. maxime vero æstate frigescunt propter clausuram hyemis apertam, qua prius vapores cõtinebantur.

tinebantur.& aquam in visceribus terræ conclusam ebullire cogebant. Similem præterea Empedoclis opinionem fuisse memorant, quam Seneca libro naturalium quæstionum tertio reprobauit. Aristoteles autem causam veritatis adducit, aquas balneorum calescere, quòd aquæ minerales per mineram sulfuris trãsitum faciunt.& quoniam aqua & sulfur contrariæ sunt naturæ, cum aqua humida sit, sulfur vero in quarto gradu calidum & siccum,& caliditas vltra qualitates omnes magis actiua, iccirco non solum aquam calefacit, sed etiam ebullire cogit, vt in bullicamine viterbiensi licet intueri, & ipse in vulterranis locis vidi. Hæc igitur opinio secundum Aristotelẽ approbatur, licet aliqui dicant alumẽ & salnitrũ sine sulfure, aquas etiam calidas efficere, quod inconueniens apparet, cum aqua omnibus istis sit frigidior,& sit in balneis exuberantia aquarũ maxima. ex quibus dubitatio resultat, an ad calefaciendas balneorum aquas, necesse sit mineram sulfuris inesse, cum multi ad alembicum aquas balneorum experti manifeste alumen & salnitrum aut ferrum adesse videant, de sulfure autem nihil videant: quòd ipse expertus aquas ferreas & salsas alembicari faciens, mineras illas contẽplatus sum cum sulfur nullum inesset. Cæterum puto quoniam sulfuris caliditas est ignea, & ob id multæ actiuitatis. qualitas eius cum modica corpulentia abunde potẽs est calefacere aquam,& siquid modicum materiæ ipsius residet, alembicando consumitur, quod non euenit in balneis, quę sunt pure sulfurea, vel in quibus sulfur prædominatur. Fuere etiam aliorũ philosophorum opiniones, qui causam actualis caliditatis inuestigantes, dixere, id ex vento procedere, qui terræ cauernas ingressus, vehemẽti commotione & impetu aquas calefacit. quod ab Aristotele reprobatur in problematibus suis, cum dicit: Si id ex vento procederet, non continuum esse posse, cum ventus corrũpatur, vel saltem aliquo tempore aquas caliditate priuari necesse esse, cuius contrarium videmus, præterea vt intelligant medici virtutes huiusmodi aquarum esse diuinas, legant Aristotelẽ in problematib⁹ suis vbi scribit: Quæritur propter quid est, quòd balnea naturalia vocantur sacerrima, id est plusquam sacra: quod Galenus de simplici medicina annotauit, cum dicit, causam esse quia habẽt virtutes terrę visceribus occultas, virtute quarum habent mineras propter quæ sic esse occulta, sacerrima dici possunt. & subdit, quòd in illis sunt virtutes stupendæ & elatæ. etiam totum declarat diuinus effect⁹ alchymiæ. Videmus enim, quòd ex ęre, sulfure & argento viuo & alijs mineris in aurum & argentum species transmutãtur. Sed dicet quispiam: cur igitur medici non laudãt ægrotis balnea, nisi cum sunt de eorum cura desperati? Id autem euenit, quòd in medicis spem ponentes, cum deficere animaduerterint effectũ, ad vltimum vertuntur remedium.

Excusatio vituperationis balneorum.

Vituperant etiam plerunque balnea & medicos infirmi, quod ex eorum vsu non cõualuerint: quinimmo infirmiores aliquãdo effecti sint, quæ vituperatio inanis est & futilis. Id etiam euenit, quòd canones debitos nõ obseruauerĩt, & quòd deterius adhuc est vitam inter choreas & conuiuia intemperate duxerint. Nulla etenim res sine ordine suo vtilis est, aut proficua. Itaque ordines tenendos ab his, qui balneis vtuntur, breuiter expediam. Primum igitur corpora purganda sunt. nam malis humoribus repletis non cõgruunt balnea, sed obsunt, cum ex ipsis putrescãt humores, & corrumpantur. Etiam si longinquus sit ad balnea accessus, non statim post purgationem accedendum est, sed in quiete per duos dies ad minus commorandum erit, donec vires è pharmaco debilitatę, resumantur. Nec vlterius etiam pigritandum in mora, ne ex languore membrorũ nouæ materiæ generentur. Tempora etiam commoda eligenda sunt potationi congrua. ea autem erunt in vere, aliquando etiam in autumno. Quanquã nonnulla balnea adeò intense calida sint, & quædam adeo remissa, vt debeant tempora nonnunquam variari: de quibus cum loquemur, abunde declarabimus. hoc autem certũ est, balneis nec in æstu vehementi, nec frigore intenso vtendum esse. Hora quoque ingressus eorum eligẽda erit, cũ nec stomachus repletus fuerit, aut inanis, sed digestio sit ferè completa: ne si prima digestio quasi facta non sit, augeat & impediat, testãte Galeno acutorum tertio. Sunt etiam nonnulli ita resolubiles, vt stomacho cholerico, vt necesse eis sit ante balnei ĩgressum cibũ capere, ne ad lipothymiam pertransirẽt. ij igitur per mediam horam ante ingressum cibo refocillandi sunt, maxime modici panis assati cum vino granatorum velcitoniorum. Sunt & aliqui malis moribus assuefacti adolescentes, qui non defectu stomachi, sed cõsuetudine summo mane bibere soliti, facile deficerẽt, si inanes balneũ ingrederentur. Seruãdus est insuper ordo, vt añ ĩgressum supfluitatibus se naturalibus expurgent primæ aut secundæ digestiõis, & catarrhalibus per os & nares potissimũ, qui huiusmodi passiõibus sunt obnoxij, si vti balneo & aquam super caput recipere expediat, vt in balneo Petrioli & sancti Philippi mos est. Quibus

bus obſeruatis intrẽt balnea exercitio præcedẽte ſummo mane,& iuxta aquarum diuerſitates immorabuntur,vt inferius declarabimus cum ſigillatim de eorum loquemur naturis.Exeuntes autem & intrantes pannis cooperiantur,nę à frigore lædantur, & abſterſis ab humiditate membris lectum ingrediantur, in quo ſudantes dormiant parum.deinde pannis non multum calidis abſterſi iterum exurgant, & ante cibi horam vel in domo, vel ſub diuo exercitẽtur moderate, demum cibos eos aſſumant,qui puri & optimi nutrimenti & facilis digeſtionis habeantur, non recedẽdo à regula,quæ morbis eorum congruit, & cõſilio medicorum.deinde illo die nõ vlterius dormiãt, ad id maxime inſueti : qui autem aſſueti , modicum dormirę ſinantur.Cum autem tempus poſt comeſtionem fuerit adminus ſex horarum, poterunt aliqua confectione & vna modica potione recreari,& poſt circa ſecundam horã ingredi balneum , ſed minori ſpatio temporis quàm in mane commorari.& in egrediẽdo ordinem præſcriptũ conſeruare debeant. laudo inſuper quòd medio balneorum vſu,aliquãtulum vno mane purgentur, vel modicum caſiæ aſſumendo,vel pilulas aliquas diſpoſitioni eorum congruentes, quo die bono regimine vtantur & quiete, introitum balneorum poſt exponendo. Corporibus tamen ſanis & bene temperatis non congruunt balnea, ne & illis complexiões eorum perturbentur , nec etiam quacũq; corporis affectis paſsione balneis vti cõgruit ſi febricitauerint,niſi ex phthiſi febris ſit:talibus enim conueniunt aquæ dulcis balnea, vel in febribus putridis. hi nanq; tinam huiuſmodi aquę,& in fine tunc ingredi queunt . etiam aduertendum eſt , balnea peſtiferis temporibus eſſe nocua & euitãda. vel ſi peſtis eorum locis propinqua eſſet,vel ipſi & locis peſtiferis & infectis mouerentur.

De natura & virtute balneorum Montiscatini.

Nunc de balneis particulariter tractare intendens,patriæ meæ balneum prę omnibus exponã. eſt enim iuxta collem Montiſcatini per milliare diſtans ab oppido aquæ ſalſæ abundantia : cuius opera cum oppidum populo refertum eſſet, molendina plurima in vſu aderãt,ibiq; familię multę incolebant.nunc autem vnicum duntaxat molẽdinum viſitur.Quo in loco tria ſunt balnea, ex quibus primum antiquiſsimum extra memoriã nunc incolentium,quod magnę virtutis fuiſſe dicitur. Remanet adhuc illius forma rotũda nullis circunſepta ædificijs , putei in modum concaua, maximj olim circuitus,vt ab aſpectu apparet, ex lapide ſpongioſo pumicis in morem fabricata,reliquaq; balnea ſimili lapide conſtructa ſunt,& in oppido plura ędificia pari modo.Huius balnei aqua modica eſt adhuc ſalſa dulci permiſta: in qua oriuntur herbæ paludis in modum , & in margine aquarum,vt plurimũ tamariſcus viret. ad hoc ruſtici vel in primis accedũt lauandi gratia , cum à doloribus iuncturarum vexantur, & præcipue ſi ſciatici dolores ſint,vel in dorſo, ingrediũturq; nullis regulis ſeruatis,ex cuius vſu iuuamen recipiunt non modicum . Nam effoſſa tellure miſto cum aqua luto & herbis illis admiſtis ſe lauãt,vel potius inquinãt.illumq; optimum modum lotionis eſſe putant.Eſt & aliud balneum in duas partes diuiſum, quarum vnam mulieres ingrediuntur,alteram viri,egregie ædificatum. Curat ſcabioſos & œdema, & dolores iuncturarum nõ antiquatos aut magnos.Tertium eſt balneum tempore meo conſtructũ,nõ vt ſeruiret, quemadmodum cætera balnea ſolent, & appellant balneum nouũ:in quo magna aquę copia ineſt per magnificos dominos Florentinos ordinatum , vt ex illa aqua ſalis haberent copiam.Cęterum quia in illo perfectionem non inuenerunt,quæ retro actis tẽporibus affuerat:prætetea adeo modicæ quantitatis,vt impenſis non ſufficeret, ab incepto deſtitere.hæc balnea vere debilia ſunt. bibunt autem aduenientes menſe Iulio & meſsium tempore, nõ nunquam Auguſto mẽſe de huiuſmodi aqua ſalſa,quemadmodum ex Porrectæ balneis fit. & vtilitatem non modicam nanciſcuntur . nam ſoluit vẽtrem mirabiliter,& vomitum prouocat,& renum oppilationes aperit,aliquando lapidem frãgit. necat & expellit vermes , per accidẽs ſaltem excitat appetitum,bibunt eam ſummo mane per tres dies continuos, nec vnquam à potu deſiſtũt, quouſque per ſeceſſum emiſerint. Accedunt autem homines & mulieres magno numero tempore iſto,nullis vtẽtes regulis,& communiter ruſticorum natio eſt,& Piſtoriẽſium artificum adſunt & Lucani & Pratenſes,& nonnulli Florentini. Ex his memini aliquos eſſe qui aquæ barile vnum biberent . deinde clariſsimam ſubito per inferiora emitterent. Exoritur autem dubitatio de caliditate ſalſarum aquarũ , quoniam Ariſtoteles problematum particula .23. dicit ſalſedinem cum caliditate non permanere , vt apparet in aqua maris quæ eſt frigida . caliditas , vt enim ſcribit,eſt impedita ſalſedine . Sed ad hæc ipſe reſpondit problemate penultimo.bene verum in aquis ſalſis,quæ procedũt de viſceribus terrę,quarum locus eſt concluſus & irreſpirabilis . nec poteſt illa caliditas tãtũ de ſalſedine remouere , quãtum ex alia parte datur à terris taliter mineratis.

De virtutibus balneorum villæ Corſenæ Lucani comitatus.

Corſena villa eſt in comitatu Lucano' per ſexdecim milliaria à ciuitate diſtans in introitu Carſagnanę ſita, quę hoſpitalis maioris illi⁹ ciuitatis ꝓpria eſt. Nõ.n.licet domũ in ea ędificare niſi ad tẽpus hoſpitali emãcipetur. męnib⁹ caret. Verũ ſitu tutiſsima eſt. Apud hãc tria balnea ſunt in quibus & ipſe aſſueui. primariũ eſt quod Corſenę appellatur: qm̃ in villa ipſa minera effluit. Aqua eſt aluminoſa, & quidã moderni dixere ꝙ ſalgemum in ſe continet, & ꝙ à prædominio ſal illud minera ſua eſt. Alij vero dixere huius aquam eſſe aluminoſam ſulfuream & nitroſam. Ego autem, ob effectus ſuos (eo ꝙ pluries affui) affirmo balneum ipſum eſſe aluminoſum, & de ſalgemo ferè ęqualiter tenere, de ſulfure vero parum. Eſt autem in principio introitus multum calidum actualiter

B ſic, vt difficile primo toleretur incurſu. eſt etiam calor, acutus & mordax, ſed parum perdurans. nec in potentia tanti caloris eſt, quãti apparet in actu. Habet hoc balneum duas manſiones, quæ pariete diuiduntur. prima quidem quæ longius diſtat à fonte, nõ eſt ſic acuti ardoris, ſicut illa origini aquæ propinquior. Conſilium igitur meum hoc eſt, vt ingredientes per tertiam partem temporis in manſione magis tẽperata reſideant: deinde ĩ alijs duabus partibus temporis ĩ ſecunda mãſione morentur. Tempus vero moræ in potentibus, ſi toleratur per horam, abunde ſufficit in mane: veſpera autem, minus. Vidi iam in iſto balneo in medio ſecundę mãſiõis, pullulã vnã aquę dulcis frigidã deſcẽdentẽ per columnã in medio perforatã, vel cõcauam, & exibat aqua per cannam æneã. & quia balneũ illud inducit maximã ſitim

C (licet proſternat appetitum) qui aderãt in balneo bibebant ex illa aqua maximam quantitatem, nõ ſine incommodo magno. ob id Frãciſcus de Guinigijs, cui populus quaſi ſemideo fidẽ tribuebat, prudens vir, & amator patrię, Pauli parens qui ciuitatis eſt dominus, columnã illã amoueri fecit. Aqua hui⁹ balnei eſt valde clara, in qua nec odor aliquis percipitur, nec ſapor cum bibitur, & cum illa panẽ faciunt pinſando, & carnes decoquunt, & neceſſaria alia. Attamẽ cocta & bibita inducit ſiti, & cibaria viciſsim in ea macerata. Aqua hæc de iſto balneo exit & ĩtrat aliud balneum mulierum, & propter decurſum longius ab origine minoris efficaciæ eſt, primo cõfert hoc balneum doloribus iuncturarũ, & ęgrotatiõibus neruorũ maxime ſi ſit à cauſa frigida. Summe autẽ prodeſt in doloribus neruoſis, remanẽtibus propter caſum, aut diſlocationẽ, in iũcturis factũ, & prodeſt illis,

A quibus propter torturã dolores remãſerunt, exiccat vlcera, & illa quę ſunt difficilis cõſolidationis curat. Cõfert etiã plurimum mulieribus ſterilib⁹ & concipere eas facit, quãdo ſterilitatis cauſa propter humiditatẽ in matrice exiſtẽtem prouenit, quoniã humiditates exiccat. & poſtremo cõfert ad omnes morbos in quibus exiccatio ſit neceſſaria. Eſt etiam eo in loco ſtuffa, quam ſudatorium vocãt. & eſt locus originis illius aquę. In eo eſt calor vehemens qui ſudare cõpellit, & exiccat & in iſto iuxta receſſum quilibet intrat bis, aut ſemel, & fertur oẽs reſoluere humiditates, quæ ex vſu balnei reſtiterunt. Ego vero teſtimonium afferre poſſum eorũ, quę vidi, dum eſſem ciuium Lucẽſium medicus, renuerã enim amplius Piſis cõmorari, ex quo Bernardus de Apiano vrbẽ illã vendidit Ioãni Galeatio Duci Mediolãi. Miſi ad iſtud

B balneum vnum ciuem qui vocabatur Ioãnes Teſta, & paſſus fuerat dolores colicos, & tandem ad neruos materia mutata ex colica liberatus fuerat vt nonnunquã euenit. & vt Auicenna refert fen. 16. 3. can. factus eſt mollis in vniuerſo corpore præter quam in lingua. Acceſsit igitur meo conſilio ſtãtibus ibi niuibus adhuc febricitãs aliquãtulum, vt immenſo deſiderio ſuo ſatisfacerem. Is itaq; in primo introitu me præſente, cœpit mouere digitos & manum, & antequam recederet fuit integre liberatus, & equeſter receſsit ad vrbẽ profectus & ſaluus peruenit, cum tamen moram in balneo per dies quadraginta protraxiſſet. fui præterea cum Ioanne Galeatio Fauentiæ domino, & compatre meo, qui diutina podagra vexatus pollicem dextri pedis plicare non poterat qui ante receſſum noſtrum, rigore illo digiti, liberatus eſt.

Nota. (margin, beside "& concipere eas facit…")

Nota. (margin, beside "Is itaq; in primo introitu…")

C per id tempus Petrus Ioãnis aromatarius conſilio meo vſus, ſe ex Florentia ad illud balneum deferri fecit. eum enim diligebam, & ciuis primarius erat, qui podagræ doloribus, & iuncturarum vulneribus, ex toto perditus, virtute membrorum motiua deſtituebatur. Qui præſente Ioanne Galeatio de quo ſupra retuli, & mecum intuente in ſecundo balnei introitu cum aliquo adminiculo ambulare cœpit, & ſubinde ad viginti dies Florẽtiã equitare potuit. Quę res admirationem nobis præbuit. ſteterat enim per plures menſes immobilis hac ægrotatione præpeditus. Alia etiam exempla admiranda à pluribus audiuimus ex quo teneo iſtud balneũ ad infirmitates quibus cõgruit cæteris circunſtãtibus eſſe præponendũ. Secundum balneum parum diſtat extra villę huius circuitum, & vocatur Balneum Rubeum ex parietum calore circunſtantium. Minera huius ænea eſt modicæ aquę & caliditatis exiguę, ſic vt

B. Rubeũ (margin)

eam calefacere opus sit, & postea ex ea caput em brocare. Aliqui ponũt caput sub ducia illa, & cõtinue sibi caput fricare faciũt. valet enim habẽtib⁹ caput humidum. Satis arbitror eã aquã aliàs vtilẽ fuisse, quæ nũc debilẽ virtutẽ habet. nã ingressos parum vtilitatis retulisse vidi. Tertium balneum de villa nũcupatur, quod à Corsena per vnum distat milliare in fine collis descẽdẽdo. est autẽ eius minera ferrea. locus & introitus & vsus huius balnei in modum putei est, in quo duę vel tres personæ simul stare non possunt, & ibi est origo aquæ valde tẽperata, sic vt in ea per lõgum tempus sine incõmodo morari liceat. Cõfert ad omnia membra nutritiua & malæ complexioni caliditati renum & hepatis, & prędicta mẽbra cõfortat & est debiliter agens, & meo iudicio est aquæ dulcis facta permistio. huiusmodi aqua descẽdit ĩ balneo proprio eximie ordinato. Sed vlterius in vsu non est. Nam eo in loco inclusa temperiem seruat. demum in balneo proprio sic temperiem amittit, vt sensu & actu frigescat omnino, ex quo liquet eam à propria natura defecisse. excitat comedendi appetitum, & sitim remouet.

B. de Villa

De balneis existentibus in comitatu Pisarum, nec non de natura & virtutibus eorum.

Sunt in comitatu Pisarũ balnea quę nunc Florẽtinorum recte dici queũt, ex quo ciuitas illa in eorum cessit dominatum. De his cum per longũ tẽporis spatium in illa vrbe morã duxerim, optime instructus veritatẽ referre possum, & primo iuxta pedẽ mõtis sancti Iuliani qui altissimus est, & de quo Dãthes meminit, cũ de somno & morte comitis Vgulini loqueretur, & inter Pisas Lucãq; vrbes medius residet, balnea sunt, quę mõtis Pisani appellãtur. Mõs autẽ sancti Iuliani dicitur ꝙ in summitate ipsius ecclesia sita sit. Ea balnea quatuor numero sunt, & ĩ circuitu plures dom⁹, palatium etiã pulcherimum quod Petrus de Gãbacurtis olim magnificus dominus meus, & qui balneis illis plurimum delectabatur, ędificari iussit cum quo sępenumero affui. Cęterum bellis inter Florẽtinos Pisanosq; emergentibus palatium illud penitus dirutum est. Sũt autẽ hec balnea studiosisime ordinata, vt apparet sic vt certo teneam ea magnę fuisse efficaciæ, nunc vero nõ eo modo ornata sunt, nec ducias habẽt, sed pullas & subt⁹ veniẽtes. Primum balneum ex his vocatur Vet⁹, & est præ cęteris solẽnius. huius aqua ingreditur balneum aliud, in quo lauãt se mulieres, & ob id dominarum balneum appellatur. Sunt ergo vni⁹ mineræ, & sunt aluminosa & sulfurea, plus tamẽ habent aluminis & calida sunt competẽter, plus tamẽ caliditate actuali. Mulieres tempore domini Petri de Gambacurtis in eodẽ balneo fouebãtur. verum ipse asseribus intermedijs separari iussit. Prosunt hęc balnea ad iũcturarum dolores si nõ admodũ antiquati sint, & dolores colicos vel stomachi à frigida causa procedẽtes tollunt. scabiem facile exiccãt. humiditates matricis & vlcera curãt. Debilis tñ virtutis habẽtur, quia in palustri loco sita sunt, & aliarũ aquarum ꝓmistione fędatur, quę impotabiles & cęnosę sunt. Est aliud balneum quod sanorum appellãt, & est eiusdẽ minerę, licet de qualibet minus teneat. huius vsus corporib⁹ sanis cõpetit, & hęc tria à nobis præscripta pulcherrima sunt. Quartum balneũ à ꝑmissis aliquantum separatũ est. Interiacet illi via quę Pisas ducit, vbi palatium dñi Petri situm erat, appellaturq; balneũ Reginę, & est minerę ferreę cũ modico alumĩs. & qm̃ dñs Petrus isto balneo vtebatur plurimum in quodã loco, vbi erãt pullulę calidiores: restrinxit istã aquã, & ingrediebatur quasi per sepulchri formã, nec plures duob⁹ eo in loco cõmorari poterãt. Circaq; eum locum caminum erigi fecerat separata parte, vt in exitu pãnis calidis abstergeretur, & amiciretur vestibus, ꝓpter distantiã balnei à palatio suo. Cõfert mẽbris oĩbus nutritiuis & hydropicis. curat ictericos & ĩ summa est eiusdẽ naturę, qua balneum de villa in comitatu Lucano, & meo iudicio eodẽ efficaci⁹. auget maxime appetitũ. Ego D. Iacobum de Apiano ad hoc balneũ deduxi, & cum cęteris collegis meis huiusmodi effectus aperte vidimus. erãt vrinę eius multũ tinctę, & in egressus eius ad colorẽ debitum reducebãtur. Ferũt in hoc balneo hoĩes plurimum mĩgere. Vsus autẽ eorum & tẽpus est de mẽse Maio vsq; ad medium Iulij. & est hoc balneum egregie cõstructũ, & ordinatum sicut alia ꝓtacta. Distant à ciuitate ꝑ tria milliaria, & ab his ferè per tria milliaria prope mõtes illos, & prope ecclesiã fratrũ de Agnano. est balneũ illud frigidissimũ, de quo feci supius mẽtionẽ, in loco satis palustri, nec habet figurã balnei, nullis muris circunseptũ est, nec minerã habet vllã. Collega me⁹ physic⁹ ĩsignis Ioãnes Gittolebrutia Pisan⁹ mecũ cõuenibat aquã istã, vt ex frigiditatis vehementia opinabamur esse marmoreã, cũ finitima sit mõtibus, ex quib⁹ marmora extrahũtur. nec est in vsu nisi mulierib⁹ dũtaxat sterilib⁹, quę ĩgrediẽtes rigẽt & tremũt plurimũ. Nõ sunt illi finitimę habitatiõis, sed multę villę nõ admodũ distãtes, Aedificãt ibidẽ capãnas, vel trabaccas erigunt, & pluribus dieb⁹ balneũ frequẽtãt. Et vt dixi ꝓpter vsum illius aquę multę steriles prolẽ cõceperunt, quorum è numero fuit vxor mea. Dicunt ꝙ illã aquã ingresis stringãtur & corrigãtur earum vẽtres, & deponunt

B. Vetus

B. dñarũ

& deponunt pluries vrinā in maxima quātitate, A & accedunt ad illud mense Iulio. Causam huius effectus nō intelligimus, nisi per accidēs per modū antiperistaseos fortificādo interius calorē naturalē, propter quod virtus expulsiua vigoretur ad expellēdum per vias vrinæ humiditates existētes in matrice, vel fortasse vigorādo matricē vniēdo illas partes relaxatas à cētro. Nā causę sterilitatis aliquando esse possunt propter malā cōplexionem calidā matricis cuius fit illa frigiditas amotiua. Sic effectus illos mēte versantes inuicē cōferebamus. & tamē vidim⁹ ex vsu illius aquę multos post ægrotātes & etiā male finiētes. nec puto eius vsum ex cōsilio medicorum processisse, sed ex cōsuetudine quadā vana. & est aliud balneum in dicto comitatu Pisano valde solēne, de quo prolixius loquar. nā dū Pisis morā agerē, sępe numero illud adiui, & singulares vidi experiētias. postquā B vero ea ciuitas ad Florētinorū ditionē peruenit, famā apud Florētinos magnā indidi. Sic vt annis singulis subinde, & à ciuib⁹ illis & alijs plurimis ob ægrotatiōes, ad quas cōfert, visitetur, cū prius ignotū esset. Distat hoc balneū à ciuitate per sexdecī milliaria, & est in valle in plano, & loco domestico, & appellatur balneū de aquis quod asserūt incolę ob id appellari, quia vet⁹ id villę nomē fuerit. Alij quia ibi magna aquarū inesset abūdātia. alij ex copia aquę eius balnei ita nuncupatū fe rūt. & quia molēdina adessent plurima. Hoc balneū magnitudine fere duo exuperat, & introitus habet duos. huius aqua aliud intrat balneū quod mulierū esse dicitur. sed qm̄ tātæ efficacię nō est, cū in trāsitu caliditas eius euanescat, factū est primū vtriq; sexui cōmune. Stant autē ob honestatē mulieres subtilibus & leuibus amictę vestimētis. C & sicut plurimū viri. Nonnunquā linteamina & sargias ītermediū apponunt locum; diuidētia. Cęterum puto si coopertum foret maiorem habiturum efficaciā, qm̄ caliditas, virtus & minera ī coopertura pariter vnitę maiorē cōtinerēt efficaciā & effectus vtiliores producerēt. Quod Florētini & in his & in alijs prouisuros se plerunq; dixere. Aqua hui⁹ balnei est clarissima, sic vt omnia quāuis minuta in fundo discernantur. in quo arenulę grossiores & lucētes positęq; visuntur. Minera eius ferrea est. Alij dixerunt eā esse in parte ęneā, quod falsum eē puto, sed est cum hac aluminosa & est naturæ similis balnei de Auiniōe, quod est in comitatu Senarum, sed subtilioris substātię, & ideo est minus actualiter calida, q̄ aqua illa. Pręterea cum fundata sit in grossiori substātia, per cōsequēs debet esse calidior, sed ista est valētioris operatiōis, illa vero tardioris. meo tamen iudicio nō

B. de Aqs

est proportio inter ambas. hāc enim vidi mirabiles effect⁹ producere. Cæterum aduertāt, qui hoc balneo vtuntur, ꝙ in aliquibus annis valde nocuum est. Rustici illius villę de hoc habēt notitiā. nā in mense aprili efficitur turbidum quādo inutile est, & eius aquā dicunt aliquādo fieri citrinā. Huius causam īuestigare volētes ego & magnificus Ioānes de quo supra, deinde doctor eximi⁹ magister Nicola⁹ de Mātua disputationes varias habuimus, quas omitto breuitatis causa. Vidi multos ī vsu balnei hydropicos & ictericos curatos. Confert maxīe mēbris oībus nutritiuis debilibus relaxatis, oēm dyscrasiā nutritiuorum mēbrorum calidā tollit. Multos vidi macilētos impinguari. nā fortificat hepatis attractionē vt validius mēbrorū nutrimēta possit assumere. Renes valde mundificat. valet mulierib⁹ mestruis albis abūdātibus, & nō nocet, vt vidi, iuncturis & neruis. vsus eius est potior de mēse Iunio q̄ prius. Locus est melior in medio ipsius, quia ibi sunt multę pullulę reddētes aquā calidiorē. Nocet autē hoc balneum asthmaticis, & habētibus pect⁹ strictū, & plerunq; interficit. Enarrabo duas insignes experiētias, quas vidi postq̄ discessi è Pisis, vbi viderā q̄plurimas. Has autē nō nomino, qm̄ Florētię ciuibus de Medicis de ipo īcognito dedit famā, & primo ad manus meas deuenit iuuenis quidā sciētificus & ditissimus Nicola dn̄i Verij de Medicis pessime in oībus dispositus nutritiuis. stomachum debilem habebat, & per īdigestionē sæpenumero lienterias incurrebat. Hepar calidum, cuius virt⁹ attractiua debilis erat, & ob id corpore macilento, quod propter hęmorrhoidas affligebatur. Hūc iuuenē ex cōsilio meo cum primū bello Pisano finis dat⁹ fuit, et ciuitas illa Florētinis paruit, bene purgatū ad hoc balneū p̄misi magno desiderio euntē, cū cōsilio meo inhęreret, & p̄cipue cū bellis p̄pedit⁹ ad balneū de villa ciuitatis Lucanæ prius accessisset, ex quo iuuamentum non modicum susceperat. Et memini medicum suum doctorem eximium, Baldum Florentinum de hoc controuersiam mecum habuisse semper, & consortes eius Ioannē Bicci de Medicis inter cæteros palā in ciuitate diuulgasse, nunquā illum viuum rediturū, si ad illud balneū accessisset. Accessit, & tādē ex iuuamēto p̄cepto me exaltauit plurimum multisq; annis cōtinuauit accessum. Posthęc cū morā traherē cū magnifico cōpatre & dn̄o meo malatesta de Malatestis Pisauriēsi cū salario aureorū quingētorū in anno, quē pessīe dispositū inuenerā in nutritiuis, sicut Nicolaum p̄dictū, & tāto magis, ꝙ per annos quatuordecim fuerat à fluxu stomachico vexatus, sed modicū in essentia principalis

tunc malæ dispositionis erat fluxus hepaticus op pilatiuus maiori ex parte & in totum non absoluebatur afluxu etiam cerebrali, & corpore extenuato hæmorrhoidas patiebatur,& ardorē vrinę aliqualē sentiebat.renes calidissimos habet,& in summa ex omnibus quos vidissem dispositū pessime inuenerā,erat enim podagricus.fui in colloquio cū eodē,erat enim summa sciētia præditus. vidimusq; plerūque simul Auicēnam in fen. xvj. cap.de fluxu hepatico, & oīa accurate perlegēdo errores à medicis suis factos ī prȩteritū vidimus, qui cum stipticantibus illum assidue curauerant ad restringendum intendentes, exquibus in dies maior oppilatio secuta fuerat,& cōtinuæ augmē tati fluxus. Cœpi itaque ab aperitiuis,quę statim profuerūt.& postremo ex cōsilio meo, vt ad hoc balneū accederet exhortatus est.Quod cū pręsen sisset magnificus Frācīscus de Senis,qui tūc legebat in vrbe illa,& per annos sex salariū ab illo susceperat, statim scripsit se huius balnei notitiā habuisse,cū ego & ipse in ciuitate Pisarum simul degeremus,illudq; oīno sibi dissuasit.Voluit dominus idē,vt literas eius viderē,sibiq; rescriberē. Itaque opinionē eius ex ordine impugnaui.Tādem dn̄us idem, & ego vna deprehēdimus, ꝙ ignare loquebatur.Nā,vt postea nouit domin⁹ Florētię alio tempore per suas literas mihi missas,his, quę prius dixerat,manifeste contradixit.Iuit ergo dominus ipse cōsilio meo cū quo ire disposuerā. Verum in itinere ex dysenteria lāguēs, cum recidissem,substiti.& cū dominus Florētiam accessisset magister Ioannes Baldus cum Raimundo domini Maximi de Albicis ad eum venientes maxime eum dehortati sunt,causas adducēdo, quas idem facile dissoluit. iam enim hæ in studio suo mecū discussæ fuerāt.erat autem eius dispositio ita mala,vt amici eius Florentini mirarētur illum meo consilio ad balnea illa accedere.Vicit tādem eius sententia.iuit & mire cōualuit. quinimmo viam optimā salutis ingressus est.attamen huic opinioni meæ filij & fratres contrarij fuere. Misi etiam cum illo magistrum Michaelem Pistoriēsem medicum,cui centum & quinquaginta ducatos dono dedit,& ipsum summe dilexit. Habuit iuuamentū podagrę,& per accidēs in catarrho & fluxu cerebrali,quē verebatur ob vigorē mēbris additū,ita vt deinde cū summa voluptate ad ea balnea sępius accesserit. Cuius si cōtrariū euenisset, maximam cōtraxissem infamiam. Qua ex re effectum est,vt Florētini ciues ea balnea liberius frequentarint. Romandioli quoque & Marchiani idē fecerūt. Ad hæc etiā consilio meo accessit Comitissa Arēgarda vxor Comitis Vrbini cū magnifica domina Baptista vxore Galtutij filij domini Malatestę,nec nō domina Paula eiusdem filia & vxor domini Mātuani, & vicissim vxor domini Imolēsis.Sic modico spatio tēporis adaucta est fama balneorū ipsorū ob accessū dicti domini Malatestę ex consilio meo.Vltimū quē vidi ad has aquas ꝓficiscētē, fuit dominus Malatesta Cęsariēsis effect⁹ hydropic⁹.iuit autē,ex cōsilio doctoris eximij magistri Matthęi de Pisis pro me dati domino Malatestę Pisauriēsi, cum quo etiā accessit doctor egregi⁹ magister Iacob⁹ de Regio physic⁹ magnifici domini Pādulfi Iani & Placētij domini.Sed hic statim mortu⁹ est,& ad patriā suā delatus fuit mecū Florētię Idē magister Iacob⁹, & cognoui ꝙ cum magistro Matthęo male cōcors fuerat.Cęterū eorū iudicia silebo. Sed si domin⁹,de quo retuli,asthmaticus fuerat & cōtinue febries, vt certo noui & balnea omnibus febricitantibus neganda sunt,& asthmaticis non solum nocent, sed eos plerunque interimunt, & ex istis debet omnino morbus extingui.

De natura & virtute balneorū comitatus Vulterræ.

Sequitur ex his loqui de aquis & balneis in Vulterrę comitatu existētibus. Nā eo in loco magna mineraliū aquarū est abundātia. Sūt primo plura balnea ab vrbe per sexdecim milliaria distātia, locis tn̄ sterilibus.Ego ad illa cū hoīe mihi amicissimo olī accessi, Collutio stignano poeta Laureato & Florētinorū cācellario.hęc balnea à Florētinis egregie ornata sunt,& consilio egregij doctoris magistri Christophori Georgij medici Florētini, quē fratris loco diligo.cui cōmunitas illa in hac re autoritatē dedit, cū illa einxe cōmēdaret apud oēs.Vocātur autē balnea à morbo. & quia locus syluester admodū est,& finitimę arces quędā nōnullorū nobiliū rapina viuētium, & receptacula latronū & hominum pessimorum,qui plerunq; ciues caperēt,& redimere eos pretio cogerēt,in tutū munimētis redactus est.Memini tēporib⁹ meis quēdā de Castro Florētino,qui Mezeta dicebatur ob podagrę morbū à quo vexabatur, ad hęc balnea accessisse,captūq; à finitimis illis latrōibus se quatuor florenorū millibus redimere voluisse, quod cū recusarent illi & octo millia exposcerēt, prȩlegisse mortē ne filios pauperie opprimeret,tantumque caput parieti impegisse, vt obiret.Nō tn̄ locus adeo munitus est vt per multos dies hostiū īpetus sustinere posset.verū a subitis īcursiōib⁹ satis tutus. Hoc ī loco plures habitatiōes sunt & optīe ordinate: & plura balnea meo iudicio aluminosa à pdn̄o & sulfure.nā in parietib⁹ circa locum exit⁹ tā magna aluminis copia visitur,vt facile quātitas maxima capi posset. Vidētur autem

tur autem mihi tria eſſe balnea inuicem ſe tangẽ-
tia. Illud in quo primo cadit aqua eſt actualiter
calidius, & confert multum doloribus à cauſa fri-
gida iuncturarum prouenientibus, ſimiliter & ner-
uorũ, & ſiccat humiditates totius corporis, & cõ-
uenit paſsiõibus matricis à cauſa frigida & humi-
da, & nõ inducit magnam ſitim, vt plura alia bal-
nea faciunt, & caliditas illa ſatis tolerari poteſt vl-
tra horã vnam. Vſus eius eſt in vere, & ibi deſcen-
ſus aquę qui ſupra caput recipi poteſt. & valet hu-
iuſmodi deſcenſus ad deſiccandum humiditates
capitis catarrhalis. Extra mœnia eſt aliud balneũ
temperatũ, ferreum, & tenet etiam de alumine,
& eſt de natura balnei della Villa, quod eſt, vt di-
xi, in comitatu Lucano, & iudicio meo illo effica-
cius. Propè illa balnea ad duo milliaria in plani-
tie montis iuxta quoddam oppidum, quod à lon-
ge apparet, & Caſtrum nouum appellatur, con-
cauitates multæ viſuntur, quas incolę Lucones
nominant, quorum ebullitio mera cõſpicitur in
quibuſdam. Aſcendunt enim corpuſcula aquæ
cum rumore & impetu vſque ad ſuperficiem, &
fumi vapores immenſos in aerem emittunt, fe-
runtq; mirabile quoddam, nõnũquam duas aues
aduolantes ſuper hæc loca à vaporibus incenſas
cecidiſſe, & in Lacõibus iſtis cõbuſtas eſſe, Canes
etiã & alia animalia in his proiecta decocta ſubi-
to fuiſſe & cõbuſta. Quorũ naturã nõ dubito eſſe
ſulfuream. Cõparant nõnulli huiuſmodi ebulli-
tionẽ caldario ſimilẽ in quo pãni cum cinere co-
quũtur. His in locis ex varijs mineris magna aqua-
rũ ſcatet abũdãtia & ſalis copia emanat, qđ Florẽ-
tino populo & ſubditis eius vſum large ſuppedi-
tat, ſulfuris etiã, & aluminis vbertatem præſtat.

De balneis comitatus Senarum.

Balnea, quæ ĩ comitatu Senarum eſſe referun-
tur, à me nunquam viſa ſunt. verum à viris doctiſ-
ſimis inſtructus, quorum è numero fuere magi-
ſtri Marcus & Franciſcus medici Senenſes, cum
quibus varijs in locis vnà conuerſatus ſum, abun-
de ipſe poſſum ſcribere. Omnia præterea quæ à
Gentili de his referũtur intellexi. principalia igi-
tur balnea Petrioli præ omnibus habentur, quæ
ſulfurea admodũ ſunt, cum ſubſtantia valde groſ-
ſa, & calefaciunt multum, & exiccant, & humo-
res atteñuant & reſoluunt. Valent doloribus in
iuncturis exiſtentibus, & paſsionibus neruorum
frigidis. Sciaticis etiam multũ proſunt, & caput
frigidum habentibus. ſupponitur enim caput vbi
aqua exit ex ore leonis. cuius caſus debet eſſe ſu-
per partes anteriores, & ſubſequẽter ad poſterio-
ra cadat ſine ictu aliquo. capitis nempe humidita-
tes exiccat. & in hoc magnum affert iuuamen, vt
per tres annos ſequẽtes calefacere & exiccare cre-
datur, & eſt balneum inſignis famæ. Tempus au-
tem vſus eius eſt de mẽſe ſeptembri & octobri &
Martio & Aprili. Ego acceſſum ad id magis lau-
daui in menſe Martio & Aprili, quoniam aliter
agentes temporibus frigoris & pluuiarum & ni-
uium reuertuntur aliquãdo, quibus cum pori &
meatus ob vſum balnei aperti ſint, facile nocumẽ-
tum incurrunt, & ab aere etiam alterato, ſiqua re-
ſolutio ob balnea per poros emanaret, oppilatis
his retunditur & impeditur vt ego vidi nonnul-
los male finiuiſſe euntes illo tempore, quo vt plu-
rimum ire cõſueuerant me inſpectante etiam in
menſe decembri. Balneo huic proximum eſt bal-
neum, quod Caldanelam vocant, dicuntq; virtu-
tem eius eſſe ferream & mineram cum multum
ſubtili ſubſtantia. Confert nutritiuis maxime re-
laxatis humiditates exiccãdo, & laxitatem remo-
uendo, nec ſenſibiliter calefacit. Et eſt aliud bal-
neum prope Petriolum, quod Macereti dicitur,
iſtud de ſulfure tenet, Aliud eſt balneũ quod Ra-
polani nominatur non longe à ſenarum vrbe, &
habet de ſulfure multum intenſo, & ob id cuta-
neas exiccat materias, & ſcabiem groſſam ſtatim
curat. Balneũ aliud eſt, quod dicitur de Auinio-
ne, & eſt in comitatu eodem Senarum. cuius vir-
tus ſimilis eſt virtuti balnei aquarũ comitatus Pi-
ſarũ, habet tamẽ ſubſtãtiã groſsiorẽ, ideo tardius
ſuũ imprimit effectum, & ſicut dixi balneum de
Aquis eſt iſto, per multas quas vidi experientias,
efficacius. Eſt & aliud balneũ quod ſancti Philip-
pi appellatur iuxta Rodicoſanũ in ipſo comitatu
Senarũ, de quo Gẽtilis ſcribẽs ſuo p̃rio tractatu
dicit, ꝙ eſt de natura balnei Petrioli, licet ſit ſub-
ſtãtię ſubtilioris, & ad oĩa illa cõfert, quibꝰ Petrio-
li balneũ cũ bono ſemp̃ regimine & ſic in futurũ
Addit etiã Gẽtilis ex clariore experiẽtia, quã for-
taſſe habuit aliorũq; medicorũ relatione, ꝙ mine-
ra eius ſit nitroſa, & ideo multũ ſubtiliat & reſol-
uit. & in ſumma effectꝰ eiꝰ ſunt cõformes Petrio-
li balneo. Ego tñ annotaui ſępenumero ꝙ plꝰ cõ-
ferat paſsionibus capitis frigidis & humidis & ca-
tarrhalibꝰ balneo Petrioli. Aſſerũt etiã aquã, quæ
ſup capita decidat, nõ eſſe tãtæ grauedinis, quãta
ſentitur in balneo Petrioli pręd icto. putã t ẽt nõ-
nulli in petrioli balneo aquã admiſtã eſſe quoniã
effectus p̃teritis ſimiles nõ ſequãtur, & ob id bal-
nei de Auinione ſuccreuit fama. Nõ refert tñ Gẽ-
tilis qualẽ fecerit de minera experiẽtiã, quę nulla
alembico melior eſt. Memini dominum meum
Malateſtam de Malateſtis per alembicum intelli-
gere voluiſſe mineram balnei de Aquis, depre-
henditq; multũ de alumine, parum vero de fer-

B. Caldanelæ.

B. Macereti.

B. Rapolani.

B. de Auinione.

ro ineſſe,licet à prædominio ferreum eſſet, quod manifeſtiſsime viſu deprehenſum eſt.ſed ratione diſcutere opus eſt.nam licet corpulẽtia ferri eſſet minor,virtus tamẽ excellebat, quoniam ſi vtręq; partes librarentur : nulli dubium ꝙ minores ferri partes maioris aluminis pondere excellerent. & in iſto etiã ſecundo tractatu, cum loquitur de balneo Petrioli,quod primo dixit ſulfureum, addidit per experientiam ſibi clarã intelligere, ꝙ plus aluminis in ſe habeat q̃ ſulfuris. Et de hoc dixit non multum eſſe curandum,licet alij medici cõtrariũ opinati ſint, propter quæ ipſe fortaſſe hoc ambos tractatus non edidit. Sed meo iudicio debuit aquarum huiuſmodi habere experientiam & magis meliuſq; tractatũ ampliare. & quod dicunt tempus acceſſus eſſe de menſibus ſeptembri & octobri à me ratione oppoſitum demonſtratũ eſt. & adſunt alia balnea multa ibidem, quæ ſancti Caſsiani appellãtur diuerſæ naturæ. Nam quędam ſunt ſulfurea maxime, & valent ad dolores iũcturarum frigidos & ſimilia. & alia ibi ſunt balnea temperata,quę paſsionibus hepatis & ſplenis accõmodata ſunt. & alia etiam balnea admodũ nota ibi viſuntur,de quibus cum omnibus in generali verba fecerim, ſingulariter de illis referre intendo. Eſt ergo iuxta oppidum quod ſanctus Caſsianus nuncupatur balneum vnũ quod della Terra dicitur,à quo paſsiones matricis frigidę,& renum lapides & veſicę curãtur.prodeſt viciſsim fracturis iũcturarum.aſſerũtq; ſtantes in hoc balneo quamplurimum mingere arenulas & muco ſitates. diſtatq; id balneũ ab oppido per quatuor milliaria.Secũdum eſt balneum quod della Caldagna appellant & magni caloris, & ſiccum eſt. Curat ſcabiem humidam:verum ingrediẽtes parum in eo morari poſſunt.Competit ęgrotationibus humidis. Eſt tertium balneum quod ſanctæ Mariæ dicitur,& eſt ſimiliter valde calidũ & ſiccum.Curat ſtupidos,tremulos & patientes ſpaſmum de repletione, & valet cõtra catarrhum frigidũ.curat hydropicos, cum ſit eorũ lapſus à cauſa frigida,& multum cõfert matrici humidæ.Dicunt incolæ,ꝙ diſtat à balneo della terra per medium milliare.habet etiam cãnam ſeu dutiã, per quam exit aqua,quæ in capita delabitur patientium.Balneum & aliud eſt quod dicitur Caldanę, & eſt calidum & ſiccum,& curat ſcabiem humidam & valet podagricis, & habet dutias effundẽtes aquam in balneo,in quo ſtant homines nudi. Eſt & aliud balneum quod dicitur Sicũtellæ, ſiue della Sicarella,& eſt valde temperatum,quoniam illius minera eſt aluminoſa & ferrea, & valet ſupercalefactis, & multum confortat ſtoma-

B. della Terra.

B. della Caldagna

B. Sanctæ Mariæ.

B. Caldanæ.

B. della Sicarella.

D chum,ſplenem & hepar,& incitat appetitum,& eius aqua bibitur. exit autẽ ex duobus muris, ab vno quorũ exit calida, ex altero frigida, & valet ad matricem humidam. Aſſerunt & ibidem eſſe aliud balneum quod Grotæ nomĩatur, alij dicũt De boſrecto,nec eſt multum calidum. curat ſcabiem & lepram. Aliud balneum eſt,quod dicitur ſancti Georgij.plurimũ prodeſt vlcerib⁹ antiquatis.Eſt adhuc aliud balneum calidum, ſubtiliatiuum,& maxime prouocat ſudorẽ.omnia iſta balnea clariſsima ſunt,& eorum aqua bibitur, & de ipſo etiam clyſteria cõficiuntur.Aliud eſt ibi balneum,quod appellãt de luto,ꝙ in ipſo magna eſt luti copia.In hoc vt plurimum ĩgrediuntur vlcera ſordida patientes, & quæ difficile conſolidantur,quibus neceſſe eſt per menſem vnum ad minus,aut duos in eo commorari. Acceſſus ad hæc E balnea ſancti Caſsiani eſt vt plurimum de menſe Martio, Aprili,& Maio & per totum ſeptembrẽ. Et hæc de Senenſibus balneis dicta ſunt.

Balnea Romandiolæ.

In Romãdiola ſunt balnea in loco,qui dicitur ſanta Maria de bagno.oppida autem & uillę illarum partium fuere ſub ditiõe Comitis Guidonis & Petri ac Ricardi nepotũ eius, qui mihi amiciſsimi fuere.verum comes Guido neutiq; mihi fuit amicus.nam cum Piſana ciuitas ad ditionem Mediolanenſis ducis perueniſſet,et ille locum tenentis officium teneret in ea ; & ego ad curam vnius ciuis à Florẽtia ad illum euocatus eſſem,vocabatur autem ciuis ille Petrus de Vagia,me admodũ ſuſpectum habuit, ꝙ a Piſanis & Florẽtinis æque diligebar,qui illum & dominium odio habebãt. F Sed vt ad propoſitum reuertar,ab eodem ciue, & à quem poſtea languentem curaui in Piſauro, & à nepotibus prædicti Comitis de virtutibus horũ balneorũ plene informatus fui.peruenit deinde dominatus illorum oppidorum ad magnificum Comipatrẽ meum Ioannẽ de Gambacurtis, qui datus fuit à Florẽtinis,quo tempore Piſas illis aſſignauit,& ab illo etiam veritatis notitiam percepi de balneorum ipſorum virtute & efficacia. Reperi autẽ quod paucis verbis dicunt medici quod de natura balnei Corſenæ ſint, quæ autem natura & minera ſit balnei Corſenæ ſuperius explicatum eſt. Gentilis in ſuo ſecundo opuſculo dicit quod balneum de turri ſanctæ Mariæ in Bagno ſuo iudicio & omnium aliorum qui illud experti ſunt, ſulfureæ eſt naturæ cum aliquali aluminis permiſtione.& idem aſſerunt illius balnei & oppidorum domini prioris.Ioãnes autem de Gambacurtis compater meus dicit ſimile.primi vero qui aſſerebant ſimile eſſe balneo Corſenæ in virtute &

tute & minera, dicūt ꝙ non sit tantę caliditatis, nec in potentia, nec in actu, & ꝙ mundificat neruos, & mitigat dolores eorum & omnium iūcturarum superfluitates exiccat. etiam matricis. prosternit tamen appetitum. Ego ex informatione sumpta intelligo, ꝙ eo in loco tria balnea sunt, quę diuersas habēt mineras. Principale est, vt credo balneū de turri sulphureum & aluminosum quod confert ad prætactas ægrotationes. Secundum est balneū quod vocāt de medio, & est plus aluminosum quàm sulfureū. Hęc scribo propter quod dixi mineras esse distinctas, & asserunt id esse valde temperatū, & quod vocatur balneum poltronum, cito curat scabiem. Tertiū est quod appellāt balneum dominarum, cuius minera est ferrea & ænea, tenens etiam de alumine, & est solenne quod cōfert, vt aiunt, ad multas ęgrotationes, quemadmodum & balneum Porrectæ. Scio hoc vnum ꝙ plurimum cōfert ad passiones matricis, & plures accedūt ad illud steriles mulieres, & ibi in balneo principali aquæ ab alto copiosus est descensus, sub quo capita ponunt, quemadmodum in balneo Petrioli & prodest plurimum passionibus frigidis & humidis catarrhalibus, & ob id dominus Ioannes prædictus, & domina Ioanna vxor eius & commater mea, quorum capita catarrhosa sunt ex eius vsu iuuamen accipiūt non modicū illumq; ab alto descensum aquę a balneo pricipali per eosdem quodam artificio ordinatum esse memini.

B. de Turri

B. de Medio

B. dominarum

Insignis tractatus de virtutibus aquarū Porrectæ.

Hactenus de balneis præmissis abūde dictum reor. nunc de aquis & balneis Porrectę copiosius dicendum est, de quibus Bononienses medici solenniter magnoq; ordine disseruere, tot laudes illis ascribentes. quę si veræ sunt, sacerrimas illas aquas, quemadmodum Aristoteles balnea appellauit, dicere possumus. Ac primum de earum origine referam. Est autem huius aquę ortus è duobus mōtibus lapideis & saxosis in comitatu Bononię existentibus à ciuitate per trigintaquatuor milliaria distantibus, vt aiunt. & Pistoriensium ac Florentinorum alpibus versus meridiē finitimis. feruntq; in medio istorum montium esse riuū quēdam satis amplum. Manat autē huiusmodi aqua per duo canalia ex vtroque monte. caditq; tandē & colligitur in duobus balneis ibi existētibus per dicta balnea fluens. Asseruntq; ꝙ in mōte sinistro versus oriētem ex eius latere quo fluit, exeunt fumi & vapores clari ad rubedinem declinantes. Sapor huius aquæ est parum sulfureus. Aliqui dicūt aluminosus, quod ipse nō affirmo, & salitus. eius etiam caliditas satis temperata bibitur. Inducit

A tortiones aliquas corporis & dolores, & aliquantulum debilitat. & quia multum ægrotantibus confert, nōnunquam in ligneis vasis ad longinquas partes transportatur. & aliquando prodest, non tamen eam seruat virtutem, quā in loco proprio continet, & est facilis corruptionis, & cito saporem suum perdit. Tam ingentes autem laudes attribuūtur huic aquę, vt difficile sit eas posse credere. & fortasse à Bononiensibus medicis tantopere laudata est, ꝙ in eorum comitatu sit. Debet autem assumi cum solēni custodia & ordine, qui ordo & tunc & ante & post seruādus inferius scribetur. Hæc aqua omnem cerebri debilitatem remouet. & confert ad omnes infirmitates, incipiē do à capite vsque ad pedes. & vt breuiter dicam, ad omnia quæ ponuntur in tertio canone Auicēnę, ꝙ quasi ad omnes ægrotationes ibidem annotatas prodest.

B Curat ergo cerebrum, & subuenit infirmitatibus oculorum. reparat auditum mire, amouet fœtorem narium, tollit capitis dolorem, consumit rheuma, purgat catarrhū & humiditates in lingua & palato existentes. consumit & expellit humores in gula congregatos, vocem raucam clarificat, cōtra pectoris stricturam valet, & difficilem anhelitus respiratiōem remouet, deiectionem appetitus recuperat, remouet sputū sanguinis. Stomacho debili, nō bene digerēti est maxime salubris. necat vermes in corpore existētes, & īterficit (vt aiunt) ranas & animalia venenosa à casu corpora nostra ingrediētia. etiam si fuerint per longum tempus in corpore nutrita. curat oppilatiōes hepatis & splenis & remouet dolorem & colorem croceum: rubicundū & viuificum inducendo. lauat intestina si à fæcibus sint corrupta.

C & in summa omnes immunditias potenter expellit. tollit dolorem intestinorum, causam potēter amouendo. curat renum lassitudinem, remouet & dolorem vesicæ. expellit arenulas cōgregatas. Impedimētū sine dolore remouet in mingēdo. Valet podagricis & omnibus non antiquatis doloribus iūcturarum, & antiquatis etiam, vt dicunt, præstat iuuamentum, paralyticos sanat, & neruorum tremori cōfert. scabiem chronicatam & radicatā expellit statim, & saniem per corpus dispersam educit, & testimonio incolarū qui videre, liberat hydropicos. si talis infirmitas non antiquata sit & chronica. sed cū difficiliori modo. oportet enim vt interpollatim per triginta dies ad minus penitus assumatur. & dicūt etiam ꝙ nō est verum ꝙ interficiat hydropicos, cōfirmatos, quinimmo sanat eos per lōgum tempus assumpta. liberat equos bulsos si per duos mēses potu illius aquæ assuescant. Alij addunt mirabile, ꝙ mu

lieribus prægnantibus confert, si perdiderint appetitum, & non præstat illis nocumentum. Sed illum iuuat, illumq; firmat, quod inter admiranda poni potest. Curat extenuatos & macrefactos & eos impinguat, & quod amplius est, febrē tertianam remouere eam dicunt, & quartanam liberare si sit etiam antiquata. Quæ si vera sunt, diuina huiusmodi aqua habenda est. nec solū virtute cœlestiū, sed Dei nutu sita in hoc syluestri loco. Hæ nanque laudes à Bononiensibus medicis decantatæ, attenta fama studij multos ad hæc balnea videnda & experienda compulere. nam anno isto magnus quidam archiepiscopus cum ingenti comitiua & medicis suis accesit. voluitq; vltra suos habere magistrum Masium Laudensem virū bene expertum virtutis huius aquæ, & mihi amicissimum Bononiæ cōmorantem. Ego vero vt laudes prætactas aliqua ex parte confirmem, casum mihi cognitum referam. Fui plerunq; in ciuitate Florentiæ, curæ asidens vnius ciuis, magni mercatoris, qui Barnabas de Allijs vocabatur. erantq; multi medici mecū in cura ex famosioribus vrbis illius. hic vt breuiter referam, excoriationem maximā patiebatur in vesica. Quærebat autem à nobis, an ex consilio nostro ad hoc balneum accederet, quod nos cōtinue dissuasimus, quoniā nitrositas huiusmodi excoriationi est inimica. Tandē cum nos separatim, deinde coniunctim cōsuluisset, intellecta desiderij sui vehementia (nā tractatum huius balnei vulgari sermone cōtinebat, pluresq; ex vsu huius aquæ conualuisse referebat) vt accederet annuimus, magistrum Leonardum de Bibiena Florētiæ cognitum in societate illius cōmittentes, qui languēti alias astiterat, & complexionem eius optime callebat, vt in vsu balnei procederet, tentaretq; euentum. postremo cum iuisset, tentassetq; balneū redijt non sine conualescētia, & per plures menses nō minus solito se male habuit. Denuo vero vexatus cum sit, hæc infirmitas prorsus incurabilis etiam sine iuuamento reuersus est, cum ad illud accesisset. Conati autem sumus inter nos medici causas conualescentię huiusmodi indagare. & qm̄ saniei quātitas, q̄ eijciebat, maxima erat videbatur nobis imposibile tātam saniē ab vlceribus posse procedere, propter quæ cōueniebamus esse ibi multum de phlegmate per viam cōgestionis, licet improprie saniato, & totum tamen semper visa experientia, descendebat ad fundum. Et quia illud balneum multum renes mundificat, abstergebatur & vesica à phlegmate, propter quod illa minorata salsa facta & nitrosa materia, & cum minori pœna mingebat, & vlcera essent minora. pręsentia tamen

D istius nitrosæ materiæ continue vlcera illa magis ampliabat. Hanc causam iuuamento attribuimus, quoniam licet exiccatiuum sit, quia sulfureum & nitrosum, & vlcera omnia cum exiccantibus curari debeant, virtus huius exiccatiua mineræ sit in hoc casu potius nocua. Tertio iterū ad ipsa balnea redijt. Cæterum ignoro, quemadmodū sibi successerit. superuenit enim pestis, cuius causa fuga arrepta. Vlterius nec quid egerit ab ipso aut alio percūctari licuit.

De regulis circa vsum balneorum Porrectæ.

Explicatis iam tādem huius aquæ virtutibus, quas rite diuinas & mirabiles possumus dicere, de regulis modo & ordine in vsu huius aquæ necessarijs restat disserēdum, de quarum copia neutique admirari conueniet. & si multa in hoc capitulo & sequenti referantur, cum ad omnem infirmitatem fere nostri corporis & malarum dispositionum respiciat hæc virtus. Primum qui salubriter hoc balneo vti voluerit, & huius aquæ potu,

E ad id accedere cōueniet de mensibus Maio, summo Iulio & Augusto. Congruum tamen magis esse ferunt in mense Augusto, præcedētes etiam menses non in congrui sunt. verum ad anni tempora respiciendum est, qualiter in frigore & calore temperata sunt. Ingredientes balneum non statim aquam assumere debebunt, verum in primis per diem vnam in loco maneāt quiescētes, quod merito fit propter noui aeris introitū, & q: ab accessu fatigati sunt, potissimum qui à longinquis partibus venerūt. Deinde balneum ingrediātur, in quo per horæ spatium moram trahant, & plus & minus, donec summitates digitorum omniū incrispentur. deinde exeant, & quiescant aliquantum.

F veniente autem hora prandij vel cœnæ leuiter comedant, & sequēti die in ortu solis ad aquę ductum accedant, & assumere incipiant ad duorum vel trium vasorum mensuram. deinde ambulent sedate, quo exercitio perfecto denuo ad solitam, vt dixi, mensuram aquam assumant: & iterum ambulent, iterato bibentes paulatim quo ad in potu delectari incipiant, vsquequo præcedēte potu incipiat aquæ exitus apparere per poros vel per vrinā, aut etiam per secessum. Nec debēt à potu huius aquę temperare, donec per aliquam istarum viarum euacuationē fieri deprehendant cum illa Claritate, qua aquam assumebāt. Quod in vase vitreo diligenter attendendum erit, comparata vtriusque claritate. Postmodū aliquali pręcedente quiete balneum ingrediantur, seruentq; moræ tempus superius explicatum. Hoc balneū debilitat, sed disponit & maturat, & humores expellit abundantes, vel peccantes in corpore vniuerso.

uerso. & quia huiusmodi aqua nõnunquam calefacta in tinis ad vsum præparatur à nonnullis fugiat vnusquisque moneo hunc vsum, quoniã virtutem propriã amittit. Cum vero in balneo moram debitam egerint, exeant & quiescant in pannis vel lecto, vt si virtus fatigata fuerit, recreetur aliquantum. Hoc acto ad aquam redeant rursus, & illã sine impetu, & cum delectatione assumãt, &, vt superius dictum est, ordinem seruẽt, & mẽsuræ modũ & claritatem etiam aduertant qua bibitur & emittitur. Putoq; eos vehemẽter errare, qui illam cum impetu, & maiore quantitate quã expedit, exhauriant. quoniam pręter ordinem assumpta nec sic lauat, nec curat, nec clara egreditur, quoniam tempore debito non residet in corpore, nec humores disponit, aut pfecte maturat.

Regimen dicti balnei.

Regimẽ autem post balneum & eius exitum & aquã assumptam, tale est à medicis annotatũ, vt primo sine somno quiescant. deinde prãdium assumant, & vtantur cibis facile digestiuis, cuiusmodi sũt, carnes pullorum, fasianorum, perdicũ & auium minutarũ, in pratis vel in montibus habitantium, & quæ ad perfectionem decoctę sint, elixatæ potius quàm assatæ. Cibaria autem diligẽter ab his masticanda sunt. Quoniam prima digestio fit in ore, et cibi bene cõtriti dentibus facilius à stomacho digeruntur, in quo maxime aduertẽdum est, cum balneum famẽ inferat, ideo in quãtitate non erit edẽdum, & dimidium pulli assumpti aliunde sufficiet. Edant etiam panem brodio madefactum, quia facilius à stomacho digeritur. Bibant vinum moderate, sine aquę tamen admistione. nec inter comedendum bibẽtes excedant qualibet vice dimidium vini cyathum. vtilius est enim iterare potionem, quàm semel abũde sumere. post prandium nõ dormiant, sed in colloquijs iocundis, & delectantibus, morentur cum sodalibus & solatijs sine fatigatiõe vlla corporis. Hic cęnandum est ab illis ea die qua balnei aquam biberint. Si vero in hora cœnæ digestione perfecta famescerent, duo vitella ouorum recẽtium assumere quibũt, albumine reiecto & vini modicum nõ lymphati. Quibus autem oua tædium afferũt, panis modicum vino perfusum possunt edere. dein de hora sua lectum ingrediantur, dormiantq; & quiescant. Sequenti vero die aquam assumere nõ debẽt, sed quiescere, & naturę pacem dare ob plurimam agitationem humorum in præcedẽte die factam. debẽt autem quieti ante horam tertiarũ, & priusq̃ prandium assumant, visitare balneum, & sic in vesperis iam prãdij digestione completa, ita vt in illo die bis ingrediantur, & morentur in balneo iuxta ordinem præscriptum, donec digiti in summitatibus suis incrispentur. & ea die prandeant, & cœnam assumant cum temperantia tamen, vt præmisimus. Hac die balneo vtentur potu aquę eius post habito. nam ita humores pro sequenti die disponuntur, quo bibere conuenit, & maturos ad exitũ præparat. sic interposito die ad aquę potum reuertentur in ortu solis. & cum ordine, tempore & modo procedẽt interpositis diebus potionis & balnei, vt abunde dictũ est. Aquã autem assumere opus est tribus interpollatim vicibus, diem vnam in medio ponendo. Et quoniã multi ad hæc balnea accedunt, quorum infirmitates lõgo tempore inueteratæ sunt, his magis cõtinuandũ erit sex ad minus vicibus aquam bibendo, interposita semper die vna & sic in balnei introitu seruandus ordo. & in quiescendo, dormiẽdo, edendo, & in cæteris à nobis explicatis regula non omittenda.

De regimine in recessu balnei seruando.

Et quoniam ordinẽ in mora circa balnea habenda retulimus, nunc quemadmodũ in recessu se gerãt, explicabimus. Principio igitur qui equester recessurus erit, quotidie parũ equitare debebit. si vero pedester, similiter parum ambulare debebit. & qui se portari faciunt alio modo, sine labore multo redire in patriam debent. prandium autem non assumant, nisi tertiarum hora transierit, vlterius non differendo, ne stomachus ex mora debilitetur, & quęcunque assumere voluerint bona & vtilia in prandio & cœna diligenter masticare cõueniet. & per dies saltem octo à somno diurno abstineant. Vinum quo vtẽtur album sit, non dulce, & stomacho eorum conforme, quod nulla aqua misceatur. & quoniam vina aliquãdo potentiora sunt & fumosa, parum panis infundatur, & per spatium temporis moretur in vino. nã fumositatem demit. Elapsis vero his octo diebus ad vinum redeant consuetum. Si in nonis fameli ci fuerint, duo vitella ouorum assumãt recentia, vel cum vino modicum panis madefacti. Post assumptum prãdium per horam ad minus quiescere debent, donec cibi ad stomachi fundum descẽderint. & cum se exercitauerint aliquãdo, sit exercitium valde lentum, sit eorum cęna valde leuis, vt superius dictum est, cum pullis elixatis & regimine supradicto. postea diebus ad minus quindecim elapsis, vesci eis licebit & carnibus castratinis, omnibꝰ tamen bene coctis & elixatis. & quoniam cibaria talia esse conuenit, vt facile digerantur, vtãtur brodio pulli, pane intus madefacto, tã in prandio quàm in cęna. & in delectatione morẽtur, assidue abluãt manus vino, quoniam à tactu aquæ

ctu aquæ est maxime præcauẽdum. Ideo à quibuſcunque præterquã à dictis cibarijs in tactu est præcauendum, & ab aſſatis etiam cibis abstinẽdum, & à fructibus omnibus & leguminibus. etiã acetum non gustent, & ab acutis abstineant, vt sunt radices, allia, cepæ & similia. Nocent preterea sic se habentibus caules, ficus, vuæ, agresta & cibaria ex pasta. Præ omnibus nihil est coitu nocentius, cui ad minus vsque ad mensem non est indulgendum, etiam si complexionem optimam & robustam habuerint. qui autem debiliores fuerint, lõgiori tempore castos esse cõueniet. & hæc omnia ad mensis spatium saltem obseruabunt. Muniant se pannis assidue, & cum calido tẽperato se à ventis & frigore tueantur. Quicunq; vero ad hæc balnea Porrectæ euntes, vtilitatẽ ex illis cõsequi affectãt, quotãnis aut saltẽ triẽnio elapso ad illa redeant, ordinẽq; præscriptũ obseruẽt. Eo nãque modo & curã adipiscẽtur ægrotationum suarum, & vitam longæuam incolumemque deducent.

Balneum Asculanum.

Et vt ad alia vertamus stylum, dicũt esse in comitatu Asculi balneũ, quod est sulfureum, cuius tamẽ natura & proprietas multum nocet oculis. maxime debilibus, ad ipsos materiam mouendo. qua ex causa qui ad hæc balnea accessuri sũt, plus cęteris mundificati esse debebũt, & minus materiæ ad oculos afferre, & consilio vti, quo sciant se oculos tueri posse quam maxime, & cursui materię obuiare. Cõfert hoc balneũ vt aiunt, quemadmodum reliqua balnea sulfurea, scilicet mundificando neruos, & iuncturis vtilitatem afferendo. & confert contra tetanum, & omnẽ spasmum ex repletione prodeuntem. Curat scabiem & botor & vlcera mala, & est exiccatiuum. medetur etiã spleni ingroslato. deijcit tamen appetitum. Conuenit habentibus matrices humidas exiccando. & eius vsus est de mẽse Maio, vt aliorum balneorum vsus est.

De balneis Paduanis.

Paduana ciuitas in comitatu suo habet plura balnea, quorũ omnium vnicam dicunt esse mineram. sunt enim omnia salsa & nitrosa, & vocãtur balnea sanctæ Helenæ. prosunt habentibus capita & pectora repleta & stomachũ similiter humidum, & contra hydropisim humidã, scilicet asciticam passionem, & generaliter contra humiditates omnes quascunque in corporis partes generatas. A mensis Maij principio vsque in finẽ septembris horum balneorum usus est proficuus, obseruatis regulis superius explicatis.

B. S. Helenę

De balneis Viterbiensibus.

Sequitur nũc de balneis Viterbiẽsibus loqui, D qua in vrbe cum aliquãdo affuerim, eadem die à medicis illis informari diligenter curaui, intellexiq; magnum ibi esse balneorũ numerum, diuersitatemq; minerarum maximam, quæ varijs morbis & dispositionibus malis subueniãt. ferunt ibi esse balnea numero decẽ egregie fabricata, ex quibus præcipuum & optimum nominãt, quod della grota dicitur. cuius aqua est potabilis & clara & delectabilis in sapore, vt aiunt, nec dissimilis ei quæ patriæ meæ Montiscatini, de qua præscripsi. Narrant medici illarũ partium vidisse se aliquos bibẽtes de dicta aqua vsque ad vnum barile. Eius mineram dicũt esse æneam, propter quod visum fortificare dicitur. est enim adeo lucida & trãsparens, vt merito visui conferre videatur. Congruẽtia splendoris & claritatis prodest habentibus catarrhactas & humiditates lippitudinosas, ad oculos fluentes, quas omnes exiccat. & quibus oculorum pauci insunt spiritus, eos multiplicat sua claritate, quos effectus producit, cerebrum cõfortãdo quod in senib9 expedit. à cerebro enim virtus visiua, & visibiles spiritus oriuntur. fortificat etiã balneum istud appetitum & stomachi dyscrasiã remouet, digestionem procurat, & ob id ad illud maxime vadunt cõualescentes, quibus appetitus prostratus est. valet prægnantibus ob eãdem causam, cum corruptum habẽt appetitũ. debent autem mulieres huiusmodi aquã bibere in primis mensibus cum bono moderamine, & tute in eiusdem aqua madefactum panem edere possunt. Verum balneum nullo modo ingrediantur, quoniã possunt leuiter abortire. Aperit dictum balneũ oppilationes renum, & ad lapillos & arenulas cõfert expellendas, & ipsos mundificat ab humoribus viscosis & grossis potẽter subtiliãdo eos. & id confert non solum bibendo, sed balneando insuper. lapidem renum & vesicæ frangit & expellit. & vt tunc & posterius audiui, nonnulli pergrossos lapides (quos in vesica generatos longo tempore tulere cum doloribus & angustia) ex vsu huius aquæ frustatim proiecerũt. qua in virtute adhuc magis potẽs efficeretur, & maioris efficaciæ, si parum ante balnei introitum vel ingrediendo illud patiẽtes de aliquo electuario ad id congruẽte portionem assumerent, vt sunt Iustini vel Philãthropos electuaria, descripta in Nicolai antidotario. Curat dolores colicos & iliacos, siue sint ventosi, siue à materijs phlegmaticis processerint, & neruos & neruosa membra infrigidata etiam calefacit. vel si etiam contracta fuerint ob virtutem calidam confortantem. curat insuper paralysim & spasmum ex repletione prodeũtem, vt veridici & experti affirmãt. Secũdum balneum Vallis dicitur

Balneum Cruciatorum.

E

F

Aquæ Bulicaminis

B. de palatis.

B. de Boßetis.

dicitur non longe ſupra primũ, & eſt mineræ ſul
A
fureæ communiter plus à mulieribus quàm à vi-
ris frequentatum,& ob id dominarum nuncupa
tur.Confert ſterilibus ad cõcipiendum , nam ma
tricem abſtergit & mũdificat ab humiditatibus
viſcoſis,menſtrua prouocat,ſiqua retinentur. va
let doloribus à frigida cauſa venientibus,& dolo
ribus articulorũ,ac ſciaticis,& omnibus quæ in il
lis membris reſtiterunt à cauſa primitiua,& deni
que ad omnes morbos neruorum maxime frigi-
dos.& quoniam huius balnei aqua multum cali-
da eſt,diutius in eo fœminę quàm mares perma-
nere poſſunt,quia ſunt illis calidiores.& tamẽ fœ
minæ pariter in eo anxiãtur vt viri.hæc aqua ma-
gis feruet hyeme quàm ęſtate.Tertium balneum

Balneum Cruciatorum.

cruciatorum appellatur.eius minera eſt ſulfurea,
& groſsioris ſubſtantię quàm balneum ſecundũ.
cuius ſignum eſt,quòd ab eo magis lapidificãtur
tranſitus,quod nõ eueniret ſi eſſet ſubſtantiæ ſub
tilis.eſt hoc balneum præcedente calidius , quòd
B
eius calor in materia vel ſubſtãtia magis dẽſa fun
datur. Confert paſsionibus catarrhalibus & præ-
cipue frigidis & humidis.mundificat enim ſuper
fluitates cerebri, & omnia inſtrumenta ſenſuum
ſua proprietate . prodeſt nõ parum podagricis &
in iuncturis paſsiones habẽtibus, & neruis & arti
culis.Muſculos confortat & omnia ligamẽta , &
phlegmaticas materias & mucoſas ad ea mẽbra
fluẽtes tollit. Ferunt nõnullos ex vſu huius aquæ
greſſum recuperaſſe,cũ prius ambulare non poſ-
ſent.Ego tñ vt p̃ſatus ſum, maiores adhuc effectꝰ
vidi in balneo Corſenæ.valet etiam mollificatis,
quia humiditates cerebri exiccando neruos tanq̃
à cerebro prodeũtes firmat . & cum cerebrum ſit
veluti membrum mittẽs,omnia membra recipiẽ
tia cõfirmantur.Quartum balneum eſt quod ap-

Aquæ Bullicaminis

pellant Aquæ bullicaminis temperatę calidita-
C
tis, ſed habent magis in potentia exiccãdi , & eſt
aluminoſum.Eius proprietas eſt vt ferunt,ſuper-
calefactum emẽdare,& ob id ſcabiem optime cu
rat,& morpheam. & valet patientibus impetigi-
nem,& confert ad lepram & omnes morbos cu-

B. de palatiis.

taneos expellit, & corrigit ſupfluitates humidas,
ad hydropem diſponentes . Quintum balneum
de palatijs vocatur , & tenet de ſulfure & alumi-
ne,plus tamẽ aluminoſum quàm ſulfureum. Cõ

B. de Boſchetis.

fert habẽtibus ſcabiem, & omnem malam ſpeciẽ
ſcabiei. liberat enim nõnullos qui leproſi videbã
tur ob ſpeciem ſcabiei prauam.Sextum balneum
de Boſchetis vocatur, & eſt ſulfureum , ſubtilio-
ris tamen ſubſtantię,quã precedẽs,calidum ſatis.
valet viciſsim ad exceſsiuã humiditatẽ neruorũ
remouendã. valet mollificatis & mẽbris propter
repletionẽ contractis, vt manifeſte extendantur.
Patientibus ſciaticam ſubuenit.confert ad colicũ
& iliacũ dolorem , quantumcũque antiquati fue
rint.& dicũt ꝙ curat oſſa fracta & diſlocata redu
cit.Septimum balneum eſt quod ſanctę Marię in

B. S. Mariæ i ſilice

ſilice appellant . hoc curat paralyticos maxime
quod eſt humiditatum in neruis cõtentorum prę
cipue exiccatiuum. & vẽtoſitatem inteſtinorum
reſoluit.curat ſcabiem , cuius materia cholera ſit
aduſta,& eſt aqua ſulfurea,fętens,multum leuis,
& adeo ſuauis & mollis,ac ſi eſſet vnguẽtum . ex
quo aliqui illud balneum ſuaue vocauerũt, vt au
diui.Octauum balneum Prati dicitur. eius mine

B. prati

ra eſt ſulfurea , & eius caliditas eſt mitis non ma-
gna,ſedatiuum eſt dolorum in quacũque corpo-
ris parte fuerint ſine vlla violentia. confert vel in
primis ad dolores matricales, & omnibus matri-
cis paſsionibus,vẽtoſitates inteſtinorũ & muſcu-
lorum,& aliorũ membrorũ, & omniũ annihilat
& reſoluit. Alij dicunt ꝙ curat hydropicos ſi ſint
in capitulo tympanitis . Nonũ vero balneum eſt
Paganelli,quod ęreæ vel ęneæ minerę eſſe dicũt.

B. paganelli.

Cuius aqua ſimilis eſt aquę,quam ſanctam appel
lant,quę euacuat per ſeceſſum,ob id fęces retẽtas
potẽter expellit,ſiue purę ſint,ſiue cum humori-
bus permiſtæ.Vnit ſtomachos macrefactos & vil
los ac virtutes ſtomachi fortificat & magis dige-
ſtiuam . valet habẽtibus appetitus deiectionem,
& corruptionem,& eſt hæc aqua multum diure-
tica per vrinã,cum vſu eius multę materiæ expur
gãtur.prodeſt igitur renibus & purgat, & matri-
cem abſtergit,menſtrua prouocãdo,& ob id prę
gnantibus nocua , quod facile eas abortire faciat.
Decimum & vltimũ balneum Aſinellæ dicitur.

Balneum Aſinellæ

huius aqua parum ſulfurea , plurimũ vero ęnea
eſt, & eſt ſubtiliſsima & tranſparẽs.purgat matri
ces mulierũ & mundificat illas à menſtruis & diſ
ponit ac pręparat ad conceptũ.aperit hęmorrhoi
das , ſubuenit defectui ſtomachi à frigida cauſa
procedẽti,ſimiliter & hepati,& tantę ſubtilitatis
in modũ ſubſtantiæ hepatis & ſplenis & aliorum
membrorum oppilationes aperit,& in iſtis mem
bris frigidos humores digerit.

Sequitur Tractatus de balneis Puteolanis.

Poſt pręmiſſa ordo exigere videtur vt de Pu-
teolanis balneis verba faciamus,vbi Baiarũ amœ
ni ſeceſſus,& Romanorum quondam fuere deli-
tiæ.de his ex fama notitiã habuimus, ꝙ apud Pu-
teolos, quaſi fons quidam & origo balneorũ ſca-
teat,quæ inter cętera tenent principatum. Nunc
autem cum Peruſino ĩ ſtudio lectiõi operam aſ-
ſidue adhiberem,à quodam doctiſsimo phyſico
& doctore qui Mattheus de Aſiſio appellatur,
opuſculum

opusculum suscepi editū per quendam Matthęū de Plantimone medicum Salernitanum, in quo balneorum huiusmodi virtutes continentur. quę si veræ sunt, audeo dicere ad omnes infirmitates quæ euenire possent, eorum vsum maxime cōferre. ferūtq; proprietatem cuiuslibet balnei, & morbos quos curet ibidē metrice esse descriptos. Admirari tamen compellor ꝙ opusculi huius conditor de mineris eorū nihil loquatur, nisi forte existimauit ex cognitiōe curarum ad ægrotationes, minerarū etiā naturas deprehendi posse. erudite tñ de aliqb⁹ aq̄s loqtur, quas aquas salsas appellat.

De sudatorij virtute.

Principio igitur retulit ibi vnū esse locū, quē sudatorium nominat, qui mirum in modū sudorem ꝓuocet, malosq; chymos è corpore ꝑ sudorem pellat & corpus præcipue alleuiet, & vlcera exiccet sub cute latētia, & aqua quæ calescit in calore sudatorij, languentes restaurat, & ilia sanat.

Balneum Sulphureum.

Balneum primū vocant sulphureum cuius virtutes esse dicunt, ꝙ neruos mollificat, scabiem sanat, mulieres steriles fœtātes reddit, dolorem capitis remouet, aquosas oculorū lachrymas stringit, visumq; reddit acutū, contra vomitum valet, humores phlegmaticos optime dissoluit, febres cum frigore factas curat, præcedente tamen purgatiōe sufficiēti ad vsum illius balnei necessaria.

Balneum Aquæ Strumæ.

Aliud est balneū, cuius Aqua Strumę dicitur. hoc pigritiā membrorū tollit, lęsis oculis præstat opem, prohibet à capite cursum phlegmatis & rheumatis cuiuscunque, prodest dentibus, cadentem vuam releuat. cōfert faucibus & brāchos patientibus & coryzas. valet tussi, & pectus lenit, vocem restaurat, tollit stomachi fastidium, & excitat appetitum. Dicunt tamen quòd vsus eius corpus inflammat.

Balneum Aquæ bullæ.

Aliud balneum nominãt Aquam bullæ. valet capiti & est veluti quoddam antidotum. purgat matricem, confert spleni, & eximie purgat omnes hepatis partes.

Balneum Iuncariæ.

Aliud balneum vocant iuncarię. istud animū lætificat, & omnia per se venientia suspiria tollit. cōsumptis multum prodest, omnes exiccationis causas remouet. pectus debile forte reddit, visui confert, stomachum valde cōfortat, & febres omnes interpollatas annihilat, estq; inter cætera saluberrimum balneum.

Balneum Balneoli.

Aliud est balneū Balneoli foris scriptæ, & est

D aquę dulcis, in qua nulla est potentia consumēdi, & ideo nocet hydropicis, nocumentū pulmonis aufert. valet contra tussim, stomachi debilitatem tollit, & hepar sanat, ex febribus exiccatos reducit, sanat cutaneos morbos.

Balneum de Petra.

Aliud est balneum quod vocatur de Petra. id à multis pasiōibus caput liberat, auribus præstat auditum, abstergit oculos, & eorum scabiem curat. cordi quoq; & pectori medicinā præbet, renū lapidem frangit, arenam curat, vesicam aperit, & vrinæ difficultatem remouet.

Balneum collaturæ.

Aliud est balneū quod Collaturę dicitur. hoc virtute sua pulmoni quietē præstat, curat tussim à rheumate causatam. & dicunt quòd vsus continuus huius aquæ preseruat à phthisi, vires stomachi reparat. roborat etiam appetitum, & cordis lætitiam inducit.

E *Balneum Subueni hominibus.*

Aliud est balneum optimi nominis. nã appellatur subueni hominibus. huius aquam dicūt purgare pulmonem & omnes causas frigidas remouere. depurgat vocē, pectoris defectum tollit. cōfortat stomachum & excitat appetitū, oppilationes hepatis extirpat, ventrē lenit, curat podagras etiam antiquatas, & valet articulis, omneq; genus doloris remouet. & ob id sacratissimo nomine præscripta est.

Balneum sanctæ Anastasiæ.

Aliud est balneum sanctæ Anastasiæ, quòd infirmos articulos ad veram sanitatem reducit, & vniuersas corporis virtutes augmentat.

Balneum Cantarelli.

F Aliud est balneum quod dicitur Cantarelli, quod plagas nouas mire consolidat, etiā antiquis medetur. omnia cutis vlcera abstergit, visum clarificat, oppilat vias phlegmatis emittentes sanguinis fluxum, arteticis & podagricis maxime subuenit. & confert huius aqua ad febres, & ad frigus earum. Verum vsus eius aquæ lateri nocet.

Balneum Practæ.

Aliud est balneū Practę, quod corpus alleuiat à pinguedine propter humores generata. caput & spatulas multū confirmat. remouet vlcera omnia, & lippitudinem oculorum, & confert habentibus rheumatis descensum à capite.

Balneum Terpergulæ.

Aliud balneum Terpergulæ nominatur, curat totius corporis debilitatē, remouet pigritiā. Vsus huius aquę reddit cerebrū lętum & incolume & ab omni symptomate preseruat. valet contra superfluū dolorē, & pedū alleuiat grauitatē.

Balneum

Balneum Arcus.

Aliud est balneũ quod Arcus dicitur, cuius aqua est satis dulcis. restaurat cõsumptos, & membra humectat arida in illis humidũ cõsumptũ reponendo, aiuntq; corpora vsque ad pedem arefacta non longo transacto tempore ab eo restaurari. stomachum cõfortat, nocet hydropicis, in sple ne vel hepate oppilatis.

Balneum Rainerij.

Aliud est balneũ quod Rainerij nuncupatur. curat pustulas, & putrida apostemata à salso phlegmate procedẽtia. Asserunt etiam ꝙ curat herpetem & serpiginem. lachrymas stringit, omnẽ malam scabiem exiccat, & vniuersam cutis infectionem quantumcunque malignam perfecte emundat. Verum si imperfecta fieret horum morborũ curatio, ægroti Chirioli balnea solent vti.

Balneum de Foris scripta.

Aliud est balneum quod de foris scripta nominatur, & non est balneoli de quo supra diximus. Istud capitis passiones, & singulariter hemicraneam, & dolorem supercilij remouet, nubem & caliginem oculorum tollit, sanguinemq; oculorũ & panniculum ibi generatum remouet, oppilationes aurium aperit, & illarum tinnitum curat & sanat.

Tractatus de aquarum salsarum natura & virtute.

Postquã superiorum balneorum virtutes breuiter declaratę sunt, restat de aquarum salsarum natura & virtute disserere, quę à medico illo Salernitano referũtur. Prima est igitur aqua balnei Salmariæ, alij Salmaris dici volunt, quæ mulierũ matrices ab omni humore superabundãte emundat & purgat, menstrua prouocat, nec vltra menstruales periodos fluere permittit, omnẽq; matricis infirmitatem antiquam euellit. steriles fœtibus aptas reddit, si viro pariter & mulieri vsus eius fuerit communis.

Aqua balnei Culinæ.

Est & aqua alia balnei Culinę quæ sudorẽ prouocat, & neruis propter catarrhales materias à capite descẽdẽtes aggrauatis optime subuenit, oculis lumen deperditum restituit, etiã si fuerit ęgrotatio antiquata, & in dubio eius vestigia remouet. Mora tamẽ illius balnei longa esse nõ debet.

Aqua balnei Fritoli.

Aqua balnei Fritoli remouet podagrã. vel potius guttam & omne rheuma. Confortat caput, stomachum corroborat, hydropicos liberat, confert phlegmaticis, & ne in febrilem lapsum decidant ex virtute sua prohibet.

Aqua balnei Arculi.

Aqua balnei Arculi caput frigidum calefacit, A tollit rheuma, plus papauere somnum prouocat, vitium stomachi remouet, opthalmiam curat, cõfert hepatis calefactioni, & in summa non minus opem præstat quàm aqua Porrectæ.

Aqua balnei Pugilli.

Aqua balnei Pugilli vẽtrem solutum stringit, hydropicos attenuat, spleni iuuamẽtum præstat & curat infirmos febribus cum frigore accidentibus. demum consumpti & horridi ab isto balneo sani reuertuntur.

Aqua balnei sancti Georgij.

Aqua balnei sancti Geogij vrinam retentam expellit, lapidem frangit, & vt huius opusculi autor profitetur se præsente infirmus duos lapides per vrinam misit, cũ aqua foueretur. prodest etiã doloribus articulorum, & sciaticã indubie curat.

Aqua Cæsaris.

B Aqua Cęsaris, siue, vt alij dicunt, solis & lunæ qua Cæsares aliqui vsi sunt, omne genus guttę & doloris tollit, & ẽ iudicio multorũ solẽnis aqua, quæ etiam antiquã podagram & fistulam curat.

Aqua Fontis episcopi.

Aqua Fontis episcopi confert arteticis, & omne genus podagræ curat.

Aqua balnei Bretolæ.

Aqua balnei Bretolæ dolori capitis præstat opem, & pariter faucibus grossis & vocis raucedini. confert etiam doloribus hæpatis tunc factis & oculorum caligini. Quartanam febrem aufert, & ephimeram curat, & prohibet ne febres cõpositɔ in corpore generentur. phlegmaticam curat, sed debet continuari multum vsus eius.

Aqua balnei Speluncæ.

Aqua balnei Speluncæ cuiuscũque guttæ symC ptomata perimit, tussim tollit. ex hac aqua etiam rheumatis excluditur omne genus, fugat hydropisim, à stomacho phlegma tollit. fama est etiam quoscunque ex hac aqua bibentes vsque ad quinque vncias in die, à passionibus quibuscunque supra & ĩfra à phlegmate creatis liberari, certe omne genus serpiginis curat, & lepram.

Aqua balnei Gibborosi.

Aqua balnei Gibborosi ilia curat, dolorẽ matricis remouet, vetat fluxum mẽstruorum, etiam fluxum sanguinis fluẽtis à superioribus membris per virtutem suam prohibet, vrinam prouocat, & nulla est renibus ea melior medicina, siue adsit lapis, siue arena.

Aqua balnei Suttilarij.

Aqua balnei Suttilarij iuuat dentes mundificando gingiuas, vitium pulmonis curat. tussim à pectore remouet, prouocat appetitum, & cõfortat stomachi digestiuam, vitio splenis subuenit, ardorem

ardorem vesicæ sanat. curat phlegmaticam febrē lentam, remouet lentiginem turpemq; scabiem, & pannum faciei tollit. capillos lógos facit & elatos. & totum corpus adiuuat. Expertum.

Aqua Petrioli.

Aqua Petrioli grossos macrefacit, à stomacho phlegma tollit. Iuncturas grossas subtiliat, extinguit choleram, ex tristib⁹ hilares facit, & omnia membra lætificat, eorumq; frigiditatem aufert. morpheam & genus omne serpiginis curat, & lepræ initium remouet.

De balneorum naturalium potentia & virtutibus tractatus finit.

Tractatus de balneis artificialibus sequitur.

EXpedita huius primi tractatus ꝑticula, in qua de naturalibus balneis ꝑtractatū ē, quorum effectus fama & experientia mihi nota sunt. restat ad secundam accedere, quonāmodo, videlicet Artificialia balnea, illisq; similia componēda sunt. Hæc autem duorum modorum sunt. Quædā enim sunt in balneo, vel quę volueris loco suo virtutem solum igneam cōtinentia. Quæ est vna qualitas calida & sicca quocunq; alio circunscripto. aliquādo est hęc iam dicta caliditas ignea in aere & parietibus fixa cum humido tamen actuali. Exemplum primi modi esset intrare locum, in quo sit talis ab igne caliditas derelicta, quēadmodum ex communi rusticorum vsu videmus fieri, qui ingrediuntur furnos, & faciunt eos calefieri. vel intrant primum pane decocto cum conueniēti calore & mensura, in quibus non est nisi caliditas & siccitas absolute. & si dicatur ꝙ ibi sint vapores humidi ex lignis qui interius exitū habuerūt. Respōdetur quoniam aer est amplus, & ignis in furno proprie est accensus & nō subitus. Si qui exiuerunt vapores humidi, ignis potētia resoluti sunt. Horū vsus est propter dolores sciaticos neruorum à causa frigida & humida & omnium iūcturarum efficaciter enim huiusmodi mēbra calefaciunt, eorumq; humiditates exiccant propter quæ si aliqua præcedet materiarum digestio & euacuatio, consequenter iuuamentum assequuntur. nā recolo me cum alijs medicis visitasse magnificā matrem domini Pauli de Guinigijs Lucanæ vrbis domini, quę podagræ & sciaticę dolorib⁹ frigidis & humidis iuncturarum in super vexabatur. Quæ balnea Corsenæ, & alia artificialia experta. posterius à se ipsa cœpit ingredi furnum quem lignis lauri, stæcados & similibus calefaciebat, & experta fatebatur plurimum vtilitatis suscepisse. Modus autē ingrediendi huiusmodi est, vt nudi, vel cum sola interula in furno super assidem sedeat, & ostium furni claudētes modicum

D spiraminis relinquant, vt lumen admittant, possintq; anhelare liberi⁹. Exēplum secundi ex thermis dari potest, quorum vsus fuit ętate mea sicut antiquitus in vrbibus magnis has in proprijs habitationibus ita ædificāt, vt in his stare possint duæ personæ, vt in Lucana vrbe consuetum est. in quibus vir & vxor ingrediuntur, quarum vsus è partibus vltramontanis ad nos venit. Sunt enim hęc balnea aquæ dulcis, vel locus valde conclusus ab igne subtus posito calefactus, quorum caliditatē docti aliquando faciunt in temperie permanēte. Verum alius est gradus caloris sanis corporibus, alius vero languentibus conueniens. In his vapores exeuntes ab ardentibus lignis in aerem in humidum trāsformantur, vel loci aerem saltem humectant. In his etiā sunt fomenta aquarum, vt intrantes sudorem & sordes possint abluere. & si

E aqua balnei nimis calida fuerit, possint cum frigida illam temperare. Calor autem calefaciēs dictā aquam cum suis illius subleuādo vapores aerem humectat. & vicissim parietes & superiora. Ideoque expresse humiditas cernitur. & vaporum descensus guttatim à summo cadentium, vt in pluuia consueuit, quia non absoluuntur ab humido actuali. Hæc igitur thermarum loca intrātes principio angustientur, quoniam locus sit intranspirabilis & clausus, in quo aer enim ingrossatus est ex permistione vaporum, qui ex sui spisitudine non facile per anhelitum attrahi possunt, nec tracti vicissim expelli, nec locus datur, per quē possit exhalare. ille enim thermarū aer statim alteratur ad frigus propter quod oppilādo noceret, sudoris exitum prohibēdo: fiunt tamē in his vitreæ fenestræ, vel aliæ sufficientes ad luminandum aerem, aliter in obscuro nō paterentur moram bal-

F nei necessariam. Sunt quoque loca contigue, vt cum exierint, possint sine nocumento vestiri. & qui lectos ingredi cupiant, habent facultatē quiescendi. In domibus autem secundum intrātium expedientiam calefaciunt loca subtus ignem accendendo & aquam bullire faciendo in caldario cum decoctionibus opportunis appropriatorum seminum, vel herbarum, cuius bulliētis aquæ vapores ꝑ instrumenta ad id apta, thermarum aerē calefaciunt in illum rerum imprimendo virtutē. & aliquando nos infusis his vaporem recipere cogimus, vel in toto corpore, vel particularibus mēbris. & locum balnei totū tenet. & aliquando per modum alium procedunt medici scilicet embrocando, proprie tamen magis loquendo de artificialibus balneis sermo noster esse debet. Sicuti de tina aqua plena, & alijs artificialiter factis. vt expedit, materijs, illarū materiarū aquā ad ignē assidue in

due in caldario tenendo.& si aqua exposita in tina prius calorem amiserit, posit ad suam reduci temperiem.& hi generales habẽtur modi balneorum artificialium, quæ medici componunt.

De balneo aquæ pure.

Merito igitur à balneo incipiẽdum reor, quo sæpe vtimur, videlicet aquę purę in tina intromissæ, cuius sit ferè caliditas temperata, & sit tina in suis dimensionibus omnibus proportionata. lõgitudinis primo talis, ꝙ extensi posint intus veluti in balneis naturalibus decubare sedẽtes. lata etiã, vt conuenit, & altitudinis talis ꝙ vsque ad mentum ascendat aqua. & quia cõmunis balnei vsus est talis, ꝙ non intrent corpora febrientium: sint medici diligentes & experti, & vltra febrium naturam omnes circunstantias requisitas attendant priusquam balnei vsum alicui cõsulãt: sunt enim febrium omnium genera tria, ephemera scilicet, putrida, & hectica. Cum autem intrant balneum ephemera febrientes. attendant cõsultores, quòd ephemera naturę ratiõe declinet vt Auicẽna prima quarti refert. Non intrent balneum qui febricitant nisi cum iam consumitur. Aduertant secundo, ne corpus putredini sit paratum. mouebit enim tunc balneum humores sic ex oppilatione producta balneatio tunc ęgritudinem putridam generabit. Nec ingrediantur, qui ex satietate patiuntur nauseatiua. his autem nõ existentibus, & quibus balnei ĩtroitus prohibetur de introitu tute consuli potest. rarificat enim cutẽ spiritus. tunc cõtemperat & fortificat, fumos expellit caliginosos. & cum hoc tamen concitat materiam humoralem, cum nõ sit parata, vt in his in quibus putrescere est cõtingens, nec enim pari balneo oppilantur, sed potius oppilati aperiuntur, tum propter calidum, cuius est aperire natura, tum propter interitum clarificãtis spiritus, qui viam facit ad exitum vaporum extraneorum moram cum tædio non prolonget.

Qualiter balneum febricitantibus conueniat.

Videndum est vlterius qualiter & quomodo posit balneum febricitantibus conuenire, propter quod est maxime aduertẽdum ne cum febre non sit apostematis compilatio. tunc enim maximi periculi est balneare: excitat enĩ materias balneum, & ad locum debilem apostematum adducit. ex quo postmodum febris gradus augetur. & subinde periculum erit maius, & ideo Auicenna prima quarti nec potus aquę frigidę, nec balneũ inquit in his febribus concedatur. Quod si forte conferat citra extraneum & dolorum mitigationem &c. & Galenus de ingenio sanitatis ait: Augentur phlegmones propter balneum, quoniam humores calidi effunduntur, vasorum etiam tunicę extenduntur, & tertio regiminis acutorum: ponitur maxime balneum cõferre febribus adurẽtibus in quibus aliquod apostema calidum nõ consistat. In putrida vero simplici non conuenit balneum, nisi ĩ declinatiõe iam digesta materia, tunc enim poros aperiendo materiam illam euacuat. per cutim enim fit euacuatio, & nõ modica. & in tali tempore Galenus .xi. Therapeuticę concedit febricitantes esse balneãdos, & in arefactiuis, & cum transpirauerit corpus moderare balneum non paucam vtilitatem afferre: quoniam & fumosas superfluitates, & omnes euacuat materias lacernosas. Quibus sic se habẽtibus erit balneum in declinatione dictarum febrium laudabile, quoniã superfluitates subtiles euacuat, in principijs vero minime, quoniam rigores prouocat, dissoluit humores, oppilatiões multiplicat, superfluitatesq; per corpus dispergit, nec tutum quin apostema in aliquo mẽbrorum principalium inducat. quanuis enim humores euacuet, febris dyscrasiam augmentat, & si queratur in quibus magis conuenit declinãtibus febribus cholericis, an phlegmaticis, dicẽdum est, ꝙ in cholericis, vt puta tertianis. cuius ratio est, ꝙ vltra effectum prędictum adhuc membra alterat exiccata & per choleram calefacta. In phlegmaticis vero, licet cõueniat vt declinant, membra tamen plus quàm primo essent, infrigidat & humectat. In hecticis autem febribus & extenuatis de cõuenientia balnei nõ videntur medici dubitare. est enim in cura intentio vna, quæ est corpus calidum, siccum infrigidare & humectare, vt quarto clare dicitur, præparatq; balneum nutrimẽtum per corpus vniuersum, vt in propria membrorum substantia reponatur humidum exiccatum, vel saltem membra iam sicca, nouo humido irrorentur. nec sic timetur fluxus ad aliqua membra materiæ, quoniam ista sunt corpora exiccata. nec etiam cura suo rite contrario perficitur. frigido scilicet & humido cum reliquis iuuamentis. Aduertat tamen medicus vnusquisq;, ne cum hectica sit febris putrida complicata. & si sit, consideret ꝙ illa sit fere declinans cum conditionibus alijs requisitis. & vidi in hoc multos errantes medicos, qui vel putridam non considerant, vel de ipsa, vt melius dicam, nõ aduertunt. & alios vidi, quorum è numero & ipse fui in iuuentute mea, qui in latice febrientibus discurrendo & examinando per signa, visitabam vnum quem hecticum iudicabam, & erat in febre latente phlegmatica, nec mirum. habet enĩ in

multis

multis hęc febris cum hectica cōuenientiam manifestam, sicut propter lentum motum materiæ semper appareant vniformiter febricitantes cum alijs signis quasi febrium hecticarum. & si queratur quomodo potest balneum hecticis conferre quod euacuet, & in hectica febre sint euacuantia omnia nocitiua, sicut probatur aphorismorum particula quarta, dicēdum est q balneum est multiplex, & q hoc balneum non euacuat, nec resoluit, sed potius vt intelligenti apparet, replet, infrigidat & humectat. Quid autem ad Philippum medicum sit dicēdum, qui absolute balneum negabat in cura febrium hecticarum, dico q forte sibi ex vsu talis balnei male successit, in primo vsu vel secundo fortasse ex indebito modo administrandi, vt superius dictum est, quia erat putrida complicata, vel non hectica, sed erat febris quasi hecticæ ęquipollens, quæ videns apparuit, sibi talem autoritatem ponendam. vel fortasse quia ratione aliqua cōcitatus, vt dicat si balneum hoc cōfert, vel quia calidum iuuat, vel quia frigidū. sed nō primum, quia caliditas dyscrasiam augmētat, neque secundū, quia frigidum sua frigiditate percutit membra, & oppilationē causat putredinis, inductiuam. & per cōsequens nec tepidum cum sit remollitiuum, & medium quodlibet sapiat naturam extremorum. Ad quod argumētum respōdetur, q quia calidum conuenit poros aperiendo vt inde intret humidum refocillans reponens, & subueniens, siccitati, & quia nutrimentum trahit vt diximus, licet fortasse dyscrasiet, hoc tamē plꝰ illa sunt conferentia illo permisso vel nullo nocumento. & similiter conuenit quia frigidum. nam in casu nostro nec semper frigidum membra percutit, nō semper calorem mortificat, immo si cōsiderent alterando dyscrasiam potius aggregat, confirmat & conuenit, vt est etiam temperatum temperies enim nō dyscrasiat, immo calorem naturalem cōfortat, cum sit temperamento propinquus. Et si habeat, vt dicit, extremorum naturā, habet illa omnia incōplete, nec habet illam operationem omnino, sed potius temperatā. & etiā, vltimo aduertendum est, & non parum, quòd in vsu balneorum multum consuetudo consideranda est, & etiam desiderium intrare volentium & appetitum. In his enim cōsuetis, & qui auidi sunt ad vsum totius concedere possumus ingressum balneorum. Græci enim & Arabes liberius vidētur balneis delectari. primum magis adiuuātur, cum debite illis vtantur. & si etiam conueniens vsus sit minusq; læduntur. Ex quibus omnibus satis colligi potest tot conditiones balneorum ad vsum nostrum requisitas esse, nedum declinanti

D bus febribus, sed etiam post febrium cessationem ob nostram incontinentiam, vt vitium commune in gula & luxuria, & in declinato modo viuēdi. quæ omnia corpus ad multiplicationem & putrefactionem cōcitant, vt in cura putridarum fructum modicum inueniamus. & ideo in hoc vnusquisque medicus debet esse cautus. Dubitari tamē potest, cum de balneis artificialibus loqui cœperimus, an istud de quo iā dictum est, balneum aquæ purę artificiale dici debeat, cum sit aquæ cuius virtus & copulatio naturalis est. Ad quod respondendum est, quod artificiale sit minime dubitandum. Nam primo ab igne aqua est calefacta ad temperiem, quæ mente, ordine & mensura fit & instrumento artificialiter ordinato. Tenet autem locum balnei alia tina, non tamen ad illum finem ordinata, quemadmodum tina vindemiarum,

E in qua confecto vino ordine suo & ratione debita relinquunt materiam quæ remansit, cortices. s. vuarū & pressurę residuum, & debito tempore in ea intrantes quasi sepeliuntur, cum sit in summo calefacta materia, hi maxime qui podagras, vel sciaticam, vel quoscūque dolores iuncturarum à frigida & humida causa productos patiuntur. confert autem quia calefacit, & potēter exiccat. est enim ibi potentialis & actualis caliditas vigorosa. Cuius signum est quòd mouetur vaporū calidorum effumatio multa. Sed dubitatur quomodo possit, hoc conferre, cum sit vinum neruis contrarium sententia medicorum omnium, vt Aristoteles in problematibus affirmans dicit. inducit enim vinum ad apoplexiam, epilepsiam, tremorem & similes passiones. Quod verum cōfitemur in vino per totum & intus assumpto, &

F maxime in quantitate excessiua: licet enim calidum sit, acetosatur ī stomacho, & corrumpitur, & a natura digeri & regulari nō potest. De lacte similiter acetoso cōtingit & nil vere neruis deterius est aceto. quia frigidum est, & habet acuitatē neruos mordentem, & consequenter loca neruosa, & facilius vino melius sui subtilitate defert ad neruos paratas materias tanquam ad loca debilia apta illis recipere quod ꝑ vsum ab extra prouenire non potest. prętere a hoc vinum dici nō potest. Sed materia in qua virtus & potentia remāsit mediante ebullitione, & confortat resoluens, calefaciens desiccans. Memini nanque vidisse multos rusticos, qui propter has & similes passiones se in fimo sepelire faciunt, sicut equi sepeliuntur, cum dolores intestinos incurrūt. & hoc illis est ex naturę proprietate bestiale medicamen. nam rustici parum à bestiarum immanitate differunt, non moribus tantum, sed vitæ natura.

De balneis

De balneis artificialibus principaliter.

Artificialia autem magis proprie balnea, in quibus virtutes etiam esse oporteat minerarũ (habita superius balneorum naturalium notitia satis clara) vnusquisque intelligens medicus sciet arte construere. Cum simplicibus aliquando mineris, & aliquando cum compositis, vt expedire cognouerit. aliquandoque similiter si voluerit quod ad corpus respexerit vniuersum, siue ad particularia membra disiũctim. si ergo exempli gratia voluerit sulfureum Balneum tantum, vel aluminosum, vel ferreum, & sic vltra, habet istas materias facere in sufficienti ebullitione in aquã apponere, & illa in tinam intromittere, & si voluerit illud plurium minerarum proprietatem tenere, plures apponet mineras, vtputa quòd sit sulfureum cum alumine, vel ferreum cum sulfure, vel quocunque voluerit modo, & illa adæquare, vel quòd vnum alteri dominetur secundum diuersas intentiones in curis habendas. & similiter si voluerit, vt pertineant toto corpori, sicut scabiei, vel doloribus vniuersaliter omnium iũcturarum. Adhuc cum videbit vnum membrum tantum intẽdere, vel capiti, vel catarrho de phlegmate catarrhoso ab alto sulfureo, sicut artificialiter iam constructo, faciat quòd cadat sicut aqua sancti Philippi, vel balnei Petrioli. Sic pro posse ordinet pro stomacho, sic pro renibus sic contemperatis, sic cum alijs procedere est leuissimũ per antescripta. Similiter cum intentio aliquã do sit necessaria ad plura membra coniũctim, et ad ægritudines sæpe contrarias, sicut erit in patiẽte neruorum frigiditatem. Cum calida sæpe hepatis magna dyscrasia, cum diligenti æstimatione sua proportio administrabitur, & mensura, relinquendo istarum virtutum diuersarum sagaci naturæ diuisionem & opus, quæ vnicuique membro pro remouenda mala dispositione, vel alio accidente transmittit, vt in tractatu meo quem cõtra magistrum Sanctũ de Pisauro de theriaca conscripsi, aspere declaraui in duobus modis principaliter datis, secundũ quos stupefaciet noua theriaca, vbi ipse Gentilem voluit impugnare.

De balneis artificialibus vsitatis.

Nunc loquemur de balneis artificialibus quæ in vsu sunt, & quæ nostro magis congruunt proposito, vtputa quæ fiunt ex decoctionibus herbarum, radicum, seminum, & similium. non enim semper minerę haberi possunt, & in his prę-

A terea firmiorem spem apponimus. Loquar igitur de omnibus ad omnia particularia membra, & omnium illorum membrorum materias tam calidas, quàm frigidas, humidas vel siccas mentem adhibendo. & primum à capite videtur inchoandum, & ad eius ægritudines, & ad frigidas malas dispositiões eius vniuersalia semper pręponendo, quæ superius declarata sunt. Balneum per modum embrochæ descendentis ab alto contra frigiditatem capitis, est talium completa decoctio ex parte, vel in toto infrascriptorum, quæ sunt saluia, maiorana, pęonia, betonica, satureia, pulegium, serpyllus, chamæmilla, fœniculus, calamenthum, siler montanum, carpobalsamum, lignum aloes, xylobalsamum, folia lauri, laudanum, stœcados, thus, melegete, squilla, nux muscata, cubebe, & quæ simili virtute

B pollent. Contra vero capitis caliditatem, sunt hyoscyamus, papauer album, lactuca, viola, mandragora, folia salicum, vuarum pampini, & mentastrum. Ad pectus autem, & similiter ad pulmonem calefacienda, sunt, marrubium, hyssopus, ireos, cyminum, enula campana, radix althææ, cinnamomum, scylla, vua passa, lignum balsami, mirrha, capillus Veneris, liquiritia, & lilium. Infrigidantia vero sunt iuiubæ, sebesten, amygdalæ, semen papaueris, violæ, & moræ. Ea vero simplicia quæ cor calefaciunt, sunt melissa, buglossa, borago, gariophyllus, cardamomum, enula campana, rosmarini, muscatæ, lignum aloes, crocus, & os de corde cerui. In frigidantia vero sunt, violæ, rosæ, camphora, sandali, & similia. Sthomachum vero calefa-

C ciunt in balneis, vel qualitercunque sunt istę simplices medicinæ, mentha, marrubium, saluia, raphanus, cyminum, anisum, mastiche, gariophyllus, galanga, cinnamomum, gingiber, macis, scylla, & his similia. Ea vero quæ infrigidant sunt, rosa, viola, portulaca, melones, citruli, cucurbita, mala granata, pira, cotonea, & agresta ordine suo procedendo. Hepar calefacientia sunt cinnamomum, squinanthum, spica, assarum, absynthium, eupatorium, fumus terræ, radices quinque, scilicet fœniculi, petrosilij, apij, brusci, & asparagi, capillus Veneris, semen fœniculi, anisum, ammeos, & carui. Infrigidantia vero simplicia sunt, endiuia, portulaca, viola, & semen illorum, sandalus, hordeum, solatrum, semina communia frigida, & acetum. & cum foret necessarium regiones splenis calefacere suasq; oppilationes aperire, balneum, vel fomentationes fiant cum his quę aperiunt, & cale-

faciunt simplicibus, videlicet cappares, & tamariscus, & scolopendria, aristolochia, cortices radicum genistæ, borago, buglossa. Ista duo vltima pone, quia clarificant sanguinem. nasturcium, calamenthum, armoniacum, ruta, epithymum, thymum, amygdalę, aqua ferrea, semen fęn. carui, ameos, scylla, acetum scylliticum, & quinq; radices superius nominatæ. Cum autem expediet infrigidare, simplicia sunt, lactuca, endiuia, & semina sua. Semina sunt cucumeris, cucurbitæ, melonum, peponum, & acetum. Renes vero cum fuerit expediens calefacere & ab oppilationibus aperire, in quibus communiter vtimur balneo propter dolores ex renibus prodeuntes, vel propter lapidem: ex simplicibus sunt. staphisagria, saxifragia, milium solis, petroselinum macedonicum, eruca, semen rutæ, cichorea, radices quinque, spica nardi, spica celtica, squinanthum, parietaria, cresmes, iuniperus, daucus & similia. Ea vero quæ infrigidant, sunt nenufar, portulaca, endiuia, & semina sua, papauer album & quinque semina frigida nominata, virga postoris atque plantago. Aduertant tamen medici, quòd inter alia, in quibus ipsi in balneis fatigantur, embrochationibus & fomentationibus sunt, stimula mulierum in matricalibus passionibus. statim enim ipsæ cum medicis narrant, vt plurimum passiones sentire matricis. Ea autem quæ humiditates matricis exiccant, & quæ matrices calefaciunt, sunt, artemisia, ruta, cyminum, saluia, rubea tinctorum, iuniperus, pulegium, mentastrum, calamenthum, serapinum, lupinum, opopanacum, & hæc omnia calefaciunt, exiccant & aperiunt, & omnia conueniunt in calefaciendo & aperien-

E do renes. Si vero necesse fuerit matricem infrigidare, quod raro euenit, recurrẽdum est ad medicinas renes infrigidantes. Sed ad iuncturas cum balneis calefaciendas, simplicia calida quæ illis congruunt, sunt, Hypericum, scylla, amoniacum, castoreum, styrax liquida, euphorbium, myrrha, absynthium, stercus aranearum, origanum, calamenthum, serapinum, sinapi, grana pini, vel etiam gumma pini, ruta, cortices radicum capparis, & artetica. Infrigidantia vero sunt, solatrum, lactuca, endiuia, myrtus, mucilago psyllij, acetum, opium, bolus armenus & his similia. Ad scabiem vero quę est passio totius corporis in decoctione ponuntur, fumus terræ, lapatium & alumen. De balneo autem artificiali quod plus est in vsu in doloribus colicis & aliorum intestinorum restat, loqui: quod fit ex rebus carminantibus, quia illi dolores, vt plurimum sunt ventosi. Quæ autem calefaciunt resoluunt ventositatem in balneo vel fomentatio-

F nibus, sunt, chamæmilla, melilotum, anethũ, ruta, calamenthum, anisum, fœniculum, cyminum, carui, ãmeos & similia, à quibus maxime sedantur dolores. Et hæc de balneis abunde dicta sunt.

Finis libri Vgolini de Montecatino physici, de balneis artificialibus.

MENGHI BLANCHELLI Fauentini, de Balneis Tractatus.

CVm magnos, mirabilesq; balneorum effectus considerarē: quib⁹ a philosopho sacerrima dicta sunt, vidererque Italiam quàm plurimis thermis ornatam esse, immo ex omni genere thermarum superabūdare: non parum miratus sum medicos latinos tā breuiter, diminuteque de balneis scripsisse, eo maxime ꝙ balnea, vltima medicorū refugia sunt. nam cum ęgritudines suis medicaminibus curare nequeant, mox de balneis consultatio fit, vt ęgros ad balnea pro vltimo remedio mittāt. Quam ob rem de balneis perfectam notitiā tradere necessarium esse videtur, vt & medici recte cōsulere valeant, & ęgroti optatum finem consequi possint. Forsitan dices, nouissime temporibus nostris iā de balneis satis competenter tractatū esse ab eo, qui per omnia Italię balnea discurrit. Recte quidem dixisti, discurrit: quia de ijs satis leuiter enuntiauit, vt infra patebit. Propterea ingenium nostrum mouit ad sufficienter, ordinateq; scribendum, quę de ijs necessaria sunt, superflua resecādo. Vt autem hęc a nobis recte fieri possint, proponemus diuidendo singula, quę tractāda sunt, vt omnia, quæ necessaria sunt manifeste appareant. dehinc circa vnumquodq; dubitando veritatē inuestigabimus, iuxta regulam philosophi primo topicorum. Dubitantes ad vtramq; partē in singulis speculabimur verum, & falsum: & tertio metaphysicę. Quærentes veritatem sine dubitatione similes sunt, quo ire oportet, ignorantibus. Diuidemus igitur hoc opusculum in tres tractatus. In prīo tractabitur de balneis simplicibus, in secundo tractabitur de balneis compositis naturalibus: in tertio de balneis compositis artificialibus, & etiam de stuphis, quę artificialia, & improprie balnea dicta sunt. Primus tractatus diuidetur in sex capitula. In primo capi. dicemus, ꝗd est balneū cōiter sumptū, & proprie sumptum, simul distinguēdo balnea in spēs. in. 2. cap. tractabitur de balneo simplici aq̄ frigidæ: in. 3. cap. tractabitur de balneo simplici aq̄ calidæ: in. 4. ca. tractabitur de balneo olei. in. 5. c. de balneo vini, & i. 6. ca. de balneo lactis. Scđs tractatus in quo agitur de balneis cōpositis naturalib. diuidetur ēt in sex capitula, in. 1. capit. tractabitur de oībus mineris, in. 2. ca. distinguemus mineras in tria gña balneorum. s. in balneū ducię, in balneū corporaturę, & in balneum potabile: in. 3. cap. tractabitur de regimine cōuenienti circa vnūquodq; balneū, in. 4. c. tractabitur de correctione accidentiū balneorū, in. 5. cap. tractabitur de verificatiōe cuiuslibet mineræ balnei, in. 6. cap. de oībus balneis Italiæ tangēdo prius breuiter, ꝗ ab alijs dicūtur, deinde vētilādo dicta eorū. Tertius tractatus diuidet̃ ēt in sex capitula. in. 1. cap. tractabitur de balneo artificiali duciæ, in. 2. cap. de balneo artificiali corporaturæ, in. 3. ca. de balneo artificiali potabili, in. 4. cap. de prima stupha, quæ est frigida, & humida, in. 5. cap. de scđa stupha, quę est calida, et humida, in. 6. cap. de tertia stupha, quæ est calida, & sicca: addemusq; vltimo duas difficultates pro duobus erroribus remouendis.

B

In hoc primo tractatu tractatur de Balneis simplicibus, & diuiditur in sex capitula.

Capitulum primum.

IN hoc igitur, prīo ca. primi tractatus dicendū est, quid est balneū cōiter sūptum, & ꝓprie sumptū. Cū aūt à balneo cōiter sumpto incipiendum sit: hoc à Conciliatore diffinitum est differentia. 128. cum inquit. Balneum, est corpus subtile, vel liquidum corpori circunferētialiter occurrens ipsius īmutatiuum. dicitur autē balneum à gręco balaneion, à ballo quod est immitto, & per abscisionem secūdi a, & ei diphthōgum retento e, dictū est balneon, o, in, v, mutata fit balneum. Diuiditur autem balneum cōiter sumptum in balneum aereum, quod dicitur sudatorium, & balneum liquidum, quod diciur lauacrum. Circa diffinitionem cadit difficultas, quia hæc diffinitio non videtur cōpetere cuilibet balneo, qm̄ balneum potabile nō est corpori circunferētialiter occurrēs, sed intrinsece occurrēs. Scđo quia videtur cōpetere alteri à diffinito, qm̄ competitur cuilibet aeri æstiuo, & hyemali, & cuilibet aquæ, & fluuij, & maris, & paludis: quorum nullum est balneum, vt patet. Et ꝙ cōpetat illis patet, quia quodlibet horum est corpus subtile, vel liquidum corpori circunferentialiter occurrēs ipsius immutatiuū. Quare respondeo. Ad primum communiter dicitur ꝙ in diffinitione illa accipitur occurrens, vt dicit aptitudinem, et sic cōpetit balneo potabili: quia illud est aptum circunferentialiter occurrere corpori, & esse illius immutatiuum, vel aliter, & melius dicitur, quòd ītelligitur quòd corpori circunferentialiter occurrens, ipsius est immutatiuum, & hoc est verum. Ad secundum dicitur

C

cõmuniter ꝗ diffinitio restringenda est: quia ali-
ter cõpeteret illis, quę nõ sunt balnea. Dicatur igi
tur ꝗ intelligitur sic: balneum est corpus subtile
vel liquidum in loco à natura, vel arte cõstituto
contentũ: quod corpori circũferentialiter occur-
rens ipsius immutatiuum est, & sic non cõpetit il
lis, Vel aliter dicitur, ꝗ loquendo cõmuniter de
balneis, non est inconueniens illa dici balnea. &
cum balneum diuidatur in balneum subtile ae-
reum, quod dicitur sudatoriũ, & in balneũ liqui-
dum, quod dicitur lauacrum, & ꝓprie dicatur de
ipso liquido, improprie vero de subtili aereo: nũc
de balneo liquido dicendum est, vltimo vero de
subtili. s. aereo. Balneum vero proprie sumptum
sic definitur, ꝗ est corpus liquidum in fabrica cõ
tentũ: cuius liquor moderate sumi potest secũdũ
cõplexiones petentis illud ad sui vtilitatẽ, maxi-
me vero ad sanitatem mirabiliter recuperãdam.
Declaro diffinitionẽ: dicitur corpus liquidũ, vt
separetur ab aere: dicitur in fabrica contentũ, vel
facta à natura, vel ab arte ad differentiã aquarũ q̃
nõ deputãtur ad balnea: dicitur cuius liquor mo-
derate sumi potest scđm cõplexionem petentis il
lud, quia aliter sumi debet ab ijs qui sunt comple
xionis calidæ, & aliter qui sunt cõplexionis frigi-
dæ: natura qui sunt calidæ cõplexionis vtũtur pri
mo in extremitatibus, & non in medio, & cũ mi
nori mora vtuntur: qui vero frigidæ cõplexionis
sunt, vtũtur in medio, & cum maiori mora: & si-
militer in potãdo moderate sumi potest. s. magis
calidũ, & minus calidum: & scđm maiorem quã
titatẽ, et minorẽ, dicitur ad eius vtilitatẽ, quia pp
vtilitatem nostrã inuẽta sunt balnea: & additur,
maxime vero ad sanitatẽ mirabiliter recupandã
quia balnea sacerima dicta sunt à philosopho. 24.
problematũ non pp aliud, nisi pp effectus mirabi
les, quos faciunt: qui sunt supra cõem modũ ope-
rãdi medicinarũ: & ppea vt plurimum ad balnea
mittuntur: quibus medicinæ non cõferunt, vt ser
uetur dictum Hippo. prima particula aphorismo
rum. Ad vltimas ægritudines vltimæ curationes
ad perfectionẽ sunt potentes: quare non sunt ten
tanda balnea ꝓ modica re. Collecta aũt est diffi-
nitio. hæc pro magna parte ex diffinitione Auic.
2. fen primi. cum inquit. Quidam ornate loquen-
tium dixit, ꝗ ex balneis melius est cuius fabrica
est antiqua, & aer amplior, & eius aqua modera-
ri potest scđm complexionem ingredientis: addi
tur autẽ à nobis maxime finis balnei. Diuiditur
aũt balneum proprie sumptum, quia aliud sim-
plex, aliud compositum simplex est quod fit ex
re liquida simplici, & est quĩcuplex: quia aliud fit
ex aqua dulci frigida, aliud ex aqua dulci calida,

D aliud ex oleo, aliud ex vino, & aliud ex lacte. Cõ
positũ vero dicitur quod fit ex re liq̃da cum ad-
mixtione alterius rei: & est duplex: quia aliud est
balneum naturale: quod dicitur therma apud an
tiquos: & aliud est artificiale. Balneum naturale
est quod fit ex aqua quæ tenet naturaliter de ali-
qua minera: et tot sunt balnea naturalia, quot sũt
minerę: sunt autem minerę decem, vel circa: quia
aut sunt ex sulfure, aut alumine, aut nitro, aut sa-
le, aut gypso, aut cinere, aut calce, aut ferro, aut
ære, aut marchasita: quæ quadruplex est: quia alia
ex auro, alia ex argento, alia ex ferro, alia ex ære:
& notanter dixi decem vel circa: quia si marchasi
tam ponis pro vna sunt decẽ, si vero pro duabus
sunt. s. auro, & argento sunt. xj. Balneum artificia
le est quod fit ex decoctione herbarum, vel ra-
dicum, vel frondium in aqua, vel huiusmodi: de
E quibus omnibus dicendum est. Circa diffinitio-
nem asignatã de balneo proprie dicto cadit dif-
ficultas primo quia diffinitio nõ videtur compe-
tere omnibus balneis mineralibus, quæ tum sunt
proprie balnea, tum quia aquæ minerales balneo
rum non possunt moderari secundum comple-
xionem ingredientis balneum, quoniam nõ pos
sunt fieri magis calida, vel minus calida, tum q̃a
aliqua balnea mineralia sunt ita calida, quòd cor
pora nostra non possunt pati aquas illas, sicut di-
citur de quibusdã balneis Viterbij, igitur illa nõ
possunt moderari secundum complexionem pe
tentis balneum. Secundo quia non videtur sumi
hæc diffinitio ex dictis Auicen. in secũda fen pri-
mi. canonis. s. ex capitulo illo. Quidam ornate lo
quentium dixit: quoniam Auic. ibi solum loqui-
tur de balneis artificialibus aquæ dulcis, ideo di-
F xit: ex balneo melius est cuius aqua est dulcis, &
addit, vt balneator mensuret ignem suũ scđm cõ
plexionem eius, qui ipsum ingredi voluerit. Rñ-
deo. Ad primũ cum dicitur ꝗ diffinitio nõ vide-
tur cõpetere omnibus balneis mineralib. q̃ sunt
ꝓprie balnea: negatur hoc: & ad primã probatio-
nem, cũ dicitur quia non pñt moderari scđm cõ-
plexionẽ petẽtis illud, quia nõ pñt fieri magis ca
lida, vel minus calida: dicitur ꝗ aliud est dicere
posse moderari, & aliud posse moderate sumi: pri
mũ non põt fieri, vt probas, sed scđm potest fieri,
quia secundum diuersas partes balnei potest mo
derate sumi, & similiter de balneo potabili dici-
tur, ꝗ põt moderate sumi, quia scđm parum, vel
multũ. Ad scđam ꝓbatiõem cũ dicitur, ꝗ aliqua
balnea sunt ita calida, ꝗ nemo põt pati caliditatẽ
illorũ dicitur, ꝗ illa nõ sunt, dicẽda balnea ꝓprie
q̃a balneũ dicitur à balneãdo, quare si in eo nõ põt
q̃s balneari nõ meretᷣ dici balneũ, sed potius dẽnt
dici

dici aquæ ſulfureæ, quia deputata ſunt balnea, vt balneetur in eis. Ad ſecundũ dicitur, ꝙ diffinitio data de balneo proprie dicto colligitur ex dictis Auicẽnę, quia ſi balnea artificialia ſunt in fabrica contenta, & menſurari poſſunt ſecũdũ cõplexionem ingredientium: ſimiliter balnea omnia proprie dicta in fabrica contenta ſunt, & aliquo modo moderatę ſumi poſſunt ſecũdum cõpleſsionem petentis illud, modo quo dictum eſt.

Balneum aquæ dulcis dupliciter adminiſtrari poteſt, aut cum aqua frigida, aut cum aqua calida, & prius de balneo aquæ frigidæ dicẽdum eſt, de quo Galenus dixit. xj. therapeuticę. Si quis fuerit iuuenis bene carnoſus, & conſtitutio anni calida, & ſicca ſit. ſi in piſcinam natatoriam frigidã ĩmiſeris non nocebitur ſecundum tale tempus. Hoc idem confirmat Auicenna tertia ſen primi capitu. de ablutione cum aqua frigida, dicit enim ſic, hoc quidem conueniens non eſt niſi cuius regimen conſeruetur, & cuius ętas, virtus, figura, & tempus conuenientia ſunt, nec puer eſt, nec ſenex. Dubitatur vtrum balneum aquæ frigidæ conueniens ſit iuuenibus carnoſis in tempore calido pro conſeruatione ſanitatis: pueris vero, & ſenibus non. Contra primam partem arguitur ꝙ non conuenit iuuenibus fortibus, & in tempore calido, quia ſecundũ Hippocra. quinta particula Aphoriſmorũ. Frigidum ſpaſmos, tetanos, nigrores, & rigores febrium facit. Item frigidum eſt inimicum neruis, oſsibus, dentibus, cerebro, ſpinali medullæ, calidum vero vtile, & amicum. Confirmatur quia vſus aquę calidæ in ęſtate confert iuuenibus, ſcilicet balneari in ea, ergo vſus aquæ frigidæ nocet illis, tenet conſequentia, quia contrariorum contrarij ſunt effectus. Contra ſecundã partem arguitur, ꝙ balneari in aquis frigidis in ęſtate confert pueris: quia pueri magis ſe balneãt in aquis frigidis fluminum, quã iuuenes: quoniã ſępius natant in eis, & tamen non nocẽtur ab eis, ergo balneari in aquis frigidis in ęſtate conuenit etiam pueris pro conſeruatione ſanitatis. Reſpõdeo. Ad primum dicitur ꝙ Galenus in commento illorum Aphoriſmorũ declarat quomodo intelligi debeat, ꝙ frigidum ſpaſmos faciat, & inimicum ſit neruis: & dicit nimium frigidum nocet neruis, & oſsibus & ſpaſmos facit, quare intelligitur ꝙ balneum aquæ frigidę cõueniens iuuenibus non ſit nimis frigidum, & propterea addit & in ęſtate, & moderato vſu, ad confirmationem, negatur illa cõſequentia balneum aquæ calidæ iuuat, ergo balneum aquæ frigidæ nocet, & ad probationẽ, quia cõtrariorum effectus debent eſſe contrarij: cõceditur ꝙ effectus per ſe ſunt contrarij, qui ſunt infrigidare, & calefacere, ſed cum hoc ſtat, ꝙ vtrũq; conferat ſecundũ diuerſas intentiones, & moderato vſu: quia calidum cõfert inquantum aperit, & aufert oppilationes, frigidũ vero ſecundũ aliam intentionẽ confert. ſ. inquantum inſpiſſat cutim, & mẽbra dura reddit. Ad ſecundũ dixit quidam modernus, ꝙ balneum aquę frigidæ etiam confert pueris robuſtis. ſ. qui ſunt ſupra decimũ annum, & hoc vult argumentũ factum ſumptũ ab experientia: quia tales pueri magis balneãtur in aquis frigidis, quã iuuenes, vt argutum eſt, & ad Auicennã dicitur, ꝙ intelligit ꝙ balneari in aquis frigidis continuo vſu nocet pueris, ſed interpolate balneari non nocet eis. Contra hunc arguitur primo, ratiõe, quia tẽpore augmenti membra puerorũ indigẽt mollificatione, & extenſione, igitur eo tẽpore nocet inſpiſſare, & indurare membra: quod facit aqua frigida quare, &c. ſecũdo arguitur ꝙ non eſt ad mentẽ Galeni, nec Auicennę, quia Galenus dicit iuuenibus carnoſis confert, ſed pueri in illa ętate, non ſunt iuuenes, nec carnoſi, quare &c. Et Auicenna dicit poſt exercitium in aqua frigida ſubito natet, vt ipſius membra dura fiant, poſtea perſeueret in ea ſecundũ menſuram ſuæ lenitatis: nota verbũ, & perſeueret in ea, quia qui balneatur ĩ ea debet, perſeuerare ſecundũ Auicennam, ergo gloſa de pueris non eſt ad mentem Auicẽnæ. Nos igitur aliter dicimus negando ꝙ pueri ſe balneent in aquis frigidis in ęſtate, immo in calidis ſe balneãt: quia pueri ſunt à quatuor annis vſq; ad quatuordecim quia illa ętas eſt cum puritate, quoniã nõ ſpermatizãt vſq; ad decimũquartũ, & ætas illa dicitur ab Auicẽna, ętas concuſsionis, quia nũquã ſe firmant, immo nec puberes debent ſe balneare in aquis frigidis: qui ſunt, à decimoquarto, vſq; dum mittũt barbã, quia in ętate hac ſunt laſciui, & molles, ſed ętas fortitudinis eſt à barba vſq; dũ creſcunt, & iſti dicuntur iuuenes, quibus nõ nocebit balneari in aquis frigidis, non tamen nimiũ frigidis, & in tẽpore ęſtatis, & moderato vſu. Circa dicta cadit difficultas, vtrum balneũ aquæ frigidæ poſsit aliter conferre quã dictũ ſit? Reſpondetur ꝙ ſic, quia Auicẽna. 22. fen. 3. dicit, ꝙ effuſio aquæ frigidę ſuper iuncturas confert doloribus iuncturarum, & experientia comprobatũ eſt eſſe verum, & non tantum ſemel effundere aquã ſupra, ſed pluries ſi dolores redirent.

De balneo vero aquæ calidæ multę proprietates aſsignãtur ab auctoribus, prima proprietas eſt ꝙ mundificat corpus à ſuperfluitatibus extrinſecis, ſcilicet puluere, & ſudore: & quandoq; etiam à ſuperfluitatibus intrinſecis, trahendo ſuperflui-

tates ad extra prouocando sudorem, & propter hoc ponitur hæc conclusio ꝙ balneũ aquæ calidę conuenit pro cõseruatione sanitatis omnibus corporibus. Sanis tam temperatis, quã culpate sanis, & etiam infantibus, sed diuersimode: quia infantibus, & temperatis conuenit solum pro extrinsecis superfluitatibus mundificandis: culpate vero sanis non tantũ pro extrinsecis superfluitatibus, sed etiam pro intrinsecis: ratio conclusionis ex se patet. Secunda proprietas huius balnei aq̃ calidæ est infrigidare, & humectare: ratio est, quia aqua naturaliter frigida est, & humida, licet per accidens calida sit, & ratione illius caliditatis aperit poros, & sic penetrat ad interiora, & cum postea redeat ad naturam suam frigidam, ideo tandẽ infrigidat, & propter hoc ponitur hæc conclusio, quod balneum aquæ calidæ conuenit in declinatione febrium putridarũ, & in hecticis, & in ephemeris, nisi ex oppilatione fiant: ratio est, quia in declinatione febrium conuenit remouere malã complexionem calidam, & siccã, quare opponit ĩfrigidare, & humectare. Tertia proprietas balnei aquæ calidæ est impinguare corpora macra, & aliquãdo macrefacere pinguia secundũ diuersum modum administrandi, quia quando administratur post primam digestionem trahit nutrimentum ad membra, & impinguare facit, quando vero administratur hora famis, exsiccat corpora, & macrefacit illa, & propter hoc ponitur hæc conclusio. Quod balneum aquę calidæ conuenit pro impinguandis corporibus macris. s. administrando illud post primam digestionẽ: & conuenit pro demacrandis pinguibus. s. administrando illud hora famis. dubitatur vtrum balneum aquæ calidæ conuenienter administratum conueniat pro conseruatione sanitatis omnibus corporibus pro mundificandis superfluitatibus, & magis cõueniat culpate sanis, quam temperatis & pueris. Contra primam partem arguitur: quia nõ omnia corpora sana habent superfluitates, igitur nõ cõuenit mundificare in omnibus corporibus sanis: patet consequẽtia, antecedens probatur, quia corpora temperata non habent superfluitates, cũ superfluitates proueniant ex defectu alicuius virtutis non potentis resoluere illas. Contra secũdam partem arguitur. Quod non magis conuenit balneum culpate sanis, quã temperatis, & quã infantibus: quia si hoc esset, maxime esset, quia conueniret balneum eis non solum pro mundificandis superfluitatibus extrinsecis, sed etiam intrinsecis, scilicet prouocando sudorem. contra, quia in talibus corporibus culpate sanis sunt multæ superfluitates paratę ad fluxum, & ad putrefactionem:

D quæ ex facili causa fluunt, & putrescunt, igitur ex balneo facile fluent, & putrescent. Contra quęsitum vniuersaliter arguitur, quia ex inconsuetis facile patimur, sicut ex consuetis difficile patimur, sed balneũ est inconsuetũ hoc tempore, igitur ex eo facile patiemur, quare nõ est faciendum, Confirmatur, quia Auicẽna in capitulo, Quidã ornate loquentium, dicit ꝙ in balneo cum multis eius iuuamentis adsunt nocumenta, quia facit descendere superfluitates ad membra debilia, laxat corpus, & impedit neruos, sed quod facit hæc nocumenta, non conuenit in conseruatione sanitatis, quare &c. Respõdeo ad primũ argumentũ, ꝙ nõ omnia corpora sana habeant superfluitates, quia corpora temperata non habent: dico superfluitates humorales, & ideo talia corpora non indigẽt balneo pro mundificãdis superfluitatibus intrinsecis, sed solum pro extrinsecis. Ad secundũ cum

E arguitur, ꝙ balneum non magis conuenit culpate sanis, propterea quia habent superfluitates paratas ad fluxum, & ad putrefactionem: negatur ꝙ habeant tales superfluitates ex facili causa paratas ad fluxum, & ad putrefactionem: quia superfluitates, tertię digestionis, quæ extrahuntur per sudorem non sunt paratę ad putrefactionem, nec alię superfluitates humorales, quę sunt in eis sunt paratæ ex facili iam putrescere: quare negatur, ꝙ ex balneo temperato prouocante sudorem, tales humiditates sint aptæ putrescere. Ad tertiũ, Conciliator propter hoc argumentum dicit, balneũ esse ei suspectum, & dicit raro vidisse ex eis effectum laudabilem, quia humana natura nunc est magis delicata, quàm fuerit prius: qm̃ antiquitus erant contẽti glandibus, & castaneis, vt dicit Ga-

F lenus scđo alimentorum: & ideo antiqui audaciores erant in balneo, attenta cõsuetudine, & amore. Non satisfacit nobis hæc causa asignata, quia natura humana non est modo magis delicata, q̃ fuerit tẽpore, quo fiebant balnea: quia tempore Galeni, qui fuit tempore Antonini Pij, natura humana erat magis delicata, quã nunc: quia Roma erat in triumpho: ad argumẽtum igitur aliter respondetur negando quòd à quibuscunq; inconsuetis magis patiamur, sed ex laboribus insuetis sic: balneum autem est res delectabilis: & non laboriosa, quare ex eo nõ patimur. Ad cõfirmationem cũ dicitur ex auctoritate Auicẽnę, ꝙ cum iuuamentis balnei sunt etiã multa nocumenta: dicitur, ꝙ intẽdit ꝙ balneũ debite administratũ facit iuuamẽta, ꝙ si ĩdebite administretur, facit nocumenta, & non aliud intendit, quare &c. Dubitatur secundo, vtrum balneũ aquæ calidæ debite administratũ, cõueniat in declinatiõe febrium

putridarum,

putridarum,& in hecticis,& in ephemeris nõ ex
oppilatione. Contra arguitur primo argumento
conciliatoris. Quod incitat humores ad putrefa-
ctionem non conuenit febricitantibus, sed bal-
neum aquæ calidæ, incitat humores ad putrefa-
ctionem: quia calidum,& humidum sunt princi-
pia putrefactionis, igitur balneum aquæ calidæ
non conuenit febricitantibus:& propter hoc ar-
gumẽtum balneum fuit ei suspectum, scilicet ad-
ministrare febricitãtibus. Secũdo, arguitur argu-
mento Gentilis. Quandocunque plures condi-
tiones requiruntur ad aliquid recte operandum,
quas difficile est obseruare,& non obseruãdo fit
nocumentum: melius est non facere illud, quàm
facere, sed balneum aquæ calidæ est huiusmodi,
quia obseruare qualitatem, idest caliditatem de-
bitam balnei est difficile,& obseruare quanta
mora sit conueniens in balneo est etiam difficile,
& sine ijs recte obseruatis fit nocumentum, igi-
tur melius est non facere balneum febricitanti-
bus, quã facere: propter hoc argumentum Gen-
tilis habuit balneum suspectum. Tertio arguitur.
Si balneum aquæ calidæ conueniret febricitanti-
bus,&c. maxime esset propter infrigidare,& hu
mectare: sed propter hoc non conuenit: primo
quia balneum aquæ calidæ calefacit,& non infri-
gidat: secundo, quia nõ conuenit in phlegmaticis
secundum Galenũ, quia est facta infrigidatio,&
humectatio stomachi magis quã cõueniat:& si in
ephemeris ex oppilatione non conuenit, igitur
nec in putridis conuenit: tenet consequẽtia, quia
omnes putridæ coniunctę sunt cum oppilatio-
ne: cõfirmatur, quia Galenus administrat balneũ
tñ in cholericis,& synochis: ĩ phlegmaticis vero,
& quartanis minime. respondeo, ad primũ nega-
tur minor. s. ꝙ balneum aquæ calidæ multũ tem-
peratũ incitet humores ad putrefactionem:& ad
probationẽ quia calidũ, et humidũ sunt principia
putrefactionis: dicitur, ꝙ nõ omne calidũ,& hu-
midum est principiũ putrefactionis: quia per cali
dum,& humidũ etiam naturaliter viuimus: sed
solum calidũ pręter naturã,& humidũ derelictũ
à calore naturali,& occupatũ ab extraneo calore
sunt principia putrefactionis: sed in balneo non
est calidum ꝑternaturale, nec humidũ putrescibi
le: quare,&c. Ad secũdũ, negatur primo maior. s.
ꝙ quãdo sunt plures conditiones requisitę ad ali-
quid recte operandũ, quæ sunt difficiles obserua-
ri, melius est nõ facere illud, quã facere: quia tunc
non esset tentandũ acquirere magnas virtutes: ad
quas acquirẽdas difficiles cõditiones requirũtur:
quod tamẽ est falsum: negatur etiã minor. s. ꝙ sit
nimis difficile obseruare tẽperatam caliditatẽ bal

A nei,& moram debitam: quia tẽperatę caliditatis
tactus est iudex,& mora balnei debet esse circa
mediam horam, si nõ patitur angustiam aliquã,
nec inflammationem: quare hæc satis mensurari
possunt. Ad tertium conceditur, ꝙ fit balneum
propter infrigidare,& humectare membra nimis
calefacta & exsiccata à febre,& cũ dicitur quòd
balneum calidum non infrigidat, sed calefacit: di
citur, ꝙ aqua balnei per accidens calefacit, quia
per accidens calida,& per se infrigidat, quia per
se frigida est:& licet à principio calefaciat, vt pos
sit penetrare intra, tamen in processu infrigidat,
quia redit ad naturam suam frigidã,& cum di-
citur, ꝙ secundum Galenum, balneum, in phleg
maticis non cõuenit, quia habent stomachũ ni-
mis frigidum, dicitur, quòd indicatione sumpta
à febre conuenit in omnibus febribus, si vero nõ
B conuenit illis est propter aliud, scilicet ꝓpter fri-
giditatẽ,& humiditatẽ stomachi: quare vidẽdũ ẽ
quid sit maioris importantiæ,& illud obserua-
re,& cũ dicitur si in ephemeris ex oppilatione
non conuenit, ergò nec in putridis conuenit: ne-
gatur consequentia, quia si oppilatio est causa fe-
bris non conuenit in ephemeris: in putridis autẽ
licet oppilatio semper sit coniuncta cum putri-
da, non tamen est causa putridæ:& quando oppi
latio est causa febris est fortis oppilatio, sed quã-
do est coniuncta febri,& non causa eius non est
fortis oppilatio: ideo potest conuenire balneum
in putrida,& nõ in illa ephemera cuius causa est
oppilatio. Ad confirmationem, cum dicitur ꝙ
Galenus, prohibet balneum in phlegmaticis,&
quartanis: dicitur, ꝙ non administrat balneum
in eis, quia vniuersaliter non conuenit illis, scili-
C cet quando in illis est magna discrasia stomachi
ad frigidũ,& humidum: posset tamen aliquan-
do conuenire in talibus febribus, scilicet quando
nõ esset facta discrasia stomachi ad frigidum,&
humidum. Dubitatur tertio vtrum balneum a-
quæ calidæ conueniat pro impinguandis corpo-
ribus macris si administretur post primam dige-
stionem,& conueniat pro demacrandis pingui-
bus, si exhibeatur tempore famis,& cum mora
longa in balneo. Contra primam partem argui-
tur: quia si balneum administratur immediate
post primam digestionẽ stomachi, cum restet ad-
huc perficienda secunda digestio, scilicet hepatis
per quam fit sanguis: quæ requirit tres horas,&
restet adhuc digestio, tertia venarum, per quàm
fiunt humiditates secundæ aptæ immediate nũ-
trire corpus: quæ requirit alias tres horas, igitur
trahetur chylus ad membra non cõuersus in san-
guinem, nec in humiditates secundas: sed chy-

lus sic dispositus non est aptus nutrire, nec restau
rare corpus. igitur per balneum sic administratũ
non nutrietur corpus, ne dum ꝙ impinguetur.
Confirmatur, quia si tale balneum impinguati-
uum, faciendum esset post primam digestioné. s.
stomachi· sed illa requirit decem horas secũdum
Galenũ, igitur nõ posset fieri de mane: patet: quia
cibus assumptus in cęna est digestus in mane nõ
solũ secundũ primam digestionem, sed secundũ
secũdam. patet sumendo dies æquales noctibus:
non posset etiam fieri de sero balneum, quia stan
do post prandium per decem horas pro digestio-
ne stomachi, esset hora cęnæ, sic enim est consue
tudo cęnandi: quare nec añ prandium, nec post
potest administrari balneum ĩpinguatiuũ. Con-
tra secundam partem de balneo marefactiuo ar-
guitur: quia dictum est, ꝙ illud debet admini-
strari hora famis, & cum multa mora: cõtra: quia
in corpore famelico mẽbra trahunt à venis, & ve
næ ab hepate, & hepar a stomacho: sed tẽpore fa-
mis nisi succuratur stomacho, repletur stoma-
chus putridis humoribus, vt dicit Auicẽna. Tole
rare famem stomachum putridis replet humori-
bus: igitur trahẽtur humores putridi ad hepar, &
ad venas, sed in corpore inflammato faciunt fe-
brẽ, igitur qui volet macrefacere corpus inducet
febrem: quod est inconueniens. Confirmatur,
quia si hora famis debet stare in balneo, & ibi diu
morari, inflammabitur corpus: sed inflammatio
reperiens corpus non mundum a malis humori-
bus ex quo pingue est, agẽs in tales malos humo-
res neccessario putrefaciet eos: quare disponit
corpus magis ad perditionem, q̃ ad macrefactio-
nem. tertio restat vna difficultas ex litera Auicẽ-
nę secunda fen. primi capit. Quidam ornate lo-
quentium: quia Auicẽna dicit: & est cũ ipsum in
grediũtur illico post saturitatem, & impinguat,
propterea ꝙ materiam trahit ad exteriora corpo
ris, verumtamen oppilationes facit, propterea
ꝙ nutrimentum trahit ad membra nõ coctum:
& subdit. & est cum in fine primę digestionis, &
antequàm adsit vacuitas ingreditur, & confert,
& impinguat mediocriter: hęc Auicẽna. Difficul
tas est si primum dictum est de mente Auicẽnæ
aut non: si non, vt dicunt aliqui, quia falsum est,
quare non improbat illud Auicẽna? si vero est de
mente eius, an posit saluari? Respondendo Ad
primum dicitur ꝙ argumentum concluderet, si
prius compleretur digestio stomachi, antequàm
fieret digestio hepatis, & venarum: sed nõ est ita,
sed cum aliquid digestũ est in stomacho trãsmit-
titur ad hepar, & succesiue digeritur ĩ stomacho
& hepate, & ferè simul. Ad confirmationem di-

D citur ꝙ si cęnat vigesimaquarta, decima hora fi-
nita est digestio stomachi, & tunc potest fieri bal
neum: & si prima hora noctis cęnaret, vndecima
hora posset facere balneum, & sic de alijs. De bal-
neo vero faciendo post prãdium, dico secundum
Galenum ꝙ de mane facienda est refectio leuis,
quæ requirat tantum octo horas pro omnibus di
gestionibus scilicet quinq; pro digestione stoma-
chi, & tres ꝑ digestione hepatis, & venarum. qua
re post quinq; horas a refectione potest facere bal
neum: secũdum vero modum prandendi nostrũ,
non potest fieri balneum de sero. Ad secundum
de balneo macrefactiuo. Cum dicitur ꝙ tem-
pore famis membra trahunt à venis, & venæ ab
hepate, & hepar a stomacho: conceditur: sed nota
ꝙ si reperiunt nutrimentum in stomacho, trahũt
illud ad hepar, & venas pro restauratione mẽbro
rum: si vero non reperiunt nutrimentum, sed ma
los humores, non trahunt illos: quia non faciunt
pro restauratione membrorum, et hoc ex virtute
E discretiua: quę facit ꝙ trahitur solum quod trahẽ
dum est: quare stante inflammatione per balneũ:
cum non trahatur aliquid ad membra, desiccan-
tur, & macresit corpus. Ad confirmationem di-
citur ꝙ stante inflammatione in tali corpore, nõ
est neccesse humores putrefieri in eo, quãuis ali-
qui mali humores sint in tali corpe: quia in corpo
ribus pinguibus magis abũdat humor phlegma-
ticus, & hic nõ facile putrescit, sed difficulter. Ad
tertiam scilicet ad difficultatem motam ex textu
Auicẽnæ dicit quidam modernus. Miror ꝙ cõci
liator non tetigerit hãc difficultatem: ego autem
existimo ꝙ illud primum dictum sit magis secun
dum mentem aliorum quàm Auicẽnæ. quare au
tem nõ reprehendat, forte est, quia est error satis
euidẽs ex se. Aliqui vero dicunt ꝙ illud primum
dictum est de mẽte Auicẽnę, & notanter dicit in
primo dicto simpliciter impinguat: quia magis
F impinguat balneum post saturitatem, quã post
primam digestionem: quoniam post primam di-
gestionem mediocriter impinguat: sed post satu-
ritatem dicit simpliciter impinguat: & saluãt hoc
sic: quia dicunt ꝙ tunc trahitur ad membra nutri
mẽtum partim coctum, & partim non coctum: il
lud quod est coctum, facit ad impinguationem,
quod vero non est coctum, facit ad oppilationes.
Ego autem laudo magis balneum post digestio-
nem stomachi pro impinguatione, quàm balneũ
post saturitatem: tu autem considera.

De balneo olei tepidi.

NOta ꝙ Auenzoar inquit ꝙ intrare balneũ
olei tepidi sanat ab omnibus doloribus,
totius corpis deo dante. Et Auicẽna secũda pri-
mi

mi capitulo vigesimo dicit. Semicupium ingredi plenum tali, quale est oleum, cōfert lassitudinem habentibus, & febres patiētibus longas frigidas, & eis qui cum febribus dolores habent neruorū, & iuncturarum: & habentibus spasmum: & habē tibus cuzem, & vrinæ retentionē: hæc Auicēna. Insumma confert doloribus neruorum, & iuncturarum: & cōsequenter membro spasmato vel ex punctura nerui, vel ex vulnere confert & doloribus iuncturarum, & consequenter podagricis mirabiliter confert: sed si materia calida fuerit, oleum rosatum magis confert, dicit Auicēna. Cōfert & in colica ex ventositate, maxime facta ex retentione fecum: quia mollificat feces, & partim resoluit vētositates. Confert & in dolore renum ex lapide, quia mollificando vias, facit ad exitum lapidis. Confert etiam ad dolorem virgę ex lapide retento in virga, qui non potest emitti: quoniā mittendo virgam in balneum olei mollificando vias facit ad exitum lapidis. Dubitatur vtrum balneum ex oleo tepido cōferat omnibus doloribus corporis, maxime autem prænominatis. Contra arguitur, quia secūdum Auicēnam quarta primi capitulo penultimo dolor tripliciter curari potest, scilicet aut remouendo causam scilicet cum euacuantibus, aut cū anodynis scilicet temperātibus complexionem membri, aut cum stupefacientibus scilicet obtundentibus sensum membri: sed balneum olei nullo istorum modorum potest curare dolorem membri, ergo &c. probatur minor, primo ꝙ non euacuet causam doloris patet, quia oleum non est solutiuum: secundo ꝙ non curet quia anodynū. probatur, quia anodyna sunt temperata in complexione: sed oleum est calidum declinans ad humidum secundum Auicēnam. ꝙ si lauetur erit tēperatum in humiditate, & siccitate, & minus calidū: hæc Auicēna. Tertio non curat stupefaciendo, quia non est stupefactiuum, ergo nullo modo curat: cōfirmatur, quia si curaret dolores, maxime esset quia anodynū. sed contra. quia anodyna sunt multum temperata, sed medicinæ temperatę nō conferunt nisi in membris propinquis, in remotis vero non, vt dicit Auicenna quarta primi capi. primo, ergo non cōferet ad dolores in membris remotis. secundo arguitur ad idem, quia secundum diuersas complexiones corporum, & membrorum diuersa remedia sunt adhibēda secundum Galenum in libro de experimentis: & ideo reprehendit illum, qui cū vna medicina vult curare omnes morbos: igitur idem remedium, vt balneum olei nō conuenit ad omnes dolores omnium membrorum, & maxime diuersorum valde in complexionem:

A confirmatur, quia balneum olei vel est sufficiens remedium in curando omnes dolores aut non: si non, habeo intētum: si sic: ergo frustra ponuntur alia remedia: patet consequentia, quia frustra fit per plura quod potest fieri per pauciora. Respondendo, Ad primum dicitur ꝙ balneum olei confert quia anodynū, vnde anodyna sunt valde tēperata in complexione: quia nō transeunt primū gradum caliditatis: & cum tu arguis ꝙ nō est anodynum, quia calidum est declinans ad humiditatem: non valet, quia dicit Auicēna ꝙ oleum est calidum temperatum: ꝙ si lauetur erit in humiditate, & siccitate temperatum, & minus calidum: ad confirmationem concedo ꝙ oleum curat dolores quia anodynum: & cum tu arguis cōtra quia anodyna sunt tēperata: sed temperatę medicinæ non conferunt nisi in mēbris propinquis, & non

B remotis, dicitur ꝙ loquitur de medicinis assumēdis per os: quia si sint temperatę nō cōferunt nisi membris propinquis: sed balneum olei est extrinsecus approximatum, & satis propinquum omnibus membris, quare, &c. Ad secundum cum arguitur ꝙ secūdum diuersas complexiones membrorum, diuersa remedia sunt adhibenda: igitur hoc remedium non confert ad omnia membra: negatur cōsequentia, quia licet secundum diuersas complexiones diuersa remedia conueniant: quia sunt remedia propria: aliqua tamen sunt remedia communia, quæ cōferunt omnibus: & hęc dicuntur communia, quia omnibus membris cōferunt, vt anodyna, quia æquāt cōplexiones mēbrorum: & ideo ad membra calida, & frigida cōueniunt ad confirmationem, cum dicitur aut bal

C neum olei est sufficiens remedium, aut non. dico ꝙ licet sit sufficiens remedium nō valet, ergo frustra ponuntur alia propter duo: primo quia si vnū remedium non possit haberi, ꝙ aliud habeatur: secundo quia secūdum Auicēnam concurrit certa proportio inter medicamen, & illud cui administratur, cuius causę nō comprehēduntur: quare si hoc nō haberet proportionē cum illo, ꝙ possit aliud administrari: & notanter dixi, dato ꝙ sit sufficiens, quia licet balneum olei sit aptum conferre omnibus doloribus: stat tamen ꝙ non sit sufficiens pro omnibus doloribus. Circa dicta cadit difficultas vtrum balneum olei cōueniens sit pro curatione dolorum gallicorum. Respōdendo, videtur quod sic: quia dolores gallici sunt in musculis, qui neruosi sunt, & ligāt vnam iuncturam cū alia: sed hoc balneum confert in doloribus neruorum, & iuncturarum, ergo rationabile est ꝙ conferat in doloribus iūcturarum, musculorum. quare experimentandum est audacter in illis: maxime

me quia Auenzoar dixit ꝙ sanat ab omnibus doloribus totius corporis, ꝙ si non sanat potes vti pro doloribus vnguēto facto cum argento viuo. notanter dixi pro doloribus: quia pro bullis non consulo vt vngas cum vnguēto de argento viuo quia pellit materiā ad īteriora: sed pro doloribus tute facere potes: & hoc est vnum ex illis. Recip. thuris, masticis ana vnc.i. rasæ pini, & cerusę ana vnc.ij. lytargirij, aluminis rochæ, myrrhæ, argenti viui ana vnc.5. incorpora cum succo arantij, & oleo communi, & si non cōfert, adde opij, croci, casiæ ligneæ ana gra.iij.

De balneo vini tepidi.

SCiendum ꝙ vinum differentias aliquas recipit ex terra, & aliquas ex ętate: ex terra quidem, quoniam vina ex mōte potentiora sunt, & meliora, quàm ex planicie: & etiam diuersificantur quæ ex montibus sunt secundum diuersitatē terrę, ex ętatibus vero diuersificātur, quia nouū calidum, & humidum est: vetus vero calidum, & siccū. In conseruatione sanitatis non reperio balneum vini venire in vsum apud auctores: in quibusdam tamē dispositionibus pręter naturā iudicatur salubre, sicut in passionibus neruorum, & iuncturarum: nam quāuis interius sumptum lędat neruos, & iūcturas ex effumatione ad caput, quia facit descēdere catarrhū ad iuncturas: tamē exterius applicitum confert, quia iuncturas laxas confortat, resoluendo humiditatem in illis existētem, & maxime nigrum, quia magis stypticum, & magis confortatiuum. Quidam tamen curiosi administrant magis vinum album: quia nigrum dedat cutim: & ideo addunt vino albo aliqua styptica bullita ī eo, sicut rosas, & gallas cypressi, & huiusmodi. Dubitatur vtrum balneum ex vino calido conueniat in dispositionibus neruorū, & iuncturarum, in regimine vero sanitatis minime. Contra primam partem arguitur, quia Auicēna capitulo de doloribus iuncturarum dicit: & minorētur balneationes eorum, quia liquefaciūt humores, & fluere faciūt ad iuncturas & subdit, sed effusio aquę frigidę super iuncturas mirabiliter confert: igitur balneum ex vino non cōuenit propter duo, primo quia est aptū liquefacere humores, qui facile ad iuncturas fluunt: secūdo quia si aqua frigida cōfert, vinum calidum neccessario nocet. Item si vsus vini calidi conferret in passionibus neruorum, & iuncturarum, maxime esset in declinatione, quando conuenit resolutio: sed tunc non cōuenit: quod probo, quia Auicēna in capitulo de cura iuncturarum dicit, oportet vt isti nō resoluātur absq; lenificatione: immo oportet vt leniantur, & rosoluantur simul: sed vinum

D tantum resoluit, & nō lenit, igitur non conuenit: secundo arguitur contra secundam partem, & arguitur ꝙ balneum istud cōuenit infantibus in regimine sanitatis propter duo: primo quia pueris in exitu ex vtero materno relaxantur membra, sed membris relaxatis confert vinum: quare &c. secundo quia pueri veniunt ex loco calido ad aerem frigidum: quem timent, & propterea plorāt: igitur conuenit quod calefacit eos, & inspissat cutim, huiusmodi est vinum: quare conuenit balneum ex vino. Respondeo pro via communi, dicitur, ꝙ balneum vini cōuenit in dispositionibus neruorum & iuncturarum relaxatarum, ad argumenta cōtra respondetur: ad primum cum arguitur per Auicennam, ꝙ debēt minorari balneationes: & ꝙ effusio aquę frigidę cōfert in doloribus E iuncturarum, dicitur ꝙ loquitur in principio dolorum ꝙ aqua frigida cōfert, & balneationes nocent, sed in declinatione, quoniam remanēt iuncturę debilitatę, & relaxatę ex concursu humiditatum, tunc balneum vini cōfert: cuius signum, quia vinaciæ, calidę tempore vindemiarum conferunt eis: quare & vinum, quod habet eandem vim. Ad aliud cum arguitur, si cōferret balneum vini, maxime esset in declinatione quādo conuenit resolutio: conceditur. Et cum tu arguis ꝙ nō conuenit, quia Auicennā in capitulo de cura iuncturarum dicit. Oportet vt non resoluantur sine lenificatione, immo oportet vt leniantur, & resoluantur simul: dicitur ꝙ loquitur Auicenna quando materia cōuersa est in lapideitatem: quia oportet tunc simul lenificare, & resoluere, & tūc non conuenit balneū vini, sed balneum vini conuenit in iuncturis relaxatis. Ad secundum princi F pale respondetur ad argumenta, quamuis aliqui velint sustinere partem illam, & dicitur ꝙ in regimine sanitatis non conuenit balneum vini: ad argumentū contra respondetur: ad primam probationem, quando tu arguis ꝙ conuenit infantibus, quia habent membra relaxata ex vehementi motu: negatur: sed habent ipsa debilitata ex resolutione spirituum, & ideo vinum magis resolueret: quare non conuenit. Ad aliam probationem cum dicis, ꝙ cum pueri veniant ex loco calido ad aerem frigidū, ideo timent illum, & plorant, quare quod calefacit conuenit: concedo: ergo vinum conuenit, negatur cōsequentia, quia caliditas vini inflammaret: sed sufficit balneum ex aqua calida, quod calefacit, & non inflammat. Circa dicta cadit difficultas vtrum in regimine sanitatis conueniat addere aliquid vini cū illa aqua cum qua lauantur infantes. Respondeo dicitur ꝙ hoc non apparet inconueniens, immo vtile quia faceret

ad

ad confortationem,& non resolueret,nec euaporaret, nec exsiccaret:& notáter dixi aliquid vini, quia intelligo, ꝙ modicum quid addatur, ita ꝙ sit dominium aquæ: quare sufficit addere quartam partem vini.

De balneo lactis.

PRo quo sciẽdum est,ꝙ lac componitur ex tribus substantijs scilicet sero,butyro,& caseo:serum calidæ complexionis est secundũ Mesué,licet Galenus dicat,ꝙ est sine manifesta calefactione,& infrigidatione: butyrum vero tendit ad ęqualitatem:& caseus frigidus est:quare lac cõpositum ex ijs est frigidum, & humidum: quia ratione caseitatis prędominãtis lac frigidum est. Item lac sumit differentias, & diuersitates ex diuersitate complexionum animalium, & ex diuersitate ętatum: ex diuersitate quidem complexionum,quoniã muliebre melius est alijs:& quorum prægnities proxima est prægnitiei mulieris: bonum est lac, vt vaccinum, cuius pręgnities est nouem mensium:& cuius pręgnities velocior est prægnitie mulieris:adhuc melius est,vt ouinum, & caprinum,quorũ prægnities est quatuor mensium:quorum vero prægnities prolixior est prægnitie mulieris non ita bonum est,vt lac asininũ, & equinum, quorum prægnities se extẽdit ad decem menses: ex diuersitate vero ętatum lac diuersitates sumit:quia iuuenum melius lac est, quam senum: & cognosce bonum lac, quia si effundatur super vnguẽ, vel speculum firmatur: ꝙ si fluit liquidum est,& aquosum.& etiam secũdum formam habet diuersitatem, quia si est lenis carnis, aut duræ,pinguis ,aut extenuatę,diuersificat lac: & dicunt ꝙ lac camelinum est melius lac, quãuis in eo sit salsedo quędam, quia diligunt acetosum & caseitas est pura in eo:vaccinum plurimi butyri est:& ouinum plurimæ caseitatis,& butyrositatis: & in lacte equino, & asinino est pauca caseitas.Recipit etiam diuersitates secundum tempora anni. Confert autem lac tam interius sumptum, quam exterius per viam balnei, maxime in tribus casibus:primo corporibus extenuatis simpliciter sumptis ex quacũq; causa sint:dicitur simpliciter sumptis, quia non coniunctis cum febre: & ideo confert patiẽtibus hecticã senectutis,quæ sunt corpora extenuata sine febre: & similiter cõfert quibuscũq; alijs corporibus extenuatis,Secũdo cõfert patientibus febrem hecticam scilicet nõ cõiunctam cum putrida.Tertio cõfert phthisicis extenuatis patientibus hecticam febrem: & hos tres casus tetigit Hippocrates quinta particula aphorismorum in illo aphorismo,lac dare caput dolentibus malum: quia in fine Aphorismi dicit quibus conferat, & tangit hos tres casus ordine retrogrado huic quẽ diximus:quia primo dicit. Cõuenit vero phthisicis.i.vlceratis in pulmone: extenuatis non valde febrientibus .i.patientibus hecticam: dicit secũdo & conuenit in febribus lõgis scilicet in hecticis febribus nullo signorum prædictorum pręsente: dicit tertio & extra rationẽ tabefactis.i.extenuatis sine febre, qui dicũtur pati hecticã senectutis. Dubitatur vtrum balneum lactis cõferat in tribus casibus vt dictũ est. scilicet corporibus extenuatis sine febre, & in febribus hecticis:& ĩ corporibus extenuatis patiẽtibus hecticam febrem. Cõtra,arguitur primo ꝙ non conueniat corporibus extenuatis sine febre,qualia sunt corpora, quę patiuntur hecticam senectutis: quia corporibus frigidis non cõuenit balneum frigidum,sed calidum:quia omnis cura fit per contrarium:sed corpora extenuata sunt frigida,& sicca,& balneum lactis est frigidum: igitur talibus corporibus non conuenit balneum lactis.Secũdo arguitur ꝙ non conferat in febribus hecticis: quia si cõferret in eis,pari ratione conferret in putridis,scilicet remouendo malam complexionem calidam, & siccam: sed nõ confert in putridis per Hippocratem. igitur nõ cõfert hecticis febribus. Tertio arguitur ꝙ non conferat extenuatis patiẽtibus hecticam: quia si seorsum,& diuisim nõ cõfert partibus:ergo nec composito.Respõdeo. Ad primum diciꝰ ꝙ quia lac est multum humidum,& parum frigidum, & corpora extenuata valde magis peccant siccitate, quàm frigiditate:ideo balneum lactis confert eis non obstãte frigiditate eius. Ad secundum dicitur ꝙ nõ est par ratio,ꝙ balneum conferat febri hecticę,& putridæ:quia in putrida facit oppilationem: & propterea nocet,quia auget febrem: sed oppilatio nihil facit cõtra hecticam:quare. Ad tertium patet, quia si confert partibus diuisim, & etiam coniunctim cõfert. Circa dicta cadit duplex difficultas. Prima difficultas est,quare Hippocrates dixit lac solum cõferre in tribus casibus dictis, cum etiam in multis alijs conferat. Nam Auicenna dicit lac cõfert tussi,sputo sanguinis, & vlceribus pulmonis:confert etiam squinantiæ gargarizando:confert etiam ophthalmię,si mulgetur sup oculũ, & sic de multis alijs. Secũda difficultas an sicut lac nocet interius, ita exterius noceat. & videtur ꝙ sic:quia quibus confert interius sumptum,ita exterius confert, ergo videtur similiter cõmunicare in nocumento sicut in conferentia. Respõdeo Ad primam difficultatem dicitur, ꝙ Hippocrates tangit solum iuuamenta lactis in corporibus: non autem in partibus corporis: Auicenna vero

tangit

tangit in omnibus, quare. Ad secundam dicitur ꝙ nõ quibuscunq; nocet interius, nocet exterius, quia interius assumptum dixit nocere in septem casibus, vt patet ex illo Aphorismo quintę particulæ, lac dare caput dolentibus malum, malum vero febricitantibus: & ijs, quibus hypochõdria suspensa rugiunt, & siticulosis: & in ijs, in quibus fellei secessus, & in acutis febribus, & quibus sanguinis multa egestio facta est. sed ĩ omnibus istis nõ nocet exterius administratum: quia in felleis secessibus non nocet balneum lactis. quare &c. Sed videtur ꝙ etiam lac per interius sumptũ non nocet felleis secessibus, quia Alexander hyatros in dysenterijs, in quibus sunt fellei secessus, nõ solum administrat clystere lactis, sed etiam administrat sumere lac per os tanquàm optimum remedium. Dicitur ꝙ lac nocet in felleis secessibus, quia conuertitur in cholericã & Alexãder administrat ipsum alteratum, vt nõ cõuertatur in cholericam: nam admiscet quartam partem aquæ, & facit tantum bullire, vt consumetur quarta pars: quare simpliciter datum nocet, sic vero contemperatum confert quare &c.

SECVNDVS TRACTATVS.

IN hoc secũdo tractatu determinatur de balneis compositis naturalibus, & diuiditur in sex capitula: in primo capitulo tractatur de mineris: in secũdo capitulo de distinctione balneorũ mineraliũ: in tertio capitulo de regimine circa balnea: ĩ quarto de correctiõe accidentiũ balnei: in quĩto de verificatiõe cuiuslibet mineræ balnei: in sexto de singulis balneis mineralibus Italiæ. & quia balnea mineralia operãtur secũdũ virtutes minerarũ, ideo prius de mineris dicendũ est. & quia sulfur prerogatiuam habet super alias mineras, quia omnes aquæ minerales, quæ ex visceribus terræ nascuntur pro tanto calidæ sunt, quia transeũt super sulfur, vt inquit philosophus in de proprietatibus elementorum, ideo incipiemus à sulfure prenotando ꝙ non omnes aquæ minerales calidæ sulfureæ sunt, quia plus requiritur vt sint sulfureæ, scilicet vt aliqua pars substantiæ sulfuris misceatur cum ea, & de mineris modo dicendum est secundum ꝙ operantur in totum corpus. Sulfuris igitur natura calida, & sicca est vsque ad quartum gradum, quare prima operatio eius est calefacere, & exsiccare. Secũda vero operatio eius est subtiliare, aperire, & resoluere. Aluminis vero natura calida, & sicca est vsque ad tertium gradum, quare prima operatio eius est calefacere, & exsic-

D care, secunda vero est prohibere fluxum omnem sanguinis, & cursum superfluitatum, & sui stypticitate confortare mẽbra. Salis autem natura calida, & sicca est vsque ad secundũ gradum, quãuis sint plures eius species, scilicet quatuor, sal panis, & hic duplex est, scilicet mineralis, & marinus; sal gemma, qui vt gemma splendet, sal indus, sal napticus, qui naptæ odorem habet, quare prima operatio eius est calefacere, & exsiccare, secunda vero operatio est liquefacere, incidere, & subtiliare humores grossos, & viscosos, & resoluere, et preseruare à putrefactione. Nitri vero natura calida, & sicca est vsque ad tertium, & dicitur ꝙ est ex speciebus baurach, quãuis opationes alias habeat à baurach, quare prima operatio est calefacere, & exsiccare, secunda vero est abstergere, & mundificare, incidere humores grossos, & viscosos, subtiliare, & resoluere. Cinis est puluis ex adustione lignorum factus ad differẽtiam calcis, qui ex adustione lapidum fit. Cineris natura calida

E est, & sicca vsq; ad secundũ, quare prima eius operatio est calefacere, & exsiccare, secũda vero operatio est abstergere, & cõstringere. Calx vero species cineris est, sed ex adustione lapidũ factus est, cuius natura calida, & sicca est vsq; ad quartum. quare prima operatio eius est calefacere, & exsiccare, secunda vero operatio est vrere & corrodere. Gypsi natura frigida, & sicca est vsq; ad secundum, & est species lapidis multum lotus, qui congelatur ex congelatione terræ, ex quo contrito fabricantur domus, sicut ex calce, quare prima operatio est infrigidare, & exsiccare, secũda vero operatio est conglutinare, stypticare, & confortare. Ferri natura frigida, & sicca est vsque ad tertium secundũ Platearium, quod notanter dixi, quia secundũ nos est frigidum vsq; ad secundũ, & siccũ vsque ad tertiũ, sed in dubio discutietur hoc, prima eius operatio est infrigidare, & exsiccare, secũ-

F da vero operatio est sua stypticitate cõfortare mẽbra. Aeris natura calida est, & sicca vsque ad tertium, quia prima operatio eius est calefacere, & exsiccare, secũda vero opatio est abstergere, subtiliare, & resoluere. Marchasitę natura calida est in secũdo, sicca in tertio, & est quatuor specierum, quia alia aurea, alia argẽtea, alia ærea, & alia ferrea, & oẽs species similantur substantiæ, cui comparantur in colore, & reperitur in virtute sua, & quia de ferrea, & ęrea dictum est, nunc de aurea, & argentea dicendum est, operationes tamẽ marchasitæ prius ponemus, quare prima eius operatio est calefacere, & exsiccare, secũda est maturare, & resoluere, & abstergere est eius uis fortis, quia abstergit mirabiliter oculum, & confortat ipsum,

ipſum, & aduſta eſt melior non aduſta, & cum
raſa pini reſoluit apoſtemata dura, & propterea
Perſi dixerunt lapidẽ luminis propter iuuamen-
tum, quod confert viſui. Argenti vero natura fri-
gida eſt & ſicca, quare operatio eius prima, eſt in
frigidare, & exſiccare, confert etiam tremori cor
dis ex iam calida. Auri natura eſt æqualis, & ſub-
tilis ſubſtantiæ, ideo nec calida, nec frigida, con-
fortatiua vero eſt, maxime cordis, quia cõfert do
lori cordis, & tremori ipſius. Dubitatur circa mi
neras, primo circa ſulfur, quia dictum eſt ꝙ eſt ca
lidum, & ſiccum vſq; ad quartum. & conſequen
ter prima operatio eſt calefacere, & exſiccare. cõ
tra arguitur quia ſicut calidi eſt calefacere, & cõ-
ſequenter aperire: ſic ſicci eſt exſiccare, & conſe-
quenter conſtringere, igitur ſimul effectus con-
trarios faciet. Secundo arguitur contra alumen,
quia dictum eſt, ꝙ eſt calidum, & ſiccum vſq; ad
tertium: contra arguitur argumento Ioannitij: q
tenet illud eſſe frigidum, & ſiccum: quia quod ꝓ
hibet putrefactionem eſt frigidum, & ſiccum, pa
tet quia frigidum, & ſiccum ſunt oppoſita princi
pijs putrefactionis: ſed alumen prohibet putrefa-
ctionem, patet ſi ponatur in vino nouo, quod ſo
leret putrefieri prohibet ipſum putrefieri. Tertio
arguitur contra ſalem, quia dictum eſt, ꝙ ſal eſt
calidus, & ſiccus vſq; ad ſecundum. Cõtra argui-
tur, quia ſalſedo ſecundum Meſuem fit ex parti-
bus terreis aduſtis, & amaris, & ex partib. aqueis
ſine ſapore, quæ ſunt ęquales: ſed iſtę duæ partes
ſunt ex contrarijs qualitatibus. ſ. ex valde calido,
& valde frigido, ſed in mixto hæc refranguntur:
igitur ſal erit temperatus. Item Ariſt. 23. particu-
la. problematum dicit, ꝙ non ſtat ſalſedo cum ca
liditate, ſicut apparet de aqua maris, quæ eſt frigi
da: quia caliditas eſt impeditiua ſalſedinis: quare.
Quarto arguitur contra nitrum, quia dictum eſt
ꝙ natura ſua eſt calida, & ſicca vſq; ad tertium. et
ꝙ eſt ex ſpeciebus baurach, quamuis operationes
alias habeat, a baurach: contra quia hoc implicat
ꝙ ſit ex ſpẽbus baurach, & tamen alias operatio-
nes hẽat a baurach. Quinto contra cinerẽ, & cal
cem arguitur quia dictũ eſt, ꝙ natura cineris eſt
calida, & ſicca vſq; ad ſecundum. & natura cal-
cis eſt calida, & ſicca vſq; ad quartum. quia cinis
fit ex aduſtiõe lignorum, ſicut calx fit ex aduſtio-
ne lapidum. Contra arguitur quia ignis factus
ex lignis eſt ita calidus in ſummo, ſicut qualiſcũ
que alius ignis: igitur cinis eius eſt ita calida, &
ſicca, ſicut cinis cuiuſcunque alterius ignis, ergo
calx non eſt calidior, & ſiccior cinere. Sexto con
tra gypſum arguitur quia dictũ eſt ꝙ natura eius
eſt frigida, & ſicca vſq; ad ſecũdum. contra quia

A gypſum eſt ſpecies lapidis geniti ex cõgelatione
terrę: ſed terra hẽt ſiccitatẽ in ſummo: quia vnũ-
quodq; elemẽtum limitat ſibi vnam qualitatem
in ſummo per philoſophũ ſecundo de gñatione,
& terra limitat ſibi ſiccitatẽ in ſummo, igitur gy
pſum non erit minus ſiccum, q̃ terra. Septimo ar
guitur contra ferrum quia dictum eſt ſecundum
Platearium, ꝙ eſt frigidum, & ſiccum vſq; ad ter
tium. Cõtra arguitur: quia quæ ſunt frigida in ter
tio ex ſe nocẽt ſenſibiliter ſtomacho. igitur aquæ
mere ferreæ nocerent ſtomacho: conſequens cõ-
tra Auicen. ſecunda. fen primi capi. Quidam or-
nate loquentium, quia dicit, ꝙ aquæ ferreæ ſto-
machum iuuant, & ſplenem, quare. Octauo ar-
guitur contra æs, quia dictum eſt, ꝙ eſt calidum
& ſiccum vſq; ad tertium. Contra arguitur quia
quæ diſſoluuntur à calido congelantur à frigido
B per Aue. quinto colliget cap. 9. ſed æs diſſoluitur
à calido. ſ. ab igne: igitur congelatur à frigido, &
ſi ſic, igitur æs eſt frigidũ. Nono arguitur còn-
tra marchaſitam, quia dictum eſt, ꝙ eſt calida in
ſecundo. & ſicca in tertio. Contra arguitur quia
dicit Rabi Moyſes. 22. particula ſuorum aphoriſ-
morum. ꝙ ſi ſuper marchaſitã ignitam aſperga-
tur acetum, cuius vaporem recipiat apoſtema du
rum, ſubito diſſoluitur eius durities, vt videatur
miraculum: ſed quod diſſoluit duritiem partim
humidum eſt, quia mollificatiuum: & partim ca
lidum, quia reſolutiuum, ergo marchaſita eſt ca-
lida, & humida. Decimo arguitur contra aurũ,
& argentum, quia ſi aurum, & argentũ ſunt ſpe-
cies marchaſitæ, ſed marchaſita eſt calida, & ſic-
ca, vt dictum eſt, igitur aurum, & argentum ſunt
calida, & ſicca: quare &c. Reſpondeo ad primum
C de ſulfure, cum tu arguis, ꝙ ſi ſulfur calefacit, &
deſiccat, igitur aperit, & conſtringit quæ ſunt cõ
traria, dicitur ꝙ aperire, & conſtringere nõ ſunt
contraria, niſi referantur ad idem, ſed ſi referan-
tur ad diuerſa non ſunt contraria, vt hic. Pro quo
nota ꝙ duplex eſt cõſtrictio, ſiue oppilatio. ſ. coar
ctatoria, & attenuatoria: prima fit quãdo humor
exiſtit in venis, & obturat vias illas: illa eſt cõſtri-
ctio, & oppilatio coarctatoria: ſecũda vero cõſtri
ctio, & oppilatio fit quãdo ſubſtantia venæ con-
denſatur, & conſtringitur per aliquod ſtypticũ,
non tamen intra venam eſt aliquid: illud ergo qđ
eſt calidum aperit coarctatorie, illud vero quod
eſt ſiccum non conſtringit coarctatorie, ſed atte
nuatorie, quia cõdenſatur ſubſtantia venæ, qua-
re non contrariantur. Ad ſecũdum de alumine,
ſecundum Gale. alumen eſt calidũ: ratio eſt, quia
ſi eſſet frigidum tunc aqua ferrea, & aluminoſa
noceret mirabiliter ſtomacho contra experien-
tiam,

tiam,quare alumen calidum: ad argumetum cõtra negatur ꝙ omne quod resistit putrefactiõi sit frigidum,& siccum:immo siccum resistit putrefactioni siue associetur calido, siue frigido, bene verum est,ꝙ illud quod est frigidum, & siccum magis resistit putrefactioni,q̃ illud quod est calidum,& siccum. Ad tertium de sale.Cum arguitur,cum componatur ex partibus æqualibus calidis, & frigidis, humidis,& siccis, igitur est temperatus:conceditur ꝙ ad generationem eius concurrit calidum adustum, & frigidum aqueum, sed quia calidum concurrens est densius: ideo in complexione eius vincit caliditas, & siccitas: ad aliud dictum philosophi in problematibus, dicit ipse ꝙ illud dictum non est verum de aquis, quæ veniunt de visceribus terræ, quia non potest illa caliditas tantum de salsedine remouere, quãtum datur à mineris. Ad quartũ de nitro cum tu arguis,ꝙ videtur implicatio dicere,ꝙ est ex speciebus baurach,& tñ habet alias operationes à baurach:dicitur,ꝙ non est implicatio,quia ęquiuocatur de baurach: quoniam accipit primo baurach communiter,vt est genus ad nitrum: deinde accipit baurach,vt est species distincta contra nitrũ. Vide in Serapione distincte hoc,ne hic sim nimis prolixus. Ad quintũ contra cinerem, & calcẽ, si cinis fit ex lignis adustis,& calx fit ex lapidibus adustis,cum ignis vtriusq; sit calidus in summo, igitur cinis vnius est calida,& sicca,sicut alterius: negatur consequentia:quia materia magis densa magis retinet caliditatem,& siccitatem,q̃ minus densa. Ad sextũ cum arguitur si gypsum fit ex congelatione terrę,& terra est sicca in summo:ergo gypsum non est minus siccũ,q̃ terra:dicitur ꝙ ęquiuocatur de terra:quia terra,quæ est elementum est bene sicca in summo,sed gypsum non fit ex tali terra,sed ex terra, quæ est potius terreum, q̃ terra. Ad septimũ de ferro.cum tu arguis, ꝙ si esset frigidum in tertio, tunc aquæ ferreæ nocerent stomacho:hoc argumentum est nostrum,& volo ꝙ concludat contra Platearium, & tũc si arguitur pro eo,ꝙ si ferrum est frigidum,vt duo,et cum alumen sit calidum, vt tria, ergo aquæ ferreæ,& aluminosæ non sunt temperatæ, sed calidæ:conceditur:& quamuis sint calidæ in primo infrigidãt hepar discrasiatum, quod est calidum in secundo quia à temperamento recedit ad minus per vnum gradum. Ad octauum de ære cũ arguitur quæ dissoluuntur à calido,congelantur à frigido,sed æs dissoluitur à calido, ergo æs congelatur à frigido : conceditur consequentia, & consequens;& cum tu infers,igitur ęs est frigidũ: negatur consequentia. Pro quo nota secundum

D Auer.quinto colliget,ꝙ quæ sunt congelata à calore,calor,& siccitas dominatur super ea, sed nõ quæcunq; sunt congelata à frigido,frigus dominatur super ea,sed aliquando frigus, & aliquãdo calor,quia si talia cõgelata à frigido inspissentur à calido cum dominio partium terrestriũ sunt frigida,& sicca vt ferrum:si vero cum dominio partiũ adustarum sunt calida,& sicca vt æs. Ad nonũ de marchasita,cũ arguitur ꝙ si super marchasitam ignitam aspergatur acetum, vapor dissoluit duritiem apostematis,ita vt videatur miraculum:sed quod dissoluit sic duritiẽ partim est humidum,& partim calidum,igitur marchasita est calida,& humida,negatur cõsequentia,quia marchasita non est quæ dissoluit,sed vapor aceti, qui partim est calidus,& partim humidus. Ad decimum de auro,& argento:cũ arguitur si sunt species marchasitæ aurum,& argentum, & marchasita sit calida,& sicca,igitur aurum, & argentum

E sunt calida, & sicca : dicitur negando, ꝙ istæ sint species marchasitæ proprie loquẽdo,nec marchasita genus ẽ: sed quia marchasita est quatuor modis,ideo videntur quasi species, sed non sunt:& cum marchasita sit istis quatuor modis, in quib. vincit caliditas,& siccitas : ideo marchasita dicitur calida,& sicca,& quia magis vincit siccitas in ijs : ideo magis sicca,q̃ calida est.

Post determinationem de mineris consequenter distinguendum est de aquis mineralibus,quæ dicuntur balnea naturalia, quia aliquæ sunt magis aptæ ad duciandum caput,& aliquæ magis aptæ ad balneandum corpus, & aliquæ magis aptæ ad potandum:& ideo balnea naturalia sunt in triplici genere.s.balnea duciæ,balnea corporaturæ,

F & balnea potabilia. Ad potandum quidem aquę salsæ,& nitrosæ aptæ sunt : ad balneandum vero corpus aquæ ferreæ,& aluminosæ aptę sunt:natura ferrum,& alumen reddunt aquas quasi temperatas in actiuis:ad duciandum vero caput conuenientes sunt aquę sulfureę,aluminosę,nitrosę,salsæ,æreæ,cineritiæ:gypseæ etiam conueniunt partim ex seipsis,vt in catharris calidis, & capitibus calidis:partim cum alijs ad contemperandum caliditatem aliarum:& similiter cum aquis pro corporatura potest esse gypsum ad contemperandũ alias. Ponantur igitur conclusiones declarantes istam materiam.Prima conclusio sit ista. Aquæ sulfureæ,aluminosæ,nitrosæ,salsæ,æreæ,& cineritiæ conuenienter administratæ sunt aptæ conferre in duciãdo caput:probatur conclusio, quia istæ aquæ sunt aptæ permutare malam cõplexionem humidam cerebri:& partim sunt aptæ resoluere partem materiæ,igitur sunt aptæ cõferre in

duciando caput: & notanter dicitur conueniẽter administratæ, propter tria: primo quia præsupponunt debitam purgationem corporis, & capitis, secundo quia præsupponunt ꝙ eligatur ducia cõueniens, quia aliqua est fortis, aliqua est debilis, et aliqua mediocris. Fortis est quæ tenet de sulfure, siue sale, siue cum alia minera mixto: quia sulfur est calidum, & siccum vsq; ad quartum. & istę duciæ non conueniunt nisi in catarrhis frigidis, & cerebro frigido: exemplum de ducia sulfuris tantum, sicut sunt plurima balnea Viterbij, de quibus postea dicetur. Exemplum de ducia sulfuris mixta cum alumine, vt balneum Petrioli. Aliquę vero duciæ sunt mediocris. s. quæ carent sulfure, & tenent de alumine, vel nitro, vel ære, quia istæ sunt calidę, & siccæ vsq; ad tertium. & istæ cõueniunt in catarrhis frigidis, & calidis, vincente tñ humiditate. Exemplum de aluminosis, & nitrosis, vt balneum sancti Philippi. Exemplum de balneis nitrosis, & cineritijs, vt balnea Paduana sanctæ Helenæ, & multa alia, de qbus infra dicetur. Aliquæ vero duciæ sunt debiles. s. quæ tenent de sale, vel cinere, quia istæ sunt calidæ, & siccæ solũ vsq; ad secundum. Exemplum, vt balneum Paduanum, quod dicitur balneum domus nouę, cuius minera est cinis, vt infra patebit. tertio dicitur conuenienter administratę, quia præsupponunt, ꝙ seruetur debitum regimen. s. in duciando caput, & in regimine vitę, & hic multa includũtur, vt infra declarabitur. Secũda conclusio. Aquæ ferreæ, & aluminosæ conuenienter administratę sunt aptę conferre in balneãdo corpus: probatur conclusio, quia huiusmodi aquę sunt quasi temperatæ in actiuis, ideo contemperant complexionem corporis si distemperatam inueniant, & cũ hoc confortant membra sua siccitate, vt balneũ de villa in comitatu Lucano: & balneũ de aquis in comitatu Pisano: & balneum de Auinione in comitatu Senẽsi. Tertia conclusio. Aquæ salsæ, vel nitrosæ tam per se, q̃ cum alijs conuenienter administratæ sunt aptæ conferre pro potatione: probatur, quia huiusmodi aquę potatę soluũt vẽtrem, & mundificant membra naturalia, & confortant ea: & notanter dicebatur tã per se, q̃ cum alijs, quia hęc balnea potabilia reperiũtur in quadruplici differentia: aliqua enim tenẽt solum de sale, vt balneum sancti Christofori in comitatu Fauẽtino, distans ꝑ quatuor milliaria versus mõtem: & balnea montis catini. Aliqua vero tenent de sale, & alumine, sicut balneum Aquarij in comitatu Regino: & hęc magis cõfortãt membra, q̃ ꝑcedentia. Alia vero tenent de sale, alumine, & ferro, sicut balneum Borrę prope mõtem varcũ ad duo milliaria: & balneum Calderianũ prope Veronam ad decimum milliare: & hęc magis cõfortant, q̃ pręcedẽtia, & refrigerant hepar. Aliæ tenent de sale, alumine, & sulfure, vt aqua Porectæ: & hæc magis mundificant, & magis aperiũt, quia sulfur facit ipsa magis penetrare: sed cauenda est, vbi hepar generet humores adustos. Dubitatur circa dictas conclusiones, & pr̃io circa primam. Vtrum ducia ex aquis mineralibus conuenienter administrata conferat in dispositione catarrhi? Contra arguitur, quia vel ducia conuenit capiti stante aliqua materia catarrhali in capite, vel nulla stante: sed nec primo modo, nec secundo modo conuenit, ergo nullo modo conuenit, patet consequẽtia cum maiori: minor probatur, & primo pro prima parte. quia ex calidis subtiliãtibus materiam fit fluxus materiæ ad iferiora, sed ducia est ex aqua calida subtiliante materiam: igitur per eã fit fluxus materiæ ad inferiora: sed hoc non cõuenit, quare ducia non conuenit. Secũdo probatur minor pro secunda parte, quia si conuenit ducia stante mala complexione humida sine materia. s. ꝑ pmutando illam malam complexionem humidam. cõtra quia talis mala complexio humida aut iungitur cum caliditate cerebri, aut cum frigiditate, aut cum temperata complexiõe, si cum caliditate, & cum ducia sit calida, & in habentibus symbolum facilior sit transitus: igitur prius distemperabitur in complexione calida, q̃ permutetur in humida: si vero mala complexio humida iungitur cum frigiditate cerebri, & cum calidum sit actiuius in agendo, q̃ siccum in exsiccando, igitur prius permutabitur complexio frigida, q̃ humida: si vero iungitur cum complexione temperata in actiuis, prius distemperabitur ad calidum, q̃ cõplexio humida permutetur ad siccum, cum calidum sit actiuius ad agendum, q̃ siccũ. Secundo principaliter arguitur sic. Non potest per se curari aliqua mala cõplexio nisi prius sciatur quãtum distat à summo gradu illius complexiõis, quia cognitio alicuius gradus scitur per appropinquationem ad summum, sed nemo potest scire quantum aliqua mala complexio cerebri humida distat à summo gradu complexionis humidæ, igitur non potest curari talis mala complexio humida. patet consequentia cum maiori: minor probatur, quia quacunq; mala complexione signata aliqua in duplo minus distat, aliqua in triplo minus, & sic in infinitum: igitur difficillimum est hoc inuestigare. s. quãtum distat. Tertio arguitur sic. Non semper conueniens est applicare duciam parti anteriori capitis. s. proræ, quia aliquando conuenit applicare parti posteriori, vt ꝓbabo:

babo:igitur non ſemper recte adminiſtratur ducia ſecundum communem vſum eius: patet conſequentia:antecedẽs probatur, quia catarrhus aliquando deſcendit ad nucam, & conſequenter ad neruos,& iuncturas:igitur diſtemperantia eſt aliquando in parte poſteriori:ſed vbi eſt diſtemperãtia, ibi debet applicari ducia: igitur ducia aliquando debet applicari in parte poſteriori .Reſpõdeo.

Ad primum cum dicitur,aut ducia conuenit capiti ſtante materia catarrhali in capite, vel nulla materia ſtãte in capite:dicitur ꝙ vtroq; modo cõfert,& ſtante aliqua materia,& nulla materia ſtãte:declaro primam partem.ſ.ſtante aliqua materia:pro quo nota,ꝙ ſi multa materia ſit in capite, nõ conuenit ducia,quia agitaret materiã, & cum non poſsit illam reſoluere, & flueret deorſum : ſi vero eſt pauca,aut eſt in fluxu,aut non:ſi eſt in fluxu,non conuenit ducia:ſi vero nõ eſt in fluxu cõuenit,quia poteſt illam reſoluere: quare qui petit duciam , dẽt eſſe purgatus ĩ capite,ita vt nõ remaneat materia,aut pauca valde,quæ poſsit reſolui.

Ad ſecundã partem, cum quęritur aut mala cõplexio humida cõiungitur cum caliditate,aut cũ frigiditate,aut cum temperata:dicitur ꝙ põt omnibus coniungi,& cum arguitur ſi cõiungitur caliditati,& cum ducia ſit calida , & in habentibus ſymbolum facilior ſit tranſitus:igitur prius diſtẽperabitur in caliditate,q̃ humida permutetur: negatur conſequentia,quia cum illa complexio calida ſit naturalis,& illa humida ſit pręternaturalis, natura iuuat in conſeruando illam naturalem,& in permutando illam præternaturalem:quare ad probationem , cum dicitur in habentibus ſymbolum facilior eſt trãſitus:dicitur ꝙ verum eſt cæteris paribus:ſed cætera nõ ſunt paria hic, quia natura adiuuat vnam partem,& alteram nõ : immo alteri nocet.ſimiliter dicitur ſi iungatur frigiditati,ꝙ prius permutabitur humida, q̃ frigida diſtẽperetur propter illud idẽ quia natura adiuuat naturalem:Similiter dicitur ſi iungatur illa complexio humida cum temperata. Ad ſecundum principale:cum dicitur,non poteſt perfecte curari mala complexio humida niſi ſciatur quantum diſtat à ſummo, ſiue à ſummo gradu: trãſeat:& cum dicitur hoc non poteſt ſciri: negatur . Pro quo nota ꝙ Auic.prima tertij dicit,ꝙ naturalis complexio cerebri eſt humida:& aliqua eſt naturaliter humida in primo gradu,aliqua vero in ſecũdo gradu : & cum tranſit ad tertium gradum eſt præternaturalis:& iſta tertij gradus habet latitudinem maximam : cum vero tranſit ad quartum,pernecat: quia quartus gradus eſt ſummus gradus : quẽ natura non tolerat.Ecce ꝙ cognoſcitur quãtum diſtat à ſummo gradu:& adhuc melius , quia complexio humida in tertio gradu poteſt eſſe in principio illius latitudinis,vel in medio,vel in fine:& hæc cognoſcuntur ſecũdum maiorem, vel minorem læſionem,& ex maiori abundantia catarrhi, vel minori:quare &c.Et ſi dicitur , cum ad vnam duciam vadant quaſi infiniti:quorum aliqui grauiter catarrhizant,& aliqui leuiter:nõ videtur cõueniens:quia vna,& eadem medicina non eſt cõueniens omnibus:dicitur, ꝙ ſi diuerſitas illorum ſit in catarrhis:quia vnus patiatur catarrhum frigidum,& alius calidum,aut nõ conuenit eadem ducia,aut eadem aliter adminiſtranda:quia in frigidis catarrhis cum primis cãnellis duciari debet, & in calidis cũ vltimis . Item in frigidis catarrhis maiorem moram facere debet ſub ducia : in calidis minorem . Ad tertium cum dicitur , ꝙ non ſemper conueniens eſt duciare in parte anteriori: ſed aliquando in poſteriori,cum deſcendat aliqñ catarrhus ad partes illas . De hoc ſunt opinioẽs. Quidam dicunt , ꝙ materia tranſiens ad nucam non vadit ad iuncturas, quia oppilat orificia neruorum,ſed ſi debet ire ad iuncturas, debet tranſire per venas,per quas vadit nutrimentum ad neruos,& ad iuncturas:& ideo potius per anteriorẽ, & ita remedia ſunt applicanda parti anteriori:& hoc videtur expreſſe velle Auic.prima tertij,cap. cum materiam euacuare volumus, in fine capituli vbi omnia reſolutiua applicat parti anteriori,et non poſteriori. Alij aliter ſentiunt, vt Mũdinus propter dictum Auicẽ.in de anatomia cerebri,ꝙ in medio vltimi ventriculi eſt foramen,per quod applicantur omnes nerui cerebro: & propter hoc factum eſt principaliter hoc foramen,licet aliquę ſuperfluitates per hoc expurgẽtur,maxime ĩ ſenibus : & propterea in eis fiunt podagræ, & dolores iuncturarum:quare ducia etiã applicanda eſt puppi:tu conſidera. Dubitatur circa ſecundam concluſiõem. Vtrum balnea ex aquis mineralibus, quibus balneatur corpus,conuenienter adminiſtrata,ſint apta cõferre corpori? Cõtra arguitur, quia huiuſmodi aquæ tenent de minera ferri, & aluminis:ſed cum alumen ſit magis calidũ,quàm ferrum ſit frigidum,quia eſt calidum ad tertium gradum:& ferrum eſt frigidum ad ſecundum:igitur huiuſmodi aquæ non ſunt temperatæ in actiuis,immo tendunt verſus calidum:& ſi ſic,igitur corporibus calidis,vt cholericis,& ſanguineis nõ conueniẽt, patet conſequentia , quia calefacient illos. Secũdo arguitur ſic:Huiuſmodi aquę ſunt diſtemperatæ in qualitatibus paſsiuis : patet quia vtraq; minera & ferri,& aluminis eſt ſicca vſq; ad tertium,ſed qualitates paſsiuæ etiam agunt in corpus

pus

pus:igitur exsiccabunt illud,& si sic,igitur nõ cõferent eis. Tertio arguitur sic,Auic.in illo capi.secundæ fen primi quod incipit, Quidam ornate loquentium dicit,æreę vero aquæ,& ferreę,& salsæ cõferunt ęgritudinibus,quæ fiunt ex frigiditate,& hũiditate:ex quo videtur innuere ferrum esse calidum,& siccum. Item dicit. Ferreę vero stomachum iuuant,& splenem: & per hoc et videtur innuere ferrũ esse calidum, quia frigidum non iuuat stomachũ,nec splenẽ. Quarto arguitur sic.Auic.in eodẽ cap.loquens de alumine dicit. In aquis vero aluminosis balneari confert sputo sanguinis,& egresioni sanguinis ab ano,& à mẽstruis:ex quibus dictis videtur innuere virtutẽ aluminis esse in restringẽdo potius, in alia re,sed aquæ,quæ restringunt sunt aptę facere oppilationem corporibus, igitur nõ sunt aptæ conferre.rñdeo. Ad primũ Platearius dixit ꝑpter hoc argm̃,ꝙ ferrum est frigidum, & siccum vsq; ad tertiũ,& sic facta mixtione ex ferro,et alumine tales aquę redduntnr tẽperatæ in actiuis,et sic conferunt oĩbus corporibus.contra istũ arguimus,quia si ferrũ esset frigidum vsq; ad tertiũ tũc aquæ mere ferreę nocerent stomacho cõtra Auicen.dicentẽ, Aquę ferreę stomachum iuuãt, & splenem,& patet cõsequentia,quia frigidũ in tertio gradu sensibiliter nocet. Aliter ergo dicimus, ꝙ ferrũ est solum frigidũ vsq; ad scd̃m,& cum tu infers,ergo hmõi aq̃ non erunt temperatę in actiuis,ĩmo calidę erũt vsq; ad primũ gradum. cõcęditur totũ.& postea cũ tu infers.igitur corporib. calidis.s.cholericis,& sanguineis nocebũt: negatur cõsequentia. Pro quo nota,ꝙ hepar cholerici,& sanguinei qñ sunt in sua dispõe naturali vergunt versus calidũ respectu medij gñis.s. carnis, & sic ad minus sunt calida in prĩo gradu, ꝙ si aliqualiter sint distẽperata versus calidũ,erũt ad minus calida vsq; ad scd̃m.quare tales aq̃ respectu illorum distẽperatorum erũt frigidę,& sic infrigidabunt illa:respectu vero illorũ in sua dispõne naturali existentiũ erunt ęqualia in gradu,& consequenter tẽperata,quare nullo mõ nocebunt eis.

Ad scd̃m cũ arguitur ꝙ oẽs illę minerę sunt siccę vsq; ad tertium,igitur exsiccabunt corpora,& cõsequenter oppilabunt:quare nõ cõferent. dicitur cõcedendo,ꝙ oppilabunt oppilatiõe attenuatoria,q̃ est cõdensatio substãtiæ mẽbri,sed hęc est cõfortatio mẽbri,sed nõ oppilabunt oppilatione coarctatoria,q̃ est prohibitio transitus humorũ ꝑ vias venarũ.quare. Ad tertiũ cum arguitur ex textu Auic.ꝙ ferrũ videtur esse calidũ, negatur,q̃a cum dicit. Aereę,ferreę,& salsę cõferũt ęgritudinibus quę fiunt ex frigiditate,ponit duas calidas,

A s.ęs,& sal,& vnã frigidã.s.ferrũ,quare totũ aggregatum est calidũ,iõ dicitur cõferre ęgritudinib.q̃ fiunt ex frigiditate. Et cũ dicit. Ferreę aq̃ stomachum iuuant,& splenẽ:dicit hoc rõne siccitatis, q̃a ferrum rõne siccitatis cõfortat stomachum,& splenẽ,& alia mẽbra,quare. Ad quartũ cum arguitur ex tex.Aui.ꝙ alumẽ est constrictiuũ, quia cõfert fluxui sanguinis:cõcedo.& cum dicis, sed q̃ cõstringunt oppilant:dictum est ꝙ oppilãt oppilatione attenuatoria,q̃ est condẽsatio sub̃æ mẽbri,sed nõ oppilãt coarctatorie, quę est ꝓhibitio transitus humoris ꝑ vias venarũ:prima oppilatio cõfortat,sed scd̃a nocet, quare &c. Dubitatur tertio circa tertiã cõclu. Vtrum aq̃ minerales potabiles cõuenienter administratę,sint aptę cõferre corpibus: Contra sal arguitur prĩo quia minera principalis huius balnei est sal,vel nitrum, vel

B baurach,sed Serapio cap.de baurach,& nitro dicit:baurach,& nitrũ malum est stomacho, corrodens ipsum,& in cap.de sale dicit,sal malus ẽ stomacho:igit̃ aq̃ minerales tenentes de sale,vel nitro nocẽt stomacho,patet cõsequẽtia, quia aqua balnei sapit naturã minerę:quare. Itẽ q̃ro de sale, an euacuet electiue humores,an solũ ĩabstergẽdo leniat naturã. Et arguitur primo ꝙ euacuat electiue,quia scd̃m Mesuẽ cap.de sale.oĩs sal solutione educit humores grossos,& viscosos, ergo electiue educit. Itẽ eodem cap.dicit. Sal liquefaciẽdo euacuat,sed q̃ liq̃faciẽdo,vel dissoluendo euacuant,ꝑ virtutẽ attractiuã euacuant,& cõsequenter electiue:quare &c. In cõtrariũ arguitur, quia scd̃m Aui.scd̃o cañ.oẽ abstersiuum lenit naturã, sed aqua salsa ẽ abstersiua,igitur lenit naturã, sed lenitiuũ euacuat solum id cui occurrit,& nõ ele-

C ctiue:quare &c. Itẽ q̃ euacuant electiue, ꝑ virtutẽ attractiuã attingunt humorẽ,& nõ corpaliter: sed aqua salsa corpaliter attigit, ergo nõ electiue euacuat. Scd̃o arguitur contra alumẽ, quia hoc aliqñ additur minerę salis:quia scd̃m Aui.alumẽ cõstringit fluxũ sanguĩs,igitur cõstringit fluxum & si sic,igitur erit ĩpedimẽto fluxui,& cõsequenter ĩpediet aq̃ salsã faciẽtẽ fluxũ. Tertio arguitur cõtra ferrũ,quia hoc aliqñ additur minerę salis, q̃a scd̃m Aui.vinũ in quo extinguitur ferrum retinet solutionẽ antiq̃,& dysenteriã,et cõfert mollificatiõi ani,& insensibilitati vrinę,et fluxui mẽstruorũ,igitur à fortiori ferrũ retinet solutionẽ: quare ĩpedimẽto erit aq̃ salsæ in euacuãdo. Quarto arguitur cõtra sulfur,q̃a hoc aliqñ additur minerę salis,q̃a Aui.dicit scd̃a fen primi ca.quidã ornate loquentiũ. Qd̃ aq̃ sulfureæ neruos mũdificãt,& sup̃fluitates ad iũcturas fluẽtes resoluũt,& stomachũ laxãt,et desideriũ deijciũt, igit̃ sulfur

nocet ſtomacho in aquis potabilibus: quare non conuenit in eis.rñdeo. Ad primũ dicitur, ꝙ ſupra patet differẽtia inter baurach,nitrum , & ſal: iõ tranſeo ad argñ,cum dicitur ꝙ iſta nocent ſtomacho,ergo nõ conferunt hmõi aquæ corporib. dicitur cõiter,ꝙ hæc q̃tum ad partẽ ſubtilẽ mordicant,& ſic nocent ſtomacho,q̃tũ vero ad partẽ groſſam ſtypticant,& cõfortant,& ſic nõ nocẽt.

Non ſatisfacit hoc nobis,quia aut pars ſubtilis vincit,aut groſſa:ſi ſubtilis,nocet:ſi groſſa vincit: igitur non debet Aui.ſimpliciter dicere, Sal malus eſt ſtomacho,ſicut dicit. Nos aliter dicimus, ꝙ aliud eſt loqui de ſubſtantia ſalis in ſe , & aliud de aqua,in qua eſt ſal,quia loquẽdo de ſubſtantia ſalis in ſe,ſi in multa q̃titate exhibeatur mordicat & nocet ſtomacho:& ſi in pauca q̃titate nõ:ſi vero loquamur de aqua,in qua eſt ſal,ſecus eſt, quia aqua contẽperat acuitatẽ ſalis:& ẽt aqua in multa q̃titate eſt reſpectu ſalis, qui paucus eſt,quare nõ nocet aqua ſalſa ſtomacho. Ad aliud quæſitum: an ſal euacuet electiue: an ſolũ abſtergendo, & leniendo: De hoc ſunt opiniones ſicut tetigimus in qõne noſtra de aqua Porrectæ:tu vide ibi.Nũc tñ dicamus opinionem noſtrã. Et dicimus,ꝙ licet ſal hẽat virtutem electiuã determinati humoris,tñ plurimum qđ euacuat aqua eſt illud cui obuiat ꝑꝑ paucitatem ſalis:argumenta in contrariũ facile ſoluuntur &c. Ad ſcđm contra alumẽ, dicitur ꝙ ſi alumẽ cõſtrĩgeret ſic coarctatorie claudendo vias venarũ,& oppilãdo illas,ĩpediret fluxũ aquę:ſed alumen nõ claudit vias, ſed cõdenſat ſubſtantiã mẽbri ſui ſtypticitate,& cõfortat illud quare facit oppilationẽ attenuatoriam tñ , & ſic claudit fluxũ ſanguinis,quia orificia venarũ cõdẽſat,quare &c. Ad tertiũ contra ferrũ,dico duo, primo ꝙ nõ eſt ĩpedimento aquæ ſalſæ, ſecundo ꝙ adiuuat eã ad euacuandũ,quia habet virtutem ſolutiuã,nã Auic.dicit. In ſcoria ferri eſt virtus ſolutiua debilior,q̃ in ſcoria æris,& vide ex experientia,quia aqua balnei villæ, quæ tenet ſolũ de minera ferri,& aluminis potatur,& ſoluit vẽtrẽ, nõ rõne aluminis,ergo rõne ferri. Vide hoc ample in cõſilio noſtro,quod fecimus de balneo villæ. Ad auctoritatẽ Auic.cũ dicit,ꝙ vinũ, in quo extinguitur ferrum retinet ſolutionẽ antiquã, & dyſenteriã,dicitur,ꝙ in vinũ tranſit ſolum virtus ſtyptica ferri:ſed in aq̃,quæ habet mineram ferri trãſit non ſolũ virtus ſtyptica ferri,ſed apitiua,& ſolutiua. Ad quartũ de ſulfure,cũ dicit Auic. ꝙ ſulfur laxat ſtomachũ,& deijcit deſiderium:dicitur,ꝙ loquitur de aquis ſulfureis per viã balneationis corporis ꝙ nocent ſtomacho ſi ſint aq̃ mere ſulfureæ:& ſimiliter ad intra ſumptæ nocerẽt, niſi aliud miſceretur ſecum , quod prohiberet illud nocumentũ,ſicut fit in aqua Porrectæ, quia cum ſulfure miſcetur alumen , quod mirabiliter confortat ſtomachum:quare &c.

Oſtenſis in gñali aquis mineralibus, q̃ faciunt pro ducia,& ijs,quę faciunt ꝓ balneando corpus: & ijs,quæ faciunt ꝓ potando:reſtat modo dicere debitum regimen in duciando,ſic ẽt debitũ regimen non balneando corpus:& ẽt debitum regimen in potãdo:primo igitur de regimine balnei ducię dicendum. Quantum ad debitũ regimen duciandi caput dicimus,ꝙ hoc regimen concernit tria regimina ſpecialia,primũ regimẽ eſt precedens duciã:ſecundum regimen eſt cõiunctum cum ducia,tertium regimẽ eſt cõſequens duciã.

Regimen præcedens duciã eſt circa tria,ſ.circa debitã præparationem corporis nõ febriẽtis.ſ.cũ debita purgatione, ꝓ quo nota,ꝙ non ſufficit ſp ſemel purgare corpus,& caput, quia corpora cacochyma,id eſt repleta malis humoribus indigẽt pluribus purgationibus:qm̃ niſi cerebrum ſit bene purgatum,non confert ducia:quare totiẽs purgandum eſt caput,donec paucifsima materia remaneat in capite:& notãter dixi corporis non febrientis,quia febrientes nõ debent præſumere petere balneum. Secundo circa electionẽ ducię cõuenĩetis:ꝓ quo nota(& dictum eſt ſuperius)ꝙ ducię ſunt in triplici differentia.ſ.fortes,mediocres, & debiles,duciæ fortes non cõueniunt niſi in catarrhis frigidis cõſtãte virtute:ꝙ ſi virtus eſſet debilis:mediocris magis cõueniret:mediocres vero cõueniunt in catarrhis frigidis,& calidis vincẽte tñ humiditate:debiles vero ſolũ cõueniunt in catarrhis calidis vincente humiditate,& debili virtute exiſtente:dixi vincẽte humiditate,quia ſi cerebrum magis dyſcraſiaretur ad calidũ, q̃ ad humidũ,non cõueniret ducia:quia tũc ducia magis noceret caliditati cerebri,q̃ cõferret humiditati: quare in electiõe duciæ cõuenientis oportet hẽre reſpectum ſimul ad humorẽ peccãtẽ,& ad virtutem.ſ.ſi humor ſit frigidus,vel calidus:& ſi virtus ſit fortis,vel debilis. Tertio circa debitum tempus petendi balneũ: ꝓ quo nota,ꝙ duo ſunt tempora pro petendis balneis:vnũ eſt in vere,ſcilicet in fine veris,ſcilicet de mẽſe Maij:& in autumno cipio,ſcilicet in principio Septembris temporibus ſeruantibus ſuas qualitates: quod notanter dico: quia talia tempora debent eſſe multum temperata , nec calida,nec frigida : ſi tempora ſeruẽt ſuas qualitates:quòd ſi non ſeruarent : quia ver eſſet nimis frigidum , tunc oportet de menſe Iunij petere duciam , et ſi tempus eſſet nimis calidum accelerare,ſcilicet in fine Aprilis : ſimiliter circa

autumnum

autumnum dicendum est, si iudicaretur futurum nimis frigidũ, pete balneũ in medietate Augusti, & si nimis calidũ futurum iudicares, pete balneũ in fine Septembris, quod tñ nunq̃ vidi.

Scd'm vero regimen coniunctũ cum ducia etiã est circa tria: primo circa horã petendi duciam, ꝓ quo nota, ꝙ hora electa de mane est circa vnã horam post ortũ solis expurgatis prius superfluitatibus, & per ventrẽ, & per vrinã, & ꝑ screatum, dixi notanter hora electa est circa vnam horã post ortũ solis, quia tunc vapores super terrã existẽtes resoluti sunt, sed ista hora electa non potest qñq; mandari executioni: & hoc est cũ plures, & plures petunt balnea, quia oportet qñq; in ortu solis duciare, sed ista ẽ cura coacta, et de sero hora electa est ad minus per octo horas post prãdium, & si esset per nouẽ horas melius esset, quia sic cõpleta esset digõ stomachi, sed aliqñ non possunt seruare tñ ordinem. Scđo circa moram standi sub ducia, ꝓ quo nota, ꝙ cõiter ponitur mora ista vnius horæ: sed quotiescunq; sentiretur angustia, vel magna inflãmatio, tunc recede à ducia: quia corpora non semꝑ sunt disposita eodẽ modo, vt possint ęqualiter tolerare, quia, vt inquit philosophus, nõ est eadẽ sanitas mane, & vespere, & cõiter dicitur, ꝙ in sero non tñ stent sub ducia, sed aliqualiter minus. s. per duas tertias vnius horæ, tñ qñ non sentiret defectum aliquem potest stare vsq; ad horã vnam. Tertio circa modũ exsiccationis capitis, pro quo nota, ꝙ debet exsiccare caput cum pannis non multum calidis ne inflãmetur cerebrum, non tñ exsiccet cum frigidis, quia frigida nocent cerebro. Tertium vero regimen consequens duciã etiam est circa tria: primo cauere ab ijs, quæ nocent capiti. s. ab aere frigido, & vẽto, & aqua, non tñ laudo stare sub sole, quare vltra corporaturã ordinariam capitis, laudo ꝙ portet pileum. Secundo facere aliquod exercitium añ horã prandij, & similiter ante horã cœnę quia illud facit ad resolutionẽ superfluitatum pro conseruatione sanitatis. Contingit tamen qñq;, ꝙ post duciã petunt balneum corporaturæ, & tunc non est tp̃s ad faciẽdum exercitium, ĩmo cum in balneo stent per horã, & post balneationẽ necesse est ire domum, & intrare lectũ per horam aliã, vt videant si sudant, an non: sed de hoc in regimine balnei balneantis corpus dicemus. Tertio capiat hora debita prandium cũ cibis in qualitate, & quantitate conueniẽtibus: ꝓ quo nota, ꝙ qui petunt balnea, debẽt sobrie. i. parce viuere, & magis in sero, q̃ in mane: quia catarrhus magis viget in nocte, q̃ in die, quare magis laudãtur oua in sero, q̃ carnes: debent ẽt qualificate viuere. i. cum cibis in qualitate cõuenientibus, quia non vẽtosis, nec putrescibilibus: quare caueãt ab ijs fructibus, s. cerasis, persicis, peponibus, ficubus, & vuis: prunis tamen potest vti, is si duri ventris sit, granatis, arãcijs, limonibus, & amygdalis vti põt, & ẽt vti potest ĩsalatucijs ex lactuca, cichorea, & boragine siue coctis, siue crudis: à lacte caueat, & à caseo, nisi parum capiat, & post cibum. Dubitatur circa regimen duciæ dictum: vtrum cõueniẽs sit?

Contra arguitur, & primo cõtra regimẽ pręcedens duciã, quod cõsistit in tribus. s. in debita purgatione capitis: in debita electiõe duciæ, & in debito tẽpore petere duciã. Contra debitum tempus petendi balneum arguitur, et quęro quod est magis tp̃s conueniẽs pro ducia, aut tempus veris, aut tempus autumni, & videtur ex vna parte, ꝙ sit magis tempus autumni, quia aquæ duciarum eo tempore sunt meliores, & potentiores, qm̃ ex æstate pręcedente resolutę sunt humiditates extraneæ, quare sunt aquæ duciarum magis depuratæ, ex altera parte arguitur ꝙ tempus magis cõueniens pro ducia est tempus veris: ꝓpterea, quia ex ducia aperiuntur porositates capitis, & cõmissuræ, per quas facile penetrat frigus, & nocet cerebro: sed qñ ducia fit in autumno est magis aptum frigus penetrare, & nocere cerebro, q̃ in vere, patet quia tunc iter versus hyemem, sed in vere iter versus æstatem, quare &c. Contra regimen coniunctum cum ducia arguitur, quod cõsistit in petere duciam vna hora post ortum solis, & sub ducia morã facere per horam, & exsiccare paulatim cum pãnis calidis. Contra morã vnius horæ arguitur quia sicut in ægritudinibus lõgis est dãda medicina fortis debilis: fortis qdẽ, vt euacuet materiã crassã: debilis vero, quia in pauca q̃titate, sic in catarrho longi tp̃is danda est ducia fortis debilis, fortis quidẽ, vt possit ꝑmutare cõplexionẽ humidã, et resoluere catarrhũ grossum, debilis vero vt parua mora stet sub ducia: quare nõ per horam stãdum est sub ducia. Contra regimẽ subsequẽs duciã arguitur, qd' est custodire caput à frigore, & exercitium facere ante cibum, & debita hora capere cibum conuenientẽ in qualitate, & q̃titate: & minus in sero comedere, q̃ in mane. Cõtra vltimũ dictum arguitur, ꝙ plus comedẽdum est in sero. s. in cęna, q̃ in mane in prãdio, quia eo tp̃e plus comedendum est, quo melius potest digeri cibus. sed in sero hoc probatur, quia duo sunt quæ magis iuuant ad digestionem in cœna, quàm in prandio: primum est tempus longius à cœna vsque ad prãdium, quod est sexdecim horarum secundum Galen. quia. x. horæ sunt pro digestione stomachi, & tres horæ pro digestiõe he-

patis,& aliæ tres ꝓ digestione venarum, quæ fa-
ciunt.xvj.horas:in quibus complentur oẽs dige-
stiones. Scđm est somnus,qui reuocat calorẽ ad
intra,& hic facit ad digõnem,sed in die expandi
tur extra,& sic nõ confert ad digõnem. In con-
trariũ arguitur,quia qñ ęgritudo magis infestat,
minus comedendũ est ne grauetur natura: sed ca
tarrhus,qui ẽ ægritudo magis molestat de nocte,
q̃ de die ꝓp dñium lunæ in nocte, quæ est mater
humiditatũ,& iõ mouet illas: Sol vero dñatur in
die,qui exsiccatiuus est humiditatũ:quare minus
comedendũ est in nocte,q̃ in die, quare &c. Rñ-
deo. Ad primũ qđ quęrit,quod tps est magis cõ
ueniens ꝓ ducia,aut tps autũni,aut veris, dicitur
primo ꝙ si q̃ratur qñ melior est aqua duciæ: non
est dubiũ, ꝙ melior est in autũno ꝓp cãm dictã,
quia pręcessit ęstas,in qua resoluuntur extraneæ
humiditates,& si quęratur quis magis patitur in
cerebro ex ducia facta:aut q̃ duciatur in vere, aut
qui duciatur in autũno, nulli dubium, ꝙ magis
patitur qui duciatur in autũno,quia vadit versus
hyemẽ. Dicitur secũdo ꝙ oportet cõsiderare ad
duo.s.ad humorem peccantẽ si calidus sit vel fri-
gidus, & ad virtutẽ capitis si fortis,vel debilis pri
mo mõ si humor frigidus peccat,melius est in au
tũno,si calidus in vere, scđo mõ si virtus debilis
in vere,si fortis in autũno:et si virtus sit debilis,et
humor frigidus attende ad id quod plus peccat.

Ad scđm quod facit similitudinẽ de catarrho,
qui diu durauit ad febrem,quæ diu durauit, ꝙ si-
cut in processu febris cõuenit medicina fortis de-
bilis,sic in catarrho illo cõuenit ducia fortis debi
lis:fortis quidem ex aqua potenti:sed debilis quia
parũ morari sub ducia,& non ꝑ horã cõtra dicta,
dicitur ꝙ similitudo nõ tenet:quia pro febre pos-
sumus semꝑ euacuare parũ pro vice,& sępe: quia
tps euacuandi semper est in ptãte nostra: sed in ca
tarrho tps duciandi nõ sꝑ est in ptãte nostra, quia
certo tpe possumus duciare,& certo tpe nõ, quia
tpe multũ calido, & multũ frigido nõ possumus
duciare: quare similitudo nõ currit ęqualiter. Pos
set ẽt concedi similitudo,& totũ qđ cõcluditur.s.
ꝙ non sꝑ conuenit duciare per horã,nec est con-
tra regulam datã,quia intelligitur in pluribus.

Ad tertiũ quod quęrit,qñ cõuenit sobrius, siue
parcius comedere an in cœna,an in prãdio? dici-
tur ꝙ in cœna ꝓp rõnem dictã,quia catarrhus ma
gis infestat de nocte,q̃ de die. Ad argm̃ cõtra
dicitur,ꝙ cęteris paribus melior sit digestio in no
cte,q̃ in die ꝓp illa duo.s.ꝓp somnũ, qui in nocte
reuocat calorẽ ad intra,& ꝓp maius spatium, qđ
est à cœna ad prandiũ,& notanter dixi cęteris pa
ribus,quia pñt esse impedimẽta de nocte, ꝓp quæ

E nõ fieret melior digestio,vt in casu catarrhi, quia
humiditates catarrhales descendunt magis in no
cte,q̃ in die,& istæ sunt ĩpedimẽto digõni si mul
tis cibus sumeretur,quia natura nõ posset vacare
digestioni,& curationi catarrhi. Consequenter
de regimine balnei balneãtis corpus dicendũ est,
quod dicitur balneũ corporaturę:et circa tale bal
neũ similiter triplex regimẽ est sicut circa duciã
s.primũ antecedẽs:scđm coniunctum cũ balneo,
& tertiũ subsequẽs. Primũ regimen añs est circa
tria,primo circa purgationẽ corporis, quia nõ de
bet quis præsumere petere balneũ,nisi prius pur-
get corpus,qm̃ mali humores ex balneo facile in
flãmãtur,& putrescunt. Scđo circa electionem
balnei,quia electio balnei corporaturæ partim fit
ad alterandũ mẽbra corporis,& partim ad cõfor
tandũ ea,tria aũt mẽbra principaliter alterantur,
F & cõfortãtur.s.stomachus,hepar,& renes:& ma
trix,renes vero intelliguntur simul cũ hepate,vñ
scđm plurimum stomachus frigidus alteratur ad
calidum,et hepar calidum alteratur ad frigidũ,et
matrix frigida alteratur ad calidũ. Ecõtra ẽt al-
terari possunt scđm necessitatẽ, quia balneũ tẽ-
peratum est,ideo oẽm malam dyscrasiã alterare
põt:confortãtur ẽt mẽbra supradicta stypticitate
balnei,ferrũ.n.& alumen sua siccitate cõfortant
mẽbra. Tertio circa tps petendi balneũ,tꝑibus
n.ferè tẽperatis petuntur balnea:quia sicut purga
tiones in tꝑibus temperatis fiunt quia sub canẽ,
& ante canẽ molestæ sunt pharmaciæ, sic balnea
in tꝑibus tẽperatis suscipienda sunt,& in distẽpe-
ratis fugiẽda sunt:quare in vere et in autũno sunt
petẽda balnea &c. Scđm regimẽ est cõiunctum
cũ balneo,& hoc circa tria est, primo circa horã
G petendi balneũ,& de mane, & de sero, & sicuti
dictũ est de hora petẽdi duciã sic,dicẽdũ ẽ de ho-
ra petendi balneũ corporaturę.s.de mane post or
tũ solis per horã,vel circa,& de sero per octo ho-
ras post prãdium,vel circa·scđo circa horã ꝑma-
nendi in balneo,& est per horã,sicut in ducia di-
ctum est:tertio circa debitã exsiccatiõem corpis,
& circundare sibi vestimenta bona,ne lædatur à
frigore. Tertiũ regimen est cõsequẽs balneum,
& hoc ẽt circa tria est,primo ad supplendũ defe-
ctui balnei,quia cũ balneũ suo calore multas hu-
miditates ad intra corpus subtiliauerit, quas non
potuit resoluere iõ necesse est iuuare ad resolutio
nẽ earum. quare opus est illum intrare lectum q̃
citius potest,vt sudet:et sic resoluẽtur tales humi
ditates subtiliatę, & standum est in lecto ad mi-
nus per horam. Secũdo circa exercitium leue,qđ
tentandum est post sudorem. & notanter dixi
leue:quia post multũ sudorem,nõ est cõueniens
exercitium.

exercitium. Tertio circa horã debitam capiendi cibũ in qualitate, et quantitate conuenientẽ: dico in qualitate cõueniẽtem, quia debet esse boni nutrimenti, & facilis digõnis: dixi & q̃titate. s. quam digerere possit: quare caueat à fructibus vẽtosis, & facile corruptibilibus, sicut diximus ẽt ĩ ducia: sed in hoc casu cęna non debet esse parcior prandio &c. Dubitatur circa regimen balnei corporaturæ: vtrum regimen dictum sit conueniens?

Primo cõtra regimen præcedẽs arguitur, quod consistit circa tria. s. circa purgationem corporis, circa electionem balnei, & circa tempus petendi balneum. Contra vltimum dictũ arguitur, & q̃ro quo tẽpore est melius petere balneum pro corporatura, an in vere, an in autũno? ex vna parte videtur ꝙ in autũno, quia aquæ balnei in autumno sunt meliores propter ęstatem pręcedẽtẽ, q̃ resoluit humiditates extraneas. Ex alia parte videtur ꝙ in vere melius est, quia petitur tale balneũ maxime propter alterare, & cõfortare stomachum, & hepar, vt possit resistere caliditati ęstatis: à qua maxime dyscrasiari solẽt: & si sic. igitur ĩ vere cõuenit petere balneum, quia sic poterit resistere caliditati ęstatis: quare &c. Scđo contra regimẽ cõiunctum arguitur: quod cõsistit circa tria. s. circa tp̃s intrandi balneum: & circa moram permanendi in balneo: & circa exsiccatiõem corporis. Cõtra primum dictum arguitur: quia dictum est, ꝙ hora conueniens est post ortum solis per horã: & post prandium per octo horas: contra quia simus in mense Septembris quando incipiunt dies esse ęquales noctibus, tunc si ĩtrabit balneum post ortum solis ꝑ horã: igitur. 13. hora: & si vna hora stabit in balneo, & alia hora in lecto ad sudandum, igitur. 15. hora erit finis sudoris, & tunc exsurget, & per mediã horam stabit anteq̃ prandeat: & sic 16. hora erit pransus: si modo post prandium poꝰ cto horas intrabit balneum de sero: igitur. 24. hora intrabit balneum: hoc aũt non est conueniens: quia transiret. 2. hora noctis anteq̃ cænaret: igitur regimen datum nõ est conuenienter assignatũ, quia debet taliter assignari, vt possint fieri balneationes de die. Contra tertium regimẽ subsequens arguitur: quod consistit circa tria. s. circa ꝓuocationem sudoris: & circa leue exercitium: & circa horã accipiendi cibum in qualitate, & quantitate conuenienti: contra primum arguitur. s. cõtra prouocationem sudoris: & arguitur ꝙ non cõuenit ꝓuocare sudorẽ: quia in balneo fit sufficiẽs prouocatio sudoris: igitur post balneũ non cõuenit iterum prouocare sudorem, probatur consequentia à simili: quia cum per exercitium fiat sufficiens resolutio superfluitatũ, iõ post exercitium

A nõ est conueniens ꝓuocatio superfluitatũ: ergo similiter ẽt de balneo dicendum est. Respondeo. Ad primum cũ quęritur quod est melius tp̃s petẽdi balneum pro corporatura, aut ver, aut autumnus? Dicitur ꝙ scđm diuersos respectus vnũ põt dici melius, q̃ aliud, et ecõtra quia si consideretur ad efficaciam, & virtutẽ aquæ, cũ sit maior in autũno, tunc melius est petere balneum: si vero consideretur ad malã cõplexionem eius, qui petit balneum, forte melius est in vere: quia si sit hepatis inflãmati, ꝑ quam inflãmatiõem petit balneũ, forte melius est in vere petere balneũ, vt possit resistere inflãmatiõi æstatis futuræ. Simpliciter tñ loquẽdo credo, ꝙ sit melius in vere, tũ quia aqua eo tp̃e sufficiens est remouere malã cõplexionem mẽbrorum. s. tp̃ibus seruantibus qualitates debitas; tũ quia qñ est necessitas rectificationis mẽbrorum q̃to citius, tanto melius, ne ẽt in deterius labatur ꝑ ęstatem, quare &c. Ad secundũ de hora intrãdi balneũ est duplex modus rñdẽdi, vnus

B est scđm modum diętandi Gal. q̧ vult ꝙ in mane sit facienda refectio, & nõ prãdiũ, & illa refectio in. 8. horis est digesta oĩbus digestiõib. & in quinque horis est digesta digõne stomachi, tunc seruato ordine dicto de mane: tunc post prandiũ per. 5. horas debet intrare balneũ. s. 21. hora, & sic oĩa bene transeunt. Alter modus rñdendi est secundum nostrum modũ diætãdi: qui dicit, ꝙ regimẽ datum est cõueniens, qñ fit balneatio in vere, q̧a post medietatẽ mensis Maij incipit balneatio: qñ meridies est. 16. horę cum dimidio: & continue crescit dies: quare oritur sol circa. 9. horam, & secundum regimẽ datũ oĩa cõmode fieri pñt, &c.

C Volẽdo mõ adaptare ad mẽsem Septẽbris oportet alterare regimẽ in trib. primo vt post ortũ solis ꝑ mediã horã intret balneũ, & stet ꝑ horam in balneo, & in lecto sudet ꝑ horã: & sic. 14. cũ dimidia erit finis sudoris: &. 15. prandeat: scđo oportet vt aliqualiter leuius prãdeat, vt possit post. 6. horas intrare balneũ: tertio oportet, vt stet minus in balneo de sero, & minus in lecto ad sudandũ. s. ꝑ duas tertias horæ, vt possit. 23. cęnare &c. Ad tertiũ cũ arguitur, ꝙ nõ cõuenit sudare post balneũ, quia sudauit in balneo sufficiẽter, negatur q̧a balneũ multas materias subtiliauit: quas nõ euacuauit ꝑ sudorẽ, & iõ necesse est sudare post balneũ, vt resoluantur tales materiæ subtiliatæ, & ꝓbatio quam facit per simile de exercitio nõ valet, quia debitum exercitium sufficienter resoluit sup̃fluitates: iõ post exercitiũ debitũ nõ est sudandũ &c.

Consequẽter de regimine balnei potabilis dicẽdum est: in quo cõsimiliter triplex est regimẽ. s. antecedens balneum, regimen cõiunctũ cum balneo,

& regimẽ cõsequens balneũ:primũ regimen añ-
cedens balneũ est circa tria:primo circa purgatio
nem corpis si conuenit:qđ notanter dico, quia si
est repletio corpis,vel catarrhus conuenit purga-
tio añ potationem aquę:si vero non sunt ista,non
conuenit purgatio.Secũdo circa electionẽ aq̃ po
tabilis:quia est in triplici dıfferẽtia : aliqua.n.solũ
est mundificatiua membrorũ naturaliũ, & matri
cis:& parũ cõfortatiua,vt aqua mere salsa: aliqua
vero mundificat dicta mẽbra,& multũ cõfortat,
vt illa,quæ cum sale habet alumẽ: & si hęc sulfur
haberet,esset potẽtior in aperiendo vias, vt aqua
Porrectæ:aliqua vero mũdificat,& confortat mẽ
bra,& cum hoc refrigerat hepar,vt illa,quæ cum
alumine, & sale habet ferrum . Tertio circa tp̃s
petendi balneum pro potatione : quia tale tp̃s est
duplex.s.electum,& coactum:tẽpus electum est
tp̃s temperamentum tendẽs ad calidum, sicut de
mense Iunij,& circa medietatẽ Augusti: tp̃s vero
coactum est,cum necessitas vrget ex aliquo acci-
dẽti:quia cum hmõi aqua succurritur doloribus
stomachi,& doloribus intestinorũ, & doloribus
renalibus,& doloribus matricis. Secundũ regi-
men coniunctũ cum aqua potabili est circa tria:
primo circa horã potationis.i.qua hora potari de
bet,& cõiter incipit potatio in ortu solis:secundo
circa quantitatem aquę potandę, & quantitas de
bet esse tanta, vt moueat ventrẽ conuenienter.s.
non minus q̃ quater, & non plus,q̃ septies: qua-
re cõuenit exhibere duo onophora.i.duos flasco-
nes.s.in duabus horis. ꝙ si non mouerit, non ca
piat plus aquæ pro tunc. tertio circa qualitatẽ aq̃,
quia debet potari calida quãtũ potest,quia sic me
lius operatur. Tertium regimen consequens po
tationem aquæ consistit circa tria: primo custodi
re se à frigore, & vẽto, quia qui bibit aquã habet
poros latos,& ꝑpea læderetur à frigore:secundo
expectare quatuor horas post potationem ante-
q̃ capiat cibũ, & in illo tp̃e medio videat, si aqua
moueat,aut non:si nõ mouet aliquid, aut parum
per duas horas fac clystere ex aqua illa,& duabus
vncijs zuccari rubei,& sale:si autem mouet suffi-
cienter,nihil facias,sed serua clystere ad alteram
diẽ de mane:tertio circa regimen vitæ, quia quar
ta hora post potationẽ conuenit accipere refectio
nem leuẽ ex ferculo bullito,vel aliquid simile,si-
ne carnibus tñ:& ratio est,quia cum aqua pro par
te remaneat intra venas discurrens per totum,de
bet accipi aliquid quod confortet virtutẽ,& non
sit impedimento aquæ si velit operari:nec grauet
virtutem,vt possit eã regulare, & inde ad.vj. ho
ras capiat cœnam,& comedat ferculum,&carnẽ
rationabiliter: & in toto tẽpore potatiõis caueat
D maxime à duobus.s.à somno diurno, & ab aqua
frigida simplici, maxime autem in aqua Porre-
ctæ cauetur ab ijs duobus:quia somnus, & tactus
aquæ frigidæ mirabiliter nocet, & si vis intellige
re causam,vide tractatum nostrum de aqua Por-
rectę:in alijs autem aquis non tantum nocẽt hęc,
sed obseruare illa melius est, q̃ non obseruare.

Dubitatur circa regimen balnei potabilis: vtrũ
conueniens sit? Primo arguitur contra regimẽ
antecedens potationem, quod cõsistit circa tria:
primo circa purgationẽ corporis si conuenit:secũ
do circa electionem aquæ potabilis:tertio circa tẽ
pus conueniens pro potatione. Cõtra purgatio
nem arguitur,quia aquæ salsę sufficienter mundi
ficant stomachum,& intestina,& etiã venas, er-
go satisfaciunt pro plenitudine, quæ est in venis:
& pro catarrho,arguitur ꝙ non conuenit prius
E purgare catarrhum:quia dixit Gentilis in suo tra
ctatu de balneis, ꝙ aqua Porrectę confert catar-
rhosis,& guttosis præsupposito bono regimine,
igitur aquæ salsæ purgant catarrhum:quare non
conuenit prius purgare catarrhum. Secundo
arguitur contra regimen coniunctum,quod con
sistit circa tria:primo circa horam potãdi.s.in or-
tu solis:secundo circa q̃titatẽ conuenientẽ.s.duo
onophora,vel circa:tertio circa qualitatem.s.ca-
lidam bibere quantum potest. Cõtra primum
arguitur ꝙ non est conueniens potare eam in or-
tu solis,quia solutiua cõmuniter dantur de nocte
s.ꝑ duas horas ante ortũ solis,& de hoc est aucto-
ritas Auic.decima tertij,ca.de cura pleuresis, vbi
dicit. Et soluantur in nocte, sed aquæ salsæ sunt
solutiuæ,igitur conuenit eas exhibere in nocte.s.
F per duas horas ante ortum solis. Tertio argui-
tur contra regimẽ subsequens potationem aquæ
qđ cõsistit circa tria,primo circa custodiã à frigo
re,secundo circa expectationẽ quatuor horarum
anteq̃ capiat cibũ,vt videatur qualis sit operatio
eius,tertio circa debitũ regimẽ vitę,qđ est in dan
do prius refectionẽ leuẽ,& post.vj.horas,cœnam
pinguẽ. Cõtra regimen vitę arguitur,ꝓbãdo,ꝙ
nõ cõuenit prius refectio leuis,et postea cęna pin
guis:quia quicũq; purgantur cũ solutiuo post sex
horas cape debent bonũ cibum.s.restauratiuũ,&
non solũ refectionem,sed aquę salsę purgãt exsol
uẽdo,igitur post.vj. horas à solutione cape dẽnt
cibũ bonum restauratiuum, nõ ergo refectionẽ.
Et adde ꝙ consuetudo est post solutionem, vt
bene prandeant,igitur non debent transire cum
leui refectione. Respondeo. Ad primum cũ
arguitur quòd non debet purgari corpus stante
plenitudine venarũ, quia aqua salsa euacuat etiã
plenitudinem à venis:dicitur ꝙ aliqua est plenitu
do

do parua, & aliqua magna: pro parua aqua salsa est sufficiens euacuare illam, sed magnam nō: immo potius agitat illam materiā, quæ est apta fluere ad aliquod mēbrum, quare in plenitudine magna, conuenit purgare corpus. Ad illud de catarrho dicitur ꝙ ī catarrho totaliter fluxo ad neruos, & ad iuncturas confert aqua Porectæ: & de hoc fecimus experiētiam in capitaneo Plateę Florentinę, qui catarrhus erat, & fuerat factus tantus defluxus materiæ ad iuncturas, ita vt moueri nō posset, cui dedimus aquam Porectæ, & in triduo sanatus est. sed in catarrho fluente, aut apto fluere noceret aqua Porectæ. propterea ꝙ mouet materias, & non euacuat eas: cuius rei vidimus experientiam in Ioanne Bonromeo ciue Florentino, qui cum esset catarrhosus, & multum confideret in aqua Porectæ, sumpsit eam sine purgatione præcedente, & totus mollificatus est: qui tādem curatus est à nobis cum alijs medicis: quare aqua salsa in catarrho totaliter fluxo conuenire potest, sed in catarrho fluēte, vel apto fluere minime cōuenit. Ad secundum cum arguitur ꝙ non conuenit potare aquā in ortu solis, sed ante per duas horas ex textu Auicennæ. Et soluantur in nocte: dicitur ꝙ Gentilis declarans illud dictum dicit et solutiua dētur in nocte, quia in nocte calor naturalis retrahitur ad intra, quo retracto citius actuātur solutiua, ex hoc colligitur ꝙ illa solutiua, sup quę dormire conuenit danda sunt in nocte, sed illa sup quæ non conuenit dormire non est necesse dare in nocte: sed sup solutiua debilia non est dormiendum secundum Auic. quarta primi. capit. 5. modo solutiua salsa sunt debilia: patet ex Mesue cap. de sale, igitur super talia non est necesse dormire: & cōsequēter nō est necesse exhibere de nocte. Ad tertium cum arguitur contra regimen vitæ, ꝙ non est conueniens facere refectionem in mane post quatuor horas à potatione, sed magis conuenit accipere cibum bonum. s. restauratiuū, sicut fit accipiendo medicinas alias: dicitur ꝙ in solutiuis, q̄ totaliter euacuant materias extra corpus, & exeunt extra cum illis post. vj. horas ab acceptione illarum dandus est cibus restauratiuus, & non refectio: sed in solutiuis, quæ pro parte euacuāt materias, & pro parte remanent ad intra venas pro digestione, & euacuatione humorum, secus est, quia non opponit cibum totum restauratiuum exhibere post sex horas, ne natura grauetur à tāto cibo, vt possit regulare dictam aquam, quę remanet in venis: sed magis cōuenit refectionem exhibere, vt partim satisfaciamus virtuti, & ne grauetur à multo cibo, & postea ī cęna restaurare magis virtutem: & hoc est regimē, quod nobis videtur agendum circa tales aquas.

A

De correctione accidentium à Balneis.

Consequenter de correctione accidētium cuiuslibet balnei dicendum est. Sunt autem sex accidentia cōia balneo duciæ, & balneo corporaturæ s. inflāmatio, sitis, dolor capitis, instantia vigiliarum, stypticitas vētris, & prostratio appetitus: duciæ vero habet vnū accidens propriū defluxū catarrhi, & balneū corporaturæ hēt aliud accidēs ꝓprium sup̄fluum sudorem: & sic octo sunt accidētia horum, balnei vero potabilis quatuor sunt accidentia. s. vomitus, & nō retentio aquæ ebibitæ, nulla euacuatio per aquam retentam, superfluus somnus, & q̄nq; sup̄flua vigilia, & ardor vrinæ, & sic quinq; accidentia dici p̄nt. Contra inflammationē, quæ venit ex caliditate, & siccitate, & q̄nq; coniungitur febris cum ea, & q̄nq, non: remedia sunt ista: primo abstinendum est à ducia per tres dies: secundo vtendum est cibis frigidis, & humidis, vt lactuca, endiuia, portulaca, cucurbita: abstinendum est à carnibus, & vino potenti: vtēdum est vino paucifero lymphato cum aqua hordei, vel vtendum est aqua zuccarata cum vino granatorum secundum ꝙ inflāmatio est maior, vel minor: tertio capiat vnc. j. cassiæ, vel in dactilo, vel distemperatam cum decoctione recenti, & cordiali, & si non sufficit, capiat syrup. de endiuia cū acetoso simplici an̄. drac. vj. cum aqua endiuiæ, lupulorum, & buglossę an̄. vnc. j. quibusdam diebus, & post capiat pulpæ cassiæ vnc. j. diamānæ. dra. j. & distempera cum decoctione recenti, & cordiali, vltimo faciat epithema ad hepar cum aqua endiuiæ, lupulorum, & absinthij. ana. vnc. iiij. aceti vnc. ij. &c. Contra sitim, si mendosa est, sufficit gargarizare aquam hordei, vel aq̄ coctā cum zuccaro, vel cum iuleb, & tenere in ore zuccarū candi, vel vnū cerasum, diamarinatū. si vero non est mēdosa da aq̄ hordei, vel coctam cū zuccaro ad bibēdū, vel cū iuleb, vel cum vino granatorum: & si non sufficit da vnc. j. cassiæ, vel in dactilo, vel distēperatam cū decoctione recenti, & cordiali, & si nō sufficit da syru. de endiuia cū acetoso simplici, & cū aqua endiuię, & lupulorum, & postea medicinā supradictam, & fac epithema ad hepar supradictū. Cōtra dolorē capitis da aliquid, q̄d reprimat vapores eleuatos à stomacho, vt coriandros cōfectos, vel diacitonitē, vel mala granata. s. post cibū: sc̄do fac repercussiuū ad frōtē. s. oxyrodinū cū aqua ros. & oleo ros. an̄. vnc. ij. aceti. vnc. j. & intinge petias, & pone ad frontē, & si nō sufficit applica duas vētosas ad spatulas sine scarificatione, maxime si non ostendunt sanguinem, &

B

C

ſi non ſufficit, da duas pilulas de aloe loto confe-
ctas cum modico maſticis: & vltimo ſi non ceſ-
ſat cape vnc.j. theriacæ nouæ ad minus quatuor
menſium, & diſtempera cum oleo roſato, & em
plaſtra locum dolentem, & ſi non habes theria-
cam quatuor mẽſium, loco eius pone trochiſcos
ſtellæ. Contra inſtãtiam vigiliarum da frigida,
& humida, maxime in ſero, vt lactucam, portula
cam, & huiuſmodi: & ſi non ſufficit, da ſemen pa
paueris albi diſtẽperatum cum iure pulli, vel da
vnc.j.ſ. iuleb de papauere quando vadit dormitũ
cum pari quãtitate aquæ coctæ: & ſi non ſufficit,
cape theriacam nouam quatuor menſiũ ad quã-
titatem auellanæ, & inunge palatum quando va
dit dormitum, vel da vnam pilulam trochiſcorũ
ſtellæ. Cõtra ſtypticitatem ventris, vtatur cibis
mollificatiuis, capiat ferculum ex caulibus male
coctis, vel ex ſpinachijs: vel bulliat in iure pulli
quinq;, vel ſex pruna: vel in ſero ſuper inſalaticiũ
coctum pone drach.j. ſenę puluerizatę, & come-
dat, vel capiat, vnc.ſ. caſsiæ ante cęnam: vel faciat
clyſtere, vel ex herbis, vel ex decoctiõe capitis ca
ſtrati. Contra proſtrationem appetitus, da ante
cibum per horam mellis ro.co. vnc.j. vel vnc.j. ſy
rupi de menta: intinge panem, & carnes in aceto
paſſulato: Item vtatur ante cibum arantijs, & li-
monibus: & ſi nõ ſufficit da decoctionem abſyn-
thij bullitam cum paſſulis, & poſtea cum melle
roſa.col. & da in aurora: hæc eſt mirabilis: & ſi nõ
ſufficit da duas pilulas aloes loti cũ modico ma-
ſticis. Contra catarrhum applica duas ventoſas
ad ſpatulas, & ſi non multum rubent, non ſcarifi
ces. Si vadit ad pectus vtatur ſauonia, & electua
rio de mucilaginibus. Item bibat aquam zucca-
ratam loco vini, & adde modicum vini granato-
rum. Item abſtineat à carnibus. Item in ſero cũ
vadit dormitum da ad quantitatem auellanæ de
iſto electuario, & inungat palatum: Recip. zuc. ro
ſa. vnc.j. theriacæ drac.j. miſce, & vtatur modo di
cto: & ſi videtur multa materia fluere, da tres pi-
lulas, poſt cęnam, de ſine quibus. Contra ſuper-
fluum ſudorem, ſuperſedeat à balneo, & vtatur
aqua cocta cum zuccaro, & adde modicum vini
granatorum: vtatur ſtypticis, vt pedibus caſtrati
& porci, & vituli, vtatur ferculo de milio, vel pa-
nico cocto cum lacte, Item lac coctum bonũ eſt,
non dormiat ſuper culcitram, non inungat cor-
pus, quia periculum eſſet. Cõtra accidentia bal-
nei potabilis, primo contra vomitum aquæ.
Scias ꝙ ſi prima die quãdo incipit potare aquam
habet vomitum, hoc non nocebit, quia mundifi-
cabit ſtomachum à multis malis humoribus, qui
bus replebatur, ſed tu paulatine procedas in dan-

D do illam aquam .ſ. parum pro vice, & rarius: ꝙ ſi
retinebit quantitatem, quæ poſsit mouere tranſ-
actis quatuor horis ab inceptione, bene erit. ſi au
tem nihil retinet, aut parum quid, quod nõ poſſit
mouere, fac clyſtere poſt quatuor horas ex dicta
aqua cũ vnc.ij. zuccari rubei, & modico ſale, &
poſt operationem clyſteris da refectionem .ſ. tan
tum ferculum, & bibat ſemel, aut bis vinum lym
phatum cum aqua paſſularum: ſequenti mane ite
rum bibat, & credo ꝙ retinębit, & bene operabi
tur, quia ſic plurimi conſueuerunt facere, & poſt
ea ſequere alternis diebus dare aquam. Quod ſi
in ſecũda die euomuerit, ſicut in prima, abſtineat
à potu illius in toto, quia ſic videtur, ꝙ non eſt ei
proportionata. Contra ſecundum accidens,
quod eſt ſi retinet aquã in debita quantitate, qua
mouere deberet, & non moueat, expecta per ho-
E ram, vel plus, & ſi non mouet fac clyſtere ex di-
cta aqua, vt ſupra, & quarta hora poſt potatiõem
aquæ faciat refectionem ſuam, & debita hora ca-
piat cænam, & ſequenti mane iterum bibat, & ſi
bene eijcit eam, proſequatur alternis diebus: ſi ve
ro non eijciat, faciat clyſtere, vt prius, & non am-
plius capiat. Contra tertium accidens .ſ. ſomnũ
profundum remedia ſunt, primo excita clamãdo
fortiter, & ſi nõ ſufficit fac fumum ad nares cum
capillis combuſtis, Item fac ligationes doloroſas
ad membra inferiora, applicentur ventoſæ in ſpa
tulis ſine ſcarificatione, Item fac odorare rutam,
vel caſtoreum, vltimo da quinque grana caſtorei
cũ oxymelle, hoc vltimum Gal. cõmendat. Cõ
tra vigilias ſuperfluas dictum eſt ſupra. Contra
ardorem vrinæ decoctio ex malua, violis, ſemine
F papaueris albi, & paſſulis, & liquiritia raſa, ꝓs hu-
iuſmodi data cum vnc.j. ſyrupi de papauere con-
fert. Item decoctio caudæ ęquinæ cum paſſulis,
& liquiritia eſt mirabilis. Item electuariũ hoc.
Recip. ſem. papaueris, ſem. cõmunium añ. vnc.
ſ. ſem. alchechengi, ſem. iuſquiami añ. drac.ij. zuc
cari quantum ſufficit. Item da duas pilulas ex
trochiſcis alchechẽgi ante cænam per horã, quia
mirabiles ſunt. Item da vnc.iij. aquæ bacellorũ
cum vnc.j. zuccari, & eſt ſecretum amici noſtri.
Item vltimo da vnc.j. caſsiæ cum aquis prouocã-
tibus vrinam, & abſtineat ab omnibus rebus cali
dis .ſ. pipere, ſpeciebus. cinnamomo, ab agrumini
bus, cępis, allijs, item ab omnibus rebus ſalitis, &
à nimio motu, & ab ira, & coitu &c. Dubitatur
circa accidentia, & arguitur primo ꝙ illa ſex acci
dentia communia balnei duciæ, & balnei corpo-
raturæ non conueniunt balneo corporaturæ, &
arguitur primo de ſtypticitate ventris, & proſtra
tione appetitus, quia balneum corporaturæ ratio

ne ferri alterat hepar ad frigidum,& confortat ipſum:ſed hepar alteratum ad frigidum minus exſiccat feces,q̃ quando eſt calidum,igitur tale balneum facit corpus minus ſtypticum, quare &c. Similiter tale balneum permutat malam complexionem ſtomachi ad tẽperamentum ratione aluminis,& ferri,& confortat ipſum,igitur rõne balnei non fit proſtratio appetitus,patet conſequentia,quia non eſſet ſtomachus confortatus, & reductus ad temperamentum. Secundo arguitur de alijs quatuor accidentibus, quæ dependent ex primo ꝙ non conueniunt balneo corporaturæ.ſ. inflammatio,ſitis,dolor capitis, & inſtantia vigiliarum,quia omnia dependent ab inflammatione,ſed balneum corporaturæ prĩcipaliter petitur propter remouere inflammationem hepatis,igitur inflammatio non dependet ab illo balneo,& conſequenter nec alia accidentia,quę dependent ab inflammatione. Tertio arguitur contra accidentia duciæ.ſ.ꝙ nõ faciat catarrhũ,quia ducia petitur, vt remoueatur catarrhus,igitur nõ facit. Item arguitur contra accidẽs proprium balnei corporaturæ.ſ.contra ſuperfluum ſudorem,quia ſudor ſuperfluus fit propter ſuperfluam apertionem,ſed balneum corporaturæ magis ſtringit, q̃ aperiat,probatur quia mineræ principales balnei corporaturæ ſunt ferrum,& alumen,ſed patet ꝙ vtraq; magis ſtringit,q̃ aperiat,quare &c. Quarto arguitur contra ardorem vrinæ,de balneo potabili,quia per aquam potabilẽ maxime euacuatur illud,cui obuiat,ſed magis obuiat choleræ,vt patet in operatione eius, ſed euacuatio choleræ tollit ardorem vrinæ,ergo ex aqua potabili nõ fit ardor vrinę. Reſpondeo. Ad primum de ſtypticitate vẽtris dicitur, ꝙ duplex eſt iam lubricitas ventris.ſ.multiplicatio choleræ, quæ tranſmittitur ad ĩteſtina,& lubricitas ſtomachi, & duæ cauſæ oppoſitæ ſunt cauſæ ſtypticitatis.ſ. minoratio choleræ,& confortatio ſtomachi. Hæc colligũtur à Galeno in ſecunda particula aphoriſmorũ, in commento illius aphoriſmi. Quibuſcunque iuuenibus ventres humidi,in ſenectute exſiccantur,& econtra. modo per balneũ minoratur cholera,& confortatur ſtomachus,quare per balneũ fit ſtypticitas. Ad illud de proſtratione appetitus,dicitur ꝙ balneum per ſe facit contrariũ,quoniam rectificat ſtomachum,& confortat illũ,per accidens tamen poteſt contingere proſtratio appetitus,aut ex materia fluente à capite ad ſtomachum ratione vaporum balnei aſcendentiũ ad caput,aut ratione inordinati regiminis. Ad ſecũdum de inflammatione, cum arguitur ꝙ balneũ corporaturæ petitur propter remouere inflãmationem,conceditur,ſi autem non conſequitur illud cito,eſt propter non ſeruare debitum regimẽ in balneando,quia aut intrauit in locum magis calidum,aut maiorem moram fecit in balneo.

Ad tertium de catarrho,conceditur ꝙ ducia ordinatur per ſe ad remouendum catarrhum, ſi autem mouet,hoc eſt per accidens, quia non ſeruat regimen conueniens,aut quia non fuit bene purgatus in capite,aut nõ cuſtodiuit caput à frigore, vel vẽto,vel Sole. Ad illud de ſuꝑfluo ſudore,negatur ꝙ ſudor ſuperfluus fiat ſemper propter ſuperfluam apertionem,immo corpora repleta ex leui apertione multum ſudant. Item negatur ꝙ ferrum,& alumen magis ſtringant,q̃ aperiant, immo pariter vtrumq; faciunt non contrariando ſibi, quia ſtringunt attenuatorie, & aperiunt coarctatorie. Ad quartum de ardore vrinę,dicitur ꝙ ardor vrinæ accidit in potatione aquę,propterea,quia aqua potata aliquãdo reperit plus de cholera,q̃ poſſit euacuare per ſeceſſum, & illa ſic agitata trãſmittitur à natura per vrinam, & ſic facit ardorẽ,ꝑ accidens ergo eſt,& non ꝑ ſe quare &c.

In hoc quinto capitulo de verificatione minerarum dicendum eſt,cum autem triplex ſit modus cognoſcendi mineras.ſ.per alembicationem aquæ,per quam fit ſequeſtratio partiũ terreſtriũ reſidẽtium in fundo vaſis,quæ ſenſibus apparẽt, & per effectus ipſarum minerarum, quos auctores deſcribunt, & per accidentia earum ſenſibus cognita,quæ ſigna dicuntur,ſed vt clarius habeatur talis verificatio tres concluſiones ponemus. Prima concluſio ſit iſta. Quòd verificatio minerarum per alembicationem efficacior eſt,q̃ aliter,probatur cõcluſio,quia per alembicationem fit melius ſequeſtratio partium terreſtrium,q̃ aliter.ergo per alembicationem efficacior eſt verificatio,q̃ aliter.patet conſequentia,quia per ſequeſtrationem partium terreſtrium fit reſidentia illarum in vaſe,quę ſenſibus compræhẽduntur,probatur antecedens,quia quãdo fit ſuauis ſequeſtratio,partes terreſtres magis reſident,q̃ qñ fit fortis ſequeſtratio,ſed per alembicatiõem fit ſuauis ſequeſtratio,quia cum per calidum fiat ſequeſtratio partium primo de generatione,per alembicationem fit ſuauis calefactio, quare ſuauis ſequeſtratio: quare &c. Secunda concluſio. Licet ita ſit,vt dictum,tamen per effectus minerarum fit etiam efficax verificatio illarum, probatur cõcluſio,quia vnũquodq; per effectus proprios etiã efficaciter cognoſcitur,licet magis ꝑ cauſam,ſed quęlibet minera habet effectus proprios, ꝑ quos diſtinguitur ab alia,igitur ꝑ effectus proprios efficaciter cognoſcitur,& conſequenter per illos fit

efficax

efficax verificatio,patet consequentia cum maio
ri,& minor probatur,quia Auic.secunda fen pri
mi ponit effectus proprios minerarum in aquis,
nam de sulfure dicit. Aquę sulfureæ curant ęgri
tudines neruorum,& iuncturarum, secundo cu-
rant vlcerationes cutis,tertio curant superfluita-
tes catarrhales descendentes ad iunctura s,splenẽ
& hepar. aluminosę vero aquæ conferunt egres-
sioni sanguinis ex omni loco, scđo conferũt mẽ-
bris nutritiuis confortando,tertio conferunt su-
dori multo,& superfluo. Aereæ vero aquæ cõfe
runt ori humido,oculis humidis, & humiditati-
bus auris, scđo acuũt visum mirabiliter:tertio vl
cera maligna consolidant. Ferreæ vero aq̃ stoma
chum iuuant,& splenem,& magis hepar infrigi
dando,secundo aperiunt oppilationes membro-
rum naturalium:tertio conferunt matricibus ma
xime calidis.Nitrosæ vero,& salsæ capitibus con
ferunt,& catarrhis,secũdo pectori auxilium præ
bẽt, & asthmati cõferunt,tertio stomacho humi
do conferunt. De cinere,calce,& gypso tacet
effectus,quia solum deficcãdo,condensando, &
confortando effectus faciunt,quare &c. Tertia
conclusio. Ex signis sumptis ex accidẽtibus mi-
nerarum fit etiam verificatio illarum· probaẗ cõ-
clusio,quia sicut scribiẗ in proœmio de anima.

Accidentia magnam partem conferunt ad co-
gnoscendum ꝙ quid est.& licet loquatur de acci
dẽtibus ꝓprijs,tamẽ omnia accidentia aliqualiter
conferunt ad cognoscẽdum substantiam rei, sed
mineræ habent accidentia, quæ omnibus sensi-
bus percipiuntur,aut pluribus,vt declarabo: igi-
tur ex istis poterunt aliqualiter cognosci,& con-
sequenter distingui,declaro minorem, prius no-
tato vno.Nota tamen,ꝙ magis visu,odoratu, &
gustu discernuntur mineræ,q̃ alijs sensibus,tamẽ
aliquando tactus,& auditus aliquando conferũt
ad id. Sulfur cum visu sic discernitur,quia ad ci
trinum colorem tendit,& si proijcitur in ignem
statim videtur inflammari, in odoratu apparet
odor sulfuris,& sic in gustu sapor sulfuris aliqua-
liter fœtidus:tactu fulfur lene est. Alumen ve-
ro visu ad luciditatem tendit,gustu vero percipi-
tur stypticitas,& sapor acris:tactu durum est val-
de,& odore acre. Sal,et nitrum,visui sal perluci
dus est,salgemma autem multum, nitrum vero
inter hos medium in luciditate tenet:gustui salse
do percipitur,& odor salsus,tactu nitrum durius
est sale:auditu vero,quando sal in ignem proijci-
tur crepitat,& non nitrum,neq; salgẽma. Simi-
liter ferreæ,& æreæ sensu comprehenduntur: vi-
su quidem æs facit aquam aliqualiter vergi ad ci-
trinum:ferrum autem aut parum, aut nihil mu-
E tat,tactu vero ferrum durius est ære: gustu vero
ferrum stypticitatem dat, & æs similiter. Ci-
neritiæ vero aquæ gustui amaritudinem dant, vi
sui vero albedinem, tactui grossitiem pręstant.

Gypseę vero visui albedinẽ donant,gustui ve-
ro stypticitatem. Ex calce aquę visui albedinem
dant,gustui acuitatem,odoratui stypticitatem.

Dubitatur vtrum sit triplex modus verificandi
mineras.s.per alembicatiõem, q est efficacior, &
per effectus,qui est efficax,& ꝑ signa,quæ aliqua-
lem efficaciam dant. Contra primum arguitur,
quia quod fortius sequestrat partes terrestres ma
gis verificat mineras:patet,quia partes sequestra-
tę magis apprehenduntur sensu,sed decoctio for
tius sequestrat partes terrestres,q̃ alembicatio,q̃a
cũ calidi sit segregare ętherogenea:quod est for-
tius calidum magis segregat:sed dococtio est for
tior,q̃ alembicatio, ergo decoctio magis seque-
strat,& consequenter magis verificat. Secũdo
contra effectus minerarum arguitur, quia sal, &
F nitrum sunt diuersæ mineræ, & tamen eosdẽ effe
ctus habent, vt ponit Auic.igitur mineræ non di
stinguuntur per effectus. Tertio contra signa
sumpta ex accidentibus arguitur, quia stat ꝙ ali-
cubi sit odor sulfuris,& tñ non sit ibi sulfur, neq;
fuit:probatur,quia fulgure percutiente in aliqua
domo remanet ibi odor fulfuris, & tamen ibi nõ
est sulfur,neq; fuit,quare. Respondeo. Ad pri-
mũ negatur maior.s.quod fortius sequestrat par-
tes terrestres magis verificat, quia fortiter seque-
strando nõ magis residẽt partes terrestres in fun-
do vasis,ĩmo leuis calefactio,qualis fit per alem-
bicationem,facit partes terrestres magis residere
G in fundo vasis:quare melius comprehenditur sen
sibus. Ad secundum contra effectus dicitur ꝙ
sal,& nitrum conueniunt in genere proximo.s.
in baurach,ideo posuit effectus similes,in quibus
effectibus differunt secundum magis,& minus,
quia nitrum cum sit calidum vsq; ad tertium effi
cacius agit illos effectus,q̃ sal,qui est calidus vsq;
ad secundum. Ad tertium contra accidentia,
dicitur ꝙ argumentum concludit verum, ꝙ ali-
cubi est odor sulfuris,vbi non est sulfur, neq; fuit
vt patet de odore sulfuris relicto à fulgure,& pro
pter hoc dicitur,ꝙ non est stãdum in vno signo
tantũ. Non satisfacit nobis hęc responsio,quia
odor sulfuris est proprius ipsi sulfuri, igitur nihil
potest dare talem odorem nisi sulfur,patet conse
quentia,antecedens patet,quia vnaquæq; res sim
plex odorifera habet suum proprium odorẽ: qua
re sulfur habet proprium odorem. Nos aliter di
cimus,ꝙ si fulgur reliquit ibi odorem sulfuris, in
sua compositione,vel est sulfur, vel cum fulgur
fit

ſit factum per aduſtionem, ignis concurrens ad taléaduſtionem participat de ſulſure: quare ibi, vel formaliter, vel virtualiter ē ſulſur: quare &c.

De Balneo de Aquis, quod eſt in ciuitate Aquenſi, quod, vel quæ diſtat ab Alexandria dela Paia per.16.milliaria.

IN hoc ſexto, & vltimo cap. huius ſecundi tractatus ſpecialiter narrabimus balnea Italię, & ordine quodam, & primo narrabimus breuiter dicta aliorum, deinde vẽtilabimus illa: & incipiemus à ciuitatibus propinquis alpibus Lombardiæ, in quibus ſunt balnea. Incipiemus igitur à ciuitate Aquẽſi, quę eſt prope Montem ferratum, & diſtat ab Alexãdria dela Paia per.16.milliaria: in hac ſunt duo balnea ſuper Plateam conſtituta ex eodem fonte orientia per ſemi iactum lapidis. **B** eſt autem primum Balneum magnum lapidibus circuncirca muratum: ſecundum vero exiens ab hoc, dominarum dicitur: ſuper fontem vero arcus lapideus conſtitutus eſt, vt homines, & beſtiæ liberę tranſire poſsint. Dicemus ergo prius quid de ijs ſentiat Sauonarola: de qualitatibus aquæ primo dicit, ꝙ ſingulis diebus Veneris mundãtur iſta balnea, poſtea exit aqua clara limpidiſsima per duos dies: dehinc fit viridis, & per duos primos dies eſt tantæ caliditatis, vt tolerari non poſsit: poſt illos vero duos dies intrant balneum, & bene tolerant: & addit ꝙ dicunt, ꝙ nullus mineræ odor ſentitur, & ſi guſtatur odor fœtidus ſentitur, velut ouorum corruptorum, neq; tamen conſuetudo eſt potandi illam, hæc de qualitatibus aquæ. De minera vero huius aquæ dicit Sauonarola. **C** Quidam ex medicis illius patriæ dicunt illam eſſe ſulfuream, aluminoſam, & nitroſam ex effectibus, quos vident: quia dicũt illam conferre paſsionibus iuncturarum, & doloribus articulorum, & in paſsionibus aliorum membrorum, vt capitis, & ſtomachi, ſed maxime hepati nocere: & de fœtore illo malo dicunt, ꝙ acquiritur ex tranſitu per loca fœtida: poſtremo dicunt, ꝙ virtutes horum balneorum non percipiũtur, niſi poſt tempus duorum menſium. Sauonarola vero dicit. De minera huius aquæ notitiam non habeo, tamen ex dictis iudico eam participare alumine à prędominio, cum aquæ aluminoſæ in ſapore remiſſę ſint: nam ſulfureę viſu, & odore percipiũtur: ſalſę vero ſaltem guſtu, & nullum talium in hac aqua ſentitur. Nos vero dicimus, ꝙ ſi conſideretur hęc aqua quantum ad effectus, cum maxime conferat in ęgritudinibns iũcturarum, & neruorum, quod eſt proprium ſul- **A** furis, ꝙ magis participat ſulfure: cũ etiam conferat in mẽbris naturalib. excepto hepate, q̃a nocet ei: videtur ꝑticipare alumine: ſed ex accidentibus cõmunibus ſi conſideretur: cum ex tactu magna percipiatur caliditas, ita vt à principio tolerari nõ poſsit: non eſt dubitandum, ꝙ illa prouenit ex ſulfure: cum ſulfur ſit calidum vſq; ad quartum gradum: & nulla alia minera ſit tantæ caliditatis niſi calx non extincta: ſed cum extinguitur non eſt tãtæ caliditatis: quare aqua illa ita calida non poteſt prouenire niſi ex ſulfure. Quod vero non appareat aliquod accidens ex accidentibus aliorum ſenſuum. ſ. viſus, guſtus, & odoratus: dicimus ꝙ ꝓuenit ex re aliqua impediente: quę talem dat odorem fœtidum, & guſtum fœtidum: & exiſtimamus, ꝙ non poſsit eſſe aliud, niſi quia tranſit ſup aliquam aquã corruptã, & fœtidam, quę dat illũ odorem, & ſaporẽ: non tamen miſcetur illa aqua cum iſta taliter, vt ſubſtantiam eius mutet. Quare autem poſt duos dies permutet colorem ſuum in viridem: dicimus, ꝙ eadem eſt cauſa ꝙ perdat tantam caliditatem, infra duos dies, & ꝙ infra duos dies mutet colorem, & hoc exiſtimamus eſſe, quia infra duos dies aliqua pars ſubtilis ſulfuris reſoluta eſt, ideo poſtea eſt minus calida, ſic ẽt poſt cum ſit ſubſtantia groſior, videtur mutaſſe colorem. Et ſi diceres: cum hic nullum ſignum aluminis appareat, quare dicis eam participare alumine? Dicitur, quòd non caret omnino ſignis aluminis, quia tanta luciditas aquę ſignificat alumen, propter ergo luciditatem aquę, & ꝑpter conferentiam ad ſtomachum frigidũ, iudico participare de alumine: de ſale vero ꝑticipare abſurdum eſt, cum in guſtu nõ appareat ſalſedo. Tertio dicimus remittendo verificationem mineræ ad alembicationem commodè faciendam.

De balneo Calderiano Veronenſi.

BAlneum Calderianum à Verona Lombardiæ Ciuitate per.x.milliaria diſtans, ſic nominatum eſt à loco, vbi eſt: eſtq; hoc balneũ noſtro tempore repertũ: de quo plenã informationẽ habuimus à famoſiſsimo magiſtro Bartholomęo ſecundo de Montagnana. In qualitatibus ſuis aqua huius balnei clara, & frigida eſt omni malo odore carẽs. In mineris vero triplici gñe minerę ꝑticipat. ſ. ferro, alumine, & ſale: Quòd autẽ ſale participet manifeſtũ eſt, quia hęc aqua ſoluit ventrem, ſicut aqua Porrectæ: Quod autem ferro, & alumine participet, clarũ eſt, quia mirabiliter confortat membra nutritiua, & matricẽ: quidam tamen dixerunt ꝙ aliqualiter participat de ſulfure: ſed huius ſignum non video nec odoratu, nec viſu: & ꝙ magis eſt, verificatione facta per alembicationem

cationē nihil de ſulfure apparet, ſed bene de alijs
tribus mineris. In effectibus vero hęc aqua com
mode potata,& calida confert in omni mala di-
ſpoſitione membrorum naturaliũ, & matricis ēt
tam calida,q̃ frigida.& ratio eſt,quia ratione fer-
ri,& aluminis hæc aqua reducitur quaſi ad tem-
peramentum, ideo omnibus mẽbris ſupradictis
dyſcraſiatis confert,& mundificando dicta mem
bra,& aperiendo oppilationes, & ꝑmutando ma
lam complexionem illorum, & cõfortando illa.
ſpecialiter vero laudať ꝙ curat fluxus hepaticos,
& ſtomachicos: & multotiens ſteriles fœcundas
reddit,& debilitati renum maxime ſubuenit.

Quidam vero dixerunt,ꝙ magis confert in ma
lis diſpoſitionibus calidis, q̃ frigidis, quia dicunt
ferrum prædominari alijs mineris: quid autē de
hoc ſit, experientia oſtendet. Et propterea cir-
ca dicta moueo dubium hoc. Si hæc aqua ſanat
fluxus hepaticos,& cum aliquis fluxus hepaticus
proueniat à frigiditate.ſ.qui fit merito debilitatis
virtutis digeſtiuæ hepatis:& aliquis fluxus hepati
cus proueniat à caliditate.ſ.qui fit ex apertiōe ve-
narum: modo ſi hæc aqua curat omnes fluxus he-
paticos,oportet dicere ꝙ ſit temperata, & ꝙ fer-
rum non dominatur alumini:ſi vero magis curat
qui fiunt à caliditate, oportebit cōcedere ferrum
dominari alumini.ſi vero curat magis qui fiunt à
frigiditate, oportebit concedere alumen domi-
nari ferro:quare oportet conſiderare ſuper hæc,
& ſecundum effectus iudicare.

De ſeptem Balneis Paduanis dicendum eſt, de quibus referemus quæ ſcripta ſunt à Sauonarola.& primo de balneis Ebani.

BAlneum Ebani eſt balneum à ciuitate Pa-
duana diſtās per.vj.milliaria in confinibus
ruris dicti Ebanum,& eſt ad pedes cuiuſdam mō
ticuli,à quo plures fontes defluunt conſtituentes
plura balnea. In qualitatibus aqua hm̃ōi balnei
eſt clara, nō exceſsiue calida,& ſalſa,ab omni vn
ctuoſitate,& citrinitate purgata. In mineris ve-
ro tenet de ſale,vel nitro,& de alumine magis,et
de cinere,nec à ſulfure abſoluitur. In effectibus
vero,ſi fiat ducia ex hac aqua confert catarrho fri
gido,& humido calefaciendo,& exſiccando, &
confortando cum virtute aluminis,& ſalis,vel ni
tri:quoniam inquit princeps, Nitroſæ,& ſalſæ
capitibus,& pectori auxilium præbent. Et etiã
ex ea parte,qua ſapit naturam ſulfuris, & cineris.
tinnitui,& ſibilationi antiquis confert: & dolori
capitis antiquo:confert etiam humiditati pecto-
ris,confert & ſtomacho humido,& hydropiſim,
& inflationem habentibus:nam aquę ſalſę,& ni-
troſę extenuant ſplenem tumefactum ſecũdum
Principem·confert & vlceribus corroſiuis,& am
bulatiuis, cancrænæ,& erpeſthiomeno. Impe-
tiginem,& ſerpiginem mirabiliter mundat. con
fert doloribus articulorum,& podagræ: quæ ex
frigiditate,& humiditate procedũt. Hęc aqua
ventrem ſoluit cum ſit ſalſa.ſ.ſi potatur,& humo
res viſcoſos educit, ſi in conuenienti doſi potata
fuerit.ſ.à libra vna vſq; ad tres:& quia conturbat
ſtomachum vomitum inducēs,laudo magis eam
in clyſteribus: & quoniam plurimum de alumi-
ne participat, iuuat ad fluxum meſtruorum albo
rum cõſtringendo:& ad matricem multis humi-
ditatibus relaxatam,& ſic diſponit ad concipien-
dum, vt Cermiſoni experiētia cõprobatum eſt.

De Balneo Sancti Petri.

BAlneum Sancti Petri diſtat ab Ebano per
milliare, vocatum ſic à rure nomine sãcti
Petri,in quo loco ſunt thermæ aluminoſæ,& ſal
ſæ multũ, quæ ſua ſalſedine,& a luminoſitate vi
dentur conferre ijs ęgritudinibus,de quibus ſcri-
ptum eſt in ijs,quæ de Ebano:& potiores eſſe vi-
dentur,verum harum aquarũ ſitus magna in par
te à vallibus occupatur.

De Balneo domus nouæ.

BAlneum domus nouæ dicitur,quia in loco
eſt,vbi domus nouę conſtructæ ſunt,diſtãs
à priori balneo verſus meridiem deſcendēdo ad
medium milliare:huius balnei auctor fuit Ioan-
nes de Dondis Patauus,& magnus philoſophus:
apud quem locum parũper diſtans eſt parua lacu
na thermarum,ex cuius aqua ſalē cōficiebat, quo
niam eſt multum ſalſa,& priori ſalſior eſt. Mi-
nera huius balnei ſecũdum aliquos eſt calx, vt ex
alembicatione experti ſunt:ſed cum aqua illa ſit
magis parata ad ſalem, veriſimilius eſt iudicare
illam magis participare de cinere,q̃ de calce: vn-
de in cachexia, hydrope, & paralyſi cõmēdatur:
& illa aqua Ebani ſolutiua, magis catarrho confe
rens eſt,& cæteris,vt dictũ eſt de balneo Ebani.
Huius autem balnei ſitus velut ſilueſtrior, eſt val
libus vallatus:in quo loco magna fit aquarum fri
gidarum,& calidarum collectio,velut ſtagnãtes
aquæ ſint non boni odoris,quibus non parum læ
ditur aer.

De balneo montis Grotti.

BAlneum montis Grotti dicitur, quia pro-
pe montem illum eſt. Eſt.n.mons ille ad
occidentem à veteribus nominatus ęgrotus,quo
niam ęgrotantes petentes balneum ad illum lo-
cum amœnum proximũ ſe transferebant: & erat
ad illud nō paruus cõfluxus ęgrorum, cum ſit po
tentius cęteris balneis Patauinis,quia plus de ſul-
fure

ſure participat, vt viſus, & odoratus oſtẽdunt, q̃-obrem famoſius fuit, cum ſulfur in calefaciẽdo, & exſiccando aquam principatum obtinere dicatur, vt Ariſt. placuit. Quare reprehendẽdi ſunt, qui ſtatim ægrotos ad balnea potentia mittunt, à facilioribus.n. ſemper inchoandum eſt. Minera vero huius balnei ſulfurea ſcribitur, & aluminoſa magis, plus cæteris Patauinis balneis ſulfure pticipans. Et Sauonarola hic magnam digreſsionem facit, quam ſub breuitate comprehẽdemus. dicit ꝙ hic prope parua lacuna reperitur nominata balnea equorum: quia equi hic ſe balneantes ex varijs ægritudinibus curabãtur, minera huius lacunæ eſt ſulfur, non tamẽ à cineribus balneum totaliter abſoluitur: quibus iudicatur virtutes cõpoſitas eſſe, q̃uis Ioãnes de Dondis aliam habuerit opinionem. Inquit.n. in quodam tractatu de aquis thermarum Paduanarum, qualis ſit aquarum natura, & cuius mineræ ſint ex p̄dictis trahitur, & per certiſsimas experientias demõſtrari poteſt, cum ex ijs aquis conficiatur ſal: & quibus percipitur ꝙ aquæ thermarum Paduanarum aluminoſę ſunt, & ſalſæ, & gypſeę, & à cinereitate non abſolutæ: ſed ĩ *nulla ſui parte ſulfure participare*: & ſic ꝙ non ſint ſulfureæ conatus eſt probare, vt ſcriptum eſt. Nos autẽ *dicimus eas ſulfure par*ticipare, ſed in parua parte reſpectu aliarum minerarum, qm̃ in aſsidua decoctione in ſalis opere euaneſcunt ſulfureæ partes, & reſoluuntur, & nõ apparet vnctuoſum aliquod propter paucitatem ipſius, & idem de colore, & odore dicitur: cuius contrarium dicebat, quia reſolutis partibus ſubtilibus in ſubſtantiam frigidam, & ſiccam conuertitur: quam gypſum dicimus, hæc omnia probabilia ſunt demonſtratione logica currẽtia, ſed experientia omnium harum diſcordiarũ magiſtra eſt. Quod aũt dicit, ꝙ ante decoctionẽ nullus percipitur ſapor, pace ſua dicam ꝙ expertus ſum contrarium cum multis alijs, qui mecũ guſtarunt. De ijs ſatis. hæc Sauonarola, & addit. Hoc balneum calidum eſt, & ſiccũ: & cæteris Patauinis calidius, & ſiccius eſt. De effectibus eſt exſiccatiuum conferẽs neruis: quia ſulfureæ mundificãt neruos, & in paralyſi multum operatur, & ſpaſmo, catarrho mirabiliter confert. ſ. frigido, & humido, licet etiam calido, & humido ſecundũ aliquos, ſed hoc eſt dubiũ apud me, cum omnis immoderata dyſcraſia deijciat actum proprie virtutis, epilepticis confert ex frigida, & humida cauſa, ſimiliter ſurditati, & tinnitui, & capitis dolori antiquo. ſ. ex frigida, & humida cã, aſthmaticis cõfert, & pectus ab humiditatibus liberat. Dubiũ occurrit, cum ſulfur calefaciat ſtomachum frigidum, & humidum deſiccet, quare dicit Auicen. Sulfureæ aquæ ſtomachum laxant, & deſideriũ deijciunt. Rñdet credo ꝙ hoc dicat quando toti corpori applicatur, quia ſic humores eliquatos ad ſtomachum deſcendere facit, & ſic relaxat ſtomachum, & appetitum deijcit. Colicę antiquę, & vuluæ duriciei confert, vt dicit princeps, ſunt tñ ventris conſtipatiuę, & eſt locus ſpeculationis propter aſsignatam cauſam de mollificatione ſtomachi: à bothor, & vlceribus malis mundificat, & morphea, & albaras, & paſsionibus iuncturarum confert, & eſt locus ſpeculationis. Ad hæc reſpõdetur per concluſiones. Prima concluſio.

In debilitate iuncturarum compoſitione gracilium ſulfurea nocent, patet quia nimis deſiccant.

Secunda concluſio. In debilitate iuncturarum non vetuſta cum robuſtitate compoſitionis ſtãte peccato in frigiditate, & humiditate, ſulfurea balnea conferũt, ſi vero eſſet compoſitio calida, vel ſicca, non. Tertia concluſio. In debilitate vetuſta iuncturarum cum à calore naturali depauperatæ ſunt, non conuenit balneum ſulfureum ſiue cũ robuſtitate, ſiue cum gracilitate. Quarta *concluſio. In corporibus plethoricis ſtante robu*ſtitate, ſuſpecta ſunt balnea ſulfurea, quoniam liqueſaciunt humores, & deſcẽdere faciũt. Quinta concluſio. In præſeruatione iuncturarum ſtãte gracilitate, & pauco calore naturali ſuſpecta ſunt balnea ſulfurea. Sexta concluſio. Cholerici naturales, & aduſti ab eorũ vſu abſtinẽdi ſũt.

De Balneo Sancti Bartholomæi.

HOc balneum dicitur Sancti Bartholomęi: quia olim templum ſancti Bartholomæi fuit ibi coniunctum cũ hoſpitali pro pauperibus. nunc autem locus inhabitatus eſt diſtans à ciuitate per. xij. milliaria: & eſt velut piſcina magna cũ lapidibus ornata, vt cętera balnea Patauina cuius fundus luteus eſt ita, vt balneantes non poſſent ſe ſubſtinere ſine baculis: hæc aqua tẽpore hyemis, & veris eſt notabiliter remiſſa in calore, & ꝓpter ea eligunt viſitare illam à medio Auguſti vſq; ad medium Septembris: ego autẽ exiſtimo melius eſſe de menſe Iunij, & Iulij. ſ. ſi tempora ſeruẽt qualitates ſuas. Minera huius eſt ſulfurea, & aluminoſa, vt quidam aſſerunt: *verum lucus ille vide*tur vt pix liquida, arbitror de alumine plus tenere, & parua quãtitate ſulfuris, quia parum calida ſunt, quia humiditas obtũdit caliditatem, & ſiccitatem. De effectibus: vtilis eſt ad duricies, & nodoſitates iuncturarũ, ex quo morbo aliqui male habentes curati ſunt: *hoc balneum eſt medio*criter calefactiuum, & parum exſiccatiuũ, cũ mirabiliter duricies mollificet in quacũq; parte corporis

poris sint:sunt.n.talia,quæ neq; vehementer calẽ faciunt,neq; vehementer exsiccãt,vt semen lini, confert etiam doloribus iuncturarum, & podagræ,confert vlceribus,& scabiosis: maxime autẽ confert omnibus duriciebus iuncturarum mollificando,& resoluendo,tempus autem conueniẽs pro vsu est tẽpus sancti Bartholomæi.s.vigesima quarta die Augusti.

De balneis Sanctæ Helenæ.

BAlnea Sanctæ Helenæ septem milliaribus distant à ciuitate super mõticulo quodam vallibus circundato, super quo monticulo olim ecclesia sanctæ Helenæ erat,nunc autem muri extant. Fons est in superiori parte mõtis,à quo descendit aqua per cãnalem magnum terra montis coopertum,ad pedes eius balnea sic producens.

Minera huius aquæ est aluminosa,cinerea,& nitrosa,salsedine parum participans:nec absoluitur à sulfure,licet quidam à prædominio sulfureã scribant:ego autem non sic existimo,quia neq; visus neq; odor,neq; gustus illud manifestat,& neque mineræ sulfuris super intensiorem caliditatem se fundant:quoniã actu calidiora sunt salsa ipsis sulfureis,salsa.n.per adustionem fiunt,quare non videtur in caliditate multum discrepare à caliditate Ebani. Adde ꝙ locus fõtis huius ignoratur, quia origo potest esse longinquior,& ꝓpinquior ex qua varietate caliditas variatur,& certe opinor illam alumine participare: quare non multũ differt ab illo de Ebano. De effectibus eius parum plus calefactiuum,& exsiccatiuum, & resolutiuum eo de Ebano, confert in ægritudinibus capitis,& neruis humiditate repletis, & spasmo, cæterisq; ægritudinibus ex frigiditate,& humiditate pendentibus,& membra contracta,& indurata mollit,& extendit.cõfert serpigini, albaras, & scabiei:cõfert pectori læso ex frigiditate, & humiditate,prohibet fluxum humiditatis ad iũcturas,& eas confortat:& plus iuncturis confert cæteris balneis Patauinis:stomacho humido subuenit, & hydropi, & venam habentibus ciuilem.

Nos vero non admittimus ꝙ calidiores sint aq̃ salsæ,q̃ sulfureæ,tũ quia sal ponitur calidus vsque ad secundum,sulfur vero vsq; ad quartum, tum etiam quia omnes aquæ habent caliditatẽ actualem à sulfure secundum philosophum. Nota vlterius,ꝙ ista balnea Patauina sunt tantum vtilia ad tria in genere.s.ad duciandum caput ꝓ catarrhis resoluendis,aut pro doloribus iuncturarũ remouendis stãdo in balneo, aut pro duriciebus mollificandis:& nullum istorum est potabile, neque aptum ad confortationem stomachi,& hepatis,vt balnea corporaturæ.

De balneo montis Orthoni.

IVxta pedes mõtis Orthoni ex piscina magna vallibus,& lacunosis stagnis circundata. Dictus est autẽ mons Orthonus à viro strenuo Patauo huius nominis. à Meridie, & Oriẽte detecta est,à Septentrione vero ab ipso monte defensa,et multo tempore locus inhabitatus fuit, nunc autẽ pataui ob deuotionem virginis matris, quã olim apparuisse cuidam ciui in hoc loco ferunt, tẽplũ, & monasterium magnum in hoc loco construxerunt,dedicatum obseruantiæ sancti Augustini,q̃ obrem locus factus est habitabilis, & domesticus. Huius minera aliquid sulfuris, & salis, & aluminis sapit, & est piscina lutuosa, virtutibus compositis dotata. De effectibus eius dicendũ sicut de balneis sancti Bartholomęi,quia dolores antiquos ex causa frigida,& humida tollit, duricies articulosas resoluit,spleni, & hydropi resoluendo,& mollificando succurrit. Et hęc de septẽ balneis Patauinis dixisse sat sit, abbreuiãdo dicta Sauonarolæ,nihil tamen prætermittendo, quod ad rem pertineat.

De balneo Carpensi.s.Brandula.

CArpum terra Lõbardiæ est, à quo per.xx. milliaria est distans castrum dictum Brandula,apud quod per distantiam vnius milliaris repertum est balneum vnum tempore Sauonarolæ quod Brãdula dicitur à castello illo : ideo de qualitatibus aquæ,& mineris, & effectibus dicemus secundum illũ,deinde ventillabimus dicta eius.

Inquit Sauonarola. Inuentum est primo hoc balneum à bestijs circa illud pascẽtibus, maxime bobus,qui de illa aqua potantes magna cum voluptate ad illam potandam se conuertebãt, vnde accidit,cum in anno.M.ccccxlviij.boues illius loci infirmarẽtur sic,vt sanguinẽ mingerent,quotquot ex illa aqua potarunt in paucis diebus sanati sunt:quod videntes pastores existimarũt aquam illam ægritudinibus renum,& vesicæ debere cõferre,propter quod aliqui qui passionibus renũ, & vesicæ molestabantur,de hoc experientiam fecerunt,& sanati sunt,propter quod pastores nunciarũt officialibus castelli,& officiales de hoc scripserunt dominis Carpensibus,quibus rebus bene examinatis,dominus Galasius vnus de dominis Carpensibus se contulit Ferrariam,vt hoc mihi nunciaret, quoniam intellexerat me scribere de omnibus balneis totius Italiæ,fecitq; asportari de aqua illa,& plenam de illa informationem dedit,& propterea partim,vt cõplacerẽ illi, ptim vt satisfacerem vtilitati publicæ capitulum de illo feci. De qualitatibus aquæ dicit,ꝙ est clara, frigida, omni malo sapore priuata. De mineris dicit,

dicit,vt ex pluribus habere potuit,aliquid sulfu-
ris tenet,licet parum,quoniam cęnosum eius sup
ignem positum odorē sulfuris reddit remissum:
estq; aluminosum magis,& pauco sale pticipans,
& in ijs omnibus remisse valde:propter quod red
ditur styptica,& sine mordicatione exsiccatiua,
vnde non eleuatur in gradu caliditatis, & fortas-
se peruenit ad finem primi,vel principium secun
di,sed in siccitate intēditur vsq; in finē secūdi vel
pricipiū tertij. De effectibus vero dicit,plurimū
valet vlceribus renum,& vesicæ: nam plures ex
vlcere colli vesicæ sanatos intelleximus:& dilata
tioni panniculi renum confert.s. firmādo sangui
nem,vt in bobus in dies videmus, & in homini-
bus experimur:& eorum debilitati succurrit, ma
xime à causa frigida,& humida prouenienti,con
fert etiam matricibus frigidis,& humidis sedēdo
in ea calida,& humiditates albas tollit, & corri-
git,& mulieres steriles fęcūdas reddit: stomacho
humido subuenit,quādo potatur calida, sicut a-
qua Porrectæ,podagræ,& cæteris articulorū do-
loribus à causa frigida,& humida veniētibus suc
currit:& si ducia ex ea fiat,humiditates capitis ex
siccat:catarrhum sistit:humiditates oculorū tol-
lit,lacrymas compescit. et in catarrhatis tollēdis
mirabiliter operatur ante earum confirmationē;
& cum hanc aquā calefieri oporteat,in omni par
te temporis administrari poterit:hæc ille. Nos
vero dicimus confirmando quod dicit de quali-
tatibus aquæ: similiter quod dicit de mineris: de
effectibus vero,maxime vltimis,non ita cito con
sentire oportet:sed paulatim secundum ꝙ tentā-
tibus experientia monstrabit,quoniam in alijs a-
quis consimilis minerę non tot mirāda apparēt.
Dicimus etiam ꝙ non est rationabile,ꝙ ista a-
qua reddatur calida solum in fine primi gradus,
vel in principio secundi.vt ipse dicit, cum alumē
sit principalis eius minera:quod est calidū, & sic-
cum vsq; ad tertium gradum:& sal sit calidus, &
siccus vsq; ad secundum.quare si æquè dominen
tur istæ duæ minerę,reddetur ad minus caliditas
eius vsq; ad secundum,sed cum alumen prædñe-
tur necessario reddetur calida vsq; ad finem secū-
di,vel principium tertij, sicut de siccitate dicit.
Dicimus tertio ꝙ ista aqua potata confert in ęgri
tudinibus dictis,quia soluendo ventrem compe-
tenter mundificat membra naturalia,& confor-
tat illa,sed in hepate calido,& renibus calidis su-
specta est.

De Balneo de Aquario de Regio.

BAlneum de Aquario est distans à Regio ci
uitate Lombardiæ versus montes per quin
decim milliaria:& cum hoc balneum de nouo re
A pertum sit.s.tempore Sauonarolæ,ideo prius bre
uiter dicemus quid ille dicit de qualitatibus aq̄,
& de mineris,& de effectibus eius:postea venti-
labimus dicta eius. De qualitatibus aquæ dicit
ꝙ aqua lympida est,& clara, & frigida scaturiēs,
odore suauis,& sulfureo carens, quem nonnulli
odorem camphorę iudicarunt,sicq; minerā cam
phoræ tenere,quod nō creditur,cū effectus cam-
phoræ non teneat,cum camphora sit gumma ar
boris,& non minera. De mineris vero dicit,ꝙ
participat de alumine,& sale. De effectibus ve-
ro dicit,ꝙ est prouocatiua,aperitiua,confortati-
ua stomachi, & dyscrasiæ frigidæ remotiua: va-
letq; in omnibus membrorum passionibus,vt a-
qua de Porrecta:& addit ꝙ est famis,& somni in
ductiua,sicut illa: ideo in ijs duobus accidētibus
seruandi sunt canones illi de Porrecta.s.de Diæta
B subtili,& somno diurno.s.fugiēdo:& addit ꝙ qui
dam,qui experti sunt vtrumq; balneum, magis
laudant hoc balneum,q̄ illud de Porrecta, nō ta
men valet ad hydropicos. Nos vero circa qua
litates dicimus ꝙ scaturiat clara,et frigida,verum
est:sed ꝙ sit odore suauis,falsum ē,quia sine odo-
re est:& ꝙ sapiat quasi odorem camphoræ falsissi
mum est,cum camphora habeat odorē vehemē-
tem,acutum,& hæc sine odore sit:nisi dicatur ꝙ
tunc non erat,sicut nūc. Credo ꝙ potest aliqua
liter variari,sed non tantum stantibus eisdem mi
neris. De mineris verum dicitur ꝙ participat
alumine,& sale,quoniam cōprobatur ex effecti-
bus,quia & vētris solutiua est ratione salis,& cō-
fortatiua membrorum naturaliū ratione alumi-
nis. Adde,ꝙ verificata est minera per alembi-
cationem. De effectibus vero verum dicit, ꝙ
C valet in malis dispositiōibus frigidis, & humidis
membrorum naturalium,& matricis, & ꝙ con-
fert in illis sicut aqua Porrectæ:sed ꝙ cōferat ma-
gis ad has passiones,q̄ aqua Porrectæ,falsum est:
& ratio est,quia aqua Porrectæ vltra mineram sa
lis,& aluminis habet etiam mineram sulfuris,ra-
tione cuius aqua magis penetrat ad mēbra, quia
sulfur subtiliat aquas,& aqua magis subtilis ma-
gis penetrat ad membra,sed quæ magis penetrat
vehementius,& efficacius agit, igitur aqua Por
rectæ efficacius operatur: & propterea si in ma-
la dispositione frigida, et humida matricis sit ex-
hibita aqua Aquarij, et non fecerit fructum quē
sperabas, consulo tibi, vt recurras ad aquam
Porrectæ,quoniam magis efficax est,& cōsequē-
ter est apta magis conferre:& sicut de dispositio
ne matricis dixi,similiter dico de dispositionibus
omnium aliorum membrorum:quare ad Porre-
ctam vltimo recurrere debes. Et hæc de balneis
Lombardiæ.

Lombardiæ. Quare accedamus modo ad bal
nea Flāminiæ.i.Romandiolæ.

De balneo Porrectæ Bononiensi.

BAlneum de Porrecta est in comitatu Bono
niensi, distās à ciuitate per.xl.milliaria ver
sus montes.s.prope alpes Pistorienses: de quo bal
neo quædam scripta sunt extra rationem, vt de-
clarabo, & quædam secundum rationem. Domi
nus Thura de Castello, qui dedit primo operam
Logicæ, & Philosophiæ: & postea permutatus est
ad leges, doctor legū factus virtutes huius balnei
scripsit in loco ꝓprio balnei: & in summa dicit ꝙ
valet ad omnes ægritudines à capite vsque ad pe-
des, cui non est credendum, quia extra rationem
loquitur, quoniam Gal.inquit. Non est præsu-
mendum cum vna medicina posse curare omnes
ęgritudines. Gentilis vero de Fulgineo singula
ris doctor scribit de hoc balneo quæ secundum
rationem sunt: ideo referemus dicta eius in qua-
litatibus, & mineris, & effectibus: deinde ventil-
labimus illa dicta: & propterea mirandum est de
Vgolino de Monte Catino: & de Sauonarola, q
referunt dicta illa, quæ extra rationem sunt, non
impugnando ea. De qualitatibus igitur huius
aquæ dicit, ꝙ scaturit clara, & calida, sed odore
grauis est, & sapore, quia cum odore sulfuris est,
& sapore similiter. De mineris vero dicit, ꝙ est
aluminosa inter cætera, & nitrositate participat:
quia potata mirabiliter soluit de toto corpe, nec
caret sulfure, vt odor eius manifestat. De effe-
ctibus vero eius dicit: & confert matricibus reple
tis mundificando, & propter hoc confert multū
ad impregnationem, & multæ quasi steriles, im-
prægnatæ sunt præsupposito bono regimine. cō-
fert etiam in nimia egresione sanguinis per hę-
morrhoidas, & superfluo fluxui mestruorū albo
rum, & rubeorum: valet oppilationibus hepatis,
& splenis, licet hydropicos confirmatos maxime
lædat: lædit etiam habentes humores adustos pro
pter nitrositatem: valet & calculosis, & doloribus
iliorum: & confert in doloribus neruorum à cau
sa frigida, & guttosis, & catarrhosis pręsupposito
bono regimine. Nos vero dicimus, ꝙ illud, qđ
dictum est de qualitatibus verū fuit tēpore suo:
immo & nostro tempore vsq; ad M.cccexc. vel
circa sed postea nō est odore grauis, neq; sapore,
et hoc iudico esse propter mineram sulfuris, quę
diminuta est. De mineris vero cōfirmamus idē,
s.ꝙ participat triplici genere mineræ.s.sale, sine
nitro, & alumine, & sulfure, sed diminuta est vàl
de minera sulfuris, vt dictū est. De effectibus
vero dicimus idem, sed alio ordine: dicimus ergo
primo ꝙ ratione nitri confert pasionibus mem-
brorum naturalium, & matricis mundificando
illa. & consequenter aperiendo oppilationes il-
lorum membrorum. & doloribus iliorum con-
fert. dicimus secundo ꝙ ratiōe aluminis confert
egresiōi sanguinis per hęmorrhoidas, et per mē-
strua: & non est forte absq; ratione ꝙ conferat flu
xui hepatico, ꝙ fit ex apertione orificiorum vena
rum, quoniam alumen constringit illa. addoq; ꝙ
stomacho debili maxime confert. dicimus tertio
ꝙ ratiōe nitri, aluminis, & sulfuris permutat ma-
lam complexionem frigidam, & humidā mem-
brorum naturalium, & matricis, & ideo steriles
impregnari facit: & ista sunt iuuamenta per se. di
cimus quarto ꝙ confert etiam doloribus neruo-
rum, & guttosis, & catarrhosis.s.remota causa an
tecedente .s.esto ꝙ non sit materia apta fluere à
capite, quia tunc non conferret illis, ideo nō prin
cipaliter confert. Circa dicta moueo vnum du
bium, quia videtur implicatio, ꝙ conferat calcu-
losis, & tamen in membris, in quibus fit combu-
stio, noceat, quia calculus fit ex materia adusta.
Respondetur vt in tractatu nostra de aqua Porre
ctæ diximus, ꝙ licet stante dyscrasia calida hepa-
tis, & renum, per quā fit humor adustus, noceat
aqua Porrectę, tamen cessante dyscrasia calida, et
remanente lapillo per adustionem genito, hęc a-
qua confert.s.euacuando, quare &c. De modo
autem potandi istam aquam, & de regimine ser-
uando dictum est supra in balneo potabili.

De balneo Sancti Christophori Fauentino.

BAlneum Sancti Christophori in comitatu
Fauentino est, distans à Fauētia ciuitate in
Flāminia, & patria nostra ꝑ quatuor milliaria ver
sus montem, & denominatur sancti Christopho
ri, propter ecclesiam Sancti Christophori, quæ
prope est, & est in valle inter duos montes.

Repertum est autem hoc balneum tempore
Astorgij de Māfredis domini Fauentiæ à bestijs
pascentibus ibi, & potantibus de illa aqua, quia
cum aliquæ infirmæ essent, & potando de illa a-
qua sanatæ fuerint. hoc videntes patroni mirati
sunt, & gustando de illa aqua, quam salsam perci
piebant, dixerunt certe aqua balnei est, & nuncia
uerunt domino Astorgio, qui de consilio medi-
corum fecit ibi fieri puteū, vt aqua simul melius
colligi posset. & semper in mense Maij mundari
dēret puteus, vt aqua collecta ibi melius rectifica
retur pro potatione. In qualitatibus suis hæc a-
qua clara exit, & frigida, gustui salsa, omni modo
odore carens. In mineris solum sale participat
sicut illa de Mōte Catino, & iō potatur ista aqua
sicut aqua Porrectæ, & calefacta prius. De effe
ctibus aquæ, hęc aqua mūdificat stomachum, he

par,

par, renes,& matricem,& aperit oppilationes illorum membrorum:& confert ad imprægnationẽ mundificãdo matricẽ: calculosis et confert aperiendo vias renum:& vẽtositates resoluit:iõ cõfert dolori colico,& iliaco:& cõfortat illa mẽbra dicta. Modus autẽ acceptionis istius aquę est, sicut aquę Porrectæ:potatur.n.ista aqua calida quãtum fieri põt:& incipiendum est in ortu solis potando in duabus horis duo onophora.i.duos flascones:& post finitã potationem expectatur per quatuor horas,vt possit facere operationẽ suam,& tũc capere refectionẽ leuem ex ferculo,vel aliquo simili:& bibat vinum pauciferum sine aqua, vel si velit lymphatum,cum aqua passulata lymphet:& post sex horas à refectione capiat cœnam rationabilẽ.i.ferculum cum carnibus pullæ,temperate tamen comedendo de carnibus: sequenti die faciat clystere de mane cum dicta aqua, addẽdo vnc.ij.zuccari rubei, & vitellum vnũ oui, & modicum salis:& in prandio comedat ferculum, & carnes:& similiter in cœna faciat: & sequenti die de mane iterum bibat àquam,& potius aliqd plus vsq; ad quartã acceptiõem:& sic alternis diebus bibat vsq; ad septẽ vices. Caueat à frigore,& vento:non dormiat in die:& in regimine vitę caueat à fructibus,& à rebus duræ digõnis: sic.n.faciendo plurimum conferet ad membra dicta.

De balneo Sancti Marini.

BAlneum S.Marini positum ĩter Cesenam, & Ariminum ꝓpe Castellum S.Marini ad duo milliaria in valle:& distat à Cesena per.xviij. milliaria,& ꝑ.viij.ab Arimino versus montes.

Minera eius est sal,ferrum,& alumen.pp salem potatur aqua ista,sicut aqua Porrectę,& soluit vẽtrem:pp alumen,& ferrum cõfortat mẽbra naturalia:& cõfert stomacho,& hepati mirabiliter:similiter matrici,et renibus:& melius est vti illo in tpe magis declinante ad calidum,q̃ ad frigidum, & solum potatur ista aqua,quia exit de minera, & non facit balneum:licet regimen in ea potãda sit,vt in superiori.

De balneo Meldulæ.

AQua Meldulæ distãs à Forliuio ꝑ.v.milliaria versus mõtes in valle ꝓpe flumẽ Arõci,& distat à Bertinorio ꝑ.iij.milliaria ꝑ latus versus Cesenã versus mõtes. Oritur in nocte S.Laurentij singulo anno,et durat ꝑ.xv.dies,postea euanescit vsq; ad alium annum:ad quã cõcurrit multitudo gentium,& potant illam:& dicunt mirabiles effectus,& dicitur aqua S.Laurentij.

In nocte S.Laurentij incipit aqua exire, & durat,per.xv.dies,& postea firmatur:& sic incipit sequenti anno in nocte sancti Laurentij: & multitudo gentium currit ad potandum de ea.

De balneo Sanctæ Mariæ in Bagno.

EST aliud balneum in Flãminia,quod dicitur S.Maria in Bagno,quod est ꝓpinquum alpibus per.x.milliaria,& situatum inter Fauẽtiam, & Forliuium:ĩmo sunt ibi tria Balnea: primũ dicitur balneum de Turri,qđ est ad duciandum caput:secundum balneum dicitur balneum de Medio,qđ est ꝓ balneandis scabiosis: tertium balneũ dicitur Dñarum,quia spãliter cõfert matricibus, & de ijs referemus primo quid alij dicant,deinde ventilabimus dicta eorũ. Gentilis de balneo de Turri diuersimodè loquitur in diuersis tractatib. de minera eius:nã in vno tractatu dicit,ꝙ est virtutis quasi similis illi de Corsena,sed est suauius, & non ita calidum,& in eodem tractatu loquẽs de balneo Corsenæ,dicit: balneum Corsenæ est aluminosum,licet aliqui dicãt ꝙ eius minera est salgemma,& est actu multum calidum:& in alio tractatu dicit. Sulfurea balnea iudicio meo,& oĩum qui experti sunt balnea de Turri de sancta Maria in bagno,& apparet mihi ꝙ sint mixta cũ alumine. Vgolinus, & Sauonarola approbant hoc secundum dictum:& de alijs duobus balneis eodem mõ loquuntur de mineris, & de effectib.

Balneum de Medio est multum aluminosum, & parum sulfureum. Balneum Dñarum est ferreum,aluminosum,& æneũ:& hæc de mineris.

De effectibus balnei de Turri dicunt ꝙ confert ægritudinibus neruorum,& iuncturarum,et neruis spasmatis ex percussione,vel alio modo:secũdum balneum mũdat superficiem à scabie: curat vlcera,& bothor, & morpheam, & albaras: tertium balneum Dominarum subtiliat splenẽ grossum,& excitat stomachi appetitum, superfluitates matricis exsiccat:& propter hoc valet ad concipiendum,præsupposito bono regimine. Nos vero dicimus primo de qualitatibus aquæ, quòd aqua istorum balneorum exit clara,& calida: de mineris vero balnei de Turri omissis, quæ fuere prius dicta,dicimus,quòd principaliter tenet de alumine,& participat parum de sulfure, & huic omnia signa attestãtur, quia vix percipitur odor sulfuris,& aqua non multum calida est,ĩmo suauis,& non vehementer operatur,sed suauiter: & magis cõfortat membra,q̃ resoluat humiditates.

Similiter balnei de Medio minera est alumẽ,& sulfur: & plus participat de sulfure, quàm primũ Balneum vero Dominarum participat ferro, & alumine,& dant signum aliquod de sulfure,quia in cõmissuris parietum venit aliquãdo subito flãma,

ma,& ſtatim extinguitur. De effectibus vero
confirmo illud idem.ſ.ꝙ ducia ſit apta cõferre di
ſpoſitionibus catarrhalibus, in quibus materiæ
fluunt aliquãdo ad neruos,& ad iuncturas, & ad
oẽs alias ꝑtes corpis: addimus tñ,ꝙ cognito ꝙ du
cia eſt debilis,ꝙ hæc ducia eſt apta ita conferre ca
tarrhis participantibus caliditate, ſicut catarrhis
frigidis,quoniam pro catarrhis frigidis cõueniũt
tantũ duciæ fortiores.ſ.magis ſulfureæ. Et aliud
ſignũ eſt ꝙ hæc ducia eſt debilis,quia ad hæc bal-
nea itur in fine menſis Iunij,quãdo incipiunt ma
gni calores,& per totum etiam menſem Iulij fit
ducia,quando ſunt intenſi calores,quo tempore
non itur ad ducias ſulfureas,quia non poſſent ſu-
ſtineri. De balneo medio,quãtum ad effectus,
ſentimus illud idem. De balneo vero Domi-
narum dicimus,ꝙ valet ad membra nutritiua,&
ad matricem,ſicut balneum de Villa in comita-
tu Lucano.ſ.in permutando malam complexio-
nem membrorum nutritiuorum,& in confortã
do illa,& maxime ad matricem confert,quia plu
rimum confert ad concipiendum. Et hæc de bal
neis Flamminęę,quia hæc famoſiora ſunt. Ac
cedamus igitur nunc ad balnea Thuſciæ incipiẽ-
do ab vna extremitate.i.à balneis Lucæ.

De balneo Corſenæ Lucenſi.

DE balneis Thuſciæ dicendum eſt, & inci-
piemus à balneis Lucæ, & prius dicemus
de balneo Corſenæ, poſtea de balneo Villæ.

Balneum Corſenæ à loco ſic nominatum eſt in
comitatu Lucano,diſtans à ciuitate per.xvj. mil-
liaria,& ſuper certum collẽ in introitu Carſagna
næ,& eſt duplex.ſ.principale, quod dicitur Bal-
neum Corſenæ,& aliud balneum Rubeũ. De
principali balneo Corſenæ dicit Gentilis in vno
ſuo tractatu,ꝙ eſt aluminoſum, & aliqui dicunt
ꝙ tenet de ſalgẽma, in alio vero tractatu dicit ꝙ
hoc balneum tenet de alumine,& de nitro,& ſul
fure,& hoc affirmant verius eſſe Vgolinus,& Sa
uonarola. Aliud vero balneum nominatur Ru-
beum,quia parietes balnei rubedine participant,
& hoc ꝓpea,quia æreum eſt. De effectibus vero
principalis balnei Corſenæ dicit Gentilis, ꝙ con
fert ægritudinibus iuncturarũ,& vulneribus, &
doloribus neruorum ꝑ caſum,vel percuſſionẽ,
& diſlocationibus iuncturarũ,& fracturis oſſiũ,
& cõſolidat vulnera antiqua,& exſiccat vlcera,
quæ ſunt difficilis cõſolidatiõis,& exſiccat humi
ditates matricis,vnde cõfert ad cõcipiẽdũ. Vgo
linus de Monte Catino confirmat hęc, & recitat
tres caſus magnos.vnus mollificatus erat,alter e-
rat podagricus,& ſimiliter tertius,et omnes cura
ti ſunt illo vidente. Scdm balneum Rubeum di
cit Gẽtilis, calefacit,& exſiccat,caput abluendo.

Vgolinus vero dicit,ꝙ illa aqua parum habet
caliditatis,ꝑ quod oportet eã calefacere,& poſt
ea embrochare caput,& aliqui tenent caput ſub
ducia illa,& valent habentibus caput humidum,
credo,ꝙ in præterito tempore fuerit bona, nunc
autẽ debiliter agit,& de ipſa paruũ fructũ, et mo
dicum videmus:hęc ille. Nos vero dicimus de
qualitatibus balnei principalis.ſ. de Corſena,ꝙ
aqua eius exit clara,& multũ calida,nullo ſapore
vel odore infecta,vt dicit Gẽtilis,cuius ſignum,
quia de illa aqua bibunt,& coquunt carnes cum
illa:& hæc aqua vadit ĩ balneũ principale per quẽ
dã conductum,ſiue viã ſtrictã per.iij.pedes,& lõ-
gam per.xl.pedes,vel circa,qd' notanter dico ꝑ
id,qd' addam. De mineris vero cõfirmo idem,ꝙ
eſt aluminoſa,ſulfurea,& nitroſa,& ꝙ nõ minus
ſulfure participat,q̃ alumine, ꝑ eius magnã cali
ditatẽ,quia vix põt à principio tolerari.imo noui
medicum quendã,qui intrauit balneũ,& ꝑ vel-
le tolerare inflãmatus eſt taliter, vt caderet in fe-
bres,ꝑ quod ſuꝑſedit à balneo. De minera Ru
bei balnei ſimiliter qd' eſt dictum .ſ.ꝙ eſt ęrea il-
la aqua,& cũ ſit valde debilis in virtute,parum te
net de ęre,& non multũ. De effectibus vero bal
nei principalis confirmo dicta, quia mirabilis eſt
ad malas diſpõnes iuncturarum, & neruorũ, &
dislocationes,& fracturas,quia multas experien
tias vidi de hoc balneo,ſed addo vnum, quia cũ
difficile ſit tolerare illud intrãdo cum toto corpo
re,ſi quis pateretur in pede,vel in crure conſulo,
vt intret tñ in illũ conductũ aq̃,& erit tutius, &
ęquè efficax:& dicã experientiã,quã feci. Qui-
dam adoleſcẽs.xiij.annorum,vel circa ibat in pũ
cta vnius pedis,& non poterat firmare ſe ſuꝑ cal-
caneum in terra,purgaui illũ,& pręcepi,vt ſtaret
in ductu aq̃,& in paucis diebus ſanatus eſt. Ad-
do vnum aliud,qd' petentes illud balneum Cor-
ſenę dicunt.ſ.ꝙ ibi eſt ducia facta de nouo de a-
qua balnei Corſenæ,quæ eſt multũ efficax ad di-
ſpoſitiones catarrhales,& ẽt ad duciandum iun-
cturas,q̃uis iſti nihil dicãt. Dicũt ẽt,ꝙ à ſiniſtris
deſcendẽdo,vbi eſt balneum Rubeum,ſunt mul
tæ duciæ,licet non multæ efficaciæ.

De balneo Villæ Lucenſi.

BAlneum de Villa ꝓpinquũ eſt balneo Cor
ſenæ per vnum milliare,quia deſcendendo
de monte verſus Lucam in planitiem,ibi eſt Bal
neum Villæ:quare diſtat à Luca ꝑ.xv.milliaria.
De hoc balneo Gẽtilis pauca loquitur,& ſimi-
liter alij. Gentilis dicit,ꝙ eſt ferreum tempera-
tum,in quo quis poteſt ſtare longo tẽpore abſq;
læſione,& cõfert mẽbris nutritiuis, & incitat fa-
mem,

mem,& minuit ſitim:hæc ille. Vgolinus vero addit,ꝙ ēt confert malæ cōplexioni calidę hepatis,& renum,& addit,ꝙ vſus huius balnei eſt ad modum vnius putei,in quo vix pn̄t ſtare duę perſonæ. Sauonarola vadit captus cū dictis Vgolini,ꝙ eſt ad modum vnius putei:& addit,& eſt in agēdo debilis,velut eſſet aqua dulcis,& nō eſt in vſu hominum. Nos vero de hoc balneo cōſiliū fecimus ſiue tractatum ꝓꝑ mirabiles eius virtutes & opationes,quas vidimus,in quo mineras eius & virtutes declarauimus.quare Sauonarola valde deceptus eſt,cum dicit,ꝙ ſit debilis virtutis,et non ſit in vſu,qm̄ mirabilis virtutis eſt, & magis in vſu,q̄ aliud balneū Thuſcię.& licet prius eſſet ad formā putei, nunc reductum eſt ad optimam formā,& ſpacioſam. De qualitatibus ergo eius dicimus,ꝙ exit clara,& calida oī malo odore,& ſapore priuata. De mineris vero dicimus, ꝙ tenet de ferro,& alumīe,& ꝙ teneat de ijs duabus mineris patet per verificationē,quę fit per alēbicationem,patet ēt ex effectibus,quia valet in dyſcraſia frigida,& calida mēbrorum naturalium, qm̄ ſtomacho frigido mirabiliter confert,& etiā hepati calido.hoc autē non poſſet eſſe,niſi cū ferro iungeretur alumē,quia ferrū ponitur frigidū, & ſiccū vſq; ad tertium à Plateario,q̄uis nos dicamus,ꝙ eſt frigidum ſolum vſq; ad ſcd'm,& ſiccū vſq; ad tertium,& ratio,quæ nos mouet eſt,quia tūc aqua ſolū ferrea noceret ſtomacho ſano, qm̄ frigidum in tertio gradu nocet ſenſibiliter, contra Auic.dicentē. Ferrum ſtomachum iuuat,et ſplenē,& de alumine manifeſtum eſt, ꝙ eſt calidum,& ſiccum vſq; ad tertiū.quare appropīquat tēperamento. De effectibus vero,& opationib. in vniuerſali dicimus,ꝙ cōfert oībus mēbris naturalibus,& ēt matrici,primo mūdificādo ea, & apiendo vias,& remouēdo oppilationes,itē permutādo malā complexionē illorum tā calidā, q̄ frigidā,item confortādo illa ſua ſtypticitate, & ſpāliter in malis diſpōnibus matricis mirabilis ē, & multum valet,vt ſteriles fœcūdæ fiāt.itē valet in firmādo fluxum ſanguinis ſupfluum matricis, & de hoc vidimus expientiam,& iſtud eſt ꝓpriū aluminis,vt inquit Auic.itē fluxum ſtomachicū curat duciādo ſtomachum cū ea aqua, quia fortior eſt duciatio,q̄ balneatio,itē in quacunq; dyſcraſia hepatis,& renum mirabilis eſt· & non eſt balneū in thuſcia qd' magis cōferat mēbris nutritiuis,& matrici,q̄ iſtud:& nullum eſt,qd' ſit magis frequentatum,bis in anno.ſ.in mēſe Maij, & in mēſe Septēbris. De potatione vero aq̄ huius balnei nemo loquitur,niſi nos,& vidētes primo experiētiā,ꝙ ferè oēs,qui petunt illud balneum bibunt de illa aqua,& ſoluit ventrē,& mundificat mēbra naturalia,inuenimus rōnem quare ſoluat ventrē,cum nō teneat de ſale,& dicimus, ꝙ cum Serapio dicat,ꝙ ſcoria æris magis ſoluit vētrem, q̄ ſcoria ferri,igitur ſcoria ferri ē ſolutiua, & cōſequēter ferrum,ſed debiliter ſoluit, & ꝓpea iſta aqua ſoluit hn̄tes ventres lubricos,ſed difficulter ſoluit habētes ventres duros, iō illos oportet iuuare cum ſale,& zuccaro. Et quia ad plenū diximus in tractatu noſtro de mō potandi, & de mō balneandi,et de regimine ſeruādo,iō hic hęc pauca ſufficiāt.q ſi vis amplius,recurre ad ipſum. & eſt balneum hoc nunc amplum reformatum, & coopertum teſtudine,& non puteus eſt.

De balneis Piſanis.

BAlnea Piſana,quædā ſunt iuxta pedē montis S.Iuliani,qui diſtat à Piſis ꝑ tria milliaria verſus Lucā,quædam vero diſtāt à Piſis ꝑ.16. milliaria verſus Florentiā. Prima balnea ſunt quatuor balnea olim multum famoſa, nūc vero parum:iō de ijs nihil dixit Gentilis:de ijs ergo dicendum ſcd'm Vgoli.de Mōte Catino,qui diu moratus eſt Piſis:iō bene nouit illa. Primum balneum dicitur balneum Vetus,qd' erat ſolēne, cuius minera eſt alumen, & ſulfur,& magis participat de alumine,q̄ de ſulfure. Scd'm balneum dicitur Balneum Dn̄arum, quia ibi ſtabant mulieres,& aqua huius balnei exit à primo. quare eiuſdē mineræ ſunt,minus tn̄ calida eſt,q̄ illa. De effectibus vero iſtorū duorum balneorum dicit,ꝙ valēt ad dolores iuncturarum,ſi nō fuerint multum inueterati,valent ēt ad dolores colicos, & ſciaticos à cā frigida,valent ēt ad exſiccādum humiditates matricis.,& ad vlcera,ſunt ēt aliqualiter debilia, quia ſunt in loco paludoſo, & fit aliarum aquarum ꝑmixtio cum illis. Tertium Balneum dicitur balneum Sanorum, qd' eſt eiuſdē mineræ cum illis.ſed quia parū tenet de mineris illis:iō non eſt potens ad illa cōferre, tn̄ pro ſanis valet cōfortando,& hęc tria balnea erāt multum pulchra. Quartum balneum ſeparatū ab ijs aliqualiter,quia via media eſt ꝑ quam itur Piſas, dicitur balneum Reginę,cuius minera eſt ferrū cū modico aluminis.hoc cōfert oībus mēbris nutritiuis,ſicut balneum de Villa,ſed hoc efficacius ē illo.hęc Vgolinus,& addit. Iuxta iſta balnea ꝑ tria milliaria,& etiā prope mōtes illos eſt balneū quoddam frigidiſſimum prope locum fratrum, qui dicuntur de Agnano. hoc nullā mineram manifeſtam habet,ſed propter tantam frigiditatem, quam habet cum ſit prope Montes Marmoreos,iudicaui aquam illam participare de minera marmoris:& videtur hęc aqua cōferre mu-

lieribus: quia multæ ſteriles ex vſu huius balnei
factæ ſunt ꝓlificæ, & dn̄t, ꝙ cũ ſtant in illa aqua
conſtringuntur ventres earum, & corrugantur,
& ſępe vrinant, quare iudico, ꝙ per viam antipe
riſtaſis calor naturalis retractus ad intra fortifica
tur, & ſic fortificatus expellit multas humidita-
tes per vias illas: aut forte, quia ſolum matricibus
calidis confert permutando complexionem illa
rum, & propterea prolificæ fiunt: & eo maxime
quia aliquibus mulieribus nocet. ſ. habētibus ma
trices frigidas, nam mortuæ ſunt aliquæ: & vſus
huius balnei non eſt ex conſilio medici, ſed ex ꝓ
prio capite: hæc ille. Nos vero dicimus primo
ꝙ illa tria prima balnea, quæ valebāt in diſpõni
bus catarrhalibus. ſ. in duciando caput, nunc pro
pter guerras deſtructa ſunt nec ãplius ĩ vſu ſunt,
dicimus ſecundo ꝙ quartum balneum. ſ. reginę,
quod conferebat membris nutritiuis, & matrici:
adhuc in vſu eſt: & viſitatur pro illis membris cõ
fortandis, ſicut prius: non tamen credimus, ꝙ in
pręſentiarum ſit maioris efficacię, q̃ balneum de
Villa, immo nec ęqualis efficaciæ, quia balneum
de Villa eſt in magna reputatione: & de hoc ni-
hil dicitur.

De balneo de Aquis Piſano.

BAlneum de Aquis Piſanum diſtat à ciuita
te Piſana per. xvj. milliaria, & eũdo verſus
Florentiam eſt ad partem dextram. Gentilis de
hoc balneo ſcribit, ꝙ tenet de ferro, & de alumi-
ne ſubtili: vnde confert multum membris nutri-
tiuis lapſis, & etiam ſupercalefactis, & hepati, &
ſpleni: vnde confert hydropicis lapſis, & icteri-
cis antiquatis. & mundificat renes: hæc Gentilis.
Vgolinus vero confirmat dicta Gẽtilis de mi
neris, & de effectibus, & addit, immo etiam con
fortat matrices, & confert illis, quæ habent men
ſtrua alba: & non nocet iuncturis, nec neruis: ad-
dit etiam tria, primo cõplexionem huius balnei
ad balneum de Auinione, & dicit, ꝙ habet natu-
ram balnei de Auinione, ſed aqua illa eſt funda-
ta in ſubſtantia groſsiori: & ꝓpterea calidior eſt,
& velocioris operationis, iſta vero tardioris ope-
rationis: attamen iudicio meo non eſt proportio
inter ambas: quia vidi hanc mirabiliores effectus
producere. Secundo addit cognitionem huius
aquæ, quando debet nocere, dicens. Ruſtici hu
ius villæ habent notitiã claram qñ debet nocere,
quia dicunt, ꝙ ſi de menſe Martij, vel Aprilis effi
ciatur turbida, vel citrina, ſignũ eſt ꝙ nocebit, ſed
huius cauſam alias inueſtigabimus. Tertio ad-
dit vſum huius balnei, qui eſt potius de menſe Iu
nij, q̃ ante: & locus melior eſt in medio illius, vbi
multæ bullæ ſunt reddentes aquã calidiorem: &

E dicit illam aquã nocere aſthmaticis. Quarto ad
dit aliquas experientias, quas vidit, prima fuit in
Nicola dñi Veri de medicis, qui peſsime diſpoſi
tus erat in membris nutritiuis, & maxime in ſto-
macho, & bene curatus fuit. Secunda fuit in dño
Malateſta dño Piſauriẽſi, qui patiebatur fluxum
hepaticũ oppilatiuum: & bene curatus fuit, & ſic
de alijs. Nos vero de qualitatibus aquæ huius
balnei dicimus, ꝙ eſt clara, limpida, et calida, om
ni malo odore carens: de mineris vero confirma
mus quod dictum eſt per alios. ſ. qđ tenet de mi-
nera ferri, & aluminis: & forte etiã participat de
minera gypſi, quia fundus balnei totus gypſeus
eſt. De effectibus vero balnei dicimus duo, pri-
mo dicimus, ꝙ non apparent ita mirabiles effe-
ctus ſicut ſcribũt auctores, quia miſimus ad hoc
balneum patientem fluxum hepaticum oppila-
F tiuum, & nihil contulit, nec etiam curat ſtoma-
chicos debiles, ĩmo nocet ſtomachis ſanis, cuius
ſignum, quia omnes intrantes balneum aut por-
tãt cerotum ad ſtomachum, aut vnctionẽ faciũt
ad ſtomachũ, ne lædantur ab aqua, huius rei cau-
ſam exiſtimo eſſe, quia balneantes dicunt ſe ſenti
re in balneo bullas aliquas aq̃ frigidæ, & has exi-
ſtimo taliter debilitare aquam balnei, vt noceat
ſtomacho, nec ẽt tantũ confortat hepar, ſed be-
ne infrigidat magis, dicimus ſecundo ꝙ effectus
huius balnei, qui in præſentiarũ apparẽt, ſunt ad
ſuccurrendum ijs effectibus, qui proueniũt ex in
flammatione hepatis, et renũ: ideo cõfert ſcabiei,
& omnibus vlceribus crurium, et morphęę, & al
baras, & calculoſis, & arenoſis confert, & in ſum
ma remouet malã cõplexionem calidã hepatis,
& renũ, & matricis ẽt, & cum noceat ſtomacho,
G forſan minera aluminis deficit, & non ſolũ bul-
læ aquæ frigidę perceptę in balneo ſunt cauſa hu
ius nocumenti.

De balneo de Morbo Volaterrano.

BAlneum de Morbo in comitatu Volater-
rano diſtat à Vulterris per. xvj. milliaria, in
quo loco factũ eſt Caſtellum muris muratum, vt
poſsint balneãtes ibi tute ꝑmanere. Vgolinus
de Monte Catino inquit, ꝙ in hoc loco ſunt plu
ra balnea, q̃ iudicio ſuo ſunt aluminoſa à prædo-
minio, & ſulfurea, ĩmo habent tantum de alumi
ne, quia balneũ illud paruũ, vnde exit aqua ĩplẽs
alia balnea in parietibus maxime iuxta locũ exi-
tus, ponit tm̃ de ſubſtantia aluminis, ꝙ de muris
illis maxima quantitas poſſet capi, & videtur mi
hi, quòd ſint tria balnea ſe tangentia. Illud, in
quod primo cadit aqua eſt actualiter calidum, &
confert doloribus iuncturarũ, ſimiliter & neruo
rũ à cã frigida, exſiccat. n. humiditates totius cor
poris,

poris, & confert ad passiones matricis à causa frigida, & humida, & non inducit sitim, sicut multa alia balnea faciunt: & potest illa caliditas sustineri plusquam hora vna: & tempus vsus eius est in vere. Aliud balneum, vnde super caput potest recipi descensus aquæ, valet ad exsiccandū humiditates capitis catarrhales. Extra circuitū murorum est aliud balneum ferreum satis tēperatum, quod etiam tenet de alumine: & est de natura balnei de Villa, quod est in comitatu Lucano, & istud iudicio meo est illo efficacius: hæc ille. Hic dupliciter peccat, primo quia dicit hic esse tria balnea se tangētia, & nō narrat nisi duo s. balneum ducię, & illud in quod primo cadit aqua duciæ. Secundo peccat, quia dicit ꝙ sunt aluminosa à prædominio, immo ꝙ habēt tantum de alumine: quoniam balneum, quod tacuit, qđ dicitur Caseus coctus habet plus de sulfure, q̃ de alumine, cuius signum, quia aqua eius ita calida est, vt vix tolerari possit. Pro clariori igitur intellectu huius balnei oportet duo pręmittere, primo permutationem factam in ijs balneis, quoniam Florentini videntes diminutā quātitatem aquæ ducię, & cōsequenter debiles effectus eius, fecerūt cauari in loco duciæ ī anno M.cccclxxx. vt inuenirent pullam eius, & augerēt aquam, ex qua cauatione adaucta est aqua duciæ, sed alia duo balnea exsiccata sunt penitus. s. balneum, qđ erat sub scala, quod conferebat doloribus iuncturarum, & neruorum, & balneū Casei cocti, qđ videntes fecerunt murum inter duciam, & alia balnea: & redijt balneum Casei cocti, sed balneū scalæ nō redijt: sed loco eius factum est balneum ex aqua cadente ex ducia, quod confert doloribus iuncturarum, & neruorum similiter: & factū est ex altero latere, duciæ. s. Secūdo oportet præmittere, ꝙ cum aqua duciæ multiplicata esset, & faceret satis bonos effectus, tamen in hoc deficiebat, ꝙ in tempore pluuiarum aqua fiebat turbida, quod iudicatum est prouenire ex aqua descēdente a monte ad muros Castelli. quare consultum est fieri pauimentum inter montem, & muros Castelli, quo facto rectificata est aqua. Ijs præmissis dicimus, ꝙ primum balneū, quod est intra Castellū est ducia, quæ est aluminosa à prædominio, & parum sulsurea, propter quod valet magis in catarrhis calidis, q̃ frigidis, et habētibus capita debilia. Secundum balneum est illud, in quod descēdit aqua duciæ, quod est eiusdem mineræ cum ducia, & confert doloribus iuncturarum, & neruorum à causa parum frigida, vel calida. Tertium balneum est Caseus coctus: & hoc à prædominio tenet de sulfure, & à subdominio de alumine, cuius signum, quia aqua eius ita calida est, vt vix tolerari possit, hæc aqua confert doloribus iuncturarum, & neruorum à causa frigida valde: curat etiam fistulas, vt vidimus, propter quod quidam dicunt, ꝙ tenet de marchasita.

Ad intra Castellum est etiam quædā aqua scaturiens prope Portam, quæ vadit ad Castellum Nouum, quæ tenet de sale: ideo soluit ventrem, sed est fœtidi odoris, quod iudicatur esse propter transitum super rem fœtidam: & ideo paruipenditur. Extra Castellum est balneū de Plano ad iactum lapidis, cuius minera est ferrū, & alumen hoc confert mirabiliter omnibus membris nutritiuis, ęquando complexionem illorum, & cōfortando illa, & similiter matricibus mirabiliter cōfert, ita vt steriles fœcundas faciat: & est æqualis virtutis cum balneo de Villa. Repertus est quidam balneolus per directum Fossati ad quartam partem milliaris, participans ære, & marchasita argenti: ideo potata soluit ventrem, & mirabiliter confortat membra nutritiua, & matricē ita, vt ea restaurare videatur.

De balneo Montis Catini.

BAlneum Mōtis Catini ab Vgolino de mōte Catino iure patriæ valde magnificatur. Inquit ille. Tria sunt ibi balnea, primū antiquissimum, de quo nulla memoria habetur: apparet enim solum concauitas magna rotunda sine muris, cuius aqua salsa est mixta cum aqua dulci, & ibi oriuntur herbæ quasi in palude: & circūcirca oriuntur tamarisci: ad hoc balneum accedunt rustici pro doloribus iuncturarum, & pro sciatica, & non solum balneant se, sed emplastrant membra dolorosa cum luto, & herbis illis, & dicunt hoc plus conferre, q̃ balneum. Secundum balneum est solenne ordinatum, et diuisum in duas partes: in vna stāt viri, in altera mulieres: & tenet de eadem minera: & valet multum scabiosis, & ad dolores iuncturarum, & ad vndimiam. Tertium balneum dicitur Nouum suo tempore cōstitutum à dominis Florentinis, nō vt seruirent pro balneo, sed magis, vt abundātiam salis haberent: & quia maior erat expensa, q̃ redditus, destiterunt à ꝓposito: hęc autem aqua clara est, et salsa: & potata soluit ventrē, sicut aqua Porrectæ, & mūdificat stomachum, & qn̄q; prouocat vomitū & aperit oppilationes hepatis, & renum, & aliqn̄ frangit lapidē, & interficit vermes, & bibunt eā summo mane tribus diebus cōtinuis, nec desistūt à potu, donec deijciunt claram: & sine regula bibunt: & est magnus cōcursus virorum, & mulierum: & potant de mense Iulij, & tēpore messiū, hæc ille. Nos vero dicimus, ꝙ sola aqua vltimi

Balnei est quæ potatur ad modũ aquę Porrectæ, quia salsa,& clara sine aliquo malo odore:& diuisa est hæc aqua in duas partes.s.in partem inferiorem,& superiorem: pars inferior dicitur Bagno del Tetutio,& ista aqua est magis salsa, ideo magis soluit vẽtrem,& magis calefacit, pars vero superior dicitur el Bagnolo,& ista nõ est ista salsa, & q̃uis mundificet stomachum,hepar, & renes, non tamen ita calefacit,sicut illa del Tetutio, & ideo respectu illius refrigerare dicitur. quare petentes istam aquam capiunt primo de illa del Tetutio,deinde vltimo capiũt de illa del Bagnolo.

Regula vero in potando istam aquã est illa,quę data est à nobis in aqua Porrectæ .s.alternis diebus potare, & in altera die facere clystere de illa aqua,addito ad minus conueniẽter de sale: & in die potationis post finitam potationem ad quatuor horas,capere refectionem ex ferculo tãtum sine carnibus,vel aliquid leue,& in sero.s. in cœna restaurare virtutem:in die vero non potatiõis ratiõabiliter comedere mane,& sero.caueat maxime à somno diurno,& ab aqua cruda non lymphãdo vinum cũ ea, sed cũ aqua cocta passulata.

De balneo Sancti Michaelis de Formicis.

BAlneum sancti Michaelis de Formicis, vel de Lacõibus ẽ in comitatu Vulturę in medio inter Castellum de pomis rancijs, & Balneum de morbo:& est inter duos montes altissimos,quorum vnus est versus balneũ de morbo, in cuius summitate est ecclesia sancti Michaelis, in cuius festo multitudo formicarum volat in dictam ecclesiam. Alter mons est versus pomum arancium,qui mons dicitur Sertole, & ex vno latere istius montis sunt multę domus,sed non versus Balneum. Inter hos duos mõtes magnos est quidam collis,in fine cuius est hoc balneum quadratum per sex passus,& est munitum,& ex omni parte cum gradibus descendẽtibus in balneũ: ĩ cuius medio de sub terra exit aqua calida, & clara constituens Balneum:et ab omni latere balnei descẽdit riuulus aquæ:& balneum coopertũ est, & domuncula ibi prope est ad vsum Balnei antiqua. Minera huius balnei est sulfur, & alumen, sic retulit vir doctus,et exptus frater Marcus Carmelitanus,sed ex effectibus hæc monstratur,quoniam dixit,ꝙ mirabiliter confert ad passiones iũcturarum,& neruorum.s.morãdo in balneo, immo plus dixit ꝙ ad genua ingrossata remedium est, nam dixit vidisse plurimos sanatos esse.quare iudicamus, quòd à prædominio sulfureum sit. & à subdñio aluminosum, & propterea volui facere mentionẽ de ipso post Balneũ de morbo.

E

De balneo Florentino.s.de Aqua Borra.

BAlneum Aquæ Borræ oritur in comitatu Florentino versus partem superioris Arni prope Castrum dictum mõte Varco ad tria milliaria versus Arnum,& mons Varcus distat à Florentia per.xxiiij.milliaria.hæc aqua colligitur in loco murato ad modum putei, & de hac aqua à nullo auctore in scriptis mentio facta est,cum tñ de ea viderimus magnos effectus,ideo rationabiliter de ea memoria facienda est. De qualitate eius primo dicamus.hæc aqua oritur clara,& frigida,& salsa,de sub terra veniẽs omni malo odore priuata. De mineris vero dicimus, ꝙ tenet de sale,ferro,& alumine,& de hoc facta est verificatio per alembicationem.verificatur etiam ex effectibus,ꝙ teneat de sale. patet, quia potata soluit

F

ventrem,sicut aqua Porrectæ,non tamen ita potenter,ꝙ teneat de ferro, patet, quia mirabiliter refrigerat hepar,& renes. ꝙ vero teneat de alumine etiam patet,quia stomachum permutat ad calidum confortando ipsum. De effectibus vero eius dicimus,ꝙ hæc aqua potata mundificat stomachum,hepar,& renes,& matricem, & aperit oppilationes illorum membrorum, & permutat malam complexionẽ illorum membrorũ,& calidam,& frigidam,q̃uis magis conferat malæ complexioni calidæ illorum membrorum, & inter omnes aquas potabiles videtur leuior, quia effectus suos facit sine alteratione sensibili corpis: & videtur hæc aqua similis aquæ Calderianæ Veronẽsi,de qua scriptum est supra,quia tenet similiter de ijs tribus mineris,sicut illa. Et si diceres, si tenet de illis tribus mineris,sicut aqua Calderia

G

na,quare ergo non curat fluxus hepaticos, & stomachi, sicut illa ? Respondetur,quòd est similis illi in participatione illarum trium minerarum, quòd autem non curet fluxus hepaticos, & stomachi, sicut illa: hoc potest esse, quia hæc habet mineram ferri minus potentem, quàm illa, vel habet illas aliter proportionatas adinuicem, quàm illa, & forte in dies habebit ita potentes, vel ita proportionatas, cum mineræ in quibusdam minuantur, & in quibusdam crescant, & à fructibus eorum cognoscemus illa. Vsus vero huius aquæ est de mense Iunij, quia magis conuenit in tempore magis calido, quàm frigido,& etiam à medio Augusti per totum Septembrem, Regimen vero in potu seruandum debet esse, sicut regimen aquæ Porrectæ, quia aqua Porrectę cum sit fortissima inter aquas potabiles,dat regimen omnibus alijs aquis potabilibus.

De

De balneis Seneſibus, & prio de balneo Petrioli.

DE balneis Senenſibus tractatus referemus
primo quæ à Gentili dicuntur, deinde ab
Vgolino: poſtea ventilabimus dicta eorũ. For-
te dices, quare prætermittis Sauonarolã? dicimus
ꝙ prætermittimus, quia nihil de ijs dicit, niſi qđ
iſti referunt, & etiam, quia ita cõfuſe loquitur de
ijs, vt nihil boni extrahi poſsit. Dicemus er-
go primo de balneo Petrioli, quia apud antiquos
hoc famoſius erat. Balneum Petrioli à ciuitate
Senenſi diſtat per. xv. milliaria verſus meridiem.
De hoc balneo dixit Gentilis in ſuo primo tra
ctatu. Balnea Petrioli de comitatu Senarũ ha-
bent multum de ſulfure in ſubſtantia groſſa, &
ſunt fortia in exſiccando, & calefaciendo. Et in
ſecundo tractatu dicit. Sulfurea balnea ſunt bal
nea Petrioli in comitatu Senarum, habent etiam
de aluminoſo multum, valent ſcabioſis, guttoſis:
& catarrhoſis, & defectuoſis in neruis, & haben-
tibus caput frigidum, & humidũ: hæc ille. Vgo-
linus vero videtur concordare cum primo tracta
tu Gentilis, dicens: Balnea Petrioli, quæ ſunt
multum ſulfurea, & cum ſubſtantia multũ groſ-
ſa, multum calefaciunt, & exſiccant, & ſubtiliãt
humores, & reſoluunt eos in habentibus dolorẽ
iuncturarum, & in paſsionibus neruorum frigi-
dis valet etiam ſciaticis, & habentibus caput mul
tum frigidum: & calefacit per tres annos caput,
& exſiccat. hæc ille. Nos vero dicimus de qua
litatibus huius aquæ, ꝙ eſt clara, calida, & odorẽ
ſulfuris plurimum reddens. De minera vero
dicimus primo ꝙ tenet de ſulfure, & alumine, vt
dicit Gentilis in ſecũdo tractatu: & in primo tra-
ctatu dicit idẽ implicite, quia dicit, ꝙ habet mul-
tum de ſulfureo in ſubſtantia groſſa: ſed cum om
nis ſubſtantia ſulfuris ſit ſubtilis, vt dicit Serapio:
ideo cum dicat in ſubſtãtia groſſa, ideo dat intel-
ligere, ꝙ habet ſocietatem cum aliquo, quod fa-
cit ſubſtantiam groſſam: & illud eſt alumen, quia
non poteſt eſſe rõnabiliter aliud. De effectibus
vero dicimus primo ꝙ perdidit multũ hoc bal-
neum in effectibus quos ſolebat facere ꝓp admix
tionẽ alicuius aquæ frigidæ, cuius ſignũ, quia pau
ci Senenſes petũt illud balneũ, & cã defectus hu-
ius balnei eſt cõmixtio aquarũ dulciũ cum eo, vt
dictum eſt. Dicimus ſecundo ꝙ nõ obſtãte hoc,
cõfert ẽt aliqualiter in paſsionibus dictis exſiccã
do humiditates, & calefaciẽdo, & cõfortãdo mẽ-
bra: confert ẽt aliqualiter neruis, & iuncturis re-
ſoluendo humiditates earum, & cõfortãdo illas.

De balneo Caldanellæ.

BAlneum Caldanellæ prope Petriolum ad
milliare deſcribitur à Gentili, & Vgolino.
A ideo prius recitabimus dicta illorum, deinde ven
tilabimus ea. Gẽtilis idem præciſe dicit de hoc
balneo in primo, & in ſecundo tractatu: nam di-
cit. Balneum vocatum Caldanellæ, quod eſt ꝓ-
pe Petriolum ad milliare, habet de virtute ferrea
cum ſubſtantia ſubtili: ideo confert laxitati nutri
tiuę exſiccãdo, & aggregando, & non manifeſte
calefaciendo, vel infrigidando: hæc ille. Vgoli-
nus vero dicit. Balneũ vero huic propinquũ eſt
balneum, quod vocant Caldanellæ, & dicunt ꝙ
virtus ſit ferrea, & aluminoſa cum multa ſubſtan
tia ſubtili, & valet mẽbris nutritiuis relaxatis hu-
miditates exſiccãdo, & laxitatẽ remouendo, qm̃
vnit membra, & aggregat: & eſt temperatum, ꝙ
non manifeſte infrigidat, nec ſenſibiliter calefa-
cit. Nos vero dicimus de qualitatibus aquę, ꝙ
eſt clara, & calida, omni malo odore carens. De
B mineris vero cõfirmamus quod Vgolinus dicit,
ſ. ꝙ iſta aqua tenet de minera ferri, & aluminis, et
hoc idem implicite dicit Gentilis, cum dicit, ꝙ
non manifeſte calefacit, nec infrigidat, quoniam
ſi ſolum teneret de ferro manifeſte infrigidaret,
cum ferrum ſit frigidum ad minus vſq; ad ſecun-
dum gradum: quare per illud dictum dat intelli-
gere, ꝙ habet ſocietatem alterius minerę calidæ,
quæ temperat ferrum, ſicut eſt alumen. Sed tũc
oritur dubium, quia ſi hæc aqua Caldanellæ par-
ticiparet alumine, tunc hæc aqua non eſſet cum
ſubſtantia ſubtili, cuius cõtrarium dicit Gentilis
& Vgolinus, quia alumen facit ſubſtantiã groſsã
ipſius aquæ. reſpondeo. Dicitur ꝙ illud dictum
cum ſubſtantia ſubtili eſt, verũ ſolũ comparatiue
loquendo, quaſi dicat eſt cum ſubſtantia ſubtili
reſpectu aquæ Petrioli: quia cum illa teneat mul-
C tum de alumine, eſt multum groſſa: hæc vero cũ
parũ teneat de alumine eſt parũ groſſa, & iõ dici-
tur ſubtilis ſubſtãtię reſpectiue. De effectib. ve-
ro balnei cõfirmo primo dicta ab eis, ſcđo ex hoc
qđ dicũt, ꝙ iſtud balneũ magis valet in exſiccãdo
humiditates mẽbrorũ nutritiuorũ, q̃ in calefaciẽ
do, vel infrigidãdo, elicio, ꝙ iſtud balneũ eſt val-
de debile in actiuis, ita vt nõ poſsit ꝑmutare malã
cõplexionem calidam hepatis, nec frigidã ſtoma
chi. Ex quo infero, ꝙ nõ eſt petendũ hoc balneũ
niſi ꝓpter malã qualitatẽ de nouo acquiſitã, vel
ex ducia, vel ex alia cauſa: & nõ propter malas di
ſpoſitiones antiquas membrorum naturalium.

De balneo Macereti.

BAlneum Macereti ꝓpe Petriolũ ad. v. mil-
liaria, vt ſcribitur à Gentili in primo tracta
tu, habet de ſulfureo non tñ multum, & acuto, et
in ſcđo tracta. dicit: hẽt minus de ſulfureo acuto,
hẽt tñ eãdẽ virtutẽ cũ Petriolo. Vgolinus dicit,

Balneum prope Petriolum, quod dicitur Maceretì habet de ſulſure, non tamen multum acuto, & curat ſcabioſos. Nos vero dicimus, ꝙ hęc aqua in qualitatibus eſt longe clarior aqua Petrioli: de mineris vero cum habeat eandem virtutem cum Petriolo tenet de ſulſure, & alumine, & minus de ſulſure, quia non ita acuto. De effectibus vero, cum ſit eiuſdē virtutis cum Petriolo cōfert ſcabioſis, & in doloribus iuncturarum, & in paſsiōibus frigidis, & humidis membrorū, vt balneum Petrioli, ſed non eſt ęque potēs: & propter ea hoc balneo, vt plurimum vtuntur ſcabioſi, & non duciando caput.

De balneo Rapolani.

BAlneū Rapolani, quod eſt iuxta Senas ad x. milliaria, vel circa, vt ſcribit Gentilis in ſuo primo tractatu habet de ſulſure multū intenſo, & multum exſiccat materias cutaneas, & valet ad ſcabiē groſſam: & dicit. Ego plures ſcabioſos purgatos vniuerſaliter miſi ad hoc balneum, & ſtatim curati ſunt: & in ſecundo tractatu nihil dicit de hoc balneo. Vgolinus vero dicit. Aliud eſt balneum, quod dicitur Rapolani, et dicunt, ꝙ eſt iuxta Senas: & habet iſtud de ſulſure multum intenſo, propter quod mirabiliter exſiccat materias cutaneas, & habentes groſſam ſcabiē ſtatim curat. Nos vero confirmamus omnia de mineris, & effectibus: & notauimus hoc verbum, qđ dicunt, ꝙ habet de ſulſure multum intenſo, ideo valet ad ſcabies groſſas, & ꝓpterea nos addimus ꝙ valet ad eas ægritudines, ad quas aquæ ſulſureę valent. Et Auicē. ſecunda fen primi ca. Quidam ornate loquentium, dicit, ꝙ ſulſureæ aquæ neruos mundificant, & dolores diſtenſionis, & ſpaſmi ſedant, & corporis ſuperficiem mundificant à bothor, et vlcerib. malis antiquis, et ſignis violaceis, & à panno, et morphea, et albaras, & reſoluunt ſuperfluitates ad iuncturas, ad ſplenē, & hepar deſcēdētes: & multū duriciei cōferunt, ſed ſtomachum laxant, et deſiderium deijciunt, hæc Auic. Quare ad omnia iſta, aqua huius balnei eſt apta conferre.

De balneo Sancti Philippi.

BAlneum Sancti Philippi in comitatu Senēſi diſtata ciuitate per. xxviij. milliaria. De hoc balneo Gentilis vario modo ſcribit, quoniā in primo tractatu dicit. Balneum Sancti Philippi de comitatu Senarum prope Radicoſanum eſt in virtute balnei Petrioli, ſed ē ſubtilioris ſubſtantiæ, ideo valde confert frigiditati neruorum capitis, podagricis, et ſciaticis de materia frigida præcedente conueniēti regimine cum bona euacuatione: et poſt ſeruato debito regimine. In ſecundo vero tractatu dicit. Nitroſa vero balnea ſunt nominata balnea ſancti Philippi de comitatu Senarum prope Radicoſanum: et ſunt talis effectus, quoniam ſubtiliāt, et reſoluunt humores groſſos, et proprie in membris neruoſis, et iūcturis, et laxitatem membrorum tollunt: et propter hoc conferunt frigiditati capitis, et neruorum, et podagricis, et ſciaticis de materia frigida, et præcedente bona euacuatione, et regimine cōueniēti ante, et poſt: valent etiam ad reſoluendum apoſtemata dura antiqua cum ſcabioſitate. Ad illa balnea itur de menſe Septembris, et Octobris vſq; ad medium Nouembris, nec debent eſſe tūc magnæ pluuiæ, aut venti, quia indiſponunt corpora euntia incrudādo materias groſſas frigidas, et cum hoc, pluuiæ remittunt virtutē balnei: hæc ille. Vgolinus vero dicit. Balneum ſancti Philippi iuxta Radicoſanum inuenio de virtute, et minera, quam Gentilis in vno ſuo tractatu dixit, ꝙ eſt de natura balnei Petrioli licet ſit ſubſtantiæ ſubtilioris, et ad illa omnia confert, quibus confert Petriolus cum bono regimine ſemper, et in futurum ſimiliter. Poſtmodum vero, quia Gentilis fortaſſe clariorem experientiam habuit, dicit, ꝙ iudicio ſuo, et aliorum etiam medicorum qui de hoc experientiam fecerunt, ꝙ minera eius ſit nitroſa: et ideo multum ſubtiliat, et reſoluit: et in ſūma effectus eius ſunt quales ſūt effectus balnei Petrioli: vnum tamen notaui pluries, ꝙ plus valet paſsionibus capitalibus frigidis, et humidis et catarrhis, q̃ valeat balneum Petrioli: et dicunt, ꝙ aqua, quę cadit ſuper capita ipſorum non eſt tātę grauedinis, quāta grauedo ſentitur in balneo Petrioli: et dicūt alij, ꝙ in aqua Petrioli ſit alia aqua permixta: et propterea de illo balneo non videntur effectus, quales in pręteritis videbantur, propter quod hoc balneum eſt hodie plus famoſum. In illo etiam ſecundo tractatu cum loquitur de balneo Petrioli, quod prius dixit ſulſureū, etiam dicit quòd per experiētiam claram plus tenet de alumine, q̃ de ſulſure: et dicit de hoc non ē multum curandum, licet alij medici ſint contrarium opinati: propter quod fortaſſe ambos iſtos tractatus compoſuit: ſed parcat mihi reuerentia ſua: debebat enim iſtas aquas, et experientias habuiſſe magis: et melius ampliare, et dicunt tēpus eſſe de menſe Septembris, et Octobris, cuius oppoſitum ſuperius declaraui. Nos vero dicimus de qualitatibus iſtius aquæ, ꝙ eſt clara, et calida, omni malo odore carens. De mineris vero dicimus tria, primo ꝙ iſta aqua à prędominio nitroſa eſt: et propterea dicitur hoc balneum nitroſum à Gentili in ſecundo tractatu: ſecundo dicimus

mus, ꝙ iſta aqua a ſub dominio tenet de ſulfure,
& propterea dicta eſt eſſe eiuſdem virtutis, & mi
neræ cum Petriolo, vt in primo tractatu dixit Gẽ
tilis, tum quia ſulfur eſt minera prĩcipalis Petrio-
li: tũ quia addit: & eſt in ſubſtantia ſubtiliori, qua
re neceſſe fuit dare ei ſocietatẽ cum alio, q̃ cũ alu
mine, quia non fuiſſet in ſubſtantia ſubtiliori: &
ideo implicite innuit nitrum, quod facit ſubſtan
tiam ſubtiliorem: tertio dicimus, ꝙ cum iſta aqua
ſit minoris caliditatis, q̃ aqua Petrioli, neceſſario
habet aliquid aliud ſecum admixtũ, quod remit-
tit eius caliditatem reſpectu Petrioli, cum ſulfur,
& nitrum non ſint minus calida, q̃ ſulfur, & alu-
men, quia nitrum eſt calidum vſq; ad tertium ſi-
cut alumen, hoc autem, quod temperat iſtam aq̃
eſt gypſum, quia hæc aqua tranſit continue ꝑ gy
pſum, immo ſi alembicatur ſemper ſubſidet pars
gypſi: quare tenet etiam de gypſo. De effecti-
bus vero dicimus duo in generali: primo ꝙ con-
fert in diſpoſitionibus frigidis, & humidis, ſicut
aqua Petrioli: ſecundo dicimus, ꝙ propter contẽ
perantiam, quam habet à gypſo, ꝙ cõfert etiam
in catarrhis calidis, ſicut & frigidis: & propterea
iſtud balneum extenſiue, & intenſiue efficacius
eſt, q̃ balneum Petrioli, extenſiue quidẽ, quia cõ-
fert in catarrhis calidis, & frigidis, & illud ſolum
confert in frigidis, intenſiue vero, quia cum aqua
Sancti Philippi nõ habeat mixtionem cum aqua
frigida, ſicut illa Petrioli, ideo intẽſiue efficacior
eſt. Addo vnum de iſto balneo, quod viſum eſt
à quatuor annis citra, nũc ſumus in M.cccccxiiij.
Dicunt petentes duciam illam, ꝙ quando ſunt
ſub ducia firmatur aliquando aqua per mediam
horam, deĩde redit: & hoc accidit pluries in die,
quod arguit oppilationem fieri in cõductu aquæ
anteq̃ exeat extra, et hoc multũ nocet iſtis, qui du
ciãtur: et in dies portẽdit peius, niſi ſubueniatur.

De balneo Auinione.

BAlneum Auinione diſtat à ciuitate Senen-
ſi.xx.milliaribus. De hoc balneo inquit
Gentilis in primo tractatu. Balneum Auinio
ne in comitatu Senarũ eſt in virtute balnei aqua
rum de Piſis, ſed eſt ſubſtantiæ groſsioris, & ideo
tarde imprimit, & in ſecũdo tractatu idem dicit.
Vgolinus idem dicit, & addit vnum.ſ. Et bal-
neum de Piſis eſt iſto efficacius, vt per multas ex
perientias vidi. Nos vero dicimus de qualitati
bus aquę, ꝙ aqua huius balnei eſt clara, limpida,
& calida, omni malo odore carens. De mine-
ris vero dicimus tria, prĩo dicimus, ꝙ minerę prĩ-
cipales huius aquæ ſunt ferrum & alumen, & ꝓ-
pterea dixit Gẽtilis, eſt in virtute balnei aquarũ,
quia ferrum, & alumen ſunt mineræ principales

A
illius balnei: dicimus ſecundo ꝙ hęc aqua partici
pat etiã de ſulfure, ratio huius eſt, quia iſta aqua
in balneo proprio eſt tãtę caliditatis, vt toll erari
non poſsit, hoc autem non poteſt eſſe niſi ratiõe
ſulfuris, quare participat de ſulfure, dicimus ter-
tio ꝙ cum iſta aqua ponatur groſsioris ſubſtãtiæ,
q̃ aqua balnei aquarum de Piſis, neceſſe eſt, vt a-
lumen obtineat ſupra ferrum, quia alumen facit
aquæ ſubſtantiam groſſam, in balneo vero aqua
rum econtra eſt, ꝙ ferrum obtinet ſupra alumẽ,
& ratio quare alumen reddit ſubſtantiam aquæ
groſsiorem eſt, quia magis miſcetur cum aqua q̃
ferrum. De effectibus vero dicimus duo, pri-
mo ꝙ in dyſcraſijs calidis membrorũ naturaliũ,
& matricis balneum aquarum de Piſis efficacius
eſt iſto: ſecundo dicimus ꝙ in dyſcraſijs frigidis
membrorum naturalium, & matricis hoc effica-
B
cius eſt, q̃ balneũ Piſarum, patet quia hoc non de
bilitat ſtomachum, ſicut illud de Piſis, & hoc nõ
refrigerat hepar, ſicut illud de Piſis. Ex ijs pa-
tet, ꝙ Sauonarola deceptus eſt in declarãdo, q̃uo
hoc balneum eſt ſimile in virtute illa balneo de
Piſis, quia dicit ꝙ eſt ſimile balneo reginæ, cum
loquatur Gentilis de balneo aquarum Piſarum:
ſed peius eſt, quia dicit, mineræ eius ſunt ferrum,
alumen, & æs quod non cõuenit balneo reginæ,
nec balneo aquarum, & in effectibus dicit, catar
rho calido prodeſt: & hoc fecit errare amicũ no-
ſtrum, qui miſit vnum nobilem ad hoc balneum
Auiniõis, & duciaret caput, quod amplius nõ eſt
factum, & plurimum nocuit.

De balneo Aquæ Borlæ.

COnſequenter de aqua Borla dicemus, quę
naſcitur prope Petriolum in quodam mõ
C
ticulo. De qualitatibus eius dicimus, ꝙ eſt aqua
clara, calida, & ſalſa, omni malo odore carens.
De mineris vero dicimus, ꝙ tenet de nitro, ſiue
ſale, quod demõſtrat ſapor eius, & effectus, quia
facile ſoluit ventrem. De effectibus vero dici
mus, ꝙ hæc aqua potata ſoluit ventrẽ, ſicut aqua
Porrectæ, & cõfert mẽbris nutritiuis, & matrici ĩ
mũdificando, & oppilationes remouẽdo, ſicut a-
qua Mõtis Catini facit, q̃ ſolo ſale ꝑticipat, & con
fert ẽt renibus aperiẽdo vias, & mũdificãdo ipſos
& doloribus colicis cõfert, & iliacis reſoluẽdo vẽ
toſitates, & breuiter confert ad oĩa, ad quę cõfert
aqua Montis Catini. Amplius ſedendo in dicta
aqua confert doloribus iuncturarum, & dolori-
bus ſciæ, & huiuſmodi.

*De balneis Sancti Caſsiani, in comitatu Senarum,
ſiue de balneis Vrbis veteris.*

VRbs vetus non minus dotata eſt balneis, q̃
alia ciuitas Italię, & mecum conſiderans,
quare

quare Vrbs vetus dicitur, non possum aliud existimare, nisi, quia antiquissima est, & ideo antiq, qui eam ędificarunt, sapientissimi fuerę in eligendo locum, vbi & bonitas aeris esset, & multa remedia essent contra ægritudines accidentes. ab hac ciuitate distat Castrum vnum nomine Sācti Casiani per.vj.milliaria, apud quod ꝑ medium milliare sunt nouem balnea ita per ordinem constituta, vt à primo ad vltimum non sit maior distantia, quàm medij milliaris: de quibus primo dicemus quid ab alijs dicitur, deinde ventilabimus dicta eorum. Gentilis in vtroq; tractatu dicit idem.s.balnea Sancti Casiani de comitatu Senarum sunt diuersa, quædam sunt multum sulfurea multum iuuatiua ad dolores frigidos iūctu rarum, & quędam sunt temperata magis, quibus vtimur in pasionibus hepatis, & splenis: & ista balnea sunt ibi nota, hæc Gentilis. Vgolinus dicit præcise idem. Sauonarola vero magis ample dicit de istis. Nam dicit, Hæc ciuitas habet Castrum vnum nomine sancti Casiani, apud qđ ad distantiam medij milliaris existūt balnea, quorum omnium minera, vt describitur est aluminosa à prædominio ferro participans, & sunt numero.ix. Primum balneum de Terra nominatū est, quod valet in pasionibus frigidis matricis, & in pasionibus renum, vnde stantes in eo mingere facit, & sic renes à lapide, & ab arenulis mūdificat, & similiter vesicam. Sed mirādum est quo modo prouocat, cum sit styptica. Forte dicitur, quia constringit vias ventris sua stypticitate, ideo materiæ calefactæ ad intra venas virtutem stimulantes, & quęrentes exitum, cum non posint exire per ventrem, virtus conatur expellere eas per vias vrinæ. Secundum balneum dicitur Caldaia, quod primo calidius est multum, immo valde calidum, ita vt in eo homines longam morā sustinere non posint, quarę existimandum minus de ferro participare: habet proprietatem specialē in mundificando cutim, & specialiter à scabie valde humida, quoniam est vehemēter exsiccatiuū, & valet in omnibus ægritudinibus frigidis, & humidis. Tertiū balneum dicitur.S.Mariæ, & hoc valde calidum, & siccum est: hoc confert paralyticis, tremulis, stupidis, spasmatis spasmo repletionis, catarrhosis, & humidis, & hydropisi ex causa frigida, & podagrę, & arteticæ ex causa frigida.

Quartum balneum dicitur balneum de Caldagna: est quidem calidum valde, & siccum: quare multo participat alumine: & multo plusq̃ ferro: ducias habet in balneum cadentes, quas homines diu sufferre non possunt: confert catarrho frigido, & humido: & podagricis præstat iuuamen-

D tum. Quintum balneum dicitur dela Figoncella, aut della Figatella: hoc balneum est in caliditate temperatum, & sic alumine, & ferro participans: confert stomacho calefacto, & non calefacto, sic appetitum acuendo, hepati, & spleni mirabiliter subuenit: propter quod fortasse ab hepate nomē accepit: & matricis humiditatem tollit: & exit aqua hæc de duobus muris, ita vt vna calida sit, & reliqua frigida. Sextum balneum dicitur Grottæ, cuius proprietas est ad remouendum scabiem malam vlcerosam, & lepram. Septimum balneum dicitur sancti Georgij: & est calidum, & siccum: sed amplius siccū, cui vnica laus excellens datur.s.ꝙ vulnera, & vlcera antiqua cōsolidet. Octauum balneum dicitur Poius calidum, subtiliatiuum, & sudoris prouocatiuum.

Nonum balneum dicitur de Luto, cuius pro-
E prietates sunt ad vlcera sordida difficilis consolidationis sananda: & ad crurium grossitiem tollēdam: & ad neruos cōtractos, in quibus stare oportet vltra mensem cum dimidio: & omnium balneorum aqua clarissima est, & bibitur: & ex eadē clysteria fiunt: & ad hæc pergunt homines de mēse Martij vsq; ad medium Septembris, temporib. moderatis existentibus: hæc ille. Nos vero dicimus duo: primo quid sentiendum sit de istis balneis secundum istos: secundo quid videatur nobis. Quantum ad primum dicimus ꝙ Gentilis & Vgolinus loquentes sub breuitate distinguūt hæc balnea in duas partes, quia quædam balnea sunt sulfurea, quæ valent ad dolores iuncturarū: & quædam sunt temperata: & per hæc dat intelligere, ꝙ hæc temperate participāt alumine, & ferro, quæ valent ad membra nutritiua. Et si dice-
F res, ꝙ non valent solum ad hæc duo, quia valēt et ad catarrhos, & ad vlcera maligna. Dicitur ꝙ si valent doloribus iuncturarum, valēt etiam ad causas dolorum illorum, sed catarrhus est causa illorum dolorum, vt plurimum: & etiam vlcerū: ideo valent etiam ad catarrhos. Ex ijs patet ꝙ Sauonarola deficit in mineris, quia non solum alumen, & ferrum est minera istorum: sed etiam sulfur. Quantum vero ad secundum quid videatur nobis dicitur, ꝙ vt habeatur notitia distincta de mineris cuiuslibet balnei, & de effectibus, necessarium est distiguere ista balnea in quatuor partes, & forte in quinq;: quia aliqua sunt balnea pro corporatura.s.quæ confortāt membra nutritiua, quorum minera est alumen, & ferrum, sicut primū balneum de Terra, & quintum, quod dicitur Figōcella: & in ijs duobus hæc reperitur differentia, quia in primo dominatur alumen super ferrum: ideo magis cōfert in pasionibus frigidis:

&

& in quinto dominatur ferrũ ſuper alumen, quare magis confert in paſſionibus calidis. Aliqua vero balnea ſunt pro doloribus iuncturarum, ſicut ſecũdum balneum, quod dicitur Caldaia, et tertium balneum, quod dicitur ſanctæ Mariȩ, qđ efficacius eſt, quorum minera maxime ſulfur eſt quia vel ſolum ſulfur, vel à prædominio. Aliqua vero balnea ſunt pro ducia, ſicut quartũ balneum, quod dicitur Caldagno, cuius minera nõ ſolum eſt alumen, & ferrum, ſed etiam ſulfur: oportet.n.in ducia ꝙ ſit aliqua minera, quæ ſit ſubtiliatiua, qualiter nõ eſt neq; ferrum, neq; alumẽ ideo ſulfur additur. Aliqua vero balnea ſunt pro ſcabie, & pro vlceribus, & pro vulneribus cõſolidandis, & pro vlceribus ſordidis, & pro deſiccandis cruribus groſſis, & huiuſmodi, ſicut ſunt ſextum balneum de Grotta, & ſeptimum balneũ ſancti Georgij, & nonum balneum de Luto, quorum minera principalis eſt ſulfur ſiue ſolum, ſiue ipſo multum prædominante alumini, et ferro, et vltimum potentius eſt. Reſtat octauum balneum, quod dicitur Poius, quod eſt ſubtiliatiuũ, & prouocatiuum ſudoris, et iſtud ex vna parte videtur conuenire cum balneo corporaturæ, quia confert membris nutritiuis, ex alia parte videtur differre ab eo, quoniam eſt ſubtiliatiuum, qualiter non eſt minera illius balnei corporaturæ.

Dicamus ergo ꝙ minera huius balnei principalis eſt ſubtiliatiua, vt nitrũ, quȩ minera additur ſuper alumen, & ferrum: ſiue ergo ponas cũ balneo corporaturæ, ſiue ſeorſum non refert, dummodo addas illam mineram ſubtiliatiuam, & iõ diximus, ꝙ iſta balnea ſunt diſtinguenda in quatuor partes, vel forte in quinq;. Sed nota vnũ, ꝙ ruſtici iſtius loci petunt illud balneum pro curandis febribus, quod eſt contra rationem, cum contingit eos quandoq; curari, & hoc eſt quãdo corpora non ſunt multum repleta. Et ex ijs maxime quatuor ſunt in vſu.ſ.balneum de Figũcella pro corporatura, & balneum Caldagna ꝓ ducia capitis, & balneum de Luto pro vlceribus, & vulneribus, & balneum ſanctæ Mariæ pro doloribus iuncturarum.

De balneis Viterbienſibus in vniuerſali.

DE balneis Viterbienſibus dicẽdum eſt, de quibus diuerſi diuerſa ſcribunt, & ſecundum mineras, & ſecundum effectus, tamen primo referemus ſub breuitate dicta eorum, deinde ventilabimus illa. Et quamuis dicta balnea ſint decem, tamen Gentilis tangit ſolum vnum punctum circa illa, & in ſpeciali tangit aliud pũctum circa primum Balneum, quod dicitur de Grotta.

In primo, & ſecundo tractatu dicit. Balnea A Viterbienſia ſunt ſulfurea multum: & hoc eſt illud, quod in vniuerſali dicit. Et balneũ, quod eſt ibi de Grotta ſingulariter mundificat renes, hoc eſt, aliud punctum, quod in ſpeciali dicit, & addit aliquod dictum aliorum dicens: Quidã tamen dicũt, ꝙ iſta balnea de Viterbio, quæ ſunt prope Bullicanum ſunt ænea, ferrea, & ſalſa, quȩ conferunt doloribus iuncturarum, & podagræ, & fracturæ oſſium, & laxitati membrorum à frigiditate, et humiditate, & aſthmati, & renibus, & conferunt vlceribus malis, & multum etiã iuuant ſtomachum, & ſplenem, quia ſunt ferrea, & valde valent ad confortandum omnia membra naturalia, vt hepar, & renes, & inteſtina, & habẽtes debiles pulmones, & ad iſta Balnea poteſt iri in quocunq; tempore anni præſuppoſita regula, vt ſupra. Et hoc dictum non poteſt verificari de B balneis prope Bullicanum: quia quartũ balneum eſt Bullicanum, cuius minera ſecundum omnes eſt alumen, & tertium balneũ, quod dicitur Cruciatorum eſt ſulfureum ſecundũ omnes, et quintum Balneum, quod dicitur de Buſetis etiam eſt ſulfureum ſecundum omnes: quare hoc dictũ verificatur magis de primo balneo Grottæ, qđ eſt æneum, ferreum, et nitroſum, tamẽ in effectibus deficit, qui in narrando effectus illius Balnei relinquit primum effectum.ſ.conferre catarrhatis, quare nunc ſpecialiter de omnibus tractabimus.

De primo Balneo Viterbienſi.ſ.de Grotta.

BAlneum de Grotta per milliare diſtans eſt à ciuitate. In qualitatibus ſuis iſta aqua ſecundum Vgolinum eſt multum clara, et delectabilis in ſapore, et potabilis eſt, quã bibunt hoc balneum viſitantes. & ſunt quidam, qui bibunt C de iſta aqua vſq; ad barile ſine nocumento. De mineris huius aquȩ, dicunt mineram eſſe ȩneam per quam fortificat viſum, & valet habẽtibus catarrhatas, & ad alias humiditates ad oculos currẽtes, & propter ſuam luciditatem magnam habet conformitatem cum ſpiritu viſibili: & propterea confortat illum, fortificat appetitum, & malam dyſcraſiam ſtomachi frigidam remouet: & procurat digeſtionem, & conualeſcentibus, & prægnantibus, ſed non intrent balneum prægnãtes, nec bibant iſtam aquam, niſi in primis mẽſibus. confert & hæc aqua ad oppilationes renum, mũdificat eas ab arenulis, & ab humoribus viſcoſis, & lapidem frangit in renibus, & veſica, & ad hũc effectum magis operaretur, ſi ante introitum balnei caperet Iuſtini, vel lytontripõ.drach.ij. curat dolores colicos, ſiue iliacos, ſiue à ventoſitate ſint, ſiue ab humoribus groſſis, & viſcoſis, cõfert neruis, & membris neruoſis confractis, & curat

paralyſim,

paralysim, & spasmum de repletiõe factum, hæc Vgolinus. Sauonarola in qualitatibus aquę dicit, ꝙ color ad auri colorem tēdit, propter quod opinantur vim auri tenere. In mineris vero dicit, ꝙ in sapore percipitur gustus ęris, propter qđ minera eius non expoliatur ab eo: et hęc aqua cũ bibitur solutiua est. quare à sale, vel nitro non absoluitur: ponitur etiã à prædominio ferrea, cum habeat contemperare ambas mineras calidas. s. ęs & nitrũ: & est hæc aqua exsiccatiua, calefactiua, sitim faciens, & resolutiua. s. superfluitatũ consumptiua: & est tamen subtiliatiua, quia cum ponitur in vasis bñ obturatis euanescit. In effectibus vero addit super illos quinque effectus duos, primo ad mēbra pectoris, quia valet asthmaticis, & pulmonem habentibus debilem subuenit: secundo ad vlcera, & apostemata confert: & alios ꝑdictos effectus facit: hæc Sauonarola. Nos vero dicimus ꝙ in qualitatibus non multum differunt, quia vterq; dicit, ꝙ est multum clara. ꝙ autē vergat ad auri colorem possibile est: sed hoc relinquo iudicandum ab ijs, qui vident eam, dicimus secundo de mineris, ꝙ hęc aqua participat tribus mineris, vt dixit Sauonarola. s. ære, nitro, & ferro, sicut ꝓbabimus ex effectibus: nec Vgolinus diceret contrarium. Quod autem dixit dicunt minerã eius esse æneam, hoc dictum est quãtum ad principalem eius effectum qui est circa oculos, quoniã vt inquit Auic. secunda fen primi cap. Quidam ornate loquentium. Aereæ aquæ conferunt ori, vuulę, oculo laxo, & humiditatibus auris: et in capitu. de ære dicit Auic. Membra oculorum. æs acuit visum. De nitro patet nõ solum quia soluit ventrem, sed quia Auic. vbi supra dicit, Nitrosæ vero aquæ capitibus, & pectori auxiliũ præbent, quæ materias recipere solent, sed quia nitrũ est malum stomacho, & corrumpit ipsum, vt dicit Auic. cap. de nitro. ideo necesse fuit addere ferrum, quia videmus aquam istam confortare stomachum: & de ferro dicit Auicē. Ferrum stomachum iuuat, & splenem: dicimus tertio de effectibus, ꝙ Sauonarola magis amplectitur effectus, q̃ Vgolinus: & cũ illo tenemus, quia illi omnes sequuntur ex mineris.

De secundo Balneo Viterbii, quod dicitur Balneum Vallis.

BAlneum Vallis est secũdum Balneum, qđ est prope primum. Aqua istius est valde calida: & propterea magis est in vsu mulieribus, q̃ viris, quoniam viri parum tolerare possunt eã: ideo dicitur balneum dominarum. De minera eius dicit Vgolinus, ꝙ est sulfurea: & propterea aqua est valde calida, & magis calida ē in hyeme, q̃ in ęstate. De effectibus dicit, valet ad matrices frigidas, & humidas, quia abstergit ab illis humiditates, & mēstrua prouocat: ideo multum valet ad concipiendum: valet etiam in omnibus doloribus à causa frigida siue membrorum naturalium, siue matricis, siue intestinorum: valet & in doloribus articulorum, & sciaticis, & neruis, & ad omnes morbos neruorum. Sauonarola inquit. Balneum Vallis, quod alio nomine dominarum dicitur, quoniam cum calidissimum sit male toleratur à viris, & à mulieribus melius: & cum sit calidior in hyeme, q̃ in ęstate arbitratur causam huius caliditatis intensioris esse per antiperistasim, quia aqua, quæ colligitur in certo botino à frigiditate hyemis fortificatur in calore per antiperistasim. De mineris vero discordat à præcedente: nam dicit. Cũ balnea Bulicani ab omnibus scribantur ferro, alumine, & ære participare, hinc est cum sit vehementer calidum, in minera magis participat alumine q̃ ferro, & ęre. quare calidum dicendum est ad primũ quarti, & siccum: verum à nonnullis sulfurea esse putantur, quos persuadet tanta caliditas: verũ vt supra de balneo sanctæ Helenę dicebatur, feruor aquæ non est efficax signum ad concludendum aquam esse sulfuream. In effectibus vero parum differt, cum sit calefactiuum, exsiccatiuum, & resolutiuum: membris nutritiuis confert patientibus à causa frigida, & humida: cõfert stomacho frigido, & humido, aperit oppilationes hepatis, & splenis: sed qui vexantur à caliditate, caueãt: membris expulsionis confert, matricibus frigidis disponendo ad conceptionem, mundificando, & confortando, & prouocando menstrua: membris iuncturarum confert, & dolorib. earum à causa frigida. Nos vero dicimus, ꝙ cũ omnes isti effectus, qui apparent. s. vehementer calefacere, exsiccare, resoluere, & aperire: & sic conferre membris frigidis, & humidis sint effectus sulfuris, igitur frustra est ponere aliam mineram. confirmatur quia non apparēt effectus aliarum minerarum: quoniam proprium aluminis est firmare sanguinem ab omni loco. quare etiã à matrice, sed hæc aqua facit contrarium, quia aperit. Item proprium æris est acuere visum, & consolidare vlcera maligna, quod non fit ex hac: item proprium ferri est stomachũ iuuare, & splenem siue frigidum, siue calidum, & magis calidum: sed hoc non iuuat stomachum calidum. Adde errorem eius, cum alumen, & æs sint calida solum vsq; ad tertium dixit aquam hanc esse calidam vsq; ad principium quarti, & si ferrum esset ibi contemperaretur magis aqua, vt bene

tolerari

tolerari posset. Item si ratio Sauonarolæ valeret, omnes istæ aquæ essent eiusdem mineræ, quod tamen non concedit.

De Tertio balneo, quod dicitur Cruciatorũ.

BAlneum Cruciatorum est tertium balneũ de quo inquit Vgolinus, ꝙ eius aqua ē grossioris substantiæ, q̃ præcedens: eius minera est sulfur, cuius aqua calidior est præcedente, quia fundata in substãtia grossiori. effectus eius sunt, quia valet ad passiones catarrhales, maxime frigidas, & humidas: mũdificat superfluitates cerebri & mundificat omnia instrumenta sensuũ, ad quę habet non modicam proprietatem: valet ad omnes passiones iuncturarum: musculos, & ligamẽta confortat: & podagricis iuuamentum notabile præstat, ita vt ex vsu huiusmodi balnei, qui nõ poterant ambulare ambulent: & addit, ego autẽ vidi longe maiores effectus in balneo Corsenæ: hæc ille. Sauonarola idem pręcise dicit de qualitate aquæ, ꝙ ē calidior actu, & magis grossę substantiæ, cuius minera est sulfurea, vt asserunt, neque tamen à ferrea, & ærea minus absoluitur, & valet ad catarrhos frigidos, & ad passiones iũcturarum, & dicit, ꝙ in hoc balneo sunt duciæ: hæc ille. Nos vero dicimus, ꝙ cum concordent in qualitate aquæ, quia calidior est actu, q̃ præcedẽs & fundata in substantia grossiori: & in effectibus quia valet ad catarrhos frigidos, & ad passiones frigidas iuncturarũ: mirũ est, ꝙ nõ concordẽt in mineris: vñ cum isti effectus sint effectus sulfuris, nõ põt negari sulfur in minera eius, sed cum ista aqua sit fundata in substantia grossiori, oportet etiã addere aliud pro minera, quod ingrosset aq̃: istud non potest esse ferrum, tũ quia remitteret caliditatem eius, tum quia non apparet aliquis effectus ferri: nec æs potest esse, quia tũc acueret visum, & consolidaret vlcera hæc aqua: igitur alumen est quod auxilium pręstat in catarrhis firmãdo, licet à prædominio sulfur sit minera: & si nõ credis, verifica mineram cum alembicatione.

De Quarto balneo, quod dicitur Bullicani.

BAlneum Bullicani tẽperatæ caliditatis est inquit Vgolinus, & habet magnam potentiam in exsiccando: eius minera est alumẽ, cuius oppositum dicunt: effectus vero sunt, quia confert membris nutritiuis supercalefactis: quare hepati supercalefacto confert, & habentibus humores adustos, & cholericos: & visceribus mirabiliter confert: curat scabiem, morpheam, impetiginem, & lepram: & omnes morbos cutaneos expellit: & dispositos ad lepram curat. Sauonarola inquit. Quartum balneum Bullicani ꝑ milliare distat à Viterbio per riuulos Bullicani exiẽs est temperatæ caliditatis: & in hoc concordant, cuius minera est aluminosa, & ferrea: effectus sũt exsiccare, & non calefacere: confert hepati super calefacto, & in ægritudinibus venientibus ex humoribus cholericis, & adustis: & morbos cutaneos cõsumit: curat scabiem vlcerosam: & leprosis confert: humiditates ad lepram præparãtes delet. Electio est tempore æstatis: & hæc aqua eodem die nunc ad colorem auri, nũc aurichalchi, nũc stagno mutatur: mirabile visu: speculare causam. Nos dicimus, ꝙ si hęc aqua contemperet caliditatem hepatis, nõ potest habere solum alumen pro minera: immo habet etiam ferrum, qđ contemperat alumen: & consequenter hæc aqua confortat stomachum, & hepar, quia temperata est, & litera Vgolini est discorrecta. Quod autẽ mutetur ad varios colores, hoc est, aut quia transit super diuersas res dantes illos colores, aut diuersas res habet admixtas.

De Quinto balneo de Busettis.

QVintum Balneum vocatur Balneum de Busettis, & secũdum Vgolinum, hoc est sulfureum, valet in neruis, & iuncturis, curat humiditates neruorum: confert mollificatis membris, & contractis, & patientibus sciaticam, curat ossa fracta, & dislocata, valet & in doloribus ventris colicis, & iliacis, hæc ille. Sauonarola vero differt in minera ab Vgolino: nam dicit. Minera huius scribitur sulfurea à prædominio, licet ferro participet, & assimilatur in virtutibus Balneo Cruciatorum. In effectibus habet proprietatem mirabilem circa hos duos effectus, quia ossa dislocata reducit, & ossa fracta cõsolidat: est tamen subtilis aqua, & subtilioris substantiæ, q̃ præcedentes, valet etiam in passionib. neruorum, & iuncturarum, sciaticæ confert, valet etiam in doloribus intestinorũ colico, & iliaco ex causa frigida, & humida venientibus, quin immo incurabiles reputatos liberat. Nos vero dicimus, cum isti sint concordes in qualitatibus aquæ, & in effectibus, mirum est ꝙ non concordent in mineris. Nos autem ex effectibus concludimus mineras, & primo cũ hæc aqua valeat in passionibus neruorum, & iuncturarum, & in doloribus intestinorum à causa frigida, qui sunt effectus sulfuris: ideo sulfur pro vna parte est hic minera, & ex alia parte cum hæc aqua conferat in dislocationibus, & fracturis ossium, quæ non possunt reduci in sulfur, neq; in ferrum tãquam in causam, sed potius in alumen, vt patet de Balneo Corsenę, quod confert ad ista ratione aluminis, igitur pro alia parte mineræ est alumen, est igitur aqua sulfurea, & aluminosa: & si nõ credis, verifica

verifica per alembicationem.

De Sexto balneo de Palatijs.

SExtum balneum vocatur Balneum de Palatijs. in hoc concordes sunt Vgolinus, & Sauonarola tam in mineris, q̃ in effectibus: dicunt, ꝙ tenet de alumine, & sulfure: & plus de alumine, & valet ad mundificandũ cutim ab omni scabie quantumcũq; mala, immo & leprosos à principio curat. Sauonarola addit vnum. Quòd arbitratur id contingere, quoniam à forma specifica hepar respiciat. Nos vero dicimus, ꝙ si curat dispositos ad lepram, & cum lepra proueniat ex adustione humorum in hepate, necesse est ibi esse mineram frigidam, vt ferrum, & eo maxime ꝙ in balneo Bullicani dictum est, ꝙ curat dispositos ad lepram, & scabiem vlcerosam: & minera posita ibi est alumen, & ferrum: quare similiter minera huius est alumen, & ferrum.

De Septimo balneo Sanctæ Mariæ.

SEptimum Balneum, est Balneum S. Mariæ: scd'm Vgoli. minera eius est sulfur. Effectus eius sunt primo, quia curat paralyticos mirabiliter exsiccando humiditates in neruis: curat colicam, & iliacam, & scabiem vlcerosam. Sauonarola. Balneum sanctæ Mariæ in fœlice est sulfureum, & ferreum, & suaue balneum dicitur.

Tres virtutes dant, prima est, quia paralysi, & neruorum passioni mirabiliter subuenit, secundo doloribus intestinorum, & colico, & iliaco, & eorum ventositatibus, tertio arteticis, & podagricis subuenit ex materia phlegmatica. Nos dicimus, ꝙ cum aqua huius balnei sit suauis tactui: & propterea dicatur balneum Suaue, ratio dictat ꝙ cũ sulfure sit aliquid, quod contẽperet acuitatem, & caliditatẽ eius, & consequenter ferrum, ex alia parte cum omnes effectus assignati, s. de conferre passionibus neruorum, & conferre doloribus ex ventositatibus, & conferre scabiei, & podagricis proueniãt à solo sulfure, ideo si vis tenere, ꝙ solũ sulfur sit minera: dic causam quare aqua illa tactui suauis sit: & si vis ponere ꝓ parte ferrum, dic aliquem effectum ferri.

De Octauo balneo, scilicet Prati.

OCtauum balneum dicitur Balneum Prati: & de hoc concordes sunt Vgolinus, & Sauonarola in mineris, & in effectibus, & etiam in qualitate aquæ. nã dicunt ꝙ aqua non est multi caloris, et videtur satis mitis, et in minera dicũt ꝙ est sulfurea non multum: & effectus eius sunt, ꝙ mirabiliter curat dolores matricis, & etiam antiquatos, de quibus Aui. dicit, ꝙ mulieres, vt plurimum cõmoriuntur cum eis, & etiam curat oẽs dolores intestinorũ à ventositate ꝓuenientes, & dicunt, ꝙ curat hydropicos tympaniticos à principio. Nos propter tantam concordiam rationabiliter factam, confirmamus omnia.

De Nono balneo Paganelli.

NOnum balneum est Paganelli, de quo dicit Vgolinus. Hæc aqua similis est illi, quam vocant Sanctam, huius minera est ęrea. Effectus eius, primo circa membra nutritiua, confortat stomachum, & fortificat digestiuam, & appetitum prostratum, & corruptum remouet. Circa membra expulsionis, per intestina mouet secessum, et humores: quia potatur hęc aqua, & sic soluit ventrem. Circa renes, mundificat ipsos, & prouocat vrinam, & matricem abstergit menstrua prouocando: & propter hoc est prægnantibus nociua. Sauonarola primo idẽ dicit, postea se mutat. primo dicit, ꝙ aqua huius balnei est clara, non multæ caliditatis, quæ bibitur, & in eius potu duos effectus producit. s. stomachum, & membra nutritiua confortare modo dicto: & membris expulsionis non mediocriter conferre. s. modo dicto. Secundo addit, vt tactum est, multorum opinio est, ꝙ omnia Balnea Bullicani aluminosa, & ferrea sint. considerans ergo aquæ claritatem, & quia solutiua sit, & prouocatiua, arbitror illam nitro, vel sale, & alumine participare magis, q̃ ære, & si æs sit solutiuum: nam si ænea foret à prædominio, tũc aqua tenderet ad colorem citrinum: & quia confortat etiam iuncturas, vnde nonnulli ex podagra liberati sunt, ideo etiam alumine participat. quare.

Nos vero dicimus, ꝙ considerando effectum solutionis, ꝙ necesse est hic ponere nitrum, vel salem: quia æs secundum Aui. solum soluit aquã citrinã, quando bibitur cum melle: & potio eius, s. aurum. j. 5. extrahit aquositatem sine nocumento, & æreæ aquæ non soluunt, & cum aqua hæc confortet stomachum mirabiliter, oportet ponere ferrum, & cum conferat iuncturis, oportet ponere alumen, minera ergo huius balnei secundum effectus est nitrum, ferrum, & alumen.

De Decimo balneo, quod dicitur Asinellæ.

DEcimum balneum dicitur Asinellæ, & in hoc balneo conueniunt in omnibus Vgolinus, & Sauonarola. In qualitatibus dicunt, ꝙ est clara, subtilissima, trãslucens. In mineris dicunt, ꝙ est ænea, & sulfurea, sed ænea à prædominio, pauco sulfure participans. In effectibus dicunt, ꝙ confert stomacho frigido, hepati, & spleni, & dicunt, ꝙ est ita subtilis, quòd penetrando aperit oppilationes illorum membrorum, & hydropisi subuenit, & antiquis doloribus illorum membrorum, matrices purgat, menstrua prouocat,

cat,& disponit ad conceptum,& aperit venas hę morrhoidales:addit Vgolinus humores frigidos in illis membris existentes digerit,& Sauonarola loco istius dicit, Apostemata antiqua illorum membrorum maturat,& aperit:hæc ille. Nos vero dicimus,ꝙ considerando ad effectus nõ videmus effectus æris:quia conferre stomacho,hepati,& spleni non prouenit ex ęre,sed ex ferro:& aperire oppilationes, & prouocare menstrua nõ venit ex ære,quod potius stringit: sed ex sulfure. quare minera huius est sulfur,& ferrum: sed verificatio minerarum facienda est per alembicationem: & in hoc non erit error: & hæc de balneis Viterbij.

De balneo de Esculo.

DE balneo Esculi breuiter scribemus quę dicuntur ab alijs,postea ventilabimus dicta eorum. In minera cõueniunt,quia dicunt sulfur esse mineram eius,in qua differũt secundum magis,& minus,nam Gentilis dicit. Balneum de Esculo est multum sulfureum,Vgolinus vero dicit. Dicunt,ꝙ ĩ comitatu Esculi est balneum, quod est sulfureum,& Sauonarola innuit, ꝙ est parum sulfureum,quia dicit. Eius aqua parum calida,& minera sulfurea,multa parte aquosa participans. In effectibus vero conueniunt,& quibus nocent,& quibus conferunt, quare oẽs vno ore dicunt,ꝙ nocet habentibus debiles oculos, & conferunt neruis debilitatis:& valent ad omnia,ad quę balnea sulfurea valẽt, dicit Sauonarola,sed Vgolinus specificat:valet ad neruos,& iuncturas mundificandas, valet contra tetanum, & spasmum de repletione:curat bothor,scabiem,et vlcera mala,quia exsiccatiuum,curat grossitiem splenis,& valet habentibus matrices humidas exsiccando:& Sauonarola addit, Et est debilis in suis virtutibus:& vsus eius est in tempore Maij. Nos vero dicimus,ꝙ si aqua est parum calida,debilis virtutis est:si vero multum calida,fortis virtutis est:& si mediocriter calida medio modo se habet in operando,& stat,quòd tempore Gentilis aqua illius fuerit multum calida,& tẽpore Sauonarolæ parum calida,quia mineræ in dies minuuntur,& consumuntur. quare &c. In alijs conuenio cum illis.

De balneis in Terra laboris,scilicet Neapolitanis de Agnano dictis.

PRimum balneũ Sudatorij dici potest, quia ante ipsum est sudatorium.i. locus testudine confectus,in quem ingredientes statim sudãt, huius balnei minera ex effectibus comprehenditur dicit Sauonarola,percipitur.n.sulfureũ, quia scabiem curat,& doloribus iliorum subuenit:hęc

A ille. Nos dicimus,quòd si balneum purgatum esset,siue mundificatum à superfluitatibus, cõferret ad omnes ægritudines,ad quas aquę sulfureæ conferunt,& nõ solum ad scabiem,& vlcera,sed etiam ad dolores iuncturarum,& alia huiusmodi.sed quia locus balnei plenus est ranis, & colubribus,& multis alijs superfluitatibus, magis lacus,q̃ balneum videtur:ideo ad paucas ægritudines conferens est.

De secundo balneo, quod dicitur Sulfureũ.

SEcũdum balneum Sulfureum dicitur, valet dolori capitis antiquo, compescit lacrymas oculorum,& visum acuit:valet doloribus stomachi ex causa frigida:& cõfert vomitui: steriles ad conceptionem præparat quando sunt ex cã frigida, & humida: scabiem curat,& dicunt curare febres,& rigores earum quod non credo: hæc ille. Nos dicimus,ꝙ nomẽ balnei portat secum B mineram principalem,quæ sulfur est:sed cum ex effectibus sit iudicandum de mineris,& aliqui effectus narrati sunt,qui non sunt sulfuris.s. firmare lacrymas,& acuere visum, ergo cũ sulfure est alia minera,& illa videtur esse æris, quia acuere visum, & firmare lacrymas proueniunt ex ære, quare.

De tertio balneo de Bulla.

TErtium balneum nominatur Bulla, dicit Sauonarola simpliciter effectus absq; specificatione mineræ:dicit. Membra capitis:valet in passionibus capitis:& lumen oculorum acuit. Membra nutrimenti:confert hepati, & spleni. Membra expulsionis:purgat matricem: hæc ille.

Nos dicimus ex effectibus ꝙ minera eius participat sulfure,& ære,sicut præcedens, quia ratio C ne sulfuris confert in passionibus capitis: confert membris expulsionis,vt matrici,& resoluit superfluitates descendentes ad hepar,& splenem,& ratione æris confert visui.

De quarto balneo Astrane nominato.

QVartum balneum Astrane nominatum, de quo dicit Sauonarola. Ducia eius catarrho subuenit,brãcho, & coryzæ: & passis oculis hæc aqua præstat opem: Membra nutrimenti:stomachi fastidium tollit, & appetitum prouocat. Membra pectoris: pulmonem recreat à tussi fatigatum,pectus lenit, raucedinẽ vocis expellit:hæc ille. Nos dicimus ex effectibus,ꝙ hæc aqua tenet de nitro,quia nitrosæ aquę capitibus,& pectori auxilium præbent,quæ materias recipere solent,& conferunt stomacho humido:& si cum hoc vis ponere ferrũ, vel alumẽ, non displicet.

De

De quinto balneo a Iuncare dicto.

QVintum balneum à Iuncare dictum iuxta litus maris positum est. Sauonarola transit ad effectus sine minera.

Membra nutrimenti: cōfortat stomachum, & hepar. Membra pectoris: pectus confortat: animum lętificat, et gaudia in eo inducit: suspiria tollit: & facit alacres in muliere viros. Membra expulsionis: confortat renes: & coitum excitat, de quibus dicitur, Efficiunt Veneris renes ad pręlia fortes. Nos dicimus, ꝙ ex effectibus minera est nitrum, & ferrum: & forte etiam participat de auro, vel de marchasita auri.

De sexto balneo Fontis.

DE sexto balneo, quod est Fons paruus, sed viribus amplus apud litus maris: dicit Sauonarola, de quo scribitur: de quocunq; morbo, & de quocūq; dolore, siue grauitate quauis, aqua tali liberaberis. Membra capitis: confert oculorum obscuritati, & caligini, & catarrhactæ: cōfortat caput, & catarrho subuenit. Membra nutrimenti: cōfortat stomachum, & eius digestiuam. Membra expulsionis: renes cōsumptos reficit: & multa operatur auditu miranda: & ideo Neapolitani hoc præ cæteris diligūt, de quo scribitur.

Vt patiens illic se credat esse Deum: est enim aqua suauis, tepida, & corpori multum grata.

Nos miramur, ꝙ nihil dicat de minera. Nos autē dicimus, ꝙ tenet de alumine, ære, & ferro.

De septimo balneo Tripta.

SEptimum balneum dicitur Tripta, iuxta litus maris existens, non est aqua calida, & est dulcis ad potandum. Membra nutrimenti: debilitatem stomachi tollit potata, & hepatis: sed nocet hydropicis. Membra pectoris: pulmonem lęsum sanat, & tussim mitigat, ac tollit. Membra expulsionis: calefacta, & bibita ventrem lenit: ariditatem membrorum ex febre venientem tollit: & aufert cutis infectionem: hæc ille. Nos miramur, ꝙ ex effectibus nō dicat aliquid de minera.

Nos autem dicimus, ꝙ omnes isti effectus possūt resolui in solum nitrum. quare nitrum est minera huius balnei.

De octauo balneo, quod Petra dicitur.

OCtauum balneū, quod dicitur Petra, quoniam frāgit Petram. Membra capitis, omnes passiones capitis expellit, surditati subuenit; caligini oculorum, & catarrhactæ. Membra pectoris: cōfortat pectus, et cor: aperit vias vrinæ sic vt expellat arenulas, & lapidem in eis genitū frāgit, cum calida potata fuerit. Nos dicimus, ꝙ isti effectus similiter reducuntur in nitrum tanq̄ in causam: quare nitrum est minera eius.

D *De nono balneo, quod Colatura dicitur.*

NOnum balneum Colatura dicitur. Membra pectoris, cor lętificat, pulmonem à tussi liberat, & præseruat à tussi si sæpe potata fuerit, quæ descensu catarrhi facta est. Membra nutrimenti, stomachum confortat, & digestiuā eius, & appetitum. Nos dicimus, ꝙ ista aqua tenet de nitro, & forte etiam de ferro.

De decimo balneo, quod dicitur Lauacrum.

DEcimum balneum Lauacrum dicitur. Membra pectoris, pulmonem purgat. Membra nutrimenti: confert spleni, & duriciei eius, & hepati subuenit. Nos dicimus, ꝙ minera eius est nitrum, & ferrum: & si vis magis certificari de minera, fac alembicatiōem, & erit efficacior verificatio, & hæc de balneis Italiæ dicta sufficiāt.

De Aqua maris.

E DE aqua maris addimus, vt morē geramus Aui. qui in cap. de balneis, vltimo dicit de aqua maris: & primo ponemus verba eius. Mari næ aq̄ caput eius, qui in eis balneatur, replent, iōque qui in eis balneātur, caput in ipsis ponere nō debent, & in eis tempore post tempus, eorum calefiunt complexiones, & proprie matrix, & vesica, & colon, & ideo sunt malæ, & graues, hæc Auic. Vnde Auic. ponit duo nocumēta ex balneatione facta in aqua maris, primum nocumentum est ad membra capitis: secundum nocumentum ad membra expulsionis. s. ad matricem, & vesicā & cum dicit tempore post tempus, intendit continuando balneationem per plures dies. Sauonarola addit duo iuuamenta: primum est ad vlcera, quia balneari in ea confert scabiei, & pruritui, s. exsiccando. secundum iuuamentum est ad mē- F bra iuncturarum, quia iuncturas laxas confortat, & earum humiditatem exsiccat, & ideo multi podagrici vtuntur ea. Addo vnum tantum, quòd melius esset pro podagricis contemperare eam cum lixiuio &c.

Tertius tractatus de balneis artificialibus.

IN hoc tertio tractatu de balneis artificialibus primo dicendum est. diximus primo quia hic etiam addemus de balneis non proprijs, quæ sudatoria dicuntur. Dicuntur autem balnea artificialia, quia per artèm factà. s. à nobis per ebullitionem rerum in aqua. Hæc autem balnea artificialia ad hoc inuēta sunt, vt cum deficit nobis copia balnei naturalis, illo vti possimus, quoniam in virtutibus, & operationibus æquiparantur illi: quare cum balneum naturale sit inuentum ad permutandum malam complexionem simplicem, & etiam materialem: artificialia idem facere putamus,

tamus, quoniam ars imitatur naturam vt dicitur secundo Physicorum. Remotio autem malæ complexionis sola alteratione fit, remotio vero materiæ euacuatione perficitur, per balnea naturalia, & artificialia. aliquando fit sola permutatio complexionis, aliquando vero fit euacuatio materię, quoniam balnea materias subtiliant, quas aliquando resoluunt, & aliquando per sudorem emittunt. Non præsumat tamen quis petere balneum, nisi prius bene purgatus fuerit.

Huiusmodi autem balnea artificialia dupliciter distingui possunt, scilicet aut ratione materiæ bulliendæ in aqua, aut ratione finis, primo modo sunt duplicia, quia quæ bulliuntur aut sunt ex terrę nascētibus, aut sunt ex mineris. secundo vero modo ratione finis sunt triplicia, quia alia sunt ad dutiandum caput, alia vero ad balneandum corpus, & alia ad potandum: & quia finis est cuius gratia alia fiunt, ideo distinctio ex fine principalior est, & eo maxime quia diuersa genera rerū simul bulliri possunt, & ad eundem finem, & ideo iste tractatus continet primo tria capita primum erit de ducia artificiali: secundum vero de balneo corporaturæ: tertium de balneo potabili. ※ Addemus tria alia capita de balneo ĩproprie dicto, scilicet aereo: & primum erit de aere frigido, & humido, secundum erit de aere calido, & humido: tertium erit de aere calido, & sicco.

Dutia artificialis maxime fit ex rebus calidis, & siccis. s. bullitis ĩ aqua respiciētibus caput, & ex siccantibus ipsum, & cōfortantibus, quia hæc maxime faciunt ad permutandū malam complexionem humidā cerebri. hæc autem sunt in duplici genere, quędam enim sunt ex terrę nascentibus, scilicet herbis, & arboribus, quędam sunt ex mineris. Ex terrę vero nascentibus herbis hę maxime conueniunt pro capite. saluia, stęcados, maiorana, serpillus, pulegium, calamentum, siler montanus, acorus, origanum, fęniculus, anisum, rosmarinus, rutha, anethum, & chamæmilla: & si vis hęc aliqualiter cōtēperare adde rosas, myrtū, violas, & nenufar. ex arboribus vero maxime cōueniunt laurus, & cypressus. Ex mineris vero maxime conueniunt sulphur, & alumen. Et Sauonarola addit, huic loco satisfactum esse puto, si tantum modo ea connumerauero, ex quibus balneum componi debet. Nos vero dicimus, ꝙ quamdiu circa generalia insistimus nō descendēdo ad specialia, minime scire dicimur, quia scire rem in vniuersali est ignorare secundum philosophum primo posteriorum. Quare oportet ad specialia descendere, & scire quantitatem herba-

A rum, & minerarum bulliendarum, & quanto tēpore bulliri debent. Quantum vero ad mensuram quantitatis herbarum bulliendarum dicimus, ꝙ illud, quod est minus notum cognosci debet per magis notum, sed cum dutia artificialis sit nobis minus nota, q̃ balneum anodynum ꝓ corporatura, quia istud sępe fieri contingit, ideo per quantitatem rerum bulliendarum in hoc balneo corporaturę mensurabimus quantitatem rerum bulliendarum pro dutia, sed pro vno barili aquæ in balneo corporaturę sufficit bullire octo, vel decem manipulos rerum anodynarum, igitur pro dutia sufficiēt totidem. Quantum vero ad tempus bullitionis dicimus, ꝙ tam diu bulliri debēt, donec bene coctę sint, hoc autem erit tempus vnius horę, vel circa, quātum ad herbas. si vero radices, & coculę aliquę sint, requirunt maius tem-

B pus, quare da mediā horam & plus. Quantū vero ad mensuram quātitatis minerarum, dicimus ꝙ cum vnaquęq; minera habeat signum ꝓpriū à sensu cognitum, vt dictum est supra in cap. verificationis minerarum: nam sulphur odore cognoscitur, & alumen gustu acri: ideo pro vno barili aquæ, tantum sulfuris bulliri debet, vt illa aqua parem odorem sulfuris habeat cum aqua sulphurea naturali, & similiter tm̄ aluminis bulliri debet, vt illius aquæ gustus acris videatur: existimamus vero vnam libram sulphuris, & similiter vnam libram aluminis, vel parum plus sufficere.

Quanto vero tempore bulliri debeant, existimamus ꝙ per duas horas ad minus, & ad plus per tres horas, vt bene incorporari posint cum dicta aqua. Dubitatur circa hoc. Vtrum dutia artificialis sic mensurata, & conuenienter administrata sit apta conferre dispositioni catarrhali. Pri-

C mo arguitur contra fundamentum datum, vbi dictum est, ꝙ balneum artificiale ponitur loco balnei naturalis tempore necessitatis, quando indigemus illo, & nō possumus habere illud, quia artificiale est simile naturali in operatiōibus, & virtutibus. contra hoc arguitur, quia scd'm philosophum. 24. particula problematum, balnea dicta sunt sacerrima, ꝓpter mirabiles effectus eorum, ad quos medicinę attingere non possunt, sed balneum artificiale est sicut medicina facta ab arte: ergo balneum artificiale non potest attingere ad effectus balnei naturalis, & si sic, igitur non est simile illi in operationibus, & virtutibus. secundo arguitur contra mensuram datam, quia balneum magis efficax non debet mensurari secundum minus efficax, quia mensura, & mensuratum debent esse æqualia: sed balneum dutiæ est magis efficax, quàm balneum

anodynum corporaturæ,patet, quia ducia curat
malam dispositioné:balneum vero anodynũ solum mitigat doloré renalem,vel colicũ, vel matricis,& non curat illum:igitur ducia non debet
mensurari scd'm balneum anodynum corporaturę. Rñdeo. Ad primũ dicitur ꝙ ducia artificialis dicitur similis ducię naturali in ꝑationib.
& virtutib.quia confert similibus ęgritudinibus
scd'm spẽm: non tñ ita efficax est:iõ in ęgritudinibus fortibus.s.fixis,& antiquatis nõ valet: sed in
nouis dispositionibus sic.quare ad formam argumenti:cũ dicis balneũ naturale facit mirabiles effectus,ad quos non attingit balneum artificiale,
igitur artificiale non est simile illi in operationibus: negatur consequentia: sed bene sequitur ꝙ
non est omnino simile illi,quia nõ est ita efficax.

Ad secũdum cũ arguitur,ꝙ balneum magis efficax non debet mensurari scd'm mensuram minus efficacis,dicitur ꝙ inquantum magis efficax
verum est: pro quo nota ꝙ balneũ dicitur magis efficax ex rebus,ex quibus fit,& ideo non cõparatur balneum magis efficax ad minus efficax
scd'm substantiam rerum,ex quibus fit,sed cõparatur solum scd'm quantitatem talium rerum in
ordine ad effectum.i.ꝙ tanta debet esse quãtitas
talium rerum ad producendum effectum suum,
quanta est quantitas rerum balnei anodyni ad ꝓducẽdum suum effectum:& in hoc est æqualitas,
& similitudo.quare. Circa hoc cadit difficultas,
si herbæ dictæ ꝓ ducia bullirent in aquis mineralibus,vtrum ducia esset potentior,& efficacior,
q̃ naturalis. Et ex vna parte videtur ꝙ sic,quia
talis ducia primo habet virtutem mineræ, & vltra hoc habet aliquam virtutem ex herbis: igitur
potentior,& efficacior est. Ex altera parte vr̃,ꝙ
ducia naturalis potẽtior sit,quia in ducia naturali
semꝑ alia,& alia aqua mineralis cõtinuat duciã.
quare ducia semper est æquè potens:sed in artificiali ducia eadẽ aqua continuat duciã, quæ semꝑ
perdit de virtute:igitur naturalis potentior, & efficacior est. Rñdetur,ꝙ naturalis est potẽtior ꝑꝑ
vltimam rõnem.ad rationem primam dicitur ꝙ
cætera non sunt paria:ideo non valet,quia plus ꝓportionabiliter perdit aqua in continuãdo duciã
q̃ acquirat ex virtutibus herbarum:quare &c.

Balneum artificiale corporaturę eodẽ modo fit
ex herbis bullitis,& mineris,sicut ducia artificialis:aliqualiter tamẽ diuersificatur à ducia in hoc,
quia in ducia omnes herbæ simul bulliũt, in hoc
autem nõ,vt patebit,ꝓ quo nota ꝙ balneum corporaturæ dicitur,quia aliud est anodynum aliud
vero ĩmutatiuum alicuius malę dispositionis corporis. Simpliciter anodynũ fit ex floribus chamę

E millę,melliloto,anetho, & fęnugręco.5.ana.m.
ij.quæ debent bullire parum.s.per tertiã partẽ horæ:& hoc cõfert ad oẽs dolores corporis.s.mitigãdo illos.s.ad doloré stomachi,ad dolorem colicũ
& iliacũ,& ad dolorem renalẽ,& ad doloré matricis. Quicunq;.n.patitur aliquem ex ijs doloribus,& intrauerit in hoc balneũ anodynum, quiescet à dolore,& ꝓ tunc non molestabitur. Balneum vero artificiale ĩmutatiuum alicuius malæ
dispõnis corporis partim fit ex herbis bullitis respicientibus diuersas partes corporis, partim ex
mineris:ex herbis quidẽ respiciẽtibus stomachũ,
vt absynthio,menta, & calamento, & hmõi, ex
herbis vero respicientibus hepar,vt ex rosis,cicorea,endiuia,& hepatica, & hmõi: ex herbis vero
respiciẽtibus splenem,vt thamarisco, corticibus
citri:& scolopendria:ex herbis vero respiciẽtibus
F renes,vt rosis,solatro, & alchechengi, ex herbis
vero respicientibus matricem,vt artemisia, betonica,valeriana,pulegio, & santuregia. ex herbis
vero respiciẽtibus iuncturas,vt rosis, chamæmilla,ruta artetica,& cõchulis cypssi. Ex mineris vero bullitis fit ꝓ corporatura ex alumine,& ferro,
sed nota ꝙ licet alumen sufficiẽter bullire possit,
vt det virtutem aquæ,tñ ferrum nõ sic bullire potest,vt det virtutem ꝑꝑ sui duriciem,qm̃ per bullituram nihil substantię ab eo separatur,& virtus
insequitur substãtiã vt accidens ꝓprium eius, sed
magis ignitum ferrũ, & in aqua pluries extinctũ
virtutem aquæ dare potest. Hoc colligitur ex dicto Serapionis cap.de ferro,vbi dicit. Aqua in
qua extinguitur ferrum candens,aut vinum confert fluxui intestinorum,& fluxui, ꝙ fit à stomacho,quoniam corroborat stomachum relaxatũ,
G & debilitatum:& confert duriciei splenis. De
quantitate vero herbarum bulliendarum,& minerarum satis dictum est in capitulo præcedenti:
& similiter de quantitate temporis secundũ quã
bullire debent. Dubitatur circa hoc. Vtrum
balneum corporaturæ tam anodynum, q̃ immutatiuum dispositionis malæ corporis cõueniẽter
administratũ, sit aptum conferre corpori. Cõtra
arguitur primo cõtra anodynũ,quia scd'm Auic.
quarta primi.c.j.oportet vt virtus medicinę sit secundũ mensuram, q̃ ęgritudini sit opposita, sed
virtus balnei anodyni non est scd'm mẽsuram, q̃
sit opposita ęgritudini,quia est tẽperatę cõplexionis,& illa virtus est calefactiua secundũ primum
gradum:virtus vero ęgritudinis est circa tertium
gradum,quia est sensibiliter lædens operationes.
quare non est opposita ægritudini. Secundo cõtra balneum artificiale immutatiuũ malæ dispositiõis corporis arguitur, quia vel in illo balneo fit
ebullitio

ebullitio herbarum vnius gn̄is solius pro ĩmuta-
tione vnius solius malæ dispositionis vnius mem
bri:aut fit ebullitio diuersarum herbarum diuer-
sorum generum ꝓ immutatione diuersarum di-
spositionum diuersorum membrorum,puta pro
stomacho,& hepate simul. Si dicitur primũ:cō-
tra,quia Gal.xj.therap.dicit, ꝙ nihil est adeo iu-
uatiuum,quin sit alicuius nocitiuũ. quare quod
iuuabit stomachum calefaciendo, nocet hepati,
quod indiget infrigidari.si dicitur secundum,se-
quitur ꝙ illa aqua in qua facta est bullitio herba-
rum calidarum,& frigidarum reducetur ad tem
peramentum.patet cōsequentia, quia mixtio est
miscibilium alteratorum vnio per philosophum
in fine primi de generatione:sed virtus aquæ tem
peratæ non est secundum mensurã,quę ægritudi
ni sit opposita:igitur nullam illarum dispositio-
num poterit immutare. Tertio arguitur contra
B balneum de mineris bullitis,quia dictũ est ꝙ fer-
rum non dat virtutem aquæ bulliendo: sed po-
tius igniendo ipsum,& extinguendo in aqua:cō-
tra primam partẽ arguitur, quia aquæ tam frigi-
dæ,q̃ calidæ transeuntes super mineram ferri ca-
piũt virtutem. de frigidis, patet in aqua borra:de
calidis patet in balneo Villæ,ergo à fortiori aquę
in quibus bullitum fuerit ferrum, virtutem ferri
capient. Contra secundam partem arguitur.
Quod facta extinctione ferri igniti in aqua ni-
hil transit de substantia ferri, quia per alembica-
tionem nihil ferri apparet: igitur nihil transit de
substantia ferri:patet consequẽtia,quia illa est ve-
ra verificatio ad cognoscẽdum de qua minera te
net aqua. Rn̄deo Ad primum cōtra balneum
anodynum:cum dicitur secundum Aui. Quod
oportet vt virtus medicinæ sit scd'm mensuram,
C quę ęgritudini sit opposita:dicitur ꝙ loquitur de
medicinis curatiuis,quæ permutant complexio-
nem membri,& non de medicinis mitigantibus
quale est balneum anodynum. Ad secundum
factum contra balneum artificiale ex herbis:cum
dicitur aut fit bullitio herbarum vnius generis tã
tum:aut plurium generum,s.calidarum,& frigi-
darum,de hoc sunt opiniones:vna dicit, ꝙ debẽt
bullire tãtum herbæ vnius generis propter ratio-
nem dictam,quia si bullirent herbæ diuersorum
generum fieret reductio ad temperamentum, &
sic non esset secundum mensuram, quæ ęgritudi
ni sit opposita:& ad rationem cum dicitur secun
dum Gal.ꝙ nihil est adeo iuuatiuũ,ꝙ nō sit alicu
ius nocitiuum,dicitur ꝙ loquitur tantum de me
dicinis permutantibus cōplexionem, & nō de tẽ
peratis:& tunc quando tales medicinæ permutã-
tes cōplexionem mẽbri administrantur, oportet

A prouidere alteri membro,cui nocere possent cũ
confortantibus illud,& alterantibus. Scd'a opi-
nio dicit,ꝙ possunt bullire simul herbæ diuerso-
rum generum,& non tantum vnius generis, &
tunc ad argumentum cum dicitur,ꝙ si istę bullie
rint simul,tunc refrangentur,& venient ad tem
peramentum:quare non erit tunc aqua secũdum
mensuram,quę ęgritudini sit opposita, & sic nō
poterit permutare:dicitur ꝙ quando fit aqua tem
perata ex rebus contrarijs habẽtibus proprietates
occultas,fit temperata solum in qualitatibus ma-
nifestis,quæ refractæ sunt,sed non in ꝓprietatib.
occultis fit refractio:& secundum illas sunt secũ-
dum mensuram,quę ęgritudini sit opposita,&se
cundum illas permutant,sicut patet de aqua bal-
nei de Villa,in qua est ferrum,& alumen:& licet
aqua sit refracta,tn̄ permutat cōplexionem frigi-
B dam stomachi ad calidum,& cōplexionem cali-
dam hepatis ad frigidum. Et si dicitur,qũo pōt
permutare,si est temperata? Dicitur ꝙ in quali-
tatibus manifestis est temperata,sed in ꝓprietati-
bus occultis non est temperata:ĩmo habet virtu-
tes oppositas:& ẽt quia temperatum permutat fri
gidum ad calidum,& calidum ad frigidũ. Ad
tertium de balneo,in quo minerę bullitę sint, cũ
dicitur,ꝙ aquæ transeuntes super mineram ferri
siue frigidę,siue calidę capiunt virtutem ferri, à
fortiori quę bulliunt cum ferro capiũt virtutem
eius,dicitur ꝙ non capiunt virtutem ferri nisi ali
quid resecetur ex substãtia ferri, quod misceatur
cum eis:& cum per ebullitionem nihil resecetur
ex ferro,iō talis aqua non capiet virtutem ferri.
Ad aliud cōtra secundã partem, cum arguitur,
ꝙ ex ferro ignito nihil resecatur de substantia fer
C ri,patet quia per alẽbicationem nihil apparet, ne
gatur ꝙ nihil resecetur: & cum dicis nihil appa-
ret per alembicationem:dicitur ꝙ in pauca quan
titate nihil potest apparere ex alembicatione, sed
in multa sic, &c.quare &c.

Cũ balneum artificiale potabile balneo natura
li potabili in virtute,& operationibus assimilari
debeat:nō potest magis assimilari, q̃ ꝙ ex eadem
re secundum speciem conficiatur: ideo sicut bal
neũ naturale potabile fit ex aqua de minera salis
participãte,ita artificiale fieri debet ex aqua parti
cipante sale:hoc aũt fiet per ebullitionẽ salis in di
cta aqua:sed qũo fieri debeat,nota, Quòd quan
titas salis ponenda tripliciter,mensurari pōt,pri-
mo ex signis sumptis accidentibus sensu ꝑceptis:
sal autem maxime gustu percipitur. quare si sum
pta certa quantitate aquæ, in qua certa salis por-
tio bullierit:si æqualẽ saporẽ salis habuerit cũ pa-
ri quãtitate aq̄ balnei naturalis:dicemus recte mẽ

suratam esse à signo, nisi aliud impediat. Secū do ex effectibus mensurari potest, quia si æqualis quantitas huius aquæ artificialis sic soluerit ventrem, sicut æqualis quantitas balnei naturalis: tūc proportionatur ei in virtute per talem effectum.

Tertio ex alembicatione: si æqualis quantitas salis remanet post alembicationem balnei artificialis in fundo vasis illi, quæ remanebit ex æquali quantitate balnei naturalis, efficaciter aquam rectificatā esse dicemus. Ad actum ergo practicū accedentes: si in duobus onophoris, s. flasconibus vna vncia salis ponatur ad bulliendum, & videri mus si æqualem saporem salis habeat cum aqua balnei naturalis, tunc recte mensuratam esse dicemus: si vero minorem saporem salis habuerit, addemus de sale donec ęquemus saporē: si vero maiorem saporem habuerit, minuemus de sale, & cū apparebit æqualis sapor, verificabimus per alembicationem si æqualis residentia salis correspondeat cum illa de balneo naturali. Et addemus vnum ad maiorem cautelam, s. cum quis bibit illam aquā artificialē salitam, ponat aliquid de zuccaro supra aquam, ne noceat mēbris calidis, & ex anguibus, vt collo vesicæ &c. & imprimis tentatiue ꝓcedere oportet, quia ars nō attingit ad opus naturæ præcise: sed imitatur eam &c. Dubitatur vtrū balneum artificiale potabile sic mensuratum, & conueniēter administratum, sit aptum conferre corporibus sanis. Contra arguitur primo contra mensuram sumptā ex sapore, & alembicatione, quia sal mineralis est potentior in virtutibus, & operationibus, q̄ sal marinus, quo cōiter vtimur. igitur ęqualis quantitas salis mineralis maiorē salsedinem in aqua minerali facit, q̄ æqualis quantitas salis nostri: ex quo sequitur ꝙ si mensurabimus penes salsedinem, maior quātitas salis de sale nostro ponetur in aqua, vt aqua ęqualē saporē salis habeat: & cōsequenter in alembicatiōe plus salis residebit in aqua artificiali, q̄ in naturali: & sic signum sumptū ex accidenti opponitur signo sumpto ex alēbicatione &c. Secundo arguitur cōtra signū dictum ad cautelam, ꝙ cum quis bibat aquā salsam, bonū est ponere aliquid de zuccaro supra, ꝓpter caliditatē salis. contra sal non est magis calidus, quàm frigidus: igitur non oportet ponere zuccarū supra, patet consequentia: antecedens ꝓbatur, quia Mesue dicit ꝙ salsedo fit ex partibus terreis adustis, & amaris: & ex partibus aqueis sine sapore: q̄ si sint ęquales, salsus sapor perficitur, dn̄antibus autem terreis, ad amaritudinē pronior est: aqueis vero dn̄antibus in salsedinem remissiorem: igitur cum partes salis partim sit materia adusta, & partim aqua frigida, sed

D ista duo cōtraria refranguntur in mixtione eius: igitur est tēperatus, nec frigidus, nec calidus &c. Respondeo. Ad primū dicitur ꝙ si vis rectā mensurā salis sumere ex sapore, oportet de ęquali specie salis ponere ad bulliendū in aqua artificiali, sicut est in naturali: & iō nō oportet bullire salem marinū, sed salem mineralem: & sic signum sumptū ab accidenti nō opponetur signo sumpto ex alēbicatiōe: si autem bulliatur de sale marino nō erit rectum iudiciū: sed appropinquabit ad illud.

Ad secundum argm̄ conceditur ꝙ concurrit calidum adustum, & frigidum aqueū ad generationem salis: quia partes terreę adustę mixtę cum aqua frigida in ęquali quantitate: sed quia calidū concurrens est densius: ideo in complexione eius vincit caliditas, & siccitas. quare calidum, & siccum est vsq; ad secundum gradum &c.

E

De stuphis.

NVnc restat de stuphis determinare, quæ balnea aerea dicta sunt, & improprie balnea dicuntur: & tria in primis videnda sunt antequam de proprietatibus illarum tractemus. primum est quō diuersimode loquuti sunt auctores de eis. Secundum est quot sunt istę stuphæ in genere, siue quot sunt ista balnea aerea in genere. Tertium est quō calefiant. Quantum ad primum, sciendū ꝙ Gentilis tractat solum de stupha calida, & sicca, quę resolutiua est: de stupha autē calida, & humida nihil dicit: & cā potest esse, qa cum tractauerit de balneo aquę dulcis calidæ facto in tina, quod habet consimilē effectum cum stupha calida, & humida: ideo tacet de illa: dat tamen intelligere illam per similes effectus. Vgo-

F linus vero nō solum de stupha calida, & sicca tractat, quæ imediate calefit ab igne, & talis stupha est furnus calidus: sed ēt de calida, & humida tractat, quæ partim fit ex vaporibus lignorum, quæ igniuntur pro calefactione stuphæ, & partim ex vaporibus aquæ calidę. Sauonarola autem non solum de calida, & humida, & de calida, & sicca tractat: sed etiam de sicca ignea, vt est furnus: sed appellat calidam, & siccā non resolutiuā sicut alij dicunt, sed temperatā valde, s. eam qua vtuntur Alemani in hyeme, vt defendant se à frigore, cuius calor est minor, quàm calor temperatus. sic dicit ipse, quia aliter non posset bene euentari cor, & conseruari in sanitate in tali stupha, sed siccam igneam appellat resolutiuam, quam alij calidam, & siccam dicunt, & de effectibus suæ stuphæ calidæ, & siccę dicit, quòd illa offendit caput, & oculos passibiles reddit: lædit membra pectoris: digestiuam debilitat, &

iuncturas laxat. Nos vero ventilando ista di- A cta, dicimus primo quod Sauonarola non recte appellat calidam, & siccam illam Alemanorum nō resolutiuam, quia secundum philosophum secundo Topicorum Loquēdum est, vt plures, & sapiendum vt pauciores: sed plures auctores, immo omnes appellāt calidam, & siccam resolutiuam. quare male loquitur: dicimus secūdo quod implicat contradictionem in dictis suis, quia loquendo de stupha calida, & sicca suo modo dicit, eius calor est minor, quàm temperatus, vt cor bene posit euentari, & in sanitate conseruari: & postea in effectibus dicit: cum tale balneum aereum sit calefactiuum, & exsiccatiuū offendit caput, quia omnis caliditas euaporationem facit ad caput, oculos passibiles reddit, & pectus: & debilitat stomachum, & iuncturas laxat: modo si per talem stupham conseruatur in sanitate, vt ipse dicit: igitur B non lædit ista membra: sed an lædat, vel nō, infra dicemus. Quantum ad secundum, s. quot sint stuphę in genere, siue balnea aerea, ad hoc communiter dicitur quod sunt tres, quia sunt tres casæ balnei differentes in genere, & quælibet casa est stupha: quare tres sunt stuphæ in genere: quomodo autem differant, dicunt quod prima stupha est frigida, & humida, secunda est calida, & humida, tertia vero est calida, & sicca. Et nota quod prima dicitur frigida non simpliciter loquendo, sed cōparatiue, s. respectu secundæ, quia est minus calida, quàm secunda. simpliciter tamen loquēdo est calida, quia non esset stupha si non esset calida, quia stupha dicitur ęstum faciens. i. calorem. sed secunda casa simpliciter dicitur calida, & non dicitur calida respectu tertię, īmo respectu eius esset frigida cum sit minus calida, & hę tres stuphę C satisfaciunt Auic. & Halyabbati: Galenus tamē quarto therapeuticæ ponit quartā casam, & hoc potest esse, quia diuidit tertiam stupham in magis resolutiuam, & minus resolutiuam: & sic minus resolutiua potest dici tertia casa, & magis resolutiua quarta casa, hæc tamen quarta casa non differt genere à tertia casa, quia ambæ sunt calidæ, & siccæ, & consequenter resolutiuę: sed differunt secundum magis, & minus. Quantum ad tertium quomodo istæ stuphæ calefiant, dicimus quod licet sint plures modi calefiendi, tamen modus magis communis omnibus est, vt calefiant per furnellum factum sub stupha, s. sub vna quarta parte stuphæ: & hic furnellus in circuitu suo sit arcuatim factus, ita quod inter arcum, & arcum cadat vacuitas, super quam tegulæ leues ponantur, & nō coniunctim, vt aliqualiter foramina remaneant, & super tegulas giotoli fluuiorū ponantur, quia cum incenduntur dicti retinent calorē: sed in stupha humida ex vna medietate furnelli remaneāt vacuitates inter arcus, & super illas ponātur duo caldaria plena aqua, & sic ex illa aqua calefacta partim calefit stupha, & partim ex igne. Et prima stupha ex colligantia, quam habet cū secunda stupha facile calefieri potest per paruū foramē, & magis calefiet stupha si muros duplatos haberet, ita quod extrinsecus esset grossus, & intrīsecus distās à grosso per palmum esset subtilis: alij dicunt quod ēt magis calefieret quando murus stuphæ esset crustatus cum tabulis: & de hoc satis.

De prīa igitur stupha, siue de prīo balneo aereo prius dicendum est: & tria tāgemus, & primo cū prīa stupha sit simpliciter calida, & humida, quo respectu secundæ dicitur frigida, & humida: secūdo in quo gradu caliditatis sit, tertio si sit conueniens pro cōseruatione sanitatis. Quantum ad primum quō prima stupha dicatur frigida, & humida respectu secundę, non est parua difficultas, quia licet sit frigida respectu secundę qm̄ secunda est magis calida. tamen nō videtur quod sit humida respectu secundę. cum secūda sit magis humida ex vapore aquę calidę. ad hoc tamē est duplex modus respondendi: vnus dicit quod licet prima stupha nō sit frigida, & humida diuisim respectu secundę, tamen coniunctim est frigida, & humida respectu illius, quia nō est ita calida, & humida, sicut illa: immo minus calida, & humida. Alter modus dicit quod prima casa est frigida, & humida diuisim respectu secundę. quod sit frigida respectu illius patet, quia non est ita calida, sicut secunda. quod sit humida respectu illius probatur, quia non est ita sicca virtualiter, sicut secunda, quoniam secunda casa est magis sicca virtualiter, q̄ prīa, quia magis resoluit humiditates corporis, & consequēter magis exsiccat virtualiter, licet formaliter sit magis hūida ex plurimo vapore aquæ. Quantū ad secundum in quo gradu caliditatis sit prima stupha, & alię similiter. Dicemus præsupposita doctrina de gradibus quæ dicit quod calidum in primo gradu non percipitur: calidum vero in secundo gradu percipitur, sed non nocet sensibiliter: & calidum in tertio gradu percipitur, & nocet sensibiliter: & calidū in quarto gradu nocet ita, vt pnecet. hoc præsupposito dicimus primā stuphā, siue primā casam balnei esse calidā in primo gradu, et sēdam stuphā, siue sēdam casam esse calidā in. ij. gradu, & tertiā stupham, siue casam esse calidam in tertio gradu, & nota quod isti gradus habent latitudinem quandam, & non stant in indiuisibili, ex quo patet cum nos Italici faciamus tantum duas stuphas, secundam stupham facimus re-

ſolutiuam:& ita confundimus ordinem dictum.
Quantum ad tertium an prima ſtupha, vel ei ꝓportionalis conueniat pro conſeruatione ſanitatis maxime in regione frigida, & tẽpore hyemis: dicimus ꝙ ſic, cuius ratio eſt, quia ille aer calidus, qui ſatisfacit ꝓ debita euentatione cordis, et cum hoc facit ad reprimendum frigiditatẽ mortificatiuam caloris, eſt cõueniens ꝓ conſeruatione ſanitatis: ſed aer primę ſtuphę eſt hmõi, quia cum ſit calor eius minor, q̃ temperatus, ſufficit pro refrigerio cordis: & cũ hoc prohibet mortificationem frigoris, igitur talis aer eſt cõueniens pro conſeruatione ſanitatis. Dubitatur circa dicta, vtrũ prima ſtupha, vel proportionalis ei cõuenienter administrata ſit conueniens pro conſeruatione ſanitatis, maxime in regione frigida, & in hyeme.

Contra arguitur primo, quia omnis caliditas facit euaporationem ad caput ſecundum Auic. ſecunda fen primi, ſed euaporatio lædit caput: igitur prima ſtupha, quæ eſt calida euaporat ad caput, & lædit illud, & conſequenter nõ conuenit pro conſeruatione ſanitatis. Secundo arguitur ſic. Cõſeruatio ſanitatis fit per ſimilia ſecundo techni: ſed idem aer non poteſt eſſe ſimilis diuerſis complexionibus: igitur aer primæ ſtuphæ nõ poteſt conuenire pro conſeruatione ſanitatis diuerſarum complexionũ. Tertio arguitur ꝙ aer primæ ſtuphæ non eſt tantum calidus in primo gradu caliditatis, qui ſi ſic, non ꝑciperetur eius caliditas per te, & ſi non percipitur non poteſt iudicari eſſe calidus, nec frigidus. Quarto quęro ſi iſta ſtupha prima ſeparata ab alijs poſſet aliter calefieri, quàm dictum ſit ſupra. Reſpõdeo. Ad primũ negatur minor vniuerſaliter ſumpta. ſ. ꝙ omnis euaporatio lædat caput, quia omnis cibus hora digeſtionis euaporat ad caput, & tamẽ nõ omnis cibus lædit caput: ſi vero dicitur loquor de caliditate extrinſeca ꝙ illa facit euaporationem lædentem caput. negatur ſimiliter vniuerſaliter intelligendo: ſed ſuperfluẽs caliditas bene facit euaporationem lædentem caput &c. Ad ſecundum cum arguitur ꝙ conſeruatio ſanitatis fit per ſimilia: ſed idem aer non poteſt eſſe ſimilis diuerſis cõplexionibus. quare &c. dicitur ꝙ conſeruatio fit per ſimilia in virtute, ſiue in effectũ, nõ autem in gradu, & formaliter. quare calor temperatus eſt ſimilis in virtute, & in effectu omnibus corporibus. Ad tertium cũ arguitur ꝙ ſi aer primæ ſtuphæ eſt calidus in primo gradu caliditatis, tũc nõ ꝑciperetur talis caliditas per te· dicitur ꝙ caliditas primi gradus nõ ꝑcipitur, vel vix percipitur: ſi nõ percipitur, cognoſcitur priuatiue. ſ. ꝑ carentiã formæ eius: ſi vero vix percipitur, aliqualiter percipi-

E tur, & illud ſufficit, vt cognoſcatur. Ad quartũ quõ prima ſtupha calefieri poſſit aliter, q̃ dictum eſt: dicitur ꝙ Alemani, ſiue Teutonici ſic calefaciunt ſtuphas, qm̃ in vna parte parietis ſtuphę extra tñ ſtupham faciunt caminũ, & ſub camino faciunt furnellum tẽdentẽ vſq; ad terrã altitudinis vnius brachij, & latitudinis vnius brachij cum dimidio, & rũpũt murũ ſtuphæ, qui eſt ſub furnello, & murãt illud cũ pentolinis vergẽtib. ora verſus ſtuphã, & fundos verſus furnellũ, & ſic cum igne accenſo intus in furnello mirabiliter calefaciunt ſtupham.

De ſcd'a ſtupha, quæ calida, et humida eſt, ſiue de balneo aereo calido, & humido dicẽdum eſt, quod ſcd'a caſa balnei dicitur: & primo dicemus quę tanguntur ab alijs poſtea vẽtilabimus. Quãtũ ad primũ Gentil. nihil dicit de iſta ſecũda ſtu-
F pha. Vgolinus dicit. Thermarũ ergo locus eſt quidẽ valde recluſus ab igne calefactus: nõ tñ abſoluitur ab aliquo humido actuali, tum ꝑꝑ euaporationem ab ardentib. lignis factã, tum ẽt ex euaporatione aquarũ calidarum, & quæ in iſtis Thermis calefiunt de ſubtus Thermis accẽdẽdo ignẽ, & faciendo bullire aq̃ in caldario, ex cuius euaporatione aer calefit, & humectatur. Sauonarola vero multũ ſe dilatat: & breuiter reducẽdo dicta ſua, tangit quatuor: & primo qualis debet eſſe fabrica ſtuphæ: & quantum ad materiã dicit. Si lapidea eſt, melior eſt vetuſta, q̃ noua: quia ex cęmẽto aer alteratur: ſi vero ex lignis fiat, melior eſt: & ſi ex vtriſq; ſit. ſ. ex lapidea velata aſſeribus melior eſt: quantũ vero ad formam debet eſſe ampla lata vt poſſit bñ euentari, quia aer conculcatus paratus eſt putrefactiõi: & debet hẽre feneſtras amplas
G vt poſſit bene euentari, & maxime verſus Septentrionẽ: & hæc fabrica diuiſa eſt in tres caſas, vt' diximus prius. Scd'o tangit præparationem aquæ bulliendæ pro ſtupha dicens. Hæc aqua debet eſſe clara boni odoris, & ſaporis: ſed eius caliditas variatur ſcd'm varias intentiones, quas hẽmus de balneo, quia ſi intẽdimus cõſeruare ſanitatẽ, minus calida debet eſſe: ſi vero intẽdimus reſolutionẽ, & exſiccatiõem, magis calida dẽt eſſe: nec dẽt calefieri aqua in vaſis æneis nõ ſtagnatis, quia hęc faciunt incurrere elephantiã, cancrum, dolorem hepatis, & ſplenis, maxime vero comedẽtes, & bibentes res quæ in eis ſunt. Tertio declarat qualis debet eſſe adminiſtratio circa corpora, & intẽdit ꝙ oportet corpus eſſe ieiunũ, & habuiſſe bñficiũ ventris, & morã in balneo facere vſq; ad tolerantiã, & leuitatẽ: & in ęſtate melius eſt de mane viſitare ſtupham, quia aer minus calidus eſt tũc: in hyeme vero de ſero, quia tunc minus frigidus eſt,

eſt,& in exitu balnei ita regulari debet,vt non ſu
bito ad aerem frigidum traſeat,ſed paulatim:nec
comedere debet,nec bibere,niſi membrorum ca
lefactio quieſcat: & caueat illo die à frigore.

Quarto ponit effectus,& dicit, quia mouet ca-
tarrhos ad oculos,& ad iuncturas propter vapo-
res calidos aſcendentes ad caput: vrinam prouo-
cat,& debilitat renes, & febricitantibus confert
prima caſa,& ſecunda:quoniam hectici reducen
di ſunt de ſecunda ad primam.hæc ille &c. Nos
vero ventilando dicta Sauonarolæ dicimus ꝙ du
pliciter peccat,primo quia licet bene tangat præ
parationem fabricæ,& præparationem aquæ ca-
lidæ:tamen peccat cũ addit ꝙ caliditas huius bal
nei variatur ſecundum varias intentiones, quas
habemus,vel in conſeruando ſanitatem,vel in re
ſoluendo,quia balneum calidum, & humidum
non debet adminiſtrari niſi in conſeruatione ſa-
nitatis,& non in reſoluendo,quia reſoluere perti
net ad tertiam ſtupham calidam,& ſiccam. qua-
re abutitur iſta ſecunda. Secundo peccat,quia li
cet conuenientem adminiſtrationem balnei tan
gat:tamen in effectibus peccat,quia dicit ꝙ mo-
uet catarrhos, & debilitat renes. ꝙ ſi ſic eſſet ſe-
cunda ſtupha non conueniret pro conſeruatione
ſanitatis contra omnes auctores. Vlterius dici-
mus ꝙ hæc ſecunda ſtupha calida,& humida cõ-
uenienter adminiſtrata conuenit pro conſerua-
tione ſanitatis: ſed vt conuenienter adminiſtre-
tur,requiruntur quatuor:primum eſt,ꝙ aer bal-
nei non ſit nimis calidus,quia non debet tranſire
ſecundum gradum caliditatis,qui toleratur faci-
liter ſine nocumento. Secundo qui intrat bal-
neum ſi ſit catarrhoſus,ſit prius bene purgatus.
Tertio ꝙ cõtrahat debitam moram in balneo,
& non maiorem,q̃ conueniat,& ideo non expe-
ctet anguſtari in eo. Quarto obſeruet poſt exi
tum à balneo debitum regimen,quia cauere de-
bet à frigore,& à coitu:& circa cibum, & potum
moderatus ſit:& etiam circa accidentia animi.ijs
obſeruatis, & conuenienter adminiſtratis, patet
ꝙ hæc ſecunda ſtupha conueniens eſt pro conſer
uatione ſanitatis.ſ.pro purgandis quibuſdam ſup
fluitatibus tertiæ digeſtionis. Dubitatur vtrũ
ſecunda ſtupha calida,& humida conuenienter
adminiſtrata,ſit conueniens pro conſeruatione
ſanitatis.Et videtur ꝙ non,primo quia omnis ca
liditas in reſoluendo multum calorẽ innatum in
frigidat,& exſiccat:ſed quod facit ſic, non conue
nit pro conſeruatione ſanitatis:igitur ſtupha cali
da non conuenit ꝑ conſeruatione ſanitatis. Itẽ
calor naturalis ex frigore cõfortatur, quia vnitur
iuxta illud, Ventres vere,& hyeme calidiſſimi

A ſunt natura:igitur calor naturalis ex calore cõtri-
ſtatur,quia debilitatur:patet cõſequentia quia ex
contrarijs contrarij proueniunt effectus. Secun
do principaliter arguitur, ꝙ pro conſeruatione
ſanitatis non cõuenit ſudare, quia non conuenit
ſudare per exercitium, quod eſt conſeruatiuum
ſanitatis:ergo nec per balneũ conſeruatiuum ſa-
nitatis conuenit ſudare:patet cõſequentia à ſimi-
liter:antecedens eſt Auer. dicentis ꝙ exercitium
debet fieri vſq; ad ſudorem excluſiue. Item ꝑ ſu
dorem fit reſolutio,et exſiccatio ſuperfluitatum,
vt patet in tertia ſtupha:ſed in ſecunda ſtupha nõ
conuenit reſolutio,& exſiccatio ſuperfluitatum,
igitur per eã non cõuenit ſudare. Tertio argui
tur contra ex effectibus, quia videmus ſtantes in
ſtupha hac habere oculos ſcarlatinos: ſed non fit
hoc niſi ex catarrho deſcẽdẽte:igitur ſtupha mo-
B uet catarrhum. Itẽ videmus multos petere ſtu
pham hanc ꝑꝑ exſiccare, & reſoluere humidita-
tes in iuncturis: ſed hoc nõ fit pro conſeruatione
ſanitatis,ſed pro curatiõe ægritudinis:igitur &c.
Reſpondeo. Ad primum cũ dicitur,ꝙ omnis ca
liditas in reſoluendo multũ calorem, naturalem
infrigidat,& exſiccat:intendit ꝙ caliditas, quę fa
cit hoc,eſt ſolum caliditas ſuperfluens: quare ne-
gatur conſequentia, cũ infertur,ergo ſtupha cali
da nõ conuenit pro conſeruatione ſanitatis, quia
talis ſtupha non habet caliditatẽ ſuperfluentem.

Ad aliud negatur conſequentia. Si calor natu
ralis ex frigore cõfortatur.igitur ex calore contri
ſtatur:ad rationẽ,quia ex cõtrarijs fiunt effectus
cõtrarij:dicitur ꝙ effectus primi,& per ſe contra-
riorũ ſunt cõtrarij,ſ.infrigidare, & caleſacere.

C Ad ſcd'm principale negatur conſequẽtia.Si nõ
conuenit ſudare per exercitiũ ergo nõ cõuenit ſu
dare per balneũ:quia alia eſt rõ quare non conue
nit ſudare in exercitio.ſ. ꝑꝑ multam defatigatio-
nem præcedentẽ ſudorem:& ꝑꝑea non conuenit
ſudare, ſed in balneo non præceſſit defatigatio.
quare conuenit ſudare. Ad aliud cũ dicitur ꝑ ſu
dorem fit reſolutio ſuperfluitatũ:ſed reſolutio nõ
conuenit in ſecunda ſtupha:igitur in ſcd'a ſtupha
nõ cõuenit ſudor:negatur cõſequentia,quia nõ ꝑ
oẽm ſudorem fit reſolutio ſuperfluitatũ, quia ali
quis ſudor fit ex caliditate ſupflua,vt in tertia ſtu
pha,& per illum fit reſolutio,& exſiccatio humi
ditatum defluxarũ ad membra, vt ad iuncturas,
vel alia membra: Alius vero ſudor eſt qui ex cali-
ditate parum excedente tẽperamentum fit, vt in
ſecunda ſtupha:& per talẽ ſudorẽ fit ſolũ euacua
tio ſuperfluitatũ tertiæ digeſtionis:& per iſtũ ſu-
dorẽ non fit reſolutio,& exſiccatio.quare. Ad
tertium principale cũ arguitur ex effectib.qa ſtã-

tes ĩ hac secũda stupha hñt oculos scarlatinos: igitur hæc stupha mouet catarrhos: dicitur ꝙ si conuenienter administretur hæc stupha non mouet catarrhos, quia non debet esse nimis calida, & ẽt si est catarrhosus, debet eẽ prius purgatus, nec nimis morari debet in stupha. quare si mouet catarrhum, hoc est, quia non est conuenienter administrata. Ad aliud cum dicitur ꝙ aliqui petũt hãc stupham pro resoluendis humiditatibus iuncturarum, dicitur ꝙ non conuenienter administratur, & ideo quando pro ijs administratur confundunt stuphas, & implicant tertiam stupham cum secunda, & non recte faciunt. quare &c.

De stufa, quæ calida, & sicca est, seu de balneo aereo calido, et sicco.

DE tertia stufa, quæ calida, & sicca est, siue de balneo aereo calido, & sicco restat vltimo dicere, & primo tangemus dicta aliorum: secundo ventilabimus dicta illorum. Quantum ad primum Gentilis inquit. Nota ꝙ hoc nomen balneum cadit etiam super sudatorio propter fumum calefacientem, aut alio simili artificio absq; infusione aquæ, siue balneatione, & per hoc sudatorium fit calefactio, resolutio, & exsiccatio secundum virtutem balneorum naturaliũ, & artificialium, & huiusmodi balneum conferre potest multis passionibus nominatis. s. iuncturarum, vbi virtus consentiat bono regimine attento cum purgationibus, & alijs opportunis. Vgolinus vero inquit. Balnea aerea artificialia sunt duorum modorum, quædam enim sunt calida, & sicca, & quædam sunt calida, & humida: balneum calidum, & siccum est locus, vbi caliditas ab igne derelicta est, sicut est furnus supercalefactus, qui hodie in cõmuni vsu rusticorũ est, vel pane prius cocto, vel aliter supcalefacto, & hoc confert ad dolores sciaticos, & ad dolores neruorum, & iuncturarum factos à causa frigida, & humida, efficaciter enim ex hoc mẽbra calefiunt, & exsiccantur mirabiliter, & narrat experiẽtiam quam vidit in magnifica matre domini Pauli de Guinasijs, domini Lucani, quę propter podagras & sciaticam, & dolores iuncturarum ex consilio medicorum visitauerat balneum Corsenæ, & tã dem ex seipsa tentauit intrare in furnum prius calefactum cum lauro, & stœcados, & similibus, ex quo percepit magnum iuuamentum. modus vero fuit iste, cum sola camisia intrauit in furnum claudendo hostium furni, & relinquendo aliqđ spiraculum pro aliquo introitu luminis, & vt posset libere anhelare. Sauonarola vero dicit. Balneum siccum igneum est illud, cuius parietes ignis immediate attingit, sicut furnus calefactus ab igne, & quamuis hoc in sanitatis conseruatione minime attingat, tamen in eius recuperationẽ multi laudant, quia vbi fortis resolutio, & exsiccatio quęritur in toto corpore ex mala dispositione frigida, & humida infecto, vt in ascyte, & tympanite, in qua licet ventositas dominetur, tamen non absoluitur ab aquositate, hoc maxime cõferre videtur. quare hydropicus in furno locari põt capite exterius situato: & si extrema sint humida aut tumida, cum eo aere resoluũtur. ꝙ si fortis resolutio quæritur, & exsiccatio, cum eo compleri poterit, vbi conueniẽter applicetur. hanc autem conuenientem applicationem medicis relinquo, & ijs qui de accidẽtibus notitiam habebunt, quorum opus prudentia duci debet: & hæc pauca de igneo volo intelligentibus sufficere: hæc ille.

Nos vero circa dicta duo faciemus: primo ponemus conuenientiam eorum, & differentiam, & causam diuersitatis in administratione huius stuphæ: secundo ventilabimus dicta eorum. Quantum ad primum, cõueniunt in duobus: primo in modo calefaciendi furnum. s. cum igne, & non cum aqua: secundo conueniunt in effectibus in generali. s. in resoluendis humiditatibus, siue superfluitatibus corporis: differunt etiam in duobus: primo in effectibus in spãli, quia Vgolinus dicit in doloribus sciaticis, & in doloribus iuncturarum: Sauonarola vero dicit: conferunt ascytico, & tympanitico: scđo differũt in modo administrandi stupham, siue furnum, quia Vgolinus ponit totum corpus cum capite in furno: Sauonarola vero ponit solum corpus in furno, & caput extra. Causa diuersitatis in administrando furnũ ꝓuenit ex eo, ꝙ potest furnus calefieri magis, vel minus, quoniam hæc tertia stupha potest diuidi in duas casas, & vt dictum est supra de mente Galeni, s. secundum magis calefaciendo, vel minus: si enim non sit multum calida potest poni totum corpus cum capite intus: si vero sit multum calida corpus intus ponendum est, & caput extra.

Quantum ad secundum: primo dicimus ꝙ licet recte facta sit concordantia inter eos, quia vbi maior resolutio, & exsiccatio quæritur, vt in tympanite sufficit ponere corpus intus, caput vero extra: & vbi minor resolutio quæritur, vt in doloribus, potest poni totum corpus cum capite intra, ipso tamen prius bene purgato: tamen licet concedam tympaniticum debere poni in furno modo dicto pro resolutione facienda humiditatis, & ventositatis: tamen de ascytico ponendo dubito ꝙ non succedat: quia Gentilis in consilio, quod facit de cura hydropici, præcipit tympaniticum sepeliri in arena sub sole in ęstate capite cooperto à sole:

A à sole:& dicit ipsum curatum esse, sed asciticum minime curari posse hac via. quare similiter dubito de ascite an possit curari in furno: dicimus secundo ꝙ antequam tentetur ista stupha sicca, scilicet furnus, prius tentanda est stupha cum lapidibus ignitis aspersis cum maluatico, & inuolutis in pãno lineo, & positis prope membrum patiẽs ex vtroq; latere in lecto, quia hæc tutior est, quia hæc per sudorem extrahit humiditatem, & mirabiliter resoluit, & exsiccat: & si hæc non satisfacit vade postea ad stupham siccam: & si stupha nõ satisfacit, vade postea ad balneum Corsenę, & tene membrum læsum in conductu aquæ, per quem trãsit in balneum, & fac opponatur cursui aquę, quia de hoc experientiam magnam vidimus in vno, qui non poterat firmare calcaneum in terra & ibat super punctam pedis: & ibi in paucis diebus liberatus fuit.

B Dubitatur vtrum tertia stupha. s. calida, & sicca conuenienter administrata conueniens sit pro resolutione malarum humiditatum corporis. Contra arguitur primo quia talis stupha non est conueniẽs pro resolutione malarum humiditatum cerebri: ergo non est conueniens pro resolutione quarumcũq; malarum humiditatum corporis: patet consequentia, antecedens probatur per Auic. quarta primi, cap. j. dicentem: super membra principalia cum fortibus medicinis non est faciendum aliquid, in quo sit ambigendum: sed hæc est fortis medicina. quare &c. & per idem patet ꝙ non conuenit pro resolutione humiditatum tympanitici, quia cum sit necessaria fortis stupha. s. quæ sit fortis exsiccationis, tunc si totum corpus ponatur in stupha, super hepar quod est membrum principale ponetur fortis exsiccatio, quæ non cõuenit secundum Auic. Secundo ad idem arguitur sic, secundum Auic. quarta primi capitulo primo: Medicinæ, à quibus cauere debemus sunt tres. s. resoluentes, vehementer infrigidantes, & contrarias habẽtes qualitates: sed stupha sicca est in numero resoluẽtium, immo resoluentium fortium: igitur ab hac abstinere debemus. Tertio sic, quia si stupha cõueniret pro resolutione malarum humiditatum corporis in aliquo membro existentium, & cum in quolibet membro sit etiam humiditas naturalis, æqualiter exsiccabitur humiditas naturalis, sicut præternaturalis, cum stupha sit naturaliter agens, in quodcunq; indifferenter agit, quod ei occurrit: hoc autem est inconueniens: quare &c.

Respondeo. Ad primum, quod fundatur super dictum Auic. s. super membra principalia nõ est faciendum aliquid in quo sit ambigendum: posset responderi secundum glosam Gentilis ibi dicentis, ꝙ Auic. intelligit regulariter operãdo nõ est faciendum hoc: sed coacte potest fieri aliquid forte super membrum principale. Non satisfacit nobis hæc responsio, quia stupha non videtur nobis conueniens esse pro resolutione humiditatum cerebri, quia debilis non sufficeret, & fortis nimis inflammaret. Nos igitur aliter dicimus.

Quòd licet stupha sit conueniens pro resolutione aliquarum humiditatum corporis, non tamẽ est conueniens pro resolutione quarumcunq; humiditatum, quia non illarum, quæ sunt in membris principalibus: & si dices: igitur non conuenit stupha pro resolutione humiditatum tympanitici, quia illę sunt humiditates membri principalis s. hepatis: dicitur ꝙ non sunt in membro principali, sed extra: quare conuenit stupha pro illis resoluendis: & circa hoc etiam cautę procedere debemus, ne lædatur hepar. s. faciendo aliquam defensionem ad ipsum, ne inflammetur. Ad secundum principale, cum dicitur tres sunt medicinæ, à quibus cauere debemus. s. à resoluentibus, à vehementer infrigidantibus, & à contrarias qualitates habentibus: dixit Gentilis ꝙ intelligit regulariter operando, quia istæ tales medicinæ nõ sunt sine nocumento sensibili, tamen vrgente necessitate, cura coacta cum eis operari debemus.

Ad tertium cum arguitur ꝙ stupha ita resoluet humiditatem naturalem, sicut pręternaturalem: dicitur ꝙ quantum ex parte sui, verum est, sed quantum est ex parte virtutis defendentis humiditates naturales, non fiet hoc: & hæc de balneis dicta sufficiant. Mouebimus tamen duas difficultates circa dicta, vt errores alicuius remoueamus.

C Dubitatur ergo primo vtrum in anno bisextili omnia balnea sint nociua, et maxime balneum Porrectæ. & primo arguitur quòd sic, quia quandocunq; Saturnus regnat debilitantur multũ corpora nostra: quibus debilitatis balnea nocent, sed in anno bisextili regnat Saturnus, vt probabo: igitur in anno bisextili multum debilitantur corpora nostra, & consequenter balnea nociua sunt. patet consequentia cum maiori, minor probatur, quia in anno bisextili apparent magni effectus Saturni: igitur Saturnus in illo ãno regnat: patet cõsequentia: antecedens probatur, quia in anno bisextili plantæ magis steriles sunt in fructibus: itẽ pecora magis sterilia sunt in fœtibus: & mulieres magis steriles sunt, & sæpe abortiunt: & hoc est ꝙa qualitates Saturni. s. frigiditas, & siccitas sunt inimicæ principijs vitæ, quæ sunt calidum, & humidum. Secundo arguitur. Saturnus mouetur magis de quarto in quartum, igitur magis regnat

in

in anno biſextili:patet conſequentia, antecedens
probatur,quia cum humores in qualitatibus ſuis
ſint ſimiles planetis,vt patet,quia cholera ſimilis
eſt Marti in caliditate,& ſiccitate,& phlegma ſi-
mile eſt Lunæ in frigiditate,et humiditate:& me
lancholia Saturno in frigiditate, & ſiccitate: &
ſanguis Ioui in caliditate,& humiditate:veriſimi
le,& rationabile eſt ꝙ ſint ſimiles eis in motibus:
ſed cũ melancholia moueatur de quarto in quar-
tum igitur,& Saturnus,cui melancholia eſt ſimi
lis,mouebitur de quarto in quartum. quare &c.

In contrarium arguitur,quia quandocunque
aliquis Planeta regnat eo tempore habet aliquã
dignitatem,per quam magis potens eſt in influ-
xu ſuo:ſed in anno biſextili Saturnus non habet
aliquam dignitatem magis,q̃ in alio tempore:igi
tur Saturnus non regnat in anno biſextili: patet
conſequentia cum maiori:minor probatur, quia
quinq; ſunt dignitates Planetarum.ſ.domus,exal
tatio,triplicitas,terminus,& facies: ſed nullã iſta
rum dignitatum habet de quarto in quartum: dé
domo patet quia in triginta annis ſtat quinq; an-
nis continuis in domibus ſuis.ſ.in Capricorno:
& Aquario,non ergo de quarto in quartum: de
exaltatione etiam patet,quia in.xxx.annis ſtat ſo
lum per duos annos cum dimidio in exaltatione
ſua.ſ.in Libra:de triplicitate etiam patet quia eſt
de triplicitate prima,& tertia,ſed inter primam,
& tertiam mediat ſecunda triplicitas, quæ durat
per duos annos cum dimidio:igitur non moue-
tur de vna triplicitate in aliam de quarto in quar
tum:de termino etiam patet, quia in quolibet ſi-
gno habet terminum ſuũ per ſex gradus, vel cir-
ca:& in quolibet ſigno ſtat per duos annos cum
dimidio:igitur tranſit ab vno termino ad alium
per duos annos cum dimidio:non ergo de quar-
to in quartum,patet etiam de facie,quia de ſepti-
mo in ſeptimum tranſit de facie in faciem,vel cir
ca:non ergo de quarto in quartum.quare. Item
ſi regnaret Saturnus de quarto in quartum: & cõ
ſequenter pro eodem tempore multum debilita
ret corpora noſtra, propter quod nociua eſſent
balnea: ſequeretur ꝙ magis nociuæ eſſent phar-
maciæ,& magis nociua eſſet phlebotomia: patet
conſequẽtia,quia hæc magis ſunt ſuſpecta in cor
pore debili,quia magis debilitant: cõſequens fal-
ſum,quia de pharmacia dixit Hippo. Sub cane,
& ante canem moleſtæ ſunt pharmaciæ: & nihil
dixit de anno biſextili, & de phlebotomia dixit
Auic.prima quarti. Conſilium quidem meum
in phlebotomia eſt,vt dimittatur quantũ eſt poſ-
ſibile:& ſi non eſt poſſibile,melior eſt multiplica
tio numeri,quàm multiplicatio quantitatis.qua-
D re auctores omnes diminuti eſſent,de hoc tẽpore
non faciendo mentionem. Secundo arguitur
ſic Saturnus non mouetur de quarto in quartum
igitur non regnat in anno biſextili:patet cõſequẽ
tia,quia ex oppoſito conſequentis,ſequitur oppo
ſitum antecedentis:antecedẽs probatur, quia du
plex eſt motus Saturni.ſ.totalis,per quem tranſit
totum zodiacum:& hũc motum complet in tri-
ginta annis:& alius motus eſt partialis,per quem
tranſit vnum ſignum:& hoc facit in duobus an-
nis cum dimidio,& patet ꝙ ſecundum totalem
motum non mouetur de quarto in quartum,ſed
de.xxx.annis in.xxx.annos:nec ſecundum partia
lẽ motũ mouetur de quarto anno in quartũ ãnũ,
ſed à duobus annis cum dimidio in duos annos.
quare &c. Item ſi Saturnus moueretur de quar
to in quartum hoc eſſet vt dicunt,quia eſt ſimilis
E humori melãcholico,qui mouetur de quarto in
quartum,& econtra:ſed Saturnus non eſt ſimilis
humori melancholico,nec humor melancholi-
cus illi:igitur Saturnus nõ mouetur de quarto in
quartum,patet conſequẽtia cum maiori, minor
probatur,quia ſecundum Meſuẽ in de conſola-
tione medicinarum:vnumquodq; duplici virtu-
te dotatum eſt.ſ.elementari,& cœleſti:per elemẽ
tarem habet complexionem,per quam operatur
& per quam eſt ſimilis cauſæ,& effectui, per cœ-
leſtem vero habet formam ſpecificam, per quam
operatur,& per eam nõ eſt ſimilis nec cauſæ, nec
effectui,immo humor melancholicus per formã
ſpecificam mouetur de quarto in quartum,& nõ
per complexionem: ſed per formam ſpecificam,
per quam mouetur ſic de quarto in quartum: nõ
eſt ſimilis alicui.quare &c. Quare reſponden-
F do ad dubium dicimus ꝙ falſum eſt annum biſe-
xtilem eſſe nociuum pro balneis: ſed eſt fantaſia
non fundata in ratione. Ad argumenta igitur
contra hoc reſpondetur. Ad primum negatur
minor.ſ.quòd in anno biſextili regnet Saturnus:
& ad ꝓbationem negatur ꝙ effectus Saturni ma-
gis appareant in illo anno:& ad probationẽ,quia
in anno biſextili fiunt ſteriles plantæ, & pecora
& mulieres,iſtud primo negatur:deinde conceſ-
ſo ꝙ eſſet hoc,non ſunt effectus Saturni,quia effe
ctus apparentes in anno biſextili,& ſic continue
per ordinem præcedentes debent reduci in cau-
ſam facientem biſextum: & hic eſt motus Solis,
qui de quarto in quartum facit additionẽ vnius
diei:& ꝙ motus Solis ſit cauſa nõ ſolum illorum
effectuum ſed etiam aliorum ſecundum philoſo
phum ſecundo de generatione dicentem. Mo
tus Solis in circulo obliquo eſt cauſa generatiõis,
& corruptionis horum inferiorum. Ad ſecun-
dum

dum negatur similiter ꝙ Saturnus moueatur de
quarto in quartum,& ad probationem cum dici
tur,humor melancholico est similis Saturno, &
humor melãcholicus mouetur de quarto in quar
tum.igitur rõnabile est,ꝙSaturnus moueatur de
quarto in quartum:añs est falsum ꝑ parte.s. qñ di
citur ꝙ humor melãcholicus est similis Saturno,
quia humor melancholicus habet à virtute cœle
sti formam specificam,per quam mouetur sic, &
per illam formam specificam nõ est simile alicui,
sed per complexionem,quam habet à virtute ele
mentari est simile.quare &c.& etiam cõcesso ꝙ
humor melãcholicus esset similis Saturno largo
modo.s.quantum ad effectum, quia sicut Satur-
nus facit aerem frigidum,& siccũ, sic humor me
lancholicus est frigidus,& siccus:non valet con-
sequentia cum infertur igitur rationale est vt Sa-
turnus moueatur consimili motu ipsi humori,
quia causa nõ debet recipere ordinem sui motus
ab effectu.quare:& si quęreres quare ille ãnus di-
citur bisextilis:dicitur ꝙ cum Sol singulo ãno fa-
ciat cursum suum à primo puncto arietis vsq; ad
primum punctum arietis in.ccclxv.diebus,& sex
horis,& in quarto anno per additionem illarum
sex horarum quater factam fiat vna dies magis in
illo anno,quàm in tribus annis præteritis : & ista
dies posita est ab antiquis in vigesima quinta die
Februarij:& cum Februarius prius haberet vi-
ginti octo dies , vigesima quarta dicitur sexto
Calendas Martij:&.xxv.dicitur.v.Calen.Martij:
&.xxvj.dicitur quarto Cal.Martij,&.27.dicit̃ ter
tio Calendas Martij : & vigesima octaua dicitur
secundo Calendas Martij:nunc in anno bisextili
cum Februarius habeat viginti nouem dies , &
illa dies addita ponatur in vigesima quinta die
illa dies.xxv.dicitur sexto Calendas Martij: & si-
militer.xxiiij.dicitur sexto Calendas Martij, qua
re dicitur bis sexto Calendas : ideo bisextus dici-
tur &c.

Dubitatur secundo vtrum balnea aliquando
morbosa esse,aliquando salutifera proueniat so-
lum à qualitatibus manifestis,an aliquãdo à qua-
litate occulta . & similiter de aere . Et primo ar
guitur ꝙ proueniat aliquando à qualitate occul-
ta,quia differentia,quæ est inter effectus produ-
ctos à qualitatibus manifestis,& qualitatibus oc-
cultis,est:quia quæ fiũt à qualitatibus manifestis,
fiunt in tempore sensibili:quæ vero fiunt à quali-
tatibus occultis,fiunt subito:sed multæ ægritudi-
nes fiunt subito:ergo ille fiunt à qualitate occul-
ta. Secundo principaliter arguitur quia stante tẽ
perantia qualitatum manifestarum aliquãdo fiũt
ægritudines mortiferæ,& venenosę:sed hoc non
A potest fieri à qualitatibus manifestis,sed occultis:
ergo non omnes ęgritudines fiunt à qualitatibus
manifestis,patet consequẽtia cum minori,& ma
ior patuit in principio anni. M.D.xiij.quãdo fuit
creatus Papa Leo,quia de mense Martij,& Apri
lis fuerunt ægritudines mortiferæ Florentiæ , ex
quibus quamplurimi mortui sunt,& tamen qua
litates manifestæ erant temperatæ.quare &c.

In contrarium arguitur ꝙ omnes ęgritudines
fiunt à qualitatibus manifestis,quia omnes ægri-
tudines possunt reduci in qualitates manifestas
tanquam in causas suas : igitur frustra est ponere
qualitates occultas:patet consequentia,& antece
dens est de mente Hippo.tertia particula aphoris
morum,vbi concludit omnes ægritudines fieri
ex qualitatibus manifestis per lõgum discursum:
quia tripliciter fiunt ægritudines , vno modo ra-
B tione temporis seruantis suas qualitates, vel non
seruantis,sed augmẽtantis qualitatem:Alio mo-
do ratione ventorum regnantium:& hoc dupli-
citer,quia vel ratione vnius simplicis venti regnã
tis,vt Boreæ,vel Austri,aut ratione duplicis ven
ti.s.vnius regnantis in hyeme,& alterius contra-
rij in vere,vel econtra,aut ratione vnius regnan-
tis in æstate,& alterius contrarij in autumno, vel
econtra. Tertio modo fiunt diuersæ ægritudi-
nes, secundum diuersitatem complexionum ,
ætatum , & diætarum . quare . Secundo prin-
cipaliter arguitur sic,febres pestilẽtiales,quę ma-
gis videntur fieri à qualitatibus occultis , fiunt à
qualitatibus manifestis,vt ꝓbabo:igitur à fortio-
ri aliæ fiunt à qualitatibus manifestis,patet conse
quentia,antecedens probatur,quia febres pestilẽ
tiales fiunt à putrefactione aeris , sed putrefactio
C est corruptio in vnoquoq; humido proprie, & se
cundum naturam caliditatis ab aliena caliditate
secundum philosophum quarto metheororum,
igitur à qualitate manifesta fiunt inducente pu-
trefactionem.quare. Respondeo. Ad hoc sunt
opiniones probabiles ad vtranq; partem,propter
ea defendemus vtranq; partem,postea ponemus
propriam. Tenendo cum puris medicis dici-
mus ꝙ omnes ægritudines fiunt à qualitate ma-
nifesta,ad argumenta contra istam viam respon-
detur. Ad primum cum arguitur de differen-
tia,quæ est inter ægritudines, quæ veniũt à quali
tate manifesta,& à qualitate occulta, quia a qua-
litate manifesta fiunt in tẽpore sensibili,& à qua-
litate occulta fiũt subito:negatur hoc, sed quæ ve
nit subito,venit ĩ corporibus maxime dispositis:
quæ vero venit in tempore sensibili,venit in cor-
poribus non maxime dispositis. Ad secundum
cum arguitur ꝙ stante temperantia qualitatum
aliquando

aliquando veniunt ægritudines mortiferæ, cōceditur, & cum dicitur, ſed eæ non poſſunt fieri niſi à qualitate occulta, negatur. vnde tripliciter cōtingere poteſt ꝙ ſtante temperantia qualitatum fiant ægritudines mortiferæ: primo ratione ventorum portātium infectionem aliquam, ſicut accidit tempore guerræ ex multa occiſione corporum, putrefactio poteſt portari à vento ad lōginquas partes. Secūdo modo ratione alicuius infecti venientis ex loco putrefacto. Tertio modo ratione magnæ diſtemperantię qualitatum factæ in tempore præcedenti, puta in hyeme, tunc in vere temperato fiunt ægritudines mortiferæ, vel econtra: quare iſto tertio modo fiunt. Tenendo vero viam aliam. ſ. medicorum, qui Aſtrologiam deguſtarunt, reſpondetur ad argumenta contra ipſam. Ad primum, quando dicitur ꝙ omnes ægritudines poſſunt reduci in qualitates primas tanquam in cauſam manifeſtam, negatur & ad probationem, cum tu adducis Hippocratē, dicitur ꝙ loquitur de ægritudinibus, quæ fiunt, vt in pluribus: aliquādo tamē poſſunt fieri à qualitate occulta: & ſi diceres, oſtēde vnam, quæ poſſit fieri à qualitate occulta, dicitur ꝙ in ſiccis temporibus aliquando fiunt ægritudines peſtiferę, & patet ꝙ tales nō fiunt à putrefactione aeris, quia ſtante ſiccitate non fit putrefactio, cum putrefactio fiat ratione humiditatis ſuperfluæ. quare &c.

Ad ſecundum cum dicitur ꝙ febres peſtilentiales fiunt à putrefactiōe aeris, dicitur ꝙ aliquæ fiūt à putrefactione aeris: & aliquæ à qualitate occulta, quæ fiunt à putrefactione aeris, veniunt à qualitate manifeſta ſed aliæ non &c. Nos vero cū ſecunda via tenemus, & maxime ꝑpter has duas rationes. prima eſt, quia quandoque videmus in beſtijs peſtilentiam eſſe quando non eſt in hominibus: & hoc eſt manifeſtum, tunc ſi peſtilentia eſſet ſolum ex putrefactione acris, tūc quæro an æqualis ſit putrefactio aeris in vtraq; peſtilētia, an maior in illa beſtiarum an minor. Si ęqualis tūc quando eſſet peſtilentia in beſtijs, eſſet etiam in hominibus, & econtra, quod eſt falſum. ſi maior in illa beſtiarum, tunc quando eſſet peſtilentia in beſtijs, eēt etiam in hominibus, quod eſt falſum. ſi minor, tunc quando eſſet peſtilentia in hominibus eſſet etiam in beſtijs, quod eſt falſum. quare patet ꝙ per putrefactionem ſolam aeris nō poſſumus ſaluare has duas peſtilentias eſſe in diuerſis temporibus: & cum tamen ſint in diuerſis temporibus: igitur aliud oportet ponere, ex quo peſtilentia fit, & illud non eſt niſi qualitas occulta, vt dicunt aſtronomi. quare aliquando ægritudines fiunt à qualitate occulta. Secunda ratio ſumitur ex dicto Auerrois ſexto colliget capitulo primo. Nam dicit, & hæc ars aliquando deficit à fine ſuo propter præparationes materiales, quæ ſunt in indiuiduis, quas non cognoſcimus, quia non eſt impoſſibile, vt ſint duo homines vnius, & eiuſdem temperatæ complexionis, qui æqualiter vtantur vno regimine, & tamen vnus peruenit ad bonum finem, alius vero non, quia in eo multiplicantur mali humores, qui mortem inducūt, ſcilicet propter proprietatem illam occultā. hæc Auerrois. Modo arguo ſic: ſi ab influxu ſuperœleſti cauſata eſt quædā proprietas occulta in vnoquoque animali ſaluans ipſum vſq; ad certum tempus, & non plus: igitur non poteſt negari quin à cœlo poſſit dari proprietas occulta, quæ ſaluet, & quę perimat: & ideo dicunt Aſtronomi ꝙ quando fit coniunctio Martis, & Saturni in ſigno humano: tunc talis coniunctio ſignificat peſtem, & non niſi quia influit qualitatem occultā peſtiferam &c. Et hæc de ijs dicta ſufficiant ad laudem Dei, & glorioſæ virginis matris &c. Calendis Ianuarij, M. D. xiij. à me Mengho Blanchello phyſico Fauētino editum eſt hoc opuſculum de Balneis.

FINIS.

MENGHI BLANCHELLI Phyſici ad dominos Lucenſes conſilium de Balneo Villæ.

CVm ex veſtro Balneo Villæ Magnifici domini Lucenſes mirabiles effectus cōſequi videātur, tam in balneādo corporaturam, ꝙ̄ in potando dictam aquam: nec ab auctoribus medicinæ de potu aquæ quid ſcriptum ſit, & de modo balneationis parū: exiſtimaui me dominatiōibus veſtris rem gratiſſimam facturum, ſi potum aquę in cauſam reſoluamus, modumq; rectæ adminiſtratiōis tam potandi, quàm balneandi, aperiamus: quamobrem hoc conſilium veſtris dominationibus dedicaui: quod iudicaui non parum profuturum medicis conſulentibus, & multo magis ægrotis balnea potētibus, vt recta incedētes via, pericula vitare poſſint. Accipite igitur hoc munuſculū grato animo, quod imprimendum curetis, vt pluribus communicare poſſitis, quia bonum quanto communius, tāto melius eſt: exiſtimo enim idem de hoc balneo

balneo contingere, quod & de balneo Porrectæ contigit, cum enim vsus talis balnei valde suspectus esset, edito consilio à nobis de illo, & impresso, seruatoq; ordinis illius, cuius potatio difficilis erat, facta est facilis: & nullum amplius inconueniens de illo auditum est: sic de hoc, & multo magis, cum non sit tanti timoris. Curate igitur, vt omnibus communicare possitis: Nil aliud, bene valete.

Balneum de Villa in comitatu Lucano, teste Gentili Fulgineo in duobus suis consilijs est ferreum temperatum, in quo quis potest stare lõgo tempore sine læsione, & confert membris nutritiuis, & auget famem, licet minuat sitim: hęc ille. Moderni vero ijs dictis de minera nihil addũt, de effectibus vero specificant. Iuuat ad malam complexionem calidam hepatis, & renum: & prędicta membra cõfortat, & debiliter agit: hęc illi.

Cum autem ij de minera, & de effectibus diminute dixerint: de potatiõe quoq; nihil dicant, nec de modo balneationis: ideo de ijs quatuor necessarium est sufficientibus determinare. Quantum ad primum, s. de minera dicimus ꝙ dupliciter sumi potest iudicium de minera, s. ab experiẽtia, & ratione, experientia vero sumitur ex eo qđ apparet in ductu aquæ, vel in alembicatione eius: ratio vero sumitur ex ijs, quæ super minera significat, s. ex sapore, odore, colore, & operationibus: maxime vero ex sapore, & operationibus, quoniam operationes demonstrant virtutes primas, & secundas ipsius mineræ, & tertias si habent. ex experientia vero, quæ est per alembicationem patet ꝙ hęc aqua tenet de minera ferri, & aluminis: ratio etiam, quę sumitur ex sapore, & operationibus testatur illud idem: de sapore satis patet, quia habet saporem ferrugineum cũ stypticitate, sed ex operationibus magis demonstratur hoc idem, quę insequuntur complexionem eius: nam ferrũ ponitur frigidę, & siccę complexionis ab Auerroi quinto colliget capitulo nono, vbi docet cognoscere complexiones medicinarum per generales differentias corporum mixtorum, quę sunt septem, s. congelatio, & dissolutio: inspissatio, & humectatio: viscositas, & facilitas: subtilitas, & grossities, mollificatio, & duricies: combustibilitas, & non combustibilitas: oppilatio, & apertio, vnde quędam congelantur à calido, & quędã a frigido: & quę congelantur à frigido, quędam inspissantur à calido, & quędam non: & quę dissoluuntur, quędam dissoluuntur à calido, & quædã à frigido: & quę humectantur, quędam humectãtur à calido, & quędam à frigido: sed quę congelatę sunt à calore, calor, & siccitas super eas dominatur: sed quę sunt cõgelatę à frigido si imprimis essent inspissatę à calido, & ista spissitudo esset ꝓpinqua spissitudini, quę fit à natura aerea, vel aquea, sicut ẽ spissitudo butyri, hęc necessario sũt calida, & humida: & idem est de oleis, & gũmis, & similibus: sed quę sunt congelatę à frigido, & natura terrestris sup eas dominatur, si calor prius inspissauerit, necesse est frigidas, & siccas esse, sicut ossa, cornua, pãniculi, & similia: & quę sunt cõgelata à frigido, nec inspissata à calido naturaliter, hęc frigida, & humida necesse est esse, vt argẽtum viuum: & res quę sunt inspissatę à calore, & coagulatę à frigore, sunt propinquę ęqualitati, sicut cathymia: & res, q̃ dissoluuntur à calore, semper coagulãtur à frigore: ꝙ si neq; inspissatę sunt, iudicamus frigidas, & humidas: sed si sunt inspissatę à calore cum dominio partium terrestrium, iudicamus eas frigidas esse, & siccas, sicut ferrum & multa metalla: & si cum hac spissitudine dominentur partes aereę, iudicamus humidas declinantes ad caliditatem, sicut est pinguedo intestinorum: hęc Auerrois. Verum non sufficit intelligere ferrũ esse frigidę, & siccę complexionis: sed opus est graduare complexionem eius, scilicet in quo gradu sit frigiditatis, & siccitatis. Plateatius inquit in suo de simplicibus: Quòd ferrum est frigidum, & siccũ in tertio gradu: neque alium auctorem reperio graduare ipsum: ꝙ ferrũ sit frigidę complexionis patet, quia aqua ferrea confert alterando in dyscrasijs calidis hepatis, & renum: ꝙ etiam sit siccę complexionis patet, quia sui stypticitate confortat membra: & in fluxibus iuuat aqua ferrea, vt inquit Serapio: sed nõ credo ꝙ sit frigiditatis, vt tria, quia tunc aquę mere ferreę nocerent stomacho, quoniam dyscrasiarent stomachum ad frigidum, cũ frigiditas tertij gradus sensibiliter noceat: & non tantum confortaret sui siccitate, quia minus agit siccitas, quàm frigiditas. quare iudico ꝙ ferrum sit frigidum in secundo gradu, & siccum in tertio: & sic aqua mere ferrea non nocebit stomacho sensibiliter, quoniam frigidum in secundo gradu non nocet sensibiliter. Quantum ergo ad primas qualitates, cum aqua huius balnei conferat hepati, & renibus calidis infrigidando, & confortet omnia mẽbra nutritiua coadunando partes ex sua siccitate, iudico aquam huius balnei tenere minerã ferri.

Quantum etiam ad secũdas operationes, quia aperit, & laxat aliqualiter vẽtrem, licet debiliter, iudico tenere de minera ferri, quoniam licet ferrum congeletur à frigido, inspissatur tamen à calido cum dominio partium terrestrium, vt ĩquit Auerrois: sunt ergo aliquę partes subtiles in eo, ra

tione

tione calidi inſpiſſantis,quę ſunt aperitiuę oppilationum,ſicut etiam patet in electuarijs ferratis,q̄ aperiunt oppilationes:imo & illæ partes ſubtiles aliqualiter laxant ventrē,vt patet experientia, ꝓbo etiam illud auctoritate Serapionis cap.de ferro:nam inquit,tubel.i.batitura ferri,ſiue ſquamma minus laxatiua eſt,q̄ ſquāma æris: ſed de hoc etiam tangetur infra. Quòd autem aqua huius balnei teneat de alumine probo experientia, & ratione:experientia quidem,quia in alembicatione apparet aliquid de alumine:ex ratione etiā demonſtratur,quia cum alumen graduetur ab auctoribus calidæ,& ſiccæ cōplexionis in tertio gradu,niſi eſſet aqua hæc aluminoſa, non conferret dyſcraſię frigidæ,cuius oppoſitum videtur manifeſte:vnde ex ijs duabus mineris,quarum vna frigida eſt,& altera calida,redditur aqua temperata:& ſic tantum confert dyſcraſiæ frigidæ ſtomachi,quantum dyſcraſiæ calidæ hepatis,& renum: & dyſcraſiæ matricis confert, ſiue calida ſit dyſcraſia,ſiue frigida. Contra nos forte dices: ſi nō eſſet ferrum frigidum in tertio,hæc aqua in actiuis non redderetur temperata:cōſequens falſum, quia tunc non conferret ſimul ſtomacho frigido & hepati calido.probatur conſequentia, quia ſi alumen eſt calidum in tertio gradu, & ferrum ſit ſolum frigidum in ſecundo,aqua iſta eſſet ſimpliciter calida in primo.quare non conferret omni dyſcraſię calidę. Reſpondeo. poteſt dici dupliciter:vno modo negando conſequētiam,ſ.cum infertur ꝙ non redderetur temperata in actiuis, primo quia ſtat multam mineram ferri eſſe, & paruam mineram aluminis eſſe, propter quod aqua non redditur calida ſecundum totalem gradum eius propter diminutam quantitatem mineræ, ſecundo quia ſtat ferrum eſſe frigidum in ſecundo gradu, ſ.in fine manſionis ſecundi gradus:& alumen eſſe calidum in principio manſionis tertij gradus:quare inſenſibiliter differunt: & ꝓpter ea reddetur quaſi temperata. Alio modo poteſt reſponderi concedendo cōſequentiam,ſ. ꝙ aqua balnei non reddetur temperata in actiuis:imo eſt calida in primo gradu:& cum tu arguis cōſequēs eſſe falſum,quia tunc non conferret ſimul ſtomacho frigido,& hepati calido: negatur conſequentia:pro quo aduerte ꝙ licet aliquis ſtomachus dicatur temperatus,& aliquis calidus,& aliquis frigidus reſpectu proprij generis:tamē reſpectu medij generis.ſ.carnis,quilibet ſtomachus eſt frigidus:ſimiliter hepar licet reſpectu proprij generis aliquod ſit temperatū,& aliquod ſit frigidum,& aliquod ſit calidum: tamē reſpectu medij generis quodlibet hepar eſt calidum: ad minus ergo hepar eſt calidum in primo gradu:et tunc dicitur ꝙ aqua huius balnei cōfert hepati dyſcraſiato ad calidum,& ſimiliter renibus ſuꝑcalefactis,quia hepar in tali diſpoſitiōe eſt calidum ſupra primum gradum:& quod eſt calidum in primo, eſt frigidum reſpectu calidi in ſecundo . quare &c. Et ſi iſta non ſatisfaciunt tibi,dicas ferrum eſſe frigidū & ſiccum in tertio gradu,& cum alumen ſit calidum,& ſiccum in tertio gradu,reddetur aqua tēperata in actiuis:ſed reſpōde ad rationem noſtrā contra hoc,quia ſequeretur ꝙ aquæ mere ferreæ nocerent ſtomacho,quia frigidum in tertio gradu ſenſibiliter nocet,& hæc de mineris huius balnei ſufficiant. Quantum vero ad ſecundum,ſ. de effectibus huius balnei dicamus ꝙ cum aqua hæc propter qualitates minerarum refractas reddatur temperata in actiuis,confert dyſcraſiæ calidę,& frigidę membrorum naturalium, ſ.ſtomachi,hepatis,& renum,& etiam matricis,& ꝓpter ſiccitatem minerarum redditur confortatiua horum membrorum adunando,& vniendo partes eorum,& iſtę ſunt operationes primę, quę ſunt merito qualitatum:confert etiam quantum ad ſecundas operationes,quia aperit oppilationes ſubtiliando humores groſſos ratione aliquarum partium ſubtilium exiſtentium in ferro,quod inſpiſſatum eſt à calido,cum dominio tamen partium terreſtrium:& confortat membra ratione ſtypticitatis. Confert etiam quantum ad operationē inſequentem formam ſpecificam,quæ eſt laxatio ventris,nam ferrum aliqualiter eſt laxatiuum,ſiue ſolutiuum:vide à Serapione capi.de ferro: vbi dicit,tubel ferri.i.battitura,ſiue ſquāma ferri minus laxatiua eſt,q̄ ſquamma æris:ſi eſt minus laxatiua,igitur aliqualiter laxatiua eſt:& ꝓpterea iſta aqua potata ſoluit ventrem,ſed debiliter,& ideo in ijs,ꝙ facilis ſolutionis ſunt,ſoluit eos, ſed in ijs qui duri ventris ſunt,non ſoluit eos.quare quando potatur,oportet adiuuare eius ſolutionem,vt infra dicetur:& hæc de effectibus balnei ſufficiāt.

Quantum vero ad tertium, ſ.ad potationē huius aquæ tangemus decem puncta.Primum punctum eſt circa potationem,vtrum ſit conueniens potare dictam aquam. & pro prima intentione.

Reſpondetur ꝙ conueniens eſt potare dictam aquam,ſ.pro intentione purgationis corporis, quia eſt laxatiua,ſiue ſolutiua,& partim pro infrigidatione hepatis,& renum,& membrorum ſupercalefactorum. Contra primum arguet quis, quia aquę,quę communiter potantur pro purgatione corporis,tenēt mineram ſalis,vt aqua Porrectę,& aqua Montis Catini,ſed iſta nō tenet mineram ſalis:igitur non eſt conueniens potare eā.

Reſpondetur ꝙ licet aquæ communiter potabi-
les,quæ bene ſoluunt ventrem, communiter te-
neant de minera ſalis:tamen quæ tenent de mine
ra ferri etiam ſoluunt ventrem , ſed debiliter, vt
dictum eſt ſupra in minera. Et ſi dices,quem hu
morem ſoluit aqua ferrea ? Dicitur ꝙ illum
cui obuiat,& eſt facile ſolubilis,ſiue cholera,ſiue
phlegma ſit:ex quo patet ꝙ male dicunt , qui di-
cunt ꝙ aqua ferrea ſoluit vẽtrem ratione ſuę gra-
uitatis,quia ſic aqua plumbea,& cęnoſa ſolueret:
quod eſt falſum:& patet conſequentia,quia tales
aquæ etiam multum grauant: eſt etiam contra
Meſuẽ in de cõſolatione medicinarum, q̃ poſuit
tantum quatuor genera ſolutiuorum,ſ.ratiõe le-
nitionis,vt caſſia,& manna:& ratione compreſ-
ſionis,vt myrabolani:& ratione lambificationis,
vt pſilium:& ratione exſolutionis, ſiue laxatiõis,
vt ſcãmonea,& reubarbarum. quare nõ ponitur
ſolutiuum ratione grauationis. Secundum pun
ctum eſt, vtrum prius potanda ſit iſta aqua , aut
prius balneandum ſit corpus. Et videtur ꝙ prius
ſit potãda,quia purgatio corporis debet pręcede
re alterationem confortatiuam·patet per Auicẽ.
quarta fen primi capi.2. In contrarium arguitur
quia nemo debet petere balneum, niſi prius pur-
gatus ſit,vt ſcribunt omnes auctores : igitur licet
vti balneatione balnei ante potationem eius. Rñ
deo.dicitur communiter ꝙ licet ante potatiõem
balneandi poſſint vti balneatione,cum ſint pur-
gati,tamẽ conueniẽtius eſt per aliquot dies prius
potare dictam aquã : ratio eſt quia per balneatio-
nem intelligimus alterationem membrorum,ſi-
ue rectificationem eorum,& confortationem,&
per potationem intelligimus purgationẽ: ſed ma
gis canonicũ eſt prius purgare corpus, q̃ alterare
& confortare.quare. Nos vero dicimus ꝙ p po-
tationem poſſumus intẽdere duo, ſ.purgationẽ ,
aut rectificationem membrorum. ſi intelligimus
primum,cõuenientius eſt prius potare, q̃ balnea-
re: ſi vero intelligimus ſecundum,cõuenientius
eſt poſtremo potare,quia membra ſunt aliquali-
ter inflammata per balneationem.quare aliquali
ter infrigidare hepar,& renes conuenit in poſtre
mis. Tertium punctum eſt , vtrum conueniens
ſit iuuare debilem ſolutionem huius aquæ. Et vi
detur ꝙ ſic,quia non aliter faciendum eſt de iſta
aqua debiliter ſoluente, q̃ de alio ſolutiuo debili:
ſed aliud ſolutiuum debile ex præcepto auctorũ
iuuari debet:igitur iſta aqua iuuari debet. Reſpõ
detur, ꝙ iſta aqua iuuari debet in ſolutiõe ſua,ma
xime in ijs,qui duri ventris ſunt,& ſi dicitur , cũ
quibus iuuari debet. Dicitur primo cum mo-
tu,iuxta illud Hippoc.quarta aphoriſ. Cum vo-

A lueris magis ducere elleborum,magis moue cor-
pus: cum vero ſiſtere , ſomnum fac , & noli mo-
uere. Secũdo debet iuuari cum zuccaro,& quã-
to minus coctum eſt,melius eſt, & ideo zuccarũ
rubeum magis adiuuat ſolutionem, q̃ aliud zuc-
carum duarum coctarum,vel trium· & debet po
ni vnũ cochlear zuccari ꝓ vna tacia aquæ: tertio
poteſt iuuari cum modico ſale:ſed iſtud eſt ſuſpe
ctum in ijs,qui habent hepar inflammatum , vel
renes calidos,vel qui patiuntur ardorẽ vrinæ, ta-
men in ijs ſi nõ ſit multa inflammatio , nec ardor
vrinæ poteſt miſceri ſal cum zuccaro , & totum
hoc conſiſtit in extimatiua medici . Quartum
punctum eſt circa quantitatem continuam aquę
i.quantum in die oportet potare de dicta aqua .
Reſpõdetur ꝙ ad minus duo onophora:ratio eſt,
quia in tali quantitate rationabile eſt ꝙ moueat
B ventrem: ꝙ ſi non moueat,faciat clyſtere de dicta
aqua cum zuccaro rubeo,& ſale:deinde moretur
per quatuor horas,& poſtea capiat ferculum tan
tum bullitum in brodio pullæ. Ad plus vero ca
piat tria,vel quatuor onophora ſecundum teno-
rem virtutis,quia in tali quãtitate rationabile eſt
vt ſufficiẽter purget.Et aduerte vnum, ꝙ ſi aqua
iſta non purgat exhibita in debita quantitate,ſci-
licet duorum onophororum, melius eſt , vt non
ſe impediat cum illa,quia proportio non cadit in
ter ipſam,& accipientem , qualis debet cadere in
mouendo eum. Quintum punctum eſt circa
quantitatem diſcretam.ſ.quotiens debet ſumi .
Rñdetur ꝙ de iſta aqua totiẽs debet dari,quotiẽs
de alijs aquis potabilib. quare ad minus tribus vi
cibus ſumi debet , ſ.ſi ſoluat:& ad plus ſeptẽ vici-
bus:& debet aliqualiter augmentari quantitas vſ
C que ad quatuor vices:& in primis duobus diebus
exhibere continuatim:ratio horũ eſt:quia ſic me
lius videtur ſoluere , & ſufficienter : deinde poſt
duos primos dies interpolatim exhibere vno die
ſic,& altero non:et in die,quo non accipit aquã,
debet fieri ex dicta aqua clyſtere , & zuccaro ru-
beo,& ſale,vel ex capitis caſtrati decoctione , &
zuccaro rubeo,et ſale,et ſi vis ponere vitellũ oui,
ponas,quia de hoc non facio magnam vim. Se
xtum pũctum eſt circa qualitatem.i. caliditatem
aquæ potandæ.ſ.quantum calida potari debet .
Reſpondetur ꝙ debet potari calida,vt exit à bal-
neo,& ſi etiam aliqualiter calidior potaretur,dũ
modo non coquat os,neq; guttur,melius eſſet:ra
tio eſt quia medicinæ calidæ citius actuantur à ca
lore naturali,& conſequenter citius mouent ven
trem,non ergo frigida,neq; tepida potetur , ſed
calidior. Septimum punctum eſt,ſi potãdo cõ
ueniens eſt ſe balneare in die illa. Reſpondetur

ꝙ

ꝙ non, ratio eſt, quia balneatio noceret potationi factæ, quando balneatio trahit à centro ad circũferentiam, mouendo ꝑ ſudorem: potatio vero trahit à circunferentia ad centrum, mouendo ꝑ vrinã, & ſeceſſum: quare balneatio eſſet impedimento potationi. Forte quis diceret, ꝙ licet balneatio de mane poſt potationem factam de mane ſit impedimento, tñ balneatio facta de ſero ante cœnã per duas horas, non erit impedimento aquę, quia tum finita eſt operatio eius. Dicitur ꝙ nec de ſero conuenit balneatio in die potationis ꝑꝑ duo: primo quia nõ eſt finita operatio aquæ, qm̃ de nocte multum vrinatur: ſecũdo quia cũ fecerit leuẽ refectionem poſt quatuor horas à potatione finita, ſi cibus non eſſet digeſtus in ſtomacho, noceret balneũ, et ſi eſſet digeſtus, inflammaret: quare in die potationis non laudo balneationẽ: ſed in alia die forte ſic, facto prius clyſteri. Octauum punctum eſt, ſi balneatio conuenit in altera die ſequente potatione. & videtur ꝙ non, quia balneatio trahit ad circunferentiam, & potatio trahit ad centrum. igitur vna impedit aliam. Reſpondetur ꝙ põt fieri balneatio in altera die, dũmodo virtus toleret, quia non dicitur impediri operatio potationis niſi in tempore, in quo fit ſua operatio, quare finita operatione non dicitur impediri: ſed in die ſequenti eſt finita operatio illius prioris potationis. ſ. per ſeceſſum, & per vrinã, licet aliquid de aqua remaneat in venis ad digerẽdos illos humores: quare &c. Nonum punctum eſt circa tempus potationis. ſ. quo tempore debet potari talis aqua. Reſpondetur ꝙ duplex eſt tempus potationis electũ. ſ. vniuerſale, & particulare, loquendo de tempore vniuerſali, potanda eſt in vere, & in autumno temporibus ſeruantibus ſuas qualitates: & communiter potatur à principio maij vſq; per totum menſem iunij: ratio primi eſt, quia in tempore veris, & autumni laudantur purgationes iuxta illud Hipp. quarta Aphor. ſub cane, & ante canem moleſtæ ſunt pharmacię: ratio ſecũdi eſt, quia melius eſt, vt tempus aliqualiter declinet ad calidum, q̃ ad frigidũ, quia magis adiuuat aquã: & notãter dixi tempus electũ, quia in quocunq; tempote poteſt dari, vrgente neceſsitate: & tum eſt tempus coactum. Decimum punctum eſt de regimine vitæ tempore potationis. Reſpondeo. dicitur ꝙ tale regimẽ debet ſeruari, quale ſeruatur in aqua Porrectę, vt diximus in quæſtione noſtra de aqua Porrectæ, & in alijs aquis potabilibus. quod regimen eſt, vt finita potatione ſtet per quatuor horas, deinde capiat ferculum tm̃, & bibat modicũ vini pauciferi, aut aliud vinum lymphatum, cũ aqua decoctionis paſſularum, deinde poſt ſex horas capiat cœnam, & comedat de carnibus, & de ferculo tẽperate, & bibat magis vinum rubeum, q̃ albũ, quia magis confortat ſtomachum, & minus percutit cerebrum: in die vero, quo nõ potat, faciat clyſtere ex dicta aqua cum vnc. ij. zucari rubei, & modico ſale. deinde capiat prandium ſatis bona hora, vel velit balneare ſe, vel non, & comedat ferculum cum carnibus, in cœna ſimiliter capiat ferculum, & carnes, & caueat ab omnibus fructibus, & caſeo, & caueat comedere de pane, qui nõ eſt intinctus nec in brodio, nec in vino, quia eſt duræ digeſtionis ſtomachis debilibus, & nocet ſic potatibus. caueat etiam dormire in die ab ortu ſolis vſque ad occaſum, ſaltem in die potationis: caueat etiam à potatione dictæ aquæ tempore alicuius purgatiõis naturalis. & ideo mẽſtruis ſuperuenientibꝰ abſtineat mulier à potatione, & hęmorrhoidibus fluentibus, abſtineat quilibet à potatione, niſi intenderet reſtringere illam purgationẽ naturalem per potationem aquæ: caueat etiam ab ira, & triſtitia, quia impediunt operationẽ aquæ.

Quantum etiam ad quartum. ſ. ad balneationem ſimiliter tangemus decem puncta. Primum punctum eſt circa præparationem corporis, quæ fit ĩ purgatione corporis, quia nemo præſumere debet ſe balneare niſi purgatus fuerit, & ratio eſt, quia cum mali humores fuerint in corpore non purgati, ex balneo facile inflammãtur, & putreſcunt, quare cadunt in febres. neceſſe eſt igitur purgare eos, qui petunt balnea, ex quo infertur ꝙ error maior eſt mittere febricitantes ad balneum, quia humores præparati ad putredinem inflammãtur, & ſic augent febrem. Secundum punctum eſt circa præparationem aliarum rerum, quę neceſſaria ſunt volentibus ſe balneare: dico quę neceſſaria ſunt pro accidentibus, quæ occurrere poſſunt. Pro quo aduerte ꝙ potentibus balneum accidit quãdoq; ſtypticitas ventris magna, cui prouidere oportet aut cum clyſteri ex aqua balnei, & zucaro rubeo, & ſale, aut cum decoctiõe capitis caſtrati: quare oportet portare inſtrumentum pro clyſteri, & zucarum rubeum, aut ſaltem portare caſsiam fiſtulam vt poſſit ante cœnam aliquid de ipſa capere: aut portare pilulas ex aloe, maſtiche, & tragacanto confectas, de quibus capiat aliquam ante cœnam ſtante ſtypticitate ventris. Accidit & quandoque ſitis, pro qua prouidere oportet. quare portet ſecum iuleb violatum, vt caſu quo contingat ſitis, medium cyatũ aquę putei, vel fontis capere poſſit cum modico iuleb. Accidit & quandoque catarrhus, ſiue ex mutatione aeris, ſiue ex fumoſitatibus.

tatibus, & vaporibus balnei: quare conueniens est prouidere: portet igitur secum ad minus vnā dosim pilularum pro catarrho. Recip. pilularum assaieret, pilularum sine quibus ana.drach.5. & reformentur quinque pilulæ cum aqua fęniculi, & capiat in sero quando vadit dormitum tempore necessitatis, vel capiat de alijs pilulis consimilibus istis. Accidit etiam quandoque debilitas aliqua propter tātum alterare corpus in balneo, maxime debilibus, propter quod oportet ꝓuidere. quare portet secum confectiones aliquas pro confortatione corporis, siue trageam, siue coriādros confectos, siue manus Christi perlatum, de quibus ante introitum balnei capiat modicū, vel post exitum. Accidit etiam aliquando, licet raro, febris, quę si accideret, abstineat à balneo, et capiat vnc.j.cassiæ tractæ, & stet per duos dies ad minus post cessationem febris antequam se balneet. Tertium punctum est de hora balneationis, & dicitur ꝙ duplex est hora balneatiōis, s. vniuersalis, & particularis. vniuersalis est, scilicet in quo tempore fieri debet balneatio: & statutum est ab auctoribus quòd in temporibus temperatis, scilicet vere, & autumno: & ratio est, quia in ijs temporibus magis potest tolerari balneum, & magis conferens est: hora vero particularis est circa ortum solis vsque ad tres horas: & in sero circa vigesimam vsque ad vigesimam tertiam.

Quartum punctum est quod est melius tempus pro balneatione. an tempus veris, an tempus autumni? Dicitur ꝙ illud est melius tempus, in quo aquæ sunt meliores, & cum in autumno sint meliores, quia pręcessit ęstas exsiccatiua: iō illa est melior balneatio, & melior est potatio: secus est ꝓ ducia, quia licet aquæ sint meliores pro ducia in autūno, tñ pro dispositione capitis peius est, qm̄ per duciam fit caput apertum, & adueniente frigore multum patitur caput. quare &c. Quintum punctum est circa quātitatem mansionis in balneo: & dicitur ꝙ in mane plus morari debet in balneo, quàm in sero: & in mane ad minus per horam, in sero vero minus. Sed aduerte ꝙ quādocunque ex balneo percipitur molestia aliqua, siue inflammatio sit, siue aliud, debet exire balneum, quia corpora nō sunt semper in eadem dispositione tolerandi balneum, quoniam non est eadem sanitas mane, & vespere, vt dixit philosophus. Sextum punctum est circa qualitatem, vel modum mansionis in balneo, nam cum in appenditijs non sit tāta caliditas, & in medio sit maior caliditas, oportet inprimis gradatim procedere, quia natura subitas mutationes non patitur. quare à principio stet in appenditijs, & paulatim procedat versus medium, secundum quòd virtus tolerat. Aduertat etiam ad fumositates balnei & caueat stare in parte illa, ad quam fumositates declinant, quia replent caput, & capitis dolorem faciunt. Aduertat etiam vt stet in balneo vsq; ad os stomachi, & non secundum totum pectus, quia constringeret pectus. Septimum punctū est circa prouisiōem de exitu balnei, quia balneatus postquam exsiccatus fuerit, debet intrare lectum ad minus per mediam horam, & si eo tempore sudat, patientiam habeat, non tamen multum se cooperiat: postea vero se exsiccet: si vero non sudat stet quietus, postea exurgat leuiter deambulando vsque ad horam prandij, & cum sit calidus, caueat à ventis. Octauum punctum est, vtrum conueniat ipsum dormire quando intrauit lectum post exitum balnei. Dicitur ꝙ de mane potest dormire, de sero vero minime: & ratio est, quia hora matutina magis conueniens est somno, quàm vespertina. Nonum punctum est, quotiens balneandus est. i. quot diebus. Et respondetur, ꝙ auctores communiter recipiūtur viginti quinque diebus facere balneationem: & ratio est, quia verisimile est in hoc tempore balneū fecisse impressionem sufficientem. Decimum punctum est de regimine vitę in tempore balneationis: & dicitur ꝙ debet esse regimen conueniēs in sex rebus non naturalibus: primo in aere, caueat igitur à vento, & ab aere nocturno: caueat etiam stare sub sole capite discooperto. De cibo vero, & potu: mensuret quantitatem cibi sibi conuenientem, & caueat à repletione nimia: qualitatem quoque cibi conuenienter obseruet, scilicet vt sumat res boni nutrimenti, & facilis digestionis. quare abstineat à fructibus, quæ faciunt sanguinem aquosum, & cito putrescibilem: caueat etiam à carnibus duræ digestionis, vt sunt porcinæ, & bouinæ, sed comedat carnes pullorum, vel castratorum, vel vitulorum, vel similium: caueat etiam à caseo, quia duræ digestionis est. Tertio obseruet horam comedendi, de mane cito circa decimam tertiam, vel decimam quartam horam, in sero vero circa vigesimam secundam, vel vigesimam tertiam. comedat ergo de mane ferculum cum carnibus tempe rate, & in sero minus de carnibus comedat: & si vellet oua in sero, non esset malum: in die vero nigra comedat mane, & sero oua, & de mane ferculum cum ouis, in sero vero cum lacte amygdalarum. quòd si posset habere pisces petrosi fluminis, comedat de illis. de fructibus vero, aran

tiæ, & granata, & pruna conceduntur eis: vinum vero sit rubeum non ponticum, idest non bruscum, nec dulce, & sit sufficienter lymphatum, non cum aqua balnei, sed cum alia. De motu vero, & quiete dicitur, quòd bonum est vt exercitium ante cibum faciat, sed non sudet, nec saltet, siue tripudiet, sed quiescat. De somno, & vigilia dicitur, quòd dormiat in nocte, & caueat à vigilijs noctis: in die vero non est conueniens dormire, maxime post prandium.

De inanitione, & retentione dicitur, quòd prouideat singulo die habere beneficium ventris, & si non habeat, aciat clysterem, vel aliter D prouideat. De accidentibus animi: caueat à tristitia, & propter hoc continue stant in ludis, qui in balneis sunt. sed cum cauendum sit ab ira, sit ludus gratia solatij, & cōsequenter ludus sit de paucis denarijs, & non de multis: & hæc de regimine vitę sufficiant ad gloriam dei, et gloriosæ virginis.

Finis de Balneo Villa.

IN LIBROS IOANNIS ET IACOBI DE DONDIS PATAVINORVM PRAEFATIO.

QVum ijs, quę de aquarum medicinis, typis nostris hactenus erãt impressa, adijcere vellemus ingeniosum, sed latẽtem annos propè iam ducẽtos IOANNIS DE DONDIS Patauini librum, in quo de Patauinis thermis Patauinus homo docte admodũ ac subtiliter disputauit: libuit prius admonere lectorẽ, DONDOS qui hodie de HOROLOGIO dicuntur, iam inde à proauorum nostrorum tẽporibus Patauij fuisse nobiles: & ex ijs insignes philosophos ac medicos ꝓdijsse: atq; inter eos Iacobum, qui rationem conficiendi salis ex calidis APONI aquis primus excogitauit, & ea de re librum edidit, ac postea etiã de fluxu ac refluxu maris diligenter scripsit, tantoq; studio ac profectu vniuersa quæ ad medicinam pertinent legit, atq; intellexit, vt de ijs rebus præclarũ opus emiserit: in quo morborũ propè infinita remedia summis laboribus collecta ita exposuit, vt omnium consensu AGGREGATORIS nomẽ sit consecutus. Ex quo genitus est Ioannes hic, qui de his quæ in Patauinis thermis mirabilia visuntur, deq; eorum causis, atq; ipsarum aquarum medicinis adeo diligẽter et, erudite disseruit, vt difficile sit ad ea q̃ ille excogitauit ac memorię ꝓdidit, melius quicq; addere. amauit hunc FRANCISCVS PETRARCHA poeta insignis, & moriens honesto legato beneuolentiam in illum suam testatus est. Ad hæc non alienum à nostra in Patauinã ciuitatem obseruantia existimauimus hoc loco ponere quæcunque in laudem harum aquarum à veteribus, vel poetis, vel scriptoribus memoriæ tradita legimus. Primum igitur Suetonius in Tiberio ita scribit.

Mox quum Illyricum petens iuxta Patauium adijsset Geryonis oraculum sorte tracta, qua monebatur vt de consultationibus in APONI *fontẽ talos aureos iaceret: euenit vt summum numerum iacti abeo ostenderent, hodieq; sub aqua visuntur hi tali.*

Ex quibus verbis apparet in agro Patauino ita fuisse Geryonis oraculum vt in Græcia Amphiarai & Trophonij, ac vero simile videri potest, conditũ fuisse id oraculum ab Hercule ac nobilissimis illis argiuis, qui cum eo in expeditionem aduersus Geryonem profecti, mox eodem ipso duce in patriam reuertentes ad hęc loca peruenerunt: vbi iam longę peregrinationis labore defessi, ac uix tandem salubribus istis calentium aquarum miraculis recreati, in Græciam sibi redeundum non putarunt. allexit homines iucunda collium amœnitas, & subiectorum collibus aruorum fertilitas cepit. Itaque mansuram sibi sedem Hercule concedente delegerunt. ipsi a generis nobilitate Euganei nuncupati nomen genti dedere. fontem vero ipsum in quo et morborum sine ullo dolore medicinam, & iucundã laborum requiem inuenerant, sua lin

gua ΑΠΟΝΟΝ à doloris, & laboris priuatione nuncuparunt. Hercu les, uel conscientia facti sui commotus, uel cœlestibus prodigijs actus, ut Geryonis, quem abductis armentis interemerat, manes placaret, monumentum illi, & oraculi aditum instituit, ubi, & augur esset, & sortes ducerentur. cuius rei fidem uel unus Lucanus potest facere, qui prœlium Pompei & Cæsaris eo ipso die quo in Thessalia commissum est, ab augure in Euganeo colle ad APONVM sedente prædictum canit. eius uersus ex septimo Pharsaliæ hi sunt.

Euganeo (si vera fides memorantibus) augur
Colle sedens, APONVS terris vbi fumifer exit,
Atque Antenorei dispergitur vnda Timaui,
Venit summa dies, geritur res maxima, Dixit,
Impia concurrunt Pompei & Cæsaris arma.

Sed illud quoque non mediocriter adiuuat coniecturam, quod usque ad Honorij Imp. tempora in ipso APONI fonte regiæ quædam hastæ uisebantur, quas illuc iactas ab Hercule credebant. ac sulcus eiusdem aratro factus ostendebatur ab incolis, quem imitati illi, & ad ædificandum, & ad calcem faciendam lapides fodere didicerunt, & sanè nunc quoque toto illo tractu ad millia passuum xij, & amplius lapides ad utranque rem idonei fodiuntur, quales in reliquo Patauino agro nusquam inuenies. ut appareat locis illis subesse ignes quibus excocti lapides in calcem gypseum nescio quid in se habentem facilè transeant, & nutrimentum perpetuis caloribus præbeant. vnde physicis ansa disputandi nouo modo de thermarum caloribus offertur. Siquidem Claudianus quoque colles illos coctam silicem nominat, cum ait.

Luxuriat viridi gramine cocta silex

Et rursus silicem dicit liquido feruore liquescere, quod nihil aliud est quàm in calcem conuerti. De sulco autem Herculeo versus illius hi sunt.

Præterea grandes effosso marmore sulci
Saucia longinquo limite saxa secant.
Herculei (sic fama refert) monstratur aratri
Semita, nec casus vomeris egit opus.

Claudianus autem vates egregius, cui Arcadius, & Honorius Impp. senatu petente statuam testimonij gratia in foro Traiani erigi collocariq; iusserunt, fontem APONI pulcherrimis uersibus ita alloquitur.

Fons

FOns Antenoreæ vitam qui porrigis vrbi:
Fataq; vicinis noxia pellis aquis:
Cum tua vel mutis tribuant miracula vocem,
Cum tibi phœbeus carmina dictet honos,
Et sit nulla manus, cuius non pollice ductæ
Testentur memores prospera vota notæ:
Nonne reus musis pariter, nymphisq; tenebor,
Si tacitus soli prætereare mihi?
Indictum quid enim fas est à vate relinqui,
Hunc qui tot populi peruolat ora locum?
Alto colle minor, paruis erectior aruis
Conspicuo cliuus molliter orbe tumet.
Ardentis fœcundus aquæ, quacunq; cauernas
Perforat, offensus truditur igne latex.
Spirat putre solum. conclusaq; subter, anhelo
Pumice rimosas perforat vnda vias.
Humida flammarum regio, Vulcania terræ
Vbera: sulfureæ feruida regna plagæ.
Quis sterilem non credat humum? fumantia vernant
Pascua: luxuriat gramine cocta silex.
Et cum sic liquido cautes feruore liquescant:
Contemptis audax ignibus herba viret.
Præterea grandes effosso marmore sulci
Saucia longinquo limite saxa secant,
Herculei (Sic fama refert) monstratur aratri
Semita, nec casus vomeris egit opus.
In medio, pelagi latè flagrantis imago
Cœrulus immenso panditur ore lacus,
Ingenti fusus spacio: sed maior in altum
Intrat: & arcanæ rupis inane subit,
Densus nube sua: tactuq; immitis, & haustu,
Sed vitreis idem lucidus vsq; vadis.
Consuluit natura sibi: ne mersa lateret
Admisitq; oculos, quo vetat ire calor.
Turbidus impulsu venti cum spargitur aer,
Glaucaq; fumiferæ terga serenat aquæ:

Tunc omnem liquidi vallem mirabere fundi,
Tunc veteres hastæ regia dona micant.
Quas inter nigræ tenebris obscurus arenæ
Discolor abruptum flumen hiatus agit.
Apparent intus latebræ: quas gurges opacus
Implet: & abstrusos ducit in antra sinus.
Tum montis secreta patent: qui flexus in arcum
Aequora pendenti margine summa ligat.
Viua coronatos adstringit scæna vapores
Et leuis exili cortice terra natat:
Calcantumq́ oneri nunquam cessura virorum
Sustentat trepidum fida ruina pedem.
Facta manu credas: sic leuis circuit oras
Ambitus: & tenuis, perpetuusq́ riget.
Hærent stagna loco plenas æquantia ripas,
Præscriptumq́ timent exiluisse modum.
Quod superat, fluuius deuexa rupe volutus
Egerit: & campi dorsa recurua petit.
Deuehit exceptum natiuo spira meatu:
In patulas plumbi labitur inde vias.
Nullo cum strepitu, madidisq́ infecta fauillis
Despumat niueum fistula cana salem.
Multifidas dispergit opes: artemq́ secutus
Qua iussere manus, mobile torquet iter.
Et iunctos rapido pontes subtermeat æstu,
Afflatosq́ vago temperat igne tholos.
Acrior interius rauci cum murmure saxi
Spumeus eliso pellitur amne vapor,
Hinc nigras repetunt fessi sudore lacunas:
Frigora queis longè blanda dedere moræ.

* * *

Salue pæoniæ largitor nobilis vndæ,
Dardanij salue gloria magna soli
Publica morborum requies: commune medentum
Auxilium: præsens numen: inempta salus.
Seu ruptis inferna ruunt incendia ripis,

Et nostro phlegeton deuius orbe calet.
Sulfuris in venas gelidus seu decidit amnis:
Accensusq; fluit, quod manifestat odor.
Siue pares flammis vndas in lance rependens,
Arbiter in fœdus mons elementa vocat.
Ne cedant superata sibi: sed legibus æquis,
Alterius vires possit vtrunq; pati.
Quicquid erit causæ: quocunq; emitteris ortu:
Non sine consilio currere certa fides.
Quis casum meritis adscribere talibus audet?
Quis negat auctores hæc statuisse Deos?
Ille pater rerum qui sæcula diuidit astris,
Inter prima poli te quoq; sacra dedit.
Et fragilem nostri miseratus corporis vsum,
Tellurem medicas fundere iussit aquas.
Par carumq; colos exoratura seueras
Flumina laxatis emicuere iugis,
Fœlices proprium qui te meruere coloni,
Fas quibus est APONON *iuris habere sui:*
Non illis terrena lues, corrupta nec austri
Flamina, nec sæuo Sirius igne nocet.
Sed quamuis Lachsies fatalia stamina damnet,
Inde sibi fato prosperiora petunt.
Quod si forte malus membris exuberat humor,
Languida vel nimio viscera felle rubent,
Non venas resecant: nec vulnere vulnera sanant:
Pocula nec tristi gramine mixta bibunt.
Amissum lymphis reparant impunè vigorem
Pacaturq; ægro luxuriante dolor.

Sed longè maximam his thermis auctoritatem vel vna illa Theodorici Regis epistola potest afferre: qui deposita Ostrogothicæ gentis vnde oriundus erat feritate, Germaniæ Vnghariæ, Ilyrico, & maximæ Galliarum parti atq; Italiæ magna aliquandiu per imperij sui initia cum clementiæ tum æquitatis laude imperauit. Is quum Rauennam Imperij sui sedem constituisset, atq; ibi totos propemodum quadraginta annos consedisset, Patauium vrbem bellicis incursionibus propè deletam restaurauit: & ad regiam maiestatem pertinere existimauit vt ædificia ad thermas APONI vetustate collapsa, regijs impensis instaurarentur, & fons ipse ac vicina fonti loca in pristinam faciem redi

 gerentur.

gerentur. Eius ad Aloysium Architectum ea de re epistolam hic apponendam curauimus: propterea quod digna visa est, quæ non inter varias solum Casiodori, sed hic quoq; in gratiam studiosorum legeretur: & hinc omnes intelligerent ad scribendum de his aquis erudita hominum ingenia, vel hac una epistola potuisse excitari, quam qui studiose inspexerit facile intelliget Casiodorum eam, quam præmisimus Claudiani elegiam non incuriose legisse, ac longe maximam huius ipsius epistolę partem ex sententijs inde ductis texuisse: & non inepta quamuis paulo difficiliore paraphrasi transtulisse.

THEODORICVS OSTROGOTHORVM REX

ALOYSIO ARCHITECTO, S.

SI audita veterum miracula ad laudem nostræ clementiæ volumus continere (quoniam augmenta regalis gloriæ sunt, quum sub nobis nulla decrescunt) quo studio conuenit reparari, quod etiam nostris oculis frequenter constat offerri? Delectat enim salutiferi APONI *meminisse potentiam, vt intelligas quo desiderio cupiamus reficere, quod de memoria nostra nescit exire. cœruleũ fontem vidimus in formam dolij cõcauis hiatibus æstuantem, & fornaces anhelantium aquarũ circunducto tereti labio, naturæ probabili dispositione coronatas. quæ licet, more calidarum nebulosos vapores exhalent, hanc tamen iucundam perspicuitatem aspectibus humanis aperiunt, vt quiuis hominum illã gratiam desideret contingere, ẽt quum non ignoret ardere. Ore plenißimo, in sphæræ similitudinem, supra terminos suos aquarum dorsa turgescunt, Vnde latex tanta quiete defluit, tanta quasi stabilitate decurrit, vt eũ non putes crescere, nisi quia inde aliquid rauco murmure sentis exire. Veniũt aquæ per algentes meatus tali feruore succẽsæ, vt post recurua spacia, quæ arte facta sunt longiora, in tepores sint maxime rediture. O magistri mirandum semper ingenium, qui naturæ furẽtis ardores ita ad vtilitatem humani corporis temperarit, vt quod in origine dare poterat mortem, doctißime moderatum, & delectationem tribueret, & salutem. Iuuat videre secretum, latices vapores igneos exhalantes, amicum vndis indesinenter ardorem, & calorem venire decursu riui, vnde naturaliter solebat extingui. Merito dicunt Philosophi elementa sibi mutuis complexibus illigari, et mirabili confœderatione coniungi, quæ inter se contraria intelliguntur varietate pugnare. Ecce madentem substantiam vapores producere constat ignitos, quæ mox vt ad thermarum ædificia decora peruenerit, illis à cautibus vnda descendens, & aëra sua qualitate succendit, & tactu fit habilis, quum recepta fuerit in lauacris. vnde non tantũ deliciosa voluptas acquiritur, quantũ blãda medicina confertur, scilicet sine tormento cura, sine horrore remedia, sanitas inempta, balnea contra diuersos dolores corporis attributa. quæ ideo* ΑΠΟΝΟΝ *græca lingua, benefica nominauit antiquitas, vt causam tanti remedij æger cognosceret, cum de tali nomine dubium non haberet. sed inter alia loci ipsius bona, illud quoque stupendum esse didicimus, quod vna fluentorum natura diuersis ministerijs videtur accõmoda. nam protinus saxo suscipiente collisa inhalat primæ cellulæ sudatoriam qualitatẽ, deinde in solium mitigata descendes, minaci ardore deposito suaui temperatione mollescit. mox in vicinum producta, cum aliqua dilatione torpuerit, multo blãdius intepescit, postremo ipso quoq; tepore derelicto, in piscinam Neronianam frigida tantum efficitur, quantum prius ferbuisse sentitur. nõ immerito auctoris*
* *sui participãs nomen collega est cum viriditate gemmarum. vt ipso quoq; vitrei elemẽti colore perspicua quasdam trementes vndas quieta cõmoueat. sed vt ipsum quoq; lauacrum mundius redderetur, stupenda quadam continentiæ disciplina, in vndam, qua viri recreantur, si mulier descendat, inceditur. propterea quod ipsis altera exhibitio decora collata est, scilicet ne ardentium aquarum fœcundißimus locus crederetur non habuisse, vnde plurima largiretur, si vterq; sexus*

vno munere communiter vteretur. hæc perennitas aquarum intelligendi præstat indicium, per igneas terræ venas occultis meatibus, influentem interius in auras erumpere excocti fontis irriguam puritatem. nam si naturæ fuisset illud incendium, sine interitu substantiæ non fuisset amissum. sed aquæ materia sensibilis, sicut peregrinum contraxit ignem, sic iterum natiuum facile repetit algorem. præstat & aliud adiutorij genus vis illa medicabilis. nam iuxta caput fontis scintillosi, quendam sibi meatum prouida natura formauit. hinc desuper sella composita, quæ humanis necessitatibus in absidis speciem perforatur, ægros suscipit interno humore defluentes. Ubi dum fessi nimio languore consederint, vaporis illius delectatione recreati, & lassa viscera reficiunt & humores noxia infusione laxatos, vitali ariditate constringunt. vt quasi aliquo desiderabili cibo refecti, valentiores queant protinus inueniri. Sic medicabili substantiæ venit à sulfure, quod calet. à salsedine quod desiccat. Talia posteris non tradere, hoc est grauiter in longam ætatem peccare. quapropter antiqua illic ædificiorum soliditas innouetur. Ut siue in thermis, siue in cuniculis fuerit aliquid reparandum, te debeat imminente reconstrui. Virgulta quoq;, noxia importunitate nascentia euulsis cespitibus auferantur. ne radicum quidam capilli paulatim turgentes, fabricarum visceribus inserantur, & parietes more vipereo prolem sibi fœcunditate contraria nutriant, vnde se compago casura disrumpat. Palatium quoq; longa senectute quassatum, reparatione assidua corrobora. Spatium, quod inter ædem publicam & caput igniti fontis interiacet, syluestri asperitate depurga. rideat florenti germine facies decora camporum, quæ etiam ardentis aquæ fertilitate lætatur, miroq; modo dum proxime salem generat sterilem, nutriat pariter & virores. sed non his tantum beneficijs Antenorea terra fœcunda est: infert et alia, quæ multo grandius obstupescas. Corda illa (vt ita dixerim) montium in vicem secretarij negocia contentiosa distinguunt. nam si quis forte pecus furatum pilis natiuis solito more spoliare præsumpserit, vndis ardentibus frequenter immersum, necesse est, vt antea decoquat, quàm emundare præualeat. O vere secretarium iure reuerendum. quando in his aquis non solum sensum, sed etiam verum constat esse iudicium. &, quod humana nequit altercatione dissolui, fontium datum est æquitate definiri. Loquitur illic tacita natura, dum iudicat, & sententiam quodam modo dicit, quæ perfidiam negantis excludit. Sed quis ista conseruare negligat, quamuis plurima tenacitate sordescat? Siquidem ornat regnum, quod fuerit singulariter toto orbe nominatum, & ideo pecunia, quæ tibi data est, si opus non poterit implere susceptum, quantum adhuc expendendum esse credideris, missis nobis breuibus, indicabis. Quia non grauamur expendere, vt tanta videamur ruris amœna custodire. Vale.

Secretarium iudicem intelligit a secernendis iudicandisque rebus quæ in controuersiam veniunt.

IOANNIS DE DONDIS PATAVINI

De fontibus calidis agri Patauini consideratio,

Ad magiſtrum Iacobum Vicentinum.

Vanquam vir egregie & amice præcipue, eo ſemper in te animo fui, vt quicquid facultatis ĩ me eſſet, ſi quid modo eſſe aliquando contigiſſet, id totum ad voluntatem tuam conferre atq; accommodare deſiderarem : tamen id præſtare nondum potui, ac ne tentaui quidem . Neque tamen eſt, quod putes me obliuiſci aut poſſe, aut, ſi poſsim, velle veteris illius noſtræ ſodalitatis & ſuauiſsimæ conſuetudinis : quam ſtudiorũ ſimilitudo tum cõciliauit, cum ad eaſdem artes ac facultates pariter contenderemus. ac plærunq; eodem etiam magiſtro vteremur: totamq; diſciplinæ ſcholaſticę militiam atq; adeo etiam vigiliarũ labores vnà perferremus. Huc accedit quod amicitiæ honeſtiſsimis de cauſis initæ, tam conſtans ratio ac ſtabilis fides fuit : vt quamuis peracto ſtudiorum curriculo tua te patria à nobis diſtraxerit, amicitiam tamẽ noſtram nulla locorum interualla potuerint diſſoluere. Quam ob rem vix credas, quàm moleſtum mihi fuerit, quod tã diu diſtulerim id aggredi quod à me ſuperiore anno petieras, & vt facerem binis literis atq; illis quidẽ eruditis & amabilibus perſuaſeras. ſed mehercle ea in re, neq; negligentia, neq; vlla laboris fuga in cauſa fuit, quo minus diligenter quod petieras conſiderarem, & materiam cognitione digniſsimam ſcriptis mandarem. Sed volentem me atq; animo deſtinantem id tunc primũ pręſtare cum aliquid ocij contigiſſet, impedimẽta hinc atq; inde occurrentia retraxerunt : quæ mentem loge alijs curis implicitam moleſtis occupationibus obruerunt. Primum enim meorum morte atq; alijs quaſi turbinibus me ſæuientis fortunę procella vexauit . deinde vero quum Magnifici ac præpotẽtis Dñi Dñi Galeacij Vicecomitis Mediolani & comitis virtutum filius præclaræ indolis in difficilem ac grauem morbum incidiſſet, integrum annum in Papienſi Vrbe illi aſſidere ſum coactus. Agnoſcis cauſam dilati officij, et quæ tua humanitas eſt, qui dilectionis in me affectus, etiam libenter ignoſcis. Nunc .n. quum primum licet ad id quod inuitus ac coactus diſtuli, volens ac lubens redeo. & in ea re quę non modicę conſiderationis indiget, quantum mihi lux cœleſtis affulſerit, & diuina bonitas aſpirauerit, mentem cogitationemq; intendã: magis equidem vt voluntati tuę morem geram, & qua parte poſsim mortalibus me vtilem exhibeam, quã quod magnum aliquid mihi ſumam, aut ſperem me tam arduæ rei exquirendæ atq; inueniẽdę parem fore. cum & ego ſciam, & tu optime noris magna ingenia hãc materiam vel præterijſſe, vel leuiſsime attigiſſe. Quo magis confido ſatis tibi fore, ſi quantum vires meę tulerint, ea breuiter ac dilucide explicare tentauero, ad quæ cognoſcẽda ingenij noſtri mediocritas potuit ꝑuenire.

Hęc oratorum more tecum locuti vt excuſationis noſtrę & præfationis ratio videbatur poſtulare, totum de calidis agri patauini aquis tractatum ſermone Philoſophis ac dialecticis vſitato explicabimus, vt omnibus ad intelligendum & diſputãdum de his rebus latiorem ac expeditiorem viam prębeamus.

B

Etieras amice ſi memini, vt circa materiam fontiũ calidarum aquarum, quę Thermę vocantur, illarum præcipue quæ ſub oculis fere quotidie nobis ſunt apud montes Euganeos territorij Patauini diligentiam meę conſiderationis apponerem: & feruoris earum aliorumq; plurium mirabilium apparentium circa ipſas pro ingenij mei captu naturales cauſas inueſtigarem, ſcriptiſq; mandarem. Quod vt faciam tuis petitionibus obtemperans, hoc procedam ordine.

Primo proponam miranda quædam accidentia quę in dictis aquis apparent, quorum ego expertus pluries teſtis ſum . Addam & alia quædam quæ ſpecialiter de fonte APONI apud Caſsiodorum ſcripta ſunt : quæ tamen ego nec teſtificor nec affirmo , quia eorum nihil experientia didici.

C

Secundo cauſas feruoris aquarum calidarum fontium generaliter recitabo. quas alij hactenus tradiderunt adductis eorũ ſententijs, atq; dictis in ea forma quam in libris eorũ perquirens inueni.

Tertio cauſam illam dicti feruoris ſuper qua plurimũ cõueniunt auctores veteres & moderni, ꝓbabilibus, vt mihi apparet, inſtantijs ĩpugnabo.

Quarto magis probabilem, ac veriſimiliorem cauſam pręfati feruoris iuxta naturalia principia tradita ab Ariſtotele & alijs declarabo.

Quinto difficultates occurrentes contra dictã cauſam & inſtantias dubium facientes adducam.

Sexto illis difficultatibus ſeu dubijs ſatisfaciã & inſtantijs reſpondebo.

Septimo omnium aliorum accidentiũ mirabilium apparentium circa aquas calidorum fontiũ specialiter patauinorum propositorum prius naturales causas asignabo.

Et tandem octauo ex prædictis naturam eliciam & proprietates aquarum dictorum fontiũ declarabo, in quibus dispositionibus et passionibus humanis vsus prædictarum aquarum sit vtilis,& conueniens, & in quibus sit potius nociuus. Sicq; in octo dictis capitulis huiusmodi inquisitio concludetur.

Caput Primum in quo proponuntur accidentia mirabilia, quæ apparent in fontibus calidis Patauinis.

APud Euganeos colles agri Patauini sunt fontes plurimi calentiũ aquarum, seu thermarum,& in diuersis partibus,qui tamen in hoc communicant omnes, ꝙ sunt in vallibus prope radices dictorũ collium. præter duos eorum,quorũ vnus qui dicitᷣ fons APONI,est in sũmitate parui colliculi: Alter vero qui dicitur fons .S. Helenæ est circa medium alterius parui collis. sunt ꝑdictorũ fontium aquæ vt in pluribus tanti feruoris, ꝙ eis impositæ aues illico deplumãtur,& sues & similia animalia depilantur.& coquuntur ab eis oua, rapæ & similia, non minus bene, q̃ solent ab aquis feruentibus & calefactis ad ignem.

Oriuntur aquę huiusmodi ascendentes de profundo terrę, superius scaturiendo de venis & foraminibus terræ, cum ebullitione & ampullis ascendentibus de fundo ad superficiem, cum sonitu ad modum ollæ ebullientis ad ignem.

Huiusmodi scaturigines bullientium aquarũ nullo anni tp̃e deficiunt. prout multi siccantur fontes frigidarum aquarum tempore magnę siccitatis æstiuæ. Immo, quod mirabilius est, nunq̃ videntur sensibiliter minui emanationes earum.

Non depręhenditur in his aquis feruoris & ębullitionis manifesta remissio: propter superaduenientes aquas frigidas pluuiarum, post cessationem earum, neque etiam notabile emanationis augmentum.

Alicubi propè fontem aquæ feruentis, fons aquę frigidæ reperitur, quæ tamen nec boni nec delectabilis gustus est.

Sunt pręfatę aquę feruidæ clarę valde & limpidę in proprijs fontibus cum de terra scaturiũt, in quibus non percipit visus nec corpuscula, nec rei grossæ alicuius mistionem, magis q̃ in claris aquis fontium frigidorum.

Habent huiusmodi aquæ odorem non gratũ, qui maxime percipitur in vapore earum vsque ad multam distantiam,& apparet ille odor sapere aliqualiter odorem sulfuris. cum tamen nullum sulfuris vestigium reperiatur in eis, facto de hoc omni examine diligenti.

Non percipitur ad gustum in his aquis sapor aliquis excessiuus, nec dum adhuc calent, nec postquam calorem amiserint, pręter paruã & imperceptibilem fere salsedinem. sed illa per decoctionem aquæ redditur manifesta. potum tamen ipsarum multũ abhorrent animalia omnia, adeo vt nisi necessitate cogente compelli nequeant ad bibendum.

In riuis & canalibus, per quos defluunt huiusmodi aquę deriuatę à fontibus ê quibus est ortus earum, residet quædam cœnosa limositas, viscosa, adhærens fundis & lateribus canalium.& si canales illi fuerint de non solida & dura materia, vt puta de terra cruda, aut ligno & simili re, stat illa limositas mollis vt lutum, declinans vt plurimũ ad cinereum vel subrubeum colorẽ. Si vero fuerint de dura & solida materia, puta de lapide, aut metallo, induratur illa limositas,& fit lapis in nõ longo temporis spatio. Qui lapis primo parum durus est ad modum calcis aut gypsi, demum exsiccatur amplius & fit durior, crescitq; continuẽ & ingrossatur de die in diem. fitq; huiusmodi lapis in dictis riuis seu canalibus tanto durior quanto solidior est canalis materia, per quam fuerit aquæ decursus, nec fit nisi quandiu seruat decurrens aqua feruorem: tepescente enim ea, aut infrigidata non fit lapis.

Dum extra locum suæ originis huiusmodi aquę calidæ colliguntur, puta in concauitate aliqua aut piscina, vel balneo, aut vase seu loco alio, in quo per tempus quiescant, residet ad fundum sedimen limosum, lubricum valde, non cinericiũ vel rubeum, prout dictum est in currẽte in riuis, sed viride, herbaceum. et tale sedimen aliquando separatur à fundo, diuisum in partes: & eleuatur ascendendo ad aquæ superficiem, quasi supernatans.& aliquando postquam steterit in superficie supernatans, per se rursus descendit ad fundũ, & relinquitur aqua clara,& fit hoc fere quotidie.

Accidit in Balneis harum aquarum, aquas per se ipsas nullo extrinsecus mouente aut miscente seu imponente aliquid, turbidari: & de claritate sua solita ac limpiditate conuerti subito in albedinem similem sero lactis,& tunc dicunt vulgares multum virtuosas esse aquas balneorum passionibus quibus conueniunt, post hęc autem per se ipsas reuerti ad pristinam claritatem.

Ortus & scaturigo harum aquarum in proprijs fontibus qui fit, vt pręmissum est cum ebullitione

litione ampullis & sonitu, aliquãdo per aliquod temporis spacium intermittitur. & quiescit ebullitio, & cessant ampullæ ascendere, deinde reuertitur, & quanto longior fuerit intermissio, tanto reuertitur cũ ĩpetu, maiori ebullitione & sonitu.

Ascendentes aquę per foramina & meatus ex quibus emergunt, aliquãdo secum trahunt vstã terram ad modum cineris. quę colligitur in circuitu foraminum: et qđ mirabilius est, aliquando uisa sunt cum aquæ impetu & ascensu emergere frustula nigra, & ad modum carbonum. qui vere videntur esse carbones materiati in aqua.

In pluribus huiusmodi fontium si obstruãtur meatus, vnde oriẽs aqua à fonte defluit, puta circumstruendo aggerem vt retineatur aqua in cõcauitate fontis, statim eleuatur & crescit fons, vsque quo superet quãdoq; aggerem & superfluat: & rursus adaucta aggeris quãtitate. quandoque etiam eleuatur aqua & crescit, sed hoc fit vsq; ad certam eleuationem, vltra quam eleuari non potest, & hoc quidem in quibusdam fontibus plus, & in quibusdam minus. Cum vero peruentũ fuerit ad terminum eleuationis possibilis, cessat ebullitio fontis, & ascẽsus ampullarum, & minuitur aquę feruor: reddito autem aquę meatu, & residẽte aqua, statim reuertitur ebullitio & ampullarũ ascensus atque feruor pristinus aquę.

Quamuis aquæ huiusmodi in suis fontibus vbi scaturiũt, vt pręmissum est, ferueant. si tamẽ de eis vt sunt feruentes, accipiatur aliqua quantitas in lebete vno & in alio consimili lebete, ęqualis quantitas accipiatur de aqua frigida fontis, aut fluminis, & pariter ambo lebetes ad eundem aut æqualem ignem apponantur, vt pariter bulliant frigida. s. & calida: citius aut non minus cito spumabit & bulliet ampullando aqua frigidi fontis, aut fluminis, q̃ aqua calidi quæ ante feruebat. & hoc sæpe expertum est.

In fontibus his præsertim in fonte APONI, qui valde feruidus est, affirmatur parua animalia quędam ad modum vermium nasci, & viuere atque natare absq; læsione etiam in parte vbi aqua maxime feruet. ego tamẽ cum pręmissorum omnium testis sim, testificor me huiusmodi animalia uiua vidisse natantia, sed ab alijs pluribus audiuisse qui viuũt, & asseruisse videre quotidie. & forte vidi. sed memoria non teneo. Memini tamen vidisse me talium animalium aliqua mortua, quæ dicebantur esse illius generis, satis extra formam aliorum vermium. erant nanq; annulosa, lata in medio, & tendentia ad acutum versus vtranq; extremitatem ad formam fusi, longa nõ amplius latitudine duorũ pollicũ. Huius autem rei testis idoneus est Petrus Aponensis in suo Cõciliatore, & adhuc magis authenticus testis est August. in lib. xxj. de Ciuitate Dei, scribens animalia quædam in igne viuere, & quosdam vermes in aqua feruenti fontium calidorum, & non solum in aqua illa feruenti stare absq; lęsione, sed extra aquam illam viuere nõ posse. Et hęc est series literę eius. esse animalia profecto corruptibilia atq; mortalia quę tamen in medijs ignibus viuunt, nonnullũ etiam genus vermium in aquarum calidarum scaturigine reperiri, quarum feruorem nemo impune contractat, illos autem nõ solum sine vlla sui læsione ibi esse, sed extra esse non posse. hæc Augustinus. apud Cassiodorũ secũdo variarũ epistolarũ legitur, vbi facit de fonte APONI specialiter mentionem, hanc mirabilem proprietatem illis aquis inesse, videlicet, ꝙ temperatę ad vsum masculorum in quibus mares vtiliter & delectabiliter balneantur, fęminas adurunt ac lædunt, propter quod factum esse ait ꝙ fęminæ habeant apud dictum fontem sibi balneum deputatum alterius tẽperiei, ab eo ꝙ est virorum, in quo vtiliter & salubriter balneantur. hæc autem ait Cassiodorus voluisse naturam fontis, vt fœminæ in balneo non communicarent cũ viris. & ne ardentium aquarum fęcundissimus locus crederet non habuisse, vnde plura largiretur, si vterq; sexus vno munere cõmuniter vteret.

Apud eundem eodem loco aliud mirabilius legitur de hoc fonte, videlicet ꝙ cum à feruore aquę eius, aues & animalia immissa facile deplumentur atq; depilentur vt supra scriptum est, & ad hoc opus habitantes in vicinitate illius fontis vtantur aquis eius deplumantes cum eis pullos, et depilantes sues & alia huiusmodi. si tamen aliquis animal furto arreptum cum illis aquis voluerit depilare vel deplumare, non poterit, etiã si in ea parte vbi vehemẽtius feruet, immergat. potius enim vt ait, carnes eius, decoquẽtur q̃ pili remoueantur aut plumæ, ita vt per huiusmodi miraculum discernatur, quando quis tale aliquod animal sit furatus.

Cap. II. de causa caliditatis generaliter aquarum fontium, quæ Thermæ dicuntur, iuxta sententias aliorum.

PRopositis miraculis his quæ in aquis calidorum fontium Patauinorum apparent atq; scribuntur, sequitur iuxta propositum ordinem quęrere causam caloris eorũ, & vniuersaliter omnium fontium calidorum, qui Thermæ vocãtur. Hoc enim est primum quod occurrit mirabile in talibus aquis. & qđ primum vidẽtes atq; tangentes

tes obstupescere facit.& ad causæ perquisitionē
prouocat,quoniā admiratio principium est phi-
losophādi apud Arist. primo Metaphysi.facit.n.
admiratio meditari.& meditatio in verā & pro-
priam causam plerunq; perducit : ꝓpterea ꝙ me-
ditatio,veritatis existit clauis , vt scribitur apud
Ptolemæum in principio Almagesti.Ita & ego à
principio videns has aquas & considerans ꝑscri
pta accidentia quę apparent in eis, quæ videntur
extra naturam aliarum aquarum,& aliorum fon
tium,non mediocriter admiratus sum,& non oc
curentibus causis illorum quæ apparent,quę ple
nè satisfacerent:longo tempore in multis dubita
ui.sed iam docentibus annis didici. & experiētia
longa collegi,nihil non esse mirabile,verūq; esse
dictum Aristotelis primo de partibus animaliū,
scribentis,ꝙ in vnoquoq; naturali inest aliquid
mirabile, immo vero mirabilia multa. sic profe-
cto frater est,inter mirabilia nati & positi sumus
& vndequaq; circundati,adeo vt ad quodcunq;
primum oculos vertimus,id mirabile sit & mira
bilibus plenum,si parumper profundimus intui-
tum.sed plurimarum rerum ęque mirabilium fa
miliaritas,& quotidianus vsus & copia, admira-
tionem aut tollit aut minuit. propter hoc ergo
nō sicut antea miror.sed oīa mirabilia cernens &
cogitans, mihimet imperaui de nullo valde mi-
rari.sed omissis his,ad propositum tuæ petitionis
veniens,agere incipiam de causa caloris aquarū
fontium calidorum in genere,adducendo primi
tus dicta & sententias aliorum quas in eorum li-
bris reperi perquirendo.

Primo ergo in libro de proprietatib . elemen-
torum qui ascribitur Arist.sed dubium est an ille
& plures alij qui ei ascribuntur fuerint eius,pro-
pter diuersum valde stylum eorum à stylo Arist.
in libris qui absq; dubio sunt eiusdem , quicquid
autem de hoc sit,in dicto libro recitatur Mileum
philosophum voluisse causam caliditatis Ther
marum esse ventum inclusum in concauitatibus
terræ,in quibus colliguntur aquæ fontium,qui
ventus est calidus,& conuertitur eius caliditas su
per aquas illas,& calefacit eas,vnde egrediuntur
calidæ.Hæc opinio ibidem redarguitur tanquā
manifesti erroris : quoniam oporteret ventum il-
lum calidum egredi simul cum egressione aquę.
& sic corrumperetur & deficeret.sed nos inueni
mus aquam semper egredi calidam.Item eodem
libro recitatur ꝙ Thesmophilus philosophus vo
luit causam huius caliditatis Thermarum esse ꝙ
terra in locis illis est mollis & rara , nō coniuncta
rum partium.Quare penetrat in eam caliditas so
lis,& ab ea calefiunt aquæ,quæ sunt in concauita

E tibus in ventre terræ.Hæc similiter opinio reprę
henditur in eo loco:qm̄ ad eam sequuntur,ꝙ tē-
pore æstiuo quando fortior est virtus calefactiua
radiorum solis super terram multo amplior esset
dictarum aquarum caliditas q̃ tempore hyemis,
quādo est debilis virtus calefactiua solis in terra.
Immo apud terram tūc frigiditas dominatur . et
nos videmus ꝙ huiusmodi aquæ Thermarū non
sunt minus calidæ hyeme q̃ æstate,sed forte ma-
gis.Adhuc eodem loco recitatur ꝙ Democritus
voluit causam huiusmodi esse ꝙ in concauitati-
bus terræ,in quibus colliguntur aquæ,in aliqui-
bus locis sunt montes calcis viuę,super quos tran
seuntes aquæ calefiunt , quoniam calx calefit ex
transitu aquæ super ipsam.& calefacit aquam pro
ut apparet exterius.Hæc etiam opinio redargui-
tur ibidem:quoniam calx non calefit ab aqua ni-
F si sit assata in igne & remanserit in ea ignea cali-
ditas,quæ calefacit aquam.sed manifestum est ꝙ
ad calcem quæ est in ventre terræ non peruenit
ignis.Post has opiniones recitatas & reprobatas,
additur eodē loco pro vera sententia ꝙ causa pro
pria caliditatis Thermarū est cursus illarū aqua-
rum super mineras sulfuris, à quibus calefiunt.
probatur autem hoc primo per signū sumptum
ab odore atque sapore harum aquarum. quia vi-
dentur habere odorem,atq; saporem sulfuris.De
inde probatur per naturam sulfuris.quoniam ip-
sum est calidæ valde & igneæ naturæ.quod decla
ratur ex duobus signis.primo si extinguatur flā-
ma cādelę,remanente tamē in illo lychnio. et su
per ipsum lychniū puluerizetur sulfur,statim re-
accenditur flamma . secundo si misceatur sulfur
cum quodam bitumine,quod vocatur naphtha,
G conficitur ex eis res quæ facillime comburitur &
inflammatur.Quare propter igneam naturā sul-
furis,& facilem eius conuersionem ad ignem,ap
paret ꝙ aquę currētes super mineras eius,possint
calefieri.& hæc quæ sequitur, est series literæ in
forma.Dicam tertio in illo,sermonē conuenien-
tem ad demonstrandum quod rectum est . quod
est,quia dicam rationem necessario cōcludentē,
quę est hæc,ꝙ aqua currit super mineras sulfuris,
& ideo calefit propter illud:et signum eius rei est
ꝙ odor sulfuris inuenitur in illa aqua, & quādo-
que etiam sapor eius.& quando extinguitur can-
dela & remanet ī lychnio aliquid ex igne,& pul-
uerizatur super ipsum puluis sulfuris accenditur.
Et quandoq; efficitur lutum cum naphtha & sul
fure.& fit ex eo lychnium quod facile accēditur
& comburitur.hæc ex lib.de proprietatibus ele-
mētorū.in libro vero problema.particula. xxiiij.
problemate.xviij.videntur Aristot.verba prædi-

ctę sententiæ concordare.quærens enim Aristo.
propter quid omnes aquæ naturaliter calidę sunt
salsę,sic respondet.Aut quia multę per terram co
lãtur sulfuream , vel nitrosam , ostẽdit autẽ odor
ipsarum.adustorum enim omnium cinis amarus
est,& sulfur redolet,propter quod & vritur sicut
fulmen.Multa enim calida sunt asignatione ful-
minum.& videtur ꝙ hoc loco intelligat Aristo.
per fulmen non impresionem quę fit in aere,sed
bitumẽ aliquod inflammabile,sicut naphtha,vel
aliud illi simile.In secundo autem Metheor . tra-
ctatu primo ad finẽ loquens de hac materia Aris.
videtur aliam causam innuere caliditatis aquarũ
naturaliter calidarũ.Postquã enim illo libro,atq;
tractatu determinauerat Arist.de salsedine aquę
maris.& concluserat causam eius.quasi complen
do doctrinã , breuiter reddit causam salsędinis
aquarum fontium,ac fluminum salsorum. & vi-
dentur verba eius sonare,ꝙ aquę omnes fontium
ac fluminum,quę salsæ sunt,fuerunt prius calidæ
& traxerunt salsedinem ex locis adustis, per quæ
fuit earum transitus,vnde calefactę fuerunt, quæ
loca sunt ad modum cineris & calcis.Tales enim
aquę sic calefactę quamuis caliditatem perdãt &
fiant frigidæ,reseruant tamẽ in se ipsis admistio-
nem adustarum rerum,per quas fuit earum tran-
situs,quæ reddunt eas salsas. & quandoq; aliorũ
saporum vt amaras,stypticas,acetosas,iuxta mo-
dum partium admistarum eis.series autem literæ
in translatione græca hæc est. Quæcunq; autem
salsa rheumata fluuiorum aut fõtium plurima ca
lida aliquãdo fuisse oportet putare,Deinde prin-
cipium quidem ignis,extinctum fuisse, Terrã ve
ro per quam penetrant adhuc remanere existen-
tem velut calcem & cinerem.sunt autem in mul
tis locis & fontes,& amnium fluenta omnimo-
dos habentia sapores, quorum omnium causam
ponere oportet inexistentem aut ingenitam vir-
tutem ignis. exusta enim terra secundum magis
& minus,omnimodas accipit formas, & colorũ
& saporũ.quippe,quæ aluminis & calcis & alio-
rum taliũ , Sit plena virtutibus:per quas penetrã
tes aquæ quæ erant dulces,permutantur . Et hæc
est litera Aristo.in græca translatione.quia tamẽ
in Arabica videtur ab hac in aliquo dissonare,ad
ducam & literam translationis illius in hoc pas-
su.q̃ sic habetur. Et dico ꝙ omnis aqua in flumi-
nibus & emanatiõibus salsis est calida,& ꝙ ęstus
ignis & ipsius inflammatio non est vehemen-
ter cum illis aquis,sed virtus terræ,per quam cur
runt illæ aquæ,est virtus super eas.& est quæ in-
grossat eas.& congelat ipsas,& facit eas gypsum.
& dico iterum,ꝙ flumina & emanationes multę
inueniuntur diuersarum qualitatum.In sapore et
coloribus.& causa ĩ illo est.quia caliditas quæ est
in illa terra,agit in ea,quia terra quando assimila
tur rei adustæ ex calore ignis,est diuersarum qua
litatum , sicut materiæ diuersitatis , est sicut di-
uersa substãtia adustionis eius . & facit gypsum.
& congelatur sicut cinis & alumẽ & quæ sunt si-
bi similia.Hęc litera arabica habet aliquam diuer
sitatem à gręca præmissa.Sed in eo quod facit ad
propositum, conueniunt. In vtraq; enim innui-
tur ꝙ aquæ salsæ fluminum & fontium sunt pri-
mo calefactæ propter transitum earum per loca
ignita vel igne vsta.quæ sunt admodum calcis &
cineris.Tantum reperi dictum ab Arist.de causa
caliditatis aquarum Thermarum & non plus.

Vitruuius vero lib.viij . de Architectura lo-
quens de calidis aquis naturaliter , causam dans
quare aliquæ earum calidæ fiunt & bonum ser-
uant saporem sic scribit.Hęc autem à natura per-
ficiuntur his rationibus . cum in imo per alu-
men aut bitumen seu sulfur ignis excitatur ,ardo
re percandefacit terram,quæ est supra. se ea autẽ
feruidum emittit in superiora loca vaporem . &
ita si qui in his locis qui sunt supra fontes dulcis
aquæ nascuntur offensi eo vapore,efferuescunt
inter venas & ita profluunt in corrupto sapore.

Sed Seneca lib.iij.naturalium quæstionũ duas
recitat sententias de causa rei huius,primam attri
buit Empedocli . alteram recitat absque aucto-
re,& ista est series liter eius,quareque dam aquę
caleant,quædam etiam ferueant in tantum vt nõ
posint esse vsui , nisi aut in apto euanuerint . aut
misturę frigidæ intepuerint,plures causæ reddun
tur.Empedocles existimat ignibus quos multis
locis terra opertos tegit,aquam calescere.si sub-
iecti sunt solo,per quod aquis transitus est.facere
solemus Dracones & Milliaria & complures for
mas,in quibus tenui ære fistulas struimus,per de-
cliue circundatas,vt sæpe eundem ignem ambiẽs
aqua per tantum fluat spacium,quantum efficiẽ-
do calori sat est,frigida itaq; intrat,effluit calida.
Idẽ sub terra Empedocles existimat fieri , quẽ nõ
falli credebant.In quibus balnearia sine igne cale
fiunt,spiritus in illa feruens loco æstuanti infun-
ditur.hic per imos lapsus , non aliter q̃ igne sub-
dito,parietes & vasa balnei calefacit , omnis de-
nique frigida transitu mutatur in calidã,nec tra-
hit saporẽ euaporatio,quia clausa pręlabitur.qui-
dam existimant per loca sulfure plena vel intro-
euntes aquas calorem beneficio materiæ ꝑ quam
fluunt,trahere,quod ipso odore gustuq; testãtur.
reddunt enim qualitatem eius qua caluerint ma-
terię .quod ne accidere mireris,viuę calci aquam
superinfunde

ſuperinfunde & feruebit: hęc Seneca.

Vides in his verbis Senecę duas tangi ſentẽtias cauſa thermarum. quarum prima quæ aſcribitur Empedocli, videtur cõuenire cum opinione Milei recitata in libro de proprietatibus elementorum. Secunda vero conuenit cum Ariſtotele in eodem libro ſibi aſcripto & in libro problematum. Plinius vero ſecundus agens de fontibus & diuerſitatibus eorum & mirabilibus eorundem libro. ij. naturalis hiſtoriæ: & iterato libro. xxxj. eiuſdem hiſtorię naturalis, quęrens de eorum virtutibus & proprietatibus nihil omnino de cauſa à qua procedat caliditas fontium calidorum locutus eſt: fugiens, vt puto, difficultatem rei tanquam non bene clarus in ea. libro tamen. xxxv. eiuſdem hiſtoriæ cap. xv. loquens de ſulfure & eius natura videtur eidem attribuere & eius virtuti igneæ calefactionem calentium aquarum. Ait enim ita: Sentitur vis eius & in aquis feruentibus. neque alia res facilius accenditur, quo appa ret ignium vim magnam etiam ei ineſſe. fulmina quoq; & fulgura odorem ſulfuris habent, ac lux ipſa eorum ſulfurea eſt.

Albertus etiam Theutonicus de ordine prædicatorum magnus naturalium perquiſitor in ſuis naturalibus libris vt ſecũdo metheororum, tractatu tertio, & iterum expreſsius in libro, de proprieta. elemẽto. ſentit, poſt aliquas pręmiſſas opiniones atque reprobatas, cauſam caliditatis thermarum eſſe tranſitum illarum aquarum per ſulfureas mineras. Et hæc ſunt verba eius: Dicamus ergo veraciter ꝙ aqua illa curit ſuper mineras ſulfuris incenſas. et ideo egreditur calida. probat hæc odor ſulfuris qui ſemper ibi ſentitur. Et huic cauſæ etiam generaliter adhæſerunt hactenus expoſitores ſuper libris metheor. Ariſt. ſcribentes & diſputantes fere omnes veteres, & moderni. & Petrus Aponẽſis in gloſis ſuper libro problematum Ariſtotelis. quare in ſumma colligendo quæ præmiſſa ſunt apparet, ꝙ cauſa illa caliditatis dictarum aquarum, ſuper qua plures & magni viri conueniunt, eſt tranſitus earum ſuper mineras ſulfuris. Quæ cauſa ſi cui placet, & ſufficiens videtur eam ſequatur, et quibus poteſt rationibus muniat & defendat.

Capitulum. III. Ad Impugnandum cauſam prædictam in qua auctores & expoſitores maxime conuenerint.

QVanq̃ mea poſsit forte apparere preſumptio, à tantorum tanq; eximiorum virorum diſcrepare ſentẽtia. & non ſimpliciter ſtare dictis & auctoritatibus eorundẽ: quia tamen iniuſtum eſt vni prę alijs credere ſine demonſtratione vt ait Gale. primo de alimentis. Et adhuc iniuſtius eſt dictis alterius adhærere, quando validior ratio dictat oppoſitum. & quoniam omnis eſt apponere quod deficit. vt ſcribit Ariſtot. primo Ethicorum. Ideo licere mihi, iudico à quorumcunq; ſentẽtijs diſſentire ratione ducente. Et à quolibet rationabiliter excuſari. ſi rationes adduxero quæ me dubitare faciunt de cauſa quæ alijs placuerit. Et compellunt opinari aliam cauſam probabiliter eſſe veram. Nam vt ait Auicẽna. 4. canone ſen. prima. Omnis contradictor in primis cum eſt ſuper veritate, excuſatus eſt. Adducam igitur primo ea quæ de cauſa prædicta me faciunt dubitare.

Si enim tranſitus ſiue curſus aquarum ſuper mineras ſulfuris eſſet propria & vera cauſa caliditatis earum: ſequeretur, omnes aquas thermarum eſſe ſulfureas. propterea ꝙ aquæ omnes fontium atque fluminum ſunt de natura locorum & minerarum, per quę & quas tranſeunt, trahentes ſecum partes terrarum & minerarum, vt ait Ariſtote. ſecundo metheoro. & Seneca tertio naturalium quæſtionum. Sed hoc falſum eſſe manifeſtum eſt. Sunt enim thermarum ſeu calẽtium aquarum alię ſulfureę, alię nitroſæ, aliæ aluminoſæ, alię ſalſuginoſæ, alię bituminoſæ, aliæ ferreæ, alię æreæ & huiuſmodi vt teſtatur Sene. loco prę dicto. Et Pli. ij. lib. nat. hiſtorię Et. xxxj. libro cap. ij. Et ſenſibiliter cernitur in campania iuxta Puteolos non multum diſtanter à ciuitate Neapoli prout referunt qui fuerũt. ſunt enim ibidem fontes calidi plurimi & diuerſi fere omnium prædictarum naturarum. Huic rationi fortaſsis aliquis reſponderet concedendo concluſionẽ, videlicet ꝙ omnes aquæ thermarum ſunt ſulfureæ, ideſt ꝙ omnes ſapiunt naturam ſulfuris, ſi ſuper eius mineram eſt earum tranſitus. ſed aliquæ ſunt quæ ſolum habent naturam ſulfuris, quia non tranſeunt per aliam mineram. et hæ proprie dicuntur ſulfureę. aliæ vero quamuis teneant naturam ſulfuris, quia tamen tranſeunt etiam per alias aliquas mineras, quarum ſeruant naturam, principaliter appellantur ab illa minera, & dicuntur vel nitroſæ, vel aluminoſæ, vel ſalſæ, vel alterius mineræ, cuius maxime naturam ſeruant. Contra hæc, oppoſitum huius manifeſte videmus in fontibus calidis Patauinis, in quibus nullum reperitur ſulfuris veſtigium aliquo ingenio præter odorem qui ſolus videtur illud indicare vt præmiſſum eſt cap. primo. Sed proculdubio odor ille non eſt ſulfuris vt dicetur inferius. Teſtificatur

autem

autem hoc Plinius libro trigeſimo primo nat. hiſto. capitulo ſexto: vbi cum dixiſſet, quòd non eſt credendum omnes calidas aquas eſſe medicatas ideſt habere virtutes minerales medicatiuas, puta ſulfureas, ferratas, aluminoſas, & huiuſmodi. ſic enim exponit id vocabulum. ſubiungit ſic, argumentum eſt quoniam nihil eorum in Patauinis fontibus, ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur. Teſtificatur & hoc Vitruuius de Architectura libro octauo, aſſerens aliquos calidos fontes inueniri, abſque aliquo prauo ſapore: ſcribit enim ita. ſunt autem nonnulli fontes calidi, ex quibus profluit aqua ſapore optimo, quæ in potione ita ſuauis eſt, vti nec Fontanalis à Camenis, nec Martia ſaliens deſideretur. Probatur etiam, quoniam ſi admixtionem haberet ſulfuris, declinaret earum color aliquid ad colorem ſulfuris, videlicet ad citrinum, & ad turbiditatem, prout cernitur in aquis quę manifeſte ſulfureę ſunt, ſed nihil horum eſt in aquis fontium Patauinorum, cum ſint clarę, limpidę, & abſq; colore, vt propoſitũ eſt prius.

Adhæc, ſi cauſa caliditatis thermarum eſſet curſus earum per mineras ſulfuris, oporteret vt magis calidæ aquæ, magis eſſent ſulfureæ, & contra magis ſulfureæ, eſſent magis calidæ, quoniam magis ſulfureæ ſunt propter maiorem ſulfuris participationem: & propterea quòd & diutius, & longius ſpacium fluxerint per ſulfuris mineras. Quia ſi fluxus ille eſſet cauſa caloris, magis ſulfureæ, quæ plus haberent ſulfuris propter longiorem fluxum, & moram per ipſum, eſſent calidiores, & contra. ſed hoc falſum eſſę manifeſtum eſt, in aquis fontium qui ſunt in territorio Senenſi, in loco qui dicitur Petriolum. Illæ nanque aquæ prout referunt qui viderunt ſunt vehementer ſulfureæ viſu, guſtu & odore. ſunt enim ad modum puluerizati ſulfuris cum aqua mixti, tamen ſunt multo remiſſioris coloris, quàm aquæ fontium Patauinorum, quæ vt ſæpe diximus, nullam, aut valde modicam tenent ſulfuris rationem. Rurſus ſi illa eſſet propria cauſa, oporteret, vt omnes fontes ſulfurei eſſent calidi, quoniam non ſunt aquæ ſulfureæ niſi participatione ſulfuris, quam trahunt ex decurſu, & tranſitu per mineras eius. ſed hoc eſſe falſum manifeſte apparet in Apennino Italiæ monte inter Bononiam, & Florentiam nõ longè à loco qui dicitur Valles. ibi enim eſt fons aquæ bituminoſæ habentis certiſſimum odorem atque ſaporem ſulfuris. & quæ multo & manifeſto ſulfure participat, adeo quòd approximando eidem accenſam candelam, ſtatim accenditur fons, & ardet. illius tamen fontis aqua non eſt calida. Præterea ſi ſulfuris mineræ aquas tranſeuntes ſuper ſe calefacerent, aut calefacerent eas per caliditatem ſulfuris potentialem: quæ eſt virtus, & potentia calefactiua eius, qua ponitur inter calidas medicinas in potentia, vt medici loquuntur, ſicut arſenicum, vitriolum, nitrum, & huiuſmodi. aut calefacerent eas per caliditatem actualem, actualiter accenſæ, & ignitæ mineræ, ſeu ardentis ſulfuris, prout exponit magiſter Albertus. Primum eſſe non poteſt, quoniam nec ſulfur, nec aliqua alia calida medicina, quę dicitur talis in potentia calefactiua, actualiter aliquid approximatum ſibi calefacit, niſi prius deducatur de potentia ad actum, prout volunt Galen. tertio de complexionibus, & tertio de ſimplici. medicina, & Auicenna primo prima, & primo ſecund. & alij auctores plurimi, & hoc ſenſus manifeſtat. Niſi enim ſulfur, aut aliud de prędictis calidis in potentia fiat calidum actu, nunquam calefaciet rem ſibi approximatam, ſit quantæcunque velit quantitatis. Secundum verò ſi dicatur quòd calefiant aquę ab accenſis, & ignitis mineris, actualiter quæremus vnde igneſcant, aut accendantur, & conſtat q; non ab alio quàm ab actuali, & igneo calore. ab illo ergo actuali, & igneo calore poſſunt aquæ calefieri, quanuis non currant per mineras ſulfureas, nec mineræ illæ incendantur. quare non erit cauſa illius caliditatis aquarum tranſitus per mineras ſulfuris incenſas, immo cauſę erunt calores illi actuales ignei.

Pręterea incredibile eſt aquas frigidas currentes per mineras ſulfuris accenſas continuare, & tam diu illas non extinguere, & iam dudum nõ extinxiſſe. videmus enim in his quę apparent extra accenſum ſulfur extingui ab aqua ſuper proiecta, & non tantum à frigida, ſed etiam à feruẽti.

Diceret forte aliquis aquas calefieri à mineris ſulfuris, etiam ſi non igneſcãt actu manifeſto, ſed ex ſolo decurſu aquarum ſuper eas non accenſas, ſed ſeruantes in ſe calorem actualem occultum, qui propter curſum aquę ſuper eas manifeſtatur & calefacit aquas, ſicut manifeſte videmus calcem viuam, aſperſam ſuper ſe aquam frigidam calefacere, & hoc videtur innuere Seneca in verbis ſuperius adductis. quando enim dixerat aquas calefieri à decurſu earum per loca ſulfure plena, ſubdit, quod ne accidere mireris viuæ calci aquam ſuperinfunde, & feruebit. Contra hoc, primo nõ videmus aquam frigidam aliquo

modo caleſieri ſuperaſperſam ſulſuri ſic extra. Demum non eſt ſimile de ſulſure, & calce viua, propterea quòd calx facta eſt per viam aſſationis in fornace à forti calido aſſatiuo igneo, de quo partes ſeruantur aliquandiu in profundo calcis, quæ ſuperaſperſam aquam caleſaciunt, ſulſur autem, & minera eius non retinent tales partes, quia ſulſur non eſt factum per viam aſſationis, vt calx. Diceretur forte ad primum, quòd in ſulſure ſint aliquæ tales partes igneæ in ſua minera quæ ſuperfluentem aquam caleſaciant, ſed in eo quod communiter habetur extra mineram, vt in apothecis quia extinctum eſt, non ſunt illæ partes igneæ, & ideo aqua ſuperaſperſa ei non caleſit, ſicut nec caleſit aqua ſuperaſperſa extinctæ calci. Cõtra hoc, viuo ſulſuri nõ extincto, immo tali penitus quale foditur de minera ſuperaſperſa aqua non caleſit, vt certificat experientia, & quod plus eſt, ei, quod adhuc eſt in minera vnde foditur ſulſur, aqua aſperſa non plus caleſit quam ſi ſuper terram, aut lapides funderetur, vt audio ab his qui foderunt. Alioquin enim quando plueret ſuper apertas mineras in locis vnde ſulſur foditur, caleſieret aqua pluuialis cadens ſuper eas, quod conſtat falſum eſſe.

Forte diceret aliquis mineras illas ſulſureas accenſas eſſe, & inflammatas, ſeu ardentes actualiter, ſuper quas decurrentes aquæ caleſcunt, & eſſe accenſas ab actuali igneo calore. Et cum dicitur ab illo actuali calore poſſe aquas caleſieri, etiam ſi ipſę aquæ non currant ſuper incenſas mineras, diceretur quòd non eſt ille actualis calor tantæ virtutis, quòd poſſit aquas caleſacere, quamuis poſſit mineras accendere, propterea ꝙ paruus igniculus ſufficit ad inflammandum, & accendendum multum ſulſuris, propter magnã ipſius aptitudinem ad accenſionem: puta vna parua ignis ſcintilla, ſicut experimentum exterius docet: quæ tamen nullo modo ſufficeret caleſacere etiam modicam aquam, ſed confeſtim extingueretur ab ea. Et cum dicitur quòd incredibile eſt aquas currentes ſuperaccenſas mineras continuo, & tam longo tempore non extinguere, vel etiam diu non extinxiſſe illarum minerarum incendiũ, per quas currunt. Reſpondetur bene extingui ab aqua partes illas mineræ, quas immediate currendo attingit, ſed remotæ partes ſtant accenſæ, & ipſę caleſaciunt extinctas, & eis mediantibus caleſaciũt aquas. & huius rei ſimilitudinem videmus exterius. ſi enim inter accenſos, & ignitos carbones ſteterit canalis lapideus, vel ferreus, vel de alio metallo qui ab

D ignitis carbonibus incendatur, & per ipſum ita ignitum fecerit quis decurrere aquam frigidam, abſque dubio ab illa aqua extinguentur intrinſecæ partes canalis, per quas labitur aqua. Non tamen oportebit extingui extrinſecas partes canalis, nec accenſos carbones circunſtantes, à quibus caleſiet aqua fluens per canalem, mediantibus partibus canalis extinctis. Similiter ſi lebeti ſuperpoſito igni, & accenſo atque ignito, frigida infundatur aqua, quanquam ipſa extinguet ignitum lebetem, quantum ad partes concauas eius, quibus obuiat: non extinguit tamen ignem accenſum ſub lebete, nec forte partes cõuexas lebetis, adeo quòd caleſiet aqua, & feruebit igne manente. ſic ergo imaginari poſſibile eſt, de aqua tranſeunte per accenſas ſulſuris mineras infra terram.

E Contra hæc dicta, primum dictum eſt, ad placitum abſque ratione, immo etiam contra rationem. ſi enim concedetur in profundo terræ eſſe paruum ignem ſufficientem accendere mineram ſulſuream, qui quidem ignis non eſt ſulſureus, quare non pariter concedendum eſt poſſe eſſe magnum ignem, vel tantum quantus ſufficiat caleſacere aquas thermarum, qui non ſit accenſus in ſulſure. Magis enim incredibile videtur paruæ quantitatis igneum calorem reperiri in medio partium frigidarum terræ, quàm magnum. qui magis queat ſe ab illa frigiditate defendere. à tali igitur igneo calore poterunt aquæ caleſieri, quamuis ſuper accenſas mineras ſulſuris aliter non decurrant. & hoc magis oſtenditur in his quæ ſequentur. Ad hæc ſi alicubi in terræ profundo

F mineræ ſulſuris accendantur, & inflammentur, videtur neceſſarium eſſe in directo ipſarum, vel in proximo, de terra fumos ſulſureos, atque ignes, ſeu flammas erumpere, propterea quòd neque in ſulſure, neque in alia aliqua quantacunque inflammabili materia poteſt inflammatio, ſeu accenſio procedere, & durare niſi expurgentur, & exhalent fumi, qui neceſſario fiunt, & multiplicantur ex qualibet inflammata materia, & plus ex ſulſure quam ex alijs. Et ideo in loco conſtructo, & clauſo non habente viam, nec foramina ſiue poros, vnde poſſit eſſe ſpiraculum, & exitus fumorum, confeſtim deficit accenſio, ſeu inflammatio in quacunq; fuerit materia. quod expertus teſtificor, & in ſulſure accenſo, & in candelis, funali, & carbonibus. ſuffocatus enim ignis à fumis extinguitur, niſi forte ſua multitudine

tudine atque violentia locum frangant, in quo A concluduntur, & sibi viam faciant erumpendi prout in multis cernimus, sed manifestisime, in instruméto illo diabolico quod BOMBARDA vocatur, in quo posito accensibili quodã puluere ex sulfure, carbone, & nitro mixtis atque clauso, demumque accenso, confestim multiplicati spiritus, & fumi tanta erumpunt violentia cum sonitu terribili ad instar tonitrui, vt omnem vincant, & frangant resistentiam. qui fumi nisi sic frangerent locum, & viam sibi ipsis facerent expirandi, accensum ignem proculdubio suffocarent atque extinguerent. Necessarium est igitur, si in terræ profundo alicubi incensa sit minera sulfurea, aut ex illis locis exhalare fumos, & ignes, prout olim fuisse legimus in Vulcano seu Aethna monte Siciliæ, & in Veseuo Italiæ, B atque in montibus Aeoliæ insulæ, & pluribus alijs locis, & hodie etiam est in aliqua parte Siciliæ, & in Apenini alpibus inter Florentiam, & Bononiam, & in parte quadam agri Placentini. propter ardentes enim in profundo mineras sulfureas in dictis locis eruperunt, & erumpunt huiusmodi ignes, vt etiam testatur auctor libri de proprietatibus elemētorum: aut necessarium est incensionem mineræ deficere in breui, si non habeat viam seu spiraculum exhalandi: aut sibi violenter viam facere aperta terra, prout alicubi in terrę motibus factum est. Quia ergo non semp in locis calidorum fontium, aut propinquitate ipsorum constat tales ignes ac fumos de terra prodire, & si forte alicubi sint, in pluribus tamē oppositum est, & præsertim in nostris fontibus Patauinis, in quorum vicinitate vsque ad spacium C nonaginta millium passuum circunquaque nullus talis fumus, aut ignis manifeste erumpit: Ideò non est opinabile ardentes mineras sulfuris esse in locis, vnde huiusmodi aquæ procedunt, & per consequens non apparet, illam esse veram, & ꝓpriam causam feruoris eorum. Forte dicet aliquis quòd cum his aquis calidis per vias easdem per quas aquæ scaturiunt, exhalant fumi sulfurei: nam huiusmodi fontes apertissime multum fumant. Hoc nihil est ad propositum, quoniam illi non sunt fumi sulfurei, sed vapores bullientis aquę, qui aquei sunt, non ignei, & ideo madefaciunt res circunstantes quibus adhærent, nec nigrefaciunt, prout facere sulfureos oporteret fumos. Similiter secundum dictum prius non videtur esse sufficiens. esto enim quòd aqua crescēs per sulfureas mineras accensas non extinguat nisi partes illas, quas attingit, & aliæ relinquantur

A accensæ à quibus aqua calefiat: non poterit tamen continuari aquæ calefactio vniformis, nisi in partibus illis accensis, & calefacientibus, consimilis, & vniformis continuetur accensio. Nam diminuto, aut deficiente earum incendio, necesse est diminui, ac deficere aquæ calefactionem, prout in prædictis exemplis. Deficiente, aut diminuto igne carbonum circunstantium canali, vel suprapposito lebeti, manifestum est, oportere deficere, aut minui calefactionem aquæ currentis per canalem, aut contentæ in lebete. Nunc autē in partibus illis accensis, quas aqua transiens non attingit, non potest incendium nisi paruo spacio perdurare. quoniam vel minera similiter tota accensa erit, ita vt omnis eius pars ardeat, & tunc oporteret ꝙ breui spacio incensio tota deficeret, & per consequens aquæ calefactio. Nam B quo modo sulfur aptissima est materia occasione incendij, ita cum inflammatum, & accensum est, facillime, & velociter resoluitur eius humidum, et relinquitur eius terreum incineratum, quod non est amplius materia incendij, sicut manifeste videmus exterius. Vel in partibus minimis successiue de parte ad partem procedit accensio, secundum continuitatem earum resolutionis, seu consumptis, & incineratis prioribus, & deficiente per consequens in eis incendio, & trãseunte ad alias, quemadmodum videmus fieri in candela, & lignis, & alijs, in quibus non simpliciter, sed successiue procedit incendium, & si ita sit, tunc impossibile erit calefactionem aquæ esse aliquanto tempore æqualiter, & vno modo, vt de facto videmus. Nam si incipiat accensio C mineræ à partibus proximioribus transitui aquę, & procedat ad remotiores, aqua continuo minus ac minus calefiet, vtpote ab incendio continuo facta remotior: & si adhuc extenderetur minera sine fine, veniret cito accensio ad tam remotas partes, vt non posset ab eis aqua calefieri. si verò contra incipiat accensio à partibus remotioribus, & procedat ad proximas versus cursum aquæ, continuo magis, ac magis calefiet aqua, accedente incendio, donec peruenerit accensio ad illas partes, quas aqua attingit, & extinguit: & tunc deficiente incendio mineræ, deficeret aquæ calefactio. Nisi forte quis diceret aquam cursum suum mutare, & continuo commutare incendium mineræ. sed hoc est dictum omnino ad placitum, & absque aliqua ratione, immo verò contrarium rationi: quoniam de natura aquę plus est fugere incendium quàm sequi, & huius ac prędictorum consequentium falsitas

euidentisſime apparet in thermis Patauinis, quæ illum locum originis habẽt,& illum feruoris mo dum absq; differentia perceptibili,vt primo capitulo diximus,quem à magnis ante tẽporum ſpacijs habuerunt, & præſertim fons APONI qui eo ſtat loco,& illius eſt quantitatis,& illius feruoris, cuius fuiſſe per octingẽtos annos ante hæc tẽpora ſcripſit Caſſiodorus:& ꝙ multo plus eſt ante annos mille trecentos, vt ſcribit Lucanus,videlicet tempore ciuilis conflictus Cæſaris,& magni Põpei in Theſſalia. Forte contra hanc inſtantiã diceret aliquis,continuari accenſionem in minera per continuam ſulfuris regenerationem, quia licet continuo per accenſionem deficiat in partibus accenſis,continuo tamen regeneratur virtute naturali,quæ eſt in loco mineræ,& ita videtur ſentire Albertus in tractatu de proprietatibus elementorum,& hanc eſſe cauſam, quia continuentur ignes, q longis temporibus de terra erumpũt in multis partibus orbis terræ. Præterea ſi forte diceretur, ꝙ non procedit incendium mineræ de parte ad partem mutando locum, ſed ſtat eodem loco, et attrahit ad ſe partes ſulfuris diſtantes,& ita continuatur incendium in æquidiſtantia curſus aquę. ſic enim videmus in lãpade lycnium accenſum attrahere oleum ad ſe, & continuari per illud flammam lampadis in eodem loco. Contra hæc dicta,cum primo dicitur regenerari continuo ſulfur in minera,aut hæc regeneratio fit præciſe in loco,vbi partes mineræ actualiter ſunt accenſæ,aut in alijs locis, puta in quibus iam ceſſauerit prius accẽſio,aut in partibus in quibus non eſt ſulfur intra mineram,vel eius circuitum,in quibus tamen non fuit accenſio. Primũ horum nullo modo dari poteſt,ꝙ enim in eadem præciſe parte in qua ardet ſulfur,& reſoluitur, & cõſumitur,ſimiliter ſulfur generetur,penitus impoſſibile eſt:quoniam tunc ſimul in eadem præciſe parte eſſet,ſulfuris generatio,atq; eiuſdem corruptio. Secundo verò conceſſo,non minus procedit ratio quàm prius,quoniam vt ſupra dictum eſt,tunc procedet accenſio in minera per cõtinuitatem partium de minus remotis à loco tranſitus aquę,ad magis remotas:vel ecõuerſo,& ſequeretur ex hoc differentia in calefactione aquæ,vel defectus,vt dictũ eſt prius. Et cum dicitur ſecundo, attrahi ſulfur ad locum incendij de partibus remotis,non habet locum,ꝓpterea quòd in minera ſulfur non eſt liquidum, & fluidum ſicut oleũ in lampade,ſed eſt durum,& ſolidum,& quaſi lapideum,ſicut apparet ad ſenſum. quare non poteſt currere ad locum accenſum, ſed potius ignis

D ſeu flamma accenſæ partis, quę maxime mobilis eſt,procedet ad partes ſulfuris non accenſas,ſicut videmus in paleis,cannis paludum, ſarmentis,& alijs huiuſmodi,quæ accenduntur. Quòd autẽ in lampade non procedat ignis,ſeu flamma accẽdendo continuatas partes olei, ſed ſtet ignis in lycnio tantum, & ad ſe oleum attrahat, accidit propterea quòd igniculus paruus eſt, nec poteſt totum oleum vincere,& occupare, ſed illud tantummodo accẽdit quod eſt in lycnio, quia vincit illud. qn̄ autem ignis eſſet potens oleum occupare, quia magnus, aut quia oleum eſſet paucum non valens reſiſtere igniculo, procederet in toto eo inflammatio per continuas partes, prout apparet in lampade, quando oleum ferè deficit, quia facit ſubito magnam flammam, & finitur.

Forte diceret aliquis contra hanc inſtantiam, E quòd ſulfur in minera quamuis ſit durum, & ſolidum lapidi ſimile,à caliditate tamen ardentium partium eliquatur, & ſoluitur, & fit fluidum, vt poſſit currere ad locũ incendij. Contra hoc, primo contrarium huius rei apparet in ſulfure, & alijs ſimilibus accenſibilibus exterius accenſis. quando enim accenditur vnum fruſtum ſulfuris ab vna eius extremitate, videmus procedere accenſionem paulatim, & continuãter ſecundum conſequentiam partium, donec totum ſucceſſiuè accendat, & conſumatur. neque fit prius eliquatio,quàm accenſio.nec procedit aliquantum ſulfur ad incendium, ſed potius procedit accenſio ad partes non accenſas,quamuis accenſæ eliquentur. & ſimiliter videmus manifeſte in alijs ſolidis accenſibilibus eliquabilibus puta cera, pice, ſepo, reſina,& ſimilibus,prout accenſę oſtendunt candelę. F Pręterea conceſſo etiã quòd caliditas accenſarum partium liquefaceret non accenſas, & quòd liquefactę mouerẽtur ad locum incendij, & ibi accenderentur, non procederet talis eliquefactio,niſi vſque ad certam, & paruam diſtantiam à loco incendij, & quoties facta eſſet in circuitu incendij ad tantum ſpacium eliquefactio, ceſſaret deinceps, & per conſequens deficeret incendium, & aquæ calefactio, prout antea dicebatur. Hæc, & alia huiuſmodi plura, (ſed iſta ad pręſens ſufficiant) dubium me faciunt in aſſertione cauſę illius,ſuper qua tã multi viri eximij conuenerũt.Nec etiam ſignum illud, & quo dictę cauſę principaliter fidem ſumunt,odor videlicet, & ſapor ſulfuris qui in aquis thermarũ deprehenditur,videtur cãm illam ſufficiẽter arguere.primo quidẽ,quia non in oĩbus aquis thermarũ generaliter reperitur hoc ſignũ, prout

ſupra

supra dictum est. Et patet in nostris fontibus patauinis facto diligenti examine. & huius rei Plinius testis est atq; Vitruuius vt supra dictum est. Ad hæc quamuis per id signum sufficienter indicaretur aquas, quæ, illo odore atque sapore affectæ sunt, aliquid in se habere sulfureum. & per consequens opinabile sit eas vel moram, vel transitum habuisse per loca sulfurea, à quibus illá traxerint affectionem, non tamen oporteret ab illis traxisse calorem. quoniam possent odorem, & saporem habere sulfuris, & sulfur in se cótinere, & tamen carere actuali calore. Item si aquæ calefactæ ad ignem & bullienti immitatur sulfur, non est dubium, quòd odorem habebit sulfuris atque saporem. Et tamen manifestus error esset, si quis ex signo illo vellet concludere aquam illam calefactam esse à transitu suo per sulfurea loca. Et rursus, si, propterea quòd habeant aquę thermarum odorem, & saporem sulfuris sufficienter argueretur, causam caloris earum esse transitum per loca sulfurea, eadem ratione quia haberent quædam earum saporem & odorem vel salis vel aluminis, vel nitri, vel alterius mineræ, & ex eo verisimiliter existimandum esset dictas aquas habuisse vel moram vel transitum in dictis mineris: sufficienter argueretur illas aquas calidas esse propter earum transitum per tales mineras. quod tñ hactenus nemo dixit. Quòd etiam sulfur sit res accensibilis & valde parata in flammari & in ignem conuerti per se solum & cum naphtha mixtum: nó videtur probare aquá transeuntem per ipsum, ab eo calefieri, nisi forte concederemus currentem super ipsam aquam inflammare eum et accendere. Sed hoc est cótra naturam aquæ. & iam supra remouimus.

Capitulum quartum in assignatione probabilioris causæ caliditatis thermarum, iuxta naturalia Aristotelis fundamenta.

QVoniam igitur transitus aquarum thermarum super sulfureas mineras propter ea quæ præmissa sunt non videtur esse propria & satisfaciens causa caliditatis earum: cópellor ego aliam causam probabiliorem opinari. Nec tamen promiserim perfecte demonstrare, hanc esse certam & propriam illius causam. cum sit arduum de his, quæ coniectura percipienda sunt, aliquid certi promittere vt recte scribit Seneca quinto libro natur. quæst. tamen quoniam de ijs quæ sensui manifesta non sunt, putamus sufficienter demonstrasse, si ad possibile reduxerimus, vt scribit Aristoteles primo Metheororum, sufficiat mihi in hoc, causam aliquam afferre probabilem. quæ mihi multo videtur probabilior quàm præmissa. eam ergo accipiat is cui placet. cui autem non placet, aliam ipse magis probabilem inuestiget, quoniam cuilibet est libera inquirendi facultas & opinandi, dummodo opinionem suam fulciat ratione.

Præmittam autem declarationem aliquarum propositionum, quæ ex dictis maiorum & præsertim Aristotel. assumuntur. Prima est, aquæ thermarum seu calidorum fontium sunt calidæ per accidens & non per naturam: probatur hoc primo, quoniam huiusmodi aquæ & si non sint puræ aquæ simplices, hoc est purum elementum, sunt tamen proximę naturæ elementi, in eis enim multum prædominium habet aqua. Quare cum omne mixtum. insequatur naturam prædominantis elementi, vt vult Aristotel. primo Cœli & Mundi. erit talium aquarum natura frigida, quæ est natura elementi aquæ. Igitur si sint calidæ, accidentaliter calidæ sunt, cum sit earum propria natura frigiditas. confirmatur hoc, quoniá huiusmodi aquæ extractę de fonte & derelictę proprię naturę, absque aliquo alterante, frigescunt. nec per se ipsas ad calorem absque agente extrinseco reuertútur. quare non inest eis caliditas per naturam, sed ex accidenti sunt aquæ calefactæ ad suum ignem. quamuis citius refrigescant, quę ad ignem hunc nostrum calefactę sunt, q̃ aquæ ipsæ thermarum, cuius rei causam in sequentibus assignabo. Hanc propositionem & rationem posuit Vitruuius octauo de architectura scribens ita. Non enim calidæ aquæ vlla est proprietas. sed frigida aqua cum incidit percurrens in ardentem locum, efferuescit, et per calefacta egreditur per venas extra terram. ideo diutius non potest permanere. sed breui spatio fit frigida. nanq; si naturaliter esset calida, nó remitteretur calor eius. Contra hanc propositionem dicet aliquis, aquas thermarum vulgo vocari calidas naturaliter, & fontes illos calidos per naturam, & balneę quæ ex eis fiunt, dicútur naturales. propterea q; pluribus harum aquarum inest virtus calefactiua, qua multum confert in frigidis passionibus neruorum, vt in alijs, puta in salsis, sulfureis nitrosis: ergo sunt calidæ per naturá. Ad primum dicédú q; aquę thermarú appellátur vulgo calidę naturaliter quia sic nascunt̃ & oriútur in fontibus ad differétiá aquarú calefactarú artificialiter ad igné, ope, scilicet & artificio humano, prout naturale cótra distinguit̃ ad artificiale. Nos auté hic intelligimus eas calidas accñtaliter &

& frigidas naturaliter prout naturale est quod
ab intrinseco principio est: & accidentale quod
est ab extrinseco. & ita non repugnant. Ad se-
cundum, dicẽdum quòd propositio loquitur de
qualitate actuali, quę est feruor, qui in aquis ther-
marum apparet ad tactum. Instantia autem ar-
guit de qualitate potentiali, quæ debetur talibus
aquis ex admixtione partium mineralium, per
quam calefacerent in effectu corpus humanum,
etiam frigidæ existentes ad tactum, prout appa-
ret in aqua marina. stat ergo quòd naturalis earũ
qualitas actualis sit frigiditas, & cum hac eis insit
virtus calefactiua per partes minerales admixtas.

Secunda propositio quę necessario sequitur ex
prædicta, est quòd aquæ thermarum sunt in ven-
tre terræ, vnde procedunt ab aliquo agente cale-
factiuo actualiter calefactę. patet. quamuis enim
non sint per naturam calidæ, sunt tamen calidæ
actualiter. necessarium est calefactas esse ab ali-
quo extrinsecus alterante. Tertia propositio est.
Infra terræ superficiem in cõcauitatibus eius plu-
ribus in locis actuales calores ignei continentur.

Hanc propositionem veterum scriptorum di-
cta testantur & confirmat eam ratio naturalis.

Primo enim Aristoteles ostendit se eam voluis-
se in libro Metheo. multis locis. In secundo enim
eius agẽs de causa ventorum sic scribit. existit au-
tem in terra multus ignis & multa caliditas. &
sol non solum supernatans terræ humidum tra-
hit. sed & terram ipsam desiccat calefaciens &c.
Et eodem loco infra. Cum enim pluerit, terra de
siccata ab eo quod in ipsa est calido, & ab eo,
quod desuper exhalat &c. Adhuc eodem libro
agens de causa terręmotus vult igneos spiritus
terrę visceribus inclusos esse causam præcipuam
terręmotus, sic enim ait. Existit enim terra per se
quidem sicca: propter imbres autem habens in se
ipsa humiditatem multam, vt & à sole. & ab eo,
qui in ipsa est igne calefacta: multus quidem ex-
tra, multus autem intra spiritus fiat. Et hic ali-
quando quidem continuus extra fluit omnis, ali-
quando autẽ intra omnis, aliquando autem etiã
partitur &c. Tertio etiam eiusdem ad finem siue
in principio quasi, iuxta diuersam inceptionem
quarti libri, loquens generaliter de causa vniuer-
salium quę infra terram generantur. Cum con-
clusisset duas exhalationes quæ eleuantur de ter-
ra ad regionem aeris esse causas impresionum
plurimarum, quę apparent in alto, vult duas con
similes exhalationes remanentes intra terram
causas esse earum quæ generantur in terra. qua-
rum altera est causa ignea. Et ait sic. Quæcun-
que autem in ipsa terra eadem in terræ partibus
occlusa sol efficiat dicendum. façit enim duas dif
ferentias corporum. propterea ꝙ duplex natura
est. & hic quidem queadmodum & in alto, duæ
quidem exhalationes, altera quidem vaporosa, al
tera autem fumosa, vt diximus, est. duæ autem
etiam species eorum quæ in terra fiunt, alia enim
fossibilia, alia autem metallica, sicca quidẽ exha-
latio est, quę ignita facit fossibilia omnia puta la-
pidum genera illiquabilia & sandaracham ochrã
minium & sulfur &c. Sic igitur certissime Aris.
voluit infra terrę superficiem esse actuales calo-
res igneos. quos siue ignes vocaueris, siue cali-
dam & siccam exhalationẽ, siue calidos spiritus
idem est. voluit & sic Vitruuius. viij. de Archite.
sic scribens: vaporem aũt & humores & nebulas
ex terra nasci, hoc videtur efficere ratio, ꝙ cau-
sa idest terra habet in se calores feruidos & spiri-
tus inanes. Et etiam infra: Est enim terra vti reli-
quæ res ex quatuor principijs composita. & pri-
mum est ipsa terrena, habet q; ex humore aquæ
fontes. item calores vnde sulfur, alumen, &
bitumen, nascitur. Seneca etiam libro secun-
do naturalium quæstionum ĩidem sentit. Cum
enim dixisset aerem terræ proximum esse cali-
dum, tam propter calidos vapores resolutos à ter
ra. quàm propter solares radios reflexos à terra.
addit etiam tertiam huius rei causam ignes vide-
licet, qui sunt sub terra sic inquiens: Adijce nunc
ignes non manufactos tãtum & certos, sed oper-
tos terris. quorum aliqui erumpunt, innumerabi
les in abscõdito flagrãt. tertio etiam libro vult in
fra terram esse vias & concauitates in quibus con
tineantur calidi spiritus ignei, quemadmodum
in nostro corpore sunt arteriæ, in quibus vitales
spiritus continentur. Dixit enim sic: placet natu-
ra regi terram. & quidem ad nostrorum cor-
porum exemplar, in quibus & venæ sunt, & arte-
riæ illæ sanguinis, hæ spiritus receptacula. In
terra quoque sunt alia itinera, per quę aqua, alia
per quæ spiritus currit, adeoque ad similitudi-
nem illam humanorum corporum natura for-
mauit, vt maiores quoque nostri aquarum ap-
pellauerint iter venas. Sentit hoc similiter Em-
pedocles prout idem Seneca scribit. iij. natura-
lium quæstionum, vbi recitat opinionem eius
in causa caloris thermarum, prout supra no-
tatum est. Sentit hoc etiam Albertus in nat.
suis. Et frequenter dicit in libro Metheororum.
Et in libro Mineralium. sed probatur naturale
euidentissima ratione quæ accipitur ab effectu, si
cut infra terram inueniuntur, & continuo gene-
rantur, atque multiplicantur plurima, quorum
generatio, atque multiplicatio absque actuali ca-
lore

lore igneo esse non potest. Igitur infra ipsam ter-
ram actuales calores igneos esse necesse est. quo-
niam necessaria est, si generatio nunquam fit abs
que præsentia generantis, sed veritas anteceden-
tis apparet in multis. omnes enim fatentur sales à
calore generari adustiuo. quoniam salem faciunt
partes adustæ terrestres, amaræ, quibus aquæ in-
sipidæ sunt admixtæ. Igitur alumen, atramenta,
sulfur, naphtha, siue petroleum, auripigmentum
& alia huiusmodi plura fieri absque actuali igneo
calore non possunt. similiter lapides illi præser-
tim qui ex vnctuoso & viscoso luto assati à calo-
re forti fiunt, vt scribit Auicen. in primo capitu-
lo ex his tribus capitulis qui scribuntur post quar
tum librum Metheororũ translatiõis arabicę &
incipit. Terra pura lapis nõfit. Et iterum, metalla
quorum generationem tradunt maiores fieri ex
vaporosa exhalatione eleuata virtute ignei calo-
ris, & propulsa in arctos meatus & venas terrę, &
eisdem in locis ab eodem calore digesta, cuius abs
que dubio eleuationem, propulsionem atque di-
gestionem facere non posset, nisi inclusus esset in
fra terram calor igneus actualis: quamuis forte il-
lorum vaporum digestorum inspissatio & con-
uersio in soliditatem metalli perficiatur à frigido
terreno circunstante. Præterea irrefragabile ar-
gumentum manifestans hoc, esse actuales calo-
res igneos infra terrã. hoc est quòd e terra tales ca
lores & spiritus multis in locis atque multoties
eruperunt factis hiatibus, & aperta terra tempo-
re terræ motus, ex quibus fumi exhalauerunt ca-
lidi valde &, vsti, & aliquando cum magna cine-
rum quantitate, vt Seneca refert, & testantur hi-
storiæ. qui etiam calores & fumi erumpentes ali-
quando per loca terræ, in quibus materię inflam
mabiles continentur, & aptæ incendio inflãmari
ex violentia collisionis & motus, illas materias ac
cenderunt. vnde flammæ multis deinde tempo-
ribus processerunt, prout in Aethna Siciliæ fuit
olim, & in multis alijs locis, & hodie etiam in ali
quibus partibus esse constat. His tribus proposi
tionibus declaratis, satis plane colligitur causa ca
liditatis aquarum thermarum. quia enim nõ sunt
dictę aquæ calidæ per naturam, vt dicit proposi-
tio prima: sed sunt calefactæ per accidens ab ali
quo extra eas actuali calefaciente calore vt dictũ
est in propositiõe secũda: et nõ solũ intra terrã, sed
etiã intra sphęrã aq̃ huiusmodi cõtinentur ignei
calores & spiritus actuales, vt dicit propositio ter-
tia: possibile est atque probabile & valde credibi-
le, & ita ego opinor aquas illas à dictis caloribus
seu spiritibus calefieri, & nihil opus eẽ eas curre-
re per sulfuris mineras. aut in eis aliqualiter ĩmo-
rari. Nam appropinquatis decenter cum condi-
tionibus requisitis calefactibili & calefaciente,
nil requiritur aliud ad hoc, vt hoc quidem calefa
ciat, id vero calefiat. Dicamus ergo quòd quo-
ties contingat in ventribus seu concauitatibus
& cauernis terræ, in quibus aquæ colliguntur ad
fontes faciendos prout dicunt auctores, siue in il
lis colligantur generatæ ex vaporibus eleuatis &
condensatis frigiditate terræ, vt sentit Aristote.
primo Metheororum, siue venientes ab ocea-
no mari transcolatæ per occultos terræ meatus
vt voluit Albertus: siue ex pluuijs super terram
cadentibus distillatę per poros vt quibusdam
alijs visum est. siue omnibus his modis & alijs for
te (ad propositum enim non pertinet hoc discute
re) quoties dico contingat in illis concauitatibus
seu receptaculis, in quibus aquæ collectę sunt vel
in vicinitate esse calores vel spiritus prædictos in
clusos & constipatos, & per hoc vnitos & vigoro
siores in agendo, possunt & debent illas aquas ca
lefacere. præsertim si supra eas reflectantur vniti
ad modum flammę ignis in furno reuerberãtis.

Ad hunc intellectum plane trahitur & saluatur
dictum Milei adductum prius ex libro de pro-
prieta. Elemento. Conuenit enim penitus cum
dicta causa si per uentos calidos inclusos concaui
tatibus terrę, intelligamus & exponamus spiritus
igneos & calores actuales quos diximus. Item di-
ctum Thesmophili eodem loco recitatum, si per
radios solis penetrantes per raram & mollem ter
ram ad profundum eius intelligamus actuales ca
lores & spiritus infra terram à solis aliarumq; stel
larum radijs atque virtutibus generatos, vt decla
rabitur post. Dictum item Empedoclis positum
à Senec. iij. naturalium quæstionnm si per ignes,
quos dicit terram multis locis apertos habere
actuales calores prædictos, seu igneos spiritus ex-
ponamus. Prẹterea dictum Aristotel. secundo
Metheororum, quod superius adduximus, si per
ignem à quo dicit aquas salsas fontium ac flumi-
num fuisse prius calidas, sed extingui postea eius
principiũ, nos exponamus, & ĩtelligamus igneos
spiritus infra terram existentes, quos actuales di-
ximus esse calores.

*Capitulum quintum in dubijs atq; difficultatibus in
cidentibus circa dicta, et instantias quæ
prædictæ causæ videntur
occurrere.*

Est autem bonum ad maiorem prædictorũ
euidentiam atque firmamentum, vt diffi-
cultates incidentes, & repugnantes dictis instan-
tijs adducamus. Dubitabit ergo primo forte ali
quis circa calores illos actuales, q̃ dicti sunt in ter-

ræ concauitatibus contineri,quid videlicet intel-
ligamus per tales calores,vtrum qualitatem solã,
quæ est vna primarum quatuor qualitatum inhę
rentem parietibus illarum cõcauitatum terrę, an
calidum aliquod corpus in illis concauitatibus cõ
tentum,& si sic,vtrum tale corpus calidũ sit vnũ
simplicium elementorum puta ignis, vel aer,an
sit mixtum ex pluribus vel ex omnibus elemẽtis.

Item dubitabit aliquis,quæ causa tales calores
generet intra terram,cum ibi naturaliter nõ sint,
propterea ꝙ naturalis locus caloris est sursum.Et
iterum cum natura calidi sit ascendere, quid est
quod detinet illos calores infra,& prohibet ne a-
scendant superius. Adhuc dubium est,qualiter
intra sphęram terræ,quæ est per naturam frigidũ
elementum, quod cum sit simplex, & omoge-
neæ rationis quælibet pars eius & eiusdẽ naturę,
s.frigidę,& siccæ, quomodo possint huiusmodi
calores permanere, ꝙ non subito corrumpãtur,
& extinguãtur à terræ frigido circunstante. Et
confirmat hoc,quoniam in sphęra aquæ non con
tinentur alicubi aliqui tales actuales calores, nec
apparet ratio,quare magis contineantur in terra
quàm in aqua. cum vtraq; sit ex natura sua calo-
ri contraria.Et iterum in sphęra ignis non conti
nentur aliqua actualia frigora, vt omnes conce-
dũt,ergo neq; in sphęra terræ contineri debẽt ali-
q̃ actuales calores, cũ ita se habeat ignis ad actua
lia frigora, sicut terra ad calores actuales. Rur-
sus dubitari potest de prædictis terræ concauitati
bus seu vacuitatibus illis,ĩ quibus calores illos di-
ctum est contineri, & aquas. videtur enim na-
tura terræ huiusmodi concauitatibus repugnare:
ꝓpterea ꝙ partes terrę cum sint omnes vnius na-
turæ, vtpote partes simplicis elementi,omnes gra
ues esse oportet,tendentes naturaliter ad cẽtrum.
debent ergo vna supra aliam concidere sine me
dio applicatæ altera alteri. et præmentes alte-
ra alteram versus centrum,quousque superficies
exterior totius terræ adæquetur in æquidistantia
à centro mundi, quod est centrum vniuersę gra-
uitatis. Per rationem enim istam Aristoteles secũ
do cœli, & mundi demõstrat sphęricã esse aquã.
Et confirmatur hoc,quoniam ita esse videmus in
omnibus,quæ sibi ipsis dimissa,solent tendere ad
formam sphęricã, vt in guttis aquæ dum sunt in
aere, non figuratę figura extrinseci continentis.
et in argento viuo atq; metallis alijs liquatis. par
tes enim eorum veniunt versus centrum,tenden
tes absque cõcauitate aliqua,globum solidũ sphæ
ricum faciẽtes. Pręterea non sunt in aliorum triũ
elementorum sphæris huiusmodi concauitates,
sed sunt eorum partes cohęrentes per totum. ad

D

hęc huiusmodi concauitates terræ, vel sunt in
ea per naturam à prima mundi creatiõe, vel sunt
factæ postea,& fiunt intus aliquando per tempo-
ra. Primum non videtur,quoniam est cõtra na-
turam simpliciscorporis elementalis,quod debet
esse omogeneum,vt aliquid includatur in eo,qđ
sit diuersæ rationis, quod esset necessario si con-
cauitates illæ essent in terra per naturam. cum.n.
vacuæ esse nequeant,aere essent plenę,& non ter
ra,quoniam tunc esset terra continua sine conca
uitatibus, ergo alioq terra. & sic erit terra etero-
genea per naturam, quod est repugnans naturæ
elementi.Si vero dicatur secundum,dubium ori-
tur à quo factæ sint,& fiant tales concauitates,&
per quem modum,& quare. Pręterea ꝙ actua-
les calores inclusi terræ concauitatibus non sint
propria causa,& sufficiens caliditatis thermarum

E

argueret forte aliquis per rationem illam,per quã
impugnatur opinio Milei, libro de proprietate
elementorum, vt recitatum est prius: quæ ratio
est,ꝙ si venti calidi interclusi terrę visceribus cale
facerent aquas thermarum, oporteret calefactio-
nem illam deficere,quãdo ventus ille, & eodem
modo calores,qui dicti sunt,exirent cum aqua p
uias illas, per quas aqua scaturit de fontibus,& tã
to citius,& celerius q̃ aqua,quanto sunt subtilio-
res ea,& adhuc magis. quoniã de natura eorũ est
sursum ascendere, quod est cõtra naturam aquę.
egrederentur ergo calores prius q̃ aquæ,& rema
nerent aq̃ sine caloribus, & per consequens abs-
que calefaciente. Item æstiuo saltem tempore
constat profunda terræ absque talibus caloribus
esse,quia manifestæ frigiditatis sunt cauernæ sub
terra,& aquæ profundæ sunt frigidæ valde, vt pu

F

teales tãtoq; frigidiores,quãto profundiores.qua
re illo saltem tempore aquæ thermarum à subter
raneis pręfatis caloribus non calescunt. Et iterũ
si tales actuales calores contenti infra terrã aquas
calefacerẽt:oporteret omnes aquas de terra emer
gere calidas,vtpote de locis calidis venientes.om
nes enim generantur,aut aggregantur in conca-
uis terræ vt vult Aristo.si ergo in illis actuales ca-
lores sint, calefient ab eis aquę. nec apparet ratio
quare magis ĩaliqua cõcauitate sit calor,q̃ in alia.

*Capitulum. V I. Ad satisfaciendum prædi-
ctis difficultatibus & de dubijs, ac in-
stantijs respondendum.*

PRo satisfactione ad hæc & similia dubia pri
mo notandum est iuxta philosophorũ sen-
tẽtias in quibus pstantiores cõueniũt, et Aris. pci
pue dicit lib. methe. quòd virtutes cęlestes puta
solis

solis aliarumq; stellarum ad hæc inferiora, quæ sunt infra lunæ globum in parte quæ elementaris vocatur seu sphęra actiuorum & pasſiuorum, agendo perueniunt, permutando ea continuo, et calefaciendo præsertim radijs eius & motu innumerabiles & occultas alias in eis influentias agunt tam in simplicibus & elementarijs corporibus, quàm in mixtis. virtutes ergo illæ radiorum incidentes super terram penetrant in eam & profundantur vsque ad aliquod spatium. et ipsam calefaciũt. atque aquam superficialibus eius partibus in mixtam, eleuantes ex eis duas faciunt exhalationes, vnam videlicet humidam vaporosam, aqueã, aliam vero siccam fumosam, igneã. Quarum exhalationum pars ascendit de terræ superficie ad aeris regionem. pars vero non egreditur terræ superficiem, sed remanet infra terram. ex parte vaporosa humida quæ ascendit ad aeris regionem fiunt pluuiæ, niues, grandines, rores, pruinæ & huiusmodi. ex fumosa vero sicca fiunt venti, tonitrua, fulgura, & plurimæ ignitę apparitiones, quę in alto cernuntur. Ex vaporosa autem parte eius exhalationis quæ remanet infra terram in cauernis videlicet, & meatibus plurimis qui sunt in ea, fiunt aquæ, eleuata ea ad summitates concauitatum & infrigidata à frigore terræ, ex quibus aquis procedunt fontes & flumina vt Aristoteli visum est. fiunt etiam ex eadem exhalatione cum aliqua admixtione exhalationis fumosæ in certis locis, in quibus vigent virtutes cœlestes metallificę, diuersæ species metallorũ. ex fumosa vero quando retenta & conclusa fuerit in aliqua parte solida, vnde non habeat expeditam exitus viam. motu violento & agitatione eius ad exitum, fiunt terręmotus & mugitus, & aliquando hiatus & voragines fracta terra & expirante exhalatione: Ex ea etiam cum admixtione vaporosę exhalationis retenta in terræ meatibus & locis in quibus vigent virtutes generatiuę quorundam mineralium calidorum, fiunt multæ ac variæ talium mineralium species, iuxta diuersitatem commixtionis exhalationum, & locorum in quibus virtutes diuersę sunt ex diuersitate cœlestis aspectus. Considerandum pręterea, quòd quia ea quę continentur infra lunam videlicet in sphęra elementari, et sunt elementa & elementata siue mixta ex eis, omnia subiacent astrorum virtutibus, & superioribus lationibus. Ducuntur enim, reguntur, & gubernantur ab eis vt ait Aristot. primo metheororum. Ex quibus elementa quoniam imperfectiora & primæ proximiora materię ordinantur admixta tanquam ad perfectiora. & horum illa etiam quæ minus perfecta sunt ordinantur ad magis perfecta, puta inanimata ad animata, & illa ad animalia. et tandem omnia ad hominem, vt ait Aristote. primo politicorum. Est enim hominis perfectior nobilior ac temperatior complexio, & per consequẽs mixtio omnibus alijs vt Galen. primo de complex. Et Auicẽ. primo primę testantur. hinc est ꝙ virtute cœli, & astrorum, elementa ad mixtionem veniunt. Et quoniam vera mixtio non est nisi miscibilia inuicem alterentur, nec alterantur inuicem elementa nisi agentia & patientia suis qualitatibus, quæ sunt eorum virtutes, & sunt velut instrumenta cœlestium. actio autem & pasſio non fit nisi quando agentia & patientia sunt sufficienter & debite approximata. hinc est ꝙ circa terræ superficiem maxime vbi est discooperta ab aqua, in quo loco velut in communi confinio cõcurrunt tria elementa sensibiliter, videlicet terra, aqua, & aer, potisſime multiplicatur mixtorum generatio. conducto etiam ad locum illum quarto elemento videlicet igne, virtute stellarum. aut generato ex alijs elemẽtis, calore solarium radiorum. hæc omnia trahuntur ab Aristotele & pro maiori parte ex lib. de Generat. & Corrup. Igitur propterea quod locus mixtionis præcipuus est circa terræ superficiem, vbi magis elementa concurrunt, & virtus est potentior radiorum solis, aliarumq; stellarum incidentium super terræ superficiem atq; reflexorum ab ea, ideo fit vt hoc in loco plurima sit multitudo mixtorum. In tm̃ ꝙ etiã illa quæ elementa vocantur non sint pura, sed mixta. neque enim ignis quem videmus, & qui apud nos est purus ignis, vt ait etiam Aristote. primo metheororum. nec aer, nec aquę terrę proximę puræ sunt, nec terra quam cernimus & prope nos est, in qua tam manifestę apparent diuersitates vbicunq; fodiatur. fere ergo hæc omnia mixta sunt, & si elementorum nominibus appellentur. hoc fit, quia mixta imperfecta valde proxima sunt naturis elementorum à quibus nominantur, propterea quòd in eis valde dominãtur. superficialis itaque terra, non est purum elementum, sed est mixtum vsque ad aliquod saltem profunditatis spacium: nec tantum quæ ex ea terra vocatur, mixta est: sed etiam mixta plurima in se continet, proprijs nominibus nuncupata. et differentibus variata naturis, non solum quo ad qualitates primas, sed etiam quo ad duritiem, & mollitiẽ, & colores, & sapores aliasq; huiusmodi qualitates, ac etiam quo ad virtutes plurimas, & proprietates occultas, prout sensibiliter experimur. cuius tam grandis diuersitatis causas esso rationabile est, proportiones diuersas miscibiliũ,

gradus

gradus diuersos mixtionum, diuersitates et locorum seu situum terræ, in quibus uigẽt diuersæ virtutes propter diuersitatem influentiarum cœli,& aspectuum astrorum. Nec mirari debet aliquis esse infra terram tam grandem mixtorũ varietatem,cum consideratur quanta diuersitas sit in vegetabilibus,quæ in superficie terræ sunt, & in animalibus, in quibus non solũ differẽtię magnæ sunt ꝑꝑ diuersitatẽ specierum, sed etiam in spẽ eadem pro diuersitate locorũ.His prænotatis ad proposita dubia respondeamus. Ad primũ dicamus ꝙ per actuales calores inclusos terræ cõcauitatibus intelligendi sunt principaliter calidi spiritus.qui sunt exhalationes calidę gñatę,& eleuatę virtute caloris radiorũ solis,& stellarum, vt diximus,& pręcipue fumosæ exhalationes q̃ sunt igneæ naturæ. Possumus autem etiam ex consequenti cum his intelligere actualem caliditatem ab his spiritibus factam in parietibus concauitatum dictarum,& inhærentem eis. quoniam etiã illa adiuuat in calefaciendo aquas, quemadmodum per caliditatem clibani assantis panem, intelligimus principaliter calidum spiritum inclusum clibano,& ex consequenti caliditatem laterum clibani.& cõstat ꝙ spiritus illi seu exhalationes sunt corpora subtilia,& leuia,mixta ex omnibus vel pluribus elementis quanuis imperfecta, & multũ propinqua naturę elementi. Illa enim quæ calida est,& sicca,fumosa multum est vicina naturæ ignis,propterea ꝙ in eius mixtione multus est ignis comparatione aliorum, ideo nominãt eam auctores ignem,vt in præmisis apparet. consuetudo enim est,vt fumi flammæ atque carbones accensi qui sunt apud nos nominentur cõmuniter ignis,cum tamen in veritate quodlibet eorum sit mixtum,non elementum. Ad aliud, quæ causa hos calores infra terram fecerit, aut faciat,apparet ex dictis.quoniam caliditas cœlestiũ radiorum,& præcipue solarium calefaciendo, & penetrando ad terrę profunda,generat quotidie hos calores, quamuis plus in vna parte, quàm in alia,& plus aliquo tempore quã alio. Ad aliud, quid infra terram detineat hos calores. Dicendum ꝙ absque dubio cum dicti calores seu spiritus habeant expeditas vias,& manifestos meatus per quos liber eis exitus pateat,aut superstãtes terræ pori sint rari,& aperti,continue de terra prodeunt ascendentes naturaliter ad aeris regionẽ, sed stante causa generatiua eorum,vt prius,continuo alij in locum exhalantium generãtur,vbi nõ sint in concauitatibus constricti,& quodammodo obsessi non habentes exitum.propterea ꝙ latera,& summitates earum densæ sunt, & solidæ, puta lapideę,& argilosæ,idest de tenaci, & compacta terra,non habẽtes meatus,in huiusmodi cõcauitatibus conclusi detinentur contra suam naturam,non habentes viam. propter quod quãdoque vniti,& per hæc vigorati incalescunt magis, & vehementius calefaciũt quæ proximiora sunt. qui nonnunquam subtiliati, & rarificati, & ꝑꝑ hoc multiplicati,vltra id quod in dictis concauitatibus capi potest,frangunt magna violentia latera concauitatum, & moti magno impetu per terræ meatus faciunt terrę motus. aliquando vero erumpentes ad aerẽ extra,aperta terra per vim collisionis inflammantur: prout fit suo modo in nubibus,quando fulgura causantur, & tonitrua, & ita inflammati quandoque accendunt terras illas siue loca per quæ erumpunt,si forte coaccensibilis materia, puta sulfurea, aut similis sit ibidẽ, vbi ardentes ignes postea possunt multo tempore perdurare. Ad aliud,dicendum ꝙ dictos calores actuales ĩfra terram vbi est pura,& simplex elementum,videlicet in profundo versus centrũ non credimus contineri,imo rationabiliter putamus(prout arguebatur)ꝙ si ibidem ponerẽtur,cõfestim extinguerẽtur à multo,& intenso frigido terræ circunstantis, sed eos esse,generari,& contineri dicimus in parte illa terræ superficiali,quæ non est pura,nec simplex terra,sed mixta,& plurimis plena mixtis. Huiusmodi nanque superficialis terra quamuis frigida sit à prædominio & sicca,propter quod terra vocatur,calefit tamen à cœli radijs,vt diximus prius,ita vt in ea generentur calores prædicti,& in concauitatibus eius cõseruentur eadem virtute cęlesti,nec extinguũtur à frigiditate circunstantis terræ,sed possibile est, vt vigorentur aliqñ ab ea per antiparistasin. contrarium enim circunstãs vigorat contrarium, vt videtur Arist. quando non est tantæ potentiæ, vt ipsum vincat,sicut manifestum est in aqua superaspersa carbonibus fabri,quoniam vigorosiorem reddit ignem. Quod vero dicitur non esse tales calores intra sphęram aquæ,non est contrariũ dictis.Indubitabile enim est in sphęra aquæ virtute cœlestium radiorum generari calores,& eleuari indę exhalationes,magis tamen vaporosas,humidas, q̃ fumosas, propterea ꝙ aqua est humida, sed non retinẽtur tales calores infra aquam sicut retinentur infra terram. exhalant enim de aqua faciliter ascendentes libere, propterea ꝙ ipsa est mollis,facilè penetrabilis.cuius cõtrarium est in terra,quæ solida est,& compacta,& ꝙ ita sit in aqua,manifestat olla bulliẽs ad ignem,in qua videmus calores aereos in ea generatos per calorem ignis ascendere in ampullas ad superficiẽ,& exha

lare. Id etiam ꝙ dicitur frigora non contineri in sphęra ignis, forte non est penitus cõcedendũ. sunt enim in sphęra aeris frigora sempiterna. in medio eius interstitio, vt volunt auctores, cum tamen natura aeris sit calida, quãuis non tantum vt ignis, sed quæ sit illorum frigorũ causa non est perquirendũ hic. Concesso tamen non procedit ratio. propterea ꝙ manifesta causa est generãs calores in terra, scilicet radij solis, & stellarũ, sed non apparet, quæ sit talis causa generãs frigora in sphęra ignis, sed quia nunc dictum est calores illos actuales non contineri in terrę profundo versus centrum eius, vbi terra pura est, & simplex elementum, sed tantũ versus superficiem. Quæreret aliquis ad quantam profunditatem infra terræ superficiem esse possit. Ad quod dicimus, hoc per certitudinem terminari non posse. quoniam nesciri potest nisi existimatiue, quãtum virtus radiorum calefactiue profundetur infra terrę superficiem. Opinabile est tamen nõ multum esse spacium ad quod possit virtus illa pertingere, & cũ apud Alfraganũ aliosq; Cosmometras semidiameter sphęrę terrę, sit tvltra tria millia milliaria, Latitudinis, & vltra videatur si vsq; ad ꝓfunditatem. xxx. milliũ passuũ radiorũ solis, & stellarũ calefactio perueniret. quód tamẽ spaciũ est minus q̃ vna de centum partibus semidiametri terræ, q̃ est à superficie eius ad centrum. Ergo pars illa terræ superficialis, quam notabiliter radiorum calefactio penetrat, & in qua per consequens calores illi generãtur est permodum vnius corticis cooperientis, & continentis intra se residuum sphæræ terrestris, quæ est purum, & simplex elementum. quanquam talis cortex sit ex necessitate maioris spissitudinis in aliqua parte terreni ambitus q̃ in alia. propterea ꝙ maior est virtus radiorum solis, & sex aliorum planetarum in plaga terræ supposita torridę zonę, quã non egrediũtur, & ideo directius illã irradiant. quia fortius profundantur, q̃ in alijs partibus terreni ambitus extra tropicos. quas quamuis irradient, incedunt tamẽ radij obliq; super eas, & ideo in eis debilius operantur. Oportet igitur, vt cortex ille sit spissior in parte subiecta torridę zonę, quàm alibi. In partibus vero, quæ sunt versus polos sit tenuior, & tãto tenuior, quanto partes illæ fuerint à dicta parte remotiores, & viciniores alterutri polorum.

Ad difficultatem de concauitatibus, & ventribus terrę, dicendũ, ꝙ proculdubio sunt innumerabiles infra terræ superficiem. Hoc enim magni testificantur auctores, & sensibilis experiẽtia multoties docuit, cadẽte in aliquibus locis superficie terræ in profundum, vt aliquando integræ vrbes

A hoc modo similiter sint absorptę, cadentes in cõcauitates quæ sub eis erant, vt ait Seneca. & quandoq; eruperunt de terra subito magnæ aquarum copiæ, quas oportebat prius infra terram in magnis concauitatibus contineri. sed huiusmodi cõcauitates non sunt multum in profundo, quãuis aliquæ magis, aliquæ minus. sunt enim omnes intra corticem illum superficialis terræ, quem solis radij penetrant, aliarumq; stellarum sua calefactiua virtute. In profundo verò, vbi terra pura est & simplex elementum, propter adductam rationem, putandum est, non esse concauitates huiusmodi, sed esse solidam, et compactam terram vnitis, & coniunctis partibus absq; medio. In superficiali enim illo cortice cõtinẽtur multa, puta aer, aquæ, ignes, quæ omnia mixta sunt. plures itẽ mi

B nerarum species, valde diuersæ naturæ, & in ea fiunt concauitates tum propter calorem radiorũ solis, & stellarum facientem exhalare de humiditatibus, quę continentur infra terram, & de subtilioribus terrę partibus. quare in locis vnde illę exhalant, relinquuntur vacuitates paruæ primitus, deinde maiores, tum etiam propter calidas exhalationes retentas in dictis concauitatibus, & constrictas, quę petentes exitum, illas cõcauitates ampliant, & augmentant eleuantes terram in tumorem. tam magnæ enim violentię sunt huiusmodi exhalationes in mouẽdo. cum constrictę exitum petunt, vt nõ modo possint pręsentes vacuitates augere, sed vt opinati sunt aliqui philosophorum ab eis generati sint montes, eleuata terra eisdem concauitatibus, & ob hoc, vt plurimum sunt mõtes cauernosi, & concauitates atq, vacuitates maximę reperiuntur in eis. Ab eisdem etiam volũt

C aliquando generatas fuisse subito insulas in mari emergentes, vbi ante fuerat tantum mare, & hoc facta cauerna in terra quæ sub mari est, & eleuata ea sursum à spiritu quousq; superemineant mari.

Non sunt ergo in profunda, & pura seu elemẽtari terra concauitates pręedictę, vt recte obijciebatur, sed in superficiali, quę eterogenea est, nec in ea sunt à prima natura, sed factę per tempora succẽdentia, & quotidie fiũt à causis quę dictę sunt.

Quin etiam si forte instet aliquis, ꝙ si permodũ datum concauitates in terra fierent à cœlesti, videlicet, calore faciente exhalare partes aquæ, & terrę subtilioris de cortice illo qui dictus est: oporteret sic exhalantem ac resolutam terram deficere, & minui quotidie, & concauitates augeri numero, & magnitudine. donec aut tota superficialis illa terra resoluta esset, & perueniret actio radiorum ad puram terram, in qua dictum est non esse concauitates, aut eleuata superficie extrinseca

ca dicti corticis fieri totam ſuperficialem terram
in modum vnius concauitatis interceptis ſpiri-
tibus,& exhalationibus inter ſuperficiem illam,
& puram terram. Dicendum q̄ quia terra illa ſu-
perficialis, in qua huiuſmodi concauitates ſunt,
eſt valde difformis in partibus ſuis, videlicet ali-
cubi ſolida,compacta,inepta reſolutioni: alicubi
rara,mollis, apta valde euaporationi. hinc fit q̄
reſolutis, ſeu euaporatis vaporabilibus, remanēt
non vaporabiles,& in locum reſolutorum relin-
quuntur vacuitates:& ſi vacuitates quotidie fiāt,
augentur numero,& quantitate, in parte vna ter
ræ,in alia deficiunt, aut concidentibus lateribus
earum,aut repletis eis.& ſi terra in vna parte per
euaporationem conſumatur,& minuatur,in alia
generatur de nouo,& augetur, & ita cōſeruatur
tota eius moles in vna quaſi quantitate. ſic enim
quæcunque continentur in ſphæra paſſiuorum,
ſemper generantur in aliqua parte, & corrumpū
tur in alia,vt vult Ariſtot. primo metheororum,
& ſecūdo de generatione,& corruptiōe. Sed ad
id quod dicitur non eſſe in aliorum elementorū
ſpheris tales concauitates, dicendum q̄ non ha-
bent elementa alia ſoliditatem in qua poſſint cō-
cauitates fieri,& remanere ſicut in terra. q̄q̄ enim
fiat ex aqua quotidie,& ex aere reſolutio per viā
exhalationis,non remanent tamen concauitates
in locis reſolutarum partium: quoniam confluūt
confeſtim inuicē partes reſiduæ, & vniuntur ꝓ-
pter earum liquiditatem,& fluxibilitatem,vt cer
nitur in aquis euaporantibus ad ignem,aut ſolē.

Ad inſtantiam contra Mileum q̄ nō caleſcant
aquæ à ſpiritu,& vento calido quia exiret cum a-
qua &c. dici poteſt vno modo,q̄ aliquid egredi-
tur de illis ſpiritibus cum aqua ſimul ꝑ eoſdē mea
tus, non tn̄ euacuantur concauitates ab eis, nec
relinquuntur aquę ſine calefaciēte,immo aſſiſtūt
continue calores aquis,& eas indeſinenter calefa
ciunt. quia quamuis continue extra ſpirēt ꝑ mea-
tus illos,continue tamen, & cōfluunt aliunde de
alijs concauitatibus, & generantur continue, &
multiplicantur non deficiente cauſa eorum gene
ratiua atque multiplicatiua. Nam quemadmodū
aquæ continue egredientes de concauitatibus di
ctis non deficiunt regeneratæ continue,vel reag-
gregatæ aliunde confluentes,ita etiam de ſpiriti-
bus exiſtimandum eſt.& ſi de ſpiritibus illis cali-
dis plus forte exeat q̄ de aquis quia mobiliores,&
leuiores ſunt,plus etiam continue multiplicātur,
& confluūt propter cauſam quæ dicta eſt. nec pu
tandum eſt ſpiritus illos exire inde ſolos remanē-
tibus aquis,propterea q̄ calefactę aquę,& ebulliē
tes in concauitatibus miſcentur cum ſpiritibus,
& eleuantur ad hoſtia meatuum,vnde extra de-
fluunt ſimul cum ſpiritibus.nec reſident tantum
in fundo, prout imaginari videtur inſtantia.
Alio modo poteſt dici q̄ aquę calefactę pn̄t de cō
cauitatibus exire per ꝓprios meatus, per quos ta
men ſpiritus calidi non expirant, & modum hu-
ius imaginari poſſumus tripliciter. Primo enim
imaginari poſſumus aquas contineri in aliqua
concauitate,& ſpiritus calidos in alia, vel in alijs
pluribus concauitatibus circunſtantibus concaui
tati illi,in qua aquę continentur,aut ſuppoſitis ei
dem mediantibus ſolidis parietibus tenuibus de
ſolida,& cōiuncta terra,aut de lapide,quibus me
diantibus parietibus calefactis à ſpiritibus poteſt
calefactio aquarum,& earum ebullitio fieri: non
commixtis ſpiritibus cum aquis nec aliquo mo-
do corporaliter intrantibus in concauitatē aqua-
rum.& tali modo poteſt aqua calida per ꝓprios
meatus ſuę concauitatis ſcaturire, reſeruatis ſpiri
tibus in ſuis concauitatibus, nō habentibus com-
munionem cum illis meatibus. Et huius rei ſen
ſibile exemplum eſt. q̄ imaginemur vnum fur-
num ſolidum,& concluſum, diuiſum in duas cō
cauitates mediante ſolido pariete,& in vna parte
ſeu concauitate eius concluſus ſit igneus calor: in
alia vero aliquid aquę: habeatq́; illa concauitas in
qua aqua fuerit, aliquod foramē ab extra,ꝑ quod
aſcendens poſſit exire. manifeſtum eſt q̄ à calo-
re illo contento in parte furni aqua proxima ca-
leſiet,& calefacta,& bulliens tandem aſcendet ad
foramen,vnde poſſit emanare, non tamen inde
exeuntibus caloribus in alia furni parte contētis.

Aliter imaginari poſſumus ſpiritus calidos
quos diximus calefacere aquas,comprehendi in
ipſis eiſdem concauitatibus,in quibus aquę conti
nentur,ſed ſubſtare aquas ſpiritibus in fundis cō-
cauitatum, eſſe autē meatus illos per quos effluūt
aquę,in partibus illis concauitatum,quæ ſunt in-
fra ſuperficiem aquarum. tunc enim calefactę a-
quæ poterunt per dictos meatus effluere, nec ta-
men ſpiritus per illos meatus egrediuntur prohi
bentibus aquis. Poſſumus tertio imaginari
meatus eſſe in partibus cōcauitatum quę ſunt ſu-
pra aquarum ſuperficiem, ſed calefactam aquam
à prędictis caloribus,& bullientem eleuari virtu
te vaporum generatorum in ea,& cum eleuata p
uenerit ad meatus ingredi meatus, & obſtruere
eos,ita vt ſpiritus prohibeantur ab exitu, & hēat
exitum aqua propulſa,& quodāmodo compreſ-
ſa,& coacta à ſpiritibus. Et huius rei euidens ex-
perientia apparet in vaſe vndequaq; perfecte clau
ſo,habente vnum tantum ſtrictum foramē in ſu-
periori parte cum fiſtula reflexa,in quo vaſe poſi-
ta

ta aliquanta aqua, puta semipleno, aut minus, & approximato ei igne, vt calefiat aqua, & bulliat, expirat per foramen, & fistulam vapor cum violẽtia exsufflando admodum follis: sed si contingat bullientem aquam eleuari vsque ad foramen, incipit aqua egredi, vbi prius egrediebatur vapor, nec cessat egredi aqua, nisi amoueatur ab igne, & deferuescat ebullitio, donec totaliter egressa sit aqua. & si per modum aliquẽ restauraretur aqua, nec deficeret in vase, & sic bulliente, & eleuata, continuo continuaretur aquæ exitus sine fine.

Ad id verò quod dicitur esse æstiuo tempore in profundo terræ frigora. Dicendum ꝙ in ꝓfunda terra quę pura est, & simplex, hoc est in illa q̃ est sub cortice quem prædiximus, est frigus omni tempore, tam hyeme, q̃ æstate. quoniam in ea parte terra seruat naturam suam elementarem, scilicet frigiditatem, & siccitatem. sed in cortice illo exteriori impurę terræ, sunt alicubi concauitates cum calidis spiritibus etiam æstiuo tempore calefacientibus aquas per modum quem dedimus. q̃uis in parte aliqua dicti corticis sint eodem tempore frigora, sed illa sunt parum profunda, proxima videlicet extrinsecæ superficiei ad spaciũ duorum vel trium passuum incipientia, prout manifestum est in cellarijs, et testudinibus ad conseruãdũ vina, & alia huiusmodi, factis. frigiditas enim terrę, & aquæ, intercepta poris terrę in ea parte fugiens contrarium puta calorem aeris, & radiorũ solis, eo tempore vnitur, & vigoratur in parte illa per antiparistasin. prout eadẽ in parte, hyemis tempore caliditas terræ porositatibus intercepta fuga exterioris frigoris propter eandem causam vigoratur, quam ob rem reperiuntur loca prædicta cellariorum, & testudinum calida manifeste: talis enim seu caliditas, seu frigiditas facta in illis partibus fuga contrarij, non multo spacio profundatur. Ita ꝙ non peruenit ad diminuendum, vel corrumpendũ spiritus calidos caleficiẽtes aquas, nec etiam refrigerandum eas procedentes de terra ad superficiem eius, quando sunt aquæ fortiter fumantes. Immo possibile est ꝙ transeuntes aquę per illa loca quando directus, & breuis est transitus simul cum parte spirituum igneorum à quibus calefiunt, fiãt feruidiores, vigorata caliditate earum ab occursu contrarij: quemadmodum vigoratur caliditas cõsimilium spirituum in nube, dum infrigidatur, & densatur in aquam. Non est ergo concedendum id quod dicebatur profunda terræ ęstiuo tempore esse tanto frigidiora, quanto profundiora. sunt enim frigora illa superficialia, & infra ea calores latent in multis locis. Nec tamen negandum est posse alicubi esse concauitates cum calidis spiritibus proximas superficiei extrinsecæ terræ, adeo dico proximas, ꝙ æstiuo tempore totum sit calidum, quod intercipitur inter summitates earum, & exteriorem aerem: plus tamen est hoc in ꝓfundis, vt diximus. Ad id quod vltimo dictum est, oportere omnes aquas fontiũ de terra emergere calidas, dici potest vno modo prout concedit Alber. Aquas omnes fontiũ infra terram calefieri à caloribus, seu spiritibus qui dicti sunt, & virtute illorum calorum eleuatæ ad orificia illarum cõcauitatum scaturire, quasdam tamen plus, quasdam minus calefieri, prout cõtingit eas esse in concauitatibus suis magis, vel minus proximas locis, in quibus spiritus ignei continentur, & prout contingit spiritus illos esse maioris, aut minoris quantitatis, ac magis, vel minus intensi caloris, à quibus aquæ dictæ calefiunt. Huiusmodi tamen aquæ non omnes egrediuntur ad exitum calidæ, sed plurimæ frigidæ, quoniam frigescunt penetrando per frigidam terram, aut lapides, currendo per talia loca aliquãdo multo spacio, antequam de terra prodeant, & maxime si cursus earum sit oblique, non directè procedens ad exitum. sunt enim huiusmodi aquæ valde aptæ infrigidari: tum quia frigidæ per naturam, ad quam rem de facili reuertuntur: tum etiam quia raræ sunt, tum propterea ꝙ factæ sunt nuper ex vapore, sicut vult Aristot. tum etiam quia calefactę, vt dictum est, ab igneis spiritibus, & aquæ calefactæ citissime à frigido penetrantur. Alio modo potest dici, omnes aquas in concauis terræ calefieri à dictis spiritibus. propterea quòd nõ in omni parte sint, aliquas tamen calefieri, quasdam magis, quasdam minus secundum diuersitatem locorum, & calorum, & aquarum quantitatem, sed plura oportere cõcurrere ad hoc ꝙ aquæ ab illis spiritibus calefiant in tantum ꝙ ebullientes atque feruentes de terra procedant. Oportet enim primo calores esse plurimos, & vnitos atq; conclusos, vt in calefaciendo reddantur fortes, & vigorosi, tenentes quodammodo locum vnius ignis magni, vel ardentis fornacis. Ad hoc autem, vt huiusmodi sint, opus est eos concludi in cauernis solidorum laterum, vnde exhalare non possint: nam vbi contineantur in concauis terræ porosæ, & raræ, aut habentis liberos, & apertos meatus expirandi, absq; dubio calores sunt remissi, non vniti, nec cõfortati per reflexionem parietum, prout in solidis accidit. nec sunt sufficientes, aquas ad ebullitionem vsq; calefacere. Immo possunt alicubi adeo remissi esse, vt nec aquas possit tepefacere, sed sint causa, vt vigoretur aquæ frigiditas per antiparistasin, vt placet Aristot. in grandinis

dinis generatione. Oportet etiam aquas illas quæ debent à talibus caloribus sufficienter calefieri, esse decenter propinquas eisdem, vel contentas in eadem concauitate, vel propinqua, tenui quodã & solido pariete mediante, aut recte suprapofita concauitati caloris, vt modo quodam dispositio sit, sicut vas in quo sit aqua, sub quo sit ignis. Itẽ oportet huiusmodi aquas esse non longo spacio remotas ab orificio fontis vnde scaturiũt, ne pro longitudine viæ, & distantia à loco feruoris deferuescant. opus est etiam, vt transitus aquæ ad orificium, per quod emanat ex terra sit directus, vt rectior, & breuior sit processus. Propter hoc ergo ꝙ in paucis locis hæc omnia concurrunt, ideo contingit in paucis locis orbis terræ fontes calidos inueniri, cõparatione fontium frigidorum: & quia loca in quibus calores seu spiritus prædicti magis vigent, sunt loca apta generationi illorum mineralium, quæ calida sunt, & à calido generantur propter virtutes calefactiuas cœlestes, & in talibus locis influentes. & propterea ꝙ fumosæ exhalationes, quę pro maiori parte sunt materiæ illorum mineralium, ibidem principaliter inueniuntur. ideoq; accidit plurimum in locis dictarum minerarum, vel in propinquitate earum reperiri calidos fontes, puta in quibus sunt salium mineræ, vel aluminũ, vel auripigmenti, sulfuris, naphthæ, seu petrolei, & similium, ac etiam metallorum. Non quidem propterea ꝙ illa mineralia, vel transitus aquarum per ea, sint causæ caliditatis earum, prout plures (quẽadmodum pręmisimus) voluerunt: sed propterea ꝙ illorum mineralium generatio, & thermarum calefactio ab eadem causa procedunt, quæ est actualis calor, seu spiritus igneus cum influxu calefactiuo cœlesti.

Capitulum septimum ad assignandum naturales causas apparentium in Patauinis aquis, quæ proposita sunt in capite primo.

NVnc ad reddendum naturales causas aliorum apparentium in Patauinis specialiter fontibus calentibus veniamus. Primo enim quod plures eorum oriantur in vallibus, & ad pedes montium, causa est, quæ generaliter in ortu fontium assignatur. plurimi enim oriũtur ex mõtibus, vel apud radices eorum, vel in lateribus infra summitates eorum: & nulli, aut pauci, nascuntur in planis locis valde remotis à montibus. intra montes enim, vt prius diximus sunt pro maiori parte cauernæ, seu concauitates, in quibus aquę generantur, & colliguntur ad fontes producendos. quæ aquæ descendentes per meatus veniunt

dinis

D ad radices mõtium vel ad latera, vbi reperiunt exitus viam. Sed ꝙ aliquis horum fontiũ sit in summitate colliculi, s. fons APONI, causa mihi aliquando visa est, ꝙ illum colliculum fons ipse produxerit per tpis processum, ꝙ aquæ sedimẽ luto sum prius in fundo fontis, atq; lateribus, & ripis lapide factũ sit, demũ superaddito cõtinuo simili luto, & lapide facto de tempore in tẽpus creuerit lapis in altitudinem quæ cernitur. & reuera obseruãti locum, & bene subtiliter consideranti apparet, ꝙ in quocunq; loco aqua illa steterit feruens, & per quem transitum habuerit, si residentia eius adhæserit rei solidæ lapideæ, lapis fit, & augetur continue. Siue tñ collis ille factus sit ex aquæ sedimine, siue non, ascensus aquæ ad summitatem eius, vel ad medium alterius, vt in fonte sanctæ Helenæ causa putanda est, aut vis feruoris

E spirituum igneorum calefacientium aquas, & in eis generantium vapores multos ascendentes, & secum eleuantes aquas, prout in olla bulliente videmus, aut grauitas aquæ habentis originem aggregationis suæ in loco altiori, puta in montibus qui proximi sunt: qua grauitate aqua compressa cogitur per subterraneos canales conclusos procedere, & si viam egrediendi nisi superius non inuenerit, ascendere vsq; ad tantam altitudinẽ, quanta est altitudo loci aggregationis primæ: sicut manifeste videmus ĩ aquęductibus artificialibus, quibus fit vt aquæ per depressa loca conductæ eleuẽtur cum impetu salientes. Quod vero aquæ prædictæ ferueant, vt deplumẽt aues, & depilẽt &c. Causam iam dedimus eis, & alijs thermis cõmunem superius. At ꝙ oriãtur hæ aquæ, & oriãtur cum ebullitione ascendentibus ampullis de fun-

F do ad superficiem cum sonitu simili aquæ bulliẽtis ad ignem, causam esse putandum est, ꝙ in eis ab illis igneis spiritibus qui eas calefaciũt, generãtur vapores plurimi, q̧ eas eleuant, & ipsi continentur in ampullis ascendentes propter leuitatẽ, vsq; quo veniant ad aquæ superficiem, & exhalẽt apertis ampullis cum sonitu, vt cernitur in aquis ad ignem bullientibus. Potest etiam fieri, vt cum talibus vaporibus sit etiam aliquid de illis igneis spiritibus exeuntibus cum aqua de cõcauitatibus vt dictum est antecedẽti capitulo, qui etiam ascẽdũt in ampullis ad aquæ superficiem similiter exhalantes. Quod autem ęstate non deficiant harum aquarum scaturigines, & omni tempore ferè vno modo procedãt, causam debemus rationabiliter opinari priuationem illarum causarum, propter quas difficiunt quandoque aquæ, & quãdoque minuuntur, & quandoq; augentur in fontibus: quoniam cessantibus causis auferentibus, aut

diuersi-

diuersificantibus processum aquarũ, vel relinqui-
tur, vt earum processus, & emanatio semper sit
vniformis. Nunc aũt causa, propter quam defi
cit emanatio in aliquibus locis, in quibus solebãt
oriri aquæ, est aliquãdo defectus collectiõis, & ag
gregationis aquarum in concauis subterraneis, à
quibus aquæ fontibus ministrãtur. cum enim de
ficit noua aggregatio in principio vnde procedit
aqua ad orificiũ fontis euacuato toto, quod prius
collectum erat, necessarium est aquam in meati-
bus veniẽtibus ad fontem, & similiter in ipso fon
te deficere. Aliquando verò est huius defectus
causa, nõ defectus aggregationis, & collectionis
aquarum in concauis terrę, sed impedimentum,
seu clausura viæ, per quam aqua à concauitate suę
aggregationis, procedit ad fontem, quanuis aqua
in ipsa concauitate sufficienter abundet. aliquan-
do est inuentio noui meatus, per quem ad aliũ,
locum extra terram habilius, & expeditius aqua
procedit, vnde egrediens facit noui fontis origi-
nem siccato priori. Aliquando etiam sine noui
meatus inuentione, idem facit ampliatio alicuius
aut aliquorum solitorum meatuum, ita vt per il-
lum, vel illos plus solito aquæ decurrãt. fit etiam
vt deficiat in aliquo solito meatu fluxus, & defi-
ciente fluxu, siccetur fons, qui abinde pendebat.
Est enim contingens ab vna concauitate valde
multos ortum habere meatus. His causis maxi-
mè possunt fontes soliti aliquando siccari: minui
verò eorum emanationes possunt proportionabi
libus causis, quando sunt non auferẽtes aquas to-
taliter, sed minorantes, puta diminutione aggre-
gationis aquæ in concauitate, aut obstructione
meatus, aut inuentione noui meatus, non totam
aquam defluẽtem capientis, sed partem eius. aut
dilatatio alicuius præexistentis meatus aliquam
quantitatem aquæ plus solito differẽtis. & ex his
oppositis causis possunt quandoq; fontium ema-
nationes augeri. Dicamus ergo ꝙ defectus aqua
rum in fontibus, & diminutio procedentes à di-
ctis dispositionibus meatuum, æqualiter possunt
omnibus fontibus accidere, à quibuscunq; conca
uitatibus procedant, & quocunque modo aquæ
in dictis concauitatibus colligantur. & hæc non
minus hyeme quam æstate, vel alio anni tempo-
re. possunt enim quorumcunq; fontium meatus
aliquando obstrui cõcidentibus lateribus, vel ali
quo luto ducto ab aqua claudente meatum, vel
alio modo, & constringi sine perfecta clausione,
alij etiam de nouo fieri, & inueniri, aut per terræ-
motus, aut per spiritus facientes concauitates no-
uas in terra, vt supra diximus. sed defectus, aut di-
minutio aquarum in fontibus prouenientes à de-
fectu, vel diminutione aggregationis earum in
concauis à quibus aquæ fontibus ministrantur,
non cõtingunt æqualiter omnibus fontibus, nec
omnibus temporibus anni. Nam quibus adue-
niunt aquæ à concauitatibus superficialibus val-
de proximis terrę cuti, hi faciliter minuuntur ęsta
tis præsertim tempore, & aliquãdo siccantur om
nino. propterea ꝙ in illis concauitatibus fit aqua-
rum collectio pro maiori parte ex impressiõibus
aqueis cadentibus super terram, & distillantibus
per poros ad ipsas concauitates. quare æstatis tem
pore quando maxime est vigor radiorum solis,
quicquid ferè humoris in illis superficialibus ma
xime terræ partibus continetur, exhalat in tenuẽ
vaporem. qui non est materia nebulæ, nisi exilis,
vnde minuuntur pluuię, & alię impressiones a-
queę, & aliquãdo deficiũt multis diebus. Exhau
stis ergo concauitatibus, nec sibi restitutis aquis
ab extra vnde solẽt, necessarium est ꝙ in eis aquæ
deficiant, aut sensibiliter minuantur, & per con-
sequens, vel nihil, vel modicum de fontibus sca-
turiat. Quibus verò fontibus aquę procedunt à
concauitatibus profundioribus, in quibus colli-
guntur pręcipue ex vaporibus eleuatis tam ab ex
ternis caloribus radiorum solis, & stellarum atq;
motibus earum, quàm ab internis interclusis ter-
rę visceribus, prout in antecedẽtibus dictum est,
qui vapores retenti infra terram infrigidati, con-
densati, & in aquam conuersi, guttatim stillant,
& colliguntur in concauis prout Aristote. visum
est, Aut ex oceano, & alio mari penetrantes ꝑ ter
ram, & occultos meatus eius, vt Albertus opina-
tus est (q̃q̃ reuera opinio illa non faciles difficul-
tates includat) tales fontes velut quodam ma-
gis naturali modo, & habentes magis constans
principium, non ita deficiunt æstiuo tempore, ne
que notabiliter minuũtur ex defectu aquarum in
concauis. propterea ꝙ aggregatio illarum aquarũ
in concauis ferè vnum habet modum, æstate, &
hyeme, alijsq; anni temporibus, non multum sen
tiẽs priuationem, aut multitudinem pluuiarum,
aliarumq; aquosarum impressionum. quia illę pa
rum in terrę superficiem profundantur. De ta-
lium autem fontium numero sunt illi, ex quibus
ortum habent flumina naturalia, nunq̃ deficiẽtia
aliquo anni tempore, quemadmodum ex superfi
cialibus ortum habent torrentes, qui æstate defi-
ciunt tempore siccitatis. De illorum etiam nume
ro sunt fontes calidi, siue thermę. quoniam eorũ
aquæ aggregationem habent in locis calorum, à
quibus calefiũt: aut trãsitum faciunt per illa loca
calorum, vt superius monstratum est, qui calores
quãuis illo terræ cortice eterogeneo quem su-
pradiximus

pradiximus contineantur, ſunt tamẽ plus in pro
fundo ipſius, quàm in ſuperficie cõcluſi, propter
ſuperficialis partis raritatem, ideo ſtante ferè ſe-
cundum vnum modum aggregatione aquarum
in concauis illis profundis, nec variata notabili-
ter iuxta varietatem exterioris aeris, per tempo-
ra anni vnus ferè modus eſt fluxus, & emanatio
nis earum. Ad hoc etiam & ad multitudinem
quantitatis emanationis earum, poteſt facere cali
ditas illa locorum grãdis, in quibus aggregantur
aquæ, vel per quæ tranſeunt. quoniam manens ſe
cundum vnam diſpoſitionem magnã eleuat eua
porationem de circunſtantibus partibus, & ad ſe,
reſoluendo attrahit de remotis, quoniam talis eſt
natura caloris. Illa verò euaporatio fit continuo
aquæ materia quæ in concauis aggregatur, & cõ
tinuatim per meatus deriuatur ad fontes, niſi for
te permutatio, vel impedimentum aliquod con-
tineat in via, puta obſtructio vel ſtrictura, vel no
ui, & inſoliti meatus inuentio. quod factum eſſe
aliquando, & fieri per tempora manifeſte depre-
henditur apud fontes Patauinos, in aliquibus lo-
cis ſubtiliter aduertenti: alicubi enim cernuntur
cõcaua in quibus oſtẽditur alias ortum fuiſſe fon-
tis, qui nunc defecit, & alio tranſlatus eſt, & alicu
bi fodiendo de nouo inueniuntur calidarũ aqua-
rum nouæ ſcaturagines, ad quas veriſimile eſt a-
quas de antiquis ſolitas fontibus deriuari, & ita
illos minui, & aliquando ſiccari.

Quòd vero feruor dictorum fontium per plu
uiarum aduentum non notabiliter temperetur,
dicendum cauſam eſſe ꝙ quamuis abſque dubio
pluuialis aqua, præſertim cum pluuia grandis eſt,
illa dico aqua, quæ actualiter cadit in concauum
fontis, & cum feruenti miſcetur, feruorem eius
quę extra terrã collecta eſt, de neceſsitate remit-
tat, & temperet. quia tamen continuo noua fer-
uens per meatum ſubterraneũ extra propellitur,
& illa tẽperata adaucto fonte per riuum recedit,
& ſuccedit feruens, hinc eſt ꝙ ceſſante pluuia, cõ-
feſtim apparet in fonte ſolitus feruor.

Et quòd alicubi ſit fons frigidæ aquæ proxi-
mus fontibus aquæ feruentis, Duplex modus
cauſæ dari poteſt. Primus eſt ꝙ aggregationes a-
quarum à quibus fontes illi, calidus ſcilicet, & fri
gidus ortum habent, ſunt in locis valde à ſe diſ-
tantibus infra terram. quanquam orificia vnde de
terra ſcaturiũt, ſint propinqua, poteſt enim frigi-
da aqua de frigida terræ regione procedere, & ca
lida de calida per diuerſos valde, & longinquos
ac inter ſe diſtantes meatus: qui tamen procedẽ-
tes verſus terræ ſuperficiem, continuo vnus ver-
ſus alium procedant, ſibi inuicem appropinquan

D do donec de terra in locis proximis prodeant.

Alter modus eſt ꝙ aquę fontis frigidi princi-
piũ, & aggregatio ſit in locis calidis, & ſit aqua in
principio, & aggregatione illa feruẽs, ſed proceſ-
ſus eius ad orificiũ fontis ſit per ſtrictos meatus,
tortuoſos, & longos, per quos pigre valde, & tar-
de procedens tepefiat primo, dein frigeſcat,
priuſquam de terra prodeat. & hoc affirmatur eo
ꝙ aquę talium frigidorum fontium ſi alicubi ſint
proximę caliditati, quamuis careant calore, non
tamen carent alijs qualitatibus aquarum fontium
calidorum, ſed ſunt ſimiles illis in colore, & ſapo
re, quas fugiunt animalia ad potũ, ſicut illas, quã-
uis amiſerint feruorem, & infrigidatę ſint longi-
tudine tranſitus: ſunt tamẽ eiuſdem originis, &
naturæ cum calidis.

At ꝙ tales aquę feruentes non appareant mi-
E nus clarę, & limpidę, quam aquę frigidorum fon
tium dulcium ac puteorum, & fluminum: cauſa
non eſt quia ſint tam purę, & propinquę ſimplici
tati elemẽti, vti illę, immo ſine dubio groſsiores
ſint illis, & maiorem in ſe habeant terreſtrium, at
que mineralium partium mixtionem, prout cer-
tisſimis experientijs cognoſcere facile eſt. ſed hoc
eſt, quia viſus decipitur in deprehẽſione illarum
partium mixtarum cum aquoſitate, tum propter
paruitatem illorum corpuſculorum mixtorum,
quę viſum effugiunt, tum propter ipſorum lumi
noſitatem. ſunt enim illa corpuſcula ſalis, & alu-
minis, vt poſtea oſtendetur. quorum vterq; mul-
tum habet aluminis, & albedinis, quia illuſtran-
tur a lumine aeris, & viſum non terminant. adiu
uãt etiam ad hoc perſpicuum vapores cum aqua
mixti, calidi in minutisſimis ampullis, quas viſus
F non diſcernit, qui aquam, & ea quæ cum ea mi-
xta ſunt, reddit magis perſpicuuam. & ideo poſt-
quam infrigidatur aqua huiuſmodi, & moram
contrahit vt exhalent dicti vapores, & ſpiritus, ad
viſum redditur minus clara.

Odoris aũt ingrati qui percipitur in vapori-
bus potisſime dictarum aquarum putandum eſt
cauſam eſſe infectionem illius vaporis, à materie
bus mineralibus, quæ ſunt in aquis, & aquarum
etiam partes aliquę ſubtiliores euaporantur. in ta
libus enim mineralibus agẽs caliditas ignea, quæ
aquas calefacit, generat ĩ eis tales odores, & ꝙ de
igneis ſpiritibus, & fumis aquas calefacientibus,
cum eis procedit, & vaporibus admiſcetur, ad-
iuuat ad reddendum odorem eius ingratum, &
ad faciendum eundem declinare ad odorem ſul-
furis, etiam ſi ibi nihil ſit de ſulfuris ſubſtantia. vi
dentur enim ignei illi ſpiritus, qui ſunt exhalatio
nes calidæ, & ſiccæ, vt ſupra oſtenſum eſt habere
talem

talem odorem, vt apparet manifeste in fulminibus, & in exhalationibus quæ de terra fiunt aliquando cum aperitur: quod fortassis Aristote. intellexit in decima particula problematum, vt capitulo secundo recitatum est prius, quando dixit quòd aquæ calidæ sulfure fœtent sicut fulmen. & Plinius vigesimonono natura. historia. cum dicit, quòd sentitur vis sulfuris in aquis feruentibus, & quòd fulmina, & fulgura odorem sulfuris habent.

Quòd verò salsedo in huiusmodi aquis antequam decoquātur occulta sit gustui, & per decoctionem fiat continue manifestior, causa est, quòd in ea parua quantitas salsæ materiæ continetur, seu amaræ, quæ est causa salsedinis, comparatione aquositatis insipidæ, antequam per decoctionem aquosæ, plurimę partes insipidę resoluantur, sed per decoctionem resoluuntur partes insipidæ subtiliores aqueæ proportionabiliter plusquam amaræ terreæ. & illæ quæ de amaris remanent cum aquositate, per decoctionem amplius amarescunt, quia augetur continue earum proportio ad aquosas, & amariores factæ reddunt saporem suum magis continue manifestum. Animalia verò bruta abhorrent potum harum aquarum etiam antequam per decoctionē percipiatur manifeste sapor earum ad hominis gustum, Aut quia eis certior gustus est saltem in percipiendo aquæ qualitatem, quæ eis naturalis & magis assuetus est potus, quàm homini, Aut quia præter sensum occulto quodam naturæ regūtur instinctu, propter quem multa etiam alia ea fugere videmus quæ ad cibum, ac potum pertinent, quę tamen nullius horribilis videntur esse saporis, immo delectabilis alijs, & hoc faciunt non tam sensu, quàm occulta natura docente.

Sed luti siue limosi sediminis adhærentis lateribus ac fundis canalium, per quos aquarum huiusmodi fluxus est, causa proculdubio est terrestris materia, grossa, & grauis, quæ continetur in eis. cuius aqueæ, & grossæ partes, defluente aqua, applicatæ lateribus, & fundis canalium, per quos aqua decurrit, adhærent eisdem, viscositate quadam sui, & additis continuo alijs ad alias, adunātur in modū limositatis, & luti, & quiddā simile huius etiam in alijs grossis aquis apparet. sunt autem tales partes grossæ gypseæ seu de minerali natura aluminis, vt post declarabitur, quia declinat lutum ad illum cinereum colorē vt plurimum, quamuis in canalibus aliquibus declinet ad subcitrinum propter aquæ feruorem. conuertitur verò lutum tale in lapidem si cana-

A lis substantia sit solida lapidea, vel metallica, propterea quòd caliditas ab aquæ feruore creata in talibus materiebus, & substantijs solidis, & siccis redditur assatiua, & lutum per assationem lapidescit, & quanto durior fuerit canalis substantia, quia magis assatiua redditur, ob hanc eius caliditatem citius lapidescit id lutum, & lapidem conficit duriorem.

In mollibus autem canalibus seu vasis de molli materia siue substātia, quia eorum caliditas humida non est assatiua, manet lutū non lapide factū defectu agentis lapide facientis, & propter eandē rationem in locis, vel canalibus in quibus manet aqua, vel per quos transit, & fluit, postquam tepefacta est, non lapidescit. limosi etiam sediminis lubrici quod residet ad fundum, quādo in cōcauitatibus & in balneis huiusmodi aquæ quiescunt atque tepescunt, præfatæ partes B grossæ terrestres quæ in aquis talibus continentur verisimiliter causa sunt. Cum enim quiescit aqua sua grauitate partes illæ descendunt pigre, & valde paulatim in multo tempore, & quod est de aqua, minus graue stat superius, pigre, & tarde, ꝑp talium suarum partium paruitatē, atq; aquę subsistentis grossitiē, & viscositatem, quā nō sine difficultate ac tempore potest diuidere. Partes ergo illæ collectæ, & aggregatæ in fundo aquæ faciunt limositatem illam quæ dicta est, quæ non est cinericij coloris, vel subcineritij, sicut illud lutum quod fit in riuis, per quos habet aqua decursum, vt supra dictum est, sed est coloris viridis herbacei, propterea quòd aqua ꝓpter quietem, & partes præsertim illę grossæ accipiūt aliquod putrefactionis vestigium, calore extra- C neo circunstante ac continente, prout in alijs aquis stantibus, & præsertim grossis communiter videmus accidere, vt in fossis, piscinis, & paludibus, in quibus & in aquę superficie, et in fundo potissime caloris tempore per putrefactionē huiusmodi viriditas, & ad modum herbę limositas adunatur.

Ascensus verò eius de fundo ad aquę superficiem, & descensus eius ad fundum causa est, ꝙ procedente in ea putrefactione, fit velut ebullitio quædam seu spumatio, multis aere spiritibus in ampullas transeuntibus, prout cernimus communiter in liquoribus, cum putrescunt. qui vapores in ampullis ipsis inclusi pętentes aquæ superficiem leuitate sua, vt exhalent ad aerem, vti de natura sua est, nec potētes viscositatem limositatis rumpere, illam secū trahunt in frustis ad aquæ superficiem, ad quod multū adiuuat diur-

ni aeris caliditas,& radiorum solis attrahei ıs spi-
ritus ıllos sursum. propter quod maxime d e die
fit talis ascensus. cum autem sic ascenderit dıcta
limositas ad aquæ superficiem,ibi que morã tra-
xerit,exhalant de spiritibus ad aerem,& solis,&
aeris calore resoluũtur plurimi eorum,quia rur-
sus limositas grauitate sua ab illis eleuantibus se
spiritibus derelicta,descendit ad fundum in no-
cte præcipue,& post solis occasum,aeris, & solis
cessante attractiuo calore.

Turbidationis autem aduenientis,aliquan-
do sponte huiusmodi aquis,nulla manifesta ex-
teriori causa præcedente, oportet causam esse,
vel ifra terram in meatibus, per quos aquę fit de
fluxus ad fontem,in illis enim meatibus opinan
dum est esse,& adunari lutum,ex aquis transeũ-
tibus per eos,prout apparet exterius in riuis per
quos deriuantur à fontibus.quod lutum põt per
tp̃is spacium ad tantam quantitatem adunari, vt
viam aquæ claudat,& oppilet, retenta autem a-
qua,& adaucta in loco aggregationis suę,et exu
perantibus spiritibus,& vaporibus propellenti-
bus eam ad exitum:potest cum magno impetu,
& violentia veniens oppilationem viæ aperire,
& cum magno motu, & multa aquæ abundan-
tia lutum illud secum ducere ad exteriorem ter-
ram,vnde aqua cum illo luto mixta,alba redda-
tur,& turbida.Hoc tali modo fieri posse, opina-
ri facit illud quod videmus fieri in vrinis huma-
nis.quibusdam enim quibus vrinæ claræ esse cõ
sueuerunt admodum vrinæ sani,subito, & spon
te turbidę minguntur apertis oppilationibus ve
narum,& viarum vrinæ, & eductis cum multa
vrina materiebus oppilationum: quibus purga-
tis,& quodammodo expeditis vijs, vrinæ ad cla
ritatem solitam reuertuntur. & si tali causa fiat
dicta aquæ turbidatio,non est absque ratione di
ctum quòd balneæ ea hora maioris debeant esse
virtutis,propterea quòd multa pars virtutis ea-
rum,est in huiusmodi luto.

Potest etiam esse huius accidentis causa ex-
tra terram,propter putrefactionis modum acci-
dentẽ huiusmodi aquis à calido extrinseco con
tinente. facit enim putrefactio in aquis alijsq;
liquoribus, ebullitionem,& generat in eis ven-
tositates remouẽtes ab eis propriam claritatem,
donec stat ebullitio,sicut videmus in vinis dum
tendunt ad reuolutionem in vappam. & in mul
tis alijs liquoribus, & plerunque exhalatis illis
ventositatibus redditur eisdem claritas. sic etiã
videmus aliquando fieri in paludibus, & aquis
stantibus fouearum, quod parimodo fieri in a-

D quis thermarum stantibus,non est penitus à ra-
tione remotum.

Intermissionis emanationis, & ascensio-
nis ampullarum atque sonitus,& reuersionis ea
rum cum impetu maiori post intermissionem,
causa potest esse modus ebullitionis aquæ in cõ-
cauitate suæ primæ aggregatiõis,vbi à calore fer
uescit.quia feruescens aliquando eleuatur vapo
ribus propellẽtibus,& spumantibus sursum,ali-
quando descendit emissa aquæ parte, & vapori-
bus,& ita in vna sui parte eleuatur, in alia non,
sed modo in vna,modo in alia,sicut videmus in
lebete cum bullit aqua.sic ergo habens hũc mo-
dum motus,non cõtinuatim vniformis in prin-
cipio,ex consequenti habet illum etiam in mea-
tibus,& in fonte, vbi iam apparet.potest etiã hu
ius rei aliquando causa esse aliqua oppilatio,

E & clausura viarum non fortis,facta à luto in ali-
qua parte,per quam aquæ trãsitus non est liber.
sed oportet cum aliquanto impetu propelli lu-
tum id,vt via aperiatur.qua aperta,& propulsa-
to luto procedit aqua,& cessat per spacium im-
petus,iterum claudit lutum viam,deinde impe-
tus propter retentionem iterato reuertitur, &
aperit,& post remittitur ĩpetus,vt prius, & clau
ditur via, vt prius:& ita res cum intermissione
procedit. Cinis ille qui colligitur circa orifi-
cium fontis vnde aqua scaturit,proculdubio est
vsta,& assata terra,tracta cũ aqua de locis,in qui
bus vigent calores aquam calefacientes,vt prędi
ximus. Adurunt enim hi calidi, & ignei spiri-
tus partes circuniacentes locis,in quibus conti-
nentur,& assant terras,consumentes,& exsican-
tes humiditates vnientes inuicem partes terræ:

F quare conuertuntur ad formam cineris,quę par
tes tractæ cum aqua,dum ascendit in fonte in ip
so orificio seu circa ipsum, dum deficit propul-
sio, resident,& adunantur ibidem.

Frusta vero illa quæ cum aqua similiter tra-
huntur,& egrediuntur, & videntur esse carbo-
nes:non sunt veri carbones ex lignorum vstiõe:
quia nõ est verisimile in illis terræ ꝓfundis à qui
bus aq̃ veniunt, & vbi calores illi ignei continẽ-
tur,qui aquas calefaciũt,aliqua esse ligna.q̃ si es-
sent, possent forte ab alijs ignibus exsiccari,& as
sari,& quodammodo vri ita, vt conuerterentur
in similitudinem carbonum.puto tamen q̃ non
possent in illis profundis ardere,& flammã emit
tere propter conclusionem loci,& priuationem
expirationis,vt dicebatur supra capitulo tertio.
sunt ergo frustula illa vt opinor de tenaci ter-
ra argillosa compacta valde, nigri coloris. talis
enim

enim terra reperitur multis in locis, in quam terram quamuis calores illi ignei egerint, & ipsam assauerint, non tamen in tantum totam humiditatem eius exsiccauerunt, vt conuerterent in puluerem, sed prope lapidem nigrum fecerunt. Aqua demum in qua steterunt illa frustula, macerauit ea, vnde facile frangibilia facta sunt ad modum laterum male coctorum, & in aqua maceratorum. causa vero quare clauso fontis meatu, vñ aqua à fonte decurrit, & aggere facto circa concauum fontis, aqua eleuatur & crescit in fonte, manifesta est, quoniam surgẽte aqua per subterraneos meatus, ad fontis concauum, & non habente viam, qua inde defluat, necesse est, vt augeatur eius quantitas in concauo, & per consequens eleuetur. sed quòd talis eleuatio non fiat nisi ad aliquantum spacium, & nõ plus, id fit secundum vigorem virtutis propellẽtis aquam sursum. tantum enim potest eleuari, & ascendere aqua, quantum virtus illa potest ꝑpellere, & non plus. si enim virtus propellẽs fuerit grauitas aquæ habentis collectionem, & originem in loco altiori, & transitum per meatus clausos, ad tantum potest aqua eleuari in fonte, quanta fuerit altitudo aquæ in origine sua, & nihil plus, vt manifestum est in artificiatis. & si fuerit virtus ascensiua vaporum, & spirituum inclusorum in aqua, ꝑpellens eam, manifestum est, ꝙ quantus fuerit illius virtutis vigor, tãta erit, vel esse poterit aquæ eleuatio, & non vltra. propter quod cum peruenerit aquæ eleuatio ad terminũ illum vltra quem propulsiua virtus, quæcunque illa fuerit, nõ possit eam propellere, nisi aqua habuerit decursum, cessat necessario eius ascensus, & per consequẽs ortus ampullarum, et sonitus: sed aperto aggere, & reddito meatu, vt euacuetur aqua de fonte, & minuatur eius altitudo, redeunt ortus aquæ, & ampullarũ, & sonitus, quia quantum euacuatur aquæ per riuum, tantũdem in fonte de sub terra succedit.

Sed quare hæ aquæ prout oriuntur feruentes positæ in lebete ad ignem, non citius bulliant, & spument quàm aquæ fontis frigidi atque fluminis, cęteris paribus, nulla alia causa est, quàm maior grossities substantiæ ipsarum. propter quam cum difficultate patiuntur, & spiritus aereus nõ tam cito generatur in eis, qui est causa spumationis, & ebullitionis. nam subtilis substantia facilius alteratur quàm grossa apud Galenum primo de febribus, & celerius penetrat in eam virtus cuiuscunque agentis, prout manifeste experimur quotidie in alijs liquoribus. vnde apud Hippocratem facilius calefieri, & facilius infrigidari signum est leuitatis, & per consequens subtilitatis, & bonitatis aquæ. propter magnã ergo grossitiem suam hæ aquæ quamuis iam feruidæ ponantur ad ignem, multum tardant spumare, & in vaporem, & spiritum conuerti, ita vt frigidæ citius propter suam subtilitatem calefiant prius, deinde bulliant, & spument, & sicut citius calefiunt, & spumãt quàm illæ tam calidæ: ita si postquam bulliunt, simul ab igne remoueãtur, refrigescunt citius, immo quod plus est citius refrigescunt bullientes frigidæ, quam illæ thermarum calorem suum dimittant extractæ de fonte.

Quòd animalia in aquis huiusmodi quædã nascantur, viuant, & natẽt absque nocumento, non vidi ego hactenus, sed tam multis de visu affirmãtibus fidedignis, & tam magnis auctoribus per scripta testantibus credere oportet. & si reuera sic est, quanquam Aristote. contrarium videatur dicenti secundo de generatione animalium, quòd non videtur consistens animal aliquod in ignitis, quemadmodum in humidis, & siccis. Et si reuera talia animalia siue vermes fiant in dictis aquis, & sine nocumento, & læsione patiantur earum feruorem, putandum est illa generari ex viscositate, & vnctuositate limi adhærentis ripis fontium, & canalium, apud aquæ superficiẽ. in quo limo aliquis modus putrefactionis fit, & in quem digestiua solis caliditas, & viuificatiua agit, & conuertit in animal. hoc enim modo ex consimilibus materiebus innumerabilia huiusmodi animalia generantur æstiuo tempore, in ripis fossarum, & in paludibus, & ĩ talibus viscositatibus adhærentibus arundinibus, & papyris quę sunt ad modũ sputi ex putredine facti, quã solis caliditas viuificat, & cõuertit in animal. hoc enim facile est sensibiliter deprehendere diligenter attendenti. Hæc ergo animalia seu vermes huiusmodi in calore illo aq̃ geniti, & ex illa materia quodammodo calore illi cognata non patiuntur, nec læduntur ab eius feruore, prout alia extrinseca, et non assueta paterentur, ad quod ẽt adiuuat soliditas corticum eorum, qui valde cõpacti sunt, & indurati à feruore aquæ. & quoniã locus ille generationis eorum est, & suæ naturæ conformis, ideo rationabile est ea extra non posse durare, nec hoc minus credibile est quàm ꝙ salamandra non patiatur ab igne, vt testatur Aug. & publice est à posterioribus scriptum. Nec quàm quòd animalia aliqua uiuant in glacie, & non conuertantur ad modum glaciei adhuc viuentia, & tamen hoc frequenter est visum, cum sit

ſit frigiditas magis contraria vitæ, & animæ, &
operationibus eius quàm caliditas. Sed quod ani
malia aliqua uiuant, & generentur in profun-
do ſolidorum ſaxorum, à fidedigno repertum
eſt verum eſſe noſtris diebus in Vngharia, vbi
fodiendo ſolidum ſaxum ad faciendam cellã in
qua reponerẽtur vaſa vinaria, vt mos gentis eſt,
reperta eſt in profundo illius ſolidi ſaxi concaui
tas quędam parua, nullum penitus habẽs ſpiracu
lum, & in concauitate illa vermis iacebat viuus.

Quod autẽ ſcripſit Caſſiodorus de aquis ſpe
cialiter fontis APONI quòd temperaturam
earum factam pro viris, in qua balnearentur vti
liter: fœminæ tolerare nõ poſſent: ideo diuulga-
tum, & creditum antiquitus puto, quia tempori
bus illis noſtræ matronæ, & virgines Patauinæ
ſumma pudicitiæ, & verecundiæ gloria præſtan
tes erant. idq; per totam Italiam ita notum fuit,
vt Valerius Martialis poeta, qui floruit ſub Im-
perio Domitiani, ideo dixerit

Fontes APONI rudes puellis,

hoc eſt intactos, & non aditos ab illis, quia pro-
pter honeſtatem, & verecundiam non ingrede-
rentur in ea balnea: & non propter feruorem,
qui eis poſsit nocere, in quibus viri balnearen-
tur. cum tamen in alijs locis, & vrbibus nõ eſſet
iſta verecundia, & honeſtas, ſed mulieres pro-
miſcue cum viris lauarentur: quod patet de Ro-
manis apud poetas. & tanta fuit fama pudici-
tię noſtrarum matronarum, vt Martialis ſupra-
dictus, cum vellet fœminã pudiciſsimam dicere,
Patauinã dixerit, notiſsimo illo verſu, SIS PA-
TAVINA LICET. Ego aũt frequenter vidi
ſine aliqua læſione in virorum balneis, fœminas
balneari. et, quod proh dolor, multo impudẽtius
eſt, vidi etiam ſimul aliquando mares, & fœmi-
nas in eodem balneo: eſt tamen proculdubio ve-
rum ꝙ magis feruentem aquam, & calidiorem
temperaturã poſſunt tolerare mares, quàm fœ-
minæ, non ſolum aquę fontis APONI, & alia-
rum thermarum, ſed etiam dulcium balneorũ:
propter ſoliditatem maiorem carnium, & cutiũ
virorum quàm fœminarum.

Sed quod vlterius ſcribit quòd furtiua anima
lia ab illius fontis feruentibus aquis non depilẽ-
tur, nec deplumentur aues, quas quis furatus fue
rit, neſcio an verum ſit ad præſens, ſed inexper-
tus dubito, an vnquã omnino fuerit, propterea
quòd multa mẽdacia in talibus rebus dici ſolẽt,
& aliquando audita tantum ab alijs, non cõper-
ta ſcribuntur. ſi tamen aut verum eſt, aut vnquã
fuit, notabile miraculum eſt. Cuius natura-
lis ratio aliqua reddi non poteſt, ſed ad occul-
tam proprietatem (quæ dos diuina eſt ſeu cœle-
ſtis non pendens ex elementis, aut eorum qua-
litatibus) reducere oportet, quemadmodum &
multa alia quæ ſcribuntur, & quæ certisſime ex-
perimur quotidie. ꝓculdubio enim plurimę re-
bus inſunt proprietates, quarum nobis cauſa la-
tens eſt, nec ex traditis naturæ principijs ſufficiẽ-
ter aſsignari poteſt.

Capitulum octauum, in quo oſtenditur natura harũ aquarum, qua videlicet minerali virtute participent, et in quibus per conſequens paſsionibus humani corporis proficuus ſit uſus earũ, et quemadmodũ in morbis adhiberi debeant.

QValis ſit harum aquarum natura, & cu
ius maxime mineræ virtute participẽt,
partim ex præhabitis intelligi põt, par
tim vero manifeſtius ꝑ certisſimas experientias
demõſtrandũ eſt. quas ex opere, & induſtria cõfi
ciẽdi ſalis ex his aquis (qđ quõdã bonæ memorię
PATER MEVS IACOBVS excogitauit Pri
mus ac ſubtili ordinauit ingenio) ꝗlibet animad
uertẽs curioſius, intelligere poterit. In illo nãq;
opere vaſa ſunt duplicis cõditiõis, & formæ: ſunt
enim eorũ plurima fictilia teſtacea, & facta de co
cta terra, quę ſunt rotũdæ figuræ, formata in mo
dum ollarũ. aliqua verò ſunt ſaxea plana, et val-
de lata, ad modum arcarũ ex cauata, ita vt circũ-
quaque habeant eminentias in modum orarum
ad altitudinem medij palmi. Huiuſmodi om-
nia vaſa ſunt in lacuna fontis aquę feruẽtis diſpo
ſita, ita quòd in aqua manentia circundantur ab
ea vndique, & ſtat ſimiliter aqua ſub eis. in dicta
autem lacuna fontis aqua feruens eſt ad altitudi
nem brachij vel minus: in qua ſunt plurima loca
ſcaturiginis, & ortus bullientis aquæ, ita vt ꝑ hæc
ſtet aqua feruens per totam lacunam renouata
continue per nouas ſcaturigines, & defluens à
lacuna per canales ingenioſe ordinatos, vt ꝑ hæc
maneat aqua in lacuna ſemper feruens, & vnius
altitudinis.

In prædictis aũt vaſis aquæ decoquuntur ad
faciendũ ſalem. & in fictilibus quidẽ ponitur de
ipſa aqua fontis prout eſt in fonte, & prout ſcatu
riẽs de ſub terraneis cauernis in fonte colligitur,
vſq; ad medĩũ capacitatis eorũ. & ipſa ſic ſemiple
na natant in lacuna fontis, & per feruorẽ aquę
fontis q̃ continue oriens cõtinue renouat feruo-
rem, aqua quæ intra vaſa cõtinetur, decoquitur,
&

& ex ea euaporatur plurimum ſubtilioris eius a-
quei,& proportionabiliter modicum eius quod
ei de minerali terreo admixtum eſt, propter qđ
continue magis atque magis augetur aquę rema
nentis in vaſis ſalſedo. Cumque peruenerit ex
huiuſmodi decoctione ſalſedo ad aliquem cer-
tum gradum, qui ad guſtum deprehenditur ab
experto operis, & incipiunt in ſuperficie aquæ
ita decoctæ apparere quaſi quidam flores, ad
modum paruarum guttarum, qui indicant prin
cipium coagulationis eius in ſalem. tunc aquæ il
læ de teſtaceis illis vaſis, transferuntur in vaſa ſa-
xea, quæ ſunt in ipſa vt diximus lacuna firmata,
& immobilia: ponunturq; in eis ad altitudinem
vnius pollicis, vel paulo plus. ibiq; per vlteriorē
decoctionem coagulantur, & graneſcunt in ſa-
lem, qui idoneis ad id opus inſtrumentis col-
ligitur, & reponitur cādidisſimus, & purisſimus
in cophinis. In huiuſmodi vaſis quæ dicta ſunt
tam in teſtaceis q̃ ſaxeis, in fundis eorum, & late
ribus per tēpus aggregatur quædam lapidea du-
ricies, alba cum luciditate quadam ad modū gy-
pſi. immò verè, & abſque dubio gypſum eſt, nul
lum penitus perceptibilem habens ſaporem præ
ter quandam ſtypticitatem. Illud tamen quod
aggregatur in vaſis ſaxeis in ſuperficie ſua ſupe-
riori, de qua ſal collectus eſt, ſapit aliquid ſalſedi
nis aliquando, propter id quod de ſale adhæſit
eidē. Ex hac forma, & modo confectionis ſalis
ex aquis huiuſmodi, ideſt ex pdictis quæ in illo
toto opere animū intendens quilibet intuebitnr
euidenter eas aquas ex tribus differētibus ſubſtā
tijs eſſe commixtas, quæ ab inuicem in dicta ſa-
lis confectione ſenſibiliter ſequeſtrantur. Pri
mo nanque in eorum mixtione eſt aqueitas inſi
pida, plurima. cuius inſipiditate, ac multitudine
fit vt nec ſalſedo, nec alter aliquis certus ſapor an
te decoctionem ſentiatur in eis. Deinde eſt in
ea commixtione ſubſtātia terreſtris inſipida, vel
ſtyptica, aluminoſa, ſeu gypſea, quę ſubſidet ī va
ſis, & lapideſcit in eis. Eſt etiam alia quaſi me-
dia inter prædictas ſubſtantias ſalſa, quę, vt dictū
eſt, graneſcit, & coagulatur in ſalem, per deco-
ctionem, & aqua illa ſic ſalſum exprimit ſaporē,
multo aqueo inſipido reſoluto. Inter prædictas
autem ſubſtantias ſalſa media eſt, modo ſubſtan
tiæ, grauitate, quantitate, ſitu, atque natura, ſiue
complexione.

Modo ſubſtantiæ primum, quoniam non eſt
tam groſſa terreſtris, vti illa gypſea, quæ lapide-
ſcit in fundis vaſorum, nec tam ſubtilis, vt aquea
quæ reſoluitur in vaporē. Grauitate, quia non
eſt tam grauis, vt gypſea, & grauior tamen eſt q̃
aquea. Quantitate quoniam non eſt tanta, vt
aquea ad magnam proportionem, nam ex mille
aquæ libris vix ſalis vna conficitur, eſt tamen am
plioris quantitatis, quàm gypſea, quia ſexagies,
& vltra, plus de ſale colligitur, quā totum ſit id
gypſum, quod in fundis & lateribus vaſorum eo
tpe concreſcit. Situ, quia medium tenet. aquei-
tas enim ſurſum in vaporem reſoluitur, gypſei-
tas in fundo reſidet, & ſal ſupra id gypſeum lapi
defactū, diminuta multū, & euaporata aqueita-
te, graneſcit. Cōplexio autem eius media eſt,
modo quodam participans compoſitione aliarū
duarum. eſt nanque aqueæ ſubſtantiæ actualis
complexio, accidentalis (quanquam aduenticia)
calida, & ſi naturaliter frigida ſit, vt ſupra proba
tum eſt. Gypſeitatis autem cōplexio frigida eſt
& ſicca proculdubio: & Salſedinis complexio, ca
lida, et ſicca. particeps eſt ergo cum aqueitate ca-
loris, & cum gypſeitate ſiccitatis. ex quo planè,
& abſque hæſitatione aliqua colligitur natura ſi
ue cumplexio harum aquarum. Actualis enim
complexio atque natura calida eſt, & humida,
ſed humida natura, calida accidente ſicut aliarū
calefactarum aquarum. virtualis verò quæ pen-
det ex natura mineræ, vehementer eſt ſicca, tam
propter ſalem, quàm etiam propter gypſum. ca-
lida verò propterea quòd ſal maioris eſt quanti-
tatis atque intenſioris caloris, quàm quātitas gy
pſi ſit, atq; frigiditas. Sed quod plures dixerunt
has aquas habere naturam ſulfuris, non apparet
rationabiliter eſſe verum, & experientia non ſuf
ficienter oſtendit. calefactio enim earum nō eſt
ex ſulfuris minera, vt ſupra reprobatum eſt, nec
per hoc ſufficiēter probari poteſt, eas in ſe ſulfur
continere. odor etiam ille qui facit aliquos opi-
nari ſulfur, non ex ſulfure eſt, ſed vel ex calidis
igneis ſpiritibus cum aqua mixtis, vel ex aliqua
aduſtione partium terreſtrium, & ſalſarum.
Euidens autem argumentum cōtrarij eſt, quòd
in aquis huiuſmodi nec calor eſt ſulfuris, nec
aliquid apparet natans vnctuoſum in ſuperfi-
cie, quod ex neceſsitate appareret, ſi ſulfureum
aliquid eſſet in eis: ſulfur enim leue, & vnctuo-
ſum eſt, vnde materia eſt, q̄ igni facile accēditur.
& calore diſſolutum in aqua ſupernatat ad mo-
dum pinguedinis, prout experientia nos docet,
& ita apparet in ſulfureis aquis, ex quarum ſuper
ficie pinguedo colligitur, quæ ſi accendatur, ar-
det. Præterea in opere confectionis ſalis ex his a-
quis, quod diximus, non oſtenditur alicubi ſul-
furis veſtigium, & tamen conueniens eſſet. ſi cō

tineretur in eis ab alijs tribus substantijs quas diximus sequestrata, prout illę alia ab alia separantur. quòd si in aliqua illarum trium substantiarum reseruaretur admixtum, potissime remaneret in sale, cum quo conuenit in natura, sed hoc non esse, clarum facit experiētia: quoniam in eo sale nec sapor sulfuris sentitur, nec odor, etiam si proijciatur in ignē, nec ardet, sed stridet sicut reliqui faciunt sales, put rectè scripsit IACOBVS PATER MEVS in tractatu quē de salis huius confectione composuit. Nō arbitror ergo has aquas aliquod habere sulfureum corpulētum, & si forte ignei aliqui spiritus cum eis scaturiāt, qui de natura sint sulfurei, dantes odoris eius phātasiā quandam, vt premissum est, hi confestim de aquis exhalant. Cū ergo ostēderimus qualis sit dictarū aquarū natura, et quarum minerarum ꝓprietate participent: plane iam possumus intelligere, quibus maxime debeant passionibus conuenire. quoniam ex eo quòd earum virtus & exsiccatiua, & calefactiua est, magis tamen exsiccatiua videtur, propterea quòd sal, & gypsum exsiccandi vim habent: minus vero calefactiua, propterea quòd gypseitas frigida ē, & aqueitas, quāuis ex accidente calefiat, est tamen ipsa in se frigida per naturam, quæ non solum amittit actualē calorem, & ad naturalem frigiditatem reuertitur, sed contenta in poris infrigidat, vt vult Auicen. primo secū. ideo vtilis debet esse harum aquarum vsus in passionibus æque frigidis, siue imateriales sint, siue cum materia phlegmatica.

Quibus passiōibus & morbis calidę fontiū Patauinorū aquę medeanť.

Cerebri

SVNT ergo rōnabiliter cōferētes passiōibus cerebri videlicet humidis, & frigidis, puta lethargo, obliuiōi, multitudini catarrhi frīdi, et huiusmodi passiōibus eius à dictis ꝓcedentibus causis

Neruorum

ITEM, passiōibus neruorū à consimilibꝰ causis vti paralysi, tremori, torturæ, spasmo humido, tetano, stupori, torpori, cōgelatiōi & sīlibus:

Oculorum

ITEM passionibus organorū sensuū, quando proueniunt à dominio humiditatis, & frigiditatis, ꝓsertim si est cum abūdantia materię humidę. conferūt ergo humiditatibus oculorū, & exuberantię lacrymarum frigidarum, descensui aquę, & principio catarrhactę, mollificationi, & relaxationi, oculorū debilitati, & tenebrositati visus à pdictis causis depēdētibus, et huiusmodi.

Auriū

CONferunt similiter frigidis, & humidis auriū passionibus, vt repletionibus, & oppilationi

D bus earum à materia phlegmatica, et defectui ac debilitati auditus ab illa cā, tinitui atq; sibilo, vētositatibus, & doloribꝰ à dicta cā, et huiusmodi.

VAlent etiam passionibus narium à causa dicta puta oppilationibus à phlegmatica materia, multitudini coryzæ frigidæ, debilitati, & defectui odoratus, & huiusmodi.

LINguæ etiā mollificationi, & tumori à dn̄io frigidarum humiditatū, & defectui gustus. atq; difficultati locutionis, & exuberantiæ saliuæ.

DENtium etiam doloribus, stupori, & congelationi ipsorū à dominio humiditatum frigidarum, & cōmotioni ac mobilitati eorum ab eadē causa, laxitati, & mollificationi gingiuarū, & fluxui frigidarū humiditatū ad ipsas, fauciū, gutturis, & vuę tumoribus, et defluxui phlegmaticarū materierū ad loca illa, brāchis, & huiusmodi.

E PRO sunt ēt cannæ pulmonis, seu tracheæ arteriæ, pulmonis atq; pectoris passionibus, humidis, & frigidis, principaliter factis à catarrhi defluxibꝰ veluti raucedini vocis, tussi, coarctationi anhelitus ex abundantia humiditatum in pectore, & pulmone, & huiusmodi passionibus.

CORdis defectui ab humido, & frigido, cardiacę, pusillanimitati, pulsationi etiam irrigationi à dicta causa, et ventositatibus.

MAmmillarū relaxationi, seu mollificationi, & augumento ipsarum superfluo, exuberantiæ nimiæ lactis, & ipsius subtilitati, & aquositati,

STomachi relaxationi, & debilitati eius, defectui appetitus, atque digestionis, lubricitati, & defectui contentiuæ, quando fuerit à frigido, & humido præcipue propter multitudinem phlegmatis in eo, & huiusmodi.

F HEpatis atq: splenis passionibus etiam conueniunt à frigido causatis & humido, veluti oppilationibus dictorum mēbrorum à causa dicta, & mollificationibus atq; debilitatibus eorū.

PRincipio hydropisis seu cachexiæ, & hydropisi etiā asciti, maxime quādo est à causa frigida.

NEC minus felli cōueniūt: quādo à tali cā patiť veluti oppilatione phlegmatica, & similibus.

PROsunt intestinorū passionibus, q̄ ab huiusmodi proueniunt causis, vt debilitati relaxationi siue mollificationi ipsorū. lubricitati seu fluxui materierū humidarum, vt diarrheæ, & lienteriæ. doloribus eorū frigidis, & ventositatibus.

RElaxationi etiam ani, & descensui intestini rhagadijs, & p̄cipue humidis, et hęmorrhoidibꝰ.

REnum passionibus, & vesicæ atque viarum vrinę, à frigido, & humido, & phlegmaticis materiebus pendētibus, valde sunt vtiles veluti

oppilationibus

oppilationibus,& doloribus & debilitati eorũ, & defectui continendi vrinam seu fluxui superfluo, & inuoluntario à causis quæ dictæ sunt.

membrorum genitaliũ.

AFFErunt etiã singulare remedium membris genitalibus tam virorum,q̃ mulierum, quando in frigidata cũ humiditate deficiunt. Nam mollificationẽ virgę,& erectionẽ debilẽ confortãt,potentiã augẽt coitus,quãdo diminuta fuerit à causis antedictis,spermatis fluidi nimis,& aquosi digestionem confortant,virgæ ac testiculorum vlcera consolidant. augmentum testiculorum superfluũ minuũt, & oschei laxitatem.atq; ramici aquosi prosunt. matrices humiditate,& frigiditate defectas exsiccant,& fortificant. egredientes,seu descendentes confirmant.conceptũ adiuuant, & ad ipsum præparant potissime quando causa impediens fuerit humiditatum superfluitas.& fluxum humiditatum ad ipsas matrices superfluum minuunt.

Iuncturarum.

DOLORIBVS iuncturarum cum causa fuerit frigida, & maximè phlegmatica materia multũ conferunt, & magis post principium,laxas iuncturas aggregant, & confortãt,& motus voluntarios reddunt fortiores.

Musculorũ.

MVSCVLORVM doloribus,& lassitudinibus, præsertim cũ fuerint à frigiditatis, & humiditatum dominio,mire conueniunt:

Manuũ et pedũ.

EXTREMITATVM tremoribus manuum,scilicet, & pedum phlegmaticis,& elephàntiæ seu magnificationi earum, attenuando prosunt.

Totius corporis Crassiciei

CRASSICIEI superfluæ totius habitudinis,siue ex carnis fuerit augmento siue pinguedinis remedio sunt,si conuenienti modo, & tempore sit vsus earum.

Cutis

PASSIONIBVS cutis,vt pustulis, scabiei, prurituì, crustis, & vlceribus in cute, & similibus præsentaneam. & certissimam medelam afferunt,dummodo conueniẽter quis illis vtatur.

Verum quia nihil tam vtile est, tamque proficuum,quo si quis minus apte ac conuenienter vtatur, non idem possit esse noxium, superest vt conuenientem vsum harum aquarum aduersus ante dictos morbos vltimo describamus. Est igitur triplex aduersus ægritudines vsus earũ, videlicet,interius per potum,& exterius per fomẽtum balneum,vel embrocham,et rursus per modum stuphæ seu suffimenti,solum sine aqua approximando vaporem.

De potu

ET quamuis potus ipsarum paucis sit in vsu, tamen nonnullis præfatarum passionum admodum vtiliter exhibetur,quoniam inest his aquis vis quædam laxandi, lauandi,atque abstergendi ratione salsedinis propter quam potæ viscera lauant, & humiditates de superficiebus stomachi maxime,& intestinorũ abstergũt, & soluũt, grossitiem hepatis & splenis extenuant, & ipsorum ac renum etiã oppilationes aperiunt: quanquam grossities illa gypsea, quæ continetur in eis, si moram in vijs faceret, posset esse nociua. sed salsa quæ præualet,non permittit.

De modo potus

EST autem modus in potando has aquas hic seruandus, vt bibantur ieiuno stomacho,calidæ, non tepidę,tam quidem calidę quàm commodè bibi possunt,dum ipso calore non lædant.& accipiatur ex eis parua primo quantitas ab eo, qui ipsarum potui assuetus non est,deinde paulatim procedatur adaugendo quantitatem, prout procedit tolerantia ex assuefactione.

De modo stuphæ.

STVPHAE autem ipsius seu vaporis vsus absque aquæ applicatione, quod fit vt cella conclusa construatur supra riuum fluentis aquæ fumidæ ac feruidæ, in qua feruentis illius aquæ, & defluentis vapor recipiatur,ad modum ferè qui est in stuphis communibus artificialiter calefactis, vtilis est multum. in illis præsertim passionibus in quibus quæritur exsiccatio subtilis materiæ, & resolutio præcipue per sudorẽ.facit enim vaporis illius calefactio manentem in eo,si tolerare potuerit, exuberanter sudare.propter quod subtiles humiditates euaporabiles,& quæ per sudorem possunt exhauriri,vehementer resoluit, Facitq; id multo fortius,& facilius, quàm balneum. quare in resoluendo hydropicorũ aquositatem, & in neruorum passionibus à talibus aquosis perfumationibus singulare præstat auxilium, & in extenuãdis pinguiubs multũ auxiliatur,si ieiuni aut famelici sudauerint in eodem.

Quæ seruanda sint ad balnea accedentibus.

Siue autem interius per potum, siue exterius per balneum, & contactum aquæ seu per stupham, & vaporem solum, prædictis aquis vtendum sit, vniuersaliter conuenit corpora prius euacuare purgando, & euacuando superabundantem humorem,si cacochyma sint,aut plures humores si forte plures fuerint abundantes, aut minuendo de venis sanguinẽ, si forte fuerit dominium in eis plethoræ, vt euacuata plenitudine, & æquatis humoribus,securi simus,ne propter calefactionem factam ab aquis, vel vaporibus prædictis,fiat fluxus ad membra debilia, & augeantur per illum præexistentes passiones, aut de nouo aliæ generentur. factis autem eua-

cuationibus, & inanito potius corpore quàm repleto, adhibeatur vsus dictarum aquarum stomacho non occupato cibo, sed parum ante horam assumptionis noui cibi. & sit mora seu in balneo, seu in stupha vsque quo delectat, & bene tolerabilis est. Cum verò cęperit tædere, & incipiat virtus resolui atque laxari, exeũdum est è balneo, vel stupha, & linteis siccato corpore in loco temperati aeris iaceat balneatus, vel stuphatus in lecto coopertus mediocriter pãnis, donec paulatim anhelitus atque pulsus ad motum solitum atque ordinem reuertatur, & accidentali remoto calore, naturalis calor ad suam temperiem sit iam reductus. tunc verò si quam passionem patiatur, ex his quæ vnctionibus egent, vel vnguentis, fiant illa prius, deinde cibum sumet. & seruata in cibo, & potu reliquisque rebus quinque non naturalibus debita regiminis forma, iterato, ad vsum aquæ, ante sequentem cibi captionem præmisso ordine reuertatur.

De embrocha. Sunt autem aliqui, qui vtuntur casu harum aquarum super caput per modum embrochę ponentes, cum sunt in balneo, caput sub loco vnde aqua cadit in balneum, quod alicubi fieri potest, & est absque dubio iuuatiuum frigidis, & humidis cerebri, & partium capitis passionibus, de quibus superius est scriptum. propterea quòd aqua calidior potest tolerari, & ipsa sic de alto cadente virtus ipsius magis penetrat in ꝓfundũ.

De luto Sunt etiam qui vtuntur cœno seu luto quod residet ab huiusmodi aquis in ipsis fontibus, & locis scaturiginis earum, apponendo illud super membra, & tenẽdo illa sic lutata, in sole, donec

D lutum exsiccetur, & vehementer adiuuat resolutionem, & exsiccationẽ subcutaneorum morborum. propterea quòd in illo luto multa virtus exsiccationis existit, ex gypso, & sale.

Sunt & qui cũ balneantur, capita frequenter in aqua summergunt aperientes in ea oculos, qđ mirum in modum iuuat in exsiccãdis instrumẽtis sensuum, & potissimum oculis præhumidis.

Hæc nos de thermis patriæ nostræ diu multũque meditati in morem formamque philosophicæ disputationis redegimus, & scriptis qualibuscunque libenter mandauimus: vt hoc tantum dei, & naturæ beneficium ab antiquis laudatum, & in magno precio habitum, quale, quantumque esset, nostra etiam cura, & laboribus ciuitati nostræ manifestius fieret, & gratius. Tum vero quã latissime diuulgatum nõ solum

E nostris, sed etiam externis prodesset. simulq; etiã ciuium nostrorum ingenia excitarentur, vt & causas tam mirandæ rei diligenter exquirerent, et ægrotantibus salubria remedia ostenderent. & sanè speramus non defuturos, qui de his rebus post nos, & ad honorem patriæ, & hominum salutem tuendam, vitamq; prorogandam diligenter disputent. quibus nos materiam disputandi ostendere, nõ præripere voluimus, vt & ipsi pro virili sua parte, & patrię nostræ honori, & ægrorum saluti cõsulant.

TRACTATVS DE CAVSA SALSEDINIS AQUARUM, & modo conficiendi salis ex eis, ex consideratione IACOBI DE DONDIS.

Contra æmulos & inuidos detractores operis potius diuina gratia impetrati, q̃ humano ingenio excogitati de modo conficiendi salis ex aquis ex fontibus calidis agri Pa tauini nuper a me inuento, coactus sum hunc tractatum facere, in quatuor diuisum capitula.

Cap. Primum. De diuersis substantijs aquarũ.

Secundum Aristotelẽ primo Metheororum vnumquodque elementum in vnaquaque existit potentia. in aqua ergo quæ est, aut potabilis, aut aliquo infecta sapore, erit diuersas notare substantias, vt ex secunda primi Auicennæ notari potest. In potabili vero fluuiorũ.s. vel fontium, vel aliter quocunque modo, duæ substantię denotantur, aquea scilicet subtilis, & terrestris grossa. quod manifeste apparet ĩ decoctiõe ipsius aquę. adhæret enim vasi semper aliquid terreum, & etiam residet in fundo. quod manifestius apparet in vase dicto Cucuma. in quo ꝑꝑ continuũ vsum decoctionis aquę, in eo adhęret parietibus & fundo substãtia aquæ terrea, lapidea, & ideo Auic. ij. Primi. decoctio aquæ purificat eã, faciẽs eius spissum descẽdere. infectæ vero aquæ aliquo sapore, vt amarę, acidę, austerę, & salsę, vel alterius saporis. qđ euenit eis ꝑꝑ alicuius extranei admistionẽ, habebũt adhuc plures diuersas substantias. verbi gratia. aqua salsa (quia de ipsa est mẽtio) habet substãtias prius dictas duas, quæ sunt ĩ potabili aqua, aqueã.s. & terrestrẽ, & vltra hoc tertiã salsuginosam, quæ est media inter aqueã & terrestrẽ, quod põt manifeste notari. Sed.n. inquantũ participat cũ terrestri, videtur lapideũ quoddã. Sed inquantũ participat cũ aqua faciliter ab humido in aerẽ dissoluitur. Sunt ẽt aliquæ aquæ salsæ & vltra hoc calidę naturaliter secũdũ dictũ Arist. 2. Metheor. Quęcũq;.n. salsa rheumata fluuiorũ, aut fontiũ, plurimũ quidẽ, calida aliqñ fuisse putare oportet. In quibus aquis possunt quatuor notari substãtię, videlicet tres ꝑdictę, s. aquea, terrestris, & salsa, & quarta aliqualiter sulfurea, quã acquisiuit aqua calida ex transitu eius per venas sulfureas calidas, vt apparet. 24. problematum Aristo.

Cap. 2. A quo causetur salsedo in aqua, et quot modis.

Salsedo in aqua principaliter generatˀ ꝑꝑ alicuius admistionem salis, aut alicuius adusti. propter admistionẽ salis, fit aqua salsa, cũ transiẽs per mineras salis, liquefaciẽdo ducit secũ de substantia salis multũ, vt in Charintia & Burgũdia, atq; Lõbardia circa Parmã & Placẽtiã. fit ẽt aqua salsa ꝑꝑ admistionẽ alicuius partis adustæ secundũ sñiam Arist. 2. Metheor. & Auic. Pria primi dicentis, oĩs salsuginis cã est, vt aquosę humiditati terreę partes adustę misceãtur. Quod adustũ erit aut extrinsecus adueniens, sicut fit lixiuiũ salsum admistiõe cineris cũ aqua, & hoc modo faciũt Alchimistę sal Alcali ex aqua cineris Alcali. & similiter aqua infusionis calcis ꝑꝑ adustionẽ eius, fit salsa. Aut erit tale adustũ in ipso humido causatũ sicut sunt superfluitates animaliũ salsæ ꝑꝑ multã coctionẽ calidi naturalis, sicut stercora & sꝑfluitates grossæ, primæ digestionis salsæ. & iterũ vrina, superfluũ secundæ digestionis, magis salsa ꝑꝑ ampliorem cõcoctionem. ex ipsa enim faciũt alchimistæ sal. sed sudor superfluũ tertiæ digestionis adhuc plus habet salsedinis, quia alijs sꝑfluitatibus magis est adustus. Simili vero cã, vt ex dictis Arist. 2. Metheor. elici põt, fit salsedo in aqua maris. ex multa enim adurente caliditate Solis in meridionalibus maxime partibus eleuatur aquæ subtilis exhalatio & vapor aqueus, & remanẽt in superficie aquę partes terrestres vstæ, quę quia nõ possũt eleuari, descẽdũt & admiscẽtur aquę, quare fit salsa. & hac causa in Aethiopia ac multis locis meridionalibus Africæ difficile est habere aquas potabiles: sunt enim ibi multi lacus & flumina non solũ salsa, sed ẽt amara, vt scribunt authores. quod accidit adustione Solis. & simili modo aquæ naturaliter calidæ fiunt salsæ ꝑꝑ cõtinuũ & multũ feruere. Itaque partes aliquæ grossæ in aqua existentes aduruntur, quę mistę cũ aqua faciunt ipsam salsam. & ideo dicit Aristot. 24. parte problematũ quecunque aquę fluuiorũ vel fontiũ sunt salsæ, calidæ sunt, vel fuerunt. sed non solum aquæ naturaliter calidæ sunt salsæ ꝑꝑ feruorẽ naturalem aquæ, sed etiã aquę potabiles frigidę ꝑꝑ accidentalẽ calorẽ ignis, multũ & lõgo tꝑe bulliẽtes salsescũt, qđ faciliter quilibet poterit experiri.

Cap. 3. De modo eliciẽdi sal ex qualibet aqua salsa.

Viso quo mõ aquę multimode fiũt salsę, videdũ est quot modis sal haberi possit. notandũ ergo q̃ sal quodlibet, aut artificio factũ, vt dicit Serapio authoritate Galeni & Dioscoridis, et Auicen. 2. can. capitulo de sale. Minerale enĩ in aliquibus partibus foditur in modũ lapidũ, vt dicit Solinus. 5. tractatu in Sicilia fieri, & 24. tracta. in Africa faciũt domos ex salinis, et in pluribus locis Persiæ, sicut circa Taurusiũ. portãt enĩ lapides salis in curribus ꝑ ciuitatẽ vendẽdos, vt mercatores referũt, qui viderũt. & similiter foditur sal in aliquibus locis Vngarię, & alibi. Sal vero artificiale oẽ fit ex aquis salsam substantiã habẽtibus, quæ sunt aut maris, aut trãseuntes ꝑ mineras salis. aut sunt aquæ naturaliter calidæ, vt in ꝑcedenti capitulo dictũ est. Gñaliter ergo omne sal artificiale

ſit calore euaporare faciẽte ſubſtãtiã aqueã,relin-
quendo ſalſam. Vñ Serapio capitulo ſalis authori
tate Galeni.dicit ſal qui eſt ex mari, & ſal qui ge-
neratur in multis locis fit per deſiccationẽ doneç
coaguletur & fiat ſal.ex aqua.n.maris coagulabi-
tur ſal calore ſolis tp̃e ſolũmodo æſtiuali calidita
tis & ſiccitatis multę.decocta.n.aqua ſolis ęſtu in
quinq; diuerſis locis,tandẽ ſexto cõgelatur in lo-
co adhoc ſpãliter ordinato,reſoluta aquea ſubſtã
tia,remanẽtibus ſolũmodo ſalſa & terrea ſubſtan
tijs, ſimul miſtis nec diſtinctis. & hoc eſt ſal ex
aqua maris qđ colligũt & cõſeruãt Clugię & ali-
bi.Sed ex aquis ſalſis pp mineras ſalis, p quas tran
ſeũt,vt dicitur ſupra, cõgelatur & fit ſal quolibet
tp̃e.ſed cũ calore ignis ĩ vaſis ferreis ad hoc depu-
tatis. reſoluta.n.ſubſtãtia aq̃a calore ignis, rema-
nẽt ſalſa ſubſtãtia & terrea ſimul cõgelatæ in for-
ma ſalis, & hoc modo fit ſal in pluribus partibus
mũdi,& in Charĩtia & Burgũdia,& in aliquibus
partibus Lombardię, ſicut in Placẽtino agro &
Parmenſi.ex aqua.n.puteali ad ignẽ poſita reſol-
uentẽ aqueũ remanet in vaſis ferreis ſal, vt dictũ
eſt:cũ ſubſtãtia terreſtri miſtũ. Addunt inſup Par
mẽſes in cõgelatione ſalis ſui, multũ de ſanguine
aĩalium iã corrupto ad hoc,vt ſal eorũ melius cõ-
geletur,& in maiori quãtitate. Ex aquis aũt natu
raliter calidis cõgelabitur ẽt ſal, ſed aliter, modo
ſcilicet p me nouiter inuẽto: non calore ſolis, vt
fit ex aqua maris. neq; ex calore ignis, vt fit ex a-
qua puteali ſalſa,ſed calore ipſius aquæ naturali-
ter bulliẽtis:Appoſita.n.aqua in vaſis ad hoc ordi
natis cõgelabitur ſal hoc mõ.Sunt.n.ad hoc opus
duplicia vaſa,decoctiõis primũ,& ſecũdũ conge-
lationis.in vaſe decoctionis primo appoſita aqua
virtute caloris aquę bulliẽtis circa ip̃m vas,ſepara
tur prĩo ſubſtãtia ſulfurea, modica valde exiſtẽs,
exhalatione videlicet ſicca fumoſa. ignea.n.exi-
ſtẽs talis ſubſtãtia leuiter euaneſcit. Scđo ſepara-
tur maxima pars aquoſę ſubſtãtiæ,ſubtilior vide-
licet, in vaporẽ aqueũ. quæ vero remanet aqua
ſic decocta, & purificata à ſubſtantia ſulfurea, &
partim aquoſa, ponitur ſcđo in vaſe cõgelationis
lato valde exiſtẽte, ĩ quo ſepatur prĩo pars aquea
groſſa,q̃ nõ euaporata eſt prĩo in vaſe decoctiõis:
& ſubſtãtia ſalſa ſeparata à terreſtri cõgelatur ĩ ſu
perficie vaſis.quarta vero ſubſtãtia.ſ.terreſtris re-
ſidet ĩ fundo vaſis cõgelatiõis ĩ modũ lapidis à ſa-
le totaliter ſepata.Sic ergo breuiter reſumẽdo ĩ ſa
le ex aqua maris facto,calore ſolis,vna ſola ſubſtã
tia ſeparatur,ſ. aquea euaporata,remanẽtibus ſal
ſa & terreſtri,ſimul miſtis: & ſimiliter fit ĩ ſale ex
aq̃s putealibus facto,calore ignis, remanet.n.ſal-
ſa miſtim cũ terreſtri,euaporato aqueo, Sed in ſa
le ex aquis naturaliter calidis facto mõ prædicto
ſeparãtur manifeſte quatuor prius dictæ ſubſtan
D tiæ, vt prędictũ eſt,nulla ſimul pmanente miſta.

Cap. 4. oſtendens ſal noſtrum PATAVINVM *purius,et melius omni ſale.*

EX dictis vero cõtra detractores veritatis ap-
paret ſal noſtrum ex aq̃s naturaliter calidis
mõ ſupradicto factũ eſſe delectabilius& nitidius,
et p cõſequẽs ſanius omni ſale, eo q ab oĩ malitia
ſeparatũ,vt apparet ex cap̃.p̃cedẽti. Dicitur.n.ibi
reliquos ſales,ſubſtantias duas terreã,videlicet&
ſalſam ſimul inſeparatã habere.Sed dicunt q̃dam
cõtra veritatẽ, q quicũq; vtatur ſale noſtro p an-
num vnũ efficietur mali pectoris, & phthiſicus,
eo q in tali ſale ſit ſulfureitas.Hoc aũt ex dictis in
præcedẽti capitulo manifeſte oſtenditur eſſe fal-
ſum.quia primũ qđ reſoluitur in decoctione ip-
ſius aquę eſt ſubſtãtia eius ſulfurea,q̃ modica val-
de exiſtit.q manifeſtat odor ipſius aquę,quia ni-
E hil habet ſulfuris.Sal ẽt ipſum,dictũ eſt nullũ ſul-
furis odorẽ habere,ẽt ſi proieceris ip̃m ſuper pru-
nas, vbi manifeſtius ſentiretur. Præterea dato, q
in ſale ipſo aliq̃d ſulfureũ permaneret,adhuc fal-
ſum eſt,qđ dicũt pectori nociuũ eſſe.non.n.lędit
ſulfur pectus,ſed potius dilatat ip̃m,& mũdat,vt
ſcribũt authores Serapio, Auicen. & alij autho-
res de ſulfure. & ideo principales medici, Aui-
cenna, Serapio, & Meſue, & Halyabbas ex ipſo
ſulfure cõponũt electuarium diaſulphur,vtiliſſi-
mũ pectori.Dicũt ſcđo aliqui cõtrariũ ẽt veritati,
videlicet q vtentes ſale noſtro incurrẽt vitiũ lapi
dis ante annũ,eo q in ip̃o multa terra exiſtat.hoc
aũt manifeſte apparet falſum, conſiderato modo
congelationis in præcedenti capitulo. ibi.n.dici-
tur q in congelatione ipſius ſalis, ſeparatur mani
feſtiſſime ipſa ſubſtãtia ſalſa à terreſtri ſua.itaque
F breuiter nihil de terreſtri in ſale, ſed potius ẽ con
uerſo.qđ manifeſte apparet intuẽtibus terreitatẽ
lapideã in fundo vaſis cõgelationis, cui ſemp ali-
quid ſalis adhæret.Sed hãc malitiã, quã imponũt
ſali noſtro,ſ. terreitatis, iuſtius & verius ĩponere
deberẽt alijs ſalibus,verbi gratia Clugiẽſi,quia in
ſale calore Solis,& ſimiliter ignis,ſubſtãtia ſalſa à
terreſtri groſſa nullatenus ſeparatur, vt habetur
in p̃cedenti capitulo. Hoc aũt expientia faciliter
denotabit,ſiquis ſal Clugiẽſe,vel ſimile,reſolue-
rit in aquã.remanent.n.in fundo vaſis reſidentes
partes terreæ prius exiſtẽtes admiſtæ ſali, quæ in
eius cõgelatione nõ fuerãt ſeparatæ, qđ in noſtro
ſale debite collecto,nullatenus apparebit. ſed qđ
plus cõtra p̃dictos valet,eſt expiẽtia iuxta dictum
Galeni ſcđo elemẽtorũ dicẽtis,eorũ.n.quę prępa
rãtur ad eſum lõga expiẽtia fit magiſtra virtutis.
Ego.n.cũ tota familia mea pluſq̃ trib9 annis cõti
nuis vſi nõ alio ſale,& in q̃libet opatiõe ſalis, ſani
ſum9 dei grã cõſeruati, cui laudes ĩfinitę r̃ferant.

FINIS.

IOANNIS ANTONII PANTHEI VERONENSIS CONFABVLATIONES DE THERMIS CALDARIANIS, QVÆ IN VERONENSI AGRO SVNT.

In his etiam Ferri, Nitri, Sulfuris naturam, vim, ac medicinas edocet.

PANTHEVS AD LECTOREM.

SVbueritus candide Lector dialogum de Caldarianis fontibus: qui ad medicam tantum artem pertinere videtur, diuersæ professionis viros ad se legendum primore aspectu minus inuitaturum: aliquid allectamenti de industria commentus sum: quo palatum legentium sapido irritamento ad gustandum pelliciam. Annotationes enim earum rerum ad vnam, quæ in disputatione, cum suis auctoribus enarrantur, in opusculi fronte ap posui: Quibus inspectis, non vereor ad totum opus percurrendũ, excitabitur curiosus lector, cum earum plurimas eruditi etiam viri ante hanc editionem quandoq; desiderauerint. Vale.

Xystus

Xyſtus
Hypæthra
Paradromides
Hypodromus
Procœton,ſiue
Proſœcona, vel
Procœnoma.
Periſtylus
Pignoſtylus
Areoſtylus
Siſtylus
Diſtylus
Euſtylus.
Ornithon
Auiarium ſecluſorium
Ornithotrophion.
Ornithoboſium.
Neſotrophion.
Falere.
Stereobates
Stylobates
Periſtereon
Periſterotrophium
Periſtereon herba,quæ
Hierobotane &
Verbenaca.
Periſterides inſulæ
Columbarum genera.
Saxatile.
Columbæ vnde
Miſcellum
Columbare
Scriba naualis
Oporothecæ
Oporophylatium.

Ex Tertij Diei Conſabulatione Annotationes.

Fontium Origo.
Aqua caleſcit ſub terra.
Aethnæum incendium
Aquæ calidæ medicabiles.
Greges inficientes lanas aquarum potu.
Xanthus fluuius
Stygia aqua ad Nonacrim
Albula
Strumæ, quæ &
Choerades:&
Scrophulæ
Aquæ mirabiles ex Pauſania
Olæ muliebres
Templum Mineruæ ventoſæ

D Amaracinum vnguentum,quod
Cyzicenum &
Sanſucinum.
Megalium vnguentum,quod
Aegyptium,&
Mendeſium.
μύρον
Stagma
Hedyſma
Vnguentum
Cæratum.
Aſtyra fons
Atarneus tractus
Albus campus.
Daſcyli vicus
Aquæ admirabiles ex Ariſtotele
Pontus fluuius.
E Palus Maſilienſium
Paludes admirabiles ex Diodoro
Balneæ ſacræ dicuntur
Sulfur ſacrum dicitur
Purgatio terna apud antiquos.
Sublimatio
Ferri natura,& vis.
Ferri rubigo
Ferri Squamma
Hygremplaſtrum
Nitri natura,& vis.
Nitri flos
Nitrariæ.
Sulphuris natura, & medicinæ.
Harpaction.
Remedia ex Caldarianis fontibus.
Condylomata.
F Panni
Parotides
Puſtulæ
Hieroſpilæ
Secundæ
χορῶν
δευτερίον
ὑστέρα
Vterus
Loci
Vulua,& vulga.
Matricis plures ſignificationes
Lingula auis
Otus auis
Orthygometra.
Vllula quæ Aſio
Obſeruationes circa balneas, dum ingredimur egredimurque.

IOANNES ANTONIVS PANTHEVS VERONENSIBVS SVIS SALVTEM.

IVre ipſo ciues mei Veronenſes cautũ reliquere veteres legum conſultiſsimi: Qui iacturæ anſam cuipiam præſtiterit: iacturam ipſam præſtitiſſe ſine prouocatione adiudicetur: è diuerſo in argumẽto eſt, qui lucri occaſionem attulerit: lucrum totum attuliſſe videatur: Quorſum hæc iuris pręfatio intendat, vos requiſituros video: Eo ſanè tendit, q̃ ſi fortaſsis hic meus qualiſcunq; labor aliquid ſplendoris, atque vtilitatis patriæ allaturus eſt, id Andreæ Bãdæ ornatiſsimo Cæſareæ pontificiæq; cenſuræ conſulto acceptum referatur: cuius ſuaſu, ne dicam impulſu laborioſam hãc prouinciam ſubire coactus ſum. Is nanq; inter vetera ſuarum rerum monumenta opuſculum quoddam de fontibus Caldarianis à præſtanti philoſopho, clariſsimoq; phyſico Aleardo pedemontano ciue noſtro, olim ad celeberrimum pontificem Hermolaum Barbarum Epiſcopum Veronenſem ſcriptum dedicatumq; reppererat: quodq; cum incuria, inſcitiaq; tranſcribentium blæſum, barbarum, ac longo ſitu lacerum, ſordidulumq; oſtẽdiſſet: rogauit non modo, ſed efflagitauit à me accurate recognoſcẽdum: vt emaculatum expolitumq; in lucem efferri poſſet: Exoratus ab eo quãſępiſsime: tãdem morem gerendum putaui, quandoquidem ſic expoſcebat noſtra mutui amoris beneuolentia à liberalibus ſtudijs ſub Antonio Broianiceno viro literatiſsimo, integerrimoq; tantum cœpta: Domeſtica æque inter familias noſtras cõſuetudo in antiquam prope neceſsitudinem ab eius patruo Daniele Banda equite ſplendidiſsimo, & ornatiſsimo accumulatiſsime exaucta: annui eo libentius, cum rem patriæ non minus vtilem, quam iucundam me facturum conſpicerem. addebat non parum ſtimuli quotidiana Andreæ interpellatio, mihi obijciens grandem illam obęrationem, qua (vt noſtis optime) etiam me tacẽte, ſacratis Hermolai Barbari ſenioris manibus obnoxius tenebar, teneorq; addens appendicem, meam ſcilicet in Hermolaum Iuniorem obſeruantiam virum ſanè noſtro æuo prudentiſsimum, integerrimũ, ſcientiſsimumq;, & pace multorum dixerim, omnibus quos doctos nouerim, facile pręponẽdum. Cęterum meo, Andreęq; deſiderio quom adhuc in patria eſſem, obſuit laborioſa lectionum aſsiduitas: Interea euenit, vt ille à vobis cẽturiatis primatum ſuffragijs in Leniacenſem præturam miſſus: Ego vero in Academiam patauinam ad pontificias ſanctiones nauandas in diuerſum conceſſerimus: Ex hoc nihilo ſecius tepidior factus Andreas, rem literis agere cœpit. Pollicitis ego non ſtandum, ſatisfaciendumq;, ingrati, iniquiq; hominis eſſe putaui: poſt multas deniq; cunctationes caſtigandi libelli ſententiam reieci: quod auctori Aleardo, & mihi parũ ſplẽdoris allaturum arbitrabar. Verum altius repetens ſatius diſputatiunculam quondam in Bandarum ędibus apud vicum Caldarianũ de hac re ab Hermolao Pont. Aleardo, & me habitã perſcribẽdam duxi: quam ipſe Hermolaus Aleardo petẽte in diſſertationis calce literarum monumentis mandandam mihi præceperat. Verũenimuero ſi tardiuſculus in opere abſoluẽdo, quam vterq; noſtrum volebat) fui: non deſidiæ, non ſubterfugio, non negligentiæ, nõ deniq; obliuioni, ſed difficilibus variarum curarum molibus imputabitis: ſuſceptæ quippe prouinciæ immoti, ac pene ineluctabiles opponebantur obices: quandoquidem plurima ex penitiſsima artis medicæ, ac philoſophiæ penu præter profeſsionem meam non ſine ærũnoſo labore eruenda forent: & ni conſiliarius, auxiliariuſq; incepto opi humeros appoſuiſſet tibicines Leonic⁹ meus liberalium omnium artium nõ modo Romana, ſed graia literatura, locupletiſsimus, iniuſto ego pondere preſſus ſuccubuiſſem. Alia mihi grãdis aduerſaria, quæ me ſæpenumero receptui canere ſuaſit: eadem velitatione ſuperanda erat: quam ſponte mea irritaueram: me (vt nouiſtis) amœniſſimo Oratorum, poetarumq; lepore coalitũ pontificiæ cenſuræ ſerius q̃ debueram, erudiendũ dederam. Eaq; adeo primo congreſſu perterrefecit: vt incœpti me ſæpius pœniteret in adipiſcendęq; doctrinę illius deſperationẽ pene deciderẽ. Poſt hanc non diſsimilis ſe offerebat indefeſſa bellatrix: ea videlicet cura, quam in erudiendo latine, græceq; Bernardo Rubrio Parmenſe, ſuſceperã: quem annos nec duo de viginti natum, tũ ob maiorum ſuorum imprimis Petri Mariæ aui, atque Guidonis patris perſpectam in Senatũ Venetum conſtanti animo fidem: & à multis ſeculis in hoc vſq; æuum raris annalibus traditam, Innocentius viij. Põtifex Romanus Cardinalium omnium aſſenſu eodem Senatu petente Beilunenſis Eccleſiæ Antiſtitem deſignauit: vt quem virtuti maturum intellexerat, honori tempeſtiuum adiudicauerit: nec id temere illi contigiſſe putet quis, cum eius cunabula & elementa virtutis ad ſummum glorię cumulum procedente tempore peruenturum

rum

rum iam tum indicio essent: quod adultus certo indolis experimēto comprobauit: Est nanq; Bernardo præter antiquam generosæ stirpis nobilitatem, decens aspectus, cōpositi corporis motus: maturus, & senilis incessus: ingenio est vegeto, memoria tenaci; prudentia quantum ea ætas patitur, præmatura: illi est honestarum artium, sacrorumq; canonum sitibundus ardor: vrbanitatis, affabilitatis, moderationis, bonorum morum, religionis est conditorium: vt ei diuinorum voluminum sententia ad vnguem quadrare videatur: senectus venerabilis non diuturna neq; annorū numero computatur. Cani enim sunt sensus hominis: & ætas senectutis, vita immaculata: Postrema veluti decumanus fluctus, fuit inimica aduersissima valetudo: quæ me annum alterum, & quadragesimum, mihiq; climatericum agentē pene obruit, atq; ꝓstrauit: me etenim semestri cruciatu, miserandoq; lurore, & extrema macie adeo prorsus confecerat: vt circunstantes cadauer meum lachrymis, & suspiriosa singultatione amici, necessariiq; anhelosam spiritus abitionem vltima oscitatione expectarēt: perlitisq; sacro vnguine luminibus, sacrificuloq; iamiam ad cœlos animæ migrationem præfato, æternum vale conclamarēt. Verum inenarrabili omnium Plasmatoris beneficentia primum: deinde recuperatoris Hieronymi Turrigerani Conterranei nostri Machaonia arte adiutus, velut alter virbius ab auari Charontis luridis vndis ad superas auras reuocatus sum. Sed huius dispendiosæ moræ lectores, arbitror, non pœnitebit: nam quod ex longo voto periit: id ad varium & vtile operis ornamentum plurimis oratorum, poetarumq; flosculis: nec minus multorū grauibus Auctorū sentētiis repēsum est: extremis deniq; ep̄læ vestigijs cādidos lectores: qui forte has nostras qualescūq; nugas ꝑcurrere non renuerint: admonendos percensui: ne titulo indicatore fallantur: qui de Caldarianis tātum Thermis polliceri videtur. Perlegant ad calcem quæso totum opusculum: in eo siquidem enūtiata à nobis multa cognoscent: quæ hactenus, vel à doctis viris desiderata fuerunt. Si quid hac enarratione profecerimus, cōmuni studiosorum vtilitati gratulor: Sin minus: saltem quospiam excitabimus: qui eruditiore lima delitescentia in latebris vocabula, annosoq; situ rubiginosa: quibus nos sublustrem vmbram dedimus: ad clarissimū lucis splendorem deducēt. Hocq; mihi beneficio studiosi se debere fatebuntur. Simulque si eorum trutina æquior fuerit: errata mea pacato animo castigare contendant. libuit insuper dialogi argumentum subijcere: quo lecturiētes vno oculorum imperu totius opusculi narrationem facilius dignoscant. Valete.

DIALOGI ARGVMENTVM.

Hermolaum Barbarum Pont. Veronensem, cui Pantheus à secretis erat, ex ꝑtorio Monfortis, quod ipse magnificentia Regia extruxerat, Veronam redeuntem ad Caldarium vicum Christophorus, & fratres Bandarium vicum Christophorus, & fratres Bandi liberali inuitatione remorantur: Eumq; lautis, & munificentissimis dapibus in amplissimis eorum ędibus triduo accipiūt. ibi Aleardum Pindemontanum Physicorum optimum, Hermolaiq; amicissimum non longe abesse intelligunt: atque accersunt. Primo die regiunculam Caldarianam Tyro quodam ex incolis indice Hermolaus, Aleardus, & Pantheus angulatim peruestigant. Sequenti die post epulas de Balneis facticiis sermo exoritur: de quibus fit in vesperam ex multis auctorum sententiis non inutilis disceptatio. Tertio vero die naturalium Thermarum ratio physica accurate redditur: de Fōtium quoque Caldarianorum, eorumque effectu, & peculiaribus remedijs: quæ obseruatio adeuntibus, abeuntibusq; seruanda sit, in medium affertur.

Hermolaus

HERMOLAVS, ALEARDVS, PANTHEVS INTERLOCVTORES.

PANTHEVS.

HERI Hermolae in luſtrãda bal
nearum regiuncula Aleardum
ciuem noſtrum Phyſicorũ opti
mũ ſummope deſiderauimus:
nũc ex inq̃lino audiui nõ longe
abhic diuertere. HER. Verũ ne?
Facilẽ profecto nobis fortuna
offert occaſionẽ, vel quod heri nequiuimus, ho-
die eo vocato abſoluamus. ſed vbinã eſt? PAN.
In pratis ſaluianis apud Franciſcum Aleardum.
HER. O q̃ fœlix doctiſsimorum virorum hoſpi-
tium: atq; conſuetudo iucundiſsima. PAN. Visıl
lum ad nos euocem? HER. Volo inq̃: inſcende iu
mentum: eũq; huc meis verbis accerſe. PAN. Lu
bentiſsime. HER. Aleardus alter Machaõ, alter
Aſclepius noſtro æuo eſt: auxiliaribus pharmacis
diſtinet à cadaueribus euolantes animas, Philoſo
phantium omnium, quos ego quidem norim, fa
cile princeps & habetur, & eſt. PAN. Audiui iam
dudum: non paruum ergo lucrũ hodie mihi ac-
ceſsiſſe videbitur: ſi tanti viri hac nuntij opera be
neuolentiam ineo. HER. Vos ego interim tantiſ-
per dum redieritis, iſthac in ſpecula expectabo.
PAN. Huc actutum aderimus, modo illum inue-
niam: HER. Attenditis ne Chriſtophore, & vos
qui adeſtis Bandæ quanto deſiderio, quãtaq; ani-
mi alacritate Pantheus noſter citato doſſarij iu-
mẽti gradu ad accerſendum Aleardum feratur?
CHRI. Fertur ſanè iuuenili ardore, q̃ ea ætas ad
ineundas amicitias procliuiſsima eſt. HER. Vera
narras. & Panthei noui genium: Qui quaſi erudi
torum virorum ſit admirator, nõ parum ad rem
ſuam acceſsiſſe exiſtimat, ſi taliũ ab omnibus ex-
petendã omni lenocinio ambire valet amicitiã:
mira obſeruantia omnes excolit, & doctos vene-
ratur. Eſt quippe humano ingenio, & animo mã
ſueto, diſcendi autem cupidiſsimo: & corpore la-
borum patientiſsimo: modo ſuperuiuat in noſtrę
familiæ officina formatus propolituſq; compro-
babitur. CHRI. Eius indoles futuræ probitatis in
dicia manifeſta præ ſe ferre videtur: HER. Nõ ab
re augurarıs. Redolet enim Pantheus vigorem ac
cum ingenuitate perſpicacitatem quandam. Eſt
ſanè Veronenſibus peculiaris quędam è cœlo in-
dulgentia, atq; benignitas donata: vt quum alibi
terrarum oratores, & poetæ multis laboribus, &
ſeculis fiant: hic ſponte & ab incunabulis naſcan-
tur. Cuius rei teſtes ſunt clariſsimi Oratores Pli-
nij ambo ſenior, & iunior: apud quos collocare
non verear Cornelium nepotem à Pio Pontifice
Max. in Aſiæ deſcriptione Veronenſem ſemper
vocitatum: & à Plinio Padi accolam appellatum.
CHRI. Audio Hermolae nonnullos præter cæ-
teros, ſcioli videri cupiẽtes, qui vetuſtam noſtro-
rum Pliniorum gloriam quibuſdam argutiolis
nuper excogitatis, ſurripere conãtur. HER. Hoc
à quoquam minime audiui. Didici ſemper ex prę
ceptoribus, nec minus à recentioribus ſcriptori-
bus Plinios ambos Veronam patriam habuiſſe.
Verum (memini) paucis diebus neſcio quædam
altercatio de iſthac re inter Beccariam, & Pan-
theum fuit: Quom redierit, ab eo ſciſcitabimur,
quæ fuerit altercandi cauſa. ſed interea ad Vero-
nenſes redeo: Ea inſuper coniectura, qua in gemi
nis vetuſtiſsimi arcus poſtibus inſcribi voluit, Vi
truuiũ architectorum omnium eminẽtiſsimum
inter Veronenſium ingenia enumerare conten-
dam. Poetæ celeberrimi ſunt elegantiſsimus Ca-
tullus, lepidiſsimuſq; Macer: & Põponius ſecun-
dus: quem Plinius & Vatem, & ciuem ſuum, &
ex nobiliſsima Secundorum familia natum de-
ſcribit. Præter illam ingeniorum multitudinem,
quæ ſe domi continuit, excelluere ſemper in flo-
rentibus Italiæ academijs in omnigena doctrina
rum peritia diuerſo æuo conſumatiſsimi Vero-
nenſes: Inter quos nefas ducerem præterire præ-
ceptorem meum Guarinum, non modo latinæ,
graiæq; linguę cultorem: ſed incultæ, barbaræq;
corruptelę indefeſſum exterminatorem: ac latij
eloquij induſtrium recuperatorẽ. In vniuerſum
hanc patriam illa omnium rerum opifex opulen
tauit: vt in ea non ſolum miremur ingeniorũ fœ-
cunditatem, ſed omnium frugum bonitatem, &
exuberantiam. Memini me iuuenilibus annis Eu
genio Pont. Maxi. Vniuerſam penè Italiam pera
graſſe. Deinde Pio. ij. Romano Pont. Peruſinam,
& Gallicam legationes obijſſe. In quibus multo-
rum hominum vrbes, & mores cũ viderim, nulla
me (vt ſine aſſentatione loquar) æque oblectauit,
ac Verona noſtra vrbium omnium ornatiſsima:
nec iniuria quidem. nã ſi eam ex omni parte di-
ligenter inſpicimus: ſi ſitus iucũditatem, ſi regio-
nis apricitatem: ſi cœli clementiam contemple-
mur: quid eo amœnius? quid delectabilius? quid
ſuauius? inſurgunt viſu pulcherrimæ geminæ in
collibus arces: in vrbis medio tertia ſubſidet, Ci-
uiũ munitiſsima defenſacula: interſecat illã non
modo fluuiorum omnium amœniſsimus Athe-
ſis: ſed multarum mercium ſubuectura commo-
diſsimus. Cuius impetuoſas vndas lapideo, Te-
ſtudinatoq; fornice pontes quatuor iungũt vrbis
vicos.

vicos. Stant ad vetustatis testimonium triumpha
les arcus, & Amphitheatrũ: & plura ædificiorum
monumenta multis sæculis collabefacta: Roma-
nisq; inscriptionibus ornata. Prætereo recentio-
res vrbicasq; priuatorum ædes: ac plurimorum di
uorum magnifica & excultißima templa. Quid
præterea in agro Veronensi vtensile non modo
non nascatur: sed etiam non egregium sit? Si col-
linam eius plagam spectes, in ea oliui, vini, pomo
rumq;, & bonitatem, & fertilitatem facile inue-
nies, quod alibi rarum est. Si planiciem perquiras
triticia, fabalia, & alia id genus legumina, pasto-
riciam rei pecuariæ vtilitatem, bubulam lactis,
& ouillam mollißimorum vellerũ præstantiam,
copiamq; non desideres. si montanam scrutabe-
re: sunt in montium supercilijs adiumento diuer
sorum colorum lapidicinæ, fodinæ Ferrariæ, li-
gnorum cæduæ syluæ, tum ad rem ignariã, tum
ad omnem ædificiorũ materiam: Quid referam
cadentes vndiq; riuulos? Quid torrentes, & flu-
mina? Quid inter omnes lacus celebratißimũ Be
nacum? Qui præter circunstantia media quoque
hyeme florentia vireta, ac munitißima castella:
delicatiorum ad omnem ganeam pisciũ est con-
ceptaculum: in quo singularis toto iam orbe no-
tißimus vndiq; ad palatum expetitus carpio est:
Est deniq; Veronensis ager nõ modo ad omnem
frugum annonam vberrimus. Sed ad omnia au-
cupij expiscationis, & venatus oblectamenta vo-
luptuosißimus. CHRI. Sed cuinam hęc externo
de agro nostro facile persuadeamus? HER. Res
ipsa in confesso est. CHRI. Hæc quopiã alio nar-
rante apud alienigenas creditu difficilia videtur.
At te Hermolae referente: cuius auctoritati fidei
pondus inest: audientes planè tuo acquiescent te-
stimonio: HER. Testor Deum immortalem nul
lo me nimiæ charitatis in Veronenses meos affe-
ctu cõmoueri. verũ solida veritate initi. CHRI.
Sic est. HER. Sed credimus Pantheum adhuc ad
Aleardum peruenisse. CHRI. Si nondum perue
nit, haud longe (vt opinor) abest. ILLE. Hic quo
ad veniant ambos morabimur. PAN. Heus Co-
loni. Est ne hic ille omnium medicorum peritis-
simus Aleardus? ALEAR. Cesso foras aspicere.
Quis me tã honorificis verbis inquirit? hic sum:
quis me vult? PAN. Ego, saluus sis virorum præ-
stantißime omniũ. ALEAR. Et tu quoq; saluus
sis adolescentium omnium optime: quid tu inso-
lens ad me in hunc recessum? Quantum ex habi-
tudine tua integra conspicor, nõ ope indiges me-
dica: PAN. Non indigeo. verum venio vt te ad
Hermolaum antistitem, qui te apud Caldarium
vicum præstolatur, adducam. ALEAR. Hé apud

D caldarianos fontes est Hermolaus? Aliquo ne ob
secro male torquetur morbo? PAN. Nullo ingi:
at voluptatis gratia illuc diuertit. AL. Magno me
liberasti metu: sed q̃ diu ibidem est? PAN. Heri
venimus: vt audiuit te non longe abesse: ad te ac-
cersendum me ire iussit: cum te plurimi faciat
Hermolaus, & diligat: tũ quia heri te mirum in
modum desiderauit. AL. Cur? PAN. Ab eo au-
dies: AL. Tecũ ego posthabitis omnibus ad eum
accelero. heus pueri gradarium equum adducite:
Properãdum mihi est ad Hermolaum virum de
nobis multis ante annis optime meritum: PAN.
Est sanè Alearde tibi q̃ nitidum, q̃q; candidissi-
mum iumentũ. AL. Et mihi, & amicorum vsui
est: PAN. Omnia illi insunt, quæ æquabiliter ad
regulam in formoso equo desiderari solẽt: caput
argutum, nigricantes oculi, nares apertæ, breues
auriculæ, ceruix mollis, densæ in dextrũ armum
E profusæ iubæ, latum, & torosum pectus, venter
substrictus, rotundæ clunes, & caua maxime per
lumbos spina. AL. Propterea mihi in delitijs est.
PAN. Sed q̃ idoneus est ad mollem vectatiõem?
AL. Nullus magis eo idoneus. omnes asturcones,
tolutariosq; leni incessu facile vincit: vt nec quie-
tius lecticaria gestatione quis vectari possit: sed
quid subrides? PAN. Dicam. profecto mihi me-
dici, & sacri antistites sapere videntur. qui in eui-
tandis vitæ incõmodis eodem annitũtur studio:
AL. Cur ita? PAN. Minime aptos ad gestationem
suam sternaces, succussariosq; quadrupedes arbi-
trantur. AL. Minime inquam: sed omni diligen-
tia elaboramus eos nobis esse, quibus non vulga-
ris gradus: sed mollis alterno crurũ explicatu glo
meratio placidam veluti in lectica ad hominum
F salutem præstant vectationem. at qui solo insul-
tant, spirãtq; è naribus ignem, & saltim calcibus
aera feriunt: ad desultorios, Martialesq; viros, &
belligeros heroas faciunt: PAN. Recte iudicas:
eundum est. ALEAR. Eamus: vos pueri sequimi
ni. Interea nos hanc sedentariam itineris defati-
gationem lepida sermonis iucunditate læuigabi-
mus: PAN. Sic via minus lædet eũtes: AL. Quan-
tũ conspicor & effigiei & vernaculæ linguæ con
cinitate ex nostris videris. PAN. Sum etenim.
AL. Quod tibi nomen? PAN. Pantheus. AL. Vn
de hæc noua nomenclatura? PAN. De industria:
omnium enim cælicolum ędis Veronę editimus
sum: hinc nomen ex graia nũcupatione sorte da-
tum est. AL. Calles literas græcas? PAN. Nõ cal
leo. verum in dies elaboro, vt græca eruditione
proficiam. AL. Dic: ex aulicis Hermolai es? PAN.
Sum ex familiaribus vnus à secretis: eius dictata
annotationi demando: succisiuas horas, ille au-
diendo:

diendo: ego vero anagnostes legendo pariter consumimus: qua exercitatione fit, vt quicquid in me doctrinæ est, ex illius vberrimo fonte affatim exhauserim. ALEAR. Oratoriam hac intentione tantum excolitis? PANTHE. Oratoriam? Oratoriam vero potissimum. sed omnimodæ doctrinarum facultati ocium studiose impartimur: nunc gemmatas rhetorum elocutiones: modo delectabiles annalium narrationes explicamus. interdum admiscemus, & poetices flosculos: licet hoc rarius. ALEAR. Accuratam Hermolai ab incunabulis in liberalibus studiis diligentiam non ignaro canis. Repeto enim à teneris (vt aiunt) vnguiculis cum illo mutuam beniuolentiam sub Guarino ciue nostro bonarum literarum parente: quam prompte, quàm ingeniose, quàm faciliter Hermolaus adolescens in vtraque lingua iam tum proficiebat: B vt tenello æuo, & poeticem, & oratoriam supra ætatis vires breui percalluerit: quem crescentibus annis eius auunculus Franciscus Barbarus, suæ tempestatis omnium literatorum latinissimus limata eruditione conformauit, expoliuitque: vt extra omnem iudicii aleam Hermolaus esset. Verum post adeptos pontificios honores, ætate eius iam ingrauescente, profanis ethnicorum lectionibus abrenunciasse arbitrabar. PANTHE. Non adeo ab illis se penitus abdicauit: haud quaquam nonnullorum nimium rigidam imitatus seueritudinem, quin eis interdum suum condonat ocium: sibique inter talia legenda diuum Augustinum in academicis licet sub alterius persona patronum parat, atque defensorem. qui Ciceronem suum, sapientemque appellat: & ab ipso in lingua latina philo- C sophiam inchoatam esse, & perfectam nulla hęsitatione fatetur: tum in confessionibus suis, ne vtiquam personatum eos ex professo damnantem, qui linguam Ciceronis mirantur, pectus non ita: quinimmo quòd affectum mutauerit ipse: quod ad Deum preces, & vota conuerterit: quod desideria eadem non habuerit: quòd ei omnis vana spes euiluerit: quòd immortalitatem sapientiæ quæsiuerit æstu cordis incredibili. postremo quòd surgere iam cœperit: vt ad Deum reuerteret. Cuncta hæc Ciceronis munus fatetur. vnique prorsus illius libro, qui vocatur Hortensius, omnem suæ salutis occasionem retulit acceptam: non enim ad acuendam linguam liber inquit ille offerebatur, nec locutionem mihi, sed quod loquebatur, persuaserat: Ad eundem modum Hermolaus eos somniculosos appellat: qui somnium ægroti Hieronymi vapulantis ad

A tribunal obiectant: nec illud saltem cogitantes illum ipsum Hieronymum: quum post repetitam deinde statim Ciceronis lectionem, periurus à Rufino argueretur: etiam grauissime conqueri: quòd sibi ab illo suamet somnia obiicerentur. ALEAR. Non reiiciendis tantorum virorum innititur Hermolaus auctoritatibus: quæ hactenus ignoratas à me fateor, sed nusquam animo excident. PANTHE. Scias velim, omnia Hermolaum pensato examine trutinari: pręter gentiles scriptores, indefesse tamen Pontificios sanctorum patrum canones: ac Cæsareas sanctiones alternis euoluimus: Theologicas, & Dei, & cœli contemplationes animo, librisque versamus. Nunquam Hieronymi, Ambrosij, Augustini, Gregorij paginæ è manibus nostris excidunt, vt nulla nobis sine linea eat dies. In B Hermolai conuiuijs solum lectoris acroama auditur. Nusquam enim apud eum sine lectione prandetur, cœnatur ue: vt conuiuarum ventrem, & animum pariter oblectet. ALEAR. Hęc quoque Hermolai in hagiographis continua meditatio non discrepans est ab ea (cui vt memini) in academia Patauina multo sudore noctes, atque dies assiduus nauauit. PANTHE. quum adhuc aliquod itineris interstitiū supersit, posteaquam in id sermonis deuenimus, non conticescam in reliqua eius vita raras in paucis viris dotes. quam sit humanus, facilis, affabilis, cuius comitas sit non sine seueritate, neque grauitas sine facilitate: vt amici, & commendatæ oues talem pastorem pariter vereantur, & ament. Quid extollam supra gregem dominicum speculatoriam vigilantiam? vt merito episcopi nomen sibi ven- C dicet: quid misericordiam in calamitosos? quid largitionem in ęgenos? quid subsidium in oppressos? quid iustitiam in bonos? quid sęueritatem in malos? Iniuriarum immemor est: omnibus beneficus, de se etiam male merentibus indeficiens elargitor, euangelici dogmatis non obliuiosus lector: quid memorem in domesticos humanitatem, familiaritatemque: vel (vt verius dicam) pietatem, qua omnes vt filios admonet, instruit, corrigit, fouet, atq; amplectitur? Quid referam moderatam frugalitatem in domestica suppellectile, in quotidiano conuictu? vt quum maior reddituum facta esset accesio: ex quo à Taruisina ad Veronēsem ecclesiam euectus fuit, nihil circa cultum mutauerit, nihil de vitæ moribus. tantaque est vsus moderatione: vt nihil fluentius vixerit, quàm instituerat: parique vestigio steterit etiam maiorem fortunam secutus: nulla ei vestium mollicies, nulla argenti, aurique

anaglypha vaſa : niſi quæ pontificiæ dignitatis exiſtimationi, aut ſacrorum dignitati conueniũt: nulla gemmata equorum fræna, aut ephippia oſtro collucentia: cuius menſa nullas ornithonis popinales delicias, nullas fluuiatilis, marinæque piſcinæ arte paratas ſaginas : nullas aliunde magnis pretijs euectas ad ganeam dapes nouit. Solæ enim cohortales aues, & vernacula edulia repullulantem quotidianę famis neceſsitatem pariter ſedant: cœnamque crebrius ex oporothecis nucum, & pomorum exprompta bellaria, quam ex eois plagis eboſio liquore condita tragemata claudunt: quid munificam liberalitatem extollam? non in ſcurras ridiculoſos, non in ludiones, non in paraſitos voraces : ſed in familiam nobilioribus parentibus ortam, compoſitis moribus ornatam, & à ſe domi factam. quod eſt ſignum non ſolum continentiæ : ſed etiam diligentiæ: in qua ſunt plures literis magis: quam vlli ſeruitio mancipati. illam potiſsimum ornat Antonius ille Beccarias Veronẽſis omnium eruditorum noſtro æuo æque græce, quam latine facile princeps: cuius bibliotheca, atque lectio graia eruditione mihi magno vſui eſt. eum ſiquidem Hermolaus doctorum omnium pręſidium & columen: ſacerdotij honoribus decorauit: non mediocrique annuo prouentu locupletauit: non item in cognatos locupletes Hermolaus, non in ambitioſos honores, non in ſaturandam libidinem prodigaliter, turpiterque diſsipat : quum ipſe non intemperanter concupiſcat: ſitque potius elegans, quam magnificus: ſplendidus quam ſumptuoſus: omni diligentia mundiciam, non affluentiam affectat. Verum partem, quę ex Chriſti peculio ſupereſt, in eius pauperes alendos in famelicam religioſorum mediam releuandam, in nubiles puellas patrimonio indigas honeſtis maritis copulandas pie, decenterque diſpenſat. ALEAR. Pium, ſanctum, & rarum in hoc æuo mihi pontificem narras. PANTHE. Teſtis eſt patria noſtra, quot ciues ob pudorem fame quandoque laborantes ſecretis muneribus ſuſtentat. ALEAR. Et hæc à noſtris audiui. PANTHE. Vis dicam, quam Hermolaus arbitrabatur Deo gratiorẽ elemoſynam? ALEAR. Quam? PANTHE. Sumptus quos in opere faciundo erogat. ALEAR. Cur ita? PANTHE. Vna actione duplex coronarium ſe reportaturum prædicat: primum, quòd reditus ſuos (vt decet) in pios vſus rite diſtribuit: proximum, quòd operarios deſidia marcentes in ſudore vultus eorum panibus veſci exercendo cogit. ALEAR. Perquam chriſtianiſsima Hermolai ſententia hæc eſt. Sed die,

D quandoquidem ego à patria multos annos abfui, inceptas illas põtificiæ curiæ moles adhuc ne abſoluit? PAN. Geminæ in vrbe extremas architectorum manus expectãt. Tertia itidem prætoria, hinc ad ſextumdecimum lapidem in Monfortis pago: cui ditio põtificalis vtroq; ſceptro imperat. ALE. O bone Deus: repeto, quum puer eſſem, illas vidiſſe prolapſationibus labefactatas, latebris cæcas, ſituque ſordido ſqualentes : vt veſpertilionũ cauernoſa habitacula crederes. PAN. At nunc erectæ, illuſtratæ, & multa Hermolai impenſa, atque ingenio elaboratæ in oculis omnium collucent: quæ aduenientem quemcunque nobiliſsimum hoſpitem honorificentiſsime ſuſcipiant: in his tamen ad luxum non expolitæ translucẽtium externorum marmorum incruſtationes, & picturæ conſpiciuntur: non viridantes ophitæ, non ſanguineis guttis porphyrites, non Lybica, non
E Phrygia repercuſſa luce oculos hebetant metalla: ſed ex varijs Veronenſis montani agri lapidicinis, rubris, cãdidis, nigris, & fuluis maculis nitentia ſaxa pro ſtructuræ modulo omnem fabricam decenter exornant. ALE. Qualia ſunt ædium diuerſoria? PAN. Dicam equidem. Memor Hermolaus priſcorum patrum ſanctionibus non ſubſtructiones operum inſanas poſuit: non eſt Lepidi ad mirandam Regiam imitatus: non magnificã Pauli Baſilicam: nõ auream Neronis, cum cadẽtium, orientiumque ſyderum cœnatione: non. M. Scauri triplicem ſcenam, non magni Pomp. quadrato lapide amphitheatrũ: non Dædaleas itinerum ambages: nec labyrinthi occurſus, recurſuſq; inexplicabiles ęmulatus eſt: ſed lateritio pariete veſtibula, atria, intercolũnaribus interſtitijs periſtylia, cauædium, pergulas, cubicula dormitoria, ſa-
F cella pro re diuina, bibliothecas, cœnacula, tricli nia, culinas, apothecas, penarium, horrea, promptuarium, præſepia teſtudinata, torcularia, trapeta, & cætera id genus, loca, & ruri opportuna, & vrbi accurate fabricatus eſt, quæ vſui magis hominum, q̃ voluptati, delicijſq; eſſe poſſunt. ALE. Pręſul hic dignus: quẽ patriæ noſtræ, chriſtianęq; religioni Deus ęternum ſeruet: heus Panthee hac dulci cõfabulatione Caldarium peruenimus incauti: & eccũ in ſpecula Hermolaum pontificum decus, atq; doctorũ virorum ſingulare præſidiũ: quẽ vnum pręter oẽs obſeruo, atq; veneror. PAN. Per quã agilis Alearde ex equo in pedes diſiliiſti. heus pueri ſtabularij iumẽta hæc ad equilia adducite: ſudorem, & frontem curioſe extricate: frenos detrahite: in gradum lenem ſenſim prouehite: quoad laſsitudinis incommodum, alui ſolitũ, ac naturale præſidiũ eliquauerint. Dein ientaculum

taculum hordeum, herbidumq; large apponite. A ALEAR. Panthee ad Hermolaum aſcendamus. PANTHE. Sed eccum illum ad extrema ſcalarum limina tibi obuium. ALEAR. Hem qualis in tanto Pontifice bonitas, atque humanitas. HERMO. Gaudeo Alearde te multos iam annos non viſum, nunc reducem, & incolumem cernere: non immemor priſcæ inter nos mutuæ florentibus annis beneuolentiæ. ALEAR. Lætor & ego inexplebiliter tuis ſacris manibus oſcula figere, magnaque pertentant gaudia mẽtem: quum me à tanto domino ne dum diligi: verum etiam vnice amari ſentiam. HERMO. Te multis rationibus inter beneuolos meos præcipuum excolo. ALEAR. Gratias ago. HERMO. Sub hac porticu coronario hederacei viroris opere conueſtita tuę vectationis defatigationem recreemus. ALEAR. Libenter hoc faciam: & te poſt- B quam ſedimus, requietius audiam. Dic Hermolae. HERMO. priuſquam Panthee Aleardo aperiam, cur eum huc accerſiuimus, velim dum memini, mihi enarres, quæ fuit ſuperioribus diebus inter te, & Beccariam noſtrum quæſtiuncula de Pliniorum patria. diſceptationis initio affueram: at vocatus ad ſeueriores officij paſtoralis occupationes: quo fine quæſtionem diremiſtis ignoro: interrogatus nanque de hac re à Bandis, nuper dum te & Aleardum moramur, quid certi reſpõderem, non habui. PANTHE. Adhuc cauſa in quæſtione eſt. ALEAR. Eſt ne fortaſsis dubitatio de Pliniorum patria? HERMO. Eſt. ALEAR. Quis tam væcors eſt, qui neſciat Plinios Veronenſes? quis nobis hunc nodum in leuiſsimo ſcirpo mouet? quis rem liquidam obturbat: patrięque noſtræ tantorum virorum gloriam inuidet? C HERMO. plures hoc æuo ſunt, qui nullo liuore, vt aiunt, adducti, at pro veritate ſtãtes non Veronam, ſed Comum patriam eſſe Plinijs ambobus grauium auctorum innixi teſtimonijs autumant. ALEAR. Hoc nuſquam audiueram. PANTHE. Vt res ſe habeat ordine pandam. HERMO. pande Panthee: PANTHE. Non nullis ante diebus Plinianus codex non vulgaribus graphiarij ſtyli lituris exaratus, ſed inſueta imprimendi arte inſigni literarum charactere conſcriptus in Hermolai cœnationem ſupra epulis alladus eſt. Accurrunt omnes nouæ rei viſendæ ſtudio, curioſior ego oculos ad inſcriptionis titulum coniicio. Plinium Nouocomenſem lego: primum impreſſorum erratum arbitratus ſum: eoſque lapſantibus verbis damno. Beccarias pręceptor audaciunculam meam arguit: eo magis animo commoueor: ille non erraſſe quicquam ſcriptores defendit. Hinc altercationis initium. ALEAR. Admiror Beccariam, cur non magis patriæ partes ageret, quàm exterorum. PAN. Hoc ab eo factum puto: mei, vt ſæpius aſſolet, excitandi ingenii gratia. HERMOLA. Sic eſt. ALEAR. Attamen non debuerat in gentiliciæ gloriæ periclitationem: ſed quod erat illi in hac cauſa argumentum? PANTHE. Dicam. grauiſſimos authores in medium afferebat in virorum illuſtrium vitis potiſsimum Trãquillum: in chronicis Cæſarienſem Euſebiũ: in apologetico Tertullianum. ALEAR. Quid illi? PANTHE. Liquide Plinium ſeniorem Noui comi municipem fatentur. HERMO. Sinis Panthee hanc cauſam ſine tutore perire? PANTHE. Minime. verum eos in valli frõte obiecit anteſignanos Beccarias: ad quos proſternendos validis procerum ictibus opus erit. ALEAR. Eſto pro patria animo imperterrito. PANTHE. Sum plus ſatis. HERMO. Quid reſpondes Panthee auctoribus tuas plagas expectantibus? PANTHE. Laborioſum eſt mihi tyrunculo his veteranis occurrere: ſatis mihi erit: ſi illorum vim exuero: tamen quæ mea fuerit defenſio ad Beccarię obiecta, renarrabo. ALE. Hoc ſũmo voto arrectis auribus expecto. PANTHE. Non inficior auctores eos magni ponderis inter doctos & haberi, & eſſe: ea tamen conditione, veluti cæteri homines falli poſſe arbitremur. HERMO. Non arbitror ego Hieronymum in Cæſarienſis translatione temere deceptum, qui quàm accuratiſsimus in ſcribendo fuerit, nemo eſt qui ignoret: Plinium enim non ab re potius Nouocomenſem, quàm Veronenſem appellauit. PANTHE. Quid ſi monſtrauero in aliis quoque auctoribus patriæ nomen alternaſſe Hieronymum? HERMO. Non facile mihi perſuadeas. PANTHE. At ſpero breui te perſuaſum reddam. Recenſet hiſtoria Euſebiana Ennium poetam Tarentum natale ſolum habuiſſe: alioquin Silius & Mela illum Rudiis ortum enarrat. Perſiũ præterea Volateranis ciuibus aſcribit: quũ ipſe ſeipſum Lygurẽ atteſtetur. HER. Admiror hæc errata in Hieronymo omnium ſcribentium diligentiſsimo. PAN. Fuit inq̃ accuratiſsimus: Verum ei venia danda eſt, tum quia in transferendo auctori Euſebio fidem ſeruauit: tum quia grauioribus ſtudiis, officijſque diſtrictus, eam interpretationem notario (vt ipſe aſſerit) tumultuarie dictauit. HERMO. De Hieronymo recte iudicas: at credimus Euſebium tam craſſa hallucinatiõe deceptum? PANTHE. Facile eius errori

errori manuum præbuit quidam Samonicus Se-
renus, quem secuti Eusebius & Macrobius in
Cymericas tenebras re nõ altius excussa prolapsi
sunt. HERMO. Non putas & Serenum quo-
piam argumento mutatum fuisse: quo tam ob-
nixe Plinium Nouocomensem affirmaret? Non
credendum hominem historicum adeo teme-
re vacillasse. PANTHE. Dicam vacillationis
causam. HERMO. Ausculto. ALEAR. Rem
nimium ad vnguium præsegmina rimaris Her-
molao. PANTHE. Quiesce Alearde: auferam
totius ambiguitatis nodos. duorum æquiuoca-
tio Pliniorum tanti erroris nubeculam commo
uit. In confesso est Plinium iuniorem multi no-
minis suo æuo virum, Comum sibi patriam epi
stolis scripsisse: amplumque ibi exuberansq; ha-
buisse patrimonium: quæ res nonnullos minus
rem accurate pensitantes fefellit: vt quod erat
iunioris seniori attribuerint, et Veronæ perue-
tustæ patriæ Plinium ciuem inuidere visi sint.
HERMO. Tua hac ratione animum concutis.
PANTHE. Addam quæ tibi prorsus mentem
confirment. ALEAR. Addas quæso. HERMO.
Quam pronior in partes tuas inclinaris Alear-
de. PANTHE. Mihi nanque rem hanc frigide
cõsideranti vellit aurem Catannus communior
studiorum particeps, experrexitque: vt Cæsarien
sem subtiliori examine, ac magis pensiculate tru
tinarer: qui in chronicis suis de iuniore Plinio,
non autem seniore verba faciat: ideoque Nouo-
comensem Plinium Secundum dixit. ALE. Per-
belle erit si quos aduersarios tibi proceres arbi-
trabantur, in tuas militaturos alas deduxeris.
PANTHE. Audias quæso: eodem Cæsariense
auctore, Tito imperante, olympiade ducentesi-
ma decima quarta, ex Vesuuio monte ignium
depopulationem fuisse, nulli ambiguum. HER.
Nulli. PANTHE. Ex iunioris Plinij luculenta
ad Marcum epistola in confesso est, auunculum
eius Vesuuiano illo perijsse incendio: quo ergo
fieri potest modo, quum Cæsariensis idem olym
piade ducentesima vigesima secunda Traiani im
perio, anno eius duodecimo scribat Plinium se-
cundum Nouocomensem, oratorem, & histori-
cum fuisse, extareque plurima eius ingenij ope-
ra, vt de seniore dictum putemus: si annis iam
antea triginta ad Vesuuium perierat? De iunio-
ri igitur ab eo scriptum manifestum est: qui Ner
uæ, Traianique temporibus doctrina, rerum opu
lentia, functisque honorifice magistratibus flo-
ruit. ALEAR. Rem adeo apertam monstras. vt
cuique liquidissima sit. nisi sit ille Veruecum in

D patria natus. HERMO. Mihi alia suboritur du-
bitatio: quam enuclees velim. PANTHE. Quę?
HERMO. Scribit Cæsariensis, Plinium Secun-
dum oratorem, & historicum: hæc magis senio-
ri, quàm iuniori conueniunt: quum ille ex in-
dubitata Secundorum familia fuerit: hic vero iu
nior ex illius sorore filius: illeque summus ora-
tor: summusque historicus fuerit. PANTHE.
Hæc quoque omnia in iuniore fuisse monstrabo.
HERMO. Hoc desidero. PANTHE. præter va
lidissimum illud argumentum, quòd iunior fue
rit senioris adoptiõis iure filius: vt ipse in epistola
ad Capitonem testatur: quo merito ex Secundo-
rum familia dici potuit. Addã quid ipse de se in
epistolis scribat: quibus se Secundum nominat:
altera enim ad Voconium Romanum introdu-
cit Regulum sic se appellantem: Quæro (inquit)
E Secunde quid de Modesto sentias? Altera ad Gal
lum edocet Corelium sibi amicissimũ apud Ner
uam imperatorem parcius secundum Plinium,
videlicet iuniorem laudasse: quod paulo post ea-
dem epistola signantius declarat: vbi Corelia prę
dicare solita erat Corelium patrem suum in lon-
giore vita inter multos amicos, præcipuos tamen
sibi parasse Secundum, & Cornutum. HERMO.
Si cætera (vt hoc) dilues obiecta: tibi acquiescam.
PANTHE. Nullam æruginis linquam notulam.
HERMO. Restat vt eum summum oratorem
demonstres: PANTHE. Quis enim Plinij iunio
ris æuo sæpius, vehementius, atque luculentius
eo causas egit? Quod quum plurimis ipse teste-
tur epistolis: contenti erimus illa ad Suetonium:
qua edocet se adolescentulum egregiam Iunij pa
storis actionem suscepisse: susceptamque defen-
F disse. Alia item ad Capitonem qua fatetur se vn-
deuigesimo ætatis anno dicere in foro cepisse. Ta
libus enim iuuentutis indicijs: quid in matura ęta
te ab eo factitatum orando putemus? pręter hunc
oratorium laborem: siquis eius diligenter euol-
uerit scripta, facillime intelliget illum & histo-
rias, & carmina scriptitasse. quæ cum communi
aliorum veterum scriptorum iactura periisse ar-
bitrandum est. HERMO. Tuis his attestationi-
bus plurimum mihi satisfacis. ALEAR. Recte
nobiscum agitur Panthee: Cæsariensem enim
procerum validissimum ad tua castra trãsfugam
fecisti. HERMO. Vehementer admiror Becca-
riam nostrum, exterosque aduersæ factionis de-
fensores, tam profunde in vtranque aurem con-
sopitos dormitasse: hæcque curiosius non per-
sitasse. PANTHE. Magis admirabere, si crас-
siorem illorum Mineruam ostendero. ALEAR.
Recte

Recte illud vulgatum. quanto iuniores, tãto perspicaciores. PANTHE. Attendite quæ est altera illorum veternosa ignoratio: qui plurimis & apertissimis argumentis coarguuntur, Plinium ad duodecimũ Traiani imperij annũ minime superuixisse, quom ipse imprimis à Virgilij interitu ad se commentantem nonaginta tantum annos intercurrisse describat: quæ æui supputatio vix in Vespasiani tempora incidit, nedum Traiani, ad quem à Maronis exitu anni centum & triginta octo interfluxerunt. HERMO. Tot annorum circulis interpositis non potuit senior Plinius ad Traianum peruenire. PANTHE. Recensebo & alia: quæ te magis confirmabunt. Vidit sanè Plinius (vt ipse testatur) Lolliam Paulinã Caij principis matronam smaragdis, margaritisque opertam. vidit Claudium, Caium, & Tyberium imperatores. vidit, & indigne tulit Drusilanum Rotundum seruum quinquagenariam lancẽ possidere: vidit vrbem bis totam cingi domibus principum Caij & Neronis: et huius quidem (ne quid deesset) aurea: vidit Tiberio principe prodigiosam hominis immolationem sublatam: quo igitur pacto potuit ad duodecimum annum Traiani perdurare: præsertim quom natum eũ annum sextum & quinquagesimum constet decessisse? Est & in promptu Fabij Quintiliani testimonium: qui imperante Domitiano oratorias institutiones scribens Plinium iam defunctum indicat. HERMO, Perspicax tua hæc approbatio. ALEAR. Immo verissima. HER. Panthee alter insurgit contra te acer primipilaris Tertullianus. PANTHE. At illum pro me iam stare videbis, atq; in acie meas tuebitur partes. quid enim mouet ille, quod ad meam non faciat defensionem? Nusquam Plinium ille memorat Nouocomensem, Traianique imperio floruisse tradit: hęc omnia ad iunioris Plinij insinuationem planissime faciunt. HER. Illum ait prouinciam rexisse, christianosque supplicio in magistratu affecisse: quod seniori congruit: qui Messinensi præfuit classi. PANTHE. Non eo inficias illum classi præfuisse, sed classis præfecto, quæ in christianos animaduertendi potestas? Hoc magis iuniori consonum arbitror: qui tribunatum & amplos magistratus sub imperatoribus gessit: demumque omnium honorum supremum consulatum honorificentissime sub Traiano administrauit: In cuius rei testimonium adhuc extat Panægyricus elegans, copiosus, argutus, venustus atque eloquentissimus, in habenda imperatori de consulatu gratia. Ante igitur Traiani tempora præmortuo auunculo seniore Plinio, vt memorauimus, Tertullianus suis in commentarijs iuniorem, non autem seniorem indicauit: quom potissimum sub Traiano illa fuerit in christianos cruenta persecutio. Hæc eadem astipulatur Orosius de Traiano & Plinio sic scribens. In persequendis christianis errore deceptus Traianus tertius à Nerone, quom passim repertos cogi ad sacrificandum idolis, ac detrectantes interfici præcepisset, plurimique interficerentur, Plinij secundi, qui inter cæteros iudices datus erat, relatu admonitus eos homines præter confessionem Christi, honestaque conuenticula, nil contrarium Romanis legibus facere: fiducia sane innocentis confessionis mortem grauem, & formidolosam videri: rescriptis dico leuioribus temperauit edictum. HER. Alterum in sinistro cornu acerrimum tibi fecisti, vt video, propugnatorem, sine hæsitatione pro te meret Tertullianus. ALEAR. Eia Panthee vincimus. HERMO. Adhuc restat heroum validissimus omnium Suetonius superandus: qui liquido Plinium Seniorem Nouocomensem autumat: non illum in tuum vallum facile pellicias. PANTHE. Si non pellexero: saltem à suis infractum abire coegero: aduersariorum duo pro me dixere testes: tertio commentitio fides merito abrogatur: is enim mentitis armis præmunitus, velut alter Patroclus ab Hectore facillime superabitur: laruatam quando superinduit personam detectus, aut cedet, aut in fugam se pedibus proripiet. HERMO. Negas igitur Suetonij testimonium? PANTHE. Non nego inquã Suetonium: sed illud non esse Suetonij, aperta fronte nego. HERMO. Vide Pãthee, ne tibi nimium confidas. PAN. Quæso qui eo innituntur, in medium afferant: si virorum illustrium ex Suetonio scriptum habeant librum: in hanc vsque ætatem quis illum ex doctis viderit, legeritque inueni neminem: supposita tantum ac Plinianis codicibus perperam apposita iactant verba. HERMO. Me in hac re titubare cogis. mihi nanque qui tot Italicas, barbarorumque bibliothecas euolui, non succurrit, præter duodecim Cæsarum opus, grammaticorum oratorumque libellum, quicquam ex eo amplius scriptũ vidisse: sed quid Panthee, si aliquando in lucem prodierit Suetonius? PANTHE. Interea liquidam mihi non turbauerim causam. HERMO. Esto, prodiit. quid tu? PAN. Nec tũ deerit defensio. HER. Quę? PAN. Putauerim ego à Suetonio non scriptum Nouocomensem: sed à recentioribus additum: vt pleraq; multa: quæ tũ perniciosa impitorũ ruditate,

tum iniqua nonnullorum malignitate expuncta
veræ lectionis structura peruersa constant, aut
si scripserit: hoc ex patriæ iunioris æquiuocatio-
ne: qui cum interna fuerit consuetudo: vel in ip
sius gratiam conscriptum crediderim. HERM.
Hac tua coniectura tibi nimium applaudis Pan-
thee: magis placet quod de fictitio testimonio
attulisti. ALEAR. Non vereor si adesset Becca-
rias, quin immutatus ad tua vexilla transfugeret.
PANTHE. Etsi non his prorsus immutatus esset:
addo his asseuerationibus: quod illum in me-
lius sententiam vertere compulisset. ALEAR.
Quod Panthee? PAN. Plinio magis de se ipso,
quàm alijs de eo scribentibus assentiendum esse.
ALE. Vtiq;. PAN. Ille etenim in præfatiōe de na
turali historia liquido confessus est, se Veronę in-
dubitatum municipem: cum dixerit: vt obiice-
re moliar Catullum conterraneum meum. AL.
Quid hoc argumento ad tuam defensionem va-
lidius? Quibus poterat id rationibus refellere?
PAN. Nitebatur tamē Beccarias defendere non
ideo Plinium cognominari Veronensem. AL.
Cur? PAN. Asserebat enim conterraneum non
vnius ciuem vrbis dici: sed vnius regionis prope
incolam haberi. ALE. Quid tu? PAN. Ego vero
ex Ptolemæo in terrarum dimensione ostende-
ram Comum in Insubrium ad septentrionem fi-
nibus, at Veronam in Venetia inter se supra mil-
le, & centum stadijs distantibus, diuersa regione
collocatas. Quod item ex Plinij Geographia pla-
nisime liquet: qui Comum in decima Italiæ re-
gione: Veronam vero in Venetia ad Istriā dispa-
latis capitibus seclusit. AL. Quid tum Beccarias?
num his cedebat rationibus? PAN. Minime, ac
veluti Herculea hydra recisa ceruice vna: plures
exerebat: contēdens Comum, Veronamq; in am
pla, tanquam vnica Transpadanæ Galliæ prouin
ciæ quasi parua intercapedine iunctas asserebat:
in quem hæc mea fuit defensio. Hoc nomē Con-
terraneum non tam latæ significationis haberi:
quod si esset: quom terra præter duo alia signifi-
cata teste Varrone totum elemētum dicatur: qui
sunt ad extremam Thylen, aut ad Eoum solis ca-
put, nobis ergo cōterranei sunt: quod minime fa-
tendum est. Sed ex diuerso demonstrabam, stri-
ctioris significati esse conterranei vocabulum:
quando quidem teste eodem Varrone à terra ter
ritorium deducatur. Quod ex Pomponij senten
tia appellatur agrorum vniuersitas intra cuiusq;
ciuitatis fines sic dictum: ꝙ magistratus eius loci
intra hos fines terreundi habet ius: Ex territorio
igitur verius, & signantius conterraneus inflecti

D tur, q̃ ab vniuerso terræ elemento: cōterraneusq;
is habeatur: qui eiusdem territorii sub vno magi-
stratu ciuis est: sicuti commilitones appellantur.
Qui in eodem exercitu sub vno imperatore me-
rent, non in diuerso exercitu: sic & condiscipuli:
qui in eodē Gymnasio sub vno præceptore con-
discunt & cōciues qui in eadem ciuitate sub vno
Principe, vel in re publica degunt: ad eūdem mo-
dum conterraneus non ex diuersis & longinquis
regionibus: sed ex eodem territorio merito appel
latur: quod Laurentius Valla vir nostro æuo ex-
ploratissimi ingenij, & post illum recētiores sen-
sere. Exemplum de Plinii verbis sumentes: quid
inter conterraneum, & conciuem differat: quan
doquidem Plinius Catullum non conciuem, sed
conterraneum suum dixerit: quia ex insula agri
Veronensis, & non ex ciuitate ortus fuerit: Hac
E igitur de causa Plinium Catulli conterraneū Ve
ronensem, non autem Nouocomensem dice-
mus. AL. His ne rationibus, veluti Herculaneo
labore radicitus extincta num exhaurit illa Bec-
carię pullulatio? PAN. Proiacuere parumper pro
stratæ ceruices. HER. Est sanê Panthee defensio
tua: non leuibus refellenda argumentationibus.
PAN. Addam ad exaggerandam causæ compro
bationem ipsam sane vetustatē nullo ęuo, quam-
uis longo exoletam: quæ nullius cauillo repudia
batur. Dum Verona nostra suis monumentis sta
bit: sunt enim & in ciuitate & in agro supra sex
& decem epigrammata lapideis tabulis grandio-
ribus literarum notis insculpta: quæ non minus
fœcundam Secundorū sobolem, quam præclaris
sima virorū, ac mulierū eiusdē stirpis noīa sepul-
crali inscriptione testantur. Et ne vos longa reci-
F tatione tædio afficiam: ex illis digniora recense-
re curabo. Primum est ad Montorii castrum ab
ciuitate tertio lapide distans his verbis in mar-
moreo sepulchro excisum, videlicet:

Læliæ Clementinæ vxori incōparabili. Q. Fu-
rius Secundus maritus, & sibi viuus fecit.

HER. Hic ego absentis Beccariæ partes agam.
Secundus enim non familiæ cognomen, sed ordi
nis denominatio haberi potest: vt Furius Læliæ
maritus, Secundus fuerit: quom alterum prius ha
buerit. PAN. Nusquam hoc lectitatum est apud
antiquos signatæ latinitatis obseruatores, vt pri
mum, & secundum, aut tertium dixerint mari-
tum: Quom apud illos probro dabatur multa-
rum vxorum vir vnus, sed hanc tibi dubitatio-
nem adimam ex tetrasthico eiusdem Sarcopha-
gi, quo lamentabili, ac pio carmine Furius Se-
cundus Læliam bene merentem sic prosequitur.

Functa

Functa iaces hic: ſed viuis: viueſq; Secundo
Lælia tuo: debent nec benefacta mori.
Te tellus, ſanctoſq; precor pro coniuge manes
Vos ite placidi: tu leuis oſſa tegas.

HER. Carmina hæc ſatis opinioni tuæ applaudũt, adhuc tamen aliquid æruginis reſtat, quod luculenter abſtergas opus eſt. PAN. Si tam facile reliqua, vt hoc amputauero dubium: pro me indubitata ſtabit victoria: ea enumerabo ſimplici enunciatione Epigrammata, quæ nullam tibi dubitandi anſam præſtiterint: Eſt in columella ad caſtrum villæ Francę ſic ſcriptum.

L. Aquilius ſecundus. L. Aquilio Charitoni. Et Publiciæ Veneriæ parentibus.
Pient. Libert. Libertab.

HER. Nulla in hoc ſuboritur dubitatio. PAN. Eiuſmodi in pleniorem fidem ſubnectam tria: quorum primũ in media Benaci inſula in hunc modum exculptũ legitur. Eppupa Albiconis F. Secundus, & Albanus Quartio filio pudent.

Alterum ad Benaci ripam in hæc verba eſt.
Sex. Lætilio Sex. F. Fabio Firmino. VI. Virg.. Aug. Lætitiæ, vera, & Secunda fratri pijſsimo.

Tertium in ciuitate huius modi profertur.
L. Sollius. L. F. Secundo Pap. Ticinẽſis ſibi. Pauloniæ. L. F. Maximæ vxori. ALE. Præter numerum aliorum Epigrammatum, quem enumeraſti Panthee, hæc pauca magno, immo aperto inditio ſunt: Secundorũ gentem inter reliquas Veronenſium familias connumeratam: quæ quom eſſet Plinij gentilicia: merito igitur Veronenſis cenſendus eſt Plinius. PAN. Quid dicas: ſi ſepulcrali ſaxo magnam cognationis, Secundorum partem inſcriptam oſtendero? Secundoſq; ditiſsimos in agro polyzelano Ambroſianum poſſediſſe? ALE. Hoc eſſet vltra victoriã coronarium. PAN. Dum Beccariæ obiecta pro viribus refellere conor, rimabũdus in defenſionem meam ſingula veſtigo: forte fortuna affuit meæ ſolicitudini Virgilius Zauarius iure literarij ſtudij mihi coniunctiſsimus: qui dum animi gratia ruſticatur: ad me quã p̃dixi, ſecundorum prognationem nuper a ſe repertam: ingenioſeq; enucleatam tranſmittendam curauit: Ex memorato igitur pago in D. Ambroſij ſacello lapideæ tabula quadam vetuſtatis maieſtate venerandæ exemplar in hæc verba exaratum legendum ab eo percepi.

Calpurnia. L. F. Priſca ſibi. Et L. Calpurnio quadrato patri. Valerię. C. F. Secundæ matri. L. Calpurnio pudenti fratri. V. Vir. Aug.

HER Opus eſt interprete ad hanc analogiam diſcutiendam. PAN. Illam vobis ex iunioris Plinij epiſtolis facilem reddã. AL. Hoc cupimus. PAN. Ex huius inſcriptionis certiſsimo teſtimonio comprehendere eſt. Valeriam ſecũdam Calpurniæ matrem, de qua in epitaphio, fuiſſe C. Plinij Secundi filiam, nuptamq; L. Calpurnio quadrato: Quæ quidem res ex binis iunioris Plinij epiſtolis facillime elicitur: Quarum altera ſe Calpurniam in Campaniam valitudinis gratia ſecedentem ſubſequi non potuiſſe efflictim conqueritur: Altera vero ſuauiſsimis Calpurniæ literis perhumane reſpondet. Quæ ambæ ſi penſaculate legantur: apertiſsime intelligent lectores Plinium iuniorem virum optimũ & religioſum ad ſanctiſsimam fœminam, ſibiq; ſanguine coniunctiſsimam exaraſſe: fuerat.n. Calpurnia iunioris Plinij cõſobrina ex Valeria Secunda matertera. HER. Quadrat hæc tua interpretatio. PAN. Eſt in maius veritatis teſtimonium eiuſdem Plinij epiſtola ad Calpurniũ, vt certiſsime putandum eſt, Calpurnię Patrem: Qua pientiſsime oſtendit, quanto ipſius Calpurnij deſiderio teneatur: Extant & binæ ad quadratum epiſtolæ: vna de cauſis ſuſcipiendis: altera de his, quæ fuerint circa libros: quos de Eluidij vltione conſcripſit. Eundem autem credimus Calpurnium & Quadratũ: quom ipſius Plinij moris ſit breuitati ſtudentis, binomine in inſcriptionibus vna, vt plurimum denominatione annotare: Si enim ad Suetonium Tranquillum, Tranquillo vel Suetonio ſuo præſcribit: Si Voconio Romano, Romanum vel Voconium ſolummodo ſalutat: Ex poſtremo igitur Epigrammate hoc inconfeſſo eſt Calpurniam Calpurnij Quadrati, & Valeriæ ſecundæ filiam parentibus: & Calpurnio pudenti fratri pientiſsimo Epitaphium poſuiſſe. ALE. Nihil hac tua indagatione accuratius ſagaciuſq; excogitari potuit. PAN. Inſurgit mihi, & alia accõmodiſsima atteſtatio. Sunt nanq; in eodẽ agro polyzelano bina epigrãmata Capitonis illius, vt arbitror monumenta, ad quem de hiſtoria componenda Plinius iunior amiciſsime reſcribit: Primũ eſt in Georgiano colle, qui Ambroſianum deſpicit in hanc literaturam exaratum.

L. Octauio. L. F. Staberin. Capitoni. C. Octauius Capito patruus poſuit.

Plura ſunt de Capitone ibidem monumenta. Sed longo ſitu obliterata non legũtur: alterum in ſacello Odorici ad caſtrũ Otonis ſitum Rhotari Longobardorum regis nomine conſtructum: quod in hunc modum legitur.

Q. Pontio. Q. F. Capitoni Domitia. L. Clara. V. F.

HER. Plurimum hæc ſane tuam adiuuant cau-
ſam. ALE. Non modo adiuuant, verum luce
liquidius rem manifeſtam arguunt. PAN. Sa-
tis ne vobis hæc faciunt? HER. Satis inquam.
PAN. Sed ne vos diutius morer: extremum il-
lud expromam: Quod de tanto certamine no-
bis victoriam præſtat. Id enim nuper in ædicu-
la Diui Blaſij repertum eſt. ALE. Quid eſt Pan
thee? PAN. In eo hæc verba legi eſt. Plinius Se-
cundus Augur Patri matri Marcellæ teſtamen
to fieri iuſsit. ALE. Quid hic teſtimonio cla-
rius? num vel ſolum coget aduerſarios herbam
dare? PAN. Abroſit vetuſtas ex lapidea tabula
paternum Plinij nomen. HER. Grauis ſiquidē
iactura. ALE. Sed Panthee quibus propulſatio
nibus Beccarias iſta refellebat? PAN. Quom di
ſceptabamus non hæc habui Epigrammata: me
experrexit, vt hæc diligentiſsime explorarem:
Quæ ſi audiuiſſet ille, non vereor in meam ſen-
tentiam corriuaſſet. ALE. Quid ni? HER. A in
tandem Panthee ambos Plinios Veronenſes?
PAN. Ex his quæ in medium attuli, affirmare
auſim Plinium Seniorem depulſo totius dubi-
tationis calculo Veronæ nobiliſsimum ex anti-
qua Secundorum progenie ciuem extitiſſe. Iu-
niorem vero Comum Patriam vt epiſtolis teſta
tur habuiſſe: Adoptionis tamen iure, Secundo-
rumq; propagine non prorſus a Veronenſi ſti-
pite vetuſto eximo: Quom in altera epiſtolarū
ad Maximum: qui munus gladiatorum Vero-
nenſibus promiſerat: Veronenſes noſtros ap-
pellat. in altera ad Falconem inter receſendum
veteres poetas ſolum Catullum ſuum: Quodā
patriæ amore (vt arbitror) obſtrictus denomi-
net: Inſuper ad Marcum Militiū Aemiliam pro
geniem collaudans ſe propemodum Veronen-
ſem demonſtrat dicens. Habet Militius Sarranā
auiam Maternam non procul a me municipio
Patauino. Hæc ille. quæ conuicinitas non ex
Como: quod a Pataujo ad ducenta Miliaria di-
ſtat: Sed a conuicina Verona computanda eſt.
HER. Sane hanc tuam ſententiam nullis rugis
comprobaturos omnes cenſeo: præter eos, qui
aut inuidia, aut obſtinatione mutare mentem
non norint. PAN. Sed ad te Alearde me con-
uerto. HER. Et ſi ſemper Alearde te exopta-
tiſsime oſculari, amplecti, ac tua ſuaui conſue-
tudine frui percupio, tamen externa luce de
te miruminmodū mihi deſiderium fuit. ALE.
Quid eſt, ꝙ tantopere me cuperes? HER. Au-
dies. nudiuſtertius ex prætorio noſtro in vrbem
proficiſcebar: hic fuit obuia liberalis Bandarum
familia: & conſtitutum iter multis precibus

D interrupit: eius ſiquidem tot fuerunt inuitatio-
nes, vt quemcunq; non modo Barbari agnomi-
nis, ſed ipſas rigidiſsimas cautes facile flectere,
atq; delinire potuiſſent: Præſertim me pellexit
trium horum fratrum Chriſtophori, Ioannis,
& Danielis liberalitas, atq; munificentia: Quo-
rū humaniſsima familiaritate ſemper vſus ſum,
atq; impręſentia vtor. ALEAR. Hi ſane ſunt ci
ues: qui ſplendido rerum vſu Patriæ ornamēto
eſſe non deſinunt. HER. Ita eſt: verum me non
pœnituit huius moræ, diſpendijq;, inſpexi ſane
eorum ad largos rerum vſus ingenitam prom-
ptitudinem: Teſtes ſunt in hoc agro admirādæ
ſtructuræ, duo iſthæc prætoria: quæ non priua
tam largitatem, ſed Regiam munificentiā præ-
ſeferunt. ALEAR. Sunt profecto talia, quæ ne
dum agreſtibus atq; mōtanis locis: Verum etiā
E cuicunq; florentiſsimæ vrbi non mediocre ad-
eſſent ornamētum. HER. Viden, qui ſunt Re-
gales apparatus Attalicis velaminibus non ſecū
di? Non vidiſti in conuiuijs geniali vultu largā
epularum copiam, omniumq; rerum vſus ex-
promptam, diffuſamq; redundantiam. ALE.
Nihil mihi noui narras. Bandarum Profecto fa
miliam ob innatam liberalitatem de patria be-
nemerentem ſemper magnifaciendam putaui:
impræſentia pluris faciendam exiſtimo. HER.
Quænam huius auctarij gratia? ALE. Abhinc
biennium mihi Venetiis (vt noſti) degenti ret-
tulerunt viri maturæ probitatis non inficiēdi,
ex præclariſsima inſularum Cypro aduenientes
Bandarum progeniem excellentem animi ma-
gnitudinem præ ſe ferentem in illa, ad id nobi-
litatis, auctoritatiſq; faſtigium acceſsiſſe: vt ſibi
F ternas Patriciorum, ac ſenatorij ordinis virorū
Venetas familias egregio trium ſororum con-
nubio aſciuerit, Iuſtinianam, Duodam, atque
Triuiſanam. HER. Rem non tam inauditam,
quàm gratam narras. ALE. Addidere inſuper
ex vetuſta eorum domo nobiliſsimum vnum
Comitis Paphij natam Regali ſibi matrimonio
comparaſſe: non poterāt non mirificis laudibus
Carpathios Bandas efferre: extollebant, grādio
res diuitiarum cumulos, immenſam iugerū fer-
tilitatem, admirandas ædium moles, officioſiſ-
ſimam eorum largitatem. HER. Non diſcrepat
igitur illa Cypria ab hac Veronenſi liberalitas:
Sed cur terrarum, ac pelagi intercapedine ſeiun
cti diuerſas ſedes incoluere? ALE. Tradunt an-
nales (vt hi referebant) ea tempeſtate, qua ſe-
cundo bello Chriſtianæ militiæ inuictiſsimi
Recuperatores Sacrum Chriſti Hagiaſterium,
e Barbarorum manibus multo ſanguine ven-
dicauerunt,

dicauerunt, in ea plurimorum heroum delectu
sponte Ioannes Banda Veronensis arduam diffi
cilemque sed piam, atq; pro religione christiana
necessariam prouinciam obeundam militatu-
rus sociali Bello viriliter suscepit: qui omnes reli
cta patria ad Hierosolymitanam expeditionem
profecti sunt: victoriaq; magnanime potiti, inde
redeuntes quieta Cypri sede illecti, vbi præstãtia
tantorum virorum cognita · insignibus, quæ nul
li præter eos tam præclari facinoris auctores ge-
stare fas est, nobilitateq; Cypria non modo do-
nati, sed ad quẽ dixi, rerum apicem non immeri-
to peruenere: & in hodiernum vsq; diem inter il-
lius insulæ primores & sunt & habentur. PAN.
Partium mearum esse puto. siquid solidioris prę
conij ad huius familiæ laudes addidero. HERM.
Quid Panthee? PAN. Heri quid iucundius? q̃d
dulcius? quid magis volupe? quàm audire ęqua
lem meum Andream Bandam senioris Christo
phori filium: qui virenti florens ętatula veluti iu
uenculus alter Mopsus suauissimi Daphnidis im
maturum obitum miserabiliter, concinneq; de-
fleuit: num illum putas Aganippio liquore, aut
dulci Libethridum nectare coalitum? HER. Re
cte sentis. illius siquidem mira cantandi dulcedi-
ne mirificè captus, atq; delectatus sum, admirans
in tam tenero æuo dicendi grauitatem, verborũ
leporem, styliq; venustatem: quantum carmine
sit tersus, elegans, copiosus & perpolitus. ALE.
Quid hic terit florentem iuuentam? PAN. Hic
fortuitu est: huc laxandi animi gratia diutule di-
uertit: ĩ Patauina academia iuueniles annos exer-
cet. AL. Cui illic potissimum literarum palęstrę
addictus est? PAN. Versat indefessa lucubratio-
ne laboriosas iuris Pontificij, Cæsareiq; paginas?
AL. Quam optime ei consultum est, verum audi
re gestio Hermolae, cur te tantum mei tenuit de
siderium? HER. Iam aperiam. Post lautas opipa
re mensas, post munificam tam comiter, tam per
humane Bandarũ benignitatem, è specula circũ-
spectabam hos vndiq; surgentes colliculos, pam-
pineis consperSos vmbraculis, perpetua oliuitate
herbidoq; virore semper vernantes; quos quietã
securamq; ruriculationis stationem putes: in qui
bus Antonius, Paulus, Hilarion, Malchus, &
reliqui cœnobitæ, eremiq; cultores vrbanas ille-
cebras, molestiasq; fugitantes, & tranquilliorem
secessum concupiscentes, à plebeis turbis semoti
fiscellas iunco texere, vel canistrum lentis plecte
re viminibus tuto possent: hortulos sarculo inuer
tere: fœlices vel gemmis, vel surculis inserere ar-
bores, areolas æquo limite diducere: in quibus ia
ctis olerum seminibus, aut per ordinẽ dispositis

A plantis inducant scaturiẽtium fontium irriguas
vndas, illud Vergilianum contemplantes.
Ecce supercilio cliuosi tramitis vndam
Elicit, illa, cadens raucum per læuia murmur
Saxa ciet, scatebrisq; arentia temperat arua:
PAN. Addam aliud ad tantę apricitatis amœni-
tatem coaggerandam ni tuam sim veritus seueri
tudinem. HER. Dic impune. PAN. Num hæc
collina voluptas Ismarium Orphea, & Thebanũ
Amphiona hĩc ad vocale ebur, hinc ad calamos
inflandos molliter alliciat. HER. Sinamus hęc
Poetica. AL. Aliquid Pantheo in poetis condo-
nemus. HER. Sic iubes Alearde? AL. Immo pre
cibus contendo. HER. Esto. sed ad rem, non ex
plebat mentem hæc forinsecus speculatio, regiũ-
culam per singulas glebulas angulatim explora-
re cupiebam, tam vliginosi soli in campestri pla-
B nicie fœcundam lætitiam admirans: sed id mune
ris sine te obire nolui, simulac te his oris diuertis-
se intellexi: vt hesternam disceptatiũculam in-
ter me, & Pantheum subortã arbitrario tuæ phi-
losophicæ doctrinæ iure diffinires. AL. Si tuum
aduentum rescissem, illico pro mea in te obseruã
tia huc conuolassem. sed tuam de me opinionẽ
ne frustrer, vereor: quãdoquidem, is non sim, qui
voto tuo satisfacere possim. HER. Ex ingenui-
tate tua loqueris Alearde, sed vnum scio me nul-
lo de te falso duci errore: exeamus ædibus, vt re-
gionaliter singulos exploremus cespites. AL. O-
pus est ex indigenis indicatore. PAN. En homo
iste inter agrestes suos non paruæ existimationis
sexagenarius, vltroneus se offert more rurali per
auorum seriem regionis situm, patrios cultus, ha
bitusq; locorum, non tam dicatule, quàm scitule
C narraturum. HER. Quid Alearde hominem fi-
xo obtutu metiris? ALEAR. Admiror rurestris
hominis viridiorem habitudinem: viden vt ru-
sticani roboris, & vegeti vigoris, succiplenus, q̃
vberrimus, quàm habitissimus sit? Quæ ve cor-
poris membratura? quàm præacutis setis hispi-
dus pectora, brachia, atque crura, cui canicies im
pexa, & hircinum barbicium, ad perpetuam vali
tudinẽ dependet: hi sanè laboris patientes in om
nibus vitæ ærumnis degentes, promiscua cibi, &
potus colluuione difficulter depasti, firmi, inte-
griq; nestoreos viuunt annos: nos vero delicatio-
res antidotis p̃muniti, Regio luxu nutricati: Sy-
rijs, Arabis, Eoisq; voluptatibus educati, ĩmatu-
ra, & subitaria morte præripimur. HER. Sibyllæ
recitas oraculum · hoc enim eorum vtrisq; diuer-
sa animorum varietate cõtingere arbitror: quum
illi tranquilla mentis quietudine gaudeant: hi ve
rò anxia curarum fluctuatione iactentur. PAN.

Audite

Audite obſecro, præter Varronem, Columellam, Plinium, alioſque ſcriptores, quàm delectabili carmine Ruſticanam extollat Vergilius beatitudinem.

Agricola incuruo terram dimouit aratro:
Hinc anni labor, hinc patriam paruoſq; penates,
Nec requies, quin, aut pomis exuberet annus:
Aut fœtu pecorum: aut cerealis mergite culmi:
Prouentuq; oneret ſulcos, atq; horrea vincat:
Venit hyems. teritur ſicyonia bacca trapetis:
Glande ſues læti redeunt: dant arbuta ſiluæ,
Et varios ponit fœtus autumnus, & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea pendent dulces circum oſcula nati.
Caſta pudicitiam ſeruat domus: vbera vaccæ
Lactea demittunt: pingueſq; in gramine læto
Inter ſe aduerſis luctantur cornibus hædi:
Ipſe dies agitat feſtos: fuſuſq; per herbam,
Ignis vbi in medio, & ſocij cratera coronant,
Te libans Lenee vocat, pecoriſq; magiſtris
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo:
Corporaq; agreſti nudant prædura palæſtra;
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini.
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

AL. Et ſi omnia Vergilius eleganter, iſta tamen ſignantisſime de agreſtium tranquillitate decantauit. Non mirum igitur ſi Pythium oraculum Aglaum Sophodium, qui Archadum pauperrimus, ſed ætate iam ſenior terminos agelli ſui nũquam exceſſerat: paruuliq; ruris fructibus ac inemptis dapibus contentus, ſolidam, ac ſinceram fœlicitatem agebat: non modo Gyge Lydiæ rege, diuitijſq; abundantisſimo: verum omni aula irrequietis ſollicitudinibus refertisſima beatiorẽ non immerito adiudicauit. PAN. Putarem me hic grande committere in patriam noſtram piaculum, ſi in tanta occaſionẽ præterirem ſenẽ Veronenſem Aglao nõ disſimilem: quem Claudianus nuſquam in omni eius vita à natalicijs ſuę regiunculæ limitibus exceſsiſſe: at potius ſpõtanea relegatione intra auiti ſoli natiuas ſepes fœlicisſimum ad tertiam vſque ętatem, validoq; robore firmum victitaſſe decantat. AL. Non hanc comprecor Panthee raram noſtræ patriæ laudem conticeſcas. PAN. Non addas currenti calcar, bibulis totis (vt aiunt) auribus facundi poetæ deuorate ſignatisſimum carmen. hunc in modum concinit ille.

Fœlix qui proprijs æuum tranſegit in aruis,
Ipſa domus puerum, quem videt ipſa ſenem:
Qui baculo nitens in qua reptauit harena,
Vnius numerat ſæcula longa caſæ:
Illum non vario traxit fortuna tumultu
Nec bibit ignotas mobilis hoſpes aquas:
Non freta mercator timuit, non claſsica miles,
Non rauci lites pertulit ille fori:
Indocilis rerum, vicinæ neſcius vrbis
Aſpectu fruitur liberiore poli.
Frigidus alternis, non conſule computat annũ,
Autumnum pomis, ver ſibi flore notat.
Idem condit ager Soles, idemq; reducit,
Metiturq; ſuo ruſticus orbe diem:
Ingẽtem meminit patrio qui gramine quercum
Aequæuumq, videt conſenuiſſe nemus.
Proxima cui nigris Verona remotior Indis:
Benacumq; putat littora rubra lacum:
Sed tamen indomitæ vires, firmiſq; lacertis
Aetas robuſtum tertia cernit auum:
Erret, & extremos alter ſcrutetur Iberos:
Plus habet hic vitæ: plus habet ille viæ:

AL. Quis neget patriam noſtram huius Epigrãmatis teſtimonio inter beatisſimas regiones non connumeratum iri? PAN. Sed quem in noſtro agro arbitramur locellum fuiſſe, qui beatiorem hunc ſenem detinuerit? HER. Hoc augurari difficile eſſet. Quom plures vbique per vniuerſam regionem amœnisſimę clementioris cœli pateát ſtationes. AL. Ita eſt. PAN. Vergilius carmine itidem georgico ex diuerſo ſolicitas vrbanorum curas ſecat: ſed attendatis velim quàm vere Seneca tumultuarios vrbium motus Tragica ſimplicitate ſugillet:

Turbine magno ſpes ſolicitæ
Vrbibus errant, trepidiq; metus:
Ille ſuperbos aditus regum,
Duroſq; fores expers ſomni
Colit: ac nullo fine beatas
Componit opes. Gazis inhians.
Et congeſto pauper in auro:
Illum populi fauor attonitum
Fluctuq; magis mobile vulgus
Aura tumidum voluit inani:
Hic clamoſi rabioſa fori
Iurgia vendens improbus iras,
Et verba locat. Nouit paucos
Secura quies. qui velocis
Memores æui tempora nunq̃
Reditura tenent.

HER. Ad has vitæ ad monitiones operępretium puto Panthee inducendos poetas: hocque pacto Tibi ob meum non verebere ſupercilium. PAN. Tibi ob ſequentisſimus ero. HER. Quom nouitatis ſitior ſis auidiuſculus. ſeniculũ ergo in ruſtica plebe haberi primarium cupientem ſolerter interpella. PAN. Quam lubentisſime: faceſſe huc mi pater: qđ tibi nomen? Tytyrus. PAN. Bono omine:

ne:id bubſequis cõuenit:cuius frugis exuberans eſt plaga hæc plana,collinaq́;. TY. Perquam lętũ terrenum ſponte,vt alibi ſtercoratisſimũ, in quo iugeratim luxuriant ſegetes : robuſta cõſurgunt farra,lætiora proueniunt legumina : & copioſæ annonæ eſt beata celebritas.quippe terrenis fœtibus,& arboribus abũdat: PAN. Facile hoc crediderim,quom hæc telluris ora ſitu , ſoli colore, & pingui denſitate,vel putri , indicia fertilitatis manifeſtaria præmittat:quæ Vergilius ſapientiæ compoſitisſimę vates carmine hoc agreſtibus indicauit.

Nigra fere , & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum(namq; hoc imitamur arãdo)
Optima frumentis,non vllo ex ęquore cernes,
Plura domum tardis decedere plauſtra iuuencis:

HER. Videtur regio ad omnem agricolationem quàm aptisſima. AL. Senex iſthac à ſtipulatione in criſtas tollitur p̃inatis digitis. TY. Cernitis iſta cliuoſæ latitudinis cõſita vineta luxurianti palmite, atque pendentibus racemis? ex ea plenis labris ſpumantem vindemiam legimus , quam decurrentem non capiunt torcularium muſtarij lacus,nec ad hornam laticis frugẽ vinitoribus ſpacioſæ ſufficiunt cellę: PAN. Hoc tibi quoq; credimus Tityre. quum talẽ ad munera bacchica deſcribat Vergilius regionem ſic canens.

Atq; pinguis humus,dulciq; vligine læta,
Quiq; frequens herbis,& fertilis vbere campus.
Qualem ſæpe caua montis conualle ſolemus
Deſpicere,huc ſummis liquũtur rupibus amnes.
Hic tibi præualidas,olim multoq; fluentes
Sufficiat Baccho vites,hic fertilis vuæ,
Hic laticis,qualem pateris libamus,& auro ,
Inflauit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

AL. Eſt tibi Panthee ſumma cum Vergilio familiaritas. PAN. Eſt.ſed aduertiſti Alearde, quàm mellito ore grandæuus ſermocinator ſuauem vini memoriam repetat. AL. Illud ignoras vulgo adagium acceptum eſſe:ſeniores non minus merum,perinde ac infantes lac ad imbecillem ætatem confouendam,atque ſuſtentandam appetere. TY. Quid aures vicisſim ſecreto ſuſurrò mordicari videmini? an fortaſſe me nugerrulum,& dicacitate tinnula commẽticium putatis? PAN. Abſit paterculemi . Verum potius admiramur quàm ſapida lingua vinoſam exuberantiam concinniter commendas. Qua cõijcimus te veluti auidiuſculum pocillatorẽ hoc ſenio nectarea ſorbitione oblectari. TY. Nec tu(quantum ex robuſti vultus nitore conſpicor) quãquam iuuenis potones(quod dicunt)mero per infundibulum opples. AL. Quam prompte ſenex in Pantheũ ſubitarium cauillum retorſit. HERM. Heus Panthee nos omnes in riſum diſrumpimur:tu ſolus ſtupido rigore non hiſcis,conſopitos crabrones excitaſti. AL. Poſtquam hac feſtiua,ac iocularia riſione prona camporum ſpacia dimenſi ſumus : colliſq; prioris radicem tenemus : quin humile iugi cacumen, quod molliter clemẽterq; inſurgit,leni gradu aſcendimus? HER. Vt lubet , aſcendamus . ALE. Superato dorſo inſedimus . circũuolue oculos Hermolae,& vide quàm iucũda proſpectu eſt ſpecula hæc:ſiue in planiciem , ſiue in montes eminus dirigas lumina. HER. Eſt profecto:num ad occiduam plagam illa ſunt elata Veronæ mœnia aculeatis pinnis coronata? quàm pſpicuæ vrbis eminentisſima,ſed & templorũ omnium faſtigiatæ turres viſuntur:quæ ab hinc quũdecimo lapide diſtent,ac ſi præ oculis eſſent , æquæ conſpiciuntur. ALE. Specta ad ſeptentrionem paruam Coloniolam.ad ortum munitisſimum,ac voluptuoſum Suauij caſtrum:ad meridiem Lemniacum totius agri Veronenſis firmiſſimam tutelam. HER. Nihil eſt,quod huic proſpectui ad amœnitatem addi posſit. TY. Videtis hanc planam circuniacentem oram? AL. Videmus. TY. In ea Bandarum familia tum ad frugẽ triticeam,vinariamq;,tum ad paſtionem armentariam innumera iugera posſidet. AL. Eorũ munificę liberalitati conueniunt. HER. Ita eſt. TY. Cernite quàm amœnisſimo proſpectu virentia hæc prata viminali,et perticali ſalice ad regulam quadrato opere loculata ſubſideant. HER. Sunt omnia,quæ & delectationi,& vtilitati inſeruiãt. AL. Quid tu Panthee : te ne lupi videre priores? PAN. Diſperеam,ſi non libet hunc ſilicernium edentulum,& capularem ex iugo in præceps deturbare.ita eius ſugillatione diſtrictus mordeor: AL. Quid ſi te ferro petijſſet? PAN. Aequius toleraſſem. AL. Stultius egiſſes: potius feruеſcentẽ bilem comprime:quãdo id ioco magis quàm ſerio dictum in te eſt:disſimulanſq; illum vt pridẽ ridibunda fronte interroga? PANT. Modo posſim:viden vt innixus alterum crus bacillo ſubulcus obæſus inhęreat? AL. Quin pacata mente interrogationem perge. PANT. Pergam, quando id iubes: Tytire, quod eſt colliculi nomen? TY. Ad te redijſti tandem? ſic ſoleo meos calumniatores.iocabas tamen : verum tenui fomite tuum excãdeſcit vaporarium . quom reſederit flamma facilem à te ſpero veniã: AL. Miſſa hæc Tytire: interroganti Pantheo reſponde. TY. Vocabulũ colliculo longa vetuſtas dedit ex ſacello iſto diui Mathiæ dicatum:quod ſemiruptis cameratis fornicibus

nicibus,collapsisq; ædificijs cernitis. HER. Quid
Panthee ruinæ disiectas vndiq; quisquilias rima-
ris? PAN. Vt sciam,quæ sit lapidum hæc temere
congesta maceries·hem lapideam mensam gran
dioribus literarum characteribus inscriptam in-
ter saxorum ruinosam stragem semisepultam.
HER. Elice Panthee ex illis ramentis (si quem
potes) sensum:vel ex obliteratis penè iam vesti-
gijs aliquid ariolare: AL. Vide Hermolae Pan-
theum quàm laboriose satagat:vt disiecta lapidũ
fragmina ad commissuram coagmẽtare nitatur?
HER. Auidus est ad hæc antiquitatis dignoscen
da monumenta: ALE. Est perspicacis ingenij in
dicium. PAN. Dij malefaciãt his rurestribus mo
rionibus,qui ad aliqua villaticæ structuræ bubu-
lia reliquum lapidis hoc in frusta discerpto aspor
tarunt:ad symmetriam rectam insculptæ sunt li-
terarum notę verum nullus eruitur integer sen-
sus:non vereor,quin aliquid de castro hoc aut de
Balnearum vetustate præclarum didicissemus:
disrumpor bile in hanc rusticorum ruditatem,
vtinam mihi imperium in eos esset:luerent sęuas
pro crimine pęnas. HER. Non adeo Pãthee hoc
rusticorum erratum te mouet: quantum Tytiri
iocosum cauillum: sed quod restat peragamus.
ALEAR. Quid tu Tytire baculo rudera sentice
tis penè obsita conuerris? TY. Hæc ruinosa vesti
gia munitissimę quondam arcis sunt, quæ dupli
ci murorum ambitu tutissime cingebantur: cu-
ius sanè castri munimẽta ab insana, & tumultua
ria factionum seditione,igni,et ferro disiecta fuis
se seniores nostri dolenter testantur:collis iste(vt
cernitis)semper tonsus est:sola graminei viroris,
ad florũ purpureaq; varietate vestitus,in quo bru-
mali asperitate, ferrugineis violis aprica vernat
humus:quam florigeræ Apes spoliato herbarum
honore ad dulcia mella depopulantur: nec mi-
nus puellares virginum turmas allicit ad corona
menta gemmata vndiq; tellus. PAN. Talis flos-
culorum nitor cinnameos odores spirãs Aristei
examina detenuisset,quo Ditis regina ante vio-
lenti raptoris iniuriam Aetnæas delicias,& Sido
nia puella cãdido tauro decepta Tyriam amœni
tatem permutasset. Hunc alterum,quem paruo
interuallo seiunctum despectamus humiliorem
collem,sola fruticantium ilicum viriditate con-
spicuum vis peragremus? HER. Nihil in eo con-
spicor quæsitu dignum· & vt ingenue fatear,lon
giusculi itineris pertęsum est: PAN. Sic est. AL.
Tu Panthee qui curiosiore indagine studiosus es
edoceri locorum secretiora,rusticanum præcep-
torẽ interpella. PAN. Est ne Tytire monti huic
nomen quoppiam? TY. Gazum illum dictitant.
PAN. Vnde isthæc nomen clatura? TY. Ab anti-
quo est. AL. Quid obtutu fixus stas cogitabun-
dus Pãthee:de vocabulo hoc quicquam forte ru
minaris? PAN. Hoc agebam:at at habeo:à rerum
puto exuberantia inditum à vetustis esse. HER.
Nõ falso auguraris. HER. Quo dextrorsum ab-
is Tytire? TY. Paucis ante mensibus dum viculũ
hunc die quodam interciso ociosus, obambulãs
que solus perlustrarem,lapideę tabulæ frusta lon
gioribus literis insculptæ offendisse memini. ea
vobis legenda subijcere volueram. PAN. Quæ-
so perge Tytire. si quid forte de Balnei claritate
reperiamus. TY. Huc adsis Panthee. PAN. Ac-
curro. HER. Eamus & nos. vt quid noui sit no-
scamus. PAN. Coaptemus in vnum Tytire sa-
xea hęc fragmina. TY. Hei quàm põderosa sunt.
PAN. Impige validius. TY. Nõ mihi est,vt quõ-
dam iuuenile robur. PAN. Iam satis cohęrent.
ALE. Melius nobis actum est in hac, quàm alte-
ra tabula. saltem ex hac ĩteger elicietur (ni fallor)
sensus. HER. Interruptæ sunt scissuris literę. Pã-
thee ex præfracto exemplari hic in puluere ad li-
teram transcribe inscriptionem. PANTHE. Li-
benter. hæc est.

Gadius.Magulla.H.Secũ.N.Habet. Iunonis.
Balnea.Sed.Hẽt. Omnia.Balnea. Vina. Venus.
Corrumpũt.Corpora.Nostra.Sed. Vitã.Faciũt.
B.V.V.

HER. Quam breues,quàm tersas,quàm scitas ex
cogitabant maiores nostri huiusmodi inscriptio
nes. PAN. In omnibus accuratiores fuerunt. AL.
Maxime quidem:verum sępius hęsito in his sin-
gulis literis vtrinq; expunctis: quare velim Pan-
thee distinctius totum mihi Epigramma percur
ras. PAN. Percurram libentius. Sic enim est: Ga
dius Magulla hęredes secum non habet:Iunonis
balnea sed habet omnia: Balnea,vina, Venus cor
rũpũt corpora nostra,Sed vitã faciunt balnea,vi
na venus. AL. Nunc teneo perquàm belle sen-
sum omnem. HER. Sed quæ Antilogia Alear-
de hæc est, Vt balnea,vina, venus destruant cor-
pora nostra,eademq; conseruent? AL. Dicam:
eorum moderatus pro tempore vsus auget in ho
minum vitam. immoderatus rursus pernecat.
HERM. Castigata tua isthæc responsio. AL. Cur
Pãthee Iunoni dicata balnea arbitremur? PAN.
A sacello vetustate penè collapso forte Iunoni
quondam sacro putauerim. AL. Non inepte cẽ-
ses. PAN. Plurima rerum primordia,denomina
tionesque obliterat antiquitas in literarum mo-
numentis. en quàm remotius à veritate ariola-
bamur huius colliculi cognomẽtum:quem non
à diuitijs: sed à Gadio Magulla vocabulum tra-
xisse,

xiſſe certo credēdum eſt:quom illi in delicijs forſitan fuerit:aſpicite quã iucunde querna, & viua fronde nitet, veluti viretis conſitus lucus viridãtibus comis cæſariatus, Dodonæi nemoris multa glande cõfertos ramuſculos proſpectu gaudia li ſuperat. ALE. A te non diſſentio. TY. Locellũ non ſuæ laudis expertem præteribo. Siluula iſta plurimarum auium ſecretarium eſt, in quo ob tẽperatam cœli clementiam, plagæq; apricitatem menſibus omnibus, merulæ fringuliciunt: luſciniæ garriunt, innumeræq; canoræ, veluti prolectante verno vapore auiculæ, non temporarios, ſed comentisſimos occentus meditulio obloquũtur: in hoc tutisſimo diuerticulo brumali ſidere boreales horrores fugitantes phaſij, perdices, coturnices cum ſuo orthygometra tranquilla tabernacula quotannis locant: in eo laſciuiunt perpetuis æſtiuis ſemiferæ damę, meticuloſi incurſant lepores, hinnuliq; mollicelli petulãter exultant. PAN. Narrat ſenex eas venationes: voluptuariaq; incitamenta: quæ improuidum Actæona cum ſagaci moloſſo, & Cephalũ nodoſa plagarum implicatione, ineuitabiliq; Aurorę munere ſemp virentis Hymethi poſthabita indagine pellectarent. HER. Iam in cliuum ad Balnearũ fontes deſcendamus. PAN. Hoc ſuadent, Maioresque cadunt de montibus vmbræ. ALE. An potius Villarumque culmina fumant. PANT. Quid ſibi volũt hæc coccinei coloris per ſalebroſa viarum pasſim diſſeminata ſaxa? quæ grauiuſculos noſtros greſſus ſępicule offendunt. HER. Hæc ſalebra ad pedum clauos minime facit. TY. Iſthac cliuoſa regio omnis ad fontis vſq; ferrugineo lapide conſperſa eſt. ALE. Ingeniti vigoris terræ naturam redolent. PAN. Globoſam hanc ſanè ex ſubſidente chalybis fęce ferrugineam ſcoriam ab ardẽtibus Cyclopum caminis deuolutã crediderim. HER. Quid Alearde oculos mirabundus circunfers? ALE. Conſiderabam conuallem his colliculis leniter ſeptam: quæ ex philoſophantium doctrina: & caloris, & ſalubritatis inditium à naſcentibus aquis patefacit: vbi aeris, vt plurimum purisſima ſerenitas, nullaq; nimium vliginoſi ſoli ſuſpecta malignitas. TY. Denique ad fontium ſcaturiginem deuenimus. PAN. Vbinam ſunt? TY. Flecte lęuorſum, ad extremam montis planiciem: PAN. Hem quibus ſiphonibus ab extrema fontis harena exiliunt bullæ, exũdantis penè aheni ſalientes vndas ęmulantur: nõ me tam feruenti lauacro temere concredã. ALE. Tuto id faceres: leni etenim vaporis temperamẽto inſilentium corpora complectuntur. TY. Cernite quam conſpicua circinati orbis ſpecie viridãte labro limpidisſimas vndas contineat fons primus, allicit ad inurinandum fontana hæc lucida perſpicuitas. HER. Hoc nobis parens, ac diuina rerum opifex arte melior ſaluberrimarum aquarum cõceptaculum ſtudioſe cõparauit. PAN. Hęc in magna lãguentium frequentia fuiſſe inditio extant: quæ vix apparent viuo circumſedilia ſaxo: quæ temporis inuidia, vel vt verius dicam maiorum incuria (vt arbitror) ſubrupta pasſim, diſiectaque ſunt. ALE. Magno ægrotantium vſui quondam fuerunt. TY. Immo maximo. memini me non multos abhinc annos, non modo noſtrates, & rureſtres paganos, verum vrbicos ciues, atq; exteros languentes ab longinquioribus locis ad præcipuum, præſentisſimumq; balnearũ perfugium confluere: ex illis ſcabie aſperſi, vlceribus luridi, carbunculis inuſti, enormem ſordiũ eluuiem exuti, lucẽti cutis politie in iuuenilẽ nitorem reformati abibant. PAN. Quo infortunio tanta fontium ceſſauit celebritas? TY. Aiunt malos iſtos, atque inuidos medicos vectibus noxio veneno illitis ſalubres latices infeciſſe: quo præſentaneam, & gratuitam naturæ opem hominibus auferrent, grandioremq; quęſtum ſuis perniciosis pharmacis noſtro diſpendio compararẽt. PAN. Ah, ah, ah, & tu Alearde genuinum mordacis ruſtici, dentem euitare nequiſti. TY. Hem quis veſtrum medicus eſt? ALE. Sic medicos laceras? quorum opem ægrotantes omnes implorare conſueuerũt. TY. Quod in triuijs aiunt, aio. ſed nihil mihi cum medicis, dum hęc robuſti vigoris ſit integritas. PAN. Vtinam hic ruſticanus cauillator literarum expers non fuiſſet. AL. Quã obrẽ? PAN. Catoniana ac Pliniana in medicos lãcinatione te ſecuiſſet. fuerat illi in promptu obijcere medicos animas noſtras ingenti quęſtu, periculoq; noſtro negociantes, non ſiluiſſet eorum auaritiæ commenta, experimentaq; per mortes, nec iſcitię capitalis in occidẽdis hominibus ſummam impunitatem. ALE. Addis, & tu Panthee oleum camino? PAN. Non in te hoc dictum putes qui proculdubio es archiatros, ſed in circulatores nugiuendos, & pharmacopolas venaliciarios. HER. Sed ad rem noſtram Alearde. Quanã cauſa conijcis longiuſculam Balnearum deſuetudinem? ALEAR. Deſtituuntur aliquando Balneę ab vulgari hominũ imperitia: quom aduerſum earum effectum fruſtrati expectatione experiuntur. Et quod mali ſemel euenit: id vſque futurum arbitrantur, ſubterranei enim aquarum meatus, certis annorũ periodis, amiſſa ingenita viuacitate, non modo languentibus minime proſunt, verum letiferum virus concipiunt: quo mi-

ſerandis

ſerandis fatis mortales conficiunt: quod euenire
creditum eſt, aut noxia aeris intemperie: quæ aqs
æquali potentia, vel contraria ſolitam virtutem
exhaurit: aut ſupernorũ ignium fluore, quo me-
dicorum fontium vis, vel penita tellure recondi-
tur: vel letali tabo inficitur. Hinc rudes iſti fontes
veneno commaculatos peruerſa medicorum in-
uidia rati ſunt. HERM. Hoc ſatis conuenit. TY.
Vos veſtris concinnatis rationibus agreſte vul-
gus, & quandoque prudentiores decipitis: nuſq̃
vobis credulus fui. PAN. Alearde ratiõibus aſti-
pulantur omnes philoſophi, atque poetæ. Hi nã-
que tabificam aeris malitiam eſſe tradũt: Quæ fę
det lymphas, corrumpat pabula tabo: Det genus
omne neci pecudum, det & omne ferarum. Vt
Vergilius flebili carmine decantauit. TY. His de
nique poſthabitis, ſpectare alterum a priore bre-
ui tractu ſeparatum fontem largiore labro in pla
nicie librata ebulliẽtem. PANT. Pro bone deus,
eiſdem rubeculis harenis, eiſdem ſcaturientibus
bullis, quaſi per ſiphunculos pellucent argenteæ
vndæ: mirum eſt quàm prope vaporant, ignitũ-
que ſolum lęti gramineo virore nitentes rideãt
fontis margines: in hoc vitrei laticis lauacro, ex ꝓ
xima ſyluecula armatas ſagittis nymphas ferarũ
cruorem diluiſſe, ac venationis laſſitudinem ite-
rum ac ſæpius refouiſſe crediderim. HER. Eadẽ
eſt Alearde ambarum thermarum, quanquã par
uo interſtitio ſegregatarum potentia. AL. Eadẽ
proculdubio. Liceat riuulus ex ſuperioribus ad
inferiores prona fuſura indeſinenter cadat, vnius
tamen naturæ per terræ rubos ſcaturiunt vãporã
tes aquæ. HER. Iam audies Alearde quæ fuerit
heri ſubdubitatio inter me, & Pantheum: Quære
bamus inter loquendum, quonam modo fiat, vt
contentiſſime ſine lignorum adminiculo agge-
ſto, ſine ignis fomento, hæ indefeſſe concoquan-
tur vndæ: qua ve cauſa medicatæ exiliant ex ter-
ræ viſceribus tepefactæ aquæ: & quibus præcipue
morbis auxiliares eſſent Caldarianæ: pleraſq; vl-
tro citroq; iactauimus argumentationes ſine ar-
bitro. Hac diſceptatiõe mirum de te deſiderium
nos exoptanter inuaſit: vt te diſſerente, quẽ amœ
ni, ſolertis, ac perſpicacis ingenij dudũ nouimus,
quid in re eſſet, dignoſceremus. ALE. Hæc ſunt
Hermolae quęſitu digna, non obiter diſcutiẽda,
iam prouecta veſpera occidui fluctus anhelantes
ſolis equos rubenti rore conſpergunt: in craſtinũ
ocium diſquiſitionem hanc differamus. HERM.
Recte dicis, eamus. PAN. Priuſquam hinc abea-
mus, ſcire velim Tytire rem quęſitu non iniucũ-
dam. TY. Quam. PAN: Promiſcuo ne, & propa
tulo lauacro ſexus vtriuſq;, commixta innatabat

D turba? AL. Quod ridiculum quærit, Pantheus.
TY. Abſit: in illo enim anguſtiore diſiunctis à fœ
mineo & matronali pudore viris immerſio diſcri
min atim dabatur: hunc vero latiorem, memini,
in tabernaculi typum tabulis vndique ſeptum in
quo muliebris pudicitia decenter, tutoq; merſa-
batur: verum ceſſante aduenientium frequentia,
omnia (vt cernis) dirupta, diſſipata, & inculta
ſqualent. PAN. Hoc indicant ſenticoſa vepreta
præacutis pinnulis tractim ſerpentia. TY. Heu:
maiores noſtri diligentiori ſtudio, tam pręſenta
nei auxilij ſalutem cuſtodiuerunt: legere eſt in vr
be noſtra municipalium ſanctionum decretum.
Quod ad calendas maias Bąlnearum expurgatio
num, & riui ęre publico, viciniſq; agreſtium in-
colarum operarijs faciendã inuiolabili pœnę ſan
ctione publicitus quotannis demandat. PANT.
E Quæ tanta igitur hominum ignauia? TY. Quan
do in id ſeculum deuenimus: quo ſingula ĩ peius
prolapſantur. HER. Iam vertamus ad ædes greſ-
ſus. TY. In hoc extremo voluptuariæ peragratio
nis non pigeat ſpectare hunc decẽpedalis latitu-
dinis riuum ex fontibus ſecundo fluore argentei
laticis decurrentem. PANT. Quod illi nomen?
TY. Maſera. PAN. Maſera? hoc corrupte Macæ-
ram potius à fœlicitate dicerem: quom hęc viren
tia prata iugi eius irrigatione fertiliora reddãtur.
TY. Vt accepi a maioribus, ad caput riui multa fie
ri ſolita erat lini maceratio: hincq; nomen ſortitũ
eſſe. HER. Hoc magis cohęret. PAN. Vtcumq;
ſit, amœniſſimus riuus eſt. TY. Ne tantum dicas
amœniſſimum, ſed vtiliſſimum. PAN. Quis ex
eo quæſtus? TY. Maximus. quom vitæ noſtrę præ
beat ſaluberrimum auxilium, eius nanq; limpi-
F diſſimę, ac recentes aquę non modo laſſis deco-
quente ſuperne ęſtu colonis iucundiſſimo pocu
lo arentem ſitim reſtingunt: verum ſi quis no-
ſtrum, thoracis tormine laborat, febriſq; horro-
re concutitur: ad huius ſalubrem potionem ſpre-
tis medicorum pharmacis indubitatam ſalutem
deportaturi confugimus. PAN. Heus Alearde.
AL. Inquam bene eſt. Quid enim membris ruſti
canis cũ cinnamo, opobalſamo, aſſyrijſq; liquo-
ribus? eſt illis ſat ad remedium aquę fluuialis ſor-
bitio. Specta Hermolae oluſculum exuberãti ſu
ctu, virentiq; madore, etiam rigenti bruma ripa-
rum margines veſtiens, quo non modo ad aceta
ria, ſed ad opem medicam condito ſtranguriam
exerte laxamus. PAN. Quæ vos medici Alearde
acetaria dicitis? AL. Id quod notiſſimum eſt edu
les. ſ. herbas, quarum vſus, cum aceto cibi appetẽ
tiam facit: & ab eo nomen ſortitum puto. PAN.
Longe te errare fateberis, ſi rem ad calculos de-
ducas.

ducas. AL. Quæ igitur ſunt? PAN. Nec tibi, nec
tuis neotericis aſſentit Plinius qui de acetarijs ſic
inquit, Horti maxime placebant, quia nõ egerẽt
igni, parcerẽtq; ligno: expetita res, & parata ſem
per. Vnde & acetaria appellantur facilia conco
qui, nec oneratura ſenſum cibo, & quæ minime
accederent ad deſiderium panis. HERM. Diuer
ſa eſt ab oĩbus Plinij de acetarijs ſententia. PAN.
Nonne iſtud oluſculum eſt, quod vernacula lin-
gua Criſſonem dictitant? TY. Ipſum eſt. PANT.
Quo id nomine Alearde medici appellitant? AL.
Vt Dioſcoridi placet Senecion dicitur: quod alij
Criſſonem vocant: in aqua naſci autumat, habẽs
fruticem pinguem, & ramulos longos, folia mi-
nuta, ſimilia Hippoſelino, quæ in ore dentibus
contrita, ſuauisſimum odorem emittunt, ſemen
autem eius crudum comeſtũ, calculos excludit,
vrinam prouocat: menſtruis imperat: dyſenteri-
cis prodeſt. PAN. Eodem, quo & de acetarijs te
neris errore. AL. Cur? PANT. Habeo Dioſcori-
dem lõge ab eo quod in medium attuliſti diſcre
pantem. AL. Non ſum falſus ego. PANT. Audi
obſecro, & me Dioſcoridem legiſſe non inficia-
bere. Sic inquit ille. Sedum eſt herba, quàm Sene
ciõ vocãt, naſcitur in tectis, & petris, folia habet
viridia, denſa, & ſimilia quercui, & crasſiora, &
pinguiora: thyrſum ſubrufum: capitella in ſum-
mitate thyrſi habens in modum viticellæ. HER.
Si amborum vera eſt autoris citatio, admiror in
eodem tantam lectionis diuerſitatem. AL. Neq;
ego ſatis mirari queo: quom nunc repetam præ-
ter meam, eſſe & hanc Dioſcoridis lectionem.
PAN. Sed cum eo audiamus Plinium illud idem
de Senecione ſentiẽtem: ſic inquit ille. Senecio à
noſtris vocatur, quę a gręcis Erigeron, Theriſ-
ſagum ſpecie, & mollicie, cauliculis ſubrubicun
dis. naſcitur in tegulis, & in muris nomen hoc
græci dederunt: quia vere caneſcit. caput eius nu
meroſa lanugine, qualis eſt ſpina inter diuiſuras
exeũte, quare Callimachus Acãthida appellat,
alij pappum, alij erucæ folijs eſſe dixerunt, alij ro
boris, ſed minoribus multo. Radice alij ſuperua-
cua, alij neruis vtilis, alij potu ſtrãgulãte. E diuer
ſo quidam regio morbo cum vino dederunt: &
contra omnia veſicæ vitia. Item cordis, & iecino
ris renibus: extrahere arenam dixerunt: HER.
Conueniunt ambo, quibus nõ parua fides eſt de
Senecione: ALE. Vincor quoq; ego horum auto
rum conteſtimonio. HER. Nequeo ſatis mirari
controuerſiam hãc. PAN. Iam teneo vnde fluat
error iſte. AL. Dic quæſo, PANT. Vos recentio
res medici, vnius literę inuerſione fallimini: nam
capite, quo Sedum Senecion dicitur: recte Dioſ-
corides: quo & Plinius Erigeron ſenecion dicat,
quàm rectisſime & ipſe. At caput illud primum
quod tu ex Dioſcoride latino in medium attuli
ſti, & vbi Criſſonis frutex, naturaq; deſcribitur,
non Senecion ſed Senacion legendum: hinc al-
ternationis confuſio ſuborta eſt, dum talia medi
ci, venia tua dixerim Alearde, minus accurata ve
ſtigatione rimantur. ALE. Ingenue fateor Her-
molae, vera eſt Panthei ſentẽtia, & ſi forſitan no
ſtris minus ęqua videatur. Sed Panthee abs te ſci-
re velim quo nomine, quem nos Criſſonem dici
mus, græci eum vocauere. PAN. Non eſſe Sene
cionem, hoc certo ſcio. Verum quomodo vete-
res illum appellauerĩt, difficile ſcitu arbitror: me
mini me olim de hoc olere curioſisſime conſu-
luiſſe herbarios, non iſtos venalicios, & circula-
tores, ſed viros etiam græca literatura eruditos,
deque rerum natura induſtrioſos indagatores.
hi ſanè ancipiti conſilio penè hæſitantes refere-
bãt, aut oluſculum iſtud ab antiquis ſcriptoribus
prætermiſſum: aut ſi non præterijſſent, Criſſonẽ
arbitrabantur coniectura potius, quàm certa aſſe
ueratione forte illum eſſe: quod Plinius Sion ap
pellauit, de quo ſic verba facit. Siõ eſt latius Apio
in aqua naſcẽs, pinguius, nigrius, copioſum ſemi
ne, ſapore naſturcij. Prodeſt vrinis, renibus, lieni
bus, mulierũq; mẽſibus, ſiue ipſum in cibo ſum-
ptum: ſiue vis decocti, ſiue ſemen e vino drach-
mis duabus, calculos rumpit, aquiſq;, quę gignũt
eos, reſiſtit, dyſentericis prodeſt infuſum. ALE.
Non conuenit multum Sion forma ei quã Criſ
ſonem dicimus, licet eadem virtutis natura con-
ſtare videatur. PAN. Aſtipulatur Plinio græca
Dioſcoridis lectio. Sion in aquis naſcitur frutico
ſum, pĩgue, erectum: à quibuſdã Anagallis aquo
ſa: ab alijs Iũcus aromaticus: ab alijs Darenium.
ab alijs Latyberde vocatũ: folia habens lata Apio
ſimilia, minora vero & odorata: caloris autem tã
tum ſibi vendicant, vt decocta, & cruda commã
ducata, calculos rumpant, & educãt, vrinam mo
uent. menſeſq; & fœtus educunt, dyſentericis v-
tilia commanducata. Crateas autem de hoc ipſo
ſic inquit, Herba parua ad arbuſti ſimilitudinẽ,
multa folia habens rotunda, maiora quàm men-
tha nigra & ſimilia erucæ. AL. In eandem ferme
deueniunt ſententiam Plinius, & Dioſcorides.
PAN. Adducor in hanc opinionem ex alia Dio
ſcoridis lectione, qui de Siſymbrio ſcribens, ait il
lud etiam Sion à quibuſdam vocitari. AL. Quid
ad rem? PANTHEVS. Dicam poſtea. ſed prius
audiamus Dioſcoridem de Siſymbrio ſic dicen-
tem. Siſymbrium quod alij Cardaminem, alij au
tem Sion vocant, herba eſt in riguis naſcens, quẽ
admodum

admodum sion:vocatur autem ab aliquibus cardamine, quia Nasturtio gustu similis sit. folia habet imprimis quidem rotunda . aucta vero scinduntur sicut erucæ. Excalefacit enim & vrinam cit. Estur quidem crudum, & lentiginem tollit . & faciem purgat si per noctem impositum fuerit, ita quòd mane auferatur . ALEAR. Quid ad Crissonem hæc de sisymbrio recitatio? PANT. Dicam vt monstrarem sisymbrion, & sion idem dici. ALEAR. Quid tum? PAN. Autumant herbarij ad riuulorum labra Crissonem nasci marem, & fœminam . iuxta quem eodem penè cespite, et calyce sisymbrium aquaticum in eandem prope Crislonis & formam, & vim par uo discrimine pariter enasci confirmant. Quom ergo sisymbrion sion dicatur: facilis est coniectura: sion Criston appellari, quarum plurima est ortu, vi, & specie consimilitudo. ALEAR. Non adhuc in tua hac attestatione certum gradum affirmauerim. Quandoquidem Dioscoride nostro attestante, non nihil inter sisymbrion, & sion differre videatur. PAN. Id non negauerim, quom sępius in herbarum differentijs id vsu eueniat: quod Theophrastus ad ambiguitatem tollendam his verbis docet. Ad hæc alia permulta naturæ superuacuæ nosse forsitan posis: sed vt sępe retulimus, differentias comparatione cæterorum contemplari semper oportet: quędam enim herbæ formis pluribus constant: quanquam nomen vnum sortiantur: vt ita ferme ęquiuoca sint ceu lothus. huius enim genera plura redundant: folio, caule, flore, fructuq; discreta, inter quæ vel illud redditur. quod mel frugum appellāt, diuersum tum viribus in vsu cibario: tum quòd nō eadem loca desiderat: alia quoq; plura hunc in modum facile assignari possunt. Quædam quamuis existant paucioribus: tamen non minus discriminis sortiri videntur: vt Vesicaria quæ cognomine nominis tantum, & quadam planè æquiuocatione accipitur. Vna enim cibo idonea est. & fructum quasi vrbanum acinosum præstat: Duæ vero, quarum altera somnum, altera insaniam infert. & si copiosior detur interimere, sanè potest. Pari modo & in reliquis: quæ plurimum inter se distēt, accipi idem licet. AL. Hac sanè Theophrasti asseueratione non parum Pāthee in tuam sententiam inclinor. PAN. Cur non totis, vt aiunt pedibus, in eam insilis? ALE. Vis ingenue fatear? nō facile à peruetustis nostris scriptoribus discesserim. non ab re fuit longęua Crislonis denominatio. PAN. Num rationibus vinceris? AL. Vincor non isthac tua. PAN. Vt video plurimum refert, quonam pacto in teneris assuescamus, quaue olentia rude vasculum imbuamus, iuxta illud Horatianum: Quo semel est imbuta recens seruabit odorem Testa diu. HER. Ita est. PAN. His relictis ad Caldarianæ regiōis laudes redeamus. AL. Hoc amplius nobis conducet. PAN. Hanc rerū omnium operatrix regiunculam opportuna bonitate sospitauit. TY. Non silebo quæ in riuo gregatim viuāt, veluti in piscinis varij generis pisciū examina, quæ tum indigenis agrestibus expiscationis voluptatem præstant, tum ad fercula edulium in protrimentis decoctum sapidissime condiunt. PAN. In multa stadia discurrens riuus secūdo cursu in Athesim cadit? TY. Minime. aspice diuersum spatiosos saltus. hos plurifariam diuisus iugi irrigatione, & herbido semper virore fœcundat, vt quantum taurorum armenta die ex pabulis tondeant: tantum nox roscida remittat: in eis ditiores vrbis bubulia, & ouilia, remq; omnem pastoriciam locauere, vbi pecuaria, & omnigenum iumentorum greges vbertim compascant. PAN. Pascua narras. quæ Matini buceta, ad Daunia tesqua graminea fertilitate superent. HER. Satis deambulatum confabulatumq; est, & iam dies abijt in noctem. PAN. Ad fœlices Bandarū penates regressi sumus. Inibi hodierni laboris lassitudinem recreabimus. ALE. Vos missos faciam in postridianam dissertatiōem reuersurus. HER. Apud nos sis velim. PAN. Immo retinendus est Aleardus. nam Bandæ tanti viri hospitio se beati gloriabuntur. ALE. Vestris imperijs, si in lubrum, acquiescam. CHR. Facis vt amicos decet Alearde: sed & Tytirus apud nos cœnet velim. TY. Tanti inuitamenti occasionem negligentia mihi deperire minime sinam. Condronem accipio Cristophore. HERMO. Meritus est Tytirus. PANTE. Tibi Tytire inepte consulis. TY. Cur? PAN. Stomachum destruent delicatiores dapes. TY. Male sentis, immo component. ALE. Quando te taxauit Panthee, Tytiro hanc cœnam opiparant, quantum potes, iuides. CHR. Parata sunt obsonia. discumbēdum est.

SEQVENTIS DIEI
De Balneis factitijs disceptatio, eisdem interlocutoribus incipit fœliciter.

PANTHEVS.

ANtelucani præfati sumus Deo diuina mysteria, & sedula, religiosaque obsequia cum hymnis Christo rite persoluimus, mentẽ pia sacrorum obseruatiõe expleuimus: corpus verò opimis, & propè saliaribus tã torum hospitum dapibus recreauimus: datur opportunum otiũ, vt audiamus Aleardum de Balneis disserentẽ. HER. Recte memoras. pridianæ dissertatiõis inuolucra enodabit. ALE. Quicquid in me erit, in medium afferã, nec. n. extẽporanea asseueratio: q̃nquidem abhinc nouenus dies est, quo rimabũdus fontani laticis teporem ingenitæq; potentiæ aquarum vires minutatim perscrutor. sed si videtur Hermolae alacriori sede sub testudineata porticu ante cubile disceptationem hanc exigamus. HER. Recte memoras, exeamus. Viden vt Attalicis velaminibus exornatus est cõsessus: vtq; leni spirat cum murmure ventus? AL. Non potuit sanè gratior ad rẽ hanc pertractandam, habiliorq; excogitari locus, verum iam dicite, quæ fuit inter uos scitu iucunda altercatio? HER. Plurifariam fuit. tumultuario, & confusaneo sermone disceptauimus. Verũ te nunc interprete vtriq; membratim quęstiũculas inuicem ꝓponemus. AL. In hoc suggestu, quẽ consiles tapetes purpureo fuco ebrij exornãt, mihi applaudẽs residebo, veluti in albo prætoris iure honorario iudicaturus. HER. Merito is tibi Alearde debetᷓ locus. iam subdubitationeas meas audi. Diuina philosophantiũ ingenia semper mecum admiratus sum: quorũ alij diuersos astrorũ meatus, assidua cõtemplatione deprehenderunt, alij sup cœli plagas animo peregrinari ausi sunt, & exploratione acuminis sui, Dei immensitatem imaginati metiri voluere: Alij naturæ secretiora domicilia ingenuitate suæ professionis penetrauere, vt nobis aperirent, q̃ ab earũ opifice generata mortalibus prodessent: At vbi Caldarianas aquas cõspexi, paulo prius obstupui, quibus cogitationibus vestigauerunt calidorum fontium aquas esse medicatas. AL. Non mirũ est Hermolae, quũ cæteri mortalium magnitudine perterriti, huiuscemodi laborẽ arduum, & profundum existimarent: soli philosophi suum non neglexerunt ingenium: vt humanarum, diuinarũq; rerum causas peruia sapientia cõdiscerent, cognitasq; alijs intimarent. Hinc non solum balnearum naturalium vim excogitauerunt: verũ mira cogitationum acuitate, artificiosam humectationem adinuenere. HER. Admiror Alearde, quom ad humectationem, lauationemq; adinuẽta sint: cur illis balneorum denominatio indita fuerit? ALE. Nusq̃ legi apud nostros (quòd sciam) cur eis hæc contigerit nominis diffinitio. HER. Quicq̃ de his habes tu Panthee? PAN. Balneũ si quidem, non ex Romana, verum ex Græca literatura nomen sibi vendicauit, quod apertissime testatur Suidas dicens. Balneum dicitur ꝙ antiqui ad illud succẽdendum glandes cõburebant: et si posteaquam in mollissimam deinde luxuriam à romanis deuentum est, ex Balanis potius hoc est glandibus Myrobalani, ex quibus teste Plinio oleum advnguẽtarias delicias cõficiebatur dici possent, quorũ deperditũ lauandi morem taxat his verbis idẽ auctor dicens: Necnon aliquem ex priuatis audiuimus iussisse spargi parietes Balnearum vnguẽto: atque Caium principem solitum lauari. ac ne principale videatur hoc bonum. & postea quendam ex seruis Neronis. Hæc ille: cuius sententiã in Caium principem confirmat Tranquillus sic de eo scribens: Repotinis sumptibus omnium ꝓdigorum ingenia superauit: Commentus nouũ Balnearum vsum, portentissima genera ciborũ, atque cœnarum, vt calidis, frigidisque vnguentis lauaretur. HERMO. Fortassis hæc tua Panthee non parum accommodata Balnei esset corriuatio: Sed aliam (ni fallor) de Balneis inclinationem in diui Augustini confessionibus me legisse meminerim, qui ad leniendum de matris obitu dolorem fatetur Balnea ingressum fuisse: Quandoquidem ex Græco ob hoc illis nomen datum erat. sed verba non teneo. PANTHE. Illa ego tibi iam subijciam, ait ille, βαλανίον dictũ Balneum ꝙ βάλλει τὰς ανίας, hoc est, appellat curas & anxietates. HERMO. Recte memoras. ALEAR. Plurimum applaudit balnearum delicijs Augustini sententia. HER. Ita est: sed perutile putauerim Alearde, si primum de isthac inuẽticia lauatione quicquam pertractemus. ALE. Immo pernecessarium, quòd ea cognita, facilior erit ad naturales thermas aditus. HER. Est in profesto industriam medicorũ diligentiã ingeniosa indagatiõe factitiũ balnearium cõperisse, quũ nõ vbiq; gẽtiũ medicabiles vndæ ex terræ latibulis scaturiãt. Hic pro diuersorum morborũ necessitate, efficacia liquorum fomenta languẽtibus destinauere.

ſtinauere. Vini in primis,quod paralyſi,neruo-
rumq; iuncturis nõ parum opitulari videtur, eſt
& oliuum adiumentum in membrorum attra-
ctatione,ac vulnerum puncturis, nec minus ad
mollienda inteſtina,et calculoſis ſingulare reme
dium:Lacteum præterea addunt hecticis, nimio
que calore areſactis, alijsque plurimis non inane
præſidium:ad eundem modum & balnei calidi
ex aqua apud priſcos atteſtante Celſo frequens
fuit vſus ad febrem tollendam:quom humor in-
tus nocens eo digeratur. Quo quom antiqui ti-
midius vterẽtur,audacius vti ſuaſit Aſclepiades.
PAN. Hoc idem de eo ſenſit Plinius noſter ſic
ſcribens:Aſclepiades vir ſanè ſagacis ingenij M.
Pompeij ęuo fuit: qui meditata quotidie oratiõe
blandiens omnia priſcæ antiquitatis remedia ab-
dicauit:traxitq; ad ſe mirabili artificio ægrotan-
tium mentes,quom poſt pleraſq; in valetudina-
rios indulgẽtias etiam balneas auidiſsima homi-
num cupidine inſtituerit.& primus Italiæ penſi-
lem earum vſum præmonſtrauerit. ALE. Et quę
fuit Panthee balnearum penſilium excogitata lu
xuria? PAN. Ea profecto,q̃ Seneca in epiſtolis de
ſcribit,ſic nimiam Romanorum lauticiam dete
ſtans:Quædam noſtra demum prodiſſe memo-
ria ſcimus:vt ſpeculariorum vſum perlucente te
ſta clarum tranſmittentium lumen,vt ſuſpenſu-
ras balneorum,& impreſſos parietibus tubos, ꝑ
quos circunfunderetur calor: quo ima ſimul, &
ſumma fouentur æqualiter. ALE. Quænam fue-
rat penſilium balnearum ſtructura? PANT. Eam
opinor,quæ in promptu eſt apud Vitruuium le-
gere volentibus. ALEAR. Succurrit ne tibi Pan
thee poſt demonſtratas pẽſiles balneas: quis Ro-
mę primus hac voluptuaria lauticia vſus ſit? PA.
Succurrit ſiquidem:Legere eſt apud Plinium Va
lerium Maximum & Macrobium, Sergium O-
ratam hoc cognomento vocitatum,ꝙ ei auratæ
piſces chariſsimæ fuerunt, qui primus oſtrearia
in Baiano locauit. qui primus optimum ſaporẽ
oſtreis lucrinis adiudicauit,primum quoq; exti-
tiſſe,qui balneas penſiles (nequid ei ad volupta-
tem deeſſet) habuiſſet. HER. Credimus Alearde
Balnearum vſum apud priſcos ſaluti tãtum fuiſ-
ſe conceſſum? ALE. Vtique,ſed ex præcipua mor
talium ſalubritate in molliſsimam lauandi licen
tiam omnes vulgo prolapſi fuerunt, vt nobilio-
res,& plebeij tum priuatim, tum publice quoti-
dianum lauacrũ inſolentius frequẽtarent. PAN.
Romanæ omnes hoc atteſtãtur hiſtoriæ, quę nõ
modo ſumma impẽſa extructas Thermas Agrip
pinas,Neronianas,Domitianas,Antõianas,Dio
cletianas,& reliquas id genus,cõmemorant? Ve
rum in id res proceſsit:vt quiſq; ditior in priuatis
ędibus eas conſtrueret:Id Cicero epiſtolis ſuis ad
Terentiam vxorem, & ad Q. fratrem indicat,
Quom illam admonet curãdum eſſe, vt labrum
ſit in balneo. hunc vero certiorẽ reddat in Aſia
pro cõſulem,qua diligentia in Arpinate balneas
extruat:Idem clarius præmõſtrat Plinius iunior
ad Gallũ ſuum in deſcriptione Villæ Laurẽtinæ:
In qua præter reliquorum locorũ ſtructuras mi-
ris effert laudibus balnei cellam frigidariã. Duo
baptiſteria,Vnctuarium,Hypocauſtũ, & demũ
piſcinã calidam,zetas,ſtibadium, & Heliocami-
num. HER. Nullam puto,vel priuatam domum
apud Romanos ſine balneorum congruenti ędi
ficatione à priſcis conſtructam fuiſſe. PAN. Hoc
nobis indicat architectorum diligentiſsimus Vi
truuius:qui earum in domibus locũ,ſitum,ſtru-
cturamq; his deſcribit verbis: Balnearũ primum
eligendus locus eſt,quã calidiſsimus, ideſt auer-
ſus à Septentrione,& Aquilone: Ipſa autem Cal
daria,tepidariaq; lumen habeãt ab occidente hy
berno,ſin autem natura loci impedierit:vtique à
meridie,quod maxime tp̃s lauandi à meridiano
ad veſperum eſt conſtitutum. & Itẽ eſt animad-
uertendum vti caldaria muliebria, viriliaq; con
iuncta,& in iiſdem regionibus ſint collocata, ſic
n. efficietur,vt in vaſaria Hypocauſis communis
ſit eorum vtriſq;. Ahena ſupra Hypocauſim tria
ſunt cõponenda. vnum Caldariũ, alterum Tepi
darium,tertium Frigidarium,& ita collocanda,
vti ex Tepidario in Caldarium quantũ aquæ ca-
lidę exierit,influat de frigidario in tepidariũ, ad
eundem modũ teſtudineſque alueolorum ex cõi
Hypocauſi calefacientur. Suſpẽſuræ caldariorũ,
ita ſunt faciendæ:vt primũ ſeſquipedalibus tegu
lis ſolũ ſternatur inclinatum ad Hypocauſtum,
vti pila quũ mittatur, non poſsit intro reſiſtere,
ſed rurſus redeat ad pręfurniũ,ipſa per ſe, ita flã-
ma facilius peruagabitur ſub ſuſpenſione, ſupra-
que laterculis beſalibus pilæ ſtruantur ita diſpoſi
tæ vti bipedales tegulæ poſsint ſupra eſſe colloca
tæ. Altitudinem autem pilæ habeant pedũ duo-
rum,hæq; ſtruantur argilla cum capillo ſubacta,
ſupraq; collocentur tegulæ bipedales, quæ ſuſti-
neant pauimentũ. Cõcamerati ões vero ſi ex ſtru
ctura factę fuerũt, erũt vtiliores. Sin aũt cõtigna
tiones fuerint:figulinum opus ſubijciatur: Inte-
rior autem pars,quæ ad pauimentum ſpectat, te-
ſta cum calce trulliſetur,deinde opere albario, ſi-
ue tectorio poliatur. Nec cameræ in Caldarijs ſi
duplices factæ fuerint: meliorem habebũt vſum
non

nõ enim vapore humor corrumpere poterit ma-
teriem contignationis,ſed inter duas cameras va
gabitur.Magnitudines autem balnearum viden
tur fieri pro copia hominum. ALE. Suſpenſuras
Caldariarum quas faciendas docuit Vitruuius,
eas opinor,quas balneas penſiles (ſi recte memi-
ni)pauloante Panthee appellaſti. PANT. Hæc
ſunt.ALE.Præter multa quæ de balneo recitaſti:
illud ſcire vehementer cupio: Quid ſibi velint pi
læ,quæ cum intromittantur, ad præfurnium re-
deant.PAN.Hoc inter doctos inueſtigatu dignũ
arbitror: nuſquam hoc Alearde apud quemque
græcorum latinorumq; me legiſſe meminerim.
Tamen ex ingenij captu quid de ea re conijciã,
enarrabo,tuumq; poſt narrationem ſubibo iudi-
cium. ALE. Enarra Pãthee.PANT. Fiebant nã-
que ſuſpenſuræ cellarum in balneis (vt ex Vitru-
uio memorauimus)in quibus extruebant aream
inclinatam ad fornacem. Vt quum intromittere
tur pila,in præfurnium rediret.HER.Hoc antea
à te ex Vitruuij verbis intellexeram. Sed quæro,
cur pilas in Hypocauſim mitterent.PANT. Hic
difficultatis nodus Herculaneo ĩplicatior nexu.
Sed in medium afferam quid ſentio, conijcio.n.
teſte Palladio eam pilarum immiſſionem fieri,
vt flamma altum petendo cellas calidiores face-
ret.ALE. Quonammodo? PANT. Ad Balnei
miniſterium quemq̃ ſeruorum fuiſſe cõiecturã-
dum eſt,qui languẽtes flammarum globos, mo-
do vna,modo altera pila in Hypocauſim conie-
cta,& in gyrum per fornaculam acta excitaret.
Scis enim flammas nullo mouente facile reſide-
re,excitatiõe verò rurſus commoueri: vt cecinit
ingenioſiſſimus Ouidius dicens.

Vidi ego iactatas mota face creſcere flammas:
Et vidi nullo concutiente mori:

ALE.Hoc fatentur omnes philoſophi,motam,ſ.
eſſe ipſius ignis animam PAN. Iſtam pilarum cõ
motionem in balneis innuere videtur Seneca in
epiſtolis ad Lucillum de balnearum ſtrepitu ſic
memorans.Si vero Pilicrepus ſuperuenit: & nu-
merare cœpit pilas,actum eſt. HERMOL. Nil
de pilarum commotione Seneca. PANTHE. Fa
teor,at de pilarum miniſtro,quem Pilicrepũ ap-
pellat,meminiſſe videtur. Verum manifeſtius id
in Balnearum Hetruſci deſcriptione Papinius in
dicat ſic concinens.

Quid nunc ſtrata ſolo referam tabulata crepãtis
Auditura pilas? vbi languidus ignis inerrat
Aedibus:& tenuẽ voluunt Hypocauſta vaporẽ?

ALE.Satis belle tuam hæc carmina ſententiã de
pilis confirmant. HERM. Hæc eſt excogitatio
Panthee his rationibus præmunita,vt difficile cõ
tradicentem admittat,nec quicq̃ de hac re indu-
ſtrius excogitari poſſe arbitror. ALE. Poſtq̃ nos
Panthee architectante Vitruuio balnearum ſtru
cturam edocuiſti(ſi te non piget) & Plinium iu-
niorem quem prius adduxeras, earum membra
in Laurentina villa collaudantem explanes. illa-
rũ enim plurima nomina ſunt, & vt puto ex fon
te græco detorta,quæ me hæſitabundum faciũt.
PAN.Ohe Alearde,ea res alium expoſceret nar
ratorem quàm Pantheum,qui plus olei longio-
ribus lucubrationibus conſumpſiſſet, rem puto
hanc etiam eruditiſsimis viris difficillimam,tum
quia vocabula ſunt ex vberrima græcorum offi-
cina à noſtris conformata,tum quia modus anti
quorum architectandi protinus noſtro æuo di-
uerſus eſt,in totumq; non ſolum exoleuerit, ſed
etiam vetus mos ille occiderit, temerarium eſt,
per hallucinationem ariolari. ALE.Non irredar
guendam Areopagitarum ſententiam enuncies
velim,ſed pro ſtudiorum tuorum laboribus eni-
taris,quicq̃ de tuo bonarum literarum prõptua-
rio in meum obſequium depromere.PAN. Vtti
bi morem geram,non verebor periclitationis a-
leam ſubire: proſpicio tamen quod Anagyrum
mihi moueam. AL. Plus decoris quã decoris ex
iſthac enarratione conſequeris. PAN. Quæ ſunt
potiſsimum Alearde,quæ de Balnearum mem-
bris ſcire percupias? AL.Imprimis quid ſit Hypo
cauſtum.quo agnito reliqua ſeriatim interroga-
bo. PANTH.Erat Hypocauſtum ſeu Hypocau
ſis(vtrunq; enim apud auctores legere eſt)in bal-
neo locellus,quem nos fornaculã appellare poſ-
ſumus,in eo namque ignis ad calorem faciendũ
accendebatur:vnde illi nomen.καίω enim accen
do dicitur:cuius vapor,& vaſaria ſuperimpoſita
& locum ad ſudationem calefaciebat. Quare la-
tine teſte Cicerone vaporarium dicebatur. quo-
niam ex eo ignis erumperet.Hinc Plinius ait:Ap
plicitum eſt cubiculo Hypocauſtum perexiguũ,
quod anguſta feneſtra ſuppoſitum calorem (vt
ratio exigit)aut effundit,aut retinet: eiuſque os,
præfurnium nuncupatur. Præfurnium autem eſ
ſe fornacis os atteſtatur Cato libro de re ruſtica
vnico ſic ſcribens, Fornacem calcaream pedes la
tam facito decem, altam pedes viginti, vſque ad
pedes tres ſummam latam redigito, ſi vno præ-
furnio concoques, lacunam intus magnam faci
to(vti ſatis ſiet)vbi cineres concipiat. ne foras ſit
educendus, ſi duobus præfurnijs coques: lacuna
nil opus erit, quom cinere eruto opus erit, alte-
ro præfurnio eruto,in altero ignis erit. ALEAR.
Vide quam bene agas Panthee. hæc mihi,& for-
taſſe multis obſtruſa plana enucleatione ope-

ris,quid isthęc tui ingenij dissimulatio? PAN. Ita mihi Deus benefaxit.nulla in me est dissimulatio. Verum pertimesco,ne temeritatis damner. HER. Vana isthæc religio est,fide(vt aiunt)mercaris græca.nil nisi grauissimorum auctorum testimonio corroboratum in mediũ adducis. ALE. Ita est.sed pergam interrogationem meã Pãthee quæ erant vasaria illa,in quibus ad balnei vsum aqua asseruabatur? PAN. Primum Caldarium in quo calida, Alterũ tepidarium in quo tepida: Tertium frigidarium,in quo frigida continebatur.illis nomen erat Milliarium, cuius forma teste Palladio alta,& angusta fuerat. Solet id aut ponderis aut spacij esse vocabulum,hinc dicuntur porticus milliarię,quæ in mille passus tendebantur: milliarium ĩsuper locus Romę dicebatur.ad quẽ Romani fori viæ plures terminabantur.hinc forte milliaria porticus,in quam multę porticus cõiux procurrebant. AL. Cur illi milliarium nomẽ? PAN. A mille librarum capacitate arbitror.vti calyces potorios trientes,deuncesq; à librę parte appellitamus,id etenim græce Ipnolebetes dicitur quasi fornacis ahenum. ἰπνὸς si quidem fornax dicitur. AL. Bñ est Hermolae.ex Pantheo paulatim eruditior fio. HER. Ea quoq; audio,q̃ me raro,vel nunq̃ ab alijs audiuisse meminerim. ALE. Nõ minori desiderio Panthee abs te scire cupio, quæ essent baptisteria in balneo. PAN. Dicã,erãt ĩ cellis balnearum lacus quidã, vel solia ex ligno marmore ve:in quibus magis anguste quã in piscinis lauandi gratia immergebantur:vnde & nomẽ illis. βαπτίζειν enim ĩmergere dicitur. AL. Ergo in templis nostris baptisterium,in quo Christiano ritu initiandi infantes,nomenq; recepturi trina ĩmersione purgãtur,hinc dictum est. PAN. Nulli hoc dubium:sed ni veritus sim nimiam vagandi licentiam,præterq; operis nostri institutũ, rem alienã interserere:ostendã hanc quoque lustrandi pueros natalicijs diebus consuetudinem apud antiquos fuisse,eumq; diẽ ab illis lustricum appellatum. AL. Nõ absurdum erit hoc nescientibus palã fieri. PAN. Audite Macrobium sic dicentem: Est ẽt Nundina Romanorum Dea à nono die nascentium nuncupata. qui lustricus dicitur. Est autẽ dies lustricus, quo infantes lustrãtur & nomen accipiunt.sed in maribus nonus,octauus est fœminis. HERM. Ancipitis consilij sum. Quid de hac asseueratione credã.non multam fidẽ gentili,& profano auctori præstiterim. PAN. Quando quidẽ nostros non habeo, ethnicos sector. AL. Licet nusq̃ hoc antea à quoquam audiuerim, Macrobij tñ citatio facile aures meas in credulitatẽ permulcet. PAN. Audite quæso,& Plutarchum in suis problematibus cõquirentem cur maribus nono die,fœminis octauo. nomina antiqui imponere consueuerunt, sic inquit ille, An si prius fœminis nomina imponunt, causam sustinet natura,& augetur fœmina,& crescit,& adulta perficitur,anteq̃ masculus. Dies autẽ eos potissimum capiunt,qui septenarium subsequũtur. Septimus.n.dies cum in.cæteris, tum ad vmbilicum infantibus nuper editis periculosus esse consueuit,nam septimo die plerisque resoluitur. ALE. Hanc ferme sententiam tenet Aristo. Veteres,inquit ille, nato infanti nomẽ ante diem à natiuitate septimum nõ imponebant, quasi non prius saluti destinato,nanq; & in matrice semen & natus infans ab sui ortu plurimum infra diem septimã periclitatur. HERM. Plutarchi & Arist. testimonio probasti, post septimum diem infantibus nomen imponi. Sed quæro cur nonus masculorum, octauus fœminarũ fuerat. ALE. Nusquam hoc leges. HER. Tu Panthee? PAN. Duas affert causas Plutarchus sic disserẽs? An sicut Pythagorici numerum parem fœminã vocant, marem imparẽ fœcundus est. et compositum parẽ vincit,& in vnitates diuiditur par numerus, quasi fœmina locum in medium vacuum prębet, impar ibus vero numeris pars aliqua plena semper relinquitur,quo fit,vt alterum fœminã, marem autem alterum esse putent. HER. Rationi consona est hæc Pythagorica diuisio. PAN. Quæso audite eiusdem auctoris vltimã rationẽ. sic inquit, An ꝙ in numeris nouenarius primus est, Tetragonus ab impari,& perfecto ternario, Octonarius autem primus cubus à binario numero, quẽ parem esse constat.oportet autem quadrangulum esse,& imparẽ,& perfectum, Vxorem autem sicut cubum stabilem,& domi seruãtem,& immobilem. Illud & adiungendum, Octonarium numerum cubum esse,qui à binario componatur, Nouenariũ vero quadrãgulum esse, qui de ternario conficiatur. Vtuntur autem duobus nominibus fœminæ,mares vero tribus. HERM. Optime sensit Plutarchus qui perfectum numerum maribus,imperfectum fœminis attribuerit. AL. Perquam optime inquam, quom fœmina nihil imbecillius,nihilque imperfectius sit. HERMO. Iam Panthee ad rem de Balneis,vt Aleardo satis facias.quid suspicis? PANT. Non satis memini, Vnde discessimus? ALEAR. De baptisterijs agebamus. PAN. Ah iam teneo,ædificabant igitur baptisteria, vt dicebamus ĩ cellis.i.locis secretioribus domus,quarum altera Caldaria in qua calda, altera Frigidaria in qua frigida lauabantur, quod ostendit Plinius dicens, Cella frigidaria

daria in qua eſt baptiſterium amplũ,& opacum.
Idem teſtatur alia epiſtola ſic inquiens,Inde bal-
nei cella, frigidaria ſpacioſa,effuſa,cuius in cõtra
rijs parietibus duo baptiſteria velut eiecta ſinuan
tur,abũde capacia. HER.Summis erat in delicijs
apud antiquos hæc lauandi conſuetudo. AL. Eſt
& noſtro æuo apud regulos quoſdam, & princi-
pes.ſed Panthee pauloante ea ſubriſi, quæ de pi-
ſcinis attuliſti,ꝙ hæ hominibus lauãdi vſum præ
ſtarent,quom ſemper audiuerim piſcinas eas eſ-
ſe,quibus veluti in viuarijs piſces coercẽtur.PA.
Non eo inficias,illas quas dicis,eſſe piſcinas, vn-
de & illis nomen eſt,ſed conſuetudo deinde in-
ualuit,vt omnia natatoria,piſcinas dicamus. Au
di Plinium à me ſępius repetitum de mẽbris vil-
læ ſic enumerantem:Cohæret calida piſcina mi-
rificè:ex qua natantes mare aſpiciunt:Item alibi,
Si natare latius,aut tepidius velis, in area piſcina
eſt,in proximo puteus,ex quo poſsis rurſus aſtrĩ-
gi,ſi pœniteat temporis.HER.Hoc atteſtãtur,&
ſacræ literæ,quæ autumant Hieroſolymis fuiſſe
probaticam piſcinam quinq; porticus habẽtem,
in cuius vndis diuinitate cõmotis invrinantes cę
ci,claudi,aridi in rectam valitudinem redibant.
ALE. Cur illi nomen probatica? HER. Quoniã
in ea ſacerdotes τὰ πρόβατα hoc eſt oues,ad ſacra
purgarent.AL. Sunt alia Panthee,quorum non
modo nomẽ,verum & vſum ignoro.PAN.Quę
ALE.Quid enim ſibi Heliocaminus? PAN.Quã
tum ex Plinio elicere poſſum,cameratum locum
fuiſſe conijcio ex ſpeculari translucente teſta. in
loco aprico,ꝗ ſolares radios ab ortu ad occaſum
admitteret: vnde illi nomẽ. ἥλιος enim ſol inter
pretatur. κάμινος fornax:cuius periphraſim ſic in-
nuere videtur Plinius dicẽs, Idẽ cubiculum hye
me tepidisſimum,quia plurimo ſole ꝓfunditur.
Cohęret Hypocauſtum.vt ſi dies nubilus ĩmiſſo
vapore,ſolis vicem ſupplet:et illud puto quod a-
libi idem auctor Hybernaculum appellat ſic enu
merans:Huius cubiculi,& illius triclinij obiectu
includitur angulus qui purisſimum ſolem conti
net,& accendit hoc Hybernaculum, hoc etiam
Gymnaſium meorum eſt.AL.Tam dilucide om
nia Panthee declaras,vt maior mihi interrogan
di ſitis ſuccreſcat.PAN.Caue Alearde ne diutius,
& plus æquo his immorati,quod inſtat abſolue-
re nequeamus. ALE. Duo ſi à te cognouero,de
his membris,finem faciam.PAN.Quæ ſunt? AL.
Primum quæ ſint Zetæ,deinde quid ſtibadium.
PANT.Nodos inextricabiles obijcis: tamẽ quid
ſentiam accipe:Zetas ego vti ex iunioris Plinij le
ctione auſpicari poſſum,loca in ędibus ad omnẽ
animi,& corporis amœnisſimam voluptatẽ fuiſ
ſe arbitror,& vt plurimum in ędium extremo re
ceſſu conſtructa, alia inter ſe membra continen
tia:Plinij nanq; talis eſt lectio, in capite Xyſti dè
inceps crypto porticus horti Zeta eſt: Amores
mei: re vèra amores, ipſe poſui:in hac Helioca-
minus ꝗdã, alia xyſtũ,alia mare,vtraq; ſoles, cu-
biculum autẽ valuis, crypto porticum feneſtra
proſpicit,mare contra parietem medium Zeta ꝑ
quam eleganter recedit:Quæ ſpecularibus,& ve
lis obductis,reductiſq; modo adijcitur cubiculo
modo aufertur: lectum, & duas cathedras capit.
Iunctum eſt cubiculum noctis,& ſomni, non il-
lud voces ſeruulorum,non maris murmur, non
tempeſtatum motus,nõ fulgurum lumen, ac ne
diem quidem ſentit,niſi feneſtris apertis: tã alt',
abditiq; ſecreti eſt:paulopoſt ſic addit.In hanc er
go zetam quom me recipio abeſſe mihi etiam à
villa mea videor,magnamq; eius voluptatem ec
ce ſaturnalibus præcipiue capio.quũ reliqua pars
tecti licentia dierum,feſtiſque clamoribus perſo
nat: nec ipſe meorũ luſibus, nec illi ſtudijs meis
obſtrepunt:Item alia epiſtola ait,Cõtra mediam
ferè porticũ zeta parum recedit. Cingit areolam
quę quatuor platanis inumbratur. Inter has mar
moreo labro aquæ exundãt circuniectaſq; plata-
nos, & ſubiecta platanis leni aſpergine fouet, eſt
in hac zeta dormitoriũ.quod die clamorẽ, ſonũ-
que excludit. AL. De Zetarum ſtructura certior
factus ſum Panthee:ſed cur hoc nomine appella-
tas cẽſes? PAN. A literæ.Z.forma cẽſuerim eiuſ-
dem auctoris indicatura:qui & porticũ rotundã
in.O.literæ ſimilitudinẽ circunactã deſcribit, ꝗ
paruã,ſed feſtiuam areã includit: Ad eundẽ mo-
dum memorat in angulo cubiculũ in aſpida cur-
uatum,Sphæriſterion quoq; in ſphærę circinatio
nem factũ:quod plura genera exercitationis, plu
reſq; circulos capit:hæc igitur à figura ſua ꝗq; tra
xere nomẽclaturã.HER.Sic exiſtimãdũ eſt. PAN.
Vel zetã quoq; non à forma tm̃,ſed quom fuerit
apud priſcos cõclaue, quod Heliocamino tabu-
liſq; excalefacerẽt.παρὰ τὸ ζέειν hoc eſt à feruore
dictũ exiſtimare poſſumus.ALE.Porro Panthee
quid de ſtibadio? PAN.De ſtibadio? alium in an-
tiquorum ædificijs oĩ amœnitate vallatum locũ
putauerim,qđ nusꝗ̃ ſatis à me citatus idẽ auctor
Plinius in hunc modum depingit:In capite ſtibã
dium candido marmore vite ꝓtegitur: Vitẽ qua
tuor colũnellę Cariſtię ſubeũt.è ſtibadio aqua ve
lut expſſa cubãtium põdere ſyphunculis effluit.
cauato lapide ſuſcipitur. gracili marmore conti
tinetur,atq; ita occulte tẽperatur:vt impleat,nec
redũdet. ALE. Peream ſi nõ hæc graphica volup
tas me in id amęnitatis ad meridianã quietẽ alli-

ciat,ſed vnde illi nomen Panthee? PAN. Ab herbis quas græci στιβάδις appellant: illis enim toros ſternere maiores ſoliti fuerant. ALEAR. Quid enim deſcriptio ſtibadij ex candido marmore cũ lectulo? PAN. Quod ſtibadium illud in lectuli ſpecie exculptum fuiſſet: hac de cauſa fit vt multi voluerint ſtibadium apud antiquos cęnationem fuiſſe, quæ octo caperet conuiuas, quam viſus eſt Martialis hoc diſticho compredĩſſe: Accipe lunata ſcriptũ teſtudĩe ſigma, Octo capit: veniat quiſquis, amicus erit. ALEAR. Non video cur ſtibadium cœnationem ex his carminibus appellare posſint. PAN. Ea puto coniectura, quòd lectuli in cœnationibus vetuſto more ſterni conſueuere, vnde & lectiſternia dicta, & Hexaclinõ apud illos cœnatio erat, quę ſex caperet lectulos. ALE. Hoc mihi ſubit. PAN. Alij vero hanc cœnationẽ non ſtibadium, ſed ſigma dictum voluere. Lampridio atteſtante qui de Heliogabalo ſcribit, ꝙ primus inuenit ſigma in terras ſternere, quòdq; de croco ſigma ſtrauerit: quom ſummos viros vocaret ad prandiũ, & alibi ait. Habuit hanc conſuetudinẽ vt octo caluos rogaret ad cœnã, et octo luſcos, octo pædagogos, octo ſurdos, octo nigros, octo lõgos, octo pigues. quũ capi nõ poſſent vno ſigmate. HER. Fuit hæc Panthei enarratio non minus iucunda, quàm ſcitu digna. ALE. Tibi debeo Panthee. tua enim explanatione de balneis eruditior factus ſum: obſtupeſco, te, tam tenero æuo tot oratores, totq; poetas euoluiſſe. HER. A prima pueritia operam, & oleum in huiuſmodi elucubratiõibus conſumpſit Pantheus. ſed dicas quæſo Alearde quæ tanta maioribus noſtris lauãdi libido? ALE. Non tãtum ea res voluptati fuit, quãtum vt pridianas ingurgitatiões facilius crudi concoquerent. PANTE. Hac de cauſa Plinius ſenior ſeueriore cenſura tales inſectatur his verbis: Igitur balneas ardentes his temporibus medici quidam inſtituerunt: quibus perſuaſere cibos concoqui, ita vt nemo non minus validus exiret, obedientisſimi efferuntur ad ſepulchrum. ALE. Hoc quoque noſtro æuo ſępius contigiſſe viſum eſt. PAN. Eos perſtrinxit acri morſu ſatyricus Aquinas dicens.

Pœna tamen præſens, quom tu deponis amictus
Turgidus, & crudũ pauonem in balnea portas.
Hinc ſubitæ mortes, atque inteſtata ſenectus.
It noua, nec triſtis per cunctas fabula cœnas.
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.

HER. Eſt ne in promptu Alearde apud vos legere, ſi vetuſtisſimi hoc lauandi genere vti conſueuerunt? ALEAR. Nõ memini, quod ſciam, niſi valetudinis gratia. quicquam habes Panthee? PAN.

D Habeo. ALE. Ede: nuſquam ad tuos auctores cõfugis incaſſum. PAN. Legimus Senecam in epiſtolis ad Lucillum hoc pacto ſcribentem: Scipio Aphricanus Literni volũtarius exul in villa quadrato lapide ſtructa balneolum anguſtum, & tenebroſum habuit, quod non videretur calidum niſi obſcurum: & in eo ſiquidem angulo Scipio Carthaginis ille horror abluebat corpus laboribus ruſticis feſſũ, quom ſe opere exercuiſſet, terramq; (vt mos fuit priſcis) ipſe ſubegiſſet. HERM. His imperatoribus nõ ad delicias, ſed ad labores natis penetrauit ad extrema terræ, pelagiq; Romanum imperium. PAN. Hinc oblata occaſione auctor idem in balneorum ſui æui inuehitur luxuriam. At nũc (ait) quis eſt: qui ſic lauari ſuſtineat? paup ſibi videtur, ac ſordidus: niſi parietes magnis & pretioſis orbibus refulſerint, niſi Ale-
E xandrina marmora Numidicis cruſtis diſtincta ſint, niſi illis vndiq; operoſa, & in picturæ modũ variata circunlitio prætexitur, niſi vitio abſconditur camera, niſi tarſius lapis, quõdam rarum in aliquo ſpectaculum templo piſcinas noſtras circũdedit, in quas multa ſudatione corpora exanimata demittimus. HER. Cum Iuuenale, & Plinio conuenit Seneca. ALE. In eandem non tam auſtera caſtigatione, quam ſimplici veritate deriuant ſententiam. HER. De hac balnearum luxuria adhuc Seneca? PAN. Plura inquam. HERM. Perge. PANT. Niſi aquam argentea epiſtomia fuderint: & adhuc plebeias fiſtulas loquor: quid quom ad balneas libertinorum peruenero? quantum ſtatuarum, quãtum colũnarum eſt nil ſuſtinentium, ſed in ornamẽto poſitarũ impenſę cauſa? quantum aquarum per gradus cũ fragore labentium?
F eo delitiarum peruenimus: ut niſi gemmas calcare nolumus. HER. En quo prolapſa fuerat luxurioſorũ effrenata libido? PAN. E diuerſo audi Senecam eadẽ lectione frugalitatem antiquorum, modeſtiamq; ſummis pręconijs efferẽtem. At olim inquit pauca & blactaria balnea erant, nec vllo cultu exornata. quũ .n. exornaretur res quadratoria: & in vſu, non oblectamento reperta, non ſuffundebatur aqua, nec recẽs ſemper velut ex calido fonte currebat. Sed dij boni quã iuuabat illa balnea intrare obſcura: & gregali tecto rio inducta, quæ ſcires Catonẽ ædilẽ tibi, aut Fabium Max. aut ex Cornelijs aliquẽ manu ſua tẽperaſſe. Nobilisſimi. N. ædiles in eo loco populũ receptabãt, exigendiq; mũdicias, & vtilẽ, ac ſalubrẽ tẽperaturã: nec intererat Scipiõis, an ſæpe turbida aqua, ac quũ plueret luculẽta, brachia & crura q. ſ. ſordes opere collegerant, lauaret, veniebat n. vt ſudorẽ illic ablueret, non vt vnguentũ. HER.

Hac merito de cauſa crediderim inceptatum lauandi exordium. ALE. Eſt profecto Senecæ in priſcos approbatisſima commendatio, & in ſui temporis mollisſimos mores quam verisſima taxatio. HERM. Alearde præter quam ad diluendas ſordes, & coquendam cruditatem, alia ſalubritate balnea ſuppetias afferunt? AL. Afferunt inquam in eliciendo ſudore, quem nō modo calida humectatio, ſed & ſiccus calor multis cit modis. HER. Quibus? AL. Siccus calor eſt (ex Celſi ſententia) & arenæ calidæ, & laconici, et clibani. Præter hæc ſoli quoque ſudationes mouētur, & exercitatione. HERM. Quonam id fiat pacto, vt arenæ æſtu quis ſudet? ALE. Ex medicæ artis auctoribus facile factu eſt: illa enim vel fluuiali, vel marina, quæ ob aridiorem ſiccitatem aptior eſt. Nudatus quis obruitur, aut inſpergitur: cuius fomento exoritur ſudor. PAN. Commodius mea quidem ſentētia inſtruit Celſus huiuſmodi deſudationem, qui inter cætera fomenta calida addit milium, ſal, arenam, & quodlibet eorum calefactum in linteum coniectum circundari iubet. HER. Hoc magis conſentaneum eſt. PAN. De marinis tamen aquis agens Plinius non præterijt arenæ medicinam ſic inquiens: Nec non arena litorum maris præcipue tenuis, & ſolibus candens in medicina eſt ſiccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatiſmos ſentiētium. HER. Sed hanc arenoſam ſudationem arbitror à medicis raro vſurpatam. ALE. Vſurpant quidem, ſi eam morbi qualitas poſtulet. PAN. In huius ſudoris teſtimoniū Paulus Aegineta grauisſimus, ſolertisſimuſque artis medicæ doctor Græcus enumerat in capite de hydropicis inter alia fomenta ſudationem per arenam. ſic inquit ille. Poſt hæc vtendum naturalibus aquis calidis diu, & arena. ab alijs autem Balneis abſtinēdum. item alibi idem auctor: Vtuntur naturalibus balneis, vel arenis. HER. His atteſtationibus de arenæ ſudatione contenti ſumus: ſed quid de laconica Alearde? ALE. Nuſquam apud noſtrates reperi, quod meminerim: tu Pāthee quicquam habes? PAN. Laconicum ſudorem, in vaporario fieri puto: quod Vitruuius architectus in hunc modum deſcribit: Laconicō ſudationes, quę ſunt cōiungendæ tepidario, æquè quàm latè fuerint, tantam altitudinem habeant ad imam curuaturam hemiſpęrii, mediumque lumen in hemiſpęrio relinquatur: ex eoq; clypeum æneum catenis pendeat, per cuius reductiones, & demisſiones perficietur ſudationis temperatura, ipſumq; ad circinum fieri oportere videtur, vt ęqualiter à medio flammæ, vaporiſq; vis per curuaturæ rotundationes peruagetur. HER. Vt omnia quadrata ad regulam, ſic laconicam curuaturam ad circinum curioſe exfabricatus eſt Vitruuius. PAN. Hanc ædificationem ſuis hiſtoriarum monumentis nō præterijt Dion ſic tradens. Laconicum in vrbe Pyraterium (ſic gręci ab igne dicunt, nos vero vaporarium ſeu ſudatoriū appellare posſumus) ab Agrippa ædificatum eſt. HER. In hæc quoq; tēpora (nunc repeto Alearde) propter plures thermas Romæ talia cōcamerata membra licet ſemicollapſa conſpicere eſt. ALE. Pari modo & præclarorum virorum, & magnificorum ædificiorū irrecuperabilem fecere Romani iacturam. HER. Nulli facile dictu quantam fecerunt. PAN. Non deeſt accumulatum L. Columellę teſtimonium qui in primi libri præfatione ſudorem laconicū his verbis inſectatur: Attonitiq; ſic miramur geſtus effęminatorum, quòd à natura ſexum viris denegatum muliebri motu mentiātur, decipiātque oculos ſpectantium. mox deinde, vt apti veniamus ad ganeas quotidianam cruditatem laconicis excoquimus: & exuſto ſudore ſitim quærimus. HER. Inſana profecto voluptate tenebantur, vt guttur ſicco ardore exurerent, quo ſuauiore vini ecligmate arētem palatum diluerent. ALE. Inſulſa ſanè fuerat ea oblectatio. PANT. Hanc eādem ſeueriore cenſura taxat Seneca, ſic ad Lucillum ſcribens: Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatorijs: in quæ ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur: vt omnis ſudor per laborem exeat? HER. Manifeſta eſt his auctoribus Laconica ſudatio. ALE. Hoc Pātheo Hermolae debere ingenue fateor: nec pudori dabo ab illo iuniore, & à medicinę peritia alieno, me hęc iam annis ingraueſcentem didiciſſe: eiq; ſemper acceptum referam: ne īgrati hominis nota perſtringar: verum Panthee vnus mihi reſtat ſcrupulus. PAN. Quis? ALE. Qua nam de cauſa laconicum dicatur id ſudationis genus. HERM. Hoc itidem quærebam. ALE. Dijs gratias, ꝙ nō ſolus hæſitaram. PAN. Puto, quia hoc vapore exhauſti, mox peruncti frigida lauabantur. HER. Non hoc cōiectura, ſed citatis teſtibus cōprobandum eſt. PAN. Id faciā: præter memoratū Dionē ꝗ Lacędemonios nudos, vnctoſq; frigida lauiſſe prę cęteris teſtatur, addam Martialē, venia tn̄ tua Hermolae, eo epigrāmate ad Oppianū, quo morem Laconum ſignanter his expresſit rhythmis: Ritus ſi placeāt tibi Laconū, Cōtētus potes arido vapore Cruda Virgine, Martiaq; mergi. HER. Et ſi Martialis hūc ritū aptisſime decātet: cites quæſo Hiſtoriographorū ex approbatis quenquam, cui pleniorem ꝙ̃ poetæ fidē adhibeam. PAN. Ci-

tabo. est ne tibi satis ꝓbatus Plutarchus? HER. Probatissimus. PANTHEVS. Audi ergo ipsum in Alcibiadis vita hunc in modum scribentem: Nam quom viderent Lacedemonij Alcibiadem ad tondendam vsq; ad cutem barbam more Laconico tonsores adhibere, & frigidis balneis vti, & duro pane, nigroq; iure vesci: vix adduci poterant, vt crederent eum esse virum, quem acceperāt, & omni deliciorum genere fuisse versatum. AL. Non minus scite quàm eleganter vtrunque de Laconico sudore absoluisti Panthee: his enim non fluxæ fidei astipulationibus percepi quę sint Laconicæ sudationes, qua ve de causa id sortitæ sint cognomen. HERM. Hæc Panthee inter nostras iuges lectiōes nusquam me legisse commemini. PAN. Nec iniuria, quom tecum nefas sit legere, nisi quæ seuera priscorum patrum censura digna sint: Ego vero hæc quæ à plurimis prosana hn̄tur, seorsum successiuis horis furtim euoluo. HER. Tuis iuuenilibus annis non vitio damus tuam isthanc opinionem. ALE. Immo pro bādam puto. quis nobis in hoc recessu tam commode, tam curiose, accumulateq; tot scirpos enodasset, nisi Pantheus, aut quispiam alius, qui scriptores Ethnicos tum graios, tum latinos solerti inuestigatione excussisset? HER. Deciperis nimia Alearde in Pantheum beniuolentia. ALEA. Non fallor. amicus Plato. sed magis amica veritas. HER. De Pantheo satis, sed ad eam à qua discessimus, redeamus dissertationem. PANT. Satius erit. HER. Tertius ex clibani vapore restat sudor. AL. Est non nimium obscura hęc perscrutatio, quæ in oculis omnium est, quom quotidianus illius vsus vbique ferè gentium frequens sit. HER. Est siquidem, vt in publicis balnearijs cernere par est, vbi vndique circunseptum, & stipatum conclaue angularem fornaculam continet: cuius arido ignis interclusi æstu sudores affatim excitantur. AL. Non mihi parum sapere videntur Germanicæ arcturi axis gentes, gelidumque Bootem patientes: qui his stipatis concamerationibus septę non modo sudorem ad valetudinem eliciunt: sed horrida regionis gelicidia, igne, comesatione, crebroque sympsio quàm diligētissime repellūt. HER. Ex Aquilonaribus iugis corruit in Italicam planiciem hæc insanabilis contagio. PAN. Ex plurimis priscorum Balneorū modis hunc vnum in nostra secula defluxisse crediderim: quandoquidem & illi concameratam sudationē habere: in qua, vt cōiector, erat fornacula, quam græci Clibanum dictitant. ALE. Quispiam ne tibi Panthee asseueratione astat patronus? PAN. Non deest Vitruuius, nusquam incastum à me vocatus. qui eam describens sic innuere videtur: proximis (inquit) autem introrsus è regione frigidarij collocetur cōcamerata sudatio longitudine duplex, quàm latitudine. habeat in versuris ex vna parte Laconicum ad eum modum vti suprascriptum est, compositum, & aduerso Laconici caldam lauationem. ALEAR. Optimum patronum Panthee tibi asciuisti: eo enim patrocinante pro te semper deciditur. stat que tibi controuersiæ palma. PANTHE. Asciscam & alios: vt certior fias assam sudationem ad quem dixi clibanum factitatam: de qua sic meminit Celsus scribens. Tremor autem membrorum æquè vomitu, medicamentisque vrinam mouentibus intenditur, inimica etiam habet balnea, assasque sudationes. AL. Locupletissimus testis tibi est. Celsus. PANT. Locum quoque Assæ sudationis enumerat Cicero scribens ad Quintum Fratrem in hunc modum: In Balnearijs, inquit, Assa in alterū Apodyterij angulum promoui. ALEAR. Mirum est ex tot Balneorum illecebris solam clibani sudationem perpetuo tenore ad nos posteros demandatam. PANTHE. Omnium enim vulgatior, quom populis vsitatissima fuerit: nulla æui quamuis longi intercapedine aboleri potuit. HERMOL. Sat de arenæ, laconici, clibanique siccis sudoribus: si recte memini Alearde præter hos sudoris modos, reliquos duos esse affirmasti, Sole scilicet, & exercitatione. ALEAR. Ita est. HERM. Admiror maiorum nostrorum ingenia, quom Balnearia mirumimmodum oblectent, omnibusque mensibus in promptu esse possint, Cur homines potius voluerint, inurente Sole vtique superne decoqui, cum impendio ad ciendum sudorem? ALEAR. Est Hermolae tua hæc percunctatio non inscita: In Caldarijs enim licet sit gratior elicitus sudor, tamen teste Aristotele, illi vtilior est, qui labore magis, quàm sponte prodierit. HERMO. Cur ita? ALEAR. Quia labores superexcrescentem humorem exhaurientes, carnem efficiunt sicciorem, vt cauernæ foraminum sanitati sint opportunæ, & per caloris transmissionem fieri nulla possit obseptio. Sudores autem spontanei appellati, qui ex necessitate oriuntur: quom scilicet foraminibus naturæ ab immodico humore confusis, calor non omnino occupatur, hoc vincitur. sed repugnare adhuc, extrudereque humorem potest: hi recte pro signis morbi habentur futuri. HERMOLAVS. Cur ita sub Sole? ALEARDVS. Quia maiori cum labore is sudor est: qui sub sole nudo corpore currenti prodierit. HERM. Cursantes igitur sub

ſub ſolari æſtu ſibi ſudorem mouẽt? ALE. Vtiq;.
nam niſi admodum quis curſum non intenderit,
ſudare nõ poterit, qui nudus, ſicut contra, qui ve-
lamine quopiam tegitur celeriter ſudat. quum ve
ſtium obſęptu parua etiam cõcitatione ſudorem
mouet. HER. Cur ſtantes ſub ardentibus ſolari-
bus radijs nudi non ſudant? quũ corpora nudata
magis forinſecus ſole deſuper coquantur, q̃ quæ
veſtibus adoperta ſunt? ALE. Quia ſolis vehemẽs
calor corporis nudi poros vrendo comprimit, ve
luti ignis primo q̃ocyſſime adhibitus carnem, cu
tiſq; ſummã ſicciorẽ occupans vrit, atq; in teſtæ
modũ indurat: quæ quũ talis reddita ſit ſudorem
arcet, obtruditq;. HER. Cur igitur nuda ſemper
facies maxime ſudat? ALE. Quia laxa, humida, ſo
lutaq; maxime eſt: et ideo ſudori ſe per viam exhi
bet: caput enim humoris fons eſt. hinc pilorum la
ſciuia ſedem hanc, ob humiditatis conceptaculũ
poſsidet, locuſq; rarus eſt. ideo facilem præſtat ad
ſudores aditum: vnde fronte primum ſudamus:
quũ ea capiti ſtatim ſubdita ſit. HER. Aeſtate er-
go magis deſuper exurẽte, ſudorem commouen-
dum cenſes, q̃ hyeme? ALE. Hoc non ego, verũ
philoſophorũ princeps Ariſtoteles cenſet. HER.
Cur? ALE. Quia licet corpora ęſtate ſicciora ſint,
ſudori tamen magis patẽt, & propter corporum
laxitatem non multus naturæ calor continetur:
humoreſq; proinde reſoluere in ſpiritum poteſt.
HER. quum hyeme humidiora ſint, cur non ma
gis ſudationi apta vidẽtur? ALE. Quia per frigus
parte exteriori denſata corporum, calor frequẽs
naturæ coercitus humorem minime in ſpiritum
reſolui patitur: ęſtate etenim humores caloris ve
hementia omnes potius putreſcunt: quapropter
ſudor exhauriẽdus eſt. & quum humor intus no
cet, is arte digerendus eſt. HER. Cur non hyeme
æque ſudandum eſt? ALE. Facilis redditur ratio:
quia temporis huius ſtatus ſalubris eſt. qui autem
mouet ſudorẽ labefactat, cõfunditq; corporis ha
bitum: ac eundem laxiorem q̃ conueniat reddẽs,
ſimul & intimum calorem educit, diminuitque:
vt nõ ęque gelido cœlo poſsit reſiſtere: & humor
externus expeditius ſe corporibus inſerit: quũ la-
xiora iam foramina propter ſudationem habean
tur: hinc eſt vt ſudor magis putridus ſit æſtate, qa
per id tempus extrarius pręualet calor: ex quo fit,
vt ſingula in æſtate putredinem ſentiant: HER.
Hæc mihi de ſudore eo gratiora fuere, quo nuſ-
quam ab alio relata cognouerim. ALE. Heus Pan
thee, nil ex tuo promptuario de ſudore profers?
PAN. In hæc philoſophantium vireta, in quibus
huiuſmodi fructus decerperem, nulli poetarum
oratorum ue, me hactenus deduxerãt: quæ non
repoſuerã, expromere nequiui: ideo in hoc cam-
po ſpectator te, equoſq; tuos deſudare ad laſsitu-
dinem vſq; taciturnus ſiui: quando ad hoc duel-
lum inermis velitaturus acceſſerã, temeritatem
arbitratus ad ignoratos rhythmos ducere cho-
reas: tamẽ hanc ſolis ſudationem apud priſcos fa-
ctitatam certo crediderim: tũ quia Paulus Aegi-
neta à me ante recitatus inter alias exercitationes
in capite de Profluuio muliebri, à Sole enumerat
Solis exercitationem: tum quia apud iuniorẽ Pli-
nium de auunculo ſuo me legiſſe meminerim, q.
æſtate, ſiquid ei ocij erat, in Sole iacebat, poſt So-
lem plerunq; frigida aqua lauabatur: deinde gu-
ſtabat, dormiebatq; minimum. HER. Admiror
Plinium literarum ocio addictum in Sole iacuiſ-
ſe, & frigida lauiſſe. PAN. Non ſolum eum litera
rum ſtudijs màncipatum adiudices: quandoqui-
dem atteſtantibus præclariſsimis auctoribus ille
in omni vitæ actione exercitatiſsimo corpore fue
rit: primis enim annis cauſas aliquãdiu actitauit:
amicitia prĩcipum vſus maxima officia geſsit: im-
primis delegata ab imꝑatore Veſpaſiano. Eque-
ſtribus militijs induſtriæ functus eſt: procuratio-
nes quoq; ſplendidiſsimas, atq; continuas ſumma
integritate adminiſtrauit Miſſenenſis claſsis prę-
fectus, quum Veſuuij flagrantis deſiderio Libur-
nicis aduectus eſſet. Ibidem vi pulueris, ac fauillæ
oppreſſus eſt annum ſextũ & quinquageſimum
agens. HER. Mirum hunc virum tot, talibuſque
occupationibus implicitum, diffuſum illud, atq;
eruditiſsimum naturalis hiſtoriæ opus non tã bre
ui, q̃ terſo eleganti q; ſtylo abſoluiſſe. PAN. Admi
rabere magis, ſi epiſtolam iunioris Plinij ad Mar-
cum lectitaueris: qua præter id diuinum opus ſu-
pra quinq; & ſexaginta equeſtrium, oratoriarũq;
inſtitutiõum, hiſtoriarum, aliarumq; rerũ libros
eum accuratiſsime ſcripſiſſe cognoſces. ALE. Ne
minẽ quieto quãuis ſpacioſæ vitæ ocio tanta con
ſcribere poſſe putarim, ne dicã occupatum: quid
Hermolae? Dij non homines fuerãt. HER. Vera
narras? Sed quid illa Plinij ſub Sole ſæpicula ſta-
tio Alearde? quid ue frigida lauatio? ALE. Quũ
omnigenam rerum doctrinã calleret Plinius: nõ
id ab eo temere factitatum putauerim: nouerat
enim ſui corporis naturam, forte aliqua ſui parte
laborantẽ. Raro nãq; quiſquam non aliquã cor-
poris partem imbecillã habet. Tradit ſiquidẽ Cel
ſus ad exiccandũ humidum corpus, iſta eſſe ſalu-
bria, modicã exercitationem, famem, vnctionem
ſine aqua, calorẽ, Solem modicũ, frigidã aquam,
cibũ exercitationi ſtatim ſubiectũ. PAN. Quum
mihi ſit corpus ſiccius Furio Catulliano, nil ad
me iſta. ALE. Neſcis Pãthee quid ſecũ ætas ferat:
vidi

vidi ego graciliores in teneris annis adolescentes in deformem cum æuo excreuisse corpulentiam. PAN. Vtcunq; cadat in præsentia agillimus sum. HER. Est ne à quopiam monumentis relictum, quis primū docuerit frigida lauari? PAN. Nō hoc præterijt curiosissimus Plinius sic inquiēs: Iidem fratres Euphorbius, et Antonius Musa instituere à balneis frigida multa corpora astrīgi: antea non erat mos, nisi calida tātum lauari, sicut apud Homerum etiam inuenimus. ALE. Iam satis superq; ad æstuantes solis ardores desudauimus. superest postremus de exercitatione sudor: q̄ duobus exercitij generibus apud antiquos vsurpabatur: quorum alterum more Palęstritarum apud balnea diuersis lusibus ante vnctionem, īmersionēq; exercebāt: alterum omnibus notum: quod est etiamnum in frequenti vsu: de quo pro physicorum doctrina edisseremus: si prius Pantheus de vetusto illo, qđ à nostris moribus protinus recessit, aliquid solita eruditione non instruat. PAN. Alearde sic me ludis? ALE. Non mehercules serio tecū ago: tibi magnam fidem in historicis narratiōibus habeo: quandoquidem eas tibi promptissimas esse conspiciam. PAN. Iam mihi placere incipiam: quum me doctis placere sentiā. HER. Missa hæc face, & quod instat age. PAN. Id agā: plures erant (vt comperio) potius apud Græcos, q̄ Romanos gymnici exercitij species: disputatio, lucta, cursus, pila: & reliqua id genus. ALE. Eorum meminere Galenus, cæteriq; medicinę auctores. at nos iuniores illa rara legimus: quandoquidem inueterata desuetudo gymnicos ludos iādudum aboleuit: sed de his Panthee referas quæso, si quicquā habes. PAN. Operæprecium est, vt Vitruuiū audiamus: qui disticta gymnicorum membra ęque in publicis, ac magnificis priuatorum ędibus connumerat, quo fiet: vt & loca, & ludos pariter, seriatimq; ex veterū auctoribus referamus. HER. Placet hæc tua narrandi constitutio. PAN. Sic de Palæstritis verba facit ille: nunc mihi videtur tam & si non sint Italicæ cōsuetudinis Palæstritarum ędificationes traditę tn̄ explicare, & queādmodū apud Græcos cōstituant̄, mōstrare. Constituātur autē in tribus porticibus exhedrę spaciosę habentes sedes. in quibus philosophi, rhetores, reliquiq; qui studijs delectantur, sedētes disputare possint: In palæstris peristylia quadrata, siue oblonga ita sint facienda, vti duorum stadiorum habeāt ambulationis, circuitionis: quod Græci diaulam vocāt: ex quibus tres porticus simplices disponātur: quartaq; ad meridianas regiones est conuersa duplex: vti, quum tempestates ventosæ sint, nō possit aspergo in interiorem partem peruenire: in du-

D plici autē porticu collocentur hæc mēbra, Ephebeum in medio. hoc autē exhedra amplissima cū sedibus. Tertia parte lōgior sit, q̄ alta: sub dextro Coryceum. deinde Conisteriū, à Conisterio in versura porticus frigida lauatio, quam græci λοῦτρον vocant. Ad sinistram Ephebei eleothesium. Proxime autem eleothesium, frigidarium, ab eoque iter in Propnigeon in versura porticus. ALE. Talia. n. Me absterrent hæc verborum vocabula. Talia. n. ænigmata non te Panthee expositore, sed Oedipode indigent. PAN. Non falso auguraris: sed tamē ex his plura nō inutiliter edisseremus. HER. Sed priusquam edisseras, hoc nō præteribo: quod mihi magnæ admiratiōi est. cum reliquis balnearum ludis promiscuas fuisse literatorū virorum disputationes. PAN. Et si nobis hoc absurdum videtur: tamen factitatum esse apud veteres: præfata Vitruuij descriptio demonstrat: HER. Ex eius

E lectione mihi iniectus est scrupulus: PAN. Illum tibi comprobationibus adimam: Iosephus in bello Iudaico balnea vocitari gymnasia liqdo comprobat. in hunc modū de Herode scribens: Nāq; apud Tripolim, & Damascū, & Ptolemaida publicas balneas, quæ gymnasia dicuntur. Bibli autem exhedras, porticus, & fora cōdidit. Quod autem philosophi ad gymnasia disputaturi accederēt, audiamus Vitruuium de Aristippo sic memorantē: Aristippus philosophus Socraticus naufragio, quum eiectus ad Rhodiensium littus animaduertisset geometrica schemata descripta: exclamasse ad comites ita dicitur: bene speremus. hominum enim vestigia video: statimq; in oppidum Rhodum contēdit. & recta gymnasium deuenit. Ibiq; de philosophia disputans muneribus dona-

F tus est. ALE. Grande sapientum solatium. nō exules, non ꝓfugos, non naufragos deserit omni preciosior argēto, auroq; virtus. HER. Ita est. PAN. In amborum auctorum sententiam facillime deducor. quū ad balneas disputantium porticus extruerētur: à Stoaq; porticu, Stoicorum secta denominata fuerit. HER. Cur disputātium loco gymnasium nomen? PAN. παρὰ τὸ γυμνάζειν: Quod est exercere. HER. Quid enim disputatio ad exercitium? PAN. Multum quidem, quod ex Pauli Aeginetæ doctrina facile deprehenditur: qui inter valentia exercitij genera, vociferationem, clamationemq; nominat. Celsus quoq; nō mediocrem exercitationem claram lectionem censet. ALE. Est profecto vtilissima ad bonā valetudinē tuendam disputationis exercitatio: quæ animū simul & corpus cōmouet, excitatq;. Sed Panthee redeamus ad palęstritarū mansiones. edoceas primum, quæ erat Ephebei structura? PANTHE. Video

Alearde in quam me rursum trahis periclitationem? ALE. Hanc facile euitabis. quandoquidem non te temere, sed mihi obsequẽdi, tuiq; exercendi ingenij gratia oẽs fecisse arbitrabuntur. PAN. Maluerim igitur obsequendo temeritatis argui, quam negãdo ceruicositatis damnari. Spero candidos lectores, si aliquando in has nostras nugas inciderint, non vsqueadeo hunc laborem damnaturos. ALE. Verum probaturos confido. de Ephebeo igitur perge. PAN. Ephebei cathedratum locum superiore descriptione aperte mõstrauit Vitruuius: de nomine sola restat ambiguitas. ALE. Vera narras. PAN. Illum sic vocitatũ putauerim, q in eo Ephebi hoc est adolescentes exercentur. HER. Hoc satis ex vocabuli denominatione patet. Verum tua isthæc opinio non satis mihi, nec Aleardo facit: nisi addas tuæ sententiæ astipulantes. PAN. Addam nõ vnum, sed plures, primũq; citemus sacrarum literarum testimonium: superioribus enim diebus dum pro mensa legerem in Ephebei vocabulum incidi, in quo aliquãdiu hæsitaui, etsi liber in præsentia non sit prę manibus, sensum tamẽ pene eisdem verbis referre curabo. Ex Machabeorum historia habemus Iasonẽ summum sacerdotium apud Hebræos ambientẽ, Antiocho regi, qui Nobilis cognominabatur: nouo scelerum lenocinio, grande talentorum vectigal pollicitum fuisse: si ab eo facultas daretur: vt sub arce gymnasium, & Ephebea construeret. in quibus optimos quosq; Epheborũ, corrupto suę gentis more, minus pudice exerceret. Ex hoc sanẽ textu liquet de Ephebeo: verum ad hũc græcorum morem demonstrandum cõsugiam imprimis ad certissimum antiquitatis assertorẽ Plutarchum, qui talem exercendi ad balnea adolescentes consuetudinem apud Romanos acerrime taxauit sic scribens. Nam nisi prius lauissent Romani, vngi moris non erat, nec aliud quicquam græci seruitutem, ac molliciem attulisse putant Romanis, quam gymnasia, & palæstram, quibus relanguescant adolescẽtium animi, & penitus effœminentur. hinc puerorum amores gigni, hinc somno, et deambulationibus iuuenum corpora corrumpi. hinc saltationibus, & motu composito & certo, & delicato cibi genere debilitari, quibus de causis ab armis se delapsos esse non intellexerũt, contẽtiq; pro strenuis, ac fortibus militibus, se bonos palæstritas, & athletas bonos dici & haberi: ad summam inertiam, molliciemq; defluxerũt. Hęc igitur siquis effugere studet, in puluerem prodire, & sub diuo manere oportet. at qui domi, & vmbra balneis, & vnctionibus molliter se curant, hæc omnia subire necesse est. HER. Quã sanctissima fuit hæc Plutarchi taxatio? PAN. Non minori acrimonia carpit Plinius talem iuuenũ molliciem dicens: plura de hac parte non sum dicturus. non Hercules magis quam de terræ vsu ceromatis, quibus exercendo iuuentus nostra corpora, vires animorum perdidit. HER. Sapiunt hæc verba Plinianam acritatem, breuitatemq;. PAN. Audiamus & Martialem omnium poetarum facetissimum, collaudãtem Pomponium Atticum iuuenem, q deuitaret exercitationes potius ad luxum pertinentes, q̃ ad rectam valetudinem, & relicto gymnasio, cursu se exercebat, sic canit ille.

Attice facundæ renouas qui nomina gentis:
  Nec sinis ingentem conticuisse domum.
Te pia Cecropiæ comitatur turba Mineruæ.
  Te secreta quies, te Sophos omnis amat:
At iuuenes alios fracta colit aure magister.
  Et rapit in meritis sordidus vnctor opes:
Non pila, non follis, non te paganica thermis
  Præparat, aut nudi stipitis ictus hebes:
Vara nec iniecto Ceromate brachia tendis.
  Non harpasta vagus puluerulenta rapis.
Sed curris niueas tantum prope Virginis vndas:
  At vbi Sidonio Taurus amore calet:
Per varias artes, omnes quibus area seruit
  Ludere quum liceat, currere pigritia est.

ALE. Est ne hic Martialis, quẽ plures laxi nimiũ, impudiciq; oris vehementer dãnãt? PAN. Ipsus est. ALE. Ni impudiciora his scribat, pudicus mihi, tersusq; videtur. PAN. Non negauerim illum interdum liberiori stylo quosquam infami nota perustos insectari, sed inter facetos Satyros, doctosq; enumerandum emuncti naris viri cẽsent. HER. Censent quibus lasciuior carminum mollicies blanditur. PAN. Ad palęstritas redeamus, ne aliorum faba in me cudatur. ALEA. Sapis. PAN. Quid dicas Alearde, si non paucioribus testibus tibi confirmem, non modo mares adolescentes, sed & puellas in gymnicis ludis promiscue assuetas? ALE. Hoc vtiq; risu dignum esset. PAN. Nõ irridendum, sed grauiorum virorum institutum demonstrabo. ALE. Te arrectis auribus audiam. PAN. Quum hoc sit gręcorum dogma: græcis id auctoribus comprobabo, citaboq; primũ Xenophontem in Lacedæmoniorum politia, qui sic ait: Lycurgus quidẽ ad vestes, & indumenta conficienda seruas sufficere arbitratus est: liberis autem mulieribus maximũ esse ratus, si soboli procurandæ operam darent: primum quidem mãdauit: vt nihilominus q̃ mas, fœmina corpus suum exerceret. postea cursus, & fortitudinis certamina adinuicem mulieribus, ceu viris constituit, arbitratus ex ambobus valentibus filios etiã robustiores

stiores fieri. ALE. Non sine ratione fuit Lycurgi institutum. PAN. Illud quoq; Cicero noster non improbauit in hunc modum scribens. Itaq; illi, qui græciæ formam rerum publicarum dederũt: corpora iuuenũ firmari labore voluerunt. Quod Spartiatæ etiam in fœminas transtulerant, quę cæteris in vrbibus mollissimo cultu parietũ vmbris occuluntur. Illi autem voluerunt, nihil horum simile esse apud Lacænas virgines, quibus magis Palæstra, Eurotas, Sol, puluis, labor: militia in studio q̃ fertilitas barbara. HER. Nõ putauissem hoc à latinis comprobari. PAN. Non pigeat Plutarchum insuper in eiusdem Lycurgi vita de institutionibus politicis idem recitantẽ audire, sic enim inquit: Enimuero virginum corpora cursibus, & luctationibus, iactibusq; discorum, atq; iaculorũ exercuit: vt quemadmodum germinũ radix acre in acribus corporibus principium sumens melius germinat: ita & hæ partus robuste tolerantes: honeste simul & facile aduersus dolores repugnarẽt. Itaq; delitias remouẽs & cibi subductionem, & omnem fœmineum morem, assuefecit puellas non minus, q̃ pueros & versari nudas, & quibusdam in sacris & saltare, non canere præsentibus simul spectantibusq; iuuenibus. ALE. Si nostris sæculis ea esset in sacris celebrãdis cõsuetudo, HER. verius diceres abusio: ALE. spectares nostram iuuentutem ad diuina mysteria propẽsiorem, si ad suffarcinatas cateruatim effrenes corruunt, in nudas quid arbitrandum? PAN. Indomitam spectares furentium tantorum ferociam. HER. Signantissime dictum. PAN. Hinc Propertius amore deperditus impatienti agitur mœrore, Graia virginei chori commercia Romanis non esse puellis vsurpata. Audite ergo quanto mentis œstro Spartanam Palæstram collaudat, sic iuuenili ardore incinit.

Multa tuæ Spartæ miramur iura Palæstræ.
  Sed mage virginei tot bona Gymnasij:
Quod non infames exercet corpore laudes,
  Inter luctantes nuda puella viros:
Quum pila velocis fallit per brachia iactus,
  Increpat, & versi clauis adunca trochi.
Pulueruleutaq; ad extremas stat fœmina metas:
  Et patitur duro vulnera Pancratio:
Nunc ligat ad cæstum gaudentia brachia loris:
  Missile nunc disci pondus in orbe rotat:
Gyrum pulsat equis, niueum latus ense reuincit:
  Virgineumq; cauo protegit ære caput:
Qualis in Eurotæ Pollux, & Castor habenis,
  Hic victor pugnis, ille futurus equis:
Inter quos Helene nudis capere arma papillis
  Fertur, nec fratres erubuisse Deos:

ALEAR. Eleganti carmine, pacatoq; magis, q̃ cupidineo æstu Meuanius vates Laconicam extulit colluctationem. PAN. Nec suppressit eã priori non in amore secundus Pelignus Naso: primũ Lacenæ Helenes à Theseo raptum extollens:

Ergo arsit merito, qui nouerat omnia Theseus:
  Et visa est tanto digna rapina viro.
More tuæ gentis nitida dum nuda Palæstra
  Ludis: & es nudis fœmina mixta viris:

HER. Sat erant oratorum attestationes dissimulata carminum recitatione. immemor sacræ religionis Panthee in poetarũ lasciuiam lubricis vestigijs prolaberis. PAN. Immo exemplorum gratia inuitus trahor. ALE. Indulgendum Pantheo iuueni Hermolae: quãdoquidem ego iam senior bibulis (quod dicunt) auribus vatũ illecebras aliquandiuscule exsorbeo. HER. Et tu Alearde illorum lenocinio in molliusculos Veneris saltus allectaris? ALE. In me omnis deferbuit ardor. PAN. Postha bitis poetarum modulationibus nouissimum adiiciam de raptu Helenæ Plutarchi testimoniũ, qui dam de raptu Helenæ Plutarchi testimoniũ, qui illam à Theseo, seu ab Ida, Lynceoq; fratribus raptam autumat: dum in Dianæ templo chorum, quem Orthiã vocant, exerceret. ALE. Quadrant omnia, sententia quidem mea, quæ de Ephebeo accumulatissime attulisti Panthee. HER. Ita medius fidius cohærẽt: vt nemo cui sit vegetum sine liuore ingenium non his acquiescat rationibus. PAN. Si serio (vt censeo loquimini) audentius de reliquis experiri contendam. ALE. Quin ad validiores vires tibi insurgendum est: & quid de Coryceo sentias, tota ingenij acie, edisseras. PAN. De Coryceo eodem modo vti de Ephebeo ariolandum est. ALE. Sunt tua isthæc responsa nullo errore inuolucro intricata. PAN. Legimus Alearde apud Suidam grauissimum græcorum auctorum, Corycum pilam esse vento conflatã, quam nos follem appellitare consueuimus, ab eo sanè deductum arbitror Coryceum, locum ipsum, in quo ea se pila exercendo lusitarent. ALE. Subit mentem hæc tua prima ariolatio. Perge attentius inspectare fibras: PAN. Coryco autẽ exerceri græcos palæstritas locupletissimam fidem facit Paulus Aegineta. Celeria autem exercitia sine intensione, & violentia sunt: talia autẽ sunt, cursus sciamachiæ, acrochirismi, & exercitium quod fit ex coryco, & parua pila, compositum est ex valẽte, & celeri. ALE. Nodum nodo annectis Panthee. PAN. Cur? ALE. De Coryco satis mihi factum esse, Hermolaoq; arbitror, sed indignum opinor præterire, ignorareq; quales fuerint Sciamachiæ, acrochirismi exercitationes. HER. Hoc & me stimulabat. PAN. Semper ponderi auctarium adijcis

cis Alearde. ALE. Dijs gratiã, quum tibi ſint humeri firmiores ad ſuſtentãda grauia onera. PAN. Sic tibi videor: quã ſint imbecilles, mihi conſcius ſum. ALE. Nullus datur tuæ excuſationis locus. PAN. Quando tibi parendum eſt, quæ obiter, & ex tempore ſe offerunt, ediſſerã vt quoq; hæc tuo beneficio in lucem afferantur. Sciamachiæ igitur dici poſſunt (vt arbitror) pugnæ vmbratiles παρὰ τοῦ σκιαμαχεῖν, à verbo compoſito ex vmbra, & pugno: fuit autem inter exercitia ſub vmbra decertationis genus non abiectum: quod Galenus medicus in libro de ſanitatibus ſecundo inter celeres exercitationes enumerat dicens. Tranſcendere tempus eſt ad celeria exercitia, quæ ſine intenſione, & violentia ſunt: talia vero ſunt curſus, & Sciamachiæ. HER. Quo nam modo fiebat hęc vmbrę concertatio? PAN. Opinor id duobus modis factitatum, aut quoties quiſpiam more gladiatorio ipſe nullo aduerſante tenues diuerberat vmbras, ſi quis ſub vmbra quoquo modo ſe exerceat: quum ex aduerſo eſſet ſub diuo apud veteres frequẽtiſsima exercitatio. ALE. Noſtri auctores nec iſta præteriere: ſed vna cũ loco & tempore à nobis abiuerunt. HER. Planiſsime Panthee aperuiſti vmbratilem pugnam: eadem facilitate opus eſt aperias, qui ſint Acrochiriſmi. PAN. Itidem eſſe genus exercitij atteſtatur Galenus. Eſt autem inquit Galenus Pitylizin, quãdo quis ſummis inſiſtens veſtigijs extenſis manibus, hanc quidem ante, illam vero retro moueat. Exercentur autem maxime genus hoc exercitij muro appropinquati, vt ſi forte errauerint faciliter apprehenſo pariete corrigantur: quare ſic ſe exercentibus, latent quidem errores, imbecillius autem fit exercitium. HER. Inſanientis cuiuſpiam videtur hæc corporis cõmotio. non ab re ergo noſtri hos deſeruere ritus, vnde Pãthee Acrochiriſmis nomẽ. PAN. ἀκροχειρίζομαι. enim apud græcos digladiari, pugilemq; eſſe ſignificat. ALE. Innumerabiles ſunt ab auctoribus exercitationum ſpecies monumentis demandatæ: ſed raro nunc vſui ſunt. Debemus tamen Pantheo: qui ex græco fonte nobis licet ex tempore Sciamachiæ Acrochiriſmiq; ritum demonſtrauit: Iam ad alia redeamus. PAN. ſed prius de Coryco aliud eiuſdem Pauli locupletiſsimum audiamus teſtimonium. HER. Audiamus. PAN. Ille enim in capite de diæta leproſorum ſic inquit. Poſt ſomnum, & perfrictiones, & excrementa ſuſpendatur, & clamet: poſtea valenter perfricetur, & varie exerceatur, partim ſaliẽs: vt plurimum autem vtens alteribus, & Coryco. ALE. Quam curioſiſsimi fuere græci ſcriptores ad ſcribendum non modo oratoriam, poeticen, & hiſtoricam, verum phyſicen, & medicẽ. PAN. Fuere certe addã Alearde & follis vſum, nec à noſtris latinis ꝑtermiſſum: de cuius luſu in Diſtichis ſic Martialis feſtiuiſsime canit in diuerſis locis.

Ite procul iuuenes: mitis mihi conuenit ætas:
 Folle decet iuuenes ludere, folle ſenes,

Et alibi idem Poeta,

Plumea ſeu laxi partiri pondera follis:
 Siue leuem curſu vincere quæris Atam:

Idem,

Hæc quæ difficilis turget paganica pluma.
 Folle minus laxa eſt, & minus apta pila:

HER. Ad robuſtiores iuuenum artus facit pilę luſus. quibus ob ætatis ardorem negligentibus decorum, quandoq; indulgemus. PAN. Non dedecori fuiſſe atteſtatur Tranquillus, qui Auguſtum Imperatorum optimum, obſeruandiſsimumque hoc exercitij genere delectatum ſummopere ſcribit dicens. Exercitationes campeſtres equorum, & armorum ſtatim poſt ciuilia bella omiſit: & ad pilam primo, folliculũq; tranſiit, mox nihil aliud q̃ vectabatur. ALE. Eſt ſanè pilæ luſus, qui nullum hominũ genus, quãuis ſummo honoris apice eminentiſsimum dehoneſtet: illo enim præ cæteris vtẽdum ſuadet: pręcipitq; medicorum princeps Galenus: quoniam parili fatigatione omnes exerceat artus. quo nihil homini inter exercendum ſalubrius eſt. HER. Victus tanti imperatoris exemplo, ſimul æque tanti auctoris conſilio muto priſtinam ſententiam. ALE. Quum igitur pilæ luſus ſemper apud omnes vſurpantiſsimus fuerit, à Coryco Coryceum deductum non ambigamus: quandoquidem & Panthei rationes ad regulã cohæreant. HER. Ita eſt. PAN. At at alia ex tempore ſuccurrit de Coryceo ſententia. AL. Quæ? PAN. Forſitan non à folle, ſed à puella deriuatum Coryceum non ab re cenſendum. ALE. Quid cum Coryceo puella? PAN. Ex graia nuncupatione. quum apud illos κόρη puella dicatur. ALE. Eſto. ſed cur à puella Coriceum? PAN. Dicam: quam pauloante adduxi de promiſcua iuuenum, puellarumq; exercitatione, & ſi Laconum fuerit inſtitutum, non propterea à reliqua Græcia receptum crediderim: quippe ꝙ in ędiũ manſionibus œcos. i. habitationes à viris ſecreuerint: illos Gynæconitas, à muliere: hos andronitas à viro appellitantes: nõ iniuria fuit ergo, vt in gymnicis puellarum, quem Coriceum vocitarent, ab Ephebeo marium diuiſum haberent. ALE. Non inepta eſt de Coriceo altera iſthec tua licet extẽporanea opinio Panthee. HER. Immo honeſtiore defenditur argumento. PAN. Hinc eſt, quum talis luctandi muliebris luxus nõ iam ſecreto, ſed

palam

palam eliminata pudicitia in Romanum Tyberim defluxisset: ꝙ Satyricis oblata est ansa, vt perfricatas fœminarum frontes genuino perstringerēt. Aqnas ergo in sua tempora exclamat dicens.

Endromidas tyrias, & fœmineum Ceroma
Quis nescit? aut quis non vidit vulnera pali?
Quem cauat assiduis sudibus scutoq; lacessit:
Atq; omnes numeros implet: dignissima prorsus
Florali matrona tuba: nisi si quid in illo
Pectore plus agitat: veræq; paratur arenæ:
Quem præstare potest mulier galeata pudorem?

Idem paulopost,

Aspice quo fremitu monstratos perferat ictus:
Et quanto galeæ curuetur pon dere: quanta
Poplitibus sedeat: ꝙ̄ denso Fuscia libro
Et ride: depositis scaphium quum sumitur armis:

ALE. Quid Endromides ille? quid Coliphia? cuinam vsui fuerant in Palæstra? PAN. Illæ fuerant crassiores vestes, hæ Panes, quibus ad robur vti consueuere Athletæ. ALE. His assuescebant matronæ? PAN. Audisti. ALE. Enimuero procul à Romanis venerandum abiuerat pudoris nomen. HER. Vltra Sauromatas diffugerat. PAN. Non dissimili animaduersione pstrinxit Martialis Philænem omnium impudicissimam: his rhythmis eam carpens:

Harpasto quoq; subligata ludit.
Et flauescit aphe, grauesq; draucos,
Alteres facili rotat lacerto
Et pueri luculenta de palæstra
Vncti verbere vapulant magistri.
Nec cœnat prius, aut recumbit ante
Quam septem vomuit meros deunces:
Ad quos fas sibi tunc putat reuerti,
Quum Coliphia sexdecim comedit.

ALE. Aeuo illo in profundam vitiorum fæcem conciderant Romani, in illa iaceāt. De Coryceo satis à te superq; dictum puto: post illud se offert Conisterij dissertatio. PAN. Vix tandem multo puluere obsitum profert caput. ALE. Quid Panthee? PAN. Multo est opus spiritu ad hunc de Conisterio discutiēdum puluerem. ALE. Quid hoc cauillum? PAN. Dicam à puluere (quem græci κόνιν dicunt) Conisterium appellatum arbitror: locusq; forsitan fuerat, in quo Palæstritarum puluis asseruabatur: vel quod magis consentaneum est. in quo puluere conspersi certātes colluctabantur. ALE. Quid illis hic puluis? PAN. Quod illo perfusi luctantes deperditas vires resumere viderentur: cui sententiæ astipulatur Lucanus de Antæi Herculisq; pugna canens. quū præmittat Antæum terræ filium præter cæteras dotes à matre donatum, tellure contacta solidiores vires recepturum, in hunc modum concinit ille:

Hoc quoq; tam vastas cumulauit munere vires
Terra sui fœtus, ꝙ quum tetigere parentem,
Iam defecta vigent reuocato robore membra:
Ille parum fidens pedibus contingere matrem:
Auxilium membris calidas infudit arenas:
Vtq; iterum fessis iniecit brachia membris:
Non expectatis Antęus viribus hostis
Sponte cadit, maiorq; accepto robore surgit.
Quisquis inest terris in fessos spiritus artus
Erigitur: Tellusq; viro luctante laborat:
Vt tandem auxilium tactæ prodesse parentis
Alcides sensit, standum est tibi dixit. & vltra
Non credere solo, sterniq; vetabere terra.
Hærebis pressis intra mea pectora membris.
Huc Antæe cades, sic fatus sustulit alte
Nitentem in terras iuuenem, morientis in artus
Non potuit nato Tellus summittere vires:

ALE. Nihil hac Lucani assertione planius. PAN. Idem de Tydei, & Agillei pugna concinit Statius his carminibus.

Vis eadem Oenide. nec sole, aut puluere fessa
Membra labant. riget atra cutis. durisq; laborum
Castigata toris, contra non integer ille
Flatibus alternis: ægro quoq; fessus hiatu
Exuit ingestas fluuio sudoris arenas.
Ac furtim rapta sustentat pectora terra.

ALE. Alia de causa putas Panthee hos luctatores puluere cōspergi? PAN. Ea fortasse ꝙ prius oleo inuicem se peruncti lubrica membrorum effugia inuicem se eluderēt, sed hac aspersione firmiore nexu implicitі innitebantur, qua membra luctantium flauescebant, vt pauloante Martialis in Philænem scripsit dicens: Et flauescit aphe: ἁφὴ enim & tactum & notas, quibus aliquando corpus inficitur significat: HER. Altera hæc opinio magis luctatorum conuenit decipulis. PAN. Eandē conspersionem signanter expressit Ouid. in Herculis, Acheloiq; pugna his carminibus concinens.

Cōgrediturq; ferox: puduit modo magna locutū
Cedere: reieci viridem de corpòre vestem
Brachiaq; opposui. Tenuiq; à pectore varas
In statione manus & pugnæ membra paraui
Ille cauis hausto spargit me puluere palmis:
Inq; vicem fuluæ tacta flauescit arenæ:

ALE. Omnia eleganter noster Naso. Plurimum illi ex eius facilitate afficior. PAN. Hunc ritum nec siluit oīum lōge doctissimus Virg. sic cātans.

Pars in gramineis exercent membra palæstris.
Contendunt ludo, & fulua luctantur arena.

Quē conspergendi morē nec præteriit Papinius eadem Tydei, & Argillei palęstra sic memorans.

Postq; oleo gauisa cutis, petit æquor vterq;

Pro cursu medium. atq; haustu vestitur arena
Tunc madidos artus alterno puluere siccant:
ALE. Pro te stat īdubitata Ouidij, Virgilijq;, atque Papinij citatio: PAN. Eundem quoq; luctantium morem luculenter præmonstrat Seneca ad Lucillum scribens, ait enim: Quum à Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne iterum nauim experirer. & tantū luti, tota via fuit, vt possim videri nihilominus nauigasse totum athlætarū fatum illo die. mihi perpetiendum fuit à Ceromate, aphe excepit in crypta Neapolitana. ALEAR. Nusquā incassum ad tuum Senecam confugis. PAN. Huius insup pulueris vsum ostendit Plinius sic scribens. Nō multum à puluere Puteolano distat è Nilo arena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctusq; frangendos, sed ad debellanda corpora palæstræ studijs indecrete Patrobio Neronis principis liberto aduehebatur. HER. Quæ tanta Romanorum insania, vt rem tā minimi momenti à longinquis exterarum gentium regionibus conuectarent? ALE. Insania quidem nullo veratro purgāda. PAN. Quod Palæstritarū puluis iste ex Aegypto adueheretur: testatur itē Suetonius in Nerone contra eum: populi Romani odium taxans sicq; ait: Ex annonæ quoq; caritate lucraticia accreuit inuidia: nam & forte accidit, vt in publica fame Alexandrina nauis nunciaretur puluerem luctatoribus aulicis aduexisse. ALE. Egregium imperatorem narrat. PAN. Pollux quoq; Iulius inter Gymnica instrumēta: κονίος σπύρειν. Hoc est pulueris sportulam enumerat: verum mihi inter narrandum aliud succurrit. HER. Quid? PAN. Præter palęstritarum puluerem memini me legisse alium esse puluerem, quem eruditum prisci appellauere: ꝙ eum geometræ ad describendas figuras vsui haberent, si vos non piget addam & hanc eruditionem. HER. Addenda prorsus est. PAN. Huius siquidem eruditiōis primus testis. ij. de natura Deorum Cicero est: qui sub persona Lucilli Balbi Stoici in. c. Veleium inuehitur, carpēs vehemēter Epicurū, tanquam Geometriæ expertes: sic inquit: Cūq; formę pręstātes sint ex solidis globum, sic enim sphęram interpretari placet, ex planis autem circulus, aut orbis, qui cyclus græce dicitur: his duabus formis cōtigit solis, vt omnes earum partes sint inter se simillimæ, à mediaq; tantum absit extremum, quo nihil fieri possit aptius: sed hæc non videtis. quia nunquam illum eruditum puluerem attigistis. HER. Sanè fuerat eruditio hæc minime prætereunda. PAN. Astipulatur Ciceroni Plutarchus ea oratione qua contra adulatores acerrime inuectus est, sic enī inquit: quēadmodum Syracusis memorant: quum illuc peruenisset Plato, Dionysiusq; maxīo philosophiæ studio teneretur, regiam puluere refertam fuisse præ multitudine geometriæ vacantium. ALE. putassem ego regiæ huius pauimentum præ illo philosophantium numero puluere constratū. HER. Hoc ridiculum censendum esset. PAN. profecto, sed huius pulueris meminit Valerius, Archimedem geometricis signis intentum Syracusana clade à sæuissimo milite interfectum scribens: at Archimedes dum animo, et oculis in terram defixis formas describit: militi qui prædādi gratia domū irruperat: strictoq; super caput gladio: quisnam esset, interrogabat propter nimiam cupiditatem inuestigandi, quod requirebat: nomen suum indicare non potuit · sed protracto manibus à puluere: noli inquit obsecro istum circulū disturbare, ac perinde quasi negligens imperij victoris obtrūcatus sanguine suo artis suę liniamenta confudit. HER. Magna Archimedis abstracta intentio: at maior sæuiendo diri militis impatiens crudelitas. PAN. Eundem casum conquerens Liuius sic de Archimede in puluere scribēte memorat: Archimedem memoriæ proditum est in tanto tumultu, quātum captæ vrbis in discursum diripiētum militum ciere poterant: intentum formis quas in puluere rescripserat, ab ignaro milite, quis esset, interfectum. Archimedis puluerē, nec præterijt Cicero quęstionibus Tusculanis sic inquiens: Ex eadem vrbe humilem homūculum à puluere, & radio excitabo: qui multis annis fuit post Archimedem. Cuius ego Quæstor ignoratum ab Syracusanis, quem esse omnino negarent septum vndiq;, & vestitum vepribus, & dumetis inuestigaui sepulchrū: HER. Fuit hoc de puluere erudito Panthee auctariū eo iucundius, quo rarius etiam à doctis multis fortasse iam æuis non animaduersum. ALE. Ea accumulasti de conisterio Pāthee, quæ tuę sententiæ mirū in modum applaudant: superest nunc cognoscere te enarrante quid sit Eleothesiū. PAN. Eleothesij significatio notior est. ex membris balnearum vnum erat, in quo vngebantur, vel in quo vncti more Palestritico concertabant ab oleo nomen sortitum. Hinc Plinius in villa sua illud, Vnctuarium īter reliquas balnei mansiones appellat, dicens: sin mare in proximo cogites, adiacet, Vnctuarium, Hypocaustum, & Propnigeon: hæc ille. ꝙ autem oleo palęstritę certaturi perfunderētur, docet Virgilius dicēs: Exercent patrias oleo labente palæstras Nudati socij. HER. Admiror cur oleo luctaturi perungerētur. AL. Nō ab re est, sed pro medicorū instructione: quandoquidem olei vsus ad membrorum vim

plurimum

plurimum valeat. Ad neruorum dolores sedandos oleo vtendum docet Columella sic scribens: Oleum autem secundarium non insuauis odoris quotidianam vnctionem præbere poterit dolore neruorum laborantibus. PAN. Ast aliud putabam ego. luctaturos scilicet eo perungi, vt difficilior esset vnguinis lubricitate brachiorum inuicem conuexio. HER. Nec tua isthæc reijcienda est opinio Panthee. PAN. Sed quæso audite Plinium de oleo in hunc vsum quid dicat: Oleo, inquit, natura tepefacere corpus & contra algores munire: eidem caput refrigerare: vsum eius ad luxuriam vertere Græci vitiorum omnium genitores, in gymnasijs publicãdo: Addit auctor idẽ Plinius luctaturos nõ modo corporis artus superne delinire solitos, verum intrinsecus oleo se pręmunire in vsu fuisse demonstrat, vnde factitia oleorum genera. Connumerans pręcipuum eleomeli cõmendat oleum: quod in Syriæ maritimis nascebatur. ex arboribus pingue manans crassius melle, resina tenuius: sapore dulci: pugnatores certaturi ex eo cyathum vnum præsumebant. ALE. Sed quem ex græcis huius rei inuentorem credimus? PAN. Herculem fortasse. ALE. Cur? PAN. Quum ipse olympicos ludos instituerit, quibus erat hæc inungendi consuetudo: quam attestatur Lucanus Herculis, & Anthęi pugnã sic decãtans.

Ille Cleonæi proiecit terga leonis.
Anthæus libyci, perfudit membra liquore
Hospes Olympiacæ seruato more palæstræ:

ALE. plurimum debes tuis poetis Panthee. Qui tibi in omnem attestationem faciles præsto sunt. PAN. Sunt inquã nullo auro, nulloq; pretio corrupti, sed multis lucubrationibus comparati. AL. Crediderim. HER. Vnguen aliud præter q̃ olei fuit Palæstritis in vsu? PAN. Fuit: res postquam in maiores delicias defluxit, Ceromate passim vsi fuere, cuius sæpenumero Iuuenalis, Plinius, Martialis, alijq; auctores plures cõmeminerũt. HER. Quæ erat vnguenti huius confectura? PAN. Ex oleo & terra in luti speciem. ALE. Ad lacertorũ robur factitatum arbitror. PAN. Sed postquam in deperditam mollitiem deuentum est: ante cœnæ tempus non oleo, nisi valitudinis causa: non Ceromate, sed exoticis, pretiosisq; vnguẽtis perfundebãtur. Quorum luxuriam multis modis taxat Plinius acer castigator: quod multos crassitudo delectaret: idipsum approbantes lini iam non solum, sed & perfundi vnguẽtis gauderent: quod vestigia pedum tingerent: q̃ parietes balneorum vnguento spargerẽt, q̃ signa aquilarum horrida diebus festis vngerent, q̃q; in potu vnguentum adderẽt, vt odore prodigo ex vtraq; parte corpo-

D ris fruerẽtur. HER. Nulli igitur mirum, si talibus illecebris euirati Romani à tanto rerum culmine olim terrarum domini deciderint: & nunc aboli- to tãtæ maiestatis nomine alijs subesse condiscãt. ALE. Ita est. PAN. Ad vnguenta redeamus. nec prætereamus tam sordentis magistri officium. Is enim aliptes dicebatur, παρὰ τὸ ἀλείφειν, quod est vngere, cuius in balneis ministerium elegãter expressit Seneca ad Lucillum sic scribens: Aliptum tenuem, & stridulam vocem, quo sit notabilior, subinde exprimentem, nec vnquã tacentem, nisi dum vellit alas, & alium pro se clamare coegit. In hũc sensum Iuuenalis muliebrem impudicitiam taxans, in sordidulos vnctores cum stomacho his carminibus prorumpit.

Balnea nocte subit, conchas, & castra moueri
Nocte iubet: magno gaudet sudare tumultu:
E Quum lassata graui ceciderunt brachia massa:
Callidus & cristæ digitos impressit aliptes
Ac summum dominæ femur exclamare coegit.
Et reliqua.

ALE. De Eleothesio æque, ac de cæteris Pãthee non minus diserte, quam vere enarrasti. PAN. Pro ingenij viribus elaboraui. Verum prętermittendum nõ putaui: vt scias quæ sit apodyterij cella, balneo cuiq; perquam necessaria. ALE. Spontanea hac tua enarratiõe cumulatior mea erit in te obligatio: sed cuinam potissimũ vsui dicata erat? PAN. In eã ante balnei lauationem colluctaturique corporis velamina reponebant: vnde illi nomen ἀποδύομαι enim exuor dicitur. Hinc ex nostris alij spoliatorium, alij vestarium locum illum dixerũt: de quo Plinius iunior sic ait. Inde apodyterium balnei laxum, & hilare excipit cella frigi-
F daria. ALE. Non tam opportuna quam necessaria fuit de apodyterio, licet subitaria eruditio: nouissimum restat Panthee de propnigeo ænigma. PAN. Vere ænigma dixisti: quam verissimum est illud vulgo proculcatum verbum? In decoriãdis iumentorum pellibus tædiosissimam esse caudæ deglubrationem, nunc ariolando opus est omni haruspicina. Duplex est igitur huius nominis lectio. alij vero propnigeon. alij autem propineon legendum affirmant. ALE. Quid tu Panthee arbitraris? PAN. In vtranq; partem inclinor: si propnigeon malimus. eum locum appellabimus, in quo assæ fiebãt sudationes παρὰ τὸ πνίγειν. hoc est à stipando suffocandoq;. Quod expressisse videtur Cicero, vt supra docuimus in epistola ad Atticum sic scribens. In balnearijs assa in alterũ apodyterij locum promoui. Assarum quoq; sudationum meminit Cornelius dicens. Tremor autem neruorum æque vomitu, medicamẽtisq; vrinam mouentibus

mouẽtibus ĩtẽditur: inimica ẽt hẽt Balnea, assasq; sudationes. AL. His attestationib. putarẽ hanc eẽ nõ à verò abhorrẽtẽ, sed potius cõgruã vocabuli diffinitionẽ. PA. Si vero ꝓpineõ legẽdũ putamus locũ esse affirmauerim: quẽ Plinius in villa Surẽti na gustatorium appellat. προπίγν. n. ꝑgustatio dicitur: quom ĩter reliquas balnei cellas gustatoria, & aliæ breues cœnationes extruerentur, teste eodẽ auctore. HE. Posteriori sñiæ magis assentior. AL. Vtraq; suis ĩnititur rõnibus. PA. Quæ obscuriora ex Vitruuij lectiõe videbãtur, commode, vt puto, enodauimus. AL. Immo scite & luculẽter, ꝙ nil addi possit. PA. Verũ vnum restat scitu nõ iniucũdum, quod quũ meo iure edisseruero, finẽ de Gymnicis exercitijs faciemus. ALEA. Quid? PAN. Cognoscere quid scit xystus. AL. Verum dicis, in mente fuerat id à te requirere, sed exciderat. PAN. Xystus enim teste Vitruuio est græca appellatione porticus ampla, quæ in hunc modũ ab illo describitur. Hæc autem inquit porticus xystos apud Græcos vocitatur, ꝙ Athlætæ ꝑ hyberna tempora in tectis stadijs exercentur: faciunda autem xysta sic videntur, vt inter duas porticus syluæ, aut plantationes, & in his perficiantur inter arbores ambulationes, ibiq; ex opere signino stationes. Proxime autem xystum, & duplicẽ porticum designentur Hypętrha, hæ ambulationes, quas græci paradromidas nostri, xysta appellant: in quas per hyemem ex xysto sereno cœlo Athlætæ prodeuntes exercentur. ALE. Planissima est per Vitruuium xysti descriptio, sed quid cum xysto de Hypęthra implicatio? PAN. Ea sci licet ꝙ sub xysto tectis stadijs, si Hypethra sub diuo exercentur Palæstritæ: vnde illi nomen. ὑπὸ τῆς αἴθρας. idest sub sereno. AL. Cohæret. PA. Sed attendite quæso Plinium, quàm amœnissimã xysti ambulationem arboribus consitam in Vitruuij contestationem ante oculos pictam ostẽdat: sic ait. Multa in hac membra: Atrium etiã ex more veterum: ante porticum xystus concisus in plurimas species, distinctusq; buxo, demissus inde, ꝓnusq; puluinus: cui bestiarum effigies ĩuicem aduersas buxus inscripsit Acãthus in plano mollis, & penè dixerim liquidus, ambit hunc ambulatio pressis, varieque tonsis viridibus ĩclusa. ALE. Quid hac amœnitate amęnius? sed vnde illi nomen? PAN. Quod in eo palęstritę hastilibus exercerentur, vel ꝙ eius forma longo oculorum prospectu in cuspidẽ fastigiata spiculi spẽm præ se ferat, nam ξύσος hastile spiculumq; dicitur, inde xystici athlætę à grauissimis auctoribus nuncupati sunt, vt apud Suetonium in Augusto legere est Xystophoriq; spiculatores fuerant. ALE. Si recte memini, xystos alio nomine Paradromidas dixisti. PAN. Ex Vitruuij sñia dixi. AL. Cur? PAN. Qđ in eis athlętę concursarent. παράδρομος. n. concursus dicitur, eãq; conijcio eẽ porticũ, quã ab eodẽ verbo mutata prępositione Plinius Hypodromũ vocitauit, eiusq; ornatissimam speciem non à xysto discrepantẽ his verbis pingit. Hãc dispõnem amœnitatẽq,. tectorum longe præcedit Hypodromus. medius patescit. statimq; intrantiũ oculis totus offertur: platanis circuitur. illę hedera vestiuntur, vtq; summæ suis ita alienis frondibus virent: hedera truncũ, & ramos pererrat: uicinasque platanos trãsitu suo copulat. Has buxus ĩteriacet: exteriores buxos circuit laurus, vmbræque platanorũ suã confert. Rectus hic Hypodromi limes in extrema ꝑte hemiciclo frangitur, mutatq; faciẽ, cupressis ambitur et tegitur, dẽsiore vmbra opacior, nigriorq; ĩterioribus circulis (sunt. n. plures) purissimũ diem recipit: inde rosas offert. vmbrarũq; frigus nõ ingrato sole distiguit. finito vario illo, multipliciq; curuamine, recto limite redditur, ne huic vni, nã vię plures intercedentibus buxis diuidũtur. alibi pratulũ. alibi ipsa buxus interuenit ĩ formas mille descripta literis, interdũ q̃ modo nomen dñi dicunt, mõ artificis, alternis metulę surgunt, alternis inserta sunt poma, & in ope vrbanissimo subita veluti lati ruris imitatio. mediũ in spatium breuioribus vtrinq; platanis adornatur. Post has Acãthus hinc inde lubricus, & flexuosus, deinde plures figurę, pluraque noĩa. AL. Quid ad hãc amœnitatẽ addas Hermolae? HER. Florida verborũ copia, ne dicã luxuriãti adeo exornauit Plin. amœnissimã hypodromi stationẽ vt supra fidẽ videať eius descriptio. ALE. Admiror vehemẽter Romanos sua literatura locupletes: cur gręcis denoĩationib. potiusq̃ latinis ędiũ mãsiones appellitare maluerit. HER. Cũ ꝑditissimis eorũ morib⁹, graiã vtiq; receperũt, quasi domesticã liguã. P. Hoc exclamat Vmbricius apud Iuuenalẽ ꝓuolutã scelerib. oĩb. romã fugiẽs.

Et quos pręcipue fugiam, properabo fateri,
Nec pudor obstabit, nõ possum ferre Quirites
Gręcam vrbem, q̃uis quota portio fęcis Acheę
Iã pridem in Tyberim Syrius defluxit Orontes:
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana secum
Vexit, & ad circũ iussas prostare puellas.

AL. Quãtũ ab illa veteri ꝓbitate fæx ista hoĩm degñat. P. non mõ viros sed fęmĩas ex latinis gręcas fcãs his carmĩb. auctor idẽ grauissime coarguit.

Nam quid rancidius q̃ ꝙ se non putat vlla
Formosam, nisi quæ de Thusca, græcula facta ẽ?
De sulmonensi, mera Cecropis, omnia græce,

Quom ſit turpe magis noſtris neſcire latine,
Hoc ſermone pauent, hoc iram, gaudia, curas.
Hoc cuncta effundunt animi ſecreta, quid vltra?
Concumbunt Græce:& reliqua quę pudoris gratia prætereo. HER. Hactenus licet. PAN. Ob has ex græcis nomenclaturas attendite, q̃ elegãter in ſuos romanos inuehatur Varro poſtq̃ maiorum vitam laudauit ꝙ rura colerent: ſtatim ſubdit, ꝙ dum ſeruauerunt inſtitutum vtrunq; ſunt conſecuti, vt & cultura agros fœcundiſsimos haberent, & ipſi valetudine firmiores eſſent, ac ne gręcorum vrbana deſiderarent Gymnaſia, quæ nũc ſatis vix ſingula ſunt, nec putant ſe habere villã: ſi non multis vocabulis retineant græcis. quin vocent particulatim loca procęconam, Palæſtram, Apodyterium, Periſtylon. Ornithona, Periſteron, Oporothecen. AL. Obtuliſti occaſionem vt hæc quoq; à te edoceri cupiam Pãthee. PAN. Ad rem noſtram minime faciunt. ALEAR. Quid ni? attamen ad peritiam. PAN. Si ita libet addam, & hoc auctuarium: verum erit extemporanea eruditio. ALEAR. Vt vt ſiet, adde: imprimis quæ ſit procœcona. PANTHEVS. Ex primis annis quibus inter elucubrandum percurri Varronis agri culturam, ambiguæ ſemper fui ſententiæ, quom hoc nomen procœconam offendiſſem, & mecũ diu cogitans, demum arbitratus ſum aliam eſſe huius vocabuli lectionem, & in caſu accuſandi ꝓcœcona legendum eſſe: ꝙ procœcon eſſet locus ante cubile, in quo miniſtri ad dominorum cuſtodiam, ſeu ad exprompta ſeruitia veluti apparitores peruigilare ſoliti erant: dictus παρὰ τὸ προκοίτειν, quod excubare eſt. vel ὅτι πρὸ τοῦ κοίτωνος ꝙ ſit ante cubiculum. ALE. Non eſt indecora hęc tua excogitatio. PAN. Alia me tamen mouet literatura, vt proſœconam legẽdum putem, quæ ſola literæ mutatione Varroni concordat, quaſi locũ ante habitationem veluti veſtibulũ ὅτι πρὸς οἶκον, quod ſit ante domum. HER. Vtraq; lectio ad veritatem alludit. PAN. Cæterum inter narrãdum mihi ſuccurrit, quod olim apud Lucianum græcorum eloquẽtiſsimum me legiſſe meminerim: qui inter domus manſiones procœnoma locum eſſe commemorat. ALE. Quiſnam locus hic in ædibus fuerat? PAN. Quantum ex vocabuli literatura conijcio, is erat quo ad communionem conſocietatemq; homines conueniebant. κοινωνία enim ſocietas dicitur. ab eo ſi quidem cũ præpoſitione fit procœnoma. HERM. Luciani auctoritas me in poſtremam deflectit à te recitatã ſententiam. ALEAR. Ex ordine cognoſcẽdũ erat de Apodyterio, & Palæſtra, ſed de his in ſuperioribus ſuper, & ſatis dictum eſt. Sequitur vt ediſſeras de periſtylo. PAN. Periſtylos vt ſonat manifeſta vocabuli nominatio appellatur locus ex oĩ parte intercolumnaribus ſpatijs circunſeptus: ςῦλος.n. colũna ĩterpretatur. HER. Memini me ex Vitruuij architectura legiſſe plura à ſtylo conformata nomina. PAN. Sunt ędium ſpecies quinq; Pignoſtylos, Areoſtylos, Syſtylos, Dyſtylos: & Euſtylos. HER. Hæ ſunt. ALE. Nec hæ prætereũdæ ſunt Pãthee. PAN. Si ſic libet, ediſſeram. Erãt.n. ædium ſpecies à vario colũnationis ordine cognominatæ: quarum prima Pignoſtylos eſt à crebris columnis vocata, cuius intercolũnio vnius, & dimidiatæ colũnæ craſſitudo interponi põt, ſicut econtrario Areoſtylos à rara intercolumnatione: quapropter nec lapideum, nec marmoreũ epiſtylũ recipit. ſed de materia trabes perpetuas. Syſtylos vero eſt in qua duarum columnarũ craſſitudo intercolumnio poterit collocari: hæcq; eſt ex remiſſioribus columnis: ſicut & Dyſtylos, cuius trium colũnarum intercolũnari ſpacio interponitur craſſitudo. Euſtylos autem maxime probabilis eſt, ad vſum, ad ſpacium, et ad firmitatem q̃ duas capit craſſitudines, & partem vnius quartam. Has ſanè quinq; ædiũ ſpecies ſcriptores de architectura recentiores latis vocabulis ſic denominarunt, confertum, diſpenſum, ſubconfertũ, ſubdiſpenſum, & elegans. AL. Fuit hæc mihi nõ iniucunda ædium enumeratio. ſed quẽ dicit Pãthee Epiſtylum? PAN. Lapis eſt perpetuus ab vna ad alteram colũnam ſuperimpoſitus. Quod colũnæ imponatur dictus. ALE. His recte à te Pãthee declaratis expoſcit Ornithõ vt de ſe verba facias. PAN. Faciamus: Ornithon ſiquidem dicitur auiarium ab auibus, & gallinis quas græci ὄρνιθας appellãt, de quo ſic inquit Varro: Primus.n. ille gradus antiquus maiorum noſtrorũ erat, in quo eſſent auiaria duo dũtaxat, in plano Coors, in qua paſcebantur gallinę: & earũ fructus erant oua, & pulli: alter ſublimis, in quo erant colũbę in turribus, aut in ſumma villa. Cõtra nunc auiaria ſunt nomine mutato, ꝙ vocantur Ornithones, q̃ palatum ſuaue dñi parant, et tecta maiora habent & totas villas, in quibus ſtabulantur Turdi, ac Pauones. Ornithonis aũt ędificium idem auctor capite de turdis accurate faciẽdũ edocet, cuius tres deſcribit ſpẽs: prima fuerat, quæ ex ſaginatis auibus vtile lucrum villico præſtabat. Ornithon alter erat, qđ auiariũ ſecluſorium appellabant: quom idoneas aues ſumere volebant, ex maiore in hoc minuſculum lumine illuſtriore ſecludebãt, vñ illi nomẽ. Tertiũ fuit aĩ cauſa conſtitutũ quale habuit Ornithotrophiõ M. Lemius Srabo Brũduſij, aut in Tuſculano Lucullus, aut qđ ſub

Caſino

casino Arius à Varrone copiosissime descriptũ.
ALEAR. Idem est ornithon: & ornithotrophiõ.
PAN. Et ornithotrophion tamen proprie dici-
tur locus, vbi aues pascuntur, τροφὴν enim græci
cibum pabulumq; appellãt: quandoq; idem Var-
ro illud ornithoboscion nominat, παρὰ βόσχειν,
quod est pascere, eodem modo anserum auiariũ,
Chenoboscion nominat χὴν enim anser dicitur.
Erat insuper nesotrophiõ, id est anatum auiariũ.
De quo Varro idem ait. subtus columnarum Sty
lobatem est lapis à falere pedem & dodrantem al
ta. ipsum falere ad duos pedes altum à stagno, la-
tum ad quinq;: infimo ĩtra falere, & naualia sunt
excauata anatum stabula. hæc ille. Nesotrophion
igitur locus dicitur, vbi anates pascuntur. νῆσα. n.
anas appellatur. ALE. In tuorum auctorum cita
tione Panthee continue quicquam addis, quod à
te edoceri cupiã. PAN. Quid? ALE. Nunquam
mihi notum fuit: quid falere: quid stylobates sit.
HER. Nec mihi. PAN. Addam & hoc superpõ-
dium: quantum ex Varronis lectione conijcio:
erat falere munimentum ex materia in turriculæ
morem circa Nesitrophij lacum editum. ex cu-
ius suggesto: vbi solent esse Peripetasmata prodi-
bant aues in stagnum, ac natabant, dictum (vt pu
to) falere, q̃a testibus Marcello, & Festo Falę tur-
res dicuntur altæ ab Etruscorum lingua, qui Fa-
lon cœlum dicũt: hinc deductum Falere affirma-
re ausim. ALE. Quadrat isthæc interpretatio. sed
quid de Stylobate? PAN. Est legere apud Vitru-
uium in operum fundationibus, q̃ in solido solo
ex amplitudine operis parietes extruuntur sub co
lumnas dimidio crassiores, quam columnæ sunt
futuræ: vti firmiora sint inferiora supioribus: quæ
Sterobates appellantur. Nam excipiũt onera: pau
lo post addit idem auctor: extructis autem funda
mentis ad libramentum stylobatæ sunt collocan
dæ. supra stylobatis columnæ disponendæ sunt:
illis ergo à soliditate nomen inditum est. στέρεος
enim solidum dicitur: istis autem, q̃ in eis colum
na innitatur, βαίνειν inniti ascendereq; est. ALE.
Non vnam, sed plures ornithonis species erudite
enarrasti Panthee. Quid de Peristerone? PAN.
Peristerona columbarium dixerunt. quoniã græ
ci περιστερὰς columbas nominant. Quod alio voca
bulo Varro idem Peristerotrophiõ appellat: qua-
si locum vbi columbæ pascũtur, cuius & formam
describit camerata testudine. AL. Est & Periste-
reos herba à columbis deducens vocabulum, de
qua Plinius sic inquit. Peristereos vocatur caule
alto, foliato cacumine in alios caules se spargens
columbis admodum familiaris, vnde & nomen.
ALE. Ea est, quam nostri verbenacam dictitant.

A PAN. Minime. quum peristereon illa: peristereos
hæc dicatur: de quibus Dioscorides & Plinius se
paratis capitibus scribunt. sed de peristereone au-
diamus Plinium sic memorantem. Nulla tamen
Romanæ nobilitatis plus habet, quam Hierobo-
tane. aliqui peristereon: nostri verbenacam vo-
cant. Hæc est quam legatos ferre ad hostes indica
uimus: hac Iouis mensa verritur: domus purgan-
tur, lustranturq;. Genera eius duo sunt: foliosa:
quam fœminam putant: mas rarioribus folijs. Ra
mi vtriusq; plures, tenues, cubitales, angulosi, fo-
lia minora, quàm quercus: angustioraq; diuisuris
maioribus. Flos glaucus, radix longa, tenuis. Na-
scitur vbique in planis aquosis. quidam non di-
stinguunt. Sed vnum omnino genus faciũt. quo-
niam vtraque eosdem effectus habeat. Vtraque
sortiuntur galli, qui præcinunt responsa. sed Ma-
B gi vtique circa hanc insaniunt. hac perunctos im-
petrare, quæ velint: febres abigere, amcitias con-
ciliare, nullique non morbo mederi. ALE. Ad
vnam quanq; tuæ narrationis seriem aliquod er-
roris nubilum à mente depellis. PAN. Fuerũt &
peristerides iuxta Smyrnam teste Plinio insulæ.
quas sic dictas arbitrandum est: quod columba-
rum agminibus abundarent. veluti cunicularia
insula ab eodem animalium genere dicta. Pithe-
cusæ quoque à symijs, quas gręci Pithecos vocãt.
Dracontosenos item Libyes insula à draconum
multitudine, quibus regio ea abundare solet. nec
minus Arctõnesos ab vrsorum copia: sicut Lagu-
sa à leporum venatu: & sepiusa à sepiarum pisca-
tu: sed ad peristereonis auiarium redeamus: in eo
nanq; tria colũbarum genera antiqui pascere cõ-
sueuerũt agreste, quod & saxatile dicebant, quia
C in turribus ac columinibus villæ, à quo appellatæ
columbæ, habitabant. Alterum genus clemen-
tius est, quod cibo domestico contentum intra li
mina ianuæ solet pasci: ex his duabus stirpibus
fit Miscellum tertium genus. ALEAR. Perpul-
chra est hæc columbarum discretio. PANTHE.
Addo aliam eruditionem. quæ ex tempore mihi
succurrit. Ex Plauti enim lectiõe didici exponen
te Festo, columbare quoq; in naui esse locũ quen
dam: verba sunt Plauti, in scribam naualem: non
ego te vidi naualis scriba columbari impudens:
& subdit Festus. siue q̃ colũbaria in naui appellã
tur ea quibus rem geminẽt. siue q̃ colũbariorum
quæstus temerarius, ĩcertusq; est. ALE. Quis scri
ba naualis? PANTHE. Idem Festus de eo sic in-
quit Scriba naualis, qui in naue apparebat, inter
aliud genus scribarum minimæ dignitatis habe-
batur, quod periculis quoq; eius ministeriũ erat
obiectum. ALEAR. Reliquum est Panthee de

Oporotheca. PAN. Oporothecæ recōditoria po
morum erant dicta, quia ὀπώραι poma, θήκη locus
repositoriumq; dicitur. In quo teste Varrone con
diticia mala in annum seruabant. Oporice etiam
medicamentum, id dicitur, quod ex pomis arbo-
rumq; fructibus componitur. Hinc & oporophy
latió, tugurium scilicet: quod in hortis ad pomo-
rum custodiam fit, φυλάττω enim custodio dici-
tur. ALE. Nō mediocrem sanè cæpimus de isthac
expositione voluptatem. HER. Satis est Alearde
de gymnicorum exercitijs. superest, vt tu pro ar-
tis medicæ doctrina de alterius exercitationis su-
dore nobis satisfacias. ALE. Si ita lubet faciam: al-
ter autem per exercitium sudor, quāuis sit omni-
bus facile notus: tamen multum refert, quibus ho
ris à quibusq; fieri conueniat. HER. Ante omnia
Alearde id mihi edisseras velim: quod dudum de
exercitationis sudore me suspensum tenet. ALE.
Quid illud est? HER. A recentioribus Physicis
sępius me audiuisse memini, id præcipue attēden
dum in exercitatione, vt velox fiat. Citra tamē in
tentionem, & violentiam, desinendumq; esse ad
primum sudorem, cur ergo præcipitur, vt his ge-
neribus sicci caloris è corpore sudor vberrime eli
ciatur? ALE. Non ab re hoc te pulsat dubium: pri
mum aduertendum est, sudationem non omni-
bus æque concessam esse: Ea etenim mouetur his
quibus humor intus nocēs est: vtilis igitur est ner
uorum vitio laborātibus, nimiumq; repletis. Da-
tur etiā hæc exercitatio robustioribus, qui tamen
sine febre sunt: vel initio morbi, vel etiam graui-
bus morbis tenentur. at in bene se habentibus di-
uersa est exercitij ratio, quam ad corpus seruan-
dum, Celsus his verbis custodiendam tradit: Pri-
ma eius curatio exercitatio est, quæ semper ante
cedere cibum debet: in eo, qui minus laborauit,
& bene cōcoxit, ampliori: in eo qui fatigatus est,
& minus concoxit, remissior. Cōmode vero exer
cent clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio, at-
que non vtiq; plana commodior est. si quidē me-
lius ascensus quoq; & descensus, cum quadam va
rietate corpus moueat, nisi id perquam imbecil-
lum est. melior autem sub diuo, quā in porticu,
melior, si caput patitur, in sole, quam in vmbra,
quam parietes, aut viridaria efficiunt, quæque te-
cto subest: melior recta, quam flexuosa. Exercita-
tionis autē plerunq; finis debet esse sudor. aut cer
te lassitudo, quæ citra fatigationem sit: idq; ipsum
modo minus, modo magis faciendum est. ac ne
ijs, quidem athletarū exemplo, vel certa esse lex.
vel immodicus esse labor debet. Prætermissis igi-
tur varijs exercitij speciebus, quas nostri auctores
ad curanda mortalium corpora multis modis tra
didere ex hac sola Celsi auctoritate cognosci-
mus, qualis esse debeat corporis integri exercita-
tio, quod domestica, & ciuilia tenēt. HER. Per-
quam commoda est hæc exercitij norma, hisque
rationibus omne ambiguitatis vulnus è pectore
amputasti. sed Alearde scire cupio, qd' est signum
integri corporis. ALE. Facile ex prædicti auctoris
doctrina cognoscere est, hoc scilicet, quum quo-
tidie mane vrina alba, dein rufa est. illud conco-
quere, hoc concoxisse significat. Panthee nil de
isthac exercitatiōe profers? PAN. Clauam de ma-
nibus eripuisti. in ea re solum Celsum habebam
auctorem: tamen in me memoria fallit, succurrit
Senecæ in facilem exercitationem cōmendatio,
qui de ea sic inquit: Sunt exercitationes & faciles,
& breues, quę corpus sine mora laxant. & tem-
pori pareant, cuius præcipue ratio habenda est,
cursus, & cum aliquo pondere manus motæ,
& saltus, illi qui corpus in altum leuat, gestatio
insuper & corpus concutit, & studio non offi-
cit. possis legere, possis dictare, possis loqui, pos-
sis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem
vetat fieri. HER. A Celso non dissidet Seneca.
PAN. Contra idem auctor corporis saginam se-
uerissime detestatur ad Lucillum sic scribēs: Stul
ta est enim, & minime conueniens literato viro
occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruı-
cem & latera firmādi: quum tibi fœliciter sagina
cesserit, nec vires vnquā optimi bouis, nec pon-
dus æquabis. Adijce nunc, q maiore corporis sar
cina animus eliditur: & minus agilis est: Itaque
quantum potes circūscribe corpus tuum, & ani-
mo locum laxa. multa sequuntur incōmoda huic
deditos curæ: primum exercitationes, quarum la
bor spiritum exhaurit, & inhabilem intentioni,
ac studijs acrioribus reddit. deīde copia ciborum
subtilitas impeditur. Accedūt pessimæ notę man
cipia in magisterium recepta: homines inter oleū
& vinū occupati, quibus ad votum dies est actus:
si bene desudauerunt, si in locum eius quod efflu
xit, multum potionis alterius ieiuno gutture in-
gesserunt. bibere, sudare, vita cardiaci est. HER.
Fuit Seneca temperantiæ, quam obseruantissi-
mus. ALEAR. Fuit Stoicæ sectæ rigidus secta-
tor. PANTHE. Ni veritus sim à vobis damnari
prolixitatis, addam, qua acerbitate secet ventri
deditos. Quorum mancipia per magisteria gu
læ enumerat. HERMO. Referas velim. Quan-
do is auctor est, cuius lectio nulli tædio esse po-
test. PANTHE. Sic inquit seruorum officia per-
censens. Alius pretiosas aues scindit, & per pe-
ctus, & clunes certis ductibus circunferens eru-
ditam manum in frusta excutit: infœlix, qui vi
huic

huic rei viuit, vt altilia decenter secet, nisi q̄ miserior est, qui hoc voluptatis causa docet: quā qui necessitate dixit: alius cui conuiuarū censura permissa est. Præstat infœlix & expectat, quos adulatio & intemperantia, aut gulæ, aut linguæ reuocet in crastinum. Adijce obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciunt cuius illum rei sapor excitet, cuius delectat aspectus: cuius nouitate nauseabundus erigi possit, quid iā ipsa societas fastidiat, quid illo die esuriat. ALE. Credimus in quenquā nostri quoq; æui hanc esse nō ineptam taxationem? HER. In plurimos arbitror. sed ad rem nostram: abs te quæro Alearde, quid seruandum ab eo cui integrum corpus est? ALE. Plurima sunt. vt vellicatim ex diuersa medicorum annotatione perlegere est. PAN. Non mihi hic deesse velim Hermolae, nec præoccupanti Aleardo (bona tamen eius venia) locum dabo. ALE. Facesso Panthee, tu dic. PAN. Compendiosam vitę ad rectam valetudinē normam in vnum coegit Celsus ad hunc modū scribens. Sanus inquit homo, qui & bene valet, & suæ spontis est: nullis obligare se legibus debet, ac neq; medico, neq; alipta egere. Heus Alearde: audis. ALE. Recte inquit curandum esse, non egeas: sed quum egeas, quid? sed perge. PAN. Subdit auctor: hunc oportet habere varium vitæ genus, modo ruri esse, modo in vrbe, sæpiusq; in agro, nauigare, venari, quiescere interdum, sed frequentius se exercere, si quidē ignauia corpus hebetat, labor firmat, illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam reddit: prodest etiam nullum cibi genus fugere, quo populus vtatur. interdum in conuiuio esse, ītерdum ab eo se retrahere· modo plus iusto: modo nō amplius assumere: bis die potius, quam semel cibum capere. & semper quam plurimum, dummodo hunc concoquat. Sed huius generis exercitationes, cibiq; necessarij sunt. sic athlætici superuacui: nam & intermissus propter ciuiles aliquas necessitates ordo exercitationis corpus affligit: & ea corpora quæ more eorū repleta sunt, celerrime & senescūt, & ægrotant. HER. Optīa est institutio ad salutem contuendam. ALE. Tenes Panthee memoria quid ille catholicos obseruandum doceat in singula anni parte? PAN. Ni fallor: teneo: sed vereor ne longiuscula sit repetitio. HER. Nil aures fatigat, quod animum voluptate adlectet. PAN. Inquit ille, tempus anni considerari oportet. Hyeme plus esse conuenit, minus, sed meracius bibere: multo pane vti, carne potius elixa, modice oleribus. semel cibum capere, nisi si minus venter astrictus est. si prandet aliquis, vtilius est exiguum aliquid, & ipsum sine carne, sine potione sumere, eo tempore anni calidis omnibus vtendum est, vel calorem mouentibus: Venus tum nō æque pernitiosa est. At vere paulum cibo demendum est: adijciendumq; potioni · sed dilutius tamen bibendum est: magis carne vtendum, magis oleribus, Transeundum paulatim ad assa ab elixis: Venus eo tēpore anni tutissima est. Aestate vero, & potiōe, & cibo sępius eget. ideo prandere quoq; commodum est: eo tempore aptissima sunt & caro, & olus, potiusquam dilutissima: vt & sitim tollat, nec corpus intendat: frigida lauatio, caro assa, frigidi cibi, vel qui refrigerent: vt sæpius autem cibo vtēdum, sit exiguo. Per Autumnum propter cœli varietatem periculum maximum est: itaque neq; sine veste, neque sine calciamētis prodire oportet, præcipueque diebus frigidioribus: neq; sub diuo nocte dormire, aut certe bene operiri: cibo vero iam paulo pleniore vti licet, minus, sed meratius bibere: poma nocere q̄dam putant, quæ immodice toto die plerunque sic sumuntur, ne quid ex densiore cibo remittatur, ita non hæc, sed consummatio omniū nocet: Ex quibus in nullo tamen minus quàm in his noxa est, sed his vti non sæpius, quàm alio cibo non conuenit · denique aliquid densiori cibo qui hic accedit, necessarium est demi: neque æstate, neq; autūno vtilis Venus est. Tolerabilior per autūnum: æstate, in totum, si fieri potest abstinēdum. HER. Hæc Celsi ad viuendum norma strictim enarrata, perq̄ belle placet. Cæterū posteaquam satis superque de facticijs balnearijs vltro citroq; relatum est. superest, vt de naturalibus thermis, quarum inter nos fuit contentionis exordium, Alearde edisseras. ALE. In me nulla est mora. sed vereor Hermolae nos potius inclinata iam vespere deseret quàm prolixa de natiuis stagnis disputatio. PAN. Præstat igitur vt in sequētem lucem eam pertractandā longiore ocio seruemus. HER. Sic tibi videtur Alearde? ALE. Conuenio cum Pantheo. PAN. Mihi hæc quàm gratissima est, p̄crastinatio: dabitur enim spacium ad lucubrandum, qua paratior in campum descendam, vt cum Aleardo æquo marte stare possim. ALE. Te Panthee accinctum ad velitationem futuram expecto. PAN. Promptus adero, mecumque eos adducam in aciem proceres, antesignanosque; quibus difficile resistes. & si non viribus valuero: saltē armatorum numero te superare contendam.

TERTII DIEI DISCE- ptatio, de Thermis generaliter, & de Fontibus Caldarianis specialiter, Eisdem Interlocutoribus incipit.

ALEADRVS.

Heri Hermolae ad spirantē auram non iniucundam de Balnearijs factitijs disputationem magna cum voluptate persoluimus. Vis hodie in anteriore area ad piscinæ marginem sub pampineis vitiū vmbraculis viridi gramine sedentes, quod restat de thermis naturalibus explicemus? HER. Immo suadet, inuitatq; genialis loci amœnitas. ALE. Ex cœnatiōe, si libet, in paratam stationem descendamus. HER. Eamus, en q̄ voluptario sub frondium tegmēto consedimus. Eia Alearde, tua dicendi exordia expectamus. in te omnium ora conuersa sunt: à te dependemus. ALE. Hæ partes sunt Panthei, qui hesterna abitione pollicitus fuerat, se affuturum in disputatione ex lucubratiuncula longe paratum, aliquid ne noui attulisti? PAN. Afferam, quę forte non putasti: & tibi præter spem eueniet: auctoritatibus enim magnorū nominum succenturiatus venio. ALEA. Hui ampullatis verbis me penè territas. PAN. Euolui ego quoq; non postremos philosophię scriptores. AL. Heus placet, sed quos? Pythagorā fortasis, an Platonē, an Aristotelem? PAN. Præter hos non putas & nostros auctores aliqn̄ philosophari? ALE. Qui quæso sunt? Cedo. PAN. Audies inter alios Senecā seruata latini sermonis maiestate, aliosq; non extremę notę auctores philosophantes: ALE. Rei mihi insolitæ gratissimas aures præstabo: sed Hermolae iā ꝑpagamus quæ fuit inter te & Pantheum de Thermis naturalibus questio. HER. Cupio. admirabamur sup omnia inscrutabile naturæ secretū: quonam fiat modo, vt tanta aquarum vis cauernoso terrę conceptaculo cōdensetur: vnde tot fontes indeficientes fluminaq; perpetuo scaturiant, defluātq;, qua ue ex causa aliubi gelidæ, aliubi calentes prorumpant vndæ: quæ ope medica omnibus penè ægritudinū morbis auxilientur. ALE. Ea quæstio Hermolae non modo vestros animos, verū omnium philosophantium dudū pulsauit, qui īnumerabiles de hac re ꝑspicaci ingenio reddere conati sunt rationes: verū nos potiores tantum (vt in promptu erunt) recensebimus. PAN. Annuo libēter Alearde te primum tuos recitare philosophos: vt mihi deinde copia detur in altero cornu oratorum, &

E

F

poetarum explicare præmunitas alas. ALE. Esto, vt libet Panthee. Sed quid cum Oratoribus poetisq; hæc philosophica congressio? succūbet tua leuioris armaturę manus, nec graues heroum ictus tolerare quibit. PAN. Iam iam videbimus. HER. Nescio Panthee, an vires suppeditabunt animo. Sed iam Alearde ineas duellū, & de fluuiorū primordijs tuas extrue cateruas. ALE. Autumāt omnes sanioris doctrinę philosophi montium cauernas locum generatiōis præstare fluminibus. montes nanq; concauitates spongiosas, lateraq; saxosa habentes frigiditatis largam copiam afferunt, ex qua facillime aqueus humor creatur. HER. Hoc difficile creditu videtur. ALE. Rē præ oculis manifestario exemplo proponūt. Aiunt enim, sicut in diuersis partibus aeris generantur nubeculæ, quæ plures resoluuntur in guttas: & conglobatæ faciunt pluuiarū initium: sic in varijs montiū partibus ex vapore incluso agente frigiditate, nubes procreantur: quæ in vnū aggregatæ resoluuntur in diuersarū venarum principia: & concurrentes ad montis interna cōceptacula faciunt fluuiorū, atq; fontium grandiores lacunas. PAN. Cateruatim ingressus est pugnā Aleardus, vt me absterreret philosophorum turmis, ego vnico primipilari fretus Seneca, promā quod ille in naturalibus quæstionibus eadem penè sententia scribat: vt discatis quantū mihi profuerit vna noctis lucubratio. ALE. Heus Panthee tibi gratulor. ex poeta te breui consumatum (vel vna vt aiunt nocte ad boleti exemplar) exortum esse philosophum. HER. Audiamus igitur Pantheū. PAN. Sic Seneca. Aiūt habere terram intra se cōcauos recessus, & multum spiritus, qui necessario frigescit, grauit vmbra pressus, deinde piger & īmotus, quū in se desijt, ferè conuertitur, queadmodum supra nos mutatio aeris imbrem facit, ita infra terrā flumē, at supra nos nō potest stare segnis diu, & grauis; aliqn̄ enim sole tenuatur: aliqn̄ ventis expaditur, itaque interualla magna imbribus sunt. sub terra vero quicquid est, quod illū in aquam cōuertat, idē semper est, vmbra perpetua, frigus æternū: inexcitata densitas: semper ergo præbebit fonti, & flumini causas. HER. Vterq; est ad punctū directus lanceæ ictus, at Seneca ornatioribus, politioribusq; ephippijs conspicuus in aciē prodijt. ALE. Fateor, at nos phalerata isthæc verba minimi facimus, modo feriat quocūq; direxerit arcus. PAlN. Videor tibi Alearde optimum selegisse in philosophia præceptorē, qui me vnius instructione ex poetarū cultore, fecit non segnem philosophiæ sectatorē? ALE. Optimum inq̄, & minimo aeris tēporisq; dispēdio. PAN. Iā mihi applaudo: vt ani-

vt animoſior ad hanc profeſsionem inſurgam. HER. Forſitan tibi aliud eſt de hac re Panthee? PAN. Alia mihi eſt eiuſdẽ auctoris, q̃ ſubnectam non priori diſſonam, ſententia. ALE. Euge, ede Pãthee. PAN. ait ille: Quidam exiſtimãt, ꝙ in exteriori parte terrarum paludes iaceãt: magniq; & nauigabiles lacus. quemadmodũ ingenti ſpacio terræ porrecta ſunt maria infuſa vallibus: ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illic ſtagnare, q̃ apud nos Oceanum, & ſinus eius in imo latius, quia plus terra in altum patet, ergo ex illa profunda copia iſti amnes egerũtur, quos, quid miraris, ſi terra detractos non ſentiat, quum adiectos maria nõ ſentiant? HER. Plurimũ Panthee Aleardo debes, qui te ſua excitatione in profeſsionẽ à te alienã non parum profeciſſe coegit. ſed ad rem noſtrã: Quid eſt, ꝙ acceſsionẽ fluminum maria non ſentiunt? ꝙ æque detrimẽtum exeuntium terra non ſentit? PAN. Poſtea q̃ me non philoſophantem, ſed philoſophos recitãtem audire vos oblectat, vtpote qui fœniſiciam Aleardi, ſicilimentaq; colligam, pergã ſæpius noſtrum reiterare Senecã. qui huic reſpondet admirationi ſic inquiẽs: Quidam iudicãt terrã quicquid aquarum emiſerit, rurſus recipere: & ob hoc maria nõ creſcere: quia quod influxit, non in ſuum vertũt, ſed protinus reddũt, occulto enim itinere terras ſubit, ſed palã venit, ſecreto reuertitur, colaturq; in tranſitu mare, quod per multiplices terrarum anfractus verberatũ amaritudinem ponit, & prauitatem ſaporis in tanta ſoli varietate exuit, & in ſinceram aquã tranſit. HER. Reddunt ne aliã philoſophi rationẽ de fluuiorũ principijs? ALE. Reddũt & alias plures, ſed hãc præcipue: quod vapor eleuatus in mediũ aera, Solis ac aliorũ ſiderum calore conuertitur in aquã vi frigidi condenſantis, & per pluuiam decidit ad ima: deſcendenſq; per rimas in montiũ receſſus, dat fluuijs, & fontibus principium. quod ſatis credibile videtur, quũ hyeme propter iuges pluuias, non ſe alueis flumina recipiant: rurſus ęſtate imbrium penuria, plurimum minuantur. HER. Licet applaudat hæc ratio, non tamen mihi credibilis ſit. PAN. Illã recitat & Seneca, vt eandem veris argumentis refellat: ſic inquit ille: Quidam exiſtimant quicquid ex imbribus terra concipit, vel in flumina, vel ad illam rurſus emittere, & hoc argumenti loco ponũt, ꝙ pauciſsima flumina in his ſunt locis, in quibus rarus eſt imber: ideo ſiccas aiunt Aethiopiæ ſolitudines eſſe: paucoſque inueniri in interiore Aphrica fontes: quia feruida natura cœli ſit: & pene ſemꝑ ęſtiua: ſqualidę itaq; ſine arbore, ſine cultore arenæ iacent raris imbribus ſparſæ, quos ſta-

A tim combibunt. At contra conſtat Germaniam, Galliamq; & proximam Italiã ab illis, abundare riuis, & fluminibus: quia cœlo humido vtuntur, & nec ęſtas imbribus caret. Quã rationem multis argumentis, idẽ auctor reprobat. ſed de multis vnum potiſsimum recitabimus: primum exẽplo fieri poſſe negat: quum diligentes vinearum foſſores affirmẽt, nullã pluuiam eſſe tam magnam, quæ terrã vltra decem in altitudinem pedes madefaciat. omniſq; humor intra primã cruſtã conſumitur. nec in inferiora deſcendit. HER. Mouet me facillime hæc ex foſſoribus aſſeueratio. ALE. Quam ſolida eſt. PAN. Ni verear vobis nimium philoſophari, recenſeam duas eiuſdem auctoris opiniones, quæ mihi de aquarum initijs longe veriſsimæ videntur. ALE. Refer Panthee. Tuos iam libenter oratores philoſophantes audio, quos nõ B rebar, de rerum principijs tam accurate inueſtigare licet eos de morum cenſuris multa diſerte diſputantes ſæpius legerim, iã ſub tuis vexillis milito. HER. Heus tam cito transfuga factus es? ALE. Pro Pantheo victoriã cerno. PAN. Sapientis eſt, accõmodare vela ventis: ſed ad rem, ſic inquit Seneca de aquarũ principijs. Adijcias etiam licet ꝙ fiunt omnia ex oĩbus. ex aqua aer, ex aere aqua: ignis ex aere, ex igne aer: quare ergo ex terra non fiat aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt & in aquam: immo maxime in hanc: vtraq; enim cognata res eſt, vtraq; grauis, vtraq; denſa, vtraq; ad extremũ mundi compulſa. Ex aqua terra fit. Cur nõ aqua ex terra? HER. Pulcherrima, me Deus adiuuet, ex cõmutabili naturæ rõne argumẽtatio. huic reiectis oĩbus adhęreo. AL. Adhęrẽdũ eſt. qñquidẽ hęc vna veriſsima ſit rõ. PAN. Quid dicas Aleard C de: ſi poetas quos fabuloſos appellare ſoletis, hoc idẽ decantantes adducã? AL. Quid ni? q d æque iucũdius, q̃ audire poetã carminibus philoſophantẽ? PAN. Audi ergo Ouid. philoſophice canentẽ.

Quatuor æternus genitalia corpora mundus
Continet, ex illis duo ſunt oneroſa, ſuoq;
Pondere in inferius tellus, atq; vnda feruntur.
Et totidem grauitate carent. nulloq; premente
Alta petunt, aer atq; aere purior ignis.
Quæ q̃q̃ ſpatio diſtant, tamen omnia fiunt
Ex ipſis. & in ipſa cadunt, reſolutaq; tellus
In liquidas rareſcit aquas: tenuatur in auras.
Aeraq; humor abit, dẽpto quoq; pondere rurſus
In ſuperos aer tenuiſsimus emicat ignes:
Inde retro redeunt, idemq; retexitur ordo.
Ignis enim denſum ſpiſſatus in aera tranſit,
Hinc in aquas, tellus glomerata cogitur vnda:
Nec ſpecies ſua cuiq; manet, rerumq; nouatrix
Ex alijs alias reddit natura figuras.

HER. Laudāda est in Seneca signata pedestris sermonis grauitas. at laudabilior est in Nasone philosophandi exprompta per carmina facilitas. AL. Vera narras. PAN. Vultis extremā addam de fluminum origine Senecæ sententiam? ALE. Rogamus. PAN. Plura de ea locutus demū sic inquit: Flumen aquæ facit copia, cursusq; aquæ: aquæ dico perennis. Ergo quæris à me, quomodo aquæ fiāt: interrogabo inuicem quomodo aer fiat, aut terra, sed si in rerū natura elemēta sunt quatuor, nō potest interrogari vnde aqua fiat, quarta enim naturæ pars est. Quid ergo mireris, si rerum naturę tam magna portio, potest ex se semper effundere? Quomō aer, & ipsa quarta pars mundi ventos, & auram mouet, sic aqua riuos, & flumina, si ventus est fluens aer & flumen est fluens aqua satis, & multum virium illi dedi: quū dixi elementum est: intelligas quod ab illo proficiscitur non posse deficere. Aqua (Thales ait) valētissimū elementum est. Primum hoc fuisse putat, ex hoc surrexisse omnia. HER. Hæc extrema Senecæ ratio omnium philosophantium ora conclusit: superfluasq; de hac re iactatas ambages æterna naturæ moderatione resecauit. Iam satis de aquarū principijs: sed alia mihi insurgit scitu digna (vt arbitror) dubitatio. ALE. Quæ? HER. Si pperuæ sunt causæ, quibus flumina oriuntur, ac fontes, quare aliquando siccantur, aliquando quibus non fuerunt, locis exeunt? ALE. Nostri auctores reddidere non reijciendas rationes, & longa rerum serie recolendas. velim Pantheum breui sui centurionis compendio tibi satisfactum iri. PAN. Neque intactum hoc præterit ille, sic dicens. Sæpe motu terrarum itinera turbantur: & ruina interscindit cursus aquis, quæ recentes, & nouos exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terræ aliunde alio transferuntur. apud nos solet euenire, vt amisso canali suo flumina primū refundātur. deinde, quia pdiderunt viam faciant: vt ait accidisse Theophrastus in Auctorico monte, in quo post terrarum motū, noua vis fontium emersit. ALE. Hæc est vna philosophantium sententia. PAN. Est & poetarum insuper. ALE. Cuius? PAN. Tui Nasonis, qui sic inquit.

Quæq; sitim tulerāt, stagnata paludibus humēt,
Hic fontes natura nouos emisit, & illic
Clausit, & antiquis tam multa tremoribus orbis
Flumina prosiliunt, aut excæcata residunt.

ALE. Vt video prisci poetæ non modo merā poeticem, sed & Physicen mira ingenij facilitate professi sunt. PAN. Non has modo, sed omnes honestas artes studiosissime excoluere. HER. Primam dubitationem vltro citroque allatis in medium

D sententijs enodauimus. Facessat illa: & in aciē descendat altera. ALE. Quæ fuit Hermolae? HER. Hęc est, cur aquę alibi frigidę, alibi tepidiores exeant. Tuum est igitur Aleard e hoc nobis, quū natura sit occultum, aperire. ALE. Quandoquidem sic iubes aperiam ex nostrorum auctorum sententia: Ingenitam esse omnibus aquis frigiditatē nemo est, qui ambigat: tū sui ipsius testimonio: tum quia quum virtute frigidi generētur, vt supra memorauimus, in liquido est, naturaliter oēs aquas gelidas esse: hæq; ex fontibus gelidæ scaturiunt. HER. Nullis ad hoc indigemus testibus, sed quæ rimus quonam ignis fomento, alia qua ue arte calefactæ ex terræ visceribus ad superna ebulliant. AL'E. Hoc opus, hic labor est. PAN. At Vitruuius sine verborum īuolucro rem apertissimam facit dicens. Neq; enim calidæ aquæ est vlla proprie-

E tas. sed frigida aqua quum incidit percurrens in ardentem locum efferuescit, & percalefacta egreditur per venas extra terram: ideo diutius non potest permanere, sed breui spatio fit frigida: nanq; si naturaliter esset calida, nō refrigeraretur calor eius. ALE. Strictim, & rationabiliter Vitruuius: non tamen quibus id fiat modis aperit, quare quę nostri maiores solerti ingenio excogitauere, non reticebo: causam igitur huius effectus duplicem reddiderunt: vna est quæ metallorum materiam procreat, & lapidum in aliquibus locis: in alijs est virtus gñatiua, sicut naphthæ & sulphuris, quæ est materia facilis ad generādum. Et ideo cōsumpta indesinenter gñatur: vt pluribus in locis par est videre. HER. Sed priusquam longius progrediamur scire abs te velim, quales sint diuersorū metallorū in terræ visceribus venę? PAN. Quum

F hoc signanter ab Seneca descriptum sit, post habendos tuos philosophos arbitror. ALE. Senecæ cedendum est: qui rationibus, sermonisq; venustate cæteros antecellit. HER. Non falso sentis. PAN. Sic ille inquit. Placet natura regi terram, & quidem ad nostrorū corporum exemplar. In quibus & venæ sunt, & arteriæ, illæ sanguinis, hæ spiritus receptacula. in terra quoq; sunt alia itinera, per quæ aqua: alia per quæ spiritus currit. adeoq; ad similitudinem illam humanorum corporum natura vel Deus formauit, vt maiores quoq; nostri aquarum appellauerint iter venas: sed quēadmodum in nobis non tātum sanguis est: sed multa genera humoris: alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris: in capite cerebrum, in ossibus medullæ, muci, saliuęq;, & lacrymę, & quoddam additum articulis, per quod citius flectātur ex lubrico, sic in terra quoque sunt humoris genera complura, quædam quæ mature durentur. Hinc

est omnis metallorum humus, ex quibus aurum, argentumq; petit auaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibusdam vero locis terra, humorq; liquescit sicut bitumen & cætera his similia. HERMOL. Non potuit conuenientior excogitari à Seneca consimilitudo. PANT. Diuersis verbis eandem refert Vitruuius sententiã, quam nec vos audire pigeat. HERM. Immo in medium afferenda est. PANTH. Sic ille: Quom hæc tanta varietas sit disparibus rebus natura distributa, quod humanũ corpus est, ex aliqua parte terrenum: in eo autem multa genera sunt humoris: vti sanguinis, lactis, sudoris, vrinæ, lacrymarum. Ergo si in parua particula terræ tãta discrepantia inuenitur saporum: non est mirãdum si tanta in magnitudine terræ innumerabiles sucorum reperiuntur varietates: per quarum venas aquæ vis percurrens tincta peruenit ad fontiũ egressus, & ita ex eo dispares, varijq; perficiuntur in proprijs generibus fontes propter locorum discrepantiam, et regionum qualitates, terrarumq; dissimiles proprietates. ALEAR. Vterque recte de isthac consimilitudine, sed redeo ad alteram causam, quæ inflammat materiam generatã: hæc triplex est: Vna quidem motus vaporis terrei, qui calidus, & siccus ignescit, sicut vapor de nube egrediens. Secunda causa est, motus venti ingressi in concauitatem, vbi est materia per terræ poros qui suo motu incendunt: Tertia vero est, cõpressio caloris impressi terræ, & quæ radijs solis, & virtute alicuius frigidi circunstantis, & augentis calorem, inflammat materiam loci: igitur materia sic accensa, si transeat per eam aqua, tunc calescit, & feruens egreditur. Si vero in eo loco non sit aquæ transitus, & ibidem sit crater aliquis, vt in Aethna, & Aeolijs: tunc apparẽt ignes: quibus si admixtum sit quicquam humiditatis, fumus teter egreditur. PANT. Non pigeat vos audire quæ so quid de hoc noster sentiat Seneca. HER. Nusquam tam eminentis auctoris lectio vllum tædium afferre potest. ALEAR. Quam libenter arrigo aures ad Senecæ nomen. PANT. Sic inquit: Empedocles existimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam calescere, si subditi sunt solo, per quod aquis incursus est: Facere solemus Dracones, & Milliaria, & cõplures formas in quibus ære tenui fistulas tingimus, per decliue fundatas, vt sæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat spatij, quantum efficiendo calori sat est. frigida igitur inerat: effluit calida. Idem fieri sub terra existimat Empedocles, quẽ nõ falli credebant, in quibus balnearia sine igne calefiunt: spiritus in illa feruens loco æstuanti infunditur. Hic per imos lapsus non aliter quàm igne subdito, parietes, & vasa balnei calefacit, omnis deniq; frigida transitu mutatur in calidam. Quidam existimant per loca sulfure plena vel introeuntes aquas calentes beneficio materiæ per quã fluunt, trahere, quod ipso odore, gustuq; testantur, reddunt enim qualitatem eius, qua caluere materiæ. ALE. Omnia doctissime tuus explicat Seneca. PAN. Sed quid dicas si adducam Vitruuium ab hac opinione non deuiantem? HERM. Quid Vitruuio architectanti cum naturalium rerum disertatiõe? PAN. Quid? Audi quàm planissime de aquis calidis reddat rationem: Sic enim ait. Sunt autem nonnulli fontes calidi è quibus ꝓfluit aqua sapore optimo, quæ ita in potione suauis est vti nec fontinalis à camęnis, nec martia saliens desideretur: Hæc autem à natura perficiuntur his rationibus: Quom in imo per alumen, aut bitumen, seu sulfur, ignis excitatur, ardore ꝑ candefacit terram quæ est supra se, aut feruidum emittit in superiora loca vaporem: & ita si qui in his locis, qui sunt supra fontes dulcis aquæ nascũtur, offensi eo vapore efferuescunt inter venas. & ita profluunt incorrupto sapore. HERM. Hæc sufficiant de aquis ex materia calentibus. ALE. Sat est. PAN. Si veniam datis non modo ad ornatum, verum ad comprobationem duas explicabo poetarum & oratorum alas, quæ se se, ostentando incredibilem afferant voluptatem. HER. Dic Panthee, ne tuæ lucubrationis oleum amisseris. PAN. Primum citabo Apuleium non modo disertissimum oratorem, verum perspicacissimũ in omni philosophia indagatorem: qui vnico in libello de mundo sic inquit: Sed non aquarum tãtummodo tellus in se habet fontes, verum spiritu & igni fœcunda est, nam quidam sub terra occulti sunt spiritus, efflantes incendia itidem suspirant. Illi etiam, qui terræ secretarijs continentur prætereuntes aquas vaporant, & produnt, lõginquitate enim flammæ tepidiores aquas reddunt: vicinia feruentiores. HER. Hæc est Apuleij optima astipulatio. PAN. Sed & Lucretius, qui vetustam latini sermonis maiestatem redolet, nõ minore sui carminis asseueratione philosophando, huic suffragatur opinioni in hũc modum canẽs.

Principio tellus habet in se corpora prima
Vnde mare immensum voluẽtes frigora fontes
Assidue reuomunt. habet ignes, vnde oriantur.
Nam multis succensa locis ardent sola terræ:
Ex imis vero furit ignibus impetus æthnæ
Tum porro nitidas fruges arbustaq; læta
Gentibus humanis habet, vnde extollere possit,
Vnde etiam fluuios, frondes, & pabula læta

Monti-

Montiuago generi posſit præbere ferarum.
HERM. Viſus ſum audire poetam potius de rerum naturæ philoſophātem, quàm carmina dulci lyra meditātem. PAN. Ex philoſophicis quæſtionibus totus conſtat. Sed omnia ignibus plena eſſe atteſtantem audiamus M. Manilium qui in aſtronomica ſua canit ſic.

Sunt autem cunctis permixti partibus ignes,
Qui grauidas habitant fabricātes fulmina nubes
Et penetrant terras, Aetnāq; imitātur olympo:
Et calidas reddunt ipſis in fontibus vndas.
Ac ſilice in dura, viridiq; in cortice ſedem
Inueniunt: quom ſilua ſibi colliſa crematur:
Ignibus vſq; adeo natura eſt oīs abundans:

ALE. Sunt tibi in promptu Panthee auctores tui qui de Aetnæo incendio quicquam memorent? PAN. Sunt certe plures, ſed præter illos prius audiamus Geographum Strabonem de eo ſic referentem: Ex longa vero in Aetna creditum eſt obſeruatione flammas flatibus concitari: quibus ceſſantibus, ceſſant & flammæ, nec vero id ratione caret: Venti enim è marinis exhalationibus captantes originem, & generantur, & nutriuntur adeo vt de cognata materia, accidentiq;, ignis incenſus ſpectatores ipſos mirari nō ſinit. HERM. Phyſica eſt Strabonis de ætnæis flammis recitata ratio. PAN. Non minus rationi conſentaneam enarrat Iuſtinus, ſic de illis graphice memorans, Eſt autem ipſa Siciliæ terra tenuis, ac fragilis, & cauernis quibuſdam, fiſtuliſq; ita penetrabilis, vt ventorum tota ferme flatibus pateat, necnon & ignibus generandis, nutriendiſq;, ſoli ipſius vi: quippe intrinſecus ſtratum ſulfure, & bitumine traditur, quæ res facit, vt ſpiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter & compluribus locis nunc flammas, nunc vaporem, nunc fumum eructet: inde deniq; Aetnæ montis per tot ſæcula durat incendium. & vbi acrior per ſpiramenta cauernarū ventus incubuit, arenarum moles egerūtur. Et paulopoſt addit. Eadem cauſa etiā Aetnæ montis perpetuos ignes facit: nam aquarum ille concurſus raptum ſecum ſpiritum in imum fundum trahit. atq; ibi ſuffocatum tam diu tenet, donec per ſpiramenta terræ diffuſus nutrimenta ignis incendat. ALE. Quoniam Pāthee in hac ſententia poetas tibi non deeſſe puto. qui tuæ aſſeueratione applaudant hos referas queſo, vt carmine aliquandiu recreemur. PAN. Quoniam ſic tibi libet, referam lubentiſſime, modo annuat Hermolaus. HER. Annuo facillime, modo irritantes illorum illecebras fugites. PAN. Id facile fugiam, ſed magis vereor, ne fortaſsis ambitioſior vobis videar: & nimis in citandis teſtimonijs deprehen-

D dar. ALE. Minime. PANT. Primum igitur honoris gratia vetuſtiorem citabo Lucretium, qui de ætnęo incendio talia non inſcite, ſed ex philoſophiæ fontibus hæc carmine depromit.

Nunc ratio quæ ſit, per fauces montis vt ætnæ
Expirent ignes interdum turbine tanto,
Expediam primum, totius ſub caua montis
Et natura ferens ſilicum ſubfulta cauernis:
Omnibus eſt porro in ſpeluncis ventus, & aer:
Ventus enim fit, vbi eſt, agitando parcitus aer.
Hic vbi percaluit, calefecitq; omnia circum
Saxa furens, qua contingit, terramq; & ab ollis
Excuſſit calidum flammis velocibus ignem,
Tollit ſe, ac rectis ita faucibus eijcit alte
Fecitq; ardorem longe, longeq; fauillam
Diffluere: & craſſa voluit caligine fumum.
Extruditq; ſimul mirando pondere ſaxa.
E Nec dubites quin hęc animai turbine ſiluis.
Præterea ex parte magna mare montis ad eius
Radices frangit fluctus, ęſtumq; reſoluit:
Ex hoc vſq; mari ſpeluncę montis ad altas
Perueniunt ſubter fauces, hac ire fatendum eſt,
Et penetrare vias penitus res cogit aperto:
Atq; afflare foras, ideoq; extollere flammam.
Saxaq; ſubuectare, & arenæ tollere nimbos
In ſummo ſunt vertice crateres velut ipſi
Nominitant, ſed nos fauces perhibemus, & ora:

ALE. Mirum in modum perplacet hęc vetuſta dicendi ſimplicitas. PAN. Velim Pelignam facilitatem terſiore carmine non ſurdioribus attēdas auribus.: qui de Aetnęis flammis ſic concinit.

Nec quę ſulfureis ardet fornacibus Aetna
Ignea ſemper erit, neq; enim fuit ignea ſemper
Nam ſiue eſt animal tellus, & viuit, habetq;
F Spiramenta locis flammam exhalantia multis
Spirandi mutare vias: quotieſq; mouetur
Has finire poteſt, illas aperire cauernas.
Siue leues imis venti cohibentur in antris,
Saxaq; cum ſaxis, & habentem ſemina flammæ
Materiam iactant. ea concipit ignibus ignem.
Antra relinquentur ſedatis frigida ventis,
Siue bitumineę rapiunt incendia vires,
Lutea ue exiguis ardeſcunt ſulfura fumis:

ALE. Inter reliquos vates, quos tamen rarius per lego, plurimum me ſuo lepido ingenio delectat Naſo noſter. HER. Delector magis ego, ꝙ metrica norma diſtricti, tanta carminum facilitate naturę ſecreta perueſtigando decantent. PAN. Vt maior vobis accreſcat oblectatio, non pigeat audire quod ſubnectam. Quid ſcilicet rapinæ tartareæ decantator Claudianus ferrugineam Sicani ęſtus exhalationem lamentabili calamo depingens concinat.

Lambit

Lambit contiguas innoxia flamma pruinas
Quæ ſcopulos tormenta rotent,q̃ tanta cauernas
Vis glomerat?quo fonte ruat vulcanius ignis?
Siue q; obicibus diſcurrens ventus opertis
Offenſo per ſaxa furit rimoſa meatu,
Dum ſcrutatur iter,libertatemq; repoſcens
Putrida multiuagis populatur flatibus antra:
Seu mare ſulfurei dictum per viſcera montis:
Oppreſsis igneſcit aquis,& pondera librat:

HER. Aemulatur & poeta iſte carminis lenitate Ouidianum leporem. PANT. Inter iuniores & iucundus,& terſus habetur:ipſius iterum de ſaluberrimis Aponi fontibus elegiacam laudem cũ æſtuantis vaporis cauſa audiamus.

Salue Pęoniæ largitor nobilis vndæ,
Dardanij ſalue gloria magna ſoli:
Publica morborum requies commune medẽdi,
Auxilium:præſens numen,inempta ſalus.
Seu ruptis inferna ruunt incendia ripis,
Et noſtro phlegeton,deuius orbe calet:
Sulfuris in venas gelidus ſeu decidit amnis
Accenſusq; fluit, quod manifeſtat odor:
Siue pari flammas vndarum lance rependens
Arbiter in fœdus mons elementa vocat:
Ne cedant ſuperata ſibi,ſed legibus æquis
Alterius vires poſsit vtrunq; pati:

ALE. Perquam voluptuaria fuit Pãthee tuorum vatum amœnisſima cantilena:vereor Hermolae ne res cedat aliorſum quàm putaram. HER. Cur ita Alearde? ALEAR. Sperabam etenim me Pantheum à Muſarum delitijs abdicatum in philoſophãtium ſcholã pellexiſſe:at è diuerſo video me eius adeo ſuaui camœna allectatum,vt hoc ſenio ſpreta medicæ artis profesſione inter lætantes vatum choros verſare mirum immodum cupiam. PAN. Non tibi libeat Alearde iſthæc permutatio. Dat enim Hippocrates,dat Galenus opes.ſed mendicat per atria Clio:te nanque rudiorem æreo Glauci commercio homines adiudicarent. HER. Vera dicit Pantheus. Poſteaquam ſatis patet ex rationibus æquè philoſophantium,ac poetarum aquas fieri calidas,& non naſci: reliquum eſt Alearde,vt ediſſeras:cur calidæ peculiare habeant ad opem medicam auxilium. ALE. Et hoc naturę ſecretarium miro ingenij acumine noſtri aperuere philoſophi: Affirmant nanque calidas aquas potentiam medicatam ex metallorum venis recipere à quibus generantur,aut per quas trãſeunt:illaſq; inſignes ſapor,aut color facit. HER. Trahunt ergo ſaporem ex terra? AL. Trahunt inquam, & vim non modo auxiliarem,ſed perniciosam quandoque. PANTHE. Audite quæ ſo noſtrum Senecam cur aquis ſit varius ſapor, A quatuor id cauſis fieri affirmat,ſic dicens. Ex ſolo prima eſt per quod feruntur aquæ: Secunda ex eadem ſimilatione eius à qua naſcuntur: Tertia ex ſpiritu qui in aquam transfiguratus eſt, Quarta ex vitio quod ſæpe concipiunt corruptæ per iniuriam. Hæ cauſæ ſaporem varium aquis præſtant, hæ medicatam opem. hæ grauem ſpiritũ caloremq; peſtiferum, hę leuitatem,grauitatem aut calorem,aut nimium rigorem. HER. Senecę verba percipio. non tamen liquet, quæ ſit manifeſta eorum ſententia. interprete indiget. PAN. Eſt Aleardi hæc oraculi interpretatio. AL. Ex doctrina noſtrorum philoſophantium Senecæ ænigma enodabo:Cauſa ſaporis aut eſt in aqua à ſuapte natura,& tunc imitatur ſaporem,& calorem eius à quo naſcitur:vt facile cognitu eſt:ex ea quã per plumbeũ uas ex herbis,& roſis guttatim eli- B quamus. & is ſcd'ſ eſt modus. aut ab accidenti fit aquarum ſapor,& hoc duplici fit modo. aut per ſolam alterationem ſine materię commixtione, vt ſi aquam ad rem bene vel male olentem appoſueris odorem vel grauem olentiam admittat,& is quartus eſt modus. ſi vero alteratur per materiæ tincturam,tunc aut inde trãſit corporaliter, & fit ſapor illius,per quod tranſit terræ genus,& is primus eſt modus:aut ſpiritualiter in aquã trãſit ſapor,vt quom exhalatiões ex ſulfuratis aquis euaporant:iuxta aliæ diſcurrentes aquę ſolo ſulfuris ſpiritu,& non terrę ſubſtantia inficiuntur: & is tertius eſt modus. HER. Quadrifariam Senecæ ſuboſcuram ſententiam planisſime enucleaſti. AL. Tanta Hermolae ineſt terrę virtus, vt nõ modo afferat aquis ſaporem:verum ab illa tranſmutandi potentiam recipiunt. Illis nanque frigi- C dis,& humidis grex epotus albam inficit lanam & pellem. PAN. Nec noſtri pręteriere auctores. Plinius enim ſparſim ac Vitruuius iunctim de eare reddẽs rationem hunc admodum memorat. Aquarum autem varietates regionibus, & locis inclinatio mundi,& ſolis impetus proprius, aut longius curſum faciẽdo,tales efficit terrę humores: quæ qualitates non ſolum in alijs rebus, ſed etiam in pecoribus,& armentis diſcernũtur:hæc non ita disſimiliter efficerentur, niſi proprietas ſingularum terrarum in regionibus ad ſolis poteſtatem temperarentur:ſunt etiam Boetiæ flumina Cephyſos,& Melas,Lucanis Cratis: Troia Xanthus:inque agris Clazomeniorum, & Erythręorum,& Laodicenſium fontes. quom pecora ſuis temporibus anni parantur ad conceptionem partus,per id tempus adigũtur eo quotidie potum:ex eoq;,quamuis ſint alba', procreantur alijs locis Leucophea:alijs locis pulla:alijs coraci

no colore, ita proprietas liquoris, quom init in corpus, perseminat intinctam sui cuiusque generis qualitatem. Igitur quum in campis Troianis proxime flumen armenta rufa, & pecora Leucophea nascuntur: ideo illud flumen Illienses Xanthum appellauisse feruntur. AL. Optime Vitruuius tuus. PANTHE. In hanc stipulationem nō desunt Plinij attestatiōes, quæ de aquarum miraculis hæc tradunt: Eudicus in Hestiæa Eutyche fontes duos tradit esse Ceromen, ex quo bibētes oues, nigras fieri: Melem ex quo albas. ex vtroq; autē varias: Theophrastus in Thurijs Cratin candorem facere: Sybarin nigriciam bobus ac pecoribus. Quin & homines sentire differentiam eā: nam qui Sybarin bibant nigriores esse, durioresque, & crispo capillo, qui ex Cratide candidos melioresque, porrecta coma. Item in Macedonia, quæ velint sibi candida nasci, ad Halialmonem ducere, quę nigra, aut fusca, ad Axium. ALEARD. Obseruauit maxime singulares naturæ historias. PAN. Nec modo Plinius, & Vitruuius, sed & poetæ quoq; hanc colorum immutationem nō præteriere: Hinc Ouidius de his fluminibus sic concinit.

Cratis, & huic Sybaris vestris conterminus oris,
Electro similes faciunt auroq; capillos,

ALE. Hos cuperent pro Athesi nostri æui iuuenculæ per agrum influere. PAN. Et quàm cuperēt? Vergilius insuper carmine georgico Clitumnū Meuaniæ fluuium collaudat. q apud eum depascentes Tauri ad sacrificia eius potu reddātur candidissimi, nec minus equi ad vehendos in capitolium triumphales Heroas. sic canit ille.

Hinc albi Clitumne greges, & maxima Taurus
Victima, sepe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa Deum duxere triumphos.

HER. Ex his ergo Alearde terræ venis attrahunt fontani vapores non modo saporem, odoremq;, sed & vim medicatā. AL. Attrahut sanè r ōibus naturæ prędictis. PAN. Hoc confirmat Seneca dicens: Ideo interest vtrum loca sulfure, aut nitro, aut ferro, aut bitumine plena transeant, quia ex his aliqua redditur vtilitas: quædā enim oculos, quædam neruos iuuant: quędam inueterata, & desperata procurant. quædam medentur vlceribus. Quædam interiora potu fouent: & pulmonis, ac viscerum curas leuāt, & querelas. quædam supprimunt sanguinē. AL. Tuus Seneca Pāthee (vt video) non modo physicen, sed & medicem profitetur. PAN. Quo magis eum lectito: eo amplius multimoda omnium artium doctrina refertum comperio. HER. Vera narras. PAN. Cęterum & Vitruuiū inter architectandum in

D hac re philosophantem, sicq; inquientem audi: Omnis autem aqua calida, ideo est medicamentosa, quia in alijs rebus percocta, aliam virtutem recipit ad vsum. Nanque sulfurosi fontes neruorum labores reficiunt percalefaciēdo, exurēdoq; caloribus. Hi corpibus pellūt humores vitiosos: aluminosi autem, cum dissoluta membra corporum paralysi, aut aliqua vi morbi fuerunt, fouendo per patentes venas refrigerationem contrario calore sui, efficiunt. Ex hoc continenter restituuntur in antiquam membrorum curationem. Bituminosi autem interioris corporis vitia potionibus purgando solent mederi. ALEAR. Distincte & singulariter, non tanquam architectus sed velut alter Hippocrates hęc annotauit Vitruuius. PAN. Vis addam quę Plinius de his notanter disseruit? ALE. Addas quęso. PAN. Sic ait ille

E Calidarū autem aquarum non vna eademq; natura est. Quandoquidem alię tepentes: alię calidiores, alię feruentissimę sint. Quod accidit ex diuersa metallorum mixtura: nonnullę enim ex sulfure, alię alumine, alię sale, alię nitro, alię bitumine, alię acida salsaue commixtione participāt: & ex hoc varia morborū auxilia conferētes: hinc neruis, pedibusue prosunt, aut coxendicibus luxatis, fractis ue, inaniunt aluos, sanāt vlcera. capiti, auribusque priuatim medentur: & quod mirandum est, è cunctis animalium tantum hominis causa, ad superna mergere videntur: & imprimis quia oculis fauēt Ciceronianę, carmine Laureæ Ciceronis liberti celebratę sunt.

Quod tua Romanę vindex clarissime linguę,
Silua loco melius surgere iussa viret:
Atq; Academię celebratam nomine villam

F Nunc reparat cultu sub potiore vetus.
Hic etiam apparent Lymphę non ante repertę,
Languida quę infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit: hac fontes cum patefecit ope:
Vt quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures oculis quæ medeantur aquę:

ALE. Fuit hęc Plinij ęque scita ac iucunda recitatio. HER. Si Alearde calidę aquę medicabiles ex metallicis venis fiāt: cur ab eisdem (vt dixisti) pernicie trahunt? ALE. Cur hoc contingat ex philosophorum nostrorum sententia, quom ad Caldaria nos fontes de hac re disceptaremus, multis rationibus satis superq; ostēdi. PAN. Pręter tuos philosophos venustam huius rei reddit ratiōem Seneca dicens: Cęterum vt in nostris corporibus ita in terra sępe humores vitia concipiunt, aut ictus, aut quassatio aliqua, aut senium loci, aut frigus, aut ęstus, corrupere naturam: & sulfuratio

contraxit

contraxit humorem, qui modo diuturnus est, & modo breuis. Quo circa fit, vt vis illa terræ, quã esse mutabilem diximus, desinat posse alimenta in humorem conuertere: & terra sæpe, si facilis est, & in tabem soluitur, & humescit. HER. Hac forsitan de causa argutata est plebs rudis fontes calidos, qui perpetuis annis ægrotantibus profuere, aliqua ex his causis commutatos in perniciẽ uerti, & proinde à medicis ueneno infectos dictet. ALE. Isthuc est Hermoale. PAN. Hoc non persuadeas Tytiro nostro. ALE. Nullam persuades lapideis hominibus rationem. HER. Sunt ne Alearde inter metallicas terræ uenas aliæ aliis deteriores? ALE. Sunt nimirũ. HER. Quæ? eas memora. ALE. Nostri quo ad fontium medicamentosam uim, æris, argenti, plumbi & demum ferri reliquis minus auxiliares adiudicant. PAN. De his quæ sit Vitruuii sentẽtia quæso audite: sic inquit ille: Vbi uero Aurum, argentum, ferrum, plumbum, reliquæque res earum similes fodiuntur, fontes inueniuntur copiosi: sed hi maxime sunt uitiosi: habent enim uitia aquæ calidæ: sulfur, alumen, bitumen, eademque per potiones quum in corpus intrant: & per uenas permanando, neruos attingant, & artus: eos durant inflando: igitur nerui inflatione turgentes, seu longitudine contrahuntur: & ita aut neruicos, aut podagricos efficiunt homines: ideo quod ex durissimis, & spissioribus, frigidissimisque rebus intinctas habent uenarum raritates. ALE. Vera prædicat Vitruuius: hac igitur ratione corrumpuntur aquæ, & cũ uitæ periculo bibũtur. PAN. Perniciosæ multæ enumerantur apud Senecam, & Vitruuium, & ni ueritus sim, plus æquo longior narrando uobis uideri, ex pluribus nonnullas percenseam. HER. Percenseas uolumus Panthee. PAN. Referũt illi in Arcadia ad Nonacrim regionem e saxo distillantes frigidissimos humores: hæc autem aqua σύγος ὕδωρ nominatur, ad uenas fallentes. Quia non facie, nec odore suspecta est: sed summa celeritate corrũpit: nec remedio locus est: quia protinus hausta duratur: nec aliter quàm gypsum sub humore constringitur, & alligat viscera. HER. Non iniuria stygia igitur appellata est. ALE. Profecto ita est. PAN. Ex tempore mihi succurrit, nõ huic dissimile quod Ouid. de Ciconũ flumine in hũc modũ cecinit.

Flumen habẽt Cicones: quod potũ saxea reddit
Viscera: quod tactis inducit marmora rebus:

HER. Est ne Panthee ea stygia aqua Alexandri Magni nece celebratissima? PAN. Ea est quã nullo ęreo vase contentam, sed mulina vngula inclusam ab Antipatro per Iolam filium ad regẽ perlatam ferunt. HER. Mihi videris Panthee vere nouicius philosophus. PAN. Cur? HER. Si recte memini, superiore disceptatione enarratũ est, aquas calidas, & non gelidas aliquando esse ad perniciem: Tu in frigidas rẽ deriuasti. PAN. Recte obijcis: sed hæ frigidæ pernecantes, aliquando calidæ fuerunt per terræ venas transeuntes. Verum longo decursus interstitio refrigerantur, vim maliciæ minime deserentes. HER. Hoc tibi non facile crediderim, ni de more astipulatorem quẽquam addideris. PAN. Addam ex numerosa copia primum Vitruuium sic scribentẽ. Sunt etiam odore, & sapore non bono frigidi fontes, qui ab inferioribus locis penitus orti per loca ardentia transeunt, & ab eo loco per longum spacium terræ procurrentes refrigerati perueniunt supra terram sapore, coloreque corrupto: vt in Tyburtina via flumen Albula, & in Ardeatino fontes frigidi odore: qui sulfurati dicũtur. ALEARDVS. Prima hæc Vitruuij attestatio quàm commodissima est? PANTHEVS. Pausaniam de Albula in sermone Messeniaco loquẽtẽ, à me, vt potui, factum latinum audite. sic inquit auctor ipse reconditarum rerum indagator solertissimus. Iuxta vrbem Romam Anium transmittentibus flumen albi latices reperiuntur: qui primo statim in eos ingressu adeo gelidi rigentesque sunt: vt frigus rigoremque non mediocrem causent: manentes autem in illis paulum, perdurantesque adeo calfaciunt, ac si ex pharmacis igneum quippiam, excalfactoriumque ebibissent. ALE. Non paruæ admirationi est Albularum aqua. PANT. Ideo idem auctor statim subnectit hos Albularum fontes apposuisse: quia ex omnibus quos ei videre contigerat, maxima digni admiratione visi fuerant: Verum eorum naturam non subticuit Strabo dicẽs. In hac planicie Anio fluit, & quas nuncupant Albulas aquas frigidas multis è fontibus exeuntes, varios ad morbos salutares cum potu, tum incensionibus admissas. Hæc Strabo: Martialis quoque easdem suis carminibus celebrat sic scribens.

Itur ad Herculei gelidas qua Tyburis arces,
Canaque sulfureis Albula fumat aquis.

Illas autem Plinius iuxta Romam decurrentes, prægelidas, vulneribusque medẽtes astipulatur. HER. Admiror Albularum inuicem aduersantem potentiam. quippe eas prægelidas Plinius: et Martialis sulfureas, fumantesque quod indiciũ caliditatis est, appellat. PAN. Hoc non aduersari, verum cohærere præmonstrabo: sulfureæ & enim pariter & crudæ esse possunt: quod superioribus & Vitruuij & Senecæ attestationibus fir-

matum

matum est. HERMOL. Istud liquet: sed quomodo frigidæ fumant? PAN. Fumum illum calor minime efficit. Verum exhalans nubecula effunditur: quæ frigore faciēte vaporare videtur: quod signantius expressit Martialis dicens.

Quod siccæ redolet palus lacunæ
Crudarum nebulæ quod Albularum.

Quod etiam innuit Papinius sic scribens.

Iunctis fornacibus amnis ridet anhelantes vicino flumine lymphas: ostendens Albularum lymphas anhelantes hoc est nebulę halationem emittentes. ALE. Fuit hæc de Albulis & iucunda, & erudita enarratio. HERM. Audieram à teneris idem Albulam, & Tyberim. PAN. Idem sunt. Verum pro fontibus numero multitudinis enūciant. licet poetæ interdum metrica lege astricti vtroq; numero illos promiscue dixerint. HER. Iuuant me plurimum attestationes: quæ ad vnguem quadrant. PANTH. Vt ergo testimoniorum copia credulior, auidiorq; fias, audi & Senecam locupletissimum in hac causa testem. sic inquit. Est insuper noxia aqua in Thessalia circa Tēpe, quam & feræ, & pecus omne deuitat: per ferrum, & ęs exit: tanta vis illi inest dura molliendi. nec arbusta quidem alit, & herbas necat. ALEA. Hæc à natura quasi portenta monstrosa in caput nostrum progenita videntur. PANT. Eādem puto esse, quam Vitruuius inter alios noxios humores memorat sic dicens. Item in Thessalia fons est profluens: ex quo nec pecus vllum gustat: nec belluarum genus vllum propius accedit: ad quē fontem proxime est arbor florens purpureo colore. HER. Ea est. PAN. Illam nec subticuit Plinius dicens, aliter circa Thessalica Tempe: Quoniā visus omnibus terrori est: traduntq; etiam æs, ac ferrum erodi illa aqua: profluit (vt indicauimus) breui spacio, mirumq; siliquę syluestris amplecti radicibus fontem eum: dicitur semper florens purpura: & quædam sui generis herba in labris fontis viret. HER. Conueniunt sanè hi tres auctores vno ore: nec falsi coargui possunt. ALE. Conueniunt mirifice. PANT. Sunt insuper præter has innumerabiles aliæ ex terreni proprietate nocentes, quas est apud Plinium, Vitruuiūq; diffusius curiosis legere. HERM. Potest igitur contingere vt & gelidæ aliquod auxiliare remedium pręstēt hominum valetudini? PANT. Præstant inquam. Si enim per solum salubre discurrant, licet refrixerunt, sapor, & odor, & color, illis restat, qui in tinctus est propter naturæ raritatem. Vnde teste Vitruuio. Est aquæ frigidæ genus nitrosum vti pinę Vestinæ Sutilis, alijsq; locis similibus: quod potionibus depurgat, per alumenq; transeundo etiam strumarum minuit tumores. HER. Sis memor Pāthee vnde digredimur, vt ad idem sermonis diuerticulum redeamus, quom opus fuerit. PANT. Faciam vt iubes. HERM. Hoc abs te scire cupio Alearde, quisnam sit strumarū morbus. AL. Strumas alij dicunt extantia quædam in tergo, vti gibbum in pectore, nonnulli morbū, quē scrofulam alio nomine vocitant. HER. Quid rides Panthee? PAN. Rideo ineptam, atq; exibilandam illorum ignorantiam, qui strumas tumores grandes illos in tergo hominis esse impudenter insciteq; autumāt: qui si idoneos lectitassent medicinę auctores, non profecto in id decidissent erroris: quo fieri potest modo vt strumæ, si in scapulis monticuli instar eminerent, saluiæ maluæque pharmaco abigantur teste Plinio: qui de maluæ medicinis scribēs, sic inquit: Eadem strumas, & parotidas, panosque addita hominis saliua purgat citra vuln⁹. Hęc ille. Quom igitur parotides, & pani (vt planissimum est) ad iuglādis magnitudinem vix excrescāt: nec strumas his maiores cēsendum puto: quod vel facile creditu est: si auctores Celso præstiterimus. Qui de ea sic scribēs ait: Struma est tumor, in quo subter cōcreta quædā ex pure, & sanguine quasi glādulæ oriuntur: quæ vel præcipue fatigare medicos solent: quoniam & febres mouēt, nec vnquam facile maturescūt: & siue ferro, siue medicamentis curantur: plerunque iterum iuxta cicatrices ipsas resurgunt: multoq; post medicamento est opus: quibus id quoq; accedit, ꝙ longo spacio detinent. Nascuntur maxime in ceruice, sed etiā in alis, & in inguinibus & lateribus: in mammis quoq; fœminarum se reperisse chirurgus Meges auctor ē. hęc ille. Ex verbis igitur Celsi in confesso est: quibusnam in corporis partibus enascantur strumæ: quarum ex putri sanguine conglobata paruula glandula nō in gibbosam, monstrosamq;, vel tergi, vel pectoris duriciem excrescit. HER. Nemo est, qui rem tam apertam inficiari possit. ALEAR. Perplacet hæc summopere, quam de strumis recitasti opinionem Panthee. PAN. Nec Iuuenalis ipsę eundem morbum vno carmine congeminasset quū dicat.

Nec prętextatum rapuit Nero loripedē, nec
Strumosum, atq; vtero, pariter gibboq; tumētē:

AL. Recte iudicas Panthee. PAN. Adhuc maius est, quo te in sententia confirmem. AL. Dic quæso. PAN. Strumas porro eas affirmare ausus fuerim, quas Paulus Aegineta Choeradas appellat dicens: Choerades glandulę sunt induratę in ceruice, & in alis, & in femoribus, vt plurimum prouenientes: nomen autem habuerunt, vel à Choe

radibus

radibus petris vel à Suibus, ſues enim multipa-
res ſunt, vel quia talē porci ceruicem habēt. hęc
Paulus. ALE. Quid Choeradibus morbo cū pe-
tris? PAN. A nominis ſimilitudine putauerī. legi
mus enim ex Callimachi hiſtoria Choeradas pe
tras ſcopulum eſſe iuxta Euboeam apud quod vl
ciſcente Pallade iniuriam violatæ Caſſandræ in
eius templo Aiax Oileus in patriam rediens nau
fragio periclitatus eſt. dictæ autem ſunt Choera
des, q̃ ſaxa illa ſub mari nigricantia in ſuilli gre-
gis morem ſublatitant: vnde latini morbum il-
lum ſcrophulas à ſcropha porca recte dixerunt,
HER. Quadrat Panthee tuus Paulus cum Celſo.
Sed cur latini eas quoq; ſtrumas nuncupauere?
PANT. Quia cum Ruma & Māma, & gutturis,
vt quidam aſſerunt pars dicatur: in ea ſiquidem
plurimum naſcentes ſtrumæ dictæ ſunt. HERM.
Expunxiſti calculum, qui me ſtimulabat de ſtru
mis: ſed ad tuas redi aquas Panthee. PAN. Oppi-
do q̃ lubens redeo: ſunt in Teano, & aliubi terra-
rum: quæ hanc habeant virtutem vt calculos in
veſicis, qui naſcuntur in corporibus hominum
potionibus diſcutiant: fieri hoc autem naturali-
ter ita ideo videtur, quòd acer, & acidus ſuccus
ſubeſt in ea terra, per quam egredientes venæ in
tinguntur acritudine: & ita quum corpus ineunt
diſſipant, quæ ex aquarum ſubſidentia in corpo-
ribus, & concreſcentia offenderunt. AL. Recte
Vitruuius, ſed quid noſter Plinius? eo ne oblitus
es ad citationem? PAN. Minime: ipſe quoq; enu-
merat ſubcutilas aquas ī ſabinis gelidiſſimas: ſto-
macho, neruis et vniuerſo corpi aptiſſimas. plu-
reſq; memorat ille: quas ad vnam recenſere per-
longum eſſet. HER. His contenti ſimus Pāthee,
& ad calidas aquas redeamus: ſi quicquam ſuper
eſt de eis dicendum. PAN. Pergamus. ALEAR.
Præter Plinium Panthee quempiam alium habes
non triuialem ſcriptorem, affatim aquarum mi-
rabilia enarrātem: quiq; de aquis aliquid memo-
ria dignum proferat? PAN. Habeo, de quo paulo
ante mentionem feci Pauſaniam. HER. Placuit
græci auctoris apud latinos rari erudita lectio: il-
lum & græcum, & latinum referas velim. PAN.
Refero. In rebus eiſdem ī Meſſeniacis de diuerſa-
rum aquarum natura hunc in modum verba fa-
cit. Mothone iuxta templum Palladis vētoſę pu-
teus eſt, aquam pici commixtam habens ad vidē
dum haud diſſimile Cyziceno vnguento: odorē
quoq; nō minus diſſimilem, q̃ colorem illius red
dere certum eſt: aquā vero coloris maxime glau-
ci apud Thermopylas vidi non quidem vniuer-
ſam: ſed eam videlicet: quæ ad natatoria defluit,
ab indigenis ollæ muliebres appellata. ALE. Sunt
profecto cum odore, tum colore admirandæ hæ
aquæ. HERMO. Sunt inquam. ſed velim Pāthee
mihi ediſſeras, cur Palladem ventoſam denomi-
nauerit Pauſanias. quum illā fingat antiquitas fa-
buloſa è Iouis vertice natam: non hæc ei cōgruit
nomenclatura. PANT. Ab euentu, vt ſæpius fit,
contigit, vt idem auctor teſtatur ſic ſcribēs. Dio-
medem ferunt ſtatuam collocaſſe, nomenq; Deę
impoſuiſſe: quom enim non pro tempore ingruē
tes venti terrifico ſonitu tactū illum deuaſtarēt,
Diomede precibus Palladem exorante, poſthac
nulla ventorum calamitas in illam regionem im
petum fecit. AL. Tuum fuit Hermolae de religio
ne, at meū eſt de re medica perq̃rere: abs te ſcire
cupio Panthee quod ſit Cyzicenum vnguētum:
quoniam nuſquam de eo apud nos, quod ſciam,
eſt mentio. PAN. Vnguentorum cognomina, vt
apud Plinium legere eſt: alia à patria: alia à ſucci,
alia ab arboribus, alia à cauſis. Cyzicenum autē
dictum, quod in Cyzico optimum fieret. Ama-
racinum alias Sanſucinum, & à Plinio nuncupa-
tum. De quo Dioſcorides in hunc modum ſcri-
bit. Amaracinum in Cyzico optimum fit. confi-
citur autem ex oleo Omphacino, & Balanino a-
ſtringentibus: xylo balſamo, iūco, calamo, ama-
raco, coſto, ammomo, nardo, carpobalſamo, &
myrrha: qui autem ſumptuoſius faciūt cinnamo
mum commiſcent. capiuntur autem mel, & vi-
num, vt & vaſa inungantur, & aromatum fruſta
cohæreant, commiſcenturq;. ALE. Pro hac de cy
ziceno vnguento eruditione, & Dioſcoridi græ-
co, & tibi latino Panthee debeo. HERMO. Vnde
illi cognomētum Amaracinū, & Sanſucinū? PA.
A flore ex quo potiſſimum conficitur: qui à gen
te Sicula Amaracus, ab Aegyptijs vero Syrijſque
Sanſucus aſtipulante Plinio denominatur. ALE.
Poſteaq̃ in vnguentorum mētionem incidimus,
vehementer dignoſcere cupio: quod ſit apud an-
tiquos quondam celebratiſſimum cognomento
Megalium. PAN. Quæ ſit eius confectura, & no-
minis indicatio, par eſt apud Plinium legere, ta-
men quid Galenus in libro de compoſitione Pig
mentorum ſecūdum locos ſcribat: hic ſubnectā,
qui ſic ſcribit. Aegyptium vnguentum non mo-
do ægyptium, verum Mendeſiū vocatur. Alij au
tem ipſum Megalium appellari affirmant, à Me-
galo eius compoſitore cognomen aliud accipiēs
ab illius nomine in figura eorum, quæ denomi-
natiua ſunt: à patria autem eius Mendeſium dici
tur: eſt enim molle, atq; ſine tædio. ALE. Mihi q̃
maxime ſatisfeciſti Panthee. HER. Scire abs te cu
pio Alearde ſi hæc vnguenta odorata, & medica
menta quibus vlcera curātur, ſub eodem vnguē-
ti vo-

ti vocabulo enuncientur. ALE. Apud nos ꝓmiscue, absq; discretione aliqua appellantur. HER. Quid tu Panthee, quãdoquidem capitis rotatione hoc negare mihi videris? PAN. Quanquã hoc magis intersit medicorum, tamen quæ ex auctoribus crebra, & diligenti lectione exhauserim, aperiam. Apud Plinium, cæterosq; antiquorũ scriptores quod græci μύρον appellant, nos vnguentum dicimus. illi enim per Etymologiam à myrrha arbore deductum arbitrantur: vel ꝙ à re aromatica exprimatur: quod duplici faciendi ratiõe constat. succo, & corpore. id autem quod succis, oleisq; conficitur, Stagma dicunt. στακτὴ. n. stilla est. quod verò ex odoribus Hedysma appellant. ἥδυσμα siquidem odoramentum mixta suauitate significat. Eodem modo apud latinos vnguentũ est: quo teste Plinio in priscorum luxuriam acerbissime inuehente non modo prisci linebantur: verum perfundebantur: atq; vnguentum in potu addebant: vt ex vtraq; corporis parte odore ꝓfugo perfruerentur: hinc à græcis Myropolæ vocantur quos nos vnguentarios nuncupamus. AL. Quo igitur nomine illud appellabimus: quo vulnerarij ad cicatrices vlcerososq; morbos sanãdos vtuntur? PAN. Apud Celsum legere est plurifariam esse medicamenta ad id morborum genus, nec modo nomina, verum mixturam differẽtiãque malagmatis, emplastri, & pastilli affatim prę monstrat: at quod nunc triuiales vnguentum, periti quondam linimentum, vt Celsus, appellabant, sępiusq; ceratum. ALE. Ignarus medicinæ falleris Panthee. nam Ceratum illud dicimus: qđ exsiccioribus rebus constans, & igni appositum mollescit: postea applicatum corpori durescit: ac protinus hæret. PANT. Venia Alearde tua dixerim: veternoso errore detineris: & vulgarẽ pharmacapolarum sectam ęmularis: qui cuiuscunq; rei spergimen, vnguentum dictitãt: quod verius mea sententia Ceratum dicendum est: quãdoquidem medicamenta ea, quæ ad vulnera linenda fiunt: cera quàm maxime commiscentur: vnde illis nomen: sic & κήρωτον & κήρωμα & κηρωτὴ. apud græcos ἀπὸ τοῦ κήρου. Igitur pro linimento Ceratum & Cerotariũ dicẽdum putauerim: qđ Dioscorides capite de Caccalia innuit sic scribẽs. Grana autem, quæ illa deflorescente subnascuntur: si trita Cerotario comprehendantur inuncta faciẽ extendunt & erugant. hæc ille. ἐπιχριῶ. enim inũgere, illinereq; est. at eo, quod tu ceratũ dicis nulli linitio nullaq; fit inunctio. HER. Panthee sententiæ adhæreo, quanquã vulgaris opinio de Cerato me iampridem fefellerit. sed ad aquarũ mirabilia redeamus. Panthee si quicquam de eis amplius habes. perge. PAN. Ex eodem Pausania sunt & nonnulla scitu digna, quę memorando subnectam, sic inquit. Flauam vero aquam quæ sanguinis colorem reddat: hebræorum præbet regio iuxta Ioppem ciuitatem secundum maris litus, de qua indigenæ talia referunt. Perseum quom Cetum ĩterfecisset, cui Cephei filia Andromeda exposita fuerat, cruorẽ illic abluisse. HER. Per quã pulchrũ ad veritatem fabulæ paludamẽtũ. PAN. Non dissimile est apud Ouidium de Anigro flumine hunc in modum canentem.

Ante bibebatur nunc quas contingere nolis
Fundit Anigrus aquas. postq̃ (nisi vatibus omnis
Corrigenda fides) illic lauere bimembres.
Vulnera clauigeri quæ fecerat Herculis arcus.

ALE. Neq; hoc minus industrie confictũ. PAN. Non tamen persequi absistam, quæ ex Pausania cœperam. qui sic scribit. Verum latices qui fontibus nigri scaturiunt, vidisse me in Astyris memini. Sunt autem Astyra calidarum aquarum fontes in continenti è regione Lesbi in loco qui Atarneus dicitur. Est autem Atarneus tractus, quo Chij à Medorum rege donati sunt. Quoniam Spactyum Lydum hominem ad se delatum, supplicemq; ipsorum opem implorãtem ei tradiderũt: hi quippe nigri sunt. HER. Hoc est maxime historiæ consonum. PANT. Postremũ eiusdem scriptoris non præteribo admirandum, de quo sic inquit. In Cardensium agro, in campo qui Albus appellatur, aquæ sunt calidæ iuxta vicum qui Dascyli vocatur, quę inter bibendum lactis suauitatem reddunt. Quare nõ immerito Herodoti verba admittenda existimamus, ipsumq; haud quaquam falsa sensisse arbitramur. quum dicit in Hypani flumine, in medijs vndis, amaros latices scaturire. quum alioquin nostra ætate in Etruscis iuxta Dicęarchiam inuenti sunt calidarum aquarum fontes, quæ adeo tenues, promeabilesq; vt in plumbea vasa coniectæ per illa resudent, quæ etiam si in ipsa permaneat aqua: haud longo tempore conflantur. HER. Sũt hæc ex Pausania de aquis admiranda. PAN. Quoniam Pausanias Herodoti historiam commendauit, nõ pigebit subijcere admirãdum Aethiopiæ fontem, de quo ille scribit. Quum autem de numero annorum admiraretur, ad fontem quẽdam eos deduxit, in quo loti, efficiuntur perinde atq; oleo inuncti violã olentes. eã aquam aiebant exploratores adeo inualidam, vt in ea nihil innatare posset, ne lignum quidẽ, & quæ lęuiora sunt ligno, sed omnia pessum ire in profundum. Hæc aqua si vere apud illos est, qualis cõmemoratur, ideo macrobij idest longæui existunt, ꝙ ea semper

vtuntur

vtuntur. HER. Relata ex auditu minoré astruũt
fidem. PAN. Haud quaq̃, habemus enim Arist.
auctorem quidem grauissimum qui in collecta-
neis mirabilium auditionum plurima de aqua-
rũ miraculis enarrat. at nos paucis contenti nõ
nulla recensemus. primum de quodam flumine
Thraciæ sic scribens inquit. Ferunt in Thracia
iuxta Sitonum, et Medonum regionem fluuium
quendam esse nomine Pontum in quo lapides
deferri, qui comburantur. Contrario autem se
habent modo quàm ex lignis igniti carbones, in
sufflati enim celerrime extinguntur, aqua vero
respersi relucent, commodiusque ardent. quum
incenduntur autem tetrum odorem piciquesi-
milem reddũt & adeo grauem, vt omnes ex eo
loco serpentes demigrent. ALEARDVS. Repu
gnat fluuius iste à sui elementi natura. PANTH.
Recensebo ex eodem auctore alia nõ minori ad-
miratione digna, sic enim inquit. In Scotusis au
tem Thessaliæ paruulum quendam dicunt esse
fonticulum, ex quo profluentes latices hominũ
quàm celerrime & iumẽtorum vlcera, nec non
rupta, contusa ad sanitatem producunt. quod si
quispiam lignum non penitus comminuens, ve
rum scindens iniecerit, ferruminatur, & rur-
sus ad priorem reddit faciem. HERMOLAVS.
Ad mortalium commodum à natura condona-
tus est. PANTHEVS. Non aspernandæ vtilita-
tis audiamus paludem ex eodem auctore sic di-
cente. In Massiliensium tractu qui iuxta Lygu-
riam est, paludem quandam ferunt esse, hanc e-
bullire quandoque superfundique, & tantum
piscium copiam eijcere, vt dictu incredibile sit.
Postea vero quàm Etesię flare cœperint, super ip
sam solum sterni, & tantũ pulueris ibidem fieri,
adeoque telluri densari, vt pauimentum appa-
reat, sarculis autem incolæ humum effodientes
nulla opera quot voluerint pisces inde extrahe-
re. ALEARDVS. Varia paludis ex Etesiarũ sta-
tu immutatio, nec prorsus accolis inutilis.
PANTHEVS. Hoc extremo ex Aristotele con
tenti erimus, qui sic scribit. Refert Polycratus
qui res Siculas conscripsit carminibus, in quo-
dam insulæ mediterraneo loco, paludem quan-
dam clypei magnitudine esse, cuius aqua per-
spicuo, minimeque turbida existat. hanc igitur
si quispiam vt se lauet, intrauerit, in latum auge
ri. quòd & si secundo idem fecerit, magis laxari,
& ad summam vsq; ad quinquaginta hominum
capacitatem excrescentem diffundi. postea vero
quàm numerum hunc acceperit, ex profundo
rursus intumescentem lauantium corpora in su
blime leuata extra propellere, quo facto ad an-
tiquæ rursus figuræ ambitum redire: neque hoc
in hominibus solummodo fieri, sed etiam si qua
drupes quisquam illam intrauerit idem, eueni-
re. HERMOLAVS. haud quaquam hæc ex A-
ristotel. fuerant silentio prætereũda, magnę fue
runt audiendo voluptati. ALEARDVS. immo
maximæ. PANTHE. Si vos non pertęsum sit:
addam ex Diodoro Siculo, quæ non minorem
afferant delectationem. HERMOLAVS. Adde
nusquam relatu tædiosa, quæ auditu sunt iucun
da. PAN. De multis duo memoratu digna refe-
ram, sic ait ille. Est vltra flumen plus habens cir-
ca se firmũ lutum, in eam si quis ignarus descen
derit, paulum innatat: si vero in medium proce-
dat, violenter distrahitur: verum sibi non defi-
ciens, rursusque redire cupiens, exitum quidem
assequi videtur: patiturque id, ac si quoppiam in
diuersam traheretur partem. Primum nanque
extremi immoriuntur pedes: deinde crura vsq;
lumbum, ad summam autem totum corpus tor
pore quodam correptum fertur in profundum:
& paulopost mortuum expellitur. ALEARD.
Palus hæc fugienda. PANTHEVS. Attendite
alteram ex eodem auctore non minus pernitio
sam de qua sic scribit. Ferunt esse in Aethiopia
paludem quadrangularem: cui magnitudo est
centum sexaginta pedum: eius autem aqua co-
lore similis est Minio: odor vero supra fidẽ sua-
uis: nõ dissimilis vino veteri, vim insuper habet
admirabilem: referunt enim quicunq; ex ea bi-
berit in insaniam incidere, & quæ prius clam
deliquerit, palam ex seipso facere. HERMOL.
Hæc satis de aquarum mirabilibus: & quod in-
stat agamus. ALEARDVS. Hac ratione Her
molae tanta veneratione apud priscos fuere Bal
nearum aquæ calidæ, vt sacræ ab illis appellarẽt.
HER. Id fortasse contigit: quia illa antiquorum
religio fluminum, fontiũq; Nymphas & Deos
vana superstite colebant. ALE. Minime. Verum
Arist. & ingenij, & doctrinæ princeps eas sacras
ab sulfure, & fulmine nũcupauit. HER. Cur ita?
ALE. Quia vt neoterici nostræ tempestatis inter
pretãtur: huiuscemodi aquarũ scaturigines, per
sulfur secreta quadã naturę opitulatione diuino
faciente nobis incognito numine à terra erũpũt
ad mutasq; hominum ægritudines, et varios cor
porũ langores emanant. PA. Hãc ego minus ve-
rã interpretationem, venia tñ tuorum auctorũ,
qui sæpissime veternosi dormitant non probo.
ALE. Hui tam cito vix primis philosophiæ ele-
mentis conspersus, audes celeberrimis scripto-

ribus nostris veluti veteranus repugnare. PAN. Nó is sum qui contumaciter illis contraire contendam, sed eos decuriones in aciem deducam, qui validis præmuniti armis, te cogant vna mecum illis annuere. ALEARDVS. Non parua res erit, si me à veteri nostrorum auctorum opinione, hac tua nouitia disciplina dimoueris. PANTHEVS. Non dimouero tantum, sed abstraxero equidem. ALEARDVS. Nullam inferes vim. PANTHEVS. Nullam, sed sponte (spero) te mihi dederis. HERMOLAVS. Audiamus Pantheum. ALEARDVS. Dicat. PANTHEVS. Aristoteles suo quodam problemate ait: cur balneæ sacræ habeantur: an ꝓpterea quòd sulfure, atque fulmine rebus ingenue sacris proueniant? ALEARDVS. Bene est? PANTHEVS. Ergo tenendum est, Balneas esse sacras propter sulfur, & fulmen. ALEARDVS. Neque ego hoc negauerim. PANTHEVS. Scio, sed restat comprobemus sulfur, & fulmen res esse sacras, vt ex illis Balneæ dicantur sacræ. HERMOLAVS. Ita est. PNATHEVS. Sulfur enim ex denominatione græca, sacrum est: quod nos sulfur, illi θεῖον dicunt, quod Romana lingua diuinum significat, & ne à consuetudine incœpta deuiemus, citabo Suidam auctorem græcum, & grauissimum, qui libro Etymologicon de sulfure loquitur. ALEARDVS. Neque ob Græcam Suidæ attestationem, cuius nullum percipio verbum, à meis auctoribus discedam. HERMOL. Non graiorum armis, sed latinis Panthee superandus est Aleardus. ALEARDVS. Recte dicis. HERMOLAVS. Græcanicum igitur relinquatur, & in latinam reddatur consuetudinem. PANTHEVS. Reddam ad verbum, vt hac noua politie delectatus Aleardus, cariosam illam exuat barbariem. ALEARDVS. Non adhuc muto sententiam. PANTHEVS. Victus spero mutabis, sed audi quid Suidas de sulfure dicat in hunc modum vocabuli inclinationem demonstrans. Sulfur, quod suffitur ad expiationem, & quod innoxios facit, vnde illud omnes, igne diuino, & sulfure combusto, quod dicit fulminis, propterea Thion dicitur cœleste incendium fulminis: Thia enim cœlestia. Eudæmon autem in Orthographia dicit possessiuum à theos theios, abijciens autē e facit thios, & patruus sic curator existens: quoniam parentes Thij nobis sunt. HERMOLAVS. Quid cogitabundus taces Alearde? PANTHEVS. Non hac græca auctoritate contentus est. ALEARD.

D Recte auguraris, si me superare contendis, adde nostratia. PANTHEVS. Nec illa nobis desunt: Audi Plinium quid de sulfure loquatur, cum Suida conueniens. ait enim, Habet sulfur, & religionibus locum ad expiandas suffitu domos. HERMOLAVS. Conueniunt vtique. PANT. Hanc expiationem suis carminibus expressit, Ouidius sic canens.

Cerulei fiant puro de sulfure fumi,
Tectaq; fumanti sulfure balet ouis.

HEMOLAVS. Quid Alearde? ALEARDVS. Aliud addis Panthee? PANTHEVS. Nunc me ad pugnam accingo: sulfure autem non solum domus, sed homines aliquo piaculo polluti apud veteres purgabantur: hinc idem Ouid. de Aesone lustrando à Medea sic canit.

Terq; senē, flamma, ter aqua, ter sulfure lustrat.

E In sacris nanque omnibus antiquorum ritu, tres erant purgationes. aut thæda, aut sulfure purgabantur, aut aqua abluebantur, aut aere ventilabantur, vnde illud Iuuenalis.

Quotiens hinc talis ad illos
Vmbra venit cuperent lustrari, si qua darentur
Sulfura cum thædis, & si foret humida laurus:

HERMOLAVS. Non facile expugnabis hos Alearde Panthei ferentarios. ALEARDVS. Iam victus herbam dabis, videtis ergo sulfur dici sacrum ex fulminis cognatione. hoc est ex igne cœlesti, quom fulmina & fulgura teste Plinio sulfuris odorem habent, & propterea eo in sacris expiationibus vtebantur. Hinc recte Aristoteles Balneas sacras à rebus sacris appellauit. ALEARDVS. Non vsque adeo mihi satisfactum est, vt putas

F Panthee. PANTHEVS. Quid? ALEARDVS. Non probasti fulmen dici sacrum? PANTHE. Non? Si fulmen ignis cœlestis est, cur non sacrum? at audi Senecam quid de fulmine dicat. Cæterum mira fulmini (si intueri velis) opera sunt, nec quicquam dubij relinquentia. quin diuina insit illis, & subtilis potentia. HERMOL. Eo ne amplius Alearde? ALEARDVS. Tot auctorum tandem testimonijs vincor. iam sententiam mutare disco. HERMOLAVS. Est ne Alearde apud tuos philosophos legere, quis eorum primus calidi fontis medicatam opem depræhenderit? ALEARDAS. Nusquam quòd meminerim. HERMOLAVS. Quid tu Panthee? PAN. Incognitum puto Plinij testimonio dicentis: Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse demiror. Quū alioquin lauari calida frequēter incideret, videlicet quia medi-

cina

cina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum per fugio vtitur. HERMOLAVS. His relictis Alearde iam instat, vt de Caldarianis fontibus sigillatim aliquid edisseramus, & te docente addiscamus & eorum proprietatem, & singularia præsidia. ALEAR. Hoc promptissime agam, quādoquidem superioribus diebus huc me contulerā, vt per expertiones, probationesq; inuestigarem, qua nam metallica materia, & natiui soli ingenita procreatione constarent. HER. Opportune ergo huc conuenimus. ALEARDVS. Per illius igitur terræ verno tempore effossionem, atque sublimationem factam (vt nostris vocabulis vtar) quæ est rei siccæ per ignem eleuatio: (per eam enim elementorum fit manifesta segregatio, vt vniuscuiusque diuersæ venæ materia dissiliens planissime comprǽhendatur) dilucide cognoui Caldarianas aquas trina commixtione, intinctas esse: ferri, nitri, & sulfuris, ex quorum singulis proprietatibus facile intelligemus, quibus morbis potissimum profuturæ sint. HERMOLAVS. Ergo prius de his dicendum est singulariter. ALEARD. Immo pernecessarium est, sed quom videam Pantheum nostrum Plinianæ lectionis cultorē præcipuum, ac relatorem promptissimum, velim, vt de his tribus ad vnam referat, & primum de ferro. PANTHEVS. Pro virili conabor (quandoquidem sic iubes Alearde) quæ ex tempore succurrunt, & quæ ille latius ferit, ego vellicatim colligam, & quæ ad rem nostram tantum faciant. HERMOLAVS. Bene sentis. PANT. Postea quam multa de ferro conscripsit Plinius in hunc modum verba facit. Tradunt omnes ferme scriptores ferri vim ad ligandum, siccandum, & restringendum quamaptissimam esse. ALEARDVS. Erudite Plinius, vt omnia de naturæ secretis. hanc ferro potentiam inesse manifestarium est, ex ea aqua, in quam ardens Chalybs extinguitur. ea si quidem doctiores Physici ad desiccationem, & ad humorum fluxum cohibēdum sæpenumero vtuntur quoniam illud natura frigidum, & siccum autumant, eo tamē pacto, vt frigiditas siccitate vincatur. PANTH. Subnectit deinde Plinius ferrum præsentanea remedia multis liquoribus mixtum morbis afferre, diuersisque corporum vitijs salubriter auxiliari. Adiuuat dysentericos, cuius rubigo præcipua est in remedijs, quam antiqui laudant exēplo Thelephi ferro ab Achille vulnerati, & rubigine liberati: tollit Alopecias, genarum scabricias, & totius corporis pustulas cum cera, & oleo myrtheo, medetur cum aceto igni sacro, & scabiei, fœminarumque profluuia sistit, prodest plagis recentibus cum vino diluta, & podagras mitigare creditur. HERMOLAVS. Bono est verborum temperamento vsus Plinius, ne Ouidianæ sententię aduersari videretur, Tollere nodosam nescit medicina podagram. ALEARD. Quod quidem quàm verissimum est, sed perge Panthee. PANTHEVS. Squamma insuper ferri acriori vi, quam rubigo, Epiphoras oculorū sanat, sanguinem sistit, quom vulnera ferro maxime fiant. Sistit & fœminarum confluuia. imponitur & contra lienum vitia. hæmorrhoidas compescit, vlcerumque serpentia. & genis prodest farinæ modo aspersa paulisper. præcipua, & extrema eius commendatio est in Hygremplastro ad purganda vulnera, fistulasque, & omnem callum erodendum. carnem recreat rasis ossibus. ALEARDVS. Nusquam Pāthee apud nostros legi Hygremplastrum. PANTHEVS. Crediderim. ALEARDVS. Quod est? PAN. Quod ad hunc modum componit Plinius dicens, Obolis ex cimolia creta duobus drachmis sex ex ære, totidem ex squamma, totidem ceræ: ex oleo sextarius, his adijcitur, quom sunt repurganda vulnera, aut replenda ceratum. ALEA. Vnde illi nomen? PANTHEVS. Ab humiditate arbitror. ὑγρὸς enim humidus dicitur. ALE. Nulla est apud te mea in cassum interrogatio. PANTHEVS. Hæc sunt quæ apud Plinium de ferro scripta in præsentia meminerim. HERM. Pręcipua quidem sunt. ALEAR. His igitur iuuamentis Hermolae quisquis admonitus dijudicare potest, ad quæ remedia valeant aquę Caldarianæ, quom ferruginea vena in eis pręcipua sit. HERMOLA. Quæ est altera Alearde metalli mixtura in eisdem aquis? ALEAR. Nitri. non pigeat quæso Pantheum ex eodem auctore de illius effectu, & medicinis in commune referre. PANTHEVS. Referam lubētissime modo memoria teneam, & (ni mens me fallit) nitri natura calida, & sicca est: cuius vis ex Plinij verbis calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exulcerat, sudores nimios inhibet, oculorum cicatrices, & argemas, genarumque scabritias extenuat, visus claritatem adiuuat. & dentium dolori prodest, capitis animalia, & lendes necat, diffunditur cum vino in aures ad sordes erodendas, & dolores sedandos, furunculos extrahit, & testium inflationi occurrit. Vitiliginesque albas emendat, contra serpentum morsus, & vlcera putrescentia, serpentia, & fungorum

venena ſuccurrit, ſuſpirioſos, & tuſſim veterem ſanat, flos eius articulorum dolores iucũde mitigat, & regium morbum exterminat, ſanguinis profluuium enaribus ſiſtit, podagricis in Balneis, vti ſolio nitri prodeſt. Nitrariæ autem nec ſua caret medicina, ſalubres enim ſunt oculorum claritati: vtiles in eis oculi non lippiunt, vlcera allata eo celerrime ſanantur, ſed ibi facta tarde, prouocatque ſudorem oleo perunctum, corpuſque emollit. HERMOLAVS. Mira ſunt, quæ vel Deus, vel natura in mortalium beneficia clementer progenuit. ALEAR. His ergo de nitro curſim à Pantheo relatis, dignoſcere in promptu eſt, quibus langoribus ſuccurrere poſſint fontes Caldariani, quibus eſt cum nitro non minima communicatio. HERMOLAVS. Tertia eſt (ni fallor) cum ſulſure commixtio. ALEARDVS. Ita eſt de eo. reliquum eſt, vt enarres Panthee. PANTHEVS.

Nec extremum hunc ſubterfugiam laborem: ſulfuris autem (ſi Plinio credimus) natura eſt, excalefacere, concoquere, & diſcutere, collectiones corporum, cuius vis ſentitur in aquis feruentibus, neque alia res facilius accenditur, quo apparet ignium vim magnam etiam ei ineſſe: hinc renibus & lumbis in doloribus medetur, aufert mira celeritate Lichenas à facie, & lepras, vnde Harpaction vocatur: ſuſpirioſis, & extuſſientibus prodeſt: lendes in palpebris tollit, ſcorpionum ictus, comitiales morbos vſtum deprehendit, ſtomachum frigore laborãtem confirmat extrinſecus iunctum, & ventris tormina ſedat, Hydropemque ex frigiditate conflatam: ſuperadditur ad vlcerum aduſtiones, & Balneum ex eo, & nitro mirifice mitigat podagras: cum aceto potum concretum ſanguinem diſcutit, iumentorum ſcabiem, nec minus vlceroſam tollit. HERMOLAVS. Nec ſulfur ſine vi ſua medica eſt, quod minime ratus eſſem. ALEARDVS. At multa in eo eſt admiranda virtus: ex hac itaque ſulfuris, nitri, & ferri commixtione, quam per ſublimationem pauloante deprehendi, certius mihi datur argumentum, vt ſine hæſitatione, iam aperire valeam: quibus potiſſimum ægritudinibus præbere indubitatum auxilium poſſint thermæ Caldarianæ. HERMO. Hoc à te ante omnia Alearde expecto, vt hac tua demonſtratione mihique, & plurimis vſui eſſe poſſint. ALEA. Iſthac de cauſa negotium iſtud ſponte ſuſcepi, vt mea inueſtigatione multis hac ope auxiliari indignis prodeſſem, & patriæ conſopitam penè

D gloriam excitando reſtituerem. HERMOLA. Deus te ſoſpitet. ALEARDVS. Fontano igitur Caldarij lauacro, vt præmonſtrauimus, ineſt prima ferrea virtus, cui præſertim ferri præ dominatur metallica vena: quod facillime liquet ex natalicio ferrei coloris ſolo, atque lapidibus paſſim conglobatis: altera eſt paruæ tincturæ nitroſa potentia, quod ex aquæ lucidita te planè conſpicitur: tertiam accipit duarum priorum minimam ſulfuris portionem, quod itidem ex quota odoris parte vis perſentiſcitur, cuius aquæ quom prima potentia ferruginea ſit & cum alijs terræ venis calidis coniuncta, quo dam mirando temperamento à natura condita eſſe dijudicatur. HERMOLAVS. Ita credendum, de eius peculiaribus remedijs, à te iam dicendum eſt. ALEARDVS. Dicam. illius igi

E tur vis vnice eſt ad omnes ægritudines, quæ ex immodica humiditate, & remiſſa frigiditate proueniunt, neruos expurgans, articulorum doloribus medetur, & podagræ mirifice confert, Aſthmaticos, Diſpnoicos, Orthopnoicoſque à ſuſpirioſa anhelatione recreat, omnes hydropes ſpecies Tympanitem ſcilicet, hypoſarca, & aſcitem ſedato tumore comprimit, renum paſſiones remouet, calculoſque diſrumpit, inteſtinorum tormina lenit. Lienum vitia: & omnem inflationem extenuat. Stomachum humido, & frigido læſum adiuuat. Capitis dolorem antiquum reſtringit, dolores ſpaſmaticos mirum in modum pacat, oſſibus fractis confert, eaque ferruminari mirefacit, omnes humores ad iuncturas, ad ſplenem, ad hepar deſcendentes exſiccat. Duriciei vuluę q̃ maxime

F cõfert, fœminarũ profluuia ſiſtit: Albaſque fluxiones, quæ proueniunt ex nimia vuluæ humiditate, vterumque, & locos, quos & recentes Phyſici matricem appellant ſuperfluo humore laxatam conſtringit, quicquid conceptui obſtare ſolet, ſalubri remedio dimouet. HERMOLAVS. Quom in ſermonem de matrice inciderimus, abs te quæro Alearde. ALEARDVS. Si libet Hermolae prius ſine abſoluam de virtute aquæ Caldarianæ, quicquid deinde iuſſeris aptius ediſſeram. memor ſis poſtea quid interrogaturus eras. HERMOLAVS. Recte dicis, peragas igitur Caldariana remedia. ALEARDVS. Præter quæ dixeram peculiare auxilium eſt in eius lauacro, quòd omnem cutis fœditatem purgat, vulneraque putreſcentia, & vlcera, quæ Cacoethe vocant, abſtergit, abſceſſus omnes ſanat, Condylomata (quæ ſunt

ſunt in ano tubercula) & Hæmorrhoidas ſedat. Panos qui eſt inguinum tumor, pueros maxime afficiens, tollit, nec non vitiliginẽ, quæ Alphos dicitur, ex vitiliginum genere notas aufert, puſtulas inſuper, id eſt in cute eminentias varij coloris paruas delet, Sacros ignes, Hieroſpilas hoc eſt ſacras Vitigilines, ſerpentiaque vlcera emendat: Pterygia oculorum & genarum ſcabricias, Epiphoras, Parotidas (hæ autem ſecundum aures ſuppurationes ſunt) ſanat. Alopeciæ decapillationem inſtaurat, apoſtemata, fiſtulas, furunculos, vmbilicos prominẽtes, pſoras, totius corporis puſtulas, Pruriginem, & demum omne ſcabiei genus præſentaneo ſubſidio purgat. Omnes ſupernæ cutis et faciei delet maculas. & depulſa aſpredine, atque lurore, ad mundum coloris nitorem ſmegtica vi ſquamoſos reducit. HERMO. Ea narras de his balneis, quæ nunquam audiueram: Ideo non mirandum, ſi perfugium ad ea, olim fuerat. PAN. O bone Deus quã prouida natura miſeris mortalibus ſuccurrit? HERMO. His Alearde narratis: ad id redeo, quod pauloante interrogaueram. ALEAR. De matrice forte? HERMO. Id eſt. ALEAR. Dic. HERMOLA. Abs te ſcire vehementer cupio, Cur priſci auctores vterum & locos continuo ſermonis vſu habuerunt: vos autem Iuniores illis expunctis tantum Matricẽ pro vtero dictitatis? ALEAR. Nos rei magis cõſonam retinuimus denominationem, quom matrix ea eſſe videatur, quæ fœtum ac perinde mater ad generationem confoueat. cur reliqua exoleuerint, curq; alijs nominationibus vocitata fuerint, me prorſus fugit, verum cum Pantheo ſit de vocabulis ſatis erudita (vt video) ex vtraque literatura cognitio, de his tibi agat. HERMOLA. Eia Panthee. PANTHE. Cur hæc à recentioribus medicis refugerint, nõ meũ ſit iudicium. Verum de diuerſa matricis nuncupatione pro veterum auctoritate quo ad mihi fieri poterit, enarrabo, præfatus tamen nullam mihi vnquam de ſecretarijs mulierum internis ex medicæ artis profesſione accuratam fuiſſe perſcrutationem, quæ attamen, ex Ariſtotele, Plinio, Galeno, Paulo, Suida, elucubrata ſuccurrent, ea pro ſtudiorum laboribus explicanda curabo. HERMOLA. Id volumus. PANTHE. Aſt mihi à gemino exordiendum eſt ouo, fœtus ſi quidem in vtero tribus inuolucris velatur, illo ſcilicet, quæ ſecundæ vocantur, quod vuluæ per cotylidones annectitur, & alijs duabus membranulis, quarum quę proximior fœtui ἀλλαντοειδὴς vocatur, medio vero inter hanc, & ſecundas ἀμνειος. ad hanc fœtus vrina excernitur. ad illam vero priorem ſudor, & humiditas, hæ nomen latinum non habent ſed omnes ſub ſecundarum vocabulo compræhenduntur, nam ſecundum partum omnes exeunt. diſcrimina membranularum hæc non ſubticuit Ariſtoteles de animalium conceptu ſic dicens. Alia quaſi membranis continentur. alia ſecundis. primum intra vltimum inuolucrum gignitur. mox altera membrana obuelat. plurima quidem ſui parte vuluæ adhærens, ſed parte etiam ſeiuncta, & aquam continens, humor autem inter has cruentus, aquoſuſque eſt: quem mulieres proferum vocant. Paulo poſt addit. primum aqua illa ſubter cutem fuſa per fœtus motionem ruptis membranis effluit, deinde fœtus inuerſo vtero, & ſecundis interna voluentibus foras venit in lucem. AL. De fœtu, ſuiſque ſecundis ſcite enucleaſti. HERMOLA. Qua de re dictæ ſunt ſecundæ illæ? PANTHEVS. Ex vtroque auctore planum eſt, quòd ſcilicet partus tempore fœtum ex locis prodeuntem ſequantur: Secundas autem pluriſariam appellauere græci, quandoque δευτερίον & χωρίον, Quandoque ὕστερα. Paulus tamẽ idem eſſe δευτερίον & χωρίον teſtatur ſic ſcribens. ſępe poſt fœtus deſcenſionem retinetur in vtero Chorion, quod vtique, & deuterion vocatur.

Suidas autem de Chorio ſic inquit. Chorion eſt tegmen continens fœtum ſimul genitum in ventre infantibus, Locus exiſtens ipſius fœtus qui nutritur, ὕστερα inſuper ſecundæ dicuntur apud illos, quia nouiſſima poſt partum deſcendant. HERMOLAVS. Locupletiores his denominationibus quàm noſtri fuere Græci. PANTHEVS. Neque in his ſibi defuere Latini, vt ſtatim aperiam, fœtum autem his membranulis ſeptum vterus confouet, quem prius dehiſcens ex ſeminali genitura conceperat, conceptumque abſtruſus in menſem vſque octauum fouendo conſeruat vterum. etenim Romani, & locos appellant: De quibus Plinius in hunc modum verba facit, plura enim membranarum genera fœminis, eadem omnia præterquam veſicæ iunctus vtriculus: vnde dictus vterus, quod alio nomine locos appellant. Hoc in reliquis animalibus vuluam: hæc ille. hac igitur multimoda appellatione, Græcis non ceſſere Romani. HERMOLAVS. Quare vterum locos noſtri dixerunt? PANTHEVS. Quia loci muliebres ſinus vuluæ ſint: qui in animalibus, vt pluri-

plurimum numerum mammarum inſequũtur, in quibus gemini, et trigemini procreantur, ideo illos multitudinis numero appellauere, vel fortasſis ad Grȩcorum imitationem factitatum eſt. Illi.n.χωρίον (vt ex Suida demonſtrauimus vterum dicunt, ꝙ ſit χωρίον ideſt locus ad nutriendum fœtum: mutua tamen litera. ALEAR. Enarraſti Panthee quæ limatæ, & emunctæ eruditionis ſunt: & (vt verum fatear) mihi antea incognitæ: mirum in modum placent omnia quæ retuliſti præter vnum. PANT. Quod? ALE. Videris hac tua diſſertatione affirmaſſe vnum eſſe, vterum, locos, & vuluã: quom ſemper ex omnibus audiuerim vuluam eſſe exteriorem mulieris naturam, quaſi ventris vuluam. HERM. Hoc itidẽ à teneris imbiberam. PA. Vulgaris eſt, & Triuialium grãmatiſtarũ rudis hæc opinio: vel à doctis exploſa. Si enim mihi, ſed verius Plinio aures prȩſtatis, in fœminis vterum, in reliquis animalibus vuluam eſſe oſtendã: qua ex re, ſolertes Romani eloquij obſeruatores vuluam non quaſi valuam: verum vti voluam, quòd fœtum volutum contineat, dixere. Hinc illud apud Noniũ obſeruaui qui dicat vulgam ſignificare capacitatem vel ſinum cum laxitate, Varronis teſtimonio ſic dicẽtis: Eo vt viaticum ex arcula addam in vulgam, eam itaq; ab inuoluendo dictam non puto ambigendum, ſed planius addam ex Lucillo teſtimonium: qui vulgam non modo ſcorteũ ſæculum, ſeu manticam ad viaticum ſignificare oſtendit, ſed vterum, quo fœtus continetur, ſic inquit ille. Ita vt quiſq; noſtrum è vulga eſt matris in lucem editus. ALE. Tuis his auctoribus acquieſcendum cenſeo, ſed Panthee extremum hoc vnum tuis lucubrationibus laudi dabo. Perquam optime ꝑſcrutatus es interna mulierum ſecretaria quacunque artis, vel ingenij ſpeculatione tibi cõtigerit. PAN. Hoc mihi aſſidua lectione contigiſſe certo ſcio. ALE. At ego alia de cauſa putaram: tuumq; vel ingenij, vel oculorum acumen maiorem in modum admirabar: quom iſtæ explorationes ſæpius noctu quàm interdiu fiant. PANT. Verum caue falſam mihi impingas calumniam. ALEA. Ah, ah, Pãthee, etenim veluti Sorex tuo penè occentu prodideras. HERM. Miſſa hæc: ſed Pãthee alius reſtat de matrice nodus exſoluendus. PAN. Quis? HERM. Audiui ſæpius & à doctis, minus erudite, & perperam eſſe creditum ab his qui idẽ eſſe vterum, & matricem arbitrantur, quid tu ais? PANT. Grauius eos errare cenſeo. non eo inficias matricẽ præterq̃ vterum aliud ſignificare, non ideo alij mihi inficiabũtur: ſi matrix aliud q̃

D vterum ſignificet, cùr & vterum ſignificare non poſſit: mouet me imprimis græcorum auctoritas, qui μήτραν eam dicunt: quam & nos matricem, quod ſignanter expreſſit Suidas, quom eius inclinationem his verbis ſcribat. Inquit enim quòd μήτρα dicitur à verbo ζῶ quod quæro ſignificat: quia ea ſit quæ fœtui concepto cibum quærat, vel quia naturaliter generationes requirat, non ergo ab re eſt, ſi Græcorum exemplo quã illi μήτραν nos matricem dixerimus: quom potior Romani ſermonis pars à Græco fonte deducta fuerit. ALEARD. Firmis innititur veritatis veſtigijs iſthȩc tua opinio. PANTHE. Non me tam fugit matrices fœminas quaſque eſſe, tum ad fœturam, tum ad educandam pulliciem quã idoneas, quod ex Columella facile cognitu eſt, de gallinacijs educatricibus ſic ſcribente. Nam E pullos octies educat, ſi eſt bona matrix. Idem, Sint ergo matrices robuſti corporis, quadratȩ, pectoroſæ magnis capitibus: Idem ſenſit non inelegans Ariſto. de animalium hiſtoria, interpres, qui de veſparum generibus ſic inquit. Sunt Veſparum aliæ matrices, aliæ operariæ: vt & in altero genere quod placidius eſt, quæ autem ſint natura operariæ, ac matricis, in eo ipſo placidiore genere percipi facilius poteſt. Sunt enim huius quoque duo genera, alterum duces, quas matrices appellant, alterum operariȩ maiores, mitioreſque ſunt duces, ætas operarium annum nõ complet, ſed omnes hyeme viſuntur, & paulopoſt addit. Eſt autem matrix latior, ponderoſior, craſſior, & maior quàm veſpa, volatuque haud plurimum valet, prȩ pondere enim ſui corporis volare longius nequit, quo fit vt ſemper in F veſparijs ſedeant, effingentes fauos, & munere fungentes cellario. hæc ille. In eundem prope ſenſum de veſpis, & crabronibus attendite Plinium, vt quas interpres matrices, ipſe matres nominet. ait enim, Aliorum qui vidẽtur mitiores duo genera, opifices minores corpore, qui moriuntur hyeme, matres quȩ biennio durant, hi & clementes ſunt, nidos vere faciunt ferè quadrifores, in quibus opifices generentur, ijs educatis, alios demum maiores fingunt: in quibus matres futuras producant, iam tunc opifices fun guntur munere, & paſcunt eas. latior matrum ſpecies, dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur, hæc Plinius. fœminas quoque gallinaceas Martialis dixit. Raucȩ cortis aues & oua matrum: Addam quæ fortasſis hactenus à quoquã non audiuiſtis, Matricem prȩter memoratas ſignificatiões ad aliud dictam eſſe. Ex eodẽ

ſanè

sanè Aristotelis ĩterprete sic scriptum habemus: A At quom hinc coturnices abeũt, ducibus Lingulata, Oto, & Matrice proficiscuntur. atq; etiam Cenchramo, à quo etiam reuocantur noctu: cuius vocem quom senserint aucupes, intelligunt parari discessum. Matrix forma perinde ac aues lacustres est, atque etiã Lingulata: quæ linguã exerit prælongam, vnde ei nomẽ. Otus noctuæ similis est, pinnulis circiter aures eminẽtibus præditus: vnde nomen accepit: quasi auritum dicas. nonnulli Vlulam eum appellant: alij Asionem. ALE. Nusquam hoc audiueram. PANTHE. Sed quam interpres coturnicum ducem. Matricem dixit, hanc puto esse, quam Plinius Orthygometram appellauit. quasi τῆς ὄρτυγος μήτραν, idest coturnicis ducem, & matricem. HERMO. Placet isthæc tua excogitatio. PAN. Est & alia ex eodẽ interprete de matrice significatio, qui ex Theo- B phrasti sententia in historia de stirpibus matricẽ in arboribus cor, medullamque appellat, sic ait ille. Alia enim lignum: alia carnem habẽt: lignum fissile est: caro omnibus dimensionibus diuidi potest: quom cætera quæque ex terra constent: vnde fit, vt inter neruum, & venam ipsa media sit. Patet eius natura cum in cæteris, tum in fructuũ cute, cortex & matrix proprie nuncupãtur, sed ea quoque reddere diffinitione debemus. Cortex est pars vltima: & à subiecto corpore separabilis. Matrix quod in medio ligni tertium à cortice continetur, velut medulla in ossibus: id nõnulli cor: Alij medullam appellant. Sed Alearde ad reliquas Caldarianæ aquæ virtutes redeamus. HERM. Gratissima fuit interposita hæc multorum vocabulorum eruditio: quoniam Alearde satis de matrice, deque ingenita virtute Calda- C rianarum aquarũ, auxiliaribusque remedijs enarratum est, operæprecium est, ex te cognoscere, quibus modis in ægrotos vim suam afferant. ALEAR. Opportuna est Hermolae isthæc tua interrogatio: omnis enim Balneorum effectus fit, aut innatatione, aut potione, aut limi emplastratione, aut aquæ fomento, aut fumi suffitu, aut exæstuationis sudore. Sed quom lauacra Caldariana non apta sint ad emplastrationem, suffitum, & sudorem: de innatatione tãtum, de potione, & fomento ex ordine pro viribus demonstrabo. Verum quom ĩnatatio penè omnibus innotescat: duxi cum ea expediendum esse quicqd obseruandum primo in omni Balneorum lauatione: quid deinde potissimum in Caldariana summersione. HER. Hoc pernecessariũ est Alearde. ALEA. Id igitur agam.

OBSERVATIO PRIMA
ante Balnei ingressum.

PRimo oportet quẽcunque febricula laborantem, aut habitudine debilem, resolubilem, naturaq; macrum, membra spermatica imbecillia habentem, à naturalibus quibuscunque natationibus abstinere. Officit enim nimia Balneorum exinanitio, quæ magis languidos male torquet, quàm adiuuat.

Obseruatio secunda.

BAlnea quisquis ĩgrederis: aluum primum medicamentis ducito: atque euacuato. Nã humoribus non emisis, caliditate Balnei eliquãte, & collectiones dissoluẽte, resolutio tenuis ad loca debilia descendit: ex qua in varias, ac penè ignoratas delabitur quis egritudines.

Obseruatio tertia.

OMne Balnei lauacrum, ante factam pridianæ comestionis cõcoctionem fugito: crudus etenim in stomacho cibus ex nimia Balnei caliditate trahitur ad membra: & variorum est causa languorum: nec minus ventrem natura vel arte leuare procurato: micturiendique non postrema sit cura: ne fæces retentæ, aquarum tẽpore commotę, ad debiles corporis partes lapsantes, graues morbos inducant. Alia sunt plura generaliter pro Balneorum proprietate seruanda, quæ pro sua quisque commoditate ex Galeni, & Hippocratis accurata doctrina cognoscet. HER. Quid præcipue attendendũ sit in natatione Caldariana cupio abs te audire Alearde. ALE. Si aduertas ad Rubricam, normam dabo.

Obseruatio quarta.

TEmpus innatandi diligenter obseruato: fugiendos (vt Physici omnes tradidere) esse dies, aut nimio frigoris horrori, aut inferuescẽtibus ardoribus obnoxios: lauacrum autem Caldarianum, medio Iulio ad Augusti finem ingredito, hoc enim suadet mediocris eius aquarum tepor.

Obſeruatio quinta.

ANimaduerte intraturus Balneum, non oportere corporis labore defatigatũ, aut ſoli cita animi cura laſſum eſſe: quietus nanq, & hilaris hora diei tertia ad illud accedito. In eo horam, pluſculum ve, minus ve, prout ex ratione tuæ valetudinis cognoſces, immorato: vtque virtutis habitudo, ac naturæ vigor tibi ſuaſerit: hoc enim ex conualeſcentia tua tibi facile intelligere erit.

Obſeruatio ſexta.

DE Balnei lauacro rediens veſtimentis curioſe inuolutus exito: & in loco præparato linteis, & ſudarijs calefactis: Balnei contractã humiditatem exſiccato: horamq; in lecto requieſcito: vbi pauxillus ſomnus eſto: inde exurgẽs ad reſoluendam, ſi quam ex balnei calore conceperis inflationem, deambulato in conclaui ab aeris intemperie, & ventorum flatu defenſo: poſt lenem deambulationem continuo, ſi mane fuerit, prandeto: ſi veſpera cœnato.

Obſeruatio ſeptima.

INter obſeruationes hæc præcipua ſit: quid ſcilicet in cibi potuſque qualitate teneas, fugias ve, imprimis dapes nutrientes, & facilis concoctionis præparato, conditoque. Eſculenta erunt, oua recenter nata, vt aiunt ſorbilia: hædorum, vitulorum lactentium, caponum, faſiorum, perdicum, auicularum elixæ carnes, & piſces à medicis comprobati. Poculenta ſint, vina non auſtera, nec vehementiora: laudantur mediocria albi, vel minimi coloris: non improbatur tamen in debilibus, & conſuetis ante cibũ panis fruſta vino aromatico macerata præſumere: omne aquæ poculum fugito: poma, omneſque ſurculorum fructus, legumina quæque: quęcunque acida, & ſalſamenta euitato: lacticinia in ſuper recentia, tibi ea ſumantur ante cibum: pulmentaria quoque omnia ex farina abdicato: illud attende imprimis, ne conſueti cibi modum tranſgrediaris: & omnem repletionem, quam ſtomachus tolerare nequit, fugito.

Obſeruatio octaua.

SIbis die innatare cupis: à matutina innatatione ad veſpertinam, & à prandio ad cœ- D nam octonæ horæ intercurrant, vt digeſtioni cibique concoctioni locus ſit, ne ſi ſtomachus cruditate laboret, fiat attractio ad membra, ex qua fiunt oppletiones. ſuper omnia omnem Venereæ libidinis coitum fugito: ex eo nanque euacuatur vtilis ſuperfluitas vltimi alimenti, cũ qua fit multorum ſpirituũ exhalatio, qui corpus exinanitum relinquunt, prius Balnei caliditate reſolutum. HERMO. Talibus ſanè obſeruationibus, quid in natatione ſequendum, fugiendumque ſit, quiſque ægrotans inſtructus veluti prauio præceptore ad lauacra intrepide accedere poteſt: ſupereſt, vt de potione dicas. ALEAR. Neque hanc præteribimus.

Potio aquæ Caldarianæ.

E POtio Caldariani fontis, quæ datur, aſthmaticis abſque vlcere pulmonis laborantibus, hoc ordine percipitur: prima die ingrediatur æger Balneum, ſeruatis obſeruationibus, vt præmõſtratum eſt: altera vero die accipiat libras duas dictæ aquæ mediocriter excalefactæ, quam ebibat ſine intermisſione, eaque linctu quaſi guttatim deglutienda eſt: dehinc ambulando ſe lentũniter exerceat horis quatuor. quo peracto tantũdem quieſcat: poſtea cibum ſumat ea qua prædiximus norma: ſicque indeſinenter alternis diebus ad quindecim vſque dies, vel vt maxime viginti faciendum eſt: Verum quom aquis Caldarianis nitri quota pars, & ſulfuris minima inſita ſit, non eſt ad ſoluendum ſatis idonea. ergo magis proſunt per innatationem, quàm per potionem, quæ potio tribus continue diebus fit, quo F ad pura nitenſque per excrementa exierit. HER. Quicquam aliud ſeruandum eſt in huiuſmodi aquarum potione? ALE. Nil pręter quod admonui. HERMO. Caldarianę igitur aquæ fomentum ſupereſt adijcias. ALE. Adijciam: fomẽtum autẽ eius hoc pacto efficitur: Aqua recẽs Balnei præparatur, calefitque: in eam infunditur ſpongia bibula, quæ humore calido ebria, atque repleta, ſupra membrum ægrotantis lęſum ſenſim exprimitur, inuolutaque tenui linteo, vlceroſo morbo ſuperimponitur, donec refrigeratur. Refrigerata iterato refouetur, & in quaternas vices replicatur: demum exiccatum vlcus linteis mollibus, atque nitidis circunligatur. hæc de fomento ſunt. Porro ſudationem, emplaſtrationẽque Caldariani auxilij prætereo, quoniam illas nec loci oportunitas, nec aquarum (vt in alijs Thermis) vehemens caliditas ferat. Hanc autem

vetat,

vetat, nulla limi conglutinatio, quum nullo cœno lutescat. HERMOLAVS. Omnia de Balneis ad regulam à te demonstrata sunt: sed Alearde post à balneis digressum, quodquam in vita est seruandum præceptum? ALEARDVS. Est profecto. HERMOLAVS. Ne quicquam de balneis à nobis desiderari possit, trade. ALEAR. Extremum addam laborem.

REGVLA PRIMA, QVID seruandum post à Balneis digresum.

ALEADRVS.

TActa diligenti cura ex prędictis obseruationibus, non parua post balnei missionem, adhibēda est in vita accurata diligentia. Dum ire domum paras, metito, quam longum illinc ad domicilium tuū supersit iter peragendum, siue illud pedibus, siue iumento trāsmeandum sit, quod lento gradu sine corporis lassitudine, in plures dies dispartito, & pro viæ ratione perficito, vt tandem lætus ad proprios lares deuenias.

Regula Secunda.

POstea quam vero ad habitationis locū perueneris, non tibi excidat, quod longe necessariū est, vt singulo mane peculiari quadam obligatione districtus, lenem pedester deambulationem exerceas, aut sedentaria equi vectura per amœna locorum comporteris, qua peracta, hora diei tertia, ad solitam comessationē accedito, & adamussim quæ pręmisimus in cibariorum obseruationibus saltem per mensem tota animi attentione custodito.

Regula Tertia.

EXtremum, ex medicæ artis scriptorum sententia, somnum meridianum fugito, quod infestissimum miseris mortalibus autumant, & quod iterum, atque iterum repetūt, omnem coitum euitato, talemque viuendi modum, ad quadraginta dies vsque indesinenter seruato. hæc de balneis sat. HERMO. Cæteris in omni vita mea animi voluptatibus hanc triduanam anteponendam Alearde arbitror, quia hac cōsuetudine tua vsus sum: vt nihil gratius: nihil iucundius, nihil amœnius, mihi contingere posse deinceps confidam. Quocirca & hospitali Bandarum liberalitati, & tuæ doctrinæ beneficio præter antiquę beneuolentiæ obęrationem debiturum me æternū offero. ALEAR. Nos Hermolae (vt vnus pro omnibus loquar) pro ea qua decet in te obseruantia, ex animo fecimus: & ad maiora in dies paratiores (modo vita supersit) vsque offendes. HERMO. Gratias habeo: ego in vrbem Alearde ad ouium mearum pastoralem curam proficiscar. Tu Venetias ad medicamentosam patritiorū curationem abibis. ALEAR. Ita erit: sed vnum abs te Hermolae oratum velim. HERMOLA. Iube. ALEAR. Mandes quęso Pantheo nostro: quum illum iuuenili ætate satis vtraque lingua eruditum, ac ingenio non mediocri præditum aduertam: vt hác disputatiunculam perpetuis annotamentis tradat: ne illius vtilitatem multis profuturam, præsentes, posterique amittant. PANTHE. Isthuc iam animo conceperam: & gaudeo te tá salubre Caldariani fontis ꝓfugium miseris mortalibus haud quaquam inuidisse: pro mea virili morem tibi gerere industrie curabo. HERMO. Fiet. Valete omnes. vos missos facimus.

ALEARDVS. Vale æternum decus Pontificum.

Explicuint confabulationes de Thermis Caldarianis.

ALEARDVS DE PINDEMONTIBVS Veronensis Physicus de Balneis Calderij.

Reuerendissimo in Christo patri & Domino D. Hermolao Barbaro, dei et Apostolicę sedis gratia dignissimo Episcopo Veronensi

ALEARDVS S.

SI vales pater optime in Christo Iesu, est, vt opto: & ego quidem valeo. Cum sæpius mecum cogitarem humanissime pater: quali dono tuam dignitatem donaré: longe dignius, ac pulchrius fore existimaui, si ab Aleardo tuo potius quàm à fortuna sua donareris. Accipe ergo benignę libellum hunc de fontibus seu Balneo Calderij Veronensis districtus, quem tuo nomini dedicaui: huncq; in tuo armario repone. Et si quid bene dictum in eo est, tuũ, & tui gratia est, quia quid erroris in eo est, corrige, & emenda. Vale dignissime ac humanissime pręsul, & me seruum tuum ama. Ex Venetiis die tertia Nouẽbris. MCCCCLIX.

CVm inter cętera elementa aquæ multas sumant diuersitates, maxime vero aquæ naturaliter calidæ, maiori varietate participant: & hoc non fit nisi propter eas aquas, terrę ꝓprietates, et naturam ipsius occultam, per meatus, & aquæductus, virtutem aliquam metallorum, & aliorum mineralium, & complexionem suscipientes: Id circo cum dudum hęsitaret mens mea ad inuestigãdum virtutes varias aquarum calidarum: naturaliter mihi occurrit aqua Calderij districtus Veronensis dudum hominibus occulta, & inexperta: quæ tamẽ mirabilium virtutum & operationum in corporibus humanis, vt inferius patebit, existit. Quare ipsius aquæ prænominatæ dicam virtutes, & operationes: Etenim considerans diuinissimus Galenus in de regimine sanitatis, testatur expresse, quod non inuenitur aqua per se naturaliter calida, quæ non participet aliqua medicinali virtute. Vere istę sunt manationes aquarum diuinæ. Nam ferè ex ijs habentur multarum ęgritudinũ corporis humani curationes, & consideratis naturis temporum anni, & corporum dispositionibus, appellantur aquę balnearum mineralium sacræ, idest admirabiles, quia mirabilium effectuũ & diuinorum, & occultorum hominibus ab Aristotele vigesimaquarta particula problematum problemate vltimo, f.19. & tu ibi vide & lege. Dicam igitur vires & potentias dictę aquę Calderij nihil inferens mendacij: sed quæ percepi sensu a-

D lijs temporibus. Nam princeps medicorum Galenus primo de simplici medicina dicit, Nihil verius profitetur, q̃ testimonium sensuale, Et de cõplexionibus libro Nulla certior regula ad indicãdum defensiones, quàm regula sensus tactus: præsuppositis tamen semper prius quatuor conditionibus, quæ generaliter ante balnei approximationem obseruandę sunt, debite intelligendo & regulariter operantes, quia coacte, nullum horum obseruaretur. Primũ quidem obseruabile est, nequis tempore excedentis frigoris vel caloris, ipsis nimis vtatur, quia nec hyeme rabiosa, nec æstate furiosa: sed reliquis temporibus vti cõgruum est: quia vere & autumno quæ tempora

E extremorum comparatione temperata dicũtur.

Secundũ obseruabile est: nequis balneo tali vti debeat, nisi corporis repletio absit: nam cito tale corpus corruptioni humorum disponitur, testibus illustribus medicorum. Sed ipsum præparet & diligenter purget, & euacuato corpore, secure balneum adeat. Tertium obseruabile est: q̃ nõ intret quis balneũ stomacho pleno cibo, sed eius prima celebrata digestione, nisi in aliquibus stomachis valde cholericis, in quibus pręcipiunt mincam panis primitus exhiberi vino granatorũ infusam. Quartum obseruabile est, quòd corpus sit purgatũ à supfluitatibus ad minus primę digestionis. Sed anteq̃ ad materiam deueniam de hac aqua balnei Calderij, occurrit primo considerare causam caliditatis aquarum balnearũ dictarũ penes gręcos thermæ. Cum multæ sint

F opiniones famosæ circa hanc materiã, & discordia sapientum facit difficultatem in rebus, & mirabiles varietates harum aquarum, atque virtutes ad inquisitionem causæ prouocant. Quoniã admiratio principiũ est philosophandi apud Aristotelem primo methaphysicæ. facit enim admiratio meditari, & meditatio in veram & propriã causam plerunque perducit. Prima enim opinio fuit Milei philosophi, qui voluit causam caliditatis thermarum esse ventum inclusum in cõcauitatibus terrę, in quibus sunt aquæ fontiũ, qui ventus

tus est calidus, cũ ſit exhalatio calida & ſicca meteororum ſecundo, & conuertitur eius caliditas ſuper aquas illas, & calefacit eas, vnde egrediuntur calidæ. Alia opinio fuit cuiuſdam philoſophi, qui voluit cauſam huius caliditatis thermarũ eſſe: quòd terra in locis illis eſt mollis, & rara, non cõiunctarum partium: quia penetrat in eam caliditas ſolis, & ab ea calefiũt aquæ, quæ ſunt in concauitatibus in ventre terræ. Tertia opinio fuit opinio Democriti, qui voluit cauſam huius eſſe, quod in concauitatibus quæ ſunt in ventre terræ, in quibus colligũtur aquæ, in aliquibus ſunt montes calcis viuæ, ſuper quos tranſeuntes aquæ calefiunt, qm̃ calx calefit ex trãſitu aquę ſuper ipſam, & calefacta calefacit aquã, vt apparet exterius. Quarta autem eſt opinio verior, ꝙ cauſa propria caliditatis thermarum eſt curſus illarũ aquarum ſuper mineras ſulfureas, vel nitroſas, à quibus calefiunt, cum mineræ illæ ſint potentia ignis, & potentia valde propinqua, & actu igni vtitur, ex illo motu, & hoc, vt in pluribus earũ. Videmus enim terram ex cõcauitatibus ſuis euomere ignem, vt in Vulcano Siculę regionis. ſed de hoc alias: quia hic eſt profundiſsima conſideratio, & tu cogita. Hãc ſententiam videtur innuere Ariſtoteles vigeſima quarta particula problematum, problemate decimo nono. ſ. vltimo, quærens ibi Ariſtoteles propter quid omnes aquę naturaliter calidę ſunt ſacræ, reſpõdet, aut quia multæ per terram colantur ſulfuream, vel nitroſam, & in parte etiam ponit hanc ſententiam ſecundo metheoro. Et tu ibi vide. eandem ſententiam ponit clariſsimus, & mirandiſsimus ingenij vir Plinius Veronenſis, de Naturali hiſtoria libro. 35. capite. 39. de ſulfure, in fine capituli. Hanc eandẽ ferè opinionem profiteri videtur Albertus alemanus in ſuis naturalibus libris, vt. 2. meteororũ: & clariſsimus vir excellentiſsimi ingenij Petrus Paduanus in gloſſis, & ſcripto, ſuper problematibus Ariſtotelis loco pręallegato, eandem ſententiam ponit. pro quo tamen eſt aduertendum, pro huius rei declaratione, quod partes terræ habitabilis ſunt multiplices. ſ. pars cutanea, & pars centralis, maxime à cœlo diſtans. pars cutanea terræ, debetur principaliter animantibus vegetabilibus, & plantis. Pars centralis & profundiſsima debetur diabolo & ſequacibus eius. In alijs autẽ partibus terræ ſunt aquæ fontium dulcium, & fontes aquarum calidarum naturaliter, dictarũ à gręcis thermæ, & vapores, ex quibus generantur & minerę auri, argenti, & aliorum mineralium, & exhalationes & ventoſitates, à quibus cauſantur terræ motus magni. & quia contingit huiuſmodi partes eſſe diſtinctas, ĩmo aliquãdo diſtantes multũ, ideo apparent iſtæ tales, & tot diuerſitates aquarum, & fontium dulciũ & calidarum fontium, ſeu aquarum calidarũ, quæ à gręcis dicuntur thermæ: quæ aquæ calidæ ſunt mirabilium & multarum ab inuicem diuerſarum naturarum & operationum, ex quo poteſt patere claro ingenio, qđ huius modi aquæ dictæ thermæ non ſunt naturaliter calidæ, quia ſi non admiſcerentur, & tranſirent per mineras iam dictas, non eſſent calidę, ſicut vt plurimum ſunt, vt patet in fontibus dulcibus, & tu conſidera: & inde ſecundo meteororũ ab Ariſtote. Secundo poteſt patere, quod motus & delatio aquæ per terram non facit ad caliditatem: ſicut quidam ſcioli dicunt, vt patet de fontibus dulcibus frigidis exiſtentibus, hæc eſt opinio cui in pręſenti magis adhæreo. de cauſa caliditatis fontium calidorum, qui thermæ dicuntur licet habeã textus Ariſtote. & aliorum clariſsimorum virorũ multos huic opinioni aliqualiter aduerſantes: ſed clarum ingenium teneat quidquid ſibi placet, & fulciat bene opinionẽ ſuam. & hęc breuiter dicta de hac materia mihi ſufficiãt. quia ſum cõſtitutus inter lacrymas & ſuſpiria cũ multis ægris. Sed modo deueniendũ eſt ad aquam balnei de Calderio diſtrictus Veronenſis. Et primo dico eam eſſe ferream & nitroſam & ſulfuream: ſed longe & lõge magis eſt ferrea, & in pauco eſt nitroſa. & minus eſt ſulfurea: primũ. ſ. quod ſit ferrea multum, patet per foſſationem mineræ dicti balnei, quã fieri fecimus clariſsimus doctor olim pater meus Bernardus à Campanea, & ego diuerſis tamen temporibus. patet etiam per tepiditatem dictæ aquæ, quę prouenit propter ſuperabundãtem mineram ferri ſuper nitroſam & ſulfuream. Secũdum vero. ſ. quod ſit in pauco nitroſa, & in minus ſulfurea, patet per ſublimationem dictę aquę, quam ſublimari feci alias, & ſic inueni. & idẽ clariſsimus doctor pater meus Bernardus à Cãpanea eam ſublimari fecit ferè eodẽ tempore quo ego: & dixit ſe idem reperiſſe per ſublimationem ab eo factam: & per experientiã vidimus in ęgris iam miſsis ad illa balnea, per quemlibet noſtrum ſeparate conferentiam illarum balnearum in ægritudinibus multis, in quibus valẽt dictæ aquę dictarum minerarum, vigore dictarum minerarũ: & magis dominantis in minera.

Nota.

Valet autem dictum balneum ad ægritudines de humiditate cum remiſſa frigiditate, & in doloribus articulorum, & podagræ humidæ & frigidę remiſſę, aſthmati, & ęgritudinibus renum, & fracturę reſtaurationẽ fortem efficit: & cõfert apoſtematibus & plagis putridis, & ſto-

machum

machum iuuat & splenem, & confert pectori & capiti,& maxime stomacho humido,& hydropicis, & maxime asciticis & inflatis, & mundificat neruos:& dolores spasmosos sedat,& corporis superficiem a bothor,& plagis malis antiquis mundificat,& à panno,morphæa,& albaras. & resoluit superfluitates ad iuncturas, & splenem & hepar descendentes.Et confert duriciei vuluæ mirabiliter,& cursui humiditatum matricis mirabiliter subuenit,eas exiccando,& impedimentū imprægnatiōis ab hac causa tollit. Tempus autem magis conueniens adeundi hoc balneum est, de mēse Iulii.s.à medio Iulij, vsq; per totum mēsem Augusti. Modus vero quo uti debent hoc balneo est,aut per ingressum eius,aut per potū eius, aut per embrochationem eius, & fomētum eius, aut per desudationem.Sed desudatio non pōt fieri propter ineptitudinem, & incōmoditatem loci,& propter tepiditatem aquæ dicti balnei : quæ prouenit propter superabundantem minerā ferri, super nitrosam & sulfuream.Embrochatio & fomētatio fieri porest ipsa aqua debite calefacta, & cū spongia in ea infusa,& expressa super membrum læsum,& postea spongia debite calida inuoluta pāno lineo subtili,& applicata mēbro læso,ibi dimitti potest vsq; ad tepiditatē eius · & reponi potest tribus aut quatuor vicibus, & debite exiccata parte,īuolui debet pāno lineo debite calido,& sic fieri potest secūdum placitum & necessitatē. Secunda aūt die qua adiuit dictū balneū, vel tertia die, hora tertia diei potest intrare dictū balneum, & ibi per horam īmorari, & parū plus vel minus secundum virtutis tenorē,& naturam dispositiōis, vel dispositionum à quibus vexatur dictus infirmus, vel patiēs, donec perpēdat summitates digitorum suorum incrispari. postea vero egrediatur balneum, & exiccetur cum panno lineo mediocriter calido:& post quiescat in lecto per spacium vnius horæ,postea vero prandeat:& similiter ante cœnā per duas horas potest ingredi balneum:& similiter faciat & cœnet,& debito tempore eat cubitum : potus autē eius potest fieri.s.dictæ aquæ dicti balnei, die secunda.s. altera die ab ingressu balnei,vel post ingressum balnei, & bibat de ista aqua debite calefacta duas libras successiue,& eam paulatim lambēdo,& non ingurgitādo,deinde ambulet & exercitetur: & per quatuor horas post prandeat parū & cibaria optimi nutrimenti,& facilis digestionis,& idem potest facere ante cœnā tempore debito interposito.Altera aūt die sequenti potest intrare dictum balneum, vt prius,& sic successiue & alternatim faciat vsq; ad quindecim dies, vel ad plus vsq; ad

D viginti dies:sed melius est vsq; ad quindecim dies ad plus. Sed quia hęc aqua nō multum participat nitro,& minus sulfure,nō est solutiua multum, cum tamen sit aliqualiter solutiua.ideo potius est insistendum in ingressu dictæ aquæ balnei, q̄ in potu eius:vtroq; tamen modo est conueniens dictis passionibus suprascriptis. Et si bibitur dicta aqua balnei dicti,debet bibi & continuari,quousque exeat clara sicut bibitur, vel per vrinam, vel per secessum, qđ vt plus est.& colligas quod egeritur,vel vrinatur in vase vitreo: sed melius est vt dixi intrare balneum : sed quia iuxta sententiam Aristotelis permutantur balnea hæc naturalia,sicut cætera alia composita: & alia omnia corruptibilia in effectibus suis : & in dominio minerarū, & in malicia cum eis complicata, sicut vidi temporibus meis in fontibus calidis Patauinis:& vidi

E malos effectus illarum balnearum tempore, quo clarissimus & nobilissimus Galeotus Marchio de Mala comis vir mirandissimę virtutis adiuit illa balnea Paduana,vna cū nobilissimo viro patricio Veneto Petro Mauroceno genero suo: ꝓpter quæ balnea ambo mortui sunt cum tribus famulis,& multi alij eo anno propter illa balnea mortui sunt:& propter malitiam occultam illarū balnearū:quia vbi fuerit mare, nūc arida tellus, meteororū primo: & iuxta sententiam Aristot.problematum prope mare est alicubi aqua dulcis, & plus distanter aqua salsa. Sed si Deus dabit mihi gratiam, vt ad ciuitatem Veronensem (quod in breui erit eo duce)accedam:perscrutabor diligentissime, & cū vigili studio illa balnea & conditiones eorum in præsentiarū repertas,& vtrum sit facta variatio in aliquo à tpe quo eam aquam

F sublimari feci:& tunc addam aliqua huic sententiæ,secundū quod reperiam balnea illa disposita.

Et si patiens suprascriptas ægritudines,aut aliquam earum non liberetur prima vice,redeat sequendo anno ad dictum balneum,& faciat vt prędictum est, & videbit mirabiles virtutes, & operationes aquæ balnei de Calderio.

De partibus autem balnei, quæ iuxta sententiā Galeni in libro secundo de regimine sanitatis sunt quatuor,quia non sunt necessariæ in proposito,non facio multam mentionem.Prima enim pars est quæ est aeris. Secunda pars est aquæ calidæ.& Tertia pars est,q̄ est frigidæ aquæ:& Quarta pars est,quæ est fucationū, quam sententia propter summam artē,& dilectionem q̄ habuit Galenus erga humanam naturā assumpsit à diuinissimo Hippocrate epidemiarum sexta, textu commē.7. & Hippocratem appellat Galenus vocem Dei de vtilitate particularum,capitulo nono, ad principium.

principium, & composuit sex libros de regimine sanitatis Galenus propter sententiam Hippocraticam & tu ibi vide. Tandem statuendus est modus, quo regi debent, qui à dicto balneo recedunt. Primo si recedentes a dicto Balneo sint distantes, siue sint equestres siue pedestres, siue faciāt se portari, debēt paulatim quolibet die ambulare, equitare, vel duci, & hora tertiarum debent comedere, & assumere cibaria boni nutrimenti, facilis digestionis, & bene masticent quæ assumunt, quia nutriens masticatione aliquam habet digestionem teste principe. & à somno diurno penitus abstineant. Vinum autem quod sumunt sit album, non dulce, stomachis eorum conforme, & non sit aquæ mixtum per aliquot dies, scilicet ad minus octo dies.

Sed quia vinum aliquando est minus potēs & fumosum, pro illorum fumorum depressione teneant per aliquod spacium buccellam panis in cyatho vini, donec optime sit infusa: quia panis est catena vini. & elapsis istis octo diebus redeant ad vinum sibi consuetum. possunt aliquando vti vitellis ouorum recentium, & quiescant post cibum moderate, deinde vero exercitentur ante cibum futurum loco plano vsque ad lassitudinem exclusiue, & cœna eorum sit valde leuis cum pullis elixatis. post modū vero quindecim diebus elapsis ad minus, possunt vti carnibus castrati vituli, omnibus bene coctis & maxime elixis, vt facilius digerantur quia elixa sunt facilioris digestionis, q̃ assata cæteris paribus. & vtantur brodio pulli cum pane optime intus madefacto, tam in prandio, q̃ in cœna, lauent manus suas cum vino calido, & non tangant aquam frigidam aliquibus diebus, caueant sibi ab alijs cibis præterquā à prædictis ad minus per mensem, & à fructibus omnibus præcaueāt & à leguminibus, & acruminibus & acutis, vt allia, cœpæ, & porri, & similia, & aromata acuta & ab aceto per dictum tempus: & nocent caules & ficus, & cibaria de pasta maxime sunt nociua referendo semper singula singulis. Inter omnia maxime deuitent coitum penitus ad minus per mēsem, quia vnus coitus superfluus plus nocet quam vna exquisitissima phlebotomia, nec competit in regimine sanitatis coitus penes Epicurum in microtechni, licet non placeat Galeno ibidem hæc sententia & secundum veritatē. Et tu lege ibi, & videbis quo tempore, qua ætate, in quibus corporibus competit coitus secundum veram sententiam. ibi, s. venereorum quidem secundum Epicurum nullus vsus est salubris. Et tertia & sexta epidemiarum potest cō prehendi nocumentū coitus maximum. Et vndecimo continentis quarto capitulo, & tu vide ibi, eneruat enim Palladem, & Martem Venus ipsa. Vnde Ethicorū libro Venus Cypriaca spisse furatur intellectum sapientis. Caueāt à malis animæ passionibus. Sed lętentur & gaudeant. ꝓpinqui autē dictis balneis in recessu à dictis Balneis, eodem regimine vitę vtantur. Sed satis.

EX BAVERII DE BAVERIIS Consiliis, de Balneis excerpta.

Cap. LXXV. de Balneo Porrettæ.

In stando in Balneo Porrettę infrascriptus ordo seruari debet. Cum in balneo Porrettæ fueritis, debetis vna die qe scere, in qua nihil agatis. In sequenti die in ortu solis accedatis ad aquam Porrettæ, & de ea bibatis sex cyathos continentes duos vrceos. quibus bibitis, redeatis ad hospitium, hinc inde ambulando, & sic per horam stabitis. interim aquam sumptam secedetis totā aut magnā partem. exacta hora redeatis ad aquam, & bibatis cyathos quatuor cum dimidio, & inde stabitis per horam, & hoc tempore emittetis aquam totam aut magnam partem, postea iterum ibitis ad bibendum quatuor cyathos cum dimidio vt prius feceratis, deinde stabitis per horas tres et prandeatis. Transactis horis octo à fine prādij faciatis cœnam leuem, aut collationem bonam. inde postea ad horam cum dimidia ibitis dormitum, in sequenti die, quæ erit tertia accessus vestri, circa solis ortum bibetis vrceos duos aquæ, & inde stabitis per horam, et postea ingrediamini balneum si non fuerit frigidum. & stabitis in eo per horam, deinde intrabitis lectum, & corpore mediocriter pānis tecto absque hoc quod dormiatis, & videbitis si natura tentat sudorem. Si sudaueritis, faciatis corpus vestrū pānis calidis exiccari. & inde ad horam faciatis fieri hoc clystere.

Recip. aquæ Porrettæ lib. j s.
Mellis vnc. ij.
Olei vnc. iij.
Salis drach. ij. s.

Misc.

Misce & calidum ſupponatur.

Clyſteri reiecto, accipietis prādium veſtrum, & in ſero cœnam, in qua poteritis aliquid plus comedere, quā in die, qua bibitis. & hunc ordinem ſeruare debetis, quoad eritis Porrettę. ſ. vna die bibere in tribus vicibus quinque aquæ vrceos, alia die duos. & balneum intrare. & hoc dico, ſi balneum non eſt frigidum. & ſi frigidum fuerit, vt plerunq; accidit, dimittatis, & faciatis fieri clyſtere hoc. nullo pacto dimittatur, quoniā plus operabitur quā aqua, quæ bibitur. Et iſte modus eſt obſeruādus per dies. xx. Cum bibetis per dies. iiij. aquam, faciatis fieri ad ſtomachum vnctionē per horam ante cœnam cum manu calida.

Recipe olei de abſynthio.
De ſpica.
De maſtiche, añ. vnc. 5.
Galliæ muſcatæ.
Garyophyllorum.
Macis.
Galangæ,
Carui.
Am meos, aña. Scrop. j.
Corall. rub.
Coriandrorum præp. añ. drach. 5.
Ceræ albæ parum, & fiat vnguentum molle.

Vtamini ſup ferculis veſtris ſpecieb⁹, quę ſic fiūt:

Recipe cinnamomi electi drach. ij.
Zingiberis Scropu. ij.
Garyophyllorum.
Melegettæ.
Amomi.
Semi. ſclareæ añ. Scrop. j.
Sandalorum rubeorum drach. j.
Croci drach. 5.

Piſtentur ſubtiliter, cribrētur, & fiant ſpecies. Confectiones ſibi conuenientes ſunt, coriandri præparati habentis vnam zuccari cooperturam, qui ſumendi ſunt in fine menſæ, & nihil inde bibēdū: et aniſi vnius coopturæ zuccari, de quibus ſumatis duas tertias vnius cochlearis in principio menſæ, & confectio quæ ſic fit:

Recipe Zuccari trium coctarum vnc. 8.
Aquæ roſarum in qua infuſæ fuerint drac. ij. cinnamomi, quantum ſufficit ad diſſoluendum zuccarum, & fiat confectio in rotulis, quarum quælibet ſit mediæ vncię. De hac confectione poteſt ſumere in ſero, quando vellet facere collationem, aut quando non ſumeret aniſos, bibat vinum album aut ciſiolum medium inter dulce et bruſcū. Carnes ſint pullarum, caſtrati, aut hœdi: ab alijs abſtineat. panem accipiat bene fermētatum, conuenienter coctum, qui ſit vnius, aut duorum dierum, non amplius trium, ab alijs cibis abſtineat. Pro ferculo vtatur pane cocto, aut brodetto cum ouo facto, aut brodio, in quo petroſelinum fuerit coctum. caueat à ſomno diurno, à fructibus omnibus, ab herbis crudis, à piſcibus, caſeo, lacte, butyro, à paſtis azymis, à ſtatione ventorum, & ab aere nocturno.

Cap. LXXVI. De Balneo Porrettæ.

IBitis, concedente Deo, ad balneum Porrettę. cum ibidem fueritis, quieſcatis duos dies, niſi q in die ſecunda faciatis fieri clyſtere ante prandium eo modo quo ordinabitur. Die vero tertia circa Solis ortum accedetis ad aquam. de ea bibetis vrceum vnum cum dimidio antequam à potu deſiſtatis. deinde redeatis ad hoſpitium, & ſtabitis per horam, aut per horam cum dimidia, & interim aquam ſumptā emittetis totam, vel partem maiorem. poſtea redeatis iterum ad aquam potandam bibendo de ea vrceum cum dimidio, vt prius. poſtea redeatis ad hoſpitium, & ſtabitis per horas tres, & hoc tempore egeretis ferè totā aquam, & prandeatis. poſt prandium ad horas. 7. faciatis fieri clyſtere, quod infra ordinabo. Et hūc ordinem ſeruabitis omni die, quo ſteteritis Porrettæ, ſi quid non ſuperuenerit noui, quo minus ordo ſeruetur, ſicut eſſet debilitas, aut fortis dolor & conſimilia. Quando à lecto de mane ſurgitis, vngatis hepatis regionem cū vnguento quod ordinabo. De mane quando ſurgitis, & de ſero ante cœnam faciatis vngi regionem renum & locum inter teſticulos & anum, & pectinem cū vnguento ordinato. Si caſus occurreret, q fieret vrinæ retētio ſuccurratur ſic, Recipe Parietariam & bulliat in aqua Porrettæ, deinde habeatur ſpongia calida, plus q̃ tepida, ponatur femori, & cum īfrigidatur, remoueatur. & ſic fiat tribus, vel. iiij. vicibus. Ad idē valet, ſi Parietaria decocta inuoluatur in pecia linea ſubtili & femori apponatur. Item accipiatur vitriola & ponatur in ſartagine, et ſuperaſpergatur modico oleo de ſcorpiōibus, & folia paſſa fient, ponatur Parietaria ſuper pectinem, & ſimiliter fieri poteſt cū ſanationibus ſeu criſſonibus. Cibus ſit panis debite coctus & conuenienter fermentatus abſq; ſale non pluris temporis duorū aut trium dierū, nec minoris vnius diei, à quo cortex excutiatur. Carnes ſint pullarū, hœdi, caſtrati, ab alijs abſtineant. melius prædictæ carnes parantur elixando, q̃ alio modo. decoquantur in aqua cōmuni, & non in aqua balnei. Vinum ſit albū aut ciſiolum, non dulce, nec ponticū multum. Comedatis in die bis, ſed non grauetis vos multo prandio vel cœna. pro ferculo ſumatis panē coctum in brodio, aut bucellas

panis

pānis in brodio infusas aut milium. non vtamini speciebus in cibis vestris. Ex confectionibus conueniunt manuschristi, amygdalæ cum zuccaro conditæ, diamygdalaton, seu marzapane, & grana coriādri habētia cooperturam vnam zuccari, & hoc post cibum, post quę nihil bibatur. In casu vestro non conueniūt anisi. clystere quo vti debetis est hoc,

Recip. aquæ Balnei lib. j. s.
Casiæ drach. xij.
Olei violati vnc. iij.
Salis drach. j. s. & totum calidum supponatur. Interdum accidit propter potum aquæ, vt in stomacho multiplicetur ventositas, cui non est tutum calefacientibus, & carminantibus ab intra administratis succurrere propter hepatis, & renum caliditatē, quare oportet ab extra approximare quę conferant. de quibus est vnguentum ad hoc ordinatum, cum quo ante prandium, & cœnam ꝑ horam vnam, præmissa leui stomachi fricatione faciatis inungi. si magnus accideret ardor in virga, iniiciatis cum syringa albumen oui, aut lac, aut emulsio seminis papaueris, quodq; iniectum dolorem remittit.

Bauerij de Bauerijs regulæ obseruandæ pro vsu Balnei Petrioli. Cap. CVII.

IN primis debet accedere ad balneum vocatum Caldanellę. ibidem duobus diebus balneetur, & hoc, quoniam aqua ista est nimis calida, vt corpus calidiorem facilius tolleret. Tertio die accedat ad balneum Petrioli, hoc est ad balneum Equitum, & ibi balneetur. Modus hic est. incipiat balneū in ortu solis, ventris tamen beneficio prius habito. in quo balneo per horam maneat. dein balneo egrediatur, pannis vero bene tectus, lectum ingrediatur, vbi pānis mediocriter coopertus, sudare tentet. absque somno sit. per horam vnam maneat in lecto. Qua transacta, vestitus accedat ad duciam. Ibi per horam ducietur. debet autem aqua duciæ eam partem capitis percurere, quæ ꝑ digitum medium manus tangitur appositum, coniuncturæ, & nasi extremitati. Incipiat autem ducia à penultima, quoniam temperantior prioribus est, quæ forte in principijs tolerari nō possent. assidue versus priores accedatur, quoad ad calidiores ventum sit, quæ tolerabiles sint. post horam transactam duciæ inde pran deat. post prandium septem horis permaneat sine somno, & cibo. inde ad duciam reuertatur. in qua per mediam aut integram horam permanere poterit, & inde ad horam cœnare. postea per horam & mediam vigilet. post accedat dormitū. & sequentibus diebus similis modus seruetur.

Ieiunus balneum ingrediatur. nec in ipso vllo pacto comedat, vel bibat. Vino vtatur Oligophoro: nō dulci, nec austero, sed mediocri. Vitet res omnes tardæ, & malæ digestionis, præsertim in caput euaporantes, vt lagana & acria. Fructus omnes, aromatica multum calida, vinum potēs, carnes grossæ, caseus vitentur. Vtatur rebus citæ concoctionis, & boni nutrimenti, non euaporantibus ad caput. Somnus nimius nocet, nā corpus humectat. ita & vigilię superfluę, q̃ caput humoribus repleant.

Sunt & alia duo balnea, vnum vocatur S. Lucia, aliud Sanctus Caluarius, in quorum vno si mulieres balneātur, multum confert stomacho, ob mineram ferreā: quæ ibidem stypticitate sua partes stomachi vnit, & ibi non duciatur, sed balneatur.

Canon pro Balneo Porrettæ. Cap. CVIII.

REgimen quod in balneo Porrettæ obseruare debet spectabilis vir Gabriel Taxo, cum ad balneū fuerit, stet die vna q̃ nihil faciat, at solum quiescat. Sequenti die in ortu solis accedat ad aquam Porrectæ, & bibat sex cyathos eius aquæ, continentes duos vrceos. dein ambulet hinc inde, donec totā aut quasi totam aq̃ secedat. Exacta vna hora, ad potandum redeat, & bibat vt supra sex cyathos, demum ambulando faciat, vt prius dictum est. post finem horæ, ab hora secunda sumptionis sumat alios sex cyathos. dein stet horis tribus ad minus & prandeat, & eo die nil aliud fiat. Tertia die in ortu solis bibat sex cyathos aquæ vt in secunda die. Cum eos secesserit, aut pro maiori parte, accedat ad balneū, & illius quærat partem calidiorem, in qua stet, si non fuerit molestum per horam. Deinde ponat in lecto, & modice pānis coopertus, videat si modice sudare poterit. si sudat, abstergatur, si nō sudat, transacta media hora, surgat & faciat sibi fieri clystere tale vel sudauerit, vel non.

Recip. aquæ Porrectæ cyathos. v.
Sem. anisorum drach. j.
Cymini. vnc. s.
Pistentur grosse, & bulliant in dicta aqua dum redeat ad. iij. cyathos, et mediū vel quatuor. post ea coletur.
Colaturæ adde zuccari rubei vnc ij.
Vitellum oui vnum.
Olei vnc. iij.
Salis drach. ij. fint enema. quo reiecto, prandeat, & hac die poterit etiam cęnare. In die vero qua sumit

sumit sex cyathos, prandeat, sed in sero faciat col lationem, aut leuiter cœnet, & non nisi post septem, aut octo horas à fine prandij. laudo, si stomachus difficulter concoqueret carnes, vt aliquando solet accidere, tum ob malam dispositionem, tum ob potum eius aquæ, vt ipse faciat fieri parũ pulli pisti, & ante omnia sorbeat. carnes sint pullarum, aut castrati. panis non sit durus, neque calidus actu. Vinum sit album, aut cisiolum, non dulce, nõ acerbum, non præpotens, sed inter hęc mediocre. his solum cibis vtatur. Cum vero stomachus sit multum vẽtosus, antequam incipiat comedere per decimam partem horę assumat cochlearium anisorum vnius coopertur æ zuccari, & super bibat modicum vini. itidem faciat ante cœnam. in sero sumat rotulum vel morsellum vnum huiusmodi.

Recipe cinnamomi electi drach. j. ß.
- Zingiberis drach. ß.
- Ameos.
- Carui.
- Anisorum.
- Ana scrop. j.

Specierum triasandalorum sine cãphora scro. ij. Aquæ absinthij. q. s. fiat cõfectio in morsellis: quorum quodlibet sit dra. iij. Circa locum vbi sentit tumorem de mane cum surgit, inungẽdum oleo ĩfrascripto, & hoc illa die, qua debet accipere. vj. cyathos, alia die faciat vnctionem eandem, quãdo steterit in lecto, & voluerit surgere post Balneum.

Recip. olei de anetho vnc. j.
De ruta vnc. ß. misce & calide vnge partes dolentes, scilicet circa vmbilicum & versus inguen. caue à somno diurno, & à sole stando sub dio.

Cap. CXXXVI.

SCire cupitis, quod balneũ sit efficacius, aut Petrioli, aut S. Philippi. Respondeo non esse verum, balneum Petrioli esse calidum, et siccũ in quarto gra. Ratio est, balneum non habet caliditatem: & sic nisi merito mineræ super quam currit aqua. minera illa est, sulfuris, & aluminis, licet sulfur graduetur caliditate in quarto, vt apparet. ij. Can. cccxxvij. Aqua cum de sui natura sit frigida, minuit de caliditate sulfuris. nam si aliquid componitur ex rebus diuersorum graduũ, id non est ita intensum, sicut intensior illorũ graduum componentium. nam si id, quod calidum est in primo: componatur cum eo quod est in tertio, totum nõ est calidum in tertio, ergo aqua Petrioli est composita ex sulfure & aqua, ergo totũ non est calidum vt sulfur, quod est alterum componentium.

D Item balneum S. Philippi citius operatur, qđ expertum est, & declaratur ratione. balneum Petrioli habet cũ sulfure suo multum aluminis, alumen est stypticum, ob hoc cõuenit fluxui sanguinis vt apparet secundo can. simplici. cccccclīīj. ꝓpter hoc aqua Petrioli non ita cito penetrat ad partes profundas, aut ad loca, ad quæ difficilis est penetratio, ratione aluminis constringentis & ꝓhibentis citam sulfuris virtutem penetrare.

Balneum S. Philippi habet sulfur non minus, quàm balneum Petrioli, quod apparet ex multo sulfure, quod ibi sit, nec decurrit per ipsum, sed ꝑ loca quæ videntur cineritia ob magnam minerę caliditatem. huic aquæ non est alumen coniunctum, quod prohibeat eius penetrationem. ideo eius virtus citius ad loca penetrat profunda sua virtute sulfurea, & calfacit, & siccat. Verum est

E ꝙ licet balneum Petrioli tardius operetur, cum ipso tamen maius confortat, ob alumen ꝙ partes vnit. balneum S. Philippi dimittit partes, in quibus operatur laxiores, & porositates latiores. ob id videtur ꝙ balneum Petrioli parum cõfert sciaticæ, cum eius materia sit in profundo locata, nã ad eum locum nõ penetrat. at balneum S. Philippi confert. cum essem Senis plures ad id missi, qui fuere omnes liberati. Balneum Militum habet mineram mixtam ex aqua balnei Petrioli, & ex aqua balnei de ferro. & videmus vtramq; aquam confluere in id balneum. Balneum S. Luciæ videtur ꝙ teneat minerã ferri, quia circa partes, ꝑ quas fluit, relinquit quandã superfluitatem, q̃ attestatur colore ęruginis, ferro. quę cum gustatur, videtur insipida. non negatur tamẽ quin participet aliquid sulfuris & aluminis, sed longe minus, quàm Petriolum.

F Balneum Caldanellarum habet ferri minerã cum participatione nitri. ideo eius aqua fit solutiua, sed parum: vnde licet ratiõe nitri soluere debeat: ratione ferri stringentis & vnientis partes, remittitur solutio. hæc sunt, quæ respondi.

Ex Cap. CXXXV.

COnsiderandum mihi est, num Balneum in hac dispositione conferat. quantum ad neruorum lassitudinem, videtur quòd stante virtute, & corpore in febriente, balneum Caldanellarum Senarum aptum sit. hoc habet vim ferream cum participatione salsedinis aluminis. quidam volunt ꝙ virtutem habeat æream. vnde conueniens est. Aui. ij. primi ca. Aereæ quidẽ aquæ, ferreæ & salsæ iuuant ægritudines factas è frigiditate & humiditate, & dolores articulorũ & podagræ: conferunt lassitudini. i. paralysi, asthmaticis, & renibus. &, Aq̃ sulfureę & ęreę sunt

bonæ

boně renibus & colicæ. item aqua ferrea est bona spleni & stomacho, item aqua ærea. Dico vlterius q balneũ sulphureum conuenit, præcipue si cum sulphure fuerit aliquid aluminis, q sua stypticitate membra confortet, vt balneũ Petrioli, & s. Philippi. Si vnica euacuatione non poterit sufficienter purgari, quia forsan ob longã ægritudinẽ non toleraret fortẽ solutionem, fiat in duabus aut tribus. ergo bene purgatus petat balneũ Petrioli, ad quod eundum Aprili. ita vt ibi sit de Maio, nã ad balneũ standum per mensem, aut amplius. Si tardius accederet, standũ ibi esset Iunio. Cũ ibi fuerit, quiescat. ij. vel. iij. dies. circa Solis ortum portetur ad balneũ Caldanellarũ, in quo balneet corpus totũ per horam. dein intret balneum linteaminibus calfactis prius, & corpore mediocriter pannis tecto tentet, si potest sudare, si sudauerit, abstergatur pãnis calidis. Si non sudet, cum steterit per horam in lecto, se induat, inde ad horam prandeat. eadem die nil aliud faciat. similem ordinem teneat per. iij. dies sequentes. quibus præteritis mane in ortu Solis balneet se in balneo militum. Ingenietur vt aqua descendens in balneum det super partem posteriorẽ colli, in quo sibi molestum si non sit, maneat per horam. egressus, lectum accedat, tentet sudare, & faciat, vt dixi de Caldanellis. Cũ fuerit indutus, accedat ad duciã, cuius casus sit super caput, vbi commissura coronalis coniungitur cum sagittali, qui locus noscitur ponendo radicem manus patiẽtis ad radicem nasi. vbi terminatur digitus medius illic est coniunctio cõmissurarum. & ab ea incipiat, quę minus est calida. ad quam stet per horam. inde surgat, & faciat sibi caput exiccari cum pannis calidis, & vltimo fricari cum manu caput, & partem posteriorem colli cũ infusione infrascripta. Stet per horam & prandeat. cum transiuerint horę. 7. à fine prandij, redeat ad capiendam aquam, vt dictum est. sic obseruet dũ stat Petrioli. Bis in hebdomada se balneet in Caldanellis, reliquis diebus in balneo militũ, seruatis modis prædictis. Cum se duciauerit per duos dies ad vnam duciam, mutet se ad aliam paulum calidiorẽ. & ita procedat donec veniat ad duciam propinquã calidissimæ per duas ducias, & ibi quiescat, donec compleat balneationẽ integre. Si per aliquod accidens non sufferret balneum per horam, & sic duciam, stet Petrioli per plus tempus. Huius ordinis causa est, quia balneum Caldanellarũ habet vim ferream cum aliquali alumine, & forte aliquid æris participat. ideo confert stomacho, & spleni, renibus et neruis. Hoc balneum est leuius balneo militum, etiam posset balneari in balneo S. Luciæ, vbi mulieres se balneant. Balneum militum fit ex aqua Petrioli, cum permixtione aquæ balnei de ferro. ideo habet sulphur cũ alumine & ferro. ideo conuenit neruis debilibus: resoluit laxitatẽ & paralysin. posset administrari super partẽ superiorẽ colli, vbi est origo neruorũ. Bene esset, vt itraret balneũ Petrioli magnũ in sero, postq̃ sumpsisset duciam, in quo staret vsq; ad vmbilicũ per mediam horam, & hoc in diebus postremis.

Antequam balneum intret, habeat vẽtris beneficium. Si est stypticus fiat clysma hoc.

Recipe decoctionem capitis castrati cũ malua & Parietaria lib. j. s. adde mellis vnc. j.

Olei vnc. iij.

Salis drach. ij. & calidum supponatur.

Item si debilitatẽ sentiret in balneo, egrediatur. idem capiat aquã in capite. Item cũ est in balneo, nil bibat. si maxime sitiret, sumat grana granatorum, aut zuccarum candidum in ore. Item cum egreditur balneum vel duciã, non comedat, non bibat, donec corpus sit infrigidatum. Itẽ post Solis occasum non stet extra domum. Itẽ non prius bibat q̃ comederit quinq; aut sex bolos. & bibat pro vice parum, & potius sæpe. vinũ sit paruum, cisiolũ, non dulce, non acidum, et laudo aquam mellis cum cinnamomo aromatizatã. Cibi sint, perdices, fasiani, turtures, capones iuuenes, gallinæ, pulli, carnes hœdi, castrati. Euntibus ad balneum accidit aliqñ rubedo oculorũ. tunc ponantur ventosæ spatulis sine scarificatione. fricentur spatulæ. in oculis proijce albumen oui cum aqua ros. conquassati, cum prius spuma abiecta fuerit. & cũ coto, oculis superpone, & sæpe mutetur, ita vt non siccetur, vel supponatur lac recens. Aliquando accidit hepatis supercalfactio. tunc vnge regionẽ hepatis ante ingressum balnei cum ceroto sandalino. exhibeatur hoc iuleb, quod hepatis infrigidatiuũ, confortatiuum est, & mũdat renes, & præseruat à generatione lapidis:

Recipe aquæ Endiuiæ vnc. 6.

Hepaticæ vnc. iij.

S. cõmunium maiorum frigidorum vnc. iiij.

Capil. vene. vnc. iiij. s.

Bulliant in prædictis aquis grana alchechengi. x. & sandalorũ rubeorum drach. ij. vsq; ad consumptionem quartæ partis. Cola. colaturæ adde, zuccari trium coctarũ. q. s. fiat iulep lõgum. dosis est vnc. iij. per duas horas ante introitum balnei. Si à capite ad pectus materia descenderet, & tussi patiens molestaretur, da post cœnam cum itur dormitum scrop. ij. pil. de hiera composita. sequenti mane non intret balneum, nec exponat caput duciæ, sed in vespe cũ hac aqua fricet collũ & caput.

Recip. aquæ vitæ quater ſublimatæ lib. j. ſ.
Thuris.
Garyophyllorum.
Laudani.
Macis.
Nucis moſch. ana drach. j.
Piſtentur modo groſſo. Infundantur in dicta aqua, quæ ſit in vaſe vitreo. & bene claude cum cera. vtatur ea.

Bauerij finis.

Tabula Capitum, quæſtionumq; contentarũ in hoc Tractatu Matthęi Bendinelli de Balneis Lucenſibus, Villæ, & Corſennæ.

MATTHAEI

Bendinelli Tractatus de Balneo Villę Lucenſi. Cap. i.

CVm oporteat vnumquemq; artificẽ prius deſcribere illud, in quo cõſiderat, vt inqt Cõmẽtator cõmẽ. 2. Primo cęli, & mũdi, Deinde, cum oĩs doctrina, & oĩs diſciplina ex præexiſtenti fiat cognitiõe: vt inquit philoſophus. 1. poſter. atq; accidentia magnã partem cõferant ad cognoſcẽdũ vnũquodq; vt ab eodem dicitur primo de aĩa. Videndum primo eſt, qũo aqua iſta ſeu oĩum balneorum ex terra manans, quæ frigida eſt & ſicca, poſſit feruẽs, ſeu calida ex actu exire. Qua dubitatiuncula expedita, ad reliqua cõſequenter dicenda deueniã. Huius dubitationis varię opiniones repertæ ſunt ſcđm varium modum intelligentiũ philoſophorum de natura quærentiũ. Quarũ prima fuit Milei, vt recitat Cõciliator ꝓblematũ. 24. part. cõm. 18. dicentis talẽ caliditatem in aqua induci à vẽto cauernas ſubintrante, et ſuo motu frequẽti aquas cõmiſcente. quẽ male arbitrantem copioſius reprobat Conciliator. Si talis caliditas à vento in aquis ꝓduceretur ſubterraneis, cũ ventus eas non moueat vniformiter, nec vniformiter eſſent calidæ. qđ cum nondũ fuerit viſum, Mileus à veritate diſſonabat. Itẽ contra eundẽ ſcđo ſic inſtat. Si aquæ ventorũ motibus calefierent, cũ qñq; venti deficiãt, & aquarũ caliditas deficeret, ex quo balnea olĩ caliſſima frigida redirẽt. qđ dicere, priori dicto cõſtat abſurdius. Scđa opinio fuit cuiuſdã alterius philoſophi credẽtis ſolarib. radijs aquas incendi, & ad talẽ caliditatis gradũ alterari. Extimabat enim ſolem, aut actu aut potentia in illis operari. Quod ſi eſſet verum, prædicta etiã inconuenientia ſequerentur: & clarum eſt, ꝙ aquę eſſent aliquãdo frigidæ, aliqñ calidæ. Tunc enim huiuſmodi aquæ ebullirent, cum Sol ad ęſtiuum tropicum reuertitur Cãcri, frigidiſſimæq; eſſent cum Sol ipſe hyemale tropicum Capricorni petens, à nobis remouetur. Deinde ſi ſubterranea concaua inflammarentur ex Solis radio, aut potentia, eadem ratione, flumina, & mare ſemper ebullirent, & multo magis, cũ agens fortius agat in ꝓpinquum, quàm remotũ. Alia fuit opinio Democriti, vt refert Vgolinus de Monte catino, imaginãtis aq̃s fieri calidas ꝑ ſuos velociſſimos

motus,

motus,& caſus ſuper lapides illos,quos viuos ap-
pellamus:& ſunt illi lapides,à quibus ſcintilla ex
cuditur,& ex quibus calx conficitur. Duo nem-
pe præſupponebat ſibi Democritus, quorum pri
mum erat motus velociſſimus aquarum , ſecun-
dum erat ignis in lapidibus īcluſus,qui ex poten-
tia aquæ vexatus in illis agens feruere illas vrge-
ret. Nec iſte Democritus multū aberrabat , licet
hucuſq; non apparuerint aquæ ita velociter mo-
tæ calidiſsimæ , nec lapis quis viuus fuerit reper-
tus, qui non alteratus ab extrinſeco igne , aquas
alteret ad tantum caliditatis gradum . Quarta
opinio memorabilis fuit illius Conciliatoris ex-
cellentiſſimi Ariſt.imitantis , qui ponit non mo-
tu ſuper lapides aut igne incluſo aquas caleſcere,
ſed illarum tranſitu per ſulfureas ac alias mine-
ras calidas, quæ potentiſſime aquas pertranſeun-
tes igniant. Colligitur huius ſententia ab Ariſto.
problematū allegata particula proble.19.vbi bal-
nea appellat ſacerrima:eo quod & ſacerrimis fiāt
ſulphure ſcilicet & flāma. Roboratur ēt ab Ariſt.
huius viri opinio in de ſenſu & ſenſato dicente ,
Philoſophos antiquos voluiſſe aquā eſſe talem ,
qualis tranſeat per diuerſa loca terræ: calefiet igi-
tur ſi per loca ſulphurea calidiſsima tranſeat. Pa-
tet igitur calefactionis modus ex dictis: nec eſt in
eo, probandum tā Philoſophi: q̃ Conciliatoris te
ſtimonio. His viſis ſurrexerunt nonnulli poetæ
carminibus ſuis affirmantes loca particularia par
ticulares effectus producere vi particulariū ſyde-
rum quocunq; opere naturæ remoto inferioris .
Dicunt iſti hæc balnea & alia non conſurgere ca
lida ſulphure, aut alio. Sed quia ad illa producen-
da ſyderum aliqua ita influunt ſūmi & omnipo-
tentis Dei miſericordia. Nec mirū ſit hos errare:
accidit enim illis aut ex cauſarum generum igno
rantia, aut ex ingenij ſui ſtoliditate, qui non con-
ſiderantes cauſam formalē & materialem cuiuſli
bet compoſiti: compoſita ſingula ab efficiēti cau-
ſa producta alijs cauſis excluſis enunciauere. Nul
lus vnquā negauit aſtra & cœlum hæc inferiora
non producere, cū omnium mundanorum effe-
ctus ex illis cauſentur. Colligitur hæc ſentētia ab
Ariſt. metheo. primo: cum dixit, Totus iſte mun
dus cōtiguus eſt lationibus ſuperioribus : vt inde
tota eius virtus gubernetur . Idem etiā clare pro-
tulit. 12. metaphy . vbi īquit, Motus cœli eſt cauſa
generationis & corruptionis in inferioribus. Idē
etiam habetur. 2. de generatiōe, vbi dicit. Motus
cœli in aliquo circulo generat & corrumpit. Po-
teſt ēt hoc idem ratione perſuaderi : nā ſi cœlum
& ſydera poſſunt homines ad extraneos effectus
adducere, poterunt etiam diuerſa alia in diuerſis
locis cauſare: ſed poſſunt primum iuxta illud, Vo
lentem ducunt, nolentem trahunt: ergo ēt pote-
runt ſecundum. ſed hoc nullo modo facere valēt
materiali cauſa & formali remota . Dicatur ergo
ꝙ concordantia naturæ inferioris cum natura ſu
periori mixtorum omniū eſt productiua: vt in ſi-
ne ſecundi de generatione dicitur ab Ariſto. Sed
quia poſſet vlterius aliqs hęſitare, quomodo ſub
terra tale ſulphur producatur: Eſt ſciendum ꝙ
ſub terra duæ materiæ à ſuperioribus eleuantur ,
ex quarum vna calida & ſicca, ſulphur & ſimilia
fiunt. Ex alia vero quæ frigida eſt, & humida nō-
nulla alia generātur, ſicut argentum viuū, plum
bum & ſimilia, quia fiunt determinata ex deter-
minatis , & non omnia ex vno , vt primo dicitur
Phyſico. Quibus ſub terra productis ſi contingat
aquam per illa loca tranſire exit feruens, minera-
rum illarū naturam exportās: & quia illa loca, no
ua continue producunt ſulphura: ita continue la
bitur aqua calida, nec ponā vnde initietur aqua il
la ſubterranea. eo ꝙ Metheoro. libro fuerit ſuffi-
cienter declaratū à philoſopho. Et hæc quantum
ad aquæ caliditatem dicta ſufficiant.

De minera huius balnei. *Cap.* II.

EXpedito ac declarato modo caliditatis hu-
ius aquæ reliquū eſt de minera illius loqui ,
ex cuius notitia vniuerſa ægrorū conferentia de-
pendet: atq; illa ignorata pecuniarum & ſanitatis
detrimenta ſequentur. Et ſicut impoſſibile eſt
medicum ægrū aliquē curare , niſi ægritudinem
ſciuerit, ita impoſsibile erit medicum ex balneis
honorem acquirere, niſi minerā illius præcogno
uerit. Et cum difficillimum ſit per ſublimationes
mineras balneorum integre & perfecte percipe-
re, huius tradendæ notitiæ vltra alios Vgolinum
de Monte catino balneis oībus familiariſsimum
teſtem præſupponā. Dicit iſte magiſter in ſuo de
balneis, ꝙ huius balnei minera eſt ferrū ſimplici-
ter, quo excepto nulla aliorū mineralium natura
vel qualitas ſecū iungitur. Nec aliter ferrea & ſa-
pore dulcis ac colore plucida eſt, ac ſi cuiuſcunq;
fontis aquā clariſsimā in ea extincto ferreo ſtylo
videres. Nec eſt ēt in calore multū excedēs, nec te
pida , ſed ex dono magni Dei taliter ſe habet : ꝙ
nec à ſapore, odore, aut calore aliquis bibētiū ve-
xatur, bibitur tñ, & ſine nocumēto aliquo tolera
tur. Sed quia poſſet aliquis dubitare ex dictis ſupe
rius: videlicet ꝙ cū ſit à ſulphure calefacta , quare
ſaporē & odorem illius non retineat. Cui reſpon
detur ꝙ poſtquam aqua calidiſsima à ſulphure re
cedit per terram & ferri mineram tranſit: quibus
frigidior redditur ac à ſulphuris fętore & ſapore
mūdatur: atq; ita cadit in balneū mūda & lucida.

Viso igitur ꝙ ferrea sit simpliciter, sciēdum est, ꝙ ferri qualitates illam concomitātur, licet in ea debiliores sint q̃ in ipsius ferri substantia. cum ergo scd'm Auic. 2. canone ferrum frigidum sit, & siccū, & ĩ eo sit stypticitas multa: dicamus huius aquæ proprietatem esse infrigidare, exsiccare, & stypticare, licet in veritate frigiditas virtualis ꝓpter aquæ caliditatem actualē, & sua siccitas propter aquæ humiditatem, modica sit. Et ideo quia nō est actualiter multū calida, & vt dictum est, est infrigidans aliqualiter, quapropter quicunq; in hac aqua se balneat ꝑꝑ stomachi sui frigiditatē vt illi resistat infrigidationi quā causat, & vt magis sibi proficiat, inungat hora ĩtroitus in illo stomachum suum ex aliquo vnguentorum stomachum calefacientiū. Est ēt in hac aqua in minori gradu siccitas, q̃ frigiditas ꝓpter duo. Primo propter aquę humiditatem naturalem. scd'o, quia nō est valde ferrea, & experientia docuit. hæc aqua nullo modo exsiccat, sed potius humectat, & exsiccata membra madefacit, habet etiam stypticitatem aliquam à ferro, vt allegato capitulo legitur, qua mediante relaxatis membris ab humido non est parum proficua. Tardę tñ est operatiōis, quapropter patientes potius illa vtantur diebus. 40. q̃. 30. Vlterius est sciendum, ꝙ dum aliq̃s hoc balneo vtitur, eius iuuamenta nō bene percipiūtur, sed post reditum domū debito seruato regimine melius monstrantur: tunc. n. natura refocillata quantum contra morbos conualuerit, patefacit. His visis dicendum est modo de tēpore cōuenienti ꝓ vsu balnei huius, ne ex errore à veniētibus calumnientur.

De tempore huius aquæ. Cap. III.

QVæritur vlterius quo tp̃e seu qua parte anni debeant ad hæc balnea gentes ire, & aliquibus visum est autumnali tēpore veniendum, putantibus tunc balnea fore visitanda, eo ꝙ natura tam qualitate autūni q̃ futuri hyemis venientis auxilio indigeat. Nōnulli vero aliter, & melius cogitantes dixerunt vernali tp̃e veniendum, & hoc dictum quibusdam rationibus fulciunt, quæ positis certis notandis inferius adducentur. Notandū ꝙ ver aliter à medicis, & aliter ab astrologis distinguitur. Voluit Aui. ver esse tp̄s illud in quo niues à montibus cadunt, qd' dictum est satis dubiū, nā cum niues in diuersis tēporibus, & partibus anni sup̃ montes cadāt, ita in diuersis anni tp̃ibus ab illis cadēt, & liquefiēt. Si vero tunc ad hoc balneū veniēdū foret, posset aliquis de mēse Ianuarij ad hoc balneū venire: qd' patet si eo tp̃e dies forent meridionales. Item ex hoc dicto Aui. possemus dicere ęstatem qnq; ver

D ipsum præcedere, qd' notum esset, si de mēse Augusti, aut Septēb. ningeret. Aliter & melius astronomi de ipso putant. Dñt isti annum solarem in quatuor quartas diuidi, & vnicuiq; quartæ tria signa zodiaci attribuūt, quę signa duodecim sunt, videlicet, Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Facta igitur hac diuisione tātū durabit vnumquodq; tp̄s quandiu Sol motu suo naturali tria ex dictis signis ꝑagrauerit. Dicatur igitur cū Conciliatore prima ꝓblematum cōmē. 9. & cū Haly. 5. theoricæ ver ĩcipere ea die, & hora qua Sol primum Arietis gradū intrat, duratq; donec ipsius Arietis, Tauri, ac Geminorū signa peregerit, & vt melius amici mei intelligāt, quia hoc anno. 1483. Sol intrauit Arietē. xj. die Martij durabit ver vsq; ad. xj. Iunij sine dubio. Aestasq;

E erit ab. xj. Iunij vsq; ad. xj. Septem. eodē modo dicatur diuidēdo de autūno, & hyeme. Notādū secundo ꝙ cū vnum extremū sapiat naturam alterius extremi, nullus admiretur, si dixi ver durare vsq; ad. xj. Iunij, tunc est ēt ver, licet æstatis naturā sapiat, & contraxerit. His positis ad rōnes adducendas ꝓ scd'a opinione deueniā, quarū prima est ista. In purgationibus nostri corporis debemus quęrere tp̃a temp̃atissima, vel tēperamento ꝓpinqua, ver aūt est hmōi, ergo hoc balneum vere magis cōuenit. Maior huius rōnis est clara, eo ꝙ natura nostra in purgationib. fiendis non læditur nisi à qualitate pharmaci, si tp̄s in quo fit non sit excedēs in calore aut frigore. Minor vero est Auic. 2. primi cap. de naturis tēporum, & Galeni tertio aphor. cōm. x. Itē est cōueniens hoc tp̄s magis q̃ autumnus, quia adiuuat ad sanguinis gñationem sua conformitate ad sanguinē, vt dicitur

F scd'a primi cap. de mutatiōe qualitatum aeris. huius oppositū facit Autūnus qui cū sanguinis gñationi sit oppositus sanguinē minuit, ex quo natura ex dispōe tp̃is debilitata difficilius balnei huius alterationis aliqualiter ipsam ēt debilitantes ferret. Secunda rō est ista. In illo tp̃e Balnea conueniunt in quo decens est corpora nostra disponere, vt se ab ægritudinib. præseruēt. Tale autem tp̄s est ver, & non autūnus, sicut inquit Auicē. 4. primi cap. de regulis cōibus vomitui, & solutioni ventris, & primo Cāticorum in textu illo, Et corpus indiget. Hæc eadē sñia habetur ab Hippo. sexta aphor. in illo aphorismo, Quibuscūq; phlebotomia, aut pharmacia cōfert hos vere phlebotomare, aut pharmaciā dare. Maior ēt huius scd'ę rationis est clara, nā & balnea corp̃a nostra purgant, vt dixit Gal. 4. aphor. commen. 2. ergo &c. Tertia ratio est hæc. In temporibus alteratis

multum

multum vel dispositis ad alterationes malas regulariter opando non debemus vti balneis. & ratio est, quia tã à forti calido, q̃ à forti frigore corpora ex balneo resoluta,& rarefacta possent notabilia nocumenta cõtrahere:sicut colligi potest ex illo aphori. quartę particulę, scilicet Sub cane & ante canẽ pharmacię sunt molestę. Cum aũt in autumno qñq; dies sunt ventosi & pluuiosi, qñq; frigidi & qñq; calidi, vt dicit Auic. cap. de pulsu temporũ: sequitur ꝙ in illo tpe possent corpora nostra lędere, et catarrhos malós excitare ex tali dierum diuersitate, vt dicitur ab Almansore cap. de catarrho: imo autũnus est tempus malũ, & replens capita superfluitatibus, sicut Auer. 4. colliget capitulo de signis ægritudinũ futurarum: quę dicta & alia nocumenta tpe veris non proueniẽt. Notandum ꝙ licet hæc oĩa canonice bene dicta fuerint, tñ propter huius aquæ nobilitatẽ & tepiditatem suã non solum valet tẽpore veris, sed optima est toto æstatis tpe:& iudicio meo quanto intẽsiores essent calores, tãto melior esset, & præcipue si aliquis ipsam bibere indigeret, quia in dicto tpe, & per sudorẽ, & per inferius melius operatur à Solis æstu, velut magis digesta & decocta: nec taliter alterat corpora in forma balneatiõis, ꝙ quis debeat resolutionem aliquã ex illo timere. Quod totum prouenit ex dono gloriosi & oĩpotentis Dei &c.

De regulis seruandis. *Cap.* IIII.

VLterius hoc in loco regulæ seruandæ, pro vsu illius ponendæ sunt: ne contingat error regimine malo: deinde vt agente disposito ad agendũ, & patiente disposito ad patiendũ fiat perfecta actio. Tũ ne medico aliquem ad hoc balneum mittenti experimentũ fuisse fallax improperetur, cũ non fuerit à patiente bene applicatũ. Prima igitur regula sit ista. Qui intẽdũt hoc balneo vti, sint prius purgati saltẽ vniuersalibus euacuationibus, & ratio regulæ est hæc. Nã aut isti tales intẽdunt hoc balneũ intrare gratia malarum dispositionũ suorum membrorũ, aut gratia solatij: si ꝑꝑ primum, euacuãdi sunt, ne humores à balneo moti ad illorũ læsa mẽbra currant, & magis lædantur, seu difficilior fiat dispositio ex præsentia humorũ in corpore. Si ꝑꝑ secundum ẽt purgari debẽt, ne aqua ista eorum humores moueat & forte in putrido esse ponat: vnde febres oriantur. Euacuentur ẽt necessario quicũq; ad hæc balnea veniunt, & saltem ꝑꝑ hoc, qa cum magna sit loci huius amęnitas, ferè oẽs ad victus intẽperantiã vrget: tum quia mirabiliter hæc aqua appetitũ excitat. Si vero quæratur quis humorũ euacuandus: respondeatur ꝙ phlegma. & ratio est hæc: quia cum hoc balneũ ex ratione ferri & aquæ sit infrigidationis productiuũ, posset ꝑꝑ hoc phlegma frænũ naturæ exire, & febres facere, sicut in hoc loco visum est sępisime. Intelligenti ẽt patet ꝙ tam ratio ferri, quã aquæ cholerę non assimilatur &cæ.

Secunda regula est hæc. Intraturi hoc balneum ipsum intrent frigidiori hora diei, & pręcipue si fuerit tpe magni æstus: ratio est, quia in illa hora diei frigidiori minus corpora resoluuntur, & longiori tpe possunt in illo stare. Intrent igitur balneum iuxta ortũ Solis, vel illius occasum & cæte.

Tertia regula est hæc. Intraturi hoc balneum, prius habeat ventris beneficiũ, si possunt, vrinẽt, & expuant: rõ est hæc: quia mũdato corpore à superfluis facilius toleratur, & melius proculdubio operatur. Quarta regula. Aduertãt illi, qui hoc balneum intrant, ne prius in illo intrauerint scabiosi, aut leprosi: eo ꝙ illud quod tangitur à corrupto corrũpitur, vel aptum est corrũpi: vnde sanissima corpora possent illa eadẽ nocumenta lucrari, cũ scabies & lepra sint de numero eorũ quę inficiunt adhærentes, vt secũda primi dicitur ab Auic. Quinta regula est hæc. Qui vtũtur hoc balneo maneant in eo vsq; ad aduentũ debilitatis exclusiue, idest donec sentiãt se aliqualiter inanitos. Et vt tẽpus egrediendi melius habeatur, est sciendũ, ꝙ cum viderit patiens carnes digitorum manus factas crispas & vacuas, tunc debet exire. Et hoc signũ est ĩ illo loco familiare seruatũ &c.

Sexta regula. Qui fuerit balneatus, in exitu ex balneo, dũ domũ vadit, totũ corpus suũ bene cooperiat, & præcipue caput, ne aliquod nocumentum incurrat ex aere. Septima regula est. Cum balneatus domi fuerit, lectum ingrediatur calefactum, & bene coopiatur: quia egredietur aliqua aquositas cutanea in balneo acquisita. Et si quęratur an iste debeat dormire, dico ꝙ sic: sed per modicum tps:& ratio est, quia per somnũ hmõi non multũ prolixũ cessabit resolutio: cum somnus trahat à circũferẽtia ad centrũ: deinde per somnum restaurabuntur spiritus à balneo fatigati· quibus refectis auferetur lassitudo. Contrariũ huius faceret somnus prolixus: quia per talẽ somnum in corpore resoluto fieret humorũ agitatio, & maior inflãmatio membrorum: vt põt colligi ex illo aphoris. Hippocratis, Sõnus & vigilia vtraq; &c. Octaua regula sit hæc. Postquam balneatus balneo exiuerit, non statim comedat, sed prius aliqualiter deambulet, & se exerceat: & ratio est quia per tale exercitium, vapores, & ventositates aliquę à calore balnei excitatę vel generatę insensibiliter resoluentur aut exibũt. Si vero talis esset ita debilis vt se exercere non posset, fiant ei fricationes. Post tale vero exercitium, capiãt laudabilem

lem cibum,& in conuenienti quantitate. Vnde tamen recordor, ne post exitum à dicto balneo aliquis audeat frigidam aquã bibere, propter nocumenta quæ possent in neruis causare, vt patet intelligenti. Nona regula sit hæc. Qui hoc balneo vtuntur non intrent hoc balneum post assumptum cibum, nisi ad minus per sex horas, ne ex potentia cibi in stomacho fiat in hepate oppilatio, sicut faciliter fieri posset. Elicitur hæc regula ab Auicen. septima quarti, tracta. quarto. cap. ij.

Decima & vltima regula est hæc. Siquis biberit aquã huius balnei in die illa non dormiat, nec sedeat multum: sed sit tota die in continuis exercitijs. Quia cum hæc aqua expulsione indigeat, & per somnum superfluitates retineantur: esset intentionis medicorum contrarium. Item cũ diurnus somnus sit frigidarum & humidarum dyscrasiarum productiuus: vt dicitur tertia primi: ex potentia alicuius residui aquæ posset in corpore nostro aliquam ægritudinem de nouo causare: sicut esse posset catarrhus, oculorum lacryma, aut neruorum mollificatio. & cætera.

De regimine seruando quo ad victum. Cap. V.

Quia fuissem nimis prolixus, si per regulas seruãdas superius positas omnia illa quæ in sex rebus nõ naturalibus continẽtur, adduxissem: ideo ne sim diminutus intendo in hoc capitulo omnia illa congregare, vt debito regimine seruato in modo viuendi valeant venientes amplissimum fructum exportare. Sciendũ primo res nõ naturales esse sex. s. aer, motus & quies somnus & vigilia, inanitio & repletio, cibus & potus & accidentia animæ. Et istæ res dicuntur nõ naturales, quia ex debito, vel indebito earum occursu corpori nostro aduenit sanitas, vel ægritudo: vt tertio techni a Galeno, & secunda primi colligitur ab Auicenna. Incipiendum esset primo ab aere, cum sit primum numeratũ, & sit de valde alterãtibus corpora nostra. Sed quia in hoc loco est ita salubris, & temperatus, sicut in aliquo locorum quis dicat se vidisse: & præcipue æstatis tempore: ideo de hoc non vlterius loquar. Notent tñ vnum ad hæc balnea venientes se debere sũmopere nocturnũ aerẽ fugere & ventosos dies: quia ex vsu aquæ calidæ data est occasio ventis & aeri frigido, vt facilius corpora nostra subintrent & nocumenta causent. Sint igitur tpe noctis & dierũ ventosorũ in cameris cũ igne, & bonis odoribus: q semp cerebro & virtuti debili grati sint.

De Cibo & Potu. Cap. VI.

Sciendum est, q cibi & potus non solum male dispositi, sed & multũ sani debent euitare nimiã quantitatem, & qualitatẽ, & diuersitatem: iuxta illud Auicẽ. tertia primi: cum dixit. Et crede mihi q nihil est deterius q̃ diuersa nutriẽtia simul iũgere: & in hoc sint bene soliciti: & pcipue ne excedãt posse virtutis in quãtitate ciborũ. Nec est hoc obliuiõi tradẽdũ, eo q vtplurimũ ad hęc balnea veniũt corpora stomachos habentia debiles: quæ siue pp gulositatẽ, siue pp societatem impellentẽ, qñq; nimio cibo replentur: quẽ cum eorũ calor naturalis non possit digerere, putrefit in eorũ stomachis, quo facto putrido p quindecim dies male se habebunt. Pane vtãtur cocto & bene fermentato, vt mos est: & si cõtingeret illos, aut propter releuatũ appetitũ, aut aliud ad comedendum cogi: euitẽt panis repletionẽ: & pcipue hoc bene intelligãt hepatici quibus panis aduersatur. Dicit Auic. Impedimentũ indigesti panis corpori nostro esse deterius indigestione carnis. de carnibus vtãtur bonis, & faciliter digestibilibus, & quæ sunt boni chymi, sicut sunt, pulli, turdi, & auiculæ, necnõ & carnes hœdorũ, & castratorũ: sed quia hoc in loco ex bonitate regionis parum contingit error cõmitti. Ideo de carne hæc dicta sufficiãt in præsenti. Qm̃ de vino vnusquisq; bibere debet illud quod corpori suo est appropriatũ, et quia diuersorũ corporũ diuersæ sunt dispões, nõ est silẽtio prætereundũ, ne vnicuiq; sibi conueniens vinũ assignetur. Corpora supcalefacta, seu quæ calidas habẽt cõplexiones, vt sunt hepatica, & valde cholerica. & pp hęc multũ exiccata vino vtãtur albo mediocri, seu ad mediocritatẽ reducto cũ aqua: nã dixit Auic. tertia primi. Et vinũ album supercalefactis quidẽ est melius: dixi ẽt, permixtũ sit aqua dulci, aut aqua huius balnei, sicut communiter: cuius rõ est, quia vinũ albũ subtiliatum cũ aqua pfundiores partes humectat et infrigidat rõne aquæ secũ iunctę: vt dicit Auic. tertia primi, & Aristo. pblematũ particula. 3. proble. 3. Idem ẽt dicitur ab Hippocrate in de regimine acutorũ in illo textu. In aqua nullã &c. Et hmõi hepatica & supcalefacta corpa, vina euitent grãdia, dulcia, et grossa tanq̃ inimica eorũ, interficiẽtia, vt intelligenti patet &c. Qui vero hæc balnea intrãt, vt eorũ corpora grossiora fiãt: si in illis nõ fit oppilatio, neq; aliqua in aliquo mẽbrorũ supcalefactio, vino vtãtur rubeo, aut albo dulci: qđ quia multũ auget in sanguine, carnis gñandę sufficiẽs est materia, vt innuit Auic. prima primi. Hmõi. n. vina multũ augẽt in robore & pinguedine. Colligitur hæc sñia ab Auice. tertia primi cap. de regimine aquę & vini, & à Gal. 2. Apho. cõm. 11. Illi vero q ad hæc balnea venerũt pp stomachi et hepatis debilitatẽ bibere vinũ rubeũ nõ crudũ ẽ eis cõueniẽtius, & pcipue illud ĩ quo fit aliq̃ stypticitatis quã

maxime

quæ tota die agit in aquam, illam aut per ſudorẽ aut per vrinam expellendo. De ſomno hic non loquor, quia de eo dixi ſuperius in regulis ſeruãdis &c. His duobus notatis à nullo alio abſtinendum eſt. nec hucuſq; viſum eſt alicui nocuiſſe: tãta eſt huius aquæ excellens nobilitas. Item quia poſſet aliquis quærere quo modo ſit magis proficua an in magna quantitate bibita an in modica. Reſpondeo ꝙ pro ſolutione habenda, eſt danda talis diſtinctio perſonarum, nam aut illam bibentes ſunt abſolute hepatici, et calidi, et alterati, aut ſunt corpora ſtomachum habentia debilem, & non ſunt hepatici, aut ſunt corpora habentia arenulas, & lapillos. Dico igitur ꝙ primi numerati, & tertij debent de illa bibere in magna quantitate ſicut ſuperius dictum eſt. Qui vero habẽt ſtomachum debilem, de illa bibant modicũ, vt puta cyathos quatuor cum zuccaro: eo quod plerique ex tanto aqueo potu ſentiunt ſe parum melioratos, ſed illam debent pluribus diebus continuare. Debet etiam in huius potu regula aliqua poni: & eſt ne omni die bibatur, ſed octo, aut decem diebus interpollatis ne ex cõtinuo potu mẽbra interiora multum fatigentur, valentiuſq; illam bibent in die quietis refecta natura. Item ſi omnibus diebus octo, continue biberetur, nõ bene fieret illius conſumptio, quia calor naturalis non poſſet ex continua aquæ reappoſitione in illam fortiter operari, quia nihil agit vltra gradum ſuum. Item quia poſſet ab aliquo dubitari vtrum hæc aqua conferat in ægritudinibus capitis in potu ſumpta: Illis reſpondeatur quod capiti inſunt quædam ægritudines per eſſentiã, & quædam per cõmunitatem, ſi illi inſint ægritudines per eſſentiam frigidæ, nullo modo bibenda eſt. Sed doccias Balnei de Corſenna viſitent. Si verò capiti alicuius inſit aliqua ægritudo per communitatem à materia calida producta, vt puta à cholera naturali, vel melancholia non naturali, vel à ſanguine, à forti calore hepatis nimis ſubtiliato vel inflammato: dico quod iſtis ægritudinibus capitis eſt peroptima: quia in potu ſumpta illarum cauſã remouet, qua remota remouetur effectus, vt patet intelligenti &c. Valet etiam habentibus ægritudines frigidas capitis per communitatem nõ in potu ſumpta, ſed ab extrinſeco adminiſtrata: ſicut in me operabatur tempore catarrhi mei frigidi à capite producto ex nimia ſtomachi frigiditate, & debilitate. Nam ſi per menſem in hoc Balneo corpus meum balneabam: taliter ſtomachum meũ corrigebat, ꝙ toto anno bene me habebã. Ad argumenta prima reſpõdendo, facta in principio queſtionis, ad primum negetur maior: & cum dicitur ſtringere, & ſoluere ſunt operationes oppoſitę: modo cum lex oppoſitorũ ſit ꝙ vnum à ſubiecto remoueatur per potẽtiam alterius in illo, ergo dicatur ꝙ ſi ſtringit: nõ ſoluit. Ad hoc breuiter reſpondeatur ꝙ oppoſitorũ lex eſt vera, ſed ſtringere, & ſoluere in hoc argumẽto non ſunt proprie oppoſita, quia ſtringere proprie, & ſoluere communiter non ſunt proprie oppoſita. Ad ſecundum argumentum reſpondẽdo negetur etiam maior, & ad Galeni auctoritatem pro illius cõfirmatione adductam dicatur, ꝙ Galenus intellexit de ſolutiuo proprie dicto, & non de ſolutiuo communiter dicto, patet ꝙ aqua violarum eſt communiter ſolutiua, & tamen nõ eſt virtualiter calida, ſed eſt virtualiter frigida &c.

Quæſtio ſecunda

QVæritur ſecundo, vtrum hoc balneum conueniat febrientibus. Et arguitur ꝙ non, auctoritate Galeni decimo de ingenio ſanitatis, vbi dicit balnea hecticis non conuenire, quia eorum calorem, & ſiccitatem augeãt. Secundo ad idem arguitur ꝙ non, auctoritate Auerrois ſexto Colliget, vbi dicit balnea nõ conuenire febrientibus ex materia putrida eo ꝙ corpa humorib. repleta balnea dñt euitare, & illic aſſignat cãs, hoc idem videtur tenere Conciliator in illa differentia quã facit de materia iſta. In oppoſitum, et pro altera parte eſt Auic. prima quarti capitulo de cura tertianę purę, & Auerr. ſeptimo Colliget capitulo de cibatione febricitãtium, & Serapio ſexto breuiarij: qui omnes cõcludunt febrientes poſſe balnea intrare. Pro ſolutione quæſtionis ponenda ſunt quædam notabilia, deinde veniendum eſt ad veritatem quæſiti. Notandum primo ꝙ ſicut multi ſunt humores, ita multæ poſſunt eſſe febres putridæ. ſ. de ſanguine, cholera, phlegmate, & melancholia. & de melãcholia etiam quædã fiũt de melãcholia naturali, & quædam de melancholia non naturali ex adu ſta cholera. Qõ igitur quærit vtrum conueniat febriẽtib. ex cholera aut ex melãcholia ex aduſta cholera, quæ quartanas facit. de phlegmate, melãcholia naturali, & ſanguine: nolo in parte hac tractare, propter huius materiæ vaſtum pelagus, & propter multa quæ tam de balneo, q̃ de iſtis humoribus forent dicenda. Notandum ſecundo ꝙ vltra iſtas febres humorales ſunt nõnullę alię nõ humorales, ſicut hecticę quæ in membris fundãtur, aut ephemeræ in ſpiritibus accenſę, & de iſtis duabus febribus etiam querit queſtio. Notãdum tertio, ꝙ cum balneum nihil aliud ſit niſi aqua in vnum collecta: balneorum quædam ſunt calida actu, & quædam ſunt frigida actu. de primis querit

rit quæstio:& non de secundis. Notandum quarto ꝙ balneorum actualiter calidorum quædam sunt dulcia, vt ferrea, aurea, & similia, & quædã non dulcia vt sulfurea, aluminosa, & similia. de primis quæritur in quæstione, & nõ de secundis. Notandum quinto ꝙ sicut dicitur prima quarti, & primo Canticorum, febris quatuor habet tẽpora, s. principium, augmentum, statum, & declinationem. quid autem sit vnumquodque istorũ temporũ, & quotuplex sit, intelligẽti patet &c.

His positis, dico hęc balnea conuenire dictis febrientibus, vbi talis febris fuerit in declinatione vniuersali. & hoc sensit Auicenna in capitulo de cura tertianæ puræ, Vbi febris fuerit in pricipio, statu, vel augmento eis non conuenit. & hoc est illud quod intellexit Auerrois sexto Colliget. Et ratio quare balnea dulcia non conueniant nisi in declinatione vniuersali est, quia huiusmodi balnea mouent humores, & miscent malos cum bonis, deinde quia resoluunt partes humoris subtiliores, relinquendo grossum naturæ difficilius, ꝓpter quæ multoties mors sequeretur cum maximo medicorum vituperio. Ad argumenta respondendo ad primum dicitur ꝙ Galenus decimo de ingenio sanitatis loquitur de balneis frigidis actu, & de illis verum dicit: quia balnea frigida hecticis approximata calorem tam naturalẽ, quàm extraneum repercutiunt, & sic crescit caliditas, & siccitas. In quæstione vero quęritur de actu calidis. Ad secundum argumentum respondetur ꝙ Auerrois intellexit de administratione eorum ante declinationem, quod totum conceditur, nec contradicit quæstioni. Ex dictis relinquitur hoc balneum hecticis, & ephemeræ esse ad propositum, quia eorum calorem extraneum remittit, & illum resoluendo minuit, & eorum corpora arida facta, & sicca humectat.

Quæstio tertia.

QVæritur tertio, vtrum hoc Balneum sit phthisicis bonũ, & arguitur quod non. Illa non conueniunt phthisicis quę eorũ corpora resoluũt, modo hoc Balneum est huiusmodi, ergo non est illis bonum. Consequentia huius argumenti est nota cum maiori. minor vero colligitur per Auicen. prima quarti capitulo de cura tertianæ non puræ. In oppositum sunt communiter practicãtes &c. Pro solutione huius dubitationis ne sim prolixus notãdum est primo, ꝙ phthisis dupliciter sumitur, scilicet cõmuniter, & proprie. Phthisis communiter sumpta accipitur pro quacunq; dispositione exsiccatiua, seu pro quocunque detrimẽto exiccationis ĩ corpore nostro, & isto modo accepit phthisim

D Auicẽna prima primi capitulo de virtutibus, cũ dixit ꝙ modica quantitas cibi facit phthisim, & hoc eodem modo accepit etiam phthisim Galenus tertia aphorismorum in cõmẽto illius aphorismi, scilicet Autumnus phthisicis malus. Phthisis verò proprie dicta accipitur pro detrimẽto ex ꝓsiccationis, & consumptionis corporis nostri ꝓueniente ex vlcere pulmonis ex aliqua habitudinalium, & phthisis hoc modo sumpta diffinitur à Mesue in suo capitulo, & à Gale. septima aphorismorum in commẽto illius aphorismi, scilicet In sanguinis sputo, & quinta aphorismorum in commento illius aphorismi, scilicet Phthisis maxime fit. Sed de phthisicis vtroq; modo factis ꝗrit quæstio. Secundo notandum ꝙ corpus multipliciter potest macilentum fieri, & multis modis contrahere membrorum siccitatem. Primo

E per viam oppilationis, secũdo per viam malæ digestionis, vt dicitur ab Auicenna prima tertij capitulo de soda ex malitia complexionis facta, & decimatertia tertij capitulo de nocumentis digestionis, vbi dicit Auicen. ꝙ macies, et arefactio accidit quando cibus nõ bene digeritur. Ex qua mala digestione membra nõ sufficienter nutriũtur. Eadem sententia etiã colligitur decimaquarta tertij tractatu quarto capitulo primo. Potest etiam prouenire macilẽtia ab exsiccatione facta à calido extraneo vel naturali, quo mediante mẽbra secundum latum augeri nõ possunt, sicut est notum in hectico tertiæ speciei, & in corporibus valde cholericis. His positis ad propositum redeundo dico: ꝙ hoc nostrum balneum est bonum phthisicis communiter, & proprie sumptis, patet ex superius dictis in capitulo sexto, et septimo

F ꝙ sufficiẽs est remouere omnes causas effectiuas macilentię, & exsiccationis. phthisicis vero proprie dictis, idest illis qui post excreatum sanguinis propter catarrhos macilentiam incurrerunt, est valde bonum. patet ꝙ si in potu sumatur ab illis iuuabit ad excreandum materias catarrhosas, in pectore existentes ratione suæ aquę calidę, est etiam illis bonum, si eorum catarrhi sint subtiles calidi, quos per naturam, & ꝓprietatem suã est apta ingrossare, & maturare, iuxta illud Auicennæ. Et aqua calida maturat catarrhum. Est et illis valde bona ratiõe stypticitatis ferri, qua mediante possent illorum pulmonis vlcera sanari. Est etiam illis valde bona, quia eorum membra humectat. Et pro meliori notitia dico, quod in vsu huius aquæ, phthisici non debent de illa multã quantitatem in potu sumere, sed potius omni mane parum de illa bibere, & per mensem integrum, cũ illa perseuerare. nec istis etiam erit

erit inutilis si omnia sua cibaria cum hac aqua decoquant. Phthisicis etiam ad propositum, si in illo intrent, ratione suæ humiditatis, & virtualis suæ infrigidatiõis, quibus hecticæ, & siccitati mẽbrorum obuiamus. Sed est intelligendum quod huiusmodi aqua deberent vti, illa non existente in balneo, sed in vna tina ĩ loco liberi aeris, & huius ratio est, quia cum isti, & propter pectoris stricturam, & propter febriculas quas patiuntur pro refrigeratione cordis, frigido aere indigeant in illa tina, & consequenter in hac aqua diutius stabunt sine incommodo, quod in balneo fieri non posset propter vaporem calidũ aeri illius admixtum. Habent enim balnea cooperta suo aere calefacere secundum Aboaly dicta capitulo de his quæ proueniunt ex balneo. Ex huiusmodi aqua, & balneatione membra eorum humiditate reficientur. Dixit Auicenna quarta primi capitulo secundo. Et nulla quidem res ad humectandum tantum iuuat sicut ociositas, & assidua balneatio in aqua dulci, dummodo non sit nimis longa. Et ex hoc vltimo dicto Auicennæ collige, ꝙ huiusmodi non debẽt in tinis, neque in balneis multũ stare, quia per longam moram nimium eorũ corpora resoluerentur. Vidi ego q̃plures macilẽtos ex vsu huius balnei fuisse impinguatos, postq̃ se debito regimine domi gubernauerunt. Quibus visis ad primum argumẽtum dicam hoc balneũ non esse de numero fortium resolutiuorum, & ad formam argumenti negetur antecedens, patet ꝙ etiam illa balnea q̃ resoluũt corpora phthisicorum conueniunt propter multa iuuantia in illis posita, si non sint phthisici in illis per lõgum tempus &c.

Quæstio quarta.

Quæritur quarto, vtrum hoc conferat in fluxu ventris, & arguitur ꝙ non. Illud quod præparat ad euacuationem, & fluxum ventris, non confert in fluxu ventris, sed hoc balneum est huiusmodi. ergo &c. Consequẽtia est nota, & maior similiter, cum illa quæ conferant in fluxu ventris debeant esse retentiua, cũ iuuamẽtum in hoc casu debeat fieri à contrario. hæc sententia colligi potest à Galeno in microtechni in de dyscrasijs oculorum, cum dicit. Et lę duntur similibus suæ crasi, iuuantur verò contrarijs sed moderato vsu. Minor verò argumenti est clara, cum hoc balneum ponatur in numero balneorum dulcium, quæ præparatiua sunt solutionis, sicut colligi potest ab Auicenn. decimatertia tertij, vbi præcipit, ꝙ cum velis aliquem soluere cum hiera, fac ipsum per aliquos dies balneũ intrare, quia ex vsu balnei melior fiet solutio. Secũdo arguitur sic, hoc balneum facit humores ebullire, ergo non confert in fluxu ventris. tenet consequentia, quia iuuantia in fluxu ventris debent esse humorum quietatiua, antecedens huius argumenti colligi potest ab Auicenna prima quarti capitulo de cura tertianæ non puræ, vbi numerando nocumenta quæ pariunt balnea administrata ante declinationem vniuersalem, numerat motum in humoribus, seu ebullitionem provno illorum. Eadem sententia est Auicennæ ẽt quarta primi capitulo de enemate. In oppositum est Auicenna capitulo de succurrendo illi, in quo superfluit fluxus ventris, dicens, Fac ipsum stare in balneo, quia per illud materiæ malæ trahuntur à centro ad circunferentiam. Idem etiam innuit quarta primi, cum dixit, Post medicinam assumptam non ingrediatur aliquis balneum, quoniã trahit materiam ad exterius. Idem etiam sensit Mesue capitulo de cõsolatione medicinarum intentione tertia, cum dixit. Conuerte materias ad contrarium cũ balneis in fluxu ventris, ergo &c. Pro veritate quæstionis est notandum, ꝙ fluxus ventris quantum ad præsens spectat, est triplex. s. dysenteria, lienteria, & diarrhęa. Est autem dysenteria fluxus factus ab humorib. calidis, in quo intestina vulnerantur propter materiæ acuitatẽ, vel malitiam, ex quib. sanguinis fluit multitudo post exitum corticis intestinorum. Hæc sentẽtia est Galeni sexta aphorismorum commento tertio, vbi dicitur: dysenteria nascitur ex calidis humoribus intestina vlcerantibus. Hoc idem est ẽt commento vigesimo sexto quartæ aphorismorum. Lienteria est fluxus ventris, in quo cibus egreditur ferè ita indigestus, sicut quando fuit assumptus, sicut dicit Galenus sexta aphorismorũ commento primo. Et Iacobus Forliuiensis in cõmento illius aphorismi. In ventris fluxibus. Diarrhęa est fluxus humoralis sine excoriatiõe intestinorum, & fluxu sanguinis, causatus à debilitate virtutis cõtentiuę, vt inquit Galenus in commẽto. 12. quintæ aphorismorum, potest etiam quandoque fieri talis humorum expulsio vel fluxus à fortitudine virtutis, vel à nimia humorum malitia, vt dixit Gale. in commento illius aphorismi s. Quibuscunque inter renes, & ventrem &c. ꝙ naturæ forti nihil est impossibile. & hæc sufficiat pro notitia terminorum. Notandũ secundo ꝙ balneum multiplici modo in fluxu vẽtris potest iuuare. Vno modo dicemus balneũ iuuare, quia faciat materias aptas fortiter nocere, cito à vẽtre exire, secũdum quem modum medici in hoc casu reubarbarum administrant, quibus extractis, natura ex illis exonerata cito releuetur, & scd'm

istum

iſtum modũ hæc aqua poteſt iuuare in potu ſum pta,ſicut expertus ſui in pedadogo ſtrenuiſsimi equitis,& legum doctoris domini Ioannis Marci de Medicis. Alio modo poteſt balneũ iuuare in fluxu,eo ꝙ in ſuis proprietatib. naturã ſtringat,ſiue hoc faciat ſtypticando ſiue trahendo ad partem oppoſitam,vt puta à cẽtro ad circunferẽtiam,& hunc modum tangit Auic.quarta primi capitulo de ſuccurrendo illi in quo ſuperfluit fluxus ventris ſuperius allegato.Poſſent etiam multi alij modi iuuandi monſtrari, ſed iſta ſufficiant in præſenti dięta.Dico igitur hoc balneum in dyſenteria eſſe optimum ſi bibatur, quia materiam educet,& vlceribus etiam auxiliabitur ſua ſtypticitate. Si vero huiuſmodi fluxum patiens,nolit hanc aquam bibere,in illo intret,primo quia materiam calidam trahet ad cõtrarium, ſ.ad cutim, Secũdo quia per proprietatem ſuam ſtypticam naturam ſtringet. Et ſimiliter patet hunc modũ fuiſſe tactum ab Auicen. decimaſexta tertij,cum iſtis exhibet aquam chalybeatã loco cuius poteſt libere hæc aqua accipi.Et vltra hos fluxus tres numeratos ſiquis quęreret vtrum valeat in fluxu hepatico,reſpondeo ꝙ ſic,ſicut vidi experimẽto in venerabili plebano Petręſanctę. Quid autem ſit fluxus hepaticus vide à Conciliatore differentia. ccxj.Quod conferat in lienteria,& diarrhęa, patet per ea quæ dicta ſunt in capitulo de iuuamentis ad ſtomachum. Certũ ſit his duobus hoc balneum eſſe mirabile propter duo.Primo quia virtutes membrorum lęſas,& debilitatas confortat, & naturas illorũ ſtringit ſua ſtypticitate. Et quia in fluxibus materiæ motę,& humores putridi retineri non debẽt, niſi poſt illorum euacuationẽ, ne repræhendar ſuperius dicta non bene fuiſſe dicta,intelligatur præmiſsis euacuationibus aliquibus. Ad primum argumentum reſpondendo negatur maior,& ad confirmationem iſtius maioris cum auctoritate Galeni dicatur ꝙ vna, & eadẽ res poteſt dupliciter iuuare.ſ.per ſe , & ꝓprie, alio modo per accidens,& improprie.Primo modo aliqua res iuuat opponendo ſe cum qualitate oppoſita nocitiuo,ſicut dicimus calida iuuare in frigidis.Secundo modo iuuat eadem res non per qualitatem ſuam illi contrariam,ſed aliquo alio modo.dummodo iuuamentum ex illo modo nõ veniat.Et ſecundum iſtum modum dicimus Scamoneam iuuare in tertiana pura,quia illius cholerã euacuat,& iuuare iſto mõ accipiẽdo, negatũ antecedentis maior,& ad confirmationẽ,& Galenum dicatur quòd ambo concludunt verum,ſi iuuare accipiatur primo modo,& proprie &c. Ex hac diſtinctione data eodem modo reſpondetur ad ſecundum,ſicut patet intelligenti &c.

Quæſtio quinta.

QVæ ritur quinto,vtrum hæc aqua ſit bona ſpleneticis.i.illis qui habẽt ſplenem durum,vel durum & groſſum, & dimiſsis argumentationibus fieri poſsibilibus,dicatur ꝙ ſicut hepar , & ſplen cõſimilẽ pati poſſunt diſpoſitionem , ita cõſimilem poterũt habere curationem,vt dicitur decimaquinta tertij. cum ergo dictum fuerit hanc aquam eſſe vtilem hepatico,ideſt habenti hepar calefactum, & exſiccatũ, eodem modo erit bona ſplenetico.Cum idem in quantum idem ſemper ſit aptum producere idẽ, conferet hæc aqua duriciei ſplenis ipſam mollificãdo, ſi talis duricies ſpleni inſit rõne caliditatis nimis exceſsiuę,ad quam nimiam caliditatem ſequitur ſiccitas iuxta illud. Caliditas maior quàm oportet, aſſociat ſibi maiorem ſiccitatem q̃ oporteat.Si vero cum tali duricie inſit groſsitudo ſplenis,illi erit etiam optima, non ſolum humectando,& leniendo,ſed reſoluendo aliquid ab eo,& ipſum ſubtiliando.Sed remanet difficultas nõ minor prima,ſcilicet,an huiuſmodi ſpleneticus debeat hanc aquam bibere,vel in ea balneari.Et nõ nullis forte videbitur ꝙ nullo modo ſpleneticus debet ipſam bibere,quia cõmuniter dicitur ſplenem aquam nõ diligere,& propter hoc medicinæ ſplenis raro in aquis decoquuntur,niſi illeaq ſint de ſibi appropriatis.Huic dubitationi reſpõdetur ꝙ ſplenetici non debent hanc aquam bibere nec in parua nec in magna quantitate, quia illius duritiẽ,& groſsitiem auget quod experimẽto vidi.Sed contra hanc reſponſionem arguitur ꝙ aqua hæc bibita conferat ſplenetico, & arguitur illud auctoritate Auicennæ ſecundo Canonis capitulo de aqua vbi dicit hæc verba, ſcilicet,

Et aqua ferri bona eſt ſpleni , & ſtomacho, & ærea proxima eſt illi . Ad hoc argumentum , ſeu auctoritatem Auicennæ dicatur ꝙ dicit verum, nec ex illa colligitur ꝙ valeat in potu ſumpta,ſed tantummodo per viam balneationis,quod multis rationibus monſtraretur , niſi gauderẽt breuitate moderni . Dico igitur ꝙ multum valet hęc aqua in ægritudinibus ſplenis,& præcipue ex calore productis, & facit ſecuritatẽ,ne ſpleneticus in hydropiſim cadat,corrigendo illius intrinſeca membra,à quibus poſſet hydropiſis contrahi &c.

Quæſtio ſexta.

QVæritur ſexto , vtrum hæc aqua conferat hydropicis.Et arguitur ꝙ nõ, auctoritate Galeni in commẽto illius aphoriſmi.ſ.Humidæ dietę &c.vbi dicit ꝙ hydropicis adhibenda

adhibenda sunt exsiccantia, modo cum per superius dicta probatum fuerit hãc aquam humectare: ergo non confert. Secundo arguitur sic. Hydropicis non cõueniunt Balnea dulcia, ergo &c. Consequentia est nota, & antecedens probatur auctoritate Auicennæ in capitulo de cura ascitis, vbi asciticis expresse balnea dulcia prohibet, immo paulo inferius dicit: Canon cõis in cura ipsorum est exsiccatio. Notandum primo pro solutione quæstionis triplicem esse hydropisim. s. Asciticam, & est illa in qua est aqua, Timpaniticam, & est illa in qua est ventus, Hiposarcam, & est illa in qua est carnositas. de prima quæritur in quæstione, & etiam de secunda, & non de tertia. Secundo notandum ꝙ talis hydropisis potest dupliciter se habere, nam aut illa hydropisis est incipiens, aut est cõfirmata, de prima quærit quęstio: & non de secunda: Tertio notandum ꝙ à medico in hac cura à duobus potest sumi ĩdicatio. Primo potest sumi indicatio à virtute quæ indicat de sui consensu conseruationẽ per auxiliũ præstãdam. Secundo potest sumi indicatio à re præter naturam, s. ab aqua inclusa in ventre, quæ indicat de sui remotione per exsiccantia, vel per incisionẽ, aut cauterium. His positis, primo dico, ꝙ hoc balneũ est optimum hydropisi incipienti, & indicatione sumpta à virtute seu à membris nutritiuis, probatur, quia huiusmodi balneũ corrigit vitiũ stomachi, & hepatis, quo hydropisis ꝓueniebat, quæ membra ab hoc balneo reconfortata, cum alio bono regimine ab ĩcepto opere remouentur. Hydropisi verò factæ tam indicatione sumpta à re præter naturam q̃ à causis suis nihil prodest, probatur, quia per hoc balneum non potest tale iuuamentum prẹstare membris nutritiuis, ꝙ per illud possint liberari. patet, quia ęgritudo iam est cõfirmata, nec per hoc balneum potest remoueri aqua multa collecta in ventre, dicatur igitur talem dispositionẽ alia indigere medicina. Sciendum est etiam ꝙ asciticis nullo modo conuenit in potu sumpta, sed tantummodo balneata. quia & si hepar corrigeret, tamen quia aquam in ventre augeret, ideo in potu non capiatur. Timpaniti hydropi proderit omnino, cum illa fiat ab hepatis caliditate, & siccitate ipsum humectando, & infrigidando, & hoc siue sumatur in potu siue non, minuet ẽt ventris tumorẽ, si patiens in illa intrauerit, quia sua caliditate partem illius ventositatis resoluet. Ad primum argumentum potest dupliciter responderi. Primo ꝙ illa sua opinio non sit tolerabilis. Alio modo potest dici ꝙ Galenus dixit verum, indicatiõe sumpta à re præter naturam, s. ab aqua collecta in vẽ-

A tre &c. Ad secundum negetur antecedens, & ad Auicennam dicatur ꝙ ipse eodem modo accipit intentionem ab aqua, nos verò indicationem sumimus à virtute, sicut regulariter fieri dẽt à medico, prout ipse dixit prima quarti, cum inquit. Et omnis solicitudo tua sit in dispositione virtutis, quam cum videris deficientem, non sis occupatus in aliquo, sed viuifica eam &c. Idem etiam dixit quarta primi capitulo de alicibus, & oscitationibus, vbi exclamauit, medicum debere sẽp præconsulere: super quod maiorem infert timorem, & sic patet solutio quæstionis &c.

Quæstio septima.

QVæritur septimo, vtrum hoc balneum conferat ad prolem, seu filios generandos. Et arguitur primo ꝙ non, præsupponendo dictum Galeni, s. ꝙ læsio fiat à similib. **B** & iuuamentum à contrarijs: hoc stante, patet nõ conferre mulieri sterili propter malam complexionem matricis humidam, eo quia auget illius humiditatem, cum & ipsum balneum sit humectatiuum. Pro notitia istius materiæ, ad plenam omnium satisfactiõem necesse esset adducere totum octauum capitulum vigesimæ primæ tertij, & quamplurima alia, sed quia in hoc tractatulo intendo omnem prolixitatem euitare, dicam de hac re aliqua superficialiter. Sciendum est, primo sterilitatem posse à multis causis prouenire, quarum numerum intrant supercœlestes formæ, & ira Dei propter peccata, iuxta illud psalmistę, Sic benedicetur homo qui timet dominum, filij tui sicut nouellę oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Et istę duę causæ priuationis filiorum balneis nõ remouentur Lucen. Potest etiam sterilitas prouenire ex parte mariti, quia aut eius semen est ni**C**mis calidum, aut nimis frigidum, humidum, aut quia eius virga est nimis breuis, ex qua nõ fit mulieri delectatio, ex quo nec filius. aut quia est nimis longa generationem prohibens. Primis duobus est ad propositum, vt inferius dicetur, sed de vltimis alijs duobus non est sermo. Mulieres vero quandoque sunt steriles, & non prolificatiuę ex mala complexione frigida, & humida matricis, aut ex complexione sicca matricis, aut ex matricis carnositate. hæc sententia est Hippocratis in illo aphorismo. s. Quæcunque frigidas habent matrices, non concipiunt, & reliqua. Notandum etiam ꝙ aliquid potest dici humidũ dupliciter. s. proprie, & sunt illa in quibus sola prædominans est humiditas omnibus alijs qualitatibus contrarijs remotis, & isto modo appellamus aquam hordei excorticati, aut violarum humidam. Alio modo aliquid dicitur humidũ respe-

ctiue

ctiue seu secũdum quid,& sunt illa in quibus est humiditas prędñans cum aliqua alia qualitate,vt puta cum stypticitate, & isto modo appellamus aquam hordei adusti, aut aquam hordei, in qua ebullierint cortices granatorum humidam. Notandum etiam aliqua conferre alicui mẽbro,potest esse dupliciter.s.directe, & indirecte. Exemplum primi vt stœcados capiti.Exemplum secũdi,vt zuccarum rosatum in catarrho,eo ꝙ stomachum confortet.Notandũ vlterius, ꝙ stat in aliquo vno esse qualitates contrarias,sed sub remissis gradibus,& secundum vnamquamque illarũ valde prodesse illud tale mediante opere naturæ discernentis seu virtutis applicantis quamlibet illarum qualitatum loco sibi cõuenienti.Hęc sententia est Auicennæ in de ægritudinibus cordis, cum dicit,ꝙ nos medici in passionibus cordis miscemus medicinas,& credimus à virtute illas separari,& applicari cordi aut spiritui secũdum indigẽtiam suam.Quibus positis dicamus hoc balneum esse perutile mulieribus,& viris non generantibus propter malam complexionem vasorũ generationis calidam,aut siccam,cõstat ex superius dictis illorum esse sufficiens correctiuum tã in potu,quàm in balneo illis approximatum.Proficua etiam est viris,& mulieribus illis quæ propter vasorum generationis complexionem frigidam,& humidam non prolificant, & hoc ratione sui caloris actualis,& ratione alicuius siccitatis in aqua existentis.quæ duo natura prouida ab humido in hoc casu discernet:& contrarijs qualitatibus,si excessiue nõ sint,obijciet. Conferet ẽt illis per confortationem membrorum nutritiuorum,ex quorum bono opere calor naturalis augmentatus in humida,& frigida membra aget potenter,& huiusmodi corpora in humidum,et frigidũ distemperata,hanc aquam non bibant, sed in balneo longam moram faciant,& ex illa matrices suas in balneo clysterizent, vt illis mẽbris styptica virtus huius aquæ etiam imprimatur.Et in prole suscipienda dono Dei mirabiles experiẽtiæ sunt visæ huius Balnei. utillimum est illis mulieribus quæ propter renum debilitatem,&si concipiant,filios vsq; ad tempus debitum nõ possunt portare,patet totum ex proprietate styptica confortatiua huius aquæ.Posset quis dubitare vtrum hoc balneum valeat illis qui coire non possunt,eo ꝙ eorum virga non erigatur.Quibus respondeatur ꝙ sic,per Auicẽnam vigesimaprima tertij capitulo decimooctauo, vbi dicit aquam ferream iuuare ad coitum,ex quo etiam iuuabit ad virgę erectionem &c.Ad argumentum factũ in principio quęstionis dicatur, illud verum cõ-

D cludere de humidis proprie, & non de humidis respectiue.Responsio huius argumenti optima elicienda esset ex notãdis,sed ꝑpter nostros mercatores qui non sunt dialectici hæc respõsio pro nũc sufficiat ad præsens,eodem modo dicatur ipsum iuuare ad impregnationem.s. per se vel per accidens,seu secundum quid,& sic est finis quæstiunculæ.

Quæstio octaua.

OCtauo quæritur, vtrum hoc balneum sit bonum seu valeat podagrosis.i.illis q habent podagras.Pro quo notandum primo,quòd podagra est nocumentum factum in pede.i.in iũcturis pedum.Chiragra est nocumẽtum factum in manu:quæ nocumenta fiunt merito materierum currentium ad iuncturas.Notandum est secundo ꝙ danda est etiam distinctio de isto termi-

E no Habent,cum prædicetur, & dicat de habentibus actu,& de habentibus potentia. dico igitur ꝙ in titulo quæritur,vtrum hoc balneum conferat illis qui habent podagras in potentia propinqua,& sunt illi qui quandoque illas habuerunt, vel sunt dispositi,vt habeant,& nõ quærit de habentibus actu,nec de habentibus in potentia remota,quia secundum istam potẽtiam remotam possibile est oĩbus hoĩbus venire podagras &c. Tertio est notandum podagrarum aliquam esse frigidã, & aliquam esse calidam,vtputa si fiãt à phlegmatica materia,sunt dictæ frigidę:si fiant à cholera vel sanguine dicuntur calidæ. diuersificantur ẽt in istis qualitatibus secundum ꝙ plus, vel minus isti dicti humores permiscentur. Quarto notandum ꝙ licet podagræ sicut omnium aliorũ quatuor sint causæ,tamen in præsenti de duabus loquar.s.materiali,& efficienti, de finali, & formali non est necesse ratione prolixitatis.Dico

F igitur duas esse causas productiuas podagræ,quarũ prima est materia siue humor simplex vel cõpositus ad iuncturas currens. Alia seu secunda cã est debilitas ipsarum iuncturarum. Materia currens generatur multipliciter. Aut generatur vitio membrorum nutritiuorum,vtputa quia stomachus,& hepar alicuius sunt valde debiles in radice,aut talis materia generatur ex nimio assũpto cibo vel potu:quẽ & si calor naturalis sit fortis in comparatione ad molem corporis, tñ non pôt ipsum digerere rõne suę q̃titatis,vel qualitatis,vt puta si talis cibus sit valde humidus,ex quo posset teneri podagram in quocunque prouenire ex vitio quanti,ideo pro illorum præseruatione tenui indigent diæta.Debilitas vero iuncturarum prouenit,aut à principijs generatiõis,& hæreditarie,

reditarie, ſecundum quem modum Auicenna
podagram appellauit hęreditariam, patet quòd
à patre habente podagram, & iuncturas debiles
non niſi filius podagroſus, aut debilium iunctu
rarum oriretur, ſecundum illam ſnīam Ioannis
Damaſceni in ſuis aphoriſmis cum dixit. Quo
niam ſperma decidit à toto, ideo ſanum à ſanis,
& ægrum ab ægris currere conſueuit, vt clau-
di claudos, & ſtrabo generat ſtrabonem. Proue-
niunt ēt iuncturarū debilitates qn̄q; à nimio coi-
tu, nam per coitū nimium fit eductio nutrimēti
iuncturarum, ſcd'm illud Aui. Sperma eſt ſuper-
fluum quartæ digeſtionis ex quo nutriuntur mē
bra dura, vt venæ, & arteriæ, & illis ſimilia. & ꝑp
has duas cauſas, non eſſet inutile podagroſo vitā
ducere cœlibem, & nunq̃ vxorem ducere, ne fi-
lijs hæc paſſio ſit hæreditaria, tum ne ipſi, ex debi
to vxori dando, proculdubio deterius ſemper ſe
habeant. Item & ſi coitus ſit iſtis aduerſus, tamē
ſi ſupra cibum immediate fiat, eſt iuncturarū illo
rum deſtructiuus, ſicut dicitur. 22. tertij ab Auic.
Fit etiam iuncturarum debilitas à nimio exerci-
tio, vel à nimio frigore extrinſeco, ſicut multo-
ties accidit his, qui ad nundinas vadunt. fiunt ēt
iuncturæ debiles qn̄q; propter manſionem in lo-
cis humidis, ſicut eueniebat familiæ Bonaccorſij
de Prato, & vt contingit ēt illis qui textrices, aut
calcearias artes exercent, & multę alię poſſunt eſ
ſe cauſæ, quas breuitatis cā omitto. Et ſic patet ꝓ
pter quas cauſas podagra generetur, ideo ſiquis
podagras remouere intendit, in remotione iſta-
rum cauſarū facientium ſit occupatus. patet ꝙ re
mota materia, & debilitate iuncturæ, nihil ad iū-
cturam curret. Fiunt etiam quandoque poda-
græ à catarrho fluente à capite per neruos occul-
tos ſecundum illud Auicennæ vigeſimaſecunda
tertij. Et quandoque ſunt cauſa catarrhi: ca-
piendo tn̄ catarrhum ſcd̄m ꝙ ſonat vocabulum,
hæc ꝓpoſitio eſt vera. Cuiuslibet podagræ eſt cā
catarrhus, nam non plus ſonat catarrhus q̃ mate-
ria deorſum cadens. Sciendū ēt iuncturarum de-
bilitates contrahi, qn̄q; à loco, vt nimis humido,
ſicut ſuperius dictum, aut ab alia qualitate illius
loci, ſicut eſt in hac noſtra ciuitate, in qua om-
nes viæ ſunt cænoſæ, & ciues coguntur toto an-
no ferè portare calopodia lignea propter crebras
& ingentes pluuias, & propter loci naturalē hu-
miditatem. Ex quo haberi poteſt ꝙ cum ex illo
cæno, & pedum calopodijs magna iūcturis indu
catur debilitas, quotidie in hac ciuitate podagro
ſorum numerus ſemper augebitur, donec cæ-
num illud amoueant, ne mirum ſit, ſiquis ex illis
non curatur in iſto loco, ſeu ſi ſemper vexent pa
tientes: quia ratione iſtarum viarū peſſimarū po-
dagras patientes nunq̃ conualeſcunt. Et ſup hoc
cogitate Lucenſes ciues, ſi optatis à podagra non
ſemper vexari. Et ſi quæreretur propter quid ra-
ro homines patientes podagras ab illis ſanantur,
dicatur propter hoc non poſſe curari, eo ꝙ natu-
ra non valet materias cōſumere quæ ad pedes flu
xerunt, ꝑpter nimiam diſtantiam à fonte caloris
&c. vbi natura operari non valet, cum ſit agens
primarium, aliæ medicinæ illic minime pn̄t. Ex
quo patet medicos non eſſe vituperandos, ſi po-
dagras factas non remouent, & ratio ēt eſt, quia
podagræ naſcuntur vitio naturæ, vt ſuperius di-
ctum eſt, & vitio patientis cum intemperate vi-
uant &c. Sciant etiam podagrici, & ſi curari per-
fecte non valeant, ꝑp hoc non eſſe deſperādum,
quia Deus, & natura nihil fruſtra operant̄. & qđ
maius eſt, dicit Auicen. 22. tertij, Podagram qn̄q;
eſſe cauſam longitudinis vitæ, intelligendo tamē
debito ſeruato regimine. remouentur ſæpiſſime
homines à malis operibus mediante aliqua ægri-
tudine, quibus profecto fuiſſent occiſi. Prolonga
tur ēt à podagris debito ſeruato regimine vita ꝑ-
pter expulſionem quam facit natura de malis hu
moribus remotis à membris principalibus, & ad
ipſa extrema tranſmiſſis. Ad propoſitum primū
redeundo, dico hoc balneum nō valere hn̄tibus
podagram actu, vbi tota materia fluxerit, & ra-
tio huius eſt in potentia ſua ad reſoluendum, &
conſumendū materias fluxas: ſed podagræ inci-
pienti, vel habenti podagram potētia propinqua
eſt aliqualiter ad propoſitum in balnei forma, ra
tione ferreitatis, ſeu ſtypticitatis iuncturis cōue-
nientis. Et ſi contra hoc allegaretur Auic. 22. ter-
tij vbi podagricis prohibet expreſſe aquam cali-
dam, cum iuncturas mollificet, & illarum iūctu-
rarum calorem reſoluat, & minuat: dicatur pro
reſponſione, dictum Auic. eſſe intelligēdum de
aqua abſolute dulci, & nō de aqua dulci minera-
li, in qua ſunt proprietates aliæ iuncturas confor
tantes. ſi vero tales podagræ incipientes, vel po-
tentiales fiant à materia calida, dicatur illis eſſe
bonum, quia illas repercutit materias, & alterat.
Et conſilium meum eſt, ne aliquis patiens poda-
gram, aut dolores arteticos aliquo modo de hac
aqua bibat. Indigent iuncturæ exſiccatione,
& non mollificatione, qualem diximus hanc a-
quam præſtare. Sed oritur à patientibus interro
rogatio talis, ſ. quo modo poſſent ab illis poda-
gris curari. Quibus dicatur tantummodo cura
præſeruatiua illos indigere, qua mediante, & ſi
integre ſanari non poſſunt, tamē taliter ſe præſer
uabunt, ꝙ motum, & deambulationem non per

dent, nec sæuos dolores patientur. Fit autem hęc cura præseruatiua mediante diæta conuenienti, & forti euacuatione sæpe reiterata. q̃ duo si seruabunt, aut optime, aut integre conualescent, in quibus duobus, podagrici, aures aperite vestras, & credite seipso meliorem medicum non reperiri. Pro meliori notitia etiam est sciendum talem euacuationem debere fieri regulariter operãdo bis in anno, s. vere & autũno, eo ꝙ in talibus temporibus podagras patientes soleant lædi iuxta illud Hippoc. dictum, podagrica, & manica, vere, & autumno. Eadem etiam sententia est Aboaly vigesimasecunda tertij superius allegata, & hæc dicta sufficiant pro materia podagræ &c.

Quæstio nona.

NOno quæritur, vtrum hoc balneum conferat in scabie, & cutis pruritu. Pro cuius veritate est notandum duplicem esse scabiẽ, quarum vna est humoralis grossa saniem producens à sanguine, aut phlegmate proueniens corrupto, & ad cutim expulso. Alia est scabies sicca à cholera adusta incipiens, & nullam producens saniem, sed tantummodo pruritum intensum. Sciendũ secũdo ꝙ medici in curatione fienda, sicut superius dictum fuit, quandoq; se vertunt ad causam, & quãdoq; ad effectum, considerantes, quod istorũ sit magis timorosum, & propter hãc causam inter se litigant, & discordant quotidie. Item sciendum ꝙ pruritus potest esse in cuti sine vlceribus, & in cuti cum vlceribus, quæ singula ita posita quæstionẽ soluunt. Dicendum igitur hoc balneum conferre in scabie, & pruritu tã vlcerosis, q̃ non vlcerosis, siue intentio medici proueniat ab effectu siue à causa scabiei, & pruritus. quod dictum probatur, nam per huiusmodi balneum resoluentur, & alterabuntur humores cutanei cutim vlcerantes, ergo erit bonum. Antecedens patet, cum hoc balneum aliqualiter resoluat, & infrigidat per superius dicta. Item ratione stypticitatis ferri vlcera dilatari prohibebit, consolidabit, & aliqualiter exsiccabit, ergo &c. quod totũ manifestum est ex dictis ab Auic. capitu. de ferro. Confert etiam scabiei indicatione sumpta à membris intrinsecis, patet, ꝙ per ipsam, si bibatur, cholericus humor euacuabitur, & hepatis caliditas vrens extinguetur, & licet hæc omnia bene dicta sint, scabiosi tamen sciant balneum de Corsenna illis magis esse ad propositũ, quia fortioris est exsiccationis, licet debeant huius balnei per sex dies ad minus aquam bibere. & hoc dicitur propter æstuationem, quam hepati, & renibus inducit. eodem modo etiam dicatur de pruritu, sicut de scabie diximus.

Quæstio decima.

QVia de exercitio, & modo exercitij superius mentio facta, modo in ordine quęstionum quęritur, vtrum exercitium debito tempore factum, sit sanitatis conseruatiuũ. Et arguitur quòd nõ, præsupponendo illud Galeni, scilicet cõseruationem fieri per similia, quo stante arguitur sic, Exercitium nõ est per aliquã qualitatem corpori nostro similem, ergo non est sanitatis illius conseruatiuum. Consequentia videtur esse nota ex pręsupposito Galeni, Antecedens vero probatur. Exercitium non est calidum vel frigidum, nec tẽperatum nec distemperatũ, ergo non est corpori nostro simile &c. Secundo arguitur sic. Non quodlibet corpus pro conseruatione suæ sanitatis indiget exercitio, ergo nõ est conseruatiuum cuiuscunq; sanitatis. antecedens probatur, ponendo Socratem esse in vltimo latitudinis suæ caliditatis situatum, quòd per aduentum modicæ alterius caliditatis statim sit extra tẽperamẽtum factus æger. hoc casu posito notum est exercitium sanitatis Socratis non esse conseruatiuum, sed potius destructiuum. In oppositum est Galenus quarta aphorismorum commento xij. & Auicen. secunda primi, & tertia primi doctrina secunda capitulo primo, necnõ & Aristoteles quarto methaphysicę commen. secundo. Huic quæstioni respondendo est notandum primo, aliquid esse cõseruatiuum alicuius posse dupliciter intelligi, s. proprie, & non proprie, vnde conseruatio primo modo dicta fit per appositionem similium, quia per similitudinem transitus vnius in alterum fit facillime secundum philosophum in de generatione, & corruptione. Cõseruatio verò indirecte dicta, & nõ proprie, fit, quãdo vnum remouet aliquod destructiuum alicuius, & isto modo conseruationis, diceremus Socratem cõseruasse Platonem puerum, super quẽ curreret equus, cũ Platonem remouisset ex via. Ad quæstionem respondendo dico, quòd exercitium conseruat sanitatem hoc secundo modo conseruationis, quia per exercitium remouẽtur, & consumuntur mali humores, & vapores, quia forte fuissent Socratis destructiui. Ad primum argumentum patet responsio ex dictis, & ad pręsuppositum negatur illud, intelligendo conseruatiuum secundo modo & cætera. Ad secundum argumentum respondeatur, concedẽdo ipsum, & dicatur illud nõ venire contra q̃stionem:

quia

quia in quæstione quęritur de corporibus medio modo se habentibus,& non corporibus ita extremaliter situatis,sicut est Socrates in casu.

De coitu.

NOn omittam,quin hoc in loco de coitu, & horis eius verba faciam:ex cuius errore quandoque huic balneo derogetur, & vt sciatur,quibus conueniat,vel disconueniat. dicēdū est primo ꝙ corporum quædam vtuntur hoc balneo propter stomachi,& hepatis debilitatem, & quædam alia propter macilentiam corporis sui, quibus duobus raro laudatur coitus, eo ꝙ vsus eius nocet stomacho,vt dicitur decimatertia tertij capitulo de vsu rerum stomacho nocentium. Nocet stomacho, quia per coitum fit euacuatio spirituum,ad quam euacuationem stomachi sequitur infrigidatio. Dicitur etiam decimatertia tertii capitulo de canonibus vniuersalibus, coitū esse vnum de illis quæ calefacta membra infrigidant.Qui vero hoc balneum intrant propter sui corporis siccitatem,& macilentiam, coitum omnino in hoc loco dimittant,cum coitus sit de maxime exsiccantibus,quemadmodum dixit Auic. secunda primi capitulo de exsiccātibus, & Auerrois octauo colliget capitulo de regimine corporis per coitum.Et dixit Rasis in Almansore,Corpora habentes sicca à coitu abstineant, tanquam ab inimico interficiente. Sed quia ab istis in hoc loco propter vxorum suarum præsentiam, deinde quia hoc balneum iuuat ad coitum,vt superius probatum est,dimitti non poterit,dicēdum est qua hora coeundum sit:ne ex errore eorū nocumenta inualescant.Galenus tertio techni hāc materiam respiciens protulit à nobis esse coeundum,quando corpus non sit cibo repletum, nec totaliter inanitum.Exempli gratia. Si quis se cibo copioso refecerit,non coeat statim, nec supra famem ingentem,sed solummodo coeat post cibum per sex horas.Et si quæratur,quare sit pessimum coire supra cibum,respondeatur cum Auicenna decimatertia tertij, ex coitu supra cibum fieri putrefactionem illius cibi, & consequenter iūcturarum dolorem. prohibuit etiam Galenus coitum supra inanitiōem.Et ratio huius est,quia per coitum super inanitionem introducitur corpori coeunti lassitudo ingēs,& debilitas. Et quia omne Balneum quodcunque corpus aliqualiter alterat,& resoluit,omnibus consulerem per tempus hoc,coitum fore dimittendum.Quapropter forte non erit inutile vxores suas domi relinquere. Et hæc de coitu in præsenti sufficiant.

Quæstio vltima.

VLtimo videndum, vtrum illis qui ad hoc balneum venerunt,cornetti, vel ventosæ cum incisione positę conueniant. Et arguitur ꝙ non.Illa non conferunt istis quę corpus debilitāt & visum minuunt,sed ventosæ seu cornetti sunt huiusmodi,ergo cornetti,vel ventosæ illis nō cōueniunt. Cōsequentia patet cum maiori,minor vero est Auicennæ tertia primi capitulo quinto, & quarta primi capitulo de ventosis. Hoc idem etiam sensit Almansor capitu.de aqua descendēte ad oculum. Secundo arguitur sic. Istis balneatis in hoc balneo illa non conueniunt, quæ obliuionem illos incurrere faciunt, & capitis debilitatem,sed ventosæ seu cornetti hæc duo faciunt, ergo illis non conueniunt.Consequentia est nota cum maiori, & minor est Auicennæ allegato capitulo de ventosis.In oppositum arguitur &c. Illa sunt vtilia in fine balneatiōis, quæ cutim mūdant,& malum sanguinem educunt.sed cornetti,seu ventosæ sunt huiusmodi:ergo &c. Maior est Auicennæ quarta primi allegato capitulo cū dicit,ventosas cutim magis mundare quàm phlebotomiam.Pro notitia terminorum est sciendū ꝙ cornetti sunt quædam vasa vitrea, quæ in modo operationis à ventosis non differunt,licet differant in figura,& modo applicandi. Notandū secūdo quòd isti cornetti possunt in diuersis partibus nostri corporis poni,& secundum varietatem illorum locorum nocent magis, vel minus, vnde si in nucha apponantur multum nocent capiti,si vero in spatulis, & natibus adhæreant,minus nocent. Vnde cauendum,& fugiendum est, ne huiusmodi ventosæ, aut cornetti in nucha, aut in collo nisi magna vrgente necessitate ponātur,quia ex illis prouenirent nocumenta numerata ab Almansore,& Auicenna. Item notandum quòd medici quandoque operātur coacte, & quandoque regulariter. quid autem sit vnaquæque istarum operationum patet intelligenti.His notandis assignatis,ponantur tres conclusiones euacuatiuæ difficultatis prædictæ. Prima conclusio.Corporibus carnosis,& sine scabie,& pruritu,aut alijs maculis in cuti vētosæ nullo mō conueniunt.Primo propter grossitudinem sanguinis eorū,scđo quia sine necessitate ventosati, aut cornettati pn̄t tacta nocumēta incurrere eductione facta de bono sanguine. Scđa conclusio. Macilentis,& exsiccatis corporib.& sine pruritu & scabie,cornetti seu vētosæ non cōueniūt,& rō est qa cū talia corpa sunt modici sanguīs faciliter pn̄t dicta nocumēta īcurrere. Tertia conclusio.

Corpora crassa quæ hoc balneo vsa sunt si scabiosa sint, & pruritum habeant, coacte loquendo, possunt sibi cornettos, seu ventosas applicare, dũmodo illos nuchæ non approximent, sed sint in spatulis, vel anchis, seu natibus positi. ratio huius dicti est, quia per tales cornettos, vel ventosas educetur sanguis malus, scabiei, & pruritus ꝓductiuus. Sciendum tamen aliter esse dicendũ de illis, qui se balneant in Balneo Corsennæ, quos ego dico ferè omnes deberi ventosari, seu cornettari. & ratio est, quia præter scabiem, quæ in illis posset esse etiam à calore illius balnei fit aliqua incensio, & inflammatio in sanguine, quæ vtiliter per cornertos istos, seu ventosas remouebitur, in quibus applicandis barbitonsoribus illius loci recordor conscientiam suam. Posset vlterius dubitari, quo modo ventosæ cum igne appensæ corpori nostro carnem nostram ad se trahant. Cui dubitationi respondetur dupliciter, secundum quod de hac materia duæ sunt opiniones, quarum vna tenet, quòd illa attractio fiat à lege vacui. Dicunt philosophi à calido, & vacuo attractionem fieri, & assignãdo modum huius attractionis dicunt attractionem istam hoc modo fieri, scilicet per conuersionem illius ignis qui erat in ventosa in aerem, vnde cum ex illo igne modicus, seu exiguus generetur aer, statim ex lege vacui attrahitur tantum de carne, vel sanguine quòd vacuum in ventosa nullo modo reperiatur, tantum enim natura vacuum abhorret. quòd si in terra esset possibile vacuum reperiri, & non esset corpus aliquod vacuum illud replens, cœlum statim descenderet ad ipsum vacuum replendum. Secunda opinio tenet quòd cum ventosa cum igne ponitur, ille ignis aerem in ventosa existentem in naturam suam conuertit. & sic igne extincto aere non potente subintrare ex lege vacui tantum de carne trahitur, vel de sanguine, quantum de aere conuerso in ignẽ in ventosa existebat. Iste duæ opiniones ambæ sunt verę, & differunt solummodo in modo imaginandi, nunquid ignis subtiliet, & expellat aerem existentem in ventosa, vel comburendo ille ignis in naturam suam aerem illum conuertat. Capias quamcunque velis, quia vnaquæque naturaliter loquendo est sustentabilis. Et sic fit finis huius primi tractatus de Balneo de Villa ad laudem Dei omnipotentis.

D

TRACTATVS DE Balneo Corsennæ.

Xpedito Tractatu Balnei de Villa, sciẽdum est in altera parte mõtis, esse aliud Balneum præclarissimum ab antiquis, & modernis Balneum de Corsenna nominatum. Quod Balneum distat à Balneo de Villa per dimidium vnius milliaris, & est ad Septentrionem spectans. De quo & si multa dici possent egregia, tamen quia antiquissimum est, & à quamplurimis laudatum, non me extendam de hoc multa narrare. Intra circuitum huius loci sunt primum duo balnea ab eadem aqua causata in duas partes diuisa, quorum primum ad vsum masculorum ordinatum appellatur il Bagno caldo. Secundum verò iuxta ipsum ad vsum mulierum situatum, vocatur il Bagno delle donne. Sunt ista duo balnea similia in proprietatibus, & minera, & nulla est differentia inter illa, nisi differentia situs, & propter hoc quicquid dicetur de vno, & de alio intelligatur, cum sint illius mineræ præcise. De minera istorum, & si variæ fuerint opiniones, veritas tamen est, ista duo balnea tenere de alumine mediocriter, & de sulfure aliquantulum, & de salegemma multum. Ex quibus patet quòd eorum proprietas est subtiliare, calefacere, & exsiccare potenter, sicut patet ex suis mineralibus. His dictis notum est talia duo balnea mirabilia esse in materijs frigidis, & humidis, quia illas exsiccãt, & calefaciunt ad iuncta illarum materierum subtiliatione, si ꝑ earum grossitie esset necessaria, ex quo mirabile iuuamentum præstat in sciatica, & podagra, & omnibus doloribus iuncturarũ. Mirabilis est ẽt hæc aqua paralysi, mollificationi, & tremori mẽbrorum, necnon in oĩbus cõtractionibus neruorum frigidis, & musculorũ percussionibus, & vbicunque materia lędens inueniatur frigida, & humida, valetq; in colica, & illorũ doloribus de materia frigida, aut ventositate factis. Tanta nẽpe est huius balnei per magnas experientias nobilitas, ꝙ si non timerẽ mendax vocari, dicerẽ Piscinam ex Hierusalem in hoc loco in sanãdis langoribus dono Dei fuisse translatã. Qđ approbare vidẽtur nostræ regionis agricolę, ꝑꝑ illud quod in prima die Veneris de mense Martij hoc balneũ cum magna reuerentia visitant, & intrãt, contenduntq; quis primo dictũ balneũ ingredi debeat: affirmãtes aquã hanc nocte pręcedenti ab Angelo dei signari. Valent hæc duo balnea potẽtissime in omni scabie siccanda, & in omni cursu alborũ menstruorum,

E

F

ſtruorũ,necnon in doloribus,& tortionibus vẽtris matricalibus. Optimum & mirabile auxiliũ præſtant mulieribus illis,quę propter malam matricis complexionem frigidam, & humidam filijs carent. Eſt in iſtis tribus caſibus hoc balneum incomparabiliter efficacius balneo de Villa. Vidi mulieres quamplures fœcundas factas ex vſu iſtius balnei:quæ per multos annos filios non genuerant. Non puto ſilentio tranſeundum, quantum in vlceribus, ſeu vulneribus antiquatis hoc balneum valeat:nec recẽſeri digna eſſet illius laudatiſſima fama,niſi hoc præſenti ſcripto notiorẽ eſſe intelligerem. Hęc aqua in omni neruo vulnerato mirabilis eſt,mirabiliorq; in fiſtulatis vlceribus,& in quibus quotidie diuinas monſtrat experientias. Sed anteq̃ vlterius procedam, vt notandum ꝙ ſuperius poſitæ regulæ in tractatu de balneo de Villa,ferè omnes ad hoc balneum referũtur:& pro vſu iſtius eodem modo ſunt ſeruandę. Secundum ſeruandum in vſu iſtius balnei eſt, nequis dũ in illo eſt,aut aquę,aut vini aliquid bibat: **B** & ratio eſt,quia humectatione non indiget, qui aliquod membrorum intendit exſiccare,ſed potius exeant,ſi diu non poſſunt propter æſtuationem,& ſitim in illo ſtare. Quę duo dicta,ſi ſinguli ad hoc balneum venientes ſeruabunt,non dubito illos maiorem fructum reportaturos. Et propter hanc cãm fuit olim remota à magiſtro Vgolino de Monte catino ex medio iſtius balnei colũna quædam,per quam aqua frigida aſcendebat, & in hoc balneo cadebat,propter quam à multis hoc balneo vtentibus ſanitas nõ recuperabatur.

De ſtufa.

IVxta canale per qď aqua huius balnei in balneo cadit,eſt antrum in concauo montis,à natura,& ab arte ſtructum,per cuius medium riuulus huius feruentiſſimæ aquæ labitur, in quo antro ab intrantibus magna caliditas ferè intolera- **C** bilis ſentitur,quæ à nullo alio fit:niſi à calido vapore eleuato à riuulo aquæ calidiſſimæ per medium trãſeuntis,& huiuſmodi calidiſſimum antrum ab incolis illius loci nominatur la ſtufa. Quis deum non laudaret,ſi intueretur quãta ad hominum opem inſtituit?quibus cadens natura reſurgeret? Hæc ſtufa ita calida eſt, ꝙ vix per paulum temporis pn̄t intrantes in illa ſtare. Facit hæc ſtufa ſudare copioſiſſime, quam ſiquis bene conſideret,eiſdẽ ægritudinibus valet quę de balneo calido dictę ſunt:& ratio eſt,quia ille vapor, quo mediante hoc antrum calefit, præciſe naturam aquæ huius balnei ſapit. Et iudicio meo artetici omnes ex frequenti huius ſtufæ vſu maximã vtilitatem recipiẽt propter ſudorem copioſum,

A quem à membris educit. Vnde ego conſulo his, qui hoc balneum calidum intrant,ne vllo modo dimittant, ne ſingulis quatuor diebus ſemel in hac ſtufa ĩtrent. Qui verò in balneo de Villa per menſem fuerunt, in fine menſis bis ſtufam hanc intrent,exceptis macilentis areſactis,qui illo balneo vſi ſunt,propter ſiccitatem membrorũ ſuorum,patet ꝙ ab iſtis humiditas cum hac ſtufa nõ eſt extrahenda. Notandum eſt etiam,quia dictũ fuit hoc balneum de Corſenna eſſe calefactiuum fortiter actu,& potentia,cautela quadã his opus eſſe,qui hoc balneum ingrediuntur propter dolores iuncturarum,& præcipue ſi hepar, & renes habeant inflammatos. Quæ cautela talis eſſe debet.ſ.ꝙ anteq̃ in hoc balneo intrent, inungant ſibi hepatis regionẽ, & renũ cũ aliquo vnguẽtorũ frigidorum,vt puta ſandalino, vel vnguẽto albo Galeni &c.

De ducijs.

EXtra circuitum huius balnei in fine decliuicoſtę huius mõtis,eſt aliud balneum ab antiquis balneum Rubeum appellatum. Quæ aqua in lacum,non congregatur hodie,quia eſt ad vſum duciationis,vel embrochationis inſtituta,& deputata. Sunt intra ſua mœnia multæ cannulæ ordinatæ,ſub vna quaque quarũ homines ſe poſſunt duciare. Huius aquæ minera pricipaliter eſt ſalnitrum cum aliqua parte aluminis, quibus valde proficua eſt catarrhis,& omnibus ægritudinibus capitis frigidis,ſicut eſt ſurditas aurium, & ſibilus,& oculorum impedimenta. Hæc aqua optima eſt illis quorum catarrhoſæ fluũt ad pectus materiæ,quibus forte de phthiſi ineſt ſuſpicio. ex ſiccat capitis humiditatẽ:calefacit ipſum, & eius adiuuat retentiuã. Locus verò ſup̄ quẽ hæc aqua cadere ſeu percutere debet,per horã vnam,eſt coronalis cõmiſſura capitis,quæ quia ſub oculo nõ cadit,certa vna regula vnicuiq; illã in capite ſuo reperire monſtrabo. Omiſſo vno modo menſurandi,& inueniendi ipſam mediante filo extẽſo ab aure ad aurem,dico ꝙ ſi vnuſquiſq; ſuæ manus extremum palmæ in extremitate ſuperiori naſi,q̃ ad ſupercilia terminatur,locabit cũ acumine ſeu extremitate digiti medij extenſi ſuper caput,vbi talis digiti extremitas terminabitur, illic ſub ea coronalem commiſſuram inueniet,& habebit. vbi per circuitum vnius Carlini faciat capillos abradere,& ſuper illum circuitum aquam cadere ſinat. Modus vero duciationis iſtius eſt, bis debet in die reiterari vigintiquinque diebus continuis adminus, vt valide poſſit malam capitis qualitatẽ remouere. Notandum primo eſt,ꝙ aq̃ iſtæ,& balnei calidi ſunt mirabiliter ſolutiuæ,ſi quis illas biberet,patet,quia multũ tenẽt de ſale-

gemma, & sale nitro: patet ex dictis de minera
vniuscuiusq;. Notandum secundo, ꝙ illi, qui se
duciant cum aqua balnei rubei curent, vt eorum
capita bene exsiccentur à curatoribus illius loci:
deinde cum pannicello, & bireto tota die caput
teneant fasciatũ, ne ab aere lædantur: euitentque
summo studio huius loci nocturnum aerem.
Notandum tertio, ꝙ quicunq; vult ab istis ducijs
grandia dona sanitatis accipere: debet cœnã suã
alleuiare: & euitare vina magna: & potũ post cœ-
nam: & omnia caput replentia sicut sunt caseus,
cæpæ: & lactuca, & allia. Quarto notandum, ꝙ li
cet dictum sit hanc aquam balnei rubei in catar-
rhis esse bonam: forte non erit ista deterior aqua
balnei calidi, si quis caput suũ cum illa duciaret,
& præcipue, in quo esset malitia complexionis
multũ frigidæ: & quod catarrhosas materias gros
sas solet generare: sed quia hæc materia bene di-
scutienda, non parua indigeret consideratione,
ideo capta huius balnei calidi minera, medici be-
ne super ipsam considerent: & eorum iudicio re-
seruetur iudicanda.

De Balneo Sancti Ioannis.

Extra circuitũ balnei de Corsenna est aliud
Balneum appellatum il Bagno di san Gio-
uanni: de quo & si nonnulli dicant, ꝙ pro mine-
ra tenet de auro: veritas tamen est ipsius minerã
esse æneam seu ramum: cuius proprietates vt plu
rimæ similes sunt proprietatibus balnei de Villa:
& ijsdem ægritudinibus valet, quibus videli-
cet balneum de Villa, licet non ita præcise, & be
ne. Hæc aqua est dulcissima gustu: & lucida ocu
lo: proficiens in mala complexione hepatis, & re
num calida: & illis qui in facie rubores multis cũ
pustulis habent. Hæc aqua propter suas bonita-
tes esset in magna reputatione, & vsu: nisi natura
illam in loco incommodissimo situasset. Vidi ẽt
hanc aquam esse optimam illis, qui habent in pe
ctore materiam catarrhosam multam congrega
tam: eo ꝙ pectora illorum mundet optime: sicut
operata fuit in vno meo cõsanguineo, Anno
MCCCCLXXXVI. Et hæc dicta suffi-
ciant de hoc balneo Sancti Ioan-
nis ad laudem omnipoten-
tis Dei, & suæ matris
gloriosæ.

Bendinelli finis.

AD MAGNIFICVM

Iuris vtriusq; Doctorem Dominum
Cęsarem ex Nobilibus Lucen. Equi-
tem, & Comitem clarissimũ, Laurẽ
tii Bertolini Epistola cum Tra
ctatu de Balneo Corsen
næ eidẽ dicato.

D

Vm nostram hanc præclaram
ciuitatẽ vtriusq; censuræ Do
ctor clarissime, ac tanquã fra-
ter hoñ. Deo opti. maximo ob
innumera in ipsam collata be
neficia debere, sæpe, ac sæpius
cogitauerim, hoc iter alia prę
stantissimũ esse cõsiderabam. Quod loci proprij
amœnitate cœliq; salubritate omissis, quibus cor
pora sanitatẽ cõseruare valerent, nõnulla pro bo
na valetudine amissa recuperanda, ne quid nobis
deficeret, auxilia e medijs terrę visceribus intra fi
nes suos, in nõ multę incõmoditatis loco iamdiu
pullulare voluit. Piscinas (vt ita dixerim) rursus
duas seu Balnea, quorũ alterũ a Villa, reliquum a
Corsenna dictũ est, Duo nimirum pręterquã plu
ra alia diuina subsidia, in cuius rei fidem alios in
E
pręsentia omittendo teipsum citare liceat, qui cũ
ab articulorũ doloribus superiori anno mirũ in
modũ vexareris, adhibitis per me prius remedijs,
sicut par erat, opportunis: post vsum balnei a Cor
senna aquæ. s. suæ super caput ex cõuenienti loco
cadentis susceptionẽ incolumis, ac illęsus euasi-
sti. Ex eis itaq; a Villa dictũ tum ob pręclaras vir-
tutes, tũ ẽt ꝑꝑ loci ipsius iocũditatẽ, ac cõmodita
tem, ędificiorũq; elegantiã plures summis laudi-
bus decorarũt. Reliquũ vero sicco vt ita loquar,
pede percurrerũt. Ego vero mirãdos effectus in
dies ob hoc emanantes, præter plurimos alios ab
antiquis relatos contẽplatus, non poterã nõ ęgre
ferre eius permagnas virtutes tã truncatas narra
tas esse. Quo factũ est vt desiderio nõ mediocri,
F
eas vel narrãdi & ꝓlixiori necnõ distinctiori ali-
quantulũ (quã alij fecerint) sermone explicandi,
vel ab alijs explicatas lectitãdi detinere. At cũ ꝓ-
ximis his diebus Nobilis quidã vir, huius nostri
Balnei virtute a me literis explicari mihi efflagi
tasset, iãdudũ desiderata opportunitas offerri vi
sa est. Collegi igitur sicut angustia tẽporis iniun-
cti permisit. rei nãq; magnitudo sermonem ali-
quantulo prolixiorem exposcebat, Balnei prædi
cti a Corsenna naturam, ac proprietates, paruu-
lũq; hũc laborẽ meũ tibi amicorũ pręcipuo dica-
ui. tibi inquã, sicut ei, qui ꝑter singularẽ ꝓprijs ꝑ-
fectionibus

fectionibus excellētiam, noſtris quoq; alijs facultatibus non parum delectaris. Quod ſi abortiuū hunc filiolum meum tibi placuiſſe intellexero, legitimum, cuius iam nōnulla ſemina ieci, futurum tibi magis gratū ſperabo. Vale, & Laurentium Bertolinum tuum, ſicut probe ſemper feciſti, ama.

De Balnei à Corſenna Lucen. natura & proprietatibus.

NArrabo balnei, qđ à Corſenna dicitur naturam ac proprietates. cum inter plura q̄ in comitatu Lucen. reperiuntur duo pręcipua ac diuinis virtutibus inſignita balnea à doctoribus celebrentur, quorum alterum à Villa, alterum à Corſenna nuncupetur, hoc à me (venia prius à latinæ linguæ cultoribus impetrata, vt liceat mihi ſecundum ꝙ plures loquuntur, loqui) in dicēdis ſeruabitur ſeries: vt obmiſſis, pręſuppoſitis tn̄, quampluribus vniuerſalibus de natura balneorū à diuerſis doctoribus pertractatis, Primo quæ nā ſit huius balnei minera explicetur. Secundo quæ natura ſeu complexio. Tertio quæ ſint eius virtutes ac proprietates. Quarto quibus diſpoſitionibus præter naturam conueniāt. Quinto, & vltimo quæ ſint eius vſui conuenientia tempora, declaretur. Quantū igitur ad primum, quamuis de eius minera diuerſæ extiterint ſententiæ, cum aliqui ipſum aluminoſum alij ſalgemoſum iudicauerit, aqua. n. eius ſapore extraneo priuata eſt. Nonnulli (vt Vgolinus de Monte catino vir ſuo tempore peritiſſimus in tractatu de Balneis Lucen. narrat) crediderunt eſſe aluminoſum, ſulfureum, & nitroſum. Quā opinionem ſecutus eſt poſtea Gētilis de Fulgineo in tractatu ſuo de balneis dicens: Aliqua ſunt balnea quæ habēt de alumine, nitro, & ſulfure, vt eſt balneum de Luca. hæc autem verba de nullo alio balneo Lucēſi dicta eſſe poſſunt niſi de hoc balneo à Corſenna. Quod etiam poſtea ad mentem Gentilis tenuit Michael Sauonarola in ſuo de balneis libro. Qui dā rurſus ipſum nitroſum eſſe minima parte ſulfuris participans ſenſerūt, vt Michael prædictus. Ego tamen ſicut & qui ipſum (vt potui) diligēter conſideraui, cum domino Vgolino huius balnei familiariſſimo teneo, Quod à prædominio alumine, & ſalgemma participet, & à ſubdominio leui admodum parte ſulfuris. Inquit. n. Vgolinus prædictus, Teneo ꝙ iſtud balneū ſit aluminoſum, & ꝙ teneat de ſalgemma quaſi pariter. de ſulfure verò parum, ſed æqualiter, de ſalgemma cum alumine teneat inæqualiter, apud me nō eſt ſatis bene cōpertum, licet forte ꝑꝑ actualem caliditatem ſatis intenſam cū mordacitate parū perdurante, Alumen in eo ſalgemmę prædominari potius credendum eſſet, ſicut alumine plus de aereitate, & īgenuitate habente, q̄ ſalgemma. cum illud à minera ſulfurea prouenire nō credamus. quicquid ſit de pria cauſa caliditatis eius, ne plura in dubium reuocando intenta breuitas defraudaretur. Nec etiam ſitis, quam eius aquam bibentes incurrunt: licet tamen in vſum medicinalem huius aquæ potus non veniat, magis nitrum quā ſalgēma, aut alumen in ea dominari iudicio meo demonſtrare multum poteſt, quicquid crediderit Sauonarola. Sed quia hæc diſcordia de qualitate dominij aluminis ſupra ſalgemmam in eo aut paritate, quantum ad principales ſui virtutes nō magnam īducit diuerſitatem, hinc ab eis vlteriori diſcuſſione ſuperſedendum cenſui.

De ſecundo autē, qualis ſcilicet ſit balnei huius natura ſeu complexio cum mixtum ſit, licet imperfectum, vt à Galeno habere poſſumus primo de ſimplici medicina diſtin. 2. capit. primo in actiuis ad calidum actu, & pręſentia declinat: ita vt actualis ſua caliditas, quia præſentialis remiſſio iudicatur, gradum tertium attingat: eſt enim mordax, & in primo occurſu male tolerabile apparet. Tertius modo gradus à principe ſecunda primi capitulo aureo de eo quod comeditur, & bibitur, deſcribitur. etiam cum obiectum ſenſibiliter alteret corpus, & ſenſibiliter lædat operationes, non tamen mortificat, vt in propoſito euenit: quo ad operationem tactiuam. Quam etiam veritatem colligere poſſumus ex Galeno capitulo allegato in fine: & hoc idem videtur ſenſiſſe Vgolinus dicens. hoc balneum eſt in primo introitu multum calidum actualiter in tātum ꝙ in primo occurſu eſt illud difficile ſuſtinere. eſt calor acutus, & mordax, ſed illa mordacitas parum durat. in paſſiuis vero ad humidum actu: ſed ad ſiccum potentia, & ſatis eleuatum declinat, ſicut & mineralia ſua eleuatę ſunt ſiccitatis, eorū naturam inquirendo.

De tertio vero, qualis ſcilicet & quę ſit ꝓprietas, & operatio ſua præſertim ſequens mineraliū ſuorum naturam: licet & virtutes alias occultas inſequentes materiam, & modum mixtionis à ſuperioribus ſibi condonatas: ipſum habere non dubitatur propter effectus plures non ita faciliter in ſimplicium virtutes reducibiles ab eo prouenientes. Talis calefacit, notabiliter exiccat, & conſtringit, attrahit, ſubtiliat, & diſſoluit. hæc autem vniuerſaliter, aut particulariter operatur ſcđm ꝙ multipliciter cōtingit ipſum venire in vſum. Nā ꝑter ſudatoriū ſeu ſtufam ī loco originis aquæ, & eius nām, & ꝓprietatē multū retinētem

quæ exuberanter sudorem prouocat, & exsiccat &c. ibi est balneum bipartitũ, vnum scilicet mulieribus deseruiens, alterum viris, & est postea locus deputatus eis qui volunt duciam accipere super caput, vel aliam corporis partem determinatam. Hæc autem aqua in vsum potus, sicut prædiximus non venit, quemadmodum aqua alterius balnei, quod à Villa dictum est, minus quàm ꝑ milliare ab hoc distantis, de quo disserere in pręsentia non proposuimus. Sed quantũ ad quartum, quibus scilicet dispositionibus præter naturam conueniat: primo loquendo de ægritudinibus particularibus, & inter eas, de his quæ ad mẽbra primi ventris seu animalia ꝑtinent, malis cõplexionibus cerebri frigidis, & humidis immaterialibus, vel materialibus absolute, aut à prædominio mirabiliter opitulatur. similiter & aliarũ particularum in capite existentium. quare dolores capitis chronicos patientes à causa frigida per essentiam in capite, vt humore, vel vẽtositate, dolorem aurium, grauitatem auditus, sibilũ, aut tinnitum à prædictis causis factum, huc se trãsferãt. Similiter patientes oculorum infirmitates frigidas, & humidas, ophthalmiã chronicã, debilitatem visus, imaginationes, aquam descendẽtem, aut catarrhatam à causis frigidis, necnon vexati à multiplicatiõe catarrhi absolute, aut saltem à prędominio frigiditatis, & rheumatismo ad diuersas capitis, & totius corporis particulas propter causam principaliter in capite ipso existentẽ, huius balnei duciam accepturi tuto se transferant, præmissis rationabiliter præmittendis. passionibus deinde neruorũ frigidis, & humidis, chordarum, ligamẽtorum, et iuncturarum efficacissime subuenit. Quo fit vt epileptici à causa frigida per essentiã in capite, sicut materia, ventositate, vapore, paralytici secundum totius medietatẽ, aut secũdum membrum aliquod determinatum, vt linguam, necnon patientes torturam, spasmum de repletione, vel tetanum à causis frigidis, & dolores neruorum quoscunq; ex casu, percussione, aut vulnerum remanẽtes seu partium neruosarum, cum magna fiducia huc veniant. mire.n. illis auxiliatur partes neruosas, & neruos confortando, & mundificando, eorumq; madefactiuam humiditatem exsiccando. Huc quoque festinent à doloribus iũcturarum vexati, vt podagra, chiragra, sciatica, dolore dorsali a gibbositate, q̃ à causa frigida, & humida materiali absolute, vel à prædominio, sicut vt plurimũ euenit, teste princípe vigesima secunda tertij tracta. 2. cap. v. reliquias enim materierum frigidarum, & humidarum in iuncturis remanentes potẽter resoluit, &

D à recidiuatione in consimiles dolores membro-
rum illorum notabili facta confortatione in po-
sterum, conuenienti tamen in sex rebus non na-
turalibus obseruato regimine, præseruantur fre-
quenter: similiter, & quicunque iuncturarum cõ
tractionem non tamen lapidosam patiuntur, &
motum difficilem propter neruos læsos, & præ-
sentia materierum frigidarum, & humida-
rum, & qui propter dislocationem completam
vel incompletam membrorum hęreditarunt do
lores. omnes enim de balneis talibus scribentes,
balneum hoc in his dispositionibus sublime esse
voluerunt, quotidianis experientijs illud confir-
mantibus. Vnde propter narrantium concordiã
merito fides augeri debet, quemadmodum Ga-
lenus. 2. regiminis acutorum testatur. De ægritu-
dinibus autem quæ ad membra secundi ventris
E seu spiritualia pertinẽt, balneum hoc pectori, &
pulmõi materias catarrhales paratis recipere, au-
xilium præstat, ipsa constringendo, & confortan
do. Transmittunt enim vasa teste Galeno stypti-
cis confortata pharmacijs. quare nõ sic materias
ruentes à superioribus faciliter recipiunt. Simili-
ter, & habentibus reliquias materierum frigida-
rũ, grossarum, viscosarum in spiritualibus, pro-
dest, eas subtiliando resoluẽdo, & egressioni præ
parando. Confert & sputum sanguinis patienti-
bus, vt tertio Almansoris capitu. quarto affirmat
Rasis, & Halyabbas quinto theoricæ. capi. 29. cũ
Auicenna. 2. primo cap. Quidam ornate loquen
tium &c. præsertim ratione aluminis. quia tamẽ
sputum sanguinis, loquendo de eo quod a spiri-
tualibus deciditur, vt pulmone, & pectore cum
à pluribus nostri corporis partibus possit proue-
F nire, vt decima tertij apparere potest. Si quanti-
tas, aut acuitas sanguinis esset in causa propter a-
ctualem caliditatẽ balnei intensam subtiliantem
& inflammantem nimis sanguinem, esset suspi-
tio, ne ex eo sicut calido administrato maius
subsequeretur nocumentum iuuamẽto. hic ego
iudico doctorum prædictorum verba nõ ita vni-
uersaliter de sputo sanguinis à quacunq; causa ꝓ
ueniente intelligenda esse. Nam credo ipsos vo-
luisse aquam aluminosam, vt balnei huius iuuati
uam esse in sputo sanguinis, vbi. s. ipsum à cã frigi
da proueniat, et humida, quemadmodum à debi
litate contentiuę vasorum, seu venarum, & pro-
prie in orificijs suis, & porositatibus, & raritate
texturę earum &c. Et quòd aqua prędicta adhuc
non sit actu multum intensę caliditatis. vnde bre
uiter (licet multa siqs vellet speculari adduci pos-
sent) vsus eius in sputo sanguiuis esset mihi nota
biliter suspectus: dolori etiam lateris, et costarum

à materia

à materia frigida,& humida,vel ventoſitate cau
ſato iuuamentum porrigit . ſimiliter malę com-
plexioni frigidæ,& humidæ cordis , & paſsioni-
bus eius,aut partium ſibi annexarum à ventoſita
te cauſatis,virtute ſuorum ſimplicium confert.

Quantum verò ad ægritudines membrorum
naturalium,ſeu in tertio ventre contentorũ con
fert,primo ſtomacho debilitato in virtute attra-
ctiua , retẽtiua,& etiam digeſtiua ex complexio
ne mala frigida,& humida immateriali,vel mate
riali,naturali,aut aduenticia,præſertim per eſſen
tiam reſoluendo , & confortando villos , qui-
bus virtutes,ſuas perficiunt operationes . & dige
ſtio ipſa ſi non immediate , mediate tamen vil-
lis ad ſui complementum indiget , vt declarat
princeps ſecunda primi capitu.de cauſis debilita
tis membrorum . & ſimiliter videlicet ,vbi eſſet
debilitas in ſtomacho propter texturæ ſuæ rarita
tem cognitu multum difficilem,vt ex eodẽ Aui-
cenna capitu.nuper allegato habemus.Remouet
etiam fluxum ſtomachalem,vt lienteriam,infla-
tionem,& eructationem à cauſis ſimiliter frigi-
dis.confert & malis hepatis complexionibus fri-
gidis,& humidis,cachexiæ,& hydropiſi frigidę,
vt habere poſſumus à Galeno primo de ſimplici
medicina diſt.ij.capitu. primo , & poſt ipſum ab
Halyab.& Auicenna locis ſupra allegatis.Simili
ter,& hernię aquoſæ, vẽtoſæ,doloribus etiã, in-
flationibus ,necnon & fluxui chronico eiuſdem
hepatis à cauſis frigidis dependentibus , ſplenis
autem complexionibus frigidis malis , apoſtema
tibus,inflationibus,& doloribus à ventoſitate fa
ctis,debilitati etiam vaſorũ ſpermaticorum,præ-
ſertim quoad retẽtiuam,quia gonorrheę, & pol
lutioni nocturnæ inuoluntarię à cauſa frigida fa
ctis auxilium præſtat.Quantum etiam ad ægritu
dines membrorum expulſionis in eodem tertio
ventre contentis , prodeſt balneum hoc dolori-
bus inteſtinorum frigidis à materia phlegmatica
à ventoſitate factis,vt colicę,iliacę,& eorundem
ĩteſtinorum lubricitati chronicę, auxiliatur ma-
lis complexionibus renum frigidis , & humidis,
& doloribus à ventoſitate factis, ſimiliter & de-
bilitati eorum in ſequeſtratione fienda,vt dilata-
tioni colatorij à cauſa frigida facti.confert etiam
malis frigidis complexiõibus veſicę , & eiuſdem
debilitati quoad retentiuam ſuam villos trãſuer-
ſales iuuando,vt inuoluntarię emiſsioni vrinę ꝑ
pter cauſam frigidam in ipſa veſica,aut in lacerto
collum eius conſtringente,itẽ & doloribus eius
à ventoſitate factis.Auxiliatur & egreſsioni ani,
& tenaſmoni à cauſis ſimiliter frigida factis.Flu-
xui quoque ſanguinis hæmorrhoidarum ſuper-
fluo.Quod tamen tutius fiet eius actuali calidita
te tanta vitata.Mirabiliter etiam ſubuenit malis
complexionibus matricis frigidis,& humidis,&
eiuſdem debilitati,pręſertim in retentiua ſua,vn
de ſuperfluam menſtruorum à cauſa frigida pro
prie euacuationem remouet, balneo ipſo in cali-
ditate actuali conuenienter applicato : ſimiliter
& curſum matricis ſeu humiditatum albarum ꝑ
fluuium.vnde ſteriles propter matricis lubricita
tem,vt fœcũdæ fiant,huc audacter ſe transferãt.
Aufert & dolores, & eiuſdem inflationes à ven-
toſitate cauſatas , curat quoque deſcenſum , vel
exitum matricis. Aborſum ꝓhibet in primis ta-
men menſibus,ſicut plurimũ euenit, teſte princi
pe vigeſimaprima tertij tracta.ſecundo capitulo
octauo de cauſis,ſcilicet ſi aborſus à materia frigi
da,& humida relaxante,aut ventoſitate fiat,&c.
tanta actuali caliditate aquæ,aliquo per pruden-
tem medicum ingenio mitigata,ſuccurritur paſ
ſionibus etiam membrorum generationis in vi-
ris,vt teſtium,virgæ,vaſorum ſpermaticorũ &c.
Frigidis auxilium porrigit.Et hæc ſummatim di
cta ſufficiant quo ad paſsiones,ſeu morbos parti-
culares diuerſorum membrorum.de morbis au-
tem vniuerſalibus loquendo,vt febres primo ta-
le balneum febricitantibus nocet , & proprie ex
humoralibus febribus cholericis, & ſanguineis ,
nocet & maxime febribus hecticis , & omni -
bus debilibus , & extenuatis. Aquæ enim ther-
marum calidæ febres generant in corporibus, &
proprie calidis,vt ait Raſis tertio Alman. capi.4.
loquens ibi de aqua aluminoſa. Mẽbrorum autẽ
exteriorum apoſtematibus frigidis , vbi proprie
reſolutioni intẽdatur , ventoſitati quoq;,& infla
tionibus lacertorum , auxilium præſtat.vulneri-
bus vero membrorũ tam carniformium, q̃ ſper-
maticorum,vt neruorum mirabiliter ea conſoli
dando , & reliquas intentiones curatiuas com-
plendo ſubuenit,ſed efficaciſsime fiſtulas,vlcera
antiquata putrida,& difficilis conſolidationis cu
rat,habet.n.in his prærogatiuam magnã.Remo-
uet,& cutis infectiões,vt ſcabiem , & proprie hu
midam,morpheã,albaras in anũ &c.Necat & pe
diculos ablutio capitis in eo,vt à principe hẽmus
2.can.ca.de aqua , & de alumine , & ante ipſum
à Serapione cap.ſimiliter de alumine.remouet ẽt
& furfures ablutio,teſte eodem Serapione capi-
tu.allegato . Aufert etiam ſudorem ſuperfluum
ſecundum Auic.2.primo cap.Quidam ornate lo
quentium,dum loquitur de aqua aluminoſa.eſ-
ſet tamen vt pluries ſupradictum eſt iudicio meo
etiam in hoc caſu mitigãda eius actualis intenſa
caliditas.Atq; de virtutibus præclaris balnei hu-
ius

ius hæc à nobis dicta sufficiant. sed ne voluntarie & gratis hæc scripsisse videamur, si quis præter quotidianas experiẽtias, voluerit dicta nostra verificare, legatur primo Dioscorides de medicina li materia, seu de simplicibus sub idiomate ꝓprio lib. v. de alumine, & cap. de sulfure, & cap. de sale, Galen. quoq; primo de simplici medicina pro parte, Serapio in de simplicibus capi. 420. de alumine, & cap. 407. de sulfure, & capit. 409. de sale, Rasis. 3. ad Almansorem capit. 4. & 23. coniuncto cap. 4. simpli. s. de aqua, Halyabbas ẽt. v. Theoricę cap. 13. & melius. 29. & vltimo omisis modernis, Auic. 2. de aqua, & de alumine, & cap. de sulfure, & cap. de sale, ĩ his enim locis speculata simplicium mineralium natura, quorũ hoc Balneũ particeps est, nostrorum dictorum fundamenta doctus quisque facillime inueniet.

REmanet postremo quintum, & vltimum expediendum, quo. s. tẽpore eius vsus melius, & vtilius conueniat. & licet quæstio fiat vniuersalis de accessu ad balnea, quo. s. tẽpore sit cõueniens in hoc nostro Balneo paucis expediendo, cum hic non intendamus multũ vagari: prætereq̃ ꝙ determinatio hæc etiam facit multum ad bonum iudicium æstimatiuum prudentis medici, iuuamenta, & nocumenta in subiecto sibi oblato possibili emergere ponderãtis, existẽte principaliter vsu eius duplici obmisso, sudatorio, scilicet balneandi, & embrocham, vel duciam supra caput sumendi loquendo de balneatione. Corpora cholerica, aut cum adustione similiter melãcholica melius se habebunt cum eo indiguerint, s. in lapsibus præter naturam supradictis: si se ad illud transferãt tempore verno. s. circa finem veris considerata constitutione hyemali, quæ præcessit, & æstiua subsecuta. Corpa vero phlegmatica, aut sanguinea consimiliter vt supra indigentia, vtilius illud inuenient, si tempore autumni illuc accesserint. Prædictę autem conclusiones pluribus rationibus possent probari, si sermonẽ hic prolongare vellem. De secundo autem vsu Balnei, s. ducia, iudicatione præsertim, à morborum causa sumpta frigida, & humida, laudo potius tale balneum esse petendum circa finem æstatis, & principium autumni. eo tempore resolutionem & exsiccationẽ magis iuuant, q̃ tempore veris. & hæc plurimis resecatis, ad laudem omnipotentis, & excelsi Dei, à quo tã singulari subsidio donati sumus pro eorum instructione, qui huius diuini balnei virtutes nosse desiderant, à Laurentio Bertolino Lucen. Medico dicta sufficiant.

Bertolini finis.

D. GEORGII Franciotti Medici Lucensis

TRACTATVS DE BALNEO Villensi, in agro Lucensi posito.

D

CVm Deus, & natura pro communi hominũ vtilitate multa Balneorum genera ex elemẽtari aqua per diuersa mineralia in ĩtimis terrę partibus cõcreta transeunte, produxerit: in diuersisque Italiæ locis nũc maxime certus eorum numerus appareat: quorũ vires tum ratione, tum experientia, à multis iam perfectissime cognitæ fuerint, eis non solum pro aliqua præter naturam affectione remouẽda, sed etiam pro sanitate tuenda, sępissime (vt ex eorũ scriptis facilè vnicuiq; manifestum esse potest) v-si sunt: nosq; etiam nunc illos sequẽtes, quotidie (maxima ex eis laborantibus accedente vtilitate) vtimur, in diesq; magis, ac magis eorum facultates, & proprietates, & dignitates, tam manifestas, quàm occultas, luce clariores euadũt. Adeo quòd à nonnullis, & præsertim ab Aristotele nõ immerito aquæ sacratæ, & verè Diuinæ dicãtur. Etenim quemadmodum ex diuinis rebus mirabilia, miraculosaq;, atq; omnibus grata ꝓdire solent: ita ex harum medicatarum, atq; calidarum aquarum operatione euenire certo scimus. Glorietur igitur Italia, tantiq; beneficij memor læta sit. Sed præsertim lætetur Patauiũ, in cuius agro est illud balneum celebratissimum de Hebano, seu Apono dictum, quinq; milliaribus distãs à ciuitate, in cõfinibus ruris Hebani: vbi plures aquarum calidarum riuuli defluũt: pluraq; balnea cõstituunt: diuersaq; nomina sortiũtur, & vt refert Cassiodorus à Theodorico Ostrhogothorum rege fuerunt muro circundata: cuius quidẽ aqua sapore salsa, & aluminosa est: visu verò sulfuris, et cineris non nihil præseferre videtur: in multisq; corporis affectionibus remouendis omnibus per utilis liquido apparet. Rus insuper est ab Ebano per milliare distans S. Petrus nominatum: vbi ẽt thermæ aluminosæ, ac valde salsæ sunt: quæ quidem illis eisdẽ morbis conferunt: quibus balneũ de Hebano cõferre scribitur· potentiores tamen iudicantur. In parte etiam meridiei opposita eiusdem montis aliud reperitur Balneũ, Domus Nouæ nuncupatum: vallibus vndique vallatum, cuius

E

F

ius aqua valde salsa, cineritiaq; apparet: quæ quidem etiã multis morbis perutilis est. Rursus aliud etiam balneum in eodem loco est: quod Montis Groti nuncupatur. Est enim ibi mons, qui ægrotorum à veteribus fuit nõminatus: in cuius occidentali parte hoc balneum apparet: distatq; ab illo Ebani per duo milliaria: quod quidem cæteris omnibus balneis in Patauino agro inuẽtis valentius est, sulphureq, magis participãs: quare dignitate omnia alia superare videtur: eius tamen minera non solum sulphurea, sed & magis aluminosa, atq; cineritia est: diuersisq; morborum generibus, & præsertim frigidis, & humidis contrariatur: calidæ enim, & siccæ, sed magis siccæ, quàm calidæ temperaturæ est.

Aliud insuper balneum est, quod à nomine diui Bartholomei nomen retinet, à ciuitate per. xij. milliaria distans: cuius minera (vt volunt aliqui) sulfuris, bituminisq;, seu aspalti naturã sapit: alij vero aluminis, nitri, cineris, salis, & sulfuris eam participem esse voluerunt: quare calidũ, & siccũ, in. ij. vel. iij. gradu ad summum esse aiunt. Quapropter morbis frigidis, & humidis aduersatur. Est præterea in eodem territorio per. vj. milliaria à ciuitate distans, monticulus quidam vndequaq; vallibus circundatus: vbi ea balnea sunt, quæ hodie S. Helenæ nuncupantur. Est enim in superiori montis parte fons, à quo per canale descendit aqua balneum constituens: cuius minera est aluminosa, cinerea, nitrosa, parumq; salis sapit, neq; à sulfure absoluitur: quare calefacit, exiccat, ac resoluit, necnon diuersa nostri corporis membra à diuersis pręter naturam affectiõibus liberat. Gaudeat tandem altero balneo Patauium, Orthoni montis dicti: qui quidem à viro quodam Pataui no in armis strenuo, Orthonus appellatus fuit, & est Monti rubeo proximus, apud quem olim Patauium primum ædificatum fuit, & huius balnei minera sulfuris aliquid sapit, ac salis: nec alumine priuatur: sed multis virtutibus ornatur.

Studiorum præterea mater Bononia, balneo Porrettaneo glorietur: quod quidem fuit inuentum anno. MCCCLXXII. à quodã rustico, seu boue cuiusdam rustici infirmo, & à ciuitate. 40. milliaribus distat: alpibus Pistoriensibus propinquũ: quod propter infinitas eius vires in toto terrarum orbe celebratissimum est: cuius quidẽ minera aluminosa, & parum sulfurea, non nihil etiã salis, & nitri præ se ferens. in eodem etiam agro est balneum, quod della Scarpetta dicitur: cuius aqua admista terræ, superpositaque doloribus intrinsecis ab eis liberat.

Amplius apud Aquarum ẽt, quod est castrum 22. milliaribus distans à Regio, in confinibus Mutinæ sub imperio Excellentiss. Ducis Ferrarię, est balneum, quod ab illo loco nomen sibi vendicãs de Aquario dicitur: quo quidem nõ solum illius loci habitatores, sed & omnes alij plurimum lętari debent, eius enim aqua valde limpida, & clara est, frigidaq; scaturiens, odore suauis, sulfure carens: quę quidem odorem camphorę videtur pręse ferre. quare nonnulli crediderũt, eius mineram esse camphoram, hoc tamen minime verum est. camphora enim arboris gũmi, non autem minera est. quare aluminosa potius iudicanda videtur. Illa vtimur, vt Porrettanea Bononiensi: & si pro lauacro nõnunq̃ vsu veniat, igne calefaciẽda est.

Magnifici præterea domini de Carpis in eorũ agro castrũ possidebant, nomine Brãdula: quod quidem hodie sub impio Excellentiss. Ducis Ferrariæ est, à Carpis. xxxiiij. milliaribus distãs. iuxta quod est balneum, quod tempore Mag. D. Galaphij benemeriti illius loci domini illustratũ fuit: quo certe vniuersa Italia plurimũ lætari, nec non gloriari debet: cuius aqua clara, & actu frigida, saporeq; nõ ingrato apparet: eius vero minera modice sulfurea, & salsa, sed magis aluminosa iudicatur: quum tamen omnium supradictorum mineralium parum in se habeat, non valde calida, sed magis sicca existit.

Romãdiola etiam tribus potissimum balneis lætetur. est enim castrum Sancta Maria in balneo nuncupatum, apud quod scaturiunt. quorum minera sulfurea est: aluminis tamen, ferri, ac æris naturam insequi videntur: & licet forte ab eodẽ fonte emanare videantur: quum valde vicina sint, soloq; muro lapideo diuidantur: secundum tamen aliquos sicut diuersa nomina sortita fuerunt, ita diuersarum minerarum ea esse voluerunt. Primum enim, de Turri dicitur, sulfureũ, & aluminosum. Secundum vero de medio vocatur: quod magis aluminosum, q̃ sulfureũ dicunt, & est temperatæ caliditatis. Tertium vero dominarum vocatur, eiusdem ferè naturæ: omnia tamen magis sicca, q̃ calida iudicantur. quare multis affectionibus frigidis, sed magis humidis vtilissima sunt.

Nec minus Asculani præterea suo lætentur: cuius aqua modicè calida est, mineræq; sulfureæ: eius tamen virtus à multitudine aquæ obtunditur, ac debilitatur.

Amplius in agro Ciuitatis veteris est castrum S. Cassianus nomine, apud quem plura extãt balnea: quorum omnium minera aluminosa, parũq; ferrea est. Primumq; Terræ balneũ nominatur. Secundum Caldaia, quod quidẽ calidius primo existit: ita vt in eo diu cõmorari nõ possit. Quare minus

minus ferri habere creditur. Tertium balneũ Sanctæ Mariæ dicitur: quod quidem valde calidum, & ſiccum eſt. Quartũ de Caldaia nominatur: quod ſimiliter valde calidum & ſiccum apparet. quare plus in eo aluminis, q̃ ferri ineſſe videtur: ex quo duciæ ſiunt, in balneum cadẽtes, quas homines propter earum intenſam caliditatẽ diu ſufferre non poſſunt. Quintũ dicitur balneum Ficuncellæ, ſeu Figatellæ: quod quidem temperatæ caliditatis iudicatur. quare aluminoſum, & ferreum eſt. Sextũ Grottæ nuncupatur: cuius proprietas eſt remouere ſcabiem, & leprã. Septimũ S. Georgij dicitur, calidum, & ſiccum, ſed magis ſiccum: quod quidem vulnera, & vlcera antiqua conſolidat. Octauũ Poius nominatur, calidũ, attenuans, et ſudoris prouocatiuum. Nonũ eſt balneum de Luto: quod pluribus neruorum paſſionibus vtile eſt: quorum omnium non immerito hæc ciuitas gloriari debet. vt ſuo Illuſt. Paulus Iordanus, quod de Stigliano dicitur, ab vrbe diſtans. xxvij. milliaribus: quod quidem minerę ſulfureæ eſt, in omnibusq; cutis infectionibus commendatur, atque in ſpacio. xxiiij. horarum ab eis ſæpiſsime liberat.

Vrbs etiam Agilla ſuorum balneorum ceretanorum iam diu læta fuit: quæ Thermæ etiam ſtiginæ antiquitus ab omnibus appellabantur, hodie vero à lacu ſabatino, ſeu de Brazzano, vel à regione ſabatia: Sabatina dicuntur.

Apud Aquileam etiam iuxta Timauum ſunt multa balnea, quæ creſcunt, & decreſcunt: ſicut creſcit, & decreſcit aqua maris, in quibus apparent gamarelli: vbi etiam iſtis præteritis annis fuit inuẽtum quoddam canale plumbeũ, in quo erant deſcripta hæc verba. Aqua dei, & vitæ. ſunt præterea non longè à Timauo balnea mõtis Falconi multis morbis vtiliſsima.

Terra etiã Laboris, ſub imperio Neapolitano ſuis balneis ſyluanis, & alijs non ingrata plurimũ gloriari debet: præſertim quum multis, ac diuerſis virtutibus ornata ſint. Quorum primũ apud ciuitatem Baiæ, iuxta littus maris apparet. Eſt. n. ibi magna quædã cauitas, vbi balneũ Tritoli, ſeu de Tripta, vel Ciceronis, aut Prati eſt, cuius aqua calida, fumoſaq;, ſed dulcis guſtui manifeſte apparet: iuxta quod eſt aliud, quod Sudatorium appellatur. Eſt enim ibi teſtudo quędam parua, ſeu vas quoddam artificioſe retortum altitudinis ſex pedum, latitudinis vero quinq;, in quo ſi erecti ingrediũtur homines, ſtatim, & ſatis copioſe ſudãt: ſi vero ſuper pauimento proni iaceant, vel ambulent: refrigerantur. Cuius minera ſulfurea iudicatur. Aliud etiam ſudatorium ſatis validũ non longe ab hoc reperitur: ad formam profundæ, & latę foueæ, in quo ingrediuntur homines, vt à multis corporũ infirmitatibus liberentur: quod quidem apud antiquos in maxima fuit exiſtimatione, balneumque de Fritole fuit appellatum: quia ibi fricabãtur homines, vt magis prouocaretur ſudor. In hoc etiam loco præterea multa alia reperiũtur balnea diuerſarum virtutum, ac minerarum: quę à ciuitate Baiæ nomen retinent: de quibus apud Strabonem fit mentio. Iuxta foueam pręterea per quam piſces à ſinu Lucrino ad lacũ Auerni tranſibant: quæ tamen hodie ex incendio, & ruina anni. 1538. in totũ clauſa apparet: eſt balneũ quod de Tripergula, ſeu Vetus dicitur. Multa etiã alia balnea circa lacum Auerni, antiquitus repiebantur. Erat enim ibi illud dell'Arco, à forma, ſeu ędificij figura, ſic dictum: poſtea erat illud Ranerij, ab auctore ſic dictum: deinde illud Sancti Nicolai, illud de Scrofa, illud Sanctæ Luciæ, illud dell'Arcolo, vel Sanctæ Marię, & illud Crucis. Iuxta etiam littus maris, eſt balneum Cantarelli, in cuius latere eſt illud Fontanę. Apud templum vero ſanctæ Mariæ eſt balneum olei Petrolij. iuxta autem radicis montis, eſt illud de Culma, in littore verò maris eſt illud Solis, & Lunæ, cuius aqua balneum imperatorum fuit dicta. Eſt præterea balneum Gimboroſum, iuxta quod eſt illud Epiſcopi, ſeu fontis. ſunt & balnea Fatorum, Braculę, & Speluncæ. Sunt etiam inter agrum Falernum, & montem Miſenum multæ aliæ aquarum calidarum, & frigidarum fontes, quarum virtutes hodie non ſolum ex ædificiorum ruina, ſed & ex negligentia, & ignorantia habitatorum incognitę remanent. In littore etiã maris propè Puteolum, ſunt multæ medicinales aquæ, inter quas illæ numerantur: quæ Balneum ſancti Anaſtaſij conſtituunt. Eſt etiam quædã cauitas à qua exeunt nonnullæ aquæ, quæ in arena defluunt, & occultantur. Ex quibus fit Balneum, quod antiquitus auxilium, ſeu ſubſidium hominis fuit dictum. In extremitate præterea montis calaturę, eſt balneum quod calatura, ſeu colatura dicitur. Sub eodem etiam monte eſt illud quod Petra dicitur: quia lapidẽ frangit. Deinde eſt aliud, Balneolũ dictum, quia paruum eſt. Poſtea vero eſt illud de Giũchara, ſeu de Vinchara, quod iuxta littus maris reſidet: & eſt fons paruus, ſed viribus amplus, & Neapolitani illud prę cęteris non immerito diligunt: & tanquam Deum colunt: cuius aqua tepida, corporiq; valde grata eſt. Propè littus ꝑterea eſt Balneum de Grotta, deinde eſt illud quod ſulfureũ, ſeu forum Vulcani dicitur. Illud Orthodonici, & illud Aſtruni. ſunt etiam nõnullæ cauernæ in

radicibus

radicibus cuiusdam collis sicci, & effumantis in quibus intensissimè bulliunt aquæ, ex quibus fit balneum quod de Bulla dicitur: quæ quidem omnia balnea, vt testatur experientia, ratioque persuadet, multis morborum generibus vtilissima sunt.

Amplius Senarum ciuitas suis etiã glorietur, in eius enim agro, est Balneum de Petriolo cæteris famosius, quod à nomine castri ibi propinqui nomen sibi vindicauit, à ciuitate .xv. milliaribus distans, cuius minera valde sulfurea est: Adeo q odor sulfuris (etiam longo interueniente spacio) sentitur, in eiusq; superficie quandoq; spuma sulfurea apparet, aut vnctuosum quoddã, quod in igne proiectum ardet, sed aluminis etiã aliquid sapit, calidumq;, & siccum in quarto ordine iudicatur. Quare calefacit, resoluit, exsiccat, & humiditates dissoluit, ex eius aqua ducię fiunt, quę quidem multis morbis aduersantur. Propè balneũ hoc, est aliud iuxta flumen, quod Farina nuncupatur, modicæ admodũ caliditatis, quare in omnibus imbecillius est iam dicto. Non longè etiã ab hoc est aliud balneum de Cometis dictum satis tepidum, in quo cucurbitulæ absq; igne admouentur, cuius aqua in flumen cadit, & minera eius satis obscura est, parumq; operatur. Est præterea aliud balneum lapidibus coopertum, cuius minera ferrea, & sulfurea est, eiusq; aqua adeo calida existit, vt vix ferri possit, calefacit igitur, & exsiccat magisq; exsiccat, quàm calefaciat, quare morbis frigidis, sed magis humidis aduersatur. Ante prædicta etiam est aliud satis calidum, cuius quidem minera sulfurea est, & in eius extremitate tres duciæ sunt, quæ super capitis commissuras recipi solent. Ex alio verò latere pontis, alia sunt balnea, quæ Dominarum nuncupantur, ijsdem virtutibus ornata. Vltra verò flumen est aliud balneũ. quod Caldenarum appellatur, cuius aqua clarissima ē, mineræ ferreæ, & aluminosæ. Quare temperatæ caliditatis ab omnibus iudicatur, plurimum tamen exsiccat, multisq; morbis opitulatur. est præterea aliud balneum, à Petriolo .v. milliaribus distans, quod de Macerato dicitur, cuius minera sulfurea est, non tamen tantæ acuitatis existit, quantæ illud de Petriolo, sed eius aqua longè clarior apparet. Est insuper aliud Rapolani dictum, quod parum à ciuitate distat, cuius minera valde sulfurea est, valetq; in multis corporis affectionibus remouendis. Est præterea in eodem agro Balneum S. Philippi, de Rosella antiquitus dictum iuxta Rodocophanum .xviij. milliaribus à ciuitate distans, cuius minera assimilatur illi de Petriolo, tenuioris tamen substãtiæ est. Quod in ægritudinibus frigidis, & humidis capitis, & aliorum membrorum plurimũ cõmendatur. Est tandem aliud propè Petriolum in quodã monticulo quod Borla dicitur, cuius quidem aqua nitrosa est, & solutiua. Multa alia balnea in agro Senensi reperiuntut, de quibus, apud Ciceronem, & Martialem fit mentio, quorum ꝓ fecto ciuitas illa non immerito plurimum gloriari debet.

Augusta etiam Perusia suo læta sit, quod mõtis alti nuncupatur, licet eius aqua nigra, & fœtida sit, hyeme frigida, æstate autem radijs solarib. & stellarum calefiat, cuius minera modici sulfuris, aspaltiq; particeps est, & vt quidam voluerũt, in virtutibus suis balneo S. Bartholomæi in agro Patauino posito assimilatur. Quare morbis frigidis, & humidis conferre potest.

Non minus etiam magnifaciant Balnea sua Viterbienses, ex eorumq; copia, ac singularibus eorum viribus superbiant. Habent enim in eorũ agro numero .x. quorum primum de Grotta dicitur, à ciuitate per milliare distans, cuius minera ferrea, & ænea est, illius namque aquæ color ad auri colorem vergit. Quare multi opinati sunt, eam vim auri præseferre, salis tamen, & nitri particeps est: limpidissima, gustuiq; valde grata est. Rursus aliud balneum est, quod vallis Raym, vel Dominarum nominatur, quod quum calidissimum sit, facilius à mulieribus, quàm à viris ferri potest, hyemeque calidius est, quàm æstate. cuius minera ferrea, aluminosa, æreaq; prædicatur, plus tamen aluminis, & æris, quàm ferri in se habet, licet aliqui dixerit, eius mineram sulfuream esse. Tertium balneum Cruciatorum nominatur, in quo sunt ducię in balneum cadentes, cuius minera sulfurea est, & eius aqua crassæ substãtiæ, actuq; calidior prædicta est, non tamẽ ferro, & ære priuatur. Quartum præterea est balneũ Bulicami, seu Caiæ dictum, per milliare à ciuitate distans, quod quidẽ per Bulicami riuulos exit, temperatæq; caliditatis existit, cuius minera aluminosa, & ferrea est: quare exsiccat, & calefacit, multisque morborum generibus (vt ait Strabo) opitulatur. Quintum est balneum Busettaneũ dictum, cuius minera licet sulfurea sit: aliquid tamen ferri sapere videtur, eiusdemq; virtutis cum balneo Cruciatorum est. Sextum est balneum de Palacijs dictum, mineræ aluminosæ, magis q̃ sulfureæ, easdemq; vires habet, quas illud mõtis Grotti habere diximus. Septimum Sanctę Mariæ in silice dicitur, mineræ sulfureæ, & ferreæ, eiusq; aqua leuissima, suauissimæq; caliditatis apparet. Octauum Prati dicitur, cuius minera aliquid

quid sulfuris habere videtur, eiusq; aqua sanis ẽt ingrata non est. Nonum Paganelli ab omnibus nominatur, cuius aqua satis clara videtur, neque tantæ caliditatis, vt præcedens existit, absq; aliqua etiam molestia quotidie bibitur. cuius minera ænea est: alij verò nitri, salis, & aluminis, magis quàm æris naturã id præseferre voluerunt. Et omnia ista balnea intra duorum milliariorũ terminum à ciuitate distantem reperiuntur, quorũ (vt diximus) non immerito plurimum hæc ciuitas gloriari debet. Sunt enim multis affectionibus vtilissima.

Pisarum præterea ciuitas quinque balneis glorietur, quorum primum apud montem S. Iuliani positum est, nominaturq; balneum Vetus: quod cæteris solennius fuit, cuius aqua aliud ingreditur balneum, quod Dominarum nuncupatur, cuius minera aluminosa, ac modice sulfurea ẽ, multisq; vtile. Secundum, balneum Sauiæ dicitur, cuius quidẽ minera valde sulfurea est, quare morbis frigidis, & humidis confert. Tertium est balneum Sanorum, eiusdem mineræ, non tamẽ adeo sulfuris naturam sapit. Quartum est ab istis aliquantisper separatum, Regineq; balneum dicitur, à ciuitate per. iij. milliaria distans, cuius minera ferrea, & modico alumine participare videtur. Est & aliud quoddam balneũ à iam dictis per. iij. milliaria distans, quod quidem frigidissimum est, & inter valles, paludesque residet, apud monasterium fratrum de Agnano, cuius minerã marmoream esse multi affirmant, montes enim illi omnes marmorei sunt. Hoc tamen non est in vsu, neq; forte balneum naturale. seu sponte nascens, aut mineræ participãs dici potest. Est igitur Quintum celebratissimum, multisq; virtutibus ornatum, à ciuitate per. xvj. milliaria distãs, vocaturq; balneum de Aquis: cuius minera (vt scribitur) ferrea, & aluminosa est, aliquid tamen æris etiam eum participem esse voluerunt.

Volaterranorum etiã ciuitas suis lætetur balneis, est enim locus à ciuitate per. xvj. milliaria distans, vbi plurima optimo ordine fabricata, & muro circundata sunt. Tria igitur imprimis eiusdem mineræ sunt. multi videlicet aluminis, & modici sulfuris. Extra verò circuitum muri est aliud, cuius minera ferrea est. Locus prętere aquidam duobus milliaribus distãs ab hoc reperitur, vbi magni lacus apparent, Lacones surdi dicti, in quibus mirabilis admodum, & continua ebullitio fit. In quo etiam loco nonnulla corpuscula magno cum strepitu, & impetu vsq; ad superficiem aquæ ascendunt, immo ipsamet aqua aliqñ adeo impetuose sursum, et deorsum mouetur, vt ex eius aspectũ quoscunq; animosos statim formidolosos reddat, ibiq; adeo intensi, copiosique vapores eleuantur, vt si aues superuolauerint, statim cadunt, illicoq; comburuntur: vel eius aqua tantæ caliditatis existit, vt si in ea animal proijciatur, ossa à carne separata in eius superficie statim apparent. Et vt ratio, & experientia testantur, salis, sulfuris, & aluminis naturam absque dubio retinent, quare ex illis aquis sulfur, alumen, & sal, in satis magna quantitate fieri solet. Sunt etiam in eodem agro nonnullæ aquæ apud Lecciam satis claræ, quæ licet ad tactum frigidissimæ sint, satis tamen impetuose bulliunt, seu mouentur, ex quibus quidem fit quædam guma alba, & valde vtiles sunt difficulter egerentibus, immo si ex eis conueniens bibatur quantitas, cui adiũgatur sal, non solum per inferius, sed etiam per superius potest mundificari corpus, à multisque morbis liberari atque mulieribus sterilibus plurimum conferunt.

Apud castrum præterea Montis catini sub imperio excellentiss Ducis Florentiæ positi aquarum salsarum haud parua copia reperitur: vbi est quoddam balneum antiquissimum de quo tamẽ nihil (quod ego sciam) scripserunt antiqui. Accolæ tamen illius loci, illud magnarum fuisse virtutum asserunt: eoque superbiunt, & vt eius ruina docet, fuit in frequentissimo vsu, in maximaque existimatione, sicut hodie etiam apud nos non immerito habetur, in hoc modica quãtitas aquæ salsæ cum aqua dulci permistæ reperitur: vbi veluti palus quædam existit, in cuius ambitu maxima tamaricis quantitas nascitur: rusticique illius loci experientia ducti, in doloribus iuncturarum podagræ, sciæ, dorsi, & alijs huiusmodi morbis ea vtuntur. Aliud est balneum in duo diuisum, quorum altero mulieres, altero verò homines in varijs morborum generibus vtuntur. Tertium præterea balneum in eodem loco est à Republi. Florentina ordinatum Anno MCCCXX. Sperabant enim ex illa aqua salsa, salis copiam habere posse: indeq; multam vtilitatẽ sibi vendicare, quum tamen periculum fieri curarent, expensasque vtilitatem excedere inuenissent, opus illud dimiserunt. Hæc tamen aqua salsa est, eaq; in potu, & pro clysteri vtimur: & ex ea mirabiles effectus infirmi consequuntur, in doloribusque ventriculi, renum, & intestinorum tam per superius quàm per inferius adhibita, singularissimum presidium existit.

Sed non minus etiam lætetur patria mea nunquam ingrata, quum in eius agro tria vtilissima balnea reperiãtur, quorum primum de Corsenna

na dicitur.xvj.milliaribus à ciuitate diſtans:cuius minera(vt Gentilis de Fulgineo ſcriptũ reliquit) ſulfurea, aluminoſa, nitroſaq; eſt: licet Vgolinus de Mõte catino eam aluminoſam, ſalgẽmoſam, atq; modicè ſulfureã eſſe ſcripſerit: cuius quidem aqua ſatis calida,& mordax, primo occurſu appa ret:quare calefacit,exiccat,& reſoluit,claraq; admodum eſt, ſapore extraneo, atq; odore carens: adeo vt illius loci habitatores nõnunquã ex ea panem conficiunt:carnemq; decoquunt:multiſque corporis affectionibus vtiliſsima eſt: iuxta quod eſt ſudatoriũ pro reſolutione multarũ tenuium humiditatum vtiliſsimum.

Eſt pręterea aliud balneum,antiquitus Rubeũ dictum: hodie verò S.Ioannis nominatur: cuius minera ænea,vel ferrea, aut aurea iudicatur: eius aqua ſatis temperata eſt:& licet antiquitus in frequenti vſu non fuerit: quum in eo modica admodum reperiretur aqua,& illa quidẽ ſparſa, & ſub dio,alijſq; aquis commiſta, nihilominus quũ iuſſu,& diligentia noſtrorum Magnifi. Dominorũ fuerit vndiq; muro circundata, & cooperta, atq; ab omnibus alijs aquis ſeparata, ea quidem tum viri,tum mulieres,libẽtiſsime,vtiliſsimeq; in varijs morborum generibus in potu,& pro lauacro vtuntur.Eſt enim adeo temperata,vt etiam pueri eam ſufferre valeãt.De quibus quidem duobus balneis,quum primum mihi occaſio dabitur,ſcripturum polliceor.

Eſt inſuper tertium balneum,vtiliſsimũ,omnibuſq; gratiſsimum:cuius quidem S.P.Q. Lucẽſis, ob infinitas eius virtutes,atq; proprietates, plurimũ gloriari poteſt: Deo tamen optimo maximo,à quo cuncta procedunt,tãti beneficij non ingratus,infinitas,ac debitas gratias agat.De ipſo igitur nunc in communem omnium vtilitatem nonnulla ſcribere decreui:quare obmiſsis ſuperfluis,ventoſiſq; verbis,quibus vti ſolent nonnulli, qui ſcribendi prouinciam aggrediuntur, ad rem deuenio.

Eſt igitur hoc balneũ in agro noſtro Lucenſi à ciuitate per.xvj. milliaria diſtãs: quod communiter de Villa ab omnibus nũcupatur.Iuxta illud antiquiſſimum, ac celebratiſsimũ de Corſenna: quod quidem licet antiquitus,(vt omnes qui ipſius aliquam cognitionẽ habuerunt) atteſtantur, non eſſet in vſu, neque putei magnitudinẽ excederet,in quo tres perſonę tantũmodò commodè ſtare poterant:eſſetque in agendo adeò debile: vt à balneo dulcis aquæ parùm differret: nihilominus ex diligentia, ſummaq; conſideratione multorum noſtrorum medicorum,adeò illuſtratę dilucidatæque fuerunt huius aquæ virtutes, atq; fa-

A cultates,vt nunc ex multa omnium gentium frequẽtia, ex multisq; præſertim ſolẽnibus ſuis operationibus,ſit in toto terrarum orbe non immeritò celebratiſſima: multisq; affectionibus utiliſsima. Quare ex publico decreto noſtrorum magnificorum Dominorum,ac totius Senatus, non ſolum locus ille,amplior factus eſt: ſed ſumma diligentia,& arte bipartitus:vt altero homines, altero verò mulieres, ꝓ lauacro vti poſsint:. Cautũq; eſt vt cõmodè etiã,ac vtiliter bibi poſsit, ne aqua alterius naturæ cum ea commiſceatur: ędificioq; concinnè facto tecta,tanquàm res ſacra in cõmunem omnium vtilitatẽ conſeruetur:qua quidem hodiè in multis, ac diuerſis morborũ generibus, non ſolum extrinſecus eam corpori admouẽdo, ſed intrinſecus certam quandam ex ea quantitatem ingerendo,omnes vtiliter vtũtur: cuius qui-

B dem particulares operationes, quum prius nonnulla de eius minera dixero,in medium adducã. Et licet ferè oẽs doctores qui huius aquæ aliquã cognitionem habuerunt: per ferri mineram eam pertranſire aſſeruerint,ipſamq; ferri naturã præſeferre affirmauerint, nihilominus, quũ hoc duplici via dignoſci poſsit,ratione ſcilicet, & experientia. Experientia namq; conſiderando ea quæ apparent in ductu,vel ſubſtãtia ipſius, aut in eius elambicatione: ratione verò ex ſapore,odore, & colore,ſed præſertim (vt ait Ariſt.) ex ſapore, & colore,& (vt mihi videtur)ex his, quæ ex vſu ipſius quotidiè inſequi videntur:effectus enim virtutes primas,atque ſecundas ipſius mineræ, & ſi quas habet tertias,clarè oſtendunt. Vidẽdum his duobus medijs per quas mineras trãſeat, & qua-

C rum naturam inſequatur.

Quũ igitur ſententia Galeni ſit, ꝙ ſi aqua per bituminoſa,ſulphuroſa,nitroſa,aut aluminoſa loca deſtillans, ſubſtantiæ eius aliquid abſterſerit, ſecumq; traxerit,miſta iam ea eſt,non autem exactè aqua,facillimè ex præſentia aluminis, & ferri in iſta aqua,experientia argui poteſt,eam deſtillare per loca aluminoſa,atq; ferrea,iſtorũq; mineralium participem eſſe. Quicquid dixerint aliqui, ꝙ ex ſublimatione non poſsimus mineram aquæ balnei cognoſcere. Si enim aqua(vt innuit Gal.) per loca aluminoſa,& ferrea trãſiens aliquid ſubſtantiæ eorum abſtergat,ſecũq; trahat:& hoc clarè ex huius aquæ ſublimatione in ea appareat,nõ remanet(iudicio meo)dubitandi locus, ꝙ per mineram aluminis, ferriq; non pertranſeat; illorũq; mineralium naturam nõ præ ſe ferat.Cuius quidem opinionis fuit Mengus Fauẽtinus medicus ſuo tempore clariſsimus,& huius balnei obſeruator diligentiſsimus, in quodam ſuo Tractatulo,

quæ

quæ profectò ab hodierna etiam diligentia comprobari poteſt. Si enim aqua hæc ſublimetur, totaque aquoſa ſubſtantia in elembicho ex ignis actione euaporãdo ſurſum aſcẽdat, indeque poſtea deſcendat, in fundo uaſis in quo primũ poſita fuit, manifeſto aluminis, ac ferri ſubſtãtia ſeparata apparebit. Calidi enim (vt ait Ariſt.) eſt hetherogenea ſequeſtrare.

Hoc idem præterea, ratione etiam perſuaderi põt: in ea enim ſapor ferrugineus, aluminoſuſque cum aliqua ſtypticitate clariſsimè apparet: & ſi de guſtetur, maximaq; adhibita diligẽtia eius ſapor conſideretur, non iudicabitur differens à ſapore aquæ, in qua multotiẽs ferrum extinctum, alumẽq; infuſum, ſeu incoctum fuerit: eaq; operari, quæ illa operari poſſe videtur. Sicuti videbimus infra, quũ eius operationes in mediũ adducemus.

Hoc idem etiam ex odore dici poteſt: nullus enim in ea apparet niſi aluminis, & ferri, ſi ab experto diligentiſsimè conſideretur.

Quod quidem etiam ex ſubſtantia, & colore eorum, quæ parietibus ipſius balnei adhærent, facillimè perſuaderi poteſt. Quum enim iſtis præteritis diebus locũ originis huius balnei exactè cõſiderarem: ibi inueni quandam ſubſtãtiam albam, aluminis naturam præſeferens: alteram vero ęruginoſam, eiuſdem naturæ (iudicio meo) cum ea, quę apparet, vbi ferri mineræ concreſcunt.

Et ꝙ aluminoſa ſit, hac præſertim ratione probatur: quum. n. alumen calidæ, & ſiccæ temperaturæ ſit in. iij. ordine, & Gal. dicat ꝙ aquæ marinæ, ſulphureæ, aluminoſæ, calcanthum, & bitumen referentes validè exiccẽt; ſi hæc aqua non eſſet aluminoſa, quum in ea alterius mineralis calidi, & ſicci indicia non appareant; minimè conferret morbis frigidis, & humidis, cuius tamẽ oppoſitũ manifeſtè apparet. Valet. n. in mala tẽperatura frigida, & humida vẽtriculi, vteriq;, necnõ aliorũ mẽbrorũ noſtri corporis: vt videbimus infra.

Cuius autem mineræ magis ſapiat, ferri videlicet, an aluminis, non eſt facilè diuinare. Credo tamen ferri magis naturam inſequi, quum (vt apparebit inferius) in ea ferri qualitates magis appareant: iecinoriq;, & renibus, ac multis alijs membris calfactis refrigerando conferat: omniaq; mẽbra nutritiua ſua potentiali ſiccitate vniat, & confortet, aperiat, atq; aliquantiſper ventrẽ laxet. Licet enim (vt inquit Auerrois) ferrum à frigido cõgeletur, à calido tñ inſpiſſatur, dominantib. in eo partibus terreſtribus. Sũt igitur aliquę partes ĩ eo ratione calidi inſpiſſantis, quæ obſtructiones aperiunt, ſicut apparet de vino, & alijs medicamẽtis chalybeatis: quæ quidem valẽtiſsime obſtructiones omniũ membrorũ aperiunt: immò ex tenuitate illarum partium (vt experientia teſtatur) aliquantiſper ventrem laxat. Quod quidem etiam confirmatur à Serapione cap. de ferro dum ait, ꝙ ſquãma eius, minus laxatiua eſt, q̃ quæ æris.

Et licet nonnulli ex hac participatione ferri, et aluminis, hanc aquam temperatam eſſe affirmauerint: ego tamen eorum opinionem nõ probo. Si enim aluminoſa eſt, calida, & ſicca etiam cenſenda eſt, vt ex dictis clare apparet. Dico tamẽ (à veritate non recedendo) actu calidam, & humidam eſſe: potentia vero calidam, & ſiccam.

Sed quum omnes aquæ ſponte naſcentes caliditatem ſuam, ſi Ariſtoteli, Galeno, Paulo Aeginetæ, Aetioque credimus, à ſulfure, vel fortè, ab ipſo igne ſortiãtur: quicquid dixerint alij de Vento, Sole, Stellis, Calce & alijs: & iſta actu ſatis calida appareat: poſſet aliquis quærere, quare ſulfurea non iudicetur: & ſi ſic, quare in ea non appareat neque ſapor, neque odor ſulfuris, quum tamen ſatis manifeſtum vtrunque habeat, neque facile, aut à leui cauſa euaneſcat, vel aboleatur. Quæ quidem dubitatio difficilis admodum mihi ſemper viſa eſt.

Credo tamen omnium ſupradictorum doctorum ſententiam veritati conſonam eſſe: poſsibile enim eſt, aquam iſtam feruorem ſuum, & illum quidem ſatis validum, in aliquo loco à ſua origine nobis manifeſta, ſatis longinquo, ab ipſo ſulfure ſumpſiſſe: pertranſienſque poſtmodum per venam ferri, & aluminis ſaporem, odoremque ſulfuris depoſuiſſe. Facile enim eorum quilibet reſolui ſolet, pręſertim exiſtẽs in ipſa aqua, quę quidem à quacunque leui cauſa facillime alterari poteſt: diuerſoſq; ſapores, ac odores dimittere, alioſque ſuſcipere. Non depoſuit autẽ hęc aqua actualem ſuam caliditatem: quia multa fuit à ſulfure, vel igne introducta, & à violento motu per viſcera terrę, minerarumque ferri, & aluminis, & fortè etiam à minera ipſius aluminis cõſeruata. Alumina enim omnia (vt teſtatur Dioſcorides) calefaciendi, aſtringendi, repurgandique vires habent. Et hæc de minera.

Quum pręterea hæc aqua actu calida, et humida ſit: vidẽdum ſi potentia etiam talis ſit. Et licet aliqui (vt diximus ſupra) temperatam eſſe affirmauerint: ſuamq; voluntatem (vt mihi videtur) pro rõne adduxerint: minimè hoc eis concedendum videtur. Non enim hoc arguere poſſunt ex natura ſimplici ipſius aquæ, quũ ſcribat Galenus eam frigidam, & humidam eſſe actu, & potentia: neque ex natura aliarum aquarum compoſitarum; quum omnes potẽtia, ſaltem calidas, & ſiccas eſſe voluerit.

voluerit, vt patet de muria, marina, aluminosis omnibus, & de illis quæ sunt in Italia, & vocãtur Albulæ. Immo ait quòd cæterarũ aquarum vlla humectare potest, ꝙ videlicet non sit exacte aqua, sed mista, & adulterata, accepto nimirũ, aut alumine, aut chalcite, aut sale, aut id genus aliquo. quo circa earũ nõnullæ vlcera quoq; exaspe rant, nempe quæ acres sunt, & mordaces, quinetiam sicut sitiẽti dulcis aqua remedio est, ita cæteræ acerbiorem sitim relinquunt, tum etiã aqua intercutem laborantibus aduersissimum est, & poculum, & lauacrum aquæ dulcis, salsarum vero ac nitrosarum, & sulfurosarum, bituminosarumq; omnium sanè perutile.

Quibus profecto verbis manifesto deprehenditur, aquas istas minerales si nõ actu, vel in quãtum aquæ, non sunt calidæ, & siccæ, tales tamen sunt virtute, & potentia, rationeq; suorum mineraliũ secum cõmistorum, & transitus super ipsis.

Cum tamẽ hæc aqua ferrea à dominio sit, dubitandi occasio remanet, quare naturam, ac ferri temperaturam non insequatur, quæ quidem (vt omnes authores attestantur, & præsertim Auerrois) frigida, & sicca, magisq; sicca, q̃ frigida est.

Sed dicẽdum calidam, & siccam esse, cum ratione sulfuris, tum etiam ratione aluminis, & licet in ea dominetur ferrum, quo frigida, & sicca deberet esse, nihilominus eius frigiditas à caliditate sulfuris, ignis, & aluminis, necnon ab aliqua etiam caliditate in ferro existẽte, pro maiori parte superatur, siccitasq; vtrorumque conseruatur. Quare per accidens corpus refrigerare videtur, postq̃ scilicet actualem illam caliditatem dimiserit, vel humores calidos purgauerit.

Istis modo sic præmissis, quum ex potu, & lauacro huius aquæ, omnes qui ea vtuntur, mirabiles effectus quotidie consequi videantur, de vtroque dicendum est.

Quantum igitur ad lauacrum attinet, sciendumq; vniuersum corpus, vel aliqua eius particula in hac aqua per multos dies vtilissime balneari potest, doctoresq; recentiores, & qui quotidie ea vtuntur, pro aliqua pręter naturam affectione remouenda consulere solent, vt per spaciũ .xxv. dierum adminus, &.xxx. ad summum in ea vnusquisq; balneetur.

Ego tamen credo minime necessarium esse, vt huiusmodi dierum numerus ad vnguem, & in omnibus æqualiter obseruetur. Est enim aliquãdo morbus adeo debilis, ac eius causa facilis resolutionis, ꝙ in minori admodum tempore aboleri potest. Sicuti aliquãdo adeo magnus, pertinaxque, vt non solum per spacium .xxx. dierum, ea quisque vti debeat, sed neque satis est nonnunquam per .lx. & vltra, quẽadmodum enim morbi omnes eiusdem magnitudinis, atque paruitatis non sunt, neque præcise ab eadem causa, eiusdemque quantitatis dependent, ita præsidiũ omnibus æquale esse non potest, non solum quantũ ad potentiam, & virtutem, sed etiam quãtum ad tps, quo quisq; eo vti debet. quemadmodum.n. ab ipsa natura cuiuscunque generis morbi diuersis temporibus terminantur, sic credendum est à causis naturalibus fieri.

Lauacrum igitur huius aquæ (iudicio meo) quantum ad eius frequẽtiam attinet, non habet aliquod determinatum tempus, neque illud habere potest. quare male opinantur, qui tanquam vno calopodio omnes calciantes, eundem dierũ numerum, ac lauacri modum imponunt. Vidi equidem multos in vario dierum numero ex vsu huius balnei sanitati restitutos, ex multisque morbis conualuisse.

Non est igitur dare determinatum huius lauacri tempus, vt plurimum tamẽ in spacio .xxx. dierum solet suam operationẽ perficere, qui quidem terminus omnibus alijs terminus hodie cõmunior est, & hæc de lauacro vniuersali dicta sufficiant.

Quantum vero ad particulare, sicut omnes homines non sunt eiusdem temperaturæ, ætatis, & sexus, ita neque omnes æqualiter huius medicatæ aquæ vim sufferre valent. Aliqui enim per medietatem horæ, nonnulli per integram horam, & quidem per duas horas, & vltra, eam facillime quolibet die sufferre valẽtes sunt, & ego vidi nõnullos, qui licet aqua ista forte non transcendat primum caliditatis gradum, neq; aliquam aliam molestam qualitatem in se contineat, minime in ea etiam per dimidiã horã permanere potuerũt. Alios vero in ea ꝑ quatuor, vel .v. horas, & vltra sine aliqua molestia commoratos esse.

Hodie tamen certis quibusdam gradibus obseruatis in omnibus affectionibus, corporibus, ætatibus, tẽperaturis, & sexibus ea vtimur, sępiusque paulatim omnes ei assuescimus, & anteq̃ ipsis imponamus, vt per horam ea vtantur, iubemus in primis, vt per tertiam, vel quartam partem horæ, deinde vero per medietatem, vel per duas partes ex tribus ipsius horæ ei assuescant, secundumque infirmi tolerantiam, affectionisq; indigentiam, ac lauacri effectum, super maiori temporis interuallo audemus, & sic bene omnia succedere videntur.

Quantũ vero ad tẽperaturas, oẽs ea tutissime vti pñt, tutius tñ ea utuntur, in primis biliosę, de-

inde ſanguineæ, tertio loco melãcholicæ, poſtremoque pituitoſæ, licet enim aqua iſta quantum ad qualitates actiuas actu, & potẽtia calida, quantum vero ad paſsiuas actu humida, potentia vero ſicca ſit, & ratione caliditatis actualis, & potẽtialis, atque ſiccitatis virtualis, bilioſis competere non videatur, niſi pro vt huiuſmodi temperaturam conſeruare poſſet, quum à ſimilibus id fieri ſoleat, nihilominus conuenit etiam, quum in aliquo corpore bilioſo bilis magiſquã ſit ex vſu multiplicata fuerit, ipſam per halitum digerẽdo ac emiſſacula totius circũferentiæ corporis reſoluendo. Aperit enim caliditate ſua totius cutis poros, copioſeq; ſudorem prouocat, ſuaq; ſiccitate virtuali cõfortat. Neq; eius caliditas actualis, vel potentialis tanta eſt, vt bilis feruorem augerere poſsit, ſed potius ipſum lenit, non ſolum propter ſuam temperiem, ſed etiam propter ſuam actualem humiditatem, quæ quidem, & eius caliditatem actualem, virtualemq; ſiccitatem quam ex ſuis mineralibus ſortita eſt, hæbetat, ac minuit.

Sanguine etiam præditis non aduerſatur, in huiuſcemodi enim temperaturis ſępisſime multæ tenues ſuperfluitates facile multiplicãtur, quarum reſolutio aliquãdo ex obſtructiõe meatuũ, & vaſorum difficilis redditur. quare quum ex huius aquæ lauacro aperiãtur, nulli dubium eſſe poteſt, quin ipſis ſummopere prodeſſe nõ poſsit. & licet hæc aqua actu calida ſit, (ſicut diximus etiã ſupra) eius tamen caliditas non eſt tanta, vt ſanguinem, aut ſanguine plenos afficere poſsit, neq; ex eius virtuali ſiccitate, aliquod incommodum eis ſuperuenire poteſt, ſicut experientia facile in omnibus comprobatur, necnon ratione perſuaderi poteſt. Si enim poſſet ipſis aliquo pacto nocumentum inferre, hoc eſſet ratione ſuæ vniuerſalis eſſentiæ, vel ſuarum qualitatum. Quòd autem ſubſtantia huius aquæ non poſsit aliquod incommodum eis inferre, quum aliqua mala affectione affecti ſunt, quibus ratione aliarum conditionum competat, vtiliſq; iudicetur ſi eius virtus artificioſe non impediatur, neminem credo poſſe dubitare. Quotidie enim in ipſis ea vtimur indeq; non mediocres vtilitates omnes ſortiuntur, neque aliquod quantumcunque leue damnum incurrunt.

Neq; etiam ratione ſuarum qualitatum eis cõtrariatur. Si enim illis aduerſaretur, hoc maxime ex aliqua manifeſta læſione comprobaretur. non poteſt autem id fieri, quum omnibus vtilis liquido appareat. Sequitur igitur, vt neminem lædat, nulliq; temperaturæ ſanguineæ inimica ſit.

Neq; eius caliditas, & ſiccitas tãta eſt, vt ſi mo-

D derate, & prout prudenti Medico videbitur ea vtantur, poſsit eis aliquo pacto nocumentum inferre, immo ſępisſime ipſis ſummopere eam conferre manifeſtisſime vidimus.

Quod etiam melancholicis tuto exhiberi posſit, quum ea indigent, facile perſuaderi poteſt. Licet enim frigidi, & ſicci ſint, aqua vero iſta actu calida, & humida ſit, eis tamen ea indigentibus pro aliqua præter naturam affectione remouẽda etiam ꝙ ab ipſa melancholia ortum habeat conferre poteſt, neq; ſiccitas eius potẽtialis adeo magna eſt, vt in eis timenda veniat.

Pituitoſis vero abſq; dubio conuenit, præſertimq; ijs qui tenui pituita repleti apparent, ipſam enim per ſudorem reſoluit, & ſua actuali caliditate, atq; potentiali ſiccitate omnia membra naturalia roborat, & ſi in aliquo membro reſideat pi-

E tuita, ſitq; aliquantiſper craſſa eam diſſoluit, attenuat, ac tandem per poros reſoluit.

Omnibus igitur temperaturis huius aquæ lauacrum, ſi à prudenti Medico recte conſulatur, vtile eſt.

Aetatibus prętεrea omnibus inſeruire poteſt, ſed iuuenibus, ac conſiſtẽtibus, primiſq; ſenibus, commodius eſt. Pueri vero, ac vltimi ſenes, non ita facile eum ſufferre poſſunt, licet & iſti aliquã do eo in varijs morborum generibus vtantur.

In omni præterea ſexu commodè operatur. Tã enim viri quàm mulieres ex vſu eius à varijs ac diuerſis affectionibus facile liberantur, & hæc de lauacro dicta ſufficiant.

Quantum vero ad potum huius aquę attinet, hodierna conſuetudo talis eſt, ꝙ quum corpora conſilio prudentis Medici parata fuerint, humo-

F rumq; copia purgata, ut. ſ. facilior ſit eius trãſitus: ſolet hæc aqua in mane oriente Sole, aliqñ in maiori, aliqñ vero in minori quantitate bibi. Ego tñ vt plurimum in corporibus adultis cuiuſcunque ſexus fuerint, ſolitus ſum exhibere quãtitatẽ. iij. librarum cum dimidia, vel. iiij. & aliqñ vſq; ad. vj. vel. viij. vel. x. aſcendi, prout citius, aut tardius ab ipſis digeritur, faciliuſq; ſuã operationem cõplet. Inueniuntur. n. nonnulla corpora, quæ quidem adeo facile ex ea ſoluũtur, vel in eis tam ꝓmpte operatur, aut per viã ſudoris, vel lotij, vel vẽtris inferioris, vt quãtitas. iij. librarum, vel. iiij. ad ſummum, ſufficiẽs ſit. Sicut aliqua alia ſunt, quæ adeo difficilis ſolutionis ſunt, ratione ſuæ temperaturæ, aut ætatis, aut ſexus, aut humorũ in eis cõtentorum, aut alterius impedimenti, vt ex illa modica quantitate minime ſoluantur, neq; aqua illa ſuam operationem aliqua via perficere valet. Quare in ijs ad hoc, vt ſanitatẽ ex ea cõſequãtur maiori

maiori indigemus quantitate.

Et licet nonnulli opinentur, quòd ex maiori quantitate melior, & commodior operatio prosequatur: nihilominus istorum opinionẽ non laudo. licet enim in maiori quãto maior sit virtus (vt testatur philosophus) hic tamen nõ debet tantũmodo aquæ virtus cõsiderari, sed & ipsius corporis patiẽtis. Si enim maior quantitas quàm ea, ferre posit:, digerereq; valeat, bibatur, suffocabitur quidem, neq; aliquam eius operationẽ perficiet. Quare quũ medicina non agat in corpus, nisi virtus agat in ipsam, nulli dubiũ quòd ex illa nimia, ac superflua quantitate nihil boni sperandum est. Et hoc peragentes sunt, veluti, qui in manu pueri magnum ensem ponũt: qui quidem dum ab eius magnitudine, & grauitate superatur, nihil illo commode operari potest.

Debet igitur huius aquæ ea quãtitas solum bibi, quæ facile, commode, ac vtiliter operari possit. Eaque est (vt mihi videtur) à .iij. libris usq; ad xij. & pro ut etiam videbitur prudenti medico recte consulenti.

Sed dubitabit aliquis, nunquid semper necessarium sit, ante huius aquę potum corpora purgare, medicina scilicet solutiua, aut saltem lenitiua.

Cui quidem quæsito breuiter respondendo dico, quòd si corpus sit valde repletum, tutius est illud euacuare, vel aliquo pharmaco solutiuo, vel saltem leniente: vt.s. aqua facilius, commodiusq; per vniuersas corporis particulas pertranseat, & tortiones, aliosque dolores non inferat: aut valentes obstructiones secum multitudinem humorum, & præsertim crassorũ ducẽtes, minime mo liatur: lotii ue descensum impediat: in venisque cum sanguine commisceatur: aut in ĩtestinis, vel ventre inferiori, aut etiam medio resideat: indeq; postmodum multa, ac diuersa incommoda corpori subsequãtur: & pręsertim putredines, febres, & alia huiuscemodi.

Si vero corpus non fuerit valde repletum, & parcius viuat, quotidieque suas superfluitates reddat, facile soluatur, neque humoribus crassis, & viscosis refertum sit: satis quidem erit, ut ante huius aquę haustum medicina lenitiua corpus mundificetur: ut.s. uias communes mundas, apertasq; inueniat: & melius, ac commodius id qđ remanet educere posit: & ad alia longinquiora loca penetrare. Vidi etiam nonnullos, qui sine aliqua minima purgatione aquam istam in potu sumpserunt: & tamen nihil mali inde perpessi sunt. Ego tamen credo, quòd si corpus non sit saltem naturaliter vacuum à multitudine superfluitatum, quòd omnino periculosum sit eam bibere.

Experientia enim facile cognoscitur, quod plerique eorum, qui eam ingerunt, nulla præmissa euacuatione in multas incommoditates incurrere solent: & ego nonnullos vidi, uix mortis periculum euasisse. Quare tutius quidem est, corpus prius aliqua medicina solutiua, vel saltem lenitiua, secundum quòd uidebitur prudenti medico euacuare: & licet medicinæ lenitiuæ, ac solutiuæ etiam, sine alia priori uentris solutione exhibeatur: quare aliquibus forte uidebitur, ut etiam hæc aqua simili modo exhiberi posit. nihilominus non est par ratio de uno, quæ de altero est. Medicinę enim soluentes in modica exhibentur quantitate, & vim humores ad uias communes attrahendi habent, ut inde postea à natura extra corpus expellantur: neque etiam regulariter propinantur, nisi præparatis humoribus & referatis uijs, per quas pertransire debent. Aqua uero ista (ut dictũ est etiam supra) in satis magna quantitate exhiberi solet: neque in ea uirtus humores attrahendi est, sed illos tantũmodo educit, quos in uijs inuenit: qui si multi sunt, & crassi, dum uelociter, & impetu quodam mouentur: solent potius obstruere uias, & eorum euacuationem prohibere: uel saltem difficiliorem reddere: & nonnunquam etiam diuersa symptomata, & ea quidem satis molesta excitare. Melius est igitur ante huius aquæ potum corpus à superabundantibus humoribus mundificare: uiasque per quas pertransire debent aperire: quicquid faciant aliqui suæ, aut alienæ uitæ nimis liberales.

Debet præterea hæc aqua actu calida bibi, nullo autem pacto frigida, neque tepida. Sic enim felicius operatur, uentriculoque commodior est, & licet aliqui artificiose eam calidiorem, quàm ex sui natura sit, efficiant, in duplici uase eam calefaciendo: ego tamen magis laudo, ut sua naturalis caliditas, quæ satis temperata est, non corrumpatur: neque aliquo modo alteretur. Quum tamen omnes, & præsertim absentes eam illa sua natiua caliditate habere non posint: curabunt illi pro posse, vt ab ea dum ipsam in duplici uase calefacient, minus quàm posibile sit, discedat. Verisimile nanque est, sic magis secundum suam propriam naturam operari. Sed quoniam aliquando nauseam, & vomitum inducit, ac in uentriculo frigidiori exhibetur: tunc laudo, ut calidior fiat, vel in ea aliquod aromaticum apponatur: vel immediate ante eius potum, vel ẽt post assumatur: vt est cinnamomum, garyophyllus, nux muscata, macis, zinziber, galanga, & alia huiusmodi, & hæc præsertim probo ubi flatus, & eructuationes excitet. Non-

nulli etiam in corporibus imbecillioribus, & ualde delicatis, & in his qui huiusmodi aquas medicamentosas abhorrent, solent ei commiscere saccharum, vel iuleb, vel mel rosaceum, vel violaceum, creduntque si ei commisceatur saccharũ crassum, seu rubeum, vel etiam manna, vt reddatur magis vẽtris laxatiua, quod quidem ab hodierna experientia confirmari videtur. Sicut hoc idem etiam confirmatur, si ei adiungatur aliqua salis communis quantitas, quæ tamen tanta sit, vt sumenti molesta non appareat.

Possunt præterea cum ista aqua multa alia cõmisceri, vel in ea decoqui, quæ quum multa sint, multipliciterq; variari possint, particularẽ de ipsis cõsideratione prudẽti medico relinquemus.

Sunt etiam nonnulli, qui eã aquæ alterius balnei commiscent, & præsertim in patria mea. vbi aquæ salsæ balnei Montiscatini in agro excellentiss. Ducis Florentię positi, nonnunquam commiscetur, & sic felicius operatur. Quem quidem modum, quum ab experientia, & ratione minime dissonum videatur, non abhorreo, immo eã sępissime commiscui. Vno enim, & eodem die, ac in eodem etiam corpore exhibui. ij. vel. iij. cyathos aquæ balnei Montiscatini, post quos immediate dedi. iij. vel. iiij. aquæ villicæ, & optime operatæ sunt, sed hoc maxime fieri debet, in corporibus in quibus aqua villica difficulter digeritur, ꝑ secessumq; operatur, ac etiam vbi sunt multę cruditates, materiæq; pituitosæ, & crassæ. Illa enim aqua ratione salsedinis eas attenuat, naturamq; ad earum expulsionem stimulat, quare melius etiam educuntur.

Aliqui præterea hanc aquam bibunt, deambulando, alij vero in lecto iacẽdo, vel alio modo quiescendo, & multi sunt qui melius eam digerunt leniter deambulando, nonnulli vero in lecto iacendo, vel in thalamo quiescendo, nõ tamẽ dormiendo, experientia namque cognitum fuit somnum diurnum maxime contrarium esse ijs qui eam bibunt.

Rationabiliter tamẽ (vt mihi videtur) quum maior pars operationum naturæ tanq̃ à prudẽti iudice pro tribunali sedente quiescendo fiant, facile credi potest, ꝙ melius quiescendo, q̃ deambulando, vel aliquid aliud agendo actuetur, digeratur, ac resoluatur, suamq; operationem perficiat, licet Hipp. dixerit, ꝙ quum volueris ellebo rum magis ducere, corpus mouendum.

Quare quum hodie experientia etiam probari possit, videlicet quòd vtroq; modo vtiliter bibi possit, iudicio consulentis medici huius difficultatis solutionem relinquemus.

Quum præterea aliqñ in nonnullis accidat, vt to
ta quantitas, vel aliqua eius pars in corpore reti-
neatur, indeq; multa incõmoda sequi possint, in
ijs solitus sum ante cibi sumptionem eius resolu
tionem tentare aliquo clysmate ex eadẽ aqua cõ
fecto, saccharo rubeo, oleo cõi, ac alijs consimili-
bus vel balano ex melle, & speciebus hieræ sim-
plicis, vel cõpositæ, parato, vel alijs huiusmodi in
genijs. Sumere. n. cibum ventre existente hac
aqua repleto error est. Regula igitur talis obser
uetur videlicet quod cibarium aliquod non assu
matur, donec tota, vel saltem maior pars eius, re
soluta non sit, vel per sudorẽ, vel per lotium, vel
per inferiorem ventrẽ, vel etiam per uomitum,
solentq; cõiter neoterici omnes in ijs, in quibus
per viam vrinæ maior pars eius resoluitur, talem
regulã obseruare, videlicet ꝙ qui eam bibunt, ci-
bum non assumant, antequã tota, vel maior pars
eius per viam illam resoluta fuerit, vel saltem lo-
tium, ad sui primęuam reddiderit naturam. hæc
tñ regula neq; semper ad unguem obseruari põt,
neq; debet. satis namq; est, ad hoc ut cibari, nutri
riq; corpus cõmode valeat, ut tota aqua, uel saltẽ
maior pars eius resoluta sit, & quæ remanet, aliq̃
grauedinem, aut dolorem, aut aliquam aliã mo-
lestiam non inferat, neq; semper, vt nonnulli opi
nãtur, opus est expectare lotij redditum ad suum
naturalem colorẽ, suamq; naturalem substantiã.
Aliqñ enim ab alijs causis hæc impediri possunt.
Quum igitur illi, qui eam potauerint, per aliquã
iam dictarum viarum non purgauerint, possunt
(iudicio meo) præmisso iam dicto clysteri, vel ba
lano, cibum sumere. ille tamen sit tenuis, facilis-
que concoctionis. & recordor me bis per. ij. dies
continuos ex hac aqua. v. aut sex cyathos sumpsis
se, & ex uentriculi ĩbecillitate nõ potuisse aliquo
mõ eã digerere, neq; per uiã secessus, aut lotij, aut
sudoris purgare, seu resoluere, nihil tñ ferè detri
mẽti perpessus fui, comediq; singulo die, parcius
tñ, & sic maior pars eius absq; aliquo corporis no
cumento insensibiliter resoluta fuit. abstinui tñ
ab vlteriori eius potu, sicut alios abstinere mo-
neo, qui experientia, aut ratione eã non posse di-
gerere cognouerĩt. Cauitates enim, ac uenas cor
poris hac aqua replere, non est tutum.

Licet pręterea hęc aqua ꝑ multos dies bibi pos
sit, ab ijs qui eam commode digerunt, & expur-
gant, cõsuetudo tñ est, ꝙ per. viij. uel. x. dies biba-
tur, idq; uel aliqua dierũ intermissione, uel sine,
scd'm. s. eius opationem, uel infirmi tolerantiam,
uel morbi indigentiã: vel prout etiam videbitur
Medico consulenti: neq; (iudicio meo) incon-
ueniens est: pluries in anno eam bibere: laudo ta-
men,

men, vt aliqui interponantur dies: vt natura eo interposito tempore validior fiat: meliusq; postmodùm ipsam actuare posit.

Amplius licet hæc aqua omni tempore (iudicio meo) bibi posit, alterando tamen aerem, & viuendi modum, vt videbitur expedire: & ipsa affectio curanda postulabit: vere tamen, & autumno felicius operatur. Et ego quidem solitus sum eam exhibere à principio Maij, vsq; in finem Iunij: & à medietate Augusti, vsq; ad medietatē Septembris: alterando tamen dierum numerum, secundum quòd temporum constitutiones à natura calidiores, aut frigidiores euadunt. regula tamen omnibus obseruanda mihi videtur, videlicet quòd iuxtà præceptum Hippocratis, & Galeni, in temporibus summè calidis, aut summè frigidis, ab ea vnusquisq; se abstineat. & licet opinio cuiusdam fuerit: quòd temporibus summè calidis melior sit: feliciusq; etiam operetur: nihilominus ista sua opinio nō videtur aliquo pacto consona neq; rationi, neq; experientiæ, neq; autoritati clarissimorum virorum. Temporibus.n. illis corpora imbecilliora sunt: difficillimèq; medicationes ferunt: & omnes doctores illis temporibus silentium imponunt. Quare malè faciūt (iudicio meo) moderni quidam Medici, dum in hac re infirmis potius obsequuntur, quàm experientiæ, rationi, & autoritati innitantur: contra quos iam meritò plorant aquæ istæ verè sacratæ, & diuinæ: quum suarum optimarum virtutum persępè ab ijs isto modo minuantur, & barbitonsoris officium potius quàm prudētis Medici agere videantur: qui profectò nulla habita ratione temporis, aut alterius rei sinistræ, sed lucri tantummodo intentus, cuilibet sibi offerenti barbam tondit.

Cibaria optimi succi, paucarumq; superfluitatum esse debent: potus verò vini albi, vel flaui, vel etiam vermiculi, modicæ vinositatis, maturi, & parùm astringentis. parcior sit cœna ipso prandio, vt in mane venter sit inanitus, superfluitatibusq; vacuus: ac totius corporis superfluitates si non quotidie, alternis saltem diebus reddantur. Caueant à coitu, præsertim superfluo, qui eam bibunt: ab animi accidentibus, curis, vigilijs, somno diurno, ac etiam nocturno superfluo: abstineantq; ab immoderato exercitio, ac immoderata quiete: vtantur tamen exercitio, moderato, illo enim mali humores, atq; etiam vapores facilè resoluuntur: calorq; naturalis excitatur, fortiorq; redditur.

Sed quoniā à Lucensibus meis, & ab externis magis persępe dubitari solet: nūquid huius aquæ vires minuantur, si alibi deferatur: positq; adeò vtiliter opari, vt in ꝑprio loco clarissime operat̄.

Dicendum quòd absq; dubio in sua naturali sede perfectior est: feliciusq; suam operationem cōplet. locus.n. naturalis, locatū in suo vero esse magis cōseruat: difficileq; admodùm est, vt eius actualis caliditas quę ex eius permutatione deperditur, & resoluitur, aliquo artis ingenio in eodē gradu ꝑcisè, & absq; alteratione in ea induci posit: immò sępissimè ex valida ignis actione maior in ea caliditas accenditur: vel ex eiusdem diminuta operatione non fit adeò calida, vt commodè operari posit. Multoties etiam nonnullæ ipsius qualitates, vel partes heterogeneæ, vel ex ignis actione, vel aeris alteratione resoluuntur: & alię acquiruntur: quæ uel sunt naturalibus contrarię, uel ab intentione curantis valdè alienę. In eo etiā loco, tempore ueris, & autumni, est aer adeò temperatus, gratus, cōmodus, utilisq; pro felici eius operatione: ut difficile sit similem adinuenire. Quare sicut accidit de cibarijs, & potibus, uidelicet quòd multi melius digerūtur, & concoquuntur in uno, quàm in altero loco: sic credēdum est de ista aqua: uidelicet quòd melius, cōmodiusq; actuetur, digeratur & operetur in suo loco naturali, quàm si in alieno deferatur: præsertim si in eo sit aer malus, sanitatiq; contrarius, uel morbo curando similis: quum tamen experientia cognitum fuerit, hanc aquam nonnunquàm in multis Italiæ, Galliæ, Germaniæ, Hispaniæq; urbibus, fuisse delatam: multosq; ibi à diuersis morborū generibus liberasse: omnino credere dignum uidetur, in ea suarum uirtutum gradus conseruari, licet uix credi posit, ut ad unguem, uel saltem ut in proprio loco in ea conseruentur: quum tamen sua mineralia secum ducat, semperquè ferrea, aluminosaq; sit: neq; ista ex eius permutatione (iudicio meo) minuantur: non debet uideri mirum, si secundum illorum uirtutes operetur. Caliditas uero actualis a prudenti, et experto, facile si in duplici uase calefiat in ea induci potest: & si bene os uasis claudatur, eius uires minime resoluentur, licet forte aliquando minuantur.

Magis tamen laudo: ut exceptis quibusdam, omnes alij pro posse illuc accedere conentur: ubi profecto omnes commoditates, quæ pro usu huiusmodi balnei requiruntur, facillime inueniuntur: & adeo bene omnia succedere uidentur: ut nullus fere sit, qui nō lętus, non confirmatus, aut uoti cōpos, et (ut sic dicā) plane cōtētus discedat.

Illis uero hoc minime laudo: doleo tamen (& sit cum eorum uenia dictum) ut ipsi in causa sint: Dū enim ibi cōmorātur, & hoc balneo utuntur:

adeo licentiose, laute, splendideq; uitam ducunt: uarijsque cibarijs, & fructibus uescuntur: uinisque potentibus utuntur. ut mirum profecto sit, quum eorum aliquis ab aliqua affectione liberatus inde discedit. Non solum enim in cibo, & potu delinquunt, sed in omnibus alijs salutaribus medicinæ præceptis: qui quidem si forte huius aquæ tanta commoditate carerent, vel magis sanitati studerent: absq; dubio regulas medicorum exactius obseruarent.

Postquam igitur sic assueti sunt, ego magis laudo, vt ipsi in aliqua ciuitate, vel potius in aliquo rure, vbi salubrior sit aer, & vt iam nonnulli eorum agere cęperunt: ea vtantur. Ibi etenim vitam illam consuetudinariam, & malam ducere non cogentur: omnesque suas commoditates melius frui poterunt. Nihil enim aliud ipsos ad huiusmodi vitæ intemperantiam ducit: nisi consuetudo quædam mala, quæ in dies ex eorum incuria adeo inualuit, vt iam non solum ipsismet, sed & omnibus alijs reprehensibilis, valdeq; inutilis quotidie magis appareat.

Dubitatur præterea à nonnullis, nunquid ex aqua huius balnei ducciæ pro remouẽdis quibusdam capitis morbis fieri possint.

Quibus quidem breuiter respondendo dicerem, quòd sic. ratione enim & experientia, id facile persuaderi potest: imo persæpe miratus sum, quòd nullus vsque ad hæc tempora huiusmodi aquam in multis capitis affectionibus calidis, & humidis remouendis non accommodauerit: summopereque eam non commendauerit. Ratione enim suæ temperatæ caliditatis, cutis poros aperiendo, resolutionem multorum humorum tenuium, & aliquantisper calidorum auxiliari potest: rationeque suæ potentialis siccitatis multas capitis humiditates, & præsertim tenues exiccare: cerebrumque confortare, atque roborare valet: & ego nonnullos cognoui, qui absque consilio alicuius medici, sed à quadam naturali ratione, vel experientia tantũmodo ducti, hanc aquã, quum ab aliqua mala temperatura calida, vel calida, & humida, & nonnunquam cum consimili materia in ipso capite contenta molestarentur: super capitis commissuram coronalem recepisse: indeq; maximũ iuuamentum consequutos fuisse: & profecto nulla in ea qualitas est, qua aliquis dubitare possit, quin pro duccia etiam vtilis esse non possit, vbi scilicet vel ratione suarum qualitatum actualium, vel potentialium manifeste cõpetere videatur. Quare quum facile admodũ sit, nonnullas duccias ibi parare, ego quidem sũmopere laudarem, quòd omnino Senatus Lucensis eas fieri curaret. Ex eis enim non solum Lucẽses omnes, sed & externorum multi maximas vtilitates, atque commoditates consequerentur. Et licet vsque ad hæc tempora huiuscemodi duccijs minime vsi fuerimus, id tamen euenisse credendum est, quia vsq; adhuc paratas non habuimus: & profecto si ibi fuissent absque dubio à multis iam non mediocriter commendatas haberemus. Si igitur ab ijs, quorum authoritate fieri possunt, eas (vt spo) fieri curabitur: tãto magis huius aquę vires in communem hominum vtilitatem compertas, sed magis commendatas habebimus: & hæc de isto quæsito cursim dicta sint.

Quantum vero ad operationes huius aquę attinet. Sciendum quòd tam in potu, quàm extrinsecus applicita, ratione suarum qualitatum actualium, atque potentialium, omnibus ventriculi intemperaturis, conferre potest: quæ quidem (vt ait Galenus) viij. sunt: quatuor quidem simplices, totidem vero compositæ: quę profecto creantur (vt docet ipsemet Galen.) modo ab ijs, quæ intro sumuntur modo ab ijs quæ foris incidunt.

Et ab ijs quæ in corpus sumuntur fiunt: quum in cibo, vel potione, qua quis vtitur, uis quæpiam medicinalis est immista: ex earum genere, quæ uel calefaciunt, uel refrigerant, uel siccant, aliaue quapiam connexione harum qualitatũ afficiunt.

Ab ijs quę foris incidunt, vel ambientis nos aeris uitio, quum is immodice calefacit, aut refrigerat, aut siccat, aut humectat, aut copula quauis harum qualitatum afficit: uel aquæ qua lauerimus, uel unctione, qua vncti simus, uel deniq; alterius cuiusdam, quòd quum foris uentriculo adhæserit, aut calfaciendi immodice hũc, aut refrigerandi, aut siccandi, aut humectandi vim habuit.

Quum igitur (ut ait Gale.) unaquęque animalis particula propriam actionem edat, quę tãtum ab aliarum actionibus differt, quantum ipsa particula ab alijs, quæ illas edunt, est diuersa: differt uero ab alijs particula quæque, eo quòd calidior, uel frigidior, uel siccior, uel humidior sit, aut q binis horum quibuslibet, sit affecta.

Si quis tueri actionẽ uoluerit hic temperamentum earum custodiat oportet: custodiet autem si id, quod ad calidius est conuersum, refrigerabit: quod ad frigidius inclinatum est, calefaciet. Pari modo, si quod ad siccius est alteratum, humectabit: & quod ad humidius est versum, siccabit.

Rursus quoq, si siccabit pariter, ac calefaciet: quod humidum est redditum, & frigidum. Sicquod humidius simul, & calidius euasit: & in reliquis duabus cõiugatiõibus ad portionem. Semper.n.pro eo quod exuperat

exuperat inducendum eo vsque contrarium est: quo ad particulam in symmetriam, et naturalem habitum vindicaueris.

Sciendum tamen, vbi valide in ambabus qualitatibus immutata quæuis particula est, omnem eius actionem perire: nec facile, quod sic est affectum, ad suam naturam reuerti posse: vbi verò altera tantum qualitas plusculum immutata est, reliquarum aliqua mediocriter se habet: vtique qui ita est affectus, sanari potest.

Istis sic prætermissis, quum (vt diximus) viij. sint ventriculi differentiæ. viij. nimirum erunt, & medendi rationes: quarum vna (quo medentis consilia diriguntur) curationis meta est, ipsius similaris corporis alteratio: quandoquidem etiam ipsæ ex intemperie, & naturalis temperamenti alteratione est ortus: at quę membratim medicatio agitur, ex his duobus conficitur: nempe materiæ copia, & huius congruo vsu.

Videndum est igitur quomodo hæc aqua omnibus ventriculi intemperaturis (vt dictū est) conueniat. Et breuiter dicēdum quòd propter suam actualem, & virtualem caliditatē frigidæ intemperiei conferre potest: non solum si ex ea debita quātitas bibatur: sed etiam si ea quis pro lauacro vtatur: præsertim si laborans à refrigerātibus abstineat: et (vt docet Galenus) vtatur vino veteri, ex eorum genere, quæ valde calfaciunt omni ratione calfacto: tum nutrimento quòd calfaciendi vim habeat, cum magna piperis quantitate, & alijs huiusmodi.

Est tamen animaduertendum, quòd si ista frigiditas non sit multum valida, neque à valētibus causis excitata, ac etiam conseruata, opus nō esse regimine adeo calefaciente: satis enim est, vt sit tale, quòd gradui malæ temperaturæ contrarietur: ipsamque vel remouere, vel saltem lenire possit: semperque remouenda causa est, ad hoc vt rite curari valeat.

Calidæ vero intemperiei conferre potest, & præsertim intensæ, ratione suæ diminutæ, ac satis refractæ caliditatis: quæ quidem respectu intensioris caliditatis ei contrariatur: vel ei conferre poterit, tam intus, quàm extra, aperiendo meatus per quos postea ingrediatur aer frigidus, vel aliud refrigerans, vel transpiret caliditas.

Licet Galenus glorietur vno die, vel potius hora, quosdam à ventriculi imbecillitate à calore scilicet causata, frigida potione curasse: quorum alijs. non aquam modo dedit fontanam recentem, sed etiam quæ niue esset refrigerata: veluti Romæ præparare solent, calefaciens scilicet prius, quam ipsi biscoctam appellant.

Cibos præterea ad eundem modum refrigeratos identidem permisit: Sed & frigidæ facultatis fructus similiter refrigerans, ijsdem dedit: & alia id genus multa: in quibus sibi proposuit refrigerationem. sicut ab ijs, qui huiusmodi aqua vtiliter vti voluerint, in tali iam dicta ventriculi intemperatura faciendum est: quæ omnium ventriculi intemperaturarum facillime curatur.

Humidæ præterea intemperiei, hæc aqua ratione suæ potentialis siccitatis, & caliditatis suorum mineralium aduersatur. Si tamen humiditas multa fuerit, quum huius aquæ siccitas ex se multum valida non sit: sed refracta ab actuali humiditate aquæ elementaris non poterit eam superare: neque similiter eius caliditas valde potens est, cum à naturali frigiditate ipsius aquæ reddatur imbecillior. Valet igitur in modica, aut non valde magna ventriculi humiditate, prę sertim si continue non foueatur ab eadem causa, quæ eam excitauit: omneque consilium curationis (vt docet Galenus) ad siccandum dirigatur: denturque ijs tum cibi, qui natura sint sicci, ac probe cocti, tum prorsus exiguus potus, præsertim frigidæ, vel alterius rei humidæ, iniungaturque eis, vt omnibus astringentibus vtantur.

In mala etiam temperatura sicca, hæc aqua ratione suæ actualis humiditatis, & suæ ferè temperatæ caliditatis laudatur: & licet ratione suorum mineralium, sit virtualiter sicca, ea tamen siccitas non est tanta, vt omnino suam humiditatem corrumpat. Quare quum in ventriculo, si ex ea conueniens bibatur quantitas, paruam moram contrahat: habet potius virtutem humectandi propter suam actualem humiditatem, quàm exiccandi. Siccitas enim sua, quum (vt dixi) debilis sit, ac valde refracta ab humiditate aquæ, non potest operari, nec manifestari, nisi in aliquo notabili temporis interuallo. Valet igitur hæc aqua intus, & extra, in mala ventriculi temperatura sicca, non tamen adeo valida, vt simillimum habitum efficiat ijs, qui marasmo, idest senili ariditate macrescunt: qui quidem habitus (vt refert Galenus) fit, quum inter initia exiguam intemperiem ex siccitate, quæ madefieri postulet, qui eam curandam suscipiunt, in potu exhibent absinthium, tum amaros asparagos, & bulbos, malaq; cotonea, & cæstiana, & punica, in cibum exhibent: post quoque vbi venter nihil continet, etiam rhois succum eos bibere cogunt, tum quę exiccant extrinsecus imponunt: & sic paulo minus omnis madoris expertes reddunt: quos omnes Gale. sanat omni ratione humectans.

Eſt præterea notandum(vt ait Gal.) quòd al-
teratio ſicca ventriculi ęgrius curatur quàm cali
da,& frigida.quòd imbecilli(vt ſic dicam)magis
materiali qualitate eius curatio perficitur. tēpus
verò curationis in ſicca intemperie multo am-
plius eſt,quàm in humida, quippe quod ſenium
in ſanis eſt,id ſicca intemperies eſt in ægris, itaq;
etiam inſanabilis eſt,vbi ſolida ſimiliarium par-
tium ſubſtantia reddita eſt ſiccior.

Nam eſt & altera ſiccitas vtiq; cum ea,quorū
ſubſtantia ex humore concreto conſtat, ſicut ca-
ro,& adeps ſunt liquata.

Tertia verò ſiccitas eſt, quum propria humi-
ditas,vnde partes nutriuntur,omnino eſt abſum
pta,& iſta continetur in omnibus animalis parti
bus,ceu ros quidam per eas ſparſus.

Hanc igitur inſerere particulis ſine nutrimen
to nō eſt,ideoq; difficillima eſt omnium eiuſmo
di affectuum curatio,non ſolum per huius aquæ
potum ſeu lauacrum,ſed etiam per alia cuiuſcū-
que generis præſidia,& ſi aliquando curatur, ci-
bis potius boni ſucci,quàm medicamentis curari
poteſt,ab omnibus exſiccantibus cauendo.

Diuerſa etiam à iam dictis ſiccitatibus eſt ea,
quæ in proprijs cuiuſq; particulæ arterijs, veniſq;
conſiſtit,quæ quidem ex ſanguinis penuria pro-
uenit,Quare non aqua iſta,ſed cibis,& potibus,
ex quibus ſanguinis quantitas gigni poſsit,recti-
ficando mēbra, quæ habēt ipſum generare,qua-
tenus opus ſit,curari debet,& poteſt.

Eſt tamen notandum(vt ait Gal.)quod ſiccæ
intemperies quæ in ventriculo conſiſtunt, peſsi-
mæ ſunt,& difficillime corriguntur, multaq; ſol
licitudine indigent,immo(vt teſtatur idem Ga-
le.)nunquam ad perfectionem ſanantur, nec in
eum ſtatum qui ante morbum fuit,reuertuntur,
&(vt vulgus ait)in talibus intemperātijs accidit,
morbum ventriculum afflixiſſe,& in reliquā vi-
tam imbecillum reddidiſſe,quippe ſenum.ij.vē-
triculum obtinent,priuſquam cōſenuerint, quo
fit vt facile ex leuibus lędantur cauſis,perinde,ac
ſenes,nec probe concoquere poſsint:quo euenit,
vt etiam totum his corpus deterius ſe habeat,are
ſcat,in maraſmumque trāſeat,quem facile mors
ſequitur,præſertim ſi vehemēter ſit læſum. Qua
re nō videbitur mirum,ſi etiam hac noſtra aqua
huiuſmodi intemperies non facile curentur.

Eſt tamē ſciendum quòd victus ratio eadem
genere eſt,tum in hac ſupra dicta ſiccitate, tū in
illa quæ ſolam eam humiditatem abſumit, quæ
ſolidas nutrit,præterea etiam in.iij.quā ſupra me
morauimus ſiccitate,facillima verò omnium ſa-
natu.iiij.eſt,in qua venæ ſucco ſunt inanitæ, im-
mò hic affectus,vt frigiditas,potius habitus cura
tur,quàm vt ſiccitas,vel(vt tutius loquar) frigidi
tatis reſpectus in hac ſiccitate exuperat periculū-
que in ea vertitur.ſiccitas ſecundum locum obti
net,habetq; proinde ſanationem, tum exprom-
ptam,tum celerem,ſi quidē ſi biduo quis victus
rationem his caute exhibeat, modice calfaciens
& tuto nutriens,ſtatim in.iij.pleniorem victum
citra noxam admittunt,multoq; id magis in.iiij.
&.v.atq; hoc ſanè erat,quòd Hip.pręcepit, Quę
longo tempore extenuata corpora ſunt,ea ſegni-
ter reficere oportet,quæ breui breuius.

Scire autem licet,ſolidorum corporum ſicci-
tatibus,ſi perdurent,ſuccedere neceſſario frigidi
tatem,quippe permanere ſiccitas per ſe non mu-
tata oppoſitione,quæ ex calido,& frigido conſi-
ſtit,non poteſt.Celeriter enim ex nutriendi defe
ctu refrigerantur partes,propterea ſcilicet quòd
ex calido ſucco ſanguinis nutriuntur. & hæc de
temperaturis ſimplicibus dicta ſufficiant.

In compoſitis verò laudatur hęc aqua.Si enim
ſiccitati ventriculi copuletur frigiditas, quæ eui-
dentes notas habeat,cęterum magna non ſit, ita
quòd ventriculus intemperatura ſicca, & medio
criter frigida laboret:aqua iſta poterit rite admi-
niſtrari.Ratione enim ſuæ actualis humiditatis,
& caliditatis facillime huiuſmodi intemperiem
alterare poterit,neque ſiccitas eius virtualis tan-
ta eſt,vt ventriculi ſiccitatem augere poſſit, quū
præſertim(vt diximus ſupra)in eo longam morā
non contrahat:danda tamen opera eſt(vt docet
Galen.) quòd non ſolum omnibus alijs ingenijs
ventriculum humectes,ſed etiam moderate cal-
facias,minime eis quæ humectant, ea quæ valen
ter calfaciunt adiungendo,quippe ijs vehemen-
ter ſiccandi vis ſubeſt.

Iam verò quantitas noxæ in vtraque intempe
rie,ad materiæ inuentionem poteſt viam oſten-
dere. Verbi gratia maximæ quidem ſiccitatis ſa-
natio præſcripta iam eſt:modicæ verò,adeò ſcru-
puloſa victus ratione non indiget, faciliuſque ab
iſta aqua ſanatur, q̄nquidem nec vires ipſis fundi
tus ſunt collapſę.Etenim nulla alia de cauſa dif-
ficilis redditur validæ ſiccitatis in corpore com-
moda curatio, quàm quòd vbi refici corpus po-
ſtulat,nec cibus,ſe ipſo caleſcere cum eo poteſt,
ſed eius quòd nutritur operā qua præparetur re-
quirit,ipſum eſt imbecillum. Quum ergo id mo
dice ſiccum fuerit, propterea quòd vires non pe
nitus conciderūt,vberius cibare licet: nec metus
eſt vllus,ne à modo aberres. Ac ex potu huius a-
quæ,vel eius lauacro curationem ſperare nō poſ-
ſis,ſi tamen extrema ſiccitate,ac frigiditate labo

res

ret ventriculus, non ſolum hac aqua, ſed neq; ẽt
quocunque alio generoſiori præſidio liberari po
terit: neq; eam in huiuſmodi extremis intempe-
raturis laudo. Omnium enim intemperaturarũ
compoſitarum ventriculi peſſima eſt, frigida, &
ſicca, quare nil mirum ſi difficillime corrigitur,
multaq; ſolicitudine indiget.

Si vero ventriculi intemperies ſit valde ſicca,
mediocriter verò frigida, poterit hæc aqua ratio-
ne ſuæ actualis humiditatis, & caliditatis (vt dixi
mus) conferre: & licet in ea non ſit tanta humidi
tas, vt ex toto valde ſiccam intemperiem remo-
uere poſſit; ꝓpter ſua mineralia nihilominus po-
teſt eam minuere, ſed facilius alterare, ac aliquan
do in totum remouere mediocrem frigiditatem
ei coniunctam, præſertim ſi vel ei admiſceatur,
vel alio modo quis vtatur tantum calfaciẽtis ma
teriæ, quantum ventriculus ad frigidam intem-
periem inclinauerit, id eſt ſi modice refrigeratus
fuerit, & valde exiccatus ea quæ modice calfa-
ciunt, vt eſt aqua iſta, ac ſimilia, valde humectan
tibus adiungere licet.

At verò ſi ventriculus ſumma ſiccitate, multa
que frigiditate laboret, ſic vt fortius calfacere o-
pus ſit, aqua iſta minime ſufficiens erit, neque il-
lis, qui iſto modo ſunt affecti, propinanda eſt.
Omnium enim intẽperaturarũ grauiſſima hęc
eſt, quo circa ad corrigendam quoque, non ſolũ
iſta aqua, ſed omni alio quouis ingenio difficilli-
mam eſſe, multaq; ſolicitudine egere, minime
ignorandum eſt.

Si verò multa ſiccitate, modica verò calidita-
te ventriculus ſit affectus: aqua hæc nõ ſolum ſua
actuali humiditate, ſed etiam aliqua frigiditate,
qua ratione aquæ, & ferri participare diximus: cõ
uenire videbitur. In reliquis verò intẽperies hæc,
vt ſicca tantum curari debet, vini tamen vis, mel
liſque copia, aliarumq; rerum valde calefaciẽtiũ
& exiccantium minuenda eſt, & non ſolum mel
lis copia minui debet, ſed nullo modo deguſtan-
dum eſſe iudico: vinum verò minime antiquum
ſit, ſed nouum, aut mediocre, aquaq; cõmiſtum.

Si verò in ventriculo exuperet intemperies ca
lida, cui adiuncta ſit humiditas mediocris, quum
omnium intemperaturarum compoſitarum vẽ-
triculi facillime curetur, poterit hac aqua ſanari,
vel ſaltem leniri. In ea enim (vt diximus) aliqua
refrigerãdi vis reperitur: rationeq; ſuæ temperiei
extremæ caliditati ſe ſe opponere poterit, neque
tanta eſt eius actualis caliditas, vt validam ventri
culi caliditatem augere, ſeu conſeruare poſſit.
Reſpectu enim illius intenſæ caliditatis (iudicio
meo) frigida potius dici poteſt. Refrigerabit igi-
tur, vel ſaltem intẽſam caliditatem leniet, ratio-
neque ſuæ virtualis ſiccitatis, illam mediocrẽ vẽ-
triculi humiditatem alterare poterit: præſertim ſi
in eo longam moram contrahat: & ea quis lõgo
tempore, aut in potu, aut pro lauacro, vel ſomen
to vtatur. Hác verò intemperiem minore metu,
quàm ſi coniuncta eſſet ſiccitati, aqua frigida cu-
rauit Gale. quando ſcilicet minime ex ea vicinæ
partes lædi poterant.

Nã in ſiccis affectibus (vt ipſe ait) neceſſe eſt,
non ea modo, quæ proxima ſunt, ſed etiam totũ
corpus gracilius reddi.

Ventriculo autem ipſo nondum ſiccato, nec
totum attenuatum eſſe corpus poteſt, quare nec
frigidæ potu lædi.

Sicubi verò adeo vehemens caloris intempe-
ries ventrem occupet, vt vſq; ad cor ipſum perue
niat, febricitare hominem neceſſe eſt, quominus
mirum eſt, ſi eiuſmodi intemperiem maius peri-
culum inſequitur, ſanatio tamen genere eadem
eſt. Iſta tamen intemperies minime hac aqua cu-
rari debet. Vbi enim febris eſt, & præſertim vali-
da, eam non laudo.

Si vero in ventriculo calor coniunctus fuerit
cum mediocri ſiccitate, poterit hæc aqua ratione
ſuæ frigiditatis virtualis, & humiditatis actualis
conferre, ſi tamen in alijs omne regimen ad frigi
dum, & humidum vergat. Ait enim Galenus
quòd hæc intẽperies eadem genere remedia po-
ſcit, cum ijs quæ valent ad ſupradictam intempe
riem, ad quam ſcilicet febris de neceſsitate ſeque
batur, cæterum non adeo ſecurus eſt refrigeran
tium vſus.

Et (vt habet idem Gale.) facillima quidem ad
curandum ventriculi alterationes ſunt, quæ ex
calido, & frigido conſiſtunt: propterea quòd ma
xime actiuis qualitatibus corriguntur, & licet in
iſta aqua actiuæ hæ qualitates non ſint multum
validæ, magis tamen actiuæ ſunt, quàm quæ paſ-
ſiuæ in ea ſunt, ſecundũ proportionem, in remo-
uẽdoq; contrarias vẽtriculi alterationes nõ mul-
tum validas, & eis ſubiacentes potentiores ſunt,
ꝙ paſsiuæ. Quare (vt ait ipſemet Gale.) ventriculi
alterationes quæ in humido, ſiccoque habentur,
ægrius curantur. Imbecillis, enim (& vt ſic dicã)
magis materialibus qualitatibus, ideſt non adeo
actiuis, eorum curatio perficitur: potiſsimumq;
quum humectandũ eſſe requiritur, ac tẽpus qui-
dem caloris frigoriſque reparandi par quodam-
modo eſt, ſecuritas tamen impar. Niſi enim cun
cta, quæ ei quod curatur circũdata ſunt, corpora
valida planè ſint: metus eſt, ne ab ijs quæ refrige-
rant noxam contrahant non leuem, in reliquis
duabus

duabus qualitatibus ſecuritas ſimilis eſt, tempus
verò curationis(vt dictum eſt ſupra)in ſicca intẽ
perie multo amplius eſt.

Sed ad aquam redeũdo,magis eã laudo ſerua
tis ſeruãdis, & præmiſsis præmittẽdis in mala tẽ
peratura calida, & ſicca,aut frigida,& ſicca,non
tñ intenſa valde quàm in ſumme calida, & hu-
mida,aut ſumme frigida,& humida. Non enim
mihi videtur, quòd eius actualis, vel potentialis
caliditas,aut ſiccitas virtualis,ſit adeo potens, vt
non poſsit caliditatem,& ſiccitatem ſuperfluam
ventriculi diminuere potius,quàm augere.

Similiter etiã, frigiditas eius ſi aliqua in ea eſt
ratione aquæ, & eius ſiccitas potentialis, ratio-
ne ſuorum mineralium, non videtur adeo va-
lida,quòd malam ventriculi intemperaturã fri-
gidam,& ſiccam,magis quàm frigidam,et humi
dam lenire non poſsit.Sua enim humiditas actua
lis multo maior eſt ſiccitate potentiali, & in mi-
nori admodum tempore poteſt(iudicio meo)ſuã
vim ventriculo communicare.

Sed quoniam in ventriculi ſinu nõnunquam
continetur humor:qui aut calfaciendi, aut refri-
gerandi, aut humectandi, aut ſiccandi, aut etiã
horum aliqua per coniugationem efficiendi na-
turam obtinet, intẽperiẽ creat:interim verò, &
in ipſas vẽtriculi tunicas(vt ita dicam) imbibitus
ſiue impactus:videndum ſi aqua iſta in huiuſmo
di affectionibus vtilis ſit,& quomodo.

Eſt igitur notandum,quòd licet materia quæ
continetur in vẽtriculo,ſępisſime per vomitum
educatur,ac remoueat̃, nihilominus ſi vomitus
ſpontaneus,ſeu voluptarius nõ fuerit, poteſt hac
aqua plurimum facilitari,ſi ex ea tepida aliqua bi
batur quantitas materiaq́; euacuanda valde craſ-
ſa,aut viſcida non ſit,aut in ventriculi tunicis val
de imbibita,ſeu impacta nõ fuerit, & licet vt plu
rimum per viam vrinæ ſuam operationem com-
plere ſoleat,aliquando tamen materiam iſto mo
do in ventriculo contentam,ac facile fluxibilem
per ſedem educere ſolet,ventriculumq;, ac inte-
ſtina abluere,atque mũdificare, præſertim ſi ma
teria ſit biliosa, vel pituitoſa tenuis:ſi vero craſſa
fuerit,ac lenta,ea,quæ vim habent attenuãdi, at-
que incidendi præmittẽda ſunt,vel cum ipſamet
aqua immiſcẽda. In ea enim modica admodum
attenuandi,aut ſecandi vis ineſt. Quapropter eã
magis laudo, vbi vẽtriculus fuerit repletus mate
ria biliosa,& pituitoſa tenui, quàm melancholi-
ca,ſeu pituitoſa craſſa,& magis etiam vbi mate-
ria fuerit in cauitate ventriculi,quàm vbi imbibi
ta,ſeu valde adhærens eius tunicis ſit,ſi tamen il-
læ eędem materiæ vomitu facile purgari poſſẽt,

D minime hanc aquam laudo,niſi in modica quan
titate, ac ratione potius facilitandi vomitum,ꝗ̃
diuertendi materias illas ad inteſtina.

Sed quoniam nonnunquam,& forte vt pluri
mum ex alia quapiam,vel alijs particulis humor
ſeu humores ad ventriculum confluũt,(vt habet
Gal.)diligenter diſcerni indigent, quales ſcilicet
illi ſint,conſiderareq; effectricem cauſam opor-
tet, vt ſcilicet poſtmodum inde recta curatio ſta-
tim fieri poſsit.

In ventriculi igitur affectu, vbi id quod ſuper
uacuum tranſmittit inueneris,omnem huc curã
conferre oportet,de ventriculo autem tantiſper
eſſe ſolicitum opus eſt,ne quæ confluunt, prom
pte recipiat,quod duplici ratiõe fiet, vna omniũ
fluxionum communi,quippe quæ ab abſtringen
tibus repercutiunt̃. Altera verò non minus ipſa

E quoque omnium partium quæ ad bonam habi-
tudinem reducuntur,communi,nempe ex ipſa-
rum temperiei mediocritate.

Primum igitur, vt ait Gal.inſpiciendum to-
tum corpus eſt,an excremẽtoſum,an plethoricõ
i.nimia æqualiũ humorum copia redundans,flu
xionem ventriculo immittat, & ſi excremento-
ſum fuerit,excrementaq; multa,ac craſſa fuerint
attenuanda,minuendaq; ſunt,deinde vero aqua
iſta propinari poteſt,præſertim ſi excremẽta,quę
remanſerunt biliosa,aut pituitoſa,nõ valde craſ-
ſa fuerint. Hac enim aqua non ſolum per viam
ſudoris,ac lotij,ſed etiam inteſtinorum, ac vomi
tus expurgari facile poterunt, ſuaque ſtyptici-
tate omnia membra naturalia validiora fient.
Quare ſi in reliquis debitum iniungatur regimẽ
iſtorum excrementorum abundantiam facile ex

F iſta aqua à ventriculo diuerti poterit, ſi ſcilicet in
potu debita ſumatur quantitas.

Deinde vero conſiderandum eſt,an totũ cor-
pus plethoricon.i.nimia æqualium humorũ co-
pia redundans fuerit,fluxionemq; ventriculo im
mittat.Quòd ſi aliquando accidat, vena omninõ
incidenda eſt.Per eius enim ſectionem humorũ
æqualium copia euacuatur. deinde vero ꝗ par-
cius viuat, imponẽdum eſt.ſi verò tãdem aliqua
adhuc fluxio ad ipſum ventriculum remanebit,
ſi vomitu,vel alio quouis præſidio diuerti nõ po
terit,tunc audẽdũ eſt ſuper iſta aqua, quæ ſua ſty
pticitate adeo ventriculi vires roborare poterit,
vt non amplius huiuſmodi materias recipiat, &
ſi forte recipiet,poterit illas reſoluere, aut conco
quere,ad benignumque reducere, vel alia mem
bra mittentia exonerare, abluere, mundificare,
atque etiam roborare, in tantum quòd amplius
huiuſmodi ſuperfluitates ad ipſum vẽtriculum,
non

non immittent. sed alia conuenientiori, ac vtiliori via eas resoluent, & vniuersum corpus ab eis liberabunt, præsertim si nõ fuerint in partibus valde remotis.

Si præterea vniuersum corpus non fuerit excrementosum, neque plethoricon, singulæ corporis partes singulariter expendendæ sunt, atq; in toto quidem corpore existimandæ, tum redũdantiæ, tum excremẽtorum notæ, & si partes ex illis fuerint, quæ ab ista aqua in naturalem habitum reduci posſint, & excrementa, quæ ad vẽtriculum transmittũtur, ex eorum genere sint, quæ ab eadem educi posſint, perutilis iudicanda erit, quales autẽ sint huiusmodi partes, & qualia sint ea excrementa, notum erit ijs, qui ista nostra diligentisſime considerabunt. Illæ enim sunt, omnia membra naturalia, & excrementa præsertim calida, ac frigida, vel tenuia, aut saltem non valde crassa, aut lenta.

Sed vt aliquo modo ad particularia descendamus, primum quidem in mulieribus, si ventriculus patiatur, considerandum, an naturaliter non purgentur. Potest enim sanguis ille mẽstruus pręter naturam retentus causam pasſionis ventriculi esse, vbi præmissa euacuatione humorum crassorum, qui defluunt ad venas vteri, & illas obstruũt, potest hæc aqua intus, & extra vtiliter accommodari. Habet enim ratione suæ actualis caliditatis, & ferri, cuius naturam sapit, attenuare, aperire, omnesq; corporis meatus abluere, & pręsertim vteri, & sic potest ventriculum ab illa affectione liberare, præsertim si patiens regimine attenuante, aperienteq; vtatur, caueatq; ab incrassantibus, & obstruentibus.

Mox similiter in viris æstimandum est, nunquid excretio aliqua consueta, his retenta sit, ex qua scilicet ventriculus compatiatur, & si ex illis erit, quæ hac aqua euacuari, vel mundificari, aut rectificari posſit, audacter eã ꝓpinare poterimus.

Nonnullis enim ora venarum quæ in sede habentur, euacuare superflua sunt sueta: quæ quidẽ si non euacuentur, sed retineantur, occasionem, vt ventriculus patiatur, facile præbent. Quare vẽtriculus ex huius aquæ vsu, vt videbimus infra, liberari poterit.

Similiter etiam in alijs solet sanguis superfluus certis quibusdam periodis è naribus fluere, qui si retineatur, potest ipsum ventriculum affligere, si scilicet ad eum confluat vbi etiam aqua Villensis non erit inutilis. Poterit enim ipsa mediante, vel diuerti, & euacuari, vel attenuari, vt scilicet per venas narium fluere posſit, aut rectificare membra, quæ ipsum gignunt: necnon eius quantitatem minuere.

In alijs verò vomitus, aut alio quopiam modo in certis quibusdam periodis vas aliquod reclusum est, quo superflua euacuari solita erant. Gal. namq; nouit id, tum in ore, tum in faucibus multis contigisse, in quibus quidem omnibus ex huiuscemodi occasione, ventriculus non leuiter pati potest, & licet multis alijs præsidijs talis pasſio remoueri, vel saltem leniri posſit, ego tamen inter alia non postponerem aquam nostram. Ea. n. facile euacuari poterit materia illa, quæ per vomitum expurgabatur, & vas reclusum aperiri, vt inde superflua quæ ad ventriculum confluunt, educantur, ac resoluantur.

Non desunt pręterea quibus per ventriculum sanguinis expulsio certo tempore fiat, potisſimũ ijs qui cum vehementem exercitationem deposuerunt, à priore tamen victu nõ destiterunt, aut etiam arctuum toto aliquo sunt priuati. in quibus quidem si sanguis ille retineatur, & ex illa retentione vẽtriculi alteratio insequatur, facile credi potest. ꝙ si hæc aqua à prudenti medico exhibeatur, poterit facillime huiusmodi alterationẽ remouere, vel aperiendo vias, ꝑ quas solitus erat ille sanguis, ad ventriculum peruenire, vel rectificando membra, ne illam superfluam quantitatẽ gignant, vel illam aliunde diuertendo.

Sũt præterea quibus diarrheæ, & choleræ, certis interuallis, oẽm corporis redundantiam educunt. quod nisi accidat, solet ventriculus inde pati, vbi etiam potest aqua nostra conferre, si scilicet ea materiæ illæ educantur, vel aliunde diuertantur, aut alio quouis modo resoluantur.

Ab ijs tamen (vt docet Gal.) illud æstimandũ, qua nam victus ratione vsi fuerint, vtrum ne frequenti cruditate, aut satietate, idq; in ociosa vita, ac præcipue præter consuetudinem, an contra.

Illud deinde perpendendum, an aliud membrum corporis, certo temporum circuitu vexari solitum, nunc non vexetur. Alijs enim articularis morbus, aut coxendicis, aut podagra, alijs cephalęa, aut etiã fluxio aliqua, quæ in oculos, vel aures procubuit, nunc migrauit ad vẽtriculum. non paucis vero catarrhi, & coryzæ idest destillationes per guttur, & nares, quæ asſidue vexabant, conuersæ certo tempore in ventriculi loca sunt.

His igitur omnibus sic cõsideratis, si quidem ex minus momentaneis trãslatio facta est, quod superfluũ est, rursus ad ea reuelles, sin ex ijs quæ maioris sunt momenti, ambobus simul cõsules, eum semper summouens affectum, qui fluxionẽ excitet, quod quidẽ fiet si omnes corporis partes ad

ad bonam habitudinem reducãtur, ac omnes naturales expulsiones fluxiles semper reddãtur, qđ quidem aqua ista nonnunquam fieri porerit, sicut à prudenti medico facile cognoscetur.

Et si propter æqualium in toto corpore succorum redundantiam venter fluxione tentatur, totum corpus euacuãdum est, vel pharmaco, vel aqua ista, præsertim si humores non fuerint valde crassi, neq; etiam in magna valde quantitate aggregati.

Simili modo si propter alicuius mali succi abũdantiam vẽter fluxione tentatur, ille euacuãdus est, qui profecto hac aqua commode euacuari poterit, atque postea ad ventriculum redeundum, si scilicet maiori confortatione, aut auxilio indigebit. Ista enim aqua nõ solum vim habet huiusmodi materiam educendi, sed etiam mundificãdi, ac ventriculum roborandi, qua quidem re indiget, quoniam quum per plures iam dies delata in eum superuacua sunt, aliquid vitij ex eorũ malitia contraxit, quod quidem à virtutibus huius aquæ amoueri poterit, vel (vt ait Gale.) ex tempestiua absinthij potione, & si pro temperamento noxiæ fluxionis ventriculus intemperie aliqñ laboret, corrigi nimirum per contraria præsidia postulat, inter quæ (vt vidimus supra) aqua Villẽsis annumerari potest, et facilius quidem erit eiusmodi noxam corrigere, vbi paucos durauit dies. Nam si desiderio eius qui curasset, longiore spacio permansit, aliquando tunicæ eius malo succo implentur, & sic non solum hac aqua, sed etiam alijs præsidijs difficilius curatur, aliquando verò ipsa similaris tunicarum ventriculi substantia intemperata non leuiter affecta, simili cura indiget, quam prius de intemperantijs supra retulimus, quæ absque dubio, vt diximus, hac aqua cõpleri potest.

Si igitur succus vitiosus in vẽtriculi tunicis receptus, non adeo faciliter hac aqua euacuari poterit, vti si in eius cauitate esset, potest nihilominus educi præcipue, si valde impactus in ipsis nõ erit, sed tunc (vt docet Galn.) loco iam dicto, ea pharmaca, quæ modice purgant, exhibẽda sunt, sic vt eorum vis super ventris, & intestinorum loca non ascendat, aut si quid vltra vasa, totum in mesenterio contingant.

Verum quibus lenta pituita ventriculo infigitur, his antequã exhibeatur ista aqua, vel alia medicina solutiua exhibenda sunt quæcunque hanc dissecare valent. Sic enim postea facilius, commodiusque educitur. Quod si ad uomendum sunt idonei, cum in hac aqua sit aliqua virtus attenuãdi, ac vomitum mouendi, præsertim cum materia sit in ventriculo, vt nunc supponitur, non est inutilis, sicut neque inutile est, in his vomitum p radiculã ex oxymelite (vt docet Gal.) tentare.

Si verò lentus humor non sit, neque crassus, facilius vel vomitu, vel secessu, vel etiam per vrinam hac aqua educetur, vel (vt ait Galenus) solo ptisanæ cremore, aut mulsa, per vomitum expurgabitur, & tunc sumendum vtriusuis plus est, quàm vel nutrimenti, vel etiam deiectionis cã sumeretur, vt scilicet facilior sit vomitus. idoneum vero est etiam tunc, si mulsa in qua incoctum absinthium sit, bibatur (vt iubet Gale.) nã id quoque tenues succos, quicunque videlicet in ventriculi ore continentur, commode deorsum impellit, & hoc idem absque dubio aqua Villensis augeret, si ex ea in potu debita sumeretur quantitas.

Aliquando præterea mistus ex tribus iam dictis simplicibus affectionibus in ventriculo affectus apparet, ita vt & ipsæ solidæ eius partes laborent, & mali succi, ita ventri sint infixi, vt elui ex facili nequeant, & alij in interno eius sinu contineantur. Potest namq; interim fieri, vt primus cũ secundo consistat, potest & secũdus vna cum tertio, potest & primus cum tertio, ac sæpe etiã omnes simul esse. in omnibus tamen (vt dictum est supra) potest hæc aqua conferre. Si enim solidæ partes ventriculi laborant aliqua mala tẽperatura, iã diximus, quomodo hac aqua alterari possit, similiter etiam si mali succi sint infixi solidis partibus, vt elui ex facili non possint. Ista tamen aqua possunt aliquando educi, ac ex illis locis amoueri. Si vero in eius interno sinu, & cauitate contineantur, multo quidem facilius ea ablui, ac mundificari possunt, maxime si non fuerint valde crassi, aut tenaces, quod si accidat, præmittenda ea sunt, quæ vim attenuandi, aut incidendi habent, similiter etiam dicendum est, si huiusmodi affectiones inuicem complicentur, vel omnes simul adinueniantur. Medicus enim prudens potest omnia optime considerare, & ista aqua vti, vbi sibi videbitur cõuenire, præmittendo ea, quę ei opportuna videbuntur.

Primum vero in eiusmodi complexu æstimãdum, à quo maxime discrimen ægro impendere videatur, secundo loco quid, quæ ve ex his causæ rationem obtineant, & quid effectus, tertio quæ sanari antea possint, & quæ non possint.

Vbi namq; à quoquam affectuum nõ leue periculum instat, ad id quòd vrget dirigi primum curantis consilium debet, vbi aliud afficiens est, aliud quod ab eo efficitur, ipsa causa spectanda.

At vbi curare hoc, sine illo non licet, ad id qđ ordo

ordo dictat, est respiciendum, atq; in eo quidem curationis consilio, quod ab vrgente initur, affectus magnitudo perpendẽda est, eaq; triplex est.

Alia quæ ex læsæ actionis præstãtia spectatur.

Alia quæ ex propria affectus essentia.

Et tertia præter has, quæ ex facultate, quæ læsum corpus gubernat, existimatur.

In eo vero consilio quod ex causæ ratione initur, animaduertendum, quid nam eorum, quæ cõiuncta sunt augere, aut gignere reliqua posit, quæ rursus vel gignantur, vel incremẽtum ab eo accipiant. In eo vero ꝙ ordo ꝑscribit, quid à quo, vel quid cum quo, vel quid post quid sanari posit. Quibus omnibus diligentisime consideratis, à prudenti medico hæc aqua vbi opus fuerit, accommodari poterit.

Amplius hęc aqua in potu sumpta, cibi appetentiam inducit, eiusque nauseam tollit. Vbi notandum, ꝙ os ventriculi (vt habet Gal.) per se patitur abolitam, difficilem, & deprauatam appetentiam.

Vocat autem abolitam appetentiam, quum quis nihil omnino appetit.

Difficilem eam, quæ imbecilla est.

Deprauata autem appetẽtia partim ad immoderatam cibi, potionisq; exhibitionem vertitur, partim ad alienæ qualitatis desiderium.

Atqui hæc oĩa naturales ipsius particulæ functiones sequuntur, ob quas à cerebro maximos neruos sortita est, quorum aduentu, abundãtiori præ cæteris partibus oĩbus sensu prædita est.

Quum enim quodlibet animal in ambiẽtem aerem, per cutem disipetur, & inaniatur, principio partes cuti subditæ inanes redduntur, at natiua harum facultas est, vt cibum ex vicinis partib. ad se alliciant, vt impleatur id qđ erat inane, mox illæ rursus ex sibi vicinis, ac tertio loco hæ ex sibi propinquis, ita ex proxima quaque parte facto semper celeri tractu, perinde quasi in choro quopiam tandem venæ ad vẽtriculum productæ inanes euadunt, quæ & consueuerunt, & posunt cibum ex ventriculo ad se conuellere, veluti stirpium radices in terram demisæ, quippe tota hęc actio, quum non sit animalis, sed naturalis haud aliter in animalibus q̃ in plantis perficitur.

Igitur terra ventriculi vice, plantis tantisper promptum abundantemq; cibũ ministrat, quoad anni tempora naturalem temperiem seruauerint, veluti si aliquãdo ob squaloris excesum humor ipsius exaruerit, stirpes quoque ex alimenti penuria exarescent.

Animalibus vero vtpote, q̃ terræ (præter pauca quædam) non adhærent, fabrefecit natura ventriculum veluti promptuarium quoddam cibi, quemadmodum stirpibus terram.

Addidit insuper facultatem, qua penuriã sentiret, vt animalia ad cibum, potionẽque excitata, eodem tempore implerentur, vocaturque huiusmodi plenitudinis desiderium appetentia, quæ quidem ortum habet à penuriæ sensu, quum venæ ex ipso ventriculo trahunt veluti mulgentes, sugentesque.

Ventriculus vero huiusmodi suctionem non ferens, sed tanquam diuulsus, huius molestiæ remedium cibum exquirit.

Sic enim venæ ad exhibitum cibum conuersæ iam ex ipso, non ex ventriculo trahunt alimẽtũ.

Accidit autem post exhibitionem, vt simul atque venæ ad cibos se conuerterint, ventriculus quoque trahat ex ipsis ad se se, quãtum antea venæ ab ipso detraxerant, igitur functionis sensus est fames.

Reliquorum vero duorum symptomatum, alterum venarum suctionem præuenit, obtinetq; homonymam cum altero appellationem, nempe appetentiam, & ad naturalem pertinet actionem, non ad animalem.

Alterum vero puta inanitio hanc ipsam appetentiam præcedit. omnia itaque huiusmodi symptomata ordine se inuicem comitantia, ad quinarium numerum (vt ait Gale.) reducuntur, primum omnium est inanitio, alterum est inanitarum partium naturalis appetentia, hanc sequitur ventriculi suctio, deinde suctionis sensus, postremo ipsa animalis appetentia omnium vltima, atque hanc functionem aboleri contingit, si vel suctionis sensus pereat, vel suctio non fiat, vel corpus non inaniatur, itidem exigua erit appetẽtia, si iam dictæ affectiones non pereãt quidem, propius tamen ad abolitionem accedere videantur.

Si igitur hæc aqua ciborum appetentiam excitat, hoc in primis est, quum scilicet humores calidos in cauitate ventriculi contentos, vel in eius tunicis imbibitos, & præsertim os eius petentes euacuantur, ac in totum remouentur, & frigiditas introducitur. Ad famem enim excitãdam (vt ait Gal.) frigus in ventriculo non parum cõfert. Nam & vacua reddit corpora, ac ipsorum tunicas cogens, constringensq; famem suscitat, sicut inter potisimas, continentesq; causas, quibus fames impeditur calor numeratur, quippe qui solida corpora laxando disoluat, atque ad attractionis functionem reddat imbecilliora, humida vero fundendo supra modum extendit. Similiter etiam potest hæc aqua cibi appetẽtiam excitare, etiam si nihil omnino appeteretur: vel ꝑpter oris ventriculi

ventriculi diminutam ſenſationem, ex præſentia ſcilicet aliquorum humorum ipſam impedientium: vel quia partes ei vicinæ, ac primum remotæ non attrahant alimentum: nullaq; inde ſequatur inanitio, vt profecto ſequi debet, ad hoc vt cibi deſiderium oriatur.

Si igitur in ventriculo ſint humores, qui oris ipſius ſenſationem impediant, cibiq; deſiderium tollãt, poſſunt hac aqua facillime remoueri, atq; reſolui, præſertim ſi non ſint valde craſſi, ac lenti. quòd ſi tales fuerint, ea quę attenuandi vim habent præmittenda ſunt, & ſic poſtmodum recte adminiſtrari poterit, ſi etiam cibi appetentia impediatur, quia partes remotæ ab ore ſcilicet ventriculi non trahant ab alijs ſibi vicinis, & aliæ ab alijs, donec venæ peruenientes tanquàm manus quædam ad ipſum ventriculum nõ alliciant ſibi nutrimentum, hæc aqua conferre poteſt. Si enim fuerint partes exteriores, quæ repletæ non attrahant ab interioribus, ſi materia tenui erunt repletæ, & qui ſic erit affectus vtatur hac aqua pro lauacro, nulli dubium quòd per halitum, ac ſudorem inanietur, et humores illi reſoluentur. quibus reſolutis partes illæ neceſſario a magis intrinſecis ſuccos attrahent, & illæ ab alijs, & aliæ ab iſtis, donec attractio fiat ab ore ipſius ventriculi, quo quidẽ inanito, fit exquiſita ſenſatio, ad quã tandem cibi deſiderium, & fames conſequitur.

Si etiam illæ venæ, quę alimentum attrahunt, & ſugunt ab ipſo ventriculo, ſint valde repletæ: vel etiam obſtructæ, indeq; cibi faſtidium, vel inappetentia ſequatur, hæc aqua ſummopere conferre poteſt, non ſolum illos ſuperfluos humores educendo, atq; mundificando, ſed etiam obſtructiones aperiendo, roborandoq; earum virtutes attractiuas, & expultrices, ad quas poſtea ventriculi inanitio conſequitur, et ſic inſurgit naturalis appetentia, & ventriculi ſuctio, deinde ſuctionis ſenſus, poſtremo ipſa animalis appetẽtia omniũ vltima. quæ quidem ſuctio, (vt dictum eſt) abolctur, ſi vel ſuctionis ſenſus perit, propter ſcilicet pręſentiam alicuius humoris, qui tamen (vt diximus) remoueri poteſt ex huius aquæ potu, vel ſi ſuctio non fiat, propter iam dicta impedimenta, quæ omnino hac aqua facile remoueri poterunt, vel ſi corpus non inaniatur, propter aliquod impedimentum in ventriculo, vel in alijs particulis cõmunitatem habẽtibus cum eo, quod quidem etiam ſępiſsime ex potu dictæ aquæ, & nonnunquàm ex eius lauacro aboleri vidimus.

Amplius Gal. vj. part. aphoriſmorum, ſuper aphoriſmo. iij. in quo ait Hip. quòd in longis difficultatib. inteſtinorum inediæ ex faſtidio malũ, & cum febre peius. Notat difficultates inteſtinorum ex humoribus acribus fieri. ſunt autem inteſtinorum exulcerationes, primum quidem ſumma parte abraſorum, progreſſu autem temporis, & profundiora habentium, & vlcera putrilagini vt plurimum obnoxia, quo maxime tempore, etiam ventriculus ipſe compatiens, ad concoquendum offenditur. qua offenſione magis, ac magis ad ſuperiora perueniente, quando & os ventriculi vna afficitur, ſunt cibum faſtidientes, hoc eſt inappetẽtes, ſunt quidem, et ab initio nõ nunquàm cibum faſtidientes, propter malos humores fluentes ab hepate, quibus diximus abradi inteſtina, præſertim quum amaræ bilis naturam habuerint, nam pars eorum ſuperfluitas ad os ventriculi effertur.

In longis vero difficultatibus inteſtinorum, quum hic caſus euenerit, mortem quandam ipſi adueniſſe ventriculo compatiendi ratione ſignificat, in qua omnino interijt appetentia, opus ad vitam neceſſariũ. Omnibus tamen iſtis affectionibus vtilis eſt potus huius aquę. Ea enim humores illi acres euacuari poſſunt, inteſtinorumq; vlcerationes ablui, ac conſolidari, & per conſequẽs in priſtinum ſtatum reſtitui appetẽtiam, illorum occaſione deperdita, vel diminuta.

Si uero in longis difficultatibus inteſtinorum vna cum inappetentia febris adueniat, duorum alterum erit, vel ſcilicet putredo aliqua erit circa vlcera, vel inflãmatio effatu digna, atque ita toto patiente ventriculo, ægri ſe habent exitialiter, & tunc neque potus noſtræ aquæ laudabilis eſt. tum propter febrem, tum etiam propter inſurgentem inflãmationem, quam quidem facile augere poſſet, licet vlcera abluendi ab humoribus putridis vim habeat, quum igitur alia tunc conſiderari debeant, minime ipſam probo.

Laudatur præterea etiã in ijs, qui prauas qualitates, prauoſq; cibos appetunt, quod quidem accidit ijs, quibus ventriculi tunicæ prauo aliquo excremẽto ſunt imbutæ, quod profecto hac aqua euacuari, atq; ablui poteſt.

Et huiuſmodi affectus mulieres vitioſis humoribus refertas infeſtare conſueuit, idq; quum vterum geſtant.

Appetunt enim maxime per hunc affectum, & acida, & acerba, & nonnunquàm acria quoq; interdum, vel cimoliam terram, vel teſtas, vel extinctos carbones, aut alios huiuſmodi cibos ab ſurdos. atque complures earum huiuſmodi vitio laborant vſque ad ſecũdum, vel tertiũ menſem, in quarto vero quieſcunt, partim, quôd vomitatione vitiati humores expurgantur, partim quòd

concoquuntur,

concoquuntur,vtpote exiguum cibi tum ſumente muliere ob faſtidium,partim etiam ꝙ multitudo vacuatione ſit imminuta,quippe primis duobus menſibus fœtus paucum ad ſe ſanguinem attrahit,eo quòd parum adhuc auctus ſit, adeo vt ne fœtus quidem nominari tum debeat,ſed cyema potius,ideſt conceptus.

Vbi verò iam increuit, tum plurimo indiget alimento, atq; tum non id quod optimum eſt è venis(vt antea dicebam)allicit, verũ etiam quia maiorem alimenti copiam requirit,aliquid vitiosi ſimul attrahit, ita fit vt vniuerſum corpus, & plethoricon, ideſt plenum eſſe deſinat.& maiori humorum vitio crucietur.

At fœtus ipſe excrementa quæ ab attracto redundant alimento,ad duas reponit membranas, quo fit,vt ipſe quoq;,& maiori humorum vitio, & maiori intemperie infeſtetur,quandoquidem à vitioſo ſanguine alimentum ſumit, niſi grauida mulier reſiduo quo vterum gerit tempore,optimis vtatur cibis,quod quidem regimen, abſq; dubio non ſolum poſt quartum menſem, ſed ẽt ante,melius eſt,quàm in potu hanc aquam ſumere.Minime enim eam laudo in prægnantibus,nõ ſolum in hac affectione,ſed etiam in omnib.alijs niſi forte ex ea modica admodum quãtitas bibatur,periculum enim eſt de abortu, multiſq; alijs ſymptomatibus.

Sed quoniam hæc malacia,ideſt hæc prauarũ qualitatum,prauorumq; ciborum appetẽtia,nõnunquam etiam viris accidit,quando ipſis quoq; vitiati humores ad ventriculi oſculum defluũt, huiuſmodi ſymptomata circa alimenti appetentiam euenire ſolent,iſta aqua ſatis cõmode euacuari poſſunt,ſi videlicet non fuerint nimis craſſi,ac tenaces,vel impacti, aut infixi in ventriculi tunicis,& præſertim in ore eius.

In deprauata præterea appetẽtia,quæ fit ſi vehementiæ modum excedit,ac à nõnullis canina fames appellatur,quæ(vt ait Gal.)ſubito euenire non poteſt,ſed plurium dierũ numero opus eſt, hæc aqua vtilis eſt.Ea etenim humores acidi, ac mordaces euacuantur,& abluũtur,quum iſta fames fiat(vt ait Gal.)ſi ventriculus.i.os eius mordicus ĩfeſtetur ob acidi humoris vitium,vel ſi totum corpus immodice diſsipatum, aſsidua indigeat nutricatione, quippe frigidi humoris vitiũ rosionem, quæ ſuctioni proportione reſpondeat inducit,ac appetentiam,haud aliter,quàm naturale pathema excitat,atque cibi magis,quàm potionis deſiderium affert,idque propter refrigerationem,à qua etiam ſola, nonnunquam appetitus caninus(vt teſtatur Gale.)fieri ſolet.Tunc.n. plura appetimus,quum os ventriculi in quo appetendi vis cõſiſtit,frigidiorem habuerit temperaturam,vbi aqua iſta minime erit inutilis.Poterit enim illam immodicam corporis diſsipationem,& illam aſsiduam nutricationis indigentiã remouere,ac roſionem frigidi humoris vitio,vẽtriculo.i.ori eius inductam, inſimul cum refrigeratione, ſi non ex toto, ſaltem pro maiori parte amouere.

Caninæ igitur appetentię cauſa eſt intemperies frigida,acidorum humorum vitium,aut plurima per totum corpus inanitio, ſiue ipſa caloris vim,ſiue retentricis facultatis imbecillitatem ſequatur.

Vbi notandum,quòd propter acidorum humorum vitium accidit,vt eorum quæ fuerunt ingeſta multa fiat deiectio,vel(vt ait Gale.)vt affatim impleti paulopoſt,aut euomãt, aut fluore deijciant,ꝙ non ſolum ijs,qui pręter naturam ſe habent accidere ſolet,verum ẽtiam animalibus quibuſdam integra valetudine degentibus, vt in auiculis,quas noſtrates in Aſia ſeleucidas vocant,videre eſt,quippe quæ iugiter locuſtas edunt, eaſq; celeriter excernunt,ac in alijs quoque animantibus huiuſmodi accidens naturale videtur,& propter plurimam per vniuerſum corpus inanitionem accidit,vt cibus per ipſum digeratur.

Accedit ad hæc bulimos, ideſt vehemens fames,ita enim vocant.eſt que oris ventriculi ſymptoma,quum ſimul,& penuria, imbecillitate,& refrigeratione,afficitur.

Vnum tamen hic eſt animaduertendum, videlicet ꝙ quũ ſenum corpus frigidum efficitur, tantum augeri contingit in ore ventriculi frigidam humiditatem,vt appetitus deficiat, atq; ita excrementa exſiccentur,inopia eorum, quæ aſſumuntur,vt ad alimenti diſtributionem, vbi etiã huius aquæ potus non erit inutilis.

Amplius laudatur hæc aqua in remouẽda ſiti,& licet aliquando etiam eam inducere videatur,raro hoc accidit,& in his potius, qui ea ꝓ lauacro vtuntur,q̃ in ijs qui eam bibunt.

Vbi notandum(vt ait Gale.)ꝙ circa potionis appetentiam,tum ſimilia, tum numero ęqualia eueniunt ſymptomata, illis ſcilicet quæ euenire diximus circa cibi appetentiam.

Accidit enim quaſi priuatio quædã potus appetentiæ,quum corpus omnino non eget potione,ob frigoris.ſ.humoriſq; exceſſum, vel ventriculus ſuum pathos non ſentit, propter aliquem videlicet humorem,vel qualitatem ipſum corrũpentem,vel ſaltem impedientem, vbi hæc aqua conferre poteſt,remouendo humorem illum, alterandoq;

terandoq; frigiditatis excessum,& licet sitim remoueat (vt videbimus infra) nihilominus habet etiam virtutem ipsam inducendi, si à causis præter naturam ea ferè ventriculus priuetur. Sicut enim naturaliter os eius virtutem cibum appetẽdi habet, ita & potus. Quare quum quasi priuetur ea, potest hæc aqua plurimum prodesse.

In eodem etiam ore ventriculi nonnunquam deficit potus apparentia, quando.s.hæc eadem, quæ dicta sunt imbecilliora fuerint, vbi tanto facilius hæc aqua proderit, si rite, & à prudenti medico administrabitur.

Amplius accidit etiam deprauata potionis appetentia, quæ deprauatæ ciborum appetentiæ ꝓportione respondet. Quippe immoderata appetitur potio, quando contenti in ventriculi tunicis viciati humores, aut salsi sunt, aut biliosi, interdũ vero quum veluti feruet in eo natiua ipsius humiditas.

Si enim (vt ait Gale.) salsi, aut biliosi humoris vitio mordicationem senserit ventriculus, potionem magis, quàm cibos desiderabit, quippe huiusmodi humores præter hoc, ꝙ ventriculum calfaciunt, & exiccant, vnde sitis causa prodire solet, etiam succos, tum in ipso, tum in venis fundere possunt, at symptoma quo succi funduntur, partes continentes replet, haud aliter opinor, q̃ eas frigus inaniat.

Similiter etiam (Gal. ait) ꝙ ingentis sitis, quæ citra diabetem accidit, causa est ventriculus, aut calida, aut sicca, aut vtraq; intẽperie affectus, maxime vero os ipsius. proxime vero ventriculo est hepar, sed maxime pars eius sima (simul inflammatis.s. gulæ, pulmonisq; partibus) huius accidẽtis veluti radix est, quum à dispositione erysipelatis naturam mutante incenditur, vbi si ea quæ iam supra dicta sunt optime considerentur, aquã istam vtilem esse, facillime cognoscemus.

Sed quoniam (vt ait Gal.) sitis etiam sequitur magna ex parte tabitudinis genus aliquod, alias aliud: animaduertẽdum, ꝙ raro, vel ferè nunq̃, aqua ista accommodari potest, quare alijs potius præsidijs remouenda est.

Est præterea notandum (vt ait Hip.) ꝙ qui in medicamentis purgati non sitiunt, non quiescũt priusquam sitiant (vbi Gal. ait) ꝙ qui purgantur, nonnulli statim sitiunt, nõnulli postea, quod quidem fit propter ipsius ventriculi dispositionem, aut propter datum medicamentum, aut propter humoris euacuati naturam.

Vẽtriculi quidem ratione, quia ex caliditate, vel siccitate, vel ambabus istis qualitatibus prompte ad sitiendum perducatur, siue hoc natura insit ei, qui biberit medicamentum, siue illo solum tempore, in quibus quidem dispositionibus omnino vtilis hæc aqua erit, ratione autem medicamenti, quum acutum fuerit, & calidum, & mordax, impressionemq; fecerit in ipso ventriculo, vbi etiam semoto huiusmodi medicamento, adhibitoq; regimine refrigerante, & humectãte, poterit hæc aqua rationabiliter exhiberi.

Propter humorem vero euacuatum, quando bilis amara fuerit, vel alius humor calidus, & siccus, qui quidem os ventriculi potuerit exiccare, & calefacere, ad quas quidem alterationes (vt sæpius dictum est supra) facile sequitur sitis, quæ ex huius aquæ potu, absq; dubio remoueri potest.

Ex contrarijs vero causis longo tempore sine siti perseuerant, quando videlicet, vel frigidiorẽ, vel humidiorem ventriculũ habuerit homo, qui purgatur, vel ab initio, vel in tempore purgationis, vel quando medicamentum omni vacat mordacitate, sicut esset manna, vel cassia, & huiusmodi, tertio vero quãdo humor euacuatus pituitosus, aut aquosus extiterit.

Verum & in his (vt ait Gal.) quando abunde fuerint euacuati, consequitur sitis. Sufficiens etenim est ea, quæ ex euacuatione prouenit siccitas, hanc efficere. ac præterea ea, quæ est medicamenti purgantis vis habentis aliquam, & si neq; sensibilem, attamen latentem acritudinem, ac caliditatem, præsertim si sit vere medicamentum purgãs, & ista sitis hac nostra aqua remoueri potest, nisi sint aliqua, quæ vsum eius dissuadeant.

Gal. præterea ait, quòd si humiditas quæ ad calida refactas venas fertur, qualitate acris, idest calida fuerit, & facultate siccatoria, corpus incenditur, ac inflammatur, vt si quispiã siticulosus effectus, liberaliter vinũ biberit, vel purum, vel aqua marina mixtum, vel solam aquam marinã biberit, & fatetur se aliquando ex ęstiuo itinere siticulosum redditũ, bibisse vini veteris paulo sincerioris calycẽ unum, atq; ex eo, utpote calefaciente, & exsiccante, sitim magis auxisse, & minime placasse uti fecisset, si aquam istam bibisset.

Vt igitur nos quanquam mente, quæ appetitum moderetur præditi, interdum quidem negligentius, interdum autem, & incontinentius, atque etiam quum in promptu melius non sit, ad potum aliquem, qui & salsus, & acris sit, peruenire cogimur, sic & uenarum facultas attractoria perpetuo vicinis ex partibus humiditatem attrahit, substantiam ipsius qualis nam sit, nullo pacto discernẽs. Ratione etenim caret, qua quippiam ex meliori scrutari possit, sed vt pueri, brutaq; à casu oblatum humidum quum sitiunt, irruũt hoc

pacto

pacto & illa.

Sunt etiam qui inexhausta siti cruciantur: de quorum numero mori vidit Gale. & eum qui viperam deuorauerat (erat autem fortasse dipsas) et messores, qui forte fortuna vinũ biberant, in quo huiusmodi quædam fera fuerat extincta: & eum, qui ex veteri vino fuerat inebriatus: item eum, qui sitim tolerare decreuerat: et denique eos, qui in naui deficiente aqua, marinam aquam bibere ausi sunt: quod siti immoderatiore, quàm reliqui cruciarentur. Etenim soluta aluo, ac torminibus vehementer cruciati, celerius, quàm reliqui interierunt: quibus quidem omnibus, aqua nostra facile à prudenti medico pro remotione causæ, vt ex dictis vnusquisque facile sibi persuadere potest: vtiliter accommodari potuisset.

Si vero aliquis ardenti febre laboraret, ac siti valida cruciaretur: non hac aqua remouenda est. Iste enim, vt refert Gale. increscente etiamdum morbo, aquam frigidam liberaliter bibens, satiari non potuit: donec moreretur: si igitur non potuit febris illa: neque sitis, frigida extingui: multo minus hac nostra aqua extinguetur.

Prauas præterea potiones, quemadmodum & prauos cibos appetunt aliqui, pro viciati humoris, qui vincit in ipsis ratione: quæ quidem symptomata ijs qui diutius malo victu vtuntur, euenire consueuerunt: quæ profecto hac nostra aqua remoueri poterunt: si bono interim victu vtantur.

Valet etiam hæc aqua in alio symptomate, ventriculi osculum nonnunquã infestante: quod cardialgia, id est cordis dolor, seu maxima ventriculi sensatio appellatur: quod quidem symptoma satis molestum est: & ad ipsius ventriculi sentiendi facultatem pertinet, à mordacibusque succis ortum habet: qui profecto hac aqua optime euacuari possunt, & per consequens potest ab animi defectione, & virium prostratione liberare: quæ ad huiusce partis dolores à mordacibus succis ortos nonnunquam sequi videntur: quòd quidem nõ debet videri mirum, vt ait Galenus, quum videantur nõnulli: uel ob digiti offensam, animi deliquio laborare.

Proinde non mirandum est, si idem affecto stomacho accidat: tum ob exactam sentiẽdi uim, tum ob situs vicinitatem, qua duas principes partes, vt sibi consentiant adducere potest.

Etenim maxima symptomata à facili stomachi sensu prodire deprehenduntur: utpote qui cæteris causis, quæ molestiam inferre possunt omnibus, multo grauius infestet: adeo ut ad principes partes vtrasque transmittere uideatur.

A Atqui ubi neruosum genus, in quopiam maiori fuerit uel sentiendi, uel patiẽdi facilitate pręditum: tum maxime principes partes, per quam celeriter ad sympathiam, id est consensum adduci contingit: præsertim si ob pathos aliquod, aut etiam suapte natura fuerint imbecillæ.

Quod si omnia quatuor conueniant, maximum inde pathema oriri necesse est: quatuor autem dico, si infestans stomachum affectus fuerit ualidus: si adamussim absoluto fuerit sensu: si neruorum, aut arteriarum genus, aut cerebrum, aut cor fuerit imbecillum.

Ita enim propter stomachum, & morbus comitialis euenire potest: & grauis sopor, & ueternus, & catalepsis, & delirium, & melancholia, consentiente principio, tum in cerebro, tum in neruis: porro cardiacæ syncopæ (vt uocant) B consentiente, & in corde, & arterijs principio euenire solent: ita & pulsus abolitio, & exiguus, & deprauatus pulsus: & ex potu huius aquæ omnia hæc facile diuerti, ac in totum nonnunquam aboleri possunt.

Et forte tale quid accidit illi grammatico, de quo loquitur Galenus, qui quoties uel nimis uehementer doceret, aut cogitaret, aut inediam sustineret, aut irasceretur, comitiali morbo corripiebatur: perpendit equidem in hoc os uentriculi, utpote quòd facile sentiret affectum esse: ac deinde per consensum, & totum cerebrum, & corpus uniuersum conuulsione concuti: cui quidem aqua nostra prodesse potuisset, præsertim quum ex illis non sit, quæ stomachus propter sensus abundantiã tolerare non possit: quæ quidem, ut ait Galenus, ea sunt, quæ habent sub- C stantiam ab humana natura ualde diuersam: à membri enim sensatione Gale. quintã intentionem curatiuam elicit: inquiens quòd præter quatuor intentiones curatiuas sumendas pro aliqua particula nostri corporis curanda, ipsa sentiendi, uel acrimonia, uel hebetudo cõsiderari debet: neque spernẽda est indicatio ista, qñ omne medicamen contẽnunt, quæ tardi sunt sensus, etiã si leuiter rodant: at quæ acuti sunt sensus eorũ uires dolore resoluũtur: expedit igitur has, nec cõfertim, nec semel ualẽtibus auxilijs, mederi tentes: sed tuto potius in tẽpore: at vbi tardus est sensus, in iis etiam celeriter obire, quod iustum est licet, semel vsis remedio, quod sit idoneum.

Amplius Hippocrates ait, quòd in febribus circa uentriculum & fortis æstus, & cordis morsus, uel dolor malum. Vbi Galenus inquit, quod os uentriculi appellatur cor: & dolores huius partis cordis dolores nominantur: & quòd fortis

ventriculi æstus à flaua bile in ipsius tunicis ebulliẽte generatur: & quòd rationabiliter ijs, qui ita affecti sunt, & ventriculi mordetur os, atque ob id malus est casus: qui tamen si cum febre non esset, ex potu huius aquæ remoueri posset. Quare si vnquam sine ipsa occurrat, audacter exhiberi potest.

Et vt idem Gale. asserit, ventriculi ostiolũ appellatur cor, propter magnitudinem neruorum, quos habet sentiẽtium: nihil latet, quod in eo infestet, ita fit, vt mordens biliosus humor cordis, idest oris ventriculi dolorem committat: & ob eam rem biliosa vomitio accidit: et ex potu huius aquæ euacuari potest.

Valet igitur hæc aqua in his, qui animi defectum incurrunt: ex bile os ventriculi molestante: præsertim ex cibi indigentia.

E Et de syncope stomachica loquens Gale. ait, ꝙ ex repentinis deiectionibus deficere animam periculosum est: & raro hac aqua huiusmodi defectus corrigi potest.

Et vt idem ait, aliquando deficit anima expauescentibus ægris venæ sectionẽ, vel tale aliquod auxilium: quibus quidem non ista aqua, sed alijs præsidijs statim succurrendum est.

Vel anima deficit, quum in ore ventriculi humores mordaces sunt: vel prius in eo coaceruati fuerint: vel qui in ipso remedij vsu ad eum defluxerint: & in omnibus istis, hæc aqua perutilis est.

Plerique præterea febricitantes, vel inter surgendum, vel residendum, animo deficiunt: ob quam causam, accumbentibus ipsis secãda est vena: quibus hæc aqua minime accommodari potest: quia scilicet febricitant.

F Laudatur etiam hæc aqua, ītus & extra, in maxima ventriculi raritate, ratione suę stypticitatis, ac virtualis exiccationis, qua vnit, & confortat totam ventriculi substantiam.

Amplius commendatur etiam, vbi ab assumpto cibo facilis sequitur vomitus præsertim si accidat, vel à supflua humiditate, vel etiam nimio ventriculi sensu, de quo dictum est supra.

Vbi sciendum quòd vomitus, vt ait Galen. ex genere resupinationum existit. quum enim valide vẽtris os affectum est, hoc accidit, & in prauis humoribus, quos venter propter imbecillitatem impulsus nauseę symptoma experitur: idq; quum cibus assumitur, & ob imbecillitatem extremã, post cibum hoc patitur. & quum vomitus ex stomachi grauati imbecillitate accidunt, remedium ex intemperiei correctione petitur: haud raro autem accidit, vt non solum stomachus, sed etiam venter ex imbecillitate, dum ciborum põdus ferre nequit, ipsos reijciat: interim per inferiorem partem, vbi stomachus illa robustior fuerit: interim per superiorem ob stomachi imbecillitatem: quo tempore hic inualidior fuerit inferioribus, quòd in vomitu euenit, vnum sanè est, verum subinde comitatur dispositiones diuersam curationem exigentes.

Et licet vt habet Gale. per vomitum ea, quę in spacio uentriculi continentur, eijciantur: tamen hæc aqua potest abluere, ac mundificare quæ remanent, & roborare ipsum ventriculum, ne huiusmodi superfluitates recipiat: vel si eas recipiat, vim habeat eas resoluendi, vel expellendi, aut ad benignum conuertendi.

Similiter etiam potest nauseã remouere, quæ nihil aliud est, vt ait Gale. quàm expultricis facultatis deprauatus motus: quo per gulam celerrime euacuetur id, quod ventriculo noxium est.

Amplius ut idem Galen. ait, fit in uentriculo pathos quoddam, corruptis in ipso cibis, aut iam deprauatis sumptis, aut etiam adeo multis, ut ipsos ferre nequeat: & ita fit, vt natantes in eo euomat: ad inferiora uero declinantes per inferiora quoque deiiciat. quare si non facilis sequatur vomitus, uel per inferiora deiectio: potest exhiberi ista aqua, in qua est uirtus mundificandi ventriculum, tum per superius, tum etiam per inferius ab huiusdemodi cibis, ac superfluitatibus.

Sed quum etiam sine cibis iam dictis insurgat sæpenumero uentriculi facultas ad uomitum, idque accidat: vel ob prauam bilem, vel pituitam, aut alium quempiam huiuscemodi succum, aut sanie: singulis enim animalis partibus insita uis est, expellens id, quòd in ipsis præter naturam consistit: quòd si sic contingat, & pars redeat in sui naturam, non est opus alio præsidio: si vero non redeat, tunc si materia non sit ualde crassa, ac tenax, poterit hac aqua, uel per superius, vel per inferius, facile euacuari.

Scias tamẽ quòd qualis est, per vomitiones in uentriculo expultricis facultatis actio, eiusmodi etiam per tusses, & in pectore est, & in pulmonibus: nullum etenim animal didicit aut nauseare, aut uomere, aut tussire.

Quin complura animalia, ac homo quoque dum à generatione inculpata sanitate degunt, nedum multo subinde tempore, neque uomitionis, neque tussis experientiam habuerunt: quod si cum sa molestiam afferens, aut ventriculi osculum, aut respirationis meatum obsederit: protinus animal, uel uomitione, uel tussi uexabitur: ut enim inter pariendum uterus, ita inter uomendum uentriculus mouetur: & huiusmodi motus sunt

opera

opera naturæ, annumerantur tamen symptoma tis præternaturam ob causas naturã ad huiusmodi motum cogentes.

Et q ad ventriculum pertineat vomitus, manifestissimum est, quanquam nonnulli eum non naturæ opus, sed symptoma esse dixerunt.

Et vomitiones ad illud quidem symptomatũ genus referri debent, in quibus causa præternaturam ad huiusmodi functiones subeundas naturam irritat.

Sed neq; eadem in omnibus est, huius motionis species, neq; ab eadem prodit facultate.

Sed quæ à ventriculo excernuntur, siue ab ipso per se, siue mediante aliquo artis instrumẽto, ea à partibus idest à parietibus seu tunicis ventriculi circundantur, quæ quicquid in eis continetur, explodunt, haud aliter quàm manus, quum exprimere quippiam conantur. facultas autem hunc motum efficiens, ex naturalium numero vna est, et vt vomitum nausea, ita tussim screatio præcedit, itaq; vt nonnulli nausea affecti, non vomerunt, ita screantibus quibusdam nõ secuta est tussis, idque ob causæ exiguitatem. q si facultas illa non sit adeo valida, vt possit huiusmodi materias expellere: tunc indiget auxilio artis. In quo casu aqua Villensis potest eas faciliores reddere, præsertim si non sint valde crassæ, aut tenaces.

Et quoniã non semper vomitio vtilis est, sciẽdum, vt ait Hipp. q illa vtilissima est, in qua pituita bile permixta quàm maxime est. i. in qua pituita plurimum permixta cum bile est, & si nõ multa, neq; crassa est, sincerior enim deterior est.

Biliosus enim humor sincerus, vt ait Gale. caloris copiam, pituitosus indicat frigus, quinetiã sincerus humor crassior redditur, pituitosus quidem propter frigiditatem, biliosus vero propter exuperantiam caloris euaporatus, ac quasi exsiccatus, vel assatus. Hæ enim duæ causæ contrariæ crassitudinis sunt, calidum admodum, ac frigidum. Calidum enim euaporat, frigidum astringit, aqua tamẽ ista, si debite administretur, vtrũque vomitum curare potest. Si scilicet calor ille nõ fuerit in summo, neq; etiam frigus, vel humores non fuerint frigidi, vel adeo cressi, ac tenaces, vt euacuari non possint. quod si accidat, eam præcedere debent attenuantia, ac incidentia, vt sæpius diximus.

Si vero vomitio fuerit porracea. i. biliosa viridis, aut liuida, aut nigra, quicunque ex his fuerit color, malum esse censendum est. Quemadmodum enim in corpore naturaliter bene disposito, crocea bilis gignitur, ita in corpore præternaturam se habente gignitur porracea, ac sæpenumero in ipso ventriculo, propter quorundam esculentorum cruditatem, aut olerum, qualia beta, cæpa, brassica sunt, atque etiam interdum talibus nequaquam ingestis, sed ratione morbi in ipsis venis gignitur, ac decumbit, aut in vẽtrem superiorem, aut in inferiorem, calorem in corpore indicans præternaturam, atque excrementi proprietatem talis temperamento qualis prędictorũ olerum succus est, & quomodocunque fuerit, si cum huiuscemodi vomitionibus nõ sit valida febris, potest hæc aqua conferre, magis tamen eam laudo, vbi materia viridis, & humida sit, quã vbi nigra, aut liuida. Facilius enim illa ab ipsa educitur, præsertim si in ventriculo cõtineatur, vel saltem in venis meseraicis, vel in parte sima iecinoris, aut etiam in ventre inferiori.

Sed si idem homo omnes iam dictos colores vomit, exitiale admodum est, sicut accidit honorando patri meo, in cuius quidem ventriculo, ac etiam venis, ex multis animi perturbationibus à quibusdam malignis sibi illatis, adeo multiplicati fuerunt humores varij, atque diuersis coloribus colorati, vt ex repentinis, malignis, naturãq; superãtibus vomitionibus in spacio quatuor, aut quinque horarum, nullum ex arte medica leuamen inueniens, non sine maxime totius suæ familiæ dolore, & fletu, vitam in mortem commutauit, cuius quidẽ anima in domino requiescat, oretq; pro persecutoribus suis.

Si igitur idẽ homo omnes vomit colores, exitiale est siue de prædictis coloribus, porraceo, liuido, nigro, sit proditum verbum, omnes, siue ẽt de alijs cum ipsis, quicunq; habentur præternaturam colores, vtrouis modo exitiosissimum est, indicantibus in corpore multas haberi difficiles affectiones, quæ profecto vt alijs præsidijs difficulter, vel impossibiliter remoueri possunt, ita ẽt hac aqua. Indigent enim generosiori, ac potentiori auxilio, si tamẽ diuersitas istorum colorum non dependeat à forti causa, & materiæ multæ non sint, & virtus valida in corpore sit, fortassis hæc aqua poterit aliquo modo affectiones illas si non ex toto remouere, saltem lenire.

Est tamen animaduertendum, quòd si vomitio liuida graue olet, ocissimam indicat abolitionem. putredinem enim indicat cum extinctione, omnis enim subputris ac fœtidus odor in omni vomitione malus est, propter scilicet putredinem, & tunc raro potest hæc aqua vtiliter accõmodari, præsertim si materia illa in qua fundatur ille color sit multa, & aliũde in ventriculum trãsmittatur, odorq; ille grauissimus fuerit: virtusque etiam debilis.

Est præterea notandum, quòd non semper, nec in omnibus, vomitus est malus, neque curãdus. habet enim Hippocrat. ꝙ graciles, idest biliosi, & facile vomentes purgare magis scilicet conuenit superius, idest, per superius, hoc est per vomitum, cauentes hyemem. In hyeme enim purgatio ista non recte sequitur: nam æstate magis superiores, hyeme autem inferiores purgare oportet.

Et Hippoc. ait, quòd vomitus sex brumalibus mensibus fieri non debet: quia id tẽpus, ęstiuo est pituitosius, & morbi caput tentát, & regionem supra septum transuersum.

Difficulter vero vomentes, & mediocriter bene carnosos per inferiora purgari oportet, cauendo æstatem. si vero faciles ad vomendum, & graciles sint, per supiora purgãdi sunt, nisi sit hyems hoc est æstate, autumno, & vere.

Si vero difficulter vomant, & mediocriter bene carnosi sint, per inferiora, si res vrgeat, solũ cauendo æstatem, aliud autem anni tempus non oportet cauere.

Tabidos vero, idest phthisicos, vel ad phthisim naturaliter pronos, vt sunt qui pectus, ac pulmonem angustum habent, ad superiores purgationes nunquam duxeris, propter. s. instrumentorum quæ respirationi obseruiunt, imbecillitatẽ.

Hippocra. vero ait, quòd homines obesi ieiuni vomant currendo, aut celeriter eundo, meridie, & potionibus incidentibus vtantur, graciliores vero, & imbecilliores, à cibo vomitum prouocent.

Amplius biliosus humor mordens, oris ventriculi dolorem, seu morsum committit, indeq; etiam biliosa vomitio accidit, vbi aqua ista perutilis est, si ex ea conueniens bibatur quantitas: melius tamen per superius, quam per inferius huiusmodi humor educitur. Leuitate enim sua fluitare assolet, & versus gulam moueri, relinquens ventriculi fundum, quare facile vomitur.

Quod si algor. i. dolor à frigiditate cum rigore, præhendat tantisper hominem, magis etiam vomitio non solum citius, sed etiam bilis erit plenioris, quum soleat algor magna ex parte bilis efficere vomitionem.

Quinetiam si quid bibat, aut esitet, per illud tempus homo, adhuc citius deuomet. quia pariter cum bile ingesta cibaria in ventriculo vitiantur, vbi aqua nostra plurimum prodesse pôt, euacuando, ac ipsum ventriculum mundificando non solum à bile, sed etiam à cibis corruptis, & alijs superfluitatibus.

Est tamen notandum, ꝙ non semper vomitus

D post cibum malus est. Gale. enim ait, ꝙ adeo vtilis est ijs, quibus febris tertiana notha perdurauerit, vt multos sciat illo solo statim fuisse curatos.

Et Hippo. ait, ꝙ à longo alui profluuio habito spontaneus vomitus superueniens morbum soluit: quoniam, (vt ait Gal.) à natura recte operante trahitur materia, quæ alui profluuium causabat: in quo neq; aqua ista, neq; alio ingenio impediendus est, quinimmo si aliqñ diminutus fuerit augendus, vel aqua calida, vel hydroleo, vel digitis, aut pennis immissis intra os (vt docet Gale.) qui etiam oleum calidum, absinthij comã in melicrato decoctã, atq; vinum summopere laudat.

Et qui consueuit bis mensibus singulis vomere, rectius ille ordine duobus diebus vomat, q̃ qntodecimo quoq; die, alij planè contra faciunt.

Et qui ventrem purgare, aut corpus vacuare

E modice volunt, his confert vomitus, atque hi sępius cibum sumere debent, eumq; varium, & diuersa vina bibere.

Contra eos qui nolunt vomere, ventresq; habent plus æquo humidos, vt quærãt sisti, hos nec frequenter comedere, & varijs cibis, & vinis abstinere oportet. Nã semel cibum capere, & eum vnicum, item vinum vnũ bibere interest, ad hoc vt venter illa & retineat, & concoquat, contraria vero ęgrius tum concoquuntur, tum in ventre commorantur: & pro ciborum qualitate, & ordine sumptionis, aut innatare illos, aut excerni per aluum contingit.

Auxiliatur etiam illis qui ex obstructione iecinoris, aut venarum cibum concoquere non possunt, si. s. ex ea conueniens bibatur quantitas: & breuiter ea profecto vti possumus in omni mala ventriculi affectione, si commode digeratur. Nõ solum enim (vt dictum est supra) omnem eius intemperiem remouet, si valde indurata nõ sit, sed

F etiam ipsum mundificat ab omnibus superfluitatibus, ac roborat, appetitumq; in totum deperditum, causas ipsum impediẽtes remouendo mirabiliter instaurat.

Hæc aqua pręterea intus, & extra in omni mala iecinoris intemperatura rationabiliter cõmendatur. In calida etenim, tum ratione suæ temperiei, tum ratione ferri: in frigida vero ratione suæ actualis, ac potentialis caliditatis, & aluminis, in sicca vero ratione suæ actualis humiditatis: in humida autem propter suam potentialem siccitatẽ & in coniunctis eodem modo.

Si vero aliquis humor in eo superabundet, superfluusq; sit, eũ abstergere, mundificare, ac euacuare potest: præsertim si calidus, ac tenuis fuerit vel saltem non valde crassus, durus, ac pertinax sit,

sit.q; si accidat, ea quæ vim attennandi, ac incidendi habent, præmittere opus est. Habet præter ea etiam virtutem, facultatemq; ipsum confortādi ratione suæ moderatæ stypticitatis, necnō aperiendi eius obstructiones, si ab humoribus non valde crassis, tenacibusq; fiāt. rursus in omni mala iecinoris affectione, præsertim calida, & à causa calida cōseruata, singularissimum præsidium est. qui tamen eo vtuntur in debilitate iecinoris à quacunque causa fuerit, caueant à coitu, in eo etenim multa spirituum resolutio fit.

Vtilis est etiam hæc aqua multis affectiōibus ortum habentibus ab hepate, vt icteritiæ, cachexiæ, formicæ, erysipelati, inflammationi, cancro, scabiei, lepræ, in qua summopere prodest, refrigerādo iecur, & humectando sanguinem pręustū, à quo vt plurimum prouenire solet.

Amplius laudatur hæc aqua in iecinoris, & splenis duricie, non tamen omni, sed in ea tātum quæ ab intensa caliditate, & siccitate, tenues succos resoluente, & crassos magis incrassante ortū habet, vel in illa ad quam sequitur inflammatio, seu ad inflammationem vtrorumq; viscerum ad quam sequitur duricies. inflāmationes enim lienis ob duriciem (vt ait Gal.) facile ex tactu deprehendi possunt, ex duricie namq; lienis sequitur eiusdem inflammatio. pro remotione cuius vtilis esse potest vsus aquę villicę: & quod dicitur de splene, intelligatur etiam de hepate. Si autem duricies sit confirmata, & ab humoribus valde crassis conseruata, ex potu huius aquæ minime resolui, neque dissolui potest, sed periculum potius est, ne in corpore aqua retineatur, ideq; vel aqua intercus: vel aliqua alia consimilis affectio sequatur.

Duplici enim intentione in huiuscemodi duriciebus opus est, mollificatione. s. & resolutione: quas quidem, vt verum fatear, ex potu huius aquæ minime cōsequi valemus, præsertim si à materia crassa, & viscida diu protractæ, conseruatæque fuerint, & si forte aliquando hæc aqua conferre potest his morbis, extrinsecus potius, quàm intrinsecus eam laudo. habet enim humectare, lenire, & aliquantisper attenuare, atque resoluere, & isto modo solet aliquādo præseruare ab hydrope, raro tamē accidit, vt ex hoc balneo huiusmodi duricies, præsertim in scirrhum confirmatæ resoluantur, quare tunc alia petenda erunt præsidia.

Solet hæc aqua in hydrope aquosa, & flatuosa à nonnullis laudari, quando videlicet in principio fuerit, indicatione tamen sumpta à virtute, & à membris nutritiuis, non autem ab aqua, neque à flatuositate. Habet enim aqua hæc virtutem corrigendi peccata ventriculi, & iecinoris, à quibus, vt plurimum aquaintercus prouenire solet, ita vt debito in alijs seruato regimine, pro rectificatione malæ temperaturæ ventriculi, & iecinoris, tuto in potu secundum istorum opinionem exhiberi potest. quibus quidem emendatis, optima sequitur concoctio, & sanguificatio, ad quam minime sequi solet, ipsius aquæ, & flatus generatio.

Sed quoniam videtur difficile, quòd huiusmodi aqua secure administrari possit, generationēq; aquæ, & flatus prohibere valeat, videndum quo modo id secundum istorum opinionem ab ipsa aliquando fieri conspiciatur.

Pro quo sciendum (vt ait Gale.) quòd aquę intercutis (neotericorum sententia) tres sunt species, primam ascitin, secundam tympanitim, tertiam hyposarcidan, vel leucophlegmatian nominant. & (vt idem Gale. asserit.) hydrops aquosa ascites, flatulenta tympanites, pituitosa leucophlegmatia nominatur.

Hippocra. vero duas tantum statuit differentias, nam tympanitin, & ascitin eiusdem speciei esse voluit. quoniam in vtraque nutrimentum in aquam redactum, inter intestina, & peritonęum transfunditur, sed in hac aquæ plus, quàm spiritus in vnum intus contrahitur, in illa copiosior spiritus, minor humiditas est, in reliqua solidæ totius corporis partes in aquæ naturam transeūt, quam immedicabilem esse scribit Hippocra. qui etiam idem affirmans ait, quod hydropum duæ sunt naturæ, quarum hyposarcias si hominem aggreditur, vitari non potest. Altera ex flatibus constat, multaq;, et bona indiget fortuna.

Galenus tamen ait, quòd Hippocrates in hydropum differentijs fallitur. Nam hydropum vnus, humidi, substātia tenuis, copiam in tota inferiore thoracis regione aceruat, quam aliquādo per purgantes humidum, euacuamus.

Alter locum hunc non aqua, sed spiritu plenum habet, & ferè superiora omnia tumentia, hunc tympaniam appellant.

Qui autem habitum totū scilicet vniuersum corpus pituitæ plenum habet, eum hyposarcidiū nonnulli appellant.

Quo fit, vt nō exacte duas hydropum esse naturas dixerit Hippocra. neque etiam recte dixit quòd si aggrediatur vitari non posse, & melius dixisset, interficit autem protinus, postea quàm factus fuerit, liber tamen in quo ista scribuntur non est Hippocratis (vt hic innuit Gale.) licet, ea etiam quæ ibi dicuntur (iudicio meo) non

non careant ratione.

Sciendum præterea aquam intercutem à pluribus euenire cauſis. licet enim iecinoris imbecillitas neceſſario ſemper concurrat, nihilominus qui eam recte curaturus eſt, quum etiam per ſæpe ex defectu aliorum membrorum ſi non ſtatim, ſaltem medio aliquo interueniēte eueniat, non tantū ei, ſed omnibus alijs attendere debet.

Ex diuturnis enim hæmorrhoidibus, vel ſuppreſſis, vel immodica profuſione hominem ad extremam frigiditatem ducentibus, non ſemel, aut bis, ſed ſæpe iam aquam intercutem collectā vidit Galen.

Sicut mulieribus quoque tum menſtruæ purgationis omnimoda ceſſatio, tum immodica vacuatio, quum ſcilicet vteri nimio ſanguinis pro fluuio laborarunt perſæpe hydropem accerſiuerunt. Nonnullis vero earum, & qui muliebris vocatur fluxus in hunc terminatus eſt morbum, vt qui ab illis incipiunt, alio ve quopiam oportunorum ad id membrorum hydropas præter eā: qui ipſi quoque Eraſiſtrati opinionem clare refellunt, verum non adeo luculenter, vt qui ex toto corporis habitu immodice refrigerato oriuntur.

Eſt enim ea prima generandi hydropis cauſa, ex ſanguificationis defectu proueniens, ſimili genere, atque ex ciborū concoctionis defectu diarrhœa, atqui in tali hydropis genere, nec aliud viſcus vllum, nec iecur, ſcirrho eſt affectum.

In ijs igitur morbis quos Græci, & anaſarcas, & leucophlegmatias nominare conſueuerunt, & in aſcite, & tympania (vt ait Gale.) ſpacium quod īter peritonæum, & partes ei ſubiacētes eſt, aquoſo humore impletur.

Proinde rationi conſonum eſt, vt ob iecinoris refrigerationem cibus iam redditus in ſanguinem tranſmutari non poſſit, quinetiam refrigerantur cum ipſo vniuerſi corporis venæ, idq; maxime, vbi nullo plerunq; tumore in iecinore apparente, laborans aqua intercutem moleſtari videtur, vitio exiſtente vel in liene, vel ieiuno, aut tenui inteſtino, aut meſenterio, vel pulmone, vel renibus, aut etiam vbi plurimus per hæmorrhoidas ſanguis excernitur, aut ob muliebre pro fluuium, aut quum retinentur menſtrua, aut ob aliam ingentem vteri diſpoſitionem. nam per omnes huiuſmodi affectus, aquaintercutem hominem vexari contingit, vel nullo exiſtente in hepate præternaturam tumore. Id vero præcipue intelligitur ab ijs, qui didicerunt, quomodo ex intempeſtiua aquæ frigidæ potatiōe, iecur aſtatim refrigeratum, ſtatim aquam intercutem

D inducit, ante quàm ſcilicet in durum tumorem attollatur: verum ſic affecti, vehementi ciborum deſiderio tenentur, nec mirum quippe ob refrigeratum os ventriculi, huiuſmodi cupiditates inualeſcunt.

Amplius (vt eſt ſententia Hippocra.) omnis aqua intercutem ſi ex acuto morbo exiſtit, mala eſt. non enim ſedat febrem, ſed dolorem admodum infert, ac mortem, ferèque incipit ex parte inani, ac lumbis, iecoreque. Vbi (vt ait Gal.) dum iecoris mentio fit, aquæ intercutis genituram habes, atque vna communi ratione, partis inanis, quæ ſunt ieiunum, & lactes, & item inteſtina tenuiora, nam in more eſt vocari illas partes inanes, atqui inanis videtur omnis talis ſedes ſi eam cum ſupernis, inferniſque partibus vtriſque oſſeis conferas: at vero omnis talis pars flac-

E cida habetur, quoties non fuerit aliquis pauloante repletus eſculentis, poculentiſque: ita videtur Galeno, Homerum has ipſas corporis partes eo ꝙ flaccidæ ſint, appellare laparas.

Itaque cuiuſuis aquę intercutis communis genitura eſt, ubi ſanguificationis officium intercidat. Etenim quemadmodum in uentriculo coquuntur eſculenta: pari ratione in iecinore, et uenis: præconcoctum in uentriculo alimētum. quinetiam ut in uentriculo interdum minus integris: ita in iecore. Nonnunquam enim iecur afficitur per ſe ſe, & ſua ui, quemadmodum etiam uentriculus, interdum per conſenſum aliarum partium. itaque conſtat ut omnes ſibi inuicem conferentes partes, aut quia uicinæ ſint, aut quia habeant ſocietatem magnam ex conceptaculis,

F neruiſque afficiantur in hunc modum. iecur, ex magnis uenis copulatur & lieni, & uentriculo, & inteſtinis: atque etiam poſitura eorum ita uicina eſt, ut quædam contingant ipſum: quædam propemodum tangant: itaq; lienis nequaquam mentionem habuit Hippocra. ſiquidem de morbis acutis agebat. Etenim ſi hoc uiſcus ſimul per longos morbos traxerit duriciem, ad conſenſum agit iecur, omnique corpori per tale medium aquam intercutem concinnat: porro iecoris, ac partis inanis mentionem facit, ac docet differentias aquæintercutis ex illis.

Amplius (ut ait Hip.) Quibus tormina, & circa umbilicum dolores, & lumborum dolor, qui neq; à medicamento, neque aliter ſoluitur, in hydropem ſiccam firmatur.

Super quo apho. Gal. ait, ꝙ quum huiuſmodi affectiones non ſoluātur, neq; medicamētis, neq; alijs auxilijs, fit q̄dā earum partium patientiū habitualis

bitualis intemperatura quæ magna ex parte perseuerans, eam hydropem efficit, quæ ab Hip. sicca nominatur. uocatur autem hic morbus à posterioribus medicis tympanias, quoniã summus venter percussus talem sonum edit, qualem tympana, nam & in illis per cutem extensam, aer percutitur, quemadmodum & ille qui in profundo locatur in tali morbi genere.

Quod vero & hoc morbi genus hydropem Hippo. nominet, est manifestum, non tamen humidum est, sicuti qui ascites ab vtri similitudine dicitur, in quo materia collecta non est flatuosus aer, sed humor aquosus. videtur autem à maiori frigiditate generari aquosus hydrops, quem asciten vocant, quoniam veluti in vtre quodam in membrana abdominis interiore humor continetur, à minore autem tympanias, neq; enim humida substantia in flatuosum aerem sine calore aliquo potest transmutari.

Causa vero cuiusq; hydropisis est (autore Erasistrato, vt ait Galen.) inflammatio iecinoris, & lienis, temporis spacio in scirrhum indurata. Nã quum alimenti in ijs visceribus confectionem, atque in totum corpus digestiõem impediat, in aquæ substantiam ipsum commutat, ꝙ ita refrigeratum inter intestina, & peritonæum, transmittitur, hoc quoque malum Hippocrati salutis spem nullam habet.

Quod si absque inflammatione hydrops præsertim anasarca eueniat, calore genuino refrigerato, nec alimentum in venis amplius continente, sanguis caloris inops, aquæ naturam induit, & ex venis ceu oleum ex vtribus defluit. Quousq; enim sanguis omnino in venis est, ab earum tunica continetur, vbi vero in eo pingue exuperauerit, vt in obesis sanguis effusus adipẽ generat, aut in aquam versus, aut dum non cõtinetur defluit in locum, qui intestina, & interiorem abdominis membranam interiacet, aut per vniuersum corpus diffunditur.

Ex istis igitur iam dictis habemus omnes species hydropisis, & eiusdem causas tam immediatas, q̃ mediatas, quibus quidem omnibus diligẽtissime consideratis, videndũ nunquid aqua Villensis pro curatione illarum duarum specierum iam supra nominatarum, tuto in potu exhiberi possit, ꝙ quidem etiam ab imperialibus medicis dum illustriss. & excellentiss. D. Nicolaus Perrenotus à grandi vella, vtriusq; consilij apud Cæsarem vir primarius ab ipsis, vel saltem altera earũ detineretur Medicis Lucensibus quæsitum fuit, de quorum numero ego uti minimus cum alijs maioribus meis respondi, ꝙ non. vt namque verum fatear, in huiuscemodi morbis semper mihi valde suspecta fuit, etiã quòd in principio sint, indicatioque sumatur à virtute, et à membris nutritiuis, & ab illis à quibus (vt vidimus supra) euenire possint. Si enim aquosa hydrops tantum sit, & vitio iecinoris refrigerati, vel per se, vel per cõsensum eueniat, haud clare videtur, quomodo aqua ista, in qua non apparent qualitates multum calidæ, ipsam curare valeat. Caliditas enim eius actualis, ac etiam virtualis, nõ est adeo valida, ut uideatur posse remouere frigiditatem iecinoris, ad quam sequitur aquæ generatio: quæ profecto satis magna supponenda est. si etiam eius sapores considerentur, nullus quidem eam sufficientem iudicare poterit, non solum ad remouendam iecoris intẽsam frigiditatem, ad quam sequatur aq̃ generatio, immo neque minimam, aut mediocrem, si cum ea sit ipsius visceris duricies, ad quã sequatur aquæ generatio. Nihil enim in ea apparet, quod quidem uim habeat huiusmodi membrorum duricies molliendi, ac resoluendi. quare quũ etiam experientia clarissime nobis ostẽdat, non posse hydropẽ aquosam curare, siue in potu sumatur, siue quis ea ꝓ lauacro utatur. mihi uidetur, quòd ab ijs qui eam patiuntur fugienda sit, sed præsertim ab ijs, qui ex ventriculi imbecillitate ab intensa frigiditate molestantur. Ex illa namque satis magna quantitas solet in potu accipi. quare quum membra nutritiua, & præsertim ventriculus, & iecur, in ijs qui aquam inter cutem incurrunt imbecilliora admodum inueniantur, dubitandum potius mihi uidetur, quantitatem illã in cauitatibus abdominis posse multiplicari, quàm iam genitam euacuari, aut minui, neque speranda est (iudicio meo) illorum membrorum adeo refrigeratorum calefactio, quum (ut sæpius dictum est) admodum calida, seu actiua non sit, & si per interius huiusmodi hydropisis speciem curare non potest, multo ad huc minus per exterius eam curare poterit. sed dubitandum potius ex ea augeri posse, quum scilicet ventris cauitates per cutis poros ingredi facile possit, ibique residere: neque à virtute imbecilli resolui ualeat: & quòd carnem subintret satis manifeste apparet ijs omnibus, qui post longã in ea moram, bis, uel ter, sudatorium ingrediuntur, ut scilicet ea quæ in corpore subingressa est, commodè, utiliterq; resoluatur: ne scilicet ibi remanens, aliquod inferat incõmodum: licet nãq; sua actuali caliditate sudorem prouocet, aquãq; resoluere isto modo uideat̃: nihilominus humiditas quæ per sudorem resoluitur, pro maiori parte est in uenis, uel in membris cuti uicinis, neq; eius

dem naturæ cum ea eſt, quæ in hydropicis in ca-
uitate ventris inferioris reſidet: quæ quidem non
ita facile (vt experientia teſtatur) à natura, vel ab
arte, per ſudorem reſoluitur: & licet aliquando re
ſolueretur, non propter hoc tolleret eiuſdẽ con-
tinuam generationem: affectionem enim mem-
brorum ipſam generantium non propter hoc cu
raret: niſi admodum leuis eſſet: quam tamen tu-
tius alijs pręſidijs remouerę poſſumus.

Si vero aqua intercus ex refrigeratione iecino
ris per conſenſum ab aliquo alio membrorũ iam
ſupradictorum euenerit: vel ex ſuperfluo fluxu
muliebri, vel ſuperflua retentione, aut nimia ſan
guinis hæmorrhoidalis inanitiõe, aut alia ex iam
dictarum cauſarum euenerit: tutiora pręſidia hac
aqua habemus: neq; hodie qs auderet eã exhibe-
re, niſi forte ĩprudẽs, prodiguſq; alienę ſalutis eẽt.

Neq; etiam video, quomodo flatum iam geni
tum, & in abdomine collectũ diſſoluere poſſit:
ratione enim ſuæ diminutæ caliditatis actuali hu
miditati iunctæ, videtur potius augeri, vel ſaltem
multiplicari poſſe: & qui eã bibunt, facillime hoc
atteſtari poſſunt: nonnulli tamen aliquando ea
vtuntur, neſcio quo methodo, & qua ratione du-
cti: quare neq; in aſcite, neq; in tympania, mul-
toq; etiã minus in hypoſarca, ſeu leucophlegma-
tia ipſam laudo: niſi forte aliquando in aliqua ie-
cinoris inflammatione, aut alia pręternaturam af
fectione, vel etiam alicuius alterius membri natu
ralis: ad quam facile ex incuria poſſet in proceſſu
temporis ſequi aliqua illarum iam dictarum ſpe-
cierũ hydropiſis. Tunc enim præueniendo, eam
laudarem: vitia namq; illorum membrorum ſæ-
piſsime emendare poteſt.

Et ſi voluerimus præcepta Hippocra. & Gal.
in curatione hydropiſis cõſiderare: manifeſte co-
gnoſcemus, aquam iſtam non poſſe aliquo pacto
cõferre: præſertim vbi iã facta, cõfirmataq; fuerit.

In hydropicis igitur curandis (vt ait Gale.) du
plex intentio haberi debet: vt ſcilicet ſanetur tu-
mor durus in viſcere, id eſt ĩ iecinore, ſi ibi adſit:
et coaceruata humiditas diſſoluatur: ſed differũt,
quum talem tumorem partes patiuntur, & diffe
rentem exigunt curam.

Quare curatio hydropum, ad has tres reduci-
tur intentiones: vt ſcilicet ſanetur durus tumor,
qui in viſcere eſt: vt apponantur quæ humidita-
tem diſſoluunt: & medicamenta quæ vrinã mo-
uent, in potu exhibeantur.

Vel (vt ait Gale.) medicamẽto opus eſt, cui pi-
tuitam educere facultas ſit: primum quidem in-
ferno ventre, deinde vomitu, tum apophlegma-
tiſmis, hoc eſt ijs, quę per os pituitã euocãt. Nam

D quum immodicus humor vniuerſum in corpus
extendatur: omnes ſanè vſurpauimus euacuatio-
nes. In aſcite vero propinamus ea medicamen-
ta, quæ ciant aquam.

Duo igitur hydropes (vt idẽ ait) tolluntur: vel
malagmatis exiccãtibus, vel medicamentis vrinã
ciẽtibus, vel eryſipelatis purgãdi facultate p̃ditis.

Quare ait, ꝙ ſi exhibeantur medicamenta bi-
lem purgantia hydropicis, parum admodum hu
moris proprij educetur: nec ſolum ægros non iu-
uabunt: ſed vehementer offendent: quemadmo-
dum ſi ex vena quoq; ſanguis eis detrahatur.

Et aqua intercus ex flatibus (vt ait Hyppocra.)
curatur, tolerantia, fotu, temperantia, cibiſq; ſic-
cis, & acribus, ideſt calidis. Ita enim maxime tum
minget, tũ valebit patiens, ſi vero difficulter ſpi-
rauerit, fueritq; anni tempus æſtiuum, & florue-
E rit ætas, uiribuſq; fuerit ualentibus, ſanguinem à
brachio tollẽdum iubet: deinde calidos panes ex
vino nigro, & oleo tinctos laudat exhiberi: iiſque
q̃ minime bibere iubet: q̃ plurimum vero labora
re, ſuillamq; edere carnem ex aceto coctã: vt ad-
uerſus arduas reſiſtat inambulationes.

Quum igitur in hac aqua non appareat virtus
diſcutiendi tumorem durum in uiſcere (vt dictũ
eſt etiam ſupra) neq; diſſoluendi coaceruatam hu
miditatem, aut pituitam educendi, niſi forte te-
nuem, et per accidens, ſoluendo ſcilicet humores
bilioſos quibus ſit admiſta: neq; per vomitũ, neq;
per ſeceſſum aquam educendi: nõ uidetur aliquo
pacto hydropicis exhibenda: & licet urinam mo-
ueat, ipſam etiam multiplicat: & multotiens min
gitur ut bibitur: quum etiam uim habeat humo-
res bilioſos, & tenues educendi, multo minus vi-
detur ipſis conueniens: quum huiuſmodi medica
menta, iis ſic laborantibus aduerſiſsima ſint.

Hydropicis igitur aqua hæc danda non eſt: &
F licet aliqui eam commendauerint, ego tamẽ cre-
do intentionem eorũ fuiſſe, ꝙ poſſit his tuto ex-
hiberi, in quibus ſuſpitio eſt, de aqua intercute fu
tura: & pro remotione potius malæ temperaturę
membrorum naturalium, & præſertim ventricu
li, & iecinoris, ad quam facile ſequi poſſit genera
tio aquæ, & flatus, q̃ ad ipſam educẽdam, uel diſ-
ſoluendos flatus, aut diſcutiẽdos tumores duros
in aliquo viſcere.

Valet præterea hæc aqua in nonnullis renũ af-
fectionibus, quę (vt ait Gal.) ætate prouectioribus
fiunt potiſsimum.

Vbi notandum (ut idem Gale. aſſerit) ꝙ uitia,
quæ in renibus conſiſtunt: ſunt inflãmatio, exul-
ceratio, calculi, urinæ deſtillatio, & dolor ma-
gnus, ſeu grauis.

Et locus male habens, ideſt magno, vel graui
dolore affectus, non ex facili poteſt diſcerni, ꝙ
exterioribus partibus cohæreat, laxiuſq; inteſti-
num colon ipſis vicinum ſit.

Quare quum oſtenduntur, vel externarũ par-
tium inflammatio, vel coli affectio eſſe apparet:
& non raro, eiuſdem inteſtini conſenſu renes
dolent.

Quum igitur renes (qui vt ait Gal.) vrinam in
vnam tantum veſicam tranſmittunt, inflamma
tione laborant, nihil per vrinam excernitur, ſed
dolores potius excitantur, non exacte locum do
lentem oſtendentes, ob eam quam diximus ratio
nem, verũ intolerabiles, ideſt graues, & magnos:
qui profecto nec cataplaſmatis cedunt, nec immi
nutione per cucurbitulas facta remittuntur, ſed
ſola medicamenta nephritica intus accepta præſi
dio ſunt: inter quæ quidẽ hæc aqua numerari po-
teſt, quare perſæpe ex eius hauſtu intenſam re-
num inflammationem cum dolore graui, cura-
tam vidimus.

Si vero renes coli conſenſu doleant, ipſum
euacuare, ac aperire oportet, ſed raro hęc aqua in
potu præſto eſſe pōt, per inferius vero nonnunq̃.

Si vero exulceratio renes infeſtat, interdũ pu-
rulenta per vrinas excernuntur, interdum cruen
ta, vt accidit nobiliſsimo Bernardino de Bernar-
dis ciui Lucenſi, in quo etiam mortuo, dum eius
corpus ſecaretur, maximam puris tenuis, & cru-
di quantitatem in rene dextro, & eius vrinæ dela
torio adinuenimus, à ſuiſq; medicis audiuimus,
eiuſdem naturæ ſaniem dum viueret, cum vrina
diu reddidiſſe, à veſica tñ (vt ſæpius audiuimus)
nonnulli eorum eam deſcendere crediderunt,
quum tamen in ea nulla eſſet vlceratio, ſed in re-
ne dextro tantummodo manifeſta eſſet, cui qui-
dem hæc aqua ſi alia nõ affuiſſent in veſica, ideſt
in eius collo, cauitate, atque etiam virga, pluri-
mum prodeſſe potuiſſet, tum abluendo, tum mũ
dificando, ac euacuando ſaniẽ, humoresq; acres,
& mordaces ipſos renes exulcerantes, atq; ratio-
ne ſuorum mineralium cõſolidando vlcera iam
facta, ipſosq; renes roborando.

In renibus etiam fit calculus, & (vt Galen. ſcri
ptum reliquit) propria paſsio puerorum eſt, qui
ob edacitatem non paucos crudos humores coa-
ceruant, ex quibus pars craſsior, vel glutinoſior,
vel vtroque modo vitiata, vna cum vrinis ad ve-
ſicam, vel renes perueniens, fit lapidum genera-
tionis materia. accedit etiam altera cauſa efficiẽs,
vehementia. ſ. caliditatis.

Aceruant enim & ſenes humorem crudum
non paucum, non propter edacitatem, vt pueri,

A ſed propter potentiæ concoquentis imbecillita-
tem, non tamen calorem fortem habent, qui ex
materia craſſa, vel glutinoſa, vel vtroque modo
vitiata vaporem reſoluens lapidem generet, ſed
illud accidit, ꝙ dixit Gal. videlicet ꝙ ſtante viriũ
imbecillitate in vltimis ſenibus, renes ſępius ob-
ſtruuntur, à materiebus. ſ. craſsis, & crudis, et lapi
des generantur, quando. ſ. tenax, vel craſſa ſuper-
fluitas ibi firmata, in ſimilem callo ſubſtantiam
tranſierit. in quibus tamen lapis in veſica gigni
nõ poteſt, ex defectu. ſ. caloris, ut forte accidit in
Bernardino prænominato, licet non eſſet in vlti
mo ſenio conſtitutus, in cuius veſica. i. in eius fun
do, & cauitate erat ſatis notabilis quãtitas carnis
adenoſæ carni teſticulorum, & mammillarum ſi
milis, in eiuſq; collo alia aderat materia callo ſeu
nodo haud abſimilis, dura admodum, coloriſq;
B liuidi, quantitatis ferè duarum nucum, ſicut alia
etiam conſimilis ferè naturæ licet minoris admo
dum quantitatis erat circa mediũ virgæ, quæ nõ-
nunquam vrinæ exitum, ſeu deſcenſum impedi-
re videbatur, ſatis tamen nigrior apparebat.

Gal. dixit, cauſam, quare pueris in veſica lapi-
des vtplurimum generentur, in ætate vero florẽ-
tibus in renibus, eſſe, Quia in pueris omnes actio
nes naturales ſunt fortiores, quare in eis fuſa eſt,
diſſoluta ſuccorum craſsities, contrarium vero
accidit in ætate florentibus, nam quum actiones
in ijs debiliores ſint, facilius cogitur ſuccorum
craſsities.

Quum itaq; in pueris calidum innatum abun
det, & fortes ſint eorum actiones, craſsitudo ma-
teriæ diluta in renes dilabitur, indeq; facilius in
veſicam tranſit, non parum etiam adiuuante ad
C trãſitus celeritatem ipſo actionum robore, ſicut
econtra accidit dum veſica frigida eſt, membra-
noſa enim eſt pauciq; ſanguinis, & ampla intus
capacitate parata, rurſus hic conſiſtit, denſaturq;
ad eam craſsitudinem, quam paulo ante mõſtra-
uimus, ſed eius conſiſtentiæ principium hoc ſu-
mit, ſi diutius in veſica commoretur.

Ipſa itaque glutinoſitas (quòd credibilius eſt)
ab innato puerorum calore facilius ſubigitur, at-
que maceratur, vt hinc magis vniri poſsit, conſi-
ſtere, & condenſari.

Adijciamus ſi libet, puerilium vrinarum craſ
ſitudinis cauſam, quæ certe alia nõ eſt, quàm pue
rorum voracitas, & mouendi exceſſus, mox ab
alimento aſſumpto, dum ſcilicet pueri ferociunt
& ludunt, in lactẽtibus hoc facit inſuper ipſa ma
teria, perfectis utique ꝙ in caſeorum, & ſimiliũ
eſu plurimi eſſent lapides in veſica, & renibus, fie
ri cognouit Gale. id circo lithiaſis veſicæ puero-
rum

rum est morbus,haud enim potest collum, tam angustum in maioribus corporibus eē,vt humorem crassum remoretur.

In fœmellis etiam ceruix vesicæ dehiscit in membrum genitale, & breuis simul est, & lata, vt nullo labore crassa per eam ipsæ meient, quæ in vrina feruntur,quæ dum musculi retinent (ꝙ sæpe fit)& propter longitudinem, & angustiam ceruicis vesicæ materiam vesicæ æstuantis præbent,ad calculi generationem.

Nunquid autem lapis à caliditate tantum generetur,& non à frigiditate,volo vt videamus.

Et licet(vt habet Gale.)in rebus externis lapis fiat à calido,& frigido.In nobis tamen lapidē frigus non parit,neq; enim fieri potest, vt viuo existente corpore,frigus hoc accidat,quo concrescere valeat in homine lapis: quo fit, vt calore lapis in homine generetur,eoq; vel vehementi,vel tepido.Si enim crassa materia est,sufficere potest tepida,& moderata caliditas,& quæ naturalis est, ad firmandam,& indurandam terræ modo crassam hanc materiam,est namq; crassities ad generandum lapidem accommodata.

Eadem materia si tenuior est, vehementiori tum planè indigebit caliditate,q̃ quæ naturę modum nulla parte excessit, nempe alia quæ est præternaturam,qua durescat in terram,propterea ꝙ calor vult quicquid tenues partes habet,distrahere,donec ex eo ꝙ relictum est,duriore videlicet, lapidem possit conformare,ideoq; simpliciter calore fit in nobis calculus.& licet Gale. in eodem loco scripserit, ꝙ calor temperatus, aut modicus non sit sufficiens ad lapidis generationem, illud intelligi debet,si materia nō fuerit multū crassa.

Et quum renibus insit calculus, aliqñ cruēta, partibus videlicet ab eo exasperatis,ac præruptis eijciuntur,aliquando arenulæ in vrina subsidēt, vel(vt ait Gal.)quum derepente nephritis.i.renū vitium inciderit,lapide notatu digno, vel in renum aliquo,vel in vreteris impacto dolorem excitat,colico haud absimilem,& quum ex his quę in vrinis resident,aut lapide cum vrina excreto, planè discerni possunt,nullus reliquitur quæstioni locus.licet non pauci laborantium inueniantur,qui dolorem modicum in profundo lumborum infestantem sentiunt,quamuis ab initio nōdum sabulosum quippiam manifeste excernatur quibus dato medicamēto,ꝙ lapidem in renibus conterere possit,simul & affectum ipsum, & sedem affectam cognouit Gale.atq; ipsum habuit curatiōis principium. Quum enim à medicamēti potione in vrinis sabulosa quædam subsidere cōspiceret,nephriticum affectum esse cognouit,

D atq; deinceps eadem medicamenta exhibēdo,reliquam perfecit curationem.

Vbi notandum,ꝙ si friabilis sit lapis, vel etiā recens modo nascatur.i.adhuc non sit confirmatus,in remissione,sanguinolenta vrina redditur, quasi nondum segregata.vt tamē experientia cognoscere potui,raro hæc aqua renibus calculosis succurrere potest,nisi adhuc valde mollis fuerit lapis,vel arenulæ tantum sint ibi paratæ, ex quibus lapis fieri possit,vbi quidem conferre posset. In ea namq; est virtus ipsas educendi,si.s.ex ea in potu per multos dies sumatur. Abluit enim lotij vias,suaq; quantitate,diureticaq; facultate aperit,atq; dilatat,prius tamen optime purgādi, qui ea vtiliter vti voluerint, neque credas in ea vim lapidem frangendi esse,si sit valde induratus, sed si adhuc mollis fuerit, poterit (vt dixi) ipsum liquefacere,atq; secum ducere,tutius tamen est ea

E vti,vbi arenula adhuc in lapidem conuersa non fuerit. Quoniam absq; dubio, vel sit in renibus, vel vesica, ipsam secum ducit,refrigerandoq; ipsos renes, & iecur,eius generationem tollit.

Amplius(Hippocr.ait) Quibus in vrinis bullæ subsistunt, morbum renalem, & longum significat.

Vbi Gal.ait, quòd bullæ fiunt circum extento humore spiritui flatuoso,solet autem hoc magis accidere, quando humor aliquid tenacitatis habet,tunc autem,& bullæ ipsæ sunt stabiles, & difficulter solubiles.

Quum igitur spiritus flatulentus vna cum vrinis excernitur,signum est frigidæ ægritudinis renum. Hæc enim aggregat spiritum flatuosum, atq; ideo ægritudo est longa,frigidum enim omne est difficulter solubile,& vix coctiōem admittit,atq; ideo diu durat.

F Et hac aqua difficulter solui potest,præsertim si humor aliquid tenacitatis habeat, & frigiditas multa fuerit,vbi alia præsidia petenda sunt, nisi forte ei addas aliquod aromaticum,& attenuās, incidensq;,sed quum nonnulli asserant,ab urinarum acredine nonnunquam ora arteriarum aperiri,quæ sunt in renibus,atque inde excerni spiritum aliquem,qui cum vrinis exiens bullas facit, tunc posset hæc aqua accōmodari,ipsa enim vrinarum mordacitas,et acredo remitti potest.

Hip.præterea ait, ꝙ quibus subsidens, seu insidens pingue,ac simul totum.i.in eodem tēpore, acelerrime his renum vitium significatur.

Et Gale.ait, quod siue alui excrementum, siue vrina pinguis,vnctuosa,vel oleaginea fuerit, ex colliquatione adipis fit,non magis in renibus quàm in toto corpore residentis,quare neq; omnino

nino morbi renalis eſt ſignum, ſed cōmune om- **A** nis adipis ab igneo calore colliquati.

Extant tamen cautiones: quibus hoc diſcernatur, in colliquatione enim totius corporis, adipes colliquati paulatim, id eſt tarde, & non vniuerſim cum vrina exeunt. Recipitur enim adeps à venis membris vicinis, deinde ab ijs, quæ cōtinuantur: & rurſus ab alijs, & alijs, donec tempore protracto ad renes, & veſicam perueniat.

Adipis vero in renibus colliquati propter vicinitatem tranſitus celerrima eſt excretio, & non paulatim: ſed ſimul tota fit: atq; ideo in renibus ipſis diſpoſitionem eſſe demonſtrat: cui rei, & experientiam inuenies, ſi diligentius animaduertes conſentientem.

Et pinguedo veniens à renibus, illico quum vrina micta fuerit, in ſuperficie apparet: et eſt multa. quia quum veniat à propinquo cum vrina nō **B** commiſcetur, vel parum, immo ſtatim ab ea ſeparatur: & tunc vrina non incenditur, niſi fortaſſe caliditas hepatis ei ſocietur.

Pinguedo vero quæ venit à toto, à longinquis euenit: & multum vrinæ commiſcetur: quare tarde ab ea ſeparatur, neq; ſtatim poſt mictum appareт, quum pinguedine ſuperueniente à toto vrina eſt incenſa propter caliditatem febrilem: & eſt minoris quantitatis.

Si vero ſit adipis renum ab igneo calore in renibus decumbente ſine febre: ex iſta aqua poteſt facile adeo remitti, ꝙ inde illa adipis colliquatio minime ſequetur.

In alio præterea ſequenti aphoriſmo ait Hippocra. Quibus autem morbo renali laborātibus prædicta accidunt ſigna: doloreſque circa ſpinæ muſculos fiunt: ſi quidē circa loca exteriora fiant, **C** abſceſſus quoque exterius futuros expecta: ſi vero dolores magis circa loca interiora fiant, etiam abſceſſus expecta futuros interius.

Vbi Gale. ait ꝙ in prioribus aphoriſmis ſigna docuit Hippocra. per quæ renum vitia poſſemus dignoſcere: in hoc vero de ijs docet, quos longo tempore ſcitur morbo renali laboraſſe: inquiens, futurum abſceſſum dolore cum ſignis prædictis antea veniēte, hoc eſt circa muſculos, quos & ſpinæ muſculos, & ſpinales medici nominant: quorum quidem duplex eſt genus, & in vtriſque horum ſe firmauerit dolor, illic quoq; abſceſſum futurum expecta: qui quidem ex huius aquæ potu ſæpiſsime diuerti poteſt: & ſcias ꝙ nonnunquam muſculi ſoli hoc patiuntur, interiores ſcilicet, & anteriores, vel poſteriores, & exteriores, & ſine muſculis renes, nonnunquam introrſum, nōnunquam extrorſum, vrgente in ipſis abſceſſu: qui (vt dictum eſt) ab iſta aqua diuerti poteſt: & ab ipſo Gale. datur modus ipſum cognoſcendi, dum ait. Quod ſi laborans dolorē modicum in profundo lūborum ſentiat īfeſtantē, & ab initio ſabuloſum quippiam manifeſte nō excernatur: ſi dolor cum horrore interpellato, varioq; infeſtare videatur, ſequanturq; febres inordinate: tum pronū in ventrem decumbere, atq; interdum in alterum latus vt ſublimis ſit affectæ partis poſitus, laborantem ſe ſe vertere iube: atq; deinde interroga, num circa renem dolentem veluti ſuſpēſi cuiuſdam ponderis ſenſum percipiat: etenim quum hæc ei acciderint: abſceſſum iam concretum coiicere oportet: quo concocto pus mictum, vt laborantem à dolore liberat: ita vlceris in rene periculū affert: proinde exacto ſtudio laborandum eſt, vt inducatur cicatrice: ꝙ niſi illico contigerit, difficiliorem reddet curationem: & ego hac aqua vterer, non ſolum pro mundificando rene ab ipſo pure: ſed etiam pro inducenda cicatrice, ratione ſcilicet ſuorum mineralium.

Ea præterea quæ pilis ſimilia ſunt Hippocra. quoque cum vrinis. nonnunquam excerni vidit: quemadmodum in aphoriſmis ſcriptū reliquit: ac ipſe Gale. fatetur aliquando ſe vidiſſe, quæ ſemipedis longitudinem ęquarēt: interdum etiam ijs longiora, quæ nonnunquam adeo videbantur exigua, vt miraretur, quomodo in renum ſpacio talia poſſent conſiſtere: proinde probabilius ſibi viſum fuit, in uenis huiuſmodi res ꝓcreari: at vbi pilos meiendo excretos vidit, tum ex colore, tum ex mole, credidit dicentibus eos ex craſſa, lentaq; materia quam calor calfecit, exiccauitq; in venis conſiſtere: quāquàm longitudinis ipſorum cauſam non intelligat: omnes vero quotquot huiuſmodi affectu laborare conſueuerunt: neq; ante ipſum neque rurſus poſt ipſum, nephritico aliquo accidente fuerunt moleſtati. Etenim curati fuerunt medicamentis, quę ciere urinam poſſunt: cuius generis eſt aqua Villenſis, in qua nō ſolum eſt iſta virtus, ſed etiam remittendi caliditatem exiccantem illam materiam craſſam: necnon eā educendi, ſi valde craſſa nō fuerit: ꝙ ſi talis fuerit: vel cum ea admiſceri debent attenuantia, & incidentia, uel præmittenda ſunt: & ſic facile hæc affectio ex huius aquæ potu curari poterit.

Amplius eſt, & alius renum affectus, quo tenuis ſanies ſanguinis mingitur, ſimilis excrementis, quæ in hepaticorum affectuum initio excernuntur niſi ꝙ magis videtur crueta: cuius rei cauſa eſt, diſpoſitio haud abſimilis ei, qualis in iecore imbecillitas eſt: inſuper quū ora, aut meatus, per quos ex concaua uena in renes vrina percolatur,

ſupramodum

ſupramodum dilatãtur.pro cuius curatione à pru
dẽti medico poteſt propinari aqua iſta: quũ in ea
ſit virtus roborãdi renes,& oẽs meatus vrinarios.
Ad renes quoq; pertinere is affectus videtur, quẽ
alij matellę ĩtercutem,alij vrinę profluuium, alij
diabetem,alij dipſacon appellãt:qui certe q̃ rariſ-
ſime euenire ſolet,eum tamen ſemel vidi in nobi
liſsimo Paulino Arnolphino affini meo, à quo
fuit ſuperatus,ac vita priuatus:alia uero vice, ipm
vidi in ſocero meo Ioanne de Guinigijs ſeptuage
nario,in quo quidem per nonnullos dies perſeue
rauit & tandem quum non adeo violenter flue-
ret vrina, vt in Paulino iam dicto, & etiam quia
citius præceptis Medicorum ſe ſe dedit, fuit libe-
ratus,& viuit.Tertia vero vice ipſum vidi in filia
Thomaſij de Trentis: quæ quidem in ſpacio.24.
horarum quantitatem.48.librarum meiebat,quã
ex decocto ligni.S.optime curaui.Gale.etiam eũ
bis dũtaxat vidit,ſupramodum.s.ſitientibus infir
mis:atq; ſubinde bibẽtibus:quapropter exuberan
ter quoq; reddiderunt id quod biberunt, eo à ſua
qualitate non mutato:atq; hic renum, veſicæque
affectus ſimilis eſt ventriculi, inteſtinorumq; le-
uitati:quo.s.ad tranſitus celeritatem pertinet:iſtę
tamen affectus maxima cum difficultate ex potu
huius aquæ curari poteſt, quum vrinam prouo-
cet:ſuaq; ſtypticitas, & exiccatio tanta non ſit, vt
poſsit vrinæ vias adeo laxas roborare: vel tantam
humiditatem exiccare:ſi tamẽ iſta aquoſitas mul
tiplicaretur vitio hepatis, ſicut veriſimile eſt ali-
quando fieri:tunc aqua hæc forte conferre poſſet:
ego tamen credo, ꝙ ſi ea quis pro lauacro vtere-
tur, poſſet ab huiuſmodi affectiõe liberari. habet
enim vim non ſolum ſudorem prouocandi, ſed
etiam roborãdi omnia membra naturalia: & ali-
quando etiam illam ſuperfluam humiditatem ad
viam inteſtinorum, vel cutis diuertendi. Eſt ta-
men animaduertendum, ꝙ renum, & veſicæ vi-
tia in ſenioribus, vt ait Hippo.difficulter ſanãtur:
hoc eſt,multo negocio,ac tempore longo. Quo-
niam earum partium opus indeſinens eſt: quiete
autem opus eſt,ſiquid ſanari debeat: & quia ſup-
fluitas acris apta irritare, ſiue vlcus, ſiue inflãma-
tio,ſiue aliqua alia paſsio in ipſis conſtiterit: mul-
to autem difficilius ſanãtur,in ſenibus veſicę paſ-
ſiones,quoniã & omnes alij morbi præcipue lon
gi:tales enim omnes cum ipſis commoriuntur.

Laudatur etiam à nonnullis huius aquæ vſus,
intus,& extra in ijs,qui inuoluntarie vrinam red
dunt,ideſt in iis,qui immoderatam quantitatem
vrinæ mingunt:quod quidem accidit (vt ait Ga-
le.)quum nerui per quos animalis facultas ad mu
ſculum veſicæ peruenit,afficiuntur:aut ſpina ipſa
læſa eſt,quare reſoluitur muſculi actio,atq; excer
nitur vrina,vel inuito laborante:et ſi reſoluantur
nerui muſculi ceruicem veſicæ ſtringentis, pro-
prium indicium ꝙ muſculus hic reſolutus ſit, eſt
vrinæ præter voluntatem excretio.

Quare(vt ait Gal.)fuit quidam, qui luxatis ad
externas partes vertebris, vrinam inuitus profu-
dit,nullo infeſtãte veſicam dolore:in quo conije-
cit eius muſculi neruum,qui veſicã claudit, fuiſ-
ſe affectum:proinde ſpinam curare voluit.

Et vt idem ait, quum urina citra mingẽtis vo
luntatem effluit,ueſicæ relaxationem innuit:qui
morbus difficilem curationem, aut nullam reci-
pit:quare mihi uidetur: ꝙ qui laudant aquã iſtam
in curatione huiuſmodi paſsionis à quacũq; iam
dictarum cauſarum eueniat, parum eam cogno-
ſcant.Nunquam enim aliquem, ex ipſa curatum
vidi:neq; in futurum ſpero poſſe aliquem uidere,
& ſi forte aliquo modo vtilis eſt:, ego eam magis
laudarem extra, q̃ intus, ſicut dixi etiam ſupra, dũ
ſermo eſſet de vrinæ profluuio.Prouocãdo enim
ſudorem, ſi non totam quantitatem illius vrinæ
diuertere,ac reſoluere, ſaltẽ minuere poſſet:& ea
quæ urinæ deſeruiunt,roborare.

Valet præterea hæc aqua in potu ſumpta in his
qui ſtranguriam.i.vrinæ ſtillicidium patiuntur:
qđ quidem ut ipſum nomen oſtendit,nihil aliud
ſignificat,niſi urinæ ſtillatim expreſsionẽ: &(vt
habet Gale.)accidens ueſicę eſt,non aũt affectus.

Et Hippocra. ait ꝙ recto inteſtino: aut utero
inflammationem patiente,& renibus purulentis
apparentibus urinæ ſtillicidium accidit.

Vbi Gale.ait ꝙ quando aliquis parum, & fre-
quenter mingit:hæc paſsio vrinæ ſtillicidium no
minatur:& fit aliquando ex imbecillitate poten-
tiæ retentiuæ in veſica,nonnunquam uero (ſicut
etiam alibi dixit)ex acredine urinæ.

Imbecillitas ergo fit, propter intemperaturam
immoderatam·quum uero octo ſint immoderã-
tiæ,in ſingulis earum debilis ueſica erit:atq; idcir
co ad eam urinæ ſtillicidium conſequetur: & prę
ſertim ad frigidam(ut dixit Gale.) & propter ali-
quem tumorem præter naturam:acritudo autem
uel propter renum paſsionem,uel quia talis ad ip
ſos uenit ex uenis ſuperfluitas ſeroſa ꝑcolata: uel
ut ait Gale. à quibuſdam fit intemperaturis, ſed
magis à calida, deĩde à calida & humida, poſtea
uero ab humida.

Fiet itaq;,& ob hæc urinæ ſtillicidiũ: demptis
his,quæ ſunt ꝓpriæ ueſicæ paſsiones: ad quas vri-
næ ſtillicidia caſus ratione conſequuntur: ueluti
quum ob ulcus, aut eryſipelas, aut abſceſſum, in
ea factum, uel inflammationem, aut tale quid
aliud,

aliud, vrinæ ſtillicidium contigerit.

Si vero aut ab vlcere, aut imbecillitate procedit, à veſicæ affectu factum eſſe dicetur, quemadmodum vbi acrimonia in cauſa eſt, aliquãdo ob renum vitium, aliquando ob alias partes, quæ cũ vrinis humorum ſuorũ vitia, aut pus vbi abſceſſus aliquem infeſtauerit tranſmittere poſſunt.

Euenit etiam interdum humoribus qui in venis ſunt, & per renes, & per veſicam expurgatis.

Recte itaque dixit Hippo. vrinæ ſtillicidium recto inteſtino, & vtero inflammationem patiẽte, & renibus ſuppuratis aduenire.

In recto quidem inteſtino, & vtero per cõpatiendi rationem veſica patiẽte, in renibus autem purulentis, pure per veſicam euacuato.

Hoc igitur ſui acredine mordens, veſicam excitat ad excretionem.

In vteri autem, vel recti inteſtini inflammatione vicinitatis ratione, pati veſicam eſt neceſſariũ vt quæ & intemperaturam participet, & inflammationem, & præterea prematur, atque anguſte tur à tumoribus præternaturã, qui in illis reſidẽt.

Amplius eſt notandum, (vt ait Hipp.) ꝙ in tẽporibus ſiccis fiunt ſtillicidia vrinæ, ad ſiccitates tamen ſimpliciter (vt ait Gal.) non conſequuntur vrinæ ſtillicidia, niſi tribus adhibitis diſtinctionibus, quarum prima eſt immodica ſiccitas. Secunda ſi caliditas adiungatur. Tertia ſi frigiditas, de quibus non fecit mentionem Hippoc. ſed ſi cui libeat omnium anni conſtitutionum naturam inueſtigare, ſic ipſum facere oportet, vt ſcilicet ibi oſtendit Gale.

Valet igitur hæc aqua in his qui vrinæ ſtillicidium patiuntur, ſiue illud accidat ex inflammatione recti inteſtini, vel vteri, vel ex pure in renibus reſidente, ꝙ ad veſicam cum vrina tranſmittatur, ſiue ex imbecillitate potentiæ retentiuæ in veſica, à quacũq; intemperatura fiat, ſiue ab acredine vrinæ, quæ fiat, aut propter renum paſſionẽ aut quia ad ipſos renes ex venis deſcendat ſeroſa ſuperfluitas acris, aut quia aliqua intemperatura ſint affecti, ſed præſertim calida, deinde calida, & humida, poſtea vero humida. ſimiliter etiam ſi fiat ob vlcus, aut eryſipelas, aut abſceſſum, aut inflammationem in veſica. In iſta enim non ſolũ bibita, ſed etiam extrĩſecus applicita eſt virtus inflammationem remittẽdi, atq; humores calidos educendi, necnon mundificandi renes à pure, & omnibus alijs ſuperfluitatibus, præſertim tenuibus, & acribus, & roborandi potentiam retentiuam veſicæ, à quacunq; intemperatura fiat, & remittendi vrinæ acredinem, etiam ſi ex aliqua renum paſſione fiat, aut ex ſuperfluitate acri deſcẽdente ex venis ad ipſos, aut ex aliqua ipſorum intemperatura, ad quam .ſ. ſequi poſſit vrinæ acredo, & mundificandi vlcera ipſius veſicę, & remittendi eryſipelas, bilem videlicet à qua excitatur euacuando, vbi autem ſit abſceſſus in veſica non ita auderem eam adminiſtrare. in omnibus verò alijs ſupradictis caſibus præmiſſis præmittendis, eam ſummopere laudo.

Accidit præterea alia paſſio, quæ ab Hipp. & Gal. mingendi difficultas appellatur, & cum dolore fit, aut cũ aliqua difficultate, adeo quod vix veſica operatur, vini tamen potione, & venę ſectione ſoluitur. Si igitur cum dolore fuerit, illius cauſa erit inflãmatio, abſceſſus, ulceratio, inæqualis ĩtemperatura, & ſpiritus flatuoſus, vel aliquis difficilis motus, uel potentiæ imbecillitas, uel tumor præternaturam, uel omnia iſta ſimul, uel obſtructio à ſanguine craſſiori, uel alio conſimili ſucco, & in omnib. iſtis caſibus poteſt hæc aqua à prudenti medico utiliter accommodari.

Iſta etiam aqua utimur in puſtulis, & ulcerib. ueſicæ, membrorumque omnium genitalium, tam uiri, quàm mulieris, ab humoribus ſalſis, & præuſtis.

Vbi notandum, ut habet Gale. ꝙ exulceratio eſt ex affectibus veſicę, cuius indicia interim ſunt ſanguinolenta reiectio, interim purulenta, nonnunq̃ muccoſa, & circa pubem dolores.

Hippo. vero ait, ꝙ ſi ea quæ cum urinis excernuntur lamarum ſpeciem referãt, in veſica ulcus eſſe ſcire licet. Quare Gal. dixit, ꝙ uocatum quidem ramentum ulceris ueſicæ proprium indiciũ eſt, qppe partes à ueſica auulſę lamis ſimiles ſunt.

Hippocr. pręterea ait, quòd ſi ſanguinem, aut pus quis mingat, aut renum, aut ueſicæ exulcerationem ſignificat.

Vbi Gale. ait, ꝙ ſiue in renibus, ſiue in ueſica ulcus factum fuerit, ſiquidem in uaſe aliquo eſtatu digno cõſtiterit, & præſertim cum aliqua exeſione, ſanguinis excretio conſequitur, ſine hoc autem, puris tantummodo.

Contingit autem ut facto ulcere in aliquo urinæ meatuum, & pus, & ſanguis per urinã exeat, hi uero renes, ac ueſicam interiacent, & oportet hos illis ſubaudire.

Exulcerantur autem magna ex parte his qui in renibus lapidem habent, meatus urinarij: quãdo à lapide aliquo acuto, aut admodum aſpero in ipſis interſepto excoriantur, ut diximus etiam ſupra.

Eſt tamen notandum, ꝙ ſi in pene fiant ulcera, etiam ſine urinis, & pus exit, & ſanguis.

Exit autem & ſimul cum urinis aliquãdo pus

diſrupto

diſrupto abſceſſū, in aliquo ſuperiorum locorū.

Quare & plures expoſitores alteram ſcripturam huius aphoriſmi magis probarūt, in qua cōiunctio, &, ſcribitur in hunc modum. Si ſanguinem, & pus mingat, renum aut veſicæ ulcerationem ſignificat, quaſi altero ſolo. ſ. pure per loca vrinæ exeunte fieri poſſit, vt ſit ſignum non modo renum, vel veſicæ exulceratæ, ſed etiam alicuius partium ſuperiorum.

Forte igitur, & hi aliquid dicūt, forte autem, & verbum mingat, quòd aliud oſtendit, q̃ minxerit, in ſeipſo continet diſtinctionem.

Neq; enim idem eſt, vel ita dicere, ſi ſanguinē & pus mīgat, vel illo modo, ſi ſanguinem & pus minxerit. In vno enim vel duobus, vel tribus diebus potuit minxiſſe pus, diſrupto abſceſſu ad vrinæ inſtrumenta, multis autem diebus, ac menſibus, vbi hoc factum fuerit, renum, aut veſicæ vlceratio ſignificatur. q̄d autem ipſorum magis, & dolor diſtinguit, qui in differentibus accidit locis, & ea quæ cum vrinis excernūtur, & quidem de vrinarijs meatibus eadem eſt ratio.

Habet præterea etiam ipſe Hip. ſi ſanguinem, aut pus minxerit, aut ſquamulas, & grauis odor adſit, veſicæ exulcerationem ſignificat.

Vbi Galen. ait, ſanguinem quidem, & pus vbi quis minxerit, omnium inſtrumentorum, quæ vrinæ obſeruiūt, ſunt ſigna communia, odor autem grauis, hoc eſt moleſtus, adhuc autem magis, & ſquamulæ, ſunt propria veſicæ.

In pluribus igitur exemplaribus: ſi ſanguinem & pus minxerit, ſcriptum inuenitur.

In quibuſdam uero ſi ſanguinem, vel pus minxerit, oſtendet autem hæc ſcriptura ſecunda coniunctionem, aut, eſſe ob diſiunctiuam, quaſi vtrūlibet horum quæ dicta ſunt ſignificet ulcerationem, altero vero vult ambo aſſidere, vel ſimul in uicem, uel alternatim.

Non immerito etiam laudatur hæc aqua in gonorrhea, tā in viris, quàm in mulieribus: quæ quidem, vt ait Gal. aſſidua ſeminis excretio, cole haud quaquam extēſo appellatur, licet à nōnunlis inuoluntaria etiam nominetur.

Vbi notādum ꝙ quemadmodum omnia corporis noſtri excrementa, interdum à continentibus ipſa corporibus excernuntur, interdum ſponte profluunt, eo ꝙ ob imbecillitatem ab ipſis corporibus contineri nō poſſunt, ita de ſemine quoque dicendum eſt. vt enim excernere pro commoda temporis occaſione, ita & continere in omnibus huiuſmodi naturæ officium eſt, verum ſecretio quidem fit, aperto fluxionis meatu, ac reliquo conceptaculi ſpacio, & contracto, & ad aper-

D tum iam meatum quicquid in continente ſpacio continetur impellente, excretio vero euenit ob retentricis facultatis in ſeminarijs vaſis imbecillitatem. Si. ſ. pudendo non intento euenerit, quia ſi intento pudendo acciderit, conuulſioni quodā modo ſimilis erit affectus, ita ꝙ excretio iſta euenire etiam poteſt ob diſpoſitionem aliquam, quę haud ſecus, q̃ naturalis ipſa excretoria uis partes mouere poſſit. id quod in ſeminarijs vaſis videre licet, vbi aliquis, vel comitiali morbo, uel conuulſione, violenter irruente fuerit correptus.

Cæterū videmus alias quoq; partes vt manus, aut pedes aut digitos conuelli, modo ſimul cum vniuerſi corporis conuulſione, ut in apoplexia, modo ipſis ſolis affectis, proinde haud quaquàm abſurdum fuerit, in ſeminarijs vaſis, & quidem ſolis, huiuſmodi diſpoſitionem excitari: quemad-

E modum, & gonorrhęam, quę vrinæ, quam quis inuitus emittit proportione reſpondeat, quum contentricem videlicet facultatem reſolui cōtingerit. Gonorrhęa igitur inſtrumentorum ſeminis affectio eſt, non pudēdorum, quæ ſeminis genitalis via ſunt, qua excernatur. In gonorrhęa ergo ſecretio quidem ſeminis fit, aperto fluctionis meatu. i. aperto ſeminis vaſe, ac reliquo conceptaculi ſpacio, & contracto, & ad apertum iam meatū quicquid in continente ſpacio continetur, impellente natura: quæ quidem apertio à pluribus fieri poteſt, cauſis, vt plurimum tamen à ſuperflua humiditate relaxante vel à ſanguine ſupercalefacto, vel à bile acuta, aut etiam ſalſa, ac mordaci pituita, in quibus quidem omnibus caſibus poteſt hæc aqua conferre. Ipſa enim non ſolum poſſunt huiuſmodi uaſa vniri, & roborari, ſed etiam

F mundificari ab omnibus iam dictis materiebus, & refrigerari tum ſanguis ſupercalefactus, tum omnes alij humores nimis calidi, acuti, & mordaces, virtutem expultricem ſtimulantes, ac uias illas dilatandi occaſionem præbentes.

Si vero excretio hæc ob retentricis facultatis imbecillitatem vaſorū ſeminariorū euenerit, poterit hæc aqua non ſolum in potu, ſed etiam pro lauacro præſto eſſe. In ea enim ratione ſuorū mineralium ſuæq; ſtypticitatis, vis quæpiam huiuſmodi virtutem roborandi clare apparet.

Si autem excretio hæc ob aliquam diſpoſitionem euenerit, quæ haud ſecus quàm naturalis ipſa excretoria uis partes mouere poſſit, id quod in ſeminarijs vaſis videre licet, ubi aliquis uel comitiali morbo, uel conuulſione violenter irruente fuerit correptus, non adeo ſecurus, vtiliſque eſt huius aquæ uſus, alijs enim generoſiorib. præſidijs opus eſt.

Sed quum in mulieribus præsertim, non solũ feminis excretio iam dicta accidat, sed ẽt multarum humiditatum, atq; superfluitatum albarũq; sanguini menstruo quodãmodo correspondere videntur, ab eisdem causis iam dictis: dico q̃ hęc aqua intus, & extra perutilis est, si ex ea bibatur, & si pro lauacro mulieres ea vtantur per multos dies, matrix earum post conuenientem totius corporis purgationem clysterizetur. Habet enim virtutem ipsam abluendi, mundificandi, ac detergẽdi, necnon vim eius contentiuam roborandi.

Laudatur etiam hæc aqua in his qui fluxum hæmorrhoidarum patiuntur, sua.n. stypticitate ipsas consolidat, corrosiuosq; humores educit.

Vbi notandum, vt ait Gal. q̃ quinque sunt hęmorrhoidarum differentiæ.

Aut enim multitudine differunt, quia in quibusdam plures, in quibusdã vero pauciores sunt.

Aut figura, nonnullæ enim angustam basim habent, aliæ vero latam.

Aut loco, quum hæc in ano sunt, aliç in vulua.

Aut dispositione, quãdo hæ quidẽ mansuetæ, & mites, illæ malignæ, & graues existunt.

Illud tamen, q̃ ait Hip. memoria tenendũ, videlicet q̃ atra bile vexatis, & renum passionibus: hæmorrhoides superuenientes bonum.

Vbi Gal. ait, q̃ non solum ratione euacuationis hæmorrhoides sanant huiuscemodi passiões: sed & ipsa qualitate humoris euacuati. Hæ etenim sanguinem crassum consueuerunt euacuare, humore plenum melancholico, talem habentem in sanguine consistentiam, qualis est in vinis fex. Quare nihil mirum si atrę bilis, & renum passionibus, conferunt hæmorrhoides, ut quæ humorem feci similem euacuare natura aptæ sunt, quare tunc nec ista aqua, neq; alio præsidio sunt restringendæ.

Quapropter in alio etiam sequenti aphor. ait Hipp. q̃ a diuturnis sanato hæmorrhoidibus, si vna non seruatur, periculum est aquam intercutem, vel tabem aduenire.

Vbi Gal. ait, q̃ hæmorrhoidas fieri impossibile est, si propter multitudinem, & crassitudinem sanguinis, ora quarundam venarum non aperiantur, hepate ad ipsas reponente feculentum sanguinem, & melancholicum.

Si quis igitur hoc intercludat iter, vna & duriciem hepatis faciet, & simul multitudine grauãs, ac crassitudine calorẽ in ipso natiuũ extinguet, quum tale quid accidat quale in flammis exteriorıbus, in quibus multa ligna superingesta suffocant ignem, atque extinguunt.

Si igitur a natiuo calore generatur sanguis, calorum q̃ ipso extincto, non generabitur amplius.

Aqua vero intercus fit, quum sanguinis generatio frustratur, si vero aliquando possit hepar propellere multitudinem ad venas pulmonis, hi vasa aliquo rupto, tabidi fiunt.

Non frustra igitur consulit vnã saltem seruare hæmorrhoidẽ: vt per hanc euacuetur feculẽta, ac vitiosa materia hepatis, pręsertim in quibus solida est, tẽpore longo per tales venas excerni.

Amplius Gal. ex intentione Hipp. ait, q̃ sanguis profluens ex venis hęmorrhoidalibus sanat melancholicas passiones. Vere enim iã factæ melancholiæ maximum est remediũ sanguinis ex ijs venis profluuium, quam etiam si futura sit prohibet, sic itaq; nobis audientibus intentio Hipp. talis erit. Sanguis supra qualiscunque fuerit malum, infra vero per hæmorrhoides bonum, quando nigra euacuantur .i. quando hominis natura multum talem accumulauerit sanguinem: aliter autem non est assuefaciendum ei, quæ fit per hæmorrhoidas euacuationi, quæ periculosam habet vtranq; immoderantiam, siue supra modum sanguis excernatur, siue ex toto supprimatur.

Quare vt ait Gal. si retentæ hæmorroides mittendi sanguinis occasio sint, siquidem cohibere eas voles, quę in brachio sunt, sin prouocare, quę in cruribus sunt venas secare conuenit.

Valet insuper hæc aqua in difficultate intestinorum, quam isti dysenteriam appellant, humores calidos, acutos atque mordaces educendo, intestinaq; abluendo, iecinorisq; inflammationem refrigerando, atq; membra naturalia roborãdo, & ex ea sumi potest in potu duarum, vel trium librarum quãtitas, si dolor supra vmbilicum ascẽderit, iuxta Galeni præceptum: si vero dolor in imo ventris fuerit, ex eã cum sacchäro rubeo, ouo, & rosaceo, uel omphacino, clysteria fieri possunt. ista enim habent purgare, mundificare, & abluere materias illas vlcerantes, intestinaque abradentes, ac ipsa vlcera cõsolidare, suaq; stypticitate intestina, atque alia membra naturalia roborare.

Ab ea tñ cauẽdum, vbi valida sit febris. Ex ipsa.n. facile augeri posset, per inferius tñ, vbi etiã magna fuerit febris, ea utiliter vti possumus.

Aliqui ẽt laudant in huiusmodi fluxu lauacrũ ex ea, habet enim virtutem, vt illi aiunt, materiã calidam ad totius corporis ambitum attrahendi, & sic eam ab intestinis diuertendi, & ex sua stypticitate ipsam naturam astringendi, atque membra roborandi.

Hoc tñ lauacrum in huiusmodi passione mihi valde suspectũ videtur. Raro.n. accidit, talem fluxum

fluxum sine valenti febre esse, quare quum in febre lauacrum hoc rationabili suspitione non careat, ego quidem super ipso, non auderem.

Et licet ratione suæ actualis caliditatis vim attrahendi materias calidas, & tenues ad corporis ambitum habeat: hoc tamen verificatur, si sinceræ, ac puræ, valdeq; tenues sint. Si.n. admistæ pituitæ, & alijs humoribus crassis fuerint, nõ ita facile per cutis poros resoluũtur, neq; hoc medio ab intestinis, & alijs membris intrinsecis diuertũtur, quare dubitarem potius ex huiusmodi lauacro magis eas calefieri, atq; difficiliores ad resolutionem reddi. Quanto enim materia crassior est tanto difficilior est, vt resoluatur, & præsertim ꝑ loca naturaliter difficilia.

Accidit præterea quidam fluxus, qui hepaticus nuncupatur, quoniam ab hepate ortũ habet, in quo quidẽ ex aliquo hepatis vitio sincerus sanguis excerni solet, pro curatione cuius solet hæc aqua plurimum commendari.

Considerandum tñ (iudicio meo) si morbus sine febre, aut cum febre sit. Si enim sine febre fuerit, tutius ꝓpinari poterit, præsertim si ex aliqua intemperie calida viscus laboret.

Si vero cum febre sit, et illa quidem valida, minime ea laudo, sicut neq;, si iecur ex duricie, vel valde, valde frigida intẽperie male se habeat, & si forte aliquando in huiusmodi fluxu conuenit, in eius pricipio exhiberi debet. Fluxus enim iste in principio cum difficultate curatur, & in iuuenibus inueteratus raro, & in senibus nunq̃.

Amplius laudatur hæc aqua in leuitate intestinorum, & diarrhœa.

Vbi notandum, ꝙ leuitas intestinorum non euenit subito, sed in plurium dierum numero, & (vt ait Gal.) est velox, & sine aliqua trãsmutatione ciborum excretio. i. velox ciborum non mutatorum transitus, vel velox exitus eorum, quæ comeduntur, atq; bibuntur, quæ talia deijciuntur, qualia fuere deuorata, vel est carentia coctionis, quum neq; secundum consistentiam, neq; scd'm colorem, vel odorem, vel ullam omnino qualitatem in ventriculo facta fuerit mutatio ciborum.

Accidit autem hæc passio, ventriculi, aut intestinorum vitio, proprium enim ventriculi est, cibos amplecti ac se circumstringendo certo tẽpore retinere, & rursus ad inferiora demittere.

Et sicut in vesica fit vrinę stillicidium, non expectante ut illa colligatur, sed statim tanq̃ mordentem, aut aggrauantem expellẽte, sic & in vẽtriculo veloces exitus fiunt, hæc.n. sunt omnium excretionum cões causæ: quare, vt ait Gale. tunc ventriculi retentricis potentiæ functio naturalis

D est, quum.s. concoctionis tempori ęquatur, & ab omni parte cibos exacte constringit, priuationẽ vero actionis in vniuersum dicimus; quum omnino non comprehendit, id ꝙ in leuitate intestinorum fieri solet, imbecillitas igitur vẽtriculi appellatur, quũ vẽtriculus non probe amplectitur, aut amplectiť quidẽ, sed non tantisꝑ, donec concoctio perficiatur, aut vbi ambo simul eueniunt.

Quum igitur in ijs duabus rebus cõsistat retẽtricis potentiæ functio, vna vt nullũ relinquatur inter ventrem, & cibos spacium vacuũ, altera vt æquali tempore agant, tum cõprehensionis, tum concoctionis facultas fieri potest, vt vel in altera duntaxat, uel in ambabus committatur peccatũ.

Leuitas igitur ventriculi, & intestinorum, vt ait Gal. est quum non solum ventriculus, sed vniuersa quoq; intestina ad excretionem, tum ciboE rum, tũ potuum assumptorũ, celeriter excitãtur: adeo ꝙ ne pauxillo quidem tpe ipsorum, aut pondus, aut qualitatẽ, citra molestiam ferre possunt.

Causa igitur huius passionis est totius vẽtriculi, atq; intestinorum imbecillitas, in virtute.s. cõtentiua, ob quam hæ corporis partes grauatæ àcibis assumptis ipsos confestim, & absq; ullo doloris sensu excernunt, quæ quidem imbecillitas, vt ait Gal. vel ex magna illorum mẽbrorum intemperie prouenit, dum.s. ex ea habitum quendã nõ facilem solui contraxerunt, vel ex aliquo humore in eis contento, vt pituita, vnde acidi ructus quos græci oxyregmias nominãt insequi solent; qui tñ sine aliqua pituita qñq; in ventriculo frigidiore non perfecte concoquente fiunt, & in quibusdam leuitatibus intestinorũ, quæ ex frigiditate ortum habent vna fiunt, sed progressu tempo-
F ris cessant, nam ab initio paruo quodam tempore cibi in ventriculo retinentur, procedente aũt atq; aucta passione, neq; hoc tempore retinẽtur, in quibus igitur paruo remanẽt tẽpore, fit quodam veluti initium coctionis, & propter hoc nõ sortitur effectum.

In quibus autem cibi nullum hñt coctiõis initium neq; vlla ab initio fit scd'm qualitatem mutatio, adeo ꝙ neq; ructus acidi, nisi pituita præsertim acida in ventriculo abũdet, propterea Hippo. non simpliciter dixit bonum esse signum acidos ructus in leuitatibus intestinorũ, sed primũ quidem in longis adijecit, quasi cum incipientibus una eueniunt, ac si vbi prius non fuerit inquiat, quæcunque enim à pituita ventriculum refrigerante fiunt leuitates intestinorũ, semper cum ipsis sunt acidi ructus, vt casus quidam.

In illis igitur in quibus neq; incipiunt concoqui cibi, neq; ex pituita fiunt, non insunt acidi ructus,

fructus, ꝙ si aliquando fiant: significant tantum aliquando tempus cibos in ventriculo retineri, ꝙ principium mutationis accipiunt, & naturã suorum operum reminisci.

Sed ad propositum redeundo, sciendum, ꝙ leuitas intestinorum, non solum à iam dictis causis fit, sed non nunquam ẽt à quorũdam humorum mordacitate, ac tenuitate, vẽtriculo, & intestinis in superficie.i. in summa parte exulceratis, licet eorũ facultas non multum patiatur: quæ quidem vlcerationes, vt ait Gal. eodem modo fiũt, quo illæ, quæ in pueris græco vocabulo aphthæ.i. oris vlcera nominantur, quare in hmõi intestinorum leuitate necessariũ erit: vt permeãtibus cibis, partes exulceratæ dolorẽ sentiant, atq; ideo illos propellant, à se ipsisq; citissime emittant: quo in omnibus partib. facto, velocitas exitus subsequetur, & nullũ fiet initiũ concoctionis. animaduertendum tñ, ꝙ tali intestinorum leuitati cuiusdã morsus inerit sensus: & cessante humorũ malignitate, seu acredine, vt ait Gal. statim sanatur cibis, ac potibus, quæ vim densandi habent: quod si longiori tẽpore perseueret: in alteram passionẽ, quæ desynteria.i. difficultas intestinorum transmutatur.

Sed iã videndum, si in omni intestinorum leuitate vtilis sit hęc aqua: non enim in omni cõuenire videtur.

Dicendum igitur, ꝙ si affectio hæc ex ventriculi, & ĩtestinorũ imbecillitate eueniat: ob quam hæ partes à cibis assumptis grauatæ confestim excernere conẽtur: non semper vtilem esse. Si.n. imbecillitas illa à materia valde frigida, & humida: vel à consimilibus qualitatibus fiat: ipsam nõ laudo. non.n. est adeo valida, vt materiã illam per superius: neq; ẽt per inferius remouere valeat: neq; etiam tanta est eius caliditas actualis, & potentialis, cũ sua siccitate virtuali: vt intemperiem illam valde frigidã, & humidã omnino remouere possit, quę quidẽ ex toto coctionem, & retentionem conuenientem impediat. & expientia clare appareret: ꝙ non solum huius aquæ potus inutilis est ijs, qui ventriculi imbecillitatẽ in virtute cõcoctiua, & retentiua patiuntur, ad quã sequitur lienteria: sed in his, in quibus tantũmodo diminuta est vẽtriculi cõcoctio: & præsertim ex præsentia humoris frigidi, vel qualitatũ frigidarum, & humidarum, mediocritatem excedentium. Dum.n. istis hæc aqua exhibetur: neq; per superius, neq; per inferius, quicquã boni operatur, immo in corpore moram trahens, ventriculũ, aliaq; corporis membra grauat: ac imbecilliora reddit. Si vero leuitas intestinorum fiat ex ventriculi, ac intestinorum imbecillitate à causa calida, & sicca, ab humoribusque mordacibus acutis, & corrodentibus ipsumq; vẽtriculum, aut intestina vlcerantibus tũc vtilem esse conijciendũ est: remittendo.s. caliditatem illam ac remouendo, abluendoq; huiusmodi humores, & illa membra sua stipticitate confortando: vlceraq; consolidando.

De diarrhœa autem, quæ vt ait Gale. accidit: quũ ventriculus mordente acrimonia irritatus, ante legitimum tẽpus crudum adhuc cibum abiicit: quæ etiam nihil aliud est, quàm profluuium ventris non recens, sed longi temporis cum torminibus, & multis excretiõibus: quibus quidem omnibus corpus attenuatum debilitatur.

Dicendum, ꝙ si ex præsentia humorũ acrium oriatur: huius aquę potus vtilis est. ipsos.n. abluit, & cito educit: mẽbraq; ab ipsis patientia roborat.

In hmõi tamẽ fluxibus magna diligentia considerandum, si patiens febre laboret, vel suspitio sit, an istã aquam digerere possit: si namq; adsit febris, eam non laudo, adderet.n. in ipsam, & membra naturalia, spiritualiaq; magis grauaret, atque humorum acrimoniã augeret si etiam concoqui non posset, multa incommoda inde sequerẽtur, quare istis minime propinanda est.

Laudatur etiam huius aquæ potus, atq; lauacrum, in mulieribus non potentibus generare.

Vbi sciendum, ꝙ generatio ab omni ĩmodica intemperatura simplici, vel composita membrorum generationi seruientium impeditur, à caliditate quidẽ, quia tale quid accidit, vt ait Gal. quale vbi valde calidæ terræ semina committuntur: quẽadmodũ in ęstibus sub cane cõtingit: & tunc plurimũ conferre potest: neq; eius actualis seu potentialis caliditas tanta est: vt illã quam in vtero supponimus, augere possit. Si enim intensæ caliditati comparetur, frigida, vel saltem tẽperata dici potest, eiq; contraria: quare refrigerabit: non tamen adeo ac si omnino frigida esset: satis tamen est: ꝙ à prudenti medico, vbi vterus intensa caliditate sit affectus, potest vtiliter exhiberi: & pro lauacro ẽt uti: & licet ex præsentia humoris biliosi, ac tenuis, conseruetur. Habet.n. uim hmõi materiam educendi, & mẽbra genitalia ratione suę potentialis stypticitatis roborandi: valentius tamen hoc operatur in potu, quàm si extrinsecus admoueatur. Si enim in ea quis balneetur, non adeo cõmode humores calidi, & tenues ex ipsa educuntur: neque calida intemperies remittitur, sed propter suam actualem caliditatem videtur potius illos magis calefacere: intemperiemq; calidam conseruare, ac nõnunquam augere posse. Quum igitur Gale. dixerit, ꝙ causa conceptionis est moderata locorũ caliditas, necnon recens mẽstruorum

purgatio:& appetitus libidinis,istis enim concur
rentibus semen continetur,sciendũ, ꝙ hæc aqua
sæpisſime moderatam caliditatem in mẽbris ge-
nerationis inducere,ac conseruare poteſt, nulli
igitur dubium erit,ꝙ poterit etiã conceptionem
adiuuare:præſertim ſi poſt ipſius vſum:nõ mu lto
ante rei venereæ vſum,mulier fuerit purgata, ac
tam in ipſa,q̃ in viro ſit libidinis appetitus.

A frigiditate vero impeditur conceptio, ſi cũ
ea coniugatur ſpiſſitudo, iuxta ſententiam Hip.
dicentis,ꝙ quæcunque frigidos,& ſpiſſos vteros
habent,non concipiunt.

Vbi notandum(vt ait Gal.)ꝙ ſi frigiditas, &
ſpiſſitudo illa magna ſit:tunc mulieres concipe-
re non poſſunt.Bene.n.temperati vteri ad conce
ptionem ſunt idonei:male autem temperati,qua
cunq; mala temperatura,ſi parum à bonitate re-
cedunt difficulter concipiunt:ſi vero nimiũ,mu-
lieres ſteriles fiunt.ſimiliter etiã infęcundi homi
nes fiunt,ac ſteriles,à potenti.ſ.cauſa.

Vbi igitur frigiditas immodica exuperat, adeo
ꝙ vterus ſpiſſior efficiatur,anguſta quidẽ ſupra
modum fiũt ora vaſorum,quæ ad ipſum pertin-
gunt.mulieres vero fiũt ſteriles,quũ ſecundæ nõ
poſſint adnaſci ad ora vaſorũ:neq; ſi hoc fiat ali-
quando poſſit bene nutriri conceptus. vel.n.nul
lo modo fiunt hiſce mulieribus purgationes, vel
omnino paucæ,& hæ ipſę vitioſæ,ſolo tenuiore,
atq; aquoſiore ſanguine plabente:ſed & hæc quo
que ora facile obſtruuntur, & propter natiuam
anguſtiam,& quoniã magna ex parte hæ mulie-
res humorem aggregant pituitoſum, ſi quidem
& corpus totum vt plurimũ eſt vteris ſimile,con
tingit autem & maris ſemen in talibus vteris re-
frigerari:niſi ſit natura calidiſſimum.

Quæcunq; igitur frigidos vteros habent non
concipient propter ſubſtantiæ ipſorum ſpiſſitu-
dinem:& iſtis quidem ſatis commode poteſt au-
xiliari aqua villenſis,tum per interius,tum ꝑ ex-
terius adhibita:ratione.ſ.ſuæ actualis, ac potẽtia-
lis caliditatis:quam ex ſuis mineralibus, & præ-
ſertim ex alumine ſortita eſt.

Rurſus ab humiditate ẽt impeditur cõceptio,
quum dicat Hip.ꝙ quæcunq; præhumidos vte-
ros habent,non concipiunt:extinguitur.n. in eis
genitura,vt ait Gal.quemadmodum in terra pa-
luſtri cerealia ſemina:vbi aqua iſta,tam in potu,
q̃ pro lauacro vtiliter accõmodari poteſt. Licet
n.actu humida ſit:calida tamen etiam eſt, & ex
ſuis mineralibus potentia ſicca:quare ſi in totum
illam ſuperfluam humiditatem remouere nõ po
terit eam ſaltem in tantum minuet,ꝙ conceptio
nem non impediet:quod quidem etiam experiẽ
tia comprobari poteſt.Iſtarum namq;mulierum
multitudo magna adinuenitur quibus profecto
hęc aqua adeo prodeſt:vt multę ex infęcundis,fę
cundæ fiant:& ego multas cognoui.

A ſiccitate etiam,vt eſt ſententia Hip.& Gal.
ĩpeditur conceptio:quęcunq; enim mulieres ma
gis ſiccos vteros habent,& adurentes non conci
piunt.Nã ex defectu alimenti in eis corrumpitur
ſemẽ:& tale quid accidit,quale vbi aut arenę,aut
argilloſę terrę,aut petroſę,mandantur ſemina.

Quum igitur hęc aqua actu humida ſit, ſuaq;
caliditas non ſolũ actualis,ſed ẽt potentialis,val-
de magna,nõ ſit:ſicuti neq; etiam ſiccitas virtua
lis,poteſt facillime opẽ ferre iſtis mulieribus ſic
affectis:& licet totã illam extremam ſiccitatẽ re-
mouere non poſſit,ea tamen in tantum minuet:
ꝙ facile poſtmodum concipere poterunt.

Amplius,vt ait idem Hipp.eſt notandum, ꝙ
quæcunque mulieres ex vtriſq; iam dictis quali-
tatibus mediam habent temperaturam, fęcundę
ſunt:quaſi dicens,ꝙ quæcunque non habent illã
mediam temperaturam infęcundę ſunt.

Quare,vt ait Galen.quòd dictum eſt de quali
tatibus vteri ſimplicibus intelligatur etiam de
commiſtis: videlicet quòd quæcunque mulieres
ex vtriſque qualitatibus commiſtis modicę tem-
peratę ſunt, non ſolum quantum ad vterum:ſed
etiam quantum ad vniuerſum corpus ſunt fęcũ-
dę: ex vtriſque autem non qualitatibus ſimpli-
cibus, ſunt enim quatuor, ſed quæ ſunt ſecun-
dum ipſas oppoſitiones: & vna quidem eſt bo-
na temperatura, miſtis modice inuicem calido,
ac frigido: altera verò humidoa, c ſicco: & fieri
põt, vt ſit aliquis vterus ſecundum vnam quidẽ
oppoſitionem bene temperatus, ſecundum alte
ram verò malè.

Sed eſt animaduertendum, quòd ne mulier
concipiat, poteſt altera efficere intemperatura,
mulierem verò eſſe fęcundam ſine ambabus bo-
nis temperaturis eſt impoſſibile, vbi igitur ex
iſta miſtione, ac temperatura impediatur conce
ptio, poteſt hæc aqua conſilio prudentis medici
ſuccurrere, & intus, & extra,& pro vt ei videbi
tur expedire.

Notandum tamen ꝙ ſi generatio, ſeu conce
ptio impediatur à mala intẽperatura frigida, &
humida mẽbrorum generationis,cũ materia,vel
ſine,aqua iſta nõ abſq; timore exhibetur. valida
namq; calefaciendi,& exſiccandi,ac pituitã craſ
ſam educendi facultate caret: quare ſi intẽperies
admodum debilis,& materia valde tenuis nõ ſit
vtiq; conferre non poterit:quapropter tutius tũc
extriſecus admouebitur:q̃ ſi in potu exhibeatur.
Sic

Sic etenim ratione suæ actualis caliditatis, ac po-
tentialis siccitatis, illam debilem frigiditatem, &
humiditatem remittere poterit. neq; verendum
est, q aliquo pacto ex ea augeri possit, neque ve-
nas, & membrorum cauitates ingrediatur, ibiq;
resideat, sed pro ratione suæ virtutis calefaciet, et
aliquantisper exiccabit, omniaq; membra natu-
ralia confortabit, ex optima operatione quorum
calor naturalis auctus in omnibus membris frigi
dis, & humidis valentissime operatur.

Sed quoniam generatio in mulieribus, & vi-
ris, à multis alijs particularibus causis impeditur,
licet Gal. in quodam suo tractatu, duplicem tan-
tum causam sterilitatis ponere videatur, vnã ex
parte viri, alteram ex parte fœminę, quam humi-
ditatem nimiam, aut pinguedinem matricis esse
voluit, ex parte autem viri, si sit spado, & testicu-
lis careat, vel alio quouis pacto ęgritudine. s. ma-
gna detineatur. ipse tamen Gal. illas mulieres ste
riles etiam esse ait, quæ non probe purgantur, q
quidem accidit à multis causis, vbi sciendum, q
si non purgentur propter aliquam obstructionẽ
ab humoribus valde crassis: aqua ista sola non po
test eis conferre, præsertim si materia obstruens
multa, ac valde crassa, lentaq; sit. Non enim ha-
bet validam attenuandi vim, neq; incidendi, ne-
que huiusmodi materias educendi, neque etiam
aperiendi, nisi pręcedat attenuatio, & incisio, vel
obstructio sit ab humorib. non valde crassis, mul
tumq; valida non sit.

Si vero non purgentur pp caliditatem, & sicci
tatem iecinoris, vel aliorũ membrorum, per quæ
sanguis menstruus descendere solitus sit, tũc hu-
ius aquæ potus optime conferre poterit, ratione
suæ actualis humiditatis, & temperatæ calidita-
tis, qua vias dilatare, sanguinemque fluxibiliorẽ
reddere, & omnia illa mẽbra sua stypticitate vali
diora efficere potest.

Si vero mulieres non purgentur pp sanguinẽ
crassiorem, tunc si præcedat venæ sectio, & regi-
men attenuans ipsum sanguinem, poterit hæc a-
qua vtiliter exhiberi. Habet. n. facultatem venas
dilatãdi, ac si sanguini cõmisceatur, eum fluxibi
liorem reddendi: ac etiam propter ferri naturam
& in quantum à calido inspissatur aperiendi, &
pp alias qualitates virtuales mẽbra naturalia, &
generationi accommoda confortandi.

Aqua vero hæc pinguedinem superfluã vte-
ri, ac iam genitam remouere non potest, nisi for-
te ex longo, atq; frequenti vsu, neq; spadoni, & te
sticulis priuato succurrere valet: sicuti ẽt multas
alias sterilitatis causas remouere non potest.

Quæcunq;. n. præternaturã. i. quæcunque mu
lieres, vt ait Hip. sunt excessiue crassæ non conci
piunt vtero, his omentum os vteri comprimit, et
prius q̃ non extenuentur, non concipiunt. i. mu-
lieres quæ sunt valde crassæ non concipiũt, quia
in his omentum os vteri comprimit, & anteq̃ ex
tenuentur. i. anteq̃ illa superflua crassities remo-
ueatur, non possunt cõcipere, in quibus aqua Vil
lensis parum, aut nihil prodesse podest. Non. n.
vim habet illam superfluam crassitiem extenuã
di, nisi forte per accidens, & tanq̃ causa valde re-
mota, in longoq; temporis spacio.

Et licet Hipp. v. particula aphorismorum, dũ
conceptionis causas numeraret, de ipsis homini-
bus, secundum Galeni opinionem mentionem
non fecerit, nihilominus, vt ipse ait,

Omnia ea quæ dicta sunt de mulieribus, pñt
etiam intelligi de viris. Ait. n. q secundum ꝓpor
tionem illorum, quæ de mulieribus scripsit Hip.
licet nobis ad viros transcendentibus dicere, q
propter temperaturæ frigiditatem non bene se-
men concoquitur. atq; ideo si mediocris quidem
sit intemperatura in ipso indiget vtero calido suf
ficiẽter: si vero immodica sit, est omnino sterile,
vel pp humiditatem, rursus neq; concoquitur, &
hoc etiam indiget si modica sit intẽperatura, vte
ro calidiori, ac sicciori, si vero ĩmodica sterile est:
eodem modo, & pp excedentem calorem, semẽ
fit tosto simile: ob siccitatem verò vbi primũ exci
dit, neq; extendi potest quod maxime necessariũ
est, si mulier debeat concipere: nisi enim semen
per vteri capacitatem parte plurima extendatur,
mulier non concipit.

Quare, vt ait Plato, in theęteto, maximũ opus
obstetricum est, scire cõiungere inuicem corpo-
ra apta ad conceptionem: & simul posse discerne
re, qui viri sint infęcundi, & quæ mulieres steri
les: nam immodicæ intemperaturæ horum sunt
causæ, modicæ vero si sint, & contrarijs coniun-
gantur, tunc concipient mulieres: si vero similib.
non concipient. neq;. n. fieri potest, vt frigidũ se-
men in vtero frigidiore sit fertile: neq; siccum in
sicciore, & aliorum vtrunq; eodem modo: sed in
diget semen quidem frigidius, vtero tãto calidio
re, quanto deficit ab optima temperatura, & hu-
midius sicciore, & in alijs eodem modo.

Medicus ergo prudẽs facile iudicare poterit,
quib. vtiliter exhiberi possit & debeat hæc aqua:
in multis namq; ex iam dictis competit, vtiliter-
que administrari potest.

Et licet doctor quidã dixerit corpa frigida & hu-
mida, ex qua quidẽ frigiditate, & humiditate cõ-
cipe, non possint, nõ debeant ex hac aqua bibere:
sed tantũmõ lõgo tpe in ea se se balneare, atq; ea-

rum vteros clysterizare, vt.s. in eis virtus styptica huius aquæ imprimatur, calefiat & exiccentur: nihilominus si ea frigiditas, et humiditas nō sit multum valida, potest etiam ex huius aquæ potu remitti, atq; remoueri. Calida enim actu, & potentia est, sicca vero virtute tantum: quare non apparet, cur non posit etiam in potu conferre.

Commēdatur ēt hoc balneum in mulieribus quæ licet concipiant, ex renum tamen imbecillitate non possunt fœtum vsque ad debitum tēpus partus retinere: quare accidit abortus.

Aqua igitur ista intus, & extra, vt dictum est etiam supra, sua stypticitate ipsos renes confortare, ac roborare potest: præsertim eorum virtutem contentiuam, & sic abortum tollere.

Sed quū abortus ab alijs ēt causis euenire possit, q̄ scilicet ab imbecillitate renum: videndum, si hæc aqua vtilis sit, pro remotione aliarum causarum, sed primo de causis abortus dicendum.

Gal. igitur tres abortus causas ponere videtur, inter quas nō est renū imbecillitas, quarū vna est moles nimia, secunda pōdus aliqđ, tertia morsus.

Moles vero est, vbi amplius distēdi vterus non tolerat. pōdus quū supra vires eius sit, quod cōtinet. morsus vbi vel humores qui prius in mēbranis cōtinebantur, disruptis in ipsum vterū effunduntur, vel etiā totus partus corruptus, & putris, ac in noxiā saniem dissolutus, vteri tunicam eius occasione irritat, ac mordet.

Si ergo abortus ex mole, nimiaq; extētione vteri euenerit, aqua hæc minime cōferre pōt. Vterus enim non est tantæ capacitatis, vt fętū continere posit, vsq; ad naturalē partum, & aqua hæc non potest vitiū hoc emendare, est nanq; ipsius naturæ peccatum, maioriq; indiget præsidio.

Si vero pondus sit supra vires ipsius vteri, tunc aqua hæc pōt ipsum cōfortare, si in ea mulier longo tempore steterit, & sic poterit huiusmodi abortum prohibere, ista tamen confortatio, conceptionem præcedere debet: quoniā stante prægnatione, nullo modo hanc aquam laudo.

Si aūt humores acuti, & mali sint causa abortus, potus huius aquæ potest ipsos diuertēdo, euacuando, atq; abluēdo abortum tollere, sicut multoties experientia, euenisse cognouimus.

Amplius, vt habet Hip. quæcūq; mulieres prę ternaturā tenues existētes, abortiunt, priusq̄ crassescant, idest oēs mulieres quæ sunt præter naturam extenuatæ, idest valde extenuatæ, si conceperint, abortiunt, priusq̄ crassescant, idest nisi crassescant, & rectificentur, sed maneant absque refectione, ac tenues.

Vel abortus in his accidit, quæ pręternaturam

D sunt extenuatæ, & quas prius refici oporteat, sed quū cōcipere anticipēt non refici, absq; q̄ sanguis ad cōceptus alimentū deputatus, ad eius, quę conceperit, nutritionē recipiatur. Quare nō absq; rōne fętus sufficienti indigens alimento corrūpitur, et tunc aqua nostra plurimū prodesse potest: si.s. extenuatio illa à caliditate, & siccitate superflua iecinoris, vel aliorum membrorum naturaliū, aut etiam spiritualium eueniat, à præsentiaque humoris calidi, & sicci, atque tenuis cōseruetur: adsitque etiam multa appetitus deiectio.

Quæcunq; ēt mediocriter corpora habentes, abortiunt secundo, aut tertio mense, sine occasione manifesta his, vt ait Hip. acetabula vteri plena mucoris sunt, & non possunt ex pōdere fętū continere, sed disrumpuntur. i. oēs mulieres, quę mediocrē corporis temperaturā habent, secūdo, aut E tertio mense abortiūt sine causa manifesta. i. sine febre vehemēti, & alui fluxu, vel ꝓfluuio sanguinis, vel erysipelate in ipso vtero, uel saltu grauidę mulieris vehemētiore, vel clamore, vel ira, vel timore, uel uictu partiore, uel tali aliquo actu, seu pasiōe, his acetabula vteri plena mucoris sunt. i. verisimile est in iis esse plena mucore ora uasorū descendentiū ad vterum: ex quibus secundę pendent, quæ ora acetabula nominauit, nō sicuti quidam arbitrantur, adnatas ipsis carnes adenosas. nam si acetabula plena fuerint pituita, menstrua fiunt pauciora: acetabula aūt sunt ora venarū, & arteriarū, quę ferūt ad uterū, hmōi igitur acetabula plena mucoris ex pondere nō possunt fętū longius cōtinere, sed disrūpuntur, & seq̄tur abortus.

Et hoc idem ēt habetur à Galeno, si igitur mulier prōpte quidē conceperit, deinde secūdo, aut tertio, aut quarto impŕgnationis mēse fętū eiecerit, circa vteri acetabula humorē pituitosum abūdare conijciendū est, atq; idcirco venarū, arteria F rumq; eius loci ad ora vasorum in vterum descēdentium nexū debiliorem reddi, vt fętū ob grauitatem ferre nequeat, sed facile abrumpatur: & tunc potest aqua Villensis in potu sumpta abstergere, ac mundificare uterum ab huiuscemodi materiebus, præsertim si attenuantia, ac incidentia præmittantur: quare sic prohibebit abortū, si scilicet ante prægnationem exhibeatur: stante enim prægnatione, non competit.

Si vero ex vehementi febre, uel ex forti caliditate abortus suspitio sit: hac aqua minime prohiberi potest.

Vbi. n. feb. ualida ē, nullo pacto exhiberi đbet. Quū ꝑterea hęc aqua ferrea sit, laudatur in his, qui non possunt cōmode coire, neq; mentulam erigere, non tn̄ in his, qui intemperantius coeūt,

qui profecto, vt ait Gal. continue imbecilliores efficiuntur, quum purissima vtriusq; humoris portio ex toto corpore auferatur, voluptate ēt accedēte, quę quidē ipsa per se vitale robur dissoluere pōt, vt iā nonnulli præter modū ea vsi interierūt.

Licet.n. vt ait Gale. oībus animalibus organa cōceptionis natura dederit, ipsisq; specialē quandam virtutem ad generationē delectatiōis copulauerit, ipsi vero aię ea vsurę mirabilem quēdam, & ineffabilē appetitum vtendi dederit, à quo vsu excitata, ac stimulata animalia, & si stulta, & si iuuenilia, & si irrōnalia omnino fuerint, prouidēt tn̄ permanentiæ generis, ac si essent òmnino prudentia. Noscit.n. vtputo ipsa natura substantiam ex qua ea creauit, nō admittere perfectam sapientiam, & pro ea dedit eis illecebrā & velut inescationem quā solam poterant accipere, ad salutem, conseruationemq; et custodiā, generis delectationem vehementissimam vsui illarū particularum copulans, nihilominus ista delectatio, & ipse coitus multotiens à diuersis impeditur causis, quarū nonnullas hæc aqua remouere potest, delectationemque illam in pristinum restituere.

Sciendum tn̄ ꝙ coitus, aut in totum aufertur, aut minuitur, in totū vero aufertur, quum virga non erigitur, neq; semen secundū naturam eijcitur. minuitur vero quum ista minuuntur, quare si virtus sit debilis, & in corpore senili, aut instrumenta ad coitum necessaria nō erunt commoda, aut materia emittenda non erit apta per illa fluere, & delectationem mouere, & sic aut in totum, coitum impedient, aut minuent, virtus vero debilitatur ex horribilitate, & verecundia coitus, vt volunt aliqui, aut ex aliqua imaginatione, vel ex aliquo timore, aut aliqua solicitudine in alijs rebus, vel ex obliuione ipsius coitus, in quibus quidem casibus ista aqua minime conferre potest.

Vel coitus aufertur, vel minuitur, ex longa abstinētia ab ipso, mēbra.n. genitalia contrahūtur, & detumescunt, sicut credendū est accidere istis fratribus cucullatis, & presbyteris, qui deo ꝓmiserunt castitatem seruare, in quibus profecto non est opus ista aqua, neque aliquo alio præsidio.

Impeditur præterea ēt coitus quum constringuntur, vel diminuuntur mēbra genitalia, & pręsertim testes, & uasa seminaria, quare si diminutio illa, à superflua caliditate, & siccitate sola, uel cū materia calida, & sicca fiat, aqua hęc potest succurrere sua tēperata caliditate, & actuali humiditate, educēdoq; ac remouēdo huiusmodi succos.

Aliquando ēt impeditur, uel minuitur coitus, quia natura non est solicita præparare semen, & tunc aqua parum conferre potest, nisi natura ab aliqua ex iam dictis causis impediatur.

Et nonnunq̄ minuitur ex imbecillitate virtutis, propter paucitatē spirituum, & caloris resoluti ex superfluis euacuationibus aut longa inedia, vel forti exercitio, vel vigilijs longis, à febribus ardētibus, & diuturnis, & tunc neq; aqua ista necessaria est, neq; vtiliter accōmodari potest.

Causa vero vel totalis abolitionis, vel diminutionis coitus ex parte instrumētorū, aut est in virga, & in aliis mēbris genitalibus, aut in membris principalibus, & quæ sequuntur ea, seruiendo tn̄ eis, aut in mēbro medio inter principalia, & genitalia, vt renibus, aut causa mēbrorum vicinorum propria eis, aut propter flatus diminutionem.

Si sit in uirga, vt plurimū erit ex longitudine eius, quia vt ait Arist. virga longa non bene erigitur, & tūc aquam istā non laudo. In ea enim non est virtus ipsam minuendi.

Si vero sit in ipsis testibus, & vasis seminariis, & sit mala temperatura sicca tantū, quæ aliis deterior est, uel cōiuncta caliditati, vel frigiditati, poterit hæc aqua consilio prudentis medici vtiliter administrari, quū vt sæpius dictū est, in ea virtus sit, hmōi qualitates remittendi, sed quum coitus vtplurimū minuatur à frigiditate, ego credo, ꝙ hæc aqua tutius exhiberi possit.

Si aūt sit in membris principalibus, vt in corde adeo vt abscindatur materia spūs, & flatus incedentis per arterias ad virgam forte per accidens conferre poterit.

Si uero in hepate eēt, quia materia seminis abscinderetur, vtplurimum prodesse posset.

Si vero in cerebro causa ista foret, ex qua admoueretur materia uirtutis sensitiuę, ac motiuę, quę ad coitū requiritur, neq; ex potu, neq; ex lauacro huius aquæ remoueri posset. Nisi forte valde per accidens, & à longe.

Si præterea causa in alijs mēbris non principalibus esset, ut in uētriculo, in quo nō bene concoqueretur cibus ꝑꝑ aliquam malā intemperiem in eo, cū materia, vel sine, tūc aqua ista, ut diximus supra, facile accōmodari poterit, vtilisq; erit: præsertim si intemperies non valde pertinax sit, renitensq;, ac commode digeratur.

Amplius si impedimentū ex parte renū esset, quia videlicet uel frigidiores, uel calidiores, vel alia mala tēperatura simplici, vel cōposita, cū materia, vel sine male affecti essent, absq; dubio poterit hęc aqua à prudēti medico rite, ac utiliter administrari. & qđ dicitur de renibus, pōt ēt dici de alijs mēbris inferioribus cōmunitatē habentibus cum mēbris generationis, & de oībus alijs, quę ipsis vicinantur, ut sunt hęmorrhoides, & anus.

Et si coitus minuatur ex multitudine vrinæ, dictum est supra, qūo hęc aqua conferre potest.

Si vero minuatur propter modicam seminis quātitatem, q̄ ex siccitate, aut extenuatione, aut frigiditate vasorum eueniat, potest hæc aqua cōferre, quemadmodum etiam in his qui habent semen nimis crassum. In ea enim facultas quædā est ipsum attenuandi.

Quidam præterea voluerunt, ꝙ hæc aqua vtilis sit febribus habitudinalibus, ac diarijs. Remittitur enim ex ea (vt isti aiūt) calor extraneus, ac resoluēdo minuitur, & eorum corpora arida, & sicca, humectantur.

Hoc tamen maxima consideratione dignum mihi videtur, licet nāq; ex aliqua frigiditate huius aquæ forsitan, illis competere videatur, quū tamen actu calida, potentia verò sicca absque dubio sit, non videtur illis febribus neq; alijs aduersari posse, neq; vsum eius in hmōi febribus admodum salutarem puto, quū non appareat quomodo calor ille in membris fixus, vel in spiritibus accensus resolui, ac minui possit præsertim quum hæc aqua validam refrigerandi corporis vim nō habeat, nisi humores calidos educendo, neq; appareat qūo ex ea calor ille febrilis resolui, vel saltem minui possit, sicut apparet facile augeri, & conseruari posse. simile namq; additum simili facit furere, similiaq; similibus conseruātur, & minime remouentur, ac contraria contrarijs curantur, mutuoq; se expellunt, & si febris aliqua contrarijs curanda est, illa profecto est quæ habitudinalis appellatur. In ea enim humorum euacuatione non indigemus, sola namq; alteratione, ac perfecta nutritione, si aliqn̄ præsidijs cedit, curat̄.

Diaria etiam solo regimine vitæ plerunque resoluitur, quare non videtur in hmōi febribus hæc aqua laudanda, immo neq; etiā in valde exiccatis, & macilentis, qui quidem si aliquando ea intus, vel extra vtantur, in totū à coitu abstineāt: maior etenim ex ipso sequeretur exsiccatio, q̄ ex ista aqua humectatio, si tamē in totum ab eo nō abstineant. Eo saltem vtantur, corpore non valde repleto, neq; inanito, idest neque statim post cibum, neq; post longam inediam, sed post cibū adminus per sex horas.

Coitus.n. post cibum immediate, eum corrūpit in ventriculo, ad quā corruptionem multa incōmoda sequi possunt, neq; ēt eo vti debent post aliq̄ notabilem euacuationē, vel ab arte, vel à natura factā. In ipso.n. vniuersum corpus valde debilitatur, eiusq; vires resoluuntur, quū igitur balneū etiam aliquantisper corporis vires fatiget, tutius est durante lauacri tp̄e, vel istarum aquarum

D potu, in totū à coitu substinere, nisi fuerint corpora iuuenilia, fortia, temperaturæq; sanguineæ: istis enim liberalius concedendus.

Amplius solet, hęc aqua in phthisi, ꝓprie dicta cōmēdari: in qua quidem (iudicio meo) forte vtilis est, si tota intentio ad vlcus vertatur, sed quoniam cum ipso vlcere, vt plurimū adest illa habitudinalis febris, quæ vel curam non admittit, vel maxima cū difficultate curatur, & bona indiget fortuna, non videtur rōnabili suspicione carere, & profecto, vt verū fatear, nullum ex hmōi morbis leuatum: ne dum curatū, ex ista aqua vidi: neque rationabile præsidiū mihi videtur, neq; sufficiens apparet: vt quidā opinati sunt, ad remouendas omnes causas marcoris, & exiccatiōis corporis, neq; phthisicis qui post sanguinis sputum propter alicuius materiei catarrhalis descēsum extenuati sunt, vtilis est, licet ex sua caliditate si ab

E illis in potum assumatur, possit facilitari sputū materierum catarrhalium in pectore contentarum: etiam ꝙ tenues sint, & calidæ, quum ex natura sua, ac proprietate, forte possit eas ingrossare, & concoquere, & licet ex sua actuali humiditate, et in quantum aqua hecticis conferre posset, maxime si extra locum proprium quis ea pro lauacro vteretur, ac illa tepidiore facta, possetq; eorū mēbra humectare, nihilominus quum aqua dici nō possit, neq; simplex sit aqua: ac in se suorū mineralium virtutes, & qualitates contineat, virtute quarum habet calfacere, exsiccare, sudoremq;, ac lotium prouocare, non adeo clare apparet, quomodo humectare, ac refrigerare possit in huiusmodi affectionibus, quare tutius mihi videtur in illis alijs vti præsidijs.

F Laudatur pręterea hoc balneū à nonnullis in his, qui dubitāt de podagra, vel chiragra, non aūt ijs, qui actu hmōi dolores patiuntur, ac vbi iam fixa est materia in pedibus, vel manibus, sed vbi timor est, ne in aliquo dictorum locorū descēdat, atq; resideat: et pręsertim si materia de qua timor est, calida, vel ēt tenuis sit, tunc.n. merito laudari videtur, non solū ratione suæ mineræ ferreæ, ac stypticitatis: sed etiam quia in eo est virtus repercutiendi, huiusmodiq; materiam alterandi.

Animaduertunt tamen ij, ꝙ qui patiuntur podagram, aut alios dolores arteticos: non debent ex hac aqua bibere, huiusmodi namq; dolores exsiccatione indigent, non autem mollificatione, quæ vt plurimum ex hac aqua insequi solet.

Hic tn̄, iudicio meo, multa cōsideranda veniūt, & primo, vt ait Gal. ꝙ podagra nihil aliud est, nisi pedū vitiū: vel affectus pedibus eueniēs laborē afferēs, neruis patientib. quibusdā cū adustiōe, q

busdam

busdam cum frigore, quare podagricorũ inflammatio, fluxione fit ad articulos pedũ decumbẽte.

Podagra etiam, vt ait idem Gal. est ex genere morbi articularis: et magna ex parte ĩcipit ex vno articulo, temporisq; ꝓcessu ad omnes pertingit.

Et eunuchi, vt ipsemet scriptum reliquit, neq; podagra laborant, neq; calui fiunt.

Et si quis podagra corripi debeat, necesse est in eo pedes natura esse imbecilliores: sicuti & cerebrum si morbũ comitialem passurus sit: non tñ est omnino necessarium alteraturum pati, si nihil in vita delinquerit: partis tñ imbecillitas non est sufficiẽs ad generandã passionem ex intermedio tempore accessionũ, in quo nihil omnino ĩfestantur: quãuis natiua imbecillitas cõtinua sit: clarum autem & hoc: in podagricisq; manifestissime apparens: ꝙ fluente aliquo ad pedes humore superfluo, passio generatur. Si igitur neq; hic humor vnq̃ influxerit: liquet ꝙ neq; vnq̃ accidet passio: non influet aũt si omnino vacãs superfluitatibus corpus extiterit. Erit aũt vacans superfluitatibus, si mediocri vtatur exercitio: & homo bene cibũ concoxerit: & hæc eadem de articulari, & coxendico dolore existimes dicta. Cõmune.n. (vt ipse ait) tribus hisce vitijs est: humoribus redũdantia, affectum occupans articulamentum: quo repleto, vndequaque fit, vt particulę neruosę ambientes tendantur, atque hinc dolor oriatur.

Duas igitur principales causas podagrę ponit Gale. videlicet pedum imbecillitatem: & humorum superfluitatem ad ipsos delabentem.

Quantum aũt ad pedum imbecillitatem, nulli dubiũ, ꝙ aqua hæc aliqñ conferre potest: quum scilicet ab intensa caliditate, ac humorum calido rum descensu fiat, & cõseruetur. Habet.n. refrigerandi vim, & hmõi materias resoluendi, ipsosque pedes roborandi: ratione suæ stypticitatis. si vero materia illa calida sit, & tenuis, vel ẽt frigida, & tenuis: ex potu huius aquæ cõmode euacuari poterit: & isto modo corpus à podagra præseruabitur: licet pedum imbecillitas adsit. non.n. ex se, vt optime ait Gal. est causa sufficiens ad podagricos dolores inducẽdos. & quãuis nonnulli dixerint: hanc aquam conferre non posse podagræ, materia existente in pedibus fixa, & actu dolorem inferens, nihilominus hoc fortè non est vniuersaliter verum. Si.n. materia illa calida tenuis, ac modica fit: videtur posse resolui à caliditate huius aquæ actuali per cutis poros: similiter etiã non videtur, neq; rationi, neq; experientiæ consonum: ꝙ podagra, vel articulari dolore laborantes non possint, neq; debeant, ex hac aqua in potu sumere. Licet enim hmõi dolores exiccatione, & non humectatione indigeãt: nihilominus huius aquę humectatio non est tanta: quum alicui potentiali siccitati coniuncta sit, vt in oĩbus hmõi doloribus timenda veniat: licet namq; actu humida sit: potentia tñ, rationeq; suorum mineraliũ sicca est, suaq; stypticitate mẽbra roborat. quare si pręcepta Galeni in curatione podagræ seruentur, nulli dubium, ꝙ vsus huius aquę aliqñ vtilis erit. Ait.n. ꝙ medicus primũ considerare debet, qualis humor in podagricis multiplicetur: si quidẽ nonnullis amarę bilis succus plus cęteris colligitur, vt ipsemet ait quibusdam bilis atræ, aut pituitæ, alijs ex ęquo oẽs, in quibus sanguis abundare dicitur: hos ergo oẽs vacuabis in prĩcipio veris, exhibito videlicet aut medicamẽto purgante, aut sanguinis diminutione: & sic complures ipse Gal. sanauit, qui tribus, quatuor ue annis per interualla pedũ laborassent doloribus, exundante humore veris initio expurgato, aũt sanguine diminuto, cæterum id neminem latere putat Gal. illos in omni deinceps victus, vitæq; ratione agere moderatos, nã intemperãtes, vinososq;, ac vẽtri, gulęq; deditos, neq; purgatione, neq; sanguinis missione magnope adiuueris. nam per vitæ intemperantiam crudorum humorum copiam ocissime colligunt, verum iis, ne manum quidem admouere tentandum est.

Qm̃ vt ipse ait, si humor crudus propellatur in articulario morbo, & adeo crassus sit, vt assimiletur puri, qui quũ in articulis remoretur non tantũ crassior, sed etiã uiscosior euadit, sic ut in duriciem contumacissimã, quam latini tophon, gręci poron appellãt, occallescat, quod ubi factũ fuerit, nulla amplius spes restat, qua articulus in primũ statũ exacte possit reuerti. eis uero aliis iã dictis, qui ꝑceptis salutarib. obsequentur, sumopere profueris: si prĩcipio ueris primũ quidem euacuaris, deĩde aũt ad exercitia, uictusq; rotionẽ salubrem perduxeris. Consideratis igitur humoribus, qui multiplicãtur in his, qui dolores podagricos seu articulares incurrũt, sicut pharmaco conueniẽti purgari debent: ita ẽt si sint ex illis, qui hac aqua facile expurgari possint, vtiliter ꝓpinari poterit: tales uero erũt si calidi, vel ẽt frigidi tenues sint. ꝙ si multi fuerint, aliquo purgãte medicamẽto minui poterunt, vt. s. qui remanebunt, commodius euacuari possint, membraq; recticari, ac roborari. et ꝙ dictũ est de podagra, potest etiã dici de chiragra. quę nihil aliud est, nisi dolor manuũ. Laudatur præterea hoc balneum in scabie, & pruritu tam vlceroso, quàm non vlceroso.

Vbi notãdũ, ꝙ scabies ex multis, ac diuersis superfluitatibus euenit. Pruritus ẽt, vt ait Gal. est potius q̃dã sensatio, q̃ motus: in hoc.n. symptomate

excrementorum duntaxat, quæ pruriginem excitare poſsint, ſenſus eſt, neq;.n.alio nomine explicari poſsunt, niſi quis ea aut nitroſa, aut ſalſa, aut amara appellare voluerit, ꝙ huiuſmodi ſit ipſorum natura quã ab externis rebus ſumpto exẽplo dicere licet, vt vrtica, ſcilla, muria, aqua maris, & id genus reliquis: neq; non ab ijs, q̃ ad corpus pertinent, quippe ſolet pruritus vexare eos, qui aut balneũ negligunt, aut ſtrigmentis referti ſunt, aut cruditatibus abundant, aut praui ſucci cibos ingerunt, id vero longe magis in pſora, & lepra, ꝙ in huiuſmodi affectibus, & plus ſit ſucci, & ſuccus ipſe craſsior, atque ob hunc magis crebriusq; pruriunt hi q̃ reliqui omnes, ſine hmõi affectibus prurientes, ac nihil iuuantur, vel ſi vehementisſime ſcalpentes cutem ſibi detraxerint. Succus.n.noxius manet infixus, atq; (vt ita dicã) impactus in cute: neq;.n.exiguus eſt, neq; tenuis, veluti in his, qui balneũ neglexerũt, aut ſordibus ſcatent, ſed & plurimus eſt, & craſsus, & nonnũq̃ lentus quoq;, atq; hmõi ſymptomata omnia, à vitioſis ſuccis originem trahunt, ac differunt inter ſe ſe, & qualitate, & quantitate cauſæ, quiete, & motu. Eſt.n.exigua, tenuis, ſalſa, & ĩmota in pruritu, item exigua, tenuis, erodens, & immota in laſsitudine vlceroſa, at multa craſſa, & immota, in lepra, pſoraque.

Valet igitur hæc aqua in ſcabie, & pruritu vlceroſo, vel nõ vlceroſo, à cauſa præſertim calida, ſalſa, mordaci, & tenui. ex lauacro.n.huius aquę, ſi prius purgatum fuerit corpus, vel hac eadem aqua, vel aliquo purgãte medicamẽto reſoluũtur, & alterant humores ſub cute reſidentes, ipſamq; vlcerantes. In hoc.n.balneo eſt aliqua virtus reſoluendi, refrigerandi, ac remittendi humorum acrimoniam, & ſua ſtypticitate prohibendi dilatationẽ, ĩmo ipſam conſolidandi, & exſiccãdi. Et ſi hæc aqua bibatur non ſolum vim habet humores, ac ſuperfluitates educẽdi, ex quibus fit ſcabies, & pruritus, multæq; aliæ cutis affectiões, & ſymptomata, ſed etiã rectificandi membra intrinſeca, occaſione quorum multiplicatur, ac ſucceſsiue conſeruatur eorum cauſa.

Notandum tamen, ꝙ ſi ſcabies ſit craſſa, vel ẽt valde vlceroſa, laudatur magis balneũ de Corſenna, ſicut etiam in pruritu. Ego tamen laudo, ꝗ prius per ſex, vel octo dies aqua Villenſis in debita, ac conuenienti quantitate bibatur, præmiſſo etiam conſilio prudentis medici. corpore.n.exiſtente valde repleto, neq; huiuſmodi potum, neque etiam lauacrum laudo.

Doctor quidã inſignis, Dominicus Bertinus, dum huius ſacratæ aquæ vires multorũ teſtimonio manifeſtas haberet, vt oĩbus notas faceret, ipſas in quodã marmoreo lapide ſic cõpendioſe deſcribẽdas curauit. Anno MCCCCLXXI. Cal. Maij.

Sacri de Villa Balnei hæ præcipuæ ſunt virtutes.

Confert cunctis capitis membris. Curat omnes ſtomachi morbos. Appetitum excitat. Digeſtionem procurat. Vomitum reſtringit. Sanat cuncta hepatis vitia. Hepatis, & venarũ oppilationem aperit. Colorem optimum facit. Confert paſsionibus ſplenis. Sanat vlcera pulmonis. Mundat renes. Lapidem minuit. Arenulas prohibet. Macros impinguat: Lepram curat non confirmatam. Bibita antiquas febres expellit. Matricis vitia anterius clyſterizata ſanat. Triginta balneantur diebus, qui ea vtũtur. Octo vel decem bibitur purgatiõe præmiſſa, à contrarijs caueatur. toto corpore vlcera ſanat.

Franciotti finis.

In Gentilis de Fulgineo Tractatum primum de Balneis Index.

In Tractatum ſecundum de Balneis Index

GENTILIS DE Fulgineo de Balneis Tractatus primus.

REm gratam medicis, & ægrotātibus vtilem facturum me existimaui, si quam breuissime fieri posset, de natura, & viribus balneorum nos circundantium scripsissem, quæ mihi nota sunt, ut & illi sciret, ad quæ potissimum balnea ægrotos mitterent, & hi beneficio medicarum aquarum ad pristinam sanitatem possent facile reuocari. Qua in re si dissentiam ab opinionibus antiquorum, quos diligenter vidi, & consideraui, id fiet, quia pro temporibus mutari solēt omnia. & facile adducor, vt credam naturas, ac complexiones tum hominum, tum etiam balneorum diminutas, & aliqua in parte mutatas ab eo statu, ĩ quo antiqui tus fuerant. Quamobrem cum correctione omnium naturas, & complexiones ipsorum, vt nūc sunt quàm breuissime, & perfectissime explicabo, atq; incipiens tā a balneis aquæ dulcis quàm salsis, & thermis, singulatim determinabo.

Hermę quidem, seu stufę suo aere calefaciunt, & sua aqua humectant. Si quis vult humectari, moram trahat in aqua. Si quis vult exsiccari aut calefieri in membris, non balneet se, sed solum in aere sudet, vltra verò se lauet. Nota quòd nimia mora balnei, suo aere infrigidat corpus, quia multum de calore innato resoluit, & extraneos auget, ex quibus corpus redditur frigidum. Aqua eius nō debet esse multum calida, ideo, quia per ipsam cutis oppilatur, & inspissātur pori. quare de eius humiditate, parum vadit ad intra corpus, & parum humectat, & parum resoluit. neq; debet esse multum frigida, quia mortificat calorem innatum, sed debet esse plus quàm tepida.

EFfectus particulares aquæ dulcis in balneatione sunt hi. quia cum tale balneum inuenit nutrimentum indigestum, humorem crudū frigidum calefacit, & cum resolutione digerit ipsum. Conferunt thermæ siccę, quia sine aqua, hydropisim habētibus, & laxitatem. ingredienteis ieiunos inarescere faciunt, exsiccant, & debilitāt propter resolutionem spirituum. Saturatos impinguant, quia trahunt nutrimentū ad membra exteriora, sed faciunt oppilatiões magnas in corpore. Illi verò, qui in fine primæ digestionis, ante quàm sit vacuitas stomachi ingrediuntur, impinguantur mediocriter. & tempus eorum, ante quàm intrent tale balneum post cibum, sint septem horæ, aut sex ad minus, vt ponit Auicē. in secunda primi capite De his, quæ proueniunt ex balneatione. Conferunt thermæ humidæ quādo balneātur Hecticis, propter quod humectari, & submergi debent in aqua tepida. Et si virtus tolerat, totus vngatur ex oleo rosato, cum exit Balneum, & detur lac ad bibendum, vel aqua hordei. Nota, ꝙ tale balneum, quando approximatur corporibus, facit nocumenta multa, quoniā facit superfluitates multas descēdere ad membra debilia, & corpus & neruos impedit, resoluit calorem innatum, deijcit appetitum, virtutemque retinendi prosternit. Caueant à balneo isto podagrici, & corpora repleta, nisi primo purgētur.

B Aliorum autem balneorum, nos circundantium, quędam sunt Nitrosa, quędam Sulfurea, & quædam Cinericia, quædam Marina, quædā Salsa, quædam Aenea, quædam Ferrea, quædā Aluminosa. quæ omnia desiccant, aliqua plus, aliqua minus. & adhuc habent aliquas proprietates particulareis respectu aliquorum membrorum.

De Balneis Sancti Philippi.

NItrosa Balnea, quæ sunt balnea de S. Philippo, iudicio meo, omniumq; medicorū qui de his experientiā fecerūt, talis sunt effectus. quoniam subtiliant humores, eosq; resoluunt, laxitatemq; in membris tollunt. prosunt etiam scabiosis, debilibus iuncturis, podagricis, & habentibus in corporibus hepata dura. Ad quæ itur de mense Septembris, & Octobris, vsq; ad medium Nouembris. Saluo semper, ꝙ tunc non sint multi venti, nec pluuiæ multę. quia magna pluuia, & humiditas, remittit virtutem illius balnei, & incenduntur humores, & corpora euntium. Præ suppositis semper purgationibus vniuersalibus materiæ prædominantis in corpore.

C

De Balneis de Turri S. Mariæ in Bagno.

SVlfurea balnea, quæ iudicio meo, & omniū qui experti sunt ea, sunt balnea de Turri Sāctæ Mariæ in Bagno, quanquam apparet mihi ꝙ sint mixta de Auinione, & hoc vidi per experiētiā, & pluries expertus fui, effectus ipsorū sunt. Quoniam iuuāt, & mollificant neruos omneis, mitigant dolores neruorum, remouent spasmū, atque tetanum ex repletione, mundant superficiem à scabie, & bothor. ulcera, Morphęam, & Albaras resoluūt, & supfluitates iuncturarū, splenem grossum subtiliant, superfluitates matricis exsiccant, stomachisq; appetitum eliciunt. Ad tale balneū de Turri psupposita vniuersali purgatione,

tione, itur de mense Maij, vsque ad dimidium Iunij.

De Balneis Petrioli.

BAlneum vero de Petriolo, est complexiõis sulfureæ, & aluminosæ, & in ipso est plus de alumine, quod vidi per experientiam, & si ali qui tenent oppositum, non est curandũ. effectus huius balnei sunt hi. prodest catarrhosis, podagricis, defectuosis in neruis. & principaliter valet catarrhosis, & habẽtibus caput frigidum, & hoc balneum principaliter confert, & nostro tempore multum operatum est, atq; notabiliter, debet enim duci super caput, ad quod eatur de mense Septembris, vsq; ad Februarium. semper præsupposita vniuersali purgatione capitis, vt dictũ est.

De Balneis Marinis.

MArina verò Balnea, effectus tales faciũt. Quoniam in processu per longum tempus calefaciunt complexionem corporis, & specialiter matricis, & vesicæ, & coli, sed replent caput, & ideo balneans se in mari, non debet caput suum quocũq; modo balneare. In quibus balneis balneari debent à medio Iulij, & per totum Augustum.

De Balneis S. Helenæ in agro Patauino.

CIneritia, Salsa, & Nitrosa balnea, Balnea sunt de Sancta Helena de Padua. Præbent quidem auxilium capiti, pectori repleto, & cõferunt stomacho humido, & habentibus hydropisim, & inflationem. Sed ista balnea per experientiam mihi visam, particulariter cõferunt humidis. & debilibus membris, propter frigidos, & humidos humores multiplicatos, aut propter frigiditatem, quoquomodo in neruis acquisitam. Ad quę balnea eatur de mense Maij, vsque ad Septembris.

De Balneis quæ sunt prope Pellicanum de Viterbio.

ÆNea, Ferrea, & Salsa Balnea, sunt balnea, quæ sunt prope Pellicanum de Viterbio. Conferunt quidem in ægritudinibus ex frigiditate, & humiditate, in doloribus articulorum, & podagræ. Conferunt laxitati, & asthmati, ægritudinibusq; renum, & fracturæ, & carbunculis, & vlceribus, & restaurationem fortem efficiunt. Et quia ista balnea propè Pellicanum dicta, apparent mihi multum ferrea, quanquam sint salsa & ænea, sed non sic, vt sunt ferrea: multum iuuat stomachum, & splenem, & habẽtes debilitatem in membris naturalibus, s. stomacho, & splene, intestinis, & renibus, & in hepate, et huiusmodi, & iuuant habentes asthma, & debileis pulmões. Ad illa balnea, potest quilibet ire in qualibet anni parte. præsupposita semper aliquali purgatione, vt dictum est.

De Balneo dela Porretta.

ALuminosa quidem balnea sunt quasi omnia balnea nos circundantia. sed magis aluminosum balneum apparet mihi (& expertus fui) balneum de Bononia, quod dicitur, & vocatur balneum de la Porretta. Et confert nimię egestioni sanguinis per hæmorrhoidas, & menstruis albis, & rubeis, et vomitui, & nauseæ, & multo sudori, & confert omnibus passionibus neruorũ prouenientibus propter repletionem, sicuti guttosis, & matricibus repletis, & multum iuuat ad impregnationem, & hoc nostro tempore expertus fui, quia multæ mulieres, quæ multo tempore steriles fuerant, per visitationem huius balnei, & aquæ assumptionem domum reuersę cõceperunt, prę supposita vniuersali euacuatione. Et valet quoq; hoc balneũ ad omnes oppilationes hepatis, & splenis, & venarum, & prodest calculosis, & doloribus iliorum, & catarrhosis, ipsis primo purgatis. Ad quæ eatur de mense Augusti, ad mensem Septembris vsq;.

De Balneis Compositis.

ET sciendum, quod aliqua sunt balnea composita, quæ simul sunt sulfurea, & aluminosa, vt sunt balnea de Padua de monte Grotto, & eorum virtutes sunt compositæ secundum compositionem balneorum, Aliqua tamen sunt ferrea, & aluminosa, & ænea, vt est balneum Dominarum, quod est in Sãcta Maria in Bagno, quod est oppositum passiõibus narratis ante, & est specialiter pro matricibus. Aliqua sunt multum aluminosa, & parum sulfurea, & tale est balneum, quod est in San. Maria in Bagno, & vocatur Balneum de Medio. Aliqua sunt balnea, quæ hñt de alumine, nitro, & de sulfure, vt est Balneum de Luca. Aliqua sunt balnea, quæ sunt ænea, & aluminosa, & sulfurea, vt sunt balnea de Auinio ne, & vt sunt balnea, quæ sunt in comitatu Senarum. Immo, vt uerius loquar, nullum balneum inuenitur simplex in partibus istis, quia omnia sunt composita, & hoc pluries fui expertus. Ex quo infertur quòd postquam omnia ista Balnea sunt composita, nec aliquod simplex, diuersa faciunt iuuamenta. Et hoc ad præsens sufficiat de balneis nos circundantibus.

Tractatus ſecundus de Balneis Gentilis de Fulgineo.

THermæ, ſecundum medicos, ſunt balnea naturaliter calida, quia habent aliquid de ſulfureo, & poſtea diuerſificantur, ſecundum diuerſas mineras.

BAlnea Petrioli, de comitatu Senarum, habent multum de ſulfureo cum groſſa ſubſtantia, & ſunt fortia in exſiccando, & calefaciendo. Balneum quod eſt prope ipſum (& vocatur le Caldanelle) habet de virtute ferrea cũ ſubſtantia ſubtili. ideo confert laxitati nutritiuorũ, exſiccando, & congregando, non manifeſte calefaciendo, vel infrigidãdo. Balneum Maceretti propè ipſum Petriolum, habet de ſulfureo nõ multum acuto. Balneum Rapolani iuxta Senas, habet de ſulfureo multum intenſo, & ideo multum exſiccat materias cutaneas, & valet ad ſcabiem groſſam. Et ego plurimos ſcabioſos miſi, qui ſtatim ſunt liberati. Valet etiam ad impregnationem, vt patet per experientiam. Balneum aquarum iuxta Piſas, habet multum de ferreo, cum aluminoſo ſubtili. Ideo confert multũ nutritiuis laxis, & remollitis laxis, vt etiam calefactis, & hydropiſi, & icteritiæ antiquæ, mundificatq; renes. Balneum de Auinione in comitatu Senarum, eſt in virtute balnei aquarum de Piſis. eſt autem ſubſtantiæ groſſioris, & ideo tarde imprimit virtutem ſuam. Balneum S. Philippi de comitatu Senarum, propè Radicoſanum, eſt ſimilis ĩ virtute balnei Petrioli, & eſt ſubtilioris ſubſtantiæ ipſo balneo Petrioli, & ideo valde confert frigiditati neruorum, & capitis, & podagricis, iſchiadicis ex materia frigida, præcedente conuenienti regimine, & ante, & poſt. Baln. S. Caſſiani ſunt diuerſa, quædam enim ſunt multum ſulfurea, multum vtilia ad dolores iuncturarum, frigidos, & conſimileis, & quædam ſunt tẽperatura magis, quibus vtimur in ægritudinibus hepatis, & ſplenis. & illa balnea ſunt ibidẽ nota.

Balnea Viterbienſia, ſunt plurimum ſulfurea. Sed balneum Grottarum, quod eſt ibi, mundificat renes. Balneum Suaue, vel de Sauona, eſt vehementer ſulfureum, ideo multum nocet cholericis in hepate. Balneum de Aſculo eſt ſulfureum multum. ſed habet proprium ꝙ nocet habentibus oculos debileis, quia mouet materias ad ipſos. Corſennæ, in comitatu Lucẽſi, ſunt balnea tria. Primũ eſt balneum pricipale, quod denominatur Balneũ Corſennæ, & eſt alu- A minoſum. Licet aliqui dicant, mineram eius eſſe ſalgemam, & eſt actu multum calidum, licet in potentia nõ ſit ſicut in actu, & aqua eius eſt multum clara, nullo ſapore, vel odore infecta ita, ꝙ poteſt eam bibere qui vult. & ut ita dicam, decoquendo carneis in ea. Veruntamen infert ſitim vtenti ea, ſiue ab intra, ſiue ab extra. Et illud balneum confert ægritudinibus iuncturarũ, & neruorum, & doloribus remanentibus in membris neruoſis poſt percuſſionem, & diſſolutiõibus iũcturarum, & exſiccat vulnera, & vlcera antiqua, & conſolidat ea, quæ ſunt difficilis conſolidationis, & multum exſiccat humiditates matricis. vnde, multum confert ad concipiendum, & cõfert in quibus eſt neceſſaria multa exſiccatio, & ideo eſt ibi iuxta ſudatio, ſeu ſtuſa, & in aquam ingrediens vehementer ſudat, & ab humiditatibus ex- B ſiccatur. Aliud Balneum eſt ibidem, quod dicitur balneum Rubeum, & ſic nominatur, quia partes balnei rubedine participant, et eſt ęneũ, & aqua pauca, quę calefacit, et exſiccat caput, abluẽdo ſe. Aliud eſt balneum della Villa, & eſt ferreum, & quaſi temperatum in actu, in quo quis poteſt ſtare diu, & multo tempore abſq; læſione, & confert membris nutritiuis, augetq; famẽm, licet minuat ſitim.

NOmen balnei apud Arabes, cadit ſup̃ balneo aquę dulcis, quę vocatur Stuſa, cuius pars eſt Tina. & hoc balneum communiter non conuenit, quia non eſt potens in exſiccando. Cadit etiam ſuper ſudatiuo ſine aqua, de quibus eſt fumus calefaciens, aut ſimile artificium, & hoc balneum conferre non poteſt, ſi virtus ęgri cõtradicat, & reliqua conſentiant. Cadit etiam ſuper D balneo aquarum calidarum propriè hoc nomen balneum, ſiue ſulfurearum, ſiue aluminoſarum, ferrearum, ſalſarum, & ſimilium, quæ balnea, appellant proprie Græci Thermas. Et iſta balnea competunt duplici intentione ſcilicet exſiccationi materiæ aquoſæ, & tunc conferunt, vel competunt ſulfurea, uel ſalſa, vel conſimilem virtutẽ habentia, vt patet illo capite, Quidam ornate loquentium, & in. xiiij. iij. Auicẽ. capite De cura Hydropiſis, & ſeptimo continentis. cauendo ne ſit febris, vel calor extraneus exiſtens in hepate, vt colligitur ex Ali. vij. Practicæ. Secunda intentio eſt confortationis laxitatis hepatis, quę cõſueuit contingere, poſt fortia ſolutiua in virtute. & tunc competunt balnea ferrea, vel participantia tali virtute, ſicut balneũ aquarum de Piſis, & balneum de Auinione, licet ſit cum iſtis aliqua virtus aluminoſa, & aliqua ſulfurea. Ab aqua vero ſulfurea forte balneum nullum calidum abſolute,

lute,vt Aristot.in libro de proprietatibus elemẽ torum, & problematum.24. problemate.38.& 39.Sed de alio sit dubium non paruum. Conue nit ergo balneum Sancti Philippi, Petrioli, Suaue, vbi sit mala complexio frigida. Balneum de aquis Pisarum, & Auinione concedunt moderni,vbi esset aliqua calefactio hepatis. In omni bus enim aquis Thermaticis,est laus una,quę nõ est in stufis,vel in aquis stufarum, quia homo ha bet liberiorem anhelitum, vt innuit Auicen.14. 31.cap.De cura Hydropisis. Balneum de Por retta, de comitatu Bononien.est sulfureum, parum nitrosum,& ideo de ipso bibitur,non tamẽ multum mali odoris,aut saporis, & soluit sua nitrositate mirabiliter de toto corpore, & interficit hydropicos,& multum valet frigidis, & præparat fœminas ad concipiendum,exsiccando hu miditates matricis superfluas,sed lædit habenteis humores adustos,quia vehemẽtius adurit ipsos.

Balneum Sanctæ Mariæ in balneo de Romandiola est virtutis, quasi consimilis illius de Corsenna,& est suaue, non ita acutum aliter calidum,nec forte ita potentialiter,sed satis propè.

Expliciunt Tractatus de Balneis nos circun dantibus,& naturis eorum,& virtutibus,& tem poribus ipsa visitandi.

Gentilis finis.

CONSILIVM DE BALNEO

Petrioli Magistri Francisci de Senis ad Reuerendum Dominum Episcopum Papiensem.

PRimò sciendum, quòd particulares virtutes istius balnei, sunt calefacere membra infrigiditata,& exsiccare nimium humectata.cuius aqua præ po tens est ratione materiæ,super quam transit,quæ est sulfurea nimis.nec Gẽtilis in suo tractatu balneorum,aliquid vltra,vel citra, vel etiam de hoc balneo scripsit.Sed video quod virtutes istius aquæ sunt multæ,& variæ,præter istas tactas. qđ maxime apparet per experientias, quia nũquam audiui hominem conqueri de hoc balneo, nisi homines excessiuæ caliditatis in hepate,vnde ste riles,huius balnei beneficio concipiunt,malè videntes bene vident.malè audientes bene audiũt, & omnes virtutes corporis saniores fiunt, pręter appetitiuam, quæ aliqualiter hic læditur ex fumo sulfureo,& sitis crescit euidenter, & rationabiliter. Bene tamen video, quod ista hic acquiritur ex principalibus virtutibus præscriptis calefaciendi,& exsiccandi. Et bene cognouit hoc philosophus.9.libro Problematum,problemate vltimo cum quærit,propter quid balnea sacra dicãtur. Sacrum enim sanctum,& secretum sonat. vtrunque quorum est hoc balneum. Item,sciendum,quòd cum cerebrum frigidæ, & humidæ complexionis,à natura,& frigidę,& humidę,ab ætate, vita, & communi regimine non laborantium,in nocumẽtis catarrhalibus,ad complexionem frigidam,& humidam permutãdam, & clarificanda instrumẽta sensuum.si hic aduerto,qđ expedit moram esse lõgam,quia sine tædio,aqua male potest sustineri,plus quàm duabus horis in die naturali,in quo quidem breui tempore, non potest multa actio fieri,quia in prĩcipio ista aqua dissoluit grossa viscosa,& liquida liquidiora reddit,& multiplicat sputum,aliasq; humiditates.

Deinde resoluit,& desiccat,& confortat, & ad naturalitatem reducit. Vnde semper illi,qui veniunt huc de meo consilio,hic stent,nec expe dit hic salutẽ expectare,quia manifestatur in vere,& ĩ æstate magis,sed absit quadragesima,quæ tamen mihi adest.pręterea,suppono uos esse pur gatos.complexio autem,& ętas vestri mihi bene notæ sunt.Ad hæc,affirmo quòd si personam totam in aqua ponitis, nunquam expectetis tædiũ nec eius principium, & quòd stomachus sit vacuus,et quòd sudetis,& dormiatis post sudorem & post balneum. Nec bis in die balneamini, nisi forsan caput, & stomachus probaret sic agendum. In Balneo coopertus stetis in fine mansionis vestræ,quia confert membris nutritiuis quia est ferreum, & æneum,& mundificat,seu abster git sulfur. Super omnia oro vt ordinetis, quàm diu hic estis,vt Balneum mundetur omni nocte.

Particularia multa mouissem valẽtibus phi losophis, qui sunt cum paternitate uestra de Balneis, quia tamen vicinitas nõ patitur,nec papyri conditio,taceo, & me vestrę gratię cõmen do.

Quę continentur in libro Antonii Fumanelli de Balneis Calderianis.

De causis & origine thermarum naturalium.
De iuuamentis balneorum aquæ ferreæ.
De aquæ bonitate inquisitio.
Obiectiones variæ de facultatibus aquarum ex minera ferrea.
Variæ dubitationes, nunquid aquæ minerales cō ueniant
Asthmati. Fluxui.
Splenis resolutioni seu debilitati.
Vrinæ difficultati.

Index morborum, quibus conferat aqua ferrea.

Fertur, et experientia comprobatum est, aquā ex minera ferri opitulari
Alopetiæ. Tyriæ
A chori. Scabiei etiam vlcerosæ.
Lepræ græcorū Cutis desędationi
Humiditatibus sub cute contentis,
Malo corporis odori. Inflationibus
Bothor Vesicis
Apostematibus vlcerosis.
Splenis duriciei, & tumori.
Pustulis paruis
Vlceribus humidis sordidisq́;.
Pruritui Escharis mēbris infixis.
Articulorum morbis Neruorū mollificatiōi.
Conuulsioni ab humido contingenti.
Stupori Fracturæ instaurandæ.
Capitis humiditatibus. Vertigini
Dolori capitis Auris saniei
Dentibus commotis.
Sputi multitudini, & oris humiditatibus
Vuluæ humidæ Illacrymationi.
Palpebrarū inuiscatiōi. Asthmati
Vomitui. Sanguinis spuitioni
Ventriculo humido Singultui
Nausææ Hepati
Diarrhoeę Torminibus
Ani procidentię Matricis procidentię
Vrinandi impotentię & coitus.
Renum extenuationi imbecillitati, & dilatatiōi.
Mictui sanguinis Vesicæ scabiei
Vesicę molliciei Vrinæ ardori
Stranguriæ Mensium profluuio
Hæmorrhoidum fluori
Humiditatum albarum ex matrice profluuio
Diabeti Gonorrhoeæ.

ANTONII FVMANELLI Medici Veronensis de Balneorum aquę ferratæ facultatibus, & pręsertim Calderianæ.

DE vniuersis Italiæ balneis scribere cum sibi propositum assumpsisset Michael Sauonarola medicus satis clarus, ne vllum quidē verbum fecit de ijs, quæ in agro nostro Veronensi tā salubria cōtinentur. cuius rei cām, rationēq́; sępissime admiratus, nunquam satis animaduertere potui, cum Patauinis suis adeo vicina hæc nostra essent. quòd.n. nullo in honore, nullo in vsu hæc haberentur, aut eius temporibus, aut antiquis, nequaquā potest existimari. nam & celebratissima semper apud antiquos, & sacra habita fuisse inuenio, primum illic Gadii Magullæ monumenta demonstrāt, quæ fontem illum MAGNÆ IVNONI sacrum fuisse ostendunt. est in veteribus deinde Vrbis nostræ statutis, quæ supra ducentos annos fuere condita, cum per populum vrbs regeretur, decretum, Caldariana Balnea quot annis mense Martio mundanda esse. Quod vero & ipsius ēt Michaelis tēporibus deserta, aut insalubria, reddita non essent (vt alijs quoque fontibus sæpe accidisse vidimus certis temporum constitutionibus) inde videre licet, quòd eisdem ferè temporibus Aleardus Pedemontius ciuis noster, & medicus haud ignobilis de hisce balneis tractatum edidit, qui adhuc extat.

Quid igitur causæ esse potuit proponentem de vniuersis Italiæ balneis scribere, antiquissima hæc nostra saluberrima, vicinitate notissima, silētio præterijsse? nam ego quidem haud vnquam illud mihi persuaserim, quod quidam autumāt, hæc ideo illum prætermisisse, ne nostra laudādo, suis dignitatem adimeret. neque enim vnquam existimare possem bonum virū, & præcipue philosophum in id vitium incidere potuisse, vt præ inuidia publicam vtilitatem mortalium occultare studuisset. Quicquid igitur causæ fuerit, nō defuere certe è nostris quamplurimi, qui & humani generis saluti & balneorum nostrorum dignitati consulere studuerint: ac primum quidem Aleardus, post ipsum vero & Pantheus, hic quidem dialogo rem complexus, ille medico magis sermone, & quidam alij, inter quos extitit Gerardus

dus Bolderius medicus longe celeberrimus, nos
quoq; iuuenili adhuc ætate nonnulla de eisdē ſcri
pſimus. Nunc vero cū audiuiſſem THOMAM
IVNTAM, cui plurimū mortales debent, ꝑꝑ eā
pietatē, ac curā, quamſemper habuit, quaq; vſus
eſt ad humanum genus per impreſsionem opti-
morum librorum, iuuandum, magno ſtudio di-
ligentiaque conquirere authores omnes, qui
de aquis & balneis aliquid ſcripſere, vt in vnum
corpus redactos, ad communem mortalium vti
litatem in lucem emitteret: cumq; is ad nos quo-
que hac ipſa de re literas dediſſet, atque hortatus
eſſet vt ſiquid haberemus, in commune confer-
remus. eadem qua ille pietate, & iuuādorum ho
minum cupiditate accenſi diligentiſsime relegi
mus, quæ ad Calderiana balnea pertinent, &
quum videremus quæ priores medici ſcripſerūt,
& ad manus paucorum perueniſſe, & non pau-
cis indigere, q̄ poſſent iure deſiderari, qua potui-
mus diligentia, ea collegimus atque emendaui-
mus quę olim ſcripſeramus: ac non pauca etiam
adiecimus, vt & nos qua parte poſſemus, morta-
lium ſaluti conſuleremus, ſi forte noſtra digna eſ
ſent, quæ inter tot eruditiſsimorum hominum
ſcripta, locum aliquem habere poſſent.

Primum igitur quod à multis expectari meri
to poſſe videbamus tractādum putauimus de na
tura & temperatura noſtrorum balneorum, &
quā do, & per quos, & quomodo aſſumi debeāt,
ac demum quæ ſit ferratæ aquæ temperatura, &
quibus morbis conueniat, quæ omnia pro virili
noſtra parte ſedulo conabimur explicare.

DE AQVAE FERRATAE ORTV.

PARS PRIMA.

NObis ſufficit verba tantum Gale-
ni afferre libro ſimplicium phar-
macorū deſcripta, q̄ ſunt: Aqua
quæ eſt vere aqua pura, eſt in vir-
tute ſua frigida neceſſario. quod
ſi ipſa oritur in loco in quo eſt pix, aut ſulfur, aut
nitrū, aut alumen, & reſudat ex eo, & eradicatur
& fricatur cum ea de ſubſtātia illius loci aliquid,
tunc nō eſt pura, ſed permiſta: cuius uis nō eſt ea
dem cum viribus aquæ ſimplicis. & Auerroes in
Canticorum commentario aſſerit huiuſmodi a-
quas cōſtare ex permiſtione cum partibus terreis
& mineralibus, aquę propriam naturam præben
tibus. Cumq; aqua fontium Gauderij in loco exi
ſtat terræ ferreæ, ut indicant lapides locorum cir
cunſtantium, colorem, pōdus, ferriq; naturā prę

D ſe ferentium, nec minus cōſtat aquam ipſam ter
ræ ferreæ cōmiſtam eſſe ex ipſius aquæ ſublima-
tione: reſidet enim pars feculenta, non ardens in
ignem miſſa, ferro multum ſimilis odore etiam,
& guſtu. idem conſtat, quoniam cum ſimplex a-
qua inſipida exiſtat, pariter & ferrum, vt habetur
ab Auicenna ſecūdo Canonum: Horum balneo
rum aqua nullum, aut modicū alienum præfert
ſaporem. ex tactu præterea idem poteſt afferri in
dicium, quoniam fęx ipſa exiccata dura eſt, & pō
deroſa. idem probari poteſt ex operationib. aquę
ipſius, quæ & ferri ſunt. ex pulſu præterea ſe bal-
neantium, qui paruus efficitur & durus. itaque
balnea, hæc ex minera ferrea ferri naturam ſuſci
piunt licet aqua parum de ipſo cōcipiat ferro, vt
etiam fatętur Raſis.

De iuuamentis Balneorum mineræ ferreæ.

E PRæſcita ferri tēperatura (de qua erit ſermo
in quæſito de ipſius temperamento): facile
eſt enunciare, quos inducat effectus thermarū ex
ferro aqua, quos ordine in præſenti congeſſi ca-
pite. operatiōes namq; ipſius, & ꝓprietates ſunt,
ꝙ aqua hęc modicæ exiſtit caliditatis, adeo vt de
ea dici poſſit, quod Ioannes Meſue dixit de caſſia
fiſtula, quoniam calido frigido temperata, niſi q̄
paulo eſt calidior. eſtq; aqua hæc ſicca in ordine
primo ad ſecundum, excrementa partium putri-
da valenter abſumit, ſiccatq; partes molles, & la-
xas durat, & denſat, atq; cogit, detergitq;: cōfert
alopeciæ, & tineę. cutem mundificat, impetigini
opitulatur, atq; ſcabiei. humiditates ſub cute con
tentas deſiccat, & malum abſcindit corporis odo
rem. valet veſicis, inflationibus, ſplenis tumori-
bus, puſtulis paruis à quibus egreditur humidi-
F tas virulenta. vlcera humida, maligna, ſordida,
ambulatiua difficilis conſolidationis curat. con-
fert pſoræ, ſcabiei vlceroſæ, ſeu lepræ, pruritui, &
membrorum putrefactioni. lenit eſcharas mem-
bris infixas. ab articulorum doloribus aſſuetos af
fici iuuat, & potu, & in ſeſsione: neruorum dolo
ri confert, conuulſioni ex pituita, & ſtupori: fra-
cturas inſtaurat. confert ex ipſa lotio capiti humi
do, & rheumatizāti, deſtillationi, & dolori ex pi
tuita progenito, auris ſaniei, dētium commotio-
ni, multitudini ſputi, oris humiditatibus, & vuu
læ, oculorum illacrymationi, & palpebrarum in
uiſcationi, cōfert vomicæ pectoris, & pulmonis,
aſthmati, ſputo ſanguinis. ventriculi humidita-
tes conſumit ſua ſiccitate, & partes laxas vnit. cō
coctricem fortiorem reddit, ipſius ventriculi par
tes vniendo, paratis ad hydropem ſuccurrit. fri-
gidiori autem ob imbecillam à ferro adeptā cal
ditatem nō ita opitulatur vt calidiori, quoniam
remiſſe

remisse calidum remittit intense calidum. ꝓdest singultui, vomitui, & ipsius cõturbationi, hepar intensius calidũ eadem iuuat ratione, & sua siccitate roborat, & plurib. succurrit morbis ipsius causa cõtingentibus· splenem tenuat tumefactũ, si etiam quid salis addatur. bilem educit, simul et humiditates, & magis ꝑ vias vrinales expurgans. diarrhoeę, dysenterięq;, & fluxioni, vitio hepatis contingenti proficit, ipsius nimiam remittendo caliditatẽ, & sua siccitate adiuuat ad venerea impotentes ob renum, & vasorum ad hæc deseruiẽtium nimiam caliditatem, aut humiditatem relaxantem, ipsisq; robur pręstat. vrinę difficultati apprime conducit, renum extenuationi, debilitati & dolori, ventositati, & nimię supercalefactioni, texturæq; raritati, ipsos mundificando, & cõfortãdo, ipsorumq; ex panniculis dilatationi ꝓdest, & arenulas patientibus. præseruat à lapide vesicę & lapidem patiẽtem manifestat. valet scabiei vesicæ, & mollificationi, vrinæ ardori, & distillationi, gonorrhoeæ, superfluo mensium fluori, & hæmorrhoidum. matricis quoque exsiccat humiditates, si etiam inijciatur, & impregnationis defectum ab huiusmodi prouenientem cã, inhibet.

PARS SECVNDA

Obiectio prima.

QVæritur nunquid aqua ferrea sit salubris: videtur enim Hippocratẽ hæc attulisse verba, Aqua quæ surgit à ferreo metallo, vel ære, nulla omnino iuuatiua, vel salubris, sed omnino dura habetur. hæc eadem retulit sermone de capitis vulneribus, quæ & confirmant Alexander iatros, Halyabbas, Rasis, & Auicennas, qui hæc scripsit libro Canonum primo, fen. ij. capi. xvj. Aquæ quibus substantia admiscetur metallina, aut ei simile, omnes malæ sunt, sed ferreę admiscetur substantia metallina, ferrea itaq; mala est. huiusmodi obiectionibus verbo tantũ rñdere sufficiat, omnes aquas metallicas malas eẽ in sanitatis regimine, & loco potus, sicut & pharmacum quodlibet, quibus tamẽ vtimur ad morbos pellendos. & dixit Rasis tractatu primi libri vltimo, quòd aqua egrediens de terra ferrea minoris est malitiæ quàm alia aqua de terra mineræ: quia non concipit de qualitate ferri magnũ quid. hæc etiam subdens Auicennas inquit, In quibusdam tamen earum existit iuuamentum. Illa enim in qua virtus ferri superat, iuuamentum præstat ad hoc, vt in interioribus fortitudo tribuatur, & vt stomachi corruptio prohibeatur, & virtutes omnes desideratiue procedant. Gentilis hæc exponens inquit, Ad hæc vt in interioribus fortitudo tribuatur .s. membris, quia ipsa stomachum cõfortat, & hepar, & alia interiora. confortat. n. stomachũ vel à peccato, vel à qualitate, quia ferrum habet exsiccare stomachi humiditates, quæ obtundebant eius calorẽ, & per consequens eius appetitiuam. præter hæc decet ostendere, quanta attribuant medici iuuamẽta aquæ de minera ferri. Auic. in fine præcedẽtis capitis agens de aquis secundum qualitates secũdas, inquit: Ferreę quidem splenem resoluunt, & nõ coire valentes adiuuant, ratione stypticitatis mẽbra vniendo, qua calor confortatur naturalis, & capite de ijs quæ proueniũt ex balneatione, & frictione ad solem dicit: Ferreæ & æreæ aquæ, & salsæ etiam iuuant in ęgritudinibus quę sunt ex frigiditate, & humiditate, & in doloribus articulorum, & podagræ, & conferunt laxitati. i. paralysi, & asthmati, & ægritudinibus renum, & fracturæ instaurationẽ fortem efficiunt, & conferunt carbunculis, & vlceribus, id est pustulis vlcerosis similibus carbunculis, & parum infra hæc posuit: Ferreæ stomachum iuuant & splenem. canone autem. ij. capite 59. hæc habet, Aqua ænea, & ferrea, conferunt vlceribus. additq; hæc: Aqua ferri confert spleni, & stomacho: quę eadẽ recitat Albertus Magnus libro mineralium. 4. capi. vltimo verbis istis: Cũ ergo secundum dicta ferrum siccum sit, & adustum habet operationem ꝙ confert spleni, & stomacho debilitatis ex mollificatione: & ideo præcipitur eis, vt bibant aquã, aut vinum, in quibus extinctum sit ferrum candens. Auic. denuo hæc enũcians. ij. canone ait: Aquę ferreę, & ęreę sunt bonę renibus & colicę. ostendit quoq; capite de ferro ꝙ aqua, aut vinum extinctionis ferri cõfert apostemati splenis, & mollificatiõi stomachi, & eius debilitati exsiccando, eius humiditates extĩguẽtes calorem naturalem suffocando, & ei contrariãdo. & ad hoc fit ẽt decoctio de scoria ferri, q̃ & Paulus Aegineta posuit libello de pręceptis dicens: Thermę ferri naturam habentes, & stomacho, & spleni conueniunt. & iterum inquit Auicẽ. In ferri scoria est virtus aliqua debilior ea quę in scoria ęris, & eius ęrugo exsiccat hęmorrhoidas: & dictum est, ꝙ ferrum, ferrugo, & squamma ferri eiusdem ferè sunt facultatis, & operationis. ait pręterea Auic. & vinum in quo extinguitur ferrum, inhibet solutionem antiquam, & dysenteriam, & confert mollificationi ani, & insensibilitati vrinę, & fluxui menstruorum, & cõfortat coitum, & dixit Rasis. 21. continentis cap. 241.

Aqua

Aqua in qua extinguitur ferrum ignitum, valet contra fluxum ventris chronicum, lieteriam, dysenteriam, splenis duriciem, indigestiõem, & stomachi mollificationem. quæ verba etiam posita fuere à Dioscoride libro. 5. cap. 928. & ait Rasis in fine capitis: Dico certificatus experiẽtia, quod valet contra hæmorrhoidas, diabetem, & fluxum menstruorum, aqua autem vtebantur extinctionis ferri, quoniam non tam facile mineralis haberi poterat. & tertio Canonum, capi. 33. tractatus primi, fen. 13. hæc habentur: Aqua ferri mineralis aut in qua extinguitur ferrum ignitũ multoties est iuuatiua stomachi humidioris, Ioannes Mesue cap. de fluxu sanguinis ab ore, inquit, Bibãt aquam roseatã, aut decoctionis rosarum, & aquã de minera ferri. Item Auic. decima fen tertij, capite sexto de sputo sanguinis, Aqua autem, quã potat, oportet vt sit aqua pluuialis, & in qua extinguitur ferrum. Halyabbas theoricæ quinto capite. 29. de aqua habet hæc verba: Quæ autem à metallis oritur ferri, ventrem incarcerat, membra durat, & roborat, splenis prodest doloribus, & apostemati. pluraq; habent balnea iuuamẽta, quæ magis experimento comprobari valent. ex prælibatis constat quæ facultates sint aquæ à prædominio ferreæ, & responsio ad rationes prædictas, quoniam non omnis metallica est mala nisi via potus in continuo vsu, etiam quod habitãtes prope prædicta balnea aqua vtantur fontis ibidem constituti. Hæc que attulit Rasis dicens; Aquæ minerales in sanis non sunt laudandæ, & Halyabbas. 5. theoricæ protulit omnes aquas ex minera insuaues esse, & potui non habiles, sed ꝑ medicamento tantum quibus conueniunt morbis, siue cum eis balneentur, siue potu vtantur. Variantur autem thermarum vsus ob variam assumentiũ naturam tẽperiem'ue, morborum exigentiam, varia anni tempora, assumendi modũ. Nec incongruum fore putaui aquas facultate varias medici iudicio inuicem commiscere, aut simplicia incoquere medicamenta prout variæ exigunt dispositiones. inquit namq; Galenus libro primo de simplicium medicamentorum facultatibus: Tibi quidem possibile est, vt facias aquam similem vnicuiq; specierum reliquarum aquarũ.

Obiectio secunda.

DVbitat Gentilis in dictis Auicen. hæc congerens, Aqua ferrea est frigida. ergo nocet ægritudinibus frigidis, arteticis, podagricis, & paralysi, patet per principem medicorum, q' omnis curatio fit per contrarium. confirmatur, quia confert carbunculo qui morbus est calidus & siccus, non ergo confert arteticis, quia à materia frigida oritur, & humida secundum plurimum. Respondet ipse q ferreę maxime conferunt prædictis ægritudinibus positæ super membrum cõfortando calorem naturalem propter earum stypticitatem, & fluxui resistendo, & addit, Salsę non competunt in principio, nec augmẽto, nec statu quia plus traherent de materia ad locũ, tamen cõpetunt in fine, vt resoluant, & exsiccẽt vlcera, ferreę autem nõ in fine, sed principio. Gẽtilis arbitratus in principio morbi alicuius materia fluente ad partes non principes repercutiẽtia cõuenire, quę frigida sunt, ideo & ferrum quod frigidum esse asserit, solũ in principio extrinsece administrandum esse censuit, vt repercutiat cum non. n. nullibi repertum sit ferrum repercutere: reprimentia namq; omnia frigida repercutiunt. duplicia sunt, quędam propria quę humores ad partem lęsam fluentes procul pellunt, alia cõia, quę membrum alterando à receptione vindicãt: in quorum classe nusq̃ ferrum est reperire, ipsum. n. siccitate sua sistere tãtum habet, et vnire: quibus fit potius humorum detentio, quos siccãdo absumit. Rationi quam ipse assert, q aqua ferrea carbunculo confert, qui morbus est calidus, nec ratione cuius dicitur, ferrum ipsi nõ cõferre, nec ferream aquam, sed humiditates qua pręstat ipsam siccando, remissaq; caliditate carbũculo nocumentum non inferendo.

Obiectio tertia.

COnsequenter dubitatur, nũquid hęc aqua cõueniat fluxui, & pręcipue balneatio, q' enim vapores fumidos, & materias intus impellit, & coarctat, fluxui nõ conuenit. verba sunt Ioannis Mesue in commentario de medicamentorum consolatione hęc scribentis: Dębiles in arte cum stypticis balneant ignorantes, quoniam coarctant, & fumos interius conuertunt. & hoc fit maior causa ad fluxum. aqua autem hęc coarctat, quare &c. Pro solutione dicendum primo quòd balnei aqua quis vti valet, vt potu, vt ue lauacro. hocque dupliciter, aut vt vniuersali totius corporis lauacro, aut partis, vt vniuersali quidem dicitur non competere existente in corpore cacochymia, malorum quidem humorum repletione, ob rationem adductam. At euacuatione peracta conuenit, & totum balneare, vt membra vniantur, roborenturque. & quod relictum est dissoluatur. pariter dicere pręstat de particulari balneo cum stypticis ventri pro cataplasmate imposito, ad robur sibi pręstandum, vt posuit Auicennas tertio canonum, capite de aqua ferrea. & si cui superuenit ex potu aquę huius aliqua ventris solutio, illud est, quia facul-

tas naturalis fortior reddita materiam pellit, qua
educta remanet ipsius vẽtris stypticitas, quod &
aquæ epotæ multitudine quandoque contingit.

Obiectio quarta.

VLterius quærere decet, vtrum aquę ferreę
splenem tenuare valeant, cum resolutio
fiat à calido, & ferrum, vt quidam asserunt, frigi-
dæ consistat naturæ. Respondetur ad hæc, ꝙ
non resoluit sua frigiditate, sed exiccans siccitate
propria villos densat, atque vniens calorem na-
tiuum, quo facultas mẽbri fortior reddita quod
reliquum est digerit. idem dicere cõtingit de sto-
machi nocumento, at vnum tantum hoc addide
ro, vt quod frigidum est, & siccum siccitate solũ
cõdensante humorem digerit. tutius tamen est
aquam asserere ferream, hæc, caliditate, & siccita
te efficere.

Obiectio quinta.

QVæsitum quintum est, nunquid ferrea
aqua vrinæ conferat difficultati, & coli
cæ. quæ namque vrinæ efficiunt difficul
tatem, & colicam, ipsis minime conferunt. aqua
autem ferrea vrinæ difficultatem inducit, & coli
cæ officit, vt Auicennas canonum secundo, capi-
te quarto, cuius hæc sunt verba: Aquæ omnes
minerales vrinæ faciunt difficultatem, parturiẽ-
di, & menstruorum, & plurimum earum soluit,
& exiccat, vt quædam earũ sicut aluminosa strin
git, & quandoque facit venire colicã. Hæc prius
ediderant Hippocrates, Paulus Aegineta alijque
quam plures vt retulimus, et Galenus commen-
tario. xiij. de medendi methodo præcipit vt patiẽ
ti secundum vesicam, vel pudenda, vel renes, vri
tica pharmaca ne transglutire iubeas, sed ad lon-
gissima antispasim semper facies. cum autẽ aqua
hæc per vias educat vrinarias, neque vrinandi cõ
ueniet difficultati. Nemini porro dubiũ est,
minerales has aquas in quantitate modica atque
potu assumptas humorum multitudine in corpo
re inexistente, vrinandi efficere difficultatem hu
mores ad vias vrinarias educendo, & non dedu-
cendo. at euacuatione præmissa, & aqua multa
ebibita omnibus innotescere potest quod relin-
quitur facile educi, & per uias vrinarias expurga-
ri. & siquis affuerit dolor, remitti, aut penitus au
ferri. Piper enim in quantitate modica soluit ven
trem, & maiori vrinam educit. Quæ autem ex
Galeno relata fuere verba de tumorem patiente
deducta sunt, vt per partem illam nequaquã fiat
tractus, sed ad contrarium ante quidem præmis-
sam euacuationem. Et si plura supersint truti-
na pensanda, de quibus quandoq; sermonem fe-
cimus: hæc impræsentia sufficere arbitramur.

PARS TERTIA DE REGIMINE
ob prædicta balnea seruando,

Caput primum, de quibus medicum cõsulere præstat.

ANte quam accedat aliquis ad balnea
dicta consulat peritissimum medicũ,
primum de propria complexione, an
aquæ ipsi competant, secũdo de ęgri-
tudine, tertio de corporis præparatione, quarto
de tempore assumptionis quo ad ægritudinem,
quia non competunt cuilibet ægritudini quo ad
omnia sui tempora. & similiter de omni tpe atq;
constitutione quia non cõueniũt oĩ tempore an-
ni, nec respectu cuiuscũq; aspectus cœlestis. quin
to consulat de modo assumẽdi tam interius, q̃ ex
terius, & de regimine in assumptione: sexto de re
gimine post assumptionem. hæc. n. habent diuer
sificari secũdum cõplexionẽ indiuidualiũ diuersi
tatem, & ægritudinũ diuersam cõplicationem.

Cap. ij. de modo quo quis his balneis vti debet.

RAtiõabile videtur ꝙ huius aquę potus ma
gis cõueniat ęgritudines patientib. intrin-
secas, & debilitatem stomachi, splenis, renũ, vesi
cæ, & membrorum naturaliũ, præter hæc, in flu-
xibus ac sanguinis sputo possunt decoqui cibaria
cum prædicta aqua, atq; permisceri. humectatio
autẽ, seu balneatio magis oportuna est patientib.
vlcera, scabiem, pruritum, mẽbrorum exteriorũ
putrefactionem, escharas, apostemata extrĩseca,
corporis defœdationem, & arthritidẽ, pariter, &
embrochatio, quæ fiat situãdo ligneũ vas ad duo
rum brachiorũ altitudinem in fundo perforatã,
ĩponatur cãnula ex qua aqua cadat super locũ in
firmum, qđ & guttus ẽt præstat. in ęgritudinib.
aũt capitis, vt plurimũ sup suturam coronalẽ, quę
inuenitur si manus extremitas vbi est linea restri
cta ponatur ad nasi extremitatem vbi est interci-
lium, & digitus medius super caput versus verti-
cem extendatur, quia ad extremitatem digiti ter
minatur. potus autem, & humefactio competũt
ægritudinibus compositis.

*Cap. iij. quæ generaliter seruanda sunt ad prædi-
cta balnea accedentibus.*

QVoniã solus dominus langores sanat, et
balnea inter sacras connumerantur res,
ideo infirmi seipsos corde, & corpe sum
mo cõmittant opifici, vt eos sanitati restituat, &
prædisponãt corp ora digestiuis, & euacuationi-
bus debitis: licet. n. sacris sacra addere.

Cauẽdus est q̃libet excessus in sex rebus nõ na
turalib. & maxĩe cibi & potus. Inq̃t. n. Aui. do. 2.

fen.3.primi libri, vidimus multos quibus in tempore sterilitatis cibus defecit. postea cum in tempore fertilitatis abundauit, repletos fuisse, & mortuos, licet vehemens repletio in dispositione qualibet sit pernecabilis siue ex commestione sit siue ex potu. quot namque homines superflue se repleuerunt, & suffocati interierunt? si verò geniti fuerint humores mali ex præcedenti malo regimine vacuentur, reiterata etiam euacuatione ne fiat eorũ agitatio, aut magis incrassentur, & quãdoque contingit, vt se balneantes propter delectationem graues incurrant ægritudines, & febres, vt nono, & decimo de ing. sanitatis habeť.

Vitentur tempora non seruantia naturas suas quia eorum mutatio à proprijs qualitatib. affert mortalitatem, vt Auicen. sum. prima doct. & fen secundis primi libri, & Hippocates tertia partic. aphor. fugiant autem nimium calorem, quia vt in eadem summa virtutem debilitat, & operationes naturales, propter nimiam resolutionem. fugiant etiam tempora ventosa nimium, & pluuiosa, aut aliter male disposita, quia talis mala dispositio aduẽticia balnea malis qualitatibus inficit, & ægritudines generat, vt euenit anno domini 1516. & tempore necessitatis præparetur solium seu tina in domo, & ibi balneetur patiens, & aquam bibat.

Quoniam aqua hæc non multam in se habet caliditatem, ideo eligere oportet tempus calidũ, vt à medio Iunij vsque ad Augustum, & diebus quidem canicularibus, quæ accipiatur scaturiens in ortu solis. & laudabilius est balneum aeri expositum, in quo vapores vndequaq; exhalant, & aqua solis caliditate purificatur. vnde habilior sit ad potandum. & sic etiam se madefacientes in eo liberiorem habent anhelitum, & caput à vaporibus magis tutum, & propter hoc quæ libera sunt reddũtur exsiccatiora in suis operationib. quàm quæ mœnibus circundata fuere temporibus nostris, q̃ olim infirmis multo magis opitulabãtur.

Non intret quis balnea, aut aquam bibat nisi post quietem ex lassitudine habita ab itinere lõgo, ne vlterius debilitetur, vt dicit Princeps libro primo.8.in.3.cap. de balneo.

Magna cura teste Galeno de alimentis obseruetur, regimen cibi maxime, & potus iuxta tamẽ virtutis tenorem, consuetudinem, & ęgritudinis indigentiam, nam non vna victus conuenit speciebus omnibus, vt Gal.7. de ing. sanit. sint autem cibi eorum facilis concoctionis, & bonæ substãtię, & quoniam, vt alimẽtorum tertio, capi. secundo scribitur, triticum hominibus omnibus alijs granis magis conueniens, & magis proprium inuenitur, vt sanguis ex eo generatus temperatior existit, vt Halyabbas quinto theoricæ, & Isaac, in dictis particularibus ideo primo dicetur de eo, vt quòd panis cõueniens est qui fit ex optimo tritico, spisso, graui, lucido, leni, nõ de facili frãgibili, nato in pigui terra, & aeri libera, ætatis medię, quia, vt Diosco. libro secundo capi.309. triticum sanis corporibus laudatissimum, quod recens sit, perfecteq; adoleuerit colore in lacteum vergente, & secundum Auerroem quinto Colliget, & Rasim tex.3. Almã. panis sit mundus, fermentatus, cum sale, bene elaboratus, similis spongiæ, vt dicitur in canticis, coctus in clibano commensurate calido, vt Gal. in de euchymia, & primo de alimentis, & .7. therap. Sub cineribus decoctus non est bonus, etiam trispolæ, & frixa cum oleo generant nutrimentum crassum, & biscoctus est tardi descensus. & non comedatur calidus, cum nõ sit receptibilis apud naturam, quia ex tali caliditate inducit sitim, & ex humiditate vaporosa supernatat, & est difficilis concoctionis, & descensus, & inflat, & replet velociter, & non pertranseat diem quartum, & dicit Abimerõ Abinzoar: Comedere panem bene fermẽtatum, & optime malaxatum, et coctum eodem die post recessum caliditatis acquisitæ ab igne iuuat in sanitatis cõseruatione. & quemadmodum panem frigidũ post diem vnam comedere prohibeo, ita & calidum, eo quòd si calidum comederint, infunditur ipsis calor igneus in stomacho, & ipsum corrumpit.

De carnium assumptione.

Quãta afferatur corpi humano vtilitas, & quæ sit carnium diuersitas, videantur quæ ponunt Rasis.3. ad Alm.23. con. rub. De carne, & Haly. v. theori. ex quibus dimittantur pinguedines, & adipes quia sunt mali, & pauci nutrimẽti cibum subleuantes, & stomachum lædẽtes, & nauseam facientes, & non est cõueniens ex eis fortassis nisi quantitas parua secundum mensuram, vt delectet, & quia hæc humida contrariantur dispositioni inducendæ per hæc balnea. Caro salita est sicca, parui, & mali nutrimenti, & ventrem constypans, porcina magis nutrit alijs nutrimentis, sed difficulter concoquitur, vt Gale. primo therapeuticæ, Caro porcellorum paruorum modice nutrit, & est abũdantis humiditatis, & bubula mala est, & melancholiam generans, licet nutriat abundantius, est tamem materia multarum ægritudinum melancholicarum, & tarde concoquitur, ideo nocet plegmaticis, & melancholicis, nam vt ait Abimeron, cauendum est ab omnibus carnibus antiquis, quia sunt materia multarum

tarum ægritudinum. agni vero lactantes humidissimam, & phlegmaticam habent carnem, vt.3.alimen. Ouina vero generat malum sanguinem, & tam ouina quàm agnina crudæ à stomacho egrediuntur. lepus autem generat sanguinem crassum, & siccum, & melancholicum, eodem modo dicatur de cuniculis. idem operatur caro ceruina. & cum hoc difficulter digeritur.

Conueniens autem caro hœdi pinguis modo eo tempore haberi possit, quia est boni nutrimẽti, & velocis concoctionis. ait enim Galenus tertio alimẽ. Animalia quidem natura sicciorem habentia complexionem à iuuentute in commensurationem ipsius remediatur. & caro etiam huiusmodi animalis castrati, annualis tamen, similiter & capreoli, & agni annualis, & maxime in terris calidis quia non sunt tantæ humiditatis, vt ait Auerro. tertio colliget cap.32. conueniens est etiam caro vituli, & laudabilior est ex masculis q̃ fœmellis, & ex nigris magis, quàm albis, & magis partis dextræ sinistris, & quæ circa ossa, & media masculorũ, & in stomachi debilitate sint potius elixæ, quàm assatę, quia vt Auicennas tertia primi doct. secũda, Assata etiam difficilioris sunt concoctionis, licet in dyscrasia humida cum fortitudine aliquali virtutis magis conueniant assata, & meliores sunt carnes, quæ fuerint ex animalibus domesticis quàm syluestribus, vt Halyabb. v. theor. & magis caro illorum quæ in campis, q̃ quæ in domibus degunt, quia quæ exercitantur sunt meliora non exercitatis, & sunt comedẽdæ statim post eius necationem exceptis animalibus habentibus carnes duras. De Auibus autem dicendũ quòd volucres magnæ aquaticę, & habentes colla longa, vt strutiones, & grues, ciconiæ, pauones, & cycni habent duras carnes, & sunt difficilis concoctionis, & melãcholici nutrimenti, & palumbus, & passeres omnes mali, orthyx, & qualea calida, & humida ad secũdum difficilis concoctionis corpus ad febres præparãs & alias ægritudines, vnde Auicenna secundo cano. dicit quòd ex comestione carnis coturnicum timetur tetanus, & spasmus, non quia comedunt elleborum tantum, vt Gal. immo quia in substãtia earum est hæc virtus. idem testatur Plin. capi. 23. lib. x. & Con. diffe. 68. & omnes in hoc conueniunt, & per coturnicem intelligũt coturnicem quæ proprie qualea appellatur. nam caro earum quæ lingua Italica coturnices nuncupãtur, est curo leuis, & cõueniens, & similiter caro perdicis, quia tenuis, & velocis concoctionis est, & ea quæ est perdicis masculi impinguat mulieres. De pullis autem gallinaceis, scrutẽtur dicta Ioannis Mesue in suo de simp. cuius verba sunt hæc, Gallorum gallinarumq; mediocriter pinguiũ nutrimentum cæterarum auium nutrimento præponitur. sunt enim propinquę conuersionis in sanguinem, & paucarum superfluitatum, sed caro gallinarum melior est carne gallorum, nisi castratorum, & nigriores ex eis sunt meliores, & leuiores. & ex gallinis quæ nondum peperit, & ex gallis qui nunquam calcauit. Laudantur etiam in tali regimine phasiani, attagenes, seu francolini, starnæ, & gallinæ deserti, pulli columborum, turtures, merulæ, turdi, ficedulæ, anates iuuenes, in veru, & earum hepata, & aues minutæ nemorales rostrum paruum, & molle habentes. quibus deficiẽtibus potest quis vti ouis gallinarum iuuenum pingium, & maxime recentibus, quoniam vetustissima sunt pessima, recentia autem plurimum nutriunt, & sunt conuenientia corpori humano, & vitellus valde confortat cor, vt Auicenna in libro de viribus cordis scripsit, & sint elixa fracta in aqua, mollia quia æqualiter coquuntur, & sunt magis temperata, quæ vero assantur sunt duriora ad concoquendum, & sicciora, vt ostendit Isaac.

De lacte dicitur, q licet nulla res sit quæ magis nutriat, quia tamẽ non conuenit corporibus immundis, nec phlegmaticis, vt Auerr. 5. colliget qualia sunt quæ ad balnea accedunt, ideo eis prohibẽdum est, nisi ęgro hoc exigat. & eligatur tũc secundum quod docet Gal. libro primo de regimine sanitatis. prohibetur etiam lac coagulatum quia peius omni alio lacte, & butyrum quoniam stomachum mollificat caseus quoq;. nam vt Galenus tertio alimen. cap.16. & in de euchymia, & cacochy. Cõmunis omniũ caseorum accusatio quòd sint crassi chymi, nec minus pisces sunt dimittendi. nam vt Almans. ca.16. Omnis piscis est difficilis concoctionis, & complexionis fri. & humidæ, & modici nutrimenti, & ideo nocẽt phlegmaticis, & patientibus laxitudinem neruorũ, & senibus, & maxime hi qui degunt in paludibus, aut aqua turbida, aut sordibus ciuitatũ, aut apud arbores magnas. Auic. etiam. 2. cano. de piscibus ponit distinctionem eorum in bonitate, ratione suæ molis, modi substantiæ, saporis, odoris, locorum in quibus habitant, ciborum quibus vescũtur, & modi præparationis, propterea sicui fierent delectabiliores, dentur secundum conditiones ab authoribus dictas, vt marini orti in mari puro vẽtis agitato, vt pectines, cephali, gobij, auratæ, & his similes laudati à Concili. diffe. rdicta & à Galen. in de euch. & qui comedãtur calidi, aut ex aqua dulci clara vento agitata Septen-

trioni opposita, sicut dicit Auer.5.Coll.cap.33.Pi scium meliores sunt qui degunt in locis petrosis, & qui multas habent squammas, & quorum cor pus est medium inter magnum, & paruum, qui sunt velocis motus, & paucę viscositatis.& pisci bus hæc inest natura, vt alibi alij principatum ob tinent. Et quia intendimus parti curatiuæ, & præseruatiuæ, ideo dicitur quòd ex ferculis pauca ipsis concedi possunt. non enim olera, quia modicum habent alimentum Galeno teste in se cundo de alimentis, & frigida nocēt stomacho, intestinis, frigidis, mulieribus, & senibus. calida vero nocent hepati calido, renibus iuuenibus, & æstate maxime. Radices præterea omnes difficilis sunt concoctionis, & quibusdam ex eis nõ est vtendum, nisi vt pharmaco teste Galeno. Legumina etiam, flatuosa sunt, vt Hippocrates sen sit libro quarto de regimine sanit. de quibus etiã scripsit Dioscorides, libro secundo. propterea ꝓ ferculis concedantur, ptisana hordei, panis ablutus, aut iure contritus, oua etiam conquassata, & in iure cocta, & aliquibus panicum, aut milium præparatum, & oryza in aqua furfuris pro nocte infusa, & lacte cocta, far etiam digestiua existẽte forti, est enim commodioris cibi stomacho quàm oryza, vt Dioscorides libro secundo. Cibus quoque positus à Rasi dictus Psalmia. Potus autem bibentium aquam balneorum non sit vinum crassum quia stomachum aggrauat, vt.4. regi.sanit. Crassum enim, & turbidum coadunat repletionem in venis, & humores crudos plures & malos, inflat, difficulter concoquitur, & facit videre somnia mala. non aquosum quod stomachum debilitat, & præparat intestina ad colicã. non nouum, quia oppilat, difficulter concoquitur, & superfluitates generat. nõ vetustum, quia inflammat, & nocet neruis, nisi sumatur tempore sanitatis in modica quantitate. non dulce, quia obstruit, & hepati nocet, quoniam rapit ipsum non concoctum, vt Hipp.3. parti. de regimi. acu.& dulce crassum est, tardæ penetrationis, generans oppilationes in hepate, & splene, licet eas dissoluat à meatibus pulmonis, laxat ventrem, & cito transmutatur in colorem rubeum, & generat inflationem. non sit acre quoniã stomachum & concoctionem impedit. cholericis vero posset concedi ponticum. plura autem de vini diuersitate scripsit Dioscorides lib.v.& Galenus lib. de vinis, & de subtiliante diæta, & de euch.& alibi.& Almans.tract.3.& Con. diffe.70. ex quibus dicit quod vinum vinosum nouum, & proprie quod dulcescit, est calidum, & humidum, vinosum vero, & vetus odoriferum est, & calidum, & siccũ, pauciferum etiam, & insipidum est frigidũ, & humidum, quo vtendum est secũdum dyscrasię cõtrarietatem, ætatem, & complexionem, vt Gale. 7.therap.capi.6.& commentario de simplicium medicamẽtorum facultatibus, Omne vinum naturam vini propriam adeptũ, calidum, & siccum esse asseruit, & abstineant tunc infirmi à potu alterius aquæ propter nocumenta recitata à Gale. j.de Simpl.& per id tempus, & etiam post assumptionem aquæ balneorum ad mensem sit potus eorum vinum in forma purum colore subrubeũ quod cisiolum dicitur, & conuenit habenti oppilationem phlegmaticam, vt.3.fen.primi doc.2.capi.8.& sit odore suaue, virtute, nec aquosum, nec potens, gustu, nec dulce, nec acre, ætate, nec nouum, nec antiquum, vt Gale.3.the.tex.commen. secundum Haly.212. tale enim expellit manationes de stomacho, & nocumentum ipsius de capite cito procedit, in corpore calefacit, cõfortat stomachum, & appetitum cibi, nutrit corpus, somnum prouocat, auget in virtute, & bonum odorem cito præparat.

Quæ obseruanda sunt in uictus regimine.

Modus autem seruãdus in comestione docetur à Gal libro de dissolutione cort. et à Rasi.28.Cantico. qui per multum etiam temporis post discessum à dictis balneis est obseruãdus, & seruetur primo Auicen. dictũ.3. primi sic scribentis: ex cibo nullus est ita replendus, vt non sit ibi locus superfluus is ab eo est remouendus reliquijs desiderij adhuc in anima remanẽtibus. ęgritudinum enim causa est multitudo superfluitatum, quæ fit quoties nutrimenti superabundantia fuerit, quo natura non indiguerit, & sic indigestum derelictum in superfluitates cõuertitur, quæ putrefactæ causant ægritudines, hocque aduertant habentes stomachum frigidum, aptum appetere, non bene autẽ concoquere. Secundus canon est, vt non comedantur diuersa cibaria non similia in virtute in vna mensa, quoniam faciunt stomacho inquietudinem, & sunt velocioris corruptionis, & inferunt naturæ in concoquendo multiplex fastidium, & ideo dixit Galenus vndecimo de ing. sanit. capite decimoquinto', Diuites ampliores habẽt superfluitates inopibus. comestionis etiam tempus non debet multum prolongari, quoniam fit stomacho inquietudo, vt.3.primi, & si contingat cibariorum diuersitatem habere in vna mensa, præponantur leuiora ad concoquendum, & magis lubrica crudioribus, & tardioribus, vt præcipit Isaac, nec fiat motus post cibum nisi debilis, antea vero potest fortior

tior fieri, præmiſſa tamen quiete per horam ante
cibum. & tempus diſtãs inter vnam cibationem
& aliam eſt completa cibi præaſſumpti digeſtio-
ne, quæ ſola experientia cognoſcitur. vt quando
pars ventris inferior leuis efficitur, in qua nulla
remanſit tenſio. Sunt igitur in modo viuendi at-
tendenda quantitas, modus ſubſtantiæ, contra-
rietas ad appetitum, proprietas indiuidualis cibã
di, hora cibariorũ, diuerſitas, & artificij malitia.
Exercitium quidem quantæ ſit vtilitatis, ſcire
volentes, legant Galeni dicta quę ſcripſit in libel
lo de exercitio paruæ pilæ, & in de regimine ſa-
nitatis, quæ breuitatis cauſa omitto. ideo dicatur
quòd licet ſit deambulatio conueniens prædictã
aquam bibentibus poſt ipſius potum, conualeſcẽ
tibus tamen, debilibus, habentibus ægritudinẽ
in diaphragmate, phlegmaticis, hydropicis, ha-
bentibus dolorem renum ad hæc balnea accedẽ-
tibus, exercitium moderatum valde dicimus cõ-
uenire, ita tamen vt macer, & extenuatus ab eo
abſtineat, ne amplius eius fiat diſſolutio, vt ſecũ
da parte Canticorum Auicennæ, & magis cõue-
niens exercitium poſt diſceſſum à balneis eſt, qñ
corpus eſt mundum, & in partibus intraneis, ac
venarum non ſunt chymi ſylueſtres, & mali, &
quando facta eſt concoctio in ſtomacho, hepate,
& venis, quod declaratur ex vrinæ ſubſtãtia ſub
tili, & colore citrino. & quando iam appropin-
quat alterius cibi hora, ne magna fiat reſolutio,
continuatur autem in fortibus, dum calor adhuc
ad bonitatẽ augetur, & anhelitus nõ fit magnus.
Circa ſomni vtilitatẽ quia fiunt manifeſtæ ab
Auicenna ſecunda, & tertia primi dimittuntur
tanquam notæ. non ſunt autem prætereunda no
cumenta quæ ſequuntur ſomnum meridianum
quando potatur aqua, quia per balnea præparan-
tur ſuperfluitates ad expulſionem, & per ſomnũ
retinentur, & humectãtur corpora, & extingui
tur calor viuificans, caputq́; repletur, laxãtur ner
ui, & febres generantur, vt tertia primi, ſit itaque
nocturnus poſt deſcẽſum cibi in ſtomachum in
feriorem, vt diſtanter ſaltem à cibo per duas ho-
ras. et primo ſuper latus dextrum modice, & poſt
ſuper ſiniſtrum. & temperatus, vt doct. ſecunda
fen tertia primi. quare ſit ſpatium à ſeptem horis
ad octo vel nouẽ. Ab animi accidentibus ſint
infirmi alieni, quia talia, & motus corporei fortes
concoctionem impediunt, vt princeps tertia pri-
mi doc. ſecunda cap. 7. & alibi. quandoque enim
conſequitur paſsiones animales. Et faciant perue
nire ſyncopim, ideo conſequitur, vt interficiant,
& macer ſibi caueat à lamẽto, & triſtitia, quia vt
Auerro. commen. 159. primæ partis Cant. Lamẽ-
tum & triſtitia interficit interdum macrum, ma
gnum vero, & multum gaudium impinguat cor
pus, & ideo valde lædit pinguem, & craſſum, vt
ibidem. ira vero, & timor incitant frigiditatem,
& quandoque lædunt in vltimo, vtque generali
ter dicamus, dimittantur ira, iracundia, odium,
furor, triſtitia, pigritia, puſilanimitas, ſolicitudo,
inuidia, & imaginatio. A coitu etiã tunc ſum
me caueant hanc aquam bibentes, & per mẽſem
poſt, quia eſſet indebite factus, & ſic poſſet affer-
re aliquid ex nocumentis recitatis à Conciliato-
re diffe. 124. & ab Auicen. primo Cano. fen. 20. &
Galenus. 3. therap. oſtendit rationem conuenien
tiæ ipſius, & libro de diſſolutione continua do-
cet ſanitatis regimen, & diuerſitatis modum in
diuerſis complexionibus, quæ breuitatis cauſa
omitto. nec miretur quis, ſi in reliquis ſermone
prolixiori vſi ſumus, quoniam abſq; hoc regimi-
ne omnia ſunt fruſtra. & quoniam hæc à medicis
quidem, & non rhetoricis pernoſcenda ſunt.

Caput quartum, de his quæ particulariter obſeruãda ſunt ab eis qui ſe abluere volunt.

QVoniam vt īquit Hippocrates tertio re-
gimi. acut. cum infirmus non bene bal-
neatur, maximum inde patitur nocumẽ-
tum, propterea obſeruanda ſunt quæ infra ponũ
tur, & primum, vt balnea ſint munda, non infe-
cta ex introitu ſcabioſorum, & leproſorum. no-
lunt enim authores, alios etiam ab ea infici poſſe,
quia aqua eſt ſuſceptiua alterationum æquè, vt
aer, licet non tantum in his per ſtet propter conti
nuum fluxum.

Intrent ægri balnea paulatim, & ordinatim,
ne à repentina mutatione natura terreatur, ſint-
que prædocti de aquæ gurgitibus, morenturq́; in
eis quiete. & hoc obſeruatur etiam ab Auic. fen
2. primi lib. cap. 19 per hæc verba. Qui autem in
thermis voluerit balneari, oportebit vt balneetͣ ī
eis quiete, & ſuauiter, & ordinatim. hoc idem re
tulit Hipp. 3. reg. acu. dum dixit: & oportet vt qui
balneetur ſit quietus, tacitus, non faciens aliquã
operationem.

Ingrediantur ægri balneum poſt beneficium
ventris natura, aut arte factũ, vt enemate, aut ſup
poſitorio, aut pharmaco in fine deſcribendo.

Intrent balneum hora tẽperata ante veſperas
quidem facta concoctione prima, vt poſt pran-
dium per horas ſex vel plus, in mane autem poſt
horam diei ſcd'am, aut. iij. nec comedant tunc, ni
ſi adſit aliqua particularis cõditio ad hoc cõtraria
vt quia multum debiles, & vſi īterdiu cibari, aut
quia à bile infeſtantur: aut quia ſuperuenit nimia
fames, aut ſyncopis, tunc enim non eſt incon-

uenieus vti pane vino madente, aut ſucco conue nienti, aut manuschriſti, aut cōfectione de gemmis, aut fctā ex ſādalis, piſtachijs, pineis, auelanis, amygdalis, ſeminibus frigidis maioribus, aut pau co cinnamomo ſecūdum diuerſas intentiones.

Trahatur mora in balneis à media hora vſque ad vnam, aut plus minuſue iuxta virtutis tenorē, vt donec digitorum ſuperficies rugas cōtrahant, aut quouſq; delectetur patiens, vt Gale. 9. therap. nec ſtet tunc tentorijs, aut aliter coopertus, vt va pores à corpore eleuati exhalare valeant libere.

Egrediens balneum lauetur, & pannis exiccetur calidis, veſtibuſq; induatur, verum ſi commode lectum intrare poſsit, ibiq; per horam mo rari, & dormire, proſperum inueniretur, & ſi ſudare contingeret, oporteret abſtergere & ſe proprijs induere veſtimentis, & leui vti motu, & in debilibus loco exercitij, conueniunt frictiones molles & ſuaues extremis, niſi ſit ægritudo aut dolor hoc prohibens, poſtea hora conſueta pa tiēs cibetur, & ſaltem per horam poſt, & ſic proſequendum eſt per dies. 15. aut. 20. & quandoque per menſem prout exigit ægritudo.

Caput quintum de obſeruandis ab illis, qui aquam bibere deſiderāt.

PVrgato corpore, ipſo non laxo, tempore ſereno, quod ꝑ diem naturalē ſteterit abſque pluuia, cœleſti ſeruato influxu, & bono aſpectu, quia quandoque ex malo influxu vidimus ſæuas ægritudines ex potu dictæ aquæ eueniſſe, remotis vaporibus malis, habēs ſtomachum debile bibat ex ea vſq; ad calyces nouem vel lib. 3. aut plus ſecundum cōſulentium iudicium. & poſtquam biberit. 6. aut. 5. diebus faſtiditus quieſcat per diē, & abſtineat à potu aquæ, & poſt iterū bibat per dies octo. ſi vero ſit boni ſtomachi, poteſt plus bi bere & primo quantitatem quę non aggrauat, et deambulare donec illa deſcenderit ad inferiora, & poſtea redire ad potum aquæ. ſic enim tædio non afficitur, & aqua meliorem inducit effectū, & ſeruetur ordo iſte per dies dictos. & in hoc errant quamplurimi, qui paucis admodum diebus aquam potant, poſſunt etiam fercula cum prædi cta aqua coqui. & vinum ſi ſit potens permiſceri, nec eo tempore quo quis bibit aquam, intret balnea, quoniam efficerentur motus contrarij, poteſt tamen poſt prandium hora aſsignata ſe humectare. qui vero propter impotentiam aut alia de cauſa nequeunt ad dicta balnea accedere & aquam ad diuerſas regiones transferunt: bibant eam calefactam temperate ſeruato regimine prædicto. & ſi qui binoſi extiterint, in regione calida bibant eam frigidam, quia ab igneo calore reſoluitur virtus aquæ. aduertant tamē mulieres & alij quibus aqua epota nec ꝑ vrinæ meatus, nec ſeceſſus explet opus ſuum ſaltē poſt quar tam diem, vt caueant à potu aquæ, & alio vtantur regimine.

Si accipiatur aqua propter pectoris ægritudines, melius eſt vt paulatim deglutiat, quia ſic moram trahit in deſcenſu & in itinere ſuam perficit operationem. aliter autem nō eſt vis, niſi vt naturæ fiat acceptabilis.

Per horas quatuor poſt aquæ aſſumptionem cōpleta operatione, & aliquali impreſsione virtutis ſuæ, prandeat ęger aſſumens cibaria præmiſſa, & non ad ſaturitatem vt dictū eſt, ſed cū aliquibus famis reliquiis, vt ſic natura melius quieſcat.

Semel tantum in die ſole oriente ſumatur dicta aqua, ne naturā faſtidio affectā, ſequatur potius nocumentum, quàm iuuamentum, propter nimium potum, ſole aūt oriente, quoniam aqua non amiſit virtutem propriam ex attractione, & reſolutione nimia facta à ſole.

ANTONII FVMANELLI
De Ferri temperatura Inquiſitio.

PRæſcire cupiēti, cuius naturæ aqua exiſtat, q̄ à terra ſurgit ferrea, aut quę arte conficitur cū ferro candenti pluries in aqua extincto: operæpretium eſt prius ſcrutari, qua ferrū tēperatura prędītū ſit, & præſertim ſecundum actiuas qualitates, cum hactenus exacte dilucidatum non fuerit. nō. n. deſunt, qui ferrum frigidi eſſe tēperamenti affirment, quāplurimis authoritatibus, & rationibus ſuffulti. Galen. namq; cōmentario. 9. de medendi methodo inquit, Lapidis ſubſtantia eſt permanēs ꝑ frigiditatem & ſiccitatem, ita & quę ferri: & cōmentario 4. de ſimplic. medicamentorum facultatibus, ipſius hęc ſunt verba, Corpus terreū craſſum eſt ferrum, & lapis. ex his inferunt ferrum frigidum eſſe, quoniam terreum craſſum frigidum eſt, & ſiccū, & terreum tenue frigidum, & humidum. & Auerroes quinto colliget capite vigeſimo ſexto hęc poſuit, Res cōdenſatas à calore cum dīio partiū terreſtriū iudicamus frigidas eſſe, & ſiccas vt ferrū, & Albertus cognomēto Magnus cōmētario de mineral. tra. j. c. v. ſcripſit hęc, Ferrū aduritur in rubeum multum, eo quod terreſtre in eo ſuperat. idem retulit tractatu ſecundo, & ali bi in

bi in quampluribus locis: ideo Petrus Patauus, de Apono cognominatus differentia centesima quinquagesimaquinta, inquit, Licet complexio ferri in actiuis non inueniatur sufficienter à pluribus expressa, ferrum est frigidæ, & siccæ temperaturæ. & differentia. ccxxviij. in addito, ait, ferrum vero sufficienter frigidum est, non enim satis exprimitur in actiuis qualitatibus. Gentilis de Fulgineo in quæstione de actuatione medicinarum, & in expositione secundi canonum Auicennæ assentitur opinioni affirmantium ferrum frigidum esse, & siccum, cuius verba in libello de balneis Gauderij retulimus. Ioannes Herculanus in sua commentatione libri noni Rasis ad Almansorem capite De vomitu, aquam extinctione candẽtis ferri factam inter frigida inserit. hæc autem aqua nec dissidet ab ea, quę à terra surgit ferrea, vt Sorani etiam verba affirmant. & Cellij Aureliani in libro Chronion quarto, capite. j. hæc sunt verba, Natatio marina, & aquarum naturalium frigidarum, quas stypteriatas vocauerunt, siue ferrugineas: Experientia pręterea hęc fulciri contingit, constat namque æstate calidiore, bili citrina affectos aqua ferrea epota, nec calore nec siti vexari: quæ vtique non nisi à frigido eueniuut. nec dicere præstat aquam ferratam frigiditatem ab aqua acquirere, quoniam ratione eadem omnis aqua de minera frigiditatem acquireret: quod absurdum est asserere: constat enim quasdam ex eis calidas esse in gradu secundo, & quasdam in. 3. Galenus præter hæc libro. 4. simplicium astringentia frigida esse docuit. ferrum autẽ, & ex ipso aqua in fluxibus exhibetur vt astringant: præstat & ratione alia affirmare ferrum frigidæ esse naturæ, quoniam calefactum propere frigescit, quod indicium frigidæ est substantiæ, vt ponitur ab Auicenna canonum. 2. idem & ex colore, sapore, & odore, comprobari potest. frigidorum nanq; est odore carere atq; sapore. prætera quæ grauiora existunt, sunt & frigidioris naturę, vt marmor, nulla. n. qualitas grauitatem ducit nisi frigida, & leuitatem calida. quum nanque ignis in terram mutatur, grauitas in ipsam à frigore inducitur, sunt enim grauitas leuitasque motiuę qualitates, ex mixtis etiam ferrum constituẽtibus. hęc alia extat ratio. metalla omnia ex argento viuo sulfureq; conflantur, ex cõmixtis quatuor elementis, secundum tamen partes naturas varias, & ex terrestrioribus cęnosisq; frigidis, & siccis, vt plures mineralium peritiores, ferrum cõstare arbitrantur, & ob id durum effici densum, fuscum, & graue, quæ omnia frigiditatem pręseferunt. Quapropter aqua ferro decocta, aut in qua ferrum candens extinctum fuerit, & aqua de minera ferri frigefacient. Albucasis commentario 2. suæ chyrurgię cap. 2. scribit vstionem super caluariã vbi coronalis sutura sita est, cum auro peractam ad capitis morbos frigidos, & humidos vt dolorem, destillationesq; proficere magis citiusque sanari, quam cum ferro peractam, non quidem ob diuersas in ipsis passiuas qualitates quum ambo sicca sint, nec qualitatem ab igne inductã quum ambo ignita esse constat, reliquum est, vt varietas hæc contingat ob diuersas qualitates agentes, cumque qualitas frigida cerebro frigido, morbisq; frigidis affecto obsit, ferrũ frigidę erit naturę aurum vero calidę, aut saltem temperatę: propterea prædictis inhærentes rationibus ferrũ frigidum esse enũciant in fine primi ordinis, aut initio secundi, & siccum in. 3. quoniam palam in frigidare siccareq; reperitur. hancq; ferri astruũt descriptionem: Ferrum vnum est metallorum septem frigidum, & siccum cæteris ignobilius, vtilius tamen à natura productum ex argenti viui parte terrestri, & sulfure immundo, aptum vt ex eo conficiantur instrumenta: quibus reliqua feriantur, & ob id ferrum nuncupari, vel vt alij referũt à ferendo eo quod in agros feratur colendi gratia, aridam situ quodam ex humore æruginẽ contrahens: quæ ipsum absumens ferrugo nuncupatur, & rubigo. his prælibatis enucleare decet quæ sint rationes secus opinantium, ferrum vtique calidum esse facultate, quo enim ad passiuas qualitates omnes cõueniunt, Galenum sequuti, qui commentario. 8. de simplicium medicamentorum facultatibus hæc protulit, Omnes metallicæ medicinæ commune habent exsiccare. Ferrũ autem calidum esse probare nituntur authoritate Hippocratis, qui commentario de aere & aqua hæc præscripsit verba: Ad hanc itaq; quam prædiximus aquam pertinet, & ea quæ à calida surgit terra, aut à ferro, vel metallo, vel ære, & reliqua, omnes ab ingenti calore exire constat. exijs infertur, quod si huiusmodi aquæ ab ingẽti exeunt calore, & omnes calidæ erunt. Scribonius Largus quem Galenus citare non erubuit libro de Compositione medicamentorum cap. cxlvj. ad tumorem, & dolorẽ vesicæ, & exulcerationẽ, bñfacere affirmauit aquã, in quam ferrũ candẽs demissum fuerit, & ĩquit, Hoc ego traxi ab aquis calidis quę sunt ĩ Thuscia ferratę, palã Scribonius aquas ferratas calore constare enunciat. nec minor est Pauli Aeginetæ authoritas verbis istis descripta libro de arte medendi. j. capite. lij. Thermarum naturalium, hoc est, quę vltro scaturiunt, quædam sunt nitrosæ, quędam aluminosæ, quædam sulfureę,

Ferri descriptio.

aliæ æris, alię ferri, denique naturam æmulantes sunt, & nonnullę, quę ex earum mixtura cõstant, adeo vt in vniuersum omnes quotquot per se vltro thermę emergunt, virtute arefaciendi calefaciendiq; prędıtę sunt, frigidis atque humidis naturis imprimis conducunt. Hęc Paulus, quę prius posuerat Oribasius. In quibus verbis hæc inserũt, Omnes minerales aquas calefacere cum quibus, & ferreas enumerant, thermasque vocant, calidas quidem, & virtutem habere calefaciendi, & conducere naturis frigidis. adsunt & hęc Rasis verba commentario.xxj.cõtinentis capite de ferro authoritate filij Mesuai, q̃ sunt, Natura ferri calida est, & sicca in.iij.& cõsimilis virtutis est limatura eius. Halyabbas commentario v.theorices capite.xiij.inquit: Aqua cui virtus ferrea est, stomachum quidem, & splenem calefacit, & siccat, calefactio autem per se non nisi à calido est, aqua itaque hęc calida erit. Auicennas præterea commentario secundo dixit, Aqua ferrea resoluit splenem, resolutio autem non nisi à calido fit vt scripsit eodem.ij.& dixit alibi, ꝙ aquæ ferreę iuuant in ęgritudinibus, quę sunt ex frigiditate, & humiditate vt paralysi, nihil autem per se iuuat ęgritudinibus quę sunt ex frigiditate, pręter quod calidũ est natura, ferrum itaque calidum erit, cum curatio omnis contrario perficiatur, Scripsit & hęc Auicennas Scoria ferri est sicca in.iij.& scoria ęris est ei propinqua, reliquæ vero scorię sunt minus calidę. ex his habetur, quod si reliquę scorię sunt minus calidę quã scoria ferri, quod & quæ ferri ẽ, calida existit, sed ferri scoria, & ferrum vt omnes fatentur in proprijs non dissident facultatibus, ferrum itaque calidum erit: præter hęc Petrus de Apono in prima problematum particula Aristotelis problemate.xxxiiij. Ferrum calidũ esse asseruit, hęc scribẽs, Ferrum est notissimum in colore metallorũ & est siccum valde, vtrum autem calidum, vel frigidum, non satis exprimunt authores, sed credo ipsum magis ad latus caliditatis declinare. Ioannis Matthæi de Gradi in commentatione sua noni Rasis ad Almansorem verba in hunc se habent modum: illucidator eius non parua est authoritas: dicit ex sentẽtia propria, quod credit ferrum declinare ad caliditatem, & in hoc ego assentio suę authoritati: licet stent rationes suasiuę in oppositum: posuit & hęc Albertus Magnus libro tertio mineralium capite.iij. De ęre autem, & auro non est dubium, quin illa sint calida, & maxime ęs quod est adustę substantię, & ferrum secundum aliquid. ex serie textus hęc dictio secũdum aliquid refertur ad alterum istorum, aut verbum illud calida, aut adustę substantię, rationibus firmatur: quod enim ex calidis cõstat, calidum est natura, ferrum ex argento pręcipue viuo consistit ab qđ authore circa instans calidum in.iiij.esse affirmatur, & sulfure ad caliditatis, & siccitatis quartum attingente gradum. Albertus cognomento Magnus commentario.iij. mineralium tractatu.2.capite.vj.hęc nobis tradidit, his autem adijciendum est omnibus mineralibus cõmune esse, quod propinqua est valde materia, ꝑpter quod est circularis metallorum generatio, cum autem ex re vna in aliam facilis non fit transitus nisi symboleitas affuerit, ĩ ijs enim quæ qualitatibus contraria sunt, non fit circularis generatio, quoniam materia eorum non est propinqua: cumque metalla cętera calida existant, et ferrum calidum erit, & dixit Galenus libro.9.de simplicium medicamẽtorum facultatibus: Quẽadmodum in terræ differentijs plurima inest essentia terrę elemẽtaris, paulum vero aeris, ita in metallicis plurimũ immixtum est igneę substãtię. pręter hęc chymicę artis ꝓfessores metallis singulis planetarum imposuere nomina ob quandam inter ipsa familiaritatem, & Martis nomine ferrũ intelligunt, Mars autem calidę siccęq; est temperaturę, & ferrum eiusdem erit temperaturę, nõ enim alia conueniens, aut similitudo maior quã hęc assignari potest. nec enim chymistarum est ideo ferrum Marti dicatum esse vel ipsius nomine vocari subdole indite, Ob bella ferro conficienda. Rursum ferrum magis proficit frigido vẽtriculo, & humido quam aliqua ex calidis confecta electuaria: ob quod existimandum est ferrũ calida constare natura, pręcedentia verbis Rasis notescunt libro.9.ad Almansorem capite de nocumento concoctricis vẽtriculi, vbi hęc sic digessit: Si cui vẽtriculus debilis extiterit, & acidum ructauerit (ructus autem acidus frigus protẽdit, vt Galenus voluit volumine de accidẽti, & morbo) & accidentia hęc vetusta fuerint, & cõfectio de cumino, aut de libano, non suffecerint (quæ calida sunt) scoria ferri cum vino tribuatur. iubet itaq; Rasis vẽtriculum frigidum cum calidis curãdum esse, inter quę scoriam ferri inserit. scoria autem ferri, ferrugo, & ferrum, vt omnes volunt, qualitatibus non dissident, & si gradu differant, suadet & ferrum calidum esse aqua quę in sua minera consistens, aut extra ipsam seruata frigore inualescente non congelatur, nec à natura propria immutatur, quod caloris est facultas. Sunt & hæc Matthæi Syluatici verba. haib Arabice, vel besa, Latine ferrum: vbi sciẽdum quod ferrum, ferrugo, & squãma ferri eiusdem sunt virtutis

tutis & operatiõis, ſed ferrugo calida eſt, & ſicca in.ij. præterea ſcribitur à Raſi limaturam ferri (q̃ nihil aliud eſt, quam quod lima ferro abraditur) inflammationem facere in vẽtriculo: inflammatio autem morbus eſt calidus, quę & a re inuehitur calida, ferrum itaq; calidum erit. In hac de ferri qualitatibus actiuis difficultate, & opinantium varietate afferam, quę Galen. attulit de aceto cõmentario. j. de medicamentorum ſimplicium facultate, q̃ ſunt. niſi acetũ iuxta mediũ exiſteret lõge ab extremis diſſidens, non vtiq; tanta oborta fuiſſet controuerſia, qm̃ non exoritur in ijs q̃ longe diſtant ab extremis, vti omnibus nota. enũciauit tamen Galenus in aceto frigiditatem prępollere. pariter & de ferri caliditate dicẽdũ, niſi modice à medio diſtaret caliditatis gradu, nõ tanta fuiſſet orta lis. Aſſerendum itaq; eſt ferrum calidũ, eſſe caliditate leui pariter, aquã ferream calidã, remiſſe tamẽ, obtunditur. n. ferri caliditas ab aqua quę nec magnum quid ex ferri cõcipit qualitatibus, ob ferri duriciam ſubſtantiamq; denſiorem, vt etiam Raſi placuit. cumq; græcorum potiores Hippocrates quidẽ, Oribaſius, Scribonius Largus, Paulusq;, & Mauritanorũ, Raſis, Halyabbas, & Auicennas, atque Latinorum Petrus Aponenſis, Ioannes Matthæus de Gradi author circa inſtans, & Matthæus Syluaticus enunciauerint ferrum calidi eſſe temperamẽti, ab ipſorum conſenſu minime abſcedendum eſſe arbitror, et ſi ſcriptum ſit ex ratione probationem ſumendam eſſe, ex authoritate vero fidem. quę quum à pluribus in arte expertis diſcuſſa ſuerit, arbitrandum eſt non abſque ratione, & experimento verba ab ipſis prolata fuiſſe. nec defuere qui & dixerũt ferrum in propria repertum minera calida conſtare natura ob mineralium calidorum ferrum conſtituentiũ, quod vero arte purius igne redditur, digeſtis quę ipſum conſtituunt tenuioribus vtiq; argenti viui parte, & ſulfuris ob quę ferrum caliditate aut priuatur, aut minuitur, hęc enim facile inflãmatur, illud vero in vapores digeritur: quibus quicunque varia de ferro opinãtur ſe tueri valent. aiunt enim aquam è minera ferri ſcaturientem caliditate remiſſa participem eſſe: ipſum verò ferrum depuratum frigida conſtare qualitate, quę nec rationi ſuabiacent, cum ſcriptũ ſit, ferrum conſtare argento viuo, & ſulfure, quibus priuatum, nõ amplius ferrum eſt. Qui verò ferrum intrepide frigefacere aiunt, intenſius tamen exiccare ipſius exſiccationi effectus omnes arrogãt à ferro contingentibus, nullus tamen eorum obiecta diluit. Reliquum eſt, vt quę rationes ferrum frigidum eſſe probare videntur ad nihilum redigantur. verba enim Galeni. 9. poſita de medendi methodo empiricos redarguunt, qui pręterire ſe naturę inquiſitionem profitebantur, inſinuans Galen. in diuerſis corporibus diuerſam conſiſtere naturam, vt quę corpora dicta ſunt, aut ſubſtãtia ſtabili, conſtantiq; exiſtunt, non facile diſſipãtur, in vaporesue digeruntur: cuiuſmodi omnia ſunt quę ex terra conſtant. frigore, & ſiccitate in durata: quorum & multa ſunt calidi tamen temperamenti, vt aurum, lapis pyrites, centauriũ, alumen, nec quæ etiam terrea ſunt, & craſſa oĩa tẽperamẽto frigida eſſe de mineralibus ſcribẽtes aſſirmant, & ſolem mineralia non perficere niſi in ea multo egerit tempore. propterea Hipp. mineralia ſcripſit ab ingenti exire calore. quod verò infertur de Petro Aponenſi aſſerenti, ferrum frigidum eſſe ſibi reſpondeat prima problematum particula. arbitratus ipſum calidum eſſe. quumq; de facultate iſta diuerſæ conſtiterint opinãtium aſſertiones ſibi inuicem aſſiſtere ſufficiant. ęſtate vero æſtuoſa, aqua ferrea vtentes, nec ſiti, nec valido calore affici, ſcriptum eſſe cõſtat, remiſſe calidum remittere intenſe calidum. ſcire pręterea opus eſt, aquam hanc agere primo aquę qualitatibus, & tandem ferri, à cuius ſiccitate prouenit membrorum vnio, atque robur, id enim ſiccat vnitq;. maſtiche quidẽ, & oryza ſiſtũt, nec tamẽ frigidę ſunt naturę, nec aſſerendum eſt ferrũ calefactum cito infrigidari, cum experientia oppoſitum indicat, ex colore verò, aut odore ſumere indicium non ſatis tutum eſt, quinimmo nec ex ſolo ſapore, reperiuntur non pauca calidæ facultatis nec odorem vibrãtia, nec ſaporem vt eſula, ſcamonium, nec omnia grauia frigida ſunt, graue eſt arſenicum non modo calefaciens, ſed & adurens, grauis eſt marchaſita, graue & guaiacum, quę & calida eſſe conſtat. Ratio vltimo appoſita magis ſuadet ferrum calidum exiſtere ob ſulfur ipſum conſtituens, & argentum viuum, de quo varia enunciantur. combuſtionem autem ex auro capiti proficere, magis ob vim contingit quandam ſibi inſitam homini familiarem, non autem ferro, ſcripſit enim Auic. aurum à quadam proprietate cor imbecillum confortare, & pręcipue, quod loculos vacuos non derelinquit. Deo ſempiterna ſit gratia.

Fumanelli finis.

Opinio excellentiss. Doctoris magiſtri Girardi Bolderij Veroneñ. De minera Balneorum Calderianorum Ex. x. partibus octo cũ dimidia ſunt ferruginis, vna pars nitri, & dimidia ꝑs ſulfuris.

De

DE VIRTVTE Balneorum Calderianorum ſm magiſtrũ Aleardum Pedemontiũ Phyſicum Veronenſem.

Valent omnibus ægritudinibus cum humiditate, vt in iuncturis.
Omnibus ægritudinibus renalibus.
Podagricis ex frig.& humida cauſa.
Rupturis membrorum genitalium.
Apoſtematibus. Vlceribus patridis.
Stomacho humido, fortificando ipſum.
Duriciei ſplenis.
Pectori, faciendo bonum anhelitum.
Dolori capitis. Hydropicis ex aqua
Inflatis hydropicis.
Neruis, mitigando dolores ſpaſmoſos.
Fœditati cutis & puſtulis.
Vlceribus antiquis & malignis.
Mũdificat cuti à pãnis,&morphęa nigra,&alba.
Vlcerationibus cutis
Reſoluunt ſuperfluitates deſcẽdẽtes ad ſplenem, & ad hepar in omnibus ægritudinibus ab ipſis deſcendentibus.
Primæ ſpeciei lepræ.
Confert decurſui humiditatis matricis, & ſubuenit impedimento conceptionis.
Dolori iliorum mirabiliter.
Fiſtuloſis bibentib.&balneantib.ſe cũ dicta aqua
Clyſterizata, & bibita purgat corpora, et inteſtina, & valet ſtypticis.
Mingentibus ſanguinem ex ſuperfluitate coitus, & alijs de cauſis.
Tertianis, bibita in mane.
Scabiei & alijs malignis puſtulis in mane bibitur & balneatur.
Duroribus mammillarum mulierum balneãdis.
Purgant humores melancholicos, alioſq; malignos humores.
Cõfert alopeciæ in principio facto lixiuio cum dicta aqua,& fricando cum luto balneorum, & cum ſabulis ſulfuris per multos dies.
Potata balnea conferunt patientibus aborſum,et in natando.
In principio rheumatis bibita conferunt.
Conſeruãt hoĩem in iuuẽtute, ſumẽdo quotãnis per.xv.dies ad minus, ſeruatis ſeruandis.
Herniç, volaticis, ſpaſmo, artetiçe, vertigini, tinnitui auriũ, aſthmati, morbillis, teneſmo, coitui, gonorrhœç.
Experimento patet, ꝙ morbo gallico valent bibita,& innatando, exceptis doloribus iuncturarũ antiquis quia nocẽt: ſed vlcerib. vt ſupra.
Sumãtur de menſe Iunij, Iulij, & Auguſti ſeruatis infraſcriptis regulis, videlicet.
Primo purgentur,&non intrent in balneum ſtomacho pleno ſed uacuo, ſaltẽ pr̃ia digeſtione.
Prius hẽat bñficiũ corporis, anteq̃ intrẽt balneũ.
Siquis vult ſe balneare extra balneũ calefiat aqua & cum pannis vel filtro madefiant membra, poſt cũ lineis ſiccentur,& prouocetur ſudor.

De modo bibendi aquam.

PEr experiẽtiam viſum eſt multoties. debet æger bibere ad minus per dies.xx.& à diebus.xx.vſq; ad.xxx.temporizare, aliquando balneando,& aliquando bibendo, interpolãdo per vnum diem & duos dies.&in die in qua bibitur, non debet balneari. Item qui ſunt debiles, nõ tranſeant.xx.dies in bibendo, & antequam intrent balnea, prius bibant aquam per dies.x. aut xij.ad hoc vt corpus ſit purgatum, exceptis patiẽtibus fluxum corporis, aut fluxum matricalem, quibus ſat erit, ſi per tres dies biberint aquã, quia bis balneando multum, immo plus confert balneum q̃ potus, et ſufficit bibere alternis diebus, et dẽnt balneare ſe hora tertiarũ, ſaltẽ ſemel in die.

Sed concludendo, habentibus proſperitatem conuenit vſus prędictæ aquæ per menſem, et facit perfectiſsimam operationem in temporibus ſiccis,&dimittendo ipſam poſt.xx.dies, dubium eſt de febre,& eſt vtile temporizare.

Aeger bibat dictam aquam in tribus vicibus à duabus libris groſsis vſq; ad tres libras paulatim bibendo,& nõ gurgitando, deinde deambulet, & poſt per horas quatuor, ſumat prandiũ ſuum.

Item vadat in aurora ad bibendum aquam ad fontẽ, quia trãſportata ꝑ dimidiũ milliariũ amittit medietatẽ virtutis reſpectu ſuæ debilitatis.

Nõbibatur aqua in illo mane, ſi à medio die verſus ſero plueret, quia corrumpitur de facili ꝑ pluuiã, quia nocet inteſtinis,&dubia eſt de febre.

Item caueat à ſumptione aquæ in coniunctione & oppoſitione lunari, quia eſt peſtifera.

Itemdicta aqua debet bibi per duos annos cõtinuos, quia in primo anno eſt vt ſyrupus, in ſecundo vt medicina.

Exhortamur ꝙ omnes qui biberint aquam de Abano veniant ad iſta balnea per decem, aut duodecim dies bibendo & balneando, interpolatis prius.15.aut.20.diebus propter caliditatem ſulfuream balneorum de Abano.

Diæta ſumentium Balnea.

Primo vtatur exercitio ante prandium & cibetur hora tertiarum bonis cibis bene maſticatis & facilis digeſtionis, caueat à ſomno meridiano.

Item

ltem vinum bibendum ſit album, aut rubeum pauci coloris.
Item poſſunt vti vitellis ouorum.
Item cœna ſit leuis ex pullis elixatis. vtatur panatella &c.
Item caueat à malis cibis, à frigidis.
Item caueat à paſsionibus animi.
Itē quieſcat per duos dies anteq̃ ſumat aquam.
Item redeundo domum non tranſeant decem millia pro vnaquaq; die.

De Somno meridiano.

Ea die non dormiat ęger qua aquā bibit, quia aqua exiccans in poroſitatibus corporis non regulatur tunc à natura, quoniā ſumitur, vt deſiccet humiditates ſtomachi extraneas, & reliquas malas diſpoſitiones, quas ſomnus meridianus generat, vt ſupra recitauimus.

Recedentes à dictis balneis iter ſuum ſic præparent, vt non patiantur laſsitudinem ex itinere ſitim aut famem, nil ſupra modum ſe repleāt, vt ſupta dictum eſt, quoniam, vt Ariſto. proble. 5. primæ partis, tabeſcunt & qui eſuriunt, quia nullum penitus capiunt nutrimentum, & qui vicioſe veſcuntur, quia quod aſſumpſerunt, perfrui nequeunt, & propterea regant ſe per tres, aut quatuor menſes regimine prędicto, & poſt paulatim aſſueſcant naturæ proprijs.

De modo ſuccurrēdi accidētibus ſuperuenientibus.

Ad balnea accedētibus, aut in eis verſantibus ſolent plura accidere, vt ventris ſtypticitas, capitis dolor, vigiliæ & huiuſmodi. non ſic autem ſitis eſt, nec ſupercalefactio, immo per potum huius aquæ remouentur, propterea ventris ſtypticitati ſuccurratur, aut cum enemate lenitiuo facto ex decoctione cōmuni, aut ex aqua balneorum, aut ſuppoſitorio, electuario lenitiuo, aut caſsia, aut de ſebeſt. & ea die qua tale ſumit lenitiuum per os, non bibat ęger aquam. Capitis dolori ſubueniendum eſt cum fricationibus extremorum, lotionibus, ligaturis & vētoſis poſt ſcapulas. Sed vigiliæ etiam euenīetes poſt diſceſſum à balneis, remoueantur cum lactucis coctis ſumptis in fine menſæ, vt mos erat priſcorum, aut cum emulſione. ſ. lactucę, aut papa. aut cū ſyrupo, vel loch de papauere aut vnguento populeo, aut alijs ad hoc compoſitis. poſſunt & ad hanc intentionem hora decubitus fieri lotiones cruribus & brachijs ex decoctione foliorum lactucæ, vitis, ſalicis, violarum, anethi, nenufaris & huiuſmodi. Sunt etiam multa alia ad prędictas diſpoſitiones facīetia, quę dimittimus, cum hæc tanquam familiaria ſufficiant. Quare ſit laus ſummo opifici, qui pro languoribus noſtris ſanandis morti ſe ſubiecit.

Aleardi Veronenſis finis.

LVDOVICI ZIMALIÆ Bergomatis Liber, cui titulus eſt, Index Balneorum. S. Pancratij vallis Tranſcherianæ agri Bergomatis,

Ad Illuſtriſs. D. Bartholomæum Colleonem Capitaneum Generalem Exercitus Illuſtriſs. Ducalis Dominij Venetiarum.

NIhil perinde reges, ac principes decet BARTHOLOMÆE Inuictiſsime, ac de hominum genere bene mereri. quod tū vel præcipue faciunt, quum præclara illa dona, quæ Deus ac natura ad vtilitatem mortalium terris indulſit, diligenter exquirunt: inuenta, in vſus hominum proferūt, & animi ſui magnitudinem ac munificentiam in iis, quæ inuenerunt dirigendis ac conſeruandis, & ſi fieri poteſt augendis, oſtendunt. Id tu quum pro ſingulari quadam ſagacis ingenij bonitate intelligeres, iā inde ab ineunte ætate ad hoc animum maxime appuliſti, vt omnibus quidem, ſed patriæ tuæ in primis prodeſſe poſſes. itaq; cum omni genere virtutum animum iam excoluiſſes, & parentibus, ac maioribus tuis, quorum nobilitas ac vitæ integritas ciuitatem noſtram iampridem illuſtrauit, parem te probaſſes, militarē diſciplinā ab optimis ducibus, CERPELIONE, BRACHIO, & SFORTIA ſummo ſtudio percepiſti, & aſsidua in vario bellorum genere exercitatione ita excoluiſti, vt Italia parem hodie tibi habeat neminē. quod ſapientiſsimus Senatus Venetus facile intellexit, & virtutem tuā admiratus, magno atq; excellenti pręmio à ſe quoq; honorādam iudicauit. Itaq; quod tribuere maximū potuit, id tibi vltro detulit: exercitumq; & imperium ſuum virtuti ac fidei tuę commiſit. quod nō ſolum ſanctiſsimæ illi Reip. ſed vniuerſæ plane Italię felix ac fauſtū fuit. Nam & conſilij tui maturitate, & armorum ſplēdore inuidas atq; inſidioſas quorūdam Principum cogitationes ita repreſsiſti, vt nihil hodie, q̃ pacem malint. Et Saturnia ac plane aurea quędam per tę nobis ætas ſit reſtituta. Proinde in tāto totius Italię otio, cum arcēdis hoſtibus opus armis iā non eſſet, negocium patriæ vtiliſsimum tibi iniunxiſti: vt maximis tuis impēdijs, & opere magnifico aquas ad agros irrigandos ex Serrio flumine regio deriuandas curares. Itaq; factum eſt, vt beneficio

ficio tuo longe maxima pars agri Bergomatis, antea squallens, & prope sterilis, hodie sit aspectu iucunda, & cereali fruge fœcunda, patriam nostram delectet simul, & pascat. Itaque gratulor tibi Princeps optime pariter, ac fortissime, quod in proposito isto honestissimo, quã diu materia corporis tui formam tenebit, permãsurus esse videaris. Nam etsi vsum breuis huius vitæ, mors naturalis aliquando auferet, tantarum tamen virtutũ fama aliam tibi longe diuturniorẽ vitam instaurabit. Viues enim quandiu Serrius fluet: quandiu permanebũt in rerum natura latifundia illa, quę maritandis virginibus, quæ pascendis ijs, qui in carceribus sunt, quæ sacerdotibus, & sacris ædibus ornandis, ac seruandis destinasti. quàm vero pulchrum illud, quã memorata dignum, quod eadem illa ingenij bonitate, qua cætera nouisti, illud quoque intellexisti in Valle Transcheriana balnea, saluti hominum commoda posse erigi. & oblatam tibi esse nouæ liberalitatis materiam, vehementer es gauisus. Nam quum ad cherium amnem, non procul ab æde diui Pancratij puteũ, quem Salinam nuncupabãt, & prope hunc etiam manantis ex abdito specu aquæ riuum vtrunque salsum, ac sulfurei odoris, iussisti homines rerum naturalium peritos, & medicos eruditos, rem diligenter inspicere. qui tum ex gustu, & colore, tũ ex decoctione aperte intellexerunt, eas aquas sulfuris, nitri, ac salis parteis quasdã trahere, & vim medicam aduersus innumerabiles morbos habere. nec alijs balneis, ac thermis quæ in diuersis Italiæ regionibus visuntur, concedere. Itaque sacrũ istud & cœleste donum ad tollendos morbos, & sanitatem seruandam, à Deo datum vniuersorũ commodis patere voluisti, magnificis, & ad rem accommodatis ædificijs locum ornasti, vt & medelæ recte exhiberentur, & ægrotis illuc confluẽtibus hospitium commodum, & propè gratuitũ aperiretur. Tuo igitur beneficio posthac, & ægroti salubria hinc adiumenta sentient, & patria nostra hac tam vtilium balneorum dote, fiet illustrior. Qua tua liberalitate ego quoque excitatus de ijs aqs, quæ memoratu digna sunt scripsi. sic enim speraui fore, vt & tu liberalitatis tuæ alacriori animo posses meminisse, & patria nostra tã præclaro Dei munere, & magnificentiæ tuæ largitate lætari. atq; ad imitationem tui ita excitari, vt hæc balnea per te erecta, perpetuo conseruanda, & celebranda curet. In hoc autem perbreui opere, aquarum ipsarum essentiam, vires, laudes, ac medicinas, vsumq;, & vsus ipsius modum, ac tempus, fideliter, ac breuiter explicabo. hoc vero totum quicquid est, tibi dicatum volo, cui me ipsum, & mea omnia iampridem dicaui, ac consecraui. Vale patriæ præsidium, ac decus. Bergomo die penultimo Decembris. 1470.

Consideratio Balneorum Sancti Pancratij Vallis Trescurij.

Ad Illustriss. Bartholomæum Coleonem.

MInera Balnei huius putealis depresa est per lambicatioẽm tenere sulfuris, salis & nitri partem, sulfuris quidem per odorem quẽ sulfureum habet emanans, & insuper argentum colore sulfureo tingens, & epota ventrem soluit. quod vero salis partem teneat, cognoscitur etiã ex nomine antiquo, nã puteus vnde hauritur, Salina nũcupabatur, nitrum quoque cum super lapides labitur persæpe reperitur, & necesse est dictas aquas minerarum, super quas fluunt, naturã detinere. nihil præterea dubitandum est, quin ad mineram istam concurrat influentia seu virtus astrorum, cum in quolibet tempore vniformiter operetur, seruatis debitis circunstantijs ad hoc requisitis.

Primo enim aqua ista, prout inferius declarabitur, prodest omnibus ęgritudinibus frigidis, et phlegmaticis, et melancholicis, vt sunt catarrhus in cerebro, & paralysis oculorum, & linguæ, & oris tortura, & similibus ægritudinibus in capite melãcholicis, impephlegmaticis. prodest etiam melãcholicis, impetiginosis, scabiosis, furfuribus, defluuio capillorũ & omni defectioni cutis capitis, & faciei. confert etiam omnibus ægritudinibus frigidis gutturis, pectoris, & pulmonis, vt sunt tonsillę tumefactę. dolores colli, mollificatio linguæ, & neruorum, gutturis, vt sunt etiam asthma, tussis phlegmatica, & maxime à phlegmate salso, vt etiã sunt oppilationes neruorum, pulmonis, pectoris, & hectica. valet etiam ad ægritudinis cordis, vt est cardiaca, cordis tremor. ad ægritudines membrorũ naturalium frigidas, vt sunt, humiditas stomachi & eius vẽtositas, appetitũ sopitum incitat, sitim remouet mendosam, vomitum phlegmaticum curat, eius quoque fluxum. os stomachi ab humore melãcholico, & acetoso mundificat. ægritudinibus intestinorum subuenit, vt sunt colica, ventosa phlegmatica, & fęcalis, vermes interficit ac educit, & maxime ascarides, lubricitatem matricis, & oppilationes ipsius remouet, & doloribus ventosis, & frigidis ipsius matricis prodest, ægritudinibus hæmorrhoidum confert, cęcas resoluendo, apertas consolidando, hepatis, & splenis oppilationem, icteritiam, & hydropem asciticam, & febres oppilatas curat, arenulas in renibus

bus & vesica existẽtes, saniẽ & apostemata phlegmatica in eis existentia mundificat, excoriationibus etiam eorum confert, ardorem vrinæ remouet, dolores iuncturarum mitigat & resoluit, passiones neruorum in toto corpore, vt est spasmus, paralysis, podagra, ischiadicos & artheticos remouet morbos, sub cutaneos autem salsos & melancholicos pretiose mundificat, vt sunt lepra, impetigo, scabies, serpigo, saphathi & similes ægritudines, à quibus plures vidi laudabiliter curari, & ab eis iuuari in hoc. 15. annorum spatio, quo in ipsis balneis versatus sum, & multis astiti ipsas aquas sumentibus. balneũ & dicta aqua morbos suprascriptos similiter maturat, expulsiones præparat, nodositates iuncturarum, & contractionem neruorum mollificat. si ex dicta aqua fiat gutta super commissuras capitis ab alto cadens, catarrhũ exiccat, attracta etiam per nares escharas & vlcera narium sanat, ac earũ oppilationes remouet, lutum præterea emplastratum super membra scabiosa, serpiginosa, & leprosa mirabiliter mundificat, & omnes defectiones cutis abstergit. vniuersaliter omnes morbos phlegmaticos & melancholicos interiores & exteriores aqua ista & lutum curãt, si in ea sumenda modus hic teneatur.

Tempora anni magis congrua ad balneorum vsum bene cõsiderari debent. nam si tempore incongruo vterentur pro iuuamento nocumẽtum susciperẽt. ideo obseruetur tempus, quod conueniens secũdum cõmunem medicorum scholam est veris & autumni, cũ ver naturaliter sit his temporibus magis temperatus. verum quia talia tempora, vt plurimum pluuijs abundant, quæ solent virtutes balneorum corrumpere, ac præcipue eorum, quę mineralia sunt, & ut plurimum à prędominio materias humorales frigidas, viscosas, difficilis eductionis curant, idcirco quia calore potenti corroborãt, concludo q̃ tempore Maij, Iunij, Iulij, & Augusti, ad balneorum vsum eligãtur. Volentes itaq; per dicta balnea curari antequam ad ea accedant, purgẽtur vniuersaliter à suis physicis, deinde se conferant ad balneum, & ibi per diem quiescant, in mane vero sequẽti in ortu Solis, vel parum ante, sumãt dictam aquam in loco ipsius originis nitidam, et ipsam tepefaciant in vase vitreo, & bibant tres vel quatuor cyathos dictę aquæ sic tepefactæ, quæ sit quantitatis vnc. 36. deinde ambulẽt per cameram ab aere frigido cooperti. & si non habent cameram, transeant per viam pannis calidis taliter cooperti, q̃ frigus eos non attingat, nec sudor eis accedat. & cum spatio horæ sic ambulauerint, & dicta aqua operationẽ fecerit, siue non, iterum reassumant similẽ aquæ quantitatem, & iterum ambulent per horam mo-

A re supradicto. & iterum tertio eãdem aquæ quantitatem assumant. & si ab hora primæ assumptionis vsq; ad horam sextam fecerit opationem per inferiora, tunc hora octaua ab hora primæ assumptionis aquæ prandeant. Si autem solum per vomitum, aut per vrinam eduxerit, aut nihil omnino eduxerit, quomodocũq; sit, fiat clystere ex dicta aqua, oleo oliuę & sale. & operatiõe facta, hora supradicta prandeãt. deinde facto prãdio quiescant, & non dormiant aliquo pacto nisi existente cõsuetudine aut debilitate, tũc assumpto prandio per duas horas post, dimidiam horam dormire poterit eleuato capite, sed melius est à somno abstinere, sodalitates quęrendo & delectabiles ludos, sermones hilares & ornatos, eadem die non cœnando. & si hora cœnæ stomachum senserit à prandio absolutum cũ naturali appetitu, cœnam

B leuem sumat, vt modicũ panis in aqua carnis madefacti, vt duo oua sorbilia sine albumine, vt plures bolos panis in vino infusos cum pauca vini bibitione. & post comedat coriandrorum præparatorum. q. s. deinde Solis in occasu vadant dormitum. sequẽti autem die per duas horas ab ortu Solis intrẽt balneum tepidum vsq; ad gulam, & ibi per horam, vel dimidiã morentur, donec videãt digitorum extremitatem corrugari. tunc balneo egrediãtur & lectum intrent, & ibi quiescãt non dormiendo donec sudauerint, & tunc se pãnis iubeant exiccari. si vero non sudauerint, saltem ibi per horam quiescant, deinde exurgant, & per dimidiam horam quiescant. & postea prandium sumant, quo assumpto, iocis, & honestis voluptatibus indulgeant vsq; ad duas horas ante cœnam, & iterum balneum intrent, si fortis aderit virtus,

C & si debilis, sufficit semel in die balneum intrare, & prosequãtur de balneo, vt dictum est de introitu balnei ante prandium. postea cœnent hora debita, & similiter vadant dormitum, & sic perseuerent per singulos dies quousq; viderint aquam sicut biberint, claram exire. nam tunc denotat purgationem perfectam, quod cõmuniter erit vsque ad. 20. dies, bibendo vna die & altera non, & die intermedia balneum intrando. Si autem quis videat se multam aquam posse bibere, non tamen transeat. 13. vel. 20. cyathos continentię. 14. vnc. qualibet die, quia multæ aquæ assumptio aggrauat stomachum, ex quo à natura non regulatur, sed stomachum relaxat, & descendit sine humorum eductione, & sine aliquo cordis iuuamẽto, necesse est enim si operari debet, quod tempore debito moretur in stomacho. tempus autẽ in purgatione, secundum aquę citam & tardam operationem abbreuiari & prolongari potest.

Volens aũt solum balneari & nõ bibere, facta purga-

purgatione medicinali debet singulo die balneũ intrare: si debilis fuerit ĩtret semel in die, si fortis, bis ĩtret, s. mane & sero p duas horas ante cibũ, ordinẽ supra scriptũ seruando quousq; sit liberatus.

Patientes autem catarrhũ possunt sumere guttam super caput secundum hunc modum. primo purgentur, aut aquam bibendo, aut aliam medicinam sumendo, facta purgatione vadat ad guttam balnei, aut præparet ipsam cum aliquo vase proportionato ad tale opus. & si vellent sumere super verticem, extendant se supine. & si super occiput proni in ventrem & in faciem iaceãt, & guttam cadere faciant super locum læsum ad minus per mediam horam. Sed quando accipiunt super partem occipitis, vngantur nares & frons oleo rosaceo, aut epithementur cũ aqua rosata ad repercutiendam materiam ne eò fluat. & si sint fortis virtutis possunt sumere per horam & bis in die, scilicet in mane, & per duas horas ante cœnam, similiter debent continuari per. x. vel. xij. dies, & plus vel minus secundum iuuamentũ quod percipitur. post autem guttę assumptionem quiescãt per horam in loco separato cooperti ab aere frigido, humido & ventoso, deinde comedant, & sic perseuerent quousq; viderint se liberatos.

Et quia lutum nõ minoris virtutis est q̃ aqua, idcirco volẽtes vti ipso luto, oportet q; prius purgẽtur, aut pharmacũ sumendo, aut aquam bibendo, postea luto vtantur in hunc modum.

Accipiatur de pinguiori & antiquiori luto, quod cognoscitur ex lenitate, mollitie, & leuitate, & exponat se infirmus soli cum mẽbro ęgrotanti discooperto, & super membrum extẽdat lutum non multum grossum, non multum subtile mediocriter extendendo, & dimittatur exiccari à Sole, & cum exiccatum fuerit, habeat aquã balnei calidam, qua membrũ lauetur, donec totum lutum ceciderit, postea iterum lutum renouetur super membrum. & sic faciat ad minus quater in die, ac ita perseueret vsq; quo senserit se liberatũ: euitet tamen ne calor Solis residuũ corporis multum calefaciat & inflammet, quod posset esse causa maioris ægritudinis inducendę. & sint hęc pro declaratione potus aquæ balnei & luti.

Nunc vero in regimine vitæ, post recessum à balneo me extendendo, & quia vita per sex rerũ non naturalium regimen cõseruatur, idcirco modum earũ declarabo. & primo de aere. Aerẽ itaq; inhabitẽt temperatũ in caliditate et frigiditate declinantẽ parum ad siccitatẽ. debẽt pręterea euitare aerẽ nebulosum, ventosum, & maxime austrinũ, humidũ & sup̃fluentẽ in qualitatibus primis.

De Cibis sumendis.

Cibentur pane frumenti bonæ terræ & mun-D di à superfluitatibus suis, sitq; bene fermẽtatus ac ordinatus, decoctus temporis duorum vel trium dierum, euitent panem siliginis, milij, azymum, male coctum & vetustũ. carnes sint vitulinæ, hœdi, vel castrati anniculi, & sint elixatę. possunt & cibari carnibus pullorũ iuuenũ, perdicũ, phasianorũ & merularũ elixatis, vt supra. debẽt insuper euitare oẽs carnes aquaticas, salsas et assatas, quomodocũq;, ac oĩa animaliũ interiora præter hepata gallinarum. vtãtur ferculo vt panata, brodetto pane ĩfuso in aqua carnis, formẽtinis, farre amygdalato, & oriza. euitẽt oĩa nocẽtia, vt fructus cuiuscũq; gñis, similiter oĩa salsamenta, acetosa, acuta ac multũ dulcia. Tẽpus comestionis sit prãdiũ & cœna hora cõsueta, nihil aliud per diem comedẽdo, nec bibẽdo. Vino vtãtur albo, claro, medię potẽtię vel aliqualiter debili, oẽ aliud euitãdo vi-

E nũ &c. minime aũt tangãt aquã dulcem, & maxime in bibendo eam. & de cibo & potu sufficiat.

Non sup̃flue se impleant cibo & potu, sed moderate his vtãtur, leuius tamen cœnando. euitent etiam superfluam inanitionem, etiam euacuationes medicinales, nisi stante magna necessitate.

Motus eorũ sint ordinati, leuiter se ipsos exercendo ante cibũ per horã, quiescendo aũt post ipsum, & si corpora remanerẽt sicca, fiat bis ĩ hebdomada clystere, aut ex aqua balnei, oleo & sale, aut aq̃ carnis, cassia fistula, oleo et sale. et possunt bibere aquã carnis añ cibũ, vt puta librã. j. vel dimidiã.

Sõnus eorũ sit naturalis dormiẽdo ĩ nocte vsq; ad medias tertias, totis viribꝰ somnũ vitãdo diurnũ, & sup̃fluas vigilias, maxĩe noctis. dormiãt insup in locis eleuatis vt ĩ solario, aut ĩ loco aliq̃liter alto à terra, nõ suffocato nec humido, sed ĩ q̃litati

F bus tẽperato. aerẽ euitãdo friidũ & multũ calidũ.

Lętentur demũ aĩo, quęrẽdo iocos delectabiles, socios suaues, et sermones hilares, euitẽtq; oĩa animũ p̃turbãtia, et melãcholiã, irã, rixã, cogitatiões, coitũ, visum & auditũ rerũ p̃terrefaciẽtiũ.

Regimen autem hoc continuetur ad. 40. dies dimissionis potus aquę. & hęc sufficiant pro præsenti tabula edita.

Hęc sunt BARTHOLOMÆE Ducũ inuictissime, quę in spem gratię tuę, & cõmoda gñis humani de TRASCVRIANIS balneis diligenter quęsita, & explorata mihi per multos annos memorię tradẽda existimaui: vt & medici rationem vtendi his balneis à nobis longa expientia probatam sequi, & ęgroti optatã corporis sanitatem recuperare possint. Tu velim opusculum hoc nostrũ qualecũq; est, alacri aĩo suscipias & clientem tuum Zimaliã tibi deditissimũ, si mereri videbitur, diligas. Vale. Penultimo Decembris. Anno Domini. M CCCC LXX. Bergomo.

Guilhelmus

GVILHELMVS Gratarolus Ad Conradum Gesnerum medicum Tigurinum,

De Thermis Rhæticis,& Vallis Traschurij agri Bergomatis.

DE Thermis Rhætię quod scribis,nondum plene oculata fide vidi: certior tamen factus sum à probis,& expertis viris, qui sępius perspexerunt,& gustarunt de his,quæ ad te breui ter scribã. Præcipua & famosiora balnea sunt propè Curiã itinere paruæ diei, iuxta pagulum,ductum vulgo Felisor: Locus dicitur el Vignu,& balnea ipsa dicuntur, L'Acqua marza,illa ego vidi,& gustaui.aqua tactu frigida est,odore sulfuris,et gustu non multum insuaui, nec sine parte nitri sunt, aut sulfur prædominatur. Aestatis tempore freques est illic balneatio, ac continue adest homo qui maximo in vase æneo calefacit aquam,illamq; commode per multos canales transmittit ad decumbẽtes in balneo, quod tabulis ligneis varie interseptum multos simul capit.non desunt ibi hospitia,& reliqua pro tempore necessaria,licet parum commoda. Sunt præterea duo fontes.perpetuo manantes colore, ac sapore similes.alter in Engadina supiori apud Sanctum Mauritium,alter in inferiori apud vicũ dictum Schol.Aquæ illæ in vase suo rubentes ad modum sunt,exemptæ non ita.Sapor acidus est, & vulgo dicuntur Aqua forte. nam acetosa est valde, illa vtuntur vicini frequẽter in potu,cum ventriculum humoribus,aut cacochymia grauẽ sentiunt,illa purgãtur,ac in omnibus penè morbis internis vtuntur,ducti sola experientia,atque ita plures ex ea lædi quàm iuuari arbitror. pauci in ea balneantur,nec locus est aptus. Quartus thermarum locus in futurum (vt reor) extruendus,est propè Pesclauium sesquimiliaris itinere Italico,estq; contiguus magno lacui Pesclauino.

Minera aquæ omnino sulfurea cernitur, & sentitur omnibus sensibus. Lapides quos operit aqua illa,pingui lentore albescunt.estate summa tepescit aqua,cæteris temporibus frigida. facile in frequentem vsum trãsibit ex loci commoditate,& aquæ efficacia. Sed obstat pauperies.

De thermis Speluca montis an sint, nec dum expiscari potui,nedum quales sint. Cæterum mitto descriptionem integram Bergomatum thermarum,quæ à Rhætia non plus quàm bidui itinere distant.de his nihil vnquam typis excusum est,ac spero,vt antea fuere, in futurum quoque famosas futuras,præsertim cum penè occulta earum virtus palam facta literis cernetur, ni te pigeat Italica,Germanicis miscere.

De Balneis Vallis Treschurij agri Bergomatis.

BAlnea Vallis Treschurij,à ciuitate Bergomi per decem Italica milliaria distãtia oriẽtem versus,iam vetustate dilapsa,postea per Illustrem,& generosum BARTHOLOMÆVM Coleonem nobilem Bergomatem, & exercitus & Venetorum Capitaneum generalem in lõge meliorem formam redacta sunt,anno dñi. 1470. quamuis etiam hæredum incuria, vel negligentia rursus penè diruta sint:quæ tñ non multa impensa restitui egregie poterunt,atque interim illorum non inutilis,nec infrequens est vsus.

Aqua illa est actu frigida,quia non parum lõge educitur ab eis calida minera, estq; substantia clara,de sub terra plusquam per brachia decem ascendit per puteum magna cum diligẽtia fabre factum, ne illi vicina dulcis aqua præterfluens admisceatur,neq; mali est saporis, duciq; potest quatuor ad balneorũ loca separata (modo aptentur,vt futurum spero)& arte calida, prout oportet in quolibet eorũ apte gutta recipi potest, vbi opus fuerit.

Minera aquæ satis est sulfurea,nam à longe odor percipitur sulfuris,siq; argentum in ea ponitur,illico in rubeum seu croceum vertitur colorem.est etiam nitrosa,& salsa.illucq; aues,& quadrupedes cõcurrunt tempore veris ad potum ob salsedinem.nitrum quoque super lapides quos lãbit aqua reperitur.atq; si aqua bullierit ad trium partium consumptionem,minime in ore præ nimia salsedine teneri poterit.ac præsertim merito nitrositatis solutiua est,vt experientia quotidiana demonstrat,& inter cæteros de effectibus cuiusque mineralis aquæ declaratur ab Auicenna libro primo fen secundo doct.secunda capite.xix. summæ primæ.

Operatur hęc aqua in corpore humano quinque modis,videlicet eius potu,balneatione,guttæ,seu duciæ receptione in varijs mẽbris,vt oportet,clysterizatione,& luti linitione.

Mirabilis est virtutis aqua illa,vti experientia penè quotidiana docet. valet enim ad plures infirmitates, quas famosa Porretana aqua curare non valet, vt infra dicetur. neque est tanti, vt illa, timoris, & periculi in eius vsu,& vitæ obser-

uationis

nationis negligentia.

Vſus aquæ iſtius(modo inferius narrando) valet omnibus ęgritudinibus frigidis, phlegmaticis ac melãcholicis. curat ſiquidem capitis dolorem etiam antiquum, ſiue per eſſentiam, vt vocãt, ſiue per conſenſum aliorum membrorum, præſertim ventriculi & matricis: humiditates capitis ſuperfluas exiccat, cerebrumq; debile confortat, paralyſi, conuulſioni, tetano, membrorum tremori, neruorumq; imbecillitati valde confert, oculorum defectui valde ſubuenit, tinnitum, & ſibilum aurium, & ſurditatem non antiquam curat, antiquæ vero nõ parum prodeſt. Narium ſtricturam ſeu coryzam liberat, ac debiliter olfacientibus ſubuenit, nariumq; fœtorẽ curat, linguæ humiditatem ac reſolutionẽ conſumit, raucedinem vocis ex humiditate clarificat: laxatam columellam reducit, aphthas, ſeu alcolas, & gingiuarum vlcera curat, oriſq; fœtorem remouet: difficultati anhelitus & aſthmati cõfert, & curat, niſi ſint antiquatæ. tuſſim curat, ſi non ex phthiſi ſit, aut vulnere pulmonis. ventriculo imbecillo mire ſubuenit: appetitum perditum reſtaurat, ſitim extiguit, vomitum curat, ipſumq; ventriculũ ab omnibus ſuperfluis humoribus, & inconcoctis purgat, ventriculi duritiem, ac ſplenis tollit, obſtructiones iecoris, vẽtriculi, lienis, meſaraicarum & aliarum, partium tollit, curat vtranq; icteritiam, cachecticis ſumma eſt medicina, & aſciticis, hydropicis, clarumq; ac bonum colorem reſtituit. inteſtina mundificat & purgat à ſuperfluis quibuſque, vermes expellit, & quæcunq; alia præter naturã contenta. dolorem colicum, ileum, ac renalem curat, arenam ex renibus excludit, reneſq; mundificat, & eorum debilitati conuenit. veſicam mundat, & lapidem in ea non confirmatum rumpit, & expellit, ardorem vrinę curat magnifice, & frequentem mictum tollit. ſtranguriæ ſubuenit. nam mirabiliter in renum ac veſicę paſſionibus operatur & breui tempore, omniq; ætate & conditione vt longo tempore expertum eſt. matricem purgat, fluxum materierũ albarum curat, obſtructas matrices aperit, & mulieres ad conceptum pręparat, mirabiliter dolori dorſi, ancharũ, coxendicũue, podagræ & chiragræ confert, ac ſyderatis. in vniuerſumq; neruorũ imbecillitati ſubuenit: tineam curat, phthiriaſim, corporis totius puſtulas, ſcabiem, pruritum, impetiginem, ſerpiginem, vlcera cacoethica, crura ſanioſa, tumeſcentiaq;, leproſos quamplures curauit, imbecilles roborat, extenuatos ac macie cõfectos impinguat, febribus antiquis putridis ſubuenit.

Modus autem ſeruãdus, anteq̃ ijs balneis quis D vtatur, talis ſit, vt prius purgetur, iuxta periti medici conſilium. nam aqua citius penetrabit, et breuiori tempore operabitur. Quo die ad balnea applicuerit, ob laſsitudinem, non intret balneum, nec bibat aquam, ſed quieſcat.

Tempus conueniens illuc ſe transferendi, eſt tempus calidum & ſiccum, vt à decima die Iulij, vſq; ad. xx. Auguſti, diebus ſcilicet canicularibus. nam in ſicco tempore operatur.

Poſtquam igitur ad locum applicuerit, mane ſequenti, ſi tempus fuerit clarum, in Dei nomine in ortu Solis balneum intret ſuauiter calidum, in quo moretur donec delectat. cõmunis vero mora eſt circa horam vnam, poſtea cũ placet exeat, & pannis calidis exiccetur, & intret lectum bene coopertus pannis calidis, ne ſentiat frigus, ibique moretur donec ſudauerit non dormiendo. & iterum E exiccetur cum pannis calidis, & parum quieſcat. deinde ſurgat & prandeat mediocriter. ſed ſe non exponat aeri, donec tranſactæ ſint duę horę, interim vacet lectioni, aut honeſto, nec ſerio ludo, aut conſabulationi, donec hora cœnæ adueniat, nec poſt cœnam dormiat niſi tranſactis duabus horis. Mane ſequenti incipiat in ortu Solis aquam bibere pro viribus abſq; tamen violentia. & cum deĩde ambulet per amœna loca ſuauiter, & cum ſenſerit aquæ potæ deſcenſum à ventriculo, iterum bibat vt prius. deĩde ambulet & tertio bibat, vt ſupra. cõſideretq; quot calyces biberit, & quot minget, aut ꝑ ſeceſſum emittat, aut ꝑ vomitũ. & ſi ipſam emiſerit, nec ſentiat ex ea corpus graue, prandeat comedẽdo panem infuſum in iure conuenienti, aut panatam in eo factam, ac bibat calycem vini, cœnet autem mediocriter comedendo F de infraſcriptis carnibus. Quòd ſi non habuerit ventris beneficium, ante prandium recipiat clyſtere tepidum ex aqua balnei cum oleo oliuæ, ſale & melle violato, aut rubei ſacchari puluere. Si vero nõ emitteret aquam, intret balneũ vt prius, & poteſt etiam veſperi intrare horis duabus ante cœnam. & ſi eſt debilis non bibat, ſed balneet. & talis debilis vno die bibat, altero nõ bibat. Sed balneum ĩtret: ſi valde debilis eſt, quieſcat per diem vnam pluresue, deinde vtatur. In bibendo autem perſeueret, quouſq; viderit aquam claram exire, vt eam biberit. nam tum perfectam denotat purgationem, & communiter erit vſq; ad. xx. dies, bibendo tamen alternatis diebus, die intermedio balneum intrando.

Patientes autem catarrhum, aut dolorẽ in aliqua parte corporis, aut debilitatem, poſtq̃ quinq; aut ſex diebus biberint, incipiãt recipere guttam, aut ponere lutum in partibus læſis, & non ante, & quo-

& quotidie ſic faciant, & lutum permittant exſiccari in dictis membris, deinde lauent donec ſanitati reſtituti ſint.

Qui guttam volunt recipere ſuper caput, aut lutum ponere, prius dicta cum aqua abraſi ſint: ſi ſumant ſuper verticem, extendant ſe ſupine. Si vero ſuper occiput, ſuper ventrem iaceant, & guttam cadere faciant ſuper locum lęſum, ad minus per dimidium horæ. Cum accipiunt in occipite, vngantur prius nares, & frons oleo roſaceo, aut epithemetur aqua roſacea ad repercutiendum illuc materiam fluentem. ſi ſint fortis virtutis, poſſunt ſumere per horam bis in die, ſcilicet mane, & veſperi ante cęnam horis duabus, continuando per decem, vel duodecim dies, prout opus fuerit. poſt autem guttæ aſſumptionem quieſcant per horam in loco temperato euitentque frigus, & ventum.

Et quia lutum non minoris virtutis eſt, quàm aqua, declarabo fuſius, illo vtendi modum.

Accipiatur de pinguiori luto, & antiquiori, quod cognoſcitur ex lenitate mollitieque, & exponat ſe infirmus ſoli cum membro ægrotante diſcooperto, ac ſuperextendat lutum mediocriter, & dimittatur in ſole exſiccari deſuper, tum habeat aquam balnei calidam qua membrum lauetur, donec totum lutum deciderit, poſtea lutum renouet ſuper membrum, ac ſic faciat ad minus quater in die, ita perſeuerando vſq; quo ſe liberatum ſenſerit. euitet tamen ne interim ſolis calor corporis reſiduum excalefaciat multum ac inflammet, quod vlterioris mali cauſa poſſet eſſe.

Aer ad ſiccitatem declinet, nec ſit caliginoſus, aut nebuloſus. caueant ſe à vento, pluuia, & radijs Lunæ, frigoreq;: habeantq; veſtes opportunas, nec frigidam tangant aquam.

Pane vtantur triticeo probè confecto, carnibus pullorum iuuenum, hœdi, caſtrati anniculi vel circa, vituli lactentis, perdicibus, auiculis, hiſque elixis præſertim in aqua balnei. vtantur inſuper natante pane ſeu pannata, pane in brodio, ouis recentibus ſorbilibus.

Vinum ſit album, aut citrinum, & leue, ſi potens fuerit, miſceatur cum aqua balnei, aut aqua ſimplici cocta: ſed melius erit vinum oligophoron abſque aqua. parce comedant ac minus ſolito.

Dormiant tranſactis duabus horis poſt cœnã, & tota nocte vſque ad ortum ſolis, interdiu vigilent, dormiantq; in locis eleuatis non à terra ſuffocatis, nec humidis, aut frigidis.

Deambulent leuiter ante cibum non ſupercaleſaciendo ſe. poſt cibum quieſcant.

Si aluus ex ſe omni die non moueatur, vtãtur clyſteribus, vt ſupradictum eſt, aut potẽt aquam carnis ante cibum.

Gaudeant vitentq; graues animi perturbationes, & à coitu abſtineant.

Tempus recedendi atque ordo à receſſu ſeruãdus is eſt. Cum duobus ſucceſsiuis diebus aquã claram per vrinam, aut anum emittent epotę ſimilem, ſignum erit bonæ, ac ſufficientis purgationis: quare amplius non bibant. balneum tamen intrare poſſunt, guttam recipere, lutoquè linire ad placitum. Cum verò recedent, conſulo, vt per quadraginta dies, vel ad minus triginta ſupraſcriptum victus ordinem obſeruent. ſicque in dies fient validiores, ac ſecuri, neque eo tempore aliam tangant aquam vllo modo, aut parte aliqua corporis. ſi aquam balnei pro lotio ne haud habuerint, vtantur vino albo, aut alterius coloris paucifero, & à coitu abſtineant.

In receſſu leniter ambulent, nec ſupercaleſiãt pedeſtres: equeſtres verò non multum equitent, ſed milliaria quindecim Italica quaque diè aut circiter, ſatis ſunto.

Hæc ego Gulielmus Gratarolus doctor medicus cum ex mea oculata obſeruatione, tũ aliorum Bergomatum medicorum veterum ſcriptis & longa praxi breuiter, & nõ obſcure collegi ad proximi commodum.

Faxit omnipotens Deus, vt Reſpub. Bergomatum inpriſtinum reſtitui hęc ſaluberrima balnea ſedulo curet, quod equidẽ, et poteſt & debet.

Gulielmi finis.

PETRI DE TVSSIGNANO Liber de Balneis Burmi, in quo non ſolum aquarum vires & medicinę, ſed earum quoq; exhibendarum canones explicantur.

Enedictus dńs Deus Iſrael,
qui cum iam cuncta alia creaſ
ſet: hominem fecit ad imagi-
nem ſui, & minuit eum paulo
minus ab angelis, & omnia il-
li indulſit opportuna. produ-
xit etiam mirabile balneum,
& ſalutiferum in ſancto Martino de Burmio, cu
ius aqua eſt nitroſa plurimum, participãs aliquid
ſulfuris. hoc autem euidenter patebit cuilibet vo
lenti aquam diſtillare ad alambicum. Nam cor-
pora remanentia poſt conſumptam aquam, plu-
rimum erunt ſalſa, & aliqualiter ſulfurata. hoc
etiam ſigno declaratur, quia in eo loco ſunt lapi
des multi producentes ſalnitrum, & panni loti
in dicta aqua, & poſtea exſiccati habent odorem
ſulfuris. aliud ſignum fortius eſt, quòd reperiun
tur alij fontes eãdem qualitatem præciſe cum a-
qua balnei in dicto loco producentes ſalnitrum
in magna quantitate.

Dicet aliquis, forſitan hæc aqua non eſt ſalſa,
& caret ſapore ſulfuris. Reſpondeo, quòd pro-
pter fricationem, & fortem miſtionem partium
aquæ cum dictis mineralibus, tollitur odor, &
mordicatio, & omnis ſapor, & remanẽt ſolę vir
tutes in dicta aqua. & ideo dicta aqua calefacit,
exſiccat, extenuat, aſtringit, ſoluit, aperit, ven
toſitatem diſrumpit, & vltimo propter ſiccitatẽ
inductam, conſtringit. Effectus in ſpeciali quos
ipſa aqua ſolet inducere, ſunt hi. In primis ca
tarrhum exſiccat, diſtillando per canale ſuper
commiſſuram capitis, quæ eſt vbi terminat digi
tus medius, ponendo palmam manus ad ſumi-
tatem naſi. Balneare decet primo corpus to-
tum, per duos dies. poſtea bis in die recipiat aquã
ſuper caput per canale, & ad minus pro quali-
bet vice per vnam vel ſaltem mediam horam. &
faciat hoc diebus quindecim, vel circa ſi fuerit ſe
nex: ſi vero iuuenis per duodecim, ſi puer, per
x. quia craneum ſenis eſt groſſius, & durius cra
neo iuuenis: & craneũ iuuenis eſt groſſius & du
rius craneo pueri, & quanto eſt groſſius, & du-
rius craneum, tanto virtus balnei difficilius ex-
ſiccat catarrhum, & quãto catarrhus, & materia
exſiccanda, eſt groſſior, tanto longiori tempore
opus eſt, ad exſiccandum. & eſt ſciendum quòd
virtus balnei remanet longo tempore poſt receſ-
ſum à balneo continue operans, & complens
operationem ſuam. & ideo etiam poſt receſſum
à balneo, debet ſeruari bonum regimen: ſcili-
cet pręcauendo à repletione, frigore, vinis poten
tibus, à potu poſt cœnam, à nimijs laboribus, à
nimio ſomno, ab accidentibus animi, & coitu.

Confert dolori capitis à frigida cauſa, & ha-
benti ſomnos profundos, & lethargum, incu-
bum, & epilepticis, apoplecticis, ſubethicis, &
habentibus aquam intra craneum, & cuius ca-
put eſt aptum recipere ſuperfluitates, & hoc
modo faciendo, primo balneando ſe, & poſt-
ea recipiendo aquam per canale ſuper caput,
vt dictum eſt etiam de cura catarrhi. confert
E etiam paralyticis, habenti ſpaſmum ex reple-
tione, tremori neruorum, ſtupori in aliquo
membro, torturæ, & ſaltui faciei, balneando
ſe per dies octo primo, poſtea recipiendo a-
quam per canale ſupra caput bis in die, &
aliquando ſuper membro infirmo, & omni die
ſaltem ſemel ſe balneet totum. confert & fi-
ſtulæ lacrymali balneando ſe per duos dies, poſt
ea recipiendo aquam ſupra caput, & poſtea o-
culos bene lauando de aqua balnei, & portan
do petias infuſas in dicta aqua ſuper fiſtula die
noctuque. & cum exſiccantur iterato balneen-
tur. & hæc fiant per menſem. confert etiam ſur
ditati procedenti à frigore, ſonitu, tinnitu, &
ſibilo, balneando, & per dies duos diſtillan-
do ſuper caput de dicta aqua, ponendo in au-
ribus, & eas cum ipſa bene abſtergendo per dies
F ſexdecim. Confert nocumento odoratus bal-
neando ſe primo. poſtea recipiendo aquam
ſuper caput, & trahendo eam per nares per dies
viginti. Confert mollificationi, grauitati, de
ſtructioni loquelæ, & introitus in ſermone, bal
neando ſe primo, & poſtea diſtillando ſuper ca-
put, & gargarizando aquam balnei calidam per
dies viginti. Confert etiam conſeruandis den-
tibus, denti cauato, dolori dentium, congela-
tioni ipſorum balneando ſe, & diſtillando ſu-
per caput, & lauando ſibi dentes quaſi omni ſe-
ptimana &c. prodeſt difficultati anhelitus, tuſſi
humidæ ac pectori apto recipere ſuperfluita-
tes, balneando ſe, & bene fricando partes pecto
ris. Item prouocando lac in mãmillis balneãdo
ſe & bene fricando mãmillas, & cum à balneo
egreditur, bibendo drach. ij. cryſtalli puluerizati
cum modico vini albi ſubtilis. Item dolori ſto-
machi, & habenti ſtomachum humidum, ac
multitu-

multitudinem ſputi à ſtomacho, & habenti nauſeatiuam ſatietatem, & appetitui corrupto, balneando ſe, & de dicta aqua bibendo ſummo mane vnc.xx.& illa die ſe balneet, & parum comedat, & tarde. Confert etiã cachecticis, & hydropicis, & hepaticis, & hepatis dolori balneando ſe continue. & ſi hepar inflammatur, epithemetur, vt infra in fine capituli. vtilis eſt doloribus colicis, iliacis, & ſpleneticis balneando ſe, & bibendo de aqua balnei, vt dictum eſt, & clyſterizando cum dicta aqua. Confert frigori renum, & debilitati ipſorum, oppilationi à frigida cauſa balneando ſe. Confert inſenſibili exitui vrinę in ſomno, & ipſius inuoluntario exitui in vigilia, pollutioni, gonorrhœæ, & menſtruorum ꝓuocationi, balneando ſe diu, & continue. Cõfert adhuc deſiccando menſtrua, & aquæ matricis, & præfocationi eiuſdem, erectioni virgę, & ad imprægnationem. Confert quoque duriciei matricis, vlceribus ipſius, & putrefactioni matricis, & ipſius inflationi ex ventoſitate, & aquoſitate, balneando ſe, & cum dicta aqua clyſterizando matricem ſemel in die, vel pluries, prout expediẽs videbit medico. Cõfert guttis ſi mẽbra nõ ſunt deſtructa, omnibus dolorib. iuncturarum, doloribus ſpinæ, gibboſitati, doloribus calcanei, debilitati pedum balneando ſe totum primo, & recipiendo aquam ſuper caput, & ſupernucam, & ſpecialiter ſuper membro infirmo. Confert etiam inflationi tibiarum, vlceribus tibiarum, ſcabiei, & pruritui, habenti maculas in cute, habenti fiſtulas, & vlceribus apparentibus profundis, & ſordidis, balneando ſe & vlcera cum dicta aqua balnei. Confert poro, inflaturæ burſæ, & teſticulorum, ſciſſuris pedum, & aliorum membrorum balneando ſe & ſpecialiter infirmum. Confert fœtori horribili axillarum, & cutis. curat à pediculis, & lendinibus balneando ſe, & diſtillando ſuper caput. Confert habentibus quartanam, balneando ſe per horam ante paroxyſmum, & ibi diu ſtãdo. & cum exit à balneo, ſtet in loco ſudoris, etiam bibat in mane de aqua illa vnc.xx. vel circa ante diem paroxyſmi, videlicet illis diebus ꝗ etis, etiam ſe balneet præmiſſis euacuationibus, & phlebotomia.

Siquis diceret quòd aliqui accedunt ad Balneum dictum, nihil tamen iuuamenti percipiũt: reſpondẽdum, quòd non eſt ex culpa balnei, ſed qui accedunt ad ipſum non ſeruant ſeruanda, & ſunt.xij.canones, quos ſeruare oportet.

Primus canon.

Qui accedis ad balneum, debes eſſe purgatus conſilio medici, & phlebotomatus, ſi expedit?

Secundus canon.

Intrans balneum, non debet eſſe fricatus, neque ſupercalefactus, ſed quietus, neque calore extraneatus.

Tertius canon.

Nõ debet eſſe corpus aptum inflammationi, vt conualeſcentes ex febribus acutis, vt diſpoſiti ad hecticam, vt corpora macra, multum cholerica, & ſimilia.

Quartus canon.

Non debet vſus fuiſſe coitu nimio, vel abſtinentia nimia, vel alia re, qua multum potuerit debilitare virtutem.

Quintus canon.

Ante quàm intret balneũ, debet habuiſſe beneficium ventris, & ſi non poſſet habere, faciat ſibi ſuppoſitorium, vel clyſtere, vel bibat de aqua balnei tres, vel quatuor cyathos, & ſoluere faciat, vel ſumat caſiam, vel pilulas.

Sextus canon.

Quando intrat balneum, debet eſſe ieiunus, & ſi non poſſet tolerare balneũ, ſumat cochlearia duo de paſſulis bene lotis pluries cum duabus partibus aquæ, & tertia vini, ſumendo etiam de illo vino lymphato quãtũ capi poteſt in cochleari, vel ſumat aliqua pruna ſicca ĩfuſa in aqua. vel duo cochlearia micę panis bene loti pluries cum aqua, & vino vt ſupra, vel ſumat buccellam panis aſſati infuſi in aqua, & vino vt ſupra, neq; bibat in balneo, neq; poſt, quouſque comederit.

Septimus canon.

Debet ſtare in balneo per vnam horam vel circa, vt dictum eſt ſuperius, vſque ad quindecim dies, vel circa, & continuet balneum omni die, & idem intelligendum eſt, quundo aqua debet diſtillari, vt infra.

Octauus canon.

Cum egreditur à balneo, intret lectum, & ibi expectet, quandiu ſudet, & cum ſudare cœperit, ſiccare ſe faciat, & fricare cum pãnis per totũ, & induat ſe, & capiat de aere recenti, & ſic ſtet quandiu durauerit calor balnei, & poſtea prandeat, vel cœnet, & ſi ſitiet, aſſumat ſaccharũ can didũ, vel paſſulas, vel aliud habẽs virtutem extin guẽdi ſitim, ſed non bibat. pauper autem qui lectum nõ habet, ſtet in ſtufis quouſq; bene ſudauerit, poſtea egrediatur, & faciat ſicut dictum eſt.

Nonus canon.

Præcauendum eſt, ne corpus recipiat frigus vllo modo eo tempore, quo ſtat in balneo, etiam poſtquam receſſerit per plures menſes, quia vt dictum eſt ſupra, virtus balnei

durat post receum ab ipso per plures menses, videlicet per sex.

Decimus canon. Prima vice, quando intrat balneum, debet modicum in balneo stare. secunda verò vice debet plus stare. tertia verò adhuc plus. quarta debet stare usque ad tempus superius ordinatum. similiter intelligendum est de distillatione aquæ supra caput, & in prima die debet solum semel se balneare, secunda die bis. & est sciendum, quod eadem die potest quis se balneare, & recipere aquam super caput. & meliusque est præmittere balneationem distillationi quàm distillationem balneationi.

Vndecimus canon. Qui vult distillationem, debet esse tonsus, vel rasus, vt capilli non impediant operationem balnei.

Duodecimus canon. Quia timetur hepatis inflammatio in paratis, & renum similiter: ante ingressum balnei vngantur loca prædicta vnguento sandalino.

E

Hæc sunt ordinata ad honorem Dei, beatæ Mariæ, & Sancti Martini pro cõmuni vtilitate corporum humanorũ per magistrum Petrũ de Tussignano medicinę monarchã excellentissimum,

Anno Domini Millesimo tricentesimo trigesimosexto, decimo tertio Martij, dum esset in dictis Balneis.

PETRI PAVLI Parauicini Nouocomensis medici, de Masinẽsium, & Burmiensiũ Thermarũ situ, natura, miraculisq́.

PETRO PAVLO PARAVICINO, Benedictus Iouius. S.

Etosiris, & Necepsos, qui medicinam à se pro parte inuentam apud Aegyptios magna cum laude exercuerunt, & de illa literarum monumẽtis præcepta tradidere, tãtinominis, & authoritatis apud suos prouinciales fuerunt: vt respublica decreuerit non licere posterioribus medicis ægritudines quoquomodo curare, nisi ex proscripto librorũ ab illis editorum, quod si secus ex propria temeritate, vel agere tentarent, capitale (vt scribit Diodorus) illis foret. Plinius noster, medicinam omnium artium inconstantissimam vocat, posterioribus medicis, priorum dogmata antiquantibus, id ne dolo, an ita ratione suggerẽte facerẽt, experiẽtia rerum omnium magistra docuit. Pręcipites igitur appellantur, qui solo suo ingenio freti maiorum traditiones vilipendunt, q̃d si ma le cesserit, nouitiũq; inuentũ opinionẽ fefellerit, in promptu causas hñt, & sophismata, quibus astruant, ęgrotũ sua ipsius culpa, vel domesticorũ incuria, aut seplasiariorum inscitia perijsse. Quocirca maiorum semp vestigijs insistis, & eiusmodi calũnias euitare studes, & alijs qui tecũ philosophantur, vt ita faciant exẽplo es. quo fit vt hi, q tanq̃ Hippoliti ceu ab ĩferis in auras vitales post liminio restituti sunt, te maxime suspiciant, et admirentur. Vale data. vj. Idibus Decembris.

F

Eiusdem Sylua.

Credendũ libris nũquã minus esse putaui,
Et si qua antiquæ referãt miracula chartę.
Audaci nimium tollentes inclita cantu
Gesta Iouis, simul Alcidæ mentita labores.
Fama minor visa ẽ, quã prisca volumĩa seruãt,
Quũmodo vel tãtis, vel tot me laudibus ornet
Paulus, ab antiquo deductus origine Cygno.
Qui duras Lygurum quõdã tractauit habenas,
Quãdo ego vix primas hausi tradẽte magistro
Literulas, nec sacra mihi de vertice pendet
Laurea, nec facilem voluit facundia linguam.
Cæcus amor nẽpe est, qui tot mẽdacia nectit,
Et vero maiora canit, namq; optat amicum
Semper amor, magnis insignẽ reddere dictis,
Sic me Paulus amat, sic nostra volumina cęlet

Chalco-

Chalcotypis tradi, doctosq; subire penates
Musigenû, nostrumq; sonet per cõpita nomen.
Et me post cineres magnis æquare poetis
Ille cupit, quos & viderunt prisca disertos
Secla viros, viuum titulis, & stemmate donat.
Cygnigerum potius tali dignemur honore,
Cui cantu concedit olor moriturus ad vndas,
Cui philomena suum carmẽ dedit oris amœni,
Nestoreoq; fluit suauis de pectore sermo
Atq; Arpinati pulsat subsellia voce,
Rursus Apollineas exercet, & impiger artes,
Quis & semineces nigro reuocantur ab orco
Cerbereamq; famẽ ludit, cymbamq; paratam.
Hippolitus qualis superas remeauit ad auras,
Pœonijs reuocatum herbis & amore Dianæ
Quem referunt, talis nostri est solertia Pauli.
Nec tamen hæc piceo Iouis est obnoxia telo,
Haud vllis inuisa deis, mortalibus illa est
Grata nimis, magnũq; diu celebranda p orbẽ.
Ergo age Thespiadũ tandem penetralia tentes,
Et sacra conspersus aqua da carmina Paule,
Viuat vt æternum vatis de munere Porrus,
Qui potes Aeagrium cithara superare Poetam,
Qui terras & saxa dedit syluasq; sequentes
Saltibus Ismarijs dulces audisse loquelas.

PETRVS PAVLVS Parauicinus Io. Ambrosio Cauenago. S. P. D.

Literas tuas accepi vir doctissime, quibus efflagitas, vt tibi amicissimo Masinensium Balneorum locum, naturam, arcana, mirificosq; effectus conscribam. Quod petis, haud exiguum est, nec ex tempore expromendum, vel tam præcipiti (vt iubes) calamo absoluendum. Mira enim est horum balneorum natura, quam nemo, rerum etiam omnium capax, breuiter, atque in transcursu facile contemplari, nedum exprimere possit. vis illis tam varia, tam multiplex, tam efficax, tamque sacra inest, vt nullo narrari possit opere. Italia quidem scatebris, multisque calentibus aquis, ad miraculum vsque pollet, sed nostro, multorumque aliorum iudicio, nullas habet, quæ his nostris merito comparari queant, tanta est harum ad varios, & multiplices morbos, nec minus ad voluptatem omnem vis, & efficacia. Ingrati tamen, ac segnis animi existimabor, si qđ Deorum munere patriæ nostræ, ad salutem omnium datum est, sub compendio, & vt Epistolæ mo- A dus expostulat, petenti tibi, narrare voluero. Nec temeritatis notam effugiam, si cœleste donum, mille ab eruditis extollendum laudibus, longa diffusaque barbarie perscribere tẽtauero. Nec mehercle amici officium persoluam, si te hac honesta voluptate defraudauero. quare petitioni tuæ, sine diuinarum thermarũ infamia, cui vera debetur æternitas, & honoris nostri detrimento, satisfieri posse minime crediderim: precibus tamen tuis superatus, non solum hæc, quæ de balneis istis occurrere, raptim scripsi, sed de Burmiensibus etiam nonnulla, vt tibi compertum, exploratumq; sit, patriam nostram dignis etiam naturæ dotibus non carere. & cum Vulterena vtrisque thermis glorietur, & quidem mirabilibus, paruaque admodum inter eas distã B tia sit, indecorum, & reprehensione dignum esse existimaui, in præsentia, pro nostra virili vtcunque ambarum facultates, & miracula nõ delibare. Dabis igitur veniam pro tua in me, & in omnes humanitate, si quid horridi, inculti, barbari, & quod fœlici ingenio tuo minime respõdeat, his in nostris abortiuis literis offendes. Rem igitur aggredior.

Balnea Masini, medice clarissime, q̃ in agro nostro sita sunt, octo millia passuum à Caspano nobili, ac opulentissimo Vulturenæ vico distantia, & ab vrbe nostra ferme sexaginta, à fluuio in quem excurrunt, nomen accepere: licet & Balnea S. MARTINI ab incolis appellari interdũ soleant, quòd villula S. Martini dicta in valle Masini extet, duo circiter millia passuum à thermis distans, vbi viæ omnes grandioribus in fronte sa C xis, & noxijs quibusdam saltibus, ita confarciri incipiunt, vt iter agentibus, equis ĩsidere sine periculo minime liceat. his tñ exuperatis faucibus, & penetratis angustijs, patentia se se offerũt prata, altissimis circundata montibus: quorum apices, & cacumina dẽsissimus operit pinaster, sub verticibus ad radices vsq; nudis omnia squallent saxis: à quibus vetustioribus, & admodum antiquatis, muscus quidã non sine magno miselli rasitantis vitę discrimine ad inficiendos pannos cõmodissimus abradit̃. ab his deniq; abruptissimis mõtibus qui solis ibicibus, & platicerotis capreis peruij sunt, è dictarum angustiarũ diametro, perpetua niuiũ eliquatiõe, pręceps Masinus defluit. A leua armẽtorum pascua exporriguntur, à dextra verò limpidissimę hę, & calẽtes aquę per glabreta quędã ex fisso rimosoq; scopulo ac iugo, apertoq; marmore erũpentes, in radice mõtis (ne efluãt) ligneis quibusdã fistulis colligũtur, binisque cellulis concameratis fundo ac parietib. exa-

musſim tabulatis excipiuntur, in quas magnis quidem delicijs deſcendimus, lauamur, & natamus. Eo tamen in loco nulla ſudatoria, nec mehercle ſtillicidium vllum, arte concinnatum, quo gutta per anguſta effluat, & extillet, inuenies. Verum ſingulę bina habent aquagia, quibus commodè caput, & vna quæque corporis particula ſuffundi poteſt. Ab huius loci honeſtæ hoſpitalitatis caupone ſalutariter exciperis, et licet diuerſorium illud minimi ſit ornatus, & elegantiæ, tanta tamen eſt morbido illo ac infeſtiſſimo anticanis tempore, aeris illius ſalubritas, & amœnitas, vt nonnullæ cellulæ ligneæ, rimoſæ, in quibus ſtrati lectuli fermè ſubdiales ſunt, noctu cubitoribus ſuis nullo penitus ſint offendiculo, ſed ſalutaria, grata, iucundaque omnia videantur. Nitri ſubterranei contagio hæ aquæ maxime pollent, & illis etiam vis quædã ferrea ineſt. ſed ſulfuris quidem minima, hoc certe argumento quòd modeſtiſſime calent, & abraſi illorum mucores qui diutino aquæ lapſu, ſaxis inhærent, & cõtrahuntur, nec pingues ſunt, nec virentes, aut oleoſi, nec certe in his quicquam apparet, quod apyron ſulfur oboleat, ſed friabilis inſtar lapidis mucor ille candidis quibuſdam notis, & rubigine nonnulla variegatus exiſtit, acrimonię, & ſalſuginis tantillum habens. experientia etiam noſtra, & olim peritiſſimi, ac prẹſtantis genitoris mei ſæpe compertum eſt in aquis illis, ſi per botolarium diſtilletur, nihil reſidere quod nitroſum non ſit, & ferri particeps, nullamq; vnquam in eis ſubſidentiam inuenimus, quæ odore, colore, guſtuve manifeſtum ſulfur oſtenderet licet has & reliquas ſubterraneas, & calentes aquas, ſine ſulfure eſſe poſſe minime crediderim. Hinc eſt, quòd natura horum balneorum blanda admodum, & ſuauis eſt, tantæque temperaturæ, vt non ſolum natura validis, & natu maioribus, ſed & pueris, ſenibus, & nimia imbecillitate fractis, citra omne periculum, in aduenticijs, & pertinacibus morbis expugnandis, præſtantiſſimo ſemper auxilio fuerint. Et hoc vnum ſaltem mortalibus commodiſſimum prẹſtant, alijs non conceſſum balneis: quod videlicet, ſi morbus quiſpiam ita alte radices ſuas egerit, vt ab illis expugnari non valeat, vel forte fortuna id genus vitij aquarum viribus obſtrepet, neminem ob hoc necant, vel ſyderatione officiunt, aut aliqua ex parte lædunt. Non tamen vis earum ficulnea eſt, ſed tam efficax: vt pediculationes, porrigines, pſoras, pſydracias, exãthemata, achoras, ſcabiem, omnemque capitis, & corporis totius aſperitatem, & ſordem egregie abſtergant, in-

D ſperſaſque vitiligines emendent. Vir enim nobilis ciuis meus Andreas Peregrinus, veriſſime teſtari poteſt, quam breui latas, luridas & genitales pectoris ſui maculas, ſolis his aquis deleuerit, totumque corpus ſine ſtrigili, & olearia ampulla, miro quodam inducto candore fucauerit. Hæ etiã difficiles hemicraneas & immaniſſimas cephaleas placant, & demulcent, obliuioſis & ſtupidis eximie ſubueniũt, & multis etiam oculorũ vitijs medẽtur, lacrymas enim ſiccãt, lippis marcorem diluunt, nephelia, ideſt nubeculas extendũrunt, obſtructioneſque quibus turgent, tendũtur, & rubent oculi, diſcuſſa aperiunt pituita, trachomata, & omnem eorum ſcabritiem emolliunt, hebetibus, luſcioſis, & caligantibus oculis, ita ſpeciem viſumque exacuunt, vt nullum illis collyrium, oxydoricum, vel efficacius, vel

E ſuauius inueniri poſſit. Diſtillationes ſiſtunt, noxias, & omnem ingruentem humorũ ſuperfluitatem reijciunt. Præterea aurium moleſtias, dyſecias ſanant. fœ-hulcuſcula, obſtructiones, dyſecias ſanant. fœdas narium ozęnas, virulentaſque puſtulas, earumquæ dyſodiam, ideſt graueolentiam emendant. Immundos, luxatos, ac commotos dentes, exterunt, corrigunt, firmant, viſcidos ſuccos anorexiam facientes, attenuant, flaccidum ventriculum roborant, flatus diſcutiunt. Acratiſmate affectis, ideſt intemperantem, & ob ingentem ventriculi pituitam, inceſſanter ab ore fluentem ſaliuam expuentibus, pulcherrime ſuccurrunt. malum habitum, ipſumque intercutem morbum curant. Anno enim proxime elapſo Caſpanenſis quidam nobilis, turgeſcente in eo leucophlegmatia, & liuentiore vniuer-

F ſum corpus occupante ſanguine, de ſalute deſperabat, ſed horum balneorum vſu, citius quã quis credere poſſet, priſtinæ ſanitati reſtitutus eſt. Auruginoſis in ſuper, & hepaticis, ſpleneticis, obſtructis, torminibus, & cordapſo frigido correptis, & quibus diſtenduntur, & turgent hypochondria, auxilio ſunt. veſicæ ac renum dolores, eorumque ſuppurata hulcuſcula, vrinæ ſtillicidia, & dyſurias leniunt, detergunt, aperiũt. Muliebris profluuij albi videlicet mucoris tędia, multaq; alia locellorum, & vuluæ incõmoda, quæ humano cõceptui offendicula ſunt, amouent. Sanant vlcera extrinſeca ita vt cicatrici membranulam. Vidi enim iuuenem, ſente acutiſſimo in pede ſaucium, dolorem, & inflammationem maximã, tota etiam tibia rubente, & ſupramodũ turgeſcẽte, patientẽ: ſolis his aquis ſuperfluẽtib. viij. dierum ſpatio, ſanitati reſtitutũ. Vidi equos hulceroſos,

cerosos,&(vt aquarij medici dicunt)verme, nullis alijs medelis expugnabili superposito, harum thermarum cœno quàm breuissime curatos. Vidi cunctis paradoxum,& quasi incredibile,rusticam quandam mulierculam sua male disposita,& suffulta domo ruẽte,à tichnis, & lapidibus cęterisq; ruinis comminutam,fractam,pertusam & ferè exanimem,in his positam balneis, conualuisse,&(vt ita dixerim)reuixisse.bis enim singulo die in ea balnea ferebatur,opportuna, & irreprehensibili victus ratione vtens,vnde instaurata,& in pristinum sanitatis suæ statum,non sine omniũ admiratione redacta est.hoc solo excepto quod longo postmodum tempore obsurduit,mirella,hoc pacto luxata membra reduxit,molopas vibices,& quæcunque sugillata,solo hoc malagmate emendauit,hoc pastillo,& cataplasmate tã tam doloris molestiam leniuit,his deniq; emplastris, vulneribus suis callum obduxit. Tanti miraculi testis non obscurus inter cęteros existit vir magnificus,& insignis Ioan. Iacobus Porrus patricius Mediolanensis,qui vt nobilissimæ, ac honestissimæ coniugis suæ saluti consuleret,liberali apparatu,& expensa non mediocri,me consulto,& socio,hæc sacra adiuit balnea. Quo etiam tempore vidimus tabidos quosdã,fragiles, ficulneos,quinimmo,& biliosa febre laborantes, qui in has aquas descendebant & diu immorabãtur, breui ita pinguescere,vt cunctis miraculo fuerit.

Quantum vero artriticis,ischiadicis, conuulsis,distentis,resolutis,tremulis,spaticis, neruiceisque omnibus subueniant, exprimere facile non possumus. ob hæc enim corporis vitia potissime cerebres sunt,& omnium ore versantur. Testari hoc pulcherrime potest vir nobilis Dantes Stupanus Bellanensis Larij nostri accola, qui sydera tus, & omniũ corporis partium motu priuatus, his balneis ita conualuit, vt nunc in vniuersum viribus polleat,nisi quod dextræ(ni fallor)pernæ musculi contractiores,rigidioresque deambulãti illi,tantillum adhuc impedimento sunt. Andreas etiam Caluus municeps meus Frãcisci Calui viri eruditissimi frater huius rei testis est locupletissimus,cui post molestissimos coxẽdicis dolores,frigido intus,& extra adstringente humore,femur ad eo riguerat, concretis ceu gelu musculis, vt nullum medicamenti genus præter balnea hæc, sensum excitare potuerit. Bibuntur etiam hæ salutares aquæ, nam limpidissimę sunt & gustui non ingratæ. hisque propinationibus, & potibus, morbidi flaccidum ventriculum roborant, ac in eo congestas cruditates, & lentam omnem pituitam attenuant, discutiunt,propellunt,ita vt inde esuritio propè saguntina excitetur. Et vt breuiter omnia perstringam, ad innumeros ferè morbos diuisa hæc balnea vi sua potissime arcana,& caloris temperie commodissima sunt. Illa enim secundum caliditatis gradum(vt dicunt qui innato, & æquali mortalium calori auxiliorum omnium naturam comparãt) excedere minime crediderim, cum in eis nullum subardentis sulfuris vestigium appareat, & tam clementes prodeant effectus,cumque ferri natura latentis sulfuris,& eminentis nitri intemperiem, quæ hominem ad quartum vsque caliditatis,& siccitatis gradum deducunt, mitiget, temperet, & extinguat. Horum verò balneorum virtus, & efficacia, æstiuo solsticio peracto, seu ab ortu caniculæ ad occasum vsq;,longe excellentior est cæteris temporibus, & mea quidem multorumq; aliorum experientia, tempus illud quod ab Idibus Iulij vsque ad Idus Augusti, & ad sextum vsque Calendas Septembres includitur, si serenum, tranquillumque fuerit: omnium aliorum temporum accommodatissimum est: Ea enim temporum intercapedine, mirifici solent prodire effectus, licet & mense Maio si calidus fuerit, fœlici etiam cœlo gaudeant, & non inutiliter à multis vsurpentur.

BVrmienses vero thermæ quæ per milliaria centum ab vrbe nostra Comi distant,in extremis Vulturenæ partibus ad radices mõtis Addulæ sitæ sunt, ex quo in Septentrionem Rhenus,in meridiem vero Abdua fluuius illabitur, qui medium Vulturenæ vallis perlambens, & Fredolpho,Pusclauino,Tresenda,Malaro,Masino,Tonante, Tartano, multisque alijs amnibus omni ex parte turgescens, & sæpe non sine magna accolarum iactura exterminans,in lariũ nostrum excurrit. Inter Abduam,& Burmij vicũ hæ calentes aquæ eo in iugo per terræ viscera,anfractuosasque criptas introlabuntur, magno quidem sono immurmurantes, vel quia præcipites internas cautes percutiant,vel quia introcluso,et aduersante spiritu aliquo reluctentur,siue(vt verius)quod sulfureo igne ferueant, & continuis agitentur ebullitionibus,calent enim summopere,&(vt rumor est)oua excoquunt, pullumque gallinaceam deplumant,si in profundioribus cauernis tantillum moræ traxerint,secus tamen cũ arte decidunt,& balneatorijs cellulis excipiũtur, tunc enim,vel resolutis euanescentibusq; igneis quibusdam partibus,cum liberius in aera erumpunt,vel flante borea,quo frigida illa regio sæpe inhorrescit,temperatiores,suauioresq; reddũtur.

Quo fit, vt multi maxime Germani incolumes etiam, & nullo penitus morbo affecti annuatim, illa accedant balnea, & in eis longo dierum tractu die noctuq; canant, perpotent, sua de more exerceant symposia, & magnas capiant voluptates, in quibus etiam ita commode recumbũt, ac dormiunt, ac si in optimis, & pulchre cõcinnatis lectulis quiescerent, illæsa prorsus sanitate, quod me sæpe in summam adduxit admirationem.

Nam si illorum iuuenilis ætas, & exęstuans natura, & victus intemperies (sunt enim edaces, & voracissimi, & omnium bibosissimi) consideren tur: mirum est, quod in morbos grauissimos non incidant, licet id in Germanis fœminis tantæ ad mirationis esse minime crediderim, nam & natura dẽsiores sunt, & frigidioribus succis humidioribusq; abundant. Horum balneorum natura maxime sulfurea est, & non parũ nitri particeps, quod odore, colore, sapore, & eorum cœno in sanandis etiam equis opportuno, clarissime comprobatur. Et licet sulfuris, nitriq; natura ignea sit, & hominem ad quartum vsq; gradum excalfaciat, & exsiccet, aquæ tamen hæ, vix tertij caliditatis, & siccitatis gradus principium attingunt.

In causa esse possunt, vel simplicis aquæ repugnantia, vel alterius frigidi metalli, vt ferri, nobis ignota mixtura, longa tamẽ nos docuit experientia, quod balnea hæc longe efficacius quàm illa Masini calfaciunt, & exsiccãt, incidunt, discutiunt, consumunt, eliquant, attenuant, aperiunt, attrahunt, valentiusq; ac expeditius, spasticis, neruiceisq;, & omnibus ferme frigidis affectibus, sed maiori quidem violentia prodesse possunt. Quo circa ab illis caueant biliosi, & quibus nobilia mẽbra immodeste calẽt, & ij qui natura, vel casu imbecilles, & ficulnei sunt: immo asthmatici omnes, sed potissime Gallico morbo laborantes, & qui etiam ab eo conualuerunt. Sunt enim in hoc morbo sontica, & occulta quadam (vt dicunt) ꝓprietate inimicissima, nec in ea tute, & sine vitæ discrimine descendunt, qui impuri sunt, & malis succis abundant. hoc testari possunt q̃plurimi, & præcipue Baptista Montinus ciuis Brixiensis vir minime obscuro loco natus, sed illustris et admodum diues, qui deliciarum tantum, & voluptatis gratia, sine vllo ordine his fruebatur balneis, & breui ad tantam morbi molem deuenit, vt octophoro ad me delatus pro conclamato, et deplorato haberetur. Dei tñ gratia conualuit. Circũspecte igitur & non nisi probe corpore expurgato, morbo & viribus bene perpensis in ea descendẽdum est. Minori tñ respectu, & examine eorum stillicidio in capitis affectibus, & rheumatismis vti quisq; potest, locus. n. est stillicidio accommodatus, & satis elegans, vbi strati infirmi in bregmate, vel secundum occiput, pro natura morbi has calentes aquas sensim guttatimq; suscipiunt, quæ destillationib maxime pituitosis pulcherrime medentur: illasq; sistunt egregie. Mẽse Maio miraculis pollent, & in eo plusq̃ in cęteris mensibus eorũ virtutes elucescunt, vel quia sol eo mẽse suo modesto calore sulfureas partes, q̃ frigido tẽpe residebant, cõmouet, exagitat: & illas aq̃ simplici ea tẽperie cõmiscet, vt nulla virtus resolui, aut exhalare possit, Qđ secus in maximo æstu, & solis flagrantia cõtingeret. In Masinensibus aũt balneis secus est, nam ferrũ non facile mobile, ar dẽtia canis, aut Procyonis tẽpa expostulat, vel q̃a regio illa Burmij Iulio mẽse, & Augusto perpetuis ventorum flatibus vexatur, & tã diuersis, vt eadem ferme hora borealẽ, austrinum, vulturnũ que ac circium simul oĩa impetuosissime miscẽtes, & vehementi collisione perstrepentes non sine magno corporis, & aĩalis potissime facultatis detrimento sentias. Mense aũt Maio tranquilla sunt oĩa. Hæc vero ventorum diuersitas, & aeris agitatio, neutiq̃ Masinensium balneorũ loca perturbat, vel quia eo mense videlicet Maio fœliciori cœlo lętetur, vtcunq; siue (vt Pedatius Dioscorides de aquis loquens inquit) Cœli conditio Astrorũ videlicet fęlix, & clemẽs aspectus, siue soli per qđ trãseunt proprietas, siue corporatura vel prima, qua constant elementorũ mixtura, siue aliæ res, occasiõesq; nõ paucę, siue (vt verius) Dei optimi bonitas, qui imbecillitatis nostrę ꝑpetuo miseretur, in cã fuerint: certissimũ est qđ ab his nostris balneis certis anni tẽpibus, mirabiles, & humano generi perq̃ salutiferi prodeunt effectus. Habes hac tua inuitatoria Epistola medice excultissime ineptiarũ mearum elenchũ, hẽs his nostris repentinis literis, q̃ tua culpa modũ excedunt non solũ Masinensiũ thermarum ortũ, locum, nomenclationẽ, miracula, tẽps: sed & Burmiẽsium: vsum vero earũ in promptuario nostro quẽ Dijs fauentibus ad vmbilicum duximus: ꝓ morbi cuiuslibet qualitate, & ægrotãtis tẽperatura, & naturæ viribus passim in singulis eorũ morborũ historijs, q̃ thermarũ auxilio egent: adamussim inuenies. Superest vt tu ipse: cũ curare volueris, reliqua, scitu oportuna, ab antiquis medicis de metallicis balneis tractantib. accuratius diligentiusq; ꝑquiras.

Bene Vale: & me, vt soles, ama.

Parauicini finis.

Ludouici

LVDOVICI PASINI
Medici Patauini
Liber, in quo de Thermis Patauinis, ac quibusdam aliis Italiæ Balneis tractatur.

IOANNI BAPTISTAE RHAMNVSIO VENETO
Ludouicus Pasinus Medicus S.

Vanti te faciam, quantoq; opere cupiam vir optime, idemq; doctissime IOANNES BAPTISTA RHAMNVSI, ꝓbari tibi studiū, ac volūtatē in te meam, hinc facile intelliges, quòd quum elapsis diebus ante ædes tuas hinc Venetias abiturū te ostendissem, iniectusq; obiter nobis sermo esset de balneis Aponensibus, dixi Magnificentiæ tuæ, me aliàs de hac re fecisse quęstiunculā, Romam missam ad egregium virum Ferrantem medicum Pontificium: qui quidem à me per literas quæsierat, vt de tota ratione Balneorum nostrorum ipsum certiorem redderem. Hanc autem quæstiunculam quum significasses tibi voluptati fore, si videre cōtigisset, nihil prius habui, q̄ vt eam quamprimum describendam, tibiq; mittendam curarem: vt haberes cum iudiciū in ea re meum, tum monumentū, ac pignus qualecunque perpetuę meæ in te tuamq; domum, vel beneuolentiæ, vel obseruantiæ. Vale & me in tuorum numero habere non graueris: Patauio Nonis Octobris MDLII.

Quæstio de Thermis Patauinis vtrum bonæ sint an malæ, per Ludouicum Pasinum Medicum Patauinum.

Atis curiosa, nec forte minus vtilis questio in medium emergit, vtrum scilicet aquę thermarū, præcipue Aponensium, bonæ vel malæ sint. & ꝙ dicantur malæ, arguitur sic.

Aquę omnium thermarum à tota specie sunt inefficaces, præsertim autem cū de loco ad locum portantur, & maxime in vasis ligneis. ergo malæ. consequentia nota. Antecedens probatur, quando transportantur, corrumpuntur ergo malę. consequentia clara, antecedēs probatur. Quippe mutatur odor, sapor, & qualitas, ergo pessimæ.

Omnes aquę minerales faciunt vrinæ difficultatē, ergo malæ, consequentia nota, antecedens est Principis secunda primi doc. secunda. summa prima cap. xvj. & .ij. canonis. capi. lix. vbi dicitur, aquę aluminosę, corpora, quæ febribus sunt apta fortiter ad eas perducunt. ergo malæ. probatur quia Ga. teste Deterrima ęgritudinum quę corpori humano accidere possunt, est febris.

Aquæ thermarum emendationem non suscipiunt. ergo malæ. patet, quia alteri aquæ non potest permisceri, qualiscunque aqua mineralis reperiatur.

Plures periclitantur q̄ sanentur ex aquis mineralibus, ergo pessimæ. consequentia patet. antecedens probatur quia hectici, phthisici, epileptici, hydropici, melancholici, & id genus, non sanātur. ergo malæ.

B In oppositum est ratio, authoritas, ac veritas ipsa experimēto comprobata. Imprimis ratione probatur, ꝙ aq̄ minerales bonę sint hoc medio: Illud pharmacum est bonum quod sanat multas ægritudines, & ferè incurabiles à medicis. tale autem pharmacum sunt aquæ thermarum. ergo aquæ tales bonæ, & optimę sunt. discursus notus. maior probatur. omne pharmacum aperiens oppilationem fortem, est bonum. Aquæ thermarū Aponensium sunt pharmaca aperientia fortem oppilationem. ergo bonæ. discursus notus: maior ex se patet. minor quoq; sensu clara est apud omnes scientes, & non scientes, qui tales aquas bibūt congruis temporibus: digerunt enim, et euacuāt indifferēter omnem humorem, secundum Mōtagnanam, Sauonarolam, & Petrum Trapolinū conciuē ac pręceptorem meum, qui dicebat, ꝙ

C tales aquę minerales, nedum à qualitate manifesta, verum etiam à proprietate occulta operātur. & verba Gale. talia adducebat: Ea quorum actio „ ex proprietate est, non rationibus vnde sit, cōprehendi potest. rationibus autem comprehēdūtur „ tantum quę sensibus subministrantur. aliquādo „ ergo quędam substantię habent proprietatē ratione incomprehensibilem propter sui subtilitatem, & sensibus non substratam ob magnam sui „ altitudinem: hæc Gal. Amplius probatur authoritate tales aquas optimas esse. Auenzoar enim libro primo cap. j. dixit. Frequentare aquę therma „ rum potus, est securitas ne priuetur sensus, & mo „ tus. Gal. vero. vj. Methodi. dicit: Non inuenitur „ aqua naturaliter calida quę non participet medi „ cinali virtute. & Aristo. 24. par. problematū, Problemate vltimo, ex proposito quęrēs ꝓpter quid calida balnea sacra dicuntur, respōdet: Aut quia „ à sacerrimis fiunt, hoc est sulfure, & fulmine, & „ ibi Petrus de APONO diuinus expositor dixit, quia

quia id quod videtur mirabile, & occultum, dictum est sacrum esse. quia etiã in huiusmodi balneis stupendę insunt virtutes, & elatæ.

Solutio autem huius problematis aureis literis scribenda foret: Quippe Seneca teste, si mira fulminis intueri velis, illi diuina inest virtus, & sublimis potentia. quia fulmen ignis est cœlestis. ergo sacer. & sulfur sapit fulmẽ cadẽs. ob id gręce θεῖον sulfur, & diuinũ numen dicitur. quis igitur negare potest, aquis sulfuratis nõ inesse diuinitatis quiddam? ideoq; Plinius libro. 35. cap. 15. dixit, Maxima ẽ, mira natura sulfuris, & vis eius sentitur in aquis feruentissimis. Auicenna secunda fen primi cano. summa prima cap. 15. Inquit, Ferreæ quidem aquæ, splenem resoluunt: & non coire valentes adiuuant, & idem cap. 18. Ferreę aquę stomachum iuuant, & splenem. Amplius mihi occurrit pharsalica strages, mirabile dictu, quam CORNELIVS augur sedens in thermis Aponensibus spectabat. & hæc Lucano accepta referam.

Euganeo si vera fides memorantibus, augur
Colle sedens, APONVS terris vbi fumifer exit,
Atq; Antenorei dispergitur vnda Timaui.
Venit summa dies, geritur res maxima, dixit:
Impia concurrunt Pompeij, & Cæsaris arma.

Si igitur tantus augur in thermis Aponẽsibus habitabat: signum ĩfallibile ꝙ locus erat ędificijs ornatus, nobilis, & apricus vt est videre in secundo libro Aurelij Cassiodori epistola quadragesima. quam Theodoricus Rex scribit ad Aloysium architectum, quę ĩcipit. Si audita veterum miracula, subiungit, delectat enim gloriosam APONI meminisse potentiam. vnde non tantum deliciosa voluptas acquiritur, quantum blanda medicina confertur. s. sine tormento curæ, sine horore remedia, sanitas inempta. Balnea contra diuersos dolores corporis attributa. Quę ideo Aponũ, gręca lingua benefica nominauit antiquitas. vt causam tanti remedij ægri cognoscerẽt. cum de tali nomine dubium nil haberent, eo ꝙ Apona dicuntur, quia contra morbos sint, & contra dolorem afferũt remedium, ò vere secretariũ iure verẽdum. Quando in ijs aquis non solum sensum, sed & verum constat esse iudicium, & ꝙ humana nequit altercatione dissolui, Fontium datum est æquitate definiri, loquitur illic tacita natura. dum iudicat, & sententiam quodammodo dicit, q̃ perfidiam negantis excludit, sed quis istá cõseruare negligat? q̃uis plurima tenaciter sordescat. Nã si qs forte pecus furatur pilis natiuis solito more spoliare pręsumpserit, vndis ardentib. frequenter immersum, necesse, vt ante decoquat quàm emundare præualeat. ò vere Secretarium. Hæc Cassiodorus.

Reliquum est, sensu & experimento declarare aquas minerales optimas esse, quandoquidem experimentum sermonum verorum est, vt conueniat sensatis, octauo physicorũ. 22. & ibi Auer. Opinio cui contradicit sensus nõ est bona, & qui negat niuem albam, & ignem calidũ indiget pœna, vel sensu: ꝙ autem ego expertus sum, id palã oĩbus facio. Anno MDXXVIII. Dum essem Pisauri physicus Illustriss. Vrbini Ducis, correptus fui intensissimo dolore stomachi: à quo dięta tenuissima, medicinis, pilulis, olei potu, fomentis, aut stupefacientibus, minime potui liberari: forte datum ꝙ Illustrissima Eleonora Vrbini Ducissa, in recessu ab Patauina ciuitate portari iussit duos cados ligneos aquarum Aponensium pro quadam domina Pisaurensi de Ardicijs, q̃ aqua erat in camera mea, ego autem sentiens dolorem & alia symptomata perseuerare, desperans ferè de salute, quia solentia iuuare non iuuabant, inde præsagium non bonum trahebam, decreui de aquis thermarum nostrarum quas in cubiculo habebã bibere, de quibus per treis dies bibi vique. xij. cyathos, ilicoq; liber fui. nec quidquã passus sum. esto ꝙ festiuitates essent Natalicię Iesu Christi Saluatoris. et satis intẽsum frigus. Illi igitur qui dicunt aquas minerales de loco ad locum translatas, ac in vase ligneo, virtutem amittere, falluntur, & sunt inexperti: à quibus cauendũ est vt dixit Ga. in libro de experimentis cap. vltimo. Adde ꝙ quilibet potest experiri, id ꝙ ego expertus sum. & certificabitur ꝙ non mentior. Quum enim sumitur, indicatio à veritate, & sensu, non fallimur, dicebat Gal. octauo Metho. & secundo techni. omnibus ijs sensu dijudicatis non secundum ipsarum rerum naturam. Palam igitur omnibus sit aquas thermarum Aponẽsium, si etiam vltra Sauromatas portentur in vase ligneo, vel vitreo semper virtutem suam seruare.

Hic insurgunt aduersarij asserentes Gale. De balneis mineralibus nullibi tractasse, signum potissimum est ergo ꝙ apud ipsum pro nihilo existimantur, ad authoritatem Gal. vj: Methodi: Nõ inuenitur aqua naturaliter calida quæ non participet medicinali virtute: respondent Gale. ibi loquutum de balneis artificialibus cum decoctis appropriatis quæ habeant calefacere, & li, naturaliter exponũt. i. artificialiter, glossa non digna medico famoso, vt demonstrabimus.

In hac quæstione duæ sunt opiniones, quarũ vna nouissima est quorundam dicẽtium balnea omnia, ærea, marina, nitrosa, salsa, cineritia, sulfurea, aluminosa, ferrea, ænea, bituminosa, aut ex ijs mixta, & ꝙ si darentur balnea argentea, vel au-

rea

rea, omnia mala ſunt.

Alia eſt opinio vera iudicio meo, Latinorum, Arabum, ac Græcorum, videlicet Ariſtotelis, Galeni, Aeginetæ: & aliorum aſſerentium balnea bona, ſacra ac diuina. vt ſuperius demonſtrauimus. Verum pro clariori doctrina, non erit ab re integrum capitulum Pauli Aeginetæ hic inſerere, quod Gulielmo Copo Baſilienſi acceptum referam.

Paulus Aegineta, De Lauacris naturalibus.
Cap. LII.

QVæ per ſe, naturaliterq; proueniũt thermæ: alię quidem nitri, aliæ ſalis, alię aluminis, aliæ ſulphuris, aliæ bituminis: aliæ æris, aliæ ferri naturã imitantur. Nonnullæ compoſitam ex eis vim obtinent. Igitur in totum omnes per ſe, ſponteq; prouenietes thermæ exiccandi, calfaciendiq; vim habẽt, & frigidis, humidiſq; præcipue proſunt. verum quæ nitri, ſaliſq; mixtura conſtant, capiti & thoraci et fluxionibus affecto auxiliantur, & ſtomacho, quem humor infeſtat, et aqua inter cute laborãtibus, tumoribus ex morbo prouenientibus, & pituitoſis. quæ aluminis vim habent ſanguinem reijcientibus, ſtomacho vomiturienti, mulieribus quę inordinate purgantur, & quæ frequẽtes abortus faciunt. ſulphuris vero naturam imitãtes, neruos mollificãt, calfaciũtq;, fatigationes ſoluunt, ſtomachum vero effœminant, ſubuertuntq;. At quæ bituminis natura, vel mixtura conſtant. caput replent, ſenſoria lædunt, calfaciunt vero atq; mollificãt, ſi quis diu immoretur. quæ vero æris vim retinent, ori, tonſillis, vuæ, oculis vtiles ſunt. At ferri naturam habentes, & ſtomacho & ſpleni conueniunt. ingrediẽdũ vero in aquã ſine tumultu eſt, vt ipſius vis ſenſim accedẽs, facilius ĩ corpus demergatur.

Ex ijs lector candide habes opinionem Gręcorum, balnea mineralia bona & vtilia fore in diuerſis ægritudinibus. Reliquum eſt nunc ſoluere id quod iſti impingunt Galeno exponẽtes auctoritatem ſuam. Nõ inuenitur aqua naturaliter calida, quæ non participet medicinali qualitate, dicẽtes naturaliter, id eſt artificialiter. gloſſa hęc dextruit textũ, quia ſi ſic, ergo natura eſſet ars. hoc autem eſt impoſsibile: quia ars imitatur naturam in quantum poteſt ſecundo Phyſic. xxij. igitur ſi ars imitatur naturam, ars non eſt natura, nec natura ars. Relinquitur ergo Galenum balnea mineralia naturalia medicinalia approbaſſe, & per conſequens bona ac vtilia eſſe.

Pro iſta igitur opiniõe, quæ apud me veriſsima eſt, ponuntur tales concluſiones.

Prima. aquæ minerales omnium thermarum bonæ ſunt. quinĩmo optimæ.

Secunda. diuerſitas minerę in vnoquoq; balneo, diuerſos effectus producit.

Tertia. Omnis inde effectus proueniens nedum à qualitate manifeſta reſultat, verum & ab occulta.

Quarta. Non incõuenit diuerſas ægritudines ſpecifice diſtinctas, à diuerſis balneis ſanari.

Concluſiones iſtæ omnes clare patent, ex iis quæ ſuperius diximus, & ex dicẽdis certius manifeſtabuntur. omittentes ſemper loqui de ægritudinibus incurabilibus à medicis, illas ĩfinito altitonanti cõmendantes curandas, ſecundum ꝙ ſui ordinis celſitudo meretur.

Diuerſitatem aũt minerę, quilibet ſolers intellectus ex ſtillicidijs põt agnoſcere: ꝓpterea quod quędã frigidæ ſunt, quia eius minera frigida exiſtit, ſ. ex minera ferrea, vt Lucenſes della villa, & Veronenſes de Calderio: de quibus Antonius Fumanellus præceptor meus aprime doctus librum diligenter cõſcripſit. Aliæ calidæ ſunt, vt aluminoſæ, ſulphureæ, ſalſæ, cineritiæ, æneæ, bituminoſę, vt ſancti Bartholomæi, & S. Helenæ. De quibus Montagnana, ac Sauonarola conciues noſtri diligentiſsime ſcripſerunt. Vtrum autem reperiãtur balnea argentea, vel aurea nõ liquet, quia tamen terra immenſa eſt, poſsibilitaſq; res ampla in aliquo loco forte nobis ignoto dari poſſent. nec inconuenit. quia maxima pars eorum, quæ ſcimus eſt minima eorum quæ ignoramus.

Quicquid ſit, Curtius cũ ſuis ſectatoribus operationes omnium balneorũ damnat. & certe mihi videtur ꝙ aſsimiletur illis, de quibus Ariſto. 8. phyſic. 22. qui dicebant omnia quieſcere, & huius rationem quærere, teſtimoniũ vero ſenſus in hoc dimittere, eſt infirmitas intellectus. Quapropter talis opinionis auctores nauigẽt Anticyram, vel mittantur ad Hippocratem purgandi elleboro. Reliquum eſt vt eorum argumentis, ſeu potius obiectionibus reſpondeamus.

Ad primum. Cum dicitur aquæ thermarũ omnium ſunt inefficaces, quando de loco ad locum portãtur. ergo malæ. nego antecedens. & cum dicitur, odor, ſapor, & qualitas corrũpuntur, negatur. Quinĩmo eſto ꝙ ꝑ annos ſeruentur. remanet odor, ſapor, poſſe, & omnis qualitas. De hoc fidiſſimi teſtes ſunt Ferrariẽſes. Quippe Illuſtriſsimus Dux Alfonſus Eſtenſis, ſemper in palatijs ſuis vaſa lignea habebat plena aquarum Aponenſium. de quibus in quocũq; tempore bibebat: ſicut ego Piſauri in feſtis natalitijs Ieſu Chriſti etiam conualui, quemadmodum ſuperius oſtendi.

Ad

Cum dicitur: aquæ minerales faciunt vrinæ difficultatem, respondetur ꝙ si corpore immundo, ac feculento sumantur tales aquæ: vtique præcipitantur materiæ ad vias vrinæ, & sic faciūt difficultatem, sed corpore purgato aperiunt vias vrinæ. Cuius signum quòd ex potu talium aquarum sanantur calculosi locupletissimus testis est SPERONVS SPERONIVS nobilis Patauinus vtriusque linguæ cognitione pręstatissimus: qui ex potu aquarum Aponensium ex toto liber remansit à calculosa passione. Negatur præterea ꝙ corpora non febricitantia deducantur ad febres, si debito vtantur regimine. actu verò febriētes eas non bibant.

Cum dicitur: Aquæ thermarum emendationem non suscipiunt. ergo malæ. nego sequelam, & ꝙ non possint emēdari hoc est ratione suę nobilitatis, ac occultę proprietatis: quia sacræ sunt.

Vbi dicitur: Plures periclitantur quàm sanentur ex eis. ergo malæ. nego totum. immo de centum patientibus eas assumentibus, nonaginta sanantur, vel maximum iuuamentum percipiunt, & quòd omnes aquæ thermarum bonę sint, legatur Paulus Aegineta in primo De arte medica. ca. 52. vbi dixit. Omnes thermæ in vniuersum calefaciunt, & exsiccāt, diuersisq; ægritudinibus conducunt, & signanter Balnea enumerat, nitrosa, salsuginosa, aluminosa, ærea, sulfurea, ferrea, & mixta ex ijs: si igitur conducunt tales aquæ, ergo bonæ: & si dicatur hectici, phthisici, melāncholici non sanantur: cōcedo. quia est munus dei benedicti, sanare ægritudines incurabiles, & suscitare defunctos. & dixit Gal. ꝙ Mercurius cum musis stolidum non sanaret. ergo secundum Galen. melancholici sunt insanabiles.

Cæterum, vbi ostēsum est aquas thermarum sacras, & bonas esse, vtile ac necessarium duxi nō nulla de balneis nostris Patauinis in præsentia disserere, supponendo multa à Montagnana, & Sauonarola ciuibus nostris scripta. qui diligentissime tales aquas scrutati sunt, et distillarūt, pręcipue Montagnana. quippe tunc non deerant MOECENATES. Quapropter concors cum tātis viris, ego quoq; de earum minera, operatiōe, ac vi, paucula quædā pstringam: postremo exponam, quem ordinē seruare debeāt illi, qui aquas bibūt, duciam, lauacrum, aut suffumigia capiūt.

De Balneis quæ in agro Patauino sunt.

Dicamus igitur, ꝙ Balnea quæ in agro Patauino reperiuntur plura sunt: sed quæ hodie visuntur, hæc præcipua. Aponi, Sancti Petri, D Domus nouæ, Montis Grotti seu ęgrotorum, Sanctæ Helenæ, Sancti Bartholomæi, Montis Orthoni.

Balnei APONENSIS minera, quod in pręsentia pro potu in vsu est, sulfurea cum cinere, & calce dicitur, vt ex odore, & gustu percipitur. Cuius vis est calfacere malam complexionem, frigidam remouere: crassam attenuare: stomachi, splenis, ac hepatis apostematibus, & doloribus subuenire, subcutaneam humiditatem tollere, dolorem iucturarum mitificare, & cuiuscūque membri humiditatibus præsertim matricis mire subuenire: sicq; ad mulierum fœcunditatē apprime valere, vt Princ. in. 2. cano. & fen secunda primi declarauit.

Balnei SANCTI PETRI minera aluminosa est cū modico æris, vt color testatur. Balneum autem hoc bipartitum est. s. vrbem versus, & versus Mōtem. vis à parte vrbis minus calida est. & cōfert mirifice vlceribus crurtum, ani, scabiei, pruritui salso oculorum, aurium. pars autem balnei in capite montis, magis calida est, cōferēs fluxui sanguinis menstrui, hæmorrhoidum, doloribus colicis, iliacis, ac cæteris ventositatibus.

Balnei DOMVS NOVÆ minera, forsan hēt salē cū sulfure: in quo loco Cararriēses, faciebāt salē, vt ex tractatu IACOBI de DONDIS, seu de Horologio ciuis nostri apte patet. aqua eius minus solutiua est q̃ prima. s. Aponensis. aliud balneū est versus occidētē, cuius minera est calx, alumē & sal. & valet in hydrope, ventriculo humido, & catarrho fluente à capite.

Balnei MONTIS GROTTI vel ęgrotorū minera, sulfurea, cinericia existit. in eo oriēs dñatur. F vbi riuulus sulfureus est, Equorum appellatus. Ambo fontes nocent stomacho.

Balnei SANCTI BARTHOLOMÆI minerā, est bitumē, aspalto mixtū, sulfure subdominā te. id quod in eo preciosum est, lutum existit, podagrarum emplastrum appellatum. Cuius vis est neruis opitulari contractis, spasmo, catarrho, sciaticæ, genagræ, chiragræ, & id genus. tantum enim auxilium in ijs ęgritudinibus præbet, vt for liti adire tale balneum lutosum, tum eruditi, tū idiotæ, id certissime affirment. Cæterum dubitabit aliquis, quid sit bitumen, & aspaltum. Pro solutione dubij, videas Matthęum Syluaticū in cap. de Brasalendi. vbi optime declarat, quid bitumen, aspaltum, naphtha, petroleum, stercus dæmonis, & oleum liquidū, eo ꝙ idem ferè sunt. Amplius, sciendum ꝙ vltra ea, quæ dicunt Montagnana, & Sauonarola de Balneo seu luto Sācti Bartholomæi, testor me vidisse dictu miranda in

in neruis emolliendis ac doloribus ſedandis, modo non ſapiant morbum gallicum.

Balnei SANCTÆ HELENÆ minera eſt multi ſulphuris, leuioris aluminis, & remiſſi cineris. Locus eius eſt mõticulus vallibus circundatus. in cuius parte meridionali, in decliui parte monticuli exit aqua calidiſſima, efficiens Balneũ & duciam. in monticulo vero eſt ſtuffa. In valle autẽ propinqua domui, eſt lutum, cui oriens & meridies dominantur. eius vis valet ad ægritudines frigidas, ſimplices & cõpoſitas: ꝓpterea qđ cõpoſitæ virtutis exiſtit· calfacit enim potẽter, neruos mundat, dolores ſedat, ſpaſmum tollit, prohibet membra recipere ſuperfluitates: eiuſq; virtus cõpoſita eſt, vt in cæteris balneis.

Balnei MONTIS ORTHONI minera, licet difficulter cõprehẽdatur: credimus tñ ꝙ ſit ſalſa, ſulphurea, pinguis: eius vis experimẽtis cõprehenditur: nõ quia calidum, frigidum, humidum, aut ſiccum: ſed quia tale valet in doloribus neruorũ frigidis antiquis ac duriciebus articulorũ. ſplenẽ minuit, membra laxa confortat: omnia aũt dicta hæc, velle ratione demonſtratiua probare, impoſſibile eſt: ſat aũt ſit ꝙ ſenſu hæc videmus & palpamus. Dicamus aũt de mente Ariſt. ꝙ experimentum rationẽ vincit, & negare hoc, eſt infirmitas intellectus. octauo Phyſicorũ vigeſimoſecundo. Hęc de minera, vi, & effectis balneorum agri Patauini, ſint nobis dicta. Reliquum eſt paucis docere, quid ſeruandum ſit ijs qui ad balnea Patauina valetudinis cauſa ſe conferunt.

De temporibus petendi Balnea.

TEmpus congruum balnea petendi eſt menſe Maio & Septembri. ille igitur qui Aponi aquas vult ſumere, talem regulam obſeruet. In primis patiens careat febri· ſit bene purgatus. & ſapientis ac experti medici conſilio id faciat: vt voluit Gal. in libro de experimentis cap. vltimo.

A vbi dicebat. Caueas à medicis inexpertis: & maxime in potu aquarum mineralium. Supponamus ergo corpus purgatum & pro craſtina die aquam bibiturum: hoc veſperi pro cœna accipiat tantum panatellam cum modico vini paucifeſ ri, & ad horam eat dormitum. Sequenti autem die, tempeſtiue ſurgat & benę indutus capiat. xij. cyathos aquæ in termino vnius horæ, continue deambulando inter parum & nihil ſedendo vſq; ad horam prandij. Quę erit quando vrina incipit habere tincturam, ſcilicet vltra quatuor horas. Prandium autẽ ſit pullus elixus cum brodio ſimplici: vitulus etiam laudatur: vinum tenue & clarum, à prandio ad cœnam nil penitus dormiat. Ludat aut ſpatietur. Hora. xxiij. cœnet: & ſit con-
B tẽtus ſola panatella cum. xx. granis coriandrorũ, vel ſeminum cõmunium conditorũ. Hora. xxiiij eat dormitum, ſemperq; ſummò mane ſurgat: ſingulis diebus augendo numerum cyathorum vſq; ad. xxij. vel. xxiiij. & quia multi reperiuntur qui in potu talium aquarũ ſudant, ſicut ego cum illas accipio: admoneo tales illico apud ignẽ cum camiſia calida permutare ſe, ſudore cum linteolis exſiccato: ſi vero aliquis Patauij, Venetijs, vel alibi has aquas bibere vellet, quia actu frigidæ ſunt, calefiant in phiala vitrea poſita in lebete, in quo ſit de eadẽ aqua, bibaturq; vt diximus. Sunt enim aliqui cupientes oppilationes ſuas aperire, quia obſtructio mater fere eſt omnium ægritudinum, dixit Gordonius: eapropter volunt bibere magnam aquæ quãtitatem: quæritur vtrũ hoc ſit laudabile. Rñdetur ꝙ in cura coacta licet oĩa facere: & ſępe bene ſuccedit. Sed vbi qs tali auxilio
C egeat, tuto ad eas vadat, aquam bibat, duciam, ſuffumigia, lutum & balneum capiat, ſapiẽtis ac experti medici conſilio. At vbi thermas ipſas adire nõ poſſet, tuto mittat ad aquas capiẽdas in vaſis ligneis, vel vitreis, illiſq; vtatur ſecundum patientis neceſſitatẽ. Ad laudem Dei opt. max.

Et quoniam in hunc de ORTHONE MONTE ſermonem incidimus, libuit antequã ædis Deiparæ Virginis, & Auguſtiniani Cœnobij eidem adiuncti originem referamus, verſus quoſdam quos iuuenes adhuc de Orthone, quaſi Gigante quodam cum dijs pugnante, & à Ioue interfecto, atq; huic monti ſubiecto luſimus, hic apponere. In quibus, ex illius fulmine icti vulnere, ſudore, atq; excremẽtis, immiſſum proximis aquis calorem, ſalſedinẽ, ac vim ſulphuris & bituminis fabuloſe oſtendimus. Tu velim lector candide, qualeſcunq; ſunt, boni conſulas.

FVderat anguipedes immania monſtra gigantes
Iuppiter, & cœlo meditatus vincla Typhoeus
Conditus Inarimes ęterna mole gemebat.
Impoſitam Enceladus membris fumantibus Aetnam
Vix perferre gemens poterat. ſemuſta Veſeui
Saxa ſuper victum male Porphyriona premebant
Luctantem, flammasq; atro ſepe ore vomentem.
Iam rigido Mauors tranſegerat enſe Pelorum,
Et te ſæue Mimas, & te procere Damaſtor.
Verterat in faciem ſaxi Tritonia virgo
Aegide protenſa, longas Pallanta trahentem
Serpentum ſpiras, & dijs infanda minantem.
Cętera phlegræis proiecta cadauera campis
Aethera turpabant putri graueolentia tabo.
Vnus tot cæſis ſuperabat fratribus Orthon,
Orthon, ſupremo quem nixu irata crearat
Terra parens, vnum cunctis opponere diuis
Auſa (nefas) vnique arces promittere Olympi:
Tantum animo robur, tantasq; immanibus illa
Addiderat vires membris. hic vnus ab arce
Rhœtorum alpina, celſisq; à vertice Baldi,
Inq; deos inq; aſtra ferox conuitia iactans
Tentabat montes imponere montibus altos,
Et ſtructis arces gradibus conſcendere cœli:
Quum procul inſtructam videt aduentare deorum
Hinc aciem atque hinc, ſeq; peti tot ab hoſtibus vnum.
Ergo vt erat manibus centum præſignis, & acri
Corpore, centenas nunc intorquebat in hoſtem
Ingentes montis partes, nunc impete facto
Proturbabat agens aciem, vultuq; proteruo
Et voce horriſona diuos terrebat. ibi illi
Aut ſubito verſis ſe ſe occuluere figuris,
Aut latere, & celeri freti pede terga dedere.
Certatim trepidis tribuunt ſua quisq; coloni
Hoſpita tecta deis; nuſquam illis læta voluntas,
Non hilares vultus, non largæ copia menſæ
Defuit. hæc hominum pietas bene cognita diuis,
Grandia percepit meritorum pręmia: nanq;
Flaua Ceres illis meſſes, ſua vina Lyæus,
Pacales oleas Pallas, armenta gregesq;
Magna Pales, pauperq; tulit ſua dona Priapus.
Durat adhuc conceſſus honos, & dona deorum
Certa manent, ridetq; ſuo bona copia cornu.
At Mars, non dirum aſpectum, non brachia centum,
Non fremitum infandum metuens, petit enſe furentem
Cominus, & getico tentat dum rumpere ferro
Se miſeri vaſtum latus, intolerabile vulnus

Accipit

Accipit,& magnis implet clamoribus æthera.
Audijt incertis torrens Liquetia ripis,
Atq; Athesis metuens imo se condidit alueo,
Et retro pressis celer Abdua substitit vndis:
Horrueruntq; alpes,& nubifer Apenninus.
Iuppiter & sæuo turbatus vulnere nati
Et trepido diuum discursu:quem prius hostem
Spernebat,metuens pariter cœloq; sibiq;
Victorem trifido transfixit fulminis ictu.
Illum indignantem & vasto fumum ore vomentem
Turbine corripuit subito,ventisq; rotatum
Protinus Euganeis moribundum extendit in agris.
At Tellus(neq; enim illa sui non gnara doloris
Esse potest) scindi subito atq; dehiscere terram
Imperat,inq; domos vacuas atq; intima duci
Antra iubet flentem natum:qua mille columnę
Atria nigra deę magni Iouis inuia telis
Hinc illinc pariter subeunt:qua flumina fontes
Cuncta suos magnam subterlabentia terram
Agnoscunt:ibi mœsta parens stipata caterua
Natarum,quas illa Erebo commista crearat,
Vt stetit,impleuit mœstis vlulatibus antra:
Incusansq; Iouem,dixit quæcunq; iubebat
Insanus dolor:hinc illi phlegetontides vndę
Respondent,illinc resonant Acherontia saxa,
Et qui nigranteis voluit Cocytus arenas.
Dumq; extinctum Orthona parens,Orthona sorores
Ingeminant,ripæq; vndeq; Orthona reclamant.
Dumq; aliquid superest animæ,reuocare sorores
Non cessant,reuocant nymphæ clamore secundo.
Verum vbi iam exangues vita indignata sub vmbras
Fugit,inextincti viuebant sulphuris ignes,
Pascebantq; atros immensi corporis artus,
Et feruens omni sudor de parte fluebat.
Prima parens sacros extinquere fontibus ignes
Nititur:hanc natæ vna omnes famulæq; secutæ
Vix tandem gelidis vicerunt sulphura lymphis.
Quæ miros illinc subito traxere calores
Sulphureasq; simul vires,vsumq; medelæ:
At salibus fontes sudor vitiauit amaris,
Inq; nigrum ventris fœda excrementa bitumen
Mutata,affectis præbent medicamina neruis.
Fumiferum feruens Aponus caput extulit aruis
Primus,vicini post quem longo ordine fontes
Calfacti,superas venêre in luminis oras.
Tum fletum satis ingenti texêre sepulchro
Rupe sub aeria,quæ nunc ORTHONIS ab illo
Dicitur,& seruat post tot quoq; sęcula nomen.

Non ab re mihi videor esse facturus, si hoc loco ꝑ appēdice addidero, vnde habuerit ortū siue originem ædes illa virginis deiparę Orthoni mōtis. Anno siquidem à Christi redemptoris ortu. MCCCCXXVIIJ. quidā PETRVS FALZONIVS quum grauiter cruribus esset affectus, & multa tentata pharmaca nihil profecerent, ad hæc se contulit balnea, atq; in id balneolum quod nunc est iuxta ędem virginis, quotidie se demittebat, quumq; id sedulo per multos dies fecisset: singulis horis Dei genitrici suam valetudinem comēdabat. mota virgo Deipara hominis calamitosi precibus, illi astitit inenarrabili quadā specie humana maiore. quæ sic visa est alloqui hominem. Petre, mitte manum in imum aluei angulum, quodq; ibi offenderis extrahe. quod vbi fecisset vir pius, eduxit tabellam quandam ligneam pictam Dei genitricis effigie. quam ille conspectā supplex veneratus pristinę incolumitati illico restitutus est. huiusce rei fama cum ad aures Reuerendissimi Episcopi nostri Patauini peruenisset, (is erat tum PETRVS DONATVS Patricius Venetus Florentię pontificis Maximi inter nuncius) ꝑ literas don Dominico ordinis sanctæ Mariæ in Vancio eius in vrbe nostra vicario mandauit, vt montem Orthona statim peteret, req; vt erat, explorata, ac diligenter perspecta, studiose operam daret: vt eodem loci sacra ędes diuę Marię virgini illico extrueretur. in qua sacra illa effigies collocaretur. quod ille q̃ citissime effecit. O vltra q̃ dici possit sanctissima virgo. palā vtiq; oībus est q̃ potens sit diuina manus tua: & ex hoc maxīe dignosci potest. ab anno nanq; 1428. ad annum. 1548. ex *infinitis manifestissimis* miraculis hoc extat maximum, ꝙ loca syluestria, sterilia, *inaccessa, ac vix lupis cognita*, impręsentiarū instar Hesperidum hortorum elucescant. adde præterea religiosissimum, & longe pulcherrimum templum ipsi virgini dicatum, & heremitarum Augustini cœnobio adiūctum, quod ad Orthoni montis radices iacet. is mons ad aquilonem & occidentem vergit. ornat locum tum ipsius ædificij pulchritudo, tum innumerabilia penè dona voto per totam ędem vel tholis suspensa, vel donarijs affixa. Aedes porro mediocris, & quæ situ ipso, crucis speciem præferat. primus ingressus vsq; ad aram maximam, vbi mirifica effigies beatę Virginis est collocata, late patet. vbi ab ea deflexeris in dextram ac lęuam partem, tanq̃ in crucis brachia quædam, hinc inde protenditur. Heremitę Augustiniani loco præsunt, sacraq; ibi quotidie Deo & Virgini faciunt: ad quam salutādam, & vota persoluenda, innumeri populi mira pietate confluunt. Hoc singulare Dei opt. maximi munus, thermas etiam ipsas loco vicinas celebriores reddit.

Descriptio Aedis. D. Mariæ montis Orthoni.

Quod reliquū est, intrantibus monasteriū per portam cōem curuā, diuersi fonticuli se offerunt calidi: sed vnus maior cæteris, à quo quodā ligno cōcauo lutū extrahitur. & patiētes ægritudines superius enumeratas, hora. xij. & xxj. sub ardēti Sole emplastrātur: lutoq; exsiccato nouū lutū apponitur spacio vnius horæ. demum eadem aqua lauantur, & exiccati in lecto se ponunt per dimidiam, vel vnam horam, non vt dormiant, sed vt membra restaurentur. Sicq; per. xv. vel. xx. dies id fit. quia longa ægritudo ad curationem tempore longo indiget, quippe actio omnis fit in tēpore, dicebat philosophus. In hortis etiam sunt piscinę scaturientes eiusdem virtutis.

Hæc de Balneis nostris Patauinis in præsentia dicta sint. quòd si rudi sermone (doctissime lector) non expolito, & auribus tuis digno, dicta hæc videbis, non sis immemor vulgati carminis illius,

In tenui calamo latitat mel sæpe suaue,
Et modici fontis temperat vnda sitim.

Postremo libuit hoc medicorū veteri carmine aquarum Aponēsium sumendi ordinē claudere,

Balnea qui sumunt Aponi, sint febre soluti,
Luce fugent somnū, sit quoq; cœna breuis.
Elixas comedant carnes: venereq; sequestrent:
Prouocet vrbanos quælibet hora iocos.

De Balneis Patauinis tractatus explicit.

QVAESTIONES NONNVLLAE circa prædicta balnea.

AD hæc cū iā de Balneis nostris Patauinis doctissime RHAMNVSI Quæstiunculam terminatam arbitraręmur, noua ecce orta est speculatio. Quippe ꝙ ALOYSIVS Luisinus Vtinēsis academiæ Patauinæ scholaris nemini secūdus, dubia hæc nobis discutienda proposuit, eo ꝙ primo Metaphy. iij. dixit Arist. Veritatem inquirentes sine dubitatione, similes sunt nescientibus quo ire debent, & consequenter fas est de singulis dubitare. Dubium aūt propositum à doctissimo iuuene tale est. Aquę thermarū in qualitatibus actiuis calidæ sunt actu & potentia, in passiuis vero humidæ actu, potentia siccæ, iis statibus arguo sic. Aquæ thermarum calidæ sunt & siccæ.

&ſiccæ.ergo habent calſacere & exiccare.

Queritur modo ſi corpus calidæ & ſiccæ tẽpe raturæ, aliquo ſymptomate affectũ repiatur, pro cuius cura congruum ſit ei tales aquas exhibere. Quæritur inquã nunquid tutum ſit patienti con ſulere, vt illas bibat. In primis arguitur ꝙ non, quia corpus naturaliter calidũ in naturalibus, ſpi ritalibus & animalibus, ex quibus totum reſultat calidum, quod quidem potius indiget refrigerio q̃ ſupercalefactione, vt voluit Gal.iij. techni.90. textu, vbi dixit, ꝙ curatio cuiuſcunq; ægritudinis eſt alteratio cum oppoſitis in qualitate, quia con traria contrariis curãtur. exhibere aũt has aquas, eſt addere caliditatẽ caliditati propter ſymbolei- tatem, ad quam facilis eſt tranſitus. Tunc arguo ſic, ſimile additum ſimili facit furere. hic eſt ſimi- litudo inter aquas & corpus. ergo inde furor ma- ximus accendetur. diſcurſus notus. Maior eſt Ari ſto. primo de generatione. Minor conceditur. re- linquitur igitur tales aquas nullo pacto conueni re corporibus cholericis.

Quæritur vlterius, ſi tales aquæ mane bibun- tur, vtrum in ſero conueniens ſit bibere aliquem ſyrupum, vel iuleb cum aquis diſtillatis, vel deco cto aliquo, ad hoc vt fiat contraoperatio, ne cor- pus igniatur. Quippe tanta biliosa materia moue tur, quæ fere omnium morborum mater exiſtit, vt voluit Galenus in libro de Dynamidijs. Cum ergo tãta bilioſa materia moueatur propter aquę eductionem in mane, videtur quòd in ſero pars quæ non eſt educta, veniat præparanda cum dige ſtiuis ad exitum in ſequenti die, auctoritate Hip- pocra. Cõcocta medicari & mouere non cruda. Quapropter concludẽdum videtur in ſero dige- ſtiua propinanda eſſe:

Quæritur amplius, vtrũ bibẽtibus tales aquas, hepar inungendum ſit cum oleo roſaceo, vio- laceo, vel vnguento ſandalino, mane & ſero ante cibum. eſto quòd in thermis, vel extra, aquæ ſumantur.

Ad dubia ab iuuene ſtudioſiſsimo acutiſsime & docte propoſita libentſsime reſpondemus. Ad primum quando dicitur. Aquæ thermarum ca- lidæ ſunt actualiter, & ſiccę virtualiter. concedo. ergo calſaciunt & exiccant. tranſeat. at cum in- fertur. ergo tales aquæ non ſunt corporibus cali- dis & ſiccis, id eſt cholericis exhibẽdæ. nego iſtã. Ad argumentum, cum dicitur tales aquę calidæ ſunt & ſiccæ, ergo calſaciunt & exiccant. Reſpon deo, quòd calefacere & exiccare contingit dupli- citer per ſe, vel per accidens, & certum eſt quòd per ſe calefaciunt, per accidens vero dico, quòd refrigerant, pariter & humectant, quia tanta materia bilioſa euacuatur per ſeceſſum, & quan- doque per vomitum, quòd corpus priuatiue re- manet frigidum & humidum. quòd autem maxi ma quantitas materiæ bilioſæ euacuetur: ſciunt illi qui aquas bibunt. in quibus dum egerunt, tan tus ardor in ano excreſcit propter euacuationem materiæ bilioſæ in vna hora, vel ad ſummũ qua- tuor, vt vix cum ſpõgia madeſacta poſsint illum tãgere & abſtergere: & ex hoc eliciebat adagium Petrus Trapolinus, quòd certum per accidẽs, ma gis eligendum quàm per ſe dubium.

Ad aliud. De digeſtiuis & iuleb exhibendis. Reſpondetur quòd nõ ſunt ad propoſitum, quia aquę noſtræ minerales digerunt, & euacuant, qđ in nullo alio pharmaco reperitur. eapropter non egemus digeſtiuis, aut aliquo alio alterante. ſat eſt quòd potus thermarum præſupponit corpus ſyrupizatum, ac purgatum exquiſite.

Ad aliud dubium. de inunctione hepati appli canda eum oleis, aut vnguento ſandalino, quo communiter aliqui medici vtuntur. dico ꝙ nul- lo pacto id fiat, & ratio eſt. quia extrinſeca inun- ctio calorem in hepate coaccentrat. quo fit vt he par magis calidum reddatur, vt placuit Ariſtote. ſecundo Metheororum, vbi dixit, Cõtrarium cir cunſtans ſuum contrarium fortificat ipſum, per antipariſtaſim. Exemplum patet: in fabriferrarijs, vbi ferrum cum carbonibus accenſis volunt ma- gis ignire, qui aſpergunt carbones ignitos cum aqua frigida, ad hoc vt maior fiat caloris coac- centratio.

Hi ſunt excellentiſsimi huius ſcientiæ profeſ- ſores, vnde & hæc & alia didicimus, Petrus Ro- chabonella, Hieronymus della Turre Veronen- ſis, Gabriel Zerbus, Marinus Brocardo, Franci- ſcus de Caballis, Bartholomęus gibbus Monta- gnana, Ludouicus Toſetus, Benedictus Fauen- tia, Laurentius Saxoferrato, Franciſcus Memo- ria, Bernardinus Malſperono, Victor Maripe- tro, Baptiſta Barzizio, Nicolaus Ianua, Ioannes Aquilanus, ac Petrus Trapolinus, Patauinæ vr- bis ſplendor, qui ſingulis diebus faſtis, per duas horas legens, & tantũdem in circulis in ſero di- ſputans, arcana philoſophiæ, ac ſacræ medicinæ aperte demonſtrauit, & qui vidit teſtimonium perhibet: & ſcimus quòd vera dicit, vt tu do- ctiſsime lector etiam credas, nos tripode Apol- lineo certiora enarraſſe. Palam autem omnibus ſit, hos citatos doctores de balneis Aponenſibus loquutos, ex ſententia Montagnanæ: nec non id totum edocuiſſe, & vbi aliter ſentiret Michael Sauonarola, id tantum inexperiẽtiæ ipſius aſcri- batur: hic nanque Ferrariæ, Montagnana vero

Patauij legebat,& ad vota singulis annis ꝑ multos dies balnea adibat', & easdem aquas stillabat ad libitum.

Et quia Deo benedicto fauente, dum essem in partibus Romãdiolæ medicus optimi et præstãtissimi Ducis Vrbini Frãcisci Mariç Feretrij, ita annuente excellentissima Ducissa Eleonora Gonzaga eius Consorte, iui ad videnda balnea satis famosa Vrbis veteris ac Viterbij. Eapropter dum essem in thermis illis ea quæ scripsi, hic fideliter ascribam.

De Balneis Vrbis veteris, ac Viterbij.

DIe.25. Iulij. MDXXXIII. Illustriss. Vrbini Ducissa misit me ad videndũ balneum Ficoncellæ, laudatum à D. Hieronymo à Corrombono de Eugubio, pro excellẽtia sua, quod est in Castro S. Cassiani, distanti .xv. milliaribus ab vrbe veteri. ibique fui per tres dies & exquisite oĩa cupiens cognoscere, & eorum reddere rationem, ducem habui Fran. Antonium Didrellum balneorum expertissimum, ibi habentẽ domicilium, & commorantem. Imprimis ostendit mihi vir iste expertus.

Balneũ magnum, appellatum DE LA TERRA naturæ aluminosæ ac ferreæ. in quo se balneẽt patientes, & bibunt. est autem tantæ caliditatis, vt vix tolerari possit. Toleratur tamẽ in angulis, & locis non scaturientibus. mundificat renes à calculis. stomachum corroborat. adiuuat fœcunditatem. Distat à Castro per iactum vnius lapidis.

Secundum Balneum est CALDAGNA, distans vt primum, aperit oppilationes, sudorem ꝓuocat copiose, rustici in hoc stantes subterfugiũt phlebotomiam, ac scabiem sanant, dolores frigidos expellentes.

Tertium balneum est DE BVXO, sic dictum quia ibi tantum nascitur buxus. Dicitur ẽt Grotta, eo quia iacet in quadam grotta. De eo bibitur. & vis sua est in eleuandis cicatricibus inductis à combustione ignis, valet in fistulis, & neruorũ pũcturis ac vlcerib. et est aqua satis turbida.

Quartum balneum dicitur CALDAGNA COCTA. Calidũ & siccum. in quo est ducia exsiccans humores calidos, & humidos. valet in podagra. & circuncirca balneum, vidi & tetigi magnam quantitatem capillorũ veneris, recentissimosq; collegi, & ipsos in vna pyxide reposui, et Vrbinum portaui.

Quintum balneũ est SANCTI GEORGII calidũ, & siccum. De quo à fidedignis dicebatur in præsentia Reueren. ac Illustriss. Cardinalis Senensis de PICOLOMINIBVS. qui tunc ibi erat. q mense Maij, & Iunij illo anno à quodam milite Triuiano, ferrum quodam extractũ fuit, quod sub genu erat infixum, & ab alio pila plumbea ex cauilla: à Molẽdinario, puncta partisanç, quæ erat coxæ infixa, à Comestabili Florentino 24. squamç ossis. amplius à quadã muliere iuuene de Lerona, quæ putridum crus habebat, id totum abscissum est, & cõualuit virtute balnei. Diligenter quæsiui à multis incolis de minera. dicebant ferè omnes à prædecessoribus semper audiuisse, q minera erat de calamita, ex quo ita potenter attrahit. hoc autem apud me est valde dubiũ, & eapropter curro ego ad occultam proprietatẽ.

Sextum Balneum est SANCTÆ MARIÆ. Calidum & siccum, valet in podagra, gumis, cõtractione, spasmo, in resoluenda calositate cicatricis, gangræna, ventriculum confortat in .xxv. diebus.

Septimum balneum est FICONCELLE tẽperatum ad tactum in caliditate, ferreum, aluminosum. Bibitur pro hepatis inflammatione. leprosos curat.

Octauum balneum est DE LVTO, dictũ Poyus. valet in vulneribus, gumis, ac membro debilitato.

Nonũ balneum est de FRATICELLIS. valet vt balneum de Luto: Hęc balnea à me pluries in tribus diebus continuis visa sunt, Duce semp Fran. Antonio Didrello qui in balneis habet domicilium. nec illi fui ingratus.

Die.29. Iulij MDXXXIII. fui Viterbij, Sermonemq; habui de Balneis Sancti Cassiani, & Viterbiensibus, cum D.M. Octauio, D.M. Matthæo de Colle, & D.M. Marcoantonio Turrino. Demum ad balnea Viterbiensia me transtuli. & imprimis vidi BALNEVM DE SERPIS appellatum, quod distat ab vrbe tribus stadijs, mirifice valens in vlceribus.

Balneum est NAVES, VEL NAVSÆ. vel LAVES. Calidũ aluminosum. In quo lacuna est satis ampla: cuius aqua lactei coloris existit, & satis calida, ad distantiam vero decem cubitorum, duo foramina terram erumpunt. Quorum vnũ distat ab alio per vnum cubitum, foramina autẽ aliquanto tribus digitis latiora sunt, e qbus prosilit aqua extra foramen quatuor digitis. aquam amborum foraminum tetigi decies in vna hora, mirabile dictu, alterum erat calidissimum, alterum frigidissimum, & extra foramen prosiliebat frigidissima aqua, & hora erat .xx. dum ibi essem sub ardẽtissimo sole, coactusq; fui bis permutare camisiam prę sudore nimio nec inde poterã recedere quin iterato tangerem aquas vix vno cubito distantes,

distantes.alteram calidissimam alteram frigidissimam instar niuis . res certe speculatione digna . & dũ essem Romæ coram CLEMENTE VII. ibi existente D. Matthæo Curtio hoc dixi sanctitati suæ, pro re fere miraculosa . Pontifex illico quæsiuit causam tantæ diuersitatis, in tam breui spacio. respondit Curtius non esse hoc possibile. subrisit inquiẽs, non credo ꝙ magister Ludouicus mẽtiatur, sed causa est occulta : subiunxitq; vtraq̃ dici possit sapientissimus Pontifex. videre nostrum est, orificium aquæ calidæ, existens versus balneũ Nausæ, circa suã caliditatem causam manifestã habere. Quippe ortum attestatur principio suo: orificium vero frigidam emittẽs aquã, causam habere potest influxum Lunæ, Veneris, vel Saturni, propterea quia Planetæ sunt frigidi, vel influxum ab aliqua stellarum fixarum existẽtiũ in octaua sphæra. ꝙ modo tanto impetu aqua frigida saliat, vt videatur sicut calida ebulliens: id à vẽto subterraneo esse potest, propellẽte aquam illam ad extra. Tunc ego cum omni reuerẽtia dixi, Pater beatiss. planeta ille, vel sydus octauæ sphæræ causans talem influxum, quodcunq; sit, illud paulo minus, æquale aut maius est tota terra. quippe ꝙ omne sydus octauę, quantũcunque paruum, octies decies maius est tota terra secundum Alphagranum. Quomodo ergo tãta moles in distãtia cubitali, effectus adeo contrarios producere potest? Subrisit Pont. inquiens. Aduc modicum lumen in vobis est. nonne dixit vester Aristo. ꝙ maxima pars eorum quæ scitis, est minima eorum quæ ignoratis? Dicas quæso si non darentur influxus frigidi, quomodo entia frigida generarentur, & conseruarentur, vt puta ferrum, argẽtum viuum, ac id genus multa? Ad hæc tremulus dixi, Sanctitas vestra tetigit scopum. Tunc vero Pontifex iniunxit magnifico Cauallerino dilecto suo dicens, Scribas magistro Marcoantonio Thurrino physico Viterbiẽsi, vt quamprimum eat ad balneum Nausę, diligenterq; videat ac tangat duos fonticulos, alterũ in sinistro cornu versus balneum calidum, alterum in dextro frigidũ, distantiam annotans, necnon latitudinẽ orificiorum. ac de oĩbus certiores nos q̃primum reddat.

Tertiũ. ad distantiã iactus vnius arcus in quadã domũcula diruta fere, per medium magno impetu currit quædam aqua calidissima adeo feruens, vt eam manus tolerare nequeat . videtur autem hoc potius flumen currens q̃ balneum.

Quartũ post hoc ad distãtiã vnius milliaris, vidimus balneũ DE BVSSETIS, aluminosum in quo nec musca quidem erat, oẽsq; cameræ nudæ.

Quintum. recedẽs ab hoc iui ad famosissimum balneũ della GROTTA, vel Gripta, seu Papę, ex eo ꝙ PAPA NICOLAVS V. ob imẽsum beneficiũ receptum ab illa aqua, ad futurorum cõmodum, multas ædes ædificari mãdauit: aqua est coloris æris, ingrata satis gustui meo, & trium famulorum qui mecum erãt. lauimus manus & faciem, ex qua lotione, tantus fœtor impressus est in manibus nostris chirotecis, linteaminibus ac vestibus per multos dies, vt nec fuerit dare modũ cũ sapone, aut aqua muscata, fœtorẽ illum hircinum pellere . aiunt tamen Viterbienses balneum illud, vnico verbo, ad omnes ægritudines valere. vtrum autem hoc verum sit, scrutator omnium Deus optim⁹ maximus nouit. Talia sunt balnea à me visa in agro Viterbiensi, nec vsquã fuit dare modum aliquem vt inuenirem in pallatijs illis, qui ea ostenderet . forte quia tunc temporis, aer esse potest insalubris . ego vero etsi ex nimio æstu fessus, non tamẽ videndi satulus, Balneum Grottæ iterum ingressus, certificatus de colore glauco, minera glauca, & eius fœtore : ibi tres horas consumpsi, nullo etiam villico apparente, eo relicto Romam petij . Multosque medicos alloquutus, scire cupiens, nũquid balnea enumerata à Sauonarola reperiantur . dixerunt ipsum nunquam vidisse, sed quæ scripsit accepta retulit. De balneo autem Pontificio quæritans eius scire dotes, vnanimes responderunt, Nos Romæ de balneis parum curamus, sed ignorantes medicinæ canones, ad balnea confugiunt.

Hęc sũt doctissime, ac p̃stãtissime RHAMNVSI Mœcenas optime, quæ ad Ferrantem Pontificis maximi medicum iampridem misimus: quæ, si tibi non vsquequaq; displicuisse intellexerimus, tum demum satis laborum nostrorum vberem fructũ percepisse gaudebimus: quòd ea scilicet tu vir tantus, tam præstantis ingenij, tam exactę doctrinæ nõ improbes. Et nobiscũ bene actum esse non mediocriter lætabimur, quod scripta nostra sub illius noĩe in lucẽ exierint, qui sua, qua prędĩtus est, authoritate, eos qui vere iudicare, aut propter imperitiã nõ possunt, aut ꝑ maleuolentiam nolunt, à consilio detrahendi possit deterrere.

Hæc sup & thermis Aponi, & feruentibus vndis,
Sit scripsisse satis : quando iam hortatur Apollo
Inuentor medicinæ, alias me incũbere in artes,
Et medica reuocare animas ope sedibus orci.
Tu vero patriæ decus, & noua gloria gentis
RHAMNVSI, venetũ quẽ vrbs tota ãplectit̃, atq;
Diligit, & meritos optat cui reddere honores
Cum benefactorum testes, tũ præmia laudum,
Perlege quæ voluit nimis acris feruida amici
Cura, vel inuitũ me, hominũ dare nup in ora.

Finis Ludouici Pasini.

AD LECTOREM

CUm summa diligentia, quæ vel ab antiquis, vel à iunioribus de aquarum medicinis scripta sunt, vndique summa diligentia conquisita non incuriose legissem, animaduerti Illustres aliquot Medicos cum de Puteolanis Balneis disputant, ALCADINI Poetæ Siculi auctoritate vel imprimis niti. Itaque librum illius de xxxi. Puteolanæ regionis balneis aliquot vetustis exemplaribus collatis quàm licuit diligenter emendatum: typis nostris imprimendum curaui, non ingratum tibi futurum existimãs si præstitissem, vt tu quoque eos versus posses legere, quos clari illi viri quasi oracula quædam suis operibus inserere pulchrum putarunt. subieci & IOANNIS ELYSII medici Neapolitani libellum, in quo fidelem eorum versuum paraphrasin, ac præterea de AENARIAE insulæ thermis perquam diligentem considerationem deprædhendes. atque ex his omnibus probabilem coniecturam facere poteris, antiquitus in singulis quibusq; balneis scriptum fuisse, quo quisque morbo fuisset liberatus, & quæ ibi scripta erant, à medicis postea obseruata, & ab ALCADINO in versus fuisse coniecta. neque mirari oportet si hodie, aut pauciora, aut fortasse plura inueneris ibi balnea, propterea quòd tota illa ora propter subterraneos spiritus atque ignes, terræmotibus obnoxia est. atque inde euenit vt aquæ, aut meatus mutent, aut pereant. aut etiam nouæ prorumpant. verum, vtcũq; se res habet, NEAPOLIS illa nobilissima ciuitas tum præclaris alijs multis dotibus, tum diuinis istis aduersus omnes morbos aquarum suarum miraculis iure gloriari potest. ac dijs immortalibus gratias agere debet, & quæ ibi sunt ædificia sarta tecta seruare, vbi autem desiderantur, noua excitare, vt quæ Italicarum ciuitatum clarissima est, eadem in omnes mortales liberalissima, ac maxime hospitalis iure prædi

ALCADINI POETAE SICVLI

De Balneis Puteolanis.

AD HENRICVM IMP.

INter opes operum Deus est laudandus in illis,
In quibus humanæ deficit artis opus.
Res satis est dictu mirabilis, horrida visu,
A phlegetonteo prouenit amne salus:
Nam quæ defunctos aqua feruens vrit in imis,
Hæc eadem nobis missa ministrat opem.
Cætera quę multæ non curant membra medelæ,
Balnea quæ curent TERRA LABORIS habet.
Copia queis nulla est argenti, aut diuitis auri,
Quęrite, quę gratis auxilientur, aquas.
Quarum virtutes & nomina maxime Cæsar
Pręsens pro iusta laude libellus habet.

Balueum Sudatorium.

Absque liquore domus, hinc sudatoria dicta,
Nam solo patiens aere sudat homo.
Ante domum lacus est ranis plenusq; colubris,
Nec fera, nec piscis inueniuntur ibi.
Ingreditur siquis paruæ testudinis vmbram,
More niuis tactæ corpora sole madent.
Euacuat chymos, leue corpus reddit, in ipso
Quouis apposita est, vase tepescit aqua.
Hęc aqua languentes restaurat & ilia sanat,
Vlcera desiccat sub cute siqua latent.
Hac re Germanus Capuę caput, ęde repertum
Ad sacra PASCHASI pascua te retulit.

Balneum de Bulla.

Est aqua quę bullit, & ob hoc bene Bulla vocatur,
Humani quantum Bulla timoris habet.
Vt rogus inspirat saxis crepitantibus intus,
Sic locus inuito frigore corda mouet.
Quàm metuenda magis, tanto magis vtilis ęgris,
Si studeant in ea sępe lauare caput.
Et si forte carent, quo possint membra lauari,
Alterius curent sumere fontis aquam,
Hæc virtute loci præstat calefacta salutem,
Luminis antidotum, seu medicina potens.
Hęc caput emendat: matricem purgat: & inguen
Liberat & splenem purgat, & ipsa iecur.

Balneum à Strunis.

Dentibus à Strunis prodest, quos rheuma relaxat.

Hoc, redit ad solitum si cadat vua, locum.
Faucibus apta satis, branchos ex rheumate passis,
Et læsis oculis hæc aqua præstat opem.
Pulmonem recreat, quem tussis anhela fatigat:
Inflammat corpus, cui dominatur aqua.
Incitat os dapibus, stomachi fastidia tollit:
Aufert in multis rheumatis omne malum.
Pigritiem tollit membrorum, pectora lenit:
Vocis ad obsequium gutturis aptat, iter.
Sæpius vnde solet morbis occasio nasci,
Ne fluat à summo vertice, phlegma vetat.

Balneum Foris cryptæ.

Lympha foris cryptæ iuxta maris edita littus,
A' stomacho pellit debilitatis onus.
Sed nocet hydropicis, cum sit dulcissima potu,
Vim consumendi non habet, inde nocet.
Leniter ignitos assumpta refrigerat artus.
Pulmonem lęsum sanat et inde iecur.
Pectoris antidotum, tussi medicamē amicum.
Desiccata febris caumate, membra rigat.
Ipsa per occultos telluris ducta meatus
Subuenit ægrotis, est quibus ægra cutis.
Vt dicunt veteres (satis est, mirabile dictu)
Ipsa Foris cryptæ bulla ministrat aquam.

Balneum Iuncariæ.

Balnea Iuncaræ quæ sunt in littore Ponti
Prosunt consumptis, ni sit adusta cutis.
Pectoris amissas reparant in corpore vires:
Lętificant animos, gaudia sumpta fouent.
Quę veniunt per se, mentis suspiria tollunt,
Et faciunt alacres ad meliora viros.
Efficiunt Veneris renes ad prœlia fortes.
Confortant stomachum, lumina læsa iuuant.
Quas hominum febres certus interpolat vsus,
Ad nihilum redigunt, purificantq; iecur.
Talibus vsus aquis discrimina nulla timebit,
Quæ quandoque solent extenuare cutem.

Balneum Plagæ seu Balneolum.

Inter aquas pelagi prope littus sub pede rupis
Magnus in effectu fons breue nomen habet.
Balneolum dictum tantę virtutis amœnum,
Vt patiens, illic sentiat esse Deum.
De morbo quocunq; doles, seu caumate quouis:
Lotus aqua tali corpore liber eris.

Et caput,& ſtomachum,renes & cætera membra
Confortat,tepidam ſi renouabis aquam.
Hæc prodeſt oculis, oculorum nube fugata,
Conſumptos reficit, quos tenet ægra fames.
Materiam tritæi conſumit & amphimerinen.
Plus alijs genus hoc Parthenopæus amat.

Balneum de Petra.

Cui petra dat nomen,mirum reor eſſe lauacrum,
Quòd lapidem poſſit frangere nomen habet.
Infeſtos capiti ſolet hoc arcere dolores.
Auribus auditum præſtat,& addit opem.
Lumina detergit nebulis maculoſa fugatis
Pectoris & cordis eſſe medela poteſt.
Veſicas aperit,de renibus vrget arenam,
Huius aquæ potus interiora lauat.
Quamplures vidi calidam potare petroſos,
In quibus vrina poſt lapidoſa fuit.
Vos igitur quibus eſt durus cum pondere mictus:
Aſsiduus talis liberat vſus aquæ.

Balneum de Calatura.

Pulmoni præbet ſolitam Calatura quietem,
Inde fugat tuſsim,quam graue rheuma parit.
Hæc ſtomacho vires reparat,vim præbet edendi,
Sæpius aſſumptas decoquit illa dapes.
Hæc clarat faciem,mentem corroborat,& cor
Lætificat,turpes radit ab ore notas.
Formidat quiſquis phthiſim cum tuſſe paratam,
Vt timor abſcedat,ſæpius intret aquam.
Inueterata (fuis veluti radicibus arbor)
Auelli è terris abſq; labore nequit:
Sic etiam veteris ſerpentia ſemina morbi,
Haud facile euelli qualibet arte queunt.

Balneum Subueni homini.

Ex re nomen habet lympha hæc, quod ſubuenit ægris.
Nominis effectum gaudet habere ſui.
Purgat pulmonem, deponit pondera ſplenis,
Depurat tumidum certa medela iecur.
Triſtitiæ cauſas gelido de pectore tollit.
Humores veteres leniter vnda lauat.
Defectum ſtomachi tollit,confortat & ipſum,
Vt cupido ſolitas appetat ore dapes.
Vocem ſyncerat,genus aufert omne doloris,
Talis amatores recreat vnda ſuos.
Hic etiam deponit onus longæua podagra

Detur vt articulis sæpe petita, quies.

Balneum Sanctæ Anastasiæ.

Ascribunt homines tibi Anastasia lauacrum.
Vsibus humanis commoda multa parit.
Corporis ægroti recreatos efficit artus.
Virtutes omneis corporis vnda nouat.
Res miranda quidem est, vbicunq; cauaris arenam,
In medio fossæ feruida manat aqua.
Illa recens in fonte suo symptomata tollit
Languenti, ardorem si patiatur aquæ.
Fonte relicta suo nihil affert vtilitatis,
Hæc eadem prodest frigida facta parum.
Qui petit inuiso se se languore leuari,
Sentiet auxilium, si renouabit aquam.

Balneum Orthodonicum.

Hæc manet absconso telluris lympha meatu
Hanc via sub terris plena timoris habet.
Tu caue ne subeas thermas spirantibus austris,
Ne calor inclusus sit tibi causa necis.
Hæc aqua mira nimis consumptis est bona valde.
Restaurat corpus nobilis vsus aquæ.
Infirmos sicui febris tenuauerit artus,
Et putat extremam tristis adesse diem,
Has fidens intrabit aquas, & sæpe frequentans,
Sentiet in robur se rediisse vetus.
Phthisis, ephemerinæ febres & nausea turpis
Pellitur his thermis, hectica victa fugit.

Balneum sulfurariæ.

Hi versus Alcadini esse non existimant.

Mollificat neruos lauacrum à sulfure dictum.
Cessat in hoc scabies, infectaq; membra nouantur.
Fœcundat steriles. capitis stomachiq; dolorem
Destruit, & lacrymas in lumine stringit aquosas.
Ad vomitum prodest. oculos bene reddit acutos.
Phlegmata dissoluit, febrim cum frigore tollit,
Præsertim si præueniat purgatio terna,
Intrabis securus aquas. nam corpora pura,
Quam semel accipiunt, seruant sine labe salutem.
Hæc oleant quocunq; modo, ne balnea culpes,
Effectum virtutis ama. nam sæpe medela
Quam fugiunt nares, fugat hæc à corpore morbos.

Balneum Cantarelli.

Inter aquas pelagi feruens aqua manat, & ipsa
Ne fluat ad pontum sectile claudat opus.
Cantarus humana fruitur virtute medendi,

Nam plagas veteres consolidatq; nouas.
Cantarus educit ferrum infixum ossibus. idem
Ossibus effractis ossa minuta trahit.
Vlcera quæ patitur cutis ex humoribus extra
Cantarus abstergit, lumina clara facit.
Sanguinis obturat venam quocunq; fluentem.
Subuenit artheticis, fit medicina pedum.
Vtilis ad febres, & frigora, sed tamen huius
Vsus aquæ lateri continuatus obest.

Balneum Ciceronis, quod & de Prato dicitur.

Est aqua quam vulgo de Prato balnea dicunt.
Creditur à multis hoc Ciceronis opus.
Est via difficilis quæ ducit ad interiora,
In quibus inueniet, quam petit æger, aquam.
Hæc bene visceribus fertur conferre molestis.
Alleuat hæc corpus quod grauat humor iners.
Dicitur & duros mire mollire lacertos,
Et caput & spatulas ad sua iura trahit.
Lipposos oculos hæc clarat, & vlcera tergit:
In toto pariter corpore prestat opem.
In sudore madens fugiat pro tempore frigus,
Nec potum sumat, dum sua membra calent.

Balneum Tripergulæ.

Est locus, effregit quò portas Christus Auerni,
Et sanctos traxit lucidus inde patres.
Hæc domus est triplex, hinc iure Tripergula dicta,
Vna capit vestes, altera seruat aquam.
Tertia languentes late excipit, atque lauacrum
Suggerit: & medicam fida ministrat opem.
Vtilis vnda satis nimium sudantibus: aufert
Defectum mentis cum grauitate pedum.
Hæc stomachi varias potis est releuare querelas,
Flebile de toto corpore tollit onus.
Huius amator aquæ symptomata nulla timebit.
Incolumi semper corpore lætus erit.

Balneum de Scrofa.

Has dictas aiunt scrofę de nomine thermas,
Scrofula quòd fœtens tollitur hic subito.
Vel quia tum primum vis est deprensa lauacri,
Cum scrofa his se se languida lauit aquis.
Pellitur & morbus qui sumpsit ab impete nomen,
Si fuit à salso phlegmate causa mali.
Hæ thermæ scabiem infestam, lepramq; fugabunt,
Prosunt articulis, proficiunt podagræ.

Ventribus & prosunt plenis intercute lympha
Cum tumet ascites, & graue sentit onus.
Harum ope qui sanus fuerit, cauet omne legumen.
Prouidus hic idem salgama cuncta fugit.

Balneum Sanctæ Luciæ.

Hæc lympha veniente replentur balnea semper,
Semper & illimi limpida fonte nitent.
Parthenope tamen his raro vtitur, hæc quia tristis
Aduena languentum turba replere solet.
Hæc iunctarum pellit capitisq; dolores:
Hæc etiam præsens est medicina oculis.
Seu catarracta nocens modo non vetus, occulit illos,
Seu nebula exurgens lumina fida premit.
Vidi egomet maiora fide, qui venerat orbus
Discussis tenebris rettulit inde pedem.
Tinnibant aures, remeauit sanus vtraq;:
Cepit & auditum qui modo surdus erat.

Balneum Arculi.

Qui breue nomen habet, magnæ virtutis habetur
Arculus, à flammis, quod calet, arcet hepar.
Rheumatis & stomachi vitium de corpore tollit,
Liberat à multa frigiditate caput.
Hic ægris oculis medicamina fida ministrat.
Arculeæ cedit triste papauer aquæ.
Et si forte fugit vigilantia lumina somnus:
Arculus aducto membra sopore fouet.
Balnea quod Trituli, quod Culmæ lympha ministrat,
Arculus in multis hoc operatur idem.
Quamuis inter aquas Trituli sit gratior vnda.
Consulo ne dubites hoc breuiore frui.

Balneum de Cruce.

Nunc Crucis est multis laudabilis vnda lauacrum
Quos semper querulos lenta podagra domat.
Confortat neruos, flatus expellit ab ipsis
Ilibus, hæc sanat fida medela latus.
Prodest hydropisi quæ fit ex phlegmate crasso,
Consumitq; cauum splene tumente, iecur.
Proficit & ventri, siquando hypochondria lassant,
Insita seu neruis frigida gutta nocet.
Vidi ego cui fuerat quondam manus arida dextra,
Nec poterat positos tollere ad ora cibos,
Viribus huius aquæ paruo post tempore sanam
Huc illuc lætum vertere sæpe manum.

Balneum Succellariæ.

Est Succellariæ lauacrum quod conuenit ægris,
Lucida quo multum dulcis & vnda fluit.
Pondus & ardorem vesicæ tollit in ægris.
Prouocat vrinam tentio cuius obest.
Hac oris labia hac leuiter curantur in vnda,
Dentes:gingiuas mundificando iuuat.
Passus in æstate hemitritæum,aut quotidianam,
Aut typicas febres sentiet huius opem.
Pulmonis,iecoris vitio,splenisq; medetur.
Tussis ab hoc lauacro pectore pulsa fugit.
Appetit & stomachus ista perlotus in vnda,
Non bene digestus redditur vnde cibus.

Balneum Cryptæ palumbariæ.

Crypta Palumbarię est,fuerit quia grata palumbis,
Vel quoniam lumbis fertur obesse parum.
Vnda suo hæc lęsos feruens medicamine renes
Sanat:& vrinæ sumpta recludit iter.
Auxilium nusquam inuenies pręsentius vllum,
Perpetuus capitis si tibi forte dolor.
Ex oculis nebulas,& ab auribus excutit euros,
Cardiacam tollit,artheticamq́; fugat.
Et maiora facit,si scis seruare diętam.
A salsis caueas,frigida quęq; fuge.
Algentis vitabis aquę consuescere potu.
Vtere lymphato,quod parit vua,mero.

Balneum Syluianæ.

Syluia diua parens inuenit forte lauacrum,
Et dedit è proprio nomine nomen aquę.
Hæc aqua matrices quouis humore grauatas
Corrigit:hęc steriles fœtificare facit.
Menstrua si fugiant fortasse,inuita redibunt,
Et facit hoc lauacrum,ne sine lege fluant.
Quos patitur matrix casus,hęc temperat:ęgra
Vnde queri posit fœmina,causa perit.
Nunc igitur steriles optant qui insignia prolis,
Ni vetet annosi temporis ęgra dies,
Tam vir,quàm mulier te Syluiana frequentent.
Tam vir quàm mulier frigidus esse potest.

Balneum

Balneum Trituli.

Est locus antiqua testudine ductus in altum
Rupe sub ingenti celte cauata domus.
Plena figuratis morborum conscia formis,
Ad quid aquę valeant, quęq; figura notat.
Res miranda satis, satis est horrendaq; dictu,
Huc veniente die mittitur vnda semel.
Hęc eadem partim primum petit æquora, partim
Extenuata fluens refluit vnde venit.
Hęc plusq; Solymi templi est aqua, quæ semel anno
Vni præstabat mota salutis opem.
Nanq; hæc quotidie quàm multis mota medetur.
Rheuma fugat, stomachum roborat, atq; caput.
Liberat hydropicos, hic omnis gutta fugatur.
Phlegmaticis prodest, febricitare vetat.

Balneum Sancti Georgij.

Est aqua quæ poterit de iure Georgica dici,
Abdita telluris vena ministrat aquam,
Qua nullus poterit, flamma non indice, fungi:
Nam via sub terris plena timore latet.
Quantum mens hominis timet ingrediendo lauacrum,
Mirificam tantum læta reportat opem.
Hęc lapidem frangit, vrinam soluit ad vsum.
In multis prohibet articulare malum.
Si ischia, si crura, & si pes, si brachia, si frons
Aegrotant, sumptis his releuantur aquis.
Hoc bene contestor, quidam cum mingere vellet,
Euomuit lapides virga coacta duos.

Balneum Pugilli.

Cum maris vnda tumet, Pugillus tum vacat vnda,
Pro breuitate loci, tum breue nomen habet.
Est iter obliquum paruam quod ducit ad vndam.
Vix hominum septem creditur illa capax.
Ani tollit onus, ventrem cessare solutum
Cogit: & hydropicos attenuare potest.
Si patitur cum splene caput, si frigore corpus
Febrierit, certam sentiet æger opem.
Quid de te referam nimis admirande Pugille?
Quod proprio vidi lumine, testor ego.
Aridus huius aquę baculis aduectus amicis
Discessit baculi nulla ope sanius egens.

Balneum

Balneum Petrolei.

Non procul à Culma locus est, qui fundit oliuum.
Hoc lauacrum multum commoditatis habet,
Vesicam curat quoties vrina negatur.
Nulla potest melior renibus esse salus.
Si lapides vllos, seu si patiantur arenam,
Quælibet à morbo membra grauata iuuat.
Non opus est intrare semel: nam balnea quanto
Quis magis ingreditur, tum magis ipsa iuuant.
Quin etiam lepras, genus & serpiginis omne
Tollit, et à stomacho phlegmata salsa fugat.
Extenuat crassos, & tristes reddit ouantes.
Exhilarat mœstos, cor bene reddit ouans.

Balneum Culmæ.

Inter aquas omnes mirabile Culma lauacrum,
Cuius ad accessum non via recta patet.
Nanque per obliquum montis accedis ad vndas
Monstrat iter dubium præuia flamma tibi.
Si nequeat clausis sudare meatibus æger,
Sudores intus prouocat vnda latens.
Si neruos pituita grauat cui forte molesta,
Præsentem huc intrans sentiet æger opem:
Luminibus lumen reddit, vestigia claudis,
Passio ni fuerit inueterata diu.
Rem loquimur certam, & quæ sit cognita multis,
Culma nocet sanis, morbida membra iuuat.

De Balneo Cæsaris, quod Sol & Luna dicitur.

Vt Sol illustrat radijs fulgentibus orbem
Et vegetat splendens numine cuncta suo,
Vtque inter stellas resplendet sola minores,
Et tenebras noctis candida Luna fugat.
Balnea sic Lunæ, & Solis discrimina morbi
Tollunt, & vitæ lumina restituunt.
Vincere quam solers nescit medicina podagram,
Hanc calidæ norunt vincere Solis aquæ.
Norunt occultum membris educere ferrum:
Menstruaque & venas sistere prima queunt.
Vulnera consolidant. his turpis fistula cedit
Quam vix vlla artis vincere cura potest.

Balneum

Balneum Gibbosi.

Est aqua mirandi nimium noua dicta lauacri,
Quæ de Gibbosi nomine nomen habet.
Pene per octo gradus patiens descendit ad vndas
Circuit inter aquas per latus omne gradus.
Ilia componit, prohibetq; dolore matricem,
Sanguineos fluxus in muliere vetat.
Dicitur & duros mire mollire lacertos.
Et caput & scapulas ad sua iura trahit
Disijcit & lapides, siquos vesica recepit.
Depositoq; æger pondere lætus abit.
Renibus illa pilos illa & deducit arenas,
Atque iter vrinæ recte aperire solet.

De Balneo quod dicitur Fons episcopi.

Nomine Fons tali fruitur, quòd competat ægris,
Vel quia pontificis cura refecit opus.
Artheticis prodest, tollit genus omne podagræ:
Hunc habet expertum pontificale genus.
Et quia Prælatis requies nocet, atq; paratus
Deficiunt miseri sępe dolore pedum.
Cum constipantur, ventus concluditur intus,
Inde dolent ventres, ilia tensa crepant.
Pontifices fontem perquirite pontificalem
Vtilis est vobis Pontificalis aqua.
Indulgete cibis, non digestiua fatigat,
Quę morbi causa sæpius esse solet.

Balneum Bracculæ.

Braccula Bacunas inter celeberrima nymphas
Euboicas medicis viribus ornat aquas.
Faucibus antidotum bene confert Braccula crassis,
Et si vox fuerit rauca fit apta sono,
Si patitur puppis capitis, vel prora dolores,
Et dolet oppressum splene tumente iecur.
Si caligo diem noctis germana minorat,
Omnibus his vitijs Braccula præstat opem.
Braccula quartanam, nec non vetat amphimerinam,
Hic intermissæ febris origo perit.
Vos igitur quibus infesta est planetica febris,
Huius si sapitis, quærite fontis opem.

Balneum

Balneum Speluncæ

Vltima terrarum laudes Spelunca meretur,
Cuius aqua poterit ſimplice nemo frui.
Ingenio faciente modum capit vnda calorem,
Sic intrabit aquas ingenioſus homo.
Cuiuſcunq; velis perimit ſymptomata guttæ.
Hac fugit hydropiſis: tusſis iniqua perit.
Vt Galenus ait, ſi drachmas quinq; calentis
Quiſquam quotidie ſumere curat aquæ
Siue nocens vitium ſubter diaphragmate lædit,
Siue etiam ſupra eſt improba cauſa mali:
Fortior hinc ſurget tum morbo liber ab omni
Dijs grates tanto munere lætus aget,

AD HENRICVM CAESAREM.

Suſcipe Sol mundi tibi quem tranſmitto libellum
De tribus ad dominum tertius iſte venit.
Primus habet patrios ſublimi Marte triumphos,
Mira Friderici geſta ſecundus habet.
Tam loca quàm vires quàm nomina penè ſepulta,
Tertius Euboicas iſte reformat aquas.
Cæſaris ad laudem tres ſcripſimus ecce libellos.
Firmius eſt verbum quod ſtat in ore trium.
Si vacat annales veterum lege Cæſar auorum,
Pauper in AVGVSTO nemo poeta fuit.
Euboici vatis Cæſar reminiſcere veſtri.
Vt poſsit nati ſcribere facta tui.

AD LECTOREM

Hæc quicunq; legis, vitium quodcunq; repertum,
Corrige, correctum credo placebit opus.

Ioannis

IOANNIS ELYSII
Medici Neapolitani
Breue Compendium de totius Campaniæ Balneis.

Ad Illustrissimum Bernardinum Sanseuerinum Bisiniani Principem.

AD communem omnium salutem, vt vnusquisq; faciliter inueniat aquam salutiferã, suæq; indispositioni cõuenientem, talem premittimus indicem.

Ad Alacritatem Valet bal.Iũcariæ, Succellarij, Bal.Colaturæ.Bal.de Fatis. Baln. Petrolei.
Amphimerinæ Valet Bal.Plagæ, seu balneolũ, Bal.de Bracula.
Ano valet Bal.Pugilli.
Ardori valet Bal.Succellarij, Sanctæ Anastasię
Artheticis valet Balneum Cantarelli,Bal. Palũbariæ.Bal.Fontis epi,Bal. Scrofæ,& Trituli.
Artubus valet Bal.Foris cryptæ,& Bal.Sanctę Anastasię,ac Baln.Petrolei.
Articulis valet Bal.Subueni hominibus, Baln. Cantarelli.
Auribus valet Bal.de Petra,Baln. Palumbariæ, & Sanctæ Luciæ.
Brachijs valet Bal.Sancti Georgij.
Branchis valet balneum à Strunis
Capillis valet Bal.Succellarij.
Capiti valet Sudatoriũ Trituli,Bal. Sulfatariæ, Bal.de Bulla,Bal.Petræ.Bal.Prati.Bal.de Ferris,Bal.Pugilli & bal.Braculæ
Cardiacis valet Bal.Palumbariæ.
Catarrhatæ valet Bal.Sanctæ Luciæ.
Chymis valet balneum Sudatorij.
Cicatricibus valet bal.Rainerij.
Claudis valet bal.Culmæ.
Choleræ valet bal.Petrolei
Consumptis valet bal.Iuncariæ.Bal.Plagæ,bal. Arcus,Bal.Orthodonici.
Cordi valet Bal.de Bulla,Bal.Petræ, Bal. Colaturę,ac etiam bal.Petrolej.
Corpori valet bal.Sudatorij,bal.de bulla, baln. Sanctæ Anastasiæ,Bal.Prati,bal.Arcus Tripergulæ,Rainerij.
Crassis artubus valet Bal.Petrolei.
Cruori valet bal.Gibborosi
Cruribus valet bal.Sancti Georgij.
Cuti valet bal.Iuncariæ,bal.Foris cryptæ, bal. Cantarelli.
Debilibus valet bal.Sancti Nicolai
Dentibus valet bal.à Strunis,ac Succellarij.
Dolori cuicunq; valet bal.Subueni hominibus, bal.Solis & Lunæ
Diaphragmati valet bal.Speluncæ
Ephemeris valet bal.Orthodonici
Extractioni ferri Valet baln. Cantarelli,balne. de Fatis.
Faciei valet bal.Colaturæ,bal.Succellarii.
Faucibus valet bal.à Strunis,bal.Braculæ.
Febribus valet bal.Sulfatariæ, Iuncariæ, Foris cryptæ,baln.Trituli,baln.Braculæ,& Orthodonici.
Fistulæ valet bal.Solis & Lunæ,bal.Cantarelli,
Fluxui valet bal.Gibborosi.
Frigoribus valet bal. Petrolei.
Fronti valet bal.Sancti Georgii.
Gaudia mouet bal.Iuncarię.
Genibus,&Genis valet bal.Petrolei.
Gingiuis valet bal.Succellarii.
Guttæ valet bal.Trituli,bal.Solis & Lunæ,bal. Speluncæ,bal. Gibborosi.
Hemicraneæ valet bal.de Ferris, Sanctæ Luciæ
Hepati valet Bal.Bullæ,bal. Iũcarię Bal.Arculi
Humores euacuant Sudatorium Trituli, Sudatorium Aniagni.
Hypochondriis valet Bal.Crucis.
Iecori valet Bal.Foris cryptæ,Bal.Subueni hominibus,Bal.Arcus,Bal.Succellarii.
Iliacis valet Balne.Sudatorii, Gibborosi, Fons episcopi.
Impetigini valet Bal.de Scrofa.
Inguinibus valet Bal.de Bulla,Baln.de Scrofa.
Interioribus valet Bal.de Petra & bal.de Arcu.
Lacertis valet bal.de Prato.
Lacrymis oculorum valet Bal.Sulfatariæ.
Languentibus valet Bal.Sudatorii, Bal.Sanctæ Anastasiæ.
Lapidi valet Bal.de Petra , Baln. Sancti Georgii,ac etiam Bal.Giborosi.
Lateri obest Bal.Cantarelli.
Lentigini valet Bal.Succellarii.
Leprę valet bal.Petrolei,Bal.Scrofæ.
Lætitiam prouocat bal.Iuncariæ.
Lumbis obest Bal.Palumbariæ.
Lacti ac Lubricitati ventris. Lac multiplicat bal. Fontanæ. Lubricat ventrem etiam Fontanæ lauacrum.
Matrici valet bal.Bullæ, Sulfurariæ,bal. Syluianæ,bal.Gibborosi.
Membris valet bal.à Strunis,bal.Plagæ,bal. Arculi.Bal.Gibborosi.
Menstruis valet bal.Syluianæ,Bal.Gibborosi.
Menti valet bal.Colaturæ,bal.Tripergulæ.
Morphęæ valet bal.Petrolei.

Morbo

Morbo cuicuq; valet bal.Plagę,bal.Gibborosi.
Nauseę valet bal.Orthodonici.
Neruis valet bal.Sulfurariæ,bal.Culmæ,ac etiã bal.Crucis efficaciter.
Oculis valet bal.Sulfurariæ,bal.Bullę,bal.à Strunis,bal.Plagæ,bal.Petrę,bal.Trituli,bal.Prati,Palumbariæ,bal.de Ferris,baln.Arculi, ac Sanctę Lucię excellenter.
Ori valet bal.à Strunis,bal Colaturæ,baln. Petrolei.
Pectori valet bal.à Strunis,bal.Iuncariæ,bal.Foris cryptę,bal.Petrę,bal.Subueni hominibus, bal.Succellarij.
Pedibus valet bal.Tripergulæ bal.s. Georgij
Phlegmati valet bal.sulfurarię,bal.à Strunis,bal. Raynerij,ac etiam bal.Trituli,& sudatorium eiusdem.
Pilis valet bal.Gibborosi.
Plagis valet bal.Cantarelli,bal.Subueni hominibus, & Solis & Lunæ,Fõtis episcopi, Scrofæ,bal.Crucis.
Pulmoni valet bal.à strunis,Bal. Foris cryptæ, Colaturę,subueni hominibus, & Succellarij.
Renibus valet bal.Iuncariæ,Bal.Plagæ,& de Petra,Palumbarię,Gibborosi,& Fontanæ.
Rheumati valet bal.à strunis,Bal.Arculi, baln. Culmæ,ac bal.Trituli.
Sanguinis fluxui valet bal.Cantarelli.
Saniosis valet Bal.Raynerij,Bal.sulfurarię.
Scabiei valet sulfuraria,Bal.Raynerij, succellarij,scrofæ.
Scapulis valet Bal.de Prato.
Scrofulis valet Bal.de scrofa.
Sensibus valet balneum Palumbarię.
Serpigini valet Bal.Raynerij, Petrolei.
Schię valet Bal.s.Anastasię,Bal.Tripergulę.
Sterilitati valet Bal.sulfurarię.Bal.Syluianæ.
Simptomatibus valet Bal.sancti Georgij.
Somno valet Bal.Arculi.
Spleni valet Bal.subueni hominibus,Baln. Arcus,baln.Pugilli,bal.succellarii, bal. Braculę, sanctę Crucis.
Stomacho valet Bal.sulfurariæ,à strunis,Iuncarię,bal.Foris cryptę,Colaturę,subueni hominibus,bal.Tripergulę, Arculi, Petrolei, Succellarij,ac sancti Nicolai.
Sudori valet bal.sudatorij,Tripergulę, & culmę
Superciliis valet bal.de Ferris.
Suspiriis valet bal.Iuncarię.
Tritęi materię valet bal.Plagę.
Tortioni valet bal.Succellarij.
Tristitię valet bal.subueni hoĩbus,bal. Petrolei
Tumidis valet bal. subueni hoĩb.& Bal. Arcus.

A Tussi valet Bal.à strunis,Foris cryptę, Colaturę,Speluncę,& succellarii.
Veneri valet bal.Iuncarię
Ventri valet bal.subueni hominibus, baln.Arcus,Pugilli,bal.Crucis,episcopi Fons.
Vesicę valet bal.de Petra,ac Fontanę.
Visceribus valet Bal.de Prato.
Vlceribus valet bal.Sudatorij.
Voci valet bal.à strunis,bal.subueni homin ibus
Vrinæ valet bal.Succellarii,bal.Petræ,Braculę, bal.Palumbariæ,ac Sancti Georgij efficacius.
Vomitui valet bal.Succellarii.
Vigilijs valet bal.Arculi,seu Sanctæ Marię,bal. Fontanæ.
Hydropicis valet bal.Trituli,bal.Pugilli, Speluncæ,Crucis,& nocet aqua Foris cryptæ.

Finis Tabulæ.

B

OPVSCVLVM Balneorum Neapolitanę,ac Puteolanę Ciuitatis.

De Sudatorio.

Pvteolos Neapoli petens cum mediũ viæ perrexerit,si paulũ dextrorsum declinauerit lacũ nueniet piscibus ferisq; carentẽ,sed ranis,hirudinibus,&serpentibus abundantẽ, ad cuius lacus orã domus sita est operta C testudine: in qua ex hiatu terræ copiosus,& calidus fumus emanat.hanc domunculam siquis nudus intrauerit,sentiet statim totũ corpus in sudorẽ resolui,& ob hoc Sudatoriũ dicta est. Sudor hic chymos humoresq; euacuat,corpus alleuiat, languidos restaurat.sanat ilia,vlcera interiora desiccat,& podagricis multũ cõfert. hæc facit aqua vndecunq; sumpta,et hoc fumo calefacta.In hoc loco beatus Germanus Capuanus Antistes aĩam Pascasij Cardinalis inuenit.quã historiam beatus Gregorius in quarto dialogorũ libro ꝓsequitur.

De aqua Bullæ.

A Sudatorio in occidentẽ tendẽs postq̃ inter lacum &Spinum montẽ trãsierit à dextris dictũ lacum, è lęua viã qua Puteolos itur deserẽs, obuium habet montẽ aridum ardentem,& continue fumigantem,quem feræ nõ incolunt, neq; aues,ad cuius mõtis radices infra terræ cauernas magno cũ fragore aq̃ bullit,&ob hoc Bulla voca

tur.hęc aqua parũ ad ſuperficiem exiens non ſine
arte & induſtria cõgregatur in balneum.hęc mi-
nabiliter emũdat caput,acuit lumina, purgat ma
tricem,liberat inguen,ſplenem curat & hepar.ea
dem aiunt alienam aquam hic calefactam virtu-
te loci efficere.hic locus ob ſolitudinem animan
tium ac ſurgentis fumi nebulas, ac aquæ feruen-
tis terribilem ſonitum,timorem ei,qui ſolus fue-
rit, facile incutit.

De Balneo,quod à Strunis dicitur.

VErte ad Septentrionem, & paruum ſta-
gnum circunda:occurret tibi à ſiniſtris mi
rabilis efficaciæ lauacrũ quod à a Strunis, nomen
accepit.hic duo ſunt fontes,ſed aqua eadem rheu
matibus,& phlegmaticis ſemper aduerſa,quæ ce
rebrum confortat,læſis oculis ſubuenit,gingiuas
ſtringit,dentes roborat,fauces aptat,branchos ex
rheumate curat, vocem ſyncerat. ſi vuula quæ in
gutture eſt,ceciderit,ad locum reuocat,pectus le
nit,appetitum mutat, ſtomachi faſtidia & mem-
brorum pigritiam tollit, pulmonem à tuſsi re-
creat,corpus phlegmaticũ,ſeu aquaticum inflam
mat.omne malũ phlegmatis ac rheumatis aufert.

De Balneo Foris Cryptæ.

SItus loci ĩuitat me,vt retro veniã, itaq; à Cry
pta exiẽs ꝑ radices Falerni mõtis incedẽs ad
orã maris, repio balneũ qđ à ſitu loci Foris Cry-
pta dicitur. hæc aqua cum ſit potu & operatione
dulciſsima, ignitos artus refrigerat, deſiccata fe-
bribus mẽbra rigat,pulmonẽ læſum, iecur & pe-
ctus ſanat:debilitatẽ ſtomachi tollit, tuſsi & ęgræ
cuti,hoc eſt tineæ medetur.nocet tñ hydropicis.

De Balneo Iuncariæ.

VLtra per arenam procedenti occurrit vn-
da Iuncariæ, quæ à iuncis ibi naſcentibus
nomen habet.hæc vnda mẽtem lætificat, gaudia
fouet,tollit ſuſpiria vltro venientia:venerem pro
uocat,& ad eam fortes efficit,renes confortat,ſto
macho ꝓdeſt,& lęſis luminibus, vires iecoris re-
parat,hepar ſanat,corpus impinguat,febres erra-
ticas annihilat,& prouidet, ne cutis extenuetur.

De Balneolo,ſeu Balneo Plagæ.

SI adhuc per arenam proceſſeris,balneolũ in-
uenies.hoc nomẽ olim à breuitate fontis in-
uenit. Sed tanta eſt virtutis efficacia, & eius præ-
ſtãtia,vt infirmus non ſolum aquam ibi,ſed Deũ
adeſſe putet.nam caput, ſtomachum, renes & cæ
tera membra confortat.fugat nebulã oculorum,
cõſumptos & debilitatos reficit. materiam quar-
tanæ, continuæ & quotidianæ deſtruit. à dolo-
ribus ex quocunque morbo, vel febre proce-
dentibus liberat. hac aqua Neapolitani plus cæ-
teris vtuntur.

D

De Balneo de Petra.

DE Petra lauacrum ſequitur, quod in fine
huius littoris ſub rupe montis poſitum ab
effectu conſecutum eſt nomen. nam petrã fran-
git,vrinam prouocat, renes mundat, educit are-
nulas,caput à doloribus liberat, detergit ab ocu-
lis maculam. auditũ auribus præſtat, & ſonitum
remouet,cordi,pectoriq; medetur.huius aquę ca
lidus potus interiora mundat.

De Balneo quod Calatura dicitur.

EX alio rupis latere vnda ſurgit aquæ, quæ à
deſcenſu montis Calatura dicitur. hæc vn-
da clarat faciem:morphęam,& alias turpes macu
las ab ea remouet,cor lætificat,mentem roborat,
ſtomachum confortat, præteritas crapulas dige-
rit, appetitum incitat, tuſsim fugat, dat pulmo-

E

ni quietem, & prouidet ne phthiſis ex tuſsi pa-
rata procedat.

De aqua Subueni hominibus.

IN capite ſequentis littoris, quod Puteolos vſq;
protenditur infra Cryptam in rupe cauata ſalu
berrima manat aqua,quę obſtructis ob incuriam
venis & fonte relicto,ſub aqua arena ĩtra dictam
cryptam & mare perquiritur.& quia ægrotus ho-
minibus mirabiliter ſubuenit, Subueni homini
nomen accepit.egeſta igitur arena locum diſpoſi
tum intrans æger ſtatim ſcaturientium ſtillarum
ſentit auxilium.fons iſte animi triſtitiam & defe-
ctum ſtomachi tollit,ipſum confortat, & facit vt
appetat,pulmonis,iecoris,ſplenis,& tumidi ven-
tris deponit onera,vocem clarificat. antiquæ po-
dagræ induciatam dat requiem, & omnem ſpe-
ciem doloris aufert.Excellens tamen eius opera-

F

tio in reſtauratione debilitatorum membrorum
lucidius enitet.

De Balneo ſanctæ Anaſtaſiæ.

OBſtruitur arena ſimili balneũ ſanctæ Ana-
ſtaſiæ,quod nomen, quia prope capellam
huic ſanctæ dedicatam aqua ſurgebat, aſſumpſit.
facta ergo foſſa aqua recẽter egrediens igniti cor
poris recreat artus, & eorum virtutes nouat, tol-
lit languidis ſymptomata vel defectus. ſi ſurgen-
tis aquæ patiantur ardorem.

De Balneo Orthodonici.

VTilis & mirabilis aqua prope Puteolos in
horto dñi epiſcopi naſcitur, & ob hoc or-
todompnicũ dicitur.in hoc lauacro per hoſtium
ad auſtralem plagã diſpoſitũ multos per gradus
deſcenditur:et ideo cum auſter flat,calor intus in
cluſus, nec exhalatus facile intrantes ſuffocat:
aqua tamen etiam foras portata, conſumpta fe-
bribus reſtaurat corpora, remouet nauſeam ſto-
machi

machi, & illum confortat, ephemeras, & erraticas febres tollit, maxĩe paratas ad phthisim.

De aqua Sulfuraria.

IN summitate mõtis qui Puteolis præeminet, planicies est, in qua sulfur conficitur, & ibi nascens aqua sulfuraria dicitur. hæc neruos mollificat, acuit visum: lacrymas, & vomitum stringit, capitis, & stomachi dolorem aufert: fœcũdat steriles, tollit febres cum frigore, & infecta scabie membra purgat. hic tamen odor grauis, & locus vndique fumigans terribilis est, cuius tamen fumus rheuma, & frigus capitis aufert.

De balneo Cantarelli.

NOmen Cantarellus à forma balnei sumpsit. hic primus in littore, quod à Puteolis vltra Tripergulas vadit, admirandas operationes exequitur. antiquas enim, & nouas plagas, ac fistulas mundat, desiccat, & solidat. Fluxum rheumatis ꝓhibet, clarificat lumina, obturat venas fluentis sanguinis. subuenit arthriticis, vtilis est ad febres, & frigora, extrahit mirabiliter ferrum, & fragmenta, seu particulas ossium fractorum quæ latẽt in corpore, & arte chyrurgici fungitur. cum autem hæc aqua styptica sit, prægnantibus multũ confert, sed nimis continuata obest.

De balneo quod Fontana dicitur.

AD Cantarelli latus, aqua consurgit ꝓprietatibus Cantarelli cõtraria, nouiter reperta, & ab alijs non descripta, quæ cum more fontis semper scaturiat, Fontana dicta est. hæc somnum dat, vẽtrem lubricat, lac multiplicat, infantes soporosos, & placidos facit. nauseam stomachi remouet, indurata mollificat. super autẽ alia lauacra renes purgat, educit arenulas, aperit vesicam, lapillos cogit exire. vulneribus, & podagricis nocet. hac aqua Puteolanæ matronę cum suis pueris semper vtuntur.

De balneo Ciceronis, quod de Prato dicitur.

CIceronis creditur opus lauacrum quod in Prato situm est, & ideo de Prato nomẽ habet. Euntes à Tripergulis Auersam post hospitalis transitum ad sinistram semitæ statim cryptam inueniẽt, & per subterraneum descensum, aquã reperiũt, quæ multum placida lipposis oculis bene confert, eorum vlcera tergit, a pigris humoribus corpus alleuiat, torturam viscerum remouet mollit lacertos, caput, & spatulas trahit ad debitum, & toti denium corpori subuenit.

Plinius secundus in illis celebratissimis libris naturalis historiæ libro vno, & tricesimo, cum aquas quæ in Baiano emicant sinu vltra cæteras laudasset, affirmassetq; nusquã alibi largius, nec pluribus auxiliandi generibus aquas emicare: postremo, & hoc balneũ tetigit, ibique inserit quædam in laudem Ciceronis in hanc fermè sententiam. ait enim villam esse ab Auerno lacu Puteolos tendentibus impositam littori, celebratã porticu, ac nemore, quam vocabat Marcus Cicero Academiam ab exemplo Athenarum, ibi cõpositis voluminibus eiusdem nominis, atque huius in parte prima exiguo post obitum ipsius Antistio Vetere posidẽte asserit idem Plinius erupisse fontes calidos perquamsalubres oculis celebratos carmine Tullii Laureę. L. quod ipse operi suo inseruit, & tale est.

Quo tua Romanæ vindex clarissime linguæ
 Sylua loco melius surgere iussa viret,
Atq; academiæ celebratam nomine villam
 Nunc reparat cultu sub potiore Vetus.
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ
 Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
 Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Vt quoniam totum legitur sine fine per orbem
 Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

De balneo quod Arcus dicitur.

IN sinistra parte lacus Auerni, in quo alta profunditas, & diuersorũ piscium magna est copia, decem sunt balnea, quorum primum ab ædificii forma Arcus dicitur, cuius in restaurandis defectis, & consumptis corporibus mirabilis virtus est: restaurat membra, confortat stomachũ, & interiora omnia iuuat. ventribus tamen tumidis, & inflatis iecoribus, & spleneticis non confert.

De balneo Raynerii.

OPtima aqua Raynerij sequitur, quę ab inuentore nomen sumens salsi phlegmatis hostis est, scabiem, impetiginem, seu serpiginem sanat. putridum corpus mũdat, cutim restaurat. leprosis prodest. exigit tamen vt sanitatem consecutus Trituli aquis vtatur.

De balneo Veteri, seu Tripergulæ.

DIspositio loci dedit balneo sequenti vocabulum. Nam cum tripartita sit domus, in qua vestes, seu aqua, vel lecti seruãtur, iuris vocabulo Tripergula dicta est. plurimi eã Balneũ vetus vocant, eo quod primum in hoc loco inuẽtum balneum circumpositum domibus nomen dedit vt ipsum suburbium etiam Tripergula vocetur. hæc vnda accõmoda omnibus aufert mentis defectum, cor exhilarat, corpus alleuiat, membrorum onera tollit, fugat varios dolores stomachi, pedum remouet grauitatem. hac aqua vtens accidentia mala nulla timebit.

Ex hoc loco ferunt dominum Iesum Christum à mortuis surrexisse, & ab Auerno, seu iferno tulisse prædam. vnde & altus mons eminens, Mõs Christi dicitur.

De balneo Sancti Nicolai.

OMnia balnea potentes, aut magis soliciti occupant. Hoc solum more mirifici confessoris, pauperibus subuenit, & ideo Sancti Nicolai dicitur. hæc aqua ab aliis descripta non est, nec ab intelligentibus satis experta. quantum tamen compertum habeo, debiles fouet, consumptos restaurat. stomachum confortat, & vires reparat.

De balneo Scrofæ.

MIrabilis vnda quæ sequitur, ideo de Scrofa dicta est, quia scrofulas sanat: & quia in hac aqua volutari scrofa reperta est. purgat enim mirabiliter scabiem, & leprosis prodest, impetigines ex phlegmate salso sanat, sarcinam ventris deponit. arthriticis, & podagricis bene confert qui in hoc, aut Raynerii balneo lauãtur, salsis aut leguminibus non vtãtur.

De balneo Sanctæ Luciæ.

IN proximo Sanctæ Luciæ balneum est, sic dictum, quia mirabiliter confert oculis, quorũ defensionem hanc gloriosam virginem habere dicitur. dolores capitis, & iũcturarum tollit, oculorum etiam catarrhatas non inueteratas, & nebulas destruit, auribus præstat auditum, & remouet sonitum. hæc aliquando cæcos illuminat.

De balneo quod Arculus dicitur, alias Sanctæ Mariæ.

NOn minus laudabilis Arculus à forma fabricæ, & breuitate loci diminutiuum nomen accipiens, qui feruens, & calidus hepar aptat à nimia frigiditate, & rheumate caput absoluit, oculos à lippitudine, & ophthalmia liberat, stomachum roborat, somnolẽtiam nimiam, vel vigilantiam remouet, & vtranq; extremitatẽ deducit ad medium. Arculus à quibusdam Sãctæ Mariæ dicitur.

De balneo Sanctæ Crucis.

IN hoc Crucis balneo sæpe miracula cernimus, siquis miretur quod alienis brachijs, & pedibus adductos, seu baculis sustentatos hoc lauacrum annis singulis sine alterius adiutorio remittat ad ꝓpria. à podagra enim pro tempore mirabiliter liberat, iuncturas, & neruos sanat, phlegma ipsis imbibitum expellit, tumorẽ splenis, & iecoris soluit, hydropicis ex grosso phlegmate subuenit, & hypochondriis prodest, & quia confert manib. pedibus, & lateri. in quibus sunt insignia Dñicæ passionis, ideo de Cruce vocatũ est.

De balneo Subcellarij.

PRopè & subtus horrendam Cumanæ sibyllæ domum, quæ Auerno præeminet: quasi ex quadam cella dulcis lucida, & præ cæteris vtilis aqua labitur, & ob hoc subcellarium dicitur. saporem habet brodij decocti caponis. capillos ꝓlixos, & claros facit, labia sanat, dentes, & gingiuas mundificat, turpem pãnum faciei, lentiginẽ & scabiem remouet, pulmoni, & iecori, & spleni medetur. ardorem, & põdus vesicæ soluit, vrinam prouocat, arenulas eiicit, quartanã, & quotidianam, & tepidas febres sanat, tussim tollit. super autem omnes alias aquas stomachum cõfortat, & incitat appetitum, ac totum corpus exhilarat.

De balneo de Ferris.

AB alia parte horrendæ domus, & quasi intra Auernum aqua scaturit colorem, & spumam habens ad instar ferruginis, & ideo de ferris dicta est, quæ dolorem capitis, & supercilii super alias aquas remouet, ab oculis sanguinem, caliginem, & pãnum tollit, & eos sincerat, auribus dat auditum, & somnum, vẽtumq; remouet. tres cerebri cellulas purgat.

De Crypta Palumbariæ.

PAlũbariæ crypta ideo dicta est, quia palũbi ibi nidificãt: sed eius aqua caput, & renes sanat, aperit meatus vrinæ, nebulas ab oculis & ventos ab auribus fugat, passiones stomachi etiã quæ ad cor tendunt expellit, & arthriticis confert, vtens tamen hac aqua à salsis, & frigidis caueat.

De balneo Syluianæ.

EVntibus per mare Baias primo Syluiana occurrit, quod balneum Syluia dea credita inuenisse describitur, & ab ea accepit nomen. Hæc vnda muliebri sexui magis confert, nã matrices ab omni humore purgat, & ĩfirmitates eius tollit, prouocat menstrua si desint, & si super effluxerint, reducit ad medium, steriles fœcũdat, & facit concipere.

De balneo Trituli.

PRopè est locus Trituli, in quo balneum, & sudatorium sunt, à loco sumentia nomẽ. quartana ibi sanatur, est balneũ præclarũ atq; mirabile. nam ad radices rupis altissimæ ampla cauata domus est. & in ea artificis ingenio compositæ imagines, manus tenentes ad loca passionũ, quibus medetur hoc lauacrũ, aqua aũt semel in die, & semel in nocte iuxta ortũ, & occasum Lunæ calida, & fumigãs venit ĩ balneũ. quo repleto pars aq̃ in ęquor refunditur, & ꝑs reuertitur, vñ exiuerat. hęc fugat rheuma: caput stomachũq; cõfortat,

fortat, omnem guttã ſanat, liberat hydropicos, prohibet febres, phlegmaticis prodeſt, et omnem balneorum virtutem roborat. & ob hoc vbicũq; balneatus vltimo aliquibus vicibus hic lauetur.

De Sudatorio Trituli.

RVpes hæc eadẽ in ſummitate ſui per aſcenſum multorum graduũ ſudatoriũ habet: eſt quidẽ crypta manu cauata, ſtricta admodum, ſed in longum multum protẽſa, odoris ſuauis & delectabilis, quam ſi erectus intraueris, ſtatim ſudor erumpit: ſi te inflexeris, refrigeraris. vltra procedẽs, ſemper dextrorſum poſt aliqualem deſcenſum inuenies aquam perſpicuã, ſed calidiſsimã, et vix tangibilem: quã multi putãt in ſupraſcriptum balneum latenter effluere. quod ſi ad aquã ire volueris, ad ſiniſtram recipe iter. quod poſtquã per duos tantũ paſſus intraueris, incipe aliã à dextris viam, per quã procedens obuiũ habebis lapidem, qui de rupe ruit, & Caballus dicitur. vltra hunc incedens, ſuper calidũ puluerem, inuenies finem Cryptæ & celtis veſtigia reuertere nunc ad locũ, vbi hanc partẽ criptæ intraſti, et inuenies foueam profundam & largã, & aliã cryptã prope ad meridiem tẽdentẽ, quam caue ne intres. Nam ſi per eam proceſſeris, abſq; exceſſu caloris, vel frigoris abſq; vento vel motu aeris: flãma ſurſum tendens deliquat ceram, & faces per ſe extinguũtur. & vltra eũtes homines ex vertigine capitis mortui decidunt. hoc ſudatorium humores euacuat, caput et ſtomachũ liberat, rheumata curat, phlegma excutit, corpus alleuiat, hydropicis & podagricis multum confert.

De balneo ſancti Georgij.

OCcurrit tibi deĩde Georgicũ balneũ. ideo dictũ eſt qđ ſub terris aqua q̃ratur. Ge nomen Græce terrã ſignificat. nũc à vocabuli ſimilitudine. S. Georgij dicitur. hæc aqua mirifice lapidem frãgit & eijcit, vrinã ſoluit, frõtem, brachia, manus, ſchiã ſeu ancham, crura & pedes à doloribus liberat, & ꝓhibet podagrã fieri vel creſcere.

De balnea Pugilli.

TAm breuis huius balnei locus eſt, vt pugillus vocetur. virtus tñ mirifica. nã ventrẽ ſolutum reſtringit. ani põdus tollit: attenuat hydropicos, caput & ſplenẽ à doloribus liberat, à febribus cum frigoribus ſanat, confortat debiles, & conſumpta membra reſtaurat.

De Balneo olei Petrolei.

HOc lauacrũ ideo de oleo petroleo dicitur, quia liquorẽ iſtum cũ aqua exire, & in eadem eſſe, & viſu & odoratu percipitur. ſitum eſt propè eccleſiã beatæ Mariæ virginis ad litus maris. hæc ſalutaris vnda ex ſe omne genus ſerpiginis, morfeæ & impetiginis tollit, turpes notas à facie radit, lepræ vitium ſanat, choleram & ſalſa phlegmata extinguit, cor exhilarat, groſſa membra ſubtiliat, & ab eis imbibitum frigus expellit, ac artus ſingulos vigori & officio ſuo reddit.

De Balneo Culmæ.

OB altitudinem ſuã mons, qui prædictę eccleſiæ præeminet, Culma vocatur: et aqua quæ ad pedes montis huius per cauatam & obliquam cryptam inuenitur, ab eo Culma dicitur. acuit multum lumina, pedum paſsionibus ſubuenit, non tñ inueteratis. Groſſum phlegma à neruis remouet. hæc aqua prodeſt ægrotis, ſed nocet ſanis. & caue ne in ea diu moreris.

De Balneo Solis & Lunæ.

NObiliſsima aqua & admirãda præ cæteris Solis & Lunæ ſic dicta, quia ſicut Sol ſtellis, ſic iſta ꝓualet aquis. Nõ eſt ad ipſam peruium iter: ſed per ruinas antiquorum ædificiorum deſcenditur ad antiquum balneum dirutum & occupatum à mari. ibi effoſſa arena, ſcaturit aqua groſſa, pinguis & diſcolor. hæc aqua ſanctiſsima omne genus guttæ, omnem ſpeciem doloris tollit, vlcera, plagas & fiſtulas, ſi non ſint radicatæ, in oſsibus ſanat. venas fluentis ſanguinis ſtringit, menſtrua ſiue plus, ſiue minus fluant, reducit ad legem, occultum in corpore ferrum extrahit, podagricis mirabiliter confert. ſi fracta loca non fuerint. hoc, vt antiqui ſcribunt, Imperatorum balneum fuit.

De Balneo Gibboroſi.

OMittẽdum nõ eſt balneum Gibboroſi, ſic dictum, quia forma ædificij ſui deſuper ad gibbi modum eleuata erat. hęc aqua ſalutifera, ad quã per gradus deſcenditur, lapides, arenulas, pilos, vel humores impedientes vrinam, à renibus trahit, ilia componit, veſicã aperit, nec melior ſalus renibus reperitur, dolorẽ matricis remouet, fluxum ſanguinis in mulieribus ſtringit, & adiuuat membra quolibet morbo grauata.

De Balneo, quod fons epiſcopi dicitur.

TEnent antiqui, quòd hoc balneum epiſcopus quidam fecerit, & ideo fons Epiſcopi dicitur, vel quia hac aqua prælati magis vtuntur, qui propter ciborum & quietis abundantiã plus podagrizant. confert enim mirabiliter arthriticis, podagricis, doloribus iuncturarum, & cuilibet generi podagrarum.

De Balneo de Fatis.

AScenditur per aliquot paſſus ad balneũ de Fatis, ſic dictũ, ꝗ nouiter fato repertũ eſt, vel propter pulchritudinem operis, quo teſtudo

eius elaborata est, hoc nomen accepit. aqua ista perspicua roborat stomachum, prouocat appetitum, nauseam remouet. podagricis multum confert. præ omnibus autem aquis extrahit ferrum absconsum in corpore, & oĩa membra exhilarat.

De balneo quod Braccula dicitur.

RECipit nomen Braccula ab humiditate, seu depressione, & rotũditate loci. hęc pręstantissima aqua grossas fauces subtiliat, raucam vocem sincerat, dolorem capitis siue anterius, siue posterius remouet, caliginem oculorum tollit, spleni & ięcori medetur. quartanam, tertianam, & interpolatas febres interimit, & earum causas delet.

De Balneo quod Spelunca dicitur.

IN istis thermis vltimũ locum Spelunca semp tenuit, ex rē nomen habens, quia in Spelunca lauacrum est, rheuma, & tussim sanat, hydropisim fugat. accidentia cuiuscunq; guttę remouet, & confortat cerebrum. posuit Galen. ꝙ siquis. v. drachmas calentis aquæ diebus singulis biberit, ea quæ sunt supra & subtus diaphragma curaret.

De Balneo Fœniculi.

VLtimo tangenda est aqua Fœniculi, sic dicta ꝙ inter mortuum mare, & Misenum montem inter huius multas generis herbas scaturiat, vel quia acutos oculos reddit. hic fons nondum formam balnei accepit, nec propter distantiam loci satis expertus est. sed hoc compertum habemus, ꝙ lippos oculos abstergit, eorum vlcera sanat, maculas delet, & super omnes alias aquas, visum acuit, & clarificat.

De mirabili Piscina, & Crypta Draconaria, & alijs ædificijs Baiarum.

SVrgũt præterea per totum sinum qui à Falerno, seu Pausilippo monte vsq; Misenum interiacet, multæ aliæ calentes aquæ, quarum virtutes, & nomina ꝓpter penuriam, vel magis incuriam hominum obliuio possidet. fuisse tamē eas efficacię magnę antiquorum lauacrorum forma & ruina demonstrat. stãt enim adhuc apud Baias mirificorum operum quædã præclaræ reliquiæ, quas vetustas abolere non potuit, sicut est illud maris mortui, vbi iussu Octauiani Augusti terra per magna spatia profunde effosa, & per incisas radices Miseni montis introductum mare, stationem classibus tutam dedit. Stat & propè hoc mare terribilis, & mirę magnitudinis crypta: quę totum Misenum montem cauare videtur, & propter sinuositates, & varios reflexus suos Draconaria dicitur. hæc stillantes desuper iugiter aquas recipit, & conseruat. est etiam mirabilis piscina Neronis quadraginta octo pilis innixa quæ currentes à Sarno flumine quadraginta quinq; millibus passuum distant, per fistulas, & ductus recipiebat aquas. stat & insignis Baiarum portus, nauibus omni vento securus. cernuntur etiam adhuc pilæ, & fragmenta confracti, & disiecti pontis illius magnifici, quo Caius Caligula Romanorum tertius Imperator per tria milliaria ꝓfundissimi maris Puteolos Baiasque coniunxit. videntur etiam in alto mari siue illud excreuerit siue terra subsederit, antiquo ædificiorum muri, & viæ stratę silicibus, & totus Baiarum aspectus, dulcis, & placidus, & suauis, vt non sine causa ab illustri poeta dictum credatur.

Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis.
sed hęc melius visus quàm scriptura discutit.

Nunc superest vt aliquos salubres monitus tibi tradam, per quos balneandi modum, & regulam assequeris.

Pauca quædam præcepta, quibus balneum ingressuri instituuntur.

QVia balnea acuunt, & prouocãt humores, nunquam ad balnea venias nisi purgatus, cum ad balnea veneris, dimitte turbationes, & curas animi, operantur enim ꝑ alacritatem, sicut artifex per instrumentum. non intres balneum nisi digestione perfecta: non comedas, nec bibas in aquis, nec post, nisi refrigeratus, ne attrahatur indigestum, et fiat oppilatio. comede in balneis bonos cibos, & ĩfirmitati tuæ cõcessos, ne malos humores euacuãs, peiores generes. dum in balneis es, à frigoribus & ventis caue, vino vtere bene lymphato, vt sitim extinguas. semel tantum balneeris in die, ne multa euacuatio te debilitet, tantum intres aquas vt cooperiãt humeros, nisi vlcus, aut plaga prohibeat. in aquis Cãtarelli, ac Solis & Lunæ immerge plagas, tantum moreris in aquis, quãtum incipias sudare in fronte, vel quãtum sine fastidio stare delectet. Egrediens aquas, statim circunda te linteamine, & compone in lecto prius parato, & bene cooperias. sustine in lecto sudorem, & somnũ si venit, cũ sudaueris paulatim, & per interpositas morulas depone cooperimẽta, & absterge sudorē. bene vestitus reuertaris domũ, & iterũ q̃esce. sed nõ iterũ sudes, nõ delecteris in mutatione balneorũ vnũ ex multis elige, quo vtaris. dirige cursum balnei tui, vt aqua semper in mare defluat: alioquin regulariter ait frigida, cum balneandus es, ejicere potes totam aquam de balneo, vt noua, & recenter surgente vtaris. balnea sicut alia remedia operantur cum tempore. & ideo si non statim curaberis, non desperes, sed potius prosequaris, balneorum iuuamenta processu tp̃is magis sentiet.

Ioannes

IOANNES ELYSIVS LECTORI. S.

Quoniam tibi curiose lector non iniucundum fore putauimus de ALCADINO, *quem secuti sumus aliquid intelligere: illud tibi, quod vere possumus, affirmamus. nos tum ex scriptis, tum ex sermonibus diligentium, & eruditorum hominum intellexisse* ALCADINVM *hunc Poetam Siculum floruisse temporibus Henrici illius Imperatoris qui regnum Neapolitanum, & Siciliæ diu possedit, & Fridericum filium hæredem reliquit. Ad hunc ipsum* HENRICVM ALCADINVS *hic libros tres metro conscripsit. primum quidem de triumphis illius Imperatoris, secundum de his quæ à filio Friderico præclare, & fortiter gesta sunt. tertium hunc de calentibus Baiarum aquis. quem nos librum quia videbamus omni parte consentire cum his quæ à nostris medicis scripta sunt de medicinis thermarum, quæ ab eo commemorantur, ita è versu in solutam orationem transtulimus, vt nihil prorsus eorum, quæ ab illo scripta erant, omiserimus. In quo illud annotatu non indignum tibi videbitur, quòd .xxxi. balnea ita versibus adornauit, vt duodenos versus singulis balneis attribuerit, & tam paucis verbis ita medelas variorum morborum compræhenderit, vt nihil ab eo prætermissum conqueri possis. Vale.*

DE BALNEIS AENARIAE *insulæ, eiusdemq; mirabili incendio.*

INsula Ischia, Aenaria dicta olim quę in ambitum patet .x. & octo milliũ passuum iuxta Puteolos ad .x. millia passuum, q̃ plurimis gloriatur thermis: surgunt.n. in ipsa multæ calentes aquæ natura, ac ẽt frigidæ, quarũ vires, & nomina paucis cõplectemur, prout ab antiquis expertis, & ex quorũdam scriptis accepimus. primo igitur dicemus de Furnelli balneo.

De Balneo Furnelli.

FVrnelli Balneũ est aqua valde mirabilis distans ab vrbe eius insulæ per mill. pass. iuxta locum S. Petri ad Pantanellum. tale mirandũ lauacrum testantur valere ad quartanã nõ veram, ad quotidianã, & quartanã veram, ad splenem et hydropẽ, ac dolorem capitis. rumpit lapidem, & educit arenã, aperit vesicam, podagricos iuuat, & stomachi dicitur sedare fastidium. dicitur aũt Furnellus, eo ꝙ aqua exit à quodam loco furni spẽm ꝑferente.

De Balneo Fontis.

LIcet dictũ sit de Baln. Furnelli, dicamus & de alio egregio lauacro qđ Fontana dicitur iuxta prędictũ Bal. à quo intra iactũ lapidis, repit̃ fons ex vno latere dicti lauacri. multa.n. aqua ibi dẽ abũdat, & est valde iuuatiuũ. sanat oẽs plagas, & mirabiliter extrahit ferrum. iuuat hepar, pulmonem, & sanat scabiem facit capillos, prolixos, & pulchros. restaurat cõsumptos, fragmẽtaq; ossiũ, & ossa efficaciter extrahit.

De bal. Castilionis

IDeo hoc lauacrũ tale nomen assumpsit, eo qđ iuxta ipsum fuit quoddã castrũ, cuius adhuc mœnia apparent, qđ est iuxta litus maris. aqua calida est & valde mirãda, remouet oẽm stomachi debilitatẽ faciendo bene digerere cibum. cõfert morphęę. iuuat leprosos. cõfortat cor, remouẽdo ab illo oẽm tremorem. restaurat visum, sanat plagas, incitat appetitum, &, vt dicunt, ipsa aqua bibendo facit multum assellare.

De balneo Speluncæ.

ADmiranda est vnda lauacri Spelũcæ iuxta maris litus, ꝓpè Casam Comã. Aqua valde dulcis, & clara fortiter scaturiẽs, & tã calida, vt nõ possis in ipsa lauari absq; ingenio, ipsam videlicet ĩ labellũ mittẽdo, atq; ibi refrigerãdo, dõnec possis in illa lauari. valet ad podagras, iuuat arthriticos, ad dolorẽ iliorum, & ancharũ ac manuũ. Et vniuersaliter ad guttã, & tussi. &, vt asserũt exꝑti, eos q hãc aq̃ biberit, mirabiliter purgat

De Balneo Gurgitelli.

NVnc dicamus de p̃tiocissimo illo lauacro vulgariter dicto Gurgitello, & eius circũstãtijs. vt.n. cõiter fertur iuuat steriles, cõsumptos restaurat, cõfortat stomachũ. educit lapidem, iuuat hepar, sanat scabiẽ, incitat appetitũ. &, vt asserunt incolę, hoc mirabile fecit, quod extraxit ferrum è corpore cuiusdã, quod ꝑ annum in pectore hęserat, nec extrahi potuerat.

De Circunstantiis eius.

ITẽ exeunti ex ianuis positis in occidente, est fons calidissimus, cuius aqua dicitur cõfortare, & corroborare stomachum.

Itẽ extra ab oriẽte ad iactum lapidis, est quidã fons, cuius aqua vtilis est dolori dentium.

Itẽ adhuc in occidente per iactum balistæ, vbi vocatur Sinagalla, est aqua quæ iuuat iuncturas, & vniuersaliter quemlibet dolorẽ manuũ, pedũ

& ancharum, et omnium aliorum membrorum. Et aqua ipsa dicti lauacri est clara, dulcis, splendida, atque transparens.

De Sudatorio decocto.

NOn dimittamus illud sudatoriũ Casę niezulę, dictũ Decocto, inuentũ à quadam vetula in agro suo, quod fracturam tibiarũ illius sanauit, & multũ iuuat arthreticos & neruos, valens ad inflationem ventris & splenis.

De Balneo dicto vulgariter Mezza uia.

BAlneum de Mezza uia dictum, iuxta præfatum lauacrum vocatur de lignis, mollificat neruos, sanat scabiem. omni membro dicitur conferre, et fœcunditati mulierum. valet ad dolorem capitis & stomachi, strĩgit lachrymas, restaurat visum, prodest vomitui, dissoluit phlegma, tollit rigorem homini purgato.

De Balneo Cytharæ.

HOc balneum à præfato parum distans, valet spasmo, phrenesi, tenasmo, valet ẽt mulieribus sterilibus ad concipiendũ, omniq; dolori capitis. prodest frigori, & maxime quartanæ. & vt referunt, hominibus facit abundare sperma, mulieribus vero lac.

De Balneo Vlmitellæ.

BAlneum Doyani, modo dictũ de Vlmitella, est aqua dulcissima, calida, & clara: vtile est guttæ frigidæ, stricturæ cannæ, & rugitui stomachi, atq; tenesmo, vitio lapidis, & dolori iliorum, lippitudini oculorum, difficultati anhelitus spleniticis, quartanę, leprosis, tremori cordis, omnique vitio phlegmatis & pulmonis.

De Balneo Succellarij.

HOc balneũ de Succellario vere dicitur Cellarium balneorum, cuius aqua est dulcissima & clara multũ. valet omni vitio vesicæ & tenesmo, ardoresq;, ac stricturas dissoluit, ægritudinesq; tertianarum interpollatarum, & quotidianarum veniẽtes ex causis frigidis resoluit, & corpus facit aspectu iucũdum, scabiẽ abstergit, capillos facit claros, & longos & pannos vrgentes faciem mulierum ex sanguine, scilicet melancholico dissoluit & abstergit.

De Balneo Plagæ Romanæ.

HOc balneũ quod est in plaga Romana prope ciuitatẽ Hischię, est aqua clara & ferruginosa valens ad phlegma salsum, & sanguinem ac pruritum oculorũ tollit, lachrymas stringit, & oculos restaurat, purgat choleram, valet debilitati cordis ac stricturæ pectoris & cannę pulmonis. Confert tussi, capillos cadentes à capite refirmat, & rupturas, pruritumq; tibiarum & aliorũ membrorum mirabiliter sanat.

D

De Balneo Nitroso.

HOc lauacrũ nitrosum dictũ in eadẽ existẽs plaga, est aqua calidissima, valens scabiei, & pruritui ex phlegmate, & choleræ nigræ, seu melancholiæ, ac doloribus renũ & matricis, constipatos iuuat, atq; cõsumptos, tussiq; ac rheumati, & omni vitio pectoris prodest.

De Balneis Saxi.

BAlnea saxorũ duo sũt, quorũ vnũ est iter saxa, valẽs ad oẽm guttã frigidã, & aliud prope littus maris, valens ad oẽm guttam calidam.

De incendio Aenariæ.

DE eiusdem Aenariæ destructione ad præsens dicendum videtur. nam anno à natiuitate Domini. MCCCI. regnante in hoc regno Siciliæ Carolo secundo, in dicta insula Hyschię vicina, ꝓcessit ex venis terræ ignis sulfureus, qui magnã ipsius insulæ partem cõsumpsit, quasi vsq; ad ciuitatẽ Hyschię, q̃ tunc Gerõda nominabatur, quo igne multi homines & animalia consumpta fuerunt, & ea peste perierunt, quæ duobus fere mensibus perdurauit, multiq; ex eisdem, vt hanc pestẽ effugerent, insula ipsa derelicta aliqui ad vicinã insulam processerũt, alij ad insulã Capreas, alij Baias, Puteolos, et Neapoli confugerunt: cuius ignis vsq; in hodiernum diem vestigia remanent, nec in eo loco herba aliqua, vel aliud quicquã virens nascitur, nec locus alicui rei cõmodus existit. sed asper & incultus, protensus in duo mil. pas. longitudine, & quingentos passus in latitudine. & vulgo dicitur le Cremate.

Hæc igitur sunt Illustriss. Princeps, quæ de nominibus ac virtutibus thermarũ Aenariæ insulæ colligere potuimus, & his de q̃bus supra diximus balneis annectẽda putauimus. Puteolano. n. in finu existens, licet diuersa sortiatur noĩa, quia Pandataria, Aenaria, ab Homero Inarime dicta, à Gręcis Pythecusę, non à simiarum multitudine, vt aliqui sentiunt, sed verius à figlinis doliariorum, hodie vero Ischia ex robore monumentoq; loci nominant. omnes tñ eam fructuum diuersorum, electissimiq; frumenti ac vini egregij, sulfuris, aluminis, auriq; feracissimã asserunt. pluribus enim amœnissimis villis ornatur, & nobili ciuitate antistiteq; sanctitate, non minus q̃ doctrina decorato, arceq; munitissima optimorũ Aragonũ Regũ cõsilio: hodie vero Illustriss. Cõstãtię de Daualos Frãcauillę Ducissę adeo sapiẽtis, vt inter Illus. viragies alterã Amalthęã diuinarũ rerũ studiosissimã, oẽs vno ore fateãtur, ꝑspectis eius pręclarissimis virtutibꝰ, studijs, eloquẽtia, ac sanctimonia, q̃bus fere toto orbe extat celeberrima.

Ioannis Elisij finis.

E

F

LECTORI

NE quid eorum quæ in legendis libris vel ad vsum, vel ad voluptatem requiri solent, in hoc opere deesse tibi lector amice pateremur, ex optimis poetis quæcunque ad balneorum, & aquarum rationem facere iudicauimus, hic apponenda curauimus: vt animus prolixa, & ingrata tot medicorum lectione, quasi longo aliquo & aspero itinere defessus, in hoc iucundo, & amabili musarum diuersorio aliquantisper acquiescat, ac recreetur. vt de hinc iam vegetior ad studia grauiora reuerti facilius possit.

EX T. LVCRETII CARI
DE RERVM NATVRA,
LIBRO. VI.

NVnc ratio quæ sit, per fauces montis vt Aetnæ
Expirent ignes interdum turbine tanto:
Expediam: neque enim media de clade coorta
Flammæ tempestas, Siculum dominata per agros
Finitimis ad se conuertit gentibus ora:
Fumida cum cœli scintillare omnia templa
Cernentes, pauida complebant pectora cura:
Quid moliretur rerum natura nouarum.
Hisce tibi in rebus late est, alteque videndum:
Et longe cunctas in parteis dispiciendum:
Vt reminiscaris summam rerum esse profundam:
Et videas cœlum summai totius vnum,
Quàm sit paruula pars, & quàm multesima constet:
Nec sit pars homo terrai quota totius vnus.
Quod bene propositum si planè contueare:
Ac videas, planè mirari multa relinquas.
Nunquis enim nostrum miratur, siquis in artus
Accepit calido febrim feruore coortam:
Aut alium quemuis morbi per membra dolorem:
Obturgescit enim subito pes: arripit acer
Sepe dolor denteis: oculos inuadit in ipsos:
Existit sacer ignis: & vrit corpore serpens
Quancunque arripuit partem: repitque per artus:
Nimirum, quia sunt multarum semina rerum:
Et satis hęc tellus morbi, cœlumque mali fert:
Vnde queat vis immensi procrescere morbi.
Sic igitur toti cœlo, terræque putandum est
Ex infinito satis omnia suppeditari:
Vnde repente queat tellus concussa moueri:
Perque mare, & terras rapidus percurrere turbo:

Ignis abundare ætnæus: flammeſcere cœlum:
Id quoq; enim fit: & ardeſcunt cœleſtia templa.
Et tempeſtates pluuiæ grauiore coortu
Sunt: vbi forte ita ſe tetulerunt ſemina aquarum.
At nimis eſt ingens incendij turbidus ardor,
Scilicet & fluuius, qui viſus maximus ei,
Qui non ante aliquem maiorem vidit, & ingens
Arbor, homoq; videtur: & omnia de genere omni,
Maxima quæ vidit quiſq;, hęc ingentia fingit.
Cum tamen omnia cum cœlo, terraq́;, mariq;,
Nil ſint ad ſummam ſummai totius omnem.
Nunc tamen illa modis quibus irritata repente
Flamma foras vaſtis ætnæ fornacibus efflet:
Expediam. primum, totius ſubcaua montis
Eſt natura, ferè ſilicum ſuffulta cauernis.
Omnibus eſt porro in ſpeluncis ventus, & aer.
Ventus enim fit: vbi eſt agitando percitus aer.
Hic vbi percaluit: calefecitq; omnia circum,
Saxa furens, qua contingit, terramq́;: & ab ollis
Excusſit calidum flammis velocibus ignem:
Tollit ſe, ac rectis ita faucibus eijcit alte:
Funditq; ardorem longe: longeq; fauillam
Differt: & craſſa voluit caligine fumum:
Extruditq; ſimul mirando pondere ſaxa:
Ne dubites, quin hæc animai turbida ſit vis.
Præterea, magna ex parti mare montis ad eius
Radices frangit fluctus: æſtumq; reſorbet.
Ex hoc vſq; mari ſpeluncę montis ad altas
Perueniunt ſubter fauceis: hac ire fatendum eſt,
Et penetrare mare: & penitus ſe cogier arcto:
Atq; efflare foras: ideoq; extollere flammas:
Saxaq; ſubiectare: & arenæ tollere nimbos.
In ſummo ſunt vertice item crateres: vt ipſi
Nominitant, nos quas fauces perhibemus, et ora.
Sunt aliquot quoq; res, quarum vnam dicere cauſam
Non ſatis eſt, verum plureis, vnde vna tamen ſit.
Corpus vt exanimum, ſi quod procul ipſe iacere
Conſpicias hominis: fit vt omneis dicere cauſas
Conueniat, leti dicatur vt illius vna:
Nam neq; eum ferro, nec frigore vincere posſis
Interijſſe: neq; à morbo, neq; forte veneno:
Verum eſſe ex genere hoc aliquid, quod contio credat,
Scimus: item in multis hoc rebus dicere habemus.

Et paulo poſt.

Nunc

Nunc age, Auerna tibi quæ sint loca cunq; lacusq;,
Expediam quali natura prædita constent.
Principio, quod auerna vocantur: nomen id ab re
Impositum est: quia sunt auibus contraria cunctis:
E regione, ea quod loca cum venere volantes:
Remigij oblitæ pennarum vela remittunt:
Præcipitesq; cadunt molli ceruice profusæ
In terram: si forte ita fert natura locorum:
Aut in aquam, si forte lacus substratus auerni.
Is locus est Cumas apud, hetruscos & monteis,
Oppleti calidis vbi fumant fontibus aucti.
Est & Athenæis in mœnibus, arcis in ipso
Vertice, palladis ad templum tritonidos almę,
Quo nunquam pennis appellunt corpora raucæ
Cornices: non cum fumant altaria donis:
Vsqueadeo fugitant non iras Palladis acres
Peruigili causa, Graium vt cecinere poetæ:
Sed natura loci opus efficit ipsa suapte.
In Syria quoq; fertur item locus esse videri:
Quadrupedes quoq; quo simulac vestigia primum
Intulerint: grauiter vis cogat concidere ipsa:
Manibus vt si sint diuis mactata repente,
Omnia quę naturali ratione geruntur:
Et quibus è causis fiant, apparet origo.
Ianua ne potius Orci regionibus esse,
Credatur: posthinc animas, Acherontis in oras
Ducere forte deos maneis, inferna reamur:
Naribus alipedes vt cerui sępe putantur
Ducere de latebris serpentia secla ferarum.
Quod procul à vera quàm sit ratione repulsum
Percipe: nanq; ipsa de re nunc dicere conor.
Principio, hoc dico, quod dixi sæpe quoq; ante:
In terra cuiusque modi rerum esse figuras:
Multa cibos, quæ sunt vitalia: multaq; morbos
Incutere, & mortem quę posint accelerare:
Et magis esse alijs alias animantibus aptas
Res, ad vitę rationem ostendimus ante:
Propter dissimilem naturam, dissimileisq;
Texturas inter sese, primasq; figuras.
Multa meant inimica per aureis, multa per ipsas
Insinuant nareis infesta, atq; aspera tactu.
Nec sunt multa parum tactu vitanda: neq; autem
Aspectu fugienda: saporeq; tristia quę sint.
Deinde videre licet, quàm multæ sint homini res

Acriter

Acriter infesto sensu, spurcæq́; grauesq́;.
Arboribus primum certis grauis vmbra tributa,
Vsqueadeo: capitis faciant vt sæpe dolores:
Siquis eas subter iacuit prostratus in herbis.
Est etiam magnis Heliconis montibus arbos
Floris odore hominem tetro consueta necare.
Scilicet hæc ideo terris ex omnia surgunt:
Multa modis multis multarum semina rerum,
Quod permista gerit tellus: discretaq́; tradit.
Nocturnumq́; recens extinctum lumen, vbi acreis
Nidore offendit nares: consopit ibidem:
Concidere vt pronos qui morbus mittere sueuit:
Castoreoq́; graui mulier sopita recumbit:
Et manibus nitidum teneris opus effluit eij:
Tempore eo si odorata est quo menstrua soluit.
Multaq́; præterea languentia membra per artus
Soluunt: atq; animam labefactant sedibus intus'.
Deniq; si calidis etiam cunctare lauari:
Plenior & fueris solio feruentis aquai:
Quàm facile in medio fit, vti des sæpe ruinas?
Carbonumq́; grauis vis, atq; odor insinuatur
Quàm facile in cerebrum, nisi aquam præcepimus ante?
* At cum membra dominus pertexit feruida seruis,
Tum fit odor vini plagæ mactabilis instar.
Nónne vides etiam terra quoq; sulfur in ipsa
Gignier? & tetro concrescere odore bitumen?
Deniq; vbi argenti venas, auriq́; sequuntur,
Terrai penitus scrutantes abdita ferro:
Qualeis expiret scaptensula subter odores?
Quid've mali fit, vt exhalent aurata metalla?
Quas hominum reddunt facies? qualeisq́; colores?
Non'ne vides, audis'ue perire in tempore paruo
Quàm soleant? & quàm vitai copia desit?
Quos opere in tali cohibet vis magna vacare?
Hos igitur tellus omneis exæstuat æstus:
Expiratq́; foras in aperta, promptaq́; cœli.
Sic & Auerna loca alitibus summittere debent
Mortiferam vim: de terra quę surgit in auras:
Vt spatium cœli quadam de parte venenet.
Quos simulac primum pennis delata sit ales:
Impediatur ibi cæco correpta veneno:
Vt cadat è regione loci, qua dirigit ęstus,
Quò cum corruit: hic eadem vis illius æstus
Relliquias vitæ membris ex omnibus aufert.

Locus vbi argẽtum effodit ἀπὸ τοῦ σκάπτειν,

Quippe

Quippe etenim primo quasi quendam conciet æstum:
Posterius fit, vti cum iam cecidere veneni
In fonteis ipsos, ibi fit quoq; vita vomenda:
Propterea quod magna mali sit copia circum.
Fit quoq;, interdum vis hæc, atq; æstus Auerni,
Aera, qui inter aueis cunq; est, terramq; locatus:
Discutiat: propè vti locus hinc linquatur inanis:
Cuius vbi è regione loci venere volantes:
Claudicat extemplo pennarum nisus inanis:
Et conamen vtrinq; alarum proditur omne,
Hic, vbi nixari nequeunt: insistereq; alis.
Scilicet in terram delabi pondere cogit
Natura: & vacuum propè iam per inane iacentes
Dispergunt animas per caulas corporis omneis.
Frigidior porro in puteis æstate fit humor:
Arescit quia terra calore: & semina siqua
Forte vaporis habet, propere dimittit in auras.
Quo magis est igitur tellus effœta calore:
Fit quoq; frigidior, qui in terra est abditus humor.
Frigore cum premitur porro omnis terra: coitq;,
Et quasi concrescit fit scilicet in coeundo,
Exprimat in puteos, siquem gerit ipsa calorem.
Est apud Hammonis fanum fons luce diurna
Frigidus: at calidus nocturno tempore fertur.
Hunc homines fontem nimis admirantur: & acri
Sole putant subter terras feruescere partim,
Nox vbi terribili terras caligine texit:
Quod nimis à vera est longe ratione remotum.
Quippe vbi sol udum contrectans corpus aquai,
Non quierit calidum supera de reddere parti:
Cum superum lumen tanto feruore fruatur:
Qui queat hic subter tam crassi corporis terram
Percoquere humorem: & calido sociare vapore:
Prȩsertim cum vix possit per septa domorum
Insinuare suum radijs ardentibus æstum.
Quȩ ratio est igitur: nimirum terra magis quod
Pura tenet circum fontem, quàm cætera tellus.
Multaq; sunt ignis propè semina corpus aquai.
Hinc vbi roriferis terram nox obruit vmbris:
Extemplo subtus frigescit terra, coitq;:
Hac ratione fit, vt tanquam compressa manu sit,
Exprimat in fontem, quæ semina cunq; habet ignis,
Quæ calidum faciunt laticis tactum atq; vaporem,
Inde vbi sol radijs terram dimouit obortus:

Et rarefecit calido miscente vapore:
Rursus in antiquas redeunt primordia sedes
Ignis: & in terram redit calor omnis aquai:
Frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.
Præterea solis radijs iactatur aquai
Humor: & in lucem tremulo rarescit ab æstu:
Propterea fit, vti quæ semina cunque habet ignis,
Demittat: cum sæpe gelum, quod continet in se
Mutat: & exoluit glaciem: nodosque relaxat.

Lucretij finis.

EX P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBRO XV.

QVattuor æternus genitalia corpora mundus
Continet: ex illis duo sunt onerosa: suoque
Pondere in inferius Tellus, atque vnda feruntur:
Et totidem grauitate carent: nulloque premente
Alta petunt, aer, atque aere purior ignis.
Quæ quanque spatio distant: tamen omnia fiunt
Ex ipsis, & in ipsa cadunt. resolutaque tellus
In liquidas rarescit aquas: tenuatur in auras:
Aeraque humor abit: dempto quoque pondere, rursus
In superos aer tenuissimus emicat ignes.
Inde retro redeunt: idemque retexitur ordo.
Ignis enim densum spissatus in aera transit:
Hinc in aquas tellus glomerata cogitur vnda:
Nec species sua cuique manet: rerumque nouatrix
Ex alijs, alias reparat natura figuras:
Nec perit in tanto quicque (mihi credite) mundo:
Sed variat: faciemque nouat: nascique vocatur
Incipere esse aliud, quàm quod fuit ante: morique
Desinere illud idem: quum sint huc forsitan illa:
Hæc translata illuc, summa tamen omnia constant.
Nil equidem durare diu sub imagine eadem
Crediderim: sic ad ferrum venistis ab auro
Secula: sic toties versa est fortuna locorum.
Vidi ego quod fuerat quondam solidissima tellus
Esse fretum: vidi factas ex æquore terras:
Et procul à pelago conchæ iacuere marinæ:
Et vetus inuenta est in montibus anchora summis.

Quodq; fuit campus, vallem decursus aquarum
Fecit: & eluuie mons est deductus in æquor.
Estq; paludosa siccis humus aret arenis.
Quæq; sitim tulerant, stagnata paludibus hument.
Hic fontes natura nouos emisit: & illic
Clausit: & antiquis tam multa tremoribus orbis
Flumina prosiliunt: aut excæcata residunt.
Sic, vbi terreno Lycus est epotus hiatu
Existit procul hinc: alioq; renascitur orbe.
Sic modo com bibitur tecto modo gurgite lapsus
Redditur argolicis ingens Erasinus in agris.
Et Mysum, capitisq; sui, ripæq; prioris,
Pœnituisse ferunt: alia nunc ire Caicum.
Nec non Sicanias voluens Amasenus arenas
Nunc fluit: interdum suppressis fontibus, aret.
Ante bibebatur, nunc quas contingere nolis
Fundit Anigrus aquas, postq; (nisi vatibus omnis
Eripienda fides) illic lauere Bimembres
Vulnera, clauigeri quæ fecerat Herculis Arcus.
Quid non & Scythicis Hypanis de montibus ortus
Qui fuerat dulcis, salibus vitiatur amaris:
Fluctibus ambitæ fuerant Antissa, Pharosq;
Et Phœnissa Tyros: quarum nunc insula nulla est.
Leucada continuam veteres habuere coloni:
Nunc freta circumeunt. Zancle quoq; iuncta fuisse
Dicitur Italiæ: donec confinia pontus
Abstulit: & media tellurem reppulit vnda.
Si quæris Helicen, & Buran, Achæidas vrbes:
Inuenies sub aquis: & adhuc ostendere nautę
Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.
Est prope Pyttheam tumulus Trœzena sine vllis
Arduus arboribus, quondam planissima campi
Area, nunc tumulus. nam (res horrenda relatu)
Vis fera ventorum, cęcis inclusa cauernis
Expirare aliqua cupiens: luctataq; frustra
Liberiore frui cœlo, cum carcere rima
Nulla foret toto: nec peruia flatibus esset:
Extentam tumefecit humum: ceu spiritus oris
Tendere vesicam solet, aut direpta bicornis
Terga capri: tumor ille loci permansit: & alti
Collis habet speciem: longoq; induruit æuo.
Plurima cum subeant audita, aut cognita nobis:
Pauca super referam: quid: non & lympha figuras
Datq;, capitq; nouas: medio tua corniger Hammon
Vnda die gelida est: ortuq;, obituq; calescit.

Admotis

Admotis Athamantis aquis accendere lignum
Narratur, minimos cum Luna recesit in orbes.
Flumen habent Cicones: quod potum saxea redit
Viscera, quod tactis inducit marmora rebus.
Crathis, & hinc Sybaris vestris conterminus oris
Electro similes faciunt, auroq; capillos.
Quodq; magis mirum, sunt qui non corpora tantum,
Verum animos etiam valeant mutare liquores.
Cui non audita est obscœnæ Salmacis vnda?
Aethiopesq; lacus: quos siquis faucibus hausit:
Aut furit: aut patitur mirum grauitate soporem.
Clitorio quicunq; sitim de fonte leuarit:
Vina fugit: gaudetq; meris abstemius vndis.
Seu vis est in aqua calido contraria vino:
Siue quod indigenæ memorant: Amithaone natus
Prœtidas attonitas postq; per carmen, & herbas
Eripuit furijs: purgamina mentis in illas
Misit aquas: odiumq; meri permansit in vndis.
Huic fluit effectu dispar Lyncestius amnis:
Quem quicunq; parum moderato gutture traxit:
Haud aliter titubat: quàm si mera vina bibisset.
Est lacus Arcadiæ, Pheneum dixere priores:
Ambiguis suspectus aquis: quas nocte timeto:
Nocte nocent potæ: sine noxa luce bibuntur.
Sic alias aliasq;, lacus, & flumina vires
Concipiunt: tempusq; fuit, quo nauit in vndis:
Nunc sedet Ortygie. timuit concursibus Argo
Vndarum sparsas symplegadas elisarum:
Quæ nunc immotæ perstant: ventisq; resistunt.
Nec quæ sulfureis ardet fornacibus Aetna:
Ignea semper erit: neq; enim fuit ignea semper:
Nam siue est animal tellus, & viuit: habetq;
Spiramenta locis flammam exhalantia multis,
Spirandi mutare vias: quotiesq; mouetur:
Has finire potest, illas aperire cauernas:
Siue leues imis venti cohibentur in antris,
Saxaq; cum saxis, & habentem semina flammæ
Materiam iactant: ea concipit ictibus ignem:
Antra relinquentur sedatis frigida ventis.
Siue bitumineæ rapiunt incendia vires,
Luteáue exiguis ardescunt sulfura fumis:
Nempe vbi terra cibos, alimentaq; pinguia flammæ
Non dabit, absumptis per longum viribus æuum,
Naturæq; suum nutrimen deerit edaci,
Non feret illa famem, desertaq; deseret ignes.

Ouidij finis.

IOANNIS IOVIANI PONTANI
EX LIBRO SVO METEORORVM

De fontibus & fluminibus.

AD LVCIVM FRANCISCVM FILIVM.

HInc ego digrediens fonteis te nate docebo,
Et cur perpetuis decurrant flumina venis,
Extremus labor, & vigilatæ ad lumina noctes.
Tu mea dicta puer memori nunc accipe corde.
Spiritus hic (graij fecerunt aera nomen)
Qui terras, pontumq; leui circuntegit vmbra,
Et penetrat rimosa means in viscera terræ,
(Certa fides) facile humentem permanat in vndam,
In liquidumq; coit contracto frigore rorem.
Mox abit in latices, & ripis plenior errat,
Et magno labens intrat cum murmure pontum,
Armatas etiam raptans ad littora classes.
Ipse vides sæpe in foribus sudantia saxa,
Et guttas de marmoreis stillare columnis.
Namq; aer circumfusus dum frigora sentit,
Paulatim sese cogit, mox defluit humor.
Ille quidem sicco ducens è marmore guttas,
Speluncis quoq; de gelidis manare liquorem.
Continuum, vnde fluunt crepitanti murmure riui.

Magna flumina è montibus defluere.

Si Rhenum, Rhodanumq; vides, magnũq; Garumnã,
Aut Hebrum, Eridanũ'ue, aut clari nominis Istrum
Aut qui per latos populos mare peruenit Indus,
Aut septemgemini rumpunt qua flumina Nili,
Perscrutere ortum, & fontis sacra antra reclusi,
(Non dubium) inuenies summis è montibus illos
Delabi, genus & gelidis deducere ab antris.
Namq; aer terræ immistus, molemq; sub ipsam
Inclusus, montana rigens vt frigora sensit,
In stillas abit, & longo fluit agmine multus.
Desuper ima petens, donec iam viribus auctis
Erumpit vallo, atq; in campos turgidus exit.
Multum etiam stillante solo, niuibusq; liquatis

Auxilium accedit venis tellure sub ipsa,
Multum etiam nebulosa iugis immanibus aura
Tabescens cœlo gelido cum stringitur humor,
Vnde sibi occulti sumunt alimenta meatus.

Terram esse caruenosam.

Nec vero quamuis solido stet robore tellus
Mole sua grauis, & denso se robore firmet,
Non vastis intus specubus patet, atq; hiat alte
Immensum ductis abrupta sede cauernis.
E quibus aut Euri sparsim funduntur anhelis
Faucibus, Adriacosq; attollunt flatibus æstus,
Et stragem dant arboribus, tectisq; ruinam:
Aut amnes subter lapsi de montibus altis,
Erumpunt cursu rapido, & solida æquora findunt.
Quippe aer antro inclusus lentescit in vndam
Frigida sub loca, & æternum fluit abditus humor
Æterno de fonte liquens. hinc Caspia claustris
Antra, tot accipiunt fontes, tot flumina: mox quæ
Rursum diuersis emergunt partibus orbis:
In mare seu tacitis delapsa meatibus intrant.
Quin & qua Herculei rident sata lęta Tarenti,
Qui piger humectat flauentia culta Galesus
Saxa subit, tacitusq; cauo se condit in antro,
Condit & in latebris Nilus, post liber apertis
Insultat campis, septeno & gurgite fertur,
Felix fruge noua, fœcundisq; vber aristis.

De fonte Cornu.

Est Precutinis in montibus horrida cautes,
Indigenæ vocitant Cornu, de vertice cuius
Manat aquæ gelidus per saxa rigentia torrens.
Hunc non antra caui montis, non humida vallis
Eructat, non vis superas impellit ad oras.
Verum aer ripæ admotus, circumq; supraq;
Rimosoq; latens sub fomite sudat: vt ipsum
Frigus, & algentem sensit per membra rigorem,
Stillatimq; cadit fluitans, cursumq; secundat.
Ergo & perpetuus tenor est stillantibus vndis.
Perpetuiq; fluunt fontes, & flumina, et amnes,
Perpetuum quoniam seruat natura tenorem
Aeris, aeriam sese vertentis in vndam.

Fabulose

Fabulose de Fontibus.

Nec vero faciles Nymphæ, queis flumina cordi,
Et sacri fontes, atq; antra liquentia riuis,
Non ipsę dulceis latices, non larga ministrant
Pocula, non gratas longe sitientibus vndas.
Ergo nudatis pedibusq;, & pectore nudo
Cœruleæ per stagna agitant liquentia Nymphæ:
Alternisq; implent vndanteis roribus vrnas:
Alternis simul effundunt. Tum murmure magno
It præceps per saxa sonans spumantia riuus,
Mox crescens findit tacito plana æquora cursu.
Nunc fessæ lætas ducunt per prata choreas
Arboribus tectæ, ac circumuariantibus vmbris:
Nunc tenueis mulcent gratis concentibus auras,
Aut amne in medio ludunt, vitreisq; sub vndis
Lasciuæ alternant agiles per brachia motus,
Lubricaq; intorquent niueis vestigia plantis.
E natat hæc, leueisq; manus, & brachia monstrat,
Aut tenerum latus, aut molleis cum poplite suras,
Desilit illa petens imum, splendetq; sub vndis
Marmoreum femur, & ceruix argentea, & illæ
Deducunt cœlo diuos quę ad furta papillæ.
Mox resilit, flauumq; caput, nigrantiaq; affert
Lumina, tum niueo quæ purpura fulget in ore.
Hic aliquis cannosa latens post flumina pastor,
Agrestis deus, & Satyrorum è stirpe procaci,
Concepit postquam ardentem sub pectore flammam
Huc, illuc oculos agit, & suspiria ducit,
Insertatq; caput cannis, refugitq; videri,
Dumq; videt, frigetq; simul, feruetq;, cupitq;,
Desperatq;, audetq;, feroxq; libidine, in vndas
Desilit, atq; cadens sonitum dedit. At chorus antrum
Attonitus petit, & latebris sese abdit opertis,
Ipse deus vano frustratur gaudia tactu.

Aquas naturaliter esse sine colore, & sapore.

Nec sapor, aut color vllus aquis fluuialibus. Ipsæ
Tellure hos de matre trahunt, hinc sæpe venenum,
Sæpe salus. adeo variat tellusq;, solumq;
Terra salutiferas vires, eadem ipsa nocenteis,
Præbet aquis, succoq; suo prodestq;, nocetq;.
Terra eadem argento large fœcunda, sed aer
Vber aquis, Nereiq; nouas hinc sufficit vndas,

Præcipue tamen arctoo ſub cardine, qua ſe
Vis ingens cohibet, quaq́; & Sol languidus errat
Defeſſus ſpatijs, obliquo & tractus ab orbe,
Inde perennis aquæ manat fluor, oceanuſq́;
Aeſtuat, arctooq́; fluunt è cardine riui.

De fontibus calidis.

Baiano ſed ne fumare in littore thermas
Mirere: aut liquidis fluitare incendia venis:
Vulcani fora ſulfureis incenſa caminis
Ipſa mouent, late multum tellure ſub ima
Debacchari ignem, campoſq́; exurere opertos.
Inde fluit calidum referens ex igne vaporem
Vnda fugax, tectis feruent, & balnea flammis.

De amaris fontibus.

Hinc etiam ſalſum fontes traxere ſaporem,
Et laticem longe ingratus infecit amaror
Tellure incocta exudans, cineriq́; maligno,
Quem liquit quondam accenſis fornacibus ignis,
Poſt æuo extinctus longo monimenta relinquit
Exuſtum cinerem, & cocto ſola ſubdita ſaxo.
Hinc alibi exhauſtos antris putealibus amnes
Vulcano feruente coquunt, dum craſſior humor
Stringitur, inq; ſalem tepidæ ceſſere lacunæ.
Aſt alibi in lapidem tranſit liquor, vſqueadeo vis
Telluris variat. videas lapideſcere Sarni
Cœruleo ſub fonte alnum, filiciſq́; maniplos.
Et paleæ intortos lento cum vimine culmos.

De riuo Venafrano.

Decurrit tenui labens aſpergine riuus
Rupe venafrana, feſſus quem ſępe viator
Incuſat gelidos raptim occuluiſſe liquores.
Sæpe repentinos fracto de monte tumultus
Erumpentis aquæ timuit ſub vomere taurus.
Ipſa ſuas nunc diues opes natura profundit,
Nunc retrahit defeſſa manum, ſeq; ipſa remittit.
Hic lactis fluitare amnem ſua ad vbera mater
Lętatur, dolet hic omnem obriguiſſe liquorem.
Materiam ſæpe ingenio, inſtrumenta vel arti
Deficere, ipſe operis prudens dolet autor, & actor.
Nunc ergo ingenteiſq́; animos, vireſq́; valenteis
Præſefert natura, opibuſq; & robore pollens,

Nunc inculta situ, longeq́ꝫ effeta senecta
Languescit, propriumq́ꝫ negat retinere vigorem.
Dum reparat vires, renouataq́ꝫ robora firmat.
Ipsa suos tunc plena sinus, vterumq́ꝫ relaxat.
Quiq́ꝫ vigor fuit ante, refert se ad munera nota.
Nec vero casusq́ꝫ inopes, cessantiaq́ꝫ arma
Naturæ, nec rursus opes, luxumq́ꝫ fluentem
Non hominum, non alituum genus, & pecus, & grex
Squamigerum sensere, graui & doluere ruina,
Hinc etenim miseranda lues mortalibus, hinc &
Dira fames, sæuitq́ꝫ malum per vulnus vtrunq́ꝫ.

De fonte Ammonis.

Ammonem fama est medijs sub noctibus altum
Feruere, & in medijs rursum frigere diebus.
Causa quidem vel certa subest. nam frigora noctis
Intus alunt ignes, nocte & vapor æstuat intus,
Vnde fluunt calidi noctis per tempora riui.
Luce autem cum Sol terras populatur, & ardens
Exhalat vis, tum venæ recreantur hiantes,
Vnde redit gelidus sua per vestigia torrens.
Rara igitur natura soli; quæ frigora Lunæ
Quæ Solem facile admittit resoluta diurnum.
Hinc facile, & recreat sese & feruescit in horas.
Hinc terræ varium mutat fons ipse tenorem
Longinquo veniens loca per variantia ductu.
Nam neq́ꝫ sese orbe ex alio vis torrida Solis
Immittens, penetretq́ꝫ vterum, & grauida vbera terrę
Immensumq́ꝫ maris spatium, tantumq́ꝫ profundi.

De fluuio Trigella, in Lucania.

Horrescit quoq́ꝫ Lucanis in saltibus antrum,
Vnde petunt trepidi afflictis oracula rebus,
Pręcipitat longo immanis descensus hiatu.
Septem aræ circum, & fumos flant tura Sabæos,
Antistes Zeno lituum tenet, & vocat ore
Præsentemq́ꝫ Deum, & pia numina sistit ad aram.
Turba fauet, mox & voti damnata recedit.
Ipse autem fruiturq́ꝫ dijs, atq́ꝫ imperat antro,
Vnde fluit gelidus salebroso fonte Trigella,
Arescitq́ꝫ hyeme in media, atq́ꝫ ęstate liquescit.
Vere nouo, cum se tellus adaperta relaxat,
Tum videas tecto antri stillare fluentum,
Hic riuos fluitare, illic concrescere fontem

In clatros. hiat ecce alibi fumosa vorago,
Vnde aditus imi ad manes, & tartara mundi.
Parte alia sonat abruptis specus atra cauernis
Horrendum. Ruit acta repente canalibus vnda
Occultis, siccoq; diu deuoluitur alueo.
Pastores cohibete gregem sitientem, & ab vnda
Pellite. non foetum optatum, non vbera vaccæ
Distenta, aut tenerum cum matre aspexerit agnum
Errantem, qui pota frequens ad flumina pastum
Egerit armentum, & crudo saturauerit amni.
Capripedis potuit tantum dolor, iraq; Fauni.
Luserat aspernata procum Ripenia, & vdis
Abdita fluminibus detestabatur. Ibi amens
Deturbatq; pedum, pecudesq; à fonte repellit
Inclamans, nulli foetus, non vlla propago
Sit pecudi, quoties sitientia guttura ad vndam
Admorit, potoq; grauis de flumine abibit.
Semamnem fugitate boues, fugitate capellæ
Iratusq; gregi, in nemus, & loca sola recedit.
At cum declinat rapidus Sol, & fugit annus,
Ac lassata situ, tellusq; effoeta senescit,
Aruit & venis humor, mirabere fontem
Vel biduo effluxisse, ac flumina tanta requirens,
Incusesq; Deos, naturæq; abdita damnes.

Vetustate temporum mutari fontes, ac maria.

Sed nec perpetuæ sedes sunt fontibus vllæ,
Aeterni aut manant cursus. mutantur in æuum
Singula, & inceptum alternat natura tenorem.
Quodq; dies antiqua tulit, post auferet ipsa.
Hoc mare, quod nunc ingenti duo littora tractu
Europam, Lybiamq; secat. (non fabula) quondam
Tellus vna fuit. medio stetit æquore taurus
Insudans sulco, atq; attrito vomere fessus,
Nunc mersa tellure natat vento acta carina.
Vulcano sacra, & fumoso vertice anhelans
Insula Cyclopum horrisonis incudibus antrum,
Nulla olim. nunc nulla Elice Nonacria, vt illam
Fluctibus, iratoq; absorbuit æquore Nereus.
Aegyptum Casij soluens de rupe secabat
Nauta vagus. non dum vllum illi nomenq;, decúsue
Sed pelago stagnante palus, vdæq; lacunæ.
Nunc regio & populos late foecundat, & vrbes,
Pyramidum ostentans monumenta, & nomina Regum.

Situm terræ mutari, & terras ipsas renouari.

Quid mirum fontes, siccato & flumina cursu
Desinere? adueniet lustris properantibus ætas
Cum pelago emerget tellus noua, cum mare terris
Incumbens mole ingenti, simul oppida, & arces
Cultaq; sub rapido secum feret hausta profundo.
Nullus honos regum tumulis. Impune deorum
Templa ruent. Idem fluctus pecudumq;, Iouemq;
Auratum affliget scopulo. exitium omnibus vnum,
Et clades vna absumet iuuenesq;, senesq;,
Matres, atq; viros, & corpora chara nepotum.
Nec natum complexa parens miserabilis vdis
Proficiet lacrymis, clamantem, & acerba gementem
Cœruleus cano vortex absorbet hiatu,
Et vota, & pictos secum feret vnda penateis,
Non vllæ vltra relliquiæ, aut monimenta manebunt.
Non rerum labor, aut operum vis edita cœlo.
Maiestas ipsa ingenii, decora illa sororum
Aonidum, confecta situ, atq; in nube iacebunt,
Cunctaq; sub tenebris, & opaca nocte tegentur.
Parte alia exurgent immani corpore montes,
Et nigra primo cœlum caligine tingent
Fumosis iuga verticibus, non dum aere aperto,
Nec sicca tellure satis. Post tempore certo
Terra recens, cœlumq; nouum, noua littora, & vdi
Labentes passim lymphis crepitantibus amnes
Incipient præbere nouis alimenta colonis,
Paulatimq; nouus fato instaurabitur orbis.

Te quoq; vel iuuet ad finem venisse laborum
Vranie, licet & fontis leue murmur, & ipsæ
Spirarint placidæ Zephyris felicibus auræ.
Rura senem, vatemq; suum, sua ad ocia felix
Parthenope vocat, & fesso blanditur alumno.
Non hederæ, mea non lauri per tempora serpant.
Me sat erit si cœruleo Sebethus ab amne
Intactæ salicis fluuiali munere donet,
Ac mihi pomiferis vacet Antiniana sub hortis.

Finis.

EX VGONIS Senensis Consiliorum medicinaliũ Libro, Excerpta De Balneis.

De Menstruorum fluxu indebito, cum humiditatibus matricis, & cum doloribus in alcatim, & ventre, Cons. LXXXV.

IN Comitatu Patauino Balnea sunt, quæ Aponensia nuncupantur. iuxta quæ inueniuntur foramina emittẽtia fumũ. super quibus multæ mulieres iuerunt ad sedendum in scanno perforato. & earum matrices mirifice sunt mundificatæ. & stabant ibi cum vna trabacca coopertæ. & hæc conueniunt.

At, qm̃ sępe accidit pruritus fortis matricis, oportet, si virtus cõstet, vt fiat phlebotomia de vena cõi, trahẽdo vnc. vj. sanguinis. & purgetur cũ vnc. viij. seri caprini, in quo parum bullierint foliorum senæ drach. ij. epithymi drach. ii. passularum vnc. j. salis drac. i. ſ. & coletur. & capiatur in aurora. & potest inungi hoc vnguento fricando,

Recipe acaciæ
Hypo cisthidos
Rosarum
Sandalorum
Fecis aceti
Ana vnc. ſ.

Olei rosari. q. s. ad incorporandum, & est vtile, si sumantur folia mentæ, & cortices granatorum. & leuiter excorticatæ decoquantur in vino & superponantur.

vel Recip. croci
Camphoræ
Ana scrop. ſ.
Plumbi vsti scrop. i.

Baccarum lauri dra. ſ. misc. fiat puluis subtilis. cõficiatur cum albumine oui, & oleo rosato, & aliquantulo vino, & imponatur.

Et quia purgatio, quæ fit cũ bal. Porrectæ purgat choleram, & phlegma, & melancholiam, & vniuersaliter ab omnibus membris corporis, & quando vtimur illa, debite multum facit: consilio meo bonum est, quando erit fortificata incipiat vti ista aqua hoc modo, ꝙ quãdo debet eam capere, primo die mane in aurora ingrediatur tinam, in qua sit aqua dicti balnei calida caliditate bene tolerabili, ita tamen ꝙ nõ ibi multũ sudet, & maneat ibi per mediam horam ita ꝙ ante ortum solis egrediatur, & quiescat in lecto, quousque sit sicca. & post horam bibat primo libras. ii. illius aquę balnei calefactæ. dein ambulet leuiter per domum. inde ad quartam horæ aliam. tertio duas alias libras calidas. postea sedeat, vel leuiter ambulet. & expectet per tres horas eius operationem per sedem, vel per os, vel per sudorem. Si nõ operatur, faciat sibi clystere imponi ex eadem aqua sine alio adiuncto, & non sumat tamen plus illo die. expectet, quousque videatur sibi stomachus vacuus, dein prandeat pullum, vel carnem capreti coctã in eadẽ aqua. pro illa die quiescat: non amplius comedat. Sequẽti die balneetur mane quemadmodum in præcedenti. si non fuerit purgata, post balneum iterum faciat sibi clystere ex eadem aqua. postea quiescat, vel blande ambulet vsque ad horam prandii. postea prandeat, & solatietur. quiescat, cœnet, & hac die non capiat aquam balnei. Die tertio mane in aurora tempestiue ingrediatur balneum. ibi moretur per horę dimidium. postea egrediatur, & in lecto exiccetur bene, & post vnam horam exitus à balneo incipiat bibere aquã. & bibat lib. viij. in vna hora in quatuor vicibus, lib. ii. pro vice. Si operantur, bene est. sin minus, post quatuor horas fiat clystere, & seruetur ordo scriptus in prima die. non tamẽ plus bibendo, s. ꝙ prandeat, & ꝙ nõ comedat nisi semel in ista die. Die quarta balneet bis de mane & sero. comedat bis in die. Die quinta balneetur mane. in quinque vicibus in hora vna sumat lib. x. aquę dictæ, lib. ii. pro vice, & nũquam in sequentibus diebus istam quantitatem transcẽdat. toties bibat istam aquã, ꝙ saltem sex diebus, vel octo in ea fuerit operata. Si inuenit operationem facilem in hac aqua, bonum est, ꝙ in vltima die in qua sumit eam, toties bibat libr. ii. pro vice interponendo inter vnam vicem, & aliam, quartã partem horę, ꝙ egerat aquam claram. Si debilitatur, aut difficile operatur, sufficit ꝙ octo diebus capiat lib. x. istius aquæ interponendo sẽp inter duos dies vnum diẽ in quo non capiat, & in quo balneetur. Postea quiescat per horam antequam bibat aquam. & post hos dies, quibus cepit aquã, seruet ordinem balnei per mensem. s. ꝙ non bibat aliam aquam, miscendo. s. cum vino, aut per se. sed bibat vinum pauciferum purum, aut si potens fuerit, temperet cum aqua balnei. & non lauet manus cum alia aqua, nec alio mõ tangat. & per hunc mensem comedat carnes aut pullorũ, aut capretorũ paruorũ, fasianorũ, perdicũ, aut vitulorum lactentiũ, & castratorũ. dimittãtur autẽ oẽs fructus, herbęq; per totum hunc mensem.

Ejusdem

Eiuſdem, de aqua Porrectana, Conſil. CIX.

AQuæ Porrectæ Bononienſis agri minera, manifeſtior, eſt baurach, ſeu ſalnitrum. ſapore enim ſalſa eſt, ſtypticaq́; aliquãtisper, habet & aliquid ſulfuris, vtilitas enim aquæ prædictæ in paſsionibus phlegmaticis, viſcoſis, craſsis eſt manifeſtior. ſed quoniam experimento certum eſt, hanc aquam, quando bibitur, ſtatim penetrare in venas: obſeruandi ſunt canones, dum ſumitur. Quia vero baurach per ſe nõ valde ſoluit, bibitur aqua multa, antequam ſoluere queat. dum bibitur, cauendum ab aqua communi, ceu debilitante concoctricem. cauendũq́; à concoctu difficilibus, vt bouum carne, ſalita, viſcoſis, paſtilib. ſuillis carnibus. Id vero falſum eſt quod ſcripſit Thura Bononienſis, q͡p. ſ. aquę huius tanta ante cibũ debet bibi quãtitas, quouſq; aqua, vel per virgam, vel per ſedem, vomitum ve exeat, ita clara, vt fuit aſſumpta. error hic meo iudicio, cauſa eſt mortis hominum multorum. Verum tanta bibẽda eſt q͡p rationabiliter debeat purgare hominem ſufficientis tẽperiei valetudinisq́;, ſexties ſcilicet, aut ſepties. Debiliores tantam bibant, quæ bis, plus minus, aluum ducat. Aqua hęc ſumpta ſufficienti quantitate, ſi ſoluit, bene eſt: ſin minus, fiant clyſmata ex eadem. poſt clyſteris emiſsionem tribus horis, parce comedat. Si aqua operatur ſine clyſmate, ſi homo non valde debilis eſt, ingrediatur in balneum, vt ea aquæ pars diſſoluatur quæ in venas penetrauerit. ſtet horæ dimidiũ in lecto calido, tergeatur pannis calidis. & ad horæ dimidium induatur, ac prandeat. vbi prãdiũ concoxerit, ſi tibiæ videantur graues quoniam intrinſece aqua remanſit, iterum ante cœnã balneum ingrediatur. poſt cęnam duabus horis dormitum eat. placide dormiat bene coopertus ſex ſeptemue horas. ſi ſudat, tergeatur. caueatur frigus. Quieſcat duos, vel tres dies, ob purgationẽ, debilis factus. deinde iterum incipiat mane aquam ſumere, vt priore factum eſt die. ſeruentur canones prædicti. illis diebus quibus aquam non ſumit, ſemel quotidie mane balneum ingrediatur per horæ dimidium. poſtea ingrediatur lectum calidum, tergeatur, exſiccetur. comedat, bibat vt ſupra. Si aqua ſumpta aluum non ducit vel vrinã per tres dies ad minus, fiat clyſteres. deinde ingrediendum eſt balneum, in eoque dimidium horæ commorandum. ingrediatur lectum calidum, exſiccetur. poſt tres dies iterum ſumenda eſt aqua. nec ordo primi diei negligendus eſt. Porrectæ tantum temporis immorandum, quo vſque ſexties, vel ſepties aqua bibatur. cibi ſint faciles concoctu, vt caro pulli, & caſtrati. Non tangat aquam communem: venæ enim necdum bene mundificatæ ſunt à balnei aqua. Hæc ſatis.

Eiuſdem, De modo & ordine ſtandi in balneo Sanctæ Helenæ, Conſi. CX.

HIc nobilis dum erit in balneo, habeat mane beneficium ventris. dein balneum ingrediatur, primo in parte vbi eſt minus calidum, poſtea paulatim ad locum calidiorẽ accedat. ibi moretur, quouſq; ſentiat ſe incipere anxiari. tũc ſtatim exeat è balneo. Ponatur in lecto. dormiat ſi poteſt, & ſudet. poſtea bene tergeatur, quoad ſudor ceſſat. ſurgat. parum ſtet, & prandeat. Poſt prandium non dormiat, niſi tranſactis horis tribus. tunc, ſi cõſueuit dormire, dormiat capite bene eleuato, & non niſi per horam. in ſero anteq̃ cœnet ſi non habet ventris beneficium, communiter clyſterizetur. emiſſo clyſteri cœnet. poſt cęnam duabus horis dormitum vadat. ſecunda die faciat, vt in prima, ſed poteſt plus ſtare in balneo. Sero ante cœnam, ſi ſentiat bene concoxiſſe, Balneum ingrediatur. in eo ſtet quartam horæ partem. hac ſecunda die dum eſt in balneo, poteſt accipere aquam balnei ſuper capitis anteriorẽ partem ab alto. Bene tergeatur, & exiccetur caput, antequam ad vomendum accedat. Non ingrediatur Balneũ niſi concoxerit præcedentẽ cibũ. In Balneo, non comedat, non bibat. poſt ſecundam diem ita ſituetur in Balneo, q͡p aqua calida cadat à Balneo ſuper doloris locum per bonum tp̃is ſpacium. Saltem tertio quoq; die clyſterizetur clyſteri cõi: ob ætatem. n. purgationibus vti non poteſt.

Item Recip. pinguedinis anatis
Anſeris
Ana vnc. ij.
Serapini
Opopanacis
Galbani.
Ana drach. ij.
Olei vulpini vnc. j. ſ.

Diſſoluantur gummi in vino. fiatq; vnguẽtum, quo doloris regio inungatur, quando poſt exitũ Balnei, à ſudore ſufficienter eſt abſterſus.

Comedat carnes tenellas ſemper elixas, ouorumq; vitellos. temperate comedat. Vinũ ſit rubeum aqua mixtum. tẽpus ſtandi in Balneis erit, ſecundum quod videbitur ſuſcipere iuuamentũ vſq; ſcilicet ad dies. xv.

Vgonis finis.

Ex

EX IOANNE DE SANcto Amando, De Balneis exceptum.

An Balneum competat ante exhibitionem medicinæ.

Quæritur igitur de balneo, vtrũ competat ante exhibitionem medicinæ. & videtur ꝙ non. Corpora vbi quis vult purgare, oportet prius fluida facere: &, vbi repit natura, inde ducere oportet per conuenientem regionem. Ex his duobus habetur, ꝙ ante exhibitionem medicinæ, oportet purgare materiam & facilem facere ad currẽdum ad locum, per quem medicina eam debet euacuare. & hoc vult Auic. cum dicit, ꝙ ante vomitum, debent capi cibi pingues ad debilitãdum os stomachi, vnde materia melius recipiatur. sed balneũ attrahit materiam ad locum contrarium loco, per quem medicina euacuat humorem, cum ad extremã corporis trahat materiam, & medicina ad stomachum. ergo &c. oppositum vult Aui. fen. iiij. cap. v.

Iuxta hoc quæritur, vtrum eadem die competat, in qua datur medicina: videtur ꝙ non, secundum Gale. iiij. Aphoris. qui dicit, ꝙ balneum & somnus impediunt medicinam à sua operatione: vnde non debent iniungi, nisi velimus medicinam impedire ab euacuatione. oppositũ ait Aui.

Tertio quærimus, vtrum post medicinã competat: & videtur, ꝙ non. quia post medicinã corpus non debet repleri illa humiditate, quæ per medicinam euacuatur. sed balneũ replet corpus humiditate accidentali, & illa per medicinam est euacuata, quia secundum Galenum supra illum Apho. Ad elleborum &c. aqua humectat corpus humiditate accidẽtali, balneum autem est aqua: ergo &c. Contrarium dicit Auic.

Iuxta hoc quæritur, in qua die magis competat. Hæc omnia soluta sunt, visis regulis de modo operandi prius. dico ergo ꝙ conuenit ante, & eadem die, & post. Ante, duplici de causa: quia corpora vbi quis vult purgare &c. & illa corpora, quæ debẽt præparari, sunt duo, s. corpora quæ habent euacuari: vt humores fiant labiles per venas facile, & membra, per quæ fit euacuatio, vt sint lenita, & per ea humores lubricent: & aperta vt pateat eis transitus, humores subtiliando: balneum etiã liquefaciendo fluere facit, etiam venas emollit: ideo conuenit aliquãdo per tres dies ante medicinam. Vnde Aui. in. j. cap. dicto. qui debet per medicinam solui, balneum est intraturus ante solutionem, quia est præparãs corpora, nisi aliquid prohibeat: & quod illud est, vt vulnera, apostemata, & hydrops. tunc enim non competit, nec in morbis humidis humiditate accidentali: quia per balneum plus multiplicatur.

Ad argumentum in contrarium dico, ꝙ, licet balneum in hora balneandi trahat materiam ad exteriora, quia humores liquefactos facit per corpus fluere, post balneum reuertuntur ad interiora. & hoc etiam, vt dictum est, membra præparat vt possit materiæ fluere per ea, & medicina in balneo non debet dari, licet ego dederim in vno casu, scilicet cuidam dominæ, quæ habebat melancholiam, & nolebat accipere medicinã: feci eam initiare balneum, & mitigata fuit, & libenter accepit, deinde feci eam statim à balneo auferri, & post longum tempus ipsa fuit curata.

E Ad secundam quæstionem respõdeo & dico, ꝙ balneũ habet duas facere operationes, vel tres. prima extrahere materiam ad exteriora. secunda stringere ventrem, per hoc ꝙ illa materiam trahit ad exteriora, et tale est vehementis caliditatis. Tertia operatio est calefacere, non tamẽ fortiter. dico ergo ꝙ in tempore calido non conuenit intrare balneũ, in hora solutionis, neq; in die, quia traheret materiam et medicinam ad exteriora, et tu arguis ꝙ per hoc ventrem stringit. Sed in tempore frigido, & in hyeme antequã medicina moueat, confert balneum: non ꝙ tale sit attrahẽs, sed solum cõmouens materiam, & meatus aperiens. Istis duobus indigent humores frigidi, cum crassi sint, & meatus sint stricti per aeris, aut temporis frigiditatem, indigẽt apertione. propter quod

F non euacuarentur de facili, nisi mouerentur, & meatus aperirentur. Vnde Auic. Non intret quis balneum post medicinam ꝙ attrahit: ingredi tamen potest primam casam, id est tinam aquæ calidę: balneum bonum est, & id fit ad molliendum.

Ad tertiam quęstionem dicẽdum, ꝙ post medicinam conuenit balneum, vel æqualitas, vt stufa. & hoc propter duo. Vnum est vt membra per medicinam fatigata, per balneum confortentur. Secũda causa vt fumi subcutanei per medicinam eleuati, s. à materia mala, & à medicina euaporentur. Ad argumentum dicẽdum, ꝙ balneum non replet venas & poros. ideo non remanet diu humiditas illa accidentalis q̃ inducit, sed per sudorem soluitur. adhuc cõuenit, ꝙ membra sunt per medicinam desiccata.

Ad quartam quæstionem dicendum est, ꝙ debet fieri balneum ante medicinam per tres dies. post medicinam vero in die sequenti, secundum Auic.

Aui.dum tamen virtus sit fortis.

Vltimum quæritur vtrum stufa melius sit q̃ balneum post medicinam. Dico q̆ si corpus sit vacuatum à cholera, aut à melancholia, & sit illud corpus rarum, competit Balneum .s. aquæ calidæ ad humectandum, quia tale corpus est valde desiccatum per medicinam, cum esset sua natura siccum. & quia corpus est rarum, Balneum sufficit ad euaporandum fumos. sed si vacuamus humores humidos, aut corpus non sit extenuatū sed pingue, & solidum, & vacuata est materia frigida. tunc stufæ, quia fortiores, & desiccantes, meliores sunt, quia tale corpus non indiget tanta humectatione, sicut primum, sed magis desiccatione, ergo &c.

Io. de Sancto Amando finis.

EX TVRRISANI Plusq̃ comm. in Microtechnes Gal. librum tertium Commē. LXXXI. Balneādi Canones.

SVdoribus sæpe vtimur, tam Balneis q̃ exercitijs prouocātes illos, maxime cū humores purgādi fuerit propè cutim. Sunt aūt, & Canones circa balneum, s. q̆ oportet ne exercitatus velociter ad Bal. pgat, anteq̃ quiescat, neq; post cibum, ob timorem oppilationis. & q̆ calas Balnei secundum ordinem ingredi debet, vt non deueniat in locum fortis caloris subito. & hoc eodem ordine exire, vt gradatim regrediatur in locum frigidum, & q̆ in pauimentum est aqua effundenda, vt fiat aer vaporosus, & facilius prouocans sudorem. & q̆ fricandus est in principio, vt facilius aperiantur pori cutis, & eliquetur humiditas educenda, & in fine abluendus cum aqua calida ad abstersionem, & lubricationem sudoris. Et q̆ in exitu ex Balneo cooperiēdus est pannis, neq; caput est discooperiendum. quoniā apertis poris frigus penetrat in profundum, & incurrunt catarrhos, & coryzas. In exitu quoque cauēdum est, ne potum frigidum actu bibat, aut etiam in ipso Balneo. quoniam apertis existentibus corporis poris, frigiditas festinat ad membra principalia, & ipsorum corrumpit virtutes. Cauendum etiam est à potibus vehementis caliditatis, & præcipue ab aqua calida, quoniam cito penetrat ad mēbra principalia, & accidit inde phthisis, & hectica, & eiuscemodi omnia, q̃ circa hæc & alia scripta sunt è medicorum cętu. hoc satis.

Turrisani finis.

EX CONCILIATORIS Petri Aponensis Differentiarum Libro, differētia. CXXVIII.

QVòd Balneum non competat post purgationem, ostenditur quia prima quarti, post medicinam nō ingrediatur aliquis Balneum, quoniam trahit ad exteriora materias, & neq; bonum est, nisi ratiōe strictionis ventris, in quam opinionem descēdit Mesue simplicium primo. Rursus, nō est facienda tractio in diuersum. vna enim reliquam impedit. & perter retur natura. sed huiusmodi occurrit hic tractio. quoniam pharmacum trahit de circunstantijs ad centrum: Balneū vero contra. Oppositum scribitur prima quarti. Illud cōpetit post euacuationem, quod potest educere, quod medicina per distantiam non potuit, qualia sunt, quæ cuti vicinātur distantia: huius naturæ est Balneum, cū euacuet solum, quæ secundum cutem: apho. tertia & quod membrorum inflammationem, consumptionem, & laxitudinem tollit: Almā. 4. & quietat: competit post purgationem cum corpus istis remaneat affectum: hoc autē Balneū complet debite commensuratum. refrigerat, et à mēbris cōtemperando humores, & superfluitates expirare facit. Item Balneum solutionem amputat laxatiui medicaminis. igitur Balneum post purgationem confert supreme.

Propter primum sciendum, q̆ Balneum est corpus subtile, vel liquidum corpori circunferētialiter occurrens, ipsius immutatiuum. Balnei quoque nomen assimilatum est à βαλανεῖον. Balneum autem est multiplex, ceu notificatio eius insinuat. Quoddam est aereum, quod tangitur per id quod dictum est subtile quod proprius dicitur Balneum. Aliud aqueum, verius dictum lauacrum dulce. Interdum quis vtitur solo aere pro Balneo, vt therma, vel alia stufa. ĩterdum vtitur aqua dulci, corpus in eam infundendo, vel ipsam super se projciendo. Horum aliud calidum, aliud frigidum. quandoq; vtitur his ambobus, vt euenit multoties in thermis. vnde. x. ingen. secundum hoc quatuor distiguit Balnei partes, prima est aer calidus, secūda ingressus in calidam, tertia exitus in frigidam. quarta sudoris abstersio. Amplius Balneum diuersificatur, quia quoddam est simplex, vt duo prædicta. aliud compositum, qđ duplex est etiam. aliud naturaliter est tale vt sulfureum,

sureum, piceum, aluminosum, & huiusmodi. aliud arte construitur, ceu quando herbæ, frondes, & huiusmodi calidæ, vel frigidę in aqua decoquuntur balnei, vel in aere prosternuntur ipsius secundum vtilitatem à medico intentam.

Balneum tripliciter variatur. aeris causa secundū quod fuerit calidus, frigidus vel medius, diuersos inducens effectus. aut ex parte, vt dictum est, aquæ. vel causa qualitatis vtendi, quoniam quidam eo vtuntur cum frictione simplici. alij cum frictione oleorum. alij cum frictione farinæ granorum, & aliorum, secundum quod videtur magis expedire ad eorum intentiones. Ait Halyab. Balnei sunt tres aeres. primę Domus aer, & est tepidus, nil in corpus inducens caloris. secundus secundæ calore medius, corpus aliquo calefaciens calore, & quadam dissolués dissolutione. tertius ꝗ tertiæ, vehementer corpora calefaciens, plurimasq; dissoluit superfluitates, & à corpore euacuat. distiguitur etiam balneum triplex. quoniā quoddam præparatiuum ad euacuationem, vnde secūdo practicę: velociter sumere laxatiuum, prius opus est corpus aptare suum, vtendo anteq̄ accipiat, duobus, aut tribus diebus balneo temperati caloris, & suauis aquę superfusione tepidę super corpus. Quare prima quarti. Balneum quoq; ingredi, antequam ventris solutio fiat aliquantis diebus est ex eis quæ bene præparant, ni aliquid prohibeat. ideo præcipitur phlebotomandos, & ventosandos habétes sanguinem grossum, prius balneari. Oportet tamé, vt inter balneum, & haustum medicinæ sit parum temporis. Est & aliud balneum prohibitiuum, sicut in hora operatiōis cathartici administratum, cum eius sit actio in diuersa cathartici actioni, & ipsius distractio, nisi effrenitat illa. quoddam vero est perficiés, vt qđ secūdum quosdam administratur cessante actione cathartici. resoluit.n. quod non potuit educere medicinam. Quid autem purgatio, differentia. CXXV. ostensum est cum alijs.

Propter secundum sciendum ꝙ Aui. & Mes. videntur sibi vtcunq; in hoc aduersari quæsito. primi nāq; scribitur quarta. Ille qui medicinam solutiuam bibit secunda die balneum est intraturus. quia si aliquid ex humoribus ipsius fuerit relictum, balneum mundare poterit. Iste quidem communis est modus practicantium. præcipiendum si firma est virtus, secunda die post purgationem balneum ingrediendum. Mesue de pharmacijs nullum vult balneare post pharmacum, nisi illum in quo effrenitet medicinæ actio. quare secundo practicæ. Qđ si in aliquo superabundat intātum solutio, vt defectus etiam timeatur virtutis, hunc balneo introduc, & aquam superfunde calidam, & maxime pedibus, & manibus. Et in hoc concidit Mes. repellens illos ꝗ præcipiunt frigidis, & stypticis tales balneari aquis. Ignorantes quoniam poros coarctant, & medicinas, & fumos interius conuertunt, vnde causa crescit ad fluxum. ideo visum non parum epithema ex frigidis, stypticis super ventrem positū fluxum augmentare, & sanguinem etiam ad fluxū incitare. quare raro confert, nisi in corporibus iā puris. imo debet esse intentio dilatare poros, & ad exteriora trahere, et proprie quādo balneum fuerit ex aquis dulcibus, in quibus decoquantur poros aperiētia, vt chamæmilla, absinthium, sampsucus, folia citri, & huiusmodi. in hoc non parū conferunt frictiones, & sudores prouocari. Vulgares, & arte imperitiores balneant communiter tam illos, in quibus non superfluit pharmaci actus, quàm illos, in quibus effrenitauit. Quorū error ostenditur primum, quia balneum ad exteriora trahit: medicina vero ad interiora. propter quod humores debentes à medicina trahi ad interiora, actione balnei trahentis ad contrariū ad exteriora non poterunt euacuari, sed remanentes in partibus moti, & non educti nocent illis. Fatigatur etiam virtus, & dissoluitur propter attractionem simul in partes stringentem oppositas, cum in tali motu scissionem oporteat interuenire. propterea aphor. 4. inhibetur, ne pharmaca detur ante canem, & sub cane. Item praua est illa eductio, quando fit transitus materiæ super nobilia membra, differ. 197. sed per balneum materia mota in extrinseca transmittitur ab ignobilibus per nobilia ad ignobile: vt à ventre ad cutis superficiem per nobilia in medio horum sita. Rursus materia melius ex propinquioribus ducitur vijs, & ductibus: & maxime consuetis ꝑ quos est euacuare naturæ. vnde aphor. prima. oportet ducere vnde repetit natura, per conuenientia loca. Adhuc propter talem actionem contrariam materia ineuacuata oppilationes gignit in vijs, aut in cuté educta defœdationes in ipsa. Itaq; Balneum post medicinam non congruit, nisi quādo pharmacum effrenitat. tuncq; ad constringendū iuuat ventrem. Concedit tamen Auic. ꝗ sibi videtur dissonus in hoc quæsito, ꝙ post medicinæ sumptionem immediate non sit timendum primam casam balnei intrare, & proprie tēpore frigidiori modo tali, ne calor sit vllo modo impediens ad attrahendum: quoniam frigus intēsum lædit effectum medicinæ.

Propter tertium scias, ꝙ virtus balnei, aut est fortis, aut imbecillis prostrata, qua ente cessandum

dum à balneo.nam cum virtus ſit diſſoluta,ſpiri-
tusq; reſoluti,& corpus conſumptum , balneũq;
iſta augeat,eidem parcendum:ne virtus eo diſſol
uatur.vnde in maraſmo prohibetur balneũ ſum-
me imbecilli virtute . & ſi res poſtulat, ne mors
contingat , ſicut euenit medico balneanti adole-
ſcẽtem.prognoſt.primo . Si vigor conſtiterit,tũc
aut pharmacum effrenitat.& ſic apud omnes bal
neãdum,non quidem cum frigidis,ſtypticis, ſed
calidis,temperatis, aperitiuis, vel non effrenitat:
quia aut ceſſauit motus & agitatio medicinæ,aut
minime. Quòd ſi primum eſt ſufficienter purga-
tus cum omni conferentia , aut imperfecte : nam
quod prius & præcipue ſi fuerit ex illis qui nec di
ligit balneum, nec conſuetus, non oportet hunc
poſt purgationem balneo inquietare,cum potius
inde nocumentum habiturus ſit . Aliquando ta-
men hos balneant ambitioſi, vt videãtur aliquid
diligentius agere , forte inde ſperantes ampliora
ſuſcipe . Si inueneris immiſſum in balneum poſt
medicinam æſtuationem in ipſo pati, cum tolle .
non enim medicina inuenit egentia reſolutione.
Si motus ceſſauerit humorũ & agitatio catharti-
ci,& ipſe ſufficienter nõ fuerit purgatus,nec om-
nis rationabiliter conſecuta ſit conferentia , & ſi
balneum diligit , hic ſecũda die poſt medicinam
balneetur,& maxime in eius fine,& forte die ter
tia,vt agitatio ſit omnis quieta, & maxime quan
do quis vacuatur materiebus difficilis eductiõis,
aut quia ſunt inuiſcatę,remotæ,vt in iũcturis:aut
quia ſunt verſus extrinſeca delatæ,& ꝓprie quan
do corpora fuerĩt pinguia compacta . In his enim
vis pharmaci non potuit ad extra corpus perueni
re omnino.Quod innuit Auice.dicens:Si videris
ꝙ balneum ſit ei ſapidum,& in ipſo delectetur:ſi
gnum eſt ꝙ balneũ ipſum ab eo , quod relictũ eſt
mundificat:eum ergo dimitte in eo . Et fulcitur.
nam poſt vniuerſalem purgationẽ , cum corpus
non fuerit per omne purgatum , particularis de-
bet ſubſequi purgatio . Huiuſmodi eſt quę eſt per
balneum euacuatiuũ materiarũ cuti vicinarum.
ait Gale.euacuatio facta per exercitium & balnei
humorum eſt ſubtiliũ,qui ad cutis perueniũt par
tes,& parati ſunt egreſſui. Amplius corpora red-
duntur pharmaco exiccata & ſuperfluis,maxime
ſecũdum exteriora humectata,cum plures etiam
fumi in actu pharmaci à centro tendant ad circũ-
ferentiam refracti . Sed balneum habet eiuſmodi
mouere, quia exiccata humectat , & humectata
exiccat ſecundum diſpoſitiones differentes,cum
debitę fuerit adminiſtratũ. vnde de tabe.Mirabi-
le hoc balneis ineſt calidis cõferre ſiccitatibus &
frigidis , vt & ſiticuloſos non ſiticuloſos reddit :

A in ſiticuloſos,ſiticuloſos. & velut fere vinum ope
ratur,vt in problem.xxx.& in diætis particulari-
bus.Quare Damaſcenus: Balnea non ſunt nobis
neceſſaria,ſupple tantum ad refrigerandum cali-
dum, vel ad calefaciendum frigidum , ſed vt diſ-
ſoluant & ſudare faciãt, deſiccent & humectent.
Inquit etiam , ꝙ balneatio poſt purgationẽ com-
petit in hoc caſu.Et huic proteſtui nil Meſuę de-
rogant inducta,cum humores ſint interiores pur
gati & quieti,nec moueantur ad cutem de igno-
bilibus per nobilia, neq; euacuatur , niſi vnde re-
petit natura.Neq; etiam cutis inficitur , at potius
depuratur,cum ipſius deducantur ſuperflua.

Circa prædicta dubitatur, quia non ſolum vi-
detur balneãdum ſecunda die:imo etiam eadem.
Nam tertio.xxij. Expedit qui vult ſumere medi
cinam , vt ſũmo mane ſumat, quæ tardet cibum.
deinde ſumat poſt horas tres. xx. aur. panis cum
B vino & aqua pauca,& poſt ſex horas ingrediatur
balneum,& egrediatur. Dicendum,ꝙ Auice.lo
quitur in cura doloris iuncturarum, cum medici
na ventris in principio lenitiua & non ſolutiua,
vt naturæ ſic vniuerſaliter acquirantur lenitas &
mollities:& maxime, quando hæc materia fuerit
ſicca.Dicit etiam ꝙ balneum ingrediatur & egre
diatur mox,ſupple.ne medicina exagitetur inde.
Si autem mediciua ſit in actu purgationis,& ma-
teria in fluxu,nec de ipſius timeamus effrenitatio
ne,non eſt balneandum.Sicut quẽdam regẽ Boe
miæ pharmaco ſibi tradito in balneo reperi aſcel
lationibus quibuſdam. Et id voluit Auic. ꝙ poſt
medicinam per modicum tempus aſſumptam ,
nõ ingrediatur aliquis balneum , cum materiam
trahat ad exteriora.Et ſecundum hunc præcipue
intellectum Meſuæ rationes procedunt.

C Propter quartum ad Aui.& Meſ. primo quid
dicendum apparuit . Ad aliud dicendum, ꝙ non
eſt facienda tractio in diuerſas partes,quando me
dicina adhuc euacuat, niſi vt dictum, actio effre-
nitet medicinæ.Ad aliud dicendum,ꝙ verum eſ
ſet,ſi medicina,& balneũ educerent per eandem
viam.ſed oſtẽſum eſt,ꝙ per diuerſas. nã balneum
cutem tangit,non autem pharmacum. nam ma-
gis poteſt operari eo. Ad aliud dico ꝙ non eſt in-
conueniens idem pluribus modis curari non ea-
dem ratiõe ſumptis . Somnus enim curat fluxum
medicinæ ſuperfluę, quia trahit à circunferentijs
ad centrum,motum fluxui cauſando cõtrarium,
& virtutem confortando, & calorem naturalem
aggregando,& vigoroſum reddendo in fumorũ
medicinæ diſſolutionẽ. Adhuc licet in facto eſſe ,
ſomni accidat quies:in fieri tamen ipſius,quando
calor mouetur ad intra interuenit motus.Balnea
ſiſtunt

ſiſtunt fluxum & fumos medicinæ in cōtrarium
trahendo & eos reſoluendo. cum pororum edu-
cantur apertione, ita vt ſomnus & balneum tra-
hant influxus oppoſitum q̄q̄ modo differēti. Ad
aliud dicēdum, ꝙ ſi pharmacati ſint debilitati vel
exiccati, ſeu vehementer inaniti: non tamē vt di-
ctum, docet eos balneari: niſi viribus reſumptis et
habitu corporis, vellemus eos tanquam conuale
ſcentes ad meliora reducere per humectātia quę-
cunq;, neq; omnia balnea fiunt reſolutiua, ſed plu
uima humectantia. partis autem alterius arguta,
verum includunt ſub intellectu relata.

Differentia.173.

QVòd balneum nō competat in febribus,
oſtenditur à Philipppo. 10. de ingenio.
Adhuc balneum aut erit calidū, vel fri-
gidum. calidum nō competit, ꝙ dyſcraſiam febri
lem auget. Neq; frigidum, cū ſui frigiditate mem
bra percutiat, & oppilationem putredinis cauſet
inductiuam. & per conſequēs nec tepidum, cum
ſit remollitiuum. mediumq; calidi & frigidi natu
ram ſapiens exteriorū. Item balneum petitur pro
pter humectare, vel ob euaporationem, ſeu reſo-
lutionem. non quidem prout primum. quoniam
aqua neq; bibita, neq; extrorſum accedens hume
ctare apta nata eſt ſolidas animalis partes. neque
euaporat, ſeu reſoluit, ſed magis attrahens ad ex-
tra obſtruit & oppilat. Amplius de inge. 10. Bal-
neū notabiliſsimū eſt his qui repletionem habēt
ad vaſa, vel ad virtutem. Sed has vel alterā ſolum
puta quoad virtutem, omnes videntur febricitan
tes habere, cum eorū virtus ſenſibiliter lædatur.
Item humor phlegmaticus nō reſoluitur per bal-
neum, cum ſit groſſus & viſcoſus, & per conſe-
quens melācholicus minus. cholericus autem in-
flammatus amplius illo. ebullit enim ſecundum
Gale. ex balneo in corpore. talibus autē non com
petit. Rurſus ꝙ humores quietos mouet, & præ-
parat putrefactionē ad membra etiam debilia de
clinare faciens, & ſic apoſtemans, non competit
in febribus. tale quidem eſt balneum prima tertij.
ergo balneum non competit in febribus.

In contrarium cōmuniter ſunt medici præci-
pientes in febribus acutis etiam balneari. vnde 3.
re. acu. Iuuantius eſt in peripneumonia q̄ in acu-
tis balneum. Cum ergo comparatiuū poſitiuum
derelinquat, iuuatiuum ſimiliter in febribus erit
acutis. Palin. ꝙ aperit poros corporis & male reſi
ſtit complexioni, confert in febribus. huiuſmodi
vero eſt Eucrate balneum aquæ. ergo balneum
iuuat in febribus.

Ad primum ſciendum quid ſit balneū & mo-
di eius, differētia viſum. 128. ſimiliter quid ſit feb.
D & quæ reliqua. 87.

Ad ſecundum ſciendum, ꝙ quidam medico-
rum Philippus introductus. 10. de inge. Balneum
in hecticis prohibet. Motiuum forte habēs ex ali-
quo paruo effectu balnei indebite adminiſtrati ſi
bi occurrente, vel ratione concitatus, vt ꝙ calidū
dyſcraſiam auget febrilem. quod frigidū eſt par-
tes debilitat & mortificat, vel quia balneabat in-
caute, puta cum adeſſet putredo, vel apoſtema,
volebat balneare vt cæteros. Adhuc balneū non
ſolum calidum eſt aut frigidum. ſed horum me-
dium, vt tepidum. quod et malę cōplexioni oppo
nitur febrili, membra quaſi refrigerans & hume-
ctans, conſumptionem prohibens radicalis humi
di. Hoc etiam frigidum nocet, cum calidum pro-
ceſſerit, vt apparebit ex dicendis. Gale. ad Glau.
indifferenter quaſi concedit balneum. *ille enim*
E liber etſi eiuſdem, raro tamē inuenio *ſeipſum ibi*
dem in alijs locis ſermonem ipſius allegare.

Ad tertium ſcias, cum tria ſint genera febriū,
balnea cōmuniter laudantur in ephemeris & ma
xime in contingentibus à cauſa manifeſta, & pro
prie quando iam declinent. Vnde. 8. de inge. Du-
cere ad balnea oportet omnes in declinatiōe poſt
paroxyſmum. qui tamen febriunt à furore, triſti-
tia, vigilia, ſolicitudine, nec balneis indigent, nec
frictionibus multis. quare quarti prima. Concedi
tur in ephemeris balneum, cum earum paroxyſ-
mus cōſumitur propter accidentia, de quibus eſt
humectatio, ſudatio, pororum rarificatio, infrigi
datio in quieta diſpoſitione & prohibetur, vbi ca
ſus timetur putredinis. Non oportet vt balneum
vitet, niſi ephemerans ex oppilatione, ꝙ balnea-
tio ægritudinem generat putridam, & ſimiliter
F qui patitur ex ſatietate nauſeatiua. vnde. 8. de in-
ge. Balneari concedit in ea, ſi certiſsime in febriēs
fuerit. & qui etiam patitur ephemeram ex bubo-
ne. In his enim timendum, ne balneo cōcitati hu
mores in putredinem decidāt. Signum autem ꝙ
non oportet eos balneare, aduentus eſt rigoris in
ipſo. Quòd autem balneum ſic competat in ephe
meris apparet. rarificat enim cutem, ſpiritus con-
tēperat, fortificat, reddens ipſos ad expulſionem
aptos vaporis capnoſi. & cum hoc materiam non
concitat humoralem, cum nō ſit parata, vt his in
quibus contingit putreſcere. In his enim veren-
dum. neq; balnei aqua oppilātur pori, ſed potius
aperiuntur exoppilati, tum propter calidum, cu-
ius eſt aperire, tum etiam ob ſpiritum qui intrat
purificans & viam faciens, ꝙ extraneum ſpiritus
impellit ad extra. Etiā oportet hos magis omnes
in aqua balnei, q̄ in aere ipſius immorari, ni febri
citarint ex cutis ſoliditate. his nanq; vt aperiātur
pori

pori conuenit, vt prolongent moram in aere bal nei, donec ſudẽt. Hectici vero, & hectici de ſenectute oportet indifferentius per ſe balneare ſicut ferè omnes præter Philippum teſtantur. Modus balneationis horum notatus eſt ſufficienter, de inge.x. & de Maraſmo & quarti prima. oportet enim eos in aere balnei modicum conſimiliter plurimis ephemerizantibus commorari, plurimum vero in aqua: oportetq; primo hos in calida aqua miſta, demum in frigida, vt pori ſtringantur aperti, & humidum aqueum remaneat in eis. Expedit interdum in aquam proijcere frigidã, & maxime quando iam tabidi facti ſunt, & incurabiles. his enim in hecticam traducũtur ſenectutis, & ipſis vitæ additur prius celeriter relictis morituris. Balneum hecticis præ alijs competit, cum temperet eorum calidum febrilem, & humectat, maxime præparans cibum ad diſtributionem per corpus. Nec timendum eſt hic fluxus materiæ, vt in alijs, ad loca, & vniuerſaliter cum omnis cura perficiatur contrarietate. & aqua ſui oppoſitione febri huic cum reliquis iuuamentis conuenit non parum, & non ſolum febriẽtibus, ſed omnibus communiter extenuatis. quare antiqui maxime ſoliciti fuerunt in regimine balnei. Si dicatur balneum non hic cõferre, quoniam eſt de euacuantibus, reſoluentibus: dicendum ꝙ balneum multiplex eſt. non enim hic balneum euacuatiuum, reſolutiuum quæritur, ſed magis humectatiuũ, & repletiuum, quale qdˢ aquæ dulcis eſt eucratæ, & menſuratæ in calore, & frigore. Febricitantes quoq; febre putridã, ſi quidem fuerit cum apoſtemate maxime timendum balneari, fortaſſe modo quocũq;. balneum enim materias excitat, & ad locum debilem apoſtematum reducit. quod demum fit cauſa maioris febris, & periculi. vnde Auicẽ. in his febribus non cõceditur potus aquæ frigidæ nec introitus balnei. qui ſi forte competat erit extraneum, et per accidens, vt ad doloris mitigationem, quod tamen non aggrediendum niſi materia fuerit digeſta. 3. re acu. & tunc videtur non hac intẽtione conferre, cum dolor iam ſedetur: circa enim generationem ſaniei dolores, & feb. amplius fiunt, q̃ꝙ facta ſanie. vnde. 10. de inge. phlegmones propter balneum augentur. Effunduntur enim humores à calido tendunt, vaſorum tunicæ, virtus etiam ipſa male patitur. 3. regi. acu. ponitur balneum conferre in feb. adurentibus, in quibus nõ eſt apoſtema calidum nec aliquod factum à cholera citrina tantum, quoniam ebullit in corpore. Si febris putrida fuerit ſimplex, tunc aut erit in declinatione materia iam digeſta, & ita commu-

A niter præcipitur balneum propter intentionem aperiẽdi pororum anguſtiam, & materiã euacuãdam: totum enim corpus euacuat per cutem. Similiter humectat ſui aqua, & contemperat. In hoc tempore Gal. 2. curatiuæ concedit febricitantes balneãdos, & rarefactiuis vti pharmacijs, vel aquam frigidam, aut bibere vinum, quando viderimus cognitiones eorum quæ digerũtur. ſubdensq; demum, corpus quando trãſpirauerit moderate, balneum non paruam facit vtilitatẽ, vniuerſim ex ipſo vacuãs lucernoſas, fumoſas ſuperfluitates, quando modo non fuerit ꝙ viſcerum imbecillitatum horrorem faciat incurrere, tres enim oportet in omnibus feb. in balneo intentiones habere. vnam ſi abſq; horrore contingat, eo enim febris generatur, & augetur. aliam ſi particularum nulla imbecillis permaneat prĩcipaliũ.
B in eam namq; humores recipiuntur balneo effuſi. tertiã ꝙ multitudo humorum crudorum nõ ſit. ſecundum primas venas. Ibidem. Quando declinat ægritudo, non eſt tunc introitus balnei ante cibum malus. 7. vero colliget: Scias ꝙ balneum in feb. declinatione collaudatur, quoniam ſuperfluitates vacuat. in principijs vero non. quia rigores habet prouocare, & diſſoluit humores, multiplicatq; oppilatiões, & ſuperfluitates per corpus diſpergit omne, & non eſt tutum, quin inde proueniat apoſtema in prĩcipe parte. q̃uis. n. humidũ euacuat, caliditatem febris multiplicat, et ſiccitatem. Si materia fuerit indigeſta, tunc aut balneum quæritur propter humectare, aut euacuare, ac reſoluere: & propter ſecundum quidem iã apparet non debere fieri balneum. Multa. n. adducit incõmoda. vnde breuiarij ſexto, Caueatur
C ne balneetur ante digeſtionem. quoniam quãdo facimus id, attrahimus tres malas res. quia effunditur materia, qua generatur oppilatio, & putredo. & quia materia retẽta, & putrefacta in membro vno, quando calefit, effunditur, & permiſcetur cum humiditate alia non putrefacta. permiſtio ergo fit benigni cum maligno, & per conſequens corruptio amplior reditur, & feb. & quia balneo reſoluitur quod ſubtile, remanetq; groſſum. vnde prima quarti Balneum facit deſcendere humorem indigeſtum, ꝙ effunditur ad locum putredinis, & permiſcet humorem malum cum putredine, & reſoluit ſubtile, & facit remanere ſpiſſum. & quia talia magis accidunt in principio morbi, inquit Oribas. Nõ eſt bonum ab initio lauari in balneis, ſed quando iam digeſtio apparet. Si ſit intẽtio balnei humectatio, & calefactio quãdoq; moderata, ſic videtur etiã ante mareriẹ digeſtionem balneum cõcedi. nam de illis, quibus fit

iuuamen-

iuuamentum est sessio in aqua calida dulci añ cibũ omni die,& balneatio quæ humectat, & non facit sudare,nec excitat caliditatẽ, sed huic videtur ex tertio practicæ aduersari de cura melãcholiæ ita.nõ omnino vti oportet hoc in feb.bal. nisi qñ status aduenerit,& declinatio cœperit: est nãque balnei humores euacuare subtiles.Dicendũ, ꝙ balneum vt dudum apparuit est duplex, tũ humectatiuum temperate calefactiuũ, & tale materia etiam indigesta competit in quartana, cũ humor sit frigidus siccus,& non paratus, vt pluries balneo concitari,& effundi.est & balneum concitatiuum humorum,euacuatiuum, resolutiuũ, qđ voluit non competere Haly.ibidem.Notãdũ euitandum balneum in febribus syncop. hum.12 de inge.ei contrarijssima sunt balnea . ideo neq; balneare congruum,cum adsit virtutis debilitas balnei prohibitiua.vnde.3.acu. balneum neq; defectis conuenit.Nosce balnei operationem,vt visum non parum diuersificari,ratione cõsuetudinis ipsius,& amoris ad illud.Græci enim, & Arabes vsq; hodie magis videntur latinis ꝗ delectari,sibiq; consuetudinem fecisse.ob id magis iuuãtur inde,cum debite aduenerit.minus læduntur , cũ inconuenienter occurrerit . Humores amplius balneo concitati in apostemata deueniunt. ideo hæsito non tantum in febris declinatione, sed ẽt post cessationem non parum balneare.

Ad quartum , ad auctoritatem Philippi dico per interemptionem.potius enim accusatur is, q̃ auctoritatibus redditur . Ad aliud dicendum ꝙ non solum balneum est calidũ,& frigidum,imo ẽt temperatum . Adhuc etiam calidum confert, vt ostensum suo tempore poros aperiẽdo , & materias euacuando.similiter ẽt sua hora,& dispositione cõpetit frigidum. Vnde Gal.2.therapeu.siquis fuerit iuuenis fortis,bene carnosus , complexio calida,& sicca si in piscinam natatoriã immiseris frigidam , mox sudat, & venter quibusdam ipsorum egessit cholerica.Frigidum itaq; in hoc schemate membra non percutit,neq; mortificat, imo potius ipsa congregat,&solatur.medium ẽt licet sapiat extremorum naturas,non tamen eorum habet operationem omnino,cum ea participet incomplete. Ad aliud dicendum ꝙ balneum habet humectare , & vniuersaliter aqua exterius applicata.vnde.2.j.Neq; attẽde verba illius dicẽtis ꝙ aqua nõ humectat interiora, qñ bibitur mẽbra,vel ei obuiant.sciendum ꝙ humectatio duplex.vera,quæ est alicuius conuersio,est propria forma in corporis naturam,& ita proprie hume-

D ctare dicuntur,quæ verius alimenta,quod bal.asserit.vnde cum huius humectare sit, tanq̃ nutrire,aqua vero simplex non taliter humectabit,cũ nullum nutriat simplicium. Est & alia humectatio quæ est quædam irroratio , & ita simplex,& omne humidum habet humectare. Similiter neque ad balnei resolutionem sequitur attractio,et oppilatio cum corpus fuerit iam purificatũ, materiaq; digesta. Ad aliud dic.ꝙ habentes repletionem ad vasa,non sunt balneandi, ni prius educatur ea,imo periculum imminet suffocationis,neque habent repletionem quoad virtutem infirmantes quidam,quia materia est iam digesta,& corpus rarificatum:licet quidam effectus adhuc remãserit repletionis virtualis. vnde ipsa ente cũ sua causa non est balneandum:causa expulsa, vel in via per bal.expellendi, potest aliquis balneari.

E Ad aliud dicendum ꝙ humor phlegmaticus,aut melãcholicus non resoluitur per balneũ in principijs ægritudinum,sed in declinatione quando fuerit subtiliatus : neq; tunc cholera inflãmatur: imo magis ipsa digesta refrenatur ab ipsius acuitate mulcebri , & eucrata caliditate aquæ , & per poros inducitur manifestos . Ad aliud dic.ꝙ balneum prædicta operatur ante materiæ digestionem,non autem post ipsam.ideo tunc prohibendum,non autem nunc, vt & rationes partis aduersæ ostendunt.propter tñ Hip.simpliciter proferentem,balneandum in peripneumonia,pleuritide,& excretionis,& mitigationis doloris causa:id non absolute fiat,sed post materiæ digestionem,eiusq; deductionem.vnde Comm.ibidem. Hipp.inquit ꝙ balneum sedat dolo. & maturat, quod excreari necesse est per sputum,sed manife-

F stum ꝙ oportet vtaris balneo post euacuationem corporis.Item nosce,ꝙ balneum vniuersaliter si ante euacuationem administratur corporis, attrahit ad loca quæ sunt sub hypochondrijs materias,quæ si post,adiuuat ad maturationem.

Nam cum calidis balneis non fit securitas ad cursum humorum ad pulmonẽ , cor, cerebrũ. Frigida vero digestionẽ prohibet,& oppilationem auget .

Conciliatoris finis.

Ex

EX CHRISTOPHORI Barzizij Bergomatis Practica medicinali, De Balneis excerpta.

DE Balneo tertia primi, doctrina tertia capitu. quinto. Quia balneum cadit frequenter in consideratione medici, & supplet vices exercitii, & fricationis: ideo sumuntur canones ex Auicenna capitulo suprascripto.

Balneum administratur, aut propter resolutionem fiendam, & caloris confortationem, aut ad humectationem, vt balneum dulce: patet in principio capitis: Huic autem homini &c.

Omnes balneandi ingredi debēt casas, seu domos: patet illic: Verum tamen.

In domo calida non moretur, nisi secundum quantitatem quę eis non noceat: patet illic: Et neque in domo calida &c.

Qui vult impinguari, ingrediatur balneum post comestionem, scilicet circa finem primæ, & secundæ digestionis, dummodo non sit paratus ad oppilatiões. & talis si fuerit calidæ complexionis, bibat oxymel: & si frigidæ, diamentastrum sumat, vel diatrionpipereon: patet illic: Qui vero impingnari.

Qui vult macrefieri, & vult resolutionem, balnectur cum est famelicus, & in ipso multum moretur: patet illic: Qui autem macrefieri.

Qui vult sanitatem cõseruare, se balneet post primam, & secũdam digestionem: patet illic: Sed qui sanitatem &c.

Qui timet, ne cholera rubea ebulliat, ante balneationem comedat rē subtilem, vt panem infusum in succo fructuum, vel aqua rosa. patet illic: Et si timet &c.

In Balneo, nec in egressione balnei res actu frigidæ, quia periculum est ne subito veniant ad principalia, & ipsorum corrumpant virtutes: patet illic: Et se custodire.

Ab omni re vehementis caliditatis, & præcipue ab aqua se custodire debent balneati, ne accendantur principalia, et ne sequatur phthisis, & hectica: patet illic: Ab omni quoq; re.

Dum egrediuntur Balneo caueant, ne caput, et corpus ad recipiendum frigiditatem expõnant. patet illic: Præterea sibi caueat.

Si fuerit hyems, egrediantur bene cooperti pānis: patet illic: A balneo vero.

Qui habet febrem, vel solutionem continui, vel apostema, phibeatur à balneo: patet illic: Sed qui febrem habet.

Iuuamenta balnei sunt, facere somnum, aperire, abstergere, resoluere, digerere nutrimenta, trahere ad circunferētiā, retinere vētrem, fatigationem, & similia: patet illic: Et eius quidem iuuamenta.

Nocumenta sunt, debilitare cerebrum per lõgam moram, facere syncopim, & nauseam, mouere humores quietos, & ipsos præparare ad putrefactionē, & facere declinare ad mēbra debilia. ideo faciunt apostemata in occulto membrorũ, & in superficie: patet illic: Eius autem impedimenta &c.

Fen secunda, doctrina secunda, summa prima. Cap. XIX.

OPeratio Balnei naturalis est, calfacere suo aere, & humectare sua aqua: patet in principio capituli: Debes autem scire &c.

Prima casa est infrigidans, & humectans, secunda calfaciens, & humectans, tertia calfaciens & desiccans: patet illic, Et prima casa.

Mutationes à balneis aliæ sunt per essentiam, aliæ per accidens: exemplum primi, vt calfacere: exemplum secundi est infrigidare propter resolutionem caloris innati: patet illic: Sed plerunq; ex balneo.

Aqua balnei superfluæ caliditatis horripilat cutem, & inspissat, quare prohibet humectationem à balneo, & etiam resolutionem: patet illic: Cumq; eius aqua.

Aqua cuius calor est minor, quàm tepidus, infrigidat, & humectat, & quandoque retinet calorem, & vigorat interius propter constitutionem exteriorem: patet illic: Et cum eius calor.

Aqua balnei infrigidat, cum se quis multum balneauerit, quia licet calida actu, & in principio, in fine tamen redit ad frigiditatem, & dum penetrauerit, multum infrigidabit. secundo propter humiditatem quæ est obtusiua caloris: patet illic: Eius vero infrigidare.

Balneum aliquando calefacit, cum nutrimē-tum nondum digestum, & humorem crudum digerit, & maturat: patet illic: Est etiam.

Balneum siccum exsiccat, & confert hydropi, & laxitati: patet illic: Est præterea.

Humidum humectat: patet illic: Et est cum.

Qui ingrediuntur balneum, vt humectetur, vt hectici, summergatur in aqua, postea inũgant oleo, vt aqueitas in poris constringatur, & non stent diu in balneo. Sit locus temperatus, & terra. multa proiiciatur in aqua, vt vapor egrediatur, & aer humectetur. & deferantur à Balneo sine labore, deinde odorent redolentia frigigida, & dentur eis humectantia ad bibendum, sicut aqua hordei, & lac asinæ: patet illic: Qui autem balneum ingrediuntur.

Plures canones balneorum conuenientes hecticis collegi, & ordinaui in inferioribus, quas prima quarti declaraui.

Vltra suprascripta nocumenta, balneare facit ad membra debilia superfluitates descendere. laxat corpus. impedit neruos, resoluit calorem innatum, deiicit appetitum comedendi, & coeundi debilitat virtutẽ. patet illic: in balneo pręterea.

Balnea diuersificantur secundum aquas nitrosas, & similes à natura, vel ab artificio, vt si coquantur in eis, vel apponuntur, sunt staphisagria, bacæ lauri, sulfur, alumen, & similia: patet illic: Balneum quoq;.

Aquæ æreæ, ferreæ, & salsæ conferunt ægritudinibus frigidis, & humidis, doloribus articulorum, podagræ, laxitati, asthmati, ægritudinibus renum, carbunculis, vlceribus, & fortem faciunt restaurationem fracturæ: patet illic Aereæ vero.

Aereæ conueniunt ori, vuluæ, oculo laxo, & humiditatibus auris: patet illic, Et æreę quidem.

Ferreæ iuuant stomachum, & splenem, patet illic: Ferreæ vero.

Nitrosæ & salsæ conferunt capiti, & pectori recipientibus materias, & stomacho humido, hydropi, inflationi: patet illic: Et nitrosæ quidem.

Aluminosæ, & attramentales conferunt sputo sanguinis, hæmorrhoidibus, menstruis, nauseæ, vomitui, cachexiæ, & multo sudori: patet illic: Sed aquis aluminosis.

Sulfureæ mundificant neruos, & dolores extensiuos sedant, spasmum, mundificant superficiem corporis à bothor, & vlceribus malis antiquis, signis violaceis, panno, morphæa, albaras: resoluunt superfluitates iuncturarum, splenis, & hepatis, & duriciei vuluæ conferunt, sed laxãt stomachum, & appetitum deiiciunt: patet illic: Sulfureæ vero.

Marinæ replent caput, ideo ipsum nõ balneetur in eis. calfaciunt pulmonem, matricem, vesicam, colon: patet illic: Marinæ autem &c.

De lotione cum aqua frigida caput. 6. fen tertiæ, doctrinæ secundæ.

BAlneatio cum aqua frigida non est conueniens nisi virtus, ætas, figura, tempus sint conuenientia, nec fastidium, vomitum, ventrẽ, vigilias, rheumatismos habuerit, neq; si puer est neque senex, & in hora in qua corpus est leue, & motus conueniens: patet illic, in principio capituli: Hoc quidem conueniens.

Post aquam calidam aliquãdo lauamus cum frigida non multum frigida, sed temperata, vt calor retineatur, & similiter post exercitium, facta fricatione ante ipsum fortiore solito. Et exercitium sit temperatum, vel parum velocius solito. Et perseueret in aqua secũdum mensuram & ante horriplationem, deinde fricetur, et come dat notabiliter, & parum bibat, & reuer o fuica loris ad statum solitum declarabit, si materia fuerit in aqua moderata: patet illic: Et est cum hoc.

Qui vult ingredi aquam frigidã ingrediatur in hora calidiore diei in æstate, & caueat vẽto: patet illic: Sed qui hoc agere noluerit.

Nullus ingrediatur aquã frigidam post coitũ, vel cibum indigestum, vel euacuationem, neque post cholericam passionem, vigilias, corporis debilitatem, vel stomachi, neque post exercitium, nisi sit satis, & secũdum modum dictum. patet illic: Et ne illud post coitum.

Lauari aqua frigida modis suprascriptis confortat calorem naturalem, & pellit ad interiora, vt fortior ingrediatur: patet illic: Cũ autem aqua frigida.

Ex eodem auctore canones de lotione.

LOtiones extremitatum, & etiam capitis secundum plurimũ debent actu esse calidę. Et si sint frigidæ potentialiter, vel saltem tepidæ, vel aliquando fiat infusio extremitatum, vel etiam totius, siue impositio in aqua frigida in effusionibus sanguinis, & similibus fiat stomacho ieiuno, & proprie in mane, si non fuerit aliquod impediens, vt paroxysmus, in cuius fine ipsas facimus, sed non in principio, nec prope ipsum per horas quatuor.

Illa quæ fiunt gratia somni, fiunt in sero ante cœnam. prius euaporentur extrema membra lauanda vapore decoctionis. ex qua lotione facere intendimns deorsum trahendo, deinde membra bene fricata, optime regantur pannis secundum necessitatem temporis per horam vnam & plus.

In capite autem non fit euaporatio talis ante lotionem

lotionem,sed aliquando leuis scalptio.

Non comedat,vel aliter moueatur vel agitatur,nisi per horam post lotionem.

Fiant post digestionem, & euacuationem humorum euacuandorum.& hoc canonice.

Non fiant,nisi virtute constante, nam in corporibus debilibus nocent, agitando humores,& per exhalationes spirituum, & caloris naturalis. plus nocent lotiones capitis ipso debili.& prohibentur ipso repleto, etiam si sint potẽtialiter exsiccatiuæ.

Ex eodem auctore Canones in vsu Balneorum.

BAlnea aquæ dulcis,quæ exhibentur hecticis,habent canones plures perquirẽdos prima quarti,loco proprio de hecticis.

De Balneis mineralibus canon. subscripsi aliquos,& aliquos infra apponam,magis spectantes ad vsum.

Balnea verò encathismata ve matricis similiter fiunt, stomacho ieiuno vt plurimum, nisi aliquando ante somnum in sero, & cum facimus ad sterilitatem remouendam. & sedeat in eis mulier,aqua attingente vsq; ad vmbilicum, cooperiendo totum femur.

Illa vero, quæ fiunt ad menstrua prouocanda,fiunt post restaurationem, scilicet per horas sex vel septem.

Et si fiunt eum emboto, sit canna longa,quæ imponatur vsque ad medium colli matricis, coto, vel lana inuolutis in superiori parte, quæ ẽt ponitur in vulua, dum non obturatur foramen cannæ. propter hoc primo imponatur ipsa canna plus, & postea modicum extrahatur deorsum, ne ipsa caro matricis adhæreat orificio cannæ.

Suffumigia similiter fiant, & cum eisdem similiter regulis.

BAlnea mineralia non conueniunt, nisi post euacuationes.secundo post complementum digestionis primæ,& secundæ &c. Tertio post beneficium corporis naturaliter,vel

A artificialiter. Quarto post exercitium notabile si fieri potest. Quinto mora nõ sit per quartum horæ vsque ad medium horæ,vel ad horam ad maius, prius aliquandiu stando in aere balnei cũ toto corpore. sed pars specialis corporis posset stare diutius in balneo. tñ ista est communis mensura. Sexto ingrediatur lectum statim post exitũ à balneo, inuolutus pannis, bibendo prouocatiuum sudoris vbi oportet, vt vnc.vj.aquæ hordei excorticati calidæ cum zuccaro.& experiatur dormire debite coopertus, secundum temporis dispositionem.

Septimo differat comedere per horam, postquam surrexerit de lecto, si virtus patitur,vel bibat brodium pulli si virtus nõ patitur morã. nec bibat vinum nisi parum post cibum assumptum.

Octauo hora conueniens ad ingressum in B balneum in mane circa medias tertias.vel parum ante si caliditas aeris eẽt fortis,& in sero post prãdium ad minus sex horas, ita vt sit completa digestio prima,nec tamẽ aduenerit fames,quia neque exercitium, neque balneum conueniunt in indigentia,idest stante fame, nisi in casu necessitatis fortis resolutionis.In sero omnia suprascripta seruentur,& in mane.

Prouideatur tribus accidentibus quę solent sequi balnea.quorum primum est stypticitas ventris. cui succurritur cum pilulis communibus, datis in sero per horam ante cœnam,vel cum clysteri, vel suppositorio communi, vel alio simili vt supra. Secundum est sitis, cui succurritur cũ potu aquæ hordei excorticati, iulep violato,vel rosato, & similibus, prout conueniunt respectu ægritudinis. Tertium est vigiliæ. quibus suc- C curritur dando lactucam coctam in fine cœnę cũ agresta, vel emulsione papaueris, vel vngendo tempora cum vnguento populeo, & hoc nisi aliquid prohibeat.

Aliqua tamen balnea habent canones sibi proprios, circa eorum vsum vt Balneum de Porrecta.

Barziziij finis.

EX HIERONYMI Gardani Contradictionibus, Contradictione. III.

Articulari morbo, an balneum competat.

Rtrhiticis iubet Aui. vt baln. ingrediatur. dicebat Gal.xi.artis curatiuæ ca.20. Balneū duobus modis podagram excitat: primo ꝙ humores colliquat: secundo ꝙ venas aperit: hocq; modo dum podagræ nocet, febrem iuuat: iuuat autem duobus modis, dicit, & quod humores digerit, & ꝙ calorem febrilem remittit. hæc sunt generalia iuuamenta, nam tertium illud solis conuenit patientibus defluxum humorum in articulos: & hanc sententiam idem ipse scripsit Princeps.22.tertii tracta.2.cap.24. dicens, Et minorētur in balneationibus quoniam ipsę liquefaciunt humores: & faciunt ipsos currere ad iuncturas. ex quo patet quod cōuenit cum Gal.in sententia: sed non in reddendo causam: cum sint duæ. & nota quod concedit in hora resolutionis effusiōem aquæ frigidæ, & aquas thermarum. verum primum horū paruipendunt medici nostri temporis, vt pleraq; alia optima auxilia. sed vt ad rem reuertar, Alexāder balneum aquæ dulcis suadet: ita tñ vt illius effusionis solum miminerit, quæ per frigidam fit, libr.4.capi.1.vbi de lauacris agit: verum illud mirum quod thermas omnino prohibeat, Principe eas admodum laudante. Secundo ꝙ à cibo in calida intemperie balneum exhibeat. verum in hoc, errorem suspicor esse: quis enim nescit illico crudis humoribus distracta concoctione, artus implendos esse. At Paulus lib.3.capit.78. Balnea laudat: & in affectus tēpore, & in interuallis ex aqua dulci prohibet. inhumida podagra thermas cōcedit. at Alexander in frigida, aut pituitosa admittit balnea dulcis aquæ: volēs ea dolorem ipsum lenire, quinimo consulit vtendum esse illis. existimo balneū omnę ex aqua calida noxium esse propter rationem vltimam Gal. aperit enim ac dilatat vias si solum admittatur: verum superfusione aquæ frigidæ addita iuuabit. cauendum tñ à frigida ex toto, vbi iam tumor in articulis fuerit excitatus, vt Aetius dicebat cap.48. Principis textus sic interpretandus est. Thermarum aquæ vi iuuant: calore nocent: ob id pensanda est vtilitas, nam commodæ sunt interdum quæ ferri plurimum continent: conueniunt interdum etiam balnea dulcis, ac tepidæ aquæ cum adeo dolor extinguitur, vt fluxum materiæ prohibeat: quo casu detrimentum iuuamento pensatur.

Gardani finis.

LECTORI

Operam lusisse me colligendis medicorum commentarijs ad aquas medicatas, & balnea pertinentibus existimarē, nisi ijs addidissem quæ de eisdem rebus à VITRVVIO, L. ANNAEO SENECA, *&* C. PLINIO *viris sine controuersia doctissimis, scripta sunt. Nam neq; Vitruuium vlla prorsus ex his, quæ circulum doctrinæ efficiunt, disciplina latuit, quod ex eius libris omnes facile intelligunt. Annæus autem Seneca perfectus plane Stoicus, vt interim dialectica et mathematica omittam, totam rem ethicam ita calluit, vt hunc ferè solum de moribus, & vita hominum serio loqui, alios putes ludere. de Physicis autem, & his quæ Physicen transcēdunt, cum libuit ita disputat, vt naturam ipsam, aut deum loqui arbitreris. opus facile ostēnā de Plinio quid opus est verba facere? cuius vnum illud aureum de rerum natura opus facile ostendit, & ingenium, et doctrinā hominis eiusmodi fuisse: vt non solum cum latinis omnibus, sed cum ipsis etiam græcis certare potuerit. tam multa certe scripsit, tamq; vtilia, q̃ multa, & qualia pauci legere potuerunt. quòd si tres isti è nostris doctissimi viri nihil aliud omnino fecissent, hoc certe fecerunt, ꝙ veterum inuenta, & doctrinam ab interitu vindicarunt. quorum quanquam scripta perierunt, in horum tamen libris illorum cogitationes, & scita perdurant. tam vberes etiam messes ex illorū agris quasi seduli agricolæ fecerunt, vt his contenti esse possimus. hinc certe medici multa de aquis doctissime à veteribus disputata haurient. & his innixi opiniones aut veras cōfirmare, aut falsas refellere, aut probare credibiles, tū demonstrantibus, tum veri similib. videre facile poterūt. quātoq; erunt ingenio doctrinaq; præstantiores, tanto libentius hæc leget, et perpendent, nō obliti ex illis esse hausta fontibus, è qbus oīs solida, et excellens doctrina manauit.*

Ex

EX M. VITRVVII
LIBRO. VIII.

De aqua Hymbrium. *Cap. II.*

Itaque quæ ex hymbribus
aqua colligitur salubriores
habet virtutes, eo quòd eli-
gitur ex omnibus fontibus
leuissimis, subtilibusque te-
nuitatibus: deinde per aeris
exercitationem percolata tē-
pestatibus liquescendo peruenit ad terram.
Etiamque non crebriter in campis confluunt
hymbres, sed in montibus, aut ad ipsos mon-
tes: ideo quòd humores ex terra matutino So
lis ortu moti, cum sunt egressi in quamcunque
partem cœli, sunt proclinati, trudunt aera: de
inde cum sunt moti propter vacuitatem loci,
post se recipiunt aeris ruentes vndas. Aer au-
tem cum ruit trudens quocunque humorem
præuium, spiritus, & impetus, & vndas cre-
scentes facit ventorum. A ventis autem quo-
cunque feruntur humores conglobati, ex fon
tibus, & fluminibus, & paludibus: & pelago,
cum tepore solis continguntur, exhauriuntur:
& ita tolluntur in altitudinem nubes: eæ de-
inde cum aeris vnda nitentes, cum perueniunt
ad montes, ab eorum offensa, & procellis pro
pter plenitatem, & grauitatem, liquescendo
disperguntur, & ita diffunduntur in terras: Va-
porem autem, & nebulas, & humores ex ter-
ra nasci, hæc videtur efficere ratio: quòd ea
habet in se, & calores feruidos, & spiritus ĩma-
nes, refrigerationesq;, & aquarum magnã mul
titudinem. Ex eo cum refrigeratur noctu, ven
torum flatus oriuntur per tenebras: & ab hu-
midis locis egrediuntur in altitudinem nubes:
Sol oriens impetu tangit orbem terræ, tum
aer ab Sole percalefactus, cum roribus ex terra
tollit humores. Licet & ex balneis exemplum
capere. nullæ enim cameræ, quæ sunt calda-
riorum, supra se possunt habere fontes: sed cœ-
lum quod est ibi, ex præfurnijs ab ignis vapo-
re percalefactum, corripit ex pauimentis aquã,
& aufert secum in camerarum curuaturas, &
& eam sustinet: ideo quòd semper vapor cali
dus in altitudinem se trudit: & primo non re
mittitur propter breuitatem, simul autem plus
humoris habet congestum: non potest sustine
ri propter grauitatem, sed stillat supra lauan-
tium capita. ita quoque eadem ratione cœle-
stis aer cum ab Sole percipit calorem, ex om-
nibus locis hauriendo tollit humores, & con
gregat ad nubes. Ita enim terra feruore tacta
eiicit humores, vt corpus hominis ex calore
emittit sudores. indices autem sunt eius rei
venti, ex quibus qui à frigidissimis partibus ve
niunt procreati Septentrio, & Aquilo, exte-
nuatos siccitatibus in aere flatus spirant. Au-
ster vero, & reliqui, qui à Solis cursu impe-
tum faciunt, sunt humidissimi, & semper ap-
portant hymbres: quòd percalefacti ab regio-
nibus feruidis adueniunt: & ex omnibus ter-
ris lambentes eripiunt humores: & ita eos pro
fundunt ad Septentrionales regiones. Hæc au-
tem sic fieri testimonio possunt esse capita flu
minum: quæ orbe terrarum chorographiis pi-
cta, itemque scripta plurima maximaque inue
niuntur egressa ab Septentrione. Primum-
que in India Ganges, & Indus à Caucaso mon
te oriuntur. Syria, Tygris, & Euphrates, A-
sia, item Ponto Borysthenes, Hypanis, Ta-
nais. Colchis Phasis. Gallia, Rhodanus, Bel-
gica, Rhenus. citra alpes, Timauus, & Pa-
dus. Italia Tybris. Maurusia, quam nostri Mau
ritaniam appellant, ex monte Athlante Dy-
ris, qui ortus ex Septentrionali regione pro-
greditur per Occidentem ad lacum Eptabo-
lum, & mutato nomine dicitur Nigir: dein-
de ex lacu Eptabolo sub montes desertos sub-
terfluens per meridiana loca manat, & influit
in paludem Coloe: quæ circuncingit Meroen,
quæ est Aethiopum meridianorum regnum.
Ab hisque paludibus se circumagens per flumi-
na Astasobam, & Astaboram, & alia plura per
uenit per montes ad catarrhactam: ab eaque se
præcipitans per Septentrionalem peruenit in-
ter Elephantida, & Syenem, Thebaicosque in
Aegyptum campos: & ibi Nilus appellatur.
Ex Mauritania autem caput Nili profluere ex
eo maxime cognoscitur: quòd ex altera parte
montis Athlantis sunt alia capita item proflue
tia ad occidentis oceanum: ibique nascuntur
Ichneumones, Crocodili, & aliæ similes be-
stiarum pisciumque naturæ præter Hippopota-
mos. ergo cum omnia maxima flumia in orbis
terrarum descriptionibus ab Septētrione videã
tur profluere: Afriq; campi, qui sunt in meridia
nis partibus subiecti Solis cursui, latētes penitus
habeant humores, nec fontes crebros amnesq;
raros: relinquitur vti multo meliora inuenian-
tur capita fontium, quæ ad Septētrionem, Aqui

lonem ve spectant, nisi si inciderint in sulfuro-
sum locum, aut aluminosum, seu bituminosum
tunc enim permutãtur: & aut calidæ aq̃, aut fri-
gidæ odore malo, & sapore profundunt fon-
tes. neque enim calidæ aquæ est vlla proprie-
tas, sed frigida aqua cum incidit percurrens in
ardẽtem locum efferuescit: & percalefacta egre
ditur per venas extra terram: ideo diutius nõ po
test permanere, sed breui spatio fit frigida.
namque si naturaliter esset calida non refrige-
raretur calor eius. sapor autẽ & odor, & color
eius non restituitur, ꝙ intinctus, & commixtus
est propter naturæ raritatem.

De aquis calidis, & quas habeant vires à diuersis metallis prodeuntes, & de variorum fontium, fluminum, lacuumque natura. *Cap. III.*

SVnt autem etiam nonnulli fontes calidi: ex
quibus profluit aqua sapore optimo, quę in
potione ita est suauis, vti nec fontanalis ab Ca-
mœnis, nec Martia saliens desideretur. hæc au-
tem à natura perficiũtur his rationibus: cum in
imo per alumen, aut bitumen, seu sulfur ignis
excitatur, ardore percandefacit terram, quæ est
circa se: supra se autem feruidum emittit in su-
periora loca vaporem: & ita si qui in his locis
qui sunt supra, fontes dulcis aquæ nascun-
tur, offensi eo vapore efferuescunt inter ve-
nas: & ita profluunt incorrupto sapore.
sunt etiam odore, & sapore non bono frigidi
fontes, qui ab inferioribus locis penitus orti, per
loca ardentia transeunt: & ab his per longũ spa-
tium terræ percurrentes refrigerati perueniunt
supra terram, sapore, odore, coloreq; corrupto.
vti in Tyburtina via flumẽ Albula, & in Ardea
tino fontes frigidi eodem odore: qui sulfurati di
cuntur, & in reliquis locis similibus. Hi autem
cum sint frigidi, ideo videntur aspectu feruere,
quòd cum in ardentem locum alte penitus inci
derunt: humore, & igni inter se congruentibus
offensi vehementi fragore, validos in se recipiũt
spiritus: & ita inflati vi venti coacti bulliẽtes cre
bre per fontes egrediũtur. Ex his autem qui nõ
sunt aperti, sed aut saxis, aut alia vi detinentur:
per angustas venas vehementia spiritus extrudũ
tur ad summos grumorum tumulos. itaque
qui putant tanta se altitudine, qua sunt grumi
capita fontium posse habere, cum aperiunt fos
suras latius, decipiuntur. namque vti æ-
neum vas non in summis labris plenum, sed a-
quæ mensuram suæ capacitatis habens è tribus
duas partes, operculumque in eo collocatum
cum ignis vehementi feruore tangatur, perca-
lefieri cogit aquam. ea autem propter natu-
ralem raritatem in se recipiens feruoris vali-
dam inflationem, non modo implet vas, sed
spiritibus extollens operculum, & crescens a-
bundat. sublato autem operculo emissis in-
flationibus in aere patenti, rursus ad suum lo-
cum residet. ad eundem modum ea capi-
ta fontium cum sunt angustijs compressa, ru-
unt in summos spiritus aquæ bullitus. Simul
autem latius sunt aperti exinaniti per raritates
liquidæ potestatis residunt: & restituuntur in
libramenti sui proprietatem. omnis autem
aqua calida, ideo quidem est medicamento-
sa, quòd in peruijs rebus percocta aliam virtu-
tem recipit ad vsum. namque sulfurosi fon-
tes neruorum labores reficiunt: percalefacien
do, exugendoque caloribus è corporibus hu-
mores vitiosos. aluminosi autem cum disso-
luta membra corporum paralysi, aut aliqua vi
morbi receperunt: fouendo per patentes venas
refrigerationem contraria caloris vi reficiunt:
& ex hoc continenter restituunt in antiquam
membrorum rationem. bituminosi autem in-
terioris corporis vitia potionibus purgando, so
lent mederi. est autem aquæ frigidæ genus
nitrosum vti Pinnæ Vestinæ, Cutiliis, aliisque
locis similibus, quod potionibus depurgat, per
aluumque transeundo etiam strumarum mi-
nuit tumores. Vbi vero aurum, argentum, fer-
rum, æs, plumbum, reliquæque res earum si-
miles fodiuntur: fontes inueniuntur copiosi,
sed hi maxime sunt VITIOSI. habent enim vi-
tia contraria aquæ calidæ, quam sulfur, alu-
men, bitumen emittit: qui per potiones cum
in corpus ineunt: & per venas permanando
neruos attingunt, & artus: eos durant inflando.
igitur nerui inflatione turgentes, ex longitudi-
ne contrahuntur: & ita aut neuricos, aut poda
gricos efficiunt homines: ideo ꝙ ex durissimis,
spissioribus frigidissimisque rebus intinctas ha
bent venarum raritates. aquæ autem species
est, quæ cum habeat non satis perlucidas ve-
nas, spuma vti flos, natat in summo, colore si-
milis vitri purpurei. hæc maxime consideran-
tur Athenis. ibi enim ex eiusmodi locis, &
fontibus, & in Asty, & ad portum Pyræum
ducti sunt salientes, è quibus bibit nemo pro-
pter eam causam, sed lauationibus, & reliquis
rebus

rebus vtuntur. Bibunt autem ex puteis, &
ita vitant eorũ vitia, Troezeni non potest id vi-
tari, q̃omnino aliud genus aquæ nõ reperitur, ni
si quod Cibdeli habent. itaque in ea ciuitate, aut
omnes, aut maxĩa parte sunt pedibus vitiosi. Ci-
liciæ vero ciuitate Tarso flumẽ est nomine Cyd
nos, in quo podagrici crura macerantes leuãtur
dolore. Sunt autem & alia multa genera quæ
suas habent proprietates: vti in Sicilia flumen est
Himera, quod à fonte cum est progressum, diui-
ditur in duas partes: quæ pars profluit contra
Aethnam, quòd per terræ dulcem succum per-
currit, est infinita dulcedine. altera pars, quæ
per eam terram currit vnde sal foditur, salsum
habet saporem. item Paretonio, & quo est iter
ad Hammonem, & Casio ad Aegyptum, lacus
sunt palustres: qui ita sunt salsi, vt habeant insu-
per se salem congelatum. sunt autem & alijs plu
ribus locis & fontes, & flumina, & lacus qui
per salifodinas percurrentes necessario salsi per
ficiuntur. alij autem per pingues terræ venas ꝑ
fluentes, vncti oleo erumpunt. vti Solis (quod op
pidum est Ciliciæ) flumẽ nomine Liparis. In quo
natantes, aut lauantes, ab ipsa aqua vnguntur.
similiter Aethiopiæ lacus est, qui vnctos homi-
nes efficit, q̃ in eo natauerint: & in India, qui se-
reno cœlo emittit olei magnam multitudinem.
item Carthagini fons est, in quo natat insuper o-
leum odore, vti scobe citreo quo oleo etiam pe-
cora solẽt vngi. Zacyntho, & circa Dyrrhacchiũ,
& Apolloniam fontes sunt, qui picis magnam
multitudinem cum aqua vomunt. Babilone la-
cus amplissima magnitudine qui Limne Asphal
tites appellatur, habet supra natãs liquidũ bitu-
mẽ: quo bitumine, & latere testaceo structo mu-
ro Semiramis circundedit Babilonem. Item Iop
pe in Syria, Arabiaque Numidarum lacus sunt
immani magnitudine, qui emittunt bituminis
maximas moles: *quas diripiunt, qui habitant
circa. id autem non est mirandum. nam crebræ
sunt ibi lapicidinæ bituminis duri. cum ergo
per bituminosam terram vis erumpit aquæ secũ
extrahit: & cum sit egressa, extra terram, secer-
nitur, & ita reijcit ab se bitumen. etiamque est
in Cappadocia in itinere, quod est inter Maza-
ca, & Tuana lacus amplus. in quem lacũ pars
siue harundinis, siue alii generis si demissa fue-
rit, & postero die exempta. ea pars, quæ fuerit
exempta, inuenietur lapidea: quæ autem pars
extra aquam manserit, permanet in sua proprie-
tate. ad eundem modum Hierapoli Phrygiæ
efferuet aquæ calidæ multitudo, ex qua circum

A hortos, & vineas fossis ductis immittitur. hæc
autem efficitur post annum crusta lapidea: & ita
quotannis dextra, ac sinistra margines ex terra
faciendo inducunt eam, & efficiunt his crustis
in agris septa. hoc autem ita videtur naturali-
ter fieri, quòd in his locis, & ea terra, quibus is
nascitur succus, subest coaguli natura similis.
deinde cum commixta vis egreditur per fon-
tes extra terram, à solis, & aeris calore cogitur
congelari, vt etiam in areis salinariis videtur.
item sunt ex amaro succo terræ fontes exeuntes
vehementer amari, vt in Ponto est flumen Hy-
panis: qui à capite profluit circiter millia quadra
ginta, sapore dulcissimo: deinde cum peruenit
ad locum, qui est ab ostio ad millia centum se-
xaginta, admiscetur ei fonticulus oppido quam
B paruulus. is cum in eum influit, tunc tantã ma
gnitudinem fluminis facit amaram. ideo quòd
per id genus terræ, & venas, vnde Sandaracha fo
ditur: ea aqua manãdo perficitur amara. hęc
aũt dissimilib. saporib. à terræ ꝓprietate ꝑficiun-
tur, vti etin fructibus videtur. si. n. radices arbo
rum aut vitium, aut reliquorũ seminum non ex
terræ proprietatibus succum capiendo ederent
fructus: vno genere essent in omnibus locis, &
regionibus omnium sapores. Sed animaduerti-
mus insulam Lesbon vinum Protyrum, Malo-
niam Catacecaumenem, item Lydiam Meli-
ton, Siciliam Mamertinum, Cãpaniam Faler-
num, in Terracina, & Fundis Cecubum, reli-
quisque locis pluribus innumerabili multitudi-
ne genera vini virtutesque procreari: quæ non
aliter possunt fieri, nisi cum terrenus humor suis
C proprietatibus saporum radicibus infusus, enu-
trit materiam per quam egrediens ad cacumen ꝓ
fundat proprium loci, & generis sui fructus sa-
porem. quod si terra generibus humorum non
esset dissimilis, & disparata: nõ tantum in Syria,
& Arabia in harundinibus, & iuncis herbisque
omnibus essẽt odores, neq; arbores Turiferę, ne-
que piperis darẽt baccas, nec Myrrhæ glebulas,
nec Cyrenis in ferulis laser nasceretur: sed in om
nibus terræ regionibus, & locis eodem genere
omnia procrearentur. has autem varietates re
gionibus, & locis, inclinatio mundi, & solis
impetus propius, aut longius cursum faciendo,
tales efficit terræ homores: quæ qualitates non
solum in his rebus, sed etiam in pecoribus, & ar-
mentis discernuntur. hæc non ita dissimili-
ter efficerentur, nisi proprietates singularum
terrarum in regionibus ad solis potestatem tem-
perarẽtur. Sũt enim Boetiæ flumina Cephysos &

Melas, in Lucanis Cratis: Troiæ Xāthus: itē agris Clazomeniorum, & Erythreorum, & Laodicēsium, fontes ac flumina, cum pecora suis temporibus anni parantur ad cōceptionem partus, per id tempus adiguntur eo quotidie potum: ex eoque quamuis sint alba, procreant alijs locis leucophęa, alijs locis pulla, alijs coracino colore. Ita proprietas liquoris cum init in corpus, proseminat intinctam sui cuiusque generis qualitatem. Igitur quoniam in campis Troianis proxime flumen armenta rufa, & pecora leucophęa nascuntur, ideo id flumen Ilienses Xanthum appellauisse dicuntur. etiamque inueniuntur aquæ genera mortifera, quæ per maleficum succum terræ percurrentia, recipiunt in se vim venenatam. vti fuisse dicitur Terracinæ fons, qui vocabatur Neptunius, ex quo qui biberant imprudētes vita priuabantur: qua propter antiqui eum obstruxisse dicuntur. & Cychros in thracia lacus, ex quo non solum qui biberint moriuntur, sed etiam qui lauerint. Item in Thessalia fons est profluens, ex quo nec pecus vllum gustat, nec bestiarum genus vllum propius accedit: ad quem fontem ꝓxime est arbor florens purpureo colore. non minus in Macedonia, quo loci sepultus est Euripides, dextra ac sinistra monumēti aduenientes duo riui concurrunt in vnum, accumbentes viatores pransitare solent, propter aquæ bonitatem. Ad riuum autem qui est ex altera parte monumenti, nemo accedit, ꝗ mortiferam aquā dicitur habere. Item est in Arcadia Nonacris nominata terrę regio, quæ habet in montibus è saxo stillātes frigidissimos humores: hæc autem aqua Stygos hydor nominatur, quam neque argenteum, neque ęneum, neq; ferreum vas potest subsistere, sed dissilit & dissipatur. conseruare autem eam, & continere nihil aliud potest, nisi mulina vngula. qua etiam memoratur ab Antipatro in prouinciam, vbi erat Alexāder per Iollam filium perlatam esse, & ab eo ea aqua regem esse necatum. Item alpibus in Cotti regno est aqua, quam qui gustant, statim cōcidunt. Agro autē Falisco Via Campana in cāpo Corneto est lucus, in quo fons oritur, vbi anguium & lacertarum reliquarumq; serpentium ossa iacentia apparent. Item sunt nonnullæ acidæ venæ fontium vti Lyncesto, & in Italia Virena * Cāpania Theano, alijsq; locis plurib. quæ hanc habent virtutem, vti calculos in vesicis qui nascuntur in corporibus hominum potionibus discutiāt. fieri autem hoc naturaliter ita ideo videtur, ꝗ acer & acidus succus subest in ea terra, per quam egredientes venæ intinguntur acritudine: & ita cum in corpus inierunt, dissipant quæ ex aquarum subsidentia in corporibus, & cōcrescentia offenderunt. Quare autem discutiantur ex acidis eæ res, sic possumus animaduertere. Ouum in aceto si diutius appositum fuerit, cortex eius mollescet, & dissoluetur. Item plumbū, quod est lentissimum & grauissimum, si in vase collocatum fuerit, & in eo acetum suffusum, id autem opertum, & oblitum si erit, efficietur vti plumbum dissoluatur, & fiat cerussa. Eisdem rationibus ęs, quod etiam solidiore est natura, similiter curatum si fuerit, dissipabitur, & fiet ęrugo. Item margarita, non minus saxa silicea, quæ neq; ferrum, neq; ignis potest per se dissoluere: cum ab igni sunt percalefacta aceto sparso dissiliunt, & dissoluuntur. ergo cum has res ante oculos ita fieri videamus: ratiocinemur ijsdem rationibus ex acidis, propter acritudinem succi, etiam calculosos è natura rerum similiter posse curari. Sūt autem etiam fontes vti vino mixti, quemadmodum est vnus Paphlagonię, ex quo, etiam sine vino potātes, fiunt temulenti. Equiculis autem in Italia & in alpibus natione Medullorum, est genus aquæ, quam qui bibunt, efficiuntur turgidis gutturibus. In Arcadia vero ciuitas est non ignota Clitori, in cuius agris est spelūca profluens aq; quam qui biberint fiunt abstemij. Ad eum autē fontem epigramma est in lapide, inscriptum hac sententia versibus græcis, eam nō esse idoneam ad lauandum, sed etiam inimicam vitibus, ꝗ apud eum fontem Melampus sacrificijs purgauisset rabiem Prœti filiarum: restituissetq; earū virginum mentes in pristinam sanitatem. epigramma autem est id quod est subscriptum.

Ἀγρότα σὺν ποίμναις τὸ μεσαμβρινὸν ἤν σε βαρύνῃ
δίψος ἀν' ἐσχατιὰς κλείτορος ἐρχόμενον,
τῆς μὲν ἀπὸ κρήνης ἄρυσαι πόμα, καὶ παρὰ νύμφαις
ὑδριάσι στῆσον πᾶν τὸ σὸν αἰπόλιον.
Ἀλλὰ σὺ μήτ' ἐπὶ λουτρὰ βάλῃς χροὰ μήτε καὶ αὔρη
πημήνῃ θερμῆς ἐν τὸς ἐόντα μέθης
φεῦγε δ' ἐμὴν πηγὴν μισάμπελον, ἔνθα μελάμπους
λουσάμενος λύσσης προιτίδας ἀργαλέης
πάντα καθαρμὸν ἔκοψεν ἀπόκρυφον, εὖτ' ἀπ' ἄργους
οὔρεα τρηχείης ἤλυθεν ἀρκαδίης.

Item est in insula Chio fons, è quo qui imprudēter biberint, fiunt insipientes. & ibi est epigramma insculptum ea sententia, iucundam esse potionem fontis eius, sed qui biberit saxeos habiturum sensus. Sunt autem versus hi.

Υδεῖα ψυχροῖο ποτοῦ λιβὰς ἣν ἀναβάλλει.
πηγὴ. ἀλλὰ νόῳ πέτρος ὁ τῆς δὲ πιών.

Susis autem, in qua ciuitate est regnum Persarū, fonti-

fonticulus eſt, ex quo qui biberint amittunt dentes. Item in eo eſt ſcriptum epigramma, quod ſignificat hanc ſententiam, Egregiam eſſe aquam ad lauandum, ſed ea ſi bibatur excutere è radicibus dentes, & huius epigrammatos ſunt verſus græce,

Ὑδατα ταῦτα βλέπεις φοβερὰ ξένε. τῶν ἀπὸ. χερσὶ
Λουτρὰ μὲν ἀνθρώποις, ἀβλαβῆ ἐστιν ἔχειν.
Ην δὲ βάλῃς κοίλης ποτὶ νηδύος ἀγλαὸν ὕδωρ,
Ακρα μόνον δολιχοῦ χείλεος ἁψάμενος,
Αὐτῆμαρ πριστῆρες ἐπὶ χθονὶ δαιτὸς ὀδόντες
Πίπτουσι, γενύων ὀρφανὰ θέντες ἕδη.

De proprietate item nonnullorum locorum, & fontium. *Cap. IIII.*

SVnt etiam nonnullis locis fontium proprietates, quæ procreant, qui ibi naſcuntur egregijs vocibus ad cantãdum, vti Tharſo, Magneſię alijſque eiuſmodi regionibus: etiamq; Zama eſt ciuitas Afrorum, cuius mœnia rex Iuba duplici muro ſepſit, ibiq; regiam domum ſibi conſtituit. ab ea millia paſſuum viginti eſt oppidum Iſmuc, cuius agrorũ regiones incredibili finitæ ſunt terminatione. cum eſſet enim Africa parens, & nutrix ferarum beſtiarum, maxime ſerpentium, in eius agris oppidi nulla naſcitur: & ſi quando allata ibi ponatur, ſtatim moritur. neque id ſolũ ibi, ſed etiam terra ex his locis ſi alio translata fuerit ſimiliter effic.t. id genus terræ etiam Balearibus dicitur eſſe. ſed aliam mirabiliorem virtutem ea habet terra, quam ego ſic accepi. C. Iulius Maſiniſſæ filius, cuius erant totius oppidi agrorũ poſſeſſiones, cum patre Cæſare militauit: is hoſpitio meo eſt vſus. ita quotidiano conuictu neceſſe fuerat de philologia diſputare. interim cum eſſet inter nos de aquæ poteſtate, & eius virtutibus ſermo, expoſuit eſſe in ea terra eiuſmodi fontes, vt qui ibi procrearentur voces ad cantandum egregias haberent. ideoque ſemper tranſmarinos catastos emere formoſos, & puellas maturas, eoſq; coniungere, vt qui naſceretur ex his, non ſolum egregia voce, ſed etiam forma eſſent non inuenuſta. Cum hæc tanta varietas ſit diſparibus rebus natura diſtributa: quod humanum corpus eſt ex aliqua parte terrenũ: in eo autem multa genera ſunt humorũ, vti ſanguinis, lactis, ſudoris, vrinę, lacrymarũ. ergo ſi in parua particula terreni tanta diſcrepantia inuenitur ſaporum, non eſt mirãdum ſi in tanta magnitudine terræ innumerabiles ſuccorum reperiantur varietates: per quarum venas aquæ vis percurrens tincta peruenit ad fontium egreſſus: & ita ex eo diſpares varijque perficiuntur in proprijs generibus fontes propter locorum diſcrepantiam, & regionũ qualitates, terrarumq; diſſimiles proprietates. ex his autem rebus ſunt nonnulla, quæ ego per me perſpexi, cætera in libris græcis ſcripta inueni. quorum ſcriptorũ hi ſunt auctores, Theophraſtus, Timæus, Poſidõius, Hegeſias, Herodotus, Ariſtides, Metrodorus, qui magna vigilãtia & infinito ſtudio locorum proprietates, aquarũ virtutes, ab inclinatione cęli, regionum qualitates ita diſtributas eſſe ſcriptis declarauerũt: quorum ſecutus ingreſſus in hoc libro perſcripſi quæ ſatis eſſe putaui de aquæ varietatibus: quo facilius ex his perſcriptionibus eligant homines aquæ fontes: quibus ad vſum ſalientes poſſint ad ciuitates municipiaq; ꝑducere. nulla.n. ex omnibus rebus tantas videtur habere ad vſum neceſſitates, quantas aqua. ideo ꝙ omnium animalium natura ſi frumẽti fructu priuata fuerit, arbuſtis ve, aut carne, aut piſcatu, aut etiam qualibet ex his reliquis rebus eſcarum vtẽdo poterit tueri vitam. ſine aqua vero nec corpus animalium, nec vlla cibi virtus poteſt naſci, nec tueri, nec parari. quare magna diligentia induſtriaque quærendi ſunt, & eligendi fontes ad humanæ vitæ ſalubritatem.

De aquarum experimentis. *Cap. V.*

EXpertiones autem & probatiões eorum ſic ſunt prouidendæ. ſi erunt profluentes, & aperti, anteq̃ duci incipiant, aſpiciantur, animoque aduertantur qua membratura ſint qui circa eos fontes habitant hoĩes. & ſi erunt corporibus valentibus, coloribus nitidis, cruribus non vitioſis, non lippis oculis, erunt probatiſſimi, item ſi fons nouus fuerit foſſus, & in vas Corinthium ſiue alterius generis, quod erit ex ære bono, ea aqua ſparſa, maculam non fecerit. optima erit: itẽque in aheno ſi ea aqua deferuefacta & poſtea requieta, & defuſa fuerit: neq; in eius aheni fundo arena, aut limus inuenietur, ea aqua erit item ꝓbata. item ſi legumina in vas cum ea aqua coniecta ad ignem poſita, celeriter percocta fuerint: indicabunt eam aquam eſſe bonã, & ſalubrem. nõ etiam minus ipſa aqua, quæ erit in fonte, ſi fuerit limpida, & perlucida, & quocunque peruenerit aut profluxerit, ſi muſcus nõ naſcetur, neque iuncus, neq; inquinatus ab aliquo inquinamento is locus fuerit: ſed puram habuerit ſpeciem, innuetur his ſignis eſſe tenuis, & in ſumma ſalubritate.

Vitruuij finis.

L. Annæi

EX L. ANNÆI SENECÆ
Libro Tertio Naturalium Quæstionum.

I.

Væramus ergo de aquis,& inuestigemus,qua ratione fiant. Siue, vt ait Ouidius, Fons erat illimis nitidis argenteus vndis. Siue,vt ait Verg. Vnde per ora nouẽ vasto cum murmure montis It mare præruptum & pelago premit arua sonanti. Siue vt apud te Iunior charissime inuenio, Eleus siculis de fontibus exilit amnis. Quomõ aquas subministret,quomodo tot flumina ingentia per diem & noctem decurrant: quare alia hybernis aquis intumescant: alia in defectu cæterorum omnium crescant. Nilum interim seponamus à turba,propriæ naturæ & singularis, illi diẽ suum dabimus. nunc vulgares aquas prosequemur, tam frigidas q̃ calentes. In quibus quærendum erit,vtrum calidæ nascantur,an fiant.De cęteris quoq; disseremus, quas insignes aut sapor, aut aliqua reddit vtilitas. quædam enim oculos, quædam neruos iuuant: quædã inueterata & desperata à medicis vitia percurant. quædam medentur vlceribus. quædam interiora fouẽt potu, & pulmonis ac viscerum querelas leuant. quædam supprimunt sanguinem.tam varius singulis vsus,quàm gustus est.

II. Aut stant omnes aquæ,aut fluũt,aut colliguntur,aut varias habent venas. Alię sunt dulces,alię variæ, asperæ quippe interueniunt, salsæq;, amaræq;,aut medicatæ:ex quibus sulfuratas dicimus, ferratas, aluminosas. indicat vim sapor. habent præterea multa discrimina. Primum tactus, frigidæ,calidæq́, sunt: deinde ponderis, omnes leuęs, aut graues sunt. deinde coloris, puræ sunt & turbidæ, ceruleæ, lucidæ. deinde salubritatis. sunt enim salubres & vtiles,sunt mortiferæ, sunt quæ cogantur in lapidem. quædam tenues,quædam pingues, quædam alunt, quædam sine vlla bibentis ope transeunt, quędam haustę fœcunditatem afferunt.

III. Vt stet aqua aut fluat,loci positio efficit,in deuexo fluit, in plano continetur & stagnat: & aliquando in aduersum spiritu impellitur: tunc cogitur,nõ fluit.colligitur ex imbribus, ex suo fonte natiua est. nihil tamen prohibet eodem loco aquam colligi et nasci.quod in Fucino videmus, in quem montis circumiecti fluuij deriuantur. sed & magnæ latentesq; in ipso vndæ sunt, itaq; etiam cum hyberni defluxere torrentes, faciem suam seruat.

Primum ergo quæramus, quomodo ad conti nuandos fluminũ cursus terra sufficiat, vnde tan tum aquarũ exeat. miramur, quod accessionem fluminum maria non sentiant. æque mirandum est,quod detrimenta exeuntium terra nõ sentit. quid est, quod illam sic impleuit, vt præbere tan tum ex recondito possit, ac subinde suppleat? quamcunque rationem reddiderimus de flumi ne,eadem erit riuorum ad fontium.

Quidam iudicant terram quicquid aquarum emiserit,rursus accipere: & ob hoc maria nõ crescere,quia quod influxit non in suum vertũt,sed protinus reddunt. occulto enim itinere subit ter ras,secreto reuertitur,colaturque transitu mare, quod per multiplices anfractus terrarum verbe E ratum, amaritudinem ponit: & prauitatem sapo ris in tanta soli varietate exuit: & in synceram aquam transit.

Quidam existimãt,quicquid ex imbribus ter ra concipit, in flumina rursus emitti. & hoc argu menti loco ponũt,quod paucissima flumina sunt in his locis, in quibus rarus est imber. ideo siccas esse aiũt Aethiopię solitudines,paucosq; inueniri in interiore Africa fontes. q̃a feruida cœli natura sit,et penè semp ęstiua. sq̃lidę itaq; sine arbore, si ne cultu arenæ iacent:raris imbribus sparsæ,quos statim cõbibunt.at contra constat Germaniam, Galliamq́;, & proxime ab his Italiam, abundare riuis & fluminibus,quia cœlo humido vtuntur: & ne æstas quidem imbribus caret.

Aduersus hæc multa dici posse vides. Primum ego tibi, vinearum diligens fossor, affirmo, nullam pluuiam esse tam magnam,quę terram vltra decem pedes in altitudinem madefaciat. omnis humor intra primam crustam cõsumitur: nec in F inferiora descendit. quomodo ergo potest imber suggerere amnibus vires: qui summã humũ tingit? pars maior eius est:q̃ per fluminũ alueos in mare effertur. exiguũ est qđ sorbet terra, nec id seruat. aut enim arida est, & absumit quicquid in se fusum est: aut satiata, si quid supra desideriũ cecidit, excludit. & ideo primis imbribus nõ augentur amnes:quia totos in se sitiens terra trahit. Quid,quod quædam flumina erumpunt saxis & montibus? his quid conferẽt pluuiæ, quæ per nudas rupes deferuntur,nec habent terram cui insideant? adijce, quod in siccissimis locis, putei in altum acti,per ducenum aut tricenum pedũ spatia,inueniũt aquarum vberes venas, in ea altitudine,in quam aqua nõ penetret: vt scias illic non cœlestem esse, nec collecticium humorem, sed

quod

quod dici solet viuam aquam. Illo quoq; argumẽ
to hæc opinio refellitur, quod quidam fontes in
summo montis cacumine redũdant. apparet er-
go illos sursum agi, haut ibi concipi, cum omnis
aqua pluuialis decurrat.

VIII. Quidam existimant quemadmodum in exte-
riore parte terrarum vastæ paludes iacent, magni
& nauigabiles lacus, quemadmodum ingẽti spa-
tio terræ maria porrecta sunt, infusa vallibus: sic
interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec
minus illas stagnare, quàm apud nos oceanũ, &
sinus eius: imo eo latius, quo plus terra in altũ pa-
tet. ergo ex illa ꝓfunda copia isti amnes egerun-
tur: quos quid miraris si terra detractos non sen-
tiat, cum adiectos maria non sentiant?

IX. Quibusdã hæc placet causa aiunt habere ter-
ram intra se cauos recessus, & multũ spiritus, qui
necessario frigescit, vmbra graui pressus. deinde
piger & immotus, in aquam cum desijt conuerti
tur. quemadmodum supra nos mutatio aeris im-
brem facit, ita infra terras riuum agit. supra nos
stare non potest segnis diu & grauis. aliquando
enim sole tenuatur, aliquando ventis expãditur.
itaq; interualla magna imbribus sunt. sub terra
vero quicquid est, quod illum in aquam conuer-
tat, idem semper est, vmbra perpetua, frigus æter
num, inexercitata densitas: semper ergo prębebit
fonti aut flumini causas. placet nobis terram esse
mutabilẽ. huc quoq; quicquid efflauit, quia non
aere libero cõcipitur, crassescit, & protinus in hu
morem conuertitur.

X. Habes primas aquarum sub terra nascentium
causas. adijcias etiam licet, quod fiant omnia ex
omnibus. ex aqua aer. ex aere aqua. ignis ex ae-
re. ex igne aer. quare ergo non terra fiat ex aqua,
& ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis est, & in
aquam, imo maxime in hanc. vtraq; cognata res
est, vtraq; grauis, vtraq; densa, vtraq; in extremũ
mundi compulsa. ex aqua terra fit: cur non aqua
fiat è terra? at magna flumina sunt. cum videris,
quanta sint, rursus ex quanto prodeant, aspice.
rursus miraris, cum labantur assidue, quædã ve-
ro cõcitata rapiantur, quod præsto sit illis semper
aqua noua. quid si mireris, quod cũ venti totum
aera impellant, nõ deficiat spatio spiritus: sed per
dies noctesq; ęqualiter fluat, nec vt flumĩa certo
alueo feratur, sed per vastum cœli spatiũ lato im-
petu vadat? quid si vllam vndam superesse mire-
ris, quæ supueniat tot fluctibus fractis? nihil defi-
cit quod in se redit: omnium elementorũ alterni
recursus sunt. quicquid alteri perit, in alterum
transit. & natura partes suas velut in ponderibus
cõstitutas examinat, ne portionum æquitate tur-
bata mundus præponderet. omnia in omnibus
sunt. non tantum aer in ignem transit, sed nun-
quã sine igne est. detrahe illi calorem, rigescet,
stabit, durabitur. transit aer in humorem, sed ni-
hilominus non sine humore. & aera & aquam fa
cit terra, sed non magis vnq̃ sine aqua est, quam
sine aere. & ideo facilior inuicẽ transitus est, quia
illis, in quæ transeũdum est, iam mixta est. habet
ergo terra humorem, hũc exprimit. habet aera,
hunc vmbra hyberni frigoris densat, vt faciat hu
morem. ipsa quoq; mutabilis est in humorem, na
tura sua vtitur.

XI. Quid ergo, inquis, si perpetui sunt amnes, vel
causæ quibus flumina oriuntur ac fontes: quare
aliquando siccantur: aliquando quibus non fue-
re locis exeunt? Sæpe motu terrarum itinera tur-
bãtur, & ruina interscindit cursum aquis: quæ re
centes & nouos exitus quærunt: & aliquo impe-
tu faciunt, aut ipsius quassatione terræ aliũde alio
transferuntur. apud nos euenire solet, vt amisso
cannali suo flumina primum refundantur: dein-
de quia perdiderunt viam, faciant hoc, quod acci
disse ait Theophrastus in Coryco monte, in quo
post terrarum tremorem noua vis fontium emer
sit. sed & alios quoq; casus interuenire quidã opi
nantur: qui aliter euocent aquas, aut à cursu suo
*deijciant, atq; auertant. fuit aliquãdo aquarum
inops Hemus, sed cum Gallorum gens à Cassan-
dro obsessa in illum se contulisset: & syluas ceci-
disset: ingens aquarum copia apparuit, quas vide
licet in alimentum suum nemora ducebant: qui-
bus excisis humor, qui desijt in arbusta consumi,
superfusus est. idem ait circa Magnesiam accidis-
se. sed pace Theophrasti dixisse liceat, nõ hoc est
simile veri: quia ferè aquosissima sunt, quæcunq;
vmbrosissima. quod non eueniret, si aquas arbu
sta siccarent: quibus alimentum ex proximo est.
fluminum vero vis ex intimo manat, vltraq; exci
pitur quam radicibus euagari licet. deinde succi
sæ arbores plus humoris desiderant, non tantum
id quo viuant, sed & id quo crescant. idem ait, cir
ca Arcadiam, quæ vrbs in Creta insula est, fontes
& lacus substitisse, quia desierit coli terra diruta
vrbe: postea vero quam cultores receperit, aquas
quoque recepisse: causam siccitatis hanc ponit,
quod obdurruerit constricta tellus, nec potuerit
imbres inagitata transmittere. quomodo ergo
plurimos videmus in locis desertissimis fontes?
plura deniq; inuenimus, quæ propter aquas coli
cœperũt, quàm quæ aquas habere cœperint, quia
colebãtur. non enim esse pluuialẽ hanc aquam,
quæ vastissima flumina à fonte statim, magnis
apta nauigijs defert, ex hoc intelligas licet: quod

*ali. decidant.

per hyemem,æstatemq; par est à capite deiectus. pluuia potest facere torrentem, nõ potest autem æquali inter ripas suas tenore labẽtem. aquã non faciunt imbres,sed excitant.

XII. Paulo repetamus hoc altius si videtur, & scies te nõ habere quod quæris, cũ ad veram amnium originem accesseris. Flumẽ nempe facit copia cuiuscunq; aquæ perennis. ergo si quæris à me, quomodo aqua fiat, interrogabo inuicem, quomodo aer fiat, aut terra. si rerum elemẽta sunt quatuor, nõ potest interrogari vnde aqua sit, quarta enim pars est naturæ. quid ergo miraris, si rerum naturæ portio tam magna, potest aliquid ex se semper effundere? quomodo ergo aer & ipse quarta pars mũdi ventos & auras mouet, sic aqua riuos & flumina. si ventus est fluens aer, & flumen est fluens aqua. satis & multum illi virium dedi, cum dixi elementum est. intelligis quod ab illo proficiscitur, non posse deficere.

XIII. Aqua, ait Thales, valentissimum elementum est, hoc fuisse primũ putat, ex hoc surrexisse omnia. sed nos quoq; aut in eadem sentẽtia eius, aut in vltima sumus. dicimus enim ignem esse qui occupet mundum, & in se cuncta conuertat. hunc euanidum considere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restincto, quàm humorẽ. in hoc futuri mundi speciem latere. ita ignis exitus mundi est, humor primordium. miraris amnes ex hoc posse exire semper, qui pro oĩbus fuit, & ex quo sunt omnia? hic humor rerum primordiũ sic positus est, vt fluminibus edendis sufficere, vt riuis & fontibus posset. quæ sequitur Thaletis inepta sententia est. ait enim terrarum orbem aqua sustineri, & vehi more nauigij, mobilitateq; eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. nõ est ergo mirum, si abundat humor ad flumina fundenda, cũ mundus in humore sit totus. hanc veterem & rudem sententiam explode. nec est quod credas in hunc orbẽ aquã subire, & p rimas facere semitã.

XIIII. Aegyptij quatuor elementa fecere, deinde ex singulis bina, marem & fœminam. aerẽ marem iudicant, qua ventus est. fœminam, qua nebulosus & iners. aquam virilem vocant mare, muliebrem omnem aliam. ignem vocant masculũ, qua ardet flamma, & fœminam qua lucet innoxius tactu. terram fortiorem marem vocant, saxa cautesq;, fœminæ nomen assignant huic tractabili ad culturam.

XV. Et mare vnum est, ab initio, scilicet ita constitutum, habet suas venas, quibus impletur atque æstuat. quomodo maris, sic & huius aquæ mitioris, vasta in occulto via est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. abdita est virium eius ratio. tantum ex illa, quantum superfluũ sit emittitur, quæ-

D dam ex istis sunt quibus assentire possumus, sed

XVI. hoc amplius censeo. placet natura regi terram, & quidem ad nostrorum corporũ exemplar, in quibus & venæ sunt & arteriæ, illæ sanguinis, hæ spiritus receptacula. In terra quoq; sunt alia itinera, per quæ aqua, & alia p quæ spiritus currit: adeoq; illam ad similitudinẽ humanorũ corporũ natura formauit, vt maiores quoq; nostri aquarũ itinera appellauerint venas. sed quemadmodum in nobis, non tantum sanguis est, sed multa genera humoris, alia necessarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in ossibus medullæ, musculi, salíuæq; & lachrymę, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: sic in terra quoq; sunt humoris genera complura. quædã quæ mature durentur. hinc est omnis metallorum humus, ex quibus aurum argen-

E tumque petit auaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. in quibusdam vero locis terra humorq; liquescit, sicut bitumen, & cætera huic similia. Hęc est causa aquarum, secundum legem naturę, voluntatemq;, nascẽtium. cęterum vt in nostris corporibus, ita in illa sæpe humores vitia concipiunt, aut ictus, aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut æstus corrupere naturã, & sulfuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus est, modo breuis. ergo vt in corporibus nostris sanguis cum percussa vena est, tãdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venę scissura subsedit, atq; interclusit, vel aliqua alia causa retro dedit sanguinem. ita in terra solutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. interest quãtum

XIX. aperta sit vena, quomodo cõsumpta aqua sit, modo

F exiccatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, premitq; quam fecerat viã: modo illa vis terræ, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta in humorem conuertere: aliquando autem exhausta replentur, modo per se viribus recollectis, modo aliunde translatis. sæpe enim inania apposita plenis humorẽ in se attrahunt. ipse transire facilis in aliud. sępe ipsa terra in tabem resoluitur & humescit. idẽ euenit sub terra quod in nubibus, vt spissetur, grauioręq; q̃ vt manere in natura sua possit, gignat humorem. sæpe colligitur roris modo, tenuis & dispersus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. sudorem aquileges vocant: quia guttæ quædã vel pressura loci elidũtur, vel æstu euocantur. hic tenuis vnda vix fonti sufficit, at ex magnis causis, magnisque conceptibus excidunt amnes: nonnunquam leuiter, si aqua pondere suo se tantum detulit, nonnunquã vehementer, & cum sono

fillam

fi illam ſpiritus intermixtus eiecit.

XVI. Sed quare quidam fontes ſenis horis pleni, ſeniſq; ſicci ſunt? ſuperuacuum eſt nominare ſingula flumina, quæ certis menſibus magna, certiſq; anguſta ſunt, & occaſionẽ ſingulis quærere, cum poſsim eãdem cauſam omnibus reddere. quemadmodum quartana ad horã venit, quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum purgatio, ſi nihil obſtitit, ſtatum diem ſeruat, quemadmodum præſto eſt ad mẽſem ſuum partus: ſic aquæ interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. quædam autem interualla, quia minora ſunt, ideo notabilia, quędam maiora, nec minus certa. & quid hoc mirũ eſt, cum videas ordinem rerum & naturam per conſtituta procedere? hyems nũquam aberrauit. æſtas ſuo tempore incaluit. autumni, veriſq;, vt ſolet, facta mutatio eſt. tam ſolſtitium q̃ ęquinoctium ſuos dies retulit. ſunt & ſub terra minus nota nobis iura naturæ, ſed non minus certa. crede infra, quicquid vides ſupra. ſunt & illic ſpecus vaſti, ſunt ingẽtes receſſus, & ſpatia ſuſpẽſis hinc & inde montibus laxa. ſunt abrupti in infinitum hiatus, qui ſępe illapſas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condidere. hæc ſpiritu plena ſunt. nihil enim vſquam inane eſt, et ſtagna obſeſſa tenebris & locis amplis. animalia quoq; illis innaſcuntur, ſed tarda & informia, vt in aere cæco pinguique concepta, & in aquis torpentibus facta, pleraque ex his cæca vt talpę et ſubterranei vermes, quibus deeſt lumen, quia ſuperuacuum eſt. inde vt Theophraſtus affirmat, piſces quibuſdã locis eruuntur. Et paulopoſt.

XIX. Sed vt ad propoſitũ reuertar, accipe argumentum magnam vim aquarum in ſubterraneis occuli fertilem fœdo ſitu piſcium. ſi quando erupit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam aſpectu, & turpẽ ac noxiã guſtu. certe cum in Caria circa Myndum vrbem talis exiliſſet vnda: periere quicũq; illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus amnis oſtẽdit. nec id mirum. erãt enim pinguia & differta, vt ex longo otio, corpora, cæterum inexercitata, & in tenebris ſaginata, et lucis expertia, ex qua ſalubritas ducitur. naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium, quod anguillæ quoq, latebroſis locis naſcuntur: grauis & ipſæ cibus ob ignauiam, vtiq; ſi altitudo luti penitus abſcondit. habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus corriuatis flumĩa effici poſſunt: ſed & amnes magnitudinis vaſtæ, quorum alijs ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu deuorẽtur: alij ſub aliquo lacu emergunt. iã quis ignorat eſſe quædam ſtagna ſine fundo? quorſum hæc pertinent? vt appareat hanc magnis amnibus æternam eſſe materiam, cuius non tanguntur extrema, ſicut fontium fluminum.

XX. At quare aquis ſapor varius? propter quatuor cauſas. ex ſolo prima eſt, per quod feruntur. ſecunda ex quadã ſimilitudine eius ex quo naſcitur. tertia ex ſpiritu, qui in aquã trãsfiguratus eſt. quarta ex vitio, qđ ſæpe cõcipiunt corruptæ per iniuriã. hæ cauſæ ſaporem dant aquis varium. hæ medicaminum potẽtiam. hæ grauem ſpiritum, odoréq; peſtiferum. hæ leuitatem, grauitatemq;, aut calorem, aut nimium rigorem. intereſt vtrum per loca ſulfure an nitro, an bitumine plena tranſeant. hac ratione corruptæ, cum vitæ periculo bibuntur. hinc illud de quo Ouidius ait,

Flumen habẽt Cicones quod potũ ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicatum eſt, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & induret. quemadmodũ Puteolanus puluis, ſi aquam attigit, ſaxũ eſt. ſic econtrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hęret & affigitur. inde eſt, quod res abiectę in eundem lacum lapideæ ſubinde extrahuntur. quod in Italia in quibuſdam locis euenit, ſiue virgam, ſiue frõdem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circũfunditur enim corpori limus, alliniturq; paulatim. hoc minus videbitur tibi mirum, ſi notaueris Albulam, & fere ſulfuratam aquã circa canales ſuos, ripaſq; durari. aliquam harũ habẽt cauſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, vt idem poeta ait,

Aut furit, aut patitur mirum grauitate ſoporẽ.

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. nam quemadmodum ebrietas donec exiccetur, dementia eſt, & nimia grauitate defertur in ſomnum: ſic aquę huius ſulfurea vis habet quoddam acrius ex aere noxio virus, quod mentem, aut furore mouet, aut ſopore opprimit. hoc habet mali & amnis,

XXI. Quem quicũq; parũ moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quàm ſi mera vina bibiſſet.

In quoſdam ſpecus qui deſpexere moriuntur. tam velox malum eſt, vt tranſuolantes aues deijciat: talis eſt aer, talis locus ex quo letalis aqua diſtillat. quod ſi remiſsior fuerit aeris & loci peſtis, ipſa quoq; temperatior noxa, nihil amplius q̃ tentat neruos, velut ebrietate torpentes. nec miror, ſi locus atq; aer aquas inficit, ſimileſq; regionibus reddit, per quas & ex quibus veniunt. pabuli ſapor apparet in lacte, & vini vis exiſtit etiam in aceto: nulla res eſt, quæ non eius à quo naſcitur, notas reddat.

Aliud

XXII. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum mundo. ſiue ille æternus ſit, hoc quoque fuit ſemper, ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum mũdo diſpoſitum eſt. quid ſit hoc quæris? oceanus, & quodcunq; ex illo mare terras interluit. iudicant quidam flumina quoque. quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, vt Hiſtrum, vt Nilum vaſtosq; amnes, magisq; inſignes q̃ vt dici poſſit, eandem illis originem q̃ cæteris eſſe.

XXIII. Hæc eſt ergo aquarum diuiſio, vt quibuſdam videtur. poſt illam cœleſtes, quas ex ſuperioribus nubila eijciunt. ex terrenis aliæ ſunt, vt ita dicam ſupernatantes, quæ in ſumma humo repunt, aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio.

XXIIII. Quare quædam aquæ caleant, quędam etiam ferueant intantum, vt non poſſint eſſe vſui, niſi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere, plures cauſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere: ſi ſubiecti ſunt ſolo, per qd aquis tranſcurſus eſt. facere ſolemus dracones, & milliaria, & complures formas, in quibus ęre tenui fiſtulas ſtruimus, per decliue circundatas, vt ſæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt. frigida itaq; intrat, effluit calida. idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri, quem nõ falli credebãt, ij q̃bus balnearia ſine igne calefiunt: ſpiritus in illa feruens loco æſtuanti infunditur. hic ꝑ riuos lapſus nõ aliter q̃ igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit. omnis deniq; frigida tranſitu mutatur in calidam: nec trahit ſaporem euaporatio, quia clauſa perlabitur. quidam exiſtimant per loca ſulfure plena exeuntes, vel introeuntes aquas, calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipſo odore guſtuq; teſtantur. reddũt enim qualitatem eius, qua caluerunt, materiæ. quod ne accidere mireris, viuæ calci aquam infunde, feruebit.

XXV. Quædam aquæ mortiferæ ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, aduenas fallit: quia nõ facie, non odore ſuſpecta eſt, qualia ſunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. hęc autem, de qua paulo ante retuli aqua, ſumma celeritate corrumpit: nec remedio locus eſt, quia ꝓtinus hauſta duratur, nec aliter q̃ gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. eſt autem noxia aqua, in Theſſalia circa Tempe, quam & feræ, & pecus omne deuitat: per ferrum, & æs tranſit: tanta vis illi ineſt etiam dura molliendi: nec arbuſta quidem vlla alit, & D herbas necat. quibuſdam fluminibus vis ineſt mira. alia enim ſunt quę pota inficiunt greges ouiũ: intraq; certum tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam, quæ albæ venerant, nigrę abeunt. hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt, quorũ alteri ab effectu Melas nomen eſt: vterq; ex eodẽ lacu exeunt, diuerſa facturi. in Macedonia quoq; vt ait Theophraſtus eſt flumen, ad quod qui facere albas oues volunt, adducunt. quod vt diutius potauere, non aliter q̃ infectę mutantur. at ſi illis lana opus fuerit nigra, vel pulla, paratus gratuitus infector eſt, & ad Peneum eundem gregem appellũt. autores nouos habeo eſſe in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat. eſſe in Cappadocia, quo poto equis, nec vlli pręterea animali color mutatur, & ſpargitur albo cutis. quoſdã lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. E erat in Sicilia, eſt adhuc in Syria ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt: & ſi grauia ſint. huius rei palàm cauſa eſt, quamcunque vis rem expende: & contra aquam ſtatue, dũ modo vtriuſque par ſit onus: ſi aqua grauior eſt leuiorem rem, q̃ ipſa eſt, feret, & tãto ſupra ſe extollet, quanto erit leuior: grauiora deſcendunt. at ſi aquæ, & eius rei quã contra penſabis, par põdus erit, nec peſſum ibit, nec extabit, ſed æquabitur aquę, & natabit quidem, ſed penè merſa, ac nulla eminẽs parte. hoc eſt cur quędam tigna ſupra aquã, penè tota, efferãtur: quędam ad mediũ ſubmerſa ſint, q̃dam ad ęquilibrium aquę: quędã deſcendant. namq; cum vtriuſq; pondus par eſt, neutraq; res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtantur. graue autem, & leue eſt, nõ æſtimatione noſtra, ſed comparatione eius, quo vehi debet. itaq; vbi aqua grauior eſt, hominis corpore, aut ſaxi, non ſinit id, quo non vincitur mergi. ſic euenit, vt in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant, de ſolidis, et duris loquor. ſunt F enim multi pumicoſi, & leues, ex quibus quę cõſtant inſulę in India natant. Theophra. eſt autor. ipſe ad Cutylias natantem inſulam vidi. alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Stationẽſi. Cutyliarum ĩſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua ſuſtinetur: & in hanc atq; illam partem non tantum vento impellitur, ſed & auram nec vnquam illi per diem: & noctem in vno loco ſtatio eſt, adeo mouetur leui flatu. huic duplex cauſa eſt. aquę grauitas medicatę, ob hoc põderoſę, & ipſius inſulę materia vectibilis, quę nõ eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. fortaſſe enim leues truncos frondesq; in lacus ſparſas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. itaque etiam ſi qua in illa ſaxa ſunt, inuenies aquoſa & fiſtuloſa

losa: qualia sunt quæ duratus humor efficit vtiq; circa medicatorum fontium riuos, quæ vbi purgamenta aquarum coaluerunt: ex spuma solidantur. necessario leue est, quod ex ventoso inaniq; concretum est. quorundam causa non potest reddi, quare aqua Nilotica fœcundiores fœminas faciat, adeo vt quarundam viscera longa sterilitate præclusa, ad conceptum relaxauerit. quare quædam in Lycia aquæ conceptum fœminarum custodiant: quas solent petere, quibus parum tenax vulua est. Quid ad me attinet? pono ista inter temere vulgata. creditum est quasdam aquas scabiem afferre corporibus, quasdam vitiliginem, et fœdam ex albo varietatem, siue infusa, siue pota sit quod vitium dicũt habere aquam ex rore collectam. quis non grauissimas esse aquas credat, q̃ in crystallum coeunt? contra autem est, tenuissimis hoc enim euenit: quas frigus ab ipsa tenuitate facillime gelat. vnde autem fiat eiusmodi lapis apud Græcos ex ipso nomine apparet: κρύσαλλον enim appellant æquè hunc perlucidum lapidem atque illam glaciem, ex qua fieri creditur. aqua enim cœlestis minimum in se terreni habens, cũ indurauit, longioris frigoris ptinacia spissatur magis, ac magis: donec omni aere excluso in se tota compressa est, & humor qui fuerat, lapis effectus est.

Aestate quædam flumina augentur, vt Nilus, cuius alias ratio reddetur. Theophrastus est autor, in Ponto quoque quosdam amnes crescere tempore æstiuo. quatuor autem esse iudicãt causas. aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra est. aut quia maiores in remoto imbres sunt: quorum aqua per secretos cuniculos reddita tacite suffunditur. Tertia, si crebrioribus ventis ostium ceditur, & reuerberato fluctu, amnis restitit, qui crescere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio est syderum. hæc enim quibusdam mensibus magis vrgent, & exhauriunt flumina, cum longius recesserunt, minus consumũt atque trahunt. itaque quod impendio solebat, id incremento accedit. quædam flumina palam in aliquem specum decidunt, & sic ex oculis auferuntur: quædam consumuntur paulatim, & intercidunt: eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntque & nomen, & cursum. causa manifesta est, sub terra vacat locus. omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane defertur. illo itaque recepta flumina cursus egere secreto: sed cum primum aliquid solidi quod obstaret, occurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitum repugnabat, repetiere cursum suum.

Sic vbi terreno Lycus est epotus hiatu,
Existit procul hinc, alioque renascitur orbe.
Sic modo combibitur, tacito mõ gurgite lapsus,
Redditur argolicis ingens Erasinus in vndis.

idem & in oriente Tigris facit, absorbetur, & desideratus diu tandem longe remoto loco purgamenta eiectat, vt Arethusa in Sicilia, quinta quaque æstate per olympia. inde opinio est Alphęon ex Achaia eo vsque penetrare, & agere sub mare cursum, nec ante quã in Syracusano litore emergere: ideo quibus diebus olympia sunt, victimarum stercus secundo traditum flumini illic reddũdare. & hoc etiam à te traditum est, vt in prima parte Lucili charissime, & à Virgilio qui alloquitur Arethusam.

Sic tibi cum fluctus subter labere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat vndam.

est in Chersoneso Rhodiorum fons, qui post magnum interuallum temporis fœda quædã turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusq; est: hoc quibusdam locis fontes faciunt, vt non tantum lutum aut folia, sed testas quoq;, & quicquid putre iacuit, expellant. vbiq; autem facit mare, cui hæc natura est, vt omne immũdum stercorosumq; litoribus impingat: quædam vero partes maris id certis temporibus faciunt, vt circa Messanam, et Mylas, fimo quiddam simile, tur bulentum in litus mare profert, feruetq;, & exæstuat, non sine odore fędo: vnde illic stabulari Solis boues fabula est. sed difficilis ratio est quorundam, vtique inibi * tempus eius valde quo purgatur obseruatum, sed incertum est. itaq; proxima quidem inueniri, & vicina non potest causa, cæterum publica est illa. omnis aquarum stantium clausarumque natura se purgat. nam in his quibus cursus est, non possunt vitia consistere, quæ sua vis defert, & exportat. illæ quę non emittunt quicquid insedit, magis, minusve æstuant. mare vero cadauera stramentaq; et naufragiorum reliqua similia ex intimo trahit, nec tantum tempestate fluctuque, sed tranquillum quoque placidumq; purgatur.

Senecæ finis.

Lectori

LECTORI

Neque ægrotantibus inutile, neq; medentibus ingratum fore putauimus: si huc illa quoq; contulissemus, quæ C. PLINIVS *homo multæ lectionis de calidarum aquarum medicinis, deq; alumine ac nitro erudita breuitate conscripsit: quæ si quis cum placitis medicorum conferre non grauabitur, facile intelliget tum ex Dioscoride (quamuis eum non nominet) tum ex optimis quibusq; auctoribus fuisse collecta. Quin illud quoq; animaduertet, multa quæ ad medicinas atque vsum vitæ pertinent, hodie ignorari, quæ tamen veteribus fuere notissima. Medici sanè diligentes, vbi hæc non incuriose legerint, etiam atque etiam considerabunt, quid sit nitrum, quid alumen. nam cum vtrunque & natiuum & factitium fuisse constet, haud facile inuenias qui nitrum agnoscat. In aluminis etiam mentione quædam leguntur non apud Plinium modo, sed apud Dioscoridem quoque, quæ hæsitare homines cogant, ac fateri neutrum horum satis hodie cognosci. proinde ad diligentem totius rei inquisitionem excitati, mentem, animumq; intendent, & operam dabunt, ne in re tanta diutius hominum vita fallatur, & salus interdum periclitetur. quis enim (vt taceam compositiones medicamentorum, in quæ hæc expetuntur) scire potest, quæ sint aquæ nitrosæ, aut aluminosæ, nisi prius nitro atque alumine agnito? quis porrò nitrosæ odor, quis sapor? quo pacto aluminosas ab alijs dignoscemus? nisi medicorum cura hæc fuerint exquisita atq; comperta? quod hoc seculo tam erudito, tamq; diligenti futurum non diffido. In quo nulla iam superest artis medicæ pars, quæ non iuniorum doctrinis, atq; ingenijs, & squallorem pristinarum sordium exuerit, nouarumque inuentione nitorem induerit, & pulsis veterum errorum tenebris, splendore nouæ lucis enitescat.*

EX C. PLINII
Libro Secundo Naturalis Historiæ.

Miracula Aquarum, Fontium, & Fluminum. Cap. CVI.

Mirabilius id faciunt aquę dulces iuxta mare, vt fistulis emicātes. nam nec aquarum natura à miraculis cessat. dulces marinis inuehūtur leuiores haud dubie. iō & marinæ, quarum natura grauior, magis inuecta sustinent. quędam vero & dulces inter se supermeant alias. vt in Fucino lacu Iuuētus amnis. ī Lario Abdua, in Verbano Ticinus, ī Benaco Mintius, & in Sebino Ollius, in Lemāno Rhodanus. hi trans alpes superiores in Italiam multorum millium transitu hospitales suas tantum, nec largiores q̃ intulere aquas euehentes. proditum hoc & in Oronte amne Syriæ, multisq; alijs. quidam vero odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in Alpheū, qui per Olympiam fluens Pelopōnesiaco littori infunditur. subeunt terras, rursusq; redduntur Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. & quæ in Aesculapij fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. & in Atinate campo fluuius mersus post. xx. millia passuum exit. & in Aquileiēsi Timauus. nihil in Asphaltite Iudeę lacu, qui bitumen gignit mergi potest, nec in Arethusa, is quidem introrsus pisces alit. in Salentino iuxta oppidum Māduriam lacus ad margines plenus, neque exhaustis aquis minuitur, neq; infusis augetur. in Ciconū flumine, & in Piceno lacu Velino lignum deiectum lapideo cortice obducitur: & ī Surio Colchidis flumine, adeo vt lapidē plerunq; durans adhuc integat cortex. similiter in flumine Silari vltra Surrentum non virgulta modo immersa, verum et folia lapidescunt, alias salubris potus eius aquæ. in exitu paludis Reatinæ saxū crescit. & in Rubro mari oleæ, virentesq; frutices enascuntur. sed & fontium plurimorum natura mira est feruore. idque

etiam

et in iugis alpiũ ipsoq; in mari, iter ĩ Italiã,& Aenariã, vt in Baiano sinu,& ĩ Lyri fluuio multisq; alijs. nã dulcis haustus ĩ mari plurimis locis, vt ad Chelidonias ĩsulas,& Aradũ,& in Gaditano oceano. Patauinorũ aquis calidis herbæ virẽtes in nascunt, Pisanorũ ranę. ad Vetulonios in Hetruria nõ ꝓcul à mari pisces. In Casinate fluuius appellatur Scatebra frigidus abũdãtior æstate. in eo vt in Arcadię Stymphalo enascũtur aquatiles musculi. in Dodone Iouis fons cũ sit gelidus, et ĩmersas faces extĩguat, si extĩctę admoueãtur, accẽdit. idẽ meridie sẽp deficit, qua de cã αὐξπαυόμενον vocãt. mox increscẽs ad mediũ noctis exuberat, ab eo rursus sensim deficit. In Illyrijs supra fontẽ frigidũ expãsæ vestes accẽdũtur. Iouis Hãmonis fõs interdiu frĩdus, noctib. feruet. in Troglodytis fõs solis appellatur dulcis, et circa meridiẽ maxĩe frigidus, mox paulatĩ tepescens, ad noctis media feruore,& amaritudine ĩfestatur. Padi fons medijs dieb. ęstiuis velut interquiescẽs ſp aret. in Tenedo insula fons sẽp à tertia noctis hora in. vj. ab ęstiuo solstitio exũdat.& in Delo insula Inopus fons eodẽ quo Nilus mõ, ac pariter cũ eo decrescit augeturq;. cõtra Timauũ amnẽ insula pua in mari est, cũ fontib. calidis, qui piter cũ ęstu maris crescũt minuũturq;. in agro Pitinate trãs Apęninũ fluuius Nouanus oĩbus solstitijs torrẽs, bruma siccat. In Falisco Clitũni amnis aqua potata cãdidos boues facit, in Bęotia amnis Melas oues nigras. Cephisus ex eodẽ lacu ꝓfluẽs albas, rursus nigras Penęus, ruffasq; iuxta Iliũ Xanthus, vñ & nomẽ amni. in Põto fluuius Astaces irrigat campos, in quib. pastæ oues nigro lacte æq̃ gẽtes alũt. in Reatino fõs Neminia appellatus, alio atq; alio loco exoritur annonæ mutationẽ significãs. Brũdusij in portu fons incorruptas pstat aquas nauigãtibus. Lyncestis aqua, q̃ vocatur Acidula, vini mõ temulẽtos facit. Itẽ in Paphlagonia,& ĩ agro Caleno, in Andro insula tẽplo Liberi patris fontẽ nonis Ianuarijs ſp vini sapore fluere Mutianus ter coss. credit. Διὸς τεκνοσία vocatur. Iuxta Nonacrin Arcadię Styx nec odore differẽs, nec colore, epota illico necat. itẽ in Beroso taurorũ colle tres fontes sine remedio, sine dolore mortiferi. ĩ Carrinẽsi Hispanię agro duo fontes iuxta fluũt, alter oĩa respuẽs, alter absorbẽs. in eadẽ gẽte alius aurei coloris oẽs oñdit pisces, nihil extra illã aq̃ cæteris differẽtes. In Comẽsi iuxta Lariũ lacum fons largus horis singulis sẽp intumescit, ac residet. in Cydonia ĩsula añ Lesbõ fons calidus, vere tm̃ fluit. lacus Sinnaus in Asia circũnascẽte absinthio ĩficitur. Colophone in Apollinis Clarij specu lacuna est, cuius potu mira reddũtur oracula, bibentiũ breuiore vita. Amnes retro fluere, &

A nostra vidit ętas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius retulimus. iã oẽs fontes æstate q̃ hyeme gelidiores esse, quẽ fallit? sicut illa pmira naturæ opa, ęs & plũbũ in massa mergi, dilatata fluitare. eiusdẽq; ponderis alia sidere, alia inuehi. onera in aqua facilius moueri. Thyreũ lapidẽ q̃uis grãdem innatare, eundẽque cõminutũ mergi. recẽtia cadauera ad vadũ labi, intumescẽtia attolli: inania vasa haud facilius q̃ plena extrahi: pluuias salinis aquas vtiliores eẽ q̃ reliq̃s. Nec fieri salẽ nisi admixtis dulcibus. Marinas tardius gelare,& celerius accẽdi. hyeme mare calidius esse, autũno salsius. oẽ oleo trãquillari. & ob id vrinantes ore spargere, qm̃ mitiget naturã asperam: lucemq; deportet. niues in alto mari non cadere. cum omnis aqua deorsum feratur, exilire fontes atque etiam in Aetnæ radicibus flagrantis in tm̃ B vt quinquagena,& centena millia passuum arenas flammarum globus eructet.

Ignium & aquarum iuncta miracula, & de Maltha. *Cap. CVII.*

IAmq: & igniũ qđ est naturæ quartũ elemẽtũ reddamus aliqua miracula. sed primũ ex aq̃s. In Comagene vrbe Samosata stagnũ est emittẽs limũ (Malthã vocant) flagrantẽ, cũ quid attingit solidi, adhæret. præterea tactus sequitur fugientes. sic defendere muros oppugnãte Lucullo, flagrabatq; miles armis suis. aquis ẽt accenditur. terra tantum restingui docuere experimenta.

De Naphtha. *Cap. CVIII.*

SImilis est naturę Naphtha. ita appellaĩ circa Babyloniã,& in Austagenis Parthiæ ꝓfluẽs bitũmis liq̃di mõ. Huic magna cognatio igniũ: trãsiliũtq; ꝓtinus in eã vndecũq; visam. ita ferũt C à Medea pellicem crematam, postquam sacrifica tura ad aras accesserat corona igne rapta.

EX LIBRO XXXV. Naturalis Historiæ.

De Sulfure, alumine, & generibus eorum & medicinis. *Cap. XV.*

HAec sint dicta de laterib. in terræ aũt reliquis gñibus, vel maxĩe natura mira est sulfuris, quo plurima domãtur. nascitur in ĩsulis Aeolijs ĩter Siciliã et Italiã, quas ardere diximus. sed nobilissimum in Melo ĩsula. in Italia quoq; ĩuenitur in Neapolitano cãpanoq; agro collib. q vocãtur Leucogæi, qđ ẽ cuniculis effossũ pficitur igni. gña quatuor: viuũ, qđ gręci apyron vocãt, nascitur solidũ, hoc glebosum. eo solo ex oĩbus gñib. medici vtũtur. cætera. n. liquore cõstãt,& cõficiũtur oleo incocta. viuũ aũt effodiĩ trãslucetq;, et viret. alterũ gen᷒ appellãt glebã, fullonũ tm̃ officinis familiare.

tertio quoq; generi vnus tm̃ est vsus ad suffiẽdas, quoniam candorẽ tm̃ molliciẽq; confert. Egula vocatur hoc genus. quarto autem elycnia maxime conficienda. cætero tãta vis est, vt morbos comitiales deprehendat nidore, ĩpositum igni. lusit & Anaxilaus eo candens in calyce nouo, prunaq; subdita circũferens exardescentis repercussu pallorem dirum velut defunctorum effundere cõuiuijs. natura eius excalfacit cõcoquit. sed & discutit collectiones corporũ, ob hoc talibus emplastris, malagmatibusq; miscetur. renibus quoq; & lumbis in dolore cum adipe mire ꝓdest ĩpositum. aufert & lichenas à facie cũ terebĩthi resina, & lepras. Harpachticon vocatur à celeritate auellẽdi: auelli. n. subĩde debet. prodest & suspiriosis linctum. purulenta quoq; extussientibus, & contra scorpionũ ictus. vitiligines viuum nitro mixtum, atq; ex aceto tritũ, & illitum, tollit. idem lẽdes in palpebris, aceto sandaracato ammixto. habet & in religionibus locũ ad expiãdas suffitu domos. sentitur vis eius & in aqs feruentib. neq; alia res facilius accẽditur, quo apparet, igniũ vim magnã ẽt ei inesse. fulmina & fulgura quoq; sulfuris odorẽ habent, ac lux ipsa eorum sulfurea est.

De Bitumine.

ET bituminis vicina ẽ natura, alibi limus, alibi terra. limus à Iudeę lacu, vt diximus emergens. terra in Syria circa Sydonẽ oppidum maritimũ. spissantur hæc vtraq;, & in densitatem coeunt. est vero liquidũ bitumen sicut Zacynthiũ, & quod à Babylone inuehitur. ibi quidem & cãdidum gignitur. liquidum est et Apolloniaticũ, quę oĩa græci Pissasphalton appellãt, ex argumẽto picis, & bituminis. gignitur & pingue liquoris q; oleaci in Sicilia, Agragantino fonte inficiẽs riuum. incolæ id harũdinum panniculis colligũt citissime sic adhærescens. vtunturq; eo ad lucernarum lumina olei vice. item ad scabiẽ iumentorum. sunt qui & naphthen, de qua in secundo diximus volumine, bituminis generi ascribunt. verum ardens eius vis igniũ naturæ cognata procul abest ob omni vsu. bituminis probatio, vt quam maxime splẽdeat, sitq; ponderosum, ac graue. leue aũt modice quoniam adulteratur pice. vis bituminis quæ sulfuris, sistit, discutit, attrahit, glutinat. serpentes nidore fugat accensum. ad suffusiones oculorũ, et albugines Babylonium efficax traditur, itẽ ad lepras, lichenas, prurituſq; corporũ. illinitur & podagris. omnia aũt eius gña incõmodos oculorũ pilos replicant. dentiũ doloribus medentur simul cũ nitro illita. tussim veterẽ, & anhelitus cũ vino potum emẽdat. dysentericis ẽt datur eodem modo. sistitq; aluũ. cum aceto vero potũ discutit cõcretũ sanguinem, & detrahit. mi

D igat lumborũ dolores, item articulorũ. cum farina hordacea impositum, emplastrũ peculiare facit sui nominis. sanguinẽ sistit. vulnera colligat. glutinat neruos. vtuntur ẽt ad quartanas bituminis drachma et hedyosmi pari põdere cũ myrrhę obolo subacti. comitiales morbos vstũ deprehendit. vuluarũ strangulatiões olfactum discutit cũ vino & castoreo. procidentia sedis suffitu reprimit. purgationes fęminarũ in vino potum elicit. in reliquo vsu æramentis illinitur, firmatq; ea cõtra ignes. diximus & tingi solitas ex eo statuas, & illini. calcis quoq; vsum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. placet in ferratis fabrorum officinis tingẽdo ferro, clauorumq; capitibus, & multis alijs vsibus.

De Alumine.

NEc minor aut ab eo dissimilis est aluminis opera, qđ ĩtelligitur salsugo terrę. plura & eius genera. in Cypro candidũ, & nigrũ, exigua coloris differentia, cũ sit vsus magna, qm̃ inficiendis claro colore lanis candidũ liquidũq; vtilissimum est. contraq; fuscis, aut obscuris nigrũ. & aurũ nigro purgatur. fit aũt oẽ ex aqua limoq; hoc est terrę exudantis natura. corriuatũ hyeme, ęstiuis solibus maturatur. qđ fuerit ex eo pręcox candidũ fit. gignitur aũt in Hispania, Aegypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa. insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strõgyle. laudatissimum in Aegypto, ꝓximũ in Melo. huius quoq; duæ spẽs: liquidũ, spissumq;. liquidi ꝓbatio, vt sit limpidũ, lacteũq; sine offensis fricandi: cũ quodã igniculo caloris. hoc Phorimõ vocãt. an sit adulteratũ, deprehenditur succo punici mali. sincerũ. n. mixtura ea nigrescit. alterũ genus est pallidæ, & scabræ naturæ, & quod inficitur galla. ideoq; hoc vocãt Paraphorõ. vis liqdi aluminis astrĩgere, ĩdurare, rodere. melle admixto sanat oris vlcera, papulas, prurituſq;. hæc curatio fit in balneis duab. mellis partibus, tertia aluminis. virus alarũ sudoresq; sedat. sumitur pilulis cõtra lienis vitia. pellendũq; pruritũ, ac per vrinã sanguinem. emendat & scabiẽ nitro, ac melanthio admixtis. concreti aluminis vnũ genus Schiston appellãt græci, in capillamenta quædã canescentia dehiscens. vnde qdam Trichitin potius appellauere. hoc quoq; fit ex lapide, ex quo & id Chalcitin vocãt, vt sit sudor quidam eius lapidis in spumã coagulati. hoc genus aluminis siccat, minusq; sistit humorẽ inutilẽ corporibus. sed auribus magnopere prodest infusum, vel illitum, vel oris vlceribus, dentibusq; si saliua cum eo contineatur. & oculorum medicamentis inseritur apte, verendisq; vtriusq; sexus. coquitur in patinis, donec liquari desinat. tertioris est et alterum genus, quod Strongylen vocãt. duæ eius species, fungosum atq; omnium ore di-

lui

lui facile, quod in totum damnatur. melius pumicosum, & foraminum fistulis spongiæ simile, rotundumq; natura candido propius, cum quadã pinguedine, sine arenis, friabile, nec inficiens nigritia. hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. optimum ex omnibus quod Melinum vocãt, ab insula Melo, vt diximus. nulli vis maior neq; astringendi, neque denigrandi, neq; indurandi. nullum spissius. oculorum scabricias extenuat. combustum vtilius epiphoris inhibendis. sic & ad pruritus corporis. sanguinem quoq; sistit in totum foris illitum. Vulsis pilis ex aceto illitum, renascentem mollit lanuginem summã. omnium generum vis in astringendo. vnde nomen græcis. ob id oculorum vitijs aptissima sunt. sanguinis fluctiones inhibẽt cum adipe. sic & infantium vlcera, putrescentia vlcerum compescit cum adipe. & hydropicorum eruptiones siccat, & aurium vitia cum succo punici mali. & vnguium scabricias, cicatricumq; duritias, & pterygia ac perniones. phagedænas vlcerum ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata, lepras cum succo olerum. cum salis vero duabus partibus vitia quæ serpunt. lendes, & alia capillorum animalia permixtum aquæ. sic & ambustis prodest, & furfuribus corporum cum sero, & pice, infunditur & dysentericis. vuam quoq; in ore cõprimit, ac tonsillas. ad omnia quę in cęteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectum. nam ad reliquos vsus vitæ in corijs lanisque perficiendis, quanti sit momenti, significatum est. ab his per se omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

EX LIBRO XXXI. Naturalis Historiæ.

De differentia aquarum, medicinis, & obseruationibus. cclxvi. *Cap. II.*

Micant benigne passimq; in plurimis terris alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi inũctæ, sicut in Tarbellis Aquitanica gente. & in Pyrenæis montib. tenui interuallo discernẽte alibi tepidę egelidęq; auxilia morborũ confe rẽtes. & è cũctis aĩalium hominũ tantũ causa erũpentes augent numerũ deorum noĩbus varijs vrbesq; condũt, sicut Puteolos in Cãpania, Statie las in Liguria, Sestias in Narbonẽsi ꝓuincia. nusq̃ tñ largius q̃ in Baiano sinu, nec pluribus auxiliãdi gñibus, aliæ sulfuris, aliæ alumĩs, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nõnulla ẽt acida salsave mixtura. vapore quoq; ipso aliquæ ꝓsunt. tantaq; eis est vis, vt balneas calefaciãt, ac frigidam et in solis feruore cogant, quę in Baiano Posideanæ vocãtur, noĩe accepto à Claudij Cæsaris liberto. obsonia quoq; ꝓcoquunt. vaporãt & in mari ipso quę Licinij Crassi fuere, mediosq; ĩter fluctus existit aliquid valetudini salutare. iam gñatim neruis ꝓsunt pedibusve, aut coxẽdicibus, aliæ luxatis fractisve. inaniũt aluos. sanãt vlcera. capiti auribusq; priuatim medentur. oculis vero Ciceronianæ. digna memoratu villa ẽ ab Auerno lacu Puteolos tendentibus ĩposita litori, celebrata porticu, ac nemore. quã & vocabat M. Cicero Academiã ab exẽplo Athenarum, ibi cõpositis voluminib. eiusdem nominis. In qua & monumentũ sibi instaurauerat. ceu vero nõ & in toto terrarũ orbe fecisset. huius in pte prima, exiguo post obitum ipsius Antistio Vetere possidente eruperunt fontes calidi, perq̃ salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij qui fuit è libertis eius. vt ꝓtinus noscatur etiam ministerium eius haustus ex illa maiestate. ponam enim ipsum carmen dignum vbiq; & non ibi tantum legi.

Quo tua Romanæ vindex clarissime linguę
Sylua loco melius surgere iussa viret,
Atq; Academiæ celebratam nomine villam
Nunc reparat cultu sub potiore Vetus,
Hic etiam apparent lymphæ non ante repẽtæ,
Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Vt quoniam totum legitur sine fine per orbẽ,
Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

In eadem Cãpanię regione Sinuessanę aquæ sterilitatẽ fœminarũ, & virorum insaniã abolere ꝓduntur. in Aenaria ĩsula calculosis mederi. & quę vocatur Acidula ab Teano Sidicino quatuor M. passuũ frigida. itẽ in Stabiano quæ dimidia vocatur, & in Venafrano ex fonte Acidulo. idem con tingit in Velino lacu potantib. item in Syriæ fonte iuxta Taurũ montem, auctor est M. Var. & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus, sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat. quod in Aethiopia accidere his, q̃ è fonte Rubro biberint Ctesias scribit. iuxta Romã Albulæ aq̃ vulnerib. medẽtur prægelidę eę. sed Cutilię, in Sabinis gelidissimæ suctu quodã corpora inuadũt, vt ꝓpe morsus videri possit, aptissimę stomacho, neruis, vniuerso corpori. Thespiarum fons cõceptus mulieribus repræsentat. item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortusq; fieri non patitur. E diuerso in Pyrrha flumen quod Aphrodisum vocatur, steriles facit. Lacus Alphion vi-

tiligines tollit. Varro auctor est Titium quendã prætura functum marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassij Parmensis ad M. Antonium. contra aquarũ culpa in Troezene omnium pedes vitia sentiũt. Tũgri ciuitas Galliæ fontem habet insignem plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis, quod ipsum non nisi in fine potus ĩtelligitur. purgat hic corpora. tertianas febres discutit, calculorumque vitia. eadem aqua igne admoto turbida fit. ad postremum rubescit. Leucogei fontes ĩter Puteolos, & Neapolin oculis, & vulneribus medẽtur. Cicero in admirandis posuit Reatinis tantũ paludibus vngulas iumentorum indurari. Eudicus in Hestiæ Otide fontes duos tradit esse, Ceronem, ex quo bibentes oues nigras fieri, Melam ex quo albas, ex utroq; aũt varias. Theophrastus in Thurijs Crathin candorem facere. Sybarim nigriciam bobus, ac pecorib. quin & homines sentire differentiam eam, nam qui Sybarim bibant, nigriores esse durioresq;, & crispo capillo. qui ex Crathide candidos, mollioresq; ac porrecta coma. Item in Macedonia quæ velint sibi candida nasci ad Haliachmõ ducere. quæ nigra, aut fusca ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoq;, sicut ĩ Messapijs. at in Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres bibere, & cõuersari. Erythris aleos amnis pilos gignit in corporibus. in Bœotia ad Trophonium deum iuxta flumen Orchomenõ duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter obliuionem affert, inde nominibus inuentis. In Sicilia apud oppidum Iusgum riuus fluuit vnus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri, Varro tradit, In Cea insula fontem esse quo hebetes fiant, Zame in Africa quo canoræ voces. Vinum tedio venire his qui ex Clitorio lacu biberĩt. at Eudoxus, & Theopompus inebriari fontibus his quos diximus asserunt. Mutianus Andri e fonte Liberi patris statis diebus septenis eiusdem dei vinum fluere. si auferatur è cõspectu templi, sapore in aquã transeunte. Polyclytus explere olei vicem iuxta Solos Ciliciẹ fonẽt. Theophrastus hoc idem fieri in Aethiopia eiusdem virtutis fonte. Lycos in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotusis lacũ esse dicit, qui vulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum insanum malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsumq;, ac deinde dulcem, totiensq; etiam noctu scatentem albis serpentibus vicenum cubitorũ. idem in Arabia quoq; font em exilire tanta vi, vt nullum non pondus impactũ respuat. Theophrastus Marsyæ fontem in Phrygia ad Celenas oppidũ saxa egerere. non procul ab eo duo sunt fontes Clæõ, & Gelon ab effectu græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potãtes amorem deponere Mutianus credit. Crãnone est fõs calidus citra summum feruorẽ, qui in vinum additus triduo calorem potionis custodit in vasis. sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorũ haustus triduo feruet, circa margines vero pumicẽ faciunt aq̃. quod siquis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula, q̃q̃ inter initia operis abũde multa retulimus. Ctesias tradit Siliam vocari stagnum in Indis, ĩ quo nihil innatet, sed omnia mergãtur. Celius apud nos in Auerno ait etiã folia subsidere. Varro aues quæ aduolauerit emori. cõtra in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil ĩmergitur. item in Siciliæ fonte Pythia, vt Appion tradit. & in Medorũ lacu puteoque Saturni fons Limire trãsire solet in loca vicina portendens aliquid. mirũ quoq; est ꝙ cum piscibus trãsit. responsa ab his petunt incolæ cibo, quẽ rapiunt annuentes. si vero euentũ negẽt, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Brietiũ alluit, hoc est & tẽplo, & deo nomen, cuius gurgite periuri notantur pati velut flãmam vrentẽ. in Cãtabria fontes Tamarici in augurio habẽtur, tres sunt octonis pedibus distantes, in vnũ alueũ coeunt vasto amne. singulis siccantur duodecies diebus, aliq̃n vicies, citra suppressionẽ vllã aquæ, cum sit illis vicinus fons sine intermissione largus. dirũq; est, non ꝓfluere eos aspicere volentib. sicut ꝓxime Lartio Licinio legato post præturã, post septẽ dies accidit. in Iudæa riuus sabbatis omnibus siccatᷓ. ediuerso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortẽ afferre in cibis. quod & citra Danubij exortũ audiui, donec veniatur ad fontẽ alueo appositũ, vbi finitur id genus piscium. ideoq; ibi caput eius amnis intelligitur, fama. hoc idem & in Lydia in stagno nympharũ tradunt. in Arcadia ad Phœneum aqua ꝓfluit è saxis Styx appellata, q̃ illico necat, vt diximus. sed esse pisces paruos in ea tradit Theophr. lœtales, & ipsos, qđ nõ in alio genere mortiferorum fontium. necare aquas Theopompus, et in Trechea apud Cychros dicit. Lycus in Leontinis tertio die si quisquam biberit. Varro ad Soractẽ scripsit esse fontem, cuius sit latitudo quatuor pedum, sole oriente eum exundare feruenti similem, auesque quæ gustauerint, iuxta mortuas iacere. namq; & hæc insidiosa conditio, quòd quædam etiam blandiũtur aspectu,

aspectu, vt ad Nonacrin Arcadiæ. omnino enim nulla deterrent qualitate: sed hanc putāt nimio frigore esse noxiam, vtpote cum proflueñs ipsa lapidescat. aliter circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est. tradūtq; etiam ęs ac ferrum erodi illa aqua. profluit vt indicauimus breui spacio. mirumq; siliqua syluestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper florens purpura. & quædam sui generis herba in labris fontis viret. in Macedonia non procul ab Euripidis poetæ sepulchro duo riui confluūt alter saluberrimi potus, alter mortiferi. ī Perperenis fons est, qui quacunq; rigat, lapideam facit terram. item calidæ aquæ in Eubœa. Lebedon namq; alluit riuus in quo saxa in altitudinem crescunt. in Eurymenis deiectæ coronę in fontem lapides fiunt. in Colossis flumen est, in quo lateres coniecti lapides extrahūtur. in scyretico metallo arbores quæcunq; flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis. Distillantes quoq; guttæ in lapides durescunt, in antris Corycijs: nam Miezæ in Macedonia etiā pendentes in ipsis cameris: at in corynthо cum decidere in quibusdam spelūcis vtroq; modo columnas faciunt, vt in Phausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno etiā discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

De qualitate aquarum in salubritate, vel commoditate earum. *Cap. III.*

QVæritur inter medicos, cuius generis aq̄ sint vtilissimæ. stagnantes pigrasq; merito damnant, vtiliores quæ profluunt, existimantes. cursu enim pręcursuque ipso extenuari atq; proficere. eoq; miror, cisternarum ab aliquibus maxime probari. sed hi rationem afferunt, quoniam leuissima sit imbrium aqua, vt q̄ subire potuerit ac pendere in aere. ideoque & niues præferuntur imbribus, niuibusque etiam glacies, velut ad infinitum coacta subtilitate. leuiora enim hæc esse, & glaciem multo leuiorem aqua. horum sententiam refellere interest vitæ. in primis enim leuitas illa deprehendi aliterquam sensu vix potest, nullo pene momento ponderis aqs inter se distātibus. nec leuitatis in pluuia aqua argumentum est subisse eam in cęlum, cum etiam lapides subire appareat, cadensq; inficiatur halitu terræ. quo fit vt pluuiæ aquæ sordiū inesse plurimum sentiatur, citissimeque ideo calefiat aqua pluuia. niuem quidem glaciemq; subtilissimum elementi eius videri miror, apposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse conuenit. nec vero pauci inter ipsos è cōtrario ex gelu ac niuibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam exactum sit inde, quod tenuissimum fuerit. minui certe liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio scabiem fieri, pruina vredinem, cognatis & niuis causis. pluuias quidem aquas celerrime putrescere conuenit, minimeq; durare in nauigatione. Epigenes autem aquam quę septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. nam cisternas etiam medici confitentur inutiles, aluo duricias facientes faucibusq;: etiā limi non alijs inesse plus, aut animalium, quæ faciunt tedium confessum habent. nec statim amnium vtilissimas esse, sicuti nec torrentium vllius, lacusq; plurimos salubres maxime. quædam igitur & huius generis aptissimæ, aliæ alibi. Parthorū reges ex Coaspe, & Euleo tantum bibūt. & eæ quamuis in longinqua comitantur illos. & horum placere potum, non quia sint amnes apparet, quoniam nec è Tigri, nec Euphrate, nec è multis alijs bibūt. limus aquarum vitium est, si tamē idem amnis anguillis scateat, salubritatis indiciū habetur. sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. ante omnia damnantur amarę, & quę scrobem statim implent, quod euenit Troezene. nam nitrosas, atq; salmacidas, & fœculentas in desertis Rubrum mare petentes addita polenta vtiles intra duas horas faciunt, ipsaque vescuntur polenta. Damnantur in primis fontes qui cœnum faciunt, quiq; malum colorē bibentibus referunt, & si vasa ærea inficiunt, aut si legumina tarde percoquunt. si liquatæ leniter terram relinquunt, decoctęq; crassis obducūt vasa crustis. est etiamnum vitium non fœtidæ modo, verum omnino quicquam resipientis, iucundum sit illud licet gratumq;, & vt sępe ad viciniā lactis accedens. aquam salubrem aeri quamsimillimam esse oportet. vnus in toto orbe tradit̄ fons aquæ iucunde olentis in Mesopotomia Cabure. fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Iuno pfusa sit. de cætero aquarū salubrium sapor odor ue nullus esse debet. quidam statera iudicāt de salubritate, frustrante diligentia, qn̄ perrarum est, vt leuior sit aliqua. certior subtilitas inter pares meliorem esse quæ calefiat refrigeretur q; celerius. quin exhaustā vasis quæ minus pēdat, depositisq; in humū tepescere affirmant. ex quo nā ergo gn̄e maxime probabilis cōtingit? puteis nimirum, vt in oppidis cōstare video. sed his quibus exercitatiōis ratio crebro haustu cōtingit & illa tenuitas colante terra. salubritati hæc satis sunt. frigori, & opacitas necessaria, vtq; cœlum videāt, super oīa obseruatio vna, eadē & ad perennitatē pertinet, vt illa vado exiliat vena non è lateribus. nā vt tactu gelida sit, ēt arte contingit. si etiam expressa in altū, aut è sublimi deiecta, verberatu corripiat

D
aera. In natando quidem spiritum continentibus
frigidior sentitur eadē. Neronis principis inuen-
tum est decoquere aquam, vitroq; demissam in
niues refrigerare. ita voluptas frigoris contingit
sine vitijs niuis. omnem vtique decoctam vtilio-
rem esse conuenit. item calefactam magis refrige
rari subtilissimo inuēto. vitiosæ aquæ remedium
est, si decoquatur ad dimidias partes. aqua frigida
iniecta sistitur sanguis. æstus in balneis arcetur, si
quis ore teneat. quæ sunt haustu frigidissimæ, nō
perinde & tactu esse, alternante hoc bono multi
familiari exemplo colligunt. clarissima aquarum
omnium toto orbe frigoris, salubritatisq; palma,
præconio vrbis, Martia est, inter reliqua Deū mu
nera vrbi tributa. vocabatur hæc quondam Au-
feia. fons autē ipse Piconia. oritur in vltimis mon
tibus Pelignorum. transit Marsos, & Fucinū la-
E
cum, Romam non dubie petens. mox specu mer
sa in Tiburtina se aperit. ix. milibus passuū forni-
cibus structis perducta. primus eam in vrbem du
cere auspicatus est Ancus Martius, vnus e regi-
bus. postea Q. Martius rex in prætura. rursusque
restituit M. Agrippa. idem & Virginem adduxit
ab octaui lapidis diuerticulo duo millia pas. Præ-
nestina via. iuxta est Herculaneus riuus, quem re
fugiens Virginis nomen obtinuit. horū amnium
comparatione differentia supradicta deprehendi
tur, cum quantum Virgo tactu tantum præstet
Martia haustu. quanquam vtriusque iampridem
vrbi perijt voluptas, ambitione, auaritiaq; in vil-
las, ac suburbana detorquentibus publicā salutē.
Nō ab re sit quærendi aquas iunxisse rationem.
reperiuntur in conuallibus maxime, & quodam
conuexitatis cardine, aut mōtium radicibus. mul
F
ti Septentrionales vbiq; partes aquosas existima-
uere. qua in re varietatem naturæ aperuisse con-
uenit. In Hircanis mōtibus à meridiano latere nō
pluit, ideo syluigeri ab Aquilonis tantum parte
sunt. at Olympus Ossa Parnasus, Appēninus Al-
pes vndiq; vestiuntur, amnibusque perfundūtur.
aliqui ab Austro, sicut in Creta Albi montes. ni-
hil ergo in his perpetuæ obseruationis iudicabi-
tur. Aquarum sunt notæ, iuncus aut harūdo, aut
herba de qua dictum est. multumq; alicui loco pe
ctore incubās rana. Salix enim erratica et Alnus,
aut vitex, aut hedera sponte proueniunt, & corri
uatione aquæ pluuiæ in locum humiliorem ē su
perioribus defluentis augurio fallaci. certior mul
to nebulosa exhalatio est ante ortum Solis lōgius
intuentibus. quod ex edito quidam speculantur
proni terram mento attingente. Est & peculiaris
æstimatio peritis tantum notata, quam feruentis-
simo æstu sequuntur, dieiq; horis ardentissimis,
qualis ex quoq; loco repercussus splendeat. nam
si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes
promittitur. sed tanta intentione oculorum opus
est, vt indolescant. quod fugientes ad alia experi-
menta decurrūt, loco in altitudinem pedū quin-
que defosso, ollisq; è figulino ope crudis, aut per-
uncta pelui ęrea cooperto, lucernaq; ardente con
camerata frondibus, dein terra. si figlinum humi
dum ruptumue, aut in ære sudor, vel lucerna sine
defectu olei restincta, aut etiam vellus lanę madi
dum reperiatur, non dubie promittūt aquas. qui-
dam & igne prius excoquunt locum, tanto effica
ciore vasorum argumento. terra vero ipsa pmit-
tit candidātibus maculis, aut tota glauci coloris.
in nigra enim scaturigines non fere sunt perēnes.
figularis creta semper adimit spem. nec amplius
puteum fodiunt, coria terræ obseruantes, vt à ni-
gra descendat ordo supradictus. aqua semper dul
cis in argillosa terra, frigidior in tofo. nanque &
hic probatur. dulces enim, leuesq; facit, & colādo
continet sordes. sabulum exiles, limosasq; pmit-
tit. glarea īcertas venas, sed boni saporis. sabulum
masculum & arena carbunculosa certas, stabi-
lesq; & salubres. rubra saxa optimas, speiq; certis-
simæ. radices montium saxosæ, & silex, hoc am-
plius rigentes. oportet autem fodientibus humi-
diores assidue respondere glebas, faciliusq; ferra-
menta descendere. depressis puteis sulfurata, vel
aluminosa occurrentia putearios necant. experi-
mentum huius periculi est demissa ardens lucer-
na, si extinguatur. tunc secūdum puteum dextra
ac sinistra fodiuntur æstuaria, quæ grauiorem il-
lum halitum recipiant. fit & sine his vitijs altitu-
dine ipsa grauior aer, quē emendant assiduo lin-
teorum iactatu euentilando: cum ad aquam ven-
tū est, sine arena opus surgit, ne venæ obstruan-
tur: quædam aquæ vere statim incipiente frigidio
res sunt, quarum non in alto origo est: hybernis
enim constant imbribus. quædam canis ortu, si-
cut in Macedoniæ Pella vtrunq;. ante oppidum
enim incipiente æstate frigida est palustris, de-
in maximo æstu in excelsioribus oppidi riget.
hoc & in Chio euenit. simili ratione portus &
oppidi Athenis enneacrunos nimbosa ęstate fri-
gidior est quàm puteus in Iouis horto. at ille sicci
tatibus riget.

Aquarum subito nascentium, aut desinentium ratio. Cap. IIII.

MAxime autem putei circa arcturum, nam
ipsa æstate deficiunt, omnesque quatri-
duo eo subsidūt. iā vero multi hyeme tota, vt cir-
ca Olympū vere primū aqs redeūtibus. in Sicilia
quidem

quidem circa Meſſanam , & Mylas hyeme in to-
tum inareſcunt fontes,æſtate exũdant,amnemq;
faciunt.Apolloniȩ in Ponto fons iuxta mare ȩſta
te tantum ſuperfluit, & maxime canis ortu, par-
cius ſi frigidior ſit æſtas. quædam terræ imbribus
ſicciores fiunt,velut in Narnienſi agro.quod ad-
mirandis ſuis inſeruit M.Cicero, ſiccitate lutum
fieri prodẽs,imbre autem puluerem. omnis aqua
hyeme dulcior, æſtate autem minus, autũno mi-
nime,minuſq; per ſiccitates. neq; æqualis amniũ
plerunq; guſtus eſt,magna aluei differentia.quip
pe tales ſunt aquæ, qualis terra per quam fluunt ,
qualeſq; herbarum,quas lauant ſucci.ergo iidem
amnes parte aliqua reperiuntur inſalubres . mu-
tant ſaporem,& influentes riui,vt Boryſthenem
victiq; diluuntur.aliqui vero & imbre mutantur.
ter accidit in Boſphoro,vt ſalſi deciderent, neca-
rentq; frumẽta.toties & Nili rigua pluuiæ ama-
ra fecere, magna peſtilentia Aegypti . naſcuntur
fontes deciſis plerunq; ſyluis , quos arborum ali-
menta conſumebãt.ſicut in Hemo obſidẽte Gal-
los Caſſandro, cũ valli gratia ſyluas cecidiſſent .
plerunq; vero damnoſi torrentes corriuãtur, de-
tracta collibus ſylua,continere nymbos ac dige-
rere conſueta.& coli moueriq; terram , callumq;
ſummæ cuti ſolui aquarum intereſt. proditur cer
te in Creta expugnato oppido , quod vocabatur
Arcadia,ceſſaſſe fontes:amneſq; q in eo ſitu mul-
ti erant , rurſus condito, poſt ſex annos emerſiſſe
vti quæq; cœpiſſent partes coli.

Obſeruatio hiſtorica. Cap. V.

TErræ quoq; motus profundunt , ſorbentq;
aquas,ſicut circa Pheneum Arcadiæ quin-
quies accidiſſe conſtat . ſicut & in Corico monte
amnis erupit,poſtea quã cœptus eſt coli . illa mu-
tatio mirabilis nulla euidẽte cauſa apparet , ſicut
in Magneſia calidas,factas frigidas, alias non mu
tato ſapore.& in Caria, vbi Neptuni templũ eſt,
amnis qui fuerat ante dulcis mutatus in ſalem.eſt
et illa miraculi plena,Arethuſam Syracuſis fimũ
redolere per olympia:veriq; ſimile, quoniam Al
pheus in eam inſulã ſub ima maria permeet.Rho
diorũ fons in Cherrõneſo nono anno purgamen
ta egerit. mutantur & colores aquarum, ſicut Ba
byloniȩ lacus ȩſtate rubras habet diebus.xj.& Bo
ryſthenes æſtatis tẽporibus cæruleus fertur, quã-
quam omnium aquarum tenuiſsimus,ideoq; in-
natans Hypani . in quo & illud mirabile , auſtris
flantibus ſuperiorem Hypanim fieri . ſed tenuita
tis argumentum & aliud eſt , quod nullum hali-
tum non modo nebulam emittit.qui volunt dili
gentes circa hoc videri , dicunt aquas grauiores
poſt brumam fieri.

*Ratio aquæ ducendæ , & quomodo medicatis vten-
dum, & quid proſit nauigatio, & medicinæ
aquæ marinæ. Cap. VI.*

CAeterum à fonte duci fictilibus tubis vtiliſ
ſimum eſt,craſſitudine binum digitorum,
commiſſuris pyxidatis, ita vt ſuperior intret cal-
ce viua ex oleo leuigatis. libramentũ aquæ in cen
tenos pedes ſurſum elici,minimum erit,ſi vno cu
niculo venit in binos actus.laminæ eſſe debebũt,
per quas ſurgere in ſublime opus fuerit,è plũbo .
ſubit altitudinẽ exortus ſui,ſi longiore tractu ve-
niat,ſubeat crebra,deſcendatq;,libramenta ne pe
reant.fiſtulas denum pedum longitudinis eſſe le
gitimum eſt. & ſi quinariæ erunt, ſexagena pon-
do pendere.ſi octonariæ centena.ſi denariȩ cente
na vicena.ac deinde ad has portiones.denaria ap-
pellatur,cuius laminæ latitudo antequam curue-
tur digitorum decem eſt , dimidioq; eius quina-
ria.in omni anfractu collis quinariã fieri, vbi do-
metur impetus,neceſſarium eſt.itẽ caſtella,prout
res exiget. Homerũ calidorum fontium men-
tionem non feciſſe demiror,cum alioquin lauari
calida frequenter induceret,videlicet quia medi-
cina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum per-
fugio vtitur.eſt autem vtilis ſulfurata neruis,alu-
minata paralyticis,aut ſimili morbo ſolutis. bitu
minata aut nitroſa qualis Cutilia vtilis eſt biben
do,atq; purgationibus . pleriq; in gloria ducunt ,
plurimis horis perpeti calorem earum , quod eſt
inimiciſsimũ.nanq; paulo diutius quàm balneis,
vti oportet . ac poſtea frigida dulci diſcedentes ,
nec ſine oleo , quod vulgus alienum arbitratur,
idcirco nõ alibi corporibus magis obnoxijs. quip
pe & vaſtitate odoris capita replentur, & frigore
infeſtãtur ſudantia, reliqua corporum parte mer
ſa.ſimilis error quo quidã plurimo potu glorian-
tur. vidiq; iam turgidos bibendo, intãtum vt an-
nuli integerentur cute,cum reddi nõ poſſet hau-
ſta multitudo aquæ . nec hoc ergo fieri conuenit
ſine crebro ſalis guſtu.vtuntur & cœno fontium
ipſorum vtiliter , ſed ita ſi illitum ſole inareſcat .
nec vero omnes quæ ſint calidæ , medicatas eſſe
credẽdum,ſicut in Egeſta Siciliæ, Lariſſa, Troa-
de , Magneſia , Melo , Lipara . nec decolor ſpe-
cies æris , argentiue (vt multi exiſtimauere) me-
dicaminum argumentum eſt . quando nihil eo-
rum in PATAVINIS fontibus,ne odoris quidẽ
differentia aliqua deprehenditur . Medendi mo-
dus idem & marinis erit, quæ calefiunt ad ner-
uorum dolores : ferruminant & fracturas , oſ-
ſaque contuſa . Idem ad corpora ſiccanda , qua
de cauſa & frigido mari vtuntur . Præterea eſt

alius vſus ſimplex. principalis vero nauigandi phthiſi affectis, vt diximus, aut ſanguinem egerẽtibus, ſicuti proxime Annæum Gallionem feciſſe poſt conſulatum meminimus. neq; enim Aegyptus propter ſe petitur, ſed propter lõginquitatem nauigandi. quin & vomitiones ipſæ inſtabili volutatione commotæ pluribus morbis capitis, oculorum, pectoris medentur: omnibuſq; ꝓpter quæ eleborum bibitur. Aquam vero maris per ſe ſe efficaciorem diſcutiendis tumoribus putant medici, ſi illa decoquatur hordeacea farina ad parotidas. emplaſtris etiam maxime albis, & malagmatis miſcẽt. prodeſt & infuſa crebro ictu. bibitur quoque quamuis non ſine iniuria ſtomachi ad purganda corpora, bilemque atram, aut ſanguinem concretum reddẽdum alterutra parte. quidam & in quartanis dedere eam bibendã. & in teneſmis, articularibuſq; morbis aſſeruatã, & in hoc vetuſtate virus deponentem. aliqui decoctam, omnes ex alto hauſtam, nullaque dulcium mixtura corruptam. in quo vſu præcedere vomitum volũt, tunc quoq; acetum, aut vinum aqua miſcent. qui puram dedere, rhaphanos ſupmandi ex mulſo aceto iubent, vt ad vomitiones reuocent. clyſteribus quoq; marinam infundunt tepefactam. teſtium quidem tumori fouendo nõ aliud perferunt. item pernionum vitio ante vlcera. ſimili modo pruritibus, pſoris, & lychenũ curationi. lẽdes quoq;, & tetra capitis animalia hac curantur. & liuentia reducit eadem ad colorem. in quibus curationibus poſt marinam aceto calido fouere plurimum prodeſt. quin & ad ictus venenatos ſalutaris intelligitur, vt phalangiorum, & ſcorpionum, & ptyade, aſpide reſperſis, calida autem in his aſſumitur. ſuffitur eadem cum aceto capitis doloribus. tormina quoq;, & choleram calida infuſa clyſteribus ſedant. difficilius perfrigeſcunt marinę calefactę. mammas rigentes præcordia maciẽq; corporis piſcinę maris corrigũt. aurium dolores: capitis grauitates cum aceto feruentium vapor. rubiginem ferro marinæ celerrime exterunt. pecorum quoq; ſcabiem ſanant, lanaſq; emolliũt. nec ignoro hæc mediterraneis ſuperuacanea videri poſſe. Verum & hæc cura præuidit inuenta ratione qua ſibi quiſq; aquam maris faceret. illud in ea ratiõe mirum, ſi plusquam ſextarius ſalis cum quatuor aquę ſextarijs mergatur vinci aquam, ſalemque non liquari. cætero ſextarius ſalis cum quatuor aquæ ſextarijs ſalſisſimi maris vim, & naturam implet. moderaliſſimum autem putant ſupradictam aquæ menſuram octonis cyathis ſalis temperari, quoniam ita & neruos calefaciat, & corpus non exa-

D ſperet. inueteratur quod vocatur thalaſſomeli æquis portionibus maris, mellis, imbris ex alto. & ad hunc vſum aduehunt, fictiliq; vaſe, & picato condũt. prodeſt ad purgationes maxime ſine ſtomachi vexatione, & ſapore grato, & odore. hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vinum ægris, veluti innocentiore potu. damnatum iam multis annis ijſdem vitijs quibus vinũ, nec ijſdem vtilitatibus. quia ſæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque ſubſidia demonſtrabimus. expãſa circa nauim vellera madeſcunt, accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. item demiſſæ reticulis in mari cõcauæ è cera pilæ, vel vaſa inania obturata, dulcẽ intra ſe colligunt humorem. nam in terra marina aqua argilla percolata dulceſcit. luxata hominum corpora, & quadrupedum, natando in cu-

E iuslibet generis aqua facillime in artus redeunt. eſt & in metu peregrinantium, vt tentent valetudinem aquę ignotæ. hoc cauent à balneis egreſſi ſtatim frigidam ſuſpectã hauriẽdo. muſcus qui in aqua fuerit, podagris illitus prodeſt. item oleo admixto talorũ dolori tumoriq;. ſpumaq; aquæ affrictu verrucas tollit. necnõ arena litorum maris, præcipue tenuis, & ſolibus candens in medicina eſt ſiccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatiſmos ſentiẽtium. et hactenus de aquis. nunc & de aquatilibus. Ordiemur autem vt in reliquis à principalibus eorum, q̃ ſunt ſal & ſpongia.

De generibus ſalis, & confecturis, & medicinis, & obſeruationibus. Cap. VII.

F SAl omnis aut fit, aut gignitur. vtrunque pluribus modis, ſed cauſa gemina coacto humore, vel ſiccato. ſiccatur in lacu Tarentino æſtiuis ſolibus, totumq; ſtagnum in ſalem abijt, modicũ alioquin altitudine, genua non excedẽs. item in Sicilia in lacu qui Cocanicus vocatur, & alio iuxta Gelam. horum extremitates tantum inareſcunt, ſicut in Phrygia, Cappadocia. Aſpẽdi vbi largius coquitur, & vſq; ad mediũ lacum, aliud etiam in eo mirabile, quod tantũdem noctu ſubuenit, quãtum die auferas. omnis eſt alius ſal minutus, atq; nõ gleba eſt. aliud genus ex aquis maris ſponte gignitur ſpuma in extremis litoribus, ac ſcopulis relicta. hæc enim omnis rore denſatur. Et eſt acrior qui in ſcopulis inuenitur. Sunt etiam naturales differentię tres. namq; in Bactris duo lacus vaſti, alter ad Scythias verſus, alter ad Arios ſale æſtuant. ſicut ad Cittium in Cypro, & circa Memphin extrahunt lacu, dein ſole ſiccãt. ſed & ſumma fluminum denſãtur in ſale, amne

reliquo

reliquo veluti ſub gelu fluente, vt apud Caſpias portas, quæ Salis flumina appellantur. item circa Mardos, & Armenios. pterea apud Bactros amnis Ochus, & Oxus ex appoſitis montibus deferunt ſalis ramenta. ſunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, ſalem ferentes. Ferunt quidem, & calidi fontes ſicut Pegaſei. & hactenus habent ſe genera ex aquis ſponte prouenientia.

Sunt & mōtes natiui ſalis, vt in Indis Oromenus, in quo lapidicinarum modo cęditur renaſcens, maiuſque regum vectigal ex eo eſt, quàm ex auro atq; margaritis: effoditur & è terra, vt palam eſt humore denſato in Cappadocia. ibi quidem cęditur ſpecularium lapidum modo. pōdus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Carrhis Arabię oppido muros domoſque maſsis ſalis faciunt, aqua ferruminantes. inuenit & iuxta Peluſium Ptolomæus rex cum caſtra faceret. quo exemplo poſtea inter Aegyptum, & Arabiam ēt ſqualentibus locis cœptus eſt inueniri detractis arenis. qualiter & per Africæ ſitientia vſque ad Hammonis oraculum. Is quidem creſcens cum luna noctibus. nā Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco ipſo, quia ſub arenis his īueniatur ſic appellato. ſimilis eſt colore alumini, qđ Schiſton vocant, longis glebis, neq; perlucidis, ingratus ſapore, ſed medicinæ vtilis. probatur q̃ maxime perſpicuus, rectis ſciſſuris. inſigne de eo proditur, quod leuiſsimus ītra ſpecus ſuos, in lucem vniuerſam prolatus, vix credibili pondere ingraueſcat. ſed cauſa euidēs, cuniculorum ſpiritu madido ſic adiuuante molientes, vt adiuuant aquæ. Adulteratur Siculo, quem Cocalicum appellauimus, necnon & Cyprio mire ſimili. In Hiſpania quoque citeriore Egelaſte cęditur glebis pene translucentibus. cui iam pridem palma à pleriſque medicis inter omnia ſalis genera perhibetur. omnis locus in quo reperitur ſal, ſterilis eſt, nihilq; gignit, & in totum ſponte naſcens.

Inter hæc ſunt factitij varia genera. Vulgaris plurimuſq; in ſalinis mari adfuſo, non ſine aquæ dulcis riguis, ſed imbre maxime iuuāte, ac ſuper omnia ſole multo, non aliter inareſcens. Africa circa Vticam conſtruit aceruos ſalis ad collium ſpeciem. qui vero Sole Lunaq; induruere, nullo humore liqueſcunt, vixq; etiam ferro cęduntur. fit tamen & in Creta ſine riguis, in ſalinas mare infundentibus. & circa Aegyptum ipſo mari influente in ſolum (vt credo) Nilo ſuccoſum. Fit & è puteis in ſalinas ingeſtis. prima denſatio Babyloniæ in bitumen liquidum cogitur, oleo ſimile, quo & in lucernis vtuntur. hoc detracto, ſubeſt ſal, & in Cappadociæ puteis, ac fonte aquā in ſalinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoq;, ſalem faciunt inertem nec cādidum. Galliæ Germaniæq; ardentibus lignis aquam ſalſam infundunt. Hiſpaniæ quadam ſui parte è puteis hauriunt muriam appellantes. & illi quidem etiam lignum referre arbitrātur. quercus optima, vt quæ per ſe cinere ſyncero vim ſalis reddat. alibi corylus laudatur, ita infuſo liquore ſalſo. carbo etiam in ſalem vertitur. quicunq; ligno conficitur ſal niger eſt. apud Theophraſtū inuenio Vmbros harundinis, & iunci cinerem decoquere aqua ſolitos, donec exiguum ſupereſſet humoris. quin è muria ſalſamentorum recoquitur, iterumque conſumpto liquore ad naturā ſuam redit: vulgo è menis iucundiſsimus. marinorū maxīe laudatur cyprius à Salamine. at è ſtagnis Tarētinus, ac è riguis Phrygius qui Tattæus vocat̃. hi duo oculis vtiles. A Cappadocia vero q̃ laterculis affertur cutis nitorē dicitur facere. magis tamen extendit is quem Cittieum appellauimus. itaq; à partu ventrem eo cum Melanthio illinūt. ſalſiſsimus ſal qui ſicciſsimus, ſuauiſsimus omnium Tarentinus atq; cādidiſsimus. & de cætero fragilis qui maxime cādidus. pluuia dulceſcit omnis. Suauiorem tamen rores faciunt. ſed copioſum aquilonis flatus. auſtro non naſcitur. FLOS vero ſalis non fit, niſi aquilonibus. in igne nec crepitat, nec exilit Tragaſeus, neq; Acāthius ab oppido appellatus, nec vllius ſpuma, aut ramētum, aut tenuis. Agrigentinus ignium patiēs ex aqua exilit. ſunt & colorum differētię. rubet Mēphi. ruffus eſt circa Oxum. Cēturipis purpureus. circa Gelam in eadem Sicilia tanti ſplēdoris, vti imaginem recipiat. In Cappadocia croceus effoditur translucidus, & odoratiſsimus. ad medicinæ vſus antiqui Tarentinum maxime laudabāt. ab hoc vero, quēcūq; è marinis, ex genere eo pręcipue ſpumeum. iumētorum vero, & boum oculis Tragaſeum, & Beticum. ad obſonium, & cibum vtilior quiſquis facile liqueſcit, item humidior, minorem enim amaritudinem habet, vt Atticus & Euboicus. Seruandis carnibus aptior acer, & ſiccus, vt Megaricus. conditur etiam odoribus additis, & pulmentarij vicem implet excitans auiditatem. inuitāſq; in omnibus cibis, ita vt ſit peculiaris ex eo intellectus inter innumera cōdimenta. ita eſt in mādendo quæſitus garo. quin & pecudes, armentaq;, & iumenta ſale maxime ſolicitātur ad paſtum, multo largiores lacte multoq; gratiore etiam in caſeo dote. ergo hercule vita humanior ſine ſale nequit degere: adeoque neceſſarium elementum eſt, vt tranſierit intellectus ad voluptates animi quoq;. Nam itæ ſales appellantur,

pellantur,omniſque vitæ lepos,& ſumma hilaritas,laborũq; requies non alio magis vocabulo cõſtat. honoribus etiam militięq; interponitur,ſalarijs ĩde dictis, magna apud antiquos auctoritate, ſicut apparet ex nomine ſalariæ viæ,quoniam illa ſal in Sabinos portari cõſueuerat. Ancus Martius rex ſalis modia ſex millia in congiario dedit populo, & ſalinas primus inſtituit. Varro etiam pulmentarij vice vſos veteres auctor eſt. eſitaſſe enim ſalem cum pane,& caſeo, vt prouerbio apparet. maxime tamen in ſacris intelligitur auctoritas,quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa. ſalinarum ſynceritas ſummam fecit ſuam differẽtiam. q̃dam.n.fauilla ſalis, quæ leuisſima ex eo eſt,& cãdidisſima flos ſalis appellat̃,in totũ diuerſa res humidioriſq; naturæ,& crocei coloris,aut ruffi veluti rubigo ſalis,odore quoq; ingrato ceu gari,diſſentiens à ſale,non modo à ſpuma. In Aegypto inuenitur vr̃q; Nilo deferri,& fontibus tñ quibuſdam ĩnatat. optimũ ex eo quod olei quandam pinguitudinẽ reddit. eſt enim & in ſale pinguitudo,quod miremur. adulteratur autem tingiturq; rubrica,aut plerunq; teſta trita. qui fucus aqua deprehenditur diluẽte factitium colorem, cum verus ille non niſi oleo reſoluatur:& vnguẽtarij propter colorem eo maxime vtantur. Canicia in vaſis ſumma eſt,media vero pars humidior vt diximus. Floris natura aſpa,excalfactoria, ſtomacho inutilis. ſudorem cit. aluum ſoluit in vino & aqua,acopicis,& ſmegmaticis vtilis. Detrahit,& ex palpebris pilos efficasſime. fęcęs imę cõcutiuntur,vt color croci redeat. præter hæc etiãnum appellatur in ſalinis Salſugo,ab alijs Salſilago tota liquida marina aqua ſalſior, vi diſtans.

Et paulo poſt.

De natura ſalis, & eius medicinis Cap. IX.

SAlis natura eſt per ſe ignea, & inimica ignibus fugiens eos,omnia erodens. corpora vero aſtringens,ſiccans, alligans. defuncta autem, ac putreſcentia ita vendicans, vt durent ea per ſecula. in medendo vero mordens,adurens, repugnans,extenuans,diſſoluens: ſtomacho tantum inutilis præterquam ad excitandam auiditatem. aduerſus ſerpentium morſus cum origano, melle,hyſſopo. contra ceraſtem cum origano,aut cędria,aut pice,aut melle. auxiliatur contra ſcolopendras ex aceto potus. aduerſus ſcorpionũ ictus cum quarta parte lini ſeminis,ex oleo vel aceto illitus. aduerſus crabrones vero,vel veſpas ſimiliaque ex aceto. ad heterocraneas,capitiſq; vlcera,et puſtulas,papulas ve,& incipientes verrucas cum

D ſeuo vitulino. item oculorum remedijs,& ad excreſcentes ibi carnes,totiuſq; corporis pterygia, ſed in oculis peculiariter. ob id collyrijs emplaſtriſque additur. ad hoc maxime probatur Tragaſæus,aut Caunites. ex ictu vero ſuffuſis cruore oculis,ſuggillatiſq; cum myrrhæ pari pondere, ac melle,aut cum hyſſopo ex aqua calida,vtque fo ueantur ſalſugine. ad hæc Hiſpanienſis eligitur, contraq; ſuffuſiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. priuatim ſuggillationibus in linteolo inuolutus,crebroq; ex aqua feruẽti impoſitus. vlceribus oris manantib. in linteolo concerpto. & contra ſcabriciem linguæ frictus comminutuſq;. aiunt dẽtes gingiuarum tumori infricatus. non erodi,neq; putreſcere ſi quis quotidie mane ieiunus ſalem contineat ſub lingua, donec liqueſcat. lepras idẽ,& furunculos,& lychenas,& pſoras emendat,cum paſſa vua exempto eius ligno,

E & ſeuo bubulo,atq; origano,ac fermento,vel pane, maxĩe Thebaicus. hic & ad pruritus eligitur. Tonſillis & vuis cum melle prodeſt. quicunque ad anginas hic amplius cum oleo,& aceto. eodẽ tempore extra fauces illitus cum pice liquida. emollit & aluum in vino mixtus. idem noxia tinearum genera pellit in vino potus. æſtus balnearum conualeſcentes vt tolerari posſint, linguæ ſubditus præſtat. neruorum dolorem maxime vſurpanda obſeruatione circa humeros,& renes in ſaccis aqua feruenti crebro madefactus leuat. colum,torminaq;, & coxarum dolores potus,& in ijſdem ſaccis impoſitus candens. podagras cum farina ex melle,& oleo tritus. ibi maxime obſeruanda vſurpatione,qua quidẽ totis corporibus nihil eſſe vtilius ſale,& ſole dicunt. itaq; cornea videmus corpora piſcatorum. ſed hoc precipuum dicatur in podagris. tollit & clauos pedum. item perniones. ambuſtis ex oleo imponi-

F tur,aut commanducatus, puſtulaſque reprimit. ignibus vero ſacris vlceribuſque quæ ſerpunt ex aceto,aut hyſſopo. carcinomatis cum vua taminia. phagedęnis vlcerum tritus cum farina hordei ſuperimpoſito linteolo madente vino. morbo regio laborãtes donec ſudent ad ignẽ contra pruritus quos ſentiũt,ex oleo & aceto infricatus iuuat, & fatigatos ex oleo. multi & hydropicos ſale curauere. feruoreſq; febriũ cum ex oleo perũxere,& tusſim veterem linctu eius diſcuſſere. clyſteribus infudere iſchiadicis. vlceribus excreſcentibus,vel putreſcentibus,impoſuere. crocodilorum morſibus ex aceto in linteolis,ita vt batuerentur ante ictum vlcera: bibitur & cõtra opium ex aceto mulſo. luxatis imponitur cum farina,& melle. item extuberationibus. dentium dolori cũ

aceto

aceto potus,& illitus cum resina ꝓdest. Ad om-
nia autem spuma salis iucũdior vtiliorq;.sed qui-
cunq; sal acopis additur ad excalfactiones : item
smegmaticis ad extendendam cutem leuãdam-
que.pecorum quoq; scabiem,& boum illitus tol
lit.daturq; lingendus,& oculis iumentorum in-
spituur.hæc & de sale dicta sint.

De nitri generibus, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. *Cap. X.*

NOn est differenda,& nitri natura nõ mul
tum à sale distans,& eo diligentius dicẽ-
da,quia palam est,& medicos , qui de eo scripse-
re,ignorasse naturam.nec quẽquam Theophra-
sto diligentius tradidisse.exiguũ fit apud Medos
canescentibus siccitate conuallibus, quod vocãt
Halmiraga.minus etiam in Thracia iuxta Philip
pos sordidum terra,quod appellant Agrium.nã
quercu cremata nunquam multum factitatum
est,& iam pridem in totum omissum.aquæ vero
nitrosæ pluribus locis reperiuntur , sed sine viri-
bus dẽsandi. optimum copiosumq; in Clitis Ma
cedoniæ,quod vocant Calastricum, candidum ,
purumq;,proximumq; sali.lacus est nitrosus exi-
liente è medio dulci fonticulo.ibi fit nitrum cir-
ca canis ortum nouenis diebus,totidemq; cessat,
ac rursus innatat,& deinde cessat.quo apparet so
li naturam esse quæ gignat: quoniam compertũ
est nec soles proficere quicquam,cum cesset, nec
imbres.mirum est et illud,scatebra fonticuli sem
per emicãte,lacum nec augeri nec effluere. ijs au
tem diebus quibus gignitur,si fuere imbres , sal-
sius nitrum faciunt,aquilones deterius, quia vali
dius commouẽt limum. et hic quidem nascitur.
In Aegypto autem conficitur multo abundan-
tius,sed deterius.nam fuscum lapidosumque est.
fit pene eodẽ modo quo sal,nisi quòd salinis ma
re infundunt.Nilum autem nitrarijs.excedente
Nilo siccantur,decedente madẽt succo nitri qua
draginta diebus continuis,non vt in Macedonia
statis.si autem imbres affuerint,minus de flumi-
ne addunt:statimq; vt densari est cœptum , rapi-
tur,ne resoluatur in nitrarijs.sic quoq; olei natu
ra iteruenit.ad scabiem animalium vtilis . ipsum
autem cõditum in aceruis durat . mirum in lacu
Ascanio & quibusdam circa Chalcida fontibus
summas aquas dulces esse potarique , inferiores
nitrosas . in nitro optimum quod tenuissimum,
& ideo spuma melior.ad aliqua tãtum sordidum
tanquã ad inficiendas purpuras tincturasq; om-
nes.magnus & nitro vsus qui dicetur suo loco.
nitrariæ egregiæ Aegyptijs . nam circa Naucra-

A tin,& Menphin tantum solebant esse. circa Mẽ-
phin deteriores. nã & lapidescit ibi ĩ aceruis,mul
tiq; sunt tumuli ea de causa saxei . faciunt ex his
vasa.necnon frequenter liquatum cũ sulfure co-
quentes in carbonibus. Ad ea quoq; quæ inuete-
rari volunt illo nitro vtuntur.sunt ibi nitrariæ,in
quibus & ruffum exit à colore terræ. spumam ni
tri quæ maxime laudatur,antiqui negabant fieri
nisi cum ros cecidisset,prægnãtibus nitrarijs,sed
nondum parientibus.itaq; non fieri incitatis ẽt si
caderet.alij operimentorum fermento gigni exi
stimare uere.proxima ætas medicorum Aphroni
trum tradidit in Asia colligi in speluncis molli-
bus distillans.specus eos Colligas vocãt,dein sic-
cant sole.optimum putatur Lydium.probatio vt
sit minime ponderosum,& maxime friabile,co-
B lore pene purpureo . hoc in pastillis affertur. Ae-
gyptium in vasis picatis,ne liquescat.vasa quoq;
ea sole inarescentia perficiuntur . nitri probatio ,
vt sit tenuissimum , & quàm maxime spongio-
sum fistulosumque.adulteratur in Aegypto,cal-
ce.deprehẽditur gustu.syncerum enim facile re-
soluitur.adulteratum pungit.calce asparsum red
dit odorem vehementer.vritur in testa opertum
ne exiliat,alias igni non exilit nitrum,nihilq; gi-
gnit,aut alit.cum in salinis herbæ gignantur , &
in mari tot animalia,tantum algæ . sed maiorem
esse acrimoniam nitro apparet,non hoc tantum
argumento,sed & illo,quòd nitrariæ calciamen
ta protinus consumunt.alias salubres,oculorum
que claritati vtiles.in nitrarijs non lippiunt. vlce
ra allata eo celerrime sanantur,ibi facta tarde. cit
& sudorem cum oleo perunctis, corpusq; emol
C lit.in pane salis vice vtuntur Calastrico . ad rha-
phanos Aegyptio,teneriores eos facit . sed obso-
nia alba & deteriora,olera viridiora.in medicina
autẽ calfacit,extenuat,mordet,spissat,siccat , ex-
ulcerat . vtile his quæ euocanda sint,aut discutiẽ
da,& lenius mordenda,atq; extenuanda,sicut in
papulis pustulisque.quidam in hoc vsu accẽsum
vino austero restingunt , atque ita trito in Bal-
neis vtuntur sine oleo . sudores nimios inhibet,
cum arida iride adiecta oleo viridi.extenuat , &
cicatrices oculorum,& scabricias genarum cum
fico illitum, aut decoctũ in passo ad dimidias par
tes.item contra argema oculorum , vngues de-
coctum cum passo in mali punici calyce adiuuat
nitrum.claritatemq; visus cum melle inũctum .
Prodest dentium dolori ex vino si cũ pipere col-
luantur.item cum porro decoctum . nigrescẽtes
dentes crematum dentifricio ad colorem redu-
cit.capitis animalia , & lendes necat cum Samia
terra illitum ex oleo.auribus purulentis vino li-
quatum

quatum ĩfunditur. ſordes eiuſdem partes erodit ex aceto.ſonitus & tinnitus diſcutit ſiccum additum.vitiligines albas cũ cymolia creta æquo põdere ex aceto in ſole illitum emendat. furũculos admixtum reſinæ extrahit,aut cum vua alba paſſa,nucleis eius ſimul tritis.teſtium inflammationi occurrit.item eruptiõibus pituitæ in toto corpore cum axungia.contraq; canis morſus addita reſina initijs cum aceto illinitur. ſic & ſerpentiũ morſibus,phagedænis,& vlceribus quę ſerpunt, aut putreſcunt cum calce ex aceto,hydropicis cũ fico tuſum datur illiniturq;.diſcutit & tormina, ſi decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta,vel anetho,vel cymino. reficit laſſitudines cũ oleo ex aceto perunctorum,& cõtra algores horroreſque prodeſt,manibus pedibusq; confricatis cum oleo.comprimit & pruritus ſuffuſorum felle,maxime cum aceto datum.ſuccurrit & venenis fungorum ex poſca potum. Aut ſi bupreſtis paſta ſit ex aqua,vomitioneſque euocat, his qui ſanguinem tauri biberint cum laſere datur. In facie quoque exulcerationes ſanat cum melle, & lacte bubulo.ambuſtis toſtũ donec nigreſcat tritumq; illinitur,infunditur ventris,& renum doloribus,aut rigori corporum neruorumq; doloribus.paralyſi in lingua cum pane imponitur.ſuſpirioſis in ptiſana ſumitur.tuſſim veterem ſanat flore mixto galbani,reſinę,terebinthinę,pari põdere omnium,ita vt fabę magnitndo deuoretur. coquitur,dilutumq; poſtea cum pice liquida ſorbendum in angina datur.flos eius cum oleo Cyprio articulorum doloribus in ſole iucundus eſt. regium quoq; morbum in vino exterminat potum.& inflatiões diſcutit ſanguinis.profluuium ſiſtit è naribus ex feruẽti aqua vapore naribus rapto.pruriginem alumine permixto tollit. alarũ virus ex aqua quotidiano fotũ. vlcera ex pituita nata cera permixtum. quo genere neruis quoq; prodeſt.cæliacis infunditur,perungi ante acceſſiones frigidas nitro, & oleo multi præcepere. ſic & aduerſus lepras, lentigines, podagricis in balneis vti ſolio nitri prodeſt, atrophis opiſthotonis, tetanis.ſal & nitrum ſulfuri concoctum in lapidem vertitur.

Plinij finis.

EX PEDACIO Dioſcoride, Excerpta.

De Bitumine. *Cap. XC.*

ASphalthon, Romani Bitumẽ dicunt. Bitumen omne aliud antecedit Iudaicum.probatur quod purpuræ modo ſplẽdet. ponderoſumq;,& firmo odore eſt.damnatur contra quod nigro colore ſordet.adulteratur enim admiſta pice.naſcitur in Phęnice,Sydone, Babylone, & Zacyntho inſula. gignitur & in Sicilia Agrigẽtinorum agro liquidum, fontibus ſupernatãs.quo ad lucernarum lumina vice olei incolæ vtuntur: Siculum oleum falſo appellantes: ſiquidem liquidi bituminis genus eſt.

De Naphtha, quæ & bituminis genus eſt. Ca. XCII.

VOcatur & quoddam Bitumen Naphtha, quæ Babylonij bituminis deſtillatio eſt colore candidum:inuenitur & nigrum.trahendi ad ſe ignes tantam vim habet, vt ex interuallo ẽt ad ſe rapiat: cõtra oculorũ ſuffuſiones, & albuginem efficax.poteſt oẽ bitumen inflammationes arcere.glutinat,diſcutit,mollit,facit ad muliebriũ locorum in fœminis ſtrangulationes,& ꝓcidentias,in quem vſum apponitur,ſuffitur,& olfactadum naribus admouetur. ſuffitu idem comitiales quo lapis gagates modo deprehendit. bibitur ciendis menſibus cum vino,& caſtoreo vtiliter. prodeſt diutinis tuſſibus,ſpiritus anguſtijs ſuſpirijs,ſerpentium morſibus,coxẽdicis,& lateris doloribus.datur deglutiendum cęliacis: & ad diſſiciendum concretum ſanguinem:cum aceto vtiliter bibitur.clyſtere infunditur contra inteſtinorum tormina,cum ptiſana liquefactum. à capite in ſubiectas partes diſtillationes ſuffitu ſanat, & dentium dolores circunlitum mitigat. quod in bituminis genere cõcretum eſt, palpebrarum pilos glutinat,calens ſpecillo impoſitum.idem podagris,articulorumque doloribus,& veternoſis cum cera,nitroq;,& hordei farina hydrelæo madcerata vtiliter inungitur.poteſt picibitumen omnia quæ poſſunt miſta ſimul pix,& bitumen.

De Aqua. *Cap. X.*

HYdor.Romani aquam dicunt. non facile in vniuerſum de aquis decernitur ob locorum proprietates,propria earum temperamẽta, aerem,nec pauciora alia. plerunque tamen probatiſſima eſt quę pura,dulcis,& cuiuſcunque alterius

terius qualitatis expers,queque nec minimo etiã tempore præcordijs immoretur,quę ſine dolore deſcendit,non inflat nec corrumpitur.

De *Maris aqua*. *Cap. XI.*

THalation hydor, Romani Marinam aquã dicunt.calida,acris,& ſtomacho noxia eſt marina aqua:aluum turbat,bilemque, & pituitã trahit.fouentur calida maris aqua quæ extrahenda diſcutiendaque ſunt.neruorum vitijs pernionibusq; nondum exulceratis eadem accommodata eſt.miſcetur apte malagmatis quæ macerata hydrelęo hordeacea farina conficiuntur.vtilis eadem emplaſtris,malagmatiſque quæ diſcutiendo ſunt.facit ad exinanitiones,in quem vſum tepida infunditur. ĩfunditur et tormini b. calida.fouẽtur marina aqua ſcabies,prurigines,ĩpetigines capitis lendes,& à partu copiã lactis non ferẽtes mammæ.liuores eadem diſijcit: in quem vſum feruente ea fouentur.contra venenatorum morſus quicunque tremores perfrictioneſque faciũt, præſertimq; ſcorpionum phalangiorum,& aſpidum eadem vtilis.contra quos,ſi in calidam eam deſcẽderit aliquis pariter prodeſt. corporum diutinos malos habitus quos cachexiam vocant neruoſque maxime marinæ aquæ calidę balnea emẽdant.calente eadem vtiliter fouentur cutem ſubeuntes aquæ,dolores capitis, & aurium grauitates,q̃ ſincera & nulla admixta potabili aqua diu ſeruabitur, marina aqua vetuſtate virus ſuũ amittet.quidam antea decoquunt,decoctamque ſeruant.datur ad purgationem etiam per ſe, aut cũ poſca vinoue,aut melle.veruntamen poſt purgationem gallinaceorum piſciumue eſculentũ ius dandum eſt ad infringẽdam eroſionis eius acrimoniam.

De *Alumine*. *Cap. LXXVII.*

STypteriam,Romani Alumen dicunt.in Aegypto aluminis ferè omne genus in ijſdem inuenitur fodinis.ſi quidem quod ſciſſile alumẽ vocant, gleboſi quod bolitidem nominant veluti flos eſt.naſcitur alijs locis etiam Macedonia,inſulis,Melo,Lipara,Sardiniaque,Hierapoli Phrygiæ,Lybia,Armenia,pluribuſq; alijs locis rubricæ modo.ſunt eius plura genera,ſed in medicina vſum habent ſciſſile,rotundum,& liquidũ. probatiſſimum omnium ſciſſile,et in hoc genere q̃d recens candidiſſimum nec lapidoſum.quod validiſſime adſtringit.itemq; non glebæ modo, aut aſſulatim concretum,ſed ſingillatim quaſi in capillamenta caneſcentia diuiſum. quale eſt quod priuatim Trichite.i.capillare nominãt. naſcitur hoc in Aegypto.Inuenitur eodem loco, & lapis illi maxime ſimilis, qui guſtu deprehendendus erit non adeo adſtringens.in rotũdo alumine q̃d manu hominis eam formam acceperit reprobandum.ex figura autem cognoſcitur. anteferendũ quod naturaliter rotundum bulloſumq; eſt, modice candidum validiſſime adſtringens,palloris, & pinguedinis aliquid habens. & præter hæc nõ lapidoſum friabileq;. natione præfertur alijs ex Melo inſula,& Aegyptium.in liquido pellucens & lacteum præcipue probatur,quodq; ſine aſperitate eſt omni ſui parte ſuccoſum,nõ lapidoſum cum quodã igniculo caloris.habent alumina omnia calefaciendi, adſtringẽdi,repurgandique vires.exterunt quę claritati oculorum officiunt.abſumunt palpebrarum carnoſa vitia aliaſque carnium excreſcentias.rotũdo ſciſſile efficacius eſt. cremantur chalcitidis modo alumina omnia.cõpeſcunt exedentia,profluuia ſanguinis,humẽtes gingiuas cohibent, mobileſque dentes ex aceto aut melle cõfirmant.oris vlceribus quas aphthas dicũt cum melle proſunt.proſunt & papularum eruptionibus,itemq; aurium deſtillationibus cũ ſeminalis herbę quam polygonon dicunt ſucco, lepris autem cum braſſicæ ſucco,aut cum melle cocta.pruriginibus itidem,ſcabris vnguibus, digitorum pterygijs,& pernionibus ex aqua illita. contra vlcera quæ phagadænica nominant cum aceti fece pariq; gallæ cinere inunguntur. contra vero ea quæ paſcendo ſerpunt cum duplo ſale. furfures cum pice,& eruo inuncta exterunt. contra lendes pediculoſq;,& ambuſta ex aqua inũguntur.inunguntur ijſdem præterea ad arcendũ odoris virus alæ,& inguina.ex Melo inſula alumẽ priuatim ſterilitatem impedito conceptu facit naturalium hoſtio ante coitum appoſitum. quinetiã fœtus ex vtero pellit.oris vlceribus quas epulidas nominant, vuæ tonſilliſque accommodata ſunt. ex melle etiam ori,auribus & genitalibus inunguntur.

De *Sulfure*. *Cap. LXXVIII.*

THion,Romani Sulfur dicunt. probatiſſimum habendum ſulfur,quod quia ignem expertum non eſt viuum appellant, quodque in eo genere ſplendet pellucet nec calculoſum eſt. in eo aũt quod ignem expertum fuerit primam bonitatis æſtimationẽ habet,quod viride,& pinguiſſimum eſt.plurimum naſcitur inſulis Melo, & Lipara.calefacit antedictum ſulfur,diſcutit & celerrime maturat.tuſſi præterea,purulentis excreationibus ſuſpirioſiſque ſuffitu,& in ouo ſumptum opitulatur.ſuffitu etiam fętus trahit.lepras itemque impetigines,& ſcabros vngues pellit terebinthina reſina exceptum.ex aceto idem con-

tra

tra lepras vtiliter inungitur, & vitiligines tollit. medetur ſcorpionum ictibus reſina mixtum. ex aceto eadem vtilitate cõtra ſcorpij, & marini draconis ictus vtiliter inungitur. ſedat & toto corpore pruritus cum nitro confricatum. fellis ſuffuſiones purgat cochlearis pondere fronti inſperſum, aut in ſorbili ouo ſumptum. facit præter hæc ad narium mucum, et in ſubiectas partes à capite deſtillationes. ſudores idem compeſcit corpori inſperſum. podagræ eo ex aqua vtiliter inungũtur. grauitati aurium medetur per fiſtulam ſubeunte in aures vapore eius. prodeſt eodem ſuffitu veternoſis etiam. ſanguinis profluuia cohibet. ſanat & cõtuſas aures ex vino addita myrrha eo inũctas.

De omni ſale. *Cap. LXXX.*

HAlas, Romani ſalem dicũt. in toto ſalis genere efficaciſsimus foſsilis eſt. communiterque in hoc qui cãdidus, pellucidus, denſus, cõcretione ſua æqualis, nec lapidoſus eſt. priuatim vero genere hammoniacus. i. arenarius ſciſsilis, venis per longitudinem rectis. in marino probãdus maxime denſus, candidus, & ſine aſperitate æqualis. optimus hic in Cypro, & Cypri Salamine fit. in Sicilia etiã ſal, fit Megaris, & Lybia. inter prædictos autẽ paluſtris anteferẽdus cunctis eſt. validiſsimuſque in hoc genere Phrygius quem Tateum vocant. multiplicem communiter prædicti ſales vim omnes habent. adſtringunt, exterunt, repurgant, diſijciunt, reprimunt, extenuãt, & cruſtas vrendo inducunt ſolo magis, & minus inter ſe differentes, exedentia compeſcunt. miſcẽtur & his quæ ad exterendas cutis aſperitates, & ſcabies conficiuntur. reprimunt quæ in oculis excreſcunt. vngues oculorum abſumunt. tollũt præterea carnium excreſcentias omnes alias. clyſteribus vtiliter miſcentur. cõtra laſsitudines ex oleo pari vtilitate inunguntur. inunguntur eodẽ modo etiam ſalibus ſubeuntium cutem aquarum tumores. calentes ijdem ſaccis inditi, impoſitiq; dolores leniunt. prurigines ſedant ex oleo, & aceto vſq; ad ſudorem prope ignem inuncti. impetigines quoq;, lepras itidem & ſcabies, cõtra anginas ex melle aceto, & oleo vtiliter inunguntur. contra tonſillas columellamque oris cum melle toſti, vlceraq; itidem quas aphthas vocant. humore diffluentes gingiuas, & vlcerum phagedænas cum polenta emplaſtri modo imponuntur. ſcorpionum ictibus cum lini ſemine, viperarum vero morſibus cum origano melle, & hyſopo emplaſtri modo impoſiti medentur. cõtra ceraſtem cum pice, aut cedrino liquore, aut melle. contra ſcolopendras cum aceto, & melle. contra veſpas, crabroneſque, & capitis vlcera quæ pſydracia, & quæ thymos appellant, necnõ panos vitulino adipe excepti. cum vua paſſa ſuillo ve adipe, aut melle tubercula quos dothienas vocant, & teſtium tumores diſcutiunt. cum origano fermentoq; celerrime eadem tubercula maturant. crocodilorum morſibus remedio ſunt triti, et in linteolo colligati, tum in aceto demerſi, in quem vſum vinculis locum adſtrinxiſſe prius oportet &c. venenatorum morſibus ſuccurrũt. ſugillata ex melle delent. contra opium, fungoſq; cum aceto mulſo bibuntur. Luxatis cum farina, & melle impoſiti prohibent. bullare ambuſta ex oleo impoſiti prohinuntur, & in... podagris vtiliter etiam imponuntur, & vlcera dolorem aurium ex aceto. ſacros ignes, & vlcera quos herpetas dicunt ex aceto inuncti, aut cum hyſſopo impoſiti compeſcũt. cremandi ſales hoc modo ſunt. in teſtaceum vas conijcito ſales, & ne diſsiliant diligenter operculato, tum carbonibus obruito, donec igniti candeant. quidam foſsiles cruſta piſtorio opere panificij modo confecta circũlinentes carbonibus iniectos dimittunt vſque dum cruſta illa tota cremata ſit. licet & communes ſales hoc modo cremare. Aqua eos ablui to dimiſſoſq; donec ſiccentur in fictile conijcito, operculatoſq; vrito continue miſcens donec amplius non diſsiliant.

De Salis ſpuma aut lanugine. *Cap. LXXXI.*

HAlos achnen, Romani ſalis ſpumam, aut maris lanuginẽ dicunt. ſpumoſa maris lanugo ſalis ſpuma eſt. inuenitur in ſaxis eaſdem ſali vires habens.

De Salis flore. *Cap. LXXXIII.*

HAlos anthos, Romani Salis florem nominant. defertur Nilo Aegypti flumine Salis flos. ĩnatat & paludibus quibuſdam. probatur qui ſit croceo colore, odore ingrato ceu gari non nũquam etiam grauiore, maiore in guſtu erodẽdi vi cum pinguitudine aliqua. improbatur qui rubricæ colore rubet, grumoſuſq; eſt. ſincerus oleo tantum reſoluitur. adulteratus iniecta aqua defluente colore diluitur. facit ad malefica doloſaq; vlcera, & vlcerum phagedænas ſalis flos. facit ad ea quæ in genitalibus paſcendo ſerpunt; purulentas aures, & hebetes oculos. cicatrices albugineſque eorum tollit. additur in emplaſtra. miſcetur & vnguentis qualiter in roſaceo fit coloris cauſa. ſudorem cit. aluum turbat cũ vino & aqua ſumptum. ſtomacho nocet. miſcetur acopis, & his quæ exterendo ſunt ad extenuãdos palpebrarum pilos. in vniuerſumque ſalis modo feruidus & acer eſt.

De

De Nitro. *Cap. LXXXIIII.*

NItron.Romani pariter Græcis nitrum dicunt.probatur quod leue & ſine pondere eſt,roſeo colore aut albo:& ſpongiarum modo fiſtuloſum : quale eſt quod ex Bũnis affertur: vires ex alto in ſummum euocandi habet.

De Spuma Nitri. *Cap. LXXXXV.*

APhron nitri,Romani ſpumam nitri dicũt. probatiſsima nitri ſpuma:quæ leuiſsima et ſine pondere eſt:quę cruſtacea,friabilis,colore pene purpureo,ſpumoſa, guſtumq; erodens: qualis ex Philadelphia Lyciæ affertur. ſecundam bonitatis ęſtimationem habet Aegyptia.naſcitur & in Magneſia Cariæ . vires habent & nitrum & nitri ſpuma ſali æquales:cremanturq; illi ſimiliter. amplius tamen id nitrum , nitriq; ſpuma poſſunt vt tormina finiant trita , & in aqua dulci addito cymino pota, aut cum decocto aliquo eorum, quæ inflationes diſijcere poſſunt : quale eſt rutæ, anethi ue,aut aniſi . Inũguntur his etiam in ſuſpitione acceſsionis circulares febres. miſcentur emplaſtris,quæ diſcutiendo,extrahendo,exterendo, & extenuando ſint. medentur purulentis auribus : earumque inflationibus & tinnitibus cum calida aqua,vino ue illis inſtillata.purgãt & ſordes cum aceto iiſdem inſtillata.cum ſuillo,aſinino ue adipe rabidorum canum morſus & abſceſſus , quos dothienas vocant terebinthina reſina excepta ſanant:cum caricis contra cutem ſubeuntes aquas emplaſtri modo imponuntur. Exceptis melle ad claritatem inunguntur eis oculi.bibuntur & contra fungos vtiliter in poſca: in aqua contra buprestim , contra taurinum ſanguinem cum ſilphio . Imponuntur emplaſtri modo etiam vtiliter his qui cibum nõ ſentiunt. cum cera luxatis & in ſcapulis rigentibus in deceſsione,& cum iam decreſcit malum . miſcentur pani etiam vtiliter : danturque veſcenda ad linguam reſolutam.coquunt quidam prædicta nitrũ , ſcilicet & nitri ſpumam in noua teſta ignitis carbonibus,donec candeant ſuperpoſita .

De Gypſo. *Cap. LXXXVIII.*

GYpſon.Romani pariter græcis Gypſum dicunt.eſt gypſo adſtringẽdi vis.glutinat,ſanguinis profluuia & ſudores compeſcit.potũ ſtrangulatione perimit gypſum.

Dioſcoridis finis.

IOANNIS FRANCISCI Braucaleonis Neapolitani,de Balneis Dialogus.

Perſonæ Dialogi:Brancaleo,Diaulus,Sobarus, Illuſtr.Martinus à Portugallia.

AVdita PAVLI. III.cum doctrina, tum ſanctitate, Romam venimus,eo cõſilio vt viſo protinus reuerteremur Neapolim . forte fortuna Reuerendiſsimus ac illuſtriſsimus Martinus à Portugallia tunc æger erat.eum accerſiti viſimus.aſsiſtebant tres medici concertantes de valetudine illius viri , ac iis quæ ad morbũ pellendum ſpectabant.ingredientes,et eo qua decet reuerentia ſalutato(eſt enim vltra illas dignitates,Regis Luſitanorum nepos,& apud Pontificẽ Legatus) iuſsi ſedere,grauiter tulimus eũ non nouiſſe ſanum.maior enim indiciorum pars mutatur in ægro,quæ ad temperamẽti cognitionem nos ducunt.vtcunq; ea colligo quæ firma permanent:ſecedo in angulum, domeſticos quoſdam , atque familiarem medicum ſciſcitor,nunquid ſanitatis tempore caleat,vltra cõmunem gradum : caro lenis an aſpera:pĩguis, macer ue, albus vel ruber:quibus facile qualitatibus afficeretur, quibus denique delectaretur: num impiger ac celer , an iners ac deſes: qualis vox: quis pulſus tenor: qualia,quæue corporis excrementa:præcipue tamen candide & ingenue referrẽt ſuos mores , vna fuit omnium vox,auream quãdam in iis omnibus exprimere mediocritatem . omnẽ victus rationem percunctor.diem natalem ac horam ijs quæ ſeruuerã ſigna adijcio:corpus medium inter glabrũ , & hirtum,rufum pilum,harmonicam membrorum ſymmetriam,hilarem ac iucundam faciem, &(vt Lucianus ait)comicam,exertas venas,latioreſq; , perſpicax ingenium,fideliſsimã memoriã, mores ſanctiſsimos.ijs recordati aſtantes addiderunt colorem ex albo,roſeoq; temperatum .comperio deniq; dominum genituræ Iouem.hiſce ſic veſtigatis atq; in vnum redactis , ideam temperatiſimi corporis , Galenicã illam Polycleti ſtatuã inter Luſitanos(qui principium incolunt quinti climatis)formo animo.ad hanc proxime accedere deſcriptam temperiem video , labi pauxillum ad calidam ac humidam : accidentaliter tamen , &(vt Gale.ait)natura acquiſita ad phlegmaticã, quem enim hiſce ſcopulis non illiderent nocturna diurnaq; ſtudia? perpetuę cogitationes abditarum

rum literarum,& præcipuæ recōditæ,ac mysticæ theologiæ, cui se ab ineunte ætate emancipauit: etenim quem admodum vmbra corpus,lux solē, sic literatos viros ventriculi imbecillitas, capitis fluores,pituita atraque bilis comitantur. proinde podagra atque calculo annis superioribus laborasse commemorabant.

Iuxta igitur suæ crascos rationem signa imaginatus sana, ætatis & aliorum, passim ad morbi cognitionem, eiusq; magnitudinis atque causarum omnium descendimus, quot antea dies febris corripuisset interrogamus,& reliqua, ꝑ ordinem responderunt nouem, hora vnde vigesima,præcedentibus oscitationibus, pandiculationibus,dorsiq; acri punctura,nausea quadam, ac vomitu flaui succi, saporis amari, paulopost calor aggreditur,vniuersum corpus occupat. ecce sitis,linguæ ariditas,vigiliæ, acuta cephalalgia, pulsus velox ac magnus, rubrum mediocriterq; tenue lotium,astringitur aluus, intēditur calor, æstuat,hinc inde se iactat,dolent renes,oculi,geneq; rubent,calor tangenti primo occursu mordax,perseuerante manu quasi victus cedens. hora noctis prima sudare incipit, febris decrescere, quinta sextave calore soluitur. tempus erat vernum, non procul ab æstate,erat enim Sol in vigesimotertio geminorū gradu,Luna in. 13. Leonis,nec procul quartus lunæ aspectus. totaq; victus ratio subtilem producere sanguinem aptissima,qui putrescens cōtinuo in flauam bilē cōuertitur,mixtamq; sanguini,& pituitam quam nominant dulcem,ex quibus comburente calore, occasione data,sępe salsum phlegma sanguini ad miscebatur, plerunque spurium genus choleræ quam vitellinam aliqui nuncupant, coalescebat. prudentes ac periti medici tepescente febre spiritus ptisanæ cremore recreant, hordeaceaq; aqua adhuc calentia viscera refrigerāt: mane horis antelucanis potionem(syrupum vocant) propināt, molli clystere ducunt aluum,paneq; loto cibant. Inuadit febris serius quàm pridie irrepserat, fuitque remissior,tertio citius irruit,et acrius afflixit. victum medici tenuissimum seruarunt. sequenti die(qui quartus erat)venis turgentibus, cōctionisq; signis visis,incisa basilica sanguinem mitti iubent.syrupos iterant.octauo ex cathartico (qđ receperat de more,manna,reubarbarum, triferā quam dicunt persicam, pharmacum solutiuum ex prunis,idq; quod ex rosis)aluum deijciunt. excreuitque diuersorum humorum nonnihil, ventriculus adeo deiectus est,vt attagenem,aut perdicē audiens nausearet,ac vomeret.calor auctus est,nec dimisit amplius,flammeū apparuit lotiū.

D omnia symptomata intēsiora.horum factus certior,obseruo illo die naturæ motum,animaduerto proritando sudori intentam esse,cutisque obstructionem insigniter reluctari.his omnibus diligenter perpensis,ac rite memoriæ seruatis,nuntiari medicis iubeo,vt mane conueniremus. adueniūt. Antistes, vt est φιλοσοφώτατος,imperat in conspectu suo disseri, non oblitus miserabilis illius inscriptionis,turba medicorum perij. erant tres illi medici natu maiores,barba cana,aspectuque reuerendi,apud vulgū nō postremæ classis, purpurati, anulati, aurū ructātes,& smaragdos. eorum mores,vt postea compertum habui, maxime diuersi.Iccirco non patiens ego actorum rationem reddi, summam earum rerum, quæ ad officium meum magis necessariæ videbātur, perstrinxi.orationisque exitus fuit,potabilis aquæ temperato balneo,mane proximo abluendum esse, E & ni rigeret,iterādum sequenti die, chamæmelino oleo,aut anethino spinam perungendam,interim pastillos ex seminibus diureticis, & syrupos,si voluerint,propinarent. vbi finem fecimus cœpit vnus ex illis ridere,cui Diaulo nomē erat, nec arrisit alter Sobarus, Eusebius,ꝙ tertius erat, nec laudabat,nec damnabat. Tū Diaulus illotis manibus,perfricata fronte,priusquam cōceperit, pariēs, ait quid hoc portenti est,quod in mediū affers iuuenis?quæ noua remedia?fortassis recordatus es piscinæ illius,cuius meminit euangelium, quæ agitata ab angelo, qui primus injiciebatur, cōualescebat?sed reiectis iocis caue deinde isthęc commemores,quæ nemo laudauit vnq̄, quibus nemo vtitur. SOBARVS. turpe est de huiusmodi re verba facere,ordinemus quid debet comedere hoc mane,& ordinemus syrupum, & relinquamus istas philaterias scholaribus.fortassis latinissare volumus,morbi curantur medicinis,non eloquentia,(hisce enim emblematis tota erat distincta oratio,hisce vernabat flosculis) fortassis volumus iterum componere artem medicinæ. F BRAN. Simplicissime,& candidissime,venerande senex,ac probe,loquutus sum,& si præsciuissem vos tam iniquo animo hæc ferre, ne hiscere quidem fuissem ausus.putabam libere quod sentiram,exprimere posse.me non reclamante excandescitis.rogo quicquid dixi,boni consulatis, loquentis voluntatem,non opinionem perpendite.Eusebius tunc,qui tertius erat, Absit,vt candorem tibi,ac pietatem vitio vertam,si talis esset sententia,qualis animus,continuo me subscribere vidisses,sed cū de hmōi re ambigā,alterutram partem,nec dāno, nec affirmo.hoc balneorū genus huius æui (quos nouerim) medici arcuere omnes.

omnes.contra communem vſum operari pericu
loſum eſt.nec me pręterit nonnulla quo commu
niora,eo eſse peiora,idq; ſæpe melius eſse, quod
à paucis probatur.vtcũq; Brancaleo caue, ne dũ
cœlum colis,terram amittas,negocium ſibi faceſ
ſit, qui alijs refragatur. iam ſcis vetus adagium.
obſequium amicos, veritas odium parit. verum
ſi perſtas in eadem ſententia, vtrinq; in medium
rationes adducantur & ſi dilutis noſtris,tuę effi-
caciores erunt, expeditis pedibus me in tuã ſen-
tentiam currere videbis, herbamq́; porrigere.

ANT. Video vos paratos ad pugnam,gaudeo,
modo ne deſcendatis ad arma.res eſt ſeria.iocis
non eſt opus, non ſcommatis, non puſillanimi-
tate.Ariſtotelia quieſcere quiete,mori Platonica
morte eum oportet, cui veritas cordi eſt. abſint
nugæ ſupercilium,arrogantia,ſint procul ambi-
tio & auaritia,& ſiqua eſt alia teredo,quæ medi-
corum, in maximam noſtram calamitatem, ro-
dere animos ſoleat. laudo Euſebij ſententiam,
verum cum tanta nunc non vrgeat neceſsitas,
hora nanq; aduenit capiendi cibi, placeat vobis
(viri eruditi ac mei amantiſsimi) huiuſmodi di-
ſputationem in craſtinum differre diem, tum
exoriente ſole aut more peripatetico deambu-
lando,aut academico ſedendo meditati,diſsere-
re pulcherrime poteritis. non deeſt hic mollis &
frigida geſtatio pictura admirabili conſpicua,&
vice platani illius apud Platonem,citriorum re-
dolentium ſilua, quæ ab æſtuantis ſolis iniuria
deſerere poterit. (habitat enim Ghiſianas ædes
trans Tyberim ad fluminis ripam,quibus Romę
admirabiliores nullæ.) delectabunt & horti mi-
ra florum ſuauitate fragrantes, topiario opere
ſpectabiles.aures ſuauiſsimo garritu mulcebunt
aues,& nos dabimus operam,vt lingua etiam ac
palatum conqueri non poſsint,nec labor,pro te-
nuitate noſtra erit irritus. Hæc ipſe. Nos iuſsa ca
peſcimus,reuertimur mane, ſpectamus lotium,
pulſus numeros ſcrutamur, nonnulla indaga-
mus.hoc officio functi in coronam ſedimus, mi
hiq; veluti natu minori loquendi prouincia de-
mãdatur.Rogauimus tum, ipſi obijcerent prius
quicquid aduerſus opinionẽ meã argumentorũ
poſsent,ne fruſtra tẽpus repetendo tereretur.

DIA. Paucißimis me expediã, à medicorum
conſuetudine ne latum vnguem diſcedere volo.
Balnea non ſunt in vſu, ego nolo eſse author,
ſcyrupus ex radicibus mihi exhibendus videtur,
& electuarium ex ſeminibus communibus frigi
dis, & ſi neceſsum erit, poſt quartum decimum,
ſoluere aluum, ex pharmaco diaprunis,roſaceo,
reubarbaro,& reliquis.

SOBAR Ego aſtipulor opinioni dñi Diauli.
ANTI. Iam videtis Euſebi & Brancaleo in vos
duos omnium oculos eſse cõuerſos, perpetuum
ſilentium huic controuerſiæ hodie imponen-
dum eſt, rogo tam arduam ac vtilem quæſtio-
nem (vt veſter mos eſt) ſcilicet non illotis mani-
bus tractate, paucioribus quoad fieri poteſt, ci-
tra tamen obſcuritatem, rem abſoluite, reiectis
fucis,bracteis, cincinnis diſserite. ſcopus ſit veri-
tatis inuentio,& ſalus languentis. EVSE. enitar
pro virili tibi morem gerere,ſi quo tamen in lo-
co lapſus fuero,ignorantiæ aſcribito non volun-
tati.dixit, ac fixis terræ oculis cogitabundus ali-
quantiſp ꝑmanſit,deinde mira geſtuũ omniũ cõ
poſitione, doctus Euſebius hãc habuit orationẽ.

Si amicitiæ cauſa veritatis leges, quibus quo-
tus quiſque eſt parere in primis debet, violari ci-
tra notam poſsent, ſi priuatum munus publico
pręponendũ eſset,vnius tui gratia (amice Bran-
caleo) & veritatis hoſtis euaderem, & commu-
ne bonum ne pili quidem facerem. verum cum
officium noſtrum ſit veritati adeſse perpetuo,
intrepideq; pro ea digladiari, omnibus deniq;
poſthabitis vitæ ægri pręſto eſse,& pręſertim hu
ius,cui(quod procul hinc ſit)ſiquid ſiniſtri acci-
deret,ob eius maximas virtutes,aliaſq; dotes cor
poris,atq; fortunę munera, deflerent reges,luge
rẽt muſæ,oẽsq; boni. argumenta obijciã quibus
μισόλουτροι balnea eliminarunt. quamuis non
ſim neſcius nil me tibi φιλαλιθεῖ præſtare poſse
gratius, ac iucũdius. Si quod ex balneo ſubſidiũ
expectaremus,aluo deiecta illud ſequeretur. Ga
lenus enim tertio regiminis acutorum hæc ver-
ba ſcripta reliquit. Scias vniuerſaliter quòd ſi bal
neum adminiſtratur ante corporis euacuatio-
nem, attrahet ad loca quæ ſunt ſub hypochon-
drijs materiam. & quæ ſequuntur. Namq; bal-
neum quamuis calidum, craſsas materias (qua-
les eſse conſueuerunt quæ illic continentur) à
ventriculo,inteſtinis, iecinoris ſinu eluere non
poteſt,tum ob diſtãtiam, tum ob lentorem atq;
craſsitiem. ab alui vero ſolutione non expedit,
prodeſt igitur nunquam. nulla enim per artem
tam exquiſita euacuatio fieri poteſt, quin virtu-
tis ſequatur deiectio,debili vero exiſtente virtu-
te balneum eſse noxium nemo ambigit.

Porro poſt euacuationem aut natura mouet
aut non. Si mouet non eget ope medicaminũ,
& ſi egeret alijs à balneo præſidijs, ſiue vrinam
ciens,ſiue ſudorem iuuari poſset, ſin minus aut
propria imbecillitas in cauſa eſt, aut humoris
ipſius ineptitudo. quodcunque iſtorum fuerit,
balneum fieri prohibet.

Huc accedit quod omne potestate frigidum virtuti est inimicum, calori enim naturali aduer satur, contrariando, deijcitur, extinguitur, mors sequitur. & vt multa simul argumenta conglomeremus carnis obstruit poros, cutisque exhala re humorem non permittit. audi Galennm tertio de sanitate tuenda. Sanè cogit clauditq; tum frigida, tum feruens aqua. hoc ne ipse quidem Oedippus soluere posset. cùm ergo morbi intus detinet, seruat, cuius & ars & natura nil aliud quęrunt quàm interitum. ad hoc facinoris perpe trandum complex fit & ipsa humiditas. hæc .n. & claudit, obstruit, atq; obturat, cũ sit crassitiei veluti parens, at enimuero veluti non contenta hoc damno, aliud parit non minus malum. putredinem auget. omne enim humidum si Ioanni Mesue, Auicennę, Galeno, Aristoteli quarto me teoron, si ipsi sensui creditur, est maxime putrefa ctioni obnoxium. fructus enim quo humidiores eo facilius putrescunt, aquę gutta si in vulnus ceciderit continuò in saniem conuertitur. aquam esse humidissimam pariter ac frigidam, quis est qui nesciat? quicquid verò auget putredinem pu trida febre languentibus pestilens est. Nunc ad ea veniamus incommoda ad quæ quatenus est actu calida detrudit, intendit febrem (quæ aliud nõ est quàm calor) accensa viscera magis inflammat, ipsaq; bilis ignescit. & enim frigidum quandiu est energia calidum, calfacit: aer dum aquarius annum infrigidat frigidus est: dum cancer æstuat, calfacit & ipse quod ambit. constant hæc authore sensu. Nec desinamus Galenum ad partes adducere: qui decimo therapeutices scribit. quicunq; hectica febre laborant, atq; ex ijs pręcipue qui iam marasmode febriunt: modo ijs alia nulla febris nec ex putrescente humore nec ex phlegmone sit adiuncta, eos oẽs audacter lauabis. Ergo si ex putrescente humore fuerit, lauare non expedit. Colligitur hoc necessario ipsius exceptionis natura, quam negatio perpetuo comitatur. Ad hanc sententiam alludit & illa quæ primo ad Glauconem legitur. At qui ex multitudi ne laborant, non ita illis membra quamplurimum fricare oportet, calfacere atq; alligare: à vino vero & cibis abstinendum, & balneis etiam si febricitauerint. Hippocrates tertio regiminis acutorum de balneo loquens secundum antiquã tralationem. Quandoq; est rectius vt minuatur vsus eius: & quæ sequuntur. Non contemnendus Auicenna, secunda primi nocumenta balnei sic colligit. Facit inquit superfluitates ad mẽbra in quibus est debilitas leuiter descendere: & laxat corpus & impedit neruos: & resoluit calo-

D rem innatum, & comedendi desiderium deijcit & coeundi debilitat virtutem. Tertia eiusdem subdit. Hæc eius impedimenta sunt debilitare cor si multum morati fuerint: & facere syncopẽ & nauseam, & humores quietos mouere & eos ad putrefactionem præparare, & cũ eis ad membrorum nobilium receptacula declinare: ergo ab eis accidunt apostemata in occulto membrorum & in superficie. hæc ibi. Particulatim verò loquens de balneo prima quarti. de cura nothæ tertianę. prohibitum est infit in ea balneum: facit enim descendere phlegma indigestum, ꝓpter illud quod effunditur ad locum putredinis & per miscet humorem malum cum putrido: & resoluit subtile & facit remanere crassum. Rasis inter classicos medicos non postremæ notæ vir, prorsus è salubrium medicaminum numero explo-
E dit sic scribens. dico non vidi balneum febricitantibus in aliqua dispositione esse vtile: maxime tamen ipsa vitare consulo in febribus putridis quantum possibile est. Et in diuisionibus capite de tertiana præcipit, vt in cura tertianæ medicus vino & balneo prorsus interdicat. Eumq; sequuti sunt neoterici penè omnes: Fulginas, Herculanus, Nicolus, Conciliator, Mattheus gradius, Dinus, Iacobus, Arnaldus, Sauonarola omnesq; huius æui quos norim, ij omnes in quęstionibus balnea laudant: postremo (vt Cõciliator & Nicolus) oppositum suadent. Siquis verò vsus erat tempore Galeni, nõ iccirco idem nunc conducit: non enim (vt Cõciliator ait) eadem ratio corporum, non vitæ, cõsuetudinis, aliorumque multorum. omnium rerum vicissitudo est eadem res vno tempore prodest, alio obest. Huc
F accedit: ꝙ si renitentibus cæteris soli vellemus vti & male cederet, omnes (vt sunt ad alienam iniuriam propensi) nobis culpæ verterent: atque iurarent nos hominem necasse. Nemo compos mentis huic se discrimini obijcere debet. Cum igitur balneum vires exhauriat sensibili calidita te, febrim viscerumq; æstum intendat, humores agitet, abscessuum causa sit, frigiditate itidem essentiali calorem naturalem pessundet, humiditate etiam obstruat, augeatq; putredinẽ: cum tot tantorumq; virorum authoritate eius liqueat insalubritas, quotidianoque periculo comprobetur, cum nobis tutius iter per cathartica sit: syrupis & catharticis vtamur. Si qua ergo rationum siqua authoritatum, si qua est consuetudinis vis (quæ legis dubio procul uicaria est) in nostram classem vir modestissime migrato, nobisque suffragatus consule marsupio, vmbratilemque istam opinionem reijcito: hisce Plinij ma-
nes

nes ne laceſſamus, horumque peritorum ſenum ſententiæ ſubſcribamus. Dixi.

ANTI. putabam Euſebi pręcipuam in te virtutem eſſe pietatem: vt nomen indicat ipſum, & experientia compertum habeo eſſe maximam. nunc ambigo vtra maior ſit, pietas an eruditio: videris ea iecisſe fundamenta opinionis tuæ vt nullo ingenij acumine, nulla arte dilui poſſint. Certe Brancaleo cordati hominis eſſe cenſerem ſuæ aſſentiri ſententię. ſatius enim eſt honeſte cedere quàm infeliciter certare. Vtcũque, ſi adhuc aliter ſentis, tuere audacter opinionẽ tuã: nos & ſi ægroti, attẽtas tñ ꝑbere aures nõ grauabimur.

Tum nos attoniti penè atq; exanimati, quo nos verteremus neſciebamus. tamen inter illos mentis anfractus cogitare cæpimus, vtrum melius eſſet blande aſſentiendo honori conſulere veritate deſerta, an pro veritate ipſa ægrotique vita & barbariſſando & blaterando pugnare. Vicit pietas, cœpitq; neceſſitas deos facere: loca in mentem reuoco è quibus mutuari aliquid poteram, diſpono: deinde demere hæſitans, ſic effutire incipio. Tanta eſt eloquentiæ vis, tantum valet diſſerendi acumen (præſul prudentiſſime, viriq; integerrimi) vt nulla ferè ſit tam certa & conſtans mens quin facundiæ armis capi poſſit. nõ ab re de Orpheo & Mercurio fabulata eſt antiquitas, & Sirenarum cantus picatis auribus metuit Vlyſſes: non mentitus eſt Cicero, ſcribens diſputante Carneade omnia fuiſſe ambigua. etenim dum doctus Euſebius inuehitur in balnea, dum flexanima πειθὼ linguam ac labra mouet, vix mihijpſi conſto: & certe ni argumẽta euidentiſſima, primorum medicorum authoritas atque experientia multos ab hinc annos oppoſitum demonſtraſſent, me in ſuam dubio procul ſententiam traxiſſet. Succurrunt & Sileni apud Platonem: quibus docemur & admonemur in rebus humanis longe aliud vnumquodq; eſſe quã fronte polliceatur. pręſto eſt & antrum illud apud eundem, in quo ligati homines vix rerum vmbras proſpiciebant. Latet ſæpe veritas, rationibus fides non illico adhibenda eſt, ad examen prius reuocare oportet. Quod ſi intentis vt ſoletis auribus auſcultaueritis, atq; æqua lance perpẽderitis, ſpero duce ac auſpice Paracleto Spiritu cognoſcetis, tanto orationem meam eſſe veriorem, quanto ſua politior magisque ingenioſa.

ANTI. & ſi interpellamus, parcas rogo: fidimus amore erga nos tuo. olfacio iam multa & noua & optima de balneis te dicturum: huiuſmodi materiam examuſſim intelligere opto, & conſulere vitæ meæ non ſolum inter morborum anguſtias conflictatæ, verum etiam in tranquillo atq; quieto portu ſanitatis quieſcenti. & me exorante, quod extra limites vagaris, vitio dabit nemo.

At ego. obtemperabo lubentiſſime, modo hi probi viri ne ſuceenſeant. Annuere illi. Tunc ſermonem proſequens. priuſquam ad argumenta deſcendam, quum quorundam teſtimonio vti opus ſit, volo inter nos cõueniat Hippocratem, Galenum, & poſt eos Auicennam eſſe irrefragabiles, & ſi quando res expoſtulabit vt citemus Ariſtotelem: Galenum vero excepto Hippocrate, præponi omnibus volumus, eſt enim fons e quo abſque contrauerſia hauſere omnes, cuius ſententia concertantes arabes ſuas dirimunt lites: ei aduerſari aliud non eſt, quam vniuerſam artem ſubuertere, ei tamen atq; omnibus præferendam ducimus ſenſui concinentem rationem non contemnentes Paulum, Aetium, Oribaſiũ, Ruffum, Archigenem, Andromachum, alioſq; Græcos: ex Latinis Celſum, C. Felicẽ, Q. Scribonium, vtrumque Plinium dico ſecundum & Valerianum, Octa. Oratianũ, Q. Serenum, & reliquos tot Arabes, tot interpretes barbarolatinos, etiam vulgares ac plebeios, omnes tamen adducere oſtentationis eſſet, vtilitatis nullius. adde quod nec breuis ambitus noſtri laconiſmi capere tot poſſet.

Igitur vt ſciamus quid ſit de quo diſputatur, in ipſo limine balneum diſtribuimus in id quod arte concinnatur & quod natura conſtat: hoc vero in id quod ex dulci aqua, vt a natura producitur, vel ex ſalſa, ſulfurea, aluminoſa, bituminoſa, ferruginea, & id genus cæteris. Arte ſtructum aut ſimplex aut compoſitum. ſimplex cuius ſola energia aquæ mutata eſt, compoſitum quod aut plantas aliquas, floresúe, aut ſalem, aut nitrum aut ſinapi, recipit, vel in quo hędorum, atque veruecum capita bulliendo diſſoluta ſunt quo nonnulli ad emaciatos atq; conſumptos inſtaurandos vtuntur. Hoc Galeni temporibus fornicibus quatuor diſtinctum erat. Primus hypocauſtum ſiue æſtuarium dicebatur: Seneca ſudatorium nuncupat, ibi ſola ambientis caliditate ſudor excitabatur. Secũdus labrum ſiue lauacrũ, quo calida corpus lauabatur, tertio frigida, quarto madorem abſtergebãt. Hæc ex Galeno. x. therapeutices. Rurſus balneum hoc vt Galenus. 3. de ſanitate tuenda ſcribit, ſcinditur in feruens, temperatum, tepidum, frigidum.

Nunc altius ordiendo poſtquam rem tibi gratam facere cognoſcimus, in primis diſputabimus quàm vtilia ſint ad tuendam ſanitatem, mox ad morbos curandos.

Dicimus igitur balneum arte paratũ ex aqua potabili ad tuendam bonam valetudinem esse summum pręsidium, siue compositum siue simplex. Illud enim saluberrimum est, quod imminentium morborum penè omnium causam adimit: huiusmodi esse balneum probabimus. intẽperiei nanq; absq; materia calidæ, balneum medebitur sensibiliter frigidum, frigidę calidũ virtute recepta chamæmeli, anethi, & cõsimilium, siccæ tepidum, humidæ calidum, salubrium adhuc plantarum vim spirans. iste enim qualitates illis prorsus contrariantur: quę omnes in balneo (vt inferius clarius elucescet) cõperiuntur. Similiter morbos declinat materiales, humores absumens ac destruens qui causæ sunt, & prohibitam transpirationem (vt aiunt) cutim reserãs, tollens. Plurima morborum pars euenit, aut ab acribus mordacibus fumidis ac fuliginosis excrementis, aut a crudis crassisq; siue putridis siue non putridis: & maxime si cutis obstructa fuerit, ac proinde excrementorum exitus prohibitus. In omni enim nutricatione priusquam cibus assimiletur omni ex parte, corporique nutriendo vniatur, dum multiplex fit concoctio, nonnihil superflue re opus est: quod per diuersos meatus natura salutis prouida excernit per aluum, vesicam, os, nares, aures, oculos, ac cutim, quod postremum aut sudore fit, aut insensibiliter, sensibiliter tamen sordescente cute: quis enim non videt si decem dies illotus permanserit, dum se postea lauat in malluuio turbidam ac sordidam aquam & illuuiem? eijcit natura passim seruandæ vitæ solicita quicquid superfluit sordium ac putredinis: purũ enim tactum ab impuro putrescit. huiusmodi igitur excrementa, impeditaq; exhalatio causę sunt ephemerę, tertianarum, quotidianarum, quartanarum, cephalęæ, scotomiæ, apoplexiæ, comitialis morbi, furoris, anginæ, pleuritidis, catarrhi, calculi, podagræ, & id genus cæterorum. hinc erisypelata, œdemata, scirri, phimata, psorę, carcinomata, herpetes, elephantiases, quid nõ morborum parit disposita causa? hæc ita se habere, scio neminem vestrum fugere, qui in proprijs istorum morborum capitibus legistis, centies denique vidistis, paucas a sanguine, innumeras a pituita, à bile excitari. balneum vero recludere cutim, crudos cõcoquere, fuliginosos acresq; excire, argumento hoc euidentissimo probatur. omne (licet substantia frigidum) quandiu est tactu calidum, calfacit, & effectus caliditatem consequentes inducit, experiẽtia liquet hoc. ambiens nanque aer idem subiecto est æstiuo tempore & hyberno: hoc tamen frigefacit, poros astringit, excretionem prohibet, cutim obdurat: illo calfacit, aperit, exoluit. Ista cum sensus testimonio manifesta sint, non ijs opus esse videtur, quæ Aristoteles, Hippocrates, Galenus, & Auicenna scribunt, quorum sententia non semel aut bis ista confirmare possem. pariter asserere debemus calfacere aquam quamdiu calet. quod si quis ceruicosus adhuc inficiari vult, is lebeti cum maxime feruet digitum intingat & neget si calfacit, proprij calefacientium effectus sequuntur (quos Ioãnes Mesue ĩ canonibus, quarto meteoron Aristoteles, quibus trium medicorum volumina scatent) reclusio apertioue, excretio, incisio atq; attenuatio, concoctio, exiccatio. Hæc omnia ad tactum vsq; & visum ob Diaulum reuocare voluimus & Sobarum, nam Eusebium eodem loco aduersus me vsum esse non sum oblitus. balneũ igitur calidum obstructionem reserat, quicquid fuliginosum, fumidum atque acre est excernit, quod crudum est concoquit, idemq; cõcoctum exhaurit: auulsis ergo radicibus, quicquid inde morborum accidere poterat, ab humano corpore prohibet.

Sed obijciet ingeniosus Eusebius, si crudos concoquit, cur Galenus in febribus humore existente crudo, interdicit balneo. Dicimus huiusmodi cruditatem habere gradus. Galenus intelligit de maxima cruditate, quæ balnei caliditate concoqui non potest. Dignum hoc loco speculatione est, acerbiores succos balneo ad maturitatem deduci posse a medico tuente sanitatem, quam febrem curante. potest enim vti intensiore caliditatis gradu, qui febricitantibus maxime contrarius est. Hæc aliena fide non egent, sed si in re tam clara testes exquiritis, audite in primis Galenum tertio de sanitate tuenda sic scribentẽ, Si probe balneum adhibeas, ipsum quoque apoteraphiæ pars est, siquidem duras tensasque partes emollit, excrementum putreque si quod intus ad cutem hęret, euocat. Eodemque volumine. Simili ratione & medij temperamenti aquis esse lauandum, verum fateor. Ea tamen quæ antea dixerat non omittamus. Dulcium calefactarum aquarum si media temperie sint, vis calida & humida est: sin tepidiores sint, humida & frigida: quod si iusto calidiores fient, calida, quidẽ sed non perinde humida. & infra. Euenit tamen ex accidente vt aut per halitum digerant humores, aut vires firment. & quæ sequuntur. Quarto eiusdem operis. Quoniam ergo duo prima sunt, quibus intentus sit oportet qui huiusmodi medebitur affectibus, crudorum siue semicoctorũ qui ante sanguinis perfectionem fuerunt perco-

ctio, & acrium ac mordacium qui secundi sunt A & sanguine posteriores eductio, abstinere eos conuenit ab omni valido motu, blande vero vnctos atque oleo perfrictos perquam suaui lauare balneo, inde in ocio abstinentiaque habere atq; etiam somno si fieri potest: minime ignorantibus nihil esse, quod æque concoquat ea quæ con coqui possunt, & malos succos per halitum digerat, sicut somnus post balneum. cũ igitur primo die experti sumus an facile finita lassitudo sit, similiter grauatum hoĩem cernimus, tum mittendus in balneum secundo etiã die est: tum quiete abstinentiaq; habendus. æque vero & si iterum & tertio oportere videris, itidem ieiunum lauabis, quietem ac somnum ipsis lauationibus interponens. Audire etiã ne pigeat, quid de Primigene Mytilenæo qnto eiusdem lib. scriptum reliquerit. Cum de Primigene audirem nisi lauaret B omnino febricitare, collegi ratione eum fumida excrementa gignere, quæ transpiratu emitti postularent. cæterum cum densior cutis esset quam vt ea transmitti omnia sineret, collecta sub cute calorem excitare. Itaque balneum huiusmodi naturis vtilissimum esse, non ob id solum ꝙ fumidum euocet, sed etiam ꝙ humectet idque dulci humore. & inferius. Quin etiam alios quosdam vidimus quibus mordax calor erat similiter vt huic, non tamen vna intermissione balnei febricitabant, propterea quod per sudorem excremẽta ijs vacuabantur. post subdit. Itaque etiam alteri cuidam, cui æque ac illi mordax color erat, tametsi balneum vno die intermittebat, contigit non febricitare, propterea ꝙ nec studijs deditus erat. hæc Galenus. quam alta voce, quã sonora in sanitate seruanda balneum celebrat: & præ C sertim eorum, qui interdiu noctuque sese studijs macerant. Erat enim Primigenes, vt ibi Galenus ipse testatur, nemini peripateticorum sui temporis secundus. memini etiam tertio de sanitate tuẽda legisse hæc verba. Nam quoniam à vigilijs & tristitia magis graciles magisq; aridi, ac minus dicto audientes planè cernuntur, siccius existimãdum ijs corpus esse redditum eiusmodi affectus partim molli frictione cum multo oleo, partim temperato balneo sanatur &c. Cresceret in immensum oratio si omnia loca recensere vellem, quibus quàm salutaria sint seruandę incolumitati affirmauit. ea tantum adducamus, quæ quasi anacephaleosim faciẽs decimo therapeutices expreslit. Si quis balneum ingressus nõ inhorruit, sed remissa est illi laxataque cutis, huic sane necessario prędicta succedent, excrementorum vacuatio, æqualis per omne corpus calor, exiguorum meatuum rarefactio, densatorum fusio, & reliqua. Inferius. hęc itaque ex omnibus quæ de balneis retulimus, vna summa colligitur, ꝙ vacuatur quidem quicquid in corpore vel fuliginosum vel fumidũ fuit. cõsistũt vero ĩ naturali symmetria tũ caro, tũ ipsa cutis, solidarũ partiũ ariditas corrigĩ, & calor nõ modo is q ex lauacro accessit, verũ etiã q prius fuit ex frigidæ vsu sũmouetur. Eiusdẽ libri. xiij. volumine inqt. Plethora hoc est plenitudo tum sanguinis missione tũ frequẽti balneo curatur. ei succinit interpres Auicẽna secunda primi scribens. Iuuamẽta balnei sunt somnũ facere, aperire, abradere, resoluere, digerere, & nutrimentum ad cutis superficiem attrahere. (& alio capite.) est etiam cũ balneum resolutione calefacit, & cum inuenit nutrimentum quod non fuit digestum, aut inuenit humorẽ frigidum qui non fuit maturatus, illum digerit, & hunc maturat. (& alibi) qui sanitatem vult conseruare, balneum debet ingredi postquam concoctum est quod est in ventriculo & hepate. Hippocrates. 2. de ratione victus, scribit dulcis aqua madefacit ac refrigerat, corpus enim humidum facit. & inde. calida balnea ieiunum emaciant ac refrigerant, nam calorem de corpore & humiditatem trahunt, caro autem humido vacua corpus refrigerat, saturum vero calefaciunt & madefaciunt, & quæ superant in maiorem cumulum diffundunt. contra frigida vacuum corpus calefaciunt, & aliquatenus frigefaciunt, saturum vero siccant, quodq; est frigidũ siccitate complent, non lauari vero nec vngi humido cõsumpto siccat. Hęc sunt noua illa remedia, quæ supra mille & quadringentos, immò duo millia ab hinc annos in maxima celebritate & vsu frequẽtissimo fuerunt. Sed ijs inauditis, nonne solo hoc argumẽto moueri debent, q Romæ degũt? Quotidie vident Antonini Cæsaris aliorũq; thermas, perinde ac vnũ ex septẽ orbis spectaculis, tãto sumptu, tanto labore ædificatas, vectis ab vltimis penè orbis regionibus ĩmensis columnis, vt adhuc mõtes & quibus erutæ fuerũt, de romana potẽtia cõqueri videantur, & mare gemere, ꝙ tã graue ipsum presserit onus. Num arbitrandum, ob delitias ac voluptates, frugi, sapiẽtissimũq; imperatorem, cuius tempore Galenus ipse Romæ florebat, tantum pecuniæ erogasse, tãtum studij ac laboris impendisse. quẽ prõptissimũ ad curã corporis. 6. de sani. tuẽda Gal. testatur his verbis. Antoninus. n. ĩperatorũ, quos ipsi vidimus, prõptissimus ad curam corporis venit. Et si hęc cõiectura non mouet, moueat hæc altera, quod ipse, ipse inquã Galenus quotidie lauabat: vt Pliniũ,

ac Cęsares, Homericos proceres, Callimachi Pal lada, innumerabilesq; illustres, ac magnos viros taceam φιλολουτρούς, qui ad centesimum vsque annum peruenerunt, hæc insuper ibidem leguntur. Ergo quod ipse facere cōsueui diebus ijs quibus vel propter infirmos visitādos, vel ciuilia negocia, putaui me serius ad balneum accessurum, dicere non grauabor. &. x. therap. Quippe simile quiddā nobis accidere videtur, cum in frigidum solium post balneum ingredimur, ei quod ferro accidit cum tingitur, & reliqua. At memoratu dignum est quod subdit, Atque huius rei causa ad imbecilla corpora inuenta sunt balnea, quę ea præcalfaciant, atque ad frigidum solium præparent. non dissimile quidā faciunt, qui sine balneo frigida vtuntur, cum scilicet se ab exercitatione in eam saltu demittunt: siquidem cuiusmodi nobis est balneum, eiusmodi est illis exercitatio, & quæ sequuntur. Nemo igitur ambigat ad seruādam sanitatem balneum docta adhibitum manu saluberrimum esse præsidium. Nec minor eius est vis ad morbos curandos, tum eos qui mē bratim affligunt, tum eos qui vniuerso corpori noxam inferunt. Galenus in Cephalalgijs confugit ad Balneum.

Hippocrates tertio regiminis acutorum, Balneo lateris dolorem sedat, peripneumonicos curat, quod screatu educendum est maturat, facilē anhelitum reddit, & sedat pœnam, lenit iuncturas, cutim humectat, lotium cit, capitis grauedinem adimit, & nares emollit. Hæc omnia enarrans Galenus confirmat, ac probat. idemque Auicenna. Ioan. Mesue ad fluxum ventris, balneū ad cœlum efferunt. omnes in ephemeris febribus commune præsidium Balneum esse conueniunt. scatet balneis totus therapeutices octauus liber. mementote illic quàm honeste duos illos medicos solam inediam præcipientes deluserit, ipse bis in die ægrotum lauans. Recordemur q̃ acriter decimo volumine Philippum, & quicunque (pace vestra dixerim) voluerint esse Philippo similes, balnea damnantem increpet: videtur (inquit) Philippus ignorare quàm salubris res Balneum sit, & quæ sequuntur. Hecticas vero febres nemo est tam barbare, ac praue institutus ex ijs qui aliquid literarum monumentis mandarunt, quin balneis curet. Vnde ergo irrepsit iste veternus, ne furorem dixerim, medicorum cerebro, vt balnea ab ægrorum domibus prorsus expulerint, nec vti aliquo pacto velint? hoc dicere non erubescam aliud non esse in causa, vt tam paucæ hac tempestate hecticæ curentur, quàm balneorum neglectum. Solis enim lacte, & testu

dinis carne, quæ ambo calida sunt, extinguere se
brem contendunt. etenim citra auctoritatē quid
respōdebimus, rebus et naturæ sic argumentanti
bus. ephemera & hectica simplices calores sunt.
frigida igitur perpetuo remedium erit, si verum
est ꝙ omnis cura fiat per contrarium, ait. n. Gal.
xj. therapeutices. Quippe ipsius frigida pota per-
petuo est remedium, & decimo. Ac si quidē om-
nia curiose administrabuntur, tum quo ad Bal-
neum, tum quod nutrimenta spectat, vtique sa-
nandi eum quem marasmus consumit, spes est.
& octauo ex Hippocrate, Febris omnis pręter na
turam est, ideoq; victus rationem humidam fri-
gidamq; exigit. Si quando igitur variatur, non ra
tiōe febris illud fit, sed causæ. sed de his hactenus.
Ad putridas nunc febres descendamus. & ne ina
nibus fabellis vos detineam, de balneo in huius-
modi morbis sic sentimus. afflictis febre putrida
balnea temperata ex aqua dulci arte adhibita pro
sunt. sigillatim vero discurrendo dicimus.

In exquisitis tertianis (& si raro accidunt) bal-
neo vti vel inter initia expedit.

In nothis impurisve, non admodum turgen-
te corpore, simulac concoctionis notæ apparue-
rīt. Si maxima plethora fuerit deiecta aluo, in ijs
tamen omnibus virtutis, et eorum quę virtuti an
cillantur, assensum postulo, ipsarumque insuper
rerum, quas non naturales vocant, ex his infero
eos, qui solis syrupis, & catharticis has febres cu-
rare volunt, exorbitare nimium, atq; abuti arte.
istarum primam dilucidam facimus hoc modo.
De febre putrida in communi, & qua putrida est
xj. therapeutic. Galenus accuratissime differuit.
testis est ipse autor in principio libri sic scribens.
Febrium quas putrescens accēdit humor, primæ
& cætera. Nunc vnico cōtentus formo hoc epi
cherema. Illud remedium in putridis febribus
saluberrimum est, quod febrilem calorem extin
guit, & causam multifariam contrariando ad-
imit, huiusmodi Balneum est, igitur saluberri-
mum. prima antecedentis pars apud eos qui o-
culis non carent, & manibus, probatione non
eget. verum pro his qui solo vtuntur auditu,
citemus Galenum illic ita nos docentem.

Quisquis propositam sanaturus est febrem,
hic simul causam eius adimat oportet, & calo-
rem qui ab ea excitatus est refrigeret. hæc ibi.

Sed obsecro vos per Christianam pietatem,
depposito omni affectu, attentis auribus accipi-
te, quæ. x. eiusdem absolutissimi operis scripsit.

Hac igitur causa est, cur vulgo medicorum
ignotum sit, & quòd febrium omnium, qua fe-
bres sunt, proprium remēdium refrigeratio sit,
siue

ſiue ea talis actu ſit, ſiue poteſtate. & quòd alia multa ex accidenti febrem refrigerantia, ſunt remedia, de quibus & dictum nõnihil in præcedentibus eſt, & in ſequẽtibus dicetur. Quædam nanque complicatam quodam modo, duplicemque facultatem habent, ita vt & prima rõne, ſeu mauis per ſe proficiant, & ex accidente, quod genus balneum eſt. liquet igitur febrem, qua ratione febris eſt, balneo curari. ergo & materia exquiſitæ tertianę, immo cholera quatenus talis, eodẽ medicamine abolebitur. eſt enim febri conſimilium qualitatũ ac naturæ. at ſimilium cura ſimilis eſt. obiicies, materiam excernendam eſſe, quod febri non contingit. reſpondemus temperata caliditate balnei, vt ſuperius demonſtratum eſt, aptiſſime & citra impendium euacuari. nullus enim humor facilius per cutim expũgitur quàm bilis. nanq; humorum omnium tenuiſsimum eſt, ſuapteque natura à centro ad circumferentiam expanditur, igni in microcoſmo ſimilis. quocirca ad educendam bilem conuenientiſsima regio eſt cutis: argumento ſunt naturæ motus cum particulares, tum communes. videre licet tertianarum paroxyſmos ſemper ferme ſudore terminari. ait Auicenna à Galenicis theſauris mutuatus. cum videris paroxyſmũ incipere cum rigore, & terminari cum ſudore, ſcito eſſe tertianam cõmunem, id eſt criſim ipſam frequentius fieri per ſudorem quàm per quoduis aliud euacuationis genus. nec in vere exquiſitis, puris, ac legitimis tertianis humoris concoctio expectanda eſt, vt in alijs. craſsities enim & tenacitas humorum, qualitates illæ ſunt, quæ impediunt quominus per cutaneos meatus excerni poſsint. concoctio vero bilem craſſam reddit ac lentam, ergo ad huiuſmodi excretionem magis ineptam. porro ſuperius Galenus docuit balneo quicquid acre fumidum, fuliginoſum expirare, huiuſmodi bilis ipſa eſt quid plura? audimus, videmus, tangimus quanto quippiam acutius, quanto tenuius eſt, tãto exire per anguſtos meatus facilius. Vnde Glauconẽ ſuũ priori libro ſic alloquitur. Balnea vero ex aqua potabili ꝓſunt, tũ quia aliquid bilis educunt, tum quia qualitate ſua plurimũ iuuant: nam huiuſmodi balnea humectant, ac potentia refrigerant, & ſubdit. Atqui balneis admodum delectantur, ſi bis in die laueris non deliqueris. In ijs nulla de concoctione mentio fit. poſtea ſequitur. Si vero concoctionis ſigna apparuerint, ſi ſæpius laueris, non errabis. ergo ſuperius intelligit ſine concoctione. confirmant quæ dicit in cura nothæ proximo capite, ſcilicet, Neque ſtatim circa initia balneare expedit, ſed cum primum coctionis ſigna apparuerint: perinde ac diceret. non eſt vtile velut in exquiſita, in hac, corpus cum febris incipit, abluere. certe aliam ob cauſam dicere Galenus iſta nõ poteſt, niſi vt quo interſtitio nothæ ab exquiſitæ cura diſcrepet doceat. Ecquænam alia differentia eſſe poteſt quàm hæc? formo igitur hoc argumentum. aliquo tempore balneum conuenit in legitima, quo nocet in notha, ſi enim eodem tempore tunc vtriuſque materia eſſet pariter diſpoſita, proindeque eiuſdem qualitatis, in ſpuria vero poſt ſigna concoctionis vtile eſt. in exquiſita ergo & poſt tales notas, & antea. omnis huiuſmodi ratio temporis ab humoris ipſius aptitudine ſumitur, quę à craſſitie, tenuitate, tenacitate, atque fluxibilitate proficiſcitur. habet tamen quemadmodum & aliæ res, pura tertiana ſuos gradus, vt vna pura, alia purior, alia puriſsima nominari poſsit. vltima inuentu rariſsima eſt, de qua nos loquimur, & ſi quando accidit, ſolius potu frigidæ, & dulcis aquæ balneo curatur. Auicenna vero cum prima quarti, capite de cura tertianæ puræ præcipit, vt non niſi poſt concoctionem lauemus. de pura loquitur, tum quia frequentior, tum quia minus hoc modo errabimus. ego quidem, ſiquid duodecim annis, quibus artem exercui medicam, omni adhibita diligentia obſeruare potui, vix quatuor puriores tertianas offendi, tantum abeſt vt puriſsimas. ſed ad medicorum Homerum reuertamur. xj. de morbis curandis. itaque tum maxime eos, id eſt putrida febrientes, cum fiducia, vel in balneo lauamus, vel ijs quæ habitum rarefaciunt medicamentis vtimur, vel aquam frigidam, vel vinum ad bibendum damus, cum notas humoris concoctionis cernimus. & infra, Si mediocris eſt febris, & vires non validæ, ſed cum notis concoctionis, his qui ita ſe habẽt, balneũ prodeſt. inferius. Quare in cura iſtarum febrium quoad licet agendũ, vt quæ minus calfaciat, materia deligatur, aut ſi qua inueniri poteſt, quę non calfaciat, quẽadmodum in hoc caſu balneũ, vtiq; ea eſt petẽda. hiſce ſubdit hæc. ſi horror loto non acciderit, nullũq; primæ notę viſcus ſit imbecillũ, quodue multitudo crudi humoris in primis venis non contineatur, ex balneis duo hæc ægro compendia accedent, & quod redundantiæ humorum aliquid vacuabitur, & quod multũ febrilis caloris trãſpirabit. paucisq; interiectis. quippe balneũ totũ corpus euacuat, tũ quod fumidũ eſt ac fuliginoſum digerit. vlterius, in ꝓgreſſu tñ morbi, & loquitur de quacũq; putrida, quo tpe abſumpta iã ſuperuacua ſunt, & tũ cruda, tũ putreſcẽtia concocta, et cataplaſmatis rela-

xantibus & balneis intrepide vtare. quid de his vobis videtur grauissimi patres? aut à Galeno deficere opus est, aut confiteri in febre putrida, certis temporibus ac dispositionibus nihil esse æque salubre ac balneum. sed iam satis, superq; hominum authoritatibus immorati sumus, suauissimo speculationis nectare nunc reficiamus animum. si quid obstaret quominus balneum conferret in putridis febribus, esset humoris ineptitudo, at cõcocta materia non est inepta, impedit ergo nihil. concoctio enim cum putredinem inhibet: tum eas qualitates remouet, quæ exitui impedimento sunt. nãque quod fumidum est ac tenue, crassum reddit. quod crassum ac lentum, liquat dissecatque. proindeque disponit ad euacuationem. nec opus esse opinor omnimoda cõcoctione (vt probus quidam senex in cura Cardinalis Barẽsis contra nos argumentabatur). quemadmodum enim nec natura, nec medici errant quando semicoctã materiam passim atque suauiter educũt, illa crisim in plures vices distributam faciens, ij materiam minuentes sic, nec balneo delinquemus, si ad cutem tendentem exceperimus, obiter hoc dicere audeo, vix semel vidisse catharticum tribui indicijs apparentibus perfectæ concoctionis. Porro (vt repuerascere bono omine incipiamus) Galeni propositio indefinita est. quæ æquiualet particulari. cum enim ait signis concoctionis apparentibus. nec omnibus signis dicit, nec perfectæ cõcoctionis. porro eo tempore educere eam portionem potest, quę prima est, à qua febris ipsa depẽdet, bilem dico. ad hęc accedit, ꝙ cum vim habeat concoquendi, poterit semicoctum humorem concoquere, si hunc enim non potest, nec aliquem alium. cum ergo mediocriter coctum digerat, & digestum euacuet, quid dici salubrius aut existimari potest? Isti duo termini circa materiam putridæ attingendi sunt, concoctio & euacuatio. nec nos adeo rudes sumus, vt arbitremur quamcunque cruditatem posse concoquere, atque humorum quamlibet quantitatem educere: scimus ex philosophiæ sacrarijs, effectum non sequi nisi ex iusta proportione virium causarũ suarum. Romanam arcem pugnis, aut lapidibus iactis, dirui non posse, quis est qui nesciat? nutãtem vero ac labantem bombardarum impetu, violentiaque non admodum difficile. sic mediocriter dispositum humorem, nec nimium, balneo ad promptitudinem deducere, atque euacuare rationi cõsentaneum. nos morbi Gallici materiam incisam ac dissolutam virtute balnei vidimus: quæ adeo rebellis, pertinax atque indomita est, vt perpetuos morbos, saxeaque tubercula (vt in

D crea sæpius apparent) parere cõsueuerit. & si non tam forte, id eligam ad tertianam, quod proportione respondeat. adde quod si eadem decoxero, quibus illi suos conficiunt syrupos, digeram extrinsecus, vt illi faciunt intrinsecus. & cum materia post cutim latet, longe aptius & elegantius, caliditateque intensa, & vim digerendi augebo, effectus enim causæ respondet suæ. balneum igitur ex aqua potabili. quo decet ingenio, & conie-ctura adhibitum, quod paratum est materiæ excernet, quod semicoctum cõcoquet. eadem qualitate cutim recludet, vt pręconio authorum nostrorum superius constitit. Aridam, calidamque intemperiem, siue primorum viscerum, siue totius corporis, ad suam harmoniam reuocabit genuinis, natiuisque qualitatibus. causas ergo omnes putridæ febris detruncat. tres enim esse non

E oscitanter è Galenico penu deprompsimus, scilicet, omissis procatarcticis, impeditam transpirationem, intemperiem, & putridum humorem. horum vnicuique contrariari balneum abunde probatum arbitror ex quibus omnibus propositum à nobis epicherema, immo epistemonicum syllogismum, acri iudicio, viris, scilicet balneum febrilem calorem extinguere, & causas rescindere, sic (vt opinor constat) vt siquis negaret, parmularius esset, quemadmodum apud Fabium orator ille, rationi denique ac sensui repugnaret. si vero plethora, vti diximus, nimia fuerit, pharmaco prius purgandum censemus. non enim à balneo vltra vires expetere debemus. quoquomodo se habeat mollem clysterem semꝑ præponẽdum affirmamus, quando alui excrementa, & quę proxima illis, & loco & crassitie ad excretionem bal-

F neo faciendam inepta sunt. cum igitur in hac tertiana febre non modo concoctionis apparuerint signa, sed cum clystere, tum pharmaco deiecta aluus sit, eductisque ventriculo & intestinis, proximioribusque visceribus, ex crementis, atque humoribus, secundum cutim conditæ materiæ remanserint, naturaque expungere illas sudore gestiat, transpiratio impedita sit, refrigeratio maxime necessaria, tum ob febrem, tum ob intemperiem. ætas florens sit, tempus anni calidum. nullum ex proceribus viscerum adeo imbecillum, vt fieri hoc prohibeat balneum præ cæteris remedijs præsentissimam feret opem. pharmacum vero maxime noxium, ac perniciosum. quid enim est quod ventriculo, iecinori, capiti, cordi magis officiat, quàm huiusmodi medicinę, si mera toxica, medicamina nuncupari possunt. iam in adagium venit, medicinam quãlibet naturam sapere veneni. prædicant hoc veteres, recentiores nõ discrepant,

ſcrepant,ſenſus & ratio confirmant.humores na
turæ per ſudorem excernenti à circunferentia re
uocans ad centrum impedimẽto eſt, calidam in-
periem auget.Dumq; è longinquis corporis par
tibus attrahit,nonnihil bonorum qui in propin-
quioribus ſunt educat oportet.porro ſi humores
diuerſi ſunt,ſi loca deniq; diuerſa, qui fieri põt,
vt idem euacuationis genus ſemper conueniens
ſit?Nec pharmaca damnamus,alioqui vtilisſima
ſed hanc pernicioſam frequentiam, tumultum
iſtum(paceq; omnium dixerim)abuſum medica
minum.Video pasſim reiectis alijs,ſiue per incu
riam omisſis ad ea omnes,quos norim, medicos
conuerſos.Memini in ægrotum incidiſſe qui vi-
ginti dierum ſpatio quinque medicorum impul
ſu,cathartica vorauerat.quod ferreum,quod ad-
amãtinum corpus tantę non ſuccumbere violen
tię potuiſſet.Certe vereor,& doleo quàm maxi-
me,ne plures necauerint pharmaca quàm gula,
& gladius.& citra controuerſiam,exiſtimo, in-
ter alias huius tẽporis calamitates,hanc eſſe, vel
in primis connumerandam.O abuſum maximũ
o communem perniciem,execrabilem peſtẽ, lõ-
ge ipſis febribus peiorem.teſtis eſt ipſe humana-
rum mentium cõditor, & afflator Opt. Maxim.
Deus non oblatrandi, nõ lancinandi cauſa inue
hi in ψευδιατρούς,ſed orationem meam à cãdo
re atque pietate totam proficiſci. Quis nõ ſtoma
charetur videre quoſdam ſic ſe ad cathartica con
tuliſſe,dediſſe,vt nec Pontus, & Bithinia vni
uerſuſque oriens radicis barbarę,caſiæ,& ſcamo
nei ſufficientem ſubminiſtrare quantitatem poſ
ſint? Excanduit animus,dum iſta recordor, nec
intra limites me cõtinere poſſum. ad ſeria reuer
tor,de his alias fuſius dicturus.

Igitur ſi humanæ vitæ hoſtis pharmacum eſt,
ſi venenum,vſque adeo vt paululum modum ex
cedens necet,aut ad ſuprema pericula deducat:
Aqua verò corporib.noſtris familiarisſima, ami
cisſima,vt vel terminos egrediens, nocumẽtum
vix ſentiamus.inſuetũ illud hæc incõſuetis ẽt cõ-
ſueta magis.illud ingreditur. hæc forinſecus al-
terat,illud ſimulac hauſtum eſt,corrigi non põt,
hæc ſi obeſſet,quod ex rigore cognoſcitur, citra
impẽdium amouetur.qualitas illius,excepto ve-
neno,intemperiem auget,febrem intendit, hæc
verò & temperat,& febrem frigiditate ſua extin
guit.illud naturam mox à ſudore, ſanitate poti-
turam,impedit,hæc ſic proficiſcentẽ adiuuat cal
facta.Galen.ſemel aut bis illud in febribus nomi
nat atque laudat.hac vniuerſa methodus,atq; cu
randi ars ſcatent.ſed quid opus eſt eam laudare,
cuius beneficium nemo non ſentit? quæ necesſi-
tate,ſi manum ſubtraheret,laudari cogeret. hæc
nos pia parens vagientes excipit,ſordẽtes abluit,
fœtorem remouet,vix nati ea aſſueſcimus,mane
ac veſpere bibimus,carnes elixamus, fercula pa-
ramus.quid plura,ſi aqua humanum corpus ma
gna ex parte conſtat?Thales Mileſius,vnus ex ſe-
ptem illis Græcię ſapiẽtibus,aquam principium
rerum naturalium eſſe dixit. non ab re plerique
aquam nominari putauerunt,quòd ea viuamus.
quãdo citra ſuam opem ne vnum quidem diem
viuere posſimus.Quid igitur familiarius?quod à
teneris vnguiculis nos comitatur,naſcentes non
debilitat,timemus adulti.Gal.propter imbecilla
corpora balnea inuenta ſcribit,&nos quauis de-
bilitate territi balnea explodimus.Ipſe maraſmo
de hectica laborantes velut vltimo præſidio,bal-
neis curat,& nos decimo tertianæ die, vix ſemel
deiecta aluo,in corpore cuius tota debilitas à gra
uamine depẽdet,amicam vim balnei metuimus.
cur iſta debilitas non deterret potius ab exhiben
do pharmaco quod longe maius requirit virtu-
tis robur?Cur etiam cruditas,cum non minus re
quiratur ad ſoluendam aluum concoctio?mani-
feſta hæc ſunt & ante oculos poſita, aut negare
Galenum Græcoſque omnes,ipſumque Ariſto-
talem qui in *metaphyſicis*, *aliisq;* locis explicans
quot modis ſanum dicatur,balneum ſemper po-
nit,vt miſſa faciam quæ in enciclis leguntur quę
ſtionibus.Rationem denique ac ſenſum,aut no-
ſtra confirmari oportet.Cæterũ obiectiones eru
ditisſimi Euſebij(bona ipſius pace) confutandæ
diluendæque ſunt,& ſi ex ſuperioribus, ad fon-
tes eos digitum intẽderimus,è quibus omnis hu
iuſmodi rõ hauriri poteſt.Nec adeo lippus ſum,
quin viderim alienam perſonam ſumpſiſſe Euſe
bium,disſimulaſſe quis neſcit Glauconem Pla-
tonicum,Ciceronianum Antonium in oratore,
& dum eloquentiam damnat,acerrimũ eloquẽ-
tiæ aſſertorem Ioannem Picum,ſapienter imita-
ri voluiſſe.Seruata itaque ſerie reſpondemus.
Primæ ratiocinationis vis erat,poſt alui deiectio
nem ob virtutis qui ſequebatur defectum, bal-
neum fugiendum eſſe. Nos liquido monſtraui
mus non ſemper medicamine ſubduxiſſe aluum
oportere.vbi tamen præcedere debet (vti frequẽ
tius euenit)ſi ad artis ſigillum paratum fuerit,na
turæ gaudium, ac quies tãtum abeſt,vt imbecilli
tas caſuſque ſequantur.Et ſiquid eueniret imbe-
cillitatis,nõ idcirco deteſtãda ilico balnea ſunt.
maxima enim debilitas ea eſt quæ impedit ablu-
tionem,ac multo magis ventris ſolutionem.Prę
clara ſententia Galeni eſt ad hoc ſpectans xi.curã
di Methodi hæc ſcribentis.Si verò nec concoctio
nis

nis habet ſigna,nec virtutem validam , ſeruari is
planè non poteſt, quominus aut idem lauandus
in balneo eſt , aut medicamentis ijs quæ rareſa-
ciant vngendus,aut vinnm illi dandum,frigida-
ve offerenda.in quo enim omnino deſperata ſa-
lus eſt,imprudentis conſilij fuerit, apud vulgum
infamare præſidia quæ multis fuere ſaluti &c.
Cumque natura ad cutim pellit,nihil tam expe-
dite ſuccurrit,vt balnenm.nec illud perpetuo ve
rum,materiæ cruditatem,aut propriam debilita
tem in cauſa eſſe, quominus natura manum con
ſerat.ſi.n.hoc eſſet:nunq̃ tráſactis eius ſtatis(vt ſic
dixerim)horis,ignauæ ac deſidis , curanti medi-
co ſupplendæ vices eſſent . cõtra commune illud
iactatumq; dogma, ſi natura non mouerit moue
tu.ſæpe.n. nõ impetit,aut quia nõ irritata eſt, aut
ſiderum non fauet aſpectus,vel quia alijs inten-
ta eſt,vel largiore diæta impedita vti ſæpe vidi-
mus,aliaſq; ob cauſas.Satius,vt Plinius inquit,na
turæ in hoc voluntatem quærere,quàm rationẽ.
Quod tertio loco ieceras fundamẽtum , tale eſt,
vt ſuperſtrui nihil poſſit.nanque quod frigidum
eſt , dum febris coercet caloris exceſſum na-
turæ amiciſſimum eſt, & ſi ingenitum ſibi eſ-
ſet obſtruere,qua tamen actu calet, diſſecat ac a-
perit.Galen.6.de tuenda ſanitate de frigida atq;
feruente loquitur,nos vero de mediocri,ac tem-
perata.illarum enim altera innata vi , accidenter
altera ſtringit denſatque.eademque eſt & humi
ditatis ratio,quæ dum ſiccitati,infeſto calori an-
nexe repugnat,caliditate aduentitia atque acci-
dentaria ipſius aquæ,putredinem augeri prohi-
bente,ſalutaris admodum eſſe periculo deprehẽ
ditur.Nec ſinit prudens , ac ſagax natura oblato
contrariarum virtutum remedio,morbum illud
in ſuum cõmodum vertere.ipſa velut mẽte præ-
dita diſtribuit,contraria cõtrarijs opponit . ſecus
fruſtra ſimplicia componerentur,ſi temere vnũ-
quodque nulloque naturę regimine operaretur.
cuius vel hoc ſolo,admirabile ingenium atq; cu-
rã videre licet,quod inciſa vena is primo ſanguis
exeat,qui ater quiue craſſior eſt,ad fluxumq; ine
ptior.Nec temperatus calor mali quippiam per-
petrat.Gale.eos non lauandos docet putrida fe-
brientes,quorum aut turget corpus, aut notæ cõ
conctionis non apparent .

Nocumenta quæ Hippocrates, Auicenna, &
Galenus etiam ipſe enumerant,omnia ſequũtur
ex intemperato balneo,abſque arte,temere adhi
bito.Quid eſt tam bonũ quod temeritas,& igno
rantia non reddant peſſimum?forma,diuitiæ, vi
res,facundia abutenti pernicioſiſsimę ſunt.At ma
la exiſtimanda non ſunt (vt Fabius inquit) qui-
D bus bene vti licet.

Balnea,vina,venus corrũpũt corpora noſtra,

Atq; eadem faciunt balnea, vina,venus.

Non tot formulas abluendi,non tot pręcepta
tradidiſſent,ſi quàm maxime vtilia nõ putaſſent.
In tertianæ nothæ cura nõ abſolute prohibet A-
uicenna balneum , ſed non concocta diminuta-
que materia.argumento ſunt verba quæ ſubdit.
ait enim,rationem reddens qua balneo interdi-
cit.Nanque balneum facit deſcendere phlegma
indigeſtum propter illud quod effunditur ad lo-
cum putredinis,& permiſcet humorem malum
cum putrido,& reſoluit ſubtile,& facit remane-
re craſſum.hæc ipſe . Igitur ſi humor concoctus
fuerit minutuſque,abſurda iſthæc non ſequẽtur,
quando ex cruditate,& multitudine eueniãt om
nia.Auicennæ conſilium eſt,in notha ſerius lauã
E dum eſſe,quam in legitima,cũ eius materia per-
uicacior duriorq; ſit.At verò quid reſpondeã Ra
ſi eiuſque aſſeclis neſcio,Pudet dicere in hac are-
na euidẽtiſſime lapſum fuiſſe,ſecumq; barbaro-
latinos(ſic enim ipſos iſti Grammatici appellãt)
qui neglectis præceptoribus,fontibus, exempla-
ribus , & archetypo,ad diſcipulos,ad tenues, ne
ſordidos,ac lutulentos riuulos dixerim,ad depra
uata exempla,ſeſe contulerunt . à Galeno quem
imitatur,& ſuſpicit defeciſſe,tot rationibus ſibi-
que ipſi repugnaſſe.etenim in diuiſionib.in quar
tanæ cura balneum laudat,quod execratur in ter
tiana.doleo te reſpõdere non poſſe , ſed poſtquã
dempta tibi facultas hæc eſt,reſpondeant ſectato
res tui quique in hac cauſa patrocinantur tibi. Si
in quartana cõuenit,qui morbus diutinus eſt, cu
ius materia tãto craſsior,ac tenacior alijs eſt, quã
F to tertianæ tenuior incompactiorque . cur nõ in
cholerica febre?nullum quippe hic locum habẽt
diſtinctiones,nulla tergiuerſandi , aut ſubterfu-
giendi via.Vobis vero qui credere poſſum(Petre
ebane,Nicole alijq;)in hac cauſa, quos à Raſe e-
doctos,balnea damnaſſe prius video,quàm expe
riri voluiſſe.veſtra ĩtereat barbaris dare leges, nõ
accipere.Sed quid quæſo iſtud eſt quod legimus
in veſtris monimentis,diſſerentes balnea eſſe ſa-
lubria confirmatis,deinde pro virili vitanda eſſe
conſulitis,eadem(vt inquit Seneca)epiſtola eun-
dem,& amicum,& inimicum eſſe ſcribitis. Pu
gnant hæc,& ſimul vera eſſe non poſſunt. Nec ij
ſumus qui nomini,ac dignitati veſtræ derogare
velimus,vos plurimi ſemper fecimus , ĩgenioſos
viros, atq; pios exiſtimauimus . Sed Hippocrati,
Galeno,rationi denique atque experientiæ adhę
rere maluimus.vtrunque experti ſumus, & phar
maca iterare,& poſt balneum lauare contra rece
ptam

ptam à vobis Rasis sententiam, illud non ad votum hoc fœlicissime cessit. viderunt ista sæpe dilecti discipuli magnæq; spei iuuenes, Leonardus Pomus, & Calistus Siculi, vt multos alios missos faciam, qui eadem apud nos aluo subducta lauantes obseruarūt. Nec quotidianus hominum vsus rerum mutat naturam, sed potius vtentem (si malus est) refractarium reddit, malo comparato habitu. Num quia consuetum est odisse bonas literas, cuiuis vel docto, ac ꝓbo detrahi, nihil nō dānari, modo alienum sit, ignauos, ac sycophantas sublimari, philosophos pro nihilo haberi prorsus ἀτεχνός, quatuor, & quinq; composita cathartica commisceri, gemmas tritas, & aurum ad vorandum præberi, & id genus sex cēta, iccirco laudabile est. etenim cum multa mala sint, vna praua consuetudo omnia superat. Quod verò assumitis, humana corpora mutata esse proindeque nō conferre nunc, quæ tempore Galeni Alexipharmaca existimabantur. primo ambigimus an corpora mutata sint, non desunt qui putēt robustiora esse quàm olim. sed esto quòd ab illo statu declinarint. nil quod nobis repugnet sequitur. non enim eæ rationes variatæ sunt, è quarum sinu curatiuam methodum colligimus. nonne hoc seculo vt illo bilis tenuis est, à centro ad circulum mouetur, cutis porosa est? calens aqua reserat, liquat, dissecat. frigiditas cum caliditate pugnat, & humidum cum sicco. naturaque operatur, ac si mente prædita esset. præcipuum medici munus est iuuare naturam, omnisque cura contrario absoluitur. Dices corpora esse imbecilliora. At Galenus ꝑꝑ debiliora corpora balnea inuenta esse ait. Dices hodierna ingluuies maior est. corpa crassis lētisq; humorib. magis abūdāt. Nil contra nos qui concocta materia, aluoq; deiecta si tumuerit, lauandū præcipimus. Quāto plus mihi ꝗ pharmacorū patronis cōsuetudo faueat, si repeterē Pleonasmū cōmisisse me Valla clamaret. dānū verò qđ sequitur malo, ꝗ turpiter lucrari. nec me præterit ꝗ belle cōspirent, pedariū agāt, & mulus mulū scabat. semel ab hmōi Zoilis, Thessalis, Lamijs & Momis bellū ꝓbis viris indictum fuit. desinēt oblatrare nunꝗ, suo potius ꝗ alieno īpendio. purus ac integer offendi nō pōt? magnū theatrum conscientia est. nō deserit Iupiter Homericus terris, & vndis agitatū Vlissem. turpissimum est ob eas causas ab honesto declinare. Sed iā satis supq; nugatus sum, natiuū vitium nō facile imperio coercetur. etenim quēadmodū hęsitare principio mihi genuinum est, nec arte, aut industria diluere hoc possum: sic vbi nugari incepimus desinere nunꝗ. receptui cano, velaq; cōplico, rogās vt, si li-

A buerit, barbarū, ac nebulonē appelletis, impium verò, & iniquū me esse nullo pacto putetis. Dixi. DIA. Iste sermo fuit valde ꝓlixus. ego partim prę longitudine, partim quia talis modus loquendi non est mihi cōsuetus nihil intellexi: SOB. Nec ego, etsi ītellexisse nequaꝗ facerem, vt ipse dixit. EVSE. pependi ab ore tuo attonitus. hic formosissimus annus, iam redeūt Saturnia regna. reuiuiscet medicina, è Barbarorūq; faucibus eripietur. iā passim vbiq; bonę literę florent, auctores optimi legūtur, è specu (nescio quo) video quotidie ꝓdire vindices nō inertes optimorū studiorū. Dij faxint vt laurū aliꝗ nāciscātur, sub cuius vmbra suauissimi cantus musarū oīm auscultari liceat. Equidem tā vera tua mihi argumēta vn̄r, vt repugnātes non coarguēdi verbis, sed flagris cedēdos censeā. tergiuersari impium est, non pudet me victum fateri, doleo ꝗ maxime serius esse superatū. **B** Quid. n. homini accidere pōt vtilius ac gratius, ꝗ vt detersa ignorantię caligine bene operandi formula potiatur? ingētes gratias ago, uel relaturus qn̄q; si potero, nec aliquis è tuo latere me discedere videbit amplius. ANT. cādidissimo (& si noua licet vti metaphora) aureo mihi signādus lapillo, aut smaragdo hic dies est. Certo scio de me actū fuisse, si ad potionem aliā descēdissem. Deus Opt. Max. nostri misertus ē. misericordię suę gratias ago quotquot possum (vobisq; ēt ꝓbi, ac peritissimi doctores) qui tm̄ ꝓ mea salute laborem suscipere voluistis. delectauit modestia, ꝓbitas, ac pietas oīm. senum catoniana grauitas, iuuenis diligentia, humanitas ac pleraq; aliaq; palato meo mirū in modum satisfaciunt. vtrinq; acriter certatū est, lauari volo. famuli parate labrum, audite **C** medicū. lauabor & sanus si Deo placet. artē scire aueo modūq;, balneū tēperatum quibus cognoscā. frigidę quis sit vsus, ac naturaliū. obseruaui ēt Branchaleo te obiter, & quasi per trāsennā decōposita cathartica dānasse, auri & pretiosorum lapillorū pulueres. qui in vsu frequentissimo sunt. digna quidē intellectu, & nos audiēdi desiderio flagramus. BRA. alias de hmōi rebus sermo erit satagamus nunc sanitatis tuæ. deinde doctā Neapolim (oīm bonarum artiū, & scientiarum alumnā) reuersus, ope librorum adiutus, otij mei rationem reddā, nō oblitus trium amplissimorū Cardinaliū Cornelij, Cāpegij, ac doctissimi Parisiensis. ANT. Quod tacite promittis expectabo, sed iam parata est mensa, œconomus dat signū. pulsatur tintinnabulū, mēte satis laborastis. dādum est et aliqd corpi, interim vt pręcepistis, lauabimur. Deo Opt. Max. gratias.

Branchaleonis finis.

BARTHOLOMAEI à Cliuolo Medici Taurinensis De Balneorum Naturalium viribus LIBRI QVATVOR.

INDEX.

BARTHOLOMAEI à Cliuolo Medici Taurinensis LIBER PRIMVS,

In quo continentur Balneorum Aquensium Historia.

IN MARCHIONATV Montisferacis vel Montisferrati vulgo sub potestate Ducis Mantuæ, in planitie quadam vndique monticulis circundata vini & tritici satis feracibus (terra etenim pinguis, tenax & succosa, est subrufi coloris, operi figulino aptissima) ciuitas constituta est, quæ ab aquarum excellentia in ea scaturientium Aquæ appellationem sibi vendicauit. Hinc Aquensis Episcopatus nomen. In medio huius ciuitatis, quæ non omnino plana est, sed quoquo pacto monticulosa in parte quasi inferiori fons quidam scaturit amplissimo alueolo copiosissimam aquam fundens, limpidam adeo, vt nummus in fundo cerni posit, adeo calidam, vt nemo eius cõtactum ferre queat. Quin multorum puerorum periculo, experientia compertum est neminem euasisse, qui in eam decidens aluo tenus fuerit immersus. Tibię etenim & brachia ab ea aqua exusta curationem admittunt. at vel ipsa membra naturalia repentinam adferunt mortem. Hic fons cameratus est, lapidea testudine calce non incrustata, aut crusta iam corrosa à vaporum acrimonia, qui perpetuo tolluntur ab aquæ haud secus ac feruentis caliditate. qui materiam quãdam hisce lapidibus affixere lucidam parte extima, subnigricantem, duram. Infima qua lapidem tangit cinericei coloris, mollem, arenosam cum substantia, tum sapore, quam inferiorem substantiam talem existimo, eo ꝙ non vapor concretus sit: sed lapidis portio corrosa à vaporum acrimonia & calore, vel hoc vno argumento persuasus, ꝙ pars eorum lapidum extima solo manuum contactu disiliat. Sed huic substantiæ explicandę suum seruabimus locum: hic enim nudam balneorum historiam narramus. Postea illorum facultatem tam ex ijs quæ sensibus nostris sese offerunt, q̃ ab affectibus demonstrare contendemus. A dexrra huius fontis parte fons alius oritur quasi illi contiguus, nec enim duobus palmis ab alio distat, à quo aqua frigida scaturit, non minus iam dicta limpidissima: de quo nil sum dicturus, quia nec alteri miscetur, nec aliquid supra aliarum regionum aquas habet. Calidus hic fons hoĩs altitudinem æquans, ferè quadratæ latitudinis quauis parte duarum vlnarum longitudinem non superans siphunculum è medio emittit, ex quo submurmurans aqua in quadrum spatiolum eructat: ex vna parte quatuor foraminibus, ex altera tribus, septem subterraneas fistulas replet, quæ frustis ligneis pro arbitrio occludi & recludi solent. Tres versus dextram fontem inspicienti thermis duabus sufficiunt. Tubulus vnus in domum quorundam de Baueus nulla vtilitate producitur: habitantium enim negligentia dirutus balneorum locus est. Alij duo labũtur in domum quorundam qui de Becchu vocantur, vnus ad laconicum, alter ad gutturniũ & lauacrum. Ex quatuor alijs cuniculis à quadraro spatiolo versus lęuam prodeuntibus tres cõstituuntur thermæ. Primus ad ędes Franciscanorum repit. Secũdus in hospitium diui Georgij nomine insignitum labitur. Tertius in Reipublicæ thermas prorumpit, hodie dirutas aliqua ex parte & inutiles. Quartus in propatulam & sub dio expositam piscinam aquam eructat. Quæ & ipsa arte constructa, vndique altis parietibus cingitur, lateribus substrata, gradibus à duabus partibus ornata, quæ inuicem angulum acutum faciunt.

Atque cum duobus balneis contiguis Sancti Georgij & Reipublicæ, in lõgum ac latum cum prædictis duobus graduum lateribus incidentes quadratum constituunt. In quam lacunam per vnicum hiatum descensus est, probaticam illam Hierosolymarum piscinam diceres. Nec temere id à me prolatum putes. Ferunt enim ob prohibitos à balneis pauperes leprosos, & alijs morbis contagiosis vexatos, vim & facultatem eius aquæ deperditam fuisse, quam denuo totius populi precibus recuperarunt. Et piscinam illam publicam ædificarunt, in quam vnicuique paratus est aditus. Nec enim vt cætera balnea hostium & balneatores habet, qui ab introeuntibus præmium accipiant. Nunc lauandis pãnis eam mulieres frequentant. Sic itaq; ab eodem fonte à septem subterraneis cuniculis ex lateribus & lapidibus constitutis quinque fiunt balnea. Ex quibus duo collapsa, vsui hodie non sunt, veluti nec tertium Franciscanorum scilicet. Relinquuntur duo maximo & incredibili mortalium commodo vsitata. Quorum alterum si descripsero, omnium quinque descriptionem habebimus: non enim multum dissimili constitutione & artificio fabrefacta sunt.

Particularis Balnei descriptio. *Cap.* 2.

A Fonte circiter passus quinquaginta in hospitium Diui Georgij nomine insignitum, secundus tubulus quatuor leuæ partis, quos è quadro spatiolo fonti contiguo protendi iam diximus, primum ex alto decidit in angustum locum cameratum vndiq; stipatum adeo vt vapori non sit exitus. Locus hic Laconicum seu hypocaustum, aut sudatorium, & vulgo stupha dicitur: aerem habet calidum, sed adeo crassum, vt vix parietes cerni posint, huius latera & ostium varijs sunt instructa foraminibus, vnum capiti exerendo accommodatum, aliud brachio immittendo, aliud tibiæ, aliud vtrisque cruribus, sic brachijs. Aliud vt per alteram aurium vapor ille recipiatur. Hæc eadem aqua quæ hactenus per cuniculum vndiq; conclusum labebatur, ne calorem perderet: nũc extra Laconicum per canalem apertum per domum satis alta testudine fabrefactam defluit in vicinum quadratum spatium, lateritio pauimento, & lateritijs parietibus lustratum. Nec tamen tota, sed per occultum meatum canali prædicto suppositum prope fundum eius loci defertur. Huic loco peculiare nomen est Lauacrũ. Ita vt egredienti è Laconico sese offerat balneum non amplius calidæ aquæ, sed tepidæ. In cuius solium descensus est per gradus totũ illud latus occupantibus à summo ad imum vsq;, adeo vt magis vel minus immergi liceat, & interim sedere. Demũ aqua quæ per dictum canalem ad hominis altitudinem parieti domus annexum ferebatur, per meatum quendam in quadratam lacunam labitur, quam nõ temere posthac Gutturnium appellabimus. nam vtriusq; idem vsus & eadem constitutionis causa. Inibiq; feruidum calorem amittens in canalem parieti annexum ingreditur, qui prędicto canali per rectam lineam incidẽs, angulum acutum constituit. In huius alueoli atq; adeo totius quadri pariete quinque aut sex frusta lignea intus caua infixa sunt, in quibus veluti in gutturnijs prominens quiddam angustæ lingulæ inest in fronte, quod epistomium Marcus Varro & Seneca appellarunt, à quo aqua tepida ad auricularis digiti magnitudinẽ epistomio recluso defluit. His epistomijs se supponentes infirmi embrochas, seu Latinè irrigationes in cõmissuram coronalem supini super puluinari cubantes recipiunt. Alij in spinam dorsi, aut in brachium, aut genu, breuiter in suppositam partem, idq; vel sedendo, vel cubando. Populus ille locum illum Guttæ nomine insigniuit. Paries eius lateris, per quod aqua destillat ad embrochas totus candi-

D dus est Alabastri modo nitens, quam crustam si quis cultello seiungat, nec enim digitis potest, præduram ac nitrum referentem inueniet. Eius loci custodes certo affirmarũt illam purificatam in puluerem recipi, qui ad globulos tanta violentia è bellicis tormentis emittendos aptus est. Reliquum deinde aquæ extra domum vt inutile, p communem omnibus subterraneum meatum in proximum fluuium defertur. Sic tota domus thermarum tribus partibus absoluitur, & via ad has Laconico, Lauacro, & Gutturnio seu embrocha. Nec interim id omittendum est, in Lauacro & Gutturnio aquam calidiorem reddi, si vberius è canali parieti annexo sinatur effluere. Quod si minus calidam desideres, occluso superiori foramine id assequeris. In Gutturnio superiori occluso, & recluso altero qui à Gutturnio

E in quo aqua colligitur per epistomium prodit. Sũt & annexa huic cubicula, ad quę delati è balneo ægrotantes in lecto sudant. Reliqua balnea huic adeo sunt similia, vt superfluum iudicem ea describere. Non prætereũdum est, aqua fontis pistores & populum panem pinsere, pullos, capos, & similia immersa deplumari: sicq; capita, pedes, & viscera vitulorum, hędorum, & talium animalium, aptissime eius aquæ caliditate depilantur, expurgantur, & candidissima redduntur. Aquæ frigidæ vicini fontes plurimi. at calidæ vnicus in tota vrbe est.

Luti & Gutturnij descriptio, sitorum extra ciuitatem. *Cap.* 3.

A Dicta vrbe circiter quingentos passus à meridionali septentrionalem horam versus præterfluit nauigabilis fluuius nomine Bur-

F mida, cui ex aduerso latere opponitur monticulus, terra tenacissima opertus, subrufa, operi figulino aptissima, nec sterilis, nec admodum fertilis, alteram fluuij partem constituens. Et parte qua fluuius eum rodens superficiem destruit, videre est vastam rupem saxosam, saxis per laminas sese diffringentibus, operiendis tectis aptissimas, nec alia ex materia ea in ciuitate operiũtur. Alia parte fontis totus lapidosus est ex ijs lapidibus, qui calcem constituunt. Sunt inibi fornaces plures coquendæ calci accommodatæ, quę dum coquitur, sulfuris odore vicina loca mirum in modum inficit. Ab huius monticuli pede fontes oriuntur aquæ calidæ, omni destituti architectura: minus tamen calidæ ea quæ in vrbe est. Quæ adeo sulfur olet, vt circiter sexaginta passus quaquauersum sulfuris odor sentiatur. Quorum fontium aqua per apertum cuniculum per imbricem in proximam paludẽ aliqua ex parte labitur.

labitur. Hac ratione Guainerius aquam cupi vocauit. In hac palude, vt aiunt, similis aquæ fontes scaturiunt. Lutosa sunt paludis latera, & terræ subrufæ lateribus conficiendis aptißimæ. Ab eius paludis fundo homines lutum accipientes in proximam domum deferunt, ad id tantum fabrefactam satis quidem superbo ædificio, si cum vrbis opibus conferatur. Ab huius ædificij altera parte alia palus seu fossa est satis ampla, quæ non aliunde aquam recipit, sed in ea scaturit. Ibi videbis feruentis aquæ bullas sursum continuo ferri, idq; non vno in loco, sed permultis. Homines ibi sunt lutum in domum adferentes, quod è fundo vtriusq; paludis fodiunt, non eo loci vbi aqua scaturit: ibi enim arenosum & minus leue est, sed è vicinis & finitimis locis ea aqua tam calida est, vt ĩ ea immersam manum nemo nostrũ diu ferre quiret. Homines tamen illi luto fodiendo destinati, (mirabile dictu) se toto corpore immersos continent, donec ligone maximum vas ligneum luto implerint. Deinde natando è medio profundißimæ lacunæ decẽ cubitorum aut circiter altitudinem superantis ligneum vas luto plenum nonnunq̃ duo, & ligonem ad littus deferunt: cui deinde à littore in proximam domum deferẽdo duo insudant. Horum vultum & vniuersi corporis cutem si contempleris, coctorum cancrorum rufescentem illam crustam conspicere existimabis. Hæc cutis siccitas ab adustione contracta calidæ contactum minus noxium reddit. Quàm egregie hi potent, fabris ferrarijs iudicandũ relinquo: hi enim ad siccitatem & calorem ab ore ad pulmones protensa inhibendis, potione egent. Illi verò vini aut frigidæ inundantes amplißimos crateras exsiccant, quo hęc à summo capite ad imos pedes diffusa retundant: à natura, vt puto, edocti τὰς ἐναντίας τῶν ἐναντίων ὑπάρχειν ἰάματος. Hic ægrotantium alios videbis tibiam alteram in lignea capsula ex quatuor asseribus constituta detinentes, vndiq; luto illo obductam. Alios ambo crura. alios alterum è brachijs. alios ambo. alios totum corpus ad collum vsq;. alios cernes super puluinari stratos lutosam coronam, aut, si mauis, infulam gerentes. alios solam manum. alios solum pedem. alios vtraque. alia aquæ pars per riuulum descendit in infimam quandam domunculam, in qua per canalẽ alto loco situm lata, per epistomium vt superius in thermarum Sancti Georgij descriptione dictum est delapsa: ad embrochas in quauis corporis parte faciendas vsui est, ratione & modo iam eo loci enarratis. Sic etiam in riuulo in domunculam nondum ingresso plurimi aut brachia, aut crura felici successu immergunt.

De qualitate aquæ fontis in vrbe scaturientis. *Cap.* 4.

CVm omnium rerum inueniẽdarum, tum demonstrandarum duo prima sint instrumenta sensus & intelligẽtia, & ab his aggredienda nobis est huius rei indagatio. Sensibus autem & intelligentiæ inter alia sese offerunt effectus, à quorum cognitione ad causas descendimus, demonstratione vtentes, qua quia aliquid tale est, talem eius effectus causam esse demonstramus, idq; in hisce quæ non admodum sensibus peruia sunt. Ipsam etenim rationem quærere ipsum posthabendo sensum, imbecillitas est profecto & mentis hebetudo. Iccirco si in hac aqua, aut in terra in qua scaturit sal, nitrum, alumen, sulfur sese oculis nostris offerrent, non esset opus, nisi mihi recensenti quod vidissem præstita fide. Sed tantum sese offerunt spectãda hæc, aqua limpida adeo, vt nummus in eius fundo cerni posit: adeo calida, vt nemo eius contactũ diu ferre queat, gustui satis grata, paulum astringens, à qua vapores multi tolluntur ingrati, qui quasi bitumẽ referunt, mihi tinctoriæ seu infectorię pannorum artis odorem referre videbatur. Guainerius in sedimine factæ ab eo destillationis triplo sal, nitrũ superasse affirmat. Alumẽ, (vt inquit) superabatur, minima portio sulfuri relinquebatur. Vidi ego ex decoctione prædictæ aquæ plurimum salis relinqui: gustaui penidios à pharmacopæo ea aqua ĩcoctos & confectos admodum salsos, alios ex eadem massa, sed aqua puteali dissolutos nullam salsedinem habentes. Ex his neminem arbitror hæsitare, q̃n salis plurimum in se habeat. Præsertim cum si ea aqua in ęneo lebete ad consumptionem vsq; deferueat, liquido cernatur in fundo relictum sal, quod ego ipse expertus sum. Nitrum, præter dicta arguit paries Gutturnij, de cuius suprema crusta depurata nitrum haberi omnes vno ore affirmant. Præterea cum sal fosile inter nitri species à scriptoribus enumeretur, atq; inter se facultate non multum dissideant, quinimo tanta inter eos sit affinitas, vt vicissitudinalem transmutationem facile suscipiant, non in eis seiungendis diu laborandum est. Demum si sumatur per os ea aqua aluum subducit, ventriculum roborat. Mihi semel tantum & leuiter in ea loto aluum laxauit. Ob id vt longa experientia etiam docuit, à sale et nitro vim maximam accepit dissecandi, extenuandi, digerendi, calefaciendi & siccandi. Quę oĩa summa cum fœlicitate pręstat.

Siquidem

Siquidem sulfur vim illam repẽte in corpus de-
ducit. Alumen ob paruam sui quantitatem eam
deductionem astringendo nõ impedit: quinim-
mo astrictio illa nulla noxa coniunctam miram
vtilitatem adfert: omnes enim partes roborat,
sicq; illatam ab alijs relaxationem tollit. At ho-
rum omnium exiguam quantitatem secum ve-
hit paulo maiorem Maio mense, hac coniectura
persuasi, ꝙ subuiridem cerni ferãt. Hyeme cum
ambientis frigiditate impedita vaporum exhala
tione & densata finitimæ ædes aut secus ac nebu
lis & caligine offuscantur. Tũc sulfuris odorem
sentiri manifeste aiunt. Eius vrbis peritissimus
Medicus Dominus Baptista asserit eam aquam
eo imperante ab Alchymistis destillatam, ratio-
ne qua elementa à rebus solent seiungere, liqui-
do sulfuris maiorem quãtitatem demonstrasse,
deinde salis, postea nitri: inter hæc minima horũ
quantitas alumini relinquebatur. Sed esto. Id
ego persuasum habeo in horum quantitate co-
gnoscẽda nos frustra laboraturos, cum eam per-
spectã & cuicunq; aquæ mixtam, certo teneam,
longo interuallo ab huius facultate & vi distare.
Præter materiam etenim perfectissimam & eo
perfectionis numero dotatam, qualem alibi nõ
est inuenire, concurrit solis benignus calor, &
astrorum aspectus eam mirabilem vim illi aquæ
tribuens, quam qui ex arte sequitur, nunq̃ asse-
quetur. Non minus q̃ Alchymistarum turba,
aurum ex varia metallorum mistione nunq̃ ge-
nerabit: sed semper in fumum omnes illorum
conatus euanescent. Et tandem cum præcepto-
re Raymundo Lulio, per ignorantiæ & miseriæ
siluas errantes delirabunt. Nec habebunt qui ta-
li in caligine constitutos solentur, nisi fortè qua-
lem habuit Lulius eius delirãmẽti Monachum
aliquem, vt similes nanciscantur labra lactucas.
Quis quæso est calor ille? quæ est illa ars, aut in-
dustria, quæ ad imitationem caloris naturalis, &
innatæ homini facultatis, ex pane, carnibus, la-
ctuca, vino, & similibus, chylum, sanguinẽ, dein
de carnem, ossa, & eius generis alia poterit gene
rare? Ita in illis terræ visceribus cõtentum esse
quendam calorem innatam quandam facultta-
tem iudico, in hac parte huius rei generandæ, in
illa illius, quam nulla ars, nullus labor, nulla in-
dustria assequi potest. Sed vlterius q̃ par sit ser-
mo noster veluti equus effrenis verborum con-
secutione deductus est. Ad rem redeuntes con-
cludimus non modo difficile, sed ferè impossibi
le esse arte illius aquæ perfectionem assequi mi-
sti partes exacte seiungere, ab effectu omnia quę
compositum cõstituunt ad vnguem cognosce-

D re. Postrema duo vnico exemplo ita ob oculos
subijciam, vt nemo inficias ire possit. Quæ à na-
tura fit mistio multo perfectior est ea quæ à no-
bis fit, vnde eam mistionis nomine non digna-
tus est Arist. sed potius quandam partium adin-
uicem appositionem vult esse. In hac tñ exem-
pli' gratia Sarcoticum medicamentum assuma-
mus, nec ceram, nec æruginem, nec oleum pos-
ses ostendere. Sed horum trium adinuicem mi-
storum confusio talis est, vt neutrum separatum
cernere liceat, & ea abinuicem seiungere arbi-
tror impossibile. Neque ab effectu partes com
ponentes dignoscere conceditur. Non ꝙ putem
aquam esse mistum quoddam ex sale, nitro, sul-
fure, & alumine: sed cẽseo horum qualitatem &
vim in aqua esse, & non seruari seiunctam, sed
ita alijs immistam deperdi. Et tertiam quandam
E diuersam à mistis resultare, quam si experientia
examines, componentium nullum per eam co-
gnosces, nisi forte illorum aliquod reliqua lon-
go interuallo superãs, sui aliquod indicium ma-
nifestum prodat. Haud secus ac in dicto Phar-
maco, ne à proposito discedamus exemplo, æru-
go per se carnem liquat, rodendo: oleum eã pu-
trefacit, cera etiam non est vsui, quia nec abster-
git, nec exsiccat. at hæc omnia simul mista sarco
ticum medicamentũ generant: cuius vim si con-
templeberis, nunq̃ æruginem, oleum, & ceram,
id præstare suspicaberis. Sic aquæ huius, vt ita lo-
quar, fodinam falleris, si te posse diuinare existi-
mas ex solius facultatis animaduersione. Nec.n.
sulfuris vim exerit, neq; nitri, neq; salis, neq; alu-
minis, sed ex ijs mistam, quæ neq; hoc, neq; illud
refert. Nec hallucineris destillatione: si enim nõ
F salis genera, nitri, & similium facile solubilium
habeant venæ per quas ea transit: sed duræ alicu-
ius materiæ, nil substantiæ secum adferent, sed
solam vim, haud secus ac chalybeatæ aquę nun-
quam aliquid chalybis subsidebit. Ita alijs in om
nibus non modo metallis, sed & nitri, ac salis ge
neribus censendum, si dura fuerit & non facile
solubilis fodina per quam labitur: qualis est ar-
gentaria, plumbaria, ferrea, aurea, & similium
metallorum: vim enim solam ea aqua adferet,
non substantiam. Qua de causa ne mirere etiam
si plurimum habeat sulfuris & aluminis, exigua
tamen illorum quantitas appareat. hoc enim ni-
tro & sale difficilius liquescit, illud facile euane-
scit. Dicamus igitur, & nostrã imperfectionem
cognoscamus nobis datũ esse vniuersales rerum
causas cognoscere: at particularem omnium re
rum generationis transmutationem, & mistio-
nis modum omnem non perfecte conceditur.

Sic

Sic igitur ſermonem omnẽ reſecamus, vt huius facultatem teneas, te ad caput ſeptimum tanquã ad tutiſsimam anchoram relego, in quo eius facultatem longa experientia obſeruatam diſces. Hic quæ ratio dictare potuit in medium attuliſſe ſat fuit.

De qualitate aquæ fontis vltra Burmidam ſcaturientis. *Cap. 5.*

FOns ille è montis pede ſcaturiens aquã habet coloris ad ſubuiride inclinantis, aut melius in ſubcæruleum. Sulfur vehementer olet, ita vt vndiquaque ad paſſus circiter ſexaginta odor ille ſentiatur. Sapor & odor ingratus, guſtanti paululum aſtringens ſentietur manifeſte. Subſtantiæ non eſt tenuis, ſed craſsioris paulo q̃ altera, quæ in vrbe ſcaturit. Non adeo limpida vt illa, ſed quaſi ſuboſcura, præſertim parte qua per prædictum in eius hiſtoria riuulum fluit. Nam ab imbrice vnde in foſſam atq; in riuulum prorumpit limpida cernitur. Multo plus ſubſtantiæ ſeu eſſentiæ eorum per quæ permeat ſecum vehit q̃ alia, quod pluribus rationibus compertum eſt. quod vehementer oleat ſulfur, & tamẽ plus aluminis q̃ ſulfuris habeat: ferunt enim in luto grumos aluminis & ſalis inueniri, plures tamen aluminis q̃ ſalis. Guſtaui ſal concretum in epiſtomijs illis embrochæ ſeu gutturnij miræ ſalſedinis. Effectus præterea id indicat: omnes enim qui ex ea potant intollerabili ſiti vexantur. Ante quatuor aut quinque dies ventris onus niſi ope medica deponere nequeunt. Inde alumen in ea prædominari omnes conſentiunt, nemine reclamãte. Atq; in hac parte ab altera differt: itidem ab illa diuerſa eſt ꝙ plus fodinę, vt aiunt in ſe habeat. Tanta etenim eſt ſuæ fodinæ quantitas, vt à me ſuppoſitum ſtillãti ab imbrice aquæ argenteum nummũ, ante horæ minutam in croceum colorem primum, deinde in ceruleum immutarit. Multa alia ſunt argumẽta color, odor, ſubſtantiæ craſsities, pondus, & ſimilia. Cõueniunt autem hi fontes, quia vterq; eandem participat fodinam, ſed differunt per magis, & minus, hac de cauſa ĩter ſe facultate ſunt diuerſiſsimi. Ille.n. in vrbe ſcaturiens diſſecat, aperit, diſſoluit, extenuat, deinde ſequitur moderata aſtrictio ad partiũ robur. Hic vero nimia aſtrictione alijs & ſibi viam occludit: vnde factũ cenſeo ꝙ illic nulla habeantur balnea à ciuitatis fonte plurima.

De Luti qualitate. *Cap. 6.*

E Fundo vtriuſq; foſſæ de quibus antea cœnum colligitur non abſimile luto terreæ maſſæ, ex qua figuli fictilia vaſa conficiunt, quæ non ſubruſa ſunt, ſed coloris cuiuſdam à cineritio perſpicuo ad nigrum tendentis, eius generis multa Lutetiæ Pariſiorum conſpiciuntur. Si in cineribus aqua diſſolutis fuſcum conſideres colorem, illius luti colorem habebis. Subſtantia nil aſperitatis in ſe habet tactui manifeſtæ: quinimmo adeo molle, lene, & vniforme tãgenti apparet, vt holoſericum ſuperna parte conduplicatum tractare videaris. Guſtanti terreus ſapor omnem alium offuſcat: aſperitatemq; aliquam lingua ſentiet, cuius contrarium tactus iudicabit. Adeo calidum eſt, vt ſtatim poſt euulſionem citra noxam corpori nequeat admoueri. In eo grana aluminis, & ſalis piſi magnitudinẽ ęquantia inueniri ferunt, plura tamen aluminis q̃ ſalis eandem illi luto cum ſua aqua facultatem tribuunt, niſi ꝙ in ſuis operationibus tanto eam virtute ſuperat, quanto efficacius operatur ſolidum corpus tenui, vt ferrum candens, flamma, & emplaſtrum, perfuſione ex earundem rerum decoctione facta. Ac nõ modo denſitate, verum & multitudine ſuæ materię vehementius ſuas facultates membris imprimit q̃ aqua, & diutius ea impreſsio durat, nec tam facile euaneſcit, q̃ quæ ab aqua inducitur. Hęc autem felicius præſtabit, ſi parti hærens refrigeſcere non ſinatur: ſed tandiu ibi relinquatur, quãdiu calorem ſeruauerit. Non tamen exſiccandi & adſtringendi facultatem habere experientia demonſtrauit, quin potius omnino cõtrarias vires liquido pręſtare cernitur: ſiquidem mollificandi quæ dura ſunt trahendi, & reſoluendi maximam vim habere cernitur. Quod tam experientia omnibus manifeſtum eſt, & omnibus perſpicuum, vt id probare longiori ſermone ſuperuacaneum iudicem.

Quinam affectus profligari poßint ex horum Balneorum vſu. *Cap. 7.*

INter morborum differentias à Galeno libro de differentijs morborum enumeratas: morbi quidam ſunt in intemperie conſiſtentes frigidi, alij humidi, alij frigidi & humidi, idq; vel citra humorẽ, vel cum humore pituitoſo. Hoſce affectus in quauis parte conſiſtentes horum Balneorũ, Laconici, Embrochę, aut luti, aut potionis vſu feliciſsime curari nõ dubitamus. facilius autem vel difficilius pro diuturnitate morbi, humoris tenacitate partis, ætatis, ac ſimilium diuerſitate. Atq; non ſolum has morborũ ſpecies profligari poſſe reor, ſed has tanq̃ primam aliarum regulam & ſcopum propono, ad quem intentus Medicus facile diuinabit ac prædicere poterit, hunc pituitoſo affectu ac frigido vexatum, maximum cõmodum ex eorũ vſu ſenſurum: illũ vero bilioſo affectu laborantem, concalfactũ & exſic-

catum, nil cõmodi sed plurimum damni reportaturum. Ita de mistis affectibus iudicandũ, magis aut minus iuuandos, quo magis ad huius aut illius naturã accesserint. Interim nõ inficiamur, quin melancholicus succus maximam in melius mutationem non sit accepturus: vt pote ob sui frigiditatẽ & crassitiem calfactione & extenuatione egens. Sic & sanguinis participes affectus, in ambientẽ celerius dissipari poterunt. & pars affecta aquæ vltra Burmidẽ astrictione roborari, ne facile fluxionẽ recipiat. Sed iam sermone vniuersali pręmisso eum in particularibus elucidemus, morbos qui à pituita originem trahunt ꝓcurrentes, à capite exorsi. vexetur aliquis intolerabili & antiquo capitis dolore à pituita, si ita videtur vitrea (quę in colo intestino deteta colico dolori similem passionẽ Galeno excitauit) huic præsentaneum remedium erit balneũ, sub quo illius partes comprehendo. Sic resolutos. i. paralyticos duos allocutus sum sanitati restitutos huius solius remedij auxilio, alijs præcedentibus, q̃ præmittenda erant. Prætereo ea oĩa, quæ Guainerium verè narrasse censeo. Ita spasmo idest neruorum contractioni, à repletione pituitę opitulabitur, veluti & oris torturæ, Lethargo, congelationi, affluentiæ frigidæ fluxionis, & vt paucis absoluam, oĩbus cum cerebri, tũ neruorum frigidis affectibus. Eadẽ ratione suffusioni præsertim si adhuc in generatione est succurrẽt. Sic tinnitum aurium à vapore crasso dissoluẽt. Itidẽ olfactui & auditui obstructis ab humore frigido. Haud secus linguæ & gingiuarum mollitiei, defectui gustus, fluxui humiditatum ab ore, tussi humidæ. Asmathi, ac alijs pectoris morbis à causa frigida genitis. Sic & ventriculo laxato & humido subuenit, in quo pituitæ copia infarcta est. Ita iliacæ passioni, & colico dolori à flatibus crassis & viscidis. Quin & vteri superfluã humiditatem tollit: hacq; de causa mulierem sterilem fœcundam reddere potest. Ferunt & eius aquæ, quæ in vrbe est, potu calculum diffringi. Eodem pacto Arthritidas à pituita ortas, ac ischiadicum dolorem supra hominũ opinionem iuuat. Sic vidi plurimos, quibus ob acceptum in genu, aut in cubito vulnus materiæ copia in eam partem defluxerat, quæ œdematosum tumorem excitauerat, à quo aut brachiũ, aut crus adeo rigida detinebãtur, vt earum partium motum perdiderint, pristinum motum omnino recuperasse. Admirabilem enim facultatem habent in duritie etiam scirrhosa dissoluenda, & neruis roborandis, ex quouis duorũ vltimorum duritiei generum fuerint. Triplex enim durum

D est Galeno libro.5.cap.4.simpl. durum siccitate, cui non auxilio sed damno esset. Durum tensione, & durum concretione, duobus his auxilio euidentissimo est: præsertim vbi tensio à frigidæ materiæ multitudine fit. Nollẽ tamen à me iam dicta ita intelligeres, vt existimares te à quauis Balnei parte promissos effectus assequi posse. Longo etenim interuallo seiunguntur, quæ Laconicum, Lauacrum, Embrocha, Lutum et eius aquæ potio in corpus nostrum agere nata sunt, vt sequenti capite docere speramus. Felicissime etiam morbi, qui vniuersum corporis habitũ fœdant, & afficiunt: cuius generis sunt psora, impetigines, vitiligo, elephantiasis, & similes, abiguntur: diuino potius q̃ humano sacrorum istorum Balneorum vsu.

E

LIBER SECVNDVS

Quo dictorum Balneorũ Aquensium rectus vsus continetur: Et ex consequenti omnium similis fodinæ & facultatis.

Facultatum vniuscuiusq; partis Balnei explicatio, & primum de Laconico. *Cap. 1.*

MORBORVM curationes methodo prosequi non possumus, nisi prius saltem crassa Minerua, aperuerimus variarũ balnei partium vim & facultatem. Has autẽ tres esse dicebamus, Laconicum, Balneum, & Embrocham, quibus Lutum, & aquę potionem addemus. Quidam enim sunt affectus, quædã corporum constitutiones, quibus ex vsu est solũ Laconicum, aut solum Balneũ, aut solum Lutum, aut sola Embrocha, aut sola potio. aut ex ijs duo aut plura, aut pauciora, atq; modo hęc, modo illa. In quibus ratione præscribendis hallucinabitur: quisquis horum facultatem non prænouerit, quam vt doceam horum curiosas & inanes Conciliatoris, Sauonarolæ & similiũ definitiones præmittere, non minus absurdum iudico, q̃ si Grãmatices præcepta enumerare aggrederer, vt dictiones & phrases quibus vtor facilius intelligerẽtur. Neq;.n.oĩs qui de re aliqua suscipitur sermo debet à definitione ꝓficisci: sed solũ is qui est de his, de q̃bus non facile intelligitur quid sit id, de quo sermo habetur. Longe igitur præstantius et ꝓposito sermoni aptius iudicamus, nouisse, Laconicum duplex ĩueniri, siccũ & humidũ.

F

Siccum appello cõclusum vndiq; locum, in quo aer calidus habetur ignis calore concalfactus. Eius generis hypocausta in Germania hodie frequentissima visuntur. Humidum voco, in quo aer calidus quidem est non ab igne, sed ab aquæ vaporibus inibi retentis, & aeris congenitam qualitatem alterantibus & perspicuitatem offuscantibus. Tale illud est de quo nunc sermonem habemus. Cuius facultas cum in aeria substantia consistat, duplici rõne in corpus opatur: quia admouetur cuti, & quia intro sumitur per inspirationem. Atque suas facultates aer ille facilius alijs in corpus insinuabit. Siquidem nemo inficias ire potest, quin tenuior substantia facilius crassiori sese insinuet, in reliquis seruata æqualitate. Præterea non modo facilius suas operationes exercebit, sed & vniuersalius, nulla etenim est vel minima particula exterior, quæ eius contactum effugiat. Adde hunc quaqua versum, promptius permeare foris intusq;. Potest autem prima hęc totius balnei pars Laconicum dicta, materias per totum corpus tum calfacere, tum vero liquare. Prȩterea quæ inæqualia sunt ȩquare, & cutim laxare, & multa excrementa quæ sub hac detenta fuerunt vacuare. Humores liquare, non solum quantum laconicum siccum, de quo Gal. x. Met. sed & magis verisimile est. Cum nil aliud esse existimem humores liquare, quàm eos qui vel à siccitate, vt in melancholia contingit, vel à frigore, vel à crassitie, vel à viscididitate, vt in pituita pręsertim vitrea fieri solet, parti alicui hȩrent humidiores, tenuiores & vt vno verbo absoluam, fluxiles magis reddere. Hæc autem à vapore & aere calidis, nec admodum siccis, nec admodum humidis cum non ab aqua dulci emergant, sed salsa, nitrosa, & sulfurea, cui incidendi, extenuandi, abstergendi & calfaciendi vis inest: non solum quantum à laconico sicco posse præstari: sed etiam multo potentius verisimile est: si vulgatum illud principium consideremus quo admonemur contraria contrariorum remedia esse. Eadem ratione & maior ab isto sequetur cutis laxitas, & maior excrementorum circa cutem hærentium exhalatio. Haud silentio inuoluendum iudico, quod cum summe sit obseruandum, negligi tamen conspexi: aerem hunc quotidie mutare conuenit, ne vitium contrahat: siquidem omnia calida & humida in loco calido & humido detenta, nisi difflentur prompte putrescunt. Id vt fiat, fenestras vitreas septentrionales circa solis occasum aperire oportet. Deinde linteolo vel flabellis contentum aerẽ explodere. Sicq; nouo se insinuandi potestatem facere: demum aquam ex qua vapores tolluntur mundam, puram, limpidam, aç fluentem esse necesse est. Non infectam cœno vel lotione mulierum quibus menstrua fluunt, aut elephantiasi, Lepra, morbo primum Neapolitano, nunc communi, aut simili affectu laborantium: alioqui plus damni quàm vtilitatis ex his vaporibus sentient: nam humores ab illis cõcalfacti prompte putrescent, & febrem excitabunt putridam, aut alios affectus humorum putredinis soboles. Alia multa dici possent, præsertim circa loci & tubulorum structuram, veluti canales neq; æneos, neq; plumbeos debere esse, nec locum angustum nimis, & humili contignatione, nec ligneis, sed lateritijs parietibus conclusum, tot & talibus cubiculis contiguum, & similia multa: quæ omnia prætereunda iudico. Non enim architectum, sed Medicum instituendum suscepi. Haud tamen tacendum est, præter iam dictum Laconicum, vehementissimum & in agendo efficacissimum parari posse, si occlusus ille canalis de quo in balnei historia, perforaretur: illi etenim foramini affectum membrum superpositum, incredibile sentiet iuuamentum.

De Balnei facultatibus. Cap. 2.

CVm balnei cum nomen, tum facultas, hac in disceptatione primas partes sibi vẽdicent: de illo ex Hip. & Gal. varijs locis merito disserendum est. Balnei nomen dupliciter sumi consueuit. Aliquando omnes simul balnei partes comprȩhendit Laconicum (de quo primo loco egimus, quia primum est situ & vsu) lauacrũ, Embrocham seu Gutturnium, lutum, & alia loca Lauacro contigua, quæ ante ipsius vsum vel post sunt vtilia. Aliquando solum lauacrum balnei nomine intelligimus. At aqua ex qua perfundimur vel simplex, nec mista est, ac ex eorum natura quæ Græci ἄποια vocare consueuerunt, vel mista ab arte, vel à natura. Priorẽ dulcem appellat Galenus. Ex posteriori quam à natura mistam dixi, sponte nascentem vocat. De quarum facultate & vsu tertio sanit. tuendæ se dicturum pollicitus quidem est, at promissi immemor verborum consecutione deductus, hoc omisso ad lassitudines diuerrit. Nec de illis alibi mentionem fecit, nisi obiter & per transennam, vt com. in Aph. II. sect. IIII. & 8. Meth. vbi ex lotione in aquis aluminosis quendam in diariam incidisse scribit ob cutis stipationem quam inferunt. At de balnei aquæ simplicis seu dulcis viribus, varijs in locis scripsit, ex quibus eas collegimus, quas proposito balneo aquensi in vrbe scaturienti conuenire censemus. Qua-

„ lia sunt balneum dulcis aquæ calidæ calfacere,
„ partes duras, densas, tensasque emollire, funde-
„ re, rarefacere, ac meatus dilatare: excrementum
„ putreque, si quod intus ad cutem hæret, euo-
„ care, totum corpus vacuare. Quod fumidum ac
„ fuliginosum est digerere. Sitibundos, eos qui nõ
„ sitiunt efficere. Liquefactis in corpore excremẽ-
„ tis fluxiones excitare. Alimentum in corpus di-
stribuere. Adhæc lateris pectorisq; & dorsi dolo
rem mulcet, sputum maturat educitq;, & spi-
ritum facilem reddit, lassitudines tollit, vrinas
ciet, capitis soluit grauitatem, & similia iuuamẽ
ta præstat. vt. 3. sanit. tuendæ, & com. III. in lib.
de. Rat. vic. in Ac. ac alijs in locis. qui effectus cũ
particulares sint, non veniũt enumerandi, quan
doquidem methodico vniuersales facultates tra
didisse sat est. Qui omnes effectus si moderatæ
caliditati & digestioni simplicis aquæ tribuun-
tur, quanto magis huic sunt tribuendi: in qua
præter acquisititiam caliditatem est & innata ca
liditas: deinde tenuandi, incidendi & abstergen
di vis à sulfure nitro & sale: vt ex i x. simp. est ma
nifestum. Ascribuntur quidem balneo dulcis
aquæ alij effectus, humectare, calfactos, & à sole
adustos refrigerare, febricitantibus etiam arden
te auxiliari, somnum prouocare, sitim sedare:
quos proposito balneo cõuenire non putamus,
nisi forte per accidẽs vacuata materia calida ho-
rum aliquod præstent. Nec etiam huic balneo
conuenit quod habetur com. in Aph. xv. sect. II.
„ Quæ fit per balneas euacuatio parua est, & ferè
„ solam cutem euacuat: quæ autem sunt per carnẽ
„ & partes solidiores dispersæ superfluitates, haud
„ sufficienter balneis vacuãtur. Cuius oppositum
„ asserere videtur x I. Meth. inquiens Balneum to
„ tum corpus euacuat. Et cõ. in Aph. II, sect. IIII.
„ scribens. Balnea calida præsertim sulfurea, nitro
„ sa & bituminosa totũ corpus æqualiter euacuãt.
Quæ sententiæ si non seorsim examinentur in
morem eorum, qui Galeni flosculorum aut ve-
rius fæcum sunt studiosi, haud difficile erit iudi-
care nil illis inesse contrarietatis. Quandoquidẽ
duplex Galeno constituitur euacuatio, particu-
laris vna, altera vniuersalis. Particularis est, quæ
partem duntaxat aliquam excrementorum one
re pressam leuat: Vniuersalem vero appellat,
quæ cõmuniter ab vniuerso corpore humorem
subtrahit. Cum itaq; à Galeno dictum sit totum
corpus balneo vacuari, non iccirco dictum est,
quòd omnes etiam in alto delitescentes partes
perfecte expurgentur, quales sunt quæ primæ re
gionis nomine comprehenduntur: sed quia vni
uersalis vacuatio sit vniuerso primum corporis

D ambitui exinaniendo accõmodata: postea vlte-
rius & diutius agẽdo etiam alijs partibus. Adde
non inficiari Galenum per carnes & solidiores
partes dispersas superfluitates balneo vacuari,
sed non sufficienter inquit. Adhæc cum per so-
lam cutem dispersas superfluitates vacuari di-
xit, addidit ferè. Duplex igitur responsio inuen-
ta est. Prior ex varia significatione totius. Poste-
rior ex additione duorum aduerbiorum ferè, &
sufficienter. Si itaq; à toto corpore vacuare bal-
neo simplicis aquæ conceditur ob leuem resol-
uendi & digerendi facultatem, quam nactum
est, quanto magis id nitroso & sulfureo attri-
buendum est, Alia obiectio sese offert, quam
diluere non erit absurdum, ne cuipiam negotiũ
facessat, & eam quam meis dictis tribueret fidẽ
imminuat. Cõ. III. in lib. de rat. vic. Ac. scripsit διὰ ἁλμυρὸν
E γιγνομένου δὲ καυσώδους πυρετοῦ ἐναντιώτα-
φλέγμα σηπόμενον, ἴσον ἐστ' ἐκείνων διαφορεῖ-
τον ὑπάρχειν τὸ βαλανεῖον. οὔτε γὰρ, ὁ πικρόχολος χυ-
ται κατὰ τὸ δέρμας, καθάπερ ὁ παχὺς τε καὶ
μός, οὕτω καὶ ὁ φλεγματικός, διὰ τὸ πολυχρονίου
γλισχρὸς ὑπάρχειν οὔτε σβέννυται verba adfer-
πέψεως δεόμενος. Ipsamet Galeni interpres
re oportuit, quòd Galeni sententiam ascribere nõ
non fidem seruarit, alioqui Græca donentur sic
solemus. Quæ si Latio sermone salsa putre-
habent. At si febris ardens à pituita esse balneũ
scente gignatur, aduersissimum illis pituitosus hu-
scire oportet. Haud etenim ita quemadmodum bi-
mor per cutem dissoluitur, tum lentorem,
liosus, ob ipsius cum crassitiem concoctio-
Neq; extinguitur cum diuturniori de affe
ne egeat. Hæc verba sententiam nostram non in
F ctibus pituitosis horum vsu profligandis Primo ga
fringunt, idq; pluribus nominibus. ea pituita pu
in tali febre, cum in venis maximis resistit, quali
trescat, duplici ratione vacuationi in quas primo
tate crassa & tenaci, ac partium longo ho-
balneum operatur interuallo: ob id euacuemus. At bal
rum vsu egemus, vt aliquid autem fe-
neum calfacere iam diximus: ardenti itaque caloris
bri calfactio perniciosissima: plus quàm refrigera-
ex ijs balneis sensurus est æger, Hac enim spe
tionis ex vacuata materia calida. & pharmaca
vbi non destituimur, in febribus, calfaciant. Se-
cathartica propinamus, etiam si causam ad-
cundo cur in pituitam parum possit posse dif-
ferens non scribit eam per cutem non hoc est, quem
solui, sed addit καθάπερ καὶ οὕτω. quidem vtrũq;
admodum, & ita, quasi fateatur transpiratione dissolui,
sudoribus & insensili imparem esse. Atq;
sed dissolutionis facilitatem hac

hac de causa postrema particula nõ balnei vsum in hoc affectu, sed vtendi tempus auersari videtur, nempe ante coctionem, quæ pituitę necessaria est, bili non æque. tandem demus, si ita vis, id non præstare dulcis aquæ balneum, quid vetat quin id præstet propositum balneum, cui decuplo maior vis inesse liquido conspicitur ab ĩmistis, quæ sua tenuitate, sua abstersione, suo calore hæc potentius & citius agere nata sunt? Sed si inter hæc balnea tanta est viriũ diuersitas, quorsum à nobis calidæ & dulcis aquæ effectus enumerãtur? Cùm mistæ potius ex nitro & alijs iam dictis sint adferendi: id optima ratione factum iudicabit quisquis ex iam factis hypothesibus didicerit, hasce facultates à moderato illo calore & humorum euaporatione emanare. Quę vires cum potentius & efficacius hæc nitrosa & sulfurea sequantur, cur denegabitur probandi ratio, quæ à minori ad maius deducitur? Hac ratione moti initio eas subtraximus facultates, quæ à frigiditate & humiditate congenitis pendent. Absurdum iudico huic narrationi hoc loco particulares balnei effectus inserere, siquidem & numero infiniti & fallaces sunt, adeo vt sine limitatione talia pronunciantes non errare sit impossibile. vnde Galenus. V I. sim. in plantarum historia enarranda summum & grauem virum Dioscoridem reprehendit, ꝙ simplicium aliquot particulares effectus aliquando stylo sit prosequutus. Quis. n. non irridebit si audierit balneum idem calfacere, refrigerare, impinguare, & idem corpus gracile reddere? Cùm tamen hæc vera sint: sed refrigerat, & gracile reddit nõ per se, sed per accidẽs: non id corpus ex illius vsu, sed ex & abusu patitur, abusum autem sub vsu, de quo postea comprehendere par est. Quare his erimus cõtenti, nedum propositæ rei aliquid luminis adferre contendimus, in tenebras incidamus, vt populo accommodatam disserendi rationem sectemur.

De embrochæ facultatibus. Cap. 3.

Εμβροχὴ Grȩcis, Latinis irrigatio dici posset. Si quidem eam indicat irrigationem (à verbo βρέχω, quod pluo ac irrigo significat) qua per aquam per epistomium è gutturnio defluẽtem, aut alia rationę profundimur, vt ĩ impluuio imbrium tempore fit. Hæc embrocha suæ aquæ vires & effectus iam dictos præstabit, eo dfferens ab eiusdem balneo, ꝙ vni tantũ particulæ etiam minime accommodari posit & cuilibet, vt capiti, spinæ, cubitis, & alijs artubus, illud vero nequaq̃. Deinde ꝙ in profundum promptius penetret, quod vehementius, & potentius agat, id quod ratio & experientia demõstrarunt, in phrenitide, in sistendo è naribus sanguinis fluore, & in alijs affectibus, in quibus ex alto aquam simplicem, aut decoctum aliquod stillamus. Quare si antedictas harum aquarum qualitates desideremus, vbi frigido & craso humore occupatam vnam solam particulam liberare volemus, fœlicius id asequemur embrocha aquæ in vrbe scaturientis, q̃ eius quę extra. Hæc enim ad neruos humectatos & relaxatos art⁹ accõmodatior videtur: quandoquidem potẽtisime exsiccat & astringit. Illa vero ad ea, quæ ob humoris copiã calfactione, exsiccatione, extenuatione, incisione, abstersione, digestione, & similibus egent.

De luti & potionis facultatibus. Cap. 4.

AD Luti facultatem cognoscendam sufficiant quæ initio proprio capite de Luti qualitate inscripto diximus, ne eadem bis sint repetenda. Potata illa aqua quæ in vrbe scaturit, aduersus humores in ventriculo, intestinis & venis mesaraycis hærentes potentisime suas vires exercebit: nullo enim interueniente & integris viribus eas partes attinget. Idipsum in pulmone & thorace faciet, facilius tamen & difficilius prout pars propinquior aut remotior erit à meatibus per quos illa transit. Hę tamen omnes multo fœlicius ex huius potu q̃ ex balneo, iã dictos effectus asequentur. Quæ extra vrbem est ad relaxationem earundem partium ex sola intemperie humida prodeuntem aptior videtur, q̃ ad eundem affectum ex intẽperie & humore compositum. At cum harum vniuersali facultate ex proprio loco cognita vnicuiq; de embrocha & potione ratiocinari facile sit, illis omisis ad rectam vtendi rationem properemus. Multa alia, de his, in balneorum vsu adferemus, quę temere multi huic loco inserunt.

Eorum enumeratio quæ ante balnei vsum, in quouis morborum genere profligando, sunt consideranda. Cap. 5.

MEthodum exactam vnum aut alterum morbũ curandi in Galeni operibus non probè exercitato Medico paucis verbis aperire est difficile, inexercitato imposibile. Siquidem methodo quidpiam inquirere, inuenireq́ue nil aliud est, q̃ via quadam & ordine ita in disquisitione progredi, vt aliquid primum proponatur, aliquid secundum, tertium, & quartum, atq; ita de reliquis omnibus deinceps, quoad demum ad ipsum quod ab initio est propositum sit peruentum. Id autem legitime præstare non posumus, nisi ea omnia nobis perspecta sint, quæ methodum necesario præcedunt. Quorum elenchus lib. ij. meth. habetur. Hac de causa à Gale-

no probatas conclusiones principiorum vice as-
sumemus. Sicq; breui narratio hæc optatũ finem
sortietur. Quibusnam in morborum differẽtijs
seu formis ex horum balneorum vsu salus sperã-
da sit, paulo antea recensuimus. Nunc eorũdem
neq; causas, neq; signa à nobis audire nemo expe
ctet. Sed qua ratione illis vtendum sit, vbi recen-
suerimus quod sequimur assequemur. Ex iam
perpensis aquæ & luti facultatibus præcipue sex
morborum genera, seu mauis species sanari pos-
se conijcimus. intemperiem frigidam, humidã,
frigidam & humidam. aut frigidam cum humo
re, aut humidam cum humore. aut frigidam &
humidam cum humore. Quibus tamen instru-
mentalium & vtriq; parti communium morbo
rum differentiæ plurimæ complicãtur. Sed cum
hæ & illæ quæ à partium diuersitate sumuntur,
si adinuicem connectantur, modo cum his, mo-
do cum illis, veluti ex vigintiquatuor literarum
mutua connexione vocum numerus nobis infi-
nitus gignitur, ita infinitus ex tali differẽtiarum
cõnexione morborum numerus resultabit, qui
methodi limites superat, ob idq; in eo tradendo
non rationalem viam, sed confusionem ingredi
oporteret. Si quæ tamen à partium diuersitate,
aut aliorum humorũ mistione, aut ab alijs erunt
sumendæ indicationes, illæ non omittentur. fri-
gidam & humidam cum humore, proposito in
exemplum alicuius partis affectu ita examine-
mus, vt curationis aliarum partium, & aliorum
affectuum veluti index esse posit. Proponatur
aliquis podagrico dolore vexatus, cui in vtroq;
pede œdematodes tumor adsit. Hic dolor sym-
ptoma est à duplici morbo excitatum ab intem-
perie frigida & humida, & à solutione continui
nempe à tensione. Tensio autem à morbo in-
strumentali à magnitudine aucta pendet. Ma-
gnitudo aucta causam habet pituitæ multitudi-
nem. Vt igitur hunc dolorem tollas, intempe-
riem & tẽsionem tollas oportet. At ambo hæc
à pituitę multitudine fiunt, hanc igitur semoue-
re oportet, vt summoueatur cõsiderandũ, num
proprio affectu, num per cõsensum, pars affecta
laboret. Num vtroq; proprio & per consensum.
Aut si mauis, perpendere oporteret, num is hu-
mor ibi genitus sit, & adhuc generetur. An eo
transmissus fuerit, & transmittatur, ac transmit-
ti consueuerit. Si aliunde transmittitur, ex pro-
prijs indicijs intemperiei vniuscuiusq; partis co-
gnoscẽdum, num à capite male affecto, num ab
hepate, num à ventriculo, num à toto genere ve
noso, aut alia parte, alijsúe, ad intemperiem fri-
gidam vergentibus id accidat. Hoc cognito, vi-

D dẽdum est an sola intemperies in ea parte adsit,
an vna eum intemperie pituitæ quãtitas. Adhæc
num solita euacuatio aliqua suppressa, huius cau
sa sit. Demum cõsiderandum cum plethora ne,
vel quæ ad vasa, vel quæ ad vires spectatur, an si-
ne plethora sit. Demus hominem esse sanguiné
calidi & humidi temperamenti plethoricum,
qui ob cibos mali succi, & vitã ociosam, vel in-
gluuiem, ac vorandi cõsuetudinem diuturnum
somnum, vel aliam quampiam causam vt subi-
tum à cibo largum veneris vsum in cerebro ac
ventriculo multam pituitæ copiam collegerit,
qua veluti onerata natura, tanq̃ superfluo, & in-
utili excremento, eam ꝑ periodos ad pedes trans
mittat. Nullaq; in eo suppressa sit vacuatio. nam
si aliqua esset suppressa, in primis eius euocatio-
nem curationis ordo expostularet. Siquidem epi
E lepsiam vidimus multis remediorum generibus
per annos aliquot à doctissimis medicis tentatã,
nulli vnquam auxilio cessisse. Postremo reuoca
ta vacuatione per tibiam fieri solita, hominem
penitus liberum reliquisse. Sic in alijs cum mor-
bis, tum vacuationibus necessario faciendum ra
tio Gal. authoritati septimo Meth. ĩnixa docet,
& experientia confirmat. Sed ad nobis propo-
situm ęgrotãtem redeamus. Huic ob plethoram
mittendus sanguis est à virium robore, & mor-
bi magnitudine sumpta indicatione, non omis-
sis indicationibus coadiuuantibus, (quorum plu
rimas sub virium robore comprehendi nõ igno
ramus) à corporis constitutione, ab ætate, ab aë-
ris intẽperie, à secuturis euacuationibus, & alijs.
Si enim propositus vir carne sit laxa, molli, pin-
gui & alba, ac gracilibus venis, & modici sangui
F nis, huic aut sanguinem non mittes, aut parum
detrahes. Quòd si præter hæc tempore æstatis in
regione æstuosa, & cœli statu calido ac sicco
versetur, huic planè sanguinem non mittes.
Quandoquidem virium robur in isto veluti in
eo qui nondum decimumquartum annum atti-
git, non adesse conijcies. Deinde ita earum eua-
cuationum quæ postea fient pharmacis, balneo
& inedia rationem habebis, vt ex his omnibus
inuicem iunctis eam vacuationis quantitatem
assequamur, quam animo concepimus necessa-
riã esse. Postea cerebri & ventriculi, à quibus eã
pituitam gigni supposuimus, ratio habenda est.

*Complicatorum affectuum considera-
tio. Cap. 7.*

IAmq; hic complicatorum affectuum consi-
deratio sese offert, quam hisce paucis verbis
cõprehendimus. Vt quid à quo, quid ante quid,
quid cum quo, quid post quid, sanari queat con-
sideremus.

sideremus. Nisi vel morbus, vel symptoma aliquod maius vitæ periculum minetur. Tunc.n. vt proprie loquar, non seruato sed potius interrupto ordine illi occurrere oportebit. at si nec à iã propositis morbis, nec à symptomatibus eos concomitantibus ordinate curandi induciæ denegẽtur, liberam sectabimur viã, non coactam, qualem eam esse sæpenumero contingit, quam Sept. Method. docuit Galenus. Cùm ab eo exordiendum admonet, à quo maius vitę periculum impendet, perpẽdamus igitur, quid à quo, id est quisnam horum affectuum ab alio dependeat, aut generetur, aut augeatur, aut ex alterius recuperata sanitate sanitatẽ recipiat. Quid ante q̃d, id est, si horum affectuum vnus ab altero ita dependeat, vt alterius causa sit. ille vero illius effectus, is qui alterius causa est ante aliũ venit summouendus. Illud pro comperto habentes, non posse ad perfectionẽ vllum affectum sanari, manente adhuc ipsa vnde natus est causa. Quid cũ quo nobis indicat considerandum, num eodem tẽpore vno aut pluribus remedijs illis pluribus morbis, liceat occurrere. Ordo etenim curationis ita se habet, vt aliquando simul & semel plurium curationem non modo moliri, verum etiam assequi concessum sit. Aliquãdo vni affectui succurrere conceditur citra alterius noxam. Aliquando ita cõtraria remedia expostulant, vt dum vnum propulsas, alterum augeas oportet. Sicut in phlegmone vlceri coniuncto, in quibus manifestum est quæ phlegmonem sanant, ea maius reddere vlcus. Atq; sub hisce particulis, si negatiue sumantur, cõprehendere possemus, quod Galenus considerandum initio dixit. A quo maius vitæ periculum impendeat. Nam quid cum quo sanari non possit nobis indicabit, temerarium esse velle alicuius affectus curationem aggredi, neglecto eo vel affectu, vel symptomate, quo non ablato homini periclitandum est, præsertim vbi illum oppugnando id à quo in mortis discrimen homo deducitur non oppugnas. Exẽplo euidentissimo tibi sit febris cum lipothimia, cui si sanguinis missionem & catharticum medicamentum, quæ febri debentur, adhibueris, non medici, sed carnificis mune re fungeris. Id autẽ vnde indicatur, nisi ex consideratione eius cum quo coniungitur febris? Sic vt in proposito exemplo lectorem exerceamus. Demus eo peruenisse ventriculi intemperiem iam dicti podagrici, vt coctionem omnino labefactare cernatur. Pituitæ quæ in huiusce pedibus hæret euellendæ, non alienus à ratione eẽt vsus catapotiorum, quæ hermodactylos, scãmoneam, turbith, colocynthida, & similia recipiũt. Huius etiam generis est compositio illa celeberrimi viri domini Petri à Bayro, quã Garicostinum appellari voluit. Hisce tamen si vtaris ventriculi imbecillitate neglecta, hominem ad extremam debilitatem deduces, nec postea virium robur recipere fas erit eo labefactato, sine quo vana sunt omnia auxilia. Id autem non aliunde indicabitur, q̃ ex eo cum qua coniungi podagrã contingit. Is itaq; affectus cum quo alij coniunguntur, si magnitudine longo interuallo illos superet, ab eo incipienda erit curatio. Superabit autem duplici nomine, vel quia facultatem lædit, quæ corpus gubernat. Vel vt clarius loquendo duo sub vno comprehendam, quia actionem labefactat præstantiorem, & corpori magis necessariam. Ne iuxta hanc considerationem ratiocinandi actionem vẽtriculi aut iocinoris opus excellere putes. Altera affectus magnitudo ab eius propria essentia desumitur, quam iterum bipartito secamus, in ipsius morbi vehementiã, & malignitatem, vt colicus dolor cum ventris aut intestinorum intemperie, aut alio quopiam affectu. Huius enim doloris vehementia ad se curationẽ trahit. Sic etiã si malignior vt vulneri iniectum venenum, aut nerui punctura, aut conuulsio, & talia si vulneri cũ phlegmone & similibus complicentur. Sed iam ad institutum redeo, ne si verborum consecutione deductus, vlterius digrediar, illud Horatij mihi obijciatur.

Sed nũc non erat his locus, et fortasse cupressum
Scis simulare, quid hoc, si fractis enatat expes
Nauibus, ęre dato qui pingitur? amphora cœpit
Institui currente rota cur vrceus exit?

Reliquum est, vt quid post quid sanari debeat consideremus. at si verum est contrariorum eandem esse disciplinã. Si ex iam dictis nouimus q̃d ante quid sit faciendum. Iterato quid post per quid examinare superuacaneum est: hoc enim ex illo iam cognitum esse debet. Iam itaq; ad ordinem in propositis affectibus examinandũ accedamus. Dolor podagricus primus sese offert tollendus. At ille ab intẽperie & à tensione morbis pendet. Sed hæc à ventriculi & cerebri intemperie frigida à qua pituitæ copia gignitur fiunt. Hæc intemperies facta est à pituita, quæ à cruditatibus, aut alijs causis inibi collecta, in sibi similem intemperiem tandẽ partes illas immutauit. In hoc causarum affectuum & symptomatum complexu, si iam dicti ordinis nõ es immemor, à quo maius vitæ periculũ impendeat spectabis. Aut si mauis considerabis, num hi cum aliquo complicentur, qui reliquis maior manifeste cõspiciatur.

ſpiciatur. Sit enim exẽpli gratia dolor hic adeo vehemens, vt ab eo vires proſternantur. Ab iſto demulcendo exordienda curatio eſt, non ſolum per vere anodyna, quę doloris cauſę ſummouẽdæ ſunt accommodata, ſed etiam per ſtupefaciẽtia, ſi aliorum remediorum omnino deplorata ſpes eſt, alioqui non. Fingamus cum miti dolore eo deueniſse ventriculi intemperiẽ, vt coctionem labefactet. Quia hæc intemperies reliqua magnitudine vincit, ea inquam magnitudine quæ à præſtantia læſæ actionis ſumitur. Ab ea frigiditate retundẽda calidis cum admotis, tum ſumptis, erit curatio incipienda. Atq; ſi quæ ab horum natura ſuggeritur indicatio ſimilia expoſtulet, facilis eſt curandi via. Siquidem ſolum auctioni quantitatis remediorum, intentioni qualitatis, frequentiori eorundem repetitioni aut immutationi, Medicum intentum eſse oportet. At vbi contraria expoſcunt, veluti propoſita doloris vehementia, ſtupefacientia quæ impenſiſſime refrigerant. Affectus doloris cauſa, nempe frigida intẽperies calida hic opus, hic labor eſt: hic Medici prudentia, quam non temere neceſſariam prædicauit Hippocrates, erit exercenda, qua ſi proſpere velit vti, ita horum vſum moderabitur: vt illatam noxam poſtea reſarcire concedatur, ne relictum ſecundo loco curandum affectum incurabilem reddat. At ſi horum nullus ſit qui vires labefactans ad ſe curandi ordinem reuocet, expoſtulat ratio ab illius curatiõe exordiaris, qui alterius cauſa eſt, ac alterum fouet. Spectemus igitur num ventriculus proprio affectu laboret, num per conſenſum cum cerebro, num vtroq; proprio & per conſenſum. Demus enim continuam à cerebro in ventriculum pituitæ fluxionem intemperiem ventriculi & generaſse & augere. Sanè priuſquam ventriculo prouideas, hanc ſiſtere oportet, deinde alios affectus eodem ordine curare. Sic enim nobis indicarunt quæ ſub his particulis comprehendi explicuimus. Quid à quo, Quid ante quid, & quid poſt quid. Sed à poſtrema particula, quid cũ quo ſanari queat admoniti, conſiderabimus num eodem tempore, num eiſdem remedijs omnibus his affectibus liceat occurrere. Cumque omnes hæ intemperies fouentem cauſam habeant humorem pituitoſum huius vacuationem aggredi oportet: præſertim cum harum partium connexio ita ſe habeat, vt nec à cerebro, nec à pedibus vacuare poſsis, quin & ventriculum vacues. Facilis itaq; iudicari debet ea connexio, in qua omnia in vnum remedij genus conſpirant, vt hic propoſita complicatio ad pituitæ va-

D cuationem. At quæ à vacuatione & humoris vacuandi natura ſuggeritur indicatio, cõmonſtrant præmittendam eſse aliquam præparationem: ſed quid ſit præparatio hæc, ſequenti capite aperiemus.

Quid ſit humorum præparatio, & quæ in ea requirantur. *Cap. 6.*

QVid ſit præparatio hæc, vnde melius diſcere poſſumus quàm ex ipſius rei propoſitę natura? Præparamus vt facile trahamus: At vt id proſpere aſſequamur, tria etiam cuiuis plebeio neceſſaria videbuntur. Vt fores ac tota via per quam res trahenda tranſire debet pateant: vt res quæ trahitur trahentem facile ſequatur: vt id quod trahit virium robore rem trahendam vincat. Poſtrema hæc conditio adſeruanda eſt conſiderationi, quæ cathartici medicamenti exhibendi rationẽ dimetitur. Priora duo E præparantium ordini debentur. Atq; vt à primo exordiar, viæ per quas humores tranſire debent ſunt venæ & inteſtina, ne hæc pateant impedimento eſt horum occluſio: huic recluſio debetur, vt hæc perficiatur occludentis cauſæ remotio eſt neceſsaria. At hæc cauſa varia & multiplex eſse poteſt: aut enim quia hi meatus coaleſcunt, aut quia conſtipantur ab ocupantibus cauitatem internam, aut quia comprimuntur à vicina parte, aut quia ipſorum meatuum eſsentia reſidet & contrahitur. Atque hæc, nempe compreſsio & contractio, vel fiunt ob ſiccitatem, vel duritiem, inflammationem, corruptionem à ſphacelo, ſuppurationem, inflationem, vel dum alia quauis ratione hæ partes hoſce meatus conſtituentes, vel conſtituentibus contiguæ aduentitia magnitudine turgent: deinde ſua mole caF uitates occupant, & meatus obturant. Idque de trunco venæ cauæ, de porta, meſaraicis inteſtinis, & hiſce contiguis, vt hepate, meſereo, pancrea & ſimilibus intelligi velim. Nam etiam ſi aliarum venarum quæuis fuerit obſtructa nil aut parum vacuationi officiet, niſi fortaſse eius partis quæ ab illa nutrimentum accipit. Nulla tamen eſt meatuum aſtrictio quæ non ſit noxia: vnde in ſumma ambientis frigiditate velut & in caliditate, periculoſa eſt. In illa ob meatuum nimiam aſtrictionem, in hac ob immodicam apertionem, quam virium diſsolutio ſequitur. Aut non patent, quia obſtruuntur ab humoribus multis craſsis, lentis. Cui igitur propoſitum erit ita corpus præparare, vt feliciter illi purgatio ſuccedat, hunc morbos hoſce inſtrumentales, ſi qui adſunt tollere oportet accommodata vnicuiq; curatione. Quam ſi narrare aggrediar, non

nõ quod mihi ꝓpositum est docere videbor, sed ex multis in vnũ coaceruatis cõfusionẽ aliquam constituere. Iam priorẽ pręparãdi viã attigimus nunc posteriorem explicemus. Non satis esse dicebamus vias ꝑ quas res trahenda transire debet apertas esse, sed & oportere eãdem facile sequacem habere. Facile sequetur corpus quidem terreum, & solidum, si leue sit collatum robori rei trahentis, si sphæricę figurę: sic enim trahẽti aut impellẽti facilius cedet. Corpus vero humidum de quo hic sermonem habemus, si suapte natura fluxile sit. Videndũ igitur quæ sint impedimento quo minus humida prompte & apte fluant. Imprimis crassities: sic enim flumina minus rapide labi cernimus, quæ crassiorem aquam habent, loci seruata paritate. Adhæc non facile sequetur glutinosus humor, quod ex ipsa glutinosi definitione facile cõmonstratur. Siquidem id glutinosum seu viscidum appellant: quod quid quid tetigerit, huic ęgre dissolubilis adhæret. At ambo hæc impedimẽta in pituita inueniuntur, substantiæ etenim crassæ ac lentæ est. Vt itaque eam fluxilem & sequacem reddamus, ambo hęc demoliri cõuenit. Id autem contrariorum vsum indicat. at crasso opponitur tenue, lẽto ῥυπτικὸν quasi detersiuum dicas. Si itaq; contrarij nomen paulo vlterius protrahamus q̃ lubeat Aristo. quemadmodum Galeno placet vndecimo Methodi, suam illis cõtrarietatem opponere dicemur, cum extenuantibus, detergentibus, incidentibus, & eam fluxilem facientibus vtemur. Atq; cum hæc fueris executus, ne te omnia assecutum putes, quæ ad præparationem necessaria videntur. vnum enim & potissimum in animato corpore adhuc desideratur. Non. n. quemadmodum in inanimatis omne, cum præparandi, tum trahendi munus externis tales effectus producẽtibus causis committitur. Quinimmo cum animantia hisce quas hic optamus viribus sint dotata attractrice & expultrice, nisi has coadiutrices habuerimus, infœlices & improsperi erũt nostri conatus. At expultrix si recte suo fungatur munere non solet insurgere, nisi post absolutam concoctricis facultatis actionem. Sed elaborari & concoqui nequit res aliqua, nisi retineatur. Quatuor itaq; facultatum naturalium actio consideranda, pręsertim duarum ordine postremarum, concoctricis & expultricis. nam attractricem & retentricem ea tantum ratione perpendi solent, quatenus concoctrici veluti ancillantur. Constituendus itaque alius, pituitam aut alium humorem apparandi modus, qui est omnium primus, potissimus & dignissimus, quem natura facit, quam, cum nos eius tãtum ministri simus, non solum adiuuare, sed etiam imitari & sequi par est. Hic cõcoctio proprie vocatur, quã expulsio consequitur. Quandoquidem solet natura seu ĩnatus calor in humores agere crudos et aptos, vt in vtilem substantiam transmutentur, qualis est pituita, ea coctione bonum mutat, reliquum deinde expellit. Crudos vero & ineptos ad eam transmutationem suscipiendam, vt pote quibus nulla est substantiæ familiaritas cum transmutantis substãtia, quales sunt bilis vtraq;, serum sanguinis ἰχῶρες & similes concoquere dicitur, cum eos superat ac vincit, ab alijs seiungit & separat. Sic enim concoctionis vocabulum sumi vult Gale. com. in lib. Hipp. de ra. vic. acut. vt igitur apparata materia sit, vel eam turgere oportet, vel concoctam esse. Turgere autem constat, quando inordinato quodam motu ab vna parte in aliam transfluit. Veluti concoctam dicimus, cum natura humorem vincens ac superans malignum à bono secreuit, & eius excretionem aggreditur. Hæc tamen non semper est expectãda, sed solum in his morbis, in quibus fieri solet, vt in febribus continuis, & similibus. In alijs vero morbis in quibus nulla fit coctio frustra expectaretur, vt in podagra, colico dolore, elephantiasi, scabie, impetigine, & similibus. Priores igitur duos præparationis scopos nempe meatuum reclusio, & humoris fluxibilitas à quibus sæpe tertius nempe concoctio pendet Laconico, & balnei vsu assequi possemus, si nobis propositum esset totam hanc pituitam per cutem insensili transpiratione euacuare. at id nõ possumus multis de causis. nam eam præparãt quæ circa cutem est, pręparando euacuant, euacuando trahunt in venis & alijs partibus contentam. Sicq; obstructiones augent, totius corporis habitum vitioso succo replent: ꝙ si pergas vacuare donec tota primum pręparata, deinde tota vacuata fuerit, cum indiscriminatim illa vacuatio fiat & primo omnium tenuiorum ac promptiorum ad transpirationem, proculdubio hominẽ ad summam debilitatem deduces, natiuo calore resoluto. Sicque vel ad mortis discrimen eũ perduces, vel intemperiem frigidam summopere augebis. Adde ꝙ ab horum vsu ad pharmaci purgantis vsum transire non oportet: contrarij enim horum motus sunt: hoc enim ad interiora, illud vero ad exteriora trahit, vt postea in eius vsu docebo. Quare alia via ineunda est, ex qua citra damnum quam sequimur vtilitatẽ, assequamur. Id fiet ꝑ sumpta serapia vel decocta ex herbis, aut earum partibus humorem hunc præparantibus, aut etiam

potione aquæ in vrbe ſcaturiẽtis,præſertim poſt vſum mitiorum.Ne ſi initio id fortioribus moliamur,materiæ multitudo ad motum incitata è venis maioribus in minorum oſculis ſeſe impingat,ibiq; reuocationi contumax hęreat.Eius generis ſunt mel roſ.ſerapium de mẽtha, de abſinthio,de ſtœchados,de duabus rad. & ſimilia. Itidem decocta ex ſaluia,betonica,ſtœchados, mentha,abſinthio,apio, fœniculo & ſimilibus. Quæ fruſtra à me cõnumerantur Medico . Sed obiter ſic pauca dicere lubuit,ne viderer poſt vniuerſalium præceptorum enumerationem exercitationis,quę in particularibus verſatur,obliuiſci.vbi non terno ſerapiorũ numero(quod ignari faciunt)ſed ex ſignis cõcoctionis præparatam pituitã cognoueris phlegmagogo medicamento educẽda eſt. Huius generis ſunt hiera picra, agaricũ,diaphi.& ſimilia.aut ſi catapotia magis ex vſu videntur azaireth,elephanginæ,de agarico,cochiæ,artheticæ,& ſimiles . In quibus præſcribendis rationali Medico opus eſt,qui & parti accommodatum , & conuenienti quantitate norit eligere,cui non ſatis ſit ſemel præparaſſe, ſemelq; purgaſſe,ſed id iterũ atq; iterum faciet, donec vniuerſam cacochimiam ſublatam viderit. His peractis,poterit capiti embrocha in cõmiſſuram coronalem , ventriculo potione eius aquæ ſuccurrere.At quia in calfaciendo hæc parum poſſunt,ob id quod intemperiei frigidę reliquum erit,id calidis tã ſumptis,q̃ admotis propulſabis.Eodem tempore pedes ĩ laconicum inſeremus præcipue ſi cutem dẽſam, & humorem admodum craſſum eſſe conſpexerimus. nam & foramina ad id apta, & huiuſce aeris vim id poſſe præſtare iam diximus. Ab eo in balneũ pedes transferet. Sit autem aqua temperatæ caliditatis nam quæ calidior eſt , ſibijpſi viam occludit cutem contrahens & denſans.Ab horũ vſu cum maiorẽ et tenuiorem partẽ exhalaſſe conſpexerimus ad relictã craſſiorẽ & duriorẽ diſſoluẽdam embrochę pedes ſupponemus aliquo tp̄is ſpatio. Vbi hęc facta ſint,ad luti vſum tranſibit. Vbi ex horũ vſu nil pituitę relictũ cõſpexeris, ſed ſolam humidã intemperiẽ,ac dictarum partiũ debilitatem & relaxationẽ vſu aquæ vltra Burmidã ſcaturiẽtis hanc aptiſſime tolles. A capite embrocha,à vẽtriculo potione,à pedibus embrocha & balneo.Horã aũt ad id accõmodatã & oĩa q̃ veniunt obſeruanda in balneorũ vſu explicemus.

Peculiaris & propria enarratio vſus balnei Laconici & Luti. Cap. 8.

VT balnei vſum certa quadam & ordinata ratione tradamus,ad limitatos quoſdam

D ſcopos reducendus non temere videtur.Hi autẽ primaria & vniuerſaliori partitione ternario numero ſecabuntur.Primo enim videndũ eſt quibus ſit vſui.ſecũdo quo tempore,poſtremo qua ratione adminiſtrandum ſit. atque veluti in eius facultate indaganda vexillarius nobis fuit diuinus Hip.Ita hic ab eiuſdem voce tanq̃ ab Apollinis oraculo exordiamur . Id enim nobis licere ex cap.ij.huius libri manifeſtum eſt. nam ſi dulcium calfactarum aquarum effectus in quibuſdam conuenire cum ſulfureis & nitroſis oſtendimus,quid vetat quin & vſus, in multis, ſit ratio eadem. Nos autem non omnia nulla adhibita diſcretione adferemus,ſed ea tantum quę vtriq; accommodata iudicabimus . Atq; vt appoſite hæc ĩtelligas,prius caput illud perlege, alioquin ſcãdalum patieris,ſed erit acceptum (vt cũ ſcholaſticis loquar)non datum ſcandalum . Is igitur

E lib.de rat.vic.ac.ſic ſcriptum reliquit. Qui in „ morbis aluum plus iuſto humidiorem habent,ij „ non ſunt lauandi,neq; ij quibus magis q̃ decet, „ detinetur,& ſoluta non ſit,neq; quibus vires lan „ guent,nec cibum faſtidientes, nec nauſeabũdi, „ nec bilioſa ructantes,neq; quibus ſanguis è nari- „ bus ꝓfluit,niſi minus q̃ decet fluxerit,nec quod „ decet te latuerit. Nam ſi minus q̃ decet fluat,la- „ uabis,& ſi vniuerſum corpus in cæteris, & ſi ca- „ put dũtaxat,iuuerit. Si igitur apparatus hi con- „ uenientes fuerint,ęgerq; fœliciter balneum ſu- „ ſcepturus ſit,lauare oportet. Quibus ex verbis „ & com.3. Galeni quatuor vniuerſales conſiderationes colligimus,vt quibus ſit vſui, cognoſcamus : quod primo ſectionis mẽbro quærebatur. Ab affectus ſpecie,à viribus, à vacuationis modo,à conſuetudine. Obiter etiam attigit tẽpus

F opportunum,ſed conſiderationi huic iam prius dicatus eſt locus,ĩ primę partitionis ſecundi membri examine. Ab affectus ſpecie,quę habetur conſideratio iam dicta eſt,ob id non eſt q pluribus id aperiam,id tantum dixiſſe ſat eſt nemini non manifeſtum eſſe debere elephãtiaſim, ſcabiem,impetiginem,vitiliginẽ, alphos, exanthemata,ſeu papulas,ac ſimiles extremarum partium affectus,ab humore mordaci,acri,et putri, aut alio humore vitioſo genitos fęlicius horum vſu profligari,q̃ partium in corporis profundo ſitarum affectus. Atq; hos vel illos promptius vel ægrius curari,quanto ad horum vel illorum naturam magis minusûe acceſſerint. A viribus quia ijs vel deficientibus,vel defecturis vel ob vacuationem,vel quãuis aliam cauſam eo non eſt vtendum,veluti nec alia quapiam vacuatione. Ob id ne debilitatis quidem viribus longo viatico,

tico,vt eo perueniatur, balneum primo die in-
grediendum,ſed prius biduo aut triduo reaſſu-
mendæ vires:deinde reliquis nõ repugnantibus
balneum adhibendum. Sic igitur circa id conſi
derationem hanc verſari iudicamus, vt ea ratio-
ne adhibeatur,ne vires plus ſatis deijciantur: ſed
quid ferre queant diligenter metiamur. A con
ſuetudine quæ ſumitur indicatio eiuſdem ordi-
nis eſt cum ea,quæ ab ętate,à temperamento,ab
ambientis cõditione,à tolerãdi facilitate, prom-
ptitudine,& ſimilibus. Quæ etiamſi ſcopũ no-
ſtrum non omnino ĩmutent,tamen augent, aut
imminuunt. Et quod ſeorſim authoritate ne-
queunt,id iuncta multitudine poſsunt. A va-
cuationis modo, quia cum balneum vacuando
ab intimis ad extremas corporis partes trahat: ſi
vel natura,vel ars ad interiora impetum fecerit,
vel ſit factura, vt per alui deiectionẽ, vomitum,
hęmorrhagiam, aut ſimilem vacuationem non
eſt illi opponendus motus ad exteriora. Nec ſi
adſit fęx alui,aut humor multus præſertim cru-
dus,eo vtendum eſt.Hęc enim à balneo ad exte-
riora trahente per vacua ſpatiola, & extremas ve
nulas diſpergentur,ſic vniuerſum corporis habi
tum inficient.ob id prius talia excrementorum
genera leui medicamento ſunt educenda,vt po-
ſtea oſtendemus.In temporis opportuni obſer-
uatione tria animaduerſione digna vidẽtur. Ne
ante ingeſti alimenti abſolutam coctionem, ne
ante humorum præparationem, ne ante totius
euacuationẽ adhibeatur. Quæ vt confirmemus,
ne longa rõcinatione vti cogamur, præſtat Gal.
authoritates ſuis rationibus,vt ſui moris eſt, mu
nitas,ĩ medium afferre.lib. de Maraſmo ſcribit,
Balnearum vſus ad alimenti in corpus digeſtio-
nem eſt efficaciſsimum præſidium,non tamẽ ab
inedia diuturna,ſed à coctione vtentibus. Huic
enim qui nuperrime cibaria ingeſserit balneæ
adhibitæ crudis corpus ſuccis & incoctis im-
plent. Iiſdem ab inedia eliminantur vires. In
alijs autem conditionibus in mox citato præci-
pue lauacra ſunt à coctione adhibenda. Idipſum
in ſanis imperat lib.ſan.tuen.Sic Hipp. loco iam
dicto.Lauari is non debet,qui modo ſorpſit vel
bibit.Abſolutam autem coctionẽ duplicem in-
telligit,ventriculi ſcilicet & hepatis, quam non
hora ante prandium,& ante cænam dimetieris,
nec hora diei temperatiori, nec vbi ſol à noſtro
Zenith maiori interuallo ſeiungitur, vt circa or
tum & occaſum,vt quidam cum ſuo Mõtagna-
na facere ſolent. Etiam ſi magnopere optãdum
& ſtrenue conandum ſit, vt abſoluta coctio in
hanc horam incidat,quod prudens medicus co-

A gnita ægri natura ex diligenti animaduerſione
qualitatis & quantitatis ciborum facile aſseque-
tur.Sed proprijs & accommodatis ad id ſignis
eſt dicta coctio cognoſcenda,quę ex.2.ſan.tuen.
diſces,vbi horam ineundę exercitationis pręſcri
bit.Ex horum numero eſt vrina,quæ multo co-
loratior & magis tincta ſit q̃ eſset præcedens. nã
vere hic cum Gale.pronuntiare non poſsumus.
Cum mediocriter eſt rufa mediocriterûe pallẽs
ſecundę coctionis terminum eſse.Siquidem ille
temperatum hominem. nos vero ægros in qui-
bus variæ cauſæ lotium magis minusûe tingere
poſsunt tractãdos ſuſcepimus. Coniectari etiam
licet ventriculi coctionem peractam eſse per ab-
negationem ſignorum nondũ peractæ aut cru-
ditatis:vt pote ſi neq; tenſio, neque magnitudo,
neq; grauitas,neq; pondus, neq; ructus, aut aci-
B dus,aut nidorulentus,aut cibi qualitatem refe-
rens ſentiatur.Præmittendam autem eſse humo
rum concoctionem,& totius corporis vacuatio
nem prędicto com.aſserit ijs verbis. Eſt quoque
expoſitum quonam pacto coctis morbis ptiſana
vti velit,quo tempore & balneum ſine periculo
conciliatur. Deinde in expoſitione ſequẽtis par-
ticulæ.Dolorem balneum mitigare ait,& ſputa
maturare,ſed ſanè vacuato prius corpore id fa-
ctitandum.Sciuerisq; in vniuerſum de balneo-
rũ viribus,ꝙ ſi non antea vacuato corpore exhi-
beatur,membris affectis fluxionem parit. Va-
cuato aũt ſi exhibeatur,coctionem iuuat. Nem-
pe corpore toto ante vacuato adhibitũ vacuato-
riam obtinet facultatem. Alij multi ſunt loci, in
quibus monet Galenus, ne ante concoctionem
& euacuationem balneo vtamur. Sed animad-
C uerſione dignum eſt quodnam uacuationis ge-
nus ĩtellexerit. Ex.x.Meth.Med. ex Aph.xlvij.
ſec.vij. et zi.ſec.vj.eam eſse uacuationem conij-
ciendum putamus,quæ plethoræ debetur. Si.n.
eã intellexiſset,quæ cacochimiæ debetur, quam
cathartico medicamẽto aſsequimur,fruſtra con
coctionis meminiſset.Hæc enim uacuatio eam
ſub ſe comprehendit.Nec uacuamus,quin prius
præparemus uacuandum humorem.nec balneo
ſed uacuationi talis concoctio deberetur. nec
poſt concoctionem balneo liceret uti, ſi hæc to-
tius corporis uacuatio p̃cedere debet. nec utraq;
ſimul connectenda,& illis tertio balneum ſub-
iungendum : ſic enim non poſt concoctionem
adhiberetur,ſed poſt uacuationem,q̃ concoctio
nẽ ſequitur.Præterea ſemꝑ Gale. ſeorſim modo
uacuationem, modo concoctionem ante bal-
neum pręſcripſit:quodſi aliquando utriuſq; me-
minit, illa diſiungentem particulam addidit, vt

Aph.

Aph.xlvij.sect.vij.inquiens. Non tamen vbi inflammatio aliqua aut absq; inflammatione humoris putredo igneum calorem accenderit, balneæ vtiles sunt, antequam noxij humores euacuentur, aut concoquatur. Hanc igitur esse Gal. mẽtem iudicamus. In his in quibus lauacra sunt vsui si plethora adsit, hæc est summouenda, deinde expectanda noxij humoris balneo euocandi cõcoctio. Hoc tam opportuno tempore si admoueatur, nõ solum fœliciter vacuabit, sed etiã nondum plene absolutam concoctionem perficiet presertim propositum balneum cui nõ minorem præparandi quàm vacuandi facultatem inesse demonstrauimus. Hæc vera quidem esse videntur: his tamen addenda esse quædam dictant prius enumeratæ rationes: quas quisquis didicerit, haud dubie non solum quæ plethoræ debetur vacuationem, sed & eam quæ cacochymiæ necessariam sæpenumero iudicabit. Nam cum balneum, vt prius ostensum est, quæ circa cutem sunt primo dissipet, & dissipando vires magnopere deijciat, si maximam humorũ quantitatem in prima & secunda regione contineri conspexerimus, aut si mauultis in ventriculo, intestinis, vena caua, & alijs maioribus venis, huic proculdubio si balneum ante sufficientem purgationem adhibueris, fluxiones & morbos ab ea genitos, vt podagram, & similes augebis, vires deijcies, atque ita deijcies, vt ad absolutam vacuationem vsque deuenire non concedatur, sic vniuersi corporis habitum vitioso succo plenum relinques: vnde is humor promptius putrescet, & morbos excitabit, ægrius à natura vincetur. Nam quę concoquuntur mouere uõ oportet. Is autem non solum balneo motus fuit, sed etiam è proprio loco euulsus. Adhęc expulsioni quæ crassis humoribus accõmodata est, nempe per aluum ineptior est reditus cũ ob loci distantiam, tum naturam. Postremo cathartici Medicamenti exhibendi occasio præterfluit: quæ primo apposite sese offerebat. Eadem hæc consideratio docet alui excrementa, vrinas, sputum, & similia ante balnei ingressum excernenda esse, vel sponte naturæ vel arte: clysteres aut catapotia præscribendo, quæ ei humori qui in ventriculo & primis venis est leuiter vnà cum alui fæcibus educendo sunt accommodata. Dum tamen leuissima sint, & eorum operatio omnino peracta sit antequam balneum ingrediamur. At his non obseruatis phlegmone laborantes, podagricos, ischiadicos, breuiter eos omnes qui affectu aliquo à fluxione genito laborant summopere lædes: nam vt prius dicebamus, vbi hu-

D morum multitudo adest, his balneo vel motis, vel liquefactis fluxiones augentur. Id tamen nõ silentio pretereundum est, nobis nonnunquam duo posse sufficere, alimenti coctionem, & totius corporis euacuationem, vt pote in leuibus affectibus solam corporis superficiem infestantibus. Nam propositum balneum non exiguam præparandi humores circa cutem existentes facultatem nactum esse liquido constat: quam facultatem dulcis aquæ balneo temere ita ascriberemus. Iam duo primæ & potissimæ partitionis membra explicuimus, nunc tertium nempe vtendi rationem aperiamus. Atque iterum hic diuinus Hipp. sit nobis viæ cõmonstrator: ipse iam dicto libro de rat. vic. Ac. sic scribit, Via ad solium breuis: facilisq; tum ingressus, tum egressus. Qui lauatur componat sese, taceat, & nihil agat, sed ceteros tum abstergere, tum perfundere sinat: multæ quoq; aquæ misturæ parentur: celeresq; faciant perfusiões, & spongijs pro strigilibus vtantur. Deinde. Caput vero spongia quoad maxime fieri potest resiccare oportet. Neque caput ipsum modo, verũ & extrema, & quãuis aliam corporis partem a frigoris iniuria prohibere cõuenit. Et alia. Sed nos hæc omnia, & quæ à Gal. dicuntur eo Com. & vij. Meth. ad paucas obseruationes reducemus, quæ rationi consonæ videantur: & non solum febri cuius gratia hęc protulit Hip sed & propositis affectibus accõmodari queant: has autem ternario numero comprehendimus. In ea quæ ante balneum, quę in balneo, & quæ post balneum sunt obseruanda. Quę ante iam ostendimus, vbi oportunum vsui tempus explicabamus. In balneo tria potissimũ obseruamus: Aquæ qualitatẽ, Moræ in Balneo mensuram, Agenda ab eo qui aqua perfundendus est. Aquæ qualitas est, vt aqua pura & sincera sit, non infecta ab aliqua causa, vt ex lotione mulierum quibus menses fluunt, aut laborantium epidemia, elephantiasi, morbo Neapolitano, vel similibus affectibus. Tunc enim tota eijcienda est, & noua introducenda. Deinde obseruãdum est, vt temperatæ caliditatis sit: quę enim mediocri frigidior aut calidior est, sibiipsi viam occludit, vnde ne prompte penetret impedita, quos ab illo expectamus effectus ægrius inducere potest. Atque hanc iterum mediocritatem in varijs corporibus, vario gradu dimetiendam existimamus: Cui enim mollis rara, laxa, & admodum sensilis caro est, is calidam iudicabit eã, cuius caliditatem agrestis quispiam durę, densę, ac veluti callosæ cutis vix sentiet. Sed horum & similium quantitatem vnicuiq; accõmodatam verbis

verbis expromere est impossibile. Nec sat est aquam talem esse, sed & locum aut calidum, aut temperatum esse oportet. Talia sunt balnea illa duo hospitij quod D. Georgij nomine insigni-tur, et domus illorũ de Becchu. Quod si aeris lauacrum ambientis tẽperies talis nõ sit, sed potius frigida, uentis uel pluuia alterata, quod fortasse alijs in Europæ balneis accidet, quorũ fons sub dio collocatus est. Tunc in calidum cubiculum aqua deferatur tam balneo q̃ embrochæ vsui futura. Siquidem in frigido aere exui, perfundi & vestiri perniciosum est. Iam sese offert considerandа diuturna vel breuis in balneo mora. Huius mensuram nobis indicabunt virium robur, humoris præparatio, præparati & eliciendi quantitas. Atq; sub virium robore comprehendimus corporis affectum, propriam laborantis naturam, ætatem, anni tempus, regionem, præ-**B** sentem cœli statum, tolerãdi facilitatem, & eius generis alia. Perniciosum enim est ĩ balneo perseuerare, donec euidentem debilitatem sensetint: hac de causa diligẽti animaduersione opus est, præsertim vbi qui lauacro immergitur temperamenti calidi est, aut rara, laxa, & molli carne, aut succos habet tenues: aut congenitam, aut accidentariam debilitatem patitur. Quæ omnia & his similia omne immoderatum vacuationis genus respuũt. Qui vero robusti, pleni, pingues, frigidi & humidi sint: aut simili corporis constitutione, ij longiorem moram patiẽtur. tertia & vltima consideratio eorum quæ in balneo sunt agenda circa ea versatur quæ ægrotantem agere oportet, cui conducunt quæ Hip. dixit. Qui lauatur componat sese, taceat, & reliqua. Quibus verbis nil aliud sibi vult Hipp. vt exponit Gal. q̃ **C** ægro non laborãdum: siquidẽ ægrotantis quies, vt corpus in balneo tum laxius, tum rarius redd datur est idonea. Nam cũ mouetur corpus musculi extenduntur, qui minus tum moliuntur, tum relaxantur. Nos qui non febri, sed multis, ijsdemq; inter se diuersissimis cum morbis, tum naturis accommodatam horum vsus rationem tradimus, non alienum à ratione putamus omnes motiones, quę ante balneum, in ipso, & post obeuntur, affectus qualitate, & virium robore metiri. Et si quæ in particularibus inueniuntur, quæ sub ipso comprehendi nequeant, qui illi assistet Medicus eas facile adiunget. Nobis iam ad postremam considerationem properandum, in qua quæ post balneum sint agenda explicamus. Si cui cutis sordida sit, aut pruritu vexetur, hic statim vbi è balneo emerserit, syndone inuolutus in proximum cubiculum deferẽdus videtur,

A in quo aer calidus sit, inibi pro nitro asperis linteolis, celeriter, vndiq;, & multis simul manibus detergendus, atq; ab his frigida immergendus: verum quia id nec omnibus, nec semper conuenit. Nos autem neq; hic, neq; in alijs, ob morborum & naturarum multiplicem varietatem, in particularibus aliquid citra multas limitationes pronuntiare solemus: ne, vt prouerbio dici solet, vno calipodio omnes calceantes, medicinæ tyrones in errorem deducamus. Cẽsemus, eorum quæ nunc sunt agenda, duos saltem proponendos esse scopos, vacuationis quantitatem, & virium robur, quos qui diligenter examinauerit, quanti sit momenti Hip. dictum intelliget, quo multas aquæ misturas parãdas admonet. Vbi.n. plurimum vacuare proposuisti, vel ob affectus naturam, vel humoris quantitatem, vel alia de causa, & viriũ robur id ferre posse iudicas. Tunc vbi è balneo emerserit, non frigida perfundendus, sed calidus syndone & vestibus diligẽter cir conuolutus in calidum cubiculum, & calidum lectum ita deferendus est, ne ob ambientis frigiditatem lædatur, aut quoquo pacto refrigescat: ibi sudor vberrime sinendus est effluere, deinde mollibus linteolis, aut spongijs siccis abstergendus. Atq; inter alias partes capitis exsiccandi magna habeatur diligentia, siquidem & humidum & multarum fluxionum causa cerebrum esse solet, quibus non paruo erit nocumento, detenta recrementorum exhalatio, ob stipatam capitis cutem, quæ constipatio refrigerationem relictæ humiditatis sequitur. Demus nunc insignem vacuationem non desiderari, aut vires hanc ferre non posse, aut vtrunq; simul cõiungi, nempe cum virium imbecillitate, euacuationem sufficientem: ijs proculdubio cutem contrahere, cogere & densare oportet. Nam vt recte Gale. ait. " Id ad virtutis robur confert, facitq; vt non facile " homo lædatur, nisi subita quædam in ambiente " aere fiat ad frigidum permutatio, ob id qui recte " valent, à balneo calido sese in frigidã proijciunt " aquam: sed qui ęgrotant, contactum frigidę non " sustinent citra læsionem. Quapropter frigidam " calidæ mistione retundimus. Mistionis autem " modum ĩueniemus, imprimis quidem si corporis affectionem inspexerimus: deinde & propriã " laborantis naturam ætatemq; & anni tempus, et " regionem, & præsentem cœli statum. Probè au-" tem faciẽt, qui à calido balneo tepidas ad minus " trium generum aquas, quæ inter se differant pa-" rabunt: vt prima quidem admodum tepida sit, " secunda vero minus, & tertiam adhuc quæ ma-" gis ad frigidam declinet. Tale autem quippiam

velle

velle viſus eſt Hip. cum pręcepit miſturas parari. Nempe quod paratur, id non ſimpliciter modo multum, verum & varium multiplexq́; eſſe eſt melius, vt paulatim à calido in frigidum procedatur, cum ſubitam ad contrarium mutationem æger non ferat. Hactenus Gal. Nos vt propoſitæ conſuetudinis rationem habeamus, qua omnes per ſanitatem balneis abſtinere videmus, ſi, vt iam diximus, vacuandi quantitas, vires, aut vtrunq; maiorem vacuationem non admittunt: cum in frigidam immergendus nõ ſit, ſiquidem ægrum frigidæ contactum ferre nõ poſſe ex Galeno didicimus, ſaltem in lauacri proximo ſolo, mox è balneo eductum ægrum collocabimus: ibi enim aer calidior eſt, q̃ in cubiculis dicti hoſpitij D. Georgij. Inibi ſtantem celeriter, multis ſimul manibus operantibus, vndique linteis, vel ſpongijs abſtergemus, ſi ſordeſcat cutis. Poſtea non frigida, ſed tepida ĩmerſis linteolis, vel ſpongijs lotum eadem celeritate perſundemus, deinde iterum confeſtim exſiccatum, ad quietem & ſomnũ illum relegabimus. Nam ferè omnibus ſomnus & leuis ſudor eſt vtilis: hic quia circa cutem attracta excrementa diſſoluit, ille quia ſpiritus cum calore ad interiora retrahit, ſic laſſitudines tollit, vires inſtaurat & roborat. Hoc tẽpore conuenit vnctio, ſi qua parti alicui eſt adhibenda, vel ex coſtino, laurino, & ſimilibus oleis, vel vnguẽtis quod in iſchiadico affectu, podagrico, et ſimilibus non parum laudamus. Idipſum poſt laconicum, poſt embrochã, poſt lutum fieri poteſt et debet. Extremis ita examinatis intermedijs rectam vſus rationem præſcribere Medico eſt facile, modo hoc, modo illud adaugens, aut imminuens pro indicantium varietate. Eadem omnino conſideratio eſt habẽda, & ineunda ratiocinatio, de laconico & luto: pręſertim vbi vniuerſo corpori admouentur, aut paulo minus q̃ toti. Siquidem horũ affectus quos humanis corporibus imprimere nata ſunt, nõ multum inter ſe diſsimiles iam oſtendimus: ob id in omnibus ferè, quæ ante horum vſum, quæ in ipſo, & quæ poſt ſunt obſeruanda, conueniunt. Quandoquidem prius q̃ vel laconicum ingrediatur ęger, vel luto inuoluatur, perpendere oportet, num morbus ille ex eorum numero ſit, qui id requirant. Si id ſpẽs morbi exigit, num vires id ferre queãt. num vacuationem genera, vel præcedentia, vel ſequutura id reſpuant. num conſuetudo, & quæ ſub ea comprehendi diximus ad hoc remedij genus indicandum concurrant. Si ex iam dictis horum alterum vtile eſſe coniectaueris, opportunum vſui tempus obſeruabis: nẽpe poſt alimenti abſolutam coctionẽ, poſt totius euacuationem, ac poſt humorum educẽdorum pręparationem. Demum nec vtendi rationem negliges, quæ vt aquæ qualitatem, ſic laconici, luti, & loci dimetitur: ſub qua & morã comprehendi docuimus, cuius diuturnitatem, vel breuitatẽ à virium robore, & præparati ac eliciendi humoris quantitate indicari diximus. Poſtremo vel in lecto ab horum vſu eos vberius ſudare permittes, vel frigidæ, aut potius tepidæ perfuſione, & diligenti exſiccatione ſudorem ſiſtes, prout humoris eliciendi quantitatem exigere, et virium robur admittere iudicabis, modo & ratione in balnei vſu enumeratis, & ijs præhabitis conſiderationibus, quæ ſuo loco narrata fuere.

De embrochæ & potionis vſu, breuis narratio. Cap. 9.

NVnc de embrochæ vſu paucis agamus. Poſteaq̃ aliquot dierum ſpatio balneo fueris vſus, ſi humor in vna tantum parte conſiſtat, ad embrocham tranſeundum eſt: ſic enim vniuerſales vacuationes particulares præcedere iam oſtenſum eſt. Si cerebrum exſiccare intendimus, quod in multis accidit morbis, ſiquidem illius humiditas ferè omnium fluxionũ pituitoſarum cauſa eſſe ſolet: tunc quia caput eſt irrigandum, hanc in os bregmatis inſtillare conuenit. Sed prius caput linteo in circulum contorto circundare conuenit. at ſi propter neruorum molliciẽ, paralyſim, & ſimiles neruorum & ſpinę morbos illa vtendum eſt, tunc in occiput aquã inſtillare oportet, nec eam partem linteo circundare, ſed ita per dorſum ſinenda eſt effluere, vt etiam in ſpinam eius virtus inſinuari queat. Eſto autem terminus vſus, vbi calorem ad interiora penetraſse manifeſte ſentiet. Quod ad reliqua attinet, multa à nobis de balnei vſu prolata embrochæ vſui ſunt accõmodãda, ne toties eadem repetere cogamur: eadem enim qualitas eſt deſideranda in embrocha, quę in balneo: ne calidior, ne frigidior ſit debito, ne infecta contagio aliquo, & ſimilia. Præterea & horam accommodatam eligendam, & roboris rationem habendam. Sic de potione aquæ balneorum ratiocinandum, quam nec omnibus affectibus pituitoſis, nec omnibus naturis conuenire iam oſtẽſum eſt. Sed quibus dictum eſt eam vſui eſſe, ij debent eam in aurora ſumere à minori quantitate ad maiorem progredientes, vt ab vncijs quatuor ad octo, aut ſecundum Sauonarolam à libra media ad libras tres. Atque in eius aſſumptione ventriculi non exiguam rationem habere oportet. Hic non omittendum eſt eam

ad

ad longinquas regiones asportatã in ligneis vasis, aut aliter, suarum virium maiorem partem amittere, quod ratione à simili meo iudicio probari posset. nemo est qui inficias eat recte à Gal. v. Meth. scriptum esse lac phthisicos debere ab vbere si fieri posset, suggere, aut illico à mulctione sumere, prius q̃ refrigescat: non quia vereatur corruptionem id fit, sæpenumero etenim vno die seruatum lac videmus, prius q̃ acescat: non itaq; ob corruptionem pro maximo præcepto id habet Galenus, sed ne euaporet innatus ille calor, non modo ꝙ ille naturã adaugeat, sed etiam ꝙ omnes lactis operationes fœliciores reddat. Sic in aquarum, quæ è fodinis suis calidæ exeũt, calore ipso quis negabit congenitam esse facultatem non modo contrarietatis ratione frigidis morbis accommodatam, sed etiam ipsius caloris ratione vim illi inesse aptissimam ad deducendas, distribuendas, ac augendas aquæ illius vires: at si hic euanuerit simul & sulfuris vis, euanescet & aliorum omnium à quibus vim accepit operandi efficacia languescet. Hortamur itaq; omnes quibus potanda præscribetur, ad loca fonti contigua accedant, sed quãtum ferre poterunt, calidam assumant, tum quia vehementius operatur, tum ꝙ tepida ventriculi robur dissoluũt. Aquę quantitatem ad quorundam Medicorum præscriptum iudicare non ausim: scio etenim nec errore, nec culpa, nec reprehensione me cariturum. Quis enim sanæ mentis, audebit cum Sauonarola, citra multas limitationes pronunciare tria vascula eius aquæ assumat, deinde iterum alia tria, interposita breui temporis deambulatione? & ita repetitis vicibus id facere non desistat, donec vel per os, vel per excessum, vel vrinam ea aqua exeat adeo calida ac erat dum assumeretur? quod, inquit, vt melius ab eo comprehendatur, in vase vitreo mingat. Ego multorum non sanandi, sed destruendi ventriculi aptiorem rationem excogitare non possem, quo labefactato, veluti & hepate, quid homini ad sanitatem recuperandam, & retinẽdam reliquum sit, nescio. Hanc igitur Medico limitandam relinquamus, cui indiuiduum curandum proponitur: non solum enim aquę, sed & omnium medicamentorum quãtitatem verbis exacte describi nõ posse iudicamus. Varium enim morbi genus, varia temperamenta, totius & ventriculi varium robur, & multa alia, variam medicamenti quantitatem exigunt & indicant.

De victus ratione balneantium. Cap. 10.

NEvlterius q̃ par sit sermonem protrahamus, quod multoties iam admonuimus, A prosequamur. Dicebamus horum omniũ quantitatem veluti sanguinis eliciendi, præparãtis, & humorem euocantis, vel alterantis medicamẽti, à solo medico, ęgroto assistenti dijudicari posse, haud secus ac virium robur: sic & victus ratio. Quandoquidem hanc modo vberiorem, modo parciorem indicabunt, varia dispositio roboris virium, morbi, ægri, consuetudinis, aeris, temporum morbi, & similium. Ex quorum diligenti animaduersione diuersissima iudicantur, vt aliquando bis in die sumendum cibum, aliquando ter & quater: aliquando parcius, aliquando lautius aut cœnandum aut prandendum: aut et cœnandum, & prandendum largius, parciusúe. Sic & alimẽti qualitatem aliqñ immutare oportet, vt multum nutriens in parum nutriens, & sic in similibus. Aliqñ vel ipso in balneo, vel parũ ante B illud, vel post aliquid eorum porrigendum est, quæ vires statim instaurant, ꝙ facile transmutentur, vt vino immersam panis buccellam, ex saccharo cõdita pignolatum manus christi, panem dulciarium, quem marcium panem appellãt, & similia, quæ prudentis medici consilio ad necessitatis exigentiam moderanda relinquuntur. Recte igitur Hip. ĩtelligamus & Gal. com. 2. de rat. vic. Ac. sumendi cibi horam præscribentes his verbis, neq; confestim à balneo sorbẽdum, neq; bibẽdum. Addit Galenus. Sedata quæ ex balneo „ est turbatione: tum esse, tum bibere melius est, „ veluti & composita ea quæ ab exercitatione ori- „ tur. Nam cibum protinus vel potum sumere, ca- „ put replet, deuoratumq; interdum superfluitare „ facit. Hęc itaq; Hip. & Gal. verba semper locum „ habent, nisi vbi virium imbecillitas ordinẽ præ- C uertere nos cogit. Tunc igitur sumendi cibi tempus erit, cum agitationẽ quieuisse sentiet, & concitatum balneo calorem ad natiuam temperiem rediisse, ꝙ de balneo dicimus Laconico & luto recte conueniunt: si vt balneũ, ita illa toti admoueantur corpori: tunc enim effectus specie non multum absimiles operãtur. Cibi qualitas omnibus propositis affectibus pituitosis cõueniens est extenuans victus ratio, de qua peculiarem libellum à Gal. habemus, ex quo quæ tenuandi facultate prædita sunt deprompsisse nõ sat est, nisi addideris ex libris de alimentis, de cibis boni & mali succi, quę laudabilem sanguinem generare soleant. Huius generis sunt panis congrue subactus, fermentatus, salsus et coctus. Aues monticolæ, perdices, phasiani, turdi, merulæ, alaudæ, capi, pulli, & similes. Deinde & pisces saxatiles admittũtur in puris & nitidis aquis ꝑ saxa fluẽtibus capti, qui mollem ac friabilem carnem hñt.

Adhæc

Adhæc vinum vel album, vel fuluum, vel rubeum, ſed conſiſtentiæ tenuis, aut mediæ, &, vt vocant, bene maturum. Ex herbis, radicibus, ſeminibus, fructibus, & cerealibus, quæ guſtanti acria, mordacia, & calida ſentiuntur, tenuanti victus rationi aſcribit Gal. tamen non omnibus vti oportet: Nam ferè hæc omnia ſunt mali ſucci: poteris quidem alios cibos illis condire, veluti & pipere, & alijs aromatibus: ſi nil aliud obſtet. Nam præparandi ratio alimenti facultatẽ non ſolum augere, ſed & immutare poteſt. Sed hanc prętereamus, vt pote ex alijs locis petendã, veluti & ſeruandum in cibis ordinem: nempe liquidiora prima menſa, ſicciora poſtrema eſſe ſumenda, & ſimilia. Atque ita & victus ratio, & omnia remediorum genera ab initio moderanda ſunt, vt ad finem vſq; ſingula ferre poſsint. At cum aqua iſta ſtatutis quibuſdam temporibus, nempe vere & autumno tantum ſit vſui, ſi temporis anguſtia iam dictum ordinem non admiſerit, in aliud tempus quod reliquum erit diſſerendum eſt. Nam ad extrema properare medijs relictis pernicioſiſsimum iudico. Siquidem non exacte vacuato humore aquam extra Burmidam ſcaturientem ſi vel ſumpſeris, vel admoueris, eum humorem magis impinges, & contumacem curationi reddes. Sic Laconico balneo & luto maiorem eius humoris quantitatem, ad eas partes quibus hæc admouebuntur, trahes, quàm vacuabis, & alia multa incommoda ſequẽtur. Quapropter ijs peractis, quę tunc fieri poterunt, præſcripta congrua victus ratione reliquum in ver aut autumnum ſequentem ſeruandum eſt.

Breuis commemoratio varietatis curationis, quæ à varietate temperamentorum, partium affectarum, et affectuum ſimplicium, deſumitur. Cap. 12.

HActenus balneorum Aquenſium vſu curandi rationem in ſanguineo calidi & humidi temperamenti ſermone percurrimus: nũc reliqua temperamenta obiter attingamus. Si frigidi & humidi temperamenti ſit, ac vniuerſo corporis habitu cacochymus Laconici moderato vſu, deinde balnei illi ſuccurres. Roboris virium maximam habens rationem, vt pote ſine quibus vana ſunt omnia auxilia. Et quæ tamen horum duorum nimio vſu, veluti & ſanguinis miſsione largiori, mirum in modum reſoluuntur, & corpus in frigidam intemperiem deducunt, ſicq; affectum adaugent. Si frigidi & ſicci temperamenti ſit, in omnibus ijs remedijs multo cautius agendum eſt, ne hominem in extremam ſiccitatem, aut extremum maraſmum deducamus: Nam & potenter exſiccant, & per exhalationem nõnihil caloris imminuitur, nec in calfaciendo magnopere horum vim laudo. Si calidi & ſicci temperamenti ſit gracilis & modici ſanguinis, huic Laconicum balneum & lutum vniuerſo corpori admota ſummo erũt nocumento: ſiquidem intemperiem illam augebunt, & longo vſu in hecticam deducẽt. Sic de ſimplicibus intemperaturis quiſq; iudicare poterit. Age nunc eſto corpus vacuum & purum in vna tantum parte humor contineatur, nec alibi fouentem cauſam habeat. Hic ſolius in ea parte exiſtentis humoris rationem habebimus, vtentes, quæ pedibus prædicti ægrotantis accõmodabamus. Tuncq; multo facilior eſt curatio vt pote vna & ſimplex. Eadem ratio eſt quorũcunq; morborũ, qui à pituita, vel à flatibus præſertim craſsis et frigidis, aut humore melancholico, aut ſimilis naturæ originem traxerint. Huius generis ſunt paralyſis, conuulſio, lethargus, ſcabies, & ſimiles affectus, quos proprio capite enumerauimus. Atque haud aliter ac qui à ſola pituita fiunt affectus: horum balneorum vſu curantur, ita qui longisſime ab horum natura diſtant, horum curationem nõ recipiunt. Haud diſsimili ratione, qui non ſimplices affectus ſunt, ſed hos aut illos humores admiſtos habent, curandi rationem & facilitatem variant, pro quantitate & qualitate humoris admiſti: exempli gratia œdema, ſchirrodes, minus alijs phlegmonodes magis curationi, quæ harum aquarũ vſu fit reſiſtit, eriſipelatodes omnium maxime. Nunc ſolius intemperiei citra humorem curatio examinanda relinquitur: Nempe frigidæ, humidæ, ac frigidæ & humidæ. Frigida in quacũq; parte exiſtat, quia alijs remedijs & tutius & facilius curatur, ac multis alijs de cauſis balneorũ vſum non exigit, præſertim cum citra noxam ob admiſtas alias facultates quam calfaciẽdi illo vti nequeas. Adde quòd ſuo calore innatum diſsipando, vt prius oſtenſum eſt, fortaſſe non minus refrigerabit quàm calfaciat. In humida propulſanda nõ parum poſſunt pręſertim aqua vltra Burmidam ſcaturiens. Frigidam & humidam horum recto vſu prudens Medicus poterit in melius mutare iam à nobis dictarum conſiderationum rationem habens, ac ipſe alia vbiq; adiungens quæ veniunt conſiderãda. Qualia ſunt ſupra alia indicatio quæ à partium differentia ſumitur. Hæc etenim etiam eodem in affectus genere maximam remediorum varietatẽ ſuggerit. quandoquidem

quidem in superiorum partium affectibus, si venæ sectio sit necessaria, superiores venas aperire oportet, sic in inferiorum partium sub renibus sitarum affectibus inferiorum aliqua est aperienda. Quòd si à parte affecta vel humorem vacuare, vel reuocare tibi propositum sit, eam secabis venam, quę per fibrarum rectitudinem illi opponitur: tractus.n. per has fit, & aptior sanguinis consecutio. Eadem ratione in serapijs & catharticis medicamentis præscribendis affectæ partis habenda ratio est. Siquidem alia capiti, alia thoraci, alia iocinori, alia renibus, alia vtero, alia artubus, alia alijs partibus sunt familiaria. Hinc affectæ parti familiaribus vtendum commonstratur, quibus si destituamur, quæ ad affectam partem vim medicamenti deducunt esse miscenda. Sic & admouēdorum eadem est ratio: nec enim ventriculus, hepar, viscus aliquod, oculus & similes partes eadē remedij genera sustinent, quæ ignobiliores, aut sensus obtusioris. Eodem modo & loci per quem congrue & apte ea pars sua excrementa reijcere consueuit ineunda consideratio. Quandoquidem nos oportet singularum partium meatus, qui ijs ad superuacuorū emissionem sunt idonei, & proprij fluxiles reddere. Intestinis, ventriculo, mesenterio, & concauis iocinoris, intestinum rectum. Renibus, vesicæ, vtero, iocinoris gibbis, venæ cauæ, arteriæ magnæ, & omnibus quæ in lumbis habentur, eum qui vrinis est delegatus. Pulmonibus & pectori ipsam asperam arteriam & fauces. Cerebro & eius inuolucris, eum qui per palatum, & per nares descendit. A qua meatuū diuersitate non modo remediorum diuersitas, sed & diuersa forma indicatur. Hinc serapia, fomēta, insessus, clysteria, pessi, gargarizatus, errhina, apophlegmatismata, odoramenta, & similia inuenta fuere. Et modo huius, modo illius vsus præscribendus indicatur, adhibito eius quod cum ab affectu, tum à parte affecta cōmonstratur delectu. Quibus omnibus ratione seligendis, & congrue administrandis, rationali Medico opus est, cui quæ diximus haud sufficere non ignoramus. Pauca etenim hæc in medium afferre placuit, non quo vniuersam hosce affectus curandi methodum aperirem: id enim alterius & grauioris est negotij: sed ne enarratio hæc potiori & digniori parte penitus destituta, in vulgus prodiret, quædam dicere aggressus sum, q̄bus ita repetitis vicibus sese annexuit oratio nostra, vt veluti equus quidam effrenis verborum consecutione deducta, hactenus cohiberi non potuerit.

LIBER TERTIVS
Totius orbis Balneorum vires, Et multorum historiam complectens.

Cap. I.

TERTIAM nostri laboris partem aggredimur: opus sanè vt difficile, & abstrusum, sic omnium calumnijs obnoxium. Naturæ secreta omnia rimari est impossibile, sensuum cognitionem transcendere citra exactam methodum perdifficile: aliorum relationi semota probatione credere, dubium, & erroris plenum, experiētia quæ alij scripsere ad examen reducere non conceditur. **B** Quid? num ob id res tanta, tam vtilis, à tam multis expetita intermitetur? minime. Quinimmo aliorum etiam mendacia recensuisse non erit inutile: sic enim Medici eruditi qui illis præsunt balneis, aut aliquando eo accedūt, mortalium miserati conditionē, aut ipsi aliquid verioris scribent, aut nostris scriptis id addent. Nobis omnia balnea visendi facultas denegatur. *Sed cum Aquēsia viderimus* & descripserimus, visum nobis est tertiam hanc partem subnectere, quæ omnium aliorum naturam, fodinam & vsum aperiat. Qua in re si aliquando à fida narratione deflectimus, ne nobis vitio vertatur, siquidem aliorum verba & scripta sequuti sumus. *At si hęc excusatio non plenè* satisfacit, vitio vertatur Valerio Maximo, Tito Liuio, Platinæ, & similibus Historiographis q̄ **C** infinita scripserint ex aliorum narratione. Quid quæso Auicennæ, quid Aetio, quid Paulo, quid Plinio reliquum erit, si aliorum scripta ab illis subtraxeris? Sed prius quàm illam partem aggrediamur, facultates & vires recenseamus oportet, eorum ex quibus fodina constitui potest: à qua scaturiens aqua varijs facultatibus prædita conspicitur, ob eorum per quæ permeat varietatem. Quandoquidem vndecim esse didicimus, quæ aquæ è terra erumpentis vim illam ἄποιον Græcis dictam immutare solent. Sulfur, Alumen, Sal, Nitrum, Calx, Gipsum, Bitumen, Aes, Ferrum, Plumbum, & Aurum. Quorum omnium facultatem seorsim recēsebimus: nam si compositum componentis naturam redolet, nemo vnquam dubitabit, quin horum præcognita facultas aquarum, quibus immiscentur, vires edoceat. Et ad illarum demonstrationem tanquam principia seu media sint assumenda.

De Sulfure. *Cap. 2.*

SVlfuris substantiam descriptione aperire superuacaneum existimo, siquidem nemo est, cui audito sulfuris nomine res non innotescat. Nec etiam illius varietates Plinium sequutus, quadrimẽbri partitione secabo: ĩmo ne bimembri quidem: vnicum enim sulfur est metallicum medicamentũ in terræ visceribus natum. Quod si ignem non sit expertum, ἄπυρον Græcis dicitur, idest ignis expers. Latini viuum sulfur appellant. Cum vero igne fusum, & veluti coctum in teretem formã redigitur, tunc malè quibusdam sub altero genere à Dioscoride collocari videtur. Scribit enim, sulfur optimum existimatur viuum, quod ἄπυρον vocant, nitedulæ modo splendidum, perlucens, minime calculosum. Probatur ĩ genere sulfuris ignem experti, quod viret, ac præpingue spectatur. Vnica igitur specie res est, quæ coctione vt vires, sic differentiam diuersam assumit. Viuum enim id est ex fodina sua desumptum & citra coctionẽ medicinæ vsui accommodatum, multo efficacius operatur, & isto pro cocto vti deberent Pharmacopæi. Tenuis substantiæ est, calidum & siccum, cui abstergendi, trahendi, & digerendi tãta facultas inest, vt aduersus è toto corpore irrumpentẽ scabiem, obseruatis vniuersalibus præceptis, nullum præstantius medicamentum inueniri queat, præsertim si qui vtitur frigidi & humidi temperamenti sit, & scabies humida. Quartum caliditatis & siccitatis gradum attingere scribit Auicennas, quod Musæ falsum videtur, siquidem eo gradu calida venena esse censet, nec per os sumi debere præcipue cochlearis mẽsura, quam Dios. præscribit, ob id illud tertio collocat gradu: maxima autem & incredibilis illi vis tribuitur à Mercurio Trimegisto, à Raymundo Lulio, & alijs Alchymistis ad metallorum & aliorum commistionem iuuandam, & absoluendam. Vnde ipsum in metallorum constitutione masculei seminis instar, mercurium fœminei cõcurrere asseruerũt. Vnde de eo Theotonicus magnus magis artificiose q̃ eleganter quædam protulit, quę quia ad id quo de agitur, summopere cõferunt, ea recẽsebo: sunt autem illius verba hæc, cum de sulfure agit in libro de Mineralibus. Sed obseruandum quod fumus eius indicat terrestrẽ substantiam, in ipso esse valde ignibilem & cremabilem. fœtor vero suus indicat ipsum valde indigestum & non terminatũ: sed potius calore corrumpente esse corruptum, q̃ digestione completum. Et hæc sui incompletio facit ꝙ possit esse vniuersalis materia omnium metallorum. Si. n. esset completum ad completionem vnam determinate, tunc proculdubio non esset conuertibile ad alia, nisi primo illa tolleretur: sed nunc propter sui incompletionem, cõuertibile est ad oĩa, sicut semen, & alia ex quibus generantur res naturæ. Et ideo sagax natura abundat in sulfure vbicunque est locus generationis metallorum, fuitq; multorum opinio nullas Thermas, quę calidæ tactui è terra scaturiãt sulfuris expertes esse posse, quod calorẽ à sulfure accipere credantur.

De Alumine. *Cap. 3.*

ALuminis naturam trimembri partitione contentam iudicamus, in alumen rochæ, plumæ, & rotundum, quæ in fodinis inter metalla inueniuntur. Quibus ad exactam aluminis cognitionem tria alia addi possent, scaiolæ, catinę, & zuccarinum: quorum duo postrema non legitima, sed spuria & factitia sunt: nempe alumen catinæ & zuccarinum. Nil aliud est alumen, vt Plinius cap. xv. lib. xxvj. censet, q̃ salsugo terræ. Est enim veluti terræ aqua & limo exudantis natura hyeme corriuata, ac æstiuis feruoribus ad maturitatẽ deducta. Multa illius genera fatetur Dios. sed tria tãtum vsui medico opportuna scribit. Alumen rochæ liquidum à Diosco. vocatur. nam cum defoditur, liquidum est, postea durescit: argumento euidentissimo est, ꝙ supra alia genera siue igni, siue lucernæ illud admoueris, statim ebullire & dissolui videbis. Alumen itaq; rochę à loco in quo coagmentatur appellari censemus, liquidum à forma, quãuis & integrum reperiatur. Probatur hoc si sit limpidum, lacteum, æquale, & semper succo madens, sine lapidibus, atq; quendam coloris igniculum expirans. Secundum genus cui plumę nomenclaturam vulgus coaptauit à Græcis σχιςὸν vocatur, quod fissile latine sonat, dicitur & τρυχύτες, hoc est capillare, quod sigillatim in capillamẽta quædam facile ex solo contactu findatur. Optimũ est candidissimum, gustu perquam astringens, graueolens, calculorum expers, nec glebulose, nec assulose compactum, sed sigillatim in capillamenta quædam canescentia dehiscens. Illud est cuius aspersione intolerabilis pruritus excitatur, cuius affrictu genę rubescunt. Vnde florem lapidis recte mulieres appellarunt. Nam proprie quidam canus flos ex lapide exiens videtur. huic similis est amianthus lapis, nisi ꝙ multis ligneis venulis distinguitur, atq; ambo flammam facile concipiunt, conceptam citra consumptionẽ retinent. non tamẽ æque, sed magis amianthus. vnde impostores quidam cuculati pro ligno crucis, cui Saluator infixus pependit, illum plebi venditare

non

non sunt veriti hoc argumento, ꝙ non combu-
ratur. Quasi vero necessum sit crucis illius lignũ
vstioni obnoxium nõ esse. Tertiũ est quod non
arte, sed suapte natura rotundam formam acce-
pit, bullis turgẽs, albo ꝓpius, atq; validius astrin-
gens, præterea nonnihil palloris cum quadã pin
guitudine præ se ferens, sine arenis, friabile. voca
tur à Græcis στρογγύλη καὶ ἀστραγαλώτη denomi-
natione sumpta à dicta forma rotunda. Vim ha-
bent astringendi vehementissimam: vnde Gręci
cis στυπτηρία nuncupatur, quod astrictorium la-
tine sonat, excalfaciendi & expurgandi. Crassa-
rum sunt partium omnes Aluminis species, te-
nuius est fissile, proximum rotundum, alijs craf-
sius est liquidum, seu alumen rochæ dictum, &
plinthites. Atq; hæc tria sunt, quæ nostro propo-
sito conueniunt. Cum etenim sola hæc in fodi-
nis reperiantur, ipsa sola aquæ sponte nascenti
immisceri possunt. Alumen scaiolę in gipsi maf-
sis inuenitur lucẽs sicut vitrum, latum & tenue,
nec in capillamenta dissoluitur vt alumen plu-
mæ, sed in laminas. vnde nõ, vt Pandectarius exi
stimauit, σχίσον Galeni est, sed potius plinthites,
hoc est laminosum. ix. simp. Breuiter est crudi
gipsi exquisitissima pars: vnde ab antiquis flos
Gipsi appellari videtur. Alumen catinæ facti-
tium est, sic dictum vel à Catino in quo fieri so-
let, vel à cali herba, Arabibus dicta, ex qua com-
ponitur, quæ vsnem species esse dicitur secus ma
ris littora nascens. Et ab aliquibus gentibus se-
minatur, vt in Gallia fit. Hanc herbam exsicca-
tam accipiunt & cõburunt. Postea ex illo cinere
lixiuiũ fit, quod si aut vi ignis, aut solis indurue-
rit, cum subtiliores partes exhalarint, id, sal alca-
li appellatur. Cinis vero ille induratus alumen
Catinum dicitur: quandoq; & sal, & cinis permi
scentur. Hoc vtuntur Chymistæ, vitreolarij, &
mulieres ad faciem abstergendam. Alumen etiã
zuccarinum factitium est, ex alumine liquido,
aqua rosacea & albumine oui massas quasdã tur
binatas in modum globorum sacchari fingẽtes,
à cuius formæ similitudine nomen accepit. Ha-
bet & albedinẽ exquisito saccharo, quod finum
dicimus, non absimilem.

De Sale. *Cap.* 4.

SAlis naturam prima partitione, bimembri
diuisione secamus. Alius enim ex aqua con-
crescit. Alius ex terræ fodinis eruitur, atque ex
aqua itidem vel marina, vel stagnorum quorun
dam, vel etiam puteorum, vt in Germania. Fit
autem sal ex horum consumptione, vel solis ca-
lore, vel ignis, donec tenuiori parte absumpta,
quod terreum solum est remanserit. Cumq; ijs

A aquis artificij aliquid requiratur, vt in salem con
uertantur, sub hoc partitionis membro sal alcali
dictum non temere reponemus. Quando-
quidem arte fit ex herba cali cõbusta, quæ Vsnæ
herbę assimilatur. Ex pluribus alijs herbis, & car
bonibus, ac lignis varia salis genera apud diuer-
sas nationes fieri creditur. Qui vero ex terræ fo-
dinis eruitur, fossile appellatur, ĩ multas diuisus
species. Quarum aliæ nominibus quibus à sem-
uicem seiungantur, sunt destitutæ. Alię vt facul-
tate, ita nominibus à seinuicem secernuntur.
Vnde, sal saxeus, sal gemmæ, sal hammoniacus.
Hoc sale fossili, seu metallico in Germaniæ &
Pannoniæ plurimis locis vescũtur. Montes vsq;
ad duo miliaria in profundum excauãt, sursum
ingentes salis massas funibus trahentes. Saxeus
dicitur hic sal & marmoreus, ꝙ tantæ sit duri-
B tiei, vt ferreis pistillis opus sit vt teratur, optime
tamen salit. Probatur in hoc genere, qui candi-
dus, pellucidus, & densus. At qui candidissimus
in hoc genere, valde lucidus & densus inueni-
tur. Sal gemmæ appellatur, quoniam exigua por
tione supra alias massæ partes vt gemma nitet.
Hammoniacus vero nõ in eisdem fodinis erui-
tur, sed sub arena in Aphrica apud Ammonis
oraculum, à quo nomen sortitum est. Et in Ci-
renaica regione. Ibi arena defossa vbi loca si-
tientissima sunt, frusta salis oblonga, extra nigra
vel æruginosa, intus alba, & ad similitudinem
aluminis scissilis non multũ lucentia, inueniun-
tur. Hic adeo salsus est, vt ingrato sapore gustan
ti sit fastidio. Ex Germania simile genus porta-
tur. Condiendis cibis inutilis est. at in balanis
nonnunquã vsui, vbi acriorem vim requirimus.
C Reperio & alia tria genera, quæ sub fossili non
reponuntur. Sal indus, sal nitrum, & sal naphti-
cus. Indus in India in cannarum extremitati-
bus zuccaro cando similis concrescit. Sed cum
eius facultas proposito sermoni non quadret, de
illo nil dicemus. Sal nitrũ, inter salis genera enũ
meratur, verum nos de nitro peculiari sermone
disseremꝰ. Sal naphticus, Asphaltites Plinio, Ga
leno sodominus dictus, quòd naphta asphalti
specie separata fiat. Et ex mari asphaltite iuxta
Sodomos montes sito, in Palestina Syriæ. Is ta-
men non fossilis, sed marinus est dicendus. Sal
abstergit, liquat, incidit, tenuat, mordet, pur-
gat, densat, adstringit, siccat, reprimit. à putredi-
ne ob hæc vindicat, ventriculum euertit, tur-
bat, ad vomitũ incitat, purgat humores crassos,
lentos ipsos vi sua liquando. Postea stringen-
do, appetentiam excitat, profligato cibi fastidio,
purgantibus additus actionem eorum iuuat,

clysteri iniectus pituitam vitreã & lentam edu-
cit. Hos tamen vel illos effectus alius alio remis-
sius intensiûsve operatur cuius varietatis gustus
certum feret iudicium, si prius in 4. lib. Simp.
Gal. fueris exercitatus. Hoc tamen non omitten
dum, quòd salis è terra effossi substantia magis
sit compacta, ac proinde in hoc maior est & par
tium crassities, & adstringendi potentia. Ob id
quòd marinus affusa aqua protinus liquescit, at
fossili hoc non euenit. Porrò eiusdem speciei cũ
marino est, quæ ex stagni, fontis vel putei aqua
concrescit.

De nitro. *Cap. 5.*

NItrum de quo mentionem facere propo
siti est instituti, olim è terræ fodinis erue
batur. Atque vbi illius magna est copia, si scatu-
riant, aquæ nitrosæ vocantur. Et illis sæpenume
ro innatat spuma nitri Græco nomine aphroni-
trum appellata. Olim cum mortalium sanitati
conseruãdæ vsui esset, sub terræ latebris ineffos-
sum non totum relinquebatur: nunc vero proh
dolor, cum eo cæcitatis deuenerit humana con-
ditio, vt ferè omnes magis opum & famæ aucu-
pandæ, quàm sanitatis conseruandæ sint studio-
si, Balnea & gymnasticæ scholæ diruta perseue-
rant: Nitrum non solum effodi, sed & cognosci
à fodinarum effossoribus desiit. Atque in ipsius
nitri locum successit salnitrum Italis, salpetre
Gallis dictum vtile ad laudatissimum, si Dijs
placet, inuentum non ad strenuos & potentes
viros conseruandos, sed nulla difficultate ene-
candos, & vrbes depopulandas. Id etenim est si-
ne quo neq; cũ strepitu, ita neq; cum violentia è
bellicis tormentis globuli emitterentur. At etiã
si antiquorum nitrum desierit videri, non tamẽ
aquæ nitrosæ: vnde illius vim ex antiquorũ sen-
tentia aperiendam iudicauimus, vt nitrosorum
balneorum vis facilius cognoscatur. Est itaque
Nitrum calidum initio tertij gradus, siccum ter
tio, salsum maxima sui parte, subadstringens, ter
git, incidit humores crassos, purgat etiam vomi
tu, præsertim cum melle & pituitam crudam,
crassam, lentam partibus valenter impactam: ob
id colico affectui pituitoso & flatulẽto prodest,
vermes necat & vacuat. Si intro in corpus suma
tur, secat, extenuat, crassos lentosq; succos potẽ-
tius multo quàm sal. Quin & aduersus fungorũ
strangulationes presentaneo remedio est.

De Calce. *Cap. 6.*

CAlx iuxta antiquorum præscriptũ duorũ
est generũ, vna fit in locis maritimis. Buc-
cinarum testas feruenti clibano recondunt, do-
nec inalbuerint: frigida immergentes extingũt,
in fictile conijciunt, & vsui seruant. Sed hæc pro
posito sermoni nil congruens habet. Altera lapi
dea est Italiæ, & multis alijs nationibus operi cę-
mentitio frequentissima. Durissimum quoddã
lapidum genus seligunt, quod & super terram
inuenitur & effoditur: in fornacem conijciunt,
coquunt, coctione calx viua appellatur, vis illi
ignea, mordens, adeo exsiccans & calfaciens, vt
inflammare, adurere, & cauterij instar crustas in
ducere possit. Veneni malitiam habet, si quidẽ
pota aluum & intestina cum vehementi erosio
ne excruciat. Dum aqua irroratur, vrentem il-
lam vim exerit: adeo tenacis est substãtiæ, vt post
immersionem & extinctionum vim suam vltra
diem seruet. Deinde vnà cum calore mordacita
tem exuit. Absque morsu resiccat, ac si bis terq;
aut amplius abluta fuerit, planè mordacitatis ex
pers constituitur: ac strenue absq; mordacitate
exsiccat. Vnde sanguinem cohibere, carnẽ pro-
ducere, adustioni mederi, & similia præstare po
test δὶς δ᾽ιὰ πασῶν, vt dici solet ab ijs distantia,
quæ viua aut in ipso extinctionis actu poterat.

De Gipso. *Cap. 7.*

GIpsum terræ massa est notissima, quæ in
laminas pellucidas diffringitur, quarum
puriores & magis perspicuę sunt alumẽ scaiolæ,
& plinthites Galeno dictum, vt prius, vbi de alu
mine docuimus. Coquitur, & coctum cęmenti-
tio operi veluti calx accommodatur, sed huic
emplastica vis maior. Refrigerat & siccat vltra
secundum gradum, vim maximã habet adstrin-
gendi, obstruendi, glutinandi à vi emplastica.
Hinc sanguinis eruptiones sudoresq; cohibet,
sed potum strangulationis modo iugulat.

De Bitumine. *Cap. 8.*

ASphaltos Gręcis, Latinis Bitumẽ, spuma
quædam est aquis sponte nascentibus in-
natans: & molle quidem est dum innatat, postea
vero resiccatum pice sicca durius efficitur. Opti
mum bitumen in mari, quod mortuum vocant
prouenit. Est autem id stagnum salsum in cæle,
hoc est, Caua Syria. Cæterũ medicaminis ipsius
vis est tum resiccatoria, tum excalfactoria in se-
cundo ordine. Merito itaq; eo vtuntur ad gluti-
nationes vulnerũ cruentorum, & ad alia omnia
quæ exsiccari debent cum modica excalfactio-
ne. Hæc Galenus. Sunt qui etiã è montibus qui-
busdam bitumen patent scaturire, & idem in la
cubus vt limum inueniri, pręsertim in lacu Iu-
dęę. Et ideo Gal. primo eius meminit, quod in
Apollonia Epiri vrbe fit, sub quo etiam Iudaicũ
intelligit. Postea de eo quod in Caua Syria diffe
rit: hoc autẽ in mari mortuo nasci inquit. Mare
autem

autem mortuum nũcupatur lacus ille. Mare ob salsedinem, mortuum ob minimum motum. Qui nuper terram sanctam descripsere, Iudææ lacum & cæle Syriæ idem faciunt. Strabo lib. 17. suæ Geographiæ Sirbonis lacum vocat ambitu mille stadiorum, longitudine ducẽtorum. Hoc in lacu Sodoma & tredecim vrbes huic vicinæ submersę fuere, picis odorem refert: & id est quo Syriaci pauperum mortua corpora condiunt, vt imputria diu seruentur. Id deinde ad nos adfertur, & à nostris Mumia vocatur, cum sit asphaltum iudaicũ. Ditiorum vero corpora balsamo, myrrha, croco & ligno aloes condiunt. Scribit Dios. in Sicilia in agro Agrigentino liquidum bitumen fontibus supernatare, quo incolæ ad lucernarum lumina vice olei vtũtur. Et Sicilicum oleum falso appellant, quandoquidem liquidi bituminis genus est. A nostris Petroleum & stercus diaboli appellatur, ob mirũ illius fœtorem. Hoc partim ex Siciliæ agro illo Agrigẽtino, partim ex Liguria, partim ex loco in Neapolitano agro, vbi vulgo dicitur il tocho, ac potissimum ad nos ex hoc loco adfertur, & Sicilicum alijs minus fœtet. Petroleũ vero quia è petra scaturiat, & saxosis montibus vocatur: à quibus deinde in fontes aut vicina flumina defertur. Pharmacopęi sæpenumero petroleum hoc, idest bitumen liquidum, igne vel sole induratum pro asphalto seu bitumine vendunt, & est non tamen Iudaicum. vis omni bitumini inest discutiendi, glutinandi, emolliendi, calfaciendi, & exsiccãdi, vsq; ad tertium gradum, si Auicennę credimus. Qui à Galeno non dissentiet, si in fine secũdi, vel initio tertij calfacere & siccare id dixerimus.

De Aere. *Cap.* 9.

AEris substantiam nulla descriptione aperiendam iudicamus vt pote omnibus notam. Vt ferunt, si ijs citra demõstrationem fides est habenda, inter metalla argẽti viui plus quàm oporteat habet. rubeum colorẽ ex sulfuris abundanti commistione accepit. Siquidẽ hoc rubore delinitur ex valida substantiæ sulfuris fęculentæ adustione. Argumento est ꝗ ab ære multum fæcis resoluatur, & in igne multum euaporet. Vim illi tribuunt calfaciendi & exsiccandi, etiam in tertio gradu: abstergendi, resoluendi, incidendi, & astringendi, immo & carnem producendi, si vratur & lauetur. At de vsto veluti nec de eius flore & squamma nil dicere statuimus, quia proposito sermoni nil congruit.

De Ferro. *Cap.* 10.

FErrum metalli genus vilissimũ mortalium vsui tamen, ipso auro magis necessarium: siquidem sine ferro nec terram possemus fodere, nec arare, nec segetes colligere, nec triticum molere, nec vitem, nec arborem amputare, nec ædificare, aut similia humanæ vitæ necessaria agere. Ferro imperia conseruantur & augentur, iustitia regitur, tuetur innocentia, reproborum audacia coercetur, ciuitates defenduntur, inimici propulsantur. Sine ferro nulla ars, nullũ ferè opus mechanicũ exerceretur. Minori in precio habetur, ꝗ maiori quantitate inueniatur, & impurius sit. Nam scribitur ipsum generari ex argento viuo terrestri, ponderoso, lutulento, valde immundo, & ex sulfure terrestri ac immundo, ipso sulfure dominante. Propterea est inflammationi paratum. Atq; ex huius virtute cõuertitur argentum viuum in ferri speciem. Porro propter sulfuris adustionem squammosum est, rubiginemq; facile contrahit. Pars sulfuris terrea atramẽtosa est. Propterea limatura eius confert nigredini atramẽti, nec ab humore vnctuoso est purgatum: vnde calorem facile suscipit, & susceptum diu retinet. Pręterea argumento est multa scoria, quæ ab ipso deciditur, atq; eo maxime ꝗ frequenter, vt quædam grana nigra in terram effunduntur. Hinc fit, vt non liquescat vt cætera metalia, sed tantum mollescat. Quod illi inesse existimatur, quia supra alia metalla terreæ substantiæ plurimum habeat, aereę, humidę & aquosæ quàm minimum. Vnde hac sua terrea & elementari siccitate tantam acquirit duritiem, vt instrumentis ex eo confectis alia metalla domet, concutiat, dilatet, & cõprimat. Hinc ferrum à ferio dictum volunt, ꝗ alia omnia ferire queat. à nullo autem diuersi generis melius q̃ à seipso feriri. Vel vt Isodorus ferrum, quia farra idest semina nostra arando iuuet. Durius redditur extinctione in aqua, quare si mollius desideras, oleo semper candens extingue. Chalybs autem ferri alia species non est, sed eius subtilior pars & aquosior ꝑ destillationẽ à ferro seiuncta. Quæ vi ignis purior, cãdidior, durior, & opibus aptior redditur. Est aũt maximus delectus in chalybe optimo cõficiendo cum aquarũ, tũ modi imersionis. Est aũt ferri vis, quã hic considerandã suscepimus, talis. Refrigerat, vt quidã volũt, secũdo gradu, siccat tertio, vehemẽter astringit. Sic chalybs & ferri squãma ijs minus scoria. Vñ aqua in qua horũ duorũ alterũ cãdens ĩmersum fuerit, vsui medico ẽ frequẽtissima ad desiccandũ, astringendũ, & humorũ defluxũ à quacũq; parte ꝓhibendũ. Quinĩmo & intestinorum in scrotũ delationi, quã Enterocelen vocant, irrigatione cum spongia summo est remedio.

De Auro. Cap. 11.

AVrum metalli genus hominum opinione preciosissimum, et veluti ferrum, idest ex quo infinita fieri dicebamus: sic aurum, idest sine quo nihil excellentissimum fieri potest: & propter quod nil non turpe à malis hoībus perpetratur. Vñ Vergilius sic cecinit Aeneidos.iij.

Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Atque cur cæteris anteponatur metallis causam non video, nisi ꝙ rarius inuētu, & purioris substantiæ est: adeo vt neq; rubigine, neq; situ obducatur, neq; vi ignis multum cōsumatur. Nil autem aliud est aurum q̄ argētum viuum purum, condensatum, purissimam sulfuris partem actu recipiens. Magna est auri varietas non specie, sed perfectione tantum seiuncta. Rarus est illius in re medica vsus, nisi fortasse quibusdā ad melancholiam propellendam, non, vt Auic. scribit, in puluerem redactum & haustum, sed magna copia muneri datum. Quæ etenim, quæso, ratio, cur cor & animalem facultatem exhilarare & iuuare debeat, cū ex argento viuo & sulfure constet: quorum vtrunq; haustum veneni naturam refert? Plinio & alijs quibusdā placuit, eius puluerem vlcera puerorum, fistulas, & lichenas sanare, quod cum minima mordacitate exsiccet, & abstergat. Ad id tamen & efficaciora minoris precij habemus. Desinant igitur Medici nostri temporis destillatis aureos coronatos incoquere, nisi putēt sudores & sordes manuum eorum, qui eos contrectarunt, ægrotātibus esse auxilio. Siquidem coctione nil aliud ex illis deciditur. Quod si quippiam deciditur, & id sicut cætera metalla perniciosam naturam habebit. Præterea in eo principiorū mistio firmior est, quàm quæ à calore nostro possit dissolui.

De Plumbo. Cap. 12.

PLumbum facultatis est refrigeratoriæ, siquidem nō modo multam habet substantiam humidam à frigore cōgelatam, coactamq;, sed & aeriam, paucam autem terream. Igitur quod plurimum habet essentiæ humidæ à frigore coactę, indicium tibi esto, ꝙ vbi admotum est igni, celeriter fundatur fluatque. Quod vero & aeriæ sit particeps, hoc habeto signū. Omnium quæ nouimus, vnicum plumbum tum mole ipsa, tum pondere augetur, si condatur in ædibus subterraneis, aerem habentibus turbidum: ita vt quæcunq; illic ponantur, situm colligant. Multa alia Galenus adfert argumēta, quibus hanc eius facultatem probet. Quę omnia breuitatis studio omittimus.

D

De Balneis, & primo de Balneo Aponi. Cap. 13.

ITalia omnium aliarum regionum olim princeps & domina, Venetias habet florentissimam ciuitatem, quæ Reipublicæ libertate, & ordine cū Romana illa republica certat: huic subdita est proxima ciuitas primum Antenorea dicta, nunc Patauium, vel Padua. Quæ vt illa omnium mercium, sic hæc omnium virtutū totius Europæ emporium est luculentissimum. In huiusce vrbis Diœcesi septem sunt balnea Aponi, Sācti Petri, Domus nouę, Montis Grotti, S. Bartholomæi, S. Helenæ, Montis Orthonis. Imprimis igitur de Aponi Thermis dicamus. Rus est Aponus dictum à Padua quinque ferè milliaribus distans. De quo Lucanus,

Euganeo, si vera fides memorantibus, augur
Colle sedens Aponus, terris vbi fumiger exit.

E

In huiusce ditione in partibus à ciuitate remotioribus versus montem S. Danielis nomine insignitum, è planitie monticulus quidam leniter effertur, in cuius summitate scaturiēs aqua iam multis sęculis feruentissima est inuenta. Locus hic procul est à vallibus, feracibus cāpis vndiq; circundatur, sub dio expositus, quaquauersum detectus, vndique à quatuor cœli partibus ortu, occasu, septentrione & meridie æqualiter difflatur. Loci huius situs monticolis saluberrimis iudicaretur, nisi aquarum hincinde emanantium riuuli sæpenumero putredine correpti, fœtidis vaporibus aerem inficerēt. Præcipua lauacra humano vsui accōmodata sunt, in cacumine montis lacuna quædam aquæ adeo feruentis, vt sępenumero non sit vsui, siquidem intensa illius caliditas nequit tolerari. Deinde in infima montis

F

parte quæ orientem spectat, multa adsunt lauacra à diuersis riuulis constituta, remisso iam ex eo itinere aquæ feruore. Omnes tamē illi riuuli ab eodem fonte eructāt. Atq; ex ijs lauacris quędam vndiq; parietibus munita seruantur, alia in propatulo exposita venti & plebi peruia relinquuntur. In huius balnei fodina explicanda, velut & aliorum omnium cum ex mea experientia, vt in Aquensibus feci, nil dicere possim, ne temerarius aut parum spectatæ fidei lectori videar, nominatim meos authores recensebo, vt quisq; qua illos fide dignos putat, eā illis tribuat. Aut sapientius multo agat, cū balneo erit vicinus, diuinum imitetur Galenum, qui simpliciū medicamentorum facultates ex aliorum & sua opinione recensere non fuit cōtentus. Sed prius quinque libris edocuit ad id demonstrandum accommodata principia ex sapore, odore, colore, & alijs quæ aut sensui aut intellectui ita sunt manifesta,

manifesta, vt ipsa ex alijs fidem nõ accipiant, sed ipsa alijs fidem faciant. Cumq; Aristoteli primo Posterioris resolutionis, tria sint principiorum genera, Proloquia, postulata, & definitiones. In hoc demonstrãdi genere, quo rerum facultates medicæ explicantur: etiam si principia, quibus vtimur, dignitatum & definitionũ nomen omnia non promereantur: nemo tamẽ erit, qui inficiari possit, quin maxima illorũ principiorum pars certissima & verissima medica postulata sint vocanda. Quòd si quispiã tam delicati palati est, vt etiam hoc cognitionis genus à demonstrationis noĩe reijciendum putet, is se nihil scire fateatur, is methodicam & λογικὴν, hoc est rationalem Galeni viam relinquat. Peironeorũ sectæ seipsum deuoueat, aut si id auersatur, credat Aristoteli scribẽti per causam remotam effectus demonstrari, & ex effectibus causam demonstratione, qua rẽ sic se habere demonstramus. Et tali docendi genere in philosophię secretis peruestigandis se vsurum præfatur, initio libri primi Naturalis auscultationis, dum à notioribus nobis cognitionem exordiendam scribit. Siquidẽ paucissima demonstratione quamobrem aliquid sit ostendente, explicari possunt. Nec nobis videtur tam accommodata, vt illa, ꝙ ab ijs quę nobis ignotiora sunt, initium sumat. Sed vlterius q̃ par sit sermo noster diuagatus ẽ. Huic sermoni suus erit locus in libris demõstrationum, quas in medendi Methodum paramus, vbi eorum inscitia detegetur, qui nullum aliud eruditionis genus esse existimarunt, q̃ multas authoritates memorię infixisse. Nos postq̃ iam quinquennio Logicam professi sumus in hac nostra Taurinensi ciuitate, nostri muneris arbitramur ostẽdere, qua in caligine versentur, qui citra exactam Logices exercitationem in Galeni operibus versantur, admonitionis ipsiusmet Galeni toties repetitæ immemores. Qui igitur volet alicuius balnei fodinam scire, non mihi, aut alijs legislatorum ritu sancientibus, non demonstrantibus credere debet. Sed discat capite penultimo à me, aut ab alijs, propositas fodinæ examinandæ methodos, deinde in quibus volet balneis certã nancisci cognitionem eas exercebit. Verũ ad fodinam thermarum Aponi iam nos tempus reuocat. Scribit Bartholomæus Montagnana vir magis laboriosus q̃ eruditus, per causas, & per effectus illi innotuisse, vel à priori, & à posteriori, vt ille scribit, aquã illam sulfuream esse quippiã immistæ calcis habens. Suæ opinionis nullam aliam rationem adfert præterquã ꝙ facta per ipsum eius aquæ destillatione maximam fæcis seu residen-

A tiæ sulfur esse inuenit. parum vero cineris, velut si calx in aqua coqueretur. Sauonarola autẽ, qui Patauinus erat, aliter sensit, & varijs rationibus nec parui momẽti suam sententiam confirmat: scribens gustu aquam hanc salsam & aluminosam comprehendi, & visu sulfuris ac cineris portionem aliquam. Siquidem in eius progressu per riuulos quosdam lapidosos ab eius fęculenta parte productos maxima comprehenditur eius pars aluminosa & salsa. parua autem sulfurea. Nam color croceus sulfureus licet superficialis, ijs in locis sic apparet, veluti in iride comprehenduntur, in qua croceum, rubeum, viridẽ, cęruleum cõspicimus. Quòd si maior fodinæ pars sulfurea foret, cum sulfur multa tenaci & viscida substantia supra cætera mineralia abundet, color citrinus appareret: quod tamen falsum esse in hac B aqua, ipso visu iudicatur. Præterea cum sulfuris odor, aliorum mineralium odore magis fœteat, & peius oleat, odoratus sensu comprehenderetur: at is eo loci non percipitur. Nam in balneis in quibus sulfur ita reliqua vincit, vt ab eo denominationem accipere debeât, duo hæc conspiciuntur, color citrinus, & odor sulfureus, vt in balneis de Petriolo, Siculis, & cæteris talibus. Qua de causa balnea illa non esse sulfurea asserit, sed aluminosa, plus etiam salis quàm sulfuris habentia, ob idque eas vires & facultates habere, quas in horum simplicium viribus recensuit: ex quibus infert eos perperam censuisse, qui existimarunt ea à prædominio sulfurea esse. Deinde addit, fuit aliquorum opinio balnea omnia Paduana eiusdem esse fodinæ: quam non accuso, cum omnia ferè sibijnuicem propinqua sint, C & quasi vno aspectu participantia. Nam ea salsa, nitrea, partim gipsea ac cinerea pronunciauerunt omnia. Etiam semper recolendæ memoriæ vir doctissimus ac prope alter philosophus Ioãnes de Dondis Patauinus iuxta balnea montis Groti, & balnea S. Petri, de quibus infra domum construxit, ac instrumenta præparauit, vt ex ipsa balnearum aqua salem albissimum conficeret, & in quantitate notabili. Quod opus efficax argumentum fuit, vt sic opinaretur balnea illa cinere ac sale, & gipso participare. Nam (vt dictum est) nitrum naturam salis sapere videtur & cinis, cum ipse cum aqua salem cõficiat. Addo præterea quoniam videmus in balneis sic sulfureis ingeniari homines sulfur conficere, vt in Petriolo, & in balneis Siculis. In his autem hoc minime fit, aut fieri potest: quoniam si id fieri possibile fuisset, virum tanti ingenij opus hoc non latuisset. Et quoniam vt ex sententia Arist.

dicebatur, omnia talia aliquali sulfure participant: & etiam hæc aqua Aponi ab eo non omnino vacua est: nec tamen in sapore sulfuris comprehendetur. Sed cum sulfure sic participet, facile sic mihi persuadeo, ipsam magis aluminosam esse. Habet & aliquid calcis, quoniam calx, vt dictum est, species est cinerum. Verum cũ multo colore citrino, ac odore, & sapore sulfuris omnino priuata sit, arbitror dicendum nequaquam à prædominio sulfuream esse. Nam in sulfureis à prædominio hæc tria reperiuntur: vt in balneis Petrioli & Siculis est videre. Præterea cum sulfur multũ habeat de vnctuoso & aereo: vt de ipso dictum est, aliquid ipsius in superficie aquæ comprehenderetur: quod in igne missum arderet, vt in cæteris talibus, quod minime in ea reperitur: ipsa enim clara est, & ab omni vnctuositate & citrinitate purgata. Quibus relinquatur salsa & nitrosa, vt sapor eius manifestat. Aluminosa magis, vt in riuulis comprehenditur. Cinerea ex adustione & à sulfure vt cæteræ non absoluta. Et huius opinionis visus est esse Gentilis, sed de hoc magis infra in de balneo montis Groti. Hactenus Sauonarola, cuius non solum sententiam, sed & ipsa verba recitare voluimus: vt quanti sint ponderis, quisque iudicare posit. Porrò in hac opinionum varietate Galeni rationalem viam aggredi oportet: vniuersales methodos, quas nos peculiari capite recensebimus, ediscere: deinde in particularibus aquis, quibus es vsurus, eas exercere. Quibus in morbis sint vsui hæ Aponi thermæ nunc tacebimus, ne eandem rem decies repetere cogamur, & omnẽ methodum præuertamus. Recensebimus igitur vno in loco, qui morbi à sulfureis iuuari possint, qui ab aluminosis, qui à nitrosis, & sic in cæteris, & sulfurea, aluminosa, aliaq; breuiter repetentes nominabimus. Sic enim non solum hæc narrabimus, sed quantũ rei certitudo admittet, demonstratione stabiliemus.

De Thermis sancti Petri. *Cap. 14.*

A Dictis Aponi thermis orientem versus ambulanti ad milliaris distantiã rus aliud sese offert pulcherrimum, situ & fertilitate gratum, è cuius orientali planitie alius monticulus ad mediocrem altitudinẽ sese offert. In huiusce montis cacumine aqua feruentissima scaturit orientalem & septentrionalẽ oram versus riuulos transmittens. Atque ciuitatem versus palus est rotunda, eas aquas oẽs in seipsam recipiens, & earũdem caliditatem conseruans. Locus hic incolis iucundus & saluberrimus foret: nisi vt in Aponi balneo aqua illa corrumperetur, & corrupta aerem inficeret. Augetur etiam hæc aeris insalubritas colliũ multitudine, quibus vndiq; locus ille occupatur. Sunt autem hæc balnea aluminosa & salsa multum, quorum virtus narrabitur vltimo capite, vbi de omnium virtute disseremus.

De Balneis Domus nouæ. *Cap. 15.*

AB hoc sancti Petri balneo meridiem versus ad semimilliaris distantiã progredienti, alius sese offert monticulus iam dicto paulo altior, è cuius occidentali & aquilonari regione aquæ eructant, præsertim in aquilonari parte maxima copia scaturiunt, admodum salsæ & feruentes, & in planitiem decidunt vndiq; monticulis & vallibus obsitam, fossis, paludibus, fontibus, ac riuulis tam frigidæ quàm calidæ occupatam. Huius aquæ salsæ non exigua portio in domum Io. de Dondis Philosophi Patauini à paucis annis eius iussu constructæ defluens ibi colligitur, & in salem Philosophi illius Domini Cariensis, ac aliorum industria conuertebatur, aut in ipsa, aut in lacunis illi vicinis. Locus ille ob vaporum multitudinem, varietatis aquarũ cõmistionem, & aeris exiguam difflationem insalubris iudicatur. Ab hac domo domus nouæ appellationem balneum accepit. Est autẽ aqua hæc salsa admodum, aluminis plurimum, calcis & cineris vt reliquæ aliquid habens.

De Balneo montis Grotti. *Cap. 16.*

A Supradicto balneo cõtinuato meridiem versus itinere, à balneo Aponi ferè duobus milliaribus oppidum inuenies, cui ad occidentalem partem mons est amœnissimus, quẽ cum ob balnea, tum ob aeris serenitatem ægrotantes frequentant. Vnde monti & oppido corrupto nomine montis Grotti appellatio est indita, cum mons ægrotorum sit dicendum. Locus iste procul ab occidente orientalem partem spectans, à meridionali cõtegitur: alijs salubrior iudicãdus, quòd orienti sit apertus. Non procul ab oppido mons ẽ supradictis altior, è quo multi diuersarum aquarum riuuli hinc inde emergunt. Magnus quidam prope oppidi templum præterlabitur, in plures diuisus partes pluribus sufficit lauacris cum occultis, & contectis, tum detectis, & sub dio in propatulo expositis. Huic alius vicinus est aquæductus orientalem magis oram versus, à quo prope prædictum lacuna colligitur, quam balneum equorum appellant. His locis finitima quãplurima adsunt lauacra, à diuersis fontibus aquam recipientia. Huius fodina vt reliquorum Patauinorum balneorũ est aluminosa, salsa, gipsea, cineris non expers: verũ supra

supra alia hæc montis Grotti balnea aliquid sulfuris accepere. Cuius portio & vis tanta est, vt sulfureorũ vis illis sit attributa, præsertim illi fonti, à quo balneum equorum appellatũ emergit.

De Balneis Sancti Bartholomæi. *Cap.* 17.

A Padua ad duodecim milliarium iterualllum olim ædificatum fuit tẽplum cum xenodochio diuo Bartholomæo dicatum, à quo hæ thermæ nomen accepere. Locus ille inhabitatus est, nisi religionis, aut morborum causa eo concurratur. Collibus vndiq; cingitur, nisi qua meridiem spectat. Ab horum montium lateribus varijs in locis aqua emanat, in planitie paludem constituens, nullo vt alia Patauiensia lauacra substratam pauimento, sed lutosam adeo, vt parum tutum sit cœni mollitiei & profunditati sese cõmittere. Siquidem molle admodum est, pingue, ad nigredinem declinans, adeo vt pix liquida videatur. Aqua ipsa vix duorum pedum altitudinem superat: hyeme & vere calorẽ adeo remittit, vt vix à Iunio mẽse ad mediũ Septembris vsui esse possit: ita tamen vt non modo præsentis, sed & præteritæ temporis constitutionis rationem habeamus. Quandoquidem inundantium aquarum copiam situs ille facile recipit, à quibus vim suam immutari necessum est. Quare omnibus tẽporibus non vt aliorum balneorũ aqua calfacit & exsiccat, sed humectat. Siquidẽ non vt in cæteris alumen & sal reliqua superãt, sed bitumen, deinde sulfur, nec tamen alumine, nitro & sale carent. Quod autem bituminis & sulfuris vis aliorum mineralium facultatem vincat, vel hoc vno argumento est manifestum. Quòd omnes qui de eo scripsere, non modo lutum, sed & aquam lentam, crassam, & tactu mollificantem fateantur. Atq; in nodis, in schirris, & induratis neruis, vel partibus tantæ virtutis scribitur, vt supra omnem hominum opinionem ea mollire possit. Quæ omnia cum illis tribuant omnes scriptores, qui fieri potest vt aluminis astrictoria vis superare dicatur, cum illi contraria nempe mollificans insit?

De Balneo S. Helenæ. *Cap.* 18.

A Patauio milliaribus septẽ, ab Apono tribus distat balneum quoddam, cui à diuæ Helenæ templo denominatio est indita, cuius templi vix veteres quidam superstãt parietes, in summo collieuli cuiusdam positi, vndiq; collibus quasi vallo vallati. Emergit autẽ aqua hæc ab occulto fonte ex ea quæ orientem spectat huiusce montis parte, lauacra constituens: quorum vsui domus est ædificata, satis quidem superbi ædificij, sed parum commodi situs. Apud hunc mõtem qua meridiem respicit, stagnum est, aerem putridis vaporibus inficiens, & locum insalubrem reddens. Horum fodinam quidam sulfuream esse volunt ab ipsius caliditate persuasi, aluminis & cineris non expertem. Alij vero aluminosam cinere, sale, nitro, participantem. Nam sulfuris hæc quantitas, vt aiunt, neq; visu, neque gustu, neq; odore percipitur: sed in hac ea conspiciens, quæ in balneo Aponi. immo & caliditatis gradum eundem facto periculo inuenere: vnde quæ eo loci scripta sunt, satisfacient: ibi etenim hęc contrarietas agitata est. Aquam tamen hanc illa potentius aliquantisper calfacere, exsiccare & resoluere putant.

De Thermis Montis Orthoni. *Cap.* 19.

AB Orthono viro Patauino armis, & rerũ gestarum fama præclaro, montem quendam nomẽ Orthoni accepisse ferunt. Hic mons in medio multorum colliũ positus est: quorum duo scriptorum beneficio insignes sunt, ex vna parte mons rubeus, vbi olim Euganeam ciuitatem ædificio & opibus superbam triumphasse legitur, ex altera mons sancti Danielis, tũc Deæ Cereris templum cognominatus, qui montes à septentrione & occidente ab his lauacris aeris iniurias arcent. Qua vero oriẽtem & meridiem spectant nil obuium habent, quod flatus intercipiat. Ab hoc Orthono monte aquæ scaturiũt calidissimæ, à quibus in planitie his montibus cõtigua paludes collectæ sunt, aquam, lutum & facultates habentes, non multum absimilem à balneo S. Bartholomæi. Locus hic inhabitatus omnino perseuerasset, nisi à paucis annis Patauini Virginis, (vt fertur) apparitione commoti Diuo Augustino templum cum Augustinianorum collegio cõsecrassent. Aer ibi impurus est, inficitur enim ab illis stagnis. Hęc aqua lenta & viscida est, sulfur, sal, & alumen habet. Diuturnis morbis à causa frigida & humida, veluti nodosæ arthritidi, duritiei splenis, hydropisi, & similibus morbis præsentaneo est remedio. Sed hæc præter institutũ: his etenim enarrandis suus seruatur locus.

De Thermis Porretensibus. *Cap.* 20.

IN Italia in comitatu Bononiensi à Bononia summi pontificis ciuitate opibus & ædificijs supbissima, quadraginta milliaribus distãt quædam balnea, quę della Porretta vulgo dicuntur. Horum scaturigo à duobus saxis est & latis montibus ad meridiem situatis: quorum in medio, vt aiunt, salis riuulus amplus est, & per duos canales duorum montium aqua sic defluens balnea duo constituit: vnum à dextris, alterũ à sinistris.

Ex

Ex ſiniſtro verſus orientalẽ plagam fumi exeũt, & vapores clari, ad rubedinem vergentes. Locus ille ſiluestris eſt alpibus Piſtorienſibus propinquus, ob quarum viciniã adeo alget aer, vt vſui eſſe non ſoleant, niſi à.xv. Iunij ad primam Septembris. Harũ fodina aluminoſa eſt, & parum ſulfurea, ſalis, & nitri non expers. Nec vt fodina hæc, ſic harum virtus multum ab Aponi balneis diſſidet, niſi ꝙ hæc remisſioris eſt caliditatis. Vñ ſi quæ eo loci dicta fuere perlegeris, non ſolum harum naturam contemplaberis, ſed & eorum opinionem, qui inibi ſulfur reliqua vincere exiſtimarũt, erroneam iudicabis. Eſt autem de ijs balneis inueterata quædam perſuaſio, ꝙ virtutis ſint admirabilis, adeo vt nullum nõ morborum genus ex horum vſu profligari ferant. Atq; cum id manifeſtis qualitatibus acceptum referre nequeant, ad occultam proprietatem confugiunt. Sed nos breuitatis ſtudio his erroribus confutandis proprium reſeruamus locũ, eo capite, in quo docebimus quinam affectus ab horum vſu curari poſſint, & à quibus. Sine cuius diligenti cognitione inutilia ſunt quæcunque hactenus diximus, & dicentur.

De Thermis Romandiolæ. Cap. 21.

ROmandiola Italiæ regio eſt à veteribus Flamminia vocata, cuius vrbes ſunt Ariminum, Ceſenna, Rauenna, & Ferraria. In hac Romandiola caſtrum eſt illorum idiomate ſanta Maria in bagno nuncupatum, huic caſtro finitima ſunt tria balnea ſibijnuicem adeo contigua, vt ab eadem ſcaturigine emergere videantur: ſiquidem illa ſolus lapideus paries diſpertit. Primum balneum de Turri dicitur. Secundum balneum medium, vel alijs ſuo idiomate il bagno de poltroni: ꝙ ſcilicet nebulones, ſegnes & ignaui ſoleãt ſcabie & puſtulis vexari, quibus curandis hoc medium balneum accommodatiſſimum exiſtimatur. Tertium balneum dominarũ vocatur, quod aduerſus vteri affectus, qbus matronæ plurimum angi ſolent, miros et incredibiles effectus præſtare credatur. Fodinam harum thermarum ſulfuream eſſe ſcribitur, ferri, ac ęris non expertem. Sunt tamen qui velint balneum de Turri dictum ſulfureum eſſe & aluminoſum. Balneum vero mediũ magis aluminoſum quàm ſulfureum, & temperatæ caliditatis. Calfacit autem vſque ad tertium gradum, etiam ſi ferri frigiditas renitatur. Siccandi autem vis caliditatem æquat, vel potius ſuperat. Sed hæc ex Sauonarola, cuius errorem in limitandis ordinibus vltimo capite diſcutiemus.

De Thermiis Vrbis Lucæ. Cap. 22.

LVca Italiæ ciuitas Thuſcorum mediterranea à fortunatis diſtans gradibus triginta tribus: tria habet balnea, de Corſeno, Rubeum, & de villa. Corſenũ rus eſt à ciuitate quindecim milliaribus diſtans, ibi finitimus eſt fons, à quo duo lauacra emanant, pariete quodam à ſeinuicem ſeiuncta: quorum vnum ſcaturigini proximius calidiorem aquam continet alterum remotius minus calidã, vt diuturnior in eo mora contrahi poſſit. Aqua hæc limpida admodum eſt, tactu calidiſſima, omni extraneo ſapore ac odore carẽs, quia illius loci incolę, panem pinſunt, cum aqua conficiuntur eſus ſitim inducit. Qualis ſit huius fodina parum inter doctos conuenit. Gentilis ipſum ſulfureum, aluminoſum & nitroſum eſſe pronũciauit. Vgolinus vero de monte Catino, cui huius balnei vſus multũ familiaris fuit, ipſum ſcribit aluminoſum & ſalgemoſum, ita vt vnum alterum nõ ſuperet: pauca aut minima ſulfuris quantitate participantem. At in harum opinionum varietate veritatẽ ſecernere balneo aſſiſtenti non erit difficile, ſi eius non ſit inſcius methodi, cuius meminimus, dum loqueremur de Aponi balneis. Iuxta balneum hoc ſudatoriũ adeſt ad præparandũ lauacro corpus accommodatum, aut detergendis à balneo cutis recrementis. Secundum balneum rubeum nuncupatum extra circuitum villæ eſt. Cuius fodina ænea eſt, quam parum aquæ habens, & exiguæ caliditatis, nunc nullo calfacere oportet, ſi vſui eſſe debet, villa vo habetur in precio. Tertium balneum de villa eſt à Corſeno milliari diſtans. Lauacrum eſt in putei formam, in quo ſolum tres perſonæ ſtare poſſunt. Eius fodina ferrea eſt, debilis actionis, dulcis aquæ inſtar illud eſſe aſſerũt. Obidq; rarus eſt illius vſus veluti & rubei. Affirmant tamen aduerſus calidam renum aut hepatis intemperiem fœliciſſimum eſſe illius vſum, & id ſitim tollere, cuius inducendæ & augendæ vis, alijs eſt indita.

De Balneis Piſarum. Cap. 23.

PIſa colonia & ipſa in Thuſcorum tractu, vrbs eſt clariſſima. In huius ditione quinque ſunt balnea, balneũ vetus, Saniæ, Sanorum, Reginę, et balneum de aquis. Balneum vetus eſt inter ciuitatem Lucã, de qua ſupra, & Piſarum, iuxta montẽ ſancti Iuliani, reliquis celebre magis & vſitatum. Ex iſto conſtituitur & aliud balneum, dominarum nuncupatum. Huius fodina aluminoſa eſt, ſulfuris non expers. At cum in

valle

valle sit paludosa multũ & cęnosa eo confluunt aquæ aliæ, quarum permistione earum vis & effectus retunditur: præsertim vbi aquarũ inundat copia, qđ balneo S. Bartholomæi & alijs pluribꝰ contigit. Secundum balneum Sanię dictum, vehementer sulfureum est. Tertium sanorum nuncupatum, quod etiam sani sæpe in eo lauetur, vt primum vtriusq; est particeps aluminis & sulfuris. Balneum Reginæ dictum aliquanto interuallo ab istis seiungitur, ab vrbe tribus milliaribus distat, muro vndique cingitur. Huius fodina ferrea est aluminis aliquid habens. Ab isto ad trium milliarium interuallum, apud templum vbi conuentus est fratrum de Agriano, in vallibus & paludibus situm est balneum quoddam aquæ frigidissimæ. Cuius fodinam marmoream hoc argumento asserunt, ꝙ montes illi marmorei sint. Huic vim inesse ferunt steriles mulieres prolificas reddendi, verum non est in vsu, nec, mea sententia, esse deberet. Quintum à ciuitate sexdecim milliaribus distat, Lauacrum est amplum: aqua limpidissima, fundus arenosus. Fodina ferrea & aluminosa. Non absimile multũ est à balneo Auinionensi in comitatu Senarum, de quo post dicemus, illo tamẽ minus calidum est: scaturit. n. à substantia rariori. Summa animaduersione dignum est huius aquæ qualitatem ita aliquando immutari, vt toto illo anno non solũ inutilis, sed & nocua reddatur. Id ab incolis discendum, qui id discernere, vel ex hoc vno indicio nouere, ꝙ eo anno Martio, & Aprili mensibus multum turbetur, & croceum recipiat colorem, à quo æneam tunc quidam iudicarunt. Atq; id non solum huic, sed & multis alijs euenit. Qua de causa memoriæ est infigendum, & à medicis balneo vicinis, aut, si desint, ab incolis scrutandum priusq̃ illo vtaris.

De Balneo Volaterrarum. *Cap. 24.*

A Volaterrarũ ciuitate ad milliariorũ sexdecim distãtiam, plurima adsunt balnea, arte lauantium commoditati & securitati fabricata: siquidem locus is sterilis & inhabitatus est. Ex ijs balneis tria sunt ab eodem fodinæ genere emanantia, nempe ab alumine multo & pauco sulfure. Extra murorũ ambitum balneum aliud adest fodinæ ferreę. Ab hoc loco ad duorum milliariorum distantiam ingentia sunt stagna Lacones à populo vocata, in quibus mirabilis ebullitio, ascendentiaque superficiem vsque cum rumore & impetu corpuscula conspiciuntur. Admiratione dignum est, quòd ferant tot tamque malignos vapores ab his exhalare, vt illac volantes aues in illos cadere & comburi cogãtur. Vim referunt salis, aluminis, & sulfuris, adeo vt ex eis aquis, fiat sal, alumen, & sulfur magna in quantitate. Quo argumento colligit Sauonarola eos falli, qui sulfur in multis balneis reliqua superare affirmãt, etiam si in illis nec manifeste videatur, nec ex illis confici possit.

De Thermis Senarum fama illustrioribus. *Cap. 25.*

IN eadem Thuscorum Italiæ regione, Senarum vrbs est, quæ olim respublica, à paucis annis suorum ciuium discordia amissa libertate iugo Cæsaris paret. Ab hac ciuitate milliaribus quindecim distat castrum quoddam, à quo balnea de Petriolo illi finitima denominationẽ accepere. Hæc sunt cæteris excellentiora. Quarum fodina sulfurea est multũ & aluminis particeps. Sulfuris quantitatem nõ exiguam esse argumento est odor sulfuris, qui ad medij milliaris interuallum sentitur, & innatans sulfurea & vnctuosa spuma, quæ igni iniecta ardet. Vnde asserunt ea, etiam quartum calfaciendi & siccandi ordinem attingere, potenter humiditates dissecare, extenuare, & resoluere. Nõ procul ab hoc balneo flumen præterfluit Farina nuncupatum, cui vicinum est aliud balneum exiguæ caliditatis, in quo qui à mitioribus ad potentiora progrediuntur primum se lauant. Huic & aliud propinquum est aquæ non calidæ, sed tepidæ, in quo cucurbitulas, & quas vulgus cornetas appellat, imponere solent, vnde nomẽ balnei Cornetarum sortitum est. Qualis sit horum duorum fodina, nec ex aliorum relatione, nec ex mea experientia compertum habeo. Est & balneum aliud nõ procul ab his lapidea testudine opertum caliditatis adeo intensæ, vt vix tolerari possit. Huius fodina ferrea est, & sulfurea, à quibus calfaciendi potenter, magis adhuc siccandi vim accepit. Ab isto aliud constituitur detectum remissioris caliditatis, ob idq́ue accommodatius. Ante iam dicta balnea quatuor balneum quoddam reperitur mediocriter calidum, à quo tria exeũt Epistomia irrigationibus accommodata. Cadit autem aqua hęc ipsum in lauacrum, et ab his qui se lauant, sic eodem tempore recipitur: Sulfurea multum est, ob idq; calfaciens & inflãmans, nec à balneo de Petriolo virtute plurimum differt. Nõ procul ab isto huius portio in domunculam quandã defluit, itineris longitudine remisso calore, irrigationibus accommodata: quarũ gratia domus illa constituta est. Porro ex altero pontis latere sunt fœminis dicata, earundẽ cũ ꝓcedentibus facultatum, hac de causa Dominarum balnea nuncupata. Vltra flumen ad sexaginta passus

ſus aliud balneum eſt, quod Caldenarum appellatur, lapidea opertum teſtudine: cuius aqua clariſsima, eius fodina ferrea & aluminoſa. Vnde temperate calfacit, ſed vehementer exſiccat. Et his etiam duo ſunt balnea: vnum viris, alterum mulieribus conſtitutum. Eſt & aliud balneum prope Petriolum, Aqua Borla nominatum, quę aqua nitroſa adeo eſt, vt aluum facile ſubducat. A Petrioli caſtro quinque milliaribus diſtat balneum aliud de Macereto vocatum, cuius fodina ſulfurea eſt, non tamen adeo vehementer ac balneum de Petriolo, & eius aqua longe clarior. Eſt & aliud iuxta ciuitatem Rapolani dictum, fodinæ multum ſulfureæ à balneo Petrioli facultate non multum differẽs. Eſt & aliud de Auinione dictum, ab vrbe viginti milliarium interſtitio ſeiunctum, fodinæ ferreæ & aluminoſæ, nonnihil æris habẽtis. Cuius vis eadem erit quæ balnei Reginæ, ſub ditione Piſana: craſsioris tamen ſubſtantiæ eſt: ideo ſuas vires illo tardius & ægrius imprimet. A ciuitate decem & octo miliarium interuallo apud Rodocophanum balneum aliud eſt, cui a ſancto Philippo denominatio eſt indita. Eiuſdem fodinę cuius balneum de Petriolo, ſi Gentili credimus. Leuior tamen tenuioris eſſentiæ, nitri plurimum habens: vnde minus illis calfacit, ſed plus exſiccat. Hinc in cerebri affectibus ad humorem frigidum, humidum, & craſſum extenuandum, diſsecandum, & diſſoluendum illo aptius eſt. Nec prætereundum huius aquæ vim aquarum inundatione, & ventorum aucta agitatiõe immutari. Alia adhuc multa in hac Senarum ditione inueniũtur, ſed fama & hominum opinione excellentiora nominaſse ſufficiet.

De Thermis Viterbij. *Cap.* 26.

Viterbium à Deſiderio Longobardorum Rege vltimo conditum fuit, quo ſignificatur ſuperba ſtructura. Iacet hæc vrbs inter Phaliſcos, ſed ij hodie in Thuſcorum nomen conceſsere. In huiuſce vrbis comitatu decem ſunt inſignia balnea. Quorum excellentiſsimum eſt balneum de Grotta dictũ, milliari à ciuitate diſtans, teſtudine lapidea tectum, fodinæ ferreæ & æneæ. Nam eius aquæ color ad auri colorem declinat, vnde illam auri vim habere arbitrantur. Sapore autem percipitur æris guſtus, hinc eius fodinæ particeps iudicatur. Deinde quòd illius potio aluum ſoluat, ſale vel nitro expertem non eſse colligunt. Limpidiſsima eſt, guſtui adeo delectabilis, vt nulla noxa ingenti quantitate nonnunquam ab ægrotis bibatur: Maximam ſiccandi & aſtringendi vim habet, vnde relaxa-

D tis membris robur addit. Præterea ratione nitri leniter reſoluit, ſuperflua recrementa conſumit, calfacit, & ſitim inducit. Adeo tenuis eſsentiæ eſt aqua hæc, vt cum in vaſis exportatur, etiã bene obturatis, eius vis euaneſcat. Aliud eſt balneum vallis Kaym appellatum, quod alio nomine balneum Dominarum dicitur. Calidiſsima eſt magis quàm hyeme, æſtate, antiperiſtaſis ratione: vt puteorum aquis accidit. Illius fodinam aluminoſam & æneam magis quàm ferreã ſcribunt, calidam, ſiccam initio quarti ordinis & aluminis ac ferri ratione multum aſtringentem. Tertium balneum cruciatorũ nominatur. Epiſtomia habet irrigationibus accõmodata aqua in Lauacrum decidente. Hanc ſulfuream aſſerunt, nec ferri ac æris eſt expers. Pręcedenti craſsioris eſsentiæ eſt & calidior, quòd calor ſubſtan-

E tiæ inſit craſsiori. Quartum balneum Bulicani appellatur milliari à Viterbio diſtans: tẽperate calidum eſt, aluminoſum & ferreum, exſiccat quidem, at citra calfactionẽ. Ferunt hanc aquã (mirabile dictu) colorem auri, aurichalchi & ſtani per vices recipere. Quintum eſt balneum de Buſsetis vocatum, ſulfureum & ferreum. Sextum eſt balneum de Palatijs dictum, aluminoſum & ſulfureum, alumine ſuperante. Vnde vt qualitatibus, ſic virtute balneo Montis ægrotorum ſub ditione Paduana ſimilis eſt. Præter has manifeſtas qualitates, à tota ſubſtantia, aut ſi mauis, à forma illius aquæ illam ſpeciem conſtituente: illi tribuunt occultas quaſdam proprietates aduerſus iecoris affectus. Vnde Lepram, ſcabiem, & ſimiles cutis fœditates hepatis vitio genitas, ſupra alia curare creditur. Septimum no-

F minatur balneum S. Marię in Felice, ſulfureum & ferreum eſt, aqua leniſsima: caloris ſui impreſsio ſuauis adeo, vt multi hac de cauſa balneum ſuaue denominarint. Octauum Prati dicitur, ſulfureum ſed leniter. Ad diſsoluendos flatus pręſertim vteri iudicibilem facultatem habere creditur. Nonum Paganelli appellatur, aqua limpida eſt, ac ad varios effectus bibitur, pręſertim ad appetentiam roborandam. Etiam ſi multorum opinio ferat hoc, velut & cętera iuxta Bulicanum ſcaturientia balnea, aluminoſum & ferreum eſse: tamen ex effectibus ſuis ſoluendi, aperiendi ac abſtergendi colligit Sauonarola, nitri, ſalis, & aluminis, magis quàm ferri participem eſse. Decimũ Aſinellę balneũ appellatur, aquę limpidiſsimę. Cuius fodina, vt quidam aiunt, ęnea, & ſulfurea eſt: ęris tamen vi ſuperante. Atque cum inter ſcriptores parum conueniat, cuius fodinę ſint hęc balnea, operępretium erit conſilium

consiliũ nostrũ sequi, qđ de balneis Aponi agentes ꝓposuimus, & penultimo cap. declarabimus.

De Thermis Asculi. *Cap.* 27.

ASculum vrbs in Picæno, quod hodie Marcha Anconitana dicitur, vno gloriatur balneo sulfureo, sed parum & aqueæ humiditatis plurimum habente. Vnde leuiter calet, et sulfuris effectus ęgre imprimit. Quare inutili illorum gloria omissa ad alia properemus.

De Thermis Vrbis veteris.

VRbs vetus inter Thuscos posita castrum habet S. Cassiani nomine appellatũ: iuxta quod castrum ad semimilliaris distantiam nouem sunt balnea omnia fodinæ aluminosæ, & ferreæ superante alumine. Primum est balneum della terra. Secũdum balneum Caldaia dictum, ꝙ primo calidius sit: adeo enim calidum est, vt in eo minimam moram ferræ queant. Tertium sanctæ Marię dicitur, valde calidum est & siccũ. Quartum balneum de Caldagna appellatur, calidum vehementer & siccum. Lingulas habet seu Epistomia, quibus substrati ægrotantes irrigantur, diu tamen eam irrigationem ferre nequeunt, ob aquæ intensam caliditatẽ. Quintum Ficuncellæ seu della Figatella nominatur: hoc temperate calidum est. Sextum balneum Grottæ. Septimum sancti Georgij, calidum quidem, sed magis siccum. Cui hæc præcipua attribuitur facultas, ꝙ vulnera & vlcera ĩueterata glutinet. Octauum Poin balneum appellatur, calidum, tenuis essentiæ, sudores ob id prouocãs. Nonum est balneum de luto dictum, cuius vires potissimum sunt aduersus vlcera sordida, & difficilis glutinationis, nodositates & neruos contractos, sed hæc suo loco. Scribunt oportere patientes in illis stare per mensem cum dimidio & vsque ad duos. Omnium horum balneorum aqua clarissima est, & bibitur, & ex eadem clysteria fiunt. Quæ actu calidiora sunt, putat Sauonarola alijs plus aluminis quàm ferri habere: sed & his discutiendis suus seruatur locus.

De Thermis Perusii. *Cap.* 28.

PErusium siue περουσίας Ptol. ciuitas insignis in Tuschorum regione collocata, vnicum habet balneum Montis alti nuncupatum: viribus admodum imbecillę. Eius aqua nigra, fœtida hyeme frigida, sulfuris & asphalti aliquantulum habet, æstate incalescit, aduersus affectus ab humore frigido & humido genitos valere existimatur.

De Thermis Montis Catini. *Cap.* 29.

CAstrum est à Monte Catino denominationem sumens, iuxta quod milliaris ĩteruallo aquæ salsæ ingens est copia, ibi balneum vnum erat, olim viribus & ædificij superbia laudatissimum, illud hominum fama, hoc ruina docet. In eo aqua salsa dulci permista colligitur, sed exigua quantitate. Huic vicina palus adest, circa cuius ripas nascitur Tamariscus magna in quantitate, cuius vsu incolæ asserunt, in iuncturarum doloribus iuuamẽtum sentire. Aliud ibi est balneum bipartitum, vna eius parte fœminis recipiendis, altera viris affabre constituta. Porro Florẽtina Ręspublica tertium ædificauit locũ anno M CCCXX. non hominum salutis, sed salis studio. Cuius elaboratione reliquere post aliquot annos re ipsa edocti, impensam salis prouentus excedere. Hęc aqua bibi potest, vt Porretensium balneorum.

De thermis Terræ laboris Neapolitanis de Agnano dictis. *Cap.* 30.

TErra laboris Italiæ portio, multis nominibus beatissima, iter Latium & Calabriam sita, quæ olim Campania dicebatur, cuius vrbes sunt Neapolis, Capua, Cumæ, Theanum, Suessula, Atella, Nuceria, Aduersa, & aliæ cõplures: decem habet balnea, quæ nullum non morbi genus propellunt, iactatur hoc vulgo, velut & scriptura in marmoreis lapidibus insculpta designatas olim fuisse illorum vires, sed medicorum (si Dijs placet) astu elisas, ne illis inconsultis vsui essent. At verum ne id sit, parũ angor, illud meme magis torquet. Quòd tã celebrium balneorũ fodinam à nemine descriptam inuenire potuerim. Vnde præter solitum & propositum ordinem cogor particulares effectus illis attributos afferre, ne ieiuna omnino & sterilis sit de tam illustribus balneis suscepta narratio. Verum qui illis vsurus erit, longe certius hãc facultatem discet, si quæ duobus vltimis capitibus proposuimus, sequatur, ꝙ̃ si nobis aliorum dicta narrantibus crediderit. Primo hypocaustum ibi adest, angusto loco camerato, vbi statim sudor elicitur. Ante ipsum lacus est ranis & anguibus abũdãs, in quo non nascuntur pisces. Huius fodina ignota est, at ex affectibus & fodinis finitimorum cognosci potest, siquidem cum illæ sulfure participent, & hanc sulfuris expertem nõ esse arbitrandum est. Aduersus hypochundricos dolores, scabiẽ & alios cutis effectus plurimum põt. Aliud nominatur sulfureum, dolori capitis antiquo, lachrymis compescendis, acuendo visui, dolori ventriculi, scabiei, & sterilitati est accommodatum, si horũ causa fuerit humor pituitosus. Ferunt eius vsu febres & rigores sanari, quod non credo. Tertium de bulla dicitur capiti oculis, hepati,

hepati,ſpleni,& vtero vtile. Quartum Aſtrane appellatur,cuius decidens in caput gutta ἐμβροχὴν Græci vocant, catharro ſeu deſtillationi, & patientibus oculis confert, ventriculi faſtidium tollit,appetentiam prouocat,pulmones tuſsi fatigatos,pectus, & raucedinem lenit. Quintum de Iuncare dictum, iuxta littus maris poſitũ eſt: ventriculum & hepar roborat, cor & animum exhilarat,ſuſpiria tollit,gaudia īducit, & alacres homines reddit, renes roborat, & coitum excitat.ferunt eius vſu febres curari,etiam vehemen tiſsimas ac malignas, quin & hecticas primæ & ſecundæ ſpeciei,quod creditu perdifficile eſt. Aliud eſt iuxta littus maris Locus appellatum, fons eſt paruus,ſed viribus ingens adeo, vt de eo literarum monimentis proditum ſit, à quocũq; morbo,à quouis dolore, à qua voles anguſtia,loci aquam liberare. Capiti, oculorũ fluxionibus, caligini,ſuffuſioni,ventriculi coctioni, & renibus conſumptis ſubuenit. Et multa alia operatur auditu miranda, vnde Neapolitani hoc præ cęteris colunt et extollunt. Porro prętereundũ non eſt,ꝙ de balneantibus ſic ſcribitur, vt patiẽs illic ſe credat eſſe Deum. Eſt enim aqua ſuauis, tepida & corpori multum grata.Septimum balneũ de Cripta appellatur, iuxta maris littus exiſtens,eius aqua calida non eſt,ſed dulcis,quæ bibi poteſt.Potata vẽtriculi & hepatis debilitatem tollit,hydropicis nocet, pulmonẽ læſum ſanat, & tuſsim mitigat, ac aufert. Aliud eſt Petra dictum,quoniam petram hoc eſt calculum frãgit, omnes capitis moleſtias propellit,ſurditati,oculorũ caligini, ſuffuſioni ſuccurrit: pectus & cor roborat,vrinæ meatus aperit, arenulas eijcit, lapidem,ſi calida bibatur,frangit. Nonum Colatura vocatur,cor exhilarat,pulmonis affectus & tuſsim à fluxione tollit, eandem ſi ſæpe bibatur prohibet,vẽtriculum & coctionem roborat, appetentiam excitat. Decimum Lauacrum nominatur,confert ſpleni ac eiuſdem duritiei & iecori ſubuenit.

De Balneis Siciliæ. *Cap.* 31.

INſula Trinacria plura habet balnea diuerſis ſita locis,inter quæ vnum reliquis excellentius,paulo altius repetitum ſermonẽ exigit. Hac in inſula mons eſt Gẽmarum dictus, palmis fœcundus,in cuius ima parte vrbs eſt Sacha nomine.Mons iſte à ſummo ad imũ vſq; cauernoſus, receptacula maxima & anfractus horrendos habet,in quibus olim malos dęmones habitaſſe ferunt,& finitimis incolis plurima intuliſſe dãna. Quod Diuus Petrus dum Chriſtianam legem orbi promulgaret,intelligens, Calogerum Paulum,& Iorlãdum,ac alios quoſdam Chriſti diſcipulos eo trãſmiſit. Calogerus in peculiare domicilium locũ illum elegit, & ad corporis mortem vſque retinuit, expulſis in nomine Domini malis ſpiritibus.Eo concurrebat populus non ſolum vt animi ſanitatem reciperet, cognito vero Meſsia,ſed & corporis,cum id in primitiua Eccleſia propagandæ fidei primum & maximum teſtimonium fuerit,non ſolum Chriſto conſuetũ,ſed & ſuis ſectatoribus præcipuis conceſſum. In cacumine huius montis antrum eſt anguſto admodum oſtiolo.Speluncam hãc intus ſedilia hincinde intus coronant, commoditatis gratia conſtituta. In medio puteus eſt ab imo ad ſummum montis vſq; protenſus,vbi aqua ſcaturit calida,ſulfurea,& ferrea,à qua ſurſum lati vapores antro hypocauſti humidi nomen tribuunt. Ad montis radices emergit hæc eadem aqua. Ibi lauacra ſunt conſtituta,viris ſeorſim,ſeorſim mulieribus,ſic brutis. Perſuaſit ſibi gens illa probũ illum virum,in eo antro orare ſolitum fuiſſe, & illis lauari aquis,ſicq́; non ſolum à fodina & natura illis hanc ineſſe virtutem, ſed & diuinitus acceptam putat. Auget & retinet hanc hæreſim, quod ſingula hypocauſti ſedilia,ſingulis morbis à conſtituta dicant, ea lege, vt tale genus morbi in Lauacro & Laconico curari nequeat, niſi in determinato ſedili æger ſedeat. Id vt cognitu vnicuique facile eſſet,eas proprietates ac varietates, ſedilibus inſcriptas fuiſse,ac deſignatas aiũt, ſed ſcripturam illam medicorum liuor (ſi Dijs placet)aboleuit. Excuſatione digniores, ſi canerẽt, aut,ſi malunt,flerent.

Tempus edax rerum,tuq́; inuidioſa vetuſtas
Omnia deſtruitis.

Hæc cauſa eſt,ꝙ qui olim ab illis prodibant effectus(vt illi aiunt)hodie non ſentiantur. Sed quid mirum ſi apud barbaram gentem tam alte radices fixit hæc opinio,cum hodie in noſtratium ciuitatibus,quantumuis bene conſtitutis, Aquam D. Alberti, D. Petri martyris, & aliorum nomine conſecrari,& populo diſtribui videamus, aduerſus febres,& alios morbos. Tantum vbiq; & omnibus in rebus poteſt tyrãnus peſsimus mos. Sed ad huius balnei qualitates redeo, vt ex illis facultas elici queat. Sulfureum eſt & ferreum, cuius indicium hoc eſt Sauonarolę, quod herniã flatuoſam & ἐντεροκήλην,ſeu herniam inteſtinorum curet. Aliud eſt balneum inter vrbem Reparani,& caſtrum Alcani ſitum. A caſtro quatuor milliaribus diſtat. Huius tria ſunt lauacra, in vno aqua calida eſt,in alio calidior,in alio calidisſima, adeo vt in eo oua facile coquantur.

Sunt & alia pleraq; in hac insula balnea, quæ oïa cum sulfurea sint, ipsa ad sulfureorum considerationem referre sat erit. Sunt & in comitatu Palermi plurima Termini nominata, à castri nomine, cui vicina sunt.

De Thermis Aquarij. *Cap. 32.*

IN eadem Italia in via Aemilia iter Boios cispadanos vrbs est insignis, Regium Lepidi dicta, à qua ad viginti duorum milliariorum interuallum opidum est Aquarium nomine. A quo ad milliare balneum est, cuius aqua limpida, clara, & frigida scaturit: odore suaui, qui camphorã referre videtur. Cum in ea lauari debẽt ægrotantes, igne calfactam vasis imponunt ligneis. A paucis annis vt vsui esset, ægrotantium commoditati ædificio ornatum est. Huius fodina aluminosa, nitri & salis particeps, sulfuris vel parũ, vel nihil habet: vt vno verbo concludam, id & fodina, & viribus Porretensibus simile asserit Sauonarola.

De Balneis Carpensibus. *Cap. 33.*

CArpum ciuitas in Italia, quã Strabo lib. 5. vt quidam volunt, Nacros campos appellauit, inter Cispadanos in Boiorum tractu non procul à Mirandula. Ad. xxxiij. milliaria castrũ habet nomine Brandula, à quo milliari distat balneum quoddã, cuius virtus cognita fuit anno M.CCCCVIII. Cum enim aqua frigida sit, salsi saporis aliquid habens, quæ finitima loca pascebant armenta, illius potione magis q̃ aliorum fontium delectabantur. Cumq; in boues dicto anno crassaretur morbi quoddam genus, sanguinem per vrinę meatus expellens, quotquot ex ea aqua potabant, conualescebant, etiam si alijs letalis esset morbus ille. Hic rumor cum paulatim in populum spargeretur, multi è vicinis oppidis renum aut vesicæ affectibus cruciati, ex ea aqua biberunt. Atq; experientia obseruatum ac compertum est nephriticos & colli vesicæ excoriationem patientes curatos fuisse. Id animaduertens Magnificus Galasius ex eius castri dominis, illius aquæ quantitatem Sauonarolæ transmisit, quo tempore de balneis scribendi prouinciam susceperat, vt eorum fodinam & vim cognosceret, cognitã suis scriptis immortalitate donaret. Qui eam asserit limpidam, actu frigidam, ingrati saporis, & odoris nil habere. Sulfuris aliq̃d habet, sed parum: nã eius pars cœnosa igni iniecta sulfur leniter olet. Estq; aluminosa magis, pauco sale participans, verum horum omnium parum habet. Ab ijs astringens & citra mordacitatem exsiccans redditur. Eam ob id non refrigerare, sed primo gradu calfacere affirmat, & initio ter-tij exsiccare. Vnde vlceribus glutinandis eã plurimum valere existimat, & in alijs de quibus vltimo capite dicemus. Hæc de Italiæ balneis narrasse sat sit, ob quam narrationem plurimum Sauonarolæ debes lector candide.

De Balneis Vinadi. *Cap. 34.*

IN eiusdem Italiæ extrema parte, quæ Pedemontium vocatur, à Cuneo insigni oppido tredecim milliaribus distat oppidulum Vinadũ, quod vulgo dicitur Vine, sub Dinæ diœcesi situm, quæ ciuitas est in Prouincia. A quo ad quatuor milliarium interuallum scaturiunt balnea quædã non naturalis, sed diuinissimæ cuiusdam virtutis, vt effectus singulis annis liquido commonstrant. Quod ego à Medicis Cunei & Demontij intellexi, & à multis, qui illorum auxilio ab incurabilibus morbis sanati sunt. Illorum fodina sulfurea est: vnde vicina loca sulfur manifestissime olẽt. Et si argẽteum nummum vel anulũ illi immerseris fonti, fiet niger, aut diuersi color: si vero aureum, pulchrior. Ferunt & vnũ ibi esse fontem ferreum artubus roborandis miræ efficaciæ, ne iterato redeat Arthritis. Id in seipso se expertum mihi narrauit excellentissimus Cunei Medicus Dominus Alexis, qui podagra vexabatur. Sic & in alijs experiẽtia compertum habebat. Est autem illorum situs huiusmodi. A supradicto Vinado ad quatuor milliaria planities, aut potius vallis est semimilliaris longitudinem & quinquaginta passuum latitudinem vix superans, quam vndique montes cingunt, & intermedius riuus irrigat. Horum montium duo septentrionem, alij meridiem spectant, qua planitiem cingunt. Qui meridiem, arboribus abundant, vnus abietibus, alter fagis. Qui septentrionem vergunt, saxosi sunt, nil ferè præter dumeta & pastorum tuguria habentes. Ex altero horum montium qua in vallem ingressus est, fontes oriuntur è saxo montis instar eminẽtissimo. Primo fonti riuo proximo Luti nomen dedere, quòd plurimum Luti in fundo habeat vtilissimi. Huius aqua calet quidem non tamen intense adeo, quin immersum digitum ferre queas. Paulo vlterius occidentem oram versus ad decem passus, ex eodem saxo alius emanat fons, ad duorum brachiorum, à terra, altitudinem scaturiens. A quo Embrocha seu irrigatio fit. Huius aqua supradicti longe calidior, adeo vt illius contactus ferri nequeat. Mutaturque eiusdem caliditas pro temporum mutatione, siquidem nubilo vel pluuio cœlo calidior existit, quàm sereno, & mane quàm vesperi. Fontem hunc postes circundant et tegunt in modum Tugurioli.

Scaturientem

Scaturientem aquam recipit canalis ligneus, ex quo aqua in ſubditum alterum canalem deſcendit, qui tria habet Epiſtomia, tribus eodem tempore irrigandis hominibus accommodata. In prioris canalis extremitate capſa lignea poſita eſt reliquum aquæ recipiens, vt refrigeretur: & canali ſubdito cõmiſcetur. Huic alius fons proximus eſt Lutum dictus, aquam minus calidam iſto emittens: cuius Lutum præcedenti commodius & vtilius iudicatur. Supra fontẽ hunc à medio eiuſdem ſaxi quartus emanat fons, balneum conſtituens: per ſubterraneũ cuniculum, in domum à fonte ad viginti paſſus, aut circiter ſecus riuum poſitam, defluens. Defluit autem in ſtupham primum, deinde à ſtupha, in duos diuiſa canales, in duo lauacra quadratæ figuræ longitudinis & latitudinis brachiorum ferè quatuor, altitudinis vero ferè duorum: quorum alterum ab altero vix quinq; diſtat paſsibus. Ex his lauacris & ſpatio in ambitum relicto lectulis recipiendis accommodato, media illius domus pars nempe infima continetur. In cuius medietate, nempe inter duo lauacra, aſcenſus eſt in ſupernum cubiculum totam domus latitudinem comprehẽdens: ægrotis recipiendis inferiori accommodatius. Ex his lauacris ſunt qui ferant balneũ oriẽtalem oram reſpiciens, ſalubrius eſſe occidentali. Et reuera ferè ſemper eſt in illo maior aquæ hyatus influxuſq;. Silentio prętereundum non eſt ab eodem ſaxo proximos eſſe plurimos fontes aquæ frigidiſsimæ. Sunt & calidi multi alij, quos prætereo: quòd inutiles ſint, & riuo immiſti deperdantur. Inter illos, mirabile dictu, ꝓpe Epiſtomia ſecus riui ripam vnus ſcaturit, cuius aqua aquæ riui inſtar olei innatat. Loci illius aerem ſatis temperatum ferunt, præſertim vere & autumno: etiam ſi vallis tota ventis à meridie ferè ſemper agitetur, præcipue ſereno tempore. Hæc ſunt eorum quæ de his audiui capita: qui plura & magis inſtituto attinẽtia ſciet, ea addat. Nos in horũ hiſtoria ingenioſiſsimo Antonio Bergæ Medicinæ ſtudioſiſsimo non paruam fidem merito tribuimus: qui eo proficiſcens mea cauſa id oneris ſuſceperat.

De Germaniæ Thermis. *Cap.* 35.

IN Germania Europæ parte maxima & celebratiſsima quàmplurima ſunt balnea naturalia, ex quibus pauca quædam recenſebo, quæ à Fuchſio viro doctiſsimo & fide digno habui. In horũ numero merito primas partes ſibi vendicant thermę in Cunienſi Dioceſi ſitæ, quę Germanis Pfeſferesbad, dicuntur, hoc eſt, piperina balnea. Conſtant miſtura auri, ſulfuris & nitri, harum aqua non continuo manat, ſed tertio die Maij erumpit, decimo vero quarto ſeptembris iterũ ſeſe ſubducit. In Lothoringię montanis (ſunt autem Lothoringi populi qui à Burgundis ſeparantur Voſego monte: quorum ciuitas epiſcopalis eſt Tullium) balnea ſunt, quę plũbers, quaſi plumbea, ob nimirum copioſam plumbi miſturam vocantur. Conſtant ex plumbi, vt diximus, ſulfuris & aluminis commiſtione. Horum inter Germaniæ balnea mentionem facere placuit, quòd ex omni ferè genere terrarum homines illuc commigrent. Haud procul à Badenijs Heluetiorum Thermę ſalubres habentur, quarum miſtura conſtat ex copioſo ſulfure, & exiguo alumine, vnde calfaciunt potenter & exſiccant. Erat olim Badẽ quod Cecinnę milites ſubuerterunt, caſtrum inter Heluetios, vbi ſunt Thermę, conditum aduerſus Germanorũ & Rhetorum, qui hodie Griſones appellantur, ſubitas excurſiones. Quod illic velut aditus quidam pateat in Heluetiorum agrum. Eſt etiam nunc Sueuis illac iter in Narbonẽſem Galliam ſeu Celticam. Hac porrò ętate oppidũ eſt, quod Baden vocant Heluetij: peramœno ſalubrium aquarum vſu frequens. Agnoſcit hac noſtra ętate vetuſtiorum octo pagorum cõmunem ariſtocratiam. Sunt & in inferiori Badenia, vbi Marchio Badenſis reſidet, balnea mirę efficacię, quorum miſtura ex ſulfure, ſale et alumine exiſtit. In Ducatu vuirtembergenſi haud procul à Chalb oppidulo ſunt Thermę, quę à Nartiana ſilua, quam Glareanus Hartianam vocat (ſic autem Romani ſuperiorem partem Hercinij nemoris appellant) Germanice Schunartzunald oder vnilabad, hoc eſt, ferinę nominãtur. Ex eodem qua priores miſtura cõſtant. Sunt tamen qui cupri & nitri miſtionem accedere putent.

Haud procul ab his Cellenſes ſunt thermę quarum miſtura ex modico ſulfure, alumine & cupro conſtat. Cellenſis Glareano lacus eſt, quẽ ſuo lapſu Rhenus efficit: Quem alij à Pomponio Mela Venetum vocatum contendunt. Noſtra ętas Cellenſem ab Radolphi Cella inſigni oppido nominat.

In eodem etiam Vuirtembergenſi ducatu ad Geppingam oppidum Thermę ſunt, quę Germanice Saurbrum, hoc eſt acidus fons appellantur. Ex acidis, inquit Fuchſius, quibus exigua ſulfuris acceſsit portio, harum miſtura conſtat.

Similis prope miſtura eſt earum thermarum, quę in Au ſunt prope Rotenburgum ad Niterum ſitum, copioſiore tamen ſulfuris portione conſtant, ideoq; minus prioribus acidę, quo etiã nomine

nomine calidiores existunt, maiorique exsiccan di, ea quæ in partium cauitatibus delitescunt facultate prædita.

In finibus lacus Podmici, quem Constantiensem vocant, Thermæ habentur Embs dictæ, aluminis & nitri mistura participantes. Lacus hic à Rheno per ea loca irrumpente efficitur, Brigantinum Plinius ac Solinus appellant, eūdem Mela Acronium nominat.

In Alsatia vel Elsetia Glareano prope Geberswiler, Thermæ sunt, quæ ex mistura aluminis, nitri & ferri constant.

In Bohemia apud Elembagium oppidum, Thermę sulfuris & aluminis misturam obtinēt.

Vuisbadenses Thermę ex sulfure, alumine et exiguo nitro constant.

In Baioaria sunt Thermæ, quas Gastein nominant, quibus vehemens adstrictoria facultas inest, ideoq; omnia corporis excrementa dissipant, & absumunt.

Apud Abudiacum Baioariæ castellum, supra Reginoburgum Thermæ sunt, quæ sulfuris, aluminis, & nitri misturam obtinent, odore oua frixa referunt.

De variarum aquarum varijs naturis, & miris quarundam proprietatibus. Cap. 36.

IN Cilicia versus Pamphiliā fluuius est Charadrus noīe, ex quo si mas & fœmina Verno tempore biberint, mares gignunt.

Amoris incendium qui impatienter fert, lauet, & bibat, è Selennio.

Himera Siciliæ fons huberrimus in duos ramos diducitur, quorum vnus dulcis est, infectus alter salsedine.

Aleos siue Olocas Bithinię fluuius est: ex quo si periuri biberint, flāma incenditur in pectore.

Clitumnus Italiæ fluuius est īter Phaliscos, q armēta ex eo bibentia cādore inficit, idcirco Virgilius in Georgicis. Hinc albi Clitūne greges.

Melas Beotiæ amnis bibentia animalia nigredine colorat, vnde & illi nomen.

Xanthi potu rufescunt armenta.

Ex Penæo Thessalico, & ex Astace Pontico fluminibus, bibendo nigrescunt oues.

Cidnus amnis podagricis auxiliatur, neruos sua frigiditate emollit, tam in hoībus q̄ bestijs.

Cephisi potu, licet ex eodem quo Melas amnis lacu fluat, candicant greges.

Sybaris & Chratis Italiæ sunt flumina in magna Græcia, ille nigredinem, hic candorem bibentibus inducit.

Gallos Phrygiæ fluuius furorem mentis immittere putatur.

A Nilus tametsi præceps feratur, nullas ex se tamen auras gignit. Eius aqua fœcunda est, vt animentur sæpenumero glebæ.

Axius Macedonicus capillum nigrū efficit.

Haliachmos eiusdem regionis album.

Ochus Bactrianis pulchra salis dat ramenta.

Silari Itali aquis immissi lapidescunt in eadē.

Cereus & Neleus Eubœæ sunt amnes: albedine illo, hoc nigrore pecus inficitur.

In Velino lacu deiectum lignum lapideo cortice obducitur. Eiusdem potētiæ Surius est Colchidis lacus.

Arethusa lacus, in quem Tigris irrumpit, omnia pondera sustinere dicitur. Præterea Amnici pisces nunquam lacum attingunt, nec Arethusei fluuium.

B In Atamana palus est immensa Italiæ prope lunam. Cuius potu in furorem alij, alij in stuporem aguntur.

Inter Mazaca, & Tuana Cappadociæ vrbes lacus est in quem pars harundinis demissa, vel lignum paulatim lapidescit, nō mutata quę aquis extat, parte reliqua.

In Pusidamo Alpicę lacu, nihil immergitur, huiusmodi naturę & Sirbonis lac⁹ bituminosus.

Salsi lacus habentur in Africa ad Iouis Ammonis templum. Sic in Armenia, qui Matianus appellatur lacus.

Ex Arsino lacu aqua non bibitur, propterea q & nitro abundat, & vestes scindit immissas.

Lacus Agrigentinus omnia pondera & ipse sustinere dicitur.

Inter Laodiceam & Apamiam fœdi odoris lacus exundat.

C Gelonium Siciliæ stagnum cum cœlum serenū est malo odore vicinos abigit. iuxta id duo fontes effluunt: è quorum vno fœcunditas mulieribus, sterilitas superinducitur ab altero.

Ex Petrensi Siculorum ebibens vipera moritur euestigio, cum cæteris animalibus sit salutaris eius aquæ potus.

Asia palus, cuius meminit Virgilius propter innascentis absinthij copiam amarissima est.

In Sanum locum in Troglodytis esse affirmat Iuba, candidis serpentibus in centum cubitorum scatentem, qui ter singulo die fit amarus: mox salsus, deinde dulcis.

Syderis qui & Silicis vocatur, lacus est Indorum, cuius adeo leuis est aqua, vt etiam leuissima non sustineat.

In Rheatinis Italiæ paludibus iumentorum vngulæ durantur.

In Cilicum tractu tanto impetu sursum aqua-

rum vis irrumpit, vt si hastam velis demittere, non possis.

Betis oppidum est Hispaniæ, vbi putei maris æstum consequuntur.

In Hysia Beotiæ vrbe puteus fuisse legitur, ex quo qui ebibissent futura vaticinabantur.

Bais in Italia aquæ sunt & ad salutem, & ad voluptates idoneæ.

In Pithecusis aquæ sunt calculum discutiētes è vesica, huiusmodi potentiæ aquas habet Astipalea insula vna ex Sporadibus.

Ad Hierapolin vrbē trans Męandrū fluuium aqua lapidescit in tophum: ita vt qui aquęductus deriuant, integra septa ex illis aquis conficiant.

Vltra Hispaniolam occidentis insulam, Bonicam insulam esse ferunt Hispani, cuius aquæ potu reiuuenescant senes.

Aequicolis in Italia, & in Alpibus, & in Augustensi valle, & in Taurinis aquæ passim scaturiunt, & è niuibus liquescunt, quæ bibentibus turgidum guttur reddunt.

Debris fons est Garamantū, à meridie ad mediam noctem feruentibus aquis æstuat, in reliquis horis riget?

Fons Iouis Ammonis in meridie alget, sub noctem calet maxime.

Apud Trogloditas Aethiopes fons est ab ortu ad meridiem rigēs, à meridie ad occasum tepescēs: in nocte feruore & amaritudine īficitur.

In Aethiopia etiā fons emergit, qui circa meridiem adeo friget, vt potui sit inhabilis: media autem nocte adeo feruet, vt tangi non possit.

In Dodona Sylua fons est, qui tametsi naturę sit rigentis, super eo tamen vestes expassas accendebat in flammam. Idem meridie semper deficiebat: iccirco Anapauomenos, hoc est quiesens est appellatus.

In Illiricis ēt sup eos vestes explicatas vrebat.

In Collibus Lario lacui imminentibus fons Plinianus emergit, aspectu sacer & venerabilis, qui singulis horis & tumescit, & residet. Hoc se vidisse asserit Gaudentius Merula Nouariensis, ex cuius memorabilium libro, quę hoc cap. à me narrantur, deprompta sunt. Huius viri authoritas non parui ponderis apud me est, cum ob singularem eruditionem, & multā lectionem, tum ob vitæ integritatem.

Non longe ab Halicarnasso, Salmacis, fuit opinione vulgi damnatus, ꝙ bibentes ex eo viros muliebri mollitie contaminet.

Paros insula fontem habet, in quem si pannum album immerseris, nigro colore infectum extrahes.

Non procul ab Euripidis Poetæ Græci tumulo apud Macedonas, duo simul fontes concurrunt, quorum vnus potus est saluberrimi, letalis alter.

In Halesino tractu fons visitur tranquillus cum siletur: perstrepentibus autem Tibijs vltra margines exiliens.

Exampheus fons Hypanim fluuium ita inficit amaritudine, vt nullum animal bibat ex eo.

Ex Caucaso monte fontes effluunt, qui immersas pelles aureis replent arenulis: vnde locus datus fabulis, de aureo vellere.

In Littore Germanico vltra Rhenum, fons est dulcis, ex quo qui ebiberint, intra biennium & dentium eradicationem, & compaginum dissolutionem patiuntur.

Ex Berollo Taurorū colle tres fontes erumpunt: quorum haustus & sine remedio, & sine dolore lethalis est.

Susis Persarum vrbe fons est, cuius haustus dentes euellit.

Fons Cææ insulæ bibentes hebetat.

Chios fontem habet execrabilis virulentiæ: sensus enim & sanam mentem destruit.

In Italia in via Campania, in campo Corneto fons est, in quo anguium, lacertarum, & serpentum ossa, conspiciuntur, quę si extrahere volueris, nihil inuenies.

Muttianus refert Cycinem fontem cupidinis amorem sedare.

In Paphlagonia, & in Naxo īsula fontes sunt inducentes bibentibus ebrietatem. Sic apud Italos in agro Caleno: sic in Adro insula.

Iuxta Solos fontem esse Polycletus retulit, vicem olei egregie supplentem.

Reperiuntur & fontes, qui miram picis copiam exhibent, vt circa Dirrhachium, Apolloniam, & Zacinthum.

Ferunt Tharsi Magnesiæ, in Isuncio Aphrorum oppido, fontes esse: quorum haustus voces canoras facit.

Linus fons apud Arcades abortus fieri ꝓhibet.

Apud Rheatinos Neminia fons alio, atq; alio scaturiens loco Annonæ mutationem portēdit.

In Bęotia ad Trophoniū Deū penes Orchomenon, duo sunt fontes, quorū vnus obliuionē, alter memoriam bibentibus subministrat.

Iuxta Lusum Sicilię oppidum fons acuere bibentium dicitur ingenia.

In Colossis flumen est, in quod demissi lateres, extrahuntur lapides.

In tractu Heracleotico penes Perperenem vrbem fons scaturit, qui in materiā lapideam conuertit

uertit terram, quamcunque irrigarit.

Tamarici fontes apud Cantabros tres visuntur octonis inter se pedibus distâtes, & in vnum alueũ tandem coeuntes, duodecies singulis diebus siccantur, dirumq; omen habebatur, qui cupiens nõ fluentes aspexisset. Sic tẽporibus C. Plinij, L. Lucino post præturam euenit.

Circa Cappadociam ad Lacum cui Tatta nomen est, fontes emergunt salsuginosi, atq; adeo faciliter sal rebus immersis circungelascit, vt volucres ipsæ alis aquas contingentes facile capiantur: cum propter gelationem salis longius euolare non possint.

Rubressus locus est Narbonensis Galliæ, vbi fons est vberrimus, cuius aqua marina salsior fonti salsulæ nomen dedit.

In Cispadano tractu inter Placentinum & Parmensem agrum Salsula vicus est, in quo putei aquis salsis scaturiunt, quæ dulcibus admistis ignis opera congelascunt in salem.

Clitorius fons ꝑ Arcadiã fluit, cuius aqua semel epota, vini tędiũ ĩducit: vñ illud emanauit,

Clitorio quicunq; sitim de fonte leuarit,
Vina fugit, gaudetq; meris abstemius vndis.

Ctesias refert in Armenia fontem esse, cuius pisces sint letales.

In agro Gadareno aqua est, ex qua ebibentia animalia pilos, vngues, & cornua amittunt.

Alissus, fons est apud Cynæthaenses Arcadię populos, cuius haustus rabidi canis morsu laborantes reddit incolumes. Idipsum prętare refert Gal. vj. simpli. herbam eiusdem nominis.

LIBER SECVNDVS
De Balneorum naturalium viribus.

Cap. I.

VELVTI qui ad brauium currit, etiam si currendo anhelet, insudetq;, ac sui cursus maximam & potissimam partem recte perfecerit, nihil effecit, ac frustra laborauit, nisi sui laboris scopum attigerit: ita qui tertiũ euoluit librum, nihil adeptus est, si hunc relinquat, qui toti operi colophonem addit, mole quidem exiguum, at viribus maximum: quandoquidem haud secus ac secundus primo necessario adiunctus est: ita vltimus hic, tertio.

Primus enim Aquẽsium Thermarũ nudam historiam complectens exiguæ vtilitatis esset, si secundus rectam illis vtendi rationem nõ addidisset. Sic tertius fodinarum, balneorũ totius orbis vim edocens, ac multorũ historiam & fodinam enarrans, parum vtilis foret, quarto hoc labore destitutus. Verum hic non solum Italis & Germanis, quorum thermas præcedenti enarrauimus, sed etiam Gallis, Anglis, Scotis, Hispanis, Vnguaris, Bohemis, & reliquis, qui Latio sermone gaudent, vsui esse potest: si doctiori destituãtur. Siquidem ratio ac Methodus, qua possimus cuiusuis balnei fodinam inuestigare: postremo qualiscunq; fodina fuerit, ipsorum facultates ac vsus scire omnibus cõmune iudicamus. Nec igitur hic sine præcedenti absolutus est, vt pote à quo suarum demonstrationum principia mutuatur. Nec ille sine isto, vt potè, qui illius sit finis. Erit autem supra cæteros vtilissimus & pulcherrimus. at quo pulchrius quidpiam & vtilius, tanto etiam difficilius censemus. Nam Methodo aliqua id tradere, quod nulla hactenus traditum comperimus, quis non difficultati & calumniæ obnoxium iudicabit?

Qua ratione thermarum fodina sit inuestiganda. Cap. 2.

CVm totius orbis balnea nec videre, nec ex aliorum narratione recensere potuerim, vt susceptus hic labor non solum cognitis & nominatis, sed etiam ĩcognitis, & innominatis accommodari queat, & iam narratis indubiam fidem facere posit, num tales sint illorum fodinæ, quales alijs credentes descripsimus: operæprecium fore existimauimus Medico, cui aquæ alicuius mistura indicanda proponetur, methodum indicare, qua posit singulas aquarum sponte nascentium misturas discernere. Non possum autem aptiorem viam ac rationem cõmonstrare ea, qua nos Galenus docuit simplicium medicamentorum facultates inuestigare. Cuius verba hæc sunt initio libri secundi simplicium. Οἱ τοὺς οἰκείους ὅρους ὑπερβαίνοντες σοφισταὶ μακρὸν ἡμῖν ποιοῦσιν τὸν περὶ τῆς τῶν ἁπλῶν φαρμάκων δυνάμεως λόγον. πόῤῥωθεν γὰρ ἀρχόμενοι, καὶ τὴν αἴσθησιν ἀτιμάζοντες ἐμβάλλοντές τε σφᾶς εἰς τὰ καὶ ἐν τοῖς φιλοσόφοις ἀπορήμενα, προσαπολύουσιν εἰς ἀγνοοῦσιν, καὶ τὰ σαφῶς γινωσκόμενα. καὶ ταῦτα ποιοῦσιν οἱ πλείους αὐτῶν ἀμαθεῖς ὑπάρχοντες, οὐ τῆς φυσικῆς θεωρίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν λογικῶν μεθόδων, αἷς ἀναγκαῖον ἐστὶν χρῆσθαι τὸν ὁτιοῦν ἀποδείξαντα. Deinde paulo post, Ἐμὲ δὲ εἰ χρὴ τὸ παριστάμενον εἰπεῖν, ὥς ἐλευθέριον τε καὶ παρ᾽ ὅλον τὸν βίον σπουδάσαντα ἀλήθειαν, μελαγχολίας ἐπέκεινα προεληλυθέναι νομίζω τοὺς τὰ τοιαῦτα ληροῦντας. εἰ μὲν γὰρ ἀνατρέψουσι τὰ διὰ τῆς αἰσθήσεως ἐναργῶς φαινόμενα, πόθεν ἄρξονται

ται τῶν ἀποδείξεων, οὐκ ἕξουσιν, εἴ δε ὡς ἀπὸ πιστῶν ἄρξονται, πῶς ὕστερον εὐλόγος ἀπιστήσουσιν, αἱ γὰρ τῶν ἀποδείξεων ἀρχαὶ πιστότεραι τῶν ἀποδεικνυμένων, ἃ τῆς ἐξ ἑτέρων δεῖται πίστεως. αἱ δὲ ἀρχαὶ τῶν ἀποδείξεων, οὐ μόνον αὐταὶ κατὰ ἑαυτὰς. ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῶν ζητουμένων εὕρεσιν ὑπάρχουσι πισταί. Quæ si Latio donãtur sermone, sic habent. Qui proprios transgrediuntur limites Sophistæ, nos de medicamentorum facultatibus longiorẽ cogunt sermonẽ habere. Longius.n.principia ducẽtes, ac sensus reijciẽtes, atq; interim seipsos ijs immiscentes, qua etiam Philosophus, ambigua sunt, peruertunt quæ ignorant, & quæ manifeste cognoscũtur: id eorum pleriq; faciunt, quod non solum naturalis speculatiõis sint ignari, sed etiam logicarum methodorum, quibus vti necessum est cuilibet demonstrãti. Deinde paulo post. At si me quod in mentem venit, fari oportet, quilibet sim scilicet, & in tota vita extra veritatem studuerim nihil: ad insaniæ extremum & vltra peruenisse illos arbitror, qui circa talia delirant. Si etenim euertant quæ per sensus euidenter apparent, vnde exordiantur demonstrationem principia non habebunt? Sin autem ab ijs tanquam à fide dignis exordiantur, quo iure ijsdem postea diffident. Nam demonstrationum principia certiora sunt ijs, quæ per illa demonstrantur: quippe cum ista aliunde fidem mutuentur. Demonstrationum vero principia non solũ ipsa per sese, verum etiam ad quærendorum inuentionẽ, quibus credatur, idonea sint. Aggrediamur igitur & probatiõis nostræ basim ab ijs, quæ aut sensui, aut intellectui sunt manifestissima. Et Aristoteli, Galeno, ac alijs summis viris consuetam demonstrãdi rationem sectabimur. Nec quosdam homines videbimur imitari, qui quę per causam primam immediatam, & suapte natura conclusione notiorem non ostẽduntur, demonstrari non putant. Sicque disciplinarum omnium opinionem tantum haberi, non scientiam nolentes concludunt. Alij nil tale meditantur, sed locum ab authoritate vnicam & solam probandi, & sciendi rationem esse existimarunt. Imprimis itaq; illud assumimus tanquam manifestum, horum quæ ijs aquis miscentur cognoscendorum tria potissima esse media, saporem, odorem & colorem. At horum index est gustus, odoratus & visus bene dispositi. Quare prius quàm huic mistorum discretioni mentem applices, fac probe & diligenter te exercueris in simplicibus illis dignoscendis, oleum enim & operam (vt aiunt) perdes, si ad id accesseris ignorans, quis sit sulfuris, quis nitri, & sic aliorũ om-

D nium sapor, odor & color. Nec etiam qua litates primæ caliditas, frigiditas, humiditas, & siccitas sunt negligendæ. Nam etiam si illa actu talia non dicantur, sed solum potentia, tamen vbi illa potentia in actum reducitur: tũc sensui tactus subijciuntur. Atque eo tempore ex illis qualitatibus secundi emanant effectus, qui aut visu, aut intellectus lumine cognoscuntur. Et ratiocinando ad suas causas relati quid sit id, à quo talis prodit effectus cõmostrant demonstratione ea: quam Arist. cap. x. (iuxta diuisionẽ Argyropili) primi posterioris resolutionis. dixit quod ὅτι ἐστι demonstrat ἀποδεικνυμοι an res sit, vel rem esse demonstrat non vt altera διότι ἐστι propter quid seu quãobrẽ sit. Siquidẽ quod illic effectus peculiares & proprij sulfuri conspiciantur, inibi sulfur esse indicat, & non commonstrat cur id sit sulfur. Nos

E igitur, ne quid desiderari possit, vtriq; vię insistamus, & ei quæ à priore, ea quæ horum naturam constituunt examinat: & alteri ac postremæ, per quam quod effectus tales à tali re prodeant, talem rem ibi esse indicamus. Sed interim caueamus ne sicut Archidamus, cui hodie multos similes video, ex vno aut altero indicio aliquid asseramus, quod Galenus lib. ij. Simpli. admonet. Sed prius discamus quæ propria illi rei sint, quæ communia cum alijs. Et iterum ex illis proprijs quo proprietatis genere ꝓpria. Num ita vt omni quidem sulfuri, exempli gratia, insit facile flammam excitare, sed non soli: nam & oleo, & nitro forte accidit: sed nitrum crepitat, oleum claram flammam emittit: sulfur sine crepitu celerrime subobscurã & viridi citrino, ac varijs coloribus interstinctam, in morem Iridis, cęlestis arcus.

F Colligamus igitur hæc omnia in vnum, nõ modo omni, sed & soli sulfuri id conueniet: at fortasse non semper: nam si aquæ contrarietate eius vis obtunditur, non potest hunc effectum exerere: separetur igitur ab aqua, & hunc effectum impedientibus rebus, (quam separandi rationẽ postea indicabimus) deinde ne dubites asserere, soli omni, & semper sulfuri conuenire, igni iniectum sine crepitu, celerrime, subobscuram, varijs coloribus, præsertim viridi ac citrino, distinctam flammam excitare. Sic quãcunq; substantiam hunc effectum producẽtem sulfur esse affirmabis: sunt enim talia, quæ omni, soli & semper competunt reciproca: ob id sic licet asserere, si hæc substantia sulfur est, hunc effectum videbimus: si hunc effectum ex hac re videmus, res hæc sulfur est. Alia dari signa & alijs cõmunia, diximus. In hoc accidẽtium genere potiora sunt iudicanda, & præferenda ea accidentia, quæ à re illa

illa nunquam separari possunt, nec tamen negligenda quæ separantur. Præterea cōsiderandum, quid per se à rei natura emanet, vel efficiatur. Quid incidenter & fortuito, non ex ea re fiat, sed verius eam rem consequatur. Vt frigidæ immersio iuuenem robustum calfacit, sic olei inunctio hoc, quia fuliginosorum recrementorum calidam euaporationem retinet: illa quia calorem ad interiora repellit. Neutrum tamen calidum hac ratione pronunciabitur, quod per accidens, vt aiunt, non à rei ipsius natura fiat. Porro hæc & pleraque alia ijs similia. Medicum rationalem ignorare nefas est. Sed vt breuiores ac faciliores simus, simul cū vniuersalibus præceptis particularem exercitationem tradamus. Proponatur tibi, si ita vis, aqua balnei de Petriolo, de qua prius. primum sese offerat color citrinus, num sulfuream statim iudicabis? minime. Nam ex auro, ex ære, imo ex corruptione similem colorem accipere posset, ita de viridi. Oleat sulfur, nondum tamen concludes sulfureā. nam ignei quidam spiritus naturæ sulfureæ, qui cum eis scaturiunt hunc odorem referre possunt, similem odorem post fulguris percussionem in rem aliquam manifeste sentimus. Sit & spuma eiusdem coloris, vnctuosa, nil refert. nā ab aquarum agitatione, à crassitie, à putredine, & alijs causis hæc spuma gigni potest. Sed ferueat hæc aqua, spumosas bullas emittat, sulfuris odore vicina loca inficiat, spuma hæc exsiccata, igni iniecta flammam celerrime suscitet, si ita lubet, citrinam & viridem, nunc sulfur illic esse non negabis. nam flamma illa certum signum alijs fidem adeo auget, vt simul omnia collecta certissimam pariant sententiam, num ob id tanquam à superante sulfure sulfurea denominabitur? nequaquam: nondum enim gustum consuluisti, qui in sale, nitro, alumine, & alijs simplicibus dignoscendis primas partes sibi vendicat. Nōdum alia expertus es, quæ mox dicemus, gustus iudicium vt potissimum, ita difficillimum est, idque multis nominibus: primū quia ea vndecim quæ initio huius libri aquarum qualitates immutare diximus, non omnia insignem saporem à natura acceperunt, eius quem habent gradum verbis indicare non est facile, nec apud clasicos authores hos ordines saporum descriptos inuenies. Nec seruantur (quod peius est) in misto tales omnino, quales in re simplici erant: retunduntur enim ex alterius saporis admistione: ita vt tertius consurgat, qui neutrum plerunque refert. Quinimmo & aqua ipsa etiam si cum ἄποιος sit, hoc est, qualitatis expers, omnibus saporibus, & odo-

A ribus recipiēdis & referendis sit accommodata, hos tamen varie refert pro varia admisti quantitate, id experimento facile comprobatur, aluminis vnciam in semilagena aquę liquato, eandem in lagena tota vtrunque gusta, diuersimode ferient gustum, idipsum ex sale facito, comperies verissimum, hęc erit quidem salsa, illa cum quadam astrictione mordicabit, verum vna magis minusúe alia. Meum igitur consilium accipe, donec accommodatius ïueneris: vndecim illa, quæ diximus, gusta. seliges autem viuum sulfur non coctum. aluminis fossitij, non factitij genera. sal fossile, non marinum, deficiente nitro, salpetræ. bitumen, quam mumiam esse diximus. Quorum colationem cum aqua es facturus, ea identidem gusta. Si excellenter ferientem palatum saporē gustaueris, os prius frigida collues, quam aliū gustes, alioqui præcedens subsequentis indicium interrumpet. Inter hæc facillime

B sentiuntur tria illa, alumen, nitrum & sal. Sed omnia astringunt: verum citra salsedinem, alumen & nitrum. Ab alumine nitrum distingues, quod cum maiori mordacitate & abstersione leuiter astringit. Salsedo igitur, astrictio, & acrimonia hęc abinuicem separat. Calx vehementisime mordicat. Sed age aliā aggredere viam, singula seorsim in aqua eliquato, quę liquari nequeunt, candentia aliquoties immergito, cum qua aquam Petrioli euidentem similitudinem obtinere perceperis, illius fodinæ participem asserere nō dubites. Adde & alia indicia, vt quod ex ea aqua alumē, sal, sulfur, vel aliud simile fiat: vt in proposito balneo fieri dicunt, & Aponi, ac montis Catini, & similibus, quod indicium cer-

C tissimum est. Sic etiam si in aqua inueniantur grumi talis rei, vt in Aquensibus vltra Burmidam sitis, grumi aluminis. Aut si in vicinis parietibus, per quos destillat, simile quidpiam concrescat: vt in Epistomijs balnei Aquensis vltra Burmidam, ego sal gustaui ibi concretum. In parietibus eius, qui in vrbe est, sal nitrum. Præterea eandem aquam, quæ gustu nullo modo salsa est, in ęneo vase ad consumptionem deferbui, in fundo salsa quædam crusta relicta est, indicium salis certum. Nam si dulcem eo pacto consumpseris, non id continget, & tamen aqua illa gustui nullam præ se fert salsedinem. Qua ex re documentum hoc firmiter animo tuo hæreat, non esse semper asserendum eam rem ibi non esse, cuius qualitatem gustu non percipis. Id experientia disces, si salis grumum maxime amphoræ liquandum inieceris: nullam enim gustu salsedinem percipies: & tamen salis expers ea

aqua non est dicenda. Experimentum hoc per
ebullitionem aliqui destillationi cedere non putant,
sed male, vtrunque tamen ambiguum est,
quod rationibus in destillatione dicẽdis fiet manifestum.
Adhæc si fodinæ aliquę sunt proximę,
sciscitare quid ibi effodiatur: singula enim aliquid
probant, si non seorsim, saltem alijs iuncta.
Tandem ad destillationem deueniamus: aquam
fontis non riuulorum vasis vitreo inde, cucurbitæ,
quam vocant, impone, operculo seu capillo
obtura. Cum calidi sit ætherogenea seiungere,
aquea, aerea, & ignea pars dissipabitur, terrea re
sidebit. Hanc residentiam vlteriori lento igni
resiccant, alij in latissimis vasis soli exsiccandam
exponunt, quod relinquitur, contemplantur: alteri
hoc cognitionis genus præferunt. Nam sic
partes salsæ, nitrosæ & aluminosæ à sole concrescunt,
& sulfureæ splendidiores redduntur. Et
hic nec etiam tactum negliges, nam per hunc
alumen & sal à nitro, calce, cinere, ac similibus
discernes. Nec auditum quia sal & nitrum igni
iniecta crepitant. Destillationem quidam tanquam
totius examinis anchoram laudarunt, &
ego eam parum posse censeo. Siquidem nisi magna
sulfuris quantitas adsit, in tenues vapores
soluitur, & in ambientem dissipatur, præsertim
si non pedetentim ignis vim intenderis. Sed demus
in ijs posse, quod non inficior, vbi exigua
est alicuius portio, maximæ alterius substantiæ
portioni admista, illa prius fortasse euaporabit,
quàm ad extremam residentiam sit deuentum.
Aut magna vnius copia alterius minimam obscurabit,
adeo vt nequeat distingui, præsertim si
ipso colore ab alijs non distinguatur, vt alumen,
sal & gipsum: cinis, calx, & nitrum: aurum, &
æs. Sed si in ijs vis egregij aliquid præstare, alumen,
sal, & nitrum, ac alia singula seorsim, dein
de multa simul, in aqua eliqua, deinde destilla.
Sic Galeni consilium sectaberis primo Methodi
scribentis. Id tenaciter seruare in omni methodo
oportet, vt in ea te multis sæpe problematis
exerceas, prius quàm maioribus manum admoueas.
Quòd si illius imperfectissimæ mistionis, à
destillatione residentiam distinguere non facile
posses, quid sperandum in ea, quam natura perfectissime
elaborauit? Præterea sit in ijs, quæ eliquantur,
alicuius momenti destillatio, saltem id
mihi concedent, parum roboris eam habere in
fodinis duræ substantiæ, cuius generis sunt ferrum,
aurum, æs & plumbum. Nam horum color,
odor, sapor, qualitates primæ calidę, frigidę,
humidæ, & siccæ, & quæ ab ijs emanant facultates,
per ea transeunti aquæ distribuentur qui-

D dem, at substantiæ nulla aut minima portiuncula.
Censeo itaque ad quandam affirmatiuam inferendam
destillationem certissimam fidem facere,
vt potè ad asserendum hoc, ibi inueniri.
Non tamen, vt putant, sola sufficiet, ad exactam
fodinæ cognitionem: quandoquidem non licet
ob rationes dictas inferre, nil aliud in fodina esse
ab ijs, quæ in residentia visa fuere. De ebullitione
idem esto iudicium. Sunt autem destillandi
variæ rationes, inter quas potissimam iudico
eam, qua ab Alchymistis modus ostenditur separandi
quatuor elementa abinuicem, quam si
narrare aggrediar, propositi sermonis rationem
excedam. Quare ab Alchymistis hanc disce, aut
si ex libro Naucleru esse speras, à Io. de Rupescisa,
à Raymundo Lulio, ab Arnaldo de Villanoua,
ab Alberto magno, aut à Cœlo Philoso-
E phorum Philippi Vlstadij, qui vltimus, nempe
anno M. D. XXXXIII. & facillime scripsit,
aliorum scripta colligens. Ad postremam fodinæ
cognoscendæ rationem properemus, quæ
omnibus æque accommodata est, nempe ad effectus,
siquidem ij à facultate pendent, facultas talis
à tali temperamento, temperamentum in tali
substãtiæ commistione situm est, quam talem
rem appellamus. Hic à sensibus ad rationem
confugies, non amplius gustando, olfaciendo,
videndo, & tangendo quod quęrebas, sed ratiocinando.
At cum effectus particulares numero
sint infiniti, cum à varijs causis produci possint,
vt incertitudinis, ita difficultatis plurimum habere
videtur. Sed age facilis erit, si hanc secteris
viam: primum in vnum collige vniuersales horum
vndecim qualitates primas, & facultates ab
F illis emanantes, à quibus opera illa fiunt, quas
initio huius libri recensuimus: vt exempli gratia,
video chiragras, podagras, paralysim, nodositates,
suffusiones, & similes morbos, ab humore
crasso, frigido alicui parti impacto horum visu
curari, negligendum id nõ est. nam & experientia
Aristote. secundo Poster. resol. Et Galeno primo
de Alimentorum fac. demonstrandi principium
esse potest. Sed colligendæ omnes simul,
donec inductionem possis constituere. Non vt
Archidamus ex vna aut altera experientia in
vniuersum sic se habere asseres. Deinde sic ratiocinaberis,
Nõ potuit ille affectus (liceat. n. mihi
sic cum tyronibus sermonem instituere) profligari,
nisi dissipata causa: at causa erat humor frigidus,
humidus, crassus, viscidus: huic igitur
opus erat ex communi illo proloquio contrarijs
calfacientibus, siccantibus, extenuantibus, detergentibus,
& dissipantibus seu resoluentibus.

Aqua ex ſe, nec à calore ſuo id habet, hos tamen effectus fecit: accepit igitur ex mineralibus hac virtute præditis. Eius generis ſunt ſulfur, nitrũ, calx, bitumen, ſal, & alumen, alia tamen magis, alia minus, ſeu intenſius & remisſius id agere nata ſunt. Bitumen cum remollitione, alumẽ cum aſtrictione, quæ impedimento, non auxilio eſt. Sed hæc prius dicta, ab eo loco & à ſequenti capite petantur. Hác ratiocinationem inito, etiam in morbis qui à relaxatione fiunt, aut iuncturarum debilitate, aut feruore ingenti, inuenies ferrum, aut plumbum, aut aurum, aut æs, aut gipſum, in fodina eſſe. Sed cum de affectibus, qui à calfaciendi fodinæ genere curantur libro ſecundo diſcreuerimus, & capite ſequenti de omnibus in vniuerſum dicturi ſimus, vlterius ſermonem non protrahemus: ſed lectorem eo relegamus. Qui etenim didicit qui affectus à tali fodinæ genere curentur, didicit etiam vbi hos ſanatos viderit coniectare, tale fodinæ genus fuiſſe ſanitatis recuperatę cauſam. Verum cum idem effectus à duobus, tribus, pluribusue pendere poſſit, à quo fiat diſtingues, aliorum iam dictorum ſignorum auxilio adiutus. Porro etiam ſi talem effectum videris, nil tamen adeſſe eorum, quæ contrario modo operantur ex ijs aſſerere nõ debes: ſed hæc alia vincere certum eſt. Quam victoriam diſcernere, & cui tribuenda ſit, iudicare non eſt facile. Prudens tamẽ Medicus omnia ſigna ſimul conferens, & eorum numerum, certitudinem ac pondus diligenter perpendens, à veritate non longe diſcedet. Verum quantum rei certitudo patitur, talem rem ibi eẽ ſciet quidem certo, ſi diligens ſit eorum, quæ diximus, obſeruator. At quid reliqua vincat, ſaltem coniectura veritati proxima aſſequetur. Oportet autem non oſcitanter perpendere quę diximus, ſaporem, odorem, & colorẽ aquæ. Deinde quidquid aquæ contiguum eſt, canales, parietes, epiſtomia, & ſubſtratum lutum, ſeu arenam, quid in illis concreſcat aut hæreat, quid in his reſideat conſiderare, quid ex ea deſumi ſeu cõfici ſoleat, quid in finitimo ſolo effodi conſueuerit. His deinde tria illa tãquam extremum colophonem addere, ipſius aquæ ebullitionẽ, deſtillationem, & effectus, quibus omnibus ſi recte vtaris, falli non potes.

Qui morbi balneorum naturalium vſu curentur: eorumq;, ac eiſdem vtendi ratio et tempus.

POſtquam totius orbis balneorũ hiſtoriam narrare non conceditur, meo functus munere videbor, ſi vbi vno cap. aquarum ſponte naſcentium miſtionis cognoſcendæ rationem edocui, altero omnium vim ac facultatem aperuero, opus ſanè longum & difficile, pręſertim cum ante me nemo id methodo tractarit. Sed vtrunque ego effugiam, longitudinem ſumma tantum præceptorum vniuerſalium capita attingens particulari exercitatione leuiter indicata: Alterum nempe difficultatem vitabo, ex clariſſimis principijs Galeni, & omnium medicorum authoritate receptis eas deducens concluſiones, quas nunc dicebam à nemine hactenus traditas fuiſse. Sic non mihi, ſed ijs ipſis authoribus erunt adſcribendæ, vt pote quæ potentia in ſuis principijs ineſſent. Vnde me nemo dicat hæc conſtituiſse, ſed velut in Galeno latentia commonſtraſse, & quaſi in lucem eduxiſse: quod ratione aliqua fiet, ſi ſic aggrediamur. Quęcunq; corpori noſtro immutationem alterationemúe induci nata ſunt, id vel manifeſtis agunt qualitatibus, vel à forma agentis illius cõſtitutiua, quam & totam ſubſtantiam vocant, & alij proprietatem occultam. Manifeſtarum qualitatum actio duce ratione ex guſtu, olfactu, viſu: & aliquando tactu cognoſci poteſt, prius quàm ex ea re effectum aliquem videris. At eorum vires, quæ à tota ſubſtantia agunt, non niſi ab effectibus cognoſci poſſunt. Vnde cum omnium facultatum cognoſcendarum duo ſint inſtrumenta, ratio, & experientia: illa vtroque, hęc ſola experientia iudicatur. Primo igitur loco diſſeremus de actione à manifeſtis qualitatibus prodeunte, poſtremo non omittente, quæ vel iuncta rationi vel ſola cõmonſtrabit experientia. Nemo eſt qui non fateatur compoſitum omne à componentibus partibus ſuam vim naturamque accipere. Atque inter cætera aqua cum ἄποιος, hoc eſt, qualitatis expers ſit, omnem alienam qualitatem facile admittit, vt Galenus libro ſecundo de alimentorũ facul. docet cap. de Cucurbita. Quorum itaque miſturam aqua recipit, eorundem ſaporem, odorem, colorem, ac virtutem facile referet. Verum prætereundum non eſt quòd ſi contrarijs prædita facultatibus miſceantur, vnum alterius vim ita retundit, vt neutrius qualitates repręſentet. Sed tertium quoddã reſultat nec huius, nec illius vim redolens: vt ſi ęrugini oleum adiunxeris, ſarcoticum medicamẽtum habebis, ex tertio Methodi medendi. Cum tamen hoc vlcera putrefaciat, illa erodat. Hac moti de cauſa quæ idẽ poſſunt coniungemus, deinde contrarijs facultatibus pręđita inuicẽ conferemus. Siquidẽ humores calfacere & ſiccare ordine tertio, ĩcidere, extenuare, abſtergere, trahere, & in ambiẽtem diſſipare poſſunt: ſulfur, bitumen, nitrum, calx, ſal,

æs, & alumen: vt præcedenti libro dictum est. Verum sulfur, & bitumen emolliunt partes ac quasi effœminant. Ex aduerso alumen, sal, æs, & nitrum, astringendo roborant: Sed caliditate & siccitate vno superatur ordine. Calx illa omnia superat adeo, vt in ipso extinctionis tẽpore mordicet & comburat. Ferrum, plumbum, & Gipsum refrigerantium & siccantium ordini secundo inseruntur, astringunt, & reprimunt. Cumq; hæc aquæ miscentur, ne hic, vt plerique scriptores, hallucineris existimãs balneum eum cal. frig. hum. & siccitatis gradum accepisse, quẽ illi admista à natura acceperunt. Nam etiam si aqua velut & cucurbita ἄποιος, hoc est, qualitatis expers sit, id tamen non de primis, sed de secundis qualitatibus Galenus intelligit, quæ gustu percipiuntur nempe de sapore. Cum itaque aqua frigida & humida sit, calfacit et siccantium vim non qualem accepit, sed retusam & imminutam referet, refrigerantium vero & humectantium adauctam: quem enim actu habet calorem perdit prius quàm illa vtaris, & magis adhuc post illius vsum, adeo vt quod ad id attinet, à dulcis & tepidæ aquæ balneo nil differat. Pręterea non animaduerterunt quòd veluti non quæuis aluminis, aut salis, aut nitri, aut similis alterius quantitas, quamuis aquæ quantitatem suo sapore inficere potest: ita nec suarum primarum qualitatum æqualem vim impartiri. Sicut enim in stillatitijs aquis Manardus & alij viri eruditissimi facultatẽ eius rei à qua stillauit non talem seruari iccirco asserunt, quòd sapor non seruetur. Sapor enim temperamenti index est: in temperamento est facultas, à facultate prodit actio: ita fiet in hac mistione. Quid igitur dicemus? num quæ talem saporem non refert aqua, talem non accepit facultatem? minime. Sed id necessario colligemus, nec omne balneũ, quod alumen accepit, calidum & siccum tertio ordine, nec aluminis effectus æqualiter præstare posse, verum intensius remissiúsve, celerius aut tardius hæc efficere pro varia immistæ fodinæ quãtitate. Vnde, vt in Aquensibus balneis dictum est, quæ vltra Burmidam sunt balnea efficacius operantur, quàm quæ in vrbe: quod (vt aiunt) magis mineralia sint: sic balnea de Petriolo alijs Senarum. Non itaque cum Sauonarola quę Alumen accepere calida, sicca tertio gradu pronunciabimus, quod alumen tale sit. Quod de aluminosis aquis exempli gratia dixi, de sulfureis, nitrosis, & alijs omnibus dictum puta. Porrò iam dictarum sponte nascentium aquarum facultatem bimembri partitione complectamur. Aut enim calfaciunt, siccant, incidunt, extenuant, abstergunt, trahunt, & dissipant, sed molliendo ac relaxando: qualia sunt sulfurea & bituminosa. Aut idipsum agunt, verum non etiã mollιunt, sed potius adstringunt, densant, & repellunt. Eius generis sunt primum aluminosa, deinde ænea, salsa, nitrosa, postremo quæ calcis mixturam acceperunt. Secundum locum ijs tribuimus, quę refrigerant & siccant, cum astrictione. Eius generis sunt ferrea, plumbea, & gipsea. Atque inter hæc quę eiusdem generis videntur, magna est differentia. Nam bituminosa induratas partes magis emolliunt, sed tardius penetrãt & leuius dissipant sulfureis. Quæ plurimum aluminis acceperunt, sibijpsis viam præcludunt, ne dictas potentias in actum deducere possint. In quibus calx & sal superant molestam quandam mordacitatem non effugerunt. Nitrosa felicius ijs omnibus præstant quæ de ipsis polliciti sumus. ferrea gipseis & plumbeis potentius astringunt & densant. Extremis ita diffinitis facile est de intermedijs seu mistis iudicium facere. Quãdoquidem non solum pro mistionis varietate facultates variari cõtingit, sed etiam pro varia mistorum quantitate. Verum hęc omnia verbis aperire est impossibile: numeri enim ferè infiniti sunt. Quod facile disces, si ita ratiocineris, vndecim sunt à nouis enumerata, quę si singula seorsim per se sumantur, & deinde cum quolibet aliorum decem; vndecies vndecim habebimus. Ex qua coniugatione centum viginti & vnam mistionem habebimus. Exempli gratia, detur primum aqua sulfurea, qualis est balnei Asculi, Sicilię, & aliorum: vt suo loco narrabimus. Deinde eidem accedat nitri portio aliqua, fiet sulfurea nitrosa, sic ordine in alijs fiet sulfurea aluminosa, sulfurea salsa, sulfurea calcis particeps, sulfurea bituminosa, sulfurea gipsea, sulfurea ęrea, sulfurea ferrea, sulfurea plumbea, sulfurea aurea. Idipsum nunc fiat in alumine in sale, breuiter in alijs decẽ resultabit numerus iam dictus cxxi. Age prosequere, sulfur cũ nitro reliquis misceto, in numero ternario habebis nouem mistionum genera, idisum facito quatuor connectens habebis octo: in quinario numero septem, in senario sex, in septenario quinque, in octonario quatuor, in nouenario tria, in denario duo, & vnam ex vndecim simul iuncti. Quę dictę coniugationes sulfure superante (sic enim semper intelligimus cum vel sulfuream, aluminosam, ferream, aut similiter appellamus vincẽti primam denominationem tribuentes) sunt quadraginta & quinq;. Idipsum superante alumine

mine facias sic nitro, & singulis vndecim dictis vndecies quadraginta, & quinque quadringentæ, nonaginta & quinque mistiones resultabũt, cum prædictis iunctæ sexingentæ & sexdecim. Nunc qualis quantaque varietas ex diuersa horum cõmistione consurget. Sed num ob id hæc cognitio tanquam incomprehensibilis est omittenda? minime. Nonne & in morbis idipsum contingere iam edocti sumus? cum enim vltra triginta morbi simplices libro de Differentijs morborum enumerentur: si ex viginti quatuor literis dictionum numerus infinitus resultat, quid eueniet ex multo pluribus morbis simplicibus inuicem omnimode complicatis? Præterea nonne ab eodem morbi genere maxima varietate varij homines affligũtur. Has tamen particulares connexiones, & secundum magis ac minus morborum differentias seorsim peculiari sermone prosequutus nõ est Galenus, sed hæc Medici prudentiæ committit, vt pote vniuersali doctrina hæc complectente. Sic igitur nos ad institutum reuertentes summa dicendorum capita attingamus, reliquum Medici prudentię relinquentes. Harum fodinarũ facultates bimembri partitione complectebamur. Quædam calfacere, siccare, incidere, extenuare, abstergere, trahere, & dissipare diximus. Eius generis sunt sulfureæ, aluminosæ, nitrosæ, salsæ, bituminosæ, æneæ, & quæ calcem habent. Quædam vero refrigerare, siccare, adstringere, densare, & roborare. Eius generis sunt ferrum, plumbum, & gipsum. Iterum priorem illam partem tripartito secuimus in ea quæ, quod diximus, præstant, sed simul molliunt ac relaxant: qualia sunt sulfur & asphaltum. Ac in ea quæ astringendo id pręstant, qualia sunt aluminosa, ob nimiam astrictionem inutilia. Et in ea quæ medio modo operantur felicissime citra astrictionem vehementem & remollitionem salsa nitrosa, & quæ ex ijs contrarijs mistionem accepere, vt sulfurea aluminosa. Porro si verum est, vt verum esse plerisque in locis demonstrauit Galenus, pręsertim vndecimo Methodi Contraria contrariorũ esse remedia. Quæ primo partitionis membro comprehensa fuere, morbis frigidis humidis erunt aptissima auxilia, quorum causa fuerit eius generis multus humor crassus & viscidus. Siquidem frigiditati caliditas opponitur, humiditati, siccitas, crassitiei, extenuans: visciditati, abstergens, & incidens: multitudini, vacuatio: cuius species est dissipatio, & in ambientem per insensilem transpirationem facta euaporatio. Porro eius generis morbi sunt, si à pituita originem traxere,

A Cephalalgia, Paralysis, Conuulsio, Lethargus, Congelatio, seu Catalepsis, Catharrus, Suffusio, tinnitus aurium à vapore crasso, obstructio vel olfactus, vel auditus, vel alterius meatus: mollities gingiuarum vel linguæ, defectus gustus, fluxio humiditatum ab ore, tussis humida, asthma, ventriculus relaxatus, aut pituita infarctus, Iliaca passio, colicus dolor, nephritis, vermes, Lienis tumor vteri affectus, menstrua alba, sterilitas, ischiadicus dolor, chiragra, podagra, arthritis denique omnis, œdema, nodositates, psora, scabies, vitiligo, impetigines, elephantiasis, & similes morbi, vbi à pituita originem traxere, vt dictum est. Non repugnat tamen & multos à melancholia genitos iuuari horum vsu, immo & sanari, vt capite vltimo libri primi, & libro secundo dictum est. Sic etiam corrodentia vlce-
B ra, cancrenas & alia vulnera maligna horum vsu curari ferunt: sed censeo ego, ea quæ abstergentium & astringentium quantitatem accepere id præstare posse. at ex aduerso quæ tantum resoluentia præsertim cum remollitione, minime. In his autem qui vtendi rationem & mensuram desiderat, secũdum librum perlegat. Cum enim illa Aquensia balnea sulfure, nitro, alumine, & sale participent. Atque cum quatuor hæc cum asphalto, ęre, & calce conuenire iam dixerimus, haud dubie eisdem morbis, quibus illa conuenient, & eadem erit vtendi ratio. Quæ omnia in hunc essent referenda locum, sed breuitatis studio bis eadem non repetemus. Sed qui balneorum huiusce partitionis, vim & vsum omnem sibi comparare desiderat, secũdum librum euoluat. Nos hoc in loco ea annotabimus, in quibus
C hæc facultate inter se differunt: siquidem maximo interuallo distant inter se, quæ primo partitionis membro comprehensa fuere. Aluminosa etenim, si alumen reliqua longe superet, astringunt adeo, vt sibijpsis viam præcludant stipata cuti: vt octauo Methodi de eo qui se in Albulis lauerat: ita etiam plurimum ænea. at salsa, nitrosa, & quæ calcem habent, tam leuiter astringũt, vt alijs operationibus impedimento non sint. Sic quæ alumen admistũ habent vel parua quantitate, vel relaxantibus, aut fortiter abstergentibus vt Aquensia, talia tardius quidem, at felicius præstant quod de ipsis polliciti sumus: siquidem leuis illa astrictio partium robur seruat & continet, nec ob id humorum dissipatio & in ambientem resolutio impeditur. Quod pulchre Galenus in viscerum inflammatione soluenda docet vndecimo Methodi, vbi resoluẽtibus astringentia miscet. Econtra bituminosa & sulfurea visceribus

ſceribus ſunt cõtraria ex eodem loco, præſertim ventriculo & iocinori, ob id talium potio noxia eſt. Sic eorum vſus arthritidi parum accommodatus eſt, & multis alijs morbis. Articulos enim & illas partes fluxionibus obnoxias ita relaxant, vt poſtea eiſdem recipiendis humoribus proniores reddantur. Iecoris autem & ventriculi actio vitæ neceſſaria labefactatur imoderato illorum vſu. At vbi nodoſitates adſunt, tophacei gipſei, & ſimiles humores craſſi & iam indurati, in vna aliqua parte contenti, ad horum vſum, non aliorum eſt properandum. Extremorum facultate cognita, miſta vel ex extremis, vel ex alijs cognoſcere non eſt difficile. Sunt autem ex iam dictis balneis, facultates nunc narratæ. In Italia ſulfurea Balneum de Macereto in ditione Senarum, Balneum Aſculi, Balneum Siciliȩ, Balneum Vinadi. In Germania balneum quoddam in Ducatu Vuitembergenſi apud Geppinguam oppidum. Et balneum in An, apud Rotemburgum. Bituminoſus eſt Scirbonis lacus, Sulfureum bituminoſum balneum Peruſij. Hæc autem ſulfurea aut bituminoſa bibi non debent, ſed in nodoſis partibus curandis plurimum poſſunt, & duritie aliqua diſſoluenda. Quòd ſi cum ſulfure alumen miſceatur, neque vehementer emolliet, neq; aſtringet: ſed mediam qualitatem nanciſcetur iam dictis omnibus morbis aptiſſimam. Eius generis ſunt, in Romandiola balneum de Turri dictum. In ditione Senarum balneum de Petriolo. Balneum Piſarum. In Germania, balneum quoddam apud Badenias Heluetiorum. In Bohemia apud Elembogium: vel è contra, ſi aluminoſa & ſulfurea fuerint, vt in Romandiola balneum medium, item balneum Volaterrarum. Balneum Piſarum. Balneum de Pilatijs apud Viterbium. Quibus ſi nitrum acceſſerit, felicius operantur. Tale eſt balneum apud Lucarum vrbem. Et in ditione Senarum balneum Sancti Philippi. Sic in Germania Vuisbadenſes. Et aliud apud Abudiacum Baioariæ ſupra Reginoburgum. Idem præſtabunt ſulfurea ſalſa aliquid aluminis habentia, qualia ſunt quæ in Germania in inferiori Badenia habentur. Et quæ in Ducatu Vuittenbergenſi. Sic ſulfurea aluminis & æris aliquid habentia, vt ſunt Cellenſes Thermæ in Germania. Porro aluminoſa (vt iam diximus) parum accõmodata ſunt iam dictis morbis, verum ſi vna potenter incidentium tenuantium & abſtergentium aliquid acceperint, non erunt omnino inutilia, præſertim ſi ſulfuris aut aſphalti miſtio acceſſerit. Eius generis ſunt balneum montis Orthoni, & Carpenſe, quæ alu-

D men, ſal, & ſulfur habent. His potentius operantur & aptiora iudicantur, balneum Aponi, balneum ſanctæ Helenæ, Thermæ Porretenſes, & Aquarij. Quæ omnia alumine, ſale, nitro & ſulfure conſtant. Ita quòd in Germania habetur iuxta lacum Podmicum aluminis, & nitri particeps. Sic balneum ſancti Petri aluminis & ſalis particeps. Sic balneum Domus Nouȩ alumine, ſale, & calce conſtans, vt balneum Sancti Bartholomæi. Ab his non plurimum recedunt nitroſa, quale eſt Aqua Borla dictum in ditione Senarum. Inferiora his ſunt ſalſa, alumen & ſulfur habentia: eius generis ſunt Volaterrarum Lacones appellati. His adiungitur aqua ſalſa, tale eſt balneum montis Catini. Himera Siciliȩ fons. Lacus in Aphrica ad Iouis Ammonis templum. In Armenia Matianus Lacus. Fontes in Cappa-

E docia ad Lacum cui Tatta nomen eſt. In Gallia Narbonenſi fons Salſula nomine Putei in via ſalſula dicta in Ciſpadano tractu inter Parmenſem & Placentinum agrum. Adde ænea ſulfurea, vt balneum Aſinellæ apud Viterbium. Et ænea ſolum, vt Lucenſe Rubeum dictum, ijs facultate inferiora plurimum ſunt quæcunq; contrarijs viribus præditorum aliquid accepere. Nempe, eorum quæ ſecundo ſectionis membro repoſuimus, ferri, plumbi, vel gipſi: talis eſt in ditione Viterbij balneum Vallis kaim, aluminis, æris, & ferri miſtione conſtans. Sic alumine, ſale, gipſo, & ſulfure conſtans Balneum montis Grotti. Ita balneum de Buſſetis. Balneum Sanctæ Mariæ ambo in ditione Viterbij. Et aliud in Sicilia quæ ſulfurea & ferrea ſunt. Validius aliquanto operabitur balneum Romandiolæ, ac

F balneum cruciatorum in ditione Viterbij, quæ ſulfur, ferrum, & æs accepere. Idem eſt iudicium de aluminoſis, nitroſis, & ferreis, quale ē quoddam in Germanię Alſatia prope Geberſvveiler. Denique balneum Paganelli apud Viterbum, nitroſum, ſalſum, aluminoſum & ferreum. Iam dictis omnibus affectibus propulſandis non ſolum debile, ſed & inutile ac contrarium erit, quod aluminis ac ferri miſtione conſtat. Quale eſt balneum Bulicani in ditione Viterbij, & balneum Vrbis veteris. Quorum duorum effectus potius ſequentibus ſunt adiungendi, quàm inter præcedentia enumerandi. Hanc enim facultatem acceperunt, à qua effectus eorum, quæ ſecundo & vltimo primæ ſectionis membro contenta ſunt, expectare oportebat: ſiccabunt enim & aſtringent potenter, nec calfacient. Siquidem aquæ & ferri frigiditas aluminis caliditatem retundet. His ita vtcumque enumeratis ad ferrea,

rea, gipsea, & plumbea accedamus. Hæc cum refrigerare, ſiccare, aſtringere, denſare, & roborare iam dixerimus, qui communis illius prologij meminerit, omnibus iam dictis morbis vbi à cauſa frigida pendent, non ſolum vtilia, ſed noxia iudicabit. Ex aduerſo vbi caliditate pars aliqua relaxatur, debilitatur, & quaſi vim ſuam & robur amittit, huic ex vſu eſt: non tamen ſi humorem aliquem in fouentem cauſam retinuerit. Tunc enim illum reſoluere & vacuare oportet, at ab hoc balneorum genere nulla vacuatio, ſed potius arctatio & materiæ retentio eſt expectanda. Siquidem aſtringendo, denſando & roborando non vacuas, ſed ne vacuetur impedis. Quapropter concludimus tria illa balneorum genera vel ſimplicia, vel inter ſe miſta, vel alijs quæ ab ijs non multum viribus diſtent, ſoli intemperiei calidæ humidæ cum relaxatione conuenire. Aliquando calidæ & ſiccæ, cuius cauſam poſtea accipies. Sunt in horum balneorum genere ex iam dictis Lucenſes thermæ de Corſeno dictæ: Vinadi & Volaterrarum, quæ ſolum ferrum habere ſcribuntur. Sic in ditione Piſarum duo, & ſub ditione Senarum Caldenarum dictæ, quæ ferro & alumine conſtant. Sic ferreum aluminoſum æris aliquid habens balneum de Auinione. Hæc igitur balnea & ijs ſimilia vt ferrea gipſea, ferrea plumbea, ferrea gipſea plumbea: vel gipſea ferrea, gipſea plũbea, gipſea plumbea ferrea: vel plumbea ferrea, plumbea gipſea, plumbea ferrea gipſea, & reliqua, quibus etiam ſi aliquid aluminis aut æris acceſſerit, non multum illorum vis immutatur. Hæc inquam balnea, vt ad particularia deſcendamus, omnem intemperiem membrorum calidam tollunt. Ita qui Cephalalgia à calida meningum, vel aliarum capitis partium intemperie vexantur, horum irrigatione iuuabuntur, ſic catarrho calido, vel neruorum quacunque diſpoſitione calida affecti. Aeſtuantis ventriculi deperditam appetentiam horum potio ſuſcitabit. Feruorem cibos in nidorem corrumpentem extinguet. Relaxationem tollet. Iocinoris tractricem vim, ob ſimilem cauſam languentem reſtituet ac roborabit. Vnde ab horum vſu multos macilentos pingues redditos, certo compertum habemus. Hypoſarcæ & Timpanitidi conferre putantur, ſuperfluas humiditates exſiccando. Hæc fluxum ſtomachicum, fluxum hepaticum, fluxum hæmorrhoidarum, menſtrua cum rubra, tum alba ſedant. Vteri ſuperfluas humiditates abſumunt. Quòd ſi in pulmonum humiditate exſiccanda, in tuſſi aut aſthmate eiſdem vteremur, ad inte-

A ritum ægrum deduceremus: relaxatione enim non aſtrictione partes illæ egent, vt expurgentur. Vrinæ ardorem mitigat, ſic renum æſtum, podagram, chiragram, & omnem arthritidem calidam poſt humoris reſolutionem, (quod in omnibus morbis intelligendum eſt, ſiquidem humores non ſolum non vacuare, ſed coercere ac retinere iam diximus) vbi ſola iuncturarum debilitas firmanda relinquitur, iuuat: ne iterato fluxionem admittant, ſcabiem à calido & aduſto ſanguine prorumpentem coercet, (quæ frequens eſt) eius cauſam mitigando. Icteritiam curant, quæ à venarum immoderata caliditate fit, ſanguinem in bilem per vniuerſas corporis partes conuertente. Et pleraque ſimilia præſtant. Extremis ita definitis, ĩtermediorum ſeu ex extremis compoſitorum vim diſcernere non eſt

B difficile. Quales ſunt ex iam enumeratis, Thermæ quædam Senarum ferreæ & ſulfureæ. Thermæ Viterbij de Grotta dictæ ferreæ æris, & nitri non expertes. Sic quæ in Lothoringia plumbi, ſulfuris & aluminis miſtura conſtant. Horum proculdubio in morbis frigidis non admodum rebellibus feliciſſimus eſt vſus, præſertim ſi ſint affectus interni potione egentes. Quandoquidem ſulfur & aſphaltus per ſe nimis molliunt & relaxant: vnde ventriculi & hepatis robur diſſoluunt, vt antea dicebamus. Quæ vero vel ferri plurimum, vel aluminis, vel æris, vel gipſi, nimis aſtringendo ita ſibijpſis viam præcludunt, vt humorum euaporationem nullam facere queant. Ex vtriſque ijs miſta contrarijs, reſoluent, ac partis vim & robur non diſſoluent, ſed potius augebunt ac firmabunt. Quod autem

C ad qualitates primas attinet, illa calfacient, hæc refrigerabunt, ex vtriſq; miſta, ad temperamentum medium magis accedent. Quæ igitur primo partitionis membro narrata fuere, calidis & ſiccis, bilioſis, gracilibus debilibus vel toto corpore, vel iuncturis, quibus nulla humiditas adeſt egens vacuatione nocent, & multis alijs. Atque inter illa minus conueniunt, quæ ſulfur aut aſphaltum accepere. Sed quid hæc repeto, libro ſecundo fuſiſſime oſtenſa fuere? Ex quo nullo negocio diſces quibus ſint vſui, quo tempore, qua quantitate, qua corporis præparatione, quid ante balneum, quid in ipſo balneo, quid poſt ſit agendũ, & plurima alia. at de eorum vſu, quę ferrum, gipſum & plumbum accepere, hoc loco dicendũ, ad quę & aluminoſa, ac ænea referre non eſt abſurdum. Hęc ex iam dictis manifeſtum eſt, vbi humorũ copia adeſt, non ſolum non valere, ſed & noxia eſſe: ideo non qua ratione præparandi, aut

di,aut vacuandi recensere oportet,neque multa
alia, quæ horum ratione narrâtur. Non solum
enim quòd non vacuent,sunt inutilia, vbi adest
cacochymia,sed quia vacuãdos prohibeant,no-
xia: vnde si acres & biliosi humores in corpore
redundent, horum lotione retenta solita exhala
tio febrem accendet,accensam augebit, & cura-
tioni contumacẽ reddet. Et hæc causa est,cur fe-
bribus nõ scripserimus remedio esse,contra mul
torum sententiam. Huius exemplum habes viij.
Meth. de eo qui se in Albulis lauit, quæ plurimo
constant alumine. Ob id tales,nempe picrocho-
los, non lauandos censeo: quod si in scabie,aut
vniuersi corporis ictero iam dicto,aut totius in-
temperie,aut alijs quibus vtilia hæc dicebamus,
ijs vti velis,id maxima agendum cautione, vt fe-
bris periculum effugias. Vacuanda plethora &
cacochimia si adsit. Deinde ab horum vsu mol-
li & mediocri frictione ad naturalem habitum
cutis restituenda per eam sublatis obstructioni-
bus:moderandus ita vsus,ne in rigorem,aut alia
mala symptomata æger incidat. Tempus accom
modatius fore post absolutam coctionem ex di-
ctis lib.sec. colligi posse non dubito. Sic moræ
diuturnitatem virium robore metiẽdam, etiam
si ab horum vsu non vt illorum prosternantur.
Iã igitur quid ante hoc balnei genus, quid post,
sit agendum. At si in pedum vel manuum artu
bus firmandis hisce vtaris, inanis est talis consi-
deratio: quandoquidem quouis tempore, qua-
uis hora illorum perfusione moderate vti licet.
Est autem ad id agendum accõmodatissimum
tempus, vbi vel Podagram, vel Chiragram cau-
sans humor resolutus fuerit,& penitus vacuatus
vel aliorum balneorum vsu, vel naturæ benefi-
cio. Tũc enim relaxatos & debilitatos artus vnit
& roborat, ne iterato fluxionem facile recipiãt.
Atque tunc non solum calidæ sed & frigidæ ar-
tritidi vsui esse possunt. Porrò si huius aquæ po-
tionem haurire oporteat, aduersus ventriculi,
iecoris, renum, vteri, vesicæ & alui iam dictos
affectus,nemini non manifestum arbitror, illud
ipsi tempus esse præscribendum, in quo neque
ventriculus,neque intestina,neque venæ Mesa-
raicæ,crudi humoris, vel cibi quippiam habent:
alioqui in venarum osculis vehementes causa-
bis obstructiones. Quantitatem tibi præscribet
affectus & sumentis natura, siquidem sola mor-
borum & remediorum quantitas verbis descri-
bi non potest. Cõmunis tamen & pluribus ac-
commodata erit libræ vnius à minori quantita-
te ad maiorem accedendo. Hactenus effectus &
actiones,quæ à manifestis qualitatibus pendent,

D verbis prosequuti sumus: nunc eos qui ab occul
ta proprietate,vt aiunt,efficiũtur prosequamur.
Ad hæc enim duo sola omnes referendos effe-
ctus initio proposuimus. Cum autem hæc sola
cognoscatur experientia viro prudenti,& mul-
tis eget limitationibus, vt vniuersalem cõstituat
propositionem. Vnde dubium & fallacissimũ
est ex inani & parum fida populi opinione quip
piam asserere. Nam quòd magnes ferrum, suc-
cinum paleam, Rhabarbarum bilem, Agaricum
pituitam,trahant: Quòd basiliscus solo visu ho-
mines necet: & similia infinita, quæ à tota sub-
stantia,seu forma rei constitutiua ex tali mistio-
ne resultante, operari dicuntur: etiam plebæis
notissimum est. At balneum de Palatijs apud
Viterbium ab occulta quadã proprietate hepar
iuuare, thermas Neapolitanorum nullum non
E morborum genus & calidorum & frigidorum
profligare, Porretensia grauidis appetentiã exci
tare,eas iuuare, cum tamen menstrua & vrinas
prouocent,qui effectus contrarij sunt,sic omne
arthritidum genus tollere, & multa alia crede-
re,quæ non solum de his, verum etiam de mul-
tis alijs balneis feruntur, dubium est,& errore
non vacat. Siquidem vnicuique spiritui creden-
dum non est, sed probandi primum & exami-
nandi num veritatis viam an fallaciæ sequan-
tur. Est autem fallacissima via popularis rumor.
Quot enim quotidie, sua quædam experimen-
ta vendicantes apud rudem plebeculam, erudi-
torum nomen sibi parant? Non itaque quod ab
isto, vel ab illo auditu, vel scriptis accepimus,
etiam si rationi repugnet, tauquam verum pro-
nunciare audemus,& ad occultam causam eum
F illis recurrere. Sed iam nos tempus alio vocat,&
de balneis dicendi finem accelerat. At duo prius
restant discutienda, caliditatis actualis causa &
effectus. Ac tempus quo balneorum maior est
vsus. Existimo recte quidem Aristot. sensisse sul
fur caliditati aquarum sponte nascentium cau-
sam esse. At posse aliquid id quod ipsum actu
non habet alijs impartiri non puto, ni prius in
actum deducatur. In caloris actum deducitur
sulfur in terræ latebris, non eo pacto quo dum
in corpus nostrum agit: sed cum ab astrorum ca
lore,& retentis per reuerberationem vaporibus
accenditur, vt in Vesuuio, Aethna, & similibus
fieri compertum est. Sic etiam quid vetat in plu
ribus alijs locis incendi,& ob paruã ipsius quan
titatem, aut ob maximam terræ superpositam
molem flammam non exerere, sed pedetentim
finitimam terram incalescere,& illi contiguam
aquam? Argumẽto tibi sit, quòd fontes illi non
toto

toto anno eiuſdem caliditatis inueniātur. Quòd illum perdant calorem, vbi è terræ viſceribus diſſilierunt. Adde, ſi ignem ipſum videmus & cognoſcimus, actu caliditatē intenſiorem quàm ipſe habeat aquæ impartiri non poſse, quo pacto ſulfuris vaporis eum feruorem in aquam inducere poſsunt, quem ipſi non habent. Præterea nunquam ferè videmus in planitie ſuccoſa et fœcūda ſimile fontium genus ſcaturire, ſed è montibus ſterilibus, eo quòd paulatim ignis ille ſuperficiem vſque ſi non calfacere, ſaltem exſiccare, & ſterilem reddere potis ſit. Neque ſuffocatur ignis ille, quia per terræ poros & venas difflatur. Nec mirum ſi conſumpta materia deſint balnea: id enim in multis Italiæ locis accidiſse ferunt. Hæc autem caliditas aquæ vim non magis immutat, quàm ſi igni ad teporem reducta vteremur. Quòd ſi dulcis tepidæ aquæ balneum refrigerat, & humectat, non prohibet actualis illa propoſitorum balneorū caliditas, quin idipſum hæc præſtent. Nam in vtroque ille euaneſcit calor, vtriſq; non niſi tepidis vti poſsumus, & debemus. Concludimus igitur ad immutandam aquæ naturam refrigerantem & humectantem nil momenti habere feruorem illum ſcaturientis aquę. Vnde duo notatu digniſsima collige. Primum ex oppoſita ipſius actione calidorum vim ita reprimi, vt erroneum ſit aſserere eo ordine ipſam calidam, quo gradu ſunt calida ipſa immiſta ſimplicia ſeorſim: verum de hac re paulo ante verba feci. Alterū memoratu equidem & conſideratione digniſsimum eſt: vbi exiguam calidæ & ſiccæ fodinæ portionem ſecum adferunt, tam leniter illa calfacere & ſiccare, & etiam humoribus calidis vacuandis vſui eſse posſint. Primum melancholiæ, deinde ſanguini, poſtea bili, quod ad temperamenti rationem attinet. Si vero humoris naturam conſideres, facilius bilis vacuatur, poſt hanc pituita, poſt quam melancholicus ſuccus, & bilis atra ægerrime. Poſtremo ſanguis, quòd vt naturæ amicus & familiaris retineatur. Si enim dulcis aquæ balneū hos humores vacuare poteſt, vt libro ſecundo oſtenſum eſt, & præter id refrigerare & humectare, quare hæc balnea quæ reſoluentium aliquid accepere, idipſum potentius non præſtabunt, nullam intemperiem inducendo, aut ſaltem leniter calfaciendo, minus adhuc ſiccando? ſiquidem aquæ maior humectandi quàm refrigerandi vis ineſt. Sic vbi refrigerantia & ſiccantia ſunt immiſta, refrigerabunt potentiſsime, ſiccabunt leuius multo, quàm ferat miſtorum gradus. Porro tempus vſus, non Martio, Aprili, Maio, Septembri & Octobri menſibus à nobis determinabitur: ſed vſum hunc ad duos ſcopos reducemus, ad balnei naturam, & vtentis. Balneorum naturam in ſitum, & occultam proprietatem partimur. Alia enim pluuio tempore inundationes recipiunt, à quibus immutatur illorum facultas. talia ſunt Thermæ ſancti Bartholomæi in comitatu Patauino, & thermæ Piſarum. In ijs igitur & ſimilibus ſiue ver, ſiue autumnus ſit, cauendum ne præceſſerit imbrium multitudo. Alia ſunt iuxta altiſsimos montes ſita, aut in vallibus inter montes, in quibus frigidiſsimus ſpirat Boreas, aut niuea montium cacumina aerem refrigerant, aut ipſe thermarum ſitus, aut tota regio Septentrionali aperitur oræ, à meridionali, montium altitudine & vicinia contegitur, aut ipſa regio ſeptentrionalis eſt. In ſimilibus, & in omnibus alijs ſic ratiocineris, ver et autumnus eliguntur, quòd hę duę anni partes alijs temperatiores ſint: quæ igitur eo in loco ſit aeris temperies examinādum, non quis dierum numerus, tuncq; eo accedendum, cum ver erit, hoc eſt, cum aer temperatus erit eo in loco: etiamſi talis comperiatur in diebus canicularibus. Exemplo tibi ſint Porretenſia balnea, quæ ob alpium Piſtorienſium viciniam vſui non ſunt, niſi Iunio & Auguſto. Alijs enim temporibus ibi homines algent. Conſiderandus itaque ſitus, conſideranda pars anni, non ratione ſui, ſed temperiei aeris: non itaque ver aut autumnus certo dierum numero ad medicam conſiderationem circunſcribitur, veluti nec ętates: demus enim adoleſcentem frigidi & ſicci temperamenti, ab iſto eædem ſumentur indicationes, quæ à ſene ſumerentur, ſi curandus aliquo morbo proponeretur. Sic Maio menſe ſi æſtuaret aer, num ver eſſe diceremus? minime. Sed eam rationem & indicationem huius haberemus quam æſtiui, ſic in alijs. Conſideranda & occulta proprietas: quædam enim quibuſdam anni temporibus colorem, odorem, & vim mutant, vt Aquēſium ciuitatis fons hyeme aliquando ſubuiridis apparet, olet ſulfur, alijs temporibus minime. Sic balneum quintum Piſarum de Aquis appellatum, tam inſignem mutationem recipit, vt quibuſdam annis non ſolum inutile, ſed admodum nociuum ſit. Tempus hoc rectiſſime dijudicant proximi pagi incolæ: tunc enim nocuum fore iudicāt, cum Aprili & Maio menſibus aqua turbatur mirum in modum, & citrino colore imbuitur. Hoc idem fieri poteſt, vt in aliquibus anni partibus accidat: vt in ditione Viterbij balneum Bulicani, eodem die nunc colorem

rem auri, nunc auricalchi, nunc stanni suscipit. Hoc itaque tempus hac ratione vel noxium, vel opportunum non à scriptoribus, sed ab incolis disces. Quod à scriptoribus accepi, est vere & autumno omnia ea balnea vsui esse, quorum historiam prius narraui: præter quàm eorũ quę nunc recensui. Altera definiendi temporis ratio, ab vtente desumitur. Vbi enim irrigatione vel potione vtimur, vel solam balneamus partem, vt in podagra, vel chiragra, cum iũcturis robur addimus astringentium balneorum vsu, locũ non habet hæc temporis circunscriptio. Sed in solo lauacri vsu temperatum aerẽ desideramus, cum circa vniuersum corpus eo vtẽdum est. Non inficior tamen & illis accõmodatius esse hoc tempus. Verum hęc ego ita commonstro, vt indicata ratio, vnicuiq; particularem exercitationem significet. Cum enim lauacro vsuri temperatam aquam & temperatum aerem exigant, vt secundo libro ostensum est, priorem illam considerationem hæc ad se trahit. Vtentis etenim ratione balnei situm cum aeris constitutione ita comparamus, vt ex vtrisq; collatis qualem requirimus aeris tẽperiem nãciscamur, & eligamus. Quam si non habemus, aquam in calidum cubiculum deferri curamus. Laudabilius tamẽ est balneum aeri expositum, cuius vapores exhalant, & solis radijs purificantur, in quo balneãtes liberiorem habent anhelitum, neq; à retentis vaporibus illorum caput lęditur: vt abunde libro secũdo dictum est. Talis autem, nempe temperato proximus aer est, non quidem semper, sed vt plurimum in omnibus iam L.Z. nominatis Balneis, excepto balneo Porretensi, Aprili, Maio, Septẽbri vsq; ad.xv. Octobris: & hoc tempore ad dicta balnea ægrotantes accedunt. Hæc de balneis dixisse sit satis. Ex quibus si quidpiam vtilitatis beneuolus lector accipiet, non mihi, sed omnium Creatori gratias habeat: nos enim illius ineptissima instrumenta sumus, tantum bonorum operum conficientes, quãtum diuinæ illius clementiæ nobis impartiri visum est: prout enim vult, sic vnicuiq; distribuit. At si quid mali vel indocti promo vel deprompsi, ab hac caduca humanitate est. Extollamus igitur mentis oculos, & cũ Paulo ad Rom. cap. vndecimo exclamemus.

ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ; τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

θεοῦ τὸ τέλος.

D

ANTONII BERGHAE IN huiusce & operis, & authoris doctissimi viri D. Bartholomæi Viotti à Cliuolo commendationem.

DECASTICHON.

Aestimat vt magnum quis ab vnguibus esse leonẽ:
Hic etiam magnum te probat esse liber.
Balnea pertractat sermone notata venusto:
Languida quæ morbis membra leuare solent.
Explicat ingenium varijs quod fontibus insit,
Adferat & limus quamq́ue salutis opem.
Miras hic lacuum vires pernoscere possis,
Quas reserat serie pagina culta breui.
Debebunt multum tibi Bartholemæe Viotte,
Hæc quicunque tuo condita marte legent.

E

IN D. BARTHOLOMAEI Viotti à Cliuolo medicinæ necnon linguarum peritia cumulatissimi laudem.

HENDECASYLLABI.

Qui vult Balnea scire, vastus orbis
Quæ miratur, is hunc legat libellum
Tractantem varias aquas, quibus vis
Est quàm maxima. Sis memor laboris
Perdocti Medici, benigne lector,
Qui pandit tibi cuncta diligenter.

EX LEONARDI FVCHSII medicinæ compendio, de Balneis excerptum.

F

VINTVM genus euacuationum balneum existit, de quo vt ordine agamus, animaduertendum erit duplicia esse balnea: quædam enim naturalia sunt, quędam vero arte confecta. Naturalia dicuntur, quæ per se aut sponte naturaliterúe proueniunt scaturiuntúe: alioq; nomine, eo quod illis insit calefaciendi facultas, thermæ vocantur. Balneorum autem naturalium quædam nitrosa, quædã salsa, quædam aluminosa, nonnulla sulfurea, nonnulla bituminosa, aliqua ferri, aliqua æris, aliqua cupri, aliqua auri qualitatem obtinent: quædam ex pluribus horum constant. Est autem in vniuersum omnium vis exiccandi: sed quædam cum exiccatione egregię simul calefaciunt, quædam exiccando constringunt. Speciatim vero quæ salsa & nitrosa

trosa sunt, ad frigidas & humidas intemperies, & ad eiusdem generis morbos conferunt. Propterea medentur articulorum doloribus, podagræ, resolutioni, renū passionibus, asthmaticis, fracturis, callosa substantia indigentibus, vlceribus manantibus, inflammationibus diuturnis, & iam induratis: præterea capiti thoraciq; fluxionibus obnoxio, vētriculo humore infestato, hydropicis, œdematis è morbo prouenientibus, & pituitosis. Aluminosa vero ad sanguinis reiectiones, ventriculum vomiturientem, hæmorrhoidas immodice profluentes, mulieres quæ inordinate purgantur, & quæ frequenter abortiunt. Ad eos deniq; qui immodico sudore resoluuntur, & tibiarum varices prosunt. Sulfurea neruos emolliunt, calefaciuntq;, dolores sedāt, ventriculum tamen effœminant & subuertunt, omnia cutis vitia exterunt: quapropter alphis, leucis, impetiginibus, vlceribus antiquis, articulorum defluxui, lieni indurato, iecori, vtero, resolutionibus, coxendicibus, & scabiei subueniunt. Bituminosa vero caput replent, sensuum instrumenta lædunt, enixe tamen calefaciunt, & prolixe molliunt si quis diutius immoretur, præsertim vterum, vesicam, & colū. Aerea oculis, ori, tonsillis, & vuæ conueniunt. Ferrea ventriculo, & lieni accōmodata sunt. Cuprea articulorum doloribus molestatis, podagricis, asthmaticis, nephreticis, vlceribusque malignis auxiliantur. Aurea colicis doloribus, voluulo, fistulis, podagræ, ac malignis vlceribus succurrunt. Quæ ex mixtis qualitatibus constant, pro cuiusq; vincentis qualitatis ratione agunt. Proinde ex iam commemoratis facillime omnium Germanię nostrę thermarum facultates dijudicare licebit, modo mixturam ac cōstitutionem illarum perspectam habeamus. Quare ne quid hac in parte studiosi desiderare possint, breuiter earundē, potissimū earum quæ cæteris antecellere videntur, mixturas & vires exponam. In harum autem numero merito sibi primas vendicāt thermæ in Curiensi diœcesi sitæ, quæ Germanis Pfeffersbad dicuntur, hoc est, piperina balnea. Constant mixtura auri, sulfuris & nitri. Harum aqua nō continuo manat, sed tertio die Maij erumpit, decimo vero quarto Septembris iterum sese subducit. Mirifice doloribus capitis confert, memoriam roborat, visum, auditumque acuit: cerebri obstructiones ac neruorum aufert, articulorum doloribus, vlceribus, fracturisq; ossium succurrit. In Lothoringiæ montanis balnea sunt quæ Plumbers, quasi plumbea, ob nimirū copiosam plumbi mixturam, vocantur. Constant ex plumbi, vt diximus, sulfuris, & aluminis commixtione. Auxiliantur malignis & curatu difficilibus, vlceribus, cancro, phagædenis, fistulis, elephantiæ recens cœptæ, & omnibus cutis vitijs. Horum inter Germaniæ balnea mētionem facere placuit, quod ex omni ferè genere terrarum homines illuc commigrent. Haud procul à Badenijs Heluetiorum salubres etiam habentur thermę, quarum mixtura constat ex copioso sulfure, & exiguo alumine. Prosunt ad frigidas ac humidas capitis & cerebri passiones, lethargum scilicet, amissam memoriam, & similes. Calefaciunt & exiccant ventriculum, eiusq; concoctionem iuuant, iecoris & lienis obstructiones tollunt. Detentos menses euocant, & sterilitatem auferunt. Mulieribus præterea magis quàm viris conueniunt. Sunt & in inferiori Badenia, vbi Marchio Badensis residet, balnea miræ efficaciæ, quorum mixtura ex sulfure, sale & alumine existit. Conferunt difficile spirantibus & asthmaticis, dolori articulorum, & podagræ, à frigidis humoribus ortis, hydropicis, vteri morbis frigidis, albis potissimum mensibus, conceptionem promouent, sterilitatemq; remouent, & in summa vteri malis frigidis & humidis, præ cæteris balneis mirifice cōueniunt. Vlceribus & cutis vitijs medentur. In ducatu Vuirtenbergensi haud procul à Chalb oppidulo sunt thermæ, quæ à Martiana sylua (sic autē Romani superiorē partē Hercinij nemoris vocant) germanice Schuuartzuuald oder Vuildbad, hoc est, ferinæ nominantur, ex eadem qua priores mixtura cōstant. Sunt tamen qui cupri & nitri mixtionem accedere putent. Vnice capitis passionibus frigidis, paralysi, conuulsioni, stupori, & similibus auxiliantur, instrumēta sensuum roborant, tinnitum aurium, iecinoris & lenis obstructiones tollunt, hydropicis & ictero laborantibus, renum & vesicæ calculis, ventriculoque succurrunt, appetentiam excitant, & ferè omnia quæ Marchionis thermæ possunt. Viris tamen magis quam mulieribus competunt. Haud procul ab ijs Cellenses sunt thermæ, quarum mixtura ex modico sulfure, alumine, & cupro constat. Succurrunt diuturnis febribus ex pituitosis simul & biliosis humoribus ortis, vlceribus diuturnis & malignis, articulorum doloribus, appetentię caninæ, ac præ cæteris thermis cōueniunt ijs qui calido & sicco sunt tēperamento prędit. In eodē etiā Vuirtenbergēsi ducatu ad Geppingā oppidum thermæ sunt, q̄ Germanice Saurbrunn, hoc est, acidus fons appellātur. Ex acidis, quibus exigua sulfuris accessit portio, harum mixtura constat.

Prosunt partibus corporis luxatis, ideoq; ventriculum ac iecur potissimum corroborant. Hydropicis & regio morbo correptis, humoribus putrefactis, voluuloq; opitulantur. Lumbricos quoq; si bibantur, enecant. Similis prope mixtura est earum thermarum quæ in Au sunt propè Rotenburgum ad Nicerum situm. copiosiore tamen sulfuris portione constant, ideoq; minus prioribus acidæ, quo etiam nomine calidiores existunt, maioriq; exiccandi eorum quæ in partium cauitatibus delitescunt facultate præditæ. In finibus lacus Podmici, quem Constātiensem vocant, thermæ habentur, Embs dictę, aluminis & nitri mixtura participantes. Conferunt doloribus capitis, neruorum resolutionibus à coli doloribus factis, & vlceribus malignis. In Alsatia ꝑpe Gerbersuueiler thermæ sunt quæ ex mixtura aluminis, nitri, & ferri constant. Opitulantur lienosis, quartana laborantibus, vlceribus sordidis, & omnibus vitijs cutis. Apud Elenbogium in Bohemia oppidum thermæ, sulfuris & aluminis mixturam obtinēt. Harum facultates ex iam commemoratis satis notæ sunt. Vuisbadenses thermæ ex sulfure, alumine & exiguo nitro constant. In Baioaria sunt thermæ quas Gastein nominant, quibus vehemens adstrictoria facultas inest, ideoq; omnia corporis excrementa dissipant & absumunt. Impraegnandi facultatem pariunt, & ne abortiant grauidæ prohibent. Thermæ etiā sunt apud Abudiacum, Baioariæ castellum supra Reginoburgum, quæ sulfuris, aluminis & nitri mixturam obtinent. Odore oua frixa referunt. Facultates earūdem, vt reliquarum, ex ijs quę dicta sunt, abunde constant. Hactenus breuitate qua potuimus naturalium balneorum vires explicuimus: restat itaq; vt ad artificialia veniamus, quorū anteq̄ vires enarremus animaduertendum erit, apud veteres quinq; fuisse balnei artificialis partes. Prima Græcis ἀποδυτήριον ἀπὸ τ͂ ἀποδύειν, quod exuere significat, Latinis vero tepidarium dicebatur. In hac quidem parte, quæ tepida erat, balneaturi sese exuebant. Altera balnei pars Græcis πυριατήριον καὶ ὑπόκαυσον, Latinis calidarium, Senecæ sudatorium nominatur, Galenus multis in locis ξηρὸν θόλον, hoc est, siccam testudinem appellat. Sunt qui etiam laconicum, quod eo ad sudorem proliciēdum peculiariter Lacones vsi sunt, vocent: quod Martialis libro sexto. Epigram. ijs carminibus insinuare voluit.

Ritus si placeant tibi Laconum.
Contentus potes arido vapore
Cruda virgine, martiaq; mergi.

D Hæc pars fornicem habuit concameratum, seu locum in se recuruum, in quo succensus ignis, calidos atque siccos vapores emittebat, atque adeo sudorem concitabat: id quod hodiernis et temporibus in nostris balneis fieri videmus. Tertia solium calidum. Solium vero nihil aliud fuit, quàm cisterna, aut vas in quo homines sedentes lauabantur. Hinc est quod alias labrum ac lauacrum, & piscina, atq; vulgo medicorum tina appelletur. Galenus interdum ab insessu & desessu ἔμβασιν vocat. Græcis etiam δεξαμενὴ dicitur. Quarta pars erat frigidum solium. Quinta, vbi sudorem detergebant. Galenus tamen libro decimo therap. meth. vbi balnei partes commemorat, primam silentio transiit, quam nihilominus Plinius, vt alias omnes, libro quinto epist. sexta recenset. Nostra balnea ferè per omnia an-

E tiquioribus respondent. Habemus enim tepidarium in quo exuimus primum vestes. Deinde calidarium, in quo abunde sudamus. Neq; desunt solia, calidum potissimum. Frigido enim vti inusitatum hodie. Desideratur etiam pars quinta, cui tamen tepidarium in quo denuo veste induimur, respondere aliqua ex parte potest. Explicatis partibus balnei, quid quæuis illarum efficere possit breuiter docebimus. Prima quidem pars, quasi præparatio quædam ad alteram erat, quam sanè partem hodie, vt olim etiam, aereum balneum appellant, quod eo vtens in aere versetur calido, qui vel à calidis & siccis vaporibus ab igne delatis, vel calidis & humidis, ab herbis in vase aliquo decoctis, transmissis, aut aqua supra ignitos lapides transfusa sic paratur: potest autē hæc pars materias per totum corpus tum calefa-

F cere, tum vero fundere: præterea quæ inæqualia sunt, æquare, & cutim laxare, & multa quæ detenta sub hac fuerunt, vacuare, vt merito sanè exercitij interdū neglecti vicem supplere queat. Calidum aquæ dulcis solium si media temperie sit, Galeno libro tertio de tuenda valetudine teste, calefacit, & humectat: sin tepidum sit, humectat & infrigidat: quod si iusto calidus fiat, calefacit quidem, sed non perinde humectat: quippe horrere corpora, contrahiq; exiles eorum meatus cogit, ita vt nec madescere ab extrinsecus accedente humore possint, nec excrementi quod intus latet, quicquam emittere. Quod itaq; moderate calidum fuerit, potest madorem vtilem solidis partibus immittere, fatigationem ac lassitudinem soluere, discutere plenitudinem, mitigare, per halitum digerere, duras tensasq; partes emollire, excrementum, putreve si quod intus ad cutem hęret, euocare, flatus diffundere, somnumq;

numq; allicere. Tepidum vero febribus exiccan
tibus, præſertim vbi æger immodice ſitiat, atque
vehementibus ſolis exuſtionibus confert. Cali-
dum denique ſolium commodisſimum eſt pue-
ris, ſenibus, viro & mulieri. Frigidum, & totum
corpus refrigerat, & cutem denſat, & vires fir-
mat. Hinc eſt quod non omnibus conueniat, ſed
ijs qui exactius viuunt, laboribusq; & cibis com-
modisſime vtuntur. Præterea neq; ſenibus, neq;
mulieribus competit, potisſimum ſi diutius in
eo morentur. Iuuenibus itaque ſolis & carnoſis,
æſtiuo maxime tempore, frigida natatione, vti
modo frictionibus pręcalfacti ſint, vtile exiſtit.

Sextum genus eorũ quæ corpus noſtrum eua
cuant, eſt ſudor. Cuius quidem prouocatio tum
potisſimum vtilis et neceſſaria exiſtit, qñ humor
aliquis noxius circa corporis interiora verſatur,
vt in febribus, & præſertim peſtilentialibus, con B
tingit. Elicitur vero varijs modis, nẽpe ſicco ca-
lore laconici, ignitorũ & feruentium lapillorũ,
arenæ calidę, ſolis, & ſimilium. Fomento inſu-
per calorifico, aqua. ſ. calida, vel in vtre, vel in ve
ſica, vel in vaſculo aut ęneo, aut teſtaceo adhibi
ta. Cæterũ medicus in morbis, acutis præſertim
febribus, ſumma diligentia ſudoribus attentus
ſit, videatq; qui boni, quique mali ſint. nam ex ijs
multa prædicere poterit, vt liquet ex ijs quæ tra-
dit Hippocrates lib. quarto aphor. 36. & ſequen-
» tibus. Sudores autem ſaluberrimi, vt idẽ in pro-
» gnoſticis teſtatur, in omnibus morbis acutis cen
» ſentur, ſi in diebus decretorijs oriãtur, febremq;
» finiant, aut vbi æqualiter toto inſudante corpo-
» re, æger morbum facilius ſuſtinere videtur. Con
» tra inutiles, qui id efficere non valent. Pesſimi
» vero omnium ſunt frigidi, & vbi caput dunta- C
» xat, aut facies, aut ceruix inſudat: quippe qui in
acuta febre mortem, in mitiore vero morbum
diuturnum fore ſignificant. Circa ſudoris vero
rationem, vt in omnibus alijs euacuationum ge
neribus, vnice cauendum erit, ne is ſit immodi-
cus, atque adeo vires planè deijciat. Quod non
animaduertentes ſuperioribus annis, dum per
vniuerſam ferè Germaniam anglicus vocatus ſu
dor graſſaretur, medici imo carnifices quidam
non paucos, eosque etiam potentisſimos, inter-
fecerunt. Hinc non fruſtra monuit Hippocra-
tes, in aperiendis meatibus, ac ſudoris prouoca-
tione, diligenter eſſe conſiderandum quantum
ſit euacuandum, ne ſcilicet nobis nihil tale me-
tuentibus vires prorſus deficiant, atq; adeo ęgrũ
in ſummum vitę diſcrimen adducamus.

Leonardi Fuchſii finis.

GEORGII AGRICOLÆ
De natura eorum quæ effluunt ex terra,
LIBER PRIMVS.

ORTVM & cauſas rerum quas
terra intra ſe gignit, quinque
libris explicaui, reſtat vt ea-
rundem naturas perſequar.
quarũ partim ſua vi effluunt,
fodiuntur partim: alterum ge
nus, vt dixi, complectitur humorem, aerẽ, exha-
lationem, ignem: alterũ inſignem terram, ſuccũ
concretum, lapidem, metallum, quintam illam
ſcriptoribus, non modo nominatam, ſed ne ſatis
quidem intellectam formam, quam miſtum ſo-
B leo appellare. Prioris generis res ſic in terra inſe-
runtur atq; innaſcuntur, vt omnino omnes in-
teriores ipſius cauernas, & canales, ac minimas
quasq; rimas, et quantulacunq; receptacula mo-
le ſua compleant: modo concluſæ, modo perma
nantes, quarum naturas nunc exponam: itaque
ordo rerum poſtulat, vt primo dicam de humo-
re. nam proximus terræ eſt, vt quem & intra &
extra ſemper aut combibat, aut ſuſtineat inſiden
tem fluẽtemúe, cum aer & exhalationes, vbi eas
aliud corpus, in locum ſuccedens, impulerit, &
non inhibuerit denſum terræ pondus, ipſa reli-
cta euolẽt foras, nec in ſumma eius cute, vt aqua
inhęreant, ſed circum ea voluantur, aut ferantur
in ſublime, ſimili modo ignis altiorem locum
petit: atq; adeo omnis cum omnem conſumpſe-
rit fomitem, ſimulque cum eo mutatus fuerit in
C exhalationes. Sub humore autem ſubſunt aqua
& ſuccus, vterq; humidus, atq; ex eo humor no-
men inuenit. Simplex vero aqua etiam frigida
eſt, pura, ſui coloris, perſpicua, ſine ſapore: atta-
men periucunda guſtui, ſine odore, tenuis, leuis
quæ autem non eſt talis, miſta eſt, quod intelli-
gitur ex qualitatibus, quibus differt: colore ſcili-
cet, ſapore, odore, calore, ſpisſitudine, pondere.
vt vero his differt, ita etiã viribus, quas differen-
tias viresq; ſi explicauero, naturam aquarum ma
xima ex parte patefactã eſſe arbitror: igitur aqua
in qua omnes ſimplicis notę, quas cõmemoraui,
non apparent modo, ſed re vera inſunt, aut non
eſt infecta, aut quia nunq̃ vel raro quæ natura ſit
talis inuenitur, ita parum infecta, vt miſtura ſen-
ſibus deprehendi non posſit. quæ vero caret vel
vna aliqua ex ijſdem notis, dubium non eſt quin
miſta, ſiue compoſita ſit. nam aquam Stygis ad
Nonacrim, vt eã aſpectu blandire, & nulla qua-

litate deterrere ſcribat Plinius, puram non eſſe,
ſed ſucco qui vertitur in lapidem, infectam hinc
percipimus, ꝙ lapideſcat profluens: & vt quem-
uis Albulas, quę ſupra Romam ſunt vltra Anie-
nem, ingredientem ſtatim frigus inuadat, & hor
ror perfundat, quia tamen idem, ſi paululum in
his ipſis aquis fuerit moratus, vehemẽter calefit,
eas ſimplices non eſſe, ſed cum aliqua re, cui vim
natura dedit igneam, permiſtas intelligimus. Si-
militer viribus et effectu, cum qualitates reliquę
ſub ſenſum non cadant, aliæ omnes aquæ miſtæ
à ſimplicibus poterũt dijudicari. Sunt vero non
ſimplices aquę infectę vel exhalatione, vel igniũ
qualitate, vel ſucco liquido, vel terra, vel ſucco
concreto, vel lapide, vel metallo, vel miſto deni-
que. etenim exhalatio ſe immiſcet aquis, ꝙ eui-
dens eſt in lacu qui eſt inter Serapelam & Sebur-
gum, quod oppidum circiter vndecim lapides
dictat à Sala fluuio: is enim expirationibus vene
natis imbutus temporum interuallo, vt autem
piſcatores aiunt, ſeptimo quoque anno necat pi-
ſces, nec minus qualitas igniũ ſe immiſcet aquis,
cum eas calefaciunt: qua ipſa qualitate non tan-
tum calidæ, ſed etiam tepidæ omnes ĩfectæ ſunt.
ſuccos vero liquidos aquæ combibunt, vt lapi-
deſcentem, liquidum alumen & bitumen: quod
tamen magis ſupernatat. à terris autem raris &
reſolutis ita multum abradũt, vt interdum in ip-
ſis ea craſsitudo fiat, vt penè ſuccorum in nume-
ro haberi poſsint, quo & fontes & riui & amnes
limoſi fiunt, ſed oĩum maxime torrentes ac flu-
uij cum id genus terras inũdauerint, pari modo
aquæ multũ abradunt à ſuccis concretis, fiuntq;
ſalſæ, nitroſæ, aluminoſæ, atramentoſæ, ſulfuro-
ſæ, bituminoſę: atque etiam multum abradunt à
ſabulo ſoluto: non parum à ſaxis mollibus, qua-
lia ſunt non raro arenaria, & interdum calcaria.
metallis autem inficiuntur, cum ea diutius cir-
cũſteterint: itemq; miſtis. quin nonnunꝗ eorum
ramenta ſecum rapiunt: aquæ contra ſimplices,
aut parum admodum admiſtæ, emanare ſolent
ex terris ſpiſsis, ſilice, glarea, ſabulo maſculo, are
na dura. nã ab his non multũ abradunt. Sed qm̃
de miſturis aquarum dictũ eſt alio loco diligen-
tius, venio nunc ad earundem colores. cum aũt
aquę puteales etiam ipſæ ſint fontanæ, verũ quæ
ſuapte vi non effluunt, & ex fontibus oriantur
riui, amnes, lacus, paludes, nunc promiſcue &
cõiter de omnibus dicam: quanꝗ enim hæ aqua-
rum collectiones excipiunt pluuias, tamen natu
ram potiſsimum à fontibus habent: atq; vt inde
ordiar, aquis, vt eas Clearchus albas eſſe dicat,
ſuus quidã color eſt, medius ſcilicet inter album

D & nigrum. ex rebus vero cum quibus permiſcen
tur, effici coloratas indicio ſunt torrentes, riui,
amnes, vbi præter modum creſcentes multum
abraſerint à ripis, vel extra eas diffluentes elue-
rint terras cãpeſtres: itaq; earum aliæ ſunt colore
lactis, quas Romani albas appellant. hę vero vel
infectæ ſunt creta aliaúe terra candida, quod ge-
nus fontem, inde lacteum dictum, adoleſcens re
peri ad ſecundũ lapidem à Glaucha Miſenæ op-
pido, talis eſt Oaxes Scythię fluuius, vñ Poeta:

Pars Scythiã, & rapidũ cretæ veniemus Oaxẽ.

Nec terram tãtum, ſed gypſum etiã candidum,
cum aqua permiſtum, lactis habere colorem vi-
demus, vel tinctæ ſunt alumine, quales ſunt Al-
bulæ, de quibus paulo ante dixi, in Tiburtino à
fonte Albunea, qui etiam ipſe ab aquarum albo
colore traxit nomen deriuatæ, & Labanæ in Nu
E mentano, vel ſulfure. nam id quoque candorem
aliquem aquis dare ſolet, qualis eſt in Vmbria

Sulfurea Nar albus aqua.

Et in Hildesheimio fons ſulfuratus ad Haſdam
pagũ, quin Danubius lactis diluti ſiue ſeri colo-
re eſt: etiam qua parte Vindeliciam & Noricum
à Germania diuidit. vt autem aquæ non ab vna
aliqua re, ſed à multis & diuerſis candorem con
trahunt, ita etiã reliquos colores, quos ſi à rebus
foſsilibus habuerint, plerunque eos à terris, vel à
concretis hñt ſuccis: raro à mollibus lapidibus,
aut ſaxis: quod hic pluribus non exponam, ne de
ortu & cauſis, nõ de naturis aquarum differere,
& longius labi videar: tametſi in tali tractatione
fieri non poteſt, vt non dicam de cauſis. ſed id q̃
poſſum parcisſime faciam. etenim quod ad hũc
locum pertinet, quæ res foſsiles inficiunt aquas,
F et quo quęq́; colore, ex earum naturis, quas in li-
bris de rebus foſsilibus inſcriptis patefaciam, in-
telligi poterit: quibus vero modis eam deprehen
damus, quæ ex ipſis infecerit aquam, paulo poſt
explicabo. deinde aquarum aliæ ſunt luteæ, vt
Ochra fluuius Saxoniæ ad Goſelariã: qui, quod
ochra ſit infectus, & luteus eſt, vbi riuulus ex Ra
melo mõte in ipſum influit, & ex eo nomẽ Gręcum apud Germanos inuenit: quædam flauæ
ſunt, ſicut in Germania aquæ Mœni, quod maxime in eo loco perſpicitur, vbi ipſum per Francorum gentes delapſum, Rhenus accipit, & in
Italia Tyberis: recte igitur Horatius.

Cedes coemptis ſaltibus, & domo
Villaq́; flauus quam Tyberis lauit.

Quędam fuluę, vt in Sueuis acidula prope Goppingã oppidũ, aliquę ſanguinis ferè colore ſunt,
ſicut ad Ioppam Hebræorũ vrbem aqua fontis,
qui proximus eſt mari: & ĩ Lycia, iuxta Pataras
oppidum,

oppidum, aqua Telephi fontis semp turbida, & cum cruore mista videtur esse: aquæ etiam in Aethiopia rubræ sunt, quas qui bibunt, in furorem incidunt: &

Fonte cadit modico, paruisq; impellitur vndis
Puniceus Rubicon.

Ac vero etiam Redera fluuius Misenæ, qui propter Radebergum fluit, in alio loco subruber, in alio niger videtur esse. alię virides, vt aqua Neusolæ in Carpato monte ex veteri quodam cuniculo effluens, & lacunæ quæ erat in colle Cypri ærario: & riui in Aprutio, cui inde nomen, item Mosellæ: nonnihil etiam ad viride inclināt aquę Rheni. glauca vero est aqua in Thermopylis nō omnis, sed ea quæ defluit in lauacrum, quod accolæ muliebres Chytros appellant, vt Pausanias tradit, diligēs græcarum rerum & locorum scriptor: aliæ ceruleę, sicut fluuij qui fluit inter Taruisium & Feltriam, quē iccirco Germani prope habitantes, Blauam vocant: quos etiam Itali, relicto veteri nomine, imitātur: eiusdem coloris est Bla Sueuorum fluuius, in valle ad Blabeurā oppidum, quod ex eo nomen inuenit, ortus de fonte peramplo & profundo, qui posteaꝙ̃ fluxit ad x.M. pass. Vlmæ in Danubiū exonerat: cæruleus etiam est Isara Norici fluuius, & lacus Armeniæ salsus: ob id ipsi genti Mantianus, idest cæruleus dictus, & aquæ Auerni in cęruleo nigricāt: quædam nigræ sunt, vt aquæ Ilzæ, qui ex Boemicis montibus profusus in Danubium influit è regione Bęoduri. etenim cū Danubius seri colorem habeat, Ilza ad secundum lapidem niger fertur. Sūt alij pręterea multi fluuij in Germania nigri, vt ꝗ aquę nigrę vocabulo nostris noīatus in Misena exonerat in Muldā, & niger Elister nomen partim ex colore reperit. is vero Liberdā & Herceburgū pręterfluēs in Albim effundit. at oīum nigerrimus est in Saxonia Allera, qui in Visurgim exonerat: sed rubore mistus nigror est Spreuo, qui inter Perlinum & Collam oppida intermedius defluit, nec Italia caret nigris fluuijs: nā & Auseris, qui propter Lucam, nobile Hetrurię oppidum fluit, subniger est: & in Calabria

Niger humectat flauentia culta Galesus.

Alijs deniq; aquis decolor species ęris, aut argēti est, vt nōnullis calidis. Quę vero cum aquis permista sunt, ea plerunq; in fundo resident, & ad lapides adhęrēt. quare cum longius processerint tam riui ꝙ̃ amnes, quia ipsa, etiam colores, deponunt: ijdem quoq; aquarum colores mutantur, sicut calidarum Statyellorum, quę in piscinis biduo fiunt virides, & aquę lacus Babylonię ęstate rubrę sunt, Borysthenis fluuij quibusdam anni temporibus ærugine tinctę videntur esse, ac maxima aliqñ siccitate Nili aquę ęruginis colore fluxerunt, vt Theophrastus scribit: quędam ēt calefactę mutant colorē, vt aqua fontis Tungrorum quæ subditis ignibus efferuescens rubescit. at quos colores aquæ propter alueum tantummodo videntur habere, hi proprij ipsarum non sunt: nec.n. maris rubri aquæ, nec riui apud Isenacum effluentis ex Rechela monte, quem riuū Turingi insanum, suo tñ vocabulo appellant, rubræ sunt: tametsi hæ ob arenas aluei rubras, illæ ob easdem & saxa rubra, quæ in sinu Arabico & littoribus existunt, rubræ esse apparent: & vt Peneus est viridis calculo, cum aquæ eius exhaustæ sint argenteæ, ita quorūdam riuorū & amnium aquæ propter calculos nigræ, ceruleæ, cinereæ, flauæ videntur esse, cū haustæ colore nihil à cęteris differant. nec vero aquæ tm̄ ab alueorum terris, arenis, calculis, saxis, colorem assumunt, sed è stirpibus quoq; quę labris fontium & amnium ripis inhęrent, easq; vestiunt: quocirca inter syluas virides, inter rosaria rubræ vel candidę, inter flores diuersos apparent esse discolores. etenim cum ipsę aquæ perspicuæ sint, nō colores modo, sed totas etiam imagines stirpium & florum perinde reddunt, quasi in eas mersi fuerint. similiter proprius aquarum color nō est, quem lacus, propterea ꝙ profundi sint, videntur habere, vt Baller Rhetiæ cæteriq; complures. Sed cū aquę simplices, puræ & liquidæ sint: qualis Martia omnium quæ Romam ductę fuerunt clarissima, mistæ plerunq; impuræ & turbidæ esse solent. quarum multę etiam frigidę, vbi id quod inest in ipsis, subsederit, puræ fiunt: sicut limosæ in vasa fictilia sæpius transfusæ: quędam cum nihil subsideat, efficiuntur puræ, vt aqua Tyberis, quæ conseruata in vasis fictilibus, etsi limum non facit, tñ fit pura & perlucida, neq; sic conclusa corrumpitur, etiam longo tp̄is spatio. turbidas autē vis caloris reddit puras, siquidē partes terrenas ab eis separat. veruntamen contra fontis Tungrorum aqua igni admota fit turbida, quod eadē vis partes terræ in aqua latentes, excitet. Quod vero ad saporem attinet, aquæ mistæ sunt vel dulces, vel pingues, vel salsæ, vel amaræ, vel acidæ, vel astringētes, vel acres, vel deniq; multarū rerum quas lambunt, singularem habent saporem: vt sulfuris, æris, ferri. dulces autem aquas, non vulgus modo, sed etiam scriptores, eas noīant, quæ alieno sapore, maxime vero salso, præditæ non sunt, sed aquæ tantum proprio, qui suauis est & iucundus potanti, qualis fuit Smeni fluuij Laconię, qui ex fontibus Taygeti ortus, & distat ab

vrbe non plus quinque stadijs, & ad lęuam pro-
montorij, in quo templũ erat Dianæ Dictynnę,
exonerat ĩ mare· qualis Eulei & Choaspis fluuio
rum, ex quibus reges Persarum bibere & eam,
cum propter diuitias diffluerent luxuria, porta-
re in longinqua memoriæ proditum est. verum
de id genus aquis dulcibus nunc non dico, sed
de his quę gustatum dulcedine insigni, iniucun-
da tamen commouent. cuiusmodi Glauchæ nõ
tantum sunt in sylua Orientem versus ad secun
dum lapidem, vt dixi, ab oppido, sed etiam in ex
teriori fossa mœniorum, ad dextram pontis li-
gnei, qua itur Valdeburgum. & calidam Cardię
aquam in campo qui vocatur albus, iuxta pagũ
Dascyli, potanti esse lacte dulciorem Pausanias
author est. ac vero etiam dico de his quibus est
vini sapor: nam tam vinosum quàm lacteum sa-
porẽ dulci Theophrastus subiecit. talis fuit aqua
iuxta Paphlagoniam, ad quam potandi causa, in
digenas accedere solitos scribit: & in Andro in-
sula fontis, quem Diotecnosiam vocarunt: & al-
terius in Naxo, cuius ergo Propertius versibus
his affatur Bacchum.

Et tibi per mediã bene olentia flumina Naxon.
Vnde tuum potant Naxia turba merum.

Aquæ vero, quæ quasi oleo perfusæ nitent, sic
assumunt pinguem succum, vt plerunq; ab eis fa
cile separari possit. quo modo alis anserum colli
gitur bitumen liquidum, vt dicam postea. tales
sunt fontes bituminosi, & quidem multis in lo-
cis orbis terrarum memorabiles, in Germania
ad Brunonis vicum nobile oppidum Saxoniæ,
& ad cœnobium Sueuiæ, cui Degeræ lacus no-
men est, in Iurassi montis valle, quæ ex lepore
nomen inuenit, Gersedorfi: in Italiæ agro Muti-
nensi, & in Pelignis nõ longe ab Aterno amne,
vbi oppidulum ad montem: in Sicilia in tactu
Agrigentino: in Phœnice ad Sidonẽ: in Zacyn-
tho insula: in Asia calidarũ iuxta Tralleis, iuxta
fluuium Characometen, iuxta Nyssam oppidũ,
quæ omnes ita sunt pingues, vt qui in eis lauen-
tur, non indigeant oleo. similiter pingues sunt
calidæ iuxta Dascyli pagum: est præterea fons bi
tuminosus in Cilicia, iuxta Solos, qui adeo pin-
gue reddit flumen Liparim, vt & in eo natan-
tium, aut lauantium corpora oleo vncta esse vi-
deantur, & inde nomen inuenerit: in Bactriana
insuper regione ad Oxum fluuium: in Media
Ecbatanis: in India: in Troglodytica regione ad
Carambin: in Aethiopia: in Africa ad Carthagi
nẽ. fluuij etiam & lacus bituminosi reperiuntur:
fluuius in Thessalia Eurotas, lacus multi, sed ma
xime insignes: in Iudęa ob id asphaltites dictus:

D in Babylonia Limnasphaltites: in Austagenis
Parthiæ: apud Medos, in quo innatat nigrum bi
tumen: in Diarbis Scytharum gente, in agro op-
pidi, quod Teos dicitur, cui calidis & trãquillis
diebus maxima bituminis vis supnatat: in India,
qui, vt Vitruuius scribit, sereno cœlo emittit
olei, sic etiam ipse interdum vocat bitumen, ma
gnam multitudinem: in Aethiopia. At aquis sal
sis multæ regiones abundant. quarum item sunt
fontes, amnes, lacus. nam in Hispania putei sunt
salsi, & salsulæ fons est in Narbonensi prouin-
cia. cuius aquas salsiores ẽt q̃ marinas esse Mela
Pomponius author est. & Germania plurimum
scatet aquis salsis. quarum aliquot fontes, nobili
bus oppidis decoros, ob id Halas, vocabulo à
Gręcis deducto nostri nominãt: vt Halam Her-
mundurorum, quæ est ad Salam fluuiũ: Halam
E Sueuię, quę ad Cocharũ: Halam Rhetię primæ,
quę ad Oenum. sunt alij pręterea salsi fontes nõ
pauci in Saxonia, vt Luneburgi cęteris nobilio-
res: sub Deserto monte ad oppidũ Minder: Stas-
phurdi ad Bodam fluuiũ, & in nonnullis alijs lo
cis, quos Salzas vocant. quinetiã in Turingia in
oppido quod ex Francis nomen reperit: & ppe
Aulebium pagũ inter Kelbram & Heringũ op-
pida vnus, qui ex vicino monte effluit: ac Steinij
Vicelebrorũ ad Vnstrum puteus valde pfundus
in ipsa arce, vt Athenis in domicilio Erechtheo.
in Chattorũ quoq; regiõe ad Verrã Aldendorfi
fons est salsus: & in Tribochis ad quintũ lapidẽ à
Fulda oppido. hi autẽ fontes multo maxima ex
parte aut ad putei modũ sunt inclusi, vt semper
aquarum copiã suppeditare possint, aut re vera
sunt putei. atq; ex eorum ferè omniũ aquis sal ex
F coquitur. quam rationem in libris de rę metalli-
ca explicabo. deinde in Rhetia ad Oenum, vt di
xi, fontes sunt salsi: in Norico ad Salzam fluuiũ
Hellæ. quod oppidũ est supra Iuuauium, nostri
vocant Salzeburgũ, ad decimum lapidẽ: Schelle
bergi, quod distat ab Hella circiter quinq; mil-
lia pass. Reichenhallæ inter Salzam & Alzam
fluuios. id vero abest à Salzeburgo ad decimum
lapidẽ. quin in eiusdẽ Norici parte, quæ hodie
superior Styria vocatur Halstadij & Aussæ. sal
qui vtrobiq; cõficitur, per Enesum deuehitur in
Danubiũ, & per hunc in Pannonias. tum in sinu
maris Adriatici, vbi vergit ad Aquileiã, septem
sunt fontes, oẽs, vno excepto, salsi, vt Polybius
scriptũ reliquit: in Italia in Volaterrano putei: in
Sicilia aquę Selinũtię, quę calent, & in Illyria est
salsulæ fons in finibus Antiatarũ & Ardięorũ.
Pegasęi quoq; fontes calidi sunt salsi: similiter in
agro Methones Trœzeniorũ oppidi. ĩ Armenia

vero

vero salsi tantummodo sunt nō etiam calidi, ad lacum Mantianū: in Cappadocia vnus est, sed in ea plures putei salsi, vnus in Chaonia. at in Mileto fontem esse Aristobulus Casandreus tradit, cuius fluentis aquæ superiores sunt dulcissimæ, inferiores salsę. is vero Achilleus vocatur, quod, vt Milesij dicūt, heros ille his aquis se asperserit, cum interfecit Strambelum Lelegū regem. amnes autē salsi sunt in Hispania aliquod, id quod Strabo tradit, in Sicilia quod Vitruuius, Himerę altera pars, quæ salsas Selinūtis aquas combibit: vnus in Caria, vbi Neptuni tēplum, piures apud Caspias portas, atq; circa Mardos & Armenios, apud Bactros Ochus & Oxus. est etiam flumen salsum non longe ab Euphratis ostio, quod pręcluserunt Orcheni, vt Plinius, qui magna ex parte hæc atq; alia multa quæ cōmemoro, ex diuersis scriptoribus collegit. Lacus item multi sunt salsi: in Germania vnus inter Srapelam & Seburgum: cum.n. duo sint finitimi, alter salsus est, dulcis alter. salsus etiam in Italia est Tarētinus, tres in Sicilia, Cocanicus, et Agrigentinus, ac tertius iuxta Gelā. rursus vnus inter Leucadem & Ambracium sinum, cui nomen Myrtuntius, circa Meotides paludes, q aliquot stadia distat à Chersonesitarum muro, in Phrygia Tattæus, in Cypro iuxta Cittium, in Cappadociæ parte, Dacia dicta, in Pamphylia Aspendi, inter Laodiceam & Apamiam, in Armenia, qui Mantianus vocatur, omnium maximus, in Media Atropatia, cui Sputa nomen est, in Babylonia Thopetis, in quē Tigris labitur, duo in Bactris, vnus ad Scythas versus, alter ad Arios. rursus vnus ad Pytholai promōtorium maris rubri, in Iudæa asphaltites, in Aegypto circa Memphin, in Cyrenaica regione, nō longe ab Ammonis oraculo, in insula sinus, qui Hesperiū cornu dicitur. Amarę etiam aquæ in nonnullis locis reperiuntur, vt riuulus perexigui fontis, cui Exampeo nomē, adeo amarus est, vt Hypanim, ingens Ponti flumen, amaritudine sua inficiat, & fontes amari sunt in īteruallo, quod inter Nilum & rubrū mare interest: fons etiam emanans ex antro, quod prope Corycū est in Cilicia, amaras effundit aquas, quāq̄ puras & claras, quæ sub terra labuntur in mare. aquę autem amarę plerunq; sunt nitrosę: sed earum amaritudinem, nisi in ipsis fuerit nitrum copiosum, gustatus non sentit. aquæ autē quę sunt Pinnæ Vestinæ existunt nitrosæ, item quę Cutilijs: lacus etiam in Letis Macedoniæ nitrosus est, & Armeniæ Arsenus, qui & Arethusa dicitur, in quem influit Tigris, nitrum nebulis exhalat: atq; iccirco vestes abstergit & expolit. at in lacu Ascanio, & quibusdam circa Chalcida fontibus summæ aquę dulces sunt potanturq;, inferiores nitrosę, vt author est Plinius, quin ī Arabia Mechę puteales aquę sunt nitro īfectę, in Aegypto Nili, calidę etiā in Phrygia iuxta Menis Pagum nitrosę sunt, & ī eadem alterę calidę in Leontis pago. Sed plures acidi fontes reperiuntur, sicut in Germania vnus ad arcem, nouā domum dictam, q est in Vestophalia, quatuor ī Chattorū regione ad Valdungam oppidum, multi in Elbogano, vnus ad calidas Caroli quarti, alter distat lapidē vnū à Culma pago, qua itur Egrā, ab eo non longe absunt aliquot fontes, acidi item, dicti insani, q aqua ebullire videatur, cū sit frigida, ab ijsdem ad quartū lapidem, etiam Egrā versus, acidula est furiosa nūcupata, q ebulliens magno sonitu, tanq̄ tonitru quoddam effertur: deniq; in ipso penè suburbio Egræ oppidi est fons acidus, in Sueuia duæ sunt Acidulæ, vna prope Goppingam vrbem ad fluuiū Vilsum, altera ad Kalbam oppidum in pago quodam. Tres autem acidulæ aliquam lucem afferunt Italiæ: vna quæ distat à Teano, Sidicino cognomine, ad quartū lapidem: altera nō procul ab eadem in Venafrano: tertia in Stabiano quæ dimidia vocatur, habet & Sicilia acidulam, & in Macedonia etiam nobilis est apud Lyncestum. At astringunt aquę quas emittunt loca aluminosa, quod genus est fons calidus in Volaterrano, & Albulę in Tiburtino, simili modo aquæ, infectæ vena atramenti sutorij, melanteriæ, soryos, chalcitidis, misyos astringunt: sed hę ipsę magnā acrimoniam cum tali sapore coniunctam habent, talis est Ochra fluuius apud metallū Goselariæ in Saxonia, talis in Cepusio Smolnicij aqua putealis, quę ferrum erodit, & vertit in ęs, talis videtur esse Styx fluuius circa Thessalica tempe. cuius aqua neq; in argenteo vase cōtineri potest, neq; in æneo, neq; in ferreo: sed id sua vi corrodens erumpit, tales deniq; Puteolis quondam fuerūt calidæ: tam.n. erant acres, vt non multis annis plumbum eroderent: quinetiam fontis sulfurosi, ærati, ferrati suus quidam est sapor, & quidem iniucundus. at infecti auro, argento, plumbo vix sensū pōt percipi. Plinius quoq; aquam fontis Tungrorū ferruginei saporis eē dicit: ex his igitur perspicuum est aquis diuersum esse saporem. is autem æque ac color mutatur, etenim dulces vertūtur in salsas, quod olim cōtigit in Caria amni, qui erat ad templum Neptuni, dulces in amaras: quod, cum Georgius Despota Mœsis imperaret, accidit in Thracia inter Philippopolin & Hadrianopolin fonti, qui Regius vocatur, nec aquas fontium

amaras & ſalſas modo mutatas eſſe ſcribit Theo phraſtus,ſed etiã totos fluuios ad Citheronem in Bœotia.verum eas mutationes naturæ vis fecit.at hoĩum opera lacus amaros admiſto flumine immutauit,foſſam ꝑ eos ducẽs ad Arſinoen, ſalſæ etiam dulcibus iunctæ emanant, ſicut ad Verram amnem ĩ tractu Creuceburgiano, quas vt à dulcibus poſſint ſecernere,non parum contendere ſolent,qui inde ſalẽ conficiunt. Sed de ſapore ſatis,ad odorem venio.aquę aũt ſimplicis odor nullus eſt: miſtæ raro bene, plerunq; male olent:bonus odor eſt calidis quæ abſunt à Rhegio Lepidi,oppido Aemiliæ.26.millia paſs. olẽt enim præſtantiſſimum bitumen, quod ardore ignis ſubleuatum camphoram Arabes appellãt, & in Peloponeſo Methone, quod oppidum ditionis Meſſeniorum,puteus erat ad ſacrã Dianæ ædem,cuius aquæ cum bitumine permiſtæ, odorem vnguenti Cyziceni reddebant:ſed & colorem,quod Pauſanias ſcribit, & in Meſopotamia Caburę fons aquę eſt iucunde olentis.in Germania autẽ in Hildesheimio duo ſunt fontes male olentes:quorũ alter ad arcem Steureualdam effluit ex marmore,olente putidi oui virus: guſtu ſuauis,nec inſalubris,ſed ſi quis ieiunus eum biberit,ructus cit marmoris triti odorem exhalantes,quomodo etiam aquæ Statyellorũ potæ oui putidi virus olẽt,alter fons in Hildesheimio ſulſuratus à iam dicto abeſt ad mille paſ.iuxta Haſdam pagum,qui odorem fœdum emittit,qualis eſt pulueris bombardæ extincti. odor ille ei qui longe abeſt à loco,indicat fontem. ſaporẽ etiam habet odori non diſsimilem,aqua iſtius fontis lapides in alueo riuuli iacentes limo obducit, qui deraſus & exiccatus ſulfur eſt. & in Pãnonia inferiori Budæ frigidi fontis aquæ ſulfureo ſunt odore,eiuſdem ſulfuris virus olebat fons,qui nuper effluxit ex vicinis montibus Scarparię,oppidi in valle Mugellana ſiti,cũ terræmotibus conquaſſaretur:ſed is paucis poſt diebus terræmotu ceſſante exiccatus eſt,idẽ olet in Sicilia Paliſcorum fons,hinc etiam fontanis Anigri fluuij malus odor.at Peruſinæ calidæ, ob nigrum bitumẽ quod eis innatat,fœtent:ſimiliter in Calabria ad Leucam fons eſt mali odoris, quem ficta fabula oriri ex ſanie Leuterniorũ gigantum poetę prodiderunt:fons itẽ mali odoris in Aetolis ad collis Taphoſſi radicem:cuius aquæ emanant grumis plenę.iterumq; naturam rei obſcurarunt fabula:Neſſi enim & aliorum centaurorum ſepulchrum ibi eſſe dixerũt, atq; ex eorum putredine naſci fœtorem, quin in Iudæa non longe à lacu aſphaltite,riui,odoris eadem de cauſa fœtidi fer-

D uent:certe quidem calidę plerę q; omnes vaſtitate odoris iniucũdę ſunt,quocirca Puteoli ex malo puteorum odore noĩantur. lacus autem inter Laodiceã & Apamiam,fœtidũ & tetrum quiddam,etiamſi ſalſus ſit,expirat. & Arethuſam Siciliæ fontẽ ſtato tẽpore fimum redolere tradũt. Sed de odore etiam ſatis. Simplex aqua frigida eſt:miſta modo frigida,modo egelida,nunc calida,ex quibus aliquæ vſq; eo feruent, vt animantes,ſi quæ immergantur,glabras reddũt: ex quo genere aquarum eſt in Germania fons alter in Boemia calidarum Caroli quarti, & M. Aurelij Antonini,nunc Badenſis dictus,inter Martianã ſyluam & Rhenum,et è Mattiacis vnus Viſebadæ in platea.nam eorum aqua nõ modo coquit oua,ſed etiam de alitum cute plumas eximit, de ſuilla ſetas,ſiue immergãtur aĩantes, ſiue ea per-

E fundantur.Mattiacorum certe fontium feruorẽ Plinius ſupra fert,q̃ fieri poſſit,cũ ait eorum hauſtum triduo feruere: feruentes etiã ſunt in Baiano ſinu,quibus tanta eſt vis, eodem authore, vt balneas calefaciant,ac frigidã in ſolijs feruere cogant,& aquæ feruẽtes ſunt ad Caruram collem Cariæ,quæ partim in Mæandro fluuio exiliunt, partim in eius littoribus,& ĩ Iudęa, vt paulo ante dixi,riuuli feruent,nõ longe ab aſphaltite lacu. Sed frigidæ nuſquam non reperiuntur tam ſimplices,q̃ compoſitæ. frigus autem Martiæ & virginis laudibus effertur, vtraq; Romam ducta fuit:ſed Martię canalis vetuſtate labefactatus cõcidit:durat virginis à Nicolao quinto pontifice reſtitutus:de qua Ouidius,

Nec vos cãpus hẽt,nec vos gelidiſsima virgo.

F Literis aũt græcis celebratur frigus Melanis fluuij,qui Pamphyliæ vrbẽ alluit: Cydni, qui Tarſum Ciliciæ:Anelantis,qui Colophonem:ſed in Arcadia frigidiſsimæ Gorthyni aquæ fuiſſe traduntur,qui amnis non longe fluit à Megalopoli,atq; etiã ad Corinthum fontis aquam, qui manat ex celſo mõtis vertice, niue eſſe frigidiorem Ptolemęus rex in.7. cõmentariorum libro ſcripſit.& multos eam non bibere, ꝙ ſibi videantur frigoribus congelare, ſe tamen bibiſſe. Tepidæ vero ſunt in Germania apud Hermũduros, qui Miſeni vocantur, Volchenſteinenſes,& inter ipſas & Annebergum Viſæ: in Boemia alter fons calidarũ Caroli IIII. quem Creuſinũ appellant. ſub arce effluens ex ſaxis calcarijs:in Italia Poretanæ,in finibus Liburniæ & Macedoniæ ad radices Nymphęi. calidis aũt rariſsima quæq; regio caret,de quibus ſuo loco dicam. aliquę etiam ex calidis frigidę fiunt,ſicut in Magneſia, non mutato ſapore,vt Plinius tradit: ſed hę totæ cõmutatę

tatæ fuerunt:ex aliqua vero parte in Gallia Nar-
bonensi aquæ Sextiæ, vt Strabo author est. item
contra ex frigidis quasdam calidas fieri non est
dubium,quin calidę frigidis iunctę effluunt, vt
in Tarbellis Aquitanica gẽte, quas idem Strabo
Gallos potare prodidit,& in Pyreneis mõtibus,
tenui interuallo,inquit Plinius,discernente:nec
mirum est tales aquas potare Gallos, cum ex ca-
lidis aliquę sint dulces: vt in Lipara ĩsula,in Me-
lo,in ea Prusa,quæ est ad Mysium Olympum re
giæ vocatæ,in Troię Larissa iuxta Tragasas,iux-
ta Magnesiam, in Aegis Ciliciæ. quæ vero sunt
in Phrygia circa Doryleum potę oĩum maxime
gustatũ dulcitudine cõmouent. Sed de his sa-
tis,nunc ad aquarum spissitudinem & pondus
considerationem intendam. itaq; cum simplex
aqua sit tenuis,mista est spissa.quo aũt quæq; ma
gis est mista,eo est crassior, & cũ simplicis aquæ
moles ferè idem pondus habeat, quod eadem vi
ni boni & puri moles, mistę multo grauiores
sunt:qua de re simplices, vt leuiores, mistis inue-
hũtur,sicut dulces marinis,atq; etiam eædẽ non
salsis grauioribus.ergo vel fluuij lacus supmeãt:
vt Fucinum Martia: Lariũ Abdua: Verbanum
Ticinus:Benacum Mintius:Seuinnũ Ollius: Le
manũ Rhodanus,vel fluuij fluuios, vt Arsanias
vicinũ Tigrim in regione Arhene quoties vter-
que intumescẽs extra ripas diffluit:pingues præ-
terea siue bituminosę aquę dulcibus innatant.
nã Peneus,vtar verbis Plinij,accipit amnem Eu
rotan,nec recipit:sed olei modo supernatantem
(vt dictum est ab Homero) breui spatio porta-
tum abdicat:pœnales aquas,dirisque genitas,ar
genteis suis misceri recusans.idem fluuius Tita-
resus dicitur:vnde satis scitè Lucanus.

Solus in alterius nomen cum venerit vndę
Defendit Titaresus aquas, lapsusq; superne
Gurgite Penei pro siccis vtitur aruis:
Hũc fama est stygijs manare paludibus amnẽ,
Et capitis memorem fluuij contagia vilis
Nolle pati,superumq; sibi seruare timorem.

Sed Arsanias & Eurotas rursus abdicati in pro-
prijs alueis fluũt.multi vero amnes ad longum
spatium alias supermeant, deinde cõmiscentur,
sicut Ilza in Danubio inuehitur ad secundũ ferè
lapidem non prorsus permistus, quod ex colore
cognoscitur.mistę aũt magis q̃ simplices inue-
cta sustinent,quales sunt salsę,nitrosę,alumino-
sę,atq;alię multę:vaporibus tamen, succo item
pingui,qui supernatare solet,infectę, minus gra
ues sunt:contra cum succo lapidescẽte permistæ
oĩum grauissimę. quanq̃ autẽ aquarũ dulcium,
sic nunc voco eas quibus nullus sapor, aliæ alijs

A perraro leuiores sunt:tamen aqua Pirenes fontis
Corinthij omnium Gręcia aquarum leuissima
esse scribitur,et cotyle Attica aquę Eulei drach-
mam pendebat minus,q̃ eadem moles aquæ Eu
phratis vel Tigris:quocirca reges Persarum eam
vt optimam bibere soliti sunt: quãto enim aqua
leuior, tanto plerunque salubrior, quin vnius
eiusdemque fluuij aqua alijs ac alijs anni tem-
poribus leuior est aut grauior: etenim aquarum
quæ fluunt iuxta metalla Pangęi Thracię mon-
tis, cotylen Atticam perhibent ęstate pendere
drachmas sexaginta quatuor,hyeme nonaginta
sex.in causa autem esse frigus,quod cogit & den
sat aquas,atq; ita grauiores facit: quocirca etiam
clepsydra tardius hyeme aquam transfundit q̃
æstate,quòd crassior fiat. Atque aquarum qui-
dem color,perspicuitas, sapor, odor, calor, spis-
B situdo, pondus ad hunc modum se habet. Suc-
corum vero liquidorũ qualitates, quandoquidẽ
pauci,minus variæ sunt.etsi enim aquę salsę, ni-
trosę,aluminosæ,atramentosæ succorũ in nume
ro haberi possunt,quod vbi calor eas siccauerit,
vel frigus coegerit,succi fiant cõcreti: tñ quia su-
scepit vetus & cõis loquendi consuetudo tã Gręcorum q̃ Latinorum,vt aquarum noĩe appella-
rentur,eam immutare nolui.duo autẽ sunt succi
liquidi,quos nec veteres scriptores nominarunt
aquas,nec nos eo vocabulo noĩare possumus.bi-
tumen dico & alumẽ: quorum alterum in aqua
ĩnatat:alterum differt ab aqua aluminosa, quod
ex hac alumen fieri possit, illud iam sit alumen,
quibus duobus succis annumerabitur tertius la-
pidescens,de his nunc paucis dicam.postea vero
eos simul cum aquis vberius explicabo: itaq; bi-
C tumen liquidum differt colore. nam aliud cãdi-
dum est,quod pręcipuũ naphthæ genus,etiamsi
Posidonius censeat esse sulfur liquidũ, effluit in
Babylone,non longe à Demetriade, in Austa-
genis Parthię, in Mesopotamia, in agro Muti-
nensi ex monte,quẽ Gibium vocant.effunditur
quoq; in mare Germanicum,atq; ex eo fit succi-
num candidum,quoddam est in cinereo candi-
dũ,quale emanat ad maritimum Arabiæ felicis
oppidulum,quod Sichrin appellãt,id ipsum etiã
concretum Arabes ambram vocant,ex eiusdem
coloris bitumine fit succinum cõcretum, quod
cum reliquis in littore sinus Sudinorum effodi-
tur.aliquod est fuluum:cuius coloris fluit ex fon
te Sueuię,qui est ad cœnobium, cui nomen De-
gerę lacus,& in India ex loco quẽ Salachiten no
minant,aliud itẽ est rursum,quod effluit ex agro
Mutinensi:aliud cerę,aliud mellis decocti,aliud
falerni colore in mare Germanicũ effunditur,

quod ſatis indicant ſuccini genera iiſdem colori
bus ornata. aliud eſt nigrũ: quale ex multis fonti
bus manat: in Germania in Saxonibus ad ſecun-
dum lapidem à Brunonis vico, qua itur Schenin
gam, & in paluſtribus locis circiter tertiũ lapidẽ
à Burgedorſo: in Apolloniatarum finibus ad
Nymphæũ: in Babylone. aliud in nigro ruſum,
ſicut id qđ effluit è fonte, qui eſt in radice mon-
tis Deſteri, diſtans ab Hanobera circiter quin-
decim millia paſſ. verſus meridiem non recta,
ſed ad occaſum. quod bitumen clariſsimæ fon-
tis aquæ innatat. aliquod purpureo colore ſplen
det: vt Iudaicum. aliquod nonnihil eſt cæruleũ:
quale interdum non longe à Brunonis vico in-
uenitur. deinde bitumen differt ſapore, quod ex
ſuccino intelligitur. nam cũ nigrum omne exili
quadam amaritudine guſtatũ cõmoueat, candi-
dũ in pingui dulce eſt, minus eo alijs coloribus
prædítum. tum differt odore: etenim nigrũ gra-
uis odoris plerunq; eſt. candidum iucundi, reli-
qua medio modo ſe habent, & ferè olent myr-
rham. attamen quod effluit ad Carthaginem ex
Cratea fonte, vt ſit nigrum, citreo odore eſſe tra
ditur. Apolloniatarum vero ad Nymphæum
olet picem miſtam cum bitumine: atque inde
Græci ei nomen poſuerunt πισσασφαλτον. ad
hæc alibi frigidum effluit, vt in dictis Germaniæ
locis: alibi tepidũ, vt ad Nymphæum: alibi cali-
dum, vt in lacu Iudeæ aſphaltite, inordinatis &
incertis temporibus. differt deniq; bitumen ſpiſ-
ſitudine. nã in alio craſsitudo olei eſt, vt in Sue-
uico: aliud adeo eſt craſſum, vt limus videatur
eſſe, quale eſt quod emittit ſtagnum in vrbe Sa-
moſata, uocatũ maltha, & Iudaicum. qm̃ autem
bitumẽ pinguis eſt ſuccus, leue exiſtit, & in aqua
tanquam oleum innatat. Alumen vero liquidũ
fundunt interdum venæ abundantes alijs alumi
nis generibus, quæ quibus in locis naſcantur, in
libris de natura foſsiliũ explicabo. at ſuccus lapi-
deſcens aliquot in locis, & quidem in Cepuſio
emanat, nec longe à fonte fit lapis. eo aũt diuerſi
coloris abundare cauernas, quæ mare Tyrrhenũ
ſuſtinent, ſatis indicat Corallium: quod ex ipſo
concreuit, modo candidum, modo rubrũ, nunc
vero nigrũ. ad hæc nõnullis in locis multi ſucci
liquidi non gignuntur, & ita raro effluunt, vt, ſi
quando emanarint, & mox ceſſauerint fluere,
portenti ſimile numeretur à prodigiorum ſcri-
ptoribus, qui cauſas & naturas rerum ignorant.
ſi enim albus qualiſcunq; effluxerit, riuos lacte
manaſſe aiunt: ſi ruber, ſanguine: ſi in flauo viri-
dis, oleo. Hactenus de ſuccis liquidis: iam ratio
nem cognoſcendarum aquarum explicabo. ea

D enim & ad miſturarum naturam penitus perci-
piendam, & ad vſum potior eſt. quatuor aũt ſen
ſus natura homini dedit, quibus aquarum tem-
peraturas accipere, deq; eis iudicare poteſt: vidẽ-
di ſcilicet, guſtandi, olfaciẽdi, tangendi. ſed ocu-
lis plurimas percipit. multas lingua: naribus con
tra paucas, tactu ferè non niſi teporis & caloris
appulſu inſignes. itaq; vir diligẽs primo ſumma
terræ, quæ proxime fontem eſt, cute ſi opus fue-
rit, reſecta contemplatur ſaxa, per quæ vagatur
vena fundens aquas, & venam ipſam, atq; etiam
ea quæ ſubſederint vel in lacuna fontis: vel in
riuulo inde ducto: vel in canalibus, fiſtulis, tu
bis, per quos aquæ è fonte defluunt in labra ca-
ſtellaúe: vel deniq; in ipſis labris, aut caſtellis. de-
inde guſtat non modo aquam, ſed etiam ea quæ
reſederunt. tum aquã calfacit: quanq̃ odor qui
E afflatur ex aquis plerunq; ſponte ſe nobis offert.
ꝗ ſi nihil ſubſederit, aquas decoquit: quibus con
ſumptis id quod reſederit in fundo vaſis, contẽ-
platur, guſtat, vrit, odoratur, acutiſsimeq; oĩa in
dagare ſolet. nam omnino miſturarum aliæ plu-
ribus percipiuntur ſenſibus, aliæ vno tñ. verum,
quia oportet rem, quæ obſcura eſt, perſpicuam
facere, ſingula genera eorũ quæ cũ aquis miſce-
ri ſolent, iudicio ſenſuum fretus perſequar. igiť
quæ aquæ necant animãtes, exhalationibus infe
ctæ ſunt, ſi modo vel cũ in vas transfuſæ fuerint,
nihil quicq̃ mortiferum in fundo hæſerit: vel cũ
res in ipſas immerſas non verterint in lapidẽ: vel
cum propter putredinem non fuerint lethales.
omitto hic eas quibus venefici immiſcuerũt ve-
nenum: natura enim tales non ſunt. itaq; exhala-
tiones peſtiferas tum aquis lacuſtribus, quæ ſunt
F inter Srapelam & Seburgũ, immiſtas eſſe intelli
mus, cũ necant piſces. etenim ex eo quod quodã
tẽpore efficitur, oculi iudicant de cauſa. quæ alia
eſſe non pót, q̃ peſtilens expiratio, ꝗ aquæ omni
tempore mortiferæ non ſint. quæ vero exhalatio
nibus tantũmodo noxijs ſunt infectæ, qm̃ earum
effectus obſcuri ſunt, tm̃ longo temporis ſpatio
quo lædunt animantes, cognoſcũtur. Vt autem
oculi iudicant de aquis, quibus exhalatiões ſunt
immiſtæ, ita tactus de his quæ vim igniũ accepe
runt: qñquidem aut feruent, aut calidæ ſunt, aut
tepidæ. quod ſi refrixerint, oculi nõ minus perci-
piunt corruptum colorẽ, lingua malum ſaporẽ,
nares tetrũ odorẽ. nã rariſsima quæq; aqua ignẽ
intra terrã paſſa, his oĩbus caret. ex ſuccis autem
liquidis bitumen in aquis tanq̃ oleum innatat,
alumine infectas lingua deprehẽdimus. attamẽ
guſtandi ſenſus non diſcernit eiuſmodi aquã ab
ea quæ aliquid abraſerit ab alumine cõcreto, niſi
ramenta

ramenta in fundo vaſis ſubſederint. aquę vero q̃
lapideſcentem ſuccũ combiberunt, bacillos mul
taſq; alias res iniectas vertunt in lapidem, quales
inueniuntur pleriſq; in locis, vt dicã poſtea. quæ
autem cum terris ſunt permiſtæ, ſi multum ipſis
infectę fuerint, turbidę & limoſę ſunt: atque li-
mus poſteaq̃ in vaſa fuerint transfuſę, in fundo
ſubſidere ſolet. ſin parum, quanq̃ liquidę & pu-
rę: tamen, vbi decoctę fuerint, oĩ humore con-
ſumpto, terra, quantula erit, in fundo vaſis inhę-
ret. atque etiam guſtandi ſenſu deprehenduntur
aquę inſuauiter dulces. terris vero pinguibus &
argilloſis infectę ſunt. At ex aquis, quę cum ſuc-
cis concretis ſunt permiſtę, aliquas non oculis
modo, ſed etiam lingua percipimus, aliquas ocu
lis tantum. lingua ſentis ſalſas, nitroſas, alumino
ſas, atramentoſas, ſulfuroſas. oculi & has & bitu-
minoſas percipiunt: ac vero etiam chryſocolla,
cęruleo, ęrugine foſſili infectas. Sed differũt ſal-
ſę à nitroſis: etenim ſalſę ſalſedine linguam infi-
ciunt, & pręterea aſtringũt: nitroſę amaritudine
aliqua guſtatum cõmouent, nec aſtringunt, ſed
abſtergunt potius: imò ſi multum fuerint nitro-
ſę, cutem lauantiũ mordent. qm̃ vero aquę cum
auripigmẽto, vel ſandaracha, vel ſimilibus rebus
miſtę, etiam amarę ſunt, de eis non tantum lin-
gua, ſed etiam oculi vt iudicent neceſse eſt. quia
vero ſalſę non modo ſalſedine linguam inficiũt:
ſed etiam, vt dixi, aſtringunt, qui non diligenter
animum aduertet, aquas in quibus ſal duntaxat
ineſt, putabit etiam aluminoſas eſse. ſed ſal lin-
guam aſtringit tm̃: alumen non ſolum id ipſum
facit, ſed dentes quoq; obtuſos reddit. verũ mul-
to rectius idem ſenſus ſal & alumen diſcernere
põt, cum aquis conſumptis, cuius partes guſtan-
di ſenſum obtundebant, ſuccus concretus reſe-
derit in vaſis fundo. aluminoſę quoq; differunt
ab atramentoſis, ꝙ, cum vtręq; mirifice aſtrin-
gant, atramẽtoſę etiamnum ſint multum acres.
& de iiſdem tactus iudicat, ſed ipſas non ſatis di-
ſtinguit, niſi atramentoſę tam fuerint acres, vt
mordeant: vtręq; enim aſtringunt cutem & con
trahunt. at aquis igne conſumptis, guſtandi ſen-
ſus alumen ab atramẽto ſutorio certius ſecernit,
vbi etiam accedit oculorũ iudicium. nã alumen
ſemper candidum eſt, atramentum raro: ſed ple-
runq; viride, aut cæruleum. quinetiã ex his quæ
ipſi ſunt cognata, miſy auri habet colorem, chal
citis æris, ſory nigrum ferè eſt, ſimiliter melan-
teria: quæ tamen exiccata plerunq; cinerea fit. ſul
furoſæ autem aquæ odore deprehenduntur, atq;
ſulfur ſiue ad lapides riuuli adhæſerit, vt fieri di-
xi in tractu Hildesheimio non longe ab arce

A Steureualda, ſiue poſt decoctionem reſederit in
fundo vaſis, abraſum & ſuper prunas proiectum
ardet. Sed cum etiam bitumen ardeat, ſulfuris ra
mẽta plerunq; ſunt cinerea, vel in viridi aut can-
dido lutea: bituminis nigra. Si vero liquidũ fue-
rit bitumen, in aquis innatat. ſulfur quoq; ſui eſt
& non iucundi odoris: bitumen candidũ, vt di-
xi, boni. atq; interdum quidem dulcis, interdum
acris: luteum mediocris: nigrum qñq; fetet. quin
aquæ vno ſucco infectæ ad vſum decoqui poſ-
ſunt: ſalſæ in ſalem: quod, vt ſupra dixi, multis in
locis Germanię fit. nitroſæ in nitrum: id vero mi
nus vſitatum, apud nos quidẽ, quia magis abun-
damus terris halinitro refertis, q̃ vel nitro, vel
aquis nitroſis: apud alios vero, ꝗa ipſis ſint aquæ
nitroſæ ſine viribus denſandi. aluminoſæ etiam
decoquuntur in alumen: vt fit in tractu Volater
B rano. atramẽtoſę in atramentũ ſutorium, quod
iterum, qm̃ melanteria iiſdem in locis ſuppetit
perrarum. ſulfuroſę in ſulfur: vt in Pãnonia infe-
riore ad Budam: bituminatę in bitumẽ, ſed quia
bituminis hodie nõ eſt vulgo tam magnus vſus,
q̃ ſulfuris, liquidum tantũmodo colligunt. Oẽs
aũt has decoquẽdi rationes in libris de re metal-
lica aperiã: nunc ad cęteras miſturas abeo. igitur
aquæ ramentis lapidũ, metallorum, miſtorũ in-
fectæ cognoſcuntur ex eis quę in riuulis reſidere
ſolent, vel poſt decoctionem in fundo vaſis. qm̃
vero lapidum duo ſunt genera: vnum quod fri-
gus conglutinauit: alterum quod calor, ab hoc
multũ abradit, maxime ſi fuerit molle, ab illo pa
rum, vt in libris de ortu & cauſis ſubterraneorũ
expoſui. itaq; in calidis Caroli quarti lapis in la-
teribus & fundo canalium natus, quod cõſtet ex
C ramentis ſaxi calcarij, ſatis indicat eas calidas ſa-
xo calcario eſſe infectas, aquæ etiam infectæ mar
more, quod olet oui putidi virus, cum bibitur,
odor, vt dixi, ſentitur. Ex metallicis autẽ aquis
æratæ aſtringunt, ſimiliter ferratę: ſed hę in hoc
differunt ab ęratis, ꝙ non raro lapides riuorũ fer
rugine obducant: vnde certo colligitur eas lam-
bere venã ferrariam, illaq; infici. cadmia quoque
foſſili multum infectæ acres eſse conſueuerunt.
Atq; hoc ſanè modo aquę cũ vna aliqua re per-
miſtę ſenſibus deprehenduntur. quæ vero cum
pluribus temperatę ſunt, hę cognitionem habẽt
difficiliorem. Sed quia aquę, vt dictum eſt, infe
ctę ſunt vel exhalatione, vel ignium vi, vel ſuc-
co liquido, vel terra, vel ſucco concreto, vel lapi
de, vel metallo, vel miſto, coniunctiones miſtu-
rarũ diuerſę plurimas efficiũt varietates. de qui-
bus prius dicam. nã primo aquę cum rebus ſub-
terraneis duabus ex his octo tẽperatę inueniun-

tur

tur sæpius.quomodo earum aliæ exhalationibus permistæ sunt,& præterea vel vim ignium acceperunt,vel succum liquidum combiberunt, vel abraserunt aliquid aut à terra,aut à succo concreto,aut à lapide,vel metallo infectæ sunt, aut misto.aliæ ignes passæ sunt, & insuper vel succum combiberunt liquidum, vel abraserunt aliquid aut à terra,aut à succo concreto,aut à lapide, vel metallo infectæ sunt,aut misto.quędam succum liquidum combiberunt, atq; etiam vel aliquid abraserunt aut à terra,aut à succo concreto, aut à lapide:vel metallo infectæ sunt,aut misto.quędã aliquid abraserunt à terra,ac vero etiã vel aliquid abraserũt à succo concreto,aut à lapide,vel metallo infectæ sunt,aut misto:aliæ aliqd abraserunt à succo concreto, & præterea vel aliquid abraserunt à lapide,vel metallo infectę sunt, aut misto. aliæ aliquid abraserunt à lapide, & insuper vel metallo infectæ sunt: vel misto. aliquæ metallo infectæ sunt, atque etiam misto. deinde aquæ cum rebus subterraneis, ex his octo tribus quatuorúe permistæ interdum reperiuntur:rarius cum quinq;: rarissime cum sex: multo rarius cum septem aut oĩbus. tum,vt non multum inter se differant exhalationes, nec etiã vis ignium:tamen succi liquidi aliquot sunt species,aliquot succi cõcreti, aliquot metallorum, multæ terrarum,plures lapidũ, multo plures mistorum. itaq; quot sunt species tot aquarum misturæ oriuntur differentes. qm̃ vero nunc has, nunc illas species ex diuersis generibus inesse in aquis videmus,penè infinitas aquarũ mistarum esse differentias intelligimus.ad hęc vnius generis duæ, vel tres, vel plures species ĩ vna eademq́; aqua esse possunt:sicut in Apono fonte, inter Patauinos calidos longe celeberrimo, alumen, sal, sulfur,quo modo iterũ aquæ mistæ permultum inter se differunt,quas differentias singulas enumerare nec possum,nec habeo necesse. quin ad earũ cognoscendarũ rationem redeo: quæ quia eædem sunt his quibus aquæ cum vna aliqua re mistę percipiuntur,eas non repetam,sed addam pauca quędã.dum aquę decoquũtur,quo quęq; ipsis admista fuerint grauiora, eo magis fundũ petunt.qua de re ramẽta metallorũ, mistorum, lapidum ima sede semper hærent:vt quæ grauissima sint.terræ vero & succi concreti in ipsis insident:partes aquę,aeris,ignis in vaporem & halitum conuersę dissipantur, si vas operculo non fuerit tectum.quod si habuerit operculũ, vt habere solet,partes aquæ in vaporem versæ ascendũt in ipsum,& ibi refrigeratæ rursus in aquam abeunt, qua stillat naris, aeris & ignis partim

D exhalant,partim cum aquis commiscentur. igitur homo rerum metallicarum peritus facile visu discernit ramenta metallorum, mistorum, lapidum:nec difficiliter eadẽ à terris & succis concretis separat,ac ascito in iudicandi consortium sensu,gustus distinguit salem à nitro,alumen ab atramento sutorio,sulfur à bitumine. Sed vt res rectius succedat, quicquid post decoctionem in fundo vasis subsederit, id omne primum lento igne per plusculum temporis in eodem vase relinquẽs exiccat:deinde eximit, & supra tabulam amplam spargit,& in sole,non in vmbra, magis exiccat.nã sol particulas salsas,nitrosas,aluminosas coagulat: sulfurosas & atramẽtosas illustrat, & splendidiores reddit.terras ramenta metallorum,mistorum,lapidũ magis ante oculos ponit.

E GEORGII AGRICOLAE

De natura eorum quæ effluunt ex terra,

LIBER SECVNDVS.

DICTVM est de aqua simplici, de mistis, de earum colore, sapore, odore,cæterisq́; nonnullis qualitatibus : itemq́; de succis liquidis, atq; etiam quomodo misturę sensibus possint deprehẽdi:restat vt de horum omnium viribus dicam,& reliquis aquarum differentijs. Itaq; simplex aqua, vt alij liquores salubres,pota cibos solidos humectat : vt vis ventriculi,quę alteram formã dare solet,ex eis succum efficere possit.Sanguini etiam, cum ex iecore in corporis partes effunditur,quoddam quasi vehiculũ est,vt scite Hippocrates scripsit: & quidem necessarium.ea autem siue potatur,siue extra ad corpus exhibetur,humectat & refrigerat. compositæ varias & multiplices vires habent, quæ oriuntur ex misturis:omnino enim aliquam rei admistæ vim obtinent.vt autem singula eorum genera rursus persequar:exhalationibus pestiferis infectę vi sua animantes necant:quemadmodum aquæ lacus,qui est ĩter Srapelam & Seburgum quibusdam temporibus, vt superiori libro dixi,pisces.at noxijs infectæ,etiãsi statim necem non afferant animantibus,tamen eas lædunt, & postea , si tempus & spatium datum fuerit, necant.quæ vero aquæ vim ignium tantummodo acceperũt,quarum mira paucitas est, calefaciũt: & nihil pterea possunt aliud q̃ humectare,quod & aquæ simplices possunt.acidulę quoque, quæ etiam ipsę ignem senserũt,vrinam potę mouẽt,

&

&calculoſis medẽtur,& ebrietatem diſcutiunt. attamen Lynceſtis contraria vi prædita,vini modo temulentos facit. Sed quæ multum ſuccum lapideſcentem combiberunt,potę mortem afferunt.is enim non aliter ac gypſum in aqua diſſolutum,ſub humore dureſcit. quocirca & viſcera alligat,& venas ſic obſtruit, vt per eas neq; ſuccus in iecur influere,neq; ſanguis à iecore in corpus diffundi poſſit. vt autem ex eis aliquæ mox non afficiant morte potãtem : tamen viſceribus nocent. Quæ vero paucum ſuccum lapideſcentem combiberunt, tam noxiæ non ſunt : ꝗ ſi is ipſe in imo fluit,vt,quia grauior,fluere ſolet,ſuperior aqua ſalubris eſſe poteſt.at terris infectæ, ſi earum miſtura fuerit multa,omnibus qui bibunt eas,nocent:obſtruunt enim viſcera, & obturant,ac in renibus calculos gignũt. ſin pauca, non ita ſunt noxię.certe cũ terris confuſæ aſtringentibus,habent aliquam vim aſtringendi,cum conglutinantibus permiſtę,conglutinandi.Succi autẽ concreti inſignes vires aquis dare ſolent. omnes autem calefaciunt & exiccãt: & quo magis cum ſuccis fuerint miſtę, eo magis id faciũt. atq; iccirco proſunt intemperiei frigidę & humidę,& morbis ex pituita obortis. contra obſunt intemperiei calidę & ſiccę,ac morbis ex bile natis,atq; omnino ex calidis humoribus : quinetiã temperamentum calidũ: maxime vero calidum & ſiccum lædunt.at frigido & ſicco proſunt calore, ſiccitate obſunt. Similiter ei quod ſiccum eſt.ſed ſalſis,quæ leniter aſtringunt,ſi eadem fuerit miſtura,quæ eſt marinis,eaſdem vires habẽt: ſin plus minusúe ſalis in ipſis inerit, maiores aut minores.verum vt eadem ſit temperatio,natura calidę marinis multo ſunt efficaciores: quin tam marinæ q̃ calidæ,quę frigidę effluunt ex terra calefactæ,vt etiam cæteris infectæ ſuccis,omnia vehementius faciunt.igitur quæ multũ ſalſæ ſunt, potæ aluum turbant : pituitam trahunt, & ſanguinem concretum:corpus minuunt, & ad maciem ducunt.Sed pituita conſumpta ventriculũ lædunt:inteſtina corrodunt,& exulcerant : pruritum & ſcabiem,quia ſua ſalſedine inficiũt ſanguinem,gignunt.ſin parum fuerint ſalſæ,& tardius eadẽ efficiunt,& non adeo offendunt ventriculum & inteſtina:atq; oĩno minus totius corporis valetudinem perturbant.tepidę vero iniectæ pituitam extenuant calidæ tollunt tormina. at balneæ ſalſæ malum habitum qui eſt ex pituita emendant : proſunt neruorum vitijs : pectori quod deſtillationibus infeſtatur, ventriculo frigido & humido: ſcabiem ex pituita natã ſanant: ſi nulla eſt,pruritum excitant, quẽ poſt aliquot dies rurſus ſanãt.feruentium vapor capitis grauitatem,& aurium dolores corrigit. ſed infuſę tumores,tam eos qui ex morbis remanſerunt,q̃ ex pituita ortos,diſcutiunt:proſunt hydropicis, liuẽtia reducunt ad colorẽ.Nitroſę aũt etiam ipſę potę aluum turbant,& pituitam trahunt:vuluas præterea faciunt conceptioni habiles,& ſtrumarũ tumores minuunt.earum balneæ malum habitum qui eſt ex pituita,emendant:proſunt neruorum vitijs:pectori quod deſtillationibus infeſtatur omninoq; eaſdem vires habẽt, quas ſalſę, ſed multo efficaciores.attamen non aſtringunt, ſed abſtergũt:quare cutẽ emendant, & ſcabiem ſanãt.ad hęc inſtillatę medentur purulẽtis auribus,earumq; inflationibus & tinnitibus. At aluminoſę inſup aſtringunt,quę potę ventriculum vomere ſolitum reficiunt : vlcera veſicę curant: proſunt mulieribus quę inordinatis temporibus purgantur:atq; etiã his quę crebro abortire conſueuerunt.ore vero retentę ſanant eius vlcera,et tumorem gingiuarum ſedant. gargarizatę tonſillas tollunt. Sed earum balneę etiam vitijs ſupradictis medentur: imprimis uero externis ulceribus quę fluxionibus abundant.Sunt etiã neruis reſolutis utiles:ſanguinis eruptiões ex pectore & ano cõpeſcunt:nimium ſudorẽ reprimunt. veruntamen noxię ſunt ad febrẽ propẽſis. Atramentoſæ aũt ſiue ipſum atramentum ſutorium cõbiberunt,ſiue miſy, ſiue chalcitida, ſiue ſory, ſiue melanteriam,eaſdem uires hñt, quas aluminoſę,multo tñ efficaciores, ꝗ multa acrimonia cum aſtringendi ui ſit cõiuncta: qua de re etiam proſunt ulceribus,quę paſcendo ſerpunt. Sed ſi nimium fuerint acres,necant: talis uidetur fuiſſe aqua Stygis fluuij Theſſalię, qua Alexandrum necauit Antipater.Sulfuroſę uero neruos molliunt & calefaciunt.igitur reſolutis, tenſis, contractis,tremulis,perquàm utiles ſunt, & eorum dolores ſedant: artuum tumores euocant & diſcutiunt. medentur ergo chiragrę, podagræ, coxendicum,aliorumque articulorum morbis. pellunt etiam dolores iecoris,lienis,uteri: & eorundem tumores diſcutiunt.Sed uentriculũ diſſoluunt,& euertunt.Scabiem inſuper & ulcera ſanant: lentigines tollunt, uitiligines emẽdant. At bituminoſę potæ interioribus corporum uitijs medentur.earum balneæ neruos ſenſim calefaciunt, & in aliquo temporis ſpatio molliunt. Sed caput replent,& ſenſus, potiſſimũ uero oculos lædunt. Infectæ autẽ cęruleo,ęrugine,chryſocolla potę uomitiones mouent.earum balneę medentur ulceribus, quę paſcendo ſerpunt. Sed auripigmento infectę calefaciunt & aſtringunt:

gunt: item sandaraca, sed hæ ipsæ vocem purgãt, & suspiriosis prosunt. At quæ fluunt per silices aliosq; lapides frigore concretos, quia parum ad modum inficiuntur, aut nihil, simplices aquæ vires penè habent: plerunq; tamen minus frigidæ & crudæ sunt, tardeq; descendunt potę. quæ vero alios lapides lambũt, si duri & macri fuerint, parum infici possunt: sin molles & pingues multum. quale esse calcarium dixi: id enim in primis calidæ molliunt, deq; eo non parum abradunt. quod genus aquæ exiccat, nec tamen mordet. eodem modo se habent gypso imbutæ: verum, si multum gypsi in ipsis inest, potę perimunt. hęmatite autem infectæ astringunt, & sanguinis fluxiones sistunt: Iudaico lapide, belemnite, trochite calculos frangunt. sic de reliquis iudicandum. omninoq; calidæ plus de lapidibus abradunt, q̃ frigidæ: eaq; de causa maioribus viribus præditæ sunt. Sed quæ sunt infectæ venis auri, argenti, plumbi, stibij, neruos duros efficere, contrahere, tendere, similiter artus pituita replere & inflare solent. ex ipsis vero aliquæ gutturosos efficiunt: vt in Norico supra Iuuauium: nobile oppidum, quod hodie, vt dixi, Salzeburgum nominamus: atque in Alpibus duobus in locis in Cillera valle, quæ distat ab Oeno ad octauum lapidem, meridiem versus. eius vallis incolas & habitatores nationem Medullorum Vitruuius videtur vocasse: & in Sundera valle: quæ abest à Curia oppido Rhetiæ circiter duodecim millia pass. vbi præterea fons est, cuius aquæ potę adeo *lædunt cerebrum, vt stolidos faciant*, atq; etiam in Italia Equiculis guttur intumescit aquarum, quas bibunt, vitio. attamen aurum argentumúe purum lambentes cor reficere quidam putarũt. quæ vero aquæ argenti viui venis imbuuntur, potę rapiuntur ad caput, idq; multis humoribus quos secum ferunt, replent. qui rursus delapsi labefactant gingiuas & artus. quod satis indicant inunctiones ex argento viuo compositę, & cataplasmata inde facta. non tamen nego alias res intra terram inueniri, quę similes habeant nocendi vires. Arabię quidem peculiares morbi stomacace & scelotyrbe partim ex aquarum oriuntur prauitate. quorum alter os, crura alter vitiat. & in Germania maritimo tractu fons fuit aquæ dulcis: qua, vt Plinius inquit, pota intra biennium dentes deciderent, compagesq; in genibus soluerentur. nec dissimilis Susis, quæ vrbs est Metropolis Persię, fonticulus: ex quo qui bibebãt, amittebant dentes, vt Vitruuius scriptum reliquit. at ęratę ori, glandulis, vuę pręcellenter prosunt, similiter oculis: repurgant enim ea quæ ipsorum claritati officiunt. ferratæ vero vtiles sunt vẽtriculo, lieni, renibus, prosunt colicis: dolores articulorum pellunt: auxilium afferunt in exulcerationibus vesicæ. vnde in Tuscia, ad quinquagesimum ab vrbe lapidem, ferratæ appellabantur vesicariæ. qui locus vt Marcellus medicus scribit, fuit Milonis Brochi prętoris. Ex mistis autem si lapis plumbarius infecerit aquas, ipsæ, vt plumbi generibus imbutæ, lædunt neruos & artus. Pyrite vero non æroso infectæ discutiunt duricies: æroso sunt æratis similes. de quarum viribus iam dixi. at cadmia acri infectę, interiores corporis partes erodunt. si tamen cadmia multum argenti in se continet, non adeo ipsis nocent. Sed de his satis: redeo ad succos liquidos. itaq; bitumen sic in aquis innatat, vt facile colligi possit. id aũt nostri si copiosum cum aqua fontana effluxerit, vasis hauriunt: sin paucum, colligunt alis anserum, & linteolis rallis, ac vero etiam, quòd Plinius non ignorauit, arundinum panniculis: nam his citissime adhęrescit. ignium vis adeo magna eis inest, vt corpus aliquod eo maxime, quod naphtha vocatur, perunctum si ad ignem admoueris, exuratur, nec aqua restinguatur: nisi admodum multa. verũtamen luto, terra, puluere, atq; omnino quibusuis aridis suffocatur. quoniam vero facile ignem cõcipit, eo vti ad lucernarum lumina olei vice vetus est, & multis in locis visitatum, sicut in Sicilia in Agrigẽtino agro, vnde oleum Siculum dictum: in Cilicia iuxta Solos: in Babylone: in Ecbatanis: in India: in Aethiopia. Saxonum rustica plebs hodie nõ tantum eo vtitur ad lucernarum lumina, sed & *inde nuptiales faces*, aridi verbasci caulibus in ipsum intinctis, facit: & eo curruum axes inungit. Medea eodẽ pellicem cremauit postquã sacrificatura, vt scribit Plinius, ad aras accesserat, corona igne rapta. vnde naphtham Medeę oleum Græci appellãt. nam id genus bitumen admotum ignem ad se rapit, & Alexandrum experimenti gratia aiunt in balneis puero affudisse naphthã, & lucernam admouisse. eaq; de causa puerũ adeo flagrasse, vt prope interierit, nisi ministri multã aquã affundentes, incendium vicissent, atq; ita puerum seruasent: vt Strabo scribit. eodem Persas illinire tela, ipsisq; incensis & lentius emissis hostium tecta cremare, autor est Ammianus. Semiramis ẽt eo calcis vice vsa, Babylonem latericio muro sepsit. ferreis quoq; & æreis operibus illinitur, firmatq; ea contra ferruginem & ęruginem. quin Saxones ex eo postes ligneos tingunt, vt ab iniuria imbrium defendant. ijsdem de causis statuas eo illini quondam solitum fuit. serpentes vstum nidore

nidore fugat,& comitialem morbũ deprehẽdit: medicinæ etiam vſum p̃bet. potum.n.vt aqua bituminata,diſcutit ſanguinem concretum & fœminarũ purgationes elicit. illitum pecoribus & iumentis eorum ſcabiẽ ſanat,ad ſuffuſiones oculorum, ĩquit Plinius, & albugines Babylonium efficax traditur:item ad lepras,lichenas,pruritus corporum: illinitur etiam podagris. At alumen liquidũ eaſdem vires habet, quas alia eius genera.de quibus in libris de natura foſsilium dicam. Succus aũt lapideſcens,aut in ſpelũcis ex cõmiſſuris & fibris veniſq; emanãs vel anteaq̃ deciderit,dureſcit in lapides,pẽdentq; eius ſtyriæ in cameris, ſicut non longe ab Auguſta Tiberij, & Miezæ in Macedonia: vel cum eius guttæ iã deſtillarint,vertuntur in lapidẽ: vt in antris Coricijs.vel vtroq; modo,vt in ſpelunca illa nobili, q̃ eſt ad Ambergam,vbi columnas candidas facit. ac vero etiã diſcolori aſpectu,perinde ac ĩ Phauſia Cherſoneſi Rhodiorum in antro magno, vt Plinius tradit.& in Demoneſo inſula Carthaginenſiũ in ſpelunca quam Politã vocant,ſunt columnæ:aut cum res ipſum ſuccum lapideſcẽtem combiberint,eas conuertit in lapides, ſicut orto bello cũ opifices in metalla Lydiæ circa Pergamum confugiſſent, obſtructo ab hoſtibus exitu ſuffocati ſunt.ſed longo poſt temporũ interuallo,apertis rurſum & repurgatis metallis, inuẽtæ ſunt amphoræ aliaq; id genus vaſa, quæ ad vſus neceſſarios adhibuerãt, repleta humore quodã, & in lapides indurata:& iuxta etiam oſſa humana,aut per ſe effluens ex terra fit lapis, vt in Cepuſio non longe à fonte, quo etiã ſucco incolas, cum muros extruunt, calcis loco conglutinare cementa dixi:aut cũ aquis permiſtus effluit, quæ vel ipſæ lapideſcunt etiam, ſicut Stygis aqua ad Nonacrim Arcadiæ:calidæ in Eubœę Lelanto, vbi,vt Plinius,quæ alluit riuus ſaxa in altitudinẽ creſcũt:calidæ Hierapoli: riuuli ad Laodiceã, atq; etiam in exitu paludis Reatinæ ſaxũ creſcit, vel res in ſe immiſſas in lapidẽ conuertunt,priore forma manẽte:vt in Iſlandia fons, qui nõ longe abeſt ab Hecla monte ardente:& alter in Eurymenis: Crocanus fluuius Brutiorum: Sarnus Campanię,Silaris vltra Surrentũ: Surius Colchidis:vnus in Coloſsis. nam in eorum aquas coniecta virgulta,folia,coronę,lateres,oſsa,chirothecæ:quid plura? oĩa quæ foramina habent,lapides extrahũtur.vel aquæ quibus cum ſuccus lapideſcens eſt permiſtus,arbores quas alluunt cum ramis ſaxa faciunt,ſicut flumẽ in Scyretico metallo,vel terram quam rigant,lapideam faciunt: vt riuulus fontis qui eſt in Parparenis, & riuulus

A Cnidij fontis,vel lignum ĩ eas deiectum lapideo cortice obducũt,quales ſunt aquæ fluminis Ciconum, & lacus Velini in Piceno. & ſemina in Albulas quæ ſunt in Tiburtino,coniecta ſimiliter lapideo cortice obduci vidẽtur. quibus nonnulli puerorum procacitati imponũt. Sed ſuccos liquidos hactenus:reuertar ad aquas. quæ q̃a cum duabus,tribus,pluribusúe,vt dictum eſt,rebus interdum p̃miſtæ ſunt, multas & varias hñt vires,atq; oĩno earum rerũ ex quibus ſunt compoſitæ.verbi cauſa,eſt aqua miſtura ſalis & aluminis,ea pota excalfacit & exiccat:id.n.vtriſque cõmune eſt.q̃ ſi plus ſalis in ea ineſt q̃ aluminis, aluum quidẽ turbat: ſed nec eam, nec inteſtina multum lædit,q̃ alumen eius vim reprimat. ſin plus aluminis,aſtringit & aluum ſiſtit,atq; ita de reliquis vtriuſq; viribus iudicandũ eſt. Sed ſcri-B ptores miſturis aquarũ,tam ſimplicibus q̃ compoſitis,non intellectis,plurimarum vires ſimpliciter cõmemorant:aut valde admirantur, cũ parum,aut nihil admirationis habeant, ſi temperationes rerum ex quibus oriuntur, fuerint explicatę:quod genus multa apud authores q̃ extant, ſparſa & diſiecta inueniri poſsunt:multa Plinius partim ex ijſdem,partim ex alijs qui perierũt iniuria tẽporum,collegit.ſed datur hęc venia geographis:datur certorũ locorum ſcriptoribus: datur his qui ex diuerſis authoribus talia collegerunt,vt interdum ex rebus q̃ mirabile nihil hñt, miracula faciant:philoſophis non datur. nã quia ſcientiã rerum naturaliũ profitentur, aquarum tẽperationes atq; vires debent explicare. q̃m vero propter multorum locorum lõginquitatem ſenſuũ iudicio,quod multo certius erat, vti non C poſsum,ratiõe fretus ex effectibus, quos memorię ſcriptores prodiderũt,de quarundã aquarum miſturis iudicabo.etenim de oĩbus non poſsum, q̃ non oẽs effectus certam rerũ,cum aquis p̃miſtarum,ſignificationẽ dent: ſed aliqui ambiguã, aliqui nullã. atq; vt inde ordiar,aquas quaſdam authores ſcribunt vulneribus mederi, vt iuxta Romam Albulas Plinius: Lacuſtres in Scotuſſa Theopompus:Altheni amnis iuxta Podalirij tumulum Timęus,atq; hi ſimpliciter,et ex viribus tantum aquas cõſiderarunt: Galenus aũt rerum naturæ magis peritus,q̃ hiſtoriarum ſcriptores, Albularum temperationẽ & miſturam cõtemplatus eſt:itaq; explicare ſcripſit:aquæ aluminoſę,vt in Italia Albulæ vocatę,cum alijs vlceribus proſunt,tum ea quæ fluxionibus infeſtantur, facile exiccant. quòd ſi Galenus aquis aluminoſis Albulas exemplum non adiunxiſset: tamen ex effectu quem ipſis tribuit Plinius, tales eſse percipi

cipi poſſet. aluminoſæ enim ſanãt vulnera atque vlcera, eodem modo ex effectu tales eſſe cognoſcũtur aquæ lacus in Scotuſſa: quarũ vires Theopompus, temperationem nemo ex ſcriptoribus, expoſuit. ſimiliter vero aquas Althæni, cui fluuio nomen Græci à medendo duxerunt, ex eadẽ vi aluminoſas eſſe ꝑcipimus. deinde Plinius ſcribit Ciceronianas, quæ ſunt in Campania inter Auernũ lacum et Puteolos, priuatim oculis mederi: ex quo ſanè effectu intelliguntur eſſe ęratę. nam hæ ipſę, vt dixi, oculis proſunt. Leucogæos aũt fontes, in eadem Cãpania inter Puteolos & Neapolim, vires oſtendunt eſſe ęratas pariter & aluminoſas: oculis. n. vt idem ſcribit, & vulneribus medẽtur. tum Plinius dicit aquarum aliquas ſterilitatẽ fœminarum abolere, & conceptus ipſis repręſentare: ſicut Sinueſſanas in Campania: Theſpiarum fontis in Bœotia: Elati fluminis in Arcadia, qui effectus ſignificat eius modi aquas eſſe nitroſas. etenim hæ vuluam, qm̃ eam abſtergunt, conceptioni faciunt habilem. dicit etiam aquarum alias cuſtodire partum, & abortus fieri nõ pati, vt Lini fontis in eadẽ Arcadia. quædam etiam in Lycia aquæ conceptũ fœminarum cuſtodiunt. quas, vt verbis Senecæ vtar, ſolent petere, quibus parum tenax vulua. eã enim roborant & claudunt: ex quibus viribus rurſus apparet tales aquas eſſe aluminoſas. nam ipſę proſunt mulieribus, quæ, quia inordinatis tẽporibus purgantur, non concipiunt: & his quæ crebro abortire conſueuerunt. at quæ ſit aquę Nili temperatio, ob quam pota quarundam vuluam longe ſterilitate pręcluſam, ad conceptũ relaxet, Seneca non explicauit: nec Plinius cur fœminas ita fœcũdas faciat, vt vno vtero quaterni, quini, ſeni, ſepteni ſimul gignantur. ſed etiamſi eam nec Aegyptij in nitrarias infunderent, vt inde facerẽt nitrum, nec Theophraſtus ſcriberet nitroſam habere miſturam: tñ ex hoc ipſo effectu nõ eſſet obſcurum talem eſſe. nã nitroſæ vuluam ad concipiẽdum, vt dixi, aptam faciunt. qm̃ vero colata quotidianum & ſalutarem potum præbet Aegyptijs, ſatis intelligimus modice cum nitro eſſe permiſtã. Sed cur aquę in Pyrrha, ĩ Pheta, in Tarrha, quod idem Theophraſtus tradit, fœminas faciant aut ſteriles, aut tales, quę multos fœtus procreare nõ poſſint, cauſa eſt obſcura & nobis adhuc ignota. quaſdam autem aquas authores tradunt vitiligines emendare, ſicut lacus Alphionis Varro: fluuij Althei Strabo: fontis ad amnẽ Anigriadum idem. Sed hæ non modo vitiligines tollunt, verum etiam ſanant impetigines. ex quo ſanè effectu eas omnes ſulfuroſas eſſe percipimus. tam vero lacus Alphion, q̃ amnis Alpheus ex eo quod emendat vitiligines, nomen apud Græcos inuenit. aliquas etiam aquas aiunt podagricis mederi, vt Plinius Cydnum amnem Ciliciæ, qui Tarſum pręterfluit: cuius aquæ iterum ſunt ſulfuratæ, quod ex vi illa cognoſcitur: ſulfuratæ. n. omnium articulorum morbis medentur, vt nihil videatur quod Solinus ſcribit, Syros quicquid candidum eſt cydnum gentili lingua dicere: quaſi Cydnus amnis ſit eius coloris, cuius eſt

Sulfurea Nar albus aqua.

Nam Tibullus, qui cæruleum appellat, non videtur tantam coloris aquarum habuiſſe rationem, quantam Virgilius habere conſueuit. contra, ĩquit idem Plinius, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes vitia ſentiunt: quæ vidẽtur eſſe metallicæ: tales enim potæ nõ ſolum pedes, ſed etiam reliquos artus pituita replere & inflare ſolent. rurſus Cutiliæ, ait, in Sabinis gelidiſſimæ, ſucco quodam corpora inuadunt, vt prope morſus videri poſſit: aptiſſimę ſtomacho, neruis, vniuerſo corpori. Sed eas idem alibi nitroſas eſſe dicit. ſalſę autem & nitroſę integram cutem leuiter mordent: aluminoſæ & mordẽt & aſtringunt: atramentoſę mordent validius & contrahunt. exulceratam vero omnes valde mordent. certe ſi Cutiliæ aptiſſimę ſtomacho, aut aluminoſę ſunt, aut plus aluminis in ſe habent q̃ nitri. at multo minus explicate q̃ Plinius de Cutilijs ſcripſit Strabo. aquæ frigidę, inquit, in Cutilijs morbos curant: quas bibũt, & in quibus ſedent, nec plura: tum Varro tradit Zamę in Africa fontem eſſe, quo canorę voces fiant: cuius aquę ſandaraca infectę videntur eſſe. ea enim vocem purgat. cum vero ſcribit Plinius, Sinueſſanę aquę virorum inſaniã abolere produntur, id ipſum non affirmat: nitroſę tamen, quales eſſe Sinueſſanas ex alijs viribus conijcio, capita, ſuccis frigidis quæ mentem obtundunt, repleta exiccantes & roborantes, eandem mẽtem denuo acuere & ſanitati reſtituere poſſunt. ſed non nitroſę modo exiccare poſſunt, verumetiam ſalſæ, aluminoſę, ſulfuroſę, ac omnes ferè calidę. quocirca nõ planè cognoſci & percipi poteſt qualis fuerit temperatio riui, qui fluit in Cilicia apud oppidum Ceſcum: ex quo bibentium ſubtiliores ſenſus fieri Varro tradit. deinde aqua fontis Tungrorum, vt ait Plinius, purgat corpora: tertianas febres diſcutit, calculorumq; vitia. ex quibus effectibus intelligitur eſſe acida. nam ea calorem reſtinguere, & calculos frangere poteſt. purgandi vero vis ex alia miſtione oritur, atque ferratam eſſe ferrugineus ſapor, quem ei tribuit Plinius, indicat.

aquę

aquę autem iam dictę nihil habent quod mirationem facere posſit:& ex effectu omnium, exceptis paucis, cognoſci poteſt, quales earum temperationes fuerint. at quę ſequūtur miſturę, magis in obſcuro latēt. rurſus enim ſimpliciter ſcribunt quoſdam fontes, fluuios, lacus, animātium generi mortiferos eſſe: vt Theophraſtus Stygis in Arcadia ad Pheneum: Theopompus in Thracia apud Cychros, circa Theſſalica tēpe Plinius: Lyci in Leontinis, quam Plinius tertio die, Rufus Epheſius illico necare dicit: alterius riui in Macedonia, non procul Euripidis poetæ ſepulchro, iterum Plinius: trium fontium in Beroſo Taurorum colle, quos idem ſine remedio, ſine dolore mortiferos eſſe ait. noſtri deniq; memorāt de fonte in Islandia, nō longe ab Hecla monte ardente. fontem aūt Soractis Varro ſcribit ſole oriente exundare feruēti ſimilem, auesq́; quæ guſtauerint, iuxta mortuas iacere: quod etiam fit in Elbogano ad fontem acidulę, quę inſana dicitur, vt accolæ nobis narrant. quin quædā peſtilētes aquæ alunt piſces, qui etiam ipſi mortem afferūt in cibis, ſicut Styx Arcadiæ: ſtagnū nympharum in Lydia: in Armenia fons: circa ortum Danubij, inquit Plinius, donec veniatur ad fontem alueo appoſitum, vbi finitur hoc genus piſcium: in Caria iuxta Idimū vrbem. ibi enim cū nouus exiliſſet amnis, piſces lethales ſimul effudit, vt ſcribit Seneca. cū aūt aquę mortiferæ non vnius generis ſint, valde obſcura eſt eiuſmodi narratio. nam primum quibus exhalationes peſtilentes ſe immiſcuerūt, ſunt mortiferæ. deinde quæ ſuccum lapideſcentē combiberūt. tum multum atramētoſæ, poſtea quæ cadmiam foſſilem, nimis erodentem, aut aliud ſimile rapuerunt. postremo ſingulari aliqua vi præditæ, quæ ex multiplici rerum, cum liquore miſtarum, temperatione orta, nulli vni earum quę inſunt in miſtura, iure tribui poteſt: ex eo quidem quod authores ſcribunt aquas mortiferas eſſe, nullius temperatio cognoſci poteſt: nec vero mirum hiſtoriarū ſcriptores id feciſſe, cum etiā Rufus Epheſius, & Galenus Pergamenus medici, aquarum bonitatem perſequentes, peſtiferas aliquot commemorarint tm̄, non explicarint miſturas. Veruntamen ex effectu intelligitur qualis ſit aqua Stygis ad Nonacrin: qa enim Plinius ſcribit profluentem lapideſcere, nō obſcure ſignificat ſucco lapideſcente eſſe infectam, vt iam ante dixi. nec eadem res latuit Senecam, cum de eadē ſcribit his verbis. Summa celeritate corrūpit, nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur, nec aliter q̄ gypſum, ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. ex altero aūt quodam effectu tēperatio aquę Stygis, circa Theſſalica tempe, cuiuſmodi ſit, percipitur: nempe ex eo ꝙ erodendo perrūpat vaſa ęnea & ferrea. id enim facere poteſt multum atramentoſa, quod Smolnicij licet cernere. aqua enim id genus ex puteis hauſta, & in canales ꝑ quos defluit, infuſa erodit ferrū. quod incolę iccirco in canales inijcere ſolēt, vt colore mutato in æs vertatur. reliquarum vero lethalium aquarum temperatio qualis ſit, ſcire non poſſumus, ꝗ ſcriptores non aliud de ipſis tradunt, q̄ mortiferas eſſe. ad hæc alias aquas authores ſcribūt vim habere, quæ abſtrahat bibentes à ſenſu mentis. etenim in potando, vt inquit Plinius, aquam Galli Phrygiæ fluminis neceſſarius modus, ne lymphatos agat: quod in Aethiopia accidere his qui fonte rubro biberint, Cteſias ſcribit. tales eſſe dicit Ouidius,

> Aethiopasq; lacus, quos ſi quis faucibus hauſit,
> Aut furit, aut patitur mirū grauitate ſoporem.

Et equos, Caſſinitium Thracię fluuiū potantes aiunt efferari. ex quibus effectibus apparent eſſe, bituminoſæ. nam hę caput lędere ſolent, atq; ita furore inflammare. deinde quędam vini modo faciunt temulentos: ſicut amnis Lynceſtius,

> Quē quicūq; parum moderato gutture traxit
> Haud aliter titubat, q̄ ſi mera vina bibiſſet.

Eandem vim habēt aquę & fontis cuiuſdā apud Ligures, & in Paphlagonia, & in agro Caleno. at qui è Clitorio lacu biberit, imò vero etiam in eo ſe lauerit, abſtemium fieri dicit Philarchus, et vini odorem ferre nō poſſe. quę iterū ex effectu cognoſcuntur eſſe bituminoſę: vt. n. paſtinacæ ſylueſtris ſemina linteolo inuoluta & in vinum impoſita: vtq; pulueres florū hermodactyli, quibus Turcę vtuntur, cum eodē ſumpti faciunt, vt ocyus & fortius inebriet, ita bituminis aliquod genus cū aquis permiſtum ſolet inebriare. odor enim vel vſti adeo petit caput, vt comitialē morbum deprehendat. quanq̄ Seneca putat ſulfureā vim huiuſmodi aquę, habere quiddam acrius ex aere noxio, ꝙ mentē aut furore moueat, aut ſopore opprimat. nec mirū eos qui Clitorium biberint, auerſari vinum: qn̄ etiam ipſum ebrijs, cum ſobrij facti fuerint, nauſeolam dare conſueuit. tum quædam obliuionem afferunt, vt aquæ fontis in Bœotia ad Trophonium deum, iuxta flumen Orchomenon, quem Lethen appellant. aliquæ ſenſus hebetes faciūt: ſicut aquæ fontis in Cea inſula. è quo qui biberint, omni alacritate deperdita, ſaxeos habebunt ſenſus, vt Græcum epigramma dicit. vtræque autem ex effectu intelliguntur eſſe metallicæ. nā hę ſtolidos facere,

&

& omnes memoriæ igniculos solent extingue-
re. Postea scribunt: equi Sibarim potantes agitan
tur sternutamentis. quas atramentosas esse ex eo
perspicuum est, quòd eędem nigros faciant, non
tm̄ boues & oues: sed etiam hoīum capillos. atra
mentum enim sutoriū, vt alia res acerba, nigro-
re tingit: vt acris, sternutamenta mouet. si vero
soli equi sternuūt, non ēt cęteræ animantes, for-
mę temperies in causa est. quo sanè modo cicuta
sturno cibus, homini venenum est. scribunt etiā:
ex amnibus quidā poti, candidos boues faciunt,
vt Clitumnus Vmbriæ: aut oues, sicut Cephisus
Bœotiæ, Nileus Eubœę, Aliacmon Macedonię:
aut vtrisq; candorē faciūt, vt Crathis in Thurijs.
quinetiam hoīes qui ex eo bibunt, candidiore,
molliore, ac magis porrecta coma sūt: aut equos
candidos faciunt, sicut aquæ quædam in Cappa-
docia. aliq̄ cōtra oues nigras, vt Gereus Eubœę,
Melas Bœotiæ, Axius Macedoniæ, Peneus Thes
saliæ, flumen quoddā in Galatia: aut tam bobus
q̄ pecoribus faciunt nigorē, sicut Sibaris in Thu
rijs, atq; ēt homines qui eū bibunt, nigriore, du-
riore, magis crispo capillo sunt. aliqui rufas fa-
ciunt oues, vt Xanthus iuxta Ilium: & in Ponto,
inquit Plinius, fluuius Astaces irrigat campos,
in quibus pastæ, nigro lacte equæ gentem alunt.
quanquā autem non facile ex his effectibus tem
peratio aquarū dignosci potest: tn̄ quia in aquis
quibusdā nigris, quarum mistura nobis prorsus
nō est ignota, nigriores pisces sunt, hinc de igno
tis aliquam cōiecturam fieri posse arbitror. sunt
vero salares subnigris maculis in Misena & in ri
uis ad Crotendorfum, & in fluuiolo quē nigrā
aquam appellant. is Suarceburgum prçterfluens
in Muldam infunditur. cuius tn̄ colorem hodie
permultum mutant aquę effluentes ex domici-
lijs, in quibus venæ metallicæ lauantur Blattæ,
alijsq; in locis fluuiolo propinquis. itaq; primo
nigras aquas colorem contrahere videmus ex fo
lijs arborum putrefactis, quercus scilicet, ilicis,
roboris, fagi, alni, & similium: riui autē id genus
in maximis syluis fluunt. quorum aquas si solas
potarent greges ouium, nigræ perinde ac pisces
qui in ipsis versantur, fieri possent. deinde fluuij
qui multas capiunt aquas palustres, nigri fiunt:
vt Allera, qui in Visurgim influit, & Isa qui in
Alleram in tractu Luneburgensi: & Spreuus,
qui in Hauelam. is tn̄ in nigro, vt dixi, nonnihil
rubet. aquæ autem pauco, & quod vix sensu per-
cipi posit, atramēto sutorio, & melāteria, alijsq;
infectæ, tametsi ipsę non videantur esse multum
nigrę, animantium lanas, setas, pilos nigros potę
efficere possunt. quæ vero lambunt atramentū

sutorium, pariter & plumbi candidi vel nigri ve
nam, flauos. quę soli plumbi alterius venam, can
didos. qua parte ars tingendis capillis naturam
imitari potest. atq; ēt aluminosæ & atramentosæ
colorem æris dant ferro, cæterisq; metallis candi
dis, æs & aurum magis illustrant: quales sunt in
Boemia calidę ad arcem, cui nomen est noua do
mus. nam annuli in eis lauantium argētei colorē
æris contrahūt, aurei fiunt illustriores. quare nō
satis explicate scribit Pausanias, aquas Pirenes
fontis in arce Corinthiorum ad tingendum æs
aptas esse, si candens in eas immersum restingua
tur. quia enim suauis est ad potandū, in dubium
vocatur, an aquæ illius alumine vel atramento
modice sint infectę, an aliam temperationē ha-
beant. Similiter vero aquæ aluminosæ & atra-
mentosæ ad tingendas lanas accommodæ sunt:
quod tinctorum officinæ ostendunt. igitur pin-
gue est quod scribit Strabo, aquas quæ sunt Hie
rapoli ad tingendas lanas aptas esse. etenim non
dubie vel aluminosæ, vel atramentosę sunt. alu-
minis insuper & atramenti mistura ferrum in-
durat. ergo ēt Plinium temperationem aquarū
par erat accuratius indagare & explicare, nō tm̄
scribere. summa autem differētia in aqua est, cui
subinde candens immergitur. hæc alibi atq; ali-
bi vtilior nobilitauit loca gloria ferri: sicuti Bil-
bilin in Hispania, & Turassionem, Comum in
Italia: cum ferraria metalla in his locis non sint.
& paulo post scribit ferro bonitatem præstare
Sulmone aquam. nam aquarum mistura expli-
canda fuit, an aluminosa, an atramētosa, an alia
fuerit. simplex enim aqua vbiq; idem, quantum
in se est efficit. tum scribunt quasdam aquas ho-
mines qui eas bibunt, caluos facere: vt in Aegy-
pto, & in Gadaride: quam si potarint pecora, nō
tm̄ pilos amittunt, sed etiam vngues & cornua.
quarum vtraq; videtur cum auripigmento, aut
simili re fossili esse permista. nam id depilat, &
ad quas pellitur partes extremas putrefaciens,
vngues & cornua ab eis diuellit ac distrahit. con
tra Cic[illegible]o, vt Plinius in admirandis posuit, Rea
tinis tantum paludibus vngulas iumētorum in-
durari. sed ea res nihil habet admirationis. ex ef-
fectu enim perspicuum est succo lapidescente il-
larum aquas esse infectas. quòd Plinius facile in-
telligere potuisset, si reuocasset animum ad me-
moriam eius quod alibi scripsit: in exitu scilicet
paludis Reatinę saxum crescit. sed de his nunc sa
tis. cum autem aquæ frigidæ plerunq; pisces, &
bestias aquatiles alant, item herbas virentes, cali-
dæ his carent: attamen pisces degunt in calidis
sulfuratis in Pannonia inferiori ad Budam: & in
aluminosis

aluminoſis ad Iulium Carnicum: & in Hetruria
ad Vetulonios non procul à mari, atq; etiam in
Piſanis,vt Plinius ſcribit,ranæ ſunt,in Patauinis
herbæ virentes naſcuntur.frigidæ vero quædam
carent piſcibus,vt aquæ lacus quem & aſphalti-
ten & mare mortuum vocant : etſi is totus frigi-
dus non eſt,quod in medio eius ebulliat feruidũ
bitumen.& aquæ Anigri fluuij qui ex Lapitho
Arcadiæ monte defluit:non.n. alit piſces priusq̃
recipiat amnem Acidantem.ſed qui tum ex hoc
in Anigrum ingrediuntur,nõ ſunt edules, cum
in Acidante ſint : vt author eſt Pauſanias . quin
Ochra Saxonum fluuius ab ortu vſq; ad Rame-
lum mõtem alit piſces. oritur vero in ſylua Me-
liboci,quam nunc etiam Hercyniam vocamus.
at vbi riuulus ex illo mõte efflues̃ in ipſum exo-
nerat,caret piſcibus. nec vllos alit vſque dum ad
Sladam arcem defluxerit,quæ diſtat à Goſelaria
circiter duodecim millia paſſ. Arethuſa quoq;
lacus Armeniæ nitroſus vnum genus habet pi-
ſcium,quod tranſcurrenti Tigri non miſcetur:
ſicut nec è Tigri,inquit Plinius, piſces in lacum
tranſnatãt.quæ omnia rurſus propter miſturam
aquarum accidũt. etenim multum bituminatæ,
quales ſunt aquæ maris mortui:multum ſulfura-
tæ,quales Anigri:multum atramẽto ſutorio in-
fectæ,quales Ochræ,nõ alunt piſces ſiue calidæ,
ſiue frigidæ fuerint:modice aut parum,alũt. Sed
coctis ſapor eſt non bonus. at in ſalſis & nitroſis
aquis degunt piſces.verum quia amãt dulces,ic-
circo ex mari cateruatim per oſtia in fluuios ſo-
lent ingredi:quare mirũ non eſt in Arethuſa la-
cu nitroſo vnum genus eſſe piſcium,vt Plinius:
vel nullum vt Strabo.cum contra in Tigris, qui
eũ permeat,aqua dulci multi ſint: paludes etiam
pleræq; omnes, ꝙ aquas cõtineant corruptas, pi-
ſcibus carent,ranis & ſerpẽtibus plenę ſunt : atq;
interdum hirundinum nexibus,vt palus Agna-
ni inter Puteolos & Neapolim.abeo ad reliquas
aquarum vires:in quibuſdam, ſcribũt authores,
nihil mergitur, ſed omnia fluitant, ſicut in lacu
Sicilię Agrigentino:qui etiam ſuſtinet ea quę in
aquis natare non ſolent:lignorum.n.modo ĩna-
tant : in Iudęæ aſphaltite : in Armeniæ maioris
Arethuſa:in Mediæ Sputa: in Africę Apuſcida-
mo:in fonte Sicilię Pythia: ĩ Medię puteo Satur-
ni.contra alię nulla pondera ſuſtinent, ſed in eis
õia merguntur:vt in lacu Aethiopię. qui vt Me-
la,adeo eſt liquidus & ad ſuſtinẽda quę incidũt,
aut immittuntur infirmus,vt folia etiam,proxi-
mis deciſa frondibus, innatantia non ferat , ſed
paſſim & penitus accipiat.item in lacu Auerno
folia ſubſident:& in ſtagno Indię, quod Cteſias
tradit Siden vocari,omnia mergũtur, vt author
eſt Plinius:& lacum Alcyonium apud Lernam
ſi quis natandi,vel alterius rei ſtudio, ſiue volẽs,
ſiue nolens ingreditur,ſtatim eum mergi,& ad
imum magna quadam vi trahi memoriæ prodi-
tum eſt,neq; id genus aquarum vllam miratio-
nem facit rerum peritis.nam in aquis multũ mi-
ſtis vt grauibus nõ facile aliquid leue, præſertim
cui ſit vita, mergitur, vt in bituminoſis, quales
ſunt lacus Iudeę:in nitroſis,quales Arethuſæ: in
ſalſis,quales Sputæ:atq; id genus eſſe reliquas, ta
metſi ſcriptores eas nõ explicarint, dubium non
eſt. aiunt in lacu aſphaltite hominem manibus
pedibuſque colligatum & iniectum non mergi.
nec mirum.eius enim aqua propter multam ſa-
lis amari miſturam,vt Galenus ſcribit,tanto gra
uior eſt marina,q̃to hęc fluuiali grauior. Sed ẽt
marina alibi grauior ẽ. certe cũ eſſem Venetijs,
fortè ſcapha in triremem ĩpingit,& monachum
excutit:mare,quia miſtũ, vt cęterę ſalſę, hoĩem
non recipit:ſed vſq; eo fluitat, dũ in proxima ſca
pha excipitur.& Volaterranus ſcribit Hierony-
mum Florentinum quendam decoctorem à cre
ditore,qui eius manus colligaſset, ex Antiatum
turri in mare pręcipitatum, & ab vndis tota no-
cte ſuſtentatum,mane ad littus euaſiſſe,ac dein-
de cõtra creditorem facti habuiſſe quęſtionem.
omnino autem in aquis,quę multum miſtę ſunt
cum ſale,vel aliqua alia re,innatant oua,atq; alię
res leues:in his quæ parũ,merguntur. quod qui-
uis in ſalſa facticia experiri poteſt. quinetiam ad
Pitanam vrbem Aeolicam ſcribũt lateres aquis
innatare.quod & in Hetrurię inſula quadã con-
tingit.& Poſidonius,vt Strabo ſcriptũ reliquit,
ſe in Hiſpania vidiſſe lateres,ex terra quadam ar
gilloſa,qua opera argentea abſterguntur,factos,
in aquis innataſſe. Plinius eos fieri dicit in vlte-
rioris Hiſpaniæ ciuitatibus Maſsia & Calento,
& quidem è terra pumicoſa,atque hęc ſanè pro-
pter materię leuitatem eueniũt . etenim in aqua
corpus,ipſa leuius ĩnatat:grauius mergitur:eiuſ-
dẽ ponderis nec ĩnatat,nec mergit,ſed ſic ęquan
tur,vt neq; corpus aquę cedat,nec aqua corpori:
quinetiã inſulę quędã, quia earũ materia leuior
eſt aquis, ĩ lacubus innatãt,ſicut ĩ Gatterlebiano
Saxonię arboribus veſtitę: in Dondorfiano Tu-
ringię,quę ſępe locũ mutant.ſed hę paruę.in Al
bionis vero regione,quę nunc Scotia dicitur,ſa-
tis magna,& arboribus opaca fluctuat:quã venti
modo huc,modo illuc impellunt.in Italię regio
nibus plures natãt:in Hetruria vna in Vadimo-
nis lacu:in Tarquinenſi duæ,quæ vt Plinius ſcri-
bit,nemora circunferunt,nunc triquetram figu

ram edentes: nunc rotundam complexu ventis impellẽtibus:quadratam nunquam: vna in Statoniensi:in Sabinis vna in Cutiliç lacu,qui est in agro Reatino: cuius opaca sylua modo in hanc, nunc in illam partem non tantum vento impellitur,sed aura. nec vnquam illi per diem & noctem in vno loco statio est, adeo mouetur leui flatu,vt author est Seneca. in Campania vna in Cæcubo:in Lydia nympharum insulæ, quæ & Saltuares,ad ictus modulantium pedum mouẽtur:quod Plinius scribit.in Aegypti quodam lacu Echemnis insula lucos,syluasq;,& Apollinis grande sustinens templum natat, &, quocunq; venti agunt, pellitur, vt Mela tradit. adde huc cãpos natantes,qualis est in Gallia Narbonensi, non longe à Ruscinone, minuta arundine graciliq; peruiridis: cæterũ stagno subeunte suspensus.id,vt idem Mela,manifestat media eius pars, quæ abscissa proximis ripis, velut insula natat, pelliq; se & attrahi patitur. Cõtra vero in aquis, quæ cum exhalationibus calidis & siccis, vtpote leuissimis permistæ sunt,omnia merguntur:maxime si arserint.tum enim etiam folia adurentes submergunt.quod si prçter ea pestilẽtes fuerint, animantes necare solent, & necatas spiritibus emisis non gestare, sed in profundum accipere. itaq; lacus Aethiopiæ, quoniam, etsi bibitur,accipit folia, intelligitur exhalationes habere non pestiferas, sed ardentes tantum. quod vel ex eo perspicuum est,quia pinguis. bitumen enim ardet in fundo,vapores ardentes ex sese emittens. quidam etiam fluuij, vt scribitur, nullas auras expirãt:sicut Nilus Aegypti, & Anauros Thessaliç:quare Lucanus cecinit,

> Quiq; nec humẽtes nebulas,nec rore madentẽ
> Aera,nec tenues ventos suspirat Anauros.

Et Borysthenes nullum halitum,nedum nebulam emittit, vt Plinius scribit. id autẽ, si verum est,ex aquarum temperatione non videtur prouenire,sed ex alia causa. qua.n.parte fluuiorũ alueis in vado nullæ sunt venæ & fibræ, ea nullas auras expirare possunt. quamobrem Aegyptus, vt quæ ex limo,quem Nilus inuexit,constiterit, quondam non sensit terrç motum:sed postea,vt alibi dixi,sensit: & ab eo tempore verisimile est Nilum, vt cætera flumina, alicubi auras expirare.postremo quædam aquarum vires non modo ab authoribus explicantur,sed ita scribuntur, vt fide careat:quale est hoc ipsum. in Phrygia,non procul à Marsya, duo alij sunt fontes Clæon & Gelon ab effectu Grçcorum nominum dicti.videtur autem alterius aqua ita fuisse acris, vt lachrymas expresserit: non aliter ac cum panem edimus intinctũ in embamma ex secundo thlaspis genere & musto vel vino paratum. alterius contra dulcis ad potãdum:vnde dictus est risum concitare. an vero acris ista aqua fuerit permista cum cadmia, an cum atramento sutorio, vel ei cognato,an cum aliqua alia re fossili,nemo,opinor,ex hoc Plinij scripto,ab omnibus alijs indicijs nudo,poterit conijcere. nec minus simpliciter scribit Mela Pomp. duos fontes esse in vna ex fortunatis insulis. alterum,inquit, qui gustauere,risu soluuntur in mortem,ita affectis remedium est ex altero bibere.

GEORGII AGRICOLAE De natura eorum quæ effluunt ex terra,

LIBER TERTIVS.

HACTENVS de aquarum temperatura & viribus: nunc reliquas earum differentias explicabo: vt omniũ naturas persequi possim. itaq; ex eis quædam sua sponte effluunt ex terra: vt fontanæ. aliæ de eadem hauriuntur,sicuti puteales.aliæ ex aere decidunt:veluti pluuiæ. aliæ consistunt in loco suo naturali: vt marinæ. quædam colliguntur vel partim ex fontanis,partim ex pluuijs, partim ex niue liquefacta, vt lacustres, vt palustres, vt piscinarũ: vel modo ex pluuijs tm̃,modo ex niue dũtaxat dilapsa,nũc vero ex pluuijs pariter pariterq; niue,sicuti torrẽtes.aliquç in suis alueis defluũt: vt riui & amnes:atq; in his aquæ semp succedunt aquis. nec vllç stant,nisi forte in altis fluminum gurgitibus. aliquæ in suis charadris defluunt: veluti torrentes. aliæ fistulis,tubis,fossis ducuntur: vt fontanæ atque fluuiales. aliæ cauernis sustinentur & concluduntur:vt marinæ, lacustres, palustres,piscinarum: quæ omnes cum ventorum vi agitatæ fluctuent huc & illuc, tamen non effluunt.nam quas effundunt & lacus & paludes & piscinæ,eas vel accipiunt continenter, vel semsim colligunt vberiores,quàm vt continere possint.Sed piscinæ siue piscibus, vnde nomen, instructæ fuerint, siue pecoribus, siue hominibus, hoc differunt ab alijs,quòd simul ac nobis collibitum fuerit,earum aquas aut totas, aut multo maxima ex parte de cauernis, tanquam de carcere, emittamus.aliquæ stant conclusæ:nec mouentur, nisi quid in eas delapsum fuerit, aut de eis haustum. sicuti puteales & cisternarum. hæ vero sunt pluuiæ quas canaliculi stillicidijs suppositi,

positi, concipiunt & infundunt in tubos fictiles: qui eas in cisternas contectas deducunt: & quidem ad corporis salubritatem vtilius quàm cæteri. quinetiam Veneti quidam fluuiales, precio emptas, in ijsdem cisternis conseruant. aquarum autem, quę stant, receptacula effecit vel natura per seipsa, vt cauernas maris, lacuum, paludum: vel manus hominum: vt puteos, piscinas, cisternas. eodem modo canales aquarum, quę fluunt aut propria earũ vis effecit. etenim fontanarum vis excauauit venas, suas charadras torrentium, riuorum & fluminum suos alueos: perpaucis exceptis, quos homines foderunt. aut hominum manus eos canales effecit: sicuti fistulas, tubos, fossas aquæ ductuum. igitur aquę quę fluunt, omnes sunt aut fontanę, aut pluuię, aut niuales. quę vero stant ex eis aliquæ sunt corpus siue moles elementi: vt marinę. alię fontanę: sicuti puteales. alię collecticię, de quibus iam dixi. de omnibus autem disseram: sed primũ de fontanis, quę differũt loco in quo solent oriri. nam partim ex montibus, alię ex collibus effluunt, quędã etiam ex campis. quippe fons ex quo fluit Tanais, est in campestri planicie in Moscouia: atq; etiã in campo est fons & Pyrami in Cataonia, & Cayci in Mysia. ex montanis vero locis emanant copiosę: præsertim cum in editis multi & alti montes ita inter se sociati & iuncti fuerint, vt crebras efficiant conualles. at ex collinis mediocres effluũt: ex campestribus, exiles. at radices quidem montium fundunt ex sese aquas perennes: campi, instabiles: colles etiam hac parte mediũ quiddam tenent. veruntamen interdum ex colle, vel campo, qui montium radix est, quanq̃ longe distat, & copiosæ & perennes solent manare. quin, vt quidam sentiunt, aliqua est differentia in montium partibus. nam quæ vergunt ad septentrionem, ex eorum sententia aquas effundũt copiosas: exiles, quæ meridiem: mediocres, quæ ad ortum & occasum. Sed ei differentiæ vt aliquid loci sit in duobus cingulis, κλήματα Græci vocãt, caloris & frigoris moderatione temperatis, ita nihil est in ĩtermedio illo torrido, parum in alijs duobus extimis, qui assiduo ferè gelu & niue obrigescunt. deinde fontanę differunt modo effluendi. etenim aliquæ sensim ac leniter ex venis fluunt: vt pleræq; omnes. aliæ cum magno fragore erumpunt: sicut in Elbogano acidula: quam ideo furiosam appellant, quòd tanto sonitu feratur, vt ad passus centũ, aut amplius resonet: non aliter ac tonitru aliquod remotũ. aliæ deorsum feruntur: vt magna earum pars. quędam exiliũt: vel igitur in loco sicco: sicut feruens aqua fontis in Phlegræis campis, in planicie illa sulfurosa inter Neapolin & Puteolos, quam Græci Vulcani forum nominauerũt: atq; alterius in subterraneis Baiani caldarijs: quarum hæc ad sex, illa ad quatuor cubitos leuatur. vel in flumine: vt in Tepula Boemiæ fluuiolo: in Danubio nõ longe à Buda: in Liri Latij amne: in Mæãdro iuxta Caruram collem: atq; omnibus his locis calidæ. vel in lacu, sicut in medio Macedoniæ lacu nitroso dulcis fonticulus: in medio asphaltite fons qui euomit bitumẽ: in duabus lacunis Volaterranis, quarum fontes & corpuscula quædam egerunt, & emittunt vapores, qui superuolantes aues necãt. vel deniq; in mari: etenim ex vado eius adeo exiliunt, vt & in ipso vaporent inter Italiam & Aenariam, authore Plinio, quæ fuerunt Licinij Crassi, & ad Aradum insulam dulcis per tubum è corijs factum, exprimatur in scapham aquariã, q Strabo explicauit. dulcis quoque, vt idem Plinius cõmemorat, in Gaditano oceano haustus: & in mari ad Chelidonias insulas: &, vt Democritus, qui de aquarum inuestigatione scripsit, in Heraclea Ponti. aliæ tanta vi exiliunt, vt saxa extrudant & eijciant: vt Marsyæ fons in Phrygia ad Celenarum oppidum. aliæ tanto impetu, vt nullum non pondus impactum respuant, sicut fons in Arabia, & alter in Carrinensi Hispaniæ agro: vtriusq; rei author est Plinius. aliquę cõtra in se iniectum absorbent: vt crater in Turingia Tundorfi, qui pagus ad octauum lapidem distat ab Erphurdo: & alter fons in Carrinensi Hispanię agro. partim sorbent quidẽ iniectũ pondus, sed quod sorbuerunt, alibi reddũt: vt Aesculapij fons Athenis, in quẽ immersa in Phalerico reddũtur: & Pellanis in Laconia: in quem, vt aiunt, cum cecidisset virgo aquas haustura, summersa, non extitit, eius vero tegumentum capitis apparuit in altero fonte Lancea. hoc Pausanias in Laconicis memorię prodidit, illud Plinius. quædã quicq̃d leue in eas inijcit, alias vorant, aliàs mox euomunt: sicut Inus aqua. tãta vero superstitio ex causarũ ignoratione mentẽ Laconũ occupauit, vt diebus festis Inus, quę Matuta noĩatur Romanis, in eam farinarum placentas inijcerent: quas si recepisset, in bonis signis haberent: si reddidisset in malis. quod item in Laconicis tradit Pausanias. huius aquæ similem eẽ fontem Paliscorum in Sicilia ignotus Gręcus narrat. aliæ stato tempore purgamenta egerunt: vt Rhodiorum fons in Cherroneso nono anno, quod Plinius scribit. tum aliqui fontes semper abundant aqua, nunquam effluũt, sicut Pyrene in radice Acrocorinthi, vt author est Strabo, quidã ĩtumescũt,

&,cum frigidi ſint,more aquę feruentis in lebe-
te ebulliunt:nec tñ aquas extra labra effundunt,
ſed mox eas reſorbent: vt in Elbogano acidula,
quam inſanam vocant: & fons prope lacum,qui
eſt apud Asbamei Iouis templum in Cappado-
cia ad oppidum Tyana, vt Philoſtratus ſcriptũ
reliquit. quidam exundant feruentibus ſimiles,
ſed effluũt:ſicut Soractis. alij modo intumeſcũt,
modo reſident:vt crater Turingiæ,de quo ſupra
dixi,cumq; eo lacum qui eſt ad radicem montis,
et creſcere & decreſcere aiunt:largus etiam fons
Italis Pluuiana dictus, in Comenſi iuxta Lariũ
lacum,qui vt Plinius ſenior tradit,id ſingulis ho
ris ſemper facit: vt iunior, ter in die. alij pariter
cum æſtu maris augentur minuunturq;,vt vnus
in Gadibus: alter Burdegalæ in Gallia, quem
Auſonius verſibus celebrauit:ſeptem calidi inſu
læ,quæ in mari eſt contra Timauum amnem, vt
ſcribit Plinius. alij contrario modo ſe habent, ac
mare efferueſcens ęſtu:ſicut in Hiſpania putei in
ripa Bætis oppidi: & vnus in Hiſpali.ad maris
enim acceſſum minuuntur, ad receſſum augen-
tur. eadẽ natura fonti, qui Gadibus eſt delubro
Herculis proximus,vt Polybius tradidit.ſed Pli-
nius eum modo Oceani motibus conſentire ſcri
bit, modo ab eis diſſentire. quidam pariter cum
fluuijs augẽtur decreſcuntq;:vt Agriæ in Lycæo
Arcadię monte cum Hiſtro, ꝙ Pauſanias literis
mandauit: & Inopus in Delo inſula cum Nilo,
quod Plinius.quidam per ſeſe,non cum æſtu ma
ris,neq; cum al quo fluuio alias exuberant, alias
deficiunt:ſicut fons in Tenedo inſula,quem ſem
per à tertia noctis hora in ſextam ab æſtiuo ſolſti
tio exundare autor eſt Plinius.& in Dodone Io-
uis fons meridie ſemper deficit: qua de cauſa,in-
quit Plinius, Anapauomenon vocãt. mox incre
ſcens ad medium noctis exuberat. ab eo rurſus
ſenſim deficit:& Padi fontem medijs diebus æſti
uis,velut interquieſcentem ſemper arere,etiam
Plinius ſcribit. in Latio quoq; Anagnię fons To
phanus hyeme, cũ Fucinus lacus glaciatur, ſic-
cus eſt:alijs anni temporibus magnam aquarum
vim effundit: quibus acceptis permultum Liris
augetur,quod vel hodie videre licet.ſimiliter pu
tei,diſtantes ab Aſcanio lacu circiter centum ſta
dia,hyeme ſiccari,ęſtate vſq; ad labra repleri ſo-
lent, vt eſt apud Græcum ignotum. quinetiam
Scatebra fluuius in Caſinate abũdantior eſt ęſta-
te.at in Cydonea inſula ante Lesbum fons cali-
dus,vere tm̃ fluit: vtriuſque rei autor eſt Plinius.
alij ad multum tempus ceſſant effluere, deinde
rurſus emergunt:quod ad Arcadiam Cretæ op-
pidum accidiſſe Theophraſtus ſcripſit. quidam

D magnis ſiccitatibus exareſcunt:quod multis con
tigit anno Friderici tertij trigeſimo quinto, vt
annales loquuntur:& nuper Caroli quinti vige-
ſimo.quidam alio atq; alio loco aperiũtur: ſicut
in Reatino fons Nemenię appellatus. in aliqui-
bus locis noui aperiũtur:quod ad Erineon aſpe-
rum Troię locum,et iuxta Magneſiam accidiſſe
Theophraſtus autor eſt:in Caria circa Idimum
vrbem Seneca. idẽ ab hinc duo & viginti annos
accidit in Hildes heimio ad Haſdam pagum.qui
fons cum erumperet,totam vicinitatem ſulfuris
fœtore compleuit.in aliquibus locis noui fontes
aperiuntur,ſed mox rurſus deficiunt: vt qui nu-
per effluxit ex montibus vicinis Scarpariæ, oppi
di in valle Mugellana,quæ eſt in Apennino,ſiti.
alij, cum diu fluxerint, deficiunt: vt ex quibus
Homeri tempore partim Scamander oriebatur.
E ſic etiam calidæ Tripergulanæ ad lacum Auer-
num nuper propter terręmotũ defecerunt. qua-
litates pręterea fontanarum mutãtur.ſunt enim
quę ſingulis diebus ex calidis frigidę fiunt,viciſ-
ſimq; ex frigidis calidæ: vt in Cyrenaica prouin-
cia,quod multi autores ſcribunt, Solis fons me-
dia nocte feruet, mox ſenſim tepeſcit: dein ad
primam lucem friget,atq; quo Sol magis attolli
tur,eo fit frididior, adeo vt meridie rigeat: tum
rurſus paulatim tepeſcit: dein ad primam no-
ctem calet, ac quo magis illa progreditur, eo
fit calidior, ſic vt iterum media ferueat. Simili-
ter fontanarum ſapor mutatur. nam idem So-
lis fons ſingulis diebus, vt ad medium diem fit
frigidus,ita dulcis: vt ad mediam noctẽ calidus,
ita amarus. tum etiam fontanæ oriuntur in ca-
uernis terrę,atq; incluſę in cuniculis,tanq̃ in tu-
F bis,per longum ſpatiũ in tenebris fluunt,anteaq̃
effluant in lucẽ: ſicut in montanis locis ad Am-
bergam,clarum Norici ciſdanubiani oppidum:
vbi,quia cuniculus deſertus, & prope ruinis in-
terclusus,palàm ante oculos omnium eſt,nuper
quibuſdam in mentem venit inueſtigare & ſcru
tari montem effoſſum.itaq; multi numero con-
iurati in cuniculum irrepentes inueniunt ſpelũ-
cam altam & amplam:atq; in ea riuum ſatis ma-
gnum:vt omnino fabula non ſit,quanq̃ Senecæ
videtur eſſe,quod ſcripſit Aſclepiodotos:Philip
pum Macedonum regem permultos homines,
gnaros rei metallicæ,demiſiſſe in metallum ve-
tus & deſertum,vt penitus perſcrutarentur eius
venas,& vtilitatis fructum, quẽ præbere poſſet:
illosq; lucernis vſos,cum metallũ multis diebus
longius obijſſent, vidiſſe magnos amnes,& im-
mania aquarum receptacula.quid?quod geogra
phi narrãt in Corycio,nobili illo Ciliciæ ſpecu,
ex

ex ingenti fonte oriri fluuium , cuius aqua pura & clara ſit,nec tamen longe fluere,ſed iterum ſe cuniculo condere.qm̃ vero Ambergia ſpelunca eſt in ꝑcelſo loco,riuus ſine dubio ĩ fontes diffuſus erũpit. at amnis ſpecus Corycij ex terra non fluit in lucem:ſed, vt author eſt Strabo, occulte exonerat in mare:vt etiã fluuius qui fluit in montanis Suedorum locis,quę Schula vocant : cuius currẽtis murmur auditur,effluere videtur nusq̃. verum de his ſatis: nunc de riuulis qui ex fontibus oriuntur,eſſet dicẽdum, ſed prius paucis dicam de aquis putealibus. nam etiã ipſæ ſunt ſubterraneæ, & quodam modo fontanæ : ſed differũt ab ipſis, vt dixi.etenim hæ ſua vi aperiunt terram,& ſeſe effundunt : illæ ſub terra latent, nec eo in loco effluunt . attamẽ, vbi fontanæ deſunt, puteos fodere, & de ipſis latentes illas aquas ſolemus haurire.magni autem refert,quali in loco fodiatur puteus.plerũq; enim ex terris,& arena, ac ſabulo ſoluto,aquæ ſcaturiunt exiles:atque ex iiſdem omnibus inſtabiles:exceptis terris ſpiſsis, quarum aquæ certiores, præſertim cum fuerint diuerſi coloris, aut totæ nigræ, vel totæ glaucæ. at ex glarea emanãt mediocres & incertę:ex arena carbunculoſa & ſabulo maſculo copioſæ & bonæ ſpei:ex canalibus qui vagantur per ſaxa, in primis nigra, glauca, rubra, vberrimæ & maxime perennes . deinde quæ ex putei lateribus effluunt,ſi nondum alte fuerit effoſſus,fermè ſunt incertæ:ſin alte,ſtabiles.magis vero ex vado putei exiliunt perẽnes . etſi autem puteales æque ac fontanæ qualitatibus differũt:tamen ex terra rara,arena molli,ſabulo ſoluto effluunt limoſæ,ſaporis non boni,graues:ex terra ſpiſſa, arena carbunculoſa,ſabulo maſculo,toſo,ſilice,ſaxis maxime duris,purę, dulces,leues.quinetiam ex lateribus putei non alte emanantes tepidę ſolent eẽ: alte,frigidæ.ex vado item exiliunt rigentes.nam etiam fontanæ quæ ex monte & colle effluunt, frigidæ plerunq; ſunt:quę ex campeſtribus locis, tepidę:niſi longius ex mõte aut colle, eo fuerint altius ſub terra deriuatæ. tum enim mõtanarum ſeruant frigus . Hactenus de putealibus aquis. quos vero fontium riuulos terra effundit, eos recipit vel aliquis fluuius ĩ alueum ſuum: vel in cauernam aliquis lacus,aut aliqua palus, aut mare ipſum. at fluuijs quibuſdam exiguus eſt fons : ſicut Salæ,& Miſenorum Muldę: quorum vterq; oritur in Suditis montibus . aliqui immani ore aperto exeũt:vt Eneſus in Norico ex monte Flacha,& Euphrates ĩ Armenia maiore ex Niphate,atq; etiam is qui in Balborno oppido Veſtophalię ortus, tantam aquarum vim effundit, vt ſex rotas ad molendum frumenta fabricatas,verſet:ſed mox extra oppidum influit in Lupiam. quidam magnum habẽt fontis gurgitẽ: in quem plures venę,& quidem impares,tantas effundũt aquas,vt in eis mox vbi cœperint effluere, naues curſum poſsint conficere:vt Clitumnus in Vmbria.alij vnum habent fontem : ſicut Danubius, Rhodanus,Padus.alij binos: vt Rhenus in Alpibus Lepontijs, & in Suditis montibus Mœnus: cuius riuulus eſt ſuperior ruber,inferior albus dicitur,quidam ſinduntur in duas partes, rurſusq; in vnum cõfluunt,vt Danubius perſępe in Pannonia inferiori:Saus ſemel atque iterum, vbi ex Alpibus Carnicis in eiuſdem Pannoniæ campos efluxit:& Anio, anteaq̃ Tiburi ſe pręcipitat, dilabitur:mox in valle in vnum cõcurrit. quidam ſindũtur in plures partes, nec vnquam in vnum rurſus confluunt, ſicut multi ex his qui in mare exonerãt:etenim ferè maximi quiq; aliquot fluminibus,atq; his quidem vaſtis interdum euoluuntur ĩ mare:vt Rhenus in Oceanum Germanicum tribus,quorum tertium cum Moſa commune habet:Danubius in Pontum ſex:Padus in mare Adriaticum ſeptem: Indus ſimiliter ſeptẽ: Ganges quinq;,vterque in Oceanum Indicum: Nilus ſeptem celeberrimis & maximis : partim in paludes exonerãt:ſicut Tanais : gemino enim ore in Męotin infunditur.atque ea palus multos alios amnes recipit.quoſdã ebibunt lacus:vt Iordanem aſphaltites, quem multo ante reddit lacus Tiberiadis.aliqui contra oriũtur in lacubus: vt Alla in Elbingo Pruſsię:Alza in Chimo Norici:Medoacus & Oxus,vterq; in lacu ſui nominis. hic apud Mardos : alter in Tauriſanis Alpibus:Rhyndacus in ſtagno Artynia iuxta Miletopolim,vt Plinius author eſt. lacus etiam multos amnes acceptos reddunt:ſicut Amram lacus ſui nominis in Vindelicia : Atacem Rubreſus in Narboneſi prouincia : Rhodanum Lemanus in eadem.in Italia vero Abduam Larius, Ticinum Verbanus,Minciũ Benacus, Ollium Seuinnus, Lambrũ Eupilis, Martiam Fucinus, vt Plinius tradit : Nilum lacus Aethiopiæ, vt Mela Pomp. quoſdam amnes duo pluresue lacus & accipiũt & reddunt : vt Rhenum Acromus & Venetus: Tigrim Arethuſa , Thopites , Chaldaici lacus : Strymona ſeptem,anteaq̃ dirigat curſum.maximi autem amnes priusq̃ ſe effundunt in mare, crebris fluuijs augentur: verbi cauſa, in Germania Albis multos accipit,Rhenus plures, quàmplurimos Danubius.Sed ĩter eos Albis magnos duos in Boemia, Muldam dico & Egram : tres in Saxonia,Mildam,Salam, Hauelam . Rhenus

quinq; admodum claros, Necarum, Mœnum, Mosellam, Lupiam, Mosam. Danubius celebriores cæteris Lycum, Oenum, Araboné, Draum, Tybiscum, Saum. tum aliqui fluuij recto alueo defluunt. aliqui sunt flexuosi: vt Mæander: crebris enim, ĩquit Plinius, ita sinuosus est flexibus, vt sæpe credatur reuerti: ex quo etiã nomẽ apud Græcos inuenit. quidam modo se in stagna fundunt, modo in angustias resorbent, sicut Ana Hispaniæ, & Rhoda Galileæ. quidam sua sponte mutant alueum: vt Caycus amnis Mysiæ, & qui in eum influit Mysus: quẽ vt Ouidius, & capitis pœnituit. alijs hoĩum manus nouum effecit alueum, quo modo Nerone III. Valerio Messala Coss. L. Vetus, quem exercitui præfecerant, in Gallia ex Mosella nauigabilem alueum perducere in Ararim est aggressus: & Carolus Imperator, cognomento Magnus, in Germania ex Regneso in Almonem. hic vt ex Rheno ꝑ Mœnum, Regnesum, fossam, Almonem in Danubiũ nauigari possit: ille vt ex Rhodano per Ararim, fossam, Mosellam in Rhenum. vtq; alterius opera Oceanus Germanicus & Pontus inter se nauigabiles fierent: alterius mare occidentis & septẽtrionis: vterq; difficultatibus itinerum mederetur. sed L. Veterem ab hoc tanto, tamq; vtili conatu deterruit Helius Gracilis Belgicæ legatus, vt Tacitus scribit: Carolum qui totã ęstatem in opere contriuerat, repulerunt immoderatæ autumni tempestates, vt accolæ perhibent. eius rei manifesta extãt vestigia, cũ in alijs locis, tum Visseburgi. deinde alij præcipitant ex altissimis rupibus, cataractas Græci vocant, Rhenus quidẽ duos ĩsignes habet: superiores circiter mille pass. infra Schafhausam: ĩferiores ad Laufenbergum: Nilus itẽ duos, maiores in Aethiopia, minores supra Syenen: vbi in vastam altitudinẽ ruit tanto cum sonitu, vnde Catadupa noĩantur, vt astãtium aures oĩno hebetes reddat. in Pamphylia quoq; Cataractes fluuius ex ea re nomẽ reperit. & Euphratis cataractæ sunt in Tauro mõte. atq; etiam aquæ per saxa præcipites deuoluuntur in Guarceno Campanię: in Norico Enesus, in Germania ex Meliboco mõte Ilsa fluuius. simili modo in Noruegia riui ex altissimorum montium lacubus, quos permeant, magno cũ fragore deijciuntur per scopulosa & abrupta: non secus ac in Hyrcania fluuij. quod autẽ Eudoxus de his fluuijs scriptum reliquit, non est verę narrationi simile, sed fabulæ. quamobrem idipsum recte Strabo numerat in his quæ sunt contra opinionem oĩum. quin Anio ex Tibure, in præcelso monte sito, è regione Sybillini templi pręcipitat in vallem tanto impetu, vt densi vapores, magni fumi assimiles, ex eius aquis excitentur. alij, etsi nõ habent cataractas, tamen sunt rapidi atq; violenti: vt Arar, qui labitur de Heluetiorum montibus: Athesis qui de Rheticis: Draus qui de Noricis. quidam placidi sunt, tardeq; & leniter fluunt: sicut Phasis, Cydnus, Enipeus, Bragadas. sed pleriq; omnes qui incitati & violenter ferũtur, cum longius in camporum planiciem deuenerint, ꝗ iam ex altioribus locis non delabuntur, & salebris ac tenijs vacant, sedati & placidi fluunt. ad hæc fluuij se cuniculis cõdunt vel in partem, vel in totum. pars Rheni subit vada circiter quatuor millia pass. ab arce Cauba, & rursus emergit anteaq̃ deueniat Bonnam: item pars Danubij absorbetur apud Greinam oppidum Pannonię superioris: quo in loco maximum à naufragio periculum est. toti autẽ fluuij in profundum terræ aguntur multis in regionibus: in Hispania Ana: in Alpibus Padus, qui, vt Plinius scribit, ĩ Forouibiensium agro iterum exoritur: Martia aqua postq̃ transijt Fucinum lacum, quæ, vt idem author est, in Tiburtino se rursum aperit: Timauus in campo Aquileiensi: Erasinus in Argolica: Eurotas & Alpheus in Arcadia: quorum aquæ commiscentur, & ad viginti stadia commune habẽt flumen, deinde condunt se in voraginem, atque Eurotas rursus emergit in Lacedæmoniorum agro, Alpheus ĩ fontibus Megalopolitidis, quod in Arcadicis Pausanias memoriæ mandauit. In Asia vero Cadmus specu mergitur, non longeà Laodicea: Pyramus ĩ Cataonia: Lycus in ora subiecta Libano: Orontes in Syria, in Medis Eulæus mox ab ortu. atq; etiã in Arabia fluuij conduntur, vt Strabo scribit. alij subeunt arenas: vt Aristobolus in Sogdiana, Arius in Aria, Nilus in Aethiopia. aliqui subeũt paludes, veluti Bimma circiter lapidem tertium ab ortu. oritur vero ad Rauam pagum in Luneburgensi ericeto. sed is post decẽ millia pass. rursum emergẽs propter Rotenburgã arcem ditionis Bremẽsis fluit. quidam subeunt vada maris, sicut Alpheus, de quo iam dixi, in maritima Elidis ripa. etenim in eum iacta in Arethusa fonte Syracusano reddũtur ex scriptorum, non poetarum tãtum sententia: tametsi Strabo eum in mare influere asserat. similiter ac Alpheus maris vada subit fluuius ĩ Ionia, cuius fons est in Mycale monte: subter medium enim mare cęco alueo penetrans, exit rursus iuxta Brãchidas ad portum Panormum, vt in Eliacis Pausanias tradit: alij occurrentem montem subeunt, subterq; lapsi à latere eius altero erumpunt: quõ Tigris per Taurum ꝑmeat & transit.

aliqui

aliqui à ſummo ad imum perfindunt altisſimos
A
montes:vt Pyramus eundẽ Taurum . poſtremo
aliqui ſtatis diebus augẽtur, & per terras ſpaciati
eis fœcunditatẽ dare ſolent, ſicut Nilus Aegy-
pto,Euphrates Meſopotamiæ,Indus regioni ſui
nominis.qui,vt M. Tullius Cicero ſcribit, non
aqua ſolũ agros lætificat & mitigat, ſed eos etiã
conſerit.quidam ad aliquod tẽpus ceſsant,dein-
de rurſus fluunt:vt Symethus in Sicilia, qui per
Catanã fluit:& amnis qui medius inter Arceam
& Raphaneã Syriæ vrbes curſum tenet, modo,
vt author eſt Ioſephus,pleno defertur alueo, re-
pente deficit,& ſex dies continuos ſiccũ tranſi-
turo prębet alueum:ſeptimo die iterum exortus
abũdat aquis,atq; ex eo die, ſacro Iudęę gentis,
Sabbaticus noĩatur . Hactenus de fluuijs . aquę
p̃terea ducũtur in oppida fosſis tam patentibus,
q̃ tectis,atq; etiã fiſtulis metallicis, tubis ligneis,
B
fictilibusúe. foſsarũ ſtructuram è ſaxis eſse vtile
eſt & ad operis diuturnitatẽ, & ad aquarum pu-
ritatẽ:maxime ſi ĩtus vndiq; tali maltha, qualem
in Romanis aquęductibus,caſtellis, piſcinis cer-
nere licet,fuerint oblita.nã tigna, quia putreſcẽ-
tia dilabuntur,vitiant ſtructuram.fiſtulæ aũt me
tallicę manent perennes.& quidẽ laminas plum
bi in fiſtulas curuare vetus eſt, ac maiorũ exem-
plo multis in locis vſitatũ:ęreas,recens,nec adeo
tritum.quæ tñ longiori durant tempore,q̃ plum
beę:ſed minus ſunt vtiles,vt dicam poſtea.quin-
etiam ex ære fiſtulæ funduntur. ſequũtur tubi li-
gnei in quos cauantur in quibuſdam regionibus
abietes & piceaſtri : in quibuſdam pinus, piceæ,
alni.hę enim arbores cum in corpore habeãt plu
rimum aeris & ignis, minimum aquæ & terræ,
humorem in ſe recipientes durãt: & diutius cer-
C
te ſi in locis vdis obrutæ,extra quoq; humorem
combiberint.tales autẽ tubi inter ſe connectun-
tur orbibus ferreis,vtrinque acutis . at fictiles ita
cõmiſſuris finguntur,vt ſemper ſuperior intret
in inferiorem.qm̃ vero ſunt fragiles , duos digi-
tos craſſi formantur. ac quidẽ Roma præter cæ-
teras vrbes aquęductibus nobilitata fuit:etenim
in eam operibus magnificis atq; præclaris perdu
ctæ ſunt Martia,Claudia, Virgo, Iulia, Tepula,
Appiana,Alſietina, Cumina, Sabatina , Adria-
na,Antoniniana,Seueriana,Alexãdrina,Algen
tiana,Antiqua,Damnata,Anio vetus,Anio no-
uus,vt Iulius Frontinus, & Sext. Rufus, alijq́ue
ſcriptores memorię prodiderunt.de diuerſis au-
tem aquæductuum canalibus hoc in loco dicere
non eſt prorſus alienum à propoſito, quod ali-
quam in aquis varietatẽ hinc exiſtere videmus,
vt poſtea explicabo . nunc anteq̃ ad lacus & pa-
ludes veniam,de pluuijs dicturus ſum. nam lacu
ſtres & paluſtres partim ex eis & niue liquefacta
colliguntur,atq; ipſę oriuntur ex vaporibus tam
terræ madidæ,q̃ calefactæ aquæ,vt minus etiam
alienum ab inſtituta ratione ſit, earum quoque
naturam explicare.itaq; ex pluuijs aliæ ſunt ſim-
plices,quæ crebrius decidunt:alię miſtæ,quę ra-
rius.atq; hæ differunt inter ſe qualitatibus, ſicut
fontanæ.nam cum imbres frigidi, aut tepidi ſæ-
pius decidant,interdum in calidisſimis regioni-
bus coguntur calidi,cui rei hi faciunt fidem,qui
nuper ſuas nauigationes literis mandarunt.cum
dulces,aliquando ſalſi,q̆ ter accidiſſe in Boſpho
ro ſcribit Plinius,eoſque necaſſe frumenta.aliqñ
nitroſi:quales,vt idem tradit, Nili rigua amara
fecere.cum ſine odore,interdum fœtẽt:vt etiam
nebulæ alias fœtent, alias ſine odore ſunt . tales
autem imbres gignunt vapores cum halitibus
permiſti.nec mirum pluuias miſtas cogi, cũ an-
nales loquãtur ſæpe ſuccos albos,in cãdido ſub-
uirides,rubros effluxiſſe:quos ipſi & prodigiorũ
ſcriptores lactis,olei,ſanguinis imbres vocãt. vt
autem maiorem fidem habeam⁹ annalium mo-
numentis,facit res illa decantata,quæ patrũ me-
moria ĩ Sueuis accidit. aer enim ſtillauit guttas,
quæ lineas veſtes crucibus rubris, quaſi ſangui-
neis,imbuebant.quid,q̆ ijdem annales narrant,
non multo minus ſæpe terra & luto pluiſſe? cer-
te hic Kempnicij vndecimum ab hinc annum,
menſe Septembri , effluxerunt imbres, ſic cum
terra lutea commiſti,vt ea pasſim plateas , ſilice
ſtratas,videremus conſperſas. Satis de pluuijs
diuerſis:nũc ad lacus & paludes abeo. quę aqua-
rum collectiones differunt inter ſe. nã lacus ma-
gnam vim & copiam aquarum habent, paludes
exiguam,et minime profundam.cum autem la-
cus & creſcant minuanturq́;, vtpote qui & fon-
tes & riuos & amnes accipiant emittant úe,ſal-
ſus in Cappadocia,& nitroſus in Macedonia , è
cuius medio ſemper exilit dulcis fonticulus, ne-
que augentur,neq; manifeſto aquas effundunt.
nec vllæ aquæ ex lacu Latij,qui eſt ad Dianæ lu-
cum,effluũt in eo loco,in quo eſt ſitus:verũ lon-
ge ab eo emergunt.ſed Fucinus interdũ ad mon
tana creſcit : interdum adeo decreſcit , vt merſa
prius aquis loca ſiccentur,& ad agricolationem
fiant apta : vt Strabo ſcribit, qui horũ ferè oĩum
author eſt.at fide carebit,qđ Iuba tradit,in Tro-
glodytis lacũ eẽ,qui ter die fiat amarus,ſalſusq́;,
ac deinde dulcis:totiesq́ue etiam noctu. paludes
autem aliquando accipiunt riuos,amnes rarisſi-
mę.plurimę ſunt in ea Germaniæ parte, quę ver
git in Oceanum,ſicut ĩter Albim & Viſurgim,

in qua regione quondā habitarunt Cauchi maiores, nunc à Saxonibus incolitur: & inter Visurgim & Rhenum: inter quas nobiles illæ sunt ad quas Varus cū duabus legionibus est cæsus. sed ne abeam longius, q̃ instituta ratio postulat, reuertar ad aquas, earumq; vires persequar. igitur simplex aqua est, vt dixi, pura, sui coloris perspicua, sine sapore, sine odore, tenuis, leuis, qualis expetitur ad vsus vitæ multiplices: eam enim & solam potamus, vtpote periucundam gustui, & cum vino mistam: in ea coquimus obsonia: ea corpus lauamus: ea medicinæ vsum ꝓbet: quanq̃ hoc cum mistis cōmune habet. atq; eadem cito calefit, citoq; vicissim refrigeratur: celeriter in ea vis ignium percoquit obsonia: parua eius moles vinum potest temperare. cum contra tarde plerunq; calefiat mista, tardeq; refrigeretur: tarde vis igniū in ea percoquat obsonia: maior ipsius moles temperat vinū. simplicis autem duę sunt species. vna est modice frigida, quā per medicos, qui optimam, vt est, dicunt, licitū erit ἔυπεψον, id est facilem ad concoquendum appellare: quādoquidem alteram quæ immoderate frigida est, etiam ἀπέραμνον, id est crudam, siue difficilē ad concoquendum vocant: Hippocrates durā, philosophis vero naturam aquarum, quomodo per se habeant considerantibus illa cocta appellabitur, quòd mitis calor subterraneus eam coxerit: hęc cruda ob contrariam causam. multum autē etiam ipsę inter se differūt: etenim primo modice frigida, tenuis est & leuis: prægelida, crassa & grauis. qualis cum hyeme sit aqua optimorum amnium, eo tempore maiora & grauiora ferunt onera, q̃ æstate. tum illa modice frigida & celeriter pręcordia transit descenditq;, & facilis est ad concoquendum, & alimentum vehit, cū in partes corporis diuiditur & modificatur: atq; ideo eius potus est salubris. pręgelida vero contra diutius hæret in præcordijs: ventri grauis est: fluctuationes eiusdem efficit, facileq; corrumpitur: atq; adeo ipsius robur resoluit, vt cibos ęgrius conficiat: in flatus pręterea mutatur: atq; ita ventrem inflare consueuit. nec magnopere vtilis est ad alimenti distributionem. & iccirco eius potus minus est salubris. sed vt fiat salubris, decoquatur. quo sanè modo id quod ei à natura denegatum est, per nostram operam aliquo modo consequetur: id est cruditatē, ex nimio frigore obortam, deponet, deinde cum iterum refrigerata fuerit, vtilius bibitur. etenim propius ad naturalis illius salubritatē bonitatemq; accedit. tametsi vero ex his diuersis pręcordiorum & ventris affectionibus, quarum plerasq; sensu bibentes per cipimus, crudam à cocta certius secernimus: tū Rufus Ephesius, et Galenus Pergamenus, alijq; medici eos secuti, notas quibus idē videtur fieri posse, apponunt. quę partim cum experientia & ratione conueniunt: partim ab eis dissentiunt. prima est: aqua quę cito calefit, citoq; refrigeratur, bona est: quæ contrario modo se habet, mala. quod signum cū experientia cōsentit. etenim cocta siue fontana fuerit, siue putealis, siue fluuialis, siue pluuia, siue deniq; aliqua alia diu talis esse possit, celerius calefit refrigeraturq;. cruda vt mista etiam ex quocunq; genere fuerit, cōtra tardius. nec ab experimento dissentit ratio. nam coctę minus frigidę, & magis tenues sunt crudis: atq; ideo citius calefiunt & refrigerantur. altera nota est: aqua quæ æstate frigidior existit, hyeme calidior, bona est. quę nota in putealibus & fontanis iugibus tantummodo locum habet: in alijs quę perennes non sunt, non habet: vt nec in fluuialibus & pluuijs. hę enim plerunq; ęstate videntur esse calidiores, frigidiores hyeme: attū ex fluuialibus non paucę sunt bonæ, ex his quæ de cœlo veniunt plurimæ, quod etiam inter medicos constat. sed cū & fontanę & puteales, non simplices solum, sed mistæ quoq;, quæ frigidæ sunt, pręsertim vero medicatæ, ita sese habeant, hęc nota cōmunis est. quare proprium significare non potest. igitur ea non possumus iudicare de bonitate fontanarum & putealium simplicium. tertia est: cuius aquæ fons è saxis erūpit in septētriones, solemq; à se auersum habet, ea cruda est, & hęret in præcordijs, ac tardius calefit refrigeraturq;. at cuius fons erumpit in ortum, & per tofum aliquem, aut terram puram colatur, celerrimeq; calefit & refrigeratur, ea optima est. quę prorsus vera non est. etenim quòd aqua vel cruda ex altissimorum montium radicibus effluat vel cocta, vel tepida, vel calida, sol in causa non potest esse. nam eius calores tam alte nō penetrant in terram, vt aquam calefacere queant: quemadmodum in libris De ortu & causis subterraneorum dixi. q si sol in causa non est, mundi partes nullo modo esse possunt: vt quæ ipsius gratia tales aquas effundere videātur: sed potius subterraneorum frigus, calor, incendia in causa sunt. etenim si frigorum vis acrius incumbit in aquam, cruda emanat: sin mitis ille terræ calor, cocta: sin incendia, vel calida, vel tepida, vel saltem corrupto colore, sapore, odore. itaq; palàm ante oculos est omnis generis aquas alibi in ortum erumpere, alibi in occasum, alibi in meridiem, alibi in septentriones. igitur Galenus hac notæ particula quod proposuit, non effecit. ve-

rūtamen

runtamen in regionibus,caloris & frigoris moderatione tpatis, & citra æquinoctialē circulum sitis,calor solis aquas q̄ crudę è montibus erumpunt in aerē,vbi aliquantū cursu ad ortū profluxerint,coquit,minusq́; frigidas efficit:atq; etiam nonnihil eas q̄ ex mōtibus non erūpunt, sed sub terra,nec tamē alte,manantes,eosdem cursus ad orientem currunt longis spacijs, anteq̄ ex loco campestri vel collino exeant.quæ aūt crudæ septentriones versus fontes aperiunt, quales è montibus effluunt,tales,quia solem à se auersum habent,longiore tractu manēt.attamen vbi discesserint à locis montanis,etiā solis caloribus proficiunt aliqd,minusq́; frigidæ fiunt.quæ vero crudæ erūpunt meridiem versus,hę, quia sol eas interdiu semper calfacit, breui transeuntes spacio coquuntur.verum quæ crudæ occidentem versus aperiunt fontes,hæ,quia post meridiem tantum calefiunt,longiore tractu, q̄ quæ in ortum fluunt,cruditatē tenent:tn̄ vbi longius à montanis locis discesserint, quia eas similiter atq; illas quę fluunt in orientem,sol exoriens calfacit,magis inueniuntur coctæ. atq; eodem modo se habere riuos & amnes regionū temperatarū, quæ vltra æquinoctialem circulum sitæ sunt, ex solis cursu conuersioneq́;, & terræ forma atque eius partium situ intelligimus. Sed quales eorū aquæ hic sunt in septentriones vergentes, tales illic in contrariam mundi partem.at in calidis regionibus,quia ardores solis aquas vehementius calefaciunt,vbi ab ortus sui loco longius discesserint, non modo cruditatem deponunt,sed calidiores quoq;,q̄ vt homini sit vtile ac salubre fiunt:ac vero etiam nonnihil salsæ. contra in frigidis regionibus quę erumpunt,et fluunt ad meridiem,vix æstate efficiūtur coctæ:præsertim si vtrinq; montibus septæ fuerint:vere & autumno.magis vero hyeme crudæ manent. quæ autem coctæ erumpunt & manant ad septentriones: vix æstate seruant bonitatē suam : reliquis anni tpibus crudæ fiunt.igitur hoc modo de aquis riuorū & fluminum iudicaturus considerabit primo locum per quē fluunt, cāpestris ne sit, an vtrinq; montibus septus,an altera parte tm̄. deinde mundi partem ad quam fluunt,ortus sit,an occasus: septentrio, an meridies.tum regionem,temperata ne sit, an calida,an frigida.deniq; anni tempus, ver sit, an æstas,an autumnus,an hyems. hæ.n.circunstantiæ magnam vim habēt & immutandi aquas, & tales cōseruandi,quales ex terra emanant. vt aūt ex montibus diuersæ aquæ erūpunt,ita etiam ex collibus & campis,si perennes fuerint. tales vero in montibus atq; altioribus locis ortæ sub ter-

A ra plana manantes currunt longis spacijs anteq̄ ex loco vel collino,vel campestri exeant. atq; hę ipsę si altius sub cāporum planitie manarint, tales sunt,cū erumpunt,quales cum orirentur,fuerunt : nisi eas in medio illo spacio subterraneum quiddā immutarit.sin non alte,eas crudas etiam solis calores alijs atq; alijs in regionibus, & anni tēporibus plus minusúe coquere possunt.at quæ aquæ nō perennes ex collibus vel cāpis effluunt, hæ ex pluuijs,non alte in terrā delapsis, tantummodo collectæ,quod ad frigus & calorem pertinet,permultū & regionū qualitates & anni tempora sequuntur. Sed de his satis:redeo ad alteram notę particulam.tofus & terra pura,si spissa fuerit,aquas faciunt puras:colando.n.continent id qđ cū eis permistū est. terra īsuper pura aquas ita nō inficit vt salsa,nitrosa,aluminosa, & istius generis aliæ.at neq; tofus,neq; terra coctas effice-

B re potest:et vt frigus saxorum faciat crudas,tn̄ ex eis non raro effluunt coctæ,tepidæ,calidę.igitur Galenus ne hac quidē particula ad priorem adiuncta, quod vult efficit. non.n.sequitur, vt ea aqua quę è saxis erumpit in septentriones,cruda sit:hæreat in pręcordijs:tardius calefiat refrigereturq́ue.nec etiam sequitur,vt quę aqua erūpit in ortum,& per tofum,aut terrā puram colatur, ea optima sit.quod aduertens idem Galenus, recte adiecit:& celerrime calefit refrigeraturq́ue. quæ aūt talis est,in quācunq; mundi partem è monte erūpat,tenuis est, leuis, modice frigida,i. cocta: atq; iccirco oī ætati optima.quæ vero non est talis,simplex tamen, crassa est,grauis, præfrigida, hoc est cruda,atq; iccirco nō tam bona. tantum de notis quibus medici simplices, modice frigi-

C das,à præfrigidis secerni posse putant. oīs autem simplex humectat & refrigerat corpus. sed cruda idipsum magis refrigerat q̄ cocta.at ex mistis medicatæ pleræq; oēs calfaciunt & exiccant. de quibus supra copiose dixi,vt etiā de noxijs & pestilētibus.quare his omissis pergam, vt cœpi, de aquarum quas potamus,salubritate differere.igitur saluberrimus est potus aquæ fontanæ recentis,si talis fuerit,qualē definiui ; atq; oīno fontana pręstat puteali,q̄ ꝑpetuo ī motu sit, sua sponte effluens ex terra:cum putealis in ea stet cōclusa,nec nisi ingenio & opera hoīum extrahatur. quare crassior est,potaq́; minus humectat escā: minus in partes corporis alimētum vehit: ęgrius ex renibus & vesica profunditur:attamen magis apta fit ad potādum,si crebro hauritur. tū enim, quia semper aqua succedit aquæ, & fluit quodāmodo,& recēs ex puteo tanq̄ ex fonte hauritur. riuorum autem & amnium aquæ aut semper

similes

ſimiles manent fontanis, ex quibus colliguntur, aut aliquandiu eis ſimiles manẽt, deinde ex ipſis modice frigidę & tenues à naturali bonitate degenerant, & valde frigidæ fiunt ac craſſæ: crudæ vero meliores euadũt, hoc eſt, modice frigidæ & tenues fiunt. Sed vt quæ ſimplices effluunt, tales maneant: aut quæ compoſitæ effluunt, ſimplices fiant, neceſſe eſt, vt riuorũ & fluminũ aluei conſtent ex terra pura, nulla mala qualitate infecta, ſpiſſa: vel ex arena dura, vel ex ſabulo maſculo, vel ex lapide ſaxoúe, quibus ſimiliter neq; ſapor, neq; odor malus eſt. nã bonitatem deperdunt, ſi aluei fuerint aut ex terris impuris, maxime vero cõmiſtis cum ſuccis concretis: aut ex terris raris, aut ex ſucco concreto, aut ex arena molli, aut ex ſabulo ſoluto, aut ex lapidibus vel ſaxis aliqua mala qualitate infectis, vel metallicis. Sæpe vero riui & amnes alia ſui parte laudatos habẽt alueos, vnde etiã aquas bonas & ſalubres: alia non hñt, vnde etiã aquas malas & inſalubres. nec tantum aluei aquas bonas & prauas faciunt, ſed etiã ſucci herbarum quas lauãt. quin riuuli inficiunt amnes, vt perexiguus riuulus amarus Hypanim ingẽs Ponti flumen, atq; etiã Boryſthenis ſaporem mutare influentes riuos author eſt Plinius. Similiter fluuius fluuiũ inficere põt: atque etiam lacus & palus. ex quo ſatis intelligi põt, me non ſine cauſa differentias fluuiorũ ſupra diligenter explicaſſe. Laudantur aũt inter amnium aquas Eulei & Choaſpis, quas reges Perſarum bibere ſoliti ſunt, & in lõginqua aſportare: vt Græci memoriæ prodiderunt, quos nuper quidã Hiſpanię princeps imitatus Tagi & Iberi aquas ſecum Romã portauit, quod illi perſuaſum eſſet eas longe præſtare Italicis bonitate & ſalubritate. ac vero etiã Ptolemæus cognomento Philadelphus, ſecundus Aegypti rex, cum Antiocho Syriæ regi locaſſet nuptui filiam Berenicen, Nili aquam ei miſit, quã ſolam biberet. quod Polybius ſcriptũ reliquit. Aquæ aũt quæ foſſis patentibus ducuntur in oppida, ſimiliter ſe habent vt aquę riuorũ & amnium. quæ tectis, aut tubis meliores ꝗdem ſunt putealibus, quas raro haurimus. curſu enim percuſſuq́; extenuantur & proficiunt: tam vero bonæ q̃ riuorũ & amnium aquæ non ſunt, quod eas ſolis calores attingere non poſſint, qui aquas tenuiores faciunt. verũtamen interdum præſtat aquas foſſis tectis ducere, ne eas vel torrens, vel humus ſoluta, aliud úe impuras faciat. foſſæ autẽ è ſaxis, intus vndique maltha oblitis, extructæ, aquas perducunt puras: nihil enim à ſaxis abradere queunt. Similiter tubi fictiles perducũt puras: item lignei. fiſtulæ vero metallicæ tam vtiles non ſunt: etenim in æneis, cum aquæ curſus interrumpitur, effloreſcit ærugo. quam quæ aqua lambit, ea pota corrodit inteſtina. plumbeæ minus malę ſunt æneis. quod autem tantopere vituperãtur, ab Arabibus præter rationem fit. nam & Germani & Galli eis vtuntur ſine nocumẽto magno. at quod quidam in exulceratiõe inteſtinorum inciderũt, aquarum vitio, non fiſtularum plumbearum, factum videtur eſſe. itaque vbi ideo neceſſe erit vti metallicis fiſtulis, ꝙ vim aquę in ſublime ſurgentis, neq; fictiles tubi, neq; lignei ferre poſſint, plũbeæ vtiliores erunt ęneis. Sed de aquis quę ducuntur, ſatis: nunc anteaq̃ ad lacus & paludes veniã, de pluuijs dicturus ſum. nam paluſtres & lacuſtres partim ex eis, aut niue liquefacta, vt dixi, colliguntur. qm̃ vero etiam ipſæ non exiguam habent varietatem, de eis vt de reliquis, iudicandum eſt. igitur miſtæ nõ ſunt ſalubres, quales quanq̃ omni anni tẽpore in omnibus regionibus, cum halitus vnà cum vaporibus permiſtos expirauerit terra, decidũt, modo per frigus, aut per calorem pluere poſſit: tamen in calidis frequenter, in temperatis interdũ ęſtate & autumno idem accidere ſolet, propter maximos ſolis ardores, qui item halitus cum vaporibus eliciunt, ex quibus permiſtis oriuntur pluuiæ miſtæ: hoc eſt ſalſæ, vel nitroſæ, vel alterius generis. Simplices vero ſunt tenues, claræ, leues, dulces, atq; iccirco ſalubres, & quidem modice frigidæ, vt fontanæ, celerius pręcordia trãſeunt, quod genus pluuiarum in tẽperatis regionibus verno tempore decidit: in frigidis, etiam æſtate: minus autem frigidę hęrent in pręcordijs: cuiuſmodi in temperatis hyeme cogũtur: in frigidis, nõ ne raro ẽt vere & autumno, & interdum æſtate, cum flauerint venti frigidi, qualis Septentrio & Aquilo, cæteriq́;. pluuiæ autẽ aquæ, vt etiam quæuis alię ſimplices cõſeruatę in vaſis, ſi, poſtq̃ cœperint corrumpi, bibantur, aſperam arteriam lędunt. ea vero lęſa recipit deſtillationes. quę, cũ per ſe moleſtæ ſunt, tuſſim gignunt & raucitatem. At torrẽtium aquę, etſi ex optimis pluuijs creuerunt, raro ſunt ſalubres, ꝙ limoſæ & turbidæ eſſe ſoleant. Aquę etiam niuales multum diſcedunt à bonitate pluuiarum. cum enim frigore congelant, ex eis exprimitur quod tenue eſt, quod craſſum, relinquitur. quare durę valdeq́; frigidę fiunt. quibus de cauſis eorum potus tam ſalubris, q̃ pluuiarum, non eſt. niſi forte verum eſt quod ſcribit Strabo, in Caucaſi montis niuibus, glebas quaſdam cauas concreſcere, bonam aquam in membrana continentes: & in iiſdem niuibus animalia gigni, quarum tunicis ruptis

aquam

aquam, item bonam, quam complectũtur, bibi. ea animalia, vt idem cõmemorat, Apollonides lumbricos vocat, Theophanes montanas teredines. in niualibus pręterea quo magis malę qualitates insunt siue terrarum, super quas ceciderunt niues, siue arborum, aliarum ue rerum, eo peiores sunt. Glaciales quoq; eadẽ de causa sunt malę: atq; peiores si aqua quę gelu constitit, praua fuit. atq; etiã, vt ea quę fit ex glacie, quę multis seculis induruit, qualis reperitur in altissimis Alpium montibus, quos Snebergos nominant, sit pura, tamen est pręfrigida. Similiter è grandine refuso insalubris potus, si non ob aliud, certe ob hoc quod aqua nimis cruda fiat. Cisternarũ autem aquę, nisi starent, pluuiarum ex quibus collectæ, aut fluuiorum, ex quibus haustę, bonitatem haberent. quia vero stant conclusæ, de bonitate multum deperdũt: etenim putrescunt, & in eis animalia quæ faciunt tędium bibenti, nascũtur. sed si ipsis arena dura fuerit substrata, vel sabulum masculum, vel glarea, longiore tẽpore manent salubres. Nunc ad lacus & paludes venio. lacuum autem aquæ minus malæ sunt, in quos optimorum fontium riuuli influunt, rursusq; affluunt: aut qui fluuios quibus bonæ sunt aquæ, accipiunt & reddũt. quia enim cum lacustribus commiscentur, eas diluunt, minusq; malas faciunt, & ipsa vicissitudo influendi & effluendi sustentat, ne corrumpantur. ꝙ si fluuiales, vt fit interdum, supernatarint lacustribus, ex his insalubris est potus, ex illis salubris. peiores aũt sunt aquæ lacuũ, quos neq; riui, neq; amnes permeant. cum enim & torrentes in eos infundant aquas impuras, & sol tenues eliciat, crassas relinquat, insalubres fieri necesse est. igitur accolarum, qui eas, ꝙ meliores ipsis desint, æstate, vel in calidis regionibus etiam alio anni potant tempore, aut lien ĩtumescit durescitúe, atq; his morbis debilitatus atram bilem non attrahit. quę cũ sanguine mista parit febres quartanas: ad caput rapta, insaniam: ad podicem, hæmorrhoides: ad pedes, varices. aut iecur abscessu infestatur & durescit, obstructisq; venis his, ꝑ quas sanguis aquosus infunditur in renes, hydrops oritur: his per quas alimẽtum in exteriores corporis partes fertur, earundẽ partiũ macies: his per quas fœminis menstrua purgantur, morbi quidã isti sexui peculiares. aut etiam intestina abscessibus infestantur. quod si aquæ lacustres non crassæ solum fuerint, sed etiã salsæ, vel nitrosæ, ĩtestina corrodũt: sin astringunt, aluum faciunt duram. at hyeme, aut etiam in frigidis regionibus vere vel autumno vt aquæ lacustres minus gignant prædictos morbos, certe propter niues quibus augẽtur, nimium frigidę cerebro, pectori, pulmoni sunt noxiæ, mouẽtq; destillationes & tusses. quinetiam herbę inficiũt aquas lacustres, quomodo lacum Sinnaum in Asia circũnascente absinthio infici author est Plinius. At palustres peiores sunt lacustribus, ꝙ pigro lapsu repentes longo tempore in cauernis maneant. quæ cum plerunque putridæ sint, etiam ipsæ aquæ putrescunt, & corruptum saporem atque odorem acquirunt. quibus de causis hi qui eas bibũt, morbis, quos commemoraui, magis infestantur. quę vero semper consistunt in paludibus, sunt pestiferę. palustres tamen Aegypti aquas laudat Rufus Ephesius, & salubres esse dicit ꝙ non putrescant. Nilus enim ęstiuo sidere exundans veteres aquas expellit ex paludum cauernis, & recẽtes in eis reponit. quomodo etiam hyberni imbres, magni illi & assidui, atq; in frigidis insuper regionibus, qui decidunt vere & autumno, palustris vliginis virus eluunt nonnihil. Aquę vero lacunarum assimiles sunt palustribus. sic autem plerunq; nominantur cauernę, in quas fluuij, cum exundauerint terram, aquas infundere solent. cum enim ęstate multum exiccentur, aqua remanet crassa & impura, quę semper potui inutilis est. interdum vero etiam pestilens remanet. At liquores piscinarum qui ex riuulis & pluuijs constant, ita se habent, vt aquę ex quibus colliguntur. igitur si hę bonę fuerint, piscinarum etiam erunt salubres: sin malę, insalubres. attamen, quia non omnes in fluxu sunt, non aliter ac lacuum aquę, aliquid de bonitate ac salubritate deperdunt. Postremo ex aquis putrefactis & mistis, qualescũq; fuerint, insalubris potus. sanguinẽ enim corrumpunt & deprauant: ac viscera & membra lędũt. atq; illę imprimis asperã arteriam: hę pro earum varietate, diuersas corporis partes, vt partim in hoc libro dixi, partim in proximo. sed quoniam aquę simplices interdum desunt, mistę & putrefactę necessario potionis vsum prębent. nam his qui ex fluuijs bibere soliti sunt, ꝙ careant fontanis, necesse est aliquando bibere limosas: iter facientibus in calidis regionibus amaras: nauigantibus salsas aut putrefactas: incolis montium metallicas. quarum oĩum vitia, vt corrigi possint, operęprecium est paucis explicare. igitur limosę infundãtur in vasa fictilia, & post aliquot horas, cum aliqua limi pars in his subsederit, in alia vasa trãsfundãtur. quod quidẽ vsq; eo fiat, dũ earũ liquor ita reddatur purus, vt in eo limus nullo sensu deprehendi possit. at salsæ colatæ per terras dulces & spissas, quales sunt argillę quędam,

sic salsedinem depouũt, vt bibi possint. similiter amaræ, de nitrosis dico, amaritudinem. quas polenta quoq; incocta vtiles facit. putrefactæ vero purgantur coctura: atq; eadem sępius iterata, ẽt remedio est aquis metallicis.

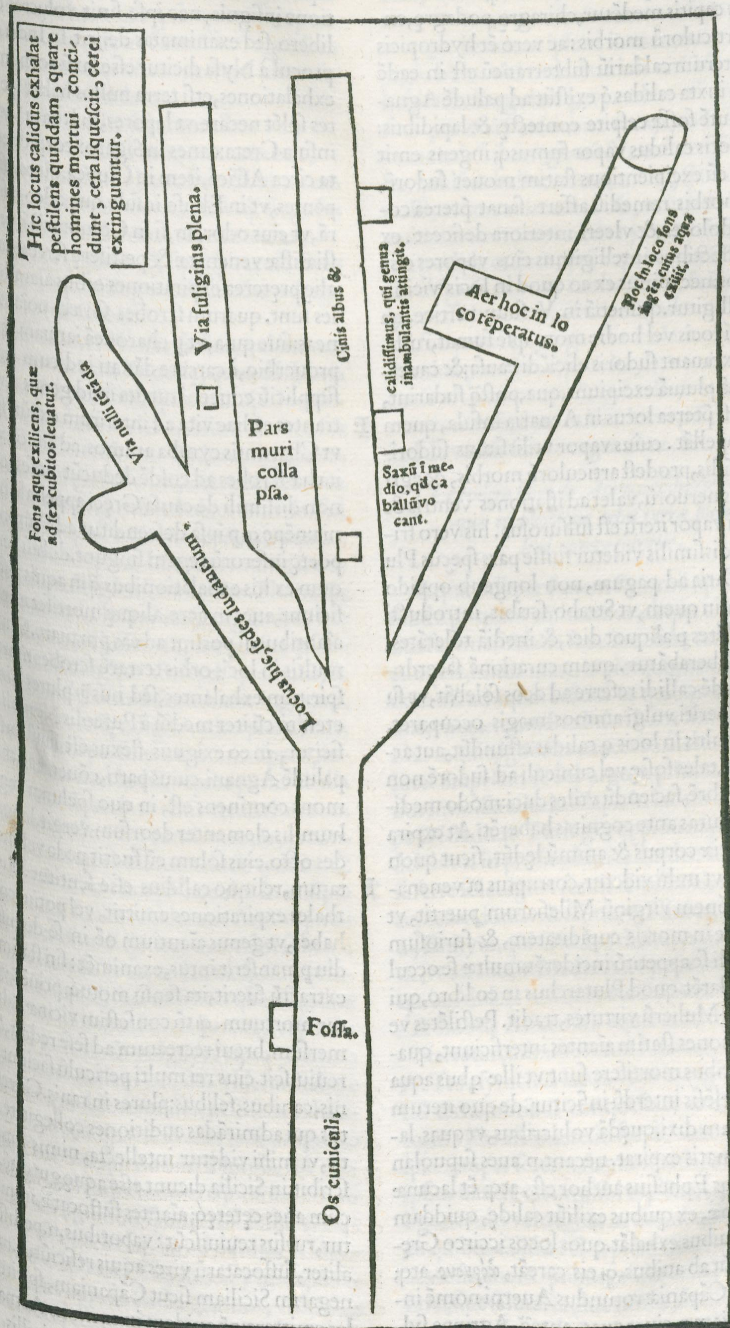
GEORGII AGRICOLAE

De natura eorum quæ effluunt ex terra,

LIBER QVARTVS.

IN superioribus libris satis multa de aquis dixi: aer subterraneus restat, & exhalationes, tam pestiferę animantium generi, q̃ salutares: restant terræmotus, qui regiones & oppida conquassant: ignes ẽt restant, qui terrã multis in locis exurunt, et calefaciũt aquas. Sed aerem videamus primũ. is siue intra terram fuerit ortus, siue de exteriori manarit, omnẽ locum subterraneũ, ab alijs elementis & exhalationibus vacuũ, sua mole cõplet. Simplex autẽ non est, aut si vnq̃ fuerit simplex, diu talis manere nõ potest: sed adeo expirationibus inficitur, vt etiã exteriori, cum in vnũ puteum continuo influit, rectaq; per cuniculũ ad alterũ transit, atq; mox ex eo euolat foras, ea puritas quæ ipsi est, nõ maneat. qui vero vel in cuniculis, longius in montes actis: vel in puteis altissimis, ad quos nõ pertingunt cuniculi, non recipit auram, is nõ aliter ac in domibus quibusdam inclusus, ob perflatus defectũ, grauis factus, potest suffocare fossores, aliosq; diutius eum inspirãtes. at qui longo tempore in puteis tectis, aut in aliqua alia terræ concauitate steterit conclusus, is putrescit, & tanq̃ aquæ instar, stantis in cauerna, quæ caret vicissitudine influendi & effluendi corrumpitur, & fit pestilens. vnde sæpenumero accidit, vt cũ putei rursus aperirentur, homines necarent. similiter aer halitibus lethiferis infectis, vt paulo post dicam, interficit. ad hæc in aere subterraneo existit varietas frigoris, caloris, humoris, siccitatis. cum enim plerisq; in locis, propter frigus terrę, sit frigidus: tñ in ardentibus est calidus & siccus: in canalibus per quos calidæ fluunt, propter vapores quos expirant, calidus & humidus. Ipsę vero exhalationes perfectam formam non habent, sed fluctuant, adhuc incertæ, & medię sunt inter elementa: halitus quidem, qui calidus est & humidus, inter aquam & aerem: vapor aũt qui calidus & siccus, inter aerem & ignẽ. etenim halitus humidus quidẽ est, ꝙ aquæ cum aere est cõmune: sed quo calidior fuerit, eo propius ad naturam aeris accedit, quo magis cœperit refrigerari ad naturam aquæ: minimoq; momẽto vel eo venit, quo ire instituit, id est fit aer: vel recedit eo vnde venit, id est rursus fit aqua. pari modo vapor calidus est, quod aeri cum igne est cõmune: sed quo siccior fuerit, eo propius ad naturã ignis accedit, quo magis cœpit humectari, ad aeris naturã. atq; similiter ac halitus leui momẽto huc aut illuc inclinans vel in ignẽ mutatur: vel retro lapsus, fit aer. qm̃ vero halitus, vt iã dixi, est calidus & humidus. vapor aũt calidus & siccus, ex solo halitu, si vertitur in aquam, fit aqua simplex, sin in aerẽ, aer simplex. at ex ipso cũ vapore permisto, si mutatur in aquam, fit aqua mista: sin in aerẽ, aer mistus. id quod satis indicat diuersum opificiũ decoquendi. cũ enim in vas infunditur aqua simplex, eaq; subiecto igne cocta resoluitur, in halitus, si id operculo clauditur, halitus calore in ipsum sublati, à frigore conuertuntur in aquã simplicem, qua naris stillat: sin patet, foras euolant, & ex eis fit aer simplex. vt enim aquam inde fieri simplicem sensibus, ita aerem fieri simplicem animo percipimus. contra si muria infunditur in vas, ex ea, quia simplex aqua non est, sed cum re terrena permista, halitus oriuntur misti. qui si abeunt in aquam, aqua inde fit mista, nẽpe salsa: sin in aerem, aer mistus. ex halitibus autem intra terram refrigeratis oriuntur aquæ, quarũ naturas iam explicaui: extra ros & pruina: in superiori aeris regione, imber, nix, grando. quibus omnibus in hac rerum tractatione non est plus loci, quàm eis dedi, cum de aquis dissererem. At loci ardentes alicubi exhalationes expirant salutares, alicubi noxias. salutares ex sese emittunt id genus loci, sudationibus excauati, quos nonnulli à fricando frictolas appellarunt. nam expirationes illæ cieunt sudores copiosos, perinde ac caldarium in quo solemus defricari. Sunt aũt, ꝙ Vitruuium non latuit, in montibus Cumanis & Baianis: atque hodie celeberrimæ in monte, quem vulgus ea de causa corrupte Tritulum videtur nominare. ad cuius radices existunt aquę calidæ, quas Salueati vocãt. à quibus per XLIII gradus ascenditur in montem ad sudationis locum, omnium maximum. cuius longitudo circiter tria millia passuum continet, aut aliquid amplius. qui ingreditur quo magis se attollit, hoc maiorem vim caloris sentit, quo magis se demittit in terram, hoc minorem. cuius figura hæc est. quam ciuis quidam Puteolanus descripsit Georgio Fabricio, viro tum in literis erudito, tum studioso omnis antiquitatis.

Hic locus calidus exhalat pestilens quiddam, quare homines mortui concidunt, cera liquescit, cerei extinguuntur.
Via fuliginis plena.
Cinis albus &
calidissimus, qui genua inambulantis attingit.
Aer hoc in loco tēperatus.
Hoc in loco fons ingēs, cuius aqua exiliit.
Fons aquæ exiliens, quæ ad sex cubitos leuatur.
Via nulli secāda
Pars muri collapsa.
Saxū ī medio, qđ caballū vocant.
Locus hic, sedes sudantium.
Fossa.
Os cuniculi.

Hç aũt exhalationes,calefactis facientes sudorẽ,
vndiq; ex mẽbris pituitã euocãt:atq; ita destilla-
tionibus capitis medẽtur,chiragrę,podagrę,cæ-
terisq; articulorũ morbis : ac vero ẽt hydropicis
ꝓsunt.alterum caldariũ subterraneũ est in eadẽ
Cãpania iuxta calidas q̃ existũt ad paludẽ Agna-
ni.sunt autẽ fossæ cespite contectę & lapidibus:
q̃bus amotis calidus vapor fumusq; ingens emit
titur,qui eũ excipientibus statim mouet sudorẽ,
& ijsdẽ morbis remediũ affert . sanat ꝑterea co-
xendicũ dolores,& vlcera interiora desiccat . ex
quibus effectibus intelligimus eius vapores esse
sulfurosos:nec minus ex eo quod in locis vicinis
sulfur colligitur.quin etiã in Vesuuij vertice, q̃a
nõnullis ĩ locis vel hodie mons ipse fumat,rusti-
ci terrã excauant sudoris eliciẽdi causa:& cauer-
nulis aquã pluuiã excipiunt,qua,postq̃ sudarint,
se lauãt.est ꝑterea locus in Aenaria insula, quem
Coctũ appellãt . cuius vapor vtilissimus sudori-
bus euocãdis,prodest articulorũ morbis, & ęgri
tudinibus neruorũ,valet ad ĩflationes ventris &
lienis.qui vapor iterũ est sulfurosus . his vero fri-
ctolis nõ dissimilis videtur fuisse pars specus Plu
tonij in Caria ad pagum, non longe ab oppido
Acharaca,in quem,vt Strabo scribit, introducti
ęgroti sedẽtes ꝑ aliquot dies,& inediã tolerãtes,
à morbis liberabãtur . quam curationẽ sacerdo-
tes ad fraudẽ callidi referre ad deos solebãt,vt su
perstitio ĩperiti vulgi animos magis occuparet.
possent multis in locis q̃ calidas effundũt,aut ar-
dẽt aperte,tales fossę vel cuniculi ad sudorẽ non
minus salubrẽ,faciendũ vtiles duci:modo medi-
ci eorũ naturas ante cognitas haberẽt. At expira
tiones noxiæ corpus & animũ lędũt, sicut quon
dã aer,his,vt mihi videtur,corruptus et venena-
tus adeo rõnem virginũ Milesiarum peruertit, vt
oẽs repente in mortis cupiditatem, & furiosum
strangulãdi se appetitũ inciderẽt:multæ se occul
te strangularẽt.quod Plutarchus in eo libro,qui
inscribitur Mulierũ virtutes,tradit. Pestilẽtes ve
ro exhalationes statim aĩantes interficiunt, qua-
rũ aliæ piscibus mortiferę sunt:vt illæ q̃bus aqua
lacus Srapelẽsis interdũ inficitur. de quo iterum
atq; iterũ iam dixi.quędã volucribus,vt quas la-
cus in Sarmatis expirat. necant.n.aues supuolan
tes,vt Rufus Ephesius author est . atq; ẽt lacunæ
Volaterranæ, ex quibus exiliũt calidę, quiddam
lethiferũ auibus exhalãt.quos locos iccirco Gręci appellarũt ab auibus,ꝙ eis careãt, ἀόρνους. atq;
inde lacus Cãpaniæ rotundus Auerni nomẽ in-
uenit.nã etiam ꝑ eius aquas, anteq̃ Agrippa syl-
uis quibus dẽsis vestiebatur, cęsis aerẽ fecit per-
flabilem,expirationes emissæ adeo cõspissaban-
D tur,vt auibus aduolantibus necẽ afferrent . & in
Epiro locus Aornus dicitur, qui pestilẽti exhala
tione insignis, nec ipse sinit volucres cœlo frui
libero,sed exanimatas deijcit.In India quoq; nõ
procul à Nysa dicitur esse saxũ aornum . quædã
exhalationes,etsi terra nullos habet specus,aĩan-
tes solẽt necare.vt lepores,in Ithaca : noctuas,in
insula Creta:canes in Sigaro:scorpiones,in Gala
ta circa Africã,item in Clupea.quędã fugant ser
pentes,vt in Ebuso insula.quę adeo inficiunt ter
rã,vt eius odorem,si in Colubrariã inferatur, be
stiæ istæ venenatæ & pestiferę ferre non possint.
alię pręterea expirationes oĩbus aĩantibus letha-
les sunt. quarum scrobes Græci noĩant Charo-
neas:siue quia,vt ꝑ charoneã ianuam, quod est ĩ
prouerbio,è carcere dãnati iudicum sentẽtijs ad
suppliciũ educebãtur,ita in id genus scrobes in-
E trantes ex hac vita ad interitum exeũt: siue quia
vt Charontis cymba animos ad ĩferos vehebat,
ita hæ scrobes ad eosdẽ deducũt hoĩes. eas etiam
non dissimili de causa Gręci appellabant Pluto-
nia:nẽpe ꝙ ꝑ ipsa descenditur ad Plutonẽ,quem
poetę inferorũ regem fingunt.dubiũ vero nõ est
quin ex his exhalationibus q̃ in aquis pisces inter
ficiunt,aues in aere,aliquę mortiferæ sint alijs ẽt
aĩantibus,si possint ad eas ꝑmanare. Sunt autem
multis in locis orbis terrarũ scrobes mortiferum
spiritum exhalantes,sed nusq̃ plures q̃ in Italia.
etenim cũ iter mediũ à Puteolis Neapolim con-
ficitur, in eo exiguus flexus est sinistrorsum ad
paludẽ Agnani.cuius parti,cõuersæ ad meridiẽ,
mons continens est, in quo spelunca angusta &
humilis clementer deorsum vergit,longa ad pe-
des octo.eius solum cũ fuerit pede vel manu ten
F tatum,reliquo calidius esse sentitur . tã vero le-
thales expirationes emittit, vel potius conclusas
habet,vt genus aĩantium oẽ in se demissum, si
diu ꝑmanserit intus,exanimẽt : sin statim rursus
extractũ fuerit,ita sensu motuq; priuẽt,vt videa-
tur mortuum. ꝙ tñ confestim vicinæ paludi im-
mersum,breui recreatum ad sese reddit,& quasi
reuiuiscit.eius rei multi periculũ faciunt in galli
nis,canibus,felibus:plures in ranis. Græcus igno
tus qui admirãdas auditiones collegit,re non sa-
tis,vt mihi videtur intellecta, nimis simpliciter
scribit:in Sicilia dicunt esse aquę gurgitẽ, in quẽ
cum aues cętereq; aĩantes suffocatæ immergun-
tur,rursus reuiuiscũt : vaporibus.n.pestiferis, nõ
aliter,suffocatarũ vires aquis reficiũtur.nec vero
negarim Siciliam sicut Cãpaniam, spiritus letha
les emittere:qñquidem in ea mons Aetna perpe
tuis ardet ignibus.atq; ẽt in maximis illis Baiani
frictolis scrobs, extima ad sinistrã post fontem,
cuius

cuius aqua tam alte exilit, vapores exhalat tā calidos, vt cera liquescente candelæ extinguantur: tam lethiferos, vt homines ipsis correpti, repente mortui concidant. & in Sinuessano agro sunt spiracula, homini mortifera: ac vero etiam in Hirpinis ad Mephitis ædem,

Est locus Italiæ medio sub montibus altis
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Ansancti valles. densis hunc frondibus atrum
Vrget vtrinq; latus nemoris, medioq́; fragosus
Dat sonitum saxis, & torto vortice torrens.
Hic specus horrendum, & sæui spiracula Ditis
Monstrātur, ruptoq́; ingens Acherōte vorago
Pestiferas aperit fauces.

Etenim eū locum, vt Plinius scribit, qui intraue re moriuntur. nec pars Vngarię, quondā Dacia dicta, libera est à pestilētib^9 spiraculis, q̄ à Neusola oppido, æris metallis claro, absunt circiter sex millia pass. hæc interdū aues q̄ aduolarint, & reliquas aïantes quę accesserint, solēt necare. ac in Asia etiā multi loci spiritū lethalem emittūt: sed in Phrygia Hierapoli maxime illustris, vt quem multi scriptores Gręci & Latini memorię mandarint: sed oīum diligētissime Strabo. Plutoniū, inquit, exiguo in colle montosæ regionis os habet ita moderatū, vt hoīem capere possit: ipsum valde profundū. cingitur aūt septis quadratis, & quidē tantis, quāta dimidiū ambiant iugerum. quę nebulosę et crassę caliginis adeo plena sunt, vt solum vix çerni possit. eos qui circa appropinquāt ad septa, aer non lædit, vtpote purus ab illa caligine cū non flauerint venti. etenim intra ambitū manet. animāti vero eunti intro, mors confestim est parata. tauri etiā introducti cadunt, & mortui extrahuntur. nos passerculos in ea septa immisimus, qui statim ceciderunt aīam expirantes. attamen eiusmodi spiritus mortiferi solis magnæ matris sacerdotibus, etiā in os speluncæ inspicientibus, innoxij fuerunt: non quod aut diuina prouidētia illos incolumes seruaret, vt persuasum erat superstitioso vulgo, aut spadones non læderet: quæ res nullam causam videtur habere à natura: sed quod & remedio, pestiferæ exhalationi contrario, atq; cæteris mortalibus ignoto vterētur, & aerem spiritu non ducerēt, aut modice ductum mox à pulmone respirarent: vt idē Strabo paucis significat. specus etiā lethales expirationes emittunt in Lydia ad Sardes, vt Galenus scribit: in Ionia ad Thymbriā pagū, qui distat à Myunte oppido stadia quatuor, vt Strabo: in Cariæ via, q̄ est inter Tralleis & Nisam ad pagū, qui non longe abest ab oppido Acharaca, vt idem Strabo: in Cilicia vltra Coryciū specum, quē vocant Typhoneum, quod Mela Pomp. tradit: apud Babylonē, ex cuius ore tam pestilēs spiritus emittitur, vt oēs aïantes terrestres, oēs volucres quę hauriunt ipsum interimat. quā ob rem regio huius tāti mali terminis circūscripta, non habitatur longe lateq;, vt author est Dion Cassius. quinetiā Panium antrum, quod est in radice montis Libani, grauē & noxium spiritū exhalat. quidā anhelitus terræ, quanq̄ specus apparet nulli, necant animantes oēs, vt in insula Solis, q̄ eadem nominatur cubile nympharū. Iam expiratio calida et sicca, quā vaporem noīare soleo, p̄ se vel sparsa ex terra euolat foras, & in aere collecta efficit ventos, aliasq; nōnullas tempestates: vel sub terra congregata ex eadem erumpit per flumina penetrans, paludes, lacus, mare etiam, causa est ventorum & procellarum: vel in terram conclusa, dum exire nititur, eā conquassat. Sed de ventis libere vagantibus, &c.

Ex eodem libro de Aquis calidis & tepidis quæ in plerisque orbis terræ partibus comperiuntur.

Aquæ insuper scatent flammis, quibus cum è fundo primum emittuntur, aliqua vis est, cū altius fuerint sublatæ sunt inualidæ: cum exierint ex aquis, in alia materia plerunq; non durāt. qua de causa ad aquas Scātias ex quibus emicant flāmæ, viret æterno fraxinus: hunc fontem, vt Plinius inquit, igneum contexens. lacus vero salsus inter Srapelam & Seburgum piscatorū retia altius immissa adurit. si lapis in lacum qui est prope Dēstadium Turingiæ oppidū inijcitur, dum delabitur in profundum teli ardentis speciē præ se ferre solet. ignes fontis Dodonei, vt Mela, faces accendunt. vrit flāma, vt Plinius, gurgitis fluuij Bithyni, qui Olachas dicitur. aquę lacus Sputæ, vt Strabo, in Media Atropatia vestes adurūt: quibus dulces rursus remedio sunt. vt Ouidius,

Admotis Athamātis aquis accendere lignum
Narratur, minimos cum luna recessit ī orbes.

At Thrasymenus lacus, cum ea regio dubio procul terræmotibus conquassata emisisset ignes, totus visus est ardere. in fundo autem aquarum, quæ semper scatent flammis ardere bitumen, ex ipsius natura quam alibi explicaui, potest intelligi. occulti vero ignes in omnibus his locis latēt ex quibus calidæ vel tepidæ effluunt, atq; etiam acetosæ, aut ex quibus calidæ exhalationes expirant, siue salutares, siue noxiæ, siue fuerint lethales. aut vbi loci adusti videntur. calidæ aūt & tepidæ in orbe terrarum multę sunt. etenim in Islandia fons est calidus, nō longe ab Hecla mōte ardente:

ardente: in Britãnia inter Iſcalim & Ventam oppida, quę quondam tenuerunt Belgæ populi: in Hiſpanię Tarraconenſi Ceparorũ ſunt calidę, et alteræ Authetanorum: in Gallia Aquitanica: in Tarbellis: in Narbonenſi aquæ Sextiæ Salyorũ, & in Sedunis Brigeræ & Leuceræ: in Belgicæ parte, quæ Germania inferior appellatur, quæ vrbem nobilẽ Aquiſgranũ dictam, condiderũt: ad conflnentes, vbi Moſella fluuius, qui idem Obrincus, Germaniam inferiorem à ſuperiori diuidit: in Lotharingis calidę plumbariæ: in Sequanis ad oppidum Geberſuileram, quam Maximæ Sequanorum partem Germani Alſaciam nominant, ex veteri oppido Elcebo, vt quidam putant: in iiſdem Sequanis ad caſtellum quod Suiceri nunc arcem Badenſem vocant: rurſus in Sequanis Emſebada ſupra Conſtantiam: in magna Germania Viſebada, fontes Mattiaci à veteribus nominati: inter Martianam ſyluã & Rhenum, ex quibus oppidum Bada nomen duxit. in ipſa Martiana ſylua iuxta Oppenauam oppidulum, quæ nominantur Anthegaſta: in ditione Virtenbergenſi, nõ longe ab oppido Phorcena, dictæ Bildebada: ad Venetum lacũ in ſuburbio Vberlingo: in Boemia Caroli 4. & Teplicæ: in Miſena Volchenſteinenſes: & alteræ ad Viſam pagum: in Lygijs Hirſepengeſes, in Vindelicia ad Abudiacum Danubianum: in Norico ad Iulium Carnicum, Villachũ nunc vocant: in Pannonia inferiori ad Budam nobile oppidum: in ipſis Alpibus, & quidem Pœninis cis Rhodanũ, non longe à Seduno: & alteræ in Lepontijs non longe à Rheno Fabariæ dictæ: in Italia inter Apenninum & Padum aquæ Statyellorum: in Hetruria Lucenſes, ad Vetulanios, Senenſes, Peruſinæ, Cæretanę: in Latio Sinueſſanę: in Cãpania in Baiano ſinu, Puteolanę, Cumanę, Neapolitanę: in inſulis, ĩ Aenaria ad Hyſclã: in Sicilia Selinuntiæ & Aegeſthanæ: in Lipara. Sed reuertar ad Italiã: in Flaminia ſunt calidę nõ procul à fonte Sapis fluuij: in Venetia Patauinæ, & in inſula parua, quæ eſt in mari contra Timauum, in Theſſalia Thermopylę, ĩ Eubœa ad Aedepſum Calidę Herculis, & in campo Lelanto Hellopię vocatæ. in inſulis Niſyro, Melo, Cydonea, in ea quæ iuxta Cretam emerſit in mari. in Peloponeſo ad Methanam. in Ponto Phazemonitarũ calidę. in Phrygiæ Hierapoli: in Ionia, non longe à fano Apollinis: in Aſtyris: in Cardia: in Tiberiade Iudææ, & in eadem Iudæa Calirrhoe fons calidus. in Marmarica vltra Arſinoen, quę amaræ etiam ſunt. in Africæ proprie dictę ſinu Carthaginenſi aduerſus vrbem ipſam Carthaginem: in

D eadem non longe à Nanſa oppido. in Mauritania Cęſarienſi non longe à Chazala oppido. Sed de his nunc ſatis. nam de plurimarum temperatione & natura in libris quos de medicatis fontibus inſtitui, copioſius ſum dicturus. at locos q acetoſas effundunt & calidas expirationes exhalant, quoniam ſupra explicaui, repetere neceſſe non habeo. vbi præterea loca, vt dixi, videntur aduſta, ignes quondam arſerunt, & eius fomitẽ plerunq; in viſeribus adhuc continent: ſicut in Germania in Elbogano inter Leſſauium & Culmam pagos licet cernere. ibi enim teſtaceę terrę effodiuntur exuſtæ nonnihil. nec mirum cum ibidem ſint acetoſę, & prope Satelum pagum fodiatur bitumen: atq; etiam non longe à Falchenauia in loco cui ardens collis nomen eſt. à quo abſunt calidæ Caroli 4. circiter 8. lapidem. in

E Aenaria quoq; inſula, vt ſupra retuli, locus aſper & incultus retinet nomen cremati. & in Aſia regio eſt, quę exuſta dicitur longa ſtad. 500. lata 50. ſiue ea, inquit Strabo, Myſia, ſiue Mæonia ſit nominanda: nam vtroq; vocabulo appellatur. quæ tota nullam habet arborem, præter vitem, exuſtum vinum ferentem, ita elegans vt nulli laudatorum cedat. ſumma camporum cutis cineribus plena eſt: montana & petroſa nigra, vt quæ aduſta ſit. quanquam autem ignis fontes defecerũt: tamen monſtrantur tres camini, quos ſpiracula vocant, ad ſtad. 40. inter ſe diſtantes. quibus imminẽt colles aſperi, quos veriſimile eſt ex efflatis maſſis, quibus ferri ſpecies eſt, coaceruatos eſſe. Incendia aũt cum cineribus cõpleuerint agros vicinos, fertilitas ſolet ſubſequi. etenim cineres ex glebis pinguibus ſiue bituminoſæ fuerint, ſi-

F ue ſulfuroſę, vſtis orti, & in terram delapſi, eam fœcundã faciunt. ſicut nuper in Campania poſt enatum montem Modernũ accidit anno ſequẽti: & quondã ab incendio Veſuuij, vt Strabo putat, agris qui eũ montẽ cingunt. ignes ẽt Aetnei, cinerem eijcientes verſus Catanam, lætũ vinetis ſolum effecerunt: atq; eadẽ de cauſa Aſiæ regio aduſta vinum fert pręſtantiſſimum. Poſtremo incendiorum cauernæ per longum ſpacium ſub terra ꝑtinere videntur in multis regionibus verbi cauſa in Campania ex Cumis per Baianum, Puteolanum, Neapolitanum: in Aſia minori ꝑ Phrygiam, Mæoniam, Lydiam, Cariã. in Iudæa per totum ferè illum tractum, q eſt ad Iordanẽ fluuium. nam in his locis alibi calidæ effluunt: alibi ſpecus exhalant expirationes ſalutares vel peſtilentes: alibi ignes emicant.

Georgij Agricolæ Finis.

THOMAE IVNTAE CONRADVS GESNERVS MEDICVS S. D.

Vanquam non ignorabam nomen tuum non solum Venetijs, vbi natus & educatus summa cum laude tua probatus omnibus & acceptus habitas, sed per vniuersam Italiam, atque omnem propemodum Europam tum multis alijs de causis, tum propter optima in omni bonarum literarum genere, tua cura tuisq; impensis excusa typis volumina, adeo illustre magnumq; esse, vt nihil tibi nisi magnum & ingenio magno perfectum dicari debeat: ego tamen exiguum hunc libellum de Germaniæ nostræ thermis tibi dedicare non sum veritus. Erit hic, fateor sanè exiguus, si volumen ipsum respicias, sin authoris ingenium nimis quam mediocre, non magnus iam quidem, sed certè mediocris fuerit: neque enim multa maiora præstare possumus. si sanitatem cuius vel conseruandæ vel reparandæ gratia hæc conscripsimus, iam planè magnus. Quid enim in rerum natura sanitate maius meliusue aut iucundius? quid ad earum rerum, quas bonas iudicamus, vsum fructumq; vel conferendum vel recipiendum commodius? magnum autem existimandum est quantulumcunque id sit, quod ad rem magnam conducit: si denique authoris perpendas animum, quanto in te amore, quanta virtutum tuarum fiducia præditus hanc dedicationem instituerit, minimum hunc libellum pro maximo habebis. animus enim promptus vt in rebus omnibus, ita in muneribus spectari debet præcipue. hic est qui præsens etiam minima extollit. hic si desit, etiam maxima quæq; extenuat. quod si aquæ frigidæ tantum quantum obuius forte rusticus cauis manibus haurire potuit, sibi donatum magnus ille Persarum rex non recusauit, multo iustiorem spem mihi facit singularis tua humanitas atque benignitas ornatißime Thoma fore, vt tu non vnum aquæ pugillum (vt ita dicam) sed de plerisq; omnibus Germaniæ Heluetiæq; nostræ saluberrimis aquis Enchiridion & quasi pugillarem libellum perpetuum meæ erga te obseruantiæ amorisq; pignus, in nomen tuum inscribi æqui boniq; consulas, ac medicatis tot gentium nationumq; thermis, quas ad vtilitatem mortalium cum scriptoribus quisque suis vndique conquisitas in quoddam quasi corpus redigendas curasti, hanc etiam lucubrationem nostram subtexi gaudeas. Vale TIGVRI, quæ primaria Heluetiorum est ciuitas, nonis Martijs anni salutis. M D LIII.

AVTHORES QVI IN HOC LIBRO CITANTVR.

Fœlix Hemmerlin de Balneis naturalibus.

Antonius Guainerius, qui de thermis Montisferrati in Italia, ad Aquas oppidum diligentissime scripsit.

Georgius Agricola.

Ioachimus Camerarius.

Sebastianus Munsterus in Cosmographia.

Ioannes Dryander, de thermis Enisensibus, non procul à Confluentia sitis.

Henricus Gundelfinger canonicus ecclesiæ Beronensis.

Hieronymus Cardanus.

Leonardus Fuschius.

Uuolfgangus vuintperger medicus.

Alexander Seytz, de thermis badensibus Heluetiorum.

Theophrastus Paracelsus de thermis Fab.

Præter istos: de thermis scripserunt authores diuersi, ex quibus nos nonnihil mutuati sumus.

Ioan. Michael Sauonarola, de omnibus Italiæ balneis.

Franciscus Aretinus, de balneis Puteolorum & alijs.

Ioan. Iouianus Pontanus de Baijs.

Bartholomæus Montagnana consilium de balneis reliquit.

De balneis Porretanis, Thomas de Castello Bononiensis.

Aristotelis problemata de Aquis calidis habentur sectione. 19.

De Aponi balneis Cl. Claudianus.

De balneis Patauinis Antonius de Gradis.

Eustasius de Matera thermas Puteolorum carmine descripsit.

Antonius Baueria in consilijs suis nonnulla de balneis scripsit, vt de balneo Porrettæ, Consilio. 36. 37. 58. De vsu balnei Petrioli Consilio. 57. An balneum Sancti Philippi sit efficacius balneo Petrioli Consilio. 75.

Christophorus Barzizius in introductione sua ad praxim medicam aphoristice quædam circa balneum obseruanda in genere præscribit, & aquarum thermarumq; facultates, pro materiæ per naturam eis admixtæ diuersitate edocet.

CONRADI GESNERI Excerptorum & obseruationum de Thermis

LIBER PRIMVS.

De Thermis in genere: & primum de Thermarum vocabulo.

RÆCI fontes aquarum calidarum θερμὰς appellant, substantiua voce πηγὰς.i. fontes omissa. quamobrem non alia balnea quàm quæ sua sponte & vi naturæ calent, thermas proprie nominabimus: inde & nomina propria locis quibusdam indita, quòd aquæ calidæ in eis scaturirent: legimus.n. thermas, θερμαὶ apud Stephanum, paruam regionem Siciliæ dictam; vel, vt alij, oppidū Siciliæ. Sunt & Bithiniæ therma, & alia in Prusia quę Regia dicūtur, alia Cappadocię, alia Syrię, alia Dorylei. Therme, θέρμη, vrbs Thraciæ est, vel (vt Apollodorus) Macedoniæ. Thermydra portus ciuitatis cuiusdam in Rhodo. Thermopylæ mons longissimus, in Aegeum mare haud longe à Demetriade protenditur, mediam Gręciam diuidens, in huius portis. i. faucibus angustissimis calidæ aquæ scaturiunt. Vtuntur tamen aliquando authores thermarum nomine etiam pro aquis calefactis, publicis scilicet, in quibus complures simul lauantur, sic thermarum ædificia Romæ ab Imperatoribus constructa leguntur. Laur. Valla thermas & balneas ita separat, vt thermæ sint in quibus tantum calefimus, in balneis (inquit) etiam lauamur. Nam & Baijs, & in multis alijs regionibus sunt loca quędam sicca, quę nos vehementi calore resoluunt in sudorem, quæ nequaquam balneæ dici possunt, quia non lauāt: sed potius vt necesse lauari atq; ablui habeamus, efficiunt: vt thermas vocemus quæ natura sunt calidæ: balneas vero etiam quæ à nobis calefiunt igni. Hæc Valla in Raud. sed fallitur in eo quòd thermarum vsum putat ad calorem duntaxat sudoremq; ciendum pertinere, non item ad lauandum. Hetrusci nisi thermulis laueris. Illotus morieris. Oppiane, Martialis libro secūdo. Imposuit ei, vt conijcio, Italiæ vsus, vbi thermarum, idest aquarum sponte calidarum vapore potius ad sudorem mouendum, quàm ipsis thermis vtūtur. Vidi ego circa Aponenses thermas, caua aliqua terræ effossa, in quibus, vel supra quæ, ægri partes affectas vapore calido fouerent. Qui vsus in nostris thermis nullus est. sunt enim Germani natura φιλόλουτροι, hoc est balneorum studiosi, & ipsis aquis mergi quàm vapore tantum calefieri malunt, & si hoc in quibusdam morbis salubrius foret. Ego balneas à thermis non aliter distinguo quàm genus à specie. Germani balnea etiā vocāt sudatoria siue laconica, arte structa accenso igne, quæ veteres Græci Latiniq; nusquam balnea nominant, sed inter balnei partes numerant. Sunt enim prima pars apodyterium, id est tepidarium, in qua balneaturi se exuebant: altera in qua sudabāt, cuius diuersa nomina, pyriaterion, hypocaustum, calidarium, sudatorium, laconicum, ξηρὸς θόλος Galeno, idest testudo vel fornix sicca, à forma ædificij. recentiores aliqui balneum aereum dixerunt. Tertia, solium siue labrum calidū, embasis, δεξαμένη. hoc etiam simpliciter solet balneum nominari. Quarta, frigidum soliū. Quinta, vbi sudorem detergebant.

De causis thermarum.

Calidis aquis rarissima quæque regio caret, Geor. Agricola. Idem libro primo de ortu & causis subterraneorum, calidarum aquarum causas, inquit, & varias aliorum sententias optimis rationibus refellit. Multa etiam eodem in libro de diuersis fontibus eorumq; differentijs secundum colorem, odorem, saporem, substantiā &c. doctissime disserit. Calentium aquarum rationes aliquot, & cur earundem vi lapides progignantur, Cœlius Rodiginus tractat, Antiquitatum.30. 16. Io. Dryander in libro de Thermis Germanico Enisensibus cum alia quedā de thermis in genere disserit, tum quibus indicijs artificiose naturalis cuiusque aquæ mistio constet, deprehendatur: pollicetur etiam de thermis latine se scripturum.

De causa aquarum feruentium ex Hieronymo Gardano libro.ij. De subtilitate.

Causam aquarū feruentium necesse est ignē esse, aut putredinem, aut calorē naturalem vel cœlestem. Cœlestis haud tantus esse potest, præsertim hyeme noctuq; vt eo aquę ferueant. Naturalis actu non est nisi in animalibus, quoniam animam & sensum habent. Putridus tantus esse nequit: nec vero simile est materiam simul generari & putrescere. Diuturnitas enim huius miraculi declarat generationis ipsius materię necessitatem. Relinquitur igitur causam potius in igne esse. nam calor nisi ad summū peruenerit, motum habet leuem, & ob id sponte extinguitur. Sed ignis duę sunt species, pruna & flāma. Flammam esse ibi non est rationi cōsentaneum. nam

nam respiratione manifesta ĩdiget, plurimumq; absumit materiæ, vt integri montes bituminis vel mense toto arderent. Terræmotus etiam frequens ob exhalationem sequeretur: aqua vero adhuc esse feruidior, aliquandoq; visa foret, erũperetque per interualla his in locis, cum tamen nunquam visa sit. Indicio est flammam sub terra non posse esse perpetuam, quòd vbi erumpit, nunquam nisi per interualla id cõtigit. Prunam igitur subesse certũ est. Sed vnde alitur? vnde motus? vnde respiratio? his.n.tribus ignẽ indigere superius est demonstratũ. Respirationẽ præbet lapis aridus ac fungosus ignem fouens, non aliter ad vnguem q̃ calidus cinis. Motum exhibet materia noua, quæ perpetuo accenditur, atque ita ignis sedem mutans mouetur. Sic enim in fuligine apud nos quandiu superest ignis serpens seruatur. Nec iccirco concipit flammam, quòd bitumen illud impurum est atq; terræ mixtum. In omnibus igitur fuligini persimilis est materia illa quæ sub terra ardet, vnde fuliginem bituminis speciem esse haud dubium est. Cum ignis in flammam non erumpat causę duę sunt, altera quòd bitumen impurum, reliqua quòd non respirat. Itaq; fit vt tenuior qñq; tum pars illius accendatur, flammamq; emittat, tum neq; terræmotus & sonitus exauditur. Sed materia nõ suppetente quòd saxo mixta sit, nec bene suspiret, Sed quonam pacto non extinguitur, aut saltem dum materiam depascitur, sedem non mutat? Cur non extinguatur causę duæ sunt, bitumen, & frigus aquę, à quo cogitur calor intus, nec secus q̃ in calce ignem accendit. Illud idem frigus ignem in loco eodem retinet, quia semper sub aqua. Sed longo spatio aqua feruet, angusto erũpit. Verum quòd paruus ignis tanto feruori sufficiat, quatuor sunt causę: Prima quòd non respirat, vt in æstuarijs, Secunda, lapidis natura, qui tophus est per se calidus, multum concipiens calorem ac stabilem, reddensq; affatim, Tertia, cinis qui relictus est calidus ac plurimus & suapte natura siccior, vnde etiam infusa aqua hic noster qui longe imbecillior est, illam excalfacit. Accedit vltimo quòd aqua illa diuisa est per riuulos, facile ob id calorem concipiens ac retinens, quæ si in vnum coacta esset, vix totius montis incendio incalesceret, & calefacta celerrime etiã rediret ad propriam naturam: ob id nullum mare, nullus lacus, nullum flumen feruere potest ob aquarum abundãtiam. Fontes, atq; quo sunt minores, eo acrius soli ebulliunt. Sed cur nõ maior pars accenditur bituminis? quoniam solum id accendi potest, quod ab aqueo humido spolia-

D tur. Cum vero totum scateat hoc humido bitumen, atq; hoc ipso à sulfure differat, priusquam accendatur siccari necesse est, diuq; ob id proximo igni etiam reluctari: Ita fit vt valde sensim ignis adiũctam sibi materiam depascatur. Cum igitur nec crescere multum, nec penitus extingui ignis ob dictas causas queat, multa vero sit materia illi parata, paucusq; ad feruorem seruandum calor sufficiat, necesse est ipsum feruorem multis seculis manere. Manifestum est igitur, q̃ omnes aquæ quæ feruent, natura leues sunt, & medica prępditæ facultate. Aquas aliquas sponte calidas, nihil aut parum medicamenti habere, & dulces seu potabiles esse, Aloisus Mundella docet epistola decima. Biliosis hominibus thermarum vsus salubrior videtur circa finem veris, phlegmaticis æstate, sanguineis autumno.

E Balneandum autem præcipue matutinis & vespertinis horis, sed non pleno ventre, nimirum ad vitandum calorem meridianum. Sed apud Germanos & meridies & æstas tota remissior est, minusq; calida. Itaq; thermæ apud nos salubriores tutioresq; videntur, propter aeris ambiẽtis in æstate temperiẽ minus æstuosam. Thermarum vis & vtilitas, præcipua est ad balneandum, & ea efficacior in ijs vitijs, quæ cutim & superficiem tenent, q̃ interioribus, nisi intẽperies simplex fuerit. Quidã thermis in Melo propter impetigines vsus, ab ijs quidem curatus est, sed in hydropem postea incidens mortuus, vt Hippocrates alicubi scribit. Altera ad fouendas partes vapore calido, vt supra dictum est. Tertia ad potum propter alui purgationem. De aqua balnei Porrettæ in Italia, mane bibũtur cyathi sex,

F qui continent duos vrceos, & post ambulationẽ vnius horę, prioribus excretis, iterũ cyathi quatuor semis: ac rursus post parem ambulationẽ, ijs excretis, denuo tantundem. Tum post tres horas prandium sumitur. deinde intra horas octo fit cœna leuis, & post sexquihoram dormitur. Propter flatus vero qui ex aquæ potu gignuntur, decima parte ante cibũ sumi debet cochlearium anisi saccharo cõditi, & superbibi cochlearium vini. Nonnunquam hora ante prandium vel cœnam in lecto sudãdum. Hier. Cardanus errore 49. Sexcentos medicos incusat, qui thermarum aquas sæpe propinant & male. Alioqui pro certis morbis, vt asthmate, ascite, fluxiõibus vteri pituitosis, semel tantum mane vnam aut alterã pintam bibi iubet per aliquot dies, & balneo abstinere vsq; ad vesperam: calculosi nihilominus balneo vti possunt, nisi ventrem cieri malint. Quarta vtilitas ad clysteres pertinet, qui fieri

fieri possunt ex aquę cyathis quinque decoquendo ad tres cum dimidio redactis, adiecto oleo cum benedicta, pro colicis. Quinta ad capitis perfusionem ex alto. Sexta, vt tibiæ teneantur in cœno fontium, refrigeratæ scilicet aut tumidæ, quod consulit Guainerius fieri in thermis Montisferrati, quas continere scribit nitrum copiosum. salis vero minus, aluminis parum, sulfuris minimum. In cœno (inquit) tibias inflatas tenere, dolorem tollit, tumorem remouet, & astrictione sua eas corroborat. Quod si ad totius corporis humores desiccandos totum immergere necesse sit, tum ęger mane balneum ciuitatis intret: sero vero cœnum. Plurimi quidem tibias suas fouent super lapide perforato, qui situs est super quodam fonte calido, qui eas vtilius in cœno tenerent. Accidit sæpe vt marasmati seu resolutioni parati tibiarũ inflatione, seu dolore molestentur. His cœnũ intrare quàm balneum pręstat. Hæc ille: mox plura de stuphæ, seu vaporis calidi vsu subiungens, qui forte tũ ad alios quosdam morbos, tum ad hyposarca ipso balneo vtilior fuerit. Cœni vsus in thermis nostris Badenijs esse non potest, quòd fontes omnes lapidibus stratis inclusi sint: in Leuceris Sedunorum commode potest, cum fontes aliquot calidi passim in prato scaturiant, & illas etiam tibiarum vitijs vtiliores iudico, quòd magis exiccent & subastringant.

Thermarum aquas, vtcũq; calidas, duplo tardius ad ignem bullire aiunt, quàm frigidas, & aeri expositas frigidiores reddi, quàm frigidas ex fontibus haustas. Sed posterius etiam simplici aquę calefactæ conuenit. Nostræ quidem Badeniæ in Heluetia vtcunq; calidæ, nõ vrunt tamen vt vesicas excitent. Iisdem immersos flores flaccidos & herbas marcescentes reuiuiscere vîdi. Per autumnum aliquando vasa vinaria eis inijciuntur, vt partes hiantes omnes penitus cõstringantur, qđ & cuiusuis aquę feruẽtis vi efficitur.

De thermarum viribus quædam in genere ex Leonardi Fuschij medicinæ Compendio.

Naturalia balnea dicuntur, quę p se, aut sponte, naturaliterue proueniũt, scaturiuntuè: alioq; nomine, eo quòd ipsis insit calefaciẽdi facultas, thermæ vocantur. Balneorum autem naturalium, quædam nitrosa, quędam salsa, quędam aluminosa, nonnulla sulfurea, nonnulla bituminosa, aliqua ferri, aliqua ęris, aliqua cupri, aliqua auri qualitatem obtinent: quædam ex pluribus horum constant. Est autem in vniuersum oĩum vis exiccãdi, sed quædam cum exiccatione egregie simul calefaciunt, quædam exiccando constringunt. Speciatim vero quæ salsa & nitrosa sunt, ad frigidas & humidas intemperies, & ad eiusdem generis morbos conferunt. Propterea medemur articulorum doloribus, podagræ, resolutioni, renũ passionibus, asthmaticis, fracturis callosa substantia indigẽtibus, vlceribus manantibus, inflammationibus diuturnis, & iã induratis: pręterea capiti thoraciq; fluxionibus obnoxio, vẽtriculo humore infestato, hydropicis, œdematis è morbo proueniẽtibus, & pituitosis.

Aluminosa vero ad sanguinis reiectiones, ventriculum vomituriẽtem, hæmorrhoidas immodice profluentęs, mulieres quæ inordinate purgantur, & quæ frequenter abortiunt. Ad eos deniq; qui immodico sudore resoluuntur, & ad tibiarũ varices prosunt. Sulfurea neruos emolliunt, calefaciuntque, dolores sedant, ventriculum tamen effœminant, & subuertunt, omnia cutis vitia exterũt: quapropter leucis, alphis, impetiginibus, vlceribus antiquis, articulorum defluxui, lieni indurato, iecori, vtero, resolutionibus, coxendicibus, & scabiei subueniunt. Bituminosa vero caput replent, sensuũ instrumenta lædunt, enixe tamen calefaciunt, & prolixe molliunt siquis diutius immoretur, præsertim vterum, vesicam, & colum. Aerea oculis, ori, tonsillis & vuę conueniunt. Ferrea ventriculo & lieni accommodata sunt. Cuprea, articulorum doloribus molestatis, podagricis, asthmaticis, nephriticis, vlceribusq; malignis, auxiliantur. Aurea colicis doloribus, voluulo, fistulis, podagræ & malignis vlceribus succurrũt. Quę ex mistis qualitatibus constant, pro cuiusq; vincentis qualitatis ratione agunt. Proinde ex iam commemoratis facillime omnium Germaniæ nostræ thermarum facultates dijudicare licebit, modo misturam ac cõstitutionem illorum perspectam habeamus. Hæc Fuschius.

De facultatibus quibus corpus humanum afficiunt aquæ salsæ, nitrosę, aluminosæ, atramentosæ, sulfurosæ & bituminosæ, copiose satis ac erudite scribit Geor. Agricola libro secundo de natura eorum quę effluũt ex terra, vbi etiam de plurimarum aquarum temperatione & natura, in libris quos de medicatis fontibus instituerit, copiosius se dicturum pollicetur.

De thermis Helueticis, & primum de Badenijs.

Bada, hoc est Balneum oppidum est Heluetiorum ad amnem Limagum, quatuor horarũ itinere Tigurum primariã Heluetiorũ vrbem: infra quod ꝓxime fontes calidi multi copiosiq; scaturiunt, quibus amęniores & splendidius extructos, magisq; frequẽtari solitos, nullos vsquã videre

videre memini,cum alios multos in diuerſis regionibus ſpectarim. Cognitus fuit & inhabitatus locus iſte tp̃e Cornelij Taciti,atq; ante eius ęuum,cum ille mentionẽ de eo faciat in hæc verba: Eſt locus amœnus,habetq́; aquas ſalubres & arcem munitisſimã iuxta præter fluentem amnem.Fontes calidi citra & vltra flumen ſcaturiunt,imo & in ipſo flumine.Calor ĩ ſcaturigine tãtus eſt,vt nudo corꝑe ferre nequeas.Mũſterus.

Poggij Florentini ad Leonardum Aretinum Epiſtola,de ſchola Epicureæ factionis,in thermis Helueticis oppidi Baden,Conſtantienſis Concilij tempore ſcripta.

Multa dicuntur ab antiquis rerum ſcriptoribus de balneis Puteolanis,ad quæ vniuerſus populus Romanus cauſa voluptatis cõfluebat. Sed nequaq̃ arbitror illa ad horum iucũditatem accedere potuiſſe,aut cũ his noſtris fuiſſe cõparanda. nam voluptatem Puteolanam magis afferebat locorum amœnitas & villarum magnificentia,q̃ feſtiuitas hoĩum,aut balneorum vſus.Hæc vero loca cum nullam vel admodum paruã pręſtent animi relaxationem, reliqua omnia ĩmenſam tribuunt iucunditatẽ:vt perſæpe exiſtimem & Venerem ex Cypro,& quicquid eſt vbiq; deliciarum,ad hæc balnea cõmigraſſe. Ita diligenter illic Veneris inſtituta ſeruantur, ad vnguem eius mores ac laſciuiam repræſentant: vt quanq̃ non legerint Heliogabali concionem,tñ ipſa natura docti ſatis & inſtituti eſſe videantur. Oppidum ipſum Baden,hoc eſt balneum, ſatis opulentum,ſitum eſt in Cõualle montibus circum imminentibus, iuxta quoddam flumen ingens, rapidisſimi curſus,quod in Rhenum fluit,longe ab oppido millibus paſſuũ ſex. prope oppidum ſtadijs quatuor,eſt villa ſuper flumen pulcherrima,in vſum balneorum fabricata. Area perampla eſt media parte villæ,& circum hoſpitia magnifica multarum receptacula gentium. ſingulæ domus ſua habent balnea interius, in quibus abluunt̃ hi ſoli,qui ad eas diuertere. balnea tum publica tum priuata,ſunt numero triginta. Publica tantum duo exiſtunt,palam ab vtraq; parte areæ,lauacra plebis & ignobilis vulgi, ad quæ matres atq; viri,pueri innuptæq́; puellę,& oĩum circunfluentium fęx deſcendit.ridiculum eſt videre vetulas decrepitas ſimul & adoleſcẽtes nudas in oculis oĩum aquas ingredi,verenda & nates oĩbus oſtentantes. riſi ſępius hoc tam præclarum ſpectaculi genus,mentẽ reuocans ad florales ludos,& mecum met iſtorũ ſimplicitatẽ admiratus ſum,q̱ neq; ad hoc oculos auertũt,neq; quicq̃ ſuſpicantur,aut loquuntur mali. At vero

D balnea quę ĩ domibus ſunt priuatorũ, perpolita ſunt,& ipſis viris fœminisq; cõia. Tabulata quędã eos ſecernunt,& in his feneſtellæ ꝑ plures dimiſsæ,ꝑ quas vna potare, colloqui, & ſe mutuo videre & attrectare queant, vt eorũ frequens eſt conſuetudo. Iam deſuper cingunt deambulatoria,in quibus conſpiciendi conſabulandiq́; cauſa hoĩes conſiſtunt. Nã cuiuis licet colloquẽdi, iocandi,ac laxandi animũ gratia, aliorum balnea adire & aſtare.cũ exeunt & ingrediuntur aquas fœminę,maiori parte corporis nudæ conſpiciuntur, nullæ aditus cuſtodiæ ſeruant, nulla hoſtia prohibent,nulla ſuſpicio inhoneſti. pluribus in locis idẽ qui viris & mulieribus quoq; ad balnea ingreſſus eſt,vt ſępisſime accidat & virum ſeminudæ fœminæ,& fœminã viro nudo obuiã ire. maſculi campeſtribus tñ vtuntur, fœminæ lineis induuntur veſtibus,crurum tenus ab altero

E latere ſcisſis:ita vt neq; collũ,nec pectus, nec brachia aut lacertos tegãt.In ipſis aquis ſæpe de ſymbolis edunt cõpoſita menſa ſuꝑ aquam natante, quibus viri asſiſtere conſueuerunt. Pratum eſt ingens poſt villam ſecus flumen, quo poſt cœnã conueniunt vndiq;,& oĩs generis ludis ſe oblectant,choreis,cantibus,& alijs viri ſimul & mulieres. Virtus aquarũ varia eſt & multiplex, ſed vna admirabilis & penè diuina.nego vlla eſſe in orbe terrarũ balnea ad fœcunditatẽ mulierum magis accõmodata. Itaq; cum plures ſterilitatis cauſa acceſſerint,mirã illorum vim experiuntur ſeruatis diligenter pręceptis quibus adhibentur remedia ad eas q̃ concipere nequeunt. Innumerabilis multitudo nobiliũ pariter & ignobilium ducenta millia paſſuũ huc venientium,non tam

F valetudinis cauſa q̃ voluptatis. omnes amatores,oẽs proci,oẽs quibus in delicijs vita eſt poſita,huc concurrũt, vt fruantur rebus concupitis. multę corporũ ſimulant ęgritudines,cũ animo laborant.Ita videbis innumeras forma ꝓſtantes ſine viris,ſine cognatis,cũ duabus ancillis & ſeruo,aut aliqua affini anicula,quã leuius ſit fallere q̃ nutrire.Hic quoq; virgines veſtales,vel vt rectius loquar florales. hic abbates, monachi, fratres,ſacerdotes,maioriq́; licẽtia q̃ cæteri veniũt. & ſimul qñq; cum mulieribus lauantes, & ſertis quoq; comas ornãtes, oĩ religione abiecta. omnibus vna mens eſt,triſtitiam fugere,quærere hilaritatẽ. mirabile dictu,in tãta multitudine,non raro hoĩum mille,in tam varijs moribus, turba tã ebria,nullam diſcordiã oriri, nullam ſeditionem,nullũ disſidiũ,nullum murmur,nullũ maledictũ. cernunt viri vxores tractari,cernunt cũ alienis loqui,& quidem ſolam cum ſolo. Nihil mouentur,

mouentur, nihil admirantur. omnia bona ac
domestica mente fieri cogitant. Itaque nomen
Zelotypi, quod quasi omnes maritos nostros
oppressit, apud istos locum non habet. incogni-
tum est id verbum, inauditum. Hæc Poggius.

De thermis Helueticis.

Scripsit libellum de thermis nostris Badensi-
bus Henricus Gundelfinger Beronẽsis ecclesiæ
canonicus anno salutis. 1489. vnde mihi ea q̃ su-
bieci, excerpere libuit. Baden oppidũ situm est
ad Lindemacũ fluuium, amœnissimo loco, salu-
berrimo cœlo, rerũ oĩum copia abundans, mon
tibus cingitur, q̄ summa sui parte ꝓcera nemora
hñt & antiqua, in q̄bus diuersa deorũ gentilium
idola à ciuibꝰ nõnunq̃ reperta fuere. Ab hoc op-
pido distat oppidũ Brugg duarum ferè horarũ
itinere, vbi hæc inscriptio reperta est. Imperator
Titus Vespasianus Cæsar Augustus. VII. Cons.
Marti, Apollini, Mineruæ arcũ. Vicani Vindo-
nissensis Curię. Tito Vrbanio Mattoni. Tito Va
lerio Albano. Lucio Veturio Melloccotio. Ruf-
fo Quinto Sextio. vnde cõijcitur Vindonissam
(vrbẽ olim ingentẽ, cuius ruinę vestigia adhuc
extãt) Vespasiani quondã sedẽ fuisse. In hoc vi-
co, vbi nunc thermarũ locus est, Romani quon-
dã principes, & p̃cipue Lucius Cassius Cõsul an
te C. Iulij Cæsaris tp̄a à Tigurinis ĩterfectus (qui
& balnea ista instaurasse creditur) Romanorum
dijs statuerunt tẽplum, quod crescente postea re
ligione christiana, tribus Magis, qui ab oriente
Christũ infantem aduenę inuiserũt, dedicatum
fuit: & balnea ipsa triũ Magorum appellata. An-
no salutis. 1420. cũ ciues Badenses maiorem fon-
tẽ aperirent, qui formas ꝓfundissimas, & rotun-
dos canales habet, vt quæ tp̄is iniuria collapsa
erant restaurarent, idola quędam repererunt, &
imagines Romanorũ in alabastro sculptas: item
ex ære numismata, hoc modo signata: Cæsar Au
gustus Octauianus. itẽ Vespasianus, itẽ Decius,
qui Tiguri habitauit, imperiali corona redimi-
tus. In agris etiã, syluis & montibus, aliquæ ido-
lorum imagines repertę sunt. Balnea publica
duo sunt, quorũ alterum (his destinatum qui ni-
miũ fęda & contagiosa scabie vel vlceribus labo
rant, vt mendici plurimi) S. Verenæ cognomina
tur, nẽpe virginis Thebeæ legionis, Zurzachien
sis collegij patronæ, inibiq; sepultę: q̃ hoc balneo
aliqñ vsa creditur. Eo ipso in balneo saxũ rotun-
dum est, in medio cauum satis profunde, in quo
mulieres steriles insertos pedes aliquandiu reti-
nent, hoc ad fœcunditatem eis facere persuasæ.
Castella siue fontes, à quibus aquæ calidæ ad
balnea fistulis deriuantur, octo sunt numero in
hoc vico. Transflumen etiã alij duo. (Thermas
minores vocant, quibus plebei & rustici ferè soli
vtũtur) & vnus in ipso flumine, iccirco inutilis.

Viri & fœminæ balneis cõibus vtuntur: etsi le-
ges sacræ & Canones infamem illum faciãt qui
cum mulieribus balneatur. q̄ si coniugẽ habue-
rit donationẽ propter nuptias perdat, & mulier
alieno cũ viro balneans, dotem perdit. vt cap. de
repud. L. Iunto. Lege cauetur Lombardica. Si
vir thermas mulieribus discretas violẽter intra-
re præsumpserit, capite puniatur. Nam Cartha-
ginensis synodus conclusit non oportere altaris
ministros, vllosuè Christianos lauacra habere
communia. Legimus etiam à Iulio Capitolino
historico, M. Aureliũ, Antoninũ Imperatorem
collaudatum, q̄ lauacra mixta submouisset.

Sulfuris vis in his aquis pręcellit, cui exiguam
portionem aluminis mistã putamus. Maio & Iu
nio mense pręcipue salubres sunt. Nullis cœli
aut tẽpestatum quantũuis mutationibus alteran
tur. Hyeme tñ calidiores sunt, æstate tepidiores:
Verno & autumnali tp̄e plurimũ sulfuris disper
gunt, quod innatat, siue copiosius, siue atomorũ
instar, & cineris. collectum vel ex balneo, vel ex
canalibꝰ, siccatumq; ardet. vires harũ aquarum
admirabiles sunt, si recte vsurpentur, & à noxijs
humoribus, vt decet, corpus ante purgatum sit.

Cerebro ꝓsunt, si modo nucha ab occipitio eis
foueatur, ĩmersa teneatur. visui apprime ꝓsunt,
oculorũ ęgritudines tollunt, auditũ iuuant, na-
rium fœtorẽ abolent, olfactum restaurãt, totius
deniq; capitis dolores mitigãt, catarrhos sanant,
humores in lingua & palato aut gula tenaciter
hęrentes cõsumunt. stomachũ fastidio liberant,
concoctionẽ promouent, viscerũ obstructiones
aperiunt, Ilium (lumborũ) tollunt & eradicant.
renum lassitudinẽ doloremq; curãt, & in prio-
rẽ statum restituunt. vltra solitum carnẽ desic-
cant & calefaciunt. malos humores, & pręcipue
intercutaneos euacuãt, ijsq; cõsumptis cutim cla
rificant. scabiosos, pruriginososq; mundificant.
Phlegmate & malis humoribus repletos alle-
uiãt. epilepticos iuuant: item arthritim, chiragrã,
podagram, & ischiadem ex causa frigida. Ictero
eiusq; differentijs (crocco, viridi, nigro) nocent
sua caliditate, vt & arthriticis ex causa calida.
Quare cholericis quoque, hepaticis, & splenicis
parũ conferunt. In oĩbus quidem morbis quos
iuuant, mulieribus, q̃ viris vtiliores sunt. sed mu
lieres quoq; cum fluunt mẽses, tum his, tum bal
neis oĩbus abstinere debent. pueris ante decen-
nium non parum nocẽt. senibus quidẽ & decre-
pitis si rite vtantur, prosunt. fœcunditatẽ mulie-
ribus

ribus conciliant:vteri ſuffocationes, obſtructiones,pręcipitationesq́; ſanant. Naturalium lęſiones reſtaurant, laſſitudinis & doloris ſenſu affectos quacunq; ex cauſa,labore, vulneribus,verberibus,caſu aut lapſu curãt:& neruis concusſis, locis neruoſis ruptis aut vulſis medẽtur. Sed partes contuſas cute manente integra,putreſcenteq́;(niſi prius per phlebotomiam,ſcarificationẽ aut cucurbitulã putridus humor extrahatur) minime curant. Vulnera ẽt recentia neq; putreſcẽtia,ob aluminis genus admiſtum,mirabiliter ſanant. cicatrices & liuores ex vulneribus & ictibus diſſipant. morpheam præmiſſis pharmacis,mitigant, ſanantq́;, lepram tñ ſuperuenturã non impediunt, eandem contractam & confirmatam,penitus corrodendo exaſperant.

Quomodo utendum ſit ijs balneis,ex eodem.

His thermis vti conuenit corpore prius purgato, cõſtitutione aeris ſerena & ſalubri. quòd ſi balneãtiũ ventres dorſum verſus contrahãtur, bene ſperandum eſt: ſi vero inflentur,aut torminibus affligantur,malũ id ſignum eſt. Indulgendũ eſt autẽ balneo quotidie circiter horas ſeptẽ, quatuor ſcilicet ante prandiũ,et tribus poſt prandium,ſufficiente interuallo à prandio intermiſſo,vt corpus interim mediocriter recreari & extendi poſſit. In balneis cibo,potu, & ſomno abſtinẽdũ. macris cõſulimus,ne diutius ieiuni balneo immorentur, habitiores vero per horas quatuor maneant vt iam dictũ eſt. mulieribus ꝙ frigidiores ſint & minus ſiticuloſæ, octo vel nouẽ horis,aut amplius balneari permittimus. debet aũt continuari balneũ per dies vt plurimũ quindecim. quòd ſi per viginti,aut plures dies continuaueris,& tanto minus ꝑ dies ſingulos immoreris, p̃ſtabit. triſtitia interim oĩs exterminanda, & honeſtis gaudijs fruendũ. Poſt cibum moderatum,per loca amæna deambulandũ,donec cibus ad ſtomachi fundũ deſcendat. gallinarũ ius aromatibus conditũ autumno cõuenit, ſic legumina damnantur:ius tñ eorũ conceditur. caſeo, & oĩbus fructibus crudis abſtinendum,niſi quid medicamenti cauſa ſumatur. Vinum bibendum clarũ & bene dilutũ pro ratione tẽporis & vini potentia. aqua mera alijsq́; potibus abſtinendũ. Corpus eiuſq; partes,& caput quoque, non alia aqua q̃ de balneo hauſta,ablui debent. Laconica & ſudatoria poſt receſſum à balneis nõ ante nonum diem ingredi conſultum eſt. Hucuſq; Henricus Gundelſinger.

Inter cęteros fontes huius loci vnus eſt quẽ inferum appellant, ꝙ multis gradibus ad eũ deſcendendũ ſit ad locũ hypogeum, in diuerſorio
quod bouis effigie inſignitur. quo & ſi plebei
ferè tm̃ homines vtantur, alijs tñ quibuſdã præ-
ſtat, quòd aquę alueorũ omnium (habet autem
quaternos) in ipſis, vel iuxta ipſos ſcaturiant, nec
opus habeant ꝑ canales deduci. Et ꝙ cum altius
infra terram ſint (lucis abunde habent) vapores
aquarũ amplo altoq́; ſpatio ſeparantur, quo mi-
nus caput & oculos repleant: & aer illic tẽpera-
tior eſt, hoc eſt minus frigidus hyeme, & minus
calidus ęſtate, vt fit in hypogeis. ex quatuor iſtis
alueis, vnus craterẽ habet, hoc eſt foueã profun-
diorem cum ſcaturigine aquarũ, in quo ſtantes
lauari poſſunt. pręcipue vero mulieribus, quę ꝑ
pter aliquẽ vteri affectũ balneis vtuntur, in cra-
teribus balneari vtile eſt, ꝙ calor ſubinde infer-
ne ſubeat: & viris ẽt quibus pedes, aut aliæ partes
inferiores quæuis à pedibus ad vmbilicũ vſq; af-
fectę ſunt. ſed crateres in alijs quoq; diuerſorijs
ſunt, & q̃dẽ multo ampliores, ꝑfundioresq́;: quo
rũ mihi maxime placuit q̃ in atrio Stadiẽſi eſt, vt
vocãt, deinde q̃ in diuerſorio vrſi. ſed bouis di-
uerſoriũ p̃ter tres alueos aquæ ſulfuratæ, quartũ
habet peculiarẽ, cuius aquæ parũ ſulfuris, multũ
vero aluminis ineſt, qđ & alias & guſtu deprehẽ-
ditur, quẽ leniter aſtringit. hæc tepida eſt, & ex
profundo quodam puteo intra parietem conti-
guum parce profluit: ſed aquę ſulfuratæ bene ca-
lidę ex fonte proximo copioſæ profluẽtis, quãta
libuerit copia miſceri poteſt. videtur hęc oculis
ſalubrior, & diutino balnei vſu exulceratos ci-
tius in ea ſaneſcere aiunt. In cæteris diuerſo-
rijs oĩbus, nulla aquarũ differentia eſt, ꝙ ſciam,
niſi ꝙ alię alijs forte calidiores ſint, ſiue quòd vt
quęq; ſcaturigini ꝓpior eſt, ita calidior, ſiue aliã
quoq; ob cauſam. Sulfuratę ſunt oẽs & copioſæ
quidem. quamobrem ipſius ẽt per ſe ſulfuris vi-
res ex C. Plinio huc adſcripſi. Calfacit (inquit) „
concoquit, ſed & diſcutit collectiones corporũ, „
ob hoc talibus emplaſtris malagmatibusq́; mi- „
ſcetur. renibus quoq; & lumbis in dolore cum „
adipe mire prodeſt impoſitũ. aufert & lichenes „
à facie cum terebinthi reſina, & lepras. Harpa- „
cticon vocatur à celeritate auellendi. auelli.n. „
ſubinde debet. prodeſt & ſuſpirioſis linctum, pu- „
rulenta quoq; extuſſientibus, & contra ſcorpio- „
num ictus. vitiligines viuum nitro miſtum, atq; „
ex aceto tritum & illitũ tollit. Item lendes in pal- „
pebris, aceto Sandarachato admiſto.

Mixta eſt aqua thermarum Badẽſium multo
ſulfure & modico alumine. quãobrem calefa-
cit, exiccat, conſumit, aperit & attrahit oẽm no-
xium & frigidum humorẽ. conducit vitijs capi-
tis, q̃ à frigore & humiditate cerebri oriũtur, vt
ſunt

ſunt lethargus,obliuio,neruorum languor,apo plexia,læſus auditus,& viſus. conſumit quoque pituitā & frigidos humores à capite delabentes, calefacit & exiccat ventriculū. iuuat concoctionē,aperit obſtructiones hepatis & ſplenis. ſedat tormina,q̄ colicam et iliacā vocāt .reprimit dolorem mēbrorum,qui à frigore cōſurgit,& purgat cutē à varijs īmundicijs. calidi & ſicci tēperamenti hoībus nocet:& phthiſi aut hectica attenuatis. fœminis vtilior q̃ viris: parum prodeſt decrepitis.Hæc Mūſterus. Eadē ferè Fuchſius. & inſuper:detentos menſes euocat, ſterilitatem aufert. Thermarum vſu morbi quidā curantur,alij mitigātur,aut differuntur eorū periodi, alij læduntur.Idē nōnullis cauſa mortis eſt, cum alias,tum ob prauā victus rōnem. Mitigātur inde vlcera crurum,& articulares morbi & pituita. Scabiei ferè oē genus in oībus ferè balneis naturalibus curari notū eſt:& in artificioſis quoque,ſi remedia exiccantia addantur. Scio in his noſtris thermis amicum tꝑamenti phlegmatici ab interna in ſcapulas defluxione curatum. Cutem ab eis laxiorē mollioremq́; reddi, vt contra in Leuceris Sedunorum ſicciorem ſolidioremq́; ipſe expertus ſum. Veterē tuſſim aut curant, aut leniunt,aſthmaticis proſunt. Epilepticos quoſdā ſępius tentari ſolitos,quādiu balneis vſi ſunt, īmunes egiſſe audio,ſed domum reuerſis, morbum quoq; rediјſſe. febribus diuturnis, phlegmaticis & melancholicis proſunt, vbi iā concoctę fuerint. conſulunt aliqui,vt febrientes in ipſo balneo paroxyſmum expectēt,& maneāt donec frigere deſierint,haud ſcio q̃ ſalubriter. menſes albos ob frigidā & humidam ſiue totius corporis,ſiue vteri tm̄ conſtitutionem, curant, ſi tn̄ victus ratio,vt par eſt habeatur, & medicamentorū ſi his opus eſſe videatur. nam ſiquæ intēperantius viuunt,vt plurimæ in his locis ſolent, & hunc & alios morbos,quibus ante caruerant, ſecum reportāt. quare vulgo mulierculę noſtrę dicunt,album vteri fluorē thermis curari, & ſi non fuerit acquiri. Mulier quædā laborās ſtranguria(noſtri vocant, die harmoinde,den kalten ſeich,)thermis iſtis adiutam eſſe mihi retulit,excreta ſubinde multa craſſa,tenaci et turbida vrina,cum Leucerę Sedunorū nihil ei profuiſſent. Noui & virum annorum. 55. eundem morbum longo tꝑe expertum,plurimū his thermis leuatum eſse. Sunt quibus crura etiam abſq; vlcere tument,& ſuꝑueniente interdū vel bile,vel ſanguine,(noſtri appellant, die ijberrœte, das vulken,den carbunkel) ſubito paroxyſmo acerrime corripiūtur,ita vt quidā peſte infecti videantur,bubone etiā ad inguen apparēte,quod his ſerè accidit,qui ſine exercitio in otio edūt bibūtq́; affatim. Horum ēt aliqui tum viri tum mulieres vtiles ſibi haſce thermas fuiſſe ꝑdicarunt. Similis morbus euenit circa caput ꝑſertim poſterius & ceruicem,qui ſi ex phlegmate tm̄ vel copioſiore fiat,huius balnei vſu ſanatur,aut ſaltem lenitur, vel differtur. Nā mulier quædā ſubinde infeſtari ſolita,à thermarum vſu,alias ꝑ ſex menſes, alias diutius immunē ſe fuiſse mihi narrauit. incidebat aūt in hūc morbum ex frigore potiſſimum, aut humore aliquo madefacta:ſudādo facile liberabatur. Alias vero prę nimio calore in Laconico,& tū diutius durabat morbꝰ. Ruſticus quidam peſtilentia infectus, cū euaſiſset, aliquādiu capitis colliq́; dolore & tetano & ſurditate laborauit,à q̄bus poſtea in thermis iſtis liberatus eſt.

Quòd vero multis nocent,hoc contigit vel ratione morbi,vel ēt ſi morbo ꝓdeſſent, propter malā victus rōnem,vt diximus:q̄ quidem ī thermis multo nocētior eſt, q̃ domi. Nam & vires à balneo reſoluuntur,& humores crudi à nimio, aut intēpeſtiuo cibo potuq́; in venas rapiūtur,& praui ex prauo victu, aut humoribus malis iam prius collecti,ad cor & alias partes principes citius deriuātur,vtpote ꝓpter balnei calorē fluxi, aut in vapores ſoluti. Pleriq; nulla modi aut temporis rōne habita,nimiū & in balneo & extra ſe ingurgitāt. diuerſa vinorū gn̄a quotidie bibunt, & in gratiā ſociorum cōpotant & comeſsantur. nec vinum tm̄,idq́; merū, ſed quoties libuit lac, ſerum,aquā è ſaliētibus puteis,fluuio,frigidā,& è balneo calidā bibunt. Fructus & poma alioſq́; cibos oē genus,ſalubres,īſalubres ingerūt. Multi è plebe nō aſueti domi vino vti, aut pauco & vili,eoq́; inter multos labores,hic copioſo, generoſo,& citra oē exercitium replentur. Alij contra propter inopiam aut auaritiā, mali ſucci cibo potuq́; vtuntur,à quibus etſi domi cum laborarent nihil lęderentur,in thermis tn̄ alia ratio eſt. Sūt qui dies & magnā noctis partem in balneis exigant,mergorum inſtar,nullo aut breuiſſimo ēt à cibo tꝑe intermiſſo. Quare non mirum ſi vires multorum exhauriātur,ſi multi febriant,lippiant,et cruditate,colica alijſq́; affectibus vel ſtatim vel paulo poſt implicent̄. Audio periodis annorū aliquot thermarum vim acriorē fieri, ego cū illic eſſem anno ſalutis. 1547. plurimorū oculos lædi & inflāmari aīaduerti,quod octauo vel nono ante id tēpus anno ſimiliter factū aiebant. Sed pleriq; facile mox ſanabantur etiam in ipſis balneis. Ego quanq̃ luſcioſus ſeu myops, quater aut quinquies his balneis vſus,ꝑ mēſem ferè ſin

gulis

gulis vicibus, nunq̃ tñ oculos inde lęsos percepi, neq; visum hebetatum. Cõsuetudo nostra ętate est, vt pleriq; mensem vnum, diuites etiã amplius in thermis morentur, & quotidie tñ multis horis in balneo desideant, nec satis habent semel exulcerari, et sanari: sed bis autter cutis exulcerationem sibi repetendã putant. Ego pro morborum, virium, ætatis, sexus, & aliarum circunstantiarum discrimine, alijs paucos, alijs multos dies, balneo vti consuluerim: quibusdam semel, alijs bis, aut amplius exulcerari, alijs ne semel quidem, sed paulatim, & per interualla digeri.

Ipsius thermarum aquæ potum paucis cõcesserim, nisi ꝑparce bibatur ad sitim tollendã, quam tollit etiam feruida è fistulis hausta. Ad thoracis morbos forte profuerit, sed stomachũ et ventriculum debilitat: & renes ac ventres quorundam nimium dilatat, vt crassa etiã materia, interdum sanguinolenta admittatur. Sunt qui alui ciendæ gratia bibant, sed illi copiosius bibere debebant & inambulare, vt supra dictũ est. Iam ista vulgi persuasio stolida & absq; ratione est, qua plurimi dictitãt, morbum quẽuis in balneis ortum ab ijsdem curari. Quanq̃.n. fieri põt vt balneum morbos quosdam in corpore latitãtes prodat & excitet, ac eorundẽ materiam postea consumat, (vt & comitialis morbus à quibusdã remedijs, et proditur & curatur:) plurimi tñ morbi à malo victu alijsq; causis inter balneãdum oriri possunt, quos balnea nunq̃ curarint. Serpẽtes nõnunq̃ in aquis istis calidis reperiuntur, pſertim in atrij posterioris, vt vocant, alueo vltimo aut penultimo: sed neminem vnquam ab eis læsum audiui.

Vulgo dicunt satis vsum balneo, cui aqua pauca, in volam exceptam statim exiccatur. Quòd si aqua balnei in primo ĩgressu aliquis vri videatur, & mordicari, sed ad breue tempus, tum frigere incipiat, illi suadetur vt mature balneo vti desinat, ne lædatur, tanq̃ iam satis aut nimium vsus. Cute in summis digitorum pulpis corrugãte, per singulos ingressus moræ in balneo sufficientis notam faciunt aliqui, (quanq̃ & apud Guainerium eã reperi, qui sicciores & imbecilliores nõ diutius immorari vult:) sed nimis crasse. Mos est in thermis istis, vt plurimi qui eis vtuntur, venas quasdam superficiarias in dorso incidant, præsertim cõtra renum & lumborum dolores. Sunt autẽ venæ illæ geminæ, digitis circiter quatuor supra orrhopygium sitæ, binis vero digitis à spina dorsi distantes, vtrinq; singulę, perq̃exiguę & difficiles inuentu, cũ ligari & vrgeri non possint: itaq; scalpellus nõnullis quater aut quinquies adigitur, priusquam tangantur.

D

De thermis Fabaris ex Cosmographia Seb. Munsteri.

Monasterium Fabariense ordinis S. Benedicti, situm est in Rhetia, & diœcesi Curiensi. Distat autem à Curia secundum descensum Rheni duobus milliaribus Germanicis, in alto monte extructum, quo cũ ascenderis, patet magna planicies cũ amœnis pratis, syluis opacis, & largissimis fontibus. ab illa planicie montes vtrinq; in cœlum ascẽdunt, quos separat profundissima & præceps vallis, ꝑ quam perfluit horrendo strepitu amnis glacialis, qui Ragatij prorũpens ex conualle, recta petit Rhenum. spacio vnius ferè horæ pedestris itineris versus meridiẽ, inueniuntur thermæ iuxta dictam glacialem aquã prodeũtes ex petris in ima valle inter altos & coniunctissimos montes depręhensę ante trecentos annos à venatore quodã. Ascẽdunt ibi à ripis decurrentis amnis horrenda & alta saxa, infra iuxta amnẽ ferè coniuncta, in medio vero plurimum excauata, & supra rursum recuruata & ad se ipsa inclinata, in medio spaciosum efficiẽtia sinum, ĩtra quẽ & hodie tres, aut quatuor extructę sunt domunculę obscuræ, haud multũ supra glacialẽ aquã fulcris substentatæ, ad quẽ locum olim nemo descẽdere poterat citra adminiculũ longissimi funis aut scalæ dependentis. oĩs quidem hic thermarum locus intra petras conclusus est ceu in ĩmensa spelunca, relicta superne inter oppositas petras ingenti rima, quę sole in meridie constituto demittit deorsum fulgorẽ radiorum ad horam vnam, idq; tempore æstiuo quando sol supremos hemispherij tenet gradus. tanta alioqui obscuritas est in voragine illa, vt meridie ferè opus sit lumine. in ea petra quę orientem versus instar muri erigitur (non.n. tantum excauatur, quantum oppositus paries) facta sunt gradatim magna & profunda foramina, & in ea inferta valida ligna, quibus ad longitudinem quinq; aut sex cubitorum prominentibus, trabes secundum longum & latum imposite, pontẽ struunt, per quem hodie sensim ascẽdunt & descendunt tum homines, tum equi, sine vllo periculo.

E

F

Aquæ harum thermarum calidæ sunt, sed non feruent. fluxus earum æstate media tantus est, vt pro duobus millibus hominum satis eructaret aquarum, si spacium eis in satis ampla planicie daretur. nunc in tanta angustia vix centum hominibus patet locus. est.n. capsa in qua homines balneaturi sedent, sculpta in lapide, adhęrẽte saxo erecto. sedent isthic homines thermis fruituri in tenebris atq; Acheronte. Aqua prorsus pura et nitida est, ab auri et cupri minera originem trahens,

trahens, nec habet vllum ſulfuris aut nitri fœtorem. incipit erumpere verno, & deſinit poſt autumnū. creſcit cum herbis, & rurſus langueſcit cum eis. vires habet perquā efficaces. Quoſdam morbos curat nouem aut decem diebus, alios duodecim aut quindecim, iuxta cōplexionum varietatem, & perſonarum, agreſtem educationem, accuratamq́; ac negligentem balneādi rationem. tollit quāuis membrorum contractionem ac diſſolutionem, quam induxit vel ira, vel vinum. Aufert quoque tremorem manuum & crurum: item arthriticam, chiragram, & laſsitudinem mēbrorum: aut cum mēbra defectu ſucci extenuantur. abigit inueteratas febres, atq; eos morbos qui ad icterum degenerant. curat calculum renum, vitia renum & veſicæ, omneſq́; occultos affectus & intercutaneos, vt ſunt ſcabies, pſora, impetigo, aſperitas ſquamoſa, & ſimiles ſordes cum cutis pruritu. Item ſanat omnia vlcera aperta, quæ ſub genibus in cruribus exoriuntur, cancrum, fiſtulam, vlcera ſuppurata, & apoſtemata pectoris. curat etiā omnia non bene curata vulnera, præſertim quę pręcipitanter curantur, priusq̃ naturalis caro ſuccreuerit. crurū fracturas non bene ſanatas curat: item eneruata ac luxata per ruinam aut torturam membra, punctiones & vulnera ex ſagitta aut bombarda relicta: concretum ex caſu, impulſu aut ictu ſanguinem, membraque frigore emortua. conducit & dolori capitis. vegetat memoriam, viſum roborat & auditū, aperit oppletiones. i. obſtructiones cerebri & neruorum, quales ſunt morbus caducus, apoplexia, ſpaſmus, &c. Huc vſq; Mūſterus.

Ego etiam ipſe has thermas inuiſi & per biduum vti volui. ſunt autē ferè tepidæ, ſi ad alias thermas conferantur, ita moderate tamen calidæ, vt neq; frigeant in eis balneantes, neque caleant aut ſudent. In cratere, quem bene amplum & profundum habent, plus caloris eſt. ex odore, colore aut ſapore, cuius metalli vis in eis excellat, indicare non eſt: ſed neq; innatat aut ſubſidit quicquam, vnde conijcere liceat quicquam certi. ego lapidem bene grauem ī ſuperiore balneo (quod minus et obſcurus eſt ī imo rupis receſſu) inuētum, mecum abſtuli, quem aurifaber apud nos vir bonus & in arte ſua peritiſsimus, cum ad ignem examinaſset, nōnihil auri ſed modicum, continere, mihi aſseruit. Quidam qui gallico morbo & paralyſi laborauerat, his thermis vſus, non ſanatum ſe quidē, ſed melius inde habuiſse mihi retulit: & ex aquæ earum potu aliquando ſanguineam vrinam ſibi excretam.

Germanię thermarū merito ſibi primas vendicant thermæ in Curienſi diœceſi ſitæ, Pfæferſbad. Conſtant mixtura auri, ſulfuris et nitri. Harum aqua non continuo manat, ſed tertio die Maij erumpit, decimo vero quarto Septembris iterum ſeſe ſubducit. mirifice doloribus capitis confert, memoriam roborat, viſum auditumq́; acuit: cerebri obſtructiones ac neruorum aufert, articulorum doloribus, vlceribus, fracturiſque oſſium ſuccurrit. Fuchſius.

Thermæ fabariæ ab ortu fluminis Rheni decem fermè paſsuum millibus diſtare videntur, prope quas D. Benedicti monaſterium extructum eſt, in cuius Annalibus legitur thermas illas olim ſcaturijſse in altiſsimi montis ſinu, & ducentis poſtea annis amiſsas, tandem interuenandum profundiſsima in valle (vbi nunc ſunt) fortuito repertas. Per maiorem anni partem deficiunt, æſtiuali tamen tempore per duos treſue menſes nobis apparent. Præ cæteris mundi thermis auro comparātur, cum ſit puriſsima earum aqua, nitidiſsimaq́;. calidis ac frigidis temperamentis & ætati conuenire iudicantur omni, in guſtu delectabiles. & tametſi de auri minera oriantur, oportet vt ab igne perpetuo naturaliter ardente foueantur, quem quidem alumine & nitro in terræ venis ali conijcimus. Attingūt tamen nihilominus auri venas. aureæ quidem micæ in Rheni etiam propinqui fluminis ripis illic inueniuntur in arenis, ab illis qui perquirere ac rite abluere norunt. Hæ aquæ balneantibus neque torporem neque laſsitudinem inducunt. Solent autem per ſex aut ſeptem dies immorari.

Podagram, chiragram, & omnem arthriticam paſsionem, calidam ſaltem, repellūt. capitis neruorum obſtructiones aperiunt, viſum mirifice reficiunt. In multis præſertim frigidi temperamenti hominibus, carnis ſtimulos ad tempus extinguunt, & potentes impotentiores reddunt. (Hoc ita fieri ipſe etiam ab vno & altero huius balnei vſu ſic affecto audiui). vina eo in loco & ſi generoſa ſint, nimiam ſitim tamē aut faſtidium cibi, niſi quis bibendo modum excedat, nō inducunt. vulnerum etiam cicatrices tollūt, & ex vulneribus contractas rugas & curuaturas membrorum, læſaſq́; iuncturas emendant. memoriam defeſsam aut morbis læſam, mirabiliter reſtaurant. In ſumma vix quemq̃ abſque fructu dimittunt. Gundelfingerus.

Scripſit de his thermis Germanice libellum apud nos excuſum Theophraſtus Paracelſus empiricus, vbi eas prodeſse ſcribit membris contractis ob iram, vinum aut colicam. tremori ex ira, victu inordinato, frigore, arthritidi omni,

coxarum

coxarum & dorſi doloribus. laſſitudini ex calore aut labore. membriſq; quæ alimentum non ſentiunt. omnibus morbis ad auriginem inclinantibus, aut à bile prouenientibus cum apoſtematis internis. febribus chronicis, præſertim quartanis, paralyſi & diabete, ſi tertio repotantur. omnibus morbis muliebribus. calculo rubeo & albo & in veſica concreto. omnibus renũ & veſicæ vitijs. ad omnem ſcabiem. omni vlcerum generi in cruribus, ſiue ſub genibus, & crurum vitio quod Germani vulgo ab humore effluente olearium vocãt, (hanc huius balnei vim ipſe etiam à multis expertis accepi,) fiſtulis cuniculoſis & alijs malignis inueteratiſq; etiam ex Gallico morbo vlceribus, cancris, mamillarum abſceſſibus. vulneribus male vel ante tempus ſanatis, quę rurſus aperit & præparat perfectæ curationi. fracturis, luxatis, conuulſis, ſugillatis. membris refrigeratis calorem reſtituere. nocere leproſis ſeu elephantiacis, hydropicis, grauidis, morbis inueteratis & abſceſſibus internis, epilepticis, ad diarrhœã vel colicã ꝓnis ex ira. hęc ille.

Fabarię aquę omni temperamento, calido & frigido conueniunt, concoctionem iuuant, podagræ & omni arthritidi vtiles, auditum purgant, viſum acuunt, malos humores in corpore diſperſos expellũt. chriſtalli inſtar limpidę ſunt, quare & bibuntur, & cibi cum eis coquuntur. Ioa. Folzius. Thermæ Fauarianæ intra trecentos annos repertę ſunt per venatorem quendam, qui ex familia ſua Vogler vocatus fuit: hic inſecutus pullos coruorũ ſyluaticorum (aliqui ſaxatiles vocant, quòd in rupibus & antiquis turribus nidulentur) peruenit in niuium deſertum, deſcendenſq; in profundum montiũ hyatum, ĩuenit aquas calidas, Aegidius Tſcudus in libro de Alpinis gentibus ædito anno Dñi 1538.

De Fiderio fonte balneorum frigido.

Prętigoia vallis eſt Rhetorũ, Rhetigoia olim dicta à monte Rheticone, quatuor milliarium Germanicorũ longitudine extenſa. In eius medio ſupra villam Fideris ſunt aquæ aluminoſæ, acidulæ, quibus calefactis balnei loco vtuntur non tantum incolæ & vicini, ſed etiã qui longe habitant ad imbecilles ſtomachos & ægre concoquentes: item ad excreationes ſanguinis, febres & abundantes menſes. Munſterus.

Hoc balneum etiam ipſe ingreſſus ſum experiundi gratia. ſitum eſt loco aſpero inter montes, cum diuerſorio parum inſtructo. aqua ex puteo hauritur frigidiſſima & clara, ſed cum inferbuit, turbatur & craſſeſcit, vt lactis ferè ſubſtantiam coloremq; referat. feruenti ſpuma multa et craſſa adimitur, quæ ſiccata puluerẽ album reddit, vlceribus ſiccandis vtilem, ſed turbantur & albeſcunt aliæ etiam aquę medicatę fontinm frigidorum pleræq; omnes, ni fallor, cum ad ignẽ ebulliunt. ſponte vero calidę omnes ſunt claræ, niſi ꝙ quędam certis temporibus turbantur aut inficiuntur abundantibus metallis, aut medicamentis alijs ſubterraneis, quę aquis vires ſuppeditant. bibunt hanc aquam qui balneis vtuntur, quibus grata eſt, & frigiditate ſua & ſapore acido, fermè vinoſo, vinum acerbum referente. prę ter cætera cõuenire videt̃ arthriticis ſanguineis aut bilioſis, alijſq; ſimilis temperamenti morbis.

Ego machinã eius loci maxime admiratus, qua è puteo aqua hauritur, rota per defluentem è canali aquam riui montani impulſa, & deprimente ac eleuante viciſſim ſuo motu haſtam immiſſam tubo in puteũ demiſſo, cuius haſtę ima pars orbe ligneo inſerto & corio circumaffixo, tubi capacitatem accurate implet. itaq; eleuata haſta aquã ſecum educit, vt iam in pleriſq; apud nos puteis fit, haſtam cum loro aut baculo attracto, ſubinde eleuando. Hoc vero in hac machina rarum & artificioſum eſt, quòd aqua ſic hauſta è puteo, & in canalem proprium effuſa, in lebetem ingentem defluit vbi calefiat, quem cum impleuerit fluere deſinit, ita vt lebes ſemper ſit plenus, nec vnq̃ redundet. quę omnia ſolo machinæ artificio, nulla miniſtri opera accedente fiunt. nam cum plenus eſt lebes, aqua riui montani rotam impellens fluere deſinit, ligno quodam in canalem immiſſo impedita, quod pendet à baculis quibuſdam. nam in ſummo lebete tabula quædam lignea eſt, ijſdem baculis in medio copulata, quos erigit altius cum plenus eſt lebes, erecta autem baculorum pars anterior ſupra lebetem, deprimit poſteriorem, à cuius ligno ita canalis obſtruitur. ſed hęc omnia clarius intelligentur ex adiecta figura.

A Locus in quo aqua Balnei hauritur è puteo.
B Rota quam riuus montanus impellit.
C Canalis ligneus.
D Aqua defluens è riuo montano impellens Rotam.
E Aqua riui montani seorsum defluens quando non impellit rotam.
F Hastæ immissæ quæ implent tubos.
G Tubi in puteum demissi.
H Orbis ligneus.
I Corius circumaffixus.
K Canalis ex quo aqua effunditur.
L Lebes in quo calefit aqua.
M Lignum quod est operculum impediens riuum montanum.
N Baculum præcipuũ quod sustinet Cyconiam.
O Tabula quæ lebetem operit.
P Baculum paruum infixum operculo Lebetis.

Cum per alpes ante annos aliquot in Italiam transirem, medio ferè itinere inter Curiam & Clauennam, si bene memini, in monte Speluca thermas esse audiui natura calentes.

De thermis Brigensibus apud Valesios, ex Seb. Munsteri Cosmographia.

Est valde amœnus locus circa thermas Brigenses, interceptus montibus & Rhodano fluuio. A septentrione incumbit thermis mons altus & præceps, ex cuius radice & petræ scissura promanat vena tenuis aquarum calidarum, quæ tribus canalibus deducitur in tres capsas, quarũ quæq; capax est quindecim aut sexdecim hominum. Est autem aqua illa in prima scaturigine non calidior quàm corpus humanum ferre possit. Illud mirabile & iucundum visu, quòd ex eadem petrarum scissura, riuulus aquæ frigidæ manat. Aqua illa tota sulfurea est, salubris & efficax his, qui externas in corpore habent plagas & corrosiones. Conducit & surdis atque tinnientibus auribus, spasmo, tremori & catarrho. Item scabiosis & vlcerosis, atque sterilibus fœminis. Vis eius quatuor mensibus, Aprili, Maio, Septembri, & Octobri maximè commendatur. Nocet ijs q̃ capite & corpore debili sunt, & qui iecore ac renibus calidis sunt, & febrientibus.

De thermis Leucensibus apud Valesios, ex eodem opere.

Hæ quoque thermæ loco satis amœno sitæ, circumquaq; multa habent prata, & ad septentrionem altissima saxa & clausuram montium. Ad meridiem vero vallis est, per quam venitur ad oppidum Leuc, itinere sesquihoræ à thermis distans. Sunt autẽ thermæ illæ multarum aquarum, tamque calidæ vt oua possint elixari in eis. Coherent in medio pratorum in modum vici aliquot hospitia & domus cum sacello, & vndiq; ferè consurgunt in cœlum montes & horrenda saxa, qui locum istum sic claudũt, vt nullibi pateat exitus sine ingenti labore & sudore, præterq̃ ad oppidum Leuc vt iam diximus, ad quod inter montes lenis & perpetuus est descensus. Orientem versus mons sensim ascẽdit cum amœnis pratis. Illic multi aquarũ calidarum fontes sunt, spacio vnius aut alterius iactus lapidis distantes. Maior tñ & præcipua vis aquarũ erumpit in ipso vico, quæ tanta est, vt ingẽtem rotam molarem, suo impetu circũagere posset. Media pars riui per canales deducitur ad capsas sex aut octo, quæ magnæ sunt instar mediocrium viuariorum, reliqua defluit & perit sine vsu. Per capsas intelligo hic loca ampla in terra excauata, lapidibus constrata & quadruplici muro parietũ loco clausa atq; gypso oblita. Ab eruptione istius scaturiginis ad iactum bombardæ, versus mõtem orientalem, profluit alia vena aquarum calidarum, qua vtũtur leprosi. Hinc per iactum balistæ alius fons calidus est, paulo copiosior. is petitur à multis qui in inferioribus thermis eò vsq; iam balneo indulserũt, vt cutis scabra opus habeat resectione & curatione. Cæterum omnes istę aquæ, vbiq; eiusdem sunt caliditatis, quę quidem tanta est vt digitum immergere possis, sed non diu in eis tenere. Ad iactum balistæ ab ista vena, ad dextram scaturiunt frigidissimi & optimi fontes, ex quibus maior mense Septembri penitus euanescit, & sequente Maio rursus erumpit. Est aqua harum thermarum limpida & grata, carens omni fœtore: vt quæ nihil sulfuris habeat, sed cupri & æris multum. Confluit illuc per æstatem, etiam e remotis locis, magna multitudo hominum, & nisi obstaret portentosa montium altitudo, quos necesse est magna cum difficultate superari, longè maior q̃ pro loci & hospitiorum capacitate numerus hominũ futurus esset. Aiunt autem aquam illam prodesse obscuris & lippientibus oculis, spasmo, catarrho & fluxui narium, debilitati pulmonis, & languescenti stomacho. Roborat facultatẽ concoquentem, & appetitum excitat. Medetur dolori splenis atq; hepatis, & curat vlcerosa crura. Prodest quoq; podagricis, & cõsolidat ossa confracta. In summa, succurrit omnibus frigidis & humidis morbis, siccis & calidis obest, calfacit, exiccat, abstergit, resoluit & cõstringit. Salubris est paralyticis, & his qui destituuntur vsu membrorum, qui neruis, partibusq; neruosis sunt debilitati. Prægnantes quidem mulieres iubentur abstinere ab ea, ne vel potent, aut abluantur ea. Hydropicis & calculosis dicit̃ pdesse: sicut & illis q̃ laborãt calculo vesicę & dolore colico. Vterũ in mulierib⁹ debilitatum confirmat, & soluit aluum bibentiũ. Deniq; inueteratas & vlcerosas crurium plagas, & cicatrices vbiuis male sanatas aperit & perfecte curat. Hæc Munsterus.

His thermis & ipse olim vsus sum per dies ferè viginti, & plurimum eas tum calefacere, tum siccare, partesque neruosas roborare expertus sum. Mulier quædam icterica, me præsente, ac disuadente eis vsa, intra paucos dies obijt.

Thermæ Valesienses Sedunensis diœcesis, odorem, saporem, caloremque à cupro trahunt. per diem crebro alterantur, iam luti, iam argillę colorem referentes, ac rursus ad pristinam reuertentes claritatem. corruptum corporis temperamentum emendant: auribus, renibus & colicis conferunt.

conferunt. ventriculum nimis humidum iuuāt A eundem ieiunum abstergunt, & à ciborum fecibus purgant. ventrem potæ soluunt, sed stranguriam mouent. Pituitam & humores putridos exigunt: splenis dolores & apostemata curant. Deniq; si ritè vsurpētur, omnes corporis partes confirmant & emendant. Guldelfingerus. Apparet autem eum de Leuceris thermis loqui, quæ maiores celebrioresq; sunt Brigeris, & cupro magna ex parte constant, nō sulfure vt illæ. vires etiam easdem eis adscribit quæ Leuceris tribui solent. Quod autem tum hic, tum Ioannes Folzius scribunt aquę colorem in eis crebro per diē mutari ipse cum adessem Augusto mense non obseruaui: fieri tamen potest vt alio anni tempore id contingat: aut olim ita contigerit, cum illi scriberent. Folzius addit membrorum lassitudinem vsu earum tolli, & initium leprę in B quibusdam curari.

De alijs quibusdam balneis Heluetiæ, quæ calefiunt.

Hactenus de thermis Heluetiorum. i. sponte naturæ calidis aquis scripsi, & inter eas de Fiderijs quoq; quāquam frigidis aquis, q; solę illæ frigidarum quæ ad balnea adhibētur, celeberrimę maximeq; medicatæ sint. Nunc cæteras aliquot frigidas commemorabo. Sunt autem multę huiusmodi in nostris regionibus, vtpote mōtanis, & gente balneorum studiosa. ego hic paucas nominabo, quæ in præsentia in mentem veniunt, q; vel ipse viderim, vel ab alijs audierim. Primum igitur ī agro Tigurino nostro balnea sunt quæ à pago Vrdorfia nominantur, splēdide con structa, ex tribus fontibus (qui in prato vliginoso parum distāte oriuntur) aqua in vnum colle- C cta, quæ iuxta diuersorium è fontis fistula per scapum ligneū exilit copiosa, frigidissima, dulcis. Horum trium fontium, vnum aiunt sulfuris aliquid cōtinere, alterum aluminis, tertium cupri. sed si quid tale continent, id perexiguū est. Prosunt hæc balnea febribus, præsertim tertianis. calculum pellunt, refrigerant & humectant, & iuuenibus macilentis bonam corporis habitudinem conciliant. Transmontem quē Albium vocamus, duarum vel pauloplus horarum itinere ab vrbe, balnea sunt Eugesta (Oeugst vulgo) dicta, in veteribus quibusdam instrumentis fons salutaris, der heilbrūnen. Videtur autem nonnihil argillæ, fortassis & gypsi, his aquis misceri, quare & lintea in eis abluta candidiora fiunt. refrigerant & exiccant: quamobrem sanant vlcera etiam antiqua.

Balneum, cui à vulturibus nomē, supra Gromingam oppidulum, præter cætera podagricis A vtile existimatur, & nonnihil aluminis continere: vt & balneum Hindereggæ, quod nunc abolitum est.

Balneum, quod aliqui à lactis crema nomināt, das nijdelbad paulo supra pagum, cui nomen à templo in monte sito, oritur ex puteo quodam in sylua vliginosa effosso. aqua sulfur olet, satis fœtida, & qua fluit, rubiginem quandam relinquit. Hoc aliquādiu intermissum, nuper iterum à rusticis eius loci accolis frequētari cœpit, tanq̄ aduersus scabiem & febres vtile. an vere sulfur cōtineat, incertus sum. pleræq;.n. aquæ locis vliginosis ortæ, præsertim in puteis, similem odorem sulfureum & fœtentem reddunt.

In ditione Solodurensium balneæ sunt Lostorfiæ à pago dictæ, qui milliari Germanico distat ab oppido Arouia. Qua fluit earum aqua illic hyeme niues nullæ sunt. ęstate ferè tepida est, ideoq; ingrata potu. vidi puluerē album, quem ciuis noster balneis illis vsus, è spuma bullientis aquæ siccata attulerat. Prope hunc locū in monte quodam specus in terram profundissime descendit. Non procul Solodoro etiam olim celebre balneum fuit, nunc vt audio collapsum.

Alfaneia vocatur vallis quædam ad Elselam (fluuium puto sic dictum) quæ à Curia ciuitate tribus milliaribus distat, aquam sulfure abūdantem eē audio, cui iniecti aut illapsi surculi lignei crasso quodam ceu ex argilla cortice circundantur. Item in loco Schamps appellato non procul ab ortu Rheni, aquam rubicundam esse, cupri qualitate imbutam. Supra oppidum quod Cœruorum villam nominant, fons est quem Cęruleum appellant, balneorum gratia frequentari solitus: & alius prope Scaphusiam, Oestuij appellant: alius in supiore parte regionis Toggenburg, noīe Enet buel: alius in Lucernensi agro Knuteuilla: alius in monte quodam Tugiēsium: alius in monte qui milliari vno à Basilea distat.

DE THERMIS GERMANIAE ordine literarum,

LIBER SECVNDVS.

A Ntegastam vocāt fontem prope A Opponauam oppidulū non procul Argētina, cui permixtum est alumen, nitrum & sulfur. cerebrum et renes purgat, multos superfluos humores expellit per vrinam & aluum aliosq; corporis meatus, & præ alijs thermis prauos abscessus & vetera vlcera curat, sed stoma-

cho

cho nocet ob nimiam salsedinem,& naturalem corporis humiditatem,consumit cibi fastidium & sitim inducit. Gualtherus Ryffius.

De thermis Aquisgrani,quæ ciuitas in Germania vulgo Ach nominatur.

Aquisgranum ante sua tempora destructum Carolus magnus reparauit,sicut quodam in loco idem in hanc sententiam scribit. Cum vice " quadam pro mea consuetudine venandi gratia " egrederer,venissemq; in opacam syluam,seque- " stratus à comitibus meis inueni originem ther- " marum atq; palatiorum,quę olim Granus,vnus " ex Romanis pricipibus,frater Neronis et Agrip " pæ primum construxerat,& iam vetustate qua- " dam collapsa erāt,spinisq; & vepribus obducta. " Hæc ego rursus reparaui atq; resarciui & cætera.

Cum olim Romani frequentes stationes facerent apud Vbios,Granus ille veniens ad eum locum vbi hodie est oppidulum Aquense,inuenit aquas calidas,imo feruentes in loco plano, cœpitq; ibi condere ciuitatem, & imposuit illi nomen ab aquis à se inuentis atque à nomine suo. Munsterus.

Thermarum quæ in Aucou sunt prope Rotenburgum ad Nicerum sitū,similis prope mixtura est,quæ Geppingensium acidarum, copiosiore tamen sulfuris portione constant, ideoque minus prioribus acidæ, quo etiam nomine calidiores existunt, maioriq; exiccandi eorum quæ in partium cauitatibus delitescūt facultate præditæ. Fuchsius.

B Bada oppidum est Austriæ sic dictum à thermis de quibus latine scripsit Vuolsgāgus vuintperger,cui⁹ liber Georgius Vuagner Germanice reddidit, inde ego q̃ hinc subijciūtur trāstuli.

Hæ thermæ multum sulfuris habent(quamuis id in destillatæ aquæ fœcibus non reperiatur)& nitri quoq; non parum,aluminis vero (vt videtur)modicum.Prosunt neruis humidis, paralyticis,in declinatione:surditati,flatui & sibilo aurium:cephalęæ phlegmaticę,vertigini & phlegmati capitis per embrocham.i. perfusionem ex alto, si purgationes vniuersales & topicæ aliæ pręcesserint.aliter enim periculum foret paralysis aut ophthalmiæ. Memoriā amissam restaurant: thoraci phlegmatico medentur : incidunt & attenuant pituitam in potu,quæ tamē stomachum lædit & appetitum.Hepati frigido & humido subueniunt,hydropicis,& matrici phlegmaticæ vel duræ.Menses prouocant, fluorē vteri album consumunt.Intestinis, vt etiam stomacho & ventriculo nō prosunt,nec vteri substantiæ,sed neque malignis & calidis & serpentibus

D abscessibus,vt erysipelatis & cancris.Conducūt podagræ phlegmaticæ,quæ non diu durauit: lędunt eam quæ diu durauerit, debilitatis scilicet inde iūcturis & humore plenis. sed & tenuiores tantum humores in eis consumit,cæteros magis indurat. His balneis vti prohibentur cholerici, febriētes,macri,pueri,senes:grauidæ nisi instante partu,ad eum facilitandum:emolliunt enim: aliter obsunt,& menses mouēt. Homines pleni non satis purgati thermarum vsu(non harū tantum sed quarumuis)incidunt aliquando in epilepsiam,apoplexiam, colicam, podagram, scabiem,morbum gallicū &c. Qui à cibo statim balneantur sæpe obnoxij reddūtur febribus,calculo renū,podagræ & apostematis. Inter menses autem salubriores pro istarum thermarum vsu habentur,Iunius,Iulius, Augustus,et Septē-

E ber. De thermis Badarū Marchiōis vide in M.

In Baioaria sunt thermæ quas Gastein nominant,quibus vehemēs astrictoria facultas inest, ideoq; omnia corporis excrementa dissipant & absumunt.fęcunditatis facilitatem pariūt, & ne abortiant grauidæ,prohibent.

Thermæ etiam sunt apud Abudiacum (vulgo Abach)Baioarię castellum supra Reginoburgum,quæ sulfuris, aluminis & nitri mixturam obtinent. Odore oua frixa referunt. Facultates earundem,vt reliquarum, ex ijs quæ dicta sunt, abunde constant. Fuchsius.

Thermarum Carolinarum in Boemia encomium scripsit Gaspar Bruschius. Ge. Agricola vocat eas aquas calidas Caroli quarti, & adeo feruere scribit,vt animantes, siquæ immergantur,glabras reddant.

F Apud Elenbogium in Boemia oppidū thermæ,sulfuris & aluminis mixturam obtinēt. Harum facultates ex iam commemoratis satis notę sunt. Fuchsius. De his thermis inuenio scripsisse Vuencesleaum Peyer.

Ioānes Folzius balnea apud Egram (id fluuij & adiacentis oppidi nomē est in primo Boemię aditu)ad dorsi & coxendicum dolores, & membra paralytica,aut contracta, aliosq; morbos cōplures fama vulgi celebrari scribit.

Gaspar Bruschius tradit prope Egram oppidū acidum fontem esse vulgo Seuelingam dictum, cuius aqua salubris ac gustu delectabilis, æstiuo tempore plurimum à plebe appetitur.

Collenses thermæ,(sic dictæ ab oppido Cell, in Nigra sylua prope Kalbam, Munsterus)mixtæ sunt alumine,cupro & modico sulfure. Succurrūt diuturnis febribus, ex pituitosis simul & biliosis humoribus ortis, vlceribus diuturnis & malignis,

malignis, articulorum doloribus, appetentię caninæ, ac præ cæteris thermis conueniunt ijs qui calido & sicco sunt tpamento prędíti. Fuchsius.

Eadem ferè Munsterus. et insuper, Frigidę (inquit) emanant, & prosunt ad expellendam concretam ex humoribus materiã, prauam & phlegmaticam ventriculi temperiem emendant. vulnera sanãt, & alias incurabilia vlcera. fluxus constringunt. Ioannes Folzius author est, vulgo ferri, siqs regio morbo efficiatur et contabescat, illum nisi intra quatuordecim dies huius balnei vsu restituatur, eo morbo periturum.

E In finibus lacus Podamici, quem Cõstantiensem vocant, thermæ habentur Embs dictæ, aluminis & nitri mixtura participantes. Conferunt doloribus capitis, neruorum resolutionibus, à coli doloribus factis, & vlceribus malignis. hæc Fuchsius.

Alias Emsenses thermas in ditione Episcopi Treuerensis sitas, non procul Confluentia, Ioã. Dryander scripsit libro Germanicę ędito, vbi in prefatione ad Episcopum, Bertricenses etiã thermas & acidos aliquos fontes in ditione ipsius sitos, descripturum se pollicetur, quod an adhuc præstiterit nescio. Emsenses thermæ (inquit Dryander) sulfure, alumine & sale constant. calefaciunt & siccant. neruos & articulos calefaciunt & expurgant à phlegmate: itaq; arthritidi & podagræ resistunt. spasmi, torporis & paralysis materiam cõsumunt. colicæ & ventris fluxui medẽtur: calculos renum comminuunt. vterum calefaciunt, & eo nomine fœcundiores reddunt mulieres. vlcera antiqua, quibus frigidi humores iunguntur, curant, & scabiem abstergunt. Ioannes Folzius Emsenses thermas voluptatis gratia magis quàm sanitatis frequentari scribit: exiccari ab eis humores fluẽtes & scabiẽ curari.

G In Alsatia prope Gebersvueiler thermæ sunt quæ ex mixtura aluminis, nitri & ferri constant. Opitulantur lienosis, quartana laborãtibus, vlceribus sordidis & oĩbus vitijs cutis. Fuchsius.

In Suevia duæ sunt acidulæ, vna prope Goppingam vrbem ad fluuiũ Vilsum, altera ad Kalbam oppidum in pago quodam. Ge. Agricola.

In Vuirtenbergensi ducatu ad Goppingam oppidũ thermæ sunt q̃ Germanice Saurbrunn, hoc est acidus fons appellantur. ex acidis, quibus exigua sulfuris accessit portio, harum mixtura cõstat. Prosunt partibus corporis luxatis, ideoq; ventriculum ac iecur potissimum corroborant. hydropicis & regio morbo correptis, humoribus putrefactis, voluuloq; opitulantur. Lumbricos quoque si bibantur, enecant. Fuchsius.

A Amaræ (acidę potius) aquæ Geppingẽses hepati & iecori obstructis medentur: item hydropicis, ictericis, & tertiana febri affectis. appetitum excitant. Munsterus.

Audio has aquas etiam copiose potas nemini obesse, & ab accolis plurimum appeti, ideoque ad vicinos pagos in dolijs vehi.

M Marchionatus Badẽsis in sũpiore Germania ĩter Rhenũ & syluã Nigram seu Martianã situs, oppidum pcipuum habet Baden, hoc ẽ balneas siue thermas, quæ olim ibi fuerunt repertæ, atq; inde tota regio denominata est. Munsterus.

M. Aurelius Antoninus (qui vixit circa annũ Christi. 126.) in hac regione olim proconsul fuit, vt repertum in ea epigramma testatur. in harum thermarum scaturigine oua coquũtur, adeo feruent, & suum setæ & alitum plumæ resoluũtur,

B Gundelfingerus, & post eum Agricola & Munsterus. Quanq̃ vero tãtopere ferueant, homines tñ eis vtentes, vix quinq; aut sex septimanis balneando se absoluunt. sulfuris. n. viribus carent, nitro & alumine abundant. Gundelfingerus.

Balnea ista mirę sunt efficacię. Mixtura eorũ ex sulfure, sale & alumine existit. conferunt difficile spirantibus & asthmaticis doloribus articulorũ & podagrę à frigidis humoribus ortis, hydropicis, vteri morbis frigidis, albis potissimum mẽsibus, conceptionẽ promouẽt, sterilitatemq; remouẽt. In summa vteri malis frigidis & humidis præ cæteris balneis mirifice conueniunt. vlceribus & cutis vitijs medentur. Fuchsius.

Munsterus eadem ferè scribit, & insuper: Auxiliantur (inquit) aduersus angustiam pectoris, q̃ ex frigidis à capite fluxionibus prouenerit. Prosunt

C humidis oculis, tinnientibus auribus, tremulis & dormitãtibus membris, spasmo & alijs morbis, vitijsq; neruorum frigidis & humidis: itẽ illis quorũ ventriculus frigidior humidiorq; est, & male concoquentibus: hepaticis & splenicis ex causa frigida: cachecticis vel quos hydrops cœpit subire, strophosis & calculosis. Inflationẽ crurum reprimunt. scabiem sanant, & plagas seu cicatrices pustularum. Aiunt & podagricis præ cęteris thermis prodesse.

Io. Folzius hęc balnea alumine tm̃ cõstare scribit, pcipuam eorũ laudem esse ad sanãda vetera et humida crurũ vlcera, idq; remedium breui ab eis pfici, cumq; alios morbos tardius agãt. Proinde quinq; aut sex septimanis balneantes immorari oportere. Locum ipsum rerum omnium ad victum & voluptatem pertinẽtium copia abundare, & è longinquis regionibus adiri.

S Non constat qñ inuenta sit scaturigo therma-

rum syluestriũ, quas vulgo Vuildbad vocamus, **D**
propter asperos montes & terrã eius loci incul-
tam: coniectura est tñ cum thermis Badensibus
has quoq; inuentas. nunq̃ fuisset in tam rudi &
indomita terra oppidũ constructũ, nisi tam salu
tares aquę Dei beneficio ibi fuissent deprehẽsæ.
non feruent aquæ istæ sicut Badenses, sed sic in
egresu & origine calescunt, vt facile à cute hu-
mana ferri possint, Munsterus. quo ad vires, eas-
dem illis attribuit quas Fuchsius.

In Ducatu Vuirtenbergensi haud procul à
Chalb. oppidulo sunt thermæ, quæ à Martiana
sylua (sic Romani superiorem partem Hercynij
nemoris vocant) Germanice Schuuartzuuald
vuildbad, hoc est Ferinę, nominantur. constant
ex sulfure, sale & alumine, vt Marchionis ther-
mæ. Sunt tñ qui cupri & nitri mistionẽ accedere
putent. vnice capitis passionibus frigidis, paraly **E**
si, conuulsioni, stupori, & similibus auxiliantur.
instrumenta sensuũ roborant, tinnitum auriũ,
iecoris & lienis obstructiones tollunt in hydro-
picis & ictero laborantibus, renũ & vesicę calcu
lis, ventriculoq; succurrunt: appetentiã excitant,
& ferè oĩa quæ Marchionis thermæ, possunt. Vi
ris tñ magis q̃ mulieribus cõpetunt. Fuchsius.
ipse aliquando has thermas ad calculos commi-
nuendos præ cæteris omnibus laudari audiui.

Ioannes Folzius qui hunc balnei locũ rerum
omnium copia satis abũdare scribit, balnei aquã
& insidendo et potu vtilem esse affirmat. purgat
(inquit) cerebrum, ventriculũ & intestina. para-
lyticis prodest. calfacit lienem frigidũ & iecur.
obstructiones aperit, quare ad hydropẽ & mor-
bum regium cõfert. ossa separata resoluit. vrinã
efficaciter mouet, & calculũ renum ac vesicæ vt **F**
plurimum expellit. sed vtendũ est balneo certa
ratione, ita vt initio non multum immoreris, de
inde quotidie horam vnã adijcias: nunq̃ tñ vltra
horas decem per diem. facile autẽ in hoc balneo
insidentes manere posse ait, & iustum cibi sumẽ
di tempus expectare: nimirum ꝙ non nimiũ ca-
leat, nec nimium digerat & exhauriat corpora.

Vuildbaden in Sueuia aquæ sunt calidę, quę
ex fonte tanquã lacu rotundo effluunt. Tepidę
sunt, qm̃ aluminis & nitri parum habent. viden-
tur autem sulfureę hoc argumento, quòd vten-
tes his balneis quindecim ferè diebus absoluun-
tur. sulfuri enim vis maior q̃ nitro vel alumini
esse iudicatur, Guldelfingerus.

Oppidum vuildbaden longe lateq; notũ est.
Munsterus. nos quidem thermas sponte naturæ
calidas aquas oẽs Germanice Vuildbaden sylue
stres balneas vocamus, quòd ferè syluestribus &
montanis locis reperiantur: istæ vero per excel-
lentiã peculiariter sic dictæ videntur.

Vberlinga oppidũ est in ripa lacus Podamici,
quẽ rhenus efficit: in huius suburbio fons est,
cui admistũ aiunt plũbum, cuprum, & sulfuris
nonnihil: secundum aliquos ẽt aurum. Corrobo
rat ventriculum, & membrorum lassitudini me
detur. renum & vesicæ calculos, aliosq; super-
fluos humores expurgat, Gualtherus Ryffius.

De thermis Vuisebadensibus.

Haud procul Maguntia, vltra Rhenũ tñ, ther
mę sunt Vuisebadenses, quas veteres vocarunt
Mattiacas, sub edito quodã colle prodeũtes, atq;
ex ignitis terrę visceribus scaturientes, Munste-
rus. et alibi, Rhingauię (inquit) montes effundũt
aquas calidissimas in loco Vuiszbaden, distant à
Maguntia vno milliario, quæ thermæ à remotis
frequentantur locis. Leonardus Fuchsius. Phy-
sici scribunt has aquas continere sulfur, alumen
& parũ nitri. Prosunt rigidis neruis, mẽbra frigo
re eneruata calfaciũt. tollunt omnẽ immũditiẽ.
quæ cuti ex vlceribus & scabie adhęret.

E mattiacis fontibus vnus Vuiszbadæ in pla-
tea adeo feruet, vt oua in eo coqui possint, & ani
mantes immersę glabræ reddantur. Mattiacorũ
certe fontiũ feruorẽ Plinius supra fert q̃ fieri pos
sit, cũ ait eorũ haustum triduo feruere, Ge. Agri
cola. Hæc balnea biliosis nocent, quibus ni-
miam sitim excitant, & fastidiũ cibi faciunt. ni-
mios humores frigidos & defluxiones partium
breui extrahunt & consumunt. Io. Folzius.

Vngaria (inquit Io. Folzius) multos fontes ca
lidos & copiosos habet, quorũ aliqui in ipso Da
nubio scaturiunt, aquæ rotis hauriuntur in vasa
in quibus bini lauare solent: ꝙ si in viuarium ali
quod effluant, piscibus nihil obsunt.

In aquis calidis sulfuris in Pannonia inferiori
ad Budam, pisces degunt, & in aluminosis ad
Iulium Carnicũ, & in Hetruria ad Vetulonios
non procul à mari, &c. Geo. Agricola.

Inter fluuios Sauum & Drauũ thermę sunt,
in nullo incolarum, vtpote agrestium, pretio su
periore ẽt ad Sauum loco iuxta arcem Muntpa-
ris aliæ sunt thermæ, & rursus aliæ Toblisiæ di-
ctæ, milliari distantes, quę partes refrigeratas ca-
lefaciunt, Io. Folzius.

Corollarium de thermis diuersis, & fontibus acidis,
præsertim Germaniæ, ex Ge. Agricola.

Aquę calidæ & tepidę (inquit Ge. Agricola
lib. iiij. de natura eorũ quæ effluunt ex terra) in
orbe terrarum multæ sunt. Etenim in Islandia
fons est calidus ab Hecla monte ardente: in Bri-
tannia inter Iscalim et Ventã oppida, quę quon
dam

dam tenuerunt Belgæ populi: in Hiſpania Tarraconenſi Ceparorũ ſunt calidę, & alterę Authetanorũ: in Gallia Aquitanica in Tarbellis: ĩ Narbonenſi aquę Sextię Salyorũ, & in Sedunis Brigerę & Leucerę: in Belgicę parte quę Germania inferior appellatur, quę vrbẽ nobilem Aquiſgranum dictã, condiderunt: ad confluentes vbi Moſella fluuius, qui idẽ Obrincus, Germaniam inferiorẽ à ſuperiore diuidit: in Lothoringis calidæ plũbarię: in Sequanis ad oppidũ Geberſuileram (quã maxime Sequanorũ partem Germani Alſatiam noĩant, ex veteri oppido Elcebo, vt quidam putant): in ijſdem Sequanis ad Caſtellum quod Suiceri nunc arcem Badenſem vocant: rurſus in Sequanis Emſebada ſupra Conſtãtiam. In magna Germania Viſebada, fontes Mattiaci à veteribus nominati: inter Martianam ſyluam & Rhenum, ex quibus oppidum Bada nomen duxit: in ipſa Martiana ſylua iuxta Oppenauam oppidulum, quę nominantur Anthegaſta: in ditione Virtenbergenſi non longe ab oppido Phorcena, dictę Bildebada. ad Venetũ lacum in ſuburbio Vberlingo. ĩ Boemia Caroli quarti & Teplicę. in Miſena Volchenſteinenſes: & alterę ad Viſam pagũ. in Lygijs Hyrſepengenſes. in Vindelicia ad Abudiacum Danubianum: in Norico ad Iulium Carnicum, Villachum nunc vocant. in Pãnonia inferiori ad Budã nobile oppidum. in ipſis alpibus, & quidem Pœninis cis Rhodanum, non longe à Seduno: & alterę in Lepontijs non longe à Rheno Fabariæ dictę, &c. in Italia & alijs regionibus diuerſis, quas illic ab Agricola memoratas omitto.

Plures acidi fontes reperiuntur: ſicut in Germania vnus ad arcem, Nouã domum dictam, quæ eſt in Veſtphalia: quatuor in Cattorum regione ad Valdungam oppidũ: multi in Elbogano, vnus ad calidas Caroli quarti: alter diſtat lapidem vnum à Culma pago, qua itur Egram. ab eo non longe abſunt aliquot fontes, acidi item, dicti inſani: ꝙ aqua ebullire videatur cum ſit frigida. Ab ijſdem ad quartũ lapidem etiã Egram verſus, acidula eſt, furioſa nuncupata: quòd ebulliens magno ſonitu, tanquam tonitru quoddam effertur. Denique in ipſo penè ſuburbio Egræ oppidi eſt fons acidus.

De Plumbarijs thermis in Lothoringia.

In Lothoringię mõtanis balnea ſunt, q̃ Plumbers, quaſi plũbea ob nimirum copioſam plũbi mixturã, vocantur. Conſtãt ex plumbi, vt diximus, ſulfuris & aluminis cõmixtione. Auxiliantur malignis & curatũ difficilibus vlceribus, cancro, phagedęnis, fiſtulis, elephantię recẽs cœptę, & omnibus cutis vitijs. Horum inter Germanię balnea mentionẽ facere placuit, ꝙ ex oĩ ferè genere terrarum hoĩes illuc cõmigrent. Fuchſius.

Sunt & apud Belgas thermæ, Plumbinum (vulgo Plummers) à plumbi minera nũcupatæ, cuius qualitates & vires recipiunt. Hæ ſerpentibus, viperis, alijſq; vermibus crebro contaminantur. Præter plumbum continent etiam nitrum & alumen. vnde vires earum facile ęſtimabunt medici. Gundelfingerus.

De eiſdem thermis Plumbarijs hendecaſyllabi Phaletij Ioachimi Camerarij.

IN thermas Vogeſi iugi profectus,
Plumbi nomine quas ſolent vocare,
Merſi me liquidam ſtatim in paludem,
Diuæ numine fultus illius, qua
Fretus nauita transfretare fluctus
Inſani maris audet, & furentis
Sæuas deſpicere Africi procellas.
Et mercator ad vltimos abire
Indos non dubitat, proculq; terras
A noſtro ſequitur polo remotas,
Hæc lactat miſeros, iubetq; vitam
Morbis debilitatam, egentem, inertem,
Aerumnis, ſenio, dolore fractam,
Conſeruare tamen. Crucem hæc ferentes
Vita denique deſerit perempta:
Illa & nos leuat, à domo atque noſtris
Cara coniuge liberiſque caris,
Tam ſeſe procul vſque perſecutos
In rupes Vogeſi inuioſque montes,
Præclariſſima diua, Spes, Dearum.
Sed quæ vita ſit his locis, requirit
Si quis ſorte, mei docere verſus
Tentabunt, faciles, leues, iocoſi,
Vt res eſt quibus applicantur illi.
Primum valle lacus patet recurua
Diuerſoria quem vndequaque cingunt.
In quo fœmina, vir, puer, puella,
Pauper, nobilis, eruditus, infans,
Et tardus ſenio, & leuis iuuenta,
Quique eſt integer, & cicatricoſus,
Quique & ſaucius eſt & vlceroſus,
Sanus, morbidus, vniuerſi eodem
Vndæ membra fouent lacu calentis.
Quem circum paries datus coercet,
Paſſus qui bis habet ferè ducentos.
Hic ſub frondifero eſt videre tecto,
Conſediſſe pecunioſiores,
Conductis precio locis ſoluto.
Quæ magna vndique turba circum adhæret,
Furcis niſa, & ad vſque merſa mentum.

Necnon per vitream vagans paludem,
Molem & corporis & gradus labantes
Furcatis vehitur regens bacillis,
Omnis conditio, ordo, ſexus, ætas.
Multi & per medium lacum natantes
Supra fluctiuagas feruntur vndas,
Hic ſtans eminet vſque ad vmbilicum,
Ille in gurgite ſe ſubinde mergit.
At qua fons ſcatet æſtuans in ora,
Et labrum prope ſaxeum paludis,
Effœtiq; ſenes, anusq; ſiccæ,
Nigrum, debile, flaccidumq; vulgus,
Exanguis, tremula, inuenuſta turba,
Obſeſſu loca pertinace ſeruat.
Cuius fons animæ gelu tepeſcit
Pura & ſordibus inquinatur vnda.
At pulchræ, nitidæ, venuſtæ, amœnæ,
Formoſæ, cute ſplendida, elegantes,
Ridentes, Paphiæ nurus, puellæ,
Nutricum tenus è lacu eminentes,
Pectus lineolo ſuper chitone
Velatæ niueum & ſinus patentes,
Reddunt omnia luculenta viſu,
Contactuq; ſuo lacum ſerenant.
Quarum triſte oculis renidet æquor,
Et turbata hilareſcit vnda vultu.
Illæ per mare complices vehuntur
Ingreſſuq; meant ſalaciore.
Flagrant lumina, pupulæ relucent,
Malæ purpureo nitent colore,
Buccæ puniceo micant rubore.
Tales paruula comparare magnis
Si fas eſt, Galatea te ſorores
Circum Nerea congregatæ in alto
Stipant, marmoreos ſecantq; fluctus,
Nexæ brachia candida, at meatu
Fluctus Carpathij reciprocantur,
Et cedunt tamen obuijs deabus
Sulcos lacteolæ imprimunt papillæ,
Inous latus & femur Palæmon,
Et Glaucus comes implicant vtrinque,
Tritonesq; ſonora flabra conchis
In fluctum æquoris inq; littus ædunt.
Has inter fuerit libido ſi cui,
Vti conditionibus licebit
Diuerſis, neq; enim modi vnius, nec
Gentis ſunt vitreo in lacu puellæ.
Nec tantum intereunt viros diurnæ,
Sed noctu quoque comminus feruntur.
Talem vitam hominum fuiſſe credo,
Te Saturne tenente regna mundi.
Talis nunc quoque vita beluarum
Syluæ eſt, optima vita, ſub latebris,

D *Quæ per gramina liberæ vagantur*
Nullis legibus, aut neceßitate
Aſtrictæ, ſine iure, more, ritu.
In cœtu hoc igitur locoq; tali,
Hic clamat, canit ille, ridet alter,
Alter mußitat, alter acquieſcit,
Hic tußit, ſcreat ille, ructat iſte,
Iſte emungitur, aut ſpuit, ſcabitue
Squamoſum è cute corticem ſtrigoſa.
Eſt & qui queritur, dolet, gemiſcit.
Quidam laudat aquas, docetq; quanto
Paruo tempore ſit malo leuatus,
Oſtenditq; manum pedemuè læſum.
Quidam nil ſibi profuiſſe dicit
Sæuusq; immeritam execratur vndam.
Aſt parte ex alia cibus petenti
Aut potus datur aridæq; fauces,

E *Sub limphæ irriguo eluuntur amne,*
Quæ de vertice ducta montis alti
Mille à paßibus & ferè trecentis
Aeſtum mitigat igneumq; flumen.
Extra ſed domibus lacum ſub ipſis
Potant, aut epulantur, aut choreas
Lætantes agitant, ibi quieſcit
Et ſomnum capit ille feſſus. alter
In ſyluas abit & nemus propinquum,
Ortus per iuga fontiumq; quærit.
Eſt qui languidus expetit ſalutem,
Atq; æger medicam manum requirit.
Eſt & qui moritur, forasq; fertur
Hæredem monachum miſer relinquens.
Hæredem omnibus excerabilem, & qui
Hæres legitimus ſuusq;, quodam,
Cuiusq; eſt, veteri loci inſtituto.

F *Sic vita his agitur locis, at æra*
Inter deminuuntur hæc, inanis
Et fit perula tenuium, ergo lautos
Illautosq; ſimul redire cernas
Diuerſas patrias ſuasq; terras.
Illos triſticulos parumq; alacres,
Hos ſucceſſus alit, nec illa quoſdam
Solos diua comes ſemel ſecuta
Tum Spes deſerit, ac domos reducit,
Conſolans miſeros leuansq; miſtam
Duro ſollicitudinem labori.
Ac diſcedere geſtiunt prope omnes,
Nam gens illa hominum eſt inhoſpitalis
Stultè relligioſa, iners, inepta.
Non Romana quidem, vt volunt vocari
Sed ruris Getici vetus propago.
In qua ſe velit eſſe pœnè nemo
Omnes & cupiant fuiſſe & optent.

Conradi Geſneri finis.

EX NICOLAI MASSA Veneti artium & Medicinæ doctoris medicinalium epiſtolarum libro,

Epiſtola.xxvi. De balneis Calderianis,

Ad doctiſsimum Dominum Vincentium Ricium Illuſtriſsimi Dominij Veneti à ſecretis.

ETIS doctiſsime Vincēti, qui etiam iure & merito compellere potes, vt ad te quid de balneis Calderianis ſentiā, à quibus nuperrime diſceſsiſti, ac Patauium te contuliſti, ſcribere velim, cū te plurima ab incolis de eorum operationibus audiſſe per literas tuas declares, quæ quoniam non ex omni parte rationi conſona ſunt, non parum te ſuſpenſum tenent. Ego vero tametſi rem difficilem literis mandare rogas, vt pote de qua illuſtres antiqui Medici nihil traditū in ſuis ſcriptis relinquerīt, vt tibi nihilominus morem geram, & aliqua ex parte ſatisfaciam: rem ipſam tumultuario ſtylo negotijs non paucis īpeditus, ſic exordiar. Balnea Gauderiana, ſiue vt vulgo dicitur Calderiana, ſcatēt in vico Gauderij in agro Veronenſi ꝑ decē ferè millia paſſuum ab vrbe remoto orientem verſus, ad radices quorundam monticulorum, qui admodum amœni, & iocundi exiſtūt, & vt vidiſti duo ſunt loca, vbi ſcatent aquæ balnea faciētes, alter locus eſt qui in theatri modum muro cum gradibus cinctus eſt, à quo loco bibentes ſumunt aquā. Alter vero apertus, & nullo munimento ſeptus, in quem ingrediūtur qui lauatione indigēt. Diſtat autem alter ab altero, quantum quis lapidem manu iacere poteſt, plus minusuè parum: fundus quorum arenoſus eſt, quæ arena rubiginoſa videtur, à qua non continue, nec in vno loco, ſed in pluribus frigida vel potius tepida ſcatet, quæ clara admodum eſt, & in ſapore non excedens, cū nec dulcis, nec amara ſit, attamen aliquid ſalſedinis leuis oſtendere videtur. quod ſi quid præter id quod dictum eſt in ea adnotetur, ad ſulfuris odorē & qualitatem referri poteſt. Eſt igitur aqua hæc mineralis clara, (non manifeſte calida) ſcaturiens ab arena, ſapor cuius nō dulcis nec ſalſus admodū, aut amarus exiſtit, ſed medius cū aliqua ſulfuris admixtione, atque guſtui limoſo ſenſu. Minera vero, à qua vel ſuper quam trāſit, & fluit ferrea procul dubio ī maiori parte eſt, q̄ non caret modico q̄d ſulfuris & nitri. Quòd aūt & minera & loca per quę tranſit, & moratur ferrea exiſtāt, teſtātur rubigo in ipſa arena, & lapilli rubiginoſi cōmixti, ac etiā experientia ꝑ ebullitionem facta, etenim poſt ebullitionem dictæ aquę reſidet pars ęruginі ferri in oībus ſimilis. Eſt ēt ad hoc confirmandū, id quod incolę dicunt, videlicet ſępiſsimę reperiri fruſtula ferri cū arena commixta, ſed ſulfureā illā, & nitroſam qualitatem, q̄ dixi etiā eſſe in ipſa facile cognoſcere poterimus ꝑ odorē, & guſtum in ebullitione forti ipſius. nā exhalatio odorē ſulfuris aliquem oſtendit, & ſi quis eā guſtauerit leuē aliquē ſalis ſaporem ſentit. Cū igitur aqua ſit, & tranſeat ſuꝑ mineram ferreā, non priuatā ſulfuribus, & nitroſis partibus, nemo ſanè eſt principia rerū naturam cōſtantium recte intelligēs, qui ſecus dicere recte poſſit, quáquod hæc aqua ī primis frigida ſit: & hoc, qm̄ aqua eſt, & etiam qm̄ per loca ferrea tranſiuit, & ibi morata eſt. Præterea hęc aqua non pura elemētaris, ſed corpus aqueum eſt ꝙ etiā cęterorum elementorum aliquid, & ſubſtātię, & virtutis continet: ex quo fit, vt præter quamquod frigida ex ſui natura in primis ſit, etiā ex mora, & tranſitus loci ferrei, ſulfurei, & nitroſi, inſignē ſatis ſiccitatem acquiſierit, habet quoq; ex eadē minerali parte ſulfurea, & nitroſa caliditatem ſatis moderatā, & humiditatē ex propria aquæ ſubſtantia. Neq; hoc fieri non poſſe te credere velim, cū alia mixta corpora quamplurima diuerſas has qualitates cōtineant, ita vt vna, et eadē res ꝑ diuerſas partes & calfacere, & refrigerare, humectare, & exſiccare valeat: quēadmodum videre eſt exēplicauſa, in ſemine pſilij quod ſemen cōpoſitum eſt ex diuerſis partibus, ſ. calidis, & frigidis, q̄ ſeparari poſſunt. Etenim pars q̄ calida, & ſicca exiſtit in eo ſemine eſt ſubſtātia ītrinſeca medullaris. Pars vero exterior, cortex. ſ. frigida, & humida eſt. Sunt & plura alia q̄ diuerſitatē in partibus, tam in ſubſtantia, q̄ in qualitatibus hn̄t (vt eſt videre ī lacte) neq; deſunt res q̄ diuerſas partes hn̄t quæ minime ſeparari poſſunt, vt teſtatus eſt Galenus de aceto, & alijs. Quare cum hæc clare pateāt, in eis non plurimū laborabo. Neq; credendum eſt hanc aquā habere has diuerſitates cōgenitas, vel ex ſui ſubſtantię natura, ſed (vt dictū eſt) acquiſitas ex tranſitu, & mora in loco calido, et ſicco, et ex ꝑmiſtione alterius rei in loco mineræ exiſtentis. Sicque ꝑ ſe primo aqua humida, & frigida eſt quemadmodum oēs aquę naturales, & ſine permixtione ſunt. Quòd ſi aliā, vel alias qualitates contrahunt, ex accidenti, & ab extrinſeco illis adueniunt

adueniunt(vt dixit Aristo. & Auer. 2. Metheorum.)Etenim quicquid habet aqua prętꝑ humiditatem,& frigiditatem,ex accidenti ei euenire necessum est.Quod vero aquę Calderianę siccitatem ex accidēti acquisiuerint,facile persuaderi pōt,cum ex dictis loca ꝑ q̄ transeūt, & morātur, ferri naturam p̄se ferant,ex rubigine,& frustulis ferri in eis reꝑtis(vt dixi).quod si ad odorē sulfuris ꝑ ebullitionē exhalātem, & ad saporem nitri spectes,nihil est qđ in hac re dubites. nā tam sulfur,q̄ nitrū p̄ter caliditatem ēt siccitatē insignē hn̄t.Et qm̄ partes,tā sulfuris,q̄ nitri ī minera nō oīno plurimæ sunt:ideo minorē qualitatē calidā ab illis acquisiuit.neq; te ignorare credo,ea quæ Aristo. & Auer. loco citato de causa salsedinis maris à sole ex corporibus cœlestibus dixerint, quæ qm̄ huic aquę non accidunt nolui ea narrare:satis.n.est quod ex iam dicta mora,et transitu siccitatem plurimam, & moderatā caliditatem sibi accidisse verisimile sit.Sed ex ferri plurima, & sulfuris,& nitri ꝑmixtione in minera minor, tametsi aqua in cauis terræ possit à pluribus alijs causis,præter dictam,calefieri:vt puta ab exhalatione alicuius vaporis calidi,& sicci ab ipsa terra euaporantis,& cū ipsa aqua permixti, vel ex motu vaporū,& ventorum cōcussione in cauis terræ,aut ex compressione caloris alicuius,vel à radijs solis impressa,vel à frigiditate cōstipante illam,& detinente calorē,vt minime spirare possit,ita vt sic locus incalescat, & ea quoq; quæ in eo continentur.Sed quicquid de alijs modis calfactionis sit, equidem primum magis approbarē,videlicet aquam transeuntem ꝑ locū ferreum cum sulfurea,& nitrosa portione acquirere siccitatem,& caliditatē accidētalem,per permixtionem vaporum à minera eleuatorum,& cū aqua subinde permixtorum.Sicq; dicta aqua odorem sulfuris,& saporem nitri habet,vt ex dictis experimentis patuit.Et quanq̄ apud eminentissimos medicos non desit difficultas de natura, et tꝑamento ferri.s.an sit calidæ,vel frigidæ tēperaturæ respectu corporis humani,ꝙ nil aliud quęrere est,q̄ an operatio virtutis ferri possit corpus nostrū calfacere,vel refrigerare,non est propterea aliter credendum(quam id quod paulo ante dixi)videlicet ferrum habere tēperaturam frigidam,et siccā primo,cum eius operationes. idem attestent̄,cuius opinionis fuit doctissimus Auerrois,& cum eo multi illustres modernorum. Ex dictis habemus aquā calderianam qm̄ aqua est, primo refrigerare posse,& eo magis quia à minera ferri roborata fuit,deinde exiccare, non tn̄ ex propria virtute,sed per accidentalem & à minera dicta ferri acquisitam siccitatem,ac etiam à sulfurea,& nitrosa,à quibus quoq; acquisiuit, vt possit modeste calfacere,hoc est nō supra humanum temperamentum,cum non plurimæ, tam sulfureæ,q̄ nitrosæ partes in tali minera sint. Et hac ratione aperit vias vrinę & sudorē aliquando mouet,atq; alios effectus leuis caliditatis operatur,præter id quod per primariam eius operationē moderate refrigerat, & exquisite exiccat, cum qua diuersa temperatura, diuersas virtutes, & operationes habet. Nam pręter operationes à dictis qualitatibus pluribus etiam morbosis dispositionibus vsui est,exceptis quibusdam febribus. nam prodest oībus morbis antiquatis, qui ex immodica caliditate fiunt,& illis etiam qui à nimia humiditate à colore imbecilli non regulata, vel humori bilioso,aut salso permixta proueniūt.Et hac ratione prodest pruritibus,& scabiosis affectibus,atq; oībus cutaneis infectionibus,& maculis in quacunq; parte corporis fuerint,vt sunt(gratia exempli) exāthemata capitis diuersa,q̄ vulgo tineam nominant,& depilationes capillorum capitis, & aliorū membrorum, ac etiam scabies,& lepræ,& aliæ infectiones cutis corporis,vt est elephantiasis non confirmata. Prodest præterea,ventriculo semper, sed maxime illi vnice auxiliabitur cū imbecillis fuerit ex nimia materia humida in eo contēta,& eius concoctricē virtutem roborat.Item iocinori,& renibus supercalfactis prodest, p̄parat q; humiditatē præternaturam in ipsis membris contentam, & à corpore educit,tam per secessum,q̄ per vrinā. Prodest etiam vlceribus renum,& vesicæ,& sæpe ea sanat,sanatq; vesicæ scabiem, & mollificationem,atq; vrinę acredinem,& ardorem emulcet,& sæpe extinguit. Opitulatur etiam stillicidio vrinę,& insensili exitui. Sistit etiam seminis genitalis fluxum,& matricis quoq; sanguinem, & alios cursus præsertim hęmorrhoidarū. Similiter,si īmoderatus fuerit retinet, exiccat quoq; humiditates superfluitātes in quacūq; parte corporis.Podagricis,& reliquis articularibus morbis auxiliari dicunt.Sanat pręterea vlcera corrosiua,serpentia,& formicosa. Itē capitis dolores, & etiam destillationem tollit,lachrimas oculorum sistit,gingiuarum,& dentium humiditates exiccat,cōfert quoq; anhelosis, & asthmaticis tabefactis,& sanguinē à pectore expuētibus.Sanat singultum,nauseam et vomitū.Iocinoris caliditatem aufert,& eius imbecillitati opitulatur, & medetur fluxui antiquo hepatico. est præterea aliqn̄ medicina conueniens cachexiæ,seu corporis malo habitui,et hydropi causa hepatis factę,

obſtructiones omnes, tam lienis, q̃ iocinoris, & ventriculi reſignat, tumoreſq; eorum extenuat, ſeceſſum ex diuerſitate humorum rectificat, & vrinam retentam ex primaria(vt dixi)ſui virtute educit, & eius vias aperit. Arenulas, lapillos, trũbos, & alias materias craſſas, & pituitoſas educit, atq; ne lapis in veſica gignatur prohibet, & pręſeruat, redditq; hoīem in venereis potentiorem. Vtero ẽt imbecilli ex nimia humiditate auxiliatur, ſi cum ea aqua calida lauetur, & impregnationi confert ſi nimia illa humiditas eã prohibuerit, opitulaturq; vt dixi, curſui matricis & menſtruis albis, ac ẽt inteſtinorum morbis prodeſt, ita vt ſi debilia fuerint, ea roboret, & eorũ dolores mitigat, & vermibus eſt ſingularis medicina, ſi per clyſterẽ introposita fuerit. Quibus oībus diſpoſitiōibus dicta aqua ſuccurrit, primo epota, deinde ſi morbus exigat, mẽbra affecta in ea lauando, vt paulo poſt dicam. Verum his qui morbo Gallico laborãt, nullo modo nec potus, nec lauatio ex vſu eſt, nã ſemper, tam potus, quã lauacrum dictę aquæ nocuit iſtis. non enim qualitates iſtius aquę poſſunt materiam morbi Gallici ad benignum reducere, cũ ſint debiles reſpectu reſiſtẽtię materię, imo eſt medicina ferè contraria ſi omnia diligenter conſiderare volueris. Poſſem q̃dem plurimas alias conſimiles ægritudines, & præternaturã affectus enumerare, quibus tam potus, q̃ lauacrũ dictæ aquæ proficiunt, quæ q̃m ex dictis facile intelligi poſſunt cõſulto prætermittam, ne nimia orationis longitudine ſim tibi moleſtus, & ẽt quoniam ijs ſatis reſpondiſſe primæ parti tuarum literarum puto. Quòd aũt dicis, aut nullum, aut nimium beneficiũ ex potu, & lauatione in dictis aquis te ſentire, non eſt quod mireris, etenim ſic in multis fieri aſſolet, pręſertim vbi cutaneæ defedationes, & crurium exulcerationes ſubortę ſunt, quę diu hoīes moleſtarunt, cũ in eiuſmodi affectibus duo præcipue ad ſanitatem requirantur, quorũ prius eſt, vt mẽmbra intrinſeca, & mandantia(vt ita dixerim, qualia ſunt ventriculus, & iecur)rectificentur. Poſterius vero vt partialia membra, ad quæ materiæ deriuatæ ſunt, & non à calore regulatę, roborentur, atq; ẽt ea quæ in membro materia detenta eſt, abſumatur. quæ duæ operationes in extrinſecis mẽbris non niſi per multos dies compleri poſſunt, ita vt ſenſibilis appareat exteriorũ membrorum defedationis rectificatio. Credo eq̃dem intrinſecam cauſam amotã eſſe, atq; ventriculum, & iecur ad priſtinam rediſſe valetudinem, cum audiam melius te ad oblata cibariã habere, ac ẽt in venereis potentiorem, q̃ antea fa-

D ctum eſſe, ſed ea materia quæ in membris à calore natiuo longinquis, & debilibus (ob moram, & reſidentiam ipſius materiæ malæ) non poteſt breui tẽpore diſſolui, ita vt mẽbra oīno ab ipſa exonerata poſſint ad primam valetudinẽ, & robur deuenire. Nam ad hanc operationẽ requiritur calor innatus naturæ inſtrumẽtum intrinſecum, qui ſenſim per meatus ad ipſa veniens illã reſoluat, q̃ proculdubio reſoluet, poſtea quam ab intrinſecis, quæ incolumia facta ſunt nõ amplius recipiẽt. Ex quibus habes vnde, ſeu qua ex cauſa dicant incolæ ſæpe non percipi pręſidium dictæ aquæ ab ægris, niſi poſt vnum aut alterum mẽſem. Quapropter hoc animo eſſe debes, vt expectes naturę cõplementum, quod procul omni dubio erit, neq; in contrariũ aliquid video cum oīa quæ ſcribis diligenter & accurate examinare voluero. Primum vt audio ventrẽ caſſia fiſtu-

E lari expurgaſti, mox aquam illã perplures dies bibiſti, deinde te nõ ſemel ſed pluries in ea lauaſti, & tam cibũ, quam potum modeſte & parce ſumpſiſti, atq; regimen aliarum rerum neceſſariarum optime moderaſti, ita vt exiſtimes ſi qua eleuatio facta ſit, illam fuiſſe ex moderato regimine. Ego vero alleuiationẽ factã eſſe dixerim ex ambobus, videlicet ex regimine quidem, ſed magis ex virtute aquæ epotę, quę non ſolũ eduxit per vrinã, & ſeceſſum plurimas materias non regulatas à natura: verum ẽt membra intrinſeca rectificando moderauit. Præterea cum ẽt lauatione in dictis aquis perplures dies vſus ſis, ex illa membra exteriora plurimum roborata ſunt, ex quo te meliuſcule habere rationabile eſſe dixerim, ex aquę vſu magis, q̃ ex regimine ſolo.

F Neq; hoc in te admirabile eſt, q̃m in multis alijs morbis ab iſta aqua ſanatis, hoc idem viſum eſt, ſcilicet vt non potuerint, ſemel bibendo ſanari, ſed neceſſum fuit iterũ, atq; iterũ ſe ad hęc balnea conferre(cum vt aiunt)in magnis morbis ſemel ſumpta aliquid prodeſt, nõ tñ ex toto ſanat, poſtea vero ſi iterum ſequenti anno illã bibant, oīno optimam valetudinem acquirũt. Et quidã fuerunt qui in cõſimilibus affectibus antiquatis potu illius aquę, & lauatione per multos annos vſi ſunt. Qui mirifice, & optime tandẽ ſanitati reſtituti ſunt. Porrò in huiuſmodi vſu aquæ tam bibendo, q̃ lauando oīa à te obſeruata fuere, vt virtus, & diſpoſitiones præternaturam poſtulabant. etenim ſic illuſtres Medici in alijs, & conſimilibus diſpoſitionibus ægritndinalibus facere præcipiunt, ita vt ſecundum diuerſitatẽ patientis, & morboſi affectus diuerſa diuerſimode administrari iubeant. Quæ oīa, tam de vſu dictarum

rum aquarum, q̃ etiam de dispōnibus, quibus dictis aquis medētur, vt tibi satisfaciā sigillatim ordine quodam subscribā, atque ad rōnalem vsum redigam. Siquidē si quis ab aliquo ex superius dictis affectibus p̃ternaturā ista aqua curari desiderat, in primis anteq̃ aquā istā bibat, si necessum fuerit eā bibere, vel anteīgressum balnei, si lauare in ea aqua oportuerit, operęprecīu est aliquibus leuibus medicinis ventrē subducere, atq; superfluitates cōes (vt aiunt Medici) euacuare. Vt gratia exēpli si fuerit morbus in pectore, vel iocinore, vel renibus, vel vesica, fiat alui euacuatio cum cassia fistulari, aut cum simili leui medicina. Quòd si liē patiatur, euacuetur cū electuario lenitiuo, aut cū diasena, vel cum alia medicina sibi cōuenienti. Similiter si ventriculus patiatur, vtatur ad euacuādū diacatholicone, cū hiera Galeni, et huiuscemodi leuibus medicinis. Quòd si scabiosus fuerit, aut aliquā aliam defedationem cutis habuerit, eodē modo euacuetur. s. cum electuario lenitiuo, vel cū cassia fistulari, et reliquis q̃ faciunt ad euacuationem humorum ex bili, & pituita permixtorum, vel ex pituita salsa, quibus pōt addi rhabarbarum, p̃sertim si fluxus sanguinis fuerit, vel à venis sedis, quas hemorrhoidas vocāt, vel ab vtero in mulieribus. qua purgatione facta, incipiat ægrotans aquā balnei prædicti bibere ex fonte muro septo. nā in alio fonte non circundato muro bestię bibūt, & scabiosi, & qui exulcerationes habent lauātur. Quare cum immunda sit, eā bibere nō laudo (& vt superius dixi) prodest plurimum illis, in quibus iecur super calfactū fuerit, à qua excalfactione vrinæ ardor sæpe euenire solet. Similiter & renibus supercalfactis prodest, & exulcerationibus colli vesicæ, si ex iam dicta supercalefactione, & iocinoris, & renum prouenerint. Tēpus vero idoneum ad bibendum hanc aquā, & lauandi in ea est æstas. s. post medietatē mensis Iunij, vsq; ad dimidium mēsis Augusti, vel vsq; ad finem: eo quod hoc in tp̃e calidissimi, et siccissimi sunt dies, vel cœlum ex rectitudine, & mora solis sup terram aerē plurimum calefacit. In frigidis autem, & in tepidis tp̃ibus iste potus ex vsu nō est, neq; si pluuię fuerint tp̃e æstatis. Præterea si dicta aqua immediate à fonte ipso sumpta, si fieri potest, bibatur: fortius, & melius operabitur, & è contrario si ꝑ aliquod notabile tempus post quam à proprio fonte sumpta fuerit manserit, eius operatio imbecillior, et non ita efficax erit. Nā virtus, & proprietas, q̃ à minera habet plurimum imminuitur, postq̃ per aliquod tempus à loco proprio hausta fuerit. Porro eius virtus acquisita quæ est siccitas

A manifesta, & tēperata caliditas facile euanescūt, si diu extra propriā mineram permanserit. Quare minus proficua erit, et debilius operabitur, vt puta si ea asportata fuerit ad aliquem locum longinquum, vel ad aliam regionem. Dixi quidem illam sic habere debiliorem virtutem, non tamē dico non operari omnino, siquidem extra proprium locum amittit pro parte actionem virtutis accidētalis acquisitę, & primariam retinet ad sui ipsius conseruationem, quæ virtus (vt ait Aristoteles) suum subiectū conseruat ex propria virtute à cœlo data. Quòd si forte scire desideras quorsum hæc dixerim, respondeo ea ratione dixisse: q̃m sæpe visum fuit, si hæc aqua bibatur, vel cum ea lauetur qñ asportata fuerit ad alia loca longinqua, ita vt diutius in vasis permāserit, vel si nō sua hora, & tempore à fonte hauriatur,

B illam quidem debilissime operari. Neque in tali casu aquę virtutem incusare oportet, cū iam causam, cur minus, & debilius operata sit intellexeris. Insuper sumenda est aqua si fieri potest, vbi scatet, hora matutina, sole iam orto, & in eo loco bibēda. Similiter si lauare necessum fuerit in fonte ipso lauandum est. quod si ægrotans, ex aliqua causa, ad fontem accedere non poterit, eam domi calidam bibat, et etiam domi se lauet calida, si lauatione indiguerit. Hora vero bibēdi est hora prima diei, habito prius ventris beneficio sponte, aut clystere supposito ex decocto herbarum cōium, cum aqua dicti fontis. Præterea obseruandum est ne asumens febricitet, aut fuerit corpus natura debile ex omni parte, ita vt vires imbecilles sint, aut neruorum impotentiā, et debilitatem habuerit, q̃m tales, nec bibere, nec la-

C uare se sine maximo descrimine possunt. Quantitas vero potus dictæ aquę erit secundū ægroti, & etiam ventriculi tolerantiam. Nā qui ventriculum imbecillem habēt, minorem quātitatem sumere debent, sed qui fortes sunt incipiunt primis diebus bibere quinq;, vel sex, vel septē calyces poculauè, ponderis octo, aut decem vnciarū. Et inter bibendum si fieri potest, leuiter deambulare oportet, vt calor excitet̃, & facilius aqua è ventriculo descendere possit. Etenim quidam non multum postq̃ epota est, aut plurimū mingunt, aut multum egerunt, quibusdā etiam, & vrina, & secessus simul mouetur, quidam vero easdem operationes hn̄t, vel separate, vel simul, sed tarde, & post aliquot horas. Quicquid sit, deambulare leuiter ꝑ quatuor horas (si ęgrotans pōt) oportet. quæ deambulatio sit talis quę neq; sudorem moueat, neq; laxum, aut languidū corpus reddat. Post quam leuem deambulationem quiescere

quiescere aliquantulum conducit, mox cibū capere,& post cibū quiescat etiam. Nec iter diem dormire oportet, sed cū amicis iocūdis ludere, confabulari, & legere ea,q̄ possint animum hilaré reddere,aut sint instrumēta musica,& cantilenæ iocundæ,& ea oīa quæ lętum an i mum faciunt, exercere conducit. Procedat potio dictæ aquę augēdo quotidie vnū, vel alterum poculū, & tertiū ēt,& hoc secundum tolerantiā virtutis ægroti,& exigentiā morbi. Neq; temere in exhibitione huius aquæ procedendū est, sed oīa perpendantur & ratione regulentur, qm̄ sunt quidam qui ex vētriculi imbecillitate,vel ex alia aliqua causa plurimum ab ista aqua lęduntur,& eā regulare nō possunt. Et quidā sunt qui nec mingere,nec eam p secessum pellere valent,sed retinent ipsam,q̄ si ꝑtinaciter bibendo procedant facile in dispōnem ventris quandam similem hydropi incurrēt. Quare vbi aliquid tale acciderit à potu dictæ aquæ abstinendū erit. ventriculum, & alia membra(si imbecillia fuerint)roboranda sunt ingenijs in ꝓcessu dicendis. Quòd si virtus, & reliqua tolerent,procedat, vt dictū est augendo quotidie,vsq; quo ventriculus eam regulare posit. & mea in hoc sententia est, vt ægrotans non transcendat numerum viginti poculorum etiā si fortis,& robustus vir esset, ꝙ si transactis sex,aut octo diebus vētriculus ex potu fastidiū, aut aliquod aliud accidens senserit, abstineat ab aquæ exhibitione ꝑ vnum,aut alterū diem,deinde sedato fastidio iterum ad bibēdum redeat, & illa sit semper quantitas,q̄ tolerare posit. Prosequatur bibendo viginti diebus ad minus, eo qm̄ cum hæc aqua debiliter,& sensim operetur,non potest paucis diebus opus suum perficere, tam euacuando superfluitates,q̄ alterando membra male affecta, vt ad pristinam redeant valetudinem,& in hac via curandi meum est consilium, qm̄ virtus eam tolerat, & ventriculus ab ea non abhorreat,vt per itegrum mēsem ea bibatur. Et qm̄ multi sunt qui ad hos fontes minime accedere posunt plurimis de causis, & paulo ante dictum fuit virtutes huius aquę imbecilliores fieri si per aliquod notabile tēpus in vase aliquo detineatur, postq̄ à propria minera hausta fuerit. ex quo difficultas oritur nunquid si trāsportata ad alias ciuitates bibatur ab aliquo posit conferre iam dictis affectibus,& etiam qualis regula debet seruari ab illis qui nō in proprio loco bibūt. Huic dubitationi sic respondendum erit,videlicet,ꝙ tametsi vires dictæ aquæ ex mora,vel temporis spacio extra proprium locum minuantur, non tamen ex omni parte resoluuntur,quin ali-

D quid operent̄,& hoc plus,vel minus,secundū tēpus,quo à minera,& fonte asportata fuerit: sicq; dico aquam hanc asportatam ad alias ciuitates posse operari. Sed non ita valide, sicut si assumeretur in loco vbi scatet. si quis igitur eam bibere voluerit extra proprium locum,obseruet regulā (vt dictum est)scilicet, vt mane eam bibat calfa-ctam aliquantulū,dixi aliquantulum qm̄ ex forti calfactione ad ignem virtus à minera acquisita plurimum resoluitur,neq; tutum est eam frigidā sumere,præsertim si ventriculus imbecillis fuerit,vel si ægrotans ex morbi diuturnitate languidus extiterit. In reliquis vero seruetur ordo deambulationis,& cibi,& potus (vt dictum fuit de illis qui bibunt dictam aquam à fonte immediate sumptā)semper tamen obseruare oportet, ne ęgrotus eam bibat,nisi prius illo mane aluus

E sponte,vel à clysteri adiuta operata fuerit. Et hora accipiēdi cibum est per quinq; horas post. Cibus aūt sit panis ex optimo tritico, & bene fermētatus,vna cum carnibus paruorū pullorum, aut hœdi,aut vituli lactentis, vel consimilium aīalium,& sint elixæ in ea met aqua sine, aut cū modico sale,neq; ad saturitatem comedendum est. Vinum vero sit pauciferum aquosum album potiusq̄ nigrum. ꝙ si potēs fuerit diluatur dicta aqua,& si album haberi non potest,sit saltē medij coloris rufum scilicet,neq; dulce,neq; acidū. Reliqua vero genera cibariorum interdicantur, vt sunt pisces,& lacticinia,& reliqua viscosa, & mali succi. Oua tñ sorbilia, vel ex iure confusa, panatella,& panis lotus ex iure sunt optima cibaria. Post prandium quiescendum,est et vt etiā superius dixi nullo modo dormire cōuenit, qm̄

F somnus inflāmationem facit, & mictum, & secessum sistit,vnde sequuntur febres reuocato.s. calore ad intra, & euaporatio ad caput eleuatis vaporibus à ventriculo,vt contingit sæpe præsertim in somno diurno. Similiter & vesperi cœna sit mediocris,et parca. decumbat deinde duabus horis post. Dormiatq; ad libitum secundū propriam consuetudinem. Illud tñ in tali potu aquę operęprecium est obseruare,videlicet vt si in prima,& secunda,& tertia die, & quarta nihil, aut parum operata fuerit per vrinam, aut secessum, à potu supersedendum oīno erit,et si quid mali, aut in ventriculo,aut in aliquo alio viscere acciderit,illi succurrendum erit,cū suo contrario,vt puta, si aluus astricta fuerit, clystere molliente aperiatur. Similiter si suppressa fuerit vrina, ciea tur cum illis quæ vrinam prouocāt. Sicq; in alijs procedere oportet,ita vt secundum diuersos affectus, particularia & propriata remedia exhibeantur,

beantur, & etiam bibendi dictæ aquæ regimen imponatur (vt gratia exēpli) in difficultate anhelitus, & asthmate, detur dicta aqua calida,& lambendo, & in ventriculi debilitate. Similiter calidam bibere eā oportet, neq; plurima sit quātitas ne fastidium,& nauseam gignat,atq; etiam postq̃ sex, aut pluribus diebus biberit,vnum vel alterum diem interponat. Similiter in fluxu hepatico non plurima quantitas sumi debet, sed quantitas sit ea quæ possit iecur,& ventriculum roborare, & ad naturalem tēperiem restituere. Eodem modo in podagra, & alijs articularibus doloribus à materia calida venientibus faciendum erit, sed in talibus primum aluus leui medicamento expurgāda erit, deinde sensim dictam aquam bibat, post quem potum membra quoq; affecta lauare, seu balneare dicta aqua conducit, & nō tm̃ in casu isto, sed etiam in alijs affectibus B præternaturam superius enumeratis, si lauatione indiguerint. In scabie vero,& alijs cutaneis affectibus, cum fortitudine virtutis plurimā quantitatem bibere oportet, non tñ sit nimia, qm̃ in omnibus modus,& mensura quædam obseruanda erit. bibantq; eam scabiosi per plurimos dies, & vniuersum corpus in ipso fonte ingrediendo lauet, non semel, sed pluries & pluries quotidie, vel interpolatis diebus. Et qm̃ non oēs qui ad hos fontes accedunt aquam bibunt, sed plurimi ad lauandum se in illis accedunt, quare vbi opus fuerit lauare in dictis aquis, primum operęprecium erit vētrem à superfluitatibus cōmunibus ventriculi,& aliorum mēbrorum viciniū mundare, leui aliqua medicina pro materiæ exuberantis necessitate, & quoq; si sanguis abundauerit venā prius incidere, ita vt non nisi prius corpore mundato balnea ingrediatur, post quā corporis mundificationem quiescat per vnum,& alterum diem, deinde ad lauandum se balneū ingrediatur,& lauet totum, vel partem,& vnum, & aliud membrum secūdum morbi exigentiā. Hora vero cōuenientior est hora matutina duabus horis post ortum solis, die clara,& sine nebulis existente. Neq; in cōiunctione, vel oppositione lunę lauare, aut bibere oportet, sed illa die supersedendum est. possunt etiam qui balnea ad lauandum ingrediuntur horis vespertinis se lauare post tñ prandiū octo horis, vt cibus in ventriculo concoctus sit, siue mane, siue vesperi lauet, prius aluus subducēda est, quę si non sponte clysteri moueatur, & in ea aqua moretur, aut lauetur per dimidiam horam, aut vnam ad summū. Quòd si fastidium, aut aliquod aliud accidens superuenerit egrediatur, siue cesset à lauatione,

A & accidenti succuretur secundum opportunitatem, vt ad roborandum ventriculi os, detur offa panis infusa in vino aromatico, vel aliqua ex cōfectionibus ventriculum roborantibus, quales sunt aromaticum rosatum, diarodom abbatis, dia muscus, dia margaritum,& consimiles. Similiter si fuerit fastidium, aut lipothymia ex bilioso humore in ore ventriculi, detur offa panis infusa ī vino granatorū, vel de cydonis, aut in succo vuæ acerbæ, vel dentur confectiones quales sunt diatriōsandalorū, vel ex saccharo rosaceo, cum corallis,& margaritis,& similes. At si ventris stypticitas fuerit, vtatur clystere leniente ex decocto herbarum cōmunium in aqua dictorū balneorum, vel supponatur ex melle glans, aut detur cassiæ fistularis bolus, vel alia leuis medicina iuxta exigentiam ægroti. Quòd si capitis dolor acciderit fiant fricationes cruribus, & brachijs, apponanturq; cucurbitulæ natibus, & spatulis. Similiter in alijs accidentibus succurrere oportet secundum rei indigentiam. Sed cū non semper totum corpus lauatione indigeat, cū aliquādo vnum tm̃ membrum, vel particula male affecta sit. Ideo in hoc casu si membrum nō est aptum vt intromitatur in dicto fonte, vt ibi balneetur, fiant fomenta, cum spongijs mēbro languenti, in dicta aqua calida madefactis. si vero vterus, vel vulua laborauerint puta sterilitate, aut profluuio sanguinis, vel cursu materierū albarum, lauetur locus dicta aqua calida, vel in ea sedeat, qm̃ mirifice, & plurimum prodest. Post quam vero ægrotus lauerit se totum, vel partem abstergat se, & induat vestimentis, custodiat ēt se ab aere extrinseco donec domū redeat. Mox C lectulum intret, atq; linteaminibus, & sudarijs iterum tergat,& fricet, vt omnis humiditas balnei exiccetur,& per horam ad minus coopertus in lectulo quiescat. Quòd si dormire contigerit, dormiat parum, deinde postquam surrexerit, leuis deambulatio plurimū confert. Nam sic melius meatus corporis apiuntur, vt si aliqui vapores calidi detenti sint, egredi valeant. Post quā leuem deambulationē (si mane fuerit) prandium accipiat, si vesperi cœnet, & à cœna duabus horis in lecto quiescat, dormiatq; vsq; ad matutinas horas. Cibi vero sint vt superius dixi illi qui facilis sint concoctionis,& optimi nutrimenti, vt sunt carnes eo in loco dictæ, & oua recentia. Pisces vero non comedantur nisi vbi intentio fuerit minus nutrire,& frigidum alimentum generare, quo in casu meliores erunt squamosi in aquis claris degentes, vt sunt trutæ, carpiones non saliti, barbi, auratę,& similes. Interdicantur

item

item fructus omnes,legumina,olera, lacticinia, & ſalſamenta,ab immodica quoq; quãtitate cuiuſcunque cibarij,& potus abſtinere oportet,ne ventriculo lęſio inferatur, in oĩbus tamen conſuetudo,et tolerantia regula ſit.Pręterea,tam in potu,q̃ in lauatione dictæ aquæ à venereis oĩbus modis abſtinẽdum erit,& etiam ab ira, & omni ĩmoderata exercitatione.Porro in oĩbus his plurima fit ſpirituum alteratio,& reſolutio,& in venereis humidi radicalis exiccatio.Nemo tamẽ ſi indiguerit potu dictæ aquæ,& balneatione,balneum ingrediatur niſi prius perplures dies aquã biberit,ita vt cognoſcat viſcera ĩtrinſeca à ſuperfluis excrementis mundaſſe, & ea roboraſſe. ſignum cuius habetur, ſi tam per ſeceſſum, q̃ per vrinam clara,& impermixta reddatur vna cum aſſumpta quantitate,ꝙ non ſemper fit vno determinato ſpacio temporis, etenim aliqñ paucioribus diebus,& aliqñ pluribus hæc operatio perficitur, ſed vt plurimum, poſt quartũ decimum, vel vigeſimum cognoſcitur,quamobrem anteq̃ dicta ſigna appareat in excrementis, nemo tute balneum ingredi poteſt,vel aliquo alio modo ſe lauare. Præterea illud perpetuo obſeruandum erit,vt ſcilicet,ea die qua aquam bibũt nullo pacto,nec mane, nec veſperi balneum ĩgrediatur, & ea die etiã qua lauarit ſe nullo modo aquam bibat,ſed vna tñ operatio in vna die ſatis erit,videlicet vel bibere,vel lauare. ꝙ ſi neceſſum fuerit,& lauare,& bibere ex aliqua cauſa, altera die bibat,& altera lauet,ſicq; ſecundum rei indigentiam procedere oportet,vt ſcilicet aliqñ per aliquot dies bibat,& aliqñ per aliquot poſt lauet, vel continue lauet(vt dictũ eſt)& bibat aliquot, vel continuis diebus.Ea tñ lege obſeruata,ꝙ vbi cutaneæ infectiones ſunt, vt eſt ſcabies, lepra, & aliæ conſimiles,vel fortiores, in membris extrinſecis:plurimum,& bis etiã in die lauare melius eſt.Quòd ſi aut pluuiæ aut frigiditas aeris ex aliqua cauſa ſuperuenerit, nullatenus lauare ſe tutum erit(vt dictum eſt)de coniunctione,et oppoſitione lunæ cum ſole.Similiter qui ex corporis labore defatigati ſunt,vel qui animi perturbatione,vel curis, vel ira, vel excandeſcentia languent,niſi prius robur,tam corporis,q̃ animi redeat illis nullatenus balnea conueniunt. Et qm̃ ad hos fontes ſæpe accedunt qui deſtillationem à capite ad pectus,& alia membra ſuppoſita patiuntur,q̃ deſtillatio eſt à materia ſubtili calida ex permixtione alicuius humoris acri, qui aut in capite genitus eſt ex mala aliqua temperie,aut ſi in alio genitus eſt ad caput currit, neq; ibi ꝓpter imbecillitatem membri regulatur. Tales patien-

D tes,ſi hanc aquam moderate calidã in ſitula poſitam,& per canulam ſuꝑ caput deſtillando admiſerint,& hoc hora matutina ante prandium per duas ſaltem horas: p̃ſtantisſimum eſt auxilium in roborãdo caput,atq; eius tꝑaturam rectificando,vt valeat ſuum nutrimentum cõcoquere,& asſimilare,ac etiam ne excremẽta,& ſuperfluentes humores ad ſuppoſita mẽbra pręcipitare valeant.Et hæc aquæ deſtillatio ſuꝑ caput.ſ. ſuper locum ſuturæ coronalis,& ſuper locum ſuturæ laudę prope ortum nuchæ confert, hac ratione etiam confert aſthmati, & alijs præternaturã affectibus à deſtillatiõe materiæ à capite. hãc aquę per canulã deſtillationem q̃ duciam vocant continuare oportet perplures dies,puta per quindecim,aut viginti dies.nã raro in minori tempore poſſunt dictam operationẽ perficere. Poſtremo

E illis qui,vel aquam ſolum biberunt, vel tantum ſe lauerint,aut & biberint,& lauerint ſecũdum diſpoſitionis pręternaturam exigentiam,neceſſaria eſt per aliquot dies in omnibus ſex rebus neceſſarijs accurata diligentia.Quare non illico à loco fontium recedẽdum erit,ſed poſt potum, & balneum per aliquot dies quieſcere vtile erit. Caueant etiam ab aeris caliditate, & à uentis refrigerantibus,& à nimia exercitatione,& repletione,tam cibi,q̃ potus,& à reliquis,quæ corpus valetudinarium alterare poſsunt.Et cũ domum reuerti voluerint, ea ſit regula vt iter peragatur,ſine moleſtia,& corporis defatigatione, verbi gratia ęquitando modeſte,vel in curru,vel pedibus,ꝙ non laudo,cum non ex omni parte ſit tutum conualeſcentibus, & medicinis inanitis pedibus iter longum agere. At ſi deambulare

F neceſſarium fuerit,ſit leuis, & partiatur ad plures dies,ne virtus debilis ex iam dictis cauſis abſumatur.Et poſtquam ad propriã domum deuenerint,quieſcendum erit à negocijs, & alijs, quibuſdam diebus, ſed vtantur leui deambulatione ante prãdium,& veſperi ante cœnam. Fugiantq; omnem repletionem, & diuerſitatem, tam cibariorum,q̃ potus, fugiãt etiam ſomnum meridianum,& venereos amplexus, ſint deniq; iocundi,& hilares cum amicis.Hæc ſunt doctiſſime Vincenti quæ tuis reſpondens literis de balneis Calderianis ad te ſcribere in præſentia voluì,vt pro poſse tibi ſatisfacerem. quod ſi feci tibi ſatis,gratisſimũ mihi erit, ſi minus, ſatis ſanè ego habeo tuas petitiones nõ negligiſse. Vale. Venetijs M D XXIIII.die.XXVII.Auguſti.

Nicolai Maſſa finis.

CONSILIVM DE Balneis Aquensibus.

Existimauimus non fore legentibus iniocundum, si in hac tam multiplici, variaque & aquarum, & balneorum descriptione, atq; explicatione, consilium quoq; statuendum curauissemus, quod viri clarissimi, & academiæ Ticinēsis medici excellentes Iulius Delphinus, Ioan. Andreas Cellanoua, & Bernardinus Paternus illustrissimo viro Ferdinando Gonzagæ de Luto, quod est apud aquas Statiellorū, Aquenses vulgo nominant, dederunt. de quo Ioan. Baptista Rasarius, qui fuit frequens eorum auditor, nobis copiam fecit.

VM Illustrissimus Princeps Ferdinādus Gonzaga Mediolanensis prouinciæ præfectus, & Cęsariani exercitus imperator, laboret ischiade, & œdemate totū crus ad imum vsque pedem occupante, quibus etiā accedit internæ coxæ musculi durities, imbecillitas, & maior, quam alterius cruris longitudo: quæritur, vtrum balnearum apud aquas Statiellorum lutum his omnibus curandis idoneū esse censeamus. quod cum ita sit, auxiliaque nobis à morbo indicentur, quem quidem cum ex communi omnium natura, tum vero ex cuiusq; propria cognoscimus, efficitur, vt Ferdinandi natura sit in primis statuenda. ita enim eius lapsu cognito, & itē morbi genere, propositæ quæstioni apte respondebimus. Naturalis igitur eius temperatura, quemadmodum ab eruditissimis viris accepimus, cum parum deflexerit, magis tamē ad calidum, & minus ad humidum vergit. nam nō ita multum calidis corde & iecinore, quibus totius corporis habitus respondet: sicco autē corde, & humido iecinore modicus caloris excessus, & quædam quasi humiditatis & siccitatis efficitur moderatio. porro autem principes actiones, quæ integræ sunt, vt perspicax ingeniū, vegeti sensus, itemq; ea, quæ per nares & palatum cocta excernuntur, capilliq; nec admodū multi, nec robusti, cerebrum modice humidū, & aperte calidum ostendunt. in ijs tamen, quæ in capite conspiciūtur, ambiguitas quædam est: siquidem ipse vna & altera parte canus, & caluus videtur. Cum vero immodicam siccitatem caluities, humiditatem canities sequatur, perspicua in hac re apparet repugnantia, quæ faciles habet explicatus. nam idem humor corruptus cum sua corruptela canitiem: tum vero boni alimenti defectū capillorum facere defluuiū potest: cum præsertim hæc affectio capillorum defluuium potius, quam caluities sit existimanda. præterea nimia cutis raritas, quam calor efficit, in causa est, vt quod alioqui gignundis pilis esset accommodatum, quasi halitus quidam effluat, & ita pili non nascantur. Quod vero ad ventriculum attinet, bene appetit, & tam probe concoquit, vt etiam si error post ingestum cibum committatur, non grauetur: quod robusti, & bene valentis ventriculi certum est indicium. ad summū totum corpus, præter eam partem, cuius mentionem modo fecimus, ita integrum est, & ad cōcinnitatem membra sic apte conueniunt, vt nisi crura à reliquis parum distarent, pulcherrimum corpus efficerent. atq; hæc quidem de naturali temperatura dicta sint. Sequitur aūt, vt de morbis, quibus hic vir laborat, diligenter inuestigemus. hos igitur & ex causis antegressis, & ex ijs, quæ nunc re ipsa cōspiciuntur, haud difficile est cognoscere. præcesserunt autem refrigerantes, & humectantes causæ. nā lapsis prope annis viginti febri continua affectus primum graui sopore vexatus est, deinde biliosæ deiectiones sunt sequutæ: postremo pituitosi humoris ad sinistrum crus decubitu sublata febris est: ex quo tempore nūquam est pristinæ valetudini restitutus. Præterea in aquas aliquando cecidit, & summis negotijs occupatus crus ipsum aliquot diebus madefactum pertulit: id quod ei quoque vsu venit, cum permutatis equis in Hispaniam magnis itineribus contenderet. Iam vero magnis quoque se frigoribus sæpe commisit, quam ob rem Ischiaden pati cœpit. Sed ad cætera magnus etiam cumulus accessit ex intemperata victus ratione: qua cumulatę cruditates ī ęgram partem facere impetum solent. quæ res per se ipsa manifeste patet. nam tumor œdematosus est affectus fungosus, frigidus, & doloris expers: atq; vt Galeno placet, ischias à pituita plerunque oritur. ad hæc cum calida iuuent, frigida vero noceant, frigidam esse affectionem perspicuum est. His autem sic expositis ratio symptomatum, quæ affectiones insequuntur, satis patet. siquidem laxatis iuncturæ ligamentis à copia humoris in eam demissi, & crus protractum est, & leuis quasi luxatio est effecta. ex quo fit, vt iunctura humore plena protracti cruris retractionem & ad naturalem mensuram reditum non admittat, sed claudicationem afferat. Neque absurdum est habita diuturnitatis morbi ratione crassiorem humoris partē ad internum coxæ musculum expulsam, duritiam fecisse,

fecisse, & permulta naturali temperatura imbecillum crus fuisse effectum. quanq̃ & ab ortu naturę, & hęreditario iure imbecillis cruribus princeps ipse sit. Crus aũt interdiu ita intumescere, vt impressus digitus cauitatem faciat, & nocte cessare, vt si mane cõprimatur, nulla cauitas remaneat, laxorum tumorum, qui à crasso, flatuosoq; spiritu fiunt, proprium est. quapropter cum ob tẽporis diuturnitatem hæ affectiones in habitum prope transierint, non sine magno negocio eas curari posse arbitramur. quod sane dictũ sit, vt ipse princeps omni studio & diligentia curet, ne res longius protrahatur. Nunc aũt tempus suadet, vt ad propositam quæstionẽ redeundum esse videatur: atq; vt res clarior fiat, atq; aptior, subijciẽdum in primis est, dissimiles affectiones dissimilem quoq; curationis viam atq; rationẽ postulare. nam laxus tumor totũ crus occupans, & interioris musculi coxæ duritia dissimiles affectiones sunt: quarũ alteri curandæ exsiccantia, alteri humectantia conueniunt. Præterea Statiellorum aquarũ balneas nitrosas ac salsas esse, & sulfuris, atq; aluminis nõnihil habere censuerunt viri clari, qui earum naturam diligenter inuestigauerunt. idque se ẽt vsu comperisse confirmant. Postremo ad Ischiadis curationẽ adstringentia, quæ reliquis iuncturarũ doloribus apta sunt, nõ satisfacere medici censent. Sed nos quęstioni respondentes dicimus, lutum, de quo agitur, affecto cruri cõmodum allaturũ non modo quãtum ad laxum tumorem, sed ẽt quantum ad Ischiada pertinet. in quo nihil nos mouet alumi nis particula, quæ in ijs aquis inesse putatur: quãdoquidem si hac ratione aliquam adstringentis facultatis vim habent, tñ ea ita exigua est, si ad alia comparetur, quę calfaciunt, & exsiccant, vt prorsus sit obscura, et vix sentiaẗ, & obesse nullo pacto queat. quæ quidem res facit, vt hoc ipsum experti medici in huiusmodi casibus plurimũ valuisse attestentur. quod ẽt princeps ipse fatetur, cum alias hoc remedio adhibito tñ leuatus sit, vt prope sanesceret. Cumq; eandem vim, quã lutum, aqua habeat, si ab alto super ægram iuncturam fundatur, quod fusionis genus Ducia vulgo dicitur, vel hac ratione maximopere profuturam arbitramur, quod impetu quodã externam iuncturę partem feriens vim nitro mittet, qua humor is, qui iuncturam laxat, cõsumetur, & iunctura ipsa firmabitur. quę duo nobis ad curandum sunt præcipue proposita. Cum aũt molestior sit iuncturæ affectio, siquidem & materię defluxum huc proritat, & grauiorem curationẽ reddit, ideo ab ea initium sumendum est. in quo

D tamen est diligenter animaduertendum, ne id pręsidij genus temere propter musculi duritiam adhibeatur. quod fiet, si quo tẽpore lutum propinabitur, aliquo medicamento idoneo, duro musculo prospiciatur. & pręter cętera, ne lutum musculum contingat, caueatur. quod præsentis medici prudentiæ totum relinquimus. Scimus autem pleraq; alia medicamenta efficacia esse, quibus subleuari infirmitas huius partis posset. sed cum nunc propositæ tantum quęstioni satisfacere vellemus, cætera silentio transiuimus: & id egimus solũ, vt de re proposita dissereremus. Deus Opt. Max. faxit, vt quemadmodum nos ex animo cõsuluimus, ita hoc remedium excellentissimo viro summum afferat adiumentum.

Ticini Prid. Non. Apri. MDLI.

E

EX CORNELIO CELSO, de Balneis excerpta.

Libro Primo, Capite primo. Quemadmodum sanos agere conueniat.

RODEST etiam interdũ balneo, interdum aquis frigidis vti: modo vngi, modo id ipsum negligere.

Libro eodem. Cap. 2.

Quæ stomacho imbecillis seruanda sint.

EXercitationẽ recte sequitur modo vnctio vel in sole, vel ad ignem, modo balneũ, sed conclaui quammaxime & alto & lucido & spa-

F cioso. ex his vero neutrum sępe fieri oportet, sed sæpius alterutrum pro corporis natura. post hæc paulum quiescere opus est.

Libro eodem. Cap. 3.

Obseruationes quædam, pro ut res nouæ accidunt, et prout corporum genera, sexus, ætates & tempora anni sunt.

Communia omnibus sunt post fatigationem cibum sumpturis, vbi paulum ambulauerint, si balneum non est, calido loco vel in sole, vel ad ignẽ vngi atq; sudare. si est: ante omnia in tepidario residere. Vbi paulum conqeuerũt, intrare & descendere in soliũ. tum multo oleo vngi, leniterq; perfricari, iterum in solium descẽdere. post hęc os aqua calida fouere, dein frigida. Balneum alicui ijs feruẽs idoneũ non est. Ergo si nimium fatigato penè febris est, huic abunde est loco tepido demittere se inguinibus tenus in aquam calidam, cui paulum olei adiectũ. deinde totũ quidem

dem corpus, maxime tñ eas partes quæ in aqua fuerunt, leniter pfricare ex oleo, cui vinũ & paulum contriti salis sit adiectũ. post hæc oĩbus fatigatis, aptum est cibum sumere, eoq; humido vti. aqua vel certe diluta potione esse contentos, maximeq; ea quæ moueat vrinã. Illud quoq; nosse oportet, ꝙ ex labore sudãti frigida potio pnitiosissima est, atq; ẽt cũ sudor se remisit, itinere fatigatis inutilis. A balneo quoq; veniẽtibus Asclepiades eã inutilẽ indicauit, quod in jis verũ est, quibus aluus facile nec tuto soluitur. quiq́ue facile inhorrescũt. perpetuũ in oĩbus nõ est, cum potius naturale sit potione ęstuantẽ stomachũ refrigerari, frigentẽ calefieri. quod ita pcipio, vt tñ fatear ne ex hac qdem causa sudãti adhuc frigidũ bibendũ esse. Solet ẽt pdesse post varium cibum frequẽtesq; dilutas potiones, vomitus & postero die longa qes, deinde modica exercitatio. Si assidua fatigatio vrget, in vicẽ mõ aqua, mõ vinum bibendũ: raroq; balneo vtendũ. Fatigatũ in itinere reficit frequens frictio, post iter, primũ sedile, deide vnctio, tũ calida aqua in balneo magis superiores ptes, q̃ inferiores foueat. si qs vero exustus in sole est, huic in balneũ ptinus eundũ est, pfundendũq; oleo corpus et caput. deinde in soliũ bene calidũ descendendũ. tum multa aqua p caput infundẽda, prius calida dein frigida. at ei q pfrixit, opus est ĩ balneo primũ inuoluto sedere, donec insudet, tũ vngi, deinde lauari. cibũ modicũ, dein potiones meraces assumere. Qui toto die vel in vehiculo, vel in spectaculis sedet, huic nihil currẽdum, sed lente ambulãdum est, lenta quoq; in balneo mora, dein cœna exigua pdesse consueuerunt. Si quis in balneo ęstuat, reficit hunc ore exceptum & in eo retentum acetum. si id non est, eodem modo frigida aqua sumpta.

Eodem capite.

Implet corpus modica exercitatio, frequẽtior quies, vnctio: et si post prandium est, balneũ, etc.

Eodem cap.

Extenuat corpus aqua calida siquis in eã descendit, magisq; si salsa est. in ieiunio balneum, inurens Sol, & omnis calor, cura, vigilia, &c.

Eodem cap.

Post vomitũ si stomachus infirmus est, paulũ cibi sed huius idonei gustandũ, & aquæ frigidæ cyathi tres bibendi. Si vomitus fauces exasp auit, q vomuit, si mane id fecit, ambulet, vngatur, cœnet. si post cœnã, postero die lauari, & in balneo sudare.

Eodem cap.

Calefacit vnctio, aqua salsa, magisq; si calida est: oĩa falsa, amara, carnosa. si post cibum est, balneum, vinum austerum. Refrigerat in ieiunio & balneum & somnus nisi nimis longus est, & oĩa acida, aqua q̃ frigidissima, oleũ si aquæ misceatᷣ. Humidũ corpꝰ efficit labor maior, q̃ ex cõsuetudine, frequẽs balneũ, cibus plenior, multa potio.

Eodem cap.

Calida lauatio & pueris, & senibus apta est.

Eodem cap.

Aestate aptissima ẽ frigida lauatio, frigidi cibi.

Libro primo. Cap.4.

De his, qui aliqua parte corporis laborant, & primũ de his, quibus caput infirmum est.

Vbiq; vitare solis ardorẽ, maximeq; post cibũ & vinum oportet. potius vngi q̃ lauari. nunq̃ ad flãmam vngi, interdum ad prunã. Si in balneum venit, sub veste primũ paulum in tepidario insudare, ibi vngi, tum transire ad calidariũ vbi sudabit, ĩ soliũ nõ descẽdere, sed multa calida aqua p caput se totũ pfundere, tũ tepida vti, dein frida, diutiusq; ea caput q̃ cęteras partes pfundere. deinde id aliquãdiu pfricare, nouissime detergere & vngere. Capiti nil æque pdest atq; aqua frigida. itaq; is cui hoc infirmũ est p æstatem id bene largo canali quotidie debet aliquãdiu subijcere. semp aũt ẽt si sine balneo vnctus est, neq; totum corpus refrigerare sustinet, caput tñ aqua frigida pfundere, sed cũ cæteras partes attingi nolit, demittere id, ne ad ceruices aqua descendat, eamq; nequid oculis, alijsuè partibus noceat, defluentem subinde manibus ad os regerere.

Libro primo. Cap.5.

De his qui lippitudine, grauedine, destillatione, tonsillisque laborant.

Neq; vero his solis, quos capitis imbecillitas torquet, vsus aquę frigidæ pdest, sed his ẽt, quos assiduę lippitudines, graue dines, destillationes, tonsillęq; male hñt. his aũt nõ caput tñ quotidie pfundẽdũ est, sed os quoq; multa frigida aqua fouendũ est. pcipueq; oĩbus, qbus hoc vtile auxiliũ ẽ, eo vtẽdũ, vbi grauius cœlũ austri reddiderũt.

Libro primo. Cap.7.

Remedia ad coli dol.

At si laxius intestinũ dolere cõsueuit, cũ nihil nisi genus inflationis sit, id agendũ est, vt concoquat aliquis, vt lectione, et alijs gñibus exerceatᷣ, vtatur balneo calido, cibis, potionibus calidis.

Libro primo. Cap.10.

In pestilentia vitandum balneum, sudor, meridianus somnus vtique.

LIBRO SECVNDO. *Cap.16.*

De sudore.

Sudor etiam duobus modis elicitur, aut sicco calore aut balneo. Siccus calor est & arenę calidæ, & laconici, & clibani et quarundã naturaliũ sudationes. vbi è terra profusus calidus vapor ędificio includitur sicut sup Baias in myrtetis habemus.

bemus. Preter hæc sole quoq; & exercitatione is mouetur. Balnei duplex vsus est. nam modo discussis febribus initium cibi plenioris, viniq; firmioris valetudini facit, modo febrẽ ipsam tollit. fereq; adhibetur, vbi summã cutem relaxari, euocariq; corruptũ humorem, & habitum corporis mutari expedit. antiqui timidius eo vtebantur. Asclepiadis audacias, neq; terrere ea res, si tẽpestiua est, debet. & ante tẽpus nocet. Quisqs febre liberatus est simulatq; ea vno die nõ accessit, eo qui ꝓximus est, post tẽpus accessionis tuto lauari põt. at si circuitum habere ea febris solet, sic vt tertio quartoue die reuertatur, qñcunq; non accessit, balneũ tutum est. Manẽtibus vero adhuc febribus, si hę sunt lẽtæ, lienesq; iã diu male hñt, recte medicina ista tentatur, cum eo tñ ne ꝓcordia dura sint, neúe ea tumeant, neúe lingua aspera sit, neúe aut in medio corpe, aut in capite dolor vllus sit, neúe tum febris increscat. At in his quidẽ febribus, q̃ certum circuitum hñt, duo balnei tpa sunt, alterũ ante horrorem, alterũ febre finita. In his vero qui lẽtis febriculis diu detinentur, cum aut ex toto recessit accessio, aut si id nõ solet, certe lenita est, iamq; corpus tam ĩtegre est q̃ maxime eẽ in eo genere valetudinis solet, imbecillus homo iturus in balneum vitare debet ne ante frigus aliquid experiatur. Vbi in balneũ venit, paulisper resistere, expeririq; num tẽpora astringantur, & an sudor aliquis oriatur. Illud si incidit, hoc non secutũ est, inutile eo die balneũ est, perungendus est is leniter, & auferendus est. Vitandumq; oĩ modo frigus & abstinentia vtendum. At si tpibus integris primũ ibi, deinde alibi sudor incipit, fouendum os aqua calida, tũ in solio desidendũ. atq; ibi quoq; videndum, num sub primo cõtactu aquæ calidæ summa cutis inhorrescat, quod vix tñ fieri põt, si priora recte cesserunt. Certum id aũt signum inutilis balnei est. Ante vero, an posteaq̃ in aquã calidam se demittat, aliquis perũgi debeat, ex ratione valetudinis suæ noscat. Ferè tamẽ nisi vbi noĩatim vt postea fiat, id præcipietur, moto sudore leuiter corpus perungendũ, deinde in aquam calidã demittendum. atq; hic quoq; habẽda viriũ ratio est. Neq; cõmittendum vt per ęstum aĩa deficiat, sed maturius is auferendus, curioseq; in vestimentis reuoluendus, vt neq; ad eum frigus aspiret, & ibi quoq; antequam aliquid sumat, insudet.

LIBRO TERTIO. *Cap.6.*

Quando potiones febricitantibus dari expediet.

Vtile est etiam ducere in balneum, prius demittere in solium, tum vngere, iterũ ad solium redire, multaq; aqua fouere inguina, interdum etiam oleũ in solio cum aqua calida miscere, vti E cibo verius & serius tenui, simplici, molli, calido, exiguo, maximeq; oleribus qualia sunt lapathũ, vrtica malua. Poterit à balneo ẽt pinguius aut dulcius dari vinũ. Si venter fluit, aut si stomachus non cõtinet, vbi febris decreuit, liberaliter oportet aquã tepidam potui dare, & vomere cogere, nisi aut fauces aut præcordia aut latus dolet, aut vetus morbus est. si sudor exercet, duranda cutis est, vel nitro vel sale, quæ cum oleo miscẽtur. Si leuius id vitium est, corpus oleo vngendũ, si vehementius rosa, aut melino vel myrteo, cui vinum austerum sit adiectum. Quisquis autem fluore æger est cum venit in balneum, prius vngendus, deinde in solium demittendus. Si in cute vitium est, frigida quoque quàm calida aqua melius vtetur.

Libro tertio. Cap.7.

E *Quomodo pestilentes febres curari debeant.*

In his maturius, quàm in alijs morbis ducere in balneum opus est.

Libro tertio. Cap. 12.

Curatio horroris in feb.

Vbi incerta tempora sunt, neque alui ductio, neque balneum, neque vinum, neque medicamentum aliud recte datur.

Eodem cap.

Sub proximę accessionis expectatione, quæ instare tertia põt, deducendus in balneũ est, dandaq; opera, vt per tẽpus horroris in balneo sit. si ibi quoq; senserit, nihilominus idem sub expectatione accessionis quartæ faciat. siquidem eo quoq; modo sæpe id discutitur. si nec balneum profluit, ante accessionem aliam edat aut bibat calidam aquam cũ pipere: siquidem ea quoq; assumpta calorẽ mouent, q horrorẽ non admittit.

F *Libro eodem. Cap.13.*

Curatio quotidianæ.

Hæc ad omnes circuitus febrium pertinent. discernendę tamen singulæ sunt, sicut rationem habent dissimilem. Si quotidiana est triduo primo magnopere abstinendum, tum cibis altero quoq; die vtendum. si res inueterauit, post febrẽ experire balneum, & vinum, magisq; si horrore sublato hæc superest.

Libro tertio. Cap.14.

Curatio tertianæ.

Cleophãtus multo ante accessionem tertianæ caput ęgri multa calida ꝓfundebat, deinde vinum dabat: quod quãuis pleraq; eius vini ꝓcepta secutus est Asclepiades, recte tamen præterijt.

Libro tertio. Cap. 15.

Curatio quartanæ.

Septimo die balneo frigus ꝓuenire, abstinere, continere se debet, & aqua tantũmodo calida, si sitiet,

sitiet, ac tū ita nono die balneo frigus, ꝑuenire, si febris redierit, ducere aluum. Vbi ex eo corpus quieuerit, inūctione vehemēter ꝑfricari, eodem modo sumere cibum et vinum. & biduo ꝓximo se abstinere frictione seruata. decimo die rursus balneū experiri. & si postea febris accessit, æque perfricari. Si tertiodecimo die morbus remanebit, balneum neq; ante febrem, neque post eam tentādum erit, nisi interdū iam horrore discusso.

Libri tertij. Cap. 21.

De aqua inter cutem.

Supiores maxime partes sic pfricādę, vt spūm ipse cōtineat. Euocādus est sudor nō exercitatione tm̄, sed ēt in arena calida vel laconico, vel clibano, similibusq; alijs, maximeq; vtiles naturales & siccę sudationes sunt, quales super Baias habemus i Myrtetis. balneū atq; oīs humor alienus ē.

Libro tertio. Cap. 22.

De tabe.

Vtile est interdū balneum, sed post cibū exiguū. atq; in ipso solio recte cibi aliqd assumitur, aut si sine hoc frictio fuit, post eam protinus.

Ibidem.

Vtilius his frequēs balneū est, sed ieiunis ēt vsq; sudorē.

Ibidem.

Si febris iā remisit decurrendum ad modicas exercitationes, maximeque ambulationes, item lenes frictiones. balneum alienum est.

Ibidem.

Qui meliusculus esse cœpit, diu abstineat à vino, balneo, venere.

Libro tertio. Cap. 23.

De comitiali morbo.

Vbi mane experrectus est, corpus eius leniter ex oleo vetere, cū capite excepto vētre, permulceaē. post ambulationē longā, loco tepido vehemēter, diu & nō minus ducēties, nisi ifirmus erit ꝑfriceē, deīde ꝑ caput multa aqua frīda ꝑfundaē. paulū cibi sumat, cōquiescat. Si ne ꝑ hęc quidem fuerit liberatus, caput radat. vngatur oleo vetere, adiecto aceto et nitro. perfundatur aqua salsa.

Libro tertio. Cap. 24.

De morbo regio.

Per oē tempus vtendū exercitatione, frictione, si hyems est, balneo, si æstas, frigidis natationibus, lecto etiam & conclaui cultiore.

Libro tertio. Cap. 26.

De resolutione neruorum.

Vnctioni aptissimū est vetus oleū, vel nitrum aceto & oleo mixtū. Quin ēt fouere aqua calida marina, vel si ea non est, tn̄ salsa, magnopere necessarium est. at si quo loco vel naturales, vel etiā manu factę tales natationes sunt, ijs potissimum vtendū est, ꝓcipueq; in his agitāda mēbra, q̄ maxime deficiūt. si id nō est, balneum tum prodest.

LIBRO QVARTO Cap. 2.

Curatio morborum capitis, & primo de dolore.

Si parū causa discernitur, ꝑfundere caput primū aqua calida oportet vel salsa, vel ex lauro decocta, tū frigida posca. *Ibidem.*

Si discussus ex toto dolor est, in balneū ire. ibi multa aq̄ cal. prius, deīde frigida ꝑ caput ꝑfundi.

Libro quarto eodem cap.

De cynico spasmo.

Prodest mouere sternutamēta, caput radere, idq; ꝑfundere aqua calida vel marina, vel certe salsa, sic vt ei quoq; sulfur adijciatur. post perfusionem iterum perfricari, sinapi manducare &c.

De resolutione linguæ.

Caput sępe aqua frigida perfundere, nōnunq̄ multam esse radiculā, deinde vomere oportet.

De destillatione & grauedine.

Destillat aūt humor ex capite interdū in nares, quod leue est. interdū in fauces, quod peius est. īterdum ēt in pulmonē, quod pessimum est. Vbi aliqd destillasse ad pulmonē sentimus, ꝓtinus abstinere à sole, balneo, vino, venere debemus. Inter q̄ vnctione & assueto cibo nihilominus vti licet. ambulatione tantum acri, sed recta vtendū est, & post eā caput atq; os supra qnquagies ꝑfricandum. Raro fit vt si biduo vel certe triduo nobis tpauimus, id vitiū non leuetur. Quo leuato si in destillatione crassa facta pituita est, vel in grauedine nares magis patēt, balneo vtendū est, multaq; aqua prius calida, post egelida fouendū os, caputq;. deinde cū cibo pleniore vinū bibendū. At si ęque tenuis die quarto pituita est, vel nares ęque clausę vidētur, assumēdum est vinū amineū austerum, deinde rursus biduo aqua, post q̄ ad balneum, & ad consuetudinē reuertendū est. Neq; tn̄ illis ipsis diebus, q̄bus aliqua omittēda sunt, expedit tanq̄ ęgros agere. sed cætera oīa quasi sanis faciēda sunt, prætertq̄ si diutius aliquē & vehemētius ista solicitare consueuerunt. Huic. n. quędam curiosior obseruatio necessaria est. Igitur huic si ī nares vel in fauces destillauit, pręter ea q̄ supra retuli, ꝓtinus primis dieb⁹ multum ambulandū. ꝑfricandę vehementer inferiores partes, leuior frictio adhibenda thoraci erit, leuior capiti. Demenda assueto cibo pars dimidia, sumēda oua, amylū, similiaq; quę pituitā faciant crassiorē. Siti quāta maxime sustineri pōt, pugnandū est. Vbi ꝑ hæc idoneus aliquis balneo factus, eoq; vsus est, adijciēdus est cibo pisciculus aut carō, sic tn̄, ne protinus iustus modus cibi sumatur. Vino meraco copiosius vtendū. At si in pulmonē quoq; destillat, multoq; magis & ambulatione, & frictione opus est, eadēq; adhibita

rõne in cibis si nõ satis illi ꝓficiũt, acrioribus vtẽdũ est, magis somno indulgendũ, abstinendũq; à negotijs oĩbus. aliq̃ñ sed serius et balneũ tẽtandũ. In grauedine aũt primo die q̃escere, neq; eẽ, neq; bibere, caput velare, fauces lana circũdare. postero die surgere, diu abstinere à potione, aut si res coegerit, non vltra heminã aquę assumere. tertio die panis nõ tã multũ ex parte iteriore cũ pisciculo vel leui carne sumere, aquã bibere. Si-quis sibi tpare nõ potuerit, quo minus pleniore victu vtatur, vomere. Vbi in balneum ventũ est, multa aqua calida caput & os fouere vsq; ad sudorẽ. tum ad vinũ redire. post quæ vix fieri põt, vt idẽ incõmodum maneat. sed si manserit, vtendum erit cibis frigidis, aridis, leuibus, humore q̃ minimo, seruatis frictionibus, exercitatiõibusq;, quæ in oĩ tali gñe valetudinis necessarię sunt.

Libro quarto de ceruicis morbis. Cap. 3.

Opus est fomẽto humido & calido, itaq; pleriq; aqua calida multa ceruices subinde perfundunt. id in ꝓsentia leuat: sed opportuniores frigori neruos reddit, quod vtique vitandum est.

Ibidem.

Neq; inutile erit caput attonsum habere: idq; irino vel cyprino calido madefacere, & sup ĩposito pileo velare. nõnunq̃ ẽt in calidũ oleum totũ descendere, vel in aquam calidam in qua fęnum gręcum decoctum sit, & adiecta olei pars tertia.

De tussi.

Caput huius cubantis sublime esse debet, recteq; tondetur. Facies sæpe aqua frigida fouenda. At inimica sunt balneum, venus, vinum.

Libro quarto. Cap. 5.

De stomachi morbis.

Post exercitationẽ opus est vnctione, frictione, balneo nonnunq̃, sed rarius, interdũ alui ductione.

Ibidem.

Vulgarissimũ vero, pessimũq; stomachi vitiũ est resolutio. i. cum cibi nõ tenax est, soletq; desinere ali corpus, ac sic tabe cõsumi. huic gñi inutilissimũ balneum. Lectiones, exercitationesq; superioris partis necessarię. itẽ vnctiones, frictionesq;. His ꝓfundi frigida, & ĩ eadẽ natare, canalibus eiusdẽ subijcere ẽt stomachum ipsum, et magis ẽt à scapulis, id quod cõtra stomachũ est. Cõsistere in frigidis medij capitisq; fontibus, quales Cutiliarum, Symbruinarum sunt, salutare est.

Libro quarto. Cap. 8.

De iocineris morbo.

Persusio corporis multa prodest ex aqua, si hyems est, calida: si æstas, tepida. itemq; liberalis vnctio, & in balneo sudor.

Libro quarto. Cap. 10.

De renum morbis.

D Oportet conquiescere, cubare molliter, soluere aluum, sæpe desidere in aqua calida, neque cibum, neq; potionem frigidam assumere.

Libro quarto. Cap. 19.

De ventris fluxu.

Primo die quiescere satis est, neq; impetũ ventris ꝓhibere, si ꝑ se desijt, balneo vti, paulum cibi capere. si mansit, abstinere non solũ à cibo, sed ẽt à potione. Postero die si nihilominus liquida aluus est, ęque cõquiescere, paulũ adstringẽtis cibi sumere. tertio die in balneum ire. vehemẽter oĩa ꝑter ventrem perfricare, ad ignẽ lumbos, scapulasq; admouere, cibis vti vẽtrem contrahẽtibus.

Libro quarto. Cap. 21.

De nimia perfusione seminis.

Salutares sunt vehementer frictiones, perfusiones, natationesq; q̃ frigidissimæ neq; cibi, nec E potio nisi frigida assumpta.

Libro quarto. Cap. 24.

De articulorum dol.

Cum dolor vrget podagrę, mõ sedere, modo ingredi, tũ anteq̃ cibum capiat, sine balneo loco calido leuiter ꝑfricari, sudare: ꝑfundi aqua egelida. deinde cibũ sumere ex media materia, interpositis reb⁹ vrinã mouentibus, quotiesq; plenior est, euomere. Vbi dolor vehemẽs vrget: interest sine tumore is sit: an tumor cũ calore, an tumor iam ẽt obcalluerit. Nã si tumor nullus ẽ, calidis fomẽtis opus est. Aquã marinã vel muriã duram feruefacere oportet, deinde in peluẽ cõijcere, & cũ iam hõ pati põt, pedes demittere, superq; pallã dare & vestimẽto tegere, paulatim deinde iuxta labrũ ipsum ex eadẽ aqua leuiter infundere, ne calor intus destituat, ac deĩde noctu cataplasmata F calfacientia imponere, maximeq; ibisci radicẽ ex vino cocta. Sin vero tumor, calorq; est, vtiliora sunt refrigerãtia, recteq; ĩ aqua q̃ frigidissima articuli continentur. sed neq; quotidie, neq; diu fit, ne nerui lędantur. Si tumores ẽt obcaluerunt & dolẽt: leuat spongia, quæ imposita subinde ex oleo vel aceto vel aqua frigida exprimitur, aut pari portione ĩter se mixta, pix, cera, alumẽ. & souere oportet spongia, q̃ in aquam calidã demittatur: in qua vel papaueris corticis vel cucumeris syluestris radix decocta sit. tũ inducere articulis crocũ cũ succo papaueris & ouillo lacte. At si tumor est, foueri quidẽ debet aqua egelida: ĩ qua lẽtiscus, aliauè verbena ex reprimẽtib⁹ decocta sit.

LIBRO QVINTO.

Curationes propriæ articulorum.

Locus in quo cubabit, tepidus esse debebit. Balneũ quoq;, dum parũ vulnus purũ est, inter res ĩfestissimas est. nã id & humidũ & sordidum reddit. ex q̃bus ad cãcrum trãsitus esse cõsueuit.

Libro

Libro quinto. Curatio Cangrænæ.

Balneum nisi iam certa fiducia redditæ sanitatis est, alienum est: siquidem emollitum in eo vulnus cito rursus eodem malo afficitur.

Libro quinto. Curatio morsus canis rabiosi.

Quidā post rabiosi canis morsum protinus in balneum mittunt, ibiq; patiūtur desudare, dū vires corporis sinūt vlcere adaperto, quo magis ex eo quoq; virus destillet. deide multo meraco vino excipiunt. quod oībus venenis contrariū est.

Libro quinto. De sacro igne.

Si nō est febricula, & gestatio vtilis est, et ambulatio & vinū austerum, & balneū. in hoc gñe potio magis liberalis esse, q̄ cibus debet. ipsa vlcera si mediocriter serpunt, aqua calida: si vehementius, vino calido fouenda sunt.

Libro quinto. De ulceribus, quæ ex frigore in pedibus & manibus oriuntur.

In primis multa calida aqua fouendum est: in qua rapa decocta: aut si ea non sunt, aliquæ verbenæ ex reprimentibus.

Eodem libro de pustularum generibus.

Is qui iā robustus est, si pustulæ minutæ sunt, desudare ī balneum debet, simulq; super eas nitrum inspergere, oleoque vinum miscere: & sic vngi, tum descendere in solium.

LIBRO SEXTO.

Euelpidis collyrium ad oculorum inflammationem.

Quo grauior quæq; inflāmatio est, eo magis leniri medicamento debet, adiecto vel albo oui, vel muliebri lacte. Si nec medicus neq; medicamentū præsto est, sępius vtrūlibet horū in oculis penicillo ad id ipsum facto infusum, id malū lenit. Vbi vero aliqs releuatus est, indeq; cursus pituitę cōsistit, reliqas fortasse leuiores futuras discutiūt balneū & vinū. Igitur lauari debet leuiter iā pfricatus ex oleo, & diutius in cruribus & feminibus, multaque calida aqua fouere oculos. deindē p caput prius calida, tū egelida pfundi, à balneo cauere, ne quo frigore afflatu ue lędatur. Sed siqs in balneo sentit maiorē oculorū pturbationē, q̄ attulerat quod īcidere is solet, q manēte adhuc pituitę cursu festinarūt, q̄ primū descēdere debet: nihil eo die vini sumere. cibi ēt minus q̄ pridie. deinde cū primū satis pituita subsistit, iterū ad balnei vsum redire. Solet tn̄ euenire nonnunq̄ siue tēpestatū vitio siue corpis, vt pluribus diebus neq; dolor, neq; inflāmatio & minime pituitę cursus finiatur. qd vbi īcidit, iāq; ipsa vetustate res matura ē ab ijsdē auxiliū petendū est, i. balneo ac vino. Tonderi ad cutē cōuenit, deinde in balneo aqua calida q̄ plurima caput & oculos fouere, tū vtrunq; penicillo detergere, & vngere caput irino vng. cōtinereq; ī lectulo se, donec oīs calor q cōceptus est, finiatur, desinatq; sudor, q necessario in capite collectus est. tū ad idē cibi viniq; genus veniendū sic, vti potiōes meracę sint, obtegendūq; caput & qescendū. sępe. n. post hęc grauis somnus, sępe sudor, sæpe alui deiectio pituitæ cursū finit. Si leuatū malū est. p plures dies idē fieri oportet, donec ex toto sanitas restituat.

Libro sexto. De inflammatione ocul.

Exercitationibus vtemur & balneo frequentiore: multaq; oculorū palpebras aqua calida fouebimus. cibos sumemus acres & extenuantes.

Libro sexto. De xerophthalmia.

Multū ambulare, multū exerceri, lauari sępe, ibiq; desudare, multa frictiōe vti necessariū est.

Libro sexto. Ad caligationem oculorum.

Hic opus est multa ambulatione atq; exercitatiōe, frequēti balneo. vbi totū quidē corpus fricandū. pcipue tn̄ caput, & quidē irino, donec insudet, velandumq; postea, nec detegendum, antequam sudor & calor domi conquieuerint.

De aurium morbis.

Si pus profluit, & caput vtiq; tondendum, & multa calida aqua profundendum, & gargarizandum, & vsq; ad lassitudinem ambulandum, & cibo modico vtendum.

LIBRO SEPTIMO.

Quæ curatio calculo euulso habenda sit.

In distentione neruorū piclitatur aliqs, dū vesica eius agitatur, sic alter metus excipitur remotis medicaminibus, ne tm̄ sanguinis pfluat, vt occidet, qd ne incidat, desidere is debet in acre acetū, cui aliquantū salis sit adiectū, sub quo & sanguis ferè cōquiescit & adstrīgitur vesica, ideoq; minus inflāmatur. Quod si parū proficit, agglutinanda cucurbitula est & inguinibus & coxis & sup pubē. Vbi iā satis vel euocatus est sanguis vel prohibitus, resupinus collocetur sic, vt caput humile sit, coxæ paulū excitētur. ac sup vlcus imponendum est duplex aut triplex linteolum aceto madēs. deinde interpositis duabus horis in soliū is aquæ calidæ resupinus demittatur sic, vt à genibus ad vmbilicū aqua teneat. cętera vestimentis circundata sint, manibus tm̄ pedibusq; nudatis, vt & minus digeratur, & ibi diutius maneat. ex quo sudor multus oriri solet, quo spongia subinde facile detergendum. finisq; eius fomenti est donec infirmando offendat, tum multo is oleo pungendus. inducendusq; hapsus lanę mollis tepido oleo repletus, qui pubē & coxas & inguina & plagā ipsam contectam eodem ante se linteolo protegat. isq; subinde oleo tepido madefaciendus est, vt neque frigus ad vesicam admittat, & neruos leuiter molliat.

Cornelij Celsi finis.

CARNI.
Lacus dobradi.
IAPIDIAE PARS.
Arx.
Mons falconis.
Fonticuli.
S. ioan. de cherso.
FONTES. TI MAVI.
NATISO. F.
VENETIAE REGIONIS PARS.
BALNEA MONTIS FALCONIS.
Duinu minus.
Duinu maius.
PVCINVM.
Posta. f.
S. Anton. insula.
Castrum bel fortis.
TERGESTE.
SVNTIVS. F.
Sdoba. f.
AQVILEIA.
SINVS MARIS ADRIATICI PARS.
Mugla.
Natissa f.
HISTRIAE PARS.
Paludes.
GRADVM.
Iustinopolis

MAGNIFICO AC ILLVSTRI MARIO SAVORNIANO

Thomas Iunta. S. D.

Ira ac planè inaudita calidorum fontium natura, quos contra Timaui ostia in parua insula cum maris æstu crescere pariter ac minui legeram, fecit Mari ornatißime, ut nefas putarem rei nobis tam uicinæ miraculum, non inserere ijs commentarijs quos de balneis & medicatis aquis confecimus. itaque ex his literis quas ea de re ab Iacobo Valuasone homine erudito diligenter ad te missas nobis legendas tradidisti, tum loci formam, tum aquarum vim ac naturam quàm accuratißime fieri potuit descriptam, his quæ iam collegeramus, adijciendam curauimus. facit rursus vel præclara ista Sauornianæ gentis nobilitas, ab ijs maioribus ducta, qui non Venetiam modo regionem hanc, in qua plurimum semper potuerunt, sed totam prorsus Italiam virtutum suarum admiratione impleuerunt, vel ingenij tui non militaris tantum rei scientia atque vsu, sed omnibus ingenuis artibus instructi felicitas, vel respondens excellenti fortunæ liberalitas, & propensa ad bene merendum de omni hominum genere voluntas, vt te orandum putem, vti quamcunque potes opem naturæ in tua propè dixerim domo morborum remedia tibi pollicenti eo animo præstes, quo res maximas vnus omnium optime & consilio regis, & virtute perficis. Vale.

DE THERMIS QVAE ad Timaui ostia sunt.

Ontis falconis balnea ad meridiem spectant. in littore sita sunt, ad radices modici, atq; amœni collis, quippe qui paulo plus mille passibus in longitudinem porrigitur, & in altitudinem haud ita multum attollitur. quãuis autem ferè totus è viuo saxo constet, humili tamen frutice vestitur, & amœnitate sua hominum ad se inuitat aspectum. auget spectaculi voluptatem forma ac situs loci, quem si procul spectes, oblongum tibi currum spectare videaris. insulam olim fuisse certum est, sed processu temporum iunctam continenti, terra paulatim aggesta. distant à mari balnea vno atq; altero sagittæ iactu: à Montefalconis duobus millibus passuum, à Diui Ioannis vico (quem Chersum vocant) haud multo plus vno. includebantur pariete quadrato cum piscina intus quadrangula quatuor aut quinq; passuum in singulas partes patente ambiuntur vndiq; gradibus marmoreis in theatri speciem: eos gradus verisimile est multo plures olim fuisse, & profundius descendisse, cum locus adhuc celeber esset, nunc autem paucos admodum videas. interius spatium repletum terra est: quam inuexit aqua, quæ duabus à partibus ingreditur per fenestras duas tam latas, vt per earum alteram intrare homo facile possit. & quod mirum est, quamuis è saxo manare illam videas, pariter tñ cũ maris æstu crescit atq; decrescit. Aqua ipsa paulo salsior ac nitrosior quã Aponi: quod decoquẽdo Vtinenses medici deprehenderunt. tepor illi vicinus calori, vt plus quam tepidam, nondum tamen calidam queas dicere. sapor & odor qui sulfuratæ. minera balneorum penè tota salis gemmę est, phlegma & choleram per inferiores partes purgat: emendat halitum & graueolentiam oris, consolidat, exiccatq;.

catq;. humores vero crassos in quauis corporis parte collectos attenuat. extat liber, in quo manu multorum, qui sanati fuerunt, scriptum est, se multis annis mancos ac debiles propter varios abscessus humorum fuisse, & in his non paucos ischiadicos ad has aquas iumentis vectos, domũ pedibus esse reuersos. constans fama est inuentam inter balnearium ædificiorum ruinas fuisse plumbeam laminam, in qua scriptum erat, AQVA DEI ET VITÆ, nec longe visuntur magni cuiusdã ædificij vestigia, vbi appet fuisse peristylon & exhedras, quales in antiquorũ ædificijs fieri solebãt: & hodie in monasterijs passim visuntur. Sunt qui affirmant, vt ad Aponum Gerionis oraculum, ita hic Diomedis fanum fuisse. argumentum sumunt è fragmentis veterum monumentorum in quibus vel suscepti vel soluti voti indices durant literæ. harũ aquarum duobus locis C. Plinius mẽtionem facit libro secundo, ca. 103. sic. Contra Timauũ insula parua in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum æstu maris crescunt minuunturq;. & in tertio cũ de ĩsulis loqueretur, clarę inquit. sunt ante ostia Timaui calidorum fontium cum æstu maris crescentium. Huc accedit Strabonis quoq; authoritas, qui scribit in sinus Adriatici parte intima fuisse Diomedis fanum admirabili opera atque artificio extructum. & in his omnibus regionibus, quæ Adriaticum mare attingũt, plurimum potuisse Diomedem affirmat. idque inde ostendi posse existimat, quòd in sinu ipso visuntur insulæ, ab illius nomine Diomedeæ nuncupatæ. quodq; ad Garganum montem qui in Adriam procurrit, vrbẽ condiderit, & ad similitudinem eius quod in Peloponneso fuit, Argos hippion nominauit, quasi dicas alendis equis aptũ, quod nomen in Arghippam primum, mox in Agrippam, ac postremo in Arpos corruptum fuisse creditur. Venetia porrò tota, Diomedi quasi heroi, candidos equos diu immolauit. in eadẽ lucus fuit Aetolæ Dianæ sacrum, quem mira veneratione vicinæ gentes sunt prosecutæ, cum lucum deæ dicatum à Diomede, vero simillimum est, qui meminisset illam auo suo Oeneo quondam fuisse iratam, et immissa immani bellua contẽptum sui tam seuere vltam, vt domum regiam, & totam prope Aetoliam desolaret. ideoque ne se quoque domo profugum persequeretur, sacris, atq; huiusmodi placandam donis putaret, sicut apud poetã Aeneas Iunonem placare ab Heleno iubetur. Verum subijciamus

D hic etiam ea naturæ miracula, quæ de Timaui fonte diligẽter explorata sibi & comperta idem Valuason affirmat, quando & tam vicina sunt, & huic materiæ vsque eo quadrant, vt nullo pacto sileri debuisse videantur, & lectori vel ob hoc grata sint futura, quod in harũ rerum mentione mirum videri iure potest Possidonium, Strabonem, Pomponium Melam, C. Plinium homines eruditissimos, cum de Timauo quasi insigni aliquo flumine diligenter scriberent, id quod erat in eo rarum in primis, atque inauditum naturæ miraculum, & ingeniosorum inspectione dignum, vel nescisse, vel negligẽter prætterisse. nam cum ex prærupto monte ac viuo saxo prodeat, vbi primum exæstuans mare increuit, tanto impetu per multa ac lata ora prorumpit, vt mons magno & inaudito quodam sono
E immugiat, aqua magis magisq; crescens alueum fluminis non modo impleat, sed exundans, non tam fluuius quàm mare quoddam eẽ videatur. rursus vbi æstus iam planè subsedit, ac recessit mare, ex eodem illo saxo non iam amplius per patentia illa nouem septemuè ora it præruptum mare, neque vt ait poeta, pelago premit arua sonanti, neque magnum illud montis murmur perseuerat, sed & lenis strepitus auditur, & aquę non per magna illa ora, sed per crebra & angusta foramina, quasi per pumices spongiasuè à monte destillant. & cum iure possimus suspicari per subterraneos meatus salsas aquas ingredi, dulces redire certum est. hę autem differunt ab ijs quę in parua illa de qua dictum est insula, scatent, quod illę prope calidæ sunt, hæ frigidæ, illæ salsæ, hę dulces, illę odore sulfureo, hę nullo. Sed
F ne illud quidem omitti par est, quod tuis literis nobis proxime significasti in Carnorum regione locum esse, quem Sanctum Cantianum vocant, à Timaui ostijs. xiiij. passuum millia distantem, vbi è radicibus montis fontium scaturigines prodire visuntur, & ingens quædam aquarum vis per cauernas nescio quas, non sine magno murmure labitur, & aquæ non procul inde absorbentur, eæ per occultos, vt creditur meatus ac subterraneas vias ad Timaui ostia perferuntur, vbi quotiescunque augentur aquæ, longe maius solito murmur procul exauditur. tũc enim & profundæ cauernæ, & imæ montis partes ingenti sono, & horrendis quasi mugitibus reboant, et aqua longe copiosissima prorumpit, quæ si decrescens mare deprehenderit, intra fluminis alueum coacta, mirabili celeritate decurrit.

rit, eadem si marini æstus incrementis occurrerit, miris modis intumescens suo alueo non potest contineri: sed hinc atq; hinc exundans vicinos agros latissime contegit, & maris speciem visentibus exhibet. Hæc quę de Timaui fonti bus maximo incremento, & oceani æstibus non absimili comperta sunt, si literati homines consi derarint, iam intelligent, quod hactenus nemo satis videtur intellexisse quid sit, ꝙ poeta, cum de Timaui fonte loqueretur, scriptum reliquit,

Vnde per ora nouē magno cū murmure mōtis
It mare proruptū, et pelago ꝑmit arua sonanti.

Durum enim videbatur quod Timauum mare & pelagus appellaret. & erat planè inexplicabile cur de Timauo hoc diceret, quòd de nullo alio flumine neq; ipse, neque alius quispiam dixisset. nunc autem iam planum est, eum proprie & ad rem accommodate locutum esse. vt enim mare est, quod æstu excrescens per subterraneas concauitates in ipsa montis intima & quasi viscera ingreditur: ita idem cum egreditur, recte dicitur mare & pelagus, eo tropo quo ex toto partem intelligimus, vt sit mare proruptum prius occulte ingressi & prorupti maris pars, quę mox non sine magno murmure prorumpens atq; exundans circum posítas terras late opprimit atq; operit, aut vastat sonātibus aqs illis è pelago ingressis & egressis, atq; vnà cum maris æstu vel exundantibus vel subsidentibus. Proinde mirum nō est Timauū mare ab accolis nominari, vt Varro scripsit, vel maris fontem ac parentem, vt Polybius affirmasse dicitur. siquidem tanta est aquę prorumpentis vis, vt ibi maris origo censeri iure posit. quod spectaculum miram philosophis de fluuiorum et fontium ori gine disputandi materiam potest suggerere. Verum hæc in gratiam literatorū hoīum loquuti ad miracula naturę redeamus. ea enim vide ri potest in decima ista & vltima Italiæ regione

A Venetia voluisse vires omnes suas experiri, quæ hominibus quos in hac regione ingeniosissimos & ad maximas quasque res aptissimos profert, non aquas modo medicatas, sed vinum etiam non seruandę solum, verum etiam recuperandę sanitati aptissimum protulerit. siquidem non longe ab ista calidarum aquarum insula, & Timaui fontibus, abest castellum nobile vino Puccinum, cui Liuia Augusti vxor octuagintaduos ętatis annos acceptos retulit. Gignitur in colle saxeo afflatu maritimo paucas coquente amphoras: neq; aliud aptius medicaminibus iudicatur. Plinius esse illud putat, quod Græci celebrantes miris laudibus Pyctanon appellauerunt ex adriatico sinu. Pontifices, Imperatores Germani & Britanię Reges nostris tēporibus quotannis inde petere consueuerant. Incolæ seruatum B multis annis, et vetustate quoq; pretiosum ęgrotis in omnibus ferè morbis præbent, & saluberrimum prædicant. Proinde Valerius Martialis poeta ingeniosus, genere Hispanus, quanquam Romę diu, & in ipsa etiam Campaniæ amœnitate versatus, hanc tamen Italiæ regionem reliquis omnibus præfert, atque in ea concedi sibi portum ac requiem senectutis exoptat, non alia opinor causa adductus quàm quòd & cœli temperie & aquarum ac vini salubritate mortalium vitam non modo tueri, sed prorogare etiam possit, quod votū suum his versibus testatū reliquit.

Aemula Baianis Altini littora villis
Et Phaethontei conscia sylua rogi,
Quęq; Antenoreo Dryadū pulcherrima Fauno
Nupsit, ad Euganeos sola puella lacus,
C Et tu ledæo Felix Aquileia Timauo,
Hic vbi septenas Cyllarus hausit aquas,
Vos eritis nostræ portus requiesq; senectę,
Si iuris fuerint otia nostra sui.

FINIS.

SPEI AVG. SACCONIVS VARRO
TRIB COH .I. MILLIARIAE
DELMATARVM
M. V. S.

SAS PROSAI
AQVILINI
VILLICI AVGG.
ET TITI IVLI
AQVILINI
IVLIA
STRATONIC::::
V. S.

Fragmentum.

::::TVT ::::
VOTV::::::
L.
:::TILIA
MAT::::::

EX ARABVM MEDICORVM LIBRIS, EORVMQ. EXPOSITORIBVS,

Loci deprompti omnes, qui ad Aquas & Balnea pertinent.

EX RASIS CONTINENTE, Libro Primo, Capite Secundo Tractatus Primi

DE APOPLEXIAE CVRATIONE.

DICO: Ille, de quo habetur spes conualescentię, iuuari debet calefacientibus caput & corpus totum, & aquæ calidæ aspersione.

Paulus inquit: Inungatur eius venter ex oleis calidis post aspersionem aquarum calidarum subtilium super eorū corpora, & post ipsorum fricationem.

B Item: Si adest defectus vocis, asfidues in eo sternutationes, gargarismata, & intromittatur æger in balneo post vigesimum primum diem.

Capite secundo tractatus secundi de cura paralyseos.

Galenus ait: Intromittimus patiētes frigidos morbos, videlicet tremorē, iectigationem, aut defectum sensus & motus, in tinam cum aqua calida & oleo, in quo decoctæ sint herbæ & semina calida.

Arabri dixit: Paralytici intrent balnea.

Item: Iuuat sessio in vna coda seu tina cum oleo in quo decocta sit vulpis cum seminibus calidis: & vnge oleo calido.

Paulus ait: Intromittantur in balneum post triginta dies.

Item: Sedeant in aqua calida dulci.

C Item: Vitium emisionis vrinæ inuoluntarię curatur stypticis & ponticis, & potu aquæ frigidæ. cum vero morbus declinare incipit: fiat balneum ex aquis frigidis & ponticis: & si fuerit vitium laxitudinis, curatio erit cum aqua aluminis vel ferri.

Rufus ait: Aqua est melior q̃ vinū paralyticis, & aqua sulfuris iuuat multū, si in ea balneentur.

Archigenes dixit: Apponatur semen sinapis loco paralyticato, quoad locus fuerit rubificatus & tumefactus. & nō dimittatur quoad locus ampulletur. Vltimo intromittatur in balneum: id enim amouet ardorem sinapis.

Item: Aqua sulfuris maxime iuuat.

Item: Cum extenuatur membrum paralyticatum, fricetur sæpe, moueatur, vngatur, intromittatur patiens in balneo de tertio in tertium, & cibetur statim post eius exitum.

Ascilimon dixit: Intromittendus est patiens in tinam, in qua coctum sit pulegium vel mentastrum syluestre.

Cap. secundo tractatus quarti de cura tremoris.

Paulus ait: Si passio inueterata est, intromittatur patiens in tinam olei.

Philaretus dixit: Vtendum balneo sulfureo, donec quadantenus alleuietur.

Tractatu sexto capite vnico de doloribus neruorum.

Dioscorides ait: Aqua maris prodest dolori neruorum, cum corpori inspargitur. Aqua pluuialis sparsa & bibita similiter valet.

Rufus: Vsus balnei, & inunctio ex oleo liliaceo et narciscino, optima sunt dolori neruorum & eorum mollificationi.

Cap. secundo tractatus noni, de melancholica cogitatione.

Aaron ait: Procuretur digestio & balneum.

Paulus: Curatio huius morbi est multiplicare balneum: indiget enim humectatione.

Simeon: Intromittatur patiens in tinam in domo sua & non in balneum.

Dico: frequētādū balneū est, vinum, somnus.

Alexander: Humectetur corpus in primis cibis & balneis per aliquot dies. vltimo purgetur, & maxime proderit. Si non satis erit prima purgatio, quiescat aliquot dies. vtatur cibis humidis, & balneo tepido, & quiete.

Dico: Balneum dulce iuuat eos, quia adequat aliquos humorum ipsorum & purgat eos, non madefiat caput eorum ī aqua calida, sed tepida. Inungatur corpus post balneum oleo violaceo & rosaceo. lauetur caput cū maluauisco & mucillagine psyllij. & si post exitum balnei sitiunt, bibant aquæ parum.

Dixit Alexander: Si accidat spasmus post purgationem intromittatur in aquam calidam vel sedeat in ea, & frequentent balnea.

Cap. 2. decimi tractatus de memoria.

Filius Mesuę: Quando corruptio memoriæ est ex frigiditate & siccitate, fricetur caput oleo chirino

chirino & liliaceo.superaspergatur caput aqua rerum calefacientium .

Rufus:Multa ablutio aquæ calidæ vel frigidæ est eis incõueniens.nam aqua frigida reddit corpus stupidũ,& nocet sensui,& aqua calida mollit neruos,& debilitat cogitationem.

Cap.2.vndecimi tractatus de cura torturæ.

Dicitur in antidotario antiquo . fiat embrochatio ex decoctione sampsuci, tamarisci, mentastri,origani,coctorum in vase, cuius os sit bene obturatum . Cum decoctæ fuerint, mittatur aqua cum herbis in peluina, & cooperto capite pannis,tandiu patiens fumum recipiat dum sudet.& cataplasmetur locus doloris cũ dictis herbis.Cum sudabit,fricetur panno lineo locus donec rubescat.& decies in die fiet .

Filius Mesue dixit.fomenta faciem omni die ieiune ex aqua chamæmeli , donec facies sudet & rubescat.

Cap.2.decimi tertij tractatus de apoplexia.

Paulus: Cauendum à balneo, sinapi, cępis & omnibus caput ipsum replentibus .

Alexander:Non morãdum in balneo. caput aqua calida nõ aspergatur. non intret balneum, nisi bene iam celebrata digestione .

Rufus : Aqua melior est epilepticis quàm vinum,& aqua tepida potata,& balneum factum ex ea confert epilepsiæ.

Cap.2.decimisexti tractatus de spasmo.

Galenus ait:Mirabile est balneum . etiam debet sedere in tina in qua sit lac & aqua tepida & liniatur corpus eius in exitu tinæ ex oleo & lacte . & sæpissime intret tinam , maxime si non adest febris.

Paulus ait . Intromittatur in tina aquæ non multum calidæ.

Item. Si tetanus est chronicus, intromittatur patiens in tinam plenam olei calidi sæpe in die, nec moretur multum in ea.

Dico: Iuuat introitus pilæ cum oleo calido.

Simeon dixit. Intromittãtur in balneum siccum illi,qui ex repletione patiuntur spasmum.

Serapio.post purgationem intrent balnea calida naturalia & dissolutiua.

Gal. In spasmo humido sedeat in aqua decoctionis foliorum lauri, abrotani, sampsuci .

Hippocrates. Si paratus ad spasmum siccum ponatur in tina cum aqua calida qualibet die, & vngatur oleo,præseruatur.

Cap.2.decimi septimi tractatus de lethargo, subet, congelatione.

Alexander: Declinãte iam morbo,intret patiens balneum,quia vidi multos liberari solo balneo,& non poterant expergefieri nisi in balneo. si virtus debilis est,sedeat in aqua calida vsq; ad collum,nec tãgatur caput aqua calida,quia reddit ipsum debilem .

Serapio.Declinante iã morbo,intret balneũ.

Cap.2.tractatus decimi octaui de apostematibus calidis cerebri.

Alexander . Superaspergatur capiti aquà decoctionis papaueris .

Item: spargantur aqua calida.

Dico.Intromittatur in balneũ,maxime cum multum vigilijs infestetur . nam balneum confert & inducit somnum.

Constantinus ait: Quidam non poterãt dormire . aspersi super caput eorum aquam decoctionis violarum, papaueris, cucurbitarum, foliorum rosarum,& dormiebant .

Alexander . Bonum est balneare patientes siccitatem & vigilias cum aqua, maxime si caliditas & siccitas dominantur.& si patiens birsen, nõ fuerit balneatus & eius vigiliæ & motus sunt multiplicati,balneetur in aqua tepida. nam balneatio humectabit eum.

De cura sodæ.

Alexander : Intromittatur æger in balneum.

Hippocrates.Spargefactio aquæ calidæ super caput est valde bona patienti ardorem in eo ob solis caliditatem . & cum aliquis sentit dolorem aut ponderositatem in capite , spargatur tandiu aqua calida sup caput,donec pedes multũ sudẽt.

Glaucon.Cum augetur morbus,intromittatur patiens in balneum.

Philaretus.In sero intret balneum.post exitũ, exhibeatur ei cibꝰ subtilis, prouocetur somnus, mane intret in balneum . spargatur supra caput aqua multa vt dissoluat̃ vapor,& leniat̃ dolor.

In libro de complemento & fine. Intromittatur æger in balneum versus serum diei & dormiat,& potet aquam frigidam, mane ingrediatur balneum.

Georgius.Sparge supra manus & pedes multam aquam calidam.

Aaron.Spargatur supra caput aqua decoctionis chamęmeli,& post intromittatur in balneũ, & vngatur caput calfacientibus & dissoluentibus,& spargatur supra ipsum aqua calida .

Philaretus. Sæpe accidit causa fortis sodæ defectus vocis, & tunc est spargenda supra caput aqua multa calida.

Dico. Quædam vicina mea patiebatur vocis defectum propter sodam & non poterat loqui, & factis aspersionibus supra caput fuit liberata.

Galenus. Vapor aquæ marinæ confert sodæ,

& aqua tepida idem facit.

Filius Mesue dixit. Accipe mentastrum, sampsucum, melilotum, radices lilij cœlestis & anethum, fiat decoctio in aqua, quę spargatur supra caput, & maxime confert sodæ frigidæ.

Rufus. In soda calida spargatur super eorum caput multa aqua. In soda frigida balneandũ primo, postea vngẽdũ caput oleo laurino, rutaceo.

Dico. Si dormit conuenienti somno post cibum, intromittatur in balneum summo mane in aurora, & spargatur sæpe multa aqua calida supra caput, & dormiat post balneum, & sequenti etiam die intret balneum.

Item in soda ex potatione vini, vngatur caput oleo rosato. dormiat, & quiescat illo die. intret in sero balneum, cibetur ouis, lactuca, caulibus. detur in potu aqua frigida, iterum post cibum intret balneum.

Philaretus: In soda ex ebrietate prouocetur somnus, attenuetur diæta, balneandum in sero post longum somnum, vt dissoluantur vapores, & si quid supererit, vnge caput oleo chamæmelino, & spargatur desuper multa aqua calida, sic agendum tres vel quatuor dies, & non prætermittatur balneum.

De ophthalmia.

Galenus. Antequam patiens intret balneum, prouocetur fluxus modicus.

Item. Cum mitigatur rheuma, nec fluit vlterius: tunc balnea & collyria calida iuuant.

Item. Cum apostema est bene digestum, & corpus mundificatum, balneum maxime iuuat. nam statim mulcet dolorem, & facit cessare fluxum materiæ ad oculos, & maior pars nocentis materiæ consumitur per balneum, & residuum reducitur ad temperantiam, humiditate balnei.

Hippocr. Dissoluitur dolor oculorum ex potu puri vini, balneo, calefactione, phlebotomia, potione.

Galenus. mitigaui dolorem oculorum sine narcoticis: iussi enim statim intrare balneum: & ita mitigatus fuit dolor, & ęger dormiuit totam noctem integram. ergo cum decurrunt ad oculos humiditates calidæ, & corpus non est repletum, curatur cum balneis. Et inueni iuuenem, cuius oculi erant sicci, sed venæ erant inflatæ & plenæ sanguinis, eum iussi intrare balneum, & post bibere vinum bene lymphatum, & dormiuit graui somno, & excitatus est cum doloris mitigatione.

Item: cum dolor accidit oculis, abstineat à cibo toto die, dein in sero balneum intret, & si non adest repletio, facias mitigatiua aliqua. postea intret balneum.

Item. Ophthalmia quæ est cum venis oculorum rubeis, & est sicca, & accidit tempore defectus pluuiarum, curetur per balneum.

Alexander. Balneum calidũ generat ophthalmiam calidam in oculis, & parati ad ophthalmiam non intrent balneum.

Dico: Rosarij cura est cum sief croceis, & patientes ophthalmiam caueant balneo, tina, seu solio, quandiu infestantur ab ea.

Oribasius. Intrent balneum, sed materia iam digesta.

Rufus. quando materia incipit digeri, balneũ iuuat. & ex balneo mitigatur dolor. sed necessario cessabit aliquid rheumatis fluentis ad oculos, quidquid ex eo remanet, temperabitur humiditate aquæ.

Item: Cum mitigabitur dolor, patiens intret balneum post ambulationem moderatam.

Gal. Si facta est phlebotomia & euacuatio, intret balneum. id enim valet contra humores qui sparguntur ad oculos sine repletione corporis.

Dico: Balneum iuuat cum materia fluit ad oculos, & non adest repletio corporis post minutionem & purgationẽ subtilis sanguinis & acuti, & cessat tempus principij, & inuenies ꝙ morbus & violentia sanguinis est mitigata, & transijt & non augmentatur velociter, quia si talis ordo non seruatur, balneum & vinum sunt maioris periculi.

E libro medicorum veterum. In ophthalmia veteri & sicca, impleatur bacile aqua calida et superponantur oculi, & post infrigidationem eius reiteretur aqua calida vsquequo facies inflãmetur. tum oculis instilletur lac recens.

Galenus. Si dolor oculorum est fortis: & die magis: calefacias oculos bis aut ter in die cũ aqua chamæmeli & fęnugræci.

Meseya. Cum oculi nõ inflantur, nec patiuntur bothor & erit punctio fortis, rectifica complexionẽ cibis insipidis. & spargatur aqua dulcis capiti.

Galenus. Ophthalmia quæ facit oculos repletos multo sanguine, pluries accidit tempore siccitatis: curetur cum balneo, vino, diæta humida cum caliditate temperata.

Galenus: Balneũ oculorum mitigat dolorẽ.

Item. Pluries fiunt humiditates acutę, & corpus non est repletum: tunc curentur balneo, & potu vini.

Alexander: Ophthalmia ex siccitate curatur balneo ex aqua dulci tepida, & in hoc morbo non fiat phlebotomia.

Cap. 2. tractatus tertij de cura bothor, pustularum apostematis, scabiei, pruritus, fluxus materiæ ad oculos.

Alexander ait. Cui multum rheuma fluit ad oculos, is non moueat caput in aqua nimis calida caput non ponat nec nimis frigida quia nocet, nec madefaciat caput oleo. nec intret calidum balneum omnino, nec nimis frigidum.

Filius Musei. Raro complexio calida mittit materiam acutam ad oculos. quando sic accidit est mirandum. tunc non curetur cum medicinis violētis, sed cum oleo rosato et omphacino, & balneo frequenti aquæ dulcis.

Philaretus dixit, in apostematibus mollibus palpebrarū. Assiduetur calefactio cum spongia madefacta in aqua calida sæpius, vsq; quo fiant leuia valde.

Rufus: Cura pruritus est balneum, & spargere oleum supra caput.

Dico. Duritiei facit balneum, & incuruatio super euaporationem aquæ calidæ.

Ioannitius dixit: Cura pruritus est balneum.

Cap. 2. tractatus sexti de cura debilitatis defectus & diminutionis visus, strabositatis oculorum, docron, dilatatiōis et cōstrictionis.

Dico. Morbus dorcon curatur rebus humectantibus, & balneetur aqua dulci & tepida.

Oribasius: Conseruatur visus & non obscuratur, cum statur sub aqua frigida diutius oculis apertis, quia ex hoc cōferretur oculis lux multa.

Cap. 2. tractatus secundi de apostematibus, vlceribus, exituris aurium.

Dico: Ingrediatur balneum, & calefiant aures cum aqua calida, dum rubefiat ipse locus.

Dico. Passus est quidam ventum borealē valde frigidū in capite & auribus. & cōquestus est de aure, & ingrediendo balneum & calefaciendo aurem exterius, postea imposito in ea guttatim oleo radicum, mitigata fuit passio.

De cura fluxus sanguinis narium.

Dico. Extrahendus est sanguis à debili patienti quantitate paucus, deinde insistendum est ad rigandū caput & totū corpus cū aqua frigida.

De cura defectus vocis, & raucitatis.

Galenus. Quemadmodum est iuuatiuū balneum membris exterioribus quando patiuntur laborem cum lenitionibus lenitiuis: ita iuuatiuū est huic membro cum medicinis lenitiuis appositis ei. ideo bannitores & emittentes vocem vehementem, multipliciter vtuntur balneo.

Item defectus vocis ob multam emissionem vehementis vocis curetur balneo.

Artamides. Si q̄s passus fuerit tremorē in voce, vtatur balneo post comestionē, ita tñ ꝙ ante balneum vtatur exercitio moderato.

EX LIBRO DECIMO.

De pleuritide.

Gal. Balneum mitigat dolorem lateris, & facit ad expuendum humores, & emendat anhelitum. mitigat dolorem accidentem in latere & thorace & spatulis. ideo iudicatur maximi iuuamenti pro peripneumonicis & pleuriticis. vnde vtēdū est balneo in huiusmodi passiōibus secure proculdubio vllo, nam faciet ad expuendū sputum. Si patiens vsus fuerit balneo in suo tempore sanitatis, vtatur eo bis in die, ita tamen ꝙ passio non sit nimis calida, nec patiens sit debilis. iuuabile quoq; est ante maturationem morbi si virtus non fuerit in defectu, et morbus nō fuerit nimis calidus. Si morbus fuerit longi tēporis, balneum eum maturabit, & leuefaciat sputum. tñ non est vtendum balneo ante purgationem. nā congregaret rheuma ad loca læsa. Si vsus balnei fuerit post purgationem faciet ad expuendum. sed si post maturationem, absque suspitione & piculo faciet ad expuendū humores vehemēter.

Paulus. Cū manifesta fuerit declinatio, vtantur Balneo, euitantes res frigidas & crassas.

Hippocrates. Si dolor declinauerit ad hypochondria, sępe fiat chlysma, et balneetur in aqua calida. sed non balneandum caput.

EX LIBRO VNDECIMO.

De debilitate stomachi.

Gal. Posui patientem proximū balneo, vt intret in balneum quolibet mane de cubili suo, ne moueatur, & motus eū desiccet, debilitet & dissoluat virtutem.

Dico ꝙ balneum deponit virtutem.

Gal. Induat patiens vestimenta sua dum fuerit humidus, ne ei noceat aer balnei calidi. aqua pilę debet esse temperata & vicina aquę balnei vicini camerę spoliationis, quoniam intensa caliditas infert frigus corporibus debilibus antequā patientes eam percipiant, & quoniam intensa frigiditas vnit superficiem corporis. sed nos dilatemus poros. sed aqua temperatæ caliditatis non sic operatur. nam patiens ea delectatur & inducitur ad delectationem, apertionem, extensionem ad quālibet partem, in qua aqua frigefacta fuerit siue lata.

Item ex aqua calida membra tument & in primo augentur, dein postea coadunantur. ergo expedit, si volueris augere in carnibus patientis, quòd non permittas eum diu morari in aqua calida, nisi dum corpus fuerit tumidum. Si diminuere in carnibus velis, permitte ipsum diu mo-

rari

rari in balneo, donec deficiat tumor ipse.

De cura ructuationis, trullæ, singultus, & vomitus.

Filius Serapionis ait. Qui ructuauerit acide in tempore digestionis cibi, euitet balnea, & caliditatem. Si alleuiatus fuerit, balneo vti potest, & potu aquæ tepidæ vt vomere possit: vtatur sparsionibus calidę super corpus. si nullum accidens accidat, & non sit debilis, mane diei crastinæ intromittatur in balneum.

Bimmasui. ad singultũ ex repletione fiat balneum ieiuno stomacho.

EX LIBRO DVODECIMO.

De Theoricis.

Galenus ait. Balneũ liquefacit humores etiã si in corpore fuerit locus durus & extẽsus ipsum molliet & dissoluet.

Item: Infusio aquæ calidæ sup corpus sumentis eleborum fieri debet, non ante sumptionem eius per longum spacium temporis, sed per breue ante sumptionem medicinæ, aut in tempore sumptionis. quoniam si hoc feceris in tempore in quo medicina incipiet agere, aut penes actum suum super medicinam, incides attractionẽ humorum ad exteriora corporis. & sicut ille qui habet sanguinem grossum & indiget minutione si infunditur in aqua calida, deinde minuitur, sequetur iuuamentum: ita si vis laxare aliquem, si ipse balneo vtitur ante sumptionẽ medicinæ, eius laxatio purgatiua erit velocior & leuior & remotior à nocumento. sed melius erit si balneo vtitur ante medicinam per aliquot dies, et in die sumptionis eius cum cautela dietę. Balneum necessarium est cui laxatiuum non facile erit conueniens, cum humectari debent per nutrimentũ vel per quietem vt dixit Hippo. Studeas quoque vti balneo ex aqua dulci pluries, cum balneum habeat humectare corpus & humores aptare vt maneat leuiter.

Dico. Non conuenit vt sumens medicinam sit in aere calido prouocante eum ad sudorem abundantem, q̃m hoc similatur balneo. nec sit etiam in aere frigido vt inde non horripiletur.

De quæstionibus epidemię. Vtendum est balneatione aquæ calidæ abundanter ante potũ medicinæ per dies aliquot.

Philogorius ait. Si quis sumpserit laxatiuum, & non fuerit laxatus: & nõ est laxandus iterato, nisi ei fuerint accidentia mala. Si in eo fuerit tortio cum brachiorum extensione facta ex vehementi dolore tortionis, vtendum est clysterio, & nisi solutus fuerit, & doluerit cum tortione, intromittatur in balneo. Si superabũdabit laxa- A tio intromittatur in balneum.

Ex sexto cap. libri quæstionem epidemiæ. Si velis dare in potu alicui laxatiuum violentum, vtendum est balneo ad liquefaciendum humores. Non conuenit balneum ante potum laxatiui per spacium longum, sed per spacium modicum ante potum eius, tamen in tempore potus eius erit melius. quoniam balneum ante potum laxatiui spacio longi temporis factum nõ potest obtinere humores liquefactos neq; tenues, vnde si balneum sit post potum laxatiui per spacium longum in tempore quo ipsum incipit, aut inceperit agere actum suum, attrahet ipsum ad exteriora corporis, & incidet laxationem.

Dico. Ideo vtendum est eo ante laxatiuũ spacio mediæ horæ. sed hoc magis necesse erit hñti corpus siccum & humores grossos. quoniam similiter B balneum opportunum est ante minutionem habenti sanguinem grossum.

Galenus. Vtendum est balneo post potum medicaminis per diem vnum. Si graue ei fuerit ibi longius morari, & hoc in odiũ habeat, emittendus est de balneo & scito medicinam profecisse in purgando. si gratum est balneum, moretur sæpe, ad purgandũ residuam superfluitatem.

Item si intensa fuerit laxatio, prouocetur vomitus cum aqua calida, ponantur extremitates in ea, & balneatio fiat in aqua ipsa aut in balneo, & confert.

Tabri. Si quis debilitatur è laxatione medicinæ & non poterit vti balneo: implendum vas aqua calida & superponatur illud patienti: ita vt patiens sit bene coopertus dum sudet, & maxime confert.

C EX LIBRO XIII. *Cap. 2.*

De cura fluxuum diuersorum.

Philagorius dixit. Vngat corpus oleo in quo fuerit intensa laxatio, intromittatur in balneo.

EX LIBRO XIIII. *Cap. 2.*

De cura incrassationis, diminutionis, & multiplicationis vniuersi corporis vel alicuius membri.

Dico. Pila magna implenda est aqua in qua ponitur sal lapideus & amarus, & in ea dimittendus est dum sol comburat eum, videlicet mense Iulio, & extenuabitur.

Galenus. Si corpus extenuatum fuerit in toto iuuamentum habebit cum balneo faciendo post cibum.

Item: infusio aquæ calidæ sup illud debet fieri in quantitate mediocri, ita sint motus & fricatio. nam vterq; licet corroboret virtutem, tamẽ attrahunt sanguinem, ideo quilibet eorum non immodica quantitate esse debet ꝙ non agat, nec

in multa ꝙ dissoluat, sed esse debet in quantitate moderata, tamē aqua calida infundatur super membrum, dum id infletur, & color eius rubefiat vltimò rubore.

Item. In aqua pilę & in aere balnei non debet caliditas sentiri pro habētibus corpora æqualia, neq; frigiditas, ex qua horripilentur hmôi corpora. sed vtendum est pila illa bis in die: tamen si passio fuerit debilis, fiat ter in die, sed illitio fiat post balneum cum oleo violato. Si caliditas fuerit condominans patienti, infusio aquæ frigidæ paulatim fiat super eum, postq̃ fuerit ĩ pila adeo vt sentiat modicum frigus innocens ei. Infusio fiat de aqua pilæ super caput quod sit maioris frigiditatis illa aqua infusa super corpus in pila.

Rufus. Caliditas solis & sudatio macrefaciūt: & è conuerso, paucitas balneationis desiccat corpus, etiam paucitas vnctionis.

Gal. Qui voluerit impinguari, non intret balneum hora sui nutrimenti, sed expectet dum nutrimentum digeratur, & descendat à stomacho tantum. dein balneetur. cum inconueniens balneum sit quod fit in tempore cum nutrimētum non fuerit digestum, nec etiam in tempore longo facto post digestionem ipsam factā. quoniam balneum operatum in ipso tempore non impinguat, sed macrefacit. si balneatio facta fuerit, anteq̃ nutrimentū fuerit digestū, vt est dictum in primo, balneatio attrahit ad se humores crudos.

Dico. Si corpus in toto fuerit macilentum curetur balneatione post longum somnum.

Iudæus. Sumat lac mane, ita ꝙ nil sumat in cibo nisi ad meridiem. dein comedat & balneetur in aqua calida semel in quolibet quatriduo. sed clysteri vtatur in quo abundans fuerit adeps renum, q̃m impinguat & humectat cōplexionem.

Item. balneatio facta in aqua calida post comestionem, postq̃ digestio ĩcepit, valde impinguat.

EX LIBRO XVIIII.

De hydropisi.

Galenus. Aquæ balneorum desiccatiuorum, etiam aqua maris conferunt hydropi, cum ipsæ desiccent violenter, tamē patiens morari debet in eis per diem totum. Quòd nisi habeātur ipsæ aquę, Recipe aquam et salem, misce in sole, dum fiat aqua salita & amara, & conferet.

Gal. Aqua salsa, & aspaltina, & sulfurea conferunt hydropicis, nam desiccant.

Alexander. Fricatio vtilis hydropicis, sed balneum malum.

Rufus. Vtilissimum est hydropico balneum siccum, cum de eo euacuet humiditatem abundantem, nec calfaciat cor nec illud debilitet, sed confortet, cū aer frigidus tunc includatur cordi.

Gal. Balneum Calmastrum, & aquæ confectæ cum flore salis conferunt hydropi. sed in his immorandum diu.

Dico. Caput patientis cooperiēdum, dum in sole pergat aut moram trahat in arena calida, sepeliendo se in ipsa arena, tamen balneum nō est consequendum omnino, cum hydropicum humectet. sed calor solis conuenit valde, cum desiccet & consumat humiditatem totam & corpora ipsorum vngenda sunt, postea cum oleo & baurach: etiam conferunt eis mirabiliter balnea naturalia acutæ aquæ.

EX LIBRO XX.

De cura dispositionum splenis.

Dixit Ginserapion: Ingrediatur patiens balneum & moretur in pila eius. sed post balneum in exitu eius comedat pisces salsos sine pane.

EX LIBRO XXI.

De cura doloris colici.

Aaron. Sedeat patiens in oleo calido, sumendo in potu de castoreo & pipere. & si dolor inde mitigatus non fuerit, vtendum sinape, etiā balneatione & sessione in aqua balneorum naturalium, euitata omnino dulci aqua ĩ eis, ne fiat sessio in eadē nisi ex necessitate vrgēte ex vehementi dolore vt calfiat locus, & vtendum narcoticis.

Oribasius. Nisi mitigatus fuerit dolor per laxationem, neq; per calefactionem, & balneum, ipsa passio erit ex ventositate grossa valde ĩmissa ĩ tunicis ĩtestinorū, & curatio eius est difficilior.

EX LIBRO XXII.

De egreßione matricis & ani, & vmbilici.

Iudæus. Muliere patiente egressum matricis, remoueantur balnea & omnia quę excalfaciunt corpus, & vtendum stypticis in sessibus.

De præseruatione aborsus.

Hippocrates. Si mulier in balneo diutius morabitur, patietur aborsum.

EX LIBRO XXIII.

De cura modorum vrinationis præternaturalium, & accidentium eorundem.

Alexander. Si fuerit vrina difficilis emissionis, & videris eam albam aut grossam, da ei de eo quod prouocat vrinam cum temperie, pręcipiendo ei vt balneetur in aqua calida.

Simon. Via communis curationis difficultatis mingendi est balneum, calefactio, prouocantia vrinam, lenitio ventris. & hæc fiant in balneo, & in eo tandiu moretur quoad sudet vehementer.

Aaron. In diabete sudandum in balneo sicco.

De

De cura apostematum, vlcerum, lapidis renum & vesicæ, eorundemq; membrorum dolorum, complexionum malarum, oppilationum & debilitatis & mollificationis, paralysis & scabiei vesicæ. Cap. 2. Tractatus tertij.

Rufus ait, phlegmone in vesica curatur p minutionem, & sessionem ī aqua, in qua coquitur ruta cum anetho & radicibus maluauisci.

De summa Misih damasceni: Frangit lapidē ī renibus multa operatio balnei, & pilę, & debet bibere hora sui exitus de eo, quod lapidē frāgit.

Paulus ait: Sumendum est in potu de syrupo acetoso cum aqua, in qua coctæ fuerint medicinæ lapidis fractoriæ, quolibet die post exitum de balneo: etiam sumendum in potu quolibet die post eorum exitum de balneo ante omnem cibum & potum de aqua tepida.

Simon ait: Vtilior cura ei qui patitur lapidem erit per frequens balneum factum quolibet die bis aut ter, & dentur in potu ei penes exitum balnei de aqua cardonum.

EX LIBRO XXIIII.

Cap. 2. Tractatus primi de dispōnibus verendorum.

Iudæus ait: Si eleuati fuerint testiculi & absenteutur, patiens intret per hebdomadas successiue, quolibet die balneum, & impone in foramine veretri cannulam ad inflandum cum ea vehementer, dum inflētur vritides & descendāt testiculi. quod si fuerit in pelle testium siccatio alias excitatio & inflatio, illine galla, balaustijs, ad confortandum & constringendum eam.

Ahuar ait: Ingrediatur balneum & ponat anū suum super lapidem calidum ad mitigandum eius dolorem.

Ex cap. 2. tractatus tertij de coitu.

Rufus ait: Qui coitum sequitur, ante balneationem fricetur & balneetur, dein vtatur cibis conferentibus, & fiat coitus ante dormitionem. dormire.n. mitigat laborem in coitu factum.

EX LIBRO XXVI.

Cap. 2. Tractatus primi de cura gibbi, doloris dorsi, manuum, pedum, tibiarum, et similium.

Paulus ait: Vtendum est balneo aquæ dulcis infusa ipsa aqua calida super membrum.

Item si balneo vtuntur, fricentur cum nitro et similibus, etiam vtantur tempore quietis exercitio et fricatione extremitatum, etiam aquis balneorū naturaliū, & sepelitione in arena calida.

Alexander: Balneatio fieri debet cum aqua dulci effusa super eum, postea aqua frigida, videlicet super loca dolentia superabundanter.

Dico: Quidam patiebatur dolorem dorsi, cui dixi, vt vngeret ipsum ex oleo lilino post calefactionem dorsi cum igne & fricatione dormiēdo super hoc per vnam noctem, & balneando mane, & sic faciēdo sanatus p tres noctes fuit.

Misih: Dolori dorsi confert balneum, emplastratio ex cinere vitis, epithema ex aqua calida.

Cap. 2. Tractatus secundi de cura varicum vitij elephantis.

Antilis dixit: laborans ingrediatur balneum.

EX LIBRO XXVII.

Capite secundo Tractatus primi de apostematibus, & exituris.

Galenus: Non dimitto aliquem in quo fuerit apostema calidum in membris interioribus ingredi balneum: nec superpono ei emplastrum emolliens, antequam facta fuerit euacuatio corporis: tamen facta ipsa euacuatione, potest ingredi balneum secure.

Ex capite secundo Tractatus secundi, de cura apostematum, scirrhi, scrofularum.

Dico: Cōfirmo balneum dissoluere partem, & partem aliam reddere solidiorem ex malitia eius ad neruos.

Dioscor. Aqua sulfurea dissoluit soliditates.

Galenus: Ad scrofulas illine ex myrrha bene trita cum vino, sed ter illinantur per triduum. deinde lauetur in balneo aut cum aqua calida, sed iterato sæpe debet fieri illitio, & tollentur vestigia.

EX EODEM RASE
De Balneis excepta,

Cap. 2. Tractatus primi, libri. xxx.

De curatione febrium, quorundamq; accidentium ad eas pertinentium.

DIXIT Hipp. Si pars aliqua viscerum non fuerit debilis: conferet ægro balneum, quoties non accidit ei rigor. Vtendum est balneo in omnibus febribus his cōditionibus: vna, vt balneatio fiat absq; rigore. alia, ꝙ nullum membrum nobile sit debile. tertia, ꝙ in venis magnis de humoribus crudis non sit quantitas abūdans inclusa. quoniam membra specialia, cum fuerint debilia, humores ad ea manabūt quando subtiliātur per balneum. rigor item excitat febrē ex oppilatione pororum magna: etiā humores crudi quando abundant in toto corpore augent oppilationes. quoties aliqua conditio nō remouerit te à balneo, duas vtilitates acquires de eo, vnam ꝙ pars superfluitatum vacuabitur per illud, & leuiabitur ex eo æger. aliam, ꝙ caliditas

caliditas febrium resoluetur & dispergetur per illud. Quòd si in corpore fuerit membrum malum, & debile ad pedis modũ, manusq́; , qui apti sunt vt manent superflua ad eos, vt in dolore articulorum & podagra. & balneum erit bonum ad saluandum magis. quia inducit superfluitatẽ ad illud membrum, cum humores manent ad membra debilia.

Eodem capite.

Dico, Non video febricitanti balneum esse vtile in aliqua dispositione: tamen quoties opus fuerit ad dissoluendum & humectandum corpus, fiat balneatio in pila in loco contemperato, & proprie pro habẽtibus corpora chol. cũ in eis statim superueniat syncope. tamen penes declinationem paroxysmi penitus dissoluetur ꝑ balneum. tamen in qua fuerit humor digestus declinabit vniuersaliter. Dico in febre oppilatiua debet fieri apertio oppilationum in balneo. Dico, balneum excitat caliditatem & deponit virtutẽ valde. vnde operatio ipsius, vbi fuerit acuitas & caliditas peccat. tamen vbi fuerit opportuna raritas, corporis superficiei conueniens erit.

Eodem capite.

Dixit in 4. cap. de membris dolentibus. cũq; declinaret febris cuiusdã medici, & purificarentur eius venæ, & corpus balneatione vteretur: semper vtebatur coopertione pannorum subtilium, dum transiuit dies iij. & cum non caluerit in 3. reuersus est ad consuetudinem eius.

Eodem capite.

Dixit Alexander: Coopertio in principio febris vtilior est: sed calefacto corpore, discooperiam, si aer fuerit bonus: sin autẽ non fiat discoopertio inter duas interpellatiões, corpus debet calefieri cum balneo: cum effusione aquę calidę facta super extremitates. etiam fricari & vngi in febribus prolixarum tepiditatum, & præcipue in chronicis: qñ hoc cõteret acuitatẽ paroxysmi, & leuem eam faciet & breuiorem.

Eodem capite.

In 8. cap. libri Megatechni dixit: Erat quidam brunus & gracilis iuuenis calidi tactus, rufi coloris in sanitate, qui passus est febrem ex balneatione facta de aqua aluminis, qui solebat in sanitate sua balneari in die bis. præcepi vt ingrederetur balneum, hora declinationis feb. vnctus fuit satis cum oleo: sumpsit in tempore exitus balnei aquam hordei: dein sumpsit de pulte & piscibus spidebeg. balneatus fuit in die secundo ad accrescendum super consuetudinem ipsius vnam vicem. Dixit: Corpora huius dispositionis dissoluunt vaporem acutũ mordentem, & vehementis aptationis ad ephemeram. vnde quoties vtuntur abstinentia balnei & nutrimenti & vomunt aut vtuntur vigilia aut balneo cum aqua styptica, declinabunt de ephemera ad hecticam, ni velociter fuerint humectata. etiam si os stomachi eorum cum hoc fuerit vehementis sensus, patiuntur febrem cum qua erit syncope. Sanitas horum corporum debet conseruari cum balneatione aquæ dulcis, & nutrimentis generantibus humorem dulcem, cum dimissione laboris, vigilię, famis, vini calidi &c.

Ex cap. 2. tractatus secundi, libri trigesimi De cura ephemeræ, & quorundam eius accidentium.

Dixit Iudæus: Inhibui, ne quidam, ex quo impediebatur exitus vaporis, vlla fricatione vteretur in balneo cũ rebus stypticis & siccis, & summatim cum aliqua re styptica. feci eum vitare puluerem, solem, fricationem vehementem, & vti omni cautela pro curatione febris. alias vtebatur ante vnctionem in balneo cum oleo styptico. quare vnctus fuit cum oleo subtili. & balneando se bis die, cõualuit.

Eodem capite.

Et qui febricitauit propter solis ardorem, intromittatur in balneo, nõ obstantibus catarrho & coryza. & cum exierint balneum, inungantur oleo illo quod sparsum fuerat ante introitũ balnei, & simile fiat illis qui fuerant inflammati à sole & non habent catarrhum seu coryzam. Et febricitãtibus ob caliditatem spargatur oleũ frigidum supra caput & prope frigiditatem spargatur calidum vt oleum liliaceum, nardinum, & nõ intrent balneum nisi post declinationem febris.

Eodem capite.

Qui febricitauit ob aliquod stypticum, leniatur cum oleo, & fricetur fricatione leui secundũ exigẽtiam suæ virtutis. & qui febricitauit ex ira, vigilijs & angustijs non est necesse fricare multum, nec balneare, sed spargere sup corpus multum oleum tepidum non stypticum. fricetur parum, balneetur, vt expedierit. Et qui febricitarit ob solem, vtatur in principio infrigidantibus, dein balneo frequenti: et non expedit ꝙ multũ fricetur & vngatur. Infrigidans sit oleũ ros. infrigidatum ad niuem, quod spargatur supra caput eleuatis manibus tuis, et remotis multũ à capite, cum spargitur. sit coopertum lana succida carminata, & spargas vt dixi, quoad febris cessarit. in fine intromittas eum in balneo. Qui febrit ob frigiditatẽ, ponatur in balneo, ni patiatur catarrhum, coryzãve, quorũ concoctio expectetur.

Eodem

Eodem cap.

A

Dico: & post exitum balnei non detur cibus & potus, quousque transeat hora, qua dubitatur de insultu, nisi aqua decocti apij. et si necesse est, ptisana: & si non rapitur ab insultu: iterum balnea ipsum. si delectatur & patitur, ciba eum. Si paroxysmus superuenerit, fac comparationem huius ad primum & vrinæ & pulsus. & si vides quantitatem istius minorem alterius quãtitate, & vrinam & pulsum meliores, dicas oppilationem diminutam. pone eum in balneo in quarta & ciba & non superueniet alia exacerbatio.

Eodem cap.

Dico pro cura cum laxitudine ventris: quando vides, ꝙ ea, quæ educuntur non sunt nisi sola corruptio: balnea ægrum, & ciba in declinatione paroxysmi. intentio tua sit circa stomachum. si fluxus superfluit, melius est eum cibari ante introitum balnei.

B

Eodem cap.

Dico vniuersaliter omnibus ephemeris est vtile balneum, quia in pluribus ex eis est retẽtio superfluitatum corporis, & balneum dissoluit, elargat poros, & euaporare facit. & ꝙ caliditatis & acuitatis remanet, acquisitum à febre, humectabitur & adęquabitur à balneo: et quod est necessarium dissolui, facile dissoluetur. dixit Gale. ꝙ in omnibus his est receptio superfluitatum, & aliquibus plus, aliquibus minus. item dixit, Balneum vacuat cum sudore & dissolutione occulta, & in ephemera præparat ad vacuandum de substantia febris per has duas vacuationes.

Eodem cap.

Gal. dixit: Intendit per hanc febrem ephemeram, qualiscũq; sit, siue ex caliditate solis, vel frigiditate aeris, labore, vel pororum cõstrictione, quæ dissoluitur balneo: ideo dixit, nõ à cholera, quia erit ephemera, & non putrida, quia hæc nõ debet balneo propinquare, nisi post materiei digestionem, vel eius eductionem.

C

Eodem cap.

In sexto secundi epidemiarum dixit: omnes species ephemerę soluũtur balneo facto post paroxysmum. nã dispositio finis paroxysmi in his est, vt dispositio declinationis & digestionis putridæ. Et febres putridæ soluuntur balneo post digestionem. debes ephemerantẽ balneare aqua calida & cibare cibo laudabili, & quiescat. plures sunt qui incidunt in febrem, ꝙ prætermittũt balneum. hoc est quia in eis resoluuntur vapores fumosi plurimi. Incidẽtes in febrem à frigore & corporis spissitudine, cooperiantur post exitum balnei, post cibum dormiant, vt sudent.

Eodem cap.

Dico, non est intentionis meæ, ꝙ patientibus ephemeram balneum noceat, nec cadant ad deterius, ni superueniat ephemera è labore, vel multa cutis siccitate.

Eodem cap.

Dico, habẽtes cutim spissam prolongent eorum statum in balneo: alij non trahant moram, sed minuant caliditatem, & possunt morari in aqua calida vt delectantur.

Eodem cap.

Dixit filius Serap. Quando ephemera est ex oppilatione & declinat sine sudore, & proprie si patiens assueuit comedere cibos grossos, & à vehementia febris noscitur vehementia oppilationis: fac phlebotomiam, vtere syrupo acetoso & ptisana, & balneo parum ante insultum.

Eodem cap.

Gal. dixit: Corpora ex quibus resoluuntur vapores fumosi, calidi, acuti, & oriuntur in eis bothor saniosa ab aliqua causa, & cadũt in febrem: melior custodia in his ꝙ non accidat febris, est assiduare eos in balneo aquæ dulcis tepidę, & fricare leuiter, vt aperiãtur pori, laxare corpus, vti exercitio moderato, cibis euchymis.

Eodem cap.

Gal. dixit: Omnes ephemerantes post declinationem primi paroxysmi intromittantur in balneum, fricentur cum oleo leuiter. hoc fiat habentibus cutim duram parum, & habẽtibus siccam. Spargatur corpori aqua multa. Febriẽti ex vigilijs, ira, cogitatione, non est necesse multo balneo, nec fricatione: inunge corpus oleo multo tepido, non styptico: fricetur parum, balneetur. Febrientem à sole infrigida plurimum, balnea, ne frica.

Eodem cap.

Gal. dixit: Caue nẽ quem horum febriẽtium ponas in balneo, nisi post febris declinationem.

Eodem cap.

Dixit idem: Quãtitatem oppilationis nosces à magnitudine febris. Post vacuationẽ, des mundificatiuum ad deoppilandum, vt syrupum acetosum, qui iuuat, infrigidat, mundificat: ptisanam, aquam mellis, zuccarum. Vide quantũ tertia die diminuta est febris: si parum de ea remansit, & non apparẽt in pulsu signa putredinis, nec in vrina signa indigestionis, pone ægrum in balneum per tres vel quatuor horas ante horã, qua eũ inuasit febris primus insultus: ita vt inter horam exitus balnei & diętæ horam insultus, sint tres horæ, & fiat leuis fricatio cum mundificantibus vt farina orobi, fabarum, distẽperata cum

aqua

aqua & multum agitata, & cum melle similiter cum aqua disſoluto, & agitato in puluere. ſi inter exitum balnei & horam principij iſultus eſt paucum tempus, non cibes eum. nil da, niſi aquã decocti apij, & ſi eſt longum, ciba eum farre hordeaceo. Si febris ceſsauit, fiat iterum balneum, cibetur. ſi alius ſuperuenerit paroxyſmus, comparetur ad præcedentem: videatur vrina, pulſus. ſi breuior inſultus eſt, & accidentia ſint minora, pauca eſt oppilatio. tunc intromitte eum in balneo quarto die, & quinto nil ſuperueniet.

Eodem cap.

Gal. dixit: In ephemera ex labore debet ſpargi aqua calida ſupra caput, & morari in balneo quouſq; ſudor deſcendat ad pedes: ciba bono cibo: bibat vinum lymphatum, cooperiatur pãnis in eius exitu.

Eodem cap.

Glaucon dixit: Cum accidit febris ex bothor, in balnei aere ſta plus q̃ in alijs. nam maiori indiget diſsolutione. Cũ accidit ab apoſtemate glanduloſo, ſtandum ſimiliter in eodem, ſed minus q̃ in præcedenti. Si ex anguſtijs, ſtãdum in aqua balnei, non in eius aere. Ex labore, vigilijs, ardore ſolis ſimiliter vtendum aqua balnei.

Eodem cap.

In libro balnei de quæſtionibus epidemię dixit. In ephemera vtendum balneo penes declinationem paroxyſmi.

Cap. 2. Tractatus tertij, libri. xxx.

De cura febrium humoralium, & quorundam earum accidentium.

Dixerunt Oribaſius & Rufus. In febribus putridis niſi fuerit ſatietas nauſeatiua, & conuenit virtus, minutio fiat. poſt minutionem purgetur corpus à putrefactione per laxatiuum, prouocationem vrinæ & ſudoris. Si declinantur ſuperfluitates ad os ſtomachi, vtẽdum vomitu, ni fuerit pauca caliditas euaporatione vel reſolutorio in compoſitione. Nec vtendum raritate corporis ante euacuationem. tamen ęgro vacuato raritas eius fiat oleo chamæmeli, & in ipſo tempore ſi detur in potu vinum aqueum: ſi balneũ vtitur æger cum moderata diſpoſitione, emittet id quod remãſit in corpore de putredine. ſed in tẽpore aſcẽſionis vniuerſalis, nullo vtatur balneo, nec vini potu, nec raritate corporis.

Dixit: Febres quę fiunt de putredine, curẽtur poſt digeſtionem humorũ cum balneo. & ſimiliter tpa potus aquæ frigidæ fiant poſt digõnem.

Dixit: In tertiana nõ pura, quotidiana, phlegmatica & quartana noli concedere balneationẽ ſine digeſtione, cum materiæ ipſarum ſint groſ- D ſæ, & diſſoluantur per balneũ. dein ſi diſſoluentur per poros, inde fient oppilationes, vel manabunt ad aliqua loca nobilia: tamen quoties digeſtæ fuerint, balneari poteſt. Vinum non detur in potu in tertiana ante digeſtionem.

Eodem cap.

Dico in febre putrida vitetur balneũ in principio eius, & aſcenſione, cum cutis & caro ſint denſæ: vnde commouentur ſuperfluitates, & non emittuntur: tamen in declinatione et proprie vniuerſali, iuuabit ſuper diſſolutionem materiæ putredinis.

Cap. 2. Tractatus quinti, libri. xxx.

De curatione febrium ſynocharum, & quorundam earum accidentium.

Dixit Simeon: Corpus non debet emolliri, anteq̃ euacuetur, & poſſibile eſt ꝙ emolliatur ſi E velis cum oleo chamęmeli, cum caliditas eius ſit tepeſcẽs, etiam vinum aqueum quoties bibitur commouebit. ſimiliter balneatio aquæ tepidæ temperatæ & dulcis. Si febres fuerint magnæ & calidæ, non vtendum balneo, nec vino, nec vnctione cũ oleo calefaciente corpus. imo da ęgro tunc in potu aquam frigidam, quę extinguat febris acumen.

Eodem cap.

Dico: ſi febris fuerit modica, & virtutes fuerint non fortes, & cum hoc fuerint ſigna ſuper digeſtionem: balneum vtile erit: etiam potus vini, & vnctio cum oleis viſcoſis & calefactiuis, & proprie ſi tẽpus fuerit frigidum. ſi æger non appetit balneum aquę frigidæ, & ipſe aduritur valde: ſpes tua de eo diminuatur, ꝙ ſi cõtingit cum hoc ꝙ ſigna digeſtionis non apparent, & victus F fuerit debilis, impoſſibile eſt ꝙ euadat: noli curare eum cum aqua frigida, nec cum alio.

Cap. 2. Tractatus ſexti, libri. xxx.

De curatione febrium acutarum adurentium & cauſonis, & quorundam earum accidentium.

Gal. dixit: In febribus valde acutis & cauſonicis da potui aquam frigidam, poſtq̃ digeſtio fuerit manifeſta & virtus fortis. ſi æger fuerit carnoſi corporis & tempus æſtiuum, da aquam frigidam potui, etiam ſi fuerit virtus fortis & digeſtio manifeſta, & febris fuerit in declinatione, confert balneum. detur vinum potui. rarificetur corpus oleo chamæmeli & ſimilibus.

Eodem cap.

Dico: Iuuenis carnoſus febriens acute nõ debet habere horribilem, poſt declinationem particularem, balneationem cum aqua frigida.

Eodem cap.

Dixit filius Meſuę: In cura adurentis, euacues choleram,

choleram, aut extingue valde, erit hoc cũ aqua frigida in adurente in potu: cibes eum aqua hordei, hic balneum post digestionem conuenit.

Cap. 2. Tractatus octaui, libri. xxx.

De curatione febrium tertianarum, & quorundam earum accidentium.

Dixit Gale. In febre tertiana non nocebit si æger balneatur ante digestionem. quoniam non erit dubium de ista materia fieri inclusionem neque oppilationem.

In libro de balneo de feb. de summis Glauconis dixit: Concede ęgro in tertiana pura, vti balneo, licet ante digestionem. si volet hoc sequi, & fuerit ei cõsuetum, vtatur eo bis: balneetur & natet in aqua. nam nõ dubium erit in ipsa febre, quin dissoluatur subito quantitas abundans prouenìens ad partem cutis & inferat oppilationes, cum materia ipsius sit tenuis in eo, quòd dissoluitur de ea per poros.

Eodem cap.

Dixit Gal. Nec balneabis, quousq; digestio sit facta: tunc. n. iuuabit vehementer aqua exñte dulci. sit autem euacuatio sua cum leuibus frigidis quousque appareat digestio, postea da absinthium in aqua mellis. isti enim indigent balneo ad humectandũ, tamen calefactio sit pauca, quæ solum sufficiat ad aperiendum poros, vinum nõ des in potu ante digestionem, post autem, da benelymphatum.

Cap. 2. Tractatus noni, libri. xxx.

De curatione febrium quartanarum ex quorundam earum accidentium.

Vigilans dixit: Ieiunet patiens in die paroxysmi: intret balneum mane. euomat illa die, si prolongatur ægritudo, da potui medicinas faciẽtes sudare, & vrinam prouocantes.

Eodem cap.

Idem in libro de problemat. In die paroxysmi quartanæ prætermitte somnum & cibum. Vtatur motu, exercitioq; moderatis, qñ deficit paroxysmus, intret balneum. hoc enim confert ad velocem consumptionem superfluitatis.

Eodem cap.

Dixit Hippocrates. In quartana subtilia regimen in die paroxysmi, non comedat patiens, quoad omnino transeat. secunda die intret balneum. tertia vomat, hoc ideo quia in die paroxysmi spargitur ex humore febris ad stomachũ propter quod nõ debet naturam impedire cum cibo, vt posit illum humorem euincere. secũda die mitiga laborem paroxysmi balneo, id quietat corpus, refrigerat, lętificat, humectat, dilatat. quia vero balneum spargit superfluitatem ad stomachum, & tenuat humores, vomat tertio die.

Eodem cap.

Dixit Ioannitius in quæstionibus medicinalibus: Opereris in quartana exercitium moderatum, dimitte somnum ĩ die sua. intra balneum, ꝙ calfacit corpus. cum hoc minuetur vis eius in interioribus: extremitates etiam in hac febre pone in aqua calida & in omnibus febribus est bonum. nam iuuat ad dissoluendum materiam residuam in fine paroxysmi.

Eodem cap.

Dixit Athoroscos. Quartanarius non appropinquet balneo, nec laxet vẽtrem. sumat prouocantia vrinam, etiam medicinas calidas post pręd icta: sed in principio nequaquam.

Cap. 2. Tractatus decimi, libri. xxx.

De curatione febris quintanæ, sextanæ, septenæ, nouenæ & similium.

Georgius dixit: Cura eã quæ interpolat, quibuslibet quinque diebus vt quartanam. nam est eius speciei & curæ, & afficiatur alias non afficiatur tædio patiens cum prouocãtibus sudorẽ, vt mora in balneo. præter quod multiplicetur aqua in ipso, sed sudet tãtum, linias ægrum oleis calidis & subtilibus.

Eodem cap.

Idem dixit. Quintanæ curatio est sicut quartanæ cum abstinentia, vomitu à cibo. theriaca magna est maximi iuuamenti, & balneum plurimum calidum absque aqua.

Cap. 2. Tractatus vndecimi, libri. xxx.

De curatione syncopalium, phlegmaticarum, quotidianarum, nocturnarum, diurnarum, epiali, lipariæ & similium, & quorundam earum accidentium.

Dico: si tempus fuerit æstiuum & ęger assueuerit aquæ frigidæ & calidæ, da potui aquam frigidam cum syrupo acetoso, postq̃ in visceribus suis non fuerit aliquod aptum ad recipiendum damnum statim. balneum etiam in vltimitate contrarium est ipsis. similiter aer vltimæ caliditatis vel frigiditatis: ideo nõ debent vti balneo. ponatur lectus ipsorum in æstate in bono aere: hyeme, in loco tepido.

Eodem cap.

Tabri dixit in febre phlegmatica confert in principio insultus vomitus cũ aqua decocti basilici & se. apij. Nõ liniatur caput in ipsa. nam hoc stringit poros, & contradicit dissolutioni phlegmatis, & confert aqua decocti ameos, origani, passularum, data in potu cum theriaca quãtitatis ciceris. Intret balneũ, abstineat cibis grossis: confert in hac febre balneum, & vini potio.

Eodem

Eodem capite.

Dixit. Athoriſcos: in febre phlegmatica ne balnea ante digeſtionem materię. balneum nāq; diſſoluit materiam & ſubtiliat · nec ob hoc diſſoluitur à corpore, ex quo accidit oppilatio. ſimiliter corrumpuntur humores qui non erant corrupti. at quādo digeſta eſt materia & ſubtiliata, balneum confert. Vinum confert poſt digeſtionem materiæ.

Cap. 2. tractatus xij. libri. xxx.

De febre hectica, quorundamq; accidentium curatione.

Gal. Dixit de balneo phthiſicorum. Confert his balneatio in aqua calida alias frigida. ſi corpora fiat macilenta, debilia, ne balnea cum aqua frigida, niſi poſtquam calefacta fuerint corpora ipſa moderate. & poſsibile eſt ꝙ in aliquo tempore ipſi de balneo aquæ frigidę mutabunt naturā repente. Si alia via non fuerit eis, & id quod fuerit dubium in hoc erit minus eo dubio ne cadant in conſumptionem. nam qui patitur conſumptionem, non ſequitur remedium. & ille cuius membra refrigerantur principalia ex balneatione facta cum aqua frigida, etiā & viſcera, poſſibile eſt ꝙ curētur iuxta longam vitam eorum. in conſumptione perfecta nullum eſt auxilium. ſi poſſemus eam curare, expelleremus etiam ſenium. Qui prohibet, ꝙ laborantes hectica non curentur cum balneo & alijs opportunis eius, iam tradit eos periculo.

Eodem capite.

Gal. dixit: Hecticis non eſt iuuamentū à balneo aquæ calidę, ſed aquę frigidæ. poſtquam balneum pręparabit corpora eorum ad recipiendū iuuamen ex aqua frigida, donec erunt corpora eorum cum hac calefactione, ad modum ſanorum, liberatorum per aquam frigidam.

Eodem capite.

Gal. dixit, Omnes hectici maxime exiſtentes in principio conſumptionis, ſi febris ſimplex fuerit non compoſita cum aliqua putridarum, neq; cum apoſtemate, ſecure eos balneabis. & balneatio ſit ſine labore. Erige ęgrum ad balneum ſup lectum ſuum. balneum ſit prope. quando erit in camera prima, ponatur in pannum vnum pręparatum, calfactum poſtquam reliquerit pannos ſuos. Eleuetur à iiij. perſonis. Si camera prima ſit moderate calida exuatur in prima. ſi non, exuatur in media, & ſit media temperata: & pones ſuper corpus patientis in media camera oleum calefactum hora qua ingreditur, & eſt ſuper pannum eleuatus. liniatur oleum ſuper corpus parū fricando. dein ducatur in tertiam cameram calidam. ſit mora eius in qualibet camera: in prima donec de lecto eleuetur ad pannum. in ſecunda donec exuatur & li niatur oleo. in tertia donec exiſt ens ſuper pannum in pila vel tina ponatur: deponendo latera panni ſuper quo eſt patiens moderate. non aſpergas aquam corpori vel capiti. ſummergas corpus vel caput eius bis vel ter in aqua. tantum pannū ad inferiora declines, quo uſq; totus balneetur. per omnes cameras balnei aſpergas multam aquam moderate calidam, vt ſint omnes cameræ humidæ, non deſiccatiuæ. Quando trahetur ex aqua calida, ſubmergatur in frigida velòciter non in longo tempore. ponas ſuper corpus ſuum quando exierit ex aqua frigida pannum lineum. quo remoto pone alterum. poſt hoc mittatur in lectum. tergeatur corpus de ſudore pannis lenibus abſque fricatione. dein vnge corpus oleo. induat pannos ſuos. deferatur in lecto ad cameram. cibetur.

Eodem capite.

Gal. dixit: Hecticis nec dum conſumptis confert balneum. non deferantur ſupra pannū groſſum. ſed cooperiātur ſubtili pāno. ambulent per ſe vſq; ad aquam calidam. & prolongent morā in calida. Qui eſt maxime debilis, non intrettinam frigidæ, ſed de foris ſuper eum aſpergatur aqua frigida. tamē prius aſpergatur tepida, dein frigida. Quantitas frigiditatis aquæ, vt frigiditatis aquæ ciſternæ, i. inter frigiditatem facientem dolorem, & lenientem. ſi fit hoc patientibus hecticam, liberantur. ſi aliquid pecces, totum corruptum erit. qui liberantur, erant tantum conſumpti in carne, non in membris principalibus.

Eodem capite.

Gal. dixit: In febre hectica ſimplici non compoſita cū putrida, balneū conuenit oībus horis.

Eodem capite.

Dico: Soranus poſt balneum facit macreſcere, ſed comedendum poſt balneum.

Eodem capite.

Homeri dictum in ſenibus certum eſt. ſenes cum balneantur & cibantur, debent dormire ſuper lectos lenes. id eſt ex rebus humectantibus. quę humectatio eadem die manifeſtatur. hęc humectatio conſiſtit in humectando ſubſtantiam membrorum radicalium, & addere ad humiditatem continentem membra. nam hæc humiditas mutatur in ſubſtantiam multorum radicalium, vt cor, hepar, & ſimilia. totum regimen humectantius, ſicut balneum & ſimilia repercutiunt humiditatem quæ eſt in vacuitatibus membrorū. & humectat corpus humiditate quę adhæret vacuitati membrorum, quę eſt vt ros.

Eodem

Eodem cap.

Balneum confert consumptioni vel cum caliditate vel frigiditate, quando est simplex non coniuncta febribus putridis, nec apostematibus. si cum ipso fuerit aliquod horũ, & siccitati quæ corpori accidit, balneũ est maxime iuuatiuum.

Eodem cap.

Paulus dixit: Hectici non vtantur caliditate balnei & aeris eius calidi, cum nociua sint eis.

Eodem cap.

Dico: Hectica indiget cura aquæ frigidæ: tamen æger ingrediatur balneum ad calfaciẽdum corpus, etiam non nocebit ei frigida, si cum ea infunditur cito, cum sit extenuatũ & frigidum.

Ibidem.

Dico: Nocet aqua frigida macilẽtis, pauci sanguinis corporibus. nam eius frigiditas cito penetrat ad membra radicalia, ob hoc patientes hecticam, non bibant aquam frigidam plurimæ frigidatis & multam.

Cap.2. Tractatus.13. libri. xxx. De curatione epidemialium dispositionum, et quorundam earum accidentium.

Cum apparent signa futuræ epidemiæ, caue à repletione cibi, et potus vini multi, labore, coitu. Phlebotomentur & pungentur corpora humida, prouocetur in balneis sudor, odorentur aromatica, bibatur vinum odoratum. Incidenti in febrem, exhibeatur iulep & ptisana cum bolo armenico.

Cap.2. Tractatus.14. libri. xxx. De curatione febrium cum apostemate, & quorundam earum accidentium.

Quoties fuerit hepar, aut stomachus, pectus, aut aliquod membrum virtutis talis, cum apostemate debili, patiẽt nocumentũ de balneo valde.

Ibidem.

Vita balneationem aquę frigidæ quoties apostema fuerit in membro indigestum, cum aqua frigida sit mala valde impediens digestionem, vnde nulla balneatio penitus fiat ĩ aqua frigida, cum humores putridi & apostemata non digerãtur, quoties prolongabitur mora in pila aquæ frigidæ: si aqua sit modicæ frigiditatis, nõ erit nocens, si velox sit exitus eius. Si digerentur apostemata, & causa fuerit in parte viscerũ, aut ex putredine, sine dubio vtere balneo, & emplastris molliẽtib⁹ sup mẽbro. Sic declinabit febris, à balneo correcta, & corp⁹ ad nutrimentũ disponet.

Cap.2. Tractatus.15. libri trigesimi. De curatione febrium compositarum, & quorundam earum accidentium.

Si cum hectica est febris putrida, balneum no-

A cet ante digestionem materiæ putridæ, sed quando digesta fuerit non nocebit. Similiter in potu frigidæ est peccatum multum. balneum non est periculosum. si fiat vt diximus in istis febribus, nisi quando dubitatur de debilitate virtutis.

Ibidem.

Si possibile est, operatio balnei est magis iuuatiua operatione medicinarum infrigidantium hoc est qñ siccitas febris vincit aut totũ corpus, aut membrum à quo fuit radix febris.

Ibidem.

Si vis operari balneum in hectica, quando est cum apostemate erysipelate, ĩfrigida aerẽ prius, vtere cibis potibus & emplastris frigidis. Quãdo non est cum hectica aliud, nisi siccitas, balneum confert, tum ex caliditate, tũ ex frigiditate ęgritudine existente. Quando hectica componitur

B cum apostemate phlegmone, vel sint in corpore humores corrupti, indigesti: nocumentum à balneo est causa istarum ægritudinum, & non hecticę. febris in via, extinguitur semper potu aquę frigidæ, & iuuatur operatione balnei. sed læditur æger occasione ægritudinum cõpositarum cum febre. Si accidit ꝙ apostema calidum sit cũ hectica, aut febris putrida: dimitte balneũ. opereris cum aqua frigida in statu ægritudinis: administres aquam hora vna, proprie vehementer frigidam. At in principio ægritudinis non opereris hoc, ni cogaris ob ægri assuetudinem, qui sitim sustinere non consueuerat. si consueuerat vti rebus frigidis, epithemetur exterius frigidis loco aquæ frigidæ: si nõ iuuatur emplastris, tunc da potum aquæ.

Ibidem.

C Aeger ante digestionis tempus nullo pacto balneum intret.

EX LIBRO XXXI.

Cap.2. Tractatus secundi de sudore.

Alexander ait: Prouocatur multus sudor, si post exitum balnei, facis patiẽtem sorbere aquã tepidam, & trahitur phlegma etiã ob hoc à musculis. Hoc operatur & nitrum pulueratum & mixtũ oleo, si vngatur spina, maximeq; ĩ balneo.

Cap.2. Tractatus tertij de lassitudine.

Dico. Ex balneatione et vnctione olei, defessi delectationem sentiunt.

Gal. Per fricationem factam oleo abundanti & optimo moderate, & per moram trahendam in aqua moderatæ caliditatis per tẽpus longum sanabit̃ huiusmodi defessio. & si aqua illa abundantem sequitur tepiditatem, efficacior erit.

Dico. Balneetur primo & secũdo die in aqua calida, postea laborans egrediatur pilam aquæ calidæ,

calidæ,& aquæ frigidæ pilam egrediatur.

Dixit Gal. Dispositioni simili defessioni confert aqua calida valde, quoniam indiget vt condensetur cutis eius. condensatio cutis, nō fit nisi per balneationem aquæ frigidæ valde aut aquæ calidæ valde, tamen non potest balneari aqua frigida valde, quoniam dubitandum est ne ei noceat ex eo ad quod inductum est corpus de raritate, amplificatione & vacuitate, factis ex abundantia exercitij, vnde non fiet inde comparatio frigiditati radicitus. aqua etiam ebullita secura est quod non infert nocumentum & cōdensat, & iuuamētum sequetur de eo quod remanebit in eo de caliditate ipsius: tamen postea ingredi debet pilam aquæ frigidæ, nec longam moram in ea trahat.

Ibidem: balneetur cum aqua moderatæ caliditatis.

Bimasui dixit: Desessio ex labore ob motum in æstate, debet curari aqua tepida & balneo, deinde aqua frigida, sed in hyeme curetur vnctionibus olei & fricatione leui.

Dioscorides. Cum sentit homo carnem eius puncturam sequi & commotionem, conferunt fricatio, & balneatio. Si extensio & punctura valde fuerint profundantes, indigebunt oppresione vehementi, ambulatione, motu ad commouendum musculos ad expellendam ipsam superfluitatem, etiam sessione facienda in aqua calida per tempus longum: & hæc est cura omnium defessionum facta per fricationem, aquam calidam, & oppressionem.

Ihia, alias Ioannes grammaticus exponendo pulsum paruum dixit, Balneum debet fieri post exercitium, quia humectat corpus, corrigendo siccitatem secutam propter exercitium, & dissoluendo superfluitates pungentes quæ liquefactæ sunt, & emendando eas.

Capite secundo, Tractatus quinti, libri. xxxi.
De somnificis.

Gal. Euidenter videmus ꝙ comestio lactucarum, balneatio facta cum aqua dulci & tepida effusa super caput & potus vini lymphati aqua, prouocat somnum.

LIBRO XXXIII.
Cap. 2. Tractatus quarti de doloribus.

Dico. Quoties fit dolor nō ex apostemate calido, effusio aquæ calidæ super illum & vnctio mitigabunt eum. & si fuerit ex ventositate dissoluenti, vel humiditate pungenti, corrigetur per beneficium complexionis. si fuerit ex mala complexione sicca, emendabitur humectatione super ea fienda.

LIBRO XXXVI.
Cap. 2. Tractatus tertij de diuersis doloribus, vitijs, vestigijs, pannis faciei.

Oribasius: Venustat colorem potus aquæ granatorum dulcium: balneum frequens: lotio faciei frequens cum aqua decoctionis amygdalarum amararum. Ad vestigia viridia: fricatio fiat cum sale in balneo.

EX RASIS LIBRO VLTIMO continentis,

Capite. 70. Tractatus primi. De Aqua.

AQua dulcis dixit Dioscorides, melior est quę est velocis penetrationis de ventre, & modicę inflationis, & quæ non corrumpitur. Aqua maris acuta est mala stomacho, laxat ventrem de phlegmate. & si ipsa funditur calida super corpus calefacit & dissoluit, et confert in dolore neruorum, & fissura accidenti ex frigore antequam vlceretur, & ponitur in vnguentis dissolutiuis, & confert in tortione posita in clysteri, & effunditur super scabiem, pruritum, impetiginē, pediculos, apostemata, etiam mamillarum. & si cum ea fit calefactio, dissoluit sanguinem congregatum sub cute, & si patiens ingreditur aquam maris calidam, sequetur iuuamentum in morsu viperæ & furunculis, & quo morsu accidit tremor, & in frigore corporis, & morsu scorpij, araneæ, viperæ. Balneatio cum ea confert morbis antiquis accidētibus in toto corpore & proprie in neruis. Fomentum valet ad hydropem, capitis dolorē, difficilem auditum. Bibitur per se tantum ad laxandum ventrem, & datur laxatio post eam de iure gallinarū ad conterendum punctionem accidentem ex ea.

Galenus dixit in libro Chymorum de iuuamentis aquæ ac nocumentis. Nocumētum eius non apparet sensui valde in principio negotij in corporibus sanis, quia nocumentum eius crescit & augetur paulatim absque aliquo sensu, & quando perficitur homo in vltima ætate, patitur inde morbos difficiles ī articulis, neruisq; penes quosdā antiquos de aqua calida. Credo esse Rusi, ꝙ aqua calida calefacit & humectat, etiā aqua baurachina confert pectori, capiti, & stomacho humido, & hydropi cum frigore, & excitationi quæ fit ex morbo.

Aqua aluminis cōfert in sputo sanguinis, vomitu, et fluxu sanguinis, de matrice & aborsu.

Aqua sulfuris lenit neruos, tollit pustulas accidentes cuti.

Aqua

Aqua aſpalthi replet caput, impedit ſenſus & calfacit corpus.

Aqua æris confert ori, auribus, viſceribus, hęmorrhoidibus, vuulis & oculis.

Aqua ferri confert ſpleni & ſtomacho.

De electione aquæ.

Dixit Rufus in regiminis libro. Aqua fluens melior eſt aqua incluſa, & ſuperſcendens aqua melior eſt aqua paludis. aqua pluuialis melior eſt aqua niuis: & quę aqua vtitur parte orientali, melior eſt ea quæ vtitur parte occidẽtali, & quæ aqua vtitur parte ſeptẽtrionali melior ea eſt quæ vtitur parte meridionali. & aqua putei eſt modicę tenuitatis: ideo quando inuenta fuerit humectatio eius in cibo & diſſolutio erit minor res, ita ꝙ exinde accidet mala digeſtio, ſed deſcenſio ipſius cum vrina velocior erit ob cauſam groſſitudinis eius & frigiditatem. & melior erit aqua B putei poſtq̃ colata fuerit pluries & percuſſa, & poſtq̃ mundificatus fuerit puteus. vnde aqua currens ſubtilior eſt & magis velociter diſſoluit cibum, & ſubuenit ad digerendum & prouocandum vrinam. Aqua lacus eſt mala quia putrida eſt, ꝙ in æſtate eſt calida, in hyeme eſt frigida, & hoc ſignificat ſuper malitiam aquæ, ideo in ęſtate excitat ventrẽ, & tardat in deſcenſione ad veſicam & in maiori parte. & inde accidit liẽteria, fluxus ſanguinis ventris, & reuertitur paſſio ad pleureſin & tuſſim. nocet ſpleni inferendo in eo in primo apoſtemata & dolores. Cõuertitur paſſio ad hydropem: pedes etiam ex cauſa ſplenis erunt debiles, & ſi in eis accidunt vlcera difficilis cõſolidationis erũt, et laborioſa fiẽt, ſed aqua lacus, de quo aqua eius emittitur bis in anno, & alia quia loco eius ingreditur, melior erit, & mi- C nor erit in putrefactione.

De aqua pluuiali.

Aqua pluuialis leuis ponderis eſt ſubtilis, clara, calida. Decoquitur eo ꝙ in ea coquitur velocius, & velociter declinat ad calefaciendum, & indiget ad minus cum vino miſceri, quia per ſe cõueniens eſt, & bona: & omnes bonitates aquę in ea inueniuntur, quia valet ad digeſtionem, ad prouocandum vrinam ad hepar, ad ſplenem, renes & pulmonem, & neruos. tamen nõ habet in ſe viam infrigidatiuam vehementer, magis humectat & putrefacit cito. & hoc ſignificat ſuper bonitatem eius, quia alteratur cito ex tenuitate ipſius. & ꝙ in ea eſt, nõ eſt aliquod ſolidum prohibens, & ita cibus melior & potus cito alterantur. & aqua pluuialis veris & hyemalis melior eſt, & in his duabus aquis eſt maior pars laudis meæ. Relatum eſt per Hippocr. ꝙ aqua, in qua A ſubſtantia fuerit abundans & quæ commutatur in tempore longo & ſuper quam congelatur aliquid, aut ſuperſedet ſpuma & in qua ſedet ſubſtantia, & quæ ſi fuerit in vaſe æreo congelatur & chriſtallatur, & in qua generantur ſanguiſugæ, & ſuper quam naſcuntur malę herbę, & quę fuerit oppoſita ſoli, & quam trãſeunt animalia, & non currit: & aqua paludum mala eſt generaliter, ſed mala debet coqui in olla fictili, deinde expectari per noctem vnam, deinde bibi.

Ioannitius dixit, Coqui debet dum deſcẽdat quod groſſum fuerit in ea & coletur in vaſe fictili, quia non habet in ſe qualitatem remotam à qualitate aquæ, & quoties calefit aqua deinde infrigidatur, deſcendet id quod in ea fuerit de ſubſtantia totaliter.

Rufus dixit, Si vis ꝙ corrigetur mala aqua, fodi fac puteos, vnum puteum proximum alij puteo, & vnus puteus ſit inferior altero, & pone aquam in eis, luto dulci & pingui, de quo conficitur vas fictile. & per hæc remouebitur qualitas ipſius, & omnis aqua adhibita ratione eius ad vinum non nutrit, & eſt difficilis digeſtionis, mutans colorem, inflatiua, debilitatiua, mitigat ſitim, infert rheumata frigida, non prouocat ſomnum, nec acquietat cogitationem, non lætificat cor: & in maiori parte efficitur cauſa ad acuitatẽ humorũ. Dixit Ioãnitius, etſi bibitur vinum eo ꝙ prouocat vrinam, emittit ſuperfluitates aqueas quæ colliguntur vna die poſt aliam, tamen remanet ſanguis: ſed aqua eo ꝙ non prouocat vrinam ſuperfluitates aquæ ex ea accidentes remanent in venis, & remanentes in venis calefiunt & vruntur, & ſignificatio ſuper hoc habetur per vrinã. vnde quoties attrahitur ęrugo, facit humores mixtos cum ea calidos & efficitur cauſa ad oẽs morbos. Dixit Rufus, Cõſiderata ratione vini, infert excoriationem, morfeam, impetiginẽ. & quoties bibitur aqua poſt cibum frigidum de oleribus, cum fallacia erit, ne inferat excoriationem cutis, furfures, impetigines, & vlcera putrefacta & verrucas ſuſpenſas, eryſipelas & ſimilia. Dixit Rufus, Corrigunt aquã baurachinam, lac, vinum groſſum, amidum, ouumq́; corrigit aquam aluminoſam vinum album & odoriferum. Dixit Ioannitius, quòd prouocat vrinam, quam retinet aqua aluminoſa. Corrigit etiã aquam aluminoſam nutrimentum immaturum, tubera immatura valde, quia cum ponticitate eius corrigitur ipſa aqua.

Dixit Rufus, Adhibita relatione ad vinũ, aqua bona eſt laborãti dolore capitis, caligine viſus ipſius, & dolore in neruis. Ego exiſtimo ꝙ in hoc eſt

est peccatũ,& loco in neruis debet poni ĩ oculis.

Rufus dixit, ꝙ tunc in ipsa dispositione nullus debet ascendere vapor ad caput, & vapor ascendit ex vino magis.& dixit, Aqua confert laboranti laxitudine, epilepsia, & dolore artetico.

Ioannitius dixit, ꝙ huiusmodi morbi ĩdigent qđ sanguis cũ eis sit grossus, & tardæ penetrationis,& potus aq̃ hoc facit & potus vini ecõuerso.

Rufus dixit, potus aquæ mitigat appetitum, confert in vitio appellato inflatio dolorosa, & ei qui laborat tremore & laboranti oppilatione.sed malus est potus aquæ pectori, cannali pulmonis, quoties in eis fuerit putrefactio.

Ioannitius dixit, hoc sit quia aqua frigida mala est omnibus vlceribus, quia humectat, & vlcera indigent desiccatione. & canna pulmonis indiget similiter desiccatione forti, quia est siccæ complexionis. sed potus vini his confert.

Rufus dixit, Aquæ potus cum hoc malus est œsophago, ventri, renibus, hepati, vesicæ, matrici.& bonus est præfocationi matricis.& facit descendere quod fuerit in intestinis, quoties ea vtimur calida quandoq;,& quandoq; frigida.

Ioannitius dixit, si causa indigens descensione fuerit de mala complexione calida, potus fiet aquæ frigidæ & è conuerso.

Rufus dixit, et confert laborãti tarda digõne.

Ioannitius dixit, si corruptio fuerit ex caliditate.

Rufus dixit, confert laboranti multo sudore.

Ioannitius dixit, si fuerit ex dissolutione sanginis, tenuitate ipsius ac dissolutione corporis.

Dixit & Rufus, Mingenti vrinã abundantẽ.

Ioannitius dixit quoties fuerit ex caliditate ignea in renibus & vesica.

Rufus dixit, Aqua confert in tempore ascensionis canis, confert in iuuenibus bonę carnositatis, infantibus & eis qui fuerint in augmento laborantibus fluxu ventris, s. ayda, & sumentibus medicamen laxatiuũ, cui intẽsa fuit laxatio.

Dixit Ioannitius, hoc sit, quia sanguis in venis ipsorum est fetidus & orificia ipsorum sunt ampliata. Dixit confert manationi sanguinis de vtraq; nare aut de aliqua plaga.

Dixit Ioannitius, hoc fit, quia sanguis huius appetit currere.

Dixit Rufus, & laboranti emanatione sanguinis de orificijs venarum, quæ sunt in inferioribus,& bibenti vinum simplex abundanter, in quo fuerit inflammatio, & laboranti vitio illo qui bolismus dicitur.

Dixit Ioannitius, Si bolismus fuerit de vitio quod secundum consuetudinem antiqui appel-

D lant hoc nomine syncopes, quod est accidens ex priuatione nutrimenti, & condominatione frigoris, potus aquæ ei nocet.& vini confert. tamẽ nõ cognosco de quo bolismo Rufus ĩtellexerit.

Dixit Rufus, Aquę etiam potus confert laboranti febre adusta hoc est causonica, dum non fuerit durities in partibus hypochondriorum. quoniam ex abundanti potu ipsius vomet, & dissoluetur febris, etiam egrediens per sudorẽ. etiam ei, qui nocumentũ sequitur de vitio aydæ & laboranti liquefactione spermatis.

Dixit Ioannitius, ꝙ congelabitur, cessabit, & restringetur.

Dixit Rufus, Laborans liquefactione spermatis, iuuamentũ de aqua assequitur in potu aut in balneatione. similiter sequitur laborans iuuamẽtum in fluxu sanguinis de matrice,& debilis, la-

E borans vomitu, lactatrix in diebus canicularibus si venter laborans fuerit solutus, aut patitur febrem. confert ẽt potus aquę in interiectione lamẽtabili, singultu, fetore eris & totius corporis.

Dixit Ioannitius, in omnibus his passionibus supradictis aqua mixta cũ modico vino est maioris iuuamenti.

Rufus dixit: huius etiã iuuamentum sequuntur similiter de balneatione aquæ frigidæ,& cõfert pustulis, furfuri, impetigini,& laboranti superfluo sudore sumpta in potu, aut si cum ea fit balneatio.

Dixit Ioannitius, potus aquæ infert hoc. vide licet, insumenti aquam in potu. tamen si hoc accidit in sumente vinũ in potu, potus aq̃ cõfert ei.

Rufus dixit, Restringit gingiuas, corroborat neruos,& compescit actum venereum. ideo cõ-

F fert infantibus, quoniam incipiunt pili nasci in pectine ipsorũ. constipat ventrem cum proprietate,& confert eis qui sunt in augmento:& senescentibus,& quorum ventres leniuntur. hæ operationes sunt in aqua frigida.

De aqua tepida.

Aqua tepida confert epilepsiæ, dolori capitis, ophthalmię antiquę, corrosioni dentium,& apostema gingiuarum, laborantibus in gingiuis laboranti vlcere in parte, de quo manat sanguis: laboranti vlcere in pa- [sic] latc, apostematibus vuularũ, & pulmonis quoties descendunt ad eos de capite materiæ, & laborante sanie in aure, quæ non potest manare. laboranti aliqua carne laboranti fetore narium. confert ori stomachi, quoties superflua narium. fuerit debile, tussi frequenti quæ accidit ex humoribus acutis, etiam febri acutæ, & illi cui cõdominatur cholera rubea.

Ioannitius vero dixit. Confert laborãti febre acuta,

acuta, nisi fuerit in ipsorum visceribus aliquod apostema, aut in venis aliquis humor crudus.

Dixit Rufus, Confert ei, cui dominatur humor niger inflammatus, in quo generatur cholera nigra, vel in quo accidit ayda in principio morbi laborantibus bile æruginosa, in febre laboranti sudore, & raritate corporis semper, si ꝙ inhibens fuerit de potu aquæ frigidæ sequuntur iuuamentum & aquæ tepidæ panniculi qui sunt in pectore. etiam aqua calida confert quoties fit præaptatio corporis ad laxationem, ad attenuationem, & ad educendum humores, liquefaciendum & leniendum, digerendum, dissoluẽdum, & ad aperiendum oppilationes, & ad attrahendum materias ad membra. Aqua calida etiã euacuat per sputum, mucilaginemq́; narium. Confert nauseæ & mitigat omnes dolores & proprie qui fuerint in partibus hypochondriorũ, in ventre, intestinis. quoties accidunt in vẽtositatibus: confert ad faciendam bonam digestionem, penetrationem nutrimenti, & inductionem ipsius ad mẽbra, facit bonum augmentũ, bonum sensum totius corporis, & leues motus eius, prouocat menstrua. Confert visceribus, capiti, & neruis, pleuriticis, peripneumonicis, dolori gutturis, saltui cordis, exituris malis: digerit hæc omnia vitia in potu data, aut si balneatio fiat in ea, aut calefactio: mitigat accidentia, quæ fiunt ex morsu forunculorum, excitat vomitum. compescit horripilationem & totũ frigus accidens corpori. & cum hoc confert in erysipelate, in vlceribus: mitigat & pruritum. Qui ęstimat ꝙ aqua salsa confert ad solutionẽ ventris, & ꝙ aqua aluminosa constipat vẽtrem, peccat, quia si bibitur ad soluendum ventrem & non soluit, hoc accidit quòd eius hepar cõgregabit materiam, & nõ debet æstimari, & quòd iudicetur super bonitatem aquæ de lenitate ponderis eius tantum.

De corrigendis aquis dixit, Aquæ ponderosę naturæ generãt lapidem & varices, & debet corrigi cum syrupo mellis, aut ante potum eius sumantur aliqua aromata prouocantia vrinã. aqua etiam in qua lauatur terra mali luti mala est, & aqua pluuialis bona est in grossitudinem medicinarum ad lauandum eas & in medicinis quæ accipiunt materias manantes ad oculos, & in vlceribus in eis. & melior aqua fontium est quæ currit super terram aut lutum fictile.

Dixit Ioannitius, Loca saxosa faciunt aquam solidam, & melior aqua fluminis est vehementem cursum habens semper & aqua putei profundi, & salsa & frigida debet coqui prius in vase largi oris, deinde infrigidari & bibi. sed aqua sulfuris euacuat corpus, confert impetigini, morfeæ, discoriationi cutis, baras, scabiei, vlceribus antiquis, apostematibus articulorum, soliditati splenis, & hepatis laxitudini, verrucis suspensis, tineæ. Aqua etiam balnei naturalis prohibet laxationem, sudorẽ intẽsum, vomitum, diarrhœã, & tardam digestionem & varices. De aqua cineris. Aqua hñs in se vim cineris confert in dolore splenis: sed salsa in dolore ventris.

Ioannitius dixit, Aqua salsa laxat illum, qui eam non vtebatur, eo ꝙ pũgit intestina eius. sed cum vsus fuerit ea, retinet ventrem cum stypticitate & siccitate eius & modica descensione ipsius de eo ꝙ clarificat aquam.

Bimmasui dixit, Clarificat aquam turbidam particulis ligni sagtegularum nouarum, lutum armenum, aut farina tritici, et si bibitur aqua turbida cum vino, durat, tollit malitiam ipsius. sed aqua humectat corpus & soluit naturã: sed eam euitent corpora frigida. & si habentes corpora humida diligunt ea vti abundanter, coquant eã dum deficiat medium in vase fictili, aut ferro. deinde transmutetur & bibatur.

De niue.

Nix nocet iuuenibus, nõ modicum senibus, infrigidat cito stomachum, est grossa, non sustinet eam nisi vir calidę cõplexionis & siccę. vnde senescentes eam euitent, & maxime si fuerint frigidi stomachi. corrumpit neruos: generat etiam phlegma. sed aqua infrigidata super niue, minoris nocumenti est, & qui frequenti niuis vsu vtitur, vtatur balneo frequenti, & potu vini fortis veteris & vnctione cutis ex oleo lilino vel narcisino.

Paulus dixit, Aqua maris laxat phlegma crudum. Aquæ balneorum summarie naturalium dixit Iudæus desiccant, tollunt complexionem humidam. sed debet vti gaudio qui vsu ipsorum voluerit sequi aquã baurachinã. Dixit, & salita confert in dolore capitis & pectoris, quoties in eis fuerit humectatio, etiam hydropi, humido stomacho, & tollit grossam inflationẽ & phlegma. Dixit, Aqua aluminosa, ĩcidit sputum sanguinis & mẽstrua: valet ad stomachum qui consueuit vomitum sequi. Aqua sulfurea dixit, lenit neruos & eos calfacit: confert vithohos, debilitat stomachum, confert vlceribus & scabiei. Aqua asphalti calefacit vehementer, ponderositatem infert capiti & sensibus. Et ea aqua, dixit, eo ꝙ habet in se vim ęris, confert ori, auribus, oculis, vuulis. Aqua ferrea cõfert stomacho & spleni. Aqua leuis cursus confert in frigore.

Galenus dixit, in libro aeris. Est leuis exitus

de ventre aut per vrinam, aut per substantiam: et
aqua contraria huic remanet in ventre per lon-
gũ tẽpus ad modũ nutrimenti difficilis digõnis.
Aqua residens dixit, si in lacu salso aut non salso
fuerit in æstate est calida & grossa & horribilis
odoris, quia non currit. & sol semper oritur su-
per eam, est mali coloris, generat choleram ru-
beam, & est ad modum nutrimenti putrefacti,
generat id ꝙ generant venena, generat humo-
res putrefactos, & proprie choleram rubeam, &
in hyeme infert raucitatem vocis, & in ęstate pu
trefacit & calfacit. sed in hyeme ingrossat & in-
frigidat, & qui vtitur ea in potu, magnificatur
splẽ ipsius & solidatur hepar, & stomachus pro-
prie, & ĩfert cito oppilationes, extenuat corpus,
& peior aqua in hoc est quam discooperuit sol
& frigus, generat inflãmationem, extenuat cor-
pus, multiplicat caliditatem alienam & putrefa
ctam in corpore. Dixit, qui vtũtur potu huius
aquæ, sumunt abundans nutrimentum. sed du-
rat indigentia & sitis ipsorum ex intensa calidi-
tate in eis, vnde læduntur ex nutrimẽti punctio-
ne quam sentiunt in stomacho. & malitia huius
aquę, & superiora loca & inferiora vẽtris huius
debent esse inflata & dura valde. ideo debet vti
laxatiuis violentis, quia venter ipsorum non la-
xatur nisi ex laxatiuo forti. & hoc vitium eis acci
dit inseparabiliter in æstate & in hyeme, videli-
cet magnitudo splenis, sumptio superabundan-
tis nutrimenti, sitis vehemens, & moriũtur cum
hydrope. & hęc aqua peior erit in ęstate: & quan
do emittuntur ipsorum superfluitates per laxa-
tionem si accidit fluxus ventris, infert vlcera in-
testinorum. sin autem diminuitur caliditas ipso-
rum paulatim, dum corrumpetur complexio
ipsorum, & in iuuenescentibus ipsis accidunt
dolores pulmonis & mania ex acuitate ipsorum
iuuenum cito accidit vitium in eis ex caliditate
ipsius aquæ, & dolores pulmonis accidunt in eis
in hyeme magis & in senectute. accidit exinde
febris adusta ex siccitate ventris ipsorum. vehe-
mẽtior fit in eis dum venter ipsorum fuerit con-
stypatus, & in mulieribus accidit phlegma al-
bum, vnde difficilis fiet impregnatio ipsarũ, par
tus, & menstrua, etiam infantibus ipsarum acci-
dit ruptura, in viris varices accidunt in tibijs, bre
uis fit ipsorum vita, cito inducit eos senium, ac
fit in ipsorum mulieribus imprægnatio salsa. Se-
quitur etiã huius aquæ malitiam, aqua fontium
malorum egrediẽs de terra calida & minera fer-
rea, argentea, aurea, aluminosa & sulfurea, quia
huiusmodi omnibus infert difficultatem min-
gendi, & vehementem fluxum ventris. & si hæc

D loca fuerint saxosa, aqua erit peior. sed aqua æris
confert renibus, colicę, hepati, stomacho: tamen
si frequens potus fit de ea, cõstringit corpus: sed
aqua æris laxat: tamẽ incõueniens est sanis aqua
mineræ frequenter bibita, difficilem infert dige
stionem & mictum. Aqua currens de locis su-
blimibus & torronibus melior est alijs aquis &
sanior. & est dulcis & calida in hyeme, & simili-
ter est aqua oriens de fonte cõcauo: sed non de-
bet esse saxosa neq; mineræ. & hæc non indiget
ꝙ bibatur cum vino, quia maioris bonitatis est.
Aqua vero turbida vnctuosa & salsa, et quęlibet
aqua habẽs in se naturam malam misceri debet
in potu cum vino abundanti, & bona aqua cali-
da est alba, dulcis: & frigida in ęstate, & calida in
hyeme, & melior erit, si cum hoc fuerit currens
de ꝑte orientali ęstiua: qꝛ hęc aqua est alba, et est
E boni gustus & odoris, & calefit cito, & infrigida
tur cito. Similiter & hoc est signũ melius aquæ
bonę. & si fuerit in aere claro, erit melior. & hoc
dictũ intẽdit de aqua egrediẽti de parte oriẽtali:
sed aqua declinans à parte orientali æstiua gros-
sior est. aqua salsa mala est & corrumpens. Fons
est melior oppositus oriẽti, & eum sequitur qui
fuerit iuxta partem occidentalem solis hyemis
& partem orientalem solis æstiui etiam. & fons
septentrionalis melior est meridionali, quia hæc
loca bona agent in bona aqua bonitatem, & ma
la diminuunt bonitatem eius. Aqua salsa infla
tiua est & tardæ digestionis, & ea non possunt
vti sani & fortes homines. & si vtantur ipsa aqua
non poterit eis nocere, & est melius ꝙ euitetur
aqua, videlicet acuta & salsa. & meridionalis
aqua fontis oppositi polo septentrionali frigida
F est & solida, suauis & ponderosa. Aqua fontis
opposita orienti leuis est & dulcis, quia aer eius
est tenuis ex eo quod diximus in cap. regionum.
Aqua fontis oppositi occidenti grossa est, & è
conuerso & non clara, neque pura.

De tractatu tertio dixit Hippocr. Scire aquas
magnum quid est in regimine sanitatis.

Gal. dixit: Hoc de iure est qꝛ nõ possum⁹ carere
ipsarum vsu, nec sequi nutrimẽtum nisi cũ eis.

Dixit Hippo. Aqua residens in lacu & paludi-
bus calida est in ęstate grosa etiã horribilis odo-
ris ob causam moræ & priuationem cursus eius,
& ꝙ sol frequenter oriens est super eam educen
do eã: vnde necessario fit mala aqua huius in co-
lore generans bilem rubeam. Dico, non dat
scientiam in vituperabili colore ipsius causam,
sed causa ipsius est, ꝙ subtilis aqua tollit eum fre
quenter, sed si augetur semper in grossitudine
& putrefactione, color ipsius exinde erit malus,
quia

ꝗa claritas ſplẽdida ipſius fit ex tenuitate ipſius.

A Dixit Gal. hæc aqua eſt putrefacta, ideo generat humores corruptos, ſicut generantur de venenis putrefaciẽtibus, & generat bilem rubeam & ſimilia de humoribus putrefactis. & hoc totũ fit ex priuatione curſus & vſtione eius è ſole, vnde corrumpitur & lucratur naturam malam, & ideo mala erit bibenti eam.

Dixit Hippo. Huiuſmodi aquæ ſunt in hyemæ frigidæ, gelatæ, turbidæ ex ꝑte niuis & gelu, & fiũt exinde phlegmaticæ & inferũt raucitatẽ.

Gal. dixit, Aquæ fluminis ſunt calidæ in ęſtate & in hyeme frigidæ. vnde fiunt in æſtate putrefactiuę, & in hyeme indigeſtę. vnde in æſtate generant choleram rubeam, & in hyeme phlegma, quia aquæ frigidæ generant phlegma, & inferunt vocem raucam.

B Dixit Hip. Balneãtiũ aqua ſplen magnificabiť.

Gal. dixit: Intendit ꝗ ſplen ſolidabitur, & ego dico, ꝗ non corrumpuntur ſplenes eorum tantum: tamen & alia membra & hepata proprie, et ſtomachus, quia hmõi aqua infert oppilationes in meſeraica, quia eſt turbida: tñ ſplen velociter de ea patitur cũ ſibi attrahat ſanguinẽ groſſum.

Dico, in eo accidit groſſitudo in primo, tamẽ quoties debilitatur in attractione, tunc illud vitium accidet in alio. Dixit bibentes huiuſmodi aquam, habebunt ventrem calidũ ex caliditate putrefacta & ſiccum, & corpora macilenta inflata, imo in eis generatur putrefactio & ventoſitates groſſæ, extenuantur ipſorum corpora, quia nõ nutriuntur. valde deficit appetitus cibi ipſorum ex malitia ipſius aquæ. vnde ipſa aqua calida eſt in æſtate & putrefacta, & in hyeme gelata & turbida. vnde qui cogitur ad bibendã ipſum,

C in eo fiet vitium vt diximus. Dixit corpora bibentium eam, erunt macilenta, inflata, & extenuata, & proprie in facie & furculis & cubitis, quia in eis ſunt oſſa magna, & manifeſtatur extenuatio ſuper ipſa, etiam ſplenes exinde eorum erunt groſſi & inflati, quia ſanguis ipſorum corrumpitur, hepata debilitantur & magnificantur ſplenes, ſplen quando magnificatur attrahit partem maiorem nutrimẽti corporis, vnde corpus extenuatur neceſſario, quia magnitudo ſplenis extenuat corpus duabus de cauſis: ex attractione maioris partis nutrimenti corporis, & ex contritione eius, quam facit in viribus hepatis. Dixit, Abundans erit nutrimentũ ipſorum imminentibus indigentia & ſiti eorum. Dixit. Sed ſitis ipſorum perſeuerat ob cauſam choleræ, quæ erit in corpore ipſorum: tamen intenſus appetitus eorum dę nutrimentis in eis fiet in æſtate & autumno, quia in ventre ipſorum erunt humores corrupti pungentes ventrem: tamen in hyeme hoc erit ex vehementi frigiditate ipſorum ventris, & ſanguis, ex vtraq; diſpoſitione abundans erit appetitus nutrimenti, nec poſſunt euacuari humores de corpore eorum, niſi per medicamẽ laxatiuum, violentũ, quia ſuperiores partes ventris ipſorum & inferiores ſunt inflatæ & durę & fortes valde. ideo vti debent laxatione valde, ꝗa niſi fuerit laxatiuum forte, nõ euacuabit humores de corpore ipſorum, etiam magnitudo ſplenis, ſuperabũdans ſumptio nutrimenti, frequẽs ſitis i hyeme nõ ſeperabũtur in eis ẽt in æſtate, & aqua citrina accidit in eis magis, & eos iterficit: & in æſtate accidit eis fluxus cũ dyſenteria, diarrhœa, febre quartana longa, et hęc febris prolongata corrumpit complexionem eorum, & generat aquam citrinam. Dixit, Accidit in eis diarrhœa cum fluxu raſuræ in æſtate, quia ipſę aquæ peiores erunt eo tempore. vnde emiſſis ipſis humoribus ab eiſdem ſuperfluitatibus ſi fuerint pungentes, inferent fluxum & raſuram: tamen niſi fuerint acuti, mali erunt, tamen & ex abundanti fluxu diminuitur caliditas ipſorũ, & corrumpetur ipſorum complexio. Etiam febris quartana accidit in æſtate, & longa erit in eis, ꝗa non poſſunt bibere aquam dulcem & bonam, perſeuerat quoq; hæc febris ex potu huius aquę, quia hæc aqua generat putrefactionem frequenter. Dixit, In iuueneſcentibus ipſorum accidũt dolores pulmonis & corruptio mentis: tamen dolores pulmonis fiunt in hyeme, quia huiuſmodi aquæ in hyeme ſunt frigidæ, valde turbidę, gelatæ: & in æſtate erunt putrefactę facientes deſcendere humores, vnde ipſi corrumpentur. Aſcendit etiam in iuuenibus vapor ad caput.

Dixit, In ſequentibus accidit febris cauſos ex ſiccitate ventris ipſorum: tamen non põt attribui ipſa aqua aquę niuis, quia aqua niuis deſiccat ventrem. Iam prædictum eſt, ꝗ ipſæ aquæ pungunt ventrem, tamen indagandum eſt ſup hoc.

Dixit, In mulieribus ipſorum accidit hydrops cum febre in groſſitudine inflata & molli, non concipient, niſi cum difficultate, nec pariẽt niſi cum labore, fętus ipſarum erunt groſſi. ſed quando nutriuntur per matres eorũ extenuabuntur, & menſtrua ipſarum non erunt vt dicunt. ſed in eis accidet phlegma album, quia fient in hepatibus ipſarum morbi, & infantes earum erunt macilenti, quia lac ipſarum valde malum erit, etiam non poſſunt eſſe groſſi, & cauſa penes me eſt ſuperabundantia ſuperfluitatum in ventre. Dixit, Et iſtantibus ipſarum accidũt eminẽtię &

viris varices & vlcera in tibijs.et vita eorum erit breuis ex malitia humorum ipsorum & ex corruptione aquę. Dixit. Et mulieres ipsorum iudicabuntur esse pręgnantes. sed completo tempore partus, contabescent ventres ipsarũ, & carebunt conceptione, quia in ipsarum matrice congregatur aqua citrina, & perseuerando ibi per menses, deinde subito euacuatur cum aqua abũdanti, & extenuabitur venter. sed hi sunt effectus aq̃ lacus & terrę salsæ. De aqua fontis mala quę oritur de terra calida, ferrea, argentea, aurea, sulfurea, aluminosa, picali, baurachina, salita. & quia omnia hæc sunt ex vehementi caliditate ipsæ aquæ fient durę. & ex potu ipsarum accidit difficultas partus, & vehemens fluxus ventris. Dixit. Aqua egrediens de terra minerę mala est vniuersaliter, præcipue si cum hæc terra ipsa fuerit saxosa. sed tamen aqua egrediens de terra ferrea minoris malitiæ est, quia non concipit de qualitate ferri magnũ quid, sed cõmunis est his omnibus aquis durities cũ difficultate digestionis. & nocent bibentibus eam iuxta modum naturarum ipsarũ. & forte conferunt parti morborum quia iuuamentũ secuti sunt plures. De aqua ferrea & ærea in dolore renum, colicę, hepatis, & stomachi. tamen si frequens sit potus ipsarum, corrumpentur humores, & vitium inferunt, quia sunt medicamen & non nutrimentum, vnde aquæ minerę in sanis non sunt laudandæ & omnes aquę durę & grossæ inferuãt difficultatem mingẽdi & colicam. sed aqua æris laxat ad modum medicinę laxatiuæ. tamen non conuenit alicui sano. & aquæ mineræ & saxorũ ꝓ maiori parte non bibuntur, quia non digerun tur, & impediunt exitum vrinæ ex difficili descensione ipsarum. Dixit, Aquæ quæ currunt de locis sublimibus & torronibus terrestribus sunt meliores alijs aquis & saniores, & dulces sunt & non indigent misceri cum vino. & sunt in æstate frigidę, & hieme calidæ. & hæc est dispositio aquarũ egredientium de fontibus profundis, scilicet ꝙ sint calidę in hieme, & frigidæ æstate, albæ & dulces. Dixit, Peior aqua est, quæ est lacus & terrę salsæ, sed aqua saxorũ mala est. Dixit, debent perquiri fontes profundi & manifesti, ne aqua ipsorum oriatur de terra mineræ aut saxosa. & si fons non oritur de minera & saxo, & fuerit cũ hoc profundus sub terra, bonus erit. quoniam aqua eius frigida erit in ęstate, & calida in hieme, alba & dulcis. vnde fontes sistentes in superficie terræ, salsi sunt. & bona aqua ad minus non indiget misceri cum vino abundanti vt condomineţur, & annihiletur

D qualitas eius. Dico, fons cõmunis dispositionis & inter profundum & manifestum, profundus melior est fonte manifesto. Dixit, Melior aqua est bona & optima manans de parte orientis, ꝑci pue oriẽtis ęstiui, videlicet de loco ei opposito. Dixit, quia huiusmodi aqua est alba & splẽdida, est boni odoris, ꝓculdubio. Dixit, Aqua dulcis, clara, leuis, lenis, & boni odoris necessario infrigidatur, & calefit cito, sed diuersa ab his conditionibus tardat in hoc. De aqua bona. Aqua maris de oriente æstiuo, est melior alijs aquis orbus, quia aer ibi est clarus valde, & claritas aeris magis confert aquæ q̃ ęqualitas caliditatis & frigiditatis. ideo aqua huiusmodi est melior aqua regionum ęqualium in caliditate & frigiditate, nisi fuerit opposita orienti & soli. similiter humiditaser turbedo aeris nocent aquę plus q̃ noceat ei eius frigiditas. Dico, cõfert aquę, & eam facit

E leuem puritas aeris et caliditas eius. vnde facit eã grauiorem grossitudo aeris & frigiditas eius. tamẽ puritas eius, melior est ei caliditate. grossitudo eius peior est ei frigiditate. Dixit, Omnis aqua salsa est tardę digestionis & inflatiua, vnde nocet sanis, & confert forte in aliquo vitio. Dixit, omnes aquæ declinantes ad salsedinem malæ sunt, & corrumpentes. Dixit, aqua fontis, si terra eius fuerit mineræ & egreditur de saxo, & non fit de parte laudabiliter, & loco sublimi non est laudabilis, quia aqua mineræ corrũpit sanguinem, & quæ egreditur de saxo est tardæ descensionis & exitus à bibente ipsam. tamẽ sicut aqua laudabilior alijs aquis currit æqualiter cum orienti æstiuo, ita aqua vituperabilior alijs aquis malis currit cum meridie. Dixit melior locus, cui debet opponi fons bonus aut ma

F lus est locus partis orientis solis, deinde partis occidentis. at peior locus omnibus est partis meridiei, quia aer meridiolanis est turbidus & calidus, vnde corrumpit bonam aquã & auget malitiam in mala. Dixit, hi tres modi aquæ licet sint mali, non possunt corrumpere corpus sanum perfectæ sanitatis. vnde salsa aqua egrediẽs de saxo est aqua tardæ digestionis, si fuerint currentes. Dico, aqua inflatiua ventris, digesta redditur dulcis. Dixit, Aqua dulcis, leuis & clara confert laboranti inflatione dura ventris, sed aqua tardæ digestionis, est bona laborantibus ventre leni: quia aqua velocis digestionis laxat ventrem & eum lenit, sed tardæ digestionis, eum restringit. Dixit, Aqua salsa soluit ipsius ventrem, qui ea non fuerit vsus, & ipsius qui ea vtitur, desiccat naturam, quia ipsa induratur & tardæ digestionis est. sed in primo bibita

bita pungit ventrem . ideo educit,tamen bibita vsualiter agit secundum naturam ipsius,quia sal desiccat,restringit,& solidat ventrem. Dixit, Aqua pluuialis leuis est dulcis & luminosa valde,quia sol concipit tenuiorem partem aquæ.

Dixit,Cito calefit, & cito infrigidatur, decoquitur cito id quod in ea coquitur, sed mutatur & corrumpitur cito.Noli æstimare ꝙ aqua quæ corrumpitur cito sit mala, quia velox corruptio ipsius,eo ꝙ colligitur de diuersis locis,& res collectæ de diuersis locis, leuioris putrefactionis erunt:non tamen est conditio cum metallis. sed velox putrefactio ipsius est ex tenuitate eius, qa pars tenuis ipsius dissoluit̃ cito, & putrefit pars residua. Dixit, Aqua pluuialis est melior omnibus aquis,dum non cõcipiat malum odorem: quoniam si concipit,refert bibenti ipsam raucitatem vocis,tussim,& grauem vocem,& aqua pluuialis si coquitur, nil facit in ea decoctio,& quoties putrefit in ea,incipit malus odor syrupi appellati hydromellis, & si ponitur cum ea, disparit ab ea putrefactionem , & si bibatur cũ putrefactione,infert malum, & non dixit quid.

Dixit,Aqua gelu & niuis liquefactæ totaliter mala est, quia si gelatur vna prima vice non reuertetur ad naturam ipsius primã,quia quæ fuerit leuis,nõ gelatur:sed gelabitur, quæ fuerit grauis & turbida,& oritur,et corrigitur si miscetur pars aquæ cum parte æquale gelu,deinde dissoluuntur in sole . & tunc inuenietur, ꝙ diminuta est in quantitate magna,& hoc signat quòd tenuis aqua dispergitur et non gelatur nec ingrossatur, quia pars eius grossa gelatur.

Gale.dixit,Concors Hipp.super hoc est Aristoteles & Plato,ꝙ pars tenuis aquæ nõ gelatur, sed dissoluitur cum gelatura, & dispargitur, & pars residua turbida & grossa gelatur. Dico, non est hæc ratio firma , sed debet trutinari vas plenum aqua,deinde geletur, & trutinetur postea dum fuerit aqua gelata . & si pondus ipsius diminuitur,ratio ipsa firmabitur, tamẽ si liquefit post gelationẽ, si diminuitur , illa diminutio eam sequitur penes liquefactionem, non penes congelationem,tamen non est dubium ꝙ aqua dissoluta de gelu grossior est , quia aqua subtilior dispargitur per liquefactionem .

Dixit Hippo.Aquæ quæ fiunt de niue & gelu & similibus peiores sunt omnibus aquis .

Gale.dixit,Intendit de similibus de aquis frigidis abundantis gelu & niuis, quia sunt propinquæ alijs,& licet non sint liquefactæ de eis, quia grossę & duræ sunt ĩflatiuæ & duræ digestionis, & maior pars huius aquæ erit penes borealẽ partem,vbi non oritur sol cum violentia sup̃ eam: ideo fit dura inflatiua & grossa,tamen aqua collecta de diuersis aquis,& manationibus diuersimodis in aliqua piscina, aut flumen de diuersis locis cum pluribus,licet pars ipsarum fuerit dulcis & suauis,& pars alia salsa mixtis omnibus in vna dispositione post aliam, cõdominatur vnus ventus post alium præualente vento vno alij, et quandoq; condominatur ei ventus borealis , et quandoq; meridionalis,& si ipsa similiter fuerit turbida superabundantis substantiæ bibẽti eam accidit dolor ilium & ancharum & eminentia rupturę. Dixit,& similiter aqua quæ venit de loco remoto valde ĩfert huius simile vitium, qa accedendo ꝑ terras diuersas cõcipit qualitates diuersas & non erit id,quod ei iuuamentum p̃stat, longus accessus nisi accessus sit penes orientis partem,& terra super aquam facit accessum , fit vnius modi & vnius naturæ bona, optima, suauis,dulcis:quia huiusmodi aqua magis facit res nasci et impugnat,magis nutrit quàm alia aqua.

Dixit, quanto longior fit mora aquæ in intestinis,tãto magis accidit ad anchas & testiculos, & infert eminentiam & dolorem anchæ.

De quæstionibus Ioannitij huius libri. Aqua in qua fuerit sapor & odor condominantes, natura erit eius secũdum naturam illius saporis & odoris:sed carens odore & sapore, naturam habet frigidam et humidam:omnis aqua leuis ponderis in statera velocioris penetrationis est de ventre,& è conuerso,Aqua leuis est in qua non est caliditas neq; frigiditas intensa transgrediẽs modum dignum repercutit ipsum bibẽtem,aut cum ea balneantem. Dico, Intẽtio repercutit, est,ꝙ corpus horribilẽ eam habebit vehemẽter. & similis huius aquæ est in locis profundis, lutosis,& paludibus:sed aqua aspera velociter repercutit bibentem aut ingredientem in ea, aut ex caliditate,aut ex frigiditate ipsius si fuerit de locis sublimibus aut in balneis naturalibus , aut de minera,aut de saxis. Vires aquę salsæ habentur per difficilem & tardam digestionem . quid est aqua difficilis & tardæ digestionis? quando difficilis erit transmutatio ipsius de caliditate ad frigiditatem , aut de frigiditate ad caliditatem proculdubio sequentur eam duo modi. vnus, ꝙ si ĩ aqua coquitur aliqua res, tarda erit decoctio eius.alius,quando erit grauis in pondere, et ponderosa in stomacho . Aqua difficilis alterationis,videlicet salsa est. nam omnis aqua salsa est difficilis alterationis:tamen nõ omnis aqua difficilis alterationis est salsa, quia aquæ difficilis digestionis in maiori ꝑte sunt dulces,sicut diximus.

Aqua difficilis alterationis communior eſt aqua groſſa,quia omnis aqua groſſa eſt difficilis alterationis. nã omnis aqua difficilis alterationis eſt groſſa,quia omnis ſalſa difficilis alterationis eſt, & eſt tardæ transmutationis ad caliditatem & frigiditatẽ.Sed non eſt groſſa tranſgrediens modum dignum aquæ ciuitatis ſiccæ, & penes tres ventos meridionales,ſalſæ ſunt & leues: tamen aquę ſiccorum locorum penes ventos ſeptẽtrionales frigidæ ſunt cum aſperitate repercutiendi corpus. Aqua reſidens generat in æſtate bilem rubeam ex putrefactione eius, tamen in hyeme phlegma ex gelatione ipſius.& ſemper generat ſoliditatem in ſplene & inflationem, extenuat corpus,magnificat ventrem.in eo excitat caliditatem alienam,& appetitum cibi & potus non conuenienter: quia difficilem egeſtum facit & vomitum:etiam non laxantur ventres ipſam bibentium, niſi per laxationem violentam, infert fluxum ſanguinis & diarrhœam, febrem quartanam,pleuritidem, maniã, cauſon, hydropem carnoſam,difficilem partum,alienationem mẽtis,phthiſin, corruptionem menſtruorum,vlcera linguæ,vitam breuem,ſpaſmum.ſed eſt peior alijs aquis bibitis vniuerſaliter. & ſequitur eam aquam reſidentem in malitia in gradu ſecundo aqua aſpera.Sed aqua aſpera ſpecies habet duas: vna dicitur aſpera,quia intenſæ caliditatis eſt & frigiditatis. ſed pura eſt de alijs qualitatibus accidentibus ad modum aquæ ſiſtẽtis in locis ſaxeis: tñ alia ſpecies eſt aquæ balnei & minerę. Aqua aſpera conſtipat ventrem,prohibet mictum, videlicet frigida & ſaxoſa. tamẽ calida ſitim infert et inflãmat.ſed agit iuxta mediũ rei mixtę cũ ea.

De bonitatibus aquæ bonæ.finaliter fons eſſe debet concauus,currens penes orientis partem, debet eſſe de locis excelſis paruorum ſaxorum, etiam debet eſſe curſus in eis finalis puritatis & claritatis.ſed hæc aqua non indiget miſceri cum vino,valde debet eſſe boni odoris et ſaporis ſuauis,leuis ponderis, calida hyeme, frigida æſtate. Vñ fons melior debet eſſe opponens parti orientis,deinde opponens parti ſeptentrionali, deinde opponens parti occidentis.ſed peior eſt opponens meridiei,et proprie penes motum vẽti meridionalis. Et hęc eſt conditio ipſius ſecundum partes non in alio.Aquæ malæ non nocent corpori perfectæ virtutis, niſi perfectæ malitiæ fuerit habens ventrem ſiccum,quia tunc indigent aqua dulci & leui,quia ſoluit ventrem, & digerit cito.ſed ſi habet ventrem lenem, ĩdiget aqua aſpera tardæ digeſtionis,videlicet ſalſa, quia ſalſa cum difficili penetratione ipſius prohibet egeſtum,etiam tardo exitu eius de ventre. Aqua ſalſa ſoluit ventrem illius,qui non habuerit eam in vſu,dein conſtipat ventrem.

De tractatu.2.Aqua pluuialis leuior eſt aquis alijs,dulcior & purior,quia ſublimis eſt:tñ bibẽti eam accidit ſtatim raucitas vocis & ponderoſitas cum tuſſi. Pluuialis eo ꝙ putrefit,coquenda eſt,quia poſtea non putrefit: tamen ſi putrefacta fuerit,euitetur dum acquieuerit: licet nõ deficiat eius putrefactio,quãdo acquieſcit. deinde aqua liquefacta de niue & gelu in finali malitia eſt,quia groſſa eſt & ponderoſa. Aqua etiã collecta de fluuijs & fluminibus diuerſis mala eſt.et ſimiliter aqua veniens de diuerſis terris remotis, ſimilis eſt in malitia,quia generat lapides & dolores in renibus,difficultatem mingendi,iſchiadem & eminentias.

Tabri dixit de Indis, Si terra fuerit ſuper ſtãs, carens ortu herbarum, aqua eius erit leuis,& ſi fuerit arboroſa,aqua eius erit ponderoſa, etiam aqua intenſæ caliditatis aut frigiditatis mala eſt. vnde nõ debet fieri potus de ea, neq; de aqua in qua fuerint vermes,aut tufula,aut alia furuncula,neq; de aqua ſuper quam modice oritur ſol. & ſi quis cogitur ad bibendum eam,colet et calefaciat, deinde bibat eam, etiam non debet aliquis debilis ſtomachi, debilis corporis, modicæ carnoſitatis,ſplenicus,hydropicus,ictericus,aut patiens fluxum ventris et hæmorrhoidas bibere aquam frigidam.

Dixit Alexander, Aqua calefacta ſi bibitur cum melle,educit omne vitium malitioſum ad inferiora,et excitat vomitũ:bona erit, quia emittet humores malos cum ea mixtos, etiam potus eius lenit ſiccitatẽ,mitigat caliditatẽ. tñ emollit articulos.ſed bona eſt ſatietati nauſeatiuæ.

Surdishar dixit,Aqua calida ebullita valet ad ſingultum, inflationem, ventoſitatem, ſitim, tuſſim,aſthma,coryzam,dolores lateris et ilij et gutturis et veſicæ.

Cuzi dixit,Aqua ſalſa aperit oppilationes viſcerum,laxat ventrem. ſed aqua currens ſuper aſpalthum confert neruis,ſi ſedet in ea:etiã aqua ſulfurea confert vlceri antiquo,prurituí,ſcabiei. Aqua ferrea confert laxitudini ſtomachi. Aqua calida et dulcis aperit poros corporis, abſtergit omnes viſcoſitates, humectat etiam mẽbra interiora. Aqua currens ſuper mõtes & ſaxa,non egrediens ad aliquem locum diuerſum ponderoſa eſt,non digeritur. infert pleuritidem, aſthma,pectoris ſtricturam.

In tractatu primo de modis febrium dixit, Aqua putrefacta ſicut eſt aqua lacus & lacuum infectorum,

infectorum, reddat sanguinē malum & calidū. Dico, aquæ vertentes cito ad fœtorem debent inspici ante hoc in odore & sapore. & si manifestata fuerit in gustu de ea aliqua horribilitas velox alteratio reddit cām ad putrefactionē, non eo φ erat subtilis, & è conuerso, sed perquirēda est, quia in hoc est iuuamentum magnū. Aqua balnei naturalis cito infert febrem, quia acuit sanguinem ipsum.

EX RASI AD ALMANSOREM, & Herculani commentarijs in eundem excerpta, quæ ad balnea pertinent.

De Cephalæa frigida. *Cap. I.*

Vm Cephalęa per hebdomadam vnam perseuerauerit, æger in balneum mittendus est: atq; super caput eius aqua ī qua chamæmelū, sampsucus, nemen, stęcas arabica cocta fuerint simul, aut singillatim fundēda est.

HERCVLANVS. Docet curare per balneum siue igneum aliter dictum pyreum, sicut est furnus pane extracto: aut aereū satis notum: aut aqueum, siue naturale sicut thermarum aut artificiale sicut ex decoctione rutæ, betonicæ, calamēthi, saluię, hyssopi, stœchados, maioranę, et similium: quibus potest addi sulfur, & alia notabiliter calfacientia, secundum frigiditatem resistentia. Vltimo docet curare cū embrocha facta ex decoctione rerum his similium, de quibus supra. ἐμβροχὴ vero est casus liquorum ex alto super aliquod mēbrum. nam propter casum fortius imprimitur, magisq; virtus eius profundatur. Nemen vero est serpillum, non autem sisimbrium.

De curatione stuporis & tremoris. *Cap. 12.*

Si æger aquam quæ ex niue dissoluitur, biberit, incurrit hanc passionem: ab ipsa abstineat, & balneum calidissimum ingrediatur, in quo tandiu moretur, donec sudet, à quo cum egressus fuerit, in sole assidue moretur.

HERCVLANVS. Si passio hæc prouenit ex potu aquę dissolutę ex niue, vel aliter frigida valde: æger ab ipsa se cōtineat, & eius loco vtatur vino pauco, mediocris potētiæ, vel aqua mellis cū pauco saluiæ vel piperis, & īgrediatur balneum calidissimum. in quo tantum stet donec sudet, siue illud balneum sit aereum sicut stufa, vel igneum sicut furnus ex quo extractus est panis vel sit aqueum calidum & siccum actu & potentia, siue sit naturale sicut thermæ sulfureæ aut alia huiusmodi, aut artificiale, & ad hoc confert sepeliri in arena sicca à sole vehemēter calfacta, & statio sub sole confert.

De Tetano. *Cap. 13.*

Aegro cui accidit spasmus post febrem vel ex inanitione hordei aquā & iura vnctuosa et mollia ministrabimus, et in aquam dulcem tepidam ipsum mittemus, & vngemus oleo violaceo tepido & oleo de seminibus cucurbitæ, & præcipuæ neruorū radices, ī quibus spasmus existit. In tina quoq; diu moretur & ex violaceo vngatur.

HERCVL. Studium maius debet poni in humectando q̃ infrigidando. Cōuenit balneum ex lacte aut ex aquis ex quibus cocta sint folia salicis, ordeum fractum, viola, nyphæa, cucurbita, citruli, vel fiat tota tina ex succo cucurbitæ, aut ex aqua rosa, in qua decoctum sit aliquod horū aut ex aqua melonis indi & similibus.

De Melancholia. *Cap. 16.*

Aqua tepida ab alto supra caput fundēda est. deinde oleum rosatum cum aceto vini capiti infundatur, & lac muliebre desuper mulgeatur. & in balneum sæpe mittendus, & multum ex aqua tepida capiti superfundendum est.

HERCVL. Tepida aqua capiti ab alto superfundatur, ad humectandum & refrigerandum. postea oleum rosatum mixtum cum quarta parte aceti, vt magis penetret, capiti infundat̄. hęc enim infrigidant, confortant, repercutiunt, & desuper lac muliebre infundatur ad humectandum, & infrigidandum. Vltimo ad infrigidandum et humectandū, debet poni in balneo aquę tepidę multum, de ea caput infundendo.

De Ophthalmia non vera à causa primitiua. *Cap. 18.*

Si oculus leuior fiat & dolor sedetur, & lacrymæ minuantur phlebotomia iam facta, et vētre soluto: Balneū multoties et frequēter īgrediatur. ex hoc. n. passionis reliquiæ dissoluentur.

HERCVLANVS. Notandum quod Rasis in declinatione concedit balneum: in quod multoties ęger ingredi debet, ad resolutionem residui materierum, quod balneum non debet esse aereum aut aquę dulcis. Sed hoc tēpore hoc nō vtimur. nequaq̃ autem conuenit in augmento. nam esset causa maioris fluxus humorum ad oculum, et augmenti apostematis. imo nec conuenit in statu, nisi cum tota materia fluxerit.

De albedine oculorum. *Cap. 21.*

Hæc passio ex his medicaminibus curanda est, postq̃ ęger balneū egressus fuerit, aut faciem sup vaporē aquæ calidæ, quousq; rubea sit, tenuerit.

HERCVL. ęger primo debet in balneum poni, aut teneat faciem super vaporem calidum aquę calidæ, vsq; quo facies rubida fuerit, ad hoc vt albedo mollescat. Mollē facit ipsam albuginem & oculi substantia tenerescenda cum balneo in aqua dulci toti corpori, aut cum inclinatione faciei super aquam decoctionis raparum aut paleæ, ordei aut paleæ auenæ, aut feniculi, berbenę, rutæ, chelidoniæ & similium.

De sebel. *Cap.* 22.

Quando æger non sit plenus, sæpe ingrediatur balneum, & erit ei vtile.

HERCVL. primo mollificetur oculus cum balneo & fomentis, vt dictum fuit. secundo abstergemus, exiccabimus, resoluemus & corrodemus cum sief rubeo.

De pruritu lachrymalium. *Cap.* 23.

Venter frequenter soluatur & multoties balneum ingrediatur æger.

HERCVL. Melius erit vt fomententur oculi, cum decoctione aliqua, & excusabimur à balneo quod Rasis præcipit fieri.

De lachrymis seu destillatione oculi. *Cap.* 27.

Cum lachrymales oculorum anguli semper humidi videntur, patiens quotidie ieiunus ingrediatur balneum.

HERCVL. Curat per balneum de quo supra diximus, & potest esse balneū aqueum & aereū ad exiccandum & diuertendum materiam.

De debilitate visus. *Cap.* 28.

Si affuerint siccitas & corporis obfuscatio, nutrimentum erit augendum, & vinum bibendū, & super caput eius aqua tepida fundenda, & incuruatio super eam facienda, balneum præterea ingrediatur, in quo tamen stet multum.

De dolore aurium. *Cap.* 35.

Patiens balneum ingrediatur, in quo sudet.

HERCVL. Ponit curam per balneum ad corporis exiccationem, calefactionem, & materiæ resolutionē, quod balneum potest esse tam aereū q̄ aqueum. & proprie ex aquis calfacientibus, & exiccantibus siue sint naturales siue artificiales.

De grauitate, diminutione seu ablatione auditus. *Ca.* 38.

Si auditus debilitas post ieiunium, vigiliasq; contigerit, fueritq; facies extenuata, & oculi cōcaui, æger balneum sæpe ingrediatur, & largiore cibo & potu vtatur, & in somno fiat profundior. super caput quoque aqua tepida cum oleo fundat, donec sanetur.

HERCVL. Si debilis auditus factus est post ieiunium, & vigilias, & facies fuerit extenuata & oculi concaui, sicut accidit his qui passi sunt

D longas ægritudines, æger sæpe intromittatur in balneum s. aquæ dulcis. æger totus & præcipue caput humectetur qualitatiue & substantifice.

De his quæ in auribus extrinsecus cadunt. *Cap.* 41.

Cum aliquid in aure figitur, oleum tepidum est immittendum & patiens balneum ingrediatur, ibi morā faciens donec corpus ei mollescat.

HERCVL. Aeger ponatur in balneo aquæ dulcis vt fiat foraminis mollificatio et dilatatio, & mollificatio etiam rei ingressæ in aurem. item fomentetur auris cum filtro aut pecia infusa in aqua tepida. caue tamen ne res ingressa aurem, propter humectationem crescat sicut faba phaseolus, cicer & similia. & ab olei instillatione & fomentatione in his cauendum.

De grauedine linguæ. *Cap.* 58.

E Si loquela in acutis febribus aggrauata fuerit & videris ipsam cum grauitate in loquela extenuatam, abbreuiatam, spasmatam, aqua calida ab alto super spondylijs dorsi & auris principia fundatur.

De phthisi. *Cap.* 72.

Aeger ante comestionem & post eam, balneum ingrediatur quod non sit calidum sed tepidum & in semicupio moram faciat.

HERCVL. Nota balneum phthisicis conuenire ex aqua dulci tepida non calida cum fiat ad humectandum & infrigidandum & tanto tempore moretur in semicupio. i. vase balnei, quousq; verisimiliter potuit impressisse, quod est cōmuniter à quarta hore vsq; ad mediam cauendum tamen ne adsit febris putrida, neq; venter lubricus, nec multa debilitas, & ponatur in eo, cibo F iam digesto, quoad primam digestionem. cęterę conditiones in vsu balnei, sumantur ex hectica. & non administretur ita à principio, sed maxime conuenit phthisi declinante, semicupium tamen quasi mediū cupiens proprie sumptum nō est vas conueniens ad balneādum hecticum, sed est vas in quo sedetur cruribus stantibus extra, & est vas in quo sedetur cruribus stantibus extra ꝑ corrigendis ægrotantibus matrice, ilijs pro colica passione.

De colirica passione. *Cap.* 79.

Cum ægritudo quieuerit, balneū ingrediatur æger, in quo per vnius horæ spacium moretur. Egressus autem de balneo, leui alatur nutrimento. deinde dormiat.

HERCVL. Curat per balneum dum peruentū est ad declinationem, balneum s. aquę dulcis, ad sistendum vomitum, & fluxum, diuertendo materias à centro ad circunferentiā, & ad corpus humectandum superflue per huiusmodi euacuationes

tiones exiccatum.sed nutrimentum sit facilis digestionis, & boni chymi,& celeris ꝑtransitiõis.

Cap.8 o.de nocumento digestionis.

Balneum præterea, antequam comedat, & postquam comederit, et tinam quotidie ingrediatur.

HERCVLANVS. Balneum aquę dulcis conceditur, sicut etiam in hectica & in eisdem intentionibus conceditur. Et licet Rasis concedat ipsum ante cibum & post cibum: credo tamen ipsum magis conuenire cibo prædigesto, quo ad primam & secundam digestionem: scilicet quando nutrimẽtum debet ad membra delegari. Imo credo balneum cibo non digesto, saltem quoad primam digestionem magis obesse, quàm prodesse.

Differentia vero inter Balneum & tinam est: quia tina est vas, in quo balneatur. Balneum vero, locus est constructus ex tribus casis in quo balneantur. Tina ergo posset esse in balneo, & extra balneum.

De difficultate vrinæ.

Si fiat ex casu vel percussione in femore vel ano vel eorum circuitu, æger phlebotometur. deinde aqua calida sæpe superfundatur, & vsque ad spaciũ medij diei ex oleis fricetur & vrinam expellere nitatur.

HERCVL. Vult vt æger aqua calida superfundatur, & hoc ad sedãdum dolorem, & meatum dilatandum & aperiendum.

Eodem capite.

Tinam æger ingrediatur, in aquam.s. in qua cocta sint chamæmęlũ, stęcas arab. sampsucus, symbrium, vel extremitas caulium, & sulla, & fimus columbinus cocta fuerint, & sedeat in ea quandiu poterit. Ex herbis his fiet emplastrum super femur & partes ei circuniacentes. & dum in tina moratur, bibat diuretica.

De lapide.

Cum in renibus fuerit lapis, ęger sępe ingrediatur balneũ & renes, & ilia ex oleis vngantur.

Item. Si lapis reciderit, & in virga obstaculũ fecerit: aqua calida ab alto destillando ei superfundatur, donec rubere videatur.

De apostemate in renibus vel vesica.

Aegro pręcipiendum, vt in tina sedeat.

De dolore iuncturarum.

Balneum nullo pacto ingrediatur.

De dolore qui fit in membris manifestis.

In balneo ipso sudandum est.

Rasis finis.

EX AVICENNÆ LIBRIS excerpta, quæ ad Aquas & Balnea pertinent.

Ex libro primo, sen secunda, doctrina secunda, summa prima. Cap. 16.

De dispositionibus Aquarum.

AQVA vnum existit elementorum: quæ sola inter omnia elementa habet proprium, vt in eo quod comeditur & bibitur ingrediatur, non ideo vt nutriat: sed quia nutrimentum penetrare facit, & eius rectificat substantiam. nõ autem dicimus, quòd aqua non nutriat, nisi quia nutriens[a]( ) in potentia[b](est) sanguis: & in[c](alia) potẽtia longiore ista, est pars membri hominis. Corpus vero simplex non conuertitur ad formam sanguineam recipiendam, neq; formã membri humani, nisi componatur. Sed aqua est substantia, quę adiuuat ad[d](liquefaciendum nutriens, &) subtiliandum: & vt cito currat & penetret in venas[e](& in foramina) neq; esse potest absq; hoc auxilio eius, cõplementum rei nutrimenti. Amplius aquæ diuersificantur non solum in substantia aqueitatis: verum etiam secũdum illud quod eis admiscetur: & secundum qualitatem quæ in eis est superans. A quæ vero quæ sunt alijs meliores, sunt aquæ fontium. Neque tamen omnium fontium, nisi fontium terræ[f](liberę) in cuius territorio nulla dispositionũ qualitatum extranearũ superat, aut aquę quę sunt petrosæ, quia sunt digniores, ne terrestri putrefactione putrescant. Illa tamen quę est terrę[g](liberę) melior est petrosa, neq; ex omni fonte terrę[h](liberę,) sed illa tantum quę pręter hoc est currens. Neq; omnis currens, nisi currens quę est soli & ventis discoperta. hoc nanq; est ex eo quo currens nobilitatem acquirit: Non currenti vero[i](est cui) acquiritur propter discooperturam malitia talis, qualis nõ acquiritur propter profunditatem & cooperturam.[k](Neq; omnis currens discooperta, nisi illa quę super lutum incedit.) Et debes scire ꝙ quæ super lutũ vadit melior est ea, quę super petras fluit: lutum enim mũdat aquam, & aufert ab ea res extraneas sibi admistas quę sunt in ea, & colat ipsam: sed lapides non faciunt illud. Oportet autem vt lutum per quod transit, sit[l](liberum,) & non sit lutum fœtidum, neque[m](lacunosum) neq; aliud. Quod si hęc aqua fuerit multa, & forti

a* est illud quod est
b* ———
c* ———
d* faciendũ fluidum cibum & ad ipsum
e. & ad loca expurgãtia supfluitates
f. puræ
g* puræ
h* puræ
i* ———
k* ———
l. purum
m. baurachium

ti cucurrerit cursu, quę propter sui multitudinē illud quod ei admiscetur, in suam conuertat naturam, & quę suo cursu ad solem tendat. s. ad oriētem, & proprie ad eius ęstiuum, erit melior aquis: & quanto magis cum multum à suo elongabitur principio? Et post hanc, quę ad septentrionalem vadit. Illa nanq; quæ ad occidentem tendit, & meridiē, est mala, & propriè cum meridionales exsufflauerint venti. Et illa quidem quę à locis descendit altis cum alijs bonitatibus est melior. Et illa quę est [a] (sic,) est quasi dulcis, quę dulcis esse imaginatur: neq; vinum tolerat vt ex ea sibi admisceatur, nisi parū: & est in pondere leuis: & cito infrigidatur, & cito calefit: propterea ꝙ est [b] (resoluta,) frigida in hyeme, & calida in ęstate: in qua nullo modo sapor superat aliquis, neq; aliquis odor, & cito descendit ab hypochondrijs: & quod in ea coquitur, cito coquitur, & cito dissoluitur. Debes autem scire ꝙ pondus ex experimentis est adiuuantibus ad cognoscendum aquę dispositionem. Aqua nanq; quæ est leuior, in plurimis dispositionum est melior. Est autem cum cognoscitur pondus per mensuram. Et est cum cognoscitur si in duabus aquis diuersis duo panni, aut duo cotta vnius ponderis madefiant, et postea vehementer exiccentur: deinde ponderentur, quia aqua, cuius coctum fuerit leuius, erit melior. Sublimatio præterea, & destillatio aquas rectificat malas. Et si istud non fuerit decoctio rectificat. Aqua enim cocta sicut testificati fuerunt sapientes, minoris est [c] (inflammationis) & velocioris descensionis. Et torpidi quidem medicorum existimant ꝙ aquæ coctæ subtile resoluatur, & ipsius remaneat spissum: vnde in coquendo ipsam non existit iuuamentum, quoniam spissitudinem in aqua augmentat. Scire autem debes ꝙ aqua in suæ aqueitatis diffinitione, existit ex partibus in subtilitate, & spissitudine similibus, quia est simplex: sed nō inspissatur, nisi propterea ꝙ frigoris qualitas super eam præualuit, aut propter fortem terrestrium partium commistionem, quæ ob hoc ꝙ sunt paruissimæ ab ea nequeunt separari, neque descendere in ea, quia non sunt tantæ quantitatis vt continuitatem aquę scindere valeant, & in ea descendere ob multam paruitatem. Oportet ergo vt eis accidat cōmistio cum substātia aquæ. Post hoc decoctio spissitudinem remouet: quæ propter frigus accidit primo: deinde partes aquę vehementer rarificat, donec fiat subtilioris substantię, vt possint ab ea separari partes graues terrestres in eius spissitudine retentę, & [d] (constringant) eam descendentes: & propter descensum

a. cū istis cōditionibus,

b. raræ substantiæ

c *inflationis

d. scindant seu rūpant

D ab ea separentur, & remaneat aqua puræ & simplici propinqua: & erit illud quod propter [e] (calefactionem) fuit separatū homogeneum ei quod remansit: & non longinquum ab eo, quia cum aqua à commisto separatur, eius partes in subtilitate similantur: neq; multum interest inter [f] (illud quod subit, & inter illud quod) remanet: decoctio ergo non subtiliat aquam, nisi propterea, quia aufert spissitudinem frigoris, & quia facit quod ei commistū est, descendere. Et huius quidem significatio existit, quoniā cum aquę grossæ dimittuntur longo tempore, nō descendit ex eis res de qua sit curandum: sed cum coquuntur, illico descendit ex eis res multa: & fit aqua quæ remanet in pondere leuis & clara. Et descensionis quidem causa, est subtilitas, quę ex decoctione acquiritur. Nonne vides ꝙ aquæ magnorum

E fluminum sicut fluminis Gion, & præcipue illę quę in [g] (postremo eius) sumuntur, illico cum sumuntur, vehementer sunt turbidæ, & postea in breui tempore in vna resessione subito ita clarificantur? ꝙ si alia vice residere faceres, nō descenderet ex eis res de qua esset curandum. Sunt autē qui aquam Nili maxima laude extollūt, & eius bonitates in quatuor comprehendunt, in longitudine manationis eius, & bonitate locorū per quæ vadit. Et quia in cursu suo à meridie tendit ad septentrionem, subtilians illud quod in ipso currit ex aquis. In multitudine vero sui, aliæ cōmunicāt ei. In aquis autem malis si quotidie eas de vno vase in alio mutares, quotidie manifestā videres descensionem, sicut in primis. Et præter hoc non descendit ex eis, quod descendere consueuit nisi paulatim, & nō cito, & cum hoc non

F perfecte clarificantur. Et huius quidem causa est ꝙ commistiones terrestres leuiter à substantia subtili descendunt, in qua nō est grossitudo, neque viscositas, neq; vnctuositas: sed à spisso non tam facile descēdunt. Amplius decoctio substantiæ acquirit subtilitatem, & post decoctionem cōcussus. Ex aquis quoq; laudabilibus sunt aquę pluuiæ, & pręcipue illę, quę in æstate eueniunt, & ex nubibus cum quibus accidunt tonitrua. Turbidatio autē vaporis, vnde generantur venti maximi cum nubibus venientes, turbidat nubes ex quibus venit pluuia, ideoq; eius substantia est falsa & non pura Sed tamen aquę pluuiali citò aduenit putredo, licet sit aqua melior propterea ꝙ est valde subtilis, & quia in ipsa corrumpens terreum & aereum cito operatur: & fit eius putredo causa computrescendi humores, & impedit pectus, & vocem. Quidam autem dixerūt huius causam esse, quod aquę pluuiæ generātur ex

ex vapore qui fuit ex humiditatibus diuersis sublimatus, vel eleuatus. Sed si hoc eēt causa, aqua pluuiæ vituperabilis esset, & non laudabilis: sed non est ita: immo propter multam suæ substātiæ subtilitatem, quoniam omnis subtilis substantia plus recipit passionem: ꝗ si [a]( )aqua pluuię ebullierit, eius receptio putrefactiōis minuetur. Acetosa quoq; cum comeduntur, tunc cum necesse fuerit vti pluuiali aqua, opponuntur putrefactioni, et ab impedimento eius securitatem faciūt. Puteorum vero aquæ, & aquęductuū sunt malæ comparatione aquarum fontium: sunt. n. aquæ constrictę, [b](terrestreitates longo recipientes) tempore: ideoque esse non potest quin in eis aliqua sit putrefactio, quoniā extractæ fuerunt, & commotæ virtute cogente, & nō virtute quæ sit in eis declinante ad hoc, vt manifestentur, & expellantur, sed non fit illud nisi ingenio, & arte: qa uia propinqua eis fuit adhibita [c](per quam incesserunt.) Et [d](ex) eis tamen illę sunt deteriores quibus ex plumbo viæ factæ fuerunt: quoniā ex eius virtute aliquid asumūt, [e](vnde) frequenter ad dysenteriam ducūt. Aqua autem paludis deterior aqua putei existit, [f](quia manatio aquæ putei acuitur, propter illud quod de ipsa extrahitur, vnde perdurat eius motus: et non multū moratur in constrictione, neq; manet in locis) vnde manat, longo tempore. Aqua vero paludis propterea ꝗ longo tempore moratur ī foraminibus terræ putrefacientis, & eius motus in manando & egrediendo est motus tardus, qui non prouenit ex fortitudine suæ expulsionis [g](propter largitatem) materiæ ipsius: neq; est nisi in terra corrupta & putrida. Niuosæ vero aquæ & glaciales sunt grossæ. Et aquæ stantes [h](lacunales) pręcipue discoopertę malę sunt et graues, quia in hyeme non infrigidantur, nisi propter niues, ideoq; generant phlegma, et calefiunt in ęstate propter solem, & propter putrefactionem vnde generāt choleram. Et propter spissitudinem quidem ipsarum, & commistionem terrestrium cum eis, et propter resolutionem subtilis earum generantur in eis qui eas bibunt [i](splenes,) [l]& eorum mirach subtiliatur, & interiora ipsorum ingrossantur, & eorum extrema macrescunt, & humeri, & colla: & comedēdi desiderium superat in eis, & sitis, & constringuntur eorum ventres, et difficile vomere possunt. & est etiam cum perueniūt ad hydropisim: propterea ꝗ aquositas in eis retinetur. et est cum perueniūt ad apostema pulmonis & splenis [k](& ad dysenteriam,) & siccantur eorum pedes & manus: & ipsorum hepata debilitantur, & nutrimentum eorum minuitur

A propter splenem: & generantur in eis [l](mania) et hęmorrhoides, & varices, & apostemata laxa, & proprie in hyeme: et mulieres duriter īpręgnantur, & cum difficultate pariunt, & pariunt pueros apostemosos, & frequenter fit in eis mola, & impręgnatio mendosa: & eorum pueri sępe patiuntur ramicem, & magni varices, & crurium vlcera: neq; eorum plagę sanātur: & accrescit eorum desiderium, & soluuntur duriter [m](& est cū nocumento & apostematibus in intestinis,) & quartanis abundant: & in senibus febres fiunt adurentes, propter siccitatem naturarum ipsorū, & ventrium. Aquæ vero non currentes quocunq; modo fuerint stomacho non conferunt. Et iudicium quidem eius quę ex [n](cannalibus hauritur, est iudicium aquę non currentis:) Est tamen melior aqua non currente: propterea ꝗ nō longo tempore in vno moratur loco: & cum

B non currit, proculdubio aliqua in ea existit grauitas. Et fortasse in multis earum existit stypticitas, & conuertuntur cito ad calefaciendū [o] (interiora corporis) ideoq; non sunt vtiles febres habentibus. & illis in qbus cholera superat. In ęgritudinibus vero, in quibus retentio & maturatio sunt necessarię, sunt meliores. Aqua pręterea quibus substātia admiscetur metallina, aut eius simile, & aquę sanguisugales, omnes malę sunt. In quibusdam tamen earū existit iuuamentum. Illa enim in qua virtus ferri superat, iuuamētum pręstat ad hoc, vt interioribus fortitudo tribuatur, & vt [p](dereb prohibeatur, & vt virtutes desideratiuę omnes procedant.) Et nos quidē eius dispositionē nominabimus, & eius quę est qualis ipsa, post. Nix vero & aqua glacialis cū mun-

C da fuerit, & non commista alij rei virtutem habenti malam, siue soluatur, & fiat ex ea aqua, siue cū ea de foris infrigidetur aqua, siue ipsa mittatur in aqua, erit bona. Et suarum quidem diuisionum dispositiones non diuersificantur diuersitate multum extranea, sed est spissior ꝗ̄ omnes aquę, & nocet dolores habentibus neruorum, sed cum coquitur ad bonitatem redit. Quod si aqua glacialis ex aquis malis fuerit, aut fuerit nix virtutem contrahens malam & extraneam à locis in quibus cecidit, erit melius, vt cum ea īfrigidetur aqua [q] (quę ab istius commistione sit occulta.) Aqua præterea temperate [r] ( ) frigida sanis melior est aquis omnibus, licet neruos impediat: et apostema in interioribus haben tes lędat [f] (Ipsa enim appetitum excitat) & stomachum fortem efficit. Aqua vero calida digestionem corrumpit, & facit natare cibum, neq; illico extinguit sitim, & est cum ad hydropisim adducit,

l. stultitia

m. Et fit cū nocumēto & vlcerib⁹ viscerum,

n. fontibus haurit̃, ē ꝓpinquū iudicio aquæ stantis non currentis:

o. in ventre

p. aldarab ꝓhibeat̃, & vt excitent̃, vel commoueantur virtutes appetētes oēs.

q. exteri⁹ ꝓhibendo ip sam à pmistione eius

r. ꝗ̄titatis

f. & est ex eis ꝗ̄ appetitū excitant

adducit, & hecticam, & cõsumit corpus. Aqua aũt calefacta cũ fuerit tepida, facit nauseã, & cũ fuerit calidior, q̃ hæc, & in ieiuno bibita fuerit, multoties stomachũ lauabit, & ventrem soluet: eam tamen frequenter bibere est malum, quia stomachi debilitat virtutem. Illa vero quæ multum est[a] (calida, est cum colicam resoluit, & splenis ventositates frangit.) Et illi quidem quibus aqua calida arte iuuamentum præstat, sunt epilepsiam habentes, & melancholiã, & capitis dolorem frigidum, & asthma, & ophthalmiam, & bothor in gutture[b] (& gingiuis siccitatẽ) & apostema post aures habentes, & rheumatismos, & vlcera in diaphragmate, & imparis solutionem in parte pectoris. Menstrua præterea prouocat, & vrinam, & dolores sedat. Aqua vero salsa macrescere facit, & exiccat. & primo[c] (facit vẽtrem propter vim radendi) quę in ea existit. Postea restringit ventrem in fine, propter siccitatem quæ est in eius natura: & corrumpit sanguinem: ergo pruritum generat & scabiem. Aqua vero turbida lapidem generat & oppilationes. Ideoq; post ipsam res comedenda est prouocatiua, licet ventrem habenti plerunq; conferat ipsa, & omnes reliquæ aquę grossæ & graues, propterea ꝙ in eius ventre tenentur, neq; cito descendit. Ex cuius quidẽ theriacis existunt res vnctuosæ & dulces. Aqua autem salis ammoniaci vẽtrẽ resoluit, si in ea sederint, aut ex ea biberint, aut ex ea factum fuerit clystere. Aquæ præterea aluminosæ menstruorum superfluitatem currere non permittunt, neq; spuere sanguinem, & prohibent illud quod de hæmorrhoidibus egreditur, sed corpora quæ febribus sunt apta, fortiter ad eas perducunt. Et ferreæ quidem splenem resoluunt. & non coire valentes adiuuant. Aereæ vero corruptioni complexionis vtiles existunt. Cumq; aquæ diuersę & bonæ & malæ cõmiscebuntur, fortior superabit. Et nos quidem declarabimus regimen aquarum corruptarum in capitulo de regimine iter agentiũ. Et quod de iudicijs aquę. & suis proprietatibus, & modis suarũ proprietatum remãsit, in capitulo aquę quod est in medicinis simplicibus, noĩabimus si deus voluerit.

a. calefacta qñq; colicã resoluit, & vẽtositates soluit.

b. & gingiuis.

c. soluit vẽtrẽ per vim abstersiuã

Libro.1.Fen.2.Doctrina 2.summa.1. Cap. 19.

De eis quæ proueniunt ex balneatione[d] *(et fricatione) ad solem.*

d. & statiõe

Qvidam ornate loquentiũ dixit. Ex balneis melius est cuius fabrica est antiqua: & cuius aer ampliatur: & cuius aqua ẽ dulcis. Et alius addidit, vt balneator ignẽ suum mensuret secundum complexionem eius qui ipsum vult ingredi. Debes autẽ scire ꝙ operatio naturalis balnei est calefacere suo aere, & humectare sui aqua. Et prima casa est infrigidãs & humectans. Et secunda calefaciens & humectans. Et tertia calefaciens & desiccans. Et neq; attendẽda sunt verba illius, qui dicit, ꝙ aqua nõ humectat membra[e] (interiora) cum bibitur, aut cum ei obuiatur. Sed plerunq; ex balneo post illud quod nominauimus de suis impressionibus & mutationibus, alię accidunt mutationes: quarum quædam sunt per accidens, & quædã sunt per essentiam. Est nanq; cum accidit balneo, vt suo infrigidet aere, propterea ꝙ multum caloris resoluit innati, & vt membrorum etiam substãtias exiccet, propterea ꝙ vehementer humores resoluit naturales, licet extraneos augeat humores. Cumq; eius aqua multæ est caliditatis, cutis ex ea horripilatur, & ĩspissantur eius pori. Quare ex eius humiditate nil vadit ad corpus, neq; bene resoluit. Est tamẽ cum eius aqua calefacit, & est cum infrigidat. Sed eius quidem calefacere est, ideo ꝙ multum est calida: & cum ipsius calor paruus est minor q̃ tepidę, infrigidat & humectat:[f] (& propter constrictionem) cum fuerit frigida quia[g] (calorem constringit, qui ex eius aere est habitus: & coniungit ipsum) visceribus, cum obuiauerit corpori ipsa existente frigida. Eius vero infrigidare erit cũ in ea aliqui se multum balneauerint. Duobus nãq; infrigidat modis, vnus est[h] (quoniã aquæ natura in vltimo rei frigida existit:) licet calore accidẽtali calefaciat, qui non permanet, sed tollitur, & remanet operatio naturalis propter illud quod ex aqua penetrauit in corpus, & est infrigidatio: et etiam quia est humida: Ideo aqua siue sit calida, siue frigida, cum multum humectauerit calorem cõstringit innatum propter multã sui humiditatem, & extinguet ipsum & infrigidabit. Est etiã cum balneum resolutione calefacit, cum inuenit nutrimentum quod non fuit digestũ aut inuenit humorem frigidum, qui non fuit maturatus. Illud enim digerit, & hunc maturat. Est præterea cũ ingrediuntur balneũ ipso sicco, & exiccat: & cõfert hydropisim habentibus &[i] (laxitatem.) Et est cum ingrediuntur ipsum eo humido, & humectat. Est etiam cum in ipso diu morantur, & exiccat propter resolutionẽ & sudorẽ. Et est cũ in ipso parũ morãtur, & humectat, cũ corpus ab eo[k] (exsiccatur) antequã egrediatur sudor. Et est cũ balneũ ingrediuntur ieiuni & vacui, & vehementer exiccat, & macrescere facit, & debilitat. Et est cũ ipsum ingrediũtur illico post saturitatẽ, & impingat, propterea ꝙ materiã ad exteriora trahit corporis. Veruntñ oppilationes efficit,

propterea

propterea quod sui causa à stomacho & ab hepa
te nutrimẽtum ad membra trahitur non coctũ.
& est cum in fine primę digestionis, et anteq̃ ad-
sit vacuitas ingrediuntur, & confert & impin-
guat mediocriter. Qui autem balneũ ingrediun
tur propterea vt humectẽtur, sicut hecticam pa-
tientes faciunt, debent in aqua mergi nisi debi-
litentur, & postea ex oleo inungi, ideo[a] (ꝗ) vt in
humectatione fiat augmentum, & vt teneatur
aqueitas quæ in poris penetrauit, & constringa-
tur inter cutem, & nõ longa ibi moretur mora,
& locum eligant temperatum, & in balnei terra
multam proijciant aquam: ideo vt vapor[b] (elar-
getur) & aer humectetur, & à balneo deferãtur
sine solicitudine & labore, qui eis accidat,[c] (sup
lectum, & inungantur,) & odorent illico cum
egrediuntur ex bene redolentibus frigidis, et di-
mittantur in domo in qua homines denudãtur
hora vna, donec eis attractio aeris temperata ad
eos redeat, & ad potandum tribuatur eis parum
ex humectãtibus, sicut aqua hordei, & lac asinæ.
Quod siquis eorum multam in balneo facit mo
ram, timetur ne superueniat ei syncopis, propte
rea ꝗ calefit cor & commouetur[d] (syncopis.) In
balneo præterea cum multis eius iuuamẽtis ad-
sunt nocumenta. Facit enim suꝑfluitates ad mẽ-
bra, in quibus est debilitas leuiter descendere: &
laxat corpus: & impedit neruos: & resoluit calo-
rem innatum, et comedendi desiderium deijcit:
& coeundi debilitat virtutem. Balneum quoq;
[e]( )differentias habet à parte aquarum, quę
in ipso fluunt. Si enim fuerint nitrosæ, aut[f] (ma-
rinæ,) aut sulfureæ, aut cineritiæ, aut salsæ, natu-
ra, aut ingenio. s. ꝗ in eis aliquid apponatur, aut
in eis coquatur, sicut staphisagria, aut sicut bacæ
lauri, aut sicut sulfur, aut his similia, resoluent et
subtiliabunt & auferent[g] (laxitatem, & prohibe
bunt humorum descẽsionem ad apostemata, &
venam habentibus ciuilem conferent.) Aereæ
vero aquæ, & ferreę, & salsę etiam, iuuãt in ęgri-
tudinibus quę sunt ex frigiditate & humiditate,
& in doloribus articulorum & podagrę. Et con
ferunt laxitati, & asthmati, & ęgritudinibus re-
num, & fracturę restauratione fortem efficiũt,
& conferunt carbunculis & vlceribus. Et ęneæ
q̃dem ori cõferunt, & vuulę, & oculo laxo, et hu
miditatibus auris. Ferreę vero stomachum iu-
uant, & splenem. Et nitrosę quidem et salsę ca-
pitibus et pectori auxilium prębent, quę mate-
rias recipere solent: et conferunt stomacho hu-
mido, et habẽtibus hydropisim, et inflationem.
Aquis aluminosis et atramẽtalibus balneari con
fert sputo sanguineo & egressioni sanguinis ab

A ano, & mẽstruis[h] (& nauseę, & vomitui sine cau
sa,) & cachexiæ, & multo sudori. Sulfureę vero
aquę neruos mundificant, & dolores distensio-
nis, & spasmi sedant, & corporis superficiem à
bothor, & vlceribus malis antiquis, et signis vio
laceis mundificant, et à panno, et morphea, et al
baras: et resoluunt superfluitates ad iuncturas, et
splenem, et hepar descendentes: et[i] (vuluę) duri-
tiei conferunt, sed stomachum laxant, et deside-
rium deijciũt.[k] (Marinę autem aquę) caput eius
qui in eis balneatur, replent: Ideoq; qu in eis bal
neatur, caput in ipsis ponere non debet, et in eis
tempore post tempus eorum calefiunt comple-
xiones, et proprie matrix et vesica et colon. Et
ideo omnes sunt malę et graues. Qui autem in
thermis voluerit balneari, oportebit vt balnee-
tur in eis quiete, et suauiter, et ordinatim et non
B subito. Et nos fortasse reiterabimus in capitulo
de conseruatione sanitatis sermonem de esse bal
nei, et continuandum erit quod ibi dicemus ei
quod hic ante dixerimus. et similiter loquemur
cum de potu aquę frigidę tractabimus.

[l] (*De his quæ proueniunt ex vsu solis.* Cap. 20.

IN arena sepeliri, et volutari in ipsa, et in oleo
balneari, et super faciem aqua rorari, et in so-
le calido fricari, et pręcipue se mouẽdo: et quan-
to plus mouendo se motu forti, sicut cito eundo
et saliendo, est ex eo ꝗ superfluitates vehemen-
ter resoluit, et diminuit, et sudorem efficit, et in-
flationem egredi facit, et soluit apostemata, la-
xa, et hydropisim: et cõfert in asthmate, et in ae-
ris attractione in qua est necesse alas tendere:) et
resoluit dolorem antiquum frigidum capitis, et
cerebrum cuius est complexio frigida fortius ef-
C ficit. Cum autem quod est sub eo non[m] (fiet len-
tum: sed remanebit eius locus siccus,) cõfert do-
loribus scię et renum et doloribus[n] (leprę) et suf-
focationibus matricis, et mundificat matricem.
Quod si aliquis in sole steterit, ĩspissabit corpus,
et ĩdurabit, et exiccabit ipsum, quemadmodum
cauterium supra pororum orificia, & prohibe-
bit resolutionem. In sole autem in vno loco mo
rari, est[o] (deterius) in adurendo cutem q̃ in ipso
ambulare, & est plus prohibens resolutionem.
Et arenæ quidem q̃ in desiccando humores sunt
fortiores in parte cutis, sunt arenę marinæ. Et est
cum super eas calidas existentes sedent, & est cũ
in eis sepeliuntur. Et est cum super corpus pau-
latim asperguntur, & resoluunt dolores, & ęgri
tudines prædictas in capitulo de sole. Ad vltimũ
vero vehementer exiccant corpus. Semicupium
vero ingredi plenum ex tali quale est oleum,
[p] (est cum) confert lassitudinem habentibus, &
febres

h. & cõuersiõi ani, seu egressioni ani, vł ficteris, & aborsui absq; cã
i. matricis
k. Alia lr̃a. Aquæ autẽ bituminis iudaici
l. De his q̃ ꝓueniũt ex vsu solis seu statiõe ĩ sole: & ex sepeliri ĩ arena, & volutari seu volui in ipsa, et ex balneari ĩ oleo seu ex ĩfusiõe ĩ oleo, & ex aspsione aq̃ sup faciẽ. ca. 20.
STatio in sole calido, & præcipue mouendo se cum motu maxime forti sicut cito eũdo & saliendo, vel currẽdo, est ex his, q̃ superfluitates vehemẽter resoluunt, & ꝓuocant sudorẽ, & inflationẽ carminãt, & resoluũt apostemata alterbel, & hydropisim, & confert in asthmate, & in aeris attractiõe ĩ qua necesse est ꝑparare corpus: vt facilis fiat attractio aeris:
m. fuerit roridũ seu humidum, sed fuerit locus vbi sedet siccus
Alia lr̃a.
n* ani
o. vehementius
p* q̃nq;

febres patientibus longas frigidas, et eis qui cum febribus dolores habent neruorum, & articulorum, & habentibus ſpaſmum & cuzez, & vrinæ retentionem. Et oportet vt oleum extra balneũ ſit calefactum. ꝙ ſi in ipſo vulpes cocta fuerit, aut [a](dalion,)& factum fuerit, quemadmodum nominauimus erit medicamẽ melius quod eſſe poterit dolorem habentibus iuncturarum, & podagram. Faciem vero madefacere, & ſuper ipſam aquam rorare, virtutem viuificat, quę eſt laxata[b] (à nocumẽto) & inflammatione febrium, & cum adeſt ſyncopis: & proprie ex aqua roſacea & aceto. Et eſt etiam cum deſiderio medicatur, & ipſum erigit: & obeſt rheumatiſmos patientibus, & dolorẽ frigidum capitis habẽtibus.

a. dabha

b. ab anguſtia

Summa ſecunda [c] (ad numerandum vnamquãq; cauſam) cuiuslibet accidentium corporalium, quæ xxix. continet capitula.

c* de numeratiõe vniuſcuiuſque cauſæ

De cauſis calefacientibus. *Cap. I.*

CAleſacientium multæ ſunt cauſæ ex qbus ſunt nutrimentum in quantitate temperatum: & motus temperati in quibus ingrediũtur exercitia temperata: & temperata fricatio: et temperata compreſsio: [d] (   )& vẽtoſarum abſq; ſcarificatione poſitio. Quæ enim cum ſcarificatione eſt, ĩfrigidat propter euacuationem. Motus etiam qui parumper pertinet fortitudini, & multitudini, & neq; eſt ſuperfluus: & nutrimentum calidum, & medicina calida, & balneũ temperatum ſicut ſciuiſti, quod ſuo aere & aqua calefacit: & artificium calefaciens: & non ſuperflue calefacientium obuiatio, ſicut aerum, et emplaſtrorum: & vigiliæ ęquales: & ſomnus temperatus ſecundum conditionem prædictam. & ira ſecundum omnem diſpoſitionem [e] (& triſtitia cum non tanta fuerit vt infrigidet:) & gaudium tẽperatum. Et eſt etiam putredo, cuius proprietas eſt vt caliditatem extraneam euenire faciat, & non [f] (amplius) & eius quidem operatio eſt aliud à calefactione abſoluta, & ab aduſtiõe. Calefacere nanq; minus eſt proculdubio q̃ adurere: multoties enim [g](   )accidit, & non efficit putrefactionem. & eſt cum ante putrefactionem accidit. Putrefactio enim ſæpe accidit, cum ĩ corpe remanet, poſtq̃ ab ea cauſa extranea calefaciens ſeparatur, caliditas extranea, [h](&) in materia humida accenditur, & eius humiditatẽ mutat ab eo, quod cõplexioni ſubſtantiæ in qua eſt, erat conueniens, [i] (ita ꝙ eam ad aliam complexionum ſpecialium naturaliũ non conuertitur.) Eſt nanq; cum caliditas & humiditas mutantur ab hoc, quod vni complexioni conueniunt, & fiunt alij complexionum naturalium congruæ:

d. membrorũ exteriorum cũ manib⁹ facta:

e. & alhem cũ non fuerit ſupflua: cũ vo ſunt ſupflua ĩfrigidant:

f. aliud

g* calefactio

h* quæ

i* abſque ꝙ cõuertat eã poſtea ad cõplexionem aliam ſeu diuerſam à cõplexiõe ſua ſpecifica naturali.

D quod quidem non eſt putrefacere, ſed digerere. Adurere vero eſt vt ſubſtãtia humida à ſicca ſeparetur ſubſtantia, ita ꝙ illa ſublimetur. [k](
)& iſta deſcendat. Calefacere autem ſimpliciter eſt vt omnes humores ſecundum ſuas ſpeciales ı emaneant naturas, ſed plus fiãt calidi. Et de calefacientibus quidem eſt ſpiſsitudo ſuperficiei corporis: calefacit enim propterea ꝙ vaporẽ retinet, & raritas intus in corpore: quia calefacit propterea ꝙ vaporem dilatat. Gal. autẽ has omnes cauſas in quinque generibus comprehendere conſueuit, ſcilicet motu non ſuperfluo, & obuiatione eius quod nõ ſuperflue calefacit, & materia calida quę corpori aduenit, & ſpiſsitudine, & putrefactione.

De infrigidantibus. *Cap. 2.*

E INfrigidantium etiam multę ſunt ſpecies, ſcilicet motus ſuperfluus, qui calorem innatum ſuperflue reſoluit. Et quies ſuperflua, quoniam coadunat, & claudit calorem, & nutrimentum multum, [l] (&) ſuperfluum comeſtum aut ebibitum. Et eius ſuperflua paucitas, et nutrimentum frigidũ, & medicina frigida. Et obuiare ei quod ſuperflue calefacit ex aeribus, & emplaſtris, & aquis thermarum, & vehementia raritatis corporis, [m] (hæc enim laxant corpus, &) reſoluitur ab eo calor innatus. Et obuiare ei quod tempera te calefacit longo tempore, ſicut multa ĩ balneo mora, & vehementia ſpiſsitudinis, quoniam calorem ſuffocat innatum. [n] (   )& obuiare ei quod ſecundum potẽtiam infrigidat, & ſi in præſenti hora calidum exiſtat. Et retẽtionis ſuperfluitas, quoniam calorem ſuffocat innatũ. Et in euacuatione ſuperfluitas, quoniam innati

F caloris materiam deſtruit, propterea ꝙ [o] (ſpiritus eam,) & oppilationes quæ ſunt ex ſuperfluitatibus [p] (ſequuntur.) Et de illis eſt vehementer ſtringere membra, & vt ſtricta permaneant qm̃ infrigidat, & propterea ꝙ caloris viam claudit. Et triſtitia ſupflua, & timor nimius, et gaudium nimium, & delitiæ ſuperfluæ. Et artificium infrigidans, & cruditas quæ putrefactioni eſt oppoſita. Gal. vero medicorum princeps eas ĩ ſex ſolet comprehendere cauſis, ſcilicet motu ſuperfluo, & quiete ſuperflua, & obuiatione eius quod infrigidat, aut quod vehementer calefacit donec reſoluat, & materia infrigidans, [q] (& vehementia ſpiſsitudinis,) & nimia nutrimenti paucitas.

De humectantibus. *Cap. 3.*

HVmectantium multæ ſunt cauſæ. Ex eis nanq; eſt ſicut quies, & ſomnus, & illud etiam retinere quod euacuari ſolebat, & humorem ſiccantem euacuare, & nutrimentum multum,

tum,et humectans nutrimentum, et medicina humectans,et humectantibus obuiare,et præcipue balneo,et post comestionẽ proprie. Et obuiare ei quod infrigidat, quoniam [a] (humorem retinet.) Et obuiare ei quod calefactione tenui calefacit,quoniã humorem currere facit: et gaudium temperatum.

De desiccantibus. *Cap.* 4.

DEsiccantia quoq; sunt multa, velut motus,et vigiliæ,et vehemẽter euacuare: Et ex eis est coitus. Et nutrientium paucitas, et vt sint sicca.Et medicinæ desiccantes, et motuum animalium frequentia:et desiccantibus obuiare. Et ex illis est in aquis balneari stypticis: Et ex eis est frigus quod congelat,quoniã prohibet membrum sibi nutrimentum attrahere, et propterea ꝙ ipsum constringit, quare oppilationes in eo accidunt,quæ nutrimentum penetrare nõ permittunt.Et ex eis est obuiare ei quod est caloris vehemẽtis,qui superflue resoluit [b] (donec ex eis est)multum balneari.

Libro primo,fen secũda,doctrina secunda.Cap.19.
De causis doloris.

EST etiam cum in dispositione sanitatis inuenitur hoc intellectui proximum. et hoc est quoniã ei qui se in hyeme [c] ( )balneat,si se cum aqua calida immo tepida lauat,accidit ei ex ipsa horripilatio, [d] ( )quoniã corporis eius qualitas ab eo est longinqua et ei cõtraria:postea vero vtitur ea,et delectatur ex ea, [e] (et ita ordinatur ad resolutionem frigoris quod in ipso erat agens.) Deinde autem cum aliqua hora in casa balnei interiore sederit,fiet corpus eius aqua illa calidius,et cum illa eadem aqua prima repente eo inscio super eũ proijcietur, horripilationem ab eo patietur,et sentiet ex ea frigiditatem.

Libro primo,fen secũda,doctrina secunda.Cap.28.
De causis eius [f] *(fastidij & repletionis.)*

HAe quidẽ aut sunt extrinsecę,et sunt primitiuæ,sicut cũ aliquis regimine vtitur, vnde multa prouenit humectatio, et corpus nõ indiget humectatione cibi et potus.et ideo cum hæc duo coniuncta fuerint simul, multiplicabitur ĩ corpore materia, et corrumperetur operatio naturæ in ipsa, sicut multoties ingredi balneum,et præcipue post comestionem.

Libro.1.fen.2.doctrina.2.summa prima. Cap.14.
De iudicijs pulsuum balneatorum.

BAlneatio aut erit cũ aqua calida, aut cum frigida. Si autem fuerit cum aqua calida,in principio prouenient ex ea fortitudinis & necessitatis iudicia.Cumq; multum resoluerit,debilitabit pulsum. Galenus quoque dixit, erit tunc

A paruus,tardus,& rarus. Dicemus ergo ꝙ debilitas quidẽ,& paruitas pulsus [g] (proculdubio existunt:)sed aqua calida cum in interioribus corporis calefactionem efficiet calore accidentali, fortasse non durabit:sed ad sui naturam quæ est infrigidãdi,redibit:& fortasse durabit et permanebit: Quod si accidentalis qualitatis iudicium superauerit,fiet pulsus velox & spissus.Et si superauerit quod ex natura sui prouenit, fiet tardus & rarus.Et si eius calefactio accidentalis ad tantam virtutis resolutionem peruenerit,vt syncopi sit propinqua,fiet etiam pulsus tardus et rarus.Sed balneationis cum aqua frigida factæ si penetrauerit frigiditas,debilitabit pulsum,& faciet paruum,et efficiet raritatem, et tarditatem. Et si non penetrauerit, immo calorem coadunauerit,augmentabitur fortitudo:et crescet parũ, B et minuetur velocitas,et spissitudo.Ex aquis vero in thermis existentibus quæ sunt exiccantes, duritiem in pulsu augmentant:et ex eius magnitudine minuunt.Sed calefacientes velocitatem in pulsu augmentant.Si autem virtutem resoluerint,erit quod iam diximus.

Libro primo,fen tertia,doctrina prima. Cap. I.
De regimine infantis ex [h] *( )quo nascitur vsquequo incedat.*

PRægnantium autem regimen,& mulierum quę partui sunt vicinę in dictionibus scribemus particularibus. Infantis vero temperatæ complexionis cum nascitur plerique sapientum dixerunt,vmbilicum in primis debere ĩcidi super quatuor digitos, & cum lana ligari munda [i] (quæ bene & subtiliter sit retorta C taliter ne doleat,& oleum cum panno super ipsum ponẽdum:) & propter vmbilici incisionem præceperunt,vt venarum citrinarum, & sanguinis draconis,& sarcocollæ,& cymini, & vsnee, & myrrhæ partes sumantur æquales,& tritę vmbilico superponantur.Et festinandum est ad corpus ipsius saliendum [k] (cum salmora tenuis salis quatenus vmbilicus eius induresçat)& ipsius cutis dura fiat.Ex salib⁹ vero ille melior existit cui admista sunt [l] (sedenegi,)& costus,& sumac, & fœnugræcum,& origanum. Et ipsius quidẽ nasus non saliatur,neq; os. Causa vero quare nobis necessarium est corpus eius durũ facere,est quoniam illico cum nascitur,omnia quę ipsum tangunt,ei nociua sunt [m] (siue calida,) siue frigida, siue aspera sentiat ea, & hoc quidem est propter cutis eius subtilitatem,& propter calorem eius, quoniam omne quod ipsum tãgit,sentit durum & frigidum & asperum.Et si nobis necessarium fuerit

g. sunt de his q̃ fiunt vel accidũt ꝓculdubio

h. tempore

Nota ꝙ ubi habet i fans,i arabico habet althafel.i. infans qui lactat & adhuc non mouet,& ubi habet puer i arabico habet alsabi.i. puer qui mouet seu ambulat.

i. q̃ sit retorta parũper,& subtiliter,seu ingeniose taliter ne doleat vel tãr ne lędat.& pãn⁹ seu petia infusa in oleo est sup ipsum ponenda: Alia litera

k. cũ aqua salita pauci salis quatenus indurescat superficies corpis extrinseca

l. sadenegi,

m. ———

a*. ——

fuerit iterum salire, faciemus: & hoc quidē [a] (augemus) cum multę fuerit sorditiei, & multarum humiditatum. Deinde aqua tepida ipsum lauabimus, & eius nares assidue purgabimus digitis, quorum vngues sint incisi, & in eius oculos parum olei proijciemus. Ani præterea orificiū minuto digito in circuitu eius est mouendum, vt aperiatur: & obseruandum est ne ipsum frigus tangat. Cumq́; eius ceciderit vmbilicus, quod est post tres, aut quatuor dies, erit melius vt super ipsum ponatur cinis cochlearum, aut cinis [b] (calcanei) vitulini, aut plumbi adusti & triti, cuiuscunq; fuerit cum vino. Cumq́; volumus vt fascietur, nutrix eius membra suauiter tangere debet, & quod dilatandum fuerit, dilatare, & quod subtiliādum, subtiliare, & omne membrū secundum conuenientiorem figuram figurare, & hoc totum subtili compressione cum extremitatibus digitorum, quod quidē multis faciendum erit vicibus. Et oculi assidue erunt tergendi cum re quæ sit sicut seta. Vesicam quoq; eius premere conuenit, vt vrinę exitus facilis fiat, deinde manus eius extendantur, & ipsius brachia ad genua ducātur. Et ipsius caput instita ligetur, [c] (&) pileus ei imponatur qui super ipsius caput [d] (constringatur.) In domo pręterea temperati aeris, quæ non sit frigida, ad dormiendum ponatur. Oportet autē vt domus vmbrę attineat, & tenebrositati aliquantulæ, quę à superante radio non illuminetnr. [e] (Cumq́; dormiet oportebit,) vt caput eius toto reliquo corpore sit altius. Et obseruandum erit ne, [f] (cum dormiet,) aliquid colli ipsius, aut extremorum eius, aut dorsi torqueatur. Ipse quoq; in ęstate aqua suaui æquali balneandus est. In hyeme vero aqua eius ad ealiditatem trahat non pungentē. Hora vero ad ipsum lauandum, melior est post eius longū somnum. Et plerunq; quidem est conueniens vt ipse bis in die lauetur, aut ter, & ordinate ad id quod sit magis tepidum mutetur, si tempus fuerit æstiuum. In hyeme autem [g] (non sit frigidior aqua, quæ in caliditate temperata existit.) Ipse quoq; non lauetur, nisi vsquequo eius corpus calefiat & rubere incipiat, postea extrahatur, & eius aures custodiantur ne aqua in eis ingrediatur. Et oportet quidem vt cum in hora ablutionis accipitur, sit secundum hunc modū, accipiatur manu dextra, & super brachium sinistrum super pectus suum appodietur, & non super ventrem Amplius in hora ablutionis ipsius, studendum erit vt ipsius [h] (plantæ ad dorsum eius eleuētur,) et eius pedes ad caput eius [i] (subtiliter) & suauiter perducantur: deinde mollibus pannis exiccetur, & suauiter extergatur. Deinde fiat vt in primis super ventrem sui iaceat, postea supra dorsum, & [k] (præter hoc totum) incessanter [l] (fricetur & prematur, & figuretur: deinde ad ipsum cum panno fasciandum est redeundum.) postea in ipsius nares oleum dulce proijciatur: quoniam eius oculos lauabit: & ipsorum tunicas.

b.archub.

c* aut
d. adaptet.

e* & i loco in quo dormit oportet,
f. in loco in quo dormit,

g. nō sepet ab eo aqua tēperatę caliditatis.

h. palmę vl volæ man⁹ dorso ei⁹ adhęreant,
i * cū facilitate

Libro primo fen tertia doctrina prima. Cap. 3.

De ægritudinibus, quæ infantibus accidunt.

Est etiam cum ei accidunt tussis, [m] (rheumatismus.) Et in his quidam iam præceperūt quędam vt multa aqua calida super ipsius caput proijciatur, cui hoc accidit: & vt ipsius lingua ex melle multum liniatur, deinde linguæ radix prematur, vt multum phlegmatis euomat, & sanetur: aut gummi arabicum, & tragaganthum, & semina cydoniorum, & succus liquiritię, & penithi sumatur, & quaq; die parum ex eis cum lacte ilico mulcto detur.

Libro primo fen tertia doctrina prima. Cap. 4.

De regimine infantium, cum mutantur ad ætatem pueritiæ.

Cum autē puer à somno excitatur balneandus est: deinde dimittendus est ludere hora vna postea aliquid ad comedendum ei dandum: deinde dimittendus est ludere prolixius: postea balneandus: deinde cibandus: & quanto plus possibile est aquam super cibum bibere nō est permittēdus, ne cibus crudus penetret anteq̄ digeratur. Cum autem sex habuerit annos, magistro tradendus erit, qui eum doceat: in quo et gradatim est ordinādus, & neq; ē cogendus assidue in scholis morari. Cumq́; ad hanc peruenerit ætatem [n] (minus erit balneandus:) & eius labor ante comestionem erit augmentandus: neq; vinum erit ei dandum, & proprie cum aliquis calidę complexionis fuerit & humidæ, quoniā nocumentum, quod ex vino timetur (& ipsum est cholerę rubeæ in potatoribus generatio) ei cito adueniet: [o] ( ) & vtilitas quę ex vini potatione generatur, est [p] (vrinæ) prouocatio, & humectatio iuncturarum, quorum uon indiget ipse.

Libro primo fen tertia doctrina secunda. Cap. 5.

De balneo & nominandis balneis.

Huic autem homini, in cuius regimine noster consistit sermo, balneatio resolutionem faciens non est necessaria: qm̄ corpus ipsius est mundum: & neque qui balneo indiget, eget ipso nisi vt ab ipso habeat calorem subtilem, & humiditatem temperatam. Quapropter isti in ipso non multā debent facere morā. [q] (Quod si in fontē

in fontem deſcenderint, in ipſum ingrediantur quouſq; ipſorum rubet, et inflatur ſuperficies,) et in principio reſolutionis ab [a] (eo) remoueantur. Et aer ī circuitu eorum aquam dulcem fundendo humectetur, deinde velociter lauētur et egrediantur. Oportet pręterea ne exercitatus ad balneum velociter pergat donec perfecte quieſcat. Balneorum vero diſpoſitiones, et eorū conditiones iam declaraui, et in alio loco retuli. Veruntamē quod hic dicere debemus eſt, ꝙ omnes balneandi, ſecundū ordinem balnei caſas ingredi debent: et neq; in domo calida morentur, niſi ſecundum quantitatem, quæ eis [b] (nocumētum) non inferat, et requieſcere faciat propter ſuperfluitatum reſolutionem: et corporis ad nutriens pręparationem à debilitate ipſum cuſtodiendo, et ab aliqua forti cauſarum febriū putridarum. Qui vero impinguari deſiderat, balneū poſt comeſtionem ingrediatur, ſi ſecurus fuerit ne oppilationes accidant. Et qui bene ſe cuſtodire voluerit, ſi calidæ fuerit complexionis, [c] (oxymel) bibat propter oppilationum prohibitionem: & ſi frigidæ fuerit complexionis, diamentaſtrum ſumat, & diatrion pepereon. Qui autem vult reſolutionem, & macrefieri, balneandus eſt dum eſt famelicus, & ibi multum moretur. Sed qui ſanitatem vult cōſeruare, balneum ingredi debet, poſtq̄ digeſtum eſt quod eſt in ſtomacho & in hepate: & ſi timet vt cholera ebulliat rubea, ſi hoc fecerit, & ſe ieiunus balneauerit, ante balneationem rem ſumere debet ſubtilem, quā comedat. Et qui vero calidæ exiſtit complexionis, cholera abundans rubea, hoc eſt ei neceſſarium. & huiuſmodi ab ingreſſu domus balnei calidæ prohibendus eſt. Ex eis autem quibus iſti cibantur, melius eſt panis in ſucco fructuum infuſus, aut in aqua roſ. Et ſe cuſtodire debent ne rē frigidam actu bibant in egreſsione balnei, aut in balneo qm̄ pori ſunt aperti, quare frigiditas non tardatur quin ad membrorū principalium corpora procedat, & ipſorum corrumpat virtutes. Ab omni quoq; re vehementis caliditatis ſe cuſtodire debent, & præcipue ab aqua, qm̄ ſi eam ſumpſerit, timendum erit ne cito ad membra penetret principalia, & accidat phthiſis & hectica. Præterea ſibi caueant ne cito balneum egrediantur, & caput poſt ipſum diſcooperiāt, & corpus ad recipiendam frigiditatem exponant. [d] (A balneo vero) egredi debēt, ſi tempus fuerit hyemis, ſuis bene cooperti pannis. Sed qui febrem habet à balneo ſe cuſtodire oportet in hora febris: & q ſolutionem habet continuitatis, aut apoſtema. Et tu quidem iam ſciuiſti ex eo quod præceſsit,

A ꝙ balneum eſt calefaciens, & infrigidans: & humectans, & deſiccans: & iuuans, & impediens. Et eius quidem iuuamēta ſunt ſomnum facere, & aperire, & [e] (abradere,) & reſoluere, & digerere, & nutrimentum ad cutis ſuperficiem attrahere: & ipſius iuuamentum non eſt niſi in reſolutione eius ꝙ reſolui volunt: & in ea expulſione eius ꝙ vult expelli in parte naturali: & in retētione ventris: & remotione [f] (fatigationis.) Eius aūt impedimenta ſunt debilitare cor ſi multum morati fuerint, & facere ſyncopin, & nauſeā, & humores quietos mouere, & eos ad putrefactionē præparare, & cum eis ad mēbrorum debiliū receptacula declinare: ergo ab eis accidunt apata in occulto membrorum, & in eorum ſuperficie.

De ablutione quæ fit cum aqua frigida. Cap. 6.

B HOc quidem conueniens nō eſt, niſi cuius regimen vndiq; cōſeruatur: & cuius ætas & virtus, & figura, & tēpus ſunt cōuenientia: & [g] (neq; faſtidium, neq; vomitum, neq; vētrem,) neq; vigilias, neq; rheumatiſmos habet, neq; eſt puer, neq; ſenex: & in hora in qua ipſius corpus eſt leue, & motus conuenientes. Et eſt cum hoc fit poſt ablutionem aqua calida factam, ad hoc, vt exteriora fiant fortiora, & vt calor retineatur naturalis. Quod ſi voluntas affuerit vt iſtud ſit, oportet ne aqua multū ſit frigida, immo ſit temperata: & eſt cum hoc ſit poſt exercitium: & tūc quidem oportet vt fricatio ante [h] (ipſam) fiat fortior q̄ ſolebat, ſed inunctio fit ex oleo quemadmodum ſolebat: & ſit exercitium poſt fricationem [i] (& inunctionem temperatam: aut ſit parum velocius) q̄ ſolebat. Deīde poſt exercitium in aqua frigida ſubito [k] (natet vt ipſius membra C ſimul dura fiant,) poſtea perſeueret [l] ( ) in ea ſecundū menſuram ſuæ leuitatis vel agilitatis & quantum tolerare valet anteq̄ ſuperueniat horripilatio: deinde cum egreſſus fuerit, fricetur, ſicut noīabimus, & eius cibus augmētum ſuſcipiat: & [m] ( ) potus diminutionem. Et conſideretur tēpus reuerſionis ſui coloris ad ipſum, & caloris eius: ex quo ſi velox fuerit, ſcietur ꝙ eius mora fuit moderata: & ſi tarda fuerit, ſcietur ꝙ mora prolixior fuit, q̄ debuit. Ipſe igitur alio die menſuretur ſecundum ꝙ ex hoc ſcitum fuerit. Et eſt cum poſt fricationem & coloris, & caloris reuerſionem, iterum aquā ingreditur: ſed qui hoc agere voluerit, gradatim in ipſo procedat: & calidiore die qui eſt in æſtate hora feruoris prius incipiat: & ſibi caueat, ne vētus ſit ibi, & ne illud poſt coitū peragat: neq; poſt cibū, qui non ſit digeſtus: neq; faciat hoc poſt vomitum, neq; euacuationem, neq; poſt cholericam

e. abſtergere

f. laſſitudinis.

g. nauſeatiuā ſatietatē neq; vomitū, neq; fluxū vētris,

h * ipſum

i * ſiccā & fricationē cū oleo tpatā, & ſit fricatio prędicta velocior parum

Alia lr̃a fricationē tpatam & ſit parū velocius

k. īgrediať vt ipſi⁹ mēbris ſimul accidat vel ſupueniat

l * vel pmaneat

m. vini

passionem, neq; vigilias, neq; corporis debilitatem, neq; stomachi, neq; post exercitiũ: nisi qui illud agit, valde sit fortis.[a] (   ) secundum modum quẽ diximus. Cũ aqua autem frigida lauari secũdum modos quos diximus, calorẽ naturalẽ subito ad interiora pellit. Postea cõfortat ipsum vt fortior fiat, & egrediatur extra [b] (multum.)

a. tũc enim administretur

b. in duplo plusq̃ erat.

Libro primo, fen tertia, doctrina secunda. Cap. 7.

De cibo & potu.

Corpora prætera[c] (habentibus, in quorũ stomachis cholera rubea magis adunatur, est necesse separatim comedere, & vt tã velociter sit, quatenus sit anteq̃ balneentur.) alia vero ab eis, exercitari debent, & etiã balneari, deinde cibari: sed comestio balneationẽ non præcedat. ꝙ si alicui necessariũ fuerit comedere ante exercitium, solum panẽ tali sumere debet mensura, vt digeri possit, anteq̃ suum incipiat motum: & quemadmodũ oportet motũ, qui est ante comestionem debilem non esse: ita necesse est ei ne motus, qui est post ipsam, sit nisi molliter et suauiter. Corrupto prætera desiderio quo ad res declinat acutas, & neq; dulces diligit, neq; vnctuosas, nil est melius q̃ vomitum cum tali quale est oxymel cum raphano post pisces prouocare. Qui autem ex hominibus pinguis existit, oportet ne illico cum egreditur balneum, comedat: sed expectet, & paruum dormiat somnum: & huic quidem semel comedere in die, est cõueniens. Amplius non illico post comestionem est dormiẽdum cibo natante: & à forti motu [d] (   ) quantum plus possibile, est abstinendum: ne cibus anteq̃ digeratur, penetret: aut sine digestione labatur: aut [e] (propter inundationem corrumpatur:) neque post ipsum multa bibenda est aqua, quæ iter ipsum, & corpus stomachi separationem faciat, & ipsum faciat natare: sed expectandum est, & non est bibendum, donec de stomacho descendat. Et hoc quidem declarat superioris vẽtris leuitas. ꝙ si sitis ei necessitatem fecerit modicum aquæ frigidæ sugendo sumat: & quanto plus fuerit frigida, tãto minus ex ea sufficiet. Et hęc quidem quantitas stomachum alleuiat, & colligit. [f] (Ad summum vero oportet vt post comestionem bibat quis, & non in hora comedẽdi quantitatem aliquã, quæ cibo conferat.) Sitim autem tolerare, & cum ea dormire, infrigidatis & humectatis confert: [g] (& febres ex cholera rubea habentibus) nocet: & similiter tolerare famem.

c* in quorũ stõis aggregat̃ cholera rubea multa, est necesse separatiꝫ comedere, & vt velociter cibẽtur ita vt ẽt cibatio pręcedat balneationem:

d. sup cibũ

e* corrumpat̃ complexio eius ꝑꝑ cõmotionẽ

Alia litera. f. Et ad summũ si bibat̃ aliq̃ quantitas sup cibũ post cõplementũ ei⁹, seu post comestionem eius, non in chalel. i. nõ in hora comestiõis. s. parũ comedẽdo, & parũ bibendo ẽ ꝯferens cibo, non nocens.

Alia lr̃a Ad summũ ṽo si bibat̃ sup cibum post cõplementũ ei⁹, seu post cõpletã comestionẽ eius, nõ in hora comestiõis q̃titas aliq̃ cũ qua cib⁹ ĩfundatur, seu humectetur, ẽ nõ nocens.

g. Et calefactis hñtib⁹ cholerã rubeam

Alia lr̃a calidis cholericis

Libro primo, fen tertia, doctrina tertia. Cap. 8.

De regimine aquæ & vini.

Complexionibus temperatis, aqua conuenientior est, quę in frigiditatis fortitudine temperata existit: & cuius infrigidatio cũ niue deforis fit, pręcipue si nix mala fuerit. Et in niue etiam bona huiusmodi existit dispositio: qm̃ quod ex ea resoluitur, neruis, & membris anhelitus nocumentum facit, & omnibus interioribus: neq; tolerat eã nisi vehementer sanguineus: Quòd si non illico nocumentum alicui fecerit, secundum longitudinem dierum faciet: & cum in annis processerit. Empiricorum autem quidam dixerunt, ꝙ inter aquam putei, & fluminis non est facienda cõiunctio nisi cum vna earum descenderit. Et aquæ quidem electionem iã demonstrauimus: et similiter emendationem eius, quæ ex ea mala est: sed tamen si aceto misceatur rectificatur. Scias autem, ꝙ bibere aquã cum aliquis est ieiunus, & post exercitium, & balneationẽ, & proprie ventre vacuo, & similiter siti mendosæ nocturnæ obedire, quemadmodum crapulatis accidit, & ebrijs, & cum natura in digerẽdo studet, satietate aquæ iam sufficienter præcedente, vehementer est impediens. Et si multa q̃dem fuerit necessitas, oportet vt aere frigido temperetur, & collutione oris ex aqua frigida. Deinde si hoc non suffecerit cum vase bibat stricti orificij: licet hoc quandoq; ebrio conferat, [h] (& non impediatur à potu aquæ ieiunus.) Quod si quis ieiunus abstinere nõ poterit, quin aquam bibat, et proprie post exercitium, bibat prius vinum aqua calida temperatum. Et siti quidẽ mendosa impeditus scire debet, ꝙ dormire et sitim tolerare, ipsam sedat. Natura enim tunc materiam sitim facientem resoluet, et proprie cum inter tolerantiam et somnum coniunctio fit. Cumq; natura digestiua extinguetur propter potũ et obedientiam eius, redibit sitis mẽdosa, propterea ꝙ humor sitim faciens eleuat eam. Oportet prętera ne sitim habens mendosam aquam ingurgitando sumat, immo suggendo. Multam quoq; aquam frigidam bibere, est malũ. Quod si vehementer necessarium fuerit, sit post sufficientem comestionem. Amplius aqua tepida nauseam facit. et quæ magis calefacta est q̃ ista, cum frequenter bibitur, ĩfirmat stomachum: sed cum [i] (raro) bibitur, stomachum lauat, et ventrem resoluit.

Libro primo, fen tertia, doctrina secũda. Cap. 14.

De medicando lassitudinem ab exercitio.

In lassitudinis autem extensiuæ medicatione intentio est laxare illud quod induruit fricatione leni calefaciẽte in sole, et aqua tepida balneari et in ipsa longo morari tempore: [k] (Et si in solium alia vice, aut duabus descẽderit in die,) erit conueniens: et post vnamquanque inungantur propter balneationem. Quod si necesse fuerit

a (venarum

[a](venarum abstersionem,et propterea ꝙ oleum in eis siccatur,)ad inungendum oleo redire,fiat: et nutriente humido nutriatur,etiã paucæ quantitatis,quoniam plus indiget nutrimenti paucitate,q̃ vlcerosa.Et hãc quidem lassitudinem resoluit exercitium,[b](et mundificat.)Quod si per se acciderit propter grossas superfluitates,necesse erit eas euacuare. Et si fuerit propter causam ventositatis extendentis,resoluet eam tale quale est cyminũ et carui et anisum.Intentio autem in apostemosam lassitudinem regendo, est tres res,laxare quod extẽsum fuit, et quod calefactũ infrigidare,et superfluitatem euacuare. Et hoc quidem completur oleo multo tepido, et fricatione vehementer leni,et prolixa mora in aqua quæ parũper ad caliditatem declinat, et quiete. In arefactiua vero nil de regimine sanorum mutetur,nisi ꝙ oportet vt aqua in qua balneatur sit maioris caliditatis,qm̃ [c](in aqua vehementer calida est quod)spissat cutem,& non est ius impedimentum,sicut impedimẽtum aquarum frigidarum,quoniam [d](cum eo quod inspissat,est in eis ambiguitas mala, & frigiditatis ipsarũ penetratio in corpore)quod iam siccatum fuit: & est cum suæ maciei causa est cutis ipsius raritas, immo hoc est secundum plurimum. In die autem secundo [e](reductionis)exercitio leniter, & subtiliter vtatur,& balneo secũdum dispositionem diei primæ,deinde præcipiatur ei vt aquam frigidam subito ingrediatur, quatenus cutis eius inspissetur,& sit eius resolutio pauca: & cum hoc conseruetur ipsius humiditas.Obuiabit nanque aqua corpori in quo est tantum caliditatis, ꝙ resistat ipso iam inspissato.Et istę quidem duę causæ adinuicem se iuuant in remouẽdo nocumentum frigoris ipsius,& proprie cum submergitur subito, & egreditur, & non moratur, quoniam cũ mora nulla est securitas.Ipse ꝑterea nutriatur mane in fine primæ horę,cibo humectante pauco:ideo vt ipse alia vice iuxta noctem fricari possit,& tunc cœnam tardet. Studium quoq; adhibeatur in expellendo superfluitates ab eo, fricatione olei [f](de salicibus) cum quo vẽtrem suum non tãgat,nisi lassitudinem in musculis sui ventris senserit:quoniã tunc illos leuiter vngere conuenit.Et eius nutriens sit largius:& in eo procedat,cauendo ne eius nutrimentum sit multę caliditatis. Amplius omnem lassitudinem, cuius causa est motus ipsum dimittere,cum eius signũ inceperit,prohibet ne accidat,postea[g](reuersionis)exercitio vtatur vt motus temperatus ad cutem materias expellat,& eas fricatio resoluat, q̃ fit inter[h](illos motus in ipsorum consistentia.)

A Dispositio præterea ipsius balneatione experiatur:nam si ex balneo accidat ei tremor, tunc res terminum pertransiuit,[i](quanto magis)si febrẽ generauerit,quoniam tũc non est balneandus, immo euacuandus:& eius complexio rectificanda.Quod si nihil eorum ex balneo accidit, erit conferens,cum eius aqua fuerit temperata.

Libro primo,fen tertia,doctrina secunda. Cap.15.
De alijs dispositionibus quæ sequuntur exercitium & reliqua ab eo.

PRius loquemur de istis dispositionibus.Postea mutabimus nos ad regendum lassitudinem,quæ venit per se.Et ex istis quidem est raritas,quæ corpori accidit. Et accidit multoties ex fricatione pauca,& balneo. Ipsa vero est medicanda fricatione sicca ad duritiem parum declinante,& cum oleo styptico. Et ex eis est spissitudo,quæ ex frigiditate accidit,aut ex re styptica,aut ex multitudine superfluitatum,aut ex earum grossitie,aut earum viscositate,vnde proueniunt vt in poris cutis retineantur. Aut erit spissitudo causa exercitij, quod ipsos humores ex profundo extraxit,nõ existẽtibus ibi causis antecedentibus:aut erit eius causa locus puluerulẽtus, aut fricatio fortis & dura.Illius autem quę est ex frigiditate,& stypticitate,signum est coloris albedo,& calefactiõis tarditas,[k](et sudor et corporis reuersio) ad rubedinem cũ adest exercitium. Et hi quidem in balneis calidis sunt balneandi, in quibus de latere in latus,& super ventrem,& supini reuoluantur[l](super pauimẽtum æqualis caliditatis)donec sudent,& inunganẽ oleis subtilibus calidis & resoluentibus. Illorum autem qui ad hoc deneniunt ex exercitio,signum est ꝙ non habent hoc signum.& [m](resudat)cutis. & ipsi quidem medicãdi sunt expulsione,si ibi fuerit superfluitas:postea regimẽ adhibeatur quod resoluat ex balneo & inunctione. Qui vero in hoc incidunt ex puluere, aut ex forti fricatione, magis est eis balneum necessarium, q̃ inunctio ex oleis.Et ipsi quidem fricatione molli vti debẽt ante balneum,& post ipsum. Est quoq; cum accidit eis post superfluum exercitium cũ pauca fricatione,debilitas cum raritate:& est cum accidit etiam ex superfluo coitu,& ex balneo[n](frequenter.)Ipsi igitur medicandi sunt cum exercitio reuersionis,& fricatione sicca, quæ ad duritiem trahit cũ oleo styptico.Et nutrientia comedant humectantia paucæ quantitatis, in caliditate & frigiditate temperata, aut quæ parumper ad caliditatem trahant.Et similiter fiet si debilitas accidit,aut vigilię,aut tristitia,aut accidit siccitas[o](in neruis.) Quod si istis acciderit ma-

i *& ꝑcipue

k. & sudoris,& reuersionis coloris

l.in mansionib⁹ balnei æqualis caliditatis, & in lectis vł stratis ipsi⁹

m. est sordida

n.frequẽti.

o.ex ira

litia digerendi cibum, non cofert eis reuersionis exercitium, neque aliquod exercitiorum vllo modo. Est præterea cum accidit ex superfluitate balneandi, & multitudine comedendi & bibendi, & ociandi, vt homo in suis membris humiditatis sentiat superfluitatem, & proprie in lingua, ita vt operationes membrorum lędat. Quod si hoc ex causa fuerit antecedente, in particulari medicatione continebitur. Et si ex aliquo eorum fuerit quæ nunc ex proximo nominauimus, sicut vino, aut multa ociositate, aut multa balnei humiditate, erit ei inungendum vt forti vtatur exercitio, & fricatione aspera, & sicca, sine oleo: aut fricatione cum pauco oleo calefaciente. Superflua autem siccitas, quam qui habet sentit sua manu, est ex genere lassitudinis arefactiuę. Et ipsius sanatio est eius medicatio.

Libro primo fen tertia doctrina secunda. Cap. 16.

De lassitudine spontanea.

Quod si lassitudo ex superfluitatibus est extrinsecus: & sunt venæ interius mundæ, sufficit ei exercitium [a] (reuersionis, & augmentum regiminis quod i capitulo vlcerosæ diximus,) quæ accidit propter exercitiū. Sed si alia diuisio fuerit, non cogites exercitare eum, immo fac eum ociari, & dormire, & esse famelicum: & inunge ipsum [b] (semper circa) noctem super vētrem ex oleo, & balneetur cum aqua temperata, si balneum tolerare potuerit, secundum conditionem quam diximus.

a. reditiōis: & quod diximꝰ de regimine, & curatiōe pdicta in capitulo vlcerosæ.
b* oī vespere iuxta.

Ibidem.

Si autem pro certo scieris humores crudos in venis nō esse, sed in radicalibus contineri mēbris, fricationem adhibe: & proprie in matutinis cum oleis laxantibus. Et da ei ad bibendum ex calefacientibus vt ipsorum calefactio ad cutem perueniat. Et iniūge ei quietem longam: postea fac cum aqua temperate calida balneari, & da ei ex diacalamentho absq; timore: sed tamen oportet vt sit antequam comedat & [c] ( ) exercitetur.

c* antequā

Doctrina tertia dictionis tertiæ, & est sermo vniuersalis in regendo senes. Cap. I.

Vmma regiminis eorū est [d] (operari) quod calefaciat, & humectet simul ex nutrientibus, & balneis, & potibus, & somno prolixo, & mora multa in lecto, & maiore q̄ iuuenum, & ex assidua vrinę eorum prouocatione, & expulsione phlegmatis, ex eorum stomachis per viam intestinorum, & vesicæ, & vt naturę lenitas eis duret.

d. administrare

D *Libro primo fen tertia doctrina tertia. Cap. 3.*

De vino senum.

Vinum eis melius, est vetus rubeum vt vrinam prouocet & calefaciat simul. A nouo autem & albo vino sibi caueant, nisi se post comestionem balneauerint, & sitim habuerint. Tunc enim dabitur eis vinum album & subtile pauci nutrimenti, ideo vt sit loco aquæ. Ab illo vero quod ex vinis est dulce & oppilatiuum, sibi caueant.

De aperiendis senum oppilationibus. Cap. 4.

Si eis acciderint oppilationes, quarum facilior est ea quæ ex vini prouenit potatione, erunt aperiendę cū diacalamentho, & dia trion pepereon, & pulverizatione piperis super vinū. Et si allia & cepas comedere cōsueuerint, comedant. Theriaca quoq; eis multum cōfert: & proprie cum oppilationes acciderint: & similiter E athanasia et humorusia. Ipsi vero post eas [e] (mollificandi) sunt cum balneo & oleo, & nutrientibus, sicut [f] (aqua carnis in spelta) & hordeo.

Libro primo fen tertia doctrina quarta. Cap. 1.

De correctione cōplexionis superfluæ caliditatis.

Quod si sola natura ad deponendū humorē, & euacuandum non suffecerit: in vomitu quidē adiuuetur ex rebus leuibus, sicut potu multæ aquę calidæ solius, aut cum [g] (nabit.) Et in solutione quidem ventris sit cum aliquo quod sit sicut [h] (violaceū muraba,) & tamarindi [i] (humidi,) & terenyabin, & [k] (xirasset.) Ipsorū pręterea exercitiū erit alleuiandū. Et oportebit vt cibus detur eis, qui sit boni chymi. Et fortasse necesse erit vt [l] (balneationē in die sequantur.) Et oportebit ēt vt ab omni re calefaciēte prohibeantur. F Quā si ex balneatione post comestionē non sentiant tensionem, & grauitatem in parte hepatis & ventris, secure ea vtantur: & si aliquid horum acciderit, aperitiua eis dentur, sicut [m] (apozema absinthij, & medicina ex aloe, & aniso, & amygdalis amaris cum oxymelle.) & balneationem post comestionem dimittant. Hæc autem aperitiua eis danda sunt, postquā primus cibus digestus fuerit: & antequā secundū sumant: In hora tn̄, inter quam & comestionem secundi, spatiū [n] ( ) interueniat tēporis: & hoc quidē est inter excitationem matutinalem & horam, in qua balneantur. Ipsi præterea sunt oleis super inungendi: & vinum eis album & subtile in potu tribuendum est: & [o] (debilitat eos) aqua frigida. Et illi quidem qui à principio rei complexionem habēt calidam & siccam, hoc toto sunt digniores. Qui vero complexionem habent calidam & humidam, & putrefactioni sunt apti, & vt

& vt materiæ ad membra descendant, exercitio vti debent, quod multæ sit resolutionis, & leni, ne calefaciat: cauendo à motu, qui in humoribus ebullitionem apparere faciat. Qui vero plurimum ab exercitio sibi cauere debet, est ille qui non consueuit. Et melius quidem est vt exercitentur post eũonem: & vt balneẽtur antequam comedant, & vt studeant in expellendo superfluitates omnes. Cumq; in ver intrauerit,[a] (temperate) se[b] ( )conseruent minutione & euacuatione.

De rectificatione complexionis, in qua est frigiditas cum augmento. Cap. 2.

HVius quoque species tres sunt. In illa ergo quæ ex eis in duabus passiuis ęqualis fuerit, elaborandum erit, vt eius innatus calor secũdum augmentum procedat cũ nutrientibus calidis inter humiditatem & siccitatem temperatis, & vnguẽtis calidis, & electuarijs magnis, & euacuatiõibus humoribus proprijs, & balneationibus sudorem faciẽtibus, & exercitijs iuuantibus eos. Licet .n. aliquo tempore in humiditate sint temperati: accidet tñ eis, vt humiditates in ipsis propter frigiditatem generentur: Illorum aũt in quibus cum hoc est siccitas, regimen oportet vt sit ipsum et regimen senum.

De regimine corporum quæ uelociter ægritudines incurrunt. Cap. 3.

ISti autem ad hoc sunt parati propter repletionem sui. Et tũc quidem in ipsis temperanda[c] ( )est humorum quantitas: aut propter humores crudos, qui in eis existunt: & tunc quidem temperãda est ipsorum humorum qualitas: & eligendum est eis ex nutrientibus illud, quod nutrimẽtum præbet mediũ inter multum & paucum. Et humorum ipsorum quãtitas temperanda est cum æqualitate quãtitatis nutrimenti, & augmento exercitij, & fricationis antequã balneẽtur, si exercitij & fricationis vsum habuerint, aut cum leuiore eorum, si nõ consueuerũt. Et vt vis, cibus partiatur, & non vna vice suã cõpleant satietatem. Quòd si in ipsorum corporibus sudor fuerit facilis, & consueuerint, fiat vt isti aliquibus sudent vicibus. Et si tarditas comestionis ipsorum non fecerit, vt cholera rubea in eorum[d] (fundatur) stomachis, retardetur ipsa vsque post balneum: q̃ si fecerit, prẽmittatur antequ balneentur. Et hora quidem temperata, si prohibitor ibi non affuerit, est post[e] (quartam horarum diei æqualium.) Si autem propterea, q̃ cholera rubea in ipsorum[f] (funditur) stomachis, cibus fuerit sumendus prius[g] anteq̃ balneentur, &) oppilationum in hepate significationes senserint, cum aperitiuis prænominatis, suis conuenientibus cõplexionibus medicentur. Et si cum hoc in capite nocumentum senserint, cum ambulatione succurratur. Et si eius cibus in stomacho corruptus fuerit, & postea descenderit per se, erit hoc lucrum: q̃ si nõ, deponatur cum diacymino, aut ficubus cũm semine cartami[h] (conspersis.) cuius confectio est nominata.

De impinguando macrum. Cap. 4.

CAusarũ maciei fortior, sicut diximus, est siccitas complexionis, & meseraicę, et siccitas aeris. Meseraicæ enim cum siccantur, nutrimentum nõ recipiunt, & augmentatur siccitas & macies. Fricatio igit̃ ipsi adhibenda est anteq̃ balneetur, quæ sit media inter asperã & lenem, donec rubeat cutis: deinde fricatio fortior fiat: postea emplastrum ex pice superponatur: deinde temperate exercite: postea absque tarditate balneetur: deinde siccis mantilibus exiccetur: postea pauco inungatur oleo: deinde cibum sumat sibi cõuenientẽ. Et si ipsius ętas, & tẽpus, & consuetudo aquam tolerauerint frigidam, ex ea sup se fundat.[i] (Finis) aũt fricationis, quæ ante picis emplastrum præmittitur, est vt inflatio nõ incipiat consumi. Et hoc quidẽ est propinquum ei, quod in augmentando mẽbrum paruum diximus. Cõplementum vero locutionis de hoc, iuenietur in libro de[k] (pulchritudine) quarti libri.

De macrefaciendo pinguem. Cap. 5.

IPsius regimen est, vt descensus cibi à stomacho eius, & intestinis sit velox, ne cõpleatur mesaraicarum suctio in ipso, & vt cibum sumat, qui sit multæ quantitatis, & pauci nutrimẽti. Et frequenter balneetur antequam comedat: & exercitium festinum, & olea resoluentia. & de electuarijs, tryphera minor: & electuarium de lacca, & theriaca: & vt ieiunus bibat acetũ[l] (&) almuri. Et nos quidem nominabimus hoc in dictione decorationis.

Libro primo, fen tertia.

De custodia extremitatum à frigore.

Sed cum frigus ipsum impedierit, & nõdum computruerit, sed[m] (in illo consistit procesu,) melius erit vt extremitates ponantur in aqua[n] (naporum) proprie, aut in aqua in qua[o] (ficus coctæ fuerint,) & in aqua caulium, & in aqua[p] (myrti,) & in aqua anethi, & in aqua chamæmillæ:[q] (totum hoc ad superponendum est eis conueniens, & aqua scehe & aqua namen.) Ex[r] (napis) quoque emplastrum, apponere est medicamen eis conueniens. Ab igne præterea sibi cauere debet, ne ad ipsum accedat. Et oportet quidẽ vt velociter incedat, &[s] (pedem) moueat, &

[a] * tunc [b] * præser- uent seu

[c] * seu adæquanda

[d] * effundatur

[e] * quatuor horas diei æquales. ... [f] * effundit ... [g] * postea

h * cõfectis vel commi stis.

i * terminus

k. decoratione

l. cum

m * est ĩ via ad ipsam putredinem,
n * raparum
o. palea cocta fuerit
p. rerũ odoriferarum
q. oĩa ista sunt bona, & calamenthum ẽ bonum epithematũ, & aq̃ alsceha, & aqua sysimbrij.
r * rapis
s * pedes

a* ipsa
b* ipsa

& extrema,& exercitet[a] (ipsum,) & fricet: postea inungat,& super[b] (ipsum) aquam calidam ab alto fundat, cũ eo quod diximus. Et scito ꝙ dimittere extremitates suspensas, & quietas in frigore ne moueantur,& vt non exercitẽtur, est ex maioribus causis quæ faciunt extremis, vt ea superet frigus. Sunt præterea hominum quidam qui ponũt in aqua frigida,& faciunt vtilitatem: ac si nocumentum ab eis remoueretur, quemadmodum fructibus accidit cõgelatis. Cum enim in aquam proijciuntur frigidam: fiunt quemadmodum si ab eis extraheretur congelatio, & ab eis labitur,& leniuntur,& ęquantur: et si ea igni applicantur, corrũpuntur. Sed quõ fit istud, non est medico necessarium. Cum autem vna extremitas obfuscari cœperit: scalpellanda etiam erit, & sanguis ab ea extrahendus, membro in aqua calida posito, propterea ne aliquid sanguinis in orificijs plagarum congeletur, & non egrediatur: sed egredi dimittatur donec per se restringatur, postea ipsa epithemetur ex bolo armeno, & aceto temperatis, qm̃ hoc eius remouet læsionẽ.

Libro primo, fen tertia, doctrina quinta. Cap. 7.

De conseruando iter agentem à nocumentis aquarum diuersarum.

AQuarum diuersitas iter agentem ad ægritudines magis perducit, q̃ nutrientium diuersitas. Ex hoc solicitudo est habenda, & res aquæ corrigenda. De eius autem emendatione est, vt vehementer coletur,& fiat vt à[c] (resudante corpore, multum per resudationem) egrediatur: ipsam quoq; coquere, quemadmodũ[d] (iam in hoc demonstrauimus) causam, eam quãdoq;[e] (colat:)& inter puræ aquæ substantiam, & id quod ei admiscetur, separationem facit. Et maius hoc toto est, ipsam sublimando distillare. Est etiam cum ex lana retorta fit lychinium, cuius vna extremitas in vas plenum ponitur, altera in vas vacuum, & guttatim aqua ad vacuum dilabitur,& est clarificandi modus idoneus: & proprie cum multoties factũ fuerit: similiter quoq; cum aqua amara,& mala coquetur: & proijcitur in ea dum ipsa bullit, lutum liberum,[f] (& guttatim distillabitur cum lana ad modum primæ. Et similiter etiam cum aquæ purę admiscebitur lutum liberum) in quo non existit mala qualitas,& proprie quod in sole fuit adustum, & postea colabitur, erit ex eo, quod eius prohibet malitiam. Aquam quoque cum vino bibere est ex eo, quod eius[g] (remouet) malitiam, cum ipsius malitia fuerit ex genere paucę penetrationis. Aqua etiam cum pauca fuerit, & non inuenietur temperata, cum aceto erit bibenda, & proprie in æstate: quoniam hoc à multo excusat potu. Aqua præterea salsa cum aceto est bibenda,& syrupo acetoso, in quam siliquæ, & myrti grana sunt proijcienda,&[h] (sorbæ.) Et post aluminosam quidem aquam, & ponticam bibendum est totum illud quod naturam[i] (soluit.) Vinum quoq; est ex eo, quod post ipsam potatum, confert. Super amaram quoque aquam exhibenda sunt dulcia,& vnctuosa,& ipsa cum iuleb est miscenda,&[k] (ante ipsam aqua cicerum est bibẽda,& antequam voluntas adsit remouebitur eius impedimentum.) & similiter comedere cicera. Ante vero aquam stantem, & palustrem, in qua existit putrefactio, non sunt gustanda nutrientia calida: supra quam styptica sunt exhibenda ex fructibus frigidis,&[l] (micla,) sicut cydonia & matiana &[m] (acetula.) Sup aquas quoque grossas & turbidas, vtendum est allijs. Et ex eo etiam, quod eas clarificat, est alumen iameni. Ex eis quoque quæ diuersarum aquarum remouent malitiam, sunt cepę, quoniam sunt vt theriaca huius,& proprie cepę cum aceto, & allia etiam. Et ex rebus frigidis, sunt lactucæ. Amplius ex regimine viatorum conueniente in diuersitate aquarum, est vt ex aqua suæ terræ ferat,& cum aqua misceat terræ in qua prius hospitabitur,& ferat ex aqua cuiusque hospitij ad hospitiũ, quod est post ipsum,& admisceat eam cum sua aqua,& ita faciat donec perueniat vbi vult:& similiter si ex luto suæ terræ sumpserit, & cum omni aqua ad quam peruenerit, admiscuerit,& ipsum in ea conquassauerit, & eam dimiserit quousque clarificetur. Aqua præterea panno interposito bibenda est, ne sanguisuga cũ errore ingrediatur,& ne quod ex malis permistionibus vehementer est minutum, transglutiat. Ex rob quoque acetosis secum deferre, vt ea cum vnaquaque diuersarum aquarum misceat, est regimen conueniens.

c* vase terreo multũ resudante
d* declarauimus
e. clarificat:
f. & frustũ magnũ lanæ, deinde exprimat aqua, & q̃ exprimitur ẽ melior q̃ prima. Et fiẗr cũ aqua ꝯquassat in vase,& quã doq; ponit in ea lutum liberum
g. frangit

h. zarur.
i. lenit.
l* oleribus
m. ribes

Libro primo, fen quarta. Cap. 2.

De ægritudinibus malitiæ complexionis.

Et debes scire quòd infrigidatio quandoque siccitati coniungitur, & quandoque humiditati,& quandoque ab vtrisque separatur: veruntamen siccitas magis fit[n] (mansiua cum frigiditate, quæ senuit:)& humiditas est magis adducens frigiditatem, quę[o] (accidit.) Et iam quidem oẽs caloris causæ, cum superfluunt, in exiccando iuuant:& quandoq; etiam omnes frigiditatis causæ, cum superfluę fuerint, in humectando iuuãt. Et nulla quidem res ad hoc tantum peruenit, quantum ociositas,& assidua balneatio quæ est facilis[p] (   )in tina.

Libro

Libro primo, fen quarta. *Cap.* 5.

De purgatione.

Ex causa præterea timorosa est, vt medicina vētris solutiua sumatur fæce in intestinis existente sicca, immo expellenda est, saltem cum clysteri, aut iure [a] (mollificatiuo.) Balneum quoq; ingredi antequā ventris solutio fiat aliquantis diebus, est ex eis quæ [b] ( )bene preparāt, nisi aliquid prohibuerit. Et oportet quidem vt inter balneum & haustum medicinæ, paruum interueniat tempus. Post medicinā quoque non ingrediatur quis balneum, quoniam trahit materiam ad exteriora, & neque est bonum nisi ad ventrem constringendum, præterquam in hyeme, quia non est timendum primam balnei casam ingredi tali modo, ne calor sit vllo modo impediens ad attrahēdum, sed sit ad mollificandum. Et ad vltimū oportet vt aer illius, qui pharmaciam bibit, sit caliditatis paucæ, ne sudorem faciat, neque [c] (turbationem,) quoniam hoc est ex præparatorijs. Fricatio quoq;, & ex oleis inungi, est similiter ex præparatorijs.

Eodem. *Cap.* 5.

De pharmacia.

Multoties quoq; ex haustu medicinæ peruenitur ad nauseam, & angustiam, & syncopin, & tremorem cordis, & ventris mordicationem, & proprie cum solutionem non fecerit aut [d] (sudorem:) multoties [e] (præterea) est nobis necessariū, vt eum faciamus vomere: & multoties excusat nos ab hoc dare ei [f] (retentiua.) Et facere vt aquā hordei bibat [g] (quatenus venter soluatur, & medicinæ malitia remoueatur, & quod in intestinis retentum fuit lauetur.) Ille vero cuius complexio fuerit frigida, & super alios humores habuerit phlegma superabundans, debet sumere post medicinam, & ipsius operationem, nasturtium aqua calida ablutum cum oleo. Et qui calidæ fuerit complexionis, psyllium bibat cum aqua frigida, & oleo violaceo, & zuccarum tabarzet, aut iuleb. Et ille quidem qui temperatæ est complexionis, semen lini. Ei autem qui excoriationem timuerit intestinorum, bolus armenus cum succo granati detur. [h] (Sumere etiam debet quicquid diximus post fluxum vētris etsi non ipsum retinebit.) Omni præterea pharmaciam bibēti, cui postea aduenit febris, melior est aqua hordei. Syrupus vero acetosus, est excoriatiuus: & ideo tardandus est vsq; ad duos dies, aut tres donec in itestinis virtus sua redeat. Ille quoque qui medicinam bibit, secūda die est balneū intraturus. Et si ex humoribus ipsius aliquid fuerit relictum, balneum ipsum mundare poterit.

A Nam si videris ꝙ balneum sit ei sapidum, & in ipso delectetur, erit hoc signum ꝙ balneum ipsum ab eo quod relictum est, mundificat. Ipsum ergo in eo dimitte: ꝙ si inueneris, ꝙ in ipso non delectetur, immo in ea æstuationem patiatur, expelle eum. Scias præterea ꝙ ei, qui intestinorum patitur debilitatem, plerunq; ex medicinis ventrem soluentibus aduenit ventris solutio fortis, & prolongabitur ei res, & multis indigebit medicinis donec retineatur. in senibus etiam similiter timetur ex ventris solutione, ipsius nocumentum. Et scito ꝙ ex potu [i] (nabit) post medicinas vētris solutiuas ad febres peruenitur, & ad æstuationem. Post solutionem quoq; ventris, & minutionem, multoties in hepate aduenit dolor, quem aquæ calidæ potus remouet.

i. nebit

Libro primo, fen quarta. *Cap.* 7.

B *De modo succurrendi dispositioni eius, in quo superfluit ventris purgatio.*

INanitio) [k] superfluit aut propter venarū debilitatem, aut propter orificiorum ipsarū amplitudinem, aut propterea ꝙ pharmacia earum pūgit orificia, aut propterea ꝙ ex ea complexionis malitia corpori acqsita fuerit, [l] (aut ex ea quæ est sicut ipsa.) Cum ergo ventris purgatio superfluit, liga extrema superius, & inferius, incipiens ab ascellis & inguinibus descēdendo ab eis. [m] ( )& in potu parum theriacæ, aut philonij tribue. & si poteris, fac ipsum sudare in balneo, aut vapore aquæ calidæ sub pannis suis, capite exterius tracto, cumq; multum sudauerit [n] (constrictiua ad potandum da ei, & fricetur.)

k. Solō ventris

l* aut ex eo quod currit cursu eius.

Alia lrā aut ex eo qđ currit.

m. ambobus,

Alia lrā n. fricet, & det ei ī potu constrictiua.

Libro primo, fen quarta. *Cap.* 11.

De vomitu.

C Foca quoq; cum bibita fuerit cum melle post balneum, faciet vomere, & soluet ventrem. Amplius qui vomere voluerit, non fortiter masticare debet prope ipsum. Cum autem aliquis forte vult vomitiuum sumere, sicut qui fit ex elleboro, ipsum bibere debet ieiunus, nisi fuerit quod prohibeat, & post duas horas diei, & postq̄ stercus ab intestinis exierit. Et si cum pēna vomuerit, bene erit: & si non moueatur parumper: & si non, in balneum mittatur.

Libro primo, fen quarta. *Cap.* 12.

De eo quod agere debet ille qui vomit.

CVm ille qui vomuerit, à suo vomitu euaserit, os suum, & faciem post vomitum abluere debet, ex aceto aqua temperato, vt grauitas quæ quandoque capiti accidit remoueatur, & parum masticis cum aqua matianorum bibat: & caueat sibi à comestione, & potu aquæ, & diu quiescat, & ipsius inungantur hypochondria,

dria,& ingrediatur balneum,& abluat se velociter, & egrediatur. & si necessariũ ei fuerit dare aliquid ad comedendum, sit res boni saporis,& bonæ substantiæ,& velocis digestionis.

Libro primo fen quarta. Cap. 17.

De enemate.

Et clysterizandi hora melior est cum est aeris frigiditas, [a] (quoniam sequetur inde, ne augmẽtetur grauitas, & dolor,& æstuatio,& nausea.) Balneum præterea solet facere [b] (vt ebulliant) humores & spargantur. Clysteris quoq; conditio est vt aerem, & humores retentos attrahat. Et propter hoc secundum plurimum nõ est bonum, vt balneum enemati pręmittas.

a. & est horis duabus frigidioribus, vt minoretur angustia,& ęstuatio, & syncopis.

b. vt cõmoueantur.

Libro primo fen quarta. Cap. 20.

De phlebotomia.

Tibi quoq; cauere debes à minutione in complexione vehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis,& in hora fortis doloris:& post balneum resolutiuum, & post coitum: & in ætate quæ est minor. xiiij. annis quanto plus poteris:& in ętate senum quanto magis poteris, nisi in figura confisus fueris, & in soliditate musculorum,& venarum amplitudine, & earũ repletione, & colorũ rubedine:hos nanq; ex adolescentibus,& senibus phlebotomare audebis.

Ibidem.

Balneatio quoq;, antequam minutio fiat, plerunq; [c] (aggrauat minutionem,)propterea ꝙ cutem ingrossat,& eam lenificat,& ad labendum aptam efficit, nisi phlebotomandus multam sanguinis habuerit grossitiem. Et oportet ne phlebotomatus in se replendo sit audax, sed secundũ ordinem nutriatur,& cibum primitus subtiliet. Et similiter oportet ne post ipsam exercitetur, sed declinet ad hoc, vt supinus iaceat:neq; post eam balneo vtatur resolutionem faciente.

c. difficilẽ facit phlebotomiam

Ibidem.

Dicemus ergo quod ex venis pedis, est sciatica, quæ phlebotomatur à parte syluestri [d] (alcabi,)aut sub eo, aut supra ipsum: & ligatur illud quod est supra ipsum à summitate coxę, vsq; ad cabi, & inuoluitur fascia fortiter, aut instita. Et melius quidem est vt ante balneetur in aqua calida: & vt ipsa in longitudine phlebotometur. Quod si ipsa fuerit occulta, aliquis suorũ ramorum phlebotometur, qui inter minimum & secundum digitum ab eo existit.

d*alchab *Et sic vbique legatur.*

Libro primo fen quarta. Cap. 21.

De ventosis.

Quidam autẽ præcipiunt vt ventosæ in principio mensis non apponantur, quoniam humores nondum [e] (moti fuerunt, neq; ebullierunt) D neq; in fine mẽsis, quoniam humores tunc sunt minuti:sed in medio mensis cum humores sunt [f] (ebullientes,) & in sui augmento, luminis in corpore lunæ augmentum sequentes: & augmẽtatur cerebrum in craneis:& aqua in fluminibus accessionem & recessionem habentibus. Ex suis vero horis in die, melior est hora secunda & tertia:& oportet quidem vt à ventosis sibi quilibet caueat post balneum, nisi cuius sanguis fuerit grossus: quoniam ipse se prius balneari debet, & vna hora morari,& postea ventosas apponere. Plurimi autem hominum abhorrent ventosas in anterioribus capitis apponere:et reperiunt in hoc sensum,& intellectum impediri.

e. commoti fuerũt, neq; excitati

f. cõmoti

Libro primo fen quarta. Cap. 28.

De corruptis membris.

Cumq; vlcus in principio [g] ( )fuerit, E non debet æger balneum ingredi: neque ipsum aqua tãgere calida, quoniam attrahet ad ipsum, quod in apostemate augmẽtum faciet: sed cum vlcus quieuerit, & saniem fecerit, fortasse tunc facile fiet ei. Omne præterea vlcus quod cito reuertitur, postquam carne repletum est, & consolidari debet, est in semita perueniendi ad fistulã: debes ergo semper intueri colorem saniei, & colorem labiorũ vlceris: & si pus multiplicabitur sine multiplicatione nutrimẽti [h] (est ibi alfasel,

g. & augmẽto

h. tunc illud est pp digestionẽ.

Libro tertio fen prima tract.2. Cap. 10.

De soda temporali.

EGo autem dico, quod quãdoq; effundimus aquã calidã super extremitates patientis sodam,& assiduamus illud,& sentit quod soda ex capite ad eius extrema descendit, cum qua descensione resoluitur.

F *Libro tertio fen prima tract. secundo. Cap.19.*

De soda ex vaporibus.

Cum ergo senseris, ꝙ in materia vaporosa sit caliditatis superfluitas per id quod inuenitur de signis caliditatis, alienabis [i] (subtiliantia) multæ calefactionis vehementer, sicut euphorbium,& reliqua:Immo incipies primo attrahere ad contrarium,& purgare cum gargarismis, & administrabis embrochas temperatas in balneo.

i. resolu- tia

Ibidem. Cap. 21.

De cura sodæ contingentis ex vaporibus malis aduenientibus capiti exterius.

ET similiter sunt curæ vaporum malorum extrinsecus aduenientium:& [k] (quandoq; sunt frigidi, raro tamen,)sicut vapores locorum [l] (almutakaregi) limosorum: secundum plurimum vero sunt calidi:quos quidem resolue cum embrochis tẽperatis, si ex eis plurimum retineatur: & imaginetur scotomiam, & vertiginem: & naribus

k. non sunt frigidi nisi raro.

l. almutha charegi

& naribus attrahantur odores temperati boni, sicut[a] (rosæ & olei) eius, & nenufaris, & violæ. Quod si vehemens sentitur caliditas, camphora, & sandali: & administretur ablutio capitis in balneo cum aqua calida, & malua.

Ibidem de soda ex ebrietate. Cap. 24.

Cumq; parum feceris eos ambulare, administra eis tinam, & balneum: deinde ad vltimum oportet vt eos infundas cum embrocis æqualis resolutionis, & cibes eos carnibus leuibus.

Ibidem. Cap. 26. De soda ab ictu.

Et oportet vt caueantur balneum, & vinum, & ira, & cibi vaporosi, & calefacientes.

Ibidem. Cap. 29. De soda in febribus.

Et quandoque remanet soda post febrem, & post ægritudines acutas. Et ipsius quidem cura est infrigidatio ciborum, & eorum humectatio, et confortatio capitis ex oleo rosa. cum chamæmelino: vt effundatur super vtrasque manus, & vtrosque pedes aqua calida bis in die mane & sero: & inungatur cum oleo viol. deinde iuuetur cum[b] (extinguentibus) quando apparet declinatio manifesta.

Ibidem. Cap. 38. De hemicraneæ curatione.

Et ex eis, quibus iuuantur, est vt incipiant, & ingrediantur balneum, & multiplicent inclinationes super aquam calidam: deinde fiat eis caputpurgium ex oleo fisticino: illud enim sopit dolorem illico.

Libro tertio, fen prima, tracta. iij. Cap. 3.
De curatione carabiti.

Cum vis autem eos balneare, balnea ipsos in aquis[c] (sapidis) balneationibus[d] (lenibus,) vt facias eos dormire: nam in dormitione eorũ consistit iuuamentum plurimum.

Libro tertio, fen prima, tractatu quarto.
De vigilijs.

Et quandoque oportet vt in potu tribuamus habenti saharam superfluam, virtutis cuius time tur resolutio, cerataria, & similia ex opio, vt faciat ipsum dormire. Ei vero qui nõ habet saharam cum huiusmodi superfluitate, sufficit vt laboret & exercitetur & balneetur, deinde ante cibum bibat[e] (aliquantulum vini,) & comedat cibum quoniam dormiet, in hora.

Libro tertio, fen prima, tractatu quarto. Cap. 14.
De cura corruptæ memoriæ.

ILla autem quæ[f] (separata est à caliditate & siccitate,) est facilioris curæ. Et huiusmodi q. dem cura est cum eo quod dictũ est multoties. In ea vero quæ facta est à siccitate[g] (nuda, oportet ægrum nutriri ex cibis humectantibus temperatis. Et vt administres exercitium partium ca

A pitis cum fricatione, & compressione facta cum pánis asperis, & motionem manuum et pedum. Et vniuersaliter exercitium quod non sit forte: sed sit secundum quantitatem qua fiat fames, & [h](proueniat ad augmentum cibi, & quietem & somnum & balneũ & calefactionem) cum emplastris calefacientibus notis, quorum rememorationẽ non iteramus. Et cum ventosis super caput absq; scarificatione. Et cum medicinis rubificantibus: et fortasse necesse erit vt[i] (plurimum sit posterius, vbi collũ iungitur craneo.) Et administrentur aquæ in quibus cocta sint chamæmilla, & melilotum & pedes caprarũ: & ex oleis oleum de lilio, & narciso, & keiri.

Libro tertio, fen prima, tractatu quarto. Cap. 19.
De melancholia.

Et sumat cibos laudabilis chymi humectatiuos valde. Et[k] (fiat augmentum in hoc vt corpus eius tenerescat) cum cibis conuenientibus et balneo[l] (ante) cibum. Et effundatur super caput ipsius aqua tepida non vehementis caliditatis. Cumq; ex balneo egreditur, si parũ sitis habet, non est malum, si parum aquæ potet.

Ibidem.

Oportet ergo vt in aqua tepida sedeant, & cibẽtur pane infuso in iuleb, & pauco vino: & detur eis in potu aqua mista. Deinde dormiant, & post ipsum balneentur: deinde cibentur, cum egrediuntur.

Libro tertio, fen prima, tractatu quinto. Cap. 11.
De epilepsia.

Et ex rebus quidẽ eis nocibilioribus est[m] (potus) successione balnei, & frigus repetinum. Immo oportet vt caput muniatur ab omni calore C superfluo: aut à frigore superfluo: & in balneo non faciat moram.

Ibidem.

Et deuitet ablutionem cum aqua penitus: cum calida quidem propter illud quod in ea est[n] (de lassitate,) & cum frigida, propterea q, stupefacit, & nocet spiritui sensibili.

Libro tertio, fen prima, tractatu quinto.
De apoplexia.

Et fiant post illud super caput ipsius, & membra, vaporationes calefacientes & embrochæ factæ ex aquis in quibus coctæ sunt herbæ calefacientes, sicut anethum, & sceha, & amaracum, & folia citri, & calamenthũ, & alhasce, & hyssopus, & melilotum, & origanum, & abrotanum.

Ibidem.

Deinde fac eos balneari post tres hebdomadas. Et vnge eos in die balnei cum oleis calefacientibus.

Libro

h. exquiratur, vel necessariũ sit augmentũ in cibo & trãquillitas vel quies & somnus & balneũ, & calefaciat

i. ponantur duo cauteria posteri⁹ alchafa.

k* regat, vt pinguescat corpus ei⁹

l* post. Alia lra. ante

Alia lra. m. vinum

n* laxitate

Libro tertio, fen secunda, tractatus vnici. *Cap.* 4.

De curatione paralyseos.

Paralytici iuuantur balneo longo, sicco, aut balneis. *Ibidem.*

Paralysis in complexione frigida curatur calefacientibus, & in illa quæ est ex intemperie ob aquæ multæ copiam, vtere balneo multo sicco.

Libro tertio, fen secunda, tractatu vnico. *Cap.* 7.

De curatione spasmi.

Si est à siccitate, cura conuenientior est tina, & inunctio ex oleo humido post ipsam & eius iteratio post ipsam multoties. & illud cum non est cum febre, vbi non intermittitur omnino, & assidue fac illud in omnibus iuncturis. si autem potest fieri vt tina fiat, ex lacte fiat. & si non, ex aquis vbi cocta sint folia salicis, & hordeum fractū, viola, nenuphar, cucurbita, citreoli. vel fiat tina tota ex succo cucurbitæ vel cucumeris. vel totum sit illud ex aqua ros. in qua decoctū sit aliquid horum, aut aqua melonis indi vel similia.

Ibidem.

Si est ab humiditate. fiat submersio in aquis thermarum & sessio in pellibus vulpium & luporum. sessio in aquis in quibus decoctæ sint medicinæ subtiles vt abrotanum, folia iunci, calamus aromaticus, folia lauri & non sit longitudo spacij moræ in tina propter mollificationem virtutis. pone multitudinem numeri loco longitudinis spacij, & fac ipsum sedere bis in die. Iuuat spasmum communem seu tetanum à materia, si subito in aqua frigida demergatur, Hippocrate teste. nam corporis exteriora inspissantur, & innatus calor in interioribus clauditur. quare confortatur & resoluit materiam. sed id fiat in fortibus & æstate.

Ibidem.

In spasmo toti corpori cōmuni balneum siccū mire iuuat. & inclinentur super lapides ignitos, super quos aspergatur vinum, & sudent cum cooperimentis.

Libro tertio, fen secunda.

De curatione tetani.

Sedeat ęger ī oleo calfacto, qm̄ fortiter resoluit.

Ibidem de tremore.

Balneum in aquis maris & balnea thermarū vt nitrea & ex arsenico, & aspaltho, & sulfure & aqua maris, iuuant.

Item.

Sedeat æger in tina olei calfacti.

Libro tertio, fen tertia, tractatu primo. *Cap.* 5.

De conseruantibus & lædentibus oculos.

Abstergit oculum & acuit submersio in aqua clara, & apertio oculi in ipsa.

D *Libro tertio, fen tertia. De ophthalmia.*

Et administra balneū si scieueris, ꝙ cerebrum sit mundū. Et da in potu post cibum per aliquas horas aliquid vini antiqui puri in parua quantitate: nam balneum post ipsum in aqua calida, & vaporatio si fiat, erit illud iuuamen. Et administratio etiam collyriorum narratorum in antidotario ad [a] (descensionē) ophthalmiæ, & finem eius. Quod si materia fuerit sanguinea, adhibebis ventosas post phlebotomiam: & assiduabis fricationem extremitatum, & constrictionem earum plus q̃ in alijs: & administrabis in principio rei succos prædictos, deinde admiscebis ei medullam panis: postea infunde panem illum in rob, & permiscebis in ipso: & fortasse oportebit vt permisceas cum illo parumper opij, si fortis fiat dolor. Quod si materia fuerit cholerica, euacuabis post phlebotomiam cum eo quod educit E choleram. Et administrabis balneū ex aqua dulci. Et quandoq; conueniens erit effundere aquã frigidam ei super caput & oculum. Et quandoq; lauatur facies ex aqua frigida cui admiscetur parum aceti, & confert. *Cap.* 13.

a. declinationem

Libro tertio, fen tertia.

De cura ophthalmiæ ventosæ.

OPhthalmia autem ventosa curatur cum embrochis, & vaporatiōibus, & balneis. Et vaporatio quidem ex milijs est iuuantior vaporationum, quæ fiunt ei.

Libro tertio, fen tertia. De vlceribus oculi.

Et non clamet nec sternutet, quantum possibile est, neq; ingrediatur balneum, nisi post maturationem ægritudinis: si autem ingrediatur necessarium est ei vt nō prolonget moram: [b] (& F intendat) in mūdificando caput, [c] (& stomachū) cum euacuatiuis trahentibus ad inferiora. *cap.* 7.

b* et sit fundamentum seu radix curæ
c* —

Libro tertio, fen tertia.

De cura rupturæ corneæ.

CVm perseuerat in via generationis eius, cura est cura vlcerum & bothor, secūdum ꝙ diximus: ꝙ indigent mūdificatione corporis, qualiscunq; sit ægritudo, euacuando per phlebotomiam, & solutionem. Et post euacuationem, & proprie administretur balneū ex aqua dulci: & proprie quando est in complexione acuitas præter quod moretur ī aere balnei nisi parum. Et neq; etiam multiplicet submersionem capitis sui in aqua fontis: siue sit calida, siue sit frigida. *cap.* 18.

Libro tertio, fen tertia.

De cura albuginis oculi.

EI quidem quæ subtilis est, & quæ in corporibus euenit teneris, oportet vt assiduetur vaporatio cum aquis calidis, & balneis in aqua calida.

calida. Deinde administretur [a](fricatio) [b](
)semper. Et quandoq; confert ei succus flo rum papaueris rufi,& succus cẽtaureæ minoris. Et iterum venarum pars vna,& ameos duæ tertiæ partis vnius, fiat ex eis puluis. Et fortius eo est,vt sumantur sarcocolla,zuccarum tabarzet, spuma maris,aristol.& baurac,& fiant cum eis alcohol. Et ex eis quæ conferunt sunt alcohol [c](astumecton,& alcohol alubar forte,& astaticon,& targamaticam.)In chronica vero grossa, & frigida in corporibus grossis,oportet vt administretur lenificatio albuginis cum vaporationibus,& lenificationibus,& balneationibus prædictis:& sint collyria prędicta quibus fit alcohol dissoluta in aqua acori:aut in aqua salis gemmæ fricati,& fiant cum eis alcohol in balneo. Et si non profecerint balnea, administretur alcohol cum alkitram cum ære vsto,ex quibus fiat collyrium. Et etiam collyrium de cornibus cerui. Et etiam alcohol ex stercore lacerti solo: aut cum masacumia:aut ære adusto:aut cum sale gemma torrefacto.

Libro tertio, fen tertia. De altarfati.

Et reclinatio fiat super aquam ĩ qua decocta sunt hyssopum,& origanum,& vaporetur ex ea sola:aut cum aceto in quo decoquũtur cinis aut menta:aut infusione olibani cum aloe: aut cum aqua croci syluestris:aut infusione croci: aut decoctione chamæmillæ & meliloti:aut succo eorum:aut decoctione foliorum caulis: & fiat emplastrum ex folijs caulis decoctis & contritis.

Libro tertio, fen tertia. De lacrymis oculorum.

Et ex eis quæ experta sunt in ipsis est ingredi balneum in ieiuno,& morari in ipso,& distillare acetum,& aquam in oculum multoties. Ille vero quę sunt natiuę recipiunt curã difficiliter.

Libro tertio, fen tertia, tractatu tertio. cap. 2.

De pediculis in palpebris.

INcipe à mundificatione corporis, & capitis, & partis oculi cum eo quod sciuisti: & proprie cum gargarismate facto ex aceto & sinapi: & administretur ablutio oculi, & embrochatio ipsius ex aqua maris,et aquis salsis,et sulfureis.

Ibidem.

De cura grossiciei palpebrarum. *cap.* 4.

IN recenti quidem cõfert facere emplastrum ex lentibus decoctis cũ aqua ro.& facere emplastrum de portulaca,& endiuia cum oleo ros. & albumine oui, & administretur totum illud nocte:& ingrediatur balneum post ipsam. Aut sumantur lentes excorticatæ,& sumac, & pulpa granatorum,& rosæ:& conficiatur illud totum cum alrob in nocte,& balneetur mane. Et assi-

A duatio balnei est ex rebus magis conferentibus ei. In antiqua vero & chronica, oportet vt crura ventosentur,& phlebotomentur venæ frontis, & administretur assiduatio balnei.

De cura gessæ palpebrarum. *Cap.* 6.

OPortet vt assiduet vaporationem oculi cum spongia infusa in aqua tepida: & assidue vtatur balneo cum aqua dulci ęquali:& ponat super oculum apud somnum albumen oui conquassatum cum oleo ro.& assidue faciat [d](sudare)caput cũ humectatiuis,& oleis, & embrochis,& caputpurgijs humectantibus cum oleo viol.& nenufarino,& reliquis.

Ibidem.

De grossitudine palpebrarum. *Cap.* 7.

ÆGritudo est sequens scabiem:& q̃nq; faciunt ipsam possidere linimenta frigida B super [e](oculum),& eius cura est alcohol factum ex lapide lazuli,& lapide armeno: & ex nucleis dactylorum adustis,& spicis duabus, & administratio balnei assidua,& alienatio vini: quandoq; vero fricatur plurimum cum radio, & collyrio rubeo leni: sed fricatio cum zucca, quandoque excitat & attrahit.

Libro tertio, fen tertia, tractatu quarto.

De debilitate visus.

Et ingredi aquam claram viridẽ, & submergi in ea,& aperire ambos oculos in ea secũdum quantitatem qua possibile est, est ex eis quæ seruant sanitatem oculi, et confortant ipsum: & proprie in iuuentute.

Ibidem.

Et balneum nocet. & somnus superfluus nocet. & fletus vehemens. & multitudo phlebotomiæ:et C proprie [f](cum ventosis continuis.)

Libro tertio, fen. iiij. De nocumento auditus.

Et facti causa siccitatis cura, est adhęrere balneo,et cibo,et vino humectatiuo,et effusio olei æqualis,et aquę tepidæ super caput,et caputpurgium cum eis quę sunt sicut oleũ nenufarinũ, et de [g](salicibus,et de semine cucurbitę, et alijs.

Libro tertio, fen quarta. *Cap.* 15.

De cura sordis & oppilationis factæ [h]( )*in aure.*

CVra quidem eius leuis est vt distilletur in eam oleum amygdalinũ de amaris montanis, proprie in nocte, et patiẽs ingrediatur balneum,et ponat aurem super terram calidam vt liquefiat sordes.

Libro. iij. fen. v. De cura leui fluxus sanguinis.

Et oportet vt [i](administretur embrocha multum)cum aqua frigida. Et q̃nq; necessarium est vt sedeat homo in aqua frigida infrigidata cum niue,donec viridia fiant eius membra. Et q̃nq; necessarium

d. inungere seu embrochare

e. palpebrã

f. vẽtosatio cõtinuata, seu freq̃ns.

g. kecfl

h*ab ipsa

i. administrẽtur embrochę plurimæ

necessarium est vt caput eis gypsetur cũ gypso infuso ĩ aqua: aut gypso infuso in aceto. Et vt effundantur super caput ipsius aquæ infrigidatæ cum niue donec [a] (stupefiat.)

> Alia litera a. infrigidẽtur vehemẽter.

Libro tertio fen quinta. De curatione coryzæ.

Oppositio autem causæ efficiẽtis, calidę quidem est vt sit solicitus in infrigidando caput cũ eo quod est infrigidans, frigidum potentia, sicut introitus balnei dulcis omni mane cum est ieiunus. Et effusio aquę super extremitates, & inunctio capitis, & extremitatum, & suminis, & ani, & testiculorũ, & quæ sunt in circuitu eorum cũ oleo violato. Et embrochę administratio factę ex hordeo, & papauere, et violis, et chamęmilla, & effusio fortiter infrigidãtiũ actu super caput, & declinatio cum cibis ad illud quod alleuiat, & infrigidat, & humectat: & administratio [b] (mellis ros.) omni die. Sed frigidæ est solicitudo, cum incipit commotio, & sternutatio, in calefaciendo caput, & vaporãdo ipsum cum pãno calefacto vsquequo sentiat calorem iam peruenisse ad cerebrum, & conseruando caput secundum illam [c] (summam.) Et quandoq; necessarium est vt fiat vaporatio cum sale & milijs. Et quãdoq; fit vaporatio cum aquis calidis in fine, quo possibile est eas tolerare. [d] (.) Et administrentur in ea embrochæ maturatiuæ, resolutiuæ.

> b* gelengibin. i. zucari rosati
>
> c. dispositionem
>
> d. ex calefactione.

Ibidem.

Et oportet in hoc catarrho: vt non ingrediatur balneum ante maturationem: immo administrentur vaporationes siccæ.

Libro tertio fen decima tract. 1. Cap. 32.

De anhelitu balnei.

ANhelitus quidẽ balneati aqua calida, magnificatur propter necessitatem, & propter lenitatem instrumenti, & fit velox, & frequens propter necessitatem. Balneati vero frigida, res est econuerso.

Libro tertio fen decima. De doloribus pectoris.

Quandoq; autem cõfert embrochatio lateris cum aqua tepida, vt alleuietur dolor, & minoretur frequentia anhelitus: quoniam est nociua secundum ꝗ iam sciuisti. Et post declinationem manifestam administra balneum: & aliena infrigidationem [e] (   ) nisi in eis quę sunt de genere choleræ rubeæ.

> e. vehementem,

Libro tertio fen. 12. De syncope.

Et balneum quidem conueniens est ei cui accidit syncope ex diarrhœa, & cholerica passione. Et si accidit syncope propter fluxum sanguinis, est nociuum valde. Et similiter si accidat propter sudorem plurimum. Et balneũ etiam est cõ-

D ueniens ei qui inuenit ex vomitibus inflammationem in ore stomachi.

Ibidem. De casu virtutis.

Et vtatur balneo post euacuationem. & inungatur oleis viuificantibus calorem innatũ, subtiliantibns. Deinde vtatur post balneum vino puro, & syrupo de melle, & syrupo de absinthio, & similibus illis.

Libro tertio fen decimatertia. Cap. 29.

De cura malæ complexionis siccæ, & de hectica stomachi.

HOrum curatio curationi hecticæ proxima existit. Hæc enim ægritudo est quædam hectica stomachi. Cum ergo confirmatur, curationem omnino non suscipit, & neque est possibile vt occupatio sit ad humectandũ ipsum solummodo, immo humectatio eius non fit nisi E cum cõmunitate corporis. Et ex humectatione igitur istorum, est eorũ balneatio, & sessio ipsorum in tina, & eorum iteratio ad balneum secũdum summam siccitatis. Et quandoq; necessarium facit superfluitas siccitatis, quæ est in eis, vt non concedatur eis ambulatio ad balneum, & recessus ab eo, immo deferantur ad ipsum, & ab eo, super [f] (aliquid, quod conseruet,) ne resoluat eos motus, & ne resudet illud quod sumpserunt ex tina. Et quoniam balneum est mollificatiuum virtutis, tunc oportet ne approximet ei, quod resoluat, & duplicetur illud. Et oportet vt sit balneatio eorum, submersio ipsorum in tina, & non est ei necessarius aer balnei. Et oportet vt sit aqua tinæ temperata. s. inter illam ex qua fit horripilatio, & inter mordicantem. Et ad vltimum oportet vt nõ patiatur ab ea, immo F delectet, & humectet ipsum, & amplificet poros. Et oportet vt sit spatium balneationis eius vsque dum [g] (perseuerat) & inflatur, & augmẽtatur corpus eius, antequam incipiat detumescere. Et oportet vt cum de balneo egreditur, quiescat paululum, deinde in potu sumat ex lactibus subtilibus, aut lac muliebre, aut lac asininum, aut lac caprinum. Et melius ex eo est, vt sit suctũ ex mãmilla, aut afferatur lac hora, qua mulgetur, & bibat ipsum antequam patiatur ab aere omnino. Et vt sit illud, cuius lac bibitur, iam cibatum tanta quantitate, quantum digerat, & sit vsum exercitio ante ipsum ęquali, & vt non [h] (sit suctum,) & si est animal præter hominẽ cognoscitur bonitas digestionis eius, aut malitia ipsius per fœtorem stercoris eius, aut priuationẽ ipsius à fœtore: & ęqualitatem eius aut humiditatem ipsius aut ipsius exiccationem, aut eius superfluitatem in vna earum: Aut per eius æqualitatem, aut

> f* mal…
>
> g. tume…
>
> h* fugat aliud

aut eius inflationē propter ventositatem in ipso. Et vt fricetur cum instrumēto, & [a] (abstergatur exercitando) ipsum. Deinde expectetur in infirmo digestio eius, quod bibitur de lacte: aut aqua hordei. & scitur illud ex eructuatione eius, & [b] (lenitate) viscerum. Deinde redeatur post. iiij. aut. v. horas, & balneetur. [c] (postea inungantur membra eius cum facilitate, vt exiccetur aquositas effusa in eis.) Si autem fuerit consuetus balneo, balneetur vice tertia: Et si fuerit rectius, vt sit contētus duabus vicibus, addatur in horis interpositis inter duas balneationes eius, secūdum q̄ [d] (dicta est eius expositio, vt sit quies integra.)

Fen tertiadecima, tractatu secundo. Cap. 6.

De cura nauseæ.

Oportet vt administretur vomitus, & leniatur natura cum solutione ventris: & ieiunet, & dimittat cibum quantum potest: Et vt sit contentus minoratione, quando non potest: Et exercitium, & balneū, & vt sudet facienda sunt, cum nō est repletio, cuius motus timeatur cum motu. quod si timeatur, administretur quies, & somnus prolixus, deinde gradatim perueniāt ad cibum, & balneum, & [e] (experire de cibo cuius digestio bona sit, & experire) signa bonitatis digestionis prædicta in capitulo suo.

Fen tertiadecima, tractatu tertio. Cap. 5.

De cura debilitatis digestionis.

Cum fuerit debilitas digestionis accidens à causa leui, aut repletione antecedente nō plurima, tunc sufficiēt in ea longitudo somni, & dimissio exercitij, & vociferationis, & balnei, & administratio vomitus cum aqua tepida, & subtiliatio regiminis. Et quando est plus illa & maior, & sunt post acceptionem cibi mordicatio, & nausea, & eructuatio perueniens ad saporem cibi, oportet vt sumatur in potu aqua tepida multoties, & non cesset iterare, donec euomatur totum illud, quod corruptum est: deinde effundatur super caput eius oleum aliquod, & vaporetur venter eius, & [f] (viscera) cum panno calefacto: & fricentur extremitates eius cū oleo de oliuis, & oleo ros. & effundatur super ipsas aqua tepida, & [g] (describatur) ei ꝓlixitas somni, & prohibeatur ei cibus in die illa: q̄ si in mane surrexerit lętus & fortis, ingrediatur balneū: & si non redeat ad somnū, & regimē subtiliatiuū, [h] ( ) & dormitationem [i] (paucam, & leuem) tribus diebus continuis, vsquequo conuertatur stomachus eius ad dispositionem suam.

Libro tertio, fen tertiadecima.

De lubricitate, & lenitate stomachi.

Et amatur quidem vt administretur in mense bis, & melior horarum vomitus est illa quæ est post balneum, & postquam comedit post ipsum, & impletur.

Fen. xiiij. De cura cachexiæ.

Et clysteria subtiliantia, & resoluentia humiditatem solutione educentia eas, cōferunt in ea valde. Cum ergo euacuantur, tunc illud quo melius curantur, est exercitium temperatum, & minoratio potus aquæ, & balneatio cum aquis de baurach, & sulfuris, & aluminosis: [k] (quod si desunt, tunc fiat cum aqua maris.) Balnea autem dulcia nocent eis, nisi vtātur eis siccis: & sudent in aere eorum calido.

Alia lr̄a. k. & q̄ sedeant apud mare

Libro tertio, fen. xiiij. De cura ascitis.

De balneis vero illa, quæ sunt humida, eis sunt horrenda, & illa quæ eis sunt meliora, sunt sicca [l] ( ) sicut [m] (clibanus) calefactus [n] (postq̄ tolerauerit) infirmus vt ingrediatur ipsum: & proprie habens hyposarcam. Cumq; ingreditur dimittat caput suum extra ad aerem, vt perueniat frigus ad partes cordis, & pulmonis, & infrigidet cor eius. & non magnificetur sitis eius, & resoluatur corpus eius in sudore exuberāte iuuatiuo. Et si fuerint humida cum aquis [o] ( ) thermarum nitrosis, sulfureis, & aluminosis notis exiccatiuis, iuuabitur cum eis valde in statu ægritudinis, & proprie habens hyposarcam: & iterando ingrediatur in ea in die vicibus aliquibus. Et si non cadit virtus eius, & possibile est eis, vt stet in eis per longitudinem diei, faciat. Et huius quidem generis est aqua maris tepida, & calefacta. Verum submersio in frigida [p] ( ) in fine rei, vehementer est conueniēs. Et de bonitatibus aquarum thermarum [q] (& statio) regiminis anhelitus frigidi, cuius similis deficit in balneis. Quod si aquæ thermarum non sunt præsentes, tunc [r] (resoluantur) aquæ dulces cum eis, quæ administrātur ex eis ex medicinis, & decoquantur in eis ea quę sunt sicut baurach, & sulfur, & alusnē, & sinapis, & calx, & species aliæ notæ [s] (quas vis. In omnibus enim non sit malum.) Et oportet quidem vt istæ aquæ obuiēt ventri habenti asclitem, & tympanitem: & hyposarcam toti corpori.

l. Et meliora ex siccis sunt
m. tanur
n. cū q̄titate qua possit tolerare
o. calidis
p. pura
q. est in quibus ē possibilitas
r. p̄parent
s. fm canones ipsarū anteq̄ confirmet ęgritudo ita q̄ non iuuant medicinæ,
Alia lr̄a. anteq̄ ægritudo perueniat ad desperationē,

Fen. xv. De cura icteritiæ.

Et omnis qui habet icteritiam ex causa calida, oportet vt deuitet vigilias, & iram, & motum plurimum, & balneum. Et quando caliditas est in toto corpore [t] (& infrigidas hepar, et vesicam & infrigidas venas,) & proprie quando administras balneationem cum aquis [u] (frigidis et) tepidis in quibus decoctæ sunt medicinę frigidæ et humidæ. Aqua vero frigida actu, et illa in qua sunt

t. & infrigidat hepar & fel, tunc infrigidant venę.
Alia lr̄a. ifrigida hepar & vesicā, & infrigida venas
u*——

ſunt virtutes medicinarum conſtipantium, prohibent reſolutionem icteritiæ.

Ibidem.

Curationes autem icteritiæ in quibus attenditur intentio ægritudinis ipſius, & reſolutionis eius licet in eis ſint apertio oppilationum & reliqua iuuamenta, aliæ ſunt potiones: & aliæ ſunt ablutiones: & aliæ ſunt [a] (ſternutationes.) Et plurimum iuuamentum earum eſt in oculo, & facie. Et aliæ ſunt quę ſunt regimen commune, ſicut eſt adminiſtratio [b] ( )tinæ cum aquis fortibus. Et quando incipit mingere, mingat in tina quoniã eſt cura eius. Et quando egreditur ex balneo, cooperiatur vt non adueniat ei frigus omnino, & dormiat copertus. Ea vero quæ ſunt præter balneum ex illis quæ adminiſtrantur vſu medicinæ, ſunt quæ extrahunt ex cute icteritiam. Et medicinæ quæ extrahunt illud, quandoq; extrahunt ipſum aut cum ſolutione ventris, [c] ( )aut cũ ſudore, & melius vt ſit ſuper exercitium, & laborẽ, & ſitim: & proprie quando eſt faciens ſudare potus: & ſimiliter poſt balneum. Et illi qui ſuæ icteritiæ curationem vult cum reſolutione, nocent frigus, & ſeptentrio: niſi velit per ea reſiſtere medicinæ calidæ, & [d] (aggregare) eam: ſicut ſumit in potu piper: deinde poſt illud ſedet ĩ aqua frigida. Et dicitur ꝙ patientes icteritiam iuuãtur per cõſiderationem in rebus citrinis. Illud enim mouet naturam ad expellẽdum materiam citrinam totam ad cutem: quare adiuuatur adiutorium curationis in ea. ego vero non ſum ex illis qui negem huiuſmodi curationes, ſicut ſunt plures eorum, qui philoſophantur ad eas, & ex medicinis bibitis [e] (cognitis,) eſt vt in potu ſumat ſtans in tina vnc. ij. ſucci rafani cum drach. 5. baurach, & vnc. j. [f] (vini). Nam ipſa non morantur quin extrahant ex ea citrinitatem. Et iterum ſumatur manipulus aſparagi, & pugillus ciceris, et decoquantur in vaſe vitreato cum. v. kiſt aquæ. de qua in potu ſumatur miſta cũ vino ſi non eſt feb. & ſi eſt feb. potetur ſola: deinde ſedeat in tina aquæ in qua decoctus eſt capillus veneris, & egredietur ex eo [g] (cholera:) & iterum floris nitri pondus drach. ij. cum vino antiquo dimittatur in nocte ſub cœlo & ſumatur in potu, & de balneatione fiat illud quod dictum eſt. Aut ſumantur in potu ſquilla aſſata cum. vj. partibus ſalis aduſti, & doſis ſit. ij. aur. in ieiunio. Aut ſumatur in potu [h] (leporis) marini pon. ij. drach. puluerizati ſuper ouum ſorbile, & ſorbeatur. Aut corticis granatorum drach. iiij. arſenici pondus drach. ij. ſumatur ex eis ſimul quantum tolerat

a. caputpurgia.

b. balnei freqns qm̃ radix curationis ẽ ſup ipſam & ſuper id quod currit curſu ei[9] ex adminiſtratione

c. aut ꝓuocatione,

d. remittere

Alia lr̃a. e. faciẽtib[9] ſudare, f. telha.

g. citrinitas:

h. caulis

D pollex, & ſumatur in potu cum tribus vnc. lactis aſinini. Aut põdus. j. drach. & quod eſt ſupra fœnugręci, & ſumatur in potu cum aqua & melle, & ſedeat in tina aquę frigidæ: aut ſumatur capillus veneris tritus, & accipiãtur ex eo drach. iiij. cum aqua in qua decoctum eſt aniſum.

Ibidem.

Et ex eis quæ experta ſunt etiam eſt, vt dẽtur ĩ potu radices acetoſæ: & ſtet in ſole, & ambulet poſt illud hora vna, donec caleſiat, & ſitiat: deinde ſumat decoctionem capilli veneris, & rubeæ tinctorum, & mentæ. Et ſimiliter ſi bibatur poſt balneum. Et ex diureticis proprijs ei eſt, vt ſumatur nucis cupreſſi pondus drach. ij. cum pondere drach. ij. caſiæ ligneæ, & bibatur cum vino antiquo· deinde [i] (ſedeat in tina in qua decoctus ſit capillus veneris aut aniſum poſt illud hora vna donec caleſiat:) qm̃ minget icteritiam totam.

E

Ibidem.

Et acetũ ipſum [k] (quandoq;) ſugitur naribus, et retinetur hora vna infirmus in pila balnei, qm̃ eſt bona curatio: & ſimiliter ſi infundatur in eo nigella die & nocte, deĩde coletur, & fiat caputpurgium, & odoret ex ea ſola & permiſta. Et ex eis quæ ſunt pręter ſuccos eſt, vt ſumatur ſtaphiſagriæ quarta drach. j. & teratur, & diſſoluatur cũ aqua coriãdri, & olei amygdalini ana drac. x. et fiat cum ea caputpurgium ipſo exiſtente in tina aut pila aquę in balneo. Et quandoq; miſceatur cum ea aliquid [l] (hordei) ſicci, et aliquid aceti vini. In oculo vero ipſo aſſiduetur ipſius ablutio cũ aqua roſ. & aqua coriandri, & aqua niuis. Ablutiones vero habentibus icteritiã ſunt aquæ in qbus decoquũtur capillus veneris & ſceha, & [m] (alaniumaiorana, & poliũ, & chamęmilla, & anethũ eſt radix in eis. den) proprie, & tribuli, et anethũ eſt radix in eis.

F

Libro tertio, fen. xvi. **De duritie ſplenis.**

In adminiſtratione autem [n] (ciborum) melius eſt, vt adminiſtretur ante eos balneatio lõga ſecundum ieiunium: & ſit ſtatio in tina. Et quando egreditur æger ex ea, ſumat inciſiua [o] (ſubtiliatiua) facientia ſitim ſicut piſces ſalitos, & carnem ſalitam & ſinapim, & ſahane, & ſumat in potu vinum miſtum cum aqua marina. Et ſubtiliet regimẽ ſuum, & faciat illud tribus diebus, & in quarto exercitetur donec ſudet, & frequẽs fiat anhelitus eius, & emplaſtretur: & hoc fiat ſi res fuerit fortis, & ſi fuerit debilior hac, contentus ſit eo quod eſt leuius hoc.

Fen. xvi. **De cholirica paſſione.**

Et iterum cum quieſcit [p] (inflammatio) cholericæ paſſionis, & dormiunt, & excitãtur: da eis in potu aliquid de robub: & fac eos ingredi balneum

neum cum facilitate,& nõ multiplicent moram in eo:immo quantitate qua ſumant de humiditate balnei:deinde extrahe eos,& [a] (cooperi ipſos,)& ciba eos cibo pauco leui boni chymi,& [b] (calefac)eos:& non dimittas eos plurimum bibere [c] (valde:)& ſeparent inter aquam & vinum [d] (ſi ſumpſerint)ſtyptica ſuper cibum. Et præpara poſt illud in confortando ſtomachum eorum cũ eis,quæ ſunt ſicut troc.de roſ.parui & magni: & ſicut geleniabin,& ſpodium, & cũ eis q̃ ſunt ſicut alcanzi. Et multoties quidem fit balneum cauſa ſparſionis humorũ, & materiei cholericæ paſſionis,& euentus confractionis in membris.

Fen.xvi. De teneſmo.

Præcipe ei vt ingrediatur balneum calidum, & ſedeat ſuper terram calidam.

Libro.iij.Fen.xvi. De coli doloribus à frigiditate.

A

Et aqua thermarum in dolore vehementi,qñ cum ea fit balneatio,iuuat valde. Et aqua de ſale ammoniaco eſt mirabilis in hoc abſolute: & ſi nõ aliter,ſaltem bibita ſi toleratur eius potatio. Et ſimiliter tina facta ex aqua ĩ qua decoctæ ſunt medicinæ reſolutiuæ ſubtiliatiuæ. Et quandoq; ſufficit fricatio ventris ſubtilis, cum fricatione forti [e] (alliorum.)Et quandoq; commouet dolorẽ potus aquæ frigidæ:eſt.n.nocibilior res in hac ægritudine cum pauca intentione in ſedatione ſitis. Et [f] (paſſum)durum parum eſt melius ea:& calidum eſt magis ſedatiuum doloris. Et nocibilior res iſtis eſt frigus, & aer frigidus: quemadmodum res magis iuuatiua eis eſt [g] ( )aer calidus,& aqua calida.

B

Libro tertio,fen ſextadecima. Cap. 10.

De tina, & balneis, & embrochis.

Tina vehemẽtis iuuamenti eſt in doloribus colicæ. Et propriæ cum eſt plena aqua, in qua decoctæ ſunt medicinę colicę. Ipſa enim ſua caliditate acquiſita ab igne,& virtute ſua acquiſita à medicinis reſoluit cauſam [h] ( ),& humiditate ſua cum caliditate mollificat membrum. Quare alleuiat carminationem cauſæ facientis dolorem,& mollificat lacertum ani. Et illud eſt ex eis quæ iuuãt ad expulſionem retenti: veruntamen tina facit accidere anguſtiã,& ſyncopim ꝓpter hoc ꝙ mollificat de virtute. Quare oportet vt vtatur ea debilis ſecundũ cautelam, & ſint ei proxime,cum ea vtitur,ea quæ confortant virtutem de odoribus fructuum,& aromatum,& [i] (alcardeneki,)& panis [k] (calidus,)& ea quæ delectant eũ in quibus quieſcat, & ſtudeat vt non cooperiat aqua pectus eius,& cor ipſius. Et aquæ quidem thermarum vehementer conferunt colicæ frigidæ,cum ſedent in eis:ſicut me

C

lius eſt eis vt non approximent aquis dulcibus. Cumq́; aliquod vaſorũ impletur aquis thermarum,aut aquis in quibus decoctæ ſunt medicinę colicę,& in fundo eius ſeparantur foramina plurima,quæ forſitan non ſentiuntur propter ſuam [l] (debilitatem,)& reſupinatur æger: & eleuatur vas ab eo vſq; ad quãtitatẽ ſtaturæ, & dimittitur ita,vt diſtillent ex eo ſuper ventrem ipſius ſtillæ frequentes,eſt valde vehementis iuuamenti.

l. ſtriu-ct ram,

Fen.xvi. De colica ex fæce.

Et minora balneatione, cum adminiſtratione reliqui regiminis prædicti,& ponatur balneatio eius cum aqua frigida.

Libro tertio,fen. xvi. De vermibus.

Et ex cibis quæ gñant ipſum phlegma ſunt cibi lenes viſcoſi:ſicut triticum,& faſeoli, & fabę, & ex receptione pulueris farinę,& ex comeſtione carnis crudæ,& lactis,& olerũ, & fructuum humidorum [m] ( ),& ablutione cum aqua calida poſt cibũ: & ſimiliter balneatio poſt comeſtionem,& coitus poſt repletionem.

m. et rexvn ctuoſarũ,

Fen.xvi. De hæmorrhoidarum curatione.

Et ſedeat ille qui curatur in aquis ſtypticis decoctis in [n] (cucuma)in aceto,& aqua, in qua decoctæ ſunt gallæ,& cortices granatorum. Deinde curetur cum his,quę faciunt naſci carnem ex maram,vt non apoſtemetur.

n. cũcum

Ibidem.

Si autem doleat, ſedeat in aquis ſtypticis, & curetur ante illud cum butyro plurimo poſito ſuper eam: deinde curetur cũ eis quæ ſunt ſicut marã de ceruſſa & lithargyrio, & marã facto ex eis,et ex aquis ſolatri,& alkekengi,et coriandri.

Libro tertio,fen.xviij. De renũ apoſtematibus.

Aqua vero calida nocet eis. Et ſimiliter omne calidũ actu,quod fortis eſt caliditatis. Et penitus aqua plurima non euacuatur, quin laborare faciat renes ſuo inceſſu,& motu. Et nõ eſt vlceribus,& apoſtematibus aliquid congruũ ſicut quies:Et balnea quidem non cõueniunt eis: niſi poſt declinationem apoſtematum calidorum.

Fen.xix. De lapide veſicæ.

Syrupus iuuatiuus eis. Recip. [o] (milij ſol.) triti drach.xv.capilli veneris [p] (drac.) vij. [q] ( )petroſelini drach.iiij.ficus albas. vij.numero:decoquantur cum.iiij.lib.aquæ donec remaneat lib.j.et bibatur poſt exitum de balneo,cuius doſis ſit lib.5. Et oportet vt tinæ, quæ in ea adminiſtrantur,ſint fortiores: et ponantur in eis cum medicinis notis medicinæ, quæ ſunt ſicut fol.agnicaſti,et capillus veneris,et folium, et [r] (aſſueſir,)et roſa eius,et aliquid habẽs ſtypticitatem,vt non ſuperfluat mollificatio.

o. chalt
p. vnc.
q. ſcolopendrię drach. viij. tribulorũ drac. x. dauci,

r. aluaſera,

Fen

Fen.19. Q̃uo regendi lapide vesicæ affecti.

Si autem indigueris phlebotomia, vt[a] (alleuietur ex minoratione) fac: ꝙ si volueris vt vehementius[b] (alleuietur,) & apparent signa apostematis, et dolor sit vehemens valde, tunc oportet vt sedeat æger in tina, aut pelui aquæ in qua decocta sunt lenificantia: sicut molochia, & semen lini, & althæa, & furfur: & cum illa aqua sit commistum oleum plurimum, & conquassatum cũ ea: & sit illa aqua tepida. Cumq; extraxeris eum de tina, inunges[c] (partes virgæ) cum oleis lenificantibus, sicut est oleum chamæmelinũ, & anethinũ. et pones super vulnus butyrum tepidũ, et funde in ipsum. Et pone super ipsum cotum infusum in oleo ros. & pauco aceto: deinde administra medicinas cõsolidatiuas. Si autem magnificatur apostema asidue, fac eum sedere in tina prædicta in decoctione fœnugræci, & sem. lini. Et si dolor fiat fortior, fac eum sedere in die secundo, & in die tertio in aqua & oleo tepidis.

a. ꝑseruet, b. ꝑseruet. c. mẽbrum

Libro tertio fen 19. De curatione apostematum vesicæ.

Et scias ꝙ assiduatio sessionis eorum in tina est valde iuuatiua, ita ꝙ quando aduenit eis vrina, tunc rectius est vt mingant in ea. Et aquæ tinarum eorũ meliores sunt illę in quibus est mollificatio de illis quæ iam sciuisti multoties. Et quandoq; ponũtur in eis aldarsysahã, & cyperi, & cordumeni, & spica, & amomum, & squinanthum cum fœnugrę. & se. lini, & sedant dolorẽ & apostema. Et istæ aquæ mollificatiuę quas multoties sciuisti, sunt sicut decoctio se. lini & fœnugræci. Et iterum aqua in qua decoquuntur[d] (napi & alhasce.) & caules. Et curatio quidem aldubellati eius, est proxima curationi aldubellati renum: immo necessarium est vt sint medicinę eius fortiores: & quidam laudauerunt papau. al. pondus drach. ij. &. 5. quod detur in potu in decoctione spicæ, & squinanthi, & proprie quãdo sunt difficultates vrinæ, & dolor.

d. rapæ & alhascech

Fen.19. De mollificatione vesicæ.

Et natatio in aqua calida maris, & balneatio in aquis thermarũ sunt iuuatiuę valde ad illud.

Fen.19. De cura diabetis. Cap. 18.

Diabetes quidem cum accidit, plurimum accidit ex caliditate ignea, quapropter plurimum curationis eius est infrigidatio, & humectatio cum fructibus, & oleribus, & robub frigidis de illis, quæ non prouocant: sicut sunt lactuca, & papauer: & quiescere in aere frigido humido, & sedere in tina aquę frigidæ tandiu, donec[e] (fortasse congeletur,) & sedetur sitis eius, & infrigidentur renes, & fortes fiant lacerti eorum. Et confert in ea odorare camphorã & nenufar & similia de redolentibus frigidis.

d. vehementer infrigidetur.

D

Fen20. De coitus diminutione.

Et medicinę quæ agunt cum proprietate, &[f] (cibis,) ex quibus generatur sanguis calidus & humidus, abundans, & in eis cum hoc sunt inflatio, & viscositas, et spissitudo, sicut cicer, et faseoli, et cibi quos dicam: et melior administratio eorum est vt sit post balneum humidum, et inunctionem cum oleo sambacino, et de lilio, et narcissino, aut similibus. Et sorbeant oua sorbilia ante cibum puluerizato desuper sale stinchi, aut quę sunt sicut ipse. Cumq; comedit cibos ad coitum, bibat post illud vinum odoriferum parum per: deinde pergat ad lectum suum, et abluat pedes suos aqua calida, et vtatur vnctionibus, et[g] (abstersionibus cum inunctione.)

f* cibi

g. linimẽtis facientibus erectionẽ.

E

Fen vigesima. Cap. 36.

De regimine eius qui plurimo vtitur coitu, et nocetur eo, & debilitat ipsum: aut læditur visus, & sensus eius, & caput, aut neruus aut accidit ei tremor.

Oportet vt administrẽtur calefactio, et humectatio cum cibis bonis, quorum paucum nutrit plurimum: et cum balneationibus, et aromaticis, et regimine: et facere vt ipsi dormiant et quiescant, et lætari in ludis qui lætificant. Et lac quidem ouinum, et vaccinum est vehementis inuamenti ad confortandum, et viuificandum: cum sumitur de eo in ieiunio cũ quãtitate qua digeratur, et dormiat super ipsum. Et oportet vt administretur exercitium præparationis, et quando administratur Mithridatum, et diamuscum cum superfluitate in humectatione, viuificat. Quòd si appareat debilitas visus, tunc causa eius est cerebrum: quare oportet vt assiduet inunctionem capitis sui cum eis quæ sunt sicut oleum viol. et fiat caputpurgium cum eo: aut distilletur in aurẽ, et vtatur introitu aquę dulcis, et aperiat visum suum in ea.

F

Fen vigesima. Cap. 13.

De cura eleuationis & paruitatis testium.

Vretur cum vnctionibus[h] (,) et emplastris calefacientibus confortãtibus, et attractiuis quæ diximus in capitulo erectionis. Et qñ occultatur, et fugit, tunc cura est assiduatio balneationum, et tinarum continuarũ.

Alia litera h. & dilatationibus.

Fen 21. De cura sterilitatis.

Et si fuerit causa multitudo adipis, administretur exercitium, et subtiliatiò cibi, et dimittat balneationem humidam, nisi cũ aquis thermarum: et vtatur euacuatione cum phlebotomia, et clysteribus calidis, et exiccatiuis calefacientibus,

bus,ſicut eſt theriaca,& theodoricon,et oportet vt dimittat vinum ſubtile album,& vtatur forti rubeo,puro,pauco.

Fen vigeſimaprima. Cap. 6.
De regimine curſus menſtruorum prægnantis.

DEcoquantur ſtyptica in quibus non eſt aromaticitas in aqua:& ex ea adminiſtretur tina ſicut ſunt lentes,& cortices granatorũ, & balauſtiæ, & gallæ,& glandes, & ſimilia. Et quandoq; fit ex gallis,& balauſtijs,& corticibus granatorum,& ficubus ſiccis emplaſtrum,& ponitur ſuper pectinem cum aceto.

Fen.xxi. Cap. 8. De abortu.

CAuſæ abortus,aut ſunt primitiuæ ex percuſſione,aut caſu,aut exercitio ſuperfluo, aut ſaltu vehemẽti,& proprie ad poſteriora, vel retro:ipſe enim multoties facit deſcendere ſperma conceptum viſibiliter: aut aliquid ex paſſionibus animalibus,ſicut ira vehemẽs, aut timor, aut triſtitia.Et ex frigore aeris, & caliditate eius ſuperfluis. Et ꝓpter hoc genus abhorretur prægnanti prolongatio balnei ex hoc ꝙ magnificatur anhelitus eius. Balneum enim licet abortiri faciat ꝑ lubricitatem, facit tamen abortiri [a] (per egreſſionem fœtus ad aerem frigidum.

Fen.xxi. De extrahendo ſœtum mortuum.

Et ſi os matricis iam coarctatum eſt propter apoſtema calidum accidẽs ei, tunc non oportet vt laboretur,immo oportet tunc,vt adminiſtretur effuſio rerum pinguium plurima, & humectatio,& ſeſſio in tina:& adminiſtrentur [b] (epithemata)ad aperiendum os matricis, & auferatur caput,ſicut diximus.In illo autem qui de fœtibus egreditur ſup latus,ſi poſſibile eſt vt æquetur:tunc adminiſtrentur [c] (epithemata ad aperiendum os matricis quæ)diximus.

Fen vigeſimaprima. Cap. 23.
De regimine eius [d] (quam lædunt partus accidentia.

CVm prægnãs appropinquat partui, neceſſarium eſt tũc,vt aſſiduet balneationem, & tinam:& melius eſt,vt fiat extra balneum, vt non debilitetur,quare mollificetur.

Fen.xxij. De cura rupturæ.

Et oportet vt dimittat cibos inflatiuos, & nõ multum vtatur potu aquæ, & dimittat omnes res mollificantes,ita ꝙ etiam balnea.Et cum comederit,reſupinetur:& ſit cum ſedet, cõſtrictus circa rupturam, & apud coitum proprie. Et ſit coitus eius apud [e] (lenitatem) ventris eius.

Fen vigeſimaſecunda ad dolores iunctturarũ.Ca.13.
De balneationibus ad huiuſmodi.

BAlneatio quidem cum aquis calidis, & humidis,nocet eis propter illud quod liquefacit de humoribus,& dilatat de poris niſi in aqꝭ thermarum.Balneationes vero ſiccæ cum fricatione cum nitro,& ſale,& ſepeliri in arena calida,& ſudare in ea ſunt iuuatiua eis.

Fen.xxij. Cap. 18. De cura calidi doloris.

OPortet vt curentur cum eis quæ infrigidant,& humectant ex oleribus,& carnibus,& cibis, & fructibus, & linimentis, & embrochis,& ceratarijs:& exercitentur cum æqualitate,& balneẽtur cum aqua dulci,poſtq̃ effunditur ſuper extremitates eorum aqua frigida in domo prima,& adminiſtretur tina tepida:deinde ſubmergatur in aqua [f] (tepida) ſubito ſemel: & fundatur ſuper ſedes eorum aqua frigida.

Fen.xxij. prophylactice ad dolores iuncturarũ.

Et minorentur in balneationibus, q̃m ipſę liquefaciunt humores: & faciunt eos currere ad iuncturas.verum aquæ thermarum conferũt eis in hora ægritudinis. Et ex illis quæ conferunt eis in principijs balneorum, & poſt ipſarum expletionem,& in medio itroitus eorum in ipſis, eſt effuſio aquæ frigidæ ſuper iuncturas: ſi non eſt aliquid quod prohibeat ex debilitate neruorum.Et quandoq; auferunt hoc nocumentum [g] (fe.)& oportet vt non dormiant ſuper cibum omnino,q̃m eſt ex rebus nocibilioribus eis.

Fen.xxij. Ad dolores iuncturarum. Cap. 25.
De embrochis & tinis.

SVmantur olei de alcanna lib.j.& aceti lib.5. & nitri quarta lib.j.& cardamomi vnc.j. & 5. & hyſſopi vnc.j. &.5. ſubmergatur in eo lana [h] ( ),& vaporetur cum ea locus.Et adminiſtrentur tinæ ex aquis medicinarum ſingularium,reſoluentium prædictarũ in hoc capitulo.Ea vero ex q̃bus fiunt inunctiones,ſunt,ſicut oleum coſtinum,& oleum de euphor.& oleum de pyrethro,& oleum de caſtoreo,quæ adminiſtrẽtur poſt mundificationem: Et cerataria cum opopanaco,& euphorbio,& oleis prædictis.

LIBRO SECVNDO.

De [i] (Aqua.) Cap. 69.

AQua.Electio.Aquas bonas & laudabiles iá dixi in.1.lib.Illic igitur ſcianť.Malę aũt aquæ ſunt ſtantes:& q̃ ſunt in lacunis:& ſup quas dn̄atur ſapor extraneꝰ,& odor extraneus,& cõturbatę,ſpiſſę,grauis pöderis:& quæ cito in lapidem conuertuntur:et ſuper quas natat [k] (ſpuma alba mala.) Et in quarũ ſupremo [l] (congelatur)res extranea mala.Et ſcias ꝙ nitroſitatis nocumento in aquis ſuccurritur cũ lacte, et vino groſſo,et amylo [m],(et melius eſt cum vino ſubtili odorifero,et antiquo crudo: et cucumeribus immaturis,et oleribꝰ ſolutiuis) et cum

f. frigida

g. balnea

h. ſuccida vel lana humida
i. Ma.
k. velamen malum, ſeu res mala in modũ panniculi tegẽtis ipſas:
Alia lr̄a. l*defertur, ſeu ſtat, ſeu natat
m. Et aluminoſarũ aquarũ nocumẽto ſuccurriť cum vino ſubtili odorifero, & cũ algobera cruda, & cũ citrulis crudis, & oleribus ſubtiliantibus
Alia lr̄a. oleribus ſolutiuis

prouocatiuis. Aquas vero grossas cōturbatas rectificant subtiliatiua sicut allium, cepæ, porri: & bibere vinum post eas remouet malitiam earū, & proprie permistum eis. Et aqua quidem aspera non est nisi aut grossa, aut acuta abstersiua: & dicitur quandoq; aqua aspera illa quæ vehementer mūdificat illum qui ea abluitur. amaram autem rectificant dulcia: et aquā salsam rectificant xylocaracte [a](syre) & grana myrti & poma quæ dicuntur zaror, & lutum [b](calidū) & sauich: & aquas malas vniuersaliter rectificat acetū. Natura. Aqua maris est [c](acris) calida: aqua nitrosa est calefactiua, exiccatiua: aqua ęnea et ferrea cōferunt visceribus. Operationes & ꝓprietates. Aqua frigida, nocet habentibus oppilationes: verum ipsa confert habentibus raritatem: & cursum: quicūq; cursus fuerit: & ex quocunq; membro fuerit: & eis qui habent ægritudines causa eius: & confortat omnes virtutes in operationibus suis: quando [d](sunt) cum æqualitate. s. digestiuam, attractiuam, retentiuam, & expulsiuam.

a. scemi

b. alhor

c. acuta

d. fuerit

Decoratio. Aqua marina cōfert fixuris accidētibus ex frigore anteq̄ vlcerentur, & necat pediculos, & resoluit sanguinem congelatum sub cute. Et aquæ sulfureæ sunt bonæ morpheæ & baras. Apostemata & bothor. Aquę sulfureę cōferunt apostematibus iuncturarum, & duricijs, & verucis pendētibus. Vulnera & vlcera. Aqua dulcis ad bibendum est mala vlceribus, propterea quòd humectat, & est diuersa ei quod conuenit regimini vlcerum. Aquæ marinæ vsus confert pruritui, & scabiei, & impetigini: & aquę sulfureæ etiam sunt bonæ impetigini, & scabiei, si ex eis fiat balneatio: & similiter sahafati. Instrumenta iuncturarū. Aqua marina & similes conferunt ægritudinibus neruorū: & proprie quando balneatio fit cum eis sicut tremor, & paralysis, & stupor, & similes, & aquæ sulfureæ etiam similiter, & conferunt omnibus doloribus iuncturarum & neruorum frigidis. Membra capitis. Epileptici iuuantur ab aqua tepida, & lędun tur ab aqua calida. Vapor autem marinæ, cōfert [e](epilepsiæ.) Et aqua ærea confert ori & auri. Membra oculi. Aqua asphalti est mala oculo. Membra anhelitus & pectoris. Aqua frigida valde est mala pectori, quamuis aqua est nociua cannæ pulmonis, propter humectationem quæ est in ipsa, cum ipsa indigeat exiccatione. Aqua tepida est bona apostematibus gutturis, & vueæ, et pectoris. Ex aqua marina fit embrocha apostematibus mām̄illæ. Aqua nitrosa quandoq; confert pulmoni. Aqua aluminosa cōfert sputo sanguinis. Aqua ferri confert spleni & stomacho,

e. sodæ frigidæ.

D & aqua ęrea proxima est illi. Membra nutrimenti. Aqua frigida valde, proprie nocet habentibus oppilationes. Aqua marina & similes malæ sunt stomacho. Vapor aquæ marinæ confert hydropisi. [f](Aqua nitrosa) quandoq; confert propter nitrositatem stomacho humido. Aqua aluminosa confert vomitui, & prohibet ipsum, & similiter aquæ thermarum stypticæ. Aquæ sulfureæ conferunt apostematibus splenis, & doloribus eius, & similiter hepatis. Membra expulsionis. Ex aqua marina fit clystere ad dolorem punctiuum ventris, & quandoq; bibitur & soluit: deinde post ipsam bibitur ius gallinæ, & sedatur mordicatio eius. Aqua aluminosa ꝓhibet abortum, & fluxum sanguinis menstrui. Aquę sulfureæ conferunt doloribus matricis. Aqua frigida valde mala est coitui, & stringit ventrem, & sedat motum spermatis, & eius cursum. Aqua salsa soluit: deinde stringit exiccatione sua. Et omnes aquę minerales faciunt vrinę difficultatem, & parturiendi, et menstruorum: et plurimum earum soluit et exiccat. Et quædam earum sicut aluminosa, stringit. Et quandoq; faciunt euenire colicam etiā. Aquæ vero ferreæ, et æreæ sunt bonæ renibus, et colicæ. Et aquæ turbatæ faciūt euenire lapidem in renibus, et vesica. Et aqua quidem in qua extinguitur ferrum, confert sputo sanguinis. Febres. Aquæ sulfureæ, et lutosæ [g](et turbidæ, et fœtidæ) faciunt accidere febres: et grossæ faciunt euenire quartanas. Venena. Ad morsum viperæ sedetur in aqua marina et iuuatur ab ea: et similiter fit in reliquis vermibus perniciosis.

E

f. Porbora nitrosa

g. & illim & mare

F

EX AVICENNÆ LIBRO QVARTO, *Cap. 9.*

Fen prima, tractatu primo.

De curatione ephemeræ secundum modum vniuersalem.

ET conceditur eis balneum cū eorum paroxysmus cōsumitur in febribus ephemeris propter [h](accidentia) de quibus est humectatio, et de [i](quibus est sudatio,) et rarificatio pororū, et de eis est infrigidatio in [k](genere) ta) dispositione: et prohibetur vbi timetur calor putredinis. Et non oportet vt euitet balneū nisi habens eam ex oppilatione, [l](propterea q̄) balneum generat ægritudinem putridam: et similiter patiens eam ex satietate nauseatiua, nisi in fine rei, et cum dilatantur pori, et descendit nauseatiua satietas: illic enim oportet vt balneet. Et habens catarrhum non balneetur, nisi sit adustiuus. Et omnes habentes febres ephemeras oportet, vt non prolongent moram in aere balnei, immo

immo in aqua eius quantum volunt, nisi habentes eam ex soliditate, & ex spissitudine: eis enim conuenit, vt prolongent morā in aere balnei do nec sudent.[a] (Embrochatio) autē si fuerit effundendo, aut liniendo tantum, oppilat poros.

Fen secunda, tractatu primo. Cap. 12.

De cura ephemeræ ex angustia.

OPortet vt habens eam multiplicet introitum tinæ, & ponat plurimum suæ intentionis in balneatione cum aqua balnei absq; aere eius, & multiplicet eam inunctionem cū[b] (fricatione) post illud. oleū enim[c] (aliquod) est magis iuuatiuum ei quam balneum.

Fen prima, tractatu primo. Cap. 16.

De cura ephemeræ ex ira.

FAc eos quiescere, & fac vt occupētur lętificatibus, & narrationibus, et vocibus bonis, & ludis mirabilibus: & fac eos ingredi balneum in aqua tepida, non plurimi caloris: & inunganturplurimum cum aliquo oleo plurimo. illud enim est magis conueniens eis, quā aqua calida.

Ibidem.

De curatione ephemeræ ex vigilijs. Cap. 18.

CVratio autem eius est ociari, & quiescere, & dormire, & embrochare caput cum eis quæ infrigidant & humectant: & balneum humidum, & cibi bonorum chymorum: et vnctiones humectantes.

Ibidem.

De curatione ephemeræ ex somno et vigilia. Ca. 20.

CVratio eius est sudatio in aere balnei: & ablutio æqualis cum aqua calida: et paucitas cibi: & declinatio eius ad id quod infrigidat, & humectat ipsum: & exercitium temperatum: & non oportet vt bibat vinum.

Fen prima, tractatu primo. Cap. 24.

De cura ephemeræ ex labore.

CVratio eorum est tranquillitas, & balneatio in tina: & inunctio[d] (fricando ꝑprie) super iuncturas.

Ibidem.

Et oportet vt cōicet inunctio eorū corpori: et proprie capiti, & collo, & spondylibus dorsi, & iūcturis oibus: & proprie post balneationem. Et oportet vt[e] (sternantur) strata eorum: & aromatizentur indumenta eorum, & sedilia eorum: & si indigent iteratione balnei propter reliquias, iterētur omnia quæ scripta sunt in capitulo suo.

Fen. i. tract. i. De ephemera ex fame.

Et balneetur, & effundatur super caput eius aqua plurima tepida: & sedeat in ea, et humectetur corpus eius cum eis, quæ sunt sicut oleum viol. & rosſ. & cucurbitinum.

A *De febre ephemera ex siti. Cap. 32.*

HAec proxima est ei quæ est ex fame: & est dignior vt accidat propter defectū[f] (eius quo sedatur de aqua) caliditas fortis ī vaporibus. Curatio[g] (   ) dare in potu aquam frigidam, & aquas fructuum frigidorum, & proprie granatorum. Et humectare corpus cum tina. & si possibile est ei balneatio cum aqua frigida, faciat.

f. aquę cum qua sedat

g. est

Fen. i. tractatu. i. De ephemera ex oppilatione.

Et intromitte ægrum in die tertio post paroxysmum in balneum, hora mollificationis paroxysmi expectati, si fuerit febris, vsq; ad quinque horas. Et inunge eum: & frica ipsum cum rebus in quibus est abstersio æqualis, sicut quod est inter farinam fabarum vsq; ad farinam orobi, & farinam radicum lilij, & aristolochiæ emollitæ cū aliquantulo mellis & aquæ. Quod si fueris ausus B vti fortiori hoc, tunc vtere spuma baurac. Et si existimas ꝙ balneum alterat naturam eius in aliquo, & facit accidere quasi horripilationem, nō moretur in eo ictu oculi: oppilationes enim istæ nō sunt de genere earum, quas aperit balneum. Cum ergo egreditur de balneo, non oportet vt approximet cibo, neque vino, nisi post securitatem ex paroxysmo. Si autem exigit dispositio vt cibetur aliquantulum, & non tolerat: detur in potu id in quo est apertio, sicut aqua hordei subtilis, plurimæ aquę, pauci hordei, plurimę decoctionis, decocta cum apio. Quod si paroxysmus non iteratur ei, tunc balnea eum secundo, si desideraverit illud, & ciba ipsum.

Fen. i. tracta. i. De nauseatiua satietate.

Et expecta declinationem paroxysmi, & fac ingredi ipsum tunc balneum, & ciba ipsum, nisi C fuerit illic superfluum destruens virtutem: tunc enim non facias ipsum ingredi balneum, immo ciba ipsum, & conforta stomachum eius cum rebus, quas scies, & quarum quædam scriptæ sunt in capitulis de solutione ventris.

Fen prima, tractatu primo. Cap. 37.

De febre ephemera ex[h] (terrestreitate, id est quando cutis fit dura vt testa.)

h. siccitate vel asperitate

HAec febris iterum sequitur priuationem resolutionis ꝑpter oppilationes non profundatas. Et plures quidem hominum cum dimittunt cōsuetudines suas balneādi, febriūt. Et plures eorum sunt illi, in quorum corporibus generatur vapor cholericus, propter cōplexionem corporum eorum, et ciborum ipsorum, et aquarum ipsarum malarum, & propter dispositiones eorum accidentes ex vigilijs[i] (   ). Curatio eius est[k] (extinctio,) & administratio balnei, et sudare in eo post declinationem.

Alia lra. i. & labore.
Alia lra. k. mundificatio,

Et fricari cum eis, quæ ſunt ſicut furfur, & farina fabarum, & amygdalis amar. & ſemen melonis, & aliqd de [a] (aluſen,) & baurac. Et ſit cibus eius extinguens, & humectans: & vinũ eius ſit plurimę cõmiſtionis. Et iteret balneũ multoties.

a. alaſnan,

Fen.1.tract.1. De ephemera ex calore.

Eſt neceſſariũ vt incipiatur in curatione eius cum eo, quod infrigidat ex embrochis ſuper caput, & pectus: & ex oleis frigidis, & proprie oleo roſ. infrigidato ſuper niuem, quod fundatur ſuper caput, & pectus ex loco longinquo: Et detur in potu aqua frigida, & quę currunt curſu eius: & ſine ceſſatione eius fiat illud vſquequo declinet febris. Cumq; aufertur ingrediatur [b] (tinã, & non tangat eum tina,) ſi fuerit cum eo [c] (febris:) & balnea eum cum aqua tepida: & nõ permittas aerẽ eius calefacere ipſum: & non timeas ex effuſione aquę calidę ſuper caput eius: quoniã ipſa humectat, & reſoluit febrem: & neceſſitas ad balneãdum plus eſt, quàm neceſſitas ad [d] (vngendum.) Cum ergo egreditur: [e] (tunc frica) caput eius cum oleis frigidis, ſicut eſt oleum roſaceum, & de nenufare.

Alia litera b. balneum & nõ curetur de catarrho
Alia litera tinã & non curetur de catarrho
c. ———
d. fricationem.
e. inũge vehementer

Ibidem.

De ephemera ex denſitate cutis à frigore.

Cooperiantur in febre, donec ſudent: cum ergo declinant, ingrediantur balneum, & balneetur cum aqua ad caliditatem decliui, & cum aere calido: & embrochẽtur ſuper ipſos aquæ in qbus decocta ſunt, ſicut amaracũ, & anethũ, & ſiſymbrium. Et fricetur cum eis, quæ diximus quæ abſtergunt poros, & mollificãt eos: Et poſtponatur in eis inunctio vſquequo ſudent, & fricentur, & balneentur cum aqua calida valde. Et oportet vt antecedat balneatio cum aqua, balneationem cum aere: deinde inungatur cum aliquo ex oleis dilatantibus poros:

Ibidem.

De ſebre ephemera ex ſoliditate vel condenſatione cutis cauſata ex aquis ſtypticis. Cap. 40.

QVandoq; accidit illis qui balneantur in aquis ſtypticitatem facientibus ſicut ſuper quam vincit virtus aluminis, ant draganthi, vt vehemens fiat ſpiſſitudo pororum [f] (apparentium) quare [g] (comprimuntur) eorum vapores: & accidit eis quod diximus aliquoties: & multoties quidem perducit ad putredinem.

f. exrrinſecorum
g* coarctãtur

Ibidem.

Et oportet vt ſubtiliatio regiminis ipſorum ſit maior: & mora eorum in aere balnei, & balneatione eorum cũ aqua calida maior: Et oportet vt tardetur inunctio eorum plus.

De febre ephemera ex vino. Cap. 42.

QVandoque accidit ex vino febris ephemera, & cura eorum eſt cura ebrietatis. Et fortaſſe indigẽt ſolutione cũ aqua fructuum, & ſimilibus, & phlebotomia, & vomitu, & proprie quando perſeuerat dolor capitis eorum. Et oportet vt ingrediatur balneum poſt declinationem.

De febre ephemera ex cibis calidis. Cap. 43.

CIbi calidi faciunt febrem ephemeram: & ſicut illa quæ eſt ex ſole ſecundũ plurimũ eſt cerebralis, & in ſpiritu animali: & illa quæ fit ex balneo eſt cordialis, & in ſpiritu vitali, ſimiliter illa quæ fit ex cibo eſt hepatica, & in ſpiritu naturali.

Fen.1.tract.2. De curatione putridarum.

Et ille quem plurimum oportet ex eis prohibere à potu aquæ frigidæ, eſt cui nocet in ſanitate ſua: immo cum videris [h] (calefactionem) fortem, [i] ( )& complexionem calidam [k] (&) ſiccam, et euacuaueris, tũc quandoq; concedes infuſionem fieri in aqua frigida, [l] ( )apud declinationem et apparitionem ſignorum digeſtionis, et euacuationem humorum, [m] (et) non eſt malum vt adminiſtretur balneum: et potus vini ſubtilis cõmiſti, et inunctio cum oleis [n] (lenificantibus.)

h. figuram
i. & muſculos groſſos
k* ———
l. &
m. ———
n. reſoluentibus

Fen.1.tract.2. De rigore & horripilatione.

Et adminiſtretur abſinthium decoctum in oleo aliquo: aut oleum oliuæ in quo decoctum eſt apium. Et introitus in [o] (oleum leuis caliditatis) eſt iuuatiuus valde. Et fortaſſe neceſſariæ ſunt potiones. Et multoties ſedatur cum [p] (aqua calida leuis) caliditatis, et cum [q] (incuruatione) ſuper vaporem eius. Et quando non ſedatur per id, ſi materia eſt groſſa, decoquãtur in aqua aniſum, et calamenthum, et ſemen apij, et maſtix, et eruca, et anethum, et ſimilia. Et [r] (balneetur in) aqua in quadecocta ſunt ea quæ ſunt ſicut ſceha, et abrotanum, et calamenthum, et anethum, et ſquinanthum, et ruta, et ſanſucus, et coſtus, et ſemina calida.

o. oleo calido
p. potu aquæ calidæ multæ
q* inclinatione
r. euaporetur cum

Fen prima tract. ſecunda. Cap. 39.

De tertianæ puræ cura.

Balneo vero oportet ne approximet niſi poſt digeſtionem. Poſt digeſtionem autem, et apud declinationem eſt ipſum melior curatio eis, et proprie conſuetis: quãuis error in intromittendo eos in balneo ante digeſtionem ſaluior ſit q̃ ſuum ſimile cum alijs. Et oportet vt ſit balneum eorum tẽperatum, boni aeris, qui ſit humidus, in quo ſudent cum facilitate: ita vt non inflammentur eorum corda, et inungantur cum oleo viol

viol.& rof.conquaflato cũ aqua,& non prolongent in eo moram,immo egrediantur velociter: nam iteratio eſt eis conuenientior: q̃ ſtationis prolongatio: & ſi apud exitum infundantur in aqua tepida,[a] (ſtent in ea ſecũdum quantitatem declinationis.) Deinde cum egrediuntur, tunc conuenit eis vt bibant vinum albũ, ſubtile multa commiſtione permiſtum,& cooperiantur in locis ſuis:ſudabunt enim ſudore vehementi: & ſiquid reſiduum fuerit, digeretur. Et poſt illud cibentur cibis infrigidantibus, & humectantibus,& oleribus quæ ſunt illius modi.

Fen prima, tractatu ſecundo. Cap. 39.

Cura tertianæ non puræ.

RES in quibus diuerſificatur cura tertianæ non puræ,[b] ( )ſunt res in quibus cõmunicant febres frigidæ[c] (de licentia ſecunda.Et non conceditur habentibus eam balneum,donec plurimum declinauerit. Et fortaſſe conceditur illud habentibus puram.ſ. vt non expectent plurimum declinationis:ſed quãdoq; expectant digeſtionem.)Quoniam[d] (eſt prohibitum in eis balneum: balneum enim facit deſcẽdere phlegma indigeſtum,ꝓpter illud quod) effunditur ad locũ putredinis:& permiſcet[e] (humorem malum cum putrido)et reſoluit ſubtile, & facit remanere ſpiſſum.

Fen prima, tractatu ſecundo. De cauſone.

Et cũ declinat ægritudo manifeſte, tunc non eſt malum vti balneo,cuius aqua declinat ad frigus. Et illi in qbus magis diligitur balneum ex eis,ſunt quorum febris eſt ex phlegmate ſalſo.

Fen prima, tra.ij. De cura phlegmaticæ febris.

Et ſi accidat dolor capitis,adminiſtrẽtur embrochæ ex chamæmilla cum immiſſione quatuor extremorum in aqua calida, & ligatione crurium cum fortitudine.

Ibidem.

Et quando declinat ægritudo, non eſt tunc introitus balnei ante cibum malus.

Ibidem.

Et balneum quidẽ eſt vehementis nocumenti niſi poſt declinationem.

De ſyncopali humoroſa.

Et balneum quidẽ eſt de rebus nocibilioribus iſtis:& calidũ,& frigidũ valde ex aere: cum calido.n.nõ fit ſecuritas de curſu humorũ ad pulmonem,& ad cor,& ad cerebrũ:et frigidum prohibet digõnem eius, & addit ĩ oppilationem eius.

...ur digeſtio, eſt eis illicita vel prohibita.
...eum permiſcet phlegma indigeſtum cum eo quod;
...lia lra. cum humore malo cum putredine,
...lia lra. humorem malum cum humore malo putrido,

Fen prima, tract.ij. De quartana periodica.

Sedeat in aqua calida dulci ante cibum omni die.prodeſt balneatio quæ humectat & nõ facit ſudare,nec excitat caliditatem. Item:ingrediatur balneum die ſecundo ſi fuerit digeſtio. quæ ſi non adſit,fiat tãtum effuſio aquæ calidę quantitate qua delectat corpus & humectat, ſed non liquefiat ex ea humor. Die tertio adminiſtretur vomitus propter id quod ſuperfluit de cibo, & quod reſoluit vel ſubtiliat balneum.

Fen prima, tractatu tertio. Cap. 6.

De humectantibus hecticos.

Tina autem illa eſt melior,quæ eſt tepida, in qua non eſt caliditas multa: & eſt cum hoc cum virtutibus olerum,& herbarum infrigidãtium, & humectantium:& non ſit ita vt rorificet, nedum quod ſudare faciat:& non licet vt vapor tinæ ſit calidus:& ſi nõ eſſet quod prohiberet adminiſtrationem tinæ frigidæ,non eligeretur ſuper eam:verum quod prohibet ab hoc eſt debilitas corporum eorum,& eorum extenuatio. In[f] (primis vero rebus)fortaſſe ſanat eos illud, verum debilitatẽ corporis ſanat[g](iam) illud cum infrigidatione pauca quam facit in cõplexione eius,quæ poſſibile eſt vt curetur. Quod ſi fuerit debilius illo,timetur ꝙ cadat in hecticã ſenilem: & illud ſecundũ minus. verũtamen cũ illo tardatur magis tẽpus mortis, & fortaſſe viuit cum ea tẽpore cui eſt quantitas. Et multoties quidẽ eſt[h](rectior)permutatio eius ad illam hecticã.Illud aũt in quo ſumus de reſolutione tinę, rectius eſt vt fiat inceptio in ea cum aqua,quæ eſt calida ad terminũ:& fiat gradatio ad frigidam, & ad tẽperatam frigidã tolerabilem: hæc.n.gradatio facit corpus ſuſceptibile aquæ frigidæ,cum lęſio non fiat niſi per aduentum contrarij in complexione ſubito.Et iterum corpus acquirit ex aqua calida ſimilitudinẽ teneritatis, & tolerat cum ea frigidã.Et ſi iteretur tina in die tribus vicibus,erit rectum.Et oportet vt adminiſtretur cũ facilitate, vt non cadat virtus.Et ſi ſumpſerit aquã hordei ante tinam duabus horis erit conueniens. Et ſi præmittat[i](tinam poſt)emulſionem lactis ſuper corpus eius,ſecundum quod dicemus,vt dilatet tina meatus cibi, deinde ſuſcipiat aquã hordei, & quæ ſunt ei ſimilia,poſtea expectet, deĩde adminiſtretur[k] (aqua tinæ) vt dilatetur cibus: erit bonũ.Et adminiſtretur poſt tinam, & balneum inunctio cũ oleis infrigidantibus,& humectantibus,ſicut oleo viol. proprie: qñ factum eſt ex oleo de cucurbita.ſimiliter oleo nenufarino, & oleo de cucurbita.Et ſi permutentur poſt tinam ad illud quod eſt decliuius ad frigus parũ tolerabile,

f. prĩcipijs vero rei ipſorum
g. qñq;
h. rectificatio ſeu curatio
Alia lra. i. ante
k. tina

a* melius
b. eam,
c. frigidiorem

bile, deinde inungatur: erit [a] (rectum.) Et si præmittatur inunctio, & festinet [b] ( )deinde ingrediatur aquam [c] (frigidam:) parum erit rectũ: & illud secundũ tolerantiam: & non est malum gradari in eo. Et melior quidem horarum huius actionis, est post digestionem cibi: Et si possibile est vt submergatur post tinam calidam in aqua frigida subito, absq; gradatione, est magis vltimum ex parte curæ: et magis forte ex parte timoris. Et effusio eius cum facilitate est minoris timoris, quam submersio infirmi in ea subito, & minoris iuuamenti. Et sit frigus secũdum quantitatem frigoris aquæ æstatis, quæ est inter tepidam, & illam quæ est vehementis frigoris. Et si præmittatur emulsio lactis super membra sua, si non fuerit debilis, aut eius quod mistũ est aqua si fuerit debilis, deinde si administretur tina: erit rectum. Nam emulsio lactis super corpus est vehementis humectationis. Et genera quidem lactis bona ad emulgendũ, sunt prædicta. Et oportet vt emulgeantur ex vbere. Et dignius est, vt fiat fixio super inunctionem fricando ex [d] (medicinis) prędictis corpori toti, & iuncturis. Ingressio autem balnei non cõceditur ei, nisi fuerit ita, ne sudare faciat, neq; igniat, neq; alteret anhelitum: & sit calidũ aquæ eius minus calido sui aeris: & sit caliditas aquę eius ita, vt delectet, & nõ lędat, & non faciat sudare: & quando non est in corpore eius materia pręparata putredini, et proprie cum illud est, & non digestus est cibus: immo oportet vt sit illud cũ voluntas est vt expandatur digestum eius in corpore. Et non prolonget moram eius in eo, immo separetur ab eo velociter. Et quãdo separatur ab eo, sumat aliquid de humiditatibus, & de sorbitionibus, quæ non nocent ei factis ex hordeo, & lacte. Et quando accidit ei in balneo sitis, sedet eam cũ aqua hordei, & aqua alraib. Et lac sit lac asinæ. Et oportet vt sit introitus in balneũ, deinde exitus eius ab eo secũdum modum, vt non sit labor in eo omnino. Et iam enunciauimus illud in locis alijs, & iterabimus de illo conditionem. Oportet vt permutetur ad balneum in [e] (lecto portato, in quo sunt strati stratus ĩgeniose, ita vt) perueniat cum ea ad primam domum: & [f] (permutetur ad illud quod ex duobus pãnis factum est plenum lana vel cotto, & dicit̃ græce pedeto lene, quod conueniens est) balneo. Et exuatur vestimentis suis in ea aut in media [g] ( )si non fuerit calida. Et non moretur in aliqua earum, nisi quantitate permutationis, et anhelitus pauci, & [h] (iam exutus) vestimentis, deinde ingrediatur ad domum [i] (secundam &) tertiã: verũtamen non sit

d. oleis

e. lectica portata in qua sit lectus stratus æqualr planus, donec
f. tũc pmutet̃ ad stratũ lene ex eis quæ sũt ꝯueniẽtia
g. domo,
h. quãtitate qua exuat̃
i ——

D vehementis caliditatis: et stet in ea quãtitate qua tolerat tinam. Hoc est illud quod dictum est: & quod magis est dilectum mihi est, vt sit tina eius in domo media temperata. Cum ergo separatur à tina frigida, cooperiatur mantili, aut [k] (farcha) habente duas tunicas, & permutetur ad stratum [l] (suum &) lectum suum [m] (cum sua sabana,) & exiccetur [n] ( )sudor eius cum mantili, & inungatur, & cibetur.

k. chlamyde
l. seu
m. & lecticã seu sabanam suam,
n* seu singatur

Fen prima, tractatu tertio. *Cap. 11.*

Curatio hecticæ senectutis.

NOn adhibetur hęc cura nisi cum nõdum confirmata est: & speratur quod nõ confirmetur: & cũ confirmata est, speratur vt postponatur perditio parumper. Et canon quidem in curatione eorum est calefactio, & humectatio. Et ex humectatione sunt balnea secundũ quod E sciuisti, quæ non administrentur nisi post digestionem: nam si ipsa administrentur successione comestionis, faciunt cadere virtutem.

Fen prima, tractatu quarto. *Cap. 5.*

Præseruatio à pestilentia.

OPortet vt extrahantur à corpore humiditates supfluę: & inclinetur regimẽ eius ad exiccationem ex oĩ modo, & ex minoratione cibi, nisi exercitio. Oportet.n. vt non administretur, neq; balneum, neq; [o] (vina) neq; toleretur sitis: et rectificetur aer cum eis quę diximus: & declinet cibus ad acetosa: & minoretur ex eo: & sit caro quæ administratur decocta in acetosis.

o. bibitiones,

Fen.i.tra.iiij. De eradicatione uestigiorũ variolarũ.

Oportet assiduare balneationem.

Ibidem de cura apostematum in febribus.

In his febribus non conceditur potus aquę fri- F gidę, neq; introitus balnei.

Fen secunda, tractatu primo.

De signis declinationis materiei ad sudorem.

Et si ęger videt balneum, & tinam, & pręparationem ad illud in somno suo, tunc est significatio sudoris.

Fen tertia, tractatu tertio. De lepra.

Et fortasse est necessariũ inungere eos in balneo cum subtiliatiuis resoluẽtibus, in quibus cadunt nitrum, & sulfur, & baccę lauri, & glutinũ carpentariorum, immo sinapi, & origanum, & piper, & macropiper, & pyrethrum, & staphisagria, & sinapi, & aloe, & calamenthum, immo forsitan plastrare eos super iuncturas eorum, immo fortasse est necessarium quod est sicut euphorbiũ: & illud, qñ pręcipitur eis vt balneentur propter resolutionẽ superfluitatum eorum, et propter sudorem ipsorũ. [p] (Inunctio) enim eorũ est canon in curatione ipsorũ. Et qñq; inunguntur fricãdo cum

p. sudor

cum theriaca,& scellite,& alle sangiẽ. Et fortasse est necessariũ inungere cum hmõi in sole calido. Et melior ablutio eorum in balneo est aqua, ĩ qua decoquitur fœnugręcũ cum sapone bono. Et oportet vt alienet̃ leprosus à coitu penitus.

Fen quinta, tractatu tertio. Cap. 17.

De administratione aquæ calidæ, & olei.

SCias q̃ aqua calida,& oleum nõ conueniũt apud restaurationem: qm̃ prohibent restaurationem: sed conueniunt ante ipsam: quoniam ambo præparant restaurationem: et conueniunt post ipsam: quoniam ipsa abstergũt, quod remanet ex apostemate, & duritie, & alrosboth, & [a] (pustulas quas) euenire fecerunt ligamenta in neruis: quare fit motus cum eis non facilis. Cum ergo administrantur aqua calida, & oleum, & adipes,& medullę, succurrunt illis nocumentis: inter illud vero aqua et oleum sunt valde prohibentia ab incarnatione.& fortasse administrantur in infantibus,& qui sunt eis proximi, non in alijs, cum emplastra exiccata sunt super eos,& faciunt eis dolorem: quare indigent tunc vt oleo inungatur locus, q̃ dolet: deinde [b] (sustentetur,) & restaurentur: apud quietem vero [c] ( ) non datur licentia in hoc. Et medici quandoq; vtuntur embrocha ex aqua calida, cum ipsi soluunt ligamentum primum, quęrentes ex eo iuuamentum:& est, vt attrahãt ad ipsum materiã. Et oportet vt sit illa aqua talis, vt cũ cadit apud infirmum, sit temperata: calida enim fortasse resoluit ex corpore mũdo supra illud quod attrahit,& proprie qñ prolõgatur tempus effusionis eius:& attrahit ex corpore repleto supra illud, quod oportet, & proprie si abbreuietur tempus eius: immo oportet vt sit aqua cum caliditate ad ęqualitatem tendẽs.& sit tempus effusionis eius secundum quantitatem quę videtur ex augmento membri, & eius inflatione: & non effundatur, cum incipit detumescere. Et nos quidẽ iam diximus de iudicijs embrochæ in capitulo dislocationis, illud quod oportet attẽdere etiam hic: & magis dilectũ mihi, qñ non est illic dolor, est vt nõ appropinquet membro oleum, neq; aqua calida omnino, nisi illud quod antecedit ipsum in principio rei ad defensionem. Et de illis quæ ponuntur super iuncturas, quæ indurantur post restauratione super torsionem, & attritionem, sunt dactyli & [d] (alleliati) emplastrando.

Fen. vi. tra. iiij. De cura morsi à cane rabido.

Et ingrediatur balneum oĩ die post potũ eius, et sedeat donec mingat in tina:& administretur cibus humectatiuus, et aleffidabegi cũ pullo impinguato,& bibat vinũ, & caueat sibi à frigore.

A *Fen. vij. tract. iij. De scabie & pruritu.*

Et de compositis nostris bonis, est vt fiat ex argento viuo extincto,& ex folijs oleãdri, & ex clymia argenti, & lithargyrio epithema cum aceto,& oleo ros. super quod dormiat in nocte, & abluat corpus in mane in balneo cum aceto, & vsnen viridi, cum aqua calida in primis: deinde [e] ( ) [f] (properet, &) inungatur cum oleo.

e. cum frigida deĩde f* ———

Fen septima, tractatu tertio. Cap. 9.

De cura desudationis.

INcidunt materiam eius, si multiplicatur in corpore, phlebotomia,& solutio ventris. Et similiter oportet vt properet assuetus ea oĩ hora in euacuãdo humores acutos. Et ex eis quę prohibent eam & auferunt ipsam, sunt balneatio, et mũdificatio: deinde administretur aqua frigida B balneando in ea:& confert eis fricatio in balneo ex carne melonis cum farina lentium post sudorem, [g] (deinde alschesabrẽ post ipsam,) & caro melonis cum lentibus,& farina fabarum.

g. cum alsahese fran

Fen. vij. tra. iij. De pediculis & lendinibus.

Administra medicinas locales, & confert ad illud assiduatio balneationis, & mundificationis. Et vt assiduet balneationem cum aqua salsa, deinde cum aqua dulci, est melius. Et oportet vt assiduet permutationem vestium.

Fen. vij. tract. iij. De extenuationis ablatione.

Et balneum post cibũ est vehementer attrahens nutrimentum ad corpus, impinguatiuum: verum vtens eo exponitur oppilationi accidẽti in hepate suo, proprie cũ est cibus eius cibus eorum qui sunt impinguãdi: & propter illud multiplicatur lapis in eo, qui quærit hoc: & illi sunt C aptiores ad hoc vt in eis multiplicẽtur istæ oppilationes,& lapis, quorũ venæ sunt in creatione strictę,& sunt non oẽs ita. Et isti cũ sentiunt grauitatem in latere dextro, sumant in potu aperitiua in oppilationibus hepatis nota: & sumãt in potu ante cibũ suum capparẽ cum aceto,& melle,& oxymelle cum seminibus, donec auferatur grauitas. Et melius q̃dem balneũ est illud quod est post digestionem primam, & cũ iam descenderit cibus: Licet comedere cibũ post egressionem à balneo absq; [h] (superfluitate) est de causis impinguationis. Et balneum quidẽ est bonum impinguatiuum pluribus hoĩbus, et proprie illis qui sunt in dispõne, q̃ est sicut arefactio. Et oportet vt sit balneũ post primam digõnem. s. qñ descenderit cibus à stomacho, nisi in rebus eisdem. Et calefactis quidẽ est [i] (ad hoc congruũ factum ex lacte de quo extractũ est butyrum non facto) acetoso. Et de ingenio impinguandi, est retẽtio

h. tẽporis itermissione

i. ꝯgruum aldog factũ ex raib nõ

sanguinis super membrum, ligando membrum quod ei ęquedistat in latere altero, sicut diximus ante, & ligetur illud quod est sub membro, ex quo vadit nutrimentum ad ipsum, cum est pingue, aut non quæratur eius impinguatio, sicut cum alseid est extenuatum, & planta manus est sana, & pinguis, tunc ligetur apud rascetam: aut cum adiutorium est extenuatū, & alseid [a] (non) ligetur apud cubitum, à superiore parte alseid. Et ex impinguantibus est illud quod pendet ex exercitio: & est omne exercitium leue, tardum: & totum illud fit æquale post fricationem velocem, bonam, paruam, temperatam in duritie & lenitate: & proprie fricationem cum incipit ad hoc peruenire, vt rubificet cutem: & post illud exercitetur cum æqualitate, & balneetur balneatione breui: deinde inungatur corpus eius, & fricetur fricatione sicca: deinde administrentur linimenta impinguatiua. Et permutatio quidem aeris & aquæ, est ex vno eorum quæ oportet obseruare, quia fortasse extenuatio est causa eorum.

a. sanū pingue

Fen septima tractatu quarta. Cap. 6.

De extenuando.

Regimen extenuandi est contrarium regimini impinguandi: & est minoratio cibi: & post ipsum balneum: & exercitium vehemēs, cum penetratione eius: & ponere ipsum de genere qui non nutrit, & de genere eius cuius nutrimentum est siccum, aut [b] (acre,) aut salsum, sicut sunt lentes & cauguamich, & [c] (acetosa.)

b. acutum
c. resoluentia.

Ibidem.

Et oportet vt sit eorum balneatio in ieiunio: & sit aerea, sudare faciens, non aquosa, & humectans. Et si fuerit aquosa resolutiua, sit assiduatio in ea, vt non accidat ex ea attractio superflua absq; resolutione: deinde non festinet ad comedendū super ipsam, immo expectet, & dormiat post ipsam, aut moueatur, & exercitetur: deinde quiescat, post comedat rem debilem. Et similiter oportet vt sit fricatio eius fricatio resolutiua, continua.

Canticorum primæ partis tract. primo.

Vtere balneo ad tollendum sordes, & immunditiam, neque sis in hoc piger, si velis educere superfluitates à corporis superficie, & cutē ab accidentibus immunditiæ mundā facere.

Prima parte canticorum.

Signa choleræ.

Cum dominatur cholera citrina aut cro-

D cea, apparet quidem color cutis citrinus, cum debilitate, & casu appetitus cibi, & reperit ille in quo dominatur oris amaritudinē, & mordicationem ex ipsa cholera rubea in stomacho contingentem: acciditq; ei ventris solutio cum proqua est cholera rubea, & insomnietas cum profunditate oculorum, & siccitas oris & linguę, & eius vrina est in colore valde citrina, acciditq; ei syncopis, & riget cutis cum permistione & perturbatione: accidit ei sitis post ieiunium, & subtilitate pulsus, & calore corporis. Sunt etiam apparent ei in somno coruscationes cum ex his accidentibus multa & frequens balneatio in aquis calidis, & sulfureis: & motus laboriosi qui fiunt in regionibus, & [d] (villis septentrionalibus,) & frequens & continuus esus acutorum, & maxime si fiat tempore æstiuo.

d. a meridionalibus, & etas iuuentutis,

E *Canticorum parte tertia.*

Regimen potus aquæ.

25 Si quis ergo velit à morbis euadere, diuidat regimen suum in tria, quorum vnū tribuatur animæ, & aliud cibo, & aliud potui vel aquæ.

26 Et parum quidem aquæ frigidæ satiat, & sitim sedat, ad hoc tamen nō sufficeret multum tepidæ.

27 Non est autem aquæ potus frigidæ nimium [c] ( )frequentandus, eo quod neruis obsit.

e. aut potus niuis

28 Non est etiam offerendus potus aquæ niuis nisi pingui, sanguineo, multæ carnis.

29 Est etiam vitandus potus aquæ in mensa nisi [f] (ratiōe adhærentiæ, et tardi descensus buccellæ.)

f. accidat se rach. i. passio in qua cibus non descendit ex meri.

F 30 Non est etiam sumenda aqua cum cibo, nec in egressu à balneo.

31 Nec etiam post forte exercitium, & coitum. hoc enim est malum & illaudabile.

32 Si tamen quis ex modica tolerandi potentia sitivrgeatur, sumat ex ea, parum tatum, scilicet quo declinatio & impulsio cibi ad inferius stomachi cōpleatur, quatenus ibidem digeratur. sumat tamē ex aquis illam quæ sitim sedet, & satiet: aut ex vino qđ & quantum congruat, & sufficiat.

33 Et si sumpta aqua ad satietatem, aut vino sufficienti, accidat sitis, vitentur potus eorum: quoniam talis sitis est mendosa.

Finis.

EX AVICENNÆ LIBELLO

De remouendis nocumentis, quæ accidunt in regimine sanitatis, scilicet ex errore vsus rerum non naturalium.

Tractatu primo de speciebus errorum accidentium in rebus non naturalibus, & de æquatione, seu rectificatione ipsarum secundum modum vniuersalem.

IN balneo vero sunt capitula re
ctificationis, vel contemperan
tię ipsius,& eius quidem recti-
ficatio est,vt ordinata sit ĩgres-
sio in eo.s.vt non fiat subita, &
est rectificatio aquæ ipsius bal-
nei.s.vt sit dulcis, quæ non sit
calida valde,neq; frigida,et rectificatio seu regi-
men morandi in ipso balneo, & regimen ordi-
nis egrediendi ex ipso,et regimen ordinis admi-
nistrãdi fricationes,& vnctiones,& ablutiones
in eo, deinde in eo alienentur motus fortes, &
coitus,& cibus, & res fluidæ, frigidæ actu, aut
quę sint fortis caliditatis in potentia. Et rectifica
tio seu regimen horę ingressionis in balneum.s.
vt non sit super vacuitatem stomachi, aut super
repletionem,& vt non sit post rem, quæ cadere
facit virtutem,vel quę valde debilitet virtutem,
sicut motus laboriosus, aut euacuatio sangui-
nis,aut solutio ventris,aut coitus multus. Am-
plius nõ sit festina egressio ab eo,immo prolon-
getur in eo statio seu mora,& sit assiduatio sudo
ris,et sedeat in loco calido. Iam ergo diximus de
dispositionibus aeris,& de eius rectificatione,et
de regimine balnei secundũ modũ vniuersalẽ.

De regimine seu rectificatione cibi & potus in vniuersali.

POtus autẽ rectificatio, & regimen fit mo-
dis similibus istis prædictis,& potus quidẽ
dicitur de aqua,& dicitur de eo, quod inebriat,
& dicitur etiam de robub,& de potionibus fru-
ctuũ:sed hic nõ est intentio nostra, nisi de aqua,
& de re alia.s.re,quæ inebriat. Dicamus ergo, ꝙ
rectificatio aquę,aut est in quantitate ita,vt non
sit supra quantitatem,quæ oportet, aut minus,
quam oportet:aut est ĩ qualitate ita, vt ipsa aqua
sit,& debeat esse subtilis,leuis ponderis, priũata
sapore,& odore,recipiens calorem,& frigus ve-
lociter,& sit ex flumine currẽti super lutum pu-
rum,aut super terram dulcem velociter currẽs,
longinqua à principio,à quo oritur, discooperta
soli,& vento: & si fuerit ex flumine maiori, est
melior,& quod ipsa sit delectabilis in gustu, &
sit velocis descensus ab ore stomachi,& ab hypo-
cõdrijs:& sit velociter prouocans vrinam, & su
dorẽ. Quod si ipsa aqua fuerit paludosa, in qua
nascuntur cannulæ,aut sulfurea,aut aluminosa,
aut vitriolosa aut ęrea,aut lithargyriosa,aut ĩ ea
fuerit virtus alicuius mineralis, tunc facit possi-
dere species ægritudinis. Et melior quidẽ aqua-
rum mineralium est aqua ferrea. Et de hoc capi-
tulo sunt aquæ salsæ,& aquæ mali saporis, ama-
ræ,& aquæ acetosæ. Et de rectificatione aquarũ
est illud,quod dependet ab hora bibitionis ipsa-
rum ita,vt aqua non bibatur super ieiunum,ne-
que post repletionem hora,qua completa est as-
sumptio cibi,neq; post motũ laboriosum,neque
post causam rarefacientem corpus supra modũ,
sicut est coitus,& balneum, neque post causam
spargẽtem vel diffundentem calorem innatum
superflue,sicut ira,& lętitia:sed sit post subtilia-
tionem cibi,& digestionem eius per transmuta-
tionem factam in chylum:tunc enim est conue-
niens ad faciẽdum penetrare,& est conueniens
etiam ad curationem ægritudinum acutarum
vel calidarum.

De eo qui læsus est ex odoribus bonis.

Si ergo nocumentum prædictum.s. coryza
causatur à rosa propter cõpressionem, tunc eius
cura est,quod mollit vel relaxat, sicut olfacere
odores mollificantes:& ꝓpter hoc dicitur,quod
violę,& nenufar curant nocumẽtum rosarum,
verum non iuuat tantum, quantum facit assi-
duatio effusionis aquę calidæ super caput. Odo-
ris vero nocumenti causati,ex stypticitate, sicut
odoris cypressi,& cyperi,curatio est administra
re mollificantia prędicta. Et melius quidem est
ad id,quod nocet sua compressione, vt olfaciat
styptica,& effundantur super caput mollifican-
tia,donec retineatur,quod resoluitur ex mem-
bro,& soluatur,quod constringit, & cõdensat:
& propter illud ex odore nigellę cum balneo est
iuuamẽtum plurimum ad remouendum nocu-
mentum rosarum: immo propter hoc, quando
aggregantur cyperi,& rosę,& cum hoc naribus
attrahatur oleũ,non accidet coryza ab ipsa rosa.

De nocumento septentrionis.

NOcumentum septentrionis est conden-
sare corpus,& prohibere resolutionem,
& exprimere cerebrum,& ventrem : & propter
illud sequit̃ ad ipsum ophthalmia,& tussis. Cu-
ra nocumenti septẽtrionis est administratio bal-
nei,& cohol cum tutia nutrita vel præparata cũ
agresta:& comedere cibum factum ex papauere
cum

cum croco:& administratio trochiscorum rosarum paruorũ:& distillatio olei cheirini permixti cum oleo rosarum tepidi in aure.

Tractatus tertius de remedijs nocumentorum accidentium ex malo regimine circa balneum.

NOcumẽtum balnei est, quod aer balnei non est temperatus, et temperamẽtum quidem aeris balnei in vniuersali vel in summa est, vt non sit vehementer calidus, neq; frigidus, in quo difficilis est sudor. In particulari vero, & distincte rectificatio, & cõuenientia balnei est, quod in ipso balneo ad minus sint tres mansiones, vel casæ:& quod sit in mansione vel in casa prima temperies, idest quod in ea nõ sentiatur calor, neq; frigus: & quod mansio vel casa secunda non sit faciens angustias: & quod mansio tertia non sit æstuosa adurẽs, neq; prohibens anhelitum rectum, firmum. Balneum quidem calidum valde facit fluere humores congelatos ad profundum membrorum, & facit accidere aut oppilationem, aut apostema, & facit humores ascendere ad cerebrum, vnde facit accidere sodam vehementem, aut sirsem, aut cursum humiditatum ad concauitates vacuas, vnde facit accidere epilepsiam, aut apoplexiam, & causat q̄dem epilepsiam, q̄n fuerit oppilatio diminuta: sed quando oppilatio fuerit cõpleta, tunc causat apoplexiam. Balneum vero frigidum facit currere materiam ad viam sudoris motu diminuto, quare accidunt ex hoc nocumenta: & quandoq; facit accidere pruritum, & scabiem:& q̄nq; facit accidere coryzam:& quãdoq; punctionem vel dolorem ventris. Curatio vero nocumenti ex balneo calido aut fit potionibus, & extinctiuis, sicut rob pomorum, & rob cydoniorum, & rob acetositatis citri, & syrupus de tamarindis, & syrupus alnisuch, & syrupus de alchedar, & syrupus acetosus, & alia ab his, frigidis non infrigidatis cum niue, aut cum linimentis cum sandalis, & aqua coriandri, & aceto super hepar, & cor:& positio commixtionis ex oleo rosarum, & aceto super caput temperatæ caliditatis, & frigiditatis:etiam positio pedum per horã in aqua frigida: deinde parũ post effundatur modicum ex ea super spatulas, deinde post horam liniatur caput cum ea, postea effundatur parũper super corpus:& oportet, vt sit aqua frigida moderate non vehementis frigiditatis: & oportet, vt non fiat subito post balneum calidũ, postea dormiat super stratum lene temperatum. Rectificatio ve-

D ro nocumenti ex balneo frigido est applicare aquam calidam moderatæ secundum mensuram, quam tolerat natura, & effundatur super caput aqua calida per horam ante egressionem, & assiduentur fricationes, & vnctiones, et compressiones manibus factæ super membra, & ingenia pręparantia ad sudorem:postea quam primum egreditur, assiduetur effusio aquæ calidæ super caput solum, postea cooperiatur caput cooptura magna opertura moderata in ęstate, et cooptura magna in vehementi frigore, & egrediatur, & dormiat.

De errore qui accidit ex ingressu in balneum subito, & ex egressione ab eo subito.

IN illis, qui ingrediuntur balneum subito.i. absq; gradatione, si fuerit complexio ipsorũ calida, timetur, ne accidat sparsio caliditatis innatæ, ad quod postea sequitur debilitas cordis, & chafacã. In eis vero, qui egrediuntur à balneo subito, timẽtur catarrhi acuti, & excoriatio intestinorum, & dolor iuncturarum. In illis autem, qui sunt frigidę cõplexionis, timetur ex ingressu in balneũ subito apoplepsia, & paralysis, & chafacham:& ex egressione subita timetur congelatio, & saccus, & mictus vrinæ inuoluntarius, & tremor. Cura eius, qui ĩgreditur balneũ subito, si est complexionis calidæ, est, vt gradatim exeat ad domum vel mansionem balnei primam, & aspergatur super ascella sinistra aqua rosata subito, & quod induat vestimenta frigida, neque sugat, seu bibat aquam frigidam subito, deinde curetur cum eo, quo curatur nocumentum vehementis caloris balnei. Si vero fuerit frigidę complexionis, administrentur ei illa, deinde administretur in potu aliquid de rob pomorum cum pauco diamusci, et dormiat. In cura eius, q̄ egreditur è balneo subito, si fuerit calidæ complexionis, effundatur super eum, & super caput eius aqua calida plurima, & fomentetur caput eius cum panno calido, & dormiat. Si vero fuerit frigidæ complexionis, tunc sedeat in mansione calida valde, & naribus attrahat oleũ iasiminum, et oleum de lilio, aut oleum rosarum alneserim: & liniatur caput cum mixtione facta ex spica, et cypero, & succentur membra, & exhibeatur in potu mithridatũ, & theriaca de quatuor rebus, & cibetur cibario, in quo sit allium: & detur in potu parum de vino puro, & dormiat.

De aqua salsa in balneo.

AQua salsa in balneo cõfert scabiei, & prurituі:verum rarefacit cutem, postea condensat. Et quando non fuerit pruritus, tunc ipsa facit accidere pruritũ, & macrefacit corp⁹, & nocet oculis, & facit accidere catarrhos, & ophthalmiam,

miam,& sensuum turbationẽ. Cura nocumenti ex balneatione cum aqua salsa est, vt ablutio fiat cum aqua frigida,& cõfert lutum boni odoris liniendo corpus cum eo,postea abluẽdo cum aqua calida dulci: deinde fiat fricatio cum oleo rosato odorifero cum facilitate, & frequentetur ablutio cum aqua dulci post illud.

De aqua aluminosa.

AQua aluminosa condensat cutim & constringit ipsam:& quandoq; facit accidere febrem ephemeram corporibus macris: & quandoq; ex ea fit casus in spasmum. Cura nocumenti ex ablutione cum aqua aluminosa, abluantur isti post eam cum aqua calida multotiens ablutione vehementi,deinde fricẽtur,donec sudent, deinde abluãtur post,deinde inungãtur cũ oleo chamęmelino,aut oleo de keiri,posteadormiãt.

De aqua sulfurea, & naptica.

AQua sulfurea,& naptica corrumpit complexionem cutis corporis,& præparat ipsum ad putredinem,& facit accidere catarrhos: & si prolongatur mansio in aere ipsius, timetur ex eo hydrops: sed quod magis accidit ex ea, est icteritia. Cura nocumenti ex ablutione cum aqua sulfurea,& naptica, ablutio fiat cum aqua tẽperatæ frigiditatis, deinde cũ aqua calida,deinde sudet,postea abluatur cũ aqua tepida, postea inungatur cũ oleo rosato bono,postea dormiat.

De aqua ferrea.

ABlutio cum aqua ferrea confert iuuamentis plurimis,& non accidunt ex ea nocumenta plurima, quòd si nocet, non nocet, nisi quia condensat cutim.

De administratione fricationis, et vnctionis, & ablutionis in balneo.

COrpus temperatum, quando ingreditur balneum,sedere debet in qualibet mãsione balnei hora vna,postea expectare,donec corpus eius incipiat rotificari,& aliqualiter inflari, & appareat sudor:& tũc effundatur aqua primo super spatulas,& reliqua membra, deinde super caput, postea radatur caput seu administretur abrasio capitis,postea fiat compressio membrorum cum manibus,& fricatio cum facilitate,& solicitudo sit administrare huiusmodi super iuncturas,neq; fiat illud in reliquis membris, nisi in patiente ama, vt resoluantur humores mali, neque fiat aliquod dolorosum seu fricatio dolorosa, nisi in habentibus phlegma crudum, vt resoluantur humores crudi à iuncturis.

De errore, & nocumento accidente ex fricatione superflua.

ILli,cui administratur fricatio supflua, si fuerit calidæ complexionis,aut siccæ, accidũt casus virtutis,& commotio choleræ, & quandoque præparatur ad febrem: & si fuerit caput repletũ, accidit ex illo commotio humorum. Cura quidem primi est vngere cum oleo rosato, & oleo violato,& comedere cibos leues extinguentes, sicut alchisch,& almes, & assumere syrupos extinguentes, sicut syrupus acetosus, & iuleb. Et cui accidit ex hoc cõstrictio naturę,detur in potu syrupus alnisuch.

De operatione, & nocumento aquæ frigidæ in balneo.

OPeratio aquæ frigidæ in balneo, si balneũ fuerit calidum,est sicut operatio,& nocumentum egressionis ab eo subito,& nocumentum est maius. Et cura ipsius est curatio illius, & magis fortis. Sed quãdo fuerit balneũ frigidum, eius operatio etiam, & nocumentum est, sicut operatio aeris frigidi. Et quando nocet, tunc eius cura est illud, quod dictum est.

De operatione, & nocumento aquæ calidæ in balneo.

NOcumentum,& operatio aquę prędictę est,sicut operatio aeris calidi vehemẽter in balneo,& nocumentum magis forte. Verum propter breuitatẽ temporis eius,est minoris impressionis,& propterea quod non aduenit cordi,sicut aduenit aer calidus, quare minus, & leuius debilitat,& cura eius est cura similis illi, & administretur syrupus de tamarindis, & illis, quibus cum hoc nocumento accidit fluxus ventris,exhibeatur syrupus pomorum,& cydoniorum,& agrestæ.

De errore, & nocumento ex mora in balneo.

EX mora in balneo in consuetis hominibus accidit dolor iuncturarum, & extensio in lacertis,& quandoq; sequitur febris ephemera. & cura est abluere cum aqua calida, & fricatio facilis cũ oleo chamæmelino, & oleo oliuarum nouo,& si non sedatur cum hoc,oportet, vt fiat phlebotomia in omni dispositione in die secundo post balneum.

De eo, qui vsus est exercitio forti ante balneum, aut post egressionem à balneo.

BAlneum quidem temperatum non nocet plurimum eis,quibus accidit motus superfluus,aut eis, qui volũt vti motu post balneum. Immo quando fuerit balneum temperatum, & nõ fuerit in eo mora,quæ faciat sudare plurimũ, & non fuerit in eo mora,nisi secundum mensuram,qua ex balneo acquiritur corpori humectatio,vel humiditas, est iuuamentum eis, quibus accidit motus fortis,& nõ nocet, nisi per lõgam

moram

moram in balneo ita, vt balneum accipiat de humiditate, plusquam tribuat. Et cui accidit hoc, perducitur ad hecticam, cum vehemens fiat cordis calefactio, aut perducitur ad hydropisim, si resoluta fuerit caliditas naturalis, & debilitata, & infrigidata fuerit complexio viscerum. Cura illius est balneatio cum aqua frigida, & effundere oleum tepidum in hyeme, & in ęstate infrigidatum, & lac nouiter mulctum super caput, & applicare iuncturis mucilaginem altheæ cóquassatam cum oleo violato, et bibere vinum album valde permixtum, et sorbere iura facta ex auibus contusis vel contritis, & ex carne arietum castratorũ contrita, & si appareat frigus in visceribus, cuius signũ est mala digestio, & inflatio, & eructatio acetosa, tunc succuratur cũ diacurcuma, & distilletur oleum violatum in auribus eius, in quo dominatur cholera, & oleum alkeiri in eo, cuius viscera sunt infrigidata, cõfert in hac ęgritudine.

De longa mora in balneo.

LOnga mora in balneo operatur operationem, quam operatur motus vehemens, & cura eius est, sicut illa cura.

De nocumentis balnei super cibum.

BAlneum super cibum causat oppilationes in hepate, & venis, ꝓpterea ꝙ attrahit materias cibi indigestas ad exteriora corporis propter fluxum humiditatum ad ea per sudorem, et ad oppilationes sequuntur ęgritudines oppilationis, sicut apostemata, & prohibitio cibi, ne vadat seu transeat ad exteriora, & sequitur fluxus ventris periodicus, & sequuntur febres putredinis, quia oppilatio est vna ex causis putredinis. Cura vero est administrare syrupum acetosum de seminibus, & euacuatio debilis facta cũ hiera picra, & administrare cibos leues aliq̃bus dieb⁹.

De nocumento eius, qui bibit in balneo rem frigidam.

POtare in balneo rem aliquam frigidã, sicut aqua frigida, & ceruisia, est timorosum valde. Quoniam res frigida fluida, quando peruenerit ad stomachum in balneo, in quo iam porositates sunt apertæ, & meatus sunt rarificati, & aperti, subito attrahitur ad hepar, & ad cor, quare infrigidantur ambo infrigidatione vehemẽti: aut debilitatur caliditas naturalis, & debilitantur oĩa viscera, & disponuntur ad hydropisim. Succurritur vero illi nocumento assumendo aliquid modicum de vino puro post balneum, aut potando diamuscum, aut dialacham, aut diacurcumam, aut mithridatiũ, aut fomentãdo hepar, & cor cum pannis calidis, aut assumere cibaria

D aromatizata. Et caulibus inest proprietas remouendi hoc nocumẽtum. & ex oleribus est enula, & ex potionibus est syrupus de pastinaca, & syrupus de absynthio, & syrupus de alchandicum.

De nocumento ex ingressu balnei corpore repleto.

HOc etiam est periculosum, quoniam ex eo accidit putredo humorum retentorũ in corpore, & agitatio ipsorum, & apostemata in visceribus, sicut pleuresis, & peripneumonia, & apostema hepatis, & timentur ex eo etiam nocumenta cerebri, & ipsius apostema, aut timentur febres, quæ sunt ex rebus, quæ magis proximę sunt, vt accidant, q̃ aliæ. Cura eius est, cum succedit ei grauitas, & lassitudo, aut tactus vlceris, aut tensio, tunc oportet, vt properé fiat phlebotomia, & extrahatur quantitas cõueniens de

E sanguine. Quod si remouetur, & quiescat ex hoc, bonum est, si non, tunc euacuetur cum syrupo de fructibus, & assumat potiones prohibẽtes putrefactionem, sicut rob cydoniorum, rob pomorum, rob prunorum, & alia ab istis. Et liniatur hepar, & cor cum linimentis conuenientibus, sicut est coriãdrum, & acetum, & solatrũ cum pauco camphoræ, & sandalis.

Tractatus quintus de aqua, et his quæ bibuntur.

De nocumento potus plurimæ aquæ.

POtus plurimæ aquæ nocet tribus modis: quorũ vnus est, quod debilitat caliditatem naturalem in membris vniuersaliter, & debilitat membra principalia: quare accidit eis tunc debilitas virtutum naturaliũ qua-

F tuor: Membris autem instrumentalibus accidit debilitas motuum, & tremor. Secundus modus est, quod virtus sequestratiua in hepate debilitatur in sequestrando omnem aquositatem à sanguine, quare aut effunditur aquositas ad partes inter mirach, & sifach, & accidit hydrops aquosa: aut penetrat aquositas cum sanguine ad membra, & accidit hydropisis carnosa. Et virtus sequestratiua in renibus debilitatur, quia accidit ex eo mictus vrinæ inuoluntarius cum difficultate in ea, & debilitantur renes. Tertius vero modus seu tertia ratio est, quod ipsa aqua multa soluit cibum, & facit ipsum descendere ante horam. Rectificatio in habente quidem cõplexionem frigidã fit bibendo super ipsam aquã dialacha in vino, aut athanasia, aut mithridatiũ ita, vt prouocet cum fortitudine: sed habentes complexionem calidam sumant super eam prouocantia vrinam, & confectionẽ de seminibus, & vinũ

&vinum ſubtile odoriferum, deinde transgluttiant aquam frigidam poſt illud,& expectent ſuper eam:& ſint cibi ipſorum ea,quæ prouocant, & ſedant ſitim, ſicut cibus de ſpinachijs, & cibus de cydonijs.

De nocumento aquæ mali odoris, cœnoſæ, in qua naſcuntur cannulæ.

AQuæ mali odoris,cœnoſæ tardant deſcenſionem ſuam à ſtomacho, & penetrationem cibi. Et ſitis quidem augetur cũ aquis huiuſmodi,& virtus debilitatur. Et quia ipſæ non ſunt puræ ſimplices, immo in huiuſmodi aquis eſt terreitas plurima, quare ex eis generatur humor aut phlegmaticus vitreus, aut melancholicus,& propter illud multiplicant ægritudines ſplenis in hominibus, qui plurimum bibunt de ipſis,& accidere faciũt hemorrhoidas, & hydropiſim propter malitiam cõplexionis hepatis inductam ab eis,& mictum vrinæ inuoluntarium propter malitiam complexionis renum.Rectificatio iſtarum aquarum eſt,vt ipſæ diſtillentur,ſi poſſibile eſt,aut cum lambico,aut cum pãno poſito ſuper orificiũ vaſis,in quo bulliantur, & poſtea exprimendo pãnum illum,aut colantur, & purificãtur tales aquæ cum pane,aut pomis, aut cydonijs,et talis colatura eſt melior.ſi vero aquę illæ bullitæ fuerint ſecũdum diſpoſitionem ſuã, ſcilicet ſecundum quod ſunt, oportet vt ſuper eas ſumatur cõfectio de ariſtologia, & ſumãtur ſup eas illa,quę prouocant vrinam plurimam,et bibatur ſuper eas vinum plurimũ. Et cepę proprietatem habent in reſiſtendo aquis prædictis, quando comeduntur crudæ. Et quando homo poſt potum aquarum prædictarum per diem biberit vinum purum modicum ĩ ieiunio, & non fuerit, quod prohibeat ex parte complexionis eius confert vehementer.

De nocumento aquæ ſulfureæ.

IStæ quidem aquæ adurunt humores, & eos putrefaciunt:quare ſequũtur in principio febres cholericæ,poſtea in fine febres melancholicæ propter aduſtionem ſanguinis ex eis factam. Et melancholicus quidem humor,qui ex huiuſmodi aquis generatur, eſt humor melãcholicus malus,qui nominatur cholera nigra. Et nocumentum iſtarum aquarum eſt cauſare icterum, & pruritum,& febres tertianas,& cõcluſam, & ſodam,& ophthalmiam,& catarrhos calidos,& vrinæ difficultatem,& corporis maciem. Rectificatio earum,ſi eſt poſſibile ipſas diſtillare,ſicut dictũ eſt,erit conuenientior. Et ſi bibantur cum aceto, & proijciatur in eis lutum armenum, & lutum ſigillatum,frangitur nocumentum ipſarum. Sed quando bibuntur,ſicut ſunt,vel ſecundum ſuam diſpoſitionem, tunc ſyrupus granatorum cum ſyrupo violato frangit plurimũ de nocumento ipſarum. Et ſyrupus quidem acetoſus zuccarinus factus cum aceto, & ſucco cydoniorũ reſiſtit eis vehementer. Et lac ſeminis portulacæ triti aſſumptum cum ſyrupo violato, & ſyrupo de pomis eſt iuuatiuum. Et potus aquæ roſatæ ſuper ipſas aquas prædictas eſt etiam conferens. Amplius ſint cibaria leuia vnctuoſa, in quibus ponitur oleum,& butyrum caleſactum. Et quando apparet earum nocumẽtum, & non fuerit febris cum eo, tunc bibatur lac, & butyrum caleſactum. Si vero fuerit febris, bibatur aqua hordei cum ſyrupo acetoſo, & aqua granatorum muzorum.

De aqua aluminoſa.

NOcumentum iſtarum aquarum eſt ſtypticare,& conſtringere naturam,& exaſperare pectus,& vocẽ,& cauſare difficultatem vrinæ,& ſtringere vias cibi, & cauſare corporis maciem. Rectificatio nocumenti eſt adminiſtrare pinguia, & transglutire oleum oliuæ, & amygdalarum ſuper eas,& vinum ſubtile odoriferum. Et ex potibus eſt ſyrupus violatus,& ſyrupus prunorum. Et aqua hordei reſiſtit eis valde. Et aqua quidem cicerum cum oleo bono, quodq; oleũ ſit comeſtibile,eſt iuuatiua. Et magis iuuatiuum omnibus rebus in reſiſtẽdo aquis prædictis eſt ſorbitio facta ex decoctione furfuris cum zuccaro adminiſtrata. Et confectiones de granis vel medullis ſunt iuuatiuæ non modicum.

De nocumento aquarum vitriolarũ, ſeu currẽtiũ ſuper mineram vitrioli, vel aquæ in qua fuerit poſitum vitriolum.

NOcumentum iſtarum eſt compoſitum ex nocumento aquæ aluminoſæ, & nocumento aquæ ſulfureæ: quare accidit ex ſtypticitate, & exaſperatione res ſimilis ei, quæ accidit ex aqua aluminoſa, & ex putrefactione, & aduſtione materierum vel humorum accidit res ſimilis ei, quæ accidit ex aqua ſulfurea. Et nocumentum, quod faciunt huiuſmodi aquæ vitrioli in pulmone, eſt magis vltimum ſeu vehementius. Rectificatio eſt bibere ſyrupum de hyſſopo denominatum frigidum, & aſſumere ſyrupum roſarum cum ſyrupo de liquiritia, & aquam melonis indi extractam poſt ipſius aſſationem in paſta, aut aquam cucumeris, et citrulli, aut mucillaginem pſilij,& ſeminis cydoniorum cum violis conditis, quodcunque iſtorum reſiſtit nocumento prædicto.

De

De aqua mineræ lithargyrij, vel de aqua, in qua poſitum fuerit lithargyrium.

DOcumentum iſtius aquæ eſt ſimile nocumento aquæ ſulfureæ: ſed hæc proprietatem habet vlcerandi inteſtina. Rectificatio ſimilis rectificationi nocumenti aquæ ſulfureę, & additur adminiſtratio eorum, quę prohibent vlcerationem īteſtinorū, ſicut ſunt troch. de gummis, et troch. de ſpodio cū ſyrupo violato, vt reſiſtat ſtypticitati eius vehemēti. Et pſyllium confert ei valde.

De aqua mineræ viridis æris, vel de aqua, in qua poſitum fuerit viride æs.

NOcumētum iſtius aquæ eſt ſimile etiam nocumento aquæ ſulfureæ: verū eſt maioris nocumenti, quam illud ſecundum vnum modū: & eſt, quod huiuſmodi aqua aperit orificia venarū, & lędit ea, & facit accidere mictum ſanguinis, & fluxum ſanguinis per ventrem, & ſputum ſanguinis ex pulmone. Rectificatio eſt adminiſtrare troch. de charabe ſuper eam, et adminiſtrare ſumach, & berberis. Et trochi. de terra ſigillata remouent nocumentum eius cum ſtypticitate, & virtute theriacali, quæ eſt in eis. Et ſyrupus de iuiubis ingroſſando ſanguinem. Et adminiſtrare loch de papauere confert nocumento pulmonis, & renum. Et cōſideretur impreſſio, in quo membro vehementer fuerit, & curetur cum eis, quæ ſunt appropriata illi membro. Et hepati quidem, & quæ ei continuantur, approprіantur trochi. de charabe. Pulmoni vero approprіantur troch. de papauere. Inteſtinis autem approprіantur trochi. de terra ſigillata. Renibus trochi. alkechengi, & trochiſ. de papauere cum balauſtijs.

De aqua ſalis armoniaci.

NOcumentum aquæ ſalis armoniaci eſt, ſicut nocumenti aquę viridis æris, & difficilius eo. Et proprietas eius eſt nocere cerebro, & oculis. Rectificatio eſt, vt adminiſtrētur omnia, quæ adminiſtrantur pro rectificatione nocumenti aquæ viridis æris cum extinctione vehemēti facta cum troch. de camphora, & odore ipſius, & cū linimentis frigidis ſuper caput ex oleo roſarum, & aceto, & aqua roſata, & ſandalis, & ſucco olerum frigidorum: & facere oculis alcohol cum aqua coriandri, & antimonio nutrito cum agreſta.

De aqua æris.

NOcumentum iſtius aquæ debilius eſt, quàm nocumentum aquæ viridis æris, & quod ei ſimilatur.

De aqua naptica.

NOcumentum iſtius aquæ eſt debilius, quàm nocumentum aquæ ſulfuris, & quod ei ſimilatur.

De aqua ſalſa.

PRoprietas iſtius aquæ eſt facere obſcuritatem viſus, & grauitatē auditus, & ſibilum in capite, & pruritum. Rectificatio eſt extinguere cum robub frigidis, in quibus nō eſt ſtypticitas vehemens, & adminiſtrare vnctuoſa ſecundum quod dictum eſt in capitulis præcedētibus: & collyriū oculis facere cum tutia nutrita cum aqua agreſtę, et diſtillare oleū de keiri ī auribus.

De aqua amara.

AQua amara putrefacit, & facit accidere febres cholericas: & timetur ex ea hydropiſ. Rectificatio eſt adminiſtrare potus dulces, ſicut iulep, & ſyrupum violatum: & adminiſtrare ea, quæ prouocant vrinam, ſicut medullæ ſeu ſemina melonis, citrulli, cucumeris, & cucurbitæ.

De aqua acetoſa.

AQua acetoſa vlcerat inteſtina, & ſtomachum, & facit nauſeam, & facit accidere hydropiſim. Rectificatio eſt adminiſtrare glutinantia, ſicut pedes cum cymino, & quę frāgunt ventoſitatem, ſicut carui, & origanum, & aſſumere ſyrupum de paſtinaca, et ſyrupum de enula, & ex cibis adminiſtrare oua ſorbilia, et medullas oſſiū cum ſale aromatizato cum ſpeciebus.

De nocumento aquæ bibitæ in ieiunio.

AQua bibita in ieiunio debilitat ſtomachū & facit accidere catarrhos infrigidando cerebrum propter duas rationes: quarū vna eſt propter communitatē ſtomachi cum cerebro: et ſecunda ratio eſt propter aſcenſum vaporum aquoſorum purorum: nocet etiam infrigidando hepar, & ſplenem: & præparat ad hydropiſim. Rectificatio eſt aſſumere aliquid modicum de vino puro veteri, odorifero ſuper eam, deinde ſeſtinare ad comedendum panem ſiccum, & tortellas tritas, & ſuych vel ſauich, & ea, quæ habēt proprietatem exiccandi aquoſitatē, & retinendi ipſam à veloci penetratione ita, vt reſiſtatur infrigidationi cū vino antiquo, & melle: & penetrationi cum his, quæ ingroſſant, & inſpiſſant.

De nocumento aquæ bibitæ ſuper cibum, & repletionem.

NOcumentum bibitionis aquæ ſuper cibum, & repletionem eſt interpoſitio ipſius inter cibum, & inter partes ſtomachi apprę hendentes, & circundantes ipſum cibum ita, vt ex hac impediatur cibus à digeſtione: Nocet etiā extinguendo vel infrigidando partes ſtomachi

à fundo

à fundo eius vſq; ad os ipſius,& frágit virtutem digeſtiuam,& debilitat eam ſua infrigidatione, & facit penetrare cibum indigeſtum propter flu xibilitatem ſubſtantiæ aquæ, & multoties facit accidere dolorem hepatis, & ſtomachi. Rectificatio eſt aſſumere compreſsiua ſuper ipſam cum diureticis velociter,ſicut cydonia, quoniam expellet aquoſitatem velociter,poſtea prouocabit. Et nõ eſt aliquid in hoc capitulo,ſicut cydoniũ, verum oportet,vt bibatur poſt digeſtionem aliquid vini,aut mellis,vt frangatur, quod aggregauit vel cauſauit potus aquæ plurimę,& cydonium ſua infrigidatione,aut ſumatur aliquid de ſemine apij cum penidijs.Quod ſi accidet dolor in hepate,aut ſtomacho,curetur cum diacyminо.Et ſi ſentitur corruptio cibi ex hoc, & declinet ad fumoſum, tunc ſoluatur cum ſyrupo de fructibus:ſi vero declinat ad acetoſum, ſoluatur cum electuario Alſeriaram: & non oportet, vt in hoc deficias.

De nocumento aquæ potatæ ſuper motum laborioſum, aut ſuper raritatem corporis à cauſis alijs.

NOcumentũ eſt rarificare corpus propter cauſas alias ſimiles eis, quas diximus de potu aquę in balneo communi. Rectificatio eſt rectificatio illius.

De nocumento potus aquæ ſuper coitum.

POtus aquæ ſuper coitum facit accidere tremorem cordis,& debilitatẽ eius proprie, & ea,quæ diximus in balneo communi.Rectificatio eſt olfacere muſchũ,& diamuſchum dulce in habente complexionem calidam cum ſyrupo de pomis:ſed in habente complexionem frigidam cum vino puro, & comedat alzarauni.

De nocumento focha.

POtus focha corrũpit hepar, & cerebrum, & cor,& ſtomachum,& ſplenem,& inteſtina,& renes,& veſicam,& debilitat ipſa, deinde generat tremorem, paralyſim, & lepram, & baras,& mictum vrinæ inuoluntarium, & lapidem veſicæ,& renũ,& hydropiſim: & eſt de rebus,quæ magis nocent neruis, & contrariatur coitui:quoniam infrigidat,& humectat,& ſpargit humiditates,quę ſunt in facie neruorum, & facit accidere catarrhos malos,& ſcrofulas. Rectificatio eſt adminiſtrare nuces, & amygdalas, & medullas fructuum,& adminiſtratio eorum, quæ prouocant vrinam. Et caueatur potatio vini ſuper potũ focha, aut caueatur potare ipſum focha ſuper vinum: quoniam vinum facit penetrare velociter ad profundum membrorum, & iuncturarum:immo oportet, vt ſuper focha ſumatur lambendo mel,& butyrum, & adminiſtratio prouocãtium plurimorum. Et alzarauni eſt theriaca ipſius focha omnibus modis.Et melius focha eſt illud,quod fit ex pane,& in eo ponitur multũ de cinnamomo,et ruta,et origano.

Tractatus ſextus de motu & quiete.

De motu plurimo.

MOtus plurimus calefacit primo calefactione vehementi, & exiccat:deinde in fine ĩfrigidat. Et ex nocumentis primis eſt putrefactio,& facere fluere materiã malam ad profundum membrorũ. Et ex nocumentis ſecundis ſunt ęgritudines neruorum frigidę, & caſus virtutis:& quandoq; facit accidere chafachã,& ſyncopim. Rectificatio eſt, ꝙ oportet, vt abluatur in æſtate quidem cum aqua frigida: in hyeme vero cum aqua dulci tepida.

De quiete plurima.

QVies plurima generat humores crudos, et prohibitionem chordarũ ab obedientia lacertorum in motibus, & hebetat ſenſus.Rectificatio nocumenti eſt, ꝙ ſi fuerit illud in lõgo tempore,euacuetur cum pilulis ſtomachicis, aut pilulis cochijs. Si vero fuerit non longi tpis,tunc ſuccurrat̃ cum exercitio forti,& fricatione,& cõpreſsione mẽbrorum in balneo.

De vigilia maxima.

VIgilia vehemens plurima eſt ſimilis motui vehementi plurimo:verum eius nocumentum magis dominatur cerebro, & cordi. Rectificatio eſt vehementer inũgere caput cum oleo violato,& naribus ipſum attrahere, & diſtillare in aurem,& olfacere aquam roſatam, & bibere vinum multę permixtionis, vt humectetur cerebrum: & adminiſtretur balneatio leuis cum aqua dulci temperatæ caliditatis,et ſorbeat ius ſpinachię vel ſecũdum aliam literam ius carniũ, & ferculũ de cucurbita, ferculũ de blito: et aſſumat ſyrupum de pomis, & epithemetur cor cum linimentis,vel epithematibus frigidis.

De nocumento coitus plurimi.

Bibant infuſionem cicerum permixtam cum vino,& balneentur cum aqua calida, & vngantur cum oleo chamæmelino,& oleo roſato permixtis,& dormiant ſuper ſaturitatem cibi aromatizati.

Finis Auicennæ.

EX SYRASI SVPER Fen secunda Canonis primi Auicennæ,

Capite secundo de febre Ephemera.

ET ex eis: quæ dicuntur facientia ipsas differre est, vt infirmus ingrediatur balneum. ꝙ si delectatur ex effusione aquæ calidæ super corpus eius, & sudat ex eo sudore tẽperato, tunc est febris diei vel febris ephemera: Et si non acciderit aliquid ex hoc, immo accidat horripilatio ex aqua calida, & cutis eius horrorem incurrat ex ea, aut accidat ei rigor fortis, tunc est febris putredinis.

Ex eodem, capite de regimine infantis super doct. 1. Fen tertiæ Canonis primi.

DEINDE cum aqua &c. s. post saliciẽ, siue ipsa salitio rei teretur, siue nõ. CVM aqua tepida ipsum lauabimus. obstetrix debet lauare ipsum cum aqua tepida, vt non remaneant porositates obtusæ constrictæ propter salem, & ne prohibeatur resolutio humiditatum superfluarum, & etiam vt quiescat corpus, & mundificetur ab abstersione salis, & ipsius mordicatione. CVM aqua tepida lauari debet, vt caliditas aquę sit eis conueniens, & similis, quoniam calor est mordicans, & frigus est congelans.

Ibidem.

ET obseruãdum erit, ne cum dormierit &c. vt non remaneat propter causam fasciæ secundũ formam tortuosam. CVM aqua suaui æquali seu temperata timendo dominium resolutionis in HYEME &c. AD caliditatem trahat &c. vt opponatur frigori aeris hyemis. NON mordicantem vt non lædat sui mordicatione POST somnum longum. s. vt iam sit completa digestio cibi sui, & superfluitates vrinæ, & ęgestionis sint iam expulsæ, & vt remoueantur materię expulsæ ad superficiem cutis, vel ad exteriora cutis cum sudore: & talis hora est principium diei, cum somnus longior secundum plurimum fiat in nocte. AVT ter secundum multitudinem sordiciei, & sudoris, & paucitatem amborum. AD id quod sit magis tepidum vel ad id, quod magis declinat ad tepiditatem, vt assuescat, & non fiat balneatio cum aqua calida, aut temperatæ caliditatis ei nociua ita, vt si alterabitur, lędatur ex ea. IN ęstate vt confortetur, & induretur cum ea cutis, & pori constringantur, vt hoc prohibeatur à resolutione. IN hyeme vero non separet scilicet obstetrix & TEMPERATAE caliditatis, vt opponatur frigori aeris hyemis. ET RVBERE incipiat: significat enim corpus esse mundificatum, & non pertranseatur iste terminus, qui est rubedo cutis, & eius tumefactio, vt non resoluantur humiditates, quia ipse velociter recipiunt resolutionem propter earum subtilitatem. IN eis ingrediatur propter debilitatem virtutis expulsiuę ipsarum, timendo ne accidat vlcus, aut aliud in auribus ipsorum: & via preseruandi ab hoc est, vt obstetrix sugat aures infantis, vt egrediatur aqua quæ in aures descendit vel fluxit.

Super cap. 5. doctrinæ primæ fen tertiæ, canonis primi. De regimine infantium.

VT BALNEENTVR, quoniã balneum sua caliditate resoluit superfluitates retẽtas in interioribus corporis apud somnũ, & exiccat humiditates, & excitat calorem: & humiditas balnei prohibet caliditatem à superflua resolutione, DEINDE. s. post balneationem. DEINDE dimittendus est ludere: oportet, vt iste ludus fiat cum ęquali, quoniam si fuerit cum minori eo, tunc non faciet motum ei necessarium, quãuis talis motus fortis esset, & multus, tamen per comparationem ad motum minorẽ vel ad motum socij pueri minoris talis motus est debilis, aut paruus. Si vero fuerit cum maiori, tunc erit econtra: Puer enim declinat ad sibi æqualem, & cum eo vult ludere, & certare, quare fit cum eo motus conueniens, & delectabilis.

Ibidem

POSTEA balneãdus vt resoluatur à balneo, quod de superfluitatibus ex ludo sub cute, quas attraxit exercitium ad cutem, & vt balneum humectet succurrendo exiccationi inductę à ludo longo. DEINDE cibandus scilicet post balneũ secundum, & cibetur cibatione completa, & illud quoniam caliditas in hac horã iam excitata est per motum, & superfluitates per ipsum, & per balneum sunt iam resolutæ, & membra indigent restauratione, quare in hac hora præcipitur cibatio.

Ex eodem de balneo, libro primo fen tertia doctrina secunda.

CApitulum de balneo postponitur ad capitulum de exercitio, quoniam hora administrationis balnei est post exercitium, vt resoluantur superfluitates, quas exercitium resoluere non valuit. HVIC autem homini: per hominem quandoq; intelligimus hominem perfectissimæ complexionis, sicut dixit excellentissimus Gal. in capitulo de cõseruatione sanitatis, quoniam sermo medicorum secundum plurimum

mum non eſt, niſi de huiuſmodi corpore, deinde per comparationem ad ipſum de reliquis corporibus: & quandoq; intelligimus hominẽ, qui adminiſtrat exercitium, & fricationem, ſecundum ꝙ oportet, & non eſt dubium, ꝙ non remanet ſuperfluitas in corpore amborum. nam hoc in corpore perfectisſime complexionato eſt manifeſtum. In alijs vero corporibus nõ remanent ſuperfluitates, quia ipſæ reſoluuntur per exercitium, & fricationem. RESOLVTIONEM faciens, qm̃ in iſtis non adminiſtratur balneum reſoluens, ſicut adminiſtratur in corporibus humidis, & patientibus hydropem: in huiuſmodi.n. corporibus patientibus percipitur mora in balneo, præcipue in domo eius calida, vt ſuperflua fiat reſolutio humiditatum ſuperfluarum: & in iſtis magis adminiſtratur aer balnei, q̃ balneum aquę. Corpora de quibus hic loquitur Auicẽna ſunt munda, ideo non indigent balneo reſoluenti ſicut indigent hydropici. CALOREM ſubtilem. ſ. ab aere ipſius balnei. ET humectationẽ. ſ. ab aqua. IN ipſo non multum, vt non ſuperfluat reſolutio facta ex caliditate balnei, & non accidat contrarium eius, quod quæritur ex balneo. VTANTVR tina. Tina eſt vas longum ſecundum menſurã longitudinis hominis in balneo vel in thermis poſitũ, & repletum aqua, & in eo homo infirmus iacet, & ſedet: et tale vas fit ex ęre, aut lignis, aut re alia, & permutatur de loco ad locum ſecundum neceſſitatem, & eius latera ſunt alta vel eleuata ſecundum menſuram, qua, cum homo ſedet in eo, caput eius remanet extra coopertoriũ huius tinæ eſt ſic diſpoſitum, ꝙ in medio eius eſt foramen, in quo collum hominis ſedentis in tina circũdatur ab eo, & caput hominis prædicti remanet extra illud coopertorium tinæ: et ſecundum hanc formam homo poteſt ſedere in tina cooperta, & clauſa, et caput hominis ſtat extra tinam. IN principio reſolutionis, vt non exiccetur, & reſoluať, & extenuetur. HVMECTETVR vel madefiat ĩ circuitu. i. ſup terram balnei, vt multiplicentur vapores, & fiat humectatio aeris, & minoretur exiccatio humiditatum corporis. ET egrediantur timendo ſuperfluitatem reſolutionis, & deſtructionem vtilitatis balnei, quæ eſt humectatio, & calefactio. DONEC perfecte qeſcat: ſi enim feſtinat ad balneum anteq̃ quieſcat ab exercitio, fortaſſe cauſabit illud fluxum materierum, et humiditatum ad iuncturas, & lacertos propter eorum debilitatem factam ex labore, & calefactionẽ eorum ex motu, & proprie cum humiditas eſt ſubtiliata, fluida verſus exteriora cauſa exercitij: ſed cũ adminiſtratur balneum poſt aduentum quietis completæ poſt exercitium, tunc reddit virtus ad ſuum principium, & iuncturę, & membra, & in ſumma inſtrumenta motus ſunt fortia in repellendo à ſe materiam, quæ ad ipſa effunditur: & propter illud dixit princeps, donec perfecte quieſcat. SECVNDVM ordinem balnei caſas. ita, vt non fiat permutatio ab aere calido in vltimo ad acrem frigidum in vltimo, neque è contra, ne propter contrarietatem, & proceſſionem de extremo ad extremum augeatur, & multiplicetur nocumentum. FASTIDIVM vel anguſtia vel nocumentum eis inferat, quoniam ſi propter ſuperfluam reſolutionem incurrat faſtidium, vel anguſtiam, quandoque accidit ex ea febris putredinis, & illud quoniam mouet materiam quietam, & ſubtiliat ſubſtãtiam eius, & præparat eam ad putredinem. A DEBILITATE ipſius, quoniam non debilitat, niſi qñ facit faſtidium vel anguſtiam, & ſenſus literæ eſt, ꝙ fiat taliter, ꝙ non inferatur eis faſtidium & anguſtia. FEBRIVM putridarum, & eſt pręparatio materiæ ad putredinem propter ſubtiliationem ſubſtantiæ ipſius. NE oppilationes propter attractionem cibi non digeſti, crudi, humidi ad membra, & tũc humectantur membra, & fiunt groſſa, & ꝓpter illud pinguedo facta ex illa materia efficitur pinguedo adipoſa. & ſi cibus fuerit in ſe ipſo humectans, tunc eſt magis ingroſſans corpus, & impinguans: verum ex alia parte nocet generãdo oppilationes in meatibus: & eſt poſſibile remouere hoc ab eo, & ſe cuſtodire, ne accidant oppilationes, adminiſtrando ſyrupum acetoſum ſimplicem in corporibus calidæ complexionis. In frigidis vero corporibus adminiſtrando diacalamenthum, & diatrium pipereũ.

Quòd ſi dicatur, ꝙ pinguedo non accidit, & non fit, niſi ex ſanguine, & non fit ſanguis, niſi poſt digeſtionem hepatis, quæ non fit, niſi poſt digeſtiones ſtomachi, quare ſi non accidunt digeſtiones prædictę, non accidet pinguedo: etſi accidet pinguedo, vt dictum eſt, non accidet oppilatio propter ſubtiliationem, & tenuitatem factam in ipſo ſanguine. Dicatur, ꝙ cauſa oppilationis prędictæ eſt, ꝙ balneum attrahit materias pluſquam alia cauſa attrahẽs, quare ex hoc multiplicatur, & ingroſſatur, & firmatur, et facit accidere oppilationem non ex hoc, ꝙ attrahit indigeſtum cibum, ſed propter cauſam attractionis multæ materię, & ſanguinis ad membra. Amplius quandoque digeſtiua hepatis eſt debilis, & virtus digeſtiua membrorum eſt fortis: cum igitur aduenit ad ipſa cibus non digeſtus, digerunt

ipſum, & ſibi eum aſsimilant loco deperditi, & reſoluti. Sermo igitur ille videlicet ꝙ non fit, & nõ aduenit pinguedo, niſi poſt duas digeſtiones perfectas ex toto eſt ſermo falſus. ET ibi multũ moretur: quoniam aer balnei reſoluet humiditates à cute, & non inuenietur, qd᷑ ex ſtomacho attrahi poſsit, quare attrahentur loco deperditi humiditates radicales, & ſic dominabitur macies, et extenuatio in corpore. VT cholera rubea ebulliat, & effundatur ad ſtomachũ vacuum. REM ſubtilem ex eis, quæ reprimunt choleram, ſicut ſi bibatur aqua granatorum muzorum, & ſugat cydoniũ, aut pomũ: & in ſũma adminiſtret aliquid, quo ſtomachus ſit occupatus, & quo cholera reprimatur. HOC eſt ei neceſſarium. ſ. vt aſſumat aliquam rem ſubtilem ante balneum, vt nõ dominetur cholera propter reſolutionem ſuperfluitatũ, & ſtomachi vacuitatem. DOMVS balnei calidę timendo reſolutionẽ plurimam, et dominiũ choleræ in eo. IN aqua roſata, vt cum ea remoueatur furioſitas choleræ, & eius cõmotio, & effuſio ad ſtomachum. PORI ſunt apti. ſ. à caliditate balnei, ET ipſorum corrũpat: & propter illud multoties cauſat mortem ſubitam, ſi penetrauerit ad cor, & extinxerint caliditatẽ naturalem, & multoties cauſat hydropiſim, ſi penetrauerit ad hepar, & extinxerit eius caliditatẽ. NE cito ad mẽbra penetret propter ſuam ſubtilitatem. PHTHYSIS, ideſt diſſolutio mẽbrorũ, & eorũ extenuatio propter fortẽ reſolutionem humiditatis membrorum principaliũ à forti caliditate. FRIGIDITATEM exponant timendo velocem penetrationem frigoris ad interiora propter dilatationem pororũ, & propter illud oportet, vt ſit bene coopertus pannis, vt non penetret frigus ad interiora membrorũ velociter. IN hora febris ſiue ſit hora diei paroxyſmi, ſicut in periodica, aut in alia, ſicut in cõcluſa. SOLVTIONEM habet cõtinuitatis, qm̃ mollificat extrema vulneris, & attrahit ad ea materias prohibentes conſolidationem. AVT apoſtema, quoniam cum effunditur materia ad ipſum, tunc facit eam fluidam, & ſubtilem, et pręparat eam, vt effundatur ad ipm̃ apoſtema. Si vero fuerit apoſtema in exterioribus, tunc illic eſt cauſa alia, & eſt attractio materię ad exteriora corporis. ET tu quidem iam ſciuiſti. intentio huius ſermonis eſt manifeſtare iuuamentũ, & nocumẽtum balnei. EST calefaciens caliditate ſui aeris, & cõmotione materierum cholericarum in corpore, ſi fuerint in eo exiſtentes: INFRIGIDANS propter ſuperfluam reſolutionem, & cõmotionem materierũ frigidarum, crudarũ, ſi fuerint in corpore

D exiſtentes: & eſt humectans balneũ, ſi fuerit adminiſtratũ cum aqua plus, q̃ cum aere: Eſt etiam exiccans, qñ adminiſtratur balneum ſiccum faciens ſudare calore ſui aeris. IVVANS qñ adminiſtratur cum debitis conditionibus, impediens vel nocens, qñ non cõſideratæ ſunt ante eius adminiſtrationẽ debitæ conditiones. SOMNVM facere propter tres cauſas, quarũ vna eſt, ꝙ corpus ex eo acquirit humiditatẽ, vnde humectantur membra, & concauitas cerebri, & tunc difficultatur penetratio ſpirituum animalium, vitalium, et aliorũ ſpirituum in eo ad extra: Secunda cauſa eſt, ꝙ per balneum reſoluuntur humiditates ſupfluæ, quas oportebat reſolui, vnde virtus quieſcit propter hoc, & quærit quietem, & reditum ad ſuam minerã: Tertia cauſa eſt, ꝙ corpus in eo, & inſtrumenta virtutum omnia mouen-
E tur, vnde accidit ex hac laſsitudo in minera ipſarum, & additur ad hoc difficultas penetrationis ipſarum. ET aperire, id eſt aperire poroſitates remouendo ſordiciem, & leniẽdo cutim, & ipſam mollificando, quare ab ea remouetur ſpiſsitudo, q̃ facit accidere frigiditas: & ſiccitas. ET abſtergere, & intendit per hoc ablutionẽ ſorditiei, & remotionem eius à cute: & illud qm̃ iam tu ſciuiſti, ꝙ fit attractio ſuperfluitatum ad exteriora corporis, & earũ egreſsio per ſudorem: & has ſuperfluitates, in quibus eſt ſapor baurachius, balneũ abſtergit à ſuperficie corporis, & abluit eas ſupfluitates, & ſordities, quæ ſunt ſupra cutem, & eas extrahit ex corpore: et adiuuatur balneum ad hoc perficiendum cũ fricatione, & ablutione facta cum rebus abſterſiuis, ſicut ſapo, & vſnen. ET reſoluere: intendit per hoc ſubtiliationẽ ma-
F terierum, & pręparationem ipſarũ ad vaporationem: ipſum enim balneũ extrahit reſiduum materierum, quæ remanſerunt ab ęgritudinibus, et quæ remanſerũt à ſuperfluitatibus digeſtionum in hora ſanitatis, & reſoluit vẽtoſitates: primum facit per ſudorem, facit ſecundũ per euaporationem. ET digerere: intendit per hoc ſubtiliationẽ materierum groſſarũ, & propter hoc adiuuatur natura ad earum digeſtionẽ. Et ſcias, ꝙ digeſtio quandoq; fit cũ eo, ꝙ rectificat, & pręparat, vt ſit nutrimentum: & qñq; fit cum eo, ꝙ præparat ad expulſionem extra corpus: primũ quidem fit in phlegmate: Secundum vero fit, ſicut in materijs malis. Et non eſt dubiũ, ꝙ balneum, cum adminiſtratur moderate, calefacit ſua caliditate temperata, & præparat ſua humectatione materias, vt natura, & calor naturalis in eis operetur: quare accidit digeſtio iſta cũ hoc, ꝙ natura quieſcit ex reſolutione ſuperfluitatũ, & mundificatione

corporis

corporis à ſordicie,& aptione pororum,& oppi
lationum·quare fortificatur virtus ex hoc,& pro
pter hanc cauſam digerit materiã: & cum res ita
ſit, ſequitur, ꝙ balneum ſit ex melioribus rebus
in fine ægritudinũ materialium frigidarum. AD
cutis ſuperficiem trahere.ſ.cum caliditate aeris,
& reſolutione eius,quod cuti eſt proximũ,& at-
trahendo ad ipſum id,quod eſt longinquum,ne
detur vacuum: & continuatur attractio vſq; ad
ſtomachum:& ex hac attractione quærit natura
aſſumptionem cibi. IN reſolutione ſubtiliando
ipſam. IN parte naturali,& illud, quia fit facilis
expulſio mediante ſubtiliatione. ET retentione
ventris,qm̃ mouet materiam ad partem contra-
riam parti ſolutioni ventris. cumq; adminiſtra-
tur balneum in hora ſolutionis ventris, tunc ip-
ſum reſiſtit ſolutioni ventris, & facit retrocede-
re materiam:et operatio balnei adiuuat medicũ,
& operationẽ naturę. FATIGATIONIS vel
laſſitudinis,& illud reſoluendo materias effuſas
ad lacertos,& chordas cũ motu. DEBILITARE
cor,reſoluẽdo caliditatem naturalẽ,& virtutem
vitalem: iam enim tu ſciuiſti, ꝙ ipſum balneum
operatur hãc operationem ab extra, & ab intra.
SYNCOPIM reſoluendo ſpiritus, & virtutem
vitalem. ET nauſeam, & illud qm̃ mouet mate-
rias,& eas agitat,& aliquid earum effunditur ad
partem ſtomachi,& etiam propter vacuitatẽ ſto
machi effunditur ad ipſum aliquid de materijs.
HVMORES quietos mouere,qm̃ reſoluit mate
rias cũ ſudatione,& tunc continuatur attractio,
vel peruenit attractio vſque ad materias quietas,
quare attrahit ex eis aliquid,& cõmouet, præci-
pue cum balneum ſubtiliat eas, & præparat eas
ad illud:& ſimiliter balneũ nocet patientibus ſo
lutionem continuitatis,aut apoſtema. AD putre
factionem pręparare,id eſt balneum pręparat ad
putredinem materias quietas, quas ipſe mouit,
& illud quoniã materiæ groſſæ minus patiuntur
à rebus nocentibus, quæ eis aduenıunt: & nõ eſt
dubium, ꝙ balneum ſubtiliat materierum ſub-
ſtantiam,& tunc efficitur pręparata ad operatio
nem vel impreſſionem, quæ fit in ea. Amplius
propter multam quantitatem ipſarum materie-
rum aduenĩetium vel motarum propter earum
ſubtiliationem factam à balneo oppilantur poro
ſitates, & retinentur vapores, & materiæ extra-
neæ rarefactę,quæ retrocedunt agendo in mate
riam operationem non conuenientem, quæ eſt
putredo. ACCIDVNT apoſtemata, quoniam
mouet materias, & eas agitat, quare effundũtur
materiæ ad membrum ipſas recipiens, quod eſt
membrum debile. effunduntur ergo ad ipſum,
& cauſant apoſtema in eo, ſiue ſit illud mẽbrum
occultum, vel interius, ſiue manifeſtũ exterius.

Capitulo ſexto. De ablutione cum aqua frigida.

CONSERVATVR.ſ.ſi corpus ei eſt mun-
dum à ſuperfluitatibus, non oportet, vt
aqua frigida retineat eas in ventrem:Cõtrarium
autem fit,quando corpus nõ ita ſe habet,vel con
trarium fit in eo, quod non habet corpus mun-
dum:Non enim eſt dubium, quòd regimen ma
lum in eo,quod comeditur,& bibitur,eſt ex eis,
quæ cauſant in corpore multitudinem ſuperflui
tatum: huiuſmodi ergo corpus cum balneatur
cum aqua frigida,retinentur ex ea ſuperfluitates
in corpore,& nocetur ab eis,& corrumpitur.Et
oportet vt ille, qui vult balneari cum aqua frigi-
da,ſit iuuenis,vt eius caliditas ſit ſufficiens ad re
ſiſtendum aquæ frigidæ,vt non profundetur fri
gus eius ad interiora:& oportet, ꝙ virtus eius ſit
fortis in reſiſtẽdo, vt aqua frigida nõ imprimat,
& non faciat accidere malitiam cõplexionis fri-
gidæ,& ne accidant ęgritudines neruoſę.Opor-
tet etiã,vt forma prędicti,qui vult balneari cum
aqua frigida, ſit forma temperate carnoſa: quo-
niam corpus extenuatum vel macrum patietur
velociter à frigiditate aquę in interioribus,aliter
quoniã in corpore macro valde frigus penetrat
in interioribus velociter:Corpus autem pingue
eſt frigidæ complexionis, pauci ſanguinis, qua-
re non reſiſtit frigiditati aquæ:Et oportet, vt bal
neatio cum aqua frigida fiat in æſtate,vt ſit aqua
minus frigida, & caliditas corporis ſit excitata,
& fortificata,& humores eius incipiãt ebullire,
& ſit in medio æſtatis, vt ſit aer minus frigidus,
& caliditas magis excitata, & humores magis
ebullientes, & in hora ęſtuoſa. NAVSEATI-
VAM ſacietatem, qm̃ frigiditas aquæ cauſat re-
tentionem materierum corruptarum,et facit ex
eis accidere ægritudines. NEQVE vomitũ,quo
niam frigiditas aquæ retinet materiã in profun-
do,& hoc adiuuat ad vomitũ. NEQVE fluxum
ventris, quoniã retinet materiã in interioribus,
& eſt cauſa additionis fluxus ventris. NEQVE
vigilias,qm̃ vigiliæ rarificant corpus, qua facilis
fit penetratio vel profundatio frigoris ad iterio-
ra,& proprie cum vigilię infrigidẽt corpus cau
ſa reſolutionis caloris naturalis,& apertione po-
rorum,quæ cauſat raritatem,& illud adiuuat ve
hementer ad penetrationem frigoris. NEQVE
rheumatiſmos,qm̃ aqua frigida retinet materias
ad interiora corporis, quare auget catarrhos: &
quia conſtringit poros,et retinet materiam,quę
vult reſolui, & egredi extra corpus. NEQVE ſe
nex,quoniam virtus eius nõ ſufficit reſiſtere fri-

giditati aquę. CORPVS eſt leue quoniam leuitas corporis, & facilitas motus ſignificant mundificationem iuncturarum, & lacertorũ & cordarum à ſuperfluitatibus, quoniam laſsitudo, & fatigatio, vel pigritia in motu ſignificant ſuperfluitates, & quando adminiſtratur in hac hora balneatio cum aqua frigida, retinentur materiæ in iuncturis. ET eſt cum hoc ſit. i. adminiſtratio aquę frigidæ poſt adminiſtrationẽ aquæ calidæ. MVLTVM ſit frigidæ, vt non fiat permutatio de extremo ad extremum ſine medio, & vt non penetret virtus frigida ad interiora poroſitatum apertarum, ex quo ſequatur extinctio caliditatis membrorum. ET eſt quando fit hoc. ſ. ablutio cũ aqua frigida poſt exercitiũ. ANTE ipſum ideſt ante exercitiũ, & talis fricatio eſt fricatio ꝑparationis. QVAM ſolebat, vt calefiat plus cũ exercitio, & ſpargatur caliditas ad exteriora, & indurẽtur membra prędicta, vt non poſsit frigus aquæ penetrare ad interiora. ET ſit exercitium. ſ. quod adminiſtratur ante ablutionem, & vnctionem, temperatum. ſ. in quantitate, quoniam multa fricatio reſoluit calorem naturalem, & rarificat poros, & hoc cauſat, vt frigus penetret, & fortiter imprimat: Pauca vero fricatio nõ calefacit, vnde debilitatur reſiſtentia: In qualitate vero cõcedit, vt ipſa fricatio ſit velocior parum, quàm moderata, vt ſit calefactio eius fortior, quàm reſolutio ipſius, & vt facilis fiat ſparſio caliditatis ad exteriora, vnde reſiſtatur frigori aquæ, & minorentur velocius ſuperfluitates. SIMVL accidat vel ſuperueniat, vt membra æqualiter fortificentur, & vt caliditas adhuc ſit in motu, quare paſsio ab aqua frigida ſit minor, & non oportet, vt aliquis faciat hoc, niſi ille, ꝗ eſt fortis valde: aliter enim timetur penetratio frigoris propter raritatẽ corporis factam ab exercitio. ANTEQVAM ſuperueniat horripilatio: hic enim eſt terminus ablutionis cum aqua frigida, & eſt, vt corpori adueniat leuitas, & iuuamẽtum, & non accidat horripilatio: cum enim corpus incipit horripilari, & infrigidari, tunc oportet dimittere ipſam ablutionem cum aqua frigida. FRICETVR ſicut nominabimus, vt calefiat corpus eius, & ſuccurratur infrigidationi aquę, & vt reſoluantur etiã humiditates ſub cute retentę quas exercitium præcedẽs illic ad cutem remouit, & frigus aquæ retinuit, & prohibuit earum reſolutionem. ET cibus eius augumentum: aut quia eius digeſtiua iam eſt fortificata propter fortificationem caloris in interioribus propter frigus exterius, aut propter multam reſolutionem ſuperfluitatum factam ex fricatione, & exercitio. ET vini potus

D diminutionem: aut vt non ſuperfluat calefactio, aut vt non conuertatur in choleram cauſa aggregationis caliditatis, & fortificationis eius in interioribus, aut propter paucam indigentiã humectationis, & calefactionis, propter paucã indigentiã eius, quod replet ſtomachum & eſt pauci nutrimẽti. EIVS mora fuit tẽperata, & propter hoc redit color ad exteriora velociter cauſa reuerſiõis ſpirituũ, & ſanguinis ad ipſa: & ſimiliter propter priuationem vehementis profundationis amborũ ad interiora cauſatę à frigore aquę. QVAM debuit: & propter hoc non redit velociter ꝓpter ꝓfundationẽ ſpirituũ, & ſanguinis ad interiora profundatione vehementi. MENSVRETVR. intentio eſt, ꝙ quãdo ſcitur in die primo, ꝙ mora in aqua frigida fuerit moderata, verbi gratia tunc die ſecundo obſeruetur illa menſura, & illa quantitas, & non addatur, neq; minuatur: Si vero ſcitur, ꝙ in die primo mora prędicta fuerit maior, ꝗ̃ oportet, tunc in die ſecũdo quantitas moræ ſit minor, ꝗ̃ fuerit quantitas prima, donec perueniatur ad æqualitatem: & ſecundum hanc menſuram ſi fuerit quantitas moræ minor in prima die, ꝗ̃ oportuerit, tunc addatur in ſecundo die, donec ad ęqualitatem perueniatur. ITERVM aquam. ſ. frigidam: & illud, cum neceſsaria erit reiteratio, vt confortetur virtus, & indurentur iuncturæ, & lacerti, & alia membra: et eius reiteratio acꝗrere facit humiditatẽ, et frigiditatẽ. SED qui hoc. ſ. ſecũdationẽ vel reiterationẽ ingreſsus in aquã frigidã. GRADATIM in eo, vt non ſequatur permutatio de contrario ad contrarium ſubito. HORA feruoris. i. hora meridiei, & excreſcentiæ caloris, quoniam ſi fiet illud in alia hora, tunc corpus infrigidabitur vehementer, & addetur illi frigiditas aquæ adminiſtratæ vice ſecunda: ſed quando aeris frigus eſt paruum, non eſt curandum de infrigidatione aquę vice ſecũda. NE ventus ſit ibi: ſi enim fuerit ibi ventus frigidus, tunc nocebit eius frigiditas: Si vero fuerit calidus, nocebit propter illud, qđ de fumis puluere ei aſsociatur, aut propterea ꝙ diuerſificatᷣ à conſueto talis ventus calidus. Ideo nocet, quia ingreditur in ventrem diuerſificatus à conſueto, quare nocumentum eius eſt manifeſtum. POST coitum, quoniam coitus rarefacit corpus, quare præparat ad penetrationem frigoris, & peruentionem eius ad profundum, & quia coitus infrigidat propter euacuationẽ ſpermatis, quare ſi tunc adminiſtratur aqua frigida, nocebit: & quia euacuatio debilitat virtutem, quare non remanet in ea virtus ſeu potentia reſiſtendi frigiditati aquæ: & quoniam caliditas

tunc

tunc eſt debilis, ideo non eſt ſecura, quin extinguatur ab aqua frigida. CIBVM qui non ſit digeſtus, qm̃ partes exteriores corporis tunc ſunt frigidæ valde propter retractionem caloris ad interiora propter digeſtionem cibi. Cum ergo fuerit ita, ſi tunc adminiſtratur aqua frigida, tũc duplicatur frigus, & fortificatur, & nocetur ab eo: & qm̃ virtus partis exterioris corporis tũc eſt debilis propter dominium frigoris, & parũ nutrit, tunc propter paucitatem cibi, quæ tunc eſt illic in illa hora, & qm̃ virtus exterioris partis corporis tunc eſt debilis, ideo deficit in reſiſtẽdo infrigidationi aquæ frigidæ: & qm̃ ablutio cum aqua frigida facit retrocedere caliditatem ad interiora, & facit eam exuberare in interioribus, & auget virtutem eius: ideo propter illud magnificatur anhelitus, & fit frequens. Repletio autem ſtomachi coarctat cor, & pulmonẽ, et diaphragma, B & prohibet ipſum attrahere aerem neceſſarium, quare accidit ex hoc anguſtia. Quôd ſi dicatur, ꝙ ablutio cum aqua frigida oportet, vt ſit laudabilis valde poſt comeſtionem cibi, qm̃ ipſa aqua adiuuat eius digeſtionem fortificando calorẽ in interioribus: Dicamus, ꝙ dato, ꝙ iuuet ſecũdum iſtum modum, tamẽ nocet ſecundum alios tres modos: & cum ita ſit, oportet vt non adminiſtretur propter nocumentum prædictum accidẽs ſecũdũ tres modos, licet iuuet in re alia. NEQVE vigilias. iam ſciuiſti huius declarationem in principio capituli. NEQVE corporis debilitatẽ: quoniam cum adminiſtratur, & corpus fuerit debile, tunc non reſiſtitur aquæ frigidæ vincenti caliditatem naturalem, & propter illud tepeſcit caliditas, & additur debilitas. NEQVE ſtomachi: qm̃ debilitas ſtomachi ſecundum plurimum eſt C in corporibus debilibus, et tu iam ſciuiſti, ꝙ non eſt conueniens adminiſtratio balnei aquæ frigidæ in corporibus debilibus. Ablutio præterea facit retrocedere caliditatem naturalem, & materiam ad interiora, & recipit eam ſtomachus debilis, qm̃ in diſpoſitione ſanitatis eius, cũ ſtomachus eſt vacuus à cibo, effundũtur ad ipſum multæ materiæ, qualiter ergo fit, cum ſtomachus eſt debilis? NEQVE poſt exercitium: qm̃ exercitiũ rarificat corpus, & præparat, vt frigus velociter penetret ad ipſum, & imprimat in eũ. VALDE ſit fortis: quoniam virtus eius prohibet, ne frigus imprimat, ſed non abſolute, ſed cum conditionibus prædictis. QVAM diximus: quæ ſunt vt pręcedat fricatio vehementior conſueto, & fricatio vehemens cum oleo, ſicut ſolebat ſuper exercitium temperata in quantitate, ſed in qualitate velocior parũ, deinde profundetur corpus in aqua

A ſubito, & moretur in ea quãtitate temporis, quæ totum corpus ab ea circundetur: aliter & reuoluatur in ea ſecundum menſuram, qua totũ corpus ſecundum partes cutaneas & exteriores ab ea circundetur, & patiatur: & illud poſt eius exitum: & augumentum fiat in cibo: & minoretur potus eius. Iſtæ ſunt conditiones, quibus conceditur ablutio cum aqua frigida poſt exercitium in corpore forti valde: Et neq; conceditur in debili abſolute, neq; in forti abſq; his cõditionibus. POSTEA confortat ipſum. & illud cauſa reuerſionis eius ad ſuum principiũ. Et ſcias, ꝙ hoc eſt dubium, quoniam illud nõ eſt verum, niſi ſecundum eos, qui credunt, ꝙ frigus in exterioribus cauſat fugã caloris ad interiora: & princeps Auicenna iã reprobauit illud in ſua philoſophia: ĩmo nõ fortificatur calor naturalis ex adminiſtratione balnei cũ aqua frigida, niſi propter duas B cauſas: quarum vna eſt, ꝙ ex illa balneatione ſequitur pauca reſolutio propter inſpiſſationẽ, & condenſationem poroſitatum factam à frigore: Secunda cauſa eſt, ꝙ aqua frigida indurat partes exteriores corporis, & eas ſolidas facit infrigidãdo ipſas, & prohibet eas, ne recipiant actionem caloris in eis, quare exuberat impreſsio, & actio caloris naturalis in ĩterioribus vel in partibus intrinſecis ſolum: & ſequitur ex hoc, vt ſit in eis operatio eius fortior, quare paſſum quanto eſt minus, tanto fortificatur impreſsio agẽtis in eo. Et cum ita ſit, erit conuerſio, & tranſmutatio humiditatum in ſubſtantiam plus, & propter illud multiplicatur, & augetur ſubſtantia corporis.

De eo quod comeditur & bibitur.

CVM egreditur balneũ vel ex balneo, vt exic C cetur ſtomachus eius, & fortificetur appetitus: balneũ enim facit fluere humiditates in ipſo exiſtentes, quare mollificat, & debilitat appetitum: & hoc quidem in homine pingui plus: exiccatio enim minorat humiditates in ſtomachis ipſorũ. ET dormiant ſomnum leuem, vel paruum, vt redeat ex hoc virtus eius, vt non debilitetur ex balneo cum priuatione cibi.

Ibidem.

Alıud etiam nocumentum ſequitur, videlicet corruptio complexionis ipſius cibi, maxime ſi bibatur aqua poſt fortem motum prędictũ, eo quia ab ipſo agitatur, & commouetur. NEQVE poſt comeſtionem: Hic conſiderat, in quo tẽpore aqua ſit bibenda poſt cibum. MVLTA bibenda eſt aqua: hora quidem potus aquæ diuerſificatur ſecũdum diuerſitatem cibi: Si enim cibus fuerit multæ aquoſitatis, ſicut brodia, & fructus humidi, tunc poſt ipſos non oportet bibere aquam

omnino, præcipue ſi fuerint fructus, ſicut chriſo mila, qm̃ velociter diſſoluũtur in aquoſitatem, & ſicut cucumer, quoniam incrudatur ex potu aquæ ſuper ipſum, niſi complexio fuerit calida cibum adurens, tunc enim conceditur potus aquę poſt ipſum, vt contemperetur ſtomachus. Et ſimiliter ſi fuerit cibus aſſumptus ſiccus, ſicut carnes frixę, & aſſatę, tunc non conceditur dimiſſio potus poſt talem cibum, vt non cõuertatur in fumoſum, & non fiat bona ipſius digeſtio. Diuerſificatur etiam hora potus ſecũdum diuerſitatem complexionum. In cholerica enim complexione cõuenientius eſt, vt multiplicetur potus aquę ita, vt etiam bibatur ipſa in tempore comeſtiõis cibi: In quibuſdam enim ſtomachis ipſorum aduretur cibus, ſi non bibatur aqua: In habẽtibus vero ſtomachum frigidum res eſt ecõtrario ita, vt quidam eorum ſunt, qui ſi bibant aquã poſt tempus lõgum, debilitatur eius digeſtio, aut deſtruitur, aut corrumpitur. Et ſermo eius neq; poſt cibum multa aqua eſt bibenda, potus enim plurimus operatur, quod dictum eſt, qm̃ aqua ꝓpter ſui ſubtilitatem penetrat in ſpatio inter ſtomachum, & cibum. Si ergo potus multiplicatur, eleuatur cibus, & natat in ſtomacho, & illud quando nõ fuerit ille cibus terreſtris grauis, quẽ aqua non poteſt eleuare, neq; ſit complexio calida valde ita, vt per eam reſoluatur aliqua pars aquæ, & reliqua pars eius miſceatur cum cibo. Et ſermo eius donec de ſtomacho deſcendat, & hoc eſt verũ, vt ſubtilietur cibus, & adiuuetur ad velocem deſcenſum: & hoc iudicium non verificatur, niſi in complexione frigida: In cõplexione enim calida tardatio potus vſq; ad hanc horam eſt ex eis, quæ corrumpũt digeſtionẽ. MODICVM aquæ frigidæ ſugendo ſumat: hoc fiat in ſiti, quæ cauſatur à ſuperflua caliditate meri, & gutturis, & ſiccitate ipſorum, qm̃ ex ſuctione aquæ prolongatur tempus tranſitus aquæ ſuper guttur, & meri: & ſimiliter fiat qñ ſitis cauſatur à ſuperflua caliditate cordis, et exiccatione pulmonis, qm̃ propter ſuctionem reſudat plus de aqua ad cannã pulmonis, & ad ipſum pulmonem. Cũ vero fit ſitis propter ſuperfluam caliditatem ſtomachi, oportet, vt bibatur aqua ſubito, & vice vna nõ paulatim, quoniam caliditas ſtomachi fortificatur ad reſiſtendum frigiditati aquæ aduenientis ei paulatim, & non fortificatur in reſiſtendo, cum aduenit ei aqua vice vna, vel bibitur aqua vice vna, SVPERIORIS ventris lenitas: & huius ſenſatio non fit, niſi poſt deſcenſionem plurimi cibi. ALLEVIAT & colligit: quia inſpiſſat ipſum, et quoniam ſtomachus eſt calidus valde propter calefactionem cibi digeſti, quia frigus reducit ad æqualitatem, immo contemperat membra omnia, quoniam aqua ita ſe habet ad membra, ſicut ſe habet aer ad ſpiritus.

Ibidem.

ET ſi alleuiatus fuerit, balneet ſe &c. Nã balneum ante alleuiationem facit penetrare cibum corruptum ad extrema corporis, quare corrumpitur ſanguis bonus ex eius permixtione: poſt alleuiationem vero ex balneo ſubtiliatur, quod penetrat de cibo: quare non accidũt ex eo propter ſui cruditatẽ, & groſſitiem oppilationes: fomentationem autem factam cum pãno calido ſuper ſtomachum laudat Auicenna, quia per eam confortatur digeſtio, ſed nutriens debet ſubtiliari, qm̃ mẽbra digeſtiua iam ſunt debilia, quare non digerunt, quod eſt durum, & poſt digeſtionem.

Can. primo, fen tertia. doctr. ſecunda.

Cap. 8. De regimine vini, et aquæ.

HOc capitulum continet vigintinouẽ conſiderationes. Cõſideratio prima eſt de regimine aquæ. QVÆ in frigiditatis fortitudine temperata exiſtit, qm̃ aqua vehementer frigida eſt mala valde extinguens calorem naturalẽ, immo quandoq; interficit ſubito perueniendo ad cor, & quandoq; debilitat hepar, & facit accidere hydropiſim, & nocumentum in viſceribus, et in inſtrumentis anhelitus notis. INTER aquam putei & fluminis: Dixit Alcharis medicus eximius ſe expertũ eſſe illud, & inuenit, ꝙ fecit accidere inflationem, & rugitum: & eſt poſſibile, vt illud ſit verum propter diuerſitatem aquarũ prędictarum in ſubtilitate, & groſſitie. SCIRE autem debes ꝙ bibere aquam &c. Sciendum, ꝙ potatio aut eſt in ieiunio: & tunc penetrat ad membra principalia, dum adhuc eſt frigida, aut bibitur ſuper cibũ, cum quo miſcetur, & tunc impedit illud à penetratiõe eius, aut bibitur poſt exercitium, & balneum, & tunc quia membra ſunt inflammata, attrahũt velociter ante, q̃ res potata aſſumpta calefiat: Si vero bibatur poſt motũ, qui fit in coitu, tunc nocet valde, quoniam motus coitus cum hoc, ꝙ calefacit mẽbra, euacuat etiam ſperma, & ſpiritus, quare tũc membra attrahũt magis humiditates, & magis fortiter, pręcipue quãdo vẽter ſeu ſtomachus fuerit vacuus, ſeu famelicus: quoniam tũc attractio eſt fortior, & velocior: Aut bibitur obediendo ſiti mendoſæ, quæ quidẽ accidit aut à phlegmate viſcoſo, aut groſſo, aut ſalſo, & tũc potatio auget cauſam ipſius, Aut Vinũ bibitur ſup ebrietatẽ à vino, aut re alia. ſ. vt ſtomachus calefiat à vino: & hoc quidẽ apud me non eſt vituperabile qm̃ ſedat, &

extinguit

extinguit illam caliditatem. Et Auicenna quidem nō appropriauit illud in nocte, nisi qm̄ sitis dominans, quæ est à calefactione stomachi, quæ est in hora sitis mēdosę, est in nocte, et apud somnum apud aggregationē caliditatis ad interiora: sed illa quæ fit apud occupationē naturæ cū digestione cibi quandoq; fit propter necessitatē naturæ, vt fiat permixtio cibi cum re humectante propter decoctionem, & tunc non est dubium, quod est vera sitis, & potus in ea iuuat, neq; est possibile, vt hāc sitim præcesserit potus ad quātitatem conuenientē. Et qn̄q; fit sitis ꝑpter grauitatem cibi, & desideriū naturæ, vt abluatur, & expellatur, & tūc sine dubio est sitis mendosa, & potus in ea est malus, qm̄ corrūpit digestionē, & agitat cibum, & est illa, quam præcessit potus in quātitate cōuenienti seu conueniens potatio, & dicendū ꝙ hęc est causa, quare Auicēna vituperat potū ebriorū, quem dixit Alcurasi nō esse vituperabilē apud me VINVM permixtū excusat mēbra sua humectatione ab aqua dulci, donec moretˀ in stomacho & calefiat, & oportet vt eius ꝑmixtio sit cum aqua calida, qm̄ si permisceatur cū aqua frigida, tunc adiuuat ad velocē penetrationem aquæ, quæ est secū ꝑmixta, quare nocet plus, q̃ potus aquæ solius. VINVM autem &c. hic considerat naturā vini, & quod ex vinis est eligendū secundum diuersitatē hominū. Sciendum, ꝙ vinū diuiditur ex parte substātiæ suæ, & ex parte coloris, & saporis ipsius, & odoris, & ex parte temporis eius in nouitate, & vetustate. Ex parte enim suæ substantię diuiditur vinum, quia quoddā est subtile, quoddam grossum, quoddā est mediocre: ex parte vero coloris eius sunt qnq; species vini. s. rubeū, citrinū, album cū intentione ꝙ per album intelligatur transparens vel diaphanū, qm̄ vera albedo non reperitur in vino, et viride vinum, & nigrū. Et rubeū quidem vinū, qn̄ permiscetur, efficitur citrinū, & color in eo non efficitur propter ꝑmixtionem rubeus. Et citrinum quidem ex permixtione efficitur album. Et album propter permixtionē non efficitur color alius, immo fortificatur albedo. Et viride nō efficitur propter ꝑmixtionē albū, neq; efficitur in eo propter ꝑmixtionem viride. Et nigrū quidem non efficitur ex ꝑmixtione color alius, īmo debilitatur nigredo, & non efficitur color in eo ex ꝑmixtione color niger. Ex parte vero saporis diuiditur, & consideratur, quod delectat gustū, aut abhorretur, & sunt duæ diuisiones. s. vinum boni saporis, & abhominabilis saporis: & cōsideratio quidē non est, nisi de quinq; speciebus saporum vini, qm̄ sapores sunt nouem: & in vino nō

A reperitur sapor salsus, & acetosus, & acutus, & insipidus, quare remanet in eo sapor amarus, & dulcis, & pinguis, et vnctuosus, et stypticus: neq; in vino reperiuntur isti sapores puri, & sapor in vino non proportionatur vel non denominatur nisi à sapore dominante. Et secūdū plurimū vinum habet saporem cōpositum ex dulci, & amaro, & styptico, quare propter suam stypticitatē est confortans viscera, & propter suam amaritudinem aperit oppilationes, & propter suam dulcedinem mundificat, & abstergit. Vinum vero ex parte sui odoris diuiditur in bonum habens odorem, & malū habens odorem. Sed ex parte tēporis sunt quatuor diuisiones. s. vinum nouū, quod non habet tempus sex mensium, & nominatur mastar seu mustum. & est vinum mediocris temporis, & est illud, quod habet tēpus sex **B** mensium, sed nondum compleuit annum: & est vinum vetus, et est illud, qđ habet tempus vnius anni, sed nondum peruenit ad tempus annorū quatuor: & est vinum antiquū valde, et est illud, quod habet tēpus annorū quatuor: & qn̄ appræhenderis has diuisiones potes ex eis ad inuicem cōponi species sexcentū vini: sed Auicenna non connumerauit hic, nisi quasdā species, ex quibus possibile est, ꝙ intellectus extrahat species cōpositas. Consideratio de natura vini aut est, qn̄ est ꝑmixtum, aut qn̄ est purū: & consideratio vniuscuiusq; istorū aut est absolute, aut secundum species cuiuscūq; vini: aut secundū hominem absolute, aut secundū diuersitatem cuiuscunq; hominis. Sed hic non loquemur nisi sermone cōpendioso, secundū ꝙ est conueniēs. Dicamus ergo, ꝙ vinum purū absolute est calidū in tertio siccū **C** in secundo, & diuersificantur gradus in hoc, secundum species vini: Nam vinū nouum remissiorem habet caliditatē, & siccitatem, quare est eius caliditas in primo tertij gradus, īmo fortasse est in fine secūdi: Siccitas vero eius est in principio secūdi, īmo fortasse est in fine primi. Et vinū antiquū valde, quod est purū, est vehemētioris caliditatis, & siccitatis, quare est eius caliditas ī fine tertij, & eius siccitas in fine secūdi: & illud, quod est mediocre inter ea, habet dispositionē mediocrē. verū vinū vetus magis declinat ad naturā vini antiq valde: & vinū tēporis mediocris magis declinat ad naturā vini noui: & vinū quidem citrini coloris vehemētioris est caliditatis, q̃ vinū aliud qđcūq;: & rubeū est infra illud. verū diminutio siccitatis eius ab ipso ē multo maior, q̃ diminutio caliditatis eiꝰ: & vinū albū minoris est caliditatis, q̃ qđlibet aliud: et vinū nigrū diminutā hēt caliditatē, & ē terrestre. vinū aūt viride medio-

mediocris est dispositionis. Natura vero vini permixti diuersificatur secundum quantitatem aquæ, quæ secum permiscetur: quanto enim quantitas aquæ est maior, tanto caliditas vini permixti est minor ita, vt huiusmodi vinum est infrigidatiuum, & humectans perducẽdo aquã ad membra. Et vinum quidem album, subtile, aquosum conuenientius est calefactis, & sedat sodam factam ex inflammatione stomachi. Sciẽdum, ꝙ cuidam ex amicis nostris accidit soda clamosa, seu vehemens perseuerans duobus annis, & medici præceperunt eis diętam, & curabant cum solutiuis, & cum speciebus triferæ, & similium, & non inuenit ex hoc nisi augumentum doloris: & accidit semel, ꝙ in eo dominabatur appetitus lactis acetosi, seu cõtingit huic semel, ꝙ valde appetebat lac acetosum, & cum primum comedit lac prædictum, sedabatur soda: verum post horas reuertebatur soda, & quia cũ sedatione sodæ aliquando inueniebat quietem, ideo tempore longo continuauit comestionem lactis prædicti: Postea post tempus ausus est bibere vinum permixtum, & sanatus, ac liberatus est à soda subito. & talis quidem soda causata erat à cholera in stomacho existente, & ex adustione eius in eo: & lac quidem, quod assumebat ante, q̃ cõuertebatur in choleram, sedabat sodam, sed postq̃ lac conuersum erat in choleram, redibat soda. Vinum autem grossum nigrum, & viride coloris olei est malum, generans oppilationes. Et vinum nigrum quandoq; generat melancholiam: grossum vero rubeum est multi nutrimenti, præcipue qñ est nouum, quia vinum nouum est magis declinans ad nutrimentum, & cibum: Sed vinum vetus magis declinat ad virtutẽ medicinalem, immo existimatur, ꝙ vinum valde antiquũ sit medicina absolute: & propter illud vinum grossum præcipue nouum est valde impinguans, seu habet virtutem impinguandi. Vinum autem dulce oppilat hepar, quia ab eo attrahitur ante horam, quia dulce, & penetratio eius est velox, quia est vinum ab hepate dilectũ, & venæ hepatis sunt strictæ valde, quare oppilat eas: Verum vinum dulce aperit oppilationes pulmonis, quoniam penetrat ad ipsum, aut ex via hepatis, aut resudando per meri ad cãnam pulmonis ex panniculo, qui est inter eos: & illud fit antequam vinum perueniat ad stomachum: ꝙ si fuerit ex parte hepatis, tunc penetratio vini dulcis ad ipsum hepar erit post colaturam, & clarificationem vini dulcis in venis hepatis strictis. Et venæ pulmonis sunt magis amplæ, q̃ venæ hepatis, quare illud, quod de vino peruenit ad ipsum

D pulmonem, est subtile valde: & propter illud qđ est in eo de digestione, & abstersione, & ablutione, & penetratione, & subtiliatione aperit oppilationes ipsius pulmonis: Si vero fuerit penetratio vini ex parte meri, tunc penetrat ad pulmonem resudando ex poris strictis valde. ET à paruis quidẽ incipere, idest à paruis cyathis incipere. alia litera & à paruo quidẽ incipere &c. quia alleuiatio stomachi cũ paruo cyatho est conuenientior. & dico ꝙ potatio continua cum paruo cyatho est conuenientior, quoniã actio stomachi super quantitatem paucam vini est fortior: & similiter elongatio, & interpositio temporis notabilis ĩter cyathũ & cyathũ vini bibitũ est melior, q̃ frequẽtatio assumptionis cyathorũ vini absq; temporis interpositione, quoniam qñ inter cyathũ et cyathum meat tẽpus, tunc vnũquodq; ipsorum aduenit alteri post digestionẽ

E pręcedentis Et vinum quidem, quando sic se habet, ꝙ adiuuat digestionem, & non facit penetrare, est diligendum præcipue in consuetis. Nam consüeti vino raro digerunt cibum absq; ipso vino. Et oportet, vt circundetur locus, in quo vinum potatur cũ eis, quę delectãt sensus omnes, quia de proprietate vini est cõmouere, & concitare appetitus, & confortare omnes virtutes appetitiuas. Et quando virtus quælibet inuenit, qđ desiderabat, viuificatur, & augetur virtus, et quęcũq; virtus priuatur illo, tunc contristatur, & lęditur, & anima non suscipit vinum, & tunc forˀtasse corrumpitur vinum, vnde corrũpuntur humores, & causatur nocumentum maius q̃ iuuamentũ. Et vinum bibitum deterius ẽ qñ bibitur in absentia amicorum, & præcipue cum timore,

F ne illi loco timorosum aliquod superueniat.

Libri primi fen tertiæ doctrina secunda.

Cap. 8. de somno & vigilijs.

POSTQVAM cibi, quem sumpserit, complebitur digestio: Auicenna non apposuit hanc conditionem. s. ꝙ balneum non adiuuat ad somnũ inducendum, nisi qñ fuerit balneum administratum, postq̃ completa fuerit digestio cibi assumpti, qm̃ balneũ, quod administratur ante illud, debilitat digestionem, qua re multiplicantur vapores prohibentes somnum. Et effusio quidem multæ aquæ calidæ super caput adiuuat ad somnum propterea, ꝙ aqua illa effusa humectat: & oportet vt nõ sit illa aqua vehementer calida ꝑ duas causas, quarũ vna est, quia tũc ipsa supfluret in calefactione, et hoc prohibet somnum: Secunda causa, quia cõstringit porositates, seu corrugat porositates capitis, quare nõ penetraret aq̃ illa effusa ad ĩteriora capitis, q̃re nõ humectaret.

De lassitudinis

De lassitudinis ab exercitijs curatione.

ET AQVA tepida balneari, quoniam aqua calida quandoq; desiccat poros, & corrugat poros,quare ꝓhibetur resolutio:Tepida vero aqua quia cum resolutione subtili lenit cutem,& subtiliat eã,quare facilis fit penetratio, & exitus materiæ facientis lassitudinem resolutæ in ea. ET in ipsa longo morari tempore: Intẽtio in hoc est augere resolutionem:& non timetur quidẽ ex longa mora in balneo hic, quoniã materia istius lassitudinis non est corrupta:& in ista quidem lassitudine administratur balneum , & non in vlcerosa lassitudine,quoniã materia vlcerosæ est corrupta,quare timetur ex balneo motus ipsius materiæ, & eius putrefactio, ex qua accidat febris. ET POST vnamquanq; inungatur: Intentio talis vnctionis est,vt cum resolutione fiat lenificatio cutis, & digestio materiæ. QVOD si necesse fuerit &c.hic non est necessaria abstersio sudoris post balneum,nisi vt non infrigidetur sudor, ex quo postea infrigidetur corpus,& inspissetur cutis,& retineatur,qđ ĩ ea est de humiditatibus,vnde augeatur extẽsio,& difficilis fiat resolutio materiæ: & necessaria est reiteratio vnctionis cum oleo, si exuccatur oleum, vel abstergitur oleum cum abstersione sudoris,vt ex tali reiteratiõe vnctionis fiat lenificatio,& resolutio.

Ibidem.

INTENTIO autem in apostemosam &c. considerat hic de cura apostemosæ lassitudinis. Sciendum,ꝙ lassitudo apostemosa tria habet accidentia.s.tensionem,& calefactionem,& tumefactionem, quare completur curatio ipsius cum tribus rebus.s.laxatione,vel mollificatione eius, quod est tensum,& infrigidatione eius,quod est calefactum,& euacuatione superfluitatum,vt remoueatur illud,quod causat tumefactionem,& hoc quidem completur cum quatuor rebus,quarum vna est oleum plurimum tepidum propter illud, quod est in eo de mollificatione, & lenificatione,& digestione necessaria ei pro digestione,& euacuatione: Secunda res est fricatio lenis valde propter illud, quod in ea est de mollificatione , & resolutione materierum cum subtiliatione ipsarum,& apertione pororum: Tertia res est longa mora in aqua declinante ad calefactionem parum propter id, quod in ea est de infrigidatione,& lenitate & mollificatiõe: frigus enim inspissat poros,& retinet materias,& auget tensionẽ: & calidum valde exiccat, & corrugat poros,quare prohibet resolutionẽ ab exterioribus, & etiã superflue resoluit,quare debilitat:& prolõgetur mora in ea,vt fortificetur euacuatio materiæ cũ resolutione:Et quarta res est quies, quoniam ipsa digerit. IN arefactiua &c. In hac parte determinat de cura arefactiuæ,Sciẽdum,ꝙ cura lassitudinis arefactiuę cũ aliquibus rebus completur, quarum vna est abscisio exercitij, vt remoueatur causa inducens eam:et oportet,vt fiat illud in principio apparitionis eius: Secunda res est inspissare corpus,vt minoretur resolutio, & non superfluat siccitas,& proprie cum ista lassitas secundum plurimum accidat propter raritatem texturæ corporum: & hoc perficitur administrando balneum primo cum aqua calida fortis caliditatis:& in die secundo infundatur vel se proijciat in aqua frigida subito post balneationẽ cum aqua fortis caliditatis.Quod si dicatur,ꝙ calidum,sicut exiccat vel condensat poros, minorat resolutionem partium exteriorum, & superfluit in calefactione corporis, & sequitur ex hoc augumentum resolutionis partium interiorum in hora balneationis,& post ipsam ꝑ illud,quod acquirit corpus de calefactiõe ab ipsa balneatione:Dicemus,ꝙ aquæ calidæ,quando nõ prolongatur mora in ea,non vehemẽs fit resolutio, neque eius calefactio,& facit euenire soliditatem, vel densitatem prohibentem resolutionẽ plus,q̃ faciat euenire calefactionem resoluentẽ:& aqua quidẽ calida <magis facit hoc,> q̃ frigida, quæ licet inspisset,& prohibeat resolutionem,tamen ex ea timetur penetratio frigiditatis , & proprie in corpore raræ texturæ, quod est nociuũ. In die autem secundo,quoniam corpus est iam inspissatum parumper,& est calefactum cũ balneatione aquæ calidæ, & iam est humectatum parumper etiam propter cibum , & abscisionem exercitij resoluentis,tunc confert aqua frigida ꝓpter multas rationes,quarum vna est inspissatio corporis prohibentis resolutionem , & secunda est, quia corrigit calefactionem aquæ calidæ.Tertia ratio est, quia ipsa conseruat humiditatem aquæ calidæ coarctatam interius:& res quidem, qua curatur ista lassitudo,est multiplicatio humiditatum in membris,quę perficitur tribus rebus,quarum vna est multiplicatio quietis,& secunda fit cum cibis humidis,tertia fit cũ fricatione faciente currere materias ad exteriora. REGIMINE SANORVM: qm̃ regimen sanorũ est administratio ciborum leuium,qui omnes sunt humectantes humectatione naturali: & non est dubium, ꝙ hoc est necessariũ in lassitudine. IMMO hoc est secundum plurimum: Nocumentum enim aquæ frigidæ est forte propter velocitatem penetrationis eius in corpus rarũ. LEVITER & subtiliter:quoniã illa resoluit superfluitates, & facit

fluere

fluere humiditates, & mouet eas ad exteriora hu mectando cutem: & leuiter fieri debet, ne superfluat resolutio humiditatum, & fortificetur siccitas. VT aquam frigidam subito &c. id est vnica vice se proijciat in aquā frigidam. ET istæ quidē duæ causæ &c. caliditas intrinseca, & inspissatio cutis absq; dubio quælibet illarum prohibet penetrationē aquæ frigidæ ad interiora, quare prouenit vtilitas aquæ frigidæ absq; nocumento ab ea proueniente, QVONIAM cū mora nulla est securitas. s. à nocumento aquæ frigidæ, quoniam apud longam moram quandoq; eius qualitas superat qualitatem caliditatis, quare infrigidantur interiora, vnde duplicatur nocumentum.

Ibidem.

BALNEATIONE experiatur: cum hoc quidem experitur dispositio cuiuslibet corporis in eius mundificatione, qm̄ de natura balnei est, ꝙ agitet humores, & eos cōmoueat. Si ergo humores erunt vel se habebunt secundum ꝙ oportet, tunc balnuem non faciet accidere aliquod nocumentum, ꝙ si non erit sic, tunc eorum commotio causabit accidentia eis proportionalia: & per hoc vult, hic Auicenna, vt experiatur dispositio patientis lassitudinē exercitij, an in corpore eius sint humores mali, aut non, vt administretur cibus, & alia secūdum ꝙ oportet. QVANDO eius aqua fuerit temperata: quoniam si fuerit frigida, inspissat corpus superflue, & coarctat materias, vel retrocedit materias, & causat lassitudinem aliam à lassitudine exercitij. Si vero fuerit aqua calida valde, tunc corrugabit poros, & prohibebit resolutionem, quare non iuuat vehementer in lassitudine.

Canone primo, fen. tertia. doctr. tertia. cap. 2.

De nutriendis senibus.

POST balneationem: In hoc dicto est dubitatio, quoniam lenitio naturę oportet, vt pręcedat balneum: & intentio balnei est resoluere superfluitates, & humectare corpus, & ipsum disponere ad nutrimentum.

Cap. 3. doctr. 5. fen. tertia canonis primi.

ET augumento exercitij &c. Intentio multiplicationis vel augmentationis exercitij, & fricationis est diminuere repletionem cum augmento resolutionis associatæ minorationi cibi. Et fricatio quidem est adiuuans ad resolutionē, quoniam ipsa aperit oppilationes & poros, vnde materiæ recipientes resolutionē inueniunt vias latas. Oportet autē, vt talis fricatio sit lenis, quoniam fricatio dura inspissat cutem, vnde minoratur resolutio. Et oportet, vt fricatio sit aspera, vt apiat poros: & talis fricatio facta ante balneū

D causat augumentum resolutionis, quādo mora in aere balnei est maior: quādo vero erit ecōtra, tūc illa fricatio erit humectans, quia disponit porositates, vt in eis penetret aqua, præcipue quando post ipsam administratur tina balnei. Et scias ꝙ administratio balnei non conceditur istis, si repletio fuerit superflua, qm̄ timetur ex ea aduentus febrium propter cōmotionem humorum, & putredinem ipsorum. VSVM habuerint id est consueuerint, vt non timeatur aduentus ægritudinis in eo subito, propterea ꝙ res diuersa à consuetudine occurrens corpori disponit ipsum ad ægritudines. ET vt cibus eis partiatur, vt securus sit à nauseatiua facietate, quoniam est dispositus ad nauseatiuā satietatem propter multas humiditates in eis. POST horas quatuor diei ęquales: hic Auicenna mensurat tēpus comestionis cum

E huiusmodi horis diei æqualibus, qm̄ cum huiusmodi horis non est diuersitas, sicut in alijs horis obliquis. s. lōgioribus vel breuioribus. IN capite: causa est præmissio cibi ante balneum ꝓpter multitudinem vaporum eleuatorum, vel ascendentium, quos commouet balneum. CVM ambulatione, quia ambulatio est ex eis, quæ suo motu attrahunt materias ad inferiora.

De impinguando macrum.

POSTEA absq; tarditate balneetur, vt attrahatur sanguis ad cutem, qm̄ fricatio fortis, et longa in hoc non est sufficiens, qm̄ fricatio sufficiēs attrahere illud, quod intenditur, superflue resoluit. qm̄ resolutio procedens à fricatione maior est, q̄ eius calefactio: & hoc cōtrariatur illi, quod intēditur. Et aqua quidem, qua balneatur, oportet, vt non sit frigida, quia frigida repercutit, &

F retrocedere facit sanguinē veniētem ad exteriora, & facit ipsum moueri ad īteriora: & oportet, vt sit vehementer calida, vt sit magis attrahens, & aqua vehementer calida magis rubificat colorem: & oportet, vt domus, in qua balneatur, sit calida tēperate, quia calida valde resoluit, & frigida inspissando repercutit sanguinē ad interiora. & oportet non sit mora superflua in eo, ne superfluat resolutio. DEINDE siccis mantilibus exiccetur: Intentio huius exiccationis est, vt non remaneat aliquid de aqua balnei super corpus, quia ipsa causat frigiditatē in cute, ꝓpter quam reuertitur sanguis ad interiora: & ꝑꝑ illud accidit ei, qui non exuccat se ab aqua balnei, vt citrinetur color eius post paruū tempus. Et oportet, vt hoc mantile exuccans sit ex cotto, aut serico, aut ex ambobus, vt adiuuet sua calefactione ad attrahendū sanguinem: lineum aūt mantile non conceditur ꝑꝑ eius frigiditatē, & exiccationem.

Et oportet, vt hmõi mantile sit asperũ, vt attrahat. Et tale mantile est habens in sua supficie fila plurima incisa, sicut in tapetis reperitur. POSTEA pauco inũgatur oleo, vt retineatur, quod acquisiuit corpus de humiditate balnei: Tale antem oleum debet esse paucum, quia multum de oleo mollificat cutem, vnde facilis fit resolutio eius, quod ab eo resoluitur: oportet etiam, vt in ipso oleo sit stypticitas pauca, vt oppilet poros: Si.n. esset in eo multa stypticitas, tunc inspissaret cutem, & prohiberet dilatationem, vel ampliationẽ, quæ necessaria est in impinguatione. SI ætas tolerat: intentio in hoc est aggregare totũ illud, quod corpus imbibit de humiditate balnei, & prohibere ipsum à resolutione: & oportet, vt talis aqua non sit vehementis frigiditatis, neq; etiã multum administretur, vt non causet retrocessionem sanguinis ad interiora. Quòd si dicatur, ꝙ supra dictum est, necessarium esse exuccationem aquæ balnei cum mantili &c. cauendo, & timendo, ne remaneat aqua, quæ infrigidet, & repercutiat: Sed non est dubium, ꝙ infrigidatio aquę frigidæ plurimæ est maior, quare &c. Dicendum, ꝙ illud, quod remanet de aqua balnei, quæ non exuccatur à corpore, infrigidat post diminutionem calefactiõis corporis, quare ipsum minus resistet infrigidationi aquę in repercutiẽdo sanguinem ad interiora: & iterum quãdo infrigidatur illa aqua, tunc remanet ipsa super corpus tempore longo, quare erit infrigidatio partium exteriorum maior, ꝙ infrigidatio cũ aqua frigida, qua balneatur, quãuis fuerit multa valde, quoniam impressio causæ debilis continua fortior est, & potentior, ꝙ̃ impressio fortis, quando non est continua. Et scias, ꝙ administratio aquæ frigidæ oportet, vt sit post complemẽtum balneationis cum aqua calida, & tunc eius administratio excusat ab oleo in retinendo humiditates acquisitas à balneo. Et oportet, vt inter balneum, & inter comestionem non intermediet tempus, immo cibetur in hora, qua completa est administratio olei, & aquæ, vt corpus postea vehementer attrahat humiditates propter prẽmissionem vel antecessionem fricationis, & balnei: postpositio autẽ cibi post illud vehementer macrefacit. Et scias, quod illud, quod diximus, est iudicium eius, in quo non est possibile præmittere cibum super balneum, quoniam antecessio cibi facit in eo accidere oppilationes, & nocumentum in capite, & alia ab his: in eo vero, in quo nõ timetur hoc melius est, vt sit eius fricatio, & balneatio post comestionem, quoniam vehemẽter impinguat: Sed fricatio, & balneũ post digestionem impinguat moderate cum hoc, ꝙ per illud non timetur aduentus oppilationum. Et scias, ꝙ ex impinguãtibus velociter sunt radices mandragoræ, quę decoquantur in vase, super quod est positum aliud vas perforatum, in quo vase ꝑforato sint passulę coopertæ ab alio vase recipiẽtes virtutem, & vaporem radicum mandragorę: Cum ergo passulæ illæ acceperint virtutem prædictam, tunc decoquantur in cibarijs impinguãtibus, & impinguabit in vna hebdomada. Verũ non permanet longo tempore, & nominatur arabice adeps festinata, vel accelerata, & infra istam est administratio iusquiami post eius rectificationem cũ decoctione aut reiteratione ablutionis eius cum aqua calida, & administratione cum medullis seu nucleis fructuũ, puta amygdalarum, pinearum &c. & cũ seminibus. Et scias, ꝙ restauratio in impinguatione maior est, ꝙ̃ resolutio in carne, & pinguedine, & adipe tantũ, sed in augumento restauratio est maior in membris radicalibus, quàm eorum resolutio. FINIS vel terminus fricationis, quę ante picis emplastrum præmittitur. fricatio præcedens administrationem picis est secundum duas diuisiones, quarum vna est illa, quæ administratur post balneum, & non conceditur omnino, ꝙ ipsa perueniat ad terminum, ad quẽ videatur tumefactio, nedum ꝙ detumitio, & arefactio, quoniam si perueniret ad illum terminum, tunc balneum post illud superflueret in resolutione supra illã, quę fit à fricatione faciente cutem rubere, sicut prius declarauimus: & secunda est illa, post quã non administretur balneum: & talis quidem fricatio oportet vt perueniat ad terminum, in quo tumefactio incipiat detumescere: & illa fricatio fit ita, vt accidat tumefactio in vltimo, vt attractio iam in vltimo sit facta: & post hanc non timetur resolutio, quoniam linimentũ picis prohibet ab hoc, quoniam non succedit resoluens aliud, sicut balneum.

FINIS.

EX GENTILI DE Fulgineo excerpta, in librum primum Auicennæ fen. ij. doctr. ij. sum. 1.

De dispositionibus aquarum. *Cap. 16.*

AQua vnum etc. Postquam determinauit de operationibus & effectibus prouenientibus in corpore humano ex eo quod comeditur & bibitur in generali: hic sicut superius dicebatur, specialiter descendit ad quendam potum qui est aqua ostendendo diuersitates & operationes & effectus, qui proueniunt ex ipsa in corpore humano. Sed tu statim quęres duo. Primo quare magis descẽdit ad potum qui est aqua q̃ ad alium potum, vel cibum. Secundo quęres quomodo determinauit hic de aqua cũ supra in prima fen. de ipsa determinauit, & cum de ipsa etiam determinet in .ij. cañ. Ad primum dicendum, ꝙ causa quare magis descẽdit in hoc libro ad potum aquæ, q̃ ad aliquem potum vel cibum est, quia iste liber continet doctrinam magis cõmunẽ q̃ alij. modo inter cæteros cibos & potus: potus aquę est generalior, vt vult Gale. j. de regi. san. quia competit omni ætati. alij nõ sic. & ideo talis doctrina magis est hoc libro proportionalis. Ad secundum dicendum, ꝙ aqua potest dupliciter considerari. Vno modo quãtum ad eius vtilitatem cõmunem. Alio modo quantum ad vtilitates speciales & ꝓprias. Si primo modo, sic determinatur de ipsa in primo cañ. Si sẽcũdo modo sic determinatur de ipsa in secundo cañ. Si autem consideretur quantum ad vtilitatem cõmunem, hoc est dupliciter: quia aut consideratur vt est elemẽtum & pars corporis nostri: & hoc modo determinatur supra in prima fen. Alio modo vt est quid extrinsecum corpori nostro approximatũ: & hoc dupliciter, aut est indifferenter causa sanitatis & ægritudinis, & sic determinaẽ hoc: aut sanitatis tantum: & sic determinatur in tertia fen. huius: & sic diuersimode, quare nõ est repetitio. Circa hoc autem Auice. duo facit. Primo determinat de operationibus & effectibus prouenientibus in corpore humano ex aqua. Secundo pro sufficientiori determinatione in speciali de ipsa remittit nos ad .2. cañ. ibi circa finem capituli. (Et ꝙ de iudicijs aquæ & suis proprietatibus etc.) Prima in duas: quia primo determinat de effectibus aquæ in generali. Secundo in speciali. ibi (Amplius aquæ diuersificantur.) Prima posset diuidi: quia primo præmittit generalẽ effectum aquæ in corpore humano. Secundo declarat quod dixit, ibi (Et non autem dicimus.) legatur totum simul.

Sed statim tu dices ipse dicit ꝙ aqua inter cætera elementa habet hoc proprium vt ingrediatur in cibo & potu. Contra, quia aut ingrederetur corpus vt componens, aut vt præparans potum & cibum. Si autem vt componẽs nunc non est ei magis propriũ, q̃ alia elementa, quia etiam omnia alia elementa ingrediuntur ad constitutionem cibi & potus. Si autem ingreditur vt præparans tunc hoc non est sibi magis proprium q̃ igni, quia etiam ignis præparat cibos & potus, quare non est hoc proprium aquæ magis q̃ alijs.

Secundo dubitatur de eo quod dicit (nõ ideo vt nutriat) sed videtur ꝙ aqua possit nutrire: q̃a omne quod põt digeri potest nutrire: sed aqua est huiusmodi, ergo &c. patet ma. quia digestio est præparatio cibi ad recipiendum formã membri, vt apparet .3. de virtutibus. cap. 7. minor apparet per Gal. in cõ. illius apho. 27. 5. particu. Præterea illud quod prolõgat vitam nutrit. sed aqua est huiusmodi. ergo &c. ma. patet, quia prolõgatio vitæ fit per commutationem nutrimenti. minor apparet per Gale. in cõm. 21. tertio regiminis acutorum, quare &c. Præterea illud quod est in potentia corporis humani potest esse nutriens: hæc aqua est huiusmodi, ergo &c. ma. patet, quia ex eisdem sumus & nutrimur. minor apparet, quia compositum est corpus nostrum ex aqua et ex alijs elementis, quare &c.

Tertio dubitatur de eo quod dicit, sed q̃a nutrimentum penetrare facit. hoc non videtur verum, quia dicit. G. 7. de ingenio. ca. 6. ꝙ aqua nihil dignum confert ad penetrationem cibi. Præterea Hip. ĩ. 3. regiminis acu. tex. 42. dicit ꝙ aqua trãsire moratur, ergo non facit ad penetrationẽ.

Quarto dubitatur de eo quod dicit in fine secundæ partis, ꝙ sunt multi quorum digestio corrumpitur statim ex potu aquæ, & per consequẽs corrumpitur nutrimentum & non adiuuatur, ergo totum est falsum quod hic dicit. Ad primum dicendum ꝙ aliquis potest ingredi cibum & potum dupliciter, aut sicut cõponens aut tanquam præparans. Si tanquam cõponens: & hoc modo non solum aqua, sed omnia alia etiam elementa ingrediũtur cibum & potum, & hoc modo non accipit hic, quia non est ei proprium sed cõmune. Si tanquã præparans, hoc est dupliciter aut ingreditur virtualiter, & hoc modo ignis ingreditur cibaria præparando & coquẽdo ea, aut quia permiscetur corporaliter cum eis, & hoc modo

modo aqua ſolum habet hoc proprium inter ele
menta:& ſic ad primum. Ad ſecundum dicen
dum ꝙ aqua proprie non nutrit, vt patet per ra-
tionem Auic.quia illud non nutrit corpus quod
non eſt in potentia ad hoc,vt conuertatur in ſub
ſtãtiam mẽbri:ſed aqua eſt huiuſmodi,ergo &c.
maior patet,quia nutricatio fit per cõuerſionem
nutrientis cum nutrito.minor apparet, quia nu-
tritio non differt à generatione, niſi ſicut pars à
toto.nam nutritio eſt quædam generatio,ſed ea
dem eſt materia totius & partis, cũ ergo mixtũ
non poſsit generari ex vno elemento, vt patet.2.
de generatione,tex.cõmen.49.ſed requiruntur
omnia quatuor in perfecto mixto, & ſanguis:&
corpus noſtrũ ſint mixta, ergo aqua ſola non po
terit conuerti in ſanguinem nec in membra,niſi
cõmiſceatur cũ aliquo elemẽto & fiat mixtum:
vel cum alio corpore. Tamen hic aliqui male in-
telligunt, quia dicunt ꝙ ſi miſceretur cum cibo
nutriret,ſed hoc eſt falſum vt declaraui in ca. de
humoribus nõ perdita propria forma ex tali mi-
xtione.& ideo Auicen.intelligit ꝙ aqua non nu
trit niſi componatur cum aliquo elemẽto vt fiat
mixtum,& tunc poteſt nutrire. Tunc ad ratio-
nem cum dicitur,ꝙ poteſt digeri &c.dicendum
ꝙ digeſtio dupliciter poteſt accipi. Vno modo
large pro quacunq; alteratione ad caliditatem:et
hoc modo non loquitur hic,ſed Gale. in cõmen
to prędicti apho.Alio modo pro præparatiõe ad
nutriendum,& hæc eſt vera digeſtio,& hoc mo
do loquitur hic. Ad aliud dicendum ꝙ prolon
gatio vitæ poteſt fieri dupliciter vel duplici de
cauſa, aut quia reſtaurat humidum naturale, &
hoc modo omne tale vitam nutrit,ſed aqua non
eſt tale reſtaurans.Alio modo,quia reſiſtit actio
ni caloris,ne tantum conſumat humidum radi-
cale,& hoc modo non omne prolongans vitam
nutrit.Et ꝙ aqua cum ſua frigiditate reſiſtat con
ſumptioni in humido apparet,videmus enim ad
ſenſum ꝙ equi plus durant famem & ſitim cum
freno q̃ ſine freno propter frigiditatẽ freni, quæ
prouenit ab ore vſq; ad os ſtomachi,'& ipſum al
terat,ergo multo fortius ex aqua, & hoc modo
non oportet ꝙ nutriat illud quod vitam prolon
gat. Ad aliud cum dicitur omne quod eſt in po
tentia corporis humani &c. dico ꝙ aliud poteſt
eſſe in potẽtia dupliciter. Vno modo proprie &
in propinqua. Alio modo in potẽtia remota.mo
do illud qđ eſt in potentia propinqua corpus no
ſtrũ bene põt nutrire, nõ autem qđ eſt in poten
tia remota.mõ aqua eſt in potẽtia remota,quare
non oportet ꝙ poſsit nutrire:propter qđ notan-
dum ꝙ aliquod dicitur eſſe in potentia remota

A ad corpus humanũ.ſ.quia non põt recipere eius
formã in vna trãſmutatione, ſed requirit plures
transſmutatiões.& hoc eſt dupliciter, aut quia ip
ſum eſt corpus ſimplex, & hoc modo aqua non
eſt in potẽtia propinqua ad corpus noſtrũ quod
eſt mixtum perfectũ,aut quia dato ꝙ ſit mixtum
non habet proportionẽ ad corpus noſtrũ,& hoc
modo ferrũ & palea & fenũ,& hæc non poſſunt
nos nutrire,non quia nõ ſint mixta, ſed quia nõ
habent proportionẽ ad corpus noſtrum,et ſic ad
illud. Ad aliud dicendũ ꝙ aqua iuuat ꝓpter ſui
ſubtilitatẽ ad penetrationẽ cibi, quia ip̃m acuit.
Et cum probatur ꝙ non per.G.in.7.de inge.c.6.
vbi dicit aqua nihil confert dignũ ad diſtributio
nem cibi per mẽbra.dico ꝙ ibi loquitur de aqua
in cõparatione ad vinum aquoſum.& hoc eſt ve
rum,quia vinũ aquoſum plus facit penetrare ci-
B bum q̃ aqua ſola,quia vinum mixtũ aquæ remit
tit eius frigiditatem,per quam eſt nata oppilare,
ſed nõ loquitur de aqua abſoluta quare nõ valet.
Ad aliud cũ dicitur ꝙ aqua tranſire moratur,di-
cendum ꝙ verũ eſt ratione frigiditatis:ſed qñ eſt
calefacta propter ſui ſubtilitatẽ penetrat. Ad vl
timum dicendũ,ꝙ Aui. non intelligit hic, ꝙ res
nutrimenti non poſsit cõpleri ſine aqua debita,
ſed debet exponi abſq; auxilio etc.i.abſq; auxilio
liquiditatis cibi, quæ liquiditas completur per
aquam,tamen hoc non competit aquæ magis q̃
cuilibet alij potui,quia vinum aquoſum melius
hoc facit quàm aqua,& ſic ad illud.

Amplius aquæ &c. Hic declarat in ſpeciali
de opationibus & effectibus aquæ. Et duo facit,
quia primo proponit tres diuerſitates aquarũ.Se
cundo eas manifeſtat ibi.(Aquæ vero quæ ſunt
C alijs meliores.)Deinde cum dicit.(Aquæ vero.)
hic manifeſtat iſtas diuerſitates aquarũ.Primo fa
cit hoc. Secundo ponit quẽdam canonem gene
ralem ad cognoſcendũ aquas bonas & malas ibi
circa finẽ capituli.(Cũq; diuerſę bonę & malę.)
Prima in tres ſicut tres ſunt diuerſitates aquarũ
quas propoſuit,& quas manifeſtat.Nã primo de
clarat quæ aquæ ſunt laudabiles, & quæ illauda-
biles ſecundum ſui ſubſtantiã. Secundo oſtendit
hoc rõne eius quod admiſcetur cũ ea. Tertio de
clarat tertiã diuerſitatẽ aquarum.ſ. quæ ſunt lau
dabiles,& quæ non rõne qualitatis ſuperantis in
ea.ſecũda ibi(Aquę pręterea quibus ſubſtãtia ad
miſcetur metallina.)tertia ibi(Nix vero & aquę
glacies &c.)Prima in duas, quia primo oſtendit
primã diuerſitatem aquarum ratione ſubſtantiæ
quantũ ad laudabiles. Secundo quantũ ad illau-
dabiles.ibi(Puteorum vero aquæ &c.) Prima in
duas, q̃a primo determinat de vna ſpecie aqua-
rum

rum laudabilium ſcilicet, de aquis fontalibus &
fluuialibus. Secũdo de pluuialibus. ibi(Ex aquis
quoq; laudabilibus ſunt aquę pluuię &c.) Prima
in duas: quia primo docet cognoſcere aquas fon
tales & fluuiales laudabiles à parte ſubſtantiæ Se
cundo docet eas rectificare ex parte ſubſtãtię. ibi
(Sublimatio præterea.) Prima in duas: qa primo
notificat p cauſas aquas laudabiles ex parte ſub-
ſtantiæ fontales & fluuiales. Secundo p effectus.
ibi(Ex illa q̃ eſt.) Sic ĩ prima parte dicit &c. Iuxta
iſtam partem(Aquæ vero quæ ſunt &c.) Notan
dum vt reducantur ad ordinem aliqualem lau-
des aquę ex parte ſubſtantię, quia eas inordinate
proponit bonitas. ergo aquæ ex parte ſubſtantiæ
aut ſumitur ex parte originis eius: aut ex parte
quantitatis: aut ex parte motus: aut ex parte loci
per quẽ tranſit. Si ex parte originis tunc illa quæ
eſt in luto libero vel petroſo eſt laudabilior. Si ex
parte quantitatis tunc illa eſt laudabilior quæ eſt
in multa quantitate. Si ex parte motus hęc eſt du
pliciter: aut cõſideratur ratione principij vel ter-
mini: aut ratione motus abſolute. Si ratione prin
cipij illa eſt laudabilis quæ incipit à monte & ab
alto loco procedit cum motu magno et impetu.
Si ratione termini illa eſt laudabilis quæ tendit
verſus orientẽ & maxime verſus oriens ęſtiuale.
Si ex parte motus abſolute hæc eſt tripliciter: aut
ratione motus in ſe: & circa illa quę mouetur eſt
laudabilior q̃ illa quæ quieſcit: aut ratione quali-
tatis motus: & tunc illa eſt laudabilior quæ forti-
ter mouetur aut ratione diſtantiæ motus: & tũc
illa quæ eſt cum maiori diſtantia à principio mo
uetur originis eſt laudabilior. Si ex parte loci per
quem tranſit hoc dupliciter. aut ratione ſubſtan
tiæ loci. ſ. ꝙ ſit petroſus vel lutoſus: aut ratione
coopertur ę vel diſcoopertur ę loci: & ſic apparet
ordo conditionum bonitatũ aquæ ex parte ſub-
ſtantiæ acceptarum. Cauſa autem quare ex iſtis
cõditiõibus dicitur aqua laudabilis eſt hæc: quia
ſicut apparet p Gal. primo de regi. ſani. aqua lau
dabilis debet eſſe ſubtilis ſubſtãtiæ de ſe & debet
eſſe priuata à permixtione rerum extranearum:
& quia omnes iſtę conditiones prædictæ hoc fa-
ciunt. ſ. ꝙ aquæ ſubtiliant & eã remouent à per-
mixtione rerum extranearũ: ideo ex eis dicitur
aqua laudabilis. Vlterius notandum ꝙ non ap-
pellat hic Auic. lutum illud quod cõmuniter ap
pellamus cenum: quia tale lutum reddit terram
groſsam & permixtam partibus terreis & rebus
extraneis: & per cõſequens illaudabilem. Sed vo
cat hoc lutum arenam minutiſsimam: & talis
arena reddit ipſam claram & puram: quia colat
aquam: & ideo illi qui faciunt ciſternas colant

D aquam per talem arenam.

Sed tu dices ipſe dicit ꝙ aqua quæ tendit ad
meridiem eſt mala: ſed contra immo videtur bo
na: quia tendit verſus caliditatem. nam maior eſt
caliditas in parte meridionali q̃ in aliqua alia: ſi-
cut ergo aqua diſcooperta eſt bona quia reſpici-
tur à calore ſolis, ergo multo fortius ſi tendit ad
meridiem. Dicendum cum Auic. ꝙ aqua quæ
tendit verſus meridiẽ eſt mala propter duo. pri-
mo quia à meridie procedunt venti valde vapo-
roſi qui admiſcentur cum aqua currente verſus
illam partem & ipſam corrumpunt. Item eſt ma
la quia tendit verſus vehementem caliditatem
quæ eſt tanta quę facit partes ſubtiles euaporare
et groſsę remanẽt. vnde ab eo quod diſcooperta
eſt non eſt mala: ſed quantum currit verſus talẽ
partem. Quærantur hic tria ſimul. Primo vtrum
E aqua fontis ſit melior q̃ aqua fluminis magni. Se
cundo vtrũ aqua fluminis magni quæ currit ex
propinquo q̃ ex longinquo. Tertio vtrum illa
quæ à locis altis deſcẽdit &c. quia de iſtis tribus
videt̃ Auic. credere bonitatẽ & bene ptractent̃.

Et illa &c. Hic docet cognoſcere aquã lau-
dabilem ex parte ſubſtantiæ per ſignum & effe-
ctum eius. Primo facit hoc. Secundo ꝙ dixit ꝙ
ipſa debet eſſe leuis docet cognoſcere leuitatem
eius.(Debes autem ſcire.)

Dubitaret aliquis circa primam partẽ de eo
quod dicit ꝙ iſta aqua eſt bona quæ eſt frigida in
æſtate & calida in hyeme. non videtur verum ꝙ
Hip. directe dicit contrarium in lib. de aere &
aqua quia dicit talem eſse malã quæ cito caleſit
& cito infrigidatur. Ad hoc poteſt reſpõderi du-
pliciter. Vno modo quia ibi loquitur Hip. de
F aqua quantum ad eius exhibitionem. & hic ipſa
aqua eſt mala: quia effectus inducit malos. ſ. op-
pilationes propter eius frigiditatem: ſed Aui. lo-
quitur hic de aqua quantum ad eius ſignificatio
nes bonitatis in ſe: & ideo non contradicũt. Vel
dicendum ꝙ Hip. ibi loquitur de aquis illaudabi
libus: ſed Auic. hic loquitur de laudabilibus. mo
do in aquis illaudabilibus eſt malum ꝙ ſint ta-
les. ſ. calidæ in hyeme & frigidæ in æſtate: quia
tunc magis augetur eorum malitia ab alteratio-
ne continentis: ſed in aquis laudabilibus eſt bo-
num: quia hoc eſt eis naturale cum viſcera terræ
à quibus egreditur ſint calida in hyeme & frigi-
da in æſtate. vel aliter ꝙ aquarum quædam ſunt
occultę & profundę vt aquę conductuũ & pu-
teorum: alię ſunt manifeſtę vt aquæ fontium &
fluminum: tunc dico ꝙ aquæ conductuũ & pu-
teorum poſsunt dupliciter conſiderari: aut quã-
tum ad principiũ ſui ortus: aut quantum ad eorũ
exitum.

exitum. Si quantum ad principium ſui ortus ſic debent eſſe calidę in hyeme & frigidæ in ęſtate, quia viſcera terræ à quibus procedunt ſunt calida in hyeme & frigida in æſtate. Sed quantũ ad eorum exitum debent eſſe frigidæ in hyeme, & calidæ in æſtate propter alterationem continentis. Si ergo tales aquæ ſint calidæ in hyeme & frigidæ in æſtate quãtum ad principium ſui exitus ſunt malę, quia contra naturam earum, & de caliditatibus hic loquitur Auice. Hippo. aut loquitur ibi de aquis manifeſtis.

Sublimatio &c. Poſtquã docuit cognoſcere aquas laudabiles ex parte ſubſtantiæ earum per cauſas & ꝑ ſigna: hic docet eas rectificare ex parte ſuæ ſubſtantiæ & tria facit. Primo docet eas rectificare per ſublimationem & diſtillationẽ. Secundo per decoctionem. Tertio per concuſsionem. ſecunda ibi (Et ſi iſtud non fuerit) tertia ibi (Amplius decoctio ſubſtantiæ &c.) Iuxta primam partem intelligendum ꝙ ſublimatio & diſtillatio poſſunt accipi pro eodem. ſ. ꝙ ſunt ſynonima & exponemus, & pro. i. vel dicendum ꝙ ſublimatio & diſtillatio ſic differunt, quia ſublimatio eſt decolatio per elambicum, ſicut ſublimatur aqua roſata & aqua vitę. Sed diſtillatio eſt decolatio rei per res habentes poroſitates anguſtas, vt per filtrum, & hoc modo aqua diſtillatur in ciſternis per arenam. Et cauſa quare hęc rectificant aquas eſt hæc, quia aqua dicitur illaudabilis ex permixtiõe rerum extranearum cum ipſa. cum ergo de natura aquæ propria ſit, vt ſit pura & ſimplex, & ſublimatione & diſtillatione fiat ſeparatio partium extranearũ ab aqua, ideo ſublimatio & diſtillatio aquam rectificant.

Et ſi iſtud &c. Hic ponit ſecũdum modum rectificatiõis. ſ. per decoctionẽ. Primo facit hoc. Secundo circa hoc reprobat opinionem quorundam. ibi (Et torpidi quidem medicorum) Deinde cum dicit,

Et torpidi &c. Hic reprobat opinionẽ quorũdam circa decoctionem aquæ, & diuiditur in duas. Primo mouet diuiſionem illam ſecundam & cauſam diuiſionis ponit. Secundo remouet eam. ibi (Scire autem debes.) Deinde cum dicit.

Scire autem &c. Hic remouet opinionem illorum. Primo oſtendit ꝙ decoctio aquæ rectificat aquã. Secũdo probat quod dixit per ſignum. ibi (Et huius quidem ſignificatio exiſtit.)

In parte prima intẽdit talem rationem. illud quod remouet ab aqua congelationẽ frigoris, & quod ſeparat partes terreſtres ab aqua, rectificat aquam, ſed decoctio facit hæc duo, ergo &c. ma. patet, quia aqua eſt de ſe ſimilium partium, & ideo vna aqua non dicitur *laudabilior* alia, niſi quia eſt magis ſubtilis & *ſimilis* in ſuis partibus, & minus habet admixtionem rerum extranearũ. minor apparet. nã decoctio propter caliditatem primo remouet congelationem ab aqua, vt notum eſt. Item propter decoctionem rectificatur, & ex tali rectificatione deſcendũt partes terreſtres groſſæ inferius, & partes aqueæ, quia ſint ſubtiles remanẽt ſuperius diſgregate à partibus groſsis, quia de ratione calidi eſt diſgregare ethe rogenea, & tunc partes illæ paruæ terreſtres, quę non poterant ſcindere aquã propter earum paruitatem iuuantur ex deſcenſu ex raritate facta in aqua, & ſic apparet ꝙ decoctio rectificat aquam. Circa iſtam rationẽ Auice. quatuor facit. Primo probat ma. rationẽ. Secundo mi. Tertio reſpondet ad formas rationis illorũ. Quarto infert concluſionem ſuam. ſecunda ibi (Poſt hoc decoctio) tertia ibi (Et erit illud) quarta ibi (Decoctio ergo non ſubtiliat.) Iuxta primam partem eſt notandum, ꝙ per hoc quod dicit, ꝙ aqua in diffinitiõe ſuæ aquoſitatis exiſtit ex partibus ſimilibus ĩ ſubtilitate & ſpiſsitudine, intelligit ſic. i. quãtum eſt ex parte eſſentiæ aquæ, dũmodo ipſa non alteretur à ſua natura, & ideo dato ꝙ hic non ſit inuenire elementum purum: tñ quantum eſt de ſua natura magis inclinatur ad naturalem eius ſimplicitatem & puritatem. nõ autem talis differentia eſt inter ſimplicia ſed mixta. nam in partibus mixtorum eſt dare aliquas partes groſsiores, & quaſdã ſubtiliores propter diuerſam diſpoſitionem materiæ, & propter diuerſam actionẽ agentis, ſed ſimplicia ſunt talis naturæ, ꝙ de ſe ſunt talia in ſummo: & cũ ipſa exiſtentia in ſummo ſint in ſua puritate, & partium ſimilium, & homogenearum: ergo aqua quãtum eſt ex parte eſſentiæ aquæ conſtat ex partibus ſimilibus in ſubtilitate & ſpiſsitudine, & hoc apparet, ꝙ ſi vna aqua ſit groſsior alia non ex parte eſſentiæ aquæ, ſed ratione admixtionis partium extranearum cũ ea, vel propter frigus inſpiſſantur eius partes. Et notãdum ꝙ Auic. magis ſe refert ad permixtionem terræ cum aqua, q̃ alterius elementi, quia mixtio aquæ cum aere, vel igne non reddit eam ſpiſsiorem cum ſint ſubtilioris ſubſtantiæ, quàm aqua, & ipſam non inſpiſſant.

Sed dubitaret aliquis de eo quod dicit, ꝙ vna cauſa, quare aqua inſpiſſatur eſt ꝓpter frigus ſuperueniens ei, ſed hoc non videtur, quia aqua eſt frigida in ſummo, & ideo non ponitur eam infrigidari, ergo nulla frigiditas aquæ ſuperueniens, poteſt eã infrigidare, vel congelare. Itẽ dicit, ꝙ alia cã ſpiſsitudinis eius eſt fortis ꝑmixtio aquæ

cum

cum partibus terreſtribus,quę propter earũ par-
uitatem non poſſunt deſcendere & ſeparari ab
aqua,ſed hoc non videtur,quia quęlibet pars mi
nima terræ eſt grauior quacunq; parte minima
aquæ.nunc autem idem eſt motus totius & par-
tis,vt totius terræ, & vnius glebę terræ, vt patet
2.cœli & mũdi,ergo ſicut tota terra petit locum
deorſum, cum ſit grauior: ita etiã quęlibet pars
terræ debet deſcendere. Ad primum dicẽdum
ꝙ dato ꝙ eſſentia aquę ſequatur eſſe frigidum in
ſummo,tñ non ſequitur ꝙ habeat infrigidare in
ſummo.nam ſicut igni competit eſſe calidum in
ſummo,vt eſt in materia ꝓpria.ſ.igni, qui eſt ele
mentum exiſtens in concauo orbis lunæ,& tñ ei
non competit vrere vt ſic, ſed ſolum competit
igni,vt eſt in materia aliena.ſ.hoc iſerius exiſten
ti,vtputa adurere.Similiter dico, ꝙ aqua licet ſit
frigida in ſũmo,tñ non habet eius frigiditas con
gelare, ſed ei aduenit congelatio ab extrinſeco,
& ideo dicitur ſecundo de generatione, ꝙ vſtio
& congelatio inſunt per accidens elemẽtis. Ad
ſecundum dicendũ ꝙ licet terra ſit grauior aqua
& de ratione eius ſit moueri deorſum,tamen ad
motum cuiuslibet elementi requiritur determi-
nata quantitas.Et ratio huius eſt, quia motus eo
rum ſit ab aliqua virtute determinata. quælibet
aũt virtus requirit quantitatem determinatam,
& propter hoc contingit ꝙ milleſima pars vnius
ſcintillæ ignis non calefaceret,quia nõ eſt quan-
titas ei proportionata.Similiter eſt in propoſito.
nam partes minimę terrę admixtę aquæ propter
earum paruitatem minimam non poſſunt ſcin-
dere aquã & deſcendere, quod apparet, quia vi-
demus in aere qui eſt medium ſubtilius & citius
diuiſibile, ſunt atomi, & partes terreſtres mini-
mę,quæ propter earum paruitatem non poſſunt
ſcindere aerem & deſcendere. quanto ergo mi-
nus poterunt ſcindere aquam, cum ſit ſubſtãtiæ
ſpiſsioris.& ſic ad illud.

Poſt hoc &c. Notandum ꝙ cauſa quare de-
coctio remouet ſpiſsitudinẽ ab aqua frigida ex
congelatione eſt, q adecoctio fit à caliditate. mo
do autem prima actio calidi eſt calefacere,& per
hoc ſubtiliare & rarefacere, ſi ergo ſpiſsitudo ad
ueniat in eam propter congelationem,quia con
gelatio opponatur ſubtiliationi & rarefactioni,
quę fit à calido,patet ꝙ decoctio habet primo cõ
gelationem remouere & eius ſpiſsitudinẽ. Item
habet ſecundo remouere ſpiſsitudinem acciden
tem ex cõmixtione partium terreſtriũ,quia cum
decoctio habeat rarefacere, & per mediũ rarefa-
cti melius et citius moueat̃ corpus graue, quàm
per corpus depſſum, ſicut vidimus ꝙ lapis me-
lius & citius mouetur per aerem qui eſt ſubtilior
q̃ per aquam,ideo ſubtiliando aquam iſtam rari
ficat,& tunc partes terreſtres magis poſſunt diui
dere continuitatẽ aquæ & deſcẽdere, quare &c.

Sed diceret aliquis quando aqua eſt decocta
& rarefacta,quæ primo erat ſpiſſa remanet pura
& propinqua ſimplici elemento. Sed hoc nõ vi-
detur,quia hoc eſt contra Hippocratem in libro
de aere & aqua & regiõibus, qui vult quòd talis
aqua quæ primo fuit ſpiſſa & congelata nunquã
redit ad priſtinum ſtatum ſanitatis: & hoc decla
rat,quia perdit ſaporem, quem primo habebat:
ergo decoctio eam nõ rectificat. Ad hoc dicen
dum dupliciter.Vno modo ꝙ duplex eſt ſpiſsitu
do aquæ.Vna eſt cum congelatione ſicut glacies
& de tali loquitur ibi Hippo. ꝙ nunquam redit
ad priſtinam bonitatem,quia per actionem cali-
di reſoluitur eius ſubtile & groſſum remanet,&
de tali non loquitur Aui. hic. Alia eſt ſpiſsitudo
per admixtionem rerum extranearum,et de iſta
hic loquitur Auic. Vel dicendum ꝙ ſpiſsitudo
poteſt dupliciter accidere aquæ. Vno modo per
condenſationem partiũ à frigido ſolum, & talis
ſpiſsitudo remouetur per decoctionem, & ſic lo
quitur hic Auic. Alia eſt ſpiſsitudo facta à frigi-
do maximo,quod habet exprimere partes ſubti-
les,& relinquere groſſas, quæ eſt frigiditas arefa
ciens,quare fit ſicut fit in cryſtallo, licet non tan
ta,& hęc nunquã redit ad priſtinam bonitatem,
& de hac loquitur Hippo.ibi, non autẽ hic Aui.
quare non contradicunt.

Dubitaret aliquis circa illam partem.(Et erit
illud)vbi ſoluit ad formam rationis eorum & di
cit ꝙ nõ ſequitur ꝙ relinquatur ſpiſſum in aqua
ex decoctione, & ſubtile reſoluatur, quia illud
quod reſoluitur eſt homogeneum, & ſimile ei
quod remanet. Sed hoc non videtur verũ, quia
illud quod reſoluitur ab aqua in decoctione eſt
vapor.modo autem vapor eſt humiditas ſubtilia
ta,vt apparet per Gale.5.de ſimpli.medici.diſt.ij.
cap.j.ergo omne quod reſoluitur eſt ſubtilius, q̃
quod remanet.Pręterea quod habet naturam ae
ream eſt ſubtilius q̃ quod habet naturã aqueam,
ſed vapor eſt naturæ aereę,quare &c.Præterea ſi
in decoctione aquæ non reſolueretur ſubtilius,
ſed eſſet tota homogenea in partibus, tunc aut
non de ipſa reſolueretur,aut tota ſimul,ſed non
tota ſimul,vt patet, nec eſt dicendum ꝙ non re-
ſoluatur cum minuatur eius quantitas,ergo vna
pars ſic & alia non. hoc autem nõ eſſet, niſi quia
vna eius pars eſt ſubtilior, & magis nata reſolui
quàm alia,quare ſolutio Auic.non valet. Dicen
dum ꝙ aqua quæ remanet in decoctione eſt ho-
mogenea

mogenea cũ illa quæ resoluitur, propter ꝙ ſcien dum ꝙ hæc eſt differentia inter ſimplicia & cõmixta, quia in mixtis per decoctionẽ citius resol uitur ſubtile, & poſtea relinquitur groſſum, qa agens citius imprimit formã in materiam diſpo ſitam q̃ non diſpoſitam. cũ ergo partes ſubtiles ſint magis proportionales igni q̃ groſſæ, ideo citius reſoluũtur ab igne & recipiunt actionẽ eius citius. Sed in ſimplicibus eadẽ eſt ratio in omnibus partibus & in toto, & ideo omnes eorũ partes ſunt homogeneę. itaq; non reſoluit̃ ſubtilior pars aquæ, cũ inter ipſas non ſit cõparatio. Ad rões. Ad primam dicendũ, ꝙ non vult per hoc dicere Auic. qñ vapor ſub forma vaporis eſt non ſubtilius ſit q̃ ſub forma aquæ, & hic nullus dubitat, ſed anteq̃ conuertatur in vaporẽ tota aqua eſt ſimilis in ſuis partibus. Et per hoc ẽt patet ad ſecũdam. Ad tertiã dicendum, ꝙ cũ dicitur aut reſolueretur tota aut nunq̃, aut vna pars primo, & alia poſt. dico ꝙ non eſt dicendũ ꝙ non reſoluatur, vt tu dicis, ne ẽt reſoluatur tota ſimul, cuius ratio eſt, quia licet ſit de ſe eiuſdẽ diſpoſitionis, tñ quia alteratio eius à calido non ſit ſimul, ſed ſucceſsiue, quia primo attingit partes propinquiores, ideo non ſimul tota reſoluitur. Et cum dicitur ſi pars vna ſit & alia non, hoc non eſt, niſi quia vna eſt ſubtilior alia. dico ꝙ hoc eſſet verũ in mixtis, ſed in elementis non eſt, ſed propter alterationẽ quæ ſit ſucceſsiue, & non ſimul in inſtanti, quare non valet.

Et huius &c. Hic declarat per ſignum ꝙ decoctio rarificat aquam. & primo facit hoc. ſecundo declarat quoddam ſuppoſitum. ibi (Nõne vides) (Et huius quidẽ). ſ. ꝙ decoctio ſeparat groſſum à ſubtili, & ꝙ aquam rectificat &c.

Nonne vides &c. Hic declarat quoddã ſuppoſitum prius, vel dicendum ꝙ confirmat declarationem prædictã. ſ. ꝙ decoctio rectificat aquã. & primo oſtẽdit hoc. ſecũdo in oppoſito. ibi (In aquis aũt alijs &c.) Prima in duas, quia primo facit quod dictũ eſt. Secũdo ponit bonitates & laudes aquæ cuiuſdam fluuij, de quo fecit mentionem. ſ. Nili. ibi (Sunt autem qui aquam &c.)

In aquis &c. Hic declarat quod dixit in oppoſito, ſed in malis aquis, et patet. Hic cadit q̃ſtio ad euidentiã omniũ prædictorũ, ſ. vtrũ decoctio rectificet & ſubtiliet aquã & diligẽter inqratur.

Amplius &c. Poſtq̃ docuit duos modos rectificandi aquas ex parte ſubſtãtiæ. ſ. per ſublimationem & diſtillationẽ primo, ſecundo per decoctionem, hic ponit tertium modum rectificandi aquas, ſcilicet per concuſſum & patet.

Sed diceret aliquis non videtur ꝙ concuſſus **A** rectificet aquã, quia motus frigidorũ infrigidat magis, ſicut patet ꝙ vinũ citius & magis infrigidatur mota phiala per aquã q̃ ſtando, nunc autẽ ſuperflua frigiditas inſpiſſat aquã, ergo non rectificat. Dicendũ ꝙ poſt decoctionem concuſſus rectificat aquã, quia eſt quidam motus. omnis aũt motus ſubtiliat & rarificat, ex qua rarificatione magis accidit ſegregatio rerum extranearũ aquę diuerſarum, vt ſupra dictũ eſt, quare &c. Ad rationem dicendum ꝙ motus frigidorũ non infrigidat ſeipſum, ſed res extraneas motas in eis, & ideo non valet. vnde concuſſus multum confert aquis puteorũ & lacuum occultorum, quę non poſſunt moueri, vel ſtant coopertę: & ideo quanto aquæ puteorum magis concutiuntur, & magis de eis extrahitur tanto ſunt meliores &c.

Ex aquis &c. Poſtq̃ Aui. deter. de vna ſpecie **B** aquarum laudabiliũ ex parte ſubſtantiæ. ſ. de aq̃s fontalibus quibus comprehẽdit aquas fluuiales: hic deter. de diſpoſitiõibus & diuerſitatibus ſpeciei aquarum laudabilium. ſ. pluuialiũ & tria facit. Primo ponit latitudinẽ aquæ pluuialis in ſua bonitate. Secundo oſtendit ꝙ aquæ pluuiali poteſt ineſſe aliquod impedimẽtum vel nocumentum. ibi (Sed tamen aquæ pluuiali.) Tertio docet hoc nocumentum remouere. ibi (Quod ſi aqua pluuiæ bullierit &c.) Iuxta primam partẽ notandum ꝙ aquæ pluuiales ſunt dignæ laudabilium aquarũ. nam tales aquæ ſunt paucæ inflationis & cito penetrant, & hoc eſt ꝓpter earum ſubtilitatem. Quod aũt aqua pluuialis ſit ſubtilis ſubſtantiæ apparet, quia eſt ſublimata per nubẽ, ſublimatio autem eſt cauſa ſubtiliationis & rectificationis aquæ, vt viſum eſt ſupra, & ideo aqua pluuia- **C** lis eſt laudabilis. Vlterius intelligendũ ꝙ in iſta prima parte ponit latitudinẽ bonitatis aquæ pluuialis. nã tangit duplicem modũ aquarum pluuialium laudabiliũ. vnum modũ laudabilem & vltimę laudabilitatis. alium minus laudabilẽ. primum tangit cũ dicit, ꝙ ille quæ eueniunt in ęſtate ex nubibus cũ quibus adſunt tonitrua. ſecundum tangit cũ dicit turbidãtio autẽ vaporis &c. Cauſa autem quare primę ſunt laudabiliores eſt hęc. nã illę aquę quę pluunt in ęſtate ſunt magis digeſtæ & ſubtiliatę à calore ęſtatis q̃ illæ quę veniunt alijs tp̃ibus, & quãto ſubtiliores tanto puriores & ſimpliciores, & per cõſequẽs meliores. Itẽ ſunt laudabiles maxime illę cum quarũ nubibus ſunt tonitrua, quia tonitruum ſubtiliat vaporẽ inquãtum eſt motus quidã fortis, & motus habet calefacere & ſubtiliare, tum ẽt quia tonitruũ, vt apparet ex alia ſcientia ſit qñ eleuatur exhalatio calida & ſicca agitatur & cõmouetur in

corpore nubis,poſtea exit de nube cum forti im
petu , & ex tali concuſsione aliquando aduritur
& generatur corruſcatio & ignitio,& ideo ex ta
li calefactione exhalationis ſiccę illi vapores nu-
bis ſubtiliãtur,& ideo aquæ generatæ ex illis va-
poribus ſunt ſubtiles , ſed aqua pluuialis quæ fit
ex ventis & vaporibus turbantibus nubes eſt mi
nus laudabilis,quia eius ſubſtantia eſt falſa,vt di
cit.A.quia non eſt pura,ſed habet admixtionem
partium groſſarum & terreſtrium admixtarum
ventis.permixtio autem aquę eſt cauſa illaudabi
litatis eius,vt dictum eſt ſupra,quare &c.

Sed tamen &c. Dubitatur circa illã partem ,
ſed tñ aquæ pluuiali.ꝙ hoc qđ dicit,licet ſit aqua
melior pòt exponi dupliciter . Vno modo licet
ſit aqua melior.ſ. inter pluuiales , ꝓpterea quod
eſt valde ſubtilis &c. Alio modo referendo ad
alias aquas nõ pluuiales,vt dicatur, licet ſit aqua
melior.ſ.omnibus alijs aquis non pluuialibus.

Sed quantum ad ſecũdam expoſitionem du-
bitatur , vtrũ aqua pluuialis ſit melior omnibus
alijs aquis. Et videtur ꝙ ſic,quia ipſa ſit ſubtilior
& purior omnibus alijs propter eius ſublimatio-
nes à ſole, vt dictum eſt, & per conſequens me-
lior. In cõtrarium arguitur, quia homines non
ſic vtuntur ea ſicut alia. Dicendum ꝙ in regi.ſa
ni.hominis puto aliam eſſe meliorem,& ideo ip
ſam elegit Gale.in.4.de reg.ſan.& hoc eſt ꝓpter
tria nocumenta , quæ habet in ſe aqua pluuialis
magis q̃ alia . Primũ eſt, ꝙ propter eius nimiam
ſubtilitatem eſt magis nata putreſcere,vt ſtatim
dicet Aui.in ſequenti parte, ad eius putrefactio-
nem ſequitur putrefactio in humoribus. Secun-
da cauſa eſt , quia cum hæc aqua ſit ſubtiliſsima
eius nocumẽtum eſt natũ citius peruenire ad ſpi
ritualia.ſ.ſua frigiditate quę inimicatur vitę. Ter
tia cauſa eſt,quia ipſa propter ſui ſubtilitatem im
pedit actum digeſtionis.ſ. propter eius multam
prouocationem.modo multiplicatio vrinæ mi-
norat egeſtionem & econuerſo. nunc autem vt
dicit Auenzoar conueniens eſt,vt homo ſit bis,
aut ſaltim ſemel ſolutus in die, & ideo contradi
citur ꝙ alia ſit melior , & per conſequẽs ſecunda
expoſitio non eſt bona. Tunc ad rationem dico
ꝙ ratione ſubtilitatis abſolutę bene eſt laudabi-
lis, tñ ratione aliorum eſt illaudabilis. Notan-
dum vlterius circa illã partem,ꝙ ſicut Auic.po-
ſuit duplicem aquã pluuialem laudabilẽ , vnam
in vltimo laudabilitatis,& aliam minus laudabi
lem,ita etiam poſuit duas alias illaudabiles,qua-
rum prima correſpondet primæ,ſecunda ſecun-
dæ.nam prima aqua ex eo ꝙ erat ſubtiliſsima eſt
laudabiliſsima in ſe,tamen cum hoc etiam eſt il-

D laudabilis quantum ad aliud.ſ. quia propter eius
ſuperfluã ſubtilitatem eſt magis nata putreſce-
re.Secundo quia ꝓpter eius permixtionem cum
rebus extraneis eſt magis nata putreſcere & altæ
rari q̃ non pluuialis. Et vltimo ponit nocumen-
tum cõmune vtriq; aquæ pluuiali quod eſt impe
dire pectus & vocem, & cauſa hęc eſt, quia vox
cauſatur maxime à pulmone & mẽbris ſpiritua-
libus quæ ſunt in pectore,non aũt pluuialis aqua
cum ſit inter alias aquas , aqua magis ſubtilis,
ideo eius frigiditas præterea ſtatim ſpũalia ten-
dit propter eius ſubtilitatem, & ideo eius nocu-
mentũ quod eſt frigiditas penetrat citius ad mẽ-
bra ſpiritualia q̃ aliarum aquarũ groſſarum.frigi
ditas autem eſt cõtraria & inimica ſpiritualibus
membris & vitæ,quare &c.

Et quia &c. Hic oſtendit ꝙ dato, ꝙ aqua plu
E uialis ſit laudabilis,tñ ei poteſt ineſſe aliquod no
cumentũ.Et primo facit hoc.Secundo circa hoc
reprobat opinionem quorũdam.ibi (Quidã au-
tem dixerunt.)Notandũ ꝙ Auic. hic non expri
mit quis fuit iſte quidam , tñ iſta litera inuenitur
in libro Hip.de aere & de aqua.ita ꝙ ipſum vide
tur improbare. verum eſt tñ ꝙ in illo libro Hip-
po.inuenitur duplex litera. Vna quæ dicit quod
aqua pluuialis eſt nata cito putreſcere,quia.n.ex
multis cõgregantur aquæ , ideo aquis alijs citius
putreſcere ſolent,ita dicit verum eſt,ꝙ alia litera
inuenitur dicere contrarium. Sed vt hæc cõtro
uerſia tollatur inter Auice.& Hippocra.quęrun
tur duo ſimul & fit quæſtio,vtrum aqua pluuia-
lis ſit ſubtilis ſubſtantiæ.Secundo vtrũ dato ꝙ ſic
an ſit magis nata putreſcere propter eius ſubtili-
tatem.Et diligenter excutiantur,& iſti auctores
F ad concordiam reducantur.

Puteorum vero &c. Poſtq̃ auctor deter. de
aquis laudabilibus ex parte ſubſtantię,hic deter.
de aquis illaudabilibus ex parte ſubſtantiæ . Et
quinq; facit.Quia primo determi.de aqs puteo-
rum & aquis ductuum.ſecũdo de aquis paludo-
ſis . tertio de niuoſis . quarto de aquis lacunali-
bus.quinto de nõ currentibus. ſecũda ibi (Aqua
autẽ paludis.)tertia ibi (Niuoſę vero. quarta ibi.
(Et aquæ ſtantes.)quinta ibi(Aquæ vero nõ cur
rentes &c)Quia via propinqua fuit eis adhibita.
poſtquam inceſſerunt ſic, quia aquæ fontiũ per-
uenientes ad poros terræ,qui ſunt in fonte ſcatu
riunt & exeũt cum impulſione & motu forti ex
ſe , quia non poteſt tota exire ſimul , & ideo vna
pars impellit aliam, & tũc ex tali motu ſubtiliat
& depuratur, nec fit ei admixtio partium terrea
rum ex longitudine. Ex eis tamen illæ ſunt dete
riores quibus ex plumbo &c.

Dubitatur

Dubitatur circa hoc:diceret aliquis non videtur quôd aquæ ductuum,quæ procedũt per canales plumbeos sint natæ generare dysenteriam, quia dysenteria est excoriatio intestinorum quæ fit à caliditate acuta. plumbum autem est frigidum,quare &c. Item quia plumbum sanat vlcera dicunnt auctores medicinæ,ergo non facit vlcera intestinorum. Dicendum ad hoc multipliciter. Vno modo quòd dysenteria est fluxus sanguinis per intestina, & hoc est dupliciter. Aut quia fluit ab hepate propter debilitatẽ eius contentiuę, & tunc ad hoc confert maxime aurum & ferrum inquantum confirmant & fortificant virtutem viscerum, & maxime stomachum, vel à proprietate, vel stypticando & roborando,&hic fluxus proprie vocatur diarrhęa. Aut fit propter excoriationem intestinorum,et tunc plumbum habet hoc facere à forma specifica, aut quia in plumbo sunt aliquæ partes subtiles adustæ, quæ habent hoc facere, & aliæ grossæ, quæ consolidant. Vel dicẽdum quòd datum interius excoriat,& sic loquitur hic,sed datum extra non. Vel dicendum ꝙ plũbum habet aquam ingrossare & putrefacere,et aqua putrefacta conuertitur ad choleram,& ideo propter eius siccitatem sanat vlcera,et sic loquuntur auctores,sed propter acritatẽ & mordicationem quã acquirit habet excoriare intestina, & causare dysenteriã. Niuosæ vero &c. Diceret aliquis non videtur quòd aquæ niuis sint grossæ, quia nix habet partes aereas admixtas partibus aqueis, quæ debent eam reddere subtilem, præterea aqua quæ fit ex liquefactione niuis fit per subtiliationem quando generatur nix. nunc autem sublimatio habet subtiliare aquam, vt supra patuit. Dicendum quòd aqua niuis est grossa propter duo.primo propter infrigidationem superfluam coagulãtem & inspissantem. nam hæc est causa vna de causis ingrossantibus aquam, vt supra dictũ est. Item quia propter vehementem frigiditatẽ eius fit expressio partium subtilium, quare remanet grossa. Ad rationes. Ad primam verum est, ꝙ illæ partes aereæ sunt in niue, sed excluduntur propterea ab aqua, quando liquefit nix. Ad secundam quôd licet quantum ad primam generationem nix generetur per subtiliationem, tamen inspissatur propterea à frigido circunstante,& ingrossatur,quare non valet. Notandum quôd aqua paludis differt in duobus ab aqua lacunali, quia in aqua paludali nullus est motus, sed in aqua lacunali est aliqualis motus huc & illuc licet paucus,et ideo aqua paludalis ad hoc est peior lacunali.(Et præcipue discoopertæ)supple

A quia alterantur à sole,& admiscentur ei vapores & radij:& quia per motum non subtiliãtur,ideo remanent grossæ & malæ,& ex his peiores sunt discoopertæ,quàm coopertæ, ex quo nõ mouentur, quia subtile resoluitur & remanent partes grossę. Vnde generant choleram.)Notandum ꝙ non est intelligendum quòd istæ aquæ calefactæ à sole in æstate proprie conuertantur in choleram,nec phlegma quando sunt in frigiditate, cum multum tendant ad naturam simplicium, dato quòd sint putrefactæ, sed quia propter earum caliditatẽ, vel frigiditatem disponũt hepar ad generandam choleram multam, vel phlegma. Qui eas bibunt splenes &c.) Circa quod notandũ quòd causæ generant ægritudines splenis,hoc est,quia istæ sunt aquæ grossę propter resolutionem partium subtilium à grossis à calore

B solis.Item propter admixtionem vaporum cum eis,& partium terrearũ propter quod aduenientes ad splenem ipsum oppilant. Causa quare subtiliant myrach est,quia tales aquæ grossę ingrossant humores, & ipsos faciunt ineptos ad penetrandum ad myrach, & consequenter quia male nutritur subtiliatur. Et causa quare interiora eorum ingrossantur est, quia oppilant propter eius grossitiem. Causa quare est in istis fames & sitis est triplex,quia ista aqua est causa indigestionis membrorum,& ideo quia membra non nutriuntur, appetunt cibum & potum, & causant famem & sitim. Alia causa est, quia cũ hæc aqua potius sit causa indigestionis in stomacho, est causa acetositatis in eo,quæ à frigida indigestione causatur. acetositas autem habet incitare appetitum & acuere incidendo viscosos humores,

C qui obtundebant calorem,& sic causæ appetitus cibi & potus. Alia causa est, quia hæc aqua causat frigiditatem in stomacho, quæ habet exprimere humiditatem de villis stomachi,et per consequens inducere famem & sitim, & est cum nocumento &c.Nam illę sunt valde stypticę & oppilatiuę propter grositiem earũ, & propter partes terrestres,quæ sunt in eis quæ stant fixæ in loco.(Adurentes)id est lõgę. Sed tu diceres quomodo fiunt tales febres in senibus, cum ipsi habeant corpus frigidum,immo magis deberẽt fieri in iuuenibus.Dicendum quòd Auic.non vult per hoc dicere, quòd in senibus magis accidant istæ febres adurentes ex istis aquis ratione naturæ eorum calidioris quàm in iuuenibus,sed vult dicere quòd istæ humiditates grossæ, ex quibus fiunt febres adurentes magis retinentur in senibus, quàm in alijs propter imbecillitatem virtutis expulsiuæ eorum.

Aquæ præterea &c. Prius determinauit de diuersitatibus aquarum ratione laudabilitatis & illaudabilitatis ex parte substantiæ, hic determinat de aquis,& de diuersitatibus earum ex ratione mixtionis earum. Iuxta quod notandum ꝙ substátia metalli potest dupliciter intelligi. Vno modo large,scilicet pro omni corpore minerali, scilicet prout dicitur de ferro de argento & ære, & similibus. Alio modo potest accipi pro quadam specie metalli quę dicitur metallus proprio nomine. Modo hic accipitur hoc secundo modo. Et quando subdit. (Aut eius simile) accipit metallum primo modo scilicet pro ære, plumbo,ferro &c.

Vlterius notandum ꝙ aqua potest dupliciter admisceri cum metallis. Vno modo artificialiter scilicet ꝙ limetur & puluerizetur metallum aliquod,& ponatur in aqua. Alio modo ꝙ hoc fiat naturaliter.s.quia aqua transeat per illa loca, & labatur, tamen modo Auic. vtroq; modo intelligit hoc. Vlterius notandum ꝙ istæ aquæ admixtæ metallis sunt malę quantum ad regimen sanitatis. Cuius ratio est,quia omnes sunt grossiores q̃ debeant, & omnes aquę grossæ sunt malę in regi.sani. Item quia tales aquæ habẽt aliquam qualitatem excellẽtem,quam ex metallis acquirunt,& omnes tales sunt malæ. Vlterius notandum ꝙ omnes aquæ sanguisugales sunt malę,qa omnes sunt putrefactæ & corruptæ, & ideo putrefactos generant humores. Propter partem quẽdam superius dictam.s.ibi(Illa est in qua virtus ferri &c.) Dicit ad hoc vt interioribus fortitudo tribuatur &c.scilicet mẽbris, quia ipsa confortat stomachum & hepar & alia interiora,confortat enim stomachum,vel à proprietate, vel à qualitate.s.quia ferrum habet exiccare humiditates stomachi quæ obtundebant eius calorem, & per consequens eius appetitiuam. Item quia ratione frigiditatis adiuuat ad exprimendũ & corrugandum os stomachi exprimendo humiditatem & necesse circa ipsum, & per consequẽs est causa appetitus in eo, & eodem modo dicẽdum de appetitu hepatis, sed aqua admixta auro habet cõfortare mineram virtutum.s.cor,quia aurum habet à proprietate lętificare cor, siue illa aqua admisceatur auro,qa labatur per mineram auri.verum est ꝙ aliqui volũt & male,ꝙ aurum non sic habet minerã, sicut alia metalla, siue fiat ista mixtio per puluerizationem,siue per eius extinctionem in aqua.

Nix vero &c. Postquã determinauit de diuersitatibus aquarum ratione substantiæ, & ratione admixtionis earum,hic determinat de diuersitatibus aquarum ratione qualitatis earũ. Et primo facit hæc ratione qualitatum earũ primarum.Secundo ratione secundarum.ibi(Aqua vero salsa.)Prima in duas.Quia primo diuersitates aquarum determinat ratione frigiditatis.Secundo ratione caliditatis.ibi(Aqua vero calida.) Prima in duas.Primo determinat diuersitates aquarum frigidarum quando aqua est multum frigida.Secundo hoc facit quando est temperate frigida.ibi (Aqua propterea temperate frigida. Iuxta primã partem notandum ꝙ hic insinuat Auicen. ꝙ aqua niuosa & glacialis duplicem habet vtilitatem.Vna est,quia aliquibus corporibus.s. in vehementi calefactione quęritur vehemẽs infrigidatio quæ fit cum istis aquis,et tunc modos administrationis earũ erit liquefaciendo niuem vel glaciem & bibẽdo illam aquam, siue dando niuem vel glaciem in forma niuis vel glaciei,aut circundando aliquã rem, & infrigidando ipsam cum eis.Alia earum vtilitas est, quia aliquæ sunt ciuitates habẽtes naturaliter malas aquas,et ideo tunc danda est eis aqua niualis,vel glacialis,quæ licet nõ sint in vltimo bonitatis,quia sunt nimis exspissæ propter congelationem. Item propter expressionem partium subtilium à frigido. Item quia propter earum superfluam frigiditatem valde lædunt neruos & naturam prosternunt, quia frigidum est naturæ inimicum, tamen meliores sunt q̃ quędam alię aquæ,quæ cõmuniter habentur in quibusdam terris.

Sed tu dicis ꝙ hæc aqua quando coquitur redit ad primam bonitatem, hoc nõ videtur, quia contrarium dicit expresse Hippo. *in lib. de aere* & aqua,ꝙ aquæ congelatæ nunquam redeũt ad pristinam bonitatem, sed perdunt id quod erat saporitum in eis, ita dicit & hoc declarat per signum,quia nunquam per decoctionem redeũt ad quantitatem primam. Dicendum ꝙ sine dubio aqua cõgelata cocta postea est mala ratione expressionis partium subtilium à frigido vehementi,& ideo decoctio eius non rectificat ipsam quantum ad hanc malitiam, quia non immittit in eam partes subtiles expressas primo à frigido. & hoc modo loquitur ibi Hippocra. tamen per decoctionem perdit cõgelationem, quam prius habebat,& quantum ad hoc quodammodo redit ad bonitatem aquæ, quia tunc pauciores habet malas conditiones,& quãtum ad hoc loquitur Auicen.& ideo non contradicunt.

Aqua præterea &c. Iuxta illud propterea & appetitum excitat,supple quia constringit villos stomachi,& exprimit humidum quod obtundebat calorem stomachi innatum,& ipsum reddit

adaptum

adaptum in sui operationem:& sic efficit ipsum
fortem,& facit ipsum appetere cibum.

Aqua vero &c. Hic determinat de disposi-
tionibus aquæ calidæ & effectibus eius. Primo
quādo est calida sine admixtione alterius rei. Se-
cundo de ea quæ est calida per admixtionem ar-
tificialem. ibi (Et illi quidem.) Prima in duas. Pri
mo determinat de aqua nō multum calida quan
tum ad operationes quas efficit circa corpus sa-
num. Secundo quantum ad operationes quas ef
ficit circa corpus ęgrum. ibi (Illa vero quæ mul-
tum est calida.)

Sed tu dices non videtur, ꝙ aqua calida corrū
pat digestionem, quia digestio fit à calido, ergo
iuuatur digestio ab aqua calida. Item quia aqua
calida habet calefacere stomachum. stomachus
autem calidus, vt dicitur in thegni digerere qui-
dem bonus, sicut frigus appetere est bonum.

Post nō videtur ꝙ perducat corpus ad hydro
pisim, & ad hecticam, hoc est impossibile, quia
istæ sunt ægritudines contrariæ, quia hydropisis
est ægritudo materialis, & hectica immaterialis,
Item quia hydropisis est ęgritudo frigida & he-
ctica est ęgritudo calida. præterea non videtur ꝙ
saltem hecticam possit inducere, quia aqua est
cōplexio naturaliter humida, siue sit actualiter
calida siue frigida, sed hectica est mala cōplexio
sicca, quare &c. Ad primum dico, ꝙ aqua cali-
da corrumpit digestionem faciēdo cibum nata-
re in stomacho, quia digestio fit in fundo stoma
chi per coadunationem stomachi & caloris cir-
ca cibum, vt patet. 2. de virtutibus, sed super nata
tione facit cibum vacillare in stomacho. modo
hoc facit aqua calida. nam sicut frigida constrin-
git calida aqua dilatat, & potissime tepida quæ
dissoluit villos stomachi, sed multum calida ip-
sos corrugaret nimis, et malo modo ꝓpter quod
aqua calida corrumpit digestionem. Alia causa
est, quia digestio fit à calore innato, sed aqua cali
da habet caliditatem extraneam, quare non est
conueniens. Et ex hoc apparet ad primas duas
rationes, quia digestio non fit à quocunq;, sed à
calido naturali vel regulato ab eo, sed caliditas
aquæ est caliditas extranea, quare non confert di
gestioni, sed impedit vt dictum est. Ad aliā di-
cendum ꝙ aqua calida potest inducere hydropi
sim quando eam bibit habens hepar debile ieiu-
nus, quia virtutem eius sanguificatiuam debili-
tat & generat aquositatem, quæ veniens ad ven
trem inducit hydropisim. Item potest inducere
hecticam, vel propter vigilias, vel propter ieiu-
nia vel labores, & tūc dato stomacho ieiuno per
transiens ad membra supercalefacta caliditatem
adauget, & perducit ad hecticam. Et per hoc
patet ad tertiam, quia non per eādem rationem
generat eas. Ad quartam dicendum, quòd li-
cet ipsa sit humida non est inconueniens, quan-
do ratione caliditatis exiccet & inducat hecticā.
præterea cum ad ipsam quod plus est potens ca-
liditas eius in exiccando in talibus q̃ eius humi-
ditas humectando, quare non valet.

Aqua autem &c. Iuxta illud notandū. (Aqua
autem calefacta cū fuerit tepida facit nauseam.)
quia ratione humiditatis habet laxare villos sto-
machi, & ipsos mollificare & dilatare ratiōe de-
bilis caliditatis, sicut per oppositum aqua frigi-
da habet constringere & corrugare, & ideo sub
ratione qua est calida, habet resoluere. Itē quia
debilis caliditas cum humiditate penetrat & re-
plet, & repletio est causa nauseæ, sed fortiter ca-
lida resolueret. Item quia tepida attrahit humi-
ditates ad villos stomachi, quibus attractis causa
tur fastidium et nausea. Notandum circa illam
partem quæ remansit. (Aqua præterea tempera-
te frigida, quôd aqua vehementer frigida lædit
multum propter eius grositiem. Item propter
vehementem humiditatem valde nocet neruis,
& breuiter omni operationi vitæ. Item aqua ca-
lida lædit, quia digestionem corrumpit, & facit
alia nocumenta, quę infra dicētur, propter quod
conuenienter dicitur quôd aqua temperate fri-
gida in vsu regiminis sanorum corporū est con-
uenientior omnibus alijs aquis, tamen in quibus
dam regionibus, in quibus sunt vina potentissi-
ma magis conueniens est vsus aquæ vehemēter
frigidæ ad contemperandum caliditatem excel-
lentem illorum vinorum. in alijs autem regioni
bus non. Vlterius notandum de eo quod dicit,
quôd aqua multum frigida impediat apostema-
ta in interioribus membris, & ratio hæc est, quia
sicut apparet in thegni tex. cō. 156. secundum Ha
ly communis intentio in omni apostemate est
euacuatio eius quod collectum est. modo vehe-
menter frigida faciunt oppositum quia oppilāt.
Item quia apostemata facta in membris interio-
ribus velantur quodam panniculo subtili, per
quem panniculum subtilem continue desudat
aliqua humiditas, sicut fit in apostematibus ocu
lorum ꝙ generatur quidā panniculus subtilis re
gens ipsa. hoc autem non contingit in apostema
tibus exterioribus factis in cute, vt patet: quia suf
ficit cutis exterior. modo talem humiditatē con
tinue resudantem in apostematibus in interiori-
bus, & virulētiam oportet abstergere continue,
vt patet per Gale. in. 13. de ingenio. cap. 2. & . 3. 2.
distin. & ideo dicit Aui. in. 4. canti. ꝙ habētibus

apostema in interiora oportet dare aquam solatri &c. vt illa virulētia abstergatur. modo talem abstersionem huius humiditatis male prohibet aqua frigida, & ideo est eis inconueniens. verum est ꝙ aliqñ potum aquæ frigidæ cōcedunt aucto res in habentibus erysipelas in membris interioribus qñ timemus de marasmo, aut gratia mitigationis cuiusdam accidētis scilicet sitis. & ideo sicut dicitur. 3. regiminis acutorum. commen. 15. conceditur potus aquæ frigidæ mixtæ cum alio potu. s. hydromellis, quia tunc tantum nō potest nocere, sicut si per se sumeretur.

Et illi quidem &c. Hic determinat de dispositionibus aquæ calidæ per commixtionem artificialem. Notandum: duplex est aquæ caliditas. Vna est actualis vt quæ fit ab igne vel sole. Alia est potentialis & hæc est duplex, aut inducitur ratione loci per quem transit, vt si trāseat per loca sulfurea, vel aluminosa. Alia est quæ fit per decoctionem quarūdam rerum calidarum, vt herbarum calidarum ex quibus recipit virtualem caliditatē vt absynthij, hyssopi: cāmomillæ, & hoc, & de hac vltima loquitur hic, & hæc est quę habet inducere effectus, quos hic dicit secundum virtutem quam habent illæ herbæ ad prędictas ægritudines, vel per modum potus, vel per modum balnei, vel per modum collyrij, vel per modum epithemationis, vel quomodocunque aliter expedit.

Aqua vero &c. Hic determinat diuersitates aquarum ratione qualitatum secūdarum, & sex facit, quia sex sunt diuersitates istarum aquarū. Nam primo de aqua salsa. Secundo de turbida. Tertio de aqua salis armoniaci. Quarto de aquis aluminosis. Quīto de aquis ferreis. Sexto de aqs æreis. Secūda ibi (Aqua vero turbida.) Tertia ibi (Aqua autem salis armoniaci) Quarta ibi (Aquę propterea aluminosæ.) Quinta ibi (Et ferrea.) Sexta ibi) Aereæ vero.)

Diceret aliquis nō videtur ꝙ aqua salsa faciat fluxum ventris propter vim radendi, quia cōtrarium huic expresse dicit Hipp. in libro de aere & aqua. s. ꝙ aquæ dulces laxat vētrem, & salsa stringit ipsum. Dicendum ꝙ isti non contradicunt, quia Hip. ibi intelligit ꝙ aqua salsa stringit in fine ventrem. & hoc idem vult hic Auic. & causa hæc est, quia habet exiccare & remouere humiditatem quæ habet facere ventrem lubricum & fluxibilē, sed in principio habet soluere vētrem. Causa autem potest esse duplex. Vna quia propter sui mordicationem habet incitare et vigilare virtutem expulsiuam intestinorum. Secunda causa est, quia quando inuenit humiditatem aliquam grossam habet ipsam eliquare: & per consequēs ventrem fluxum facere: tñ videte in corporibus siccis, quia non inuenit talem humiditatem eliquandam quantum ad hoc non facit ipsa fluxibilia in prīcipio: īmo magis exiccat ipsa &c. Vlterius notandum ꝙ aqua salsa interius data & bibita bene corrumpit san. & generat pruritum & scabiē, quia ipsum exiccat & reddit impetum ad vnionem & inuiscationem cum membris. & ideo generat humores grossos & adustos, & potissime si freqnter bibatur, sed apposita exterius remouet scabiem exiccādo humiditates malas.

Licet ventrem &c. Hic cadit illa quæstio, vtrum aquæ subtiles, vel aquę grossę competant habenti fluxū ventris. (Res vnctuosę & dulces.)

Circa hæc dubitaret aliquis, nō videtur ꝙ res vnctuosę & dulces sint tyriaca aquæ grossæ, quia ipse adhuc magis constringunt ventrem cū omnia dulcia & vnctuosa faciant oppilationes. Dicendum ꝙ nocumenta hæc aquæ grossæ sunt duplicia. Primum est ꝙ oppilāt. & ratione hac competit eis res prouocatiua. Secunda est ꝙ detinentur propter res grossas terreas eis admixtas, & ratione hac ei competunt vnctuosa, quæ labificāt, & non intelligit hoc de dulcibus absolute. dicit, ꝙ aqua salis armoniaci soluit ventrem, ratio hęc est, quia sal armoniacus habet vehementem virtutem abrasiuam, vt dicit Mes. cap. de salibus. ideo pertingens ad intestina, vel ad ventrem, & mordicans ea incitat expulsiuam, & abradit materiam.

Aquæ præterea &c. Dicit ꝙ superfluitatem currere non permittunt. Causa hæc est, quia alumen est stypticæ naturæ, & ideo habet constringere istos fluxus. (Sed corpora quæ sunt apta febribus &c.) Causa hæc est, quia aquæ aluminosę omnes sunt stypticæ, vt patet. 5. terapē. & ideo in his qui sunt dispositi ad febres retinent fumosas superfluitates, quę deberēt expelli ad extra, quæ venientes ad cor causant febrem.

Et ferreæ &c. Diceret aliquis nō videtur, ꝙ aquæ ferreæ habeant resoluere splenem, quia resolutio fit à calido, & ferrum est frigidum. Item non videtur adiuuare non potentes coire, quia contrariatur virtuti generatiuę, cū sit frigidum, & etiā materiæ spermaticæ, quæ est calida & humida, & ferrum frigidū & siccum. Ad hoc potest dupliciter dici, vt dicitur cōmuniter quòd hoc nō facit ratione complexionis, vt tu arguis, sed à proprietate substantiæ, sed quia isti ignorant causam horum effectuum: ideo omnia reducunt ad formam specificam, & ideo dicendū ꝙ hoc est possibile propter duo. Primo, quia

ferrum

ferrum est stypticum: ideo confortat calorem naturalem & vnit ipsum, & condensat villos: & virtus à membris confortata expellit oppilationes & resoluit splenem: & hoc modo valet aqua ferri in corruptionibus stomachi vt dictum est supra: & eadem ratione confortat virtutem generatiuam. Item quia ferrum est siccum habet exiccare humiditates superfluas obsidentes calorem naturalem: & ideo tamen quia est stypticū confortat virtutem exprimendo humiditatem & vniendo calorem: tamen etiam quia exiccat humiditates superfluas: ideo quātum ad hoc per accidens hoc facit: licet non per se vt tu probas ratione qualitatum actiuarum.

Aereæ vero &c. Et hæc dicit̃ cachesia vt qñ es tu nudus totus. Et causa hæc est duplex. Vna est quia ęs habet exiccare illam humiditatem: & ideo datur talibus electuarium de scoria ferri qđ exiccat. Alia causa est: quia resoluit humiditatē aquosam pp quasdā partes acutas quas habet ęs.

Cumq; aquæ &c. Hic sicut superius dicebatur ponit quendam canonem generalem ad cognoscendum bonitatē & malitiam aquarū &c.

Et quod &c. Hic sicut supra dicebatur remittit nos ad alium locum pro sufficientiori determinatione aquarum speciali vt patet.

EX IACOBO DE PARtibus excerpta, in Librum primum Auicennæ, fen secunda doct. secunda summa prima.

De dispositionibus aquarum. *Cap. 16.*

Qua vnum &c. In hoc capitulo primo agit de proprietate aquę solius inter elementa: & de diuersitatibus aquarū. Secūdo de electione aquæ & experientia bonitatis eius à pondere. ibi (Aquæ vero quæ sunt.) Tertio de rectificatione aquæ per sublimationem, distillationē, & decoctionem. ibi (Sublimatio.) Quarto de laudibus aquæ nili: & notificatione malarum aquarum. ibi (Sunt aūt.) Quinto de aquis pluuialibus. ibi (Ex aquis quoq;.) Sexto de putealibus et paludosis. ibi (Puteorū vero.) Septimo de niuosis glatialibus lacualibus nō currentibus & haustis ex canalibus. ibi (Niuosæ vero.) Octauo de metallinis & sanguisugalibus. ibi (Aquæ præterea.) Nono de niue & aqua glatiali. ibi (Nix vero.) Decimo de aquis: frigida, calida, & tepida. ibi (Aqua præterea.) Vndecimo de aquis, salsa, turbida, aluminosa, & ęrea. ibi (Aqua vero.) Duodecimo de permixtione aquarum & remissione sermonis de eis ad alia loca. ibi (Cumq; aquæ.) In prima parte quæ est præsens tex. dicit primo ꝙ aqua est vnum quatuor elementorum cui soli ex eis proprium est ingredi in eo quod comeditur & bibitur: non vt nutriat sed vt sua subtilitate & fluxibilitate & penetrare faciat alimentum per anfractus corporis: & vt rectificet. i. præparet substantiam nutriētis ad facile recipiendum digestionem & impressionē innati caloris. Secūdo dicit ꝙ ideo dicimus aquā non nutrire: quia de ratione nutrientis est vt sit sanguis in potentia: & non solū sanguis: sed pars hominis in potentia longinquiori: sed ex nullo simplici elemento potest sanguis fieri, neq; pars hominis: nisi cum alijs immixtum fuerit. Hip. vero. 3. regi. acutorum dicit: ꝙ aqua nō nutrit: quia naturaliter non habet fecem. Et Gal. libello de aquis cap. 5. ait. Quoniam aūt nō nutrit aqua: sed solū est vehiculū cibi Hippocrati: et Chrisippo: & Erasistrato videtur. Et propterea neq; vitalē virtutem putant eam confortare. Et hæc est causa quare iubent mellicratum & oxymel & vinū dare in ęgrotantibus abscedendo ab aqua: hæc Gale. Tertio dicit ꝙ aqua confert ad liquefaciendum. i. reddendum molle & fluidum nutriens solidum & subtiliādum ipsum vt leuiter & cito penetret & fluat per venas & foramina: neq; potest nutritio compleri: maxime ex solido cibo nisi coadiuuante aqua vel aliquo sibi proportionali in liquefaciendo & subtiliando nutriens vt vino vel ceruisia hydromelle vel sicera. Signanter additum est ex solido cibo, quia infantes ex lacte conuenientissime nutriuntur absq; potu aquæ. Quod autem aqua sit nobis necessaria, Gal. affirmat. 1. simpli. medi. cap. 1. dist. 2. dicens. Aqua est qua vtuntur omnes homines cōmuniter siue sani sint aut infirmi: & necessitas eius est necessaria ad hoc vt remaneat vita. Sed ꝙ aqua non ꝓstet dicta adiutoria arguet aliquis ex illo cañ. 3. regiminis acutorum cañ. 42. Aquę vero nullum inueni vsum: nisi quia in acutis bibitur morbis. Et eodem cañ. dicit ꝙ rugitū facit, in stomacho natat: quia transire moratur eo ꝙ frigiditati pertinet & indigestibilis est nec vrinam prouocet. Item dicit Gal. com. illius cañ. Oportet vt aqua tota sit tardę penetrationis, difficilis digestionis & difficilis descensionis: quāuis sit melior aquarum. Huic consonat illud metricum. Gloria sit Baccho, pereat Thetis & sua proles, Quę manet in stomacho rudis, indigestaq; moles. Ad primū dic. ꝙ Hip. voluit aquam crudā non proficere

re bibitam via medicinæ vel ieiuno ſtomacho: niſi in morbis acutis: nam chronici fieri ſolent ex materijs groſsis quas ſua frigiditate plus ingroſſat & incrudat aqua: nec in pleureſi confert ſedando ſitim vel facilitando ſputum ſi bibatur toto tempore eius: ſed per interualla bibita inter oxymel & aquam mellis iuuat ad ſcreandũ: quia aqua facit accidere illis potibus roritatẽ propter multitudinem humectationis ſuę: vt ait Gal. in fi. cõ. Ad ſecũdum dic ꝙ Gal. non loquitur de aqua cibo moderate ĩmixta ad reddendũ ipſum liquidum fluidum & penetratiuum: ſed de aqua ſola ſumpta à ieiuno vel inanito. Ad me metricum dic ꝙ vinum ſanis eſt melius aqua maxime prouectis & temperatis vel infrigidatis. Sed dicit Raſis. 3. Almã. c. de virtute aquę ꝙ ipſa calorẽ reprimendo calefactis calidamq; habentibus cõplexionem plusq̃ vinum conueniens eſt. Quarto innuit aquas tripliciter diuerſificari. Primo penes ſubſtantiam ſecundum quam diuerſitatẽ quędã groſsa dicitur, altera ſubtilis, alia media. Secundo penes id quod eis admiſcetur ſecundũ quam diuerſitatem quædam dicuntur lutoſæ: quædã ferreæ quædã ſulfureæ: alię aluminoſæ & ſic de ſimilibus. Tertio penes qualitatẽ ſecundũ quã diuerſitatẽ quædã calidæ dicuntur, alię frigidæ: alię tepidę. Et iterũ penes qualitatem quædã ſunt inſipidę, quædã dulces, quædam ſalſæ, quędam amarę. Et iterum quædam clarę & luminoſæ: quædam turbidę. Et iterum quædam mali odoris, alię non mali: alię inodorę.

Aquæ vero &c. In hac parte ſecunda primo deſcribit aquas alijs meliores. Secũdo docet has à pondere noſci. ibi (Debes autem.) In prima parti. tangit. 19. conditiones bonę aquæ. Prima eſt ꝙ ſit aqua fontis: nam fontales aquæ ſunt alijs meliores. Idem ſentit Gal. 1. de regi. ſani. ca. 10. dicens: ꝙ fontis aqua recens maxime eſt bibenda quæ nullam adiectam habeat pernicioſam qualitatem. Et libello de aquis ait fonteas excellere alias. Et ante eum Hip. ſed Raſis prætulit aquam magnorum fluminum dulciũ. Iuxta illud Auer. 5. colliget. c. 38. de aquis. Melior aqua ſecundum Hip. eſt aqua fontium orientalium quæ ſcaturit ex terra quæ non habet nimis groſsam ſubſtantiam neq; nimis mollem vel luteam: ſed ſit mediocris inter eas. Et propterea hęc aqua eſt ſuauior & leuior & citius permutatur à calido & frigido. Et Raſis ſentit ꝙ melior aqua ſit fluminũ magnorum dulcium. Et Hip. dicit ꝙ iſtę ſunt diuerſarum ſubſtantiarum eo ꝙ tranſeunt per diuerſas terras: & propterea quia ingrediuntur eas multi riui. Et tamen videtur ꝙ Raſis non lauda-

D uit flumina groſſa magna niſi propterea quia ſol operatur in eis vnam operationem, propter quã ſeparantur res groſsę à ſubtilibus: & propterea coquunt medici aquam eis qui habent debilem ſtomachum & hepar: hæc Auer. ſed in fi. c. illius adhæret Hipocrati. Secunda eſt ꝙ non ſolum ſit aqua fontis: ſed fontis terrę liberę. ſ. non infectę putredine aliqua vel extraneo ſapore: vel odore: vel metallica virtute vel ſubſtãtia aliq̃ alia extranea aut qualitate. Tertia eſt ꝙ nõ ſolum ſit aqua fontis terræ liberę: ſed etiam currens: nam curſu mundificatur & ſubtiliatur aqua. Quarta eſt ꝙ non ſolum ſit currens: ſed etiam diſcooperta ſoli & ventis. Nam ſol & venti purificant aquas & eas ſubtiliant: quemadmodum aerem. Currens enim diſcooperta ex curſu nobilitatur & ſubtiliatur: ſed non currens diſcooperta quandoq; eſt

E pluris malitię ex diſcoopertura q̃ coopertura nõ currens ex profunditate & coopertura · vt aquæ puteales coopertæ profundæ ſunt malitię minoris q̃ paludoſæ diſcoopertæ ſoli & ventis maxime meridionalibus; citius enim putreſcunt & corrumpũtur paludoſæ putealibus ab extraneo calore cui plus exponuntur. Quinta eſt ꝙ non ſolum ſit currens & diſcooperta: ſed etiam incedat abſcedens à fonte ſupra lutum. Nam quæ ſupra lutũ fluit melior eſt ea quę fluit petras: quia lutum mũdificat aquam: & tollit ab ea res extraneas vt terreſtreitates quæ ſibi immiſcentur & colat aquam. i. reddit limpidam ſeparando ab ea quod eam turbat ac ſi colaretur per pannũ mundum. Petrę vero non faciunt illud: quia nec ſunt ſic affines terreſtreitatibus aquæ mixtis nec ab aqua penetrantur ſicut lutum. Attende ꝙ licet

F aquę petroſę ſint groſsiores & frigidiores à Gal. cenſentur puriores alijs & ſine fecali reſidentia. Ait enim libello de aquis. c. 2. Petroſæ vero peiores quidem ſunt & duritie & frigiditate. Purę vero plus alijs & abſq; hypoſtaſi. Sexta eſt ꝙ non ſolum ſuper lutũ fluat: ſed ſuper lutum liberũ. i. abſolutum ab omni putredine & fœtore & extranea ſubſtantia vel qualitate: ita ꝙ nec ſit fœtidum: neq; lacunoſum: neq; alius malę ſubſtãtiæ vel qualitatis aquã inficientis. Septima eſt ꝙ ſit multę quãtitatis ita. ſ. ꝙ conuertat in ſui naturã illud quod ei miſcetur ex pluuijs & riuis & non maneat etherogenea manifeſte. Octaua eſt ꝙ fortiter currat: nam per curſum fortem ſubtiliatur. Sed inſtabit aliquis ꝙ aqua ex forti curſu rapit ſecum terram & alia ex ripis quibus turbatur & ingroſſatur ſicut eſt videre in Rhodano. Dic ꝙ talis aqua in ſubſtãtia ſua eſt ſubtilis & facile reſidet qđ ei miſcetur: & ideo bona eſt: ſed debet

ꝑmitti

permitti prius residere q̃ cibis ĩmisceatur vel in potu detur. Nona est ꝙ ipsa currat versus orientem & maxime versus orientem ęstiuum.s. versus hãc partem vbi sol oritur tempore æstatis: sic enim melius à sole purificatur, & in ortu & ascẽsu eius. Et post hãc in bonitate est currens in septentrionem. Et currens in occidentem vel meridiem mala est maxime flantibus austris. Eiusdem sententię meminit Gal. libello de aquis. c. 1. dicens. Aquæ vero fluxibiles multo subtiliores sunt, & ad vrinationem meliores, & omnes quęcunq; fonteæ versus orientem fluunt humiditate & subtilitate & bono odore. Et vt sint moderate frigidæ & calidæ, excellunt alias. Quæ vero fluunt versus septentrionẽ dulces quidem sunt, in frigiditate autem excedunt. Quæ autem versus occidentem violentę quidem sunt in infrigidãdo, violẽtę vero & ẽ in duritie. i. grossicie propter qđ brãchosæ sunt & pleuriticę & spasmosę. Quæ vero versus austrum salsiores sunt & calidiores & ad vrinãdũ non idoneæ, hæc Gal. Decima est ꝙ plurimum elongata sit à sua origine seu principio, quia quanto magis ab eo elongatur, tanto magis subtiliatur & purificatur subtiliatione & purificatione quas acquirit suo longo cursu versus orientẽ. Huius contrarium sentire videtur Auer. 5. colliget. c. de aquis dicens. Non potest esse vt in æstate non defluat aquæ multitudo ad flumina & aqua pluuię, & propterea quanto plus elongatur flumen à suo ortu est deterius, & propter hoc nostrum flumen melius est in Corduba q̃ in Sibilia, & est deterius in Sibilia propter crementum & decrementum & propter admixtionem aquæ salsæ in eo quamuis illud non sentiatur, & est impossibile ꝙ aquę magnorum fluminum non sint turbidę. Et propter hoc inuenimus in fundo pitariorum. i. vrnarum quando ponimus in eis aquam fluminum multum de sabulo & terra, hæc Auer. Cui responde si vis ꝙ aqua elongata à suo fonte potest deteriorari ex malis pluuijs & malis riuis & malis terris si per eas fluat aut sibi commisceantur sicut euenire asserit in suo flumine. Sed cõtrarium huius hic supponit Princeps ex alijs conditionibus bonæ aquæ quæ si sibi insint ex longo cursu versus solis ortum quasi decoquitur. Et si quas habeat terrestreitates sibi commixtas facile resident & ab eis absq; artificio sola quiete in vase mundo per residentiam purificantur. Vndecima est ꝙ ipsa descendat à locis altis cum alijs bonitatibus. Hanc conditionẽ tangit Gal. c. 2. libelli de aquis dicens. Sed plana quidem terra deterior est ad effluxiones aquarum, & vt plurimum sunt ibi

A putei fossę & fontes stationarij. In summitatibus vero sunt fontes meliores & aquæ puriores & melioris odoris & dulciores eis quę sunt in planitiebus, hæc Gal. Et ad illa iuuat ꝙ aquæ montium sunt plus expositę soli & ventis & fortius fluunt vt in pluribus, vnde minus fiunt putrescibiles. Duodecima est quòd sit quasi dulcis, quæ dulcis esse imaginatur, quia est omni sapore extraneo priuata non multum fortiter, sed quasi insensibiliter immutans gustum. Signanter dicitur quasi dulcis, quia non est proprie dulcis, sed insipida, immo ipsa est in summo insipiditatis & velut exemplar aliarum rerum insipidarum, vt ait Gal. 4. simpli. medi. c. 7. Tertiadecima est ꝙ vinum nõ tolerat permixtionem eius nisi sub modica quantitate, quia quanto purior est, tãto magis fragit virtutem vini. Et intelligas

B id de vino mediocris fortitudinis, nam fortia vina qualia sunt hispanica mixtionem sustinent aquę plurimę. Vel intelligas ꝙ vinum quodcũq; minus aquæ puræ q̃ alterius sustinet. Quartadecima est ꝙ sit leuis ponderis, ex hoc enim noscitur esse subtilis & terrestreitatibus nõ esse immixta quibus aggrauetur eius substãtia. Quintadecima ꝙ cito infrigidetur & cito calefiat, quia est resoluta. i. non congelata neq; coagulata, sed sparsa in hyeme & calida in æstate. Et licet cito infrigidet, non tñ facile congelari solet ꝓp carentiã terrestreitatis: qua cõdensetur & fiat glacies. Et ex cita calefactiõe & infrigidatiõe eius leuissima esse ꝓbatur. Iuxta illud Hip. sect. 5. apho. 26. Aqua quæ cito calefit & cito infrigidatur leuissima est. Et licet talis sit leuissima pondere, dicit tamen Gal. in cõmento. Non oportet intellige-

C re hic Hip. intendisse leuissimam in pondere, si enim hoc intendisset, vile quid in longo tempore & magno labore inuestigasset quod tamen librę appositum leuiter apprehendi potest. Intendit ergo leuissimam quæ stomachum non aggrauat & quæ cito transit digesta. Neq; solum his quæ hic posuit est tentãda aqua, sed alijs modis quos hac causa reticuit, quia breuissimus erat & posuit obscura. Est autem leuissima quia non turbata, secundo quia in ipsa non apparent corpora terrea, tertio quia non horribiliter est sapida, quarto quia cito calefit & infrigidatur. Quæ cum assint cito digeritur, & sic cibus digestus bonus sic aqua suo modo bona esse videtur ex leuitatis suę digestionibus. Quicunq; ergo ad bibendum aquam tentaturi sunt, non certiora experimẽta habere possunt, hæc Gal. Decimasexta est ꝙ in ea non dominetur aliquis sapor, sed sit insipida penitus. Iuxta illud Galen. 4. simplicis medi.

medi.cap.secūdò distinctio.secunda.Et perscruteris subtiliter seruationem eius quod est de impressione eius in lingua tua & proprie ꝙ est ex aqua in qua non declaratur aliquis horum saporum quos diximus hic non stypticitas neq; acredo neq; acuitas neq; aceto sitas neq; amaritudo. Nam cum sapor sit passio in humido facta à sicco terreo alteratiua gustus secundum potētiam in actum vt ait Aristo.ca. tertio tractatus secūdi libelli de sensu,& aqua pura careat sicco terreo merito est insipida.Decimaseptima est ꝙ nullus odor in ea dominetur. Nihil enim odorabile est sine siccitate.Iuxta illud Aristo.tracta.nūc dicto cap.5.Est autem odorabile non secundum ꝙ perspicuum, sed secundum ꝙ lauabile vel inundabile euchymę siccitatis. Cum igitur aqua pura nihil siccitatis habeat penitus inodora est.Decimaoctaua est ꝙ cito descēdat ab hypochondrijs. i.à partibus quæ sub costis sunt.Ex hoc enim facili descensu leuissima dicitur à Galeno,non offendens stomachum nec in eo natans nec vento sitates illic multiplicans. Decimanona est ꝙ res in ea cito decoquuntur & dissoluuntur vt carnes,pisces, olera,legumina, grana, panica. Prīo quia cito calefit.Secundo quia subtilitate sua velociter penetrat vsq; ad intima horum quæ coquuntur in ea.Nonne vides ꝙ cum aquis putealibus vix pisa coquuntur & dissoluuntur quæ facile coquuntur in aqua fluminis. Ex dictis elici potest descriptio talis aquæ melioris ꝙ est aqua fontis, terrę liberę, currens, discooperta soli & ventis,super lutum liberum incedēs,multa,fortis cursus,tendens in oriens, elongata à suo principio,descēdens à locis altis,insipida,cuius quantitatem magnam vinū non tolerat,leuis in pondere,quæ cito calefit & infrigidatur, in qua non superat sapor neq; odor, cito descēdēs ab hypochondrijs in qua cito coquitur & dissoluitur qđ in ea coquitur. Attende primo ꝙ aqua dicitur pura secundum medicos ex iudicio sensus cum penitus est insipida & summe clara & luminosa & oīno sine odore, licet nulla inueniatur apud nos ex toto munda carens omni immixtione. Iuxta illud Gal.1. simplicis medi.c.1.distin.2. Et hæc quidem aqua experitur & iudicatur de ea per tres sensus qui sunt gustus & visus & odoratus.Per gustum quidem vt non sit ei sapor oīno, immo sit insipidi saporis in summo. Et per visum quidem vt sit summe munda & clara & luminosa. Et similiter iterum in odoratu oportet ne sit odor ei penitus.At vero aqua denudata ex his omnibus proprietatibus est iterum apud naturam non munda in fine mundificationis,sicut

D nullum quatuor elementorum sensatorum est purum cui nō permixtum sit aliud ab eo. Apud sensum vero & apud vsum aqua longinqua ab illis proprietatibus est pura munda. Attende secūdo ꝙ cōditiones principaliores melioris aquæ sic colligit Gal.libello de aquis.c.6.Vna itaq; bonarum & malarum aquarū est cognitio. Si hyeme quidem est calida æstate vero frigida. Secunda vero si pura est & non læsa secundum colorē neq; materiam habet vel hypostasim. Alia vero si est leuis & facilis ponderis, quæ enim pondere est leuis non est permixta terræ. Considerare aūt oportet & si cito calefit & infrigidatur melior est enim ista alijs. Et qualiter ad digestionem se habet qualiter autem ad secessionē. Quæ enim cito digeruntur sunt meliores. Et quæ secedunt, si secedunt secundū vesicam, nulla.n.est quę per

E ītestina aquarū secessio, hęc Gal. Attēde tertio ꝙ vltra conditiones melioris aquę quas hic narrat princeps conditio temporum anni non est omittenda.Iuxta illud Gal.libello de aquis.c.4. Vernales igitur & hyemales temporaneæ sunt & optimę quas ego maxime laudo. Autumnales vero & ęstiuales cum in generatione differāt & in bonitatibus non est dicere quantum à vernalibus deficiunt. Terra enim vaporat siccius in æstate & autumno & aer habet permixtiones terræ multas quas purgāt pluuiæ & propter hoc huius aquæ sunt duriores, & ad abstergendum quidem sufficientes & secedendum secundum intestina, non bonę autem sunt renibus & pulmoni & arteriæ. Attende quarto ꝙ etiam venti diuersificant bonitates aquarum & ariditas & pluuiositas.Iuxta illud Galeni ibi. Differunt aūt

F aquę & penes spiritus. Boreas enim si flauerit dulcior quidem erit sed frigidior, si vero auster minus quidē dulcis, calida vero magis. Omnino autem quæ fiunt in ariditatibus aquæ nitrosiores sunt eis quę fiunt in pluuiositatibus. Attende de quinto ꝙ in electionibus aquarum attendi debent color & regio. Iuxta illud Gal.c.vlti.nunc dicti libelli. Differunt autem aquę etiam secundum colorem & regionem. Et oportet de his ab hominibus locorū interrogare. Est enim aqua in Leontinis quā si quis bibit moritur. Talis autem est in æro acardiæ quam vocant aquā styge. Talis etiā est in Thracia et lacus qui in sabromatibus super quē neq; auis volare potest. Et alius secūdum medos super quem & regio stat nigra quæ approximata igni accenditur. Et hoc pharmaco aiunt Medeā corrūpere filiam Anacreonis. Est etiam & circa Susam aqua quā siquis biberit amittit dentes. Subarius vero fluuius viros igno-

ignorantes facit. Is autem qui in ægypto depilat
capita bibentium. Harum itaq; nullam eſt ſcire
non interrogando ab hominibus illorum loco-
rum,hæc Gal. Attende ſexto ꝙ herbæ aquis in
naſcentes, ſunt etiam conſiderandę. Iuxta illud
Galeni libello de aquis.c.2. Herbæ autem aliqñ
quidem valde nocent aquæ, aliquando autem
iuuant ſicut naſturcium & calamentũ & adian-
thum. Hæc enim plurimum in riuis naſcuntur,
& bonis quidem aquis nocent, malis aũt iuuant
ſi permiſceatur aliquid pharmacoſum aquis,fiũt
aũt ad vrinationẽ meliores hmõi aquę, hęc Gal.

Debes autem &c.) In ſecunda particula dicit
primo ꝙ pondus iuuat ad cognoſcendum diſpo
ſitionem malitię vel bonitatis aquæ. Nam quæ
leuior eſt, eſt melior vt in pluribus ſcilicet dum
non habet aliquas ex malis conditionibus vt fœ-
torem vel extraneum ſaporem. Secundo dicit ꝙ
aquæ pondus dupliciter noſcitur. Primo ꝑ men-
ſuram eius in ſtatera ſeu ęquilibra. Secundo ma-
defaciendo duos pannos aut duo cota eiuſdem
ponderis in diuerſis aquis de quibus eſt dubita-
tio quæ leuior ſit,deinde deſiccando optime pã-
nos hos aut cota, poſt ponderando, & illa aqua
melior & leuior eſt cuius pannus eſt leuior &
cotũ leuius, quia per hoc deſignatur aquã fuiſse
ſubtilem ſine terreſtreitate, quia non reliquit in
panno vel coto terreſtreitatẽ qua fieret grauior.

Sublimatio præterea &c. In hac parte tertia
dicit primo ꝙ ſublimatio et diſtillatio corrigunt
ſeu rectificant malas aquas. Et intellige per ſubli
mationem eleuationem aquæ ſub forma vapo-
ris virtute caloris vſq; ad ſummitatẽ ſeu cooper-
toriũ alembici vel alicuius alterius vaſis cooper-
ti. Et per diſtillationem intellige deſcenſum di-
cti vaporis inſpiſsati & conuerſi in aquam à frigi
ditate coopertorij & emanationem eius per ro-
ſtrũ alembici ſeu diſtillatorij inſtrumenti. Poteſt
etiam & per diſtillationẽ intelligi colatio aquæ
per poros ſtrictisſimos pannorum vel ſtamino-
rum vel taratantarorum aut ſimilium per quos
tranſire nõ valent terreſtreitates aquarum groſ-
ſarum,ſed ſolum tranſeunt partes aquoſæ ſubti-
les. Secundo dicit ꝙ ſi iſtud non fuerit.i.ſi inſtru-
menta ſublimationis & diſtillationis non habeã
tur,decoctio tunc rectificat malas aquas. Aqua
nanq; bullita minus inflat & velocius deſcendit
à ſtomacho & hypochondrijs vt teſtantur ſapiẽ-
tes. Et iſtud eſt ſignum ꝙ eſt ſubtilior & penetra
tiuior. Tertio dicit ꝙ aliqui medici torpidi ideſt
pigri in inquirendo veritates & naturas rerum
exiſtimant ꝙ per decoctionem partes ſubtiles
aquæ coctæ reſoluantur & groſsæ remaneant
A ſicut ſit in lacte & melle & ouis & in terra molli
cum ex ea fit later per decoctionem. Et ideo af-
firmant ꝙ aqua ex decoctione non melioratur,
immo ſpisſior fit. Et iſti falluntur quia ad ingroſ
ſationem requiritur ꝙ humidum recedat & ſic-
cum maneat conſtans. Sed ab aqua nõ poteſt re-
cedere humidũ ipſa remanente ſub forma aquę.
Et ideo nõ ingroſsatur per decoctionem. Iuxta
illud Ariſt.4.metheororum.ca.de coagulatione
& liquatione tex.36. Ingroſsatio enim humido
quidem abeunte fit,ſicco autem cõſtante. Aqua
autem humidorum non ingroſsatur ſola ibi &
tex.21. Item ignis aut caliditas non ſolum non in
groſsat aquam,immo congelatam aquam & ea
quæ aquę ſunt à dominio coagulata diſsoluit &
ſubtiliat. Iuxta illud Ariſt.ibi. Quæcunq; quidẽ
igitur ſunt aquę non coagulantur ab igne,ſoluũ
tur enim ab igne. Idem autem idem per ſe non
B erit cauſa contrarij. Quarto dicit ꝙ aqua in diffi-
nitione ſuę aqueitatis.i.ratione quidditatiua ſeu
ſubſtantiali ſuę proprię naturę conſtat ex ſimi-
libus partibus in ſubtilitate & ſpisſitudine, quia
eſt corpus ſimplex & elementum,& non inſpiſ-
ſatur niſi altero duorum modorum.ſ.vel ex for-
ti frigore ſuper eam prædominante,aut propter
cõmixtionem fortem terreſtrium partium ne-
queuntiũ ab ea de ſe ſeparari,quia ſunt ita paruę
ꝙ findere non poſsunt continuitatem aquæ &
inferius reſidere. Et ſic oportet vt immixtę ma-
neant ſubſtantiæ aquæ donec ipſa ſubtiliata faci
lius findi poſsit. Sed inſtabit aliquis contra pri-
mum modum inſpiſsationis aquæ,quia ſi quali-
tas frigoris præualẽs ſuper aquam ſufficiat ipſam
inſpiſsare aqua pura in propria natura & regio-
C ne debebit eſse ſpisſisſima,quia eſt frigidisſima.
Dic ꝙ frigiditas aquæ propria ſibi naturaliter in
hærens non congelat eam ſed deforis veniens &
eam coadunans inſpiſsat eam & quandoq; con-
gelat faciens eam accedere ad naturam terræ.
Aliter ex aqua pura terra fieri non poſset contra
Ariſto.ſecundo de generatione de elementis di
centem. Vniuerſaliter quidem manifeſtum eſt
ꝙ omne ex omni innatum eſt generari. Verbi
gratia ex igne quidem erit aer, eodem autẽ mo-
do & ex aqua terra,& ex terra ignis. Sed quid ad
Ariſto.dicetur.4.metheororum dicẽtem. Aqua
autem humidorum non ingroſsatur ſola. Dic ꝙ
cum aqua inſpiſsatur & congelatur à forti frigo
re congelante iam non eſt ſola, ſed pars eius ali-
qua vel facta eſt terra vel terræ approximat.
Quinto dicit poſt hæc.i.poſtquam aqua inſpiſsa
ta eſt à frigore vehementi ſibi ſuperueniente vel
ex cõmixtione paruarum partium terreſtrium
cum

cum ea decoctio primo remouet spissitudinem aquæ q̃ sibi contingit ꝓpter frigus, quia sicut frigus duxit partes aquę à circũferentia versus centrum ingrossando & compingendo, sic calor decoquens reducit eas à centro versus circũferentiam dilatando & subtiliando. Remouet etiam decoctio spissitudinẽ quæ prouenit ex cõmixtione paruarum partium terrestrium, quia tam vehementer rarificat & attenuat substantiã aquæ ꝙ facillime finditur à terreis partibus prius sibi immixtis, & tunc ab ea separantur & descendũt dictæ partes & aqua remanet pura propinqua simplici. Sexto dicit respondendo rationi torpidorum medicorum dicẽtium ꝙ decoctio remouet subtile ab aqua & relinquit grossum ꝙ in decoctione aquæ illud quod ex ea fuit separatum idest resolutum, est homogeneũ ei quod remansit, & non longinquum ab eo idest est eiusdem naturæ cum aqua remanente in vase decoctionis, & non multum ab ea distat in subtilitate vel grossitie, quia cum aqua separatur à terrestreitatibus sibi immixtis partes eius assimilantur sibi inuicem in subtilitate, neq; multum interest.i. non est magna differẽtia inter id quod subdit.i. partem aquæ quæ resoluitur in decoctione & postea inferius recedit & inter illud quod remanet ex aqua post decoctionẽ. Et si volueris istud experiri decoque aquã in vase aliquo & cooperi os vasis coopertorio habente rostrũ & recollige aquam quæ per rostrum defluit & cape similem quantitatem aquæ coctæ quę mansit in vase & dimitte ambas infrigidari, post pondera eas & inuenies ipsas ferè æqualis ponderis. Vel intellige vt videtur repetitio eiusdem ꝙ non multum interest inter id quod subdit & inter illud quod remanet.i.non est magna differentia inter partes aquæ coctæ inferiores & reliquas eius partes. Septimo concludit principale intentum.s.ꝙ decoctio non subtiliat aquam, nisi quia tollit spissitudinem quã à frigore acquisiuit, & descendere facit ac residere partes terrestres prius ibi immixtas. Octauo dicit ꝙ signum huius.s.ꝙ decoctio descẽdere facit terrestreitates ab aqua, est ꝙ ab aquis grossis diu custoditis in aliquo vase sine decoctione non descendit aliquid de quo sit curandum, sed cum decoquuntur statim descẽdit ab eis multa terrestreitas & fit aqua remanens leuis ponderis & clara. Nono dicit ꝙ causa descẽsionis terrestreitatis ab aqua post decoctionem est subtilitas acquisita aquæ ꝑ decoctionẽ. Cuius rei signum est ꝙ aquæ magnorum fluuiorum vt fluuij Geon maxime acceptæ prope finẽ eorum statim cum in vase recolliguntur sunt turbidæ terrestres & postmodum in vna recessione.i.separatione terrestreitatis per decoctionem breui tẽpore & quasi subito ita clarificantur. ꝙ si iterum decoquũtur vt terrestreitates resideant, nõ descendet aliquid terrestreitatis ab eis de quo sit curandum, quia tales aquæ primo sunt subtiliatę ex longo cursu cum sint recollectæ in postremo fluminum longe ab origine, secundo quia decoctio adhuc amplius subtiliat eas. Attende primo ꝙ Geon fluuius de paradiso surgens vniuersam Aethiopiam cingit, dictus ꝙ in cremẽto suę exundationis terram ęgypti irriget. Ge.n. græce terra est, hic apud ęgyptios Nilus vocatur vt ait Papias auctoritate Isidori. Attende secundo ꝙ Gal. libello de aquis.ca.vltimo tãgit duos modos corrigendi malas aquas dicens. Conuersantes autẽ vbi est praua aqua ingeniari oportet facere eam potabilẽ. Optimum ergo est coquere eam in lagenis figuralibus.s.de terra & infrigidando per noctem rursus calefaciendo bibere. Si vero exercitui oportet pręparare bonam aquã ex mala, foueas decet fodere ab altis locis ad deorsales.i.inferiores immittendo ad foueas, in quibus sit dulcis terra & porosa, exinde autem ad lagenam trãsfluat, semper enim in foueis remanebit aquæ malitia. Sunt autem & alij plures modi correctionis malicię aquarum de quibus determinat Ras.6.Alman.& prin.primi.3.doct. 5.summa singulari.c. de præseruatione iter agentis à nocumento diuersarum aquarum.

Sunt autem &c. In hac parte.4.dicit primo ꝙ aliqui summe laudauerũt aquã Nili propter quatuor, primo propter longitudinem sui cursus, secundo quia currit per bonas terras & loca nitida, tertio quia currit à meridie versus septẽtrionem subtilians aquas quę fluunt in ipsam, quarto propter eius multitudinẽ & in hoc quarto secum cõmunicant plures alię aquæ. Et est nilus fluuius ægypti sic appellatus, quia limum trahit. De hoc fluuio quęrit Aristo. libello de inundatione nili. Propter qđ alijs fluminibus in hyeme quidem augmẽtatis, in æstate autem multo factis minoribus solus eorum qui in mare fluũt multũ æstate excedi, tfitq; tantus vt ciuitates solę supsint velut insulę. Et post recitationẽ & reprobationẽ pluriũ super hoc opinionum, sic rñdet Arist. Videntur.n. aquę factę in æthiopia per tẽpora hęc à cane vsq; ad arcturũ multæ & abundanter, hyeme autem nullę. Et propter hoc simul cum ventis annualibus aduenit fluuius. Isti enim nebulas maxime ferunt in regionẽ & quicunq; alij venti fiunt ęstiuales ante hos quibus ascendẽtibus ad montes defluũt aquę ad stagna per

perquę Nilus fluit. Attende ꝙ Gal. fuit vnus ex tollétiũ aquã Nili. Ait enim libello de aquis.c.j. Sed quãuis non laudem fluentes versus austrum aquas, Nilũ tñ fluuiũ ita laudo vt sicut mihi videtur paucis comparetur fluuijs secundum bonitatem aquæ & subit ventrẽ & mulieribus in partubus confert. Secundo dicit ꝙ hæc conditio est in malis aquis ꝙ si quotidie effundantur de vase vno in aliud vas omni die residet ab eis euidenter aliqua terrestreitas sicut in primis diebus. Et vltra hoc non cito sed paulatiue descendit ab eis quod descendere solet. Et vna cum istis habent ꝙ nunquam perfecte clarificantur. Cuius ratio est ꝙ sicut terrestreitates immixtę faciliter descẽdunt à substantia subtili carente grossicie viscositate & vnctuositate, sic difficulter descendũt à substantia grossa non faciliter diuisibili propter ipsius grossitiem. Tertio dicit resumens vnum qđ prædixerat vt addat quòd decoctio subtiliat substantiam aquæ & post decoctionem concussus.i. agitatio aquæ vel crebra mutatio de vase in vas sicut cursus aquæ subtiliat eam.

Ex aquis quoq; laudabilibus &c. In hac parte.5. dicit primo ꝙ aquæ pluuiales sunt ex aquis laudabilibus maxime ęstiuę & ex nubibus cadẽtes cum quibus tonitrua sunt. Primo quidẽ quia materia earum subtiliata fuit à virtute cœli eam eleuante. Secundo quia exhalatio calida & sicca clausa & inflammata in nube quæ rumpens nubem facit tonitruum subtiliat iterum eam. Tertio quia decidens inferius à calore æstatis in fine regionis aeris rursus calefit & subtiliatur, tales ergo aquæ sunt multum subtiles. Secundo dicit ꝙ turbulentia vaporis, ex qua venti maximi fiũt cum nubibus moti turbida nubes ex quibus turbatis pluuia prouenit. Et ideo substantia talis pluuię est falsa & nõ pura.i. notha spuria seu violata alterius substantiæ commixtione nõ sincera munda, sicut de cholera vel tertiana dicitur ꝙ est falsa seu non vera, sed notha spuria ex phlegmatis commixtione. Attende primo ꝙ cõmuniter nubes turbãtur ex exhalatione terrestri sibi commixta quę est materia ventorum, & dum nubes simul inspissantur cum exhalatione tali vertuntur in pluuiam quæ non pura neq; munda aqua est, sed terrestreitatibus ĩmixta. Attende secundo ꝙ quidam libri in hoc passu pro falsa habent phlegmatica. Et licet hæc pluuialis aqua propter terrestreitates sibi immixtas plus rebellet digestioni & tardius descendat incrudans cibos & inde possit phlegmatica vocari, melius reputo ꝙ falsa scribatur & non phlegmatica. Tertio dicit ꝙ licet aqua pluuialis, sit de melioribus aquis, tñ cito putrefit, quia est subtilis valde, & ideo tam corrumpens terreus q̃ aereus videlicet calor non naturalis cito operatur in eã putrefaciens ipsam. Et quãdo bibitur talis sua putredine putrefacit humores corporis & lædit pectus & impedit vocem. Quarto dicit aliquos dixisse ꝙ aqua pluuiæ cito putrefit, quia eleuatur à diuersis humiditatibus puta cadaueribus paludibus lacubus stagnis mari et similibus, sed si ob id putrefieret non laude sed vituperio digna esset, non ergo hac causa putrefit, sed quia est subtilis valde & omne subtile passionibus est aptum. Quinto dicit, si aqua pluuiæ bulliatur, erit minus apta putredini. Et si comedãtur acetosa tempore sui vsus impediunt putrefactionem & securant corpus à nocumento eius, sicut acetum, vel acedula, vel succus agrestę vel succus limonum, aut arengiarum, aut granatorum, aut acetositas citri, aut succus berberis vel turionum vitis. Cuius ratio est quia acetosa vt in pluribus sunt frigida & sicca, quare putredini resistunt ex vtraq; qualitate, & sunt etiam subtilis substantiæ, fundatur enim sapor acetosus in substantia subtili. Et ideo prohibent oppilationes quæ sunt ex causis potioribus putredinis humorũ. Sed arguet aliquis ꝙ facilis receptio putrefactionis non minuitur in aqua pluuiali per ebullitionem seu decoctionem, quia ipsa est apta putrefieri propter suã subtilitatem vt modo est determinatum, & decoctio iterum addit in ipsius subtilitatẽ quare reddit eã magis putrescibilem. Item ebullitio acquirit ei calorem extraneum qui est pater putrefactionis. Ad primũ dic ꝙ aqua pluuialis abundat in aereis partibus quibus apta redditur ad putrefactionem, & hę resoluuntur per decoctionẽ et terrestres resident, quare ipsa remanet vt aqua pura quæ non est putrescibilis. Item nõ omnino subtiliatur per decoctionem, sed ex separatione terrestreitatis fit subtilior & ex separatione aeris grosior. Ad secundũ dic ꝙ calor relictus à decoquente leuiter recedit priusquã putrefaciat remoto coquente, q̃a statim se reducit aqua sua habituali frigiditate ad propriã frigiditatem.

Attende primo ꝙ sicut prin. hic laudat aquas pluuię sic Gal. libello de aquis.c.3. dicens. Aquas vero pluuiales scio leuissimas esse & subtiles & puras & bonas & dulces gustu. Educit enim sol vt & rapit quod est subtilissimum de aquis. Attende secundo ꝙ Gal. ibi reddit causam velocis putrefactionis aquæ pluuialis quã hic repellit prin. Ait enim ibi. Educit autem non de aquis solum, sed etiam ab ipso mari. Aliquãdo enim & à cadaueribus & alijs corporibus vnde putrefit

ſit citiſſime omnium. Cum vero putreſit à poya i. inſipida ſit, & qui eã bibunt occupantur branchis & tuſſibus & grauedinibus capitis. Ad hãc cõtrouerſiam ſedandã dici poteſt ꝙ aqua pluuialis vt in pluribus eſt apta putrefactioni propter ſubtilitatem eius. Sed nihil prohibet vt quãdoq; fiat apta putredini ꝓpterea ꝙ materia eius in ꝑte ſeparabatur à rebus corruptis vt in magnis peſtilentijs multum generalibus, qualis fuit illa quæ incepit anno domini. 1345. & durauit quinq; annis per omnia climata ſparſa & occidens innumerabilem hominum & animalium multitudinem, tunc non erat tutum bibere aquas pluuiales quarum materia partim eleuabatur in forma vaporis à cadaueribus inſepultis & ꝑ aerem corruptum aſcendens & iterum deſcendens ſub forma pluuię corrũpebatur. Sed cõmunibus annis non peſtiferis parum eſt quod eleuatur à cadaueribus & rebus corruptis comparatione huius qđ eleuatur à mare fluminibus & terris. Nec neceſſarium eſt vaporem eleuatum à rebus putridis eſſe putridum. Quod ſi putridus eſſet motu aſcenſus vſq; ad mediam regionem & frigiditate regionis illius & motu deſcenſus perdere deberet eius putredinem. Et ſi non perderet deberet vinci ipſius malitia copioſa multitudine bonorum vaporũ, relinquitur ergo ꝙ aquę pluuiæ cito putreſiãt vt in pluribus ex ſui ſubtilitate. Sed inſtabit quis, ꝙ ſi ita eſſet aqua optima ſuperius deſcripta magis eſſet putreſcibilis q̃ aqua lacuum ſtagnorum et paludum, quia ſubtilior eſt. Dic ꝙ non eſt ſimile, quia optima ſubtilis eſt ex puritate ſuę ſubſtantię qua redditur imputreſcibilis, q̃a nullũ ſimplex putreſit, ſed aqua pluuiæ redditur ſubtilis ex aeris cõmixtione qua diſpoſita ſit ad putredinem. Attende tertio ꝙ inter bonas & malas aquas pluuiæ ſic diſcernitur ꝙ bonæ ex eis cito caleſiunt & cito decoquunt quod in eis coquitur & vino paucę immixtę conferũt digeſtioni & vrinationi & hepati & ſpleni & renibus & pulmoni aperiendo vias horum membrorum ſua ſubtilitate. Iuxta illud Gal. ibi. In eis vero quæ bonæ ſunt ſi quid decoquitur cito decoquitur, & ſi aliquid calefeceris cito calefit, & ſi vino permiſcueris modicam ad digeſtionẽ & vrinarum ſucceſſionem erit benigna & hepati & ſpleni & renibus & pulmoni, non enim habentes virtutem fortiter infrigidãtem decenter propitię fiunt. Attende quarto ꝙ aqua pluuialis ſecundum Auerroim eſt optima aquarum præcellens fontinas & fluuiales. Ait enim tractatu ſecũdo primę partis cãticę ſuper illo cantico. Melior ex aquis eſt pluuialis munda. In hoc quidẽ con-

D uenerunt omnes medici, & hoc quãdo non aduenerunt omnes medici, & hoc quãdo non admiſcetur his aquis ſicut dixerunt aliqua terra nocitiua. Eſt tamen dubitatio & controuerſia inter eos de bonitate aliarum poſt prędictas in gradu exiſtẽtium. Nam quidam aſſerunt fontinas eſſe meliores, quidam autem aſſerunt hoc de fluuialibus, hæc ille.

Puteorum vero &c. In hac parte ſexta primo agit de aquis puteorum & conductuum. Secundo comparat aquã paludis ad aquã putei. ibi (Aqua vero paludis aqua putei.) In prima particula dicit primo ꝙ aquæ puteorum & aquę cõductuum artificialium ex ligno, plumbo, vel petris, aut alijs rebus ſunt fontinis deteriores, quia conſtringuntur diu morantes in viſceribus terræ, vnde adipiſcuntur terreſtreitatem & groſſitiem multam. Secundo dicit quòd quia ſic con-

E ſtringuntur non poteſt fieri quin aliqua putrefactione inficiantur, quia ſemper in viſceribus terræ poroſæ eſt aliquis calor vaporans, & vapores immixti aquis illic recluſis neq; à ſole neq; à ventis purificantur. putreſcunt ergo facile ſicut frequenter videmus ex vaporibus recluſis in noſtris corporibus putridas fieri febres, tales enim aquæ non motę fuerunt nec eductę ex ſuis locis per propriam naturam inclinantem eas vt erũpant à terra & manifeſtentur ſuis ſubtilitate & leuitate, ſed per violentiã & artificium ac ingenium humanum quod parauit eis viam qua inciderent. Tertio dicit quòd inter aquas conductuum illę ſunt peiores, quarum vię ſeu conductus ſunt ex plumbo facti, quia trahunt aliquid de natura plumbi propter eius mollitiẽ, & ideo ſæpe inducunt fluxum ventris dyſentericum.

F Sed inſtabit aliquis, quia plumbum eſt frigidum & humidum vt ait Serapion in aggregatori auctoritate Galeni, non ergo habet vim qua dyſenteriam inducat excorians inteſtina. Item eſt medicina mirabilis contra cancrum vt ibi dicitur quod eſſe non poſſet ſi eſſet acutum & excoriatiuum. Item valet ad apoſtemata teſticulorum & ani & compeſcit curſum materierum ad colli-res & pedes. Iuxta illud Auerrois quinto colliget capitulo quadrageſimotertio de plumbo. Et valet contra apoſtemata teſticulorum & ani & contra cancrum, & facit ceſſare materias currẽtes ad aures & pedes. Item multi ſunt fontes artificiales quorum conductus ſunt ex plumbo facti Pariſijs Brugis & in montibus Pannonię & aquis eorum vtuntur incolę cum cibo & potu nec apparuit quòd inde incurrerint dyſenteriã.

Pro ſolutione harum obiectionum attẽde primo quòd licet plumbum ſit frigidæ naturæ, habet

bet tamen virtutem diſſolutiuam comparatio-
ne ad humanas carnes. Cuius rei ſignum eſt ꝙ la
mina plumbi ſuperpoſita nodis diſſoluit eos &
neruos tortos & ingroſsatos. Iuxta illud Auer.5.
colliget.c.43. de plumbo. Et laminatum ſubtili-
ter & ſuppoſitũ neruo torto & groſſo diſsoluit
& rectificat:et hoc ꝙ diſsoluit ſignificat ꝙ habet
virtutem diſsolutiuam comparãdo ipſam carni
hominis quãuis dominetur ſuper ipſius comple
xionem frigiditas. Attende ſecũdo ꝙ plũbum
eſt facillimę diſsolutionis inter metalla & valde
abundãs in argẽto viuo. Iuxta illud Alberti ma-
gni quarto mineralium.c.3. Plumbum minus oĩ
bus alijs metallis addit ſuper materiã argẽtiuiui.
Propter quod dicit etiam Ariſt.& Auic.ꝙ cum
fluit plumbum proculdubio videtur eſse argen-
tumuiuum. De cõpoſitione igitur plumbi pro
certo creditur ꝙ ſuum argentumuiuum eſt mul
tũ reſpectu ſui ſulfuris, hæc ille. Poteſt ergo fieri
ꝙ aqua per plumbum currens accipit aliquid de
natura argentiuiui quod in plũbo abundat ſpe-
cialiter in regionibus calidis qualis eſt arabia vñ
fuit princeps, & ꝙ talis aqua participatione argẽ
tiuiui excoriet viſcera tenerorũ corporum, ſed
dura & fortia non lædit, immo nec argentumui
uum bibitum lædit ea. Iuxta illud principis quar
ti.6.ſumma.1.c.2. Argentum quidem viuum plu
rimi, qui bibunt non læduntur eo, egreditur.n.
cum diſpoſitione ſua per inferiorem regionem.

Ad primo dic ꝙ virtus plumbi dyſenteriam
inducẽs & carnem hominis diſsoluens nõ ineſt
ei à complexione plumbi, ſed à proprietate. Vel
dic ꝙ virtus plumbi quã contrahit aqua ꝑ ipſum
tranſiens facit eam morari in inteſtinis ſua groſ-
ſitie & cũ talis aqua putredine aliqua participet
poteſt in ſuperficie inteſtinorũ putredinem ali-
quam inducere, & ſic excoriare. Ad ſecũdum
dic quòd plumbum ſolũ non eſt medicina can-
cri, ſed cum oleis ſuccis aut aquis frigidis. Ad
tertium dic quòd aliam facit impreſsionem vir-
tus plũbi ad extra & interius ſumpta, ſicut aloe
quod interius excoriat & ſanguinem fluere fa-
cit, & exterius cõſolidat & ſanguinis fluxũ ſiſtit.

Ad quartum dic quòd in his inferioribus re-
gionibus aquę per plumbum fluentes non mul-
tum inueniuntur dyſenterias ꝓuocare, vel quia
non tm̃ trahunt de virtute plumbi, vel quia non
ſunt nitroſæ, ſicut in ſuperioribus regionibus.

Aqua vero &c.) In ſecunda dicit quòd aqua
paludis eſt peior aqua putei. Et cauſa malitię mi-
noris aquæ putei eſt, quia manatio ipſius acuitur
ideſt ſuus fluxus ſeu ſcaturigo frequentior & ve
locior eſt propter extractionem aſsiduam aquæ

A à puteo. Et ob hoc iſta aqua quaſi perſeuerat in
continuo motu ac ſi eſset fluens, & non diu mo
ratur conſtricta in terra, neq; diu reſidet in locis
ex quibus manat. Et in hoc ſupponit princeps ꝙ
puteus frequentetur & ab eo ſæpe hauriatᷣ aqua,
tunc enim ſcaturigines putei, quaſi continue no
uam euomunt aquam ſuccedentem loco aquæ
exhauſtę. Si vero non frequentetur, contrarium
accidit. Et circa hoc aduertendum eſt ꝙ ſcatu-
rigines puteorum ſuam efficiunt aquam proijce
re vſq; ad certam altitudinem putei quam com-
muniter non pertranſeunt, & inde eſt ꝙ hauſta
aqua à puteo cito ſubit vice eius alia, donec reple
uerit quod exhauſtum fuit & attigerit menſurã
altitudinis ſolitæ. Et ſi poſsent ſcaturigines pu-
tei ſuperreplere ipſum & euomere foras aquam
iam non eſset puteus, immo fons viuus. Et cau-

B ſa malitię maioris aquæ paludis eſt quadruplex.
Prima eſt diuturna mora ipſius in viſceribus ter-
ræ vnde putrefit. Secũda eſt tarditas motus ema-
nationis vel egreſsus eius. Tertia eſt ꝙ non mo-
uetur egrediens à terra ex fortitudine ſuę impul
ſionis ſicut aqua fontis, ſed largitate ſeu multitu
dine materiæ, ita ꝙ eſt adeo groſsa & grauis ꝙ
clauſa maneret in viſceribus terræ, niſi tantum
ſuperabundaret ꝙ illic capi non poſset. Quarta
eſt ꝙ talis aqua non eſt cõmuniter, niſi in terra
corrupta fœtidę limoſitatis. Attende primo ꝙ
Gal. particularius ſecundum effectus vituperat
aquas putei libello de aquis.c.1. quàm Princeps
hic. Ait enim ibi. Stationarię itaq; aquæ, voco au
tem ſic & eas quæ ex puteis eo quòd non ſunt
fluentes, non ſunt valde ſubtiles & intus aſsum-
pte minus madefaciũt & diſsoluũt cibaria & mi

C nus digeruntur & non bene minguntur eo ꝙ fri
gidæ ſunt, fiunt autem potabiliores quando fre-
quenter hauriuntur ac ſi fluerent. Attende ſe-
cundo ꝙ valde ibi deteſtatur aquas paludoſas ra
tione putredinis ipſius & malorum operum di-
cens. Paludoſę vero omnes ſunt peſſimę. Odo-
rem enim habent inconuenientem ſicut putre-
ſcentem. Et æſtate quidem ſunt calidæ, hyeme
vero frigidæ, quod eſt maximum ſignum mali-
tię aquarum. Aeſtate igitur ventres perturbant.
A veſica vero tarde pertranſeunt, multoties aũt
dyſenterias faciunt, hyeme vero frigidæ exiſten
tes ventres quidem non valde turbant. Sciſsio-
nes autem & pleureſes & tuſses faciunt, conuer-
tuntur vero & ad ſplenem & aliquando deſinũt
ad hydropiſim. Solæ autem paludum quas vidi
illę quæ in ægypto, ſunt ſanę, quoniã æſtate qui-
dem non putreſcit aqua, autũno autem replens
eas Nilus antiquam quidem extrahit, aliã vero
nouam

nouam in eis ponit, hæc Galenus ibi.

Niuosę vero &c. In hac parte septima primo dat iudicium de niuosis & glatialibus aquis. Secundo de lacualibus stantibus. ibi (Et aquæ stantes.) Tertio de non currentibus in generali. ibi (Aquæ vero non currentes.) Quarto de haustis ex cannalibus. ibi (Et iudicium.) In prima particula dicit ꝙ aquæ niuosę & glatiales. i. genitę ex liquefactione niuiū & glaciei sunt aquæ grossæ. Cuius ratio est, quia nix non est aliud q̃ congelatio nubis. Iuxta illud Arist. primo metheororū. Cum cōgeletur nubis nix est, cum autem vapor pruina. Et glacies non est aliud q̃ aquæ congelatio vel aqua gelata. Sed nec nubes nec aqua gelatur, nisi ex aliqua permixtione terrestreitatis vel conuersione partis eius ad terræ naturam. Cuius rei signum est ꝙ nix et glacies liquefactę ad ignē & bene bullitę multam reddunt residētiam. Et quia de his iterū ageť in parte nona sileo vsq; ibi.

Et aquæ stantes &c.) In secūda dicit ꝙ aquę stantes stagnorum & lacuum sunt malę & graues maxime illę quæ sunt discoopertę sole sine montis obiectu & australibus ventis, quia putre fiunt calore solis & resoluuntur subtiles earum partes grossioribus remanentibus. Et ad harum putrefactionem coadiuuant austri calidi & vaporosi. Et malitia dictarum aquarum consistit in. 32. nocumētis quæ corpori inferunt. Primum est quia in hyeme infrigidantur propter niues, & ideo generant phlegma, & calefaciunt in ęstate, quia calefactę sunt calore solis & sua putredine & inde generant choleram. Sed instabit aliquis ꝙ aqua nō nutrit quare non generat phlegma. Dic ꝙ ipsa ex se sola non generat phlegma neq; choleram, sed mixta cibis facit ꝙ generant istos humores. Secundum est splenetica passio. s. induratio splenis, qua quis spleneticus dicitur siue sit apostemosa siue non. Iuxta illud Prin. tertij. 15. tract. 2. c. 4. Et spleneticus q̄dem est qui habet duritiem in splene suo, aut propter grossitudinem suę substantiæ quāuis non perueniat ad finem ad quem peruenit apostema, aut propter apostema durum in ipso. Et hanc passionem generant dictę aquæ, quia sua grossitie & terrestreitatibus oppilant splenem, quare melancholia cōculcatur in eo, nec ab ea bene mundificatur. Ad illud etiam cooperatur sol resoluēs partes ipsius superficiales subtiles & relinquens grossas, non enim penetrat in totam hanc aquam vniformiter subtiliās calor solis sicut ignis decoquens eā. Tertium est subtilitas myrach. i. extenuatio seu macies eius. Et est myrach panniculus ventris compositus ex cute ventris & panniculo carnoso post eam & musculis ventris. Iuxta illud Principis tertij. 13. ca. 1. Cum ergo verificaueris tunc scies quòd cutis et panniculus qui est post ipsam, & est carnosus & lacertus positus in tunica quæ est suprema tunicarum lacerti ventris nota determinate omnes sunt in summa myrach. Et hunc panniculum extenuant dictæ aquæ, quia oppilant vias sua grossitie quibus alimentum transire solet ad ipsum. Quartum ē ingrossatio idest tumor interiorum propter oppilationes inductas à dictis aquis non sinentes superflua purgari & nutrimentum membris exterioribus distribui, quare vel inflantur interiora vel superant. ita grossiora debito fiunt. Quintum est demacratio partium exteriorum & humerorum & colli propter prohibitionem transitus nutrimenti ad dictas partes ex oppilationibus dictarum aquarum. Sextum est appetitus cibi superans vel excessiuus. Septimum est sitis. Sed instabit aliquis quòd fames & sitis sunt appetitus contrarij. Nam fames est appetitus calidi & sicci, & sitis frigidi & humidi, sed ab eadem causa naturali non procedunt contrarij effectus. Dic primo quòd isti appetitus non sunt contrarij, quia simul se compatiuntur, idem namq; sæpe simul sitit & famescit, sed sunt contrariorum. Dic secundo quòd dictę aquæ in hyeme appetitum cibi augmentant sua frigiditate & quadam terrestri stypticitate, sed in æstate sitire faciunt suis caliditate & putredine quas eis impressit solaris calor. Dic tertio quòd dictæ aquæ morantes diu in stomacho primo appetitum excitant sua frigiditate & grossitie, deinde calefactę sitim efficiunt. Octauum est constipatio ventris, vel quia istę aquæ moram trahunt in stomacho & intestinis, vel quia porum oppilant quo cholera profluit ab hepate ab intestina gratia mundificationis & abstersionis ipsorum. Nonum est difficultas vomitus, quia confortant orificium stomachi, quod confortatum depellit humores ad interiora & multiplicant grossos humores proniores ad descensum quàm ad ascensum. Decimum est peruentus ad hydropisim, quia oppilant vias vrinales. Et exire prohibent aquositatem vrinæ quæ retenta facit ventrem intumescere & hydropicari. Vndecimum est apostema pulmonis, quia tusses & catarrhos excitant sua frigiditate & grossitie, & prope pectoralia diu morantes ea debilitant & eorum materias incrudant quę in pulmone cōgestę tumorem generant & apostema. Duodecimum est apostema ex oppilatione inducta ab eis, & quia multiplicant humores grossos, & hoc satis

sub

ſub nomine ſplenis præexpreſsum non nocet ſi reſumatur ad maiorem declarationem. Decimũ tertium eſt dyſenteria quam maxime inducunt æſtiuo tẽpore calefactę à ſole & putrefactę, vnde acquiſiuerunt nitroſitatem & vim putrefactiuam ſuperficiei inteſtinorum. Decimumquartum eſt deſiccatio pedum & manuum, quia prohibent liberum tranſitum nutrimenti ad eos. Decimumquintum eſt debilitatio hepatis, quia ſuę venę capillares oppilantur ex groſſitie dictarum aquarum, quare prohibetur chylum perfecte ſanguificare. Decimumſextum eſt diminutio nutrimenti propter ſplenem, ideſt ſpleneticam paſsionem, quia cum ſplen induratur non ęmundat hepar ſufficienter à ſuperfluitate melancholica, ſed mouens hæc circa hepar quod eſt fons nutritionis debilitat ipſum. Cuius rei ſignũ eſt ꝙ ſæpe ſplenetici fiunt hydropici. Decimum ſeptimum eſt mania cum melancholia non purgata decenter à ſplene oppilato et indurato cum ſanguine petit cerebrum & imbibit eius ventriculum medium, & iſtud fit in habentibus debile cerebrum. Decimumoctauũ eſt hęmorrhoides ex ſanguine groſſo melancholico profluente ad venas ani quam non bene mundificauit neq; ſatis attraxit ſplen durus & oppilatus ab aquis lacualibus. Decimumnonum eſt varices cum ſanguis melancholicus non purgatus à ſplene tibias petit & venas earum intumeſcere facit. Vigeſimum eſt apoſtemata laxa.i. mollia phlegmatica maxime in hyeme propter phlegma multiplicatum tunc temporis ab his aquis. Vigeſimumprimum eſt difficultas impręgnationis, quia mulieres non bene mundificantur à ſuis menſtruis propter oppilationes ab aquis lacualibus, remanent igitur matrices earum immundæ lubricæ non concipientes à quibus lubricat immiſſum ſperma. Vigeſimumſecundum eſt difficultas partus, tum ex debilitate fœtuum non ſe bene conuertentiũ & iuuantium ad exitum, tum ex parte matrum debilium exiſtentium ex mala nutritione, tum ex tenuitate mirach & muſculorum ventris ſolitorum ad partum non parum cooperari. Vigeſimumtertium eſt multiplicatio apoſtematum in nouiter natis, quia concepti fuerunt in vaſe immundo & nutriti ſanguine malo non bene purificato & exierunt contuſi ex difficultate partus. Vigeſimum quartum eſt mola matricis & impręgnatio mendoſa. Et eſt mola matricis proprie quædam carnoſitas informis & inanimata genita in matrice ex ſanguine coagulato ſine ſemine viri. Et impręgnatio mendoſa ſic deſcribitur à principe ter

A tij.21.tract.2.capitu. de mola quandoq; acciduut mulieri diſpoſitiões ſimiles diſpoſitionibus prægnantium ex retentione menſtruorum & alteratione coloris & caſu appetitus & adunatione oris matricis, & quandoq; eſt cum hoc duricies quædam, & quandoq; eſt in ea aliquid duriciei in matrice tota, & accidit inflatio ambarũ mammillarum & repletio earum, & quandoq; accidit earum apoſtematio, & ſentit in ventre ſuo motum qui eſt ſicut motus embrionis, & magnitudinem corporis quæ eſt ſicut quãtitas embrionis quod mouetur per compreſsionem, dextra & ſiniſtra, & quandoq; remanet ſic annis quatuor aut quinq;, hæc princeps. Et hæ paſſiones in mulieribus generantur ex dictis aquis, quia multiplicant humores groſſos & oppilant vias menſtruorum quæ retenta faciunt intume-

B ſcere matrices ac ſi concepiſſent. Vigeſimumquintum eſt ramex.i. hernia ſæpe pueris accidẽs ex oppilatione viarum vrinæ, quare pars aquoſitatis ad burſas teſticulorum deriuata ramicem parit aquoſam quæ lucet velut lanterna. Vigeſimumſextum eſt varices & vlcera crurium in prouectis, de varicibus iam cauſa dicta eſt. Sed vlcera fiunt cum humores in venis tibiarum conculcati diuturnitate temporis corrũpuntur & carnes vlcerant. Vigeſimumſeptimum eſt difficultas ſanationis plagarum tam ex malitia cõplexionis acquiſitę ex dictis aquis q̃ ex humoribus groſſis male morigeratis effluẽtibus ad eas. Vigeſimumoctauum eſt appetitus caninus inductus ab iſtis aquis hyemali tempore propter cauſam dictam in deſiderio comedendi ſuperante. Vigeſimumnonum eſt difficultas ſolutionis, ita

C ꝙ indigent fortibus pharmacis ad eorum ſolutionem propter oppilationes & groſſitiem humorum non obedientiũ pharmacis. Trigeſimũ eſt nocumentum & apoſtema in inteſtinis ex ſolutione ventris vtentiũ dictis aquis, quia cõmuniter laxari nequeunt eorum ventres, niſi forti pharmaco, quod qñq; carens tranſitu libero ꝑꝑ oppilatiões inuiſcatur villis inteſtinorũ cauſans apoſtema vel excoriãs ea et ſpecialiter elleborus, diagrediũ, eſula, colloq̃ntida & ſimilia. Trigeſimũprimũ eſt abũdantia quartanarũ ꝑꝑ ſparſionẽ melãcholię cũ ſanguine & putrefactionẽ eius quam ſplen oppilatus vel induratus ſibi non attraxit vt debet ex officio. Trigeſimumſecundũ eſt febres adurentes ſuperuenientes ſenibus propter ſiccitatatem cõplexionis ętatiuę & cõſtipationẽ ventrium. Oppilatio enim poro quo cholera trãſit ab hepate ad inteſtina ab his aq̃s groſſis cholera ſanguini mixta diffundiť ꝑ venas &

corpus quæ cum putrefiat & inflammetur parit febres adurentes cooperante ad acumen earum ficcitate corporis quæ eſt lima caloris. Attende primo ꝙ quorundam lacuum renouantur aquę per fluuios aliquos currentes per eos ſicut lacus Conſtātienſis & lacus Lozanēſis, & iſtorū aquę non ingerunt mala quæ prænarrata ſunt vtentibus eis. Attende ſecundo ꝙ lacus ſeptentriona les nō ſunt adeo nociui ſicut meridionales, quia non ſic inficiuntur putredine & ęſtu maxime ſi fuerint adūbrati motibus verſus meridiē, ſed eorū aquæ ſunt groſsæ frigidę nocētes pectoralib⁹.

Aquę vero &c.) In tertia dicit ꝙ generaliter aquæ ſtationarię non ſunt bonę ſtomacho, quia ſua groſitie diu morantur in eo. Et ſua frigiditate debilitant digeſtiuam ipſius, niſi putruerint aut à ſole fuerint ſupercalefactę, quo dato deijciunt appetitum, corrumpunt digeſtionem & diſponunt ad febrem. Et de numero non currētium aquarū ſunt lacus, ſtagna, piſcinę, vada, paludes, cyſternę. Et lacus ſicut aquę naturaliter et abunde congregatę in vno loco. Sed ſtagna proprie ſunt aquæ artificialiter congregatę vel retentę cum ſclusis ad conſeruationem piſcium. Et piſcinę ſunt aquæ artificialiter retentę ſine piſcibus dictę piſcinę, quia piſcibus carent. Vada vero ſunt aquæ retentę gratia adaquationis animalium. Et paludes ſunt aquæ limi fœtidi. Et cyſternę ſunt aquæ pluuiales in aliquo vaſe artificialiter aptato. Dicuntur etiam cyſternę aquæ quæ hauriūtur ex loco non ꝓfundo ſimili puteo quales abūdāt in Florentia & monte peſſulano, hę nō ſunt penitus ſtatiōarię ſicut nec puteales.

Et iudicium &c.) In quarta dicit primo ꝙ iudicium aquæ quę hauritur ex cānalibus eſt ſimile iudicio aquæ ſtātis in hoc ꝙ eſt groſsa nocens ſtomacho diſponens ad oppilationes. Melior tñ eſt aqua omnino ſtāte, quia non diu manet in vno loco, & ſic ex motu aliquo ſubtiliat̃. Secundo dicit ꝙ aqua hauſta ex cānalibus cum de ſe non currat indubie grauis eſt, & forte plurimę ex eis habent aliquid ſtypticitatis maxime cū ſui cānales fuerint ex ſtypticis facti vt ex ferro vel lignis de quercu. Tertio dicit ꝙ iſtę aquæ frequenter & velociter calefaciunt interiora & ſpecialiter exterius applicat, quia claudunt poros & reuerberant fumos, vapores ſpiritus & calores corporis ad interiora, ſumptę etiam interius oppilationes inducunt ex quibus ſæpe oriuntur putridę febres, & ideo ſunt inutiles & nociuę febricitantibus & cholericis. Et ſunt meliores ægritudinibus in quibus retentio & maturatio ſunt neceſsarię ſicut in principio phlegmonū exterius

D applicatę cum oleo roſ. & aceto ad repercutiendū & retinēdum calorem interius ꝓ digeſtione materiæ vel in ſudoribus ſuperfluentibus & debilitantibus digeſtiones cōmunes & ꝓprias membrorum deforis adhibitę, vel in fluxibus ventris maturationem & digeſtionem ciborum & humorum impedientibus interius ſumptę.

Aquæ præterea &c. In hac parte octaua dicit primo ꝙ omnes aquę ſunt malę quibus admiſcetur ſubſtantia metallica vel aliquid ei ſimile vel ſanguiſugę, ita ꝙ non cōpetunt in regimine ſanitatis pure conſeruatiuo, quædā tñ ex his in quibuſdā caſibus conferunt. Attende primo ꝙ genera metallorum à quibus aquæ poſsunt contrahere naturā ſunt argentumuiuum, plumbum, ſtannum, argentū, æs, cuprum, ſeu auricalchū, & aurum, quod eſt digniſsimum oīum, & velut

E rex metallorum quorum ſulfur eſt vt pater & argentumuiuum mater. Attende ſecundo ꝙ aurum non præbet aquæ malitiā aliquam, immo reddit eā confortatiuam, & ideo iubent medici decoqui petias auri finiſsimi in aquis caponum pro confortatione ęgrorum debilium valde, & licet aliqñ inueniatur in aquis vt in fluuio Indiæ qui Tagus dicitur. Iuxta illud Boetij. 3. de cōſolatione. Nūquid ꝙ Tagus aureis arenis donat aut erinus rutilante ripa, raro tñ purum inuenitur in propria minera, ſimiliter argentū à quo ēt aqua non peioratur. Attende tertio ꝙ ſimilia ſubſtātijs metallorum in deteriorādo aquas ſunt attramentorum ſpecies, alumen, arſenicum, quę mediant inter metalla & lapides in modo ſubſtātiæ & originis. Attende quarto ꝙ interdum ſanguiſugę paruulę latent in aquis quę cum bibun-

F tur adhęrentes vijs potus ſanguinem ab eis manare faciunt. Iuxta illud Prin. tertij. 9. cap. 5. Qñq; contingit vt ſint quædā aquæ habentes ſanguiſugas paruas occultas quarum occultatio difficile facit cauere ab eis quare deglutiuntur. Et qñq; ſuſpendet in manifeſto gutturis, & quandoq; ſuſpēditur in interiori parte meri, & qñq; peruenit ad ſtomachum. Et melior modus cauendi à malitia dictarū aquarum eſt vt nō bibātur donec fuerint colatę per pānum mundū. Secundo dicit ꝙ aqua abundās in ferrea virtute fortificat interiora & prohibet dereb. i. corruptionem ſtomachi qua cibū corrūpit vel ipſum nō retinet, & cōfortat oēs appetitiuas naturales & aīales. Et de diſpoſitiōibus huius aquæ & ſibi ſimilium poſtea dicetur ſcilicet in fine ca. iſtius, & cap. vlti. ſum. præſentis, & .2. cañ. capitulo. de aqua. Attende quòd aqua ferreę virtutis ſua ſtypticitate quam traxit à ferro confortat interiora coadunando ea, &

ea,& eadem virtute compeſcit vomitum & lubricitatem ſtomachi, & exprimens humiditates ab orificio ſtomachi ſuſcitat appetitum ſicut melancholia naturaliter illic profluens. Attende ſecundo ꝙ aquæ ferratę per artificium & maxime per iginitum calibem qui ſtypticior & mundior eſt ferro ſunt eiuſdem virtutis cum ferreis naturaliter, licet ſint ſubtiliores propter ſuam decoctionem virtute ferri igniti, & ſunt ſaniores & vtiliores ſtomacho & viſceribus, quia cũ ſua virtute ſtyptica ſunt ſubſtantiæ ſubtilis non grauantis ſtomachum neq; viſcera.

Nix vero &c. In hac parte nona dicit primo ꝙ nix & aqua glacialis.i.congelata & facta glacies ſunt bonę, niſi res aliqua malę virtutis fuerit eis immixta, ſiue diſſoluantur & fiat ex eis aqua ſine aliqua bona aqua ſua approximatione ſiue cõmixtione infrigidetur ſiue ipſęmet in aquam bonam mittantur. Attende primo ꝙ nix quæ nihil aliud eſt quàm congelatio nubis dupliciter infici poteſt. Primo quidem ex corruptis terreſtreitatibus nubi cõmixtis ex qua fit. Secundo ex caſu eius ſuper malas arbores aut malas herbas aut malas terras aut res alias putredine infectas. Sed glacies & aqua glacialis ſortiuntur malitiã ab aquis ex quibus fiunt, vt glacies paludis trahit ad naturam paludis & glacies lacus ad naturam lacus. Attẽde ſecũdo ꝙ niuis & glaciei triplex vſus tangitur hic à principe. Primus eſt vt liquefiant & aquis earum vtantur homines loco aquę potabilis. Secundus vt per has refrigerentur alię aquæ electę ex quarum actuali frigiditate quęritur vtilitas ſine cõmixtione cum eis, vt plenum vas aqua fontis bona ſepelitur in niue vel circũdatur glacie cum quęritur ex tali aqua circũpoſita loco vnde fluit ſanguis reſtrictio fluxus vel repreſſio phlegmonicę inflammationis vel herpetis corroſiui vel eryſipelę non vlceratę. Iuxta illud Hippocratis aphoriſmo. 5. apho.24. In his vero oportet frigido vti, vnde ſanguis fluere futurus eſt, non ſuper ea, ſed circa ea loca iuuat frigidum, & quæcunq; phlegmones ſeu inflammationes in rubeum aut ſubſanguineum colorem fuerint tendentes ex recenti ſanguine. quoniam vetera denigrat & eryſipelam non vulneratam iuuat, quoniam inuulnerata nocet. Tertius eſt vt mittantur in aquam bonam & diſſoluantur in ea quatenus imprimãt ei frigiditatem actualem vehementem qua indigetur pro dictis caſibus vel ſimilibus requirentibus forte refrigerium. Attẽde tertio quòd multa mala attribuit Gal. aquis niuoſis & glacialibus libello de aquis capitulo quinto dicens. Quæcunq; vero ſunt à

A glacie & niue diſſolutę malę ſunt. Nam quãdo congelãtur exprimitur ab eis id quod eſt ſubtiliſſimum, & ſunt durę & in frigiditate excedentes. Dura autem aqua & frigida neq; ad digeſtionem neq; ad vrinationem eſt idonea. Mala vero eſt pectori & lateribus & ſpaſmos ſuſcitat & tetanos & ruptiones in thorace & ſpuitiones ſanguineas & empiemata. Et permanet ſecundum ventrem multo tempore gurgulationes ibi operans. Et ſi cholericus humor ibi fuerit corrumpitur ſimul cum eo. Et cum ſubeat vix à ventre ad ieiunum non anodoſatur ideſt diſtribuitur facile neq; ſputum reducit ideſt facilitat, hæc Gal. Sed hæc mala omnia pendent à ſuis vehementibus frigiditate & groſſicie, quas ſatis tangit hic princeps, non à facile corruptione vel extranea qualitate, ideo dicit has bonas. Secundo

B dicit quòd diſpoſitiones diuiſionum ideſt modorum iſtarum aquarum non ſunt ab inuicem multum diuerſę ſicut diſpoſitiões aquarum mineraliũ, ſed ſunt groſſiores omnibus alijs aquis, & nocẽt habentibus dolores neruorum, & corriguntur ac bonę fiunt per decoctionem. Cauſa vero ſuę maximę groſſiciei fuit coadunatio & conſtrictio vehemens dũ conuertebãtur in glaciem & niuem. Et cauſa qua nocent neruis eſt frigiditas earum cum groſſicie ſubſtantiæ. Nam frigidum inimicum eſt neruis, apho.5. Sed decoctione rarificatur & à terreſtreitatibus purificatur & aliquid perdit ſuę fortis frigiditatis. Tertio dicit ꝙ ſi glacialis aqua traxerit originem ex malis aquis vel nix conceperit malã virtutem ab his ſupra quæ cadit melius eſt vt ab eis aqua bona infrigidetur abſq; permixtione eius cum

C eis. Et ad hanc infrigidationẽ magis idonea ſunt vaſa aurea vel vitrea vel argẽtea q̃ vaſa figuli, qa non ſunt ſic poroſa nec penetrabilia ſicut vaſa terrea. In his ergo locetur aqua bona infrigidanda qb⁹ obturatis, aut nix aut glacies circũponat̃.

Aqua præterea &c. In hac parte decima, primo agit de effectibus aquæ frigidæ. Secundo calidæ. ibi (Aqua vero calida.) Tertio tepidę & paulo calidioris & multum calidę. ibi (Aqua autem calefacta.) Quarto in ſpeciali de iuuamẽtis aquę calidæ arte. ibi (Et illi quidem.) In prima particula dicit ꝙ aqua temperatę frigiditatis eſt melior ſanis corporibus omnibus alijs aquis, quia excitat appetitum & fortificat ſtomachum, ſed lædit neruos & nocet habentibus apoſtema in interioribus. Excitat quidem appetitum cibi ſua frigiditate, nam frigidus venter appetere bonus eſt. Et fortificat ipſum vniendo calorem eius qui ſibi communicatur à membris circun-

ſtantibus ſicut ignis fabrorum aſperſione modi-
cę aquæ fortificatur. De hac dicit Princeps ſecun
do canonis capitulo de aqua quòd nocet haben-
tibus oppilationes, verum ipſa confert habenti-
bus raritatem & curſum quicunq; curſus fuerit.
Et ex quocunq; membro fuerit, & eis qui habẽt
ægritudines cauſa eius & confortet omnes virtu
tes in operationibus ſuis quando ſunt cum ęqua
litate, ſcilicet digeſtiuam & attractiuam & re
tentiuam & expulſiuam. Et aqua frigida valde
eſt mala pectori, hæc princeps ibi. Inſtabit ali-
quis per illud principis primi prima doctrina
ſexta capitulo tertio. Quod enim frigiditati in-
eſt eſſentialiter, eſt vt omnibus ſit virtutibus cõ-
traria. Et paulopoſt dicit. Et frigiditas quidem
paralyticum faciens & mortificans & ab omni-
bus prohibens operationibus. Item dicit Gale-
nus tertio regiminis acutorum cõmento illius
cañ. Aquæ vero nullum inueni vſum, niſi quia
in acutis bibitur morbis, loquẽs de optima aqua.
Hanc ergo aquam quáuis ſit melior aquarum,
tamen inuenimus eam morari in ſtomacho tem
pore longo, quare facit accidere in eo ſecundum
plurimum rugitum, non igitur efficit ſtoma-
chum fortem. Item ſtomachus eſt membrum
panniculoſum, neruoſum, frigidum, non ergo
iuuatur, immo læditur ab aqua frigida. Item di-
cit Galenus pręfato cõmento. Propter hoc ergo
non inuenimus ipſam poſſe confortare anima-
lem virtutem, ſed appetitiua ſtomachi eſt ani-
malis virtus, non ergo excitatur appetitus ab
aqua. Item aqua frigida curat tetanum. Iuxta il-
lud Hip. apho. 5. aph. 22. Eſt autem vbi in tetano
ſine vulnere in iuuene bene carnoſo æſtate me-
dia frigidæ aquę multa infuſio, caloris reuocatio
nem facit, calor vero hoc liberat, ipſa ergo con-
fert neruis. Item aqua frigida confert apoſtema-
tibus extrinſecis vt phlegmonibus herpetibus et
eryſipelis teſte Hip. aphoriſmorum quinta ca-
none illo. In his vero oportet frigido vti, igitur
& in intrinſecis quæ magis inflammata ſunt &
maiori egent refrigerio. Ad primũ dic ꝙ verba
illa principis intelligũtur de frigiditate ſuperãte
naturalẽ calorẽ, ſed præſens ſermo eſt de frigi-
ditate tẽperata. Ad ſecundũ dic ꝙ aqua frigida
poteſt tripliciter miniſtrari, ſcilicet ante cibum
cum cibo & poſt cibum. Ante cibum ſumpta ie-
iuno ſtomacho non ſolum mala eſt, ſed inter ve
nena connumerãtur à Principe quarti. 6. ſum. 1.
c. 12. dicente. Ex potu illius in ieiuno & poſt bal
neum aut coitum timetur corruptio complexio
nis & hydropiſis cum cibo ſumpta paulatim &
modice ſecundum viam permixtionis non no-

D cet his qui conſueuerunt ea vti ſpecialiter cali-
dis, ſed ſi ex ea multum bibatur cauſat rugitum.
Poſt cibum ſumpta dum fit digeſtio conturbat
eam ſicut cum mittitur in ollam feruentem de-
coctionis carnium. Sed facta prima digeſtione
paruus aquę potus proficit ad ducendum cibum
ſeu deportandum per meſeraicas conſuetis pa-
rum in prandio bibere & facta digeſtione vti po
tu delatiuo, qualis mos olim fuit apud arabes
qui ſuſcepta lege machometi non bibebant vi-
num, ſed aquam modicam quaſi lambendo &
digeſtione prima celebrata bibebant ex ea me-
diocrem hauſtum. Ad tertium dic quòd Gal.
loquitur de aqua bibita in ieiuno vel ſumpta ni-
mie. Ad quartum dic quòd aqua frigida non
curat tetanũ per ſe, ſed per accidens confortan-
do calorem in interioribus. Ad quintum dic
E quòd apoſtemata interiora indigent reſolutio-
ne vel maturatione & apertione meatuum quas
impedit aqua frigida per incrudationem humo-
rum. Sed exteriora indigent repercuſſione & ex
tinctione acuminis & mitigatione doloris ad
quas iuuat aqua frigida. Iuuat etiam ad matura-
tionem eorum deforis adhibita confortando ca
lorem interius.

Aqua vero &c. In ſecunda tangit quinque
nocumenta aquæ calidæ. Primum eſt corruptio
digeſtionis ſcilicet conuerſio cibi in fumoſita-
tem propter caliditatem aquæ. Nam vt ait Gal.
6. morbi cap. primo. Corruptio digeſtionis eſt
quãdo cibus in malam qualitatem conuertitur,
vnde fit ineptus ad nutriendum. Secundum eſt
ꝙ naturæ facit cibum in ſtomacho, quia excale-
factione leuigata eſt, & quadam igneitate parti-
F cipat, vnde ſubleuat cibũ. Iuxta illud Gal. primo
ſimpli. medi. diſtin. 2. cap. 1. Aqua quę ſecundum
hanc diſpoſitionem eſt ex parte quadam compo
ſita, & non eſt ſimplex, quoniam accepit ex ſub-
ſtantia ignis partem, & accepit ex qualitate eius
proculdubio. Tertium eſt quòd ipſa bibita non
extinguit ſtatim ſitim, quia ſitis eſt appetitus fri
gidi & humidi. Et id proprie extinguit eam
quod irrigat calorem & non ſinit eum ſuper
proprium humidum eleuari & conſumere ip-
ſum, ſed aqua calida cum igne participet, non
facit id primo occurſu, ſed cum ſe reduxerit ad
frigiditatem vel temperiem. Quartum eſt quòd
quandoq; inducit hydropiſim vel ventoſam di-
ctam tympanitem corrumpendo. ſ. primam di-
geſtionem & in fumum conuertendo cibum
vel aquoſam dictam aſcitem cum ſua calidita-
te partim penetrat ad hepar ducens ſecum ali-
quid cibi nondum digeſti per quam vię hepa-
tis

tis oppilantur, & caliditas aquæ reſoluit partes hepatis ſubtiles, vnde debilitatur & fit hydropiſis. Quintum eſt quòd inducit hecticam & cõſumit corpus, quod ſi verum ſit, igneitate qua participat facit illud. Attende primo ꝙ quintu plex eſt aqua calida. Quædam eſt calida naturaliter actu & potentia quales ſunt aquæ balneorũ naturalium dictę à quibuſdam aquæ thermarũ. Alię ſunt calidæ naturaliter potentia tantum ſicut ſalſę, ſulfureæ, aluminoſę non erumpentes à terra cum actuali calore. Et hę poſſunt arte calefieri ſic erunt calidæ potẽtialiter à natura & actu ab arte. Aliæ ſunt calidæ pontentia tantum ab arte, ſicut illę quibus immiſcetur ſulfur, ſal aut alumẽ. Alię ſunt ſolum actu calidæ ab arte ſicut aqua dulcis ab igne vel ſole calefacta. Aliæ ſunt calidę ab arte actu & potentia, ſicut aquæ dulces calefactæ ad ignem quibus immiſcetur vel immixtum fuit multum ſalis aut aluminis vel alterius rei calidæ. Et inter has calidæ actu tantum artificialiter plus alijs aquis corrumpunt digeſtionem & natare faciunt in ſtomacho cibum demptis putridis vel abominabilibus vel venenoſis ſicut ſunt arſenicales, ſed plus cæteris extinguũt ſitim, ĩmo reliquę omnes non extinguũt, ſed inducunt ſitim. Sed calidæ artificialiter actu tantum plus diſponũt ad hydropiſim & hydropicis plus nocent. Iuxta illud Galeni primo ſimplicis medicinæ.c.4.diſtin.2. Hydropicis autem aqua dulcis eſt de deterioribus rebus ſi bibunt eam, & ſi balneantur cum ea, & aqua ſalis tota & aqua cui admiſcetur bauracitas & ſulfureitas & pix eſt iuuatiua eis. Attende ſecundo ꝙ Galenus opinatus eſt aquam calidam dulcem non poſſe hecticare, nec conſumere corpus, ſed per accidens infrigidat reſoluendo calorem, & per ſe ſemper humectat membra corporis, licet reſoluat humiditates contentas in vijs & poroſitatibus eorum. Ait enim primo ſimplicis medicinæ capite quinto. In ſucceſſione aquæ calidæ inuenies ipſum corpus parum poſt. Et frigidius eo quod fuit illud eſt quoniam corpus quando dilatatur & rarificatur fit frigidius quàm fuit, quoniam caliditas innata reſoluitur ex eo ſuperflue. Veruntamen aqua calida quãuis corpus infrigidetur poſt vſum eius plus q̃ fuit, tamen non exiccat et arefacit ipſum ſecũdũ illud plus q̃ fuit. Et hoc ꝓbat tribus modis. Primo ex hoc ꝙ aqua calida reddit corpus lene dicens. Lenitas quam adeptum eſt corpus ex balneatione cum aqua calida eſt ſignum ſignificans in corporibus animalium humiditatem. Secundo ex hoc ꝙ aqua calida reddit carnem vlcerum quæ lauantur ea mollem & tremulam dicens. Et caro iterum quæ eſt in vlceribus ſignificat hoc idem ſignificatione manifeſta cum contingat, vt quando effunditur ſuper vlcus aqua calida fiat caro eius tremula. Tertio ex hoc quòd combuſtio ab aqua calida non imprimit membris ſiccitatem ſicut facta ab igne dicens. Et de illis quæ ſignificant illud eſt quòd aqua bulliens quando comburit corpus non apparet ex ea in membris quæ cum ea comburuntur exiccatio nec arefactio ſicut apparet in membris quæ aduruntur cum igne. Attende tertio ꝙ licet ſenſerit ita Gal. excuſat tñ hos qui dixerunt aquã calidam deſiccare corpus & areſacere, dicens. Sed corpus euacuatur cum balneatur cum aqua calida, ergo eſt humiditas in eo ex hoc modo poſt balneationem eius minor quàm fuit ante, & propter illud neceſſe eſt homini vt parcat ei qui æſtimauit quòd balneatio cum aqua æqualis caliditatis & effuſio eius ſuper corpus eſt ex eis quæ exiccãt & arefaciunt ipſum. Error enim iſtorum eſt ſimilis error illorum qui æſtimauerunt ꝙ ſenes ſunt humidiorum corporũ quàm adoleſcentes. Et illud quoniam ſuperfluitates humiditatis ſunt in corporibus ſenum plures & membra radicalia in adoleſcentibus ſunt humidiora. Et ſecundum hunc modum accidit corpori ex effuſione aquæ calidæ ſuper ipſum & balneatione ipſius cum ea. Et ad vltimum apud omne capitulum ex capitulis quibus humectatur, quãdo aqua calida vtitur. Et illud eſt quoniam humiditates omnes quæ ſunt in venis & in alijs locis vacuis euacuãtur & corpus ipſarum venarum, & omne quod eſt de genere carnis fit humidius quàm fuit. Et non ęſtimo ab aqua dulci vnquam expoliari hanc virtutem, hæc Gal. Idem ſenſiſſe videtur Hippocrates dicens apho.quinta. Calidũ nocet hoc frequenter vtentibus, facit enim carnium effeminationem.i.mollitiem. Item videmus ꝙ carnes & piſces duri & ſicci per decoctionem in aqua humectantur & remolliuntur. Sed huius contrariũ princeps hic exprimit dicens aquam calidam adducere hecticam et conſumere corpus. Item cibi in aqua cocti ſunt ſicciores aſſatis propter reſolutionẽ ſuę ſubſtãtialis humiditatis à calore aquæ. Iuxta illud Ariſt.4.metheororum.c.24.de epſeſi quæ interpr ætatur elixatio. Propter quod ſicciora quę epſeſim paſſa ſunt q̃ aſſa. Non enim attrahunt in ſeipſa humidum quæ epſeſim patiuntur prępualet enim quæ deforis caliditas ei quę intus. Si aũt vinceret q̃ intus traheret vtiq; in ſeipſam, ergo à ſimili aqua calida deſiccat corpus. Item videmus expimẽtaliter cutes diu ſtantiũ in balneo

aquæ calidæ dulcis crispari & exasperari, & illud est signum desiccationis cutis. Item aqua calida accepit partem ex substantia ignis & accepit ex qualitate eius proculdubio vt Gal. affirmat. 1. simpli. medi. c. 3. Sed omnis ignis est desiccatiuus. Item aer excessiue calidus siccat & demacrat humana corpora sicut docet experimentum, ergo & aqua calida, quia non plus potest aer spoliari sua humiditate quàm aqua, cum sit summe humidus ex propria natura. Pro concordia principis cum Gal. & solutione istarum obiectionum aduersus eum, dic primo ꝙ aqua calida dulcis frequẽter corpori adhibita vel multum excedens in caliditate potest educere à mẽbris humidum aereum substantificum & aqueũ substantificum & reddere corpus substantialiter siccius quàm fuit prius vt prætendunt rationes nunc allegatę. Dic secundo ꝙ aqua dulcis applicata homini siue intus siue extra semper humectat ipsum humiditate madefactiua mollificans & teneras faciens partes quas imbibit. Et nisi Gal. illud intellexerit non video bene ꝙ saluari possit opi. ipsius de aqua calida dulci quòd semper humectat.

Aqua autem &c.) In tertia dicit primo quòd aqua calefacta cum redierit ad tepiditatem inducit nauseã, quia omne tepidũ est remollitiuũ & relaxatiuũ contrario styptico & acetoso. Sicut ergo stypticũ vel acetosum appetitum prouocat exprimẽdo humiditates orificij stomachi & corrugãdo ipsum, sic tepidũ fœdat appetitũ remolliendo & relaxando ipsum os stomachi, & etiã quia natat in stomacho pp leuitatem et aereitatẽ quas acquisiuit ex calefactione præcedẽte. Et pp hoc aqua facta tepida ex frigida immediate minus causat nauseam quàm facta ex calida tepida sine medio. Secũdo dicit ꝙ cum fuerit aqua paulo calidior tepida si bibatur ieiuno stomacho lauat sæpe stomachum & soluit ventrem. Et libro de regimine principum Aristoteli attributo capitulo quadragesimo scribitur. Sanè græcus iudicauit, & dixit ꝙ sumere quolibet mane aquã calidam pleno ore bis ita sanum reddebat hominem ꝙ non indigebat alia medicina. Tertio dicit ꝙ bibere frequenter aquam calidiorem tepidã malum est, quia debilitat virtutem stomachi. Nam remollit & relaxat ipsum & dispgit ipsius calorem & amputat appetitum cibi replens orificium stomachi repletione quadam phantastica vaporosa. Quarto dicit ꝙ aqua multum calida quãdoq; resoluit passionem colicam & ventositates splenis. Et plus ministratur ad istos effectus ab extra in balneo vel fomentatione quàm ab intra in potu. Sæpe enim videmus dolores colicos vehementissimos calido balneo statim mitigari maxime ventosos & à frigore ortos absq; apostemate. Iuxta illud Prin. tertij. 16. tra. 4. c. 10. Tina vehementis iuuamenti est in doloribus colicę, ipsa enim sua caliditate acquisita ab igne & virtute sua acquisita à medicinis resoluit eam, & humiditate sua cum caliditate sua mollificat mẽbrum, quare alleuiat carminationem causæ facientis dolorem & mollificat lacertum ani, & illud est ex eis quæ adiuuant ad expulsionẽ retẽti.

Et illi quidem &c.) In. 4. narrat. 12. iuuamenta aquæ calidę arte. Primum est in epilepsia dum administratur in forma balnei præcedente purgatione. Iuxta illud Prin. tertij. 1. tracta. 5. cap. de cura epilepsiæ. Post mundificationem vero & solutionem ventris & quietem aliquibus diebus non est malum si ingrediatur balneum. Sed instabit aliquis auctoritate Prin. 2. cañ. cap. de aqua dicentis. Epileptici iuuantur ab aqua tepida, & læduntur ab aqua calida. Dic ꝙ voluit aquam balnei vel embroches epileptici non debere esse vehementer calidam ne subito cõmouens eius materiam paroxysmum excitet, sed caliditatis temperatę pro resolutione residui materiæ ipsius post purgationem. Secundum iuuamentũ est in melãcholica passione sub forma balnei vel embroches ieiuno stomacho. Iuxta illud Prin. tertij. 1. tract. 4. cap. de cura melancholiæ. Et fiat augmentum in hoc vt corpus eius tenerescat cum cibis conuenientibus & balneo ante cibum, Et effundatur super caput ipsius aqua tepida non vehementis caliditatis. Cumq; ex balneo egreditur si parum sitis habet non est malum si parum aquæ potet, hæc Prin. Tertium est in dolore capitis frigido sub forma balnei & embrochę. Iuxta illud Rasis. 9. Alman. capitu. 1. Cum autem cephalęa per hebdomadam vnam perseuerauerit, eger est mittendus in balneum. Et super caput ipsius aqua in qua chamæmelum amaracus & stœcados arabicum cocta fuerint simul aut sigillatim fundenda est. Caueri tamen oportet ne diu in balneo moretꝰ ęger, teste Prin. tertij. 1. tract. 1. c. 29. dicente. Et scias ꝙ omnis qui conqueritur de ægritudine frigida in capite suo nocetur à vino & mora in balneo. Quartum est in ophthalmia sub forma balnei teste Gal. cõ. 31. illius apho. 6. parti. Dolores oculorum meri potio aut lauacrum &c. recitante qualiter sanauit duos ophthalmicos administratione balnei. Quintum est in pustulis gutturis & gingiuarum generatis ex hoc quod vapores & fuligines humorum malorum soliti purgari per poros cutis

cutis intra retinentur & ad guttur & gingiuas eleuati supercalefaciunt eas, & in eis pustulas multiplicant,& quandoq; mala vlcera. Hæc sæpe contingunt in his qui à scabie aut pruritu repente liberati sunt. Quorum sanatio est absente febre putrida balneum aquæ calidæ reuocantis ad cutem vapores & fuligines hinc purgari solitos, per hoc enim tollitur antecedēs causa harū pustularum. Sed coniunctę causę earum competunt frigida & styptica quæ putredinem reprimunt & supercalefactionem tollunt sicut decoctio rosarum sumach lentium,balaustiarum & similium. Sextum est in apostemate post aures quod parotis vocatur in forma balnei vel fomēta tionis postquam fluxus materiæ cessauit & euacuatione phlebotomiæ vel pharmacię materia diminuta est,tunc enim balneum vel fomentatio aquæ calidæ confert ad resolutionem residui materiæ. Septimū est in rheumatismis quorum maturationi confert aqua calida bibita vel vino imposita confert eis etiam balneum aquæ calidæ.Iuxta illud Prin.tertij.5. tract.1.cap.13. Et ille qui consuetus est pati catarrhum quandoq; prohibet aduentum catarrhi suo subito introitu ad sudandum in balneo ante aduentum catarrhi. Et paulopost dicit. Et quandoq; fit vaporatio cum aquis calidis in fine quo possibile est eas tolerare. Octauum est in vlceribus diaphragmatis. Nonum est in solutione continuitatis partium pectoralium. Non quidē recenti dum sanguis ab eo manat vel manare timet̄ ĩmoderate, sed in antiqua ad saniē conuersa. In his.n.calida aqua bibenda est vel vino ĩmiscenda,quia omne frigidum actu lædit debile pectus & excitat in eo tussim. Competit etiam aqua calida sub forma balnei in vlceribus diaphragmatis & pectoris non ratione vlcerum,quæ desiccatiuis curari quærunt, sed gratia mitigationis doloris & facilitationis sputi & meliorationis anhelitus. Et propter has causas laudat Hip.3.regiminis acutorum in peripneumonia balneum dicens.Balneare in peripneumonia iuuantius est quàm in acutis febribus. In latere enim etiā tenerę costę atq; inter spatulas existētem dolorem mitigat. Item excoquitur quod per sputum necesse est excreari & adiuuat,flatum etiam bonificat & screatus aufert laborem, quia artus mollit,cutem humidam facit,vrinam expellit,capitis releuat grauitatem nares humidas reddit, hæc ille. Et Gal.in commento dicit. Propter has ergo res fit balnea tio valde iuuatiua in peripneumonicis,quod est quia peripneumonici euadunt ab ęgritudinibus suis quando excreant humores retentos in pul-

A mone per sputum.Et sicut peripneumonicus sic etiam pleuriticus iuuatur per ipsam iuuamento magno, propterea quia sedat dolorem quem habet,hæc Gal. Et sicut balneum confert istis apostematibus sic vlceribus eorum modis tactis.Decimum est in prouocatione menstruorum. Vndecimum est in prouocatione vrinæ sub forma balnei in vtroq; casu. Nam balneum aquæ calidæ vias laxat & aperit & lubricas reddit humores & aquam cōmouet & subtiliat. Duodecimū est in mitigatione dolorum maxime venietium à frigore puro vel à materia frigida, quia complexionem ęquat & materiam resoluit.

Aqua vero salsa &c. In hac parte.11. primo agit de aqua salsa.Secundo de turbida.ibi(Aqua vero)Tertio de aqua salis ammoniaci.ibi(Aqua autē salis) Quarto de aluminosa. ibi (Aquę preterea)Quinto de ferreis.ibi (Et ferreæ) Sexto de

B æreis.ibi(Aereæ vero.) In prima parti. dicit primo quòd aqua salsa demacrat & exiccat corpus siue bibat eam,siue balneetur in ea.Et intelligas illud tam de salsa naturaliter quàm de salsa per artem,quia quodlibet sal est desiccatiuum & calefactiuum à secundo gradu vsq; ad tertiū, quare consumit humiditates membrorum fluentes & radicales ab vtraq; qualitate. Secundo dicit ꝙ aqua salsa primo occursu facit ventrem.1.fluxū ventris sua virtute abrasiua seu abstersiua. Sed finaliter postea restringit ventrem propter siccitatem quæ est in eius natura.1.propter siccitatē quam relinquit in visceribus ex sua complexione postquam defluxit per ea. Et intellige hoc de aqua salsa tam bibita quàm clysterizata. Et non intelligas quòd aqua salsa prima vice dum bibi-

C tur vel clysterizatur soluit & alijs vicibus sequētibus laxat,immo dum continuatur inducit dysenteriam.Sed intellige ꝙ eadem aqua cum fluit per intestina laxat & abstergit,& postquā fluxit ex vestigio siccitatis ab ea derelictæ in intestinis restringit. Et simile sæpe apparet in pharmacis laxatiuis ꝙ quādo operantur laxant ventrem,& postquā fuerint operata venter est constipatior quàm ante propter siccitatem derelictā ab eis in intestinis. Tertio dicit ꝙ aqua salsa corrumpit sanguinem,& ideo generat pruritum & scabiē.

Sed instabit aliquis, sal est de maxime perseruantibus à corruptione.Iuxta illud Serap.in aggre.c.de sale. Et virtus eius tertia est virtus quæ prohibet putrefactionē corporū eorū quæ sunt parata putrefactioni ꝑꝑ humiditatē sup̄fluā quæ est in eis.Et huius signū est ꝙ carnes & pisces,& alia plurima quę tp̄e longo seruare volumus cō dimus sale vel mersos tenemus ĩ salmuria.Dic ꝙ

aqua salsa nō corrumpit sanguinem corruptione putrefactiua ex se, nisi quantum reddit ipsum odiosum membris & destituit à regimine naturæ. Sed corrumpit ipsum potius corruptione declinante ad adustionem, tollens à sanguine dulcedinem nutrimentalem, & dans ei mordacitatem supercalefactiuam & exiccatiuā similes his quæ choleræ rubeæ insunt, quare mēbra refutāt ipsum, & ad cutem pellunt, vbi vel pruritum vel scabiem generat. Scabiem quidē si subtilis fuerit vesicans cutem & pustulas generans. Pruritum vero si grosior fuerit sub cute latēs absq; vesicis, seu pustulis apparentibus. Iuxta illud principis quarti.7.trac.3.c.4. Et scabies quidē differt à pruritu in hoc, ꝙ cum pruritu non sunt bothor, sicut sunt cum scabie, qm̄ ipsa est à materia subtiliore & minus declināte ad salsedinem. Attende ꝙ princeps non loquitur hic de aqua salsa mediocriter sub forma cōdimenti quales sunt aquæ carnium vel pisorū, vel raparum quas pro potagis comedere solemus, sed de illis in quibus manifeste superat & excellit virtus salis.

Aqua vero &c. In secūda dicit, primo quòd aqua turbida generat lapidem & oppilationes, quia turbari solet ex permixtiōe terrestreitatum ingrossantium eam, quæ congestę in vijs strictis paulatim oppilant eas, & dum eis obuiat in renibus aut vesica glutinosus humor simul eas alligat, & calor corporis decoquens vtrunq; simul siccans & indurans ex eis lapidem facit. Hac de causa medici prohibere solent aptis ad calculos omnes potus turbidos. Secundo dicit ꝙ q̄a aquę turbidæ vias oppilāt & calculos generāt, si quis eis vsus fuerit post ipsas sumere debet res vrinam prouocātes, vt fęniculum, anisum, carui petroselinum, nasturtium, & similia. Tertio dicit quòd aqua turbida & omnes aquę graues & grossę plerunq; conferunt habenti ventrem .i. fluxum ventris, quia diu manent in stomacho, nec ab eo leuiter descendunt, & quāuis ita fit ꝙ diu morantur & tarde descendunt à stomacho non reputo tutum pro restrictione fluxus vētris eis vti, quia digestionem impediunt, & magis oppilant meseraicas & venulas hepatis, & vias vrinæ q̄ intestina, quare prohibendo transitum liberum chyli ad hepar, & aquositatis ad vias vrinæ & nutrimēti ad membra plus nocent q̄ prosint etiam in fluxu vētris. Quarto dicit ꝙ res vnctuosæ & dulces sicut butyrum, oleum cerebellum & medullæ animalium sunt vt theriaca turbidarum aquarum, ita ꝙ reprimunt earum malitiam, & prohibent à nocumentis ipsarū, sic tyriaca venena reprimit, & à suis nocumentis præseruat corpus.

D Sed instabit aliquis, quia vnctuosa fastidiunt stomachum & natant in eo, sicut docet experimentum, conueniunt ergo cum turbidis aquis in tardo descensu eorum à stomacho, malitias igitur earum aggrauant. Item dulcia oppilant hepar, propterea ꝙ attrahuntur ante sui digestionem, cōcurrunt igitur cum aquis turbidis in oppilando. Ad primum dic ꝙ dulcia & vnctuosa sumpta moderate cum mensura qua delectant, neq; fastidiunt stomachum, neque natant in eo, sed fortiter & delectabiliter amplexatur ea stomachus & cito digerit. Insuper reprimunt suis caliditate & humiditate temperatis, & sua lenitate terrestreitates aquis turbidis immixtas maxime si fuerint salsæ, vel amaræ. Ad secundum dic ꝙ non omnia dulcia oppilāt hepar, sed dulcia grossa naturæ valde dilecta, sicut vina grossa dulcia,

E vel porcinę carnes. Attēde ꝙ ad correctionem aquæ turbidæ multum conferunt allia & cepę. Iuxta illud Prin. primi tertia doc.5.sum. singulari, cap.7. Super aquas quoq; grossas & turbidas vtendum est alijs. Ex eis quoq; quæ diuersarum aquarum remouent malitiā sunt cepę, quoniam sunt vt theriaca huius & proprie cepę cum aceto, & allia etiam.

Aqua autem &c. In tertia dicit ꝙ aqua salis armoniaci laxat ventrem, siue bibatur, siue clysterizetur, siue in ea sedatur per modum balnei. Et tertio Almansoris cap.4. dicit Rasis. Aquæ vero sale armoniaco salitę ac malum habentes saporem ventrem laxant cum bibuntur, vel cū in eis sedent aut clysterizantur. Attende primo ꝙ sal armoniacus à loco sic dictus, vnde defertur extrahit̃ à lapidibus duris claris, & est salsus mordicans multum, & melior ex eo est albus clarus,

F sicut cristallus, & est ille qui plus ingreditur in medicinis, & est calidus & siccus in quarto gradu abstersiuus, subtiliatiuus, lauatiuus, hæc Serapion in aggregatorio capitulo de sale armoniaco auctoritate Isaac. Attende secūdo ꝙ duplex est aqua salis armoniaci, quædā naturalis manās à mineris, vel per eas fluens, ex quibus hoc sal trahitur, alia artificialis ex commixtione salis huius plurimi cum aqua cōmuni, et vtriusq; harum est eadem virtus. Sed arguet aliquis ꝙ balneū eius non laxat ventrē, quia de proprietate salis armoniaci est ꝙ attrahit ab interioribus ad exteriora, vt ait Serapio capitulo p̄dicto: diuertit igitur humiditates ab intestinis trahens eas versus cutem. videtur ergo ex hoc, ꝙ stringit ventrem. Dic ꝙ cōcesso, ꝙ istud sal exterius applicatum stringit ventrem, non est idem ꝙ de aqua eius, quia profundius penetrat, & sedendo in ea musculos ani

penetrans

penetrans stimulat, & humores quietos cōcitat & congelatos eliquat & fluxui adaptat. Attende tertio ꝙ laus salis armoniaci, & aquæ ipsius non solum consistit in laxando vētrem, sed maxime in releuando pendentem vuulam, & consumando vngulam oculi.

Aquæ præterea &c.) In quarta dicit, ꝙ aquæ aluminosę prohibēt superfluitatem cursus menstruorum & sputum sanguinis, & ipsius fluxum per hęmorrhoidas, sed inducūt febres in dispositis vehementer ad eas. Causa primi est earum stypticitas quam contrahunt ab alumine. Causa secundi est, quia claudunt poros & prohibent fuligines exire & humores euentari, quare supercalefiunt, & de facili putrescunt inducentes febrē. De his dicit Rasis tertio Almāsoris cap. 4. Aquæ autem calidæ, quæ super alumen currunt hęmoptoicis. i. sanguinem spuentibus, atq; mulieribus menstruorum nimietatem patiētibus, & hęmorroidibus conferunt, febres tamē in calidis generant corporibus. Attende primo, ꝙ ad nos duplex defertur alumen. Vnum quod vocatur alumen de pluma, quia est leue tenerum, sicut pluma, & dicitur alumē iameni à loco vnde venit. Dicitur etiam alumen scissum propter scissuras inuentas inter partes eius, & istud est stypticius cęteris, & ideo stypterea vocatur. Aliud est alumen de rocha splendidum sicut cristallus, solidum, vt lapis tener, aliud est liquidum, & illud nō vidi: nec ad nos defertur, sicut existimo. Attende secundo, ꝙ quia alumen est de genere corrosiuorum, licet debilium nō est tutum dare in potu aquam aluminosam, siue naturaliter talis fuerit, siue facta ab arte, sed in forma balnei ministrari solet pro dictis casibus & quibusdam alijs. Iuxta illud Prin. c. 19. summę præsentis. Sed aquis aluminosis, & attramentalibus confert balneari sputo sanguineo, et egressioni sanguinis ab ano, & à menstruis, & nauseæ & vomitui sine causa, & cachexiæ, & multo sudori. Attēde tertio ꝙ aquæ aluminosæ multum proficiunt vlceribus humidis, quia consumunt humiditates ipsorum & obturant vias per quas imbibuntur superfluitatibus. Iuxta illud Gale. primo simplicis medicinæ, cap. 1. distinctione secunda. Aqua vero cui admiscetur alumen, sicut aqua quæ est in regione Italiæ confert vlceribus: verūtamen in vlceribus ad quæ attrahitur aliquid ex materijs est velocius agens, propter hoc ꝙ exiccat ea omnia.

Et ferreę &c.) In quinta dicit ꝙ aquæ ferreæ resoluunt splenem, id est extenuant splenem ingrossatum, & adiuuant eos qui nequeunt coire. De aqua ferrata dicit Serapion in aggregatorio auctoritate Dioscoridis. Aqua in qua extinguitur candēs ferrum & vinum in quo extinguitur conferunt fluxui ventris & vlceribus intestinorum, & duriciei & tumori splenis, & cholericæ passioni & fluxui qui fit à stomacho. Nam corroborat stomachum relaxatum & debilitatū maxime à cholera. Et paulopost dicit auctoritate Pauli. Quando extinguitur ferrum candens in aqua fit aqua illa desiccatiua, & propter hoc confert grossiciei splenis. Sed īstabit aliquis. Primo quia aqua ferrata est frigida & sicca, & splenis grossities cōmuniter fieri solet ex melancholia, quæ similiter est frigida & sicca, crescit ergo dyscrasia splenis per aquam ferratam. Item ipsa est oppilatiua, & sic auget oppilationem splenis indurati. Item ipsa indurat magis exprimēs humidum liquidum à grosso, & compingens splenē. Item non videtur valere coitui, quia reprimit calorem sua frigiditate, & desiccat semē sua siccitate. Attende primo ꝙ aliquando splen intumescit & sentitur durus, tēsus, tactui renitēs ex spumositate quadam sine collectione melancholiæ indurantis & inflātis ipsum. Iuxta illud Gale. 2. de apostematibus ad Glauconem, cap. 1. distin. 2. Multoties aūt tangenti videtur renitens splen, non tamen scirrhosus est tumor, sed spumosus magis, in quo vtiq; prima die faciendo per absynthium pharmacum emplasticum, super apponere oportet mixtæ virtutis, quale est quod per sulfur & alumen, hęc Galenus. In hoc casu specialitar conferre videtur aqua ferrata, tum quia consumit sua siccitate, spleneticam spumositatem, tum quia cōfortat & vnit splenem de natura rarum, moll em, & laxum quo fortior redditur ad expellendum quod distendit ipsum. Attēde secundo ꝙ aqua ferrata specialiter in potu confert spleneticis. Iuxta illud prin. tertij. 15. trac. 2. ca. de cura spleneticorum. Et potus eorum sit aqua ferrariorū, & omne in quo extinguitur ferrū ignitum multoties. Et quia reperio ferratas aquas plus à medicis laudari in passiōe splenetica q̄ conferre videantur ex propria complexione, & similiter acetum, credo ꝙ eis insit proprietas aliqua qua conferunt spleni. Ad primum, secundum, & tertium obiecta responde, si vis per primū notabile, s. ꝙ aqua ferrata confert in splene spumoso. Vel dic, ꝙ licet noceat frigiditate & siccitate, oppilatione, & induratione in splene indurato à melancholia, confert tñ ipsum confortando super expulsione materiæ, & à tota ferri proprietate. Ad quartum dic, ꝙ aqua ferrata non cōuenit impotētiæ coitus à frigiditate, vel à paucitate materiæ, sed impotentiæ prouenięti à remollitione nimia

nimia, vel ſuperflua apertione vaſorum ſpermatis, ob quam ſemen inuoluntarie effluit abſque veretri tenſione.

Aereæ vero &c.) In ſexta dicit ꝙ aquę ęreę conferunt corruptioni complexionis. Et intellige per corruptionem cachexiam, quæ eſt diſpoſitio mala hepatis antecedẽs hydropiſim. Iuxta illud prin. tertij. 14. trac. 4. c. 3. Quando corrumpitur diſpoſitio hepatis, & cõmunicat ſuper ipſum debilitas accidit in primis diſpoſitio antecedens hydropiſim, & nominaẽ cachexia, & appropriatur nomine corruptionis complexionis. Sed tertio Alman. c. de virtute aquæ ſcribitur. Quæ vero ſuper terram ex qua fit ęs tranſit complexionem habentibus corruptam perutilis eſſe cõprobatur. Et in glo. marginali ordinaria ſuper illis verbis complexionem habentibus corruptã ſcribitur, ſ. incipientibus pati leprã Alias laudes plures attribuit prin. aquis æreis ſecundo cañ. ca. de aqua. Primo quidem de eis dicit, aqua ærea confert ori & auri. Secundo dicit aqua ferrea cõfert ſpleni & ſtomacho, & aqua ærea proxima eſt illi. Tertio dicit, aquæ vero fereæ & æreæ ſunt bonæ renibus & colicæ. Sed ex quo ęs tot bonas virtutes cõmunicat aquæ, quare tantum vituperantur vaſa ærea ad comedendum & bibendum in eis. Ait enim Serap. ĩ aggregatorio. c. de ære. Quidam faciunt ex ære vaſa ad comedendum & bibendum in eis, & nocet eis multum, & maxime illis qui aſſueſcunt hoc diu, nam parati ſunt tales incurrere elephantiam & cancrum, & dolorem hepatis & ſplenis, & malitiam complexionis maxime comedentes in eis res acres, & bibentes in eis vina dulcia. Et quando comedunt cibũ qui ſtat in die vna, & nocte in eis, peius multum eſt. Et qñ ponitur vas æneum ſuper piſces aſſatos calidos fiũt venenum mortiferum, hæc ille. Dic ꝙ iſta non vituperãtur ex parte æris, ſed propter æruginem quam colligunt & cõmunicant cibis & potibus reſeruatis in eis. Et hæc æris ærugo dicta Arabice zimar & zinzar eſt venenum pernitioſum. Iuxta illud prin. 2. cañ. c. de ære. Oportet quidem vt caueatur vſus dimittẽdi illud, in quo eſt ſalſedo aut amaritudo, aut pinguedo, ſicut ſunt olea & carnes, aut acetoſitas, aut dulcedo in vaſis æris, & bibendi ex eis, ipſa enim tranſmittunt proculdubio zinzariam, & zinzar eſt venenum, hæc princeps.

Cumq; aquæ &c. In hac parte. 12. dicit primo ꝙ in cõmixtione diuerſarum aquarũ bonarum, cum malis fortior ſuperat. i. vincit aliam, & trahit cõmixtum ad ſui naturam, vt licet flumina, q̃ plurima dulcis aquæ fluant in mare, & ſibi commiſceantur mare ſemper manet ſalſum. Attende ꝙ fortitudo vnius aquæ ſuper aliam nõ attenditur penes exceſſum in multitudine, vel magnitudine quãtitatis, ſed virtutis, vt ſi poſueris vnũ ſextarium aquæ amaræ in decem ſextarijs aquæ puræ dulcis totum conſtãs ex his reddetur amarum. Secũdo dicit ꝙ de correctiõibus malarum aquarum tractabit inferius, ſ. primi. 3. doc. 5. ca. 5. ſum. ſingularis de regi. iter agentium. Tertio dicit ꝙ tractabit. 2. cañ. qui eſt de medi. ſimpli. c. de aqua id quod reſtat tractãdum de iudicijs & proprietatibus, & modis proprietatum aquarum, ſi Deus voluerit, id eſt ſibi gratiam dederit ad perficiendum dictum ſecundum.

Gentilis in Cap. vnicum doctrinæ. ij. Fen. I. primi, De elementis.

Aqua autem eſt corpus ſimplex, cuius naturalis locus eſt, vt ſit circundans terram, & circundata ab aere, cum in ſuis ſitibus permanſerit. Et hæc quidem eſt eius grauitas comparatiua. Quę frigida eſt & humida. ſ. eius natura talis exiſtit ꝙ ſi dimiſſa fuerit ſicut eſt, nec vlla cauſa extrinſeca ei cõtraria fuerit, apparebit ex ea frigiditas ſenſibilis, et diſpoſitio quę eſt humiditas. Et ipſa quidem eſt eius generatio in creatione ſua, quæ reddit eam aptam ad ſpargendum & extendẽdum pro qualibet re, quamuis ſit pauca. Et recipit omnem figuram quæ eſt, ſed non retinet. Cuius eſſe in generatis iuuamentum præſtat ad figurandas formas, quas in ſuis diuiſionibus aliqui figurare volunt, & ad figurandum & lineandum & temperandum. Humidum enim licet formas figurales cito amittat, cito tamen eas recipit, ſicut ſiccum, licet eas duriter ſuſcipiat, duriter tamen retinet eas. Cumq; humidum & ſiccum ſe adinuicẽ temperauerint, adipiſcetur ſiccum ab humido, vt cito ſuſcipiat tẽſionem & facile figurari & acquiret humidum à ſicco, vt retineat firmiter quod in eo accidit. Et propter humidũ prohibetur ſiccũ à ſua ſeparatione. Et propter ſiccũ prohibetur humidũ à ſua fluxibilitate.

Hic notificat aquam & poſtquam dixit genus, dicit primum locum eius: ſecundo qualitatem eius, tertio vtilitates quas facit in mixtione. Dubitatur ſi aqua circundat terram nullus eſſet locus habitabilis: in hoc eſt opinio campani dicentis, ꝙ aqua non eſt concentrica terræ, tunc enim totam terram cooperiret: nã pone ꝙ vna pars aquæ deprimatur, tunc ab alia parte eleuabitur verſus cęlum: & ſic ergo deſcendet & replebit locum quẽ tu dicis diſcoopertum: oportet igitur ꝙ aqua ſit excẽtrica terræ: & ideo pars eius. ſ. terræ remanet diſcooperta. Anto. dicit contra, quia

quia Auer.ponit.12.metaphy.45.cōmento, ꝙ totius mundi est vnum centrum,& ideo grauia ad locum vnum mouentur, & alia argumenta adducit,de quibus non curamus.Alia est opinio cōmunis, ꝙ ex diuina prouidentia propter vitam animalium respirantium terra est discooperta, quæ naturaliter deberet esse cooperta aqua. Cōciliator vero differētia.13.dicit,ꝙ hoc est propter tres causas,vna propter quasdā stellas in quibusdam imaginibus cœli stantes in septētrione,quæ compescunt mare oceanum,vt nō cooperiat terram,& dicit hic Guilielmus,ꝙ non est inconueniens,ꝙ ex natura cœlesti sit aliquid hic inferius quod non est de natura eius in quo reperitur, sicut fluxus & refluxus maris non est de natura aquæ,quia omnis aqua hoc haberet,sed est de natura lunæ facientis fluere mare.i. aquam maris, secunda causa est porositas, siue cauernositas terræ,vt Arist.problematum.23.5.problemate,cum assignat causam,quare est ꝙ serenitate existente in mari,quia non existente procella naues quandoq; deglutiūtur & pereunt, & vna causa est terræ cauernositas: ex inclusione enim aquæ in cauernositate terræ pars terræ discooperitur,tertia causa est, quia dicit Conciliator, ꝙ terra eleuata est in septentrione,& ostendit hoc ex Aristot.2. metheo.qui vult ꝙ mare illius partis ex hoc fluit per reliqua maria.

Et ipsa &c. Specialiter ostendit quid consequitur aquæ per humiditatem,notum enim est, ꝙ per frigiditatem infrigidat, & dicit,ꝙ ipsa generatio eius.s.humiditas in creatione sua.s. aquæ est,quæ reddit &c.i. aqua per humiditatem habet aptitudinē sparsionis & extensionis pro qualibet re,quāuis sit pauca.s.res spargens,& extendens quasi diceret debile agēs spargit aquam & extendit,dicit autem eius generatio, quia Auic. cum imaginatus est qualitatē in subiecto,ꝙ subiectum ex natura præcedit,accidens vidit ꝙ qualitates non proprie creantur, sed subiecta quę ex nihilo facta sunt,& accñtia facta sunt ĩ subiectis.

Cuius esse in generatis &c. Considera hic, ꝙ aqua ꝑpter sui humiditatē plura facit iuuamenta in mixtione, q̃ per frigiditatem, frigiditate.n. temperat calidum,sed humiditate facit aptitudinem receptionis formarum naturalium, & figurarum artificialium & naturalium, & ideo referens ad artificialia dixit figurarum quas &c. vel totum ꝙ dixit refertur ad artificiales formas, & tunc sequitur de naturalibus, cum dicit ad figurandum & lineandum &c. & temperandum,s. terreum,siccum: humidū enim &c.et considera ꝙ ista facit aqua per humidum materiale corpulentum dictum,ꝙ est aptū teneri & imbibi cum terreo sicco,& non exhalare sicut humidum facit aereum.

A

Cumq; humidum &c.) Quia humidū proprio termino.i.seipso non bene est terminabile, sed termino alieno, quia termino sicci, & siccū suo termino est bene terminabile,& non termino alieno,quia non est alij cōfigurabile ideo siccum largitur humido & humidum sicco, secundum Auic.dicit per certificationem autem &c. intelligit formæ inductionem,quæ de cōfuso facit certum & determinatum ad vnū,& ideo vocatur certificatio & æquatio, & est vocabulum, quo Auic.vtitur in prima philosophia.

Iacobus in Cap. vnicum doctrinæ.ij.Fen.1. primi, De elementis.

Aqua autem &c. In hac parte quarta primo

B

prin.per genus describit aquam. Secundo per locum ibi(Cuius naturalis locus.) Tertio per qualitates eius tam primas q̃ secundas ibi(Quæ frigida.) Quarto per iuuamētum quod præbet in generatis ibi(Cuius esse.) Quinto comparat humidum ad siccum ibi(Humidum enim.) In prima particula dicit, ꝙ aqua est corpus simplex. Sed instabit aliquis. aqua nutrit pisces. ergo non est corpus simplex. Item aqua nutrit plantas, sed ex corpore simplici nullum mixtū nutriri potest. Item ex aqua fit sal, sicut est videre in salinis, sed ex simplici corpore nunquam fit mixtum. Ad primum & secundum dic, ꝙ nec pisces,nec plantę nutriuntur ex aqua pura.Iuxta id Aristo.2. de generatione tex.50.Omnia autem ex mixtis nutriuntur. Etenim quæcunq; videntur vno solo nutriri,vt aqua sola plantæ multis nutriūtur.Mixta est enim aqua terræ, ideo rustici tentant irrigare miscentes. Ad tertium dic, ꝙ nec sal, nec aliud quodcunq; ex aqua pura fit, nec ex alio elemento,immo omnia mixta ex omnibus elementis sunt.Iuxta id Aristo.2.de generatione tex.30. Quoniam quidem igitur corpora omnia ex omnibus constituta sunt simplicibus dictum est.

C

Cuius naturalis &c. In secunda dicit, ꝙ naturalis locus aquæ est, vt sit circundās terram & circundata ab aere cum permanserit in suis sitibus,id est positionibus naturalibus. Et hæc quidem est eius grauitas comparatiua. Quæret hic aliquis,si naturaliter aqua circūdet terram quid prohibet eam totam cooperire terram,& facere cataclismum,seu diluuium perpetuum,cum ipsa sit præsto fluere & altior terra, cuius rei signū est ꝙ naui elongata à portu stans in summitate mali videt portum,& stans in pede non. Dic ꝙ omnia elementa nutui obediūt sui creatoris,cui

placuit

placuit magnam partem terræ ad tuitionem ani
mantium & plantarum eſſe diſcoopertam. Vel
dic ꝙ quæq; res huius orbis inferioris duplicem
ſibi naturaliter inſitã habet inclinationẽ. Vnam
ad cuſtodiam vniuerſi ſecũdum quam aqua quę
grauis eſt aſcendit in phialam euerſam, cuius ori
ficium eſt calefactum ne vacuum fiat. Aliam ad
ſuijpſius cuſtodiam. Ex prima autem harum ma
re terram ambiens prohibetur affluere ſuper fa-
ciem terræ, ne ſubmergat animãtia, niſi ꝙ inter-
dum per aſtra cogitur facere diluuium, ſicut ali-
quando viſum eſt propter coniunctionem ſupe
riorum planetarum in ſigno piſcium. Cuius rei
ſignum eſt, ꝙ ab effodientibus in cacuminibus
montium repertæ ſunt quandoq; anchorę & gu
bernacula nauium. Attende circa id quod in li
tera dicitur. Et hæc eſt eius grauitas comparati-
ua, ꝙ elementa media, ſ. aer & aqua habent leui-
tatem & grauitatem comparatiuas, ſed extrema
non ſic, videlicet terra & ignis. Cuius ratio eſt,
quia vbicunq; ponatur ignis extra proprium lo-
cum naturaliter aſcendit tanquam leuiſsimus, et
terra deſcendit velut grauiſsima. Sed aer poſitus
in ſphera ignis deſcẽdit, & in aqua poſitus aſcen
dit, vt igne grauior & leuior aqua. Et aqua poſi-
ta in terra aſcendit, & poſita in aere deſcendit vt
leuior terra & grauior aere. Et ſic grauitas aquę
& leuitas aeris ſunt comparatiue, & leuitas ignis
& grauitas terræ ſunt abſolute.

Quæ frigida eſt &cæ.) In tertia dicit ꝙ aqua
eſt frigida & humida. ſ. natura eius talis eſt, ꝙ ſi
fuerit dimiſſa, ſicut eſt, nec vlla cauſa extrinſeca
fuerit ei contraria apparebit ex ea frigiditas ſenſi
bilis, & diſpoſitio quæ eſt humiditas. Et ipſa qui
dem, ſ. humiditas eſt eius generatio, id eſt conge
nita qualitas, vel ꝓprietas aquæ in creatione ſua,
ſcilicet dum producitur in eſſe, quæ generatio,
ſeu congenita qualitas reddit aquam aptam ad
hoc, vt ſpargatur & extendatur pro qualibet re
cõmouẽte eam. ſ. quamuis ſit pauca, ſicut vides.
dũ paruus lapis in medium ſtagni ꝓijcitur aqua
exundans facit circulos ad longam diſtantiam.
& mare impulſum à vento ſæpe rumpit diras,
ſeu litora, & ſubmergit magnam patriam. Et ip-
ſa quidem recipit omnem figuram, quę eſt id eſt
quæ ei imprimitur, ſed non retinet illam. Quæ
ret hic aliquis, ſi naturaliter aqua ſit frigida et hu
mida, quod nõ apparet de aquis thermarum, ſeu
balneorum naturalium, illæ ſiquidem ſunt per-
petuæ caliditatis: ergo non ſunt calidę per vio-
lentiam, quia nullum violentum perpetuum. 2.
cœli. tex. 18. Item nullum naturaliter inexiſten-
tium aliter aſſueſcit. 2. ethicę, cap. 1. Nam ſi lapi-

D dem deciesmilleſies ſurſum proieceris nunq; aſ-
ſueſcit ferri ſurſum. Sed aqua aſſueta eſt, quaſi cõ
tinue calefieri, vel à ſole & aſtris, vel ab igne ma-
nens ſub propria ſpecie, & interdum adeo ꝙ vrit
tangentem. Item mater aquarum, & longe ma-
ior portio totius elemẽti aquæ abs* abſq; cętere
aquæ ſcaturiunt eſt ſicca, ſ. mare. nam balneum
aquæ maris ſiccat humana corpora: ergo natura
liter aqua potius dicenda eſt ſicca, q̃ humida de-
nominatione facta à maiori parte, et digniori, vt
debet. Oppoſitum dicit hic princeps, & Ariſtot.
2. de generatione tex. 24. Dic ꝙ aqua pura natu
raliter & omni tempore frigida eſt actu, vel ha-
bitu. Et non ſolum frigida, ſed ſumme frigida:
Ad primum obiectum de aquis thermarum: dic
ꝙ non ſunt aquæ puræ, ſed ſunt mixta imperfe-
cta. Huius rei ſignũ eſt ꝙ cum reſederint in fun-
E dis earũ ſolet reperiri ſulfur vel alumẽ, nitrum,
aut aſpalthum, & in odoribus ſuis prędictorũ ali
qd' repreſentatur: concedatur ergo ꝙ tales aquæ
vt ſulfureæ ſunt, vel aluminoſæ ſunt calidæ, ſed
non vt aquæ. Et cum vulgariter dicũtur balnea
naturalia, vel aquæ naturaliter calidæ naturalia
accipiũtur, vt opponuntur artificialibus, vt non
opponuntur violentis, ita ꝙ naturalia dicuntur,
quia nõ ſunt humano artificio calefacta ſicut bal
nea parari ſolita in caſis. Et cum dicitur nullum
violentum perpetuum, intellige de violento ha
bentem cauſam extra ſe fatigabilem. Ad ſecun
dum dic, ꝙ aqua pura nunquam aſſueſcit calefie
ri, immo ſi feruens fuerit: & relicta naturæ ſuæ ci
to ſe reducet ad propriam frigiditatem per habi
tum frigiditatis ei cõnatum. Ad tertium dic de
mari ꝙ non eſt aqua pura, ſed terræ multæ immi
F xta propterea ſaporis ſalſi eſt, & in eo non tam ci
to merguntur oneratę naues, ſicut in amnibus.
Reſiſtit enim mare pluſq̃ fluuij diuiſioni ob ſui
groſsitudinem: & cum tangitur in ratione ꝙ de-
nominatio fit à maiori parte & digniori, nega id
& dic cũ auctore ſex principiorum capitulo vlti
mo ꝙ ſubſtantiarum impoſitio in termino eſt vl
tra quem trãſgredi impoſsibile eſt: & ideo deno
minatio aquæ & deſignatio ſuarum proprieta-
tum à puriori parte fiunt non à maiori: ſicut pu-
gillus niuis albior dicitur maximo equo albo.
Quęret rurſus aliquis ſi aqua ſit ſumme frigida.
Videtur ꝙ non: quia ſumme frigidum eſt morti
ficans. aqua autẽ aſſidue bibitur à ruſticis & be-
ſtijs, & non inde mortificantur: immo nõ lędun
tur ſenſibiliter. Item mucilago pſilij magis infri
gidat tertianarios & cauſonicos, quam aqua fri-
gida: citius enim & tutius ſanat eos: q̃ aquæ po-
tus. Iuxta id Hippo. tertio regimenti acutorum
canon. 42.

canoñ.42. Aquæ potus & cholericis, & quibus sub diaphragmate cholera dominatur in choleram mutatur. Itē drachma vna opij ore sumpta præ nimia frigiditate cito occidit quod non faciunt drachmæ.20.aquæ frigidæ ebibitæ. Itē per excedens frigus aqua cōuertitur in niuem & glaciem, quæ sensibiliter plusq̃ aqua nos infrigidāt. Oppositum sentiunt penè omnes philosophi & medici famosi. Dic ꝙ aqua pura est summū frigidorum. Cuilibet etenim elemētorum vna primarum qualitatum attribuitur. Iuxta id Aristotelis secundo de generatione, tex.24. sed tamen simplicium quatuor vnius qualitatis vnūquodque est, terra enim magis sicci q̃ frigidi: aqua autem frigidi magis q̃ humidi: aer autē humidi magis q̃ calidi: ignis autem calidi magis q̃ sicci.

Ad primum, ꝙ summe frigidum est mortificans concede, sed aqua: non nega de pura aqua. **B** Tales autem non est quam rustici bibunt & animalia. Item consuetudine demulcetur rei cuiusque malitia, sicut aqua consuetudinaria effecta rusticis & animalibus parum aut nihil nocet qđ non solum in lædentibus à qualitate, sed etiam à tota substātia compertum est in filia nutrita napello, de qua princeps quarti sexta tractatu primo cap.2. Ad secundum dic ꝙ mucilago psilij non plus infrigidat aqua, quia sit frigoris intensioris, sed quia cum frigore grossioris est corpulentiæ, vnde magis moratur in corpore, & cum illo habet ꝙ cholerā educit, quæ est causa febris, sed aquæ potus oppilat & obuians choleræ corrumpitur: & id voluit Hippo. quando dixit ꝙ in choleram conuertitur. Nam tūc immixta vaporibus putrefactæ choleræ calefacit. Ad tertium **C** de opio dic ꝙ mortificat mora longa ex densitate substantiæ, & cū hoc nihil prohibet vt sit quædam proprietas inimicitiæ coadiuuās. Ad quartum dic, ꝙ aqua pura non cōuertitur in niuem, aut glaciem, sed terrę immixta: & dic vltra ꝙ gelu & glacies non infrigidant plus aqua cōmuni, nisi quia frigiditas earum est in dēsiori subiecto, sicut ferrū ignitum profundius vrit igne stipulę.

Cuius esse &c.) In quarta dicit princ. ꝙ esse aquæ præstat iuuamentum in generatis ad figurādas formas. i. qualitates foris manētes de quarto genere qualitatis quas aliqui volūt formare, id est imprimere in suis diuisionibus. i. incisionibus, vel lineatiōibus, vel sculpturis: & ad figurandum & lineandum & temperandum siccū, supple sibi permixtum. Est enim humidum sicco sicut cola faciens sicci partes adinuicem hęrere & recipere figuras & lineationes, & temperamentum ariditatis. Attende hic ꝙ formabilitas con **A** sequitur impressibilitatem. Iuxta id Arist.4. meteoro. tex.30. Impressibilium autem quæcunque manent impressionem passa: hæc quidem formabilia. Impressibilitas vero consequitur mollificabilitatem. Iuxta id Arist. ibidem. Est autem impressio superficiei secundum partem in profundum cessio pulsione, aut percussione totaliter, aut tactu: sunt autē talia mollificabilia velut cera. mollicies autem sequitur humiditatem. Iuxta id Arist.2. de generatione tex.9. Amplius molle quidem humidi: molle enim est quod subijcitur in seipsum quod facit humidum: ideo nō est humidum mollis: sed molle humidi. Ex istis apparet qualiter aqua existens humida iuuat ad figuras suscipiendas inquātum. s. est causa molliciei: ipsa tamen non est in se mollis. Iuxta id Arist.4. meteoro. tex.28. Molle aūt quod cedit non econ **B** tra circunstando. aqua enim non mollis, non. n. cedit impressioni superficies in profundum. sed econtra circunstat.

Humidum &c.) In quinto dicit, ꝙ licet humidum amittat cito formas figurales tamē cito recipit eas, sicut licet siccum suscipiat eas duriter id est difficulter. duriter tamen idest firmiter eas retinet. Et cum humidum & siccum temperauerint se adinuicem siccum adipiscetur, seu acquiret ab humido: cito suscipere tēsionem id est extensionem & facile figurari: & humidum acquiret à sicco, vt retineat firmiter id quod in eo accidit. i. imprimitur. & siccū prohibetur à sua separatione. i. puluerizatione, vel incineratione propter humidum. Et humidum prohibetur à sua fluxibilitate propter siccū. Instabit aliquis cera, butyrum, axungiæ, nix, glacies, grando, & simi **C** lia coagulata à frigido per siccum igneum fluxibiles fiunt, sunt tamen humidę in complexione propria. Non igitur humidum prohibetur vniuersaliter fluere propter siccum. Dic ꝙ præsens litera intelligitur de humido aqueo fluido actu. Tale nanq; per sicci commixtionem prohibetur fluere, sicut aqua per farinā in cōfectione panis.

Gentilis Fuliginatis expositio, super Cap. 19. summæ primæ, Doctr. ij. Fen. ij. Canonis primi Auicennæ.

De eis, quæ proueniunt ex balneatione & fricatione ad solem. Cap. 19.

QVidam &c. Postquam determinauit in generali de istis causis nō necessarijs annexis rebus non naturalibus: hic deter. de eis in speciali: & quia inter causas istas nō necessarias illæ, quæ magis annectuntur rebus

non

non naturalibus supra determinatis sunt fricatiões & balnea:ideo solum de istis duabus determi.& duo facit.s.quia primo determinat de balneo.secundo de fricationibus.ibi(In arena sepeliri &c.) Iuxta primam partem deter. de effectibus & operationibus balnei. Secundo pro sufficientiori determinatione de eis remittit nos ad aliũ locũ.ibi(Et nos fortasse reiterabimus &cę.) Prima in duas. Quia primo docet eligere melius balneum auctoritate quorũdam. Secundo determi. de operationibus balnei.secunda ibi (Debes autem scire.) Iuxta primam partem notandum ꝙ Aui.per hæc verba Quidam ornate &c.nõ intendit propter hoc repræhẽdere illos, qui talem sententiam dixerunt.nam ipsi bene dixerunt, & quãquam ornate loquerentur:propter quod notandum ꝙ ornatus verborum est duplex. Vnus est rhetoricus & cursiuus, sicut faciunt isti dictatores,& iste ornatus bene spernendus in sciẽtia: & ideo nunquam videbitis aliquem valẽtem virum ipso vti,sed ignorãtes cognitionem rerum conantur ad ordinationem vocum & sonorum & de hoc non intelligit hic Auic. Alius est ornatus cum pondere sententiæ, quando per breuia verba prægnantia, multa sententia continetur, vel colligitur.& hic ornatus est conueniẽs scientię,& hoc vtũtur periti. Sed alia litera inuenitur quæ dicit elate loquentium: & tunc non debet intelligi.i.superbe, sed elate.i.subtiliter:& isti sic fuerunt locuti subtiliter de balneo, quia tetigerunt quatuor partes balnei:quarũ duæ sunt principales.s.aer & aqua,& aliæ duæ non sunt principales.s. domus & ignis. Prima ergo cõditio quã ponũt,est ex parte domus: & est ꝙ ipsa debet esse antiqua:non tamen antiqua, quia sit ruinosa: nam talis est mala,propter quod debemus imaginari triplicem dispositionem domorum.s.nouam,antiquam,& mediocrem:modo noua domus est mala ad balneum, quia propter calorem ignis resoluuntur ab ea vapores grossi ex cęmento,lapidibus & lignis,quæ spiritus inficiunt & ingrossant:& non solum nouæ domus sunt malæ ratione balnei,sed etiã ratione habitationis propter causam dictam. Item domus antiquissimæ sunt malæ ad balneum & habitationes: primo, quia timetur de casu & ruina ipsarum. secundo quia ab eis resoluitur vapor putridus corruptus & malus:& ideo domus hæc conueniẽs est, quæ mediocriter se habet,tamen magis debet tendere ad antiquitatem aliquantulam. Secunda conditio balnei est ꝙ aer debet esse amplus, & non coarctatus,quia tũc est purior. Item aqua eius debet esse dulcis, & videte, ꝙ hoc debet referri ad

D balneum, quod est propter regimen sanorum: nam sicut apparebit infra, quædam balnea aliarum aquarum vt salsarum, magis conueniunt quibusdam ægritudinibus quàm dulcium aquarum:immo dulces aquæ eis nocerẽt, vt arteticis: & hoc vt infra patebit. Itẽ ignis qui calefacit domum debet esse mensuratus secundum complexionem eius qui debet ingredi balneum. Cuius ratio est,quia vnum corpus.s. molle & debile indiget alio modo caliditatis q̃ durum, & forte vt infra dicetur. Deinde cum dicit.

Debes autem &c.) Hic exequitur de operationibus balneorum,& primo aquarum dulciũ. secundo aliarum.secunda ibi(Balneum quoque differentias habet etc.)Prima in duas. Primo deter. de operationibus balnei,quæ possunt esse iuuatiuæ & nocitiuæ:iuuatiuę quidem si debite ap

E proximentur, nocitiuæ si indebitę. Secundo de operationibus balnei solũ nocitiuis.secunda ibi. (In balneo præterea cum eius multis iuuamẽtis) Prima in duas. Primo deter. de opationibus balnei,prout diuersificantur ratione principiorum balneorum. Secundo prout diuersificantur ratione effectuum relictorum in balneo. secunda ibi.(Est etiam cum balneum resolutione)Prima in duas. Primo facit quod dictum est. Secũdo circa dicta remouet opinionem quorundam.secunda ibi(Et in attendenda.) Prima posset diuidi in duas. Primo ponit operationes naturales balnei in generali. Secũdo magis in speciali distinguendo balneum in tres casas. secunda ibi.(Et prima casa.)Sed non est vis, legatur totum simul.

Sed statim diceret aliquis non videtur ꝙ calefacere sit propria operatio balnei, quia quod est

F naturale alicui procedit à principio intrinseco, & per se, quia natura est principiũ intrinsecum motus & quietis per se, & non secundum accidens,vt patet.2.physi.te.cõ.3.sed calefacere ignẽ balneo per aliud,quia per ignem,quare &c.prętere quod est operatio artificialis non est naturalis,sed calefacere est operatio artificialis in balneo,ergo &c. Maior patet, q͂a ars & natura sunt principia diuersa.minor est nota. nam balneum fit artificialiter,quare &c. Pręterea Auer. vult in sexto colliget,cap.4.ꝙ balneũ nec calefacit, nec infrigidat,sed humectat,vel exiccat. Item Ioan. Damascenus in suis apho. Balnea non quęrimus causa calefaciendi, vel infrigidãdi:sed humectandi vel exiccandi. Præterea videtur male dicere ꝙ balneũ calefacit suo aere,& humectat sua aqua, quia aer est humidior q̃ aqua, quia est humidus ad summum,aqua autem non:& ideo humectatio magis est nata procedere ab aere q̃ ab aqua.

Item

Item aqua calida magis debet calefacere q̃ aer calidus, quia caliditas magis imprimitur in aqua q̃ in aere propter corpulentiam aquæ, ergo male dicit. Dicendum eſt ad hoc, ꝙ calefacere eſt naturalis operatio balnei & per ſe, quia per ſe procedit à qualitate partis balnei, nã ſicut dicimus, ꝙ aqua calida per ſe calefacit, & per accidens infrigidat: & ꝙ aqua frigida per ſe infrigidat & per accidẽs calefacit: ita etiam quia balneum eſt actu calidum, quia habet aquã calidam & ignem calefaciẽtem, tanq̃ ſuas partes ad ipſum requiſitas, ideo dicitur balneum per ſe calefacere. Item dicitur calefacere operatio balnei per ſe: quia eſt generale omni corpori: nã omnia corpora ſiue debilia, ſiue fortia & rara & ſpiſſa calefiunt in tali balneo. Tunc ad primam rationem, cum dicitur quod eſt naturale alicui procedit à principio intrinſeco, conceditur, & cum dicitur hoc non eſt in propoſito falſum eſt. & cum probas, quia ineſt ei mediãte aqua calida vel igne: dico ꝙ tam aqua calida q̃ ignis eſt pars integralis eius, & per cõſequens eius principium intrinſecum, & non extrinſecum: non tamen eſt ei ita intrinſecum, ſicut materia & forma homini, quia balneum eſt artificiale, & res per aggregationem, & per hæc patet ſolutio. Ad ſecundam, quia nõ accipitur hic naturale, vt diſtinguitur cõtra artificiale, ſed vt diſtinguitur contra extrinſecum: quia caliditas eſt ei intrinſeca. Ad aliud dicendum ꝙ non vult intelligere, ꝙ balneum non calefaciat abſolute, nec infrigidet, cum ibi ſint aliquæ partes calidæ & aliquæ frigidæ: ſed intelligendo in comparatione ad humectationem vel exiccatiõem, quia plures partes balnei humectant vel exiccãt, q̃ calefaciant vel infrigident: nam aqua calida ſolum ibi calefacit & aer calidus, & aqua frigida ſolum ibi infrigidat: ſed tam aqua calida q̃ frigida, & etiam aer humectant: & ſic intelligit Auer. & Dama. ſ. quo ad plures partes balnei. Ad aliud dicendum quod pro tanto dicit, ꝙ balneum calefacit mediante aere potius q̃ mediante aqua, quia aer calefaciens propter ſui ſubtilitatem magis eſt natus penetrare & interius calefacere, q̃ aqua quæ groſsior & minus penetratiua: dixit ẽt ꝙ balneum habet humectare mediãte aqua magis q̃ mediante aere, quia aqua eſt magis corpulenta q̃ aer, vt dicit Auer. & quia in balneo non ſolum eſt calida quæ humectet, ſed frigida inhumectat, aer autem ſolum calefacit in balneo, ita ꝙ non infrigidat, ideo ratione plurium eius partium aqua humectat magis q̃ aer: & ideo magis attribuit humectationẽ balnei ipſi aquæ q̃ aeri: & ſic ad illud. Vlterius eſt intelligendũ ꝙ Aui.

A diſtinguit domum balnei in tres caſas, ſiue camerulas: et ratio hęc eſt, quia ſicut natura in ſuis operationibus non procedit ſubito, ſed paulatim: ita etiam ars medicinę in operationibus balnei, quarũ prima eſt caliditas mediocris, & talis dicitur infrigidans & humectans, nõ quia infrigidet abſolute: ſed quia minus calefacit q̃ aliæ, & ideo poteſt homo eius caliditatem tolerare, dato ꝙ non extrahat pãnos, & hæc domus prima plus humectat q̃ calefaciat: quia ex quo eſt debilis caliditas plus habet reſoluere q̃ calefacere, & quia reſoluẽdo humectat, ideo plus humectat q̃ calefaciat: & iſtam primam caſam non habent balnea noſtra. Secunda caſa eſt magis calida q̃ prima, & minus q̃ tertia: & ideo dicitur calefacere reſpectu primæ & humectare reſpectu tertiæ. tertia caſa eſt calefaciens reſpectu aliarum, & exiccans propter ſuam caliditatem. Dubitaret aliquis circa

B illam partem: & neq; attẽdenda ſunt &c. quia diceret aliquis quomodo non ſunt attendenda illa verba, quia ſunt verba Gal. in cõ. 13. 4. particu. illius apho. Ad elleborum his qui nõ &c. Ad hoc dicendum per expoſitionem literæ: quia nõ vult hic Auic. reprehẽdere. G. in hoc dicto, ſicut verba vidẽtur ſonare, ſed vult dicere ꝙ nõ ſunt huic dicto contraria, propter quod notandum ꝙ duplex eſt humectatio: quædã eſt nutritiua ſic iſto modo nutrimentum conuertitur in ſubſtãtiam mẽbri: & ipſum primo rorat & humectat, & de hac intelligit ibi Gale. ꝙ aqua hoc modo nõ humectat, quia non nutrit, vt habitum eſt ſupra. Alia eſt humectatio quæ eſt quædã madefactio, & præparatio corporis ad reſolutionem, & hoc modo intelligit hic, quando dicit ꝙ aqua hume

C ctat membra, propter quod illa verba iſtis non contradicunt.

Sed plerunq; &c. Hic ponit operationes balnei non naturales. Primo diſtinguit iſtas operationes non naturales. Secundo de ipſis exequitur. ibi (Eſt nanque cum accidit.) Et notandum quôd iſtæ operationes poſſunt dici non naturales dupliciter, aut quia non ſunt procedẽtes à balneo per ſe, aut quia non ſunt cõmunes omnibus balneis vel omnibus hominibus: ſed quod eſt naturale debet competere per ſe, & per conſequẽs omnibus, quia quod eſt per ſe eſt de omni, ſed non conuertitur, vt patet primo Poſteriorum. Deinde cum dicit.

Eſt namque &c. Hic exequitur. Primo declarat iſtas operationes, vt procedunt ab aere. Secundo vt ſunt ab aqua. ibi (Cum eius aqua &c.) Iuxta quod notandum, ꝙ exiccare ineſt balneo per accidẽs. ſ. reſoluendo humidum cum debe-

ret

ret humectare:& ideo apparet vlterius ex hoc ꝙ quando dixit supra, ꝙ tertia casa est calefaciẽs & desiccãs, ꝙ illa exiccatio tertię casę est per accñs.

Cumq; eius &c. Hic ostendit idem, quãtum ad operationes aquæ. Primo quantum ad qualitates passiuas. Secundo quantum ad adiectiuas. ibi (Est tamen cum eius aqua.) Cũq; eius aqua est multæ caliditatis, cutis ex ea horripilatur. s. aqua multũ calida. i. corrugatur sup. quia ex multa & subita caliditate terretur natura, & tunc refugit calor naturalis ad interiora, & quia calor ille debilitat cutem, et tenebat poros apertos, ideo ad eius recessum sequitur clausio ipsorum & inspissatio cutis, ex qua inspissatione ꝓhibetur transitus aquæ per poros: quando ergo aqua est multum calida corrugatur cutis: sed quando est tepida dilatatur, quia ipsa est magis conformis calori nostro, & ideo ab ipsa non terretur: sed remanet in partibus exterioribus: & ideo aqua tepida plus resoluit q̃ multum calida, propter quod pręcipit Gale. in. 7. terapeuti. ꝙ si debet approximari aqua calida, quæ debeat resoluere debet esse tepida: si non, tunc debet esse, vel frigida, vel multum calida. Quare de eo quod dicit ibi.

Est tamen &c. Vtrum aqua sit frigida in vltimo: & vltimo infrigidet corpus. Et ar. ꝙ nõ sit frigida in vltimo, quia opium & mandragora & iusquiamus, & omnia narcotica magis infrigidant q̃ aqua. In oppositum est Aui. Ad hoc dicendum ꝙ refert quærere, vtrũ aqua sit vltimo frigida, & vtrum vltimo infrigidet: tunc dico ꝙ si quæras primo modo: dico ꝙ sic. quia cui inest aliquid primo, est tale in vltimo: sed aquæ inest frigiditas primo, ergo aqua est frigida in vltimo: maior est nota discurrẽdo in omnibus. nam igni primo inest caliditas: & ideo primo est mensura omnium calidorum: & omnia alia dicuntur calida per participationẽ ignis. minor declarata est secundo de generatione. tex. cõ. 21. quia quodlibet elementum habet vnam qualitatem à domino: & ꝙ aquæ primo inest frigiditas quare &cæ. Si autem quærat quis, vtrum vltimo infrigidet aqua, dico ꝙ non, immo multa sunt, quæ magis infrigidant. & causa huius potest esse multiplex, aut quia habet hoc à proprietate: & dato ꝙ aqua sit frigidissima, aut quia habet aliquam mixtionem per quam eius frigiditas citius penetrat ad membra interiora: nunc autem ad actionem rei naturalis non solum requiritur præsentia agentis ad passum, sed tempus sufficiẽs & multæ aliæ conditiones, vnde ad hoc vt aliquid infrigidet corpus requiritur ꝙ habeat in se aliquid quod faciat ipsum cũ sua virtute penetrare ad intra cor-

D pus: illud autem quod est frigidum sic quod habet naturam penetratiuam: & dato ꝙ sit in se minus frigidum sentitur magis frigidũ, q̃ quod extra remanet: vnde sicut dicit Albertus nõ est impossibile ꝙ ignis sacer igneus sit magis calidus q̃ elementalis ignis: & sicut est in artificialibus, ita etiam erit in naturalibus, nam poterit mixtum aliquod habere ex permixtione aeris quod vehementer penetret propter eius subtilitatẽ q̃ aqua ipsa, & propter permixtionẽ terrę ꝙ magis adhęreat quam aqua: & propter hæc duo magis infrigidabit: quia penetrabit ad intra, & stabit diu affixus in loco: aliter non esset verum, quando dixit ꝙ compositum magis agit in compositum q̃ simplex in compositum: aliter enim intelligendo esset falsum: quia quis dubitat ꝙ ignis magis agat in lignum ipsum calefaciendo q̃ aqua calida, & in corpus hominis etiam cum comburit.

E Sed credo ꝙ iuit ad hanc intentionem, nescio tamen si sic intellexit: tamen si debet esse verum, debet exponi sicut dictũ est supra. Vnus est, quoniã aquæ natura in vltimo rei existit frigida &c. Et ex hoc apparet ꝙ aliqua pars balnei debet esse frigida ad hoc, vt in vltimo balneationis superaspergatur corpus, vt pori claudantur vt calor non multum exhalet: sed constringatur interius & confortetur: & ideo aspersio aquæ frigidę confert in balneo, quando aliqui debilitantur ex nimia resolutione spirituum: & pro tanto ibi ponitur aqua frigida.

Circa hoc quæratur vtrum aqua calida possit in corpore humano redire ad frigiditatem naturalem primam. Et arguitur ꝙ non, quia quando aliqua qualitas, quæ inest alicui per aliquod alte-

F rans præsente alterante, vel imprimente non redit ad primam qualitatẽ: sed remanet sub dispositione alterãtis: sed aqua calida est huiusmodi. ergo &c. maior patet, minor apparet, quia semper est calor naturalis præsens. Et si dicas ꝙ non redit ad actualem frigiditatem: sed ad frigiditatem potentialem, sicut opium. dico ꝙ non est simile, quia refert de frigidis in potẽtia, & de frigidis in actu. nam ea quæ sunt talia in potentia semp operantur de se idem: vnde dicit. 3. de simplici medi. dist. 4. cap. 1. ꝙ dato ꝙ iusquiamus detur calidus actu: tamen semper infrigidat sicut aqua, quia est naturaliter igni contraria: dato ꝙ sit calida semper extinguit ignem proiecta super ignem: hoc autem est falsum, quia quando est calida aqua calefacit, quare non valet. In oppositum est Aui.

Ad hanc quæstionem dicunt quidam ꝙ aqua redit in corpore ad suam frigiditatem per naturam suam, quam habet ex seipsa. Alij dicũt quòd

aqua redit ad frigiditatem potentialem, ſicut natura frigida. Alij dicunt, quòd aqua redit ad frigiditatem per calorem ĩnatum. Sed prima opinio non valet, quia non mouet ſeipſum: & ideo dicebatur ſupra ab Auic. in. j. ſen, ꝙ materia non patitur, neq; creatur a ſeipſa· cũ ergo aqua quando eſt calida ſit in potentia ad frigiditatem: ideo per ſeipſam non poterit acquirere frigiditatem. Secundi non dicunt verum, quia non eſt ſimile de ſimplicibus & mixtis, nam iuſquiamus licet detur actu calidus, tamẽ ſemper infrigidat ſicut aqua, licet actu calida proijciatur ſuper ignem ipſum ſemper extinguit, ſi ergo aqua reduceretur ad frigiditatem potentialem exiſtẽs actu calida infrigidaret, ſicut contingit in iuſquiamo, quod eſt falſum. Tertia opinio non valet, quia calor innatus nullam habet virtutem infrigidãdi, ſed ſemper calefacit, ergo nõ dabit frigiditatẽ aquæ. Et ideo dicendum ꝙ eadem eſt ratio, quare infrigidat in corpore, ſicut quare eleuata ab igne infrigidatur: & cauſa illius eſt: quia aqua habet frigiditatem in ſummo, & ideo ſicut vult Cõmen. ſecundo de anima, cõ. 115. quòd ſalua exiſtẽte forma, aqua ipſa non poteſt calefieri, niſi admixtione partium ignearum cum ea: & ideo quãdo eleuatur ab igne remanet calida, donec vapores ignei remanent in ea, & ideo quando ſunt excluſæ illæ partes igneæ remanent frigidæ, & eodem modo eſt in corpore. Tunc ad rationem quando dicitur, quando aliqua qualitas &c. conceditur ſi ſit præſens, agens, potens ipſam conſeruare in illa diſpoſitione, aliter non oportet, & quando dicitur in minori, ꝙ calor noſter propriã poteſt conſeruare caliditatem, dico quòd nõ eſt verum, quia magis eſt natus pati & infrigidari ab ea propter eius qualitatem & excellentem, quare ratio non cõcludit. (Et extinguet ipſum et infrigidabit.) Notãdum, ꝙ infrigidatio ab aqua calida eſt per accidens dupliciter, aut quia reſoluit calorem innatum, quo reſoluto remanet corpus frigidum, aut quia ex eo ꝙ calida penetrat & ſui humiditate obtundit calorem innatum &c.

Eſt etiã &c. Hic determinat de balneo quantum ad diuerſitatem effectuum relictorũ ex balneo. Primo facit hoc. Secundo docet balneare hecticos. ibi (Qui autem balneum ingrediũtur.) Prima pars in duas. Primo facit hoc, quãtum ad qualitates actiuas. Secundo quãtum ad paſsiuas. ibi (Eſt præterea cum ingrediuntur &c.) Circa iſtam ſecundam partem notandum, cum dicit. ipſo ſicco ſupple exiſtente, ſupple virtualiter, ſcilicet propter virtutem rerum exiccantium poſitarum in balneo, vel dicitur ſiccum, quia non

A apponitur aqua in ipſo, & hoc poteſt eſſe dupliciter, aut quia ſolum ſic ibi aer calefacit, ſicut ſunt thermæ Anglicorũ, aut quia fiat balneum in quo ſit receptus fumus ſolum rerum exiccantium, quod fit accipiendo quendam locum, in quo non poſsit aer reſpirare, & de ſubter ſit ebullitio & effumatio rerum exiccantium emiſſa per vnum canonem magnum & amplum, ſicut fit in eis, quos volumus fortiter exiccare.

Quæritur vtrum balneum adiuuet digeſtionem cibi. Et arguitur quòd non, quia ſi hoc eſſet, tunc ingredi balneum poſt comeſtionem eſſet bonum, hoc autem eſt falſum, quia hoc prohibetur cum faciat oppilationes, quare &cæ. Prętęrea illud quod diſtrahit calorem à locis digeſtionis ad exteriora, non adiuuat ſed impedit digeſtionem, balneum eſt huiuſmodi. ergo &cæ.
B Præterea digeſtio fit à calore naturali, ſed caliditas balnei non eſt caliditas naturalis, ſed extranea, ergo &c.

Secundo quæritur, vtrum balneum digerat humorem frigidum. Et arguitur quòd non, quia illud quod prohibetur in catarrho ante digeſtionem eius nõ digerit humorem frigidum: ſed balneum eſt huiuſmodi &cæte. Maior patet, quia ſi digereret catarrhum & humores frigidos, tunc coucederetur & non prohiberetur, minor apparet per Galenum in octauo de ingenio, capi. tertio, aut ſexto, de regimine ſanita. qui ipſum tunc prohibet. In oppoſitum iſtorum eſt Auicen. Ad primam quæſtionem dicunt quidam, quòd digeſtio fit in tribus locis, ſcilicet in ſtomacho, ſecunda in hepate, tertia in venis. Quod balneum non adiuuat primam digeſtionem, ſed impedit, ſcilicet digeſtionem ſtomachi: & hoc probant rationes ſupra dictæ, ſed digeſtionem hepatis & venarum bene adiuuat: & ſic intendit Auicenna, tamen iſti meo iudicio non ſatisfaciunt bene vt videbitis ſtatim, & ideo dico aliter, quòd ſi balneum conuenienter approximetur, adiuuat digeſtionem nutrimenti in omnibus membris digeſtionis, ſcilicet in ſtomacho, in hepate & in venis, ſi autem approximetur, inconuenienter impedit in ea in omnibus, nam ad digeſtionem nutrimenti bona requiritur, quòd caliditas ſit in locis digeſtionis, & quòd prohibeatur frigiditas exterior: illud ergo quod facit caliditatem eſſe in locis digeſtionis, & quod prohibet exteriorem frigiditatem iuuat ad digeſtionem: ſed balneum conueniẽter approximatum facit hoc, quare &cæte. Maior eſt nota: nam illa duo requiruntur ad bonam digeſtionẽ, mi. apparet, propter quod cõuenientia

approximationis balnei consistit ex parte duo-
rum, scilicet ex parte balnei quod debet approxi
mari: & ex parte corporum quibus debet appro-
ximari. ex parte quidem balnei, nã quoddam est
temperatum inter caliditatem & frigiditatem,
quoddam est superfluũ, vel quia nimis calidum,
vel quia parum calidũ. Similiter potest esse ista
conuenientia vel inconuenientia approximatio
nis ex parte corporum: nam quædam sunt rara,
& debilia & facile pasibilia, quædam sunt dura
& fortia & depressa, & quædam mediocria: tunc
dico ꝙ si sit corpus debile existens in regione fri
gida & aere frigido valde, tunc balneũ aeris tem
perati ei competit non balneum aquæ, sed bal-
neũ quales sunt thermæ de Alamania, quæ sunt
stuphæ siccæ, & tunc isti melius digerunt quo ad
omnem digestionẽ. si vero sit tempus calidum
& æstiuum, & in aere calido, tũc balneum aquæ
frigidę, vel aeris frigidi confert digestioni eius,
quia recludit calorem ad interiora, non tamen
multum moratur in eo, quia tunc noceret, & sic
de alijs. Ad secundam quæstionẽ dicendum, ꝙ
balneũ iuuat in digestione humoris frigidi, quia
ipsum subtiliat & resoluit, & calorẽ naturalem
cõfortat, si debite approximetur. Sed propter so
lutionem argu. notandũ, ꝙ in catarrho sunt duo
consideranda. s. fluxum humorum & humorem
fluentem, modo intentio curatiua fluxus est resi
stere fluxui faciẽdo ipsum sistere, sed ratione hu-
moris fluxi intẽtio est euacuare & resoluere, tũc
dico ꝙ balneum non competit catarrho ratione
fluxus, immo noceret, quia faceret ipsum magis
fluere q̃ resolueret, sed ratione humoris fluxi be
ne competeret. Sed quia maius est nocumẽtum,
quod inducitur ex fluxu q̃ sit iuuamentũ, quod
inducitur ex resolutione: ideo quantum ad hoc
prohibetur balneum ante digestionem catarrhi:
& quãtum ad hoc ipsum prohibet Gal. in. 8. Sed
si humores essent calidi prohiberentur ratione
vtriusq;. Et ex his patet ad rationes prius factas.
Ad primam dictum est, quomodo debet aliquis
ingredi balneũ post comestionem, & qũo non.
Ad secundam dicendum ꝙ balneũ indebite ap-
proximatum nõ distrahit calorẽ à locis digestio
nis, sed mittit vel cõseruat, vt visum est. Ad ter
tiam dicendum, ꝙ licet non faciat sicut principa
le: tamen facit sicut coadiuuans: & hoc sufficit
quantum ad quæstionem quæsitam. Ad ratio-
nem alterius quæstionis responsum est. Notan
dum circa illud. (Verumtamen oppilationes effi
cit.) ꝙ hæc pinguedo non est bona: quia oppila-
tiões generat. Itẽ apparet ex hoc quòd balneum
non faceret hoc in quocunq; corpore, quia non

D in corpore habente vias strictas: nam in eis face-
ret oppilationes, sed in babentibus illas illatas, vt
libere exeat nutrimentum ad exteriora per eas.

Qui autem &c.) Hic gratia eius quod dixit,
docet modum balneandi hecticos, quia inciden
taliter hæc introduxit, vel dicatur à nobis.

In balneo & cæ. Postquam determinauit de
operationibus balnei, quæ debite approximato
balneo sunt iuuatiuæ: hic determinat de nocu-
mentis balnei. Iuxta istam partem notandum,
ꝙ sicut dicit Auer. in. 6. colliget, cap. 4. balneum
facit effectus multos et contrarios, quia calefacit
& infrigidat, humectat & exiccat, debilitat &
fortificat, macrefacit & impinguat. Isti autem ef
fectus contrarij dependent ex tribus causis. s. ex
mora in balneo. Secũda ex parte partium balnei.
Tertia ex parte corporum quæ in balneo appro-
E ximantur. Ex mora quidem in balneo, quia si su
perflue moratur infrigidat vltimò propter reso-
lutionem caloris innati, & exiccat & debilitat &
macrefacit, si parum moretur, facit horum con-
traria, si mediocriter media. Similiter rõne par-
tium balnei, quædam enim calefaciunt & exic-
cant: quædam enim calefaciunt & humectãt: su-
pra posuit de casis balnei. Similiter ex parte di-
uersitatum corporum balneatorũ, quia si sit cor
pus purum & mundum à superfluitatibus, tunc
resoluitur circa cutem & sanum relinquit, si ve-
ro sit corpus non purum, sed plenum superfluita
tibus, vel habens aliquod membrum debile, tũc
balneum saltẽ aquæ dulcis nocet eis, & facit no-
cumenta quæ hic enumerat Auic. nam facit de-
scẽdere facile superfluitates ad membra debilia.
Et causa hæc est triplex. Prima est, quia balneum
F addit in motu materiæ, quia ipsum magis cõmo
uet & agitat: & per consequens citius fluit ad lo
cum debilem. Secunda est, quia aperit et ampliat
vias: & sic pręparat viam humoribus vt fluant ad
locum. Tertia, quia resoluit virtutẽ illius mem-
bri debilis. Quarta, quia rarefacit materiã & sub
tiliat propter caliditatẽ eius: & ideo facit ipsam
magis aptam ad fluxum. hoc facit balneũ aquæ
dulcis, sed balneum aquæ salsæ faceret contra-
rium exiccando, vel aquæ sulfureæ, quæ habent
magis hoc euacuare &c.

Balneum quoq; & cæ. Postquam determina
uit de operationibus balnei facti ex aqua dul-
ci, hic determinat de operationibus balnei, quæ
fiunt ex aquis non dulcibus. Et primo propo-
nit diuersitatem operationum eius in generali.
Secundo exequitur de eis in speciali. secunda ibi
(Si enim fuerint nitrosæ.) Et hæc secũda in duas.
Et primo determinat diuersas operationes isto-
rum

rum balneorum aquarum non dulcium. Secundo ponit quẽdam generalem canonẽ obseruandum in omni balneo. secunda ibi (Qui autem in terminis.) Prima in duas. Primo ostendit in generali diuersitatem operationũ balnei ex diuersitate aquarum non dulcium. Secũdo de illis determinat in spãli. secunda ibi (Aereę vero aquę.) Notandum circa illud. (Marinæ aut cineritiæ,) quòd aquæ cineritiæ fiunt hoc modo, quòd coquitur cinis cum aqua: & quãdo bene est impressa virtus cineris ĩ aqua extrahitur illud grossum de cinere quod residet in fundo: & postea iterũ ponitur in eadem aqua adhuc de cinere alio, decoquitur & grossum proijcitur, & sic fit ter, vel quater, vel pluries quousque partes multæ subtiles, & adustæ misceantur bene cum aqua, & efficitur fortior secundum fortitudinem cineris, & cinis est fortis, secundum ꝙ fit de lignis aptis ad hoc: nam ex quibusdã lignis fit fortis vt de cereto, quercu, & robore & similibus: ex quibusdam autẽ debilis, vt de salice, vel palleis, & similibus.

Et prohibebunt humorum descensionẽ &c. Circa quod diceret aliquis non videtur ꝙ prohibeãt fluxum humorum ad apostemata, quia istæ aquæ subtiliatiuæ sunt, & per consequens faciẽt humorẽ magis fluere ipsum colliquando & subtiliando. Dicendum ad hoc per expositionem literæ ꝙ prohibebunt, id est prohibitionem faciẽt per viam resolutionis materiæ quæ debet fluere ad apostemata causanda. Et ideo notandum, ꝙ balneatio talis aquę non debet fieri super locum debilem & apostemandum, quia tunc magis attraheret humores ad locum illum debilem: sed in locis anterioribus à q̃bus materia fluit: & tũc duo faciũt ex quibus prohibetur fieri apostema: nam resoluunt materiam & ipsam diuersificãt, diuertunt ad alias partes contrarias propter caliditatem: nam ipsam subtiliant & resoluunt, vel expellunt. Et venam habentibus ciuilem.) Iuxta quod notandum, sicut apparet per Auice. 4. cano. vena ciuilis, & vena medena sunt idem: vnde dicitur medena à ciuitate meda: quia illi de illa ciuitate maxime incurrebant hanc passionem & est pustula quædã, à qua egreditur quasi continue aliquid ad modum fluxus venæ: & illud quod egreditur mouetur aliquando, adeo quòd putatur ꝙ sit animal, vel dubitatur vtrum sit animal vel non: modo istæ aquæ conferunt habentibus talem pustulam, quia resoluunt, subtiliant, & exiccant illam materiam melancholicã, quare conferunt &c.

Aereæ vero &c. Hic deter. in speciali de diuersitatibus opationum istarum aquarum non

A dulcium, quando ex eis fit balneum, & quatuor facit. Quia primo determinat de effectibus aquarum mineraliũ. Secundo de operationibus aquarum aluminosarum. ibi (Aquis aluminosis.) Tertio sulphurearum. ibi (Sulphureæ vero.) Quarto de operationibus balnei aquæ maris. ibi (Marinę autẽ aquæ &c.) Prima in duas, quia primo ostendit in generali quales operationes fiunt ab aquis mineralibus. Secundo hoc facit in speciali. ibi (Et æneæ quidem &c.)

Sed statim tu dices hoc est falsum: quia hic dicit, scilicet quòd istæ aquæ iuuent in ægritudinibus frigidis & humidis: quia omnes istæ aquæ præter salsas sunt frigidæ: ergo nocent ægritudinibus frigidis & humidis & arteticis, & podagricis & paralyticis. Item nocere videntur asthmati constringendo vias anhelitus: quia omnes istæ

B aquæ exiccant. Item videntur nocere carbunculo: quia carbũculus fit ex siccitate materiæ: & istę aquæ exiccant. Item quomodo possunt ægritudinibus conferre, cum sint diuersarum naturarũ: nam quædam sunt calidæ & siccæ, vt carbunculus, quædam frigidæ & humidæ, vt arthetica & similia cum contrarijs morbis competant cõtrariæ curæ. Ad hæc omnia dicendum, quòd istæ aquæ conferunt ægritudinibus causatis ex frigiditate & humiditate. Sed notandum quòd hoc faciunt diuersimode. nam aquæ ferreæ & æreæ conferunt: & hoc dico maxime si apponatur super membrum infirmum confortando calorem propter earum stypticitatem & fluxui resistendo, sed aliæ aquæ puta salsæ conferũt, si apponantur super membra, ex quibus fluũt humores antequam fluant: quia resoluunt & exiccãt, & ideo

C aquæ salsę conferũt istis ægritudinibus resoluendo & exiccando & confortando, & videte aquæ salsæ non cõpetunt in principio, nec in augmento, nec in statu, quia plus attraherent de materia ad locum: tamen bene competunt in fine, vt resoluant & exiccent vlcera: ferreæ autem non in fine, sed in principio & augmento: sic conferunt omnes istæ aquę ęgritudinibus humidis exiccando: & paralysi & asthmati quia exiccant, & per hoc apparet solutio ad omnia illa. Tamen de carbunculo notandum, quòd per carbũculum non intelligo hic apostema magnum factum ex melancholia adusta, vt communiter accipitur carbunculus, quia istę aquæ magis nocerẽt ei quàm prodessent, sed per carbunculum intelligo pustulas paruas à quibus egreditur aliqua humiditas virulenta ad modũ carbunculi, & istis pustulis conferunt istæ aquæ exiccando: & ideo expone. Et cõferunt carbũculis et vlceribus. i. pustulis

vlceroſis ſimilibus carbunculo.

Et æneæ &c. Hic determinat de operationi bus iſtarum aquarum mineralium in ſpeciali. Et poſſet diuidi in tres partes. Quia primo oſtendit operationes ænearum. Secundo ferrearum. ibi (Ferreæ vero.) Tertio ſimul nitroſarum & ſalſa rum, ibi (Et nitroſæ quidem.) Sed legantur omnia ſimul.

Aquis &c. Hic determi. de effectibus aquarum aluminoſarum, et atramentalibus, id eſt in quibus eſt virtus vitrioli, non quia in eis domine tur vitriolum: ſed quia habet aliquas partes ferreas, quę habent virtutem vitrioli. (Et cachexię) id eſt diſponi ad hydropiſim. (Et multo ſudori.) ſ. prohibendo ipſum propter ſtipticitatē earum.

Sed tu dices, quomodo conferunt cachexiæ, cum ſint ſtypticæ: & cachexia ſit ex ſuperflua hu miditate? Dicendum quòd conueniunt ei, quia exiccant. Item quia habent confortare membra principalia, ſcilicet hepar, ex cuius. ſ. hepatis defe ctu prouenit cachexia. Item habent mēbra conſeruare exteriora, ne recipiant illas humiditates.

Item dubitaret aliquis. Non videtur, ꝙ aquæ ſulphureæ valeant duriciei vuluæ: quia cum ipſe exiccare habeant, magis indurabūt eam. Dicendum quòd duplex accidit durities in vulua. Vna quæ fit à ſiccitate, & iſti non confert: ſed magis noceret, & de iſta non intelligit. Alia eſt quæ fit ab humoribus frigidis & groſſis & viſcoſis, & talibus eſt conueniens: quia ipſas ſubtiliat & reſoluit: & ſic intelligit hic. (Sed ſtomachum laxant) id eſt debilitant, & nō accipit hic laxare pro mol lificare, eo quòd ipſe non mollificant, ſed exiccant & reſoluunt.

Item diceret aliquis. Non videtur quòd aquę marinæ repleant caput, quia ſupra dictum eſt, ꝙ aquæ ſalſæ ſunt ſubtiles & habent reſoluere, ſed cum aqua maris ſit ſalſa: ideo non habet replere. Dicēdum eſt ad hoc, quòd aqua maris cum hoc, quòd eſt ſalſa: tamē habet aliud quàm alię aquæ ſalſæ: quia cum hoc eſt groſſa: & ideo eſt ſtyptica propter admixtionem partium terreſtrium: & ideo facit oppilationes: et ideo accidit quòd re plet caput, ſed aliæ aquæ ſunt ſubtiles magis: & ideo hoc non facerent.

Qui autem &c. Hic ponit quēdam caņ. generalem obſeruandum in omni balneo.

Et nos &c. Hic pro ſufficientiori determina tione dictorum remittit ad alium locum. Circa hoc notandum cum dicit. (Cū de potu aquę frigidæ &c.) quòd non debet intelligi, ſicut ſonat: quia non determinauit ibi de potu aquę frigidę, ſed expone de potu, de balneo aquæ frigidę, quę

D aqua frigida dicit̄ potus frigidus, tamen ineptus modus loquendi fuit & cæte.

De his quæ proueniunt ex vſu Solis. Cap. 20.

IN arena &c. Poſtquam determi. de vna re annexa. ſ. de balneo: hic determinat de alia, ſcilicet de fricatione. Et notandum ꝙ non deter minauit hic de fricatione directe, quia de ipſa de terminabit in libris particularibus, vt de fricatio nibus cum pannis rigidis & huiuſmodi: ſed ſolum determinat de quibuſdam annexis fricationi, de quibus poſtea nō determinabit: iſta autem annexa fricationi ſunt quatuor & duo facit. Primo determinat de iſtis quatuor in generali. Secundo in generali. ibi (Et ſudorem efficit.) Nota quòd hoc debet referri ad ſepeliri & in arena, & ad balneari in oleo: non autē ad aſperſionem aquæ frigidæ: ſed illa aſpſio aquæ frigidæ eſt cauſa reſolutionis inquantum confortat virtutem,

E quæ poſtea ſuperfluitates expellit: & hoc eſt per accidens. Notandum quòd ex iſtis apparet ſolutio cuiuſdam problematis, quòd mouet Ariſto. in ſecūda parti. 10. problemate, ſcilicet quare qui ſtant in Sole calido multum cum paucis pannis non ſudant: quia fortis calor conſtringit & coarctat poros: & ſi quid reſoluit in fumum inſenſibilem ſubtiliat vel conſumit & ſudorē non efficit.

In ſole &c. Hic determi. in ſpāli de iſtis quatuor annexis fricationi. Primo de effectibus fricationis morando in ſole. Secundo de effectibus volutationis & exiccationis in arena. ibi (Et arenæ quidem.) Tertio de effectibus fricationis in oleo. ibi (Semicupium vero.) Quarto de effectibus ſparſionis aquæ ſuper faciem. ibi (Faciem vero.) Prima in duas. Primo ponit effectus qui fiūt

F in ſole, quando non ſuperflue moratur. Secundo quando ſuperflue moratur. ibi. (Quod ſi aliquis.) Iuxta eſt (Et ægritudines prædictas in capitulo de ſole.) id eſt in ſermone de fricatione facta ad ſolem ſicut ſonat: quia de ſole non facit capitulū, & dicit ægritudines prædictas, id eſt apoſtemata laxa & hydropiſim &c.

Semicupium vero &c. Hic determinat de effectibus fricationis in oleo, vbi dicit (Aut dactylon.) Aliqui dicūt quòd eſt ſpecies vulpis, aliqui quòd eſt ſpecies lupi, aliqui quòd eſt talpa.

Faciem vero &cæ. Hic determinat de effectibus ſparſionis aquæ ſuper corpus: circa quod notandum quòd ex hoc apparet quòd in cauſone, & in febribus fortiter adurentibus non eſt in conueniens, quòd caput & extrema ponantur in aqua frigida, quod virtutē corroborat & confortat: licet autem habeant hæc pro incontinenti. (Et ꝑprie ex aqua roſacea et aceto) ſupple quia

confortat

confortat ratione suæ stypticitatis & aromaticitatis: & acetum quia facit penetrare. (Et est cum desiderio appetitus.) id est quia appetitui confert propter roborationem quam facit in calore innato. (Et dolorem frigidum capitis.) quia adauget morbum.

Iacobi de partibus interpretatio, super Cap. 19. summæ primæ, Doctr. 2. Fen. 2. Canonis primi Auicen.

De his quæ proueniunt ex balneatione. Cap. 19.

QVidam ornate &c. In hoc capitulo primo agit de meliore balneo & operatione eius naturali, & suarum causarum. Secundo de mutationibus alijs per accidens, & per se prouenientibus à balneo, & de aqua balnei quando calefacit, & quando infrigidat, & de balneo relolutiuo quando calefacit. ibi. (Sed plerunque ex balneo.) Tertio ex diuersitatibus effectuum balnei penes suam siccitatem & humiditatem & moram in eo paruam, vel multã & ingressum eius corpore repleto, vel inanito. ibi (Et præterea cum.) Quarto de obseruandis in balneo siccorum, vel hecticorum, vt per ipsum humectentur. ibi (Quod si quis eorum.) Quinto de nocumentis balnei. ibi (Præterea cum multis.) Sexto de differentijs balneorũ penes suas aquas. ibi (Balneum quoque differentias.) Septimo de effectibus prouenientibus ex vsu Solis, & sepultura ac volutatiõe in arena, & balneo olei, & rotatione faciei cum aqua. ibi (De eis quæ proueniunt.) In prima parte, quæ est præsens tex. primo describit melius balneum. Secundo memorat effectus ipsius. ibi (Debes autem.) Tertio effectus suarum casarum. ibi (Et prima est.) Quarto tollit errorem quorundam circa aquam balnei. ibi (Et neque.) In prima parti. dicit primo, quòd quidam ornate loquẽtium, scilicet Plinius secundus egregius philosophus & medicus eloquentissimus inter Romanos sui tẽporis, qui librum edidit de Historia naturali, descripsit melius ex balneis per tria. Primum est quòd eius fabrica sit antiqua, scilicet parietes, tectum, & fundamentum. Ex nouis enim maxime cum fuerint calce, vel luto liniti redditur aer balnei grossus, rheumaticus, præfocatiuus. Et intellige quòd istud balneum antiquæ fabricæ cum antiquitate sua fuerit frequentatum, alioquin est mali & impuri aeris, eo quòd aer in eo reclusus & suffocatus non renouatus putrefit. Secundum est quòd aer balnei sit amplus, quia in strictis balneis se balneantes recipiunt anhelitum, alter alterius quandoque fætentes: & coguntur sæpius aspirare iterum aerem emissum cũ expiratione, veluti inutilem ad cordis refrigerium, similes facti illis qui cibos euomitos iterum resumunt. Tertium est, ꝙ aqua fluens & effusa per ipsum sit aqua dulcis non habens extraneam qualitatem, qua corpus immutet immutatione, aliter quàm quæ ex balneo cõmuniter quæritur. Secundo dicit ꝙ descriptioni melioris balnei per tria prædicta, quidam addidit quartam conditionem, scilicet vt balneator, id est rector & director balneorum mensuret ignem balnei proportionaliter ad illius complexionem & conditionem qui balneandus est. Quidam enim calidi rari facile resolubiles balnea caliditatis intensę non sustinent: & si se coegerint ad sustinendum, vel syncopizant, vel febrem incurrunt. Alij frigidi vel densi compacti non sudant, nec assequũtur balnei beneficium, nisi vehementer fuerit calidũ. Alij inter hos medio modo se habent.

Debes autem &c. In secunda parti. dicit, ꝙ operatio naturalis balnei est, ꝙ calefacit per ipsius aerem, & humectat per suã aquam. Attende primo, quòd Gręci & Arabes nomine balnei communiter vtuntur pro loco artificialiter præparato ad extergẽdam sordiciem humanæ cutis & mundificandum mẽbra exteriora, & tollendũ corporis lassitudines, licet submersio corporis in fluminibus, aut in mari, vel in alijs aquis frigidis, aut calidis arte, vel natura, solet etiam balneum vocari. Attende secũdo quòd triplex est artificiale balneum. Quoddam est aquæ tantum ꝙ proprie tina, vel lauacrũ dicitur, scilicet cum in tina, vel cuua plena aqua corpus nudum poni tur. Aliud aeris, vel vaporis, tantum quod vocatur proprie stufa: & cum igne calefit pyria appellatur. Fit etiam quandoq; in cuua duplicis fundi cum lapidibus candẽtibus, vel lateribus vel quarellis ignitis inter duos tinæ fundos reclusis, vel cum ferro ignito in vasculo aliquo occultato. Aliud est aeris & aquæ simul, cum scilicet in stuphis sint tinæ aqua plenæ. Et de tali balneo loquitur hic prin. dicens, ꝙ naturalis operatio balnei est calefacere suo aere, & humectare sui aqua. Attende tertio, quòd talis balnei multæ sunt vtilitates, iuxta illud Ra. quarto Alman. Sũt etiam de iuuamentis balnei corpus humectare, & renouare, porosque aperire, & sordes congregatas detergere, repletionem quoque minuere & ventositatem dissoluere, & ad somnum ducere, & humores subtiliare. Balneum præterea dolorem reprimit, ventrem stringit, lassitudinem remouet, corpus nutrientibus aptum efficit.

Et prima caſa &c.) In tertia parti. dicit ꝙ prima caſa balnei infrigidat & humectat corpus, & ſecunda calefacit & humectat, & tertia calefacit & deſiccat. Attende primo ꝙ Græci & Arabes olim curioſi magis & ſolliciti circa ſanitates hominum ſeruandas q̃ hodie ſimus, ſua balnea ædificabant cum tribus caſis ſeu ſtationibus, vel dumũculis ſibi inuicem proximis, quibus erat aditus de vna in aliam, vt gradatim balneaturi incederent de frigido in calidum: & ita recederent. Sed hodie balnea ſeu ſtuphas ædificant homines groſsiori modo vnica caſa contenti & ſe ſpoliãt in cameris diſtantibus à ſtuphis, & vnico linteo cooperti de cameris frigidis ſubito ſe transferũt ad ſtuphas, & conſimiliter linteo ſolo cooperti ſe ſubito transferunt à ſtuphis calidis ad cameras frigidas, & ſi velint in tinis lauari, lauant ſe extra ſtuphas: vnde euenit vt frequenter qui ſani ſtuphas ineant, infirmi redeãt & qui infirmi intrãt, exeant infirmiores. Attende ſecundo ꝙ ſtupharum hodiernarum vnicam caſam habentiũ quibuſdam calor aduenit de ſubtus per pauimẽtum ſicut Pariſijs: alijs à latere per poros inſertos alteri parietum, vt in iſtis baſsis regionibus, et in iſtis eſt ſimilitudo maior cum ſtuphis trium caſarum q̃ in prioribus: propterea ꝙ in prioribus calor veniens de ſubtus quaſi vniformiter totam calefacit ſtupham. Sed in iſtis calor diſpergitur ita difformiter, vt in eis poſsint tres diuerſi gradus proportionales gradibus cauſarum trium aſsignari. Primus iuxta parietem oppoſitũ illi cui pori infiguntur vnde venit calor. Secundus in medio primi & tertij. Tertius gradus eſt prope parietẽ, vnde venit ignis. Attende tertio, ꝙ apud Arabes vnde fuit princeps caſę balnei ſic diſtinguebãtur ꝙ prima erat cõparatione ad alias frigida & humi. ſed in ſe erat quaſi tepida. Et in ea ſpoliabantur homines ſuis veſtibus: erat enim propter ipſius teporẽ conueniens omnibus, eo ꝙ tepidum infrigidat calefactos, & calefacit frigidos. Secunda erat calida & hu. calida quidem per igneũ calorem quo calefiebat. Humida vero propter effuſionem quaſi continuam aquæ calidæ per eam. Et in ea tinæ plures erãt plenæ aqua calida, quas balneantes intrabant, & in eis ſe lauabant & fricabantur. Tertia erat calida & ſicca propter fortem ignis caliditatem ſibi aduenientem abſque multa in ea ſparſione aquæ. Et hanc ſubintrãt cupientes abunde ſudare & humiditates plurimas à profundo corporis educere. Et ſicut gradatim per iſtas caſas intrabant ſic gradatim per eas redibant ſe reueſtientes in prima caſarum, vbi ſe ſpoliauerant. Attende quarto quòd Gal. 10. de ingen. ſan. cap. 10. caſas balnei diſtinguit oppoſito ordine vocans illam tertiam quam princ. hic primam vocat, & econuerſo. Ait enim ibi. Sed prima pars balnei, id eſt calidus aer magis cæteris corpus totum calefacit, diſſoluens, liquefaciens, et extenuans humores eorum etiã diuerſitatem, & imparilitatem, atque anguſtiam facit æquam & inſimul eſſe: poros dilatat, purgans quod à cute exire prohibebatur. Secunda pars balnei, id eſt aqua calida ſi fiat propter, id eſt cõtra ſiccitatem poterit emittere ſuam humiditatem vſq; ad fundamenta membrorum eis etiam ſuſcipientibus & cuſtodientibus. Tertia pars balnei, id eſt aqua frigida totum corpus infrigidat, cutim conſtringit & confortat. Quarta pars balnei, id eſt exiccare ſudorem, purgat humores corporis cum ſudore ſine vllo nocumento, quod fit ex frigidite: balneum tamen hæc omnia facit, ſi aqua eius fuerit dulcis, & fiat in congruo tempore: hęc Galenus. Attende quinto quòd Galenus & Prin. ſuper hac controuerſia ſic poſſunt concordari, quòd prin. deſcribit caſas balnei ſanorum tali ordine, quo debẽt eas ingredi. Sed Galenus deſcribit paſſu nunc allegato caſas balnei hoc ordine, quo debent ethici eis vti. Primo quidem debent caſam ſubĩtrare, quæ calidior eſt, vt & fumi capnoſi reſoluantur, in quibus abundant: & ſic pori aperiantur, quòd per eos poſsit aqua profundari: & imconſequenter debent intrare ſecundam, & immergi in tina plena aqua calida mediocris caliditatis, vt per eam humectentur, deinde debent intrare caſam frigidam, quam tertiam vocat. Et illic ſubito mergi in tinam plenam aqua frigida, vt pori claudãtur, vt aqua quæ penetrauit in corpus retineatur, humectans interiora. Iuxta illud Gale. cap. nunc allega. iuuat ergo in ſiccis & calidis capnoſum fumum purgari. Iſtud eſt iuuamẽtum ex prima parte balnei factum, ſi prout oportet exiſtat. Secũda vero pars, id eſt balneari quodãmodo prodeſt ei, eo quòd humectat, ſed quoniam calefacit nocuum eſt. Tertia pars balnei refrigerat calefactum corpus præter vllam lęſionem virtutẽ confortat, membra quoque ex balneo vltra modum diſſoluta ad naturalẽ modum reducit: hæc Galenus.

Et neque & cæ.) In quarta parti. dicit, quòd non eſt credendum illi qui aſſeruit, quòd aqua nõ humefacit mẽbra interiora, neq; cũ bibitur, neq; cũ corpori deforis occurrit. Attende ꝙ alij qui affirmauerũt aquã non humectare nos, neq; bibitã, neq; nobis exterius occurrentẽ, quia cum ſit elementum nõ poteſt ſic ĩmiſceri corpori, ꝙ fiat pars eius niſi in prima cõpoſitiõe ex elemẽtis in qua

in qua fit pars materiæ hominis non pars formalis, non ergo humectat intime membra nec restaurat aliquid resoluti humidi. Item aer quo nihil est humidius non humectat corpus, neq; penetrans in ipsum, neq; deforis occurrens, immo continue desiccat corpus nunquã perueniens ad tantam frigiditatem, quin semper aliquid resoluat de nostris corporibus. Prima harũ rationum soluitur, concedendo ꝙ aqua bibita vel nobis exterius occurrens non humectat nos substantialiter, ita ꝙ fiat pars nostri, sed madefacit nos et profunde imbibit, & non sinit innatum calorem resoluere libere radicale humidum. Ad secundam dic, ꝙ nec aer sic imbibitur membris nec tam stabiliter permanet in eis sicut aqua, qua ꝓpter non sic humectat. Iuxta illud Auer. 6. colliget. c. 5. Et quãuis aer sit humidior aqua, sicut alibi declaratum est: tamen nõ humectat corpora sicut aqua, eo ꝙ nõ applicatur corpori, sicut aqua, immo desiccat corpora.

Sed plerunq; &c. In hac parte secũda primo diuidit mutationes, quæ à balneo fiunt, & declarat qualiter balneum qñq; suo aere infrigidat, & sua aqua non humectat. Secundo declarat qualiter aqua balnei quandoq; calefacit quandoque infrigidat. ibi (Et est cum.) Tertio qualiter balneũ calefacit interdum resolutione. ibi (Est ẽt.)

In prima parti. dicit primo, ꝙ duo genera mutationum prouenire solent ex balneo vltra operationes eius modo tactas, cum dicebatur ꝙ suo aere calefacit, & sua aqua humectat. Vna est operatio balnei per accidẽs: alia per essentiam, id est per se & directe. Secundo dicit declarando operationem eius per accidẽs, ꝙ balneum quãdoq; suo aere infrigidat resoluendo nimium de calore innato, sicut flamma maior extinguit minorem: quia vastat humidum, quod minorem seruat, quandoq; etiam balneũ suo aere exiccat substantias membrorum: quia resoluit naturales humores solitos nutrire membra, quibus resolutis calor innatus membrorum resoluit seipsum & proprium humidum: & non solum resoluit aer balnei bonos humores, sed etiã humiditates coniunctas membris, & eis intimas cum nimiũ continuatur, & licet bonos humores resoluat, puta sanguineos malos, tamen auget, atque multiplicat, videlicet choleram & melancholiam. Choleram quidem inflammando sanguinem, melancholiam vero resoluendo subtile grosso relicto terrestri quod melãcholia est. Tertio dicit, quòd aqua balnei vehementer calida, cutis horripilationem inducit & claudit poros ipsius: ex quorum clausiõe euenit, vt nec humiditas aquę pro-

A fundetur in corpus, nec humiditates corporis libere resolui posśint calore aquę, vel aeris balnei. Et hæc est operatio aquæ balnei per accidẽs contraria illi operationi naturali qua balneum dicebatur sua aqua humectare. Cuius operationis ante principem Gale. meminit tertio de regimine sanitatis, capitulo secundo dicẽs, ꝙ dulcium aquarum calidarum, virtus siquidem eucratę sunt est calida et humida. Si vero calidiores magis quàm oporteat calida quidem est virtus: non tamẽ humida: adhuc similiter, horrere enim cogit corpora & inspissari poros eorum, vt neq; patiantur vltra exteriori humiditate, neq; quid interioris superfluitatis euacuetur. Et intellige per horripilationẽ horridam pilorum cutis eleuationẽ cum diuersitate in frigore & punctione. Iuxta illud principis quarti prima tractatu secundo capi. sexto.

B Horripilatio est dispositio in qua iuenit corpus diuersitatem in frigore & punctione in cute & lacertis. Et fit quandoq; à caliditate superflua corpori occurrente quandoque à frigiditate teste Aristo. quærente particula octaua problematum problemate decimo, propter quid horripilantur & calido & frigido insusi.

Et est cum &c.) In secũda dicit primo, quòd aqua balnei quandoq; calefacit, quandoque infrigidat. Secundo dicit ꝙ calefacit propter hoc ꝙ est multũ calida: & hæc est operatio per se aquæ calidæ. Tertio dicit, quòd infrigidat & humectat, quando calor eius est modicus & minor, quàm sit calor aquæ tepidæ: & hæc ipsius operatio est iterum per se. Quarto dicit, quòd aqua balnei calefacit interdum cũ fuerit frigida: quia calor habitus, id est acquisitus ab aere balnei constringitur & impellitur ad iteriora corporis per

C frigiditatem aquæ, cũ corpori obuiauerit actualiter frigida: & hæc est operatio per accidẽs aquæ frigidæ. Et secundum hanc expositionem hoc quartum dictum debet coniungi secundo hoc modo. Sed eius quidẽ calefacere est, ideo quòd multum est calida & propter constrictionẽ cum fuerit frigida, quia calorem constringit &c. Vel intellige si vis quòd aqua frigida refrigerat exteriora, quia depellit ab eis calorẽ ad interiora. Et hæc est operatio per se, qua vnum contrariũ depellit aliud. Quinto dicit quòd aqua frigida balnei tunc infrigidat, cum quis multo tempore se balneauerit in ea. Nam per lõgam in ea moram frigus eius penetrat ad interiora maxime si vehemẽs fuerit, & hæc est operatio per se. Sexto dicit ꝙ aqua balnei dulcis infrigidat corpus duobus modis, siue calida fuerit siue frigida. Primo à sibi connaturali & habituali frigiditate. Ipsa enim per

per naturam eius est in vltimo frigiditatis.i.summe frigida, licet cum calefit vel calefacta est calefaciat corpus accidentali calore. Talis enim calor, nec in aqua, nec in nostro corpore diu permanet: sed cito auferetur vtrisq; se reducentibus ad propriam naturam. Remanet igitur in aqua balnei, qua nos penetrauit operatio propria scilicet infrigidatio: licet calida penetrauerit, quia se reducit ad suam naturam. Secũdo quia est humida siue calida, siue frigida sit: & ideo postquã multum humectauerit cõstringet & suffocabit calorem innatum præ multitudine suæ humiditatis & extinguet ipsum, & sic infrigidabit, sic aqua plurima licet sit feruentissima supra ignem proiecta extinguit ipsum.

Est etiã &c.) In tertia dicit ꝙ qñq; balneum resoluendo calefacit, s. vel quia resoluit humiditates quibus hebetatur calor digestiuus & suscitat sopitum calorem, vel quia resoluit ventositates quæ prohibent stomachum & alia vasa digestionis à perfecto amplexu cibi. Et hoc opus facit balneum dum reperit cibum, qui tempore debito non fuit digestus, vel humores crudos: hos enim maturat & cibũ decoquit. Sed instabit aliquis quia balneum resolutiuum spargit & dissoluit calorem ĩnatum & trahit spiritus ad exteriora. Cuius rei signum est, ꝙ æstiuo tempore digestio debilitatur propter resolutionem & hyeme fortificatur. Dic ꝙ sicut phlegmatici æstate bene se habent, & melius digerunt calore aeris adiuti: sic his quibus cibus tarde digeritur, vel in ꝗbus multi sunt humores crudi melius digerunt auxilio balnei, dũmodo non tanta sit in eo mora, neque tantus eius calor, ꝙ calorem spargat aut cibos, vel chimos nondum digestos penetrare cogat in vias strictas, aut poros membrorum quibus oppilentur.

Est præterea &c. In hac parte tertia prio agit de diuersitatibus effectuum balnei penes suã siccitatem & humiditatem. Secũdo penes moram in eo paruam vel multam.ibi (Et est cũ in ipso.) Tertio penes ingressum eius corpore repleto vel inanito: ibi (Et est cum balneum.) In prima parti.dicit primo, ꝙ cũ aliquis intrat balneũ, quando ipsum est siccum desiccatur ab eo. Et balneũ tale confert hydropicis consumendo aquositates ĩ ascite, & vẽtositates in tympanite, & phlegmata in hyposarca. Confert etiam habentibus laxitatem.i.remollitionem membrorum, vt paralyticis & tremulosis à frigiditate & humiditate, & pinguibus superflue mollibus. Attẽde ꝙ balneum qñq; fit siccum, propterea ꝙ suus aer vehemẽter calefit sine multa sparsione aquę. Et qñq; D redditur siccum, propterea ꝙ aqua eius est de genere desiccantium, s. salsa, sulfurea, vel aluminosa. Secundo dicit, ꝙ cum quis intrat balneum qñ est humidum, humectatur ab eo. Et tale confert macris, siccis, hecticis: et redditur humidum pauca aeris calefactione, & multa ac frequenti irrorationе cũ aqua dulci tepida & præsentia tinarũ tali aqua plenarum. Et est cum in ipso &c.) In secunda parti.dicit primo, ꝙ balneũ desiccat diu morantes in eo maxime in tertia casa ipsius, & post in secunda propter resolutionẽ forté quam efficit & sudorem quem exuberare facit. Secundo dicit ꝙ balneum humectat parum morantes in eo cũ corpus ab eo exiccatur.i. post lotionem cum aqua dulci statim abstergitur cũ linteo & educitur à balneo antequam sudare incipiat.

Et est cũ balneum &c.) In tertia parti. dicit E primo ꝙ balneum vehementer exiccat & demacrat & debilitat illos qui ingrediuntur ipsum ieiuni & vacui, quia cum tales inopia nutrimenti per resolutionem præuiam, iam debilitari incipiant ex resolutione per balneum acuta plus debilitantur & desiccantur educta à membris non solum nutrimentali, sed etiam substantiali humiditate tam ab intraneo q̃ extraneo calore. Secundo dicit ꝙ balneum impinguat illos qui subintrãt ipsum repleti ad saturitatẽ, quia trahit abunde ad membra exteriora alimentũ in quibus pinguedo manifestatur. Sed oppilat ideo ꝙ à stomacho & hepate trahit alimentum non coctum ad membra, quod quia à mẽbris non perfecte vincitur & integre assimilatur relinꝗt in poris superfluitates quibus oppilantur: vnde tandem continuato errore mala crassities tumens introducitur, vel hyposarca. Tertio dicit ꝙ balneum con- F fert & impinguat mediocriter illos qui ipsum intrant in fine primæ digestionis, & antequã assit vacuitas.i.completa prima digestione, & anteq̃ mẽbra nutrimento careant & sint inanita. Quę ritur an tẽpus aptius balneo sit statim post complementũ primæ digestionis. Videtur ꝙ sic, quia tunc balneum confert & impinguat mediocriter, vt dicit hic princeps. Itẽ dicit magnus Auenzoar cap.1. theisir in prohe. Et dixerunt medici, ꝙ moderatus motus in ambulatione & equitatione confert multũ in conseruatione sanitatis, quãdo tempus multum calidum excessiue non fuerit. Balneum quoq; hoc idẽ faciet quando steterit in ipso mediocri modo & euacuato stomacho à cibo absq; fame: & in tẽpore non multum calido, & hoc quolibet die decimo: hæc ille. In oppositum arguitur, quia sicut balneũ post saturitatem penetrare facit cibos indigestos & oppilationes

lationes inducit, sic post primam digestionẽ &
ante secundam factum penetrare facit chylum
indigestum. Item dicit prin. primi.3, doct.2.ca.5.
Qui vero impinguari desiderat, balneum post
comestionẽ ingrediatur, si securus fuerit ne op-
pilationes accidant. Qui autem vult resolutionẽ
& macrefieri balneandus est dum est famelicus
& ibi multum moretur. Sed qui sanitatem tantũ
vult conseruare balneum ingredi debet postquã
digestum est quod est in stomacho & in hepate,
hæc princeps. Item balneũ fieri debet post exer-
citium teste Gal. secundo de regi. sani. ca.3. dicen
te. Cum iuuenis est, exercitãdus est & durius fri-
candus & post exercitia facta est balneãdus. Sed
exercitium competit post digestiones celebratas
instante iam hora sumendi cibum. Teste Gal. di
cto lib. cap.2. dicente ꝙ tempus exercitij est opti
mum quando externus cibus fuerit perfecte di-
gestus & qui in ventre & qui in vasis. i. in hepate
& alterius cibi instat tempus. Dic primo ꝙ in
regimine pure cõseruatiuo temperati corporis,
si competat balneum, competit hora qua pene
facta est digestio tertia in venis capillaribus &
approximat hora qua nutrimentum subingres-
surum est poros membrorum vt cutem abster-
gat, poros aperiat & mundificet à suis superflui-
tatibus præparans eos libere receptioni proprij
alimenti. Dixi signanter si competat balneum,
quia Gal. in hoc visus est hæsitasse. 3. de regi. sani.
cap.2. dicens ꝙ exercitatus iuuenis ducendus est
ad balneum, etsi paruam inde habuerit vtilitatẽ,
quia iam ab exercitio moderato curatus est et fri
catus, sed tamen dura & tenera mẽbra inde mol
lientur & euaporabitur, si quid superfluitatis &
liquefactionis carnis mollis vel pinguedinis in-
tus à cute contineatur quod in immoderatis cõ-
tingit exercitijs. Sed & hęc euacuata sunt nec hic
immoderate exercitatur. Indiget igitur hic iuue
nis balneo ad hoc solum vt à sudore lauetur &
puluere, hæc Gal. Si ergo neq; puluere neq; sudo
re sordidus fuerit vt sæpe contingit non compe-
tit ei balneum. Dic secundo ꝙ macris volenti-
bus mediocriter impinguari balneum competit
post primam digestionem vt membra humectẽ
tur & suus calor innatus minus depascat de radi
cali humido & tractio cibi ad membra accelere-
tur, & copiosior fiat. Nec timetur ex eo de graui
oppilatione sicut ex balneo post saturitatẽ, quia
chylus qui attrahitur est multum subtilis, immo
subtilior humore postquam à fœcibus separatus
est. Rationes post oppositum sunt pro primo di-
cto. Prima ante oppositũ est pro secundo. Secun
da vero non expresse innuit ꝙ immediate post
primam digestionem competat balneum, sed ꝙ
fieri non debet nisi stomacho vacuo à cibo absq;
fame. Attẽde primo ꝙ balneum multipliciter
diuersificatur in suis operationibus, vltra tres di-
uersitates modo tactas. Iuxta illud Auer. 6. colli
get cap.4. Et dicimus ꝙ balneum in nobis diuer
sas imprimit operationes primas videlicet & se-
cundas & tertias. Nam ipsum humectat & desic
cat, infrigidat & calefacit, & superfluitates quæ
sunt in poris & sub cute euacuat. Et aliquando
oppilat, ventositatem dissoluit, inflationem re-
mouet & corpora nutrimento præparat, & ali-
quando cõmouet appetitũ & materiam de vno
membro ad aliud spargit, & humores fluxibiles
facit & etiam dolores mitigat & aliquando cõ-
mouet. Attende secundo ꝙ harum diuersitatũ
tres sunt causæ principales. Iuxta illud Auer. ibi.
Et harum contrarietatum causa vna ex tribus re
bus existit, vna est diuersitas partium balnei, alia
est diuersitas corporum patientium, tertia est di
uersitas morę in balneo.

Qui autem &c. In hac parte quarta tangit
decem conditiones obseruãdas ab his qui se bal-
neant vt humectẽtur sicut hectici & macri cho-
lerici dispositi hecticę. Prima est quòd debent in
aqua mergi moderate calida, nisi nimia obsit eo
rum debilitas vnde timeatur aduentus syncopis
vt per dictam aquam membra sua mollificẽtur
& humectentur. Secunda est ꝙ in exitu à dicta
aqua inungãtur vel oleo oliuę vel violaceo qua-
tenus plus humectentur & vt aqua quę penetra-
uit in poros teneatur intra cutem clausa & con-
stricta propter olei adhærentiam qua pori clau-
duntur. Tertia est ꝙ non diu morẽt in balneo,
quia longa in eo mora siccat & resoluit & cor-
pus demacrat. Quarta est ꝙ elongant locum tẽ-
peratum, idest casam balnei magis temperatam
qualis est prima & post hanc secunda moderatę
calefactionis in aere & aqua. Quinta est vt aqua
copiosa effundatur supra terrã balnei vel ipsius
pauimentum vt aer balnei multitudine vaporũ
per ipsum sparsorum fiat humidior & minus re-
soluens. Sexta est vt patientes supra lectum sua-
uiter & secure deportentur sine labore suorum
membrorum & absq; sollicitudine ne cadãt aut
syncopizent & debilitentur in via. Septima est
vt in exitu à balneo rursus inungantur gratia
amplioris humectationis & vt sudor prohibea-
tur. Octaua est vt in exitu balnei olfaciant ilico
frigida aromata sicut rosas, violas, flores nenufa-
ris cydonia, sandalos pro cõfortatiõe virtutum.
Nona est vt quiescere dimittantur hora vna in
domo vbi se spoliant homines donec sedata fue
rit

rit frequentia suorum anhelituum quam ex balneo acquisiuerunt & redierit ad eos aeris attractio temperata sicut ante balneum. Decima est vt post hæc in potu tribuatur eis aqua hordei vel lac asinę vel mulieris vel caprę. Attẽde ꝙ Gal. 10. de inge. sani. ca. 9. sub alia serie scripsit obseruanda in balneis hecticorũ dicens. Quapropter dico ꝙ omnis habẽs hecticam maxime veniens in phthisim. i. arefactionem si non habeat aliquã febrem de putredine vel de apostemate viscerũ oportet in balneum mittatur. Sed studeamus ne patiatur laborẽ ne virtus ꝑ hoc dissoluatur. Portetur ergo vsq; in balneũ in lecto, & postea suauiter in linteo calefacto deponatur, cũq; in primã balnei mãsionẽ peruenerit, exuat pãnos, deinde in secundam mansionem mittatur quæ secundum cõplexionem mediocriter extendenda est, ibi vero oleo tepido vnguatur, quo facto ad tertiam est perducẽdus & in fontem calidum mergendus. In his mansionibus nullam habeat moram, sed solummodo suauiter per eas transeat. In fonte quoque parum maneat, in aqua frigida, deinde exuccetur cum mappa & ad lectum feratur, & cum spongia aut molli linteo exuccetur, tandem domum feratur & nutrimento reficiatur, domus tamen sicut dixi balneo vicina sit, hæc Galenus.

Quod si quis &c. In hac parte quinta dicit primo, ꝙ si quis eorum. s. hecticorum in balneo diu manserit timendum est de syncopi. quia per balneum cor supercalefit & depauperatur suis spiritibus & syncopis primo cõmouetur. i. maxime cõmoueri solet quando hi balneanẽ propter causam dictam. Et ista clausula cum præcedenti coniungi potest, quia est de balneo hecticorum, & sequenti, quia est de balnei nocumento. Secũdo dicit ꝙ cum iuuamentis balnei plurima sunt eius nocumenta. Primum est facilis fluxus superfluitatum ad mẽbra debilia quem balneum cõmouet, primo quia superfluitates quietas agitat & subtiliat, vias aperit & membra debilia laxiora reddit. Secundum est ꝙ laxat corpus. i. molles reddit carnes, neruos, venas, arterias, pãniculos & ligamenta eius sua humectatione. Sed contra dicit Ras. 4. Alman. c. de balneo, ꝙ balneum tollit lassitudinem. Dic ꝙ hoc verũ est, sed ingerit laxitatem. Differunt enim lassare & laxare quẽadmodum laxitas & lassitudo. Nam laxare est fatigare & lassitudo fatigatio, sed lassare est remollire & laxitas remollitio, & laxitas est oĩum partium mollificabilium, lassitudo vero musculorum proprie neruorum & iuncturarum. Tertium est impedire neruos quorum substantia ca

D lore dissoluitur teste Gal. apho. 5. cõmento illius canonis. Calidum nocet. Nam balneum neruos mollificat & rarificat vnde petunt robur & firmitatem motui necessarias, Quartum est resoluere innatum calorem, & id maxime facit caliditate sui aeris, aperiente poros & trahente spiritus & partes sanguinis subtiliores ad exteriora sub forma vaporis. Quintum est ꝙ deijcit appetitum. Sed instabit aliquis, quia prima & princi palior causa appetitus cibi est inanitio membrorum quam balneum inducit, nam mẽbra inanita trahunt à venis, venę ab hepate, hepar à stomacho & tunc adest fames. Dic ꝙ licet balneũ primam causam desiderij cibi suscitet. s. inanitionẽ membrorum, tollit tamen eius causam coniunctam replens orificium stomachi vaporibus re mollientibus ipsum & inducens dispositionem

E contrariam illi quam inducit melancholia illic profluens gratia suscitationis appetitus. Huius simile fit à calore æstiuo. Sextum est debilitatio virtutis seu potentiæ coeundi, quia balneum vẽtositates & calorem resoluit qui faciunt erectionem, & spermatis materiam minuit, & virgam mollificat & rarificat, quę tempore coitus debet esse dura & tensa. Aliqua ex his nocumentis meminit & aliqua addidit Hip. apho. 5. dicens. Calidum nocet hoc frequenter vtentibus, facit enim carnium effœminationem, neruorum incontinentiam mentis, stuporẽ, sanguinis fluxum, defectiones spirituum, quibusdam mors sequitur. Et Ras. similiter. 4. Aman. ca. de balneo dicens. Nocumẽta vero eius sunt vires destruere & cor vsq; adeo calefacere vt quandoq; ad syncopim perducat, nauseam commouet & malis humori

F bus occasionem cito descẽdendi tribuit. Ideoq; febricitantes vel qui contusionem est perpessus vel apostemata vel plagã vel excoriationem habentes balneum timere debent. Sed dicet aliquis, si balneum tot parit incõmoda, quare dicit Hip. tertio regi. acuto. prope finem, Balneũ non nocet amantibus etsi bis in die pręceperis? Dic ꝙ delectatio & consuetudo & pauca mora in balneo quasi temperato faciunt vt prosit & parum noceat si in aliquo nocet & maxime si corpus fuerit mundum. Iuxta illud Auer. 6. colliget ca. 4. Et scias ꝙ omnes partes balnei in corporibus puris bonas actiones operantur vna alteri non resistente. Quod est quia dissoluunt superfluitates & euacuant sine læsione virtutum, & membra mollificant sine neruorum relaxatione, & humectant sine calefactione & oppilatione & refrigerant absq; inuiscatione. Et hæc oĩa non nisi cum partibus frigidi & calidi complentur,

tur, & sic aliquid damni in eis percipitur illud est in corporibus impuris, quia nullũ damnum puris euenire solet, hæc Auer.

Balneum quoq; &c. In hac parte sexta primo agit in generali de effectibus aquarum nitrosarum, sulfurearũ, marinarũ, cinericiarũ, salsarũ & similiũ. Secũdo de effectibus ęrearum, ferrearum & salsarum in cõmuni, & postea in speciali de quaq; earum. ibi (Aereæ vero.) Tertio de effectibus aluminosarum & attramentaliũ. ibi (Sed aquis aluminosis.) Quarto de effectibus sulfurearum. ibi (Sulfureæ vero.) Quinto de effectibus marinarum. ibi (Marinę autem.) Sexto de modo balneatiõis in thermis. ibi (Qui autem.) In prima parti. dicit primo ꝙ balnea diuersificãtur penes diuersitates aquarum, quæ per ipsa fluũt vel in ipsis sparguntur, vel in tinis suis comprehenduntur, quia magna pars operum balnei procedit ab eius aqua & ipsius aer ab aquis mutatur & diuersas recipit impressiones. Secundo dicit ꝙ aquæ nitrosæ aut sulfureæ aut marinæ aut cinericiæ aut salsæ siue per naturam siue per artem sic ꝙ eis misceatur vel in eis bulliatur nitrũ, sulfur, sal aut cinis vel staphisagria vel baccæ lauri qnq; effectus imprimunt corporibus nostris. Primus est resolutio vaporum, fumorum, aquositatum, humiditatum humoralium, vẽtositatum, caloris & spirituum. Secundus est subtiliatio humorum faciens eos trahere ad naturã vaporis. Tertius est ablatio laxitatis. s. mollitiei nimię carnis, neruorum, panniculorum & ligamentorũ, ita ꝙ cõferũt hyposarcę, paralysi, tremori, torturę, relaxationi siphac, cõminanti de ruptura. Quartus est prohibitio descẽsus humorum ad apostemata trahendo. s. humores ad contrarium sua resolutione. Quintus est conferre habentibus venam ciuilem. Et hos omnes faciunt sui caliditate & siccitate. Et est vena ciuilis seu vena medenpassio sic appellata, quia multiplicatur in ciuitate medena. Quam describit princeps quarti tertia tract. 2. ca. vltimo dicens. Est vt accidat super partem corporis pustula quædam inflans, deinde vesicat postea egredit ex ea quiddã rubeũ ad nigredinem decliue, deinde non cesat prolongari & prolongatur & fortasse est ei motus voluntarius sub cute, ac si esset motus animalis quasi in veritate sit vermis, donec æstiment quidam ꝙ sit animal quod generatur. & æstimant quidam ꝙ sit ramus villi nerui per vehemẽtiam grossitudinis, & plurimum quidem accidit in cruribus, de hac dicit Galenus ꝙ eam non vidit.

Aereæ vero &c.) In secunda dicit primo ꝙ aquæ ęreæ & ferreæ & salsę præstant noué iuuamenta. Primum est generale. s. in ægritudinibus prouenientibus ex frigiditate & humiditate, cõsumũt enim sua siccitate materias earum. Secundum est in doloribus iuncturarum, consumunt enim humiditates quibus iuncturę imbibuntur & corroborant iuncturas prohibentes ne faciliter alias recipiant. Tertium est in podagra. i. gutta pedum propter easdem causas. Quartum est in laxitate seu mollicie superflua membrorum consumendo humiditates quibus relaxantur. Quintũ est in asthmate. i. ęgritudine pulmonari cum qua patiens non inuenit excusationem ab anhelitu frequenti sicut est anhelitus quo laborat præfocatus. Sed quomodo confert in casu hoc aqua ferrata cum sit multum styptica, quare videtur materias magis in pulmone conculcare quàm foras educere. Dic ꝙ sua siccitate aliquid materiæ consumit & sua stypticitate calorem in interioribus recludit & fortificat in hoc coadiuuans ad digestionem materiæ, nec sua stypticitas cum administratur in forma balnei pertingere potest vsq; ad pulmonem. Sextum est in ægritudinibus renum vt in diabete & laxitate eorũ & debilitate ex pollutionibus frequentatis & cursibus inueteratis alborum menstruorum & crudorum. Solent enim grauiter dolere renes frequenter polluti & menstruatæ cum superfluitate. Septimum est in fracturis osium. Postquã enim partes osis fracti fuerint inuicem reiunctę si fomẽtetur locus fractionis cum aliqua ex istis aquis, porus sarcoydes qui partes coniungit indurabitur & pene similis osi efficietur. Octauũ est in carbunculis. In principio quidem quia partim repercutiunt materiam quæ fluit partim resoluunt illam quæ fluxit, in declinatione vero post casum escharę, quia mundificant & siccant vlcus relictum ibidem post casum carbunculi. Nonum est in vlceribus quorum sanatio est mũdificatio desiccatio & prohibitio aduẽtus superfluitatum ad ea quæ per dictas aquas efficiuntur. Secũdo dicit ꝙ aquæ ęneę seu ęreæ præstãt nobis in speciali iuuamẽta quatuor. Primũ est in passionibus oris. s. pustulis, vlceribus et fissuris sordidis cum ex eis colluitur os: abstergunt enim & siccant oris humiditates & confortant partes eius. Secundum est in tumore vuulę vel relaxatione vel casu ex humiditatibus sibi imbibitis cum dictę aquæ gargarizantur vel gutturi superponitur pannus intinctus in eis post purgationes vniuersales. Tertium est in oculo laxo. i. remollito & humectato superfluitatibus ad eum fluentibus si cum eis lauetur oculus. Quartum est in humiditatibus fluentibus ab aure ex vlceribus eius inueteratis

inueteratis lota ſępe cum eis aure. Tertio dicit ꝙ
aquæ ferreæ ſpecialiter iuuant ſtomachum, quia
conſumunt ſuperfluas eius humiditates & ſua
ſtypticitate confortant tam orificium ſtomachi
ad appetitum cibi quàm fundum ipſius ad dige-
ſtionem. Conferunt etiam ſpleni à tota proprie-
tate ſicut ſupra memini, & in tumore eius vapo-
roſo & in relaxatiōe ipſius. Quarto dicit ꝙ aquæ
nitroſæ & ſalſæ quinq; iuuamenta ſpecialia præ-
ſtant hominibus. Primum capiti humido loto
eis vel embrochato, quia reſoluunt ab eo fumos
& vapores & deſiccant humiditates eius & ſup-
fluas ad quas eſt pronum. Et balneum earum di
uertit à capite fumos et vapores et trahit ad cutē.
Sed vapor ipſius per nares attractus nocet capiti,
debet ergo caput extra balneum earum teneri
& ab eis caueri. Secundum pectori diſpoſito ca-
tarrhis, ſiccant enim eius ſuperfluitates & humo
res fluentes ad ipſum diuertunt. Tertium ſtoma
cho ſuperflue humido, ꝓpter dictas cauſas. Quar
tum hydropicis reſoluēdo & conſumendo ſuis
caliditate & ſiccitate aquoſitates aſcitis, ventoſi-
tates tympanitis, et phlegma hypoſarcę. Quintū
inflationi. i. ventoſo apoſtemati vel ventoſitati
inflatiuę vbicunq; fuerit. Attende primo quòd
nitrum, baurach et ſal ſunt ferè eiuſdem virtutis
& originis, niſi ꝙ baurach & nitrū ſunt fortiora
ſale & carent ſtypticitate. Iuxta illud principis ſe
cundo huius ca. de baurach. Baurach eſt fortius
ſale & eſt ex genere virtutis eius, ſed ſtypticitas
non ineſt ei. Et Serap. in aggre. ca. de nitro ait.
Nitrum & baurach. i. nitrum & ſpuma nitri, ſpe
cies baurach & mineræ ipſius ſunt ſicut mineræ
ſalis. Nam ex eo eſt quod eſt aqua fluens, deinde
petrificatur, & ex eo eſt quod eſt in minera ſua
ſicut lapis. Attende ſecundo ꝙ ſicut nitrum dif
fert à ſale quia caret ſtypticitate, ſic aquæ nitroſę
ab aquis ſalis. Iuxta illud Plinij. Aquæ vero ni-
troſæ plurimis locis reperiuntur, ſed ſine viribus
denſandi. Attende tertio ꝙ licet prin. ſecundo
cañ. c. de nitro dicat nitrū eſſe baurach armenū,
baurach tñ ꝓprie ſpuma nitri dicitur & aphroni
trum ab aphros græce quod eſt ſpuma latine.

Sed aquis &c.) In tertia dicit ꝙ in aquis alu-
minoſis & atramentalibus balneari, ſex corpori
iuuamenta præbet. Primum eſt in cura ſputi ſan
guinei paſsionis hęmoptoicę, ſtringūt enim vias
ſuas forti ſtypticitate. Secundum eſt in fluxu ſup
fluo hęmorrhoidarum propter cauſam ſimilē.
Tertium eſt in ſuperfluentibus menſtruis tam
rubeis quàm albis. Quartum eſt in nauſea. i. ap-
petitu vel conatu vomendi ſine effectu, & in vo
mitu ſpontaneo ſine cauſa manifeſta, videlicet

D abſq; ſumptione cibi aut medicinę ſuſcitantis vo
mitum vel titillatione linguę aut palati vel ima-
ginatione circa abominabile, ſed ex phlegmati-
bus paulatim congeſtis & inuiſcatis in tunicis
ſtomachi, quia deſiccant reuolutum ſtomachū
& conſumunt partem ſuperfluitatū eius. Quin-
tum eſt in cachexia, & eſt diſpoſitio antecedens
hydropiſim in qua ſuperfluitates aquoſæ multi-
plicari incipiunt quas conſumunt balnea dicta-
rum aquarum. Sextum eſt in ſuperfluo ſudore
quem compeſcit balneum ex dictis aquis oppi-
lando poros ſua ſtypticitate. Attende ꝙ atra-
mentū eſt ſubſtantia mineralis media inter me-
talla & lapides rancidi ſaporis, ſtyptica, adurēs,
cuius pars liquefit & diſſoluitur in aqua per de-
coctionem, & alia eius pars eſt lapidoſa & indiſ-
ſolubilis. Et enumerantur à principe ſecūdo ca-
E nonis capi. de atramento quatuor modi eius. ſ.
album, rubeum, citrinum & viride, à quibus ex
trahuntur ſubſtantiæ quatuor homogeneæ diſ-
ſolubiles in aqua ſimilium colorum, quarum al-
ba dicitur calchadis, rubea aſurie, citrina colca
tar, viridis calcanthum ſiue vitreolum. Et vltra
has ſpecies eſt quoddam fuſcum ad nigredinem
declinans quod ponitur in incauſto, & dicitur
atramētum ſcriptorum ab atro colore, & quia
ſcriptores eo ſolent vti & fit artificialiter diuer-
ſis modis, & ab atramentis mineralibus deno-
minantur aquæ atramentales.

Sulfureæ vero &c.) In quarta dicit ꝙ aquæ
ſulfureæ ſeptem in nobis operantur effectus. Pri
mus eſt mūdificare caliditate & ſiccitate neruos
à ſuperfluitatibus quibus imbibuntur. Secundus
eſt pacificare dolores diſtenſionis neruorū qua-
F lis in tetano eſt, & dolores ſpaſmi prouenientes
ex repletione liquefaciendo & conſumendo hu
mores à quibus cauſantur. Tertius eſt mundifi-
care ſua abſterſiōe ſuperficiem corporis, ſcilicet
cutem à puſtulis & vlceribus malis antiquis, qua
lia leproſis accidere ſolent & ſignis violaceis. i.
liuoribus ſeu perſuris cutis ex ꝑcuſſione vel ſan-
guine ſub cute mortificato & à pāno faciei quæ
fit ex ſanguine ſub cute præfocato poſtquā ve-
nam exijt. De quo dicit Princeps quarti ſeptima
tracta. 2. capi. 6. Et ille qui eſt ad rubedinem de-
cliuis eſt lentigo. Et qui de eo delinitur eſt pan-
nus & à morphea & albaras quæ ſunt cutis fœdi
tates quædam albę, alię nigrę ſicut ſupra declara
tum eſt. Quartus eſt reſoluere ſuis caliditate &
ſiccitate ſuperfluitates tam ventoſas quàm aquo
ſas & humorales deſcēdere ſolitas ad iuncturas
ſplenem & hepar. Quintus eſt minuere duriciē
vuluæ ſua liquefactiua, diſſolutiua & reſolutiua
virtute.

virture. Et de eis dicit Prin.2.cano.capi.de aqua. Aquæ sulfureæ cōferunt doloribus matricis. Sextus est laxare stomachū, nō ꝙ remolliant ipsum cum sint vehemēter desiccatiuę, sed suis fœtidis vaporibus abhominationē inducunt qua stomachus seipsum laxat & fit quasi nauseans vt multis contingit quādo vident apostemata materiæ fœtentis aperiri vel olfaciunt aliquid horribilis odoris. Possunt etiam laxare liquefaciendo materias in concauitate stomachi contentas, quæ postquam liquefactę sunt imbibuntur forte pelliculis eius. Septimus est deijcere cibi appetitum per similem modum quo stomachum laxant.

Marinę autem &c.) In quinta tāgit duo nocumenta balnei marinarum aquarum quę supra omiserat cum de effectibus ageret aquarum salsarum & nitrosarum. Primum est replere caput se balneantis in eis & ideo caput eius non in balneo sed extra tenere debet. Nam sicut aquæ marinæ sunt grossiores dulcibus, sic vapores earum vaporibus dulcium, quare magis replent & aggrauant caput, & præterea liquefaciunt & distēdunt humores capitis quibus obuiant. quare magis replent & plus loci occupant. Sed contra. vapor aquæ marinæ confert epilepsię quæ est morbus capitis repletionalis, sicut scribit Prin.2.cañ. ca.de aqua. Dic ꝙ si conferat hoc est in epilepsia phlegmatica post euacuationes sufficientes vaporatione facta exterius cum embrochis non recepta per nares ad consumptionem residui materię & desiccationem cerebri. Secundus est superCalefactio corporis maxime matricis vesicæ & intestini colon successu tēporis cum assiduatur balneū earum. Et propterea dictę aquæ sunt malę in balneis & graues idest grauantes vel graues in pondere sua plurima terrestreitate.

Qui autem &c.) In sexta dicit primo ꝙ balneari volentes in aquis thermarum debent non subito sed gradatim ad eas accedere, & quiete ac suauiter in eis balneari. Et sunt thermę proprie loca subterranea calida. Et aquæ thermarū sunt quæ scaturiunt à dictis locis actu feruentes super terram ad instar fontis, & à fonte manantes in pluribus locis recolliguntur quædam fonti propius, aliæ remotius cum præparatione habitaculorum ad balneationes idoneorum vt gradatim possint balneantes se transferre à locis minus calidis ad calidiora fonti proxima: qui quandoq; est ita feruidus vt homines non sustineant balneari in ipso. Secundo dicit ꝙ forte iterato loquetur de balneo capitulo de conseruatione sanitatis.s.ca.5.doct.2.fen. tertię primi q̄ est de regimine sanitatis continuando dictis hic ea quæ dicētur ibi. Et iterum loquetur de balneo, cum de potu aquæ frigidæ tractabit quod non facit ca.8. doct. nunc dictę quod est de regimine aquæ & vini, sed secundo cañ.c. de aqua tangit plures effectus aquarum quos exercēt sub forma balnei. Vel lege hic ablutione loco de potu, postq̄ enim Prin.fen.3.primi doc.2.c.5.de balneo egit, immediate subiungit capitulum de ablutione cū aqua frigida quæ modus balnei est.

De his quæ proueniunt ex vsu solis. Cap.20.

In arena &c. In hac parte septima primo ponit quatuor titulos tractandorum in particulis quatuor istius partis ac si hic inciperet nouū capitulum. Primus titulus est primę particulę de his quę proueniunt ex vsu solis, & incipit. ibi (Et in sole calido.) Secundus est particulę secundę incipientis. ibi (Et arenę quidem.) Et est de eis quæ proueniunt ex sepeliri in arena & volutari in ipsa. Tertius est tertię incipientis. ibi (Semicupium vero.) Et est de eis quæ proueniunt ex balneari in oleo. Quartus est quartę incipientis. ibi (Faciem vero:) Et est de eis quæ proueniunt ex rorare aquam super faciem. In prima particula tangit octo effectus fricationis corporis in sole, quos præcipue operatur quando cum ea mouetur corpus de loco in locum, & maxime motu forti sicut motu cursus. Primus est resolutio vehemēs superfluitatum & earum diminutio, primo quidem à calore solis, secundo à fricatione, tertio à motu. Secundus est sudor, nam fricatio poros cutis aperit & humores à motu subtiliantur quos solaris calor trahit ad superficiem cutis. Tertius est egressus inflationis. i. resolutio ventositatis inflatiuæ à caloribus solis fricationis & motus. Quartus est resolutio apostematum laxorum. s. mollium phlegmaticorū, quæ zimiæ seu vdimię dicuntur ex calefactione desiccatione & resolutione caloris solis fricationis & motus. Quintus est resolutio hydropisis de frigida causa siue ascites siue tympanites aut hyposarca propter causam dictam in apostematibus. Sextus est in asthmate & in specie anhelitus in qua necessarium est alas extēdere. i. extremitates spathularum & collum. Et à Principe talis anhelitus vocatur pręparatio anhelitus tertij.10.tract.1.ca.30. dicente. Præparatio anhelitus est anhelitus qui non aduenit habenti ipsum nisi præparetur & ęquetur & extendat collum suum ex tensione tendente ad superiora, quare aperitur propter illud meatus, & quandoq; fit in veritate propter humores replentes & oppilantes sicut asthma quos dissoluunt & consumunt calor, fricatio & motus post purgationes vniuersales. Septimus est

eſt reſolutio doloris antiqui frigidi capitis. In re
centi vero, dum materia adhuc fluit per hæc au
geretur dolor ex nimia diſtenſione & atractio-
ne nouæ materiæ. Octauus eſt fortificatio cere-
bri cuius complexio excedit in frigiditate, per
hæc enim continuata reducitur ad temperamen
tum. Secundo dicit ꝙ cum res ſuper qua cadunt
radij ſolares fortes non fuerit lenta .i. humida
rheumatica ſed permanet locus ipſius ſiccus ad-
iuuabit in cura ſciatici doloris & doloris renum
prouenientiũ. ſ. ex humoribus frigidis vel aquo-
ſitatibus aut ventoſitatibus, quia materia eorum
reſoluit. Adiuuabit etiam in doloribus lepræ. ſ. in
pruritibus & punctionibus & formicationibus
quibus vexantur extremitates leproſorum pro-
pter vapores & humores nitroſos itercutaneos,
quia reſoluuntur à re quæ participat virtute ſo-
lis, & licet leproſi abũdent in humoribus aduſtis
corroſiuis, ſunt tamen depauperati naturali cali
ditate maxime in ſuis extremitatibus, ita vt ſint
veluti mortificatæ & inſenſibiles & gaudent ca-
lore ſolis. Adiuuabit etiam in ſuffocatione ma-
tricis & mundificatione eius cum mulier ſedet
ſuper eam reſoluendo ſanguinem menſtruum
corruptum vel ſperma putridum venenoſum
ex cuius retentione dicta ſuffocatio cauſatur.
Tertio dicit ꝙ ſol inſpiſſat, indurat, & ſiccat cor-
pora quieta ſtantium ſub eo criſpando. ſ. & con
trahendo cutem ſicut cauterium cuti applicatũ
ſuper orificia pororum inſpiſſat ea generando
cruſtam, quæ dicitur eſchara & ignis cruſtam in
ducit in ſuperficie aſſaturarũ vnde clauſis poris
ꝓhibetur reſolutio. Quarto dicit ꝙ in ſole quie
te manere ſine motu locali plus nocet & opera-
tur in aduſtione cutis quàm ſub ipſo ambulare
& magis ꝓhibet reſolutionẽ à corpore fieri effi
ciendo cutẽ durã & teſteã. Sed contra, Aetio-
pes ſole aduſti & denigrati ſunt debiles reſoluti
adeo ꝙ ſeneſcunt. 30. anno vel ante, nec cutes eo
rum ſunt ſiccę durę ſpiſſę ſed humidę, molles, le
nes. Dic primo ꝙ æthiopes non ſtant in ſole, ſed
latitãt in cauernis terrę maxime in æſtate. Dic. 2.
ꝙ quia vexantur continuo caumate ſunt debi-
les reſoluti. Dic. 3. ꝙ quia caumata ſuorum lo-
corum trahunt humiditates ſucceſſu temporis
ab interioribus verſus cutem lenes fiunt ſuę cu-
tes & quodammodo ſplendidę quãdiu ſufficiũt
intrinſeci humores eas imbibere, ſed eis deficien
tibus criſpantur & indurantur. Dic. 4. ꝙ Prin.
hic loquitur de illis qui ſe exponunt ſubito ſoli
forti non conſueti quieſcentes in eo. In talibus
enim cutis induratur & deſiccaẽ vt in aſſaturis
ꝑꝑ fixionẽ vehemẽtis agentis ſupra ſuũ paſſum.

D Et arenæ &c. In ſecuuda dicit primo ꝙ are-
næ maris ſunt cæteris fortiores in reſoluendo,
quia reſoluunt & conſumunt humiditates ſua
ariditate, vnde ſumunt nomen, reſoluunt inſup
ſua ſalſugine quam ex mari acquiſierunt. Secun
do tangit tres modos quibus corpori applican-
tur ad reſolutionem faciendam. Primus eſt ſede
re ſuper eas calidas nudis natibus. Secundus eſt
ſepeliri in eis vel volutari nudato corpore. Ter-
tius eſt ſuperaſpergi eis. Tertio tangit earum ef-
fectus dicẽs ꝙ reſoluũt dolores frigidos, humo-
roſos & ventoſos & ſanant ægritudines prædi-
ctas in ca. de ſole. i. in prima particula iſtius par-
tis cuius titulus eſt de eis quæ proueniunt ex vſu
ſolis. Et finaliter dictę arenę applicatę corpori
modis prętactis vehemẽter ſiccãt ipſum, & ideo
laudãtur in paralyſi & hydropiſi dę frigida cau-
E ſa poſt purgationes vniuerſales.

Semicupium &c.) In tertia dicit primo, ꝙ
intrare ſemicupium plenum oleo vel aliquo tali
quinq; iuuamenta corpori exhibet. Et intellige
ꝑ ſemicupiũ paruã tinam, & per oleum oleũ oli
uarum, & per aliquid tale alia genera oleorũ vel
lac animalium vel decoctiones vulpium aut ca-
tulorum. Primum eſt tollere laſſitudinem maxi
me illam quæ curſu vel ambulatione vel ęquita
tione inducta eſt, quia mẽbra inferiora plus alijs
tacta oleo demulcẽtur, & eorum ſiccitas ex mo-
tu acquiſita corrigitur, & tenſio laxatur, & calo
ris ac ſpirituum reſolutio viſcoſitate olei prohi-
betur. Secundũ eſt in febribus longis frigidis. i. à
frigida materia procedentibus, vt quotidianis
& quartanis, primo ad mitigationem typi. ſ. fri-
goris & horripilationis, ſecundo ad confortatio
F nem caloris naturalis, nã de proprietate olei oli-
uarũ eſt vt calefaciat corpus ſicut eſt calefactio
veſtimenti & cooperimenti. Tertium eſt in do-
loribus neruorũ & articulorum cum febre qua-
les ſæpe quartanarijs accidũt. Videtur enim plu-
ribus eorum maxime in typo ꝙ habeant oſſa fra
cta vel quaſi eſſent percuſſa baculis, & ſtridorẽ
aliquem ſe audire iudicant ex oſſium ſuorũ con
cuſſione. Et iſtos dolores mitigat oleum, & ſimi
liter illos qui iuncturis & neruis accidunt in ex-
tremitatibus corporis per viam criſis imperfe-
ctę febrium. Sæpe etenim diuturnę febres tumo
ribus & doloribus extremitatũ criticant, quos
mitigat oleũ ſine repercuſſione maturando ma-
terias eorum & fouendo ſimul calorem innatũ.
Quartum eſt in ſpaſmo & tetano. Sed contra-
rium huius aſſerit Gal. ſecundo ſimplicis medi.
ca. 1. diſt. 3. dicens. Et vidi eſſe de ſententia ꝙ per
hanc cauſam. ſ. quia oleum eſt ęqualis caliditatis
ſit ꝙ

sit ꝙ non confert neq; nocet in habentibus spasmum & habentibus saltum & habentibus tremorem & in eo cuius sensus destruitur & cui aduenit difficultas sensus iuuamento neque nocumento, cui sit quantitas de qua sit curandum. Et idest quoniam non est posibile in eo vt iuuet istos, quoniam non calefacit calefactione vehementi, neq; sufficit iterum lędere illos quoniam non infrigidat penitus. Dic primo ꝙ in spasmo & tetano de inanitione confert sua humiditate. Dic secundo ꝙ si in spasmo & tetano de repletione non ex se conferat ita vt sufficiat eos curare, confert tamen plurimum eis vel ex caliditate acquisita ab igne vel ex rebus calidis secum permixtis. Iuxta illud Gal. statim post verba eius nunc allegata. Si autem acquirat caliditatem accidentalem fortem confert iuuamentum multum, sicut videmus ipsum facere cum facimus sedere habentes huiusmodi ægritudines in semicupio olei calidi cum quo decoctę sunt quædam radices aut aliquę herbę calefacientes corpus. Et propter illud fit sicut materia & instrumentum reliquis medicinis. Et illud est quoniam si tu permisceas cum eo medicinas frigidas fit medicina permixta ex eis simul frigida, & si permisceas cum eo medicinas calidas fit medicina calida, hæc Gal. Quintum est in retentione vrinæ, quia vesicam mollem tractabilem & aptam motui reddit & ipsius collum sua humectatione relaxat & sua caliditate ipsam cõfortat. Iuxta illud Hip. apho. 5. apho. 23. Ano, pudẽdo, vesicę, matrici calidum quidem amicum & determinans, frigidum vero aduersum & occidens. Secundo dicit ꝙ oportet vt oleum sit calefactum extra balneum si debeat exhibere dicta quinq; iuuamenta. Nam si foret actu frigidum sua frigiditate noceret, & non potest moderatius & vniformius calefieri quàm extra semicupium ad ignem. Tertio dicit ꝙ si vulpes cocta fuerit in dicto oleo vel dabaon modo qui dicetur tertij. 22. tract. 2. ca. 12. erit medicamen optimum omnium in doloribus iũcturarum & in podagra. Iuxta illud Ebẽ Mesue distin. 12. sui grabadim seu antidotarij. Oleum vulpinum est medicamen vltimum ad arteticam & podagram & dolorem renum & dorsi. Quod ita fit. Accipe vulpem integram interioribus euulsis, pone in vase & funde desuper aquę fontis & aquę maris ana kist. 2. olei antiqui & clari. kist. 2. & ß. decoque lento igne cum salis vnc. 2. vsq; ad aquæ consumptionem & dissolutionem membrorum vulpis. Et est kist pondus 18. vnc. Et dabaon est animal rapax simile lupo maius leopardo, quod de more claudicat ideo

A claudicans solet appellari, & quia caremus eo, loco ipsius capimus vulpem vel canum catulos ad istos effectus.

Faciem vero &c.) In quarta tangit quatuor effectus madefactionis & irroratiõis faciei cum aqua. Primus est viuificare virtutem laxatam seu fatigatam vel resolutam à nocumento & inflammatione febrium. Et cum adest syncopis erigere & confortare virtutem vitalem maxime cum tales madefactio & irroratio fiunt cum aqua ros. & aceto. Attende ꝙ nõ solum in debilitate vehementi & syncopi, ꝓuenientibus ex acutis febribus conueniunt madefactio & irroratio faciei cum aqua frigida, immo ferè in omni defectione cordis. Nec istud vulgus ignorat. Solẽt enim simplices medicinæ ignari quadam consuetudine dum vident aliquos subito deficiẽtes seu syn-

B copizantes cum impetu spargere supra suos vultus aquam multum frigidam. Et illud approbat prin. tertij. 11. tract. 2. c. 8. dicens. Et ex eis quæ necessaria sunt in speciebus pluribus syncopis est inspisatio corporis exterius vt comprimatur spiritus resolutus, nisi sit solutio vẽtris fortis valde, aut sit causa frigus vehemẽs. Et cum non est illic causa frigoris manifesta prohibens rorationem aquæ frigidæ & euentationem & sorbitionem aquæ frigidę & aquę ros. proprie & indui ea quę odore sandalorum infecta sunt cum odoramento odorum frigidorum multoties sanantur cum istis. Secundus est medicari desiderio. i. appetitui cibi cadenti aut deficienti & erigere seu excitare ipsum. Et istud fit cum frigiditas illa faciei cõmunicatur orificio stomachi ꝑ neruos qui ad ipsum à cerebro descẽdunt. Appetitus. n. frigido iuuat,

C & maxime cum vapores aut fumos exprimit os stomachi replẽtes quadam phantastica repletione. Tertius est nocere patiẽtibus rheuma, qa frigiditas aquæ sup faciem rorata cerebrũ debilitat & exprimit & sic causam rheumatis auget. Attẽde ꝙ nõ solũ in rheumate sed ẽt in ægritudinibus solitis ab eo generari & aggrauari nocet madefactio vel irroratio faciei cũ aqua frigida ẽt si sit aqua ros. vel aceto mixta sicut in pleuresi, peripneumonia & ophthalmia, & ideo licet his ęgritudinibus grauati sint inqeti & insomnes nõ debẽt frons eorũ & tempora ĩfrigidari sine magna cautela. Quartus est nocere hñtibus capitis dolorem ex frigiditate, qa causam doloris augmẽtãt.

Attende ꝙ ꝓdictę madefactio & irroratio continuatę canos accelerãt maxĩe in barba, ꝑp quod Rasis. 5. Almã. c. de tardãda canicie dissuadet eas dicẽs. Hoc ãt summoꝑe ẽ cauẽdũ ne capilli aqua ros. ĩfundãtur et ꝓcipue si cãphorã hẽat admixtã.

De causis doloris absolute.

Ideoq; &c.) In tertia dicit ꝙ quia mala complexio mansiua non sentitur nec dolorem efficit habens hecticam minus inflammationes sentit quàm habens ephemerā aut tertianam, licet calor hecticę sit maior calore ephemerę & tertianę, quia calor hecticę permansiuus est & defixus in substantia radicalium membrorum. Calor vero tertianę febris ex vicinitate cholerę putrefientis aduenit membris in quibus salua est sua naturalis complexio secundum habitum, sic ꝙ si cholera illa recesserit resolutione aut euacuatione sensibili membrū remanebit in sua naturali cōplexione, nec figetur in eo calor quem cholera impressit, nisi tertiana mutetur in hecticam vt aliquando fit. Sed circa hanc mutationem est regula generalis ꝙ nunquam mala complexio diuersa fit mansiua vel æqualis in membro nisi ordinatim. s. paulatim successione. Et intellige hoc nisi causa imprimens fuerit magnę violentię & passum ipsius vehementer dispositum ad recipiendum impressionem eius vel ex raritate substantiæ vel ex symbolo seu conuenientia qualitatis, sicut ex balneatiōe hectici febrientis in aqua frigidissima quandoq; fit quasi subito de hectica febrili hectica senectutis frigida & sicca habitualiter & permansiue. Sed instabit aliquis contra illud quod dicit princeps ꝙ habens hecticam non tantum sentit inflammationis quantum habens ephemeram, quia ex hoc videtur innuere quòd habens hecticam sentiat aliquid inflammationis & sic mala complexio mansiua sentietur. Dic primo si vis ꝙ negatiua nihil ponit. Vel dic ꝙ hecticus post cibum sentit inflammationem non ex calore solo habituato in membris sed ex effusione alimenti supra membra arida quasi calcinata, sicut ex effusione aquæ super calcem fit inflammatio. Et talis inflāmatio semper post cibum veniens & non alia hora est vnum ex signis potioribus hecticæ febrilis.

Est etiam &c.) In quarta dicit quandoq; in dispositione sanitatis inuenitur hoc proximum intellectui. i. simile secūdum iudicium nostri intellectus. s. ꝙ complexio aduenticia non sit mansiua & indolorosa nisi ordinatim. Verbi gratia si quis iam assuefactis in frigore hyemis intrauerit balneum videlicet primam balnei casam & cum aqua calida immo tepida subito se lauerit, sentiet recalcitratiōnē vel horripilationem, quia qualitas corporis scilicet frigiditas partium exteriorum contracta ex frigore hyemis & iam consuetudinaria effecta est longinqua à caliditate aeris & aquæ balnei & ei contraria. Pugnat ergo

D contra caliditatem aduenientem recalcitrans & inde fit horripilatio. Sed postquam aliquādiu illic steterit & lotioni cum dicta aqua assueuerit delectabitur in ea victo paulatim frigore assueto quod recalcitrabat. Et si postea se transtulerit de prima casa balnei ad mediam quę calidior est & steterit ibidem aliquādiu calidior factus ita ꝙ iam sit quasi assuetus in eius calore, tunc si subito ipsi inscio super eū prima aqua fundatur sentiet ex ea frigiditatem & patietur horripilationem, terretur enim quodammodo natura à mutationibus subitis.

Gentilis in librum primum fen. iij.

De iudicijs pulsuum balneatorum. Cap. 14.

BAlneatio &c. Postquam Aui. determinauit de pulsu qui prouenit ex exercitio, hic determinat de pulsu qui prouenit à quodā an-

E nexo exercitio. s. à balneo. Primo ostendit qualis pulsus prouenit ex balneo aquæ dulcis. Secundo ostēdit qualis pulsus ꝓuenit à balneo aliarū aquarū quę habent admixtionem rerū extranearum. ibi (Ex aquis vero.) Prima in duas. Quia pręmittendo diuisionem balnei facti ab aqua calida & frigida ostendit qualis pulsus prouenit ex balneo aquæ calidæ. Secundo frigidę. ibi (Sed balneationis.) Prima in duas, Primo distinguendo de balneo ostendit in confuso qualis pulsus prouenit ex balneo aquæ calidæ. Secundo hoc facit magis distincte. ibi (Dicemus ergo.) Iuxta primam partem notandum ꝙ quādo dicit (in principio) appellat hoc principium balnei quando ipsum est tēperatum & debite approximatum, & ꝙ sic intelligat apparet per id quod subdit. cumq; multum resoluerit debilitabit pulsum.

F Notandum vlterius ꝙ sicut dicebatur de exercitio tēperato quod in principio facit pulsum magnum respectu eius quod erat in principio. secūdo quia additur necessitas fit magnus & velox, tertio quia adhuc magis addit̄, fit magnus velox & spissus, ita est etiam de balneo, quia in principio balnei temperati calor mouetur ad membra & fortificatur ex dilatiōe ad membra. Item propter resolutionem superfluitatum etiam obtundebant calorem, & cum ad fortitudinem virtutis sequitur fortitudo & magnitudo pulsus, ideo in principio balnei temperati est pulsus magnus & fortis, & quia in medio eius est calor augmētatus, ideo propter necessitatem additam additur velocitas & vltimo spissitudo, si autem sit superfluum & resoluens tunc debilitat virtutem, & tunc differentia quæ primo adueniebat ex fortitudine virtutis. s. magnitudo prius deficit in pulsu et remanet paruus, velox et spissus. secūdo quando

quando diminuitur necesſitas ex ſuperflua reſolutione deficit magnitudo & velocitas & remanet ſpisſitudo, vltimo autem quando magis perdurat efficit virtutem valde debilem, & tunc ponit pulſum debilem paruum & tardum & rarum, quia immediatus defectus debilitatis virtutis eſt debilitas in pulſu.

Dicemus ergo &c. In iſta parte diſtincte declarat qualis pulſus prouenit ex balneo.

Sed tu dices vnde eſt hic quòd aliquando per durat talis impresſio accidentalis aquæ in corpore balneato, aliquando non. Dicendum ꝙ hoc poteſt eſſe ex parte duorum, aut ex parte aquæ, aut ex parte corporis balneati, & ex parte aquæ dupliciter, aut ex parte ſubſtantiæ aquæ, vt quia ſi eſt multum calida diu durat caliditas in ea, ſi autem eſt parum calida parum durat quando penetrat in corpus per poros. Item poteſt hoc accidere ratione corporis balneati, quia illud corpus vel eſt raræ compoſitionis & caliditas aquæ non perdurat ſed reſoluitur per poros, poſtea remanent partes aquæ frigidæ quæ infrigidant corpus, aut eſt ſpiſſæ compoſitionis & denſæ, ita ꝙ non eſt multum poroſum corpus, & tunc diu retinetur caliditas & durabit. Vlterius notandum quòd Auicen. valde bene habuit intentionem Gal. in commen. 12. introductorij pulſus, quia vult intendere talem diuiſionem ꝙ ſi fiat balneum ex aqua calida, aut illa caliditas extranea impreſſa in aqua recedit, ita quòd non durat, ſed redit aqua ad ſuam naturalem frigiditatem, aut remanet eius impresſio caliditatis in corpore, ſi primo modo tunc ponit pulſum paruum, quia virtus debilitatur à contrario, ſcilicet à frigido & tardum & rarum, quia ibi eſt necesſitas diminuta, ſi autẽ permaneat caliditas hoc eſt dupliciter, aut reſoluit parum & non manifeſte, ita quòd non propter hoc accidit ſyncopis & defectus virtutis, & tunc fit pulſus paruus propter defectum virtutis & velox & ſpiſsus, quia necesſitas non eſt propter hoc diminuta, ſed ſi reſoluat manifeſte & perducit ad ſyncopim, tunc quia deficit virtus & necesſitas, ideo tunc fit paruus & debilis, & tardus & rarus ſicut dicebatur de exercitio. Quando ergo Gal. dicit quòd pulſus eſt paruus tardus & rarus debet intelligi quando vltimo ſoluit.

Sed balneationis &c. In iſta parte. A. oſtendit qualis pulſus proueniet ex balneatione aquæ frigidæ. Sed quæritur circa iſtam qualis debeat eſſe pulſus factus à balneo aquæ frigidæ. Et arguitur quòd debeat eſſe paruus auctoritate. G. qui ponit ad literam in ſuo introductorio pulſuum capitulo tertio, quod ſtatim ſunt parui & rari. In oppoſitũ arguitur, quia illud quod fortificat virtutem & auget calorem ponit pulſum magnum velocem & ſpiſſum, ſed balneum aquæ frigidæ factæ eſt huiuſmodi. ergo & cætera maior eſt nota, quia illæ ſunt cauſæ prædictarum differentiarum. minor apparet, quia balneum aquæ frigidæ adunat calorem ad interiora qui coadunat, efficitur maior & fortior &c. Ad hoc dicendum breuiter ſicut apparet per Gal. in commen. 13. introductorij pulſus, nam oportet diſtinguere de hoc tempore balneationis & de pulſu. Nam aut loqueris de balneatione quantum ad tempus ſui principij, aut quantum ad eius proceſſum. Item aut quæris de pulſu diaſtoles, aut quæris de pulſu ſyſtoles. Item oportet tertio diſtinguere de corpore cui balneum approximatur, quia vel eſt robuſtum & forte vel debile. Hoc præmiſſo dico ſi loquamur de motu ſyſtolis & in principio balneationis & in corpore robuſto quod pulſus ſyſtolis erit magnus velox & ſpiſsus, cuius ratio eſt, quia ſyſtoles eſt motus conſtrictionis ſpiritus, & cum in principio balnei aquæ frigidæ & in corpore robuſto calor conſtringatur & moueatur verſus interiora, ideo ſyſtoles iuuatur ex tali motu, & quia calor adiuuatur & fortificatur & multiplicatur in ſe ipſo, ideo virtus eius quantum ad ſyſtolem augetur & etiam necesſitas, & cum iſtæ ſint cauſæ pulſus magni velocis & ſpiſſi, ideo ſyſtoles erit magna velox & ſpiſſa, & per oppoſitum motus diaſtoles fit paruus tardus & rarus per contrarias cauſas, quia ex infrigidatione accidit debilitas in virtute & minoratur necesſitas, & eſt motus contrarius motui diaſtoles, quia ſpiritus mouetur ad interiora. Si autem loquatur quantum ad proceſſum temporis dico quod ſi ſit corpus carnoſum, tunc fit pulſus magnus & fortis, non tamen velox nec ſpiſsus, cuius ratio eſt, quia virtus fortificatur, & ideo fit pulſus magnus & fortis, & quia necesſitas non augetur propter frigiditatem aquæ ideo fit tardus & rarus, ita quod mangnitudo ſufficit ibi ad euentationem caloris, & ideo dicit hic Auicenna augmentabitur fortitudo & creſcet parum, ſi autem non ſit corpus ſpiſſum & carnoſum, ſed rarum, tunc fiet pulſus eius paruus tardus & rarus, quia proſternitur eius virtus & calor valde diminuitur, quare &c. Et ex his patet ad rationes.

Ex aquis vero &c. In iſta parte oſtendit qualis pulſus prouenit ex aquis alijs.

Iacobus in doct.3.fen.3.primi.

De iudicijs pulsuum balneatorum. Cap. 14.

BAlneatio &c.In hoc ca.primo diuidit bal-
neũ.Secundo agit de pulsibus balnei aquæ
calidæ.ibi(Si autẽ. Tertio aquæ frigidæ.ibi (Sed
balneationis.) Quarto aquæ thermarum.ibi(Ex
aquis.) In prima parte dicit ꝙ balneatio est du-
plex, vna cum aqua calida, alia cũ aqua frigida,
quibus adde si vis aliam cum tepida.

Si autem &c. In secunda dicit prima ꝙ si bal
neatio fiat in aqua calida proueniẽt ex ea in prin
cipio sua iudicia fortitudinis virtutis pulsatilis &
necessitatis euentatiõis adaucti caloris.s.iudiciũ
ꝙ pulsus erit fortis propter fortitudinem virtu-
tis & iudicium ꝙ erit magnus velox frequens
propter necessitatem euentationis adauctam.Se
cundo dicit ꝙ si balneum aquæ calidæ multum
resoluerit de calore & spiritibus reddet pulsum
debilẽ,et Gal. affirmat ꝙ tunc erit pulsus paruus
tardus rarus.Tertio innuit generaliter verũ esse
ꝙ post multam resolutionem ex balneo calido
semper sunt in pulsu paruitas & debilitas, sed
non semper tarditas & raritas. Quod sic decla-
rat.Aqua calida calefaciens interiora calore acci
dentali penetrando in poros quandoq; non per-
manet in suo calore, immo se reducit statim ad
sibi connaturalem frigiditatem,& tunc erit pul
sus tardus & rarus. Et quandoq; diu permanet
in suo calore, & tunc erit pulsus velox & fre-
quens. Quarto dicit quod si balneum calidum
suo calore accidentali tantũ resoluerit de spiriti
bus & virtute vt syncopis proxima sit tunc tar-
dum & rarum efficiet pulsum. Id voluit Gal.
quando dixit paruum fieri pulsum tardum & ra
rum post plurimã resolutionẽ ex balneo calido.

Sed balneationis &c. In.3. dicit primo ꝙ si
frigiditas balnei frigidi penetrauerit corpus red
det pulsum debilem paruum tardum rarũ, quia
debilitabit virtutem pulsatilem & minuet ne-
cessitatem euentationis caloris & arterias con-
stringet.Secundo dicit ꝙ si frigiditas balnei frigi
di non penetrauerit sed solum corpori circũste-
terit coadunans calorem in interioribus augmẽ
tabit modicum fortitudinem & diminuet velo-
citatem & frequentiam, quia calor non augetur
intensiue per tale balneum,immo quodammo-
do contemperatur in arterijs brachiorum sicut
per aerem frigidum attractum.

Ex aquis &c. In.4.dicit primo quòd balnea
thermarum.i.locorum calidorum subterraneo-
rum desiccatiuę virtutis augent duriciem pul-
sus & diminuunt ipsius magnitudinem sicut sul
furea salsa & aluminosa desiccatione sua duras

D faciunt arterias & nõ sinũt eas more magni pul-
sus libere dilatari. Secũdo dicit ꝙ balneum aquę
thermarum calefacientis augmentum efficit in
velocitate pulsus, quia calefaciendo necessita-
tem euentationis adauget cui satisfit velocitate.
Tertio dicit quòd si balnea thermarum calida
resoluerint virtutem propter moram nimiam
contractam in eis erit quod iam diximus, scili-
cet pulsus fiet debilis paruus tardus rarus, maxi-
me si debilitas vehemens fuerit & vicina syn-
copi vel morti. Attende quòd de pulsibus bal
neantium sic disseruit Gal.libro de introducen-
dis in pulsu capitulo tertio, siue tex.13.&.14. Bal
nea vero calida quidem magnos & citos & spis-
sos & vehementes operantur pulsus quoad fue-
rint moderata. Immoderata vero paruos & im-
becilles, veloces autem adhuc & spissos. Si ve-
E ro in hoc quieuerit paruos & tardos & imbe-
cilles & raros. Frigida vero balnea confestim
quidem paruos & debiliores & tardos & raros
& rariores. Postea vero qualemcunque conti-
gerint operantia. Omnino enim vel torporem
vel robur operantur. Torporem igitur inferen
tia infrigidantia paruos & imbecilles & tardos
& raros. Calefacientia vero & roborantia ma-
gnos quidem & vehementes, velocitate vero
& spissitudine moderatos, hæc Gale. Rasis ve-
ro.10.Almanso.de pulsu balneantium dicit. Bal
neum quoque magnitudini pulsus atque eius le
nitati & velocitati & spissitudinis augmentum
probet. In quo si quis moram fecerit fiet pul-
sus paruus & subtilis eius tamen velocitas re-
manet.

Iacobus de regimine infantis nuper nati.

F Attende secundo quòd ad indurationem cu
tis & corporum infantium dudum aliqui ex mo
re habebant mergere ipsos in aquam frigidam.
Iuxta illud Aristo. 7. politices capitulo.37. Ex-
pedit autem mox & ad frigora consuescere ex
paruis pueris, hoc enim & ad sanitatem & ad
bellicas actiones maxime proficuum. Propter
quod apud multos barbarorum est consuetu-
do, his quidem in fluuium frigidum abluere na
tos, his autem inuolucrum paruũ idest vestem
tenuem circumponere, puta Celtis idest genti-
bus sic appellatis. Omnia enim quæcunque pos
sibile assuescere mox inchoantibus melius qui-
dem assuescere, hæc ille. Sed Gal. istum mo-
dum reprobat primo de regimine sanitatis ca-
pitulo.8.dicens. Cutis non est densanda in su-
perfluum pueri, quia facile ab ægritudinibus
interiorem causam habentibus postea capere-
tur, etsi ab exterioribus melius defendatur.
quare

quare non est intingendus aqua fluminum fœtus vt ignitum ferrum sicut faciunt Germanici cum exierit à matrice & est adhuc calidus. Sed studendum est vt media raritatis & densitatis sit cutis. Christiani vero nouiter genitos ad sacros fontes deferunt & sacerdos eos nudos aqua frigida perfundit etiã in hyeme baptizãs eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Sed pro delicatis nobilibus expediret aquam fontium in hyeme calefieri cum lex illud non prohibeat.

Iacobus ibidem.

Deinde aqua &c. In hac parte tertia nos instruit Prin. de quinq; faciendis infanti post eius salitionem. Primum est lotio eius cum aqua tepida vel mediocriter calida. In hac enim plurimum delectatur infans maxime post mordicationem salis vel salmorę. Gal. vero primo de regimine sanitatis. ca. 6. post salitionem statim potum lactis ordinat, scilicet suctioné eius ab vbere deinde balneum dicens. Et post bibat lac & balneetur dulcibus aquis.

Iacobus ibidem.

Ipse præterea &c. In hac parte. 7. dat. 12. regulas obseruandas circa infantem in balneatione & extersione & fricatione ipsius & statim post eas. Prima est, infans balneãdus est æstiuo tempore in dulci aqua ęquali. i. temperata in qualitatibus primis actiuis, & in hyeme in calida caliditate suaui non pungente. Primo vt per balneum abstergatur sordities suę cutis. Secundo vt calor naturalis excitetur. Tertio vt superfluitates resoluantur & cedant venturo cibo, balneo igitur in infantibus partim operatur quod exercitium in prouectis. Secunda est, hora conuenientior ad lauandum infantem in balneo est post eius longum somnum. Nam tunc digestio facta est & tempus instat quo superfluitates euacuentur & infans paretur ad cibum suscipiendum. Quod si fiat balneum ventre pleno cibo cibus indigestus ad membra trahetur & oppilationes inducet. Tertia est, conuenit infanti vt bis vel ter in die lauetur. Nam lotio ipsius est præparatio quædam ad cibum suscipiendum. Cum ergo bis vel ter sit in die cibandus. Iuxta illud Prin. c. sequenti. Bis autem aut ter in die sugere mãmillas debet ei sufficere, bis vel ter in die balneandus erit. Item bis vel ter in die vel amplius sordidat pannos egestione & vrina seipsum fœdans, non enim scit sugere neq; petere vas verbo vel signo quando instat tempus mingendi vel egerendi, quare indiget bina vel trina lotione seu balneo in die. Quarta est, infans in balneo tempore æstiuo

A mutetur dum balneatur, à balneo vero tepido seu temperato in actiuis ad balneum magis tepidum, idest plus particeps moderatę caliditatis si ęstas non fuerit calida vehementer, vel plus particeps moderatę frigiditatis si in feruore caloris excesserit, vt à moderata caliditate fiat superfluitatum resolutio non effreni æstate & à moderata frigiditate prohibeatur resolutio nimia caloris & spirituum ab æstate effrenitãtium in caliditate. Quinta, non lauetur infans in balneo nisi donec eius corpus calefiat & incipiat rubere, deinde extrahatur, quia lotio diuturnior caloré & spiritus attractos ad membra superflue resoluit. Et minor illa quæ clare facit & rubere non satis excitat calorem innatum, nec satis resoluit superfluitates pororum quæ cibi locum occupãt.

Sexta est, seruentur aures infantis dum lauatur B in balneo ne subintret eas aqua. Nam subintrans eas aqua est causa doloris. Iuxta illud Prin: tertij. 4. ca. 18. Ingreditur aqua quandoq; in aurem cum nõ effundit eam ille qui balneatur aut abluitur & lædit. Et quandoq; apostematur radix aurium & vehementem incurrit dolorem. Modus auté præseruandi aures ab ingressu aquę est vt oppilentur cum cotto lotionis tempore vel prope eas non ducatur aqua. Septima est, infans hora lotionis à nutrice hoc modo est accipiendus siue tenendus. Primo quidem assumatur infans cum dextra manu nutricis consequéter appodietur ipse infans supra suum pectus nõ supra ventrem super sinistrum brachium nutricis & cum dextra manu lauet eum nutrix. Causa vero quare super pectus appodiatur & non super ventrem est, quia eius pectus est ossuosum C durum, venter vero tener mollis cito passibilis cum visceribus quæ in eo sunt, ne ergo expressura appodiationis venter eius & viscera doleãt super pectus appodiatur. Octaua est dum lauatur infans studiose ducantur palmę ipsius ad eius dorsum, & pedes ipsius sursum versus caput & versus nates suauiter ducantur & subtiliter non vi nec repente sed paulatiue, vt per hoc habilitétur membra eius ad motum. Per plantas igitur palmas manuũ hic intelligit sicut primi prima. doct. 5. sum. 2. ca. 20. paragrapho illo. Musculorum vero digitos mouentium quidam sunt qui in planta sunt, & quidam sunt qui sunt in brachio, quia si omnes in planta coniungerentur propter carnem multam grauarent. Nona est, infans post lotionem & extensionem suorum membrorum suauiter exiccandus est & extergédus cũ mollibus p ãnis lineis, ne circa cũ refrigeretur aqua balnei cuti adherés à sua frigi-

ditate oppilet aut rigere aut horripilari faciat.

Decima est, infans postquam exsiccatus & ex tersus fuerit, iaceat in primis super ventrē ipsius, & tunc fricet nutrix, premat & figuret incessanter dorsum eius à puppi capitis vsq; ad nates, deinde iaceat supra dorsum & fricet, similiter premat & figuret anteriora & latera eius cum suauitate. Et præter hoc totum incessanter infans fricetur prematur & figuretur in extremitatibus suis. s. capite, brachijs & tibijs. Fricetur quidem gratia resolutionis superfluitatum & excitationis caloris naturalis. Prematur vero & figuretur gratia corroborationis & decorationis formarum membrorum. Vndecima est, infans post fricationem, pressionem & figurationem suorū membrorum iterum fasciandus est cum pannis lineis mundis & institis seu bindis vt seruentur membra ipsius in decenti figura. Et sint panni eius mediocriter calidi, & fasciatio eius non nimis stricta, ne prohibeat transitum nutrimenti ad membra & crementum ipsorum, neq; nimis laxa sic ꝙ non valeat retinere membra sub suis figuris decentioribus, nam tunc perdit vtilitatem gratia cuius fit. Duodecima est oleū oliuę dulce, post fasciationem infantis proijciatur in nares ipsius quia abluet oculos & tunicas eorum subintrando. s. vel resudando ad oculos per foramina parua quibus cōmunicant nares cum domesticis angulis oculorum, ita vt lippę & virulentię fistulares dictorum angulorum interdum per artem quandoq; à natura diriuentur ad nares, vnde minus faciem fœdant. Ex prædictis vides quàm attentus fuerit circa nouiter natos Prin. aboali ita vt Auer. ęmulus ipsius. 6. colliget. cap. 7. de regimine infantis dicat & fateatur. Auicen. multum hic dixit & sufficienter declarauit.

Iacobus in cap. 3. doct. 1. fen. 3. primi.

De ægritudinibus quæ accidunt infantibus.

Est etiam cum accidunt &c. In hac. 7. parte primo dicit ꝙ etiam tussis & rheuma quandoq; superueniūt infantibus. Id testatur Hippo. aphorismorum tertia dicens. In ætatibus vero talia accidunt paruis quidem & nouiter genitis pueris oris vlcerationes, vomitus, tusses. Et Gal. in commento ait. Tusses enim accidunt ex inordinata sumptione lactis descendentis ad tracheam arteriam. Et Rasis libel. experi. c. 36. ait. Tussis accidit pueris in prima ætate, linguę autem eorum non possunt claudere epiglotum & sic infrigidatur pectus & eius instrumenta. Potest & alia causa tussis infantium assignari, quia quando erant in vtero materno aspirabant aerem calidum, sed

D postquam nati sunt aspirant frigidum non eis consuetum quare tussiunt. Item habent cerebra plena humoribus & superfluitatibus qui descendentes ad guttur & pectus, rheumatismos generant & tusses excitant. Secundo dat remedia. 4. contra tussim & rheuma infantium. Primum est effusio plurima aquæ calidæ super caput illius cui hi morbi accidunt, quia ipsa digerit & resoluit humores qui rheumata generant & tusses commouent si fluant ad pectus. Teste Hipp. aphorismorum. 5. de calido dicente. Eorum vero quę in capite sunt grauedinem soluit. Et Gal. in commento. 23. ait. In passione capitis similiter facit, grauedinem enim soluit, quia materiā morbi digerit. Attende tamen ꝙ post effusionem plurimam aquæ calidæ super caput infantis caput illico debet optime extergi & exiccari E cum capitergijs calidis, ne aqua super caput ad propriam reducta frigiditatem ex semetipsa caput suo frigore lędat & rheuma denuo generet.

Gentilis Fuliginatis expositio super doct. 2. fen. 3. Can. 1. Aui. Cap. 5.

De balneo & nominandis balneis.

HVic autem &c. Docuit superius per vnā rem annexam hic per aliam. Et primo determinat de regimine corporis. Primo per balneum aquæ calidæ. Secundo frigidę. ibi (Hic quidem) in sequenti capitulo. Item prima in duas. Nam primo determinat de modo vsus balnei aquæ calidæ. Secundo determinat de iuuamentis & nocumentis eius. ibi (Sed qui febrem habet.) Primo determinat de modo vsus balnei ad ingressum & moram eius in eo. Secundo quantum ad exitum. ibi (Et se custodire.) Prima in F tres secundum quòd tres principaliter debent attendi circa balneum. Primo ex parte qualitatis. Secundo quantitatis & cum hoc ex modo ingressus. ibi (Quapropter.) Tertio ex parte temporis. ibi (Qui vero impinguari.)

Qui vero &c. Et hæc in duas. Nam primo docet debitam horam ingressus ratione impinguationis. Secundo ratione conseruationis sanitatis & macrefactionis. ibi (Qui autem.)

Sed dices videtur quòd homo indigeat balneo etiam propter alias causas, quia sicut Gal. dicit in fine secundi de reg. homo indiget balneo ad hoc vt abstergat à sudore & puluere. Item dices nec videtur quòd indigeat ipso propter istas causas, scilicet humiditatem temperatam & calorem, quia humiditas ista est humiditas aquea, nos autem non indigemus humiditate aquea sed naturali. Item & similiter cum talis caliditas sit accidentalis, nec etiam ea indigemus. Dico,

ꝙ ista

ꝙ iſta duo iuuamenta, quæ hic ponuntur non inueniuntur poſita ab alio auctore ſed iuuamenta Gal. ipſa per ſeipſum, dico quòd balneum poteſt competere & ratione abſterſiõis ſudoris & pulueris, quemadmodum Gal. ponit, poteſt etiam competere, vt calefaciat et humectet temperate. & iſtius ratio eſt, quia ipſum balneum ſpargit calorem & nutrimentum per membra, & ideo vt ſic calefacit & humectat temperate. Et quod tu dicis primo de iuuamentis, dico ꝙ Auicẽ. illa dedit intelligi per illa, & quia ipſa per ſeipſum. ſ. per balneum abſtergitur ſudor & puluis, ideo non poſuit. Ad alia dico ꝙ caliditas & humiditas vt aquæ eſt vel aeris, non confert immediate, ſed confert mediate. ſ. vt dictum eſt. ſ. inquantum facit ſpargere caliditatem vel nutrimẽtum per corpus, & hoc eſt vtile, quia ad ipſum ſequitur humidũ. Vlterius intellige ꝙ illud (Quapropter) ſequitur valde bene ex eo quod dixit ꝙ iſtis balneatio reſolutionem faciens non eſt neceſſaria. Vlterius intellige ibi, vbi dicit (ſecundum ordinem balnei) caſas ingredi debent ꝙ ſicut ſuperius habuiſtis, balneũ ipſum habet plures caſas, modo vult dicere ꝙ homo non debet immediate cum intrauit primam caſam intrare in ſecundam, & poſtea immediate tertiam, ſed debet primo morari ĩ prima caſa parũ, & poſtea ingredi in ſecundam, & ibi etiam morari parũ, & deinde intrare in tertiam. ſ. ſic ordinate, & ſicut dictum eſt in introitu, idem ordo etiam debet ſeruari in exitu, quia non debet etiam ſubito exire, ſed illud debet etiam fieri ordinate.

Vlterius intellige ibi (Et ab aliqua forti cauſa feb. putridarum) quòd iſta cauſa poſſet eſſe & efficiens & materialis. efficiens ſicut oppilatio, quæ putredinem efficit quæ oppilatio ſic cauſata eſſet ex eo, ſcilicet ꝙ corpus exiſtens repletum balneum ſua caliditate attrahet humores ſuperfluos ad cutim, vnde ibi fiet oppilatio. Poteſt etiam eſſe alia cauſa efficiens. ſ. debilitas virtutis cauſata. ſ. ex balneo propter manifeſtam reſolutionem membrorum, vnde virtus exiſtens debilis humores non poteſt regere, vnde relinquuntur & putrefiunt. Cauſa materialis poteſt eſſe humores commoti balneo qui propter ſuam cõmotionem poſtea putrefiunt, & putridam faciunt. Vlterius intellige ꝙ illa. ſ. (oxymel & diamentaſtrum) poſſunt aſſumi & ante balneũ & poſt, ſed magis credo ꝙ debent aſſumi ante quia ſic prohibent oppilationem fieri, ſed ipſa aſſumpta poſt remouent aliquam paruam inductam. Item intellige quòd iſta diuerſificantur ſecundum complexiones, quia oxymel ratione aceti frigiditatem habet, ſed illa alia duo magis ſunt calida. Item etiam intellige quòd ſicut habetis à Gal. 4. de regimine ſanitatis. inter illa duo. ſ. diamentaſtrum & diatrionpipereon eſt differentia, quia diacalamentum vel diamentaſtrum magis valet ad penetrandum nutrimentum per corpus, ſed diatrionpipereon magis facit ad iuuandum digeſtionem. Vlterius dices quomodo aqua calida inducit phthiſim, ipſa enim non eſt vlceratiua pulmonis, nec alicuius membri? Item non etiam eſt conſumptiua, quia ipſa eſt humida, ergo quomodocunq; accipias, non videtur quia inducatur phthiſis. Dico ꝙ in capitulo de aqua loco phthiſis hic habuiſtis hydropiſis, & forte iſta litera eſt melior, ſed adhuc dico ꝙ inducitur hectica ratione ſuæ caliditatis actualis, phthiſis autem inducitur quia ipſa poteſt pulmonem debilitare, & ſic humores ad ipſum deſcendent & vlcerabunt & inducent phthiſim. Vlterius intellige ꝙ balneum facit iſtos contrarios effectus ſecundum triplicem diuerſitatem ſecundum ꝙ Auerrois dicit primo ſecundum diuerſitatem caſarum. Item etiam ſecundum diuerſitatem moræ in balneo & horæ ingreſſus eius. Item etiam ex parte diuerſarum diſpoſitionum ipſorum corporum, ex parte iſtorum omnium poteſt facere illos contrarios effectus ſecundum quod tu met conſiderare potes.

Vlterius quod dicit (Fructuum) intellige acetoſorum & ſtypticorum, quia iſti magis infrigidant & confortant. Vlterius dices. dicit hic ꝙ debet cauere à balneo ille qui habet feb. vel apoſtema vel ſolutionem continui dices non videtur de feb. & de apoſtemate, quia in. 10. & in. 5. de inge. ſanita. ca. 10. & . 13. habuiſtis in feb. balneum. Item in. 3. de regimine ſanitatis habuiſtis quòd balneum confert in feb. & apoſtemate. Item ratione quia ipſum balneum materiam digerit & euacuat & calorem confortat, vt ex. 3. regi. habetis. Dico quòd illud cauere intelligo non ex toto euitare, ſed quia debet cum cautela approximari, nam ipſum indebite approximatum, maximum facit nocumentum, debite autem facit iuuamentum magnum. Item dices, male dicit (niſi in reſolutiõe) quia ipſemet ponit alia iuuamenta. Dico ꝙ intelligit ꝙ illud ſit magis principale. Et in hoc terminatur ſententia huius capituli.

De ablutione, quæ fit cum aqua frigida. Cap. 6.

HOc quidẽ &c. Hic determinat de regimine ſanitatis per balneum aquæ frigidæ. Et tria facit. Primo oſtendit cui corpori competat huiuſmodi balneum. Secundo oſtẽdit modum

vsus eius.ibi (Et in hora.) Et tertio docet quædã
iuuamenta eius.ibi (Cum aqua autem frigida.)
Secunda in duas. Primo docet vsus modum, qñ
debet balneari semel in die. Et secundo quando
pluries.ibi (Et est cũ post.) Prima in duas. Nam
primo docet debitũ modũ vsus istius balnei ex
parte horæ. Secũdo ex parte quãtitatis & quãtita
tis.s.ex parte ingressus & egressus.ibi (Deinde.)

Intellige hic primo ꝙ illud qđ dicit primo regi
men exponitur per illud quod postea dicit, neq;
fastidium &c.& similiter etiam illud quod dicit
ætas exponitur, similiter ꝑ illud qđ dicit postea,
neq; puer neq; senex, nam non competit frigidũ
pueris, quia prohibet eos ab augmento, neq; seni
bus quia sunt frigidi, sed solum cõpetit tale bal-
neum iuuenibus. Item dicit etiam postea virtus
quia virtus debet esse fortis. dicit etiam figura,
quia debet esse bene carnosa vt prohibeat frigi-
ditatem intus minus ingredi. dicit autem tẽpus,
quia debet esse tempus & ætas particulare, quia
debet esse dies calida non ventosa vt dicit infra.

Item intellige ꝙ debet illud balneũ fieri post
fricationem & inunctionẽ, quia qñ illud balneũ
frigidum fit, debet calor naturalis incitari vt sua
frigiditas non possit nocere membris intrinse-
cis, calor enim tunc excitatus & in membris ex-
terioribus existens, repugnat frigiditati balnei
ne nocere possit intrinsecis. Sed dices. iste di-
cit ꝙ ista aqua debet esse temperata directe. Op-
positum ponit Auer.6. colliget.ca.6. qui dicit ꝙ
non debet esse calida nec etiam temperata, quia
non compleret opus quod intendimus.s. frigidi
tatem, sed debet esse frigida. Dico ꝙ non solum
intelligo ꝙ sit temperata, quia sit recte media in
ter caliditatem & frigiditatem, sed intelligo ꝙ
ipsa declinet aliqualiter ad frigiditatem. Item
dices postea ipse dicit ꝙ sit exercitium tempera-
tum aut parum velocius q̃ solebat. dicens: Gal.
solum dicit ꝙ sit velocius. Dico ꝙ potest intel
ligi aut pro.1.ita ꝙ tunc dicet temperatum quan
tum ad quantitatẽ, quia erit medium inter mul-
tum & paucum, sed idem erit velocius vt secun-
dum aliquid exacuatur calor naturalis. Item
intellige ꝙ ipse debet se proijcere in eam subito,
& huius ratio est duplex. Vna quæ tangitur in li
tera, vt.s.membra inspissẽtur & dura fiant. Alia
ratio est quam tangit Gal. quia si solum pars vna
post partẽ mitteretur in aquam frigidam, calor
tunc occuparet vnam partẽ & dimitteret alias,
& fugeret ab alijs, vt ergo illud non faciat, debet
se subito proijcere. Item intellige quod dicit
ꝙ debet plus comedere & minus bibere. Ratio il
lius ẽ duplex. Vna est vt appetitui satisfaciamus,

D quia ipsi cibum appetunt plus & minus potum.
Alia ratio, quia cum tunc fortificetur calor & di
gestio debet plus comedere, cum autem ipse hu-
mectetur debet minus bibere, & ita illud est &
ratione delectationis & iuuamenti. Sed dices
ꝙ non debeat fieri subito per illum apho.51.2.par
ti.secundum multũ & repente nec alterare &c.
Dico ꝙ mutatio ad conueniens facta subito, nõ
est nociua, immo prodest, sed mutatio ad incon
ueniens si fiat subito maxime nocet. Item ꝙ di-
cit gradatim intelligo ꝙ à principio caliditatis
ęstatis debet sibi sufficere solum balneare semel,
sed postea vlterius, quando augmentatur calidi-
tas potest balneari bis. Item intellige ꝙ illud
balneum non competit post ista, quia tunc debi
litaret membra intrinseca. Sed dices saltẽ non
videtur ꝙ post exercitium, quia contrarium hu-

E ius posuit Auicen. & idem omnes alij volunt.s.
ꝙ ipsum fiat post exercitium. Item etiam exerci-
tium excitat & præparat calorem, qui resistit fri
giditati balnei, oportet distinguere ꝙ est exerci-
tium multum, paruũ, & mediocre, modo quod
omnes dicunt intelligunt exercitium moderatũ
& mediocre in quantitate, sed post exercitium
longum multum, illud balneum non competit,
& sic intelligit Aui.hic. Sed quæritur, vtrum
optime sano competat balneum aquæ calidę. Et
videtur ꝙ non aucto. Auer.6.coll.ca.9. qui dicit
ꝙ licet competat seni balneum aquæ calidæ, nõ
tamen competit iuueni. Item ratione quia ni
hil alterans corpus temperatum competit ei, bal
neum est huiusmodi, ergo &c. Item cuius iuua-
mentũ ꝑficitur per fricationem & exercitiũ non
indiget balneo, sed hoc est secundũ Gal.in.3.de

F regi.quare &c. In oppositũ est Aui.hic, & Gal.
ẽt q docẽt ipsum approximari. Dico ꝙ balneũ
aquę calidę debite approximatũ cõpetit corpori
optime sano vt iuueni. Et ratio est illa quæ tacta
fuit, quia quãtũcũq; corpus sit temperatũ, adhuc
debet fieri abstersio sudoris & pulueris. Et tunc
quod tu dicis de Auer. dico ꝙ ipse ibi cõparatiue
loquitur.s.ꝙ non tm̃ competit, sed abstersiuum
bene cõpetit. Ad aliud nihil alterans &c. dico
ꝙ verũ est, si ista alterẽt vel trãsmutent ad dispo
sitionẽ quæ naturaliter nõ debet esse ꝙ nihil tale
competit, sed si transmutet ad illud quod debet
esse, bene potest approximari. Ad aliud dico ꝙ
verum est si perficiatur quantum ad omnia, sed
illa non perficiunt quantum ad omnia, quia nõ
quantum ab ea quæ oportebat abstergere, licet
faceret illud quãtum ad alia. Tunc quæritur,
vtrum balneum frigidum cõpetat ad regi.sani.
Et videtur ꝙ nõ, qa nihil repũgnãs oĩbus virtuti
bus

busin omnibus operationibus suis competit ad regimen sanitatis, balneum frigidum est huiusmodi, quare &c. Maior de se patet, quia in regimine nos intendimus conseruare virtutes & nō eis repugnare. Minor patet, quia sicut superius dictum fuit frigidum ipsum contrariatur omnibus virtutibus per se, ergo quod primo est frigidum primo & maxime contrariatur eis, sed primo frigidum est aqua, quare &c. Item quod est causa febris ephemerę non cōpetit in regi. sani. sed balneum aquę frigidæ est causa febris ephemerę, vt in. 8. de inge. ca. 2. & 3. habetis, & etiam de febribus, quare &c. Item nihil medicinale cōpetit ad regi. sani. saltē corporis optime sani, sed balneū frigidum est res medicinalis, quare &c.

Tunc quæritur. dato ꝙ competat vtrum competat ante cibū vel post. Et videtur ꝙ post, quia illud quod confortat digestionē debet approximari qñ fit digestio, sed balneum frigidū est huiusmodi, vt hic dicit Auic. quare &c. Item illud quod fit in meridie cōpetit post cibum, sed balneum frigidum est huiusmodi secundum quòd Auice. dicit, quare &c. Maior patet, quia vtplurimum nos comedimus in tertia. In oppositum vtriusq; est Auicē. quare &c. in litera, & Gal. & omnes. Dico ad primum ꝙ balneum frigidum approximatum cū conditionibus hic positis cōpetit iuueni, sed in alia ætate nō competit. Ratio primi est ex iuuamentis iam tactis, quia illud qđ inspissat membra & fortificat calorem & digestionem competit, sed cum conditionibus prędictis balneum frigidū est huiusmodi, quare &c. Ratio secundi est, scilicet quare non competit in ætate crescentię, quia membra propter augmentum & extensionem debent mollificari, sed frigidum inspisat & indurat ea vnde redduntur inepta ad augmentum, similiter nec etiam competit senibus, quia in eis calor est diminutus & in quantitate & qualitate, & ideo quia non potest repugnare frigiditati aquæ non cōpetit.

Tunc ad primum quod dicis dico quòd illud frigidum non repugnat illis, immo iuuat, quia ipsum non peruenit ad intrinseca existens frigidum & ēt contēperat & nō iuuat. Ad aliud dico ꝙ bene facit ephemerā indebite approximatū, sed debite non. Ad aliud dico ꝙ bene nihil medicinale euacuatiuum competit ei, sed medicinale alteratiuum competit ei, non ab eo ꝙ debet esse, sed ab eo ꝙ est tale, bene ei competit.

Tunc ad secundū dico ꝙ illud balneū frigidū competit ante cibum. & ratio est, quia ipsum debet fieri post fricationem & exercitium, vt Aui. ponit, sed cum ista fuit facta prima & secunda di-

A gestione, patet ꝙ etiam fiet tunc illud balneum. Et tunc quod tu dicis. primo dico ꝙ illud esset verum ratione sui secundum se, sed quia exercitium & fricatio debent præcedere ipsum, ideo etiam ratione illorum non potest fieri post, sed oportet ꝙ fiat ante. Ad aliud de meridie dico ꝙ non oportet, quia debet comedisse parum, ita ꝙ in breui tempore & ante meridiem ipsum post sit esse digestum. Et in hoc terminetur sententia istius capituli.

Iacobi de partibus expositio super doct. 2. sen. iij. Can. 1. Aui.

De balneo & nominandis balneis. Cap. 5.

HVic autem &c. In hoc. c. ostendit primo quibus & propter quid competit balneū & modum & horam sui vsus. Secundo ordinem ingrediendi casas balnei & tempus morandi in eis & vtilitates eius. ibi (Balneorum vero.) Tertio horam balneationis quęrentium impinguari per balneum cum modo præseruationis ab oppilatione, & quęrentium demacrari, & quęrentium solum sanitatem seruare. ibi (Qui vero impinguari.) Quarto modum præseruādi eos in q̄bus timetur ebullitio cholerę ex balneo. ibi (Et si timet.) Quinto quibus non competit balneū. ibi (Sed qui febrem.) Sexto vtilitates & nocumenta balneorum. ibi (Et tu quidem.) In prima parte dicit primo ꝙ balneatio resolutionem faciens nō est homini necessaria, de cuius regimine hic agitur. s. iuueni tēperato, quia corpus ipsius est mundum, & ita non indiget resolutione superfluitatum. Secundo dicit ꝙ ex iuuenibus temperatis ille qui balneo indiget, non indiget eo nisi vt acquirat ab eo calorem subtilem idest moderatum demulcentem tactum & humiditatem temperatam in qua voluptuetur. Et ideo non debet in eo multum morari nisi se paulo plus debito exercitauerit, tunc enim indiget humectatione balnei corrigente siccitatem ex motu ortam, vel nisi paulo minus debito se exercitauerit & fricauerit. Tunc enim indiget calore balnei perficiente resolutionem opportunam, vel nisi se exercitauerit in loco puluerulento vel vsque ad sudorem, tunc enim indiget balneo quo abstergatur & lauetur à pulueribus & sudore. Tertio dicit ꝙ si iuuenes exercitati descenderint in fontem. i. tinam aqua calida plenam, intrent ipsum & stent in eo donec cutis seu superficies suorum corporum rubeat & intumescat, & quamprimum incipit ab eo resolutio fieri vel cutis detumescere, protinus exeant. Et aer tinam circundans humectetur plurima effusione aquæ tepidæ dulcis, consequenter lauentur velociter &

& egrediantur à locis balnei & tinę. Quarto di-
cit exercitatus nõ debet ingredi balneum donec
perfecte quiescat.s.donec sanguis eius & spiritus
per exercitium commoti quiescant & anhelitus
factus velox & magnus ad proprium redeat tē-
peramentũ, nec calor balnei calori exercitij sup-
additus debilitet & resoluat. Attende ꝙ Gal.3.
de re.sa.c.2.modum & vtilitatē balnei post exer
citium in quinq; propositionibus describit. Pri-
ma est, exercitatus iuuenis ducendus est ad bal-
neum,& si paruam inde habuerit vtilitatē, quia
iam ab exercitio moderato curatus est & frica-
tus.Secunda est,dura & tenera membra per bal-
neum molliũtur & euaporatur si quid superflui
tatis & liquefactionis carnis mollis vel pinguedi
nis intus acutę cõtineatur quod in immoderatis
contingit exercitijs.Tertia est,iuuenis tempera-
tus non indiget exercitio propter hæc, quia sup-
flua p exercitiũ & fricationem satis in hoc sunt
euacuata,& ipse non solet immoderate exercita
ri. Quarta est iuuenis tēperatus indiget balneo
ad hoc solum vt à sudore lauetur & puluere,nõ
vt calefiat in balneo, sicut isti qui sine exercitio
balneantur decoquētes seipsos. Quinta est iuue-
nis temperatus dum balneatur post exercitium
non debet contrahere moram in solio seu aere
balnei,sed lotus ad aquã moderate sustinet,quia
hæc moderatę naturæ corporis congrua est.

Balneorũ vero &c. In hac parte secũda pri-
mo dicit Prin.se iã declarasse & retulisse disposi
tiones & conditiones balneorũ.s.c.vltimo sum-
mæ primæ doctrinæ secundæ fen secũdæ primi.
Secundo dicit ꝙ illud quod hic nunc dicendum
restat,est primo ꝙ oēs balneandi debent ingredi
casas balnei secundum ordinem.s. primo primã
quæ cõparatione ad alias frigida est & humida
& in se temperata.Postea secundã quæ calida est
& humida lotionibus corporum & tinis aptata
multa aqua respersa. Deinde tertiam quæ est ca-
lida & sicca sudoris abunde prouocatiua.s. diu
stetur in ea,quia natura non sustinet sine graua-
mine subitas mutationes. Secundo dicendũ est
hic ꝙ balneandus nõ moretur in domo seu casa
calida balnei nisi tali mensura ꝙ non recipiat in-
de nocumētum supercalefactionis resolutionis
nimię vel debilitatis, sed tali mensura stet in ea
ꝙ requiescere faciat suaui somno propterea ꝙ su
perfluitates resoluit & corpus præparat ad rece-
ptionem nutrimenti,& tali mēsura ꝙ custodiat
ipsum à debilitate quæ prouenit ex nimia reple-
tione calorem innatum hebetante, & tali mēsu-
ra ꝙ præseruet ipsum ab aliqua causa forti febriũ
putridarum.s.ab oppilatione pororum quæ po-

D tissima est causa putredinalium febrium pro-
pter prohibitionē euentationis humorum & re
tentionem ac conculcationem fuliginum cor-
rumpentium eos.

Qui vero &c. In hac parte tertia primo agit
de hora balnei impinguatiui. Secundo de macra
tiui.ibi (Qui autem vult resolutionem.) Tertio
custoditiui sanitatis.ibi(Sed qui sanitatē tantum
vult.) In prima dicit primo ꝙ quærens impin-
guari,debet intrare balneum post comestionē
dummodo fuerit securus quòd oppilationes ei
non accidant,puta quia est latarum viarũ subti-
lium humorum non pronus ad eas,nec assuetus
eis sine forti causa vel habet in vsu medicinam
promptam contra oppilationes.Eiusdem sentē-
tiæ meminit Rasis.5. Almã.c.de his quæ corpus
impinguant dicens. Conuenit præterea post ci-
E bũ balneari & oleo prius inungi debet & postea
aquam tepidam super corpus proijcere. Cuius
ratio est duplex. Vna est, quia balneum copiose
trahit sanguinem ad membra,nec membra nu-
tritionis ei resistunt, sed liberaliter transire per-
mittunt iam cibo munita. Secunda est,quia bal-
neum hac hora vehementer humectat vnde fit
vt nutriens faciliter membris iungatur & inui-
scetur, verũtamen per hoc indigestus cibus tra-
hitur ad hepar. Secundo dicit ꝙ qui quærit ab
oppilationibus præseruari si fuerit calidæ com-
plexionis bibat oxymel quod ratione mellis nu
trimenti vias & superfluitatum eius abstergit &
mundificat.Et est triplex oxymel, vnũ simplex,
aliud diureticum, aliud squilliticum inter quæ
minus calidum est simplex, sed magis aperitiuũ
est diureticum.Et iterũ simplex oxymel triplex
F inuenitur, vnum est paucę commixtionis quod
ex partibus aquæ sexdecim & vna mellis fit. Et
istud infrigidat calefactis conferens. Aliud mul
tę commixtionis ex partibus aquæ quatuor &
vna mellis, & hoc calefacit. Aliud medię com-
mixtionis ex octo partibus aquæ & vna mellis
quod remisse calefacit frigiditate aquæ prohi-
bente caliditatem mellis. Tertio dicit ꝙ volens
se præseruare ab oppilationibus si fuerit frigidæ
complexionis bibat diamentastrum.s. electua-
rium de mentastro & diatrionpipereon.i. ele-
ctuarium de tribus generibus piperũ.s.albo, ni-
gro & longo quod describitur.5.cañ.sum.primę
tract.tertio.Et p vnaquaq; vice sumat.ʒ.j.de alte
ro istorũ cũ paruo haustu puretę cicerũ vel aquę
fœniculi aut apij vel vini albi vel hydromellis.

Qui autē vult &c.) In secunda dicit ꝙ quæ-
rens resolutionem suæ supefluæ humiditatis &
macrefieri debet balneari famelicus & longo
tempore

tempore in balneo morari, sic enim resoluitur humiditas corporis & siccatur corpus ab innata caliditate coadiuta calore balnei deficiente alimento quod resoluta restauret. Sed qui sanitatem &cæ.) In tertia dicit, ꝙ quærens ex balneo seruare dũtaxat sanitatẽ corporis sine demacratione, vel impinguatiõe debet ingredi balneum post digestionem cibi iam completam in stomacho & in hepate. Attende, ꝙ balneum in regimine pure conseruatiuo debet fieri non statim post digestiones completas in stomacho & hepate, sed etiã in venis, quia fieri debet post exercitium. Iuxta illud Gale. 2. de regi. sani. cap. 3. Cum iuuenis est exercitandus est, & durius fricandus, & post exercitia facta est balneãdus, sed tempus exercitij est optimũ quando hesternus cibus fuerit perfecte digestus, & qui in ventre, & qui in vasis & alterius cibi instat tempus, vt ait idem dicto libro capitulo secundo.

Et si timet &c. In hac quarta parte dicit primo, ꝙ ille debet comedere rem subtilẽ ante balneationẽ, qui timet ne cholera rubea in eo ebulliat, si hoc fecerit. i. se balneauerit iã perfectis digestionibus & ieiunus. In tali enim cholera ebulliens, vel febrem inducit, vel ad os stomachi profluens & ipsum pungens syncopim gñat ex vehementi dolore corde sibi compatiente. Secũdo dicit ꝙ hoc. s. sumere rem subtilem, aut cibũ est necessarium ante balneationem ei, cuius cõplexio est calida, & qui abundat in cholera rubea, quia aliter balneum cõmouebit eius choleram ebullire faciens eam. Et cum hoc præseruandus est, ne subintret casam balnei calidam maxime tertiam, quæ suo calore plus alijs choleram ebullire facit. Tertio dicit, ꝙ cibus melior istis ante balneationem est panis infusus in succo fructuũ, vt malorum granatorum, vel macianorum acetosorũ, vel cydoniorũ, aut panis infusus in aqua rosata. Talis enim choleram reprimit, os stomachi confortat & calorem temperat, nec trahitur per balneum ad hepar ante sui digestionẽ, cum balneum taliũ sit remissæ caliditatis. Quarto dicit ꝙ tales calidi cholerici præseruare debent, ne vel in exitu balnei, vel in balneo rem actu frigidam bibãt, quia per poros balneo apertos, quasi repente transiret ad membra principalia maxime ad hepar corrumpens suas virtutes actuali frigiditate, sicut vides equos labore æstuãtes adhuc sudorosos adaquatos aqua frigida statim morti fundi. Quinto dicit, ꝙ tales calidi cholerici debent sibi cauere, ne rem vehementer calidam in egressu balnei, vel in balneo bibãt maxime aquã calidam, quia verendum est ne subito penetrans

A vsq; ad membra principalia phthisim, id est consumptionem corporis & hecticam inducat sua resoluenti caliditate. Sed quare dicit præcipue ab aqua, nunquid bibitum vinum calidum, aut nectar, aut Hippocras post balneum bibitũ, vel in balneo citius inducere phthisim, vel hecticam q̃ aqua, cum quodlibet horum cum sua actuali caliditate sit potentia & virtute calidum & siccum. Dic ꝙ ista plura præstant beneficia, quæ non præstat aqua. Primo quidem sunt familiaria humanæ naturæ. Secundo confortat mẽbra principalia. Tertio nutriunt. quarto generant et multiplicant spiritus. Quinto facilius aqua resoluuntur, & quia nutriũt plus de eis retinetur in membris nutritiuis transeundo per ea, & plus de eis retinetur in membris. Sexto dicit ꝙ calidi cholerici cauere debent, ne repente balneum exeant,

B & ne caput suum post ipsum detegant, & ne corpus suum frigori exponant, quia tales natura rari sunt & balneũ hos magis rarificauit poros aperiens, quare frigidus aer libere subintrãs interiora debilitat, & calorem innatum vel extinguit, vel diminuit. Septimo dicit ꝙ calidi cholerici debent à balneo exire tempore hyemali suis pãnis vndiq; bene cooperti, ne tunc penetrentur à frigore intenso continentis eos aeris.

Sed qui febrem &c. In hac parte quinta prohibet balneum in tribus casibus. Primo quidem in febre hora febris, quia febris est calor naturalis mutatus in igneum, vt ait Gale. primo aphor. cõmẽto illius canonis. Humidæ diætæ omnibus febricitantibus cõferunt. Balneum igitur superigniens, amplius febrem augmentabit. Secundo in solutione cõtinuitatis, nam si noua fuerit quæ

C plaga dicitur, balneum nocet augmentando sanguinis fluxum. Si vetus, dicta vlcus, balneum nocet augmentando putredinem & humectando vlcus, quod potius debet exiccari, q̃a vlcera non sanantur, nisi desiccẽtur. Tertio in apostemate, quia materiam apostematis amplius intumescere facit, & in ea putredinem dilatat. Instabit aliquis primo de febre ephemeræ cui competit balneum. Iuxta illud Gale. 8. de ingenio sanitatis, capi. 2. Sed vos scitis, ꝙ huiusmodi febricitantes in primo die secũdo & tertio mane quoq; meridie & vespere & noctu in balneum misissem, & bene euaserũt quarto & quinto die sine macula ad solitum opus exeuntes. Et primo de febribus ad Glauconem, cap. 5. distinc. 1. de curis ephemerarum ait. Curare autem oportet balneo omnes. eos quidem qui in densitate cutis, aut in bubonibus febricitauerint, si in aere balnei tardare præceperis nihil lædes. reliquos vero omnes cito ab

aere

aere remoue:in aqua vero ſi amplius morari vo
luerint,concede. Secundo de febre hectica, cui
balneum conuenit.Iuxta illud Gale.10. de inge.
ſani.cap.9.Dico ꝙ omnis habens hecticam maxi
me veniẽs in phthiſim,ſi non habeat aliquam fe
brem de putredine, vel de apoſtemate viſcerum
oportet in balneum mittatur. Tertio de putri-
da,cui competit balneum poſt purgationem. Iu
xta illud Gale.11.de inge.ſanitatis.cap.16.Ego ve
ro nullum febrientem ex putredine in balneum
introduco, niſi prius materia purgetur. Sed ma-
teria purgata balneum & cataplaſma præparo.
Et cap.20.eiuſdem laudat balneum tam in putri
da continua,q̃ interpolata,dicens.Cumq; cruda
materia & putrida fuerit digeſta ponatur molle
cataplaſma & balneum ſine dubio præparetur.
In eis tamen quæ ſunt interpolate facit febre diſ-
ſolui incipiente,quia tunc temporis balneũ præ-
parabit corpus in ſumendo cibo.Et primo de fe-
bribus ad Glauconem ca.2. diſt.4. de cura febris
tertianæ ait.Si vero digeſtionis ſigna appareant,
& ſi multoties balneaueris non vtiq; peccabis.
Et paulo ante ait. Eos vero qui amãt balneum,
neq; ſi bis balneaueris in die,peccabis.Et in quar
tana laudat ipſum balneum quarti prima trac.2.
cap.59. Quarto arguitur ꝙ in vulneribus cõue-
nit balneũ.Nã phthiſis eſt vulnus in pulmone:
ſed Princeps phthiſicis comedit balneũ tertij de
cima cap.vltimo dicẽs. Et quandoq; conceditur
vt ipſi ingrediãtur balneum ante cibum, & poſt
ipſum,cum non eſt in hepatibus ipſorum oppila
tio.Ipſum enim impinguat eos & confortat ip-
ſos. Quinto arguitur ꝙ in apoſtematibus, quia
peripneumonia & pleuritis,quæ ſunt apoſtema-
ta balneo iuuantur.Teſte Hippo.parti. tertia re-
gi.acu.circa finem cano.62.dicente. Balneare in
peripneumonia iuuãtius eſt q̃ in acutis febribus.
In latere etiam tenerę coſtæ,atque inter ſpatulas
exiſtentem dolorem mitigat.Item excoquitur,
quod per ſputum neceſſe eſt excreari & adiuuat
flatum etiam bonificat & ſcreatus aufert labo-
rem,quia artus mollit,cutem humidam facit,vri
nam expellit, capitis releuat grauitatẽ,nares hu-
midas reddit.Idem dicit Gale.in cõmento. Ad
primum,ſecundum,et tertium obiecta,dic Prin
cipem hic voluiſſe balneum nõ debere miniſtra
ri in putridis interpolatis hora febris maxime an
te declinationem:neq; in cõtinuis ante digeſtio-
nem materiæ. Ad quartum dic, ꝙ balneũ non
cõuenit in phthiſi ratiõe vulneris, ſed hecticę ſe
quentis ad ipſum. Ad quintum dic, ꝙ in princi
pio,augmento,& ſtatu peripneumoniæ & pleu
ritidis balneum non competit, quia his tempori
D bus fluxum materiæ ad locum ægritudinis aug-
mentat & putredinem dilatat & febrem incen-
dit.Sed in declinatione competere poteſt.Iuxta
illud Prin. tertij decima trac.5.cap.3. Et poſt de-
clinationem manifeſtam adminiſtrat balneum.
Iſtud facere in Gallijs nõ ſoliti ſumus: ſed vete-
res aſſueti balneis liberius & liberalius ea ſuis pa
tientibus conceſſerunt,& quia minus tunc tem
poris ſe replebant,& magis purgabant,vnde ſu-
ſpicio de recidiua nõ tanta habebatur, ſicut nũc
apud nos.

Et tu quidem &c. In hac parte ſexta primo
tangit actus oppoſitos,in quos poteſt balneum.
Secundo iuuamẽta balnei.ibi (Et eius quidem.)
Tertio nocumenta eius.ibi(Eius autem.) In pri
ma particu.dicit,ꝙ iam ſciuimus ex præcedenti-
bus.ſ.ex ſcriptis primi.2.doc.2.ſumma.1. cap.vlt.
E ꝙ balnea poſſunt in actus contrarios. Nam cale
faciunt & infrigidant,ſiccant,& humectant,iu-
uant,& nocent. Et poſſe in hos actus ineſt eis ex
triplici radice. Primo quidem ex diuerſitate eo-
rum & ſecundum caſas,& ſecundum aquas. Se-
cundum caſas quidem. Nam prima infrigidat,
ſecunda calefacit & humectat, tertia calefacit &
deſiccat.Sed ſecundum aquas balneum aquæ ca
lidę calefacit, frigidæ frigidat, dulcis humectat,
ſalſæ ſulfureæ,vel aluminoſę ſiccat. Secundo ex
diuerſitate diſpoſitionis corporum ſe balnean-
tium.Nam balneum calidum famelicos & ina-
nitos ſiccat & demacrat, & interdum reſoluẽdo
calorem,corpus infrigidat. Sed repletos ſangui-
ne & cibis humidos & craſſos reddit. Tertio ex
diuerſitate moræ in eo, quia parum morans, vel
mediocriter in balneo calido dulcis aquæ calefit
F & humectatur:& ſuperflue morans reſolutione
nimia caloris & humidi tandem deſiccatur et in
frigidatur. Et eius &c.) In ſecũda refert primo
ſex vtilitates quas efficit balneum. Prima eſt pro
uocare ſomnum propter delectationem, quam
ingerit & diuerſionem fumorum acutorũ à ca-
pite ad cutem & reſolutionem ſpirituum anima
lium qui ſomno & quiete reſtaurari ſolent: &
quia caput humectat. Secunda eſt aperire poros
ſua caliditate propterea ſpãliter laudatur in ephe
meris ex oppilatione pororum. Tertia eſt abra-
dere.i.abſtergere ſordiciem à ſuperficie corporis
cooperante fricatione. Quarta eſt reſoluere ſuo
calore ſuperfluitates quæ ſub cute latent, & quę
continẽtur in poris & venis, vel reſolutione in-
ſenſibili vel ſudorali.Quinta eſt digerere ſuis ca
liditate & humiditate ſuperfluitates humorales
& cooperari ad digeſtionem cibi ſuſcitando ca-
lorem innatum, & reſoluendo humiditates he-
betantes

betantes ipsum. Sexta est attrahere sua caliditate nutrimentum ad superficiem cutis & exteriora membra: vnde cutem rubescere facit & intumescere & corpus impinguat, quando post cibum fit. Secundo reducit omnia balnei iuuamenta ad quatuor eius operationes. Prima est resolutio resoluendorum vnde pacificat colicam & iliacam, & dolores alios ventosos & vaporosos & fumos educit. Secunda est euacuatio euacuandorum in parte naturali.i.ad receptacula à natura ordinata, vel per vias naturales, vel à virtute expulsiua naturali, ad quam cooperatur balneũ, quia materias commouet & fluxibiles reddit & vias aperit, vnde iuuat ad vrinandum & screandum. Tertia est retentio fluxus ventris, maxime cum prouenit ab humoribus fluentibus à venis ad intestina, tunc enim balneum ad contrarium trahens fluxum ventris sedat. Quarta est remotio fatigationis seu lassitudinis. Nam lassitudo reddit membra consimilia sicca, & replet eorum concauitates humiditatibus calidis, subtilibus, mordicatiuis. Iuxta illud Gal. 2. simpli. medicinę cap. 6. distin. 2. Lassitudo facit accidere duas causas. Quarum vna est, ꝙ membra similiũ partium exiccantur: & altera est ꝙ loca vacua, quæ sunt inter ista mẽbra replentur humiditate, quæ non est bona, iuuatiua, naturalis, immo est subtilis, mordicatiua, calida. Sed balneũ est perutile ad remotionem vtriusq;. Iuxta illud Gale. ibi. Et balneum quidem cũ aqua dulci est de rebus magis conferentibus vtrisq; rebus. Et illud est, qm̃ aqua dulcis sua humiditate rectificat, quod accidit iam in instrumentis corporis & membris ipsius de siccitate, & resoluit per caliditatem suam acquisitã illam superfluitatem calidã & subtilẽ.

Eius autẽ &c.) In tertia refert sex nocumenta balnei. Primum est debilitare cor eius qui diu manet in eo, quia superflue resoluit spiritus & calorem innatum. Secũdum est tandem inducere sincopim, resolutis adeo spiritibus & calore, vt reliquant regimen exteriorum membrorum, & intra retracti cõfugiant ad cor. Tertium est nausea, vel propter ebullitionem choleræ, vel cõmotionem humorum in stomacho, vel liquefactionem humiditatum cerebri descẽdentium ad stomachum, vel repletionem stomachi ex fumis & vaporibus à mora superflua in balneo genitis. Quartum est cõmotio humorum, qui prius erãt quieti, propterea dissuadetur balneũ in magna repletione non præcedente purgatione, quia humores acutos ebullire facit, & crudos eliquat, mouet & extendit suscitans dolores. Quintum est præparatio humorum ad putrefactionẽ, quoniam permiscet malos cum bonis, & afficit eos extraneo calore quando superfluit. Sextũ est declinatio humorum ad receptacula membrorũ. Nam postquam cõmouit humores quietos, & hos dilatauit aperiens vias membra fortiora debilibus mittunt: ex quibus collectis fit apostema vel intus vel extra. Quod experimento frequenter apparet cum repleti stuphas adeũt, vel se balneant non cõtenti priori repletione, nisi se ẽt in balneo cibis & potu repleãt vnde claui multiplicãtur in pluribus & emunctoriorũ apostemata.

De ablutione quæ fit cum aqua frigida. Cap. 6.

Hoc quidem &c.) In hoc capitulo tangit primo conditiones attendendas ante lotionem cum aqua frigida. Secundo post quæ fieri solet, & propter quæ & qualiter, & quãdiu, & quibus adiunctis. ibi (Et est cum hoc.) Tertio de iteratione balnei aquæ frigidæ, & modo & hora & cautelis in ea seruãdis. ibi (Et est vt post) Quarto de iuuamentis ablutionis cũ aqua frigida. ibi (Cum aquá autem.) In prima parte tangit quatuordecim conditiones obseruãdas, priusquam quis toto corpore lauetur, aut balneetur in aqua frigida. Prima est obseruatio debiti regiminis in sex rebus non naturalibus, quo neglecto corpus factum cacochymum, vel plectoricum facile læditur ab aquæ frigidæ balneo, quia in cacochymis caprinosos fumos interius recludit. Et in plectoricis humores incrudat & intus cõculcat. Secunda est ætas. s. iuuentus, in qua corpus est robustius ad resistendum frigiditati aquæ. Tertia est virtus seu robur virtutum vitalis & naturalis se recolligentium intus & fortificantium ex occursu frigidę aquę. Quarta est figura sicut carnis dẽsitas corpulentia frigus aquæ prohibens ad interiora penetrare. Quinta est tẽpus, videlicet ęstas cuius caliditas corpori impressa plusquam conueniat aliquid remittat de frigore aquę, & tactui gratum faciat occursum frigiditatis. Sexta est absentia fastidij. Septima absentia vomitus. Nã grauato stomacho vomitu vel fastidio facile lęditur magis occurrẽte sibi frigore balnei, qd' fumos & vapores & humiditates interius repellit, & in eo cõpingit. Octaua est absentia fluxus ventris. Nã frigus aquæ deforis occurrens versus intestina propelit humores & augmentat fluxum. Nona est absentia nimiarum vigiliarum. Nam vigiliæ nimiæ calorem & spiritus superflue resoluunt, post quas aquæ frigus occurrens corpori non reperit calorem sufficientis resistentiæ. Decima est absentia rheumatis. Nã frigus extrinsecum corpori occurrens auget rheuma comprimẽdo suo frigore membra mollia. Vndecima est, ꝙ se balneans

neans aqua frigida non sit puer. Nã balneo aquę frigidæ prohibetur à cremento, & propter teneritatem suorum membrorum facile penetratur à frigiditate. Duodecima est ꝙ non sit senex, qa calor senum diminutus est non sufficiens absq; nocumento resistere frigori aquæ. Tertiadecima est ꝙ corpus se balneans in aqua frigida sit leue non aggrauatum humorali repletione: vt calor & spiritus ab occursu frigoris fugientes intus libere transeant, & illic fortificati libere redeãt ex pellentes frigus membrorum exteriorum, quod eis impresit frigiditas aquæ. Quartadecima est, ꝙ motus se balneantis in aqua frigida sint conuenientes, id est membra motiua, vt musculi, nerui & chordę sint vigorosa, robusta, nõ parata per occursum frigoris incurrere stuporem, tremorem, spasmum, vel paralysim. O q̃ parum curant & attendunt iuuenes nostri temporis huius regionis Franciæ ad istas conditiones, qui æstiuo tempore fluuios nudi intrant: in eis natãt & diu stãt indiscrete nullo regimine seruato neq; mensura vsi: sed voluptatem pro regula habentes tandiu stãt illic quãdiu delectat eos aquæ frigiditas: & frequenter nullum inde consequuntur apparens incõmodum iuuenili robore multa potente maxime in regionibus frigidis, quarum incolæ sunt fortis caloris in interioribus.

Et est cum &c. In parte secunda. primo agit de ablutione aquæ frigidæ post calidam. Secũdo de ea post exercitium. ibi (Et est cũ hoc fit.) Tertio de mensura morę in ea. ibi (Postea perseueret in ea.) Quarto de fricatione & mẽsura cibi & potus post eam. ibi (Deinde cum egressus fuerit.) Quinto de signis moræ in ea temperatę & superfluę prima die quibus scitur quãdiu standum est in ea diebus sequentibus, ibi (Et consideret tempus reuersionis.) In prima parte dicit primo, ꝙ ablutio corporis cum aqua frigida quandoq; fit post ablutionem eius cum aqua calida propter duos fines. Primus est vt roborentur partes exteriores corporis, & indurentur, & fortius resistãt causis resoluentibus & occurrentibus deforis. Nam frigus aquæ partes exteriores vnit, & compingit. Secundus est vt calor innatus interius retineatur, ꝓpter frigus aquæ quod repellit ipsum ad interiora. Talem lotionem aquæ frigidæ post calidam consulit Gale. in hectica. 10. de inge. sani. ca. 10. dicens. Febris vero hectica non iuuatur ex calida aqua, sed ex frigida prius, tamẽ cum calida præparetur vt frigidam postea suscipere possit. Et pauloante eodem capitulo dicit. Eis vero, qui in hecticam incidunt propter calidam & siccam complexionem maxime ad phthisim. i. con-

D sumptionem perductis aqua frigida non præcedente calida, molesta erit, sicut ambulanti in longo itinere in æstiuo tempore & corpore desiccato malum est balneum aquæ frigidæ, nisi calidę præcedat. Hoc enim scilicet balneo aquæ frigidę post calidam eis efficietur quod fit ferro candẽti si in aquam frigidam ponatur, quia corpus tunc infrigidatur & confortatur & induratur, sicut ferro contingit. Secundo dicit hic Princeps, ꝙ si volumus, vt ablutio cum aqua frigida post calidam exteriora fortificet, & calorem innatum intus retineat, oportet vt aqua frigida non sit multæ frigiditatis: sed in frigiditate temperata, ita ꝙ sit vt aqua tempore æstiuo aeri exposita. Nam si frigus eius vehemens vt niuis esset, mortificaret exteriora, & sua vehementia penetrans debilitaret interiora.

E Et est cum hoc &c.) In secunda dicit primo ꝙ ablutio corporis cum aqua frigida quandoq; fit post exercitium: quia corpus ab exercitio calefit & præparatur ad recipiendum sine nocumento occursum aquæ frigidæ, sicut præparatur ab aqua calida dum præcedit frigidam. Iuxta illud Gale. cap. nunc allegato. Defecta vero corpora ideo balneamus cum aqua calida, supple vt præparentur ad suscipiendũ frigidam. Itidem faciũt exercitia si postea lauacrum efficiatur, exercitia nãq; prosunt istis, sicut illis. i. phthisicis balneum aquæ calidæ: quia exercitia non solum calefaciũt corpus, sed etiam calorem naturalem ab interioribus ad exteriora perducũt, qui perductus aquę frigidæ repugnat prohibens eam ad interiora penetrare, & visceribus nocere. Secũdo dicit, quod qui post exercitium cum aqua frigida abluẽdus

F est, debet ante exercitium fortiori fricatione vti: vt per eam cutis induretur, & melius resistat occursu frigoris aquæ. Sed inunctio cum oleo debet fieri modo solito, sicut quando non abluitur cum aqua frigida quatenus per eam mẽbra motiua præparentur exercitio. Tertio dicit ꝙ exercitium cui succedere debet ablutio cum aqua frigida debet esse temperatum, vel paulo velocius solito post fricationem & inunctionẽ, vt calor per hoc adauctus occursui frigoris melius resistat, & aquæ frigiditatẽ corpus ferat intristanter. Quod si exercitium vehemens fuerit per calorem minuet aperiens nimium poros, quare frigus occurrens nimis profundabitur: & calorem minuet & viscera lædet. Quarto dicit ꝙ præmissis fricatione fortiori inũctiõe & exercitio moderatis exercitatus in aqua frigida subito natet, vel immergatur, vt membra eius dura fiãt per frigus occurrẽs vnita & compacta. In testimoniũ huius dicit

Gale. 10.

Gale.10.de ingenio sanitatis,cap.9. Nonne multos iuuenes in itinere ex æstiuo sole calefactos cito in aquam frigidam descendere videmus, eo ꝗ eis prodest maxime si in vsu fuerat eis? Natura enim corporis regitiua cogit eos istud operari. Ipsa enim dat irrationalibus animalibus appetere ea quæ sunt nocitiuis opposita, videmus enim sæpe ea in aquam frigidam mergi.

Postea &c.) In tertia dicit, ꝗ exercitatus tandiu manere debet in aqua frigida quandiu sentit alleuiationem ex ea, & quandiu tolerare potest intristanter eam sine nocumento, & quandiu ei nō superuenerit horripilatio vel rigor. Ipso nanque incipiente, vel horripilari, vel rigere frigus excedere incipit & præualere calori & percutere musculos. Est enim horripilatio, sicut ait Prī. quarti prima trac.2.cap.6. dispositio in qua inuenit corpus diuersitatem in frigore & punctio in cute & lacertis. Rigor vero est, vt non possit continere membra sua ex cōmotiōe & tremore eueniente in eis & motibus inuoluntarijs.

Deinde cum egressus &c.) In quarta dicit primo, ꝗ balneatus in aqua frigida postquā exiuerit ab ea, fricetur per modum inferius dicendū. s. pluribus manibus cum oleo, donec calefiat cutis & ad exteriora cū suauitate reuocetur calor naturalis. Secundo dicit ꝗ post balneum aquæ frigidæ cibi quantitas augeatur: quia tunc temporis digestiua virtus fortificata est per fricationē, & fortificationem innati caloris, & cibi appetitus fortior factus est. Nam sicut frigus aeris hyemali tempore, vel frigida regione plus cibi appetere facit & digestionem fortificat, sic aqua frigida corpori circunstans & ipsum tangens. Tertio dicit, ꝗ post balneum aquę frigidæ minor potus exhibendus est, quia minor sitis adest & minor necessitas humidi roridi, cuius resolutionem, aquę frigus prohibet, sicut frigus aeris temporis à regione. Non enim tantum sitimus hyeme sicut æstate: nec in septentrione, sicut in meridie.

Et consideret &c.) In quinta dicit primo, ꝗ ad sciendum si balneatus in aqua frigida decenti mora, vel pluri opportuno manserit in ea, oportet ad duo attēdere. s. ad reuersionem caloris cutis, & ad reuersionem caloris extremitatum, quę reuersiones si velociter fiant post exitum eis ab aqua frigida, tunc mora in ea temperata fuit. Sed si vix & tarde fiant, plus debito in ea māsit, quia si calor spiritus & sanguis extremitatum quo cutis colorabatur ad interiora impulsi per frigus aquæ non cito redeunt significantur penetratio frigoris & profundatio caloris excessisse modū. Secūdo dicit quòd balneatus in aqua frigida die

A vno mensuretur sequentibus diebus, quo ad moram eius in ea, secūdum ꝗ ex hoc scitum fuerit, s. mensura tali qua fiat velox reuersio coloris ad supficiem cutis, & caloris ad exteriora mēbra.

Et est vt post &c. In hac parte tertia dicit, ꝗ balneatus in aqua frigida quandoq; post fricationem & reuersionem caloris ipsius ad exteriora rursus intrat aquam frigidam, vt amplius fortificetur, & durior fiat, ac magis resistens causis extrinsecis. Secundo tangit duodecim cōditiones, quas seruare debet volens hoc agere. Prima est, vt in ipso iterato ingressu gradatim procedat vel de aqua minus frigida ad aquā magis frigidam, vel secundum membra ipsius prius intromittēs tibias, consequenter brachia, postea conspergēs superficiem corporis: deinde se totum mergens & manens in aqua frigida, vel secūdum tempus B moræ ipsius in dicta aqua, ita ꝗ primo die & prima vice modicum moretur: secunda paulo plus & sic consequenter. Secunda est vt incipiat iterationem balnei frigidi die calidiori æstatis & hora diei feruentiori. s. à meridie vsq; ad tres horas post meridiem. Tunc enim corpus feruore temporis æstuans gratius sustinet aquæ frigiditatem & in ea voluptuatur. Tertia est ꝗ in loco balneationis eius non vigeat vētus maxime boreas, ne frigiditatibus venti & aquæ simul iunctis penetretur corpus. Quarta est ꝗ non iteret ingressum aquæ frigidę post coitum: quia coitus est ex euacuationibus maxime debilitantibus. Iuxta illud Prin. tertij vigesima trac.1.ca.10. Coitus euacuat de substantia cibi postremi quare debilitatem affert, cuius similem aliæ non afferunt euacuationes, & euacuat de substantia spiritus rem C plurimam propter delectationem. Et propter illud qui plus delectantur plus sunt cadētes in debilitatem. Et coitus quidem velociter facit peruenire illum qui plurimum eo vtitur ad infrigidationem sui corporis causa sui & resolutiōe caliditatis innatæ, & mortificatione virtutis. Quinta est ꝗ non iteret ipsum post cibum indigestū, quia prohibet suo frigore digestionem eius. Sexta est, ꝗ non post vomitum, quia vomitus stomachum debilitat & aqua frigida debilitatē augeret. Septima est ꝗ non post euacuationem per fluxum, quia propellendo humores ad intestina fluxum reuocaret, vel augeret. Octaua est quòd nō iteretur post colicam passionem, quæ est motus materierum corruptarum nō digestarum ad separationem ex via intestini redeuntium ad ipsum à corpore secundum acuitatem & laborem expulsiuę, vt ait Princeps tertij.16. tracta.1.cap.3. Nam talis motus per frigus aquæ cresceret, &

viscera

viscera grauata per hanc passionem grauarentur amplius. Nona ꝙ non iteret post vigilias superfluas, quibus resolutis calor sine nocumento sustinere non posset iteratum occursum frigoris aquæ. Decima ꝙ non post debilitatem corporis à quacunq; causa, quia virtus debilis qualis est senum & conualescentium succumbere posset iterationi frigoris aquæ, quæ requirit magnam resistentiam ad hoc vt non noceat. Vndecima est ꝙ non post debilitatem stomachi, ne frigus occurrens magis debilitet. Duodecima est, ꝙ non fiat iteratio post exercitium, nisi ille qui facit fuerit valde fortis: quia iam dictum est in secunda conditiõe, ꝙ à calidiori die qui est in æstate hora feruoris prius incipiat: & tali hora nõ cõuenit exercitium: immo si tunc fieret & virtutem debilitaret, & poros corporis nimis aperiret: vnde frigus aquæ de facili posset ad ĩteriora lędẽs penetrare.

Cũ aqua &c. In hac parte quarta tangit duas vtilitates lotionis corporis cum aqua frigida. Prima est calorẽ ad exteriora dispersum subito propellere ad interiora per naturam contrarietatis. Secunda est per antiperistasim confortare calorem in interioribus vniendo ipsum: quare fit fortior & postea redit plurimus ad exteriora. Attende ꝙ Gale. 3. de regimi. sani. cap. 2. tangit modos vsus & vtilitates balneationis in aqua frigida sub decem propositiõibus. Prima propositio est, quousq; .i. quandiu augeatur corpus eucratõ, id est temperatum frigida aqua non balneãdum est, quia prohibet augmentationem. Secunda est, adaucto vero iam sufficienter assuefaciẽdum est ei, quia totum corpus fortificat & cutim spissam & durã efficit, vnde ab exterioribus minus læditur. Tertia est: qui debet balneari aqua frigida debet hoc incipere anni hora incipiente æstate, vt vsque ad hyemem iam sit ea assuetus. Sit & dies vt possibile est non vẽtosus & calidissimus, & sit meridies. Et homo balneandus in medio quartæ septimanæ annorũ circa vigintiquatuor annos in nullo ab aliqua causa eo die, vel præcedente nocte alteratus suam constitutionem certissime custodiens: sit & animo nõ tristis, immo lætus maxime tunc. Quarta est prius fricetur linteis durioribus, vel stamine, vt æqualior fiat fricatio: deinde fricetur oleo, postea vero exerceatur æqualibus, quibus assuetus erat exercitijs, sed siccioribus: demum repente in aquam descẽdat, vt vno nocumento omnibus corporis membris circum effundatur aqua, ne si paulatim descẽderit, rigor ĩnascatur. Quinta: sit autem aqua neq; tepida neq; multum frigida, postmodũ vero & hac vtetur. Sexta, egrediente ipso ab aqua, pluribus manibus fricetur per oleum quousq; calefiat cutis. Septima, postea cibaria quidem plura assuetorum minor vero potus offeratur, quia & plura appetunt in frigido balneo, & digerũt melius & sitiunt minus, & incedunt in crastinum ad exercitia fortiores, & corporis quidem tumorem æqualem anteriori habent, constrictum vero & fortiorem, & cutem duriorem & spissiorem. Octaua, similiter in eo in secundo die agenda sunt omnia, & in tertio & in quarto. Nona, pro tempore procedente iubebimus eum secundo intrare aquam frigidam post pr[ę]dictam fricationem in primo ingressu factam, sed & non tertiam ingressionem supple concedimus ei iubentibus nobis in secundo ingressu, quantum voluerit immorari. Decima immoretur in aqua frigida secũdum assiduam experiẽtiam, siquidem exiens ab aqua frigida in fricationibus boni coloris cito efficietur, moderate in eo moratus est. Si vero difficile calefiet & discolor permanebit vsque ad multum tempus, immoderate vsus est frigida. Cutis enim respiciens cognitiones, scies siue tantundem siue plus, vel amplius siue minus in aqua est morandũ, quemadmodum omnino tractabile est, qualiter supuenientia peccata corriguntur. hæc Galenus.

Gentilis in Cap. 7. Doctr. 2. Fen. 3. primi.
De Cibo & Potu.

Qui autem &c. Hic ponit regulam de regimine corporis pinguis. Iuxta qđ nota, ꝙ illi pingues debent dormire post balneum ad hoc, vt calor naturalis qui propter spissitudinem substantiæ impeditur redire intus, in somno melius redeat & subingrediatur.

Sed dices cum isti pingues habeant strictas venas, & ita habeant parum de spiritu & sanguine, non videtur ꝙ isti possunt ieiunare. Idem hoc etiam vos infra habebitis, ꝙ humidi minus tolerant famem. Dico ꝙ phlegmatici pingues bene possunt ieiunare & comedere tantum semel in die. Et ratio est, quia calor in eis conuertitur super phlegma. Quod ergo tu dicis, dico ꝙ ipse intelligit hic de illis qui sũt crassi ex acquisitione vt ex re. delitioso, & non de pinguibus ex naturali complexione.

Iacobi in Cap. 7. Doctr. 2. Fen. 3. primi.
De Cibo & Potu.

Corpora præterea &cæ. In hac parte. 10. primo agit de ordine comestionis ad balneũ in cholericis. Secundo de ordine exercitij & balnei ad esum in alijs. ibi (Alia vero) Tertio de modo motus ante cibos & post. ibi (Et quemadmodum.) Quarto de signis et cura corruptionis appetitus. ibi

ibi.(Corrupto præterea.)Quinto de hora & vi-
cibus comestiõis hominum pinguium.ibi (Qui
autem ex hominibus.) In prima particu. dicit,
ꝙ necesse est illos separatim.i.modo proprio ab
alijs distincto, vel pluries in die comedere in qui
bus cholera rubea magis adunatur.i. abundan-
tius aggregatur:& tam cito comedere debent ꝙ
suæ comestiones suis exercitijs præferantur. At
tende primo, ꝙ comestio cholericorum ante bal
neationem, ideo fit vt eorũ cholera non ebulliat
versus os stomachi dolorẽ faciens, vel syncopim
inducens ex acutissimo sensu particulæ illius. Et
propterea comestio talis balneum præcedens de
bet esse modica. Iuxta illud Prĩcipis cap.5.do.prę
sentis. Et si timet ne cholera ebulliat rubea, si
hoc fecerit & se ieiunus balneauerit ante balnea
tionem rem debet sumere subtilem quam come
dat. Et qui calidę existit complexionis cholera
abundãs rubea hoc ei necessarium est. Ex eis au-
tem quibus isti cibãtur melius est panis in succo
fructuum infusus, aut in aqua rosacea: hæc Prin.
Attende secundo ꝙ homines vehementer calidi
paucis vel nullis indigent exercitijs, sed sufficiũt
eis cibus, balneũ & fricatio cum oleo suauis. Iu-
xta illud Gale.6.de regi.sani.cap.4. Quidam au-
tem & eorum qui vehementer calidi sunt com-
plexionem nequaquam indigent exercitijs, sed
sufficit eis oblatio.i.cibus & balneũ fricatis oleo
mollibus fricatiõibus. Acre enim id est acutum
& calidum mordax, quod transpiratur in eis nõ
vaporosum, neque delectabile sed mordax hu-
mor:& his quæ post cibum lætantur balneis. Et
quidam eorum incredibile qualiter impinguati
sunt in tali dięta: hæc ille.

Alia vero &c.) In secunda parti. dicit primo
ꝙ alij à cholericis debent prius exercitari, vt su-
perfluitates tertiæ & quartæ digestionũ purgen-
tur & calor naturalis viuificetur & pori aptẽtur
receptioni nutrimenti: deinde balneari vt reli-
quiæ superfluitatum ab exercitio derelictę pur-
gentur & puluis & sordes cuti adhærentes bal-
neo abstergãtur postea cibari, vt resolutio nimia
substãtialis humiditatis membrorum prohibea-
tur:& partes deperditę cibo reparentur. Sed co-
mestio non debet præcedere balneũ: quia si præ-
cederet cibus ĩdigestus calore balnei traheretur
ad mẽbra. Secundo dicit ꝙ si fuerit necessarium
alicui sumere cibum ante exercitium vel quia de
bilis est, vel quia fortiter, & diu est excitandus,
vel quia in loco aut tempore vehemẽter calido:
panem solũ comedat tali mensura ꝙ digeri pos-
sit priusq̃ incipiat exercitari. Aliter traheretur in
digestus ad mẽbra causaturus in eis oppilatiões.

A

Ibidem.

Qui autẽ &c.) In quinta particula dicit pri-
mo ꝙ homines pingues non statim post balneũ
comedere debent, sed tardare comestionem &
parum dormire priusquam comedant, vt calor
eorum tunc occupetur in diminutione suæ pin-
guedinis & humiditatis superfluę, quę pinguedi
nis causa est. Secundo dicit ꝙ pinguibus conue-
nit solum semel in die comedere, quatenus ieiu-
nio suæ tollantur repletio, pinguedo, & supflua
humiditas, quibus disponuntur ad subitaneã &
improuisam mortẽ suffocationis, vel apoplexiæ.

Iacobus ibidem.

Neq; post ipsum &c.) In tertia dicit primo,
ꝙ aqua plurima non est bibenda post comestio-
nem, ne defluens inter stomachum & cibũ à sto
macho separet, & ipsum in eo natare faciat, ĩmo

B

potus differendus est, donec cibus descẽderit de
stomacho. Et secunda canticæ tracta.1.cap.4.ait.
Et etiam vitandus potus aquæ in mensa, nisi ra-
tione adhærentiæ, & tardi descensus buccellæ.
Non est etiam sumenda aqua cum cibo, nec in
egressu à balneo. Et Auer. in cõmento ait. Cau-
sa quidem huius est, quoniã cum sumitur aqua
super cibum priusquã stomachus calefecerit ip-
sum, infrigidat ipsum & incrudat. Est etiam cau
sa quare supernatet cibus sumptus in stomacho,
& quare etiam non adhæreat & vniatur eidem:
& conterat ipsum sicut exigitur. Actio nanq; sto
machi super cibum sumptum fit conterendo &
coquendo simul: vnde sicut cũ infunditur simul
et in magna quantitate aqua in olla, propter hoc
tardatur cibi decoctio in eadem, sic quidem con
tingit inde ipsi stomacho· hæc Auer. Secundo di

C

cit ꝙ cibus à stomacho cognoscitur descendisse
per alleuiationem superioris partis ventris, quæ
est regio stomachi, ita ꝙ pars illa leuis, & vt va-
cua manifeste apparet. Tertio dicit, ꝙ si sitis infe
stauerit & coegerit bibere ante cibi descẽsum, su
matur tunc modicum aquæ quasi sugendo. Et
quanto frigidior hæc aqua fuerit: tanto minus ex
ea sufficit, quia suo frigore sitim extinguit, sicut
humiditate. Quarto dicit, ꝙ hæc modica quanti
tas aquæ stomachũ alleuiat & colligit. Alleuiat
quidem à siti. Alleuiat etiam cooperando ad de-
scensum cibi. Colligit autem sua frigiditate coa-
dunans partes stomachi. Et secunda canticæ tra-
cta.1.cap.4.ait. Si tamen quis ex modica potẽtia
tolerandi sitim vrgeatur: sumat ex ea parum.s.ꝙ
declinatio & impulsio cibi ad inferius stomachi
compleatur, quatenus ibidẽ digeratur. Sed con-
tra dicit Hippo. tertio regi.acu.cañ.42. Aquæ ve
ro nullum inueni vsum, nisi quia in acutis bibi-

tur

tur morbis. Et paulo infra dicit. Rugitum facit, in stomacho natat, quia transire moratur, eo ꝙ frigiditati pertinet & indigestibilis est: nec vrinã prouocat, non nutrit, quia naturaliter nõ habet fæcem. Et Gale. in cõmento ait. Hanc ergo aquã quamuis sit melior aquarum, tamen inuenimus eam morari in stomacho tempore longo, quare facit accidere in eo secundum plurimum rugitum. Et libello de aquis ait. Quoniam autẽ non nutrit aqua, sed solum est vehiculũ cibi Hippocrati & Chrisippo & Erasistrato videtur. Et propterea neq; ad vitalẽ virtutem putant eam cõferre. Et hæc est causa quare iubent melicratum & oxymel, & vinum dare in ægrotãtibus absceden do ab aqua. Ad primum dic, ꝙ Hippocr. voluit aquæ non inesse virtutem aliquam confortandi ac nutriendi vt alijs potibus, neq; subtiliare, aut aperire virtute aliqua actiua, ꝙ si penetret & cibum cui cõmiscetur penetrare faciat, hoc sibi inesse ex subtilitate substantiæ. Ad secundum dic ꝙ aqua modica sugendo bibita, neq; natat, neque rugitum facit, sed plurima bibita. Ad tertium concede ꝙ aqua nõ nutrit, & ꝙ vinum melius est aqua tam in sanis q̃ in ægris nõ vehementer febricitantibus. Attende tamẽ, ꝙ sicut cum cibo non conuenit aqua plurima, sic nec vinum plurimum. Iuxta illud Gale. lib. de virtute cibariorum, cap. 1. Nec oportet vnq̃ ꝙ recipiat ex vino multum in principio acceptionis cibi, ne descendat cibus cum vino, & prohibeat digestionem propterea ꝙ separat inter substantiã, & primum cibũ, quia quando non tangit stomachus cibum nõ mutat ipsum in similitudinem & conuenientiam corporis, sed remanet in eo indigestus. Quinto dicit, ꝙ ad summum. i. breuiter & summarie loquendo non omni hora comedendi, sed post comestionem debet sumi quantitas potus quæ cibo cõferat. s. primitus modica quantitas quasi sugendo qui cibo permixtus reddat ipsum plus pasibilem & capacem digestionis: et is potus permixtiuus dicitur. Postea quãtitas maior dum cibus in stomacho digestus fuerit, vt ducat & faciat penetrare cibum: & is potus dicitur ductiuus. Eiusdem sententiæ meminit Gale. lib. de virtute cibariorum, cap. 1. dicens. Et debẽt isti tales qui accipiunt cibum cum eo sumere de vino quod tantum sedet sitim, & abstineãt se cum quantitate qua possunt & quiescant, donec digestio fiat: postea sumãt de vino post ista, prout optant. Nam ipsum adiuuat ad descensum cibi, & subtiliat vt penetret & ingrediatur in venas subtiles. Id hodie non practicatur, nec à sapientibus nec à simplicibus: sed horis prandij & cœnę bi- **D** bunt satis & vltra satis pro potibus permixtiuo, & conductiuo.

Gentilis in Cap. 8. Doctr. 2. Fen. 3. primi.

De regimine aquæ.

COmplexionibus &c. Prius determi. de regi. per cibum: hic deter. de regi. per potũ. Et primo de regi. per potum aquæ. Secundo per potum vini. ibi (Vinum vero album.) Prima in duas. Primo ostendit quæ aqua competit corpori temperato. Secundo docet modum approximandi ipsam. ibi (Scias aũt.) Et hæc in tres. Nam sicut habetis in. 3. techni. primo docet debitum modum vsus eius à parte tẽporis. secundo à parte quantitatis. ibi (Multam quoq;.) Tertio à parte qualitatis. ibi (Amplius aqua tepida.) Item primo proponit horam prohibitam & concessam approximationis aquæ. Scđo declarat ipsam falsitatẽ quantũ ad quędã. ibi (Et siti quidẽ mendosa.)

E Circa principium capituli vbi dicit (Complexionibus temperatis.) dices male dicit temperatis, quia temperatis competunt temperata, & sic aqua tepida competit & non frigida.

Item videtur, ꝙ magis tolerat aquam frigidam cholericus q̃ sanguineus: quia cholerici contrariantur & resistunt ei ambabus qualitatibus suis, scilicet caliditate & siccitate, sed sanguinei solum caliditate.

Item quomodo facit nocumentum secũdum longitudinem dierum, cũ non moratur ipsa tantum in corpore. Dico ad primum ꝙ si aqua frigida sola acciperetur ꝙ ipsa distemperaret, & nõ competeret, sed accepta cũ alijs cibarijs mixta, quia ex eis resultat quoddam temperamentum cum cibis debet assumi frigida, & sic competit.

F Ad aliud dico, ꝙ vt habetis. 7. de inge. sani. capi. 9. sanguinei magis eam sustinent: et ratio quia ipsi habent plures carnes, propter quas membra interiora defenduntur à frigiditate aquæ: cholerici autem sunt macri. Et quod dicis, dico ꝙ bene ratione illius ipsi plus resistũt. s. ex complexione, sed illa resistentia. s. ex carnibus magis facit. Ad aliud dico, ꝙ non remanet ipsa aqua tãtum, sed illud fit, quia primo illo tempore quo durat inducitur aliqua dispositio, et postea alia vice inducitur effectus illius nocumenti.

Scias &c. Vlterius intellige circa illã partem (Scias ꝙ bibere) ꝙ illud. s. post ieiunium & post exercitium est malum, quia tunc aqua potest subito peruenire ad membra intrinseca, & ad hepar, & ea multum lædit: & isto modo quandoq; facit hydropisim. Similiter etiã nocet aqua cum natura in digerendo studet, eo ꝙ ipsa prohibet ebullitionem cibi: quemadmodũ & aqua posita

in lebete

in lebete etiam ebullitionẽ prohibet. Itẽ quod dicit, quòd si sit necessitas primo debemus incipere etc. ratio est, quia nos sem℘ debemus incipe à leuioribus, vt dicit Mesue & Auic. infra fen. 4.

Sed dices ibi nõ videtur ꝙ aqua frigida noceat ebrijs, qꝛ illud quod ꝓhibet vel diminuit nocumentũ vini, non nocet ebrijs: aqua frigida est huiusmodi, quia nocumentũ vini est calefacere & eleuare vapores: sed aqua frigida ꝓhibet vtrũq;.

Dico, ꝙ potus aquæ frigidę bene credo ꝙ illis qui multum bibissent vinum & maxime de potentibus: & hoc ante ebrietatem ꝙ conferret: sed qñ iam inebriatus est dico ꝙ aqua habet nocere, cuius ratio est, vna quia cura ebrietatis fit per digestionem illorum vaporum & aqua digestionẽ impediat: nocet qꝛ prolongat & retardat ebrietatem. Item etiam quia ipsa ingrossando & infrigidãdo illos vapores potest facere catarrhum & alias huiusmodi ægritudines per descensum eius ad iferiora sicut videmus fieri in stuffis. Et quod tu dicis dico, ꝙ istud est verum. s. ꝙ aqua illud faciat. s. antequam sit facta ebrietas, & propterea signanter Auicen. dixit quandoque ebrio.

Et siti quidem &c. Hic ponit regimẽ per vinũ. Primo deter. de regi. ꝑ potum vini quod debetur maxime corporibus lassis. Secundo quod maxime debetur corpori sano. ibi (Et tu quidem scias.) Item primo docet hmõi regimẽ quod debetur hmõi corporibus lassis. Et secũdo quia circa illa sæpe contingit errare docet illa euitare nocumenta. ibi (Quòd si ex cibo aut.) Itẽ primo docet debitum regimen ex parte qualitatis & temporis. Secundo ex parte quãtitatis. ibi (Ille autem cuius cerebrũ.) Itẽ primo docet hmõi debitum regimen. Secundo declarat ipsum ponẽdo quædã iuuamenta vini. ibi (Vinum præterea.) Item primo docet debitum regimen ex parte qualitatis. Secundo ex parte temporis vel horę. ibi (Vinum quidem.)

Vlterius intellige ꝙ dicit (Propterea quòd humor sitim &c.) quòd per humorem hic non intelligo humorẽ proprie, sed intelligo vaporem, qui eleuatur ex cibo in digestione: quando enim aliquis superflue comedit calor non potens perfecte cibo dominari eleuantur vapores qui sitim inducunt: si autem aqua tũc bibatur plus adhuc impedietur & retardabitur digestio: & licet tũc propter frigiditatem reprimat illos vapores nihilominus postea eleuabuntur & facient secundum quòd etiam nos videmus quando multa ligna viridia ponuntur super ignem. Dicit Aui. (sugendo) quia tunc superius potus magis adhęret parietibus stomachi totius: & ita sitim magis extinguit: & hoc etiam est verum in cibis: comedere enim paulatim & bene masticare maxime extinguit famem propter eandem causam: sed transglutiendo cibus non adhęret stomachi parietibus & tales multum comedunt, quia in eis fames non extinguitur: vnde in talibus maxime debet præcipi ꝙ bene masticent. Vlterius intellige ꝙ aqua multa est maxime mala, quia frigida generaliter sunt inimica naturæ: & cum aqua sit primo frigida primo est inimica & sic mala. intelligo autem illud posse esse necessarium vel propter nimis intẽsum appetitum eius, vel quia non haberet tunc vinum.

Sed dices ibi si illud fit post comestionẽ: tunc ipsa facit natare cibum & infrigidabit calorem: & sic digestionẽ impediet. Item ẽt faciet penetrare cibũ indigestum in membra. Et ita non debet fieri post comestionem: dico quòd intelligo post comestionem iam facta digestione, quia ante digestionem bene proueniunt illa nocumenta sicut & tu dicis.

Iacobus in Cap. 8. doct. 2. fen. 3. primi.

De regimine aquæ.

Complexionibus &c. In hoc capitulo primo agit de regimine aquæ. Secundo de regimine vini. ibi (Vinum vero album.) Prima pars est præsens textus. In prima parte agit de aqua quæ conuenit complexionibus temperatis. Secundo tangit opinionem quandam circa mixtionem aquarum remittens nos ad priora super electione & correctione aquarum. ibi (Empyricorum autem.) Tertio de nocumento aquæ bibitę quando non conuenit, & de modo succurrendi necessitati eius & occurrendi suis nocumẽtis ibi (Scias autem quòd bibere.) Quarto de remedijs contra mendosam sitim & malo quod sequitur obediendo ei. ibi (Et siti quidem mendosa.) Quinto de effectibus aquæ secundũ qualitates eius primas actiuas. ibi (Multam quoque aquam.) In prima particula dicit primo, ꝙ aqua plus cõueniens temperatę complexioni est quæ temperata est in fortitudine frigiditatis, idest non frigida vehementer vt nix, nec veluti tepida sed sensibilis frigiditatis: & illa cuius infrigidatio facta est cum niue nõ aquæ mixta: sed adhibita deforis per medium vasis: maxime si mala est huiusmodi nix, vel quia fit ex vaporibus corruptis, vel quia cecidit supra malas plantas vel in locis infectus. Secundo dicit, quòd in niue etiam bona talis est dispositio vel proprietas quòd aqua resoluta ex ea nocet neruis & mẽbris anhelitus & omnibus interioribus, nec sustinet aliquis intristãter sine nocumẽto talis aquę potum nisi

nisi vehementer sanguineus fuerit. Et si cui alte-
ri vtentium nunc non nocuerit in processu tem
poris nocebit plurimum. De talibus aquis dicit
Gal. libello de aquis ca. 5. Quæcunq; vero sunt à
glacie & niue dissolutę malę sunt. Nam quando
congelantur exprimitur ab eis id quod est subti-
lissimum, & sunt durę & in frigiditate exceden-
tes. Dura autem aqua & frigida neq; ad digestio
nem, neq; ad vrinationem est idonea: mala vero
est pectori & lateribus & spasmos suscitat, & te-
tanos & ruptiones in thorace & sputiones san-
guineas et empiemata et permanet secundũ ven
trem multo tempore gurgulationes ibi ꝑans.

Empyricorum &c.) In secunda particula di
cit primo aliquos empyricorum dixisse ꝙ aqua
putei non est permiscenda aquæ fluminis in ea-
dem refectione. Neque vna alteri superbibenda
donec altera earum descẽderit à stomacho. s. nec
videtur hoc empyricum penitus carere ratione:
quia sicut diuersitas ciborum est stomacho gra-
uis conturbans ipsum, sic diuersitas aquarum de
quibus altera velociter descendit, altera tarde.

Attende ꝙ empyrici dicuntur, qui relictis cau-
sis & essentijs morborum signis & curis inten-
dunt vel per proprias experientias, vel per expe-
rientiam suorum prædecessorum vel argumen-
to à simili. Iuxta illud Gal. libro de Introductio-
ne medicorum. c. 3. Empyrica vero secta quæ ad
concursus symptomatum. i. accidentiũ inciden-
tium in ęgrotantibus aspicit. Et attendẽs ad sym
ptomata conferẽtem curam obseruat, neq; pas-
sionem scit neq; causas inquirit: sed est contenta
eorũ quæ in symptomatibus secundũ experien-
tiam afferũtur: vsu vtitur autem & historia præ-
expertorum & simili transitione ab experto ad
inexpertũ, hæc Gal. ibi. Deinde subdit principa-
les intentiones empyricę sectę dicens. Caracteri
zant igitur. i. insigniunt vel constituunt & em-
pyricam hęresim: hæc Gal. Primum quidem ad
concursus aspicere symptomatum, & neque ad
passionem neq; ad causam. Secundũ vero in con
cursibus obseruatio eorum quæ per experiẽtiam
congruunt. Tertium historia præexpertorum.
Quartum autem similis transitio, vt si quis con-
cedat alicui speltam quam non expertus est pro-
pter similitudinem eius cum frumento per expe
rientiã sibi cognito. Secundo dicit hic Princeps
iam se prius demonstrasse electionem & corre-
ctionem aquarum. s. primi. 2. doct. 2. sum. 1. c. 16.
Tertio dicit, ꝙ si aliqua mala aqua cũ aceto ꝑmi
sceatur rectificatur inde: ꝗa frequentius aqua po
tabilis vel est mala propter grossiciem & tardi-
tatem descensus eius à stomacho, vel quia dispo

D sita est ad putrefactionem. Acetũ vero subtiliat
plurimum & à putredine vehemẽter prę̨seruat.

Scias autem &c.) In tertia particula primo
tangit quinq; casus in quibus potus aquæ est ve-
hementer impediens & nociuus. Primus est in
homine ieiuno: tunc enim libere penetrat aqua
bibita nullo impedita retinaculo vsque ad inti-
ma membrorum principalium mortificãs suum
calorem innatum. Secũdus est in exercitato for-
ti exercitio & similiter statim post coitum. Nam
tunc pori corporis sunt multum aperti: quare pe
netrat aqua in profundo membrorum. Tertius
est post balneationem maxime quando fit hæc
balneatio ventre vacuo: tunc enim vię sunt ve-
hementer apertę: quare lędens penetrat aqua vt
dictũ est. De tali potu aquæ dicit Princeps quar-
ti sexta summa. 2. cap. vltimo. Ex potu illius in ie
E iuno & post balneum & coitum timetur corru-
ptio complexionis & hydropis. Quartus est bi-
bere aquam frigidam obediendo siti nocturnę
mendosę. nam per eius potum prohibentur reso
lutio & digestio humoris salsi vel vini fortis vel
alterius acuti facientis sitim, & cito post potum
reuertitur sitis ita fortis vt ante. Quintus est po-
tus aquæ dum natura studet in digerendo cibũ,
& hoc si præcesserit sacietas aquæ sufficiens ad
bonam cibi permixtionem: tunc enim digestio-
nem inchoatam impedit, sicut si in olla plena
carnium bullientium aquam frigidam superfun
deres, & calorem innatum quo digestio fit pluri
mum debilitat. Secundo dicit, quòd si multa fue
rit necessitas mitigandi sitim: puta quia nimis
vexat & inquietat oportebit vt temperetur in
aere frigido, idest mitigetur sitis per infrigidatio
F nem aeris qui inspirandus est, & per frequentes
ablutiones oris cum aqua frigida, vt siti pacifica-
ta superueniat somnus digerens materiam, quæ
est sitis causa. Tertio dicit, quòd si ad mitigatio-
nem sitis non sufficiant infrigidatio aeris inspi-
randi & ablutio oris cum aqua frigida bibat siti-
bundus aquam frigidam cum vase stricti orifi-
cij sicut ẽ phyala vel aquaria gracilis rostri: qua-
tenus aqua prolixiori decursu supra orificium
stomachi fortius sitim mitiget & de ea minus
sumatur ne digerendorum digestionem peni-
tus impediat. Quarto dat exceptionem à pri-
mo casu quo prohibebatur aquæ potus in ieiu-
no dicens, quòd ebrio quandoque proficit nec
læditur ipse si ieiunus bibat & copula hanc li-
teram sic cum priore. Scias autem quòd bi-
bere aquam cum aliquis est ieiunus vehemen-
ter est impediens: licet quandoque ebrio con-
ferat & non impediatur à potu aquæ ieiunus.

Cuius ratio est, quia ieiunus ebrius, non est omnino ieiunus, nec in stomacho vacuus sed adhuc ibi habet reliquias aliquas hesternæ crapulæ, quarum nitrositas aqua mitigatur & stomachus per aquã ab illis abluitur: & repressis vaporibus et fumis preparatur stomachus ad receptionem noui nutrientis. Quinto dicit, ꝙ si quis ieiunus abstinere non possit ab aquæ potu: maxime post exercitium, quia vehementer inquietatur, quasi syncopizans ex rabie sitis bibat prius vinum aqua calida limphatum: post hoc superbibat satis aquæ frigidæ. Attende ꝙ Prin. quarti. 6. quæ est de venenis, numerat inter venena aquam frigidam in ieiuno bibitam: & etiam vinum purum in ieiuno bibitum ibi summa. 2. c. 31. Aquã quidem frigidam, quia quandoq; complexionem corrumpit & hidropysim inducit. Vinum vero purum, quia sæpe facit accidere præfocationẽ & dolores & inflammationem: & proprie post exercitium & laborem, sicut ait ibi Prin. vt igitur vtrunque prohibeatũ ab impressione suæ venenositatis suadet hic Prin. ꝙ permisceantur vt sese contemperent, & sit aqua calida, ne vinum & aqua penetrantes subito corrumpant calorem suis frigoribus actualibus.

Et siti &c.) In quarta dicit primo, ꝙ si impeditus mendosa siti super hanc dormierit, & non bibens eã tolerauerit, sedabitur per hoc sitis mẽdosa eius. Propterea dixit Hippo. aphor. quinta. Quibuscũq; est desiderium noctu bibere valde sitientibus, si super hoc dormierint bonum est. Causa autem hic redditur, quia natura per somnum reuocantem calorem ad interiora resoluit materiam facientem sitim, præcipue dũ coniunctio fit inter tolerantiam sitis & somnũ sic, ꝙ tolerantia sitis somnum non prohibeat, sed simul hũc secum compatiatur. Et huius signum est, ꝙ statim post somnum reperitur sitis euanuisse. Secundo dicit, ꝙ cum in vexatis siti mendosa nocturna natura digestiua. i. calor naturalis digestiuus extinguetur propter potum aquæ frigidę, & propter obedire appetitui eius mẽdosa sitis non ideo cessabit, sed cito redibit: propterea quòd humor qui est causa ipsius salsus, aut acutus suscitabit eã dilapsa inferius aqua frigida bibita. Ex potu igitur aquæ digestio impedietur, & sitis non extinguetur. Tertio dicit, ꝙ habens sitim mẽdosam, si pro sedatione ipsius biberit aquam frigidam non debet eam sumere ingurgitando, seu transglutiendo cũ magnis haustibus, sed sugẽdo paulatim, & quasi lãbendo. Sed instabit aliquis ꝙ aqua frigida sugẽdo sumpta, videtur potius incendere ardorem & augere sitim q̃ eã mitigare, sicut fabri fortius incẽdunt ignem supaspersione aquæ frigidæ, quia modica aqua non sufficit vincere suum contrarium: immo quadam antiperistasi fortificat. Dic ꝙ si humor extinguẽdus aqua vt cholera, aut salsum phlegma congregatus esset in fundo stomachi, ad quem statim labitur aqua frigida bibita magis expediret ingurgitare eam cum magno haustu q̃ sugendo sumere. Sed causa coniuncta mendosę sitis est infiltrata circa os stomachi, vbi aqua plurima figi non potest, quare melius est vt lento transitu continue irriget orificium stomachi mitigando sitim non extinguendo digestiuũ calorem, nec incrudando cibum vel humorem in stomacho contentum.

Multam quoq; &c.) In quinta dicit primo, ꝙ generaliter malũ est sanis bibere multã aquam frigidam, quia extinguit innatum calorem & pectus offendit, & stomachũ deijcit, & mẽbris omnibus neruosis obest. Secundo dicit, ꝙ si necessitas vehemẽs induxerit ad bibendũ simul aquam frigidam multam, sicut sitis aliter implacabilis, & veluti furiosa, tunc bibẽda erit post comestionem sufficientem vt permixta cibo non libere labatur, sed corrigatur & cõtemperetur ipsius malitia. Tertio dicit, ꝙ aqua tepida bibita nauseam inducit, quia stomachum remollit & laxat. Omne nanq; tepidum est remollitiuum & relaxatiuum ex propria natura. Quarto dicit, ꝙ aqua tepida frequenter in potu sumpta stomachũ infirmat: sed raro sumpta lauat hunc, & ventrem laxat, quia sępe sumpta stomachũ remollit & appetitum, & sedat, calorẽ dispergit: sed raro sumpta reperit humores stomacho adhærentes, quos lauãdo educit, & materiã fęcum quæ est in itestinis remolliens, & viam dilatans suis caliditate et humiditate inferius inducit.

Iacobus in Cap. 14. Doctr. 2. Fen. 3. primi. De lassitudine ab exercitio.

Et aqua &c.) In secunda dicit, ꝙ in cura dictę lassitudinis cõfert balneari in aqua tepida, & in ea diu morari. Et si semel in die aut bis lassus descenderit in solium. i. balneum aquæ calidæ dulcis erit ei conferens, quia balneum tale dura remollit, tensa relaxat, dolorem mitigat, ventositates resoluit.

Et post &c.) Intertio dicit, ꝙ in dicta lassitudine lassus post quamlibet balneationem est iungendus oleo cõmuni dulci calido, quod remollit, & lassat, & mitigat dolorem terso bene prius suo toto corpore cum linteo calido. Et si oportuerit iterare inunctionem cũ oleo propter abstersionem venarum, & apertionẽ nimiam orificiorum suorum, & pororum cutis ab exercitio,

nimia fricatione & balneo præcedētibus. Et pro
pterea ꝙ oleum prioris inunctionis cito ſiccatur
in eis fiat iterum atq; iterum inunctio, quatenus
oleum viſcoſitate ſubſtantiæ poros oppilet & hu
miditate ſua ſiccitatem auferat, & tenſa relaxet.
Hæc omnia nos prædocuit patronus noſter. 3. de
regi. ſani. cap. 4. dicens, ꝙ tenſiuus labor curatur
cōtraria remiſsione. ſ. quæ fit fricatione pauca &
molli per oleum dulce tepidum, & ſtatim quie-
ſcit, vel quiete & balneis eucratis, & mora am-
pliori in calida aqua. Sed ſi bis vel ter eū balnea-
ueris maiorem inferes vtilitatē. Et poſt balneum
inungatur anteꝗ̄ induatur. Et ſi ſudore abſterga
tur pinguedo olei rurſus vngatᷣ. Et in poſtera die
ſurgētes à lectulo, poſtea vngātur non ſūme fri-
gido oleo, nō dure cōſtricti, i. manibus cōpreſsi.

Ibidem.

Et hoc &c.) In ſecūda dat quatuor remedia
contra hanc laſsitudinem, quibus complētur in
tentiones prædictæ. Primum eſt inungi multo
oleo tepido. Nam dolorem mitigat, calorem mi
nuit, ſomnum prouocat, tenſionem laxat ex tu
more ortam paulisper reſoluens. Secundum eſt
fricatio vehementer lenis ſimilia operans. Vehe
menter lenis dicit, quia aſpera & fortis calorem
dolorem, & tenſionem augeret plethora pręſen
te trahens notum ſanguinem ad ſuperficiem cu-
tis. Tertiū eſt diu morari in balneo dulcis aquæ,
quæ parum declinet ad caliditatem: nā dolorem
lenit, & ſomnum prouocat, & tumorem minuit
ſuo calore, qui non eſt tantus vt trahere valeat à
profundo corporis, ſed ſuauiter reſoluit ſuperfi-
ciētes & poros aperit. Quartum eſt quies animæ
& corporis, quia motus auget tenſionem, dolo-
rem, & caliditatem dilatans ſanguinem, & edu-
cens ipſum ad ſuperficiem corporis. Has intētio
nes & hæc remedia præmeminit Gale. 3. de regi.
ſani. c. 4. dicens, ꝙ conquaſlatis & inflāmatis do-
loribus cura eſt ſecundum tres intentiones om-
nium inflāmatorū, euacuare ſuperflua & reqes
tenſi, & infrigidatio inflāmati. Oleum ergo tepi
dum & mollisſime fricatum, & longisſima in
aquis eucratis mora ſanat hos labores, & maxi-
me ſi tepidior parū fuerit. Similiter & quies mul
ta & inunctiones continuę. Et omnia quęcunq;
fatigatum requieſcere faciunt & mitigant, & ſu-
perfluum euaporant: hæc ille.

In areſactione vero &c.) In hac parte. 5. pri-
mo agit de regimine & balneo conuenientibus
in laſsitudine areſactiua. Secundo de exercitio re
ditiuo ſecūda die, & iteratione balnei ſimilis pri
mo, & ſubmerſione corporis in aquā frigidā ſta-
tim poſt ipſum. ibi (In die aūt ſecūdo.) Tertio de

D horis comeſtionis & qualitate ac mēſura cibi, &
diligentia expulſionis ſupfluitatum. ibi (Ipſe prę
terea.) In prima parti. dicit, ꝙ in medicatione laſ
ſitudinis areſactiuæ prima die nihil eſt ī mutan-
dū de regimine ſanorū hoc excepto, ꝙ aqua ſui
balnei debet eſſe magis calida pp tres cauſas. Pri
ma eſt, quia in aqua vehemēter calida eſt, pprie-
tas ꝙ inſpiſſat cutē propterea ꝙ ſiccat, & corru-
gat eam. Secunda eſt, quia inſpiſſatione cutis per
aquam feruentē nō eſt tale impedimentū, vel ta-
lis timor, ſicut in inſpiſſatione eius per aquas fri-
gidas, qm̄ cum eo ꝙ inſpiſſant eſt in eis ambigui-
tas mala, ſeu timor mali, quo timetur percuſsio
neruorū ſuis frigoribus, et penetratio frigiditatis
ipſarū ad intima corporis iā deſiccati, nec veſtiti
carne qua frigori reſiſtat. Tertia cauſa eſt, ꝙ cau-
ſa maciei talis laſsi ſecundum plurimū eſt raritas
E cutis, pp quam ſi balneum aquæ frigidę gratia in
ſpiſſationis cutis ſibi applicaretur, penetraret illi
co frigus eius corpus percutiens neruos & inte-
riora. Magis ergo cōuenit ī ſpiſſatio cutis per bal
neū aquæ fortis caliditatis, ſed nō eſt in ea mora
faciēda niſi breuiſsima. ſ. dūtaxat quouſque cutis
criſpetur ipſam cōtrahat: ſiccaretur. n. corpus &
ſupcaleſieret ampliori mora. Eiuſdem ſnīæ me-
minit Gal. 3. de regi. ſani. c. 4. dicens. Indiget aūt
in primo die nullo alio præter ea quę dicta ſunt,
niſi aqua calidiori vt lēte aggregetur & caleſiat,
& roboretur cutis. Et ca. 5. eiuſdē libri ait, ꝙ qui
habent diſpōnem ſimilē labori calidiori curātur
balneo, qa indigēt nutrimēto cutis, ergo cōſtrin
genda eſt, qđ fit aqua feruenti tutius ꝙ̄ aqua frigi
da. In die &c.) In ſcđa dicit prīo, ꝙ laſſus hac
laſsitudine die ſcđo vtatᷣ exercitio reditiuo ſuaui
F & ſubtili. i. nō laborioſo, quatenus ſi quæ ſint ſu-
perfluitates in muſculis retentæ, vel alijs mēbris,
per hoc reſoluantur & ad mēbra ſanguis attraha
tur. Scđo dicit, ꝙ vtatur balneo die ſecūdo ſecun
dum diſpoſitionem primæ. ſ. in aqua fortis cali-
ditatis corrugantis cutē. Tertio dicit, ꝙ in exitu
à balneo feruētis aquæ ſubito ſe ī mergat in aquā
frigi. & egrediatur ſtatim. Primo vt ſuo frigore
condenſet cutē. Secundo vt reſolutio fieri ſolita
per poros cutis paucior fiat. Tertio vt reſolutio-
ne minorata ſua conſeruetu humiditas propria
ſeu naturalis. Nā ſic aqua frigida corpori occur-
ret, in quo eſt tantum caliditatis, ꝙ reſiſtere ſuf-
ficit nocumētis aquę frigidę corpore iam inſpiſ-
ſato à calore balnei prioris corrugante cutem.
Quarto dicit, quòd iſtæ duæ cauſæ, ſcilicet in-
ſpiſſatio corporis, & caliditas eius adinuicem ſe
iuuant in reſiſtendo nocumentis frigoris aquæ,
maxime cum laſſus poſt balneū aquæ calidæ ſu-
bito

bito imergitur in aquam frigi. & statim egreditur non contrahens in ea moram, quoniã in mora corporis in ea nulla securitas immo periculũ: ne frigus vincens tandem corpus penetret often sursum neruos & interiora. Hæc nos Gal.3. de regi.sani.cap.4.prædocuit dicens. Secũda vero die indigent apotherapico.i.reditiuo exercitio breui & molli & tardo. Insiliant vero confestim in frigidam, vt maneat eis in cute calor & robur, et non euaporetur, & facile in carnem & cutẽ nutrimentum suscipiant, quod maximũ est eis proficuum: vtantur etiam humida diæta: hæc ille.

Iacobus ibidem.

Dispositio &c.) In tertia dicit primo, ꝙ dispositio lassi balneatione expiatur qualis & quãta sit. Et vtrum balneum sibi conueniat. Nam si ipse tremorem ex balneo incurrat, tunc res transiuit terminum lassitudinis simplicis, cõmunis, exercitialis, & curæ ipsius: nec balneum ei conuenit, & multo amplius res pertransiuit terminũ, si lassus ex balneo incurrerit febrem, nec tunc vltra balneandus est, sed euacuãdus, & complexio eius est rectificanda. Per tremorem enim significatur materia multa musculos opprimens: per febrem vero superfluitas multa cum putrefactiõe. Et quia ex balneo materiæ rigoris, & etiã febris magis cõmouentur & cõmiscentur bonis humoribus plus tremere faciunt & febrẽ augmentant quare non cõuenit. Sed primo opus est digestione peccantium humorum: secundo purgatione, tertio alteratione malæ qualitatis relictæ ex eis. Attende ꝙ Auer.6.collig.cap.16.curam lassitudinis in generali sic breuiter scripsit. Et dicimus, ꝙ causa efficiens est mala complexio materialis, ergo medicina cõmunicãs istis speciebus erit ante euacuatiua, aut alteratiua, & alterationem & digestionem facit natura cum cibis et medicinis quæ habent disponere humores ad hunc finem. Et aliquando adiuuant hanc somnus, quies, & fames. Et euacuatio fit cũ medicinis quæ prouocant vrinam & sudorem & ventrem, & cũ exercitio & phlebotomia. Et hæc fiunt quia ars cursum naturæ sequitur. Istæ sunt medicinæ cõmunicantes oĩbus speciebus supradictis, hæc Auer. Secundo dicit ꝙ si nihil horum lasso superuenerit ex balneo.s. neq; tremor, neq; rigor, neque febris conueniet ei balneum aquæ temperatæ calide, quia somnum prouocat, dolorem mitigat: et materiam lassitudinis resoluit.

Iacobus in Cap.4. Doctr.4. Fen.3. primi. De incurrentibus uelociter ægritudines.

Quinta est, tardẽt plethorici suam comestionem vsque post balneum, nisi hac tarditate cho-

A lera rubea effundatur ad horum stomachos, sicut plerunq; fit in acute famescentibus, & habentibus porum delatiuum choleræ à chisti in stomachum naturaliter latum. Nam balneum præcipue siccum, vel desiccatiuum in ieiuno factum plethoriã minuit, & corpus demacrat. Sexta est, si tardet comestionem vsq; post balneum causa fuerit effusionis choleræ in stomachum, prẽmittatur comestio balneo, saltem præassumatur bucella panis in aqua intincta, vel in aqua rosarum vel in vino malorum granatorũ, vt stomachus fortificatus choleram nõ recipiat, neq; attrahat: immo ad intestina naturali suo cursu diriuetur. Septima est hora temperata comedendi est pro prima vice diei post quartam horarum naturalium diei incipiẽdo diem ab ortu solis, nisi quid prohibuerit hac hora comedere, sicut occupatio

B in secularibus negocijs, vel quia nõdum descendit à stomacho hesternus cibus. Et tunc Gale. cibo simplicissimo, sicut solo pane contentari suadet vsque ad decimam horam tali quãtitate qua tunc sit digestus. Ait enim sexto de regimi. sani. cap.11. Visum est mihi circa quartam horam offerre cibum simplicissimum qui est panis solus. Ego quidem ipse ita gessi. Quidam vero non sustinent panem comedere solum sine pulmento aliquo. Sed aut cum glandibus, aut dactylis, vel cum melle vel sale. Deinde bibunt quidam eorum, ego autem nunquam bibi in tali cibo, & solum comedebam panem. Sit autem multitudo tanta vnicuiq; quanta vsq; ad decimam horã digesta esse potest. Etenim si exercitari voluerint maxime vtiq; ita innocui exercitantur: hæc Gal. O quantum elongati sumus à sobrietate Gale.

C & suorum contemporaneorum non solo pane contenti, sed ferculis plurimis nostros sarcientes ventres. Octaua est, si cibus fuerit sumendus ante balneationem, propter ꝙ cholera rubea stomachis eorum infunditur, dum balneẽtur ieiuni, & ex hac sumptione cibi ante balneationem senserint significationes oppilationum in hepate puta tensionem, vel grauitatem dextri hypocundrij medicentur oppilationes eorum cũ medicinis aperitiuis conuenientibus suis complexiõibus iam prænominatis capitulo quarto sum mẽ ꝓcedentis, prẽcipue cũ hydromelle decoctione radicis, vel semine apij. Attẽde primo ꝙ quidam libri sic habẽt hanc literã. Et si infusio cholerẽ rubeẽ in eorũ stomachis nocumentũ fecerit quod diximus, præmittatur cibus. Deinde si senserint signationes oppilationũ in hepate cũ aperitiuis prẽnominatis suis conuenientibus complexionibus medicentur. Et in litera prius exposita

non capitur, ſinautem pro, ſed ſi non, immo ſo-
lum pro ſed ſi. Attende ſecundo ꝙ ſicut ex bal
neo poſt comeſtionem quandoq; contingũt op-
pilationes hepatis & dolores capitis ſic ex exerci
tio poſt balneationem & cõſimilibus auxilijs in-
digent. Teſte Gale.6.de regimine ſanita.ca.11.di
cente. Nocumentum quibuſdam nõ paruum fit
exercitantibus in multitudine cibariorũ: quibuſ
dam enim caput repletur, & ſecundũ hepar ſen-
ſus fit tenſionis vel grauedinis, vel vtriſq;, quãdo
igitur quid taliter contigerit curandum id con-
feſtim. Nona propoſitio eſt, ſi plethorici ex bal-
neo, vel exercitio poſt cibum ſenſerint in capite
nocumẽtum, cum hoc.ſ.cum oppilatione in he-
pate, ſuccurratur eis cum ambulatione. Iuxta il-
lud Gal. vbi ſupra. Emphraxes quidem, id eſt
oppilationes, quæ ſunt ſecundum hepar, per
ea quæ expurgant, curentur. Repletiones vero
capitis per ambulationes maxime quidem ante
cibum. Nihil tamen prohibet & poſt cibũ. Sed
has quidem ambulationes, quæ poſt cibum vlti-
me tardas facere decet. Eas autem quæ ante ci-
bum robuſtiores quidem his, non tamen tales
quales properantes ad aliquam digeſtionem agi
mus, hæc Galenus. Prodeſt autem ambulatio
dolori capitis ex balneo poſt comeſtionem, quia
deſcendere facit ad fundum ſtomachi cibum,
qui prius balneo motus effumabat ad caput do-
lere faciens ipſum.

Iacobus in Cap.4.Doct.4.Fen.3.primi.
De incraſſatione macri.

CAuſarum &c. In hoc capitulo primo dat
cauſas maciei. Secundo remedia. ibi (Frica
tio igitur.) Tertio cõtinuat dicta hæc ad prius di
cta, & poſtea dicenda. ibi (Et hoc quidẽ.) In pri
ma parte aſsignat tres cauſas maciei. Prima et for
tior cæteris eſt ſiccitas complexionis totius cor-
poris, vt infra dicetur quarti.7.trac.4.cap.1. Nam
ſiccitas plurima nutrimentũ prohibet vniri mẽ-
bris & calorem acuit· quare reſoluit abundanter
humidum & reſtauratio ſui modica fit. Secunda
eſt ſiccitas meſaraicarum qua contrahuntur, &
non trahunt chylum ſufficienter neq; recipiunt
ſatis alimenti, vnde ſiccitas & macies augentur.
Tertia eſt ſiccitas aeris nos cõtinentis qua fit con
ſumptio noſtrarum humiditatum tam ſubſtan-
tialium ꝙ̃ nutrimentalium. Multo plures maciei
cauſas aſsignat Prin. quarti.7.capitulo nunc alle
gato quod incipit. Extenuatio aut fit propter pri
uationem materiei pinguedinis cibi. Aut fit pro
pter multitudinem vſus cibi ſubtiliantis &c. Ga
le. vero.6.de regimi. ſani. cap.12. cauſas maciei ſic

D ſignauit. Fit autem hæc tenuitas quibuſdã qui-
dem in ea quę ſecũdum totum corpus dyſcraſia
ſecundum eam quę ad ſiccum & frigidum eſt ſu
perabundantiam, quibuſdam autem fit propter
anadoticam, id eſt redditiuam virtutem, ſeu di-
ſtributiuã vel nutritiuam, vel ſecundum vtrãq;
imbecilliores ambas exiſtentes natura.

Fricatio &cæ. In ſecunda dat octo remedia
contra maciem. Primum eſt fricatio totius cor-
poris ante balneum media inter aſperã & lenem
donec cutis rubificetur. Deinde fiat fricatio for-
tior, vt per eam ſuſcitetur calor, & abunde traha
tur alimentum ad membra. Secũdum eſt ſuper-
poſitio emplaſtri de pice in toto corpore, quod
ſuo calore ſanguinem attrahit & calorem ſuſci-
tat, & ſua viſcoſitate retinet in membris ſangui-
nem attractum, donec inuiſcetur & aſsimiletur
E partibus corporis. Tertium eſt temperatũ exerci
tium poſt dictam emplaſtrationem ex pice, per
quod diffunduntur ſanguis & ſpiritus verſus ex
teriora. Quartũ eſt balneatio in aqua dulcis me-
diocris caliditatis poſt exercitiũ ſine mora, qua
membra humectentur & nutrimẽtum eis abun
dãtius adhæreat & aſsimiletur. Quintum eſt ex-
terſio totius corporis ab aquoſitate balnei adhæ
renti cuti cum mantilibus ſiccis, vt melius oleũ
quo poſt inungitur imbibatur ei, & diutius hæ-
reat. Et ſunt mantilia in propoſito pãni de lana,
vel lino, quibus pudibunda cooperiuntur in bal
neo. Sextum eſt inunctio totius corporis cũ oleo
oliuarum dulci tepido ſtatim poſt extenſionem
vt membra humectentur & à laſsitudine prohi-
beantur, & ſanguis ac ſpiritus per fricationes,
exercitia, & balneationes ad membra deducti re
F tineantur in eis. Et ad hanc intentionẽ omphaci-
num oleum, vel roſatũ eſſet efficacius oleo dulci
propter ſuam ſtypticitatem. Septimũ eſt aſſum-
ptio cibi ſibi conuenientis poſt inunctionem, vt
collaticiorum ex cancris, aut pullis, aut aqua car
nium cum vitellis ouorum, aut lactis aſinæ, aut
caprę, aut mulieris, aut caponum pinguium, aut
gallinarum, vel perdicum, vel faſianorum, vel
vituli, vel hœdi, vel annualis agni, vel annualis
porci, ſi virtus affuerit qua digeratur. Octauum
eſt effuſio aquæ frigidæ mediocris frigiditatis ſu
per totum truncum corporis in exitu à balneo
aquæ calidæ, ſi tempus, ætas, & conſuetudo to-
lerauerint, aquam frigidam, ſcilicet ſi tempus
fuerit æſtas, & ætas, iuuentus, & vir impinguan-
dus de more habuerit in aquis frigidis ſæpe bal-
neari vt ſanguis & ſpiritus ad membra tracti in
eis retineantur ab aquæ frigore clauſis poris acu
tis. Nonũ eſt cõmenſuratio fricationis pcedentis
empla-

emplastrationem cum pice talis, ꝙ finis fricationis prius fiat ꝙ̃ incipiat minui tumor membrorũ per fricationem inductus. Nõ enim quæritur ex fricatione resolutio, sed attractio nutrimenti & spirituum ad membra impinguãda & viuificanda. Hæc remedia prius nobis dedit. Gale. 6. de regimi. sani. cap. 12. dicens. Est autem nullum quidem auxilium emplastrationi cũ pice virtutem habens parem. Prodesse tamen possunt & hęc talia ante balneum manibus non valde mollibus, sicut rursus, neq; asperis refricare corpus vsquequo ruborem accipiat. Deinde fricatione dura non multa oppilante cutem densam & duram operari, & postea exercitijs commensuratis vtentem. Deinde balneatum ita, vt non prolixæ moretur secundum balneũ abstergere similiter prædicta fricatione sicca, & postea vnctum oleo breui offerre cibaria. Intentio vero talium est ad carnosum genus trahẽtes sanguinem bonum roborare eam, quæ in eis est nutritiuam virtutem vt non euaporetur quod attractum est sanguinis. Igitur roboratur quidem virtus nutritiua ex eo quod calefacit carnes, & non euaporatur is qui deductus est ad eas sanguis. vngentibus eas oleo virtutem habente emplasticam. i. adhæsiuam. Si vero & ætas concesserit frigidis balneationibus idem homo simul vtens cum prædictis proficiet multum: hæc Galenus.

Et hoc quidem &c.) In tertia dicit, ꝙ remedia iam dicta contra maciem totius sunt illis propinqua quæ dicta sunt prius cõtra paruitatem & debilitatem alicuius membri, cap. 11. doctr. 2. huius. 3. fen: & sermo completus de impinguatione macrorum inuenietur in libro de pulchritudine quarti libri. s. ca. 1. trac. 4. fen. 7. libri. 4. quæ est de decoratione corporis.

De extenuatione grossi & crassi. *Cap.* 5.

IPsius regimen &c. In hoc capitulo dat nouem remedia contra grossitiem & crassitiem corporis nimias remittens nos ad sequẽtia super ampliori sermone de his. Primum est ꝙ procuretur velox cibi descẽsus à stomacho & intestinis: ne meseraicę spacium habeant sugendi complete totum chylum à cibo. Procuratur autem descensus eius præmittendo cibos lenitiuos alijs, vt primam aquam decoctionis caulium, vel decoctionis concharum, vel decoctionis pisorum vel puretam factam ex bletis, violarijs, boraginibus & mercuriali, vel poma cocta, vel panem subnigrum multi furfuris. Secundum est assumptio ciborum qui sub magna quantitate sumpti modicum nutriant vt olerũ, radicum, leguminũ, salsorum induratorum, panis furfureus, de quibus

A qui sumunt magnam quãtitatem, ita vt saturentur parum nutriuntur, quia paucus ex his generatur sanguis. Tertium est frequens horum balneatio ante comestionem, tunc enim facta resoluendo humidum tam nutrimentale ꝙ̃ substantiale corporis demacrat maxime balneũ siccum quod stupha dicitur vel balneum in aquis desiccatiuis naturaliter aut artificialiter calidis vt sulfureis vel aluminosis. Quartum est exercitiũ velox propter multam sui resolutionem, maxime si cum velocitate fuerit forte vel longum. Quintum est inunctio frequenter facta ieiuno stomacho cum resoluentibus oleis vt anethino, iunipe rino, rutaceo, laurino, de lateribus, de castoreo, vel de euphorbio. Sextũ est, de electuariorũ numero est trifera minor quam describit Prin. 5. cano. sum. 1. trac. 3. Septimum est electuariũ de lacca quod dialacca dicitur: & est duplex magna scilicet & minor quas describit Princ. trac. 1. sum. 1. quinti. Octauum est opiata famosissima tyriaca maior quam describit ibi, quæ desiccat humiditates impinguantes corpus, quia medicinæ desiccatiuæ prædominantur in compositione ipsius, vt in trifera minore & in dialacca. Nonũ est potus aceti & almuri ieiuno stomacho, quia acetũ vehementer siccat & almuri etiam, quod quandoq; fit ex piscibus salitis: quandoq; ex farina ordei & sale facto pane: & vtrũq; siccat propter dominium salis in eo. Sed assiduus vsus aceti maxime in ieiuno multa inducit incõmoda visum debilitat, pectus offendit, tussim cõmouet, stomachum & hepar lædit, neruos & iuncturas vehemẽter opprimit, hos artheticis, illos tremoribus & paralysibus vexans. Sal vero & almuri debilitant visum, supercalefaciunt hepar, sanguinem adurunt, serpigenes, impetigenes, scabiem, pruritum, morpheam, lepram in dispositis inducũt vias vrinæ excoriant cum diu cõtinuantur. Attende ꝙ Gale. 6. de regi. sani. cap. 12. artem demacrãdi pingues, & subtiliãdi grossos sub quatuor regulis & exẽplo vnius demacrati per ipsum nobis reliquit. Prima regula est. In his qui sunt immoderate ingrossati exoluere quidẽ oportet anadosim. i. minuere redditionem cibi ad membra: augere vero oportet effluxiones. i. resolutiones corporis. Secunda est. Anadosis quidem exoluitur id est redditio cibi minuitur cõtinuis subductionibus ventris assuefacientibus nobis sibi organa inferius cito impellere quæcunque continentur secundum ea. Tertia est, effluxiones corporis augebimus acutis, id est velocibus exercitijs, quorum est & cursus, vnctionibusq; diaphoreticis, id est euaporatiuis fricantes quãplu-

rimum. Quarta est: esse autem oportet fricationem mollem, scilicet & rarificat iuam: quia dura poros cutis claudit & resolutionem prohibet. Exemplum vero est hoc. Ego deniq; quendam crassum sufficienter, id est nimis paruo tempore commoderate eusarcum, id est carnosum feci acuto cursu vti cogens, deinde quidē abstergens ei sudorem syndonibus, id est linteis, nec valde mollibus, nec valde asperis. Deinceps vero fricās q̄plurimū vnctionibus diaphoreticis. Et post talem fricationem ad balneum ducens, in quo balneo cibum quidem confestim non offerebam. Quiescere vero iubens & quid assuetorū sibi gerere, rursus ad secūdum ducebam balneum, deinde tumores, id est substantias cibariorum oligotrophos. i. parum nutrientes dabam vt implerentur, parum vero de eis in totū adderetur corpus: hæc Galenus. De hac materia remittit nos Princeps ad dictionē decorationis, id est ad Fen septimā quarti, quæ de pulchritudine seu decoratione intitulatur. In cuius trac. 4. cap. 5. diffuse determinatur de extenuatione pinguium.

Iacobi in Cap. 5. sum. vnicæ, Doct. 5. Fen. 3. primi. De custodiendis extremitatibus à frigore.

Sed cum &c.) In tertia parti. dat. 4. consilia principalia, dum frigus impedit membrum aliquod viatoris, & membrum illud nōdum computruit, sed in illo processu consistit, videlicet in via ad putrefactionem. Primum est, q; extremitates nimis infrigiditatę sint: manus, aut pedes ponantur in aliqua octo aquarū hic nominatarum mediocriter calida actu. Prima est aqua naporū, seu raparū, quæ vapores & fumos à frigore constrictos dulciter resoluit & dolorem lenit. Vnde de ea scripsit Sera. in aggre. c. de rapa. Et quando decoctio eius infunditur super podagram & super scissuras quæ fiunt à frigore, cōfert eis. Secunda est aqua decoctionis ficuum, quæ nimis constricta per frigus laxat, & resoluit fumos ac vapores malos per virtutem lacticinij, quod in ficubus latēs in aquam resoluitur per decoctionem. Tertia est aqua caulium, quæ nitrosa est abstersiua & resolutiua. Quarta est aqua myrti, quæ desiccat humiditates quæ sunt sub cute, vt ait Prin. 2. huius. c. de myrto. & prohibet membrum à putrefactiōe. Quinta est aqua anethi, quę frigus tollit, poros apit, & dulciter resoluit. Sexta est aqua chamæmeli, quę similia agit: & totum hoc ad superponendum est conueniens. i. omnes aquæ dictæ, & decocta in eis sunt conuenientes ad superponendum membro infrigidato, de quibus omnibus nullum est frigidum nisi myrtus, in qua ēt

D est caliditas subtilis, vt ait Prin. 2. huius ca. de ea. Septima est aqua scehæ, quæ resoluit, incidit, & cōfortat membrum sua stypticitate, & prohibet herpetem estiomenum, vt scribit Prin. 2. cañ. ca. de sceha. Et est sceha species absynthij, vt patet in Serapione. c. de absynthio. sed in synonymis huius libri dicitur, q; est sticados Arabicū. Octaua est aqua naamen, seu nemen: de quo scribitur 2. huius. c. de nemē, q; est zinzibrium, & q; est calidum & siccum in secundo gradu resistens putrefactionibus. Et Ianueñ. in synonymis ait. Nemen Arabice exposuit vbiq; translator Auicen. q; est zinzibrium: veritas autē est q; ipsum est serpillum. Vide capitulum de nemen in Auic. cum capitulo de serpillo apud Dioscoridem: & videbis q; idem dicunt: quod etiam per Serapionem apparet. Simile fere consilium de impositione ex

E tremitatum infrigidatarum in quibusdam aquis dedit Rasis. 6. Almanso. cap. 7. dicens. Si autem acciderit pedes inflari, & eorū sensus minui adhuc curari poterunt, nisi virides & nigri fiant, si in aqua mittantur, in qua frumenti palea cocta fuerit, aut in qua napi, vel caules bullierint, aut anethū, aut chamęmeli, aut sticados Arabicum aut namen, aut maiorana, aut melilotum, aut semen lini, aut fęnugræcum, vnumquodq; separatim, aut omnia simul: hæc ille. Secundum consilium est, q; emplastrum ex napis contritis cum melle, tanquam huic casui conueniēs & aptum membro congelato superponatur quod lenit & mulcet eius duriciem & compressionem à frigore illatam. Tertium est, q; pars congelata non approximetur igni, quia calor eius extraneus fortis ingerit dolorem & adaptat eam putrefactioni,

F sicut facit ignis in gelatis fructibus. Quartū consilium est quadrimembre: cuius primum membrum est, q; exercitetur pars impedita congelatione: quæ si fuerit pes velociter incedat: si vero manus eam sæpe moueat. Secundum est, q; fricetur diligenter cū manu calida pars incipiens gelari, quatenus fricatione pars cōstricta dilatetur: pori eius aperiantur: superfluitates retentæ educātur: & ad ea spiritus & sanguis trahatur cooperante ad hæc exercitio præcedente. Tertium est, q; manus vel pes post hæc inūgatur oleo liliaceo vel laurino, vel chamęmelino p confortatione, dilatatione, & temperata calefactione partis læsæ. Quartum est quòd embrochetur pars cōgelata, vel congelari incipiens effundendo ab alto super hanc aquam calidam cum eo, quod dictum est, scilicet in qua decocta fuerit aliqua ex medicinis nominatis in octo aquis primi consilij ad easdem intentiones.

Iacobus in cap.7. sum. vnicæ. doct.5. fen.2. primi.

De custodia iter agentis ab impedimento diuersarum aquarum. Cap.7.

AQuarum diuersitas &c. In hoc cap. primo dat causam habendę sollicitudinis in aquis iter agentiū. Secundo agit de correctionibus aquarum per colationem, decoctionem vel sublimationem solam, aut cum impositione luti. ibi (De eius autem.) Tertio per admixtionem alicuius cum ea. ibi (Aquam quoq;.) Quarto per ea quæ post eam vel ante eam sumuntur. ibi (Et post.) Quinto per deferre secum aquam proprie terræ aut lutum ipsius ad imponēdum aquis extraneis. ibi (Amplius ex regimine.) Sexto per bibere eas interposito panno. ibi (Aqua præterea.) Septimo per admixtionem rob acetosorum. ibi (Ex rob.) In prima parte dicit primo ꝙ diuersitas aquarum plus generat ægritudinem in iter agentibus q̄ diuersitas ciborum. Primo quia citius & profundius penetrat ad hepar & alia mēbra propter sui subtilitatem quàm solidi cibi. Secundo quia plurimum substantiæ malorum ciborum per intestina effluit quæ sunt membra vilia dura, aquæ vero non. Tertio quia aqua nullā habet familiaritatem cum humano corpore qua confortet & nutriat ipsum sicut habet cibus. Quarto quia aqua per propriam naturam est inimica naturali calori & digestionibus omnibus. Quinto quia frequentius cōtingit itinerantibus in quibusdam locis nullā bonam reperire aquā quàm nullum reperire bonum cibum. Secundo dicit ꝙ propter hoc ꝙ diuersitas aquarum est nocentior itinerantibus diuersitate ciborum, maior de aqua sollicitudo est habenda & res aquę .i. malicia ipsius diligenter corrigenda modis infrascriptis.

De eius autem &c. In hac parte secunda dat sex modos emendationis seu correctionis malarum aquarum maxime peccantium in grossicie substantiæ vel turbulentia. Primus est vt aqua corrigenda coletur & fiat ꝙ à corpore aquæ resudante per colatoriū multum ex terrestreitatibus suis per residationem egrediatur ab aqua remanens in colatorio. Iuxta illud Rasis.6. Almā. ca.12. Aqua grossa & turbulenta clarificanda est ipsam multoties de vno vase ad aliud mutando. Quod si fieri non poterit per colatorium quod ex farina tortellarum madefacta sit coopertum coletur. Et Gal. in libello de aquis. c. vltimo ait. Si vero exercitui oportet ꝑparare bonā aquā ex mala, foueas decet fodere ab altis locis ad deorsales & per has ducere aquas immittendo ad foueas in quibus sit dulcis terra & porosa. Exinde A autem ad lagenam transfluat, semper enim in foueis remanebit aquæ malicia. Secundu modus est per decoctionem seu bullitionem aquæ. Nam ipsam decoquere quandoq; eam colat & separat substantiam purę aquæ ab eo quod permiscetur ei de terrestreitatibus vt prius causa in hoc iam demonstrata est primi.2.doct.2.sum.1. ca.16. paragrapho illo. Decoctio ergo non subtiliat aquam nisi propter hoc ꝙ aufert spisitudinem frigoris, & quia facit quod ei cōmixtum est descendere. De hoc modo dicit Gale. libello de aquis. c. vlti. Conuersantes autem vbi est praua aqua ingeniari oportet facere eam potabilem. Optimum est igitur coquere eam in lagenis figularibus & infrigidando per noctem rursus calefaciendo bibere. Tertius modus maior .i. efficacior hoc toto .s. vtroq; prædictorum modorū B est per sublimationē, sic ꝙ aqua cuius correctio quæritur, ponatur in alembico seu distillatorio instrumento in quo fieri solet aqua rosata, & effluens aqua per rostrum alembici recipiatur in fiala vitrea vel alio vase nitido. Et quia tale vas distillatorium cum suo furnello raro reperitur in via paratum, Rasis.6. Alman. ca.12. descripsit sic alium sublimationis modum. Quod si aqua valde insipida .i. mali saporis fuerit & oportuerit viatorem vti ea, eam in ollā mundam & vitreatam ponat, cuius ori ex transuerso ligna superponat super quæ lanam carpinatam mittat, quibus ita peractis ignem sub olla accēdat, & quod in lana colligitur cōprimendo colligat, & quod ab ea manauerit bibat. Quartus modus est per distillationem cum lychnio lanę retortæ quale est lychnium vnde fiunt candele secundum hūc C modum. Sit vas plenum aqua cuius correctio quæritur in loco superiori cui imponatur vna extremitas lychnij, & sit sub eo vas aliud vacuū super quod pendeat alia extremitas lychnij. Et inclinetur paulatim vas superius ī parte lychnij, sic ꝙ per lychnium & non aliter effluat aqua à vase superiori in vas inferius. Et is modus clarificādi aquā multum idoneus est si distillatio multoties fiat per dictum lychnium in quo quidem remanent terrestreitates aquę manente tandem aqua quasi pura. Quintus modus est per decoctionem & impositionem luti & distillationem hoc modo. Bulliatur ad ignem aqua amara multa, & dum bullit proijciatur in eam lutum liberum ab omni corruptione, fœtore & extranea qualitate, deinde distilletur de vase in vas cū lychnio lanę retortę sicut nunc dictum est. Vt distilletur super lanam positam in colatorio quæ sibi retineat terrestreitates aquę distillandę. Sextus

tus modus est per admixtionem luti & colationem hoc modo. Sumatur aqua pura idest cruda nulli alteri rei sicut vino vel aceto artificialiter permixta sed sicut reperta est,& imponatur ei lutum liberum ab omni extranea qualitate, & maxime lutũ quod ab ęstu solis fuit adustũ, postea coletur aqua per colatorium mundum,sicut colantur nectar & hypocras, & sic frangetur aquæ illius malitia tam per lutũ quod sibi retinet per terrestreitates eius quàm per colationem & motum quibus subtiliatur.

Aquam quoq; cũ vino &c. In hac parte tertia primo docet corrigere malitiam aquæ ex defectu penetrationis. Secundo ex paucitate. ibi (Aqua etiam.) Tertio ex salsedine. ibi (Aqua prę terea.) In prima particula dicit ꝙ bibere aquã cum vino remouet malitiam aquæ prouenientẽ ex difficili & tarda penetratione propter grossiciem suę substantię,quia vinum maxime album vel subrubeum clarum est velociter penetratiuũ à modo substantiæ & à qualitate & à familiaritate maxima cum humano corpore,quare facit aquam cui commiscetur cito penetrare.

Aqua etiam &c. In secunda dicit ꝙ cum pauca fuerit aqua neq; inuenit ex ea satis ad tollendam sitim erit bibenda temperata cum aceto maxime in ęstate,quia ipsa excusat à multo potu vehementer sedans sitim, propterea ꝙ acetum facit aquam ad intima mẽbrorum cito penetrare,& prohibet eleuationẽ nimiam caloris supra humiditates corporis vnde causatur sitis.

Aqua præterea &c. In tertia dat tres modos corrigendi aquam salsam & reddendi eam potabilem. Primus est vt permisceatur aceto quod ipsam subtiliet & sal ab ea descendere faciat & supercalefactionem prohibeat quæ ex sale timetur. Secundus est vt permisceatur syrupo acetoso propter easdem causas & secum bibatur. Tertius est quòd proijciantur in eam siliquæ & grana myrti & sorbę. Et sunt siliquæ grana xylocaractę in vagina reclusa sicut alia legumina quę cum granis myrti aquę salsę immissa sua grauitate salsuginem aquæ deprimunt & deducunt ad inferiora,idẽ faciunt sorbę. Similes modos emendationis aquæ salsæ pręmeminit Rasis.6. Alman.c.12. dicens. Salsa autẽ si fuerit aqua cum aceto erit bibẽda & xylocaractæ de romania in ipsam mittendę erũt aut semen myrti vel sorbę aut lutum coraſceni, aut qui ea vti volunt cydonia comedãt. Cydonia enim ab aqua salsa remouent nocumentum. Et paulopost iterum dicit. Acetum quoq; aquæ salsę saporem comprimit,& syrupus acetosus ad hoc vtilis est. Attende ꝙ Arist.2.metheo. docet aquam maris salsam reddere dulcem ac potabilem faciẽdo ꝙ resudet in vas cereum tenue per poros cerę. Ait enim illic. Si quis vas cereum formans posuerit in mare circũligans os taliter vt non per rimam aliquam intret mare quod ingreditur per parietes cereos fit potabilis aqua.

Et post &c. In hac parte quarta primo agit de correctione aquæ aluminosę. Secũdo amarę. ibi (Super amaram.) Tertio stantis palustris. ibi (Ante aquã.) Quarto grosse & turbidę. ibi (Sup aquas.) Quinto diuersarum aquarũ in generali. ibi (Ex eis quoq;.) In prima particula dat duos modos reprimendi malitiam aquæ aluminosæ iam bibitę & aquæ ponticę. Primus est sumere aliquid post eam quod ventrẽ soluit, vt mãnam, cassiamfistulã, tamarindos, diaprunis, quia aqua aluminosa fortiter restrictiua est & pontica, etiã qualis est aqua expressa à cydonijs ĩmaturis. Secundus est post eam bibere vinum subtile & subrubeum vel albũ, quia aqua aluminosa multum oppilatiua est restringens menstrua & hæmorrhoidas & sputum & inducens febres oppilando poros horum qui se balneant in ea, sicut scribit Prin. primi secunda doct.2. sum.1. cap.16. Vinum vero substãtiæ subtilis oppilationes fieri prohibet & factas aperit sua penetratione.

Super amaram &c.) In secunda dat quatuor remedia contra impedimenta aquæ amarę. Primum est ꝙ super eam exhibeantur dulcia & vnctuosa, dulcia q̃dẽ sicut ficus vuę passę, dactyli, & carnes pin vnctuosa vero vt butyrum, oleum & carnes pinques, quia virtus aquæ amarę vehemẽter abstergit & abradit superficiem membrorum per quæ trãsit, sed dulcia & vnctuosa mulcent & leniũt. Secũdum est ꝙ aqua amara bibenda cum iuleb permisceatur. Iuleb arabice est syrupus simplex ex sola aqua & zuccharo. Vel adhibita aliqua parte aquæ rosatę, vt ait Ioãnes Serap. ĩ.7. sui breuiarij. Et dicitur græce iulen. Istud sua lenitate reprimit vim abrasiuam aquæ amarę, & sua frigiditate obuiat virtuti ipsius sup̃calefactiuę. Iuxta illud Rasis.6. Almã.c.12. Si ĩ aqua fuerit amaritudo ei dum bibitur iuleb admisceatur vel zucchara & comedat dulcia. Tertium est ꝙ ante potum aquæ amarę & antequã voluntas assit bibendi, bibatur aqua cicerũ & remouebitur ab hac impedimentum aquæ amarę, quia aqua cicerũ est aperitiua vehementer faciens aquã amaram ei superbibitã quę grossissima est velociter pertrãsire, quare non figitur circa superficiem membrorum tẽpore quo sufficiat eã abradere. Quod autẽ aqua amara sit grossissima Gal. affirmat.4. simplicis

ſimplicis medicinæ.cap.23. Vbi loquens de aqua ſtagni paleſtinę quæ amara eſt dicit. Et propter illud fit iſta aqua grauior omni aqua ex maris aquis. Et propter illud ſi ſteteris in hac aqua, deinde volueris ſubmergi in ea non poteris. Et ſi accipis hominē & ligas manus & pedes & proijcis eum in illud ſtagnum nō ſubmergitur, neq; deſcendit ad inferiora. Quartum eſt comedere cicera ante potum aquæ amarę, quia in ſubſtantia eorum eſt lenitiua virtus per quam prohibēt abraſionem aquæ amarę & virtus aperitiua qua faciunt eam cito penetrare non ſinentes eam figi ſuper membri ſuperficiem.

Ante aquam vero &c.) In tertia particula dicit primo ꝙ nutrientia calida non ſunt comedenda ante potū aquæ ſtantis & paluſtris in qua eſt putrefactio, quia cibi calidi putrefactionem aquæ augmentant & dilatari faciunt & ab ea putreſiunt. Secundo dicit ꝙ ſupra aquam ſtantem & paludoſam ſiue poſt eam ſtyptica danda ſunt ex fructibus frigidis vt cydonijs & macianis.i. pomis ſtypticis ſicut ſunt poma de capēduto & ex acedula ſeu acetoſa & ex micla. Et eſt micla cibus factus cū pane azimo & aliquando ei miſcetur oleum, & tunc præparat ad vomitum, vt ait Princeps primi quarta ca.11. Nam prædicta omnia feſtinant deſcenſum aquæ paludoſę ſua ſtypticitate comprimendo eam ad inferiora. Et ſtyptici fructus infrigidatiui ſua frigiditate reprimunt putrefactionem & reſiſtunt ei, & ſimiliter acedula. De correctiōe huius aquæ dicit Raſis.6. Alman.cap.12. Aqua vero ſi fuerit ſtans in ſe putrefactionem habens admixtā cum rob de ſucco vuę acerbę & malorū granatorum & pomorum bibat. Cum autem aquam illam in potu ſumit omnes calidos cibos dimittat & vinum nullo modo bibat niſi fuerit album ſubtile. Hæc.n. aqua ſtās eſt id quod plus poteſt generare febres quàm aliqua alia res.

Super aquas &c.) In quarta particula dicit primo ꝙ alia comedenda ſunt ſuper aquas groſſas & turbidas, quia ſubtiliant eas & calefaciunt, & eas cito deſcendere faciunt, & prohibent ne ſtomacho noceant & inteſtinis, & ne venas oppilent. Secūdo dicit ꝙ alumen iameni quod ſciſſum dicitur & alumē plumę clarificat aquas turbidas dum proijcitur in eas. Iſtud alumen eſt valde ſtypticum, & ideo ſtypterea dicitur, quod cū proijcitur in aquam turbidam inferius exprimit terreſtreitates eius & ad fundum vaſis deſcendere cogit.

Ex eis &c.) In quinta dat tria remedia cōmunia contra maliciam aquarum. Primum eſt

A cępe quod eſt vt tyriaca malarum aquarum, & maxime cępe cum aceto, quia eſt ſubtiliatiuum, inciſiuum, abſterſiuum cū ſtypticitate & aperit fortiter, vt ait Prin.2.huius ca.de eo. & eſt calidū in tertio quare calefacit malas aquas prohibens ne ſua frigiditate noceant ſtomacho, & ſubtiliat groſſas faciens eas cito penetrare, & expellit nocumentum ventoſitatis venenorum. Et acetum huic permixtum vigorat eius virtutem in ſubtiliatione & penetratione aquarum, & prohibet à ſiti quam inducere ſolet cępe comeſtum. Secundum eſt allium de quo Serapion ī aggregatorio cap.de eo ſcribit. Quādo ſumitur allium & poſt bibitur aqua corrupta non nocet aqua illa potanti, cuius cauſę ſimiles ſunt cauſis de cępe nunc dictis. Tertium ex frigidis rebus ex lactuca, de qua ſcribitur in aggregatorio Serapionis cap.de ea ꝙ

B confert mutationi aquarum ignotarum, & id vt puto eſt à proprietate, ſed à ſuis frigiditate & humiditate cum ſubtilitate ſubſtātiæ reprimit acumen & ſupercalefactionem aquarum ſalſarum & amararum & ſulſurearum & corruptionem putridarum. Iſta remedia pręmemorat Raſis vbi ſupra dicit. Impedimentum præterea diuerſitatis aquarum remouet cępas vel allia vel lactucam cum aceto comedere.

Amplius &c. In hac parte quinta dat viatori duo remedia generalia contra mutationes & malicias aquarum. Primum eſt ꝙ portet ſecū vel in lagenis vel in barillo vel in alio vaſe de aqua ſuę terræ & cum peruenerit ad hoſpitium primum quo vult hoſpitari permiſceat hanc cū meliori aqua quam inueniet in illo loco & ex ea bibat ac vtatur in cibis. Et dum recedet ab illo

C hoſpicio ſecum ferat aquam illius hoſpicij vſque ad aliud hoſpicium proximum, quā cōmiſceat aquę meliori iſtius hoſpicij qua decoquat cibos, & in potu vtatur. Et ſimiliter ferat ex aqua cuiuſq; prioris hoſpitij ad proximum ſequens, & miſceat ipſam cum aqua loci ſequentis hoſpicij quatenus gradatim aſsueſcat aquas plurimum diſtantes ab aquis illius territorij quibus conſueuit vti. Et ita faciat donec peruenerit ad terminum quo tendit. Iuxta illud Raſis ſexto Alman. ca.12. De his quæ nocumentum ex aquarum diuerſitate remouent eſt vt non bibantur ſimplices ſed vt cuiuſlibet manſionis aqua cum pręcedentis manſionis aqua temperetur ipſam ei immiſcendo. Secundum remedium cōueniens eſt. Si viator ſecum deportauerit de luto libero ſuę terræ bonam quantitatem & aliquid de eo permiſcuerit cum omni aqua qua vſurus eſt in hoſpicijs ſuis cōminuendo ipſum in ea et poſtea dimiſerit

miſerit ipſum reſidere in fundo donec aqua clarificeť. Iuxta illud Raſis vbi ſupra. Ad hoc quoq; confert lutum terræ ſuę ſecum deferre de quo cum quieuerit parum accipiat & cum aqua miſceat quam ſic dimittat donec lutum deſcendat & aqua clarificetur, ex qua poſtea bibat.

Aqua præterea &c. In hac parte ſexta inſtruit iter agentem ꝙ dum bibit aquam bibat eã interpoſito panno tenui lineo mundo colando, ſcilicet aquam per talem pannum priuſquã eam bibat, vel ſuperponendo ſuper hunc pannum roſtro aquarię vel orificio tenuis cannalis & ꝑ eius medium ſuggendo illam aquam. Primo vt ſi in illa aqua ſint aliquæ paruulæ ſanguiſugę latẽtes viſum, retineantur in panno, ne cum aqua tranſglutiãtur ſicut interdum fit vnde ſanguis per os effluere ſolet ipſis adhærentibus & vulnerantibus meri. Secundo ne cum dicta aqua tranſgllutiantur corpuſcula aliqua mala ſecum permixta prę paruitate latentia viſum, ſicut terreſtreitates corruptę vel aliqua mala mineralia vel aliquæ herbulæ acutę. Iuxta illud Raſis. 6. Almã. cap. 12. Et ſi in aqua fuerint herbæ in quibus eſt acuitas & malitia cibos vnctuoſos ſemper comedat. Et in eius colatura ſtudeat, aquam quoq; non bibat niſi colatam per pannum medium.

Ex rob &c. In hac parte ſeptima inſtruit iter agentem ꝙ ſecũ deferat ſuccos acetoſos rob vocari ſolitos dum ſunt inſpiſſati, vt rob de agreſta, rob de berberis, rob de acetoſitate citri, rob de limonibus vel de arengijs vel de granatis acidis, & aliquod ex iſtis cum aquis miſceat quas bibere intendit. Et hi ſucci maxime ſeruiunt quando aquæ bibendę ſunt calidæ acutę vt ſalſę nitroſę ſulfureæ amarę, & dum putridę ſunt vel ad putredinem declinant vel faſtidium generant. Teſte Raſi ſupra dicente. Aqua vero ſi fuerit ſtans in ſe putredinem habens admixtam cum rob de ſucco vuæ acerbæ & malorum granatorum et pomorum miſceatur. Et paulopoſt dicit. Aqua quoq; ſi faſtidium fecerit cum rob malorum granatorum erit bibenda.

Gentilis in fen. 4. De purgatione ventris.

Balneum quoq; &c. Ponit tertium cañ. generalem dicens, ꝙ ingredi balneum aliquot diebus ante dationem pharmaci eſt bonũ, ſed poſt ſumptionem medicinæ non debet ingredi balneum, quia impeditur operatio pharmaci niſi vellemus reſtringere. Sed in hyeme conceditur ingreſſio primę caſę balnei, tamen nõ debet eſſe tantę caliditatis ꝙ faciat ſudare, vnde confortat quia ſubtiliat materiam & rarificat membrum. Ratio patet ꝙ debet eſſe balneum aquæ dulcis **D** calidæ tẽperate, quia ſi eſſet multum calida oppilat vt patet. 7. terap. c. 6. & debet præcedere balneum duobus diebus vel tribus ſecũdum diuerſitatem corporis vt Halyab. 2. practicę ca. 56. tamen ſi materia ſit multa non debet ingredi balneum vt diſſoluatur per corpus, & etiam ſi ſit debilitas alicuius membri, vnde materiæ currũt ad illud membrum debile. Inde non debet intrare balneum poſt ſumptionem medicinæ, quia medicina trahit intus & balneum extra niſi in hyeme, quia materiæ ſtant multum fixę, vnde ingreſſio primæ caſę vbi ſit caliditas temperata non faciens ſudare iuuat aliqualiter præparans illam materiam, quia aliqualiter cõmouet eam ad motum. Similiter inunctio & fricationes iuuant ſimili modo, tamen debet eſſe interuallum inter hauſtum medicinæ & balneum, & ne iſte de**E**bilitetur nimis.

Gentilis ibidem.

Ille quoq; &c. Ponit alium cañ. dicens ꝙ qui ſumit medicinam ſequenti die debet intrare balneum vt reſoluantur reliquię humorum.

Dubitatur: Ioãnes Meſue libro primo diſtinctio. 3. cañ. 3. dicit ꝙ quando medicina perfecte euacuat non competit balneum, immo non niſi quãdo volumus reſtringere. Secundo balneum trahit ſuperfluitates de loco ignobili per nobile & ad nobile vt de inteſtinis per hepar ad ſtomachum ad cutim. Tertio ſuperfluitates melius expellũtur per inteſtina quia eſt locus aptior, ergo. Dicendum ꝙ balneum approximatur poſt purgationem propter ſuperfluitates non à pharmaco motas, immo tales ſuperfluitates medicina non potuit euacuare nec virtus eas attingere po**F**tuit, & propter iſtas conceditur balneum, & nõ datur propter ſuperfluitates inteſtinorum. Primo propter iſtas damus clyſtere lauatiuum & conceditur ſecunda die ne virtus nimis debilitetur. Et ad Ioannem Meſuẽ intendit ꝙ non conceditur dum fit euacuatio. Ad alias patet ſolutio, quia arguit veritatem.

Gentilis in fen. 4. De enemate.

Et clyſterizandi &c. Declarat horam dicens ꝙ melior hora eſt hora aeris frigida, quare non ſequitur æſtuatio, & ſi neceſſe fuerit balneũ caue ne prę mittas balneum clyſteri, quia balneũ trahit extra & clyſtere intus. Nota, hora clyſterizandi ſumitur ex multis, ex cibo vnde non debet fieri poſt comeſtionem quia traherẽtur indigeſta, niſi illa eſſet ita debilis ꝙ daretur parum cibi, ſed clyſtere lenitiuum poteſt fieri quocũq; tempore, nec fit hora magni æſtus, quia fieret nimis magna commotio, ideo fit hora frigidiori,

tamen

tamen clystere post balneum potest fieri non tamen immediate, sed dimitte & fac cadere interuallum temporis.

Balneatio &c. Addit alium cañ. dicens ꝙ balneatio reddit minutionem difficilem, quia in duratur cutis, vnde phlebotomus non potest figi in punctione cum fit phlebotomia. Sed vbi essent hmores grossi competit, quia eos subtiliat et reddit eos aptos euacuationi, sed quia resoluit gratia caliditatis non competit, vnde Auic. vult immediate ꝙ phlebotomia post balneum non competit, sed post tempus notabile competit.

Cumq; vlcus &c. Ponit aliam considerationem attendendam dicens, ꝙ cum vlcus est in principio non debet intrare balneum, quia fiet maior tractus materiæ ad locum, sed facta sanie potest securius intrare balneum. Dubitatur: balneum lauat, mundificat & exiccat vulnera, ergo. consequentia no. & antecedens patet, quia aqua humectat & lauat, etiã resoluit, ergo exiccat. Dicendum ꝙ balneum dulcis aquæ putrefacit humiditate aquæ, etiam trahit plus de materia, etiam balneum stypticum sua caliditate trahit, sed balneum quod magis competit est balneum aluminosum stypticum, & hoc habet verum corpore existẽte repleto & in principio, sed in declinatione cõfert qa lauat & abstergit &c.

Et ad rationem dico ꝙ plus lædit attrahendo quàm iuuet abstergendo & lauãdo. quieuerit. i. declinauerit.

Vgo Senensis in cap. 2. fen quatæ primi.

De mala complexione.

ET nulla &c. Narrat hic quasdã causas humiditatis. Et dicit primo ꝙ nulla est causa quæ humectet tm̃ quãtum quies, ociositas, balneatio assidua facilis in tina, & hoc fuit dictũ supra secunda huius de balneo. Dicit secundo ꝙ bibere vinum temperatum est forte in humectando. Potest ergo hoc intelligi duobus modis. Vno modo ꝙ nulla res tãtum humectat quãtũ aggregatum ex his, scilicet quiete & balneo facili in tina. Et potest intelligi primum sigillatim ꝙ nulla res tãtum humectet vt quies. Et vtrum sic intelligatur, certum est ꝙ non, ideo ista maxime humectant, quia per se humectant vt innuit Dy. nam quies non humectat per se, sed pro quãto prohibetur per eam resolutio facta per motũ vel quæ fieret ex calore intenso. Balneum autem aquæ dulcis non multo tempore durãs, & in hora cum suis opportunis circunstãtijs quæ dicũtur. 7. terepeu. & prima quarti. c. de cura hectices per se humectat, quia aqua per se est humectatiua, & quia diffundit nutrimentum per corpus.

A Via autem ad sciendum ꝙ ista sint maxime humectatiua fuit experientia antiquorũ, quia nulla ratio probandi hoc sufficiens afferri posset & hoc sine experientia.

Iacobus in caput præallegatum.

Tres sunt causę fortes in humectãdo quarum duę primæ perueniũt ad summum humectationis, & tertia harum est simpliciter fortis. Prima est ociositas, i. assidua requies corporis & animæ qua prohibentur siccitas & resolutio solitę contingere per motus & exercitia & multiplicãtur humiditates in omni digestione. Secunda est assidua balneatio facilis. i. modesta non laboriosa in tina seu cuna plena aqua dulci mediocris caliditatis. Et has duas causas humectationis prædixit Prin. primi. 2. doct. 2. sum. 2. ca. 3. vbi ait. Humectantium multæ sunt causæ. Ex eis nanq; est

B sicut quies & somnus & humectantibus obuiare & præcipue balneo post comestionẽ propriè. Et sum. 1. do. eiusdẽ. c. 12. ait. Quies vero semper est infrigidans propter priuationem viuificationis caloris, & propter constrictionem quæ est suffocans & humectat propter defectum resolutionis superfluitatum. Et de balneo dicit primi secunda doc. secunda sum. 1, ca. 19. Debes autem scire ꝙ operatio naturalis est calefacere suo aere & humectare sui aqua. Et primi. 3. doct. 3. c. 5. ait. Qui vero impinguare desiderat balneum post comestionem ingrediatur.

Vgo in cap. 5. fen quartæ primi.

De solutione ventris.

Balneum &c.) Ponit hic cañ. tertium in vsu balnei, & sunt quatuor regulæ. Prima, ꝙ ingredi balneum aliquãtis diebus antequã sumatur me-

C dicina ventris solutiua, est ex eis quæ præparant bene nisi aliquid prohibeat. Secunda regula est ꝙ oportet ꝙ inter ingressum & stationẽ in balneo & haustum medicinę paruum tempus interueniat. Tertia regula est ꝙ nõ debet ingredi balneum postquã medicina est assumpta, quia balneum trahit materiam ad exteriora, & non est bonum nisi ad constringendum ventrem præterquam in hyeme, quia tunc non est timẽdum ingredi primam casam balnei tali modo ne calor balnei impediat attractionem pharmaci per suam tractionem ad exteriora, sed bene iuuat ad mollificãdum. Quarta regula est ꝙ aer illius qui sumpsit pharmacum debet esse calidus pauca tamen caliditate, ita vt non faciat sudare nec turbet corpus faciendo æstuationẽ, & causa est quia aer hoc modo calidus ex præparatorijs est. Vbi no. ꝙ balneum de quo hic loquitur est balneum aquæ dulcis calidæ, & in vsu eius antę pharma-

&

cum est vtilitas subtiliandi humorem,& vtilitas
aperiendi vias, & vtilitas mollificandi intestina
& stomachum. Et ideo si aliud non fuerit prohi
bens erit de bonis præparatorijs. Dies autem isti
debent esse secũdum Haliabbatem duo aut tres,
aut quatuor, & in hoc debent stare in arbitrio.
boni medici secundum qualitatem corporis &
humoris. Impedientia autem vsum balnei pos-
sunt esse multa, vt asthma, syncope plurima, ple
nitudo congelatorũ in capite humorum, epile-
psia et similia. Rasis autẽ sexto continentis auct.
G. dicit hoc modo. Aliquantis diebus. Secunda
regula clausit duo primum ꝙ statim egredienti
balneum non debet dari medicina. secundum
ꝙ paruum debet interuenire tempus. Causa pri-
mi est vt quiescat motus ad exteriora & corpus
reficiatur à tędio balnei. Causa autem secũdi est
vt medicina detur antequã humores iterum co-
agulentur aut vię indurẽtur. Et si quæritur quã-
tum tempus debet esse inter balneum & potio-
nem medicinæ, dico cum Rasi. 6. continentis,
ꝙ debet esse media hora, vnde dixit dico ideo
vtendum esse balneo ante laxatiuum spacio me
dię horę. Causa tertij est clara, quia trahendo ad
exteriora impediret opus medicinę & ideo cum
fuerit aer frigidus aut tẽperate calidus ita vt nõ
fiat sudor nec æstuatio, est de his quæ non per-
mittunt euaporare medicinas & humores tene-
re fluidos & poros apertos, & hoc voluit quar-
ta regula.

Balneum &c. In. 4. dicit primi ex bonis præ
paratiuis ad receptionem pharmaci est ingredi
balneum ante solutionem ventris aliquãtis die-
bus, nisi aliquid fuerit quod ipsum prohibeat.
Attende primo ꝙ nomine balnei potest hic in-
telligi tam balneum siccum quod stupha dicitur
quàm humidum aquæ calidæ dulcis nominatũ
tina, quod cõuenit esse mediocris caliditatis nõ
prouocãtis sudorem neq; trahentis humores ad
exteriora. Tale nanq; digerit humores & lique-
facit ac fluidos reddit ac vias apit. Et si sit aqueũ
lenit & humectat corpus purgandum, quibus
adaptatur vt optime ferat opus pharmaci sine
molestia. Attende. 2. ꝙ prohibentia balneum
ante pharmaciam sunt mollicies neruorum, ca-
tarrhus incipiens, dispositio ad apostema, oppila
tio in visceribus, quoniam hæc omnia balneo ag
grauantur. Secũdo dicit opportunum esse ꝙ in-
ter balneum & medicinæ haustum paruum in-
teruenιat spacium tẽporis vt diei vnius ad omne
minus vel duorum aut trium vt reparentur reso
luti spiritus & sedetur motus humoralis massę
per balneum concitus ad exteriora quodammo

D do motui pharmacię obuius. Tertio dicit ꝙ post
sumptum pharmacum quãdiu operatur nemo
intret balneum. Nam attrahit humores ad exte-
riora pharmaco resistens & impediens ab ope-
re suo, & conturbat corpus motu agitatiuo.
Iuxta illud Mes. 3. intentione suorum simpliciũ
ca. 3. Vulgares autem & qui non sunt familiares
artis cõmuniter hos & illos post medicinam bal
neant, ignorãtes ꝙ balneum ad exteriora trahit,
quemadmodum. G. dixit, & ignorantes quoniã
opponunt motui residuę materiæ quę iam in ne
cessitate posita est cum virtute pharmaci repere
ad viam expulsionis reuocãdo illam virtute bal-
nei ad membra, ergo indifferenter balneantes
post sumptum pharmacũ faciunt cadere in oppi
lationes & ægritudines cutis, hæc ille. Quarto
tangit duos casus in quibus balneum competere
E potest durante adhuc opere pharmaci. Primus
est, vbi est opus constrictione ventris, propterea
ꝙ pharmaci opus superfluit, tunc enim balneũ
confert diuertendo humores ab intestinis & at-
trahendo eos ad superficiem cutis. Iuxta illud
Mes. 3. intentione suorum simplicium. c. de con
uersione materiæ ad contrarium sui fluxus. Et se
cundum veritatem quidem non est congruum
balneum post medicinam, nisi cum purgatio su
perfluit, confert enim tunc ad ventrem constrin
gendum. Attende primo ꝙ balnea quę conue-
niunt in retentione superflui fluxus ex pharma-
cia sunt balnea aquæ dulcis calidæ vigorata cum
resolutiuis. Iuxta illud Mes. ibi. Balnea autem &
fricationes in eis sunt ad hoc. s. ad restringẽdum
fluxum causa magna & beneficium efficax spe-
ciale & proprie facta ex aquis dulcibus vigoratis
F cum rebus quæ poros dilatant & corpus confor
tant, qualia sunt chamęmeli & absynthium, san
sucus & folia citri. Attende secũdo ꝙ in illo ca-
su balnea plus obsunt quàm prosunt. Iuxta illud
Mes. ibi. Debiles autem in arte cum stypticis bal
neant, ignorantes, quoniam poros coarctant &
materias & fumos interius conuertunt, & hoc
fit causa maior ad fluxum, immo sit tua magnifi
ca intentio dilatare poros & attrahere ad exte-
riora quantum est possibile, sic enim fiet mate-
rierum euacuatio, & acutorum fumorum exclu
sio. Fac igitur ægrum sudare in balneo aut vapo
re aquæ calidæ & vtere fricatione prius leni, de-
inde acriori, vt pati poterit vsq; dum multum su
det. Sudor autem sæpe & sæpius abstergatur vt
non obstet egressioni sudoris alterius aut vapo-
ri parato excludi. Opponitur enim poris diu re-
tentus sudor, abstersus vero facilem facit sudoris
alterius egressionem. Secundus casus in quo bal
neum

neum confert duráte opere pharmaci, est dum pharmacia sumitur in hyeme, tunc enim nõ nocet, immo confert plurimum primam casam balnei tali modo ingredi ꝙ calor ipsius sit temperatus in nullo impediens opus pharmaci sua attractione ad exteriora, sed solum mollificet humores & membra frigore cõstrictos & vias reseret. Sic enim parebunt promptius humores pharmaco trahenti.

Vgo in cap. 5. fen. 4. primi.

Ille quoq; &c. In ista parte ponit vsum balnei post medicinam, dicens ꝙ ille qui bibit medicinam die secunda est intraturus balneum, & poterit balneum ipsum mundare ab humoribus si quid de illis est relictum. Nam si videris ꝙ balneum sit ei sapidũ & delectetur in ipso hoc erit signum ꝙ balneũ mundificat ipsum ab eo quod derelictum est, & ideo ipsum in eo dimitte. Sed si inueneris ꝙ in eo nõ delectetur, immo in eo patitur æstuationem, expelle eum. s. à balneo.

Et vt melius veritas istius canonis videatur dubitatur. Vtrum sumpto pharmaco solutiuo balneum conueniat die secunda &c. Negatiue arguitur auctoritate Auic. in hoc. c. vbi supra dixit, post medicinam quoq; quis non ingrediatur balneum, quoniam trahit materiam ad exteriora, nec est bonum nisi ad ventrem stringendum. Secundo arguitur auc. Mesuę de consolatione medicinarum intẽtione tertia. c. 3. cañ. 3. Et sunt ibi suę ratiões tres. Prima est ista. Balneũ trahit ad exteriora et in humoribus residuis post medicinam remãsit ex medicina inclinatio motus ad interiora versus vias expulsionis, ergo hic motus prohibetur per balneũ, sed inconueniens est talem motum prohibere, ꝙ autem sit inconueniens talem motum prohibere probatur eisdem rationibus, quibus probatur ꝙ hora qua pharmacum actualiter euacuat nõ conuenit balneum, quia per hoc fiunt motus agitatiui & debilitatiui. Et confirmatur quia materiam euacuare debemus modo faciliori, sed dũ materia repit ad intestina virtute præcedentis pharmaci facile est adiuuare motum suum, quem habet, ergo facile per intestina euacuabitur, sed cum balneo non, nisi cum difficultate trahetur ad interiora, ergo &c. Secunda ratio est ista. Illa euacuatio est inconueniẽs per quã trahitur materia de mẽbro ignobili ad ignobile per membra nobilia transeundo, sed hoc est huiusmodi vt dictũ est sæpe supra, ergo &c. Minor patet, quia trahitur materia de intestinis ad cutẽ à balneo & non nisi per venas & hepar, quæ sunt membra nobilia. Tertia ratio est, Ipsa natura euacuat ex vijs propinquioribus, ergo ita debet facere medicus. maxime cum vię sunt conuenientes euacuationi. Sed vię propinquiores ad euacuandum talẽ materiã à pharmaco derelictã sunt intestina & sunt membra conuenientia eductioni, ergo non debet conuerti ad cutim per balneum. Item inducit duo nocumenta quæ fiunt per vsum balnei post assumptionem pharmaci. Primum est ꝙ facit oppilationes, eo ꝙ materias trahit in venas ab intestinis. Secundum est quòd facit possidere ægritudines cutis quare malam materiam trahit ad cutim. Tertio arguitur sic. Per pharmacũ isti qui ipsum sumpserunt remanent inflammati exiccati & inaniti, sed post has dispositiones perseuerantes nõ conuenit balnenm præsertim ad intẽtionem qua hic administratur, ergo &c.

In oppositum est Auicẽ. in litera, & probatur duabus rationibus. Primo sic. Illud quod purgat humores remanentes in locis cuti vicinis & tollit inflammationem membrorum & eorũ consumptionem & laxitudinem est conueniens secunda die post pharmacum, sed balneum est huiusmodi, ergo &c. Minor patet. 4. Alman. ca. de iuuamentis balnei, & pro parte secunda primi. Et maior patet quia pharmacati saltem pro eradicatione vt plurimum sunt exiccati, & habent paucos humores superfluos, & ipsos habẽt circa cutim, ergo conuenit eis illud per quod hæc remouentur. Et patet assumptum quia pharmaco debite administrato pro euacuatiõe vt plurimũ pars humoris dimittitur superflui, cum melius sit infra subsistere q̃ exquisitissime euacuare, & illud parum relinquitur circa cutim, quia in locis à quibus pharmacum fuit longinquum, & minime potens attrahere. Secundo sic. Illud quod aperit poros & euaporare facit contemperando caliditatem & siccitatem conuenit sequẽti die post pharmacum, quia timor est ne aliqui humores agitati & subtiliati, & aliqui vapores pharmaci remanserint in totius ambitu quos remouere oportet, & remouentur per aperitiuum & vaporatiuum. In dubio isto primo dicam de balneo & eius effectibus quãtum attinet proposito, secundo respondebo iuxta viam Auicẽ.

Quantum ad primum nota ꝙ balneum cõmuniter ita describitur. Balneum est corpus liquidum fluidum quod corpori nostro circũferentialiter occurrens ipsum accidentaliter immutat. Et videntur qui ita describũt velle ꝙ balneum quandoq; est aqua quandoq; est aer, q̃nq; vapor, siue cum istis sit aliqua cõmixtio virtutis mineralis vel herbarum vel talium, siue non sit, siue circa tale corpus sit strictura terrea artificialis

lis ipsum claudens aut naturalis, siue non sit. Et hoc modo thermę & stuphę et aqua ĩ semicupio & aer à sole calefactus vel à vento infrigidatus vel humectatus, & talia omnia essent balnea. Et videtur mihi ꝙ doctores medicinę authẽtici nõ loquuntur isto modo. Nam Auicẽ. tertia primi ca. de balneo nominando balnea vult ꝙ qui indiget balneo non indiget eo nisi vt ab ipso habeat caliditatem subtilem & humiditatem temperatam. Ex quo videtur ꝙ omne balneum est inductiuum humiditatis tẽperatę & subtilis caliditatis, quod non facit aqua frigida nec aer frigidus exterius occurrens, & ideo puto ꝙ limitãda sit dicta descriptio dicendo ꝙ balneũ est corpus subtile naturaliter humidum, & ita accidentaliter calidum, vt corpori circũferentialiter occurrens sit ipsum actualiter calefactiuũ. Quod si dicatur ꝙ casa balnei est infrigidatiua, puta prima vt dicit Aui. secunda primi. dicitur ꝙ illa casa nõ est balneũ, sed sibi deseruiens. Et dicitur de aqua actu frigida ꝙ nõ proprie dicitur balneum. Nota secundo ꝙ cum multiplicia sint balnea hic loquitur de balneo quod est in cõmuni vsu, & est balneum aeris calidi cum præsentia aquæ calidę dulcis, hoc enim est illud quod absolute dicitur balneum, & in quo dicuntur corpora balneari, licet improprie per quandam similitudinem dicantur balneari in aqua frigida, vnde Auic. post ca. de vsu balnei ponit ca. de balneatione in aqua frigida. Tertio nota ꝙ balneũ quosdam habet effectus immediatos, & per se, quosdam autem mediatos secundum modum loquendi medicorum, quosdam per accidẽs, siue sint mediati siue immediati, & potest secũdum varios modos suę applicationis & secundũ varietatem dispositionis corporis quod balneatur, qñq; calefacere vltimate, quãdoq; infrigidare, qñq; humectare, quãdoq; exiccare, qñq; impinguare, quandoq; macrefacere, qñq; aperire, qñq; oppilare. Et ideo diuersis corporibus & eidẽ corpori in diuersis dispositionibus est aliter, & aliter ad administrandum, ita ꝙ nullum videtur corpus, cui nõ possit in aliqua dispositione & aliquo modo disconuenienter approximari. Et ideo cũ quæritur vtrũ tali corpori vel tali dispositioni conueniret balneum, non est sensus, vtrum qualitercunq; applicatum vel cum quacunq; circũstantia alia cõueniat, tunc enim nulli corpori conueniret. Sufficit ergo ꝙ cum aliqua dispositiõe sit conueniẽs. verbi gratia si dicatur vtrum balneum conuenit homini secunda die post asumptionem pharmaci. Sensus est vtrum in aliqua dispositione corpus inueniatur secunda die post asumptionem

D pharmaci in qua sibi conueniat. Et siquis magis realiter intelligat potest addi ꝙ quando pharmacum præcedẽti die sumpsit vel indicatione sumpta ab hoc ꝙ pharmacum sumpsit. Nam nemo dubitat ꝙ corpore statim cibato, aut intestinis plenis malis humoribus, aut sup̃fluitatibus, aut hora vehementis famis non conueniret, & si pręcedenti die pharmacum sumpsisset, & hæc pro nunc de balneo. Sed pro responsione ad quęsitum, nota primo ꝙ corporum purgatorum p̃ pharmacum quædam euacuantur euacuatione eradicatiua merito dicta, quia totaliter euacuante humorem eradicatiue superfluum aut quasi, quædam tantum minoratiue, quia multum adhuc de superfluo & peccante humore remansit.

Secundo nota ꝙ corpora eradicatiue bene & artificialiter purgata per operationem pharma-

E ci vt plurimũ non remanent omnino bene mundа à malis humoribus. Istud patet, q̃a melius est infra subsistere quàm exquisitissime euacuare, ergo in rationabili euacuatione cum vt plurimũ ex arte debet fieri id quod est melius, euacuatur pro eradicatione non exquisitissime, & per consequens aliquid de humore superfluo remanet. Ex quo cum descriptione eradicatiue euacuationis, patet ꝙ id quod remanet est paucũ. Nota tertio ꝙ tale paucũ quod remanet, debet vt plurimum remanere in locis à quibus minime potuit pharmacũ trahere, quia vnde potuit magis trahere magis euacuauit, ergo alijs parib⁹ magis remanet in locis dictis. Ex quo sequit̃ ꝙ vt plurimũ tale paucũ remanet in ambitu totius, p̃pe cutim extra venas, ab his enim locis propter distantiam & grossiciem & frigiditatem & viarũ stri-

F cturam minime potest pharmacum attrahere.

Quarto nota ꝙ quãuis non omnes humores qui agitantur à medicina trahãtur ad intestina, & nec statim post cõsuetam operationem pharmaci sistatur motus humorum versus intestina, & cum hoc vt plurimum aliquid de humoribus qui remanent hoc modo agitati in sequenti die inueniatur in intestinis, experientia tamen patet hos motus aliquando quietari. Et Auic. videtur innuere ꝙ aliquando sunt quietati in secunda die. Similiter etiam humores qui ad intestina cucurrerunt secunda die cũ clysteri debent euacuari, & ideo in sequenti die per magnam partẽ sui nec humores motu pharmaci tendunt ad intestina, nec in intestinis sunt humores mali. Ex his respondetur ad quæsitum per conclusiones quarum prima est ista. Stante humorum motu à pharmaco versus intestina non conuenit balneum nisi medicina superflueret aut de superfluitate

fluitate timeretur. Hanc vult Mesue loco allegato & ipsam vult Auicen. in isto capitulo, & patet per rationes quasdam positas ante oppositum. Secunda conclusio, humoribus malis existentibus notabilis quantitatis in intestinis non conuenit introitus balnei cum mora diu. Patet quia materiæ mouentur de loco ignobili ad ignobilem per locum nobilem, quod est inconueniens. Ex quo patet quòd antequam in balneum ingrediatur secunda die, ille qui sumpsit pharmacum debet sumpsisse clystere, si aliter, hæc superflua non emittantur. Tertia conclusio, si pharmacum superflue operatur, merito huius non oportet sequenti die ingredi balneum resolutionem faciens. Patet quia augeretur dispositio illa præter naturam quæ est inanitio. Quarta conclusio, post euacuationes minoratiuas non oportet sequenti die gratia resolutionis ingredi balneum. Patet quia remanet materia multa & maius esset nocumentum agitationis & periculum motus humoris quàm iuuamentum resolutionis, vt patet intelligenti in hac materia. Quinta conclusio vt plurimū post pharmaci eradicatiui exhibitionem, alijs deductis causis sequenti die oportet ingredi balneum, probatur quia vtplurimum in talibus prope cutim remansit materia superflua quæ est apta per balneum resolui & nocumenta sunt apta sequi si rationabiliter procedatur, quia motus pharmaci est quietatus & in intestinis nō erunt materiæ malę trahendę ad cutim. Et hoc est pro mente Auicen. & quia rationes quas fecit Mesue nō sunt contra istum intellectum, ideo puto quòd non contradicunt Mesuę nec Auicen. quemadmodum dicit Conciliator in differentia. 145. Rationes enim non probant nisi de illo in quo humores inclinantur ex motu pharmaci ad interiora, aut in quo sunt humores, qui in interioribus peccantes trahentur ad extra quorum nullum contingit in his, de quibus Auicen. loquitur. Et quia qui sumpserunt pharmacū possunt esse ex alia causa quàm ex opere pharmaci in dispositione ad standum in balneo, ideo dixi in conclusione alia causa deducta. Auicē. autem quia vidit quòd quandoq; medicus potest errare imponendo in balneo pharmacum ad ostendendum quòd hic error est paruus cum de facili vitari possit, dedit modum quomodo illud percipere possumus, & p hæc diligens faciliter soluit.

Iacobus in cap. 5. fen. 4. primi.

De regulis specialibus solutioni ventris.

In prima parti. dicit quòd potionatus secunda die post pharmacum sumptum debet intrare balneum, si ceperit die lunę pharmacum, die Mercurij mane ieiuno stomacho balneādus est in aqua calida dulci quatenus humores à pharmaco relicti balneo educantur cum resolutione. Nam prius dictum est capitulo tertio istius quartæ fen, quod residuum materiæ dimittere quod necesse erat euacuare, minus nocumentum est quàm exquisitissime euacuare. Ad eductionem igitur illius residui competit balneum. Secundo dicit quòd si potionato videris balneū fore sapidum, idest dulce & gratum, & quòd in eo delectatur, illud erit signum quòd balneum proficit educendo ab eo malos humores à pharmaco relictos. Dimittatur ergo tandiu in balneo quādiu sentiet ipsum sibi sapidum & delectabile, quia balneare non nocet amantibus, & si bis in die præceperis, vt ait Hipp. tertio regiminis acutorum cañ. 62. Tertio dicit quòd si potionatus non delectetur in balneo, sed ex eo patitur æstuationem statim à balneo debet educi. Nam per hoc significatur quòd corpus commouet vna cum spiritibus & humoribus eius & ab eo educit id quod non oportet. Expectatur aūt secunda dies post sumptum pharmacum vt medio tempore pharmaci virtus reficiatur competenti cibo, & spiritus ac sanguis pharmaco cōmoti, quiete resideant. Non enim conuenit vt debilitati quæ fit à pharmaco statim succedat illa debilitas quam balneum inducit.

Vgo in cap. 18. fen. 4. primi.

De modo succurrendi superfluæ ventris solutioni.

Et si &c.) Ponit tertiū remedium dicens ꝙ si potes fac eum sudare in balneo aut per vapores aquæ calidæ in lecto suo, & sub pannis sicut cum vesicis plenis aqua calida & vasis strictis & similibus positis iuxta patientem, capite tamen extracto ne aer calidus tractus ad interiora nimium debilitet calorem in exterioribus, conuenit tantum in illo casu vt materia illa trahatur. Et dicit notanter si potes quia ex alijs causis quādoq; ista prohibentur, vt si esset nimium inflammatus aut debilitatus.

Cumq; &c.) Ponit quartū remedium dicēs ꝙ quando multum sudauerit in balneo, aut in vapore aquæ calidæ, da ei ad potandum constrictiua & frica ipsum. Et nota ꝙ fricatio fit vt abstergatur sudor, & possit melius fluere, & constrictiua dantur vt cōfortentur intestina & stōs.

Et fiant &c.) Ponit quintū remedium, & est vt faciat ei epithemata ex rebus redolentibus sicut ex aqua myrtilorum & sandalorum & caphorę, & cum succo fructuum, scilicet stypticorum. Et no. ꝙ ista epithemata sunt approximāda

stomacho & intestinis, non autem alijs partibus ad confortandum ea ne recipiant materiam, sed constrictiua alijs partibus approximata nocerēt, quia ab illis exprimerent materiam versus stomachum, & ideo isti empirici qui in fluxibus vētris faciunt lauandas ad pedes & manus cum decoctione rerum stypticarum errant vehementer, vnde Mesue in suo de consola. medi. cap. de supfluitate fluxus ventris vituperat administrationem balnei ēt constrictiui in hac intentione.

Iacobus in cap. 18. fen. 3. primi.

De modo succurrendi superfluæ ventris solutioni.

Tertium est facere vt is sudet in quo superfluit opus pharmaci vel in balneo aquæ calidæ dulcis, vel in vapore aquæ calidæ retento sub pannis, vt calore aquæ vel vaporum ipsius pori aperiantur & humores trahantur ab interioribus versus exteriora. Et sic cesset fluxus, diuersione humorum ad contrarium. Debet aūt extrahi caput vt melius & diutius sudor toleretur, & ne caput doleat vaporibus repletum.

Vgo in cap. 18. fen. 4. primi.

De enemate.

Item sumitur hora ex parte aeris, quia clystere saltem acutum est exhibendū hora superiori, & maxime tempore multum calido. Causa tangitur in litera sicut superius etiam tempore existente multum frigido dum est aeris frigiditas minus exhibendum est, quia tunc humores sunt indispositiores ad exitum, sumitur etiam hora ex parte alterius, quia clystere non est faciēdum post balneum immediate, quia cum balneum humores facit ebullire, eos etiā dispergit & trahit ad exteriora. Clystere sequens amplius nocebit calefaciendo, & non bene educet, cum humores ad interiora vel exteriora sint dispersi. In casu tamen quo esset doloris vehementia posset īmediate sequi enema. Multoties bonū est præmitti balneū p tēpus multū, quia pparabit ad enema aliqn̄ & dissoluendo humores & materias.

Iacobus in cap. 18. fen. 4. primi.

De enemate.

Balneum &c. In quinta duo præmittit vltra prædicta ex quibus infert tertium. Primum est balneum tam siccum ꝙ stupha dicitur quàm humidum aqueū quod vocatur tina id suo calore solet in humoribus ebullitionem efficere, & dispergere eos ab interioribus ad exteriora. Secundum est, conditio clysteris. i. virtus eius est quod sibi attrahit aerem & humores in membris retentos ad intestina, mouet ergo humores motu contrario motui balnei. Ex his infert tertium. s. ꝙ non expedit secundum plurimum præmitte-

D re balneum enemati, quia per balneum diuer-
tuntur humores ab interioribus ad exteriora,
vnde indisponuntur ad obediēdum clysteri tra-
henti hos ad interiora. Signanter dicit secūdum
plurimum. Nam quandoq; conuenit præmitte-
re balneum enemati dando, dum scilicet humo-
res sunt grossi compacti & viæ constrictæ quate-
nus balneo liquescant humores & fluidi fiant &
aperiantur viæ coarctatæ.

Vgo in cap. 20. fen. 4. primi.

De phlebotomia.

Vlterius nota ꝙ per balneum resolutiuum.
Auicē. intelligit balneum aquæ notabiliter cali-
dæ in quo magna mora contracta est ꝙ quia ca-
lefaciendo & potenter agendo resoluendo spiri
tus & sanguinem in vaporem valde debilitat vir
tutem, ideo nō statim sequi debet phlebotomia
E ne debilitas iungatur debilitati, ne etiam corpus
ad nimiam ebullitionem perducatur. Post vero
balneum mollificatiuum in quo paruam morā
contraxit infirmus tanq̄ post rem liquentē & di
sponentē humores exitui cōuenit phlebotomia.

Iacobus in cap. 20. fen. 4. primi

De phlebotomia.

Quarta regula est, cauenda est phlebotomia
post balneum resolutiuū siue balneū illud siccū
fuerit quod stupha dicitur siue aqueum humidū
quod tina dicitur. Nam per tale balneum pluri-
ma spirituū resolutio fit, & innati caloris ac hu-
miditatum nutrimentalium ad quas cōsequitur
debilitatio non parua virtutis qua phlebotomiā
ferre non poterit resolutum corpus. Signāter di-
citur resolutiuum, quia balneum aliud puta cale
factiuum grossorum humorum ante phleboto-
F miam quandoq; cōpetit vt supra tactum est par-
te secūda ca. præsentis paragrapho illo. Et si gros
si fuerint humores antiq p̄ceperūt vt balneetur,

Vgo ibidem.

De phlebotomia.

Vlterius no. ꝙ balneū trahēdo supfluitates ad
cutē & replēdo poros cutis facit ingrossari cutē
& facit phlebotomiam esse grauē, vt patet. Bal-
neū enim conuenit si sanguis sit grossus & in il
lo casu quando fit phlebotomia est exiccanda
cutis ne lubricent.

Ibidem.

Vlterius nota quòd ille non debet balneari
balneo resoluente quale est balneum aquæ cali-
dæ multum in qua contrahat magnam moram,
causa est ne addatur debilitas debilitati. Sed
vtrum debeat balneari balneo non resoluente,
est dubium. Regulariter tamen non est conue-
niens nisi propter alia iuuamenta.

Iacobus in cap.20.fen.4.primi.
De phlebotomia.

Secunda regula est, balneum calidũ siue siccum fuerit quod stupha dicitur siue humidum quod dicitur tina ante phlebotomiam ministratum aggrauat secundum plurimum & nocet in ea. Quia vel balneũ est fortis caliditatis aut diu statur in eo,& sic inspisſat & corrugat cutẽ,quare phlebotomus vix in eam penetrat & cum dolore,vel est temperatę caliditatis aut pauca in eo contrahitur mora, & sic reddit cutem leuem & lubricam,quare phlebotomus vix super venam stabiliter figitur donec scisſa fuerit,& de leui labitur ad latera venę tangens arteriam,neruũ vel chordam. Ab hac aũt regula venit excipiendus is qui habet sanguinẽ vehementer grosſum vix educibilem per phlebotomiã,cuius sanguis balneo subtiliandus est & liquefaciendus ante phlebotomiam vt libere per eã effluere posſit. Inter balneum tñ & phlebotomiã interueniat tẽpus quo motus humorum à balneo inductus & spiritus ceſset & cutis redeat ad mediocritatem suę spisſitudinis & lenitatis & lubricitatẽ,quæ à balneo est illata perdat & sic phlebotomia non aggrauabit. Fiat ergo balneum vel per vnum diem vel per plures horas ante phlebotomiam.

Ibidem.

Secundum membrum est,balneum resolutiuum post phlebotomiã nõ conuenit,qa virtutẽ iam ex phlebotomia debilitatam sua resolutiõe deijceret & suo calore cõmotionem & inflãmationẽ adaugeret corporis sanguinis & spirituũ. Signanter dicit resolutionem faciente, quia balneare manus & faciem in aqua rosata mediocris frigiditatis virtutem viuificat.

Iacobus in cap.20.fen.4.primi.
De phlebotomia.

Tertia est,expedientius est vt ante phlebotomiam sciaticę pes in aqua calida dulci balneetur vt calorẽ aquæ dilatatus sanguis humectatã venã latius dilatet,inflet & ingrosſet. Has duas regulas prẽmeminit Raſ.7.Almã.c.de phlebotomia,dicens. In sciatica vero quicquid ab ancha est vsq; ad partes quæ super cauillã per spacium vnius manus existũt latitudinis ligari debet, aliter nõ manifestabitur. Quod si propter hoc non apparuerit in balneũ mittatur & multum aquæ calidæ super pedem infundatur donec manifestetur.

Vgo in cap.21.fen.4.primi.
De ventosis.

Et oportet &c.) Auic.ponit alium cañ. dicens ꝙ oportet quẽlibet sibi cauere à ventosatio A ne post balneationem nisi ventosandus haberet sanguinẽ grosſum, quia tũc primo debet se balneare postea morari vna hora,deinde ventosari.

Pro parte nota ꝙ notabiliter post balneũ non fiat ventosatio,primo ne debilitas debilitati cõiungatur,ne etiam ebullitio facta per balneũ cõiungatur ebullitioni ventosarũ. In casu tñ maius eligendo iuuamentũ nocumẽto, ventosationi ꝑmittenda est balneatio vt fiat per balneũ sanguinis ebullitio & subtiliatio disponẽs sanguinẽ ad euacuãdum ꝑ ventosas,vna tñ hora post, & breuiter tanto tempore post quanto humorum sint sedatę ebullitiones.

Iacobus in cap.21.fen.1.tertij.
De soda ex vaporibus.

QVos quidẽ. In secũda docet sub tribus regulis curã eius soda de vaporibus calidis. B Prima est resoluãtur calidi vapores faciẽtes soda cũ embrochis capitis tẽperate calidis si ex his vaporibus plurimum in capite retentũ fuerit & imaginationes scotomicas inducãt aut vertiginosas per quas æger iudicat se videre muscas,vel ꝙ omnia voluantur in girum. Embrocha ergo caput cum decoctione florum chamæmillę vel melliloti vel furfuris macri. Secunda est odores boni,vicini temperamento veluti rosarum & olei rosſ.& florum nenupharis & violarum,attrahantur per nares vt ipsi temperent & confortent cerebrum. Et si calor vehemens in cerebro sentitur tunc odorentur camphora & sandali quibus refrigeretur. Tertia est abluatur caput infirmi in balneo cum aqua calida moderati caloris in qua cocta fuerit folia maluarum cum suis seminibus,vt pori capitis aperiantur ex tersa sordicie quæ eos oppilabat,& vapores mali C per has resoluantur & inde sedetur vaporalis soda.

Iacobus in cap.25. tract.2. fen.1.tertij.
De soda ex ebrietate.

Nonus est postq̃ ambulauerit moderate patiẽs,introeat in tinã aquæ calidę dulcis & stet in balneo aereo calido vt sudore emittat superfluitates à vino relictas vna cũ alijs. Decimus finaliter, & ad vltimũ infundãtur corpus & caput infirmi cũ embrochis calidis ęqualis resolutiõis.i.moderate resoluentibus, sicut cum aqua decoctionis florum chamęmillę vel melliloti vel furfuris macri pro resolutione vaporum vini derelictorum in capite.

Iacobus in cap.26.tract.2.fen.1.tertij.
De soda ex percussione.

Et oportet vt &c. In tertia iubet euitare quatuor in soda pcusſionis et in soda casus,ne apostema

ma accidat. Primū est balneū quod humores cōmouet & effluere facit ad locum percussum siue aqueū fuerit quod tina dicitur siue sit aereū qđ vocatur stupha, maxime in principio dum fluūt humores ad locū doloris. Secūdū est vinū quod essumās ad caput dolores aggrauat et qn̄q; febrē & apostema affert. Tertium est ira quæ ebullire facit sanguinem & humores & ipsos inflammat vnde ipsa disponit ad febres putridas & apostema. Quartum est cibi vaporosi fumosi & calefaciētes vt allia, cępę, porri, sinapium, salsa & acuta sicut sunt species alesanginę, quæ incommoda pariunt vt balneum & vinum, supercalefactiones & fluxus humorum & putrida febris & apostemata in loca contusa.

Gentilis in cap.30. tract.2. fen.1. tertij.
De soda in febribus.

Et quandoq; remanet. Hic ponit curam sodę quæ remanet post febres, talis autem soda remanet quandoq;, quia remanet euaporatio ad caput, & tunc cura est cum cibis frigidis rectificantibus calorem, & prohibentibus vaporem, & cum oleis prohibentibus vapores recipi in capite vt oleo ros. & resoluentibus vaporem receptum, vt oleum chamæmillę, & cū rebus mouentibus vapores ad contrarium vt cum aqua calida effusa super extrema, mane & sero, scilicet ante cibum vel aliquo spacio post cibum. Et inūgatur cum oleo violato, vel in capite ad prohibendum vapores vel in membris simul cum sale, vt supra dixit in regimine ebrietatis. Quando autem talis soda remanet, quia solum calor extraneus remanet. Vnde materia vaporosa resoluitur, & ideo tunc extinguentia iuuant, quia stantibus vaporibus, non sic iuuarent constringendo eos, sed cum declinat recedentibus vaporibus iuuatur ab illis &c.

Iacobus in cap.30. tract.2. fen.1. tertij.
De soda in febribus.

Tertium est effundere aquam calidam super ambas manus & ambos pedes qualibet die bis, puta mane semel & semel in sero, vt inde vapores inferius trahantur. Quartum est inungere frontem & tempora violato oleo parum tepefacto quod caput humectat & ipsum infrigidat & dolorem lenit. Quintum est vt iuuetur remotio caloris soda faciētis cū extinguentibus vt succo lactucę vel portulacę vel nenupharis cū declinatio manifesta apparet repletionis tam vaporosę quàm materialis humorosę capitis. Nam si prius tentes extinguere calorem conculcabis intus vapores & fumos simul cum humoribus, vnde prorogabatur pręexistens soda.

Iacobus in cap.36. tract.2. fen.1. tertij.
De cura oui.

Cumq; ergo declinat &c. In.iiij. primo ait ꝙ cum ouū declinat & sanari incipit intret ęger balneum vel siccum aereū quod dicitur stuphā vel humidū aqueum temperate calidum quod dicitur tina, quatenus per ipsm materia relicta resolui possit & fumi ac vapores à capite diuerti.

Gentilis in cap.1. tract.3. fen.1. tertij.
De hemicranea.

Cūq;. Considerādū ꝙ qn̄ est prolongata, tūc egemus fortibus, vt gūma, ruta &c. & iuuantur vt incipiāt & ingrediātur &c. non intelligit inci piant. s. in principio aduētus hemicraneę, sed ꝓ longata hemicranea. Et factis euacuationibus tu potes facere istam curam. Incipias primo cum balneo vt habilitet materiā resolutioni, postea trahatur oleum de granis fistici, quia calefacit & resoluit.

Iacobus in cap.1. tract.3. fen.1. tertij.
De hemicranea.

Et ex eis. In septima dicit ꝙ tria sunt à quibus iuuantur patientes hemicraneam. Primum est, vt post purgationes vniuersales & particulares incipiant paulatim resoluere residuum materię peccantis, & ad illud faciēdum intrent balneum vel siccum aereū. quod stupha dicitur vel calidum aqueum quod dicitur tina. Secundum est ꝙ ipsi multiplicent inclinationes suorum capitum & præcipue partium dolentium vel oris & narium super aquam calidam seu vaporem ipsius pro mitigatione.

Iacobus in cap.3. tract.3. fen.1. tertij.
De cura carabiti.

Quarta est dum conualescentes phreniticos balneas, balnees eos in aquis sapidis, idest dulcibus vel aromatizatis vel delectabilibus & eisdem gratis balneationibus lenibus, idest suauibus, vel lenibus, idest pauci teporis & egris facilibus ad tolerandum vt per tale balneum quod corpus humectat, lenit & demulcet, suauiter eos dormire facias, quia iuuamentum plurimū assequuntur ex dormitione. Iuxta id Alex. j. prac. ca. lviij. lauari aūt oportet & vngi his quibus iam exercitatio facta est & nō quantitas passionis nocet oīno, sed si adhuc siccitas & insomnietas abundēt. Et si febriāt nihil nocet si lauentur maxime si temperato vtātur balneo vt neq; aerem habeant ignitum neque solium calidum. Qui aūt timent tales lauare patientes multū errant. Nam qui insomnietatem patiuntur si non lauentur

lauentur adhuc magis turbantur & ſine intelle-ctu ſunt, lauare ergo oportet vt diximus, ſic enĩ facientes temperantur, & alienatione & febre carent, hæc Alexander.

Iacobus in cap.13. tract.4. fen.1. tertij.

De corruptione memoriæ.

Quintum eſt balneum mediocriter calidum dulcis aquæ mũdę quo trahitur ad membra ſanguis abundanter, ſomnus prouocatur & totum corpus ex ſeipſo humectat.

Ibidem.

Nonum eſt adhibere ſuper occipicium aquas moderatę caliditatis in quibus cocti ſint pedes caprarum vel pedes mutonis cum chamęmilla & melliloto vt humectet occiput, & ad ipſum attrahant alimentum proprium.

Gentilis in cap.20. tract.4. fen.1. tertij.

De melancholia.

Cumq; ex balneo.) Iſtud eſt dictum Raſis primo continen. & fit hoc vt aqua illa humectet aliqualiter, & tollat calorem aliquem accidentalem & ſitim ſi quam impreſſit balneum. Fricatio tenerum faciens, vt eſt fricatio leuis. Studiũ in humectando &c. quia melancholicus humor plus peccat per ſiccitatem.

Iacobus in cap.20. tract.4. fen.1. tertij.

De melancholia.

Sextum eſt, fiat in hoc, ſcilicet humectatione vel elaboretur ad hoc vt corpus tenereſcat puta vt membra eius tenera & mollia fiant. Interius quidem per conuenientes cibos modo nominatos. Exterius autem per balneum aqueum dulcis aquæ calidæ ante comeſtionem quod præparat corpus ad nutritionem & nouorum ciborũ receptionem. Nam dilatat poros & carnes humectat vnde facilius coniungitur eis atque coadhæret actu nutrimentum & ſomnum prouocat, quæ omnia faciunt ad impinguationem. Septimum eſt eſtundatur ſuper caput ægri quando eſt in balneo aqua dulcis tepida non fortis caliditatis quatenus per ipſam cerebrum humectetur ſomnus prouocetur & melancholia partim digeratur partim reſoluatur. Octauũ eſt non eſt malum, ſi melancholicus modicum aquæ bibat dum de balneo exit, ſi tunc parum ſitiat maxime ſi bibere conſueuit aquam vt inde humectetur & delectetur et amittat ſitim. Sed ſit aqua fontis, dulcis, munda, frigoris nõ multum intenſi, ſed declinans ad tepiditatem ne viſcera offendat. Nonum adminiſtretur fricatio totius corporis in balneo & extra, non aſpera, dura, ſed tenerum faciens & membra mollificans ſuauiter attrahendo nutrimentum ad ea dicta in cap. de

A conſeruatione ſanitatis puta primi tertia doct. ij. capitulo. iiij. Et hęc fieri poteſt cum manu ſuaui vel oleo dulci, nam calorem innatum ſopitum euigilat & delectat infirmum & nutriri adiuuat & ſomnum prouocat. Decimum eſt adhibeatur maius ſtudium ſeu cura maior in humectatione melancholicorum quàm in ipſorum calefactione, quia melancholia plus peccat & lædit ſiccitatis exceſſu quàm frigiditatis. Humectetur ergo quantum poſſibile eſt vt cholera nigra per id reprimatur, ſomnus prouocetur & corpus impinguetur.

Iacobus in cap.21. tract.5. fen.1. tertij.

De colore ſanguinis putrefacti.

Detur eis in potu dulcis aqua, munda, permixta cum vino vel cum dicto iuleb, vt humectet eos in interioribus ſicut balneum in exterio-B ribus. Quartum eſt, quòd dormiant poſt prædictorum ſuſceptionem, vt recreetur virtus prædebilitata pharmacia et ſpaſmo & melancholia. Quintum eſt, quòd iterum poſt ſomnum balneentur in aqua tepida qua plus humectentur. Sextum eſt, quòd cibentur poſt egreſſum balnei cibo leui humido multum confortante & bene nutriente, ſicut pullo piſto vel hordeo mũdato contrito cum cancris groſſis fluuialibus. Iuxta illud Alexan. primo prac. cap. lxxxiiij. Si autem contingat fieri vt multum nimis deponat, id eſt euacuet vt & ſpaſmi ſuperueniãt, multi enim hoc patiuntur, & ſi non aliquid dignum deponat, id eſt euacuet propterea quòd naturam habent ſicciorem & imbecilliores neruos, propter hoc igitur aqua multa fomentandi in balneo ſunt & multum vngendi ex hydroleo, id eſt C aqua & oleo. Et panis infuſus cum vino dandus eſt, aut omphacomelle, id eſt roſato de roſis immaturis aut in aqua frigida. Si autem de eo bibere voluerint non aqua frigida magis eos iuuabit. Bene etiam conueniens eſt & mala granata & pyra ante cibum ei dari & ventres pullorum. Poſtquam autem cibaueris requieſcere eum facies & iubebis vt dormiat patiens. Poſtea autem cum receperit fortitudinem ad balneum eum duci neceſſe eſt aere tepido procreato, & immorari ibidem iubebis non ſolum autem in ſolio, ſed etiam in piſcina. Poſtquam autem inuolutus fuerit ſabanis, id eſt linteis & veſtibus proprijs, iterum mox nutries eum bene aut pane in vino infuſo aut omphacomelle. Regrediens autem in domum permittes eum quieſcere, obdormiſcet enim ob hoc omnino, hæc Alexander ibi, à quo extraxit princeps textum præſentem.

Iacobus in cap.22.tract.4.fen.1.tertij.

De calore ſanguinis putrefacti.

Secundo iubet ꝙ vtatur balneis bonis, ſcilicet tepidis ex aqua dulci, quatenus per ea corpus humectetur, ſomnus prouocetur, cholera digeratur.

Gentilis in cap.10.tract.5.fen.1.tertij.

De epilepſia.

Et alienent &c.) Diceret aliquis cum quo debent lauari manus? Dicendum ꝙ cum aqua decoctionis herbarum conferentium in hac paſſione, vt ruta, ſaluia, & ſimilia, vel lauetur cum aqua & vino. Quod ſi ſubtilietur regimen poſt vt rectificetur, ſi quid remãſit crudum, alienent cibos deſiccatiuos. Contra immo talia ſunt conceſſa. Dicendum ꝙ intelligit ſimul iſta ſiccatiuos, grauatiuos, ſcilicet ſiccos, grauãtes ſtomachũ, ſicut eſſet lens & caro bouis, ſtupefactiuos, vt papauer vel lactuca.

Iacobus in cap.10.tract.5.fen.1.tertij.

De epilepſia.

Septima eſt ꝙ vitent ablutionem non trunci corporis, ſed ſuorum capitum cum aqua penitus. Cum calida quidẽ quia laxat caput & ipſum attenerat & paſſibile reddit ab omni occurrente, ſit calor aut frigus, & fortasſis attrahit materias ad caput. Cum frigida vero, quia ſtupefacit, & quaſi mortificat calorem cerebri & nocet ſpiritibus animatis eius ingroſſans ipſos & ineptãs ad motus & coarctat humores, fumos & vapores, forte eos impellens ad vias ſpiritus ſenſus & motus.

Iacobus in cap.13.tract.5.fen.9.tertij.

De apoplexia.

Dat vndecim regulas ſuper embrochis, vapo ratiõibus & oleis proprijs in apoplexia poſt purgationes. Prima eſt, vaporationes calefacientes fiant ſuper caput & membra apoplectici poſt modo deſcriptas euacuationes, vt phlegma relictum partim ſubtilient & partim reſoluant, vt cũ ſale groſſo, milijs torrefactis, furfure macro, grana tinctorũ, piperibus contuſis vel gariofilis. Torrefac quæ mauis ex his in patella, & ſacculis impone de tela ſubtili quos actu calidos nunc capiti, nunc collo, nunc vultui applica vel ſpinę dorſi. Secunda eſt embrochas adhibe capiti ex decoctionibus calidarum herbarum ſecundum hunc modum, recipe ſeminis anethi, ſceha ideſt ſticados arabici, amaraci ideſt adianthos, vt ait Ianuen. vel vt Plinius ait maioranę, foliorum citri calamenti origani abrotani, añ. M.i. fiat decoctio in lib.v. aquæ fontis donec redeãt ad tres quæ ſuper caput ab alto effundatur actu calida.

D *Ibidem.*

Quinta eſt balneentur apoplectici poſt tres hebdomadas, non humido balneo dulcis aquæ calidæ quod vocatur tina. Sed aereo quod ſtupha appellatur vt ſicco calore ſuperflua neruorũ & cerebri reſoluat poſt purgationes vel phlebotomias in eis relicta. Sed cum apoplexia diem ſeptimũ nunq̃ pertranſeat, iuxta id Galeni ſexto aphoriſ.cõmento.51. illius canonis. Quibuſcunq; ſanis dolores repente fiunt in capite &c. Hæc autem paſſio ſeptem dies non excedit cum membrum nobilisſimum ſit quomodo dicit hic, Fac eos balneari poſt tres hebdomadas? Dic ꝙ licet apoplexia cum malignitate ſua non tranſeat diẽ ſeptimum, manent tamen poſt diem illum periculoſa & grauia ipſius veſtigia, ſcilicet paralyſis vnius lateris de morte ſuſpecta magnis & aſſi-

E duis indigens auxilijs. Sexta eſt inungatur æger die balnei, puta poſt balneũ vel parũ ante ipſum cũ oleis calidis actu & potentia vt oleo de ſpica, vel de cinnamomo vel de caſtoreo vel oleo laurino vel rutaceo per totum corpus maxime in latere paralytico, collo & ſpina dorſi, quatenus ꝑ ea cerebrũ & nerui ſimul calefiant & conforten tur & reſoluantur ſuperflua ipſorum.

Gentilis in cap.4.tract. vnici fen.2.tertij.

De paralyſi.

Poſt euacuationes & iuuamenta &c.i. poſtq̃ eſt iuuatus à medicinis, quibus eſt vſus, iuuatur balneo ſicco quia ſine aqua, vel cum aqua ſicca vel balneis, vt de ſulfure & ſimilibus. Iſta enim balnea ante euacuationem dilatarẽt materiam. Sed tu.d.xj. terapeuticę.ca.xx. percipitur, ꝙ balneum non fiat, ſi particula eſt debilis. Sed hic eſt

F debilis particula, vt nerui. Dicendum ꝙ loquitur in febribus, in quibus pars debilis poſset apoſtemari, hæc autem debilitas neruorum in paralyſi ex balneo remouetur.

Iacobus in cap.4.tract. vnici fen.2.tertij.

De paralyſi.

Quartus eſt, iſti paralytici poſt euacuationes & auxilia alia prius memorata, iuuantur balneo longo, ſicco, calido, quod dicitur ſtupha, aut balneis pluribus, & hoc in fine rei, vt in declinatione vera paralyſis, & poſt ſufficientes euacuationes corporis & capitis. Nam & calefaciunt & deſiccant neruos frigore prægrauatos & humiditatibus, & fieri debent ieiuno ſtomacho, fœcibus prępexpulſis, vrinis & alijs ſuperfluitatibus. Iuxta illud Meſuę. capitulo. de paralyſi. In fine quidem rei conferunt ſtuphę & balnea ſine aquis & fricationes in eis cum ſale ſolutiuo, aut cum caſtoreo, & aniſo, et dauco, aut cum vrtica.

vrtica acuta, & cóferũt etiam aquæ thermarum quas vulgus balnea naturalia vocat post fricationem in balneo sicco, & abstinentia cibi & potus supra balneum, & regimen exiccatiuum quantum possibile fuerit, hæc ille.

Gentilis in cap. 7. tract. vnici fen. 2. tertij. De spasmo.

Si autem est siccitate.) Hic ponit curã spasmi ex inanitione & totum studium eius est ad humectandum, primo cum tina & inunctione post tinam, vt ex vnctione retineatur ꝙ tina impressit de aqua vel lacte, vel alio succo. Secundo cum clysterijs. Tertio cum vnctione super iuncturas & lacertos. Quarto cũ potu lactis & aliorum humectantium. Quinto cum submersione in oleo. Sexto cum caputpurgio. s. cum immissis per nares. Septimo cum vnguentis ad caput, & vltimo docet dare tereniabi. i. mannam & patẽt partes. Considerãdum ꝙ cura est praua quia impossibilis, si est confirmatus, sed difficilis valde si non est confirmatus. vt supra dictum est. Vbi nõ intermittitur omnino exponitur dupliciter primo, vbi. s. cum non est febris, nõ intermittitur. i. non datur spacium quasi dicat sæpe pone eũ in tina, secundo sic vbi. s. cum est febris non intermittitur. i. non ponitur omnino in tina quia febris. s. putrida prohibet vsum tinę, nisi in sui declinatione, & cum positione quam te docuimus alias cõpositione, docuit hoc capitulo de cura sodę à siccitate.

Iacobus in cap. 7. tract. vnici fen. 2. tertij. De spasmo.

In prima particula dat. vij. regulas super vsu tinarum & ijs vnde fiũt. Prima est, cura quę plus conuenit in hoc spasmo est tina, scilicet balneũ aquæ dulcis calidæ temperati caloris. Et inunctio corporis statim post tinam ex oleo humido de dulcibus oliuis vel ex violato vel nenupharino, ab ijs enim nerui spasmati & aridi fortiter mollescunt & humectantur & leniuntur & motibus aptantur. Secũda est fiat multoties iteratio tinę huius & ad minus qualibet die bis puta mane & sero nisi febris assit de qua timeatur ꝙ per tinã crescat & sęuior reddatˀ. Et vbi adest febris non interimitur neque denegatur omnino tina puta si sit hectica vel ephemera vel putrida talis ꝙ eius materia iam tota digesta est & parata resolui per auxilium tinę. Et assuefiat huiusmodi tina cum dicta vnctione in omnibus iuncturis vt inde humectentur & mollificentur & motibus aptentur, obseruata cautela ꝙ parum permaneat quaq; vice in tina corpus ægrotantis neque per longam moram deijciatur virtus. Tertia est

A fiat tina ex lacte vaccino aut ouino vel caprę aut asinę si possibile est. s. tñ lactis habeatur & patiẽs possit tolerare sumptus, quia totum corpus vehementer humectat & aridos musculos quadam nutritione fouens resocillat. Quarta est si cõmode balneum ex lacte fieri non possit tunc fiat ex aquis dulcibus & mundis in quibus bullierint folia salicis, ordeum fractum, violę, nenuphar de quolibet istorum. M. ij. & duę cucurbitę & duo citruli, refrigerat enim tẽperate tina hæc & humectat fortiter vniuersum corpus. Quinta est fiat tina si plus ęgro placeat vel promptius haberi possit ex succo cucurbitę vel succo cucumeris, nam fortiter humectat & temperat calorem siccitati annexum. Sexta est sicut tota tina illa si magis delectet ex aqua rosacea in qua bullierit aliquid prædictorum vt succus cucurbitæ vel cu-

B cumeris vel folia salicis vel ordeum fractum, violę aut nenuphar, præstat enim corpori dulce refrigerium & humectationem & confortationẽ sua flagrãtia. Septima est sit tina hæc ex aqua melonis indi vel ex aqua salicis vel ex similibus vt aqua cucurbitę vel aqua nenupharis quæ fortiter humectant & temperant calorem.

Ibidem.

Hic ponit curam per exterius approximata, licet etiam ponat curã, quæ fit à febre, & primo per tinas & quædam alia, secundo per submersionem in aquam frigidam, tertio per ventosas, quarto per febrem, quinto per quoddam empyricum, sexto per sternutatoria, septimo per quasdam olei superfusiones, octauo per balnea sicca, nono per emplastra quædam, decimo per quasdam vnctiones & vaporationes, ibi secũda. (Ex

C eis autem,) ibi tertia. (Et ille quidẽ,) ibi quarta. (Et ex cura,) ibi quinta. (Et ex curis quidem.) ibi sexta, (In spasmo præterea,) ibi septima. (Et in eis,) ibi octaua, (Balneum,) ibi nona. (Et emplastris,) ibi decima. (Et inunctio.) In prima parte laudat aquas thermarum. i. aquarum naturaliter calidarum. s. sulfurearum, de quibus sunt multæ apud nos medicinæ subtiles. i. subtiliatiuę & resolutiuę. In secunda parte ponit aphorismum. v. particulę. Est autem vbi in tetano. Et ponit causam veritatis aphorismi & conditiones, de quibus quærere esset disputare de illo aphori.

Ibidem.

In secunda particula dat regulas. vij. circa submersiones & sessiones in pellibus & aquis & inunctiones & linitiones his spasmatis vtiles. Prima est submersio spasmati corporis in aquis thermarũ, est ex curis bonis, sic ꝙ in balneis naturaliter calidis maxime sulfureis quæ therma-

rum aquæ ſolent appellari,ſæpe ſubmergatur & balneetur ęger poſt purgationes,quia reſiduum materiæ reſoluunt. Secunda eſt ſeſsio vel inuolutio ſpaſmati corporis in pellibus vulpium vel pellibus luporum quæ dicuntur in capitulo iuncturarum,ſcilicet tertij.xxij. tractatu ſecundo capitulo.xij.paragrapho illo. Et decoctio ordei & vulpis cuius modus eſt vt bulliat aqua debullitione vehementi omni die tandiu donec minuatur tertia eius & proijciatur ſuper ipſam daba ſeu daboha & eſt animal ſimile lupo aut vulpes viua decollata cum ſanguine ſuo & decoquatur donec diſſoluatur in decoctione & coletur in aqua & ſedeat in ea. Et ſecundo huius capitulo de vulpe:ait ꝙ eius pellis eſt calidior pellium, & eius quidem pelle iuuantur humectati propter ipſius reſolutionem. Et rurſus ibi. capitulo de daboha, quæ lupi ſpecies eſt vel animal claudicans ſimile lupo ait.Iam diximus in capitulo de k.ſiumã iuuamenti ipſius quod facit in podagra & dolore iuncturarũ. Et Ianuen. in ſuis ſynonimis ſuper verbo daboha verba hæc repetẽs,ait ꝙ nuſquam inuenit Auicennam hoc dixiſse. Pelles vero lupi & vulpis dupliciter poſſunt ſpaſmatis adhiberi particulis: puta vel recẽter excoriatę pilis extra poſitis ſic ꝙ illic calidæ teneantur,vel ſiccę & conditę ſicut poni ſolent in foderaturis veſtium pilis verſus carnem interius poſitis & vtroq; modo hic proſunt. Tertia eſt inunctio ſpaſmatarum partium cum adipe luporum & oleo de lilio cęleſti quod irinum dicitur ęqualiter cõmixtis & calefactis in hoc caſu confert,nam poſt purgationes ſiccat & coſumit materias relictas neruos calefaciens & ipſos confortans. Et adeps aut oleum vulpis idem facit. Quarta eſt ſimiliter confert decoctio paruulorũ canum quos catulos hic vocat ſi frequenter patiens in hac balneetur vel ex hac fricentur particulæ ſpaſmatę,& debent hi catuli ſtatim poſt eorum decollationem in aqua balnei cum ſuis pellibus adeo decoqui quouſque ſeparentur carnes ab oſsibus, & laudo vt leuiter prius euiſcerẽtur ne reddant balneum ſordidum vel fœtidum & abominabile,& ꝓ quolibet balneo tres paruuli canes accipiantur & poſt decoctionem aqua coletur.Quinta eſt ꝙ ſeſsio ſpaſmatorum in aquis in quibus bullierint medicinæ ſubtiles ſeu ſubtiliatiuę ſimiliter confert ſecundum hunc modũ. recipe abrotani,foliorum lauri añ.M.iiij.foliorũ radicis iunci calami aromatici.añ.lib.5. contundantur & bulliant in aqua balnei recluſa in ſacculo & poſt ſuam decoctionem in eadem aqua fortiter exprimantur vt amplius eorum virtutẽ

D recipiat & in ea ſedeat frequenter ſpaſmatus,calefacit enim, ſiccat & cõfortat particulas neruoſas reſoluens reſidua ſuperfluitatum,& hic intellige ꝑ folia radicis iunci tunicas iunci eius quæ ſibi inuicem ſuperpoſita vſq; ad radicẽ eius protenduntur,vel ſumas hic cyperum qui radix dicitur iunci triangularis. Poſſunt & in hac aqua decoqui ſticados,ſauina,iuniperus,anthos,chamæmila,cinnamomum, ſpica,primula veris. Sexta eſt linimentum ſimiliter conferens membris ſpaſmatis eſt illud quod fit ex radice contrita ſpinę iudaicę & ſemine ſpinę albę & ſemine ſpinæ ægyptiacę & ex ſucco centaureæ minoris vel ſimul compoſitis vel ſigillatim per ſe administratis. Componuntur autem ſecundum hunc modum.Recipe radicis ſpinę iudaicę,ſeminis ſpinę albę,ſeminis ſpinę ægyptiacę.añ.vnc.5. E terantur optime & incorporentur cum vnc.iiij. ſucci centaureæ minoris,& fiat linimentum. Sigillatim vero ſic adminiſtrantur. Contere alterius horum duas vnc. cum. iiij. vnc. olei laurini vel olei coſtini et linias inde neruos.Et hic ſpinã nigram ferentem mora per iudaicam intellige. Et de ſpina ægyptiaca inquit Iañ. Puto ꝙ ſit ſpina arabica quæ ab Auicenna & Serapione dicitur ſucaha & eſt ſimilis ſpinę albæ.Et circa vſum balnei notat hic Princeps,ꝙ in tina cõtinue morari longo ſpacio eſt ex eis quæ nocent propter virtutis mollificationem ſeu reſolutionẽ ex magna ſpirituũ reſolutione ſiue tina fuerit ex aqua calida,vel lacte aut oleo. Iuxta id Hippocratis aphori.5.Calidum nocet hoc frequenter vtentibus:facit enim carnium effœminationem, neruorum incõtinentiam,mẽtis ſtuporem, fluxum F ſanguinis, defectiões ſpirituum,quibuſdã mors ſequitur.Secundo notat hic,ꝙ ad obuiandũ iſtis incommodis multiplicandę ſunt balneãdi vices in balneo vel loco longitudinis ſpacij ſeu morę in balneo vel tina,ſic ꝙ ſæpe patiens mittatur in balneum: ſed parum moretur quaq; vice in eo: ſic enim virtutes & earum ſpiritus cõſeruabuntur. Tertio pręcipit ꝙ ſpaſmatus in tina bis in die ſedeat puta mane ſemel ante refectionem,et iterum velpere ſemel ante cęnam: ſic enim melius reſoluentur humores & non attrahetur calore balnei cibus indigeſtus ad hepar & membra. Septima regula eſt,cõfert in tetano materiali qui tetheis dicitur & ſpaſmus cõis,ante & retro tenens,ſubito mergi ęgrum in aquam frigidam,ſicut dixit Hippocra. apho.5.canone illo. Eſt autem vbi in tetano ſine vulnere in iuuene bene carnoſo,æſtate media,aquę frigidæ multa ĩfuſio caloris reuocationem facit:calor vero hos liberat. Et modum iuuaminis

uaminis huius dimersionis sic declarat Prĩceps. Nam per aquam frigidam partes exteriores corporis inspissantur, pori cutis clauduntur & innatus calor intra reuerberatur: vnde cõfortatur & fortificatus resoluit materiam faciẽtem spasmũ. Et super hac regula notat hic Princeps, ꝙ non omne corpus tetanizatum fert intristanter et sine timore dictam demersionem in aqua actu frigida: sed solum hoc corpus quod forte & firmũ est & carnosum satis, non habens vlcera nec apostemata, & non omni tempore sed tempore ęstatis: obseruatis enim conditionibus his plures euasisse visi sunt à tetano per hanc demersionem. Et Galenus in cõmento nunc dicti canonis ampliat ipsum ad spasmi spẽs alias à tetano dicens. Est autẽ inquit, vbi in tetano & hic omne genus spasmi esse intendit & in media æstate et in iuuenili ætate & bene carnoso corpore aqua multa & frigida & subito ĩfusa facit vt calor reuocatus redeat in corpore interius: vñ & morbus soluit̃.

Ibidem.

Quartum est siccum balneum quod stupha appellatur vel inclinatio spasmatarum partium super vapores ignitorum lapidum cõspersorum vino vel irroratorum & sudare ĩ lecto cũ coopcrimentis. Ab his enim magnifice iuuantur post purgationes, quia residua materię consumunt.

Gentilis in Cap.10. Tract. ✓nici, fen.2. tertij.

De Tetano.

Ex eis vero &c.) Hoc quod ponit est, ꝙ si sudor accidat in tetano, vt ex dolore. nam dolor facit sudare cum inflammet caliditatem: vt.1.can. fen.2.doct.3.sum.1.cap.16. de pulsu dolorum. Et quandoque facit hoc perducendo ad syncopem siue accidat ex repletione: ideo dixit, aut accidit ex materia. Oportet ꝙ non dimittatur talis sudor ĩfrigidari super eo, quia frigiditas nocet neruis: abstergatur ergo cum lana infusa.s. in aliquo oleo de vtilibus ĩ spasmo dicto supra ca. de spasmo: & hic sedeat in oleo calefacto.s. communi, vel in quo decocta fuerit vulpis &c. Oleũ etiam commune calidum videtur conferre in spasmo de repletione, & non conceditur in spasmo de inanitione: vt Rasis.1. conti.ca. de tetano, vbi dicit præmeditandum est de introitu pilę & tinę cum oleo, quia credo quòd oleum nõ sit vtile in spasmo de siccitate.

Iacobus in Cap.10. Tract. ✓nici, fen.2. tertij.

De Tetano.

In prima parte primo ait ꝙ cura tetani cuiuscunq; modi sit est eadem in multis cũ cura spasmi, vt tetani cura de inanitione est per humectatiuos cibos & potus, tinas, vnctiones, clysteria le **A** nia multę humectationis, caputpurgia talia, ꝗetem assiduã corporis et animę, sicut spasmi sicci. Et cura tetani nõ proportionati ad materiam fit confortatione cerebri & neruorum, & repulsione vel elongatione rerum irritantium vel mordicantium neruos aut musculos abextra aut abintus sicut talis spasmi. Et cura tetani repletionalis fit diæta sicca subtili & phlebotomia si sanguis abundet, & digestiuis & euacuatiuis & ventosis, & sternutatorijs, & caputpurgijs, & gargarismatibus, & masticatorijs, & potionibus calefacientibus & confortantibus neruos & musculos, & febribus tetano superuenientibus, & stufis & balneis calidis & siccis, & vnctionibus & emplastris talibus sicut cura spasmi repletionalis fieri ab his dicta est.

Gentilis in Cap.12. Tract. ✓nici, Fen.2. tertij.

B *De Tremore.*

Balneum in aquis maris.i. tinę. Et balnea.i. aquæ naturaliter tales. Arsenici.i.auripigmenti. Asphalthi.i.naphthę de qua Serap. capitulum facit, dixit bis in aquis maris, quia in aquis salsis, naturaliter vel artificialiter vel in eis puris vel commixtis cum alijs.

Iacobus in Cap.12. Tract. ✓nici, Fen.2. tertij.

De Tremore.

Quintus est cum humectatione vel per tinas & inunctiones ex oleis humidis sicut violaceo vel amygdalino, vel per potum lactis & diętam humidam si casus exigat sicut in tremore qui fit post ægritudines longas consumptiuas & desiccatiuas & debilitantes virtutes motiuas. Sextus est cũ calefactione & compressione musculorũ à manibus calidis vel à pannis calidis & fricatio**C**ne ab eisdem & expulsione, vel per resolutiua, vel per pharmacias si fuerit opus. Et his modus medendi conuenit tremori qui fit à frigiditate repentina superueniente lacertis sola vel imbibita cum humiditate aliqua ex frigidis. Et breuiter loquendo ministrẽtur ista sicut pręostensum est in canone.s.ca.i.huius fen, quod est de ægritudinibus neruorum in generali. Septimus est balneum in aquis marinis calefactis ad ignem quãtum sufficit vel in aquis thermarum, scilicet in balneis naturaliter calidis quæ de terris erumpunt, in ꝗbus minera est nitri vel arsenici asphalthi aut sulfuris. Et aqua maris ad ablutionem & abstersionem corporis in stuphis calidis. Et hoc in tremoribus ꝗ de frigidis nascunt̃ humoribus.

Ibidem.

Secundũ est sedere in tina calefacti olei, quod etiam sit ex his quæ virtute sua neruos calefaciũt vt chamęmelinum vel anethinum de spica aut

irinum

irinum vel de cinnamomo vt confortet neruos
& ab eis extrahat superfluitates. Tertium est ses-
sio in iuribus seu decoctionibus animalum di-
ctis in capitulis de curis paralysis spasmi vel te-
tani, vt in decoctione vulpis vel catuli canis vel
catuli lupi.

Gentilis in Cap.5. Tract. primi, Fen.3. tertij.

De oculo conseruando.

Submergere oculos in aqua clara dicitur ꝙ
confert: primo per aliquã vim lauatiuam: secun-
do quia confortat spiritum visibilem aggregan-
do eum. Ex quo apparet quis debet esse cui hoc
confert, quia homo calidæ complexionis in ocu
lis ne excessus frigoris aquæ debilitaret debilem
calorem habẽtis oculum frigidæ complexionis.
Secundo in quo tempore debet fieri, quia maxi-
me in æstate, quia oculi sunt calidiores. Tertio
quale vas debet esse, quia dicitur à quibusdam
ꝙ vas debet eẽ viride vitreum, vt viriditate cũm
claritate conferat. Quarto aqua debet esse clara
ne turbulentia sua oculos exasperet.

Iacobus in Cap.5. Tract. primi, Fen.3. tertij.

De oculo conseruando.

Quintum est submergere frequenter oculos
in clara aqua munda pelui æris ĩmissa: & sæpe in
eadem aperire oculos: est enim ex eis quę oculos
abstergunt & acuunt visum. Sunt autem & alia
plura quæ cõfortant oculos & acuunt visum, si-
cut acacia, amygdalæ, adeps piscis, aurũ, caro lu-
pi, emblicus, hirũdo comesta, muschus, nux mu-
scata, gumma pruni, napi, fumus picis, grana gal
litrici, succus rutę, ribes, gummi salicis, vsneę, vi
trum, serenus aer non multum luminosus. Exer
citium tẽperatum ante comestionem, statio vel
suauis deambulatio, post eã fricatio capitis cum
pectinatione matutina, frequẽs ablutio pedum
cum aqua calida decoctionis chamęmillę, saluię
vel fęniculi, sobrię comedere, leuiter cęnare, par
cere potui, bene masticare cibũ, paucis vti fercu
lis in eadem mẽsa, leuibus, euchymis, facilis dige
stionis maxime carnibus electorum volatilium
derelictis piscibus, herbis, & fructibus nisi pau-
cis stypticis vt piris & coctanis in fine comestio-
nis. Somnus nocturnus post cęnam horis tribus
moderatę durationis puta. vij. aut. viij. horis sup
consuetum latus capite & spatulis eleuatis & be
ne tectis, beneficium ventris, vita iocunda, viri-
dium aspectus & lazuleorum & aquarum clara-
rum, & speculorum, & saphyrorum, & smarag
dorum cum quibus interdum tãgi possunt ocu-
li. Receptio vaporis aquæ decoctionis fœniculi
rutę, verbenę, euphrasię, vel chelidonię, impone
re oculis syrupum rosᷓ. vel puluerẽ zuccari cãdi.

D

Gentilis Ibidem.

Et balneatio.) Hic complet narrationem re-
rum præmissarum. Considerandũ ꝙ balnea-
tio est proprie in aquis artificialiter calidis, quæ
dicuntur stufę, quæ nocent, quia resoluunt spi-
ritus & relaxant.

Iacobus Ibidem.

Vndecima est balneatio præcipue post cibũ:
fit.n.cã magnę effumationis ad caput & oculos.

Gentilis in Cap.10. Tract. primi, Fen.3. tertij.

De Ophthalmia.

Cumque descendere &c.) Hic ponit curam
ophthalmiæ calidæ quando est in declinatione.
Ad intellectum huius partis cõsiderandum ꝙ
tota principalis intẽtio in declinatione ophthal
mię est resolutio materierum ab oculo large su-
mẽdo hic resolutionem ad occultam resolutio-
E nem & manifestam. Hoc autem Auic. docet fa-
cere cum rebus ĩtus & extra. Intra quidem cum
potu vini puri antiqui in pauca quantitate. Hoc
enim vinum resolutiuum est: calefacit enim. iiij.
de simpli. c.1. et datur purũ vt magis resoluat: secũ
datur parum ne inflammet. Datur post cibum
vt ad caput euaporet secundum quod declaratũ
fuit supra ca.8. & in. q. in principio. c.9. & prima
huius tract.1. c.29. paragrapho scias ꝙ oĩs de cura
conturbationis. Res vero extra resolutionem fa-
cientes, sunt vel ad totum corpus vel ad ipsum
oculum: ad totum corpus sicut balneum. Si sci-
ueris ꝙ cerebrum sit mũdum, quia aliter posset
dissoluere materias cerebri & facere eam fluere
ad oculos. Notandum tamen ꝙ litera quę di-
cit balneum post ipsum, potest exponi triplici-
ter. Primo balneũ, & pro.i. vaporatio si fiat post
F ipsum. s. balneum ad totum: vt Auic. ĩnuit ꝙ pri-
mo balnees eum, et postea balnees oculum. nam
securius poteris balneare oculum post balneum
totius corporis q̃ ante, vt notũ est. Secundo mo-
do exponitur, ꝙ post non dicat ordinem tempo
ris: sed velit dicere ꝙ vinum purum iuuat in re-
soluendo, & balneũ post ipsum vinum. q.d. plus
resoluit à capite vinum purum post cibum q̃ fa-
ciet balneum. In hoc tamen caderet aliqua ambi
guitas. Tertio modo potest exponi siue exponi-
tur, post ipsum. s. vinum, vt in hoc innuat Auic.
ꝙ balneum potest fieri ante cibum: cum dixit:
Administra balneum si scieueris etc. Potest etiam
fieri post cibum, cum dixit: da in potu &c. Nam
balneũ post ipsum. s. vinum datũ post cibũ &c.
Notandum ꝙ nõ statim debet post cibum & vi-
num fieri balneum, sed post digestionem, licet
non sit tantus timor balneare post vinum non
digestum sicut est, post cibum non digestum.

Et

Et forte Aui. voluit ꝙ balneum fiat post vinum & si non sit digestũ, existimans ꝙ illud balneum facit illud vinum euaporare ad caput. Vnde fit materierum ophthalmiæ resolutio. Quod autẽ balneum faciat vinum vaporare ad caput: apparet ex generali sermone Gal. in com. tertij regiminis acuto. com. 57. vbi dicit. Qui vtitur aliquo potuum, deinde balneatur post illud, repletur caput eius.

Iacobus in Cap. 10. Tract. primi, Fen. 3. tertij. De Ophthalmia.

Primo ait, ꝙ quando ophthalmia descendere incipit seu declinare tunc addere oportet, quod sit fortius ĩ administratione rerum resoluentiũ, quia tunc materia non amplius fluit ad locum ophthalmiæ, & quæ prius fluxit iam tota digesta est & apta resolui, dolor quoq; oculi iam mitigatus est. Et ad faciendam tunc resolutionem digestę materiæ commendat hic quinq;. Primum est sarcocolla quæ prę nutrita sit in lacte mulieris de qua drach. ij. fortissime terantur in vnc. ij. aquæ fœnugręci & aquę fœniculi sicq; vnc. j. de vtraq; sumatur et totum suauiter oculo imponatur vel fomentando vel super ophthalmiam passim distillando. Secundum est vaporatio oculi ex aqua decoctionis croci & myrrhæ secundũ hunc modum. Recipe myrrhę electę cõquassatę drac. iij. croci drach. j. decoquantur in lib. j. aquæ fontis vel pluuialis mũdę & in decoctione hac submergatur spongia vel lana nitida quæ tepida expressa oculo applicetur frequenter in die cum suauitate. Tertiũ est administratio balnei dulcis aquæ calidæ postq̃ scitum fuerit ꝙ cerebrum sit mundum à superfluitatibus quas balneum commouet quando ipsis obuiat & excitat ad fluxum. nã balneum potenter reliquias resoluit humorum ophthalmiæ. Quartum est aliquid vini puri antiqui paucę quantitatis in potu post cibum p aliquas horas ĩfirmo exhibitum. scilicet dum cibus quasi digestus est prima digestione præcipue qñ materia morbi fuerit ex grosſis: tunc. n. subtiliat & expelli adiuuat ophthalmię humorem. Et hic reddens causam cur balneum cõuenit, ait. Nam balneum post ipsum puta vini potum vel cibum digestum dulcis aquæ calidæ si fiat iuuabit & vaporatio patientis oculi cũ spongia vel lana submersa in hac aqua tunc etiam proderit.

Gentilis Ibidem.

Dubitatur, vtrum balneum in hac ophthalmia ante digestionem competat. Et dicendum ꝙ balneum duplici intentione potest approximari, vel ad resoluendum materiam vel ad humectandum & remittendum acuitatem choleA ricæ materiæ. Est autem diuersus modus vsus balnei ad has duas intẽtiones. Nam si tu quęras resolutionem debet esse calidius & ĩmorari plus in aere eius & longiorem contrahere moram, & tale balneum non competit ante digestionem, quia materiam crudam exagitat & inflammat. Si autem quæras à balneo aliquam humectationem & remotionem ariditatis corporis, debet parum esse calida aqua et parum in ea morari, vt sit talis balneatio, quædam aquæ aspersio super corpus. Et sic talis balneatio vel proprius loquẽdo, quædam corporis rorida humectatio potest concedi ante materiei digestionem: sicut etiã in cura quartanæ. c. 4. tract. 2. c. 66. Auic. concedit. Et quia difficillimũ est talia metiri: ideo magis laudo vsum balneationis cuiuscunq; ad totum corpus fieri, post digestionem materiæ & corpo B re mundificato. Considerandum vlterius, ꝙ si in capite sit flamma caloris trahentis materiã, & etiam in partibus faciei: tunc laudatur effusio aquæ frigidæ super caput & faciẽ. Quod autem sit de aqua aceto mixta supra dictum fuit.

Iacobus Ibidem.

Tertius est in ista ophthalmia quandoq; conuenit aquam frigidam superesfundere capiti & oculo si temps sit æstas & patiens iuuenis fortis & carnosus & materia pauca plus lædens ardore q̃ multitudine. Nam tũc aqua frigida feruorem extinguit & acumen choleræ dolorem mitigat & innatum calorem vniendo cõfortat vt postea facile super materiam iam extinctam rediẽs sua fortitudine statim hanc resoluat. Quartus est facies quandoq; lauatur in hac ęgritudine cũ aqua frigida pauco mixta aceto, & non parum confert extinguendo ardorem feruentis cholerę, re-C primendo etiam ipsius acumen seu mordacitatẽ & illatos dolores. Quintus est, sit audacior medicus in ophthalmia hac q̃ in alijs in principio ministrare styptica sine superfluitate & cum facilitate taliter ꝙ per hæc non crescãt dolores vel ipsorũ nimia continuatione vel applicatione rudi & immodesta sicut succum salicis vel linguæ arietis, quia non timetur in ista ophthalmia tantum conculcatio vel inspissatio materiæ per ipsa cum sit communiter subtilis & pauca sicut in alijs ophthalmijs timetur & ampliori cum hoc refrigerio indiget & repressione.

Iacobus in Cap. 13. & 14. Tra. primi, Fen. 3. tertij. De Ophthalmia ventosa.

In prima parte dat tres modos curę ventosæ ophthalmię. Primus modus est p embrochationes seu fomentationes subtiliatiuas & resolutiuas super ęgrum oculum ex decoctionibus florum

rum chamęmillę vel melliloti,vel ſeminis aniſi, anethi,aut cymini mediocriter calidis. Secūdus modus eſt ꝑ vaporatiōes vel ſaccellationes adhibitas oculo vt eſt inclinatio patientis oculi ſuper vapores dulcis aquæ calidę,vel alterius modo dictarum decoctionum vel ſpongiam aut lanam adhibere oculo ſubmerſam in altera ex his vel ſacculos repletos furfure aut milio vel palea ſub tili torrefacta prius in ſartagine ſicca. Tertius eſt per balnea ſicca quę ſtufæ vocantur vel humida balnea dulcis aquæ calidæ quæ poros aperiūt & ventoſitates groſſas ſubtiliant & facile reſoluūt. Secundo dicit,ꝙ vaporatio magis conferens in caſu hoc eſt, quæ fit ex milijs prius torrefactis & impoſitis ſacculo de tela ſubtili:nā & poros aperit & ventoſitates ſubtilians extrahit ſine attractione humorum ad oculum. Et eſt milium gra num quoddam paruum ſimile panico de quo fit panis & etiam pultes in terris Burgundię & Sabaudię abūdans. Et ex eo quoddam eſt rotundæ figuræ & aliud oblongæ & ambę fere ſunt eiuſdem virtutis. Inquit Alexander primo practicæ. c.94. ſuper hac ophthalmia. Sit autem tibi manifeſta cognitio cum ſpiritus.i. vētoſitas tēſionem faciendo dolorem generat,qui neq; phlegmonē neq; mordicationem habet: ſed dolor & tenſio fit & rumpi videtur oculus. Ego enim ſcio me quendam patiētem hoc modo ſanaſſe mulſa ſola vtendo & nullo alio mitigatiuo aut anodyno collyrio ad mitigandum dolorem vſus ſum:hęc ille. Et per mulſam mellicratum intelligit quod aliquādo fit ex duabus partibus aquæ & vna mel lis. Et quandoq; ex vini duabus partibus & parte vna mellis. Et quandoque ex aqua vino et melle mixtis & ſimul bullitis. Meſue vero ca. de ophthalmia ſic dat curam eius. Si autem à ventoſitate fuerit curetur cū embrochis & balneis facientibus euaporationem & emplaſtris & laudatus eſt iam fœniculus in hmōi ophthalmia ſecundū omnem modum adminiſtrationis eius, & emplaſtrum factum ex eo & vitello oui iuuatiuum eſt valde,hoc ille.

Ibidem.

Sexta eſt ſtufæ ſiccæ vel balneum humidum dulcis aquæ calidę. Septima eſt illinire ſuper oculum mulſam. Octaua res eſt adhibere oculo vaporationes,fomentationes,aut embrochationes cum decoctionibus anodynorum, vt chamęmillæ,meliloti,furfuris, fœniculi, anethi. Nona res eſt ſiccæ vaporationes ſeu ſacellationes ex milio furfure vel palea tenui nō ſolum oculo, ſed etiā capiti ſupermittendæ.

D

Gentilis in Cap.5.Tract.primi,Fen.3.tertij.

De vlcere oculi.

Conſiderandum ꝙ litera quæ dicit: Si autem ingrediatur,poteſt dupliciter exponi. Vno modo ſi īgreditur.ſ.poſt maturationem, quia etiam ſi poſt maturationem ægritudinis.i.materię balneetur,non dico moretur ibi,vt non debilitetur virtus. Alio modo poteſt exponi:ſi ingreditur.ſ. ante maturationem. Balneum enim ante maturationem quandoq; cōceditur ad temperandam acuitatem materię,& iſta debet eſſe quędam lotio,non mora in balneo: & hoc intellexit Raſis ſecundo continentis,cum dicit:Non clamet nec ſternutet patiens nec intret balneum niſi materia exiſtente digeſta: & ſi intraret balneum non diu moretur.

Iacobus in Cap.5.Tract.primi, Fen.3.tertij.

De vlcere oculi.

E

Sextus eſt habens vlcus oculi nō ingrediatur balneum nec humidum vt tinam nec ſiccum vt ſtufam,niſi poſtq̃ vlceris iā maturata eſt cōplere materia & ceſſauit fluxus humorum ad oculū, quia commoueret aliter humores & dilataret & ad ægrum oculum fluere faceret. Septimus eſt ſi patiens hoc vlcus ante digeſtionem materiæ ipſius ſubintret balneum,vel quia cōſueuit & vix hac triſtāter ipſum dimittit,vel vt ſubtiliet groſſas materias & digeri adiuuet: tunc caueat in eo longam trahere moram ne nimis commoueat materias ad fluxum & ſubintret ipſum poſt purgationes.

Gentilis in Cap.7.Tract.2.Fen.3.tertij.

De ruptura corneæ.

Secunda ſcilicet diuerſio materiæ completur cum euacuationibus dictis & cum balneo. Ter-

F

tia intentio.ſ.rectificatio qualitatis materierum in toto corpore & tranſpiratio etiam fit per balneum. Hoc autem balneū Aui. regulat quinque modis. Primo enim oſtendit tēpus ſui vſus, cum dicit:poſt euacuationem adminiſtretur balneū, quia ſtante multa repletione eſſet cauſa agitationis & fluxus materierum ad patientem particulam:ſecundo oſtendit ex qua aqua fiat, cum dicit(Ex aqua dulci.) Nam balneum ex hac aqua tranſpirat corpus educendo fumoſas ſuperfluitates & temperat ariditatem vel acuitatem corporis & humorum,vt colligitur.x.&.xj. therapeu. ca.20. Tertio oſtendit in qua diſpoſitione corporis proprie confert,cum dicit. Proprie quādo eſt in complexione acuitas & caliditas acuta, ſicut in corporibus cholericis,vel habentibus aduſtos humores. iſtis enim vehemēter confert balneū, quia tranſpirat acutos vapores & acuitatem temperet:

peret:hoc autem est vehemēter vtile in cura vlcerationum oculi, quia humores per eorū acuitatem maxime sunt causa vlcerū, vt supra Auic. Exiturę oculi.s.vlceroſę generantur ab humoribus acutis adustis. Quarto tangit modum vsus balnei.s.quantum ad partes balnei,& quantum ad partes corpis, cū dicit (Præter ꝙ moreř &c.) Primo quidem quantum ad partes balnei, quia patiens debet plus morari in aqua balnei,& non in aere.Ratio est, quia balneum per sui aquam plus humectat et remittit acuitatem humorum. Balneum enim in aqua sui humectat,& aer calę facit:vt Auic.1.lib.fen.2.doct.2.sum.1.c.19.illo.c. Quidam ornate loquentium. Secūdo tangit modum vsus quantum ad partes corporis,quia non concedit imponi caput siue aqua sit calida siue frigida.Et rō est,quia aqua fontis.i.tinę balnei:si est calida trahit materias ad caput: si autē est frigida premit materias ad oculos. Et propter hāc causam Auic.prohibet apponi olea super caput. Nam talia olea vel sunt calida, sicut chamæmelinum & anethinum,vel sunt frigida vt rosatū & violatum & nenufarinum:si quidem olea capiti approximata essent calida ista nocent dupliciter.Primo,quia eliquando faciunt fluere materias ad oculum in quo est debilitas & aptitudo receptionis propter vehementiam passionis.Secundo,quia attrahūt ad cerebrum materias quæ non sunt in eo:immo ab alijs partibus attrahunt: & hoc est quod Aui.dicit.Quidam.n.illorum.s. oleorum vt olea calida mittunt materiā ad oculum propter resolutionem.i.eliquationem materiei inuentę in cerebro,& attrahunt quod nō est in ipso.Si autem ista olea sint frigida ipsa nocent capiti approximata,quia exprimunt cerebrum, & inspissando oppilant poros capitis à quibus fit materierum resolutio. Materiebus igitur retentis & poris oppilatis, quia materiæ non inuenerunt vias vacuas quibus recipiātur fluunt ad extremitates cerebri,& quia oculi sunt in extremitate cerebri:& modo propter passionē sunt apti ad recipiēdum materias:ideo illuc fluunt: & hoc est quod dicit: & supple,quædam illorum oleorum vt olea frigida (Exprimunt ipsum).s. cerebrum,vel ipsam.s.materiam propter inspissationem &c. Tota tamen ista litera potest referri ad olea calida. De frigidis enim non est dubium ꝙ exprimunt materias:sed olea calida exprimunt, quia trahunt materias ad cerebrum, quia oppilant vias per vnctuositatem, quæ oppilatæ non possunt recipere materias quæ trahuntur,quare currunt ad extremitates.Quinto tangit qualitatem quam debet habere aqua balnei, quia debet

A esse calida vel frigida: per frigidam autem possumus ītelligere minus calidam. Debet enim esse aqua magis vel minus calida secundum diuersitatem corporum,& secundum diuersitatē corporis & consuetudinis,vt si corpus patientis habeat humores multum acutos,& sit ęstas & consuetudo balneandi in aqua parum calida, tūc potest aqua cum qua lauatur parum calefieri,& sic diceř aqua frigida.Et possemus intelligere aquā fore frigidam, vt si homo esset incensus sine febre & satis carnosus & tempus calidum, posset in aqua frigida lauari.

Ibidem.

Fac etiam ꝙ aer qui inspiratur ab eo fit frigidus: balneum enim facit. Nam licet aqua calida calefaciat primo occursū: postea tamen infrigidat,vt Aui.1.can.fen.2.doc.2.sum.1.c.19.illo.c. Quidam ornate loquentium. Sed circa prędi B cta dubitatur,primo vtrū qui balneatur in principio vlcerationis quę est via in exitum vueę debeat submergere caput in aqua. Videtur ꝙ sic, quia talis balneatio fit ad temperandam acuitatē materiæ facientis pustulā vlcerosam: sed isto maxime indiget materia quæ est in capite, cum sit propinqua,quia oculo quàm sit materia quæ est in toto corpore.In contrarium est Aui. Dicendum ꝙ non est tutum submergere caput in balnei aqua:& hoc, qa si aqua sit calida eliquat materias versus oculum,si sit frigida exprimit. Alia causa est,quia facit retētionem anhelitus ex qua replentur & extenduntur venæ circa caput.Tertia causa est,quia medicinæ quæ oculo occurrūt in hac passione cum hoc ꝙ æquant acuitatē materiæ debent esse exiccatiuę conferentes vlceri, C vt dicetur.Aqua autē sui humiditate sola in hoc nocet. Sed tu dices,si iste infirmus nō submergit caput in aqua,stabit in aere calido,& tūc magis nocebitur. Dicendum,ꝙ iudicio meo isti infirmo debet parari tina aquæ cooperta,& extra teneat caput,taliter ꝙ non occurrāt vapores, & aer calidus ad caput. Notandum tamen,ꝙ forsan non esset malum ꝙ patiens bene clausis oculis submergeret caput in aquā,et parū staret, & paucis vicibus vel duabus vel tribus, quia ex hoc aliqualiter tēperetur acuitas humorū in capite.Nec timemus dissolutionē materierum ꝑꝑ duas causas.Prima,quia non multū imprimeret calorē si sit calida,nec frigus si sit frigida propter paucā morā. Secundo,quia iā præsupponitur ꝙ corpus sit euacuatū:& ideo Aui.nō ex toto prohibuit submersionem:sed multitudinē submersionis,cum dixit.(Et neque multiplicet submersionem.)Ex quibus contraria soluuntur.

Iacobus

Iacobus in Cap.7.Tract.secundi,Fen.3.tertij.

De ruptura corneæ.

Et post.) In.ij.primo iubet i ruptura hac post
euacuationes ministrare balneum dulcis aquæ
calidæ maxime quãdo est in complexione acui-
tas sic ꝙ vlcus dependet à mala cõplexione cum
materia calida & acuta corrodente corneam, &
nõ trahat æger in aere balnei moram nisi modi-
cam ne inflammetur sanguis & cholerizetur &
augmentetur humorum acuitas:sed in tina mo-
retur longiori tempore quatinus per eam suaui-
ter educatur per resolutionem relicta materia et
vapores acuti diuertantur etiam à capite & ocu-
lo.Secundo præcipit ne æger multiplicet submer
siones capitis ipsius in aquam fontis.Et idem in-
tellige de fluuialibus vel pluuialibus vel iacenti-
bus aquis siue sint calidæ siue frigidæ. Nam cali-
dæ trahunt ad caput & oculos nouas materias et
liquefaciunt & fluere faciunt materias quietas
præiacentes in eis,quibus aggrauatur corneæ ru
ptura.Et frigidæ prohibẽt à capite resolui super-
fluitates quia poros claudunt & materias expri-
munt de capite ad oculos.

Gentilis in Cap.17.&.18.Tra.2.Fen.3.tertij.

De albugine in oculo.

Considerandum secundo ꝙ balneatio cum
aqua calida & vaporatio cum ea fit propter tres
causas. Vna, quia ipsa est rarificatiua cicatricis
& resolutiua grossiciei : secunda causa est, quia
per eius mollificationem quam facit, præparat
ad medicinas quæ debẽt abstergere. & quasi eli-
mando & corrodendo subtiliare corneam in lo
co cicatricis. Tertia causa est, quia minus dolo-
rose imprimunt medicinæ acutæ quæ postea po-
nuntur.Et ideo hæc euaporatio & balneatio est
primum à quo debet incipi.Tertio scias ꝙ litera
exterior habet balneis cum aqua frigida.s.in po-
tentia.Calida tamen actu, vt per hoc innuat ꝙ
ista sit aqua pura : deinde cum dicit.

Iacobus in Cap.17.&.18.Tra.2.Fen.3.tertij.

De albugine in oculo.

In prima parte dat auxilia. xj. pro curatione
subtilis albuginis in corporibus teneris vt in in-
fantibus pueris & puellis. Primum est assidua-
tio vaporationis infirmantis oculi cum calidis
aquis dulcibus,fontinis aut pluuialibꝰ,quatinus
per eam tenerescat albugo & subtilietur,& tan-
dem euanescat,vel fiat capacior curæ à medici-
nis & obedientior.Secundum est balneum dul-
cis aquæ calidæ quo non solum corpus,sed etiam
oculus æger tenerescit vna cum albugine iuxta
illud Mesuæ ca.7.doc.5.particulæ primæ, sectio-
nis primæ. Quæ subtilis est quantum ex modo
D bene obturandi comprehendi potest,indiget as-
siduatione rerum oculi substantiam teneram fa-
cientium sicut est balneum & assiduatio eius, &
inclinatio super vaporem aquæ calidæ. Atten-
de ꝙ priusquam hæc fiant,repletio corporis & ca
pitis auferenda est vel per phlebotomiam si sit
plethorica vel per pharmacias si sit cacochymi-
ca,ne motis humoribus & superfluitatibus per
balneationes & vaporationes pars fluat ad ocu-
lum vel ad aliud membrum morbum alium ge-
nerans peiorem priore,licet facta albugo nõ de-
pendeat amplius ab aliquo humore.

Iacobus in Cap.25. Trac.secundi,Fen.3.tertij.

De atarfati.

Et reclinatio. In parte quinta tangit octo
vaporationes conferentes ad resolutionem atar
fati quando super eas inclinatur oculus. Pri-
E ma est vaporatio ex dulci aqua sola in qua sicca
hyssopus et origanum præbullitæ fuerint medio
criter calida. Secunda est vaporatio cum aceto
in quo bulliuerint cineres aut folia menthæ. Ter
tia est vaporatio huius infusionis. Recipe oliba-
ni,aloes conquassatorum ana vnc.j. infundãtur
per noctem in lib.iij. aquæ dulcis & in crastino
bulliantur modicum & vapor aquæ huius ocu-
lo applicetur. Quarta est vapor aquæ croci silue-
stris vel per distillationem assumpta vel per de-
coctionem huiusmodi croci in dulci aqua mun-
da. Quinta est vaporatio aquæ calidæ in qua no-
cte tota crocus sit infusus & mane bullierit. Sex-
ta est vaporatio cum decoctione chamæmillæ &
melliloti oculo adhibita. Septima est vaporatio
cum succis expressis à chamæmilla & mellilo to
recentibus. Octaua est vaporatio cum decoctio-
F ne foliorum caulis.

Gentilis in Cap.1.Tractatus.3.Fen.3.tertij.

De pediculis in palpebris.

Et talis immunditia fit tam ex varietate cibo-
rum q̃ ex pauca balneatione & pauco exercitio,
& similibus. Quarta causa est non vti balneo, qa
balneum purgat has superfluitates.s.cutaneas,vt
in cõmen.16.aphor.3.particulæ. Constitutiones
vero anni siccæ &c.

Iacobus in Cap.1.Tract.tertij,Fen.3.tertij.

De pediculis in palpebris.

Et ille cui. In tertio dicit,ꝙ homines præ-
paratiores ad pediculos in palpebris sunt illi qui
sæpe reficiuntur in eisdem mensis magna ciba-
riorum varietate,neq; sufficiẽter exercitijs vtun
tur sed quiete potius & ocio torpent, & sordide
se tenent & immũde vt porci,nec balneis vtun-
tur quibus mundificentur ipsorum cutes : ab his
enim causis eorum corpora phlegmatibus re-
plentur,

plentur, quæ facile putrescunt, quia nõ euentantur. Et cutes sordescunt immunditijs suis & defectu ablutionis. Ad pediculos ergo fiunt aptissimi, sicut in Almanis altę regionis peregrinantibus manifeste apparet, qui voraciter comedũt & sordide se tenent, non renouantes nec abluentes camisias suas cum fęmoralibus post sudores plurimos donec quasi putrescant.

Iacobus in Cap.3. Tracta. quarti, Fen.3. tertij.

De visu imbecilli.

Quartum est ingredi claram aquam viridem seu decliuis coloris ad viriditatem puta balneando se ĩ fluuio vel tina temporibus æstatis & submergi in ipsa, conseruatis auribus ne has subintret aqua & vtrosq; oculos in ipsa aperire & tenere apertos quãtum possibile est sine ostensione vt faciunt natantes inter duas aquas. Hoc. n. ex eis est quæ custodiũt oculos in sanitate & confortant eos proprie in iuuentute si sit aqua frigida quam non bene tolerant senes propter debilitatem sui caloris innati.

Ibidem.

Octaua est balneum præcipue post esum, q̃a massam humorum & cibos ac potus abũdanter ad caput & etiam oculos effumare facit.

Iacobus in Cap. 5. Fen. 4. tertij.

De auditus nocumentis.

Et facti causa. In hac parte tertia dat remedia quinq; contra nocumentum auditus prouenïens ex siccitate. Primum est frequenter in balneo morari dulcis aquæ tepidæ nõ sudãdo in eo.

Iacobus in Cap. 14. Fen. 4. tertij.

De aurium oppil.

Secundum introitus balnei de mane in crastino vt suo calore sordes liquefaciat & fluidas reddat. Et in casu hoc valet tam balneum siccum quod stufa appellatur quàm balneum humidum nominatum tina.

Iacobus in Cap. 9. Tract. prioris, Fen. 5. tertij.

De sanguine narium.

In prima particula præcipit embrochare multotiẽs caput cum aqua frigida sic ꝙ super ipsum ab alto effundatur, quatinus sanguinem refrigerans ingrosset & ineptet ad fluxum. In secunda dicit ꝙ infusio corporis & sessio hominis in aqua frigida cum niue infrigidata donec viridia fiant membra hominis quasi mortificata, quandoq; ĩ fluxu hoc forti impetuoso necessariæ sunt vt inde subito sanguis refrigeretur & grossior factus ineptetur ad fluxum maxime in carnoso & robusto corpore & æstatis tempore. Sed vbi tũc niues inuenire poteris. Dic ꝙ inter montes, vel tunc inuenies aquas puteales magnæ profundi-

A tatis vehementer frigidas. In tertia dicit q̃nq; oportere gypsare ęgri caput sic ꝙ gypsum tritũ effundatur in aqua vel aceto de vino, et fiat sicut puls vel sicut pasta in spissitudine, & proræ applicetur vehementer frigidum. nam sanguinem inspissat, & statim infrigidat & fluere prohibet.

In quarta præcipit aquas ĩfrigidatas cum niue, aut glacie totiens, & tandiu super caput effundi donec stupefiat superficies capitis, vt sanguis capitis, & intus, & extra frigore inspissetur & non facile fluat. Obseruetur tñ ne perueniat ad hoc istud refrigerium quod congelet sanguinem in velaminibus cerebri sicut prædocuit in parte prima capituli p̃sentis paragrapho illo. Et nõ oportet vt sit superfluitas in effundendo aquam vehementis infrigidationis: fortasse enim congelabit sanguinem in ventriculis cerebri.

B *Iacobus in Cap. 13. Tract. prioris, Fen. 5. tertij.*

De catarrho.

In prima particula dat auxilia. vij. opposita causæ facienti catarrhum de caliditate. Primum est refrigerium capitis patiẽtis cum solicitudine & diligentia per infrigidantia frigida potẽtia, sicut est balneum dulcis aquæ tepidæ vel remissę calidæ omni mane adhibitũ ieiuno stomacho. Nam huiusmodi aqua sua potentiali frigiditate & suis vaporibus cerebrum infrigidat, & remisso calore eius aliquid resoluit ex humiditatibus subtilibus calidis. Secundum est effusio dulcis aquę calidæ super extremitates vt manus & pedes, quæ à capite diuertit fumos & vapores & calidos humores. Tertium est frequenter inũgere violato oleo parum tepefacto caput patiẽtis & extremitates vt manus & pedes & anum & sumẽ, idest C vmbiculum & ambos testiculos & partes iacentes in circuitu horum. Nam calorem mitigat & ariditatem ĩ capite & membris modo nominatis: quorum refrigerium mediantibus neruis redundat in cerebrum. Quartum est frequenter embrochare caput cum hac decoctione. Recipe hordei. M. ij. capita papaueris cũ suis seminibus numero. vj. violarum, chamęmillæ ana M. j. bulliantur modicum in dulci aqua munda quæ tepida ab alto sæpe super caput rasum effundatur: ĩfrigidat etenim & humectat plurimum. Quintum est effusio sup̃ caput infirmi rerum quæ fortiter & actu infrigidant, vt aquę simplicis actualiter frigidæ vel aquæ lactucæ vel portulacæ vel nenufarinę si caput sit forte calidum in radice & non præparatum ad oppilationes.

Ibidem.

Tertium est vaporatio capitis cum aquis calidis in fine seu termino tantę caliditatis quantam

intristanter

intristanter & sine vstione tolerare potest patiē-
tis caput. Inclinentur ergo facies & nares bene
tecto capite diu super vaporem aquæ satis ferui-
dæ donec caput sudet, & solo hoc auxilio sæpe
vidi rheumata protinus curari. Quartum est em
brochæ rheuma hoc maturantes & resoluentes
ex decoctionibus florum chamęmillę, melliloti,
anethi, saluiæ, stœcados, bethonicæ, aut anthos
vel maioranæ sup caput effusis actualiter calidis.

Ibidem.

Tertiumdecimum est ante maturitatem ma-
teriæ rheumatis non ingredi balneum, ne totius
corporis commouendo humores vehementer
rheumatis cursum adaugeat: sed tunc ministren
tur siccæ super caput vaporationes ex pannis ca-
lidis vel milio & sale vel tosto furfure quo frigus
tollatur & materia rheumatis partim digeratur,
partim resoluatur.

Gentilis in Cap. 33. Fen. 10. Tracta. 1.

De anhelitu balneati.

ANhelitu quidem &c.) Recurre pro veri-
tate huius ad c. de pulsu balneati, quia hic
valde breuiter dicitur. Cōtingit enim ex balneo
in frigida aqua fortificato calore in quibusdam
magnificari anhelitum, & ex balneo calido in
vltimo paruificari &c.

Iacobus in Cap. 33. Fen. 10. Tracta. 1.

De anhelitu balneati.

ANhelitus.) In hoc cap. primo ait, ꝙ anhe
litus eius qui se actu balneat in aqua cali-
da fit magnus, propterea ꝙ auget calorē cordis
& pulmonis, & ex consequenti auget necessita-
tem euentationis & refrigerij, et humectat & le-
nit instrumenta anhelitus: vnde aptiora sunt &
obedientiora dilatationi secundum ꝙ exigit in-
tentio caloris. Secundo dicit, ꝙ anhelitus etiam
horum balneantium fit velox & frequens pro-
pter necessitatem refrigerij plurimi & expulsio-
nis fumosorum vaporū quos balnei calor in cor
de & pulmone auget & multiplicat. Attende
ꝙ balneum fortis caliditatis à principio sui ma-
gnificat anhelitum. Postea velocitat & frequen-
tem reddit: sed cum causa moræ diuturnę in eo
iam multum resoluit caloris & spiritus, & debi-
litat vehementer virtutem, cessat magnitudo:
deinde velocitas, & tandem remanet sola fre-
quentia cum virtus non sufficit propter debili-
tatem hunc magnificare neq; velocitare. Tertio
dicit, ꝙ res balnei frigidi è conuerso se habet sic
ꝙ anhelitum minorem operatur et tardiorem q̃
sit naturalis & rariorem quando suo frigore mi-
nuit aliquid de calore pulmonis, cordis, & spiri-
tuum. Sed quandoq; postea reddit anhelitū ma-

D iorem q̃ prius confortato calore per antiparista-
sim in interioribus, vel repulsis sanguine, calore
& spiritu versus interiora, & ibi adunatis.

Iacobus in Cap. 3. Tract. quinti, Fen. 10. tertij.

De Pleuritide.

Tertio dicit, ꝙ embrochatio lateris dolentis
cum dulci aqua calida quandoq; ad hoc confert
vt dolor pleuresis alleuietur & vt anhelandi fre-
quentia decrescat seu diminuatur quæ pluribus
modis nocet pleuriticis sicut prius tactum est.
Nam dicta embrochatio resoluit aliquid de ma-
teria pleuresis, & aliquid maturat & sputum fa-
cilitat vnde alleuiantur dolor & anhelitus.

Et post &c.) In secunda primo ait, ꝙ humi-
dum balneum dulcis aquæ calidæ post declina-
tionem manifestam pleuresis mane ministran-
dum est vt reliquias pleuresis digerat, resoluat,
E & expui adiuuet nisi repletio fuerit in corpore
vel materia peccans parata fluere.

Gentilis in Cap. 8. Tract. secundi, Fen. 11. tertij.

De dispositionibus syncopalibus.

Et balneum &c.) Adiungit hic Auic. quos-
dā speciales cañ. & primo ponit de balneo osten
dēs in quibus dispositionibus syncopalibus cō-
petat, & in quibus non. secundo ponit alios cañ.
ibi secunda (Et syncopi.) Balneum. s. aquæ dul-
cis. Ita enim videtur Gale. intelligere cum abso-
lute profert vt. 11. therap. 9. cap. & conueniens ei
cui accidit syncopis ex diarrhœa. i. fluxu ventris
& cholerica passione in qua simul est vomitus
& fluxus nominata arabice almasen: & Auer. est
conueniens balneum, quia ad oppositum mate-
riam diuertit. Similiter etiam cōmendatur à Se-
rap. cap. prędicto, Auer. tamen. 7. colliget cap. de
F cura syncopis ab euacuatione dicit: sed quia plus
superfluū habet resoluere & euacuare: ideo cum
timore caloris in balneo sunt ponendi: & hoc re
manet in arbitrio medici: tamen non est imagi-
nādum ꝙ proprie in actu syncopis sint balnean-
di: sed conueniētius est in tempore medio inter
paroxysmos syncopis: ideo Auic. dicit cum acci
dit. Dicit post ꝙ balneum nocet habentibus syn
copim propter fluxum sanguinis. s. per nares, &
habentibus syncopem propter sudorem, et cau-
sa est. nam in his euacuationibus motus sangui-
nis proprie est ad exteriora: balneum autem san-
guinem subtiliat & calefacit, & orificia venarū
nasi magis aperit. In istis autem indigemus infri
gidatione & ingrossatione partium extrinseca-
rum: & ideo Serap. volens hoc verificare dicebat
balneatio est cōtraria valde, scilicet habentibus
exitum sanguinis per nares: quoniam necessitas
vocat ad infrigidationem & cōstrictionem non
ad

ad mollificationem, scilicet sicut fit per balneũ: & Auerro. septimo colliget, de syncopi ex fluxu sanguinis dicebat quòd propinanda sunt styptica quæ habent stringere orificia venarum: balneum enim competit cui actu syncopis superuenit, & inuenit ex vomitu ĩflammationem in ore stomachi, & iste est qui in stomacho cholerã habet rubeam fluentem ad eum, quæ per balneum à stomacho suo diuertitur, & si causa ĩ fluxu huius choleræ sit debilitas oris stomachi recipientis non sufficit balneũ: sed oportet quòd fiat emplastrum ex mastiche.

Iacobus in Cap. 8. Tract. secundi, Fen. 11. tertij.

De dispositionibus syncopalibus.

Octauum est, balneum duabus syncopis speciebus conuenit, & est execrabile & nobilissimũ duabus alijs syncopis speciebus. Conuenit quidem syncopi fienti de fluxu diarrhico & cholerica passione diuertendo humores ad exteriora confluere paratos versus interiora & augere hos fluxus. Cõuenit insuper his qui reperiunt ex fortibus motibus inflammationes in ore stomachi: mulcet enim lassitudines dulcis aquæ balneum & vapores resoluit, quibus os stomachi dolet & æstuat. Nocet autem plurimum et execrabile est his qui syncopizant ex fluxu sanguinis, quia sanguinem cõmouet, subtiliat & calefacit & ad fluxum preparat. Nocet insuper illis quibus accidit syncopis ex sudoribus superfluis, propterea ꝙ ipsos prouocat & auget cuti humores attrahens.

Iacobus in Cap. 11. Trac. secundi, Fen. 11. tertij.

De regimine eius in quo apparent signa aduentus apostematis calidi in corde.

Et vtatur &c.) In. iiij. præiubet ægrum balneari post purgationes vel balneo sicco quod stufam vocamus vel humido balneo quod dicitur tina, quatinus per ipsum tollantur reliquiæ materiæ morbi & calor erigatur. Secundo præcipit quòd vngatur ĩfirmus in exitu balnei cum quibusdam oleis subtiliatiuis & viuificantibus innatum calorem vt oleo de spica vel de chamæmilla vel de cinnamomo. Tertio præcipit post balneum bibere vinum purum subtile, aut syrupum de melle, scilicet hydromel vel oxymel simplex vel syrupum de absinthio & similia illis vt syrupum de bisantijs vel oxyzaccharam compositam, quatinus aperiat oppilationes, & digerens subducat materiam relictas ad vias vrinales.

Gentilis in Cap. 29. Trac. primi. Fen. 13. tertij.

De mala complexione sicca.

Horum. Ponit curam siccæ dyscrasię stomachi. Et primo in generali ostendit quæ sit intentio istorum in curatione. secundo exequitur. ibi secunda (Ex humectatione.) Considerandum ꝙ horum curatio est proxima curationi hecticæ: non tamen sicut illa. Nam in cura hecticæ etiam principaliter intenditur ad infrigidationem: sed hic non intẽditur ad infrigidationem per se, sed ad humectationem. Et ideo dixit proxima, quia in intentione humectationis conueniunt. Est. n. stomachi siccitas quædã hectica stomachi, cum sit stomachi consumptio: & ideo sicut hectica vniuersalis cum confirmatur curationem non recipit, sic & hectica stomachi cum confirmatur aut cum iam substãtialis finitur humiditas. Sed dubitatur quia dixit, quòd illorum humectatio nõ fit nisi cum humectatione corporis. Sed contra: nam corpus humectatur per exterius approximata vt balnea & vnctiones vt statim ponit Auicen. sed illa non humectãt stomachum: iam enim sequeretur quòd aliquod ab extra approximatum possit nutrire stomachum, quod tamen est falsum, cum id quod nutrit debeat transire per tres digestiones, vt tertio de complexionibus. In oppositum est Auicen. Dicendum quòd curatio siccæ complexionis stomachi perficitur per humectationẽ stomachi & corporis, & causa est, nam in hac dispositione non solum est in stomacho siccitas, sed etiam membris communicata: stomachus enĩ est sicut cella cibi, vt quarto de acciden. & mor. illo. c. Et quia de eis disputaui: oportet ergo quòd in eo existente inanitione & siccitate toti corpori cõmunicetur: & ideo totum corpus simul cum eo indiget humectatione. Considerandum tamen quod hanc humectationem corporis totius & stomachi Auicen. non vult fieri ex solo balneo, sed cibis humectatiuis stomachi & totius corporis, sicut sunt cibi multi & facilis nutrimẽti qui stomachum & singula membra humectent. Nihilominus tamen & balneum in stomachi humectatione confert: licet enim balnei humectatio stomachum non attingat, tamen humectando membra prohibet ea ne siccitate eorum corporis intrinsecas humiditates exiccẽt, quibus exiccatis stomacho communicatur siccitas: & ideo eis conseruatis stomachi conseruatur humiditas. Et sic patet solutio, ad id quod in contrarium dicebatur.

Ex humectatione &c.) Hic exequitur, & primo ponit regimen illorum quãdo sunt in dispositione hac præter naturam. secundo ponit eorum regimen quando iam meliorantur. ibi secunda (Cumq; meliorantur.) Ad primi euidentiam considerandum quòd illorum curatio quę est humectatio ꝑficitur ꝑ balneationẽ, cibationẽ &

& potum conuenientem: primo ergo ponit regimen eorum per balneum: secundo per cibum. s. cum balneum egrediuntur: tertio per potum. ibi secunda (Et oportet vt cum) ibi tertia (Necessarium est in potu) Prima in tres: primo ostendit quę sit intentio balneationis & qualiter fieri debeat probans quod dixit. secundo ostendit cuius qualitatis debeat esse aqua balnei. tertio ostẽdit quanto tempore debeat in balneo immorari. ibi secũda (Et oportet vt sit aqua) ibi tertia (Et oportet vt spatium.) Dicit primo, ꝙ id quo isti humectantur est balneatio, et sedere in tina balnei vbi est aqua, & iterare balneationem secũdum summam siccitatis, quia si siccitas est magna sępe iteretur balneatio. si autem est parua non eget tanta iteratione, & quandoq; propter multam siccitatem oportet vt deferantur ad balneum, & apportentur ab eo, scilicet cum cultra vel pãno: & probat hoc Auicen. quia balneum est mollificatiuum, idest debilitatiuum virtutis: & ideo non debet sibi cõiungi aliud quod magis debilitet vt motus: vnde Gal. octauo therap. sexto cap. habitaculum construxi proximum balneo, & subdit quòd est necessaria aqua nõ aer cum quæramus humectationem ꝙ aer non facit, sed resoluit potius: vnde ibidem Gale. non enim in his quæ ita habent aerem, indigemus.

Et oportet vt sit aqua &c.) Vult Auic. ꝙ hæc aqua sit temperata nõ sicut illa aqua qua fit horripilatio quæ est quasi frigida, neque illa qua fit mordicatio quę est multum calida: et ideo debet esse media & temperata: vnde Gal. ibidem delectabilissima existens prouocat naturam expandi & extendi vsq; ad iocundum humidum.

Et oportet &c.) Vult ꝙ tantum moretur in balneo ꝙ corpus in tumorem eleuetur, & extrahatur anteq̃ detumescere incipiat, quia illud est signum attractę humiditatis ad membra. Considerandum tamen ꝙ non est expectãdum in illo ꝙ tumor membrorum magnus appareat, quia non potest ille deuenire ad illũ tumorem ad quẽ deueniret sanus aliquis, sed cum aliquis tumor in eo apparet secundum sui habitudinem, tunc extrahẽdus est de tina. Vnde Gal. ibidem, tumefieri secũdum vnumquodq; corporum propriũ est: non enim possibile est eum qui huic dispositioni pręiacet in tumorem deuenire similem sano. Sed circa prędicta dubitare cõtingit. An balneum cõpetat in regimine hominis habentis stomachum siccum. Et videtur ꝙ non, quia balneũ resolutiuum est virtutis & virtutis debilitatiuũ, vt ipsemet Aui. ponit. Itẽ quod exiccat non competit: hoc aũt est balneum, quia resoluit vt est no-

D tum, resoluentia autem sunt exiccãtia. Vnde in sequenti ca. Aliena quę addunt siccitatẽ propter resolutionem suam. Rursus aqua nec iterius assumpta, neq; exterius approximata humectat, vt in cõmento. 13. apho. quartæ part. ad helleboros, iterum quod distrahit à stomacho humiditates non est in eius cura conueniens: tale autẽ est balneum calidæ aquę, quod apparet, quia corpus in tumorem eleuat. Huius oppositum vult Auicẽ. hic & Gal. 8. therap. & Auer. secũdo de cura siccę dyscrasiæ stomachi. Dicẽdum balneum aquæ calidæ competere in curatione siccitatis stomachi. Propter quod considerandum ꝙ in curatione siccitatis stomachi ad duo intẽdimus. s. ad siccitatem stomachi propriam, et ad siccitatẽ membrorum. nam licet siccitas membrorum dependeat à siccitate stomachi, tamẽ ipsa est causa ad-

E ditionis siccitatis stomachi, per siccationem humiditatum: & ideo cum membra in hac dyscrasia humectantur, non exiccãtur humiditates corporis, & inde stomachi humiditas conseruatur magis, & ex cibo assumpto magis humectatur: illud ergo cõfert in regimine siccitatis stomachi quod est membra humectans. Sed balneum calidæ aquæ est membra humectãs duplici humiditate. s. accidentali, & hoc facit per se. Aqua enim cum sit humida transiens in poris membrorum membra madefacit: & hæc humectatio licet sit accidentalis: tamen confert quia subijcitur resolutioni, et quia diminuit acuitatẽ siccitatis membrorum vt propriam humiditatem non exiccẽt: & ideo balneum aquæ calidę hac humectatione humectat: vnde Aui. 1. cañ. fen. 2. c. de his quæ accidunt ex balneo, neq; attendenda sunt verba il-

F lius qui dicit ꝙ aqua non humectat membra interiora cum bibitur, aut ei obuiat. s. extra per balneum. Loquitur autem Auic. de accidentali humectatione quæ cõfert secũdum modum dictũ: humectat etiam balneum istud humectatione substantifica per accidens, quia humiditates nutritiuas ad membra trahit, nec trahit forti attractiõe vt distrahat à stomacho, sed leui tractu, q̃d fit quasi ꝑ quandam ampliationẽ humiditatum quæ ex siccitate remanebant immobiles & indurate: vnde mẽbra eas recusabant. Cum ergo balneum hoc duplici modo humectat, conuenit dispositioni præsenti, ex quibus apparet quale debeat esse hoc balneũ, quia aquæ non aeris. Vnde Aui. nõ est eis necessarius aer balnei, et causa est. nam ex balneo nos quęrimꝰ humectationẽ: hoc autem fit ab aqua non ab aere: vnde Auic. primo cañ. pręal. ca. Debes scire quòd operatio naturalis balnei ẽ calefacere suo aere, & humectare sua

aqua:

aqua:& Gal.x.therapeu. penultimo cap. humectationem appropriat secundæ particulę balnei: quæ est balneum calidæ aquæ. Apparet etiam qualis debeat esse in qualitate, quia aqua temperate calida non frigida vt condenset & tristet, non calida vt mordicet, sed temperata vt delectet, quemadmodum hic Auicen.& Gale.septimo therape.quinto ca.ponit.Ex his autem obiecta soluuntur. Cum enim primo dicitur quòd debilitat.Dicendum quòd pauca est debilitas illa, cum congruo & non superfluo moratur tempore: plus enī attractione & humectatione confortat.vnde Auicen.non dixit, quòd proprie debilitaret:sed dixit, quòd est mollificatiuum virtutis.Ad secundum dicendum quòd parum resoluit:aer enim proprie resoluit, sed aqua balnei quodammodo resolutioni per oppilationem & humectationem resistit. Ad tertium dicendum quòd aqua per se nec interius nec exterius approximata humectat substantifica humiditate, sed humiditate madefacientia per se humectat sicut substantiali humiditate per accidens vt supra patuit.Ad quartum dicendum quòd non distrahit distractione qua curetur cū statim post balneū cibus assumatur:illa autem distractio leuis est.

Et oportet vt cum &c.) Ponit regimen cibationis post exitum de balneo. Cibatio autē post balneum fit ex lacte, aut ex aqua hordei, aut ex alijs cibis:primo ergo docet cibationem post balneum factam ex lacte. secūdo ex aqua hordei docens modum constructionis eius, & etiā ex alijs cibis.ibi secunda (Quod si declinat &c.) Prima in tres: primo ostēdit modum sumptionis lactis post balneationē primam. secundo ostendit modum regiminis animalis à quo lac sumitur. tertio ostendit modum & tempus iterationis cibationis ex lacte, & balneationis. ibi secunda (Et vt sit) ibi tertia (Deinde expectetur.) Dicit primo, quòd quiescat paululum cum egreditur qa non debet dari hora illius commotionis, & enumerat Auicē.genera lactis subtilia, vt mulieris, asinæ vel capræ, quia isti modi lactis sunt conuenientiores, de lacte quidem humano non est dubium propter cōuenientiam & proportionem: lac autem asininum post humanum ponitur cōuenientius:& hoc quia habet subtilitatem conuenientem, & non caseatur propter sui subtilitatem.vnde Gal.septimo therapeu. quinto cap. hoc enim scilicet lac asininū aliorum omnium optimum in præsentem dispositionem:subtilissimum enim existens & minime caseatū cito persit vbiq; & Auer. quinto colliget cap.de lacte, & melius est lac fœmininū, & post illud asi- A næ, & post illud lac capræ:& Isaac in diætis part. cap.de lacte authoritate Gale. lac subtile aquosum, sicut lac asinæ &c.& Rasis tract.iij.Alman. cap.de lacte. Asininū enim lac subtilius, & Auicen.2.cañ.eadem dicit.Apparet ergo ꝙ lac asinę multam bonitatem habet. Inuestigare autē hoc ad præsens esset longum & difficile. Dicit post quòd melius est vt sit suctum ex mammilla, & causa est, nam celeriter immutatur ab extrinseco aere sicut sperma, vt Gal.septimo therap. hoc confirmans duorū authoritate philosophorum, & afferatur &c.scilicet si non sugitur. vnde Gale. non sustinentibus hoc, scilicet sugere plurimum melius est quàm citissime calidum transferre ex papillis in ventrem laborantis, & vt sit illud scilicet animal.

Et vt non sit.) Sed.t.d.ipse contradicit, quia B supra dicit quòd sit suctum.Dicendum vno modo ꝙ suctum sit nomen æquiuocum ad suctum ore, & sic supra intellexit, & manu, & sic intellexit hic ꝙ non sugatur manu. Vel aliter ꝙ Auicē. vult ꝙ ab animali exercitato statim post exercitium non sugatur lac ore, quia est calidum accidentali caliditate, sed prius mulgeatur, & post detur, quia in aere cessat accidentalis caliditas. vnde Auic.supra primo cañ. fen.iij.de regimine infantis docebat prius mulgere lac mali odoris q̃ daretur, & sic potest dici de lacte ꝙ acquisiuit accidētalem caliditatem ab exercitio animalis, & hoc forsan Auicen.intellexit.totum patet.

Deinde &c.) Inungantur membra eius cum facilitate, scilicet cum oleo violato vel communi vt Auerro.vij.vt exiccetur aquositas effusa in eis, scilicet membris.Sed diceres: immo ad con- C trariam intentionem docet Gale. vij. ne scilicet exiccetur & resoluatur aquositas effusa. Dicendum vno modo ꝙ hic multi habent literam negatiuam quę dicit, ne exiccetur. Vel etiam aliter per expositionem vt exiccetur, scilicet à mēbris & non ab aere humiditas.

Et si fuerit &c.) Vult dicere ꝙ si ille nō debet balneari nisi bis, tunc addatur in spatio inter balneationem & balneationem, quia non solū potest differre.v.horis, sed pluribus vt quies sit integra, quia non sit parua quies īter principium secundæ balneationis, & finem primæ in vna die, & maxime quies inter finem secundæ balneationis & principium tertiæ, in secunda die.

Iacobus in Cap.29. Tract. primi, Fen.13. tertij.
De mala complexione sicca.

Ex humectatione. In secunda dat modum humectandi stomachum per balneationes sub vij. cañ. Primus est quòd æger mane balneetur

humectante balneo & sedeat in tina dulcis aquę calidæ prope temperamentũ, & iteret balneum sæpius aut rarius secundum quòd exigit summa seu mensura siccitatis stomachi. Secundus est, ꝙ tantus quandoque est excessus siccitatis stomachi quòd non est permittendus ęger incedere de lecto ad balneũ & redire pedes de balneo ad lectum: immo deportandus est & reportandus super dulce stratum vel suaue tapetum inuolutus panno lineo aut laneo ne motus dissoluat & debilitet eum, & ne extra resudet humiditas aquea quę per poros intrauit ægro ente in tina. Tertius quòd quia balneum mollificat & resoluit virtutem cauendum est ne ægro post balneum occurrat aliquid resoluens, vnde duplicetur debilitas virtutis et resolutio. Quartus est balneatio patientium siccitatem stomachi nõ debet esse sicca stufalis aerea, sed humida in tina dulcis aquæ calidæ, quia datur ad humectãdum. Quintus est tinę aqua debet esse tepida temperati caloris media inter illam quæ suo frigore cuti obuians generat horripilationem, & illam quæ suo feruore mordicat vt stomachum humectet quasi nihil resoluens. Sextus est, quòd tinę aqua debet esse talis quòd neque calore neq; frigore suo patientem contristet: sed sua temperie delectet & mulceat & humectet ipsum et cutis ipsius poros amplificet in quos aqua penetret humectans stomachum. Septimus est spaciũ balneationis vel mora in balneo debet esse tantę durationis quandiu corpus ægri manet velut inflatum & quasi augmentatum calore balnei dilatante ipsius carnes & humores. Et recedat patiens à balneo priusq̃ detumescere icipiat corpus eius tumidum. nam cum detumescit iam balneum resoluit, siccat & demacrat vel resoluere incipit.

Et oportet.) In tertia præcipit obseruari. v. circa lactationem & interserit signa bonę digestionis in animali ex quo lac bibẽdum sumitur. Primum est ꝙ patiens post balneationem paululum quiescat priusq̃ bibat lac, vt cesset fastidiũ quod balneum intulit ex repletione quadam vaporosa, & cesset interea cõmotio corporis & humorum suorum excitata balneo sic gratius lac bibet. Secundũ est, ꝙ æger quietato corpore sumat lac subtile post balneationem puta lac mulieris capræ vel asinæ. Nutrit enim plurimũ & humectat stomachum tam substantialiter q̃ qualitatiue. Et primo de hoc. ij. vnc. capiat, postea paulatim quantitatem augmentet vsq; ad. v. vnc.

Ibidem.

Deinde redeatur. In quarta dat. vj. cañ. super iteratione balnei & bibitione lactis vel aquę

D hordei in eadem die. Primus est, quòd post horas quatuor vel quinq; post sumptionem lactis redeat patiens ad balneum vt prius, & in tina sedens illic balneetur. Nam in tanto tempore pręsumitur in ipso lac subtile fuisse competenter digestum. Secundus est quòd ęger statim post balneum suauiter resudet, & effusa aquositas super eius membra pãno calido exiccetur, vt oleũ eisdem melius adhæreat: deinde inungatur ipsius stomachus oleo oliuarum dulci aut violis, vel illiniatur suauiter lacte caprino tepido. Tertius est, ꝙ si æger in sanitate sua consuetus fuerit sæpe balneari quòd eadem die balneetur iterum pro tertia vice vt stomachus inde fortius humectetur. Sed in hac regione vix sustineret quis omni die semel tãtum balneari: immo si id fieret dicerent assistentes quòd hunc medicus interimeret.
E Quartus est si fuerit expedientius & rectius vt ęger contẽtetur solum bis in die balneari, attendatur quòd æger integre quiescat à motibus fortibus corporis & animæ horis ĩtermedijs balneationum secundum quòd dicta est eius expositio, scilicet quietis quæ necessaria est superexiccatis & hecticatis. Quintus est, quòd si æger inclinatus fuerit ad potum lactis & delectetur ĩ eo plurimum detur ei, post secundum balneum vt inde humectetur & nutriatur vehementer stomachus. Sextus est si patiens non declinet ad lac nec ipsum diligat, bibat aquam hordei vel hordeatum edat, cuius artificium & decoctiõis modus bene & sapienter conductus fuerit sicut docet Mesue pro cura pleurisis. Et est vt aqua sit multipliciter multiplex in respectu hordei: deinde decoquatur quousq; redacta sit ferè ad quar-
F tam ipsius partem.

Iacobus in Cap. 6. Tra. secundi, Fen. 13. tertij.

De cura nauseatiuæ sacietatis.

Et exercitium. In secunda præcipit quòd patiens ante comestionem quaque die se exerceat vt per hoc excitetur naturalis calor, & superfluitates stomachi & corporis inde resoluantur. Secundo pręcipit ipsum balneari balneo sicco quod stufa dicitur ad eosdem fines ante comestionem. Tertio præcipit quòd sæpe æger sudet in balneo vel lecto, vel per exercitium vt superfluitates corporis & stomachi per hoc resoluantur. Sed hęc tria pręcipit in casu hoc fieri sub conditione hac quòd non sit repletio talis in corpore cuius commotio timeatur fieri per motus pręd ictos exercitij & balnei, ne grauius inde periculum accidat, sicut in capite non sit repletio talis & tanta quòd ex motione eius & dilatatione fiat apoplexia vel paralysis vel squinantia strangulans

gulans vel catarrhus suffocans nec in pectoralibus fit repletio tanta quòd dilatata tollat anhelitum vel per eam rumpatur aliqua de venis pectoris aut pulmonis. Quarto præcipit quòd si timor istæ commouendæ repletionis in casu hoc affuerit tunc quiescat patiens & diu dormiat, vt somno prolixo & quiete plurima calor naturalis paulatim digerat, & resoluens minuat hanc repletionem. Quinto præcipit post quietem & somnum peruenire gradatim ad balneum & cibum, sic quòd incipiatur à balneo moderatę caliditatis & resolutionis post diminutionẽ repletionis & à cibis leuioribus procedẽdo gradatim ad balnea calidiora & ad cibaria pluris nutritionis si fuerit opus.

Iacobus in Cap.5. Tracta.4. Fen.13. tertij.

De debilitate stomachi.

Secundum est tempore primę digestionis dimittere quodlibet exercitium forte vociferationes altas & balnea calida tã aerea quàm aquea. Ab his enim omnibus conturbatur cibus in stomacho receptus, & inde impeditur ipsius digestio, quæ requirit quietem vt firmius stomachus & stabilius cibos sibi tunc retineat & melius digerat, licet exercitium vociferationes & balnea modeste mane in ieiunio digestioni cibi nõ mordicum conferant, tum quia resoluunt superfluitates quæ calorem innatum digestiuum hebetant, tum quia suscitant hunc calorem & aptant ad bene digerendum.

Ibidem.

Octauum est in crastino mane dum surgit introire balneum dulcis aquæ calidæ vel aereum balneũ si lætus surrexerit & fortis post requiem, vt ipsum resoluat reliquias humorũ, & calorem præparet ad digerẽdum. Nonum est si infirmus nõ lętus & fortis à somno surrexerit, tunc nõ balneetur sed redeat ad somnum, & tribus diebus continuis intendat ad subtile regimen & ad dormitionem paucam leuem quietam donec conuertatur & redeat stomachus ad dispositionem suam naturalem.

Gentilis in Cap.8. Tracta.5. Fen.13. tertij.

De vomitu.

Considerandum etiã quod talis vomitus debet esse facilis & leuis vt non multum commoueat, ex quibus obiecta soluuntur, & melior hora vomitus est post balneũ, & causa est, quia balneum commouendo facilitat vomitum, & similiter etiam comestio.

Iacobus in Cap.8. Ttact.5. Fen.13. tertij.

De vomitu.

Decimus est quòd hora melior ad vomendũ est, postquam vomiturus se balneauerit deinde comederit & satis abunde se cibo repleuerit. Sic enim velociter & facile euomet cõmotis humoribus per balneum & cibum superabundantem.

Iacobus in Cap.12. Tracta.4. Fen.14. tertij.

De cachexia.

Et balneatio &c.) In tertia primo ait, quòd balneatio cũ aquis nitrosis quas de baurach vocat & aquis sulfureis & aluminosis quæ de terra tales actu calidæ exeunt & aquas thermarum appellare solemus & naturalia vulgus vocat balnea de melioribus est cachexiæ curis post purgationes: ipsa enim exiccat & consumit illas malas humiditates quæ cachexiam faciunt, & ab ipsa fiunt. Verum balneatio quæ in aluminosis aquis efficitur est suspectior alijs ꝑpter stypticitatem qua claudit poros, & retinet intus vapores & fumos & vẽtos cacochymiæ, nisi diligenter & exquisite præpurgata fuerit. Secundo dicit, quòd si nobis desit dicta balneatio cum aquis thermarum fiat balneatio, tunc in aqua maris igne calefacta quæ resoluit, siccat & consumit humorum malorum reliquias post purgationem. Iuxta illud Gal. primo simplicium, distin. secunda in fine cap.1. Hydropi autem aqua dulcis est ex deterioribus rebus si bibunt eam, et si balneãtur cum ea. Et aqua salis tota, & aqua cui admiscetur bauracitas, & sulfureitas & pix est iuuatiua eis. Et tibi quidem possibile est vt facias aquam similem vnicuique specierum reliquarum aquarum sicut facis aquam similem aquæ maris, ita vt permisceas cum aqua dulci illam substantiam quæ est vincens super omnem specierum earum. Inde est quòd si proieceris ĩ aquam dulcem sulfur, facies eam aquam sulfuris, & si proieceris in eam alumen facies eam aquam aluminis: & secũdum hoc exemplum currit res in omnibus speciebus alijs. hęc ille. & si vis lege reliqua: et hoc etiã ait Prin. ifra ca.13. parte decima paragrapho. Quod si aquæ thermarum non sunt. Tertio dicit, quòd balnea dulcia puta ex dulci aqua nocent cacheæticis: quoniam humectant & ipsi potius debent exiccari ne hydropici fiant. Nocent inquam eis nisi ipsis vtantur non humidis, sed siccis, scilicet non sedendo in aquis eorum: sed sudando super eorum vapores vel in suo aere vaporoso calido.

Gentilis in Cap.13. Tracta.4. Fen.14. tertij.

De hydrope.

De balneis &c.) Ponit regimen ꝑ balnea. Et cõsidera ꝙ Aui. thermas non appellat stufas, sed thermas vocat Aui. balnea aquarũ naturaliter ca lidarum

lidarum sicut est balneum Petrioli,& balneũ de Suana,& consimilium. Sed balnea potius dicit stufas, vt supra fen secunda, capi. de cura spasmi submersio ĩ aquis thermarum,& habet exterior litera.i.aquarũ naturaliter calidarum. Hoc idem manifestatur ex sermone quem Auic. ponit qui vult ꝙ de bonitatibus aquarum thermarum est statio boni regiminis in hydropisi, quia anhelitus potest remanere frigidus, scilicet discoopertus aeri: quod tamen non contingit in balneis, scilicet factis in domibus, vt sunt stufæ quia ibi non potest remanere anhelitus &c. ex hoc ergo apparet quid Auicẽ. per thermas intelligit, submersio in frigida scilicet aqua maris vel in frigida scilicet aqua, quia reaggregat membra. Debet tamen ætas, virtus, tempus, regio,& consuetudo considerari. Reliqua patent &c.

Iacobus in Cap.13. Tract.4. Fen.14. tertij. De hydrope.

Debalneis vero &c.) In hac parte decima primo agit de balneis nocitiuis eis. Secundo de siccis iuuantibus: ibi (Et quæ eis) Tertio de humidis in substãtia siccis in virtute: ibi (Et si fuerint) Quarto de bonitate balnei thermarum: ibi (Et de bonitatibus) Quinto de modis faciendi balnea quæ sunt vt de thermis: ibi (Quod si aquæ) Sexto de modis applicandi hæc balnea diuersis hydropicis: ibi (Et oportet quidem.)

In prima parte ait, quòd humida balnea sunt horrenda asciticis. Et id intelligit de balneis humidis tam virtute quàm substãtia, sicut sunt balnea dulcis aquæ calidæ quæ & corpus humectãt & oppilationes in dispositis augent quæ alchiticis obsunt, vt est dictum etiam supra.c.12. de cura cachexiæ parte secunda de mente Gale. paragrapho. Cum ergo euacuantur.

Et ex eis &c.) In secunda primo ait, quòd balnea quæ plus prosunt hydropicis sunt sicca, clybanus calefactus satis et taliter quòd eius calorem toleret intristanter ęger intrando & manendo,& istud balneum hyposarcicis maxime seruit & conuenit qui resolutione superfluitatum totius corporis vndiq; indigent repletis his per totum, verum stufas siccas clybano præfero. Secundo præcipit quòd cum hyposarcicus clybanum ingreditur ꝙ extra clybanum caput suum teneat in aere recenti. Primo vt frigus aeris per inspirationem ad cor perueniat & pulmonem ipsius,& cor & spiritus inde refrigerẽtur. Secundo ne sitis plurimum augeatur seu magnificetur, sicut certe fieret si æger inspiraret calidum furni aerẽ. Tertio vt in hydropisi corpus resoluatur iuuatiuo sudore multum exuberante per calorem clybani.i. multę aquosæ superfluitates & grossa phlegmata totius corporis ab hoc resoluantur sub specie sudoris exuberantissimi.

Et si fuerint &c.) In tertia primo ait, quòd hydropicus positus in statu morbi eius post purgationes & bonum regimen maxime iuuatur per humida balnea secundum substantiam multum desiccatiua suis virtutibus, sicut hæc quæ fiunt in aquis thermarum nitrosis sulfureis aut aluminosis notis & vocatis naturalia balnea, quia calidæ actu sine artificio prodeunt à terra adeptæ à mineris per quas ipsæ transeunt suam caliditatem vt mineris nitri sulfuris aluminis: verum aluminosa suspectiora sunt: licet enim corpus fortiter exiccent, poros tamen oppilant & prohibent aquarum solutiones. Et inter hydropicos hyposarcici proprie iuuantur his balneis calidis thermarum cum sæpe ipsa intrant & iterant ea pluries in die, quia vndique indigent resolutione, non in ventre solo sicut tympanitici & ascitici indigent. Secundo dicit, quòd si hyposarcicus tolerare possit sine casu virtutis vel sine magna eius debilitatione vt stet in his balneis vno integro die stet in Dei nomine, quatinus membra eius per multos sudores & resolutiones fortes detumescant. Tertio dicit, ꝙ aqua marina tepida calefacta est huius generis: puta aptum balneum sicut modo dicta pro resolutione & consumptione superfluitatum hydropicorum. Quarto dicit, quòd hydropicorum submersio in aqua ista infrigidata in fine rei, scilicet post regimen euacuationes & resolutiones per calida balnea vehementer eis conuenit, quia coadunat & vnit ĩterius naturalem calorem & spiritus dispersos à calidis balneis: sed neq; morentur nec frequenter intrent in hanc aquam frigidam: immo submergantur in ea leuiter & protinus exeant ne suo frigore calorem innatum vincat aut debilitet & poros oppilet.

Et de bonitatibus &c.) In quarta primo ait, quòd de bonitatibus balneationũ in aquis thermarum est statio regiminis anhelitus frigidi sic quòd æger in eis stans & perseuerans anhelando inspirant aerem frigidum pro cordis & spiritus dulci refrigerio, quia caput & collum, os & ambas nares, vnde ĩspirat aerem extra balneum habet in recenti aere. Secundo dicit, quòd simile istius deficit in balneis. Et hic per balnea stufas intelligit circumquaq; clausas in quibus stufantes aspirant aerem calidum stufarum non recentem frigidum, sicut in balneis thermarum faciunt: & ideo vix possunt in stufis calidis diu permanere.

Et

Et si aquæ &c.) In .v. primo ait prout etiam Gal.1.simplicium distin.secunda ad finem.c.1.et supra cap.12.parte secunda posuimus, ꝙ si aquæ thermarum naturaliter calidæ nobis deficiant, possumus his similes hoc modo efficere nitrosas & quidem dissoluendo in tina dulcis aquæ fluminis & bulliendo simul nitri lib. ij. & similia sulfureæ fiant & aluminosę quę actu calefaciant tolerabiliter. Et in his se balneant hydropici, sicut in aquis thermarum, vel in aqua dulci decoquatur alusnem, aut sinapi aut calx, aut species alię notæ desiccantes, vt cineres aut fęces aceti vel vini siccatæ & combustæ, & in ipsa calida sedeat hydropicus. Inquit Ianuēn. quòd alusnem seu vsnem multas habet species & cinis alkali est vna ex eis. Alia est, puluis quidam cum quo saraceni lauant pannos suos & manus. Secūdo dicit, ꝙ quāuis hæc balnea non perfecte curent iam factos hydropicos, prosunt tamē eis nec his vti malum est in cunctis hydropicis si virtutes eorum tolerare possint: semper enim aliquid de materia morbi vastant & resoluunt.

Et oportet quidem &c.) In sexta ait, quòd balnea thermarum sic applicanda sunt tympaniticis & asciticis quòd obuient solis vel primo & maxime vētribus eorum, quibus aqua & ventus vnde fiunt iniacent. nam pectus & dorsum, collum, caput, facies in his hydropicis hecticantur & arent: quare non est opus vt ipsis obuient balnea thermarum. Secundo dicit, quòd totum corpus seu truncus corporis hyposarcam habentis obuiare debet his balneis thermarum, qa materia, quæ hyposarcam facit per totum dispersa est & vndique indigens resolutione: sed quęret aliquis quo modo fiet hoc vt hæc balnea solis ventribus adhæreant. Dic quòd per spongias, aut lanas infusas ipsorū aquis & ventri adhibitas actualiter calidas ipsis præexpressas.

Iacobus in Cap.6. Tract.primi, Fen.15.tertij.

De cura icteritiæ citrinæ.

Et omnis qui habet &c.) In quinta primo ait, quòd omnis ictericus de causa calida superfluas debet vitare vigilias & iras frequentes & motus fortes vel sæpe iteratos & balnea calida. Ab his enim singulis supercalefactum corpus inflammatur: vnde augetur huius icteritiæ causa. Secundo dicit, quòd in icteritia quandoque caliditas est in toto corpore, & ad hanc tollendam medicus infrigidat hepar & venas, & vesicam fellis vel vesicam vrinæ. Et proprie facit hāc infrigidationem cum ministrat balneum ex aquis frigidis vel ex aquis tepidis in quibus bullierint medicinæ aliquæ frigidæ & humidæ, sicut violaria, folia salicum, nenuphar, lactucæ: cito nanque totum corpus infrigidatur per tale balneum dum diu moratur in eo patiens donec suum frigus in corpus penetret: sæpe enim ante hoc per antiparistasim calefacit corpus. Tertio dicit, quòd aqua actu frigida, & aqua cui admixtę sunt virtutes stypticæ sub forma balnei ministratę corpori resolui prohibent eius icteritiam, quia poros cutis claudunt & oppilant: & similiter est si bibitę fuerint.

Gentilis in Cap.6. Tract.primi, Fen.15.tertij.

De cura icteritiæ citrinæ.

Et ex medicinis.) Dicit ergo primo quòd illæ medicinæ sunt quatuor modorum, quia quędam sunt potationes, alię sunt ablutiones, aliæ sunt sternutationes: licet sternutationes magis conferant ad remouendum icteritiam à facie & oculis. Aliæ sunt regimen commune, cum tina ex aquis fortibus, scilicet aperiendo & abstergendo. Dicitur autem tinæ administratio regimen commune, quia totum corpus tangit. Dicit primo, quòd quando incipit mingere mingat in tina, quia est cura eius. Et hoc dicit primo, quia euacuabit choleram, etiam quia balneum infectum vrina, magis aperit, & abstergit.

Ea vero &c.) Dicit post quòd medicinę quæ per os sumūtur, icteritiam remouent aut extrahunt eam per vrinam, aut per ventrem. Tamen medicina quæ sudore educit, melius est quòd detur super exercitium, & super balneum, & super sitim, & causa est, quia tunc melius & citius ad membra rara & calefacta penetrat: et ideo melius per sudorem impellit materiam. Proprie vero debet post sudorem dari res sudatiua quando facit sudare potus. Considerandum autem quòd medicina sudatiua aut est potus, aut res potabilis actu humida, sicut est potus aquæ calidæ, aut est aliqua medicina sicut confectio aliqua sicut anacardina vel leuior illa: vult ergo Auicen. ꝙ si post exercitiū &c. detur ictericis medicina exiccatiua potabilis, exiccabit & penetrabit, & labetur. Sed si daretur medicina actu sicca posset nocumentum inferre exiccando, nec ad mēbra trahetur sicut si esset actu fluida & potabilis.

Iacobus in Cap.6. Tract.primi, Fen.15.tertij.

De cura icteritiæ citrinæ.

Quartus est regimen cōmune consistens in administrādo balnea seu tinas cū fortibus aqs in resoluendo materias acute, vt sunt sulfureę salsę vel nitrosæ. Tertio dat duas regulas super hoc quarto mō curę. Prima est, ꝙ ictericus incipiens mingere quando se balneat, mingat in tina eius vt liberius exeat vijs pręapertis cū vrina cholera: hoc

hoc enim proprie est icteritię cura. Secũda est ꝙ æger exiens à tina statim cooperiatur taliter & tantum ꝙ frigus penitus non adueniat claudens poros eius, & icteritiam per resolui prohibẽs, & dormiat si velit bene coopertus: quoniam cum somnus alias compescat euacuationes eam quæ est sudoris adaugere solet quæ plurimum proficit curæ icteritię.

Ea vero &c.) In secũda primo ait ꝙ illa quæ dantur via medicinæ præter balneum pro curatione morbi icteritiæ: sunt illa quæ à cute icteritiam extrahunt et choleram sub ea compressam eradicant. Secundo dicit, quòd medicinarum quæ à partibus cutis choleram extrahunt & auferunt icteritiam, quandoque hanc extrahunt solutione ventris quam ipse prouocant, quandoq; sudoribus prouocatis ab eis. Adde his modum tertium illarum, quæ extrahunt per insensibiles resolutiones. Tertio dicit, quòd hora melior dãdi has medicinas, maxime potabiles & sudorum prouocatiuas est supra exercitium, laborem & sitim & statim post balneum. Ab his enim viæ multum aperiuntur: vnde fit vt potus sudorem prouocans liberius penetret ad loca icterici sudore hanc expellens.

Iacobus in Cap.6.Tract.primi, Fen.15.tertij.

De cura icteritiæ citrinæ.

Sexta est drach.ij. pulueris subtilis nucum cypressi cũ drach.ij. cassię ligneæ bibitę cũ.iij.vnc. vini antiqui: ex proprijs.n. diureticis est in casu pręsenti, & post eius potum balneetur ęger & in balneo minget totam icteritiam.

Ibidem.

Ablutiones &c.) In hac parte.x. primo agit de ablutionibus auferentibus acute icteritiam. Secundo de emplastris: ibi (Et quandoque) Tertio de oleis. ibi (Et asumuntur.)

In prima particula primo commendat hic totius corporis factas ablutiones cum aqua calida in qua prębullita fuerit aliqua de illis septem herbis quas hic commemorat vel plures aut omnes. Nam cutis abstergitur pori aperiuntur per has ablutiones, & cholera sub cute latens resoluitur. Prima istarum septem est capillus veneris. Secunda est sceha. i. stœcados arabicum. Verum Ianueñ. ipsam esse asserit absinthij speciem. Tertia est maiorana & viridis & sicca. Quarta est polium montanum viride aut siccatum. Quinta chamæmilla puta flores & herba recentes & sicci. Sexta est alaniudem præcipue conferens præsenti casui, et est herba ex qua fit assa. Septima est tribulorum radices & herba, coque quas volueris ex his medicinis. Et ex decoctione mane in

D ieiunio laua & frica diu superficiem corporis citrinatam cholera. Secũdo dicit, quòd anethi semen est radix seu basis in ablutionibus quæ resoluunt icteritiam sic quòd maxime ad hoc & præ alijs confert ipsius decoctio. Tertio dicit, quòd acetositas citri similiter confert ad deletionem seu remotionem cuiusq; tincturę deturpantis cutem cum frequenter & diu fricatur cum ea: propterea quòd ipsa vehementer abstergit cum penetratione & incisione.

Et quandoq; &c.) In.2.dicit, ꝙ ex medicinis nunc dictis interdum emplastra asumũtur contra icteritiam & fiunt hoc modo. Recipe capillorum veneris, stœcados arabici, maioranæ, polij, chamæmillę, anethi ana drach.ij. terãtur & icorporentur cũ cera & oleis chamęmelino & anethino sufficientibus & fiat emplastrum. Verum E plus emplastris proficiũt ablutiones in casu præsenti, quia non oppilant à modo substantiæ sicut inunctiones emplastra & olea, & supra corporis totam superficiem facilius ducuntur.

Gentilis in Cap.7.Tract.2.Fen.15.tertij.

De curatione splenis.

Et non &c.) Medicinæ enim splenis nõ debent transire ad gibbum, sed ad hepatis concauum. deinde ad splenem. A concauo igitur oritur vena, quæ ad splenem vadit. Considerãdum post quòd duricie existente forti, & etiam forti virtute, cibaria possunt administrari secundum modum quem Auicen. ponit, scilicet vt ieiuno stomacho fiat balneatio & statio in tina & in ingressu sumantur incisiua, quia tũc corpore inanito & rarefacto melius penetrabunt, sed si res fuerit hac debilior non oportet ita fortiter pro-F cedere.

Iacobus in Cap.7.Tract.2.Fen.15.tertij.

De curatione splenis.

In administratione &c.) In hac parte.iiij.dat præcepta.vij. Primum est quòd longa balneatio ægri non sicca, sed humida & statio in tina præferantur cibationi, vt splenis duricies inde mollificetur. Secũdum est, quòd æger post balneum comedat cibos incisiuos & subtiliatiuos, sitim ꝓuocantes vt pisciculos salsos & carnes salsas minutim præincisas & cum eis sinapim & etiam sahanę, & est salsa ægyptiaca qualis est apud nos sinapium commune vel cepę cum aceto petiatim incisum, quatinus materiæ subtilientur ab his & incidantur.

Gentilis in Cap.13.Tra.2.Fen.16.tertij.

De cura cholericæ passionis.

Sitis &c.) Hic ponit regimen sitis eorum: & primo facit hoc: secundo ponit regimen in cibatione

tione eorum, tertio ponit ſpeciale regimen quãdo ſpaſmant, ibi ſecunda (Et oportet) ibi tertia (Si autem) Iſti ponuntur in balneo ad diſtractionem materierum, & aqua tepida proijciatur ad eorum capita ad reſolutionem vaporum malorum caput aſcendentium ex corruptis cibis.

Ibidem.

Et multoties &c.) In.vj. dicit ꝙ balneum receptum in paſsione cholerica frequẽter diſpergit malos humores & materiam paſsionis huius per corpus & membra, quapropter ſentitur in membris confractio & interdũ accidit brachijs aut tibijs paralyſis particularis aut dormitatio, nam balneum commouet & attrahit humores ab interioribus ad exteriora.

Iacobus in cap.16.tract.2.fen.16.tertij.

De tenaſmo.

Decimum eſt ꝙ æger balneum introeat vel ſiccum aereum quod dicitur ſtupha vel aqueũ calidũ quod tina appellatur, & ibi moretur donec anus eius calefactus fuerit. Vndecimum eſt facere ꝙ æger ſedeat ano diſcooperto ſuper terram calidam vel quod melius eſt ſuper aſserem pini ſatis calefactum.

Iacobus in cap.2.tract.4.fen.16.tertij.

De colica frigida.

Octauus eſt ꝙ in vehementi dolore ventoſo colico valde confert balneum in aquis thermarum. ſ. quæ calidæ prodeunt à terra, naturalia quoq; dicuntur balnea, maxime ſi fuerint ſulfureę aut ſalſę, nam fortiter conſumunt, vaſtant & reſoluunt groſsas ventoſitates. Et ſi non inuenenris aquas tales naturaliter, arte ipſas cõponas bulliendo fortiter in aquis cõmunibus vinũ, ſulfur aut ſal. Nonus eſt ꝙ aqua ſalis armoniaci quæ calida prodit ex minera ipſius mirabiliter iuuat in iſto dolore ſimpliciter & abſolute, ſiue ſe patiẽs in hac balneauerit, ſiue de hac biberit & ipſius potum ſufferre valeat intriſtanter & innoxie. Decimus eſt ꝙ ſic in ventoſa colica balneari confert in tina aquæ calidæ in qua bullierint medicinæ aliquæ quæ reſoluunt & ſubtiliant ſicut chamæmilla, mellilotũ, anetum, ſauina, abrotanũ.

Gentilis in cap.10.tract.4.fen.16.tertij.

De tina & balneis & embrochis in colica.

Signa.) Ponit curam per balnea, primo facit hoc, ſecundo ponit nocumentum balneorum, ſecunda ibi (Verũtamen.) Prima patet. Medicinæ calidæ. ſ. flores chamæmillę, anetum, apium, aniſum, vitriolũ & huiuſmodi, bulliant in aqua, & fiat balneũ. Cauſam. ſ. iſtius doloris. Alleuiat, ideſt leuẽ facit. Retenti. i. eius quod retinetur.

Verũtamen &c.) Ponit nocumenta balneo-rum, patet litera. Mollificat. i. reſoluit virtutem. Alcharadenek, eſt genus ciborum. In quibus. i. per quæ.

Et aqua &c.) Hic ponit balneum cum aquis thermarum naturaliter calidarum vt Petrioli. aquis dulcibus. ſ. quæ non habent caliditatem ab igne. Nota ꝙ ſi ponatur vas aquę in quo ſit foramen, per quod egrediatur aqua quæ percutiat ſuper locum doloris, eſt vtile.

Iacobus in cap.10.tract.4.fen.8.tertij.

De tina & balneis & embrochis.

Tina &c. In hoc cap. primo agit de tinis vtilibus colicis. Secundo de embrochis, ibi (Cumq; aliquod.) In.i. parte dat cañ.v. ſuper vſu tinę pro cura colicę. Primus eſt ꝙ tina ſeu balneum aqueum vehementer iuuat in cura phlegmaticę & ventoſę colicę, maxime dum tina repleta eſt aqua in qua medicinę colicę coctę ſint, ſicut chamęmilla, mellilotum, anetum maratrũ, aniſum, cyminum aut furfur. Præſtat enim colicis iuuamenta.iiij. Primũ eſt ꝙ cauſam colicę reſoluit, puta ventoſitatem & phlegmata groſsa. Primo calore quem ſibi impreſsit ignis. Secundo calore vel virtute impreſsa ſibi à medicinis in ea bullitis. Secundum eſt colon vel alterius inteſtini dolentis mollificatio vel rarefactio caliditate aquæ & humectatione. Tertium eſt alleuiatio ſeu facilitatio carminationis cauſæ efficientis dolorem, puta groſsę ventoſitatis ſuper extendentis tunicas inteſtinorum propter mollificationem & rarificationem earundem à calefactione & humiditate tinę. Quartum eſt lacertorum ani mollicies ſeu mollificatio per calorem balnei cum humiditate, quæ mollificatio quãplurimum cõfert vt apertio portę vel præparatio apertiõis eius ad prompte expellendum cum groſsis fœcibus ventos & phlegmata qui pręretenti erãt. Secundus eſt, tina colica vexatum ducit ad anguſtiam & tandem ad ſyncopim, & quandoq; ad mortem, maxime dum in ea longo tempore ſtat ſeu diu moratur vel ſæpe ipſam ingreditur. Cuius cauſam reddit, quia mollificat. i. debilitat & deijcit virtutem reſoluendo ſpiritus ſuperabundanter & calorem innatum. Et ideo pręcipit ꝙ patiens debilis in virtute vitę non vtatur ea niſi cum cautela, ſic ꝙ confortetur ante tinæ ingreſsum & in tina virtus vitalis ipſius, & non ſit tinę aqua vehemẽter calida nec diu ſtet in ea nec ſæpe ipſam intret. Tertius eſt ꝙ dum tina vtitur debilis & in ea ſedet ſint ſibi proxima quædam confortantia virtutem ipſius vt fructuum odores aromaticorum, ſicut cydoniorum, pomorum arangie flagrantium, pyrorum & odores alij rerum redolentium,

lentium,ſicut ambræ griſię,ſandalorum, cãphorę violarum roſ.& alcardenet.i.tortellæ actu calidæ & panis calidus in vino aromatico & aqua roſacea parumper ſubmerſi,& alia in quibus delectatur patiens & requieſcit ſiue cõſolatur. Nã his dum odorantur,cor fortificatur & refocillãtur vitales ſpiritus,anguſtia decreſcit & vitatur ſyncope. Quartus eſt dum tina debilis vtitur,attendat ꝙ aqua tinę non aſcendat vſq; ad pectus eius neq; ad cor ipſius, ſed ſolum pertingat vſq; ad vmbilicum vel ſupra hunc, dũtaxat duobus digitis,ſic enim ſpirituum minorem faciet reſolutionem & minus cor debilitabit. Quintus eſt ꝙ habẽs frigidam colicam vehementer iuuatur ab aquis thermarum quæ de terra prodeũt actu calidæ,vocanturq; à vulgo naturalia balnea,maxime dum ſalſæ vel nitroſę exiſtunt, aut magis ſulfureæ & mora debita ſedet in his patiens. Ipſe enim reſoluũt materias colicę ventoſas, & alias, & calefaciunt ac confortant viſcera frigore percuſſa. Et ſicut colicis eſt melius vti his thermarũ balneis ſic eis eſt melius & magis conueniens vt aquis dulcibus ipſi non approximent nec ſedeãt in eis,niſi medicinarum colicę virtutes impreſſę in eis ſint. Ipſe enim frequenter materias colicę frigidę dilatant & ſuperextẽdunt magis q̃ reſoluant vnde augetur dolor,& partes quæ ex eis poros cutis intrant tandem ſe reducunt ad frigiditatẽ ſibi connaturalem, quare lędunt viſcera ſua frigiditate quæ potius conuenit aſſidue calefacere.

Cumq; aliquod &c. In.ij. dicit ꝙ ad curam colicæ, vehementer confert interdum quando aliquod vas ſicut cantaplora calidis impletur aquis thermarum vel aquis in quibus medicinæ colicæ prębullitę fuerunt,vt aniſum anetũ chamæmilla furfur, & in fundo vaſis plurima foramina ſeparatim fiunt adeo minuta ꝙ ſenſu forſitan non ꝑcipiũtur propter ſuam debilitatẽ ſeu prę paruitate & ęger ſupinus ſuper dorſum iacet & ſupra ęgri ventrem vas hoc eleuatur tanta altitudine vt ſtatura hominis,& ſic dimittitur hoc vas eleuatũ vt ſtillę frequentes quaſi groſſæ guttę de vaſe diſtillent per modum embrochę ſuper ęgri ventrem. Nam per effuſionem prædictarũ aquarum ſuper ventrem ab alto per modũ embrochę vel cantaplorę fit vt virtus aquarum vehementer penetret in profundum ventris & ad id coadiuuat caliditas ex motu cõtinuo ĩſurgẽs.

Iacobus in cap.21.tract.4.fen.16.tertij.

De cura colicæ factæ ex fece.

Septimum eſt balneũ minorare in caſu hoc.i. raro facere vel dimittere ipſum. Nam ſi calidum ſit auget raritatem & reſolutionem in deſiccãtem feces, ideo ſi fiat debent ſibi imponi medicinæ ſtypticę,ſicut myrtus gallę balauſtię roſę,niſi in inteſtinis ventoſitas abundet indigens reſolui pluſquam coarctari ſtyptico balneo. Octauum eſt ꝙ ſi ęger balneetur in iſta colica fiat eius balneum in aqua frigida qua pori clauduntur vel diminuũtur & raritas corporis nimia reprimitur, ventoſitates multę in inteſtinis frigidum balneum intrare prohibeant.

Iacobus in cap.5.fen.17.tertij.

De apoſtemate ani.

Quinta ẽ encathiſma ſeu ſeſſio in aquis in quibus cocta ſunt lenificantia ſicut ſemen lini folia bismaluę vel radices eius & ſemina ipſius & porri & ſimilia ſicut cępę lilij maluę violaria & embrochationes ani cum eiſdem ſimiliter conferũt in caſu præſenti.

Iacobus in cap.5.fen.17.tertij.

De apoſtemate ani.

Secundus eſt ꝙ ſi multum inde doleat patientis anus,ſedeat in aquis calefactis ſtypticis ad cõfortationẽ eius vt in aqua decoctionis tapſi barbati & roſarum & balauſtiarum. Tertius eſt ꝙ cum butyro recenti plurimo poſito ſuper viſtam hęmorrhoidẽ ſiue eſcharã eius medicetur anus priuſquam ſedeat in aquis ſtypticis vt ani dolores & ardor illatus inde mitigentur & eſchara ſi ſit matura,inde cadat.

Iacobus in cap.3.tract.poſterioris fen.18.tertij.

De apoſtematibus in renibus.

Quinta eſt,aqua calida nocet habẽtibus apoſtemata calida in ſuis renibus vel in altero eorũ ſiue in potu ſumpta ſiue more balnei ſedente ęgro in hac. Nam commouet humores & fluere facit & febrem ſuo aget calore actuali necnon apoſtema.

Iacobus in cap.3.tract.poſterioris fen.18.tertij.

De apoſtematibus in renibus.

Nona eſt ꝙ balneum non eſt conueniens in calidis renum apoſtematibus niſi poſt eorũ maturationem & declinationem,ante enim irritat & augmentat febrem & apoſtema iſtud quod febrem induxit.

Iacobus in cap.7.tract.prioris fen.19.tertii.

De lapide veſicæ.

Et oportet &c. In.iij. prædicit ꝙ medicinæ tinarum quæ fiunt in lapide veſicæ fortiores illis quæ in lapide renũ fiunt,debẽt eſſe propter cauſas dictas in.i.parte ca.præſentis. Secundo præcipit immittere tinis ad lapidem veſicæ folia agni caſti capillum veneris & folium indum vocatũ alabatrum & aſsueſir.i.vitem albam ſeu brioniã &

& aliquid stypticum vt sunt rosæ siccæ, ne tinæ superflue mollificent virtutem ægri & debilitẽt eam. Et hę medicinæ cõmiscendę sunt medicinis notis apponi solitis in tinis lapidosorum vt sunt chamęmilla mellilotum anetum parietaria maluæ cum macro furfure. Tinam ergo lapidẽ vesicæ habentium hoc modo compone, recipe florũ chamæmillę melliloti summitatũ anethi parietarię maluę furfuris macri añ. M. ij. foliorũ agnicasti capillorũ ve. folij indi radicis bryonię vel foliorũ eius & floris ipsius rosarum rub. sicca rum añ. M. i. bulliantur in vna magna calcabunda dulcis aquæ fluminis fontis aut pluuię quæ tinę imponatur in qua sedeat ęger vsq; ad vmbilicum mane in ieiunio.

Iacobus in cap. 7. tract. prioris fen. 19. tertij:
De lapide vesicæ.

Primum est ꝙ patiens post phlebotomiam & dicta auxilia lenitionis ventris & dietæ tenuis sedeat in tina dulcis aquæ tepidæ in qua bullierint hęc mollificantia, recipe malochię. i. maluę se. lini bismaluę furfuris añ. M. iiij. decoquantur in cacabũda vna dulcis aquæ fluminis fontis aut pluuię, & huic aquę admisce, & in ea cõquassa olei oliuarum dulcis olei chamæmillæ añ. lib. ij. & in ea tepida se balneet æger donec inceperit attediari ibi, & tunc panno calido suaui inuolutus statim intret lectum. Secundum est ꝙ postquã à tina exiuerit vel eductus fuerit partes virgæ ipsius & circũiacentes radici ipsius & collo vesicæ lenificantibus inungantur oleis vt sunt anethinum & chamæmelinum cõmixta ęqualiter & tepida inuncta.

Iacobus in cap. 7. tract. prioris fen. 19. tertij.
De lapide vesicæ.

Si autem &c.) In quarta primo ait ꝙ si non obstantibus prædictis auxilijs incessanter & assidue crescat apostema, sedeat ĩfirmus ĩ tina aquę dulcis tepidæ fluminis in qua bullierint seminis fęnugræci, & seminis lini añ. lib. i. & .5. nam dolores mitigat et partim maturat, & partim resoluit materias apostematis. Secundo dicit ꝙ si fortificentur magis, & magis continue dolores sedeat iterum secundo & tertio diebus patiens in tina aquæ dulcis fluminis tepidæ cui permixta fuerit medietas olei de oliuis dulcibus.

Ibidem.

Primum est & rectius ꝙ in aquis stypticis notis ęger sedeat vt in aquis ferreis vel aluminosis vel de arnoglossa vel de plantagine, quæ sint actu frigidæ vt fortius restringant stypticitate & frigore.

A *Iacobus in cap. 7. tract. prioris fen. 19. tertij.*
De lapide vesicæ.

Quintum vero est ęgrum sedere in balneo puri aceti fortis si fluxus sanguinis non est obediens prædictis remedijs, nec per ea cesset nec ab his sanetur.

Iacobus in cap. 13. tract. prioris fen. 19. tertij.
De apostemate in vesica.

Et scias. In. vj. dat. v. regulas super tinis bonis ĩ hoc apostemate. Prima est ꝙ sessio freqũes & assidua in tina aquæ dulcis temperate calidæ valde cõfert in cura huius apostematis dum iam tota fluxa est ipsius materia. Nam dolores lenit & morbi materiam digerens resoluit, & quãdo in vesicam confluit vrina, & ibi aggregatur tũc ægro est rectius atque facilius ꝙ in tina mingat quæ vias vrinę suauiter aperit. Secũda est ꝙ aquę B propicię pro tinis & magis vtiles sunt illę in quibus est virtus mollificans ex his quæ sciuisti multoties antea sicut aquæ dulces temperate calidæ in quibus bullierint violariæ maluæ semen lini atriplex bismaluæ senecio. Tertia est ꝙ in his aqs tinarum quandoq; imponuntur adarsesaham. i. radix spicę & radix cyperi & cordumeni. i. carui agreste & spica nardi & amomum & squinanthum cum fęnugræco, & se. lini. Nam hæc resoluendo & mollificando dolores mitigant & notabiliter apostema minuunt, præcipue si iam maturatum fuerit & putrida febris fere desierit. Quarta est ꝙ hæ aquę mollificatiuę tinis idoneę sunt vt aquæ dulces in quibus semina lini & fenugræci decocta fuerunt. Quinta est ꝙ iterum aquæ ad has vtiles tinas mollitiuas sunt in quibus napi decocti fuerunt & alhasce & caules. Et C est alhasce hortulana hyssopus. Et hæc decoctio partim mollificat partim resoluit.

Iacobus in Cap. 23. trac. prioris fen. 19. tertij.
De vesicæ dislocatiuæ.

Secundo dicit quòd natare in aqua maris ęstiuo tempore supple vel balneari in eadem actu calefacta tempore frigido confert in vesicæ dislocatiõe & mollificatione, quoniam resoluit & desiccat humiditates quæ sunt causa ipsarum cũ quadam stypticitate & confortatione lęsę particulę per virtutem salis. Tertio dicit quòd balnea re ęgrum in aquis thermarum, scilicet sulfureis vel aluminosis quæ de terra prodeunt actu calidæ valde confert eis, & naturalia balnea vocare has communiter solemus. Ab his enim causæ mollificatiõis & dislocationis frigidæ phlegmaticę potenter tolluntur. Nam has calefaciũt, siccant & resoluunt.

Iacobus

Iacobus in cap.18. tract. posterioris fen.19. tertij.

De cura diabetis.

Tertius est tandiu sedere in tina dulcis aquæ frigidæ q̃ se æger sentiat quasi congelari & pacificetur inde sua sitis, & renes ipsius infrigidentur, & lacerti prope hos cum vesicæ musculo fortificetur, quos igneus calor prędebilitabat atq; dissoluebat.

Iacobus in cap.30. tract. prioris fen.20. tertij.

De regimine eius qui plurimum vtitur coitu & nocetur eo, & debilitat ipsum, aut cuius læditur visus & sensus ipsius & caput eius, & accidit ei tremor.

Quartum est balneari in dulci aqua calida cũ moderamine & de aqua balnei super caput infirmi ab alto effundere per modum embrochę. Quintum est q̃ submergat faciem & oculos in aqua serena & in hac aperiat ipsius oculos, nam visum confortat.

Iacobus in cap.9. tract.1. fen.21. tertij.

De regimine & curatione eius.

Tertium est q̃ balnea dulcis aquæ calidæ penitus dimittat, augent enim adipem. Sed balneis thermarum salsis sulfureis vel aluminosis bene potest vti, quoniam demacrant.

Iacobus in cap.8. tract.2. fen.21. tertij.

De regimine cursus menstruorũ prægnantis.

Decoquantur styptica &c.) In hoc capi. dat duo remedia contra superflua menstrua prægnãtium. Primum est balneum sine aromaticis. Nã muliebria educit ex aromatibus calefactio, vt ait Hipp. apho.5. aph.29. Intrẽt ergo tinam aquæ decoctionis horũ quæ sequuntur pro menstruis stringendis, recipe lentium lib.i. corticum granatorum, balaustiarum, gallarum, glandium & eis similium vt sumach, acatię añ. quartũ.i. conquassentur omnia, & bullientur in aqua tinæ.

Iacobus in cap.8. tract. secundi fen.21. tertij.

De regimine quorundam antiquorum in extrahendo fœtum mortuum.

Et si os &c.) In.xij. prępiubet q̃ si matricis os apostema calidũ sibi superueniens iam coarctauerit, non tunc laborandum est in extractione fœtus, quia vehementer per illud dolores exacerbarentur & frustra fieret extrahẽdi conatus prohibente extrahi fœtum apostemate vel caput ipsius. Secũdo prępcipit tunc res pingues plurimas & humectatiuas matrici infundere sicut axungias gallinę aut anseris vel mucilagines lini aut fęnugręci, & tinę insidere aquæ decoctiõis maluę cum bismaluis & cępis lilij quibus apostema dictum leniatur & relaxetur os obstructum matricis. Tertio præcipit tunc administrare super locum apostematis epithemata per quæ os matricis aperiatur vt illa quæ fiũt ex decoctionibus maluæ bismaluæ summitatum anethi chamæmillę & melliloti. Quarto prępcipit q̃ istis peractis extrahatur caput quod intra matricem iacẽs remãserat modo q̃ dictus est in parte priori.

In illo autem. In.xiij. prępiubet q̃ si egrediatur fœtus super latus & ęquari possit intra hunc reducendo q̃ administrentur super os matricis epithemata aperitiua vt hæc quæ dicta sunt quatenus matricis ore dilatato fœtus faciliorem inueniat exitũ. Secũdo præcipit si fœtus sic exiens ęquari non possit propter fortem eius coarctationem q̃ tunc incidatur totus interius in minutas petias, & sic extrahatur.

Iacobus in cap.24. tract.2. fen.21. tertij.

De regimine eius quam lædit partus.

In.i. parte dat.x. præcepta circa agenda ante partum vt alleuietur. Primũ est assidue balneis aereis & aqueis vti quæ tinas vocat dum partus appropinquat, vt per hæc mollescat & leniatur & aperiatur & tenerescat via transitus fœtus. Secundum est q̃ tina præualet in casu hoc extra balneum aereum quàm in balneo aereo vt prægnantis virtus non debilitetur calore, sed in tina habeat aerem recentem vultu extra posito & sic matris virtus non mollificabitur seu relaxabitur & soluta decidet.

De balneationibus ad guttas.

Balneatio quidẽ &c.) In hoc ca. primo agit de balneis inutilibus guttis. Secũdo de vtilibus, ibi (Balneationes vero.)

In prima parte dat regulam q̃ balneum aquę calidæ dulcis & humidæ nocet artheticis propter duas causas. Prima est quoniam quietos humores mouens liquefacit, & eos habilitat ad iuncturas currere. Secunda est quoniam poros.i. venas amplians dilatat vnde facilius ad iuncturas defluunt superfluitates. Et sub dicta regula balneationes in aquis thermarum non comprehenduntur, immo in guttis valent post purgationes & ad confortandum iuncturas debiles, & ad cõsumendum reliquias materierum. Dicta etiam regula non habet locum in doloribus iuncturarum à siccitate exasperante.

Balneationes &c.) In.ij. primo commendat balnea salsa & nitrosa vel natura talia vel facta talia, imponendo in dulci aqua sal & nitrum & fricando cum eis iuncturas dolentes & partes proximas & truncum corporis ad consumptionem reliquiarum materiæ. Secundo cõmendat in arenis calidis sepelire infirmũ, & si istud fieret sub forti sole conferentius esset, prouiso q̃ caput ab æstu

ęstu præseruaretur. Tertio commendat prouocare sudores ad resoluendũ reliquias materierũ.

Io. Matthæi in cap. 13. tract. posterioris fen. 22. tertij.

De balneationibus ad huiusmodi.

Balneatio quidem &c. Ponit nunc vnum capitulum vbi generaliter magis tractat vtilitatem & nocumẽta balneorum, & dixit breuiter, balneatio quidem cum aquis calidis & humidis nocet eis, & adducens rationem quare nocet dixit, per. i. propter illud quod liquefacit de humoribus. s. in toto existentibus & dilatat de poris ex consequenti supple habilitat materias vt fluant ad iuncturas, primo liquefaciendo materiam, secundo disponendo membrum ad recipiendum dilatando & aperiendo meatus non solum communes, immo etiam meatus proximos & immediatos ad iuncturas. Ponit consequenter faciendo exceptionem vtilitatum certorum balneorũ dixit. Nisi in aquis thermarum. i. nisi in balneis mineralibus talia balnea quæ sunt actu calida vt plurimum saltem participant minera sulfuris vt voluit Arist. in de proprietatibus elementorum etiam. xxiiij. problematum problemate. xviij. secundum illumina. in fine problematis licet aliqua plus aliqua minus, sed vt plurimum vltra sulfur participãt natura aluminis vel nitri vel aliquãdo ferri, & talia maxime caliditate & stypticitate confortant & exiccant, & sic iuuant exiccando materiam & iuncturas cõfortando, ideo talia mineralia per hoc quòd multũ confortant, non bene conueniunt nisi facta sufficienti purgatione, de his balneis posset hic vtiliter multa dicere, sed ad alium magis specialem pertinent tractatum. Addit balneationes vero siccæ cum fricatione cum nitro & sale & sepeliri in arena calida sunt iuuatiua eis. s. sudare faciendo & exiccando &c. Circa dictum in prima parte, nota cũ dixit ꝙ balneatio cum aquis calidis & hu. nocet, hoc non tantum intelligitur de balneatione in aqua dulci communis fontis calida, sed etiam ampliari potest dictum ad decoctiões rerum calidarum & humidarum sicut etiam decoctio seminis lini parietarię, attriplicis, altheę, sisami, amygdalarum & huiusmodi, tñ talia in virtute calida & humida ita nocerent sicut etiã aqua fontis calefacta & forte plus ex opposito collige, ꝙ non solum aquæ thermarum & mineralium in casu conueniunt sed etiam aquæ decoctionum radicum & herbarum in casu calefacientium & exiccantium & à proprietate iuncturas & membra neruosa respicientium, vt verbi gratia de radicibus sicut esset acorus qui in casu singularissime valet, Iua aromatica, immo sola iua vt dixit

A Gibertus confert artheticis omnibus sumpta ẽt in cibis & recens & sicca & hoc facit cum proprietate sua quam habet ad iuncturas, licet etiã cum qualitate manifesta valeat ad propositũ nostrum calefaciendo & exiccando. Idem dico de rosmarino, betonica, ruta, maiorana, saluia, serpilio & huiusmodi. Nam si ex eis vel in aqua vel oleo fieret decoctio, & consequenter balneum vel stupha in declinatione vel post purgationes etiam si habere non possent balnea mineralia loco illorum conuenirent, & possent addi in decoctione nitrum alumen sal sulfur cum gũmis appropriatis, & esset singulare, & forte excellẽtius quàm simplex minerale, vnde cum talibus possumus multos debiles ex ætate vel morbo excusare, ne ad balnea mineralia deducantur, quoniã sæpe talibus non sine magno discrimine id fieri

B potest, vnde sæpe ad malos fines deducuntur, nõ propter balnea tantum, sed propter inconsuetudinem ad aerem regionis & inconsuetudinem ad motum & mutationem in comestionibus & potibus & lectis & huiusmodi, vnde laudo ego prius talia artificiata balnea attentari, quæ si forte non sufficiant stante postea appetitu & inclinatione forti infirmi ad dicta balnea tunc ad ipsa & super ipsa præsumendum est, aliter non laudo, maxime in corporibus ex ætate vel morbo debilitatis vel alias multum delicatis, hoc notate.

Gentilis in cap. 18. tract. posterioris fen. 22. tertij.

De cura calidi doloris.

Et balneentur &c. In secũda pręiubet ęgrũ balneari in prima domo seu casa balnei quæ frigida est & humida postquã eius extremitates effusę fuerint in aqua frigida, vt per hãc humores

C prohibeãtur à penetratione facili in iuncturas, & hic de balneo aereo loquitur. Secundo præcipit vt intromittatur in balneum aqueum seu tinam tepidã quæ infrigidat calefactos & calefacit infrigidatos. Tertio ꝙ subito semel submergatur totum corpus eius in aquam tepidam vt ipsum refrigeret. Quarto ꝙ supra ęgri pedes effundãtur aqua frigida actu qua iuncturę ipsorũ relaxari prohibeantur ab aqua tepida.

Io. Matthæi in cap. 17. trac. posterioris fen. 22. tertij.

De cura calidi doloris.

Addit circa exhibitionem balneorum. Et balneantur cum aqua dulci postquam effunditur super extremitates eorũ aqua frigida in domo prima. i. in domo vel casa prima balnei vbi est aqua tepida balneantur in aqua dulci tepida, ideo addit & administretur tina tepida, deinde submergatur in aqua tepida subito semel, & sun

datu

datur ſuper pedes eorum aqua frigida, vult in ſumma ꝙ talia corpora balneentur in aqua tepida non calida, ne materia igneretur, fit autem tale balneum ad conuertendum materiam exterius etiam ad infrigidandum & humectandum materiam talem calidam & ſiccam. Sed quoniã tale balneum relaxat & materiam ponit in fluxu ne ergo in iuncturis pedum recipiatur materia, intendit. d. A. confortare iuncturas pedum cũ aqua frigida, ideo iubet prius ſuper pedes in fundi aquam frigidam. Iſte igitur tex. maxime intelligitur in patiente dolorem iunct. pedum tantum à cauſa cholerica quoniã in dolore aliarum iuncturarum non poſſet verificari, lege literam totam quia clara eſt.

Io. Matthæi in cap. 34. trac. poſterioris fen. 22. tertij.

De cautela à doloribus iuncturarum.

Ponit conſequẽter ordinem circa balneationes & dicit & minorent in balneationibus. i. ex balneatiõibus & dicit litera exterior & adducit rationẽ, qm̃ ipſæ liquefaciunt humores & faciẽt eos currere ad iũcturas relaxãdo & meatus aperiendo, addit tamen vnum, aquę thermarũ conferunt eis in hora ęgritudinis, de his late dictum eſt ſupra, ponit conſequenter vnum obſeruandũ cum corpus vult vti balneo etiam minerali vt dixit. Et ex illis quæ conferunt eis in principio balneorum. i. thermarum & poſt ipſarum expletionem, & in medio introitus ipſorum in ipſis eſt effuſio aquæ frigidæ ſuper iuncturas, iuuat enim in principio, ne reliquæ materiæ fluentes recipiãtur in iuncturis, in medio etiam conueniunt partim ad eandem intentionem, partim ad conſeruandam virtutem thermarum in iuncturis, & poſtremo valet ad eandem intentionem, vbi tamen eſſent iuncturę debiles poſt balnea calida ſi exhiberetur aqua crede quod nimis nocerent.

Gentilis in cap. 26. tract. poſterioris fen. 22. tertij.

De embrochis & tinis.

Sumantur &c.) In hoc capitulo primo agit de embrochis contra ſciaticam. Secũdo de tinis ibi (Et adminiſtrentur) Tertio de oleis quibus fit inunctio ibi (Ea vero ex quibus) Quarto de cærotis ibi (Et cęrotaria.)

In prima parte hanc deſcribit embrocham recipe olei de alcanna aliter vocati cyprini lib. i. aceti de vino lib. 5. nitri pulueriżati quartum. 5. cardamomi. vnc. i. hyſſopi ſiccæ quartũ. 5. miſceãtur inſimul & ouina lana ſubmergatur in his & anchę iunctura vaporetnr inde.

Et adminiſtrentur &c. In ſecunda præcipit miniſtrare tinas ex aquis decoctionis medicinarum ſimplicium reſolutiuarum, ſicut ſunt mara D trum ſummitates anethi parietaria furfur mẽtha calamentum chamæmilla & mellilotum.

Io. Matthæi in cap. 16. poſterioris fen. 22. tertij.

De embrochis & tinis.

Sumantur olei &c. Sequitur de embrochis rubrica & continuatur ad præcedentia ſic, quoniam ſupra in ca. poſuit curam generalem ipſius ſciaticę per cañ. & medicinas generales. Nunc ipſe enumerãs medicinas magis ſpeciales & primo locales, ſecundo ſoluentes, & numerando locales numerat eas quæ maxime faciunt vtilitatem factis purgationibus, & primo numerat embrochas & vnctiones, ſecundo emplaſtra & epithemata. Et hoc eſt quod dicunt tres rubricę futurorum capitulorum, de prima parte embrocharũ. Dicit prĩo ſumãtur olei de alkãna lib. i. & aceti lib. 5. & nitri quartã lib. vnius ideſt vnc. iij. E & cardamomi. vnc. i. 5. et hyſſopi. ſ. humidę. vnc. i. 5. ſubmergatur in eo lana & vaporetur cum eo locus. In caſu iſto multũ valet oleum de alkãna quoniam confortat membra neruoſa & calefacit diſſoluendo. Nam alkna idem eſt quod cyperus de quo dictum eſt ſupra quomodo valet, nitrum & cardamomum manifeſtum eſt quomodo valeant in caſu exiccando & attrahendo & diſſoluẽdo, acetum ponitur ad penetrationem, hyſſopus humida ad mollificationem prohibendo lapideitatem, etiam mitigat dolorem, addit. Et adminiſtrentur tinę ex aquis medicinarũ ſingularium reſoluentium prædictarum in hoc ca. ſicut ſunt gentiana, chamædreos, ariſtologia, centaurea roſmarinus bethonica iua & ſimilia. Et iſta eſt cõmunis practica ꝙ facta purgatione fiunt tales tinę in quibus infunditur ęger ſecun- F dum anchas, & aliquando cum vapore ab illis decoctionibus reſoluto fiunt ſtuphę, & multũ valent in caſu, addit. Ea vero ex quibus fiunt vnctiones ſunt ſicut oleum coſtinum & oleum de euphorbio & oleum de pyretro & oleum de caſtoreo quæ adminiſtrantur poſt mundificationem. i. talia adminiſtrantur & adminiſtrari ſolũ debent poſt mundificationẽ, totum eſt clarũ.

Ex Gentili in cap. 9. trac. 1. fen. 1. quarti.

De curationibus ephemeræ.

Et conceditur eis &c.) Ponit curam per extrinſeca approximata. ſ. balnea, embrochatiões, & fricationes. Concedit autem balneum. ſ. dulcis aquæ propter accidentia. i. propter illa quę ex balneo accidunt, & ſunt quatuor humectatio, ſudatio, rarificatio, & infrigidatio.

In quinta diſpoſitione &c.) Dixerunt quidam. i. quod fiat cum aqua tepida vel temperatę calida, vel ꝙ fiat balneum quando diſpoſitio eſt quieta,

quieta,& nō ſunt indicationes contrariȩ balneū prohibentes. Aliter dicimus ad mentem Aui.ꝙ infrigidatio quæ fit à balneo non fit ſtatim, ſed quieſcente diſpoſitione,tunc aqua reuertitur ad ſui frigiditatem quæ ſtans in poris infrigidat vt primo cañ.fen.ij.illo.c.Quidam ornate loquentium &c.vel in quieta diſpoſitione.i.quando diſpoſitio eſt quieta, quia ſit vera ephe.nō habens ſigna putridȩ. Dixit poſt quod habens catarrhū non balneetur. Contra quia balneum maturat materias frigidas crudas vt pręallegato capitulo quidam dicunt quòd balneum ꝙ reſoluit & calefacit non conuenit in materia frigida ſed balneum ꝙ tantum calefacit. Sed hoc eſt cōtra Aui. ibidem, dicit enim & eſt cum balneum reſoluit & calefacit &c. Dicendum ergo ꝙ materia catarrhi exiſtente frigida, cruda,multa, balneum dulcis aquæ non competit quia agitat illam. Sed ſi eſset pauca poſset illam immaturare, ſecurius tamen eſt poſt maturationem vt octauo ter. Sed in catarrho acuto,quia eius acuitatē mitigat,cōpetit,lege pro his.iij.cañ.fen.v.

Et omnes &c.)Quare,quia quæritur infrigidatio & humectatio,ꝙ fit plus per aquam quàm per aerem,ſed habentes cutis ſoliditatem & ſpiſſitudinem factam à rebus frigidis vel ſtypticis indigent multa pororum apertiōe quod plus facit aer calidus.

Embrochatio &c.) Contra quia embrocha eſt medicamen congruum,ei ꝙ oportet diſsolui vt primo cañ.fen.iiij.Dixerunt rudes ꝙ loquitur de embrocha facta ex liquore actu,vel potentia, frigido,ſed primo cañ.loquitur de embrocha facta ex liquore actu vel potētia calido.Dynus conatur ſaluare textum dupliciter,primo ꝙ habentes cutis ſoliditatem debent ſtare in aere,nec balneari in aquis, nec embrochari aqua quia addit eis oppilationem. Aliter dicit ꝙ in hoc vult innuere ꝙ prius fricatio fiat,vt aperiat poros quàm vtaris embrocha,quia embrocha non dilatat ita poros,nec ſic imprimit ſicut ſi fricatio præcedit in eis,eſt ergo ſermo conueniens illis qui habēt ſe. ex oppilatione pororum ſiue denſitate. Et quāuis modi dicti à Dyno ſint boni, nos aliter tñ hic dicemus ꝙ in ephe.in qua competit balneum aquæ dulcis calidæ ad reſoluendum & poros aperiendos totius, melius eſt balneare q̄ facere embrochas,& ratio quia embrocha ſiue proijciendo fiat ſiue cum pecijs cito infrigidatur ſup toto corpore, & cito oppilat ex hoc, & non ita aperit poros in actu ſuȩ caliditatis ſicut cum homo iacet ſub copioſa aquæ quantitate, quādoq; tamen pręeligimus embrochare,vt cum eſset in

A capite aduſtio vt ītelligit apho.xliij.ſeptimȩ particulȩ. Si fe.non à cholera habeatur, & ponitur. xvij.continentis primo capitulo. Tadeus tamen dixit quòd embrocha mouet materiam verſus cutim & ſic oppilat.

Iacobus in cap.9.tract.primi,fen.1.quarti.

De curationibus ephemeræ.

Et conceditur &c. In hac parte.iij.dat ſex regulas ſuper balneis ephemericorum & vnam ſuper embrochatione. Prima regula eſt, balneum conceditur ephemeram patientibus quando cōſumitur paroxyſmus eorum.i.declinat afflictio febris propter accidētia.i.vtilitates quæ ex eo cōtingunt.Prima eſt humectatio, gratia cuius multum confert balneū aquæ calidæ dulcis in ephemeris ex laboribus & triſticijs & ſollicitudinibus & vigilijs,quibus ſuperflue membra deſiccata ſunt. Secūda vtilitas eſt ſudatio,quam balneū

B prouocat tam aqueum quod tina dicitur quàm aereum quod vocatur ſtupha,vnde reſoluuntur ſpiritus igniti vna cum vaporibus & fuliginibus quibus membra in febre detinebantur,& ita ſanatur ephemera ex toto.Tertia eſt rarificatio pororum qua tollitur denſitas membrorum & pororum oppilatio,quæ interdum ſunt cauſa ephemeræ febris qua ſublata per balneū calidū membra rarificans,poros aperiens & ſudare faciens ſanatur ephemera. Quarta vtilitas eſt infrigidatio in quieta diſpoſitione.i.tepor & remiſsio caloris extranei ſuccedentes ęgro per vſum balnei poſtquam quieuerit commotio caloris ſuperficialis quam balneū induxit,quæ cito ceſsat ęgro educto à balneo & eo quieſcente ac ſe reducenti ad propriam naturā.Infrigidationem vero hanc

C efficit balneum dulcis aquæ calidæ duplici modo.Primo quidem quia reſoluit ſpiritus & vapores ignitos qui febrem inducebant. Secūdo quia aquæ pars quæ ſe profundauit per poros in corpus quieſcente corpore ſtatim ſe reducit ad frigiditatem qua membra infrigidat. Signanter dicit hic in quieta diſpoſitione, quia non aduenit infirmo ex balneo infrigidatio donec quieuerit & balnei calor in eo ceſsauerit. Sed quæret aliquis quare dicit princeps in principio huius regulę balneum concedi dum conſumitur eorum paroxyſmus,nunquid in temporibus declinationem præcedentibus etiam conuenit. Videtur ꝙ ſic per Galenū octauo de ingenio capitulo tertio vbi ait.Sed vos ſcitis ꝙ huiuſmodi febricitantes in primo die,ſecundo & tertio, mane quoq; meridie & veſpere & noctu in balneū miſiſsem, & bene euaſerūt quarto vel quinto die ſine macula ad ſolitum opus exeuntes. Dic ꝙ balneū in

in ephemeris febribus ministrari debet in decli-
natione,& non in principio augmēto vel statu.
Iuxta id Galeni.viij.megatechni.c.iij. Verum fe
bre declinante oportet eos curari sicut diximus
cum balneo. Et rursus ibi.c.iiij.ait. Febre quoq;
cessante balneum ingrediantur. Et iterum ibi.
Neq; balneum nisi mitigata febre ingrediatur.
Itē Rasis.x. Alman.c.ij.cuiq; speciei febris ephe-
merę curam tradens propriam iubet in qualibet
ministrari balneum dum minui incipit seu decli
nare.Item Alex.iij.pract.ca.iij.ait. Sed mox leui
gata febre ad balneum vadunt propter hoc quia
declinat febris. Nec deest ratio quia dum ephe-
mera in spiritibus cordis inflammari incepit de-
inde augetur & postea stat febris cordi insidet et
igniti spiritus in quibus fundatur nondum tetē-
derunt ad exteriora.Si igitur balneum tunc mi-
nistretur fortassis faciet ebullire humores & di-
sponet eos ad putrefactionem nec attingere po-
terit ad resoluendū spiritus ignitos qui sunt cau-
sa febris & adhuc cordi insident. Quod si mini-
stretur in declinatione dum ignitos spiritus &
vapores incipit natura expellere ad exteriora po
ros aperiens naturam iuuabit foras educere ex-
traneum calorem,& à febre corpus mundifica-
bit & à suis accidentibus. Secunda regula est,
balneum prohibendum est in illis ephemeris in
quibus timetur aduentus putredinis seu putridę
febris.Quia balneum sua caliditate cōmouet hu
mores ebullire faciens & permiscet benignos cū
malis, & vtrosq; putredini apparet. Signa vero
quibus casus putredinis significatur sunt fœtor
vrinæ vel egestionis vel vaporationis per poros
factę vel horripilatio ex ingressu balnei. Contra
dicit Galenus libro de febribus ad Glauconem.
c.de curis ephemerarum in generali.c.v.Curare
autem oportet balneo omnes.Et Auerrois septi
mo colliget ca.de cura febris ephemerę in gene-
rali ait.Et scias q̄ refrigeratio in febre per se & p
accidens fit. Et per se sicut per cibos frigidos &
medicinas. Per accidens vero sicut balneari in
aqua calida aut tepida, & maxime in hac febre
fit,eo q̄ per ipsam spiritus & vapores dissoluun-
tur,qui nisi resoluerentur corpus nimium inflā-
maretur & fortasse ad putridam conuerteretur.
Et propter hoc balneum est omnibus cura vni-
uersalis.Item balneum potius videtur à putrefa-
ctione prohibere quàm inducere eam aut auge-
re,q̄a oppilationes aperit,fuligines resoluit quæ
sunt ex causis præcipuis citę putrefactionis. Ad
primū dic q̄ Galenus intendit ibi de puris ephe-
meris nullius putredinis participibus. Idem dic
ad secūdum. Ad tertium dic q̄ balneum in de-

D clinatione febris factum iuuare potest aperiēdo
& resoluēdo,in principio vero non.Et cum pu-
tredinis aduentus sit febris putridę initium non
competit hoc tempore balneum neq; prestat vti
litates modo tactas. Iuxta id Auerrois septimo
colliget.ca.x. Et scias q̄ balneum in declinatio-
ne febrium collaudatur,quoniam superfluitates
subtiles euacuat.In principio vero minime,quia
rigores habet prouocare & dissoluit humores,
& multiplicat oppilationes,& spargit superflui-
tates per totum corpus, & non est tutum quin
inde proueniat apostema in aliquo principali
membro.Et quāuis humores euacuet multipli-
cat tamē caliditatem & siccitatem febrium, siue
fuerit ex aqua calida factum vel ex aere calido,
hæc Auer. Et Gal.xj.ingenij.c.xx. Itaq; cum in
declinatione. s. vniuersali assumatur transpira-
E tio in corpore moderato nō paruam vtilitatem
operatē euacuans vniuersas ex ipso lychniosas.i.
lucernosas & fumosas superfluitates. Et si dein-
de nullum fuerit viscerum imbecille, procederit
laboranti sine frixe.i.horrore factus. Tres enim
oportet habere intentiones in balneis quæ in oi-
bus febribus vnam quidem si sine frixe.i. horro-
re factum fuerit, secundam vero si nulla princi-
palium particularum imbecillis existerit. Et ter-
tiam si non multo crudorum humorum fuerit
secundum primas venas &c. Tertia regula est,
non oportet vt quis ephemericus euitet balneū,
nisi solum ille qui ephemeram patitur ex oppila
tione,propter hoc q̄ balneum in hac sola specie
febris ephemerę generare solet ęgritudinem pu
tridam. Contra Gal.viij.de ingenio.c.iij.refert
se curasse quendam iuuenem passum ephemerā
F ex oppilatione quem trina vice balneari iussit &
sic sanatus est. Item Auenzoar.iij.theisir.c.i.ait.
Cui vero acciderit hæc febris à balneatione fa-
cta in aquis constrictiuis valde vt aquis aluminis
& similibus aperiantur eius pori, & abluatur
corpus suum cum melonibus aut cum semini-
bus eorum & intrent in tinam de aqua dulci tē-
perate caliditatis. Item Rasis.x. Alman.cap.ij.in
febre ephemera ex frigore aeris oppilante poros
& in ephemera ex balneo in aquis rugātibus cu-
tem in declinatione caloris febrilis balneari con
sulit.Item Auer.vij.colliget cap.vj.ait. Quando
accidit ephemera propter cutis inspissationem,
aut propter aquarum stypticarum balneationē,
medicatio per contrarium illius erit balneatio
in calida aut tepida aqua post declinationem pa
roxysmi. Item princeps cap.xxv. tractatus prę-
sentis in ephemera ex oppilatione consulit bal-
neum dicens. Et intromitte ęgrum in die tertio
post

post paroxysmum in balneū hora mollificationis paroxysmi. Itē multi patiētium ephemeram sunt parati cadere in putridā ex alia causa ab oppilatiōe, vt ex aeris putridi inspiratiōe, vel ex esu putridorū ciborū vel de facili putrescibilium vel ex potu putridarū aquarū, & talibus non cōpetit balneū p regulam priorē q̃uis non sint oppilati. Ad hæc & similia dic q̄ nō fuit intentio principis in hac regula prohibere balneū in oī ephemera ex oppilatione, neq; concedere ipsum in oī ephemera in qua nō est oppilatio, imo fuit eius intentio q̄ balneum est magis suspectū & magis verēdum vbi est timor casus putredinis in ephemeris ex oppilatione q̃ in ephemeris ex alijs causis, & p̄sertim qñ oppilatio est ex plethora vel cacochymia & fit balneū sine præcedente euacuatione, tunc.n. dilatat cōmouet dissoluit & ignit humores ebullire faciens, vnde plus oppilant & putrefiunt, nec tñ illos educere sufficit. Quarta regula est, patiens ephemeram ex nauseatiua satietate non est balneandus sicut nec p̄dicti, nisi in fine febris seu declinatione, & postq̄ pori fuerint aperti & iam descenderit nauseatiua satietas seu cibus vel humor qui est causa ipsius. Nam si æger prius balneū intrauerit p̄ducetur corpus ad æstuationem, humores ebullient, cibus trahetur ad mēbra indigestus, vnde prouenient oppilationes & putridæ febres aut apostemata. Ante balneum ergo subducatur cibus nauseā faciens leni medicina vt cassiafistula vel tamarindis, vel euomatur leni vomitiuo nisi natura eū ex se subduxerit vel euomuerit. Et cū suauibus fricatiōibus pori aperiantur. Et his præmissis in declinatione febris istius oportet.i. expedit vt æger balneū intret. Quinta regula est, patiēs ephemeram & catarrhum habens non balneetur nisi catarrhus adustiuus fuerit. Iuxta id Gal. viij. de inge. c. iij. Si aūt causa fuerit frigiditas balneū prouocabis, nisi rheuma vel catarrhū habuerit, nō.n. balneū his non maturatis est faciēdum. Et Auer. vij. colliget. c. vj. sup hoc ait. Et scias q̄ vniuersalis medicina oībus patientibus ephemerā balneum existit exceptis patientibus rheuma propter frigus & in ephemera ab apostematibus inguinū aut subascellarum causata. Et si causa rheumatis calida fuerit dicit Gal. q̄ balneum intrare debet. Et hoc nō dicit nisi quia sufficiens est in humorum subtiliū digestiōe sed grossos dispergit p totum corpus nec balneari debet nisi post digestionis cōplementū, hæc Auer. Sed quæret aliqs quare ī rheumate adustiuo acuto cōceditur balneum & nō in frigido vel nō adustiuo, cū in vtroq; balneū humores quietos cōmoueat ad fluxū congelatos

A liquefaciat, vias suo calore aperiat, qbus oībus aggrauat & adauget rheuma. Item piculosius videtur in adustiuo, quia p̄cipitat humores acutos, et festine ruere facit, qui passim descēderent si non foret balneum, vñ timēdum est ne p̄cipitati vias excorient vel locū vlcerent ad quē descendūt.s. pulmonē guttur aut tracheā arteriam. Item balneum humores subtiliat, videtur ergo inutile in rheumate cuius humores sunt nimis subtiles & digestio horum est inspissatio, & conueniens in rheumate frigido ex humoribus quorū digestio est subtiliatio. Dic primo q̄ rheumata adustiua cōiter fiūt ex subtili humore facile mobili nō coagulato qui p balneū de facili trahitur ad exteriora & resoluitur in toto aut in parte magis acuta, quare diuertitur rheuma à suo cursu. Item p balneū cito digeruntur humores subtiles, vt ait

B Auer. auctoritate Gal. ca. nūc dicto. Dic secūdo q̄ in principio & augmēto rheumatis ex grossis humoribus nō cōpetit balneum, quia nō sufficit eos diuertere neq; resoluere neque digerere, sed hos liquefacit & fluxui coaptat, quare rheuma augmētat & posset fieri cā suffocādi ex multitudine materię deorsum latę. Dic. iij. q̄ in declinatione rheumatismi seu ephemerę ex rheumatismo cōpetit balneū ad resolutionē residui materię siue factū fuerit ex acuto humore siue ex grosso frigido. Iuxta illud Ras. x. Almā. c. ij. Cūq; ad salutē p̄uenerit & rheumatismus digest⁹ fuerit et tussis sedata & febris q̄euerit ī balneo mittēdus est. Ad. j. obiectū dic q̄ licet balneū ex se cōmoueat humores acutos ad fluxū aliquē non tñ ad rheuma, sed ad exteriora, quia cōiter sunt pauci subtiles facillime resolubiles. Ad s̄m dic q̄ bal-

C neū eēt piculosius in adustiuo rheumate si tanta eēt ibi humorū abundātia q̄ balneū ipsos digerere non posset neq; resoluere neq; diuertere à via rheumatis. Ad. iij. dic q̄ digestio materiæ acutę aut hūoris subtilis q resolui debet sub forma vaporis nō ē īgrossatio, sed subtiliatio, cū digestio sit eius p̄paratio ad expulsionē, & sit p̄parātior vt expellat̄ sub forma vaporis subtilis q̃ spissa. Dic scdo q̄ digestio materię rheumatis ex frigidis & grossis humoribus ē īspissatio, qa licet grossi hūmores phlegmatici sint cā rheumatis, primo tñ defluunt partes ipsorū subtiles aquosę, vt in ophthalmijs et in coryzis manifeste apparet, quas nā paulatim īspissat, & cū spissę fuerīt maturę dñr.

Sexta regula est, nullus ephemericus prolongare debet ī aere balnei morā sed maneat ī aqua calida balnei quātum voluerit.i. quādiu delectatur ī ea & ex ipsa sentit alleuiationē. Causa regulę est, quia mora ipsius p̄lixa ī aere calido stuphæ

membra inflāmaret & desiccaret, igniret humores & vires deijceret. Aqua vero humectat nec nimiū resoluit. Ab hac regula excipit habentes ephemerā ex soliditate mēbrorū & spissitudine cutis, quibus cōuenit tādiu morari in aere balnei donec ipsi sudēt, quia aer balnei magis rarificat mēbra nimis solida & attenuat cutē q̃ aqua balnei. Eiusdem sentētię meminit Gal.li.de feb.ad Glauco.c.vj.dicēs disti j. Curare aūt oportet balneo oēs, eos quidē qui in densitate cutis aut ī bubonibus febricitauerunt si in aere balnei tardare pceperis, nihil lędes. Reliquos vero oēs q̃cito ab aere remoue. In aqua vero si amplius morari voluerint cōcede. Attēde tñ ꝙ in ephemera ex bubone non cōpetit balneū nisi materia iam fluxa & digesta, ne putridā afferat, & apostema ipsum adeo magnificet vt mēbrū ꝓdat & estiomenet.

Septima regula est de embrochatione & est, embrochatio in ephemera oppilat poros si facta fuerit effundēdo aut leniēdo tm̄. Attende primo ꝙ Gal. patiētes ephemeram ex oppilatione pororum maxime iuuenes cholericos in balneū mittebat oleo hos vngens & suauiter fricās. Deinde embrochabat pauca aqua frigida ad retentionē naturalis caloris & humiditatis innatę & confortationē virtutis, vt ipse cōmemorat.viij. de inge.c.ij.dicens. Misi ergo eū in balneū vngēs corpus cum oleo tepido, & molli fricatione eū fricui, & iussi ei vt ī fonte magis q̃ in balneo moraretur. Cumq; balneū egrederetur fudi eum ex aqua frigida, postea exiccaui. Et virtute iam reuersa iterū balneum intrauit, hæc ille. Et de embrochatione hac ex aqua frigida potest intelligi regula nunc dicta, quasi velit princeps Gal. tacite hic reprehendere de effusione vel embrochatione aquæ frigidæ in exitu balnei super ephemericum ex oppilatione, sicut Auer.vij.colliget.c. vj.reprehēdit eum de tali embrocha & de trina balneatione dicēs. Neq; est necesse balneū intrare nisi semel sicut Gal.faciebat, qui infirmū faciebat balneari bis aut ter, eo ꝙ hoc regimen nō cōuenit nisi hoībus assuetis multum balneari. Sed embrochatio post balneū ex aqua frigida vt mihi videtur iterata clausionē pororū facit, nisi pori minuti forent aperti, aut corpus esset nimis calefactum. Attende secūdo ꝙ nunc dicta regula potest intelligi de embrocha etiā ex aqua calida dum fit in ephemera ex oppilatione propter plethoram vel humores viscosos non antecedente euacuatione cū phlebotomia vel pharmacia. Nā tunc embrocha commouet humores & dilatat eos, & cuti approximant, non tñ sufficit ipsos resoluere, quare potius auget oppilationem quam

D ipsam minuat, maxime cum ipsa fit effundendo aquam vel leniendo tantum absq; fricatione.

Gentilis in Fen. 1. Tracta. 1. cap.

De ephem. ex angustia.

Oportet &c.) Hic ponit curā nūc cum his q̃ respiciunt causam, sicut sunt lętificātia nūc cum his quæ respiciunt fe.s.inflāmationem cum infrigidantibus, nūc cum his quæ respiciunt accidēs s.exiccationē cū humectātibus. Cum fricatione &c.) Ad penetrādū. Oleū.n.aliquod &c.) Scilicet dulce vel chamæmelinū vt tua extimatiua iudicat. Quia balneum &c.) Quia in primo occursu balneum calefacit. reliqua sunt nota.

Iacobus in Fen. 1. tract. 1. cap.

De ephem. ex angustia.

Cuius &c. In.iij.dat curam ephemeræ fe.ex angustia sub.v.regulis. Pria est, multiplicet ęger E balneationē in aqua dulci tēperatę caliditatis & plus intendat balneo aqueo quod tina dicitur q̃ aereo quod vocatur stupha vel pyria. Nā balneū aquæ calorē & spiritus intus conculcatos ad exteriora reuocat, spiritus ignitos & vapores resoluit, corpus humectat, angustiam mulcet, stupha vero siccat & inflāmat corpus. Secūda est, vtatur ęger inunctione multa ex oleo oliuę dulci cum fricatione suaui statim post balneum. Quia plus iuuatur per oleū q̃ per balneū in humectatione suorum mēbrorum exteriorū & retentione nutrimenti attracti & caloris innati p balneū ad ea. Iuxta illud Gal.viij.inge.ca.iij.igitur furores & tristitię, & vigilię, & solicitudines, neq; fricationibus neq; balneis indigent multis, sed multum quidē in oībus qui ex tali februerint causa oleū circūeffundere tepidū, minime participās stypticitate, fricatū vero parū balneari, vt cōsuetudo. F hęc ille, sed ī cura eph.ex calore necessitas ad balneandū plus est q̃ ad vngendū vt infra.ca.xxix.

Gentilis in Cap. 14. Trac. primi, Fen. 1. quarti.

De ephemera ex ira.

Fac eos quiescere &c. Hæc cura cōuertitur ad causam cum quiete & lętificantibus. Conuertitur ēt ad dispositionē.s.calorem transpirādo & remittēdo acuitatē, cum balneo.s.paucę caliditatis, qa si esset manifesti caloris noceret, & sic tollitur cōtradictio ad Sera. & conuenientius cum oleo aliquo, vt violato ꝙ melius est, vt patet, & ideo dat frigida & humida, & prohibet vinū ne inflammet, & quia auget iram vt Serap. & tu cōsidera consuetudines.

Iacobus in Cap. 14. Trac. primi, Fen. 1. quarti.

De ephemera ex ira.

Cura &c. In tertia parte dat curam ephemeræ ex ira sub sex regul. Prima est, fac ęgrum quiescere

scere nedũ à motu ire, sed ẽt ab oĩ forti alio motu vt sedetur ebullitio sanguinis & incẽsio spiritus ex impetu irę. Secunda est fac ęgrum occupari in lenificantibus seu demulcẽtibus animũ iratum,& lętificantibus ex narrationibus fabularũ & historiarum & colloquijs gratis & melodijs cantilenarũ & instrumentorũ musicaliũ & spectaculis aut ludis mirabilibus. Iuxta id Auezo. trac.i.iij.theisir.c.i. Curatio autẽ huius febris est iram infirmi sedare & assistere sibi quæ ipsum lętificent & deleãt irã & permaneat in tranquillitate & quiete. Tertia est, balneetur ęger in aqua tepida nõ multi caloris. Nã aqua tepida calefacit infrigidatos & infrigidat calefactos, corpus humectat ab ira siccatũ & tactum delectat. Circa hoc attende ꝙ Sera.vi.breuia.c.de ephe.ex ira ꝓhibet in ea balneũ dicẽs. Et similiter oportet vt prohibeãtur ẽt à balneo. Nam de ꝓprietate eius est vt adiuuet materiã quæ est in corporibus eorum ad putrefaciẽdum & attrahit febrẽ aut figit eã ad quædã mẽbra & facit accidere apostema. Sed videtur in hoc Gal. obuius li. de febribus ad Glauconẽ.c.v.dicẽs. Curare aũt oportet balneo oẽs. Et Rasis.x. Almã.c.i.laudat in ephemera ex ira balneũ. Et Auer.vij.colliget.c.vi.ait. Et scias ꝙ vniuersalis medicina oĩbus patientibus ephemerã balneũ existit exceptis patiẽtibus rheuma ꝓpter frigus, & in ephemera ab apostematibus. Sed Sera.tot insignibus viris quasi contradicens saluari sic potest, ꝙ intellexit de ephemera febre passione irę durante & sanguine circa cor adhuc ebulliente, vel de ephemera ex ira cũ multa ebullitione choleræ ex qua suspicio est de aduẽtu putridę febris. In declinatiõe vero ephemeræ ex ira sedata passione balneũ tepidũ non modicũ confert. Quarta est, inungitur ęger multa inunctiõe cũ oleo plurimo ex humectatiuis & infrigidatiuis, vt nenupharino vel violato. Id enim plus cõfert q̃ aqua calida, quia plus humectat & magis lenit, & resoluta ex calore magis intra retinet & resolui prohibet calorẽ innatũ. Iuxta id Gal. viij. de ingenio.c.iij. Si fuerit ira vigilia vel angustia nõ necesse est multum balneare siue fricare, sed infundi oleo tepido nil stypticitatis habente.

Iacobus in Cap.26. Tract.1.fen.1.quarti.

De ephem.ex somno & vigilijs.

Curatio &c. In tertia innuit ꝙ cura ephemeræ ex vigilijs est sex. Prima est ociari seu in ocio viuere relicta oĩ cura & sollicitudine,& quiescere ab oĩ motu forti & longo corporis & animæ, & dormire sufficiẽter, vt in ocio q̃ete, & somno calor spiritus & humiditates à vigilijs resoluti passim reparari possint & regenerari. Secũda est

A embrochatio capitis cum infrigidãtibus & humectantibus. Iuxta id Serap.c.nunc dicto. Oportet ergo vt curemus illum quẽ ĩuadit hæc febris cum rebus contrariis vigiliis & incipiamus & ingeniemus in attractione somni eis cum embrochatione aquæ dulcis tepidę in qua decoctę sunt chamæmilla & viola sicca & rosæ nenuphare & hordeum excorticatum & papauer super caput. Tertia est balneum humidum aquæ dulcis tepidę per quod humectentur membra desiccata ex vigiliis nimiis. Iuxta illud Rasis.x. Alman.c.ii. Si autem hæc febris causa vigiliarum vel multę sollicitudinis contingat ęger postquam ipsa minui inceperit balneum ingrediatur.

Gentilis in cap.18. trac.1.fen.1.quarti.

De ephem.ex somno & vigilia.

Curatio ei⁹ &c.) Infrigidat & humectat &c.) B Contra quia ista inducunt somnum. Exercitiũ temperatum &c.) Contra quia conseruat calidum non infrigidat. Dicendum ꝙ infrigidantia & humectantia dantur propter febrem & non quæcunq;, sed quæ cum hoc teneant eum vigilẽ vt balneum & exercitium. Ad secũdum dicunt temperatum dicitur debile exercitium quia iste non posset multum exercitari, cum sit febriens hoc exercitium excludendo vapores inflammatos ĩfrigidat & humectat.

Iacobus in cap.18.tract.1.fen.1.quarti.

De ephem.ex somno & vigilia.

Cura &c. In.iii. dicit ꝙ cura ephemeræ ex somno & quiete est quatuor res. Prima est sudatio in aere balnei.s.in stupha quæ poros aperit & vapores educit, quorum retentio induxit ephemeram, ac ablutio totius corporis in aqua dulci C competenter calida qua cutis lenitur & abstergitur & pori ipsius aperti tenẽtur et sudor augetur per quem resoluũtur auctę humiditates ex somno & quiete.

Iacobus in cap.19.tract.1.fen.1.quarti.

De ephemera e labore.

Cura &c. In tertia innuit ꝙ cura ephemeræ ex labore est sex res. Prima est tranquillitas siue quies ab oĩ labore animi & corporis, vt membra fessa & resoluta nimio labore quiete reficiãtur. Iuxta id Hipp.apho.ij.aph.xlviij. In oĩ motione corporis cũ cęperit quis dolere, quiescere statim remediũ est. Et Sera.vj.bre.sui.c.vj.ait. Et oportet vt curemus illos in primis cũ quiete & tranquillitate. Secũda est balneatio.s.statio in are balnei tepido, & tina.s.balneatio in aqua tepida dulci. De qua iterum dicit paragrapho vlti.capituli istius ꝙ si ephemerici ex labore indigẽt iteratiõe balnei propter reliquias lassitudinis & siccitatis &

& febris, iterentur oĩa quæ sunt scripta in.c.suo idest summatim et capitulariter recollecta ĩ principio capituli istius.s.balneum & tina:fricatio & inunctio.Iuxta illud Rasis.x. Almã.c.i. Cũ ergo aliquis hanc febrẽ causa laboris incurrit,oportet vt cũ cęperit minui ęger balneũ ingrediatur & in domo media moretur iuxta portã per quã reditur ad domũ primam quæ ante faciem ipsius aperiẽda est. Ad vltimum quoq; locus sit talis in quo delectetur & vt nullo modo sudet si sit possibile,nec ĩflãmetur,nec ęstuet nec cogatur aerẽ vehementer attrahere, sit aũt locus talis in quo ipsum diu morari sit possibile vbi & semicupiũ tepidã continẽs aquã in qua delectetur ingrediatur. Corpori vero ipsius aquæ tepidæ multitudo sup̃fundatur,& p̃cipue in locis articulorũ,& fricetur suauiter & p̃matur molliter. Tertia est inũctio cũ aliquo ex oleis humectatiuis, & proprie administrata sup̃ iuncturas suauiter fricando. Et super hac inunctione dat quatuor regulas paragrapho illo capituli istius, Et oportet vt eorum inunctio. Prima est, multo maior fieri debet in ephemera ex labore cum oleo aliquo inunctio quàm in quibusdam alijs ephemeris. Primo vt humectentur per hanc inunctionem membra & iuncturę istorũ infirmorum ex labore nimio sup̃exiccatę. Secundo vt p eã mollificẽtur chordę & ligamẽta arefactę et tensę propter siccitatẽ ac ẽt nerui sicut in spasmo de inanitiõe. Secunda est, oleum violatum est de melioribus oleis ad inũgẽdum istos ephemericos, quia suauiter lenit & humectat ac infrigidat partes eo inunctas duras remolliẽs & tẽsas relaxãs. Tertia regu.est, oportet vt horum inunctio cõicet corpori.i.generaliter in toto corpore fiat, maxime in capite collo & spondylibus & iuncturis oĩbus, eo q hę partes maxime ex labore vexatę fuerunt desiccatę & inflãmatę. Quarta regula ẽ inunctio nunc dicta p̃cipue cõpetit post balneationẽ, vt apertis poris & terrestri abstersa sordicie acute p balneũ & tinã profundius penetret & plus infrigidet leniat & humectet oleorum virtus. Attende primo q Ras.x. Almã.c.i. post hanc inunctionẽ iubet ęgrum rursus itroire balneum, deinde.s.post primum balneum corpus ipsius abstergatur, & ex oleo violato tepefacto inungatur, & maxima solicitudo habeatur pręcipue circa iuncturas & colli carinas & costarum. Postq̃ autẽ hoc aliquibus horis factum fuerit iterum in aquã tepidã intrandum est, & ex ea sup eum infundendum, deinde redeundum est ad inungẽdum. Attende secundo q Auezo.iij. theisir.c.i.trac.i. prohibet his ęgris madefacere caput, sed fricare consulit ipsum cnm melonibus vel semine eorum dicẽs. Febricitantes vero febre laboris requirunt q iubeas eos ingredi tinã aquæ dulcis tepidę, & stent in ipsa quãdiu eos non tędeat & in ipso delectentur, & madefiat suum totum corpus p̃ter caput, & fricetur caput cum melonibus bene maturatis, & si nõ fuerit tẽpus melonum fiat cum semine ipsorum trito. vt aperiantur pori corporis & dissoluãtur vapores fumosi q illud calefecerunt.

Attẽde tertio q Alex.iij. prac.c.iiij.prohibet his multã fricationẽ & inunctionem cum solo oleo dicens. Neq; enim q̃plurimum oportet fricari corp⁹ neq; vngi solo oleo, sed mixta aqua cũ oleo etenim hæc humectãt, nam oleum solum p se impedimẽtum facit, cum aqua autẽ mixtum magis in p̃fundum ingrediens infrigidat articulos ex labore calefactos. Et rursus aliquibus interpositis ait. Nescio autẽ pro qua causa. G. oleo solo tepido vtebatur, & aquã fugiebat simul miscere, cum nõ sit frigidæ admixtio aquæ sed tepidę. Et græcum hunc solẽnem Sera. ĩmitatus est.vi. bre.c.vi.dicẽs. Et inungãtur corpora eorum si tẽpus est calidum siccum, & cõplexio infirmi est decliuis ad hæc duo cum oleo vio. & cum oleo nenupha. aggregatis cum aqua pauca. Quod si istę dispositiones sunt ecõuerso inungãtur cum oleo de cheiri & oleo è chamæmelo, & hoc cum inũctione leni valde temperata in multitudine donec humectet eos.

Iacobus in Cap. 24. Tract. 1. Fen. 1. quarti.

De ephemera ex fame.

Secunda regula est q ęger in balneo ponatur temperati aeris, & aqua tepida super caput eius abunde effundatur & sedeat ĩ ea vt humectetur & tẽperetur febrilis calor ac leniatur. Tertia est q humectetur et vngatur corpus ęgri cum oleo rosato vel violato vel nenuphario vel omnibus simul parum tepefactis & similibus vt tollatur siccitas à fame & febre simul introducta.

Iacobus in cap. 24. tract. primi, fen. 1. quarti.

De ephem. ex siti,

Cura &c. In.ij. dat tres regulas super cura ephemerę ex siti. Prima est q ęgro detur in potu frigida aqua munda si cõsuetus sit ipsam bibere, nec sit in visceribus vel pectoralibus apostema aliqđ vel alius morbus aut debilitas potum aquę prohibens. Nam per aquã frigidam sitis mitigatur vel penitus tollitur, corpus humectatur, febris extinguitur. Vel loco aquę detur aqua fructuum infrigidantiũ & pręcipue malorũ granatorum, quæ refrigerando cor & hepar nutrit & confortat ac sitim extinguit vel saltẽ mitigat, valet ẽt aqua hordei & aqua lactucę & aqua cucurbitæ.

bitæ. Secũda eſt ꝙ humectetur corpus ęgri in tina.ſ.in balneo aquæ dulcis tepida qua mẽbra humectẽtur deſiccata ex ſiti & calor accẽſus febris mitigetur. Tertia eſt ſi balneatio in aqua frigida poſſibilis eſt ſine detrimento vel ꝑiculo maioris incõmodi in hac feb.fiat. Poſſibilis vero eſt & cõueniẽs in iuuene carnoſo & medio æſtatis ĩ aqua fluminis ſoli expoſita vel non multũ frigida, in qua videmus abſq; nocumento ſępe balneari & natare iuuenes ęſtiuo tẽpore. Sit aũt in hac aqua mora ęgri tanta ꝙ ſentiat ęger aliq̃d frigoris intus penetrare, mediocris tñ ſine rigore & horripilatione, q̃nq; enim per hoc ſubito abit febris ſicut videmus ſuꝑcalefactos & ęſtuoſos ſic ſe balneantes temperatos fieri cibos appetere & bene dormire. Attende ꝙ ꝓpter ſimilitudinẽ ephemeræ ex ſiti cũ ephemera ex fame Raſ.x.Almã. c.ij.curam vtriuſq; ſub ſex regulis dat. Prima regula eſt, qui aũt hac febre laborat, quia multam famẽ & ſitim paſſus eſt ſi cũ ſola laſſitudo & grauitas eũ inuaſerit anteq̃ febris in ea cõfirmata ſit inueniatur triticũ fractum multa aqua adhibitũ & coctũ & in niue infrigidatũ dandũ eſt & zuccharũ tabarzet.i.albũ. Secũda eſt, ſi aũt nõ ĩuenitᷣ niſi poſtq̃ febris in eo confirmata fuerit, ꝓcipiendum eſt ei ſæpe ex aqua frigida paulatim bibere donec febris reprimetur. Tertia eſt, deinde ꝑ aliquod ſpaciũ in aquã tepidam eſt mittendus, & aqua ſuꝑ eũ fundẽda frigiditate cuiꝰ nõ lędatur. Quarta eſt, poſtea ptiſanã bibat. Quinta eſt, & ex nutrientibus humectantibus nutriatur. Sexta eſt, à calidis abſtineat donec ſanitati reſtituatur.

Gentilis in cap.26.tract.primi fen.1.quarti.

De ephem.ex oppilatione.

Quarta cõditio vel conſideratio eſt in pulſu. ijs cõſideratis procede hoc regimine.ſ.intromitte eum in balneũ & innuit conditionẽ quintã.ſ. ſit ꝙ in die tertia & non eſt alia conditio à prędictis niſi ꝙ eſt tẽpus quo extimabile eſt ꝙ ſit in declinatione & ꝙ feceris quæ oportuit de euacuatione. Sexta conditio eſt ꝙ fiat.v.horis & paucioribus ſi non eſt aliud ſpatium ante paroxyſmum futurum ſi creditur ſtatim paroxyſmi reuerſio, & ideo exponitur ſi fuerit.i.eſſe debeat feb. vſq; ad.v.horas.ſ.ſi tñ eſt ſpatium & tandem ꝓcipies vnctionem & fricationem & ſunt ſermones oẽs Gal.viij.tera. Septima conditio eſt ꝙ ſi faciat balneum accidẽtia mala ex quibus timetur putredinem fieri non moretur, q̃a iſtę oppilationes ſunt aptę trãſire in putridã nõ aptę remoueri balneo.

Cum ergo &c.) Vult ꝙ differat cibũ quouſq; tranſit hora ſuſpecta paroxyſmi, ſed ſi expedit cibari in hoc diſpoſitio & nõ tolerat quia nõ tolerat eſſe abſq; cibo. Et ſi fuerit &c.i.tu bene curaſti & cura ſicut prius cum balneo & cibo. Et ſi fuerit &c. & vrina fuerit non ſicut oportet quia ſuerit cruda tunc tranſit in putridam.

Iacobus in cap.26.tract.primi.fen.1.quarti.

De ephem.ex oppilatione.

Et intromitte &c.) In.iiij.parte dat.x. regulas ſuꝑ vſu iſtorum & cõuenienti miniſtratione. Prima eſt, ſi minuatur & deficiat febris vel ſecũdus acceſſus ſit debilior primo & non careat vrina digeſtione, neq; pulſus putredinẽ indicet intromittẽdus eſt ęger in balneũ in die tertio poſt paroxyſmũ hora mollificationis.i.declinationis paroxyſmi expectati ſi fuerit febris vſq; ad.v.horas ante paroxyſmũ alium vẽturum. Ita ꝙ inter balneũ factum in declinatione paroxyſmi tertię diei et ſequentẽ paroxyſmũ interueniat tẽpus.v. horarũ. Eiuſdem ſententię Gal.meminit verbis clarioribus.viij.de inge.c.iiij.vnde iſtã literã traxit princeps, dicẽs. Cũq; inquiſieris infirmũ & febrem minoratã eſſe videbis, & in tertio die paruiſſima extiterit, & in pulſu putredinis ſignificatio nõ apparuerit nec in vrina ſignũ indigeſtibilitatis aſpexeris & in prima die ante.vj.horã acceſſio fuerit, mitte eũ in balneum multum ante ſextam horã eo vt exeat ante tertiã. Quod ſi febrem in.x.hora venire putaueris vſq; ad ſeptimã in balneo moretur. Itẽ vniuerſaliter dico morã in balneo ſic eſſe metiendã & poſtq̃ exierit vſq; ad acceſſionẽ ſit trium horarum vel quatuor ſpatiũ ęqualis diei. Et breuius itidẽ cõmemorat megatechni.viij.c.v.dicẽs. Si videris multũ deſcendiſſe febrẽ neq; in pulſu vel vrina ſigna putredinis appareant, ſecure eũ in balneũ declinante febre ĩtroducas. Et debes metiri ab hora qua egreditur de balneo vſq; dũ acceſſio febris veniat vt ſit ſpatiũ.iiij.horarũ. Secũda regula eſt, ꝙ vngatur ęger aliquibus oleis aperitiuis & reſolutiuis non multę caliditatis vt oleo chamæmelino vel anethino cõſiderationibus ꝓhabitis quarũ meminimus & poſt phlebotomiam & purgationem. Tertia eſt fricetur ęger cũ rebus in quibus eſt abſterſio ęqualis.i.tẽperata ſicut cũ eo quod eſt inter farinam fabarũ quæ remiſſe abſtergit & farinam orobi quæ abſtergit fortiter & farinã radicis lilij cęleſtis quæ ireos dicitur & farinã radicis ariſtolochiæ emollitę ſeu contritę cũ aliquãtulo mellis & aquæ. Attende primo ꝙ farinę medię inter farinã fabarũ & inter farinã orobi ſunt farinę hordei ſiliginis tritici cicerũ & lupinorũ.

Attẽde ſecũdo ꝙ dicta in tribus prioribus regulis ordine tali ſunt adminiſtrãda. Introducto ęgro ĩ aere balnei ſatis calido, Prĩo fricetur totũ

corpus eius abstersiuis dictis vt à cute & poris abstergatur sordicies adhęrens & aꝑiantur pori. Secundo inungatur aliquo oleorum resolutiuorum. Tertio lauetur. Iuxta id Gal. viij. de inge.c. iiij. Prius tñ q̃ lauetur corpus fricetur & vngatur moderate cum rebus mundificatiuis. Attende tertio ꝙ mundificatiua ab extra applicãda sic ibi memorat. Quæ aũt exterius corpus mũdificant ex libris in quibus scripta sunt scire valebis. Ex quibus est farina orobi farina hordei fabę, mel cum aqua mixtum, & maxime ireos & radix arboris opopanaci & aristologia & mel cũ pauco aquę mixtum. Aqua cum melle miscetur vt mel subtiliatũ poros ingredi valeat, hæc Gal. Quarta est, si fueris ausus vti fortioribus abstersiuis ita ꝙ non timeas augmentum febris nec excoriationẽ cutis, quia satis spissa est, nec dolorẽ nimium quia ęger non est tener delicatus acuti sensus, tũc vtere spuma baurach.i.nitri ad vehementius mundificandum & abstergendum. Iuxta id Gal. ibi. Item aphronitrũ.i.spuma nitri & nitrum, si aũt nitrum fuerit petrosum incendatur & puluerizetur. Item oportet esse mũdum clarum & acutum in sapore & odore. Sapo quoq; est mundificatiuum. Sufficiant dicta hæc de mundificatiuis. Quinta est, si ęstimes vel arbitratus fueris ꝙ balneum alteret naturam ægri in aliquo, alteratiõe ducente ad deterius vt ad ęstuationem male tolerabilem vel ad putredinẽ suorũ humorum & facit accidere quasi horripilationem nõ maneat ęger ictu oculi seu momẽto vnico quo clauditur oculus in balneo, sed statim extrahatur. Quia ꝑ hęc significatur ꝙ istę oppilationes non sunt de genere earum quas aperit balneũ, immo fortiores & periculosiores, quæ à balneo irritantur. Sexta est, cum ęger cui balneum cõuenit exit de balneo non debet cibari neq; vinum bibere nisi postq̃ fuerit securus à paroxysmo.s. postquã trãsierit hora qua contigerat prior paroxysmus & expectatur alius venturus. Quia si cibetur aut bibat vinum ante paroxysmum corrũpetur cibus adueniente paroxysmo & magis nutriet febrem q̃ corpus & naturã distrahet ab occupatione circa solutionem oppilationũ. Iuxta id Gal. vbi supra. Ostendamus autẽ quid sit faciendũ post balneum cũ non sit prolixum. Nõ enim dandus est cibus vel potus post balneũ si post tres horas febrem scias esse vẽturam, nisi ille vbi coctum est apium. Septima est, si dispositio ęgri exigit vt cibetur aliquantulum cito post balneum, & nõ tolerat abstinentiã omnimodã à cibo, vel quia debilis & resolutus est, vel quia famescit fame non mendosa quã moleste tolerat & ęstuat inde, de-

D tur ei in potu quid aperitiuũ vt subtilis aqua hordei plurimę aquæ & pauci hordei & plurimę decoctionis decocta cum apio. Ipsa est cibus & potus & medicina vias aperiens & oppilationes diminuens velocissimę digestionis & penetrationis vt iã digesta sit adueniente paroxysmo. Iuxta id Gal. megatechni. viij.c.6. Nutriatur si ęstas nõ est & febris non cito sit vẽtura post duas vel tres horas & vsque ad quintam cum ptissana. Si vero ęstas est post vnã vel duas horas ab hora balnei, scilicet da oxyzaccarã cũ apozemate.i.decoctione apij. Alexander vero. iij. prac.c.ix. quod est de ephemeris ex emphraxi sic dietam ordinat. Dięta aũt sit nihil habens in se siccum aut asperũ aut acre.i.acutum. Ptissanę quidẽ eis vtilissimę sunt ad humectandum. Et post humectationẽ danda sunt alia quæ proijcere possunt humores & extenuare admixto cum eis modico apomellis.

E Quando fauus mellis cum aqua lauetur aqua illa mellis apomel dicit͛, habet enim ex hoc aliam proiectoriam virtutẽ, & nihil habet in se calidũ. Pisces autẽ vtiles sunt in cibo qui bene digerantur. De pullis vero domesticis alę vel ascellę. Ex oleribus vero lactucę intyba.i.endiuia domestica & troxima.i.endiuia agrestis. Hanc aũt oportet esse diętam sicut diximus in calidam distemperantiam. Si aũt nihil tale fuerit & ex phlegmate ibi videatur esse facta emphraxis.i.oppilatio, tunc securius dabis zemã.i.decoctionẽ de apio & anetho & adiantho & oxymel non solũ simplex, sed etiam compositum his qui frigidiores sunt distemperantia à Gal. veraciter dictum est ꝙ oxymel & proijcit fortiter & non excitat febrem, hæc ille. Octaua est, si ephemera post balueum non iteretur ei.i.non redeat paroxysmus

F ille qui expectabatur, tunc balnea infirmum secunda vice si desideret illud, deinde ciba ipsum. Iuxta id Gal. viii. de inge.c.iiij. Quod si febris in hora qua putauisti non venerit, iterum in balneum mittatur si velis. Et dabis ei cibum secundũ canones quos tibi monstraui. Nona est, si diminutus fuerit expectatus paroxysmus à paroxysmo primo, sic quòd febris declinando procedat & vrina fuerit bona.s. bene digesta & hypostasiata tunc confide in veritate curationis.s. ꝙ æger veraciter curatur & in paucitate oppilationis quæ cito soluetur. Et cura infirmum post eradicationem paroxysmi sicut curasti cum balneo.s. & fricatione & inunctione. Deinde ciba eum. Iuxta id Gal. ibi. Si autẽ febris venerit vide vtrũ minor q̃ prima extiterit & inquire pulsum & vrinam. Quia si parum ex oppilatione extiterit, hæc debilia erunt accidentia.s. istius febris.

Et ęger in quarto die in balneum est introducēdus, & postea sicut ordinauimus cibandus. Et securus esto ꝙ in quinto nihil accesſionis habeatur, hæc Gal.

Gentilis in Cap.26.Tra.1.Fen.1.quarti.

De ephem. de repletione.

Et conforta &c.) Poteſt continuari cum præcedenti ſermone vt tria præcipiat.ſ.balneum, cibum & inunctionem, ordo erit quòd primo balneum, ſecundo inunctionem, tertio cibum & poteſt continuari ad illud ꝙ ſtatim dixit.ſ. ꝙ ſi non facis balneum propter debilitatē, & ſuperfluum fluxum debes tamen ſtomachum confortare, de quibus eſt lana infuſa &c. & hoc præceptum fuit ſupra cap. de ephe.ab euacuatione.

Iacobus in Cap.16.tract.1. Fen.1.quarti.

De ephem. de repletione.

Expectet medicus poſtquam fuerit egreſſum quod corruptum eſt, declinationē febris, et tunc intromittat ęgrum in balnenm aquæ dulcis calidæ vt ſpiritus igniti vna cum fumis reſolui valeant adiutorio balnei ab interioribus ad exteriora attracti, deinde cibetur ſedata prius hac cōmotione quam balneum induxit. Iuxta id Gal. viij. de inge.ca.v. Dico ergo ſi egeſtio non aliud fuerit niſi quod corruptum eſt, mittatur in balneum & dabis ei nutrimentum. Ab hac regula dat hæc princeps hanc exceptionem, niſi fuerit illic ſuperfluū.i.ſuperfluitas & exceſſus magnus in fluxu ventris deſtruens virtutem. In quo caſu ęger non eſt balneandus ne virtus amplius reſoluente balneo deijciatur, immo cibandus ad fortificationem ſuę virtutis, & ſtomachus eius confortandus eſt cum rebus quas ſcies ex ſtatim dicēdis, & iam horum aliquot prius deſcriptę ſunt tertij.xvj.tract.ij.cap. de fluxu ventris. Contra, non eſt ſuperfluitas in fluxu ventris quando nō eijcitur niſi corruptū. Et ſi ęger cibetur eo quod corruptum eſt nondum euacuato, corrumpetur cibus permixtione ſui cum eo quod corruptum eſt, & ſi reſtringatur illud quod defluit per confortātia ſtomacho adhibita multa mala parient, effumabunt ſiquidem ad cor & cerebrū & corrumpent ſanguinem. Dic primo ꝙ in euacuatione corrupti ſemper multi ſpiritus euacuātur. Vñ quandoq; deijcitur virtus priuſquā eductum ſit totum corruptum. Propterea medici cauere iubent in apertione magnorum apoſtematum totam vna vice educere ſaniem, & in apertione vētris aſclitici aquam vnica vice totā educere. Dic ſecundo ꝙ cibare oportet ęgrum deiectę virtutis in fluxu ventris corruptę materiæ priuſquam penitus euacuatur, ſed dandus eſt cibus qui cor- A ruptionem nō adaugeat, ſed potius reprimat vt mala granata acria, lactucę acetoſa. Iuxta id Gal. viij. de inge.c.v. Quod ſi aſſellatio adeo maxima fuerit & adhuc ſit ꝙ virtus inde ſit defecta dabis ei cibum, neq; mittatur in balneum. Dic tertio ꝙ corruptum defluens non ex toto eſt reſtringēdum, ſed remoranda ſeu retardāda ſua defluxio dum virtutē deijcit vel multitudine huius quod eijcitur vel aſſellationis frequentia.

Iacobus in Cap.28.Tract.primi, Fen.1.quarti.

De ephemera ex duritie cutis.

Curatio eius &c. In tertia īnuit ꝙ cura ephemeræ ex teſteitate eſt ſex res. Prima eſt extinctio caloris extranei cum ſyrupis frigidis & electuarijs & ſimilibus vt cum ſyrupo endiuiæ vel acetoſę vel nenupharino vel cū oxyzaccara vel cum tria ſandali vel cum diadragaganto frigido B vel cū diarhodon. Secūda eſt adminiſtratio balnei. Primo quidē aerei ad apertionem pororū, poſtea aquei ad mollificationem & lenitionem cutis & abſterſionem terreſtreitatum ab ea & ſudare in ea, quatenus vapores & fumi retenti & ſpiritus igniti ſimul cū ſudore valeant educi, ſed poſt declinationem ephemeræ febris iſta fieri iubet ne calor ignitus balneo agitatus ignitior fiat ſi ęger balneetur antequā declinet. Cōtra multi incurrūt hanc ephemeram ex balneo dimiſſo quod conſueuerunt, remedium ergo eſt ꝙ æger protinus dum febris incipit in balneū mittatur. Iuxta illud Raſis.x. Alman. cap.ij. de hac febre tractātis ſub titulo ephemeræ ex dimiſſione balnei conſueti & dicentis. Qui vero hanc incurrit febrem, quia balnei vſum vt conſueuerat præter miſit, in balneum mittendus eſt donec febris re- C primatur. Item per balneū aptiſſime tollitur & velociſſime cauſa iſtius febris. cū ilico abſtergat, poros aperiat, cutē lenificet & ipſam emolliat, ſed remota cauſa remouet̄ effectus. Dic primo quòd in proxime diſpoſitis ad hanc febrem balneum conuenit ante aduentum febris. Iuxta id Gal.viij.de inge.ca.ij. In multis locis diximus ꝙ febris multoties ex pororum generetur oppilatione maxime in corporibus ex quibus caprinoſus fumus ſolet diſſolui. Propterea in ſeruāda ſanitate ipſorum vtile eſt balneari aqua dulci & tepida, & fricari cum fricationibus molliciem generantibus & poros aperientibus & dilatātibus.

Dic ſecundo ꝙ iam febre inducta ex teſteitate tutius eſt differre balneum vſq; ad declinationem quam ante eam miniſtrare, ne per balneū febris augeatur aut putrida fiat cōmotis humoribus & non reſolutis & aucta extranea caliditate. Per hęc ſolue obiecta. Sexta res eſt iteratio bal-

nei multoties vt tota testeitas & duricies cutis baneo tollatur & cutis reddatur lenis et porosa, per quam faciliter transire valeant & resolui fumi caprinosi mali sub cute retenti qui febris causa erant. Iuxta id Rasis ibi. In mane quoq; iterum ad balneũ eat, deinde ab eo egrediatur & sic ad consueta redeat.

Gentilis in Cap. 29. Trac. primi, Fen. 1. quarti.

De ephemera ex calore.

Cura &c.) Non tangat &c. timet calefactionem, necessitas ad balneandum quia duo facit, excludit vapores, & infrigidat, sed oleum non excludit eos, & patet.

Ibidem.

Tertia res est ingressio tinæ dum febris aufertur. Et circa hãc princeps dat hic quinq; regulas. Prima, etiam non tangat tina ęgrũ si fuerit cũ eo febris. i. quãdiu febricitat ęger non intret balneũ aquæ calidæ dulcis, quia in ista febre maxime inflamãtur exteriora, & balneũ calidũ sine medio ista tangens addit in calorẽ. Secunda est cessante febre balneetur is qui passus est cũ aqua tepida. Ipsa enim tollit extraneos calores & ariditates extrinsecis mẽbris à sole impressas. Nã vt dici solet calefacit infrigidatos & infrigidat calefactos humectans vtrosq;. Iuxta illud Auer. vj. colliget. c. iiij. & dicimus ꝙ balneũ in nobis diuersas imprimit operatiões primas videlicet, secundas & tertias, nam ipsum humectat & exiccat ĩfrigidat & calefacit, superfluitates quæ sunt in poris & sub cute euacuat & qñ oppilat, vẽtositatẽ dissoluit, inflationẽ remouet & corpora nutrimẽto pręparat. & aliqñ cõmouet appetitum, & materiã de vno mẽbro ad aliud spargit et humores fluxibus facit, & ẽt dolores mitigat, & aliqñ ipsos remouet. & harum contrarietatum causa vna ex tribus rebus existit, vna, diuersitas partiũ balnei, altera est diuersitas corporũ patientiũ, tertia est diuersitas more in balneo. Tertia est, nõ permittas aerem balnei calefacere hunc infirmũ ne addat in febrem, sit ergo tepidus vel tẽperatus qualis esse solet aer primę casę vbi spoliantur qui se balneant. Iuxta illud Rasis. x. Almã. c. ij. Postq̃ vero quieuerit febris, ęger balneũ ingrediatur & sic in loco tẽperato vt diximus vbi aqua tepida super totum corpus ipsius, & præcipue super caput ipsius fundatur. Quarta est, non timeas nocumentum aliquod ex effusione aquæ calidæ super caput infirmi, quia humectat caput à sole siccatum & resoluit febrem resoluendo fumos & spiritus cerebri quos sol inflammauit, à quibus orta est & pendet hæc febris, sed remisse caleat aqua quæ effundetur, aliter nocebit. Quinta regula est, necessitas balnei vel vtilitas eius in hac febre maior est necessitate inunctionis vel ipsius vtilitate, quia plus resoluit fumos & vapores & spiritus ignitos balneum aquæ dulcis q̃ inunctio cutis, & plus infrigidat aqua illa balnei quæ poros penetrat dum se ad suam reducit frigiditatẽ q̃ penetrãs oleũ. Iuxta id Gal. iam alleg. tex. viij. de inge. c. iij. Si aũt causa sol extiterit primo refrigeratiua & balnea sępe fieri sunt necessaria, non tñ inungi vel fricari sępe necessarium, non tamẽ inungi poros oppilat, & sępe fricari corpus calefacit, & in cura feb. ephe. ex angustia, tristicia, vigilijs, & solicitudinibus plus opus fricatione cũ oleo q̃ balneo vt patuit supra. c. xj. Quarta res ẽ, in egressu balnei, fricari ęgri caput cũ oleis frigidis vt oleo rosato vel nenuphario. Iuxta illud Sera. vi. bre. c. ij. Et inungatur caput cum oleo violato aut cum oleo de nenuphare & rosato.

Gentilis in Cap. 31. Tracta. 1. Fen. 1. quarti.

De ephemera ex densitate cutis à frigore.

Curatio &c.) Ad caliditatẽ decliuis nõ quod mordicet quia poros stringeret vt. vij. ter. & ita exponatur ꝙ dicit balneetur, cum aqua calida valde, non tamen mordicatiua.

Amaracũ &c.) Idest maiorana q̃ dr̃ alcaohẽ.

Postponatur inunctio &c.) quia timet oppilationem, & quia isti sunt indurati in cute prius oportet eos mollificare cũ aqua balnei, etiã quia aer postea facit resolutionẽ aquæ, ne infrigidet si remaneret in poris deinde inungatur. s. cum sufficiẽter in aere sudauerit, cheiri viola seracenica. Reliqua patent.

Iacobus in cap. 31. tract. 1. fen. 1. quarti.

De ephem. ex densitate cutis à frigore.

Declinante hac febre intret ęger balneum & balneetur in aqua decliui ad caliditatem & in aere calido. Decliui dicit ad caliditatem, quia si subito mẽbra exteriora transferrentur de intẽsa frigiditate ad intensam caliditatẽ rigor & dolor nascerentur inde. Pręterea mediocris calor aeris & aquæ cutẽ condensatam laxant & leniunt, poros aperiunt, & vapores educunt, Iuxta illud Rasis. ca. nunc dicto. Cũq; febris minuta fuerit dormum calidam balnei ingrediatur in qua morã faciat, donec sudor egrediatur. Tertia ẽ ęgris in balneo cõstitutis sup̃ sua corpora ab alto effundatur p̃ modũ embrochæ aquæ decoctionis amaraci. i. sansuci seu maioranę & anethi & sisymbrij idest balsamitæ seu mentę aquaticæ, quia ab istis herbis calidis & siccis aperitiuis pori cutis aperiuntur, & vapores retenti per hos resoluuntur. Serap. vero sexto breuiarij capitulo tertio iubet resolutiua balneis immitti dicens. Confert post

post resolutionem eius balneatio cum aqua calida in qua decocta sint chamæmilla, mellilotum, et sampsucus, idest maiorana postq̃ ponit̃ sub eis ex hac aqua bulliente. Et ex istis verbis Serapion innuit ꝙ aqua bulliẽs in qua herbæ prædictæ decoctę fuerint inter duos fundos tinę effundatur, quorum superior sit perforatus & super ipsum sit sedes posita cui insideat æger vaporẽ recipiẽs dictæ aquæ feruentis sine contactu aquę ne inde vstuletur, & dũ à dicta tina exire voluerit situetur in ea cacabus repletus aqua decoctionis dictarum herbarum mediocris caliditatis & inde fricetur optime ægri corpus ex oĩ parte. Et Gal. ad Glau. de fe. ca. 6. Qui autem ex constrictione cutis febriuntur iuuat balneum ex aqua dulci tepidum & fricare & exercere quousq; rarefacere possint cutim. Quarta regula est, fricent̃ isti ęgri in balneo, scilicet cum medicinis abstersiuis cutis & aperientibus ac mollificãtibus poros ipsius quæ prius dictę sunt capitulo vigesimoquinto tractatus p̄sentis paragrapho illo. Et frica ipsum cum rebus in quibus est abstersio æqualis, sicut quod est inter farinam fabarum vsq; ad farinam orobi & farinã radicis lilij & aristolochię emollitę cum aliquantulo mellis & aquæ. Quinta regula est, postponatur eorum inunctio quousq; ipsi sudent ne per inunctionẽ ante sudorem pori oppilentur, & exitus sudoris ac vaporũ acrium conclusorum intus prohibeatur. Iuxta illud Rasis decimo Almãsoris cap. 2. Postq̃ autem sudor egressus fuerit corpus ex oleo tepido cum fricatione inungatur, ideo vt sudoris multitudo egrediatur. Deinde aqua calida lotus abstergatur & indutus egrediatur, & eousq; dormiat donec iterum sudet. Serapion vero durante sudore prohibet inungi dicens. Non oportet vt vtantur oleo apud sudorem vt non oppilentur pori per viscositatem olei. Sexta regula est, fricẽtur isti ægri & balneentur cũ aqua calida valde. Fricentur quidem fricatione suaui quæ poros aperiat, cutem mollificet, vapores resoluat. Balneentur autem cum aqua calida valde modo prius tacto, quę feruens claudatur ĩter duos fundos, ita ꝙ ipsa aqua non tangat ægrum: sed vapor ipsius ad eum perueniat sudare faciens. Fricetur autem cum aqua dulci mediocris caliditatis sicut præmissum est. Septima est, oportet vt balneatio cum aqua præcedat balneationem cum aere, quia aqua balnei plus remollit cutem q̃ ipsius aer, & magis abstergit à poris ipsius terrestreitates quibus oppilantur: maxime dum corpus cũ ea fricatur, quibus bene apertis calens aer balnei fortiter, postea sudorẽ prouocat. Auenzoar autẽ in suo Theisir. 3.

A trac. 1. c. 1. solo balneo aquæ cum fricatione ex semine melonis contentari visus est. Ait enim ibi. Illius vero qui passus fuerit febrẽ à frigore multo ipsum molestante: oportet ipsum balneari in aqua calida, & fricari corpus cum semine melonum. Octaua est inungantur isti ægri post balneationem aeris & aquæ cum quibusdam oleis q̃ poros dilatant. Iuxta illud Serap. vj. bre. c. vj. Et inungimus eos cum oleis resoluẽtibus & sedantibus, sicut oleum chamæmelinum & oleũ anethinum, & oleum alkeiri. Per hæc enim olea & cutis lenitur, & mediocriter calida tenetur, & quod sub hac latet de fumis retentis passim dissoluitur. Nona est, effundantur etiam super capita sua modo dicta olea vel aliquod ex eis solitarium mediocriter actu calidum præcipue chamæmelinum quod est temperatius & aromaticum: anethinum vero non. Sed de keiri oleũ par-

B ticeps est odoris violę vel violati olei. Et est keiri planta cuius tres sunt species: vna habet flores albos, alia purpureos, alia citrinos siue aureos qui habent odorẽ violarum plus tñ in nocte. Et hæc valde abundat in muris antiq̃s huius regionis.

Iacobus in Cap. 31. Tract. primi, Fen. 1. quarti. De ephemera ex soliditate causata ab aquis stypticis.

Quandoque &c. In hoc cap. primo agit de modo generationis ephemerę ex soliditate cutis ab aquis stypticis. Secundo de signis: ibi (Signa) Tertio de cura: ibi (Cura.) In prima parte dicit primo ꝙ spissitudo vehemens pororum apparentium in superficie cutis quandoq; cõtingit his qui se balneant in aquis stypticis sicut in illis in quibus est virtus aluminis dominans aut

C virtus draganti quod est vitreolum. nam aquæ aluminosę quas albulas vocant, cutim dẽsant, & stypticitates faciũt & poros dẽsant, vt dicit Gal. 8. inge. c. 2. & in. 10. c. 2. & hac de causa vapores eorum sub cute adunantur et cõprimuntur non habentes exitũ, & inde eis accidit quod aliquotiens superius est dictum scilicet ephemera ex soliditate. Secundo dicit, ꝙ ista vehemens spissitudo pororum frequenter perducit ad putredinẽ, quia augetur inde calor extraneus, & prohibentur sanguis & humores ab euẽtatione: & hoc est quãdo in his est aliquis humor putrefieri aptus, & vapor retentus est caprinosus.

Signa &c. In secunda dat signa octo istius febris. Primum est causæ eius, quarum præsentia vel antecessio ex proximo tempore significat ipsam. Secundum est illud quod testatur sensus de nigredine cutis vel asperitate cũ nigredine quasi sit extensa nõ cum lenitate, sed asperitate & corrugatione

rugatione

rugatione & præparata præparatione qua parantur coria quę nigro tinguntur, ſicut ea ex quibus fiunt ſotulares vel corrigię: ſic enim rugatur & exaſperatur humana cutis & ad nigredinem parumper declinat ex balneatione in aquis vitreoloſis, & ad cineritium declinat colorem ex balneatione in aluminoſis. Tertium eſt, ꝙ horum cutis ſub tactu inuenitur talis vt cutis infuſa in aqua draganti, ideſt vitreoli. Et Sera. vj. bre. c. 4. ait. Quandoq; etiam ſignificatur ſuper febrem ephemeram accidétem ex balneatione in aquis ſtypticis ex tactu: quoniam cutis eſt dura filtrata ſolida extenuata ſicca, plusq̃ illorum quos inuadit febris ephemera ex frigore, & ſimilatur illis, qui ſubmergunt manus ſuas in aqua gallarum aut corticum granatorum & quæ ſunt illis ſimilia tempore longo.

Iacobus ibidem.

Hac febre detenti plus morari debent in aere balnei & in balneo aquæ calidę q̃ detenti à febre ex oppilatione ab aere frigido. Hanc balneationem magnus Auenzoar. 3. Theiſir cap. 1. ſic fieri iuſſit. Cui vero acciderit hæc febris à balneatione facta in aquis conſtrictiuis valde, vt aquis aluminis & ſimilibus aperiantur ei pori & abluatur corpus ſuum cum melonibus aut cũ ſeminibus eorum, & intret in tinam de aqua dulci & temperatę caliditatis. Et Raſis. x. Almã. c. 2 ait. Si quis vero hanc febrem propter aquas naturaliter calidas patiatur ſi fuerint aquæ illæ tales ex admixtione calcanthi aut ſalis, aut ferri, aut aliarum rerum quæ corporis ſuperficiem pungere & contrahendo rugare conſueuerunt, eodẽ eſt regendus regimine quo is qui hãc incurrit ex frigore. Oportet tamen vt locus balnei in quo hic in domo calida moratur ſit temperatus, & ſit alia porta alterius domus coram ipſius facie aperta, & aqua calida ſuper ipſum fundatur & in eam ingrediatur, & tandiu cõtinuo fricetur donec pori aperiãtur & corpus tumeſcat & febris ſedetur & corpus rubeum fiat: hæc ille. Quinta eſt, oportet vt detenti hac febre tardent inunctionem ſui corporis plus q̃ paſſi hãc febrẽ ex oppilatione pororũ à frigore, ne olei viſcoſitate pori oppilẽtur, ſudor ꝓhibeatur, & reſolutio vaporum & fumorum conculcatorũ & ſpũum ex febre ignitorũ. Et Sera. 6. bre. ca. 4. ait. Et ſit oleum quo vtuntur parum & ſit inũctio multa lenis, donec leniatur cutis & reſoluatur ſupfluitas retenta in corpore.

Iacobus in Cap. 32. Tract. primi, Fen. 1. quarti.

De ephemera ex vino.

Cum expergefactus fuerit, balneum iterũ ingrediatur & ad regimen prædictum redeat.

D *Iacobus in Cap. 7. Trac. ſecundi, Fen. 1. quarti.*

De curatione putridarum.

Immo cum &c.) In ſexta dat princeps regulas quatuor. Prima eſt, quãdoq; concedenda eſt febricitãtibus infuſio totius ſui corporis in aqua frigida circa declinationem febris & apparitionem digeſtionis et poſt euacuationem humorũ, quãdo apparuerit calefactio fortis & complexio naturalis ægri calida & ſicca fuerit. Nam in tali infirmo poſt euacuationem materiæ quandoq; relinquitur in mẽbris ariditas cum quadã adhęrẽti caliditate quæ eſt vt initium hecticæ febris, & hæ corriguntur & reprimuntur aquæ frigidæ & humidæ infuſione ſibi cõtraria. Super hac infuſione corporis febricitantis in aqua frigida dat Gal. 10. de inge. c. 10. tres regulas. Prima eſt, ſi iuuenis carnoſus in æſtate tempore ſtatus in viſcere non habens apoſtema in aqua frigida ſe balE neauerit & natauerit, cito febrem euadet, maxime ſi in eius ſit vſu: vnde huiuſmodi ſi ĩueneris, mox in aquam frigidam mittere nõ dubites. Secunda eſt, eis qui in hecticam incidunt propter calidam & ſiccam complexionem maxime ad phthiſim. i. arefactionem perductis, aqua frigida non præcedente calida moleſta erit, ſicut ambulãti in longo itinere in æſtiuo tẽpore & corpore deſiccato malum eſt balneum aquæ frigidæ niſi calidæ pręcedat. Hoc enim eis efficietur quod fit ferro candenti ſi in aquam frigidam ponatur, qa corpus tunc infrigidatur & confortatur & induratur ſicut ferro contingit. Tertia eſt, feb. hectica non iuuat̃ ex calida aqua, ſed ex frigida. Prius tamẽ cum calida præparetur vt frigidam, poſtea ſuſcipere poſſit: hæc Gale. Secunda regula hic à F Principe data eſt. Non eſt malum ꝙ in febre putrida adminiſtret medicus infirmo balneum mediocriter calidum ſiue ſit aereum ſiue ſit aqueũ: obſeruatis tamen conditionibus pręcedentis regulæ. ſ. ꝙ apud declinationem & apparitionem ſignorum digeſtionis & euacuationem peccantium humorum adminiſtretur. Nam tũc poros aperit, fumos caprinoſos vna cum vaporibus per eos educit, humores reſoluit qui erant cauſa febris. Iuxta id Gale. 10. de ingenio cap. 10. Quibus pauci ſunt humores & corpus mollificatur & rarificatur ex calore balnei balneum non ſolũ eis non nocet, ſed etiã iuuat, quia purgat humores. Quapropter nullum mittunt febricitãtẽ in balneum in initio febris vel ſtatu, quia tunc cutis eſt oppilata: ſimiliter & caro ſubcutanea oppilata ẽ. In declinatione vero ſiue in initio ſiue in medio ſiue in fine multos in balneum introducimus, quod & multi medici fecerunt & eis profuit.

Et

Et vndecimo de ingenio cap.9.ait. Si balneetur in declinatione morbi quatinus dissoluēda dissoluantur ex corpore multum erit iuuatiuum, quoniam purgabitur ex corpore caprinosa materia & grossa, vnde si in visceribus nulla defectio fuerit adiuuabit nisi rigor in balneo efficiatur. Nam in balneo febricitātium tripliciter erit studendum. Vno modo vt non patiantur rigorem. Alio vt nullum ex nobilibus membris sit defectum. Tertio vt in venis multa & cruda materia non habeatur. Has duas regulas in putridis febribus temporibus meis nō obseruaui nec vnquam attētaui febricitantem febre putrida præcipere demergi in aquam frigidā vel intrare stufas aut tinam calidam, nisi quartanarios & hos qui febricitant ex melācholia. Primo quia senes famosos medicos mei temporis nunquā vidi his vti in cholericis febribus. Secundo, quia incolę huius regionis sunt crapulosi raro obseruantes debitum regimen, nec se patiuntur perfecte purgari: qua propter balneum frequēter commouet quietos humores & putredini aptat, quibus augmētatur febris eorum aut noua inducitur etiam si in tempore declinationis balneis vtuntur. Tertio, quia multis noui experimentis ꝙ putrida febre afflicti se balneantes sua voluntate sine consilio vehementi fuerint attriti rigore & febris eorum inde augmentata est. Et id notat Gal.10. de ĩgenio cap.10. dicens. Multos autem crapulatos & quibus sunt pūgitiui humores, & qui sunt in initio periodicę febris vel in eius augmento vel statu exceptis paucis in balneum ingrediētes aut ad solem stantes vel forti motu commotos rigor inuadit, quia vnumquodq; horum subito trahit humores ad exteriora: propter hoc si cutis eorū, qui mittēdi sunt in balneum fuerit spissa, nō poterit humor dissolui mox vt in aerem calidum intrauit: verum quia cutis ne ingrediatur repugnat ipso infra carnem existēte morsuram generat & rigorem. Consequenter ibidem notat, qui sunt illi febriētes qui nullum ex balneo rigorem incurrunt: sed ab hoc iuuantur dicens. Dicēdum est de his qui non patiuntur rigorem in eo. Dico ergo eos aut non habere pūgitiuos humores aut tantillos qui ex calore balnei dissoluuntur. Item qui balneum intrantes rigorem non patiuntur: sed cutis rarificatur & attenuatur & pori aperiūtur, certum est humores purgari & calorem per totum corpus extendi, & eos qui duri fuerant humores mollefieri. Vniuersaliter etiam dico quòd purgatio humorum in omnibus febribus sit laudabilis: similiter rarefactio & mollificatio.

A

Gentilis in Cap.7.Trac.secundi, Fen.1.quarti. De putridarum febrium curatione.

Dubitatur quarto an balneū aquæ dulcis calidæ competat in febribus pu. ante digestionem: videtur ꝙ sic, quia secundum vnam expositionē supra factam cum dicit, cū aqua dulci tepida intelligit de balneo, & illi sunt cañ. quibus vtimur in principio. Amplius in tertiana ante digestionem non videtur ex toto negari infra ab Auicē. Amplius balneū est rarificans, sed rarificatio cōceditur ante digestionem. Contrarium sumitur à Gal.11.thera.& à Rabi Moysi.19.particula aph. vbi vult ꝙ balneū est vtile post digestionem materierum: dicamus ꝙ non intendimus loqui de partibus omnibus balnei: sufficienter enim dixit Gal.de eis in.10.thera.sed volumus solum loqui de balneo in tina aquæ calidæ dulcis. Et non est

B

dubium ꝙ post digestionem & euacuationē est vtile si quid residuum materierum est in corpore, & proprie aptarum per poros educi. Existentibus autem alijs dispositionibus de alio indicantibus vt sordicie cutis & oppilatione pororum aut aliqua asperitate corporis & consuetudine balneandi, & non existētibus cōditionibus alijs prohibentibus eius vsum, de quibus dixit Gale. 11.therap.vltimo cap. secure possumus balneare in tina & pluries, vt etiam Gal.assētit in therap. febrium ad Glau.ca.de tertiana. Facta autem digestione materiæ & non facta euacuatione, licet possemus eo vti: & hoc cum crederemus illam materiam posse per poros dissolui: tamen apud me non videtur mihi omnino securum eo vti timore dissolutionis & motus materiæ ad partem non conuenientem suæ euacuationi. Ex quibus

C

apparet ꝙ si materiæ sint crudæ & propriæ multę balneū in quo stet nocet dilatando & mouendo materias euacuationi ineptas. Et quia humor cholericus quamuis sit crudus: est tamen subtilis aptus euaporationi, & est siccus quem corrigit aqua dulcis tepida: ideo balneum ante digestionem minus nocet in tertiana: dixi autē balneum ĩ quo stet, quia si balneatio esset solum quædam infusio, & quasi aspersio aquæ calidæ, absq; mora posset in aliqua feb. competere ante digestionem, quia esset digerens temperata calefactione & humectatione, vt in materia melancholica & non dissolueret vnde Auic.cap. de cura quartanæ, ingrediatur balneū, & si non fuerit digestio, non fiat nisi effusio aquæ calidæ quantitate qua delectat corpus & humectat minus q̄ perueniat ad hoc, vt liquefiat ex ea humor. Post hoc autem scias ꝙ in hac nostra patria, quia homines non sunt cōsueti balneis, & quia euacuatio materie-

rum

rum putridarum per balneum nõ est absq; reso-
lutione & euacuatione spirituum, quam spũum
resolutionem superfluam facit se. & quia mate-
rias etiam commouet,& si sunt profundę diffi-
cile est eas mouere ad cutim:dico,q̃a ita est pau-
cam ĩuenies vtilitatem cõiter in vsu balneorũ.i.
tinarum ex aqua dulci : & cum hoc etiã multus
labor accidit infirmo tam in corpore q̃ in anima
in positione & statione & extractione ab eo, &
in mensura qualitatis aquæ, & in mensura tem-
poris morę frequẽter erratur: & propter hæc oĩa
non curo,si non est in vsu balneum dulcis aquę,
in cura febre putridarum : & propter hoc forsan
Rasis non inuenit in eo magnam vtilitatem:vn-
de dicit.16.conti.penul. ca. de cura putridarum,
non vidi febricitãti balneum esse vtile in aliqua
dispositione. Ad primum contrarium & ter-
tium dicẽdum, ꝙ rarificatio in principijs febriũ
putridarum debet esse cum rebus leuibus, siue
sit inunctio,siue sit lotio,& non cum rebus for-
tis dissolutionis,& debet fieri ĩ febribus quibus
conuenit vt adhuc de his determinabitur.

Iacobus in Cap.12. Tra.secundi, Fen.1.quarti.
De regimine rigoris & horripilatio-
nis superfluentis.

Vndecimum est introitus infirmi & mora in
oleũ leuis caliditatis:ipse enim est iuuatiuus val-
de secundum hunc modũ.Recipe olei oliuæ dul
cis & maturæ quantum sufficit ad implendum
tinam,vel semicupium,calefac moderatę & in-
tromitte ęgrum in tinam nudum,& stet in oleo
vsque ad collum tina bene tecta,donec abscedat
aut alleuietur rigor. Post hæc remedia vndecim
ait Princeps ꝙ fortasse potiones ore sumẽdę vel
alteratiuę vel laxatiuę necessariæ erunt ad seda-
tionem rigoris.s.cum rigor est adeo fixus ꝙ per
remedia foris adhibita sedari non potest, cuius
fixiõis causa est viscositas aut grossicies materiæ
ex qua fit & profundatio ipsius versus interiora
& densitas carnis & musculorum quibus infil-
tratur vel super quos funditur.

Et multoties &c. In hac parte tertia dat
quinque regulas. Prima est rigor frequẽter se-
datur cum aqua calida suauis caliditatis intro-
misso infirmo vsq; ad collum in tinam repletam
huiusmodi aqua vel fricãdo cum hac dorsum &
extrema diu & suauiter.Secunda est,aliqñ etiam
sedatur rigor inclinãdo infirmum siue incuruan
do super vaporem aquæ. Et istud apte fit reclusa
hac aqua inter duos fundos tinæ duplicis fundi,
quorum superior sit perforatus multis foramini
bus super quem insideat ęger spoliatus tina bene
tecta & incuruet dorsum super vaporem aquæ
qui per foramina fundi alti erumpit. Tertia est,
qñ non sedatur rigor,neq; per aquam,neque per
vaporem eius,& materia rigorẽ faciens est gros-
sa aut viscosa decoquantur in aqua balnei medi-
cinæ.Quarum recepta sequitur. Recipe seminis
anisi,calamenti,seminis apij,erucę et anethi:ana
M.ij.mastichis drach.ij. contundãtur & bullian
tur in aqua balnei vt resoluẽtior fiat, quibus ad-
de si vis medicinas similes in resolutione, sicut
parietariam abrotanũ & chamæmillam. Sed mi
rum videtur ꝙ mastichen apponit cum sit mul-
tum stypticus:vnde poros claudit & resolutionẽ
ꝓhibere videtur,nisi esset ꝙ est simul stypticus
& resolutiuus:& est in oĩbus eius partibus cũ re-
solutione lenificatio,vt ait Princeps secũdo hu-
ius cap.de eo:& cum hoc retinet interius virtu-
tes resolutiuorum quæ prius penetrant sua subti
litate q̃ mastix stypticet:vnde fortior fit horum
operatio.Potes & cum hac aqua fricare dorsum
& extremitates non intromisso infirmo in bal-
neum. Quarta est,balneetur rigorem patiens in
aqua decoctionis medicinarum sequentium.Re
cipe sceha, idest stœcados arabici vel absinthij,
abrotani,calamenti,anethi, squinãti, rutę, sam-
psuci.i.maioranæ costi,seminum calidorum, vt
anisi,carui,fœniculi,cymini ana M.j.decoquan
tur ĩ aqua fluuij vel fontis vel pluuiali, in qua tẽ-
peratę calida balneetur ęger. Quinta est genera-
lis, ꝙ medicinæ omnes prouocantes fortiter su-
dorem aut vrinam sedãt rigorem, quia subtiliãt
materiam ex qua fit,vias aperiunt & in parte re-
soluunt, & tales sunt mentha iuniperus, sauina
pulegium vtrunq; regale & montanũ folia lau-
ri rosmarinus saxifraga milium solis.

Gentilis Fuliginatis expositio super Cap.39.
Tracta.2.Fen.1.Can.4..Auicen.

Balneo vero.) Hic ponit curam digesta ma-
teria,proprie qñ declinat,& est cura per balneũ,
& vinum,& intelligit balneum aquæ dulcis: vt
Gal.11.therap.quod primo dicit patet. Secũdum
dictum apparet ex hoc ꝙ materia cholerica quã-
uis indigesta,tamen sui subtilitate est aptior eua
porationi & aquæ humiditas eius siccitatem re-
frenat : & ideo balneum non sic nocet sicut in
phlegmatica & melancholica febre ante dige-
stionem, in quibus materiæ eliquantur & com-
mouentur,& multiplicantur ex hoc. Consi-
derandum postea, Auicẽ.determinat ꝙ hoc bal-
neum sit tẽperatum.s.ad sensum tactus balnean
di,& sit boni aeris,quia parietes eius non sint pu
tridi,sed fit aer humidus per effusionem aquæ
temperatæ per solium eius, vt euaporẽt vapores
humidi,sudent cum facilitate. & hoc fit, si bal-
neum

neum temperatum eſt & inungatur, hoc fit ad temperandũ calorem & retinendũ aquam in poris, quę remanens infrigidat & humectat. Conſiderandum poſtea ꝙ hic quidam acceperunt ꝙ aqua tepida eſt minus calida q̃ tpata, quia primo Aui. facit aquam iſtius balnei tpatam: deinde in exitu ab ea docet ponere eos in aqua tepida quæ eſt calida minus: nos dicamus ꝙ iſta eſt contẽtio de voce: temperatam. n. aquam vocat quæ habet calorẽ conuenientẽ, qua pori aperiantur, & euaporetur materia & ſudet homo, hoc facto poteſt poſtea poni in aqua calida minus, & iſtam voco tepidam vel temperatam ſicut placet: & fit hoc ad remittendũ calorem & forſan ꝙ non debuit præcedere inunctio ex oleis dictis, immo ſequi ad vſum tepidæ aquæ, & poteſt dici ꝙ aqua hæc tepida eſt calidior, q̃ illa tpata aqua, qua eſt vſus, vt ſit proceſſus de aqua minus calida ad magis calidam, ſicut fit in balneo: cũ igitur de caſa vna ad aliam, vt ex primo cap. fen. 2. & . 4. therapeu.

Deinde cum egrediũtur &c.) Non tñ immediate, quia vinum immediate poſt balneum eſt prohibitum, vt declaratur tertio regi. acu. immo poſt balneum quieſcat parum, & poſtea bibat. Sudabunt virtute balnei præcedentis quod mouit materias ad exteriora, & virtute aquę vinoſę propellentis materias ad extra ſua penetratione & confortatione caloris per infrigidationem & humectationem, & ſi qua pauca materia cholerica reſidua eſt quę indigeat rectificatione, rectificat eam per hunc potum, & patet.

Iacobi de Partibus expoſitio ſuper Cap. 39.
Tracta. 2. Fen. 1. Can. 4. Auicen.

Balneo vero &c.) In hac particula ſexta dat octo regulas ſup vſu balnei in tertiana pura. Prima eſt, tertianarius non eſt balneandus ſeu balneo approximandus niſi poſt digeſtionem materiæ febris & poſt digeſtionem cibi præaſſumpti. Quia balneum ante digeſtionem materiæ febris choleram quietam ebullire facit & ipſam multiplicat, & putredini apparat & putredinem eius introductam augmentat. Et ante digeſtionẽ cibi balneatio facta cibum indigeſtum penetrare facit, oppilationes venarum introducens. Attende ꝙ Raſis. 10. Almã. in tertiana toto ſuo tempore & adhuc poſt ipſam p aliquot dies balneũ prohibet. Nam poſtq̃ iuſſit carnes pulli & hędi per tres dies poſt dimiſſionem febris ĩfirmo dari ſtatim ſubiunxit. Interim tñ à balneo & ſole & vento eſt abſtinẽdus. Et dicbus meis non recolo vidiſſe veteres medicos Pariſienſes, cuiquam tertianario cõceſſiſſe balneum nec aereum ſiccum nec humidum aqueũ, quos imitatus nemini cõceſſi diebus meis tertianam habenti. Tum quia vidi ſe balneãtes ex capite ſuo peius habere, tum quia raro agens iſtius terræ ſufficienter ſe purgari permittit, tum quia prona eſt ad oppilationes quas balneum augmentat & tertiana eius rariſſime pura eſt. Secunda eſt melior curatio tertianarijs poſt digeſtionem materiæ febris & apud ipſius declinationem eſt balneum & præcipue illis qui frequenter balneis vti conſueuerunt. Nam corpus humectat quod febris ſiccauit, ſudorem prouocat, choleram reſoluit, fuligines incenſas, quibus corpus æſtuat per poros educit. Iuxta id Gal. lib. 1. de febribus ad Glau. c. 2. diſtin. 4. de cura tertianæ veræ. Eos vero qui amant balneum neq; ſi bis balneaueris in die peccabis: ſed in tempore maxime memor eris. Si vero digeſtionis ſigna appareant & ſi multoties balneaueris non vtiq; peccabis. Attende ꝙ balnea magis propicia tertianarijs ſunt balnea calida mediocriter dulcis aquæ & potabilis. Iuxta id Gal. ibi. Balnea vero calida quidem per aquam potabilem, tum quia euacuant educendo choleram: tum vero & qualitate maxime conferunt. Humectant enim & infrigidant ſecũdum virtutem primam, quæcunq; ſunt hmõi balnea. Marina vero & ſalſa & nitroſa & ſulfurea, plus quidẽ euacuant de cholera: multo vero minus iuuant potabilibus. Melius autem eſt dicere nec iuuare ipſa magis lędentia qualitatibus q̃ iuuatiua euacuationibus. At vero vidi quẽdam praua cogitatione talibus vti balneis ſuaſum, deĩde defunctum in habitu corporis in tantumq; conſumptum vt tabidus moreretur: hęc Gal. Tertia regula eſt, error ĩtromittendi tertianarios in balneum ante digeſtionem materiæ febris eſt ſaluior. i. minus nocens q̃ ſimilis error in alijs febribus vt in melancholicis & quotidianis. Primo, quia cholera indigeſta paratior eſt cũ ſudore educi propter ſui ſubtilitatem q̃ melãcholia vel phlegma viſcoſum. Secundo, quia tertianarij non ſunt ita apti ad oppilationes propter balneum ſicut quartanarij & quotidianarij. Tertio, quia ſi cholera mota per balneum faciat oppilationes non ſunt ita fixæ neq; ita fortes ſicut hæ quæ fiunt ex humoribus alijs. Attende ꝙ aliqui reputauerunt non eſſe errorem, ſed opus rectum balneare tertianarios ante digeſtionem. Et ſuper hoc Raſis. 12. totius conti. allegat Glau. dicentem. Concede balneum licet ante digeſtionem ſit in febre tertiana pura, & ſi fuerit de cõſuetudine vtatur eo bis, quia diſſoluitur materia abundans de cute, nec infert oppilationes cum materia ſit tenuis. Sed in tertiana nõ pura & quotidiana phlegmatica & quartana noli

vti

vti balneo absq; digestione propter causas contrarias.hęc ille.Et Serapio.vj.bre.cap.de tertiana ait.Quod si febris est pura: tunc oportet vt balneetur infirmus etiam anteq̄ ostēdatur digestio & proprie si est ei consuetudo illius.Et si non est pura & est phlegmatica aut melancholica, tunc nō oportet vt balneetur anteq̄ appareant significationes digestionis. Sed Auer. 7. colliget ca.10. contradicit ipsis dicens.Et scias ꝙ balneū in declinatione febrium collaudatur: qm̄ superfluitates subtiles euacuat : in principijs vero minime, quia rigores habet prouocare,& dissoluit humores & multiplicat oppilationes & spargit superfluitates per totum corpus,& non est tutū, quin inde ꝓueniat apostema in aliquo principali mēbro.Et quāuis humores euacuet, multiplicat tamen caliditatem & siccitatem febrium siue fuerit ex aqua calida factū vel ex aere calido . Quarta regula est,balneum tertianorū debet esse temperatum in caliditate boni aeris nō putridi neq; muscidi neq; rheumatici,qui sit humidus per respersionem multæ aquę calidæ dulcis in balneo, & in isto aere sudare debent cum facilitate : non quidem subito neq; impetuose cum forti calore: sed paulatine,ita vt corda horum nō inflammetur ex feruenti aere.Et ex istis verbis elicere possumus ꝙ hic princeps loquitur de balneo aeris quod stusa dicitur & de media eius casa quæ calida est & humida.Sed Gal. magis aqueū cōmendare videtur cap.2.distin.4.lib.1.de feb.ad Glau. dicens.In balneo igitur hæc tibi fiat intentio infundere & humectare corpus.Et ꝓpter hoc neq; nitro neq; sale,neq; similibus aspergere oportet, sicut plures est reperire lædētes īfirmos:sed quāmaxime calidum oleum superinfundentem introducere in aquam & infundere,& si natare voluerit concede ei inquantum potest . Quinta regula est,inungantur tertianarij cum oleis rosato & violato æqualiter & mixtis conquassatis cum aqua calida postq̄ sudauerūt vt per hæc ipsorum humectētur membra,confortenturq́ue virtutes eorum & retineantur spiritus interius cum īnato calore.Sexta est,non prolongēt in balneo moram tertianarij,sed ab eo velociter exeāt, vt non deijciatur virtus iam per febrē prius debilitata. Nam melior est & cōuenientior iteratio balnei pluribus vicibus q̄ prolōgatio stationis in eo vna vice tantum vt inter vices diuersas balnei reficiatur cor vna cū spiritibus & recreetur aere recenti.Septima est,si tertianarij apud exitum balnei infundantur seu īmergantur in aqua tepida morentur in ea secundum mensurā delectationis. s. tādiu quādiu delectat et demulcet eos stare in il-

D la aqua,humectat enim vehementer corpus & ipsum infrigidat, & abluit ipsum à sudoralibus terrestreitatibus.Octaua est bimēbris. Primum eius membrum est vinum subtile, album, fortiter limphatum, dandum est in potu tertianarijs in egressu balnei,quatinus per ipsum viuificetur vitalis virtus, deperditi spiritus recuperētur, viæ abluantur,sudor prouocetur, & per ipsum choleræ peccantis residuum euacuetur. Sed contra vinum in ieiuno bibitum connumeratur inter venena quarti.vj.summa tertia ca.31.vbi ait Princeps. Multoties facit illud accidere præfocationem & dolores & inflammationē. Dic ꝙ ibi loquitur de vino puro forti grosso & dulci: hic vero de debili subtili aquoso.Secūdum membrum est,postq̄ vinum biberint in exitu balnei tertianarij cooperiātur in locis suis,scilicet in lectis &

E sudabunt cito vehemēti sudore:& si quod manserit residuum choleræ quæ febris causa est,tunc digeretur & cum sudore exibit.

Et post illud &c.) In hac particula septima primo agit de cibis tertianariorū post balneum & in declinatione.Secundo de potu ibi (Et non timeas) Tertio de cura accidentium ibi (Et si fuerint) Quarto de cura adhęrentis caloris relicti post crisim ibi (Et quando post.)

In prima subparticula dicit,ꝙ tertianarij post balneum & sudores cibarijs cibentur infrigidatiuis & humectatiuis vt aquis pullorum puretis pisorum,lacte amygdalarum,hordeo mundato & oleribus talibus vt lactucis atriplicibus spinachijs bletis,quia contraria contrarijs curantur.

Gentilis in Cap.40.Trac.secundi,Fen.1.quarti.

De tertiana non pura.

F Et fortasse &c.)Hic in speciali ponit istas differentias,& apud me habet nouem partes sicut sunt nouem differentiæ:ibi secunda (Quoniam) ibi tertia (Et ꝙ cibatio) partes patebunt. Ad primum intellectum cōsidera,ꝙ prima pars potest dupliciter exponi:primo faciēdo de duabus partibus vnam:& est quia Aui.vult ponere differentiam inter tertianam puram & nō puram quantum ad licentiam balneādi . Nam qn̄q; in tertiana pura potest balneum concedi ante perfectam digestionem,et proprie consueto vt dicit Aliab. 3.practicæ:sed in tertiana non pura non pōt concedi nisi perfectissime digesta materia:& hoc est quod dicit.Et fortasse habentibus puram conceditur illud.s.vt non expectent plurimum declinationis.s.ad vsum balneandi . Sed quādoq; expectant digestionem.s.pro vsu balnei.i.qn̄ expectatur digestio pro vsu balnei,nō oportet ꝙ expectetur totalis digestio & vltima, sicut illa quæ est in

est in declinatione, qm̃ in eis.s. habẽtibus tertianam nõ puram est prohibitũ.s.balneũ ante digestionem: & hoc propter tres rõnes vt apparebit.

Ibidem.

Balneum enim &c.) Hic assignat tres causas. Prima causa est, quia coliquat phlegma crudum quod agitatum & commotum coliquatione, & non euacuatum lædit plura membra, & corrumpit & inficit plures humores, qa res nociuę dum mouent̃ magis nocumẽta inducũt: hoc est quod dicit facit descendere phlegma indigestum. Coliquatum enim phlegma fluẽs à tumore suo descendit, et permiscet humorem malum: secunda causa est quia balneum ante digestionem permiscet malum phlegma quod est causa antecedens cum phlegmate putrido, quod est peius: & hoc quia effunditur per eliquationem ad locum putredinis, & cũ ille effunditur illi putredini quã inuenit commiscetur, & in hoc est magnum malum, quia phlegma illud quod non erat putridũ putrefit, & forsan possibile fuisset defendere illud à putredine: & ꝙ febris potest in hoc duplicari vno tpe: & hoc ẽ quod dicit. Et pmiscet &c. propter illud quod effunditur. Et ita expositio textus fit pro rudibus, quia ĩtellectus bonus non eget ea, & resoluet subtile. Tertia causa est nota.

Iacobus in Cap.40. Tra. secundi, Fen.1. quarti.

De cura tertianæ impuræ.

Secunda differentia est in hora concessionis balnei. Nã in nothis non conceditur donec ipse plurimum declinauerint: qm̃ est prohibitum in eis ante illud tempus: sed in pura fortasse conceditur nõ expectata declinatione plurima: sed solum expectata digestione aliqua materiæ febris. Causas vero quare in nothis non ita cito conceditur balneum assignat hic tres. Prima est, quia balneum facit descendere phlegma indigestum per id quod effunditur ad locum putredinis. Et hoc est quia liquefacit phlegma quod erat quietum & congelatum, cumq; choleræ obuiat motę ad paroxysmum transit per ipsam, quare prolongat paroxysmum febris retardando motum materiæ ipsius. Secũda est, quia balneum permiscet humores malos putrefieri aptos cum humoribus putridis putredinem augmentans. Tertia est, quia balneum resoluit à materia febris partẽ eius subtilem & relinquit spissam, quare fit ineptior, inobedientior, & rebellior digestioni eius & euacuationi. Eiusdem differentiæ cum tribus causis meminit Sera.vj.bre.ĩ fine capituli de tertiana dicens. Et caueatur ne balneentur ante digestionẽ. Quod est quia qñ facimus illud attrahimus tres res malas. Quarum vna est materia

A huius febris: qm̃ in ea est materia grossa permixta cum phlegmate, quæ qñ effunditur præter ꝙ digeratur & resoluatur facit oppilationẽ & putrefactionem. Et secunda est quia materia putre facta retenta in vno membro qñ calefit et effunditur permiscetur cum humiditate reliqua quæ nõ est putrefacta & putrefacit eam. Et tertia est quando illud quod subtiliatur euacuatur remanet grossum indissolubile, hæc ille.

Gentilis in Cap.41. Tra. secundi, Fen.1. quarti.

De causo.

Et cũ declinat &c. Et quia sermo est de balneo in fine capituli. Considerandum ꝙ aquam balnei facere possumus declinare ad frigus.i. remissum, non calorẽ qualis est calor aquæ in qua sol impressit, & est balneũ infrigidans & humectans: sed si phlegma fuerit salsum: tunc eget maiori pororũ dilatatione vt grossi vapores & partes eius residuę resoluãtur: & ideo forsan est

B melius facere balneũ prædicto calidius et intensius. Sed dubitatur quia Gal. in tertio reg. acu. commento vltimo, non concedit balneum in causone de phlegmate salso, cuius cõtrariũ dicit Aui. Dicendum primo secundum Dynum ꝙ balneũ absolute intelligitur tepidum: & hoc non competit in phlegmate salso, sed calidum supra tepidum vt materia difficilis solutionis nõ putrescat per tepidum balneum, sed resoluatur per calidũ vt iam diximus de hoc. Alij dicunt ꝙ balneum ante digestionem potest securius in causone concedi si materia est cholerica, quãuis omnino nõ sit perfecte digesta, sed in phlegmate salso nõ potest concedi: et ita videtur Gal. ibidem intelligere, & erit sententia hæc, ꝙ in materia cholerica quãuis nõ sit omnino perfecta digestio põt con-

C cedi: sed in phlegmate salso vltimũ complementum digestionis oportet expectare, & etiam multam euacuationem præcessisse, & paucam esse materiam valde.

Iacobus in Cap.41. Tra. secundi, Fen.1. quarti.

De causo.

Et cum declinat &c.) In.vij. parti. dicit primo ꝙ non est malum vti balneo cuius aqua declinat ad frigus in declinatione manifesta causonis. Quia tale balneum residuum mitigat extranei caloris, membra arida humectat: poros aperit per suum calorem licet remissus sit, & fuligines arsas resolui coadiuuat relaxãs cutem sua tepiditate. Secũdo dicit, ꝙ tale balneum est magis dilectum & plus ministrandum in declinatione causonicę febris de phlegmate salso q̃ de cholera. Quia post crisim magis relinquitur de materia phlegmaticę causonis, quia grossior & viscosior

ſior q̃ cholericæ, cuius reſolutionẽ operatur balneum aquæ mundę dulcis mediocris caliditatis. Sed in cholerica plus balneo opus eſt alio reſpectu puta ad humectãdum. Attende q; Alexander in cauſon vero qui de cholera fit dare iubet extinguentia fortis frigiditatis, & frigida prohibet, in cauſon non vero de phlegmate ſalſo: ſcribit enim tertio prac.cap.16.&.17. Verus igitur ſi cauſon fuerit hęc de rubea cholera generatur, & iuuatur magis frigidæ aquæ potione & alijs quæ ĩfrigidare poſſunt & virtute efficaces ſunt ad refrigerandum. Igitur in cauſon qui ex phlegmate fit remouenda eſt frigidæ aquæ potio, & omnia quæ infrigidare poſſunt. Sed magis ea quę calefacere poſſunt & tepida ſunt virtute adhibenda, qualia ſunt de ſolo ſemine lini epithemata: ſępius autem & de hordei farina in aqua cũ oleo chamæmillæ cocta. Auer. autem. 7. colliget. c.12. huius ſententiam imitatus ait. Sed quãdo febris erit lenta & longi erunt paroxyſmi certus eris q; nõ erit ex cholera pura, ſed erit ex cholera vitellina quæ naturaliter frigidior exiſtit, tunc ſtudere debes plus in aperiendo oppilationes q̃ in infrigidãdo complexionem eius, quod fieri debet in illa quæ eſt ex cholera pura, quãuis raro tales inueniantur. Et laudabiles medicinę in hoc caſu ſunt quæ habent virtutem aperitiuam abſq; forti caliditate ſicut eſt capillus veneris et radix apij & ſemen fœniculi frangendo ſiccitatem eorum cum radice liquiritię & caliditatem cum violis & floribus nenufaris & ſeminibus cõmunibus, hęc ille. Dico ergo in ſumma q; cura cauſonis eſt res ſeptẽ. Prima eſt euacuatio cũ pharmacia à principio febris nulla p̃expectata digeſtione & complementum euõnis poſt digeſtionẽ. Secũda eſt phlebotomia à principio ſi vrinæ fuerint turbidę rubeę & nõ phlebotomia ſi fuerint ſubtiles igneæ. Tertia eſt ſubtilius regimen q̃ in tertiana ſaluata virtute cũ vehementiori infrigidatione. Quarta eſt lenificatio ventris cum aqua tamarin dorum vel ſimplici diaprunis. Quinta eſt extinctio febrilis incendij cũ ſyrupo acetoſo & aquis frigidis & emulſionibus ſeminũ & melonum. Sexta eſt correctio accidentium & pręſeruatio à peioribus & magis ſuſpectis, vt ab immoderato fluxu ſanguinis narium & impedimentis anhelitus & ſpaſmo pectoralium & alienatione mẽtis & vigilijs exceſsiuis, & ſuperfluo fluxu ventris. Septima eſt balneum ĩ declinatione febris. Hoc noĩe cauſon quod græcum eſt q̃nq; vſi ſumus vt declinabili fœminino, quãdoq; vt indeclinabili maſculino iuxta regulam, On maribus iungas, ſicut alios quoſdam vtentes inuenimus.

D *Iacobus in Cap.53. Tra. ſecundi, Fen.1. quarti.*

De phlegmatica.

Et quando declinat etc. In hac parte.vij. quę eſt de regimine quotidianariorum in hora declinationis primo agit de balneo eorum. Secundo de cibis ibi (Cibi aũt) Tertio de ſomno ibi (Menſura autem) Quarto de nocumento balnei ante declinationem ibi (Et balneum.)

In prima parti. dicit q; in declinatione quotidianę nõ eſt malum q; infirmus intret balneum priusq̃ cibetur. Quia p balneum pori aperiũtur, putridi vapores p hoc reſoluũtur, materia febris ſubtiliatur & pars aliqua eius foras educit̃. Iuxta illud Raſis.10. Alman. cap. de quotidiana. Cũq; in hac feb. diminutio manifeſta fuerit, ęger ſępe in balneum mittatur in mane & ſudet in eo. Valet autem tũc & balneum ſiccum quod ſtufa dicitur, & balneum humidum dulcis aquæ calidæ quod vocatur tina, dummodo ante cibum ſe bal neet ęger, poſt cibum vero plus nocet q̃ proſit, quia cibum attrahit indigeſtum ad membra.

E *Iacobus ibidem.*

Et balneum &c.) In quarta dicit q; in quotidiana vehementer nocet balneũ niſi poſt declinationẽ vel in declinatione fe. quia materiã crudã congelatam mouens liquefacit, dilatat, & augeт & p corpus fluere facit & imbibi mẽbris ita vt vix poſtea poſſint educi. Iuxta illud Raſis.17. totius conti. Balneum & aer calidus nimis valde eſt in fine contrarietatis, quia cũ ſupfluunt lique faciunt humores cõgregatos, & expãdunt eos p totũ corpus, & nõ eſt ſecuritas q̃n currant p pulmonẽ vel cor vel aſcẽdant ad cerebrum. Melius vero eſt q; hi humores quieſcãt in hepate & primis venis ei⁹. Et rurſus paulo poſt ait. In fe. phlegmatica nocet balneũ ante digõnem, quia diſſoluit materiã & ſubtiliat nec propter hoc diſſoluitur à corpore ex quo accidit oppilatio & corrũpuntur humores qui non erãt corrupti. Verum materia digeſta & ſubtiliata balneum confert vinum quoque tunc confert multis modis.

F *Gentilis in Cap.56. Tra. ſecundi, Fen.1. quarti.*

De ſyncopali humoroſa.

Et balneum &c. Hic eſt. viij. cañ. & cauſa eſt, quia debilitat & eliquat materias.

Et calidum &c.) Hic eſt. ix. cañ. & patet.

Iacobus in Cap.56. Tra. ſecundi, Fen.1. quarti.

De ſyncopali humoroſa.

Et balneum &c. In quinta dicit q; balneum & aer valde calidus & valde frigidus ſunt de rebus q̃ maxime nocent hac fe. detentis. Nam calidus valde liquefacit humores prius ǵetos & fluere facit de parte in partẽ: quapropter cũ eo non fit

fit ſecuritas quin commoti humores currant ad pulmonem aut cor, aut cerebrũ & ipſorum vias implentes oppilent aut in ipſiſmet apoſtema generent. Sed frigidus valde digõnem groſſorum humorum & crudorũ prohibet, & oppilationes quas ipſi induxerunt auget & cõfirmat. Adde ꝙ aer calidus valde ſpũs reſoluens virtutem deijcit iam prædeiectã & frigidus valde calorem innatum ferè ſuffocatũ multitudine phlegmatis penè ipſum extinguit & amplius ſuffocat.

Gentilis in Cap.59. Trac. ſecundi, Fen.1. quarti.

De quartana periodica.

Et de illis &c.) Conſiderandum ꝙ iſta lotio et balneatio conceditur ante digeſtionem ad humectandum, quia eſt cum pauca mora: & ideo materia non mouetur, ſed corpus acquirit aliquam humectationem contrariam ſiccitati melancholiæ. Et hoc ſtatim Aui. poſt docet dicens motus corporeos & animales. ſ. exiccantes.

Ibidem.

Ingrediatur balneum die ſecundo. i. ſequenti die à die paroxyſmi, & fit ad reſoluendum reliquias materierum & rectificandum complexionem. Conſidera diſtinctionem Aui. ꝙ ſi materia eſt digeſta. ſ. & diminuta per euacuationes vt in declinatione ĩgrediatur balneum ſecundum deſcriptionem ſupra ordinatã tranſeũdo ꝑ ſuas caſas vt deſcribitur primo li. fen. ij. et. 4. therape. ita ꝙ iſte ſudet & bene rarus fiat in poris: vel ſecundum diſpõnem. i. ſecundum ꝙ diſpoſitio requirit: ſed exquirit diſpoſitio digeſtę materiæ, ꝙ homo ſudet: ſi autem materia non ſit digeſta vt in principio vniuerſali vel augmento fiat ſolum quædã effuſio, & nõ moroſa balneatio ne liquefiat humor crudus vnde corrumpet bonos humores & magis oppilabitur.

In tertio die q̃ eſt dies ante diẽ paroxyſmi fiat vomitus, q̃a ſuſpicandũ eſt ꝙ ſtomachus aliquas habet cibi ſuperfluitates quas ꝓpter debilitatem nõ potuit bene cõuertere, & forte illa lotio ſiue balneatio aliquas materias mouit circa ſtomachũ: & hoc eſt ꝙ dicit, & quod reſoluit balneũ. i. diſſoluit, & illud eſt ꝓceptum Raſis. 18. cõti. cap. de cura quartanæ autho. Cõſtantini: vnde poſtq̃ die ſecũda p̃cepit fieri balneũ dicit ſic, quia vero balneũ ſpargit ſuꝑfluitates ad ſtomachum ſubtiliatq; humores, neceſſarius ẽ vomitus die tertio, non tñ vult Aui. ꝙ propter vomitum factum in die tertio excuſeris à vomitu diei quartę, quæ eſt dies paroxyſmi: & ideo dicit quamuis &c.

Iacobus in Cap.59. Tra. ſecundi, Fen.1. quarti.

De quartana periodica.

Et de illis &c.) In quinta refert iuuantia quatuor ĩ omni quartana. Primũ eſt vt quartanarius omni die ſedeat in aqua dulci mediocriter calida priuſquam cibetur. Per id enim calor innatus ſopitus in promptu excitatur, mẽbra præparantur ad alimenti ſuſceptionem, melancholię digeſtio iuuatur. Secũdum eſt, balneatio quæ corpus humectat non ſudare faciens nec calorem excitans. Et per id intellige balneum aereum mediæ caſæ quæ calida eſt & humida temperate, multæ aquæ effuſione, in qua paruo tempore ſtet quartanarius donec excitetur naturalis calor, corpus humectetur abſq; ſudore, membra cito aptentur ſibi hunc attrahentes & melancholia digeri adiuuetur. Attende ſecundo quòd non ſolum exercitium moderatum quartanarijs conuenit, ſed etiam balneum & fricationes conſuetæ, melius tamen eſt fricationibus abſque balneo contentari. Iuxta id Gale. ibi. A fricationibus autem & ambulationibus & balneis & alijs conſuetis non omnino prohibe. Si vero & omnino abſtinere à balneo poſſunt, fricationibus cõtenti maxime iuuabuntur. Quia balneum magis ſuſpectum eſt de reſolutione ſubtilium partium relictis groſſis inobedientibus & induratis & præcipue in principio febris & ante digeſtionem materiæ. Ideo Raſis decimoſeptimo totius contin. ipſum prohibet dicens. Balneo vero nunquam vel raro vtaris proprie cum aer eſt calidus: diſſoluit enim humorem & non reſoluit. Sed poſt digeſtionem purgat melancholiam, quia tunc parata eſt vt exeat.

Ibidem.

Secundum eſt ſi digeſtio materiæ quartanæ completa fuerit ſecundũ deſcriptionem quæ eſt adæquatio ſubſtantiæ ipſius & pręparatio ad expulſionem ĩtret quartanarius balneum aereum die ſecũdo qui primus exiſtit dierũ quietis quod poros reſeret, vias aperiat, aliqđ materiæ per eas educens & aliquid præparans ad expulſionem. Sed ſi materia digeſta nõ fuerit effuſio fiat aquæ calidæ dulcis ſuper corpus ægri tanta quantitate quæ delectat corpus et humectat ipſum, virtus tamen eius non perueniat ad hoc vt liquefaciat & fluere faciat melancholiam vel ſubtile educat per viam ſudoris relicto groſſo. Tertium eſt, in die tertio quartanæ febris qui ſecundus eſt dierum quietis miniſtretur vomitus. Primo vt educat ſuperfluitates à cibo relictas ĩ ipſo ſtomacho. Secundo vt educat humores illos quos diſſoluit balneum & non eduxit. Et licet hoc hodie conueniat vomitus: ipſum tamen iterum die paroxyſmi miniſtrare conuenit propter cauſam redditam ſuper quinta regula.

Gentilis Fuliginatis interpretatio super Cap.5. Tracta.3. Fen.1. Can.4. Auicen.

Tina autem &c.) Primo ponit regimen per tinam tepidam, loquens de frigida: secundo reuertitur ad vsum tinæ tepidæ & temperati caloris: tertio ponit ordinem tinæ ad vsum aquæ hordei & cibi: quarto ponit ordinem vsus tinæ & etiam balnei ad vnctiones & ad tinam frigidam & ad lactis emulsionem: ibi secunda (Illud autē) ibi tertia (Et si sumpserit) ibi quarta (Et administretur) In prima vult dicere ꝙ in principio hecticæ antequam macer factus sit vel multū exiccatus vel debilitatus īfusio in aqua frigida sanat. Et quia aliquis diceret contra, quia ista infrigidatio debilitat & dimittit malam complexionem frigidam. Respōdet quòd illa infrigidatio & debilitas est pauca, & potest remoueri in tempore sequenti: & hoc est quod dicit. Verum debilitatem corporis, scilicet inductam ab infrigidatione sanat illud cum infrigidatione pauca.i. quia infrigidatio est pauca, ad quam sequitur ista debilitas, & quia corpus hoc nōdum erat consumptum, neque erat multum percussibile ab aqua frigida.

Quod si fuerit &c. idest si hecticus iam sit debilitatus & extenuatus multum timetur si ponatur in tina frigida aquæ, quòd cadat in hecticam senectutis.

Et illud secundum minus, idest ad minus hoc timetur. Verum tamen quasi dicat melius est, ꝙ cadat in hecticā senectutis, quia plus potest cum ea viuere, quam cum hectica febrili. Et hæc omnia sunt dicta à Gal.10. therapeutices.

Illud &c.) Et tolerat cum ea, scilicet teneritate frigidam aquam, quasi dicat, licet corpus rarefiat, & fiat tenerum per aquam calidam, nihilominus tolerat aquam frigidam melius.

Et si sumpserit &c.) Et si præmittat &c. post, idest post tinam mulgeat lac super corpus. Considera ergo, quòd hic tribus vicibus administrat tinam & primo dat aquam hordei, postea tinam administrat: secundo iterum dat aquam hordei & post tinam, vt dilatetur cibus & est bonum, & intellige quòd si vis tertio potes eum ponere in tinam: & in hoc verificatur quod dixit, si iteretur tina in die tribus vicibus. Aliter autem potes intelligere quòd siue ante tinam des aquam hordei, siue præmittas tinam, & post des aquam hordei, & vtrunq; est bonum.

Et administretur post tinam &c.) Inunctio post tinam & balneum tenet aquā in poris, quæ infrigidat post reuersionem ad suam frigiditatem, vt scitum est libro primo tractatu secundo:

D & illud secundum tolerantiam, idest si tolerat emulsio lactis si non fuerit debilis, quia debilis non tolerat tot fieri.

Ingressio balnei &c.) Hæc dicitur stufa apud nos, & habet tres casas vt supra libro primo, fen secunda & Gale. decimo therapeuticę, & nos in patria nostra non poneremus hecticum in illa, sed vtimur tina loco illius, quia facilius possumus illam moderare, postea dicit sit calidū aquæ minus calido sui aeris. Causa est quia idem gradus caloris positus in aqua & in aere plus calefacit in aqua positus, quàm in aere propter aeris raritatem. Vel aliter vt dicamus quòd Auicen. dixit hoc ad ostendendum quòd hecticus indiget aqua, & poni in ea, & non indiget aere, & ideo dicit. Sit calidum &c. idest pone eū in aqua, & cura de qualitate eius, & non teneas eū in aere, proprie cum est illud.s. materia parata putre-

E dini, & non digestus est cibus su. non debet ingredi balneū. Araib, idest lac acetosum de quo extractum est butyrum.

Et oportet &c.) Hoc est pręceptum à Gale. decimo therapeuticę, & iam annunciauimus libro primo, fen secunda, & tertio libro fen decima, & est momatertia. Dicit infra in litera, Sabana, & est materia. Dicit infra in litera, Sabana, & est mo-

Iacobi de Partibus expositio super Cap.5. Tract.3. Fen.1. Can. 4. Auicen.

F Tina autem &c. In parte hac.iij. dat regulas tredecim super administratione tinæ in hectica. Prima est, balneū aquæ dulcis, quod tina dicitur melius & conuenientius hecticis debet in se habere quatuor cōditiones. Prima est, ꝙ aqua eius sit tepida sine multa caliditate vt omnino humectet absq; quacūq; resolutione vel desiccatione. Iuxta id Auenzoar theisir.3. tract.1. vlti.c. Et non desit quolibet die ingredi aquā tepidam, quādo stomachus suus vacuus fuerit à cibo, & postea dabis ei suum cibum. Secūda est vt sint in ipsius aqua virtutes, olerum infrigidantium & humectantium & herbarum talium. Et per olera intellige herbas hortulanas, quæ esui competunt, & ab alendo dicuntur olera sicut cucurbitæ, melones, citruli, et sint ex herbis in corū tina maluę violarię vt ipsa refrigeret & humectet amplius. Tertia est, non sit aqua tinæ tantæ caliditatis vt rorificet.i. vt educat à corpore & cute quandam humiditatem

humiditatem rori consimilem nedum.i.quanto minus debet esse tantę caliditatis ꝙ sudare faciat quia desiccaret. Quarta est non est licitum neq; conueniens ꝙ tinæ hecticorum vapor sit calidus ne sudorē prouocet & eos demacret. Secūda est, si non esset aliquid in hectico prohibens administrationē tinæ frigidæ non esset ante eam alia eligenda:immo tina frigida cæteris præferēda esset velut vtilior & efficacior ad infrigidationem & humectationem suorum membrorum. Iuxta id Auer.7.colliget.c.15.Et quamuis aqua calida habeat humectare,cum hoc tñ facit resolutionem. Sed balneum aquæ frigidæ mihi videtur esse melius si ipsum possint conuenienter sustinere. Et Gal.10.de inge.c.10.ait.Febris vero hectica non iuuatur ex calida aqua sed ex frigida: prius tamē cum calida præparetur vt frigidam postea suscipere possit. Et circa hanc regulam sex notat princeps. Primum est ꝙ debilitas & extenuatio corporū hecticorum, est id quod prohibet tinā frigidā præeligere & ante tepidam aut calidam hanc his ministrare. Iuxta id Gale.c.nunc dicto. Eis vero qui in hecticam incidunt, propter calidam & siccam cōplexionem, maxime ad phthisim.i.marasmum perductis aqua frigida nō prę cedente calida molesta erit. Defecta vero corpora ideo balneamus vt præparētur ad sustinendū frigidam. Sed contra,aqua calida vel balneum aereum calidum aperit poros & rarificat corpus quo fit vt frigiditas aquæ frigidæ citius penetret et profundius ad intima corporis. Item videmus calefacta corpora citius lædi nō calefactis occurrente ipsis intēsissimo frigore,vt siquis in hieme de stufis exiens feruidus & ardens ad gelidum aerem nudum se exponat. Item translatio subita de forti calore ad forte frigus magna debet esse causa doloris. Iuxta id Hippocratis aphorismorū secunda apho.li. Secūdum multum & repente euacuare aut replere, aut calefacere, aut infrigidare,aut quomodolibet aliter corpus mouere fallax est & omnino naturæ inimicum. Dic ꝙ balneum calidum aqueū vel aereum sicut exercitium attrahit calorem ab interioribus ad exteriora, vbi cum calore à balneo īducto resistit ingressui subito & libero frigoris aquæ, quare non potest nisi gradatim & cum remissione ad interiora accedere. Iuxta id Galeni capitulo nunc dicto. Exercitia nanque prosunt istis sicut illis.i. phthisicis balneum aquæ calidæ. Quia exercitia non solum calefaciūt corpus: sed etiam calorem naturalē ab interioribus ad exteriora perducūt, qui perductus aquę frigidæ repugnat prohibens eam ad interiora penetrare et visceribus nocere.

A Non est enim vtile substantiam aquę frigidę vel eius qualitatem solam ad solida membra penetrare,sed bonum est paulatim ab vno membro ad aliud descēdere,vt ad fundamenta perueniēs non sit tantæ virtutis,qua possit percutiendo nocere. hęc Galenus. Ad primum obiectum dic & concede ꝙ balneum calidum poros aperit & rarificat corpus & quo ad hoc præparat frigori viam penetrationis ad interiora, sed ipsum trahit versus exteriora calorem innatum,qui est velut obex & repressor frigoris non sinens ipsum nisi gradatim & cum repressione suæ fortitudinis intima petere. Ad secundum dic, ꝙ bene probat post balneum calidum non debere hecticis adhiberi frigidum vehementis frigoris ad instar niuis,neque tale iubent medici adhiberi:sed talis frigoris qualis est aqua soli exposita in æstiuo tempore. B Ad tertium dic quòd neq; principis neque Galeni fuit intentio transferre subito hecticos aut alios de forti calore ad forte frigus, sed de remisso calore balnei ad remissum frigus. Secundum quod notat princeps in hoc passu est ꝙ illud.s.administratio tinæ frigidæ forte iuuat illos.s.hecticos in primis rebus ipsorum: idest in principio febris hecticæ quando adhuc fortis est, non deiecta virtus siue præmittendo balneum calidum,quia neq; corpus tunc est excarnatum nec calor innatus exilis modicus & resolutus. Tertium est illud puta tina frigida sanat iam corporis debilitatem quā hectica inducit à principio cum infrigidatione moderata introducta à tina in complexione corporis hectici quod potest sanari. Omnis enim cura fit ꝑ contrarium,& tina frigida suis frigiditate & humiditate directe,hecticæ cōtrariatur. C Quartum est ꝙ si corpus hectici debilius fuerit illo cuius hectica est in principio,tina magni frigoris continuata forte in hoc faciet de hectica febrili hecticam senectutis. Et illud secundum minus.i. minorationem aut extinctionem caloris febrilis contingere solet. Vel secundū minus.i. rarius fit de hectica febrili hectica senectutis, cū febrilis hectica iam habituata sit. Vel illud secundū.s. hectica senectutis est minus malū hectica febrili,vel illud. s. hecticam senectutis & febrili fieri ꝑ tinam frigidā secundum minus contingere solet q̃ febrilem hecticā per eā sanari eo ꝙ facilius excessus caloris versus medium q̃ versus extremum frigus reducitur vt huic proximius. Quintum est ꝙ tempus mortis magis retardatur cum hectica senij q̃ cū febrili. Et fortasse īfirmus cum hectica senij viuit per tēpus,cui magna est quantitas,eo quòd tardius radicale humidum in hac

consumitur q̃ in febrili, licet ariditas prius intro
ducta non inde tollatur. Sextum est, sępe rectior
est permutatio febrilis hecticæ ad hecticã senij q̃
dimittere ægrum in hectica febrili de qua nõ est
spes ꝙ vnq̃ curetur. Attende ꝙ Gal. 10. de inge
nio. cap. 10. circa hanc materiam nos instruit sub
quatuor ꝓpõnibus. Prima est. Hectica propter
calorem & siccitatẽ facta facit fundamẽta mem-
brorum esse calidissima velut ferrũ cum ex igne
candens extiterit, propter hoc non sufficiet eis si
calefiant & humectentur ex balneo cum mate-
ria. s. mala cõplexio calida, ꝑ hoc augmẽtatur: bo
num ergo erit eis, si post aquam calidam frigida
infundatur. Potest tñ aliquis nos reprehendere
dicens. Non estis securi quin ex infusione aquæ
frigidæ cõplexio mutetur in cõtrarium, & cum
calida fuerat, frigida efficiatur. Quibus respõde-
mus istud verum esse: non tñ est negandũ à no-
bis si videbimus vtile esse: licet etiam quantitatẽ
eius. s. refrigerationis ignoremus. Nam si aliam
præter istã curationem iueniremus in hecticis et
phthisicis bonum esset si ꝑ eam viã quæ salubris
est et secura ducerentur. Verum qm̃ intentio no
stra non est in alio, nisi vt refrigerentur & hume
fiant, & oĩs refrigeratio noceat eis propter illo-
rũ maciẽ, reuertimur ad ea, quæ dixit Thessalus.
Oportet inquit medicinã faciamus etsi sit mole
sta, qa qui non habet viam nisi vnã molestam. s.
& timorosam, velit nolit per eam trãsibit. Secun
da propositio error ex aqua frigida factus nõ est
tantus vt vita pereat. Nam si medicãdo eum cũ
aqua frigida extinguatur febris: & tñ complexio
mutetur ad cõtrarium possumus paulatim eam
ad id quod fuerat longo tempore reuocare. Ve-
rum tu scis ꝙ frigidus morbus nõ est formidan-
dus velut calidus, nec eius medicina adeo mole-
sta est. Tertia est, festinandum est vt infrigidẽtur
hectici priusq̃ in phthisim. i. marasmum incidãt
& moriantur. Sed si phthisim habeant caue ne
præsumas eos medicari. Nã et si calorem eorũ re
frigerabis: siccitas tñ quæ in solidis mẽbris rema-
net eos occidit. Quarta ꝓpositio velut exceptio
tertiæ est, si patiẽtes eorum vel ipsi voluerint ali-
quantulum plus viuere sicut decrepiti ad mortẽ
festinare nolentes: oportet eos conseruare medi-
cinis. Necessarium tñ ꝙ veniãt in illam speciem
phthisis quæ decrepita vocatur qua possunt dies
& menses viuere. Scio nanq; quendam iuuenem
hanc habentem infirmitatem quã cum hac me-
dicina curaui, regens eum postea quemadmodũ
exeuntes ægritudinem, & vixit non solum men
ses sed etiam annos: hæc Galenus. Tertia regu-
la circa id, ĩ quo sumus de relatione administra-

D tionis tinæ est. Rectius est & cõuenientius in ad-
ministratione tinæ hecticis vt primitus æger in-
tromittatur in aquam calidam vsque terminum
seu gradum caloris quam facile toleret absq; mo
lestia vel angustia non aucto incendio. Deinde
gradatim ad frigidam accedat per tepidam tran
siens & non ad frigidam vehemẽtis frigoris: sed
ad frigidam temperatæ frigidam, ergo tolerabi-
lem absque hoc quòd contristet & dolere faciat
vel horripilationem aut rigorẽ inducat. Et gra-
dationis huiusmodi causas reddit hic tres. Prima
est, quia per hanc fit ꝙ intristanter recipit & in-
dolorose tinam aquæ frigidæ. Nam dolor nõ fit
nisi per aduentum quasi repentinum rei contra-
riæ subito immutãtis complexionem vel dissol-
uentis continuitatem. Secũda est, quia ex aqua
calida præmissa frigidæ corpus acquirit quandã
E teneritatem & remollitionem qua facilius pori
dilatantur ad susceptionem nutrimenti, & nu-
trimentum citius vnitur & adhæret membris.
Tertia est, quia facilius ęger post aquã calidam
tolerat frigidam. Nam calor innatus per aquam
calidã exterius tractus facit vt frigus ad interio-
ra penetrare non possit nisi gradatim sine offen-
sione. Quarta regula est bimembris. Cuius pri
mum mẽbrum est, si tina iteretur in hectica feb.
sic ꝙ quaq; die ter hanc intret æger illud erit re-
ctum & conueniens: maxime si æger quando sa-
nus erat consuetus fuerit vnaquaque die ter bal-
neum ĩgredi. Iuxta id Gal. 7. de ingenio. c. 6. In-
firmo autem balneum exeunti lac asininum tri-
bui. Et pluribus verbis interpositis subdit. At eũ
quem dixi bibito lacte quiescere dimisi donec
secundo balnearetur vngens eum cum epithe-
F mate: hoc tamen feci cum lac cognoui esse dige-
stum, quod cognoui per ructum & quantita-
tem ventris detumescentis. Sed tu si vis eum ter
tio balneare spacium à primo balneo ad secun-
dum quatuor horis fiat. Tertio tamen non est
introducendus in balneum, nisi fuerat sua con-
suetudo. hęc Galenus. Attende ꝙ si ter hecti-
cus in die tinam ingrediatur primo ingredi de-
bet circa solis ortum, & tinam exiens inungen-
dus est & lac potandum. Secundo rursus tinam
ingrediatur postq̃ pręsumitur lac esse digestum:
& hoc est post horas quatuor aut quinque postq̃
fuit bibitum vt tunc tina attrahat ad membra
alimentum: & post hoc balneum da ægro hor-
deatum vel cancrorum colaticium. Tertio ite-
rum hora cęnæ instante intret æger tinam: dein-
de inungatur, postea cibetur cibo grossiori vel
pluri q̃ in prandio, quia melior fit de nocte dige
stio non distracto calore ad organa sensuum, sed
retracto

retracto intus ad digestionem. Verum in Gallijs nec in sanitate nec in ęgritudine talis cõsueta est frequẽtia tinæ: immo vix induci possunt hectici ꝙ semel saltem intrent tinã tepidam circa solis ortũ ante potũ lactis fœminæ aut asinę. Secundum mẽbrum est, oportet in hecticis tinã ministrari cum facilitate sic ꝙ non grauentur neq; fatigentur in ipsius vsu, ne inde virtus cadat. Sit ergo tina prope lectũ infirmi facilis introitus ampla circũtecta multis pannis mollis in fundo munita suaui & plana sede. Quinta regula etiã est bimẽbris. Primum eius mẽbrum est, ꝙ si sumat hecticus horis duabus ante ingressum tinæ aquã hordeaceã, erit conueniens, vt ferat ad mẽbra cibum passumptum et iã digestũ: ac irriget ea, tem peret & humectet represso calore, & sic æger leuius tolerabit tinã. Secundum mẽbrum est, si hecticus primitus super corpus suum lac mulgeri faciat sicut dicetur post, deinde tinã intret vt dilatet poros & meatus cibi, postea accipiat aquã hordeaceam, vel hordeum mũdatum aut alium cibum sibi consimilem. Deinde hoc digesto sibi ministretur aqua tinæ iterũ, vt dilatetur & distribuatur mẽbris, iste cibus erit bonum & rectum.

Sexta est, inungatur hecticus post balneum & tinã aliquo ex oleis infrigidãtibus & humectantibus vt violaceo: maxime cũ factum est ex oleo de cucurbita permixto violis. Vel oleo nenufari no, quorum viscositate multum ꝓhibetur resolutionis vehementia, & mẽbra humectantur & infrigidãtur suis frigiditate & humiditate. Iuxta id Galeni. 7. de ingenio cap. 6. Post balneum vero cum oleo vngatur vt pori cutis oppilentur, et quod oportet, non dissoluatur. Allego istud capitulum ac si de hectica esset, quia de hectica stomachi est quę curatur lacte & balneo sicut hectica se. Septima est bimẽbris. Primum eius membrum est, si post tinã calidam permutetur hecticus ad tinam frigidã modici frigoris bene tolerabilis: deinde inungatur cum vno ex oleis nunc noĩatis erit opus rectum & conueniens hectico, vt per calidã caro atteneretur & mollificetur, & ꝑ frigidam febris minuatur, & per inunctionem mẽbra humectentur pori claudantur & resolutio fortis impediatur. Secundum membrum est: si post tinam calidam fiant statim inunctiones ex nunc dictis oleis & festinẽtur ac præmittatur tinæ actu frigidæ: deinde intret hecticus aquã parum frigidã erit rectum opus sibi conueniens & illud secundũ ęgri tolerantiam. Nam corpus inunctum intristatius fert aquæ frigiditatẽ corpore non vncto, & quantum ad istud iste ordo melior est priori ordine. Sed ordo prior est quo ad id melior ꝙ tina frigida plus ĩfrigidat corpus nõ inunctum intus & extra q̃ corpus inunctum & ꝑcipue intra, eo ꝙ inunctio poros oppilans non sinit facile penetrare frigus ad interiora. Et in fine regulæ notat Princeps ꝙ non est malum gradari ĩ eo. i. gradatim adhibere hectico tinã aquæ frigidæ. Primo minus frigidã, postea paulo plus infrigidantem. Deinde pauloplus, donec infrigidet sufficienter & tolerabiliter absque molestia.

Octaua est, melior horarum huius actionis. s. administrationis tinæ frigidę post calidã est post digestionem cibi primam & secundam, vt per tinam calidã digestus cibus attrahatur ad membra, & per frigidam cum inunctione, in his retineatur & vniatur & prohibeatur à resolutione tam frigore tinæ reprimentis acumẽ caliditatis, qua fit resolutio q̃ oppilatione pororũ ab oleo.

Nona est bimembris. Primum eius mẽbrum est, si possibile est. i. gratum hectico & tolerabile sine forti ipsius offensione quòd post tinam calidam submergatur subito in aquam frigidam notabilis frigoris sine gradatione seu trãsitu ipsius per aquas medias, est efficacius & magis vltimũ ex parte curæ. Quia frigus eius citius penetrat, et magis extinguit calorem febrilem poris apertis, & exterioribus rarificatis à tina calida. Sed est timorosius & suspectius de mortificatione caloris innati partium interiorum vel offensione membrorum anhelitus, sic quòd impediantur eorum motus vel forti, & clamosa tussi vexentur, vel de conuersione hecticæ febrilis in hecticam senilem, vel de rigore, & horripilatione propter frigus subitum. Secundum membrum est, effusio hectici post tinam calidam in aquam frigidam cũ facilitate, scilicet gradatim pertranseundo de vna in aliam per medium tepidæ est minoris timoris, quam subitus transitus de vna in aliam: sed est minoris efficacię seu iuuamenti quo ad extinctionem caloris febrilis, maxime iterius & prohibitionem resolutionis propter causas illis proportionales quas modo diximus super primo membro. Decima est, frigus tinæ frigidæ quæ conuenit hectico post tinam calidam debet esse tale & tantum quale & quantum est frigus aquæ æstatis expositæ soli in qua se iuuenes balneant & natant æstiuo tpe delectabiliter & ĩnocue, sic ꝙ aqua frigida tinę hecticorum sit quasi media ĩter aquam tepidam & aquã quæ est vehemẽtis frigoris. Nã talis existẽs paulatim infrigidat sufficiẽter si sæpe iteretur & est tolerabilis absq; offensione & cõtristatione.

Vndecima est, si priusq̃ hectico ministretur tina super membra ipsius emulgeatur lac vel in-

ægrum prout est ab vbere exiẽs si sit æger fortis,
vel aquæ ꝑmixtum si fuerit debilis: deinde intret
tinam primo quidem calidam postea frigidam
erit rectum opus & vtile hectico. Quia lac emul
sum super corpus hectici vehemẽter humectat,
& resolutionem quæ timeri debet à balneo cali
do potenter impedit. Sed quare iubet hic lac
aquę admisceri si ęger sit debilis, nunquid põt so
ras sustinere lac vt ab vbere exit, cum ipse bene
intus sustineat ipsum datum in edulium. Dic ꝙ
cum hecticus est multũ debilis & extenuatus ha
bens cutem aridam, tensam, & contractã ac pul-
uerulentam, lac spissum integrum non penetrat
in eã, quare non humectat membra, quæ ipsa te-
git, nisi aqua ꝑmixtum, qua subtiliatur & fit pe-
netrantius et magis imbibitur et plus humectat.
Sed ĩ hectico forti lac supermulsum penetrat in
poros: immo fortasse à mẽbris attrahitur vt ipsa
nutriat vel refocillet, sicut posse fieri docet Auẽ-
zoar tractatu. 10. primo Theisir, cap. vltimo para
grapho illo. Alius vero modus quo curabis hũc
ægrum non potentẽ deglutire aliquid est, vt in-
tromittatur totus nudus in vase pleno lacte &c.

Duodecima est bimẽbris. Primum eius mem-
brum est, genera lactis conuenientiora ad emul-
sionem super mẽbra hectici sunt hæc quæ dicta
sunt conuenire hecticis data in edulium: primo
muliebre: secũdo asininum: tertio caprinũ, quia
subtilia penetratiua sunt multum humectantia.
Secundum mẽbrum est, oportet vt lac sup emul
gendum membris hecticorum supermulgeatur
directe ab vbere non in vas aliquod: sed ĩmedia-
te super hecticum. Et hoc commode fieri nõ po-
test nisi de muliebri, quia nunquã hecticus se su-
bijceret asinæ vel caprę. Plus opus est etiam mu-
liebre lac ab vbere mulgeri super corpus hectici
quam asinæ aut capræ, quia propter eius subtili-
tatem facile alteratur et citissime. Tredecima
est, dignius est & ęgro vtilius vt medicus se figat
& seipsum arrestet in cura hecticorum sup inun
ctione quam super lactis dicta emulsione frican
do & vngendo super totum corpus & super iun
cturas cũ medicinis superius expressis sicut cum
oleo de cucurbita vel nenufarino vel violato.

Attende primo tñ ꝙ Serapion sexto breuiarij
capitulo de hectica, prohibet hecticos ante tinã
inungi dicens. Et ante introitum eius in tinam
non inungatur vt non oppilentur pori corporis
eius propter viscositatem olei et prohibeatur hu
miditas aquæ ingredi in ipsum. Attende secun
do quod ipse ibi iubet tinam ministrari post co-
mestionẽ. Et sedeat, inquit, infirmus in tina vna
vice post lac in mane, & vice alia post cibum &
potum in vesperis donec attrahat caliditas tinæ
deintus humiditates quas acquisiuit ex cibis, &
eleuet eas & diuidat eas super corpus. Et in hoc
dissidet à Galeno, principe et alijs, nisi intelligat
quod tinam æger intret post cibos digestos lẽge
præassumptos. Attende tertio quod Herophi-
lus medicus famosus ante tẽpora Galeni timuit
hecticos immittere in tinam aquæ actu frigidæ,
quia nunq̃ vidit aliquem phthisicum seu maras-
matum proprio ĩstinctu in fontem frigidum se-
ipsum immittere, & putauit hecticam vt pluri-
mum fieri vel cum febre putrida vel cum aposte
mate alicuius partium interiorum. Et nunq̃ vi-
dit de hectica perfecte aliquẽ sanari. Et propter
hoc ipse vituperabat omnes medicinas quæ fiũt
hecticis præcipue balneum quo fatigatur. Iuxta
id Galeni. 10. de ingenio cap. 10. Herophilus au-
tem ideo in præparando balneo pauidus extitit
qm̃ nunq̃ phthisicum aliquem in fontem frigi-
dum descẽdisse cognouit. Is etiam quo cæcus in
hoc effectus fuerat, compertus est hanc febrem
vel esse cum putrida vel cum ea quæ de aposte-
mate viscerum orta est. Item timebat quoniam
hæc febris plerunq; mortalis est. Ideoq; vitupera
bat omnes medicinas quibus hęc febris curatur,
cum medicinæ non sint falsæ & reæ: sed morbus
est incurabilis. Quapropter dico ꝙ omnis habẽs
hecticam maxime veniẽs in phthisim si non ha-
beat aliquam febrem de putredine vel de aposte
mate viscerum: oportet in balneum mittatur,
sed studeamus ne patiatur laborẽ, ne virtus per
hoc dissoluatur: hæc Galenus.

Ingressio autem balnei non &c. Acto de ti-
na hecticorum in parte priori, in hac parte quar-
ta agit de balneo distincto per casas quod stufa
dicitur et gręce pyria. Et primo agit de conditio
nibus requisitis ad balneum quod cõceditur. Se-
cundo de cibatione horum post balneum ibi (Et
qñ separatum) Tertio de sedatione sitis si in bal-
neo accidat ibi (Et quando accidit) Quarto de
modis introductionis & ꝑmanentię & eductio
nis hectici à balneo ibi (Et oportet vt sit.)

In prima particula tangit nouem cõditiones
requisitas priusq̃ balneum concedatur hecticis.
Prima est ꝙ non sit eius calor tantus ꝙ sudare fa
ciat. Quia demacraret & siccaret hecticum aug-
mentans ipsius resolutionem, cuius contrarium
quęrere debemus. Secunda est ꝙ nõ igniat. i. in-
flãmet vel supcalefaciat hectici mẽbra, qa tunc
augeret dyscrasiã febrilẽ. Tertia est ꝙ nõ alteret
anhelitum hectici magnificãdo eum vel ipsum
reddendo frequentiorẽ & velociorẽ ne inde fati
getur & debilitetur. Quarta est ꝙ calor aquę bal
nei

nei sit minor calore aeris ipsius. Quia calor aeris cæteris paribus minus calefacit q̃ calor aquæ, eo ꝙ fundatur in rariori quare virtus eius est magis dispersa. Quinta est, caliditas aquæ balnei sic sit moderata ꝙ delectet hecticũ & nõ lædat ipsum nec sudare faciat, aliter plus ęgro p̃staret incommodi q̃ vtilitatis. Sexta est cum in corpore hectici est materia putrefactioni præparata tunc non cõceditur sibi balneum proprie cũ illud est. i. putredo iam actu in eo est. Quia balneum suis caliditate & humiditate putredinẽ inducit in materia p̃parata ad eã, & in iam putrida putredinem augmentat permiscendo humorẽ putridũ cum bonis per quẽ inficiũtur. Septima est, cum cibus nondum digestus est in duabus primis digestionibus. Nã si tunc balneum intrauerit hecticus, cibus indigestus trahetur ad mẽbra, nec his proficiet, quia nõ valebit ipsa nutrire. Octaua est, expedit vt tunc hecticus intret balneũ cum voluntas adest vt cibus digestus in hepate & venis trahatur ad mẽbra. Nã tunc balneum vias cibo aperit & ipsum ad mẽbra iam digestũ trahit. Nona est, nõ ꝓlonget hecticus morã in balneo: immo velociter ab eo educatur, ne deficcet ipsum & calefaciat. Attẽde primo ꝙ Auẽzoar Rasis Auer. & Serap. incurij vñr aerei balnei in cura hecticorum sola tina cõtenti. Inquit Auẽzoar Theisir. 3. tra. 1. c. vlti. Curatio aũt huius fe. apud sui principiũ facilis est. Et est ꝙ ingrediatur patiẽs in tinã de aqua dulci & tepida et madefiat suum corpus in ipsa oĩ die multoties. Et Rasis. 10. Alman. cap. de hectica ait. Nos. n. nequaq̃ volum⁹ ipsum intrare balneũ nisi cum semicupium inuenire nõ possumus, nec aquam sup eum infundere: ita ꝙ horripilatio nõ eum inuadat. Sudare aũt & aerẽ attrahere calidum oĩ re ei deterior est. Et Auer. 7. collig. c. de cura hecticæ ait. Sed in balneando eos magnã debemus habere considerationẽ, eo ꝙ isti non vñr habere necessitatem magnã calefaciẽdi, resoluendi, neq; euacuãdi. Quid. n. proficies ex frigiditate accidẽtali acquisita in balneo p resolutionẽ caloris supple cum humores inde euacuẽtur: & hoc non cõfert, nisi in mala cõplexione materiali: & postq̃ ita est mihi videtur ꝙ non indigeat aliquo ex aere balnei. Et quamuis aqua calida habeat humectare: cũ hoc tñ facit resolutionẽ. Sed balneũ aquæ frigidę mihi videtur eẽ melius si ipsum possit conueniẽter sustinere: hæc Auer. Et Serap. sexto breuiarij cap. de hectica ait. Et faciamus eum sedere in tina in aqua in qua decocta sunt folia cucurbitæ & hordeũ excorticatũ & viola & nenufar. Attẽde secundo ꝙ Gal. 10. de inge. c. 10. balneum cõmendat in cu-

A ra hecticorum. Primo quidẽ aereum calidum vt educat fumos caprinosos, & alimento vias aperiat ipsumq; digestum iam ad mẽbra attrahat. Secundo balneum aquæ dulcis calidæ quod suam ĩmittit humiditatẽ vsq; ad intima. Tertio balneũ aquæ frigidæ dulcis quod remittit calorẽ non solum illatum à balneis calidis: sed ẽt febrilem. Et vt ipsius mens magis innotescat verba eius inserã. Ait primo ibi. Intrãtes balneum primitus tangũtur ex aere. Deinde sedẽt in aqua calida. Tandem sedent in aqua frigida. Nouissime exiccant sudorẽ. Sed prima pars balnei. i. calidus aer magis cæteris totum corpus calefacit dissoluens liquefaciẽs & extenuãs humores. Secũda pars balnei. i. aqua calida, si fiat propter siccitatẽ poterit emittere suã humiditatem vsq; ad fundamenta mẽbrorum eis ẽt suscipiẽtibus & custodiẽtibus. B Tertia pars balnei. i. aqua frigida totum corpus infrigidat, cutim cõstringit & cõfortat. Quarta pars balnei. i. exiccare sudorem purgat humores corporis cum sudore sine vllo nocumẽto quod fit ex frigiditate. Balneũ tñ hæc oĩa facit, si aqua eius fuerit dulcis & fiat in congruo tpe. Secundo ibi ait multis ĩterpositis. Iuuat ergo balneum in siccis & calidis caprinosum fumum purgari: dissolutiua vero eis minime nocebũt: calefactiones vero eis sunt nociuę. Istud est iuuamẽtum ex prima parte balnei factũ si prout oportet existat. Secunda vero pars. i. balneari in aqua calida quodãmodo prodest eis eo ꝙ humectat: sed q̃n calefacit nocitiuum est. Tertia pars balnei refrigerat calefactum corpus p̃ter vllam læsionẽ, virtutem confortat: mẽbra quoq; ex balneo vltra modum dissoluta ad naturalẽ modum reducit, quod testatur sudor exiens post infusionẽ aquæ frigidæ. C Tertio ibi ait. Si inuestigauerimus oẽs actiones balnei q̃ fiunt in his corporibus: videmus caprinosos fumos egredi & siccitatem fundamentorum mẽbrorum humectari, & calorem propter aquam frigidam extingui, & nõ eum solum qui ex balneo accidit, sed etiã antiquum. Quod sic testificatur: qui. n. per æstiuum solem ambulantes linguam hñt siccam & gulam asperam et totum corpus intrantes balneum, et ex aqua frigida infusi in suam reuertuntur naturam: lingua nanq; humefit et sitis transibit. hęc Galenus. Attende tertio ꝙ attingi possunt intentiones omniũ partium balnei cum vnico balneo dulcis aquę in tina non transferẽdo ægrum de casa in casam, nec de tina in tinã secundum hunc modum. Intret mane hecticus post digõnem cibi vltimo sumpti tinã dulcis aquę mediocriter calidę, in qua p̃maneat modico tpe sub primo calore donec re-

 soluerit

ſoluerit fumos caprinoſos & ſuã ĩmiſerit hume-
ctationẽ in ꝓfundum corꝑis, poſtea imponatur
eidẽ tinę dulcis aqua frigida paulatim & paula-
tim donec tepeſcat, poſt ſuperaddatur amplior
frigida donec ipſa frigeat tali frigore quale eſt
frigus aquæ ſoli expoſitæ tempore ęſtiuo non re
mouẽdo ęgrũ à dicta tina quouſq; hæc acta ſint.
Deinde inũgatur, poſtea bibat lac & ĩtret lectũ.

Et qñ ſeparatum &c.) In.ij. dicit ꝙ dũ corpus
hecticũ à balneo ſeꝑatum eſt accipiet aliqd ex ci
bis humidis & ſorbitionibus nõ nocentibus ei fa
ctis ex hordeo mũdato & lacte ſm hunc modũ.
Decoquat̃ hordeũ excorticatum cũ dulci aqua
munda quouſq; molleſcat. Poſt hoc decoquatur
in lacte amygdalarũ aut ĩ lacte caprino integrũ,
ſicut eſt vel cõtritũ ſi vis vt leuius fiat & da ĩ edu
liũ, vel da lac aliquod ex tribus p̃dictis vel collati
ciũ de cãcris aut perkis aut paruis lucijs vel de eli
xis pullis cũ frigidis herbis vt lactuca & acetoſa.

Et qñ accidit &c.) In tertia dicit ꝙ ſi in bal-
neo ſitis hectico accidat ſedet ipſam ſtatim cum
potu ptiſanæ vel potu aquæ araib. i. lactis acetoſi
q̃ ſit extracta ex lacte aſinino vel ex caprino ſi nõ
reperias lac aſininũ. Da ergo de ptiſana vel de di
cto ſero vnũ bonũ hauſtũ puta lib. 5. qa tolerare
ſitim valde nocet hecticis acuẽs cholerã ſiccans
& inflãmans. Sed attende, ne ſit dicta ptiſana ve-
hemẽtis frigoris actualiter ne ſubito penetret ad
intima viſcerum ex balneo aperta & rarificata.

Et oportet vt &c.) In.iiij. part. primo dat vnũ
gñalem canonem circa modum balnei hectico-
rum. Secundo ſex canones ſpãles ibi (Oportet vt
ꝑmutetur) Tertio docet quid ſit agendum dum
hecticus ſeparatur à tina ibi (Cum ergo ſeꝑatur)

In.j. parte dicit primo ꝙ gñaliter obſeruandũ
eſt in oĩ balneo miniſtrãdo hecticis vt ſit introi-
tus in ipſum facilis & oĩno ſuauis abſque labore,
pœna, tędio & fatigatione & ſimiliter exitus &
ſtatio in eo, ne virtus ipſius deijciatur labore &
tędio vñ fructum ꝑdat ex balneo quæſitũ. Scđo
dicit ꝙ iã enunciauit, qũo iſtud fiat ĩ locis alijs. ſ.
tertij. 13. tracta. 1. c. 29. §. illo. Et ex humectatione
iſtorum eſt eorum balneatio & ſeſſio ipſorum
in tina &c. vbi agit de cura malę cõplexionis ſic-
cæ ſtomachi. Et hic iterabit conditiones in bal-
neis & tinis hectici obſeruãdas in parte ſequẽte.

Oportet vt &c.) In parte. ij. dat ſex canones in
ſpeciali ſuper modis balnei & tinę hecticorum.
Primus eſt, hecticus ꝑmutãdus eſt & differẽdus
de lecto ad balneum ĩ lecto portato ꝑ viros qua-
tuor fortes & robuſtos tenẽtes fortiter lectũ ele-
uatum per quatuor conos, in cuius medio iaceat
hecticus, & ſuꝑ hunc lectum vel ſaltẽ ſub eo ſint

D extenſi ſtratus ſeu tapeta lenia vel puluinaria be-
ne vniformiter & ingenioſe, ita vt ꝑueniat cum
hoc lecto hecticus ad primã domum ſeu caſam
balnei cũ ſuauitate. Secundus canon eſt ꝑmutet̃
hecticus ſeu transferatur de lecto ſuꝑ quẽ depor
tatus fuit ad primã domum ſeu caſam balnei ad
illud ſtramẽtum quod cõpoſitum eſt ex duobus
p̃nis qbus interſuta eſt lana vel cotum. Tertius
eſt, exuatur hecticus huic ſtramẽto inſidẽs veſti-
mentis ſuis in prima domo vel ſecunda balnei ſi
non ſit calida ſed veluti tepida. Quartus eſt, non
moretur hecticus in aliqua iſtarũ duarum caſarũ
niſi tanto tꝑe q̃tum ipſe aponit in transferẽdo ſe
de extremo vnius caſæ ad extremũ aliud, & neq;
ſtet ibi niſi paucis anhelitibus, ne multiplicatis
aſpirationibus aeris balnei ſiccetur pulmo eius,
& ſtet in his nudus ſeu iam præexutus ſuis veſti-

E mentis cum facilitate. Quintus eſt, poſtq̃ ſpolia-
tus fuerit in prima caſa ſe transferat hecticus ad
ſecundã caſam, deinde ad tertiam: quę tñ non ſit
vehementis caliditatis. Et in hac tertia tãdiu ſtet
ęger quãdiu ſuſtinet intriſtanter tinã. Hæc ſunt,
q̃ dicta ſunt à veteribus circa vſum balnei & tinę
in hecticis. Et Gal. 10. de inge. c. 10. cõditiones in
balneo et tina hectici obſeruandas ſic cõmemo-
rauit. Oĩs hñs hecticam maxime veniẽs in phthi
ſim, ſi non habeat aliquã fe. de putredine vel de
aꝑate viſcerum: oportet ĩ balneum mittatur. Sed
ſtudeamus ne patiatur laborẽ, ne virtus per hoc
diſſoluatur. Portetur ergo vſque in balneum in
lecto. Et poſtea ſuauiter in linteo calefacto depo
natur. Cumq; in primam balnei mãſionem per-
uenerit exuat pannos, deinde in ſecundam man
ſionem mittatur: quæ ſecũdum cõplexionem. i.

F caliditatem mediocriter extendẽda eſt: ibi vero
oleo tepido vngatur. Quo facto ad tertiã eſt per-
ducendus & in fontẽ calidum mergẽdus. In his
tñ manſionibus nullã habeat morã. Sed ſolum-
modo ſuauiter ꝑ eas tranſeat. In fonte quoq; pa-
rum maneat in aqua frigida ſubito. Deinde exic
cetur cũ mappa, & ad lectũ feratur, & cũ ſpõgia
aut molli linteo exiccetur, tandẽ domũ feratur,
et nutrimẽto reficiatur. Domus tñ, ſicut dixi, bal
neo vicina ſit: hæc ille. Sextus canon eſt, ꝙ princi
pi gratius & dilectius eſt vt ſit tina hectici in do-
mo media tꝑatæ caliditatis. Et hoc intelligit de
vtraq; tina calida ſcilicet ac etiam frigida. Et in
hoc diſſidet à Galeno qui tinas ambas in tertia
domo collocari voluit. Et de hac diſcordia parũ
curandum eſt dummodo tertia mãſio balnei ſic
ordinetur quòd ipſius calor ſit temperatus.

Cum ergo ſeparatur &c.) In tertia iubet qnq;
per ordinem fieri qñ ſeparatur ſeu remouetur he

ticus à tina frigida & humida. Primo cooperia tur mantili idest mappa subtili linea vel farca idest veste seu cooperiméto, quod ex duabus cõ- ponitur tunicis inuicẽ consutis. Secũdo mutetur ad stratum suum & ad suũ lectum cũ sua sabana. Et est (inquit Oribasius cap. de ꝓuocatione men struorum) pannus asper seu absterſoriũ quo ho- mines vtuntur in balneis. Ianuensis inquit, saba- num indumentum, sabana indumenta. Tertio exiccetur sudor hectici cũ mantili tenui vel ma nutergio. Contra hectici non debent sudare ne inde desiccẽtur & demacrentur. In principio enim partis huius dictum est ꝙ ingressio balnei nõ conceditur hectico nisi fuerit ita ne sudare fa ciat. Item abstersio sudoris augmentat sudorem vt prius dictũ est. Dic ꝙ per sudorẽ hic intelligit aquæ tinæ humiditatẽ quæ superficiei corporis adhærens remansit vel aquositatẽ modicam quã natura vnita & fortificata ꝑ balneum frigidum sub forma sudoris vna cũ fumis capnosis expel- lit. Ad secundũ dic ꝙ hæc humiditas non est ab- stergenda cũ fortitudine, sed suauiter exiccanda est cũ suaui mantili. Quarto inungi debet viola- to oleo vel nenupharino. Quinto cibari lacte muliebri vel asinę aut caprę vel collaticio aliquo ex prædictis. Attende primo ꝙ ab obseruãtia prædictorum canonũ in administratione balnei hecticorũ multa nos absoluunt in istis partibus. Primum est carẽtia balneorum ita distinctorum vt olim per tres mansiones vel casas aut domos. Secundũ incuria tędium & spretus tot cerimo- niarũ nedum patientum sed & seruitorum circa vsum balnei. Tertiũ facilitas deficiendi vel ober randi in cõmensurando calorẽ & frigus balnei & tinarũ & tẽpus morę in balneo & tinis, vnde sæpe accidit vt non solũ ista nõ prosint hecticis, sed plurimum noceant sic labor in damno est. Iuxta id Gal. x. de inge. cap. x. Qui aũt ab hectica nondum ad phthisim peruenerũt possunt per se ad balneum ire & in fonte idest tina aquę magis morari, vnde si hæc oĩa studiose fecerimus spera mus eos euadere. Sed tñ parum errantes laborẽ omittimus, & ipsi peribunt. Is enim morbus cũ sit incurabilis errorem rationis etsi paruisimus sit non expectat. Attende secundo ꝙ loco ob seruantię dictorum canonum, sufficere debet, ꝙ hecticus in lecto spoliatus iacens in tinam prope se nudus deferatur vno tenẽte eum per subascel- las, alio ꝑ crura, vbi postq̃ steterit delectabiliter & intristanter primo in aqua caida postea in te- pida, tandem in frigida suauiter extractus linteo tegatur calido & sicco quo ipse exiccetur, dein- de inungatur & in lecto ponatur postea cibetur.

A

Iacobus in cap. 8. tract. tertij fen. 1. quarti.

De hectica senectutis.

Et ex balneatione &c.) In tertia particula do cet humectare hecticos hectica senij. Primo per balnea. Secundo per clysteria ibi. (Et clysteria) Tertio per fricationem ibi (Et administrentur.)

In prima subparticula dicit primo ꝙ balnea sunt ex remedijs humectationis horum hectico rum sicut prius dictum est. Et id ĩtellige tam de aeris balneis calidis & humidis qualia sunt bal- nea medię casæ q̃ de balneis aqueis in tina aquæ dulcis mediocriter calidę. Secundo dat regulam circa horam balnei dicens, ꝙ non administretur nisi post digestionem cibi præassumpti in stoma cho. s. & hepate & venis. Tertio dat causam re- gulæ huius dicẽs, ꝙ si balnea administrentur suc cessione comestionis videlicet cibo nondum di- gesto in stomacho faciunt cadere virtutẽ replẽ- do venas indigesto humore qui calorẽ suffocat. Et si administrentur inanito corpori faciũt cade re virtutem alio modo puta resoluẽdo calorem & spiritus. Iuxta id Gal. lib. de marasmo cap. xvj. prius allegatum. Balnei vero vsus oportunus ad talia prædicta. s. ad humectationes & rectificatio nes marasmorum & ad redditiones cibi. i. distri- butiones eius ad mẽbra optimum est auxilium. Accipere autem illud oportet digesto iam cibo, non aũt indigentia longiore. i. ventre vacuo. Nã ei qui nuper comedit illatum balneum crudis, & indigestis humoribus replet corpus. Quod vero indigentia longiori, virtutem destruit. hæc Gal. Attende ꝙ in hectica senectutis diutius balneo immorandum est, maxime in illa cuius ariditati frigiditas iuncta est q̃ in febre hectica. Iuxta id Gal. ibi. Et longus vsus ĩ frigido q̃dẽ ma rasmo valde ꝓdest. In circunfrixo aũt fugiẽdus.

B

C

Iacobus in cap. 9. tract. quarti fen. 1. quarti.

De eradicatione variolarum.

Secundo dicit in hac parte prin. ꝙ oportet vt habens vestigia turpia variolarum plumbei co- loris assiduet balneum aquæ calidæ dulcis, quia cutem lenit lauat & attenuat & attrahit sangui- nem ad superficiem corporis. Valet etiam ad id stupha mediæ casæ quæ calida est & hum. & fri- cationes suaues. Iuxta id Rasis libro deci. capitu- lo vltimo. Postquam ergo ciderint cortices tunc assiduatio balnei & regimen impingua- tiuũ corporis ĩplebunt foramina earũ & medici næ quæ eradicant pannum delent vestigia earũ.

Gentilis in Cap. 11. Trac. quarti, Fen. 1. quarti.

De apostematibus in feb.

Et ĩ his &c.) Pręmissa generali cura descẽdit hic ad capitula spãlia, licet. n. in febribus apatum oporteat

oporteat īfrigidare,non tñ potetur aqua frigida, D
qđ eſt verũ regulariter,vt ꝓbatũ ē ſupra ca.de cu
ra putridarũ,coacte tñ qñq; non poſsumus aliter
curare eryſipilam vt apparet nono therap. & li-
cet oporteat hũectare,nõ tñ cũ balneo q̄a mouet
materias ad mēbrum ap̄atum vt.xj. therap.

Iacobus in cap.11. tract. quarti, fen. 1. quarti.

De apoſtematibus in feb.

Secundũ eſt balneum ſiue ſit aereũ qđ ſtupha
dicitur,ſiue aqueũ calidũ qđ dicitur tina, ſiue fri
gidum aqueũ qđ à q̄buſdã piſcina appellatur, q̄a
qđ calidũ eſt liq̄facit humores & quietos cõmo-
uet,& fluere facit verſus ap̄a p quos aggrauat̃,&
materiam cõmouet dilatat & auget q̄ ap̄a facit
abſq; hoc q̄ educat aut minoret ip̄am,& febrem
augmētat.Frigidũ vero ap̄a īcrudat & ipſum cõ
pingit & reſolui ꝓhibet ac maturari,& calorē fe
brilē īteri⁹ retinet & fortificat p antipariſtaſim. E

Gentilis de Florētia in ca.17.trac.2.fen.5.quarti.

Et ſubdit q̄ medici qñq; vtũtur embrocha ex
aqua calida qñ ſoluũt ligamētũ primũ q̄rentes p
talē admīſtrationē iuuamētũ vt attrahãt ad mē-
brum materiã , & iſta aqua oportet q̄ ſit talis vt
cũ cadit ſup īfirmum ſit tēperata,quia calida for
taſse ſoluit vltra q̄ debeat ex corpore mundo qñ
ꝓlõgatur tp̄s effuſiõis eius & ex corpore repleto
attrahit ad mēbrum vltra q̄ oportet,q̄uis paucũ
ſit tp̄s effuſiõis aq̄,& ſic oportet vt caliditas aq̄ ſit
tendēs ad ęqualitatem . Et tēpus effuſionis eius
ſit ſecundum quantitatē quæ videtur de augmē
to mēbri & inflatiõe eius . Et cum membrum in
cipit detumeſcere non effundatur aqua.

Et nos &c. Ponit tertium cañ. & dicit ſic,q̄
nos diximus de iudicijs embrochę in cap.dislo-
cationis illud q̄ oportet attendere hic.Et ſubdit F
q̄ magis dilectum ſibi eſt vt mēbro non appro-
ximet neq; oleum neq; aquã calidã omnino.

Auerrois in cantica Auicennæ.

150 BAlneum ē neceſsarium ad purgãdum ſup
fluitates tertię digõnis,& ob hoc diſponit
corpus ad ſuſceptionē cibi,ob hoc ēt cõgruit &
neceſsarium ē ī cõſeruatiõe ſanitatis,vñ priores
vtebãtur eo oī die poſtq̄ fuerãt prius exercitati,ē
ãt vna ex cõditiõibus ei⁹ ſicut & exercitij ne diu
fiat cũ cibus ſit in ſtõ,& īmundicia q̄dē eſt ſuper
corpus ſordities ex ſupfluitatibus tertiæ digeſtio
nis collecta.Ex proprietate autem balnei eſt hu-
mectare corpus,& reddere ipſum ſpongioſum,
facitq; vt digeſtio compleatur & perficiatur.

Auerrois in cantica Auicennæ.

25 CVm quis voluerit ęgritudines euitare di-
uidat regimē ſuum ī tria,quorum vnũ aīę
tribuat,& aliud cibo,et aliud potui,hoc qđ dixit

de aīa repitur ī ſuaib⁹ & laudabilibus relatiõibus.
26 Hoc q̄dem p̄ceptum īducit ad vtēdum aqua
frigida , qm̃ parum ex ea ſitim ſedat , q̄ minime
facit multum ex tepida.Et licet hoc ſit verum in
climatibus calidis,coagruit nihilominus vſus aq̄
tepidæ in regionibus frigidis , & p̄cipue tēpore
hyemali,& pro tanto græci timēt valde potũ aq̄
frigidæ ī regiõe ſua rõne cõſuetudinis ipſorum.
27 Ex hoc dicto videtur q̄ cõceſserit interdum
potum aquæ frigidæ minimum quod quidem ſi
vnquã fecit,fecit tempore ęſtiuo calido.
28 Hoc quidē notum ē,nã ſi macer extenuatus,
habēs modicum ſanguinē bibat aquã niuis,non
eſt ſecurus quin accidat ei inde ſtupor & dormi
tatio mēbrorum . Retulit enim Gal. q̄ accidit
cuidam patiēti poſt potum aquæ niuis,adeo ma
gnum nocumentum in gutture ſuo,q̄ nihil glu
tire potuit, & tandem mortuus eſt inde.
29 Cauendum quidem eſt ne bibatur in menſa
aqua,niſi ad procurandum tranſitum buccellæ,
cum deſcenſus eius tardatur.
30 Cauſa quidē huius eſt,qm̃ cum ſumitur aqua
ſuper cibum priuſquam ſtomachus calefecerit
ipſum,infrigidat ipſum & incrudat.eſt etiã cau-
ſa quare ſupernatet cibus ſumptus in ſtomacho,
& quare ēt non adhæreat & vniatur eidē quod
conterat ipſum ſicut exigitur,actio nanq; ſtoma
chi ſuper ſumptum cibum fit conterēdo & co-
quendo ſimul,vnde ſicut cum infunditur ſimul
& in magna quãtitate aqua in olla , ꝓpter quod
tardatur cibi decoctio in eadem,ſic quidē cõtin-
git inde ipſi ſtomacho . Aqua autē ſumpta ſuper
balneum nocet valde ratione contrarietatis exi-
ſtentis tunc in membris,contrarium enim forti-
ficatur tunc in occurſu ſui cõtrarij,vt inquiunt,
& ob hoc non eſt ſecurum quin infrigidetur in-
frigidatione incurabili hepar bibentium imme-
diate poſt egreſsum eorum à balneo , vñ eſt acſi
diceret q̄ inde contingeret eis hydrops.
31 Cauſa huius dicti eſt dicta in aſsumptiõe eius
poſt balneum , attamen maius eſt nocumētum
potus eius in coitu, eo quod debilis ſit calor na-
turalis in corpore eius qui vſus eſt coitu,& calor
innaturalis auctus & fortificatus.
32 Hoc quidem cuius relationem fecit hic de vi
no eſt;verum poſtquam deſcendit cibus ab ore
ſtomachi ad eius inferius ſcilicet ad fundum.
33 Hoc quidem eſt præceptum vt expellatur ſi-
tis mendoſa,nam ſi ſumpta aqua vel vino ad ſa-
tietatem generetur ſitis in eodem,ſitis quidē illa
erit mendoſa , pro tanto docet vt tunc tollatur
omnis potus,donec ceſset ſitis illa.

Finis nonnullorum expoſitorum Aui.

IOANNIS HERCVLANI

In Auicennę quarti canonis fen primam de febribus cōmentaria, quæ ad balnea pertinent.

In libri quarti fen primæ tract. I.
De curatione generali feb. ephe. *Cap.* 9.

T conceditur &c.) In parte pręsenti curat ephemeras per exterius applicata, & poſset hæc pars diuidi in octo partes, ſecūdum ꝙ octo ſunt cañ. Primus ꝙ ephemerantibus conceditur balneum, cum eorum paroxyſmi declinant propter quatuor iuuamenta accidentia ex balneo. primum, quia balneum facit ſudare, ſecundo poros rarificat, tertio humectat, quarto tandem in quieta diſpoſitione infrigidat ſcilicet cū homo iam exiuit balneum, & eſt quietus: aqua enim in poris retenta ſeducit ad ſuam frigiditatem naturalem, vt eſt apud Aui. ſecūda primi cap. illo. quidam ornate loquentium.

Et prohibetur &c.) Secundus canon, balneū prohibetur vbi timetur caſus putredinis, vel in feb. putridas propter præſentiam multorum humorum malorū, nā per balneū calefiunt, humectātur, agitantur, et ſic ad putrediné diſponūtur.

Et non &c.) Tertius canon. non oportet vt prohibeatur à balneo, niſi qui patitur ephem. ex oppilatione. q. d. ꝙ hic maxime inter omnes debet euitare balneum, & propter oppilationem hic intellige oppilationem intrinſecam, aut extrinſecam ab humoribus pendenté multis, groſſis, aut viſcoſis. ſi enim oppilatio intrinſeca penderet à frigiditate aeris, aut ſpiſſitudine cutis, aut à balneo aluminoſo balneū cōpeteret. quia poros aperit, & rarificat, & remouet cauſam oppilationis. ſed i oppilatiõe ex humoribus multis forte amplius oppilat, & ad putrediné diſponit.

Et ſimiliter &c.) Quartus canon. ꝙ patiens ephe. ex nauſeatiua ſatietate non debet balneari niſi in fine rei. i. nauſeatiuæ ſatietatis. ſ. cum paucificata eſt nauſeatiua ſatietas per vomitum, ſeceſſum, & abſtinentiam, & cum dilatantur pori. i. eſt tempus dilatationis pororum, hoc eſt qñ homo in fine nauſeatiuæ ſatietatis ſumpſit cibū qui iam digeſtus eſt prima, & ſecunda digeſtione, & iam digeritur digeſtione tertia, & eſt in via vt ad membra ſpargatur, tunc enim eſt tempus balnei vt pori dilatentur, & nutrimentum per membra diſpergatur, vel diſtribuatur, & reſiduum nauſeatiuæ ſatietatis reſoluatur.

Et habens &c.) Quintus canon. ꝙ habens catarrhum nō balneetur, niſi ſit aduſtiuus. i. calidus. ſcitur enim ex qnta tertij, de cura catarrhi, ꝙ balneum non cōuenit in catarrho frigido niſi prædigeſta materia, & paucificata. ſed bene conuenit in catarrho calido balneum aquæ dulcis parum calidæ, ad ſedandum eius acuitatem, & etiam ad ipſum digerendum.

Et omnes &c.) Sextus canon. habentes ſeb. ephe. non prolongent moram in aere balnei. ſ. calido, quia addit caliditatem ſpirituum, & non refrigerat, neque humectat, immo morentur in aqua balnei quantum volunt. i. quantum eos delectat. Ab hoc canone excipiūtur patiẽtes ephe. ex ſoliditate, & ſpiſſitudine cutis, ſiue pori ſint naturaliter ſtricti, ſiue oppilati frigore aeris, aut ab aliquo ſtyptico ſicut balneo aluminoſo, aut etiam à materia pauca. Iſtis enim licet competat balneum aquæ calidę, tñ multo magis competit balneum aereum, quare non eſt ita aptum reddere in oppilationem ſicut balneum, quæ remanens in poris reddunt poſtea ſe ad ſuam frigiditatem notabilem, & eſt apta aliquo modo oppilare. Poſſet ẽt balneum maxime aereū concedi habẽtibus oppilationẽ intrinſecā à paucis humoribus pendentẽ, nā rarificando poros, & ſudorẽ prouocando, poſſet educere materiā oppilantẽ.

Embrochatio &c.) Septimus cañ. aqua dulcis calida embrochata, aut linita ſuper corpus ephemerantis, aut epithemata oppilat poros, ꝑpterea non conuenit ephemerantibus ex oppilatione. aqua enim hoc modo applicata cito ĩfrigidatur circa corpora eorum, & infrigidata addit in oppilationem. ſed balneum aquæ calidæ minus noceret, aut forte iuuaret oppilatione exiſtente leui, cum longiori tẽpore manet calidum. Similiter in ephemerãtibus in quibus intendimus materiam reſoluere propter materiā ſupraſcriptā: magis conuenit balneum aquæ dulcis calidæ, q̃ ipſa aqua calida embrochata, aut epithemata, neq; hic canon contrariatur dictis Auic. quarta primi. cap. de embrochis. vbi dicit. ꝙ embrocha eſt medicamen congruum ei, quod oportet diſſolui. Hic enim canon intelligitur vbi nō eſt oppilatio notabilis, & etiam licet vbi non eſt oppilatio conueniat ad reſoluendum, multo tamen magis balnenm conuenit, cum diutius caliditatem ſuam retineat. Et licet caſus ab alto, ſicut fit in embrochis, faciat virtutem aquæ profundius penetrare, q̃ penetrat in balneo, tamen hæc cita infrigidatio aquæ embrochatæ magis impedit reſolutionem.

resolutionem,q̃ ipse casus ab alto iuuet faciendo
penetrare virtutem.vbi autem esset opus solum
infrigidare,aut humectare,& non resoluere hęc
aqua embrochata magis cõpeteret q̃ balneũ, ma
gis.n.infrigidaret,& humectaret q̃ balneum.

In libro quarto fen.1. tract. primo.

De curatione ephemeræ ex angustia *Cap. 12.*

OPortet &c.) Hic ponit curã. sed ante oĩa
sciendum est ꝙ in cura cuiuscunq; ephe.
hę exiguntur intentiones,sicut superius dictum
fuit. Prima est remotio causæ tam principalis q̃
vicariæ.exempli gratia.dicimus solem esse prin-
cipalem causam ephe.sed caliditatem ab eo in ca
put impressam dicimus esse causam vicariam.i.
vicem eius gerentẽ, & sic possumus in alijs exẽ-
plificare. Secũda intentio est infrigidatio & hu
mectatio quæ debetur ephe. Tertio est prohibi
tio transitus ephe.ad aliud genus feb. Quarta
est correctio accidentium.s.sitis & huiusmodi,
quæ sequuntur ephe.& causas eius. Quinta est
regimen vitæ in sex rebus non naturalibus. Ad
propositum.nihil hic ponitur,& similiter in reli
quis capitulis,ꝙ non sub aliqua istarum intentio
num comprehẽdatur. introitus quidem tinæ ex
aqua dulci tepida est ad humectationem,sudorẽ
prouocandum,& infrigidandum.Balneum aũt
aereum non cõceditur,quia calefacit & exiccat.
Inunctio autem cum oleis infrigidantibus & hu
mectantibus cum fricatione vt penetrent, est cõ
uenientior q̃ sit balneatio. magis.n.humectat q̃
balneum,neq; primo occursu calefacit sicut bal-
neum.debet vti lætificantibus.i.cordialibus, &
odoriferis frigidis ad remotionẽ causæ & ad in-
frigidandum. & propter hanc causam ponũtur
sup pectus epithemata infrigidantia facta ex mu
cilaginibus,& succis, & aquis bonis.i.conueniẽ-
tibus ad hoc propositum cũ infrigidatione, hu-
mectatione,& cordialitate.Debet autem sume-
re in potu vinum plurimæ cõmixtionis cũ aqua,
quia lætificat,& bonificat spiritum,& facit frigi
ditatem aquæ & humiditatem eius penetrare ad
extrema corporis.

De curatione ephemeræ ex ira. *Cap. 16.*

FAc eos &c.) Hic ponit curam.& manifestũ
est ꝙ aliqua remedia sunt ad remouendum
causam.s.iram. quædam contra ephe.ad infrigi-
dandum.quædam remouent accidentia, & do-
cet aliquãdo regimen vitæ conueniens. ordinat
aũt balneum in aqua non plurimi caloris,ne ad-
dat inflãmationem. prohibet vinum, qui addit
in iram.in hoc tamen considera cõsuetudinem,
in quibusdã enim oportet vt detur, sed sit nota-
biliter limphatum.

D

De curatione ephemeræ ex somno & quiete. *Cap. 20.*

CVratio &c.) Facit sudare ipsum in aere
balnei,vt vapores plurimi retenti melius
resoluantur. Concedit tamen post hoc ablutio-
nem æqualem cum aqua calida ad humectandũ
& infrigidandum. & declinante feb. dat parum
de cibo declinante ad frigidum & humidum ali
qualiter.non enim oportet ipsum tantum infri-
gidare, & humectare quantum patiens ephe.ex
vigilijs. Cõcedit exercitium temperatum, nam
licet hic per se calefaciat,per accidens tamen in-
frigidat vapores resoluẽdo, prohibetur vinum,
quia somnum inducit.

De cura ephemeræ ex labore. *Cap. 24.*

CVratio &c.) Hæc pars habet tres partes.
primo ponit curam. In secunda ibi (Qui-
E dam tamen) remonet errorem quorundam. In
tertia ibi (Et oportet vt sumantur) complet cu-
ram.In prima parte ponens curã quandoq; ver-
tit intentionem suam contra causam præcipien-
do ocium,& tranquillitatem. quandoq: contra
feb.& accidentia,scilicet corporis siccitatẽ, præ-
cipiendo balneationem in aqua calida dulci, &
inungendo iuncturas.quandoq; vertit intentio-
nem suam ad regimen vitæ dando eis cibum bo
ni chymi humectantis, secundum quantitatem
quæ possit digeri.non enim tantum possunt di-
gerere quantum tempore sanitatis. Propterea
oportet vt cibi dẽtur eis quorum plurimũ nutrit
pauca quãtitas,sicut carnes pullorũ, hœdorũ,&
vitelli ouorum sorbilium,& testiculi gallorum.

Et oportet &c.)Curat etiam inungendo cor
pora eorum,& proprie iuncturas quæ sunt exic-
F catæ cum oleo viola.& similibus,cum quo debi
te calido debet inungi caput, collum,& spondy-
les dorsi,& iuncturæ omnes.Sunt enim aut prin
cipia motus voluntarij,aut instrumenta, & pro-
prie inungãtur post balneũ,vt inunctio retineat
aquam in poris,quæ rediens ad frigiditatẽm na-
turalem amplius infrigidat & humectat. Docet
etiam applanare strata,idest lectos,vt sint mol-
lia in quibus bene quiescant.& docet aromatiza
re strata & sedilia cũ rosis, sandalis, & similibus
ad infrigidandum,& virtutem confortandum.
& si opus est reiterare balneũ,reiteretur, & pro-
cedatur sicut dictum est in hoc capitulo.

Eodem libro & fen.1.& tractatu.1.

De febre ephemera ex siti. *Cap. 32.*

DAre &c.) Et si possibile est ꝙ balneetur
cum aqua frigida fiat ad citius infrigidan
dum & humectandum, timetur tamen balneũ
aquæ frigidæ si sit extenuatum, & non solitum
in aquis

in aquis frigidis balneari, ne virtutes naturales debilitentur,& calor innatus extinguatur.

De ephemera ex oppilatione. Cap. 33.

Et intromitte ęgrum.) In hac parte ponit curam conuenientem in processu, & est administratio balnei & fricationis. In secunda parte ponit quid post exitum à balneo faciendũ sit. secũda ibi (Cum ergo egreditur) In prima parte ponit octo conditiones seruandas in vsu balnei. Prima ꝙ præcesserit euacuatio. secunda ꝙ facta sit oppilationum apertio. Tertia ꝙ paroxysmus si fuerit vnus solus sit in declinatione. Si autẽ sint plures paroxysmi, ꝙ cum balneatur sit paroxysmus declinationis vniuersalis. quarta ꝙ vrina significet digestionẽ. quinta ꝙ pulsus sit coarctatus significans putredinem. sexta ꝙ ponatur in balneo in die tertio, quia in hoc tempore verisimile est ægrũ esse in declinatione, & præcessisse euacuationem & apertionem quę præmittendę sunt. & ante paroxysmum sequentis si fuerit aliquis verisimiliter secuturus saltem per quinque horas, ita vt possit fieri balneum, fricatio, & cibatio si fuerit expediens. septima ꝙ post balneum fricetur, & vngatur cum abstergentibus quæ in textu describit. Horum tamen vsus non est apud nos, & magis conueniret oppilationi existenti ĩ cute spuma baurach. i. pars subtilior salis, quod dicitur baurach, sed loco ipsius accipimus salnitrum. octaua, ꝙ si balneum alteraret ipsum faciendo oppilationem illico de balneo egrediatur. significatur enim ꝙ balneum non est aptum aperire huiusmodi oppilationes, immo potius disponit ad febrem putridam.

Cum ergo egredietur &c.) Ponit quid operandum sit post exitum à balneo. nam regulariter non debemus exhibere cibum paroxysmo proxime secuturo. Si autem virtus non toleret, detur aqua hordei subtilis. i. in qua sit parũ hordei, & multum de aqua. & proprie decocta cum pauco apio ad maiorem apertionem. Nos autẽ loco huius daremus aliquid ptisanę hordeaceę. Si vero alius paroxysmus non superueniat, iterũ balneandus est ad resolutionem residui. Et si superueniat, & sit valde diminutus respectu præcedentis. & cum hoc vrina fuerit bona, tunc significatur paucitas oppilationis, & ꝙ non fiet transitus in putridã. & potest æger grossius diætari. si vero fuerit paroxysmus sequẽs ęqualis primo aut fortior, & vrina nõ digesta, tũc fit ꝑmutatio ad feb. putridã, & curandus est cura putridæ.

De ephem. ex nauseatiua satietate. Cap. 35.

Hic curat ephemeram ex nauseatiua facietate quando venter sponte soluitur. Et dicit ꝙ medicus debet considerare an res quæ euacuatur sit id quod est corruptum, & si ita fuerit nunquam retineat donec totus chylus corruptus euacuatus sit. quo euacuato declinante paroxysmo debet ingredi balneum, & postea cibari. Verum si adsit virtutis debilitas dimittat balneum, & cibetur, sed ante cibationem confortetur stomachus cum medicinis descriptis. 16. tertij. in cap. de solutione ventris ex quibus est lana infusa in oleo de absynthio, aut ĩ oleo nardino, idest de spica quæ lana sit expressa ab oleis, & notabiliter calida, super stomacho, & intestinis applicetur.

De ephemera ex calore. Cap. 38.

Quæ dicit in cura sunt manifesta. non tangat eũ tina, quia timetur caliditas, æqualis enim caliditas in tina quæ est subiectum densum sic cũ magis imprimit quàm ęqualis caliditas aquę, & necessitas ad balneandum est plus quàm ad vngẽdum, quia balneum infrigidat, humectat, & excludit vapores, sed vnctio solũ infrigidat, & humectat, sed non excludit vapores.

De ephemera ex frigore. Cap. 39.

Pro cura. Vertit intentionem principaliter contra causam scilicet oppilationem non negligendo tamen reliquas intentiones. Isti ergo operiãtur pannis donec sudent, & declinante febre balneentur in aqua notabiliter calida, ita tamen vt non mordicet, quia poros constringeret. septimo therapeu. Et si in ipsa essent decoctæ aliquæ herbæ sicut maratrum. i. maiorana, anethum & sisymbrium, quod est species mentæ esset magis pororum dilatatiua. Deinde si oportet succedat balneatio in aere. balneum enim aqueum debet præcedere vt poros dilatet, & mollificet, aereũ autem subsequens, vt materiam sudorosam educat, & aquam in poris retentam, ne reducens se ad frigiditatem oppilet. Postea fiat inunctio cũ oleis dilatantibus poros, sicut oleum de cheiri. i. viola saracenica de anetho, & chamæmilla, post ponit autem inunctionem quia timet oppilationem propter viscositatem olei. quapropter liberius conceditur inunctio ephemerantibus ex labore, quàm ephemerantibus ex oppilatione cũ in illis non timeatur oppilatio, cibantur autem his peractis, & cum iam feb. declinauerit, & bibant vinum mixtum, quia magis prouocat vrinam, & sudare facit.

De intentione ad febres putridas. Cap. 37.

Hic est sextus canon, & est etiam de euacuatione materierum cõmunium. Et dicit ꝙ post phlebotomiam, lenitionem ventris, prouocationem dictam facias infirmũ sudare, & aperi meatus. i. poros cũ his in quibus non est fortis calor,

sicut

ſicut eſt inunctio cum oleo chamęmelino,& fricatio cum vino albo potēte, & cū aqua dulci tepida in qua balneetur, aut cum qua fomentetur.

De intentione ad feb. putridas. *Cap. 7.*

Immo cum videris &c.) In parte præſenti docet vſum aquæ frigidæ ab extra.ſ. per modum infuſionis aut balnei, & gratia huius loquitur de balneo aquæ calidæ, & de vſu vini & ſimilibus dicens ꝙ cum videris hæc quatuor.ſ.calefactionem fortem febrilem,& complexionem naturalem calidam & ſiccam. & tertio ꝙ euacuaueris. & quarto ꝙ ægritudo ſit apud declinationem.i. in ſtatu, aut declinatiōe vniuerſali, quod cognoſcitur per apparitionem digeſtionis, & euacuationem humorum, tunc quandoq; concedes infuſionem fieri in aqua frigida, ita vt in ea infrigidentur extrema ſecundum ꝙ dicetur in cura tertianæ, aut ꝙ totum corpus balneetur in ea ſecūdum ꝙ placet Gal.11.therap.9.ca.ij.dicit ꝙ non eſt malum vt aliqñ in feb. adminiſtretur balneū aq̄ dulcis calidæ & potus vini ſubtilis cōmixti.ſ. cū aqua. Item ꝙ adminiſtretur inunctio cū oleis lenificātibus.i.poros aperiētibus,& dilatātibus.

Dubitatur gratia primi dicti vtrum balneum aquæ frigidæ aut eius infuſio competat in febribus putridis. Pro ſolutione huius dubij præmittendum ꝙ iuuamenta aquæ frigidæ exterius applicitæ in febribus ſunt, primum caumatis febrilis extinctio. ſecūdum arefactionis, & ſuperfluæ ſiccitatis prohibitio. & tertium caloris naturalis confortatio. Nocumenta autem ſunt caloris naturalis extinctio. & conſequēter virtutum oīum debilitatio. Secūdum eſt mēbrorum neruoſorū percuſsio, & cōſequēter eorū dolor, & ſpaſmus, tertiū oppilatio, quartū materierū incrudatio.

His præmiſsis ſit hæc prima concluſio. In nulla febre phlegmatica, aut melancholica interpolata, aut continua proportionali conuenit balneū aquæ frigidæ. Iſta concluſio eſt de intentione auctorum maxime Auic. in cap. de phlegmatica, & etiam bene diſcurrenti per iuuamenta & nocumenta ſupraſcripta facile innoteſcit ꝙ balneum aquæ frigidæ ſit in his febribus aptū multum nocere, & parum prodeſse. Secunda concluſio. in febre pendēte à materia calida ante digeſtionem non conuenit balneum aquæ frigidę præcipue materia exiſtente multa groſsa. Iſtam concluſionem Auicen. manifeſte ponit in litera. d. in adminiſtratione balnei aquæ frigidæ debere præceſsiſse euacuationem, & digeſtionem.

Tertia cōcluſio. in omni febriente febre acuta, & ſanguinea, vel cholerica præcedente digeſtione, & euacuatione conuenienti, cuius com-

D plexio ſit calida, habitudo carnoſa, vel non multum extenuata, & ætas iuuenilis *ipſo etiam non* exiſtente debili, ſecundum aliquod membrum nobile, nec habente oppilationē, aut apoſtema, & conſueto balneari in aqua frigida tempore calido competit balneum aquæ frigidæ. concluſio patet cum extinguat cauma febrile, & exiccationem prohibeat, & forte calore vigorato ſit cauſa ſudoris. 11. therap. idem ſentit Raſ.16. continentis. Quarta concluſio. licet corpori aliqualiter extenuato timore arefactionis balneum aquę frigidæ conueniat, tutius tamen cæteris paribus conceditur in corpore carnoſo, & magis infrigidatiuum. concluſio patet, quia licet in corpore carnoſo noceat vapores concludendo, & calidum interius fortificando, tamen in extenuato multo magis nocet partes diſcopertas percutiendo,

E & calorem innatum extinguēdo. Adde ꝙ ſicut dicit Gal. 11. therap. loco ſuperius allega. calidū interius fortificatum mouet materias exterius cum ſudore, aut fortes eas cum *fluxu expellit.*

Quinta concluſio. in iuuene bene carnoſo & æſtate media bene conuenire *poteſt in tertiana* calorem interius fortificando. concluſio patet quinta aphoriſmorum aphoriſmo.22. *Sexta* concluſio. communiter aquæ frigidæ balneum vitādum eſt in febre putrida quacunq;. *patet* concluſio, quia ſecundum plurimum propter tale balneū plura ſequuntur nocumenta, q̃ *iuuamenta.* Item, quia cōmuniter ad hoc balneum *ſunt* incōſueti. & tertio quia difficile eſt *metiri* morā balnei ſecundum quantitatem ſuæ *frigiditatis*, & corporū diſpoſitiones quibus balneum cōuenit. Adde quod eſt remedium multum notatum, &

F contra cōmunem omnium opinionem. vnde ſi res tranſiret in ſiniſtrū cederet magno dedecori. Ego enim cum practicauerim. 35. annis nunquā balneaui niſi vnum patientem cauſonem cū fluxu ſanguinis narium præter modum *ſuperfluentem*, qui eadem die à cauſone & à *fluxu ſanguinis* ſanatus eſt, & magis ipſum balneaui *propter* fluxum ſanguinis, cum alia remedia non conferrent, q̃ propter cauſonem, & *confiſus* ſum maxime propter hoc, quia continue in aquis natabat.

Septima concluſio. ſi feb. eſt interpolata, aut cōtinua proportionali *melius eſt ipſum* balneare in hora teporis, aut quietis. Iſta cōcluſio eſt de intentione Raſ.16. continentis. vbi ad literam dicit. Iuuenis carnoſi corporis non debet habere horribilem, niſi poſt declinationem particularē, balneationem cum aqua frigida. Et ratione probatur, quia balneum tunc applicatum *ſufficienter* extinguit calorem in *membris impreſſum,* &

&cum hoc non retinet materiam paroxysmalem, nec prohibet eius euaporationem.

Dubitatur secũdo. vtrum balneum aquæ dulcis calidæ competat in febribus putridis. Pro solutione dubij præmittẽdum ꝙ balneum aquæ dulcis calidæ est duplex. est enim quoddam, in quo parua mora contrahitur, factum solum modo ad remouendum sordiciem, quæ est in poris, & eorum apertionem, & aliqualem corporis humectationem. aliud est balneum in quo notabili mora contrahitur, factum non solum propter suprascriptas vtilitates, sed etiam ad resolutionem materiæ febris. Pręmittendum secundo ꝙ materia fe. quãto est paucior, subtilior, digestior & poris cutis propinquior, tanto est aptior vt ꝑ balneum resoluatur, & sub forma sudoris educatur, & econtra se habet habens conditiones oppositas. Pręmittitur tertio ꝙ iuuamenta balnei de quo supra, sunt cutim à sordicie abluere, poros aperire, humectare, materiam resoluere, & nutrimentum per membra distribuere. Nocumenta autem sunt inflammare spiritus, resoluere, materiam liquefacere, quæ liquefacta ꝑ membra fluit, & cum alijs humoribus permixta ipsos inficit, & putrescere facit. Et amplius fluens ad membra debilia ipsorum debilitatem, ac nocumenta fouet, & auget.

His pręmisfis. sit hęc prima conclusio. licet in febribus putridis pendentibus à materia grossa, multa cruda à poris distante non competat balneum aquæ dulcis calidæ in quo notabilis mora contrahatur. balneum tamen paucæ moræ aliqñ competere potest. Prima pars conclusionis manifesta est ex suprascriptis cum multa nocumenta, & pauca iuuamenta sint merito talis balnei apta contingere. Secunda pars conclusionis est de intentione Auicen. in cap. de cura quartanę. Et ingrediatur balneum in die secundo si quidẽ fuerit digestio secundũ descriptionem, & si non fuerit digestio non fiat nisi in eo infusio aquæ calidę quantitate qua delectat corpus & humectat minus, q̃ pueniat ad hoc vt calefiat ex ea humor.

Et cõfirmatur, quia ex tali balneo paucæ morę fiunt iuuamenta superius scripta, et pauca, aut nulla nocumenta. Secũda conclusio. in febris pendentibus à materia pauca subtili digesta poris propinqua, non existente debilitate in aliquo membro nobili competit balneum aquę calidę. cõclusio nota est ex suprascriptis, cum plura sint apta sequi iuuamenta, & pauca nocumẽta. Dicit autem non existente debilitate in aliquo membro nobili. Nam debilitas membri à quacunq; causa proueniat facit vt materia ab alijs mẽbris A ad ipsum trahatur, & sic amplius nocebitur, & debilitabitur. Tertia cõclusio. in febribus pendentibus à materia medio modo se habẽte inter conditiones prohibẽtes balneum de quo supra, & suadentes ipsius administrationem iudicium de administratione eius est medium. hæc cõclusio nota est ex suprascriptis. Præterea. Auctores non expectant talẽ digestionem, & euacuationẽ in tertiana pura, sicut in reliquis febribus.

Quarta conclusio. in febre putrida aliqua particula non principali existente debili balneum contingenter erit conuenientius, q̃ illa particula non existente debili. probatur. nam existente pede debili, & incursuro podagram balneum erit causa vt materia fe. q̃ sine alio auxilio esset mortalis, fluat, & permutetur ad pedes, & faciat podagram salubrem, & hanc conclusionem sentit B Gal. 11. therapeu. secundo ca. cuius litera. Si vero quidem nulla particula principalium imbecillis fuerit, & aliqua nõ principalis imbecillis existat, quemadmodum in podagricis quidem pedes, et arthriticis vniuersi corporis articuli maxima quidem vtiq; ex balneo laboranti ad salutem perfecta est pars particulis suscipientibus superfluitates imbecillibus. similis sententia habetur. 16. cõtinentis. Quinta conclusio. balneum in putridis secũdum plurimum debet administrari post digestionem, & notabilem materiæ euacuationem. conclusio patet, quia sic administratum est aptum educere materias, cum sint per digestionem æquatæ, & cum hoc quia sunt paucificatæ sunt aptæ minus fluere per mẽbra, & sic minus oppilare, & alios humores inficere. est etiam de intentione omnium auctorum. Verum in tertia C na pura tutius administratur ante completam digestionem, & multam euacuationem propter choleræ subtilitatem, vt manifeste sentit Raſ. 16. continentis vbi ad literam. verũ in tertiana non nocebit, sed æger balneetur ante digestionem.

Sexta conclusio. balneum huiusmodi conuenientius administratur in tepore, aut quiete feb. in declinatione particulari q̃ in alijs tẽporibus. conclusio probatur. simile est de balneo, & reliquis euacuationibus, sed reliquæ euacuationes administrantur cõuenientius in tempore quietis, aut declinatione, aliorum paritate supposita. quare &c. Ex prædictis infertur ꝙ balneum qđ administratur in reliquis ægritudinibus præter febres sicut in spasmo, paralysi, colica, dolore renum matricis & similibus conuenientius administratur digesta materia, & minorata q̃ à principio. Et ꝙ si opus est ipsum administrare à principio æger parum debet in eo morari vt solum dolor,

dolor, & accidentia infesta sedentur, & materia non calefiat. Vltima conclusio. rarius apud nos est vtendũ balneo qui sumus insueti, quàm apud consuetos. conclusio patet cum consuetudo sit quasi altera natura. Si quæ etiam aliæ rationes. & auctoritates adducentur contra hanc determinationem facile ex prædictis solui, aut glosari possunt.

In cap. 39. tract. 2. fen. 1. quarti.

De curatione tertianæ puræ. Cap. 39.

In parte præsenti superius diuisa curat tertianam in declinatione, dicens ꝙ patientes tertianam non debent ingredi balneum nisi post digestionem materiæ, sed multo magis cõuenit cum ventum est ad declinationem, & proprie consuetis balneari. Secundo dicit ꝙ balneum ante digestionem in tertianarijs est minus malum, quàm in alijs febrientibus. s. phlegmaticis, aut melancholicis. Tertio dicit ꝙ eorum balneum debet esse temperatum. s. ad sensum balneandi, & debet esse boni aeris ꝙ locus ille non sit mali odoris, & sit humidus. s. per aspersionẽ aquæ tepidæ per locum eius in quo sudet cũ facilitate, vt non inflammentur corda eorum, propterea non sit superflue calidũ, & post exitum à balneo vngãtur cum oleo rosato cõquassato cum aqua vt sua viscositate retineat aquam in poris, quæ retenta amplius infrigidet, & humectet. Quarto dicit ꝙ non prolongent moram in balneo. est enim balnei reiteratio conuenientior, quàm stationis in eo prolongatio, quia minus debilitat & magis humectat. Quinto dicit ꝙ si post exitum balnei infundatur in aqua tepida, & stent in ea secũdum quãtitatẽ delectationis confert. Pro quo nota ꝙ per aquam tepidam possemus intelligere aquam minus calidam, q̃ sit aqua balnei præcedẽtis quam temperatam appellat, eo ꝙ habet calorem conuenientem quo pori aperiuntur, & materia euaporet & sudet homo, sed ista tepida administratur post illã quæ est minus calida ad mitigandum calorem per præcedentem aquam inductum. est enim tepida respectu illius, & post hanc corpore exiccato debet sequi inunctio cũ oleis infrigidantibus suprascriptis. Aliqui vero per aquam tepidam subsequentem intelligunt aquam prima calidiorem, quod cõfirmant tum ex vi vocabuli. videt̃. n. tepidum magis calidũ q̃ temperatum. Item quia Auic. secunda primi & Gal. 10. therap. docet in balneando procedere de casa minus calida ad magis calidam. ergo sic debet esse in harum aquarũ administratione. Ego credo vtranq; opinionem esse veram, sed in diuersis casibus. in hectica enim & in febribus valde calidis in quibus timemus inflammationem, & exiccationem est procedendum ex calida in frigidam sicut in tertiana, & causone, & hectica & similibus. Econtra vero in quibus non timeamus aliquid suprascriptum, sed intendamus solam resolutionem, nec his debet succedere inunctio cum oleis frigidis, sed potius cum calidis, in primis vero succedat inunctio cum frigidis. Expositio itaq; prima est melior cũ hic ponatur cura tertianæ puræ, & continuæ & interpolatæ. Sexto dicit ꝙ cum isti egrediuntur de balneo conuenit vt bibant vinum album subtile, mixtum cum multa aqua. s. postquam quieuerint aliquantulum, & calor sit aliqualiter remissus, ne membris nimium calefactis fortiter attrahentibus attrahant vinum indigestum ad hepar & ad membra, & sumpto vino cooperiantur in lectis suis, & dormiant. sudabunt enim sudore copioso, & si quid residuũ fuerit, digeretur per hunc potum aquæ vino mixtæ quæ infrigidat & humectat, & ad euacuationẽ præparat maxime ꝑ sudorem. Septimo dicit ꝙ postquam sudauerit, & calor corporis temperatus fuerit cibetur cibis infrigidantibus & humectantibus sicut ex oleribus qualia sunt lactucæ portulacæ, & cucurbita & similes, & tunc pro potu cõuenit vinum cum multa aqua commixtum quo debent vti cum cibãtur, & etiam medicinaliter sicut statim concessum fuit post balneum & maxime conuenit vinũ aquosum album subtile de quo supra. ideo dicit Auicẽ. Vinum. fractum permixtione multæ aquæ conuenit quantitati residuæ eius. s. materiæ in resoluendo illud cuius necessaria est resolutio, & facit aquam secum commixtam penetrare ad vniuersum corpus cum fortitudine sua & sua proprietate, quia multum ad membra attrahitur, & permixtio eius quod est in eo de calefactione pauca iuuante ad penetrãdum. quare attrahunt simul cnm aqua infrigidat vehementer, & humectat totum corpus, & multo magis quàm vinum solum, aut aqua sola. Proportio autem aquæ ad vinum sit secundum vini potentiam, consuetudinem ægri, tempus anni, febris magnitudinem, communiter tamen sit à dupla vsque ad quadruplam.

De curatione tertianæ non puræ. Cap. 40.

In prima parte dicit ponens differentiam ex parte balnei, & fortasse. i. aliquando. Vel possemus dicere ꝙ sit modus loquendi, conceditur illud habentibus tertianam puram. s. vt non expectent plurimũ declinationis. i. digestionis significatæ per declinationem pro faciendo balneum & si quando quãuis expectent digestionem manifestam,

nifestam, sed non tantam quantam expectant patientes tertianam non puram, cuius expectationis maioris in tertiana non puras causas assignat tres. prima, quia balneum facit descendere phlegma indigestum ad locum putredinis. ergo non conuenit ante completam digestionem, aut manifestam saltem. antecedens patet, quia balneum aliquando phlegma super caliditatem effundit ipsum ad locum putredinis. & patet consequẽtia, quia per talem effusionem augetur putredo, infestatur etiam corpus magis. nam res mota est magis afflictiua seipsa quiescẽte. quinto de accidente. secunda quia balneum ante digestionem huiusmodi, permiscet humorem malum putridum cum non putrido, igitur est inconueniens. & patet antecedens, quia eleuat humores tam putridos, quàm non putridos. Et est differentia inter primam & secundam, quia stat humorem moueri ad locum putredinis in quo non est humor putridus, cui commisceatur. Sic etiam possumus imaginari humorem non putridum misceri putrido, dato quòd non in loco, seu minera putredinis. tertio probatur conclusio sic, balneum resoluit subtile, & dimittit grossum spissum. ergo &c. patet consequentia, quia talis dimissio est inconueniens. & patet antecedens, quia cum materia est indigesta non habet debitam permixtionem subtilis cum grosso. quapropter resoluetur subtilis apta resolutioni, & fiet grossa ineptissima digestioni & euacuationi. non autem sic fieret materia existente perfecte digesta, & debite permixta. Gentilis tamen & Marsilius præter hunc intellectum dant alium dicẽtes quòd in hoc textu possemus intelligere duas differentias inter curam tertianæ puræ, & non puræ. vnam ex parte euacuationis & est prima. alteram ex parte balnei quibus non assentio. primo quia verba textus male possunt accommodari his duabus differentijs. secundo, quia differentiã hanc scilicet sumptam ex parte expectatiõis digestionis ante euacuationem Auicẽ. statim ponit inferius. non est autem bene conueniens vt idem bis replicet in tam parua distantia.

De causi cura. Cap. 43.

Et in hoc casu aliquando conueuit balneum aquæ frigidæ, etiam in statu ad extinctionem caliditatis, licet in declinatione iuxta textum conueniat aquæ tepidæ sumptio ad frigidum declinãtis in cholerica, sed calidioris in phlegmatica.

De syncopa humorosa. Cap. 61.

Et balneum &c.) Sextus canon. ꝙ balneum aereum, tu supple & igneum est ex rebus maxime nocentibus. calidum enim liquefacit materias & ad pulmonem, cor, & cerebrum fluere facit. frigidum vero prohibet digestionem humoris, & oppilat.

Rememoratio humectantium hecticos. Cap. 6.

Tina autem illa &c.) Hic facit quod dictum est. Et primo ponit regimen per tinam. secundo per balneum. secunda ibi (ingressio autem.) prima in duas. primo ponit regimen per tinam absolute. secundo ponit regimen per tinam comparando ad alias res. secunda ibi (Et si sumpsit aquam hordei.) prima in quatuor partes sicut sunt quatuor canones, aut dicta eius principalia. Primum dictum. tina melior est illa quæ est tepida habens virtutem olerum infrigidantium & humectantium virtualiter decoctarum in ea, & non sit ita calidum vt rarificet idest notabiliter humidum euaporare faciat, nedum quòd sudare faciat. & non licet vt tinæ vapor sit calidus, immo sit minus calidus quàm aqua, quia inspiratus ad membra spiritualia nimis ea calefaceret. hoc autem fiet, si tina non sit in aere valde calido, cum enim exibit ab aqua notabiliter infrigidabitur antequam inspiretur.

Et si non esset qđ &c.) Hic secundo dicit ꝙ si nõ esset hic prohibens administrationem tinæ frigidæ nulla esset eligibilior ea. verum prohibet ab ea debilitas corporum, & eorum extenuatio, inter quæ duo, est differentia nota. & propter quamlibet istarum dispositionum aptũ est corpus lædi ab aqua frigida, sed in principio cum corpora non sunt extenuata, neque debilia fortasse aqua frigida sanat ea. verum debilitatem corporis scilicet paucam sanat iam illud scilicet balneum ex aqua frigida cum infrigidatione pauca idest non superflua, quia corpus existens parum debile resistit, ne superflue infrigidetur, sed solummodo tantum infrigidatur eius complexio quãtum sufficit ad salutem eius, qui potest sanari. Quòd si corpus fuerit debilius eo, & timetur, quod cadat in hecticam senectutis quæ est siccitas fixa in frigiditate, aut saltem absque caliditate febrili, illud tamen raro euenit, veruntamen est eligibilius, quia cum hectica senectutis magis tardatur mors quàm cũ hectica febrili, immo cum hectica senili viuit longo tẽpore, & notabili, quia non ita corpus exiccatur. vnde multoties permutatio hecticæ febrilis ad hecticam senilem est recte facta.

Illud autem in quo &c.) Tertium dictum est ꝙ rectius est id quod primo dictum est de ti-

na scilicet vt fiat inceptio cum aqua calida vsque ad terminum idest temperata, & fiat gradatio.i. paulatinus transitus ad frigidam temperate, quę possit bene tolerari. hæc enim gradatio facit corpus susceptibile aquæ frigidæ sine notabili nocumento, cum læsio non fiat nisi per aduentum contrarij in complexione subito. Et iterum corpus acquirit ab aqua calida tenereitatem, quia corpus fit mollius, & pori magis aperiuntur. licet non fiat substantifice humidius per nutritionem, quæ est vera tenereitas, & cum ea tenereitate tolerat aquam frigidam per paulatinam infrigidationem. infrigidatur itaq; magis, quia poris apertis frigiditas aquæ magis penetrat, & cum hoc frigiditas aquæ melius toleratur. modus autem quo debet fieri iste gradatus processus dicetur cum curam ordinabo.

Et si iteretur &c.) Istud est quartum dictū. & si iteretur tina ter in die scilicet ante prandium, in meridie, & ante cœnam erit rectum vt bona fiat infrigidatio, & humectatio. Et oportet vt administretur cum facilitate, quia non sit multum calida, nec diu moretur in ea, et vt deferantur ad eam, ne virtus debilitaretur.

Et si sumpserit &c.) Hic ponit regimen per tinam comparando ad alias res. & habet sex partes, secundum quòd sex sunt dicta principalia. Primum dictum si sumpserit aquam hordei vtputa.iiij.vnc. ante tinam duabus horis erit conueniens. & si pręmittat scilicet aquæ hordei post emulsionem lactis scilicet ꝙ primo fiat emulsio lactis super corpus. exempli gratia, per vnam horam ante tinā, deinde fiat tina, postea detur aqua hordei est conueniens. dilatabit enim tina meatus nutrimento futuro ex aqua hordei. sumpta aqua hordei expectet per duas horas scilicet donec aqua hordei sit digesta prima digestione, deinde egrediatur tinam vt dilatetur cibus idest vt attrahatur nutrimentum scilicet aqua hordei ad omnia membra, erit bonum.

Et administretur &c.) Hoc est secundū dictum. post tinam & balneum administretur vnctio cum oleis infrigidantibus, & humectantibus sicut oleo de violis, proprie quando factum est ex oleo de cucurbita scilicet bulliēdo in oleo de cucurbita violas. & similiter cum oleo nenupharino, & oleo de cucurbita.

Et si permutetur &c.) Hoc est tertium dictū. si permutetur post tinam tepidā ad tinam declinantem magis ad frigus tolerabile tamen, deinde vngatur erit rectum. vnctio nanq; sua viscositate diu retinebit aquā in poris, quæ retenta magis infrigidat, & humectat.

D

Et si præmittatur &c.) Hoc est quartū dictū: si præmittatur vnctio & festinetur scilicet ad vngendum ipsum post balneum aquæ tepidæ, deinde ingrediatur aquam aliquantulum frigidam erit rectum, & illud secundum tolerantiam.i. ingrediatnr aquam tantum frigidam quantum bene tolerare potest, & non est malum gradari in eo.i. fundendo ipsum in aqua paulatine frigida. debent enim; ingredi paulatine & non subito vt fiat assuefactio. Et melior horarum huius balneationis est post digestionem cibi scilicet primam, & secundam.

Et si possibile &c.) Hoc est quintum dictū. si potest tolerare vt submergatur post tinam calidam in aqua frigida subito absq; gradatione.i. absq; hoc quòd ingrediatur aliam aquam mediā inter calidam & frigidam. Aliter absq: grada-

E

tione idest quòd submergatur secundum totam personam, & non paulatim, est magis vltimum ex parte curæ, quia fortiter infrigidat, & magis forte ex parte timoris, quia timorem affert ne lædantur nerui, & ne extinguatur calor innatus, aut ne incurrat hecticam senilem, & alia talia nocumēta, & effusio eius cum facilitate idest paulatim est minoris timoris, quàm submersio infirmi in ea subito, & minoris iuuamenti, quia non fit fortis infrigidatio, & caloris febrilis extinctio. & frigus eius debet esse secundum quantitatem frigoris aquæ æstatis, quæ propter calefactionem à sole est media inter tepidam, & illam quæ est vehementis frigiditatis.

Et si præmittatur &c.) Hoc est sextum dictum si præmittatur emulsio lactis super membra hectici si non fuerit debilis, aut emulsio la-

F

ctis admixti aquæ si fuerit debilis, deinde sequatur tina, rectum est. Nam emulsio lactis super corpus hectici est vehementis humectationis, quare si volumus humectare multum, præmittamus emulsionem lactis tinæ. Si vero maiorem apertionem pororum, præmittamus tinā emulsioni lactis. Postea dicit, genera lactis bona ad emulgendum sunt prædicta scilicet humanum, asininum, caprinum, & debent mulgeri ex vbere. postea dicit, cōueniens est vt fiat bona, & fortis fricatio quando vnctiones corpori hectici applicantur, vt profunde virtus earum penetret, & proprie super iuncturis. nam cum sint siccæ indigent multa humectatione.

Sed dubitatur, cur lac debet mulgeri solum cum virtus est fortis, & admixtum aquæ cum virtus est debilis. videtur.n. ex his dictis ꝙ lac debilitet. Dicendum quòd lac est viscosum, & prohibet vaporum trāspirationem necessariam in

in quocunq; hectico, quia eorum retentio virtute existente debili forte duceret ad putridam, non autem tantũ oppilat, si admixtum sit aquæ. Huic responsioni non bene acquiescit animus meus, sed aliam non habeo.

Ingressio autem balnei &c.) Hic ponit regimen per balneum, & primo docet quale debet esse balneum. secundo modum vsus eius. secunda ibi (Et oportet vt sit.) In prima parte dicit quòd balneum quod conceditur non debet esse multum calidum, immo tepidum ne sudare faciat, nec inflammet corpus, nec alteret anhelitum, & sit caliditas aquæ eius minor caliditate sui aeris, aer nanque calidus licet magis noceat quam aqua æque calida, quando ipse inspiratur ad spiritualia, attamen si non inspiratur, sed solum obuiet corpori sicut aqua minus calefaceret, quia caliditas aquæ est in subiecto magis denso in quo est plus de multitudine caliditatis, & caliditas aquæ debet esse ita vt delectet, & non lædat nec faciat sudare. Et debet balneum administrari quando in corpore non est materia putrens, neque parata putredini, & debet cibus esse digestus scilicet digestione prima, & secunda digestione, quando scilicet cibus digestus prima digestione expanditur per corpus ad vniuersa mẽbra, & non debet stare in balneo nisi paruo tempore, vtputa à quarta horæ vsque ad mediam, & plus, & minus secundum quòd tolerat & delectatur, & quando separatus est à balneo, & aliquantulum quieuit, sumat de sorbitionibus, quæ non nocent eis factis ex hordeo idest farina hordei, & lacte coniunctim, vel diuisim secundum appetitum. quòd si dum est in balneo sitiret, bibat aquam hordei, vel aquam lactis acetosi, quod sit lac asinæ.

Et oportet vt sit &c.) In hac parte docens vsum balnei dicit tria. Primum quòd introitus in balneum, & exitus ab eo debet fieri secũdum modũ vt æger nullo modo laboret, & dicit se dixisse de hoc in alijs locis scilicet secunda primi. capitulo de eis quæ proueniunt ex balneatione, & se iterum dicturum de hoc. ergo oportet vt æger portetur in lecto in quo sint stratus cõmode facti ad primam casam balnei, & ibidem permutetur de lecto in quo erat ad lectum alium factum ex duobus pannis plenum lana vel coto. ex his enim duobus pannis est facta culcitra, quę

A est plena coto vel lana, vt sit minus calida quàm lectus in quo portatus fuit, quia forte erat ex plumis. sic enim est necessarium vt prima casa sit calidior, quàm locus in quo primo erat, & hic lectus qui est balneo conueniens, dicitur græce pedetolene, & exuatur vestimentis suis in ea scilicet prima domo, aut in media si prima non fuerit sufficienter calida, & non moretur in aliqua illarum nisi tanto tempore quòd possit permutari, & anhelitus pauci idest, quòd tempus sit ita paucum quòd non habuerit nisi paucos anhelitus, & iam exutis vestimentis in prima casa portetur ad secundam, & ad tertiam, quæ tamen nõ sit vehementer calida. & ibi scilicet in secunda vel tertia casa ponatur in tina, & ibi stet quantitate qua toleret bene tinam, & hoc est quod dictum est alibi. secundo dicit ꝙ sibi videtur melius quòd tina sit in casa media temperata. est

B enim prima minus calida quàm oportet, tertia magis, sed media est temperata. cum ergo separatur à tina scilicet facta balneatione cooperiatur mantili idest panno lineo, aut sarcha magno habente duas tunicas, & sarcha illud est sicut linteamen duplum, & permutetur ad stratum suum, quod stratum est sua sabana. Credo ex modo loquendi Auicen. quòd sabana est stratus factus ex duobus pannis, ex quo immediate mittebatur in balneum, & in quem exiens à balneo immediate poni debet, vt gradatim transeat, nec immediate veniat in lectum plumosum. tertio dicit sudorem suum siccandum esse si sudare contigerit, vel melius siccetur sudor. i. guttæ aquæ similes sudori, quæ remanserunt in cute, ne vehementiorem, & profundiorem faciant in

C frigidationẽ iam præcedente infrigidatione debita, & inungantur, & cibentur, cum aliquantulum in proprio loco quieuerunt.

Curatio hecticæ seuectutis fen. 1. tract. 4. Cap. 11.

Tertio dicit ꝙ ex rebus humectantibus sunt balnea secundum ꝙ sciuisti. secunda primi, & in capitulo de hectica febrili, quæ non administrẽtur nisi post digestionem primam & secundam. nam si ipsa administrentur post comestionem, nondũ celebrata digestione, faciunt cadere virtutem scilicet digestiuam. nam trahunt spiritus qui sunt in stomacho, & circa stomachum ad circunferentiam.

EX MESVAE CANONIbus vniuersalibus, et eius expositoribus, de balneis excerpta.

Intentionis tertiæ, si medicina mouet et non euacuat, Cap. I.

SYL. *Ræter dicta auxilia horum medicamentorum malignitatem frequẽter obtundit, & acrimoniã frangit, Ruso auctore, potus aquæ vehementer frigidæ, & in eadem sessio, & quæcunq; eius vehementiam acrimoniam, inflammationem, furiosum impetum frangunt, ad hæc theriacæ, & cætera partim paulo ante dicta, partim dicenda.*

ANT. *Et dixit Rufus quandoq; multarum talium reprimitur malitia potu aquæ frigidæ vehementer, & sessione in ea propterea ꝙ frangit acuitatem. Omnia.n. quæ eam frangunt, & acuitatem & inflammationem remouent & furiositatem ex eis quæ diximus, & ex eis quæ dicemus, ad hoc conferunt, similiter theriacæ species, & sicut iam diximus in proximis capitulis.*

In parte ista docet accidẽtibus subuenire per ea quæ alterant eius malam qualitatem, & non euacuant, theriacæ species.i. medicinæ theriacæ, sunt enim quædã medicinæ quæ sunt theriacæ, vt agaricus, aut colocynthis, aut scamo.& etiam aliarum medi. venenosarum vt ipse ponet infra.

Sed hic est dubitatio, vtrum aqua frigida sit conueniens post exhibitionem medi. solu. quæ venenosa est, quando soluit aut debiliter & tarde soluit, & videtur ꝙ non, illud non est conueniens quando medi. solu. non euacuat quod facit constrictionem ventris, sed aqua frigida est huiusmodi, quare &c. maior est nota, minor apparet, nam posuit supra in hoc cap. ꝙ post exhibitionem medi. euacuantis comprimendo non debet dari aqua frigida, eo ꝙ angustat meatus & canales. Non enim videtur etiã quod debeat fieri balneũ in ipsa, aut sessio in ipsa, quia id non debet fieri post exhibitionem medi. so. quæ non soluit quod habet debilitare anum & intestina, aqua frigida est huiusmodi, quare &c. nam frigidum est inimicum, ano, pudendo, & similibus membris frigidis, vt ponitur ab Hipp. in. v. particula apho. Contrarium hic ponit Mes. Dico ꝙ aquã frigidã exhiberi post me. sol. põt dupliciter intelligi, vno modo exhibetur post medi. solu. inquantum est solutiua, alio modo inquantum venenosa sui actione seu superflua caliditate, si primo modo tunc hoc est dupliciter, nam ista aqua frigida aut exhibetur in pauca quantitate aut multa, si exhibeatur in pauca quantitate, dico ꝙ ipsa cõpetit, nam ipsa sui frigiditate corrugat & cõdẽsat partes stomachi, qbus corrugatis, medicina & materia attracta ab ea ad inferiora expellitur, & pcipue hoc habet verũ, in his in qbus stomachus est calidus, medicina ẽt habet cũ hoc raptũ sursum, & tunc alterat qualitatẽ calidam stomachi, & ẽt supfluit propter medicinã venenosam solu. sed si stomachus esset frigidus & corpus stomachi vel corpus totũ esset debilis virtutis, tunc ipsa non cõpeteret, & ideo propter istã causam debet dari in pauca quãtitate, ne ipsa supflua debilitaret stomachũ & debet lambẽdo exhiberi. Si autẽ ista aqua frigida sit multa, tunc ipsa non debet exhiberi ratione medi. sol. vt solutiua est, eo ꝙ ipsa sic exhibita nimis debilitaret virtutẽ stomachi & corporis totius. Et ratione ipsius med. so. inquantũ solutiua est, dico ꝙ aqua frigida debet exhiberi, nã ipsa frangit omnẽ acuitatem, omnem ẽt superfluam caliditatem ipsius medi. sol. ratione quorũ dicitur venenosa. Tñ si ista medicina esset venenosa, nõ per acuitatẽ vel caliditatẽ superfluam, sed per nimiã frigiditatẽ esset mala, sicut mucilago psyllij, tũc non debet exhiberi aqua frigida, ipsa enim augeret magis congelationem talis medi. sed debet tunc magis exhiberi id quod congelationẽ eius prohibeat. Sed tñ aduertẽdum, ꝙ si aqua frigida cõpetat in hoc casu qñq; exhibetur interius p potum, qñq; vero fit sessio aut balneũ in ea secundũ diuersitatem situs aut loci in quo est medi. sol. nã si medicina superius repat, debet dari aqua frigida in potu, si aũt hęc medicina videatur facere ardorem aut excoriationẽ circa intestina & partes inferiores debet ex ea fieri balneũ, aut sessio in ea. Ad rationes, ad primam, illud nõ est conueniens qđ facit constrictionẽ ventris, verum est, si ista aqua nõ prohibeat operationẽ medi. so. inquantũ venenosam, sed bene talẽ operationem prohibet, & hic est sermo de medi. solu. venenosis, vt iam est dictũ, quarũ venenositas ex aqua reprimitur & acuitas & inflãmatio ab eis p aquam frigidam remouetur. Ad secũdã rõnẽ cũ dicitur id nõ est conueniẽs

cōueniens &c. verum eſt, niſi faciat aliud maius iuuamētum, & prohibeat etiam maximū nocumentum, modo facit id, nam prohibet excoriationem inteſtinorum remouendo acuitatem & inflammationem medicinæ ſimiliter etiam præſeruat cor & corpus totum à venenoſitate reprimendo eius malitiam, & ideo quando malitiam iſtius medi. nō poſsumus remouere cum theriacis, tunc exhibemus aquam frigidam.

Si medicina indebite & laborioſe ſoluit. Cap. 2.

SYL. *Quod ſi ſumptum eſt abominabile medicamentum, aut ſtomachus eſt imbecillus, ob idq; vomitus timeatur, à corporis & animi motibus, quantum potes, abſtine, donec in medicamentum ipſum natura vndiq; agat, aliter in naturam non acturum, odoretq; æger flores, & alias plantarum partes ſuauiter olentes, mentham, ſampſucum, citri folia et fructum, apium, abſinthium, cydonia, macianum, roſas, bolum aqua roſarum & aceto aſperſum, lutum quo panni abluuntur, roſis recentibus & aqua roſarum nutritum. Extrema quoque fricuiſſe, & vinculis dolorificis aſtrinxiſſe, manus item ac pedes aquæ calenti multum mordenti impoſuiſſe, iuuat. Si autem medicamentum eſt ſtypticum, mordere (aliquid prædictorum) quaſi lambendo bibere, faciem aqua roſata, vel alia redolente leuiter aſpergere, gaudere, delitias curare, præſertim nauſea incipiente, vomitum prohibet. Vbi vero anima eſt ſedata, ambulet, ac paulum moueatur, quo promptius medicamentum deſcendat, vt docuit Hippocrates.*

Canon tertius.

SYL. *Reuellimus item medicamentum ad loca ſedi immodice fluenti oppoſita, vt cutim, balneo et frictione ſudorem prouocantes, vt cœla, vinculis ipſorum dolorificis, & cucurbitulis, vt veſicam per vretica, & per os vomitorijs.*

ANT. *Conuertimus quoque medicinam ad contrarium fluxus ventris, cum balneis, & fricationibus, & ſudorem prouocantibus, & cum*

A *diureticis, & vomitum inducentibus, cum ventoſis, & ligatione, & conſtrictione extremitatum doloroſa. Et vniuerſaliter cū omnibus quæ medicinam ad exteriora mouent, & faciunt eam diuertere à vijs primæ expulſionis, quoniam hæc res eſt magis neceſſaria.*

Poſtquam Io. Meſ. docuit reſiſtere ſuperfluo fluxui qui fit à medi. ſo. per ea quæ frangunt virtutem med. ſo. cum hoc ēt euacuant eam, docuit etiam reſiſtere per ea quæ conſtipant meatus expulſionis, eos ēt confortant & ſtypticant. In iſto cap. Meſ. docet ſubuenire per tertium canonem, qui quidem canon conſiſtit ex diuerſione materiæ ad contrarium ipſi fluxui ventris. Et primo proponit quot modis poſsumus diuertere talem B materiam ad contrarium. Secundo illos modos declarat. ſecunda ibi. Balnea autem &c. quoniam hæc eſt res magis neceſſaria, ſimiliter etiā eſt res magis iuuatiua, nam nullum mobile poteſt ſimul moueri cōtrarijs motibus, etſi iſta materia cum ſit quoddam mobile per diuerſionem moueatur ad exterius vel ſuperius nunquam ſimul poterit moueri ad interius ſiue ad inferius.

Deinde cum dicit.

SYL. *Præſtantiſsima autem inter hæc ſunt frictio & balneum, præſertim ex aqua dulci, cui chamæmelum, abſinthium, ſampſucus, folia citri & ſimilia incocta, efficacius ipſum reddiderunt, quia poros dilatant, & corpus roborant.*

C ANT. *Balnea autē & fricationes in eis ſunt ad hoc cura magna, & beneficium efficax ſpeciale, & proprie facta ex aquis dulcibus vigoratis cum rebus quæ poros dilatant, & corpus confortāt, qualia ſunt chamæmilla, abſinthiū, ſampſucus, folia citri. & ſimilia.*

In parte iſta iſtos tales modos quibus materiā diuertimus ad contrarium fluxum ventris declarat, & diuiditur in partes quinq; ſecūdum quòd iſti ſunt quinq; modi. Primo ergo oſtendit quomodo ſubueniemus iſti ſuperfluo fluxui per diuerſionem materiæ, vt ipſa perficitur per balnea & fricationes. Secundo vt ipſa perficitur per medi. diureticas. Tertio vt ipſa perficitur per vomitum. Quarto vt ipſa perficitur per ventoſas. Quinto vt iſta diuerſio materiæ ad contrarium perficitur per ligationes & ſtricturas. ſe-

cunda ibi. Bene infra diuretica vero & vrinam prouocantia. tertia ibi. Adhuc & vomitum prouocare. quarta ibi. Huius etiam intentionis sunt ventosæ. quinta ibi. Ligationes quoque. Prima in duas. Primo facit quod dictũ est. Secundo circa hoc proponit errorẽ quorundã vulgarium & eũ improbat. secunda ibi. Vulgares aũt. Prima in duas. Primo per balneũ sudatiuum docet istã materiam ad contrariũ diuertere. secũdo per fricationem. secunda ibi. Et vtere fricatione. prima in duas. Primo ꝑ balneũ sudorẽ prouocãs docet huic sup̃fluo fluxui subuenire ꝑ diuersionem materiæ ad cõtrarium. ẽt in secunda parte circa tale balneum remouet errorẽ quorũdam. secunda ibi. Debiles aũt in eis. s. in patientibus superfluum fluxũ ventris, vel in eis. i. inter ea quæ diuertũt materiam ad contrariũ balneũ est cura magna &c. vigoratis. i. confortatis, aut ẽt cum rebus quæ attrahunt, aut calefaciunt, & corpus cõfortant. s. in expellendo talem materiam ad exteriora, & folia citri. nõ dixit medulla citri. hæc enim nõ est attractiua materiæ ad exteriora, sed solũ folia eius cum sint calida, non autẽ medulla eius. Deinde cũ dicit.

SYL. *Ne autem cum imperitis quibusdam adstringẽtia incoquas, corpore enim densato materiæ & vapores intro compelluntur, quæ res fluorem auget. Præcipuo igitur studio poros rarefac, & foras quibus potes modis attrahe, vt per cutim materia, & vapores acres expirent, id quod sudor in balneo, vel aquæ calentis vapore præstabit.*

ANT. *Debiles autem in arte cnm stypticis balneant, ignorantes quoniam coarctant, & materias, & fumos interius conuertunt, & hoc fit causa maior ad fluxum, immo sit tua magnifica intentio dilatare poros, & trahere ad exteriora quantum poßibile est, sic enim fit materierum euaporatio, & acutorum fumorum exclusio, fac ergo ægrum sudare in balneo, aut cum vapore aquæ calidæ.*

Circa balneum hic remouet errorẽ quorundam ignorãtium in arte. Sed est dubitatio in hac parte vtrum balneum constrictiuum cõpetat in superfluo fluxu ventris dicendum est breuiter ꝙ balneũ est duplex. s. vniuersale quod est respectu totius corporis, & particulare quod est magis re-

D spectu partis. s. partiũ ventris, si loquamur de balneo vniuersali, dico ꝙ tale non cõuenit eo ꝙ tale coarctat, & cõmouet humores ad interiora, vnde auget fluxum & densat poros, vnde fumi qui ab humoribus eleuãtur nõ possunt ad extra egredi, sed si loquamur de tali balneo constrictiuo particulari quod fit circa ventrẽ & intestina, dico ꝙ tale conuenit, nã constringit meatus per quos materia ad intestina promouetur, & extra expellitur & confortat ventrẽ, & intestina, vt. s. non recipiant aliũde materiam illã, & quæ in eis est retinenda, constringit ẽt meatus q̃bus materia à superioribus, & remotioribus locis ad intestina fluit. Deinde cum dicit.

SYL. *Frictiones autem fiant primum lenes post etiam valentiores, ne tamen ægrum lædant,*

E *identidemq; repetantur, donec multus reddatur sudor, idemq; frequentiß. tergendus est, hoc enim modo promptius effluit, cum in poris diu relictus concrescat, & alterum vel sudorem vel vaporem exitu prohibeat. Fricusse etiam extrema multum iuuat.*

ANT. *Et vtere fricatiõe post fricationem, prius leui, deinde acriori, vt pati poterit, vsq; dum multum sudet, sudor autem sæpe, & sæpius abstergatur, vt non obstet egreßui sudoris alterius aut vaporis parati excludi. opponitur. n. poris diu retentus sudor, abstersus vero facilem facit alterius egreßionem. Fricationes ẽt*

F *in extremitatibus multum conferunt.*

In parte ista Mes. docet obuiare huic sup̃fluo fluxui per fricationes, vt non obstet. s. sudor remanens, & est notum. Deinde cum dicit.

SYL. *At vero vulgus medicinæ imperitum, oẽs à medicamento indiscriminatim lauat.*

ANT. *Vulgares aũt, & qui nõ sunt artis periti, cõiter hos & illos post medicinam balneant.*

In parte ista circa hoc balneum sudorem prouocans remouet errorem quorundam vulgarium, & primo facit hoc. secundo ponit rectum modum administrationis huius balnei. secunda ibi. Secundum virtutem. prima pars habet partes tres. primo præmittit hũc errorẽ. secundo eũ increpat. tertio eũ increpatum cõuincit addens etiam cum hoc increpationem eius per alias rationes, secunda ibi ignorãtes ꝙ balneũ. tertia ibi.

Errant ergo qui nõ sunt familiares artis, quia.s. non sunt perfecti in arte hos.i.superflue euacuatos à medicina, & illos diminute euacuatos &c. Et istum errorem multum incurrunt isti de partibus Alemaniæ, nã ipsi in prima die faciũt phlebotomiam, aut assumunt pharmaciã, postea in secunda die viriliter comedunt. in tertia die vadunt ad balneũ & quandoq; ipsum multiplicãt pluribus consequẽter. Deinde cum dicit.

SYL. *Ignorans balneum foras trahere (vt Gal. ait) & materiæ reliquias virtute medicamenti purgantis ad intestina omnino repetens, in oppositum mouere, ac facultate sua ad totum corporis habitum reuocare, tunc quidem facile erit iuuare, vt promptius reperet, vel saltẽ exolueretur, nunc autem difficile. Præterea damnandum est balneum, licet ipsius virtute attractio materiæ ad exteriora, eaq; ignobilis speratur, ipsa enim transmittitur ab ignobilibus partibus intestinis, ad ignobilem cutim, sed per partes nobiles, hepar & venas, cum præsertim natura melius vacuat propinqua, maxime si viæ adsint conuenientes. Materia enim vacuanda est per partem, ad quam magis declinat, præcipue si ea erit idonea, inquit Hipp. Errant igitur omnes sine discrimine, post sumptum medicamentum lauantes, obstructionesq; & cutis vitia excitant.*

ANT. *Ignorantes q balneum ad exteriora trahit quemadmodum. G. dixit. Et ignorantes quoniam opponuntur residuæ materiei motui quæ iam in necessitate posita erat cum virtute pharmaciæ repere ad vias expulsionis, reuocando illam virtutem balnei ad membra, tũc quidem facile erit iuuare vt habilius reperet vel saltem exolueretur. Nunc autem difficile, propterea si confiditur q virtute balnei fiat expulsio ad exteriora & ignobilia non minus est error. fit.n. transmissio ab ignobilibus ad ignobilia per nobilia.i.ab intestinis ad cutem per venas. Præterea natura melius ex propinquioribus ducit vijs & maxime conuenienti-* A *bus, & inquit Hipp. materia quam euacuare oportet, educenda est per partẽ ad quam magis declinare videtur, & proprie si sit conueniens, errant ergo indifferẽter balneantes post assumptum pharmacum. Faciunt.n. cadere in oppilationes, & ægritudines cutis.*

Increpat errorẽ istorum, & diuiditur in quatuor sicut per quatuor rationes errorem ipsorũ increpat. secunda ibi. Ignorantes qm opponuntur. tertia ibi. Propterea si confiditur. quarta ibi. Propterea natura has partes oẽs legit simul. Ad exteriora trahit.s.materiam quæ sup. à pharmaco mouebatur ad interiora. Gal. dixit.s.in quarto apho. cõmento illius apho. sub cane & ante canem in tertia ratione. Sciẽdum est q id perducit ad magnum nocumentum quod aduenit de B tanto diuerso motu ipsius med. nam primo materia vi pharmaci mota ad intestina p venas meseraicas transiens transiuit per hepar & principalia membra vnde ea debilitauit, superueniente postea balneo materia ista ex intestinis peruenit ad exterio. & hoc etiã per hepar, vnde etiam adhuc magis debilitauit, quia debilius est hepar q̃ in primo transitu, vlterius etiã hæc materia propter eius motũ diuersum facta est maligna, quare magis nocet hepati per quod transit, & maxime conuenientibus, sed sup. quãdo materia ista euacuatur per intestina tunc educit per conuenientes vias. Inquit Hipp. in secũda parti. aphor. quæ ducere oportet in oppilatiões, & præcipue, si vtantur balneo in his quæ non sunt sufficienter euacuati. Sed hic est dubitatio vtrum balneum C resolutiuum faciẽs sudorem cõpetat post medi.so. Et est breuiter sine argumentis dicendum quod istud balneũ aut administratur post operationem med.solu. aut dum ipsa operatur. Si loquamur de ipso primo modo tunc, aut ista medicina diminute euacuauit, aut superflue, aut mediocriter. Si diminute dico q balneum istud non cõuenit, eo q balneum mouet humores ad contrarium eius ad quod medicina mouebat, eo q medi. mouebat à circũferẽtia ad centrum, sed econtrario facit balneũ, & ideo non damus tunc balneum, sed potius aliam medi. so. quæ cõpleat operationẽ ipsius personæ nõ perfecte euacuatę, & hoc habet verum pręcipue si residuum materiæ esset cõmotum ad intestina, sed bene posset balneum cõpetere supplens defectũ medicinæ, pręcipue si istud residuũ materię esset magis versus extrema corporis. Si aũt hęc medi. mediocriter & cõuenienter euacuauit. Dico q tunc non

conuenit balneum fortiter resolutiuum , & sedatiuum , sed bene conuenit balneum aperitiuum pororum & lauatiuum ad hoc scilicet q̃ si aliqua materia sit contenta in poris carnis ad cuius expulsionem natura non erat multum intenta propter intentionem aliam magis necessariam, illa materia postea posit per balneum euacuari per poros. Si autẽ hæc medi. superflue euacuauit, dico q̃ tale balneũ resolutiuum non conuenit eo quòd istud balneum superfluę euacuat, duas autem euacuationes & pręcipue superfluas simul coniungere, aut vnam post aliam immediate est fallax & timorosum, similiter etiam isti sic superfluæ euacuati sunt valde debiles in virtute, tales autem sunt abstinendi à balneis, tamen in casu poset competere aliquod balneum humectatiuum membrorũ, si esent superflue euacuati à medic. Sed si loquamur de balneo approximato in hora oṗationis medi. tunc aut ista euacuatio facta à medi. est diminuta, aut superflua, aut mediocris, si est diminuta accidunt res quas ponit Mes. in litera, quæ satis sunt notæ intelligenti, inducunt etiam oppilationes & ægritudines cutis, per id etiam quod constringunt ventrem, sed si ista euacuatio sit superflua, tunc balneum cõuenit, quia hu. attractos à medi. diuertit ad contrarium, sed si ista euacuatio sit mediocris, non conuenit donec sit, quia tunc euacuaret sicut pharmacia, & diuerteret materiam ad oppositum, quod non est fiendum q̃n est euacuatio mediocris. Deinde cum dicit.

SYL. *Reuera autem balneum nequaquam salubre est post medicamentum purgatorium, nisi cum immodice vacuat, tunc enim auersando materiam, fluorem sistit. Postquã vero in balneo diu sudatũ est, adstringentibus vires sunt firmandæ, ne laxata purgando viscera, materias recipiant, & vt materiæ ad oppositum conuertantur. Si vero hæc non contulerint, corpus eius totum pannis lineis aqua infusis tandiu in balneo vndiq; percutiat. donec ipsa cutis rubeat & infletur, tunc fricetur vt sudet. Sedere aũt in balneo, sup calidos lateres, aut lapides leues raros, alijs vero hypochõdria, ventrẽ, lũbos calfacere in id multum cõfert.*

ANT. *Et secundum veritatem quidem non est congruum balneum post medi. nisi quando*

D *purgatio superfluit, confert enim tunc ad ventrem stringendum. In balneo vero postquam diu sudauerit confortantia tunc & stringentia tribue. Sic enim aggregas intentiones duas bonas. Nanque præparas ex vno eorum, ne viscera laxa materiam recipiant. Et ex alio, materias eorum ad oppositum cõuertis. Quod si hæc non contulerint, carnes eius & corpus totum in balneo pannis lineis aqua infusis diu verberetur ex omni parte, vsque dum cutis rubeat & infletur, deinde fricetur vt sudet. Sedere autem in balneo super lateres calidos, aut lapides leues & raros, & calefacere* E *cum eis latera & ventrem & renes, ad hoc multum confert. Extrema vero institis ligentur & comprimantur compreßione dolorosa, sic quoque materias ad contrarium fluxum ventris conuertes.*

In parte ista ponit rectum modum administrationis balnei in sũpfluo fluxu vẽtris. Ex vno scilicet ex vsu cõfortantium & stypticorum, & ex alio, scilicet ex balneo. institis. i. fascijs.

Quartæ intentionis.

De febribus quæ accidunt post purgationem. Cap. I.

SYL. *Quod si causa febris est frigus, poros densans, adhibe quæ diximus poros aperire et vapores transpirabiles reddere, quas ad res sudo*F*rem prouocasse est imprimis salubre. Si autẽ vel solis æstus, vel medicamẽti calor vehemens & acer, febrim excitat, calorem hunc extingue refrigerantibus, & acrimoniam obtunde remedijs post dicendis.*

ANT. *Verum si fuerit causa febris frigus cõcludens poros, cura eius est administrare ea quæ aperiant poros & faciant vaporum exclusionem, ex his quæ diximus. Et sudoris prouocatio ad hoc multũ est vtilis. Et si fuerit quia obuiauerit ei calor inflãmans, aut quia medicina fuerit multæ acuitatis & inflãmationis, cura est cum extinguentibus caliditatem, & refrigerantibus acuitatẽ ex eis quæ dicemus.*

Modo

Modo exequitur quod promisit: promisit enim duo, scilicet curationē febris & curationē causæ ipsam producentis. primo ergo præmittit curationem ipsius feb. secundo ponit curationem ipsius feb. inquantum feb. est. secūda ibi. propterea si feb. prima pars habet partes quinq; sicut quinq; poterant esse causæ talium febrium, quibus docet subuenire. secunda ibi. Et si fuerit quia obuiauerit. tertia ibi. Si autem est propter materiam. quarta ibi. Si autem fuerit propter occursum. quinta ibi. Si propter festinam, & faciat, scilicet cum tali remedio vaporū exclusionem, & hoc potest esse cum balneo tam vniuersali q̄ particulari: particulari faciendo hoc balneum pedibus; & capiti vel alteri mēbro: & hoc fit cum rebus aperitiuis & facientibus sudare: tamen si hoc prodest, faciemus balneū vniuersale toti corpori cum rebus calidis & humidis aperitiuis. ista tamen aqua balnei vniuersalis debet esse aqua tepida, sed aqua balnei particularis potest modicū plus excedere in caliditate, & fricatio est conueniens in hoc casu, & si fuerit necesse conueniens est administrare redolentia, & infrigidātia membra principalia, & refrenantia acuitatem medi. etiam debemus eligere bonū aerem & bonum locum seu cameram ponendo ibi frascas & flores ex quibus omnibus lætificatur cor, & cætera membra. Deinde cum dicit.

SYL. *Si præterea materia vacuanda tantum est, commota et inde conculcata putret, æquetur, & expulsioni parata vacuetur. Si à motu corporis aut animi post medicamētum febris est, cura vt diariam ab his causis natam.*

ANT. *Si autem est propter materiam quæ debebat expelli, et non expellitur, sed conculcatur & putrefit, cura est expulsio illius materiæ cum præcessione adæquationis & præparationis eius ad expulsionem, si autem fuerit propter occursum motuum corporeorum, aut animalium super medicinam. cura eius est cura febris factæ ab his sicut scis.*

Modo docet remouere causam talium febriū, quando scilicet materia mouetur & non euacuatur. nam si damus pharmacum euacuans phlegma, & id non euacuat, corrumpit humo. phlegmaticos. quid ergo debemus? pharmacum illud euacuare postq̄ fecit nocumentum, et postea digerere: & postea ipsam euacuare, ét balnea prosunt & res sudores ꝓuocātes. Deinde cum dicit.

A *Si à festina comestione sequuta est febris, à cibis abstinendo curatur.* SYL.

Si autem propter festinam comestionem fuerit, cura est super eam abstinere. ANT.

Modo docet remouere talem febrem quādo eius causa est superflua assumptio cibi, verū est quòd de curatione istarum multa deberet dicere, sed require in. 9. Almāsoris. Deinde cū dicit.

Si præterea febris est multum ardens, calorem flammeum extinguētibus cura, aerem appara, cibum, potum, vnguenta, emplastra cordis, & hepatis frigida suffice, & odoramenta frigida, et medicamenta cardiaca frigida. Postremo balneis temperatis corpus humecta, & vtere reliquis omnibus, quæ contra B *febrium ardorem à peritis scripta sunt.* SYL.

Præterea si feb. fuerit multæ inflammationis, cura est cum eis quæ inflammationem sedant, & cum præparatione aeris & administratione refrigerantium ex cibis, & potibus, ex vnctionibus, & emplastrationibus circa cor & hepar, et administratione redolentium frigidorum, & medicinarum cordialium frigidarum, et vltimo cum balneis humidis temperatis, & omnibus quæ febribus calidis opponuntur sicut sapientes scripserunt. ANT.

C In parte ista ponit curationem feb. vt feb. est, quæ accidit post purgationem. & primo docet hanc feb. remouere vt ipsa est fortis: secundo vt ipsa est mitis & pigra. secunda ibi. Si autem feb. vel primo facit quod dictum est. secundo remouet quoddam dubium. secunda ibi. Si autem febris inflammationem, scilicet ipsius febris epithematibus: hæc enim multum prosunt cordi & hepati, sapientes idest antiqui medicinæ professores. Deinde cum dicit.

Si autem pigra febris est, interdū eius causa æquāda, expulsioni paranda, vacuanda: est quando febris maius est momentum. SYL.

Si autem febris fuerit pigra, cura ipsius versatur quādoq; circa ipsius causam, vt adæquetur & resoluatur, & abstrahatur, & interdum circa febrem vt expellatur. ANT.

In

In ista parte docet hanc febrem remouere, vt ipsa est mitis & pigra, & notum est.

De debilitate visus post purgationem. Cap. 4.

SYL. *Si autem visio imbecilla sit ob siccitatem vacuationi immodicæ succedentẽ, humectantibus curanda cibo, potu, proba nutritione, balneo, somno, & cæteris corpus totum, & oculos præcipue humectantibus.*

De debilitate stomachi post purgationem, Canon secundus.

SYL. *Balneum vero his est nocentissimum, nisi immoderatius vacuentur: tunc enim necessarium ob id per immodicam huiusmodi uacuationem imperandum est.*

ANT. *Et scito ꝙ balneum est ex eis quæ magis lædunt, & nisi forte quis immoderate soluatur: tunc enim balnea necessaria esse dicimus. Et hoc est quòd vnumquenque super euacuationem celebrare oportet.*

In parte ista cuidam dubitationi respondet, & notum est.

Canon quintus.

SYL. *Vacuata ex ventriculo materia, ad ipsum affusa, iterum recipi in eundem prohibebis bifariam: primo, materiæ ad contraria reuulsione, per frixionem extremorum et alia iam dicta, præter balnea: secundo, virtutem ventriculi in vnum cogendo, ipsumq; ventriculum roborando, ne humores ab alijs partibus transmissos recipiat. Virtus nanque vnita contrarium fugat, non admittit.*

ANT. *Postquam autẽ euacuaueris sto. ab humore ad ipsum effuso. & velis ne ad hoc iterum recipiat, regimen erit duplex: primum est conuersio materiei quæ effunditur ad diuersum eius, sicut iam diximus ex fricationibus extremitatum & alijs præter balnea. Secundum est virtutem sto. coadunare & confortare ipsum, vt non recipiat quod ad ipsum effunditur ex membris alijs, virtutis enim* D *vnitæ est non recipere, sed fugare contrarium.*

In

In ista parte ponit curam quando prouenit debilitas propter inordinatã euacuationẽ med. & diuiditur in duas. nam primo ponit curam eius quando medicina euacuat bonum humorem. secundo ponit curam eius quãdo prouenit ab ea excoriatio. secunda ibi. Si autem fuerit propter excoriationem. prima in duas, quia primo facit quod dictum est. secundo ponit curã quando pars medicinæ adhæret villis sto. secunda ibi. Et si fuerit. Legit omnes partes simul vsque in fi. cap. & patet totum.

De lassitudine & debilitate corporis post purgattionem. Cap. 12.

SYL. *Balnea quoque præsertim dulcis aquæ,* E *absoluta propemodum curatione sunt saluberrima, & in his ipsis ius pullorum et auium aliarum, & vitellos ouorum sorbere, præsertim si lenis frictio præcesserit, & neruorum musculorumq; vnctio ex oleo aliquo temperato, quale est oleum ex spica, oleum chamæmeli, oleũ leucoij lutei. Oleum quoq; vetus, authore Galeno, lassitudinem soluit. Adhæc oleum mastichinum, cum oleo rosato, & vino antiquo factum, lassitudinem, debilitatemq; neruorum aufert.*

EX MESVAE PRACTICA.

De Phrenesi.

F

Secundam rem complent fricationes extremitatũ & ligationes cõpressiuæ dolorosæ in eis, & effusiones aquæ calidæ in eis ante fricationem, & post. & ventosæ positæ in tibijs & brachijs & scarificationes in auribus, & sanguisugæ in naribus, & sternutatoria & gargarismata, et prouocatio hęmorrhoidum: & in muliere sanguinea, menstruorum.

De melancholia & mania.

Primum regimen est regimen humectatiuũ & impinguatiuum quod in tota curæ protelatione extendendum est: præterq̃ ꝙ faciat cadere in oppilationes, et completur hoc regimen cum balneis & embrochis humectantibus ante cibũ, & effusiones aquæ calidæ super caput & humectationes aeris habitaculi eius & fricationibus & vnctionibus, tenerum facientibus corpus. &

cum

cum cibis et potibus humectatiuis humores laudabiles generantibus,& omni quod impinguat & humectat ex cibis,& potibus,& medicinis,& quiete,& somno,& sit studium in omnibus his supra studiū secundi regiminis quod nūc narro.

Cura maniæ & melancholiæ sanguineæ.

Embrochę autem conuenientes eligantur in quibus studiū humectandi sit,vincens supra studium calefaciendi aut infrigidandi.Et nos plura ex his diximus,& tradidit Gal.decoctionem capitum hœdorū,& pedum iuuenum castratorū cum lacte nuper mulso,& butyro crudo esse embrochā mirabilem ad humectandum & leniendum eā in quibus humectationem quærimus:& est necesse vt in die quinquies ex ea caput liniat̃ & embrochetur. Alcāzi. Mulgeatur sup caput lac,& oleum de cucurbita.Aut oleū de lactuca, aut de papauere cū oleo chamęmelino,& iuuat̃ eis multū et humectat cum tēperie. Embrocha conferēs eis,& faciens somnū. Accipe papaueris & chamęmillę & semi.lactucæ ana partes ęquales.Coquātur in aqua sufficienti vsq; ad consumptionē medietatis eius & embrochetur cum ea.

De paralysi.

Ioannicius.In fine quidem rei conferunt stufæ,& balnea sine aquis,& fricationes in eis cum sale solutiuo quem diximus, aut cum castoreo & aniso & dauco:aut cum ziniam siccata,aut cū vrtica acuta. Et conferunt etiam aquę thermarū post fricationē in balneo sicco, & abstinentia cibi & potus supra balneū,& regimē exiccatiuū q̃tum possibile fuerit.sanabit̃.n.si deus voluerit.

De cura catarrhi calidi.

Et deliguntur secundum plurimum quæ infrigidant potentia & non multum eleuata,qualia sunt balnea aquæ dulcis in ieiunio,& administratio embrocharum ex hordeo & violis,& papauere,& chamæmilla,& effusio aquę calidæ super caput,& super extrema & testiculos,et inunctiones factæ super ea,& super vētrem & sumen cum oleo violato,aut chamęmilino,aut oleo de papauere,si adsunt vigiliæ.Et olfacere camphoram,& aquam rosatam,& alia quæ diximus in soda calida.

De cura catarrhi frigidi.

Ex subtiliantibus aūt & diuisiuis eligantur q̃ proprietate virtutis ad hęc congrua cognoueris: qualia sunt calefactoria capitis cū sale & milio, aut cum pannis calefactis,& cum alijs q̃ in soda frigida diximus.& confert introitus balnei præterq̃ lauetur caput.Super extrema autem proijciat aquam calidam plurimum & inungat ea & testiculos, & sumen cum oleo sambucino, aut anethino, aut chamæmelino, aut sampsucino, aut rutaceo,aut oleo de been,aut laurino,aut de lilio:& distillet ex eis ī aures,& nares cū lana, & proprie calefactis. Etiā confert eis inclinatio sup vaporem aquæ vbi chamæmilla melilotū, sampsucus & anethū cocta fuerint. Caput vero eorum & frons epithemetur cum costo,spica, myrrha,& pauco castoreo,et similibus cum oleo rosato mistis.In fine aūt rei cōfert introitus balnei & lauari in eo, & olfactus redolentium calidorū,sicut est muschus & ambra, & alia quæ diximus in soda frigida.& sint eorum cibi pulmenta ex frumento,aut furfure cum melle,aut sorbitiones sicuū siccarum:& farinę cicerū cum pulegio & fœnugræco,& aqua cicerum & similia.

Summa quinta de ægritudinibus oculorum.

Ex rebus aūt oculi substantiam reiuuenescere facientibus est regimen cum electione rerum sex nō naturalium. ex administratione quarum oculis & corpori teneritas acquiratur. sicut verbi gratia,cum approximatione inquantum possibile est ad aerem temperatum,& cibis & potibus humidis,& balneis temperatis,et alijs humectantibus cum temperie præterq̃ faciant cadere in oppilationes. Dixit Aboali ꝙ ĩgredi aquam tepidam & claram,& aperire oculos in ea oculorum sanitatem custodit,& eorum teneram substantiam reddit,& abstergit:& similiter aquam videre claram & nitidam. Vapores autē aquarum cum decoctione quarundam rerum ad hoc vehementer conferunt sicut vapor aquæ decoctionis fœniculi,aut rutę, aut herbæ adhil, & similium singulariter,aut coniunctim.

De ophthalmia.

Non pretermittatur et administratio balnei. Est.n.nobile ad ophthalmiam,sicut Hip. dixit, & proprie corpore mundificato.Si autē materia fuerit frigida phlegmatica vtere in primis repercussiuis nō plurimæ infrigidationis sicut est sief de spica cum succo menthæ cōfortato cū modico spicæ,& succo raphani,& succo virgæ pastoris similiter confortato cum spica.& in processu rei,cum signa maturationis apparuerint, vtendū emplastro ex anetho,& folijs maluę coctis in vino styptico,aut ex meliloto & spica, aut fœnu græco & rosis coctis cū vino styptico. Et distilletur in oculis sief de spica cum aquis meliloti, aut fœnugræci,& similiū. Et si amplius signa maturationis appareant,vtendum est puluere citrino cū mucilagine fœnugræci,aut meliloti. Balneū quoq; in huiusmodi hora est medicamen conueniens & potus vini puri & albi.Si autē à ventositate fuerit,curetur cum embrochis & balneis fa-

cientibus

cientibus euaporationem & emplastris. Et iam laudatus est fœniculus ĩ huiusmodi ophthalmia secundum oẽm modum administrationis eius.

De doloribus oculorum.

DOlores oculorum. Inquit Hip. Potus vini, balneatio, phlebotomia, & euacuatio per ventrem curant dolorem oculorum. Intellexerunt posteriores, ꝙ vini potio confert phlegmaticis doloribus: balneatio cholericis & melancholicis. phlebotomia sanguineis, vel si humores qualiter cũ sanguine augmentẽtur. Euacuatio quoq; ꝑ ventrem cõfert doloribus phlegmaticis, cholericis & melancholicis. Et quidem super hoc scrutinium secundum sapiẽtiam est thesaurus operationis. Quoniã vini potatio confert phlegmaticis: dum tñ maturatio, & euacuatio præcesserint: & iterata quoniam agitationis suspitio tollitur ex agitatione particulariter sublata multitudine. Et balneationis impressio similiter oĩbus oculorum doloribus: confert etiam post debitam euacuationem. resoluit enim et habilitat residuum materiei, & proprie adhęrentis & difficilis. alias autem dilatat materiam, & conuertit ex partibus alijs ad locum doloris & multiplicat fluxum. Hic autem sermo noster est sermo quem non omnes cõpræhenderunt, nisi qui se exercent secundum prudẽtiam & viam industrię: et illud est, qm̃ oportet vt postponãtur euacuationes, quæ sunt secundum partem, eis quæ sunt secundũ multitudinẽ. Agitatio enim multiplicatur ex agitatione particulariter multitudine non sublata. dilatat enim & incitat multitudinem, nisi materia secundum locum particulariter incũbat & non cum communitate etiam alterius partis, & sit in quantitate parua. Principium vero euacuationis ab eo quod est secundũ partẽ, & non sublata multitudine materiã dilatat, & agitat, et ĩ loco doloris multiplicat. Et hoc est illud qđ est error & imperitia: sicut Gal. dicit.

De scabie oculorum.

Hic morbus indiget regimine oculi substantiam tenerã faciente, sicut est balneatio proprie, & fomẽtationes, & aliud regimen humectatiuũ acquisitum ex aere & quiete, & ex his quæ comeduntur & bibuntur & alijs.

De albugine oculorum.

CVra huius ægritudinis cõmensuratur eisdem regiminibus quibus & sebel. Nam quæ subtilis est, quantum ex modo bene operandi compręhendi potest, & indiget assiduatione rerum oculi substantiam teneram facientium, sicut est balneum & assiduatio eius, & inclinatio super vaporem aquæ calidæ. Deinde vtatur

D puluerizatione post pulueri zationem super oculum ex spuma maris, zuccharo, & sarcocolla: & interdum vtendum est fricatione post fricationem cum eodem puluere vel cum aliquo quod sit sicut ipsum. Et sunt qui addunt ad vigorandũ prædicta pulueris baurach, aristolochiæ, ana sicut ex prædictis. Et sunt qui experti sunt super huiusmodi succum florum papaueris rufi cum succo aut puluere huegesse iuuamentum: & similiter cũ stercore stellionis, aut lacerti viridis magni. Et similiter expertum est ex stercore hirundinis. Et similiter expertum ex vrina pueri coagulata in vase æneo cum modico salis armoniaci. Si autem fuerit dura & in corpore duro eligantur ex medicaminibus q̃ magis acuta sunt, et pluris virtutis ex his q̃ dicta sunt: et dicem⁹, post frequentiam tñ balneationis sicut iam diximus.

E *De casu pilorum palpebrarum.*

SI accidat propter defectum materiæ, cura est in primis cum eis quæ reparãt materiam ex bono & largo regimine sicut scis. Deinde cũ eo quod trahit materiam ad locum necessitatis, sicut sunt medicinæ & collyria quas dicemus post. Et quandoq; fit ex causa propria & corruptione materiæ ægritudinis in ipsis palpebris, sicut est silach, quæ est proprie corrosio cum rubedine & asperitate, & pruritu in ipsis palpebris, & cura eius est vt mundificetur caput ab humore nitroso salsuginoso & acuto: deinde administretur regimen humectatiuum, et frequentetur ingressus balnei, et inclinatio super vaporẽ aquę calidæ, & emplastrationes ex medicinis humidis, sicut est portulaca cum lacte & mucilago psylij cum oleo rosato aut mucilago feminum

F cydoniorum, aut amygdalæ amaræ, aut dulces cum lacte & similia.

De debilitate auditus & surditate.

Equitare autem per loca arenosa & decliuia, & euectiones cũ curru, & balneationes in aquis thermarum, & salsarum ad hoc multum contulerunt remouẽdum. Et credo ꝙ surditati factę ex materia frigida, aut ventosa conferunt olea calida, sicut costinum & anethinum, & oleum balsami proprie & similia quorum rememorati sumus in doloribus aurium.

De fluxu sanguinis narium.

Infusio aquę veri frigoris sup caput & constrictio facta in tpibus ex pila infusa in aqua hmõi stringit sanguinis fluxum: & similiter in aceto infrigidato in niue, aut succo foliorum salicum, & mẽthæ, & foliorum vitis similiter infrigidatis in niue, & quandoq; commiscentur cum his aliqua ex stupefacientibus, sicut necessitas cogit.

De

De nocumentis odoratus.

Si autem à malitia complexionis sine materia fuerit, cura eius est per contrarium administrando embrochas in prora capitis, & suctiones per nares, & odoramenta, & caputpurgia ex his quę dicemus. Et si quidem fuerit calida, conferunt lauacra ex rosis, & coriandro, & suctiones per nares ex oleo rosato & aqua rosata cũ modico aceto & similia. Et qñq; miscetur cum eis quod est sicut camphora, & aqua decoctionis menthę humidæ, aut siccæ cum cyperis, & est iuuamẽti sublimis: & similiter euaporatio aceti: est enim vltima. Si autem fuerit à malitia complexionis frigidæ, quod est secundum plurimum, conferunt lauacra, & embrochæ ex eis quæ sunt sicut spica, calamus aromaticus, calamenthum, sampsucus, et similia: & inunctiones & suctiones quæ fiunt naribus ex oleo costino & rutaceo, & oleo de neridem cum eo quod est sicut castoreũ, euphorbium, muschus & similia. Si autẽ malitia complexionis fuerit cũ materia aut ventositate grossa oppilante, intentio tunc in curatione est duplex. Vniuersalis. s. & particularis. Et prima quidem perficitur cum euacuatione materiæ & iteratione eius si oportet. Secunda perficitur cum embrochationibus & lauacris, & ĩclinatione capitis super vapore chamæmillę, sampsuci, sisymbrij, calamenthi, spicæ & similium. Deinde cum gargarismatibus ex eis quæ mundificant caput: & iam diximus ea. Post hęc cum caputpurgijs & suctionibus per nares cum castoreo, & fellibus aĩalium, & condisi, & nigella, & rebus odorabilibus, sicut serapinum proprie & castoreum, & pipera, & muschus, & similia: & proprie mista cum oleo nardino chamęmelino, et similibus: et assiduatio odoris rutæ est experta in hoc capitulo: & similiter caputpurgium ex ea, & caputpurgium ex nigella trita cõtritione vltima quæ fuit infusa in aceto, & mista cum oleo antiquo, & sugat naribus vehemẽter. est enim mirabile. Et caputpurgiũ ex vrina cameli & elleboro aut pulpa colocynthidos, aut euphorbio est sublime: & similiter ipsa vrina per se. Cum autem caputpurgia & effusiones generant ardorem & combustionem in naribus, tunc succurratur cum oleo rosato & lauacris ex aqua calida, & aqua furfuris, & oleo de cucurbitis, & similibus. Mahemet Arasi. Puluis bonus ad oppilationes nariũ & defectum olfactus. Recipe arthanithę, condisi, salis armoniaci, ana. terantur sicut alcohol, et suffletur ex eo in nares postq̃ euaporaueris eas aceto calido. Idem. Aliud valens similiter, et est bonũ. Recipe nigellæ, fellis gruis, colocynthidos,

A ellebori albi, ana. Terantur contritione vltima: Deinde funde super ea conterendo, vrinam cameli arabici: deinde facias exiccari, et teri, et fiat ex eis sief cum oleo sambucino, aut sampsucino: distilletur in nares. est enim expertum bonum. Si autem dolorem patiãtur, succurratur eis cum aqua calida, et oleo de semine cucurbitæ, aut aqua surfuris. Idem. Aliud sublime. Accipe nigellam postq̃ infusa fuerit in aceto et exiccata. contere sicut alcohol: deinde misce cum oleo veteri. Et modus vtẽdi eo est vt impleat patiens os suum aqua, et reclinet caput retro. Deinde instillentur ex medicamine aliquæ guttæ in nares, et sugat vehementer, donec egrediatur humiditas plurima tenendo os apertum sup vaporem aquę calidæ: deinde lauet cum aqua calida, et alijs: & faciat hoc tribus diebus, et tribus vicibus.

B

De spasmo linguæ.

Spasmus linguę quandoque accidit causa febrium adurentium. Et cura eius est retentio oleorum refrigeratiuorum in ore, & rerum plurimæ humectationis & refrigerationis, sicut olei violacei proprie & nenufarini, & de cucurbitis, salice, & rosati singulariter aut coniunctim con quassatorum cum mucilagine psylij, aut cũ succo portulacæ, aut cum aqua infusionis seminum portulacæ prius contritarum, aut cum mucilagine maluarum, aut cum lacte dulci & similium. Et conferunt embrochationes & lauacra in collo, & nucha cũ aqua dulci calida, & inunctiones ex prędictis oleis super posterius capitis, & super prædicta loca & ex ceroto Gal. cõquassatis cum lacte dulci aut sine eo. Et cõferunt etiam caputpurgia cum eis & omne regimen tale.

C

De phthisi.

Et succurretur constipationi, & arefactioni eorum cum eis quæ adæquant & humectant ex cibis, & potibus, & rebus medicinalibus, & administratione lactis dulcis, & alijs quæ diximus. Et cõfert eis balneatio ĩ aqua dulci calida. postq̃ morbus in declinatione fuerit & ante illud est res prauior, & est ponere ægrum in desperatione. Forma aũt balneationis est in húc modum. Præparetur aer balnei vt sit liber non habens de corruptione odoris, aut prauæ qualitatis omnino aliquid & calefiat, vt sit caliditas balnei. & aquæ caliditas temperata qua excitetur, & non resoluatur calor naturalis, & sit prima mansionum remissius calida q̃ alia. Tunc intret patiens mansionem primam, & fricetur in ea leui fricatione, & proprie tenerum faciente corpus. Deinde intret mansionem secũdam, & incipiat lauare corpus cum aqua calida vtẽdo leui fricatione

cum

cum manu. Deinde paulatim intret aquam calidã,& delectetur in ea, deinde incipiat lauare corpus eius cum aqua decoctionis capitũ hœdorũ, aut cum aqua hordei conquassata cum ouis multis & oleo amyg. dulciũ. Deinde ducatur ad mãsionem primã,& inungatur corpus eius oleo rosato,& ducatur ad habitaculum exterius, in quo sit aer ꝑpatus cũ multitudine redolentium stypticorum,& quiescat in lecto. Deĩde post duas horas cibetur cibis laudabilibus paucæ quantitatis & pluris nutrimenti ex eis quorum iam mẽtionem fecimus. Et ex hinc tota intentio nostra ad humectãdum sit occupatior, & cum delectatione & quiete & somno & delitijs & similibus. In crastinum aũt aut in die tertio balneetur similiter. Si aũt patiens debilis fuerit ante per duas horas, q̃ balneum intret, accipiat sorbitionẽ, & ex carnibus teneris, aut ex lacte dulci, & quiescat sup̃ sorbitiones per duas horas, deinde intret balneum. Si aũt patiens talis fuerit, vt virtus eius tolerare possit, pręcepit Galenus, vt post sufficientem lauationẽ in aqua calida, aut in aqua capitũ arietum castratorum, spargi super corpus eius in prima mãsione ex aqua frigida aliquid præterq̃ in capite eius. deinde inungi oleo rosato. Lauationes etiã in tina sunt huius intentionis,& proprie cum rebus humectantibus, & impinguantibus corpus ex his, quæ dicta sunt. Post hæc paulatim deueniendum est ad administrandũ in balneis lauationes ex aquis decoctionum capitum arietũ castratorũ,& similia. Et si corpus remanserit debile, vngatur cum oleo mastichino,& similibus. Et similiter paulatim deueniendum ad alia cibaria laudabilia,& solidiora.

EX PETRI APONENSIS additionibus in Mesuem.

De dolore stomachi.

POst illud si dolor adhuc operationes fortiter lædat, balnea administrentur. Est.n. caloris opus dolores sedare: dispergit.n. grossã materiã,& subtilem aliq̃n per quandam euacuationem, & resudationis labentiam annihilat,& emplastra conuenientia, & appositio ventosarum sunt huius rei consummatiua.

De hydrope.

Quintam rem complent sitis tolerantia: non quia frigida valde,& aqua lactis caprarum est dilecta in hoc,& quæcunq; in proprietate, & natura spirituali respiciunt,& repellũt accidentia, & mitigantia dolorem hepatis,& splenis, & vẽtris accidentia cum emplastris & clysteribus. & fortasse cum balneis valde stypticis, & consumptiuis corpore mũdificato. Dixit Dioscorides, balneũ de semine,& folijs iuniperi est efficax. Theriaca magna cum vino decoctionis betonicæ est medicamẽ benedictum in fine rei, & post exitũ balnei intestina,& hepar calida oĩum mitigant dolores, iliorum, hepatis, & vẽtris, & hydropis. Oleum de chamæmilla coctum cũ cymino, & ruta clysterizatum mitigat omnes dolores ventris ex ventositate,& grosso phlegmate creatos.

Ibidem.

Balneũ laudabile. Recipe aquę currentis, olei oliuarum ęquo pondere, arenæ, gypsi, salis, ana lib.5. sulfuris, lib.5. baccarũ lauri, vio.ro. florũ rorismarini ana lib.5. magis consumat q̃ dissoluat dissoluit, et resoluit ventositatẽ. supercalefactionem refrigerat, infrigidatas calefacit, rarefacit phlegma imbibitũ in neruis, cõfortat substantiã eorum, hydropicos oĩno extenuat. consideretur virtus morbi,& est vtile ieiuno stomacho.

De doloribus ventris & intestinorum.

Balneum autem, si nõ times naufragium virtutis, præcedit clysterem. ponatur in balneum scordeon, anisum, bacca lauri, chamæmilla, spicanardi,& quæ hoc cursu procedunt.

De fluxu ventris.

Et scito ꝙ balneum est ex eis, quæ magis lædunt post pharmaciã faciens mala multa nisi forte dum quis ĩmoderate subijcitur. tũc.n. balnea esse necessaria dicimus dilatanda, et aperienda post illud styptica si à materia excoriãte cura est adęquatio illi⁹,& blãdiri ei post illud, vt facilius expellatur. Clyster tũc magis rectificans est cum intestinis inferioribus est excoriatio. Potio myrobalanica cum sup̃ioribus vtraque in medijs,& vomitus facit ad oẽ genus fluxus, cum p̃uisione tñ spiritualium diuertit materiam, q̃ in præiudicium ipsorum erat. necnon balnea, et vẽtosę necessaria dicimus maxime ad sedationẽ doloris.

EX FRANCISCO PEDEMONTANO

De speciebus icteri.

ET ex eis proprie est balneum vniuersi corporis cum aquis dulcibus ex frigidis mollificantibus & rarefacientibus, non stypticis, quæ densando poros inflãmant, qualia sunt violæ, maluæ, lactucæ, atriplices, melilotum, coriandrum, solatrum, acetosa, & similia. Ex eis est alterare hepar cum ceroto vel epithemate de sandalis.

De

De tenesmo.

Balneum expertorum iuuamentorum in fluxu ventris, cōfortans naturā & sedans accidētia mala. Reci. foliorum pruni, cetrarię, balaustiarū & foliorū ficus, & quercus & corticis eius, sorbarū acerbarū, myrti: lapidum ignitorū oīum positorū in aceto: post qđ cū aqua pluuiali sufficienter bulliāt, in quo balneent se ſm posse virtutis, die & nocte: sedat.n. cito fluxum si Deo placet.

Etiam verificatum est quòd ventosę post balneum supra vmbilicum sunt sublimes & hincinde etiam applicatæ.

De ægritudinibus iuncturarum.

Compositę vero sunt, q̄ ex his cōponuntur, et alijs quarum quasdā in antidotario nostro posui mus, & alias ſm alios hic describemus, quarum quædā sunt balnea, seu euaporationes, & fomentationes, quædā embrochæ, quædam vnctiones, quędā emplastra, quas nunc ꝑ ordinem describemus. Balneorum quędam sunt naturalia, vt thermarum, & quædam artificialia. Et thermarum quędam sunt ex aquis salsis sulfureis, vel sulfuraria, & balnea murtellæ aluminosæ, vt est balneū bullę, quędā sunt ex ferreis, vt ferrorum balneū, & aquæ sanctæ Luciæ Neapol. Et plura sunt ex fumis, vt est sudatorium. Artificialia sunt plura: quædam.n. sunt ex aqua marina sola vbi ïueniatur, vel aqua salsifica ex sale cōi vbi mare nō adsit. Aliqua sunt ex dulci aqua simplici in materia calida vel non simplici, sed in qua prædecoctæ sunt aliquę ex medicinis iuncturis appropriatis, & materiā resoluentibus, vt est stœchas, saluia, chamæmilla. Et ī frigida pes coruinus, iris, prassium, abrotanum, apium syluestre, origanum, vrtica, folia sambuci, radices ebuli, ruta, anethū, maiorana, folia lauri, cyminū, & similia. Et alia ex prædictis secundum intētiones suas. Et aliqui miscent vinum, & aliqui ex vino solo cum sale, & est expertum, & aliqui embrochando approximant, & aliqui embrocant cum musto, aliqui cum aqua synapis, aliqui cum aqua lupinorum, aliqui cum decoctione spinæ albæ in calido, & frigido, aliqui cum decoctione caulium. Oīa vero sunt ministranda secundum proprietates & exigentiam dispōnis & causæ, aliqui cum spongijs, & aliqui cum stupis vel lana, aliqui cum filtro madefacto in aliquo ꝑdictorum, & in iūcturis inuoluto, & aliqui recipiunt vapores resistentes ex aqua prius bene feruenti circūuolutis pannis donec sudet membrum, deinde cum tepefit aqua abluunt, & per se sugi permittūt, & aliqui lapides molares vel lateris ignitos in aquā proijciunt, & fumum ex eis resolutum in iuncturis re-

A cipiunt ad resoluendum, & exiccandum. Et aliqui recipiunt in toto corpore ad deriuādum, & euacuandum superfluitates, & exiccandum, & proprie impotētes ad exercitium, & ad euacuationes inepti, præseruat.n. eos, & curat: & proprie vbi præcesserit vomitus vel saltem enema, vel extenuatiua dięta, & abstinentia inferius denotata in cap. præseruationis, & ex illis est fricatio cū nitro, & sale: non solum iuncturarum, sed corporis vniuersi, & sepeliri in arena calida donec sudet, vel in lixiuio, sed caput oportet sit coopertum à sole, & aliqui euaporant cum aceto calido simplici in materia calida, aliqui addūt sal in vtraq;: omnia enim hæc prædicta resoluendo tollunt dolorem & confortant.

De dolore ischiadico.

Inquit Abo. ex embrochis post purgationem B medicinæ conuenientibus ad ischiaticam resoluentibus residuum materiæ est, vt sumatur olei de alchāna. li. j. aceti li. 5. nitri. lib. iiij. cardamomi drach. j. 5. hyssopi vnc. j. 5. & bulliant simul & in eis submergatur lana, & euaporetur ex ea locus. Ex balneis sunt balnea thermarum prædicta secundum materiæ exigentiam, vel artificialiter constituta ex aquis & medicinis simplicibus resoluentibus prædictarum proprie.

De ephemeris febribus.

Porro in talibus febribus quibuscunq; vel plurimis, cōis ordo est, vt cibus, & potus detur in declinatione incipiente, vel perfecta, vt dictum est. Et post balneum aquę dulcis tepidę caliditatis præmissum. Tale.n. balneum commune existit officium ephemerarum febrium: rarefacit.n. poros densatos venarum, & arteriarum ductus C & orificia, aperit oppilationes: sudorem prouocat, & fumosas superfluitates multiplicatas ex febre resoluit, & spiritus reddit claros: humores purificat, & membra infrigidat & humectat, et in quietam dispositionem totum corpus adducit, si in declinatione fuerit ministratum, etiam catarrhū sedat si patiatur adustum. Quapropter oportet vt primo in aere aliqualiter moram trahat. Deinde in aquam calidam intret, et ibi diutius immoretur: ante.n. si ministratū fuerit, spiritus inflammat: alias vero inflammat, horripilat, et ad putredinis febres transmutat. In corporibus.n. immūdis rigorem ex putredine gignit. Quapropter in declinatione perfecta febrium talium, et in fine tertij vel quarti paroxysmi securius cōcedetur balneum atq; cibus, cum omnis superfluitas euacuata sit et consumpta, et sedata caliditas in declinatione primi paroxysmi vel secundi non nisi repletio fuerit euacuata, et alia

materia siqua sit digesta. Talibus enim febribus tãtum euacuatio competit, vt innuit Gale. commune quoq; auxilium est fricatio. In oppilatione.n. vel soliditate facta, poros rarefacit & aperit, & superfluitatibus obuiat: & siquidem multæ sint dissoluit, & ad loca oppilationum trahit magis & incuneat: quod etiam aperitiua iterius ministrata magis efficiunt. Si vero paucæ resoluit & cõsumit. Non ergo oportet vt fricatio ministretur nec aperitiuũ aliquod nisi euacuatione præmissa & maxime si forte existat.

De ephemera quæ fit ex accidentibus animæ.

Nec oportet ꝗ interueniat balneatio cũ aqua calida: qm̃ inflammat spiritus, & eos ad exterius magis trahit, nec etiam cum frigida: qm̃ fumos cholericos retinet, nec resolui permittit: sed cũ spiritibus intra conuertit. Et cũ corpora sint nuda carne radicalia mẽbra nocent, & maxime si sint ex resolutione debilitata. Post quę concedatur per horam somnus, qm̃ calorem & spiritum reuocat, & intus tenet humectãdo, inspissat, restaurat, & confortat: nõ tamen sit multus et profundus, ne ad inflammationem perducat.

De ephemera ex tristitia.

Secundam rem complent quęcunq; ex medicinis stãte paroxysmo exterius approximatis, & circa cor maxime infrigidando & humectando. spiritus de interioribus trahunt ad exteriora, vt est fricatio cum aliquo oleorum infrigidantium & humectãtium absq; stypticitate, vt est oleum violatum, de cucurbita, de nenufare, & similia. Et epithemata supra pectus ex mucilagine tragacanthi, psylij, aquę endiuię, ros. & nenufaris, portulacę, & melonis indi, & modico croco, & balneatio in tinis declinante paroxysmo, in qua sit aqua tẽperatæ caliditatis & decoctionis alicuius ꝓdictarum medicinarum plurima in qua sit introitus frequẽs. Post quod vngatur cum aliquo prædictorum, & mulgeatur lac mulieris. Complentq; eam quæcunq; ex cibis & potibus infrigidant & humectant, nutriunt cum aromaticitate, leniuntq; naturam, quales sunt quæ superius dicta sunt. Et iura pullorũ & gallinarum: & potus temperati vini. Nihil enim secundum Abo. est quod tantum humectet quãtum balneum in tinis, & vinum tẽperatum, quod exiccando calorem naturalem spiritum mouet ad exteriora.

De ephemera ex labore.

Completur autem cum his quæ ex medicinis exterius applicatis infrigidando & humectando lassitudinem proueniẽtem ex exercitio tollunt, quales sunt declinante paroxysmo, balneatio in tina aquæ dulcis & temperatæ caliditatis, & effu-

D sio eius super iuncturas & musculos multa. Inquit enim Gal. Quoniam lassitudo ex exercitio facit accidere ĩ corpore duas causas: quarum vna est quia corpora similiũ partiũ exiccatur. & altera est, qa loca vacua quæ sunt inter ista membra replentur humiditate quæ nõ est bona iuuatiua naturalis, si non est illud nõ est repletio humida: ĩmo est subtilis mordificatiua calida. Balneum quidem cum aqua dulci & de rebus magis conferentibus vtrisq;, & illud quia aqua dulcis temperata caliditate sui resoluit acquisitam caliditatem superfluitatem caliditatis subtilis, & sui humiditate rectificat quod iam accidit corporis intestinis. Et propter illud quod effunditur de ea sup corpus deforis occurrit, & effunditur facilioribus modis, quod egreditur de ea in poris egreditur ab ea in velocioribus horis, præter

E ꝗ sit hic retinẽs eam penitus, permisceat oleum cum hac aqua & præcipue quãdo inungitur homo cum eis vtrisq; simul humectatione multa. Tale autem oleum erit vel simplex et dulce, vel violatum, vel rosatum proprie, de quo dictum est supra, et in iuncturis cum eo sit permixtum aliquid ex oleis, vt de semine lini, vel oleum chamæmillę quæ sunt propria. Nam quod est ex semine lini sua temperata caliditate cõfortat lenit duritiem iuncturarum principaliter patiẽtium, et ab alterius olei frigiditate defendit. Oleum vero chamæmillę vltra hoc et iuncturarum et lassitudinem plusq̃ reliquæ certorum remouet lassitudinem plusq̃ reliquæ medicinæ: quoniam caliditas est similis caliditati animalis: vt dixit Abo.

De ephemera à calore exteriori.

Alteratio quoq; febris in primis completur

F cum his quæ ex medicinis exterius approximatis infrigidare habent, cerebrum principaliter, et conuenienter, cor, et hepar: quales sunt infusiones, et embrochationes ex frigidis, et aqua frigida supra caput rasum. Et conueniens est effusio quæ fit cum vrinali pleno aqua frigida summitati capitis applicato et diu retẽto. Et saccellationes, et epithemata supra pectus, et hypochõdrium quæ superius in cura cordis et hepatis sunt dicta, quæ communia sunt in ambabus. Et in ea quæ est ex tertia causa, puta ex igne vel balneo cũ his quæ ex potibus et medicinis exterius sumptis habẽt infrigidare et humectare, vt aquę frigidæ puræ, vel cum iuleb violato de nenufare, et similibus, vt diuretica frigida et declinante paroxysmo cum balneo aquæ tepidę caliditatis. Cuius est effusio vt sit multa super membrum principaliter passum: quoniam etiam soluit febrem et humectat. Inquit enim Hippo. Si febris

non

non à calore habeatur, aqua calida multa capiti infusa solutio fit febris. Et deīde cum fricatione alicuius olei prædictorum. Et deinde cum cibis frigidis & humidis dictis, & potu vini bene lymphati quæ cõia sunt ei ex quacunq; causa prouenięti. Et si quãdoq; coriza accidat & catarrhus, deinde iuleb cum aqua tragacanthi tribuas. Postea balneabis in aqua dulci eucrata quę inspissat materiam. Et deinde tragacanthũ in ore teneat: & si expedit quia sit acutus, diapapauer, & quæ eius ebrietatem corrigunt & quę dicentur infra.

De ephemera ex vigilijs.

Ablatio causæ, est prouocatio somni. Completur autem cum his quæ exterius & interius approximandis supra in cura phrenesis, doloris stomachi, & iuncturarum sunt dicta. Ex quibus est balneum, & post ipsum vinum lymphatum, & multum, quia magis inebriat, & humectat, & dormire facit. Et cibus frigidus et humidus, non expectata perfecta declinatione concessus. Secũda est alteratio febrilis dyscrasiæ: cum his quæ supra in nimio motu sunt dicta, & principaliter supra cerebrum applicata.

De ephemera ex quiete.

Et balneum magis resolutiuum & minus humectatiuum est conueniens. Exercitium temperatum & diminutio cibi & subtractio vini.

De ephemera ex fame.

Balnea dulcium aquarũ tepidarum, vel non veri frigoris, & oleum vio. frequenter inunctũ, & rosa. si inueniantur, ꝙ si non simplex & dulce abluatur cum frigida, & inungatur.

De ephemera ex repletione.

In declinatione vero vltimi paroxysmi prębalneabis vt resoluantur fumosa quæ ad venas & membra transierunt, & cibabis vlterius cum prædictis stypticitatem habentibus quæ stomachum roborent.

De ephemera ex oppilatione.

Balnea aquarum dulcium eucratarum quæ aperiunt poros, & humores in orificijs capitum venarum & arteriarum contiguarum poris obstruentes obstructos in vaporē dissoluunt, & fumum eosq; ad se attrahunt et resoluũt. Inquit. n. Gale. Resolutio est cum humores corporis fumi facti per poros dilatati egrediuntur. Et hoc in fine totius ægritudinis, & declinatione vltimi paroxysmi cum materia est tota digesta perfecte ac eradicata, quæ si perfecte digesta, & post primum paroxysmum adsit balneare tunc in declinatione ipsius, & non timebis, & post secũdum, ꝙ si affuerint nequaq̃ balneabis. Accipit enim rigor ex dissoluta materia & indigesta & ex caliditate cum humiditate præter naturam corpori acquisita transpiratione prohibita putrefiet & in febrem putredinis conuertetur.

De ephemera ex caliditate ignis vel solis.

Cura eius est tres res. Ablatio causæ, alteratio febrilis dyscrasiæ, & correctio accidentium. Prima completur cũ correctione omnis calidi extrinsecus & intrinsecus propinanda, & cum situatione corporis in aere parum calido et humido magis cum ministratione balnei aquæ dulcis eucratæ & multæ quæ mollificent cutem & rarificent poros eius & fumosas superfluitates resoluant, & cum fricatione succedente cum oleis frigidis humidis, vt est violatum proprie.

De synocha inflatiua.

Et deinde cum balneis dulcium eucratarum aquarum quæ aperiant poros, subtilient humores crassos obstruentes, & eorũ viscositatem abstergant multoties replētem in vapores conuersam & sudorem euacuant & resoluunt.

De tertiana pura.

Declinante vero ipsa, & euacuata materia digesta, balneabis in semicupio dulcium aquarũ, & eucratarum, quoniam resoluit reliquias, cum prouocatione sudoris, & infrigidat, & humectat. Ad quod post sudorem vngãtur cum oleo vio. & ros. & proinde non intrent ipsum cum labore, ne multis horam prolonget, immo egrediatur velociter, deinde si expediet reiterent. Melius enim est reiteratio, quàm prolongatio moræ.

De quartana.

Finaliter balneabis in dulci eucrata, quoniam resoluit residuum, dyscrasiam alterat, & humectat, & proinde non sudet multum, post quod dabis asam, vel theriacam cum vino, & magis in melancholica, & phlegmatica quoniam resoluit, & confortat, aut mithridatum, medicinæ de asa, de furfure, diapipereon, & similia, de electuarijs non assidue, sed in singulis diebus tribus vel quinque, nec festines cum eorum aliquo ante digestionem, quoniam si dederis theriacam, aut aliquod eorum ante digestionem, cõpones quartanam cum quartana, & fortasse attrahes ægritudines alias, & proprie in hyeme.

De hectica febre.

Balnea conuenientia talibus sunt thermarum naturalia. Et proprie sunt balnea ortodonicæ, calaturæ, & arcus, & tripergulæ, & balnea resinæ in æstate artificialia, sicut aqua fontis dulcis simplicis, vel decoctionis rerum humectantium, vt herbæ crasulæ, vel semperuiuæ: & vermicularis, & cymbalariæ, violarum,

nenusa.hordei,meliloti,& chamęmillę. Et sunt qui superestundunt oleum vio.vel de amyg. vel de cucur.vel se.eius,vel melonum, vel ipsorum, vel lac mulieris,& est efficax.

De hectica senectutis.

Et quidem remedium in cura est sola dyscrasiæ siccæ alteratio, quæ quidē cum frigiditati sit iuncta,complebitur cum humectantibus calidis temperate,qualia sunt quæ in cura hecticę febrilis sunt dicta,minus eis, aut cōmixtis aliquibus calidis odoriferis, & cum actuali caliditate minori approximatis.Ex quibus est balneum prædictum decoctionis in aqua eius floribus chamę millæ meliloto,& calidius actu quā febrili conueniat.Et quale est lac,à quo non est extractum butyrum habens plus mellis,et mel ipsum quod est vltimum in iuuamento istis, sicut vltimum in nocumento febrilibus dictis. Et quales sunt aliæ medicinæ humidæ & calidæ, & vt clysteria facta ex fœnugræco,semine lini,capitibus & pedibus agni,oleo chamæmelino, & sesamino & melle,& syrupi ex aqua decoctionis ipsorum: et proprie ex floribus chamæmillæ, & sesamo, & zuccaro nabit,& melle.

De lepra.

Sit autem balneum ex aqua decoctionis fœnugræci cum sapone bono, & ex bonis est balneum in aqua decoctionis serpētis,& Siculi balneantur in sanguine hominis: est.n.temperatior inter humores & naturæ conuenientior. dixit Gal.& aliqui in oleo,sicut patet ex infrascriptis. Post balneum vero vngatur totum corpus cum prædictis cum aceto fricando,& qn̄q; cōfert inunctio ex oleo vio.& lacte mulieris, oleo de cucu.& nenufaris,& illud qn̄ corpus fuerit inflammatum,& exiccatum,& maxime post balneum resolutiuum,cum resolutiuis, & resoluentibus fortibus.Quo casu oportet, vt etiā caputpurgiū fiat ex lacte mulieris cum oleo vio.& inungātur extrema,et conseruentur ex darsesaham cū oleo de lilio,& de costo.& inungātur iuncturę cum his subtiliatiuis,& resoluētibus fortibus quæ sequuntur,& illud cum materia fuerit exiccata,& indurata,& fortasse erit necessarium inungere eos in balneo cum subtiliatiuis resoluentibus,in quibus ingrediatur nitrum,& sulfur, baccæ lauri,& glutē carpentariorū, & sinapi, origanum, piper,macropiper,& staphisagria, & calamentū quod confert non sua incisione tm̄,sed ēt sua resolutione,& fortasse erit necessariū euphorbiū, & hoc qn̄ balneantur,& inungantur propter resolutionem superfluitatum,quia materia exiccata est,& indurata valde,sed oportet,vt præcedat

A vnctio cum butyro, & forte necessarium erit inungere eos fricando cum huiusmodi medicinis in sole calido,& illud cum balneum præsto non habetur.Et quandoq; inunguntur cum theriaca,& solitis.

EX ABHENGVEFIT LIBELLO.

Sermo in appropinquatione medicinæ ex corpore.

QVando vis cognoscere virtutem rei, tunc incipe virtutem eius & experire virtutem eius cum re cui adiūgitur & operare,vt discernas medicinā agentem cū substantia sua ex eo q̄ preces ex rememoratione nostra deo sint, volo ponere aquam subiectum nobis vt inquiramus de ea.Nam qui ex vulgo infirmi sunt eam accipiunt, & sani, & vinum indigens est ea.Comparamus ergo eam in primis ad corpus temperatum, quod non est frigidum valde,neque calidum, deinde comparamus eam post illud ad illos, quorū naturæ sunt malæ complexionis exeuntes à temperamento. Quoniam ergo facimus illud īuenimus aquam infrigidare corpus temperatum, & in tempore longo.Et infrigidat illud quod est malę complexionis velociter, & præcipue quando est aqua frigida. Quando vero est calida, infrigidat ipsum cum tarditate.Et si comparas aquam frigidam ad corpus adolescentis, calefacit corpus eius in tempore paruo.Et si appropinquas eam ad eum qui habet ægritudinem simplicem calidam aut frigidam, calidam simplicem sicut febris hectica. Et frigidam simplicem sicut febris hectica. Et frigidam simplicem sicut F accidens ex congelatione per niuem. Infrigidat eum aqua infrigidatione manifesta. Et oportet vt non sit frigus eius per accidens, sed per naturam suam. Fortasse enim ægritudo est composita sicut apostema calidum. cum ergo appropinquamus ei aquam efficit in ipso in primis operationem secundum modum naturalem, deinde in eo operationem aliam accidentalem. Et quādo ægritudo est simplex. non efficit aqua in ea operationem accidentalem. Et tu quidem experire operationem medicinæ simplicis. per operationem medicinæ compositæ, in ægritudine composita,vt est opium super apostema calidum.Et medicina quidem composita operatur in corpore plus,q̄ sit operatio medicinæ simplicis. exemplum quidem operationis compositæ in composito est psylium quod plus infrigidat corpora nostra, & abscindit sitim quàm aqua, quamuis

quamuis aqua in natura sua sit frigidior psylio quando est puræ frigiditatis, quoniam est simplex. Et propter illud conuenere philosophi, super hoc quòd elementa non nutriunt corpus omnino, neq; assimilantur alicui membrorum nisi mediantibus plantis & sanguine, quoniam eleméta propter propinquitatem suam ad plantas conueniunt cum eis & permutantur ad eas, & plantæ propter propinquitatem suam ad sanguinem assimilantur etiam cum eo, & permutatur ad ipsum. Et sanguis propter propinquitatem suam ad membra animalis assimilantur eis, & permutantur ad ea. Quoniam per eum est eorum virtus, & ipsorum essentia: longinquiores ergo res à cibo animalis sunt elementa, cum sint simplicia, quibus non sunt sapores. Et propter illud recipiunt sapores omnes & apparen in eis, sicut recipit aqua, cui nō est color, omnes colores. Et, ꝑpter illud facta est humiditas grandinea, in qua existit visus, ita quòd nō est color, quare recipit colores. Et facta est lingua sine sapore. Et propter illud recipit sapores. Et cum in teriore parte palmæ hominis est plurimum sensus tactus, & est temperantius quod est incorpore. Cum ergo tu ponis aquam subiectum tuum, non mentitur sensus tuus. Et quidem experire aquam cuius vis experientiā imprimis cum sensibus tribus, per visum, ne aqua sit turbida, et per gustum ne sit ei qualitas salsa, aut alia, & per olfactum, ne sit ei qualitas mala fœtida. Cum ergo est taliter, est aqua primitiua, munda, pura, hæc est ergo aqua frigida in natura sua. Cum ergo tu calefacis eam, non est aqua sola per calefactionē calefaciens, & comburens rem, sed similiter est opium, & pomū dęmonis, & mandragora: omnia quando calefacis ea, & appropinquas corpori hominis calefacis ipsum, & comburis illud etiam quando sunt superfluæ caliditatis, dico ergo ꝙ medicinæ omnes quarum tu vis experiri virtutes, quando tu ponis eas super corpus hominis, oportet ne sit caliditas accidentalis & frigiditas, & non aqua sola sed omnes res. Cuius exemplum sit cera quam liquefacis cum oleo saporito, & fricas eam, & infrigidas ipsam cū aqua & ponis eam super membrum calidum, quare infrigidat ipsum & humectat illud, & non per frigus naturale, sed per illud quod acquisiuit à frigiditate aquæ frigidæ. Secundum hoc ergo exemplum inquire de rebus omnibus: nam certificatur tibi quod vis de cognitione virtutum medicinarum, & ciborum, quando approximabis corpori eius ex vitute accidentali.

EX IOANNE FILIO
Serapionis, excerpta de balneis.

De casu capillorum.

VErum multi ex medicis compofuerunt medicinas plurimas ad casum capillorum, quas qm̄ oportet vt commemorem, primo adducam medicamen ascriptum Ario, cuius descriptio est hæc. Rec. ladanum, & infundatur in vino pontico, & teratur, & effundatur desuper vice vna oleum myrtinum, & vice alia vinum, & teratur quousq; fiat ad spissitudinem mellis: & melius est vt cum eo permisceantur capilli veneris ad quantitatē medietatis ponderis B ladani, & administretur in balneo cum oleo myrtino, et extra balneum: et oportet vt fricetur locus primo cum panno, quousq; rubeat. Quòd si fuerit tempus hyemis, & fuerit cōplexio capitis frigida, & videris medicamē indigere vt cum eo misceatur quod calefacit & aperit, tunc misceatur cum hac medicina oleū nardinum, aut quædam olea subtilium partium boni odoris.

De Saphati, vel Alsiringi vel Alsirbengi, et est apostema in cute capitis.

Medicamen aliud ascriptum Afulufius. Rec. terræ cimoleę, & sulfuris, cui non aduenit ignis, omnium ana partem vnam: terantur illa, & permisceātur cum aceto, & abluatur caput cū aqua calida, & liniatur cum medicamine dicto locus læsus in balneo, & extra balneum.

De furfuribus capitis.

C Deinde conuertatur ad medicinas quas diximus, & incipiamus cum eis quæ sunt debiles, & ex illis est vt sumatur malua syluestris, & exprimatur succus eius, & abluatur cū eo caput. Aut sumatur sicla, et teratur, et extrahatur aqua eius, & proijciatur desuper eius aliquid de sale, & farina cicerum, & altheæ, & farinæ lupinorum, & fabarum: & abluatur cum eis caput. Aut abluatur caput cum aqua kisch hordei cū modico salis & altheæ, aut aqua decoctionis fœnugræci. Aut sumantur radices ireos, & decoquātur cum aqua, et abluatur cum ea caput. Et similiter mucilago psylij cum althea, & aqua inclusa in batheca, & aqua in qua decoctus sit capillus veneris. Et fortior medicinarum scriptarum est fel tauri, & decoctio coloquintidis, & baurach, & nitrum, & salgemma, et fistici alherebe, qui sunt grana de ben. Et quandoq; quidam medici permiscent cum medicinis supradictis aliquas me-

dicinas stypticas: et intentio in hoc, est confortare caput, vt non recipiat chymos ascendentes ad ipsum, sicut addidit Archigenes in descriptione medicinæ factæ cum calcant. quā descripsimus. Quod quidē additamentum habet virtutē cum calcadis, vt prohibeat reditū istius ægritudinis. Et descriptio medicaminis est, vt abluatur caput cū aqua, in qua bullitū fuerit aliquid fœnugræci, aut sicla, & ꝓiectum fuerit aliquid de nitro, & liniatur post illud cum aceto, in quo infusā fuerit cimolia.i. marmor inuentus in luto viridi, & fel tauri, et dimissum fuerit ꝑ horam vnā: deinde abluatur, & sumatur spumæ baurach, & scoriæ æris, & calcant: partes æquales, conficiantur cum aceto vini, & liniatur cum eo caput.

De pediculis.

Medicamē aliud. Rec. ellebori albi, staphisagriæ, baurach, partes æquales: terantur, & permisceantur cum oleo, & administretur in balneo. Medicamen aliud. Rec. sinapis, arsenici rubei, argenti viui, partes æquales: terātur & cribellētur, et ꝑmisceantur, & liniatur cum eo caput: deinde abluatur post illud cum aqua siclę. Medicamen aliud: Mortificetur argentum viuū cum aliquo oleo, & administretur ꝑ se solum. Medicamen aliud. Rec. zadaracht razadaracht partes quinq;, condisi partem vnā, terantur subtiliter, & conficiantur cum aqua oleandri, & administretur.

Et qm̃ fuerit generatio pediculorū in reliquo corporis, tunc conueniens est vt fiat mundificatio cum phlebotomia, & cum solutione ventris. Et post intētionem, q̃ est in repletione vel in corpore repleto, est vt assiduetur igresio balnei. Et oportet vt sit balneatio primo cum aquis nitrosis, & salsis, vt mundificetur cutis: deinde post illud balneetur cum aqua dulci, et humectetur cutis, & reiteretur hoc medicamen. Rec. aloes arabici, myrrhæ, baurach, sief memithe, arsenici rubei partes æquales: terantur illa, & conficiantur cū aliquo oleo odorifero, & liniatur cum eo corpus, et balneetur post illud cū aqua, in qua decocta sint aichar, & rosæ, et sceha: et alienētur cibaria grossa mali humoris, pręcipue ficus siccę qm̃ proprietas ipsarum est generare pediculos.

De soda ex malitia complexionis calidæ cum materia.

Quòd si non sedatur dolor, & iudicaueris, ꝙ in capite continentur vapores multi, tunc effundatur super ipsum caput aqua, in qua decocta fuerint chamæmilla, et violæ siccæ, et folia nenufaris, et hordeum contusum, et quę ei assimilantur. Quòd si infirmus patiatur vigilias, tunc ponatur in aqua bullita aliquid de corticibus papa-

D ueris et de semine alchaulan. Huiusmodi enim curatio resoluit vapores, et res comprehensas in capite, et fortificat ipsum, et prohibet ea, quæ ad ipsum ascendunt.

De soda ex mala intemperie frigida cum materia.

Et si videris ægritudinem cum dispositione sua, postq̃ tu mundificaueris corpus totum, tunc embrocha caput cum aqua, in qua decocta sint chamęmilla, melilotū, maiorana, et sisymbriū, et folia lauri, et sceha, et quę his similantur: quoniam huiusmodi medicinæ resoluunt materias, et confortant caput.

De soda ex ventositate grossa.

Et si ventositas fuerit coarctata in capite, tūc præcipiatur infirmo post mundificationem corporis cum hiera, vt assiduet ingressionē balnei, et embrochationes factas cū chamęmilla, meli- E loto, origano, et folijs lauri, et sceha, et sampsuco, et anetho, et quæ eis assimilantur.

De soda è potu vini.

Quòd si remãserint in stomacho reliquiæ vini, et acciderit infirmo ꝓpter hanc causam casus aię exhibeatur ei in potu secheniabin cum aqua tepida, & præcipiatur ei vomitus: & effundatur super corpus, & pedes eius aqua calida, ĩ qua decocta sint chamæmilla, & violę siccę: & pręmittatur inunctio pedū suorum cū oleo violato, & sale, vt descendant vapores à capite, & declinent ab eo. Cumq́; facta fuerint ista omnia tota die illa, præcipe ei balneationem in hora cenę: & ciba ipsum cum cibis generantibus chymos laudabiles absque calefactione, sicut est kist hordei, & in alia descriptione, kanda rusium, quod est hordeum romanum, & sorbitiones factæ cum oro- F bo, & pane abluto cū aqua, & oua sorbilia absq; muri. Olera vero magis conuenientia in hac dispositione sunt lactuca, qm̃ ipsa generat chymū laudabilem, & extinguit: & similiter caules, qm̃ resoluunt vapores, & subtiliant eos, & similiter lentes ẽt sunt ex cibis laudabilibus in hac dispositione, & pręcipue in eo, cuius venter naturaliter est lenis. Et oportet vt succurratur ei, qui patitur hanc dispositionem, cum alteratione aquæ suæ in omni hora: qm̃ plurimi hominum stomachi relaxãtur apud potum aquæ fontis, vel aquæ simplicis. Alteretur igitur vel permisceatur aqua illius cum syrupo granatorum, & syrupo agrestę, & rob de ribes, & succo acetositatis citri, permistis cum aqua vehementis frigoris. Ex fructibus vero conuenientibus sunt poma muza, & pyra, & cydonia etiam. Et si fuerit de mane sequenti illius diei ingrediatur balneum, & effundatur super caput eius illic aqua calida multoties:

ties: quoniam non est intentio nostra in hoc resoluere, quod est coarctatum in capite tantum, sed etiam prouocare ei somnum. Quòd si dormierit post egressionem balnei, & quieuerit aliqua quiete tempore pauco, præcipiemus ad balneum vice secunda, & cibabimus eum cum eis, quibus cibatus fuit in die primo: & si inuenerit leuitatem, & diminutionem doloris, & non tolerat potum aquæ, concedemus ei quasdam potiones vini aquosi, aut alterius vini post permixtionem eius cum aqua plurima.

De vertigine.

Et si fuerit vertigo accidens propter ventositatem grossam, pręcipiatur infirmo, ꝙ faciat embrocham cum aqua calida, vel secundum aliam literam, prouocet sudorem cum aqua calida, in qua bullita fuerint chamæmilla, melilotum, & origanum syluestre, & sceha, & maiorana, et folia lauri, et illud ponendo aquam in vase amplo, & inclinando caput super eam.

De soda dicta Ouo, seu Galba.

Quòd si fuerit ęgritudo ex chymis coarctatis in capite, attractis ad ipsum propter caliditatem in eo existētem, & generatis in ipso propter debilitatem eius, tunc oportet vt sis occupatus in mūdificatione eius: deinde embrochetur caput cum aqua, in qua decoctæ sint medicinæ paucæ caliditatis, quæ habent virtutem confortandi caput, sicut est chamæmilla, melilotum, & rosæ rubeæ. Summitates squinanthi & mentha recens, & quæ eis similantur. Quòd si ægritudo prolongata fuerit, misceātur cum medicinis descriptis medicinæ, in quibus est caliditas addita, sicut sisymbrium, maiorana, & calamenthum syluestre, & folia lauri, & calamus aromaticus, & quę eis similantur. Et si fuerit chymus cholericus, inunge caput cum oleo rosato, & aceto vini: & quandoque confert illi iuuamento non paruo, si embrochetur caput cū aqua in qua bullierint papauer, & quædam medicinæ resolutiuæ, sicut chamæmilla, & melilotum, & quę sunt eis similia in virtute. Si vero fuerit chymus grossus paucæ caliditatis, non consulo administrationem medicinarum resoluentium: sed consulo mundificationem capitis, deinde administrationem medicinarum subtiliantium, sicut sunt medicinæ factæ cum nitro, & sinapi. Et cum peruenerit ægritudo ad dispositionem declinationis, administretur fricatio capitis, præcipue in balneo post abrasionem capitis, à capillis suis, & commotionem sternutationis facta cum medicinis sternutare facientibus: & incipiatur à debilibus, procedendo ad fortiora successiue.

A

De sirsen seu Carabito & est apostema cerebri.

Quòd si acciderit infirmo difficultas vrinæ, sicut multoties accidit in hac ægritudine, tunc effundatur super sumen eius, & super fœmora aqua calida, in qua decocta sit chamæmilla, & inūge ea post illud cum oleo anethino, aut oleo in quo decoctum sit anethum, & chamæmilla, aut cum oleo chamæmelino.

De mania.

In cura autem huius, oportet vt sit solicitudo & studium magis circa caput, & præmittatur rasura eius, & assiduetur embrochatio eius cum aqua dulci, in qua decoctæ sint violæ siccæ, & violæ humidæ, & folia nenupharis, & folia Kalef, & aliquid ex rosis, & hordeū excorticatum contusum, & cortices cucurbitæ, & citrulli, &

B

folia lactucæ, & semen eius, & papauer album, & nigrum, & aliquid de floribus chamæmillæ, & de mādragora, & sit administratio huius embrochæ quandoq; in mane, antequam infirmus assumat cibum: & quandoq; in vesperis. Et procura vt caput īfirmi in hora embrochationis vel effusionis aquæ prædictæ super ipsum, sit erectū: quoniam caput si fuerit demissum, seu inclinatum deorsum, tunc plurimum aquæ cum qua fit embrochatio, cadet super partem posteriorem capitis: os autem illic est durum, grossum, viscosum: & propter illud non existimatur, ꝙ penetret in eo virtus aquę, cum qua caput embrochatur. Si vero caput steterit erectum, tunc aqua prędicta effunditur super os sincipitis: quod quidē os est lene, molle, laxum, rarum, tenue, & propter illud penetrat in eo virtus aquæ, quæ pro

C

embrochatione effunditur supra caput ad cerebrum cum facilitate. Et si necessariū fuerit administratio caputpurgij, oportet vt sit illud cum oleo violato, aut oleo nenupharino, aut oleo facto ex semine cucurbitæ dulcis: & permisceatur cum quocunq; oleo quod fuerit præsens, parum olei amygdalarum dulcium, aut lactis mulieris, quæ de nouo peperit. Et si administratur cura descripta, & nō sedatur ęgritudo, & fuerit cerebrū cum dispōne sua ex siccitate, oportet vt mulgeatur super caput lac mulieris, aut lac capræ, deinde embrochetur caput post illud cum embrochis prædictis, & sit aqua eius tepida non calida, vt non commoueat materiam, & ne agitet eam sua vehemēti caliditate: deinde administretur post illud caputpurgium, & ingenietur post caputpurgium in prouocando somnū infirmo, vt remaneat virtus embrochæ in somno, & virtus caputpurgij in cerebro remaneat.

De melancholia.

Quòd si accidant infirmo vigiliæ,embrochabimus caput eius cum embrochis, quas descripsimus in cura Gienum melancholicæ. Et si indigebimus fortioribus eis,administrabimus embrochas factas ex pedibus caprarum,et capitibus ipsarum:& assiduabimus mulgere lac caprarum super caput infirmi.

De paralysi.

Cumque ægritudo peruenerit ad declinationem, præcipias infirmo balneationem, & præcipiatur ei quòd vtatur vomitu in quibusdã horis.Et in summa confert ei regimẽ exiccatiuum, & minoratio vini,& fricatio sicca.

De memoria abolita.

Assiduetur ablutio capitis cum aqua, in qua decocta sit chamęmilla,& anethũ,& sisymbriũ, & calamentum siccum,& maiorana,et marmacur,& calamus aromaticus,et quę illis assimilantur.Et qñq; oportet in hora post horam administrare medicinas,quę habent virtutem attrahere humiditates,& expellere eas per os, sicut medicamen factum ex pyrethro,& staphisagria, & radice capparum,& quæ sunt illis similia: & hiera picra cõfecta cum aceto squillitico. Et olfaciant semper muschum,& nucem muschatam,& macem,& gariophyllos, & maioranã, & marmacùr,& sceham.Et ciba eos cum aqua cicerum,et assidbegi,in quo proiecta sint anethum,& sal,et porrum.Vinum autem eis cõueniens,est vinum antiquum odoriferum,& aqua mellis. Quòd si ægritudo causata fuerit à malitia complexionis frigidæ siccæ,tũc oportet administrare regimen quod calefacit & humectat,& mundificare corpus cum eo,quod soluit solutione conuenienti. Et embrochetur caput cum aqua, ĩ qua decocta sit chamæmilla,melilotum,& violæ siccæ, & in qua decocti sint pedes caprarum.

De spasmo.

In illo autem cui accidit spasmus ab euacuatione,oportet vt teneãtur membra spasmata cũ facilitate,& cõtrarietur illis motibus aduenientibus absq; ordine,& inungantur membra spasmata cum oleo de ruta,aut oleo cucumeris asinini:& administretur etiã patientibus hanc dispõnẽ oleũ de kerua,& sedeat infirmus in tina aquæ tepidæ,in qua decocta sint chamæmilla,anethũ, harmel,& melilotum,& quæ illis similantur.

De cuzez,seu spasmo.

Quod si non sanatur spasmus cum administratione illorum, tũc administretur embrocha cum aqua dulci tepida, in qua decocta sint chamæmilla, violæ siccæ, folia sisami, folia nenupharis,& folia lactucæ. Et præcipiatur infirmo vt sedeat in caldario pleno oleo dulci tepido,& humectetur lingua eius cum mucilagine psylij,& mucilagine semi. cydoniorum,& oleo violato,& aqua granatorum dulcium:et emplastretur caput eius cum emplastris tepidis ex farina hordei,et althea,et violis siccis, et oleo sisami no.Et quandoq; confert illi,cuius natura est sicca,et ætas eius cõsenserit, vt bibat decoctionem ficuum,et passùlarum mundatarum ab arillis cũ cassia fistula,et oleo amygdalarum dulcium. Et quandoq; iuuatur etiam cum clystere lenitiuo. Quod si fuerit natura æqualis, et fuerit febris quotidiana,tunc quãdoq; iuuatur cũ aqua kisch hordei decocti cũ aqua cucurbitæ. Quod si non fuerit febris,et fuerit corpus mundum à putredine,tunc qñq; iuuat potus lactis asinæ: et quantitas quę bibitur ex eo,est vnc.iiij.cum oleo amygdalarum dulcium,et zuccaro. Quòd si remanet post solutionem naturæ, et in descriptione alia post resolutionem febris siccitas aliqua,aut aliquis spasmus in quibusdam membris,tunc oportet vt administretur assidue effusio aquæ dulcis tepidæ sup illud mẽbrum spasmatum: et sis contẽtus vice vna aqua sola:et decoquãtur in ea vice alia semen lini,fœnũgręcum,et melilotũ,et radices althęę,et radices lilij,et quæ illis similantur.

De stupore.

Et administretur in balneo inunctio loci stuporis cum oleo cucumeris asinini, aut oleo de euphorbio,aut oleo de costo cum castoreo trito, et pyrethro: et si necessarium fuerit post illud dare infirmo hieram Gale.et hieram Logodion,fiat illud.

De surditate.

Et oportet vt administretur post euacuationẽ regimẽ temperatum,humectatiuum: et ablutio cum aqua dulci:et prohibeatur infirmus ab omnibus quę generant cholerã. Surditas vero accidẽs ab humoribus crudis,grossis,qui sunt adhęrẽtes in profundo foraminis auris, curetur cum medicinis subtiliãtibus, resolutiuis, et gargarismo assiduo cum hiera,et regimine subtiliatiuo. Et oportet vt administrent balneum cum aqua thermarum,et cum aqua salsa.

De cholrica passione.

Et qñ confortata fuerit virtus eorum,tunc in die tertio ingrediantur balneum: et viuificetur virtus eorum cum cibis paulatim paulatim, donec redeant ad consuetudinem.

De colica.

Et qñq; confert etiam decoctio facta cum cucumere asinino,quando cum ea fit clyster cum

almuri,

almuri,& melle. Et cum administraueris illud, & non sedatur dolor,tunc sedeat infirmus in tina,ĩ qua decocta sunt chamæmilla, & melilotũ, & sisymbrium,& suasera,& sampsucus, & anethũ,& folia lauri,& caules,& inungat̃ locus doloris copiose cum oleo nardino,& oleo chamæmelino,aut oleo rutæ,aut oleo de lilijs.

De cachexia.

Et ex eis quæ conferunt istis iuuamento magno,est balneatio cũ aquis salsis, & aluminosis, & baurachijs,& sulfureis,& exercitium temperatum prope mare seu in locis maritimis.

De hydrope.

Deinde post exercitiũ redeat ad administrandum calefactiones: qm̃ iuuamentum earum in hydropicis est iuuamentum magnum: & si sol fuerit calidus,tũc oportet vt eligatur calefactio cum eo: quoniam calefactio ipsius penetrat ad profundum corporis penetratione æquali,ita vt exiccet quasdam superfluitates,& attrahat quasdam earum ad superficiem corporis, & subtiliat quasdam earum,& præparat eas ad velocem resolutionem,& viuificat corpus,& euigilat virtutem vitalem in corpore ipso,& augmentat caliditatem naturalem:qm̃ caliditas solis per naturam suã operatur illud in omnibus corporibus, in quibus est vita sensitiua,& vita vegetatiua:caliditas.n.solis etiam facit nasci plantas, & nutrit eas,& maturat fructus, & generat humores: & propter hoc facit redire corpora, in quibus iam caliditas innata est facta debilis,ad sanitatem.Et locus quidẽ in quo infirmi calefiunt à sole, oportet vt non sit ventosus, neq; habeat ventos flantes:& sit hora in qua calefiunt, apud transitum solis supra caput perpendiculariter:et oportet vt capita ipsorum sint cooperta. Oportet etiam vt fiat illud super arenam, in qua infirmus sit iacens,& cooperiat residuum corporis eius. nam quando illa arena calefit à sole, tunc exiccantur & exuccantur humiditates.Et quando currit ex eis sudor ex calefactione,oportet vt inungantur cum oleo vice vna, & vice alia teratur nitrum rubeum assatum contritum cum sale assato, & pulverizetur super corpus. Calefactio autem in balneo humectat, & facit corpus acquirere humectationem & mollificationem:& patiẽs quidem hanc ægritudinem non indiget calefactione humectante, sed calefactione exiccante. Et oportet vt vtantur balneatione cum aqua in balneo,quando indiget quiete ex labore exercitij, aut ex angustia calefactionis. Administratio autem ablutionis cum aqua maris frigida, & natatio in ea fit post diminutionem ęgritudinis:nam cum administratione harum rerum duplicat, & magnificat iuuamentum. Et in ablutione quidem cum aquis thermarum resoluuntur ægritudines hydropicorum, quando peruenerit ægritudo ad terminum suum seu ad statum suum. Et oportet vt ex aquis thermarum eligãtur acutiores seu calidiores earum,& fortiores, sicut illæ in quibus est baurach,aut alumen, (vel secundum aliam literã, in quibus est virtus baurach, & aluminis.)

De vlceribus in renibus & in membris vrinæ.

Et sedeat ĩfirmus in aqua in qua decoctæ sint medicinæ stypticæ,& myrtus recens, & balaustia,& gallæ,& nux cupressi,& rosæ siccę,& cortices granatorum,& radix alhausegi,et quę sunt illis similia.

De vrinæ destillatione.

Et medicentur ab extra cum aquis calidis, in quibus decocta sunt folia lauri, & agnicasti, & sisymbrium,& chamæmilla,& anethum,& melilotum,& fœnugręcum,& caules alnabathi,& harmel,& fimus columbinus.

Ibidem.

Et si retinetur natura, oportet vt lenias eam cum clystere facto ex decoctione fœnugræci, & altheæ,cum oleo chamæmelino, & sedeat infirmus in tina in aqua,in qua decocta sunt chamęmilla,& radix altheæ, & tribuli.

De ijs quibus lapis generatur & magnus fit.

Et quandoque sentit infirmus dolorem in duobus ilijs,quãdo attrahitur lapis versus viam vrinæ,& propter magnitudinem eius, aut asperitatem ipsius non potest pertransire in eis, immo stat,& retinetur in ipsis,& facit accidere dolorem vehementem:& tunc oportet sedare dolorem faciendo illum sedere in aqua fœnugræci,& altheæ,& anethi,& chamæmillæ,cum qua permixtum est oleum,vt sedetur dolor, & facilis sit descensus lapidis.

Ibidem.

Et quoniam vesica est vehementis frigoris in natura sua & pauci sanguinis, ideo ipsa indiget tunc curatione fortiori,& propter illud oportet vt sedeat infirmus in aqua decocta cum anetho, meliloto,& chamæmilla,& radice altheæ,& semine lini, & fœnugræci, & spica, & capillis veneris,& folijs agnicasti, et medicina nominata duasunizi,et est virga pastoris, et sampsuco, et suasera,et rosis: et liniatur seu embrochetur locus læsus cum quibusdam oleis lenitiuis, mollificantibus,sedantibus dolorem,et permiscemus ex istis oleis cum linimentis quæ fiunt cum cera et adipibus.

Ibidem.

Balneatio autem cum aqua dulci sedat dolorem accidentem ex lapide generato in renibus, & vesica in principio: cumq; processerit tempus, efficitur dolor difficilis: quoniam de natura balnei est mollificare membra lęsa. Et propter illud quando volumus administrare hoc oportet vt administremus illud cum cautela vehemẽti per aliquos dies cum embrochis, & oleis, quæ habẽt proprietatem conseruandi virtutem in membris, sicut oleum de lilijs, & oleum de alcanna, quando decoquitur in eis vtrisque spica inda, & cum eis fit embrochatio.

De podagra ex humore malo acuto.

Quòd si dolor fuerit magnus vehemẽs, oportet vt misceantur in cerato opiũ, & succus mandragoræ. Et effusio quidem aquæ frigidæ super locum, non est parui iuuamenti.

De podagra phlegmatica.

Si autem positum fuerit emplastrum, & infirmus nõ sentit sedationem doloris, tunc cogeris administrare embrochas resolutiuas, refrenãtes, subtiliantes, sicut hoc quod describam. Sumatur acetum vehementis acetositatis, & decoquatur in eo alhasce, & origanum & calamenthum, & harmel, & folia lauri, & chamæmilla & melilotum, & anethum, & radix capparis, & cẽtaurea: cumq; medicinæ fuerint bene coctæ, tũc coletur aqua, & effundatur sup mẽbra læsa non vice vna tantum, immo vicibus pluribus oĩ die, si indiges illa. Et si humor nociuus fuerit grossus valde, ita vt existimetur q sit ex humore melancholico, tũc nõ oportet vt administrẽtur medicinæ, quarum ꝓprietas est calefacere & exiccare, vt non augeatur siccitas sup siccitatẽ, & fiat difficilis resolutio, ĩmo nõ sit ei sanatio. Sed cum nos effundimus super locum aquã calidam, ponemus sup ipsum emplastra quæ calefaciunt cũ æqualitate, & leniunt locum, & resoluũt, sicut atriplex syluestris, & bulbus, & est cepa syluestris.

De præseruatione à dolore iuncturarũ et podagra.

Inter ea, quæ custodiunt hominem, ne accidat ei podagra, est embrochatio cum aqua salsa, qñ ipsa effunditur super pedes semper, & sal contritum etiam, quando aggregatur cum oleo, & fit cum eo emplastrum pedibus.

De impetigine.

Et si sunt æquales in ægritudine, ponimus cu rationẽ permixtam, & incipimus cum attractione materiei ad iferiora. Deinde euacuamus eam cum medicinis solutiuis, & cum clystere. Deinde administramus post illud regimen temperatum, & balneationẽ cum aqua dulci calida: quo-

A niam caliditas eius aperit poros, & subtiliat materiam, & non prohibet eam resolui, immo ponit eã facilis resolutionis, & humiditas aquæ extinguit & temperat humorẽ malum, & post balneationem administramus linimẽtum. Quòd si impetigo est multæ humiditatis, ponimus linimentum exiccatiuũ, & si non est humiditas eius multa, administramus linimẽtum quod abstergit, & nõ exiccat multum. In impetigine autem (quæ excitatur, nõ oportet vt administremus ex medicinis, nisi illud in quo non est mordicatio cum q̃titate necessitatis.) Hæc est ergo curatio vniuersalis ad impetiginẽ. Oportet ergo nunc, vt rememoremur curationũ particularium, & incipiamus à simplicibus earũ. Aqua hordei excorticati sola, qñ cum ea fricatur locus, ĩ quo est impetigo paucæ humiditatis in balneo, sanat sa-

E natione forti & similiter farinæ fabarum, & hordei, vniuscuiusq; earum pars.j. & sola, & coniunctę etiã. Et confert etiã simile huic iuuamentum sicla decocta, & furfur similę & semẽ batekæ excorticatum, & farina lupinorum, & ciceris.

De pruritu.

Si autem pruritus est propter duritiem, confert ei balneatio assidua cum aqua dulci calida, in qua decocta est myrtus, & fricentur cum alueres confecto cum aqua batekæ, & nõ est iuuamentum in sahesabrem, quãdo cum eo fricatur corpus, infra illud.

De matricis præfocatione.

Cum ergo quiescit ĩfirmitas à periodo, cogimus infirmam vomere, & seruamus eas à cibo, aut cibamus eas re parua. Et sedeãt in tina in cuius aqua decocta sint folia lauri, & calamenthũ,

F & buchor mariem, & suasera, & amaracum, & chamæmilla, & radix altheę, & radix lilij, & centaurea, & quę sunt illis similia. Et ponatur super caput hora sessionis in tina, oleum rosatum purum cum aceto, in quo decocta sint ruta, & folia lauri, & aliquid castorei.

De retentis menstruis.

Illis aũt quibus accidit hæc ægritudo propter extenuationẽ ꝓpter multitudinẽ ægritudinum, confert post remotionẽ ęgritudinum balneatio cum aqua dulci, & inunctio cũ oleis humectantibus resoluẽtibus, & ex cibis qui sunt multi nutrimẽti, & potus vini antiqui, & quies, et tranqlitas, & deliciæ, & ociũ, & emplastra & pessaria lenientia, facta cum medulla & pinguedinibus.

Ibidem.

Ex calamento montano detur quantitas cochlearij, aut pondus drach. cum vino permixto post balneationem in balneo.

Ibidem.

Ibidem.

Vaporationes ad eas; quarum mẽstrua abscissa sunt. Decoque in aqua anethũ, & chamæmillã, & squinanthum, & sampsucum, & cassiam ligneam, & costum, & melilotum, & sulfur, & rutam, & calamenthum, & nigellã, & semen apij, & origanum, & feruha, & est alhasce, & suasera, & est abrotanũ, & cordumeni, & fac sedere mulierem super sedem, & pone cannulam in orificium vasis in quo est aqua medicinarum decoctarum, et cooperi ipsum ab omnibus lateribus, & tsi caput cannulæ aliud in directo vuluæ mulieris, & calefiat cum eo quantum possibile est, & toleret vt calefiat: est enim iuuatiuum valde. Et si vis vt sedeat ĩ hac aqua dum est calida, confert ei iuuamentum mirabile.

De lapsu matricis.

Et fac eam sedere ad vmbilicum suum in tina, in qua est aqua, in qua decocta sunt myrtus humida, & gallæ, & cupulæ glandium, & sumach, & folia oliuarum, & rhamni, & nux cypresi: & da hanc medicinã vt supponat eam. Lana q̃ conuenit matrici quæ lapsa est exterius à loco suo. Sumantur acaciæ, & myrrhæ, & thuris, & ladani, & balaustiorum, & myrti humidæ, & lẽtium excorticatarum, & gallarum, oĩum ana partes æquales: terantur, & cribellentur, & conficiãtur cum vino pontico, & inuoluantur cũ lana munda, & submergatur in oleo myrtino, & detur mulieri vt supponat eam. Si aũt lædit eã aliquid ex pruritu in orificio matricis, decoque folia rhamni, & folia granatorum, et lentes excorticatas cum zuc. & da ei cũ lana vt supponat illud.

De ephemera ex calore.

Quapropter oportet vt effundatur post resolutionem febris super capita eorum continue, aqua tepida dulcis, in qua iam decocta sint chamæmilla, & viola sicca, & flores nenufaris, & rosæ, & inũgatur caput cum oleo violato, aut oleo de nenufare & rosis, & fac eos dormire in domo frigida, in qua strata sint folia alkalef, & ciba eos cum cibarijs & potibus frigidis humidis. Cumq; redierint ad consuetudinem post resolutionem febris, oportet vt caueant sibi ab omnibus rebus quæ calefaciunt.

De ephemera ex frigore.

Et propter illud cõfert eis post resolutionem febris, balneum cum aqua calida, in qua decocta sint chamæmilla, & melilotum, & maiorana: postq̃ sub infirmo posita fuerit hęc aqua bulliẽs, ita vt fomentetur cum vaporibus eius. Et inungatur patiens cum oleis resolutiuis & sedãtibus, sicut oleum chamæmelinum, & oleum anethinum, & oleum alkeiri. Et administretur oleum postq̃ sudauerit patiens, quia non oportet administrare oleum ante sudorem, vt non oppilẽtur pori propter viscositatem olei. Cum autem patientes hanc febrem egrediuntur ex balneo, ciba eos cum cibis calefacientibus parum, sicut sunt affijdbegi, idest ferculum ex carne elixata, (vel secundum aliam literam, sicut brodium carnis elixatæ,) & bibat modicum aquæ calidæ: (vel secũdum aliam literam, & sorbeat modicum olei cum brodio carnis.

De febre ephemera accidente ex balneatione cum aquis stypticis.

Significatur super febrem ephemeram accidentem ex balneatione cum aquis stypticis, sicut cum aquis aluminis, & cum aquis sulfureis ex tactu: qm̃ cutis est dura, filtrata, solida, extenuata, sicca, arida, plusq̃ cutis illorũ quos inuasit febris ephemera ex frigore: & similatur illis qui manus suas submergunt in aqua gallarum, aut corticum granatorum, & quæ sunt illis similia tempore longo. Et quando ponis manum tuam in quacunq; parte corporis, sentitur in primis diminutio caliditatis, & post illud quando expanditur cutis sub manu, & prolongatur tactus eius super ipsam cutem, manifestatur caliditas, & sentitur vehementia eius plus. Et est vrina declinans ad albedinem, aut ad citrinitatem: & hoc accidit quoniam superfluitates aquosæ quæ consueuerant euacuari, retinentur propter soliditatem cutis. Et oculi eorum non sunt submersi, & quandoque sunt inflati. Etiam & pulsus arteriarum ipsorum non est paruus, sicut in illis in quibus accidit febris ex cogitatione, & mœstitia, & vigilijs, & labore: quoniam virtus in hac febre est remanens, & caliditas est profunda, & non resoluitur neque finitur. Et oportet, vt scias q̃ non semper accidit febris ephemera in corporibus, quando inspissatur cutis eorum: sed illis corporibus accidit febris ephemera ex induratione et inspissatione cutis, qñ ab eis resoluuntur vapores humidi sanguinei, qui propter prędictam inspissationem retinentur: vnde fit aggregatio ipsorum vaporum. Et inuadit etiã febris ephemera in illis corporibus quorũ vapores sunt calidi & sicci, & non est materia quæ in eis putrefiat. Et si est illic materia q̃ putrefiat, inuadit eos febris putrida. Et curatio quidẽ illorũ quibus accidit hęc febris ephemera, fit etiam cum rebus eisdẽ quibus curatur febris ephemera quæ est ex frigore: verum isti tardant plus in balneo q̃ illi, qm̃ indigent resolutione, & nõ tardant in tina multum. Et oleum quod ipsi administrãt, sit parum, &

et fricatio sit multa, lenis, ita vt leniatur cutis, et
resoluatur superfluitates retentæ in corpore. Et
oportet vt vtantur cibis velocis digõnis in quan
titate moderata, et vt bibant parũ de vino, si du-
rities seu ĩspissatio cutis fuerit pauca. Si vero du-
rities seu inspissatio cutis fuerit multa, non vtan
tur vino omnino: qm̃ de proprietate vini est, vt
expandat superfluitates & excitet caliditatem.

De ephemera è labore.

Et oportet vt curẽtur isti in primis cũ quiete
& tranquilitate, & post resolutionem febris (vel
secũdum aliã literã, & post declinationẽ febris)
sedeant in tina aquæ tepidæ donec humectẽtur.
Et non oportet vt tardent in balneo isti, neq; illi
quos inuadit febris pp aerem valde ęstuosum, qa
ægritudo amborum simul est siccitas. Et vngan-
tur corpora eorum si tẽpus est calidum siccum,
& cõplexio infirmi est decliuis ad hæc duo, cum
oleo violato & nenufarino aggregato cũ aqua
pauca. Quòd si istæ dispõnes sunt è conuerso, ex
parte aeris & ætatis & complexionis, inungãtur
cum oleo de keiri & oleo chamęmelino: et sit fri
catio lenis valde tpata in multitudine sua donec
humectet eos. Et post oleum etiam facimus eos
sedere in tina aquæ tepidæ, donec humectetur
corpus, & acquirat humiditatem loco illius quæ
ex eo fuit resoluta. Et post tinã administramus
oleum etiam, & conseruetur humiditas quam
corpus acquisiuit ex aqua.

De ephemera ex ira.

Et similiter oportet vt prohibeantur ẽt à bal-
neo: qm̃ balneum adiuuat materias q̃ sunt in cor
poribus eorum ad putredinẽ, & facit euenire fe-
brẽ, & facit resudare & expellere illas materias
ad quedã mẽbra, vnde facit accidere apostema.

De ephemera ex cogitatione & tristitia.

Post declinationem vero febris, oportet vt in-
firmus sedeat in tina aquæ dulcis tepida, donec
humectetur corpus parumper, deinde vngatur
cũ oleo cui est virtus infrigidãdi et humectandi,
sicut est oleũ violatum, et oleũ nenufarinum. Et
nõ sit fricatio cõtinua, vt non exiccetur corpus.

De ephemera ex vigilijs.

Oportet aũt vt isti febrientes curentur cum
rebus q̃ contrariãtur vigilijs, & sit ingeniatio in
attrahendo somnũ cum embrochis sup caput fa
ctis cũ aqua, in qua decocta sint chamęmilla, &
rosę, et violæ siccæ, et folia nenufaris, & hordeũ
excorticatum, et papauer. Et fricentur manus &
pedes, ita vt attrahatur materia ad inferiora, &
descendãt vapores retenti in capite.

De ephemera ex dolore inguinum.

Et oportet vt patientes hanc febrem, curẽtur
incipiendo cum introitu eorum in balneo, & fa
ciendo eos tardare in eo. Et administretur eis fri
catio cum æqualitate, & non vngantur oleo ali-
quo: quoniam oleum humectat corpus, & oppi-
lat poros eius. Deinde cibentur cum cibis subti-
libus, & prohibeantur à potu vini.

De febre hectica.

Et facimus infirmum sedere in tina aquæ, in
qua decocta sunt folia cucurbitæ, & hordeũ ex-
corticatum, & nenufar & violæ, & quæ sunt his
similia. Et post eius egressionẽ ex tina, inũgatur
cum oleo nenufarino, & cũ oleo seminis cucur-
bitæ dulcis, aut oleo violato pmixto cum cera al
ba dissoluta, vel cum cera abluta: qm̃ huiusmodi
oleum humectat corpus, & cõseruat humidita-
tem quã acquisiuit ab aqua tinę. Quòd si consen
tit virtus, tunc mulge super ipsum lac asinæ, aut
lac capræ, aut mulieris, anteq̃ infirmus descẽdat
in tina, quia lac qñ mulgetur sup corpus, hume-
ctat ipsum valde. Quòd si virtus est debilis, tunc
pmisceatur lac cum aqua tinę, quam diximus, et
non sedeat infirmus in tina multum, vt nõ debi-
litetur virtus, neq; prosternatur, neq; mollifice-
tur. Et nõ vngatur infirmus ante introitum eius
in tinam, vt nõ oppilentur porositates corporis
eius ex viscositate olei, & vt non prohibeatur hu
miditas aquæ ingredi ad interiora corporis eius.
Et sedeat ĩfirmus in tina vice vna post lac in ma-
ne, & vice alia post cibum & potum in vesperis,
donec caliditas aquę in tina attrahat humiditatẽ
acquisitã ex cibis & potibus, ab interiori corpo-
ris ad exteriora ipsius, (vel secundum aliã literã,
donec attrahat caliditas aquæ in tina humidita-
tes acquisitas ex cibis, ab interioribus ad exterio
ra corporis,) et redire faciat illas humiditates su-
per corpus, & spargi in membra ipsius.

Ibidem.

Et infirmus sedeat in tina, in cuius aqua deco
cta sit chamæmilla, et maiorana, & quę sunt illis
similia.

Ibidem.

Et inungatur corpus in nocte cũ oleo de nar-
cisso cũ cera alba, & in mane exhibeatur ad sor-
bendum vitellum oui cum modico vini, deinde
ingrediatur balneũ & non dimittatur infirmus
morari in eo. Et post egressionem à balneo cibe
tur cum brodio carnis aromatizato cum gingi-
bere, & spica, & cinnamomo, & galanga, & quę
sunt ei similia: deĩde dormiat. Et regatur hoc re-
gimine donec redeat corpus eius ad naturã suã.

De synocho.

Quare tunc oportet vt curetur cum vapore
aquæ, in qua decocta sit chamæmilla tãtum, do-
nec resoluantur vapores per resolutionẽ, quam
acquirunt

acquirunt pori capitis ex aqua chamæmillæ. Et si indiget embrochatione, facimus eam ex illa aqua chamæmillę post vaporationem factam cũ eo. Et oportet vt elongetur ab oleo, quando in capite est grauitas aut subeth, qm̃ retinet materiam intus, & prohibet eam à resolutione. Et effunde super pedes & manus aquam calidam, in qua decocta fuerit chamæmilla, qm̃ hæc attrahit materiam ad inferiora, & facit descendere vapores. Quod si sentit infirmus apud effusionem huius aquæ, materiã & vapores descendere in dorsum & spondyles, tunc soda quiescit.

De tertiana.

Si autem febris tertiana fuerit pura, tunc oportet vt præcipiatur infirmum balneari antequam appareant signa digestionis, qm̃ illud extinguit per naturam propter aquam, & cum hoc humectat & extinguit etiam per accidens, qm̃ balneũ euacuat materiã facientẽ febrem. Et administramus quidem ipsum balneum ante digestionem, qm̃ qualitas in hac febre est magis dominans q̃ materia, & materia ẽt est facilis resolutionis, & non timetur ꝙ ipsa inspissetur & nõ resoluatur, & faciat accidere oppilationem. Et si infirmus magis diligit vt infundatur seu sedeat in tina, tunc concedatur ei illud, qm̃ non est ex eis quæ nocent, imo iuuat, qm̃ lenitur & rarificatur corpus cum huiusmodi tina, et per eam fit resolutio superfluitatum, & acquisitio eius quod acquiritur ex virtute aquæ. Et si infirmus fuerit consuetus balneo, oportet vt infirmus ingrediatur balneum vicibus duabus in die, & fiat balneum primo propter ægritudinẽ, & secundo propter consuetudinem. Si vero febris tertiana fuerit non pura, aut fuerit febris quotidiana aut quartana, tũc oportet vt infirmus non balneetur ante digestionem, qm̃ materia in istis est dominans difficilis resolutionis, & nõ oportet vt præcipiatur eis balneum ante digestionem, vt non effundatur seu non moueatur materia, & nõ faciat accidere oppilationes & apostema, & non corrumpatur ex pmixtione materiæ effusæ, illud quod prius non erat aptum corrũpi. Quum vero apparuerit digestio, & facta fuerit facilis resolutio, tũc pcipiatᷣ patientibus has febres, vt ingrediantur balneũ.

De tertiana non pura.

Et oportet vt caueatur infirmus à balneatione ante digestionẽ, qm̃ si fiat illud, tunc accidẽt tria nocumenta, quorum vnum est ꝙ materia faciens hanc febrem, ex hoc ꝙ permixta est cũ humore grosso phlegmatico, si fuerit cõmota seu effusa, & non fuerit resoluta, generat, oppilationem & putredinem. Secundum nocumentum est, quia materia putrescens retenta in membro, qm̃ calefit ex balneo, & effunditur permiscetur cum humiditate quæ est in corpore non putrefacta. Tertium vero nocumentũ est, ꝙ qm̃ euacuatur illud quod est subtile de materia, tunc difficilis fit resolutio eius quod remanet de materia propter suam grossitiem.

De febre phlegmatica.

Quod si accidat eis post vomitum soda, tunc oportet vt detur eis in potu post vomitum, calamẽthum, vt resoluatur materia, (vel secundum aliam literam, tunc oportet vt fomententur seu embrochẽtur cum vapore aquæ, in qua decocta sit chamęmilla, vt resoluatur materia, deinde ponãtur manus & pedes ipsorũ in illa aqua calida.

De quartana.

Balneum autẽ oportet vt caueatur omnino, aut minoretur ingressio in ipsum, qm̃ accidit in balneo vt effundatur materia ad membrum aliquod, & accidet illic grossities & corrumpetur, & etiã illud quod de ea est subtile, resoluetur in balneo, & qđ est grossum lapidificabiᷣ, sicut diximus. Et ille humor grossus pueniẽs ad porositates latas seu rarificatas ex balneo, oppilabit eas.

EX ABIMERON ABYNzohar excerpta quæ ad balnea faciunt.

Capitulum de Conseruanda Sanitate.

Item scias ꝙ intrare balneum moderate secundum ꝙ conuenit, hoc est in. x. diebus semel ieiuno stomacho, dummodo nõ sit famelicus & indigeat cibo vehementer, valet in conseruatione sanitatis, dum tempus sit temperatum, et non excedat in caliditate nimis. Et dicunt iterum ꝙ balneum aquæ dulcis temperatum inter caliditatem & frigiditatem ieiuno stomacho sanitatẽ conseruat. Et scias quod à medicis ꝓhibetur distillare siue spargere aquã tepidam proprie super caput, immo præcipiunt vt sit calida quantum potest sustineri.

Ibidem.

Et probatum est quod intrare balneum olei tepidi sanat ab omnibus doloribus totius corporis Deo dante.

De dolore capitis ex Siccitate. Cap. 4.

SEd si siccitas cum frigiditate abundauerit, non habet dolorẽ capiti procreare, sed vigilias

gilias cũ perturbatione sensus si siccitas exuberauerit. Et cura eius est ĩtroitus balnei aquæ dulcis in camera mediana. Et etiam balneatio extra stupham confert. & continuatio etiam aspersionis aquæ calidæ super caput habet hanc ægritudinem remouere. Et comedere amygdalas dulces cum pane & sine pane hoc idem facere potest Deo dante.

De Priuatione intellectus ex frigiditate. Cap. 15.

Et balnea eum in aqua tepida dulci inducendo ei lætitiam toto posse, & fac ei omnem quietem & suauitaté elongando eũ à mulieribus.

De Sterilitate propter malam complexionem. Cap. 1.

Mala vero cõplexio frigida acquiritur à balneatione, & natatione in aqua multæ frigiditatis, aut à sessione super lapides multæ frigiditatis, vel à comestione medicinarum frigidarum, aut à positione emplastrorum frigidorum super ventrem appositorum propter multam caliditatem quæ erat in eo.

Ibidem.

Et fac intrare mulierem in tina aquæ dulcis tepidæ in qua moretur diu, & si videretur ei graue stare tota in aqua ad minus stet vsq; ad renes, ponẽdo in dicta aqua aliquid olei amyg. dulciũ.

De febribus Ephemeris. Cap. 1.

Ephemera aũt quæ fit ex fatigatione & labore indiget maiori cura, qñ oportet vt ponas eũ in tina plena dulcis aquæ tepidæ, ita ꝙ balneetur corpus totum præter caput, & fricetur corpus eius totum in exitu cum interioribus melonum, vel pulpis ipsorum qñ sunt bene maturi, & si nõ reperiuntur melones recipiãtur semina eorum & pistentur optime, & cum ipsis fricetur corpus perfecte vt exeant vapores fumosi qui resoluuntur vel resoluti sunt à caliditate febrili, & postq̃ videris signum certissimũ quod tibi ĩam nominaui, habere debes pro constanti ꝙ non redibit febris amplius, & potus istorum sit sicut potus prædictorum. Et ille ẽt qui incurrit ephemeram ex cõtractione moræ in sole balneetur similiter, & regatur regimine dicto, ꝙ si causa solis habuerit dolorem capitis intensum, infunde caput eius oleo rosaceo aromatizato si tempus, & ætas, & regio, & complexio consenserint, & infunde sic, conquassetur cum isto oleo tantundem aquæ dulcis, & distilla eam ab alto per cannulam, vel cum aliquo vase habente orificium strictum, faciendo quod infirmus sit sedens, & taliter super caput distilletur vt spargatur per totum.

D

Ibidem.

Sed ille qui causa frigoris patitur ephemerã est balneandus in aqua dulci, similiter fricando eum cum semine melonis, & detur ei omni mane de syrupo squinzabin. vnc. 1. cũ vnc. iiij. aquæ calidæ, & cibetur pullis si videris ꝙ in vrina sit hypostasis alba residẽs in fundo & continua atq; lenis & cæteris bonis dispositionibus regulata.

Sed illi qui patitur eam causa balneationis in aquis stypticis aperiantur pori ipsius, & hoc ponendo eũ in balneo dulcis aquæ tepidę fricando eum cũ melonibus vel cum seminibus ipsorum.

De febre hectica & signis & cura eius. Cap. 13.

Et cura eius est ponere infirmum in balneo dulcis aquæ tepidæ pluries in die.

Ibide.

E

Et omni hora quando stomachus est vacuus à cibis pone eum in tina aquæ dulcis tepidæ, & post exitum cibabis eum, & sic remouebitur febris cum adiutorio.

EX AVERROE.

De iuuamentis Balnei. Cap. 4.

ET quia balneum est vnum ex his similiter, quæ superfluitates euacuant, debemus loqui de virtutibus partium balnei. Et dicimus ꝙ balneum in nobis diuersas imprimit operationes, primas videlicet, secundas, & tertias. Nam ipsum humectat, & exiccat, infrigidat, & calefacit, superfluitates quæ sunt in poris, & sub cute euacuat, & aliquando oppilat, ventositatem dissoluit, inflationẽ remouet, & corpora nutrimento præparat, & aliquando cõmouet appetitum, & materiam de vno mẽbro ad aliud spargit, & humores fluxibiles facit, & etiam dolores mitigat, & aliquando ipsos remouet. Et harum

F

contrarietatum causa vna ex tribus rebus existit. Vna est diuersitas partium balnei. Alia est diuersitas corporum patiẽtium. Tertia est diuersitas moræ ĩ balneo. Partes vero balnei sunt aqua frigida, calida, domus balnei, & aer ipsius. & istæ eædem habẽt gradus. quod est, quia aqua calida inter calidũ & frigidum tẽperata corpus refrigerat & humectat, & paucam dissolutionẽ operatur. & in hac pauca dissolutione abstergit sordiciem, quæ in cuti retinetur. Et aer, qui naturam huius aquæ retinet, ad paucum sudorẽ corpus inducit, propter quem euacuantur à corpore superfluitates subtiles. & hęc est natura primę domus. Et quamuis aer humidior sit aqua, sicut alibi declaratum est, tñ non humectat corpus sicut aqua, eo ꝙ nõ applicatur corpori, sicut aqua, immo desiccat corpora, & secundum ꝙ calidior est, plus desiccat. Aqua vero, & aer calidissima calefaciunt

calefaciunt corpora, & aliquando desiccant, & superfluitates euacuant, & has superfluitates euacuando ventositates dissoluunt, & aer cum his desiccat, quemadmodum dictũ est. Et hæ actiones non fiunt nisi in corporibus mundis. sed in corporibus sup̃fluitatibus plenis poros cutis oppilat. quod est, quia propter malitiam superfluitatum & multitudinem pori clauduntur, & ob hoc superfluitates egredi non possunt. & tunc fiunt patienti horripilationes, & discurrunt humores, & mouentur de vno mẽbro ad aliud mẽbrum. Et propterea non est vtile balneum habẽtibus repletionem corporis, aut vnius membri.

Tertia causa mediana in his rebus adhuc fortior existit. Et balneum dolores non remouet, nisi illos, qui sunt aspersione materiæ causati, sicut apostemata, & his similia. Et infrigidatio ex balneo aliqñ fit per se, aliquando per accidens. Sed quæ per accidens fit, est cum balneum poros aperit, & cũ superfluitatibus calorem & spiritũ euacuat. & quæ per se infrigidatio fit, ipsa ꝓpter aquam frigidam, quæ in balneo est, frigiditatem operatur. Et apponitur aqua frigida corpori, vt caliditatem calidæ aquæ reprimat, & mollificationem mẽbrorum rectificet, & calorem naturalem corripiat secundum modũ correctionis fabrorum, & coquorum, qui vtũtur frigiditate in fine propter intentionem suam. Sed scias ꝙ nõ debemus cũ aqua frigida balneare nisi post sup̃fluitatum euacuationem. Et scias ꝙ omnes partes balnei in corporibus puris bonas actiões operantur, vna alteri non resistente. quia dissoluũt superfluitates, & euacuant sine læsione virtutũ, & membra mollificant sine neruorũ relaxatione, & humectant sine calefactione, & sine oppilatione refrigerãt absq; inuiscatione. Et hæc oĩa non nisi cum partibus calidi & frigidi complentur. et si aliquid in eis damni percipitur, istud est in corporibus impuris, quia in puris nullum dãnum euenire potest.

De regimine infantium.

Et vt omni die in aqua tepida balneetur, & in aere temperato, vt horripilatio tẽpore balnei non adueniat. Et Gal. sentit, vt hoc in domo balnei fiat. & ego dico ꝙ si aer est temperatus, non oportet vt hoc in casa balnei fiat. Et non balneetur, nisi cum venter à lacte vacuus existit, ad hoc vt cibus ad membra indigestus non attrahatur. & fiat post longum somnum.

De pueris.

Et in aqua frigida balneari non debent, quia aqua frigida cremento resistit. Et hoc regimen tribus septimanis annorum seruetur.

A *Ibidem.*

Iuuenes autem qui hanc habent complexionem, qñ peruenerint ad quartam septimanam annorum, in aqua frigida balneari debent propter solidationẽ raritatis in eorum membris ab exercitio derelictæ, vt calor propter exercitium sparsus aggregetur, & ad suũ proprium tenorẽ reuertatur, operationes suas integre adimplẽdo. & eodem modo hic aqua quæritur frigida, quẽadmodum in exeuntibus à balneo postulatur. Aqua vero ista nimiam frigiditatem nõ habeat, nec etiam in ipsa temperãtia adesse debet. quod est, quia frigida vt nix, mẽbra lędit, & remisse frigida nostram intentionem nõ habet. & hæc balneatio subita debet esse. Sed in balneatione vel ablutiõe capitis ex aqua frigida, ĩdigemus speculatione. Et qñ Gal. fuit de ea locutus, non posuit

B sufficientes conditiones, nec de ea ego dubito, nisi quia caput est mẽbrum frigidũ ꝑ naturã. & in summa vtrum debeat balneari, aut non dico ꝙ non. Et post hæc oĩa cibari debet laudabili cibo, sicut carnibus gallinæ, & pane perfecto, vt dictũ est præparato, & carnibus hœdinis, & annualis agni, & vituli lactẽtis. Hora vero cibãdi erit, cum oẽs digestiones fuerint celebratæ. Et secundum sententiam dicentis ꝙ homo bis in die cibetur, erit necessariũ, vt bis exercitetur, & bis balneetur. Et Gal. dicit ꝙ quidam Medici dicũt ꝙ hæc debent ter in die celebrari. & hoc eidem placere videtur. de quo nõ modicum admiror. quod est, quia si hoc fiat ter, & horæ cibi tertiam sectionem habebunt. quod est, quia cũ corpus iuuenis hoc regimine vtentis sit fortis naturę, & bonę digestionis, non indiget vt ipsius cibus ter

C tia digestione diuidatur. & hæc partitio non cõuenit nisi senibus, & debilibus natura. vt idem ipse Gal. refert. Et si aliquis diceret ꝙ huius partitionis necessitas propriam necessitatem sequeretur, inde error prouenit, quia contrariũ habet verum. quod est, quia necessitas partitionis horarum exercitij, & balneorum sequitur necessitatem partitionis horarum ciborum. Tamen noui Medici sentiunt ꝙ conuenientia tempora comedendi temperatis cõplexionibus sunt, vt tribus vicibus duobus celebretur diebus. & similiter exercitium, & balneum debent fieri tribus vicibus duobus diebus. & isti mihi videntur veritati magis appropinquare. & etiam mirabilis Auenzoar huic assentire videtur.

De regimine eiusdẽ per Somnũ et Vigiliã. De Excrementorum euacuatione, ac Lassitudinibus ab immodico exercitio prouenĩetibus. Ca. 8.

Ex balneo vero magis necessarium est aereũ, deinde

deinde tepidum aqueum. Et cibentur cibis subtilioribus, humidioribus, atq; frigidioribus solito, & paucioribus quantitate. Et correctio extensiuæ debet fieri mollificatione. & iccirco debet fieri fricatio lenis cũ oleo calefacto in Sole, cum oleo anethino, & cum oleo chamæmillino inutile non est. & est necesse morari in balneo tẽperato, & morã in ipso trahere. Correctio apostemosæ, quæ cum extensione fit, & læsionis sensibilitate, & quantitatis membri augmẽtatione, tribus efficitur modis, euacuatione videlicet, infrigidatione, & mollificatione, propterea indiget fricatione subtili leui & multa, & debet multam attrahere moram in aqua calida, vel tepida, & inungi multo oleo tepido. sed in æstate oleũ de besascegi, i. violaceum vtilius existit.

De regimine Senilis ætatis. *Cap.* 9.

Et senibus necessarium est balneũ ter in mense, aut quater. Et iam diximus ꝙ iuuenes istius cõplexionis non indigent balneo ad regimen sanitatis, sed senes indigent eo propter eorũ exercitiorum paucitatem, quia regimẽ senum cõpositum est ex conseruatiuo & præseruatiuo. Et differentia istorum duorũ regiminum est in hoc, ꝙ vnum per simile, aliud per dissimile fit.

De regimine Corporum omnium distemperatorum, tum simpliciter, tum composite. *Cap.* 11.

Et balneentur in aqua tepida ad hoc, vt ex corporibus eorum superfluitates fumosæ resoluantur. sed aer balnei eis vtilis nõ est. & si postea balneantur in aqua frigida, prodest vt corrigatur damnum, si quod aqua calida facit. Et eorũ refectio sit bina in die. & si siccitas in eis multũ manifestaretur, tertia refectione vtantur.

Ibidem.

Et istę cõplexiones calidæ, aut calidæ & siccę secundum plurimum sunt vaporosæ & fumosę. & ob hoc balneatione indigent, ne cito ephemeram incidant. & similiter si tenui dięta longo vsi fuerint tempore. Et bonum est istis aliqñ post cibum balneari, vt eorũ corpora impinguẽtur. sed qui in dextro latere sentiet grauitatẽ, hoc vitare debet, & est necesse vt rebus vtaẽ exoppilatiuis.

De remotione, & præseruatione corporum à labore Vlceratiuo. *Cap.* 15.

Et dicimus ꝙ quando isti humores. s. cholera & melancholia efficiunt laborẽ, & sub cute sunt locati, forte exercitium, & fortis fricatio erit sufficiens medicina, cum balneo, & cibo subtili, aut aqua hordei, & squinázibin, & similibus. Et qñ isti humores in poris sunt locati. nõ indigẽt exercitio, sed quiete & somno, & abstinere à cibo, eo ꝙ ista adducũt digestionem. & sero balneentur

D in aqua tepida, & cibis subtilibus cibentur post assumptionem squinzibin, eo quòd squinzibin euacuat per vrinam & sudorem illum humorẽ, qui potest moueri à natura.

De modo Curationis malæ complexionis materialis, & non materialis. *Cap.* 1.

Et balneum vt plurimum humores subtiles euacuat. & propterea in passionibus ex grossis humoribus fieri non debet, nisi præcedat digestio. quia ex hoc inflammatio totius corporis sequetur, & forsan principalium membrorum.

De cura febris Ephemeræ in generali. *Cap.* 5.

Et scias ꝙ refrigeratio in febribus per se & per accidens fit. per se, sicut per medicinas, & cibos frigidos, & per accidens vero sicut balneari in aqua calida, aut tepida. & maxime in hac febre fit, eo ꝙ per ipsam in spiritualibus vapores dissoluuntur, qui nisi resoluerentur, corpus nimis

E inflammaretur, & fortasse ad putridam conuerteretur. & propter hoc balneum est oĩbus cura vniuersalis. Sed inter aquam existit diuersificatio secundum diuersitatem causarum facientiũ febrem. & hæc febris secundum plurimum accidit propter cutis densationem, quod pluries accidit propter frigus, aut propter in aquis stypticis balneationem, aut propter necessariam balnei neglig ẽtiam, aut propter totius corporis siccitatem, sicut illis accidit, qui in aere calidissimo degunt. Et vere plurimum hæc febris accidit habẽtibus complexionem calidam & siccam.

De cura febris Ephemeræ in speciali. *Cap.* 6.

ET de hac prima loqui volumus, & postea de complexione calida & humida, & vltimo de calida solũ. Et dicimus ꝙ qñ accidit propter cutis inspisationem, aut propter aquarum

F stypticarum balneationem, medicatio per contrarium illis erit balneatio in calida, aut tepida aqua post declinationem paroxysmi. & fricatio vtilis existit ĩ exitu balnei cũ oleo tepido, in quo nulla stypticitas reperiatur. Non est* necessariũ balneũ reiterare vltra semel, sicut Gal. faciebat qui infirmũ faciebat intrare bis & ter, eo ꝙ hoc regimen non conuenit, nisi hominibus assuetis multum balneari, sed embrochatio post balneũ cum aqua frigida, vt mihi videtur, iterata, cõclusionem faceret pororum, nisi pori nimiũ forent aperti, aut corpus esset nimis calefactum. Et melior cibus, qui post balneum est propinandus, si erit complexionis calidæ & siccæ, & tẽpus fuerit calidum, est ptisana hordei, eo ꝙ infrigidat & humectat, & adiuuat ad expellendum superfluitates per oẽs suas vias. & post huius digestionem dandi sunt pisces petrosi, carnes perdicum, & familium.

*a.l. num.

milium. Et si alium fecerit paroxysmum, balneum,& diætam hanc reiterare debes. Et aliquando propter nimiam tristitiam, & multam iram fit, & ꝓpter multam in Sole morã. Et quæ propter iram accidit maiori indiget refrigeratio ne q̃ illa, quæ propter vigilias, aut propter tristitiam prouenit. & nulla istarum indiget fricatione, sed balneo solum. Et quæ propter vigilias,& tristitiã fit, maiori indiget humectatiõe, somno, & gaudio. Et quæ propter moram plurimam in Sole accidit, indiget refrigeratiõe, & vt longam in aqua calida cõtrahat moram. & facta fricatione, cum oleis frigidis inũgatur, vt oleo violatõ, & similibus. Et qñ propter multam accidit frigiditatem, balneum intret calidum,& balnei calidus aer vtilior existit balneo aquę. Et cibi temperati esse debent, aut ad caliditatem declinantes, vt turtures, coturnices,& similes,& aqua mellis valde vtilis est. caput vero taliũ oleo rosato inungatur,& alijs actu calidis, quemadmodum alijs frigidis in actu inungi debent. Et scias ꝙ vniuersalis medicina oĩbus patientibus ephemerã, existit balneum, exceptis patientibus rheuma propter frigus. Et in ephemera ab apostematibus inguinum, aut subascellarum causata,& si causa rheumatis calida fuerit, Dicit Gal. ꝙ balneũ intrare debet. & hoc non dicit, nisi quia sufficiens est in humorum subtilium digestione, sed grossos disperget per totum corpus. nec balneari debet, nisi post digestionis complementum.

De cura febris Ephemeræ, quando est cum fluxu ventris. *Cap. 7.*

ET dico ꝙ illi, cui accidit fluxus ventris, in ipsius curatione consideratio est habenda, ita ꝙ si humor eductus est,& fluxus cessauit, fac ipsum ingredi balneum, & ipsum ciba cum confortantibus stomachum, & ipsum stomachum cum vnguentis confortantibus vnge. sed cum fluxus est in statu, melius est vt ĩ balneũ ipsos ire non ꝑmittas. hoc Gal. dicit. Sed noui Medici medicantur fortè fluxum cũ balneo, quia dicunt ꝙ attractionẽ facit ad oppositã partẽ. & q̃uis ita sit, nõ est ꝓpria medicina, sed ẽ ꝑ accidẽs, & ideo q̃a est ꝑ similitudinis viã,& tu scis ꝙ cõtrariũ debet expelli ꝑ suũ contrariũ. vnde hoc, qñ possumus, est dimittendũ. Sed patiẽs est cibandus absq; positiõe ipsius in balneo, ĩmo debes cõseruare, vt rectifices ipsius stõm euõne cessante cũ lana infusa in oleo absinthij & oleo rosato, & si mastichen contritã acceperis, et cũ oleo rosato miscueris,& ꝑdictæ lanæ infude ris, multo fortius oꝑabitur.

Ibidem.

Et aliqñ hæc febris tribus diebus ꝑdurat, sed

A nõ timeas,& rege ipsos post exitũ paroxysmi,& post euationẽ ventris, ponẽdo ipsos in balneo, et ciba ipsos cibis cõuenientibus. Sed ex nausea acetosa hæc febris nõ fit, ob hoc, q̃a ex illis substãtia fumosa nõ generatur, quæ spiritum inflãmet. Et scias ꝙ in cõplexiõibus frigidis & humidis raro hæc febris accidit. similiter neq; in frigidis & siccis. sed calida & sicca oĩbus paratior ad hoc existit. & ꝑꝑ hoc, illud, quod plus nocet corporibus sic dispositis, est fames, & exercitiũ temperamentũ excedẽs, & negligẽtia balnei. Sed q̃ febricitãt febre, quę fit ꝑꝑ bubonicũ ap̃a, quod fit in subascellis, & inguinibus, vltimũ medicamen illius ap̃atis ẽ curatio. Et si ꝑꝑ rheuma hoc accidit, medicinæ purgãtes necessarię existũt. Et si fuerit ꝑꝑ sanguinis abundantiã minutiõe indiget, q̃a hæc ꝑseruat, ne ĩ vlteriores ęgritudĩes cadat. Et Gal.

B ꝑcipit vt has febres patientes ponãtur in balneũ, sed mihi nõ placet vt fiat, nisi in declinatione.

De Cibatione, & Fricatione, & Balneatione febricitantium. *Cap. 10.*

Et scias ꝙ balneũ in declinatione febriũ collaudaẽ, qm̃ sup̃fluitates euacuat subtiles. In principijs vero minime, q̃a rigores habet ꝓuocare,& dissoluit humores,& multiplicat oppilatiões,& spargit sup̃fluitates ꝑ corpus totũ,& non est tutũ quin inde ꝓueniat ap̃a in aliquo principali membro. & q̃uis humores euacuet, multiplicat tñ caliditatẽ & siccitatẽ febrilẽ, siue fuerit ex aqua calida factũ, siue ex aere calido. Et necesse ẽ vt corpora taliũ nõ tãgatur aqua frigida, qm̃ humores efficit crudos. et ꝑꝑ hoc balneũ fieri nõ debet nisi post factã d̃clinationẽ, et ĩ febrib⁹, q̃ nõ sũt acutę.

De cura febris Hecticæ. *Cap. 15.*

C Sed in balneando eos debemus magnã habere consideratiõnẽ, eo ꝙ isti non videntur habere necessitatẽ calefaciendi, resoluendi, nec euacuãdi. quid. n. proficies ex infrigidatione accidẽtali acquisita ex balneo, cũ humores inde euacuenẽ? & hoc non confert nisi in mala cõplexione materiali. Et postq̃ ita est, mihi videtur ꝙ ipsi non ĩdigeãt aliquo ex aere balnei. & quãuis aqua calida habeat humectare, cum hoc tñ facit resolutionẽ. Sed balneum aq̃ frigidæ mihi videtur esse melius, si possit ipsum conuenienter sustinere. Et scias ꝙ Gal. manifeste dicit ꝙ ipsi nõ indigẽt balneo, nisi cã præparationis suorũ corporũ, vt aquã frigidam valeant sustinere, cũ qua balneari debẽt in fine balnei. Et balneũ ẽm ipsum taliter debet ꝑparari. s. ꝙ infirmum ferre debemus cum lecto suo ibi. & cũ fuerit in camera prima ipsius balnei, extẽdere debemus plumariũ paruum,& eũ supponere ibi debemus,& si illa prima camera

ra tepida esse reperitur, ibi eũ à pãnis expoliare debes.& ordinare debes q à quatuor hoĩbus capiendo à quatuor angulis plumarij feratur ad cameram secundã,& ibi ipsum reponãt nudũ.sed tēperantia camerarũ balnei vna alteri cōparari debet.s.q eadem pportio esse debet secundæ ad tertiã,q̃ primæ ad secundã. Et cũ fuerit in camera secunda, inungi debet oleo tepido.& postea ponēdus est in camera tertia,& ibi ponendus est in balneo, vel tina, aut pila, quod idem est. Et in vnaquaq; camerarũ tñ morari debet, quantum ipse infirmus posset incedere suauiter ab vno capite earũ ad aliud. Et ex tũc ipse infirmus debet poni in balneo, vel tina seu pila aq̃ tepidæ plena, & illic morari debet tēperate. & postea balneãdus est aqua frigida.& istud est regimen, qđ aperuit Gal. in hoc casu de balneo. Sed Rasis sentire videtur, q tales infirmi nō indigeãt nisi balneatione aquę tepidę. Sed quia ĩpossibile est vt tales, qñ expoliãtur, vt eis nō eueniãt horripilationes, & specialiter in exitu ab aqua calida, ideo necesse est vt tina vel balneũ eorũ fit in camera tēperata, q̃ non excedat in caliditate vel frigiditate,& aqua similiter tēperata esse debet. & sic videtur ei, vt inde aliquod iuuamentũ recipere debeant.

Sed iuuamentũ appositiōis fęcis picis est, eo q virtus istorũ attractiua debilis eē reperitur.& pp hoc ponēdi sunt primo in aquã calidã, eo q in illa principiũ attractionis esse reperitur, et in eadē tñ morari debēt, quousq; mēbra eorũ vndiq; tumescere videãtur, & pori p totum aperiãtur,& deinde pix est apponēda.& hæc oĩa recitat Gal. vbi loqtur de cura malitiæ cōplexionis calidæ & siccæ stomachi. Abymeron Auenzohar autē velle videtur q nos eos in tina aq̃ tepidæ solũ ponere debemus absq; intratiōe stuphæ.& in exitu tinę ppinandũ est eis lac.& cũ digestũ fuerit, iterum ponēdi sunt in tina,& postea dabis eis aquã hordei.& facta digestione ipsius, dabis eis micã panis lotã cũ rebus pdictis. Sed ex rebus, q̃ exteris fiunt, sunt balneũ,& balneatio secundũ q diximus,& ẽt aer. Quòd si fuerit calidus, debemus eũ infrigidare, abstergēdo domũ,& substernendo in ipsa folia frigida, sicut sunt rosæ,& folia salicis,& flores nenupharis,& folia vitis cũ suis floribus, studēdo vel ingeniando, vt aqua frigida à supioribus ad inferiora descēdat. Et vt domus septētrionalis existat. Et q illę fenestrę sint apertę, vñ Sol minime possit penetrare, & ille claudãt, vnde pōt intrare. Et qñ aer fuerit frigidus, nō indigebunt pdictis, nisi vt ipsum trahãt, sicut est, et maxime qñ principiũ malæ cōplexionis fuerit à stomacho, vel à pectore, vel ab intestino ieiuno,

D vel à renibus,& ab istis ipsa mala cōplexio deide deriuatur.& possibile est etiam q illa mala complexio incipiat à corde, & inde ad prædicta, & ad totum corpus deriuetur.

De syncope accidēte causa Doloris. Cap. 18.

Dico ergo q in doloribus aliqñ fiũt localia remedia, sicut cũ pinguedine anseris,& gallinę,& anatis.et aliqũ fiũt cũ embrochatiōe aq̃ calidę, et olei,& ponēdo eos ĩ balneo, & cũ his similibus

De syncope proueniente ex superflua euacuatione. Cap. 19.

Quartus modus fit, ĩpediēdo virtutē expulsiuam, qñ superflue expellit, sicut fit in illa passione, quæ cholerica noĩatur, & in Arabico dicitur almayda, ĩ qua vomitus & secessus simul fiunt, q curatur stringēdo,& ligãdo crura,& brachia,& ponēdo eos ĩ balneo,& cũ hoc ẽt in eadē necessi E tatə habemus ponēdi styptica intus,& extra. Sed qa balneũ supflue habet soluere, & euacuare, iō cũ timore magno tales in balneo ponēdi sunt, ẽt exhibēdo eis styptica. & ẽt de istis adhuc locuti erimus, qñ tractabimus de cura malę cōplexiōis materialis, dũ euacuatur de mēbro ad mēbrum.

De cura malæ complexionis siccæ Stomachi sine materia. Cap. 23.

Ergo incipere debemus ponēdo ipsum in balneo tēperato.& post balneũ lac bibat tēperatum asinę, aut capræ cum aliquãtulo zuccharo.& qñ cognoscemus eũ digessisse lac p signa ructus,& tumoris stomachi, iterum ipsum ĩ balneo ponemus, spatio tñ interueniēte ĩter vnã & aliam balneationē quatuor horarũ aut qnq;. & semp ĩ exitu balnei debet inungi cũ oleo viol. vel cōi, eo q ipsum humectabit, & cauebit ei à multa dissolu F tiōe.& ĩ quolibet exitu balnei ppinet lac supradictũ, si ipm affectauerit, sin aũt, aq̃ hordei ppinet.

De lauacro. Cap. 4.

NVnc de balneo nobis disserēdum, vt potequo & vacuētur corporis superfluitates, atq; excrementa, cuius varias esse facultates, q̄ corpora nostra afficiant, asserimus, primo nãq; tum humectat, tũ siccat, refrigerat simul, ac calefacit, excrementa, q̄ sub cute adhærent,& meatus obturant, expurgat, interdũ vero eosdē obstruit,& cutē densat, flatus discutit, ac tumores, corpora vt probè alimentum suscipiant, idonea aptaq; concinnat, est ẽt vbi appetitionē incitet, dolores demulcet, ac lenit, & aliqñ prorsus tollit, humores fluidos facit, eosq; à particula in particulam aliam trãsmittit. Harum vero adeo contrarium,& sibi pugnantium functionũ causam esse dicimus vnam ex his, quæ ternario numero cōtinentur. Aut.n.ab ipsius lauacri natura, & cōstitutione,

ſtitutione, aut à laborãtium corporũ affectu, aut deniq; à tpe, quo in ipſo detinentur. Cum vero naturã balnei, atq; partes ſcripſimus, intelligas velim aquã tum calidã, tum frigidã, deinde domum, in qua pparatur, aeremq;. Atq; iſta rurſus in gradus partiuntur, quippe aqua inter calidum frigidumq; media refrigerat, humectatq;. quinetiam nõnihil diſcutiẽtis poteſtatis obtinet, quo ſordes, q̃ cuti adhæreſcunt, abſtergit. Aer quoq;, qui eandẽ cum illa tẽperaturã habet exiguum ſudorẽ eliciens, tenues è corpore ſuccos euocat, ſimul ac euacuat. Is vero, etſi aqua (vt alias docuimus) humidior ſit, tñ non æque humectat pinde atq; aqua, vt quæ corpori applicatur, quinimo vi deſiccante aerem pditum meminiſſe te velim, q quo calidior, eo plus ariditatis ĩfert. Porrò aqua, aerq́, inſigniter calida & calefaciũt, & interdum ſiccant, excrementa vacuant, qbus eductis flatus eadẽ opera diſcutiũtur, idq́; tñ in corporibus puris, & non excremẽtoſis prẹſtant, quippe in illis, qbus ſupfluitates exuberãt, ĩmodice meatus obturãt, euocatis ad cutẽ vitioſis, ac copioſis ſuccis, qbus liber exitus nõ patet, ob copiã craſſitiemq;, vñ corpora huiuſcemodi hñtibus horrores, rigoresq; contingunt, vagãturq; ſucci per vniuerſum corpus, ac deferũtur ex loco vno ad alterũ. Quãobrem illud tibi perſuaſiſſimũ habeto, homini plethorico maliſq; referto humoribus lauacri vſum à nobis ĩhiberi. Quinetiã ſi pars quęuis tali plenitudine affecta ſit, nequaq̃ conſulimus. Atq cauſa, q̃ media collocata eſt, maioris eſt momẽti cæteris. Porrò lauacrũ dolores tñ leuat, quos fluxiones cõcitarunt, cuius generis abſceſſus, & huius generis morbi. Item interdũ per ſe, interdũ ex accidẽti refrigerat. Hoc vero fit meatus reſerando, & eductis vna cum ſupfluitatibus calore ac ſpiritu, illud autẽ qm̃ aquæ lauacri frigidæ vis ſuppeditat, adhibeturq;, vt calidæ intemperiem moderetur, & partes emollitas corrigat, atq; vt mitiget calorẽ naturalẽ, eo modo quo fabri ferrarij ac coci, qui frigidã vſurpant, vt ſcopum ſui ꝓpoſiti attingant. Inſuper lauacro, natationeue frigidæ vti haudquaq̃ debemus, niſi prius excrementa expulſa fuerint. Balneum autem (vt ſummatim perſtringam) in his qui corpora pura obtinent (ſi modo oium eius partiũ fuerit cõcinna aſſenſio) eximia pbet, & ſingularia cõmoda, etenim ſuperfluitates diſcutit, & citra virium noxam expurgationes efficit, partes emollit, ita tñ vt neruoſum genus minime reſoluat, humectat citra caloris ſenſum, quinetiã refrigerat, nec tñ obſtructiones ob viſciditatem accerſit. Quę vniuerſa nobis iam ſcripta à calido frigidoq; perſi-

A ciuntur, neq; puris, ſed non puris corporibus incommodum afferunt.

De ratione victus hominibus temperatæ naturæ. Cap. 6.

Cæterum poſtq̃ quartũ ſeptẽnium attigerit, q optimũ ſtatum habent, et abũde aucti fuerint, aquę frigidę balneũ intrepide vſurpabũt, tum vt denſentur q̃ ab exercitio rarefactæ partes, ſimul ac roborentur, tum vt calor diffuſus cogatur, & ad priſtinũ ſtatũ redeat, functionesq; conſuetas rite peragat, eadẽ porrò ratione hic aqua frigida vtimur, qua in exitu à lauacro. Eſto vero nec planè glacialis, nec tepida, altera nãq; ferit afficitq; ptes ĩſuetas, altera vero qđ expetimus, nõ efficit, qn ipſum ĩmorandi ĩ lauatiõe tp̃s breue ſit. Verũ enimuero num caput frigida lauari debeat, inquiſitione accurratiori indiget. Gal. quippe de hoc B ſcribens, nõ pauca pter miſit. Atqui (vt breuiter quod ſentio aperiã) caput oĩno lauandũ nõ erit, frigida etenim pars eſt. Poſt hæc alimenta probi boniq; ſucci aſſumet, cuiuſmodi gallinacea, hœdina, vitulina, & agnina, at vitulus nondum ſit ablactatus, agnus vero anniculus, panis inſuper optime (vti alias docuimus) pparatus. Porrò cibos aſſumẽdi tp̃s optime pſcribitur, qñ videlicet oẽs concoctiones peractę fuerint. Quòd ſi qs (vt nõnulli cẽſent) bis in die cibos ingerat, bis quoq; exercitationẽ adhibeat neceſſe eſt, biſq; lauacrũ ſubeat. Gal. quorundã medicorũ ſententiæ accedere videtur, aſſerentiũ ter in die vniuerſa hæc debere vſurpari, id qđ nõ poſſum nõ magnopere demirari. cũ etenim iuuenis corpus hac ratione victus vtentis, robuſtæ, optimæq; ſit naturæ, probeq; concoquat, tam frequenti alimentorũ C ingeſtione minime indigere arbitror. Quin potius iſta ciborũ partitio ſenioribus imbecillioribuſq; ſtatuẽda, in qua opinione ipſe quoq; Gal. verſatur, ſecamus quidẽ ac partimur exercitij lauacriq; tẽpora, ob ciborũ neceſſariã partitionẽ. Sanè recentiores medici duorũ dierũ ternas cibi aſſumptiones eſſe debere cẽſent, eademq; ratione lauationis atq; exercitij ternã adminiſtrationem. Quorum opinioni admirabilis ille Auenzoarus ſubſcripſiſſe videtur, cui plane ego quoq; aſſentior, vtpote veriora ſentienti.

De intemperiebus omnibus, tum ſimplicibus, tum compoſitis. Cap. 11.

Lauacro aquæ tepidæ committatur, vt quod in ipſa eſt fumidi, ac fuliginoſi excremẽti vacuetur, ac per halitum digeratur. Sanè aer ipſius balnei non conuenit. At ſi quod ex calida lauatione incommodum percipiant, aquæ frigidæ ablutio emendabit.

De

De intemperaturarũ curatione, quæ cũ humoribus, & quæ citra humores consistunt. *Cap.* 1.

Porrò balnea tenues succos discutiunt, atque euacuant, quare vbi à crassis viscidisq; humoribus aggeneratos morbos curabis, ab his astinendum censeo, ne in deterius decidat corpus, solet etenim humorũ moles inflãmari, si ante concoctionẽ quis lauetur. quinetiam interdum partes principes vitiantur, atq; inflãmatione tentãtur.

Omnium diariarum febrium curatio generatim. *Cap.* 6.

Quæ vero secundario atq; per accidens fit, lauacro aquæ calidæ tẽperatæq;, idq; potissimum in hac febre, quæ spiritus maxime inuadit, eosq; in halitũ vaporosum vertit. Quãobrẽ nisi discutiatur, ĩmoderatam toti corpori flãmam suscitabit, quo fiet, vt in putridã degeneret ephemera. Balneũ itaq; huiusmodi oĩbus vtiliter curatiõis ergo præcipietur. Aquam item oportet tantam nancisci differentiã, quantã causæ febrim efficiẽtes obtinuerint. Accidit interdũ diaria à cutis stipatione, tũ ob frigus, tum ob balneũ prætermissum, tum ob lauacrum aquarũ vim astrictoriam habentiũ, quales aluminosæ, aut deniq; propter corporis totius squalorem, qui à calore aeris immodico prouenit. Atq; in totum calidiores, siccioresq; natura corripit ephemera.

Curatio speciatim diariarum. *Cap.* 7.

Qui igitur densatione cutis febricitãt, post accessionis declinationem dulcis aquæ tẽperatæq; lauacro cõmittẽtur, frictiones item cũ oleo dulci tepido mediocres lenesq; vtilissimæ sunt. Nec sunt bis terq; lauandi, qm̃ eos tm̃ sic curabat Gal. quibus balnea consueta essent. Quinetiã ꝓfusio aquæ frigidæ à lotiõe iterata (vt ego quidẽ sentio) incõmoda erit, obstruentur etenim atq; stipabuntur cutis meatus. Est vero quãdo reclusi imoderatius fuerint, ęgerq; immodice calefactus, non inutilis futura. Porrò à balneo alimentũ dabimus, siquidẽ ægri tẽperatura calidior, ac siccior fuerit, anniq; tẽpus calidius, refrigerãs simul ac humectãs, cuiusmodi ptisana, quæ oĩa excrementa generose ꝓmouet, ac depellit, deinde ab huius concoctione pisces saxatiles, pariter & ꝑdicũ carnes offeremus, & id genus alia. ꝙ si aliam haberet accessionem, superiora reiteranda sunt, talisq; victus ratio.

Qui à vigilia, tristitia, atque ira, diaria corripiuntur. *Cap.* 8.

Qui ob vigilias, tristitiã, iam febricitãt, etsi curationẽ eandẽ ferè expetant, tñ quæ ab ira proficiscitur febris, maiori refrigeratiõe indigebit, q̃ quæ à vigilia, aut mœstitia, quarũ equidem nulla frictiões desiderat, solo balneo mediocri contentæ. Ad hæc quas vigiliæ, ac tristitia accendunt, magis humectabimus, somnumq; diuturniorẽ præcipiemus, modisq; oĩbus laborantes exhilarabimus.

A solis deustione. *Cap.* 9.

Quæ à solis immodica deustione excitatur, refrigerationẽ postulat. quæ fiet, si diutius in aquæ tẽperatæ lauacro imoretur æger, simul ac frictione modica cũ oleis refrigerantibus, cuiusmodi est quod ex viola purpurea paratur, cuius perfusio summe vtilis erit.

Ab algore. *Cap.* 10.

Siquis ab algore diaria correptus sit, is pariter lotione calida vtetur. Atqui aer balnei, q̃ ipsu; lauacrũ, cõmodior est. Caput itẽ rosaceo calefacto ꝑfundendũ, nam cæteris frigido rigamus. Cibi erunt tẽperati, aut aliquatenus calidi, vt sunt turtures, mulsa quoq; maxime idonea. Verũ (vt summatim dicã) lauacrũ diarijs oĩbus, ꝑter eas quæ à destillatione frigida oriũtur, & quę ex inguinum tumoribus, conuenientissimũ. At si ab æstu destillationes veniant, lauandos iubet Gal. ea tm̃ ratione, ꝙ putarit ad concoctionẽ tenuiorum succorũ balneũ sufficere, quippe crassiores per vniuersum corpus diffundit. Quãobrẽ ante coctionem absolutã lauandi non sunt. Erit autem balneum dulcis, atq; temperatæ aquæ.

Temperamenta calida, ac sicca. *Cap.* 14.

Est aũt eorum, quibus fluit aluus, sanationis cura sic habẽda, ab humoris quidem deiectione & vacuatiõe, siquidẽ alui profusio cessauerit, in balneũ ducẽdi ægrotantes, atq; victus offerẽdus ventriculũ corroborãs in febris remissiõe, deĩde firmãdo vẽtriculo, & q̃ circa eũ sunt partibus, vnguẽta cerataq; admouere. ꝙ si alui fluor viget, à lauacro abstinebis, q̃ est Gal. sentẽtia, q̃q̃ recẽtiores medici vehemẽtia alui ꝓfluuia balneo curare se ꝑdicãt, auersionẽ ad cõtraria esse putãtes, quã rationẽ medendi vitabimus, fit. n. ex accidẽti, & ꝓpe dixerim per similia. Cibãdi aũt sunt fluente etiãdum aluo, nec balneo cõmittẽdi. Cõsuletur itẽ vẽtri, si modo vacuatio amplius nõ duret, peniculo oleo absinthino, aut rosaceo imbuto.

Ibidem.

Hæc itẽ febris qñq; ad tertiũ ꝑuenit diẽ, verũ nihil verendũ, modo ea qua diximus, rõne curẽtur, & post euacuationẽ lauacro cõmittantur.

Febres ex inguinum tumoribus. *Cap.* 15.

Quæ vero ex bubonibus fiunt, sanãtur tumore curato, qui si à fluxiõe oriatur, purgatione opus est, si à sanguinis copia exuberante, sectio venę cõuenit. hoc etenim auxilio ꝑcauebimus,

prçcauebitur,ne in deteriores ægritudines tran situs fiat. Gal. quidẽ lauãdos docuit, qđ esse faciẽ dũ in declinatione censeo, vinũ quoq; vitabunt, ac rõne victus tenui vtẽtur, quousq; liberentur.

De balneo in febricitantibus. *Cap.* 18.

Lauacrum declinantibus febribus tẽpestiue subibũt, qm̃ quod tenue est succorũ, expurgat. Qui vero in principijs balneo cõmittuntur, rigoribus afficiũtur, in ijsq; succi per vniuersum corpus liquãtur, simul ac obstructiones maxime generãtur, interdumq; in principẽ partẽ abscessus decũbit. Caloris item atq; siccitatis incremẽtum facit, siue sit in aqua calida, siue in aere balnei calido persistat æger. Caueant insuper à frigida lotione, quippe ea incrudescunt succi.

RABI MOISIS PARTICULA. XIX. de Balneis, quam ipse a Galeno excerpsit.

Balneum non cõsumit, nisi quę cuti vicinantur. interiora enim in solidis membris existẽtia ad exterius balneo non emittuntur. expositione eius in. 3. apho.

Balneum est vtile oĩbus speciebus siccitatis cũ ĩfrigidatione sicut phthisi senũ & cũ caliditate, sicut febribus hecticis, q̃ purę sunt sine putredine. & de balneo est miraculũ. est. n. bonum siccitati calidæ & siccitati frigidæ, & generat sitim nõ habẽti & extinguit sitim habẽti. part. 6. de phthisi.

Balneum est vtile habẽtibus ascellationem, quia trahit humores ad cutem, & non intret balneum qui habet corpus repletum, vel qui habet egestionẽ incarceratam. Expositione eius in. 3. morborum acutorum.

Non intret balneum, qui habet abominationem, & qui habet stomachum cholericum, & si ipsum operatur, virtus ipsius cadit, & accidit sibi syncope. similiter caueat sibi ab introitu balnei, qui virtutem debilem habet. Expositione eius in tertia acutorum.

Balneum factũ post febris digestionẽ cõplet ipsam digestionẽ, & febrem dissoluit. & oportet vt caueatur ante digestionem, & maxime caueatur ab ijs, qui habent febrem ex phlegmate salso putrido, quia phlegma non dissoluitur acute, sicut dissoluitur cholera. & calor eius non extinguitur neq; cessat sicut cholerae calor. Expositione eius in. 3. acutorum.

Vsus Balnei in febribus chymorum post digestionem chymorum curat febres ipsas. & est bonus febri hecticæ omnibus horis. & non caueas tunc ab eo in febribus huiusmodi, cum non est multum debilis æger. & cum obuias febri hecticę ex putredine non introducas ipsum in balneũ nisi prius sint digesti chymi. part. 6. de phthisi.

Cuiuslibet ephemerę dominos oportet intrare balneũ excepta illa ephemera, quæ causa densationis cutis vel hepatis glandularum existẽtiũ in inguinibus & sub ascellis generati. & si ĩ principio, est in aere balnei diu moram trahat, non nocet hoc sibi aliquo modo. & oẽs quibus accidit hæc febris absq; his duabus causis abbreuient eorum moram in aere balnei & ministretur eis aqua iuxta velle eorum. primo ad Glauconem.

Dominis tertianæ puræ iniungenda est balneatio cum aqua dulci bibenda, quia mouet & euacuat aliquam partem choleræ. & est eis vtilis cum qualitate sua vtilitate magna. quia balneatio cum aqua hac remollit corpus, infrigidat & corroborat illud. & est necesse ꝙ sit voluntas tua cum dominis febris huius intrare balneum, emollire corpus eius & humectare. quinto ad Glauconem.

Phthisici & oẽs quibus siccitas dominat̃, nõ egẽt balneo nisi calido aere suo. aqua vero cõchę valde tẽperata confert eis, & maxime quæ est in concha magna. & oportet ægrotantem esse diu in aqua qualitatis tẽperatæ & sapidæ valde, quia mouet naturam ad sui dilatione, ampliationem & extensionem vndiq;, & natura obuiat ipsi rei venienti cum sapore. & voluntatis tuæ sit, apud ipsum ægrum, vt in balneo calefiat temperata caliditate & post exitũ suum à balneo, frica ipsum oleo ad conclusionẽ pororum cutis suæ vt humiditas conclusa remaneat intra corpus. et propter hanc causam ex aere in principio nocumentum sibi minime generatur. primo ingenij.

Oportet dominum quarumcũq; superfluitatum fumosarum calefactum ex frigido sibi aduenienti intrare balneũ, nisi febris sit ex fluxu aut coryza, & ipsum ingredi balneum non patiaris ante digestionem ipsius fluxus vel coryzæ. Sed calefacto ex solis ardore conuenit introitus balnei, etiam si fluxũ habeat vel coryzã. & post balneum infunde sup caput ipsorũ oleũ rosatũ frigidum, sicut ante balneũ fecisti. Octauo ingenij.

Omnibus dominis febris hecticæ & maxime illis qui ad cõsumptionem peruenere, introitus in aquam frigidam absq; balneo nocet, & cõfert cum balneo quia balneum incipit calefacere, & parat ipsum aqua frigida balneari. Decio ĩgenij.

Balneum factum post apparitionem signorũ digestionis

digestionis manifeste cōpetit ei, cuius febris est parua, & virtutes eius non sunt valde fortes. Vndecimo ingenij.

Circa balneationem eorum oīum qui habēt febres putridas tria sunt attendēda. primum est vt non accidat rigor vel horripilatio in introitu balnei. secundum vt nullum membrum principale sit debile. tertium vt in primis venis non sit humorum crudorum quantitas multa restricta. secundo ingenij.

Melior ex horis introitus balnei in oībus febribus interpolatis est cū discedit aliquid febris. & ea hora qua calor incipit dissolui. & balneū tunc conseruat corpus & præparat ipsum ad cibum. & caue tibi semp in huiusmodi febribus vt aqua frigida nō intret in conchā. secūdo ingenij.

Aliquibus hominibus sumere aliquantulum cibi ante balneum est satis bonum, & oībus cōplexionē valde siccam habētibus balneum post cibum est bonum. vj. consilij sanitatis.

Omnium eorum quos inueneris habere fastidium post cibum requirere te oportet. & quos inueneris sentire in loco hepatis dolorem, grauedinem, tensionem, vel aliquid horum, remoue à balneo post cibum: & procura aperire oppilationes suas: & veta eis semper cibaria grossa. vj. consilij sanitatis.

Ex eodem particula. 20. de aqua.

Potus aquæ frigidæ ante cibum hepati nocet & forte nocet lacerto eius. expositione eius in humana natura.

Omnibus aquis peior est quæ est ex niue vel glacie resoluta. quia subtile in aqua pluuiæ est resolutum & coagulatum est grossum malū eius. & ad bonitatem aquæ pluuiæ nunquam redit. expositione eius in secunda aquarum.

Omnis aqua spissa & grossa est valde frigida & ipsius digestio & descensus rari sunt & tardi. & omnis aqua turbida fortificat appetitum cibi. & est causa corruptionis humorum, & puncturæ stomachi in æstate & in hyeme est nociua humoribus sui frigiditate & stomachum pungit.

D expositione eius in secunda ventorum.

Aquarum velox conuersio significat sui bonitatem, non malitiam. & aqua pluuialis putrefacta non redit ad sui bonitatē. ideo oportet nos expectare donec discedat ab ipsa odor malus. ac temperanda est postea cum melle vel vino. & in coquinatione cauere ab ipsa nullatenus te oportet. ipsa. n. aqua optime decocta salsuginosam qualitatē assumit. expositiōe eius in secūda ventorum. & 6. alimentorum cap. 30. in fine.

Aqua mala turbida vel fetens moratᷣ in stomacho, et facit aliud & cocta amittit maliciā suā per coctionem, & aptat eam ad potum. deinde sua opera cito facit, & manifestat hæc particula eius terrea, quæ residet. & est necesse vt fiat coctio in vltima hora diei. & dimittatur sero toto vt coletur & postea bibatur. quarta expositione E eius in sexto epidem.

Aqua melior est cuius nō est sapor, nec odor. & hæc aqua est suauior gustui q̃ aquæ aliæ. & oīs aqua currens ad partes orientis supra terrā purā, quę cito calefit, & cito in frigidatur est aquis melior in omni ætate. quinto consilij sanitatis.

Aqua guttatim descendens non mutatur in qualitatem aliam generis putredinis. & cum nō potes habere aquam guttatim descendentē sufficit tibi aqua fontium. quia sufficit cum aqua est pura & clara. & est septimo miamir.

Finis.

EX IOANNIS DAMAsceni aphorismis exceptum.

F BAlnea non sunt necessaria nobis ad refrigerandum calidum, aut calefaciendum frigidum, sed vt dissoluant, & sudare faciant, & deccesint, & humectent.

Balnea & temperata potio iuuat causam & contrarium causæ.

FINIS.

DE AQVARVM OMNIVM NATVRA EX HIPPOCRATE ET GALENO.

QVæcunque Hippocrates, & Galenus innumeris propè in locis de aquis dulcibus, & sponte nascentibus, in quibus medicamẽti vis aliqua inest, conscripserunt, ea cum sparsa, & vage disiecta in eorum libris essent, vnum in commentarium collecta sunt: in quo Hippocratis & Galeni verba ita impressa sunt, quemadmodum in secunda nostra editione leguntur: vt omnia quiuis absq; multiplici illa tot Galeni librorũ lectione in hoc vno libello facilè comperiat. Quæ autem de aquis ab Hippocrate dicta sunt in ijs libris, in quos Galenus commentarios conscripsit: inter ea sunt reposita, quæ Galeno auctori tribuuntur.

HIPPOCRATES

Lib. de aere, aquis & locis, cap. iij.

De natura aquarũ, palustriũ, lacustriũ, et fontanarũ.
Qui morbi ex vitiosæ aquæ potu, hyeme, æstateque pueris, viris, senibus, ac mulieribus proueniant.
Quæ optima aqua sit.
Salsas non soluere aluum, vt ignari putant.

CÆTERVM de aquis deinceps narrare volo, quæ morbosę sint, & quę saluberrimę, & quæ mala ab aqua fieri verisimile est, itemq; quę bona, plurimam enim partem conferunt ad sanitatem. Quęcunque igitur palustres sunt, & stabiles, ac lacustres, eas necesse est ęstate esse calidas, ac crassas, & olentes. Cũ enim non defluant sed aqua pluuia semper noua inferatur, & sol vrat, necesse est ipsas decolores esse, & prauas, ac biliosas, hyeme vero glaciatas & frigidas, ac turbatas præ niue, & glacie, vt pituitosissimę, ac raucosissimę existãt. Bibentibus autẽ splenes semper sint magni, ac pleni, & ventres duri tenues, ac calidi. Humeri vero, ac clauiculæ & facies attenuata. In splenem enim carnes colliquantur, quapropter graciles existunt. Edaces autẽ esse tales ac siticulosos par est ventresq; tum supremos tum ĩfernos calidissimos habere, vt etiã fortioribus medicamentis opus habeant. Atq; hic morbus ipsis & æstate & hyeme familiaris est. Ad hæc etiam hydropes plurimi ac letalissimi fiunt. Aestate enim dysenteriæ multæ ac alui profluuia incidunt, & febres quartanæ diuturnæ. Hi autem morbi prolongati tales naturas ad hydropas deducunt, ac occidunt. Et hi quidem morbi ipsis æstate fiũt. Hyeme vero iunioribus quidẽ peripneumoniæ, & insaniæ mor

bi,senioribus vero febres ardentes propter ventris duritiem. Mulieribus aũt tumores oboriuntur & pituita alba & vix in ventre concipiunt ac difficulter pariunt,& fętus magnos ac tumidos, deinde ex alimẽtis tabeſcẽtes, ac deprauati fiũt. Et purgatio cõmoda poſt partũ mulieribus non cõtingit. Pueris vero hernię accedunt,& viris varices & vlcera in tibia. Quare fieri non põt vt tales naturę longeuę ſint, ſed ante tp̃is aduentum ſeneſcũt. Preterea fœminę ſe in vtero habere putant,& vbi partus tempus adeſt,vẽtris moles illa ac plenitudo euaneſcit. Hoc autem contingit ex aqua cũ vteri ex aqua cõcepta laborãt. Atq; has quidẽ aquas ad oẽm rem ĩprobas eſſe cenſeo, ſecũdo vero loco eas, quarũ fontes è petris ſcaturiũt:duras.n.eſſe neceſſe eſt:aut iſthic vbi calidæ aquę exiſtũt,aut ferrũ naſcitur,aut ęs,aut argentũ,aut aurũ,aut ſulfur, aut alumen, aut bitumẽ, aut nitrũ. hæc.n.oĩa prę violentia caloris naſcuntur. Non itaq; ex hmõi terra aquę bonę ꝓdeunt, ſed durę & æſtuoſę q̃ & difficulter mingũtur,& ad alui egeſtionem cõntrariæ ſunt, optimę vero ſunt q̃ ex ſublimib⁹locis ac terreis collibus fluũt. Hę.n.& dulces ſunt & albę,& vinũ modicũ ferre poſſunt,& hyeme calidæ fiũt, æſtate vero frigidæ. Tales.n.fuerint ex ꝓfundiſſimis fontibus. maxime vero laudare eas oportet, quarũ fluxiones ad ſolis exortus erũpunt,& ꝓſertim ad æſtiuos. Neceſſe eſt.n.odoratas eẽ ac leues. Quęcũq; vero ſalſę & crudę,ac durę ſunt,ad hoc quidẽ vt eas oẽs bibant,nõ bonę ſunt, ſunt tñ aliquę naturæ & morbi, q̃bus tales aquæ in potu commodę ſunt,de q̃bus ſtatim dicã. Habet aũt et de his hoc modo. Quę quidẽ aquę fontes ſuos ad orientes hñt hæ præ oĩbus optimę ſunt:ſ̃m ab his locum hñt,q̃ inter ęſtiuos ſolis exortus ac occaſus emergũt,& magis hę q̃ ad oriẽtes. Tertio loco ſunt q̃ inter occaſus ęſtiuos ac hibernos ſcaturiũt:peſſimę vero,q̃ ad auſtrũ, & q̃ inter æſtiuũ ortum & occaſum. Et hæ quidẽ ad auſtrales partes valde prauæ ſunt,ad boreales vero meliores. His autẽ hoc mõ vti cõuenit,quiſquis ſanus eſt ac valet,is nullũ diſcrimen faciat,ſed ſemp eam, q̃ ꝓſens eſt bibat. Quicunq; vero morbi gratia eam,q̃ cõmodiſſima eſt,bibere volet, is ſi ita fecerit,maxime ſanitatẽ aſſequi poterit,quorũ quidẽ ventres duri ſunt & idonei ad hoc vt amburãtur,his dulciſſimę & leuiſſimæ ac ſplendidiſſimę conducunt: quorũ vero molles vẽtres & humidi ac pituitoſi ſũt, his duriſſimę,ac crudiſſimę ac ſubſalſę aquę cõferunt. ſic.n. maxime reſiccari poterint. Quæcunq;.n.aquę optimę coctu ſunt, ac facillime liqueſcunt,eas par eſt,et ventrẽ maxime exoluere

D & eliquare,quæ vero crudæ ſunt & minime coctu bonę,hę magis cõſtringunt ventres ac reſiccãt. At.n.mentiũtur hoĩes de ſalſis aquis ꝓp ĩperitiã in eo quod p aluum ſecedere,eamq; ſoluere putãtur. Maxime.n.cõtrariæ ſunt ad alui egeſtionẽ,ac ſeceſſum:ſunt.n. crudæ & coqui non pñt, quare vẽter magis ab ipſis adſtringit̃ quã eliquat̃ & de fontanis q̃dem aquis hoc mõ res ſe habet.

Cap.iiij.de aquis pluuijs,et de ijs,quæ ex niue, aut glacie factæ ſunt,et quare mare ſalſum ſit.

De pluuialibus aũt & quæ à niue fiunt, vt habeat,deinceps dicã. Aquę igitur pluuiales leuiſſimæ & dulciſſimę,et tenuiſſimæ ac ſplẽdidiſſimæ ſunt. primũ.n.ſol quod tenuiſſimũ ac leuiſſimũ eſt ĩ aqua,educit ac ſurſum rapit, clarũ aũt hoc ipſum mare facit. quod.n. ſalſum eſt iſthic relinquitur prę craſſitudine,& fit mare:quod vero tenuiſſimũ eſt,ſol ſurſum rapit præ leuitate.

E Rapit aũt tale nõ ſolũ ab aquis ſtagnantibus, ſed ẽt ex ipſo mari,et ex oĩbus in q̃bus aliq̃d humoris ĩeſt. Ineſt aũt in oĩbus rebus,& ex ipſis hoĩbus tenuiſſimũ ac leuiſſimũ humorẽ ducit. Eius rei maximũ ſignũ inde ſumere licet,vbi hõ veſtibus ĩdutus ĩ ſole iter fecerit,aut ſederit. Quaſcũq;.n. corꝑis partes ſol aſpicit,hę nõ exudant:ſol.n.q̃cquid cõparet ſudoris,ſurſum rapit: quæ vero ſub veſte cõtectę ſunt,aut ſub aliqua alia re hæ exſudant. Educitur.n.ac domatur à ſole ſudor. Seruatur aũt ex tegmẽtis vt ne diſperdatur à ſole,cum vero in vmbrã deuenerit, totũ corpus ſimiliter ſudore perfluit. non.n.amplius ſol aſſulget,quapropter ẽt ex oĩbus aquis hę citiſſime putreſcũt, & odorẽ malũ pluuialis aqua habet eo, quod ex plurimis congregata eſt ac ꝑmixta, vt citiſſime putreſcat.

F Ad hæc vero vbi rapta eſt & in ſublime eleuata,dum circũfertur,et ad aerem ꝑmiſcetur, & quod turbidum eſt in ipſa ac noctem refert,id excernitur,ac decedit,et fit aer & nebula, quod vero tenuiſſimũ eſt ac leuiſſimum in ipſa, hoc relinquitur,ac dulceſcit, dũ à ſole vritur, ac coquitur. Fiũt aũt et alia oĩa quę coquũtur ſemp dulcia,quãdiu igitur diſꝑſa fuerit & nondũ congregata,fertur ſublimis,vbi vero coaceruata fuerit ac ſimul cõgregata derepente à vẽtis inter ſe aduerſarijs,tũc deorſum ꝓrũpit qua parte plurima collecta fuerit:tũc.n.hoc magis fieri veriſimile eſt,cũ nebulas à vẽto ſtabilitatẽ non hñte concitatas ac procedentes derepente ventus contrarius,ac aliæ nebulæ reliſerint, atq; tunc quidem prima ipſius pars congregatur: quę vero à poſteriore parte ſunt,inſuꝑ accedũt:& ſic craſſeſcunt, & nigreſcunt,ac ſimul congregantur,& prę grauitate deorſum rumpunt & pluuiæ fiunt. Atque

hæ

hæ quidem aquæ optimæ sunt secundũ hanc rationem: verum opus habent vt decoquantur ac excolentur, sin minus odorem prauũ habent, & raucedines & vocis grauitatem bibentibus inde accedere par est. At vero aquæ ex niue ac glacie fientes, omnes malæ sunt, cum.n. semel cõcretæ fuerint non amplius in pristinam naturam restituuntur: sed quod quidem in ipsa clarum ac leue & dulce est, excernitur ac disperditur. Quod vero turbidissimum est ac ponderosissimum, relinquitur. Hoc vero cognoueris hoc modo. Si.n. volueris hyemis tempore vasculum certa aquæ mẽsura infusa sub dio exponere, quo maxime cõgeletur, deinde postridie in locum calidum deportatũ sinere, quo maxime glacies liquescat, & vbi exoluta fuerit aquam metiri, reperies aquã multo pauciorem. Atq; hoc signum est, ꝙ à congelatione id quod leuissimũ ac tenuissimum est disperditur & nõ ꝙ grauissimum ac crassissimum existit. non.n. hoc disperdi poterit. Hac igitur de causa has aquas quæ à niue ac glacie eliquantur, pessimas esse puto ad oẽs res. Itemq; eas quæ ad has sequũtur. Atq; sic quidem de pluuialibus & niualibus ac glacialibus aquis res se habet.

Cap. V. De noxis, quæ ex prauarum aquarum potu proueniunt.

Calculo vero maxime laborant homines & ex renũ affectionibus & vrinę stillicidio, & coxendicum morbo corripiuntur, & herniæ fiunt, vbi aquas omnigenas bibũt & de magnis fluminibus in quæ alia deferunt, & de stagno in quod fluxiones multę ac omnis generis deueniunt. Et qui aquis inuectitijs vtũtur, quæ ex longo & nõ breui locorum interuallo afferuntur: non enim fieri potest vt alia aqua similis sit alij, sed alię dulces sunt, aliæ salsæ & aluminosæ, aliæ de calidis fluunt, vbi vero hę simul inter se miscentur, dissident, & quę fortissima est, semper superat. prępualet autem nõ semper eadem, sed alias alia, sed & ex ventis alij quidem Boreas robur exhibet, alij vero Auster, & de reliquis eadẽ ratio existit. Talibus igitur necesse est limum & arenam in vasis subsidere et ab his, si potentur, morbi prędicti fiunt, quod autem non omnibus consequenter, declarabo. quorum quidem aluus satis fluida est, ac sana, & vesica non ardens, neq; stomachus vesicę valde coardescit, hi facile vrinam eijciunt, & in vesica nihil ipsis congregatur, quorũ vero aluus ardens ac feruida fuerit, in his necesse est etiam vesicę idem perpeti. cum enim magis q̃ pro natura fuerit calefacta, stomachus ipsius inflãmatur. Vbi vero hæc perpetitur vrinã non dimittit, sed ĩ se ipsa cõcoquit, & adurit, & quod

A quidem tenuissimum in ipsa est, excernitur: & quod purissimum est, trãsit & emergitur, quod vero crassissimũ ac turbidissimum est, coaceruatur & cõcrescit, primum quidem parum, deinde maius fit. Dum.n. voluitur ab vrina, quicq̃d crassum compactum fuerit ad se ipsum adaptat, atq; sic augescit, & ĩ tofum cõcrescit, & cum vrinam emittit, ad vesicę stomachum allabitur ab vrina impulsum, & vrinę emissionẽ impedit, & dolorẽ vehementẽ exhibet. Quare pueri calculosi fricãt, ac trahunt pudẽda. videtur.n. ipsis causa mistionis eo loco esse. signum aũt eius ꝙ hæc ita se hñt, hoc est: vrinã splendidissimã calculosi mingunt ad similitudinẽ seri, eo ꝙ id quod crassissimum est, ac biliosissimũ, isthic manet, & coaceruat ac concrescit. Et pleriq; sanè hoc modo lapidẽ & calculum contrahunt. fit aũt pueris etiã ex

B lacte, si non salubre id fuerit, sed valde calidũ ac biliosum: ventrẽ.n. percalefacit & vesicã. Quare vrina dũ aduritur, hæc patitur. & sanè sentio melius esse pueris vinũ quam aquosissimum dare: minus.n. venas adurit, ac resiccat. Muliebribus aũt pudendis non similiter contingit. meatus.n. vrinę ĩ vesica breuis est & amplus vt facile vrina impellatur. Neq;.n. manu pudendum fricat, veluti masculus, neq; vrinę in vesica meatũ contingit. Ad pudenda.n. ꝑforatus est. Et quia meatus sunt ampli, etiã plus bibunt, quã pueri. Et de his quidem sic res se habet, aut his quamproxime.

In lib. de natura Pueri.

Fõtes et marinas aquas hyeme calidiores, et auctiores.
Terram semper habere aquam.
Spiritus omnes nobis esse ab aqua. eamque in decliue fluere: & quæ æstate hauritur, frigidiorem esse, quam quæ non hauritur.

C Sic etiam inferna terrę pars cum plena sit, & ipsa à seipsa comprimat, nimirum grauis ac dẽsa existẽs ab humiditate in hyeme calescit. nullam enim caliditatis perspirationẽ habet: sed vbi de cœlo aqua cadit in ipsam cum spiritus prodierit ab ipsa in terra non vlterius penetrat: vt pote terra densa existẽte, sed spiritus retro ad aquã abit, & propterea fontes ac marinæ aquæ hyeme calidiores sunt, & auctiores, q̃ æstate: quia spũs dum exhalat, retro abit ad aquã, cũ terra densior existat, & p se spiritum nõ transmittat. Et aqua multa existens q̃ contigerit, ea prumpẽs procedit & viã sibi ipsi ampliorem facit, q̃ si modica existat. Aqua.n. in terra non consistit, sed semp in decliue ꝓcedit: si aũt spiritũ ab aqua prodeuntẽ terra p se hyeme transmittat, paucior aqua ex ipsa ꝓcederet, & fontes hyeme magni nõ essent, atq; hęc omnia in hoc dicta à me sunt, quod terrę ĩferna

pars calidior esse appa ret hyeme, q̃ æstate. Nunc autem dicere volo quod æstate frigidior q̃ hyeme inferna terræ pars esse videtur. Terra æstate rara est et leuis nimirũ sole vehementius irruente, & ab ipsa humiditates ad sese attrahente. Habet autem terra in se semper aquam plus aut minus. spiritus autem omnes nobis sunt ab aqua: id quod sic se habere vnde cõiectare possit demon strabo. Etenim ab oĩbus fluminibus ac nebulis spiritus semper procedunt. Est autẽ nebula aqua in aere cohęrens & continua. Et tunc sanè terra rara est ac leuis æstate, & aquam in se habet, & aqua in decliue fluit, procedẽte aũt aqua semper inde alius ex alio spiritu exhalat. qui vero exhalat, ꝑ terram abit leuem ac rarã existentem & frigiditatẽ terræ inducit, & ipsa aqua simul perfrigeratur. Habet autem sic, queãdmodum si quis aquam in vtre existentẽ fortiter cõprimat, & per puncturã acus vel paulo maiorem perspirationẽ aquæ faciat, & ipsum vtrẽ in sublimi suspendat, nullus spiritus per foramen procedat, sed aqua. non. n. habet spatiositatem, per quam aqua spiritum emittat, sic sanè se habet etiã hyeme aqua in terra, si aũt aquæ in vtre locum satis amplum feceris & vtrem in sublimi suspẽderis spiritus per foramen procedet. Locum. n. spiritus habet ab aqua mota procedendi per vtrem: & propterea per foramen spiritus transit, sic sanè se habet etiã æstate aqua in terra, sacis amplum. n. locum habet nimirum terra rara existente, & sole ab ipsa humorẽ ad se trahẽte & ꝑtransit spiritus, vtpote qui frigidus existit ab aqua ꝑ ipsam rarã existentem ac leuẽ. ob hoc itaq; inferna ipsius pars æstate frigida existit & aqua ipsa adhuc magis q̃ spiritus, qui in terra frigidus existit, & ipsa in seipsam & in terrã spiritum emittit. Sed & aqua quæ hauritur in puteo, spiritũ semper mouet: velut flabellum atq; hoc ipsum aquæ frigiditatẽ ĩducit. Quę vero nõ hauritur ęstate sed stans densa existit, nõ similiter spiritũ in se à terra suscipit, neq; in terrã à se ipsa distribuit, & simul à sole & aere ĩ puteo non disperso: sed stante ac firmato primum sup̃ficies ipsius calefit, deinde alia eius pars ad aliam deorsum caliditatẽ distribuit, & propterea aqua quæ ęstate non hauritur, calidior est ea quę hauritur. Quin & fontes valde profundi æstate semper frigidi existũt & aqua hausta hyeme terra calida existẽte ex tali fonte statim quidẽ calida est. vbi vero tẽpus progressum fuerit, frigida est, ab aere videlicet frigido existente talis facta. perflatur. n. à vento & spiritus ꝑ ipsam pertransit. Quẽ admodum ẽt aqua, quæ æstate hauritur vbi hausta fuerit statim frigida est, calida autẽ fit postea, **D** propterea quod terra rara existente & spiritu in ipsa existente ꝑfrigeratur, vbi aũt haustę tempus accesserit, stabilis fit, et calida conspicitur, calefit enim ab aere calido existente queãdmodum & aqua q̃ non hauritur ĩ puteo ęstate ob hoc ipsum calida redditur. Atq; hęc à me de hoc dicta sunt.

In lib. de carnibus ubi loquitur de odoratu.

Aquam esse humidiorem, quam cerebrum, nisi sit putrefacta.

Aqua enim humidior est quàm cerebrum, nisi sit putrefacta: putrefacta enim aqua crassior fit. & alia omnia &c.

In lib. de humidorum siue liquidorum vsu.

Aqua potabilis salsuginosa, mare, potabilis quidem in officina medica optima. Nam & ferramentis, & æramentis optima, & medicamentis plurimis inueteratis communissima. Verum **E** ad corpus nosse oportet quod hęc aut frigefacit, aut madefacit, aut calefacit: aliter vero nulli cõmodat, aut detrimento est potata, vbi modica potabili in spongia vteris, optimum oculis est. Cutis ipsa supne exulceratur calidæ aspersione.

Paulo post eodẽ in lib. de marinæ aquæ facultate.

Mare pruriginosis, & qui ab acribus humoribus vellicant̃, prodest, vt & lauent & foueant ex calido. Qui vero non adsueti sunt, aliquantum lęduntur: verum ad vlcera ambusta & desquammata, & quæcunq; talia contrarium est. Aptum est autem puris, bonum est & ad attenuãdum & ad piscatorum vlcera. Hęc enim neq; suppurantur, si nõ vellices, & ad vlcera cuniculosa, & depascentia proserpẽdę sedat ac sistit veluti sal, salsugo, nitrum. omnia aũt hæc si quis parum vtatur irritant, si excellenter bona sunt.

F *Et eodem in libro.*

Aquæ frigidæ vsus ad papulas. et de calida aqua.

Aqua frigida prodest papulis rubicũdis quales per alia atq; alia parte sublatę erũpunt, quales per splenia attractoria emergũt. In carnosis vero & tenera carne prędictis subrubicundę sunt, in nigris autem rotundę, dothienes, hoc est furũculi appellatæ & quales in ipsis calidis lauacris oboriũtur, et mulieribus ex mensiũ sub cutẽ recursu fiunt, & ab irritamentis cutis, aut insolita vestimentorũ asperorũ gestatione, & ex sudoris exitu, aut vbi quis ex frigore derepente ad ignẽ, aut calida lauacra accessit. nã si hæc posterius fecerit nequaq̃ amplius erũpunt, alioqui quę ex frigore fiunt aut q̃ exasperantur instar milij, deĩde exulcerantur, eas frigida lędit, calida vero ꝓdest, tumores in articulis et dolores sine vlcere ac podagricos & conuulsa plurima ex his frigida multa effusa, leuat ac extenuat, & dolorem torpefacit,

torpor autem moderatus dolorem soluit, sed & calida aqua attenuat ac mollit.

Et paulo post ait de aqua calida.

Articulos induratos aut ab inflammatione aliquando oborta: aut à distortione operę preciũ est sanare aqua calida in vtriculum infusa.

Et paulo post.

Calida oculis cõuenit doloribus, suppurationibus, lachrymis mordacibus, siccis omnibus.

Frigida doloris exortibus valde rubicundis, & qui collectiones tuberculorum iuxta venas habere solent.

In lib. de affectionibus in cura voluuli.

Hunc humectare oportet & extrinsecus & intrinsecus & multa calida lauare.

Galenus 1. Simp. Med. Cap. iiij.

Aquam esse omnibus cõem, & maxime necessariã.

Eius facultatem ex vsu cognosci.

Tẽperato corpori, et intẽperato adhibita quid faciat.

Summe frigida pauco tempore quadrato corpori ac iuuenili adiuncta, calorem reuocat. aliter semper refrigerat.

Naturalium aquarum non esse eandem cum aqua potabili, facultatem.

Marinam non admodum refrigerare.

Quæ syncere aqua est, suapte natura est frigida.

In marinæ inopia, arte aquã paramus, ut muria fiat.

Erysipelati nocet marina, & alia medicamentosa.

Limosam esse compositam, vt aqua Nili: quæ colata effici pura potest.

Esto sane prima nobis in contemplationem proposita aqua: quòd nimirum ea & communissima hominibus omnibus sit, tũ sanis, tum ęgrotis, & ad vitam maxime necessaria. Primumque euerato, siue temperato corpori applicator ipsa neque frigida insigniter neq; calida: Deinde ijs qui natura sunt intemperati: Tertio, qui affectu aliquo tenẽtur. Nam hoc pacto exacte in omnibus propriam eius facultatem perpẽderis. Igitur temperato admota plusculo tẽpore, ipsum omnino refrigerabit: Intemperato vero, citius quidẽ refrigerabit id quod frigidius natura fuerit, tardius vero quòd calidius. Semper autem oĩa refrigerabit, etiamsi nõ multis deinceps diebus, sed vel vna quis hora, aut pluribus ea vtat. Nec enim talis in vllo omnium calorem reuocare poterit. Nam quę summe frigida est, si quadrato ac iuuenili corporis naturæ pauculo tempore adhibeatur, caloris molietur reuocationem: Sin aliter vtaris, semper refrigerabit. Quin etiam si ijs quoque, qui simplici laborant morbo, eiusmodi admoueatur aqua, hos etiã manifesto refrigerabit. Nam simplex sit affectio oportet, quẽadmo-

A dum vtiq; in tertio de Temperamẽtis definitum est, quò videlicet quæ adhibetur, ex sua natura refrigeret, non ex accidente quopiã: quippe cum frequenter, vbi compositus fuerit affectus, aliud primario medicamentum efficiat, aliud ex accidente eueniat: velut in phlegmone. Est enim ea affectio calidæ copiosæque fluxionis soboles. At quæ modice excalfaciunt pharmaca, cum superfluitatem euacuãt, protinus, opinor, & quod affectum est, frigidius efficiunt. Verum cum simplex vnaq; fuerit affectio, quod ex accidẽte fit, in ea prouenire non potest. Ergo si hac ratione expẽdas, aqua potabilis vtrobiq; videbitur frigida. Non est tamẽ eadem aliarum aquarum, quę sulfur, bitumẽ, aut nitrum qualitatibus suis referũt, facultas. Siquidem earum oĩno nulla, vbi alienæ tum caliditatis, tum frigiditatis expers adhibita

B fuerit: frigefacere conspicitur. Quinimo nec marinam ipsam priusq̃ adscititiũ frigus summum acceperit, admodum refrigerare apparet. Nam siquis in potabili aqua totũ diem innatet, vt etiã non admodũ sit frigida, sed velut ex sole tepens, necessario tamen refrigerabitur. At mare complures iuuenum ĩterdum pertulere non ꝑ diem modo totam, sed etiam adiuncta nocte. Ex quo liquet, aquã potabilem certe & dulcẽ, secũdum naturam suam semper esse frigidam: mare vero nõ ęque. Quòd si non semp in sermone adijciã, potabilem, sed dicam simpliciter, quãtum ex se est, aquam eẽ frigidam, haud calumniari oportebit, tanq̃ insufficienter & indistincte locutum. Nam quæ exacte ac syncere aqua est, oĩs alterius substantiæ mistione vacans, ea ex necessitate ex sua facultate est frigida. Siqua vero ꝑ bituminosa, sulfurosa, nitrosa, aut aluminosa loca distil-

C lans, substantiæ eius aliquid absterserit, secumq; traxerit, mista iam ea est, nõ autem exacte aqua: velut si ipse quoque volueris aut salem, aut alumen, aut aliud id genus affatim aquæ miscere potabili, sicut sanè sæpenumero facere cogimur in marinæ inopia, quando muriam facere volumus: tunc enim salem aquæ indimus: ac tantum ipsa facultate iam dissidet, vt si aqua dulcis, videlicet quæ neq; ĩsigniter aut calida, aut frigida sit, sed velut ex sole tepida, erysipelati perfundatur, noxam oĩno nullam hominis corpori sit allatura: at si marinã aquam, aut muriã, aut id genus aquã mistam, bituminosam videlicet aut sulfurosam admoueas, vsqueadeo hoĩem offenderis, vt partem ipsam sis adusturus. Aqua igitur ipsa ex sese frigida est facultate. Porrò si extraneã caliditatem adeptã corpori humano perfundas, potabis forsan simplex quoddã & naturale adhibi-

tum medicamen:at ea quodam vtiq; modo com posita est,aut igneæ essentiæ partem aliquam na cta,aut certe omnino ipsam qualitatē. Vt enim si salem illi miscueris,ex confesso fuerit composita:sic multo magis si igneam aut essentiam aut qualitatem,adieceris, compositam quodammo do effeceris. Est porrò etiam aqua limosa quadãtenus composita,velut est aqua Nili,et quę in Aegypto est. Sed ea per fictilia vasa percolata, planè pura efficitur:Oportet autem non semel, aut bis,terúe percolare,quando ne sic quidē forsan adamussim purã queas efficere: verum quan do qui aquę īfertur limus,omnem effugerit sensum,satis tūc est vt queas dicere, tales, vt ad vsus eiusmodi,puras esse aquas.

I. Simp.Med.Cap.v.

Tribus sensibus aquas iudicari:easque non esse sinceras,sicut neq; alia elementa.

Iudicantur autem hæ tribus sensibus, nempe gustu,visu,& odoratu.Gustu pura est,si nullam offerat qualitatem,sed ad vnguem qualitatis expers appareat.Visu,cum syncera fuerit, ac planè perlucida. Sic nec odoratu vllã præ se ferre qualitatem debet, vt sunt quædam extremæ prauitatis,quæ aut aciditatē, aut acrimoniam, aut salsedinem,aut putredinē,aut aliud indicibile aliquod vitium præferunt.Igitur aqua quæ absque his est omnibus,vt ad naturam suã certe, ne ipsa quidē adamussim syncera fuerit,sicut nec aliud vllum elementorum sensibilium, sed vt ad sensum & vsum syncera est.Talis ergo,vt est propositum,secundum suam naturã frigida est. Quippe si valde excalfactam nō modo aquam, sed vel mandragoram,vel altercum,vel cicutã, vel meconium admoueris,non solum excalfeceris, sed etiam vsseris corpus humanum. Omnia itaque quæ examinanda venient medicamina, omnis extraneæ valentisq; tum caliditatis,tum frigiditatis,aliena sunto,nedum aqua.

I. Simp.Med. Cap. vi.

Ostenditur aquam frigefacere: & magnam esse inter potabilem,& alias aquas differentiam.

Porrò quod aqua omnis dulcis perspicuo frigefaciat,hinc quoque didiceris.Ceratum humidum si ex aqua frigida subactum accurateq; madefactum calido affectui imponas, protinus ipsum frigefacies. Oportet autem quãplurimum admiscere ipsius aquę: mistioq; hoc maxime mo do optime perficitur.Ceram quantum fieri maxime potest purissimam oleo liquantes humidum facere ceratum oportet: deinde refrigeratum,ac despumatum, sordibusq; purgatum, in mortario manibus subigere, aquam effundēdo

D

frigidam,quantum nimirum ceratum accipere valet,ac nondum aqua supernatat. Id refrigerat & eos qui in febre vruntur,si hypochondrijs superponatur,& omnem phlegmonem: similiter herpetes quoq;,& carbunculos, tum erysipelata,et phygethla,ac breuiter omnes morbos calidos. Ergo si non aquam dulcem, sed marinam aut muriam illi admiscens in vno prædictorum quouis vti volueris,non paruam omnino differentiam conspicies:quippe cum id medicamentum adeo nullam propositarũ affectionum amplius refrigerabit, vt insuper accendat potius. Adeo multa est diuersitas potabiliũ aquarum, & murię seu maris:similiter vero & earum quęcunq; sulfur aut bitumen aut nitrum, aut chalcanthum,aut misy, aut chalcitin, aut vt simpliciter dicam,quæ calidorum natura medicamen-

E

torum gustu aliquod referunt. Inimicæ.n.sunt omnes calidis corporum nostrorum affectibus. Ex quo claret,has omnes facultatibus esse calidas,solam vero aquam potabilem frigidam.

I. Simp.Med.Cap.vij.

Solam potabilem esse humidam ex eo cognosci, quod sicca vlcera reddit mollia.

Albulæ vlceribus fluentibus accommodatæ.

Dulcem aquam sitim tollere,cæteras augere.

Dulcem hydropi infestam, vtiles esse alias.

Cæterum quòd hæc quoq; propositarum omnium aquarum sola sit humida, planè ex eadem disces methodo.Nam vlcera quę supra modum squalida siccaq; sunt, si hac irriges statim admodum humida molliaq; reddes, cũ aliæ aquæ vniuersæ vlcera desiccent. Tum piscatorum vlcera adeo videntur sicca,ac si forent salita. Cōtra eo-

F

rum qui in balneis versantur, humida apparent ac mollia. Quin si imbutum linamentum vlceribus imponere libeat,humida quidem à potabili,sicca vero à muria marinaq; reddi comperies. Aquæ quinetiam aluminosæ, quales sunt in Italia vocatæ Albulæ, cum alijs vlceribus idoneæ sunt: tum vero quæcunque fluxionibus tentantur, ea perfacile desiccant. Sic nec cæterarum aquarum vlla humectare potest, quòd videlicet non sint exacte aqua,sed mista & adulterata,accepto nimirum aut alumine, aut chalcite, aut sale, aut id genus aliquo. Quocirca earum non nullæ vlcera quoq; exasperant,nempe quę acres admodum sunt & mordaces. Quinetiam sitienti dulcis aqua remedio est: cæteræ vero acerbiorem etiam sitim relinquunt. Tum aqua intercutem laborantibus aduersissimũ est & poculũ, & lauacrum aquæ dulcis:salsarum vero, ac nitrosarum,& sulfurosarum, bituminosarumq; omnium

nium ſanè perutile. Imitari autẽ potes ſicut marinam, ſic aliarum quamlibet, ſubſtantia videlicet admiſta, quæ in quaque vincere conſpicitur. Nam ſulfure in aquam dulcem indito, ſulfuroſam effeceris: alumine, aluminoſam: ac eodem modo aliarum vnam quanq;.

I. Simp. Med. Cap. viij.

Aquæ calorem aliunde nactæ, vires.

Errare eos, qui calidarum lotionum perfuſione exſiccari corpus putant.

Aqua nunquàm deponit humectandi facultatem.

Hæc ergo propria aquæ natura humida eſt et frigida. Porrò aliunde calorem adepta, excalfacit quidem & humectat quibus eſt admota: verum haud ſimiliter ambo præſtare poteſt. Summe nanq; humectat ſeu tepida ſit, ſeu temperata, ſeu etiam calidior. Summe autem non calfacit, niſi quæ extreme ferueat. Quod dico, in tẽperata primũ exploremus natura. Igitur ſi huic aquam afferas temperate calidã, eaq; vel laues, vel partem aliquam idẽtidem perfundas: in ipſo quidem perfuſionis tempore calidiorem ſimul & humidiorem efficies: quòd ſi deinde quieſces, nec corpus frigidæ vſu poſtea contrahes, cõſtipabis, ac denſabis, paulo poſt ſeipſo frigidius relinqui conſpicies: quippe cum corpus rarefactum tranſpirante immoderatius calore natiuo, frigidius efficiatur. Non tamẽ ſicut frigidius poſtea calidæ vſus corpus deſtituit, ita & ſiccius. Quanq̃ profecto videri id poſſit, tum ob ſpiramẽtorum raritatem, tum ob corporis mollitiẽ, tum ob ſubſtantiæ fuſionẽ: pluſculum ſiquidem in ijs affectibus euaporetur neceſſe eſt. Atqui vapor humor eſt extenuatus. Verum non ita habet rei veritas. Nam mollities, quam calidæ aquæ lotionibus acquirunt corpora, ſolius humiditatis proprium ac inſeparabile ſignum eſt, in animantis videlicet corpore: velut in opere de Temperamentis eſt demõſtratum. Sanè indicio eſſe poteſt vlceratarum partiũ caro, quæ id ipſum perſpicuo oſtendit, vt quæ in iſtis ex aqua calida perfuſionibus mollis atq; algæ ritu fluida efficitur. Quanquã ſanè corpus illiuſmodi affectionibus inanitur, vt minus tunc in ſeſe habeat humoris q̃ antea. Videriq; venia digni poſſunt, qui per calidas lotiones, atq; aquæ moderate calidę perfuſiones ſiccari corpus exiſtimant. Nam ſimilis horum eſt error, atq; illorum qui credunt ſenes adoleſcentibus eſſe humidiores. Pluribus nanq; ſenes excrementis redundant, ſed genuinæ (quæ πεφυκότα μόρια nuncupant) organicæque partes adoleſcentibus magis ſunt humidæ: vt id quoq; in ſecundo de Temperamentis monſtrauimus.

A Perinde ſe res habet ĩ perfuſionibus, ac lauacris, omniq; adeo ex aqua calida irrigatione. Siquidem humores qui in vaſis alijſque communibus ſpatijs ſunt, exhauriũtur omnes: at ipſa vaſorum corpora, & vniuerſum genus carnoſum ſeipſo fit humidius. Atque hanc ſolam facultatem nun quam aqua deponit. Neque enim cum feruens corpora exurit, quæ vſta ſunt redduntur ſicca, vti quæ ab igne ſunt aſſa. Rurſum nec cum ſummam adepta frigiditatem per diem totum, aut etiam longiori tempore parti cuipiam perfunditur, eam ſicciorem efficit, tametſi rugoſa atque admodum exilis relinquitur. Verum hæc eueniunt, quòd qui in vaſis alijsq; ſpatijs eſt humor, exhauſtus ſit, at partes genuinę ſolideq; nulla ſui parte ſicciores euadunt. Huiusq; ſemper meminiſſe oportet: Tum toto ſermone perpetuo obB ſeruandum, ex euidenter apparentibus colligendam cuiuſq; medicamẽti facultatem: Ac ſemper ad quod quid dicitur calidum, frigidum, humidum, aut ſiccum, ad id eſſe æſtimandum.

Primo de Elemen. Cap. v.

Non reperiri aquam ſynceram.

Quare ſi quæris in animalibus terram, talem potes reperire quidẽ etiam in mundo, impermiſtam autem, & integram & ſolam neq; in illo facile ĩueneris, ſicuti neq; aquam ſynceram omnis miſtionis expertem, neq; ignem, neq; aerem. hęc enim omnia ſunt adulterata, atque alteri naturæ diuerſę commiſta, & ſecundum magis ac minus ſimul coniunguntur. verum in hac miſtione ijs, qui mentem habent, elementi exuperantis forma deprehẽditur. Non igitur in corporibus animalium impermiſtum aliquod quæras, ſed tibi C ſufficiat hoc quidem frigidum ac ſiccum & denſum inſpiciẽti, terræ meminiſſe: hoc vero rarum & humidum ac fuſile, aquæ intellectum ſuggerere, et plurimus calor ĩ corpore animalis ignem adeſſe ſignificet & ſpiritus natura, ſine qua animal conſtare non poteſt, aerem quidem maxime, ignem vero ſimul cum ipſo. neq; terram ipſam per ſeipſam quęras in corpore animalis, neque aliud aliquid impermiſtum.

VIII. de Dec. Hipp. et Plat. Cap. iiij.

Quatuor elementa quatuor humoribus reſpondere.

Accuratius vero de ipſis, medicoq; etiam vtilius ſcripſiſſe Hippocratem conſtat. quippe qui cum ex quatuor elemẽtis corpus noſtrum dicat extitiſſe, ab effectricibus qualitatibus omnino ea appellat, ſiccum, humidum, calidũ, frigidum. neq; tamen de morbis ſecundum eandem rationem ſermonem facit. poteſtate ſiquidem in corporibus, nõ actu inſunt. actu vero inſunt quæ ex ipſis

ipſis per media alimenta gignuntur, ſanguis, pituita, flaua, & atra bilis. igni flaua, atra terræ, pituita aquæ correſpondet. atque iccirco calida & ſicca flaua bilis facultate, ſicut ignis, atra frigida & ſicca perinde ac terra, pituita non ſecus atque aqua frigida & humida euaſit. ſolum autem aereum elemẽtum in animalium corporibus iuxta naturam ſuam tum in reſpirationibus, tum in pulſibus cernimus perſtitiſſe.

IIII. ſimp. Med. Cap. ij.

Aquam mediam inter terram & aerem eſſe, & licet vehementer calefiat, non tamen ignem fieri, nec ſiccam.

Tenuiorum itaq; partium aer eſt, craſſiorum terra, medium eorum tenet aqua. Sed aer accenſus ſit flamma, terra autem pruna: at aqua vehementem ſanè caliditatem accipit, ſed nec flamma, nec pruna propter innatam humiditatem efficitur. Siquidem flamma & pruna, ignis ſunt genera: Ignis autem omnis calidus eſt & ſiccus: At aqua ſicca vt ſit, fieri nequit: proindeque ipſius ignis exacte qualitatem ſicut aer & terra, nõ accipit. Nullum eſt itaque æque calidum pharmacum, vt aut flamma, aut pruna, aut feruens aqua, immo vt ſit vel calidiſſimum, omnino tamen plurimum ab illis vincitur.

IIII. Simp. Med. Cap. iiij.

Aquam expertem omnium qualitatum eſſe.

Ad hæc ſiue ἄποιον, hoc eſt quod qualitatis ſit expers, ſiue qualitate quod ad ſenſum attineat, medium voles comprehendere, aquam guſtare iubeo, ac diligenter memoriæ commendare, eamque potiſſimum, quæ nullam dictarum præferat qualitatum, neque dulcedinem, neque amaritatem, neque acrimoniam, neque aciditatem: præter hæc quę neque ſupra modum ſit aut calida, aut frigida.

II. De San. tuen. Cap. v.

Denſam aquã dici ad elementorum comparationẽ.

Hac ratione & aerem, & ignem aliquãdo raros dicimus, aquam & terram denſas, ſcilicet ad elementa ipſa translatis appellationibus.

I. Simpl. Med. Cap. xiiij.

Aquam tenuium eſſe partium.

Non calefacere ex ſui natura, neq; eſſe eam ignis nutrimentum proprium, immo contrariũ maxime.

Aquam celerrime in halitum ſolui.

Poſteaquam igitur hæc eum in modum definita ſunt, rurſum ad ſermonem de aqua redeamus. Nam ꝙ tenuis ſit eſſentia, argumento eſt, quòd promptiſſime per pilos & veſtimenta perfluat. Nam propter humiditatem mollitiemq; quæ nihil habeat adiunctum viſcoſitatis, diuiſiles partes obtinet, & quæ facile in minimas poſſint diſtrahi. Talis cum ſit, tamen neque nos ex ſua natura calfacit, neq; proprium eſt ignis nutrimentum, immo omnino contra aduerſatur, & diſſidet, atq; extinguit, vt quod illi ſit aduerſiſſimum. Nec mirum eſt, ſi cũ igne natura tum calidiſſimo, tum ſicciſſimo, pugnet aqua, quæ frigida eſt & humida. Cõiectura quidem igitur ex ignis ſumenda commercio, quo pacto quodque medicamentum in calore, frigoreque ſe habeat: non tamen protinus exiſtimandum, tale ad nos videri, niſi tenuium ſit partium, & ſpiſſum. Sic oleum tametſi facile in flammam vertitur, non tamen admodum celeriter nos excalfacit, nimirum lenta craſſaq; ſubſtantia ſua tenaciter ijs inhærens quæ primum contigit: proindeq; longiſſime omnibus ꝑdurat quibus fuerit illitum, ſcilicet nec ab ambiẽte facile aut extenuari aut digeri potens, nec intrò in corpus prompte tranſumi. Aqua vero è contrario & celerrime in halitum ſoluitur, atq; expedite digeritur. Proinde etiamſi in idem vas coniectam aquam oleumq; decoquas, prior tamen aqua abſumitur. Sic item ſi lithargyro, aut ceruſſa, aut id genus aliquo cũ aqua diligẽter commiſto ſimul ambo decoquere voles, priorem digeri aquam experiere.

I. Simp. Med. Cap. xvij.

Aqua leuiſſima quæ dicatur.

Aqua tenuior minimum habet limi terreſtris.

Aquæ ſponte naſcentes, & Marinæ.

Sic aquam Hippocrates, quæ celeriter & incaleſceret & refrigeraretur, ſemper eſſe leuiſſimam retulit. Nam quanto tenuior fuerit, tanto pati promptior eſt. Atqui quæ tenuior eſt, minimũ habet limi terreſtris. Nõ ergo abſolute, nec temere ex materiæ paſſionibus ad ignem conijcere eius ad nos facultatem oportet, verum adiunctis limitationibus ſuprapoſitis. Quare nec ęque ſecurũ hoc iudicium, q̃ id quo ad noſtrum corpus ꝗd examinamus. At qui hoc etiã vlterius tranſeunt, planè in multis errorum periculis verſantur. Quanq̃ id faciunt medicorum cõplures, alij omne quod viſcoſum eſt, calidum aſſerẽtes, alij quicquid aſtringit, nõnulli quicquid eſt dulce, quidam vero etiam quod auſterum acerbumuè eſt. Sunt autem qui ſingulis illorum cõtraria defendant. Sed qui in iſtis errores comitãtur, poſtea narrabo. Nũc autem præſentem ſermonem conſilium eſt abſoluere: nempe vt ſiquis ex ignis commercio materiam iudicare volet, non abſolute, neq; citra limitationem id faciendum, neq; perinde ad ignem & hominẽ habere quicquid iudicatur, putandum. Nam aqua igni aduerſiſſima

ſima eſt, vt quæ facultatem ſortita eſt frigidam & humidam. Muria vero, marina, bituminoſaq; & ſulfuroſa aqua, non æque: quippe cum id genus omnes ab aqua ad calidius receſſerint. Verũ de ſponte natis aquis (Greci αὐτοφυῆ vocant) vel hæc ſufficiãt. Siquidẽ vbi medicaminum vniuſcuiuſq;, quorum qualitates accipere aquã oſtenſum eſt, ſermonem ſingillatim tractabimus: ſi nunc aut obſcurius quippiam, aut imperfectius ſit dictum, id tunc adijcietur.

De Ptiſſana. Cap. ij.

De optima aqua, & quomodo cognoſcatur.

Quod igitur optimam aquam eligere oporteat ad ptiſanæ preparationẽ neminem eſſe puto, qui audeat dubitare. optima aũt aqua ſubſtantia & guſtu, & olfactu, atq; etiã colore probatur. guſtu quidem & olfactu, vt alienam qualitatem nullam pre ſe ferat. ſ. vt neq; dulcis, nõ ſalſa, non acida, non acris, non male olens, aut putrida ſit: vel omnino aliquam aliam adſcititiam qualitatẽ habeat: ſed omnis penitus expers ſit qualitatis, quod ἄποιον Græci dicunt: atq; omni prorſus aduentitia careat qualitate: necnon cuiuſcunq; rei miſtione, quæ guſtu, aut olfactu deprehẽdi poſſit. Oportet quinetiam vt pellucida ſit, ac pura, minimeq; cenoſa: ſed veluti diligentisſime colata, & ab omnibus, que ipſam innatare ſolent, ramẽtis liberata. huiuſcemodi igit̃ aqua, vſui quidem valde eſt accommodata, natura tamen non eſt ita ſincera: quemadmodum ne vllum aliud ex hiſce ſenſibilibus elementis. Cum itaque talis fuerit aqua, qualem iam deſcripſi, ſtatim etiam erit partium valde tenuium, & facile coquetur, ac in vniuerſum corpus diſtribuetur, hypochondriaq; celerrime pertranſibit: & non modo naturali calori admota cito alterabitur, verum etiam igni extrinſecus propinquior facta, compendio calefiet: cuius rei teſtis nobis erit Hippocrates. aquam enim quæ cito calefit, & rurſum cito refrigeratur, putat eſſe leuisſimam: leuitatem certe non pondere æſtimans, ſed partium potius tenuitate. & etiam quod in ſeipſam cõtrarias qualitates facile recipiat. Talem igitur aquam frigidam, & humidam, ac proprie aquã, merito nuncuparis. quæ vero miſtione alicuius alterius extrinſecæ aut ſubſtãtiæ, aut qualitatis fuerint adulteratæ, quales ſunt bituminoſæ, & ſulfureæ, atq; aluminoſæ, tantum à propria aquæ natura recedunt, quantum fuerint adulteratæ. Quod ſi demonſtrationem quæris, quod aqua refrigeret, & humectet, à noſtro inſtituto alienum hoc eſſe dicimus, qui de ptiſſana diſputare dudum decreuimus. antiquorum tamen omnium authoritas

A atque conſenſus indubiam nobis faciet fidem, frigidam & humidam eſſe aquam, cum apertiſſimis demõſtrationibus id probauerint: id quod etiam experientia ipſa teſtatur. propterea id nos tanquam ab omnibus conceſſum accipientes, ad alia diuertemus.

III. De vict. ra. in mor. acutis com. xl.

Aqua optĩa quas noxas afferat, et qñ potui dãda ſit.

Aquæ, quæ in acutis bibitur morbis, nullum ſane habeo, quod illi concedam officium, neque enim in peripneumonicis tuſſim ſedat, neque ſputum educit. imo ceteris minus, ſi quis aquæ potione prorſus vtatur. verum ſi inter oxymeli & mulſam paulum aquę inſtilletur, ob qualitatis potionũ B transmutationem, ſputũ educit: nempe intus inundationẽ parit. alias neq; ſitim ſedat, ſed amareſcit: nẽpe ei qui ſuapte natura bilioſus eſt, ea eſt bilioſa: hypochondrio preterea eſt infeſta, malaq;. atq; etiam peſſima, bilioſiſſimaq;, & vires maxime labefactat, vbi in vacuitatem venerit, adde quod licnẽ auget, iecurq; vbi phlegmone obſidentur, fluctuatq;, & innatat. tarde ſiquidem meat quod frigida ſit & coqui non poſſit, neq; aluũ deijcit, neq; C vrinas mouet. atq; ex eo quoque nocua eſt, quod ſtercoris expers ſuapte natura ſit, quã ſi pedibus frigentibus aliquando quis biberit, ea his omnibus multo magis nocebit, ad quoduis eorum venerit.

Neq; incidendi vim habet aqua, vt acetum, neque calida eſt, vt mel: quod ſane non calefacit modo, verũ quoq; & deterget, ſecatq;. tarde igitur iure optimo meat aqua, difficulter cõcoquitur, atque ægre deſcendit, quanq̃ alioqui & optima ſit, & culpa omni vacet. nam quæ vel limoſa, vel male olẽs, vel ſalſa, vel alterius cuiuſpiam medicamentoſæ qualitatis particeps exiſtit, ea non ſimpliciter eſt aqua, ſed cum tali quadam permiſtione medicamẽti. vt ſi mel vitioſum, vel ptiſanam, vel acetum, vel vinum, vel quippiam tale deſignaueris. Nõ enim ex illo genus totum culpabis, ſed id ſolũ, ad quod mentem cõuertis.

Cum

Cum igitur super singulis, de quibus enunciat Hippocrates, sermo de optimis sit, ita & nunc intellige singula quæ dicuntur, ad optimam referens aquam. Ea autẽ purissima est, & omni aliena qualitate destituta. hæc igitur, licet optima sit, multo tamen tempore in ventriculo manet. fluctuationesq; plurimum parit. Quo fit, vt cum biliosus ventriculus fuerit, corrumpatur & illa. Præterea & cum ex ventriculo ad ieiunum intestinum ægre perueniat, non facile distribuitur. neq; in hepar & minus in renes, thoracẽ, & pulmonem, quo fit, vt neq; vrinas mouere nata sit, neq; sputum educere, immo neq; per totum corpus molitur transpirationes. id nanq; substantię, quæ tenuium sit partium opus est, calidæq;, non frigidæ, & crassarum partiũ, neq; præterea sitim sedet, quod in amplis tum ventris, tum intestinorum animalis instrumentis plusculo maneat tempore, neq; prorsus imas penetrat partes, neq; siccitatem humectat. Quod autẽ non alat, antea est dictum. ex quo fit, vt neq; facultatem vitalem roborare possit, atque ea est causa, propter quam Hippocrates ad mulsam, oxymeli, & vinum se contulit, in ęgris ab aqua abstinens. Iam igitur ob eas causas nunquam ea quis vtatur. vtuntur tamen et alij quidem medici, atq; etiam Hippocrates, sed hic minus: cæteri magis, nempe quod cæteris perperam vtantur circũuenti, ad aquam ipsam recurrunt: quæ non insigniter quod præter animi sententiam succedat, habet: quando ne virtutem quidem. Sic enim Erasistratus dicebat, fortes tum ciborum, tum potuum facultates tempestiue quidem assumpte maximum iuuamentum: intempestiue vero maximã offensam afferunt. quem autem vitiosum esse dico, tum oxymelitis, tum mulsæ, tum vini vsum: si quidem oritur & ob repentinas mutationes, vt ipse ostendit, et magna ex parte ob synceram, quæ à medicis fit permistionem. Cum igitur seni cuidam ægrotanti quotidie vinum aquosum exhiberem, quidam ex huiusmodi medicis præsens me vini minimum aquæ ipsi instillantem contemplatus risit, ęgrumq; vinum non bibere, sed duntaxat videre dixit: non sane intelligens mistionis vini, quod gratia voluptatis datur, ad aquam, aliam esse symmetriã, & aliam esse eius, quo ad opem ferendam ministratur. nam vini omnino minimum, veluti excitationem quandam quæ ad distributionem aquam trahat, permiscemus, quo solum aquæ tollamus sinceritatem: non autẽ aquã vinum faciamus. Sunt aũt pleriq; ex sanis, qui vinum aqua dilutum bibãt, sed in ijs aquam gustatu ipso euincere nõ oportet, sed vinum. ægrotantibus vero adhuc magis. ita vt pauca sit vini representatio. sic & de oxymelite paulo ante dicebat, aquosum laudans, q̃d itẽ tutius quispiam ea vteretur, quæ aquosa est, mulsã. nam sincera puraq;, nisi ventrem subducere anticipauerit, magis nocebit, & potissimũ in amare bilis hominibus, & ijs, quibus præter naturã tumefacta sunt viscera: in quibus & aqua detrimentum affert; cũ plus iusto in hypochondrijs morata bilescit. Siquidem & præter hæc omnia mala, quæ habet, stercoris etiã est expers. neq; vllo pacto aluum subducit. aquam autem in principijs accessionum potam lædere, (quod manifestauit, cum dixit, quã si pedibus frigentibus quis aliquãdo biberit, ea his omnibus multo magis nocebit) eorũ est, quę omnibus & nota & certa & confessa sunt. quando igitur bibi idonea est aqua? cum scilicet potu solo æger vsus fuerit, nullo pacto accepto ptisanę cremore, tũc enim in potionum aliarum medio aquam tempestiue qui ingesserit, & præsertim cum siticulosus æger fuerit. nempe eam quandam πλημμυρίδα, idest humidi cuiuspiam copiam abundantiamq; facere ait. quibus quidem fit rebus, vt inter mulsam, oxymeliq; parum aquæ exhibeant: quæ ijs quæ expui debent, conferat ad humectationem: immo & cum vinũ grauiter nocet, tunc aquam propinant. quonam autem pacto id demonstraturus sit Hippocrates. audiemus.

VII. meth. med. cap. VI.

Aquæ vitia,

Quinetiam exactius coniecturam de iam dictis facies, si vitiorum aquæ capita memoria tenueris. Porrò pendent ea ex frigiditate eius oĩa: cuius culpa & in pręcordijs diutissime moratur, & fluctuationes excitat, & in flatum mutatur, et corrumpitur, & ita ventriculi resoluit robur, sic vt deterius ꝓinde concoquat. sed nec digerendo ꝑ corpus alimento aliquid magnopere cõducit.

V. aph. com. xxvi.

Aqua leuissima quæ dicatur.

Aqua quæ cito calet, & cito refrigeratur, leuissima est.

Non pondere talem esse leuissimam dicendum est. Sic enim nihil magnum edoceret, præter id quòd per quendam circuitum illud inuenit quod facile erat statim inuenire. Nam si ponderem leuiorem aquam dignoscere quærit, promptum ipsi fuit ad proprium eorum quæ ponderantur iudicium rem deducere, eiusq; per lancem ac pondus inquisitionem facere. Sed nunc leuiorem dixit aquam, quæ ventrem non grauat,

uat,& quæ cito permeat: sicuti isti contrariam, grauem vocamus,quæ cito nõ permeat. Liquet autem quòd non solum hoc iudicium existit virtutis aquæ,sed quòd cum alia in propatulo sint, & ab omnibus nota, hoc vero aliquid habeat artificiosum, sic ad id prodendum scriptis, Hippocrates venerit. Sed quænam sunt alia? Primũ quidem,si neque turbida,neque cœnosa, deinde,si neque in gustu, neque in odoratu aliquam absurdam qualitatem præ se fert, tum & illud quod nunc Hippocrates dixit, si cito refrigeratur & calet.nam perspicuum existit, talem esse bene alterabilem. Sicuti autem cibi virtus est esse bene alterabilem,ita & aquæ: siquidem facile transmutari volumus quicquid concoqui debeat ab instrumentis quibus est coctionis munus à natura demandatum. Quicunque vero sola potantium dispositione, optimam aquam iudicant:certissimo quidem vtuntur iudicio:verũ si hoc tantum assumpserint, non recte faciunt. Prius enim oportet de aqua ex dictis signis iudicare,antequam ad talem veniant experiẽtiam.

IIII. De vsu par. Cap. V.

Quem vsum præstet aqua.

Neque enim ex ventriculo in venas commo de transumi poterat chymus iam ex cibis factus, neq; facile pertransire venas quæ sunt in hepate, & multæ & angustæ,nisi tenuis quædã & aquosa humiditas tanquam vehiculum fuisset ei admista. Hunc itaque vsum præstat animalibus aqua. Siquidem ex ea nutriri nulla particula potest, distribui vero ex ventre quod nutriturum est:non poterat, nisi deductum fuisset ab quopiam ita liquido.

I. De com. med. per Gen. Cap. vi.

Aquam humectare, & refrigerare suapte natura.

Aqua peculiari substantia semp humectat et refrigerat. Ascititio aũt calore assumpto, donec ipsũ pseruat, excalefacit, frigida facta refrigerat.

IIII. Simp. med. Cap. xv.

Aqua non nutrit.

At elementa multo sanè etiam minus nutriunt, nullamq; gustui qualitatem offerunt: proinde & terra,& aqua (sunt enim ambo gustui insipida) minime nutrire idonea sunt, sicut nec aer, nec ignis.

III. De vict. ra. in acutis com. xvij.

Aquam, licet non nutriat, tamen vires recreare.

At quæ nullo pacto nutriunt, vt aqua ea virtutem neq; summe imbecillitare neq; roborare quispiam vere dixerit, nisi id aliquando per accidens contingat. Aqua siquidem non vt alimentum vires recreat, sed bene vt medicamentum ad temperamenti symmetriã quæ propter ipsius immoderationem imbecilla sunt reducens.

A

IIII. Aph. xiij.

Aqua neq; pota, neq; extra corpus, solidas partes potest humectare.

Aqua vero neque epota, neque extrinsecus occursans, natura apta est solidas animalis partes humectare.

III. Simp. med. Cap. viij.

Tepida in balneo videtur frigida. & putealis hyeme, tepida.

Liceat vero tibi, periculi faciundi causa, postquam abunde lauando incalueris, pelui aquæ modice tepidæ intro iussu tuo allata, in eam manum aut pedẽ immittere: apparebit enim aqua non tepida, sed admodum frigida. At si protinus balneum ingressus, aquam peluis tetigeris, minus videbitur frigida: perpetuo enim quanto plus fueris præcalfactus, tanto apparebit frigidior. Nec mirum videri debet, si putealiũ aquarum pleræq;, quæ videlicet fontes profundos admodum habeant, contactæ hyeme videantur tepidæ. At si à balneo manibus contingas calidis, multoq; magis si etiamnũ in lauacro consistẽs, haud profecto apparebit tepida. Itaque tactum calidi frigidiq; dignoscendi normam ponentes, ac eius dispositioni iudicium omne tribuentes, merito sanê crebro fallimur, vt qui quod haud ex se est frigidum, id frigidũ esse dicamus: quòd vero calidum ex se non est, id esse calidum pronunciemus. Hinc fit vt dum lauamur, frigidam esse vrinam credamus: contraq; frigore rigentes, aquam è puteis haustã calidã existimemus.

B

C

III. Simp. med. Cap. xxi.

Fontana & putealis aqua hyberno tempore sæpe calida tangentibus visa est.

Ad eundem modũ hyeme sępenumero tum putealis, tum magis fontalis, calida tangentibus est visa: verum siquis calfactis prius manibus cõtigerit, frigida videbitur.

I. Apho. xiiij.

Ex aqua dulci quales vapores.

Nam quæ ex aqua dulci & calida euaporant, optima sunt & vaporosa: quæ vero ex aliquo corpore solido exusto, fumea sunt & acria.

IX. Simp. med. Cap. i.

Aqua in qua medicamentũ calidum combustum lotum fuerit, calidam adsciscit qualitatem.

Sanè combustorum omnium nullum planè est frigidum. Relinquitur enim in illis velut ἐμπύρευμα, hoc est ignitio quædam: nam ita vocabat

cabat Aristoteles: atque id est quod per ablutiones detergitur ex combustorum substantia subtilissimum: quod vbi cum aqua abierit, quod vsti reliquum est, substantia terrena est. Siquidem humidum omne combustio absumit, reliquum autem terrenum est vnà cum empyreumate ab Aristotele vocato. Hoc ergo vbi per lotionem ablatum ac semotum fuerit, aqua in qua medicamen ablutum est, calidam adsciuit facultatem, eamq; tenuium partium: quod reliquum vero est, terreum est, desiccare citra mordacitatem potens.

IIII. De san. tuen. Cap. vi.

Aqua oxymeliti miscenda cum vti volumus. Et nõ omnibus prodesse, aquam vino miscere.

Cumq; vti voles, aquã ei miscebis, ita nimirũ tẽperans, vt vinũ. Neq;.n. eos probo qui sub vna quapiã mensura id conficiunt: qui mihi similiter ijs affecti videntur, q bibentes oẽs similiter aquã vino miscere censent: non aduertentes, quibusdam vtiq; qui dilutiori insueuerunt, caput statim si vel pusillo meracius hauserint, tentari: quibusdam qui meraciore delectãtur, stomachum, si dilutius biberint, subuerti.

Paulo post.

Aqua ad oxymelitis confectionem.

Cum aqua vero statim ita facies oxymeli: Melli quadruplum optimæ aquæ miscebis: dein coques modico igni, quoad spumare desinat.

Et aliter etiam, & ad apomeli faciendum. & de aqua pluuia.

Conficitur sanè oxymeli etiam tribus statim ab initio mistis, ad hunc modum: Aceti vni parti additur mellis duplum, & aquæ quadruplum: atque hæc ad tertiam partem coquuntur, vel ẽt quartam, spuma interim detracta. Quòd si valentius id facere studes: tantundem injcies aceti, quantum mellis. Apomeli optimum aqua cõficitur, bibiturq; tota æstate refrigerantis vice. Potest vero, cui id libet, & ad quam proposuimus affectionem eo commode vti, potissimum vbi coacuit: id quod ei sæpe contingit, alias magis, alias minus, vtpote ex aqua confecto non pluuia, sicut mulsa, sed qualibet: quanquã potest qui volet, & ex pluuia aqua id conficere: ipseq; si pluuiam aquam probarem, id suaderem. Verum nec ipsam probo, & nihilo est deterius si acescit, potissimũ ad ea quæ nũc sunt pposita.

I. Simp. med. Cap. xxix.

In oxycrato videri aquam tarde transire. et aquam vino mistam sitim efficacius extinguere.

Mecum certe probe actum putem, si quæ sensui apparentibus vicina sunt, atque in propinquo posita, exacte inuenire possim, discernens in eis ac separans quod ex se est, ab eo quod ex accidente prouenit: velut æstiuo tempore oxycrati potu quidam planè refrigerantur, atque expertes sitis permanent: sed nondum constat, an id aceti gratia eueniat: pauculum siquidem eius copiosæ aquæ mistum, non calidum, sed quàm fieri potest maxime frigidum ebibunt: nam dixerit forte quispiam, quia tardiuscula sit aqua, & plurimum tẽporis moretur in hypochondrijs, nec deorsum concedens, nec in corpus se diffundens, iccirco illi acetum misceri tanq̃ in omnem partem ferendæ futurum vehiculum. Sic etiam si cum vino bibatur aqua, sitim efficacius extingui, q̃ si sola, scilicet vino ipsam ad distributionem promouente. Itaq; refrigerationem, sitisq; sanationem ab aqua prouenire, vt quæ frigidæ naturæ sit & humidę: cęterum adminiculo esse, ac velut alas illi ad omnes corporis partes permeandas addere tum vinum, tum acetum, quæ ipsa nequaquã frigida sunt & humida. Siquidem præstaret, sic sola exhiberi potius, quàm cũ aqua, quando ea facile præ tenuitate in corpus digerãtur, & ab hypochondrijs recedant. Porrò qm̃ semel in hunc sermonem deuenimus, nihil obstat quo minus omnem exacte pficiamus. Nam q fieri possit, vt & aquam acetum deducat, nec tamen ipsummet refrigeret, & non deducat solum, sed etiam refrigeret, certo certius est. Verũ vtrum cum veritate coniunctum sit, id considerationem postulat. Distingui autẽ id possit tantummodo, sicui exhibeas acetũ et vinum, vtrũq; seorsum & per se. Apparet enim à vino homini semper sitim increscere, ab aceto vero epoto interim quidem augeri, interim vero sedari.

I. Simp. med. Cap. xxx.

Aquam, prꝥterquã quod refrigerat, omnium esse humidissimam.

At qui aliter siti pmuntur, puta in febribus ardentibus, & adustis omnibus, quiq; æstate laborant, ac in graui æstu, composita ijs est affectio, ex caliditate videlicet & siccitate: quare non iniuria composita illis medela est acetum, vt quod strenue refrigeret, & quouis expedite permeet: & aqua, quæ supra q̃ q refrigeret, omniũ sit vel humidissima: nihil est enim aqua humidius.

VI. De sani. tuen. Cap. x.

Aqua mistum piper quibus conueniat.

Nam si pituitosus succus à capite in frigidum natura ventrem decurrat, facile his succurritur, si mane aliquid simplicis medicamenti sumpserint quod dia trion pipereon dicitur. Sed & piper solum ad exactum contritum leuorem aquę mistum

mistum bibere his licet. Ad quem vsum melius stomachoq; aptius album piper est.

V. in VI. De morb. vulg. com. xv.

Aquæ aut vini potio quales vrinas faciat.

Vrina cibo & potui concolor, atq; talis, vt consueuit, vbi humiditas, colliquatio.

Vrina ei nonnunquã, quod epotum est, similis apparet, neq; mutatis, neq; in sanguinem recte versis cibis. cum quibus & ipse potus cõmutatur. nonnunq̃ & aliqua corporis particula liquescente, vt Sabinus scripsit. Hæc igitur vtraq; non ex naturæ proposito administrato corpore eueniunt. naturaliter autem se habente creandis succis vna commutatus potus et colore infectus vrinarum differentias facit neq; epoti humoris, neq; membrorum in corpore liquatorum qualitatibus, sed creatorum humorum formis respondentes, quemadmodum & supra alias ostensum est. quando igitur lotium rei potæ colorem retinuerit, si aquæ, aut alicuius albi tenuisq; vini potus fuerit, aqueum albumq; conspicitur, si vinũ crassum nigrumq; fuerit, nigrior vrina & crassior apparebit, quemadmodum & flauior, si vetustum fuluumq; vinum sit.

II. Simp. med. Cap. vi.

Frigida aqua quid faciat. Itemque temperata, & calida.

Nec enim eadem agere dixerim oleum calidum, frigidum, temperatum, tepidum, aut feruens sicut nec aquam ipsam. Apparet enim & ipsam, si frigida applicetur, condensare, constipare, contrahere, constringereq; & repercutere: sicut si extreme feruida, adurere. At si temperata adhibeatur & moderate calida, laxare, rarefacere, fundere, digerere. Porrò si nec insigniter calida, nec frigida admoueatur, sed velut quæ fontana dicitur, tunc propositorum nihil efficiet: verum propriam sui facultatem exeret.

III. De ijs quæ in medic. fiunt. com. xxxij.

Frigidam, quia frigida sit, raro esse vtilem. & ab ea colorem reuocari.

Nonnulli tamen vim orationis minime percipientes, ad contradicendum conuersi sunt: perinde atq; illi, qui petulanter omnibus contradicunt eaq; audent vituperare, quę nunq̃ omnino didicere. non modo enim contraria contrariorum esse remedia, non reprobatur ijs, quę in definitionibus dixit Hippocrates, verum etiam cõfirmatur: vel eo ipso aphorismo, in quo frigidam aquam caloris reuocationem efficere dixit, calorem vero ea sanare. quem quidem calorem

A qui frigidis affectionibus medetur, frictione aliquando, aliquando medicamento calfaciente, quandoq; exercitationibus, aut aquæ calidæ perfusiõe excitamus: quin etiam bitumine interdũ, & sæpe, vt diximus pice oblinendo membrum, quod calefaciendum est. perfusione item aquæ frigidæ interdum idem procuramus. sed reliqua quidem omnia cum ex se calefaciendi vim habeant, vtilia semper ijs sunt, quæ calefactione indigent: aqua vero frigida, quatenus frigida est, raro est vtilis: ac nisi in corpore quod insitum calorem validum habeat, assumi vtiliter non potest nam carne præditus sit, oportet, vt inquit ipse cui vtilis futura frigida aqua est. neq; huic quolibet tempore, sed æstate tantummodo adhibẽda est. quis enim ignorat? quisq; est ex ijs qui de frigidæ aquæ potione scripserunt, qui non dicat eã

B duo efficere consueuisse, vel damnum ex refrigeratione, vel caloris maioris ab imis partibus reuocationem? nam si valde calidum corpus sit, efficitur, vt eius calor à frigiditate minime superetur, sed potius densata cute, atq; iccirco cohibita perspiratione augeatur. si vero exiguo calore sit præditum corpus, vt occurrenti frigiditati minime resistere valeat, cum vsq; ad imas partes vis frigoris penetret: fit, vt in morbos ex refrigeratione contractos incidant homines.

III. De temper. Cap. iij.

Frigidæ potio mediocris confert.

Ad eundem modum & frigidæ potio, quæ mediocris est, confert: quæ immodica est, maximam affert læsionem.

III. De temp. Cap. v.

Frigidam non calefacere per se. & ilico refrigerare.

C Quod protinus vt admotum est, calfacere, vel refrigerare manifeste cernitur, id vtiq; & ex se, & per se tale fuerit. quod tempore id facit, fortasse ex aliquo accidenti huc est actum. Veluti iuueni quadrati corporis, tetano æstate media laborãti frigida liberaliter affusa caloris repercussum facit. Cæterum quòd aqua frigida per se non calfaciat, ex primo eius occursu patet: sensum náq; inuehit frigoris. pręterea cutim quoad ei affunditur, frigefacit. tum calorẽ nec in omni corpore, nec dum affunditur, inuehit: immo tantum in iuuene quadrati corporis, & æstate media, & postquam à perfundendo est cessatũ. Sicut igitur frigida quibus incidit, hæc illico perfrigerat, siue animata corpora sunt, siue non animata, siue calida, siue frigida: ita siquod esset tẽpus, vel corporis natura, vel affectus vllus, ĩ quo frigida primo statim occursu caloris sensum inueheret,

ueheret, iure quæri poſset, calfacere ne, an frigefacere per ſe nata eſset: nunc autem cum omnia tum animata, tum inanimata protinus, & perpetuo frigeſieri ab ea cernamus: quibus autem inſitus calor, veluti fons quidam ignis in viſceribus eſt, ijs adhibita repercuſſum aliquando caloris facit: rationabile arbitror ex accidenti, nō per ſe talia calfacere. ſed nec latet qua ratione illud accidat. Siquidem ſtipata, clauſaq; corporis ſumma facie, repercuſsus, refractuſq; fit caloris eius, qui à profundo aſcendit, quiq; ſimul propter difflatus inopiam eſt aceruatus: ſimul propter frigidi circunſtantis violentiam in altum recedit: ſimul ex ſuccis iſtic habitis nutritur. Quippe vbi collectus, nutrituſq; calor ad ſumma corporis violentius ruit, fit quidem caloris repercuſsus: indicium vero, ac documentum, ꝙ frigida haud quaquam per ſe calorem auxit. Nam per ſe quidem cutim perfrigerauit: frigus vero eius denſitas, & reditus caloris ad profundum ſunt conſecuti. rurſus horum denſitatem quidem difflatus prohibitio: reditum vero ad interiora concoctio conſumatioq;, qui iſtic ſunt ſuccorum, eſt adſecuta. horum vero difflatus prohibitio caloris colligendi: ſuccorum concoctio eiuſdem generandi fuit occaſio. porrò horum vtrunq; natiui caloris ſequitur auctio. Ergo intercedentibus, & medijs vtriſque frigida in animalis corpore caloris aliquando excitat incrementum: ꝑ ſe nunꝙ.

IIII. In. vi. de morb. vulg. com. xix.

Duplex aquæ refrigerandæ ratio in puteis, & item plures alij modi.

Arte paratæ aquæ quæ dicantur.

Pluuialem procelloſam improbari.

Quam horæam appellet Hipp.

Tonitrualem nimboſæ præferri.

Aquarum arte carentium quæ ab æthere excreta eſt, aut cum tonitru, tēporaria. procelloſa vero mala.

Ea, quibus ſecundū medicæ artis pręcepta nō ſolum in ægris, verum etiam in recte valentibus corporibus vtimur, materiæ artis iure nominātur. & à medicis quibuſdam libri cōpoſiti ſunt, quibus inſcriptio hæc præpoſita eſt, de materia. Porrò, interdum ſponte natis corporibus ad curationem & ſalubrem victus rationem vtimur, interdum & nos aliquid ad præparandam materiam facimus, aliqua elixantes, aliqua cōburentes, aliqua lauātes, aut prius cōdientes, aut prius madefaciētes, aut refrigerantes, aut aliquod eiuſmodi aliud efficientes. ſic itaq; & in præparandis aquis artificioſum aliquod molimur. queadmo-

D dum ipſe paulo ante dicebat, Aqua decocta hæc quidē vt ſuſcipiat aerem. Etenim ipſa decoctio prius fit, & poſtea refrigeratio, aut ꝑ nos ambientem aerem, aut vento aliquo, aut in domibus frigidum aerem includentibus. ſunt enim domus quædam frigidis ſpeluncis perſimiles. interdum & perhumida refrigeratio acquiritur, vt per niuem circundatam, aut ſi ſub aqua rapide labente ponatur, aut in puteo, idq; bifariam, nōnunꝙ quidem in ipſam putei aquam nobis vaſculum demittentibus, in quo aqua calefacta cōtinetur, nonnunꝙ vaſculum ſuper aquā ſuſpendentibus, ſicut etiam per teſtas raras interdum turbulētas aquas percolamus: vt Alexādriæ & in Aegypto percolatur per quędam non naturaliter teſtacea vaſa, ſed artificioſe, vt rara ſint, præparata. quemadmodum & per linteolum huiuſmodi vaſe ca-

E rentes excolare ſolent. hæc ſanè omnia artificioſe parantur. ſicut etiam quæcunq; circa fontanarum aquarum ductus machinamur, illos non ex quocunq; lapide fabricantes, interiuſq; illinētes interdum. haud. n. exiguum diſcrimen in ipſo illitu eſt, ſiue picem, ſiue gypſum illeueris, ſiue citra illitum, laterem torrefactū, aut lapidem improba aliqua aut bona, aut nulla prorſus euidenti qualitate affectum impoſueris. Quinetiam puteos ſæpius in diuerſa terra defodimus, & aquā per canāles & fiſtulas ab aliquo fonte meliorem aut deteriorem ipſam reddere valentes, aut ętiā nulla ratione permutantes deriuamus. nempe omnia hæc ad aquam præparandam artificioſe præſtantur. At cum ex terra eius loci, in quo degimus, aquam ſumimus, aut ex lacu, aut ex præterlabēte flumine haurimus, aut pluuiatilē, quæ

F vocatur, colligimus, prorſus nihil artis huic adhibemus. propter hoc igitur inquit Hippocrates, aquarum arte carentium, ipſas artificio pręparatis opponens, quas arte carentibus comparantes artificioſas appellamus. quemadmodum autem paulo ante non de omnibus aquis artificioſe paratis locutus eſt, ſicut ſi librum, vt in publicum ederetur, conſcripſiſset. ſed vnius tantum pręparandi rationis mētionem habuit. vtpote ſibiipſi cōmentariolum reminiſcentiæ cauſa conficiēs. ita & hoc loco non de omnibus aquis arte carentibus, hoc eſt, ſponte naturæ talibus procreatis, ſed de vna ſola ſpecie, quā (vt dixi) pluuiatilem vocamus, ſermonem fecit. ipſius vero duas prodidit differentias, alteram quidem, quā & aperte vituperat malam eſse dicens, procelloſam. ſalteram vero deinceps non cōſtat an reprehenſione ſolam carere dicat, an & aliquid aliud innuere velit. procelloſam autem putauit incōmodā.

ſiquidem

ſiquidem ab aere excretam, aut cũ tonitru græco vocabulo appellat horæam, latine dixeris tẽporariam. contingit autem temporariam aquã vt congruo tempore prouenientem ipſum laudantem appellare. contingit autem & eam, quæ æſtate media per imbres effunditur, temporariã nominare. quandoquidẽ hanc anni partem Græci potiſſimum ὥραν. i. tps appellant. Verũtamen & autumno, & hyemi, & veri temporis appellationem accõmodant, ſed per excellentiam inter dum eam anni partem tempus nominãt, in qua fructus tẽporarios vocatos matureſcere accidit. id igitur quãtum ad verba Hippocratis attinet, obſcurum eſt, niſi ſi nos ipſi aliquid ex ijs, quę vidimus, aut ex naturali rerum indicatione adijciamus. ac præterea cur procelloſam aquam repudiat, ætheream vero & cum tonitru effuſam non repudiat? incertum quoq; eſt vtrum ipſam nos ad potum, an ad medicinales vſus præparare iuſserit. nam oculorum medicamentis cõponendis huiuſmodi aquam adhibemus, & ex ipſa aqueum vocatum medicamentum conficimus. porrò temporariam intelligere ſatius fuerit, non vernã cũ impetu delapſam, vt nõnulli ſtulte accipiunt. nullus.n. per excellentiam tps anni ver nũcupauit, ſed, quẽadmodũ & alias anni partes, abſolute tps, neq; tunc tẽporis effuſus imber aliqua eximia virtute præditus eẽ cognoſcitur. ſed multo antiquius fuerit putare ipſum temporariam aquã dicere, quam eo ſanè tẽpore pluerit, quod anni tempus Græci nominant. huic enim ſententiæ & illud ſanè fauere videbitur, quod ab ipſo dictum eſt & aqua ab æthere excreta. nam veteres Græci, cœlum nos ambiens exquiſite purum, æthera, nebuloſum vero, aut nubibus opacatum aerem vocare conſueuerunt. hac eadem igitur ratione & locum ſupra nubes æthera nominant. idq; clare & poeta ſignificauit, inquiẽs.

» Conſtitit at leuiter ſcandens tunc abiete in alta.
» Aethera quę ex Ida ſurgens vltra aera adibat.

Contra vero cum dixit.

Aſt Iuno anterius ſe proijcit aera in altum.

Profundũ ad coercẽdũ hũc noſtrũ aerem ꝑ ea verba inſinuare videtur. atq; iterum cum dixit.

» Aer denſus erat naues complexus, olympo.
» Nubibus obſcuris circundata luna latebat.

Itaq; cum æſtate aqua eius temporis calore attenuata in halitus inuiſibiles diſsipata fuerit, atq; iccirco clam nobis in aerem ſupra terram ſubuolauerit, ac deinde propter aliquam ad frigidum mutationem, ac ventis inter ſe reflantibus, denſatoq; aere prætenuatos halitus iterum craſſeſcere & in aquam ſenſilem euadere contigerit, tũc

A imbrem illum temporarium eſſe dicẽmus, extenuata aqua ac prius ab aeris calore elaborata. atque ideo meliorem ipſam eſſe nimboſis, vtpote neque confectis, neque vlla mutatione elaboratis, qualis in nonnullis fontibus aquæ ſcaturiunt à veteribus indomitæ crudæq; nominatæ. Verum cur tonitrualem (vt ita dicam) aquam potius, quàm nimboſam approbet, deinceps videamus. Id profecto mihi ea ratione feciſse videtur, quòd tonitrua duorum modorum altero fieri nouerit, aut ob ignem interceptum, qui erumpens circumplexam nubem veluti dilaceret. quo etiam tempore fulmina decidunt, aut inter ſe alliſis attritisq; nubibus. neutrum in nimboſa aqua ineſt, ſiquidem in huiuſmodi ſtatu aer conſpiſsatus eſt vna continua atraque nube ipſum totum occupante. Quapropter haud im-

B merito in hoc aeris terram ambientis ſtatu nequaquam tonat. tonitrua nanq; diuulſis nubibus, ac ſecundum propriam circunſcriptionem ſeiunctis atque vagantibus accidunt, cum inter ipſas concurſum conflictumq; inſignẽ fieri euenerit. vnius autem continuæ perpetuæq; nubis conflictus fieri non poteſt. Quamobrem neque fulmina in hac cœli conſtitutione cadunt, cum quia calidus aer intra nubes non includitur, tum quòd neque ipſæ inter ſe magno impetu concurrunt. nam quando inter ſe concurſantes nubes igneum illud, quod interuenerat, intra ſe ipſas compellentes & conſtringentes exquiſite denſauerint, tunc vtique fulmen nonnunquam ſurſum verſus aut in obliquum, nonnunquam ve-

C ro & in terram extruditur. hanc ſolam fulminis expulſionem conſpicimus, aliæ vero mortalibus ignotæ ſunt. porrò à me breuibus ad propoſita verba explananda, vt tonitrua fiant, dictum eſt, curque tonitrualem aquam (vt ipſius verbo vtar) quam ex nimbo prouenientem meliorem eſſe aſſeruit. ſumme vero munda ac tenuis eſt temporaria aqua elaborata. Inter hanc autem & nimbalem tonitrualis eſt, quæ quantum à tẽporaria vincitur, tantum nimbalem ſuperat. Igitur in promptu iam eſt iſtis omnia vituperantibus dicere, haud medici munus eſſe, tam longam de rerum natura orationem habere. cæterum (vt his reſpondeam) ſi nullam rationem afferens ſimpliciter aſſeueraſſem temporariam aquam nimbali eſſe meliorem, inter has vero tonitrualem mediocrem, aliquam ſanè eorũ, quæ dixiſſem, oſtẽſionem me adijcere præcepiſſent, neq; ſe dictis meis tanquam legibus credere iuſtum eſſe, neque ipſis vt tyrannicis præceptis parere neceſſum fore dixiſſent.

IIII. In

IIII. In VI. De morb. vulg. com. xx.

Aqua edax quare dicatur. & frigidam bibentes, magis appetere.

Aqua edax, vigilia edax.

Ab his, quæ & vigilia & aqua efficere aptæ sunt, ipsis appellationem imposuit vtranq; voracem nominans, q nos scilicet voraces reddat. qn quidem & hac etiam tempestate in nostra Asia Græci omnes edaces homines, qui multa comesse valent, vsitato vocabulo appellitãt. Didicistis autem cibi appetitiones ab aquæ potu ea planè ratione excitari, qua & gelidam bibentes aut frigidum cibarium astringensúe asumentes appetentiores euadunt. alibi nãq; ostensum est, quęq; ventriculi tergorum sanguinem in arctum constringentia appetentias augere ac procreare. contra vero calefacientia fundentiaq; sanguinẽ delere finireq; appetentias. Hac itaq; ratione aqua vorax existit. alia vero ratione vigilia, q scilicet corpus digerat atq; dissoluat. De hac etenim olim, sicut & de somno notitiam habuistis. concoquit planè somnus, vtpote calido tunc interiora petẽte. dissipat vigilia insito calido, dũ exterius emicat, secum haud exiguas corporeæ substãtiæ particulas educente. igitur propterea aqua & vigilia edaces dictæ sunt.

IIII. In VI. De morb. vulg. Com. x.

Frigida quando dari possit.
Quæ aqua decoquenda.
Quomodo aquam Aegyptij refrigerarent.
Optima aqua, quæ sit.
Bituminosæ, & aliæ huiusmodi, decoquendæ, vt vsui esse queant.
Aquam ex aeris corrupti mistione vitiari.
Aquam incorruptam quomodo agnoscamus.
Aquæ indomitæ à veteribus appellatæ.
Calidam bibituris, quomodo paranda.
Quare calens aqua sub diuo exponatur.
Fontium Romanorum elegantia.
Tiburtinæ aquæ per fistulas lapideas deuectæ, crudiusculæ sunt.
Fontanas aquas ad elixandum accommodatas.
Splendida aqua pura quare sit.
Refrigerandi aquam coctam in fluuijs ratio.
Aquam frigidissimam quomodo reddamus.
Vitiosa aqua decoctione corrigitur.

Aqua decocta tum quidem vt aerẽ admittat, hoc vero ne plenum sit, & operculum habeat.

In quibus affectibus, aut cuius vtilitatis causa aquam decoquere aut quãcunq;, aut vitiosam tantum conueniat, in verbis istis declaratum nõ est. quamobrem neq; vllum ex ipsis iuuamentũ percipimus. videtur nãq; Hippocrates, sicut alia multa in his libris quærendi magis causa, quàm in vulgus edendi adnotauit: ita hunc quoq; sermonem cõscripsisse, nobis quidem imperfectũ, sibi vero ipsi ad reminiscentiam integrum. at si nobis ipsis hunc nodum explicandum proponẽtes, qualem aquam prius elixare conueniat, atq; ita deinde refrigeratam bibere, (siquidem ipsam frigidam bibere volumus) & contra rursum quã calidam aquã bibere volentes haud perinde elixabimus, sed huic operculum facientes, vasi, in quo calefacta est, magnitudine respondens, illi vero nullum tegmen imponentes, sed calentem aquam in nudo detectoq; vase sub diuo expositã dimittentes, quæremus deinceps qui affectus calidas, quiúe frigidas aquas postulent, nos quidẽ vtile aliquid inueniemus, nihil tamen ad inuentionem ex propositis verbis proficiemus. quandoquidem initium nullum clarum habeãt. quocirca & nonnulli ipsa cum suprapositis copulãt, vt Artemidorus voluit cognomẽto Capito. sed plurimi ipsa ab alijs separantes sola considerant. Igitur si cũ antepositis coniungantur, huiusmodi eorum sensus erit, laborantibns gratiæ, vt mũde parare aut poculenta, aut esculenta, & cętera, quæ deinceps dixit Hippocrates, deinde post vltima verba, Aqua vero & ipsis interdum frigida propinanda, cum aut offensam prorsus nullam, aut perexiguam ex eius potu fore metuamus, deinde sibiipsi ad reminiscentiã, vt aiunt, deinceps modum ipsius præparandæ tradidit, fortasse nequaquam volens fontanam aquam prius, quàm incaluerit, exhiberi, fortasse vero & aliquam distinctionẽ nactus quibus calefacta prius & mox refrigerata, aut quibus omissa calefactiõe potui danda sit, aut forsan optimam aquã nõ coctam, vitiosam vero coctam præbere voluit. fortassis etiam optimæ aquæ duplicem refrigerationem prodit, vnam quidem, quam circũplectens aer efficit. Porrò in Alexãdria totaq; Aegypto ipsos aquam in testaceis quibusdã vasis hoc modo refrigerare conspexi. occidente sole aquam prius calefactam in vascula fundebãt, deinde sublime totum hoc vas in fenestris vento aduersis, vt ibi per totam noctem refrigesceret suspendebant. postea ante solis ortum vas humi depositum frigida aqua circũfundẽtes, frigida etiam folia toti circundabant nõnunquam vitium aut lactucæ, nonnunquam vero & aliarum id genus herbarum, vt ea, quã sub nocturno aere acquisiuerat, diutius permaneret frigiditas. multo vero magis ad huiusmodi apparatũ, cum optimæ aquæ ipsis facultas

facultas non esset, homines deuenere. Dico autẽ
optimam aquam & omni vitio carentem, quæ
neq; limi quicq̃ habet, neq; male olet, & gustan-
tibus nullam qualitatem præ se fert, quædam.n.
alienas qualitates permistas habẽt salis, aut nitri,
aut sulfuris, & bituminis, & aluminis aliorumq́;
id genus. in quibus oĩbus melius fuerit, quemad
modũ legumina multa prælixantes idonea esui
præparamus, & olera, & animalium partes, ea-
dem ratione & aquam prius decoctioni ad me-
liorem naturam permutantes ita propinare. præ
terea & ob alium sanè vsum aquam pręcalefactã
refrigeramus, etsi neq; sapore, neq; odore malo
deprauata sit, atq; oculis mundissimam sese offe
rat, quando in ventriculo ipsam diutius cõmo-
rari, aut percellere, aut inflare, aut degrauare vẽ-
triculum perceperimus. sunt.n. profecto & id ge
nus multa, quarũ præcipue ab optimis aquis di-
scretionem Hippocrates mihi scripsisse visus est.
vbi inquit. Aqua cito incalescens, ac cito refrige
scens, leuissima. neq;.n. in lutosis, aut male olen
tibus, aut quippiam medicamentosum gustatui
imprimentibus huiusmodi signum vsui esse po-
test, quod omnibus notum apertumq́; est, sed in
illis, quæ omnibus hisce qualitatibus careant. al-
terum vero ex aeris corrupti mistiõe aquæ vitiũ
inest, aut aliud quodpiam ipsi aquæ ingenitũ ab
ignota causa proueniens. in his quidem supradi
cta nota optimum diiudicandi instrumentũ est.
neq;.n. id genus aquæ cito calefiunt, aut refrige-
rantur. alterum quoq; indicium huic simile ab
oleribus, aut leguminibus, aut fructibus, aut car
nibus, aut radicibus in ipsa aqua incoctis accipi-
tur. siquidem in optima aqua celerrime, in vitio
sa tardissime elixantur. vocantq́; huiusmodi vi-
tiatas aquas veteres quidam indomitas siue cru-
das, perinde ac ipsa legumina, quæ difficulter
vixq́; elixantur. ob has itaq; vtilitates nonnunq̃
præcalefactã aquã refrigeramus. Quin & ipsam
calidam bibituri, cum aut lutulenta, aut limosa,
aut fœtens est, hunc in modum præparamus. ná
præcalefacta cum refrixit, tunc euidenter puto-
rem, quem ex putredine plerunq; contraxerat,
abijcit: omnisq́; pars terrea facile subsidet, quę cũ
tota aqua prius, q̃ incaluisset, minutatim permi-
sta, vnaq́; cum ipsa epota haud contemnendam
cladem infert, & maxime quibus renes, aut vesi-
ca ꝓgignendis calculis obnoxij sunt. ac sub diuo
quidem non aquam modo calentem, sed etiam
alia quædam exponere istius separationis causa
medici mihi excogitasse videntur. nam quęcũq;
ex diuersę naturę materijs constant per minutas
particulas mistione conflata hęc post calefactio-

A nem refrigescentia facile dissoluũtur. sed statim
ab elixatione antequam refrigeretur, adhuc mo
tione agitatur, atque ideo omnes eius particulæ
permistę sunt. sed ea refrigerata, graues ac terreę
fundum petunt, leues superfluitant. Itaque si cũ
prædictis, in quibus scripsit Hippocrates, labo-
rantibus gratias, de aquarum coctura sermo co-
puletur, & ipsius vtilitas euidẽs est, atq; id, quod
dicitur, quale nam sit, exquisite fortasse inuene-
rimus. sin autem à prædictorũ continuitate mo-
do proposita verba diuellentes separatim contẽ
plemur, plenus dubitationum sermo erit. prius
igitur ipsum, vt superioribus annexum explana-
bimus, dicentes, aquæ in ipso, præparationem,
frigidam potaturis innoxiam significari. quam
& ego sæpius facio, cum ægrotanti alicui frigi-
dam aquam præbiturus sum, neque mihi fontis
B aqua bona scatentis facultas est. Romæ nanque,
sicut & multa alia in ea vrbe eximia sunt, ita &
fontium elegantia ac multitudo est admirabilis.
nulla fœtidam aquam, aut medicatam, aut tur-
bidam, aut asperam crudamq́; effundente, sicut
neque Pergami in patria nostra. in multis autem
alijs vrbibus haud paucæ deprauatæ aquæ repe-
riuntur. illæ sanè, quę ex Tyburtinis montibus
per lapideas fistulas in Romanam ciuitatem de-
riuantur, alijs quidem vitijs carentes, crudiuscu
læ tamen sunt, vt neque celeriter calefiant, vt vr-
bani fontes, neq; refrigerentur. neq; celeriter in
ipsis, vt in fontanis aquis, quæcunq; inieceris, eli
xantur legumina, & olera, & carnes. ex his autẽ
alię alijs ĩ locis multo crudiores sunt, & ab ipsis
indigenis duræ grauesq́; nominantur. ꝙ ventri-
culum infestent, & à potu onus quoddam plu-
C res percipiant. nam ferè & alias multas causas
quicquid efficientes ab effectu denominare con
sueuerunt. sic igitur & huic contrariam aquam
optimam laudantes, leuem & mollẽ appellant.
cæterum omnia hęc enarrata cognitu quidem
vtilia sunt, sed nihil ipsorum proposita verba do
cent, neq; sine ostensione, neq; cum ostensione,
neq; breuiter & obscurius, neq; dilucide ac pro-
lixius. satius igitur mea quidem sententia fuerit
omnes huiusmodi sermones integros præterire.
Quamobrem si Hippocrates, quo pacto aquam
potui frigidam præparare oporteat, tradere pro
posuit, huiusmodi erit verborũ sensus, si aquam
prędicti vsus causa elixemus, aut nihil vascu-
lis, in quibus elixatur, super imponemus, sed
elixatam aquam in aere ambiente libere versa-
ri permittemus, aut è contrario aliquo opercu-
lo vasculũ integẽtes aerem excludemus. rursum
vero hęc ipsa, aut inter decoquẽdũ, aut ab deco-

ctione inter refrigerandum fieri debet intellige
re poſſumus. ſed in refrigeratione intelligi cre-
dibilius eſt. in elixatione vero incredibile. neque
enim docere poſſumus, cuinam vſui inter elixã-
dum aer ambiens futurus ſit, aut elixatas aquas
attingens, aut eaſdem ne attingat, excluſus. ſed
in refrigerando poſt cocturam, vbi alicuius pu-
tei, in quem vaſculum demittamus, nobis facul
tas eſt, aliquo tegmine vaſculum claudere, atq;
vndique diligenter obſtruere neceſſe eſt. vbi ve-
ro puteo caremus, detectum vas, vt frigidum
aerem admittat, relinquere conuenit. cæterum
nonnulli explanatores verba hæc à ſuperioribus
diſiuncta legenda eſſe cenſentes, Hippocrati de
contaminatis aquis ſermonem eſſe aiunt. deque
illis maxime, quæcunque ob aliquam terream
admiſtam materiam huiuſmodi ſunt. mẽſuram
autem temporis cocturæ eam eſſe oportere, vt
eouſque. ſ. elixentur, donec puræ fiant atq; aerẽ
extrinſecum ſi admittant perſpicuæ. ob huius
enim admiſtionẽ, non ex ſe, optimas aquas ſplen
didas apparere aſſeuerant, de rerum natura ſer-
monem aggredientes, cuius ipſi nullam rationẽ
aſſignare poſſunt. ſplendida nanq; pura aqua cõ
ſpicitur, non aliqua ſplendida luce extrinſecus
in ipſam incidente, ſed ab occurrẽte lumine per-
mutata, quemadmodum & aer neq; ipſe ex pro-
pria natura lucens: alioqui & noctu oĩno ſplen-
deret. verum ſummos eius fines ſolari radio fe-
riente totus, cum ſit ſibiipſi continuus, alteraſcit
& cõmutatur. in aqua vero, aut aere inania eſſe
ſpatia cum Epicuri & Aſclepiadæ de elementis
opinione concordat. Ariſtotelis autem Stoico-
rumq; placitis aduerſatur, qui nullum in mũdo
locum eſſe vacuum, ſed omnia corporum plena
eſſe ſibi perſuaſerunt. neq; enim in pumice caui-
tates terreis corporibus interiectæ ipſis penitus
vacuæ videbantur, ſed intra ipſas aerem contine
ri teſtantur. in aqua quidẽ haud eſſe talem mea-
tuum fabricam, qualis in pumice lapide conſpi-
citur, ſed quoquouerſus ipſam ſibi eſſe cõtinuã.
rectius igitur, inquit, eſt putare dictum eſſe vt
aerem ſuſcipiat, de vaſæ non operculato. nam
quod deinceps ſcriptum eſt, dictam explanatio-
nem non admittit, ita ſe habens, non plenum
autem eſſe, & operculum habere, propoſitis ſa-
nè verbis opponitur, quæ ſunt hæc, aqua elixa-
ta hæc quidem vt ſuſcipiat aerem, nam ſecundę
particulæ ſubſequenti, quæ vas contectum eſſe
vult, Verba hæc aduerſantia operculũ vaſi pror-
ſus interdicunt. idque ſignificauit Hippocrates
ſcribens, hæc quidem vt aerem ſuſcipiat, vas
enim operculatum aerem excludet, detectum
vero facile ſuſcipiet. At in aquis à frigido aere rè
frigeratis id fieri nos dicere ſatis liquet, quemad
modum Alexandriæ facere conſueuerunt. vbi
vero fluuijs rapide labentibus coctam aquam ſu
bijciunt, tum vas aliqua ex parte inane eſſe me-
lius fuerit, quo aer inter operculum & aquam in
vaſe poſitam cõtentus ipſe prius refrigeratus ſic
deinde attractu vicinam aquam refrigeret. vt. n.
aqua facilius, quàm omnia terrena corpora calet
atq; frigeſcit, quippe cum illa tenuitate partium
ſuperet, pari ratione & aer, quàm aqua. admiran
dumq; mihi planè fuerit, niſi quiſpiam huiuſce
rei quotidie euenientis experimentum ſentiat.
vaſorum nãq; vinariorum quod recluſum aper-
tumq; fuerit, vt vinũ facile aceſcat, in cauſa eſt,
ſicut è contrario bene operculatum minus id pa
titur. Adhuc vero minus plena vaſa. nã quæ ali-
quantulum vacua ſunt, quoniam aerem inclu-
ſum habent, per illum medium celerius ambien
te extrinſecus permutãtur. ſed plena, ita vt vinũ
operculum attingat, per illud quidem imbecil-
liter admodum atq; obſcure eouſque vitiantur,
quouſq; ſanè tegumenti denſitas peruenit. inue-
nies itaque picata aut gypſata dolia diutius vina
ſyncera conſeruare. ſed quæ ſolo corio, ſicut &
quæ cuneis obſtruuntur, breuiori tempore du-
rant. quocirca obſtructa prius cuneis aut corio
dolia gypſo deinde ac pice oblinunt. Hac ergo
ratione cum aquam frigidiſſimam reddere vo-
luerimus niuem habentes, prius feruefectę aquę
ipſam exterius circumponemus. ſed niue caren-
tes in puteo, aut amne labente ipſam prius cale-
factam, vt facilius permutetur, refrigerabimus.
nam quodq; prius calefactum à vicinis in ſe totũ
alterationem admittit. ob prædictam vero cau-
ſam ab aere frigido aquam tangi artificioſe mo-
limur. igitur ſi coctæ aquæ refrigerandæ cauſa
hæc ab Hippocrate dicta fuere, veriſimilem ex-
planationem nacti ſumus. at ſi vitioſæ aquæ cor
rigendæ, conſiderare deinceps debemus à coctu
ra iterum exorſi, quæ totam æquabiliter aquam
fundens, eam ad partium ſeparationem idoneã
reddit. permanente enim adhuc in ipſa ob cale-
factionem motu, aliqua craſſiora corpora in ea
fluitãtia ſublimius efferri neceſſe eſt, motu vero
in totum deſinente, terreæ particulæ ingenito
pondere deſcendentes, in fundo continentis va
ſis reſidebunt, aqua vero ſuper has fluitabit.
Hanc paulatim in alterum vas trãſfundentes, ci
tra noxã deinde vti poterimus. Verũ Zeuxis ne-
ſcio quomodo initium ſecundæ ſermonis parti-
culæ ita explanauit, vult (inquit) Hippocrates
aquam non innatare ventriculo. acutum. ſ. tonũ

ſecundæ

secundæ syllabæ huius nominis ἔμπλεον superimponens, non, vt alij, primæ, per ipsum volens non vas plenum intelligi, vt illis visum fuit, sed ventriculo innatans, quod idem sonat, quod superfluitans. cæterum quoniam amans erga amatum caligat cæcutitq;, iccirco nostri ipsorũ amor plerunq; nos in nostris solis rebus cæcos reddit, quãuis aliena perspicacissime contemplemur.

IIII. in. VI. De morb. vulg. com. xv.

Calidioribus aquæ potum conuenire.

Calido natura refrigeratio, potus aqua, quiescere.

Quod his verbis præcipitur, clarum est. oĩbus enim his, qui calidiores, q̃ deceat, sunt, summam victus rationis ad refrigerationem redigere expedit. itaq; frigidioris temperaturæ cibaria ipsis danda sunt, & aquosa potio, aut ipsa aqua potui præbenda est, parumq; exercendum corpus est. soli nãq; ad necessarias actiones motus sufficiẽt, nihilq; dubij est, ab ira & curis vehementioribus eiusmodi hominem abstinere debere. quinetiã quotidie lauationibus aquarum dulcium vti, nõ semel tantum, verũ etiam sæpius, si velit, expediet, necnon & ciborum, quos comedunt, vis refrigeratoria esto, & ęstate pręcipue. Verum ante omnia illud in his sermonibus meminisse opus est, calidas naturas appellare eas Hippocratẽ consueuisse, quæ nõ ingenito calore, sed acri & mordaci abundant, quem aduentitiũ & non secundum naturam esse arbitratur.

V. De san. tuen. Cap. xij.

Aquæ potum iuueni conuenire, cui natura sit calidior propter intemperiem.

Fortassis enim absurdum omnino cuipiam videbitur, iuuenem qui athleticus, vel militaris sit, aut etiam fossor, messorve, aut arator, vel deniq; qui robustum aliquod opus exercet, aquæ tantũ potiõe vti: atq; in hoc falli Hippocratem, cum calida temperamenta aquæ potionem poscere, absolute pronunciet. Mihi vero Hippocrates nõ absolute id, sed de naturis summe calidis, quæ vtiq; propter intẽperiem tales sint, dixisse videtur: non quod plurimũ habeant naturalis caloris, quem ipse augeri in athletarum exercitio confirmat.

I. De san. tuen. Cap. xi.

Frigidam dari posse pueris, & quæ cauenda.

A frigidę potione oĩno prohibendos hos pueros nõ censeo, quod tñ aliqui faciunt verũ à cibo plerunq; & ꝓ calores, cum ipsis cordi erit, vti permitto, potissimum vero, si copia eius sit, fontanę recentis, cui nulla qualitas vitiosa sit aliunde contracta. ea si non est, reliquarum. Cauendæ vero sunt, q̃ ex stagnis hauriuntur, & quæ turbidę, & quæ male olentes, & quæ salsæ, deniq; in quibus qualitas aliqua gustu deprehenditur: qñ quę optima est, ea penitus nõ gustui modo horum, verũ etiam olfactui oĩs qualitatis expers videbitur. eadẽ quoq; tum potui iucundissima erit, tũ planè pura. qđ si præcordia quoq; celeriter transit, nihil est, quod magis idoneam requiras. qñ si qua pura, limpidaq; est, nec potu insuauis, nihilo secius tñ circa pręcordia hæret, hęc vitio non caret: atq; abstinendũ ab ea censeo vtiq; cũ prorsus est frigida. cæterum à calefacta non deterreo. ac tutissimũ quidẽ sit experientia ipsa de huiusmodi aqua iudiciũ fieri: quod si quis est, q ex notis, potius vim eius prænosse malit, cuius fons è petra scaturiens, contra septẽtriones fluit, solemq; auersum habet, hanc ægre concoctum iri, tardiq; transitus esse putandum est: eadem nimirũ frigefiet, calefietq; tarde. contra, cuius ad orientem solem fons erumpit, quæq; per meatum aliquem mundum, aut puram colatur terram, eademq; calefit, ac refrigeratur ocissime, hãc omni ætati vtilissimam esse existimandum est. Non enim sicuti vino, escis, exercitatiõe, vigilijs, somno, ac venere, alijs alias vti pro rõne ętatis expedit, ita de aqua itidem statuendum est: sed quam nunc optimam iudicauimus, hac vti puero, iuueni, seni conducet.

V. Apho. xx.

Aqua frigida quid faciat & quomodo mordax dicatur.

Vlceribus frigidum quidem mordax, cutẽ obdurat, dolorem insuppurabilem facit, liuorem obducit, rigores febriles, conuulsiones, distẽtiones.

Si proprio vtamur vocabulo, calidũ mordax est: sensus autem similitudine, & frigida aqua vocatur mordax: non cum in cutem simpliciter incidit, sed vlceratam. Nam quod mordax futurum sit, eius quod morderi debeat substantiam oportet peruadere: quod in cute secundum naturam se habente, frigida aqua non potest efficere, quoniam densior est quàm pro eius substãtia cutis. In vlceratis autem, vt quę rariora sint, peruadere potest eorum substantiam, in profunda subintrans. Dictum autem est plenius de natura mordacium, in libris de potentia simpliciũ medicinarum. Vlceratis igitur frigidũ est mordax: integris autem non solum mordax non est, sed & cutem facit duriorem, eius densando substantiam, Et quidem dolorem efficit insuppurabilem

bilem, natiuum refrigerando calorem, qui vlcera ad suppurationem perducit, & ea difflari prohibet quæ dolorem efficiunt.

VI. De locis aff. Cap. i.

Ex intempestiue frigidæ potione aquam inter cutem effici.

At medici qui sequuntur ea, quæ manifeste apparent, qui & refrigerata parte quapiam, accidentia quędam fieri suspicantur, admiratione digni sunt, quòd aquam inter cutē consistere posse putant, ne vnico quidem loco affecto. Si enim ob id ꝙ nullus est in hepate tumor, ipsum haudquaquam affectum esse existimāt, neq; aliarum partium vlla afficietur, in his qui aqua frigida vitiosa epota, mox aqua inter cutem corripiūtur: quippe noxam infert internis partibus aqua sic ingesta, alias alijs, sed præcipue & in primis, ei quæ forte fortuna eo tempore reliquis fuerit imbecillior. verum nisi ad iecur frigus transmittatur, aqua inter cutem subsequi potest minime. Sic splenis quoq; vitio aqua inter cutem nōnunquam euenire consueuit: aut cū tumor quispiā, vt scirrhus ipsum refrigerat, aut vbi citra tumorem refrigeratum est, vt cum quis aquam frigidā & vitiosam, affatim & importune potauerit.

Et cap. vi.

Nam per omnes huiuscemodi affectus, aqua inter cutem hoīem vexari contingit, vel nullo existente in hepate ꝑter naturā tumore. Id vero præcipue intelligitur ab ijs, qui didicerunt, quomodo ex intempestiua aquæ frigidæ potatione, iecur affatim refrigeratum, statim aquam inter cutem inducit, anteaquam scilicet in durum tumorem attollatur. Verum sic affecti vehementi ciborum desiderio tenentur, nec mirum, quippe ob refrigeratum os ventriculi, huiusmodi cupiditates inualescere, iam ante didicimus.

IIII. De locis aff. Cap. vij.

Frigida quomodo venas rumpere dicatur.

Ita Hippocrates venas inquit, frangit aqua frigida. atqui ipsa per se rupturas non facit: sed quia venarum tunicas frigiditate sua duras, & extendi contumaces reddens, vt rumpantur paratiores efficit: ruptionis vero causa est aut vehemēs motus, aut humorum abundātia, qui vel per se, vel vna cum crudo & frigido & flatuoso spiritu venas extendunt.

De venæ sect. aduersus Erasistrateos. Cap. iij.

Ex potu frigidissimæ ex niue, purgationes menstruas supprimi.

Maximum præterea experimentū Romę nostra tempestate à venæ sectione est sumptum: contigit enim cum vulgo mulieres aquam frigidissimam ex niue potarent, vt aut nullo pacto, aut prorsus diminute purgarētur: has tamen medici venæ sectione adeo incolumes conseruarūt, vt neq; sanguinem spuerent, neq; laterali inflammatione, aut pulmonis, aut anginę caperentur.

IIII. Simp. med. Cap. xx.

Marina potius salsa, quam amara est.

Aqua lacus Palestinæ vel maris mortui.

Et de sale.

Marina vero aqua salsa potius est quàm amara, plurimū in se habens aquæ potabilis: id quod & ab Aristotele olim satis est demonstratum, At aqua quæ est in lacu Palæstinæ in caua Syria, quem alij quidem mare vocant mortuum, alij stagnum bituminosum, gustantibus non salsa modo, sed & amara est. Salem vero etiam habet ex sese natum, perinde amarum: primoque statim aspectu vna cum vniuerso mari tum candidior, tum crassior apparet, salsugini meræ similis: in quam si salem inijcias, ne liquari quidem etiam possit: plurimum enim eius in se habet: ac siquis in eam se mergat, continuo sale tenuissimo velut conspersus vndique emergere conspicitur. Quaproter etiam aqua illa quàm cætera marina grauior est, idque tanto pondere, quanto fluuiali marina. Itaque ne si teipsum quidem dimittas, in profundum deferri possis: ita attollit eleuatque aqua: non sanè quia natura leuis sit, quod quidam veterum sophistarum prodidit, sed vt censuit Aristoteles, propter grauitatem instar luti quæ leuiora sunt gestans. Proinde si hominem ligatis manibus pedibusq; in stagni illius aquam conieceris, deorsum haud feretur: quin vero sicut naues in mari onera plura quàm in fluuijs citra submersionē portare valent, eundem in modū in stagno mortuo multo plura quàm in mari. Tanto enim est quæ in illo est aqua, marina grauior, quanto marina lacustri aut fluuiali. Inest enim ei salis substantia, quæ terrea grauisque est. Ipsique tibi marinam, si lubet, efficere licet, sale in aqua fluuiali colliquato, cognoscereque quanto grauior reddatur aqua eiusmodi quàm sit dulcis. Quin & modum iam inuenerunt, moderatam ad saliēdum conficiendi salsuginem, si ouum in ea videatur natare. Nam vbi etiamnum sidit, ac nondum super salsuginis superficiem innatat, aquosa magis est & dulcis: grauiter vero salsa est, vbi tanta est salis copia indita, vt amplius liquari qui postea adijcitur nequeat. Quam aquam si pendere non grauaberis, omnium aquarum comperies grauissimam. Itaque ego quandoque inanem esse diuitis cuiusdam ambitionem ostendi,

qui

qui tantam in Italiam maris mortui aquam deuexit, quæ cisternā implere posset. Nā id ipsum ego expedite præstiti, sale plurimo in aquam potabilem coniecto. Longe etiam grauiorem eiusmodi effeceris aquam, si quamplurimum salis liquatum sub Canis exortum, vbi potissimū ęstus iam fuerit valentissimus, torreri siueris, haud aliter quàm in stagno bituminoso: sic enim hæc aqua perinde vt illa grauis efficietur: ac si ligatū hominem, aut aliud animal, in ipsam cōieceris, instar nauis super aquam feretur. Quin vero & amarior ꝓtinus quoq; eiusmodi erit aqua, si decoquere ipsam in igne iubeat. Nam quicquid sal sum plusculū excalfeceris, amarū tibi euadet. Sic & ipsius bituminosi lacus aqua in caua calidaq; regione contenta, dum sole torretur, amara efficitur: proindeq; ęstate quàm hyeme amarior est. Ac siquid eius haustum in vase cauo regioneq; aprica (quemadmodum nos effecimus) æstiuo tempore deponas, continuo amarior sese reddita videbitur. Verum hæc omnia ijs quæ paulo superius de amari generatione diximus, abunde subscribunt. Cæterum cuius gratia oratio ad bituminosum digressa est stagnum, id nondum omne expositum est: nullum enim in eo neque animal, neque planta inesse conspicitur: immo cum duo in eum fluuij cōfluant longe maximi, pisciumq; copia scatentes, maxime qui propè Ierichontem fluit, quem Iordanem nominant, nullus omnino piscium fluuiorū ostia excedit: ac si captos quis in lacum inijciat, celeriter mori conspicit: adeo est omnibus tum hominibus, tū plantis inimicum quod exacte amarum est, & quod squalidum pariter & siccum est, atq; natura velut fuliginem ab exassatione referens. Quā quam ne illius quidem stagni aqua exacte amara sit: quippe cum nec ipse sal. Vocant autem eū Sodomenum, à circūiacentibus stagnum montibus, quos Sodoma appellitant. multiq; ipsum accolæ ad omnia, ad quæ nos alio vtimur sale, accommodant. Vis eius non modo plus quàm cuiusuis alterius salis exiccatoria est, sed & extenuare nata: quia scilicet plus quàm alius exassatus est. Omni enim sali obscura quædam adstringendi vis inest, qua eas quæ condiuntur carnes constringit, densatq;: potissimum vbi durus & minime fragilis extiterit. Talis est exactissimus quidem fossilis ferè omnis: Minus autē illo marinus: tum qui multis in locis aquis leuiter salsis arescentibus prouenit: Tertium locum obtinet, abstergere magis quàm adstringere cōtrahereq: potens: Proximas his vires habet Sodomiticus, æque atque marinus durus: cæterum ob admistā

A amaritudinem, facultatem valentius abstergentem ac digerentem q̄ marinus possidet. Sic & nitrum ipsum, & ipsius spuma, & quod composita appellatione vocatur aphronitrum, cæteris magis extergere possunt, nempe quia minime adstringunt, & exacte sunt amara.

XI. Simp. med. Cap. de ijs quæ in mari proueniunt.
Aquæ Tragasij.

Porrò sal eiusdē speciei cum marino est qui in stagnis quibusdam salsedinem habentibus nascitur, æstate videlicet aqꝫ æstu ex ijs absumptis, cuiusmodi est Tragasius, nō procul à Sminthio. Confluit enim illuc ante aquas spontaneas, quæ admodum sunt calidæ, copiosa aqua stagnans non amplo in loco: & ea æstate omnis absumitur, à sole videlicet arefacta. Porrò quoniam locus ipse salsedinem continet, quod reliquum est **B** omne, sal est, cognominationem à loco pariter & aquis sortitus. Nam spontaneæ & ipsæ illis in locis aquæ Tragasiæ nuncupantur, potētia summe exiccatoria: & sanè qui in ea regiōe sunt medici, ad hoc illas accommodant. Porrò dictum est & de Sodominis in mari mortuo prouenientibus, in quarto libro.

III. Simp. med. Cap. v.
Marinæ facultatem quomodo inuestigemus.

Quonam igitur pacto scrutabimur, an sicca sit faculate marina? Quonā alio, obsecro, quàm an corpus humanum in æqualitate quadam resiccare valeat? Itaque in hoc vnum modo cæteris relictis intendendum. Atqui contra faciunt medicorum plerique. Nam ad quiduis potius respiciunt quàm ad hoc. Quomodo ergo ad hoc **C** solum conuersi, reliquis prætermissis, quanam in hoc agendi facultate polleat marina cognoscemus? An videlicet corpori applicantes, sicq; eius periculum sumentes, lauando, rigando, fouendoq;, tum subinde lanam, aut spongiam marina madentem partibus applicando, ad hæc emplastris ceratisq; miscēdo, atque in his omnibus, ab eo quod ex accidenti quandoque euenit, id quod à propria medicamenti vi proficisci tur distinguendo? Nam in hoc omnis inuentionis summa consistit, quam vix quisquam illorū attingit. Sed eos philosophorū verba decipiunt, haud potentes homonymiam percipere.

II. De nat. fa. Cap. ix.
Marinam carnes conseruare,

Alioq quod muria & aqua marina carnes & siccant, & incorruptas seruant, reliquæ omnes potabiles prōpte corrūpunt, atq; putres faciunt, quis ignorat?

I. De symp. cau. Cap. vij.

Ex marinæ nimio potu præ siti quosdam periisse.

Ad hæc alios in nauigio cui deficeret aqua dulcis, quorum qui ausi sunt marinam bibere, cum immodice supra cæteros sitirent, quidam etiam corũ & fluxa essent aluo, nec id sine morsu vehementi, celerius q̃ alij perierunt.

II. De vict. rat. in morb. acut. com. xxxiiij.

Aquæ potationes præter consuetudinem, quid faciant.

Si ergo multa præter solitũ carnis deuoratio, vel allia, vel silphion vel ipsius succus vel caulis, vel alia consimilia, quę seorsum insignibus sunt prædita viribus, ventriculis quibusdam magis quàm alia labores inferant, minus quis admirabitur. At iure admiraberis si didiceris quantam maza turbationem, tumorẽ, flatum, torminaq́ꝫ mazam deuorare non assueto pariat, si præter consuetudinem ingesta fuerit. vel qualem panis ipse calidus deuoratus sitim inferat, & repentinã, plenitudinẽ, φ tum exiccet, tum tarde descendat. & q̃ꝫ varia inter se pariant purissimi confusaneiq́ꝫ panes si pręter cõsuetudinem deuorentur, & maza similiter vel arida, vel humida, vel tenax. qualiter item & polentæ afficiant, recentes quidem eos qui recentibus vti non consueuerunt, & aliæ eos qui recentibus ex consueto vtũtur. Ad hæc quid faciant vini, & aquæ potationes præter consuetudinem in aliud subito translatæ, quid dilutum item vinũ, meracumq́ꝫ repente pota. Dilutum enim cum infirmitate humentem reddit ventrem superiorem, flatuosumq́ꝫ inferiorem. Meracum vero venarum pulsationem efficit, capitisq́ꝫ grauitatem, & sitim infert. Præterea quid vinum album nigrumq́ꝫ pręter solitum mutata: quæ si ambo vinosa fuerint, valde alterant corpus. Quare dulce vinosumq́ꝫ minus quis dixerit mirum

D esse non idem posse vbi repentina fuerit mutatio,

I. De symp. cau. Cap. vij.

Ex imprudenti aquæ frigidæ potu mortem sequutam esse.

Vidi aũt & ex ijs qui ardenti febri laborarãt, quendam cum morbus inualesceret, & frigidã impudenter bibere, nec vnquam quoad moreretur expletum.

Primo. in primum. De morb. vulgari. com. I.

Haustus aquæ infectæ potest morbum vniuersalem facere.

Potest tamen interdum efficere morbũ vniuersalem haustus aquæ infectæ: quod quidẽ memoriæ proditum est in castris accidisse. Itidem ob loci naturam, vbi cuncti eodem loco castra

E metati, commorabantur.

De salub. diæta. com. xij.

Post exercitium aquam esse bibendam prius, quàm vinum.

Cæterum non ita statim vult ab exercitationibus bibi vinum, sed prius aquam, quemadmodum athletæ docti experientia faciunt. Quippe vinũ caput tentat, si vel mox à balneo præ oĩbus alijs cibis & potibus bibatur. Non tñ frigidę post exercitationes potio, nisi calidam præbibas, noxa vacat. Offendit enim & hæc non obscure vẽtrem ac iecur, nonnullis etiam neruos,

Comp. Phar. per loca. vij. Cap. ij.

Aqua per canales plumbeos ducta vitanda.

Aqua quæ per plũbeos canales deriuatur fugienda, limus enim quidam ex plumbo in ea cõtinetur. Vnde etiam qui aquæ eiusmodi fæcem

F combibnnt, dysenterici euadunt.

III. De aliment. facult. Cap. xix.

In aqua cocta dant alimentum humidius.

Frixa in sartagine sunt sicciora, q̃ vero ĩ aqua dulci sunt elixa, alimẽtũ corpori p̃bẽt humidius.

III. De aliment. facult. Cap. xxxij.

Quod elixatur, aquæ suas qualitates dare.

Nam corpus ipsum solidũ, qđ in aqua elixatᷣ, qualitates, q̃ initio sibi inerant, in ea deponit ita, vt tandẽ ἄποιον, quod vocát, & aquosum euadat.

Paulopost, aquam coquendo fieri magis salsam.

Verum ius ipsum in primis Praxagoram fefellisse videtur, quod p elixationẽ salsius redditur: nõ intelligentẽ, quod sale aut garo statim initio condituræ in aquã iniecto, necessario ꝓcedente coctiõe succus salsior, q̃ antea efficitur. quẽadmodum ẽt si nulla alia re immissa puræ dulcissimæ aquæ salis minimum permisceas.

I. De diff. feb. Cap. iij.

Acres superfluitates defluere ijs, qui aquam impuram bibunt.

Acris autem & mordax defluit superfluitas his, qui aut natura vitiosos habent humores, aut prauis cibarijs vtũtur, aut sæpius cruditatem patiuntur: ac tum præsertim, cum post huiusmodi cibos assumptos fœculentam, vel lutulentã, atq; ex lacunis, vel piscinis, siue paludibus, siue quouis alio corruptam, ac putridam aquã biberint.

IIII. Meth. med. Cap. ij.

Aqua temperata siccam carnis intemperiem corrigit.

Ac carnis quidem intẽperies si squalens sicca; videtur, aqua temperata fouens humectãsq; corriges. Quoties autem eo remedio vteris, esto tibi perfusionis humectationisq; meta, vt cum primum rubescit attolliturq; particulæ moles, tum desinas. Quippe si vltra perfundas, quod attraxisti, id euocabis. itaq; nihil profeceris. Quinetiam medicamentorũ humectandi facultas plenior esto, quàm vt in sana carne præceptum est. Si vero humilior quàm pro naturali habitu caro fuerit, contraria ratio ineunda est, ac medicamẽtorum facultas ad siccius transferenda, aqua vero nullatenus admouenda: immo si lauandum vlcus videtur, vinum, aut posca, aut decoctum austeræ cuiusquam herbæ præparandum.

III. De aliment. facul. Cap. ij.

Quæ aqua coquuntur, humidiora esse reliquis.

Quæ nanq; assantes, aut in sartagine frigentes mandunt, ea corpori siccius dant alimẽtum. quæ vero in aqua percoquunt, humidius. quæ in patinis cõdiuntur, inter hæc media sunt.

III. De aliment. facult. Cap. xvi.

Niue refrigeratam aquam à calidis ventriculis ferri.

Quin ventriculi iusto calidiores oxigala ipm circundata niue prius refrigeratum, indolenter ferunt, quemadmodum pleraq; id genus edulia: atq; adeo aquam ipsam niue sic præparatam.

De succorum bonitate & vi. Cap. xi.

Ex aquæ vitiosæ potu caput dolere, ventriculi robur exolui. & quibus potius aqua conueniat, quàm vinum.

Inuenias certe quosdã, quibus ex aquæ potu dolore caput corripiatur: præsertim vero cũ ea vitiosa fuerit quippe quę cũ ipsa corrumpatur, tum natiuum ventriculi robur exoluat, qui cum imbecillus fuerit, solent eo deferri humores ex toto corpore ex bile tenues qdem, id quod ieiunantibus etiam vsu venit.

A *Et paulopost.*

Nihilo tamen secius homini temperatura calidissima prędito vel naturali vel ex ętate, vtilius aqua bibitur, quàm vinum.

XII. Meth. med. Cap. viij.

Tepida ad tenues & acres humores in ore ventriculi collectos euomendos.

His humoribus contrariam maxime naturam habent, qui tenues sunt atque acres: sed similem dolorem inferunt: nonnunquam autem & conuulsiones crebras accersunt: vtique cum in ore ventriculi sunt collecti: veluti dudum illi contigit, qui paulopost æruginosum humorem euomuit. Satius vero sit non æruginosum ipsum dicere, sed exactam planè æruginem. Talis nanque erat qualis pulcherrima est ærugo. Verum huic adolescenti cum conuulsione & B syncope, etiam guttæ quædam frigidæ, & pulsus in summo gradu parui erant. Ex quibus cum coniecerem in ore ventriculi, quem publice stomachum vocant, mordentem aliquem contineri humorem, dedi illi aquam tepidam bibere. post quam protinus tale quid euomuit, quale si ipse facere velles, floridissimam æruginem aquæ misceres. Cum igitur talis humor in ventriculo constitit, vomitu est expellendus: cum in intestinis, inijcere per sedem conueniet, quod eluere eiusmodi humorem sit aptum.

VII. Meth. med. Cap. ix.

Frigidæ potus in calida intemperie ventriculi, cui humiditas vel siccitas sit coniuncta, totum vero corpus non sit attenuatum.

Proponamus itaque rursus exuperare intemperiem calidam, huic autẽ adiunctam esse modo C humiditatem, modo siccitatem, sed mediocrem vtranque, ac prius humiditatem. Hanc intemperiem minore metu aqua frigida curabimus: quando minime ex ea lædentur vicinæ partes, quæ mediocriter se habeant. Nam in siccis affectibus necesse est, non ea modo, quæ proxima sunt, sed etiam totũ corpus gracilius reddi. Ventriculo autem ipso nondum siccato, vt nunc est propositum, nec totum attenuatum esse corpus potest: quare nec frigidæ potu lædi. Si cubi vero adeo vehemens caloris intẽperies ventriculum occupet, vt vsque ad cor ipsum perueniat, febricitare hominem necesse est. Quo minus mirũ est, si eiusmodi intẽperiẽ maius ꝑiculũ insequitur, sanatio tñ genere eadẽ est. tradetur aũt postea, vbi de febriũ curatione disseretur.

VII. Meth. med. Cap. vi.

In calida ventriculi intemperie, aquæ vsus.

Verum ratio me docuit octo imbecilli ventriculi

culi curatiões. Vidisti igitur & tu quosdam vno die, vel potius hora, frigidæ potiõe leuatos. quorum alijs non aquam modo dedi fontanam recentem, sed etiam quæ niue esset refrigerata, veluti Romæ præparare solent, calfaciens scilicet prius, quam ipsi δικόκταν. i. decoctam appellant. cibos præterea ad eundem modum refrigeratos identidem me illis permittere vidisti. in quibus est & quam melcam vocant, vnus is quoque Romæ laudatorum ciborum. veluti etiam aphrogala.

VII. Meth. med. Cap. viij.

Aquæ vsus in ventriculi siccitate, cui caliditas iuncta sit.

Et gulam ex frigidæ potu vellicari, & mortem sequi.

Melius autem est rem etiam exponam. Quippe vtilis omnino erit ijs qui audierint, non secus ac fuit mihi. Homo erat quadraginta annos natus: medio, dum valebat, crassitudinis, & gracilitatis habitu. Is siti vehementer affligebatur, ac calidam auersari se dicebat, cum illi frigidam nemo daret, tametsi hanc impense flagitabat, febricitare tamen medicis non videbatur. & ventriculus, quæ sumpserat, tribus aut quatuor horis post euomuit simul cum potione. Itaque gracilis iam effectus est, ac periculo propinquus, minime videlicet adiutus ab austeris acerbisq; tum cibis, tum medicamentis. Sumpsit vero & post cibum, austerum vinum is homo, cum nec vltra sitim toleraret, ac (vt aiebat) mori mallet quàm in cruciatu viuere, aquam frigidam simul multam super cibum hauriens protinus sitire destitit, paulo vero post plurimum (eius) euomuit. Ab hinc horrorẽ in toto corpore sensit, pluraq; operimenta poposcit, cum prius omnia abijceret. tunc igitur reliquum totum diem quo id fecit, noctemq; totam inquiete egit, cooperimentis se fouẽs. Venter vero circa mediam noctem semel excreuit, quæ mediocriter erant cocta. Itaque nec siticulosus præterea erat. Postero autem die tum coloratior multo, tum firmior est effectus. Ac deliberabant iam medici an hominem lauare expediret: alij quidem suadentes, alij dissuadentes. vicit aũt sententia eorũ qui lauare suaserũt. Itaq; etiam lauatus citra offensam est, ac modice cibatus. tũ melius ei q̃ pridie venter concoxit. Questus autem est quòd difficulter transglutiret. visumq; omnibus est propter vomitum, qui præter consuetudinem inciderat, vellicatam illi gulam fuisse, ac proinde male habere. Cæterum vt etiam secutis diebus symptoma permansit, constabat nobis omnibus ventriculi imbecillitatem esse sanatam, gulam autem esse perfrigeratam. Nec sane mirandum erat, sicut potione illa quod immodice calfactum erat, ad mediocritatem est reuersum: sic quod mediocriter calebat, fuisse refrigeratum. Cæterum gulam eius nemo potuit sanare: sed vitio in vitium mutato, tandem mortuus est.

III. De ijs quæ in medic. fiunt com. xv.

De aquæ vsu ad fracturarum curationem.

Aquæ caliditas, & multitudo spectetur. caliditas, vt supra suam ipsius manum infundat. multitudo ad laxandum, & attenuandum plurima: ac carne implendum, & molliendum mediocris optima est.

De aqua item dicere ad fracturarum curationem necessarium est, dum resoluunt enim fracturas medici omnes calida aqua perfundunt, ac fouent, præsens ex ea auxilium experti. in cuius sane vsu duplex cõtingere error solet. in qualitate vnus, alter in quantitate. in qualitate quidem cum aut calidiore, aut frigidiore iusto ea vtimur. in quantitate cum longiore aut breuiore tempore perfundimus, quàm par sit. indiciũ moderatiõis in qualitate medici ipsius manum statuit. supra eam enim infundens aquam qua fracturã est foturus medicus, cõijcere inde quod fracturæ conueniet, potest. conuenientiam autem cum latitudine quadam intelligendam duco, quæ ad cõmunem omnium hominum, non ad ægrotantis habitum referatur. interdum siquidem fit, vt medico moderata, ægro eadem inconueniens, atque immoderata videatur. quo circa paululum ex ipsa supra eam laborantis mẽbri partem quæ primum fuerit resoluta, inspergens, ab ægroque requires frigidior ne, an calidior esse ei videatur. atque ita pro eius responsione tantum vel calidæ vel frigidæ adiunges, quoad temperatam ac moderatam ipsi quoque ægrotanti aquam efficies. primum igitur aquæ temperaturæ iudicium nostra manus affert, vtpote quæ primo eam experitur. ægrotantis tamen sensus præcipuum, ac perfectissimum, ac potestate primum est. at vsus ipsius quantitas cõmunes habet distinctiones cum frictione, omnibusque remedijs quę calefaciunt. ea siquidem adhibita non solum è vicinis locis ad calefactam partem attrahere, verum etiam digerere consueucrunt. vnde etiam calida aqua efficere contraria eatenus videtur, quatenus & corpus quantitate est præditum, & ipsa vel amplius

vel

vel minus adhibetur. nam si inane sit corpus, digerit potius q̃ attrahit. si sit plenum, contra attrahit magis, quàm digerit. si item breui tẽpore adhibeatur, replet magis, quàm exinanit: si longiore, magis discutit, quàm replet. merito igitur plurimam aquam laxare et attenuare, modicam mollire & carne replere dixit. atque ex euacuatione continuo quidem sequitur attenuatio, sed laxatio non continuo, sed per alia media. quæcunque enim ex repletione erant intenta, sicuti omnia quæ inflammationem patiuntur, ea dum euacuantur, laxari consueuerunt. quæ ex concretione ob refrigerationem intentionem habent, dum calefiunt: quæ ex siccitate, dum humefiunt: quæ ex humiditate, dum superfluo humore exinaniuntur. quoniam igitur calida aqua præstare quinque hæc potest, cum amplius ac diutius corpori fuerit infusa, eam laxare atque attenuare recte dictum est. Cæterum ne mireris si calidam aquã & superuacuos humores exinanire, & quæ sicca sunt, ac dura humefacere dixerimus. vtrũq; enim alibi verum esse demonstratum est. atque hæc sunt, quę calida aqua potest efficere, si plurima adhibeatur. At si pauca sit, in vniuersum dicere quid possit, non licet. nam siquis vbi bis & ter aut perfusione vsus fuerit, aut fotione ex spõgia, postea desistat, huiusmodi aquę vsus nullam prorsus vtilitatem afferet. at si, vt ipse inquit, mediocriter adhibeatur, carne implebit, & molliet ea quæ huiusmodi ope ĩdigebunt, quæ indigeãt, ex me audi. si in plenitudinis habitu corpus sit constitutum, & carne careat, mediocris aquæ calidæ perfusio neque molliet, neq; carnem creabit, sed superuacuo humore calefactam partem replebit. si vero carne quidem careat, sed non sit plenum, id & carne implebit, & molliet. carnis enim aggeneratio fit, cum & membra ipsa quibus agnasci aut circũnasci caro debet, temperate & caliditate & frigiditate sese habuerint. & sanguis q̃ illuc affluit, & qualitate salubris & quantitate fuerit moderatus. quę sanè vtraque moderata aquæ calidæ perfusione fieri solent. nam & sanguinem ad perfusum mẽbrum trahit, & carnem, quæ in ipso est, temperatam reddit. si enim prius fuerit refrigerata, calefacit, si calefacta, refrigerat: dum calorem ad exteriorẽ partem euocat, & madefaciendo humiditatem bonam inducit: atq; ita frigefacit non alio modo, q̃ aquarum dulcium balnea. nam & hęc quoq; mortuos ferè illuc profectos calefaciunt, etiam si valde frigefacti fuerint. exustos vero atque incensos emolliunt. videntur quippe post balneum sedatiore iam siti effecta temperatis potibus oblectari. sic

A igitur aquæ etiam calidæ perfusio si moderate adhibita sit, & carne implet, & mollius mẽbrum ipsum reddit. quippe cum recens caro è concreto nuper sanguine effecta, non secus ac recenter coagulati casei procreationem habeat.

Et commentario sequenti de perfusione.

Mediocritas autem in perfusione hæc est. cum adhuc suspenditur, prius q̃ concidat, desistẽdum. primum enim tollitur, deinde attenuatur.

Perfusionis aquæ calidæ mediocritas est, desistere, priusq̃ perfusa pars concidere inceperit. tollitur etenim primũ. i. in maiorem tumorem naturali excrescit, propterea q̃ & sanguis qui in ea continetur, diffunditur, & ex superioribus locis eo humores affluũt. postea vero, cum discussa B hæc sunt & quæ affluxerunt, & quæ fuerunt circunfusa: attenuatur, ac desidit.

IIII. de san. tuen. Cap. viij.

Tantum aquæ medicamento admiscendum, quantum coquendo euanescat.

Atque ad ea quidem, de quibus nunc agitur, vtilior aqua est: vinum vero ad podagricos affectus, &c, vno verbo, articulares. porro sufficit tantulum aquæ admisceri, quantum coquendo totum euanescat.

II. ad Glauc. Cap. ij.

Calidam Rheumaticis affectionibus esse incommodam.

Si non admodum doleãt, talibus vtendũ est. Cum magno autem dolore fluxu incidẽte, non sic oportet: neque aquam calidam, neq; oleum, neque farinæ triticeæ cataplasmata afferre. hæc C enim omnia dispositionibus rheumaticis aduersantur, quamuis ab initio aliquid iuuare videantur.

VI. Meth. med. Cap. ij.

Calidam esse neruis vulneratis inimicissimam.

Aqua calida vero, quanquam reliquas phlegmonas valde mitigat, vulneratis tamen neruis est inimicissima: cum præsertim eorum substantia ex refrigerata, concretaque humidiore materia sit condita.

Et Cap. iij.

Aquæ vero vsum ad neruum vulneratum, semper fugies, sicuti etiam relaxans cataplasma.

De renum affect. cognit. & med. Cap. v.

Aqua ad vsum calculosorum qualis esse debeat.

Aqua vero in vniuersa victus ratione sit purissima, & purgata. nam fluuiatiles, palustres, & omnes aquę stagnantes, quæq; segniter fluunt, & non

& non commouentur, omnes generare lapidem posſunt.

V I. Aphor. com. xxxix.

Aqua tepida dilutum vinum bibere poſt acrium deglutionem ſingultum facit.

Siquis enim acutum aliquid, veluti piper per ſe ſolum deglutierit, vel cum melle, vel aliquo alio, & poſtea vinum biberit aqua calida temperatum, ſtatim ſingultiet, calore quidem potus piper ad interiora deuehente, eius vero acutie ventriculum moleſtãte: vnde conatur motu violentiore rem infeſtantem expellere.

V I. in. vi. de vulg. mor. com. v.

Aquæ calidæ fotu extremarum partium dolores tolli.

Et ex aquæ calidæ fotu extremorum membrorum dolor tollitur. atque frequentisſimus & plurimus in dolentibus particulis calefactionis vſus apud medicos eſt. nam & contenta relaxat, completa euacuat, refrigerata calefacit.

IIII. Meth. med. Cap. v.

Fomentum ex aqua calida ad pus mouendum.

Hordei namq; farina ex aqua & oleo, itemque panis ex aqua & oleo, præterea fomentum multæ calidæ aquæ, & tetrapharmaci vis, omnia denique quæ calefaciunt & humectant, celerrime pus mouent.

V. Simp. med. Cap. ix.

Aquam temperatam eſſe puri gignendo.

Igitur omnium ad puris generationem aptisſimum eſt, ex iјs vtiq; quæ perfunduntur, aqua temperata, aut cui additum oleum eſt, quod hydrelæum Græci vocant.

II. de rat. vict. acut. com. ij.

Fomentum ex aqua calida in lateris dolore.

Fomentorum calidorum probatisſimum eſt aqua calida, vel in vtre, vel in veſica, vel in vaſculo aut æneo, aut teſtaceo poſita.

Fomenta calida proculdubio vocat, quæ corpus quouis modo calfaciunt. Quorum alia prorſus humida, alia ſicca, & alia ex vtriſque miſta. Mordentia præterea alia, & alia mordendi facultate carentia, & ex iјs commiſta tertia. Primum igitur horum genus, cuius in dictione meminit, morſu caret, atq; humidum exiſtit.

Et commentario. iiij.

Vtilis autem & ſpongię mollis magnæq; atque ex aqua calida expreſſæ applicatio. Sed fomentum linteo veſtiẽdum, vt vis eius pluſculo ſufficiat tempore permaneatq;. atque ſimul ne halitus ad laborãtis ſpiritum feratur. niſi forſan et id prodeſſe aliquando videatur. nempe interdum prodeſt.

II. Simp. med. Cap. xxv.

Aquæ oleum miſceri, vt diutius adhæreat, & ita fiat exſiccatis, ſqualidisq; corporibus remediũ.

At ſi corporibus inhærere poſſet aqua, nec facile deflueret, ipſa quidẽ per ſe ſufficeret. Atqui cum ea quæ foris circunfunditur, facile defluat: & quæ in poros ingreſſa corporis nullam habẽs anſam prompte effluat, in hoc ſanè ipſum vtiliter miſcetur oleum, maximeq; iuuat, ſi ex vtroque quis diutius fricetur, id quod veteres Græci χυτλοῦσθαι nominabant: cui oppoſitum impoſuerunt vocabulum ξηραλειφεῖν, quod eſt ſicca vti frictione. Eſt ſanè & hoc quoque quodammodo lasſitudinem ſanare potens, ſed multum relinquitur ab eo quod χυτλοῦσθαι nuncupant. Nam vt reliqua taceam, vbi cum oleo aqua contunditur teriturque, haud facile ſolubili miſtione coit, vt quibus ita corporibus inũgatur oleũ, neceſse ſit & pluſculum inhærere aquam. Quare hic item velut materia eſt quædam oleum, humectantium exiccantiumq;, ſicut ante oſtẽſum eſt, excalfacientium & refrigerantium. Quippe quod ſi exiccanti commiſceas, totum effeceris exiccans: ſin humectanti, & ipſum humectans reddideris. Sæpeque quod ex ambobus conſtat, maiorem adipiſcitur humectandi facultatem, q̃ id quod primario eſt humectans: quod in aqua accidit. Nã ea primario madefacit: Verum cum haud ita diu inhæreat, nec actionem obtineat diutinam, leuiter vtique prodeſt. Cum ergo illic velut vinculum fiat oleum, cogatq; plurimum quibus auxilio eius opus eſt, inhærere, longe omnium optimum redditur remedium exiccatis ſqualidisque corporibus.

II. de ſimp. cau. Cap. v.

Horrorem etiam ex feruentis aquæ infuſione excitari.

Si ſano corpori feruentem aquam ſubito infundas, aut ignis ſcintillas incutias, ſtatim horrore vexabitur.

Et paulo poſt.

Ex frigidæ infuſione facile rigorem excitari.

Quicunque vero rigorem profligandę ardentis febris ſalubrem eſse cauſam propter frigus putant: (quippe contraria contrariorum eſſe remedia) omnino falluntur. Iam primum enim ſi id verum eſset, liceret ipſis rigorem excitare: partim quidem frigida aqua inſperſa, aut affuſa: par

tim

tim ægro ipso nudo in frigidum aerem delato, aut in frigidæ aquæ labrum demisso.

VII. Aphor. com. xlij.

Quæ febres aqua capiti superinfusa soluantur.

Si febris non ex bile habeat, multa aqua calida capiti superinfusa, solutio fit febris.

Ex hoc sermone manifeste declarat, non omnes febres ex bile fieri. Ostendit autem quod reliquæ omnes, exceptis ijs quæ ex bile factæ sunt, aqua multa capiti superinfusa soluuntur. Secundum hunc sermonem igitur in primo libro Epidemiarum de Melitone scripsit: Balneis vsus supra caput. Febres siquidem quæ ab exustione ac frigiditate factę sunt, à talibus balneis vtilitatem sentiunt, nec minus quæ ex lassitudinibus fiunt, & quę propter foraminum angustationem, siue propter obstructionem, siue ob clausuram fuerint angustata. Respirare siquidem per ipsa oportet, & dissolui calorem febrilem. Non tamē vbi inflammatio aliqua, aut absque inflammatione humoris putredo igneum calorem accenderit, balneę vtiles sunt, antequā noxij humores euacuentur aut concoquantur. Verum tales morbos, aut laterum īflammationes, aut pulmonis: aut hepatis, aut lienis, antiqui nominabant, volentes febrem non esse morbum ipsum, sed casum morbi. In quibus autem sine partis inflammatione, putrescentes in venis humores, febrem accendunt: in illis solis dicebant hominem à febre molestari, & ipsum à febre haberi. Atque in ipsis febrium scripsere differentias, Hepialon, & Lipyriam, Eloden, & Typhoden, pestilentem, & ardorem nominantes. Hepaticam autem febrem, vel lienosam, aut pulmoniam, aut lateralem nemo dixit, adeo vt nunc sermo ab Hippocrate habeatur de per se febribus quæ sunt absq; partium inflammatione. In pluribus autē exemplaribus non aqua, sed sudor scribitur, talem habente scriptura intellectum: Si febris non ex bile ortum habeat, multus sudor à capite defluens febrem soluit. non ex solo capite sudorem fundi dicente Hippocrate, sed à prima parte quę subijcitur oculis, de toto monstrante corpore. Quantum igitur ad hanc scripturam attinet, ij qui ex bile febricitāt, à talibus sudoribus nihil iuuabuntur. Atqui sæpius manifeste soluuntur cum aliæ plurimæ febres, tum in quibus flaua bilis plurima est, Tertianæ, & Ardores. Melior igitur est prima scriptura, quæ veram docet curationem earum febrium quæ ex dicto genere sunt, quæ videlicet vel ob lassitudines, vel exustiones, vel refrigerationes, vel omnino cutis fiunt angustationes. Quod autem à bile dicitur, & de rufa, & de atra bile intelligi potest: non tamen in his solis ostendebamus, sed & ob pituitam putrescentem fieri febrem. & in hac sola videbitur aphorismus non esse verus, nisi quis existimauerit pituitæ putrefactionem in humorem biliosum conuerti.

I. ad Glauc. Cap. xiij.

Frigidæ vsus si os ventriculi in febre æstuauerit.

Si ipsum æstuet, miscere ex refrigerantibus aliquid, veluti cucurbitæ succum, atque lactucę, & portulacæ & solani, & sereos, & vuę acerbæ, hęc quidem non solum refrigerat, sed etiam astringit. Aqua etiam frigida plerunq; iuuat si in tempore detur, alioquin plurimum obest. Atque ijs qui ventriculi os male affectum habent, vinum calidū potius oportet exhibere, si nihil sit aliud quod prohibeat.

VIII. Meth. med. Cap. iij.

In febre diaria quibus aqua potui danda sit.

At in sexto Epidemion, siue ipse sit, siue Thessalus eius filius, vinum calidis temperamentis prohibet: idque non modo cum febricitant, sed etiam per sanitatem. Quippe in calida natura suadet tum refrigerationem, tum aquæ potionem, tum quietem. Nisi forte copiosius vtēdum esse aqua quàm vino eiusmodi naturis suadere eum dixeris: quemadmodum nonnullis placet. Hoc igitur seorsum per se disquiratur. De potione vero frigidę decidendum. Ego igitur censeo eius generis naturas, & dum valent, eiusmodi potione magnopere iuuari: nec in diaria febri ijs quibus in vsu fuit, eam circuncido. Siquis vero non adsueuit, huic per febrem dare non inceperim, nisi pristina planè sanitate prius reddita. Quod si vel propter timiditatem, vel propter consuetudinem à pueris, uel falsam opinionem, frigidam timeat: tum opere homini persuadeā, obseruans in æstate cum æstuat: tum oratione post opus. Nam ubi post usum eiusmodi potionis liberatus statim ab urendo æstuandoque est, uisusq; firmiorem ex eo stomachum quàm ante habere, tum uentriculus illi biliosum deiecit, & probe concoxit, ac corpus, cum ea iterum iterumq; usus fuerit, reficitur, tum uero alijs quoq; ei indicatis, quibus simili ratione contuli, exposuerim primum quidem illud esse omnium longe uerissimum, quòd contraria contrariorum sunt remedia. Proditum autē mihi de hoc prius est: mox illud, quòd temperamentum eius sanitatis symmetriam egressum morbo est propinquum.

quum. Tum quòd sanitas eiusmodi corporum dubia est, ac potius in affectu, quam schesin vocant: quàm in habitu, quam hexin. Præterea q̧ si boni temperamenti esset, hoc illi omni studio tuerer: cum vero vitiosi sit temperamenti & naturæ, in melius immuto.

X. Meth. med. Cap. vi.

Frigidam potui dandam in febri ex vigilijs, vel lassitudine, vel ira, vel curis, vel tristitia, vel inedia, vel ex his omnibus orta: in æstate, ac cœli statu calido, siccoq;: si nec phlegmone, neq; putredo humorum ei sit adiuncta.

Oportet autem quamprimum ptisanę cremore, & sorbitione ex halica nutritum, paneq; post oblato aquæ frigidæ potione hominem cures. quippe protinus extinguitur, ac cessat omnino febris: modo, vt dictum est, nec phlegmone aliqua ei sit adiuncta, nec putredo humorum. nam si horum vteruis sit, attendere diligenter oportet, ac discernere, quo primum tempore aquam frigidam dare homini sit audendum. ego enim talium quoq; non paucis dedi, tutius esse ratus, phlegmonas in pręsens augere, quàm sinere hominem hecticam febrem incurrere. vbiq; igitur, vt semper dicere soleo, curatio dignotionem, prænotionemq; cōsequitur: siquidem & dignoscat quod præsens est, & prænoscat quod ex eo futurum est, oportet, qui volet notabilis efficaciæ remedio vti. si tamen magnum fore incommodum vel humorum putredini, vel phlegmonæ conijcies, à frigida danda abstinebis.

III. de vict. ra. in mor. acu. com. xiij.

In febribus liquefacientibus frigidæ potionem conuenire.

Biliosa autē huiusmodi magna ex parte subducuntur in his febribus quæ liquefaciunt & ad tabem perducunt, quibus fermè omnium aduersissima, nocentissimaq; est mulsę potio, veluti & modo cōtrario potio aquæ frigidę iuuantissima.

Primo ad Glau. Cap. xiij.

In continuis febribus accidenti carentibus frigidam potui dari, cum primum signa coctionis apparent.

In his vero quæ præter modū calidæ & æstuosæ sunt, cum primū videris coctionis signa, tunc audacter aquam frigidam potandā exhibe. Modus vero in quātitate seruetur, quemadmodum tempus anni, regio, ætas, & natura, & consuetudo etiam exposcit.

IX. Meth. med. Cap. xvi.

In frigidæ exhibitione esse etiam attendendam consuetudinem.

Dictum autem fusius de eiusmodi consuetu- D dinibus est in libris de sanitate tuenda. Vnde si in frigida quoque exhibitione consuetudo citra methodum satisfacit: nec nos profecto experientiam fugimus: immo omnem quam illi, vtilitatem ab ea capientes, etiam extrinsecus præter hanc adijcimus, (qui saltem id possumus,) eam quæ à rerum natura suggeritur indicationem. In hoc vero libro methodi rationem sequentes, fatemur longiore via idem inuenire, quod breuius inuenire citra ratiocinationem liceret. Siquidem cum sæpe iam vidimus non paucos ex ijs qui febribus ardentibus premerentur, cū iam mediocriter concocti humores essent, statim ex frigidæ potione febre liberatos, quamuis ei potioni parum assueti fuissent: multo (arbitror) magis in ijs qui assueuerunt, vtilitatem fore citra noxam vllam sperabimus.

E *XI. Meth. med. Cap. ix.*

Frigida quomodo, & quando in putridis febribus exhibenda.

Cæterum vbi magnitudo febris obstat, sicut in continuis: nec vino est vtendum, nec lauacro, nec ijs quę habitum rarefaciant vnctionibus. sed aqua frigida, sicut prius diximus, pota, in his febribus est aptissima: nisi tamen aliquid eorum quæ prędicta sunt, hanc quoq; prohibeat. Quippe ipsius febris frigida pota perpetuo est remedium: non tamen putrescentium humorum per aluum, vrinas, vel sudorem vacuādorum. Quo magis exercitatū esse in ijs, quas nunc tradimus, methodis oportet: ac in ęgrotantibus considerare, & quæ sint ipsius febris remedia: & quæ rursus, vbi per se sola subsistit, putredinis: quæ rursus efficientis hanc causæ, atque huius quoque, F cum per seipsam subsistit. Quippe non semper inter se consentiunt hæc omnia, sed plerunque aduersantur. Quo casu memores eorum quæ didicimus, id quod maximum omnium est aggredi oportebit, atque ei vel soli, vel magis q̃ cęteris subuenire. Sanè scire licet difficile eē, acrisq; iudicio indigens, febrem, putredinē, & effectricem causam, vbi scilicet ipsa quoque adest, inter se conferre. difficilius tamen est si vires quoque cum illis vna conferre velis: quod vtique sicut ante comprehensum est, propter vitæ ipsius respectum semper est necessarium. Aliquando vero & ex accidenti, sicut ad morborum sanationem. Hoc vero me ostensurum promisi. Siquidem quod putrescit, si vestis esset, aliudúe inanime corpus, vtique ex ijs duntaxat quæ prædicta sunt, indicationem caperemus. Nunc cum in viuente corpore putredo concipitur, quod tum alterare potest, tum concoquere, tum vtile reddere

dere quicquid putrescentium, veluti semiputrescens semimalumq; est: vtique facultatem eius, qua naturaliter concoquit, excitans firmansq;, quæ putrescétia sunt, sanabis. Itaq; etiã tum maxime eos cum fiducia, vel ĩ balneo lauamus, vel ijs quæ habitum rarefaciant, medicamentis vtimur, vel aquam frigidam, vel vinum bibendum damus, cum notas humorum concoctionis cernimus. Neque enim pulsus duntaxat vires ad eiusmodi agenda, firmas requirimus, veluti nec eius facultatis, quæ voluntarium motum præstat: sed sicut est dictum, ipsius potius concoctricis. Ergo si & vires cunctæ valentes sunt, & febris ardentissima, & concoctionis notæ planè euidentes, frigidam homini dare audacter debebis. Constat nanq; talem hominem senem non esse, ex quo omnes illi virtutes valẽtes esse proposuimus. Quòd si etiam bona corporis habitudine sit, quod εὐσαρκον Greçi vocant, tum status cœli calidus, ac siccus, etiam si in frigidam natationem hunc dimittas, haudquaquam lædetur. Eiusmodi nanque temporis opportunitate vsi qui sese in frigidam cóiecerunt, & protinus omnes sudarunt, & nonnullis eorum aluus biliosa reddidit. At si mediocris est febris, & vires non validæ, sed cum notis concoctionis: ijs qui ita se habent, balneum prodest, & vini potio: tum vero ex vnctionibus eæ quæ rarefaciunt. Idq; multo magis cum ambiens est frigidus. Neq; enim aut frigidam in balneo lotionem, aut frigidam potionem, in eiusmodi cœli statu ferè expetunt, vtpote respiratu ipso assidue refrigerati: cum siquãdo in frigido ambiente vehemẽter vri ęgrotum contingat, exigua salutis eius habenda spes est. Si vero nec concoctionis habeat signa, nec vires validas, seruari is planè non potest, quo minus aut idem lauandus in balneo est, aut medicamentis ijs quæ rarefaciant vngendus, aut vinũ illi dandum, frigidaúe offerenda. In quo enim desperata omnino salus est, imprudentis consilij fuerit apud vulgum infamare præsidia, quæ multis fuere saluti. Ipse siquidem aliquos noui ex amethodis istis medicis, qui cum ea quæ nos gessimus, essent imitati, ijsdemq; præsidijs in ijs qui prorsus morituri erant vsi, adeo nihil profecerunt, vt etiam tempestiuum eorum vsum suspectum formidolosumq; reddiderint. Verum nos tempora præsidiaq; ijs quos seruari spes est, scribimus: quando ægris qui insanabiles sunt, ijs nec tempus vllum opportunum, nec præsidium est. Atque hoc mihi per omnem sermonem teneri memoria velim: quo minus præcipua illa primaq; omnium curationis indicatio conuelli

A aliquando posse videatur. Quippe cũ dicat Hippocrates contraria esse contrariorum remedia, quid vetat omnibus febricitantibus frigidã vno ordine exhibere? Verum nec exhibenda est, nec subuertitur eo tempore generalis omnis curationis indicatio. Vnum enim ex ijs quæ actu refrigerant, aqua frigida est. Sed & alia plura sunt, quæ partim potestate (vt dictum est) refrigerent, partim ex accidenti. Quorum alijs propter concursum pugnãtium inter se indicationum aliàs vtimur. Porrò tradita iam methodus est, eius quod conducit, ante alia semper deligẽdi. Ostensum præterea est ipsius febris, prout febris est, aquam frigidam semper esse remedium. quod vero ad alia spectat, non semper. veluti cum ex obstructione glutinosi & crassi humoris putredo oritur.

B *I. de rat. vict. in acutis com. xliij.*
Aquam post oxymeli, & melicratum quando dari par sit.

Vbi aurem dolor aliquis vexauerit, oxymeli bibendum dabis: hyeme calidum, ęstate, frigidum. quòd si multa sitis fuerit, melicrato vtendum & aqua.

Siticuloso existente ægro, ab oxymelite admodum multo maxime temperãdum præcipit. quapropter continuata serie tum melicrati tum aquæ mentionem fecit. Nempe quantũ ad morbum spectat, oxymelite magis est vtendum. verum si æger accepto multo oxymelite adhuc sitiuerit, melicratum dare oportet. Quod si & ab ea re sitiuerit, aqua offerenda est. Nempe aqua per se pota culpa non caret. Causas vero ob quas C aqua pota culpetur, in sequentibus in ea libri parte quæ de virtutibus ipsius agit, perdisces.

IIII de ratione vict. in morb. acu. com. v.
Causo laborantibus, quantum aquæ voluerint, dandum.

Huic aquę mulsęq; coctæ, & aquosę quantum voluerit, bibendum dabis.

Causo laborantibus, quantum placet, bibere concedit Hippocrates. præcipit autem neque aquam solam, neque mulsam solam his propinandam, qui causum habent. Scis enim aquam, quòd natura frigida sit, tarde penetrare, & quã plurimo tempore in hypochondrijs manentem corrumpi in acutis morbis. mel autem facile bilescere. ob id mulsam aquosam dari iubet, vt aqua, nulla in superiore ventre facta mora, à misto melle ad distributionem trahatur.

X. Meth.

X.Meth.med.Cap.v.

Frigidam dandam hecticis.

Maxime tamen(vt dictum sæpius est) siccos calidosq; affectus statim à principio hectica corripit sicut mulieri accidit, quæ autumno ex tristitia & vigilijs febricitare cœpit: perseuerauit autem ad plurimum hyemis. Hanc quarto die (vt scis) vidimus, deprehendimusque statim hecticam eẽ febrem, cum alia, quam humores excitarant, coniunctam. Curatio autem vna tum fuerat, vt frigida tempestiue & moderate daretur, consuetæ scilicet hanc per sanitatem bibere. Verum alijs curatio huius erat commissa: quare nobis silere est visum. Alteri vero qui eodẽ tempore ægrotarat, & se nobis commiserat: quoties nutritus est, fontanæ planè gelidę dedimus interim binos cyathos, interim ternos: quando frigidam simul multam sibi dari, qui ita sunt affecti, citra noxam non ferunt. Quocirca vtilissimum est, vbi febris ideam perspexeris, in prima statim accessione minore cum periculo, copiosiore frigida vti, corporibus ad validam siccitatem nondum perductis. Qui enim in feruoribus sub canicula ex ira febricitauit, (iuuenis autem hic erat siccus & calidus) vbi in prima accessione duas frigidę heminas bibisset, statim quidem vomuit flauissimam bilem, nõ multo autem post etiam deorsum excreuit. Deinde cũ rursus post cibum aquę circiter heminam similiter sumpsisset, iam febricitare desijt. Non defuere tamen medici, qui cum nullam à principio febris speciem agnoscerent, sed postea cum iam præterijsset occasio, intelligentes vel in hecticam, vel etiam in marasmoden febrem ægrotantem incidisse: frigidam bibendam, nos imitantes, præbuerunt. Sed nemo metam attigit. Nam magna solicitudo habenda est in ijs, qui ita se habent, de frigidæ potionis mensura.

De Marcore. Cap. vij.

Frigidam in hecticis dandam esse, si solæ sint, omni tempore, si vero implicentur cum alijs febribus, cum iam humores fuerint concocti.

Eadem propemodũ esse frigidæ potionis exhibendæ tempora censendum est. verum si in hac aberretur, cum magno fit detrimento. balnei vero vsus in prædictis febribus periculo vacat: nisi forte virium adesse imbecillitatem suspiceris. & sanè nos plerosq;, quibus marcor aduertebatur imminere, his præsidijs curauimus. Dictum autem est in primo de febrium differentia libro, diariarum febrium quasdam cum hecticarum febrium genere communicare, primoq; die non posse exquisite cognosci, sed vel in secundo, vel

D omnino in tertio, ac cum primum cognitæ fuerint, aqua frigida sibi ipsis danda est. quippe eo tempore est tutissima. cum & virtus valida sit, et sanguis in corpore copiosus contineatur. nam vbi febres moram traxerint, tunc & vires redduntur imbecillæ, & sanguis fit paucus. duplici igitur læsione læduntur, altera quidem, quia ex aquæ potione pars aliqua feritur, ac refrigeratur: altera vero quoniam qui eam exhibent, nisi modum, mensuramque debitam tenuerint, non solum aliam quampiam particulam refrigerabũt, sed & eam ipsam, quæ principium generationis febris obtinet.

IX.Meth.med.Cap.v.

Frigidam exhibendam in febribus synochis, et quid obseruandum.

Itemq; in hecticis.

E Quod si curare aliquando infirmum cogeris cui non solum antea secandæ venæ remedium prætermissum est, sed nunc quoque vel per medicorum ignorantiam, vel ipsius laborantis propinquorumue eius timiditatem procedẽte tempore mittere sanguinẽ prohiberis: ad frigidam exhibendam accedes. sed diligenter ante discernens, quantum ex ea nocumentum contingere possit. Nam si id aut exiguum erit, aut nullum: offerenda potui est, quę prorsus sit gelida, quantum bibere ægro libet. Quinimmo magis id audebis, si frigidæ potioni insueuerit. Sin magnum timetur incommodum: ab hac quidem abstinendum, atque alijs auxilijs quibus obstructio eximatur, & abundantia vacuetur, & febris feruor deferbeat, vtendum. Porro incommoda, quę frigidam potionem intempestiue immodiceque exhibitam sequuntur, in his consistunt, quòd

F lentos crassosq; humores, siue hi obstructiones, siue putredinem, siue phlegmonen, siue qualis erysipelas, aut scirrhus, aut œdema est, affectum creauerint, attenuari digerique prohibent. Ergo quoties ex his febris accenditur, atque ad eos vacuandos frigida data non conducit, ad præsens quidem non paruum affert leuamen, propterea quòd iam accensam febrem extinguit. verum cum causa eius adhuc perstet, aliã denuo accendi est necesse, atque ea quæ præcessit, nonnunquam difficiliorem, propterea quòd densatum ex frigida corpus est. Atque hæc vna noxæ species est minime contemnenda. Altera talis est. Multæ laborantis imbecillæ particulę, siue ita se ex naturali intemperie habeant, siue ex vitio adscititio, à frigida læduntur. Alij nanq; gula adeo vehementer est affecta, vt vix deglutiret. Alij ipsum ventriculus, sic vt vix concoqueret. Alij ipsum

ventriculi

X.Meth.

vētriculi os, aut iecur, aut colon, aut pulmo, aut septum transuersum, aut renes, aut vesica, aut tale quippiam aliud à frigida percussum, ad proprium opus infirmum est redditum. Nonnulli autem ex intempestiua immodicaq; eius potione, non multo interposito tempore, nec postmodum, sed illico difficultate spirandi, & conuulsione, & tremore corripiuntur: ac toto (vt semel dicam) neruoso genere læduntur. Nec ignoro quin formidolosum te ad frigidam offerendam ijs quæ memoraui redderem, nisi ea me vsum subinde vidisses, semperque cum successu, nec ægrum in vllo manifeste læsisse. Quibuscunque enim ī principe particula tumor aliquis è phlegmones, œdematos, aut scirrhi genere constitit: ijs frigidam offerre non oportet. Sed nec ijs quibus obstructio putridusuè humor non concoctus incommodat. Quòd si euidentes percipis absq; iam dictis tumoribus concoctionis notas, illud duntaxat æstimabis, sit ne pars aliqua temperamento adeo frigido, vt in hanc noxa procumbat. Porrò erysipelas, quod verum erysipelas sit, nō aliter sanaueris. At si mistū cum phlegmone sit, in hoc concoctionis expectandæ sunt notæ. Atque hæc latius quàm pro re nunc proposita, cum postmodum etiam forte necessum erit de frigida exhibenda mentionem facere. Nunc enim altera continentium febrium ex sola obstructione est orta: altera vero etiam cum putredine per omnes venas. Cum ergo concoctionis humorum in ijs notas videris, de quibus dictum abunde in libris de crisi est, audacter frigidam dabis. quippe solidarū animalis partium natura roborata, prætenuatos iam humores aggreditur: ita vt qui vtiles sint, atque ad nutriendum habiles, hos quidem ad se trahat, inutiles vel per ventrem vel per cutim eijciat. Quòd si etiam frigidæ assuetus æger *fuit*, magna cum fiducia frigidam exhibebis: ipsa scilicet experientia iam doctus omnia viscera eius occursum facile familiariter tolerare. Omnino nanque si quod frigidum adeo esset, vt ab hac offenderetur, id per sanitatis tempus euidenter offensam suam ostendisset. Nulla vero per sanitatem particula quicquam ab hac læsa, nec etiam inter febricitādum quicquam lædetur. Vbi nanque nonnulli aquæ frigidæ potioni non assueti, tamen propter ardentem febrem eam bibere coacti, nullum incommodum senserunt: multo profecto minus eorum qui assueuerunt, quisquam lædi debet. cui etiam quasi pro munimento maximo accedit ipsa caloris copia. Hic nanque cum in vasorum finibus plurimus contineatur, vtpote tum aerea in his substantia, tum etiam succis omnibus inflammatis, quantum ab frigido patitur refrigeratus, tantum rursus calefaciendo in ipsum agit. Ideoque minus tuta ijs qui exiguum sanguinem carnemque obtinent, frigidæ potio est. Celeriter nanque ad solidas animalis peruenit partes, nulli quod eius vim frangat occurrens. Eo etiam fit, vt hecticæ febres nec perinde eam, quæ prorsus sit gelida, nec multam desiderent: ceu quæ extenuatis omnino, exiguique sanguinis corporibus incidant. Verum de illis post agetur. Maxima vero continentium febrium remedia hæc duo sunt, detractio sanguinis, & potio frigida. Verum illa nullo non tempore, modo vires sustineant. hæc cum & in pulsu, & vrinis, concoctionis euidentes cernuntur notæ, febris autem est maxima.

Finis.

DE BALNEIS EX HIPPOCRATIS ET GALENI LIBRIS.

IN dispositione locorum Hippocratis & Galeni, in quibus de balneis arte paratis, & sponte nascentibus loquuntur, is ordo est seruatus, vt principem locum obtinerent ea, quæ Hippocrates ipse in tertio de ratione victus in morbis acutis, de balnei vsu, & commodis, continuata serie cum Galeni commentarijs, dixisset: deinde vero ea sequerentur, quæ alibi Galenus cum Hippocratis sententiam exponens, tum suam ipse pronuncians de apparatu, loco, & tempore balneorum admonuisset. Cumq; duo essent genera balneorum, quorum alterum ex aquis dulcibus, ijsq; vel calidis vel frigidis, alterum vero ex naturalibus aliqua medicamenti qualitate preditis fieret, in primis de balneis aquæ dulcis calidæ, deinde de balneis ex frigida, postremo loco de sponte nascentibus agetur. atq; hæc quidem omnia ad corporis egritudines eo ordine sunt accõmodata, ac disposita, qui in re inordinata adhiberi maxime potuit. qua quidem in re Ioannem Baptistam Rasarium Nouarien. Medicum vt operam suam ipse quoque nobis præstaret, rogauimus. Itaque eius etiam industria, ac diligentia, tibi optime lector satisfactum iri speramus.

DE BALNEIS EX HIPPOCRATE ET GALENO.

Balnei vtilitates et incommoda explicantur.
Quæ ad balnea sint necessaria: locus, via, ingressus, exitus, lauandi ratio, tẽpus ad id accõmodatum.
Quibus morbis balnea conueniant.
Quoties in die lauandum.
Et deniq; quicquid ad hanc rem pertineat, tum Hippocrates, tum vero etiam Galenus declarat.

III. de Vict. rat. in morb. acu. com. xliiij.

BALNEVM in plerisque morbis confert. In his quidẽ perpetuo, in alijs vero non: estq; quando minus vtendum sit, q; imparatum homines habeãt. Nam in paucis domibus parantur necessaria, reperiunturq; qui rem, vt oportet, curẽt. Quòd si omnino recte quispiã non lauetur, non mediocrem incurret noxam. Tecto siquidẽ est opus quod fumo careat, copiosa item aqua, & crebra lauatione, sed non admodũ abundanti, nisi res ita postularit.

Balnea huiusmodi, temporibus Hippocratis nondum parari videbantur. nam quod ait, paucis in domibus parari necessaria, & reperiri qui rem probe curẽt, opusq; præterea tecto esse non fumoso, copiosa aqua, & quæcunq; deinceps dixit: indicat, q; in domibus calefiat adhuc intra lebetes aqua, labrisq; infundatur. Quod autem in fine dictionis ait, crebra opus esse lauatione, sed non admodum abundanti, nisi res ita postulauerit, si vtiq; memoria non excidat, in sequenti doctrina obseruabimus. Nam ipse inquiet: sunt qui abundanti aliquando egent lauatione: id autem est cum æger multa aqua lauando perfunditur. quod si quid ipse non dicere videbitur, nos non pingui minerua, neq; vt sors tulerit, sed sequentes sensum eorum, quæ ab ipso scripta sunt, illud inuestigabimus.

Et potius non abstergendũ. Quod si abstergendũ sit, calido aliquo, atq; multiplici plus quam existimetur, vtendum abstersorio, perfundendaq; aqua non pauca, et celeriter post perfundenda.

Nullus æger cum lauatur detergi expostulat, nisi sordidus sit, & pruritu vexetur. Nempe qui ægrotãt, aqua citra laborem omnẽ, læsionemq; prolui debent. Detersio autem purgamentis fit tum mordentibus tum siccantibus: quo fit vt ea tum virtuti, tum vsui balneorum aduersissima sit. Si vero æger detergi debeat, vel propter sordes, vel propter pruritum, vim medicamẽti detersorij multa admista aqua, ĩmisso quoque oleo exsoluere oportet. Quo circa inquit Hippocrates, atq; multiplici plus q̃ existimetur, id est q̃ satis consuetum sit, vtendum abstersorio. Non enim substantiam medicamenti abstersorij in ægris multiplicem accipiendam præcipit, cum non abstergere magis q̃ abstergere velit. sed detersorij quantitatem in ægris multiplicem fieri iubet per aquæ adauctionem. Ea siquidem ratio detergentia quoque vitare præcipit, non excitante vel sorditie vel pruritu, acribusque ipsis & sinceris non vtẽdum. Sicut autem multitudine aquæ admista exsoluit detergentis medicamenti acrimoniam, eodem modo totius detersorij vim exsoluit, superinfundens statim multam aquam, calidam, puramq;, atq; deinceps aliam.

Via ad solium breuis sit.

Commune id est, siue in balneo hominem laueris, siue in domo aliqua extruxeris pyram, & labrum aqua impleueris. Quod & nunc in castris fit sæpius, cum lauari quempiam deficiente balnei loco oportet.

Facilisq; tum ingressus, tũ egressus.

Prorsus siquidem citra fatigationem lassitudinemq; ægrum seruare iubet: atq; ob id solium facilem tum ingressum, tum egressum habere voluit. Id proculdubio fiet, si paries qui aquam continet, neq; sublimis, neq; angustus fuerit.

Maxime autem laudabile, & à labore omni alienum est, quod in aquarum sponte nascentium conficitur lauacris. Nempe solia humilia, & ita depressa prope omnes conficiunt, vt nihil solij paumento quod propè est emineat.

Qui lauatur componat ſeſe, taceat, & nihil agat: ſed cæteros tum perfundere tum abſtergere ſinat.

Hæc quoque prædictis ſimiliter vt æger non laboret, conferunt. Nempè & ægrotantis quies vt corpus in balneo tum laxius tum mollius redd atur, eſt idonea. Nam cum mouetur corpus, muſculi extenduntur, qui minus molliuntur, & relaxantur.

Multę quoq; aquę miſturę parent.

Vult ſiquidem miſturam parari, eum qui in ſolio lotus eſt, perfuſurus, quod medici huius tẽporis omnes efficere conſueuerunt, cum ęgrum lauerint. Neq; enim in labrum frigidum ingredi permittunt, ſed tepida perfundunt aqua. Alij ſolia tota aqua huiuſmodi replent. Nam vt corpus, tum laxius, tum rarius, calida lauatione eſt redditum: ita rurſum quiete paulatimq; contrahere ipſum, & cogere, & dẽſare in animo habet. Nempè id ad virtutis robur confert, facitque vt non facile homo lædatur, niſi ſubita quædam in ambiente aere fiat ad frigidum permutatio. Ob id qui recte valent, à balneo calido ſeſe in frigidã proijciunt aquam. Sed qui ægrotant, contactum frigidæ non ſuſtinent citra læſionẽ. Quapropter frigiditatem calidę miſtione frangimus. Miſtionis autem quantitatem inueniemus, imprimis quidem ſi corporis affectionem inſpexerimus: deinde & propriã laborãtis naturam, ætatemq;, & anni tempus, & regionem, & pręſentem cœli ſtatum. Probè autem facient qui à calido balneo tepidas non minus trium generum aquas, quæ inter ſe differant, parabũt: vt prima quidem admodum tepida ſit, ſecunda vero minus: & tertia adhuc quæ magis ad frigidum declinet. Tale autem quippiam velle viſus eſt Hippocrates, cum præcepit miſturas parari. nam quod paratur, nõ ſolum ſimpliciter multum, ſed etiã multarum ſpecierum eſſe, melius eſt: vt paulatim à calido ad frigidum procedatur, cum ſubitam ad cõtrarium mutationem æger non ferat.

Celereſq; faciant perfuſiones.

Celeres, referre oportet, non ad eã ſolũ quę in perfuſione fit actionem: verum quoq; et ad illud quod actiones interiacet ſpatium: vt inter primã perfuſionem & ſecundam, parum ſit interualli.

Et ſpongijs pro ſtrigili vtantur.

Neq; ſtrigilibus in ægris ipſis, neque ſpongia medici huiuſce temporis vtuntur, ſed à balneo eos linteo cõtegunt, alij veſtibus & potiſsimum puris, vt plurimum ſudent, obuoluunt. Sed non ſemper ægrum ipſum à balneo copioſe ſudare conuenit. Nempè ſæpius laborantem ad balneũ non vacuandi corporis gratia ducimus: ſed prorſus contrariam ob rationem vt ſcilicet humectetur, madeſcatq; quod immoderatius exaruit. In talibus igitur non in balneo ſunt expectandi ſudores multi: ſed quam citiſsime ſolij aquam ingredi, & poſtea egreſſos reſiccare expedit.

Et non valde ſiccum perungant corpus.

Qui ſermonis proprietatem contẽplatus fuerit, is de vnctionis vſu in balneo ĩtelliget, ne eorum quæ de neceſsitate dicenda ſunt, quippiam prætermiſsum eſſe videatur. Nam vbi poſt balneum ſpongia aquam deterſit Hippocrates, obſcurum quidem eſt ſi corpus vnxerit: bene tamẽ ægri corpus cum humidum exiſtit, perungendũ eſſe conſtat, niſi quiſpiã dixerit, ꝙ Hippocrates hoc ipſum oleum, quod cum aqua eſt, reſiccet.

Eſt igitur vtile vt de vnctionis in balneo vſu diſcutiatur, ſed neceſſaria magis eſt ſuper vnctionis tempore diſcuſsio, ſi oleum perfundere cõueniat, vel vbi qui lauatur ſudauerit, vel cũ ſiccus adhuc eſt confeſtim vbi ſeſe exuerit, & priuſquã ſudauerit, vel horum neutrum fuerit: ſed vbi humeſcere cęperit. Sanè quicunq; eorum meminit quę de olei facultate in ſimplicium medicamentorum tractatione dicuntur, is exacte nouit optimum eſſe olei vſus in ijs qui lauãtur, tẽpus quod tertio dicitur loco. Nouitq; quonam pacto calfactum corpori exhibere cõueniat. Nempè id corpus mollius reddit laxiusq;. cũ frigidum ſuo contactu non ſolum horũ neutrum efficere natum ſit, ſed & eos qui lauantur frigentes reddat.

Caput vero ſpongia, quoad maxime fieri poterit, reſiccare oportet.

Quòd in balneo caput curioſe reſiccãdũ ſit, vt ne minimũ quidẽ ſuperſit humiditatis, nequaq̃ eſt ambiguum. Nam quicquid relinquitur, refrigerare cõſueuit. Non tamen à ſpongia vt fiat, effici poteſt, niſi ſtatim ab initio poſt miſturarum vſum. Capitis tñ aquã linteo reſiccare ẽ melius.

Neq; caput ipſum modo verũ et extrema, & quamuis aliã partẽ corporis à frigoris iniuria prohibere conuenit.

Quod enim pars nulla oĩno nuda eſſe debeat, cum à balneo aquam eorum qui lauantur reſiccant, conſtat liquido oĩbus. Nam quæ ita denudantur partes, cito eas refrigerari nemo ignorat.

Lauari quoq; is non debet, qui nuper vel ſorpſit vel bibit.

Non

Non in ægris modo verum quoq; & in sanis nullus confestim à cibi vel potus sumptione lauari debet. Nam qui biberũt, his caput repletur. qui vero cibum sumpserunt, his non caput modo, verũ & corpus totũ alimoniam ad se prius, quàm concocta fuerit trahit.

Neque confestim à balneo sorbendum, neque bibendum.

Sedata quæ ex balneo est perturbatione, tum esse, tum bibere melius est, veluti & composita ea quę ab exercitatione oritur. Nam cibum protinus vel potum sumere, caput replet, deuoratumq; interdum superfluitare facit.

Nunc autem admodum ponderare oportet si æger cum recte valuit, balneum valde affectauit & lauari fuerit assuetus. Nempe tales magis appetũt, iuuanturq; cum loti fuerint adeo, vt lædantur si non fuerint loti.

Peripneumoniæ autẽ magis quam ardenti febri confert. Nam lateris, pectorisq; & dorsi mulcet dolorem, sputum maturat, educitq;, & spiritum facilem reddit. Lassitudines tollit, mollit articulos & cutem per summa apparentẽ, vrinas ciet, capitis soluit grauitatem, & nares humectat. Tot ergo sunt in balneo bona, quibus omnibus est opus. Cęterũ si in apparatu re vna vel pluribus defectũ sit, metus est ne non prosit, vnum siquidem horum quoduis fuerit, si à ministris non vt oportet, præparetur, valde lædit.

Quare Peripneumonias magis quàm febres ardentes iuuet balneum, ostendit Hippocrates cum inquit: nam lateris: pectorisq;, & dorsi mulcet dolorem, sputum maturat, educitq;, & spiritum facilem reddit. Ob hæc etenim omnia peripneumonicis maximo est præsidio. Sanantur siquidem qui contenta in pulmonibus sputa expuũt. Pleuritici quoq; ob doloris mitigationem valde iuuantur. Quapropter duorum alterum: nempe vel ita scribendum, peripneumoniæ autem & pleuritidi magis q̃ ardenti febri confert: vel in peripneumonia pleuritidem subaudire oportet. Nam pleuritis dolorem in latere habet: peripneumonia non habet. Cæterum cum peri-

A neumonijs magis quàm ardẽtibus febribus conferre balneum inquit, docet quoque & æstuantibus quibusdam auxilio esse.

Qui in morbis aluum plus iusto humidiorem habent, ij nõ sunt lauandi, neq; hi quibus magis quam decet, detinetur, & soluta non sit, neq; quibus vires languent, nec cibum fastidiẽtes, nec nauseabundi, nec biliosa ructãtes, nec quibus sanguis è naribus ꝓfluit, nisi minus, quam decet, fluxerit, nec quod decet, te latuerit. Nam si minus quam decet, fluat, lauabis, siue vniuersum corpus in cæteris, siue caput solũ B iuuerit, Si igitͭ apparatus hi cõuenientes fuerint, ægerq; faciliter balneũ suscepturus sit, quotidie lauare oportet.

Quibus complura per vẽtrem subducuntur, balneum sistit, ea ad corpus vniuersum reuellẽs: atque hac occasione detrimentum affert. Quod autem qui nullo modo deiecerunt eos antea vetustam fæcem euacuasse melius sit, nemo ignorat: sicuti, neq; eos, quorum vires sunt dissolutæ, quas balneum magis exsoluit. Ait præterea & cibum fastidiẽtes, & nauseabundos, haudquaquã lauandos. Nempe hos viribus ita defici metus est, vt succedat ea quę stomachica appellatur syncope. Succedunt his, quibus hos ventriculi bile redundat: quos nota indicauit inquiens, nec biliosa ructantes. Pari modo neque eos lauare conuenit, quibus profluit abundè è naribus sanguis. C Nam si non satis fluxerit, lauare est consentaneum. Sunt autem ij qui copiosiore egent balneo, vt sanguis qui in capite est, vehemẽtius moueatur. Consimiliter lauabimus, si sanguis nullo pacto erumpat, & erumpere debeat. Ex adiectione autem huius sermonis, siue vniuersum corpus in cæteris, siue caput solum iuuerit, clarius adhuc significauit quo nam pacto sæpius in domo calfacta ægrum absque solio collocent, & caput duntaxat citra reliquas corporis partes calida perfundant aqua.

Lauandi autem cupidos si quotidie bis laueris, nihil nocebis.

Lauandi cupidos, eos intelligit, qui cum sani sunt, lauari gaudent, atque ob id sæpius lauãtur. Nempè hi cum lauantur, eum accipiunt qui ex consuetudine est scopum.

Tutius autem longe balneo vti pos- sunt, qui tota vtuntur ptissana, quam qui solo vtuntur cremore. Quãquam & ij interdum vti possint, minime autem qui potu solo vtuntur.

Tempus quo lauandũ sit hoc in loco patefecit Hippocrates. Quod si ab initio pronunciasset, multa sanè, quæ loco medio dicta sunt, non obscura & ambigua essent. Ptisanam autẽ totam porrigit ijs qui mitius quietiusq; habent: solum vero cremorem ijs qui deterius degunt: verum ijs qui periculosius acutiusq; laborant, potus solos. Quod autem toto in hoc cõmentario de thoracis pulmonisq; affectibus egerit, plurima quidem exempli vice in his morborum partibus & pręsertim pleuritidis vniuersalia pcipiens, sępius est demonstratum. Est expositum quoq;, quonã pacto coctis morbis ptisana vti velit, quo tẽpore & balneum sine periculo conciliatur, vtpote quod ad sputorum quæ in thorace & pulmone continentur, expurgationem maxime conferat. Qui igitur, ita habent, & quę ex cõsuetudine est accesserit, ĩdicatio, his lauationem duplicare nihil prohibet. Ait prætereà balneum ἥκιστα, id est minimum iuuare eos qui solo vtuntur potu.

Est sane & quando vti possint.

Non adiecit autem quando his balneo vtendum sit, sed nos qui sentẽtiam ipsius sequimur, dicemus. Potum solũ his exhibet Hippocrates, quos acuti ĩfestãt morbi: vbi vires ad morbi vsq; vigorem, qui interdũ cum ipsa coctione existit, veluti ĩ morbis thoracis, pulmonisq; suffecturas sperauerit. Coctis siquidem qui affectum progignunt humoribus, confestim excreabũt. Quòd si qualia oportet, expuere cœperint, ĩ neutro adhuc modorũ neq; in affectu neq; in symptomatis morbus augebitur. Nam sæpius affectio ipsa qua laborant, mitior quidem existit, sed symptomata augẽtur, vt in phlegmone obsessis particulis quo ipse inquit, modo, cum pus cõficitur, tũc dolores & febres fiũt magis, quam cum factum fuerit, sępius autem mutuis exultant incremẽtis decrementisq; symptomatum magnitudines & ea q̃ affectionis est, fitq; id in his phlegmonis in quibus pus effluit quod iam est confectum, vt in vulneribus quibusdam fieri cõsueuit, & in peripneumonijs pleuritidibusq;. Possunt ergo in his morbis & hi quibus potus solus vsui est, non inutiliter lauari. Nempe dolorem ipsorum balneũ mitigare ait, & sputa maturare. Sed sanè vacuato prius corpore, id factitandum.

D

Scieris in vniuersum de balneorum viribus, quòd si non antea vacuato corpore exhibeatur, membris affectis fluxionẽ parit: vacuato autem si exhibeatur, coctionem iuuat. Nempe corpore toto ante vacuato adhibitũ, aduacuatoriam obtinet facultatẽ. Quo fit, vt ex febre ardente laborantibus his, tantum opituletur, qui sine tumore vel phlegmones vel erysipelatos laborãt, feruente in ipsis per totum corpus bile. Quod si coctionis signa habuerint, his multo magis conferet. Verum si ardẽs febris ob salsam pituitam putrefactam oriatur, aduersissimum illis eẽ balneum scire oportet. Neq; enim pituitosus humor per cutim euacuatur sicut biliosus, propterea quòd tum crassus tum glutinosus sit, neque extinguitur, longa egens concoctione.

E

Ex his autem quę ante scripta sunt, quos nam in singulis viuendi modis iuuaturum sit balneum, & quos non, conijcere oportet.

Nam quibus aliquid eorum quæ balneum & bonũ reddere & iuuare possunt deest: hos lauare non expedit. Quibus vero nihil deest, signũq; adest ipsis ĩ quo lauare cõueniat: lauare oportet.

III. de san. tuen. Cap. iiij.

Duo fuisse genera balneorum apud veteres, aquæ dulcis, et aliarum aquarum, quæ aliqua alia qualitate præditæ sint. Et de balneis calidarum, ac frigidarum aquarum, quatenus ad tuendam valetudinem pertinent. in quo vsus, modus, & tempus balneorum exponitur.

Nunc de balneis agere tempestiuum videtur: ac primum quidem de aquis dulcibus calfactis, vt quarum crebrior sit vsus: mox de frigidis: postremò de ijs quas sponte natas appellãt: quarum aliæ media temperie, alię feruentes, aliæ tepidæ, aliæ omnino frigidæ sunt.

F

Dulcium calfactarum aquarum, si media temperie sint, vis calida & humida est: sin tepidiores sint, humida & frigida: quòd, si iusto calidiores fiant, calida quidem, sed non perinde humida. Quippe horrent corpora, contrahiq; exiles eorum meatus subigũt, ita vt nec madescere ab extrinsecus accedente humore possint, nec excrementi quod intus latet, quicquam emittere.

Cęterum ab ijs incipiendũ, quę medium temperamentum obtinent, quæ per se semper calfaciunt, & humectant: euenit tñ ex accidente vt aut per halitum digerant humores, aut superuacua fluxione (ῥεῦμα Græci vocant,) corporis particulas

ticulas impleant, aut molliant, aut concoquant, aut vires firmēt vel infirment. Siquidem ad hæc quantitas quoq; earum non minimum confert. Quin alios quoq; multos lauationis aquę temperatę et potabilis effectus, qui iam cōprehensis superueniant, enumerare licet: quorum qui proposito nunc operi sunt accommodi, dicentur q̃ fieri potest paucissimis, dilato videlicet ĩ aliud tempus eo quem in morbis præstāt vsu. Sed quod ad sanitatis tuendæ spectat vsum, iuuenis iam exercitatus redeat. Huic igitur prędicti balnei perexiguus est vsus: vt qui oīa iam ex mediocri exercitatione, & ex apotherapia est cōsecutus. Nihilo secius tñ si probè balneū adhibeas, ipsum quoq; apotherapiæ pars aliqua fit. Siquidem duras tensasq; partes emollit: excremētū, putreq;, si quod intus ad cutim hęret euocat. verum neutrius horū egere videtur iuuenis, nec vllum aut molioris carnis aut adipis liquamentū credibile est illi inter exercitandū euenire, cum & immodicos, & vehemētes motus talia sequebātur: huic vero non solum expulsa oīa excrementa, sed ēt emollitæ solidæ partes sunt obiter dum apotherapia est vsus. Quare alium sibi in balneo sudorem, & puluerem, siquādo hoc vtitur, magis postulat q̃ calefieri. Ergo transire tantum ad solium vsque, non in laconico immorari, is debebit, sicuti qui citra exercitationem se ipsos elixāt. Sed nec morari in piscina huic est opus: immo lotus, vt comprehēsum est, ad frigidā festinet, atq; ipsa quoq; mediocris esto, vt pote ad medij temperamenti corpus. Quibus.n. aut vehementer frigida opus sit, aut molli & veluti insolata, post dicemus.

Cæterum optimum corpus, quoad augescit, non est frigida lauandum, ne eius incremētum moretur. Vbi vero abundè est auctus, iam frigidę quoq; assuefaciendus: vt quę tum corpus vniuersum roboret, tum cutem densam duramq; efficiat, quod sanè tutissimum est aduersus noxas, quę extrinsecus imminent. Quemadmodum vero quispiā frigida lauari primum incipiet, sic vt nullam ex subitaria mutatione noxā sentiat, id vtiq; ante omnia sciri cōuenit. Multi enim cum parum recte incepissent, adeo in frigidam lauationē male fuere affecti, vt nec ijs qui tutissime eā administrare potuissent, se permitterēt. Esto igitur anni tempus æstatis initium: quo videlicet ante hyemem in toto interposito tempore non spernenda consuetudo patiatur. Esto præterea dies quo auspicabimur, quàmmaxime tranquillus: & quod id tēpus feret, calidissimus: cuius etiam calidissimam deligendam esse partem

A nemo dubitet: sicuti etiā gymnasterium, quod mediocri maxime sit temperamēto. Et externa quidē præparatio talis est. Corpus ipsum, quod vti frigida debebit, ad hunc modū pręparabitur. Esto illi ętas quarti maxime septennij medium, nulla nec ipso die, nec quæ eam præcessit nocte, noua re alterato, sed pristinam salubritatem ad vnguem seruanti. Esto vero qui frigida vtetur, Iuuenis, et animo tum pręsente, tum planè hilaro siquando aliàs, etiam tunc pręcipue: ac primū quidem fricetur linteis vberius. Sunto autem frictiones magis nunc q̃ ante vehementes, atque etiā linteis durioribus administratę. Quod si manicas consutas manibus progymnasta circundabit, atq; ita fricabit, quo fiat opus ęquabilius: nō minime ad rem ꝑtinebit. Dehinc oleo prout assueuit, fricetur: īde exercitetur, exercitationibus

B multitudine quidem paribus, sed citatioribus q̃ ante. Ab his in frigidam descendat, non tñ contanter, sed celeriter, vel etiā semel totus insiliat, huc vtrobiq; spectās, vt vno maxime tēpore oībus corporis partibus humor circunfundatur: quippe cum si sensim his accedet, horrorem concitaturus sit. Esto vero & aqua ipsa nec tepida, nec planè cruda & glacialis, altera nanq; repercussum caloris nō efficit, altera ferit insuetos ac refrigerat. Siquidem procedente tempore, tali quoq; aqua vtatur iuuenis, si necessitas exigat: verum primo saltem die omnino cauēda est admodum frigida. Exeunti vero ab aqua, fricari oleo, idq; à pluribus expedit, quoad cutis ipsa incaleat. Post hæc cibum plusq̃ consuetum, potionem infra consuetudinem capiat. Quæ ipsemet vel iniussus faciet, rite modo oīa sint peracta. Nā

C à frigida lauatione & plus appetunt, & melius cōcoquunt, ac minus sitiunt, veniuntq; ad exercitationes postridie planè meliore habitu corporis, mole quidem pari ei quæ ante, cæterum compacta, & musculosiore, ac vegetiore: cute vero duriore, ac densiore. In hoc ergo secundo pręterea die similiter omnia sunt peragenda, etiā tertio, & quarto. Postea vero procedente tempore ad eundem modum frigidam iterum ingredi iubebimus, videlicet post eā quæ priori ingressui successit frictionem, vt prius est comprehēsum. Verum tertio eam ingredi, quod nonnullis placuit, non laudo. Nam & iterū id fecisse, abunde satis mihi esse videtur: præsertim cū pro arbitrio nostro immorari hoīem iubere liceat. Ipsum vero immorandi tempus, hic quoq; à quotidiana ipsius experientia est coniectādum. Nā si egressus frigidā coloratior ex frictione cito redditur, medio-

mediocriter moratum indicat, sin & tardius ei calor redeat, & decolor diutius maneat, plus æquo moratum docet. Si ergo cutis notis intentus sis, facile intelliges, an per tempus postea in frigida morari côueniat, an potius ad maius minusuè aliquid sit mutandum. Et de frigida lauatione, quod ad optimam naturam spectes, abunde dictum arbitror.

I. De ijs quæ in medicatr. fiunt. com. vi.
Quæ ad balnea opus sunt.

Paucis enim ĩ domibus, Balneorum commoda pręparata habētur, & ministri idonei. Alueos igitur, rotas, pelues, labra, & cætera id genus ἄρμενα, id est, commoda vocari cēsendum est, quæ commoda ijs qui curantur, & necessaria sunt.

II. de temp. Cap. ij.
Balnearum aer, & aqua triplicem calorem habet.

Balnearum aer ita est aliquando calens, vt nemo eum ferat, sed vri in eo versatus videatur: aliquando ita est frigidus, vt sudare in eo non sit: iam tertium quoq; eē, & ab his diuersum, quem vtiq; maxime requirimus, temperatum aeris statum quid refert dicere? ijdem tres caloris status in solij quoq; apparent aqua: quippe quæ calida adeo, vt vrat: & frigida adeo, vt nec calfaciat quidem, ēt temperata adeo, vt calfaciat modice, sæpe cernitur. ergo si te vter sit calidior percunctēr, aqua ne temperata, an aer temperatus, neutrum dicere possis. cum enim ambo similiter corpori blanda sint, & mediocri temperie, alterum eorum dicere calidius esse, alterum frigidius nulla dici ratione videtur. Iam si intelligis aquam labri ea esse caliditate, vt ferueat, aut aerem balnei prorsus inflammatum, ab vtroque te pari modo deurendum constat. rursus si aquá ita intelliges frigidam, vt procul à glaciádo non absit: aut aerem prorsus refrigeratum sicut cum ningit, conspicitur, patet, quod vtriusuis occursu pari modo refrigeraberis, rigebisq;.

Aduersus lycum. Cap. ij.
Balnei multas esse intemperies.

Verum vt quæ dicuntur, apertius intelligantur, optime à nobis fiet, si in memoriam balnea reuocabimus, in quibus vna cùm sit temperatorum formula, multæ visuntur intemperies. vna enim balnei intemperies ea est, cum plus, quàm vsus postulat, repertum id frigidum fuerit: altera, cum ad molestiam vsque excalfactum sit: tertia, cum nec frigiditatem eius, nec caliditatem damnantes, vapore tum repletum esse dicimus, hocque illud nomine culpamus. Quis enim est, qui nesciat, qui modo homo sit, temperatam sępius non solum aquam reperiri, sed ad eundem etiam modum aerem, atque vaporem? sic enim temperatus in ipsis balneis lapis est, in quo nec caliditate nimia, nec frigiditate, neq; ariditate, nec iam humoris redundantia culpata, volutari possumus. Igitur quemadmodum in aqua, lapide, aere, eodem modo ĩ vapore temperata inest caliditas. qui quoties balneum temperie hac pręditus repleuerit, qui lauantur, balneum quidem huiusmodi damnant, deq; eo queruntur, non tamē frigidius id, aut calidius appellāt. quod si huiusmodi etiam aliquid accesserit, duplici balneū culpa notāt, frigidum id esse dicentes, vaporisq; plenum, quemadmodum rursus nimio cum vapore immoderate calidum. nō tradamus igitur hæc obliuioni, neq; præ nimia, quam nonnulli ostentant, sapientia, quæ vniuerse hoībus cunctis aperta sunt, destruamus. verum quoties dicētem de animali audiemus aliquē, quod huius temperatus calor sit, ĩtemperatus illius, balneorum recordati cum erimus, nō erit ad diuersum quippiam dirigenda cogitatio, sed illuc quo cōmunes notiones integras seruant, quotidie cum alijs permultis, tum vero in his, de quibus mentionem iam fecimus, balneis dirigunt trāsferentes. frigida. calidum itaq; balneum esse inquiunt, ac frigidum: vaporis item plenum, siccumûe, atque aridum. singulis his nominibus propriam rem aliquam significantes. Est igitur præter hęc, quę retulimus, aliud quoddam balneum fumo plenū, & eo numerosissimarum specierum: siquidem alius ex roboreis lignis, ex ficulneis alius, oleaginisue constat, ac pro vnaquaq; arbore alius, atq; alius. sed his particulatim differētijs in pręsentia non egemus. satis nūc sit, si vniuerso genere hoc vnica nomenclatura, atq; intelligentia comprehenso fumidum esse balnei aerem dixero, nihil hic nec calore illius, nec frigore damnato, aut etiam vtrobique culpato, & quod calidum balneum, & quod fumidum sit.

VI. in. vi. de morb. vulg. primo.
Quæ commoda ex balneis eueniant.

Nōnullos profecto vulgares audiui quod ipsis ex potabilium aquarū balneis acciderat, admirātes. Prius enim per calentē solem confecto itinere domum reuersi squalidum corpus, osq; aridissimum se habere dicebāt, nec nō & ardentissima

tisſima ſiti cruciari, à lauatione autem ſitim extinctam eſse, os humectatum, pariterq; totũ corpus molle atq; humidum effectum, priorem depoſuiſse ſqualorem fatebãtur. Alij vero & in ſolijs corpus ſuum aquam attrahere indubitanter ſe percepiſse affirmarunt. Hæc ſanè, quæ vel imperitis patēt, decreti teſtimonia ab ipſo ſenſu accepta ſunt, aliqua vero ex ſubtilioribus rationibus à medicis inuenta ſunt.

X. Meth. med. Cap. x.

Balnea inuenta eſſe ad imbecilla corpora præcalefacienda.

Ad imbecilla corpora inuentæ ſunt balneæ, quæ ea præcalfaciant, atque ad frigidum ſolium pręparent. Non diſsimile quiddam faciunt, & qui ſine balneo frigida vtuntur, cum ſcilicet ſe ab exercitatione in eam ſaltu demittunt. Siquidem cuiuſmodi nobis eſt balneum, eiuſmodi illis eſt exercitatio: vt quæ non tantum calfaciat, ſed etiam inſiti caloris motum à profundo corpore extrorſum concitet ſic, vt & frigidæ impetui occurrat, & quo minus violenter in profundum ruens viſcerum aliquod feriat, aduerſetur, atque prohibeat. Nam neque ipſam frigidæ ſubſtantiam, neque eius qualitatem omnino integram vſque ad viſcera pertingere, eſt ſalubre: immo & ſatius & tutius eſt ſolam eius qualitatem, per ea quæ intercedunt (vt ſic dicam) propagatam, citra ſubſtantiam ad profundum permeare.

X. Meth. med. Cap. x.

Balnea & prima ratione, & ex accidenti conferre.

Quatuor balnei partes, quam vim habeant.

In febribus quando lauandum.

Horroris ex balneo cauſa.

Quædam ſanè remedia complicatam quodammodo duplicemque facultatem habent, ita vt & prima ratione proficiant, & ex accidente, quod genus balneum eſt, vt pote ex partibus varia facultate præditis compoſitum. Quippe ingredientes in aere verſantur calido: poſtea in aquam calidam deſcendũt: mox ab hac egreſsi, in frigidam: poſtremo ſudorem detergent.

Prima Balnei pars poteſt materias per totum corpus tum calfacere, tum vero liquare: præterea quæ inæqualia ſunt, æquare, & cutim rarefacere, & multa quæ ſub hac ante detinebantur, vacuare.

Secunda Balnei pars, vbi quis in ſicco corporis affectu ea vtitur, poteſt madorem vtilem ſolidis partibus immittere.

Tertia Balnei pars poteſt, vbi quis frigida vtitur, & totum corpus refrigerare, & cutem denſare, & vires firmare.

A

Quarta Balnei pars poteſt corpus per ſudores citra refrigerationis noxam vacuare.

Siquis intēpeſtiue lauetur, poteſt dulcis aquæ temperatum balneum circa hominis corpus efficere tum horrores, tum cutis denſitatem. His.n. qui cum in balneo ſe lauant, horrore tentantur, vna (vt ſic dicam,) continens excitati ſymptomatis cauſa eſt: alię quę hãc præcedunt multæ. Sanè horroris cauſam eſſe dico mordentiũ excrementorum confertim actorum citatiorem motum. Proinde quibus horum eſt abundantia, caro vero, ac cutis denſę, ſiue balneum ſint ingreſsi, ſiue ſteterint in ſole, ſiue quoquomodo vel geſtati, vel perfricti, vel exercitati vehementius ſint dimoti, vtiq; ijs horror incidit. Contra: quibus hęc pauca ſunt, & corporis habitus, vt laxetur rarefiatq; à balnei calore, promptus, ij nõ modo non horrent, ſed etiã meliores redduntur, vtpote excremētis per id vacuatis. Quo rationabilius nec in febrilis ſignificationis principio, nec in incremento quiſquam ęgrotãtem lauit. Quippe denſata eſt hoc tempore coarctataq; & cutis ipſa, & quæ ſub hac habetur carnea ſubſtantia. At in febris inclinatione, vel incipiente, vel procedēte, vel amplius progreſsa, & nos ſępe, & alij medici nonnulli multos ſępenumero ęgrotos lauantes non parum his contulimus. Porrò quando inclinatione incipiente, aut iam progreſsa, aut etiam in ſummo incremēto (interdum enim id quoq; accidit, tametſi rarò,) ęger in balneum ſit ducendus, in ſequentibus definiemus. Nũc cum de generali facultate ſingularũ balnei partium dixiſſe inſtitui, vnum omnium primum exponam. Dicoq; multos qui cruditate laborant, plures vero eorum in quibus mordentium excrementorum abundantia ſubeſt, omnes pręterea qui vel in febrili ſignificatione, vel in aſcenſu, etiam omnes qui in ſummo ſunt incremento, præter admodũ paucos, ſiue hi ſint in balneum ingreſsi, ſiue ſteterint in calido ſole, ſiue exercitationes, frictiones, geſtationesúe tentauerint, merito horreſcere. Singula nanque horum confertim & impetu agi excremēta ſubigunt. Cum igitur tam adhuc denſa lauantis cutis ſit, vt ad primum ambientis aeris occurſum nequeat naturalem ſuum habitum recipere, ſed maiore ad id ſpatio ĩdigeat, excrementa vero foras verſus ruant vniuerſa, & retineri illic ea eſt neceſse, & quæ ſub cute ſunt aceruata, & quæ per carnes feruntur, mordere. Porrò in libris de cauſis ſymptomatum ĩdicauimus mordentia excremēta, vbi per ſenſibilia cor-

B

C

pora feruntur, tum concusſiones, quas ῥίγη vo-
cant,tum horrores excitare.Ergo quam ob rem
horreant in balneis oẽs qui ante ſunt compren-
ſi,iam cauſam inuenimus . Pari modo,& cur nõ
horreant quibus aut nullum eſt in corpore ex-
crementum mordẽs,aut tantillum vt facile eua-
cuetur.Ergo de hisdeinceps loquamur,propter
quos etias de ijs qui horrent,meminimus.Siquis
enim balneum ingreſsus non horruit,ſed laxata
eſt illi rarefactaque cutis, huic planè neceſſario
prædicta ſuccedent, excrementorum vacuatio,
æqualis per totum corpus calor, exiguorũ mea-
tuum rarefactio,tẽſorum relaxatio,denſatorum
fuſio.Ac vacuatio quidem excremẽtorum, om-
ni febri eſt vtilisſima:Pari modo & rarefactio,&
relaxatio:Fuſio tamen & calor non item:ſed ca-
lor oĩ febri eſt inimicus:quando refrigerari, non
calefieri febriũ affectus poſtulat.At fundi æqua-
liter,id ſolidis quidem animalis partibus non eſt
alienum:ſuccis certè non perpetuo eſt vtile . Sed
quoties animali,vel phlegmone quępiam,vel af
fectus phlegmones ſimilis cõſtitit,vel abundan-
tia,ſiue ea quæ ad vires confertur,ſiue ea quę ad
vaſorum capacitatem,omnium profecto inimi-
cisſimum. Ac phlegmone quidẽ,cum calefacti,
& liquati ſucci ad ipſas confluunt,augentur. Tu
nicæ vero vaſorum impares abundãtiæ,quę iam
ex liquatione ſpiritu eſt impleta , diſtenduntur,
ac vires hoc ipſo male afficiuntur. Ergo calidis
his ſiccisq; affectibus,de quibus agebamus, emiſ
ſio mordentium eſt ſalubris : fuſio enim eorum
eſt citra periculum.Calefactio tamen noxa non
caret.Atq; hæc quidem ex prima balnei parte ijs
qui ita laborãt prouenire,modo tempeſtiue bal-
neo vtantur,memoria teneamus .

Tranſeamus modo ad ſecundam balnei par-
tem,quæ erat id quod maxime proprie Lauacrũ
vocant. Ergo in hac ſicuti ex humectatione iu-
uantur,ſic ex calore nihil illis cõmodi accedit.

Accedamus & ad tertiam,in qua & refrige-
rantur innoxiè quæ fuerãt excalfacta, & vires fir
mãtur.Siqua vero & rarefacta,& iuſto plus ſunt
laxata,ea in naturalem redeunt mediocritatem.

Rarefacta & iuſto plus laxata, in naturalem
redijſse mediocritatem,quarta balnei pars indi-
cat . Quippe quibus omnia rite ſunt adhibita , ij
poſt frigidæ vſum adhuc ſudant , & omnia ipſis
excrementa vacuantur.

Itaq; ex omnibus quæ de balneis retulimus,
vna ſumma colligitur : quod vacuatur quidem
quicquid in corpore,vel fuliginoſum,vel fumi-
dum fuit:conſiſtunt autem in naturali ſymme-
tria,tum caro ipſa,tum cutis:ſolidarum partium

D ariditas corrigitur : & calor non modo is qui ex
lauacro acceſsit, verum etiam qui prius fuit, ex
frigidæ vſu ſubmouetur.

Maximo huius rei documento eſt ſtatus, qui
ex eiuſmodi balneo redditur , poſtquam in ſo-
le feruentiiter fecerimus . Quippe accedimus
ad id,ne loqui quidem,præ linguæ, & faucium
ariditate, valentes : totumque corpus ſtipulæ ri-
tu aridum habentes . At egresſi è frigida , illicò
omnia pro naturæ habitu recipimus : nec febri-
li calore vexati , nec ſiccitate afflicti, prompteq;
loquentes, ac plurima ſitis parte leuati . An igi-
tur euidentius adhuc balneis vires in ſicco et ca-
lido corporis affectu cognoſcere deſideras ?

Ego ſanè non arbitror. Licet autem cui placet,
experiatur quod incommodum ſequatur . vbi
tali peracto itinere non lauerit . Aut enim ſta-
E tim febricitabit,aut multo plenus tædio, graua-
to ſcilicet capite,perſeuerabit:potisſimum ſi fri-
gida calorem nondum extinxerint . Multi ta-
men iuuenes eiuſmodi confectis itineribus , vbi
illicò ſe in aquam frigidam proiecerint , iuuan-
tur:ac potisſimum qui valentibus ſunt viribus,
& frigido ſolio aſsueti .

Ruri quidem,vbi balneæ non ſunt in ſtagna
vel flumina ſeipſos conijciũt, nullo medici ſua-
ſu,ſed ipſa gubernãte corpus natura,ad id quod
conducat impulſi.Quæ eadem etiam ratione ca
rentibus animalibus inſtinctũ inſerit ad eorum
quę offendunt contraria.Siquidem ea quoq; vbi
æſtu vexantur,frigida ſe lauant : ſicuti etiam vbi
frigore vrgẽtur,calida cubilia ſibi inueniũt. Eo-
dem contrarietatis ſtudio, etiam cum eſuriunt,
comedunt,& cum ſitiunt,bibunt:reliquaq; om
F nia naturæ impulſu obeunt .

Ac ſi certam febricitantium naturæ notitiam
haberemus,non (arbitror) dubitaremus eorum
aliquos asſidue in aquis frigidis citra balneum la
uare.Nam quod ſint quidã qui eam deſiderent,
vel ex ijs quos iuuit,conſtare poteſt:vt quibus fri
gida lauatio haudquaquam contuliſset, niſi eo
tempore recte ad eam diſpoſiti fuiſsent . Verum
qm̃ exacta nobis diſpoſitionum notitia non eſt,
ac maxima ex errore ĩpendet noxa:vtiq; eiuſmo
di præſidia recuſamus : potisſimũ in febribus he-
cticis.quãdo p has & pauci ſanguinis, et nudum
carne,& expers adipis redditum corpus eſt.Nul
lum enim hi ſolidarũ partium munimẽ habent,
quod frigidæ occurſum ſine noxa excipiat , ſed
protinus ſimilaribus ipſis partibus occurrit,à q-
bus omnes animãtium actiones obeuntur. Iuue
nis vero cui abunde ſit carnis , æſtatis tempore,
atq; in febris ſummo vigore , modo nulla viſce-
rum

rum phlegmone subsit, si in frigidam se coniece
rit, sudabit. Quod si frigidæ lauatiõi sit assuetus,
securus remedio vtetur. Verũ de eiusmodi cor-
poribus post agetur. Qui autem ex calida & sic-
ca intemperie, hectica febricitant, ac potissimũ
qui iam marasmodes fiunt, ijs vbi tale præsidiũ
petunt, tutum non est in totam conijci: æque vt
nec gracilibus & imbecillis, qui æstate calida &
sicca, longa via peracta, refrigeratione indigent.
Nã neq; his tutus est frigidi solij vsus, nisi prius
fuerint in balneo æqualiter excalfacti. Quippe
simile quiddam nobis accidere videtur, cum in
frigidum solium post balneum ingredimur, ei
quod ferro accidit cum tingitur. Etenim tum re
frigeramur, tum roboramur: quemadmodum
& illud, vbi candens iam redditum frigida mer-
gitur. Atq; huius rei causa ad imbecilla corpora
inuentæ sunt balneæ, quæ ea præcalfaciant, atq;
ad frigidum solium præparent. Non dissimile
quiddam faciunt & qui sine balneo frigida vtun
tur, cum scilicet se ab exercitatione in eam saltu
demittunt. Si quidem cuiusmodi nobis est bal-
neum, eiusmodi illis est exercitatio, vt quæ non
tantum calfaciat, sed etiam insiti caloris motum
à profundo corpore extrorsum concitet sic, vt et
frigidæ impetui occurrat, & quo minus violẽter
in profundum ruens viscerum aliquod feriat, ad
uersetur, atq; prohibeat. Nam neq; ipsam frigi-
dæ substantiam, neq; eius qualitatem oĩno inte-
gram vsq; ad viscera pertingere, est salubre: imo
& satius, & tutius est solam eius qualitatem, per
ea quę intercedunt (vt sic dicam) propagatam, ci
tra substantiam ad profundum permeare. Iam q̃
Hectica febricitantes ad balneum accedunt, nisi
in frigidã sint dimissi, nihil iuuantur. Qui enim
aliter febricitant, eorum solidæ partes nondum
difficile separabilem calorem obtinent. Itaq; ẽt
ex sudoribus, vna cum insensibili transpiratu,
abunde his remedij est. Et sanè diariarium fe-
brium ipsam propemodum substantiam vacua-
ri per hęc contingit. In ijs vero qui ex siccitate fe
bribus hecticis vrgentur, solidarum partiũ affe-
ctus candenti ferro est similis. Quo vtiq; minus
eos in balneis calfecisse duntaxat humectasseq;
contenti esse debemus: quippe cum sic alimen-
tum, incrementumq; febri præbuerimus. Immo
melius erit, vt mersis in frigidam extinguamus
calorem. At in hoc metus est, ne corpus in diuer
sa transferas, ac frigidũ reddas. Quis hoc negat?
Non tamen propterea vitio dandum est, quod
prospere ex præsidio succedit. nec ꝓpterea quod
mensura eius deprehendi est difficilis, prorsus
est deserendum.

II. Simp. med. Cap. xxiiij.

Olei vires, & vsus ad sudorem in balneis, vel extra balnea.

Ex genere autem eorum quæ æque nos recal
faciunt, oleum est. Cui eidem quoq; à viscosita-
te, ac quod difficulter item defluat, tum quod
meatus infarciat, obstruatq;, duplici ratione vti
excalfacere videatur euenit: tũ inde adeo quod
instar vestimenti aut munimenti illinatur, tum
quod meatus infarciat, prohibeatq; foras efflue-
re magnam vaporosi intus caloris partem. Eadẽ
ratione nec vt resiccẽtur corpora nostra permit-
tit, nisi sane applicetur calidum, idq; plusculo tẽ-
pore. Has itaq; vires eius cũ homines omnes ex-
perientia cõpertas habeant, quos largius sudare
volunt, siue à balneo, siue balnei expertes, ijs nõ
protinus ab initio oleum admouent: verum in
ijs qui morbo laborarunt, vbi sudare inceperint,
tum excalfactum, perfundunt circũliniuntve.
In ijs vero qui etiamnum laborant, vbi abunde
iam satis sudarint. Porrò in sanis, siquidẽ ex lon-
go itinere, aut exercitatione, aliove quouis pa-
cto corpus ipsis exhaustũ est, eis inungi & ante
sudorem permittũt: verum quibus cruditas est,
aut corpus habent plenum, quod πληθωρικὸν vo
cant, his neq; in balneo inungi concedunt.

II. Simp. med. Cap. xxv.

In balneis addi oleum, vt aqua diutius inhæreat, cum exsiccata, & squalore obsita corpora lauanda sunt.

At si corporibus inhærere posset aqua, nec fa
cile deflueret, ipsa quidem per se potissimum in
lassitudinibus sufficeret. Atqui cum ea quæ fo-
ris circũfunditur facile defluat, & quæ in poros
ingressa corporis, nullam habens ansam prom-
pte effluat, in hoc sane ipsum vtiliter miscetur
oleum, maximeq; iuuat, si ex vtroq; quis diutius
fricetur, id q̃d veteres Greci χυτλοῦσθαι nuncu-
pant. Nam vt reliqua taceã, vbi cum oleo aqua
cõtunditur teriturq;, haud facile solubili mistio-
ne coit, vt quibus ita corporibus innngatur ole-
um, necesse sit & plusculum inhærere aquam.
Quare hic item velut materia est quædam oleũ,
humectantium exiccantiumq;, sicut ante osten-
sum est, excalfacientium, & refrigerantium.
Quippe quod si exiccanti cõmisceas, totum effe
ceris exiccans, sin humectanti & ipsum hume
ctans reddideris. Sæpeq; quod ex ambobus cõ-
stat, maiorem adipiscitur humectandi facultatẽ,
quàm id quod primario est humectans, quod in
aqua accidit. Nam ea primario madefacit, ve
rum cum haud ita diu inhæreat, nec actionem
obtineat diutinam, leuiter vtique prodest. Cum
ergo

ergo illic velut vinculum fiat oleum, cogatque plurimum quibus auxilio eius opus est, inhærerere, longe omnium optimum redditur remedium exiccatis, squalidisq; corporibus. Quippe contusa cum oleo aqua, quod Hydrelæum vocant, magis auxilio est lassitudinibus, q̃ si esset sola, non quidē quod suæ vires intendantur, sed quod quibus opus est, diutius inhæreat.

III. Aliment. fac. Cap. xv.

Butyro etiam loco olei vti nos posse in balneis.

Homines in plerisq; frigidis regiōibus in quibus oleo carent, in balneo butyro vtuntur.

III. De ijs quæ in medicatr. fiunt com. xxxij.

Balneorum loco aqua calida vsum Hippocratem.

Aquæ calidæ perfusione Hippocrates etiam esse vsus videtur, ob balneorum fortasse inopiā, quæ eo tempore erat.

III. Simp. med. Cap. viij

Quid causæ sit, cur quæ tepida sunt, in balneis esse frigida videantur.

Proposuit autem mihi dudum quispiam, quā obrem in balneis frigidum meiamus, foris vero calidum haud intelligens, in balneis vrinam quidem perinde ac foris tepidam esse, verum nos non æque extrinseca corporis superficie, & dum lauamur, & ante affectos esse. Nam in balneo ipso calidior ea nobis est quàm vrina, extra autē frigidior. Quare & vrina non abs re illi calida extra balneum apparet, in balneo autem frigida. Quod enim minus quàm ipsa calidum sentitur, veluti refrigerans habet: quod autem magis calidum, tanquā excalfaciens. Liceat vero tibi, periculi faciundi causa, postquam abunde lauando īcalueris, pelui aquæ modice tepidæ intro iussu tuo allata, in eam manum aut pedem immittere: apparebit enim aqua non tepida, sed admodū frigida. At si protinus balneum ingressus, aquā peluis tetigeris, minus videbitur frigida: perpetuo enim quanto plus fueris præcalfactus, tanto apparebit frigidior. Nec mirum videri debet, si putealium aquarum pleræq;, quæ videlicet fontes profundos admodū habeant, contactæ hyeme videantur tepidæ. At si à balneo manibus cō tingas calidis, multoq; magis si etiamnum in lauacro consistens, haud profecto apparebit tepida. Itaque tactum calidi frigidi q́ dignoscendi normam ponentes, ac ejus dispositiōi iudicium omne tribuentes, merito sanè crebro fallimur, vt qui quod haud ex se est frigidum, id frigidum esse dicamus: quod vero calidum ex se non est, id esse calidum pronunciemus. Hinc fit vt dum lauamur, frigidam esse vrinam credamus, contraq; frigore rigentes, aquam è puteis haustam calidam existimemus.

IIII. Medic. facile parand. Cap. clxvi.

Quibus mensibus vtendum sit balneis.

Te vti lauatione oportet mense Aprili vsque in totum Nouembrem, cæteris mensibus abstineto. Quod si lauari volueris semel tantum in septimana lauator, idq; semper ieiunus: si sitias, temperatam aquam bibito, & balneum egressus oleo, & mulieris lacte, quæ fœminā peperit, caput irrigato: per noctem autem pedes calenti aqua cum furfuribus foueto.

Primo. De sanit. tuend. Cap. v.

Balneum temperatum quod sit.

Balneum ἔυκρατον, hoc est temperatum dicimus, non solum cum alterum huic, alterum illi, tale est, sed etiam cum ad eundem hominem in latitudine tale est.

De succorum bo. & vi. Cap. xij.

Præstat ante balneum exerceri.

Ex ijs, qui cum bona vna habitudine, ac robore sani esse student, alij sibi ipsis viuunt, alij militarem vitam ingressi, noctu surgere coguntur, totamq; diem necessarijs negocijs obeundis defatigari: qui si modo possint, ante balneū exercere se debent, tuncq; exercitationis parte ea vti, quam Gymnastici, ἀποθεραπευτικὴν nomināt: multis tñ ob negotia, ne hanc quidem adhibuisse vacat, qui vt ꝑpetuo incolumes perstent fieri non potest, quātumuis frugali victu vtantur.

Et de paruæ pilæ exercitio. Cap. iiij.

Oportet quidem paruæ pilę exercitio mediū te locum obtinentē, nullaq; ex parte ab eo, quod modicum sit declinātem, nunc quidem sensim procedendo, nunc vero loco stando, ac denique membra non admodum agitando vti: mollibus postea ex oleo frictiōib⁹, calidisq; balneis vteris.

VI. sanit. tuen. Cap. viij.

Ante balneum corpus fricari etiam manibus vsq; ad ruborem. deinde dura frictione.

Aliqui per ambitionem, ne sicut delicati, aut qui formæ plus satis indulgent, pice vngi videātur, refugiūt eiusmodi auxiliū, atq; aliud ꝙppiā sibi à nobis excogitari gracilitatis remedium iubent, cum tñ nullū sit quod huic possit æquari, prodesse tñ possunt ēt hæc, si ante balneū manu nec adeo molli, nec rursus aspera corpus perfrices quoad ruborem contrahat: deinde dura frictione nō multa cutē cogens, densam eā duráq; efficias: ab his, si mediocri exercitatione vsum, ac lotum, citra tñ longam in solio moram, hominē abstergeas ad iam dictæ frictionis siccæ formā, mox vngas oleo exiguo, ac cibum offeras.

In arte

In arte medi. Cap. c.

Balneas esse materias motus.

Sunt vero motus materiæ vehicula, ambulationes, frictiones, & balneæ.

IIII. Simp. med. Cap. ij.

Non esse diutius immorandum in balneis alioqui defectionem animi & tandem etiam mortem sequi posse.

Poculum & balneum cum temperata sunt, calida à nobis dicuntur nōnunquā appellationis abusu, quandoquidem eucrata siue tēperata dici debebant, ac symmetra potius quàm calida. Ergo quæ sic calida sunt, grata amicaq; sunt: fundit ur enim quod in corporibus nostris constiterat, atq; concretum fuerat: quo maxime affectu voluptas animantibus constat. At si moram etiā trahant, sensim quoq; & ipsa molesta euadunt. Ad tantam enim fusionis immoderationem sic recidunt, vt substantiam nostram etiam digerant, dissoluant atque dispergant. Verum nec sic quidem mordicatione infestant, sed animi afferunt deliquiū, viresq; deijciunt, vt mors quoq; tandem sequatur.

Idem de vsu resp. Cap. iiij.

In Balneis diutius versantes exoluimur, ac tandem etiā morimur. Si enim propterea quod calidū respirando attrahimus id contingit, oportebat inquiunt, etiā eos qui super lebetem aquæ calidæ consistunt, deinde progredientem inde vaporem respirando hauriūt, eandem iniuriam perpeti: & tamē hi minime vidētur lædi, ex quo conspicuum est, Quòd non ob caliditatem respirando attractam sed propter spiritus ex toto corpore euacuationē, in balneis exoluamur. Quo modo igitur & hanc ambiguitatem dissoluemus? Si vtique hoc copulatum verum esse dicemus, Quòd suffocari eos qui ex lebete vaporem inspirant oporteat, siquidem omnino refrigerationis gratia respirarint, veruntamen si non attraxerint ipsum vaporem, ne suffocantur quidē. Suffocantur enim non minus qui ex lebete vaporem respirando hauriunt, quàm qui in balneis. Si vero etiam non suffocarentur, nihil fortassis miri esset: perspiratio nāq; per vniuersum corpus, similiter vt ea quæ per os fit, in balneis offenditur, Non sunt autem eadem, per os tantum male respirare, & tum per os, tum per totū corpus idem facere. Eius rei potissima demonstratio in multis ægris contingit, qui per totum diem iudicatorie exudant, atque id multo magis quàm qui in balneis, non tamen exoluuntur similiter vt illi, neque oīno suffocantur, quousq; externum frigidum aerem spirādo attraxerint.

A Quod si ipsos pallijs contectos, calidum aliquid respirando haurire coegeris, confestim suffocaris: atqui si perfrigeratos, & rigentes ita contegas, non solum non suffoces, sed neque omnino lædas, donec fuerint excalfacti, nam tunc non amplius sustinent, veluti non cōsuetum. Ex quibus omnibus conspicuū est, quòd non ob euacuatum ex toto corpore in balneis spiritū exoluamur ac vitā finiamus, sed ꝑpter caliditatem.

De causis morb. Cap. v.

Balneorum nimium vsum morbos humidos gignere.

Humidarum quidem ęgritudinū causę sunt, veluti ciborum qui humidiori natura constant copia, & potuum excessus, & omnis viuendi ratio delicatior, & animi securitas, & balneorum ex aquis dulcibus plurimus vsus, præsertim post B cibum.

Primo de sanit. tuen. Cap. vi.

Balneum pueris accommodatum quod sit.

Pueri salubrium dulciumve aquarū balneis humectandi.

Et I. de sanit. tuen. Cap. x.

Puelli corpus ita est alendum, vt status sui bonitatem perpetuo conseruet. seruabit autem si primis annis solo lacte nutries, ac balneo dulcis aquę, & calentis vtare: quo videlicet corpus eius molle quam diutissime seruatum, ad plurimum argumenti perueniat: ab his annis, cum iam mitti in ludum est habilis, non necesse erit assiduis præterea balneis vti, sed interim dum luctari cōdiscit, mediocriter inibi ante cibum exercitari sat erit, ac balneo plerunq; abstinere.

VI. Sanit. tuen. Cap. iij.

C *Pueri ante cibum bis, terq; lauandi atque etiam aquis calidis sponte ortis.*

Sanè humidiores calidioresq; naturæ in puerili ætate fluxionum, & redundantię morbis maxime tentantur, itemq; putredinis, quo magis & pluribus exercitationibus & exacta ventris concoctione indigent. Quicquid enim in hoc corrumpitur, id toti corpori morborum putredinis occasio fit. Itaque & ante cibum bis terque hi si lauent, ac calidis sponte ortis vtantur, maximum inde cōmodum sentiunt. Quippe huc dirigitur consilium, vt ipsas animalis particulas seruemus humidas.

Primo de sanit. tuen. Cap. x.

Puerulo nihil dandum ante balneum. & quomodo alendus, ac lauandus.

Prospiciendum in primis est, nequid nutrimenti neq; ante balneum neque ante frictionē puerulo præbeatur:

Et paulo

Et paulo post.

Minime tamen bibere ei permittendum post cibum est, quem balneum excipit: quando præcipitatior eorum quæ ventriculus continet, distributio in corpus fiet. Id vero in corporibus prorsus sanis cauere oportet. Quippe quibus vtilius sit ante balneum cibum dedisse, horum plane improbandi tum affectus sunt, tum corporis status. De his vero in sequentibus dicemus, nunc premendum nobis propositum est: nẽpe vt puellum cui optime affectũ corpus sit, sic educemus, vt talis perpetuo seruetur: huic expedit, vt cibus balneum sequatur. Quod si, quo loco puellus alitur, balnei copia nõ sit, (fortasse vero nec ista vnq̃ legent qui ibi habitant,) in concha pueros lauant, donec alterum iam, tertiumve ætatis annũ attigerint. Qui vero hos annos excesserint, eos si nõ quotidie, at certe tertio quoq; die quartove vngunt, atq; infricant. Quod si anni tẽpus non prohibeat, stagna amnesq́; his lauacra sunt, veluti nobis balneum.

In præsagio exper. confirmato.

Ante missionem sanguinis, vtile esse aliquos balneis vti.

Satius fuerit matutino tempore de vena sanguinẽ detrahere: nec statim cũ è somno experrectus, sed posteaq̃ ad horã puigilarint: ac prius abluere aliquos p̃stiterit, & alios prius obãbulare.

V. in VI. De morb. vulg. commen. xxix.

Veratrum sumentes quando lauandi.

Veratrum epotum sic celerius purgare vis, lauare.

Hoc loco Hippocrates in vno violentissimo purgatorio medicamine vnius ad facilem fluxum præparationis meminit, Lauatiõis scilicet, humores quidem fundentis, ac siquod mẽbrum contentum duratumq; fuerit, relaxantis. Itaque veratro vtentes lauare cõducit, neq; multo ante neq; multo post, quàm ipsum acceperint, sed maxime quidem ante assumptionem, nõnunquam vero & illico postea contingit. Quòd si purgatione aut iam incipiente, aut mox inceptura hominem laues, humorum à purgante medicina tractorum ad interiora inclinationem retrahes, ac retardabis. Quemadmodũ igitur quibus sanguis crassus est, ijs prius lotis nos venam rescindere, sic & in his, qui purgandi sunt, lauationibus prius vti præcepit, vt celerius simul, ac minus moleste purgatio fiat. Ipse vero nunc solum, vt celerius fiat memorauit. Satius autem fuerit non eo dũtaxat, quo medicinam assumit, die lauare hominem, sed etiam superioribus, qui

D bus ad purgationem sese muniebat. Ipse nanque Hippocrates & id in Aphorismis præceperat, cũ scripsit. Ad veratra ijs qui non facile purgantur, prius humectare corpus oportet alimẽto & quiete. Quod si quiete & esca, & omnino corpus humectare imperat, cõstat etiam lauationibus nos pluribus vti in aquis potabilibus ipsum velle. Siquidem & hæ humectant.

II. De Simp. cau. Cap. v.

In cruditate non vtendum balneo, sequi enim horrorem.

Iam aliquos qui cruditate laborant, scimus cum quieuissent, nullo affectos dolore: cum balneum fuissent ingressi, aut in sole stetissent, horruisse: atque hoc magis si se exercitassent. nam et sol, & balneum, & exercitatio excrementa, quæ prius quieuerant, calefaciendo, attenuando, ac

E in spiritum vertendo admodum excitant.

In lib. Hipp. de na. hum. com. ij.

Lauacris intempestiuis causas antecedentes cuiusq; morbi generari.

Ciborum quidem copia, & cruditates, & lauacra, & exercitatio intẽpestiua, cæteraq; omnia quæ narrauimus in libro de Præuidentibus causis, idonea sunt vt generent causas antecedentes cuiusque morbi.

VI. De san. tuen. Cap. iij.

A cibo non lauandum, alioqui incommoda sequi.

Aestimandum igitur in omnibus est qui à cibo lauantur, num in dextra præcordiorum parte vbi situm iecur est, dolorem aliquem, aut grauitatem, aut tensionem sentiant. Eiusmodi naq; corporum status iecinoris vitijs tentari solet, si

F balneo post cibum vtantur.

Et de salub. diæta. com. xxxij.

Multis tametsi febri liberis dolores in visceribus oriuntur potissimum in iocinore vbi à cibo se exercuerint, vel lauerint.

De tremore palp. conuul. & rig. Cap. vij.

Ex balneis post cibos rigorem, & horrorem sequi.

Vidi rigorem mulieribus magis quàm viris accidere, ac ijs mulieribus quæ in ocio maximo degebant, & balneis post cibos vtebantur. Noui & adolescenti cuidam ex nostris contubernalibus in Alexandria accidere, cum primum ad ipsam appulimus initio autumni. Ingesserat aũt hic pluribus deinceps diebus palmularum glandes multas, teneras, & recentes, & post balnea, & ante hæc, erant plures ipsarum nõ exacte maturæ. Accidit itaque ei, vt primum post exercitium & balneum à vehementi inciperet horro-re,

re, propter quem & opinatus se febricitaturum decubuit, & vestimentis contectus, conquieuit. Cum autem tota nocte transacta febri careret, surrexit mane ad consueta munia reuertens: horrorem interea sentiens, iterum decubuit, quieuitq; vsque ad balnei horam: ac cum ob balneũ rursus surrexisset, horror vehementior inuasit, eratq; accidens rigor quoq; iam exiguus. Tunc igitur omnimodo febricitaturum se arbitratus, multo adhuc magis in quiete se continuit. Cum autem toto die nocteq; insequenti experiundo deprehenderet se ob mediocres motus horrere, siquando largius moueretur, rigere: consilio nostro de ijs, quæ fieri expediebat vsus est. Ego quidem memorans huiusmodi quiddam mulieri in Asia nostra accidisse, familiarem & metu liberaui, & adhortatus sum vt cibis, potionibus, & medicamentis vteretur, quę & calefacerent, & crassitiem humorum dissecarent. Illa igitur hoc pacto conualuit.

Paulo post, Rigorem etiam à balneis post cibum excitari confirmat.

Ne mireris autem, si apud veteres medicos scriptum inuenies, febrim comitari necessario rigores, qui sine frigore externo obueniunt, ex ipsa corporis dispositione prodeũtes. nihil enim tale veteribus nec balneis tot post cibum, nec vita ociosa vtentibus accidit hoc autem tempore ambo hæc frequenti in vsu habita, etiam rigorẽ hunc, qui excalfieri nequeat, excitant.

II. De diff. feb. Cap. i.

Febres quotidianas ex balneo post cibum etiam excitari.

Quotidianę quidem febres naturis in quibus pituita superfluit, sunt familiares, atque ex omnibus anni diuersitatibus in hyeme præcipue, atq; omni temporum statu frigidiori atq; humidiori in ætate senili ac puerili, in locis frigidis atque humidis vitaq; otiosa, quam crapulæ comitatur, ac tum præsertim cum post cibos balneis vtuntur, ac multo etiam magis, cum ipsi cibi naturã pituitosam habuerint, generantur.

XIIII. Meth. med. x vi.

Extenuatos posse lauari post cibum.

Cæterum quibus totum corpus est extenuatum, ijs lauari quoq; post cibum est idoneũ. Veluti autem metus erat, ne tenuantibus auxilijs febris succederet, corpore scilicet immodice per hæc calefacto: sic ijs qui à cibo lauantur, timendum est ne sibi iecur obstruatur, potissimũ propter ciborum speciem: quippe cum aliter quoq; obstruere soleant quę succum crassum gignunt, si quis his liberalius vtatur. Vbi igitur alias id efficere solent, multo profecto promptius idẽ post balneum facient.

A

V I. San. tuen. Cap. iij.

Calidiori temperamento balnei ante, & post cibum conuenire.

Sunt & ex ijs qui impense calido temperamẽto sunt, qui exercitari prorsus non desiderant, sed abunde his satisfaciant inambulatio, & balneum, & mollis ex oleo frictio. Acre nanq; & mordax calidum id est quod ab his exhalat, non humectans, quale ἀτμῶδες Græci vocant, nec suaue, citraq; morsum, hos vero à cibis quoque balneum iuuat.

IIII. in VI. De morb. vulg. x v.

Calidioribus quotidianas lotiones conuenire.

Omnibus enim his, qui calidiores, quàm deceat, sunt, summam victus rationis ad refrigerationem redigere expedit. Itaque frigidioris temperaturæ cibaria ipsis danda sunt, & aquosa potio, aut ipsa aqua potui præbenda est, parumque exercendum corpus est. Soli nãq; ad necessarias actiones motus sufficient. Nihilq; dubij est, ab ira & curis vehementioribus eiusmodi hominẽ abstinere debere. Quinetiam quotidie lauationibus aquarum dulcium vti, non semel tantũ, verũetiam sæpius, si velit, expediet, necnon & ciborum, quos comedunt, vis refrigeratoria esto, & Aestate præcipue.

B

V. San. tuen. Cap. xij.

Balneum salubre ijs, quibus mordax calor natura inest.

Quibus mordax calor natura est, adeo vt fumida gignat excremẽta, ijs balneum salubre est. Itaque istis non semel modo, verũetiam bis die lauari conducet, potissimum Aestate.

C

In libro de salub. diæta comment. xiij.

Hippocrates ait crassos, qui tenues esse volunt, supersedere à balneis, cuius rei Galenus ita reddit rationem.

At vero vt balneũ corpus calfaciẽdo maxime foris, ad digestionẽ refert, & digestorũ appositionẽ, sic si non laues, contrarijs cõmodes.

Comment. sequenti docet eos, qui ex tenuibus crassi volunt euadere, vti balneis debere.

Qui ex tenuibus crassiores volunt euadere, lauabunt bis: vt tñ semper in primis tẽpus à cibo secundo balneo tribuat, interim etiam primo.

V I. San. tuen. v.

Ante Balneum frictione, deinde vnctione vtendum.

Sunt quidam, qui ne eousque sui curam habeant,

beant, vt frictionem sibi adhibeant, sed protinus perfusi oleo, balneum ingrediantur: aut etiam strigili tantum arrepto, quo sudorem in ipso balneo destringunt.

III. De sympt. cau. Cap. ij.

Qui sudores in balneis excitentur.

Sudores vtiq; decretorij robustam naturam indicant, non autem resolutam. Atq; eiusmodi quidem sudores, corpus expurgant. Similes ijs sunt quos mediocres exercitationes, & balneæ, & calor æstiuus excitant.

VI. San. tuen. Cap. vij.

Ante balneum, qua hora, & quid edere quispiam debeat.

Quoniam vero sunt, quibus ante balneum esitasse aliquid est melius, dicendum deinceps est tum de hora qua facere id debent, tum quantitate eorũ quæ sument ac qualitate. Ergo quod ipse facere insueui diebus ijs, quibus propter vel infirmos visitandos, vel ciuilia negocia, putaui me serius ad balneum accessurum: id dicere non grauabor. Ponatur dies quo id fit, tredecim horas æquinoctiales longus, in decimam vero corporis curãdi spem esse. Hoc casu visum mihi est circa quartam horam simplicissimum sumendũ esse nutrimentum, qui vtiq; solus est panis. Atq; ipse quidem ita feci Quibusdam vero pane solo vesci sine obsonio non placet, sed eum cum palmulis, oliuis, melle, aut sale, sumunt: sunt etiam qui post eum bibunt. Ego vero nec à tali cibo vnquã bibo, & solum panem comedo. Sit autẽ cuiusq; eorum modus is, qui decima hora cõcoctus esse possit.

De salubri diæta com. xij.

Post balneum non esse bibendum merum.

Quippe vinum caput tentat, si vel mox à balneo præ oĩbus alijs cibis, & potibus bibatur.

V. De san. tuen. Cap. v.

A balneo, & ante, quo vino vti senes debeant.

Si quis senũ dulci vino vti à balneo velit, vbi mane comederit, huic optimum Faustianũ Falernum fuerit, aut si copia eius non est, simile aliquod. Porrò similia fuerint, quæ dulcia simul, & pallida sunt. Proxima his sunt Therenum, & Cyrienum. Si vero prius q̃ lotus est, comedit qppiam, nec vẽter eius vllo auxilio eget, vinũ albũ, & quod parum aquæ tolerat, à balneo bibat.

De marcore Cap. ix.

Balnea esse cibo distribuendo.

Et qua hora adhibenda sint.

Balnei etiam vsus opportunus, tum ad alia ante dicta, tum ad cibi distributiones peragendas præstãtissimum est remedium. Verum illud cibo quidem iam concocto assumendum erit, non tamen post inediam longiorem. Nam si ei qui nuper comederit, balneum adhibeatur, crudis corpus, ac inconcoctis humoribus replebit. Si vero illi, qui diutius à cibo abstinuerit, vires diminuit. In cæteris vero corporis constitutionibus, ac præsertim in ea, quæ nuper dicta est, cõpleta iam (vt dictum est,) concoctione lauare oportet.

V. Simp. med. Cap. v.

Balnea aquæ potabilis cum oleo data magis calfacere & humectare.

Aquæ potabilis balnea cum oleo copioso exhibita, multo magis tum excalfacient, tum humectabunt.

De morb. vulg. com. ij.

Balnea facere maturationes.

Iam maturationes efficere calfaciẽtia mediocriter omnia obscurum non est, tum cibos, tum fomenta, & cataplasmata: frictio item modica, & balneum, huius sunt generis.

V. Simp. med. Cap. ix.

Balneum aquæ temperatæ ad puris generationem aptissimum.

Omnium sanè ad puris generationem aptissimum est, ex ijs vtiq; quæ perfunduntur, aqua temperata, aut cui additum oleum est, quod hydrelæum Græci vocant: ex ijs vero quæ irrigantur, oleum temperatum.

IIII. De san. tuen. Cap. vi.

Balneum ad crudos succos foras educendos accommodatum esse.

Summe eorum quorum occasiõe foras succi crudi ferantur, hæ sunt, exercitatio, & frictio, & balneum, & fomenta calida, & vnctio calfaciẽs, tum ex animi affectibus iracundia, & vno verbo omnia quę succos, qui alte in animantis corpore sunt mersi, ad motum quoquouersus irritant.

XIIII. Meth. med. Cap. vij.

Balnea inter medicamenta euacuantia numerari.

Dictum siquidem à nobis sæpe est, de vacuantium medicamẽtorum facultate. Ea sunt missio sanguinis, & purgatio tum per ea medicamenta quæ subter expellunt, tum per ea quæ supra, siue ea vomitoria dicere mauis: præterea multa frictio & omnis dimotio: itemq; balneum, potissimum quod ex aquis sit digerentibus.

II. Aphorismorum com. xvij.

Balneis omnes humores æque vacuari.

Euacuatio autem omnium humorum æqualiter (quę quidẽ exquisitissima est,) fit per venę sectionẽ

sectionem. Proxima autem huic est quæ per malleolorum scarificationem, vt nos facere consueuimus, & quæ per exercitia, vel frictiones, vel balnea, & præterea ex accidenti per inediam.

III. Aphor. com. xv.

Solam fere cutim balneis vacuari.

Quæ enim fit per balneas euacuatio, parua est, & solam ferè cutem euacuat: quæ autẽ sunt per carnem & partes solidiores dispersæ supfluitates, haud sufficienter balneis euacuantur.

VII. Aphor. com. xlvi.

Incommoda in plethorica.

Neq; vinum, neq; balneum tolerat plethorica, dispositio, absq; maximo detrimento.

IIII. Aphor. com. v.

Calida obsistere purgationibus.

Sicut enim balneæ calidæ natura aptæ sunt obsistere purgationibus, & sic calor æstatis, tunc præcipue, cum se ipso vehementior extiterit.

I. De vsu part. xiij.

Ad æstum & frigus arcendum nihil balneo præsentius.

Nihil inuenias, quod valido æstu occupatos præsentius refrigerare, aut magna frigiditate affectos promptius calefacere quam balneum, possit. Cum enim natura humidum sit, & moderate calidum, humiditate quidem natam ex caliditate siccitatem irrigat: caliditate vero, ortum ex gelu frigiditatem persanat.

De ijs quæ in medic. fiunt com. iij.

Refrigeratis & exustis prodesse.

Aquarum dulciũ sanè balnea, mortuos ferè illuc profectos calefaciunt, etiam si valde frigefacti fuerint: exustos vero atq; incensos non lædunt: immo temperatis lauacris videntur delectari cum sedatior post balneum ipsis sitis efficiatur.

Primo ad Glauc. Cap. xiiij.

Exæstuantes quãprimum ad balneas ducendos.

Exæstuantes quidem quamprimum ad balneas ducere oportet.

XIII. Meth. med. Cap. vi.

Plethoram etiam balnei curari.

Plethora tum sanguinis missione curatur, tũ frequenti balneo, tum exercitatione, tum frictione, præterea digerentibus medicamentis, & præter hæc omnia inedia.

Et de curandi rat. per sang. miss. Cap. x.

Licet vtiq; frictionibus multis, balneisque & ambulationibus, alijsq; motionibus, ad hæc vnctionibus digerentibus celeriter plenitudinem exhaurire, si vtique videbitur non esse crassi sanguinis abundantia.

A *Et de victus ratione in morbis acu. com. iiij.*

Neq; etiam plethorica facta syndrome sanguinem semper mittimus, sed & frictione, & balneis multis, & abstinentia quæ tribus vel quatuor diebus fiat, ad id q̃d naturale ẽ, reuocamus.

II. Simp. med. Cap. xxv.

Ad lassitudines.

Quippe duplex in lassitudinibus affectio nascitur, sicut alibi ostendimus. Nam similares quidem animantis partes resiccantur, humectantur vero vacua spatiola non vtili & naturali humore (nam sic foret plethora siue repletio,) sed tenui & acri mordaciq;: proindeq; remedijs indigent duplicibus, tum ijs quæ siccitatem corporis irrigent, tum ijs quæ humorem acrem euacuẽt. Itaque ad hæc aptissima sunt dulcium aquarum lauacra, nimirum quę humiditate sua instrumẽtorum corrigant siccitatem, & caliditate tenuẽ B atq; acrem humorem eliciant.

De ijs quæ in medic. fiunt com. iij.

Aquam bal. membro calefacere, & fatigatione tollere.

Mihi quidẽ aqua in balneorũ solijs iniecta, & ad calefacienda moderate mẽbra, q̃ curantur, & ad defatigationẽ in eis excitandam satis fuit.

IIII. De san. tuen. Cap. iiij.

In quibus crudi, acresq; humores concoquendi, & educendi sunt, quo balneo vtendum. & balneum ad somnum cõducere.

Blande vero vnctos, atque oleo perfrictos, perquam suaui lauare balneo, inde in otio, abstinentiaq; habere. atque etiam somno: si fieri potest: minime ignorantibus, nihil esse, quod æq; concoquat ea, quæ concoqui possunt, & malos succos per halitum digerat, vt somnus à balneo. C Cum igitur, vt paulo ante diximus, experti an facile finita lassitudo sit, similiter grauatum hominem cernimus: tum mittendus in balneum secundo etiam die est, tum in quiete, abstinentiaq; habendus. æq; vero etsi iterum & tertio oportere videris, iterum ieiunum lauabis, quietem ac somnum ipsis lauationibus interponens. Conducit ad somnum nõ in postremis ipsum quoq; balneum. sunt enim qui eo vsi sunt, omnes magis ad somnum propensi, modo maioris momẽti nihil obstiterit.

III. De san. tuen. Cap. viij.

In affectu qui est ex neruosarum patium tensioqe, et quam excrementa excitarunt, & in grauitate qualis balnei usus conferat.

Et feruentem aquã et frigidam cogere. et in frigida non esse post lotionẽ nimium immorandũ.

Ac in eo quidem affectu, qui ex neruosarum partium

partium tensione consistit, calidiore, quam ex consuetudine, lauari non oportet. simili ratione nec in ijs, quos excrementa excitarunt. In gracilitate vero, quæ sine his consistit, expedit calidiore aqua, quam quæ mediocriter se habeat, lauari: contrahitur nanq; hic affectus exhausto vehementius inter exercitandum corpore, eo modo, quo in diutina fame accidere solet. itaque etiam sic affectorum refectio in appositione, & quod detractũ est reponendo, consistit. id quod certe accidere cute adhuc rara nequit. cogere ergo hanc, densareq;, ac adstringere prius oportebit, si qua plenioris nutrimenti expectanda est vtilitas. sane cogit clauditq; tum frigida, tum feruens aqua. Verum à frigida lædi hominem metus est: vtpote qui iam ex multa exercitatione & rarior est redditus & vacuus. Ex feruẽti vt noxa certe nulla, ita secura in cute dẽsitas paritur: ipso qui in ea derelinquitur, calore nonnihil etiam conferente. Vnde nec immorari in frigida nimium debet, qui ita est lauatus, sed, veluti id saltem recte à Theone obseruatum est, cauere in frigida moram, vt quæ feruentis lauationis cõmoda frustetur.

III. De san. tuen. Cap. vij.

Balnei vsus in affectione, quæ est lassitudini similis: gracilitatem tantum, ariditatemq; faciente.

Postulat autem primo die nihil sane diuersum ab ijs, quæ prius dicta sunt, (Dictum enim est lassitudinem, quæ inflammationi similis est longissima in medij temperamenti aquis mora emendari, siq; paulo tepidior aqua sit, plus prodesse) præter calidiorem aquam, quæ sensim contrahat, & calfaciat, & roboret cutim secundo apotherapiæ exercitatione, quæ tum in motu, tum frictione & pauca, & mollis, & tarda sit. præterea solium similiter calidum. verum protinus in frigidam exiliant: quo videlicet ipsis robur in cute vna cum calore constet.

III. De san. tuen. Cap. vij.

Balnei vsus in lassitudinibus ex redundantia superuacaneorum natis, et quæ inflammationis sensum præferunt, et in quibus est suspitio futuræ lassitudinis.

Simili ratione & medij temperamenti aquis esse lauandum in ijs, quæ ex redundantia superuacuorum natæ sunt, verum fateor. Sed nec illud verum negem, eiusmodi aquis non esse vtendum nec in ea, quę phlegmones sensum pręfert, cum tepidiores hæc desideret: nec in ijs qui similem lassitudini affectum sentiunt. hi nanq; calidiores volunt. In quibuscunq; vero suspitio futuræ lassitudinis subest, suadent calidiore aqua in balneo vti: causamq; assignant, sicut ipsi supra retulimus, alij distributioni in corpus, alij nutritioni id genus balnei conducere dicentes.

II. De comp. phar. secundum loc. Cap. i.

Ex Apollonij sententia ad capitis dolorem ex ebrietate, cum ex vaporibus sublatis in caput reliquiæ doloris relictæ sunt, balneo vtendum.

Quod siquando ex vaporibus & humoribus in caput sublatis reliquiæ quædam relinquantur, tenuibus poris ac meatibus impactæ, & ob id etiam capitis dolor perseueret, à rosaceo quidem abstinere expedit. Vtendum est autem primum quidem chamæmelino moderate calido, postea vero irino: maximopere enim huiusmodi affectiones iuuant. In balneo vero caput calida perfundatur, non solum ob id vt quippiam circa ipsum discutiatur, sed & somni conciliandi gratia, quapropter etiam secundum, aut tertium etiam, ad vesperam balneum apparandum est, acceptis ab eo lactucis ex aceto, exiguo aut omnino nullo addito garo, verum aqua affusa multa, vt acetum planè exæquet, nisi omnino aquosum sit acetum, nam & huiusmodi magis quàm acerrimo opus habent. Caliditatem enim in se aliquam tale acetum complectitur.

De victus rat. in morb. acu. com. iiij.

Capitis affectioni quomodo conueniat bal.

Sanè capitis solius quouis aliter modo haben tis caliditatem, balneum iuuabit, ptisanæq; cremor pro sorbitione satis erit. Verum cum spiritus calidus flatuosusq; ob humorum prauitatem ad caput fertur, lauare hos non confert.

II. De comp. phar. sec. loc. Cap. i.

In dolore capitis ex ardore: ex Apollonij sententia, quæ fugienda.

Vitanda autem maxime vinum, Sol, balneum.

VI. De san. tuen. Cap. ix.

Frequenti balneo vtendum ijs, quos caput ob calorem infestat.

Expedit equidem quos caput ob calorem infestat frequenti balneo potabilis aquæ fouere, quo & calidos vapores qui in capite sunt, euocemus, & totum capitis temperamentum melius reddamus.

II. De locis aff. Cap. ix.

Potabilium & calidarum aquarum balneas somnum inducere.

Quotidie videmus & potabilium, calidarũq; aquarum balneas, somnum inducere. Et

Et.III. De loc.affect. Cap.v.

Balneæ, eò quod caput madefaciunt, soporiferæ sunt.

Et.I. De symp.cau. Cap.viij.

Veluti autem ab exercitationibus & promptius & profundius dormitur, sic & à sumpto nutrimento. Quantoque id humidius natura fuerit, tanto magis somnum conciliat. Idemque accidit & ijs qui plusculum vini biberunt, & qui caput liberaliter in balneo calido lauarũt. Quippe omnia talia videntur cerebrum humiditate implere.

II. De temp.ij.

Balneo si quis liberalius vtatur, plurimum somnum inducere.

Quin somno quoque plurimo deditos pueros videre licet: contra, minimo florentes esse contentos. Quanquam hunc quoque aliter accidere, ne vel insanum quidem hominem censere aiũt, quàm calido victo quodam modo grauatoque humoris copia, veluti tum ex temulentis intelligere licet, tum ijs, qui balneo liberalius sint vsi.

De venæ sectione aduersus Erasistrateos. Cap.ix.

Epilepticos non lauandos.

A lauacris enim illos, qui epilepticis affectibus obnoxij sunt, Erasistratus etiam arcet.

Et de venæ sectione aduersus Erasistratum. Cap.ix.

Nullo sanè pacto epilepticum quẽquam balneis euacuare attentabimus.

IIII.De rat.vict.in ac.com.xlvij.

Quibus non lauandum caput.

Sane capitis solius quouis aliter modo habentis caliditatem, balneum iuuabit, ptisanæq; cremor pro sorbitione satis erit. Verum cum spiritus calidus, flatuosusque ob humorum prauitatem ad caput fertur, lauare hoc non confert.

I. Ad Glauc. Cap.xiij.

Aduersa animi defectioni ex nimio sudore & ibidem etiam ex balneo animi exolutionem fieri.

Balneæ vero in fluxionibus quidem ad ventrem aptissimæ sunt, sanguinis vero fluxũ acriter irritant. Et quicunque ob sudoris multitudinem animi defectum patiuntur, his etiam plurimum nocent.

Quæ ex nimio calore exolutiones accidunt, ijs quæ refrigerandi, ac corroborandi vim habent, curandæ sunt: hæ vero maxime eueniunt ijs qui in aere suffocante ac balneo commorantur statim igitur ipsos corroborabis, si aqua frigida sparseris, & flabellaueris ad ventum conuersos, & os ventriculi perfricaueris atq; agitaueris, ac postmodum vino ciboq; refeceris.

XI. Meth.med. Cap.ij.

Lædi balneis eos, qui ex crudorum succorum copia syncope corripiuntur.

Sanè ijs, qui ex summa crudorum succorum copia febricitantes, syncope facillime corripiuntur, aduersissima sunt, tum balneum, tum aer ambiens, quoties vel nimium calidus est, vel frigidus. Itaque vt lauandi hi non sunt, sic & reclinandi in domo sunt: æstate quidem, quæ frigeat: hyeme, quæ caleat. Læduntur nanque non parum ab vtroque excessu: videlicet in balneo, æstate & omni caloris incremento crudis humoribus liquatis ac per omnes corporis partes fluẽtibus ita, vt metuendum sit, ne ad pulmones, & cor ferantur: aliquando etiam ne ad cerebrum subeant: cum longe præstet, vt circa iecur, & primas venas adhuc ipsis subsistant.

IIII. De comp.med.per gen.Cap.ij.

Balnea incommoda vlceribus. si vero habita totius corporis ratione balneo vtendum sit, quid agendum.

Ponamus igitur & hoc etiam in vlcerum curatione, siquidem citra totius corporis offensam fieri poterit, ægrum à balneo abstinere, perfricari linteis largiter mox oleo, deinde halteribus, hoc est, saltaterijs pondusculis exerceri, si crus fuerit affectum: vel cursu, si partes superiores male habeant. Quòd si à balneo temperare sine totius corporis noxa non poterit, soluere deligaturam non oportet, verum vt ligatum est membrum lauare, & aquam calidam ex spongia exprimere, aliamque mox frigidam infundere, vt nullus in deligatura calor sit reliquus.

XIIII. Meth.med. Cap.xxij.

Oculorum dolori ex acri humore confluente balnea competere.

Vbi autem prius concocta iam phlegmone ipsa fuerit, & simul corpus vacuum, tum vtiq; lauationes in balneo sunt aptissimæ. Nam & dolorem statim sedant, & fluxionem, quæ ad oculos fertur, sistunt: maxima quidem eius parte inter lauandum per totum corpus excreta, reliquo vero contemperato.

Et Paulopost.

Rariores intemperies sunt, quæ propter calorem acrem oculis fluxionem immittunt. in quibus haud expedit ijs, quæ ex thapsia, & sinapi fiunt, medicamentis vti immo contrarijs omnino, oleo crudo, & hispano, & rosaceo, tum frequenti ex aqua dulci in balneo lauatione.

VI. Apho. com. xxxi.

Balnei vsu cum corpus plenum non est, dolorem oculorum, ob acres humores confluentes, sedari, & sanari.

Quæ cum ego audissem, medicum ocularem expectare iussi, ipsi promittens, me etiam absque frigido medicamento ægrum à dolore liberaturum. cum aũt solo balneo vsus essem, ita dolorẽ sedaui, vt vel tota nocte dormiret æger. nec semel aliquem eorum, qui iuxta dormiebant aduocarit. Ab hinc in reliquis, in quibus p signa cognoui influere quidem humores acres ad oculos, non tamen corpus esset plenum, balnei vsu dolorem sanaui.

VII. Apho. com. xlvi.

Dolori oculorum ex compactione crassi sanguinis conuenire balnea.

Quare si absque multitudine dolor fiat oculorum, propter obstructionem, ac compactionem crassi sanguinis, recte quidem lauabunt, & vinum dabunt, non recte autem secabunt venam. si vero multitudo fuerit, recte quidem venæ vtentur sectione, non recte autem lauabunt, & vinum dabunt.

V. De comp. pharm. sec. loc. Cap. vij.

De excoriatorijs Lichenum.

Ad Lichenas quale balneum sit accommodatum.

Præstiterit quidem medicamentum per noctem adhærere, aut saltem ad aliquot horas, vsq; quo bullas excitet, saniem complectens crassam & glutinosam. Deinde vero lauare præcipimus, & in balneo morari. nam & hoc ad hanc curationem auxiliatur. sit autem calidius balneum, quo si quid vti prohibeat, fomentum aquæ multæ calidæ adhibendum est.

VII. De comp. phar. sec. loc. Cap. i.

Balneorum ad vocis organa vtilitas.

Cæterum communis materia auxiliorum ad vocis organa, præter reliqua est, quæ ex balneis contingit. manifestum est autem, quod dulcium aquarum dico. marina enim balnea, & sulfurea, & aluminosa, & atramentum sutorium olẽtia, ac bituminosa, & quia valde resiccant, inepta sunt. & sane ita faciunt phonasci, qui magno vocis exercitio vtuntur, cum oblæserint vocem contendendo. sunt autem hi citharœdi, & præcones, & comœdi, ac tragœdi. balneis enim multis vtuntur, & cibos lenes, ac laxantes comedunt.

Libro .i. De temp. Cap. ij.

Calidæ & dulcis aquæ balnea conuenire ijs qui sole arefacti sunt, ac siti enecti ex nonnullorum veterum sententia.

Admonent autem hoc loco nos de ijs, qui sub æstiuo sole diutius sunt versati, atque ita, vt credibile est, arefacti, ac totum corpus siccum squalidumq; habent, intolerabiliterque sitiunt. Quippe remedium his expeditum, & facillimũ dicunt, non modo si biberint, sed etiam si calidæ & dulcis aquæ balneo vtantur: tanquam humiditate, siue ea cum frigore sit, siue cum calore, suum munus obire semper valẽte quippe humectare ea quæ contingat.

De venæ sect. aduersus Erasist. Cap. ix.

Non esse lauandos, quibus periculum imminet, ne venæ rumpantur.

Quod etiam ad lauacra attinet, vtendum ne his in sanguinis fluxione affectis, an nequaquã vtendum sit, tu plane nihil Erasistrate pronunciasti. Ego vero illud quod euidenter apparet experientia corroboratum, aperte dicam: tum si de te quoque vaticinari mihi licuerit, quod tibi forte visum fuerit, aperiam. Tu enim ipse in tractatu de sanguinis reiectione, deligationibus, inedijsque vteris, tanquam quibus solis plenitudinem reuellere, non autem balneis euacuare oporteat. Arbitror nanque te vbi vena iam rupta sit, lauacra inhibiturum, cum interim reticueris, si vbi futuræ rupturæ suspitio adsit, vti illo velis. Porrò vt tu aliter sentias, mihi nihilominus euidens illud satisfacit, quod vniuersis sanguinis fluxionibus ex balneo maxima noxa contingat, & causa huius perspicua est, sanguis siquidem calido lauacro in vapores resoluitur, ac in spiritus redigitur, propterea que ad motum incitatur, & in tumorem attollitur, ad hęc corpora calidis lotionibus, mollia debiliaq; efficiuntur. Qui igitur fieri possit, vt cum ipsa iam molliora effecta sint, isque qui ea rupit, motum simul tumoremq; nactus sit, non facile afficerentur? Proinde haudquaquam per balnea illos euacuare conabimur, quibus ne propter multitudinem sanguinis venę rumpantur, periculum impendet.

I. De causis pul. Cap. i.
Ex balneis pulsum immutari, non gigni. & mutationem non esse diuturnam.

Frigidum balneum, vel calidum, alterandorum pulsuum sunt, non generandorum causæ. Et mutatio pulsuum, quæ ex balneis fit, non est diuturna, sed mox ad pristinum statum reuertitur.

I. De præsag. ex pulsib. Cap. ix.
Frequentia balnea arteriam mollem reddere.

Mollem reddunt arteriam, humidus cibus, ac frequentiores balneæ, somni multi, mollior vita, & voluptates. Atque hæc quidē intra septa manent naturæ.

III. De causis pulsuum. Cap. xiiij.
Ex balneis calidis pulsus mutari. & ex immoderatis quæ incommoda proueniant.

Balneæ calidæ, dum sint moderatæ, pulsus creant magnos, celeres, crebros, & paulo vehementiores. Immodice paruos & languidos, tamen adhuc celeres ac crebros. Quòd si hic relinquantur, paruos, languidos, tardos, atque raros. Ex balneis si in tempore vtaris, omnino corpus commoditatem aliquam percipit. Nam cum defessi simus, incaluerimus, simus refrigerati, desiccati, nauseam aut temperiem inæqualem sentiamus, denique si euacuatione opus sit nobis, illas nos subimus. In illis autē omnibus temporibus corpori restituitur mediocritas temperamenti, vires corriguntur, opportunus augetur quidam calor, ac pars digeritur spiritus vna cum sudoribus.

Quare calidæ balneæ par est, si sint moderatæ, vt ad eum modum mutent pulsum, sicut declarauimus immutari, cum facultati commodatur, & augetur vsus. Immoderatas, planum est facultatem dissoluere, vsumque præter modum intendere; vnde fit, vt creberrimos creent: celeres autem perinde vt priores: nisi sanè facultas ad extremum vsum deuenerit: nam tum quidem formicantes, quos appellant, prodibunt. Quod si ab immodicis balneis destiterint, nec lauentur amplius sanè refrigerabitur corpus, ac facultas opprimetur.

Idem ait in libro de pulsibus ad Ty. Ca. x. ad verbum.

De vsu pul. Cap. i.
Respirationem, & pulsum mutari in balneis.

Qui exercitantur, & qui in balneo lauantur, A & qui aliter quouis modo excalfiunt, eorum nō modo respirationem celeriorē frequentioremq; ac maiorem contueri licet, sed etiam pulsus pari modo mutatos.

Primo de diff. respir. Cap. vij.
Quam respirationem faciant balnea.

Ex balneis, calida quidem velocem, & magnam, & densam faciunt respirationem.

Ex balneis, frigida quidem tardam, & paruam, & raram faciunt respirationem.

VII. Meth. med. Cap. vi.
In ventriculi siccitate balnei usus, qualis esse debeat exemplo eius qui ita laborans curatus est.

Domum ei, quem memorauimus à medicis siccatum, paraui maxime balneo vicinam, B quales multas esse in diuitū domibus non ignoras. Ab hac statim in balneum super linteis macrne intuli, vtique ne si ipse se moueret, tum siccaretur, tum antequam commodum esset, exolueretur. Horum enim alterum contrarium affectui est: alterum moram in balneo minuit. Longissime nanque in aqua versari hominem expedit: ideoque etiam natatiōes vtiliores sunt, quàm parui aluei, quos Pyelus græce vocant: atque ex ipsis natationibus potissimum quę propinque sunt foras egressui, quo scilicet illi ab aqua foras non longa sit via. Nam aerem balnei in ijs, qui ita sunt affecti, haudquaquam desideramus. Esto autem aqua ad vnguem temperata, cum quæ frigidior est, latenter frigus corpori infirmo insinuet, calidior autem cogat constringatq; tenues meatus, ac denset. At nos C eos cum coacti sunt, remissi laxari, ac dilatari postulamus: quod temperatissimæ aquæ qualitas præstat, vtpote quæ iucundissima cum sit, naturam ad explicandam se, atque ad dulcedinem quam præstat, quoquo versus extendendam prouocat: contraria videlicet ratione ijs quæ sunt iniucunda, ab ijs enim recedit, fugitq; ad profundum. Quo minus mirum est ex offendentium contactu stipari, constringi, ac durari corpora, tenuesque eorum meatus cogi ac densari: contraque ijs scilicet quæ iucunda sunt, succedere contraria, vtique fundi ac molliri corpora, dilatarique meatus. Ab eiusmodi lauacro statim asininum exhibui lac: sed inducta in ipsam qua iacebat domum asina. Hos itaq; ad secundam vsq; lauationem quiescere permittemus, tum modice fricabimus & pinguiter: vtiq; si lac quod sumpsit, iam ad vnguem confecit, id quod

quod tum ex ructu, tum ventriculi mole licebit conijcere. Modicum vero temporis inter primam & secundam lauatiouem interuallum erit si quatuor, aut quinque æquinoctialium horarum spatium intersit, scilicet si tertio adhuc lauare paras: sin aliter plurium. Sanè tertio lauabis, si multis lauationibus fuerit asuetus. Hi nanq; & delectantur, & iuuantur si sæpe lauent. Quinetiam post quanque lauationem hominem vngemus priusquam se vestiat. Quippe conducit ad renutritionem id quoq;, sicut & frictio. Reddita vero de horum omnium facultate ratio est in libris, qui de sanitate tuenda sunt scripti. Non tamen inutile fuerit nunc quoque summatim ea repetisse. Nam siue cuilibet parti corporis temperatam infundas calidam aquam, siue frices, siue aliter quomodocunque calfacias, idem fieri cernes quod Hippocrates de ijs dixit qbus aqua calida desuper infunditur. Nam primum attollitur, mox gracile efficitur. Ideoq; vbi carne implere quodlibet corpus studemus, id eatenus calfaciendum nobis est, dum intumescat. Vbi vero digerere, & vacuare cupimus, eatenus continuandum est, dum quod prius intumuit subsidat. Sanè qui eiusmodi operibus præficit, solicite attentus esse debebit, potissimumque vbi carne implere studetur. Nam digerendi certe tempus adeo late patet, vt, etiam si velis, in eo non aberres. At carne implendi plane præceps est occasio. Siquidem cum primum intumuerit, tum est desistendum. At intumescere hoc singulis corporibus suum est. Non enim fieri potest, vt qui nunc nobis propositus gracilis est, ita intumescat, vt illi qui sani sunt, immo postquam leuiter intumuit, protinus digeritur. Itaq; attendendum diligenter est, ne clam te elabatur propositus temporis articulus. Siue igitur hominem qui extrema gracilitate est perfrices, sufficiat tibi solus rubor: siue laues, satis est mediocris calor. Siquid vltra peragas, resolues hominem magis, quam nutries. Vngendum vero post lauationem oleo est, ne videlicet plus iusto digeratur, sed obstruantur exigua cutis spiramenta. Idem protinus & siccitatis remedium fuerit, & aduersus incommodum quod ab aere ambiente contingit, veluti munimentum. Ac si quidem delectatur lacte, post secundam quoque lauationem id exhibebis: sin aliter, ptisanam diligenter coctam, aut halicam ptisanæ ritu paratam. Hinc vbi rursus quieuerit, ad tertiam reducendus lauationem est, aut illico ad cœnam. Sit autem præparatus illi panis purus, & qui curiose in furno sit coctus, & tum fermenti, tum salis quod sa-

D tis est, habuerit: obsonium quoque ex saxatilibus piscibus aut ex albo iure Asellus. Præterea alæ, testesq; gallinacei, qui lacte sit altus, idonei sunt. Quorum si copia non est, alijs vtendum. Ad eundem modum & perdicibus, & auiculis quæ montanæ sint, & mollis carnis vescendum. Vitanda autem quæ palustria sunt, & quæ carne sunt dura. Et (vt paucis alimenti summam complectar,) sit coctu facile, & nutriens, minimeq; glutinosum, atq; excrementosum.

De melanch. ex Gal. Ru. & Possid.

Ventriculum imbecillum habentibus balnea conuenire.

Quicunque vero ventriculum habet ad concoquendum non idoneum, huic frequenter balneis vti prodest, vel ieiuno, vel peracta iam concoctione.

E *VI. Meth. med. Cap. ij.*

Aquam calidam neruis vulneratis noxiam.

Aqua quidem calida, quanquam reliquas phlegmonas valde mitigat, vulneratis tamen neruis est inimicissima: cum præsertim eorum substantia ex refrigerata concretaque humidiore materia sit condita. Omnis enim eiusmodi constitutio per ea quæ simul calefaciunt & humectant, resoluitur ac putrescit. Itaque ab aqua calida eos qui ita vulnerati fuerant omnino prohibui.

De cura Icteri.

Balnea arquato morbo conuenire.

Supra pharmacorum potum (qui ictericia laborat) modico motu quiescere: *deinde ire ad balneum, & ibi prius moto & vocitante, bal-*

F neari cum aqua multa & calida. *Simul enim sudores conferunt, simul autem & pruritus cessant & maxime si nitro & fœce vini vsta abstergatur cutis. In balneo autem & melicratum bibitum confert.*

IX. De compositione phar. sec. loc. Cap. ij.

Balnei vsus ad induratas splenis affectiones. Et pharmaci descriptio.

Myrrhę, mannę, thuris, vtriusque quadrantem, sinapis Alexandrini quadrantem, nasturtij sextãtem, aceti scyllitici quod satis est. arida tundito & cribrato, & cũ aceto ad malagmatis formam subigito, & linteolo excepta ab hora secunda vsque ad nonam imponito ita, vt complectaris, & contineas incumbens malagma fascio la obligata. deinde vero ita obligatum in balneum mittito: & vbi probe laxatus fuerit, in solium desidere facito, & pedes extra solium extendere iubeto, ac longiore tempore in ipso mo-

rari

rari.cæterum ad reuocandos eos, qui in animi defectionem collapsi sunt, acetum cum pulegio naribus admouemus. & paulatim resoluere fascias tentamus. sint autem duæ fasciæ malagmati incumbentes. cum enim fasciæ tolluntur, auferimus etiam adiunctum malagma. & postea locos affectos sufficienter fouemus. egresso autẽ ex balneo salsamentum sine pane exhibemus, & vinum mari mistum. idem etiam sequenti die facimus: & tertio similiter: insuperq; exercitijs vtimur, quæ acutum reddere spiritum queunt.

I. Simp. med. Cap. vij.

Balneum aquæ dulcis hydropi infensum. aliarum vero aquarum sponte nascentium, vtile.

Aqua inter cutem laborantibus aduersissimum est, & poculum & lauacrum aquæ dulcis. Aqua inter cutem laborantibus, & poculum & lauacrum salsarum, ac nitrosarum, & sulfurosarum, bituminosarumq; aquarum omnium sanè perutile.

De renum affect. dign. & medic. Cap. iiij.

In calculorum doloribus vtendum balneo, & quando.

Aliqui etiam in calculi dolore, vel ante venæ sectionem & reliquam curationem, balnea admiserunt, propter doloris immanitatem: aliqui, si nihil esset, quod vrgeret, post sanguinis missionem & curationem reliquam. Balnea sanè humectant, & calefaciunt è vestigio: calida siquidem aqua lenitionem affert cum calefactione: in quam tamen qui frequentius se demittit, inescatus lenimento doloris, quod lotio præstat, corporis vires exoluit: quarum est quicquid corpus infestat, propulsare. Eam ob rem cum cessauerit dolor, auferenda balnea sunt, & fomenta adhibenda.

Et Cap. vij.

Crebris sanè lotionibus (qui calculo laboras,) vtere, temperatis & breuibus, non propter ægritudinem, sed quod ad auctionem tuam, nutritionem, conformationemq; faciant. Cui rei optimum erit tempus, cum nutrimentum hesternum perfecte concoctum est, & subsedit, aliaque iam nutrimẽti necessitas impẽdet: item cum & in iecore, & venis celebrata concoctio fuerit. Id quod sciet medicus, qui tibi assidet, & tui perpetuo curam gerit. Nempe ventris exquisitam concoctionem ex deiectionibus: iecoris & venosi generis ex naturalibus vrinis. Vnde constat tibi à cibo lauandum non esse, ne obstructio circa iecur & renes eueniat. Cauebis etiam vini assumptionem protinus à balneis,

A nam vino caput tentatur: vt conducibilius sit primo temperatam aquam assumere. Igitur nõ frigidæ aquæ, non vini, non zithi, vel siceræ potus mox cum laueris, damno carebit: quippe quę & ipsa ventriculum, iecur & neruos offendant: si non temperie, contactu saltem. Profuerit insuper tibi non statim vbi à somno surrexeris lauare, sed aliqua dimotione interposita: nonnunquam etiam mediocri exercitio.

Et item.

Quod si calculorum dolor intolerabiliter affligit, in aquam calidam te dimitte. Veruntamen ne ipsa, sicut paulo ante ostendimus, abutare: nam calida perfusio dolorem mitigat quidem, sed vires etiam exsoluit, quæ morbi causam, & quicquid in corpore inutile est, discutiunt,

B *Primo ad Glauc. Cap. xiiij.*

Balnea fluxioni ventris vtilia, sanguinis vero fluxui noxia.

Balneæ autem in fluxionibus quidem ad ventrem aptissimæ sunt, sanguinis vero fluxum acriter irritant.

I. De differ. feb. Cap. iij.

Balneorum vsus in febribus, et ex balneis superfluis febres facile oriri.

Hi qui iam humores habent vitiatos, ac male difflantur, aut intempestiue laborant, aut balneis superfluis vtuntur, facile febribus corripiuntur.

XI. Meth. med. Cap. xx.

Quando maior noxa ex cataplasmate, quam ex balneo oriatur. & quæ commoda ex balneo in febribus. quidq; obseruandum in vsu balnei. & de noxa frigidi intempestiui.

C Quippe si ambiens ita calet, vt materias valẽter liquet, maior noxa eiusmodi cataplasmatis succedit quàm lotioni in balneo. Quanquam autumant qui quotidie præcordia perfundunt, & cataplasmatis inducunt: non modo nullam ex ijs noxam, sed etiam magnam vtilitatem ægris comparari: contra ex lauando nõ modo nullam vtilitatem, sed etiam maximum incommodum: scilicet ignorantes sicuti reliquorum omnium quæ circa ægrum administrant, ita & balneorum naturam. Ego vero de vniuersa earum virium in superioribus disputaui plenissime. Nunc tantum dixisse est satis, quibusdam prorsus nihil nocerum balneum, quibusdam minus quàm cataplasmata. Quòd enim in pręcordijs relaxantia (quæ isti vocant) præsidia faciunt, id balneum in toto efficit corpore. Eoq; cum in remissione febris adhibetur, corpore iam mediocriter transpirante,

rante,non exiguum affert commodum, omnia ex eo tum fuliginosa excrementa, tum fumida educens. Et siquidem nullius visceris imbecillitas subsit,proficiet ægrotanti: si tamen horror inter exhibendum non incidit. Tribus enim his in balneo quod in quacunque febri adhibebis, intentus sis oportet. Vni quòd citra horrorem sit administratum. Secundo quòd nullum primæ notæ viscus sit imbecillũ. Tertio quòd multitudo crudi humoris in primis venis non contineatur. Horror nanque (vt prius dictum est) nõ solum intendere iam præsentem febrem potest: sed etiam cum non fuit, eam interim excitare. Partes vero imbecillę liquatos iam humores magis recipiunt quàm antequam liquarentur. Crudorum vero copia in totum corpus digeritur. Horum si nihil obstet, ex balneis duo hæc ægro compendia accedent: & quòd redundantiæ humorum aliquid vacuabitur, & quòd multum febrilis caloris transpirabit. Quòd si præterquam quòd nulla princeps pars imbecilla sit,etiam inferioris notæ partium aliqua sit inualida, veluti podagricis pedes,& ijs qui articulari vitio laborant (ἀρθριτικοὺς Græci vocant) vniuersi corporis articuli, maxima salutis pars ægro ex balneo comparabitur: ipsis infirmis partibus quæ superuacua sunt, excipientibus. Assolent enim nonnunquam & citra balneum superuacanea in partes infirmas confluere. A balneo vero magis: vtpote tum succis ipsis per id liquatis,tum vijs per quas meent patefactis. Ambo enim hæc ex moderato calore proueniant necesse est, tum vt humores liquentur, tum viæ dilatentur. Proinde fit vt cum iecur, ventriculus, pulmones, pectus, vel principum id genus partiũ aliquod imbecillum sit, maxime lædantur quicunque se lauerint, si illis superuacua in corpore sint: ijdemq; ipsi cataplasmate vsi, duplex incommodum sentiant, nullo commodo. Quippe balneum tum corpus totum vacuat, tum quod fumidum est ac fuliginosum digerit. Relaxantia cataplasmata, ac similis facultatis perfusiones vt nihil boni afferunt, sic superuacuũ omne ad imbecillius, quodcunque id circa medium corpus sit, contrahunt, siue iecur id, siue ventriculus, siue septum transuersum, siue mesenterion, siue ieiunum, siue colon, renesúe sit. Quòd si diligentiam ostentare volentes, etiam pectus vna excalfaciant: vel in ipsum, vel etiam in cor, vel in pulmonem superflua rapiet. Voco imbecillam partem vel quæ natura est intemperatior (alij nanq; alia sic se habet) vel quæ ex præcedente aliquo morbo intemperiem contraxit, vel quæ in præ-

D senti tempore in hanc sit perducta. Non enim partim omnium quæ aut phlegmone laborant, aut putrescentes humores, aut obstructiones cõtinent, virtus statim infirma est: promptius tamen in ijs quoque superuacuum qualecunque id sit, in ægram partem propter calorem quem affectus excitat, fertur. Quippe particula quam obstructio, aut putredo, aut phlegmone obsedit, febris ipsius veluti focus est. Ergo cum huic propter calorem sua sponte trahenti alia quæpiam occasio extrinsecus ex ijs quę potestate excalfaciant, accesit, necesse est affectum intendi. At vero siquis vti prædictum est, toto corpore prius vacuato relaxantibus curet, vbi scilicet maxima febris non adest, vtique prodesse aliquando potest. Tum vero ceu dictum etiam est, lauare citra noxam licet. Cauendum tamen à

E frigido solio his est: quando & crudi & putrescentes succi, minus apti ad exhalandum redduntur, siquis in eo moretur. Sanè officit ijs etiã si aqua admodum sit frigida: quando sic affecto rum tum corpus, tum vel maxime afflicta particula difflari euaporarique postulat. Quo fit, vt vel perfundere illos aqua idonea soleamus, vel si moderate quæ in natatione est frigeat, ingredi permissos celeriter exire iubere. In progressu tamen morbi, quo tempore & assumpta iam superuacua sunt, & tum cruda, tum putrescentia concocta, & cataplasmatis relaxantibus, & balneis sine periculo vtare. Porrò aptissimum in febribus quæ intermittunt, & repetunt, tempus est cum, vti dictum est, exhalare iam cœperit febrilis calor.

VIII. Meth. med. Cap. iij.

F Non tamen quouis tempore febricitantes lauandi sunt, sed in accessionis remissione.

XI. Meth. med. Cap. ix.

Balneo vtendum post euacuationem. et si quandoq; verbum, dulce, non sit adiunctum, esse intelligendum, in febribus.

Sanè totum corpus, priusquã id vacuaris, rarefacere non expedit vbi vacuatũ est, vtiq; licebit id medicamento aliquo cui calor tepidus insit, rarefacias. cuiusmodi est quod ex chamæmelo conficitur. In hoc tempore si vinum quoque aquosum bibatur, id oẽs vacuationes ꝓmouerit: idem faciet & tẽperatum dulcis aquæ lauacrum.

Quod si appositum aliquando in dictione vocabulum, dulcis non sit, vtique id subaudire debebis, certo sciens de eo nos in febricitantibus lauacro semper loqui, non bituminoso, aut sulfureo, aut aluminoso, ant chalcanthode, aut salso, aut ex marina ipsa.

VIII. Meth. med. Cap. vij.

Balneum in diarijs quibus conueniat.

Balneum his, qui natura calidi & humidi diaria laborant, ceu quod cutim eorũ laxet, vel magis vel certe non minus quã qui amara bili abundant, requirunt: ceu qđ humectet, non requirũt.

I. Ad Glauc. Cap. iij.

Diarias balneis curari.

Curare quidem balneis oportet diarias oẽs. At qui ex densitate cutis, aut inguinum inflammatione febricitant, si in aere balnei immorari iusseris, haudquaquam nocebis: reliquos omnes quamcitissime oportet ab aere semouere, si vero diutius in aqua immorari voluerint, permittendum. Oleo autem tepido & multo, & manibus mollibus perfricare quamplurimum oportet, præcipue quidem qui ex lassitudine febricitant: secundo autẽ loco qui meatus habent astrictos: & tertio qui inflammationem inguinum patiũtur, sæpius autem istos lauare oportet, in quantũ cõtigerit. Qui vero ex vigilijs aut aliquo animæ affectuũ febricitant, postquam balneaueris, cibo humectante ac boni succi reficere expediet.

XI. Meth. med. Cap. ix.

In ardentissima febri quando frigida conueniat.

Ergo si & vires cunctæ valentes sint, & febris ardentissima & concoctionis notæ plane euidẽtes, frigidam homini dare audacter debebis. cõstat namq; talem hominem senem non esse, ex quo omnes illi virtutes valentes esse proposuimus. quod si bona etiã corporis habitudine sit, Græci εὔσαρκον vocant, tum status cœli calidus, ac siccus, etiam si in frigidam natationem hunc dimittas, haudquaquam lædetur. eiusmodi nãq; temporis opportunitate vsi qui se se in frigidam coniecerunt, & protinus omnes sudarunt, & nõ nullis eorum aluus biliosa reddidit. at si mediocris est febris & vires non validæ, sed cum notis concoctionis, in ijs qui ita se habent balneum prodest, & vini potio.

I. Ad Glauc. Cap. ix.

Balnea in tertiana exquisita, Marinas aquas, nitrosas, & sulfureas ineptas esse tertianis, imo tabem cuidam induxisse.

Et in tertianis vtendum balneo, cum signa coctionis apparent.

Et etiam in tertianis non exquisitis.

Balnea vero calida ex aqua potabili prosunt, tum quia aliquid bilis educunt, tum etiam quia sua qualitate plurimum iuuant: nam huiuscemodi balnea humectant, ac potentia refrigerant: Marinæ autem aquæ & salsæ, nitrosæ atq; sulfureę plus qđẽ bilis educũt, sed multo minus q̃ potabiles prosunt. Pręstat vero neq; ipsas vtiles dicere, qñ quidẽ plus qualitate nocẽt, q̃ euacuationibus iuuent. Eq dem noui quendã corrupto iudicio hisce balneis vti ꝑsuasum, deinde extenuato corporis habitu ad tantã venisse perniciẽ, vt tabe cõsumptus interiret. reliqua vero victus ratio ad bilẽ ẽt excernẽdã exhibita fuerit: semper autẽ oportet cõtrarias qualitates illis q̃ pręter naturã inualuerint, opponere cũ hoc multo plus iuuet: q̃ q̃uolibet euacuare: sed neq; hoc ipse nouerat, neq; alio docẽte didicerat. Hæc igitur in balneis intẽtio sit, vt corpus madeat atq; humectẽ, atq; iccirco neq; nitrũ, neq; sal, neq; sinapi inspargere oportet, qđ genus mali cõplures ægrotis afferre videtur, at plurimũ olei calidi ĩfundẽtes ad aquã ꝑducere ac madefacere, & si in ea natare voluerint, q̃tũ id facere possunt, ꝑmittendũ. At q balneis admodũ delectãtur, si ẽt bis in die lauari ꝑmiseris, nõ aberrabis: sed illud semꝑ habeto ĩ memoria, vt in tꝑe id faciãt. Si vero ẽt coctiõis signa oñdãtur, tũc ẽt si sæpius laueris, nihil deliqueris.

I. Ad Glauc. Cap. x.

In tertianis non exquisitis vtendum balneo. cum signa coctionis apparent.

In tertianis vero nõ exquisitis, neq; statim circa initia balneare expedit, sed cum primum coctionis signa apparuerint: neq; quotidie cibum oportet exhibere, sed alternis diebus.

I. Ad Glauc. Cap. xi.

Balnea in quartana non admodum conuenire.

A frictionibus autem, & ambulationibus, & balneis atq; alijs vsitatis non sunt penitus prohibendi. & si omnino possent à balneis abstinere, solis contenti frictionibus, quamplurimum ex eo iuuamen admitterent.

VII. Apho. com. xlij.

Vtilia febricitantibus ex frigiditate, exustione, lassitudine, & foraminum angustatione. & aliena in inflammatione ante euacuationem.

Febres siquidem quæ ab exustione ac frigiditate factæ sunt, à balneis vtilitatem sentiunt, nec minus quæ ex lassitudinibus fiunt, & quæ propter foraminum angustationem, siue propter obseruationem, siue ob clausuram fuerint angustata. Respirare siquidem per ipsa oportet & dissolui calorem febrilem. Non tñ vbi inflammatio aliqua, aut absque inflammatione humoris putredo igneum calorem accenderit, balneæ vtiles sunt antequam noxij humores euacuentur aut concoquantur.

VIII. Meth. med. Cap. iij.

Vstionem desiderare lauationem. Et febricitantes cum destillatione, & grauedine, non lauandos ante concoctionem.

Vstio quidem protinus ab initio refrigeratio nem desiderat, tum crebriorem lauationem. minime vero aut oleum largum, aut crebram frictionem. si autem cũ grauedine & destillatione febricitet, prius quam hæc concocta sint, lauandus non est. at qui ex vstione febricitant, ij vel cum hæc adsint, lauari debebunt.

De marcore Cap. vij.

Balneum in febrib. putridis, quando conueniat. Et in hecticis siccitati, siti, frigori, calori subuenire.

Itaq; febrium quæ ex putrescentibus humoribus accenduntur, balneum remedio est, si post humorum concoctionem adhibeatur. Hecticis vero, quæ solę sint, nec vllam aliam implicatam habeant febrem, omni tempore lauacrum idoneum est. Si vero implicentur alicui ex ijs febribus, quas humores putrescentes excitarũt, tunc est idoneum, cum iam humores fuerint cõcocti. Balnei etiam vsus in prædictis febribus periculo vacat, nisi forte virium adesse imbecillitatem suspiceris. Et sanè nos plerosq;, quibus marcor aduertebatur imminere, his præsidijs curauimus. Maxime enim ad omnes squalentes febres vtile est, quando nihil aliud ipsis implicatum, prohibeat. Quandoq; vero vtilius etiam est, quàm sint refrigerantia medicamẽta, cum squalor vel in toto corpore exuperarit, vel in foco. Focum febris dico eam animalis particulam, quæ prima suis ipsius solidis partibus immodice fuerit calefacta. Exercendum itaq; est, vt omnes affectiones, quæ corpus exiccãt, tum dignoscamus, tum recte etiam curemus. In quarum affectionũ numero ea est, quæ cum igneo calore cõiuncta est, quam sanè balneum perpetuo iuuat, vbi ipsa per se sola constiterit. Nonnunq̃ enim cum erysipelatosa affectiõe oritur febris hectica marcidaq;, quæ prius cibo & potu, & ijs quæ extrinsecus apponuntur, refrigerãda est. Sed vbi eadem febris per se nulli alteri implicata fuerit, balneũ requirit, sicut omnes aliæ siccitates, siue frigidæ, siue calidæ extiterint. Etenim hoc mirabile habent balnea, quòd calidas & frigidas siccitates iuuãt, quemadmodum & hoc, quòd non sitientibus sitim accendunt, & sitientibus eandem tollunt. Quod autem hæc efficiat balneum, clare etiam nulla adhibita ratione, perspicitur. Cernimus enim (vt superius etiam dictum fuit,) eos, qui à sole, & ex itinere calefiunt & exiccantur, vbi loti fuerint, admirabili quodã modo tum humectari, tum refrigerari: nihiloq; his minus illos celerrime calefieri, qui ob vehemẽs frigus calefactiõe egent. Iã vero q ex itinere & sole sitiunt, nõ amplius vbi se lauerint sitiũt: sicuti q siti vacant, loti sitiũt: verũ hos multoties, illos semel lauasse opz.

De marcore. Cap. vi.

Balneum in marcore conuenire: & item ijs, qui ex sole exusti, quosq; sitis vrget, & ex quacunq; causa exsiccati sunt.

Philippus in libro quem simpliciter de marcore conscribit, de balnei vsu meminit, non eos tamen admittit, qui hoc vtuntur auxilio propterea quod ab ipso lędi marcescentes opinatur. Quia vero obiter ac extra institutũ huius remedij meminit, iccirco de eo neq; diffuse pertractauit, neq; accurate vt solet cõtemplatus est. Quãq̃ remedium hoc manifeste conspicitur exiccatos humectare, vt facile intueri possumus in ijs, qui vel iter faciunt per solem æstiuũ, vel quomodocunq; exercitãtur, vel exuruntur. Hos. n. omnes ac præterea siticulosos humectat ac siti liberat. Quin & quoscunq; alios, qui quomodocũq; vel à vigilijs, vel à curis, vel à venere, vel à cibis medicamentisve exiccantibus, vel ẽt ab ira exiccati fuerint, tum madescere, tum reficere cõspicitur.

X. Meth. med. Cap. x.

Balnei vsus & modus in hecticis. domus & aer, qualis.

Præsens autem liber non marasmorum, sed hecticarũ febrium curationẽ promisit. Ex quo genere sunt & quæ marasmodeis græce dicuntur, de quibus tũ alia non pauca diximus, q̃ non modo rõnis sed ẽt vsus iudicio probauimus: tum illud. s. non oportere balneũ (vt Philippus facit,) formidare: q cautius fortassis eo vtitur, ad eũ modum quo in cæteris solemus febribus, quas vel phlegmone, vel putrescentes succi accẽderunt. In his. n. nihil offendes, etiamsi in frigidã ægrum non merseris, sed eũ (vt mos est) pfundas primũ tepida, postea quæ veluti ex sole tm̃ ęstiuo tepet, mox hoc ẽt paulo q̃ illa frigidiore. In hecticis vero febribus, id quod remediũ affert, calidæ soliũ nõ est, sed frigidæ: ad quã balneæ ægrotantis præparant corpus: æque vt reliquorũ oĩum qui per sanitatẽ lauantur. Porrò nõ propter id modo videtur mihi Philippus ignorare, quàm salubris lares balneum sit in ijs qui marasmode hectica laborãt, quod tam extenuatos in frigidæ solio tingere nemo audet, aut saltem vltimam aquam ipsis frigidam infundere: sed etiam quod sæpe altera coniuncta febris est, quæ vel ex humoris putrescentia, vel phlegmone sit excitata: tum

tum vero quod tali hectica laborantium mortiferum est vitium. Ac propterea quidam nō recte omnia quę his exhibentur, culpant: cum non sit illis imputanda culpa, sed affectui. Ergo recensitis denuo quæ diximus, huic disputationi finem imponemus. Quicunq; hectica febre laborant, atque ex his præcipue qui iam marasmode hectica febricitant, modo his alia nulla febris vel ex sola putredine humorum, vel cum phlegmone sit adiuncta, eos omnes audacter lauabis, sed prorsus citra omnem laborem, ne vires resolutas, quod ipsum cum noceat vehementer, occasio sit balnei culpandi. Quod citra laborem dixi id ita intelligo. Volo æger in balneum super lectulo deportetur, in cuius prima è tribus domo nudetur, ac transferatur in sindonem calentem prompte in id ipsum paratum. Sint autem quatuor qui hanc teneant, à quoque fini vnus. Ac si quidem prima domus satis calida sit: æger in ea nudatus, in secundam portetur: sin tibi frigidior videt, non nudus, sed coopertus, vel alia sindone minime frigida, vel tali aliquo inuolucro. Constat autem & sindonem eam, qua portabitur esse valentiorem oportere: aut si imbecilla per se sit, duplicari eam erit satius. Esto autem media domus non tantum situ media, sed etiam temperie: tanto scilicet prima calidior, quanto est tertia frigidior. In hac domo oleum tepidum esto, quo æger super sindone illatus protinus perfundatur. Hoc pacto tertiam ingrediantur domum, ducantq; hominem vbi solium est: sic vt per tres balnei domos duntaxat transierint. Per quas nec celeri gradu trāsibunt, ij qui ægrū portant: sed tantisper in prioribus domibus morabuntur, dum in altera transferatur tantum à lectulo: in media vero, dum perfundatur oleo. Esto autem & aer cuiusque domus, nec summo calore, nec etiam frigens: sed admodum temperatus, & modice humidus. Id fiet, si aqua temperata ex labro sit liberaliter proiecta sic, vt perfluat per omnes domos. In ipsa vero solij aqua mediocriter moretur: idque in sindone sustentus: nulla infusione aquæ, cuiusmodi in alijs vti solemus, adhibita. Immo nec capiti eius infundi quicq̄ velim: cum satis sit id quoq; bis terue vnà cum toto corpore in aqua mergi, demissa mediocriter deorsum sindone, ac rursum per quatuor iuuenes qui eum portant, leuata. Mox hinc eductus, ī frigidam semel totus tingatur, ne vel breuissimo quidem spatio illic moratus. Porrò qui eū portant, tum reliqua omnia curiose esse edoctos conueniet: tum celeritatem tingendi, non documenti modo, verumetiam præcepti lo-

A co præter cætera habere. Protinus vero alter paratam habens sindonem ipsi inijciat, ac deinde aliam. tum in lectulo collocatus, primum spongijs detergeatur, deinde mollibus linteis. Nec committent qui eum detergebunt, vt violentius eum cōtrectent, sed quoad fieri potest blandissimè. Post hæc vnctum, ac vestibus amictum, rursus super lectulo in domum vbi cibatur, reducent, ac nutriēt. Sanè dictum est in horum commentariorum septimo, vbi siccam vētriculi intemperiem sanauimus, domum balneo debere coniungi.

De marcore. Cap. viij.

Omnibus hecticis balnea conuenire, nisi erysipelas, vel phlegmone, vel inconcocti adhuc humores sint.

Omnibus febribus hecticis, quæ hoc vnum B duntaxat habeant, vt hecticæ sint, balneum auxiliatur. Si vero vel erysipelas, vel phlegmone, vel putrescentes, adhucque inconcocti humores corpus obsideant, ob hæc, non ob ipsam febrem hecticam, à balneo lædi ægrotum continget. Ipsa enim quatenus febris est, semper tum à frigida potione extinguitur, tum à balneis iuuatur: ob immistis vero febri affectiones ęgrotus lędit.

DE BALNEIS FRIGIDIS.

De Ptissana. Cap. ij.

Aquæ proprietas.

AQua proprie frigida & humida est: quæ vero mixtione alicuius alterius extrinsecæ aut substātiæ aut qualitatis fuerint C adulteratæ, quales sunt bituminosæ, & sulfureę, atq; aluminosæ, tantum à propria aquæ natura recedunt, quantum fuerint adulteratæ.

III. de temper. v.

Frigidam per se non calefacere. & quis ea uti poßit, et quādo.

Cæterum quod aqua frigida per se non calfaciat, ex primo eius occursu patet: sensum nanque inuehit frigoris: præterea cutim quoad ei affunditur, frigefacit: tum calorem nec in omni corpore nec dum affunditur, inuehit. immo tantum in iuuene quadrati corporis, & æstate media, & postquam à perfundendo est cessatum. Si cut igitur frigida quibus incidit, hæc illicò perfrigerat, siue animata corpora sunt, siue non animata, siue calida siue frigida: ita si quod esset tēpus, vel corporis natura, vel affectus vllus, ī quo frigida primo statim occursu caloris sensum inueheret, iure quæri posset, calfacere ne, an frigefacere

facere per se nata esset. Nunc autem cum omnia tum animata, tum inanimata protinus, & perpetuo frigefieri ab ea cernamus: quibus autem insitus calor, veluti fons quidam ignis in visceribus est, ijs adhibita repercussum aliquando caloris facit: rationabile arbitror ex accidenti, non per se talia calfacere. Sed nec latet qua ratione illud accidat. Siquidem stipata, clausaq; corporis summa facie, repercussus, refractusq; fit caloris eius, qui à profundo ascendit, quique simul propter difflatus inopiam est aceruatus: simul propter frigidi circunstantis violentiam in altum recedit: simul ex succis istic habitis nutritur. Quippe vbi collectus, nutritusque calor ad summa corporis violentius ruit, fit quidem caloris repercussus: indicium vero, ac documentum quod frigida haudquaquam per se calorem auxit. Nam per se quidē cutim perfrigerauit, frigus vero eius densitas, & reditus caloris ad profundum sunt consecuti: rursus horum densitatem quidem difflatus prohibitio: reditum vero ad interiora, concoctio cōsummatioque, qui istic sunt succorum, est assecuta: horum vero difflatus prohibitio caloris colligendi: succorum concoctio eiusdem generandi fuit occasio. porrò horum vtrunque natiui caloris sequitur auctio. Ergo intercedentibus & medijs vtrisque frigida in animalis corpore, caloris aliquando excitat incrementum: per se nunquam.

De causis morb. Cap. iij.

Frigidum balneum frigidos affectus facere.

Cum omne frigidum forinsecus aduenerit, partim contactu tantum, partim potentia, frigida ægritudo consistet. Sic aliquis in frigida natans aqua lęsus est & male lotus, & per gelida loca iter faciens.

III. de causis pul. Cap. xv. & libro de pulsib. ad ty. Cap. x.

Pulsus mutationes in frigidis balneis & incommoda ex eisdem consequentia.

Frigidæ balneæ illicò paruos, ac languidiores, & tardos, rarosque pulsus efficiunt. Postea prout id sit, induxerunt: omnino vel torporem inducent, vel robur. Quæ torporem intulerunt, & refrigerarunt, paruos, & languidiores, & tardos, rarosque efficiunt. Quæ excalfecerunt, & robur conciliarunt, magnos, vehementes, celeritate & crebritate moderatos.

Balneæ frigidæ è vestigio refrigerant omnino, postea vel roborāt, vel obruunt facultatem, vnaque perfrigerant, nam id est torporem inducere. Itaque & pulsus pro ratione causarum immutātur. In frigida enim lotione arteriarum motus plus intrò quam foras fertur, quod & calor illuc illicò magis feratur. Quòd si intus arterias possemus contingere, omnia quę alias in distentionibus animaduertimus, hæc in cōtractionibus hic apparerent, magnitudo, celeritas, vehementia: sed hoc quia non potest vlla ratione, ab ijs quæ in distentionibus percipimus, totos pulsus sic appellamus: paruos, quia multo minor distentio id temporis est quàm antea: tardos item, quod aperte exolutus est motus: iam raros quoque, quod alij etiam omnes, in quibus plus motus intrò fertur, tales esse visi sint cōtractionem non sentientibus. Languidos autem non diximus absolute, sed scripsimus languidiores, qua voce paruam mutationem significauimus in remissionem esse.

I. de comp. med. per gen. cap. vi.

Frigidam repellere.

Cum spongiam aqua frigida humentem particulæ cuipiam corporis imponimus, illa rugosum contractumq; totum locum facit, non tantum repellēs quod influit, sed etiam quod in eo continetur, ad vicina elidens.

I. Apho. com. xv.

Contingit enim hominibus qui aqua frigida perluuntur, si debile corpus habuerint, refrigerari, atq; offendi: si vero robustum, primum quidem innatum calorē ad interiora refugere, ibiq; seipsum colligere: postea vero ad exteriora remeantē, multo quàm prius erat, fieri fortiorem.

De causis procat. Cap. ij.

Ex balneo frigido etiam conuulsionem sequi.

Potuit siquidem quispiam nihil febricitare ille quidem, sed fieri attonitus, vel torpidus, vel tremulus, vel conuulsione apprehēdi vt accidit Alexandro, dum æstiuo tempore in Cydno Ciliciæ flumine se lauaret.

XI. Meth. med. ix.

Quem liceat in frigidam natationem dimittere.

Si bona corporis habitudine sit, quod εὐσαρκον Græci vocant, tum status cœli calidus, ac siccus, etiamsi in frigidam natationem dimittas, haudquaquam lædetur. Eiusmodi nanque temporis opportunitate vsi qui sese in frigidam coniecerūt, & protinus omnes sudarunt, et nonnullis eorum aluus biliosa reddidit.

De remed. paratu facil.

Cholericum corpus & quadratum in frigida posse immorari.

Quod si is, qui cholera affligitur quadrato sit

habitu,

habitu, in frigidum inducito lauacrum, in quo diutius permaneat. A

III. de temp. Cap. v.

Tetano laboranti in æstate, & iuueni frigidam auxiliari.

Iuueni quadrati corporis, tetano æstate media laboranti frigida liberaliter affusa caloris repercussum facit, & auxiliatur.

II. de san. tuen. cap. iiij.

Quid obseruandum ei, qui frigida lauari voluerit.

Esto igitur anni tempus æstatis initium, quo videlicet ante hyemem in toto interposito tempore non spernenda consuetudo pariatur. esto præterea dies quo auspicabimur, quàm maxime tranquillus, & quod id tẽpus feret, calidissimus. cuius etiã calidissimam partem diligendam esse nemo dubitet, sicuti etiã gymnasterium, quod B mediocri maxime sit temperamento. Externa præparatio talis est. Corpus ipsum, quod vti frigida debebit, ad hunc modum præparabitur. Esto illi ætas quarti maxime septenarij mediũ, nulla nec ipso die, nec quæ eam præcessit nocte, noua re alterato, sed pristinam salubritatem ad vnguem seruanti. esto vero qui frigida vtetur, iuuenis, & animo tum præsenti, tum planè hilari, siquando alias, etiam tum præcipue, ac primum fricetur linteis vberius. sunto autem frictiones magis nunc quàm antea vehementes.

II. de san. tuen. cap. xij.

Adolescentem frigida non lauandum.

Propositum nanque est, tertium à natiuitate septennium, quod intra quartumdecimum, ac vnum & vigesimum annos interuenit. quo vtique frigida lauari adolescentem adhuc nolim, C ne incremento eius, cui plurimum est consulendum, sit in mora. vbi vero iustam magnitudinem impleuerit, etiam de frigida lauatione aliquid dispiciemus.

DE BALNEIS AQVARVM sponte nascentium.

I. Simp. med. cap. xxiiij.

Sponte nascentes ex pugnantium facultatum mistione oriri.

SVlfurosæ, bituminosæ, nitrosæ, & quęcunque eius sunt generis sponte prouenientium aquarum ex pugnantium facultatum mistura nascuntur. Siquidem aqua ex sua natura frigida est & humida: Bitumẽ autem, sulfur, misy, chalcitis, & eius genera alia, calida.

VI. de San. tuen. cap. ix.

Sponte nascentium non vnam esse omnium rationem, sed diuersas. easque experientia cognoscendas.

Satius autem sit eiusmodi aquas experientia discernere, quando etiam raræ inuentu sunt: apud nos stadijs ab vrbe paulo plus centum: in Prusa minus decem. Ergo quæ apud nos est in Allianis, (ita enim locum appellant,) vnius tota rationis est, atq; ex vno fonte manans: quæ vero in Prusa est, diuersæ. Item diuersus medicamentosæ aquæ fons, æquæ vt apud nos, in Licetis.

De Ptissana. cap. ij.

Naturales tantum à propria natura aquæ recedere, quantum fuerint adulteratæ.

Aquæ vero, quæ mistione alicuius alterius extrinsecæ, aut substantiæ, aut qualitatis fuerint adulteratæ, quales sunt bituminosæ, & sulfureæ, atque aluminosæ, tantum à propria aquæ natura recedunt, quantum fuerint adulteratæ.

I. de Simpl. med. cap. xvij.

Naturales non ita aduersas esse igni, sicut alia aqua est.

Nam aqua igni aduersissima est, vt quæ facultatem sortita est frigidam & humidam. Muria vero, marina, bituminosaque ac sulfurosa aqua, non æque: quippe cum id genus omnes ab aqua ad calidius recesserint. verum de sponte natis aquis vel hæc sufficiant.

I. Simpl. med. cap. vi.

Aquas sponte nascentes esse calidas.

Adeo multa est diuersitas potabilium aquarum, & muriæ, ac maris: similiterque earum, quæcunque sulfur, aut bitumen, aut nitrum, aut chalcanthum, aut misy, aut chalcitin, aut vt vno verbo dicam, quæ calidorum natura medicamentorum gustu aliquod referũt. inimicæ enim sunt omnes calidis corporum nostrorum affectibus. ex quo claret, has omnes facultatibus esse calidas. solã vero aquam potabilem, esse frigidã.

I. Simpl. med. cap. iiij.

Balnea naturalia nulla esse frigida.

Non est tamen eadem aliarum aquarum, quæ sulfur, bitumen, aut nitrum qualitatibus suis referunt, facultas. siquidem earum omnino nulla, vbi alienæ & caliditatis, & frigiditatis expers adhibita fuerit, frigefacere conspicitur.

III. de Vict. rat. com. xl.

Aquas in quibus aliqua medicamenti vim habens qualitas sit, non aquas esse simpliciter.

Nam aqua quæ vel limosa, vel male olens, vel

vel salsa, vel alterius cuiuspiam medicamentosæ qualitatis particeps existit, ea non simpliciter est aqua, sed cum tali quadam permistione medicamenti.

Et quomodò aquæ aliqua prædita qualitate fieri possint.

Si qua vero aqua per bituminosa, sulfurosa, nitrosa, aut aluminosa loca distillans, substantiæ eius aliquid absterserit, secumque traxerit, mista iam ea est, non autem exacte aqua: velut si ipse quoq; volueris aut salem, aut alumen, aut aliud id genus affatim aquæ miscere potabili, sicut sanè sæpenumero facere cogimur in marinæ inopia, quando muriam facere volumus: tunc enim salem aquæ indimus.

Et I. Simp. med. cap. vij.

Imitari autem potes sicut marinam, sic aliarum quamlibet, substātia videlicet admista, quæ in quaque vincere conspicitur. Nam sulfure in aquam dulcem indito, sulfurosam effeceris: alumine aluminosam: ac eodem modo aliarum vnamquanque.

IIII. de Præsag. ex pul. cap. viij.
Sulfuream & aluminosam aquam pulsum duriorem reddere.

Causæ sunt præcedentes, quæ arterias indurent, aqua sulfurea, & aluminosa, & ne multis, quæcunque vim habent exsiccandi, non aquæ modo, sed & medicamenta diu parti cuipiam corporis applicata.

V. de San. tuen. cap. xij.
Ante balneum, & præsertim aquarum non potabilium, corpus esse inaniendum.

Balneum non tutum est, nisi prius inanitum corpus sit. Inanito vero vtile est, potissimum cuius lauacri aqua potabilis non est, sed in qua vis aliqua per halitum digerendi subest.

De tremore pal. con. & rigo. cap. v.
Naturalia balnea attenuare, & calfacere. & ad palpitationem valere.

Veteres quidem medici palpitationum remedia adinuenere, quæ extenuare, & calfacere possunt: cuiusmodi sunt, quæ constant euphorbio, pyrethro, lemnesia, sulfure, & pipere, aliaque id genus composita: item inter aquas, quæ è terra prosiliunt calidę, atq; ex his potissimum nitrosę, sulfuratæ, & bituminosæ, easq; commendant.

V I. de San. tuendæ. ix.
Sponte nascentes calidæ noxiæ sunt ijs, quorum caput calidis vaporibus infestatur.

Calidarum quę sponte nascuntur, noxius his

vel

D vsus est, quibus calidi vapores caput infestant: siquidē quæ ex his sulfurosæ, bituminosæúe sunt, eæ propterea quòd calfaciunt, inimicissimæ calido naturaliter capiti sunt: aluminosæ vero, quoniam angustos habitus meatus claudunt. Solis autem ijs sponte natis citra noxam vtantur (si tamen ipsis vtendum,) quæ vtique dulces sunt: sic enim tutò dixeris: nam quod vtile etiam aliquid ex ipsis proueniat, id vero non perinde tutò dixeris: quando nec calidæ fortasse forent, si omnis calfacientis medicamentosæ virtutis essent expertes.

IIII. de San. tuen. cap. iiij.
Sponte nascentium aquarum vsu nonnullos excrementa quotannis vacuare consuesse.

Nonnulli vsu sponte nascentium aquarum, E vtiq; quibus aut sulfuris, aut bituminis, aut nitri vis inest, Vere vel Autūno quotannis soliti sunt excrementa vacuare.

IIII. Aphor. com. ij.
Balneis naturalium aquarum omnes humores æque vacuari.

Ex talibus autem est euacuationibus, & quæ per ventrem fit, & quę per ora venarum sedis, et quæ per exercitia, & frictiones, & omnem motum, atq; calorem: & balneas calidas, præsertim nitrosas, sulfureas, & bituminosas: & ex accidenti inedia. hæc siquidem omnia videntur totum corpus æqualiter euacuare.

De causis morb. cap. iiij.
Ex quibus aquis corpus exsiccetur.

F Natationes præterea in aqua quæ nitri, aut sulfuris, aut aluminis, aut bituminis, aut alterius huiuscemodi qualitatis est particeps, & quęcūq; medicamina vim habent exiccandi, siue intrò asumantur, siue foris adhibeantur, hæc quoque siccum reddunt corpus.

Primo de Sanit. tuen. cap. vij.
Balnea medicam vim habentia, siccare omnia.

Balnea quæ medicam vim aliquam præ se ferunt, omnes planè siccant, veluti quæ sulfuris aliquid, bituminis, aluminisúe repræsentant.

I. Simp. med. cap. iiij.
Marinas, & mistas aquas erysipelati noxias esse.

Si marinam aquam, aut muriam, aut id genus aquam mistam, bituminosam videlicet aut

sulfurosam

sulfurosam erysipelati admoueas, vsq; adeo hominem offenderis, vt partē ipsam sis adusturus. Porrò si aquam extraneam qualitatem adeptam corpori humano perfundas, putabis forsan simplex quoddam & naturale adhibitum medicamen, at ea quodam vtiq; modo cōposita est, aut igneæ essentiæ partem aliquam nacta, aut certe omnino ipsam qualitatem. Vt enim si salem illi miscueris, ex confesso fuerit composita: sic multo magis si igneam aut essentiā, aut qualitatem adieceris, compositam quodammodo effeceris.

VII. de Comp. med. secundum locos. cap. i.
Aluminosam, bituminosam, marinam, & sulfuream valde exsiccare.

Marina enim balnea, & sulfurulenta, & aluminosa, & atramentum sutorium olentia ac bituminosa, propterea quod fortiter resiccant, organis respirationis inepta sunt.

VIII. Meth. med. cap. ij.
Aluminosa lauatio cui noceat, itemque frigida. Et quid euenerit ei, qui in aluminosa aqua lotus erat.

His sanè corporibus, in quibus quod transpirat halituosum non est, sed mordax & acre, fumo fuliginiuè non absimile, saluberrima est ex aqua dulci & temperata lauatio, tum frictio quę rarefaciat, & exercitationes mediocres, & victus qui dulces efficiat succos. aduersissima vero sunt lauatio frigida & aluminosa. & lauationis abstinentia. Si enim eiusmodi naturas à conuenientibus sibi lauationibus prohibeas, protinus febricitant. Vidisti autem profecto, quo tempore Romæ nobiscum egisti, aliquos ita laborare. In quibus qui mirificam diatriton transmittere eos in cibi inedia censerent, ipsi difficillimas febres faciunt: quando protinus in primæ accessionis inclinatione, in balneum eos ducere oportebat: ibique sinere crebro, si vellent, nedū semel, aut bis lauare. Ego nanque reliquis omnibus omissis, eum tibi ī memoriam reuocabo, qui in aquis aluminosis, quæ Albula vocant, lauerat, ac ex eo cute densata, post cœperat febricitare. Quippe satisfaciet his pro claritate sermonis nostri veluti exemplum. Sanè hominem inuisebant medici quidam non incelebres, alter Erasistratius, alter Methodicus. Visum autē est ambobus hominem à cibo continere. Quod tamē nos, cum post illos digressos superuenimus, non permisimus, sed statim in balneum perductum, & tepenti oleo largissime perfusum, tum blandissime perfrictum, quamplurimum temporis in calidi solij aqua versari iussimus. Mox egresso, ac frigida ex consuetudine vso, tum syndone cooperto, considere paulułum ad vires recreandas præcepimus. Postea denuo in balneum perducto, ac rursus similiter tū vncto, tum perfricto, ac in calida morari iusso: dein rursus educto, ac frigida merso detersoq;, exhibuimus cibum protinus quidem, vt egressus est, atq; aquā bibit, ptisanæ cremorem: dein paruo interuallo lactucam, ac post hanc ex simplici albo iure piscium aliquid eorum qui molli sunt carne: cuiusmodi saxatiles sunt omnes, & Aselli quos vocāt. Porrò non alienum sit, quo nihil narrationi desit, omnia recensere. Tempus anni erat quo hæc agebantur, paululum post caniculares quos vocant dies. Homo ipse circiter quinque & triginta annorum, colore nigello, & habitu corporis gracili, atque hirto: tum qui tangentibus etiam cum valeret, manifeste calorem exhiberet mordentem. Vrinas quoque habebat abundè flauas: ac si plusculum cibo abstineret, etiam mordentes. Aluus assidue sicca erat, tū quæ excernebat, exigua acriaq; & sicca. Mores animi ad iram & cogitationem propēsi. Ipse pauci omnino somni, & qui perpetuo de vigilijs quereretur. Hic quodam loco quo negociorum gratia concessefrat, Albulis, quæ haud longe aberant, est vsus septima (vt aiebat,) diei hora: ac ter quaterq; se lauit, salubriter sibi consuluisse ratus. Hinc quoq; vbi rursus in agrum se recepisset, ac cibum sumpsisset, & paululum ī dormisset, venit ad vrbem nosero vespere, vbi destitutus idoneo balneo, nocte febricitauit. Cum autem tertia ferè diei hora contemplati eum medici essent, iusserunt non eum modo diem, verum etiā posterum totum per inediam transigere: quo tertiæ diei noctem obseruarent. Atque his dictis abierunt. Nos tum lauato, tum vt prædictum est, cibato: ministris præcepimus si medici vesperi venirent, quiescere hominem dicerent: eosq; statim remitterent, ac postridie mane redire iuberent. Vt vero abierunt, rursus hominem simili modo lauatum, ac cibatum, ijs ipsis quæ egimus, dormire probè fecimus. Accedentes autem mane postridie medici, censuerunt etiam eo die cibo illi abstinendum, etiam si quammaxime sine febri prorsus esset. Illo vero promittente se facturum quod iuberent, scis quantus illis digressis risus sit excitatus: quem nos paulo post superuenientes deprehendimus. Non fugit vero nec quomodo cum laborante ipso sit actum. Nam quoniam (inquā) cum valeres, bis lauare solebas, ac medici cibum tibi omnino circuncidūt: nec illis iure in totum

obsequendum

obsequendum esse, et aliquid eorum quibus per sanitatem es vsus, immutandum arbitror. Eo vero putãte me sibi persuadere vt lauaret quidem, sed nõ bis: tum paratum se affirmante quicquid iusserim exequi: ergo (inquam) neq; inediam tolerabis, neque lauabis bis: siquidem & laborasse mihi videris iam triduo, & calfactus vehementius à sole fuisse. Propter igitur laborẽ (inquam) & vstionem, vnam te adijcere lauationem ad duas oportet, ac ter mihi audientem lauari: quoniam id mihi facturum te pollicitus es. Ille subridens, dura (inquit) imperas. Cæterum, quoniam stare pactis est iustum, faciam quæ iubes. Quę vero medici post hæc egere, nosti planè quanto erãt digna risu. Bis iam lauatus fuerat, pransusq; dormierat, cũ circa occasum solis ministrorum quispiam adesse medicos nunciat. Hic vero febricitare se simulat, ac veste circundatus inuolutusq;, quo minus bibisse vinum ab ipsis deprenderetur, amico cuidam mandat, medicis, siquid percontẽtur, pro se respondeat. Erant autem de more, vbi inuolutum curiose hominem etiam cum capite viderent, primum illud solenne ipsi rogaturi, quota hora accessio iuasisset. Cum autem amicus respõdisset, fermè ne vnam quidem integram ex quo cœpisset, intercessisse horam: cum horrore ne, an frigore cœpisset, rogant. Eo cum horrore respondente, tangunt hominem iam corpore propter risum, & operimentũ madentem. Itaque vbi hominem laudassent quod sibi obtemperasset, nec quicquã ante tertiæ diei accessionem deliquisset: ob id ipsum (inquiũt,) nunc te deseruit horror, estq; sudoris indicium, ac multa humiditas circa cutem, quæ haudquaq̃ euenissent, nisi inediam tolerasses, & triduum trãsmisisses. Iussis igitur propinquis, si quæ guttulæ illi manarent, diligenter detergerent, ne frigore afficeretur: tum mane se redituros præfati discedunt, ne tum quidem post sudores iusso hominem nutriri. Visæ nanque sunt illis noctes eo tempore breues: vtiliusq; esse postridie mane nutrire. Digressis igitur ipsis, perfusus sudore iuuenis, ita vt inuolutus vestibus fuerat, in balneum cucurrit, ac tertio lauit: & similiter est cibatus. Postridie priusq̃ aduentarent medici, egressus domo dedita opera est, ne se deprehẽderent. Itaque cum paulopost venirent, & egressum intelligerent: mirati inter se sunt, quid tandem hominem egredi subegisset iam bidui passum inediã. Ergo si hoc vno male ab eiusmodi medicis ægri afficerentur, quod pluribus diebus in cubilibus detinerentur, cum liceret sine intempestiua hac inedia multo citius ad consueta vitæ munia redire: esset profecto vel id pergraue. Verum longe grauius est quod accidit. Cum.n. memoratæ naturæ, vbi sub tali victu regũtur, grauissimis occupentur febribus: qui hunc iniungunt medici, nihil mihi à carnificibus differre videntur.

D

II. de Crisibus. cap. xiij.

Densari cutim aluminosæ balneo.

Densatur cutis, vel frigefacta, aut qualitate acerba subito ipsam inuadente, veluti accidit eis qui aqua aluminosa se balnearunt.

I. Simp. med. cap. vij.

Aquas medicamentosas hydropi vtiles.

Aqua inter cutem laborantibus aduersissimũ est & potio, & lauacrum aquæ dulcis: salsarum vero & nitrosarum, ac sulfurearum, bituminosarumq; omnium sanè perutile.

E

XIIII. Meth. med. cap. xv.

Aqua naturali, quæ in Lesbo, & Mitylene est, obesa corpora, & aquam inter cutem habentia curari posse.

Ipse nanq; iuuenem quendam quadraginta circiter annos natum, oppidoq; obesum percuraui, vsus tum antidoto quæ aduersus articularia vitia est composita, tum sale theriaco, ipsaq; theriace, ac reliquo extenuanti victu, & pro exercitatione cursu veloci. Porrò præparaui hominem ad cursum, perfricando primum linteis asperis, quoad cutis ruberet, dein statim cum oleo quod in se digerens aliquod medicamentum habebat. quo etiam post cursum rursus vtebar. Talia medicamenta sunt, tum syluestris cucurbitæ radix, tum althea, tum gẽtiana, tum aristolochia, tum panacis radix, tum polium, tum cẽtaurium. Per hyemem vero etiam à balneo iam dicto oleo hominem reunxisse profuerit. Verum cibum exhibere non statim à balneo, sed interposito somno cõueniet. Quòd si velit etiam rursus ante cibum lauari, permittes. Magis etiã ad rem pertinebit, si aquæ ipsi digerendi facultas insit. Ac siquidem talem aliquam sponte natam habemus, ipsa vtetamur: cuiusmodi in Lesbo visitur, à Mitylene stadijs quadraginta. sin minus, ipsi similem aliquã moliemur. Est porrò ea quæ in Mitylene conspicitur, & viribus & colore talis qualis vtique fiat, siquis florem salis aquæ marinę misceat. Hæc ipsa aqua etiam hydropicis, & reliquis tumefactis, idonea est: vtpote valenter desiccans, ita profecto vt præpinguibus: ac præcipue siquis ipsos cogat in ea celerrime natare, nec post largam lauationem protinus esse, bibereuè, sed somno interposito, aut omnino saltem quiete.

F

I. Simp.

I. Simp. med. cap. vij.
Aluminosa conuenire vlceribus fluentibus.

Aquæ quinetiam aluminosæ, quales sunt in Italia vocatę Albulæ, cum alijs vlceribus idoneę sunt, tum vero quęcunq; fluxionibus tentantur, ea perfacile desiccant. Sic nec cæterarum aquarum vlla humectare potest, quod videlicet non sint exacte aqua, sed mista & adulterata, accepto nimirum aut alumine, aut chalcite, aut sale, aut id genus aliquo. Quocirca earum nonnullæ vlcera quoque exasperant, nempe quę acres admodum sunt, & mordaces. Quinetiam sitienti, acerbiorem sitim quoque relinquunt.

Et item ibidem.

Aliæ aquæ à potabili vniuersæ vlcera desiccant. Piscatorum siquidem vlcera adeo videntur sicca, ac si forent salita. Quin si imbutum linamentum vlceribus imponere libeat, sicca quidem à muria marinaq; reddi comperies.

VII. de Comp. medic. per genera. cap. iij.
In vsu medicamentorum mollientium, si lauandum sit, non vtendum balneis naturalibus.

Si laueris, vitanda sunt medicamentosarum aquarum lauacra: præsertim quæ chalcantosa, aluminosa, & sulfurosa sunt.

De his lauacris hæc à nobis in studiosorum vsum collecta sunt, vt quibus in morbis, qua ætate, quo tempore adhiberi possint, omnes facile comperiant. quam sanè tractationem vtilissimam fore, & ad quoscunque accommodatam speramus.

EX ARISTOTELIS Problematibus.

Eorum quæ ad mare, salsamq; omnem aquam pertinent, Sectio vigesimatertia cuius Quæstiones XLI.

1
Cur fluctus præalti pelagi superfrangi nō soleant, sed parui tantum & breuis? An quia parum humoris cum fertur, discerni à spiritu facilius potest, quàm multum.

2 Cur nauigia onustiora in portu, quàm in alto esse videntur? Celerius enim de alto in terram veniunt, quàm de terra in altum prouehuntur. An quòd plus aquæ, quàm minus, reniti validius potest: pauca enim oppresa onere ce-A dit, vt demergi necesse sit: multa è contrario repellit ac sustinet. Vis enim ea est aquæ, vt sursum, versus compellat inferius: ergo vt in portu maris parum, sic multum in alto est. Itaque plus oneris conuehi in portu videbitur, etiam mouebitur ægrius, quia magis immergitur, & aqua minus reniti potest. At vero in alto res contra vsu euenit.

3 Cur fluctus interdum prius eueniat quàm venti? An quoniam primo spiritus ortu maris pars prima impulsa, partem sibi continuam ipsa compellit, itidemque deinceps vice pari, serieq; agitatur perpetua. Quamobrem cum mare ipsum continuum sit, efficitur, vt quasi vnus ictus continuus ex his omnibus exultet, idque fieri vno in tempore possit. Itaque euenit vt prima et vltima pars simul moueantur: quod aeri nunB quam accidit, quia corpore vno continuo hic esse non potest, eo quòd multiplici vndique repulsu retorquetur atque conquatitur, vt primus validissimusque mouendi impetus refringatur, impediaturque. Quod mari accidere propterea nequit, quia grauius aere, motuque difficilius est.

4 Quam ob causam cum aliquid in mare vndabundum & æstuans iactum est, vt anchora, vnda residet, & quiescit? An quòd mare ponderi cedit, quod defertur, quo cum aer delabatur: qui cum directum in imum defertur, atque attrahitur, secum eodem id trahit, quod mare de latere concitat: æstus autem maris non desuper tendit ad ima, sed per summa versatur, quo sedato tranquillitas oritur. Ad hæc, cum mare in ea spacia coit, quæ ponderi descendenti cesseC rint, vertiginem mouet, quæ non nisi circulo agitatur. at cum linea recta circulum per punctum attingat, fluctusq; ad lineam rectam obliquè ferantur, fieri potest vt fluctus ipsi per punctum horas vertiginis attingant, nec prædictam ob causam tantum, sed etiam quod ipsa vertigo accedens, suo impetu circum vndique illos depellit. Quod cum itaque fluctibus pars ea vertiginosa careat, meritò vnda iacta anchora residet, tranquillaturque. Adde quod aer, qui cum pondere illo dilapso descendit, mox sese referens, vndamque sursum compellens, bullas excitat: quippe cum bulla humore consistat, qui de imis ad supera pulsus ab aere efferatur. Omnis autem bulla lenis serenaque est. Indicium vero quod vnda, qua pondus in imum corruit, subinde missa in cauum paulo post resurgit, & mari circundanti æquiparatur.

Cur

5 Cur interdum nauigia, dum cursum agunt, in mari quieto repente absorbentur, totaque ita pereunt, vt ne naufragium quidem fluitans vsquam appareat? An cum locus cauernosus terræ subditæ mari disrumpitur, simul in mare nauigia interrumpuntur, introrsumque spiritus impetu trahunt: cumq; impulsu pari circumundiq; agitentur, deorsum ferantur necesse est. Hoc idē apud Mesanam quoque in freto fluctu reciproco euenit. Fiunt enim eo ipso vertigines quæ in imum absorbent, tum ob eam quam diximus causam, tum etiam quod mare illud præaltum est, terraque ad longinquum vsque subhiat cauernosa. Vertigines igitur eousque per vim ductitant: itaque efficitur, vt inibi fragmenta nulla valeāt fluitare. Fluxus autem ille fieri solet, cum flatu desistente, mari item fluente, flatus aduersus primo occurrit, maximeq; cum auster. Cum enim vndæ inuicem cursitant, inflictu prætereūt mutuo, quo scilicet modo in fluminibus fieri nouimus: atque ita mare in gyrum vertitur, quę vertigo, aut vertex vocata est. Fertur autem vnda in anfractum initio motus valido desuper irruente. Igitur cum vndas vrgere in latus non liceat (impulsu nanque repelluntur mutuo) compelli prorsus in imum necessarium est. Quam ob rem id quoque deferri eodem vnà cogitur, quod vertigo prehenderit: eademque causa est, cur etiam nauigia resimentur, repandaque deferantur, cum deuorantur à vertigine. Iam enim aliqua erecta ex toto descendisse, memoriæ proditum est.

6 Cur mare Ponti candidius, quam Aegæi est? Vtrum propter visus refractionem factam de mari in aerem. Est enim aer Ponti crassus, & albidus: itaque fit vt etiam maris pars summa talis esse videatur. Aegæi vero quoniam à longinquis vsque purus & liquidus est, cœruleus cernitur: quocirca mare quoque aeri renitens, colorem eundem representat? An quòd lacus omnes, quàm mare candidiores sunt. Pontus autem in lacus speciem propemodum transit, eo quòd multi in eum fluuij effluūt: nec vero mari solum candidior lacus est, verumetiam fluuijs. Vnde pictores flumina pallida, mare cœruleum, lacum candidum pingere non ineptè consueuerunt. An quia per aquam bibi idoneam visus penetrare facile potest: aerem versus reflectitur: è mari autem nec sursum reflecti potest, quoniam leuis aqua non est, & deorsum progrediens fatigatur: itaque fit, vt mare nigrum esse videatur Atqui mari quod lacum simulat, pars dulcis per D summa innatat: salsa vero in imo est. Quamobrem quod id penetrare aspectus nequit, sed ad lucem reflectitur, albedinem per summa ostendit.

7 Cur mare minus quàm aqua bibi idonea, frigidum est, omnesque salsi humores non vt dulces frigidi sunt? Vtrum quòd mare spissius & corpulentius est: tale autem quodque minus refrigerari potest: sicut etiam amplius incalescere aptum est, quippe quòd calorem seruare suam ob densitatem melius possit. An quia mare pinguius est, quocirca flammam æquè extinguere atque cæteræ aquæ, non potest: calidius autem, quòd pinguius est. An quoniam multum terræ in se continet, propterea siccius est: quòd autem siccius, idem calidius est.

8 Qua de causa qui mari se lauerint, ocyus re-E siccentur, cum mare grauius sit quàm aqua dulcis? An quia crassius & terrosius est: ergo cum parum humoris habeat, meritò siccari potest celerius.

9 Cur perflante aquilone mare perspectius atque translucidius sit quàm austro? An quia mare cum serenum est, calorem trahere sibi assolet: inest enim aliquid pinguis in succo salso: indicium, quòd die tepidiore oleosum quiddam secerni videmus. Ergo tranquillo tepidioriq; mari, succus iste sua leuitate per summa panditur, quòd aquilone fieri minus potest causa frigoris. Est autem aqua translucidior q̃ oleum, id enim colore obducitur. Aqua vero expers coloris, visu obuia, apertiorem sui præstat suspectionem.

10 Cur fluctus ventum præ se omnes ferant? An quia flatus futuri indices sunt: flatus enim im-F pulsus aeris est. An quia vice propellendi successiua consistunt. Propellit autem flatus nondum continuus, sed exoriens. Primus igitur quasi emarcuit, mox autem hunc alter propellit, factaque altera densitate elanguescit: quare cum hoc propulsum iam adest, propellens quoque illud venturum esse palàm fit: facit enim idipsum cum incipit.

11 Cur fluctus antè quàm flatus erumpit? An quia non simul flatus desistit, & mare vndabundum sedatur: sed mare postea cessat. ideo fieri potest, vt qui mouerit spiritus, ante occidat, quàm sensu obuius sit. itaque non fluctus spiritu prior est, sed ille latet, hic patet. An flatus non vndiq; simul spiret, sed primum vnde exortus sit: simul autem spirat, & mare sibi proximum agitat, quod exitum subinde proximum mouet: atque ita fieri potest, vt fluctus flatum possit anteire.

teire. Motus enim ille velocior à mari, non à flatu principium ducit.

12 Cur in mari melius quàm fluuijs natare possumus? An quòd qui natat sedulo à aquæ adnitendo natat: adniti autem firmius ad id possumus, quod corpulẽtius est: at aqua marina fluuiali corpulẽtior est: crassior.n. et ad renitẽdum validior.

13 Cur mare deuri potest, aqua non potest? An & aqua deuritur: sed mare minus ignem extinguit, quoniam pinguius est. Cuius rei indicium oleum facit, quòd ex sale depromi potest. An etiam meatus maris minus congruant igni, vt qui crassiores sint, & eo magis quòd salis ratio non deest. Vt igitur quod siccum est, minus extinguere, quàm quòd humidũ potest: ita etiam quod amplius siccum est, idem ex ratione vrentius esse debet, & alterũ magis altero: quo enim siccius, eo calidius est: mari autem istęc ambo inesse plenius palàm est.

14 Quam ob causam demersi in mare plus temporis valeant tolerare, quàm in fluuio? An quia fluuialis humor tenuior, subiens igitur copiosius strangulat.

15 Cur mare perspectius & dilucidius est quàm aqua potui idonea, cum crassius sit? dulcis enim salsa tenuior est. An tenuitas causa non est cur mare dilucidius sit, sed directi meatus id faciũt, quos tum plurimos, tum amplissimos cõtinent: ergo illa potu idonea spissa ex tenuitate suarum partium est, salsa amplioribus interstitijs inanit. An quia mare purius & syncerius est: terra enim nulla in eo permanet: arena suo pondere delapsa, in imũ subsidet. At humor dulcis mistus cũ terra est, quæ interueniẽs facit vt cito perturbet.

16 Quam ob causam mane aura frigida de mari non spirat, de fluminibus spirat? An quoniam mare locis patulis spaciosisque dilatatur, flumina angustissimis concluduntur. Aura igitur maris per multa vastaque spacia dispalata, redditur imbecillis: fluminum autem vniuersa extinguitur. itaque amplius valet, & frigidiuscula merito occurrere potest. An causa non in eo est, sed vt flumina sua natura frigida sunt, sic mare nec frigidum neque calidum est: aura autem omnisque respiratio, humore vel calescente vel frigescente excuti solet. Vtrum enim ex his fuerit, humor aerescit: quo aerescente, aer qui inde ortus spirat, aura est: qui si à frigidis proficiscitur, frigidus merito spirat: si à valde calidis, cito refrigeratur. Fluuios igitur frigidos comperire omnes possumus: mare autem neque frigidum, neque calidum valde est: itaq; nec frigidum esse id potest quòd ex eo respirat, cum scilicet mare frigidum ipsum non sit: nec cito refrigeratur, quia calidum valde non est.

17 Cur fluctus altioris pelagi tardius desistant, quàm breuioris? An quia res omnis serius ex motione multa, quàm pauca requiescit: ęstus autem magni pelagi amplior quàm parui est, ergo nihil temerè agitur, si tardius quietatur.

18 Cur aqua salsa frigida bibi non potest, calida refrigeratáue postquam calfacta est, melius potest? An propterea, quod de contrario in contrarium res quæque mutari solita est. Aqua autem salsa dulci opposita est: & cum calescit, portio salsi decoquitur: cum refrigeratur, in imum defertur, & subsidet.

19 Cur aquæ positæ propter mare, dulces magna ex parte, non salsæ comperiantur? An quia percolatæ potui aptiores redduntur: percolari autẽ id melius potest, quo mari propius situm est.

20 Cur aqua salsa profluere nequeat? An quia stabile, quod graue est. Salsa autem aqua grauis est, quapropter calidæ tãtummodo ex salsis profluere possunt: habent enim sibi leuitatem quæ pondus salsuginis superat: calidum nanque leuius est. Adde quòd aquæ profluentes per terram nimirum percolari queunt. itaque quantum crassius & grauius est, id assidue magis magisque defertur & subsidet: quantum leuius atque syncerius, id seuocatur & profluit. Vt enim salsum graue, ita dulce leue est: atque ita efficitur, vt sint dulces quæ profluunt. Hæc eadem causa est, & cur aqua salsa cum mouetur, mutatúrque, dulcior fiat: leuior enim per motum atq; syncerior redditur.

21 Cur si quis in Africa propter mare infoderit, aquam principio dulcem, post breui salsam eandem comperiet, cum cęteris in locis minus idipsum eueniat? An prima loci illius aqua concocta sub terra est, quæ cum diutius manserit, salsior à mari trãsmisso efficitur, vt quæ nuper constiterit: cæteris autem locis aqua vel nulla est, vel plurima nulla prohibente siccitate est.

22 Cur sal eliquari ocyus aqua salsa quàm dulci possit? An quòd eliquari non aliud est, nisi ab humore caloreúe subeunte resolui & dirimi ita vt liquidum sit: eliquare autem nequeunt quæ vel subire omnino non possunt, vel quæ ita subeunt vt tangere nequeant. Vix illa vero eliquant quæ facile transmeant: contrà celerrimè dirimunt, quæ per vim se intrudunt. Subire autem nequeunt, quæ amplis admodum partibus constant, quippe quæ meatus rei subeundæ excedant:

cedant:contrà quæ minutioribus constant,transeunt sine tactione. Atqui vt dulcis aqua tenuior,ita salsa crassior est: ergo altera sua tenuitate facile penetrans vix liquefacit, altera subit quidem,sed minus propter suarum partium magnitudinem:itaque cogere & proinde dirimere celerius potest.

23 Cur aqua minus candeat si moueatur? quòd vel maris æstu inspici potest. Vnde Homerus, Flatu oriente,inquit, & flatu nigrescit pondus eodem. An duabus de causis: nam si ex propinquo cõtuimur,causa est,quod visio magis transmeat aqua manente quàm mouente: eripitur nanque trames omnis directus cum mouetur? Candidum autem id esse videtur, quod perspectum atque perlucidum est: per quod enim visus transire nequeat, id atrum esse affirmant: quamobrem aerem quoque nigrum è longinquo,candidum ex propinquo videmus, & maris,vt quod propè adest,cãdidum: ita quod procul,cæruleum & nigrum: sed si è longinquo spectatur, causa est motus quidam, quo aspectus mouetur,cum se ad elongatiora deducit. Quinetiam cum aqua quiescit, aspectus vniuersus in lucem reflectitur: quod fieri nequit, cum illa mouetur.

24 Cur fluctus præalti pelagi nequeant superfringi, quemadmodum parui? An quoniam aqua parua distrahi ab aere magis potest quàm multa,propterea percussa facilius frangitur. Atqui in alto multa,in breui pauca est, quæ in fluctus compellitur.

25 Cur loca austrum versum spectantia aquas continent salsiores? An propterea quòd mare in terram sub austro interrumpit,dulces cum salsis miscentur.

26 Cur aqua salsa vino dulci magis quàm austero supernatat? Vtrum quòd dulce plus terrę cõtinet,sicuti vua passa. An quia grauius & lentius dulce est:itaque minus miscetur, immistumque residet atque innatat.

27 Sed cur omnino possit innatare cum terrena sit? nanque delatio huius deorsum est. Vtrum propter calorem modo salis: excremento nanq; per summa erumpenti res similis est. An alia causa sit:nam si non propterea ita fiet, vel dulci innatare minus incredibile erit: calidissimũ.n. est.

28 Cur fluctus ante interdum veniant quàm venti? An ea de causa,qua etiam postea desistũt. Primus etenim flatus prius quasi languescit q̃ fluctus ille impulsus: deuenit autem in terram, non ea vnda quæ prima impulsa est, sed id vice

D pari subinde impellitur, quod proximum deinceps exceperit.

29 Cur littora fluctuosiora solida sæpe efficiantur,adeo vt planè pauimenta videantur: & vt solida sunt, quæ frequentia fluctuum concalluerunt, ita pars remotior soluta sit admodum & cedens? An propterea quòd fluctus arenam non minutissimam,sed maiusculam procul eijcit, vt & manus non quod minimum est, id maxime longe iacere potest. Tum etiam cum permulta et varia promiscuè conquatiantur versenturque pars minimorum interlapsa spissat, atque consolidat: mox fluctus residentis motio nihil propterea protrudit, sed opprimit, pauimentatque: ergo quod exigua procul exilire non queunt, incidit vt ex paruulis moles coagmentetur, quæ quoniam motu frequenti agitatum est, conti-

E nua redditur:arena scilicet interlapsante prætenui,dum compages contentione perpetua continet, sistat,cum fluctu vltimo pauimentatur, & humor leniter,sensimque irrorans conglutinet. At pars seposita oræ arida, disgregatur & finditur? lapillis etiam constat maiusculis, minusq; complanata est.

30 Cur superius mare salsius et calidius sit quàm inferius:& puteis quoque potu idoneis pars superna salsior sit quàm ima? quãquam esse è contrario debuit: grauius enim quod salsum. An quia sol & aer partem humorum leuissimam assidue detrahunt: dulcissimum autem quod leuissimum est,potissimumque de propioribus locis hauriunt. Et maris igitur & aquarum dulcium summa, vis solis exercet: itaque salsius id esse necesse est, quod his residuum extat, vnde

F humor dulcis exactus est, quàm vnde nihil vel minus abijt:propterea calidior quoque pars eadem superior est:salsum enim quàm dulce calidius est. Quapropter quibusdam ex ijs qui à disciplina Heracliti sunt, placet, vt dulci ex aqua siccata concretaq;,lapides terraq; creentur: mare autem sit,vnde sol exhalationes eliciat.

31 Cur maris pars terræ proxima dulcior est? An quia frequentius mouetur: salsus autem humor cum mouetur dulcior redditur. An quoniam aqua in profundo salsior est: minus autem alta,quæ proxime terram est. Quamobrem quę statim à terra præcipiti altitudine descendit, salsa est:nec dulcedinis tantundem reddere potest: cuius rei causa est, ꝙ salsa suo pondere in imum potius deferatur.

32 Cur mare solum omniũ aquarum deuri potest? Non enim pluuia,non fluuialis, non aliqua

potu idonea. Vtrum quia multum continet terræ, quòd salis argumento ipsius cõstat? An quoniam pinguiusculum est, quod oleum demonstrat quod in sale resudetur.

33 Cur lacus arenam vel nullam faciat, vel minus quàm mare & fluuius? An quia saxa in mari consistunt, & terra deusta maxime est, arena autem saxum in parua minimaque perfractum est, quòd ictu fluctuum frangitur. At in lacum saxa non æque consistunt pura synceraq;, neque frangi itidem possunt, eo quòd fluctus non pari modo excitantur. Sed in fluuijs confici arenam potius dixerim, quoniam terram hi detrahunt, saxaq; suo fractu perfrangunt.

34 Quam ob causam cum lacus vel diminutus vel exiccatus est, frumentum in campo acrius gelu deuritur? Vtrum quòd humor lacus aerem suo vapore tepefacit, vt minus atque imbecillius congelascat, quàm locis palustribus & cauis. An de terra, vt vulgo dicitur, frigus incipiat, & subeat sensim. Lacu igitur absumpto, frigus per terræ spacia ampliora plenius inuadens gelu instringit, deuritque amplius. Locis autem cauis atque palustribus frigora de imis aspirant, quòd etiam vulgo creditur: & quanquam terra caleat tempore hyberno, tamen quia humida est, calor per summa insidens refrigeratur & perit. Humor enim nec adeo procul est vt refrigerari caloris interioris beneficio nequeat: nec adeo paucus, vt nihil madeat: madet enim terra vbertim. Fit igitur eo ipso congelascente, vt quasi super glaciem & ambuletur & habitetur.

35 Cur mare simul salsum & amarum est? An plures esse in mari sapores nihil prohibeat, quippe cum genus salsum amaro coniungi, esseque simul latissime pateat.

36 Cur lapides & testæ in mari rotunda reddantur? An quia extrema compari ademptu circunfracta, in rotundam se colligunt speciem: hæc enim sola simili extremo clauditur, mare autem quoquo versus agitando pariter circum vndiq; frangit, atque obtundit.

37 Quamobrem nonnusquam si quis circa mare infodiat, aqua dulcis principio emanet, post vero salsa efficiatur? An propterea quòd mare ipsum dulcem illum humorem sub terra transmittit percolatque, merito principio dulcis est: leuior enim dulcis, quàm salsus est, itaque prior occurrit: & mare dulcis aliquid humoris in se habet, quod terræ permistum facilius innatare potest. Salsum vero, quoniam & grauius est, & aptius ad secandum, in imum defertur. Siue igitur ita est, siue per venas ex continente in mare dulcis profluat humor, non immeritò per maris summa extare possit, qua se cum eo committat: ergo meatibus postea patefactis humor salsus copiæ suæ ratione vincendo, salsugine totam afficit aquam. Accidit enim, vt superis obseptis meatibus confluuium salsi humoris iter aliud faciat, contraq; patefactis totum istuc perferatur, quomodo in corporis venis fieri nouimus.

38 Cur mare, cum grauius, quàm aqua potu idonea sit, clarius atque perspectius est? Vtrum quia pinguius est: nam si oleum affusum efficere potest, vt melius per aquam incernere sit, meritò cum ipsum mare in se pinguis aliquid habeat, perspectius & dilucidius fit: ipsum enim oleum aqua leuius est, quamuis nõ perspectius. An mare non perspectius est, sed esse tale videtur: quippe cum aqua dulcis, aut fontis, aut fluminis sit, fons suam aquam non sine terra emittit, vt purissima esse nequeat, flumen tum terram, tum fecem detrahat. Causa igitur hæc sit, cur dulcis minus perlucida appareat.

39 Qua de causa qui mari natant, ventre salubriter euacuantur? haud enim quia laborant. nam qui curriculo eunt, vehemẽtius elaborant, sed tamen non ita euacuantur. An non omnis labor id faciat, sed solus qui nullam dat causam tabescendi intestinorum: maris autem mora vel omnino edaciorem, & ventris inanitate adustiorem hominem reddi videmus: est enim vapor maris calidus & siccus.

40 Cur lacus Pæsa, qui potu idoneus est, lauat simul & purgat vestimenta? humor enim dulcis lauare potest, amarus purgare atque abstergere, quæ quidem haberi simul non possunt. An nullus humor vestimenta suo amarore possit purgare, sed lentore tãtummodo: quamobrem trunculi, & quæcunque mucosa, vim abstersoriam obtinent. Igitur & amara quæ fermè lentescunt, purgare queunt, cætera nequeunt. In hoc autem lacu accidit, vt nitrosæ virtutis amarum totum deustum sit, pingue & lentum remaneat. Hoc igitur abstergit & purgat, lauat autem suo dulci humore.

41 Cur maris vndabundi quod desistit, albicat: quod prouoluitur, nigricat? An quia quod minus cernimus, nigrius id esse videtur: minus autẽ cernimus quod mouetur, quàm quod quietũ cernimus. An quoniam candet, ꝙ transpicitur nigrescit, quod aspectu peruium nõ est: minus autem id transpicitur, quod mouetur.

Eorum quæ ad aquas calidas pertinent,
Sectio vigesima quarta, cuius
Quæstiones. XIX.

1 CVr aqua perfusi calida, minus caloré percipimus cũ peruncti oleo sumus? An propter corporis leuitatem facile aqua dilabitur, minusq; immoratur, q̃ vt calor subire valeat.

2 Cur puteorum aquæ tepidæ à meridie æstate reddantur? An quia tunc frigiditate aeris iam superata, calor plenè inualuerit: antè autem frigor calore soluitur, & cessat. non enim simul alter cessat, alter inualescit, sed spacio temporis.

3 Cur aqua iterdum facta calidior, quàm flamma, ligna deurere nequeat, flamma queat? An quia flamma prętenuis est, spiritusque ex ea proficiscens partibus tenuissimis constat: aqua profecto crassiuscula est, itaque subire non potest. At vero flamma, carbonumque ignitamentum suam ob tenuitatem facile subeunt, atque resoluunt.

4 Cur aqua feruens liquefacere nequeat, venter queat? Vtrum ventris calor sua tenuitate subire potest, aqua sua crassitudine nequit. An q̃ cætera quoque liquefieri humor prohibet. Nulla enim res est, quæ inter humorem dilabi, & tabescere posit. At in ventre humore in vesicam secluso, facultas resoluendi acquiritur.

5 Cur fundus vasorum non vrit, quæ aquam feruentissimam continent, sed plerique fundo sustinentes deportant: aqua vero ipsa exempta vrere potest? An eo quod calor in fundum vasis contractus, extingui ab aqua potest. Quo fit etiam, vt eliquari res nequeat, eliquabilis si quid humoris admittatur.

6 Cur aqua non perinde hyberno tempore, vt æstiuo, efferueat, non solum pari concalfacta igni, sed etiam pleniori, & tantundem calens, atque etiam vehementius? An propterea quòd aquæ efferuentia bullarum elatio est: aqua igitur ipsa non minus hyeme, quàm æstate calefieri potest: sed bullas efferri frigus ambientis aeris prohibet, itaque minores, paucioresque consistunt: at æstate contrà omnino est. Ille autem efferuendi æstus non nisi frequentia, magnitudineque spumæ exultat.

7 Cur calida aqua rugare potest, ignis qui tam calidus est, non potest? An quia ignis spiritum agit, vt tumefacere valeat: circum enim cutis obtenditur. ruga autem, cutis contractiuncula est.

8 Cur fundi vasorũ, quibus calfacimus aquam, D tandiu calidiores sunt, dum aqua ipsa frigidiuscula est? An quoniam aqua adhuc frigida calor concludatur circum, obsistatque intus, cum ei exitus omnis denegetur. At vero aqua concalfacta, quòd nihil prætera color arcetur, sed liberè respiret, diminuaturque, fundus frigidior redditur, non secus ac balneæ: has enim hyeme quàm æstate calidiores experimur, quoniam calor hyberno potius quàm æstiuo tempore aeris circunfundentis frigore intercluditur.

9 Cur aqua feruens nunquam † expaflat: fresum omne, atque lenticula solida expaflantur? quanquam his leuior aqua est: leuius autem, procul proijci facilius potest. Quinetiam argentum cum decoquitur, idem facit. Itaque qui in officinis argentarijs desecandi funguntur officio, argenti reliquias colligunt lucro. E An quia expaflationem calor agit euaporando, cogendoque ea quæ suo naturali impetu obstant. Aqua igitur quoniam leuis & prætenuis est, nihil per vim reijcit: itaque nimius calor colligi non potest, sed ante quàm contrahatur, reprimitur omne, atque excutitur, quòd subinde accessit. At vero quæ corpulentiora sunt, vt polenta, vt argentum, hæc vt per sui corporis grauitatem arcent, repelluntque, ita vi per renixum erumpunt, vt calor qua vicerit, exiliat vehemens. Facit enim corpulentiæ spissitas ne transeat, sed arceatur, dum ictu caloris superfluentis extrusus sit atque eiaculatus. Fit ergo ictus non impulsus, vtpote cum calor inferius sursum versus efferatur celeriter.

† ἐκφλασ, more bullarum ciili.

10 Qua de causa quæ parum temporis calido in humore maduere, tument: quæ multum, F hæc collabuntur & rugant? An quoniam calor, vt ex concretis humorem elicit, ita ex humore spiritum creat, densaque omnia laxat. Principio igitur concreta tepefaciens, facit humidiora, cum spiritum ex humidis ducens diffundit, & tumefacit. Cumque amplius calfacit, partem summam elaxat, vt vapor inde recspiret: humorque exiccatus facit, vt moles concidat: qua collapsa, cutis omnium summa rugatur: quo autem magis contractione inæquali flaccescunt, eo rugosa multiplici asperitate efficiuntur.

11 Cur aquis calidis potius quàm frigidis lapides concrescant atque coagmententur? Vtrum quòd lapis defectu humoris consistit, caloreque potius quàm frigore humor deficit, & lapidescit calore: vt etiam Empedocles, Lapides (inquit) et saxa feruẽtium aquarum opera conficit. An non solum

solum calor elapidat, sed frigor etiã humorem nimio gelu absumẽdo indurat, facitq; lapidem. Quòd nimium frigus ita agit, simpliciter quoq; ita agi posse certum est.

A

12 Cur si inter aquam pedem quis teneat calidam, pede quiescẽte aquam minus calidam sentiat, mouente calidiorem? An idem quòd vel in toto corpore accidat. Si quis enim curriculo ̃it aerem qui subinde obuiam fuerit sentit frigidiorem, eoq; magis, quo cursum agit prolixiorem.

13 Cur amplius in sole res calidæ, quàm in vmbra refrigerantur? Vtrum quia minor calor à maiori absumitur. An quòd in vmbra frigor circumfundens, calorem interiorem reprimit, nec effluere sinit: quòd idem moribundis aqua offusa frigida aduehit, quippe quę calorem concludat et arceat, ne foras se promat. Denique per hyemem omnibus accidit, calidiorem suam esse partem interiorem. At in sole vi nulla arcente calor effluit, atq; ocyus euanescit.

B

14 Cur aqua minus salubris balneo sit, quam sol tepefecerit? Vtrum quia corpori adhuc insidens refrigeratur, horroremque mouet. An est etiam istud: veruntamen & si quis ea sæpe vtatur, valetudini fiat obnoxius. Res enim calida, omnino vim coquendi siccandique obtinet: frigida compescere, atque contrahere potest. Itaq; vtraque aliquid boni affert: quapropter aqua & frigida & calida ex igne balneum præstat commodum. At quæ sub sole tepuerit, ob sui caloris imbecillitatem, præbere illorum neutrum habet, sed humificat tantum, perinde ac luna.

15 Cur aqua sole calfacta parum salubris sit? An quia rigorem aduehit, vbi refrigeratum est.

16 Cur aquæ Magnesiæ & Artanæ feruidæ satis sint potu idoneæ? An quoniam aquæ copia dulcis ad profluentem calida sese applicat, eo tum modo, vt salsugo tollatur, & calor eduret.

17 Cur aquæ Magnesiæ feruidę feruere quidem aliquando desierunt, salsæ tamen nihilo esse desierunt? An quòd aquæ copia frigidæ aliunde fusa in fontes feruidos calorem omnem extinxit. Itaque terra tametsi salsa persistere potuit, calida tamen esse propter aquæ adiunctæ copiam non potuit. Proximum igitur id accidit aquæ, quam per cinerem transmissam colamus: hæc enim transmissa per calidum cinerem, nec ipsa suum frigorem amittit, & cinerẽ frigidum reddit: salsa tamen, amaraq; per cinerem est. Sed cũ aqua quæ frigida accesserat, alienigena esset, calor vernaculus terræ frigorem illum pauciorem euincere vice versa potuit: atq; ita suum calorem aquæ receperunt.

18 Cur aquæ feruidæ salsæ magna ex parte proueniant? An quòd pleræque omnes per terram aluminosam percolantur: quòd odore earum constat. exustorum autem omnium cinis salsus est, sulfurq; redolet: quapropter feruida omnia modo fulminis vrunt, & quidem plura fulminis tactu calida extiterunt.

19 Cur calidæ balneæ sacræ habeantur? An propterea quòd sulfure atque fulmine, rebus ingenuè sacris proueniant.

Aristotelis finis.

BERNARDINO LAVREDANO ANDREAE F. adolescenti nobilißimo ac doctißimo

Augustinus Gadaldinus S. P. D.

*CVm eam Oribasii Sardiani tractationẽ, in qua Lauacrorum omnium differẽtiæ ac facultates
narrantur, nondum vel græcis vel latinis literis publice legi poße animaduerterem: eam uero
eiusdem scriptoris partem, quæ vniuersam Aquarũ potabilium naturam explicat, hactenus
quidem vel mancam inter Galeno ascriptos libros, vel pluribus certe cõspersam mendis, alibi
seorsim latine circunferri intelligerem: non inutile fore duxi, si hæc ipsa ego capita, in quibus
proculdubio tota fermè veterum græcorum medicorũ de Aquis ac Balneis doctrina continetur, in latinũ ser
monem cõuerterem. Quicquid. n. superiores illi medici de his rebus sparsim tradiderunt, totũ id ferè vnus hic
maximus clarißimusq; vir diligentißime collegit. eorumq́; illud propè dicã solum habemus, quod in Oribasii
libris scriptũ reperitur. Quis. n. nunc planè sciret, quid Rufus, Diocles, Athenæus, Antyllus, Herodotus, Ar-
chigenes, et Agathinus, præstãtißimi medici, de Aquis ac Lauacris, literis mandauißent: nisi Oribasiũ vnũ
haberemus, qui eorum uerba fideliter in suum librum Medicinalium collectionum transtulit? Immo vero ple
raque etiam in hoc primo ac secundo Oribasii capite conspiciuntur, quæ fuerũt excerpta ex ijs Galeni libris,
quos nobis temporum ademit iniuria. Quemadmodum multa videmus in Galeno, quæ ipse eleganter admo-
dum atq; apte à nobilißimis illis medicis sumpta, suis in libris inseruit. Etsi aũt Paulus Aegineta, ac Aëtius
Amidenus de Aquis ac Lauacris docte sanè disseruerũt: longe tamẽ latius ac copiosius distinctiusq; singula
sunt ab Oribasio pertractata. Sanè in hoc opere vertendo non parũ laborauimus. nam quamuis vetustißi-
mus, idemq́; omnium, vt opinor, qui extãt, optimus Matthæi Danduli doctißimi & præclarißimi senatoris
codex, magno nobis in corrigendis nostris exemplaribus adiumento fuerit: adhuc tamen non pauca superfue-
re, quæ vsq; adeo corrupta erant ac mendosa, ut uix eorũ sensa elici potuerint, eaq́; potius oportuerit diuinari.
Quanq̃; autem me nec ornati nec elegantis interpretis functum munere satis scio: vt insidi tamen nomen ac
calumniã euitarẽ, dedisse me operã non negauerim. Tibi vero* LAVREDANE *magnifice opusculum hoc
mitto, quòd mei esse officij sum arbitratus, vt sicut tu beneuolẽtiã erga me tuã sæpius mihi apertißime demon
strasti: ita ego tenui hoc munusculo, mei erga te summi amoris ac obseruantiæ partẽ tibi aliquam indicarem:
eoq́; etiam libentius tibi mitto hunc libellum, quòd tu, qui, vt eximium istud tuũ ac illustre ingenium assidua
semper bonorum librorum lectione excolas, græcum etiam hoc volumen antea diligentius euoluisti: rectum
de nostra hac tralatione iudicium facere poteris. Cùm autem hanc tractationem tibi offero, eam ipsam fra-
tri quoq; tuo mihi videor obtulisse, quòd sciam vobis cõia esse omnia: qui postq̃; ex matris vtero eodem ferè
puncto tẽporis in hanc lucem simul exijstis, vt corpore, ita animo quoq; semper fuistis simillimi, quandoquidẽ
semper simul vixistis, ac eisdem semper studijs vnà vsi estis: alterq; alterum semper incitauit ad virtutes ca-
pessendas inflammauitq́;: ita vt ambo simul magnos nũc progressus in philosophia faciatis. Quamobrẽ tum*
ANDREAS *pater vester maxime gaudere ac potius gloriari debet, ꝙ vos filios procrearit, qui aliquãdo ful
gebitis inter pleraq; alia lumina huius ciuitatis, in quam propter eius celebritatem ac frequentiam illud me-
hercle præclare videtur quadrare, quod de Roma quondam Polemo rhetor dixit, qui eam epitomen orbis ter-
rarum appellauit: Tum vero etiam vos filij maxima lætitia ac gloria affici debetis, qui talem adepti estis pa-
trem, qui præter cæteras animi sui dotes, miram inquam pietatem, suauitatem, et quæ harum princeps est ac
regina, philanthropiam dico ac humanitatem, quaq́; sola uiri optimates proxime ad Deũ optimum maximũ
accedunt: adeo etiam bonarum literarum studijs delectatur, & in historijs, quæ sunt, vt scriptum est, memo-
riæ vita, adeo est versatus, vt paucos ei putem esse comparandos: totq́; præterea ac tam raris illustriũ uiro-
rum priscis imaginibus ex ære, argento, auroq́; conflatis: tot insignibus è marmore exculptis simulacris ac
statuis: tot deniq; præclaris alijs antiquorum monumentis maximo suo labore, industria, sumptu hinc inde col
lectis, suam hanc amplißimam patriam exornat; ut dignus planè uideatur, cui pro tam nobili studio in con-
quirenda conseruandaq́; uetustate, iustus honos, sempiterna inquã memoria reddatur. Sed ut ad rem reuer-
tar, hic ad te liber* BERNARDINE *doctißime ac nobilissime mittitur; et quia in hũc modũ missus, plerisq;
etiã alijs utilitatẽ afferre põt, in hoc quasi quodã modo radijs summi Dei similior factus, qui non minus mille
quàm duos oculos poßunt illustrare: tanto is etiam libentius ad te ipsum accedit: ac eo etiam magis, quòd non
solus, sed præclaro multorum eiusdem generis librorum comitatu honestatus, ac quasi duplici nomine cõmen-
datus, ad te uenit. Tu igitur quo animo à me tibi mittitur, eodem ut excipias, uehementer te rogo. Deus fa-
xit, is ad quem ego omnia refero, ut maiora aliquando ac præstantiora tibi offerre poßim. Vale.*

ORIBASII SARDIANI

Medici clarissimi.

Libri primi ad Eunapium. Caput. xiiij.

De Aquis.

Augustino Gadaldino Mutinensi Medico interprete.

AQuarum præterea bonitatis ac vitiositatis experti esse debemus. nam hæ ad omnẽ victus rationem multiplicioris sunt vsus, q̃ cætera ferè omnia. Scire itaq; oportet illam aquam esse optimam, quæ nullam prorsus qualitatem gustu aut odore præseferat. statim vero & hæc bibentibus iocũdissima est, visuiq; pura. Sique ab hypochondrijs confestim descenderit, nullam aliam prẹstantiorem perquirito. Nã quę in hypochondrijs diu morantur, ventremq; feriunt, inflant, ac grauant, licet prædicta bona adsint: semipraua iudicandæ sunt. quin & quæ in eiuscemodi aquis elixantur, tardissime ac deterius elixãtur. Satius igitur est huiuscemodi aquã experimẽto iudicare. Quòd siquis ex idicijs discernere ipsas velit, ex ijs quæ dicentur, iudicet. Quæ enim ad septentrionem spectant, ac solem auersantur: illæ tarde permeãt, ægre coquuntur, tarde etiam calefiunt & refrigerãtur. Quæ vero ad orientem versæ sunt, ac per meatum quẽdam vel terrã puram colatæ, celerrime tum calefiũt, tum refrigerãtur: eas optimas esse sperandũ est.

Bonæ etiã & quæ æstate frigidiores, hyeme calidiores existũt. Sunt qui pondere ipsas probẽt, ac quæ leues sunt, meliores esse arbitrentur. Sed hoc si cum prędictis alijs indicijs numeretur, laudandum est: sin per se solũ sit, non erit sufficiens bonarum aquarum argumentum. Leuissimę vero (vt ait Hippocrates) dulcissimę, limpidissimę, ac tenuissimæ sunt ipsæ pluuiales. propterea q; sol, quod leuissimum ac tenuissimum est, trahit, idq; non ex cæteris solum aquis, sed & ex mari, et ex ipsis ẽt humanis corporibus. vnde facillime oĩum putrescunt aquę hę pluuiales, vt quę varijs ac multis cõstent qualitatibus. Nemo tñ aquam quæ facile putrefit, pessimam esse autumet. nam q; facile alteretur, bonitati potius q̃ vitio tribuitur. quare vbi cæteras habueris optimæ aquæ notas, licet facile putrescat, optima hæc censenda est. cùm vero iam mutari cœperit, ijs qui eam biberint, raucitatum, tussium, grauitatũq; vocis

B

C

Gala. lib. 1. de sin. tuen da. cap. xi.

Gal. quarta par. 6. epi. commen. x.

Lib. de Locis, Aere, & Aquis.

causa est. Harum aũt aquarum pluuialiũ præstantissima est temporaria seu æstiualis, deinde tonitrualis, postremo nimbalis. Quæ vero ex glacie niueq; conflantur aquæ, viciosissimę sunt. Dum enim aqua congelatur, quicquid tenuiorum partium inerat, exprimitur. Aquas *palustres, fœtentes, ac absurdis qualitatibus præditas, expedit elixationibus ad melius reducere, sicq; bibere temperatas vino, acerbas quidem dulciori, alias aũt acerbiori. Aliquas etiam colare bonum est, vt limosas. Sed salsæ polentis * colentur. Quę vehementer frigidæ sunt, post cibum bibantur: non tamen affatim aut inhianter, nec sine vino. Quidam cibos ac potus quosdam remedia aduersus aquarum vitia inuenerũt: ac alij quidem cicerũ decoctum prębibunt, vel ipsa etiam cicera commanducant: alij caucalidas pariter cum pisce aliquo elixas, fœniculos itidem: alij betas & cucurbitas cum muria vinoq; diluto præmandunt.

* Al. fœculentas,

* Al. elixẽtur.

ORIBASII SARDIANI

Priora quinque capita, Libri quinti Collectionum medicinalium ad Iulianum Imperatorem.

De Aquis ex Galeno. Cap. I.

AQua quę optima est, omni prsus carere debet qualitate non ad gustum tantũ, sed etiã ad olfactum. Fuerit autem & hæc ipsa tum iocundissima bibenti tum exquisite pura. Si vero etiam celeriter ab hypochondrijs descenderit, non est, q̃ pręstantiorem aliam perquiras. Ita vt quæ puræ quidem sunt, & splendidæ, & dum bibuntur non iniocundę, diutius tamen in hypochondrijs morentur, vel ventrem ferientes, vel inflantes, vel grauantes: semipraua censendę sint. Enimuero multę etiã tales sunt, de quibus præcipue mihi videtur scripsisse discrimen ab optimis aquis, Hippocrates, vbi inquit, Aqua quæ cito calefit ac refrigeratur, leuissima est. Neque enim in cœnosis, vel maleolentibus, vel q̃d medicamẽtosum gustu præseferentibus, eiuscemodi dignotio ex vsu est: vt quę manifeste omnibus appareant: sed in quibus nihil quidem eiuscemodi insit: verum alia quædam ob praui aeris admistionem vitiositas circa aquam sit: vel etiam aliquod aliud insit vitium, ipsi aquæ connatum, quod latentem habeat causam. In his.n. memorata hæc dignotio optimum est iudicandi instrumentum. Neque enim celeriter aut calesiunt aut refrigerãtur eiuscemodi aquæ. Alia quoq; huic similis est dignotio per ea quæ in ipsa

Gale. lib. 1. de san. tuenda. cap. xi.

Gal. quarta part. 6. epi. cõmen. x.

D elixãtur, vel olera, vel legumina, vel fructus, vel radices, vel carnes. Celerrime enim in optimis aquis, tardissime in prauis elixantur. Hasq; tam prauas aquas veteres quidam ἀτέραμνα & ἀτεράμνα.i. indomitas ægreq; coctibiles, seu crudas appellarunt: quo pacto & ipsa etiam legumina quę difficulter elixantur. Tutissimum ergo est experimẽto talẽ aquam iudicare. Quòd siquis etiam ex indicijs eius facultatem prænosse uelit; Quarum fontes ex saxis scaturientes, ad septentrionem erumpunt, solemq; aduersum habent, has omnes ægre coctibiles tardiq; transitus esse iudicandum est. statim etiam ipsis accidit, vt tarde tum calefiant, tum refrigerentur. Sicuti contra; Quarum fontes ad oriẽtem erumpũt, ac per meatum quendam ac terram puram percolantur, celerrimeq; tũ calefiunt, tum refrigerantur: E has præstantissimas esse sperandum est. Aquæ vero pluuiales (vt inquit Hippocrates) sunt leuissimæ, dulcissimæ, limpidissimæ, ac tenuissimæ. Nam sol leuissimam aquæ partem tenuissimãq; attollit, sursumq; rapit. attollit autẽ non ab alijs aquis tantum, sed & à mari, omnibusq; alijs corporibus. vnde celerrime omniũ putrescunt. Maxime.n. ea corpora quæ vnam in se ipsis habent qualitatem, difficilius putrefiũt, quàm quę multas obtinent: quando non ob aliam causam corpori adsit, vt vel difficulter vel facile putrescat. Sanè animum attẽdere oportet, ne quispiã aquã quę celerrime putrescit, deterrimam esse opinetur. eadem.n. etiam præstissima esse poterit, vbi omnia optimarum aquarũ indicia superiore sermone tradita, habuerit. Nam q̃ facile fm qualitatem alteretur, id in bonitatem potius q̃ vitiositatem aquæ referendum est. Signum aũt F bonitatis pluuialis aquæ est, quòd à solari caliditate concoquatur. Nam & cætera omnia quæ elixantur, seipsis dulciora euadũt. Cùm vero putrescere cœperit, penitus absurda est. Qui enim aquã adhuc putrescentẽ bibũt, raucitatibus, tussibus, vocumq; grauitatibus corripiuntur. Ex ipsis autem pluuialibus aquis, quæ æstate fit, quam horæan.i. horariam seu temperariam Hippocrates vocat, nimbali præstantior est. Melior etiam est nimbali tonitrualis. Quæ vero ex glacie vel niue liquescenti fiunt, deterrimæ sunt. Nam in ijs quæ à frigore congelantur, quicquid in ipsis continebatur, quod tenuissimũ esset partium, id totũ exprimitur. Sanè præstiterit, quæ fœculentæ sunt, & maleolentes aquæ, & quæcunque absurdas habent qualitates, eas prius elixatione alteratas offerre. Et in aliũ etiam vsum aquam præcalefacientes refrigeramus, quamuis neque gustum

Gale. lib. 1. de san. tuẽ. cap. xi.

In lib. de locis, aere, & aquis.

Gal. quarta par. 6. epid. cõmen. x.

gustum neq; olfactũ prauũ habeat, exquisiteq; sit pura: quando ipsam diutius in ventriculo cõmorari, nocumentumq; aliquod inferre experti fuerimus. Nam caliditas aquam, quę elixatur, totam ęqualiter fundendo, eam aptam ad secretionem reddit. Dum.n. refrigeratur, terrestres quidem partes innata grauitate descendentes, ad vasculi fundum peruenient: aqua vero his supernatabit: qua sensim in aliud vas transfusa, citra noxam vti poterimus. Post elixationem vero quando aquam frigidissimam reddere voluerimus: niuem quidem si habeamus, aquæ prius calefactæ extrinsecus ipsam circũponimus: niue vero si caremus, ex puteis, vel aquæductibus refrigeratio nem ipsi comparamus: ipsam nimirũ prius calefacientes, vt alteratu facilis reddatur. Nam quicquid ante calefactum est, promptius in se ipsum totum, alterationẽ quæ à vicinis corporibus fit, suscipit. Cũ vero vasculũ ĩ puteos demiserimus, vel aquæductibus subijcerimus, necessario oper culũ ipsi faciemus: ac vndiq; ipsum exquisite stipabimus, vasculum sanè non implentes, sed vacuum id aliqua ex parte facientes, vt nimirũ aer qui inter operculum, & aquam in vasculo positam medius est, prius refrigeratus, ita contactu propinquam aquam refrigeret. Vbi autem nihil eiuscemodi adest, vt in Aegypto, vasculum suspendentes, detectum id, quò aerem suscipiat, relinquimus. Quoniam vero nec incidentis nec calidi q͞cq͞ habet aqua, iure optimo tarde meat, ægre concoquitur, ægre itidẽ subducitur omnis aqua, quãuis alioqui optima sit. Moratur enim multo tempore in ventriculo, fluctuationes ipsi ferè semper inferens, siq; vẽtriculus biliosus fuerit, simul & ipsa aqua corrumpitur. cumq; vix à ventriculo in ieiunum transierit, haud facile distribuitur. Quapropter nec ad mouendam vrinam, nec ad educẽdum sputum naturâ apta est. Neq; tamen sitim sedat, etiam si diutissime in vẽtriculo moretur. quandoquidem in totam profunditatem non immergitur, nec ariditatem irrorat. Quòd autem non nutriat, sed vehiculum duntaxat nutrimenti sit, dudum ab Hippocrate alijsq; præstantissimis medicis dictũ fuit. Quare nec vitalem virtutem potest roborare. Et hæ sunt causæ cur Hippocrates relicta aqua ad melicratum, oxymeli, & vinum in ægrotantibus peruenerit. Ac quãtum quidẽ ad hæc, nunq̃ ea quis vteretur: pleriq; tamen in alijs falsi, ad aquã confugiunt, in qua danda magnopere nõ potest aberrari, cùm nec vires etiam magnas ipsa habeat.

Prauus aũt fit vsus oxymelitis, vini, & melicrati tum ob cõfertas mutatiões, tũ ob acraton

In eodem cõmento.

Gale. lib. 1. de san. tuẽ. cap. xi.

In eodem cõmento.

In eodem cõmento.

In lib. de locis, aere, & aquis.

Gal. 1. 4. de victus rõne ĩ morb. acu tis cõ. 40.

In eodem cõmento.

Gal. quarta par. 6. epid. cõmen. 1.

In eodem cõmento.

A hoc est intẽperatã meracãq; seu impermixtã mistionem à medicis magna ex parte factam. Nam veluti manus quædam, quæ ad distributionem aquam rapiat, minimum omnino vini immiscẽdum est: quò nimirũ aqua, syncera esse desinat. Sic sanè oxymeli illud quod aquosum ẽ, laudo. Posset etiam quis eo melicrato, quod aquosum est, citra periculum vti: nam quod impermistum est, nisi prius aluum subducat, maxime nocuum euadit, ac præsertim in picrocholis, & ijs qui magna habent viscera, in quibus sanè corporibus aqua etiam ipsa nocua est, quãdo in bilem versa fuerit, diutius in hypochondrijs morata. pręter enim hæc omnia quæ habet mala, adhuc etiam cùm sit stercoris expers, nullam alui subductionem facit. Quòd vero hæc ipsa, cũ in accessionũ initijs bibitur, lædat, omnibus sanè notum est.

B Quãdo ergo in potu vtilis erit aqua? quãdo sola potione pro diæta laborans vtitur: ptisanæ cremorem nondum asumens. Tunc ergo in medio aliorum potuum aquam quis in tẽpore offerat, præcipueq; quando laborans siticulosus sit: nam inundationem (græce πλημμυρίδα) quandam, hoc est humiditatis multitudinem, ab ipsa fieri asserit Hippocrates. quare inter melicratũ & oxymeli parum aquæ dat, quippe quæ ad expuendorum humiditatem cõferat. Quin & vbi vinum maxime nocuum sit, tunc & aquam dat. Nocuum autem est, cũ vel delirat laborans, vel caput vehementer dolet. Suam igitur propriã naturam humidam ac frigidam habet aqua. adscititiam autem acquirens caliditatem, calefacit quidem ac humectat propinquas sibi res: at non similiter ambo hæc facere natura apta est. ve-

C rum humectat quidem summe, siue tepida, siue temperata, siue etiã calidior existat: calefacit aũt non summe, nisi quæ extreme ferueat. Exploretur autẽ hic sermo in temperata natura. Si enim huic naturæ aquam temperate calidam offeras, siue lauando siue ꝑfundendo quãcũq; velis partem: hanc ipsam, humidiorem ac calidiorem demonstrabis in ipso perfusionis tempore. Si vero posthac quieueris, vt q̃ frigida corpus nec coegeris nec densaueris: paulo post frigidiorem ipsam se ipsa factam cõperies: caliditate innata immoderatius perspirata. Non tamẽ quemadmodum frigidius deinceps, ita etiam siccius demonstrat corpus calidę aquæ vsus. quãuis certe & hoc fieri videretur, tum ob meatuum raritatem, tum ob corporis mollitudinem, tum deniq; ob substantiæ fusionem. Necesse est enim vt largior in huiuscemodi affectionibus fiat euaporatio. Vapor autem humor est attenuatus. Verum non sic se habet

In eodem cõmento.

G. in. 4. de victus rõne ĩ morb. acu tis cõm. 41. G. lib. 1. de facul. simp. med. cap. 8.

Ibidem

habet rei veritas. Nam quę in vasis ac alijs vacuis regionibus continentur humiditates, vniuersæ vacuantur: corpora vero ipsa vasorum, ac vniuersum carnosum genus, humidius se ipso fit. et hãc solam facultatẽ, vt videtur, nunq̃ deponit aqua. Neq; enim cũ feruens comburit corpora, quæ vsta sunt, sicca euadũt vt quę ab igne assata sunt: neq; etiam cũ summe frigida facta, toto die vel etiam longiori tempore super aliquam partẽ perfunditur, eam sicciorem reddit. sed hæc quidem accidũt, propterea quòd humiditas quæ in vasis, alijsq; regionibus continetur, vacuata est: innatę autẽ ac solidæ ipsæ partes (hoc est τὰ πεφυκότα) nulla in re se ipsis sicciores fiunt.

De aquæ frigidæ & oxymelitis in ægrotantibus exhibitione. Caput. ij.

Quoniam omnis affectio corporis, quæ præter naturã est, à sibi ipsi contrarijs curari est ostẽsa: patet febrem quoq; ipsam à frigida extinctam omnino iri, quãdo ipsa sola fuerit sine vlla affectiõe quæ à frigida lædatur. Nam si cũ febre, alia sit affectio, quam frigida lædit: licet quæ ex hac ipsa affectione orta est febris, à frigida confestim extincta fuerit; alia tamen deinde grauior febris accẽdetur, aucta ea affectione, quam frigidæ potio læserat. Læduntur autẽ à frigida affectiones, tum quæ sunt partium phlegmone laborantiũ, tum quæ sunt succorum inconcoctorum. quorũ nota ac indicium est ipsa vrinarũ incõcoctio. Si igitur vrinæ concoctæ sint, simulque nulla pars principalis phlegmone vexetur: hæc satis erunt, vt ad frigidam dandam nos impellant. Quòd si æstatis tempore vehementia febris aliquando vrgeat, laboransq; iuuenis sit ac frigidæ potioni assuetus: si vnà cum aspectu ac consistẽtia vrinarũ sublimamentum laudabile videas: frigidam dando, non peccaueris, q̃uis aliqua particula phlegmone vexetur: sed malueris hoc in loco febris q̃dem vehementiam q̃ primum sedari, reliquias autem phlegmones pluribus diebus indigere. scirrhosiores enim solutuq; difficiliores vt ipsæ euadant, necesse est. Si igitur non admodũ adurentes sint febres, frigidam dando in particulis phlegmone laborãtibus, magnopere à coniectura aberrabis. Nam quæ vehementer flãmeæ sunt febres, phlegmonẽ erisipelatosam quoquo modo esse significant. ideoq; frigida etiã hanc iuuat sicuti in exterioribus conspicitur. in ijs ergo qui incipientes habent phlegmonas in iecore, vẽtriculo, alijsq; eiuscemodi particulis, exq̃sitiori determinatione est opus. Magnopere enim hi oẽs læduntur, licet in tẽpore assumpserint, si aliquãtum potus ipse quãtitate excedat. Quoniam aũt

D principia earũ phlegmonarũ quæ sine ictu aut vulnere consistunt, vel ob imbecillitatem particularũ vel ob aliquam igneam caliditatem fiũt: eas quidem quę ob imbecillitatem fiunt, semper frigida lædet: eas vero quæ ob igneam quandam caliditatem, ea ipsa moderate exhibita iuuabit. Periculum enim est in largiori potu dando ne pars ad contrariũ excessum transeat. adhuc vero tales affectiones frigida potio iuuabit, si dũ sani erant, ea ipsa vti solebant. Considerandi igitur sunt, qui in thorace, vẽtriculo, iecore, ceruice, ac toto capite sunt validi morbi. Nã artus, (q̃ κῶλα græce hoc est mẽbra lõga dicunt̃) haud magnopere fortasse lædentur: lædentur etenim aliquãtulum per quasdam affectiones, quas deinceps dicam. Quòd vero horum eadẽ futura sit noxa, quanta prædictarum partium valide affectarum

E sit; ne id quidem idiota assereret. Si igitur erysipelatosa vel herpistica hoc est serpiginosa quędã affectio in hypochondrio sit, vel erysipelatosã phlegmone, vel aliqua alia affectio summe calida ex intemperie nimirũ sine succis genita: tunc frigidæ potio iuuabit. Sicuti eadem maxime lædet; vbi abscessus, vel œdema, vel scirrhus, vel vlcus, vel intẽperies frigida affuerit. Quoniam autẽ de artubus dicere sum pollicitus, sciẽdum est, quòd quæ in his sunt phlegmonæ neruosarũ partiũ, à qu ibus alioqui spasmorũ imminet periculum, à frigidæ potione maxime læduntur. Si autem in carnosa artuũ parte phlegmone gignatur, bibere etiam frigidam homo poterit. & si extrinsecus mẽbro phlegmone vexato obtulerit, lædetur quidem, non tamen insigniter nec oĩno manifeste præsertim si frigidæ potioni fuerit as-

F suetus. Cũ igitur febris fuerit sola sine vlla alia affectione quę à frigida lędi possit, tantũ frigidæ dandum est quantum laborans ipse anhelitu nõ iterato haurire poterit. Oxymeli aũt ęstatis tẽpore frigidũ datur, vt laborãtis sitim nõ exacuat. quapropter etiã antequã concoctus sit morbus, oxymeli frigidum dare audemus ęstatis tẽpore: aquam certe in eiusmodi affectiõe ad saturitatẽ non daturi. nam tum phlegmonem densabit, si ob eã febricitent: tũ succos seruabit incõcoctos, si ob hos ægrotẽt. At oxymelitis tunc parum damus, tanq̃ tepidum prius sit in ventriculo euasũrum, quàm eius frigiditas vsq; ad costam distribuatur. Quòd si exiguum quid distributum etiã fuerit, illud ab ipso oxymelite corrigetur, vt qđ incidendi facultatem habeat.

G. ĩ primũ de victus ratione ĩ morbis acutis cõ. 93.

Ex libris Rufi de Aquis. est in secundo Libro de Diæta seu Potibus. *Cap. iij.*

Aquę, quę resides sunt, (voco autem eas quę sunt

sunt ex puteis) cùm minime sint fatigatę, neque valde tenues sunt: siq; intro inierint, minus madefaciunt, ac dissoluunt cibos, minus itē *concoquunt, nec bene etiam per vrinam reddūtur præ crassitie, & quia frigidæ sunt. Fiunt autem potabiliores tum crebro haustu ac si effluerent, tum expurgatione puteorum. Quæ vero fluunt, multo sunt tenuiores, atq; ad madefaciendū præstantiores, ad concoctionem item, & ad vrinæ redditionē. Quæ vero sunt ex stagno, omnes pessimæ sunt. Nam & odorem absurdum habent, sicuti putrefactæ. & æstate q́dem calidæ fiunt, hyeme autem frigidæ. quod maximum signum prauitatis aquarum statuo. Aestate igitur vētres perturbant, tarde etiam in vesicam transeūt, sæpius itē difficultates læuitatesq; intestinorū homini inferunt, à quibus res tādem in aquam intercutem cedit. Hyeme vero cùm frigidæ sint, ventres quidem non admodum perturbāt: rupturas autem, pleureses, & tusses faciunt. quin & ad lienem repunt, postea in aquam intercutem desinunt. ex liene autem & pedes vlcerātur, & ea ipsa vlcera celerem curationem nō admittunt. Solę autem quæ in Aegypto sunt paludes, ex omnibus quas nouerim, sunt salubres: quòd & hyeme aqua nō putrescat, neque enim supercalefit: & autumno Nilus paludes replendo, antiquam aquam extrudat, & aliam recentem in eius locum reponat.

De aquis autem pluuialibus hæc cognosco. Aquæ pluuiales leues sunt, tenues, puræ, gustantiq; dulces. & si quid in ipsis elixare volueris, celerrime id elixatur. siq; ipsas calefacias, celerrime calefiunt. vinoq; perexiguo temperantur. quare bonæ sunt ad concoctionem, bonę ad vrinarum secretionem: bonæ iecori, lieni, renibus, pulmoni, ac neruis. cùm enim facultatem valde refrigerantē non habeant, merito hisce partibus fiunt benigniores. Vernales ergo ac hyemales opportunissimæ, ac optimę sunt: quas sanè ego præcipue laudo. Autumnales autem & ęstiuales fuerint quidem alijs pręstantiores, sed non omnes omnibus. nam viribus quidem eas quę in terra sunt, antecellūt: quàm vero sint uernalibus hyemalibusq; inferiores, dici sanè non potest. nam terra siccius vaporat ęstate, & autūno{,&} aer multas habet terrę sordes, quas pluuię purgant. tales igitur a siccιores nitro sioresq; vt sint necesse est, atq; ad abstergendum per intestinaque descendendum idoneę: minime tamen sunt accōmodatę renibus, pulmoni, & arterię. quin & plus vini tales aquas ferre necesse est: quò earum nitrositas vincatur. Differunt autē non parum etiam aquę penes flatus vētos ve aquilonares & australes. In aquilonaribus enim dulcior quidē pluit aqua, verum frigidior: in australibus autem minus quidem dulcis, calida autem magis. Et in vniuersum tempora quæ imbribus pluuijs ve abundant, dulciorem: quę eisdem carent, sicceq; sunt, nitrosiorem aquam prębēt. Quęcunq; aūt à niue & glacie fluunt aquę, vniuersę durę quidem sunt, frigiditateq; excedunt, dulces tamen sunt gustanti. aqua autem quę dura frigidaq; sit, neq; ad concoctionem neq; ad vrinę redditionē commoda est, quin et neruis, pectoribus, costisq; mala est. nam & spasmos tetanosq; infert, ruptionesq; in thorace facit, vt etiam nonnulli subcruēta expuant, ac suppurentur. Fontanę autem aquę quę ad orientem vergunt, vniuersę humiditate, tenuitate, odoris bonitate, quodq; tū moderate humectent, tum moderate calefaciant, cęteris excellunt: Quę ad septentriones, dulces quidem sunt, sed immoderatius refrigerāt: Quę ad occidentem, violentę sunt in refrigerando, violentę item & duritie. vnde raucitatem, laterū morbos, ac spasmos inducūt: Quę ad meridiem, salsiores calidioresq; sunt, minimeq; vt per vrinā reddantur idoneę: ad secessiones autē per intestina, pręstātiores sunt. Atqui, licet aquas quę sunt in meridie, nō laudem; Nilum tamen ita laudo, vt paucis admodum fluuijs in bonitate aquę cōparandus videatur. nam & ventrē subducit, mulieribusq; purgationes citat, & in puerperio bibitur. Pleręq; vero meridiōales aquę resides sunt, quibus duplex est noxa: altera, a regione: altera, quòd non efluat. Pro terrę vero natura sic de aquis dignoscere oportet. Nam terrarum alia est plana seu cāpestris, alia colles, & montes. Campestris ad aquarum effluxiones deterior est. multique hoc in loco putei fossiles, fontesq; resides sunt. Colles & montes sunt pręstātiores. nam & puriores aquas, tenuiores, & meliori pręditas odore, dulcedineque suauiores prębent. Rursus camporum nonnullis salsugo & nitrum insidet ęstate & autumno: nonnullis nihil: verum terrā hanc, dulcem appellant. hîc ergo & aqua est pręstātior potabiliorq;: illic salsa ac nitrosa. Ex montibus itidē, alij terrei, alij petrosi. ac terrei aquas habent pręstantiores quo ad mollitiem, & quia minus sint frigidę: petrosi, quo ad duritiē & frigiditatem aquas habent deteriores, puriores tamen cęteris, sedimentoq; vacantes. Maxima autem ac notabilissima in aquis est differentia, tum ex metallis tum ex herbis illic natis. Ac metalla quidem tum ad aliam habitationem, tum ad

ad aquę potionem nocua sunt. Herbę vero nonnunq̃ quidem admodum lędũt aquam: nõnunq̃ autem ipsam adiuuant: vt sium, calamenthe, & adiantum. hæ.n. plurimæ in riuis seu canalibus nascuntur. ac laudabilem quidem aquam lædũt: prauam vero alioqui iuuant, cùm quoddam ab eis veluti medicamẽtum ipsi aquæ cõmisceatur. Euadunt autem p̃stantiores vt per vrinã reddãtur, eiuscemodi aquæ. Non minima ergo hñda est consideratio an etiam à terra vel aliunde aliquod aquis vitium adueniat: q, non satis sit fontes hîc quidem præstantiorem aquam ac potabiliorem, illic vero salsam ac nitrosam præbere: nisi etiam quę ad riuos attinẽt, similia existant.

Quæ igitur maxima sunt, in hoc sermone dicta sunt. Dicantur autem & alia signa bonitatis aquarum. Quæcũq; aquę hyeme quidem calidę sunt, æstate vero frigidæ; quoquo modo videtur esse optimæ: Quæ vero simili modo in calore & frigore quo tempora, se habent; pessimæ. Nam æstate in terrę superficie calor aduentat: hyeme in profundum ĩmergitur. ob idq; mihi videtur, fontes, quicũq; à p̃fundissimis partibus fluunt, & quæcũq; antra caua, omnia per hyemem calidissima esse, per æstatem frigidissima. ideoq; oĩa quæ in superficie sunt, vnà cum temporibus cõmutantur, quocũq; modo ea ipsa tẽpora in calore vel frigore se habeant. Mirabile autẽ est quod {alicubi} aqua hyeme euanescit, æstate apparet. quãuis contrarium iure esse deberet. Verum etiã huiusce rei causam calor ipse habet: vt q, profundas aquas secum conuehat. nam & hæ calorem ip̃m sentiũt. Quicũq; enim fontes p̃fundi sunt, parumq; admodum ab externis imbribus suscipiunt; hyeme quidem ac per vehemẽtissima frigora minimos, ęstate vero maximos comperies. Quare & quod in Delo est stagnũ, hæc ipsa eisdem de causis patitur: puteiq; qui in Pythopoli sunt. Vna ergo hęc ipsa est bonarũ ac prauarum aquarum cognitio: si hyeme calidę, ęstate frigidę sint. Secũda vero, si in ore gustantis nihil notabile habeant. ita vero nec multo vino pro temperando indigebunt, omniq; vino conuenient. Esto autem & pura illa, quæ pręstantior est: nec alioqui colore infecta, nec fœcem subsidẽtiamq; habens. Statim vero quę pura est, pondere etiam est leuis. nam quę pondere leuis est, terrę semper impermista est: quę vero est grauis, terrę ratione plus grauat. Sunt & hæc non minime consideranda. vt, si cito ipsa calefiat, ac refrigeretur. nam eiusmodi aquę cæteris sunt pręstãtiores: Et quomodo ad concoctiones, quomodo item ad secessionem si habeat. nam quæ citius *concoquunt, sunt præstantiores: & quæ secedunt, si per vesicã secedant, sunt præstantiores: deterior autem est aquę per intestina secessio. Quarum vero in nostra arte non est, opera perdiscere, ea ab incolis percontari debemus. Nequaquam autem facile sciri possunt quæ præter rationem eueniunt. Ne diutius morer, Aqua in Leõtinis est, ex qua si q̃s biberit, moritur. Huiuscemodi alia in Phęneo Arcadiæ cõspicitur, quam Stygos hydor appellant. Huiusmodi item aliã in Thracia, & stagnũ illud quod apud Sauromatas est, quod nec auis transuolare potest. Et aliud etiam apud Medos est, cui ichorem nigrum supernatare dicunt. qui vbi igni admotus fuerit, accenditur. hoc medicamento Medeã tradunt Creontis filiam perdidisse. Est etiam Susis aqua, quę si bibatur, dentes excutit. Sybaris autem fluuius homines infœcundos reddit. Quæ vero in Aethiopia est aqua, rubra appellata, furorem inducit: Quæ in Aegypto est, bibentium capita depilat. Horum sanè nihil sciri potest cur qui illis inconsiderate iam vsi fuerunt, multi quidem mortẽ obierint, multi vero aliud q̃d inconueniens perpessi fuerint. Sunt & aliæ multę aquarum facultates, quæ non secundum cõmunem naturam se habent. Nam quæ Lycestis est aqua, bibentes ad temulentiam adigit. Quę in Clitorio Arcadię est, in ea si quis se lauerit, odorem vini amplius sustinere non poterit. Aqua Arethusę in Chalcide, mulieres quidẽ iuuat: cętera vero animalia, si ex ea biberint, pedum doloribus afficiuntur. Cydnus pedum dolores sedare creditur, quamuis frigiditate excellat. Qui vero habitat, vbi praua est aqua, excogitare debet, vt ipsam potabiliorẽ efficiat. Optimũ igitur erit, vt ipsa in fictilibus vasis elixetur: ac vbi noctu refrigerata fuerit, rursusq; calefacta, bibatur. Si vero exercitui bonam aquam ex praua pręparare fuerit opus, foueas ex ordine ab altissimis locis ad decliuia fodere, per illasq; aquam ducere oportet: terra dulci ac pingui quę conficiendis fictilibus sit idonea, in foueas iniecta. semper enim hoc modo aquę viciositas in foueis remanebit.

Græci codices hic in margine habẽt. Loquitur de fonte illo qui ĩ Lycia ẽ apd̃ Chimęram monem quẽ Pegasus ictu vngulę apuisse fingitur.

Cod. gręci hñt in margie. De Paradoxis q̃ sunt ĩ Aqs.

Aquæ correctio ex libris Dioclis. *Cap.iiij.*

Aquam *imbecillissimam efficies, si tertiam partem decoquas: & *ouorum alba similiter incoquas: inijcere autem in hęc ipsa oportet glebã argylę aridę, quousq; maceretur. Sit aũt mensura semisextarius in amphoram. Vbi autem detraxeris, bibatur. Ita etiam odorẽ ab aqua extrahes, si calefactam manu ad vẽtum perfundas, & in

in vase immenso in soles, atq; in multa vasa paulatim diffundas.

Aquæ Purgatio ex Libris Athenæi. Cap. V.

Aqua defęcatur partim vasis stillacidijs,(quę stacta à græcis appellantur) partim colis (quæ ab eisdem hylisteres vocantur:) quæ nonnunquam quidem simplicia, nonnunquam vero duplicia vel triplicia fiunt: vt purissima aqua per hæc ipsa excipiatur. Quin & foueę tum iuxta mare tum iuxta stagna fiunt: illic quidem, cũ aquam potabilem à mari secernere volumus: hîc vero; vt si conturbatum fuerit stagnum, hirudinesq; in se vel aliqua etiã alia vitia habuerit, purissima maximeq; innoxia aqua per terram transudans, in fossas colligatur. Vbi vero multa aquæ quãtitas haurięda sit, vt in exercitibus; latera foueę lapidibus vel lignis in orbem circundant, atq; vbi pauimentum eodem modo instrauerint, puras cõseruare aquas nituntur. Porrò aquę quæ defæcãtur, tenuiores purioresq; fiunt, ob idq; etiam frigidiores. pleręq; vero licet fuerint defæcatę, vires tamen à sordidis corporibus perceptas adhuc cõseruant.

Cod. græci sic in mar. (?) De Paradoxis q ... l'Aq.

ORIBASII SARDIANI

Libri primi ad Eunapium. Cap. xVi.
Et libri primi ad Eustathium filium. Cap. xxVij.

De Lauacris.

Frigidam lauationem laudo equidem: non tamen conferre eam dixerim ijs qui vtcunq; viuunt: sed ijs duntaxat, qui exactam vitam ducunt, laboribusq; ac cibis congruenter vtuntur. Sanè multis qui ampliori interdum refrigeratione indigent, satis est in frigida æstatis tẽpore natare; si iuuenes sint, ac bene carnosi, frictionibusq; præcalefacti. Sint vero nec ob venerẽ nec alio quocunq; modo lassitudine affecti, nec inconcoctione vexati *et vomitu aut aluo vacuati, nec vigilias perpessi. Tutum enim non est, si aliter quis ipsa vtatur. Calidum vero lauacrum optimum tutissimumq; est: quippe lassitudines soluit: plethoramq; digerit: excalfacit item, mitigat & emollit: flatum vbicunque fixus fuerit, diffundit: somnum conciliat: bene carnosum reddit. facile etiam vnicuique administrari potest, mari & fœminæ, puero & seni, ac idiotæ.

* Al. legunt. et vomitu aut alu. q; &c.

ORIBASII SARDIANI

Libri primi ad Eustathium filium. continuatio Capitis. xxVij.

De Lauacris tum ex industria factis, tum sponte nascentibus.

Lauacra quę ex industria fiunt, calefacientia quidem paramus, vbi volumus vel refrigerationem tollere, vel lassitudinem soluere, vel spasmum remittere, vel dolores mitigare: quin & refectionis etiam causa. Fiunt autem calefacientes aquę, incocto pulegio, vel origano, vel hyssopo, vel thymo, vel thymbra, vel lauri folijs, vel pyrethri radice, & reliquis id genus. inijcimus etiam oleum. Digerentem aut efficiemus, vbi extenuare totũ corpus volumus: fit vero digerens, iniecto vel sale, vel ipsa marina aqua, vel nitro: quin & mel admistum digerentem reddit aquam, & sarmentorũ cinis, vel baccarum iuniperi decoctum. Mollitionis vero gratia, ĩ phlegmone & duritia. In phlegmone ergo laborantibus maluę decoctum inijcimus, & seminis lini & fœnugręci: in phlegmonis autem fluxione vexatis arnoglossum vel polygonũ incoquimus, vel malicorium, vel *rosas, vel rubi cimas: in spasmum vero expectãtibus, vtimur quidem & eisdem quibus in phlegmonis quę absq; fluxionibus sunt, vtebamur; pręcipue vero iuuat hydrelęon; malua nimirum ac fœnugręco incoctis. In duritia vero citra phlegmonem eisdẽ vtimur, quibus in ijs quę digestione indigent, vtebamur. Refrigerãt autẽ ac adstringunt lauacra, quę adstringentes ac refrigerantes materias habent. Sponte nascentium lauacrorum quędã sunt nitrosa, quędam salsuginosa, quędam aluminosa, quędã sulfurosa, quędã bituminosa, quędã chalcanthosa, quædã ferris vel ęris qualitatẽ referũt: quędam sunt ex his cõposita. Oĩum igitur sponte nascentium aquarum vis est calefaciẽdi & exiccandi vt plurimum: presertimq; congruit tum humidioribus, tum frigidioribus. Iam vero quę Nitrosæ sunt & Salẽ habent, capiti sunt opportunę, & thoraci fluxiõe vexato, stomachoq; pręhumido, & hydropicis: Aluminosę sanguinis reiectionibus & stomacho vomitioni obnoxio, mulieribusq; quę inordinate purgantur, ac assidue abortiunt. Sulfurosę neruos emolliunt ac dissoluunt, doloresq; mitigant: stomachum vero effœminant ac subuertunt. Bituminosæ tum caput replent, tum instrumenta sensus vitiant.

* Al. rhu

tiant.perseueranter autem calefaciũt, ac tẽporis tractu molliũt. Chalcanthosę ori ac paristhmijs, columellæq; ac oculis egregie congruunt. Similiter & quę Ferri naturã repręsentãt, stomacho lieniq; sunt vtiles. Oportet aũt ingressus in aquã sine tumultu facere, vt vis remisso corpori accedens, immergatur introq; penetret.

ORIBASII SARDIANI

Septem prima capita Libri decimi Collectionum medicinalium ad Iulianum imperatorem.

Ex Galeni Libris de Lauacrorum dulcium facultate ac vsu. *Cap. I.*

Gal. li 3. de sanit. tuen. cap. 4.

Lauacrorũ quæ sunt ex aquis dulcibus calescentibus, facultas est, si tẽperatæ sint, humida ac calida: si tepidiores sint, humida ac frigida: si iusto calidiores euaserint, calida q̃dem, non æque tamen humida. corpora.n. horrescant, ac eorum meatus densentur, necesse est: ita vt non amplius externa humiditate frui possint, nec quippiam internorũ excremẽtorũ euacuari queat. Enimuero quæ tẽperatę sunt, perpetuo quidẽ per se humectant ac calefaciũt: accidit autem ipsis q̃nq; ex accidenti quodam, vt vel humiditates digerant, vel corporis particulas supfluo fluxu repleant, aut molliant, aut cõcoquãt, vel vires roborent aut dissoluãt. Ad hæc autem aquarum quantitas non parum cõfert. Cõpositum autem est totum lauacrum ex partibus facultate inter se se differentibus. Quippe ingressi, in aere calido versantur. postea in aquã calidã introeũt: deinde ab hac egressi, in frigidam: deinde sudorem detergunt. Potest autem prima ipsius pars totũ corpus æqualiter calefacere, materias fundere, inæqualitates æquare, cutim rare facere, ac multa quæ prius sub ipsam detinebantur, vacuare. Secunda, vbi quis in frigida corporis affectione, ea vtatur, madorẽ vtilẽ solidis aĩalis particulis potest indere. Tertia lauacrorũ pars potest vniuersum corpus refrigerare, cutim densare, facultatesq; roborare. Quarta, corpus per sudores euacuare potest citra eam noxam quæ ex refrigeratione percipi solet. Cúm ergo hæc efficere circa hominem valeat lauacrum temperatũ aquarum potabilium, ac præter hęc etiam tum horrores tum densitates cutis vbi homines intẽpestiue lauentur: tentãdum deinceps est vniuersa determinare. Plerosq; enim eorum qui incon coctione vexati fuerint, adhuc vero plures eorũ quibus mordacium excremẽtorum copia inest,

Gal. lib. 10. meth. med. cap. x.

D ac omnes etiam qui in febrilibus significationibus inuasionibusve, & ascensibus, quiq; in vigore sunt, paucis quibusdam exceptis; merito horrescere contingit, siue in balneum ingressi ipsi fuerint, siue in sole calido steterint, siue exercitationes vel frictiones vel gestationes aggressi fuerint. Singula enim quę dicta sunt, confertum subitumque excrementorum impetum efficiunt. Cùm ergo eorum qui lauantur, densa adhuc cutis extiterit, detenta hæc excrementa atq; aceruata, mordere necessario coguntur. Qui vero opportune in balneum ingressi fuerint, eos omnia prius dicta insequi est necesse. Vacuatio itaq; excrementorũ omnibus febribus vtilissima est. ad eundem modum rarefactio ac laxatio: non tamen fusio neq; caliditas. Verum caliditas omnibus sanè febribus est inimica. Aequaliter autem E fundi, id solidis certe animalis particulis est vtile. Sed vbi vel phlegmone, vel aliqua affectio phlegmone similis in corpore existat, vel plenitudo: tunc sanè maxime nocuum est. Augentur enim phlegmonæ, cùm calefacti ac fusi succi in ipsas confluunt, distenduntur q; vasorum tunicę, multitudinem quæ ex fusione fuit in spiritũ resoluta ac inflata, minime continẽtes. Ac vires ex hoc ipso male afficiuntur. Siccis ergo ac calidis affectionibus mordacia effundi, vtile est. Fusio vero citra periculum est. Non innocua autẽ est calefactio. Atq; hæc ex prima lauacrorũ parte ijs qui ita laborant, proueuire, si opportune lauentur, memoria est tenendũ. Iam ad secundã ipsorum partem accedamus, quod erat id, quod maxime ꝓprie Lauacrũ appellatur. in hac ergo dum humectantur, iuuantur: dũ vero calefiunt, F nihil iuuant. Trãseamus ergo rursus ad tertiã, in qua & refrigerantur citra molestiam, quæ fuerant calefacta, & roborantur vires: & quæcunq; erant rarefacta, plusq; iusto relaxata, in naturalẽ symmetriam redeunt. Sicuti quarta lauacri pars ostendit. In quibus enim omnia rite sunt facta, post frigidæ vsum sudant adhuc, omniaq; eorũ excrementa vacuantur. Nemo vero laborans cũ lauatur, detergendus est, nisi sordeat, pruriginosusve sit. Debẽt.n. laborantes citra omnem lassitudinẽ accuratissimeq; aqua perfundi. Detersio autem fit ijs quæ abstergendi purgandiq; vires habent, (rhymmata græce vocantur) quæ omnia mordacia sunt atq; siccantia. quare hoc maxime contrarium est lauacri facultati, vsuiq;. Atqui si laborãs ob sordiciem vel pruritum detersione indigeat; detersorij medicamenti vim exoluere debęmus aquæ largioris admistione, superiniecta etiam aliqua olei portione, superinfusaq;

Gal. li. 3. de vict. rat. in morb. acu. cõm. 15.

cōmen. 46.

fuſaq; ſtatim copioſa aqua calida ac pura. Oportet autem omnino vt laborans citra laſſitudinē ſeruetur: ob idq; labrum (hoc eſt πύελος) facilem habeat ĩgreſſum & egreſſum: id qđ fiet, ſi paries, q aquā circūſepit, nec altus, nec anguſtus ſit. Laboráſq; cū quiete lauetur. nā hoc laſſitudine vacat: ipſaq; laborantis quies ad relaxandū molliēdumq; magis in lauacro corpus, vtilis eſt. tendū tur enim in motionibus muſculi, tenſi vero minus tum molliuntur, tum relaxantur. Parata aūt eſſe debet ea aqua, quæ fundenda eſt ſuper eum qui lauatur, poſtq̃ lauacro, quod ĩ labro eſt, vſus fuerit: id quod etiam nunc omnes medici facere ſolent, cū infirmū lauant. neq; in ſolium (hoc eſt δεξαμένην) quod frigidum ſit, permittunt eum ingredi, ſed illius vice aquā tepidam perfundūt. Nonnulli etiam labra tota tali aqua implent. ſicuti enim relaxatum rarefactumq; eſt corpus in calido lauacro, ita rurſus ſenſim cogere ipſum volunt ac ſtringere. hoc enim tum ad virium robur confert, tum etiam vt non facile lædatur homo, ſi ſubita in ambiente ad frigidum mutatio fieret. Ideoq; qui ſani ſunt, in frigidam aquam ſe ipſos poſt calidum lauacrum inijciunt. verū infirmi contactum frigidæ citra noxam non ferūt. Iccirco frigiditatem calida admiſta frangimus. mixtionis aūt quantitas inuenitur, primū quidē ipſa corporis affectione à nobis inſpecta, deinde vero propria laborantis natura, conſuetudine, ætate, anni tempore, regione, ac præſenti ambiētis conſtitutione. Meliusq; agunt, qui poſt lauacrum calidū non minus q̃ tres præparant aquas tepidas, inter ſe ſe differentes. vt prima quidem abunde tepida ſit: ſecunda minus q̃ illa, tepida: tertia adhuc etiam magis ad frigidum inclinet: vt à calido ad frigidum paulatim accedatur: qñquidem ſubitam in contrarium mutationē laborans non ſuſtinet. Nonnulli ſanè medici poſt lauacrum laborantes inuoluūt, alij in linteis alij in pannis ac præſertim incuratis: eoſq; vndequaq; conſtipant, quò plurimum ſudēt. At certe non ſemper opus eſt laborantem poſt lauacrum, plurimum ſudare. Sæpenumero enim non vt euacuemus corpus, ad lauacrum venimus: ſed contra prorſus, vt humectemus irrigemusq; per totum, id quod immoderatius erat exiccatum. in hiſce ergo neq; intus in balneo ſudores multos expectare oportet, ſed quàm celerrime in aquā quæ in labro eſt, ingredi debēt: moxq; è lauacro egreſſi, celeriter ſunt abſtergēdi. Nec valde ſiccum vngēdum eſt corpus. Neceſſe autem eſt vt conſideremus an poſt quàm ſudauerit qui lauatur, oleum illi ſuperinfundi conueniat: an anteq̃

cōmen. 47. cōmen. 48. cōmen. 50. Gal. li. 3. de vict. rat. in morb. acu. cōm. 45. cōmen. 51.

A ſudauerit, vbi nimirum protinus ſe exuerit: anhorum neutrum conueniat, ſed cùm madeſcere inceperit. Ac quicunq; quæ de olei facultate dicta ſunt, meminerit; is certe ſciuerit, id eſſe optimum in ijs qui lauantur, vtendi olei tēpus, quod tertio loco dictum eſt. ſciuerit pręterea, quòd præcalfactum id, corpori eius qui lauatur, adhibendum ſit. nam eiuſcemodi oleum emollit rarefacitq; corpus: cū quod frigidum eſt, contactu ſuo, non modo neutrum horum facere natura poſſit, ſed etiam eos qui lauantur, horridos reddat. Sanè non oportet poſt cibi aut potus oblationem ſtatim lauari. nam ijs qui biberīt, caput repletur: ijs vero qui comederint, non caput ſolum, ſed etiam vniuerſum corpus. quippe quod cibum ad ſe, antequam concoctus ſit, trahat. Melius autem eſt poſt lauacrum, ſedata ea quæ ex la

B uacro eſt perturbatione, comedere & bibere: ſicuti etiam ſedata ea perturbatione quæ ex exercitatione prouenit. nam ſubita poſt hanc, eſculētorum ac poculentorum oblatio, caput replet: idq;, quod deuoratum eſt, ſupernatare nonnūq̃ facit. Sciendum autē eſt ꝙ quibus plura ꝑ aluum ſubeūt, balneum ſiſtit, ea ipſa in vniuerſum corpus reuellendo, hacq; ratione lędit: Qui vero nihil prorſus deiecerūt, ijs quòd ſatius ſit antiquū ſtercus prius vacuaſſe, nemo eſt qui neſciat: Sicuti etiam neq; ꝙ qui viribus ſunt reſoluti, eos balneum magis reſoluit. Sed nec faſtidioſos, ac vomitioni obnoxios lauare oportet. Nā ne hi quoque repente reſoluantur, metus eſt: ita vt ſtomachica vocata ſincope ĩſequatur. His ꝓximi ſunt, qui os ventriculi bile affectum habent. quos ex billioſa eructatione dignoſcemus. Similiter aūt,

C nec quibus ſanguis è naribus abunde erumpit, eos lauare conuenit: immoderantiſſime enim ipſis ſanguis erumpet. Cōſentaneum igitur eſt, ſi minus quàm par ſit, ſanguis erumpat, ipſos lauare: hi autem ſunt qui etiam largò lauacro indigent, †vt qui in capite eſt ſanguis, vehementius moueatur. Pari modo etiam lauamus, ſi ijs qui eruptione ſanguinis indigent, nequaquam erūpat ſanguis. Sanè concoctis iam affectibus lauacrum citra periculum admouetur: cùm maxime etiam conferat ad expurgationem ſputorū quæ in pleuriticorum ac peripneumonicorum thorace ac pulmone continentur. His ergo qui ita habēt, vbi indicatio quæ à cōſuetudine ſumitur acceſſerit; lauacrum duplicare nihil vtiq; prohibuerit. In vniuerſum enim ſcire oportet, ꝙ ſi nō prius vacuato corpori admoueatur lauacrum, partes affectæ, fluxione vexantur: vacuato vero ſi vero offeratur, concoctionem adiuuat.

cōmen. 54. cōmen. 58. † Al. l. motioneq; vehemētiori ob ſāguinē qui in capite eſt. cōmen. 60.

Ex

Ex libris Antylli de Lauacris ex industria factis, ex primo libro De remedijs. *Cap. ij.*

Lauacra alia sunt ex dulcibus aquis ac qualitate expertibus, alia qualitate sunt prędita, & facultatem vehementē habent ac conspicuam. Ac ea quidem quæ qualitate sunt prædita, alia ex industria facta sunt, alia sponte nata sunt. Quę igitur ex industria facta sunt, alia vt calefaciant, alia vt digerant, alia vt humectent, alia vt refrigerēt, alia vt adstringant, sunt p̄parata. Calidis itaq; lauacris vtimur, cū vel refrigeratos calefacere, vel lassitudinē soluere, vel spasmos remittere, vel dolores mitigare volumus. et sanè refectionis ēt eis vtimur, qn̄ nutrimētū haud facile distribuat̄. Præparamus aūt calidas aquas pulegiū incoquētes, vel origani, aut hyssopi, aut thymi, aut thymbræ, aut lauri folia, chamæpityos item ramulos, & panacis ac pyrethri radicē ac cachri, similiaq; alia. injicimus aūt & oleū in aqua. Digerentia lauacra faciemus, vbi totum corpus quod prępingue sit, extenuare studemus, vel totū etiā corpus membrūue aliquod ex affectione tumefactum, contrahere volumus, aut etiam quæ ob phlegmonem vel ob aliam quāpiam affectionē fluxione laborent. Fiunt autem digerentia lauacra cùm nos vel salē injicimus, vel marina ipsa aqua vtimur, vel nitrum miscemus: quin & mel admistum, digerentem reddit aquam, & staphis agria incocta, & sarmenticius cinis, sulfurq; ignē non expertum: vel baccarum iuniperi decoctū, aut mercurialis herbæ. Mollitionis autē gratia lauacris vtimur in corporibus tum phlegmone laborantibus tū induratis. ac in laborantibus quidem phlegmone, blanda sint ac mollia: in induratis autē citra phlegmonem, potentia. quare in phlegmone quidem laborantibus, maluæ decoctū, & mercurialis, ac fœnugræci miscemus: in phlegmonis autē fluxione vexatis, arnoglossum, vel polygonū, vel malicorium, vel *rosas, vel rubi cimas, incoquimus. in eis vero phlegmonis quæ spasmum minantur, eisdē vtimur, quibus & in phlegmonis quæ sine fluxione sunt: p̄cipue autem hydrelæon confert, quod maluam vel fœnugræcū incoctum habeat. in duritie aūt citra phlegmonem eisdem in qualitate vtēdum est lauacris, q̄bus in eis vtebamur, quæ digestione indigebant. Adstringunt aūt ac refrigerāt lauacra, q̄ simili modo sunt parata, quo adstringentes ac refrigerantes embrochæ seu irrigationes. Sylua igit̄ ac materia illinc huc trāsferri pōt.

De sponte nascentibus Lauacris ex eodem libro. *Cap. iij.*

Lauacrorum autem sponte nascentium facul- D tas, multo potentior atq; efficacior est, quàm eorum quæ artificio sunt facta. Sunt autem plures differentiæ pro terræ per quam feruntur, qualitate. Nam quædam sunt nitrosa, quædam salsuginosa, quædā aluminosa, quædam sulfurosa, quędam bituminosa, quædam chalcanthosa, quædā ferri aut æris qualitatem referunt: quædam sunt ex his composita, pluribus qualitatibus vnà cōmistis. Omnium ergo aquarum sponte nascentium vis est exiccandi ac calefaciendi ferè semp̄, cùm vehementer intensę sint. quapropter acutis morbis non congruunt, sed diuturnis potius, ac illis præsertim, qui præhumidi ac frigidi sint.

Iam vero quæ Nitrosæ sunt, ac Salem habēt, capiti sunt congruæ, ac thoraci fluxione luxato, stomachoq; præhumido, ac hydropicis, œdematisq; quæ ex morbis proueniunt, ac syncrisi .i. cō- E cretioni collectioni ve pituitā generanti: Aluminosæ sanguinis reiectioni, & stomacho vomitioni obnoxio, & ijs qui immodice ab hæmorrhoidibus vexantur, mulieribusq; quæ inordinate purgātur, ac assidue abortiūt. Sulfurosę neruos emolliunt, syncrisim calefaciunt, doloresq; mitigant: stomachum vero effœminant ac subuertunt. Bituminosæ tum caput replent, sensuumq; instrumenta vitiant: tum perseueranter calefaciunt, ac tractu temporis molliunt, præcipueq; partes quæ circa vterum sunt, vesicam, ac colon intestinum. Quæ Aeris naturam referūt, ori, paristhmijs, vuæ, ac oculis egregie cōpetunt.

Quę Ferri qualitatē habēt, stomacho, & lieni affectis, vsui esse possunt. Quæ mista qualitate sunt præditæ, pro admistorū exuperantia agunt.

Sanè aquis his sponte nascētibus vti debemus, F vbi iam constiterint, īmotæq; fuerint. Vapor. n. qui ab ipsis assurgit vbi mouentur, grauis cū sit ac feriens, caput vexat. ideoq; qui in aquam descendūt, sine perturbatione ingredi debent, quò vis remisso corpori accedens, immergatur ac penetret. Nam qui turbulenter tumultuoseq; in ipsas ingrediuntur, eorū corpus densescens, qualitatem ab aqua in se haud suscipit. quare & natatio (hoc est colymbus) quæ in hisce fit, & immersio (hoc est baptismus) minime cōueniūt. Porrò illis tantum aquarum sponte nascentium ductibus caput submittendum est, quibus qualitates insint capiti accōmodę. nam qui ductibus à bitumine vel sulfure fluētibus se subijciunt, facile offenduntur.

Ex libris Herodoti de Lauacro ex libro De præsidijs extrinsecus occurrentibus. *Cap. iiij.*

Si calidiore interno aere indigemus, ad talē auxilij modum accedendum est. Vrna aquæ frigidæ

gidę instillanda ignitæ materiæ. nam quæ inde euaporat caliditas, non per multum tempus manet, celeriterq; extinguitur. quare & hoc aggrediendum paulo ante introitum.

De sponte nascentibus Aquis ex libris Herodoti ex eodem libro. Cap. V.

Particularium sponte nascentium aquarum facultas, cùm multam habeat differentiam: ea ex ijs, quæ experimento comprobantur, assumẽda est. exquisitam.n. de his per species traditionẽ facere non possumus: cùm nec oĩbus nos vtamur, nec in oĩbus, quę de his habetur cognitio, medicamentorũ pollicitationibus respõdeat. Frigidę aũt sponte nascentes, fluxionibus oĩbus competũt, affectibusq; quæ circa vesicã sunt, capitis doloribus, ac vlcerib⁹ malignis. Aquę vero q̃ bibuntur, siue calidæ sint siue frigidæ, cũ vniuersalem ordinationẽ non admittãt; in particularibus tradentur. In oĩbus autem quædã sit temporis commẽsuratio. Si.n. quis ad tres septimanas aquis vti debuerit, ab horæ dimidio incipiat, paulatimq; adijciat, ita vt circa septimã, duas horas cõpleat. hoc vero interstitio cũ vsq; ad secundã septimanam pseuerauerit, ab hac rursus æquis portionibus subtrahat, ac in prius cęptã mensuram desinat, ex altera parte æqualiter subtrahendo. Neq; enim vtile est statim à principio in aquis immorari: neq; etiã confert vsq; ad finem in eadẽ temporis quãtitate pmanere: q̃nquidem & inchoare hoc pręsidium & ab eodẽ desistere pro rõne conuenit: Quo sanè modo etiã exercitationes tum protrahimus, tum restituimus. Si autẽ eam iuuamenti mensurã, quam coniectura pcepisti, haud ferant: p interualla aquis vtuntor. in exacerbationibus aũt accurate vniuersa fiat præparatio. Nã qui adducti illuc sunt, si plurimas corporis particulas doleãt, in totis ingrediãtur. si vero aliquas tantum dolentes habeãt, irrigentur. Vbi autem mitigati ipsi fuerint, extrahemus: postea rursus exacerbatos introducemus, aquis vtentes haud secus ac extrinsecus adhibitis fomentis, ac cataplasmatibus. Vnde frequentia in his vtendis à re vrgenti sumenda est. Noui sanè quosdã tota etiã die tali curationis modo vsos, summopere adiutos fuisse: celeriterq; sedatę fuerunt exacerbationes, quæ prius tum longæ, tum solutu difficiles fuerant: hocq; etiã affectioni contulit. Si vero affectas particulas, tectis munitisq; reliquis, irrigare possent; haud deterius fuerit diutius sæpiusq; in die vti aquis. Hoc autem ante cibum faciant. haud.n. confert, vt qui recẽti materia sunt repleti, ea quæ vsq; adeo cõmouere possunt, assumãt. Si vero viribus deficerent, parum cibi offeratur.

A Cùm vero plurimæ aquæ in locis palustribus ac æstuosis existant, ob idq; morbosæ sint; tempus quo te in ijs laues, opportunum erit circa ver & autumnum vbi hiemi proximus est. Illud.n. tempus, aquarum actionem confirmat. Et si in salubribus sint locis, æstate assumi debent, si frigidæ sint. Quoniam vero pleriq; idiotæ arbitrantur calidas aquas ad sanitatis cõseruationem conferre, ob idq; ipsis impudenter inscienterq; in detrimentum vt par est vtuntur: ęquum sanè esset ipsos à falsa opinione recedere: nã his etiam aquis si adessent, loco balneorum cõium vterentur.

Ex Galeno de vsu frigidi Lauacri. Cap. VI.

Gale. lib. 3. de san. tuenda. cap. 4.

Quomodo autẽ quispiam lauari frigida primum inceperit, nullo nocumento ex repentina mutatione pcepto; præ cæteris sciri oportet. Nã multi cũ male incepissent, ita totũ hoc frigidę lauationis exercitiũ calumniabantur, vt nec ijs ẽt

B qui hoc tutò tractauissẽt, se ipsos vnquã prębere sustinuerint. Esto igitur tẽpus anni æstas incipiẽs: vt ante hyemẽ in toto hoc intermedio tpe insignis quædã fiat assuefactio. Esto etiam sanè dies, quo incipimus, quãmaxime liceat tranquillus, & vt per illud tẽpus esse potest, calidissimus. Esto etiã eiusdẽ diei pars tẽperatissima, & gymnasterium tẽperatissimum. Atq; hæc sanè sit externa præparatio. Corpus aũt ipsum qđ frigida lauari debet, circa medium pcipue quarti septẽnij esto, nulla re ab vlla recẽti causa eo die aut pręcedẽti etiã nocte, alteratũ. Esto & aĩo prompto hilariq; adolescens ille, q̃ frigida vti debebit. Ac primũ quidẽ syndonibus vberius q̃ ante, fricet. Sunto vero frictiones multo nunc vehementiores q̃ ante, durioribusq; linteis factę. Deiceps

C aũt oleo, quemadmodũ ipsi mos erat, fricetur. Deinde exercitationibus multitudine quidem æqualibus, sed celerioribus nunc quã ante, exercitetur. Demũ sic in frigidã descendat, non cunctãdo sed accelerãdo actionẽ, vel etiã confestim insiliat. Nam q̃ paulatim fit ad aquam appropinquatio, horrorem excitat. Esto vero & ipsa aqua nec tepida, nec indomita (hoc est ἀτέραμνος) & glacialis. altera.n. caloris reuocationẽ non facit: altera insuetos ferit, refrigeratq;: siquidẽ procedente tpe tali ẽt aqua aliqñ vti potuerit. Egressum aũt ex aqua à pluribus fricari oleo cõuenit, donec cutis fuerit excalfacta. Post hęc cibi quidẽ plures q̃ consueti offerantur: potus vero minor. Hæc aũt licet tu nõ iusseris, ipse tamen ita vtiq; fecerit, omnibus sanè rite peractis. Nam post frigidas lauationes & plura appetũt, & melius concoquunt, ac minus sitiunt: perueniũtq; postridie ad exercitationes meliori planè habitudine pręditi,

diti, molem quidem corporis priori æqualem habentes, verum compactam, musulosiorem, ac cōtentiorem vegetioremq;. Simili igitur modo secundo die omnia in hoc adolescente erunt peragenda, tertio itidem & quarto: sicq; postea procedente tpe iubere oportet, vt frigidam secū do ingrediatur. Hoc idē vero tertio facere, quod nōnulli iusserunt, nō laudo. nam secundo id fecisse, abunde satis mihi esse videtur. quippe cū iubere nos posimus, vt quādiu voluerimus, ī ea īmoretur. Scopus aūt tēporis quo īmorandū sit, à quotidiano experimēto percipiatur. Si.n. aquā egressus, ex frictionibus coloratus celeriter euadat; moderate in ipsa immoratus fuit: si vero tardius ægriusq; incalescat, decolorq; diutius pmaneat; īmoderatius aqua vsus fuit. Ex his ergo signis an abunde satis īmoratus fuerit, an aliquid ad maius minusve sit mutandū; cognoscetis.

Ex Agathino de calida & frigida lauatione. *Cap. vij.*

De calida & frigida lauatione quā vtraq; naturā habeat, cōsideremus. Optimum sanè mihi esse videtur, vt nec calida lauacra oīno explodamus: Verum rarius appetēda sunt. Oportet ergo ipsis tanq̄ quid opportunū habeāt, aliqn̄ vti. Nā & lassitudines sedant, ac segnities à magna incōctione ortas eximunt, psertim siquis in ipso ēt balneo aqua calida potata, succos ex corrupto nutrimento aceruatos euomuerit. Mollit aūt calidum lauacrū corpusculum, quod pter rationē qnq; colligatū cōstrictūq; fuerit. cōgruit aūt & illis qui ægro quidem animo nonnunq̄ ad frigidam lauationem, † minime autem prompto} ad vnctionem se habent. Modus.n. apotherapiæ *nutrimenti est & ipsum balneum: incongruū quidem, si assidue: haud absurdum autem, si opportune administretur. Sanè qui vitā hanc breuem, sanam ducere cupiunt, frigida sępissime lauari debent. Vix enim conspici pōt, quantum ex frigida lauatione emolumenti percipiatur. Ob id inuenias qui frigida lauantur, licet senes omnino sint, corpore tamen constitutos ac cōpactos, coloremque floridum habentes, & in vniuersum, multū virilitatis tenorisq; præ se ferentes. quin & quæ ad appetitiones concoctionesq; attinent, valida habent, sensusq; ferè semp habent exquisitos, ac omnem, vt semel dicam, naturalem actionem. Qui vero calida lauantur, flaccidas fluidasq; carūculas habere solent, ac colorē euersum: ac tonis solēt veluti eneruati esse, maleq; cibū appetere, oīa deniq; præ cæteris deteriora habere. Quid.n. reuera mediocre efficeret tam assidua in aere ferventi ac præhumido elixa

†Al. prompto autem.

*

D tio? Porrò barbaris mos est, vt audio, infantes in frigidam assidue demittere. Nos aūt calidis lauationibus assiduis elixamus: à nutricibus nimirū persuasi, quæ sanè gaudent, cū post defatigationem in lauacris perceptam soporentur pueruli. satisq; sibi ipsis arbitratur esse, si haud magnopere infantes noctu vexentur. quippe quæ asserāt, vix somno eos capi, qui haud fuerint fermè à calidæ lauationis multitudine soporati. Vnde ego meum puerulum ac cæterorum plerosque vnctionibus contentos esse plerunq; facio; resq; mihi ex voto succedit. Qui vero ab alijs educati pueruli, assidue lauantur, plurimumq; elixātur, nihil miri si epileptice conuellantur, siq; ab eo morbo difficulter liberentur. Nulli igitur de ijs paruis qui infantum ętatem excesserit, frigidam lauationem incongruam esse iudico: dummo-

E do peculiaris quędam natura & huic & alijs vtilibus rebus nō obsistat. multa enim talia tradūtur. Initium aūt in ijs qui frigidę lauationi minime sunt assueti, multi quidem fieri oportere cēsent, dum æstas in summo existit vigore. Ego aūt vidi in omnibus anni temporibus plurimos innocue frigida lauari cępisse. Omni ergo tēpore frigidam lauationem innocue quis inchoarit. Et si aliqua statuēda est differentia, ego certe vernale tempus præ cęteris eligerem. At vero opus est, vt tractabiles & expediti leuesq; ad frigidam lauationem veniamus, cùm semper aliàs, tū pręsertim, qn̄ eius vsum inchoamus. Semper autem exercitationibus nosmetipsos eousque dimouere prius debemus; donec propensio tantum ac promptitudo alacritasve nobis adueniat in frigidam ingrediendi. Nam vehementia multitu-

F dineq; motionum corpusculum prius defatigare, ac vsque ad lassitudinem perducere, tum aliàs quidem est absurdum (nihil enim quod supra modum affectetur, salutare est) tum ad ipsam frigidam lauationē ineptissimum. quandoquidem & ipsa, corpora colligat, longeque vehementiores lassitudines efficit. Satius autem arbitror totū vtendi modum altius incipiendo exponere. Postq̄ prius negocijs familiaribus vel ambulationibus certe, aut gestationibus corpus fuerit concitatū; ad frigidæ lauationis vsum accedere debebit, nō citius q̄ sit cōsueta ad prandium hora, nec multo tardius. Vtrūq;.n. horum tēporum reijciendum est. Nudandus autem, si tempus permiserit, in sole est, in loco minime vētis perflato. Sępenumero aūt si dum exuerētur, inhorrescerent, corpusculum adhuc vestimētis tectum ac munitū, intentiori ambulatione (pôplitibus in ipso vehementius tensis) vel ēt cursu dimouendū

dimouendum est:post hæc aũt linteis asperis valide vsq; ad multam cõtrectationem tum per se ipsum tum per alios rubefieri debet. Optimum aũt fuerit, si ministri ad hoc manicas ex linteis cõsutas habuerint:cùm alioqui inæquali facta frictione,contortis nimirum cõplicatisq; linteis,interdum cutis sequantur excoriationes. Post hæc vero manibus, tum ab alijs tum à se ipso sicce fricari debet. prçterq̃.n.q͂ foueat,tenorẽ ẽt admirabilẽ corporibus inducit. Nulla re alia igitur tentata,potest,quatenus ad promptitudinẽ attinet, post siccam hãc frictionem,frigida lauari. Vngi itaq; oleo moderate debet, diutiusq; fricari tum ab alijs,tum maxime à se ipso. Nihil.n.est,quod magis tum lassitudine tũ dolore vacet, magisq; sit efficax, quàm quæ à se ipso fit frictio. Si ergo ea promptitudine erga frigidam lauationẽ contẽtus fuerit,donec nimirũ spiritulus creber fiat: alijs exercitationibus nihil erit opus. Verum nõ oẽs facile assequimur, qñ aliquid nimietatis hæc res habeat. Vnde reliquis vnicuiq; cõsuetis exercitatiõibus vtendũ est,intra tñ lassitudinẽ, vt dixi, laborãdũ est:nec oĩno expectandũ quousq; *languescat,(quod plurimis mos est)sed donec corpusculum fuerit calefactum,ac ad frigidam lauationem abunde præparatum. Finitis aũt exercitationibus,tunc sanè oĩno,nisi ẽt prius,se ipsos fricare debẽt cum spiritus cohibitione:aliqñ etiam puluere prius cõsperso, præsertim si madore humescant:sicq; incunctanter cõfestimq; in frigidã descẽdant. vel subito aqua circũfundatur. Aqua aũt, si in nobis eligẽdi sit optio,nec glacialis nec remissa oĩno frigiditate sit. hæc.n.magis nocua est,q̃ quæ in altera parte excedit. Præstantissima aũt aquarũ pro frigida lauatione,præsertimq; cũ primum quis morem hũc inchoarit,est marina. nam & frigiditatis satis habet:et qui ex salsedine pruritus morsusq; prouenit, facile percalfacit. Qualiscunq; aũt ea fuerit,pura sanè esto,ac perlucida:nec palustris cœnolave, nec alioqui reses. At vero prçferendum est, si eligendi detur facultas,descẽdere potius q̃ circũfundi. In primo igitur ingressu parum perfricandũ: postea ingredi debet, ac se ipsum fricare violenter,rursusq; descendere. tuncq; pseuerare natando, vel alio quocunq; modo, vt diutius ibi moram trahat. ita tñ vt rursus tum ad vnctionem tum ad perfrictionem sit promptitudo. Deinceps tertio vbi descẽderint, ac haud multũ perfricti fuerint, debent caput & quæ ad stomachũ spectant,aquæ ductibus subijcere. sin minus, pluribus sanè hydrijs pfundi:nec amplius firmitas, q̃ corpori, postremo aduenit, nũc dissolui debet. Post hçc vero strigi-

A libus non admodum obtusis corpusculum diutius est tergendum,sicque rubefaciendum. nam tum roboratur, tum superficies æqualis ac plana fit. Si vero cibatis ẽt occurrimus, haud oĩno abstinemus à frigida lauatione. qñ nimirũ vehementer appetimus, vel quia motiones quædam ad hoc nos impellant, vel q͂ æstus ipse quoquo modo coelixauerit. Nescio.n.an quicq̃ hoc ipso pstantius illi fecerint qui exuruntur, sudoribusq; indesinẽter perfunduntur. Ego sane sæpenumero ẽt post cœnam, cùm ob æstus ægre in somnũ delabor, in frigidam descendere soleo:ac mirum est q̃ iocundam noctem ducam. In frigidæ tamẽ vsu auribus prouidendum est, ne in ipsas clam aqua influat. nam alioqui haud scio, quomodo, cùm ad alia oĩa longe vtilior q̃ cæteræ diætæ sit ipsa frigida lauatio; auditorios tãtum meatus nocue attingat.

B

EX ARETAEO

Libro.i. De causis morborum.

Aquam frigidam in venæ cauæ acuto morbo dandam. Quando post eam epotam, euomendum sit.

Verum si frigidam quamplurimam affatim bibunt, breui interuallo molestia leuantur. postmodum ipsis sitis accenditur: rursumque vberrime aquam ingurgitant. & hæc est mali successio & reciprocatio. At egre- C gius medicus, frigidam liberaliter citra noxam propinare potest: vt in alijs ardoribus assolet. sed longe tutius ardore à vena caua oriente laborantibus eam concesserit. Quòd si ventriculus aut vesica potam aquam expellant, neq; vomitione opus est:sin id facere nequeant, à multa frigida epota multũ vomẽdum est. homo enim disrumperetur, si tanto bibito humore nihil aut per sudores, aut per vrinam, aut per ventrem effunderet.

Lib.i.acutorum morbor. Cap.ij.ad finem. Phrenitici quando lauandi sint.

Nempe si iam plus temporis morbus extrahitur,& febris ignaua est, & delirium in fatuitatem vertitur,& præcordia non vsque adeo læsa sunt, aut tumor, aut inflatio, aut duritia, sed in capite potissima morbi causa est;audacter lauare oportet,atque sæpius caput perfundere, habitus nanque sanabitur & caput difflabitur: & omne

corpus exhalabit. Atque ita siccitas obtunditur: & sensus caligo discutitur:& mens stabilis, atq; inconcussa firmatur.

D

Cap.ij.ad finem.

Veternosis lauatio post cætera omnia adhibenda est.

Item ex vsu erit & lauatio omnibus iam, aut saltem plurimis,& præcipuis ad morbi depulsionem adhibitis, adhuc tamen corpore torpente, vbi & gestatio proderit, & frictio,& quælibet lenis corporis agitatio.

Cap..x.

Frigidam aquam in pleuritide non conuenire.

Frigidam vero aquam quicunq; medici pleuriticis concesserunt;neq; qua ratione id fecerint, assequi valeo, neque experimento confirmare. quippe siqui à frigida periculum euitarunt, hi profectò mihi non laborare pleuritide visi sunt. Verùm apud vetustiores etiam medicos species quædam concursus pleuritis, seu lateralis morbus vocabatur:cùm bilis esset excretio, cum dolore lateris,& exigua febre,vel etiam sine febre. Huiusmodi sanè affectus nomen quidem pleuritidis,rem vero non obtinet. Quin etiam spiritus nonnunquam in latere cõclusis sitim, dolorem prauum,mollemq; caliditatem excitat: id quoq; vitium ignari homines pleuritin nuncuparunt. His nempe frigida aqua remedio esse poterit, cũ prospera vtentis fortuna extincta sitis erit, bilis ac spiritus per inferiora subducetur, & dolor & caliditas exhalabunt. Verum in lateris inflammatione & succingentis mẽbranæ tumore non solum frigida aqua, sed etiam frigida respiratio noxia est.

E

Lib.ij. Cap.vij.

In acuto morbo dorsali balnei vsum prodesse.

Exercitatio modica ad sudores euocandos, necnon & balneum, si iste interius exardescit. neq; enim iudicationibus huiusmodi vitia soluũtur,& si ardoris species sunt.

Cap.viij.

In acuto morbo in renibus lauandum esse

Si pauperes ægroti sint, eos lauare satius est: sin minus,in decocto herbarum desidant vmbilico tenus solio repleto.

Cap.x,

In suffocatione ex vtero posse balneum adhiberi.

At si vel parum tolerare poterit; in decocto aromatum desidat, odoratisque suffumigetur. Ante cibos castorei paulum bibat,& hieræ paulum cum castoreo. Quòd si ferre valet; lauetur, & in tempore ad antiquos vsus reuertatur:detq; operã mulier,vt q̃ facillime menses elabantur.

Lib.i.morbor.curationum.Cap.ij.

In capitis dolore conuenire frigidæ marinæ lauationem, & natationem.

Confert & nauigatio, & in mari vitæ traductio.& siquis sit maris accola;in salsa aqua frigida lauari,& in mari natare,& in arena volutari, victumq; ex mari quærere proderit.

Cap.iij.

In uertigine quæ lauatio conueniat.

Frigida lauatio illuuie, illuuies autem calida lauatione melior.astringere,densare, siccare caput frigida lauatio efficacissime potest:& hic saluberrimus status est.humectare,soluere,tenebras offundere valentissime calida lauatio potest:& hæ capitis morborum causæ sunt.

Cap.v.

Ad refectionem melancholicorum balnea calida sponte orta esse accommodata.

Propterea ad refectionem conuertatur ægrotans in aquis sponte calidis sæpe cõmorans. medicamenta enim,quæ in his sunt ingenita,opem ferunt,bitumen videlicet,aut sulfur,aut alumẽ, ac multo his plures aliæ facultates. Bona vtique est humectatio morbi squallorem tollens, & curationis vexationem mitigans.

Cap.xiij.

In elephantiasi calida balnea sponte nascentia conuenire.

Balnea sponte calida sulfurosa iuuant. vita in aquis diu ducenda est:& mare, & nauigatio conueniunt.

F

EX ALEXANDRO Tralliano,

Libro primo. *Cap. ij.*

Ad Capillos fluentes.

Alneum esto tẽperatũ, quod nõ valde calidum vel aerem, vel solium habeat. accipiant autem ægri aquam temperate calidam, vngantq; caput multo hydrelæo: non autem sapone,aut nitro caput abstergeat. id enim agendum non est, si ob inediam capilli fluunt.

Cap.xiij. De phreniticorum curatione.

Lauare phreniticos & perungere, conuenit, quibus est iam facta vacuatio,quantitasq; totum corpus

corpus offendit, sed siccitas & vigiliæ plurimæ vrgent. siq; æger febricitet, nihil ei nocebit, si ita lauetur: pręcipue etiam cum balneum temperatum adhibeatur, vt neq; aer sit igneus, neq; soliũ nimis calidum. Qui autem febris metu eos non lauat, vehementer lædunt. ægri enim magis torquentur à vigilijs balnei abstinentia, & magis ẽt animo perturbantur. sunt igitur, vt diximus, lauandi. Siquidem vsu balnei ad bonam temperiẽ reuertuntur. & postea à delirio & affectione febrim incendente liberantur.

Cap. xiiij. de Lethargo.

Vbi autem concoqui inceperit, nihil obstat lauare, & vini paululum exhibere. præsertim à sanguinis missione, ventris subductione, & mediocri totius corporis purgatione. balneumq; timeri non debet, nisi excrementorum copia subsit. nam superflua, quę in cute hærent, magis colore moderato balnei digerũtur. Ego certe quosdam noui, qui prę multo sopore ne suspicere quidem posșent, neq; lotionem sentirent. postq̃ à septem diebus in balneum duxissem, magis excitatos ab eo inuenisse, vt & viderent, & loquerentur, & adstantes etiam cognoscerent. quocirca si vires robustæ appareant, lauandus æger est: sin imbecilliores, vt ęger lassitudinem, aut calorem balnei ferre nõ possit, domi lauetur, vase aliquo aqua calida repleto, in quo collocetur ita, vt sedeat, capite aquam excedente. quod vas parari ex lignis facile potest. Caput autem nõ lauetur, quia præter q̃ ꝗ à calidæ superfusione non iuuatur, etiam animæ defectionem celeriter sequeretur. sic igitur, donec semel aut bis lotus æger sit, faciendum est. deinceps vero ad balneum ducẽdus est, & consuetis sine metu abstergendus. Eiusmodi quoque curatio adhibenda est ijs, qui caro laborant. Siquidem hęc affectio, & ipsius causa non admodum à lethargo differunt.

Cap. xv. ad comitialem morbum.

Qui comitiali morbo laborat, post exercitationem, dulcis aquę balneis vtatur, sed non continuis, verum semel, aut bis in ebdomade. idq; ante cibum potius, quam à cibo. neq; etiam diu in aere balnei immoretur: sed etiam calidas situlas stomacho & cruribus superfundat, capiti vero & paucas, & eas tepidas. totum vero corpus aqua non nimis calida detergeat. caput admodũ moderate perfricet. Ingressus autem solium nõ sępius caput intingat, sed bis, aut ter. In frigidę vero labrum ingressus primum caput aqua modica pfundat, atq; ita in illud descẽdat, vt ipsum neque vapores è toto corpore ascendentes ad se trahat, neq; excipiat. deinde ęger operimentis in

A uolutus rursus aquam manibus excipiat, ac frontem sibi perspergat.

Cap. xvij. Ad melancholiã ex acriore humore.

Dulcium balnearũ vsus, si quid aliud, ijs, quibus acrior humor melancholiam excitauit, auxiliatur. etenim expedit alteram partem bilis discutere, alteram vero humidorum qualitate cõtemperare. toti vero corpori aquam calidam superfundere: caput tepida potius ac luteis oucrũ abstergere: atq; vniuersum corpus hydrelæo, caput ipsum rosaceo perungere: Aer temperatus sit, similiter quoq; calidę labrum. ęgri diutius in ea morentur, & in calidam descendere cogant̃ oĩno autẽ si ęstas fuerit, in ea diutius insideant.

Lib. vij. De sanguinis fluxione ex frigida intemperie.

B Iis, qui sanguinis fluxionem in thorace ex intemperie frigida sustinent, aquę calidę naturales vtilissimę sunt: quemadmodũ ẽt illis, qui ex calida intẽperie destillationẽ patiuntur aduersę: & oĩa, vt ꝑdictum est, ꝗ calefaciunt, et exsiccant.

Lib. viij. Cap. v. ad alui profluuium.

Balneum ex nitro absq; oleo conuenit ijs, qui bus aluus fluit. iuuat enim nitri vsti puluis corpori inspersus in balneo: vt modicum ruborem inducat, cutimq; vellicet, & fluxionem ex alto ad se trahat. Ita autem vellicatam cutim in balneo perunges, vt apertis meatibus profluuium alui in diuersum reuellat, & retrahat.

Lib. x. De colico affectu ex biliosis humoribus.

Balnea dulcis aquę his adhibeantur, quos colicus dolor ex bilisis humoribus exercet, pręsertim ętate vigentibus: & calidiore tẽperatura pręditis. Sit autem aer temperatus, & item calidę C aquę solium. Cęterum partes affectę vngantur oleo chamęmelino, totumq; corpus hydrelęo. cauendum autem ne oblinantur nitro, aut sampsucho, vel omnino acri quodam, vel calido. & item ne affectus locus perfricetur, fomentisq; obducatur. Salsę aquę, nitrosę, & deniq; naturalium aquarum vsus vitandus est.

De Colica affectione ex humore frigido contracta.

Continua dulcis aquæ balnea nihil adeo doloribus ex frigiditate, aut crassis humoribus excitatis conferunt: siquidem huiusmodi aquis illi tantum mitigantur, sed nõ curantur. Nos. n. didicimus dulcium aquarum facultatem refrigerandi potius & humectandi qualitate præditam esse. quocirca aer calidior preparari debet, & calentis aquæ solium, & affecti loci calidioribus vnguentis illiniri, aut anethino, aut gleucino, aut mar-

tiato: & superspergi nitrum, aut sinapi; partesq; ægras, & totum corpus perfricari decet. Quod si ægros ét delectet, præmittendum erit, vt marmoribus ignitis foueantur. ita.n. simul iuuãtur, & leniuntur dolores. si vero in naturalibus etiã aquis lauare se velint, magis curabuntur, & oĩno consanescent: pręsertim si aquę fuerint sulfureę, & bituminosæ. erit itidẽ eis concedendum vt huiusmodi aquas bibãt. qñquidem habent vim abstergendi, & expurgãdi si quid glutinosum ventriculo, aut intestinis infixum deprehendatur: ac subinde restituunt, totũq; morbũ prorsus sanãt.

Ad Colicos dolores ex inflammatione intestinorum.

Balnea igitur continua prius, quam totũ corpus recrementis vacuatũ fuerit, adhibenda non sunt. Post sanguinis aũt vacuationẽ, si dolor adhuc vrgeat, balneo vti absurdũ non est. si vero vires refragentur, ægri corpus oleo chamæmelino illinentes in alueum descendent.

Lib.xi.Cap.i. de podagra ex biliosis humorib.

Balnea dulcis aquæ his conducũt: atq; ea, quę vesperi adhibẽtur magis, quã matutina. nã post cibum suptum maximã vim ad calidorũ intemperiẽ corrigendũ obtinet, pſertim in gracilibus, siccioribus, & acrioribus corporibus. nã in eiusmodi si quotidie balneo vtaris, non eis nocebis. quin cõtra, plurimũ adiuuabis. at prius quã æger in calidum balnei aerem ingressurus sit, prodest ei, pedes prius aqua frigida irrigare. vbi vero mediam domũ balnei ingressus fuerit, deinde modice sudauerit, situlæ tepidæ ei superfundentur: atq; ita totũ corpus hydrelæo perungi oportet. Porrò balnei aerem temperatum esse conuenit. similiter ét lauacri solium. Post vnctionẽ statim ex transitu æger in calidæ solium ingredietur. quod si ét frigidam aquam influere contingat, pedes scaturigini submittat prius, quã in ipsum descendat egressus rursus è thermis, descendere omnino in frigidæ solium debet, si æstas fuerit, & oblectetur, in ea natet. Vestimentis aũt indutis, pedibus iterum aqua frigida injciatur.

Lib.xij.Cap.iij.de Causo.

Lauandi sunt qui feruida & perardenti febri laborant in domo potissimũ, vbi soliũ habeatur tepente aqua plenũ: vt totũ ægri corpus ex omni parte ab aqua cõtegatur. neq; enim alia præterea aqua adiungenda est; neq; ea est penitus cómouenda: quippe quia vires digerit, & conuellit. ex quo fit, vt qui imbecillis admodũ viribus sunt, in solio non sint lauandi, quod quidẽ apud Romanos demittere in solium dicitur. Illi porro in id descendent, quorum vires dissolutioni, & di- D gestioni, quæ ex tepida prouenit, obsistere, actolerare possunt.

Lib.xij. de Syncope.

Qui ex humorũ cruditate syncope laborant, non sunt, opinor, ad balneũ cito ducendi. cum enim materia crassior sit, & copiosa, nec adhuc extenuata, cũ discuti nequeat, magis meatibus infarcietur, & febris augebitur. vbi igitur humores extenuati fuerint, & cõcoctio iam appareat, ita tandẽ lauare ægros, & cibo leuiter calefaciente nutrire oportet, vtpote porro probè cocto, cũ apomelite, & piscibus, si fieri potest, saxatilibus, sin minus fluuiatilibus, quos græci ἀναίδρομους appellant, ex oxymelite, & alis gallinarũ. postq̃ vires ijs auctæ fuerint, valentiores deinceps cibi offerri poterunt.

Cap.iiij.de Hectica febri.

E Balneum accõmodatum ét ijs est, qui febrem hecticam habent, quæ per se sit, & nõ cum vlla alia, quæ ex humorũ putredine oriatur, coniuncta sit. tunc.n. si eos laues, offendũtur, & nõ iuuãtur; ac præsertim si crudis adhuc humoribus balneum adhibeas. neq; ẽt minus læduntur, si inflãmatione nobiles partes obsidente ét modice id facere tentaueris. Illud autem sciendum est, non modo febri hectica laborantibus, sed ét frigidis, siccisq; intẽperiebus & senio, quod ex morbo cõsequitur, balneum adiumento esse. Est etiã hoc admiratione dignum in balneis, vt calidas, & frigidas iuuare intemperies possint. omnino autẽ si quis diuersos illos lauandi modos nouerit, is, mea quidem sententia, omnem ẽt intemperiem in contrarium poterit cõmutare. Esto igitur tẽperatus aer, vnctio, & solium. eluere aũt oleum F conuenit, ac statim cũ æger in exteriorẽ domus partem ingressus fuerit, corpus perungi. verum diutius in aere morari non debet. oleum autem visceribus potius superfundi egressus æger in frigidæ solium, quod non aquã frigidam, sed lactis more tepentem habeat, perungatur: circũdatus autem operimentis, non admodũ diu in eis imoretur. cum vestem iam induet, rursus totum corpus vngat̃. hoc.n. eos iuuare mirũ in modũ pōt qm̃ humiditatẽ, q̃ à balneo accedit, oportet diu retinere, et non sinere, vt citó ex corpore effluat.

Cap. vi. De tertiana.

Tertianam habentibus balneum, vt maximũ præsidium præbẽdũ est maxime calido, & sicco tẽperamento præditis, & qui crebris vti lauacris consueuerunt. nec concoctio oĩno expectanda est: sed vbi siccitas vrget, ẽt ante concoctionem lauare conuenit. Lauetur aũt hoc modo. postq̃ æger in tẽperatum aerẽ ingressus fuerit, modice sudarit,

sudarit, & tepidas aquas acceperit, oleo nõ simplici perungatur. Quid.n.corpus bile excandescens humectare, aut refrigerare probe potest, ꝑterq̃ aquã? præstat igitur aquam tepidã admiscere, sic enim refrigerare, & humectare magis, & in altum corporis penetrare percipitur.

Cap. viij. De quartana.

Sciendum est balneis quoq; sic vtẽdum esse, ad vnamquanq; speciem respiciendo. calidioribus quidem in ijs, quę ex humore melãcholico excitantur: temperatis aũt potius in illis, quæ ob nimiam humoris biliosi adustionẽ proueniunt.

EX AETIO TETRABIBLI

Primæ Serm. III. Cap. clxv.

De Aquis ex Ruso.

Aquarum potabilium quinq; sunt vniuersales differentiæ, pluuia, fontana, putealis, fluuialis, stagnina. ex his apparet aqua pluuia leuissima, & facile mutabilis. & in alijs affectionibus potu optima. si statim excipiatur accoleẽ. verũ febribus, et ijs, q̃ bilẽ supne, ac iferne reddũt, & regio morbo in cõmoda est. mutaẽ.n. facile, & ĩ bilẽ trãsit. idonea vero est ocularijs medicamẽtis ad fluxus aut vlcera destinatis. at ijs q̃ visum acutiorẽ reddũt, inepta est. itemq; ad metallicorũ medicamentorũ lotionẽ. adstringit.n. magis, q̃ fontana. quare neq; exterget, neq; cõcoquit, neq; madefacit. & excretiões ĩpedit, diuturnior aut acerbior fit, & difficilius trãsit, & ægrius secernitur. tardius itẽ concoquitur, ac digeritur. generat aũt destillationes, si frigida bibatur. fontanæ vero aquæ, quarũ fontes ad septẽtrionem erũpunt, ex petris stillãtes solẽ auersum habẽt, ĩcoctibiles, ac tardi trãsitus sunt, & tarde calefiunt, ac frigefiũt: quarũ vero fontes ad orientẽ erũpunt, & per meatum quendã, aut terrã puram excolãtur, calefiuntq;, ac frigefiunt citissime, eæ optimę sunt, nisi ex cloacis quibusdam vitiũ eis accedat. at putealis frigida est, terrea, difficulter excernitur, ægre digeritur, & propterea ęstuoso stomacho, aut ventri cõmodior est, quã fontana. fluuiales aũt aquæ, & stagninæ oẽs male sunt, Nili aqua excepta, hæc.n. oĩbus virtutibus exornata est. nã & in potu iucũda est, & moderato tpe in aluo moratur, sitimq; extinguit: & si quis frigidã bibat, minime molestat. & ad concoctionẽ, ac digestionẽ vtilis est. vnde cõcinnũ & robustũ, & bene coloratũ corpus fuit. at aliorũ fluminũ aqua ægre cõcoquitur, siccat, & siticulosa est: & ꝑsertim si vitiosas aliquas regiones ꝑtrãsit. meliores aũt sunt fluuij qui p fontes ꝑpetuos fluunt, & alijs fluuijs nõ miscentur. stagnina vero aqua ꝑꝑ cœnosam circũferentiam limosa & grauis est. & ꝑꝑ stationem ac ĩmobilitatem veluti mortua & putrefacta. quare nunq̃, alia præsenti aqua, exhibenda est hęc debilibus. Porrò iuxta terrã quoq; & regiões plurimę aquarũ differẽtiæ fiunt. verũ vt in summa dicam, quę gustui cõgrua est, & cui inhabitatorũ experiẽtia testimoniũ ꝑbet optima censenda est. nam quę cito calescit, ac frigescit, & facile carnes ac alia oĩa coquit, ea ẽt cibos in ventre cõcoquit. q̃cũq; vero aquæ adstrictionẽ aut salsedinẽ, aut nitrositatem, aut crasitiẽ, aut aliud aliquid in gustu detegunt, malæ sunt. itemq; graueolẽtes, & q̃ concoctionẽ superstantem habẽt, & subsidentiã fœtidam ac solidã, & quæ instar lapillorum æreis vasis adhærent, & q̃ hirudines nutriunt, aut talia quędã praua aĩalia, & stantes & palustres, & quę sunt in metallis auri & argẽti, aut aluminis, aut sulfuris, aut similibus. & q̃bus radices ĩsitæ sunt, incõmodæ sunt. & quibus vicinæ sunt aquæ calidæ, siue spontaneæ erũpẽtes, oẽs tales malę sunt. optimum igitur fuerit talẽ aqua præcoquere in fictilibus vasculis, & frigefacere, & rursus calefactam bibere. Cęterum in peregrinationibus, aut exercitu fossæ cõsequenter faciẽdæ sunt ab altissimis locis ad decliues, & p has ducẽda est aqua, ita vt in totas fossas terra dulcis ac pinguis mittatur. ex qua fictiliæ fiunt. semper.n. in fossie relinquitur aquæ malitia. In summa oĩs aqua tarde transit, ægre coquitur, & flatuosa est. & ꝑsertim frigida destillationẽ facit. si vero ab acceptis in cibo quis aquã bibat, maius est periculũ, ne homo tenuia capitis vlcuscula & scabiem, & lepras, pustulas, impetigines, furfures, & putrida vlcera, herpetas, & satyriasas, aut ex his aliqua incurrat. & ad hoc vrinas mordaces, talesq; ẽt egestiones habeat. & præsertim si nitrosa fuerit. Incõmoda ẽt est thoraci, arteriæ vlceratæ nitrosa aqua, & renibus, & vesicę, et oĩbus vlceribus. Emendãt aũt nitrosam aquã cibi hebetantes et vinũ. crassam, vero, secantes, & attenuantes, velut sunt allia & similia. aluminosam, vinũ tenuissimũ, oĩa vrinã ciẽtia, & oĩa excretionẽ ĩpellẽtia. Videtur porro aqua cõuenire capitis doloribus, hebeti visui, comitiali morbo, articulari morbo, tremulis, resolutis, p se, & cũ melle pota. Cõmodior est aũt his q̃ ab vtero strãgulãtur, & qui bilẽ generãt nigrã, siue flauã. à quibus os ventris roditur. & robusto

ventri,ac intestino ieiuno, & in iuuenibus ex sudantibus carnosis,& oĩbus pinguibus, & nimiũ purgatis.& ex vulnere sanguinẽ fundẽtibus, aut ex naribus,aut alio loco. Cõmodat & æstuosæ febri tempestiue data.conuenit ẽt ijs qui asidue in somnis semen effundũt,& qui alias seminis profluuio laborãt in potu acceptã. quãq̃ prosit ẽt in ipsa natare,ex eaq; perfundi cõuenit mulieribus è fluxu,aut pica laborãtibus. Cõuenit singultientibus.& oris graueolẽtiã habẽtibus frigida pota. tepida vero conuenit morbo comitiali, capitis doloribus,lippiẽtibus, gingiuis dentiũ corrosis, dentibus pforatis,gingiuarũ abscessui, & gingiuis cruẽtis,faucibus,exulceratis, tonsillarũ morbis,fluxioni capitis, atræ bilis feruori, bili superne & inferne erũpenti in principio, & vomentibus in febri biliosa.cõuenit ẽt tepida aqua cũ frigidę impedimentũ fuerit,& ijs qui vlcera habẽt circa septum transuersum, & sanguinem spuẽtibus, & rupturis in succingente costas membrana. at vero calida aqua conuenit, vbi oportet excretionem præparare, & vbi quod attenuare,& vbi diffundere,aut liquefacere,aut mollire, aut eluere,aut concoquere, aut discutere volumus. in vniuersum igitur calida pota hæc potest, particulatim vero muccũ ducit, & screatum adiuuat,& dolorẽ omnem mitigat, & præsertim in pcordijs,ac intestinis.ructũ mouet, & flatum puocat,vrinã,ac secessum ducit.bona est ẽt ad cõctionem,ac digestionẽ,& nutritionẽ,atq; augumentũ. menses ducit.neruis & cõuulsionibus idonea est:pleuritidini item,& peripneumonię, & anginæ. An vero nutriat,aut nõ nutriat,& an sit alimẽti vehiculũ non est propositũ hic quęrere. Quod vero dicere necessariũ est, hoc est,qđ siue aqua alimentũ concoqui non põt,sicut neq; citra aquã quicq̃ cõmode coqui potest. Cæterũ aqua lixiuij pota splenicis prodest.& siquis panẽ cũ tali aqua pparatũ ipsis pbeat, multũ prodest.

Serm. IIII. Cap. xxx. De victus senum ratione.

Cognoscet.n.bonus medicus quod siccitatis & frigiditatis senum correctio per humectãtia, ac calefacientia contingit. talia aũt sunt aquarũ dulcium balnea calida.& vini boni potus.

Cap. xxxi. De victus ratione eorum, qui in ocio degunt.

Nam qui superiore vita statim prius quã exercerentur,in balneũ ingressi sunt,in his nunc moderata frictione vtendum est,& motu breui:qui vero exercitabantur ante balneũ,his consulo,vt paululum augeant consuetudinem.

Cap. xxxvi. De lassitudine vlcerosa.

Hæc lasitudo plerunq; extendi solet vsq; ad quartũ diẽ. itaq; quarto die lauẽtur, & consueto cibo nutriantur.sit aũt & balneum non moderato calidius. laxare enim & discutere volumus ipsum corpus.

Cap. xxxvij. De lassitudine tensiua.

Frictio his cõuenit,& ocium,& quies,& balnea maxime tẽperata moderato nõ calidiora, & mora in calida aqua diutius facta.quare ẽt si talẽ laueris bis, magnopere profueris.

Cap. xxxviij. De lassitudine cum inflãmatione.

Conuenit in hac lasitudine in tẽperatissimis aquis mora diutissima;siquidem ea tales lassitudines sanat. si vero etiam paulo tepidior fuerit aqua magis prodest.

Cap. xxxix. De lassitudine ob siccitatem gracilitatem.

In huiusmodi lassitudine cutis contrahenda, & densanda est.contrahit aũt,& adstringit tum frigida aqua,tũ feruens.at à frigida periculũ est, ne homo lædatur, q iam rarus simul,ac vacuus ob exercitiorũ copiã factus est.à feruẽti vero nulla læsio,sed secura densitas cuti accedit, ita vt ẽt relictus in ipsa calor reuocetur ex feruẽtis aquæ solio. Vnde feruẽtis calidæ solium parãdum est, exiliant autẽ ex ipso statim in frigidum, quo firmitas ĩ cute cum caliditate maneat. Vitanda aũt est longior in frigidæ solio mora. exsoluit.n.frigidæ lotio calidæ lotionis vtilitatem.

Cap. xlij. De lassitudine vlcerosa spontanea.

Vesperi autẽ multo & pinguius illito,atq; tẽperatissima calida loto paucum cibum boni succi,& sorbilẽ dabimus. qñquidẽ vtẽdum est balneis tẽperatissimis, & vnctione,ac frictione moderata. si vero crudi humores multi fuerint, viresq; debiles non lauãdum est.postq̃ vero oĩa bona perfecte apparuerint,moderatis exercitijs vti conueniet,balneis,& vnctionibus.

Cap. xliiij. De lassitudine inflãmatiua spontanea.

Si absq; febre sit tertia etiã die, lauato, & large vngito. sicq; etiam lauacris, moderatum tamẽ cibum exhibebis.

Cap. xlv. De curatione frigiditatis ex Herodoto.

A conuersatione in frigido aere desidere non oportet:sed ambulare prius in tepido loco.deinde ad balneum ingredi,& in calidę aqua diutius morari.si vero sequẽti die frigiditas pseuerat curatio p balneũ,aut inunctionẽ conuenit.

Cap. xlvi. De cutis densate curatione.

Sanatio horũ est calfactio, & cutis rarefactio, vtendum igitur est exercitijs & balneis calidioribus.præstat autẽ in prima balnei domo super leui lapide sedentẽ perfundere. Vtãtur & lauacro natationi apto,cal.do,temperato,diutius.in frigido

gido vero ne īmorentur. neq; vero aqua sit valde frigida.

Cap.xlvij. Aestuosi ardoris curatio ex Herodoto.

Postquam autem discessit à sole, temperata calida se lauet, & in frigida natet. si vero nō adsit balneum, aqua & oleo, vel aqua, & rosaceo totū corpus humectetur.

Cap.l. De cruditate.

Exonerata aluo ad consueta munia est accedendum. deinde succedat balneum, & inunctio ex oleo dulci.

Cap.xciiij. calidorū temperamentorū correctio.

His sufficit deambulatio, et balneum. nam & ex ijs aliqui post cibū balneis gaudent. & aliqui ipsorū crassefacti sunt ob talem viuendi rōnem. Attendendū aūt est in oībus, qui post cibū lauātur, ne iecur affectū sit. extreme. n. tales lædūtur, si post cibum lauentur. Qui vero cū siccitate calidi sunt, circa ætatis vigorē maxime humido victu opus habent ex edulijs & balneis. quare æstatis tempore citius lauētur, & post cibum rursus. nisi aliquod viscus impediat.

Cap.xcvi. Humidi intēperamenti correctio.

Quapropter ante cibū hi loti, & naturalibus calidis aquis vtentes magnā opem sentiunt.

Cap, xcvij. Sicci intemperamenti medela.

Balneum siccis corporis temperaturis oībus cōmodissimū est. tēperata āt & dulcissima aqua sit. & si bis aut ter in die lauētur, magis cōferet.

Tetrabibli secundæ sermone I. Cap.lix.

De ephemera ex lassitudine.

Oportet aūt statim post exacerbationis declinationē in balneū hos ducere. & accurate oleo dulci tepido perfricatos aquarum dulcium lauacris lauare.

Cap.lx. De febricitātibus ex vigilijs, cura, iraq;.

Oēs q ex ira, vigilijs, aut tristitia in febrim cadunt, neq: frictiōibus, neq; balneis multis idigēt.

Cap.lxi. De febricitantibus ex ardore.

In balneum dulcium, ac temperatarum aquarum ducendi sunt, accessu solo aeris balnei per transitum concesso.

Cap.lxij. De febricitantibus ex frigore.

Si quis frigefactus febricitarit, in balneū ducendus est in febris declinatione. caput autē calfaciendum est & ante balneū, & post balneū in declinatione, vnguēto amaracino, aut nardino.

Cap.lxiij. De febre ex grauedine, & destillatiōe.

Si ex ardore facta est destillatio, hunc statim in balneum dulcium, ac temperatorum aquarū ducere oportet, & in frigidam immergere, & sub salientem locare.

Cap.lxiiij. De febre ex cute densata.

Curare porro eos oportet, aquarū dulcissima A rum, ac temperatissimarum balneis post exacerbationis declinationem, & eis præcipere, vt aliquandiu in balnei aere morentūr.

Cap.clxvi. De balneis.

Balnea quędā sunt dulcia, quędam qualitatis exortia, quædā qualitatē aliquam habent. Et q̄ aliam quandā qualitatem habent, partim ex nostro studio vim habent, partim naturalē vim per se possident. Primū igitur de dulcibus dicēdum est, q̄nquidem horum vsus frequentior existit. Dulcium itaq; aquarū vis humida & calida est, siquidē fuerint tēperatæ. Si vero tepidæ fuerint, humida & frigida. Si vero calidiores æquo factæ fuerint, calida quidē ipsarū vis est, non aūt similiter humida. Inhorrescere. n. cogunt corpora, & meatus ipsorū densari, vt neq; extrinseca humiditate fruātur, neq; ex internis superfluitatibus quid euacuetur. At. n. à temperatis incipiendum B est. Temperatę itaq; semꝑ humectāt per seipsas, ac calefaciunt. Cōtingit aūt ipsas aliq̄n aut discutere humiditates corporis q̄busdā partibus, aut mollire, aut cōcoquere, aut corroborare virtutē, aut dissoluere. Ad hęc tn̄ ēt quantitas ipsarū nō parū confert. Commoda vero sunt talia balnea, dulcia inquā & tēperata, in febribus siccis & humoris exortibus, & ꝑsertim in īmodice sitientibus, & in forti insolatione, & in pustulis scabiosis. Oportet aūt & aerem balnei humidū efficere pauimēto & parietibus aqua conspersis. At vero calida ex nostra industria parātur balnea, quū frigiditatē infestantē sedare volumus, aut lassitudinis affectū, aut cōuulsionē, aut dolorē mitigare. Fiunt aūt calida, calfactorijs quibusdā aquæ immixtis, velut pulegio, origano, hyssopo, thymo, thymbra, saluia, folijs lauri, pyrethro, cha- C mæpity, panacis radice, rosmarini semine, & similibus. Balneis aūt discussorijs vtimur, aut habitū corporis graciliorē, reddere volentes, velut in pinguibus, & ex affectione tumefactis: aut toto corpore, aut aliqua parte, velut abdomine, testibus, pedibus, velut in hydropicis contingit. Vtimur ēt in fluidis vlceribus, ꝓpter subiectam in toto corpore multitudinē, aut varicibus vlceri subiectis. Fiunt aūt discussoria balnea, iniectis aquæ talibus quibusdam, qualia sunt, sal, nitrū, aqua marina calefacta, & mel aquæ ammixtū, aut staphis syluestris cocta cū aqua ex cinere ficulneo, aut vitis ꝑcolata. Item baccæ iuniperi cū eadem aqua coctæ, & sulfur eadem aqua elutū, adarce & alumen cū eadem coctū. At vero mollibus, & lenibus balneis vtimur ī inflāmatiōe ac duritie quadā partiū. Talia aūt fiūt malua ī aqua cocta, tū hortensi, tum syluestri, & semine lini, & fœnigræci, & meliloti. In fluidis autē inflam-

mationibus, plantago aut polygonum aquæ incoquitur, aut malicoriũ, aut rubi folia. In cõuulsionibus aũt inflãmationem minãtibus, vtimur his quæ iam relata sunt in inflãmationibus absq; fluxionibus. Maxime vero prodest his aqua & oleum, in quibus malua fœnumgræcũ ac semen lini sunt incocta. Si vero duricia est citra inflammationem, prædictis discussorijs vtemur.

De balneis naturalibus.

Eodem serm. *Cap.clxvij.*

Ex balneis naturalibus quędam sunt nitrosa, quædã salsa, quædam aluminosa, aliqua bituminosa, aliqua sulfurulẽta: aliqua ferri, aliqua æris qualitatem habent: quædã vero ex his cõposita sunt. Horum aũt oĩum vis est siccare. Aliqua vero vnà cũ hoc quod siccant, ẽt strenue calfaciũt: quædã vnà cum siccando ẽt adstringunt, velut aluminosa, ex parte vero ẽt salsa, & q̃ æris qualitatem habẽt. Omnia aũt sunt cõmoda humidis & frigidis præter naturã corporibus, & talibus morbis diuturnis. Quapropter conueniũt morbo articulari, podagrę, resolutiõibus, nephritidi, anhelosis, fracturis calli inductiõe egentibus, vlceribus fluidis, inflãmatiõibus diuturnis & iam induratis. Et nitrosa q̃dem ac salsa capiti conueniunt, & thoraci fluxionibus vexato, & stomacho humido, & hydropicis, et tumoribus oĩbus. Aluminosa vero sanguinis reiectioni, stomacho vomẽti, & in his q̃ ĩmodice ab hæmorrhoidibus euacuanť, et fœminis q̃ inordinate purgãtur, aut nimiũ purgãtur, & q̃ citra manifestã causam frequenter abortiũt. Prosunt & his q̃ ĩmodice exsudant, & tarde cõcoquunt, & tumoribus surarũ. Cõmodant ẽt varicibus. At sulfurulenta & neruos molliũt, & tenesmi dolores mitigãt. Verum stomachũ exoluunt ac subuertunt. Purgant aũt cutem, & ꝓpterea cõferunt vitiligini albæ ac nigræ lepræ, scabiei, impetigini, & vlceribus antiquis, articulorũ fluxionibus, spleni indurato, hepatiq; ac vtero, resolutis, coxendicum morbo, & pruritui. Bituminosa vero caput replent, & sensuum instrumẽta lædũt. Perseueranter aũt calfaciunt, & cũ tpe molliunt, & p̃sertim partes circa vterũ & vesicam ac colũ. Quę vero æris qualitatem habẽt, ori & tonsillis, & vuę, ac oculis excellenter cõmodant. Ferri vero qualitate pręditam, stomacho & spleni cõuenientissima sunt. Porrò q̃ mixtã qualitatẽ habent, iuxta dominiũ mixtorum operãtur. Oportet aũt ingressos ad naturalia calida balnea citra turbationẽ facere, quo vis ipsorũ remisso corpori allabẽs ĩmergatur. Nã q̃ perturbati ingrediũtur, eorũ corpus horrescens densatũ, & nõ suscipit ab aqua qualitatẽ. Cæterũ

D bituminosis, & sulfurulentis aquis salientibus, caput supponere nõ oportet facile.n. inde lędit.

De frigidæ Lotione.

Eodem serm. *Cap.clxviij.*

Frigida balnea conueniunt inculpate sanis. Corroborant.n totum corpus, & cutẽ duram ac densam efficiunt. Optimũ est aũt hoc præsidiũ cõtra læsionẽ ab externis. Non aũt dico cõferre frigidæ lotionẽ his q̃ vulgari victu temere vtuntur, sed solũ his q̃ exacte viuunt, & laboribus ac cibis cõuenientibus vtũtur, Sint aũt neq; ex venere, neq; aliàs lassati, neq; crudi, neq; prius vomuisse debẽt, neq; ventre male affecti esse, neq; vigilasse. Alioq̃ ꝑiculosus fuerit eius vsus. Oportet aũt insuetos ad frigidæ lotionẽ paulatim adsuefacere: Et primũ quidẽ in æstate ipsius vsum auspicari, & primũ non in sincerã frigidã ingredi, sed q̃ sufficiẽ habet exolutã: Deinde vbi pau-

E latim per totã hyemem assueuit quis, ita ad frigidam accedere. Sit autem dies in qua auspicatur, à ventis tranquilla, & quam maxime pro illo tẽpore calida, & in meridie initium faciat. Qui vero frigida vsurus est, sit ætate circa quintum & vicesimum annum, sit animi alacris, & valde virilis. Et primũ fricet corpus linteis diutius frictione duriore: deinde ꝑ oleum fricetur consuetũ, postea exerceatur, atq; ita in frigidã descẽdat, nõ lente, sed confertim insiliens, quo in vno tpe oĩbus corporis partibus aqua circunfundatur. nã quæ paulatim appropinquat, horrorẽ inducit. sit aũt aqua, velut dictum est, neq; tepida, neq; pure frigida. Postq̃ aũt egressus fuerit ex aqua, à pluribus p oleũ fricetur, donec cutis incalescat. Et postea cibos plures quàm solet ingerat: nam plures

F appetunt à frigidæ lotione, & melius concoquunt, & minus sitiunt: quare etiam paucior potus ipsis dandus est.

Eodem serm. *Cap. viij.*

Cæterum qui venere vti volet, recẽtes repletiones vitabit, cruditates item ac ebrietates, similiterq; famem. Malum est enim repleto corpore coire, & à gymnasiis, & à balneis.

Cap.lxv. de febre ex fame.

In febri, quę ex fame orta sit, exacerbatione declinãte, in balneũ ęgri ducãtur. & plurimo oleo tepido dulcissimo fricẽtur: et plurimo tpe in calido solio morẽtur. ęgressi vero, ac virib⁹ refectis, rursus ĩ balneũ ducãtur, et ĩ calidũ soliũ locẽtur.

Cap.lxvij. de febre ex bubone.

Hac febre laborantes lauantur circa exacerbationis declinationem.

Cap.lxviij de febribus diarijs ex cruditate.

Febrim etiã hñt nonnulli in q̃bus ꝓfluuiũ ventris ob cruditatẽ fit. si igiť sola corrupta euacuata fuerint

fuerint, lauādi sunt, ac nutriēdi in febris declinatione. si vero plus iusto euacuatio fiat, melius est nutrire citra balneum, habita ventris ratione.

Cap. lxix. de diaria multorum dierum.

Post tertiū diem si neq; in pulsu putredinis humorū signum sit, neq; in vrinis cruditas, & hora suspecta transijt, confidenter hoīem lauabis. si vero circa decimā suspecta sit accesio, lauādum est ante sextā. In balneo vero oleo dulci tepido corpus pcalfactum illinendū est. postea detergēdū, & foris abluendum. deinde īmitte ęgrū in solium calidę tpatæ, deinde etiā in frigidam. quare etiā postridie, si nihil apparebit, lauare poteris.

Cap. lxxij. de febribus synochis.

Post sanguinis misionē, q febre cōtinente affliguntur, quarta ferè semper in balneum duco.

Cap. lxxvi. Communis victus ratio omnium febrium putridarum.

Cōcoctione vero manifesta in vrinis apparente ēt lauare licet dulcis & potabilis aquæ balneo.

Serm. primo. Cap. lxxvij.

Tetrabibli Secundæ. De febre ardenti.

Porrò balneū illis solū conuenit in ardenti febri, qui citra tumorē aliquē inflāmatum, aut erysipelatū ægrotant, vbi concoctionis signa apparuerint in vrinis. Quod si quis iuuenis sit carnosus, tpe æstatis, & constitutione calida ac sicca, febre in vigore existēte, & cōcoctione in vrinis apparente, citra visceris alicuius inflāmationem, et ī lauacrū frigidæ natatoriū seipsum inijciat, atq; natet, sudores vtiq; cōmouerit. Si vero etiā ad frigidæ balneū adsuetus fuerit, valde cōfidēter hoc auxilio vtatur. Quibusdā. n. statim vēter biliosa egesit. At si moderata ē febris, & vires robustæ, vna cū cōcoctionis signis, ꝓsunt ipsis balnea dulciū ac tpatarū aquarū, & ex vnguētis chamemelinū, ꝓsertim si aer ambiēs, frigidus fuerit. Nā si aliqn contigerit, in frigido exnte ambiente ęger fortiter à febre exuraſ, modicā salutis spē de ipso habere oportet. Si vero neq; concoctionis signa affuerint in tali aeris statu, neq; vires fortes habere apparuerit, talē seruari impossibile est. Quare neq; lauabis ipsum, neq; inunges rarefaciētibus medicamētis, neq; vinum dabis, neq; frigidam.

Cap. lxxx. de febre tertiana exquisita.

Balnea vero ipsi cōueniunt ex aqua calida potabili tpata. & neq; nitrū neq; aliud quippiā tale ī balneis adhibere, sed aquā & oleum pcalefacto corpe circunfundere. & in calidę soliū locare, ac hortari, vt in ipso moretur, quantum ab eo fieri potest. Eos vero qui balneum amāt, etiam si bis in die laueris, non offendes.

Cap. lxxxiiij. de quarta.

A balneis vero quartanarij abstineant, solis

A frictionibus contenti, quæ valde prosūt.

Ca. xcvi. de his qui ob crudos hūores aīo deficiūt.

Aduersissima sunt his balnea, & aer nos ambiens multū calidus, aut frigidus effectus. quare neq; lauare cōuenit, & reclinare tpe ęstatis in domo frigida, & hyberno tempore in calida. lędun tūr enim valde vtroq; excesu. nam in balneis & æstate & oī caliditatis incremēto crudi humores diffunduntur, & per totum corpus defluunt.

Cap. ciij. De his qui ob ventris fluxum animo linquuntur.

Balnea vero fluxionibus in ventrem cōmodæ sunt. verum ijs qui ob sanguinis eruptionē, aut nimiorū sudorum euacuationē animo linquuntur, aduersissima sunt. adstrictione. n. indigent.

Cap. ciij. De ijs, qui ob humorum copiam animo linquuntur.

B A cibo vero, & vino, & balneis omnino arceantur, si febricitauerint.

Cap. cv. ad eos, qui ob stomachi debilitatem in animi defectionem cadunt.

Si ex partium extremarum frictione melius habuerint, eos qui stomacho exuruntur, statim ad balneum ducere oportet.

Cap. cxxxi. de conuulsionibus in febribus.

Qui ob siccitatem conuelluntur, ꝓpter febris violentiam, & præsertim delirio præsente, his lauandum est caput multa calida, dulci, & temperata aqua. manus quoque & pedes multa calida perfundendi. si vero pars cōtacta sit, vbi tempus balnei opportunum videbitur, lauentur.

Sermone secundo. Cap. iij. de lethargo.

Affectione declinante æger ad balneum ducatur: & smegmate mordaciore vtatur: vt fęx vsta, sinapy, &c.

C *Cap. vij. de vertigine.*

Cōueniūt vertiginosis balnea nālia aluminosa.

Cap. viij. de insania.

Declināte affectione ad balneū insani ducanſ. frictoriū aūt ipsis vtile ī balneo est. quo vtitor in prima balnei domo aquā tepidā irrorans, vt satis longā morā in domo trahat: quo vires pharmaci vsq; in ꝓfundum distribuātur. deinde capite leuiter deterso & abluto, vbi lotus ē, ita vt caput nō madefecerit calida. ex solio exeat: et frigida iterū atq; iterū irriget. si vero valde calidum caput habuerit, etiam sæpius frigida perfundatur.

Cap. x. de melancholia.

Cōmodæ sunt ēt euacuationes p sudorem, & labores, & q̄ p balnea fiunt. Balnea vero ꝓbe concoquēti nō sunt valde necessaria, nisi lassitudini alicui mederi velis. qui vero non bonum habet ventrē ad concoquendū, huic conducit frequentius lauari, aut ieiuno, aut perfecta concoctione.

Cap.

Cap.xxiij. de memoria amissa.

Cęterũ post purgationes vl'es ac locales sinapismus,& post sinapismũ balnea adhibenda sunt.

Cap.xxxix.de tetano.

Ex aqua & oleo tepido ægri illinantur,& in solio desideant infra vmbilicum.oportet autem & partes, quæ non madefiunt, prius illinere,& præsertim caput,& probe tegere, ne impleatur.

Cap.xliiij.de capitis dolore ex ebrietate.

In hoc dolore opus est multitudinem vacuare,& caliditatem frigefacere. sequenti vero die æger lauetur,& boni succi cibo nutriatur.

Cap.xlv.de capitis dolore uitio stomachi.

Deinde vero post modicum spatiũ cibus boni succi & stomacho cõmodus detur, si fieri põt lotis post vomitum:sin minus,ante balneũ. atq; hic tantus sit,vt ne lædantur,dum lauantur.

Cap.lxvi. de furfuribus.

In his,frigidæ lotio balneis præstantior est.verum in calida se lauãti,incommoda est multa in aere conuersatio.& capitis perfusio solijs melior est.& post hæc large per frigidam refrigera.

Cap.xcvi. de narium obturatione.

Post medicamentorum vsum conuenit sinapismum fronti adhibere,& postea lauare.

Sermone.iij. Cap.vi.de inflãmatione oculorum.

Balneum conuenit ijs quibus inflãmatio tumida in oculis est.est autem tumor mole quidẽ laxus,sed ad tactũ frigidior & colore albus, & qui influit,fluxus minus mordax est, & minus calidus.immo neq; chęmosis in ipso oculo subrubra est.neq; distenta.hæc autem affectio magis in senili ætate contingit.& plerũq; hiemis tempore.& magis fœminis pinguibus,et vt summatim dicam,oibus frigidum ac pituitosum cerebrũ habentibus inflãmatio tumida cõtinget. cum itaq; omnia relata signa videris, cõfidenter balneum assumito.adeo.n.ęgrũ leuat,vt alio auxilio opus ei non sit.oportet autem magis in aere morã trahere,& oculos plurimum fouere sicciore fomẽto per spongias multum expressas.quod vbi feceris,palam percipies tumorem in calido aere euanuisse.& interim ęgros penitus à morbo liberatos.si vero quid pręfactam curationem defuerit, nardinum collyrium in balneum ituro instilla. ac si moderatus apparuerit dolor, etiam crassius collyrium adhibebis.pręcalefactum videlicet in cote ita,vt loto velut dictũ est,& è balneo egresso humiditatem diligenter per spongiam detergeas.& sic idem collyrium illines,in quo obseruabis,nequid ex eo in oculum labatur. solet.n. magnum damnum excitare. quare neq; sudantibus illinendum est. fit.n.in balneo humorum diffusio,& præterlapsum collyrium mordacitate quadam inducta materias facile ad oculũ trahit,& duplicat inflammationes.si vero relata affectio diuturnior fiat,fluxionis essentia ad frigiditatem magis ducatur,tũc smegmata capitis in balneo adhibenda sunt,& pulueres qui spargendo sunt,post balneum,& primum quidem simplicibus vti oportebit,si vero causa perseuerarit, etiam ad composita transeundum est. quorum sylua talis est. Baccæ lauri, nitrum tostum vino extinctũ,sampsucus,vini fęx vsta & similia.puluisculi vero mulieribus,pręsertim consueti adhibendi sunt,quales sunt ex iride,& apij semine,et cyparissi pilulis, & vnguentis siccis appellatis. Oportet autem non immodice calida esse neq; acria,quæ admouentur:sed leniter calida, & habere adstrictionem admistam.horum vero compositiones iam relatę sunt in pręcedẽti sermone. smegmata igitur in balneo inijcere oportet sincipiti, pilis prius ĩter se disparatis, quo auxilium corpus contingat. præcipiendumq; vt in balneo os claudãt, quo calido aere vehementer p nares attracto subiectam materiam citius trãsmutent. Post balneum autem detersis capillis, puluisculi inspergantur, veluti dictum est. & de balneis quidem hactenus.

Cap.xi.de frigida oculorum intemperie.

His igitur ĩtempestiue per clysterem euacuatis,balneum adhibeatur.

Cap.xij. de oculorum inflatione.

Conducit & euacuare aluum, deinde etiã lauare,& temperata calida aqua caput perfundere.& post balneum dare vinum.

Cap.xiij. de tumore oculi indurato.

Vitanda in hoc casu sunt balnea,sol, reliquaque calefactoria.

Cap.xv. de ulceribus oculorum.

Balneum in vlceribus oculorum rarissime adhibendum est.

Cap.xxiij. de excretione in oculis.

Post inflammationis,ac vlcerationis declinationem,balneum conducet,et vinum tenue moderatum.

Cap.xxiiij. de oculi prolapsu.

Inflãmatione declinante balneũ petẽdum est.

Cap.xxix. de pustulis.

Deambulationes & alij motus à principio, non conueniunt.balnea vero et reliqua vaporatoria fomenta post principium.

Cap.xxxi.de canceratis oculi ulceribus.

Abstinendũ à balneo,nisi necessariũ hoc fuerit aut lassitudinis gratia, aut tardę cõcoctionis.

Cap.xlix. de resolutione oculorum.

In primis temporibus vitanda sunt etiam balnea,& vaporationes,& insolationes.

Cap.l. de Glaucedine.

Proprie dictā glaucedinem contingit in principio sanare ex deambulatione pro viribus,& totius corporis frictione,ac lauacris,maxime capitis.æstate vero etiam frigidæ lauatio conuenit.

Cap.li. de suffusione.

Abstinendum à balneo in suffusione, nisi si quis lassitudinis ac tardæ concoctionis causa lauari cogatur.& tunc omnino non in aere balnei moretur,neque in solio.sed paululum ingrediatur, & cito exeat.

Cap.lij.de midryasi hoc est pupillæ dilatione.

Balnei vsus rarior sit,& tunc caput non valde perfundatur.

Cap.liij. de tabe pupillæ.

Sed & balnea conueniunt,& capitis ex aqua calida perfusio.

Idem quoq; ait cap. sequenti de macie oculi.

Serm.iij.cap.xxxij.eiusdem Tetrabibli.

Cibi vero non statim à balneis dādi sunt, (his nimirum quorū corpus ad immodicā carnium multitudinem deuenerit,)sed permittendū est vt prius quiescant,aut quid consuetarum actionum obeant,& rursus ad secundū balneum ducātur.Præstat aūt et balnei aquam discussoriam esse,si naturalem habere possent: sin minus flos salis marinæ aquæ ammisceatur.

Cap.xci. de febribus,quæ in calidis & siccis temperaturis fiunt sine inflammatione & putrefactione.

Balneum porrò dulcium & calidarum aquarum,aut potius tēperatarum, vtilissima sunt oībus siccam & calidam tēperaturam habentibus. Lauandi aūt sunt quemadmodum hectici in secunda balnei domo.corpore ex aqua & oleo calido perfuso.& ipsis statim in temperatę aquæ solium locatis,deinde etiam in frigidæ solium. in frigida tamen moram diutius trahere non oportet.si vero īflammatio alicuius visceris accedat, balneum recusare oportet.

Cap.xcij. de febre hectica.

Omnes igitur hecticos,etiam si iam principiū tabescendi acceperint,si nulla alia febris sit implicita,aut propter humorum putrefactionem, aut cū principalis partis inflāmatione confidenter lauato,citra oēm tamen laborem,vt ne vires exoluantur.deferatur itaq; æger in lecto ad balneum.præparata autē ei syndone calida, in ipsa ad primam balnei domum gestetur. sint autem quatuor,qui syndonem teneāt,in singulis angulis vnus.deinde in prima domo nudatus, ad secundā portetur:in qua toto corpore ex oleo tepido dulcissimo perfusus,ad tertiam domum feratur,& in solium locetur.Sit autē aer balnei temperatus,& humidus preparetur,parietibus aqua calida respersis.In ipsa vero solij aqua temperata abunde quiescat,moderate in syndone vectus, nulla corporis perfusione fiēte, neq; item capitis perfusione.Hinc autem extractus à quatuor adolescentibus syndonem gestantibus, in frigidam aquam cōfertim mergatur, ne minimum quidē morę in ipsa trahēs.Statim aūt alius paratam habēs syndonem aliam, ipsi inijciat, & alius aliam simili modo.Demissus aūt in lectum , mollibus linteis lenissime detergatur.Postea vero vnctus, & vestibus contectus ad domum in lecto referatur.Sit aūt & domus balneo vicina. Eos quidem igitur,qui iam tabescunt, lauare oportet, velut dictū est. qui vero in hecticis febribus sunt nondum tabescētes,hi etiam citra syndonem lauari possunt.Deferendi tñ & hi sunt ad domum siue in lecto,siue vehiculo quopiam,aut lectica:deinde oleum ipsis infundēdum,velut dictum est: & postea ad calidā aquam ducantur,vt in illa immorentur:deinde ad frigidam prodeant, vt nullam omnino moram in ipsa trahant.atque ita detersi & inuncti domum reducantur. Sed hæc de balneis sufficiant.

Sermone quarto cap.liij.de distillatione.

Si à calida intēperie caput vexatur,omnia medicamenta calida aduersa sunt. oportet itaq; ipsos balneis multis calidis potabiliū, & dulcium aquarum consolari,simulq; generatos in capite vapores calidos discutere:& temperaturam omnē in melius cōmutare. noxius eis est vsus aquarum natura sua calidarum.nā quæ sulfureę sunt, quæq; bituminis vim referūt,ob caliditatē suam contrariæ sunt capitibus suapte natura calidis. quæ vero aluminis qualitate præditæ sunt,coarctatione sua & constrictione caput offendunt. verum calidas dulces non appellamus sua natura calidas,siquidem non possunt inueniri, quæ sua natura sint calidæ,& non sint alicuius medicamentosæ qualitatis participes.

Tetrab.iij.Sermone primo,cap. viij. de ijs qui in balneo,deficiunt animo.

Qui in balneo animo linquuntur, aut magis linqui incipiunt, eos celeriter educere oportet. neq; multę aquę infusione humectare.Qui autē iam inciderunt,celerrime exportandi sunt.& re liquum corpus leui quodā velamine contegendum. facies vero spongia frigida imbuta madefiat:aut aqua frigida aspergatur. Fricanda etiam facies stomachusq; ac pedes,os quoq; aperiendū pennarum,aut digitorum immissione: omniq; ope conandum,vt humor,qui in causa est ipsius defectionis animi,euomatur aqua tepida ori instillata.& si enim nihil inde euomūt,stomachus

tamen irritatione firmatur: quæ irritatio animi defectionem soluit. auxiliatur etiam ad oris apertionem auditoriorum meatuum compressio. similiterq; ossium, quæ à petræ duritia lithoidea, hoc est petrosa appellatur. Qui vero vilioris sunt conditionis, sunt etiam colaphis cædendi, capillorum quoq; adiuncta euulsione. Et vociferatio vnius vtilis est, multorũ autem, quæ vno & eodem tempore edatur, nocet. Cęterũ à vehementi animi defectione conualescentibus, tum in calidam, tum in frigidam demissiones, veluti mortis causæ, timendæ sunt: aut enim laxatis corporibus calore discusso aut resoluto pereunt, aut à frigiditate adstrictis extinguuntur.

Cap. xiiij. de humoribus à capite ad uentrem distillantibus.

Lauacris itaq; multis calidis potabilium aquarum, et dulcium consolari oportet eos, in quorũ ventrem à capite fluunt humores. vt vapores calidos in capite discutiamus, & omne tẽperamentum ad meliorem statum redigamus. Vsus aũt aquarum natura calidarum eis noxius est: siquidem omnes, in quibus sulfuris aut bituminis facultas inest, capiti natura calida nocent propter earum caliditatem. quæ vero aluminosæ sunt, propter earum constrictionem itidem caput lædũt. solis igiť dulcibus aquis absq; noxa' vti licet.

Cap. xxij. de canino appetitu, qui ex immodica transpiratione exoritur.

Abstineant autem à balneis calidis, consimiliq; aere, ducantur ad lauacra frigida, siquidem nihil id fieri prohibeat, veluti corporis gracilitas, aut membrum aliquod refrigeratum.

Eodem serm. cap. xxiiij. de cruditate.

Modica quidẽ deambulatio ab his nimirum, qui difficili concoctione apprehẽdi solent, deinde balneum suscipiatur, quod calidius solito existat: cæterum refectis prius viribus lauetur, corporeq; nitro consperso exsudet, atq; hoc modo in calidius solium descendat: deinde etiam in frigidum insiliẽs, largiore oleo vniuersum corpus pinguefaciat. Commodissimum est etiam aqua calida in balneo hausta vomere: velut abluendo ea quæ in stomacho desident biliosa aut pituitosa. Absinthij quoq; pręlibatio à balneo quod cõuenit facit, & aliena ventri adhærentia extergit. A lauacro cibum capere conuenit moderatum, & cui concoquendo corpus sufficit.

Cap. xxxvi. de ijs, qui ex debilitate alui fluxu laborant.

Balneum temperatissimum his conuenit: ita vt æger aliquandiu in temperata aqua moretur. Præstat autem prope exteriores balnei fores calidæ solium locari. neq; enim aere omnino ad ipsos indigemus. oportet etiam gestando ipsos in balneum inducere: atq; inde educere: deinde ex oleo, antequam induantur, inungere. à balneo vero statim lac asininum recens mulctum exhibẽdum, postea vero acriter & accurate fricatum secundo lauabimus, diligenti coniectura tum ex ructibus, tum ex ventris tumore facta, an exhibitus cibus sit rite confectus. modicum vero tempus à primo balneo vsq; ad secũdum intercedat horarum quatuor, aut quinque, puto, maxime si tertio eum lauare velis. id si nolis, non refert etiã plurium. Lauabis autẽ tertio, si assuetus sit æger balneis plurimis vti. et hoc non est negligẽdum, vt à singulis balneis, antequam induatur, oleo eum vngamus. Cæterum si lactis vsu delectabitur, etiam à secundo balneo lac dabimus. si nõ, ptissanam probe coctam dabimus: & quiete trademus, postea ad tertium balneum deducemus: aut ad cœnam, si lauare nolit. atque hæc quidem est balnei vsus ratio.

Cap. xxxvij. de cœliaca affectione.

Balneo autem plurimum renunciamus. aliquando tamen ad lassitudinis, vel alterius alicuius rei medelam eo vtimur. In balneo aũt smegmate quopiam vtatur, quod cutim pertundere potest, velut est nitrum assatum, fex vini vsta, ab inunctionibus & balneo prandendum est.

Sermone. ij. Cap. xix. de malo corporis habitu.

Ad lassitudinis autem curationem balneum per interualla quædam adhibeatur. quod si quis ad frigidæ lauacrum assuefieri poterit, compendio ad omnem mali curationẽ perueniet. Aquæ item quędam naturales calidę robori, ac viribus reparandis conduxerint, quales sunt aluminosæ, sulfureæ, ac nitrosæ.

Cap. xxvij. de curatione hydropis post euacuationes.

Neq; vero balneę sponte nascẽtes calidę ineptę sunt hoc tempore si ipsis ęgrotis exhibeatur.

Cap. xxviij. curatio hydropis, quem proprie inter cutem appellant.

Aqua marina etiam, & sulfurea, & aluminosa lauetur: aliquibus enim qui ad huiusmodi lauacra adsueuerunt, ea ipsa tum ad deterendum morbum, tum ad habitum valentiorem reddendum suffecerunt.

Sermone. iij. Cap. quinto. de renibus calculosis.

Insessiones item in balneis sumendæ sunt, & post hoc statim ęgri in soliũ tepidius demittendi sunt, atq; id assidue facere, non ab re est.

Cap. xxx. de uesicæ ulceribus.

Conferũt igitur aquę Albulę si adsint, & consimiles post matutinã deambulationẽ, triũ heminarum mensura primo die potę: deinde vsq; ad quinq;

quinq;,& sex heminas deueniendũ. Quod si nõ adsint hmõi aquarum qualitates, bituminosis vtendũ erit. Nitrosarum ẽt, si adsint, & salsarum experimẽtum sumere prodest. maiorem.n.quã credi potest, ex ijs sæpe vtilitatem secutam vidi.

Sermone quarto, Cap. xlviij. Qui podagrici lauandi sint, & quomodo.

Manifestum quidem existimo, post inflãmationum remissionem oĩbus podagricis balneum commodissimum esse, q̃nq; autem & in vigore vtiliter adhibetur. si æger prurigine, aut vigilijs vexetur: aut aliter sit fatigatus labore. Lauare autem oportet tempore remissionis, ita vt spõgias aceto & sale permistis madefactas locis affectis circũponamus, vt à fluxione immunes permaneant. Præterea vero linteis siccis, & plurimo nitro totum corpus perfricare, et vt in aere diutius immorentur, iubere, & moderate non solum calidam, sed etiam frigidã adhibere: & in ipsarum solijs desidere. Vtile autem est balneum natura siccioribus, & gracilibus, & colore nigrioribus, & qui à tumore liberi omnino sunt. In huiusmodi enim affecta particula non intumescit, adeo magno tumore excitato: verum distrahi, velut à carne apprehẽsas, in profundo sitas corporis partes aiunt, & incredibili tensione distendi. & inhorrescunt sæpe, pellicula, quæ os ambit à fluxione salsa, aut acri, aut tenui valde, ac erodẽte vellicata. Hi à balneis opem ferunt: quapropter nõ semel tantum, sed iterum, atq; iterum eos lauare oportet, & in aere per omnia moderato citra aliquam pinguedinem adhibitam immorari. ita.n. magis euacuabuntur. deinde oleo dulci cũ aqua cõquassato illitos in aquam calidam demittere, & in ea aliquandiu morari præcipere. In frigidã vero minime demittãtur, nisi immodici caloris sensus infestet. vtplurimũ vero tepida, aut lactei caloris aqua perfundatur in prima balnei domo.

Tetrab.iiij. Sermone primo, Cap.cxxv.

De ratione uictus eorum, qui elephantiasi correpti sunt.

Debent hi lauacro quodã præscripto vti. nocet enim affectioni, siquis nõ lauetur. Per interualla etiam psilothro, vt dictum est, defricẽtur, & quodam ex prædictis smegmate expurgẽtur. Commoda sunt etiam arida fomẽta, & post sufficientem ex dictorum vsu exudationem, natationes in mari, aut in sulfureis, & aluminosis aquis, nõ extreme frigidis, quales sunt aquæ Albulæ in Italia vocatæ. quod si tales non adsint, frigidæ lauacro assidue vtantur. raroq; balneum petant, nisi psilothri gratia, aut altera aliqua vrgente necessitate cogantur. si vero quis ad frigidæ lauacrum cunctantior sit, eum in balnei

A aere plurima aqua frigida p̃fundi cõmodius erit.

Sermone.ij.Cap. xxviij. de neruis uulneratis.

Porro qui saucios neruos habent, vrgente necessitate post septimam, vel vbi dolor penitus quieuit, lauari possunt. verum lauandis medicamenta vulneri indimus: & foris lintea multiplicia oleo imbuta imponimus, & fasciã ex linteo obligamus: deinde ægro in solium descensuro ligamenta multo oleo irrigamus. & post balneũ remotis omnibus, quæ applicita fuerant, præscriptam curationem adhibemus. at si vulnus in manu fuerit, admoneatur æger, ne id calidæ siue frigidæ lauacro humectet.

Cap.xliij. de ligamenti & curationis ratione ulcerum malignorum, difficiliter ad cicatricem peruenientium.

Balnea vero minime dulcia conueniunt: sed B potius sulfurea & bituminosa adhibenda sunt. quod si ęger illotus manere non possit, citra totius corporis læsionem, lauandus est vlcere non denudato.

Cap.lxi. de pustulis noctu erumpentibus.

Vitanda sunt item in ępinyctidibus fomenta, balnea, & sol.

Sermone. tertio. Cap.iij. de tumoribus induratis.

A balneis medicatis abstinendum consulo, p̃sertim quũ aluminis, aut sulfuris, aut ęris qualitatem admixtam habent. hæc enim huiusmodi affectibus aduersantur.

Sermone iiij.Cap.xij. de cura prægnantis.

Cæterum mense nono relaxandi corporis gratia in prægnantibus, balneo frequenter vtendum est: & oĩ ratione prospiciendum, vt paritura futuros partus dolores fortiter possit ferre. C

Cap.xv. Quæ circa ægre parientem facienda.

Cum partus difficultas instat, & loci præclusi manent, pręgnans in balneum ducatur, & in calidæ labrum desideat, sæpeq; perfundatur.

Cap.xviij. Fœtum corrumpentia.

Mulier autem, à qua fœtus expellendus est, p̃ aliquot dies antea tenuissimo victu, & assiduis balneis vtatur. superiorem ventrem pubem ac lumbos quotidie defricans, & in aquæ tepidæ labro diu morans.

Cap.xxvi. de causis sterilitatis, & curatione.

Balneis vtantur, qui conceptum fieri cupiũt, neque assiduis, neque copiosis.

Cap.xxviij. Calidioris uteri curatio.

Somnus in huiusmodi esse longior debet: & aquarum dulcium balnea adhibeantur.

Cap.xxix. Humidioris uteri curatio.

Sicca fomenta crebro vsurpanda sunt, balneis vero raro est vtendum.

Cap.

Cap.liij. de mulieribus, quæ ob nimium calorem non purgantur.

Calidiores mulieres, & quæ plurimum exercẽtur, quam maxime humectare oportet aquarum dulcium balneis.

Cap.lvij. de ijs, quæ ob plenitudinem non purgantur.

Primo autem die à balneis ac cibis abſtinendum eſt. tertia autem die lauanda mulier eſt. & ſolita victus ratio repetenda.

Cap.lxiij. de menſium ſtillicidio.

Poſtremum balnea naturalia adhibebimus, & marina aqua frigida iugiter abluemus.

Cap.lxviij. de ſuffocatione ex utero.

Balneum vero raro, & non niſi ſordes detergendi cauſa adhibeatur. & tamen bis aut ter per totam curationem ad morbum expellẽdum admitti debet. Poſtremum vero confugium eſt ad balnea naturalia tum calida, tum frigida.

Et cap.lxxi. ad idem.

Perſeuerante vero affectione, exercitia, ſudorum prolectationes, frictiones, & frigida balnea adhibeantur.

Cap.lxxvij. de vteri inflatione.

Vtendumque eſt omnibus ijs, quæ ex alto trahere materiam poſſunt, & balnearum naturalium aquis primum calidis, deinde frigidis, vt corpus ad tolerandam frigiditatem ſenſim alliciatur: & affectæ partes paulatim firmentur.

Cap.lxxx. de mola uteri.

Perſeuerante vero malo, acrium eduliorum eſus aſſumatur, & innatationes aquarum calidarum, & aquæ marinæ.

Cap. lxxxvij. de abſceſſu uteri inter inteſtina & peritonæum rupto.

Balnea vero, atq; etiam alimenta, quæ exulcerationes irritant, vitanda ſunt omnia.

EX PAVLO ÆGINETA

De Balneis.

Libro Primo. Cap. li.

Robo ſanè lotionem frigidæ, ſed ita vt degentibus citra victus rationem nihil conferre, ijs modo qui accuratam victus rationem ſeruant laboribus itẽ et alimentis accõmodatis vtuntur, vtilem eſſe confirmem. Populares vero, qui copioſiore egent refrigerio, natare æſtatis tempore ſatis fuerit, iuuenes maxime & corpulentos, frictionibusq; præcalfactos. Sint autem neq; rebus venereis, neq; alia quauis occaſione defeſsi, neq; cruditatem ſentiant, neq; vomitione, ventriſq; fluore, aut vigilijs deniq; exhauſti. Periculoſum quippe ſimpliciter gelido lauacro vti: calidum autem vt optimum, ita & tutisſimum eſt: ſolatur. n. laſsitudinem, humorum plenitudinem per halitum digerit: calorem inducit, mitigat, mollificat, flatus vbicũq; fuerint, diſcutit, ſomnum conciliat, & corpulentiam inuehit. Eſt vero vtilisſimũ cuiq; tũ viro, tũ mulieri, tũ puero, tũ ſeni, magiſtratibus atq; priuatis.

De Thermis ſua ſponte prouenientibus.

Eodem lib. Cap.lij.

Thermarum vltro ſcaturiẽtium, quædã ſunt nitroſæ, quædã ſalſuginoſæ, quædam aluminoſæ, quædam ſulfureæ, quædam bituminoſæ, aliæ æris, alię ferri deniq; naturam æmulantur. Nonnullæ ex earundem rerum mixtura conſtant, idcirco oẽs in vniuerſum quotquot ꝑ ſe vltro thermæ emergunt, virtute areſaciendi, calfaciendiq; præditæ ſunt, frigidisq; ac humidis naturis in primis conducunt. Cæterum quæ nitri ſalisq; naturam obtinent, capiti, thoraci, deſtillationibus affecto, ſtomacho humecto, hydropicis, tumoribus laxis, qui ex morbis proueniũt, & quibus eſt pituita moleſta, conueniunt. Quæ alumine conſtant, ſanguinis excretionibus, vomitirienti ſtomacho, fœminarum inordinatis purgationibus, & ijs quæ identidẽ abortiunt, opitulantur. Quæ vero ſulfuris vim posſident, neruos emolliunt, calfaciuntq;, fatigationibus ſubueniunt, ſtomachum eneruant, atq; ſubuertunt. Bituminoſæ vero, caput replere, ſenſorijsq; ſedibus officere ſolent: enixe tamen calfaciendi emolliendiq; vim obtinẽt, ſi quis diutius in eis immoretur. At quæ æris naturam habẽt, os, tonſillas, columellam, & oculos miris modis adiuuant. Quę poſtremo ferri naturam retinent, ſtomacho, lieniq; accõmodatæ ſunt. Oportet autẽ balneorum aquam ſenſim citraq; tumultum ingredi, quo potentia ipſius pedetentim irrepens, in relaxatum corpus demergatur.

Lib.ij. Cap.xvi.

Quibus ſiccitas febrẽ attulit, fricandi hi quidem minus, ſed lauandi ſunt liberalius. Quos curæ, mœrores, vigiliæ, & iræ exercuerunt, lauare quidem nõ ſubinde oportet, verum oleo copioſiore, tepido, cui minima adſtringens vis inſit, tum paululum fricare, tum ex conſuetudine lauare conuenit.

Quibus febrem æſtus intulit, his maturrime ab initio ſtatim frigorificijs, lauacris quamplurimis, minime vero abundanti oleo, neq; frictione crebra, ſuccurrendum eſt.

Quod ſi quis ex frigoris iniuria febricitet, & is in

is in declinationibus in balneum ducendus est. Si autem febris vnà cũ catarrho accendatur, ante concoctionem lauacrum vitare expedit. Quibus porrò æstus febrem excitat, ei his etiam dum præsentibus lauandi sunt.

Quibus vero ex angustia meatuũ febris contrahitur, his profecto dulcium aquarum temperatarum lauacrum confert.

Si vero propter inediam febris accensa fuerit, hi prima statim accessione remittente, in balneũ ducantur, tepenteq; oleo largissime perfundantur, molli adhæc manu perfricari, in calido solio multũ diuq; versari debent. A balnei statim exitu, reuocatis viribus denuo in balneum ducendi sunt: deinde aqua calida potui exhibenda est.

Eodem lib. Cap.xviij.

Vniuersum corpus, nisi prius euacuatum fuerit, in his qui ex putredine febricitant, rarefacere non expedit. Vbi vacuaueris, rarefacere oleo tepidum calorem habente, cõuenit: è quorum numero chamæmelinum. In hoc tẽpore & vinum dilutum potui datũ, vniuersas excretiones promouet. Lauacrum item tẽperatum ex aqua dulci. Atqui si febris magnitudo destiterit, tum neque vino, neq; balneo, neq; rarefacientibus vnguentis vtendum est.

Si vero q̃ ex putredine laborat, Eusarcos, hoc est, corpore quadrato sit, cõstitutioq; cœli calida & arida, hunc si in frigidam natationẽ posueris, nequaq̃ offendetur. Modica aũt febre infestãte, si vires validæ, vnà cum probæ coctionis inditijs apparent, talibus profecto balnea, viniq; potus, & quæcunque rarefaciendi vim obtinent vnguenta, conducunt.

Eodem lib. Cap.xx.

Balnea ex aqua quæ bibẽdo fit, his qui tertiana ad vnguẽ exquisita laborant, cõgruunt, quibus neq; nitrum, neq; sal, neq; sinapi, adijcias: verũ oleo summopere calorifico perfundens, ęgrũ descendere in lauacrum iubeto. Cæterũ qui balneis oblectantur, eos si bis in die laueris, non delinques. Si maturationis notę euidẽter exhibeantur, tunc etiam si pluries laueris, nihil peccabis.

Eodem lib. Cap.xxi.

Lauacra in tertianis spurijs circa initia statim non probantur, sed dum iam ostenduntur concoctionis inditia.

Eodem lib. Cap.xxx.

Ad hæc æstuosę ægrotantium illis tantũmodo lauacrum expedit, qui nullo tumore inflammato, aut erysipelatoso infestãtur. Quod si concoctionis etiam notæ compareant, multo magis ex re atque vsu fuerint balineæ. Qui vero ex salso humore ardenti febre conflictantur, eis sanè aliena sunt lauacra.

Eodem lib. Cap.xxxiij.

Balnea in hectica affectione constitutis, quouis tempore conducunt.

Libro.iij.Cap.vi. de phrenitide.

Si corpus squalidum, perustumq; esse conijcies, febrisq; adsit, etiam balneis vtendum aquæ potabilis, & vnctione liberaliore.

Cap.ix. de lethargo.

Cæterum vbi morbus inclinare ceperit, gestatio statim continua, vtilis est, & balneũ etiam adhibendum erit.

Cap.xiij. de morbo comitiali.

Fugere oportet carnes, legumina, vinum copiosius, venerem frequentiorem balnea, sinapi post potũ statim à balneo, p̃sertim vini meraci.

Cap.xvij. de amantibus.

Hos igitur tristes & vigilijs fatigatos nõnulli qui affectionem ignorant, nullo balnei vsu, solitudine, & tenui victu consumpserunt: in quibus sapientiores cum amantẽ deprehendunt, ad balneas, compotationem & ludos deducũt. balneo igitur in amantibus vtendum est.

Cap.xviij. de resolutione, quæ πάρεσις dicitur.

Post diem quartum decimum plenioribus vti cibis expedit. & auxilio, quod mirũ in modum proficiat: & in balneum deducere. à trigesimo dropacem afferre conuenit, & lauacro committere. Vomitus etiam à cœna erit accõmodatus, & præsertim is, qui radiculis assumptis cietur, itemq; gestationes curru, lectica, aut vehiculo. postea ducendi sunt ad balneas naturales.

Eodem cap. de resolutione alicuius partis corporis, quæ ex apoplexia sit sequuta.

Post vigesimum primum diem balneis ęgroti credentur. vinum tenerum calente aqua temperatum potui dabitur: vires autem balneis & vnctionibus reficiendæ sunt.

Eodem cap. de resolutione, quæ unamquamq; particulam obsedit.

Qui præter voluntatẽ vrinã excernunt, corroborantibus auxilijs adstringẽdi sunt, cibis siccis, potione frigida vtentur, vbi se postea colligunt, cutis exulceratione, & lauacris sponte nascentibus frigidis vtentur.

Cap.xix. de conuulsione.

Eos qui ex conuulsione conuelluntur, oleo, aut hydrelęo calido fouere cõuenit: si nihil prohibeat etiam ad lauacrum deducere, tẽperatoq; solio vti cum oleo & frictione lenissima.

Cap.xxij. de oculorũ dolore, et acribus humoribus.

Vbi vero iam concocta fuerit inflammatio,

corpusq;

corpusq; superfluis vacuum, balneis vti commodissimum est.

Cap.xxvij.de angina.

Cum morbus ceperit inclinare, ęgri deambulationibus & balneo committentur.

Cap.xxxi. de cruentis sputis.

Postq̃ igitur omnia, vt postulat ratio, peracta fuerint, et sanguinis fluor substiterit, corpus perfricari debet. Inimica autẽ sunt balnea frequentia, vini potio, & ira, & venus.

Cap.xxxiij. de pleuritide.

In lateris dolore si morbus se remittat, æger balneo vtetur, frigus vitabit, firmioreque cibo recreabitur.

Cap.xxxix. de cholera.

Vbi iam exacta apparuerit cõcoctio, balineis, & probi succi cibis vtendum est.

Et paulo post.

Vbi morbus ĩclinauerit, ad balneũ deducũtur.

Cap.xliij. de colico dolore.

In remissione doloris sinapismo & dropace vtendum est, atq; etiam balneis aquarum sponte nascentium. cæterũ à balneis aquæ potabilis abstineãt, nisi dolor cõpellat. vbi vero aliquo medicamento facta fuerit euacuatio, vt lauẽt, iubebis.

Cap.xlv. de calculo.

Post cætera remedia, ne calculus concrescat, aut concretus confringatur, balneo vtitor. à balneo ieiunus, ante vinum, aquam tẽperatam potato: ac inter prandẽdum frigidam superbibito, si nihil prohibet, vbi praui humoris copia sentiatur, sanguis detrahatur, aut purgatione corpus vacuetur. omnium vero præsentissimum est ad calculos arcẽdos, post balneum, aquam tẽpatam prius bibere, q̃ vinũ, aut aliud alimentũ assumat.

Eodem cap. de renum inflammatione.

Præterea cum inflammatio infestat, à balneis abstinendum esse censemus.

Cap.xlvij. de malo corporis habitu.

Aquarum naturalium vsus adhibebitur, primum aluminosarũ, nitrosarumq;, mox vero sulfurearum. pluribus diebus interpositis aliud balneũ accõmodatur, & varie ęgrotãtes exercẽtur.

Cap.l. de morbo regio.

Porro si bilis oculos, faciemq; dehonestet, elaterij instar erui cũ lacte muliebri naribus in balneo instilletur, & statim in solium descenditur. sed ita ne caput immergatur.

Cap. liij. de ramicum generibus.

A cibis inflãtibus abstinendũ, vino copiosiore, crebris balneis, motu vehemẽti, et id genus alijs.

Cap.lxi. de mensium suppressione.

A purgationibus reficiẽdę sunt mulieres diebus paucis ĩsequutis. exercẽdæ ambulationibus, inferiorũ frictionibus, & balneo. Post balneum aut myrrhæ obolus bibitur, aut castoreũ ex passo, aut mulsa, aut decoctum artemisiæ.

Cap.lxxi. de vuluæ strangulatu.

Conuenit autem exercitijs vti, frictione, clamore, & denique aquis naturalibus.

Cap. lxxvi. de partus difficultate.

Insuper vero par est laxationes balneis moliri, nisi febris, aut alia quædã occasio impedierit.

Cap.lxxvij. de coxarum morbis.

Cum morbus se remiserit, balineæ naturales sunt accommodatæ. si illæ desiderabuntur, in alijs lauabunt balneis.

Cap.lxxviij. de podagra à bilioso humore.

Lauacris vtendum ex aqua potabili factis, si nihil prohibet, cum fluxiones intenduntur, & cum absunt.

De podagra ex sanguine.

Si lauent ægrotantes, nitrum, aliaq; frictionibus adijciant. vbi dolor inclinauerit, exercitijs se credent, articulos maxime perfricabunt, in naturales balneas descendent.

Et paulo post.

Pari modo etiam hyenas percoquunt, & oleũ inde conficiunt. deinde eo balnei solia cõplent: in quę postq̃ descenderunt, immorari ibidẽ diutius, eoque articulos confricare præcipiunt.

Ex libro quarto, Cap. I. de Elephantia.

Vario exercitationum genere vti ęgrotantes debent. sudorem postea abstergere, pauxilloque tempore interposito in lauacrum descendere, ac ibidem perungi succo fœnugræci, aut ptisanæ, aut ammoniaci. A balneo detersi implebuntur oleo lentisci, aut myrti, ac in balneo smegmatis vtendum est ex decocto betæ, aut fœnigræci cum aphronitro.

Post.

Aquarum naturaliũ vsus adhiberi debet, ceu maxime necessarius, præsertim aluminosarum, & ferrearum. & si fieri potest frigidarum.

Cap.iiij. de pruritu.

Lauandum itaq; prorsus ieiuno est. nonnunq̃ & modico cibo sumpto, iterum lauãdum: quippe quia vitium huiusmodi vix humescit. quod si inueterauerit, lauatio similiter conuenit. Itaque nucum magnarum cutis vncia, sulfuris tantundem, apij succo leuigatis vtitor in balneo, mẽbra affatim defricans. itemq; apiũ ꝑ se viride tusum, infricatumq; in balneo vehementer auxiliatur.

Cap.ix. Ad ulcuscula, quæ Epinyctides dicuntur.

Vitari debent acria, salsa, & acida in cibis: fomenta quoq; balneum, & mora in sole.

Cap.

Cap.xxxij. de scirrhis.

A balneo autem omnino ægri abstinebunt, vel certe copioso.

Cap.liiij.de neruis uulneratis.

Abstinendum à balneo in totum est, donec inclinata fuerit inflammatio cum aquæ contactus eis minime conueniat. quoniam vero nonnulli ita assueti manere sine balneo non ferunt, efficiendum erit, vt si læsa particula in manu fuerit, ne ipsam aqua seu calida, se multo magis frigida irrigemus. si pes vulnus accepit, quoniam fieri nequit, vt non madescat, vbi lauacrum ingressuri sunt, emplasticum aliquod medicamentum vulneratæ parti super accommodabis, dein de rursus in balneo fasciam oleo superfundes, cum æger in solium descendet, vbi lauerit, omnia quæ imposita sunt, abijcies.

Lib.v.Cap.vi.de phalangijs.

Iam in ictu phalangij vlcera fouere marina aqua calidiore, aut apiastri decocto conducit,

A eiusdemque folia imponere. ad hęc balneum frequentius vtile est.

Cap.viij. de scorpionis ictu.

Cæteris omnibus remedijs addatur balnei continuus cum multo sudore vsus: vini potio temperata meracior.

Libro sexto. Cap. lxv. de ramice intestinorum.

Hi autem ipsi post scalpelli administrationem ægros protinus in solio oblõgo ligneo, cui aqua inesset calida ad septimum diem vsq; lauabunt, quinquies per diem, noctemq; id facientes.

Cap.cx. Si fracturæ callo non firmentur.

Fracturæ nonnullæ sine callo permanent. & quandoque tenuius fieri membrum contingit. itaque corporis inediam tollere conandum est, partim per calidiora alimenta materiam partiB culæ distribuẽdo, partim satis cibi subministrando, atque etiam lauacra, & reliquas animi voluptates adhibendo.

Explicit volumen Balneorum ex Latinis, Græcis, Arabibusq; scriptoribus exceptum. in quo omnis generis Balnea, atque eorum vsus explicantur.

REGISTRVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z aa bb cc dd ee
ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz aaa
bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp

Quaterniones oẽs pręter qq duernionẽ, et iii ppp quinterniones.

Tabula per se patet.

Venetijs apud hæredes Lucæantonij Iuntę.

Cap. xxxij. de scirrhis.

A balneo autem omnino ægri abstinebunt, vel certe copioso.

Cap. iiij. de neruis vulneratis.

Abstinendum à balneo in totum est, donec inclinata fuerit inflammatio cum aquæ contactus eis minime conueniat. quoniam vero nonnulli ita assueti manere sine balneo non ferunt, efficiendum erit, vt si læsa particula in manu fuerit, ne ipsam aqua seu calida, se multo magis frigida irrigemus. si pes vulnus accepit, quoniam fieri nequit, vt non madescat, vbi lauacrum ingressuri sunt, emplasticum aliquod medicamentum vulneratæ parti super accommodabis, deinde rursus in balneo fasciam oleo superfundes, cum æger in solium descendet, vbi lauerit, omnia quæ imposita sunt, abiicies.

Lib. 5. Cap. vi. de phalangijs.

Iam in ictu phalangij vlcera fouere marina aqua calidiore, aut apiastri decocto conducit,

A eiusdemque folia imponere. ad hæc balneum frequentius vtile est.

Cap. viij. de scorpionis ictu.

Cæteris omnibus remedijs addatur balnei continuus cum multo sudore vsus: vini potio temperata meracior.

Libro sexto. Cap. lxx. de ramice intestinorum.

Hi autem ipsi post scalpelli administrationem ægros protinus in solio oblõgo ligneo, cui aqua inesset calida ad septimum diem vsque lauabunt, quinquies per diem noctemque id facientes.

Cap. cx. Si fracturæ callo non firmentur.

Fracturæ nonnullæ sine callo permanent. & quandoque tenuius fieri membrum contingit. itaque corporis inediam tollere conandum est, partim per calidiora alimenta materiam parti-B culæ distribuẽdo, partim satis sibi subministrando, atque etiam lauacra & reliquas animi voluptates adhibendo.

Explicit Volumen Balneorum ex Latinis, Græcis, Arabibusque scriptoribus exceptum, in quo omnia genera Balnea, atque eorum vsus explicantur.

REGISTRVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z aa bb cc dd ee

ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz aaa

bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp

Quaterniones oẽs preter qq duernionẽ, et iii ppp quinterniones.

Tabula per se patet.

Venetijs apud hæredes Luceantonij Iuntæ.

IOANNIS ANTONII SICCI CREMENSIS, DE BALNEIS COMPENDIVM, EX HIPPOCRATE ET GALENO.

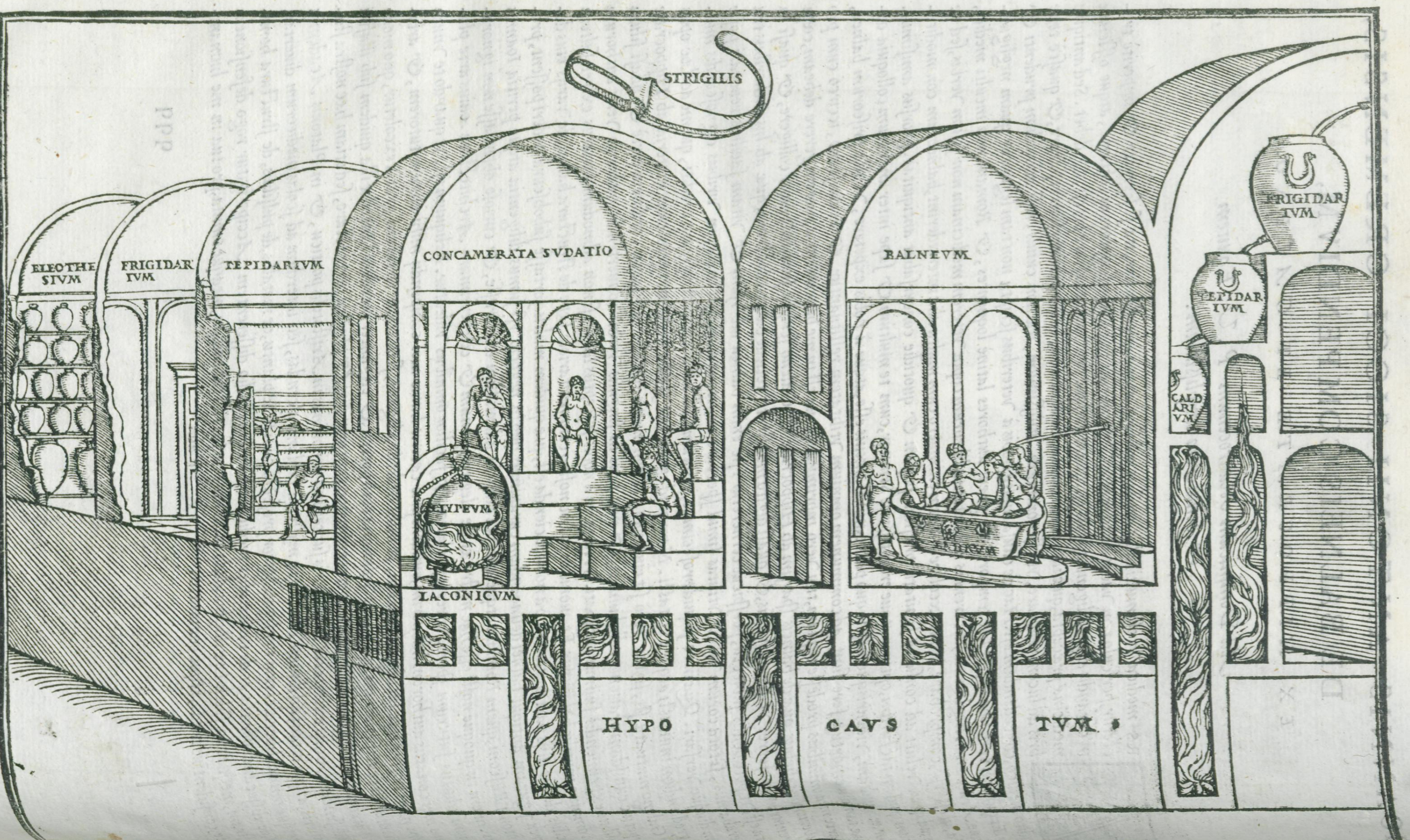
Ad Dominicum Maurocenum P. V. Equitem & Senatorem ampliſsimum.

ARS medica vt eſt multis alijs artibus nobilior atque excellentior, ita ſi ſegniter & imperitè tractetur, periculo non vacat. ob id multa & frequenti bonorum ſcriptorum lectione, atque officioſa in curandis ægris diligentia, opus eſt: quam quiſque pro virili præſtare poteſt, & debet. Sed antiquæ medicinæ præcepta, quæ iam multis annis exoleuerunt, velle nunc rurſum reparare, & quaſi è tenebris ad lucem reuocare, vt eſſet omnium vtiliſsimum, ita non cuiuis, niſi admodum prudenti & erudito medico, concedendum eſt. Hac de cauſa multa nobis à veteribus ſcripta non tam leguntur quàm negliguntur. Et quidem cum non deſint hoc tempore, & græci authores latinè loquentes, & Romani non inculti medici, atque Arabes non negligendi, deberemus nos in tanta librorum copia veterem medicinam non ſolum verbis, ſed re ipſa, id eſt vſu, comprobare, atque excolere. Verùm enimuero cum multa alia interciderint, balneorum commoditates, ad quas veluti ad conſueta ſanitatis præſidia paſsim & quotidie concurſabat antiquitas, prorſus amiſimus. quam quidem iacturam, optime atque eruditiſsime Senator, cum te multùm & ſæpe inter amicorum colloquia deplorare audiam, videariſque, neſcio quo pacto, nimis anxius eſſe, atque à nobis expetere, vt illa priſcorum balnea, quæ iamdiu emortua ferè ſunt, ad communem omnium vtilitatem reſtituantur, & reuiuiſcant, iccirco cum pro parte mea omnibus prodeſſe cupiam, tibi verò inprimis, quæ tua eſt in me beneuolentia, morem gerere debeam, cœpi ſuperioribus diebus, quæ de balneis ſparſim ab Hippocrate & Galeno ſcripta ſunt, in vnum colligere, & quaſi in breuiarium referre: vt ſignatis locis, & quaſi digito monſtratis, tota de balneis doctrina, quæ ab his authoribus tradita eſt, vt pote oculis ſubiecta, perſpicuè cerneretur. ſic enim balnea ad vſum & vitam facilius reuocari poſſe ſperabamus, ſi tota eorum vis & vtilitas ſimul ſpectaretur, neque opus eſſet in eorum viribus dignoſcendis multum diúque verſari. Qua in re ſi quid profecimus, id totum tibi vni acceptum referant eruditi, qui me ad hoc opus aggrediendum inuitaſti atque excitaſti. Nam quid ego de hoc ſtudio mihi arrogem? cum materia ab Hippocrate & Galeno mutuata ſit, ſtylus verò ſit eiuſmodi, vt non multis fortaſſe ſatisfaciat. ordinem certè & quaſi filum perpetuæ cuiuſdam orationis adhibuimus, & non tam in ſingulis verbis conuertendis, quàm in veris authorum ſenſibus exprimendis fuimus occupati. vt tandem à nobis ſuſceptus labor, ſi non admodum ornatus exiret, ſaltem non omnino inutilis haberetur. Et quoniam in hoc noſtro commentariolo, ſæpe de ſtructura balnei, de varijs eius domicilijs, deque alijs partibus, mentio à nobis facienda eſt, quæ quidem multis fortaſsè ſubobſcura videri poſſent, propterea figuram antiqui balnei delineandam curauimus. quo in negocio vſi ſumus diligentia atque peritia Ioannis Antonij Ruſconi, quem Romana atque antiqua ædificia adamuſsim exploraſſe, & curioſe obſeruaſſe non ignoramus. quem tu quoque noſti eſſe hac noſtra ætate elegantiſsimum & celeberrimum Architectum. cuius arte plurimum adiutus futurum ſpero, vt res ipſa clarior & facilior omnibus videatur. Reliquum eſt, vt quando te vnum huius mei conatus authorem habuerim, eundem præ cæteris huius mei compendij mihi eligam tutorem, & arbitrum. nam noſtra hæc lucubratio parum, vt mihi videtur, elegans, ſi tuarum virtutum gratia excoletur, quo modo non inter literatiſsimorum hominum volumina tutò poterit, & eleganter incedere? Incedet illa quidem ſub illuſtri tuo patrocinio, & grauis, & fœlix. potes enim non tam oratoria, & phyſica pertractare, ſed etiam hæc noſtra ſtudia defendere, atque exornare: vt qui horis ſucceſsiuis non minus in Ariſtotelis porticu, & in Platonis Academia ſpatieris, atque etiam ad diuina Theologiæ myſteria ſublimis aſcendas, ſed interdum ad ſcolas medicorum diuertas, arteſque omnes liberales non negligas. Miror profectò cum te de plantis, de metallis, de pulſibus, de ſtructura hominis, de diſſecandi peritia, ac de multis alijs medicinæ partibus, audio diſſerentem. Accipe igitur rogo defenſionem noſtram, meque tuo ſplendore illuſtra. dedo enim me prorſus tibi tutandum, meaque omnia, pro tua in me humanitate, confidentius trado, atque committo.

Vale.

BALNEORVM APVD VETERES FORMA.

IOANNIS ANTONII SICCI CREMENSIS, DE BALNEIS COMPENDIVM,

EX HIPPOCRATE ET GALENO.

DE BALNEIS, tam naturalibus, & sponte sua nascentibus, quàm de his, quæ arte & industria comparantur, multa à veteribus scripta reperio. Ego verò ea dùntaxat in compendium referre decreui, quæ maximè ad rem medicam pertinere videntur. Reliquis igitur omnibus prætermissis, qui hac de re copiosè scripserunt, vnum Hippocratem & Galenum secutus, variam balneorum naturam recensere incipiam. Ac verò ea primò aggrediar, quæ domi vulgo parata erant: [a] propterea quòd hæc olim balnei appellationem sibi vendicarunt. [b] Cum verò hæc ex aqua dulci, tum calida, tum frigida constarent, nos de calidis primùm, postea de frigidis disseremus, quoniam frequẽtissimus erat calidi vsus. [c] Sanè Hippocratis tempore penuria balneorum erat: [d] & in paucis domibus ea erant parata, quæ in balneis requiruntur: & idonei ministri non multi erant. Posterior ætas balneis abundauit: [e] & plurimus eorum vsus fuit, non solum in secũda valetudine, sed etiam in aduersa: [f] vt & priuata, & publica balnea, non pauca extarent. [g] Tribus autem domicilijs balneum constabat: ex quibus primum paulò minus quàm frigidum erat. postremum, in quo lauabantur, vehementer calidum. alterum, vt situ, ita etiam temperie medium. tantò enim primo calidius erat, quantò frigidius postremo. in primo se denudabant qui balneum erant ingressuri. in altero se vngebant. [h] ac propterea duas illas primas ædes græci προμαλακτήρια appellauerunt, quòd in illis emolliretur corpus ante balnei ingressum. [i] has verò ei domui iungebant, in qua balneum esset. [k] In hac erat vas in quo lauabantur, quod nostri solium, aut labrum appellarunt, græci πύελον, [l] nonnunquam δεξαμένην, [m] sæpe ἔμβασιν, [n] interdum κολυμβήθραν vocarunt, propterea quòd in eo aliquando innatarent. [o] In lebetibus aquam calfaciebant, deinde per fistulas infundebant in solium. [p] Quòd si aerem optassent in vnaquaque domo neque summè calidum, neque verò frigidum, sed admodum temperatum, & modicè humidum, effundebant aquam temperatam liberaliter ex labro, vt in omnes domos decurreret. [q] In balnei structura in id maximè animum intendebant, vt eius tectum non esset fumosum, & via ad solium breuis esset, & solium ipsum humile & depressum, vt eius ingressus facilis ægrotantibus & egressus foret. non enim expedit ipsos fatigari. proinde balneum ita struebant, vt paries, qui aquam contineret, neque sublimis, neque angustus esset: cuiusmodi est piscina in balneis naturalibus, quam omnes ferè ita humilem & depressam conficiunt, vt pauimento adhærenti nihil emineat. [r] Sordes quotidie à balneis aphronitro, & [s] lutum abstergebant. [t] Ingredientes in balneum primùm aeri calido occurrebãt, deinde in aquam calidã descendebant, & hoc maximè propriè balneum appellarunt. ab hac in frigidam, [u] si modo bene valerent, accedebant. [x] postremo exudabant, [y] atque sudorem strigili abstergebant. [z] Aegrotantium autem causa multas aquæ misturas paratas habebant: non enim ipsis licet in labrum frigidum absque detrimento ingredi: quoniam à frigidæ occursu offenduntur. vbi ergo calida egressi erant, perfundebant eos primò tepida, postea minus tepida, deinde ea, quæ plus adhuc ad frigidum vergeret. [a] Sanos in balneo detergebant medicamentis his, quæ sordes repurgant: cuiusmodi ea sunt, quæ & mordere & siccare possunt. Aegros minimè tergebant, nisi sordidos & pruriginosos: quoniam repurgantia medicamenta balnei facultatibus & vsui summè sunt aduersa. quòd si detersorijs vtendum fuisset propter sordes, aut pruritum, illorum acrimoniam multæ aquæ mistione retundebant: aut eorum vim dissoluebant, statim multam aquam calidam & puram aliam post aliam perfundentes. [b] Lotos primùm sindone inuoluebant vna & altera,

B

C

a Gal. 7. de me. sim. lo. ca. 1. & 11. metho. ca. 9.
b G. 3. de sanit. tu. ca. 4.
c Ga. 3. de his q̃ in medicatri. co. 32.
d Hipp. 3. regi. acu. tex. 44.
e Gal. 3. de sani. tu. ca 4.
f Ga. 16. de vsu par. ca. 1.
g G. 10. meth. ca. 10.
h G. 9. de sim. med. ca. de calcantho.
i Ga. 10. meth. ca. 10.
k Ga. 3. regim. acu. co. 46.
l Co. 49. &. 8. metho. ca. 2. & 3. de sani. tuen. ca. 4.
m G. 9. de me. se. lo. ca. 11.
n G. 3. reg. acu. co. 47. &. 10. meth. ca. 10. & 3. de sa. tu. ca. 4.
o G. 3. re. acu. co. 44.
p G. 10. meth. ca. 10.
q 3. reg. ac. 44. 46. &. 47.
r G. 9. d̃ si. me.
s G. in li. de salu. diæ. co. 15.
t G. 10. meth. ca. 10.
u G. 3. regi. ac. co. 49.
x G. 10. meth. cap. 10. &. 2. de si. me. ca. 24.
y G 14. meth. ca. 1. &. 6. de sa. tu. ca. 6.
z Ga. 3. re. acu. 10. 49.
a Co. 45.
b G. 10. meth. ca. 10.

altera, tum ſpongia reſiccabant, poſtea linteo: [a] caput inprimis admodum diligenter, deinde artus, & alias corporis partes. interim verò minimè committebant vt pars aliqua diu nuda eſſet, ne eam frigus percuteret. [b] vbi reſiccati fuiſſent qui eloti erant, vngebant ſe primò, deinde veſtiebant. Ac verò nonnullos antiqui ante balneum, alios in balneo, quoſdam verò à balneo vngebant. ante balneum, quos vellent magis humectare. [c] in balneo etiam, quorum corpora molliora laxioraq; efficere oporteret, cum ſudor apparere inciperet. [d] à balneo quos digeri nolebant, ſed humectari. eodem præſidio ab aeris iniuria qui loti ſunt præcipuè vendicantur. Vngebant verò ex oleo, [e] vel ſi olei penuria eſſet, butiro, vti in plerisq; regionibus frigidis vſitatur. [f] Sed illud ſcire oportet abſtinendum ab vnctione his eſſe, quibus aut cruditas eſt, aut ſucci vtilis redundantia. [g] In ſanis ergo, frictio præcedat, & eadem ex oleo, deinde ſequatur exercitatio, poſtea balneum, tum abſterſio, mox vnctio, poſtremò cibus. [h] Interdum etiam poſt exercitationem fricari oportet, deinde balneo calido vti. [i] Qui in frigida ſe lauant, vbi fuerint ab ea egreſſi, fricentur ex oleo, & tum cibum aſſumant. [k] Illud tamen præcipimus omnibus his, qui balneo vtuntur, vt non confeſtim poſt balneum, aut cibum, aut potum capiant, ſed aliquo poſt interuallo, dum orta ex balneo turbatio ſedetur. quod etiam poſt exercitationes eſt neceſſarium. replet enim caput cibus & potus protinus aſſumptus, atq; aliquando ſuperfluitat. [l] vinum ſi protinus à balneo bibatur ante alios cibos, aut potus, caput tentabit. [m] Ante balneum neque eſſe neque bibere oportet. proinde balneo nemo admittendus eſt, ſiue ſanus, ſiue æger ſit, qui nuper, aut cibum, aut potum ſumpſerit. potu enim caput repletur. cibo trahitur alimentum ad caput, & in corpus vniuerſum, antequam ſit concoctum. [n] quam ob cauſam crudis inconcoctisq; humoribus corpus impletur, [o] & obſtructiones in iecore gignuntur, [p] atque rigores oriuntur: [q] quòd ſi cibum quiſpiam ante balneum aſſumat, à potu ſaltem abſtinere is debet: ſi enim biberit, longè celerius in vniuerſum corpus degeritur alimentum, quod eſt in ventriculo: hoc verò in his cauere oportet, qui ſunt prorſus ſani. [r] neq; tamen committendum eſt, vt qui vires parum firmas habent póſt diuturnum ieiunium in balneum veniant; nam balneum poſt longam abſtinentiam vires debilitat. Erit igitur idoneum lauandi tempus, cum pridem fuerit completa concoctio: [ſ] vt vel ſtomachus inanis ſit, vel in eo cibus exiſtat, qui concoctionem iam ſit expertus. [t] Ita ego illis diebus, quibus puto mihi non licere per viſitationes ægrorum, aut ciuilia negocia, horis conſuetis corpus meum curare, mane ſolum panem abſque alijs obſonijs & ſine potu aſſumo, deinde balneum ad horas veſpertinas differo. ſi enim dies ſit tredecim horarum, quarta hora tantum panis comedo, quantum decima hora poſſit eſſe concoctum, & hac demum hora in balneum venio. [u] Et hę quidem obſeruationes, quę ad cibum attinent, his potiſſimum neceſſarię ſunt, qui perfectè valent. Sunt enim nonnulli, qui culpa non vacant, ſi corporis affectionem & conſtitutionem reſpexeris: quibus cibum capere ante balneum præſtat. [x] inter quos ij maximè numerantur, qui maciilenti ſunt. [y] Illa etiam non inutilis obſeruatio eſt, quòd hi, qui balneo vſuri ſunt, antea aluum exonerent: poſtquam igitur oſtenſum eſt, qua ratione balneis vterentur in ſanis antiqui, proximum eſt, vt eorum vtilitates atq; emolumenta exponamus, ſi prius tamen de vi & natura aquæ pauca diſſeremus. [z] Aqua dulcis, quæ pura eſt, & nulla alia re infecta, frigida eſt & humida, [a] ex ſe, & ſuapte natura: [b] & ob id ſemper humectat & refrigerat per ſuam eſſentiam. Quæ autem calorem extraneum eſt adepta, minimè ſeruat propriam facultatem: verum eò vſq; calefacit, donec retinet calorem illum aduentitium: vbi verò refriguerit, denuo refrigerat. [c] neque enim ſimplex eſt, et naturalis, ſed quoquomodo compoſita: aut enim partem aliquam eſſentiæ ignis, aut omnino qualitatem aſſumpſit. Sed & quæ ſummè frigida eſt, abijcit interdum propriam facultatem: perfuſa enim iuuenili corpori, & quadrato, calfacit ex accidenti, propterea quod reuocat calorem. [d] quod enim haud per ſe calfaciat, id oſtendit, quòd primo ſtatim occurſu inſinuat frigoris ſenſum, neq; calefacere percipitur, niſi cum à perfuſione ceſſauerit. [e] Quòd verò humida exiſtat propria natura, [f] argumento eſt, ꝙ prompte carnes corrumpit.

a G.3.reg.acu. co.54.
b G.10. meth. ca.10.
c Ga.2.de ſim. me.ca.24.&.3. regi.acu.co.52.
d G.7. metho. ca.6.
e Gal.3. de ali. fac.ca.15.
f G.2. de ſimp. me.ca.24.
g G.6.de ſani. tu.ca.5.&.8.
h Ga. in lib.de par. pi. exerci. ca. 4.
i G.3. de ſa. tu. ca.4.
k G.3.reg.acu. co.56.
l G.in li. de ſa- lu.die.co.12.
m Gal.3. regi. acu.co.55.&.1. de ſa.tu. ca. 10.
n G.i li. de ma raſ.ca. 19.
o G.in li. de ſa lu.die.co.32. & 6.de ſa.tu.ca.3. &.14.meth.16.
p Gal. in li. de tre. ca. 7. &. 2. de ſympt. cau. ca.5.&. 1. epid. co.3.
q G. 1. de ſani. tu. ca. 10.
r G.in li.de ma raſ.ca.19.
ſ Gal.1. de ſan. tu.ca.10.
t Gal.6.de ſan. tu. ca.7.
u Gal.1. de ſan. tu.ca.10.
x G.14. meth. ca.16.
y Gal.3. regi. acu co.59.
z Gal. in li. de ptiſſa.
a Ga.1.de ſim. me.ca.4.&.8.
b Ga.1.de me. ſim. ge.ca.6.
c Ga.1.de ſim. me.ca.4.
d G.3.de tēpa, ca.5.
e Ga.1.de ſim. me.ca. 4.
f G.2.de natu. facul.ca .9.

A rumpit, atq; putrefacit.[a] Ob id etiam quę concalefacta est summè humectat: cum tamen
summè non calefaciat, nisi quæ maxime feruet. ac verò siue feruida siue frigida sit semp
humectat: licet enim calidę occursu humores digerantur, tamen corpora eos continen-
tia per eam madescunt, vnde molliora efficiuntur. nunq̃ igitur aqua nõ humectare po-
test, nec tamen semper refrigerat: nam quæ alienum acquisiuit calorem calefacit & hu-
mectat, prę sertim inter initia:[b] postea verò refrigerare potest, tum ꝙ facultate frigida
est:[c] tum etiam ꝙ aduentitio calore corpus laxatum, calore naturali immoderatius spi-
rante, frigidius efficitur. hoc verò in ea, quæ temperatum calorẽ habet, perspicuum est.
si enim ea laues, aut perfundas partem quampiam, statim calidiorẽ & humidiorem effi-
cies: deinde paulo post eadẽ frigidior erit: modò post calidæ vsum frigidam non adhi-
beas, qua corpora contrahuntur, stringuntur, & densantur.[d] Igitur balneum aquæ dul-
cis semper humectat, siue calidum siue frigidum sit.[e] ꝙ si temperatum sit, humidam fa-
cultatem & calidam habet. si tepidius, frigidam & humidam,[f] si iusto calidius, calidam,
& non perinde humidam. nam necessarium est, vt in eo exhorreãt corpora, & contra-
hantur inconspicua eorum foramina: vt nec humorem externum admittãt, nec per illa
euocętur interna excrementa.[f] Quoniam verò balneum temperatum natura humidũ
est, & moderatè calidum, ob id qui ęstu detinentur valido, à nulla re promptius refrige-
rantur q̃ ab eo. & qui vehementer perfriguerunt, à nullo citius q̃ ab illo calfiunt. nam
B eius humore madescit ariditas, quæ æstu contracta est: calore vero frigus tollitur, quod
ex gelu est ortum.[g] Cum verò per se aqua humectet, eadem tamen magis humectabit,
si oleo permixta & confusa, corporibus admoueatur: nam cum illis nequeat inhærere,
sed facile difluat, & quæ circunfusa est, & quæ cæca cutis foramina subiuit, propterea ꝙ
nullam habet ansam vtiq; per oleum tenacior efficitur.[h] Hanc ob causam interdum in
balneis confunditur oleum calidæ aquæ, vt magis humectent, & plus calefaciant.[i] au-
getur. n. eorum calor ab oleo: ꝙ cum oleum ex genere eorum sit, quæ nos æquè recalfa-
ciunt, id etiam habet, vt & viscidum sit, & ægrè defluat, & meatus cutis inconspicuos
obstruat. auget igitur calorem, tum corporibus oblitum, tanq̃ vestimentum, aut operi-
mentum: tum ꝙ cutis meatus obstruens impedimento est quo minus calor vaporosus
possit multus foras effluere. Qm̃ igitur dulcis aquæ balneum humidũ est,[k] vniuersum
corpus emollit, præcipue si temperatum sit.[l] somnum promouet,[m] potissimum si aqua
calida liberaliter caput perfundatur.[n] sitim sedat & mitigat,[o] quanq̃ longa in eo mora
eam accendere solet.[p] caloremq; & siccitatem remittit, quæ ex itinere sub solis ardori-
bus confecto contracta fuerit,[q] modò temperatum sit.[r] ita nõnulli cum dictam ob cau-
sam essent persiccati, & os aridissimũ haberent, & siti ardentissima excruciarentur, vbi
domum reuersi essent, et balneum administrassent, sitire se desiisse, et os ipsis maduisse,
ac vniuersum eorum corpus abiecto priori squallore molle & humidum esse effectum
C asseuerarunt. alij plenam fidem fecerunt, ꝙ perspicue aquam sensissent attrahi in solijs
ab eorum corpore, dum in balneo lauarentur.[s] demum persiccatos quoscunq; aut à vi-
gilijs, aut à curis, aut à venere, aut à cibis, vel à medicamentis siccantibus, aut ab ira, bal-
neum humectat, & reficit.[t] & siccitatem quamcunq;, siue cum calore, siue cum frigore
coniunctam, emendat.[u] atq; ęstum mitigat.[x] Idem eos, qui graciles sunt, ad pleniorem
habitum reuocat:[y] sed in eo diutius esse non oportet.[z] ac verò pueris est vtile,[a] & cali-
dioribus naturis.[b] et his, in quibus amara bilis affluit.[c] ac verò his omnibus, qui tem-
peramentũ admodum calidum & vehementer siccum habẽt: cuius causa fumos acres,
mordaces, fuliginosos, aggregant. hos si à balneis interdixeris protinus febricitaturos
non ignorabis. vt vero hos iuuat balneum temperatum, ita frigidum summè offendit,
[d] quoniam cutem constringit, & comprimit.[e] His autem, qui frigidam & humidam na-
turam habent, tãtum abest, vt balneo vti necessarium sit, vt etiam si ab eo abstinuerint
minimum offendantur.[f] Idem lassitudines discutit, presertim si oleum aquæ permix-
tum sit: ꝙ & partes siccatas irriget suo humore, et acrem humorem euacuet calore.[g] La-
xat vniuersum corpus.[h] Vomitum facilem efficit: tum ꝙ humores fundit, tum ꝙ par-
tes intentas & obduratas relaxat.[i] Quamuis autem balneum temperatum, calefacere
semper sit aptum, & corporibus humorem adijcere, vti supra ostensum est, tñ accidit

a Ga.1.de sim. me. ca. 8.
b G.1.ad glau. ca.9.
c Ga.1.de sim. me.co. 8.
d G.1.de tẽpa. ca.2.
e G.3.de sa.tu. ca.4.
f Gal.1. de vsu par.ca.15.
g G.2. de sim. me.ca. 25.
h G. 5. de sim. me.ca.5.
i Ga.2. de sim. me.ca.24.
k G.7.metho. ca.6.
l G.3.de lo.af. ca.5.& 2.de tẽpera.ca.2.
m G.1.de sym pto. cau. ca. 8. &.2. de me. se. lo.ca.1.
n Ga.1.de sim. me.ca. 7. & in li.de his quæ in medi.co. 3.
o G.ī li. de ma raf.ca.7.
p G.10. meth. ca. 10. &. 1. de tẽpa.ca. 2. & in lib. de euchi. ca.13.
q Gal.3. de his q̃ in medicatr. co. 15.
r Gale. 6. Epi. co.6.
s G.ī li.de ma raf.ca.6.
t Ca.7.
u G.1.ad glau. ca. 14.
x G. in li. de sa lu.die. co. 14.
y G.6. de sani. tu.ca. 8.
z G.1. de sani. tu.ca.7.
a Gale.6.epid. co.4.
b G.8. metho. ca.7.
c G. 8. metho. ca.2.&.6. de sa. tu.ca. 3.
d G.3. de sani. tu.ca. 8.
e Ga.5. de san. tu.ca.12.
f Gal.2.de sim. m.ca. 25.
g G.11.metho. ca.20.
h G.6.epi.co.5.
i Gal. 3.de san. tu.ca.4.

a G. 1. epi. co. 3.
b G. 5. de sim. me. ca. 9. & 10.
c Ga. 3. de sani. tu. ca. 4.
d G. 1 li. de marasi. ca. 9.
e G. in li. de salu. die. co. 14.
f G. 2. de sa. tu. ca. 7.
g G. 7. metho. ca. 6.
h G. 3. de sani. tu. ca. 8.
i Ga. 14. meth. ca. 7.
k Gal. 2. apho. co. 17.
l G. 11. metho. ca. 9.
m Ga. 3. apho. co. 15.
n G. 13. metho. ca. 6. & in li. de phlo. ca. 10.
o Ga. 3. de cau. pul. ca. 14.
p Ga. 10. meth. ca. 10.

interdum, vt ex accidenti pro eius modo humores digerat, aut humoris cursum ad aliquas partes moueat; aut vires firmet, aut debilitet, aut molliat, aut concoquat.[a] quæcunque enim mediocriter calefaciunt, ea concoquere sunt apta.[b] & temperata quidem aqua omnium eorum, quæ perfunduntur, aptissima est ad pus generandum, potissimum si ei oleum addatur.[c] atque alios etiā effectus balnei videre licet, præter expositos.[d] nam vt & cibus in omne corpus diuidatur efficit:[e] & vt id, quod diuisum est alendis partibus apponatur.[f] Calidum primum auget corpus, deinde adimit.[g] proinde vbi corpus implendum, eatenus in balneo commorari oportet, dum intumescat. vbi digerendum & euacuandum est, dum tumor in balneo contractus subsidat.[h] Cutem cogit & frigida & feruida aqua, & habitum corporis spissiorem efficit. ob id qui nimia exercitatione inanitus & attenuatus est, primùm se in feruida lauare debet, vt assumptum alimentum foras non euolet: deinde in frigida tingere, ac in ea non diu morari, ne quam ex feruente lotione vtilitatem percepit, longiori frigidæ occursu abijciat. in frigida eū lauari non consulo: quoniam periculum est ne ab ea ledatur, qui ob multam exercitationem & rarior & inanis est redditus.[i] Balneum euacuat[k] equaliter omnes humores,[l] & vacuationes quascunque promouet, quod temperatum est.[m] præcipuè tamen partes cutaneas euacuat: neque videnť abundè eo euocari humores superuacui & inutiles posse, qui aut in carne, aut in partibus solidis existunt.[n] si tamen frequens sit, vtilium succorum redundātiam curabit.[o] vtile etiam est, siue quis defatigatus sit, siue incaluerit, siue perfrigeratus sit, aut desiccatus, siue fastidiū aliquod, aut temperiē inęqualem sentiat. per id bona temperies corporibus redit, vires meliores fiunt, opportunus quidam augetur calor, & aliquid per halitum digeritur vnà cū sudoribus.[p] Vt enim pluribus partibus balneum constat, ita etiam variæ ex eo facultates existunt, & plura emolumenta ex ipso contingunt. nam primū balnei aer materias in vniuerso corpore dispersas concalfacit & liquat, inæqualia exæquat, cutim laxat, & quæ ei subiecta sunt euocat. deinde aquæ calidæ ingressus adijcit partibus solidis vtilem madorem. tum frigidę occursu vniuersum corpus refrigescit, cutis cogitur, & vires firmantur. perinde enim corpora nostra frigidæ occursu post balneum calidum afficiuntur, atque ferrum candens cum frigida tingitur. quin verò balnea inuenta sunt gratia imbecillorum corporum, ut ea pręcalefaciant, & ad frigidæ solium præparent. Postremò tandem sudor excitatus euacuat corpus, vt tamen refrigerando non noceat. Ac vt balnei vires generatim & vniuersè colligam, quicquid fuliginosum aut fumidum est in corpore per id elicitur: caro & cutis ad naturalem moderationem reuocatur: solidæ partes arefactæ humescunt: calor tollitur frigidæ occursu, non is tantum qui ex calida contractus est, sed etiam qui ante balnei ingressum molestabat. Tot ergo emolumenta balneum promittit.[q] quo etiam vtebantur antiqui, vt & sudorem post exercitationem, & vt puluerem eluerent. debet[s] tamen illius vsus moderatus esse.[r] nam frequens corpora emollit, atque effœminat,[s] & si supra quam par sit eo quispiam vtatur facile in febrem,[t] & pręcipuè quotidianam incurrit.[u] Potest etiam plurimus illius vsus, & potissimum post cibum, morbos humidos gignere.[x] Qui in balneo horrent ab eo abstineant, alioquin in febrem facile incident,[y] solet verò in illis horror excitari, qui crudis humoribus affluunt. calfacti enim hi humores à balneo, attenuatique, & in spiritum versi, ad motum concitantur: & qui antea quiescentes non leserant, moti horrorem inferunt.[z] sæpius tamen in illis istud accidit, qui referti sunt acribus succis atque mordentibus, presertim si corporis habitum spissiorem habeant.[a] Quanuis autem balneum temperatum summè delectare soleat, propterea quòd per id funduntur quæ in nostris concreuerunt corporibus, quo maximè affectu existit in animantibus voluptas, tamen ne in eo quidem diutius esse expedit: sensim. n. fiet molestum, quia immoderatiore tandem fusione naturam nostram digeret, soluet, & dissipabit: ex quibus et animi deliquium, & virium casus, & tandem mors consequitur.[b] Sed & aliam potiorem ob causam longa in balneo mora, & animi deliquium, & mortem afferre potest, quòd videlicet calor excedens hominem strangulat. trahitur enim spiritus calidus, non solum ore, sed etiam vniuerso corporis ambitu. quod verò non id accidat propter spiritus euacuationem, argumento sunt, qui morbos natura iudicante

q Ga. 3. de san. tu. ca. 4.
r Ga. 7. de me. sm ge. ca. 1.
s Gal. 1. de feb. di. ca. 3.
t Ga. 2. de feb. di. ca. 1.
u Gale. in li. de cau. mor. ca. 5.
x G. 11. meth. ca. 20.
y G. 2. de symptom. cau. ca. 5.
z G. 10. meth. ca. 10.
a G. 4. de sim. me. ca. 2.
b Gal. in li. de vsu respi. ca. 4. & 1. ad glauco. ca. 14.

A tota die exudant multò plus quàm in balneis, nec tamen animo deficiunt, aut præfocantur, vsque dum spiritum frigidum foris attrahunt.

Hactenus de balneo calido dictum sit, superest de frigido sermonē habeam. Antea verò q̃ de hoc dico non inutile mihi videtur exponere qualis nam illius vsus in ægrotantibus fuerit.[a] Illud verò in primis non ignorandū est, vtile id esse in plerisq; morbis acutis: ac in nonnullis nunq; non adhiberi, in alijs haud perpetuum esse hoc auxilium debere.[b] Atq; illud in ęgrotantibus præcipuè procurandum est, vt in balneum euntes minimè fatigentur. proinde eorum conclaue balneo iunctum sit oportet: in quod etiā, si ex vsu erit, gestari debent, ne itineris labore afficiantur. ob id quoq; facilē esse ingressum ad solium, & egressum volo.[c] In eo vbi æger fuerit, se se cōponat, taceat, nihil agat: sed alij eum aqua perfundant, & abstergant.[d] ita.n. illius corpus & laxius & mollius in balneo efficietur.[e] Sint ergo idonei ministri, qui eum liberaliter, crebrò, celeriter, aqua perfundant: sic tamen, vt in hoc modus seruetur: nisi in his, qui plurima perfundi indigēt.[f] neq; à calido balneo in frigidū descendant: sed primò tepidiore aqua perfundant, deinde minus tepida, postea paulò minus q̃ frigida: neq; enim frigidam absque nocumento perferunt. Quòd si eos perfundi non placeat, in solijs aqua tepida plenis collocabimus.[g] Neque abstergendi in balneo ægrotantes sunt, vt supra diximus: aut si ad id impellimur ob sordes, aut pruritum, abstergentium medicamentorum acrimonia mul-

B tæ aquæ mistione retundenda est: aut eorum vis statim remittenda erit, multa, & repetita solius aquæ calidæ perfusione.[h] Sudor non strigili, sed spongijs detergendus est.[i] de quo etiam non ignorādum est, rarò eo in morbis multo opus esse: quoniam sępius vtimur balneo in ægrotantibus, vt eos humectemus, & vt partes immoderatius arefactas madore respergamus, quàm vt vacuemus eorum corpora. proinde non expectato sudore multo, in solij aquam statim demitti debent, deinde vbi ea egressi fuerint resiccari. Cibus eisdem obseruationibus dandus est, quas etiam in sanis attendendas esse diximus.[k] Qui balneis multum delectantur cum bene valent, & illis assueuerunt, bis quotidie possunt absque detrimento in morbis lauari,[l] & ter si opus fuerit.[m] immo verò à balneo interdici absque nocumento nequeunt.[n] Vbi ter lauandum est, spatium quatuor aut quinque horarum interponi debet: vbi tertio balneo opus non est, longius interuallum adhibetur.[o] Si ergo omnia parata sint, quæ ad balneum spectant, & certæ coniecturæ ad id adhortentur, ad illius vsum te accinges.[p] sin verò aliquid desit eorum, qnæ requiruntur in balneis, satius erit auxilium hoc, licet salubre, prætermittere: nisi enim ægros diligenter laueris non mediocriter offendes.[q] In quibus verò balneum vtile est, in his plerunque ipso vtendum est eo tempore, quo concocti morbi signa appareant.[r] nam in his febribus, quæ oriuntur ex succis putrescentibus, ferè non laudatur nisi post concoctionem.[s] itaque in tertiana non exquisita haud statim inter

C initia conceditur, sed cum iam apparuerint concoctionis inditia.[t] nec in destillationibus, aut grauedinibus, ante concoctionem.[u] nec in pleuriti, & pulmonis inflammatione, nisi concocto morbo, aut certe inanito corpore.[x] non enim balnei vsus periculo vacat, nisi corpus inanitum fuerit.[y] In tertiana exquisita etiam ante concoctionem vtiliter cōceditur.[z] Ac verò in his febribus, quæ vel ab inflammatione, vel ab humorum putredine excitantur, minimè balneo vtendum est, anteq; nocens materia, aut euacuata, aut concocta fuerit.[a] Scire etiam licet non in omni tēpore accessionis opportunum esse balneum in febribus, sed sæpius cum febris remittit:[b] siue inclinatio incipiat, siue in incremento sit, siue vlterius progressa fuerit. interdum etiam, licet rarò, in summo accessionis impetu.[c] cum enim accessio remittit, iam corpus mediocriter spirat: & ob id quidquid fuliginosum aut fumidum intus erat balneo euocatur.[d] Quam ob causam nec in accessionis principio, nec in incremento, rectè conceditur. nā his tēporibus & cutis est astricta, & quæ sub hac est caro spissa & cōpressa. Solet verò balneum pręcipuè in his morbis vtiliter adhiberi.[e] in diarijs quibuscunque febribus: inter quas illæ balnei aere præcipuè iuuantur, quæ vel ob cutis compressionem, vel ob inguinum inflammationē sunt genitę.[f] Si ergo ex solis ardoribus, aut ex gelu, aut ex laboribus, siue ob cœca cutis foramina plus iusto astricta, febris inciderit, eam balneo potissimum cu-

a Hipp.3.regi. acu.tex. 44.
b Text. & co. 46.&.47.
c Tex. 48.
d G.in co.
e Text. & co. 44.&.50.
f Co.49.
g Text. & co. 45.
h Tex. 51.
i G.in co.
k Text. & co. 57.&.60.
l G.7. metho. ca.6.
m Hip.3.regi. acu. tex. 57.
n G.7.metho. ca.6.
o Hipp.3. regi. acu.tex. 62.
p Tex.44.
q Co.61.
r G.i li.de marasi.ca.7.
s G.1.ad glau. ca.9.
t G.8. metho. ca.3.
u G.3.reg.acu. co.61.
x Ga.5.de san. tu.ca.12.
y G.1.ad glau. ca.9.
z Gal.7. apho. ca.42.
a G.8. metho. ca.3.
b G.10. meth. co.10.
c G.11. meth. ca.20.
d Ga.10.meth. ca.10.
e G.1. ad glau. ca.3.
f Ga.7. aphor. ca.42.

rabis.nam in his febribus,& corpora spirare,& febrilem calorē digeri oportet. [a] In alijs diarijs haud longa in balnei aere mora esse debet, sed magis in aqua. [b] Vtile quoque in his febribus est,quæ ab humoribus putrescentibus excitantur: nam cum illa materia,quæ obstructiones fecerat,absterfa,dissectaq; fuerit,eam balneum per vrinas,sudores,& aluum egeret,ac verò minimè calfaciet. [c] Verùm nec horror ex eo oriatur,nec vllum ex principibus visceribus imbecillum sit, nec in primis venis existat copia crudorum succorum oportet,si modo prodesse debeat.potest enim horror nō solum præsentem febrem intendere,sed etiam absentem excitare.imbecillæ partes magis recipiūt humores iam eliquatos:nam à calore balnei moderato,& succi eliquantur,& ipsorum itinera dilatantur. Humorum crudorum copia balneo diuiditur in corpus vniuersum. igitur si nihil istorum vetet,duo ex balneis emolumenta ægrotantibus proficiscentur: quòd aliquid euacuabitur de succis redundantibus:q multum spirabit caloris febrilis. nam balneum vacuat vniuersum corpus,ac eius fumos & fuligines digerit. [d] In tertiana exquisita eo vtendum est:tum quòd ipso euocatur nonnihil flauæ bilis, tum quòd eius qualitate plurimùm proficitur.humectat enim balneum aquæ dulcis,& potestate refrigerat.quòd si plurimum oleum aquæ immiscueris,longè vtilius erit. in qua etiam ęgrotantes innatent absque detrimento licebit.In non exquisita tertiana idem auxiliū admittitur,cum apparuerint cōcoctionis signa. [e] In quartana melius est ab eo abstinere. [f] Hecticæ autem febres quo efficaciore auxilio possint curari haud planè video.propterea in omni febre hectica,anteaq; in marcorem transeat, [g] omni tempore balneis vti permitto,& consulo: [h] nisi cum ea coniuncta sit alia febris,quæ vel ex humorum putredine,vel ex inflammatione pendeat. [i] cum enim eiusmodi complexus accidit, tantum post concoctionem balneum conceditur. [k] Verùm in proposito ventriculi affectu, & in hecticis etiam febribus,dāda maximè opera est,vt ęger minimè in balneo fatigetur, ne illius vires dissoluantur.Illud etiam non ignorandum est,non calidam in his febribus prodesse,sed frigidam:adhiberi verò his calidum balneum,ut corpora ad frigidum pręparet. [l] Scire etiam oportet,in his, qui vehemēter persiccati sunt, balnei aerem non multum desyderari:proindeq; in eo his immorandum non esse. [m] Nos non paucos balneo curauimus,qui in marcorem planè incurrissent,nisi hoc auxilio fuissent à nobis ab imminenti periculo erepti. Ac verò balneū vtile est in omnibus his febribus, quæ cum vehementi siccitate coniunctæ sunt: siue in corpore vniuerso siccitas superet, siue in ea parte,quæ quasi febris est focus,& per solidas suas partes prima est immodice concalefacta.immo verò eiusmodi febres magis interdum à balneo iuuantur, quàm à refrigerantibus medicamentis:modò non ex erysipelate,sed ex igneo tantum calore, sint ortæ.in hectica enim quæ ex erysipelate sit,satius est à balneo abstinere,& frigidę aquę potu contra morbum pugnare. [n] In hectica verò stomachi quo nam prętantiore auxilio,quàm balneo vti licuerit?In hoc affectu non modo lauari confert,sed etiam in aqua diutius esse,atque innatare.debet autem aqua prorsus temperata esse: nam quæ frigidior est,sensim frigore afficit debilia corpora:calidior cogit,constringitq; cutis foramina,& spissat.nos autem ea remitti,laxari,& dilatari volumus:& aquam temperatam id præstituram pollicemur. [o] Rectè etiam in peripneumoniæ morbo atq; pleuritidis, balneum administratur.mulcet enim lateris dolorem,pectoris,& dorsi: sputum maturat, & euocat.spiritum facilem efficit.lassitudines tollit.mollit enim articulos,& summam cutem,vrinamq; promouet,& capitis grauitatem soluit,atq; nares humectat. cum verò in febribus ardentibus vtiliter adhibeatur,multò tamē vtilius esse ipsum iudicamus in dictis morbis pectoris & pulmonis.Deniq; non in his tantū sed etiā in plerisq; alijs acutis morbis salubris est medicina. [p] Idē alui profluuium sistit. [q] vocem instaurat. [r] inueterata lienis vitia & idurata sanat.imposito enim eo malagmate,quod authemeron appellant,à secunda hora vsque ad nonam,& duabus fascijs alligato, æger in balnēum ducitur.in eo tantisper est,donec relaxetur.tum in calidę solio longiori tempore, cruribus foras missis.post balneum salsamentum assumit absque pane, & vinum aqua marina mixtum bibit.insequēti die eadem dantur.in tertia exercitationibus incūbit, quibus spūs concitetur.& eadē die valetudini restituit. [ſ] Vtiliter quoq; in ophthalmijs eo vtimur.

a G.1. ad glau. ca.3.
b G.ī li. de marasca. 7. & 11. meth.ca. 10.
c G.11. metho, ca.20.
d G.1.ad Glau. ca. 9.
e Ca.11,
f Ga.10.meth, ca. 10.
g G.ī li. de marasca.7.
h G.10. meth, ca.10.
i G.ī li. de marasca.7.
k G.10. meth, ca.10.&.7. metho.ca.6.
l G.7. metho, ca. 6.
m G.ī li.de marasca.7.
n G.7. metho, ca.6.
o 3.reg.acu.60.
p G.1.ad glau, ca.14.
q Ga.7.de me, sm lo.ca.1.
r Ga.9.de me. sm lo.ca.2.
ſ G.13. metho, ca.22.

A vtimur. finit enim dolorem quamprimum, & sistit humoris cursum, propterea q maxima illius pars excernitur in balneo per vniuersum corpus: reliquum verò ad bonum temperamentum reuocatur.[a] Ac verò sanat interdum ingẽtes oculorum dolores. si.n. sit dolor ex crasso sanguine, qui in eorum venulis impactus obstructiones faciat, auxilium est in balneo lauari.[b] Prodest & in capitis doloribus, quos aut vapores, aut humores ad caput elati, et in paruis cutis foraminibus impacti excitauerint. caput enim in balneo calida perfundendum est, vt non solum per id discutiatur, aliquid eorum, quę sunt in ipso, sed etiam somnus concilietur. In alijs capitis doloribus vitari debet.[c] presertim si calidus flatuosusq; spiritus, ob humorum prauitatem ad caput feratur.[d] et in comitiali affectu, quemadmodum Erasistratus sensit.[e] & in aquæ intercutem morbo.[f] & in eo animi defectu, qui oritur interdum in his febribus, quæ à magna succorum crudorum abundantia sunt genitæ. nam his à balneo eliquatis, & propterea per omnes corporis partes diffluentibus, periculum est, ne eorum impetus ad pulmones, aut ad cor, aut etiã ad cerebrum conuertatur. præstat autem vt circa iecur, & in primis venis, subsistant.[g] Atq; in febribus à balneo abstinendum est, cum in primis venis crudorum succorum redundantia existit: nam balneum eos digerit in vniuersum corpus,[h] & ad partes extimas attrahit.[i] Alienum quoq; est, vbi aliqua pars ex principibus imbecilla est, si inutili materia corpus abundet. nam humoribus ab eo eliquatis, & vijs patefactis, facile aliB qua eorum portio ad partes infirmas confluit. potest tamen hac etiam ratione interdũ in febribus vtile esse: si enim pars aliqua ex his, quę minus præstantes sunt, infirma existat, quemadmodum in podagricis & arthriticis, pedes, & articuli vniuersi corporis, humoris cursus ad partem infirmam balneo concitatur. cum enim soleat superuacua & inutilis materia ferri absque balneo ad partes infirmas, multò magis post balneum fieri id potest. itaque receptis excrementis in partibus infirmis, ægrum leuari contingit.[k] Abstinendum quoque ab illius vsu, si hectica ex erysipelate sit.[l] & in neruorum vulneribus: quoniam nerui consistunt ex materia humidiore, quæ per refrigerationem & concretionem est genita: quodcunq; verò eiusmodi est dissoluitur & putrefit ab his, quæ calefaciunt simul & humectant.[m] Idem in vlceribus alienum est,[n] quoniam ea humectat & molliora efficit.[o] & quibus in morbis aluus fluit: nam reuellens ad corpus vniuersum materias effluentes aluum sistit, & propterea ledit.[p] ob id etiam vbi medicina data est abstinere ab eo oportet, siue purgare iam cœperit, siue paulo post inceptura sit: quòd purgationem retardat,[q] & ei obsistit.[r] Si cui anima deficit propter multos sudores, huic balneum summè nocebit.[s] Si sanguis per nares abundè profluit,[t] aut alia quacunque ex parte, haud balneo vtendum est:[u] quoniam per id acriter irritatur.[x] tum quòd ab ipso concalfactus funditur, & in vapores atque in spiritus resoluitur, quapropter & ad motum incitatur, & in molem attollitur: tum quòd à calidis balneis C redduntur corpora mollia atque imbecilla. cum igitur & vasa molliora sint effecta, & sanguis, qui antea ipsa rupit, motum simul & tumorem assumpserit, fieri non poterit, quin sanguis immoderatius effluat.[y] In quibus autem morbis minus sanguinis fluit ex naribus quàm videatur ex vsu esse, aut nihil fluit, tametsi eum fluere expediret, in his liberali balneo vti oportet: vt sanguis, qui est in capite, maiore impetu moueatur.[z] Neque verò committendum est vt qui vires infirmas habent in balneum veniant.[a] aut qui cibum fastidiunt, & vomendi cupiditate tentantur.[b] verendum enim est ne hi quoque ex balneo ita fatiscant, vt in eum animi defectum incurrant, qui oris ventriculi vitio interdum excitatur. Rectè etiam ab eo in illis abstinemus, qui ructus bilem referentes edunt.[c] & qui in morbis nimiam succorum, licet vtilium, redundantiam habent,[d] præcipuè si sanguis timeatur fluxurus. Huiusmodi fuit balneorum vsus apud antiquos, & in sanis, & in ægrotantibus.[e] in quorum penuria non inutile esse arbitror aqua calida corpus perfundere. Nunc superest, vt de balneo frigido disseramus:[f] quo solo vsa est interdum prisca ætas absque calidi interuentu,[g] sæpius quidem in sanis, rarò verò in ægrotantibus: nam hi frigidæ occursum haud facile sustinent.[h] Frigidum balneum in debilibus deijcit calorem, in fortibus auget.[i] Frigida constringit,[k] & repellit.[l] & licet per se refrigeret, tamen ex accidenti auget calorem:

a Gal. 7. aphor. co. 46.
b Ga. 2. de me. sm lo. ca. 1.
c G. 4. reg. acu. co. 42.
d Gal. in lib. de phlo. con. Erasistrati sectatores.
e Ga. 1. de sim. me. ca. 7.
f G. 11. metho. ca. 3.
g Ca. 20.
h G. 4. de sani. tu. ca. 6.
i G. 11. metho. ca. 20.
k G. ĩ li. de marasc. ca. 7.
l Ga. 6. metho. ca. 2.
m G. 4. de me. sm ge. ca. 2.
n Ga. 1. de sim. me. ca. 7.
o G. 3. reg. acu. co. 59.
p Gal. 6. Epid. co. 5.
q Gal. 4. apho. co. 5.
r G. 1. ad glauc. ca. 14.
s G. 3. regi. acu. co. 59.
t Gal. in lib. de phlo. con. Era. ca. 9.
u G. 1. ad glau. ca. 14.
x Gal. in lib. de phlo. con. Era. ca. 9.
y G. 3. reg. acu. co. 59.
z G. ĩli. de marasc. ca. 7. & 3. regi. acu. co. 59.
a Hipp. 3. regi. acu. tex. 59.
b G. in co.
c Gal. 7. aphor. co. 16.
d Gal. in lib. de phlo. con. Era. ca. 9.
e G. in li. de his q̃ ĩ medic. co. 3.
f G. 3. de sa. tu. ca. 4.
g G. 10. meth. ca. 10.
h Gal. 1. aphor. co. 17.
i G. 3. de sa. tu. ca. 8.
k Gal. 1. de me. sm ge. ca. 6.
l Gal. 1. de sim. me. ca. 4.

a Gal. prima apho. co. 15.
b G. 3. de tempera. ca. 4.
c Ga. 3. de sani. tu. ca. 4.

[a]nam ab ea calor naturalis intro compulsus primùm se ipse colligit, tum longè validior quàm prius esset, effectus, iterum foras erumpit. [b] Ergo frigidum balneum corpus roborat, & cutem cogit, & contrahit: & propterea plurimùm vtile est aduersus externas offensiones. [c] Sanè illius vsus presertim est tutus in optimis naturis: quòd si ipsis detrimentum potest ex eo aliquod accidere, id totum ex subita consuetudinis mutatione erit. quocirca non alienum esse arbitror aliqua his præcepta tradere, quibus eo securè vti incipiant. Qui frigido balneo, assuescere volet, hic non quolibet anni tempore, nec qualibet die, auspicari hoc debet: sed inter anni tempora deligat ęstatis initium: vt toto hoc tempore, hyemem pręcedente, maximè assuescat. dies autem, qua auspicaturus est, summè sit tranquilla, & pro tempore calidissima: atque eligatur ea hora, quæ & ipsa sit plurimùm calida, quemadmodum etiam gymnasterium summè temperatum. Qui verò balneo frigido vsurus est, ętatem agat ferè viginti quatuor annorum: augescentibus enim corporibus alienum est frigidum balneum, quoniam incrementum retardat: neque eum immutauerit vlla recens causa ea die, aut nocte superiore: neque pristina valetudo defecerit: sit animo forti & hilari, si vnquam aliàs, tunc præcipuè. primùm ergo fricetur linteis plurimùm: sit verò frictio vehementior, quàm superiori tempore, & eadem per linteos asperiores. quòd si manicas consutas manibus progymnasta obducat, & ita perfricet, illud, reor, non alienum erit, vt opus æquabilius fiat. Post id ex oleo fricetur, vt ipsi consuetum erat: tum exercitationibus operam det: quas nec plures, nec pauciores esse oportet, quàm ante: sed tantum citatiores. Deinde in frigidam non cunctanter & segniter, sed promptè & festinanter descendat: vel etiam totum se in eam subitò iniiciat. in id animum semper intendens, vt aqua toti corpori, vt maximè id fieri potest, vno atq; eodem tempore circunfundatur: qui enim sensim ei se commiserit, inhorrescet. sit autem aqua, neque tèpida, neque cruda, aut egelida: nam illa reuocat calorem, hęc ferit insuetos, atque perfrigerat. Quanquam enim tempore procedente hac quoque ei vtendum sit, si necessitas exiget, tamē abstinere ab ea oportet prima illa die. cum aqua egreditur, fricetur à pluribus ex oleo, vsque dum cutis caleat: tum cibum largiorem quàm ex consuetudine, potum verò pauciorem assumat. quæ vel te non iubente ipse efficiet, modò omnia sint rectè facta. nam postea q̃ in frigida lotus quis fuerit, & cibi cupiditas intenditur, & concoctiones meliores fiunt, & sitis remittitur: postridie idem redibit ad exercitationes meliore planè corporis habitu: cuius quidem moles, licet priori par sit, compacta tamen, & musculosior, atque vegetior erit: sed & ipsa cutis, & durior, & spissior euadet. In hac die eadem similiter sunt agenda, vt in prima, & item in tertia, & in quarta: postea tempore procedente in frigidam quotidie bis descendet: ter autem id facere, tantum abest vt laudem, vt etiam superuacuum ducam: cum liceat in eo commorari vsq; dum lubeat. quandiu verò in eo sit commorandum, quotidiana experientia indicabit. Si enim frigida egressus cito coloratior frictionibus redditur, mediocriter eum esse in ea commoratum intelliges. si verò calor tardè colorq; redeat, longioris moræ id planè erit signum. Si ergo cutem obserues, facile diiudicabis, an pari tempore iterum ei commorandum sit, an verò pauciore, aut longiore. [d] Cęterum cauere omnino oportet immoderatiorem in eo moram, quoniam facile ab ea possunt excitari frigidi morbi, [e] & presertim neruorum distentio. [f] Germanicæ nationes nuper natos infantes, & adhuc calentes, ad fluuios ferunt: & in frigida, vbi vehementiores sunt aquarum cursus, tanquam ferrum candens intingunt: vt & de eorum natura periculum faciant, & vt corpora firment, Nos eorum morem minimè probamus: quoniam si ab externo frigore vinci calorem naturalem acciderit, necessarium est eos continuò mori. Quis verò elegerit, modò mentis compos sit, nec omnino efferus, aut scytha, in eiusmodi experientiam proprium pignus adducere, ex cuius frustratione mors sit futura, ex euentu verò tenue lucrum. His ergo obseruationibus balneo frigido assuescere debent, qui bene valent. [g] Qui optimum temperamentum habent, ac in iuuenili ętate constituti sunt, si vnquam post exercitationes balneo indiguerint, vt sudorem & puluerē deponant, in eo non immorētur, quoniam calefieri ipsis non est opus: verum quemadmodum qui ad solium statim se conferant, minimè in laconico commorantes,

d Gal. in li. de cau. mor. ca. 3.
e Gal. in li. de cau. procatar. ca. 2.
f G. 1. de sa. tu. ca. 10.
g G. 3. de sa. tu. ca. 4.

A omissis exercitationibus se in eo elixant. immo verò nec in piscina morari his est necessarium, sed loti ad frigidam properent.[a] Si iuuenis quispiam sub sole ardenti iter longum fecerit, & propterea persiccatus sit, vt corpus vniuersum aridum existat, perinde atque stipula, & lingua cum faucibus adeo arida, vt loqui nequeat, huic proderit in aquam frigidam se proijcere: potissimum si vires validas habeat, & frigido lauacro sit assuetus. Qui verò febri tenentur, horum etiam nonnulli à balneo frigido possent iuuari, modò naturę eorum certam haberemus, et absolutam notitiam. quòd enim aliqui eo indigeant, vel ex ijs, quibus id profuit, constare potest: qui planè eo nō essent adiuti, nisi illo tempore ad id aptè fuissent parati. Verum quia nec à nobis exactè dignoscuntur affectiones, & summa noxa ex errore impēdet, propterea ab eiusmodi auxilio ipsi nos continemus: & potissimum in hecticis febribus: quoniam in his habet corpus paucum sanguinem, exiguam carnem, & nihil adipis. Proinde cum in istis nihil obiectum sit partibus solidis, quod sine molestia excipiat frigidæ occursum, necessarium est, vt ea protinus occurrat partibus ipsis similaribus, quibus omnia animantia actiones suas obeunt. Si quis iuuenis, plenioris habitus, æstiuo tempore, in summo febris impetu, absque inflammatione visceris cuiuspiam in frigidam se coniecerit, ei sudor mouebitur,[b] aut bilis egestio.[c] quòd si in frigida lauari assuetus sit, audacter admodum auxilio vtetur. His, qui febrem hecticam ex calida & sicca intemperie habent, &

B presertim si iam marasmum incurrerint, tutum non est in frigidam se conijcere: quemadmodum nec his, qui æstate calida & sicca, longo itinere confecto, macri & debiles effecti sunt, licet refrigeratione indigeant. Verum vtendum his primùm balneo calido est, tum frigido. nam balnea inuenta sunt, vti in superioribus diximus, gratia imbecillorum corporum, vt ea præcalfaciant, & ad frigidæ solium præparent. simile quiddam faciunt, qui sine balneo frigida vtuntur, cum præmissis exercitationibus in eam insiliunt: nam cuiusmodi nobis est balneum, eiusmodi est illis exercitatio. hæc verò non tantum calefacit, sed etiam vt calor naturalis foras ex profundo moueatur, efficit: quo circa se opponit contra frigidæ impetum, & quominus eadem in profundum violenter pertranseat, & viscus aliquod feriat, obsistit, & vetat. nam nec ipsam frigidæ substantiam peruenire expedit ad viscera, nec vniuersam simul eius qualitatem, & puram, illis occurrere: immo verò, & melius, & tutius est, vt sola illa, absque eius substantia, in partes primò occurrentes recepta, & ab his in alias sensim permanans, tandem in profundum feratur. Quanuis autem in hecticis eiusmodi febribus balneo frigido vti non sine periculo liceat, tamen præstat anceps auxilium experiri, quàm certo exitio ægrotantem dimittere. non enim ipsis medetur balneum calidum, sed frigidum. calor enim extinguendus est, qui in partibus solidis insedit. Quòd si ob frigus incussum viscera offensa fuerint, ea in posterum calfacientibus persanes licebit.[d] Prodest etiam in choleræ

C morbo in frigido balneo longiori tempore cōmorari: modò æger quadrato sit habitu.

Cæterum si ex immoderato, aut parum opportuno balnei vsu, aut in visceribus obstructio, aut animi deliquium inciderit, certis curationibus vtendum erit.[e] Solēt enim viscera, & iecur presertim, in his obstrui, qui balneo post cibum vtuntur: quod cum incidit, excitantur dolores absque febre in partibus obstructis. Hos quiescere oportet eo tempore, quo à dolore vexantur: & bibere aliquid eorum, quæ vrinam cient, & obstructiones aperiunt. nisi enim vrina moueatur, & flatus & febres superueniunt.[f] Dandus igitur humor est, in quo absynthij coma extabuerit. & medicamentum id, quod ex absynthio, aniso, amarisq; amygdalæ nucibus, paratur: quod melius est bibant ex aceto mulso, postquam à somno excitati fuerint, atque surrexerint, ante quàm in balneum veniant. præstat enim hæc & alia eiusmodi sumere, cum alimentum ex ventriculo in iecur diuisum fuerit confectum: & temporis nonnihil dari ante cibum eorum actioni. Rectè etiam diacalamentum his datur, item ex aceto mulso.[g] Quibus in balneo diu immorandum est, hi acetum & pulegium odorent, ne in animi deliquium incidāt:[h] quod si effugere nequiuerint, curandi sunt per ea, quæ refrigerant, & vires firmant. Statim igitur aqua frigida aspergendi, & flabello perflandi, atque eò conuertendi sunt, quò aura aspiret: perfricandum quoque ventriculi os, & agitandum: postea & cibum, & vinum

a G.10. meth. ca.10.

b G.11. meth. ca.9.

c G. 10. meth. ca.10.

d G. in li. de facil. parabi.

e G. in li. de salu. die. co. 32.

f Ga.6. de sani. tu. ca.3.

g G.9. de me. fm lo. ca.2.

h G.1. ad glau. ca.14.

a G.3.de ſa. tu. ca.13.
b G.i li. de the ria.ad Piſo.c.9.
c Ca.15.
d Dioſco.
e G.3.de ſa.tu. ca.13.
f G.3.regi.acu. co. 59.
g G. 3. de his q̃ i medicatr. co. 15.idem ferè.7. metho.ca.6.

num,dare oportet. [a] Verum ſi ex frequentiore balneo nimia in cute raritas orta ſit,aliquandiu perfricare oportet:primò abſque pingui,deinde ex oleo quopiam aſtringente.[b] Si ex balneo præfrigido,& egelida aqua,nerui diſtenti ſunt, vtile eſt potui caſtoreum dari ex aceto mulſo,[c] aut theriacam. [d] & vnguento ſamſuchino delini. [e] Si cutis tantum compreſſa eſt,primò aridis frictionibus,ſed celeribus,deinde ex oleo concalefacere oportet. Atque hæc de balneis aquæ dulcis dicta ſufficiant.[f] hoc tãtum adiecto, quòd partem etiam aliquam interdum ſolam perfundebant aqua calida antiqui, verbi gratia caput tantum.[g] in fracturis hoc auxilio potiſſimum vtebantur,cum iam membrum coaluiſſet,ac ipſum ſoluerent,vt illud carne implerent, & mollius redderent tepidæ perfuſio,ſi moderata ſit,carne implet:ſi plurima,laxat,& attenuat. Si corpus plectoricum ſit,carne autem nudum,moderata calidæ perfuſio,neque molliet, neque carnem generabit,ſed replebit ſuperuacuo humore calefactam partem: ſin autem excarne ſit,& gracile,ob alimenti penuriam,ſed humoribus minimè ſcateat,& carne implebit,& mollius efficiet. Aqua calida perfuſa, ſi corpus inane ſit, digerit potius quàm attrahat:ſi plenum magis attrahit,quàm digerat. Si pauco tempore perfundatur,replet magis,quàm inaniat. Si longiore,potius diſcutit,quàm impleat. cæterum vſus eſt fortaſſe aquæ perfuſionibus Hippocrates,propter balneorum paucitatem: mihi verò videtur aqua,in ſolijs balneorum iniecta,poſſe ad omnia ſufficere.

De balneis naturalibus.

h Ga.1.de ſim. me.ca.4.&.7.
i Gal.1.de ſim. me.ca. 6.
k Ga. 7. &. 11. de ſim. me.
l Ga.6.de ſani. tu.ca. 9.

Supereſt vt de balneis naturalibus ſermonem habeamus:quorum aquæ ſponte medicatæ naſcũtur. [h] neq; verò ſunt ſimpliciter aut exactè aquæ,ſed mixtæ,compoſitę,ſpuriæ.cum enim delabuntur,& ſtillant per loca bituminoſa,aut ſulfuroſa,aut nitroſa, aut aluminoſa,abradunt nonnihil illius materiæ,abſtergũtq́;, & ſecum ducunt. Harum igitur aquarum quædam bituminoſæ ſunt,aliæ ſulfuroſæ, nitroſæ aliæ, nonnullæ aluminoſæ, quædam atramento ſutorio conſtant, quod græci chalcanthum appellant. [i] aliæ Miſy,aut chalcitim habent.[k] in alijs ſalis qualitas euidens eſt.[l] ſunt etiam nonnullæ dulces:quæ nihil eorum,quę dicta ſunt,guſtatui repreſentant. Neq; ignorarunt antiqui eiuſmodi aquas,licet paucis in locis inueniantur. nam & in Aſia minore iuxta Pergamum ciuitatem erant claræ,quæ in Allianis naſcũtur: ita enim locum appellant, qui ab vrbe paulò plus quàm centum ſtadijs diſtat. ea aqua vnius tota eſt generis, & manat ex vno fonte. erat etiam alia medicata aqua,à Pruſa minus quàm decem ſtadijs longinqua,quæ vnius generis non eſt,neque ab vno fonte enaſcitur. In Licetis iuxta Pergamum vulgatus erat fons,qui aquam medicatam præbebat.[m] In Leſbo, non plus ſtadijs quadraginta à Mitylene,aqua erat,colore & viribus talis, qualis vtique fieret ſi aquæ marinæ flos ſalis miſceretur.in qua & digerendi vis erat,& fortiter ſiccandi. qua & hydropicis,& alijs tumidis,& obeſis corporibus medebantur. [n] In Italia habitæ ſunt in precio Albularum balneæ,quæ alumine conſtant.[o] Tragaſiæ verò aquæ & ipſæ ex numero ſunt earum,quæ ſua inſita vi calent:ſalſæ ſunt,& inſigniter calidæ,ac à Tragaſio ſtagno ducuntur,qui non procul eſt à ſminthio. ſedet enim illic aqua multa, & ſtagnat,in loco minimè amplo,antea quàm aqua ſponte calida deriuet ab eo: illa æſtate abſumitur,tota à ſole ſiccata. quoniam verò inſita eſt eo loco ſalſedo,quod remanet ex eo,vniuerſum mutatur in ſalem.[p] In Paleſtina ſyriæ lacus eſt,quem alij mare mortuum appellant,alij ſtagnum bituminoſum:cuius aqua non tantum eſt ſalſa, ſed etiam amara. quoniam enim continetur in cauo & calido loco,& torretur à ſole, iccirco amareſcit. quo circa amarior eſt æſtate,quàm hyeme:ac ſi ipſam quiſpiam per æſtatem repoſuerit in vaſe calido,& in loco aprico,continuò effici amariorem videbit. propterea in eodem ſtagno gignitur ſal perinde ſubamarus. apparet etiam eius aqua primo ſtatim aſpectu quauis marina albidior ſimul & craſſior,merę ſalſugini ſimilis. iniectus in eam ſal minimè eliquatur,propterea quòd ipſa plurimum illius habet. ſi ſe in eam quiſpiam conijciens emerſerit,videbitur continuò totus ſalis ſpuma reſperſus. ob id tantò eſt ea aqua alia marina grauior,quantò marina fluuiali:habet enim ſalis in ſe materiam, quæ terrea eſt,& grauis. quapropter ſi te in eam demiſeris,non poteris in profundum ferri: ita extollit omnia,atque in ſublime eleuat:non quòd natura ſit leuis, quod iam prodi-

m G.14.meth. ca.15.
n Ga.1.de ſim. me.ca.7.
o G.11.de ſim. me.ca.de ſale.
p G.4. de ſim. me.ca. 20.

dit

A dit sophista quidam antiquus, sed queadmodum Aristoteli placuit, quòd propter grauitatem gestat leuiora, perinde vt lutum, itaque si vinctis pedibus et manibus conieceris hominem in eam, haud ferri deorsum videris. immo verò sicut naues portant in mari plura onera quàm in stagnis, aut in fluuijs, neque submerguntur, ita in stagno mortuo multò plus possunt onerari, quàm in pelago. In eo, neque animal quodpiam, neque planta gignitur, immo verò cum duo fluuij in illud confluant, in quibus prægrandes pisces & plurimi sunt, ac in Iordane potissimum, qui prope Ierichontem fluit, nullus tamen eorum superat fluuiorum ostia: quòd si captos iniecerit in lacum quispiam, videbit celeriter mori. adeo cunctis, & animantibus, & plantis, aduersum est, quod summè est amarum, & persiccum, & quod ferè acquisiuit ex assatione fuliginis naturam. quanquam ne illius quidem stagni aqua exactè est amara, propterea quod nec sal ipse, quem sodomeum vocant à montibus stagno circumpositis, quos sodoma appellant. [a] Non ignorandum autem est, ex aquis sponte nascentibus nonnullas esse temperatas, alias feruere, tepidas esse alias, & quasdam omnino frigidas. [b] Eiusmodi aquarum genera pugnantium facultatum constant miscella. nam aqua suapte natura frigida est & humecta. bitumē, sulfur, misy, chalcitis, & eius generis alia, calidam facultatem habent. [c] proinde tantùm recedunt à propria aquæ natura, quantùm sunt adulteratæ. [d] Nullæ igitur earum habent frigidam facultatem: argumentum est, quòd cum seruant suā naturam,

B neque frigus habent acquisititium, minimè frigefaciunt: immo verò nec marina ipsa videtur admodum refrigerare, nisi cum summum frigus acquisiuerit: quo circa non pauci iuuenes inuenti sunt, qui eam interdum vnum diem, sæpe etiam die & nocte, pertulerunt. [e] sed & quæ dulces sunt, licet inter alias videantur minimè calidæ, tamen non sunt prorsus expertes calidæ facultatis: alioqui fortasse non essent calidæ. [f] Habent etiā siccandi vim quæcunque eiusmodi sunt: [g] & propterea siccant corpora eorum, qui in ipsis innatant, [h] & piscatorum vlcera. [i] Eædem non tantùm calefaciunt, sed etiam attenuant: potissimum quæ nitro, sulfure, & bitumine constant. [k] Aluminosę cutem astringunt, & comprimunt. [l] Balnea naturalia euacuant vniuersum corpus, presertim quæ aquis digerentibus constant: [m] atque detrahunt æqualiter omnes humores, potissimum nitrosa, sulfurosa, bituminosa. [n] proinde quotannis nonnulli vere ipsis & autumno vtuntur, vt sua ipsi euacuent excrementa. [o] Vtiles potissimum sunt calidioribus & humidioribus naturis, in puerili ætate. quoniam eas maximè tentant ij morbi, qui aut ex humorum cursu, aut ex redundantia vtiliorum succorum, aut ex putredine oriuntur. [p] Rectè etiam illis vtimur, si vlcus exiccandum sit: ab ijs tamen abstinentes, quæ acres admodum sunt, & mordaces: nam hæ vlcera exasperant. [q] vtiliter quoque in palpitationibus adhibentur, quoniam & calefacere, & attenuare possunt. [r] Quę digerunt & fortiter siccant, obesis corporibus medentur, quę attenuare oporteat. potissi-

C mum si in illis isti ocyssime innatent. & postquam in ipsis loti fuerint haud subinde bibant, aut cibum capiant, sed antea dormiant, aut omnino conquiescant. sunt etiam hydropicis, & alijs tumidis idonea. [ſ] Et licet in aquę inter cutem morbo aqua dulcis, & potui data, & in balneo adhibita, aduersissima sit, salsuginosę tamen omnes, nitrosę, sulfurosæ, & bituminosæ, quàm maximè vtiles sunt. Abstinere verò ab illis oportet si sitis adest, quoniam eam intendunt. [t] si affectus calidi sunt, propterea quòd calidam facultatem habent. [u] quòd si erysipelati admoueris, partem eam adures. [x] In febribus minimè committendum est, vt in his aquis, aut etiam in marina, æger lauetur. [y] In exquisita tertiana tantum abest vt prosint, vt etiam offendant. licet enim plus bilis euocet, quàm balneum aquæ dulcis, tamen plus obsunt sua qualitate, quàm vacuando prosint. [z] Qui percalido temperamento & admodum sicco sunt, atque vitiosis succis redundant, si se in aqua aluminosa lauerint, facile in febrem incurrent: propterea quòd cutis ab ea comprimitur, atque constringitur: quapropter fumi acres & mordaces spirare nequeunt, à quibus postea calor febrilis intus accenditur: cui aquæ dulcis balneo potissimum succurrere oportet. [a] Sunt etiam huiusmodi aquæ voci alienæ, quoniam resiccant vehementer vocalia instrumenta. [b] & capiti natura calido, calidisque exhalationibus pleno obsunt, quæ sulfurosæ, aut bituminosæ sunt, propterea quòd calefaciunt: aluminosæ quoniam

a G.3.de sa.tu, ca.4.
b G.1.de sim. me.ca.24.
c Gal.in lib.de ptissa.ca.2.
d Ga.1.de sim. me.ca.4.
e G.6.de sani. tu.ca.9.
f G.1.de sa.tu, ca.7.
g Gal.in li.de cau.mor.ca.4.
h Hipp.in li.de humidorū vsu. & Ga.1.de sim. me.ca.7.
i G.in li.de tremo.ca.5.
k Ga.2.de crisi ca.13. & .5. metho.ca.2.
l G.14.metho. ca.7.
m Gal.2.apho. co.17.
n G.4.de sani. tu.ca.4.
o G.6.de sani. tu.ca.3.
p Ga.1.de sim. me.ca.7.
q G.i li.de tremo.ca.5.
r G.14.meth. ca.15.
ſ Ga.1.de sim. me.ca.7.
t Ca.6.
u Ca.4.
x G.11.meth. ca.9.
y G.1.ad glau. ca.9.
z G.8.metho. ca.2.
a Ga.7.de me. sm lo.ca.1.
b G.6.de sa.tu. ca.9.

quoniam aſtringunt. qui caput eiuſmodi habent, ex aquis ſponte naſcentibus, ijs tantùm, quæ dulces ſunt, citra offenſionem vtantur licebit. nam ne has quidem ipſis profuturas aſſerere auſim: quoniam calidæ fortaſſis non eſſent, niſi calidæ facultatis nonnihil haberent. Eiuſmodi fuit vſus balneorum naturalium apud antiquos: in quibus conſtruendis & conformandis non mediocrem curam adhibebant.[a] Illud verò in primis curabant, vt eorum ingreſſus & egreſſus facilis eſſet, quo minus ęgrotantes fatigarentur. propterea ſolium ita humile & depreſſum plerique conficiebant, vt nihil illius emineret pauimento.[b] Verùm ſi harum aquarum defectus ſit, eas arte pares licebit. miſcebis enim aquę potabili ſalem abundè, aut alumen, aut aliud ſimile: quemadmodum vbi marina præſtò non eſt, ſale aquę indito muriam conficimus.[c] perinde etiam ſulfure iniecto ſulfuroſam efficimus, alumine aluminoſam, & aliarum quamcunq; eodem modo. Quòd ſi ex alijs quibuſdam, veluti ex herbarum generibus, balneum aliquod artificioſum parare libuerit, illud etiam licebit.[d] nam id, quod coquitur, abijcit propriam qualitatem, & eam aqua in ſe recipit. Poſtquam balneorum naturalium facultates & vſus generatim & vniuerſè expoſuimus, non alienum eſſe arbitror, proprias etiam vires vniuſcuiuſque eorum, quibus dictę aquæ conſtant, ſigillatim percenſere. ita enim dignoſcere facile licebit, quid ſingula præſtare, & quibus in morbis vnaquęque earum maximè poſſit conuenire.

De Sale.

Primùm ergo à ſale, tanquam à re vulgatiſſima, auſpicabimur.[e] Cuius duo genera ſunt: alter enim gignitur in ſalinis ex aqua marina: alter foſſilis appellatur, in metallicorum genere comprehenſus.[f] Eſt etiam ſal quidam, qui ex aquis parum ſalſis areſcentibus generatur:[g] ex quo genere notiſſimus olim fuit tragaſius ille, non procul à ſminthio, cuius in ſuperioribus mentionem fecimus. Huius ſtagni aqua in loco minimè amplo concluſa, æſtate à ſole arefacta, vniuerſa abſumitur. ac verò quia locus ille ſalſuginoſus eſt, ob id quod relinquitur, omne in ſalem degenerat.[h] eiuſdem generis eſt ſal ille ſodominus appellatus, qui naſcitur in mari mortuo: in quo quidem ſale nonnihil prętere amaritudinis exiſtit. generatur etiam in multis alijs locis ſal eiuſmodi.[i] eſt autem eiuſdem generis cum marino.[k] Salis cuiuſcunque ſubſtantia, terrea eſt, & grauis:[l] Foſſilis tamen denſior, craſſior,[m] durior, & terreſtrior, quàm marini.[n] propterea marinus continuò in aqua eliquatur, non ſic autem foſſilis.[o] Probatur ex foſſili candidus, ſi lapillos non habens, perſpicuus, denſus, æqualis. Peculiariter ammoniacum laudant, ſi modò findi facile poſſit, ac rectis ſegminibus diduci. ex marino eligendus eſt candidus, æqualis. Probatiſſimus in Cypro fit, & Salamine Cypri, & Megaris, in Sicilia, & Aphrica. Lacuſtris omnibus præfertur: in quo genere validiſſimus eſt Phrygius, tum tapæus ille, tum verò tritæus, aut gantæus appellatus.

[p] Omne ſalis genus calidæ eſt naturæ: minus tamen calidus eſt, qui durior eſt, denſiorq;, atque terreſtrior: cuiuſmodi eſt ferè vniuerſus foſſilis. qui verò fragilis eſt, & laxus, calidior exiſtit, & qui ſubamarus eſt.[q] Salis etiam cuiuſcunque natura vehementer eſt ſicca.[r] ob id aqua marina ſiccat,[ſ] & muria: & in ipſis præterea caro ſeruatur incorrupta, ac minimè putreſcit.[t] eadem aqua non admodum refrigerat.[u] Sal omnis abſtergit, digerit, aſtringit[x] leuiter, licet abundè calefaciat,[y] reprimit, attenuat, cruſtas excitat.[z] Sodominus plus abſtergit ac digerit, quàm marinus, propter amaritudinem.[a] Sal medicamentis pſoras abſtergentibus miſcetur, Excreſcentia in oculis reprimit, pterygiaq; atterit, cæteras etiam carnis extuberationes aufert: In aluum clyſteribus inijcitur ex oleo illitus laſſitudines diſcutit. tumoribus hydropicorum medetur. dolores mitigat in ſacculis admotus. Prurigines curat ex oleo & aceto infrictus, donec ad ignem ſudent, & item impetigines, lepras, & ſcabiem. Ex melle, aceto, & oleo illitus, anginam leuat. illinuntur eo toſto & melle tonſillæ, & vuæ. eo autem vſto & polenta, vlcera in ore manantia, gingiuæ humoris curſu tentatæ, & vlcerum phagedenæ. vtilis eſt aduerſus ſcorpionum ictus cum lini ſemine. contra ſerpentium morſus cum origano, melle, & hyſſopo. aduerſus ceraſten cum pice, aut cedria, aut melle. in ſcolopendræ morſu cũ melle & aceto. contra veſparum ictus & crabronum ex ſeuo vitulino, & ex eodem

albidas

a G.3. regi. acu. co. 47.
b Ga. 1. de ſim. me. ca. 4.
c Ca. 7.
d Gal. 3. de ali. fa. ca. 32.
e Ga. 9. de ſim. me.
f Ga. 4. de ſim. me. ca. 20.
g G. 11. de ſim. me.
h G. 4. de ſim. me. ca. 20.
i Ga. 11. de ſim. me.
k Ga. 4. de ſim. me. ca. 20.
l G. 11. de ſim. me.
m G. 4. de ſim. me. ca. 21.
n G. 11. de ſim. me.
o Dioſco.
p G. 4. de ſim. me. ca. 21.
q G. 9. &. 11. de ſim. me.
r Ga. 3. de ſim. me. ca. 5.
ſ Gal. 2. de na. fac. ca. 9.
t Ga. 1. de ſim. me. ca. 4.
u Gal. 9. &. 11. de ſim. me.
x Ga. 6. de me. ſm. ge. ca. 2.
y Dioſco.
z Ga. 4. de ſim. me. ca. 20.
a Dioſco.

A albidas capitis pustulas, thymos, & tubercula curat. furunculos discutit ex vua passa, aut suillo adipe, aut melle. maturius concoquit testium tumores cum origano & fermento. medetur crocodilorum morsibus tritus in linteolo, & in aceto intinctus, si eo loca quasi vinculis constringantur. rectè etiam eo vtimur ex melle & in bestiarum morsibus, & in faciei sugillationibus. bibitur ex aceto multo aduersus opium, & fungos. luxatis imponitur cum farina & melle. si quis igne adustus est, huic prodest, sale & oleo vngi, hoc enim pustulas excitari non sinit. illitus cum aceto aut hyssopo sistit ignem sacrum, & vlcera, quæ serpunt.

De Nitro.

[a] Est etiam Nitrum, & Nitri spuma, & Aphronitrum.[b] habent omnia tenuē substantiam.[c] Ac verò differt aphronitrum à spuma nitri, quòd hæc similis est aspectu farinæ triticeæ, & candida: illud farinæ speciem non habet, neque solutum est, sed concretum, & consistens: cuius est quotidianus vsus ad purganda balnea. Nitri spuma tenuuioris essentiæ est, quàm nitrum.[d] habet tamen & ipsum partes tenues,[e] præcipuè quod Berenicium appellant.[f] Aphronitrum partibus tenuibus constat, si in genere terrestrium respicias: & in aqua facile soluitur.[g] illud excipimus, quod prauum est: id enim & durum, & crassum est, neque in aqua facile eliquatur.[h] In omnibus summa est amaritudo. [i] Probatur maximè nitrum id, quod & leue est, & roseum colorem, aut cādidum habet,

B quod in foramina dehiscit, quasi spongiosum quiddam. eiusmodi ex illyrico apportāt, à Bumiorum ciuitate. Nitri spuma eligenda est leuissima, glebosa, friabilis, colore pene purpureo, spumosa, mordens, cuiusmodi ex Philadelphia Lidiæ afferunt. secundas partes habet ægyptia. gignitur etiam in Cariæ Magnesia.

[k] Omnia genera calida sunt: nitrum tamē minus quàm nitri spuma, & aphronitrum. [l] propterea dictum est à nobis in superioribus, nitrosas aquas calidas esse.[m] Ac verò nitri spuma eiusdem est naturæ cum nitro, & facultatis, licet essentiam tenuuiorem habeat. In omnibus etiam generibus vis est, qua persiccare possunt:[n] & eadem quidem in aphronitro vehemens, quemadmodum etiam in sale: sed sal preterea astringentem habet,[o] quæ in aphronitro aut minima est,[p] aut certè nulla. quò verò sal plus astringit q̄ aphronitrum, eò minus abstergentis facultatis habet. Nitrum verò facultatem habet, quæ in medio consistit inter salis & aphronitri vires:[q] vstum propius ad aphronitri naturam accedit. nam ex vstione tenuuius redditur. siccat igitur nitrum, & digerit. Idem si deuoretur, incidit, & attenuat, crassos & lentos succos, multò vehementius quàm sal. Aphronitrum, nisi magna necessitas incumbat, deuorandum non est, propterea quòd stomacho est infensum, quando quidem etiam plus nitro incidat. Solebat eo vti rusticus quidam, vbi fungi strangularent, & semper prosperè. nos potius vtimur nitro, aut combusto, aut eo, qui ignem expertus non sit, & multò etiam magis eius spuma.

C [r] In torminibus prodest nitrum bibere, cum cumino tritum, ex aqua mulsa, aut sapa, aut ex aliis quibusdam, quæ possint flatus discutere: cuiusmodi ruta est, aut anethum. In febribus circuitu reuertentibus illinendum est ante accessionem. Miscetur cataplasmatis extrahentibus, discutientibus, attenuantibus, & lepras abstergentibus. Si in auribus inflationes sunt, si ex eisdem sanies iugiter decurrit, si sonitus intra eas percipitur, vtile est nitri spumam, aut ex aqua calida, aut ex vino infundere. si sordes aurium repurgandæ sunt, eandem ex aceto instillari confert. ex asinino, aut suillo adipe, medetur canum morsibus. Resinæ admixta furunculos aperit. si aquæ intercutem morbus est adiuuat cum fico illita. si neruorum distentio affligit, qua caput scapulis annectatur, græci opisthotonum appellant, & caput luxatum sit, rectè eadem cum cærato illinitur. In linguę resolutione pani vtiliter commiscetur.

De Sulfure.

[s] Est etiam sulfur tenuis substantiæ & calidæ naturæ.[t] ac verò attrahendi, & abstergendi facultatem habet.[u] Idem discutit, & celeriter cōcoquit,[x] & minimè repellit. Prodest eo vti aduersus virus multorum animalium, & precipuè turturis marini, & draconis. imponitur enim ictę parti, aut aridus per se, aut saliua, vel oleo vetere, vel melle, vel terebenthina resina resolutus. sanat cum eadem resina scabiem, impetiginem, le-

pram:

a Ga.4. de sim. me. ca. 20.
b Ga.3. de me. fm ge. ca. 2.
c G.9. de sim. me.
d Ga.6. de me. fm lo. ca. 1.
e G.8. metho. ca. 4.
f Gal.3. de me. fm ge. ca. 2.
g G.4. de sim. me. ca. 21.
h Ca. 20.
i Diosco.
k G.4. de sim. me. ca. 21.
l G. in li. de tremo. ca. 5.
m G.9. de sim. me.
n G. ca. de sale.
o G.4. de sim. me. ca. 20.
p Ga.9. de sim. me. ca. de sale, & aphronitro.
q Ca. de nitro.
r Diosco.
s Ga.3. de me. fm ge. ca. 2.
t Ga.9. de sim. me.
u Diosco.
x Ga.9. de sim. me.

pram:[a] & hanc postremam etiam cum aceto, atque vtiligenes. ex eadem resina vngues scabros aufert, & scorpionis ictibus medetur. Idem vtilis est aduersus tussim, asthma, purulentas excreationes, & ex ouo sumptus, & suffitus. eiusdem vsti fumo partus extrahuntur. In Regio morbo vtiliter fronti inspergitur cochlearis mensura, aut ex ouo tremulo sorbetur. grauedinibus & destillationibus medetur. Sudores aspersus cohibet. Qui pedum doloribus cruciantur, his illinendus est ex aqua & nitro. Sanatur eo grauis auditus, si illius fumus per fistulam in aurem recipiatur. suffitus lethargicos excitat. sanguinis profluuia sistit. si aures fractæ sunt, ex vino, & myrrha illini confert. Prurigines vniuerso corpore erumpentes cum nitro detersus sedat.[b] Alopeciam curat, aut ex liquido cerato, aut ex laureo oleo illitus.[c] Si neruus punctus est, optima medela est sulfur, cum tetrapharmaco,[d] aut oleo mixtus, dum sordium crassitudinem, aut mellis spissitudinem faciat.[e] Probatur maximè qui ignem minimè sit expertus, nitedulæ modo splendidus, pellucens, minimè lapidosus, virens, præpinguis. Plurimus in Melo & Lipara gignitur.

a Diosco.
b G. I. de me. sm lo. ca. 2.
c Ga. 3. de me. sm ge. ca. 2.
d G. 6. metho. ca. 2.
e Diosco.

De Bitumine.

[f] Bitumen nascitur in aqua marina, & in alijs quibusdam marinæ similibus, vt in Apollonio Epiri, & in alijs eiusmodi locis. multis aquis sponte nascentibus tanquam spuma inuenitur innatans, molle quidem eo tempore, quo supra aquam fertur, deinde verò exarescens pice sicca durius efficitur. Optimum generatur in mari mortuo, id stagnum est salsuginosum in caua syria, de quo in superioribus dictum est.[g] Probatur maximè iudaicum, & ex eo quod veluti purpura splendet, & graue est, ac vehementem habet odorem. Nigrum, & sordidum, vitiosum est. adulteratur pice,[h] quanquam credunt nonnulli, non posse ipsum vitiari.[i] gignitur in Phœnice, Babylone, Zacintho, & Sydone. liquidum inuenitur in Agragrantino Siciliæ, fontibus innatans quo vtuntur in lucernis pro oleo. Naphtha babylonij bituminis colamen est, colore candidum, inuenitur etiam nigrum. ignem rapit, & in se mutat. Est etiam bitumen, quod mixtum est cum pice, & eius odorem spirat: quapropter græci id Pissasphaltum appellant. nascitur in Apolloniatarum agro, circa Epidamnum. id ceraunijs montibus deuolutum impetu fluminis rapitur, æstuq; in littus expuitur. vbi cogitur in glebas.[k] Bituminis natura calida est, & sicca, in secundo ordine.[l] Proinde in superioribus dictum est, bituminosas aquas calefacere nostra corpora, & siccare.[m] Idem discutit, glutinat, & emollit,[n] neque verò astringente aliqua facultate caret.[o] Vsus illius est in ijs medicamentis, quibus recentia vulnera glutinantur, & in omnibus alijs, quę siccare oportet, & moderate calfacere.[p] Idem inflammationes oriri non sinit. si vulua procidit, si strangulat, auxilio est, olfatum, suffitum, impositum. suffitum detegit comitialem morbum. elicit mulierum purgationes ex vino & castoreo epotum. datur vtiliter in tussi vetere. in spirandi difficultate. remedio est contra serpentium morsus. & coxendicum, laterumq; dolores. datur cœliacis catapotium ex eo deuorandum. ex aceto potum discutit sanguinem concretum. cum ptissana in aluum infunditur, si difficultas intestinorum affligit. odor eius suffitus destillationes sanat. dentibus dolentibus inductum mitigat eorum dolores. aridum specillo impositum replicat pilos pungẽtes. si pedum aliquis doloribus excruciatur, aut articulorum quorumcunq; si lethargus est, vtiliter illinitur.

f G. II. de sim. me.
g Diosco.
h G. I. de antido, ca. 2.
i Diosco.
k G. II. de sim. me. & ex. 5. de me. sm ge. ca. 2.
l G. in li. de tre. ca. 5. & I. de sa. tu. ca. 7.
m Diosco.
n G. I. de sim. me. ca. 33.
o G. II. de sim. me.
p Diosco.

De Alumine.

[q] Aluminis varia genera sunt, scissile, rotũdum, astragalote, liquidum, placites, plinthites.[r] Verùm & si plurimæ sunt eius species, tamen maximè vtimur scissili, rotundo, & liquido.[s] postremum hoc phorimon appellant: quod quidem vilis est precij, & in omnibus regionibus facile reperitur.[t] In Aegypto nascitur ferè omne aluminis genus, & in eiusdem metallis inuenitur. gignitur etiam in alijs quibusdam locis, in Melo, in Macedonia, in Liparis, Sardonia, Hierapoli phrigiæ, Aphrica, Armenia, & plerisq; alijs regionibus, rubricæ modo. Optimum est scissile, & in hoc genere potissimũ commendatur recens, candidissimum, gustu per quam astringens, calculorum expers, non glebulosum, sed sigillatim in capillamenta quadam canescentia dehiscens: cuiusmodi est, quod trichitis ob id appellatur, in Aegypto nascens. reperitur lapis huic similis, dignoscitur

q G. 9. de sim. me.
r Diosco.
s G. de me. sm lo. ca. I.
t Diosco.

A gnoscitur verò gustu, quia non astringit. In rotundi genere damnatur, quod manu est confictum: id figura prodit. Probatur quod suapte natura est rotundum, bullis turgēs, quod ad album proximè accedit, quod vehementius astringit, quod præterea nonnihil habet palloris, cum quadam pinguedine, sine harenis, friabile, natione ægyptium, aut ex insula Melo. In liquidi genere optimum id est, quod lympidum est, lacteum, æquale, succosum, sine lapidibus, & quendam caloris igniculum spirans.[a] Alumen omne crassas partes habet, minus tamen alijs scissile, deinde rotundum, & astragalotes: cętera genera liquidum, placites, plinthites, partibus abunde crassis constant.[b] Natura calidum est,[c] & siccum euidenter.[d] immo vero positum est in tertio ordine exiccantium, neque verò vrit.[e] Omne genus summè astringit.[f] vtilius tamen est scissile, quàm liquidum, cum astringente facultate vti est opus, propterea quòd partibus tenuuioribus constat.[g] propterea cum aluminis mētio simpliciter incidit, scissile intelligitur: [h] immo verò alumen quodcunque græcè συπτηρία appellatur, ab astringente vi, quæ in eo est vehementissima.[i] digerit etiam alumen, sed non summè, sicut summè astringit: [k] quia verò generosè astringit, ob id vlcera exiccat.[l] & propterea sanantur à scissili maligna vlcera.[m] Alumen ea expurgat, quæ caliginem oculis obducunt. genarum carnem, & cæteras excrescentias attenuat. Vritur & torretur quemadmodum chalcitis. putrescentia vlcera compescit. Sanguinis profluuia reprimit. gingiuas stringit, à quibus multus B humor manat. Si dentes labant vtendum eo ex aceto: & melle. in oris vlceribus item ex melle. si papulæ erumpunt, si ex auribus humor decurrit, ex sanguinalis herbæ succo concoctum cum brassicę folijs, aut melle, medetur leprę. Si prurigo est, si vngues scabri sunt, aut pterigijs tenentur, si perniones male habent, prodest ex aqua id illini. Ex aceti f[illegible], & galla, quorum par pondus sit, voracium vlcerum famem cohibet. sic enim φαγεδαινικὰ interpretor, atque ea quæ depascendo serpunt (nomas appellant) cum duplici salis portione sistit. Porrigini, cum eruo & pice illitum medetur. si lendes aut pediculi sunt, vel si aliquis adustus est, confert eo ex aqua illini. Idem rectè adhibetur tumoribus, & contra alarum linguinumque fœtorem. Quod ex Melo est conceptionem prohibet, si ante coitum vuluæ ori imponatur. Partus extrahit. gingiuarum excrescentijs, vuæ, & tonsillis vtile est. Auribus, & obscœnis partibus ex melle illinitur.

[a] Ga.9.de sim. me.
[b] Diosco.
[c] Ga.4.de.me. sm ge.ca.6.
[d] Ga.5. de sim. me. ca. vltimo.
[e] Gal.6.de me. sm lo.ca.3.
[f] Ca. 1.
[g] G.4. de me. sm ge.ca.5.
[h] Ga.9.de sim. me.
[i] Gal.4.de me. sm ge.ca.5.
[k] Ca.1.
[l] Gal.6. de me. sm ge.ca.1.
[m] Diosco.

De Misy & Chalciti.

[n] Et hæc ex metallicis sunt. nascuntur in Cypro, & alijs locis: [o] & genere cognata sunt, ex vna, vt ita dicam, radice nascentia.[p] proinde Chalcitis videtur commutari in Misy posse. ac verò tantum tenuitate & crassitudine dissident. Crassissimum est enim sori, Misy tenuissimum medium inter hæc chalcitis. proinde Sori fundi non potest, quia lapidosius est. Misy verò ægrius quàm chalcitis eliquatur, quoniam magis est ab ingenito calore elaboratum, & ob id siccius chalciti. nascitur Misy super chalcitim, perinde vt ærugo super æs. ac verò sori etiam ipsum videtur posse in chalcitim verti.
C [q] Chalcitis æri similis esse debet, friabilis, non lapidosa, non inueterata, in qua venę oblongæ intercurrent, ac splendidæ. Misy probatur Cyprium, auri simile, durum, quod friando auri imitetur colorem, & tanquam stella splendeat.[r] Vtriusque natura calida est & sicca vehementer.[s] immo verò tantus est in vtroque calor, vt adurere possint,[t] & crustam excitent: quamuis autem par sit in vtroque calor, tamen misy minus mordax est, quàm chalcitis,[u] ac minus adurit, quoniam tenuuiores partes habet quàm chalcitis.[x] cum acri illa vi est etiam in vtroque permixta ea, quæ astringit: sic tamen, vt illa hanc superet. non solum igitur vrunt ista medicamenta.[y] sed etiam abundè astringūt.[z] Abstergunt quoque, & repurgant,[a] & vbi minimè vsta fuerint exedendi facultatem habent.[b] vsta minus mordent, & astringunt, licet non minus siccent: & ideo melior est omnino chalcitis vsta quàm quæ ignem non est experta, vt quæ tenuuiores partes ex adustione habeat, neque tamen acrior reddita sit, immo verò si post vstionem elota fuerit minorem acrimoniam obtineat.[c] Purgant quæ oculis, & eorum angulis hęrent. igni sacro, & vlceribus serpentibus medentur. cum succo porri erumpentem ex vulua, & ex naribus sanguinem, sistunt. carunculam gingiuis enatam, vlcera depascētia, tonsillasque

[n] Ga.9.de sim. me.
[o] Ga.4.de me. sm ge.ca.1.
[p] G.9. de sim. me.
[q] Diosco.
[r] Ga.2. de sim. me.ca 26.
[s] Ga.1. de sim. me.ca 33.
[t] Ga.9.de sim. me.
[u] Gal 4.de me. sm ge.ca.1.
[x] Ga.9.de sim. me.
[y] Ga.1. de sim. me.ca. 33.
[z] Ga.4.de me. sm lo.ca. 1.
[a] Ga.4.de me. sm ge.ca.6.
[b] G.9. de sim. me.
[c] Diosco.

fillasq́, inspersus puluis reprimit. Vsta, & ex melle trita, vtiliora sunt ad oculorum medicamenta, genarũ callum & scabriciã abstergunt. tollunt fistulas collyrij modo indita.

De Atramento sutorio, seu chalcantho.

a Dioscø,
b Ga. 9. de sim. me.
c Ga. 4. de sim. me. ca. 7.
d Ga. 4. de me. fm lo. ca. 1.
e Ga. 9. de sim. me.
f Ga. 4. de me. fm lo. ca. 4.
g Diosco.

[a] Tria eius genera sunt, molle, concretum, & coctile appellatum, quod solet in Hyspania confici. postremum hoc inutile & omnium inualidissimum est. [b] transit interdum in chalcitim atramentum sutorium. In eo calor est non leuis, [c] vt etiam mordicare possit. [d] siccitas verò tanta, vt inter metallica maximè siccet. [e] est etiam in eo vis astringendi validissima, licet cum ea calor sit coniunctus non modicus. [f] immo verò medicamentum hoc validissimum est eorum, in quibus cum acrimonia mista est astringendi facultas. vbi tamen vritur & eluitur multò moderatius efficitur. [g] Idem crustas excitat. latas ventris tineas enecat, drachmę pondere deuoratum, aut ex melle delinctum. Vomitum promouet. si quis fungos venenatos esitauit, ei vtile est ex aqua ipsum bibere. si caput purgandum est, vtendum eo ex aqua diluto, aut in nares idem ex vellere instillandum est.

IVLII AMALTHEI EPIGRAMMA.

Vos, quos languor edax, quos opprimit arida tabes,
Quorum funestas mors cubat ante fores.
Mergite vos vndis, latices haurite salubres,
Exuite his diram fontibus illuuiem.
Excipiet vos alma Salus rorantibus vlnis,
Illa colit riuos, illa tuetur aquas.
Quas ita pæonia Siccus virtute reclusit,
Vt pede Castalias Bellerophontis equus.

Venetijs apud hæredes Lucæantonij Iuntæ.
M D LIII.

606.

